

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

OPERA OMNIA

IUSSU IMPENSAQUE

LEONIS XIII P. M.

EDITA

TOMUS QUINTUS

PARS PRIMA SUMMAE THEOLOGIAE

A QUAESTIONE L AD QUAESTIONEM CXIX

AD CODICES MANUSCRIPTOS VATICANOS EXACTA

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI ORDINIS PRAEDICATORUM

S. R. E. CARDINALIS

CURA ET STTJDIO

FRATRUM EIUSDEM ORDINIS

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MOCCCLXXXIX

PRIMA PARS

SUMMAE THEOLOGIAE

ANGELICI DOCTORIS

SANCTI THOMAE AQUINATIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

A QUAESTIONE L AD QUAESTIONEM CXIX

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI

nciDm onuixH

S. H. E. CARDINALIS

-----5-----

QUAESTIO QUINQUAGESIMA

DE SUBSTANTIA ANGELORUM ABSOLUTE

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

Post hacc considerandum est de distinctione corporalis et spiritualis creaturae ♦ Et primo, de creatura pure spirituali, quae in Scriptura sa-cra angelus nominatur; secundo, de creatura pure corporali *; tertio, de creatura composita ex corporali et spirituali, quae est homo *. Circa vero angelos, considerandum est primo de his quae pertinent ad eorum substantiam; secundo, de his quae pertinent ad eorum intellectum ♦, tertio, de his quae pertinent ad eorum voluntatem *; quarto, de his quae pertinent ad eorum creationem *. De substantia autem eorum considerandum est et absolute, et per comparisonem ad corporalia *. Circa substantiam vero eorum absolute, quinquae quaeruntur. Primo : utrum sit aliqua creatura omnino spiritualis, et penitus incorporea. Secundo : supposito quod angelus sit talis quaeritur utrum angelus sit compositus ex materia et forma. Tertio: quaeritur de multitudine eorum. Quarto: de differentia ipsorum ab invicem. Quinto: de immortalitate, seu incorruptibilitate ipsorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS SIT OMNINO INCORPOREUS

Il Cont. Gent., cap. xlii, xlix; Oputc. XV, de Angelis, cap. nixu

Id PRIMUM SIC proceditur. Videtur quod angelus non sit omnino incorporeus. Illud enim quod est incorporeum solum quoad nos, et non quoad Deum, non est incorporeum simpliciter. Sed Damascenus dicit, in libro II ♦ quod angelus *incorporeus et immaterialis dicitur quantum ad nos, sed comparatus ad Deum, corporeus et materialis invenitur*. Non ergo est incorporeus simpliciter. 2. Praeterea, nihil movetur nisi corpus, ut probatur in VI *Physic.** Sed Damascenus dicit ibidem quod angelus est *substantia intellectualis semper mobilis*. Angelus ergo est substantia corporea. 3. Praeterea, Ambrosius dicit, in libro *de Spiritu Sancto* * : *Omnis creatura certis suae naturae circumscripta est limitibus*. Circumscribi autem proprium est corporum. Ergo omnis creatura est corporea. Angeli autem sunt Dei creaturae, ut patet in Psalmo cxi.viii*: *Laudate Dominum, omnes angeli eius*; et postea subditur *: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*. Ergo angeli sunt corporei. Sed contra est quod dicitur in Psalmo dm*: *Qui facit angelos suos spiritus*. Respondeo dicendum quod necesse est ponere aliquas creaturas incorporeas. Id enim quod pra-

3) supposito... talis. – Omittunt GpF. – Po't *utrum* PFGcxft omittunt *angelus*.

cipue in rebus creatis Deus intendit, est bonum quod consistit in assiniilatione nd Deum. Perfecta autem assimilatio effectus ad causam attenditur, quando effectus imitatur causam secundum illud per quod ? causa producit effectum; sicut calidum facit calidum. Deus autem creaturam pro-[^]uc'l Pcr intellectum et voluntatem, ut supra * ostensum est. Unde ad perfectionem universi requiritur quod sint aliquae creaturae intellectuales. Intelligere autem non potest esse actus corporis, nec alicuius virtutis corporeae; quia omne corpus determinatur ad hic et nunc. Unde nccesse est ponere, ad hoc quod universum sil perfectum, quod sit aliqua incorporea creatura.

Antiqui autem, ignorantes vim intelligendi, et non distinguentes inter sensum et intellectum, nihil esse existimaverunt in mundo, nisi quod sensu ct imaginatione apprehendi potest. Et quia sub imaginatione non cadit nisi corpus, existimaverunt quod nullum ens esset nisi corpus; ut Philosophus dicit in IV *Physic.** Et ex his processit Sadducaeorum error, dicentium *non esse spiritum**. - Sed hoc ipsum quod intellectus est

altior sensu, rationabiliter ostendit esse aliquas res incorporcas, a solo intellectu comprehensibiles.

Ad primum ergo dicendum quod substantiae incorporeae medium sunt inter Deum et creaturas corporeas. Medium autem comparatum ad unum extremum γ, videtur alterum extremum; sicut tepidum comparatum calido, videtur frigidum. Et hac ratione dicitur quod angeli, Deo comparati, sunt materiales ct corporei: non quod in eis sit aliquid de natura corporea.

Ad secundum dicendum quod motus ibi accipitur prout intelligere ct velle motus quidam dicuntur. Dicitur ergo angelus *substantia semper mobilis*, quia semper est actu intelligens ♦ non quandoque actu ct quandoque potentia, sicut nos. Unde patet quod ratio procedit ex aequivoco.

Ad tertium dicendum quod circumscribi terminus localibus est proprium corporum: sed circumscribi terminis essentialibus est commune cuilibet' creaturae, tam corporali quam spiritali. Unde dicit Ambrosius, in libro *de Spir. Sanet.* -, quod licet quaedam locis corporalibus non contineantur, circumscriptione tamen substantiae non carent.

p; illud per quod.- idem quod l-, illud quod G.
γ) unum extremum. - unum extremorum B, extremum G.

1 5) cuilibet. - Omittit D. - Pro Unde dicit Ambrostui, Unde dicit Hieronymus codicci.

Commontarin, Cardinalis Catetaui

I N titulo nota duo; lv *incorporeus*, ct ly *omnino*. Corporeum dicitur *quantum*, seu extensum, sive pcr sc, ut quantitas, sive pcr accidens, ut albedo. *Incorporeum* ergo dicitur quod neutro modo est extensum. - *Omnino* dupliciter intclligi potest. Primo, ad differentiam animae nostrae, quae licet in se sit inextensa, est tamen forma corporis. Et sic non sumitur hic, ut patet ex i articulo quaestionis sequentis, ubi dubitatur an angelus sit forma corporis: non ergo hic hoc excluditur. Secundo, ad differentiam animarum animalium perfectorum, quae licet sint incorporeae, idest inextensae, apud s. Thomam, qu. txxvi, art. 8, non tamen sunt omnino incorporeae, quia nullam habent operationem nisi corporalem. - Pcr *omnino* ergo *incorporeum* intendit substantiam sic elevatam supra corpus, quod nec ipsa, nec operatio sua sit corporea, idest pcr organum corporeum exercita.

II. In corpore tria, primo, respondet quaesito unica conclusione; secundo, antiquos ct Sadducacos arguit, ibi: *Jntiqui autem* ; tertio, conclusionem confirmat cx reprehensione eorum, ibi: *Sed hoc ipsum*.

Conclusio est: Nccesse est ponere aliquam creaturam incorpoream. - Probatur. Nccesse est universum esse perfectum : ergo perfecte simile Deo: ergo simile Deo secundum intellectivam naturam: ergo nccesse est ponere aliquam creaturam incorporeum.

Antecedens patet. - Primo vero consequentia probatur: quia perfectio universi consistit in assiniilatione ad Deum. Quod probatur: quia est praecipue intenta inter omnia in rebus ipsis creatis a Deo. - Secunda vero consequentia probatur: quia Deus agit secundum intellectum ct voluntatem. - Tertia vero consequentia probatur: eo quod intellectus nullius corporis est actus. Quod probatur: quia omne corpus determinatur ad hic ct nunc.

III. Sed sunt hic plura dubia. Dubitatur enim primo circa sensum consequentis primae consequentiae: hoc enim videtur falsum. Quia aut intendit de similitudine perfecta simpliciter, quae est similitudo univoca: ct sic patet esse falsum. Aut de perfecta in tali genere, puta creaturarum. Et cum hoc contingat dupliciter, scilicet aut in genere creaturarum factibilium, aut factarum; si factibilium, est falsum, quia quacumque facta potest perfectiorem uc si-

miliorem sibi Deus faccr. Si factarum, quamvis sit verum, non tamen infert propositum suum: quoniam ex hoc quod effectus perfectissime assimilntur suae causae analogae seu aequivocac inter omnes effectus factos ab ea, non sequitur, *ergo assimilatur sibi in natura qua agit* ; ut patet de effectibus inferioribus respectu corporum caelestium ct intelligcntiarum.

IV. Secundum dubium est circa medium assignatum ad probandam secundam consequentiam *, scilicet: *Deus agit secundum intellectum ct voluntatem; ergo universum, quod cius est effectus perfecte similis, habet in se naturam intellectualem*. Non enim videtur valere. Quia secundum ipsum, ct omnes communiter, ad perfectam similitudinem inter effectum ct causam requiritur ct sufficit, quod eieffectus sit similis non naturae aut potentiae egentis, sed *rationi agendi*, non ut res est. sed ut ratio agendi est; ut patet de arte ct anificio. Intellectus autem et voluntas ct natura intellectualis, sive in Deo sive in quocumque alio agente pcr artem , non sc habet ut ratio agendi, ut ex sc patet. Igitur male illatum est : *ergo oportuit esse naturas intellectuales*.

V. Tertio dubitatur circa tertiam consequentiam -; non enim videtur concludere intentum. Quia cx hoc quod ponitur aliqua creatura intellectualis , non sequitur, er<o *omnino incorporea*. Dicit enim quispiam quod illa est anima intellectiva, quae est pars substantiae corporeae, puta caeli, aut aereae, aut humanae creaturae.

VI. Ad primum - horum dicitur, quo,! sermo est de - Ci ruo. w similitudine perfecta in genere creaturarum factibilium. Ubi sciendum est quod aliud est comparare universum nd gradus rerum; ct aliud, ad speciales modos habendi gradus illos. Gradus siquidem rerum finiti sunt actu ct potentia (nisi forte in thesauris ewe *per essentiam* lateat aliquis); ct supremus inter cos. simillimusque Deo, apud Augustinum. XIV *de 7hn.* -, est intellectualis. Modi autem essendi, quamvis ct actu simpliciter sint finiti, de potentia tamen logica ct Dei loquendo, sunt infiniti : quia non datur suprema creatura factibilit a Deo. Unde perfectio universi exigit quidem continentiam omnium graduum creabilium, sed non omnes creaturas creabiles. Et ideo cx perfectione universi optime infertur gradus intellectualis: ac per hoc,

τ I
■
■
u
1
|
' °- 'm
H
■
11
II
?
■
■
I

• S.n
-
«r- ■.

‘ O- Ba=- o-

• loh.

• a.

‘ Ci ruo. w

* S.TK

‘ III. ”.

perfectissima similitudo universi ad Deum, utpotc consequens etiam perfectissimum gradum fuctibilcm. Universum igitur esse perfecte simile Deo in genere factibiiium, dupliciter potest intelligi, scilicet *graduum*, aut *creaturarum*: primo modo est verum, secundo modo non. Et quia, ut ex dictis patet, universum perfecte simile secundo modo non est Jubile, nec perfectio universi exigit tnlnrn similitudinem; consequens est quod, simpliciter et absolute loquendo, recte dicitur universum perfecte simile Deo, cum secundum omnes essendi gradus ei est simile.

VII. Ad secundum dubium “ dicitur, praemittendo quod aliud est comparare quemcumque singularem effectum suae causae; et aliud ipsum universum, qui clfcctus est primo intentus, propter quem ceteri sunt ctfcctus. Ad hoc enim requiritur assimilatio ad causam secundum omnes gradus possibiles participari ab illa causa: ad primum vero hoc non requiritur. Dicitur ergo quod per intellectum et voluntatem s. Thomas intendit formam intclligibilcm, seu artem Dei, qua egit mundum per actionem intellectus et voluntatis.

Et ad obicctioncm in oppositum dicitur quod , cum ratio agendi claudar in se duo , scilicet ipsam agendi rationem, et modum essendi eiusdem; ctfcctus qui assimilan-

tur causis in ratione agendi tantum, minus perfecte cis assimilantur quam illi qui assimilantur etiam in modi» essendi. Domus enim in materia producta ab artifice, similior esset arti domificatori», si esset immaterialis. Et ideo, cum Deus agat per formam habentem esse intclligibilc , consequens est quod universum, in quo similitudo illius formae secundum omnes modos possibiles salvanda est, assimiletur illi et in forma et in modo essendi: uc per hoc, et sit tale quale ibi descriptum est, et iit talis quali» illa est, et sic contineat in se esse intellectuale.

VIII. Ad tertium dubium · dicitur tripliciter. Primo, * et. nam ». quod instantia non est ad propositum: eo quod sermo noster est de creaturis; anima autem, quae par» est cuiusque substantiae, constat non esse creaturam, proprie loquendo, sed creaturae partem essentialem. – Secundo dicitur, iuxu calcem corporis huius articuli, quod ex ista instantia confirmatur magis propositum: eo quod, si ponitur natura intellectualis creata ut pars substantiae corporeae, rationabile est quod ponatur in genere creaturorum substantia intellectualis altior. et a corpore absoluta. – Tertio potest dici, iuxta explanationem tituli ·, quod ly *omnino incorporeum* · C& nui» i. non sumitur hic adeo stricte. – Reliqua sunt plana.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS SIT COMPOSITUS EX MATERIA ET FORMA

I *Sent.*. dbt. vni, qu. v, art a; II, disL in, qu. i, art. i; II *Cont. Gent.* cap. L, u; *Ik Spirit. Creat.*, art. i; *Quodl.* III, qu. vm; IX. qu. iv, an i; *Cnmpcnd. Thcttl.*, cnp. i.wt: Opusc. XV, *de Angelis*, cap. ¶ »cqq.; cap. xnu; *De Eut et Ess.*, cap v.

Sed secundum sic proceditur. Videtur quod angelus sit compositus ex materia et forma. Omne enim quod continetur sub aliquo genere, est compositum ex genere et differentia, quae, adveniens generi, constituit speciem. Sed genus sumitur ex materia, differenda vero ex forma, ut patet in VIII A/e- I D.Phb' vi"; *taphys.* ' Ergo omne quod est in genere, est compositum ex materia et forma. Sed angelus esi in genere substantiae. Ergo est compositus ex materia et forma.

2. Praeterea, in quocumque inveniuntur proprietates materiae, ibi e invenitur materia. Proprietates autem materiae sunt recipere et sub- stare; unde dicit Boetius, in libro *de Trin.**, quod *forma simplex subiectum esse non potest*. Haec autem inveniuntur ? in angelo. Ergo angelus est compositus ex materia et forma.

3. Praeterea, forma est actus. Quod ergo est forma tantum, est actus purus. Sed angelus non est actus purus: hoc enim solius Dei est. Ergo non est forma tantum, sed ¶ habet formam in materia.

4. Praeterea, forma proprie limitatur et lini- tur per materiam. Forma ergo quae non est in materia, est forma infinita. Sed forma angeli non est infinita: quia omnis creatura finita est. Ergo forma angeli est in materia.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de s.Th. kct.i. ¶* quod primae creaturae *sicut incorporales et immateriales intelliguntur*.

Respondeo dicendum quod quidam ponunt an- gelos esse compositos ex materia et forma. Et hanc opinionem astruere nititur Aviccbbron in li- bro *Fontis Vitae*. Supponit enim quod quaecum- que distinguuntur secundum intellectum sint etiam in rebus distincta. In substantia autem in- corporea intellectus apprehendit aliquid per quod distinguitur a substantia corporea, et aliquid per quod cum ea convenit. Unde ex hoc vult con- cludere quod illud per quod differt substantia incorporea a corporea, sit ei quasi forma; et illud quod subiicitur huic formae distinguenti quasi commune, sit materia eius. Et propter hoc ponit quod eadem est materia universalis spiritualium cl corporalium: ut intelligatur quod forma incorporeae substantiae sic sit impressa in materia spi- ritualium. sicut forma quantitatis est impressa in materia corporalium.

Sed primo aspectu apparet esse ζ impossibile : unam esse materiam spiritualium et corporalium. Non enim est possibile quod forma spiritualis et corporalis recipiatur r# in una parte materiae : ¶ quia sic una et eadem res numero esset corpo- ralis et spiritualis. Unde relinquitur quod alia pars materiae sit quae recipit formam corporalem, et alia quae recipit formam spiritualem. Materiam autem dividi in partes non contingit nisi secun- dum quod intelligitursub quantitate: qua remota*. ¶ remanet substantia indivisibilis, ut dicitur in I *Phy- sic.* * Sic igitur relinquitur quod materia spiritua- lium sit subiecta quantitati quod est impossibile. n.

a) *ibi.* – in eo D.
β) *Haec autem inveniuntur.* – *Hoc autem invenitur* Ph.
γ) *ted.* – *Ergo* ABODE.
3) *et.* – *ita et* PBGak
c) *secundum intellectum.* – in intellectu D, intellectu ceteri. – Pro etiam, etiam et FGab.

ζ) *esse.* – *hoc este* FGa.
η) *recipiat*,- *recipiantur* Bjb. – Post esset ACDEG1F aj4unl et.
0) c x j remota. – *quia remota quantitate* C.
1) *tubieeta* substantia quantitati plID, substantia subit- Cta quantitati P.

Impossibile est ergo quod una sit materia corporalium et spiritualium.

« Sed adhuc ulterius impossibile est quod substantia intellectualis habeat qualemcumque materiam. Operatio enim cuiuslibet rei est secundum modum substantiae eius. Intelligere autem est operatio penitus immaterialis. Quod ex eius obiecto apparet, a quo actus quilibet recipit speciem et rationem: sic enim unumquodque intelligitur, inquantum a materia abstrahitur *; quia formae in materia sunt individuales formae, quas intellectus non apprehendit secundum quod huiusmodi. Unde relinquitur quod omnis substantia intellectualis est omnino immaterialis.

Non est autem necessarium quod ea quae distinguuntur secundum intellectum, sint distincta in rebus: quia intellectus non apprehendit res secundum modum rerum, sed secundum modum suum. Unde res materiales, quae sunt infra intellectum nostrum, simpliciori modo sunt in intellectu nostro, quam sint in scipsis. Substantiae autem angelicae sunt supra intellectum nostrum. Unde intellectus noster non potest attingere ad apprehendendum eas secundum quod sunt in scipsis; sed per modum suum, secundum quod apprehendit res compositas. Et sic etiam apprehendit Deum, ut supra dictum est.

p Ad primum ergo dicendum quod differentia est quae * constituit speciem. Unumquodque autem constituitur in specie, secundum quod determinatur ad aliquem specialem gradum in entibus: quia species rerum sunt sicut numeri, qui differunt per additionem et subtractionem unitatis, ut dicitur in VIII *Metaphys.* *. In rebus autem materialibus aliud est quod determinat ad specialem gradum, scilicet forma, et aliud quod determinatur, scilicet materia: unde ab alio sumitur genus, et ab alio differentia. Sed in rebus immaterialibus non est aliud determinans et determinatum: sed unaquaeque carum secundum seipsam tenet determinatum gradum in entibus. Et ideo genus et differentia in eis non accipitur secundum aliud et aliud, sed secundum unum et idem. Quod tamen differt: secundum considerationem nostram: inquantum enim intellectus noster considerat illam rem ut indeterminate, accipitur in eis ratio generis; inquantum vero considerat ut determinate, accipitur ratio differentiae *.

ξ Ad secundum dicendum quod ratio illa ponitur in libro *Fontis Vitae*. Et esset necessaria, si idem esset modus quo recipit intellectus, et quo recipit materia. Sed hoc patet esse falsum. Materia enim

recipit formam, ut secundum ipsam constituatur in esse alicuius speciei, vel aeris, vel ignis, vel cuiuscumque alterius. Sic autem intellectus non recipit formam: alioquin verificaretur opinio Empedoclis qui posuit quod *terram ferra cognoscimus, et ignem igne*. Sed forma intelligibilis est in intellectu secundum ipsam rationem formae: sic enim cognoscitur ab intellectu. Unde talis receptio non est receptio materiae, sed est receptio substantiae immaterialis.

Ad tertium dicendum quod, licet in angelo non sit compositio formae et materiae, est tamen in eo actus et potentia. Quod quidem manifestum potest esse ex consideratione rerum materialium, in quibus invenitur duplex compositio. Prima quidem formae et materiae, ex quibus constituitur natura aliqua. Natura autem sic composita non est suum esse, sed esse est actus eius. Unde ipsa natura comparatur ad suum esse sicut potentia ad actum. Subtracta ergo materia, et posito quod ipsa forma subsistat non in materia, adhuc remanet comparatio formae ad ipsum esse ut potentiae ad actum *. Et talis compositio intelligenda est in angelis *. Et hoc est quod a quibusdam dicitur, quod angelus est compositus ex *quo est* et *quod est*, vel ex *esse* et *quod est*, ut Boetius dicit *: nam *quod est* est ipsa forma subsistens; ipsum autem esse est *quo* substantia est. sicut cursus est quo currens currit. Sed in Deo non est aliud esse et quod est, ut supra * ostensum est. Unde solus Deus est actus purus.

Ad quartum dicendum quod omnis creatura est finita simpliciter *, inquantum esse eius non est absolutum * subsistens, sed limitatur ad naturam aliquam cui advenit. Sed nihil prohibet aliquam creaturam esse secundum quid infinitam. Creaturae autem materiales habent infinitatem ex parte materiae, sed finitatem ex parte formae, quae limitatur per materiam in qua recipitur. Substantiae autem immateriales creatae sunt finitae secundum suum esse, sed infinitae secundum quod eorum formae non sunt receptae in alio .: Sicut si diceremus albedinem separatam existentem esse infinitam quantum ad rationem albedinis, quia non contrahitur ad aliquod subiectum; esse tamen eius esset finitum, quia determinatur ad aliquam naturam specialem. Et propter hoc dicitur in libro *de Causis* ., quod intelligentia est *finita superius*. inquantum scilicet recipit esse a suo superiori; sed est *infinita inferius*. inquantum non recipitur in aliqua materia.

x) *abstrahitur*. – *subtrahitur* ACE.
λ) *omnis substantia*. – *substantia* Pfab. – Pro *intellectualis, intellectiva* D, *intellectus* cdJ. a b, *intellectui* PCFpA.
ja) *quae*. – *quae adveniens generi* F.
v) *specialem*. – Om. FGat.

ξ) *Quod tamen differt*. – *Quae tamen differunt* P.
o) *considerat*. – *consideratur* codkei et « K
«) *est*. – Om. codkA. – *substantiae* om. FGa.
f.) *quod*. – *quo* PBCDI .ib.
e) *absolutum*. – *absolute* Pub.

• a. i

D.
D. ii>

•lk/fcWou.
eU tU

P
• Qx- in. «ft.

5

• d. »'.

• «W*

– II
tu. Q@.

rur
 zcl
 on
 n-
 ^
 M
 st
 ¶
 c-
 n
 n
 n
 a
 [

. Vide Arhot.
 Je Anima. lib. I,

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

p

• Qu. III, tn. 4.

• D. 736.

¶

• D. «5.

Prop. xvi.

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

p

• Qu. III, tn. 4.

• D. 736.

¶

• D. «5.

Prop. xvi.

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

p

• Qu. III, tn. 4.

• D. 736.

¶

• D. «5.

Prop. xvi.

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

p

• Qu. III, tn. 4.

• D. 736.

¶

• D. «5.

Prop. xvi.

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

p

• Qu. III, tn. 4.

• D. 736.

¶

• D. «5.

Prop. xvi.

• a. num. «<q.

• D. i69.

• D. 113.

• be HetJonaJ.

etl_titfoirs» . -
 S. Th. I«t. t.

QUAESTIO L, ARTICULUS II

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. I» eo tamen adverte quod, remota nb angelis corporcitac, hoc est substantia quantitati substrata, remanebat adhuc dubium, an talis substantia divisibilis quantitative, esset divisibilis essentialiter, idest composita ex materia et forma.

II. In corpore duo principaliter facit: primo, refert opinionem Aviccbbron ; secundo, improbat eam .

Quoad *primum*, quia ordinate refert fundamentum, positionem, et modum ; scilicet quod materia quam ponebat in angelis, ponebatur tali modo quod erat una omnium; non oportet aliter laborare.

III. Quoad *secundum*, retrogrado ordine haec tria impugnantur. *Unitas* quidem materiae: quia sequeretur quod angelus esset quantus. – *Positio* vero materiae: quia intelligere est operatio penitus immaterialis, ergo substantia intellectualis est penitus immaterialis. Consequentia tenet : quia modus operandi attestatur modo operantis. Antecedens vero probatur ex natura obiccti: quia intellectum oportet esse immateriale; ergo et intelligerc, quia ab obiccto operatio spccificatur. – *Fundamentum* nutem elidit, tum in comuni: quia modus quo res intelligitur a nobis, non est modus quo res est in se; cuius signum est, quod materialia simpliciori modo sunt in intellectu quam in se. Tum in speciali proposito: quia superiora intelligimus per modum rerum compositarum, in quibus aliud est in quo conveniunt, et aliud in quo distinguuntur; et ex hoc emanavit fundamentum illud. Tum in natura divina.

IV. Circa improbationem unitatis materiae, dubitationcula occurrit. Nam posset dici consequentiam non valere: eo quod materia istu communi* omnibus sic divisa est, quod per receptionem quantitatis facta est una pars materiae corporalium; reliquum vero materiae absque quantitate remansit, et sic est materia spiritualis, distinctu a corporali per hoc quod non est affecta quantitate.

V. Ad hoc potest tripliciter responderi. Primo quod, quia s. Thomas praesidii hanc fugam, ideo adiungit reprobationem materine simpliciter, quod erat principaliter intentum. -Secundo, et melius, potest dici quod ista responsio non evadit quin materia spiritualis sit divisibilis quantitative, quamvis sustineat quod non sit divisa actu: quoniam, cum sit una ante receptionem quantitatis, non est maior ratio cur secundum hanc portionem vel illam affecta sit quantitate. Ponere autem substandas spirituales esse actu vel potentia quantas, seu actu vel potentia divisibiles quantitative, eiusdem rationis est. – Tertio, et melius, potest dici quod ista responsio non potest dari ab aliquo qui teneat dari ad minus duos angelos: quia pari, immo eadem ratione argueretur, quomodo materia communis duobus angelis vel pluribus, cum sit eiusdem rationis, partita fuerit et distributa in plurcs angelos, si materia absque quantitate caret panibus, etc. Unde, quia Aviccbbron consentiebat pluralitati spiritualium, ratio s. Thomae efficax fuit.

VI. Circa efficaciam rationis in littera factae contra po«itionem Aviccbbron ♦, dubium ex Durando ** occurrit. Quia non videtur valere nisi contra tenentes angelos esse substantias intellectuales secundum se totos. Stat namque quod detur substantia intellectualis secundum panem, idest formam. et tumen sit composita ex materia et forma; ut patet de homine, et caelo, si est animatum, etc. Et si sic est, ergo nihil valet ratio contra Aviccbbron : quoniam ipse non videtur tenere illam viam.

VII. Ad hoc breviter dicitur quod, quidquid sit de mente Aviccbbron, ratio litterae manifeste concludit quod substantia intellectualis, ut sic, est immaterialis, idest independens in esse a materia : hoc enim ex operatione et obiccto probatur. Ac per hoc, si est substantia in specie completa, omnino est immaterialis, ut patet. Et quoniam angeli nomine intelligimus omnes substantias completas in specie (cuius signum est, quin alia est quaestio de nimbabus cae-

lorum et aliorum animatorum, et alia de angelis), ideo evidenter sequitur quod evadi non potest ab hac ratione imper illam responsionem obiicicndo allatam. Negando enim quod supponamus angelos esse secundum se totos intellectuales, dicimus quod supponimus *quid nominis* terminorum. scilicet quod angelus significat substantiam intellectua-lem in specie completum. Et sic procedit formaliter ratio.

VIII. In responsione ad primum, adverte quod, quia vis argumenti .consistit in illa propositione Philosophi, ideo s. Thomas tria facit. Primo, ostendit quid formnlitcr requiritur ad rationem differentiae, scilicet determinare ad aliquem gradum in entibus. – Secundo, ex hoc declarat in quibus habeat locum propositio Philosophi, scilicet in materialibus. – Tertio, ex eodem fundamento ostendit aliter poni in angelis differentiam et genus.

IX. In eadem responsione, diligenter notato s. Thomtm a Peripateticis non discrepare, in ponendo angelos in genere. Quia, ut hic patet, etiam verba Aristotelis ex VIII A/e-taphys. *. text, ult., imitatur; et non ex parte rei, sed . s. nostrae considerationis, genus dicit in cis distingui a diflerentia. Et haec intcllige de intrinsecis corum loquendo.

X. In responsione ad secundum, dubium est de differentia assignata inter receptionem materiae et intellectus, quia illa recipiendo constituitur in esse specifico et naturali receptae formae, hic autem recipit formam secundum ipsam rationem formae. Quid est *recipere secundum ipsam rationem formae*? Aut hoc est recipere *quod quid erat esse* formae: et hoc non, quia etiam materia hoc recipit. Aut est recipere solam formam: et hoc non, quia etiam materia hoc habet. Aut est recipere intcntionaliter: et hoc non. quia etiam aer recipit intcntionaliter. Aut recipere universaliter: et hoc non potest secundum s. Thomam did, quia apud ipsum, quidquid recipitur in intellectu, est individualis seu singularis res, puta haec species intelligibilis.

Et augetur difficultas: quia hic distinguitur receptio formae secundum ipsam rationem formae, contra receptionem qua res constituuntur in esse. Constat enim quod receptio contra istam distincta, est receptio intcntionalis. **Et** tamen haec est etiam receptio materialis, ut patet ex s. Thoma II *Contra Gent.*, cap. u, ratione tertia.

XI. Ad hoc dicitur, quod recipere secundum ipsam rationem formae, est recipere formam per modum formae: modus autem formae est. quem secundum se forma habet: hic autem est indeterminatio ad hoc vel ad illud. Et ideo, de primo nd ultimum, est redpere formam salva cius communitate et amplitudine ad quaccumquc. Et hoc est recipere universaliter.

Ad obiectionem autem in oppositum dicitur, quod recipere universaliter non opponitur cuilibet singularitati. sed singularitati materiali, quae est ad hic et nunc. Quoniam unum individuum immateriale acquivalct infinitis materialis ordinis: et species lapidis in anima, est lapis universalis, quamvis sit una qaedam res numero alterius ordinis, scilicet immaterialis.

Ad secundam obiectionem dicitur, quod receptio intentionalis habet magnam latitudinem. Dividitur enim in universalem; et particularem, quae convenit sensui, et medio, etc. Unde non est intentio s. Thomae insinuare quod receptio secundum ipsam rationem formae, et receptio intctionalis, convertantur. Sed cum receptio sit triplex, scilicet pure materialis, quae constituit in esse; et pure formalis, scilicet quae abstrahit ab omnibus materialibus; et media, quae est partira materialis et partira formalis (et haec est intctionalis particulariter conveniens sensibus): contra unum extremum, scilicet receptionem simpliciter materiae, s. Thomas alterum extremum distinxit» scilicet receptionem intctionulcm universalem; insinuans etiam ex hoc sapientibus distinctionem ipsius recipere intellectus α tota latitudine receptionis materiae, sive totaliter sive partialiter.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI SINT IN ALIQUO MAGNO NUMERO

Infra, qu. cui, ert. 4, ad a; II *Sent.*, di*^t. tn, qu. i, an. 3; II *Cont. Gent.*, cap. xcii; *De Pot.*, qu. n. art. 6; Oputc. XV, *de Anpelis*, cap. u.

•Π. »
α
• s.Tb. lea. t.
?
• Art. 3.
T
• v<nio.
*
• *Phaedo* e. xux
'(Udoi); Pansis-
rid. «p. n.
• *Metapbjrf*. hb.
tiWtx.n-M.-
S. Th. lccet. xn.
• *Ibid.* hb. XI.
cap. vru. n. 7.
10. - S-Th. bb.
XII. lut. rx. x.

togfi^gpD TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod angeli non sint in aliquo magno numero. Numerus enim species quantiest, et sequitur divisionem continui. Hoc autem non potest esse in angelis, cum sint incorporei, ut supra * ostensum est. Ergo angeli non possunt esse in aliquo magno numero.

2. Praeterea, quanto aliquid est magis propinquum uni, tanto minus est multiplicatum, ut in numeris apparet. Natura autem angelica inter alias naturas creatas est Deo propinquior. Cum ergo Deus sit maxime unus, videtur quod in natura angelica inveniatur minimum de multitudine.

3. Praeterea, proprius effectus separatarum substantiarum videtur esse motus corporum caelestium. Sed motus corporum caelestium sunt secundum aliquem determinatum numerum paucum, qui a nobis comprehendi 3 potest. Ergo angeli non sunt in maiori multitudine, quam motus corporum caelestium.

4. Praeterea, Dionysius dicit, tv cap. *de Div. Xom.* *, quod *propter radios divinae bonitatis subsistunt intelligibiles et intellectuales omnes ? substantiae*. Sed radius non multiplicatur nisi secundum diversitatem recipientium. Non autem potest dici quod materia sit receptiva intelligibilis radii : cum substantiae intellectuales sint immateriales, ut supra * ostensum est. Ergo videtur quod multiplicatio substantiarum intellectualium non possit esse nisi secundum exigentiam primorum corporum, scilicet caelestium, ut T ad ea quodammodo processus praedictorum radiorum terminetur. Et sic idem quod prius.

Sed contra est quod dicitur Dan. vu ♦ *Millia millium ministrabant ei, et decies millies 7 centena millia assistebant ei*.

Respondeo dicendum quod circa numerum substantiarum separatarum, diversi diversis viis processerunt. Plato enim posuit * substantias separatas esse species rerum sensibilibum: utpotc si poneremus ipsam naturam humanam esse separatam. Et secundum hoc oportebat dicere quod substantiae separatae sint secundum numerum specierum sensibilibum.- Sed hanc positionem improbat Aristoteles ♦ ex eo quod materia est de ratione speciei horum sensibilibum €. Unde substantiae separatae non possunt esse species exemplares horum sensibilibum, sed habent quasdam naturas altiores naturis rerum sensibilibum.

Posuit tamen Aristoteles * quod illae naturae perfectiores habent ordinem ad sensibilia ista, se-

eundum rationem moventis et finis. Et ideo secundum numerum primorum motuum, conatus est adinvenire numerum substantiarum separatarum.

Sed quia hoc videtur repugnare documentis sacrae Scripturae, Rabbi Moyses, ludacus ζ, volens utrumque concordare, posuit * quod angeli, secundum quod dicuntur substantiae immateriales, multiplicantur secundum numerum motuum vel corporum caelestium, secundum Aristotelem. Sed posuit T quod angeli in Scriptura dicuntur etiam homines divina annuntiantes; et iterum virtutes rerum naturalium, quae Dei omnipotentiam manifestant. – Sed hoc est alienum a consuetudine Scripturae, quod virtutes rerum irrationabilium angeli nominentur.

Unde dicendum est quod etiam angeli secundum quod sunt immateriales substantiae, in quadam multitudine maxima sunt, omnem materialem multitudinem excedentes °. Et hoc est quod dicit Dionysius, xiv cap. *Caelest. Hierarch.*: *Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, infirmam et constrictam excedentes nostrorum materialium numerorum commensurationem*. Et huius ratio est quia, cum perfectio universi sit illud quod praecipue Deus intendit in creatione rerum, quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata a Deo. Sicut autem in corporibus attenditur excessus secundum magnitudinem, ita in rebus incorporeis potest attendi excessus secundum multitudinem. Videmus autem quod corpora incorruptibilia, quae sunt perfectiora inter corpora, excedunt quasi incomparabiliter secundum magnitudinem coq^ora corruptibilia: nam tota sphaera activorum et passivorum est aliquid modicum respectu corporum caelestium. Unde rationabile est quod substantiae immateriales excedant secundum multitudinem substantias materiales, quasi incomparabiliter.

Ad primum ergo dicendum quod in angelis non est numerus qui est quantitas discreta, causatus ex divisione continui: sed causatus ex distinctione formarum, prout multitudo est de transcendentibus, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod ex hoc quod natura angelica est Deo propinqua, oportet quod habeat minimum de multitudine in sui compositione: non autem ita quod in paucis salvetur.

Ad tertium dicendum quod ratio illa est Aristotelis in XII *Metaphys.* * Et ex necessitate concluderet. si substantiae separatae essent propter substantias corporales: sic enim frustra essent

1
• tkxtor Pfrjlf.
xgrurt, p»π. II,
Cap. IV, VI.

* Cf. nwa.

• Cap. it.
Qisuasnt.i
hb. I, lea.
hb. II.

a» eomprehendi. – apprehendi Vab. – Pojt multitudine ABCE omitunt quam motui corporum caelatum.
p) omnes.- Om. ABCDE.
7} ut. – cum ABCDE1F.
o millia. – Om. Pub.

1) lyeciel horum sensibilibum. – speciei xeusibilibum D, spericrum icensibitium P.tb.
V) tuditem.- Om. G.
rt) posuit. – ad salvandam Scripturam «uKtil B.
Gi excedentes. – cxcedeute Ga.

imateriales substantiae, nisi ex eis aliquis motus in rebus corporalibus appareret. Non est autem hoc verum, quod substantiae immateriales sint propter corporales: quia finis nobilior est his quae sunt ad finem. Unde etiam Aristoteles dicit ibidem quod haec ratio non est necessaria, sed probabilis. Coactus autem fuit hac ratione uti, quia ad cognoscendum intelligibilia non possumus pervenire nisi per sensibilia.

Commentaria Cardinalie Caiotani

na.vs danit est. – In corpore sunt duo. Primo, referuntur tres opiniones, Platonis, Aristotelis et Rubbi Moysis; et singillatim improbantur.

Secundo, respondetur quaesito tali conclusione: Angeli sunt in quadam maxima multitudine, omnem materiale numerum excedentes. – Et probatur dupliciter: scilicet auctoritate Dionysii; et ratione tali. Quanto aliqua sunt in entibus perfectiora, tanto in maiori excessu creata sunt: angeli sunt perfectissimi: ergo. – Maior probatur dupliciter. Primo, quia perfectio universi est principaliter intentu. Secundo, quin videmus corpora caelestia creata in maximo excessu secundum magnitudinem.

II. Circa hanc rationem, adverte quod probatio maioris satis obscure habetur in littera, quia clarius posita fuerat in II *Cont. Gent.*, cap. x<n; ubi aperte probatur ex hoc quod perfectio universi, quae in ordine consistit, exigit ut partes eius principales, quae propter seipsas sunt, plurificentur quantum possibile est. Eo quod haec differentia est inter quaesita propter aliud et quaesitu propter se, quod quaesita propter aliud exiguntur in tanto numero quantus sufficit ad illum finem; quaesita vero propter se quanto plura sunt, tanto melius c>t universum. Et quia perfectiora in entibus inter partes propter se sunt, et imperfectiora sunt propter ipsos, ideo ab intendente principaliter universi perfectionem, quanto aliqua sunt perfectiora, tanto in maiori excessu secundum multitudinem vel magnitudinem erant creanda.

111. Circa maiorem eiusdem rationis -, occurrit dubium quin non videtur verum quod quanto aliqua sunt perfectiora, excedunt nlia magnitudine vel multitudine. Aurum enim neutro modo excedit ferrum; gemmae quoque incomparabiliter exceduntur a lapidibus: et tamen constat haec pretiosiora esse.

IV. Ad hoc videtur dicendum quod, ut in I *de Caelo et Mundo* ♦ discutitur, partes universi sunt duplices. Quaedam vclut integrantes substantiam eius: et haec pertinent ad primam integritatem universi. Quaedam vero sunt vclut perficientes ipsum ad secundariam perfectionem universi; et sunt effectus primarum. Primae partes sunt tantum elementa. corpora caelestia et intellectuales creaturae: secundae vero sunt quaelibet mixta. In primis partibus intelligenda est maior s. Thomae: et in illis est verissima, et sutis sufficit proposito suo. Quoniam ex hoc non solum concluditur quod numerus angelorum, idest intellectualium substantiarum, excedit numerum caelorum et elementorum; sed, quemadmodum excessum magnitudinis incomparabiliter intuemur inter superiora corpora et inferiora, a fortiori, cum longe plus distent substantiae immobiles et spirituale?, a corporalibus, quam quaccumque corpora inter se, con-

An quantum dicendiꝰ quod ratio illa procedit secundum opinionem eorum qui causam distinctionis rerum ponebant esse materiam. Hoc autem improbatum est *. Unde multiplicatio angelorum neque secundum materiam, neque secundum corpora est accipienda: sed secundum divinam sapientiam, diversos ordines immaterialium substantiarum excogitantem.

sequens est coi incomparabiliter excedere et praedictorum et ceterorum materialium multitudinem.

V. Circa conclusionem principalem * dubium occurrit, an intelligatur deomni multitudine materiali, scilicet secundum species et secundum numerum; an de multitudine specifica materialium tantum; an de multitudine primarum partium materialium universi. Si hoc tertio vel secundo modo intelligitur, non tnm magnus et excessivus videtur numerus angelorum, quantus dici solet. Et tamen tertio modo intelligi oportere, solutio praecedens* ostendit: alioquin acquivocatio contingeret in praemissis et conclusione. Si autem primo modp, absurdius non pana videtur, puta quod sint plures angeli quam grana milii, frumenti, etc.: numerus enim horum, et lapillorum, et arenae, et aliorum huiusmodi, non sapienter comparari videtur rebus intellectualibus.

VI. Ad hoc dicitur, quod sermo iste, per se loquendo, est de multitudine specifica. Tum quia in angelis non repetitur alia multitudo. Tum quia vis medii super quo fundatur ratio, non exit limite* talis multitudinis: quia primae partes universi, elementa et corpora caelestia scilicet, singulis individuís contenta sunt. – Nec ex hoc sequitur non esse excessivum numerum angelorum. Quia multitudo incomparabiliter excedens multitudinem specificam materiale, valde magna est; quemadmodum magnitudo primi orbis, incomparabiliter excedens quantitatem clmcn-talem, valde etiam magna est. – Et haec est abaque dubio mens s. Thomae. Unde inferius, qu. exit, art. 4. ad 3, de hoc loquens, apposuit *naturae* nomen, dicens quod excedunt *omnes naturas corporeas*. Et in Qq. *de Pot. Dei*, qu. vi, art. 6, in corpore, apposuit nomen *speciei*, dicens quod excedunt *omnes species materialium*.

Id autem quod in oppositum obiicitur de primis partibus universi, non obstat. Quoniam primae partes corporales universi continent ceteras species, etsi non formaliter, saltem virtualiter. Et ideo loqui de multitudine primarum partium universi, et loqui de multitudine specifica omnium materialium, non refert nisi secundum implicitum et explicitum. Ac per hoc. excedens impropotionabiliter multitudinem primarum materialium partium universi, excedere etiam impropotionabiliter intelligitur multitudinem implicate et virtualiter contentam in illis. – Et si obiiciatur, *ergo intelligitur etiam de materiali distinctione, quia etiam virtualiter continetur in illis primis*: patet responsio, quod non est similis ratio. Quoniam, cum ex habitudine partium universi, eiusque perfectione, ratio robur trahat, ut patet ex dictis *, et propterea de illa tantum multitudine sermo esse debet, quae ad perfectionem spectat universi; qualis non est multitudo numeralis, sed specifica primarum partium formaliter, secundarum virtualiter.

We.

• II.

• X num. u

• a.num.pnu.

• a. num. i.

• Cap. 11. - o
1». i. iect?un'

• Nna n.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELI DIEI ERANT SPECIE

H *Sent*, dūt ni, qu. I, art. 4; dirt. xtxn, qu. n, art. 3; IV, di*U xn. qu. 1, nrt. 1, qu* 3, ad 3; II *Cunt. Gent.*, cap. tail;
De Spirit. Create art. 8; Qu. *de Anima*, art. 3; *De Ente et Ess.*, cap. r.

Quartum SIC PROCEDrñ R Videtur quod angeli non differant specie. Cum cnim Φ differentia sit nobilior genere, quaecum-s'quc conveniunt secundum id quod est nobilissimum in cis, conveniunt in ultima differentia constitutiva; et ita sunt eadem secundum speciem. Sed omnes angeli conveniunt in eo quod est nobilissimum in eis, scilicet in intellectualitate. Ergo omnes angeli sunt unius speciei.

2. Praeterea, *magis* et *mimis* non diversificant speciem. Sed angeli non videntur differre ad invicem nisi secundum magis et minus; prout scilicet unus alio est simplicior, et perspicacioris intellectus. Ergo angeli non differunt specie.

3. Praeterea, anima et angelus ex opposito dividuntur. Sed omnes animae sunt unius speciei. Ergo et angeli.

4. Praeterea, quanto aliquid est perfectius in natura, tanto magis debet multiplicari. Hoc autem non esset, si in una specie esset unum tantum individuum. Ergo multi angeli sunt unius speciei.

Sed contra est quod in his quae sunt unius speciei, non est invenire prius et posterius, ut dicitur in III *Metaphys.* *. Sed in angelis, etiam unius ordinis, sunt primi et medii et ultimi, ut dicit Dionysius, x cap. * *Ang. Hier.* Ergo angeli non sunt eiusdem speciei.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt omnes substantias spirituales esse unius speciei, etiam animas. Alii vero quod Omnes angeli sunt unius speciei, sed non animae. Quidam vero quod omnes angeli unius 3 hierarchiae, aut etiam unius ordinis.

Sed hoc est impossibile. Ea enim quae conveniunt specie et differunt numero, conveniunt in forma, et ? distinguuntur materialiter. Si ergo angeli non sunt compositi ex materia et forma, ut dictum est supra *, sequitur quod impossibile sit esse duos angelos unius speciei *. Sicut etiam impossibile esset dicere quod essent plures albe-

dines separatae, aut plures humanitates; cum albedines non sint plures nisi secundum quod sunt in pluribus substantiis L

Si tamen angeli haberent ÷ materiam, nec sic possent esse plures angeli unius speciei. Sic enim oporteret quod principium distinctionis unius ab alio esset materia, non quidem secundum divisionem quantitatis, cum sint incorporei, sed secundum diversitatem potentiarum '. Quae quidem diversitas materiae causai diversitatem non solum speciei, sed generis.

An PRIMUM irgo dicendum quod differentia est nobilior genere, sicut determinatum indeterminato et propnum communi; non autem sicut alia et alia natura. Alioquin oporteret quod omnia animalia irrationalia essent unius speciei; vel quod esset in eis aliqua alia perfectior forma quam anima sensibilis. Differunt ergo specie animalia irrationalia secundum diversos gradus determinatos naturae sensitivae. Et similiter omnes : angeli differunt specie secundum diversos gradus naturae intellectivae.

Ad secundum dicendum quod *magis* et *minus*. secundum quod causantur ex intensione et remissione unius formae, non diversificant speciem. Sed secundum quod causantur ex formis diversorum graduum, sic diversificant speciem ♦ sicut si dicamus quod ignis est perfectior aere. Et hoc modo angeli diversificantur secundum magis et minus.

'Ad tertium dicendum quod bonum speciei praeponderat bono individui. Unde multo melius est quod multiplicentur species in angelis, quam quod multiplicentur individua in una specie.

Ad quartum dicendum quod multiplicatio secundum numerum, cum in infinitum protendi possit \ non intenditur ab agente, sed sola multiplicatio secundum speciem, ut supra * dictum est. Unde perfectio naturae angelicae requirit multiplicationem specierum. non autem multiplicationem individuorum in una specie.

a) *speciei, sed... unius.* – Om. ABCE.
3) ef. – *sed Pab.*
γ) *substantiis.* – *subiretis* G1A.
5) *anfitli haberent.* – *angelus haberet codice»* et a.

i) *potentiarum.* – *secundum quod aliquid est magis potentiate et aliquid minus* addit B.
ζ) omñ«, – Otn. codices.
O *protendi possit.* – *protendi posset* AEDpC, *procedi posset* GfC, *protendi non possit* cd. u.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo. Primo, recitat tres opinioniones clare: tertia est quam sequitur Scotus -. – Secundo, impugnat simul omnes, quoad propositum, dupliciter, ut patet.

Prima ratio. Angeli non sunt compositi ex materia et fomia: ergo nec plurcs in una specie. – Consequentia probatur: quia quaecumque conveniunt in specie et differunt numero, conveniunt in forma, et differunt materialiter.

Secundo impugnat, posito quod essent materiales, probando eandem conclusionem, sic. Distinctio causata ex materia, aut est secundum diversitatem quantitatis. aut secundum diversitatem potentiae: ibi non est prima, quia sunt incorporei: ergo esset secunda. Sed haec non solum excludit identitatem specificam. sed gcnericam. Ergo.

II. Circa probationem consequentiae in prima ratione, occurrit dubium: quia aut assumit falsum, aut nihil probat. Si enim ly *differunt materialiter* significat dirterre

• n Se%., dat. ni, qu. vu, ratific'.

• Qu. xj.ru. *rt. 1. id 3

• *Widej* rb. ll. «p

Vo>. 11

a

'Vcra/Jib.X cap. xxx»u. CñU.

• C« cap.

* lafri.

Geni., t *De Em* cap. v.

materia proprie dicta, quae ait altera pars rei differentis, falsum assumitur. Quia duae animae differunt materialiter, et tamen non differunt in materia, quia carent illa; et similiter duae lineae mathematice sumptae; et similiter duo accidentia eiusdem speciei in angelis. – Si vero lv *differunt materialiter* significat differentiam in materia proprie dicta, non tamen quae sit pars rei differentis, tunc et falsum assumitur, ut patet in duabus instantiis ultimo dictis: et contra hoc sunt argumenta multu Scoti, quae in quaestionibus *de Ente et Essentia* habes: et intentum non probat, eo quod differre materialiter hoc modo, superius est ad differre materialiter per hoc quod est compositum ex materia et forma, et nd differre materialiter per hoc quod aliquo modo differt secundum materiam; ac per hoc, ex negatione compositionis non potest inferri negatio differentiae materialis, sed est fallacia Consequentis, ab inferiori ad superius negative. – Si autem ly *differunt materialiter* significat differentiam in materia communiter sumpta, idest in eo quod se habet ut materiale respectu speciei, hoc modo acceptatur ab omnibus. Sed tunc nihil omnino probatur ad propositum, propter eandem rationem: quia scilicet minor subintcllcta, scilicet, *angeli non differunt materialiter*, non probatur ex hoc, quoniam non sunt compositi ex materia et forma; sed est sophisma Consequentis.

III. Ad hoc dicitur quod, cum propositio s. Thomae sit universalis, tertio modo intelligenda est. In cuius signum, subdit exemplum de plurilicatione ulbcdinis, quam constat individuari non ex materia, sed ex quanto.

Ad instantiam autem in oppositum, dicitur quod s. Thomae, brevitati student, sat fuit afferre probationem efficacem in illa materia de qua loquebatur. Ad cuius evidenciam scito quod, cum apud ipsum * omnis differentia pure materialis oriatur uut ex quantitate, ut accidit in rebus materialibus, aut ex subiccto, ut accidit in accidentibus spiritualibus; differentia vero ex quantitate orta, in substantiis locum non habeat nisi ratione materiae; materia autem non alio pacto in substantia completa sit, nisi ut pars eius: consequens est quod, de substantiis completis, quales sunt angeli, loquendo, sufficienter excluditur ab eis differentia materialis per hoc, quod excluditur ab eisdem compositio ex materia et forma.

IV. Circa primum argumentum, nota quod s. Thomas

non ex defectu argumentorum ex propriis, ut consuevit, argumentatur ex communibus: sed argumentum hoc propria angelorum scrutatur.

Ad cuius evidentiam, advertendae sunt duae propositiones quasi per se notae. Prima est, quod in substantiis quae apud nos sunt, ratio generis invenitur seorsum existens in rerum natura, absque nobilitate superadditae naturae. Corporcitas enim invenitur absque perfectione mixtionis, ut patet in elementis; et mixtum absque vita, ut patet in mixtis inanimatis; et vivum absque sensu, ut patet in plantis; et sensus absque motu, ut patet in ostreis; et hoc absque intellectu, ut patet in brutis. – Secunda est, quod intellectualitas est ultima et summa natura in universo.

Ex his enim duabus propositionibus prodqctum est argumentum: maior enim ex prima, et minor ex secunda tenet propositione. Si enim genus seorsum invenitur a summa natura, quia natura imperfectior, consequens est quod non omnes ungcli conveniant in summa natura; et si conveniunt in summa natura, quod illa non sit genus, quia non potest extra scipsam inveniri. Sed angeli conveniunt in intellectualitate, quae est nobilissimum omnium. Ergo.

V. Circa responsionem ad primum, adverte duo. Primo, quod ibi non est sermo de quacumque alictatē inter naturam generis et differentiae, sed de alictatē rcalis separationis; non rationis gcnricae a ratione perfectioris differentiae, sed rationis gcnricae n tota utia latitudine differentiarum perfectioris ordinis; putu xjvi α rationibus sentiendi, et sensitivi a rationibus bipedis et quadrupedis, etc. Ita quod intendit Auctor interimere primam propositionem *, volens eam non esse necessariam universaliter, quamvis quandoque verificetur. – Et probat hoc dupliciter. Primo, ostensive: quia genus et differentia sot est quod differant ut indeterminatum et determinatum. Secundo, ducendo nd inconveniens. scilicet quod in irrationalibus animalibus esset praeter naturam sensitivam, quae est genus. alia perfectior forma, vel essent unius speciei: utrumque enim est inconveniens, ut inferius * patebit.

Secundo, quod responsio formalitcr consistit in hoc, quod convenire in nobilissimo sui. contingit dupliciter: primo, in nobilissima natura; secundo, in nobilissimo gradu naturae eius communis. Primo modo maior est falsa: secundo vero modo est vera, sed tunc minor est falsa.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANGELI SINT INCORRUPTIBILES

Supra, qu. ix, art. 3; H *Sent.*, ditt. vu, qu. j. art. i; II *Cont. Gent.*, cap. lv; **A** /Mf.. qu. v, an. *Osmpend. Tkeol.*, cap. lxxiv.

Quantum sic proceditur. Videtur quod ^SjO/mgeli non sint incorruptibiles. Dicit enim Damascenus * de angelo, quod *substantia intellectualis, gratia et non natura immortalitatem suscipiens.*

2. Praeterea, Plato dicit, in *Timaeo* *: *O dii deorum, quorum opifex idem paterque ego, opera siquidem vos mea, dissolubilia natura, me tamen ita volente indissolubilia* a. Hos autem deos non aliud quam angelos intelligere potest. Ergo angeli natura sua sunt corruptibiles.

3. Praeterea, secundum Gregorium ♦ *omnia in nihilum deciderent nisi ea manus Omnipotentis conservaret.* Sed quod in nihilum redigi potest, est corruptibile. Ergo, cum angeli sint a Deo facti, videtur quod sint corruptibiles secundum suam naturam.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* ♦ quod intellectuales substantiae *vitam habent indeficientem, ab universa corruptione, morte et materia et generatione mundaē existentes.*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere angelos secundum suam naturam esse incorruptibiles *. Cuius ratio est, quia nihil corrumpitur nisi per hoc, quod forma eius a materia separatur: unde, cum angelus sit T ipsa forma subsistens, ut ex dictis * patet, impossibile est quod eius substantia sit corruptibilis. Quod enim convenit alicui secundum se, nunquam ab eo separari potest: ab eo autem e cui convenit per aliud, potest separari, separato eo secundum quod ei conveniebat. Rotunditas enim a circulo separari non potest, quia convenit ei secundum scipsum: sed aeneus circulus potest amittere rotunditatem per hoc, quod

* Comment. Calet. op. ii, qu. vii cap. v, qā. a.

* Infra, qu. lxxv, >rt. /, iv GowZ; Gn /, cip. l. iv; /><£»/. CfEit., cap. y.

* De Fide Orth. bb. 11. cap. in.

* Vol. ft. pag. ju, cd. Didot.

* Afra /lib. XVI, cap. XXXVII, al. xvii. ?

*CL«B.prMc.

* Qa. txxv, an. 7. C. Coaxmau.

α) me *tamen*M. *indissolubilia*. – Omittit P; *ita* omittunt etiam Fab. β) *dteiderent*. – *tenderent* Vab.

γ) *\$it*. – non *sit materialis sed sit* II, i) *autem*. – *enim* ACDEFGab.

circularis figura separatur ab acre. Esse autem secundum sc competit formae : unumquodque enim est ens actu secundum quod habet formam. Materia vero est ens actu per formam. Compositum igitur ex materia et forma desinit esse actu per hoc, quod forma separatur a materia ‘ ‘. Sed si ipsa forma subsistat in suo esse, sicut est in angelis, ut dictum est ♦ non potest amittere esse. Ipsa igitur immaterialitas angeli est ratio quare : angelus est incorruptibilis secundum suam naturam.

Et huius incorruptibilitatis signum accipi potest ex eius intellectuali operatione: quia enim unumquodque operatur secundum quod est actu, operatio rei indicat modum esse ipsius. Species autem et ratio operationis ex obiecto comprehenditur. Obiectum autem intelligibile, cum sit supra tempus, est sempiternum. Unde omnis substantia intellectualis est incorruptibilis secundum suam naturam.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus accipit immortalitatem perfectam , quae includit omnimodam immutabilitatem : quia, *omnis mu-*

talio est quaedam mors, ut Augustinus dicit ♦ Perfectam autem immutabilitatem angeli non nisi per gratiam assequuntur, ut infra patebit *.

Ad secundum dicendum quod Plato per deos intelligit corpora caelestia, quae existimabat esse ex elementis composita, et ideo secundum suam naturam dissolubilia: sed voluntate divina semper conservantur in esse.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra * dictum est, quoddam necessarium est quod habet causam suae necessitatis. Unde non repugnat necessario nec incorruptibili, quod esse eius dependeat ab alio sicut a causa. Per hoc ergo quod dicitur quod omnia deciderent in nihilum nisi continerentur a Deo, et etiam angeli, non datur intelligi quod in angelis sit aliquod corruptionis principium: sed quod esse angeli dependeat a Deo sicut a causa. Non autem dicitur aliquid esse corruptibile, per hoc quod Deus possit illud in non esse redigere, subtrahendo suam conservationem : sed per hoc quod in scipso aliquod principium corruptionis habet, vel contrarictatem, vel saltem potentiam materiae.

t) *materia.* – *et hoc tenet in materialibus ubi forma subsistit in materia* tdda B.

ζ) *quare.* – *quare proprie C.* – Pro *est, sit* endizes.

η) *r.r dementis... ideo.* – Om. CEe. – Poat *naturam, erant* add. l'E5; pro *sed, sed quod* A. *quae C, quod* E; pro *conservantur, conservabantur* Pl, *conservari* cd. *a.*

Commentaria Cardinalis Coietani

Trivi. vs clarus est. – In corpore una conclusio* Angeli sunt incorruptibiles secundum suam naturam. – Probatur dupliciter *. *Primo* sic. Omne quod corrumpitur, hoc corrumpitur quod eius forma separatur a materia: ergo angeli sunt incorruptibiles.

Tenet consequentia: quia angeli sunt formae subsistentes ct omnino immateriales, ac per hoc in eis non potest habere locum separatio formae a materia. – Antecedens vero probatur sic. Esse per sc convenit formae: ergo inseparabile est a forma: ergo in omni corruptione fit separatio a materia.

Antecedens primum nunc assumptum probatur, ex eo quod cuicumq; convenit esse, convenit ratione formae; ut patet in materia, quae maxime distat o forma. – Prima vero consequentia patet ex l *Poster.* -; ct declaratur exemplo rotunditatis circuli ct acris, seu circuli aenei. – Secunda vero consequentia fundatur super duobus. Primum est: Corruptio est mutatio dc esse in non esse. Secundum est : In omni corruptione oportet materiam remanere. Ex his enim manifeste sequitur separatio formae a materia. Quia cum in omni corruptione destruat^{ur} aliquod esse, ct esse non possit separari a forma, oportet quod esse ct forma simul pergant: ct cum, ex alia parte, in omni corruptione oporteat subiectum remanere, necesse est quod, si corruptio fit, quod esse separetur a subiccto remanente, nc per hoc forma etiam ab eodem separetur: alioquin corruptio intelligi non potest.

II. Circa primam rationem, dubitatio accidit dc veritate illius propositionis assumptae, scilicet, *esse per sc convenit formae*. Haec enim aut est falsa; aut nihil infert ad propositum. Dupliciter enim interpretari potest. Primo, ut ly *per se* distinguitur contra *per aliud*, et idem significat quod *sine medio*, seu *immediate*. Et hoc modo, licet sit vera, propositum tamen non probat : quia ex hoc non sequitur ipsum esse inseparabile esse a forma. Non enim valet, *A convenit B immediate, ergo inseparabiliter*; ut patet dc forma respectu materiae, et dc albcdinc respectu superficiei. – Obstat etiam huic interpretationi declaratio s. Thomae ex rotunditate ct circulo, etc.

Secundo modo potest accipi ly *per se*, ut distinguitur

contra *per accidens*. Et sic propositio est falsa, tum in doctrina s. Thomae, tum simpliciter. .Apud s. Thomam quidem *, *esse* per accidens praedicatur dc qualibet forma citra Deum; ita quod nec est de essentia alicuius formae, nec tluit ab illa ut passio, ut superius in qu. m, art. 4. dixit; quia nulla res est sibi sufficiens causa quod sit. – Simpliciter autem, quia nulla res potest intelligi sub opposito eius quod convenit per se : constat autem quod absque contradictione dc quacumque forma, excepta divina, potest dici quod non est: igitur esse non per sc convenit formae.

III. Ad hoc dicitur, quod ly *per se* utroque modo interpretari potest. Et quoad primum modum, distinguendum est dc medio, scilicet de *media actione*, ct dc *media forma*. Ex coniunctione enim aliquorum immediate, idest sine media forma, non potest concludi inseparabilitas, ut oblidendo probatum est. – Quandocumq; vero aliqua duo sic se habent quod coniunguntur universaliter absque media actione coniungcntc, tunc illa duo oportet esse inseparabilia ab invicem: propterea quia quaccumq; eadem generatione generantur, eadem quoque corruptione corrumpuntur. Talis autem immediatio actionis non invenitur inter materiam ct formam, et tilia huiusmodi: quoniam constat, praeexistentibus subicctis, ngens sua actione coniungc^{re} illa. Sed inter formam quamcumque ct existentiam rei nulla mediat actio iungens hanc illi: quoniam non prius fit forma, ct per aliam actionem iungitur cxist^{en}ti; sed ipsum fieri formae ud illam conjunctionem terminatur. Et propterea inseparabiliter se habent.

IV. Ad evidentiali vero secundi modi ♦, sciendum est quod aliquid convenire alicui per sc, idest non per accidens, contingit dupliciter: uno modo *simpliciter*, alio modo *physice*. Vocatur autem *perscitas simpliciter*, quae fundatur super habitudine terminorum absolute sumptorum: *perscitas* vero *physica*, quae fundatur super habitudine terminorum in esse naturali positorum. Exemplum primi : *quinarius est impar*; exemplum secundi: *Socrates quandoque corrumpetur*. Conveniunt autem hac duae perscientes in hoc quod, quemadmodum quod convenit alicui per sc simpliciter, necessario ct inseparabiliter adhaeret illi absolute sumpto, ita proportionaliter quod convenit alicui per sc physice,

* O. ay. c

* Cit. art. ».

* Cap. w, o. i.

* Ct. num. *i.

• Cnatra Ux lII. up w.

• Qu. xuv, tff. i. ad j.

• a. itu.

• Qû.xur.arLU

* Parta lII. qa. it o, art.3, ad4; lII. *Seul.*, qu. vi, qa. u, art. 3, ad l.

* Cf. sua. 1.

' a. no». »U

ra, Hf
p. «П.
mi, art.

IT, an.

QUAESTIO L, ARTICULUS V

13

necessario et inseparabiliter comitatur illud in esse naturali positum. Differunt vero, quia praedicata per se simpliciter, nihil non necessarium supponunt, quoniam respiciunt subiccta absolute sumpta: praedicata vero per se physice, supponunt aliquid non necessarium, scilicet subicctn producta fuisse in rerum natura (productio autem rerum non semper est necessaria); et hoc est quin talia praedicata respiciunt subiccta in esse physico. Ex hoc autem differunt secundo, quia perscitas prima adeo est necessaria, ut oppositum implied contradictionem: perscitas vero secunda non est necessaria nisi necessitate naturalis cursus; et ideo oppositum non implicat contradictionem.– Patent haec omnia dictu de pcrscitatc physica, comparando actuaalem corruptionem,‘non nunc, sed quandoque, ad quodcumquc corruptibile. Non enim accidit mixto alicui quod corrumpatur quandoque, sed per se convenit illi ex principiis essentialibus: et tamen non implicat contradictionem illud nunquam corrumpi; sed illud, suae naturae dimissum, nunquam corrumpi.

• Ct. ibid.

Et per hoc patet responsio ad obiccta -. Quia *cxistcrca* est praedicatum occidentale respectu cuiusque naturae citra divinam, idest *non per se simpliciter*: et ideo oppositum non implicat contradictionem. Dicitur vero praedicatum per se respectu formae, quia *pcrscitatc physica* illi coniungitur: quoniam formam productam necessario comitatur cxistcrc, et non per accidens. Et hoc est verum, et efficaciter infert propositum.

V, Notandum est autem, et prae oculis habenda distinctio haec: quoniam et ad thcologia et ad physica in nullis materiis est utilis et necessaria. – Solvitur quoque ex dictis obicctio de separatione existentinc propriae ab anima Christi producta in rerum natura (quoniam illa. apud s. Thomnm *, proprium non habet esse existentiae). Iam enim ex dictis patet quod esse per se et inseparabiliter comitatur formam pro]UC(flrn, quantum est ex se, seu sibi dimissam: anima autem Christi producta non sibi dimissa est, sed praeventa α Verbo divino, et ad illius esse assumpta est.

• r*nc in, qo.
111 Stvi., di*
w, qu. ii, an...

• a. nara. 1.

VI. *Secunda ratio* -, a signo, est ista. Obicctum intellectus est sempiternum : ergo intellectualis substantia est incorruptibilis,-Antecedens probatur: quia est supra tempus. – Consequentia vero : quia intellectionis species et ratio ex obiccto comprehenditur; et operationis modus operantis essendi modum ostendit, quia unumquodque operatur secundum quod est actu.

VII. Notanda hic sunt duo circa antecedens Primo, quod subiectum antecedentis, scilicet ly *obicctum intelle-*

citis, dupliciter sumi potest: scilicet materialiter, pro re obiccta intellectui; alio modo formalitcr, idest pro intelligibili in actu ut sic. Primo mado non sumitur hic, sed secundo.

Secunda, quod praedicatum antecedentis, scilicet ly *sempiternum*, dupliciter sumi potest: scilicet *positive*, et *negative*. Et quamvis secundo modo expositum, sit indubie verum, et primo modo aliqualiter sit ambiguum, in utroque tamen sensu proposito servit, et magi* in primo. Nulli siquidem dubium est quod intelligibilc in actu ut sic, cum abstrahat a motu et mutatione, sit immutabile et necessarium, ac per hoc perpetuum negative. Si quis quoque profundius scrutatus fuerit, inveniet quod, quia intelligibile, ut sic, est supra tempus et motum, consequens est et quod intelligibilc, per se loquendo, vindicet sibi sempiternitatem. quemadmodum morus vlocibilitatem in infinitum (ac per hoc accidit intelligibiii corrumpi, quia est *sic* intelligibilc, puta in phantasmatibus): et quod intelligibilc in actu, si extra animam inquantum tale cxistcrct, sempiternum positive secundum suum esse poneretur; quoniam existcrc supra tempus et motum poneretur habere intelligibilc. Ergo in actu ut sic, si existit, est sempiternum positive: et si non. est sempiternum per se negative.

VIII. Circa consequentiam-, adverte quod vis conscquentiac consistit in hoc. Intelligibilc in actu, ut sic, est supra tempus : ergo intellectio est eorum quae sunt supra tempus: ergo et intellectualis substantia. – Prima consequentia probatur: quia ratio operationis ex proprio obiccto formaliter sumpto sumitur. Si enim intelligibilc, ut sic, supra motum et tempus elevatur, immobilitatem sempiternitatemque exposcit, consequens esse debet ut intellectionis conditio ex immobilitate et sempiternitate sumatur: ac per hoc ad eundem spectat ordinem. – Secunda vero consequentia probatur : quin si inteUigere est operari hoc modo, scilicet supra tempus etc., ergo modus essendi intellectualis substantiae erit etiam supra tempus q̄t motum. Ergo erit sempiternum ens.

Adverte bene hic quod ex sempiternitate obiccti non intulimus sempiternitatem operationis: sed illam esse *de ordine sempiternorum* , idest elevatam supra tempus et motum. Et hoc per se loquendo, de intellectione ut sic: quoniam per accidens contingit quod intellectio tali modo, scilicet per phantasmata, sit cum continuo et tempore. – Ex hoc autem quod intellectio sic est elevata supra tempus, signum habemus magnum quod intellectus, ut sic, magis est elevatus: ac per hoc, subsistit incorruptibiliter.

et nam.M.

QUAESTIO QUINQUAGESIMAPRIMA
DE COMPARATIONE ANGELORUM AD CORPORA
IN TRES ARTICULOS DIVISA

• CL. »upra qu. t, Introd.
• Qd. im.
• Qo. un.

Deinde quaeritur de angelis per comparationem ad corporalia *. Et primo, de comparatione angelorum ad corpora; secundo, de comparatione angelorum ad loca corporalia; tertio, de comparatione angelorum ad motum localem *.

Circa primum quaeruntur tria.
Primo: utrum angeli habeant corpora naturaliter sibi unita.
Secundo: utrum assumant corpora.
Tertio: utrum in corporibus assumptis exercent opera vitae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI HABEANT CORPORA NATURALITER SIBI UNITA

Il Jist. vin, in. i; Il Qmt. Gent., cap. Xα; Dc qu. vi, art. 6; Ik Malo, qu. xn, aru i; De Spirit. Create art. 5; Opmc. XV, Ik Angelis, cap. xvhl

3
• Hora:?. V.
• Lib.III, cap.x.

an primum sic proceditur. A'idetur quod angeli habeant corpora naturaliter sibi unita. Dicit enim Origenes, in libro *Peri Solius Dei, idest Patris Filii et Spiritus Sancti, naturae illud proprium est, ut sine materiali substantia, et absque ulla corporeae adiectionis societate, intelligatur existere*. – Bernardus etiam dicit, in VI Homilia *super Cant.: Demus Deo soli, sicut immortalitatem, sic incorporeitatem, cuius natura sola neque propter se neque propter alium ', solatia indiget instrumenti corporei. Liquet * autem omnem spiritum creatum corporeo indigere solatia*. – Augustinus etiam dicit, *Super Gen. ad Lilt. *: Daemones 0 aerea dicuntur animalia, quia corporum aereorum natura rigent*. Eadem autem est natura daemonis et angeli. Ergo angeli habent corpora naturaliter sibi unita.

• Homil. X in Eramp.

2. Praeterea, Gregorius, in Homilia Epiphaniae nominat angelum *rationale animal*. Omne autem animal componitur ex corpore et anima. Ergo angeli habent corpora naturaliter sibi unita.

3. Praeterea, perfectior est vita in angelis quam in animabus. Sed anima non solum vivit, sed etiam vivificat corpus. Ergo angeli vivificant corpora naturaliter sibi unita.

• S. Tb. l cet. i. T

Sed contra est quod dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Nom. *, quod angeli sicut incorporeales intelliguntur* \

• Qn. lxxv, an. J.

Respondeo dicendum quod angeli non habent corpora sibi naturaliter unita. Quod enim accidit alicui naturae, non invenitur universaliter in natura illa: sicut habere alas, quia non est de ratione animalis, non convenit omni animali. Cum autem intelligere non sit actus corporis nec alicuius virtutis corporeae, ut infra * patebit, habere

corpus unitum non est de ratione substantiae intellectualis inquantum huiusmodi, sed accidit alicui substantiae intellectuali propter aliquid aliud; sicut humanae animae competit uniri corpori, quia est imperfecta et in potentia existens in genere intellectualium substantiarum, non habens in sui natura plenitudinem scientiae, sed acquirens eam per sensus corporeos a sensibilibus rebus, ut infra* dicitur, in quocumque autem genere invenitur aliquid imperfectum, oportet praexistere aliquid perfectum in genere illo. Sunt igitur aliquae substantiae perfectae intellectuales in natura intellectuali, non indigentes acquirere scientiam a sensibilibus rebus. Non igitur omnes substantiae intellectuales sunt unitae corporibus; sed aliquae sunt a corporibus separatae. Et has dicimus angelos.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est. quorundam opinio fuit quod omne ens esset corpus. Et ex hac existimatione derivatum videtur, quod aliqui existimaverunt nullas substantias incorporeas esse nisi corporibus unitas; adeo quod quidam etiam posuerunt Deum esse animam mundi, ut Augustinus narrat in VII *de Cir. Dei* ♦ Sed quia hoc fidei catholicae repugnat, quae ponit Deum super omnia exaltatum, secundum illud Psalmi vm *, *Elevata est magnificentia tua super caelos*, Origenes, hoc de Deo dicere recusans, de aliis 0 secutus est aliorum opinionem; sicut et in multis aliis deceptus fuit, sequens antiquorum philosophorum opiniones. – Verbum autem Bernardi potest exponi, quod spiritus creati indigeant corporali instrumento, non naturaliter unito, sed ad aliquid assumpto *, ut infra * dicitur. – Augustinus autem loquitur non asserendo, sed opinione Platonicorum utens, qui

a) *alium*. – *aliud* codket.
Daemones. – de daemonibus laquent praemittit B. – In textu cit. pro *vigent*, *indigent* PBa.
y) *sicut incorporeales intelliguntur*. – *sicut incorporeales iutelliguntur*, ita *ct immaterial*^ Pb; *sicut immortales*, ita *incorporeales intelliguntur*, *ct ita non convenit cis habere corpora naturaliter unita* G; *sicut incorporeales intelliguntur*, ita *ct immateriales*, omne autem immateriale est incorporeum R; cJ. 4 omittit *sicut*: *ci*. qu. i., art. a, not §.
2) de aliis. – in aliis G; in aliis, scilicet creatis substantiis \RCDE.
<) *assumpto*. – *sumpta* AII CDE.

ponebant esse quaedam animalia aerea, quae *daemones* nominabant.

Ad secundum dicendum quod Gregorius nominat angelum *rationale animal* metaphorice, propter similitudinem rationis.

Ad tertium dicendum quod vivificare effective simpliciter perfectionis est. Unde et Deo conv-

nil. secundum illud I *Reg*, n ♦ *Dominus mor~* · vm. e *tificat et vivificat* Sed vivificare formaliter est substantiae quae est pars alicuius naturae, et non habentis in se integram naturam speciei. Unde substantia intellectualis quae non est unita corpori, est perfectior quam ea quae est corpori unita.

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulus clarus est. – In corpore articuli una conclusio responsive, scilicet: Angeli non habent corpora sibi naturaliter unita. – Probatur sic. Dantur aliquae substantiae intellectuales perfectae, non indigentes accipere scientiam a sensibus: ergo dantur substantiae intellectuales separatae a corporibus. Tales dicimus angelos. Ergo.

Antecedens probatur. Quia in quolibet genere in quo invenitur imperfectum, oportet praeexistere perfectum. sed in genere substantiali intellectuali insenitur aliqua imperfecta, indigens sensibus od acquisitionem scientiae, quia est potentia in genere intelligibilium, ut patet dc anima humana: ergo, etc.

Consequentia vero probatur sic. In antecedente duo assumpsimus, scilicet ly *substantiae intellectuales*, ct ly *perfectae absque indigentia* etc. Et ideo primo probatur quod inquantum substantiae intellectuales, non habent quod sibi conveniat uniri corpori: deinde probatur quod nec inquantum tales substantiae, hoc habent. Primum ergo probatur sic. Intelligerc non est actus corporis, nec alicuius virtutis corporeae: ergo esse unitum corpori non est dc ratione intellectualis substantiae ut : sic ergo non convenit omni intellectuali substantiae. Ista ultima consequentia probatur: quia quod accidit alicui naturae, non universaliter invenitur in illn. Et declaratur exemplo alarum respectu animalis. – Secundum vero probatur sic. Substantiae intellectuali accidit uniri corpori propter imperfectionem ct indigentiam scientiae, ut patet de anima hominis: sed haec non invenitur in substantiis perfectis: ergo.

II. Circa antecedens ct eius probationem, occurrit triplex dubium. *Primo* enim dubitatur dc terminis assumptis, scilicet *perfectum* ct *imperfectum*, quomodo in illa probatione sumantur, cum dicitur: *In quocumque genere invenitur imperfectum, in eodem oportet praeexistere perfectum*. Aut enim haec propositio fundatur super illo principio: *actus est naturaliter prior potentia*. Et hoc non. Quia veritas illius principii non ccrtificatur nisi ex hoc, quia id quod est in potentia, oportet reduci ad actum nb eo quod est in actu: quod in proposito non habet locum. Ex hoc namque principio non potest concludi nisi aliqua substantia intellectualis quae sit reductive in actu animae nostrae, quae est in potentia: talis autem est intellectus agens, quidquid ille sit. – /Vut fundatur super illo alio principio, scilicet: *differentiarum eiusdem generis oportet unam se habere ut habitum et perfectionem, alteram vero ut privationem et imperfectionem*. Et hoc etiam non sufficit proposito. Quoniam ex hoc nihil aliud potest concludi, nisi quod datur aliqua substantia intellectualis secundum naturam suae speciei perfectior anima humana: utrum autem illa perfectior species habeat scientiam completam ex se inditam aut non, ex hoc principio non sufficienter concluditur; quia stat esse speciem perfectiorem, ct tamen non habere tali modo scientiam.

Et confirmatur hoc ex natum sensitiva. In qua, quoniam invenitur natura sensitiva imperfecta in animalibus imperfectis, consequens est ut dentur animalia perfectiora» idest habentia virtutes sensitivas perfectiores. Non tamen ex hoc sequitur quod dentur animalia habentia species scnsibils congenitas, sive interiores sive exteriores. Sic ergo erit in proposito.

III. *Secundo* dubitatur circa alium terminum ibidem assumptum, scilicet ly *in eodem genere* ♦. Aut enim sumitur genus stricte. Et hoc non: quia sequeretur quod istu ratio non valeret nisi ex suppositione quod angeli sunt in genere; quod ab omnibus non conceditur, immo a Peripate-

ticis discrepare videtur ·. – Aut sumitur genus pro *coordinatione*, iuxta consuetudinem qua solemus dicere *in genere entium*, ct *in genere intelligibilium*, etc. Et si sic sumitur, intentum non concluditur, quamvis verum assumatur. Quoniam dicitur quod substantia illa intellectualis perfecta, quum opoitct praeexistere in genere intclligibilium, est Deus gloriosus, uc per hoc, male illatum est, *tales dicimus angelos*.

IV. *Tertio*, circa ipsum antecedens dubitatiuncula occurrit. Quoniam in numero plurali dicitur quod sunt *aliquae substantiae intellectuales* etc.: ct tamen ex probatione adducta non potest infern nisi in numero singulari, *ergo est aliqua substantia intellectualis perfecta* etc. Male igitur conclusum videtur illud antecedens.

V. Ad evidentiam harum dubitationum, notandum est quod vis rationis nssumptac ad probandum antecedens, consistit in hoc, quod quandocumque datur aliqua natura distinguibilis per plurcs modos aut differentius essentielles, necesse est quod, si invenitur secundum imperfectiorem modum aut differentiam, quod inveniatur etiam secundum perfectiorem. Et huius ratio est multiplex. 'I um quia, cum utrumque sit possibile, natura non est magis sollicita circa imperfecta quam circa perfecta. Tum quia imperfectiora sunt propter magis perfecta. Tum quia divisiva naturae pluriticabilis aut sunt simul natura, ut patet dc differentiis condidentibus genus, ex *Postpraedicamentis* ·: aut alterum sc habet ut prius, ct alterum ut posterius, ut contingit in divisione analogi; ct sic etiam posterius infert prius.

VI. Hoc igitur stante, dicitur ad primum dubium ♦, quod hic accipitur propositio ex secundo fundamento. Et ad obiectioncm in oppositum respondetur dupliciter. Primo quod, quia haec duo, scilicet perfectior natura intellectualis quam sit tota anima humana, ct natura intellectualis iu perfecta quod non indiget acquirere scientiam a sensibilibus, convertuntur ad invicem, ideo 5. Thomas efficaciter conclusum antecedens pro constanti dimisit. – Et declaratur convertibilitas haec ex inferius dicendis, dum manifestabitur in qu. i.xx animam intellectivam propter ipsum intelligcre in solo homine indigere corpore. Et potest etiam colligi ex dictis Aristotelis in 111 *dc Anima*, in tine ♦. Et potest ratione probari: sed nolo nunc insistere.

Secundo dicitur quod, dato quod supra animam hominis essent aliquae substantiae intellectuales non habentes scientiam inditam a natura, adhuc tamen ratio concludit intentum. Quoniam habere scientiam congenitam est modus possibilis secundum naturam intellectualis substantiae, ct est perfectus: ergo, si dentur imperfecti modi habendi naturam intellectualem, debet inveniri modus perfectus habendi eandem; uc per hoc, dentur substantiae intellectuales non indigentes acquisitione scientiae.

Et per hoc patet responsio ad confirmationem. Quia non est similis ratio in natura intellectuali et sensitiva quoad hoc. scilicet quod in natura intellectuali modus habendi illam cum plenitudine virtutis ct specicnim ab intrinseco, esc modus possibilis in natum; modus vero habendi naturam sensitivam sic perfectam quod habet etiam species sensibiles inditas, est modus impossibilis in natura. Et ideo ratio procedit in natura intellectuali: non autem in sensibili.

VII. Ad secundum dubitationem ♦ dicitur quod, quomodocumque sumatur genum intentum concluditur. Tum quia Deus non clauditur in coordinatione substantiarum intellectualium: quoniam non est pars universi, sed bonum separatum eiusdem, ut dicitur in XII *Mctaphys.*, text, ui ·. «F· m a- L

ter ·
III.

L

jiŧ Qtte*rraxc'

· a. aeci. III.

DU. lib. XI.
«F· m a- L

Tum quin, restringendo minorem, scilicet *in genere intellectualium substantiarum conditarum*, nihilominus sequitur propositum, ut patet discurrenti.

• Ci. nom. η.

VIII, Ad tertium dubium* dicitur, quod numero plurali usus est s. Thomas, non ex vi rationis huius praecise; sed ex hac ratione simul ct supra dictis, in praecedente quaestione -, dc numero intellectualium substantiarum.

' A/t. 3.

• Cf. oqm. 1.

IX. Circa probationem illius consequentiae, scilicet, *Accidit, ergo non convenit universaliter* *, dubitari potest : quia non videtur necessaria. Quoniam stat aliquid accidere alicui, ct tamen convenire omni : nihil enim prohibet colorem, vel quodvis aliud, accidere animali, ct tamen inveniri in omni animali.

X. Ad hoc breviter dicitur, quod accidentia (idest praedicata accidentalia) sunt in duplici ordine. Quaedam sunt accidentalia ct superiori ct inferioribus: quaedam vero sunt accidentalia quidem superiori, essentialia tamen ct constitutiva inferiorum, vel consequentia essentialiter constitutiva inferiorum; ut *rationale* vel *risibile* respectu *animalis* est accidens, respectu vero *hominis* est essentialia. Cum ergo dicitur quod accidens alicui naturae non convenit ei universaliter, vera ct necessaria propositio est dc accidente secundo modo: vera etiam ut in pluribus, dc accidente ut in primo modo. Et quia 5. Thomas de accidente secundo modo loquebatur, ideo non solum ex veris, sed ex necessariis processit.

Cf. ibid. toe.

XI. Circa probationem consequentiae quoad secundam partem -, dubitari posset, quod non nisi unus modus excluditur quo substantia intellectualis corpus naturaliter unitum habere potest, ille scilicet qui animae humanae competit. Posset enim aliquis dicere quod insufficnter concluditur separatio naturalis α corpore ex hoc, nisi probetur quod nullus alius modus est possibilis. Quod cum s. Thomas non fecerit, insufficnter conclusisse videtur.

XII. Ad hoc dicitur quod, formalitcr loquendo de substantia intellectuali ct tota eius latitudine per sc. idest dc omnibus substantiis intellectualibus et inquantum intellectuales sunt, ct inquantum sic vel sic intellectuales sunt, sufficiens fuit processus s. Thomae. Quoniam hoc tantum modo contingit intellectualem operationem egere corpore, scilicet propter acquisitionem scientiae ct servitium phantasmatum. ut contingit in homine. Et quia s. Thomas formalitcr de substantia intellectuali loquebatur, ideo hoc uno modo excluso, pertransivit. Et vere sapienter processit. Quoniam, dato quod alicui substantiae intellectuali, puta animae caeli vel alicuius corporis aerei, aliunde posset competere naturalis unio ad corpus, nihilominus ratio ista in suo perseverat robore. Quoniam si in latitudine intellectualium, discurrendo per omnes differentias intellectualitatis ut sic, non invenitur unio ad corpus nisi propter imperfectionem vis intellectualis; consequens est ut praeinveniat perfectia vis intellectualis absque indigentia corporis. Et sic interpretandus est processus s. Thomae.

XIII. Sed contra hanc responsionem, quamvis subtilem, instari potest. Quoniam ex vi istius processus non potest

inferri quod sunt substantiae tales a corporibus separatae simpliciter, sed inquantum intellectuales sunt. Diceret autem quispiam quod cum hoc stat quod sint coniunctae corporibus aliunde, puta quia inotivae seu operntivue sunt ad extra.

XIV. Ad hoc dicitur, quod opinari talem causam unionis ad corpus, non est rationabile circa omnes substantias intellectuales; quamvis circa aliquos sit forte dubium, propter earum imperfectionem. Oportet enim tales esse tam limitatae ct imperfectae virtutis inotivae, ut non nisi coniuncto secundum esse organo applicari possint immediate, ceteris autem mediante illo. Unde si substantia intellectualis invenitur secundum hunc gradum imperfectum, nccessc est quod praeinveniat secundum gradum perfectum, in quo vis operativa ad extra sit proportionalis virtuti intellectivae; quod scilicet utraque sit elevata ita. quod neutra egeat coniuncti secundum esse corporis adminiculo. Quia ergo intentio s. Thormae erat concludere particularem, scilicet quod aliquae substantiae intellectuales sunt separatae a corporibus; non discutere universalem, scilicet an omnes substantiae intellectuales perfectae secundum scientium, sint separatae u corporibus (immo inferius, qu. r.xx -, vertetur in dubium); ct per istamet rationem qua usus est, excludebatur obiectio ista, pro quanto obstaret illi particulari; ct ista instantia sumpta est a conditione extra latitudinem intellectualitatis ut sic : idcirco ab intendente processum ex vi intellectualitatis, potuit silentio pcrtrunsi.

Secundo potest dici, quod instantia ista, quamvis possit facere ambiguitatem simpliciter, non potest tamen hanc parere stantibus supra * dictis dc numero angelorum, quod tantus est numerus talium substantiarum, ct quod non sunt propter movere. Nccessc est enim ut latitudo earum attendatur non penes movere, sed penes intelligere.

Tertio potest dici, quod intentio s. Thomae est quidem concludere specificativntn hanc, scilicet quod *angeli, quantum est ex meritis intellectualitatis eorum, sunt separati a corporibus*; affirmare autem simpliciter hanc, scilicet, *angeli sunt separati a corporibus*. Nec hoc vitiosum est. Tum ex parte medii quo usus est, de perfecto ct imperfecto, quod eadem ratione infert illam praeiacntcm, ut in prima responsione dictum est. – Tum ex parte illatae conclusionis. Quoniam esse intellectivum est principale ct essentialia, esse vero motivum quasi accidentale ct secundarium est, utpote ratione primi conveniens: uc per hoc, si essentialia praecipuum non exigit corpus, ct unibile esse corpori sit dc numero essentialium, consequens est ut aliquae tales sint non egentes corporibus, iuxta secundam responsionem.-Tum ex parte dicendorum inferius *, ubi dc cis inquantum motores, erit sermo. Nunc enim, cum dc substantia eorum sit sermo, ct substantialia rerum ex operatione principali pensanda sint, et cetera suis propriis locis discutienda; sat est ostendere quod operatio propria ct essentialis earum ducit ad ponendam substantiam earum posse esse ita elevatam, quod corpore non egent. Ac per hoc, hic simpliciter dici potest quod separatae sunt a corporibus : in substantialibus enim non differunt possibile et necessarium.

• Qp. xix.

3

T

• An. pneicd.; qu. u art. t.

• Doctr. fi-rpl-rirta, fine II, Cap. xxi.
• Cl. nuta. m.
• Cl. cum. iv.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELI ASSUMANT CORPORA

Il *Sent.*, di>t. nu, art. 2; *de Art.*, qu. vi, ert. 7.

NDCM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non assumant corpora. In opere angeli nihil est superfluum; sicut in opere naturae. Sed superfluum esset quod a angeli corpora assumerent : angelus enim non indiget corpore, cum eius virtus omnem virtutem corporis excedat. Ergo angelus non assumit corpus.

2. Praeterea, omnis assumptio nd aliquam unionem terminatur: quia *assumere* dicitur quasi *ad se sumere*. Sed corpus non unitur angelo ut formae, sicut dictum est*. Ex eo autem quod unitur sibi ut motori, non dicitur assumi: alioquin sequeretur quod omnia corpora mota ab angelis, essent ab eis assumpta. Ergo angeli non assumunt corpora.

3) *ijuod.* – *ii* PFGah.

3. Praeterea, angeli non assumunt corpora de terra vel aqua, quia non subito disparerent; neque iterum de igne, quia comburerent ea quae contingerent; neque iterum ex aere, quia aer infigurabilis est et incolorabilis. Ergo angeli corpora non assumunt.

op. u«. Sed contra est quod Augustinus dicit, XVI de [)ei * quod angeli in assumptis corporibus Abrahae apparuerunt.

› Respondeo dicendum quod quidam dixerunt angelos nunquam corpora assumere sed omnia quae in Scripturis divinis leguntur de apparitionibus angelorum, contigisse in visione prophetiae, hoc est secundum imaginationem. – Sed hoc repugnat intentioni Scripturae. Illud enim quod imaginaria visione videtur, est in sola imaginatione videntis: unde non videtur indifferenter ab omnibus. Scriptura autem divina sic introducit interdum angelos apparentes T, ut communiter ab omnibus viderentur; sicut angeli apparentes Abrahae, visi sunt ab eo et tota familia eius, et a Loth, et a civibus Sodomorum. Similiter angelus qui apparuit Tobiae, ab omnibus videbatur. Ex quo manifestum fit huiusmodi contigisse secundum corpoream visionem, qua videtur id quod positum est extra videntem, unde ab omnibus videri potest. Tali autem visione non videtur nisi corpus. Cum igitur angeli neque corpora sint, neque habeant corpora naturaliter sibi unita, ut ex dictis * patet, relinquitur quod interdum corpora assumant.

Ad primum ergo dicendum quod angeli non indigent corpore assumpto propter seipsos, sed propter nos; ut familiariter cum hominibus conversando, demonstrent intelligibilem societatem quam homines expectant cum eis habendam in futura vita. – Hoc etiam quod angeli corpora assumpserunt in Veteri Testamento, fuit quoddam figurale indicium quod Verbum Dei assumpturum esset corpus humanum: omnes enim apparitiones Veteris Testamenti ad illam apparitionem ordinatae fuerunt. qua Filius Dei apparuit in carne.

Ad secundum dicendum quod corpus assumptum unitur angulo, nun quidem ut formae, neque solum ut motori; sed sicut motori repraesentato per corpus mobile assumptum. Sicut enim in* sacra Scriptura proprietates rerum intelligibilium sub similitudinibus rerum sensibilium describuntur, ita corpora sensibilia divina virtute sic formantur ab angelis *, ut congruant ad repraesentandum angeli intelligibiles proprietates. Et hoc est angelum assumere corpus.

Ad tertium dicendum quod, licet aer, in sua raritate manens, non retineat figuram neque colorem; quando tamen condensatur, et figurari et colorari potest, sicut patet in nubibus. Et sic angeli assumunt corpora ex aere, condensando ipsum virtute divina *, quantum necesse est ad corporis assumendi formationem ¶.

β) *assumere*. – *assumpsisse* codic*. – Pro /fgwntur, *legimus* D.
7) *angelos apparentes*. – *angelorum apparitiones* B.

2) *in*. – a P.
x) *formationem*. – *conformationem* ACE.

Commentaria Cardinalis Caiotani

rrLT.es, quoad *quid nominis*, nihil aliud exigit nisi notari duo. Primo, ly *assumere*, quod significat *ad se sumere*, id est ad sui ipsius manifestationem; et non ad sua opera peragenda. – Secundo, Scripturae consuetudo attendenda est, in qua introducuntur angeli in corporibus apparentes.

In corpore tria facit: primo, refert quondam opinionem Rabbi Moysis *; secundo, improbat cam *-; tertio, respondet quaesito unica conclusione *.

II. Quoad *primum*, opinio illa dicit duo: scilicet et quod angeli non assumunt corpora; et quod ea quae dicuntur in Scripturis de corporea apparitione angelorum, intelliguntur de imaginaria tantum apparitione.

III. Quoad *secundum*, arguitur contra ultimum dictum, sic. Communiter visum ab omnibus, videtur visione corporali. qua videtur illud quod est positum extra videntem: sed angeli corporaliter apparentes fuerunt visi communiter ab omnibus: ergo.

Maiores patet ex differenda inter visionem corporalem exteriori et imaginariam, ex parte obiecti: quia pura imaginaria terminatur ad obiectum intra, oculorum vero visio terminatur ad obiectum extrinsecum. Et ex hoc sequitur alia differentia: quia visum imaginariae, ut sic, solum est in imaginante, et consequenter sibi soli apparet; visum autem oculis, quia extra videntem existit, ubi omnibus communiter videri potest. – Minor vero ex Scriptura probatur de angelis qui apparuerunt Abrahae, Loth et Tobiac.

IV. Quoad *tertium*, conclusio responsive est ista: Angeli interdum assumunt corpora. – Probatur sic. Quod est substantia quae non est corpus, nec habet corpus naturaliter unitum, et quandoque videtur visioni corporali, interdum assumit corpus: angeli sunt huiusmodi: ergo. – Minor nota est ex hoc articulo et praecedentibus. Et similiter maior.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI IN CORPORIBUS ASSUMPTIS OPERA VUAE EXERCEANT

11 *Sent.*, Jht. vm, *rt. *de Pot.*, qu. vi, an. 8.

tertium sic proceditur. Videtur quod J^^^angeli in corporibus assumptis opera vitae exercent. Angelos enim veritatis -^*=*^non decet aliqua fictio. Esset autem fi-

ctio, si corpus ab eis assumptum, quod vivum videtur et opera vitae habens, non haberet huiusmodi. Ergo angeli in assumpto corpore opera vitae exercent @.

a) *angeli... exercent*. – *angelus... habet* codices et a b.
Svmxak Tukol. D. Thomas T. II

2. Praeterea, in operibus angeli non sunt aliqua frustra. Frustra autem in corpore assumpto per angelum formarentur oculi et nares et alia sensuum instrumenta, nisi per ea angelus sentiret. Ergo angelus sentit per corpus assumptum. Quod est propriissimum opus vitae.

3. Praeterea, moveri motu processivo est unum de operibus vitae, ut patet in II de Anima *. Manifeste autem angeli apparent in assumptis corporibus moveri. Dicitur enim Gen. xvm ♦ quod Abraham simul gradiebatur. deducens angelos qui ei apparuerant. Et angelus Tobiae quaerenti, Nosti viam quae ducit in civitatem Medorum? respondit7: Novi. et omnia itinera eius frequenter ambulavi *. Ergo angeli in corporibus assumptis frequenter exercent opera vitae.

4. Praeterea, locutio est opus viventis: fit enim per vocem, quae est sonus ab ore animalis prolatus, ut dicitur in II de Anima *. Manifestum est autem ex multis locis Scripturae, angelos in assumptis corporibus locutos fuisse. Ergo in corporibus assumptis exercent opera vitae.

5. Praeterea, comedere est proprium opus animalis: unde Dominus post resurrectionem, in argumentum resumptae vitae, cum discipulis manducavit, ut habetur Lucae ultimo *. Sed angeli in assumptis corporibus apparentes comederunt, et Abraham cis cibos obtulit, quos tamen prius adoraverat, ut habetur Gen. xvm *. Ergo angeli in assumptis corporibus exercent opera vitae.

6. Praeterea, generare hominem est actus vitae. Sed hoc competit angelis in assumptis corporibus: dicitur enim Gen. vi ♦ Postquam ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illaeque genuerunt, isti sunt potentes a saeculo viri famosi. Ergo angeli exercent opera vitae in corporibus assumptis.

Sed contra, corpora assumpta ab angelis non vivunt, ut supra * dictum est. Ergo nec opera vitae per ea * exerceri possunt.

Respondeo dicendum quod quaedam opera viventium habent aliquid commune cum aliis operibus: ut locutio, quae est opus viventis, convenit cum aliis sonis inanimatorum, inquantum est sonus; et progressio * cum aliis motibus, inquantum est motus. Quantum ergo ad id quod est commune utrisque operibus, possunt opera vitae fieri ab angelis per corpora assumpta. Non autem quantum ad id quod est proprium : viventium: quia secundum Philosophum, in libro de Somn. et Vig. ♦ cuius est potentia, eius est actio; unde nihil potest habere opus vitae, quod non habet vitam, quae est potentiate principium talis actionis.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut non est contra veritatem quod in Scriptura intelligibilia sub figuris sensibilibus describuntur, quia hoc non dicitur ad adstruendum quod intelligibilia sint sensibilia, sed 1/2 per figuras sensibilibus proprietates

intelligibilium secundum similitudinem quandain dantur intelligi; ita non repugnat veritati sanctorum angelorum quod corpora ab eis assumpta videntur homines viventes, licet non sint. Non enim assumuntur nisi ut per proprietates hominis et operum * hominis, spirituales proprietates angelorum et eorum spiritualia opera designentur. Quod non ita congrue* fieret, si veros homines assumerent: quia proprietates eorum ducerent in ipsos homines, non in angelos.

An secundum dicendum quod sentire est totaliter opus vitae: unde nullo modo est dicendum quod angeli per organa assumptorum corporum sentiant. Nec tamen superline sunt formata. Non enim ad hoc sunt formata, ut per ea sentiantur: sed ad hoc ut per huiusmodi organa virtutes spirituales angelorum designentur; sicut per oculum designatur virtus cognitiva angeli, et per alia membra aliae eius virtutes, ut Dionysius docet, ult. cap. Cael. Hier.

Ad tertium dicendum quod motus qui est a motore coniunclo, est proprium opus vitae. Sic autem non moventur corpora assumpta ab eis: quia angeli non sunt eorum formae. Movenentur tamen angeli per accidens, motis huiusmodi corporibus, cum sint in eis sicut motores in mobilibus, et ita sunt hic quod ' non alibi: quod de Deo dici non potest. Unde licet Deus non moveatur, motis his in quibus est, quia ubique est; angeli tamen moventur per accidens ad motum corporum assumptorum. Non autem ad motum corporum caelestium, etiamsi sint in eis sicut motores in mobilibus: quia corpora caelestia non recedunt de loco secundum totum; nec determinatur spiritui moventi orbem locus secundum aliquam determinatam partem substantiae orbis, quae nunc est in oriente, nunc in occidente; sed secundum determinatum situm, quia semper est in oriente vinus movens, ut dicitur in VIII Physic. *

Ad quartum dicendum quod angeli proprie non loquuntur per corpora assumpta: sed est aliquid simile locutioni, inquantum formant sonos in aere similes vocibus humanis.

Ad quintum dicendum quod nec etiam comedere, proprie loquendo, angelis convenit: quia comestio importat sumptionem cibi convertibilis in substantiam comedentis. Et quamvis in corpus Christi post resurrectionem cibus non converteretur, sed resolveretur in praeiacentem materiam, tamen Christus habebat corpus talis naturae in quod posset cibus converti: unde fuit vera comestio. Sed cibus assumptus ab angelis neque convertebatur in corpus assumptum, neque corpus illud talis erat naturae in II quod posset alimentum converti: unde non fuit vera comestio, sed figurative spiritualis comestionis. Et hoc est quod angelus dixit, Tob. xn ' : Cum essem vobiscum. videbar v«

F) ojrnrfrur. - operationibus codiccu et a. - Pro tant aliqita, fit aliquid crxiicc*.
T) respondit. - attgehu respondit ABCEGfr.
oj per ea. - per «m PCEfj.
«) proprrstio. - proccuio P.
ζ) rif proprium. - sunt propria codice».

o) habet. ~ habeat P. - Ante potentiate ABCDE addunt per.
0) sed. - icd quud PDFGa».
t) corpora. - per corpora P.
x) operum. - opera P, operationem cJd. a b.
λ) quod. - et ABCDE.
p) in, - ut in ACDEFG, om. cd. a.

■ Cjp. x. R. .;
S. Ib. kct. ag
- Cf. II dr O3
cc. Mund
11. n. 9;
lctt. n.

Op. XXIX

' Cap. XXIII.

e. 71
. 1xkl.
Cac.l.
†Λ†.

; >>

• C*P- MU.

• Cip. BMH

v

QUAESTIO LI, ARTICULUS III

19

quidem manducare et bibere, sed ego potu inri-
sibili et cibo utor. Abraham autem obtulit eis ci-
bos, existimans eos homines esse; in quibus ta-
men Deum venerabatur, sicut solet Deus esse in
prophetis, ut Augustinus dicit, XVI de Cir. Dei *.

Ad sextum dicendum quod, sicut Augustinus
dicit, XV de Civ. Dei *, multi se expertos, rei ab
expertis audisse confirmant, Sitvanos et Faunos,
quos vulgus incubos vocat\ improbos saepe ex-
titisse mulieribus, et earum expetisse atque per-
egisse concubitum. Unde hoc negare impudentiae
videtur. Sed angeli Dei sancti nullo modo sic labi
ante diluvium potuerunt. Unde per filios Dei in-
telliguntur filii Seth. qui boni erant: filias autem

hominum nominat Scriptura eas quae natae erant
de stirpe Cain. Neque mirandum est quod de eis
gigantes nasci potuerunt: neque enim omnes gi-
gantes fuerunt, sed multo plures ante diluvium
quam post. – Si tamen ex coitu daemonum aliqui
interdum nascuntur, hoc non est per semen ab
eis decum, aut a corporibus assumptis, sed per
semen alicuius hominis ad hoc acceptum, utpotc
quod idem daemon qui est succubus ad virum,
liat incubus ad mulierem; sicut et aliarum rerum
semina assumunt ad aliquarum rerum generatio-
nem, ut Augustinus dicit, III de Trin.*\ ut sic ille
qui nascitur non sit filius daemonis, sed illius ho-
minis cuius est semen acceptum.

v) rocat. – vocant codice* (vulpo... vocant Auçu»t.nu*),

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulis dams est in corpore articuli. – In corpore ar-
ticuli una conclusio responsisa, scilicet: Angeli per
corpora assumpta possunt operari quaedam opera vitae
quantum nd id in quo communicant cum corporibus non
vitalibus, non autem quantum ad id quod est proprium
viventium. – Conclusio ista ct declaratur, et probatur: de-
claratur quidem quantum ad distinctiones quus supponit;
probatur vero quantum ad ultimam paniculam.

Distinctiones sunt istac. Operationum quaedam est vi-
talis, quae scilicet est nb anima inquantum anima; ct quae-
dam non vitalis, quae scilicet est a natura tantum, ut motus
sursum vel deorsum. – Operationum rursus vitalium quae-
dam habent aliquid commune cum non vitalibus, ct aliquid
proprium inqunntum vitales sunt; quaedam vero nihil ha-
bent commune cum non vitalibus. Exemplum utrarumque
habetur in littera.

Probatio vero ultimae paniculae est, quia eius est actio,
cuius est potentia, ut dicitur in libro de Somtt. ct T7g.; sed
angelorum in corporibus assumptis non est potentia propria
animae: ergo nec nctio.

II. Circa distinctionem secundam, et primam panem
conclusionis, simul dubium occurrit. Quoniam cum assigna-
tur talis distinctio, aut intendit quod in quibusdam opera-
tionibus inveniantur duo realitcr distincta, alterum commune
vitalibus ct non vitalibus, ct alterum proprium vitalibus:
aut quod illa duo sint secundum rationem tantum distincta,
quemadmodum superius et inferius. Si primo modo, falsum
apparet: quoniam operationes omnes animae sunt simplices,
ct non compositae ex duobus realitcr distinctis. – Si secundo
modo, falsum quoque videtur. Quia in hoc non differunt
operationes animae inter se: quoniam omnes operationes
animae communicant cum operationibus inanimatorum in
aliquo praedicato communi. Et lie distinctio est nulla.

III, Ad hoc est dicendum, quod intentio s. Thomae,
ut patet cx Qu. vi de Put. Dei, art. vin. est loqui de duobus
realitcr distinctis; non [tamen componentibus operationem,
sed concurrentibus ad ipsam. Ita quod sensus distinctionis
est, quod operationum vitalium quaedam sunt communi-
cantes cum non vitalibus in effectu seu termino, quamvis
differant in principio; quaedam vero sunt quae nec in
principio, ncc in termino seu effectu, communicant cum
non vitalibus. Primae sunt locutio ct motus processives
et generatio, quorum termini scu effectus sunt divisio acris',

motus localis et altorntio, quae possunt etiam per actiones
non vitales causari. Secundae vero sunt sentire, nutriri,
et reliqua, quae non solum ab anima sunt, sed ad animatum
corpus, ut sic, terminantur.

IV. Circa probationem conclusionis■, adverte diligenter
quod cx ista ratione sufficienter concluditur quod angeli
nullum opus vitae, absolute loquendo, in corporibus as-
sumptis exercent, eo quod nullum potentium vitalem in
assumpto corpore habent. Et sic neque locutio, neque
motus progressivus vere competit angelis. Sed quia quarun-
dam actionum vitalium terminus potest fieri sine actione
animae, ac per hoc sine potentiis animae, ut verberare
aerem. ct moveri localiter; ideo talia opera vitae angelis
per corpora assumpta attribuuntur, non secundum quod
opera vitae, nec secundum quod talia opera vitae, sed se-
cundum similitudinem clfctus; idest, attribuuntur cis opera
similia istis vitalibus quoad effectum. Similia autem dico,
non metaphorice, sed proprie, quemadmodum album albo
simile est: nam inetaphorica similitudine omnia opem vitae
eis attribui possunt.

V. Circa dicta s. Thomae in hac materia hic ct in Qq.
de Pw., loco allegato *, dubium occurrit, cx eo quod
ponit generationem in genere operum xitalium communi-
cantium cum non vitalibus; sed separat cam a corporibus
assumptis angelorum, quia materia corporalis non obedit
angelis.nd transmutationem formalem. Hoc enim non vi-
detur verum. Quia generatio vitalis terminatur ad anima-
tum, inquantum animatum est; ct consequenter, dato quod
non concurreret transmutatio formalis, esset disconveniens
angelo; et est sub altero genere operationum vitalium.

VI. Ad hoc dicitur, quod distinctio ibidem facta a
s. Thoma, quamvis potuisset fieri amplior, restricta tamen
est ab eo ad opera quae sunt ab eadem anima in eodem
numero, nb his quae non sunt huiusmodi. Et sic gene-
ratio, quae terminatur nd animam non eandem numero
sed specie, posita est in secundo membro, ct exclusa pro-
pter aliam causam. Non contradicit tamen his amplior dis-
tinctio, qua animae operit distinguuntur in ea quae inci-
piunt ab anima ct terminantur ad animam, sive eandem
numero sive non; ct en quae tantum incipiunt nb anima.
Et sic generatio ct nutritio cx duplici capite excluduntur:
scilicet ct quia terminantur ad animatum ut sic; ct quia
sunt transmutationes formales.

· a. «oa. c.

· °ρ·τω· “.

QUAESTIO QUINQUAGESIMASECUNDA

IN TRES ARTICULOS DIVISA

• Cf. » arri qoxi.

"Xeindl quaeritur de loco angeli *.

^yEt circa hoc quaeruntur tria.

Primo: utrum angelus sit in loco.

Secundo: utrum possit esse in pluribus locis simul.

Tertio: utrum piales angeli possint esse in eo-

dem 3 loco.

3

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS SIT IN LOCO

1 SfnLr diat. xxxvn, qu. in. in. t; П. dist. π, qu. i, en. 5; *De Pot.*, qu. m, en. 19, ad 3; *Quodl.* I, qu. in, art. t; Opuac. XV, *de Hnge/ü*, cap. xvui.

SI) PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angelus non sit in loco. Dicit enim Boetius, in libro *de Hebd.* *: *Communis animi conceptio apud sapientes est, incorporalia in loco non esse*. Et Aristoteles, in IV *Physic.* *, dicit quod *non omne quod est, est in loco, sed mobile corpus*. Sed angelus non est corpus, ut supra * ostensum est. Ergo angelus non est in loco.

2. Praeterea, locus est quantitas positionem habens. Omne ergo β quod est in loco, habet aliquem silum. Sed habere situm non potest convenire angelo: cum substantia sua sit immunis a quantitate, cuius propria differentia est positionem habere. Ergo angelus non est in loco.

3. Praeterea, esse in loco est mensurari loco et contineri a loco, ut patet per Philosophum in *Physic.* * Sed angelus non potest mensurari neque contineri a loco: quia continens est formalius contento, sicut acr aqua, ut dicitur in IV *Physic.* * Ergo angelus non est in loco.

contra est quod in collecta* dicitur: *Angeli tui sancti, habitantes in ea, nos^ in pace custodiant*.

Respondeo dicendum quod angelo convenit esse in loco: acquivoce tamen dicitur angelus esse in loco, ct corpus. Corpus enim est in loco per hoc, quod applicatur loco secundum contactum a dimensivae quantitatis. Quae quidem in angelis non est; sed est in cis quantitas virtualis. Per applicationem igitur virtutis angelicae ad aliquem locum qualitercumque, dicitur angelus esse in loco corporeo.

Et secundum hoc patet quod non oportet dicere quod angelus commensurctur loco; vel quod habeat situm in continuo. Haec enim conveniunt| corpori locato, prout est quantum quantitate dimensiva. - Similiter etiam non oportet propter hoc, quod contineatur a loco. Nam substantia incorporea sua virtute contingens rem corpoream, continet ipsam, et non continetur ab ea: anima enim est in corpore ut continens, et ζ non ut contenta. Et similiter angelus dicitur esse in loco corporeo, non ut contentum, sed ut continens aliquo modo.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

• Ci.nora.Mnii.

• C-. ausu un.

• Art. s; rt. in-
fra nam. xiv.

·-) eodem. - uno codicct ct a b.
ergo. ~ autem PE
γ) nos. - qui «roi G.

1) *contactum*. - *tactum* ACDEFG.
t) *Haec enim conveniunt*. - *Hoc enim convenit Vab*.
ζ) *ct*. - *sed FGab*. - Pro *contenta*, *contentum* Fa>.

Commentaria Cardinalis Caiotani

TrruLVs clarus est. - In corpore duo facit: primo, respondet quaesito unica conclusione; secundo, cx ipsa conclusione deducit quasi tria corollaria.

Quoad *primum*, conclusio est ista: Angelus est in loco, acquivoce tamen respectu corporis. - Probatur sic secunda pars directe. Corpus est in loco per contactum quantitativum: ergo angelus est in loco pcr contactum virtualcm. - Tenet consequentia: quia in angelo non est quantitas dimensiva.

Quoad *secundam partem*, tres proprietates corporis inquantum locati, excludit a locatione angeli; scilicet commensurationem, situationem, ct continentium passivam, ut dare patet in littera.

11. Circa probationem positae conclusionis, advertenda sunt duo. Primo, quod licet formaliter quaeratur an angelus sit in loco, intentio tamen theologorum quaerentium est quaerere dc *modo* quo angelus est in loco: quia hoc tantum cadit sub dubio. Et idcirco s. Thomas de prima parte conclusionis non nisi implicite curavit, ct secundae directe respondit.

Secundo, quod vis conclusionis s. Thomae consistit in hoc. Omne quod est in loco, ratione suae quantitatis est in co. Quantitas autem est duplex, virtutis, et molis. Igitur quod habet quantitatem molis, ratione illius locari potest quod autem caret illa, non nisi propter quantitatem virtutis in loco esse potest. - Rursus, cum neutra quantitas nctualitr sit ratio essendi in loco nisi pcr actualement coniuunctionem eius in loco, consequens est ut, quemadmodum corpus actualiter non locatur nisi tactu quantitativo coniungatur loco, ita res spiritualis actualiter non est in loco, nisi quantitas virtutis contactu virtual! coniungatur loco. Ac pcr hoc acquivoce utrumque locari dicitur.

111. Circa dictu occurrunt multa dubio. Et primo, dubitatur circa conclusionem, quid intendat s. Thomas per *contactum* seu *applicationem virtualcm* *. Aut enim intendit aliquem actum primum, aut secundum. Si actum primum. aut absolutum, aut respectivum. Si actum secundum, aut immanentem, aut transeuntem. Sed nihil horum quatuor potest dici. Ergo.

’ O. nam. vu
” O. ausu 1«.

’ Cî. 0WCU xru.
” Cf. DUKUXV.

· <X m» v

Quod enim non sit *actus primus absolutus*, probatur dupliciter. Primo, quia omne absolutum in angelo out est substantia aut qualitas omnino immaterialis, ac per hoc abstrahens a loco. – Secundo, quia tactus virtutis secundum nctum primum attenditur penes esse; ac per hoc, penes coniunctionem quae est inter tormam et materiam, sive substantialem sive accidentalem. Inter eas quidem, cum non nisi forte per accidens sit quantitativus tactus, per se loquendo, virtualis tantum contactus est secundum esse substantialc vel accidentale. Constat autem nihil angeli dare aut recipere tormalitcr este a loco. Igitur.

Quod autem non sit *actus primus respctivus*, ex eo probatur, quia omnis respectus de novo adveniens alicui, sequitur aliquam mutationem: non autem apparet quae et qualis est illa mutatio, quam sequitur haec forma respctiva. Quoniam non est nccsse quod sequatur fieri secundum substantiam, neque quantitatem, neque qualitatem, neque motum localem: quia nec est nccsse quod angelus fiat in loco, nec quod moveatur ad locum, ad hoc quod sit in loco. Patent haec si supponatur angelos creatos fuisse ante creaturam corpoream, ut nulli Doctorca tenue-runt. Hac enim hypothesi facta, saltem conditionalitcr patet quod , creata postmodum creatura corporea, angeli non coepcrunt esse in loco per hoc tantum quod locus qui non erat, est: quia non esset maior ratio ex hoc quare hic esset in hoc loco, et ille in illo. Nec oportuit moveri tunc motu locali, quin nusquam erat* moveri enim localiter praesupponit esse in loco.

Quod vero non sit *actus secundus immanens*, patet, Tum quia omnis actio immanens angeli est omnino imma-trialis. – Tum quia intelligerc aut velle locum, non sufficit quod aliquis iit in loco.

Quod demum non sit *actio transiens*, multipliciter pro-bari potest. Primo, ex eo quod omnis actio transiens est cum motu aut mutatione formali vel locali subiccti in quod transit: non facile autem c« tingere quomodo aliquid ho-nim convenit angelo respectu caeli empyrci -. – Secundo, quia hoc videtur contra s.Thomam in *Quodlibetis, Quod-lib.* I, qu. 1xl. art. 1, ubi expresse, exponens illam proposi-tionem, scilicet, *angelus est in loco solum per operationem*, dicit quod si per operationem intelligimus motionem, quod propositio non est vera: si vero per operationem intolli-gimus quamcuniqu unionem virtutis, propositio est vera, Aliud igitur, apud ipsum, significat in hac materia coma-ctus virtutis, quam actionem transeuntem*. – Tertio, contra hoc sunt sex argumenta Scoti, in II *Sent.*, dist. n, qu. n, frinam.w°' ^uuc ^,a^cs a Capreolo, dist. 11, qu. 1 -. Q*. nam. «π.

IV. Ad evidentialiam huius ambiguitatis, quantum tribuere dignabitur qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sciendum est quod omnes, ct philosophi ct theologi, concedentes angelos esse substantias immate-riales, conveniunt in hoc, quod angelus est in loco non per quantitatem molis, nec per contactum quantitativum, sed per quantitatem ct contactum virtualem. Et rursus in hoc etiam convenire omnes videntur, quod contactus ille sit relatio praesentiae angeli ad locum causaliter vel for-maliter. Sed differentia opinionum, ct difficultas, consistit in assignando quod sit illius praesentiae fundamentum. Excedit enim evidentialia eius humani ingenii capacitatem: propterca quia ex sacris eloquiis habemus angelos alicubi esse, et non apparet quomodo tangant illum locum. Pro-pterea quinque hic videnda occurrunt: primo, quot modis ex sensibilibus imaginamur rem locatam praesentem esse loco; secundo, quae praesentia inter numeratas sit cena, ni 01 quac dubia ♦; tertio, applicabimus nd angelos ♦-; quarto, videbimus quae sit mens s. Thomae, et sic respondebitur ♦♦.Ct.toS xlt* 'lu005'i° quinto, satisfiet objectionibus **.

V. Quoad *primum*, praesentia rei existentis in loco ad locum est duplex, scilicet *circumscriptiva*, ct *definitiva*. Pri-ma importat commensurationem panium quantitativarum locati ad panes loci. Secunda vero imponat tantum limi-lationem seu determinationem ad locum, idest esse ita hic quod non alibi. Et haec subdividitur in praesentiam *sub-stantialem*, ct praesentiam *causalem*. Vocatur autem prae-sentis substantialis, relatio praesentiae qua formalitcr sub-

stantia, etiam indivisibilis, praesens est ita huic loco quod non alii, etiam si nullam cautnliuitcm habere posset respectu loci. Causalis autem praesentia, secundum triplicem statum causae effectivae, distinguitur in triplicem: scilicet in praesentiam *ordinis*, et praesentiam *approximations*, atque prae-sentia in *operationis*. Appellatur autem praesentia ordinis. relatio proportionis quae est inter agens et patiens, quando sunt in potentia proxima praeparata et immediata, suffi-cientcquc ad opus, exclusis omnibus impedimentis. Prae-scntia vero approximation!! vocatur relatio approximationis immediate agentis in patiens immediate, quae praevenit actionem ordine naturae saltem. Praesentia autem opera-donis dicitur relatio agentis ad passum immediate, insepa-rabilia ab actione, ita quod vel est ipse respectus in actione importatus, vel non est sine illo*. – Possunt autem hi tres modi praesentiae, causa exempli, declarari in nauta et navi, Est enim primo nauta praesens navi praesentia ordinis exi-stenti» inter virtutem suam ct navem, ut gubernabilis ab ipso est. Est deinde praesens eidem secundum approxima-tionem, dum ipse prius natura intclligitur approximate navi, quam operetur. Tertio fit praesens nasi secundum actualem operationem; sive haec relatio praesentiae conco-mitans operationem, sit idem quod relatio moventis ad mo-tum, sive ab illa distinguatur, ut dictum est,- Haec de primo.

VI. Quoad *secundum* -, sciendum est quod harum quin-que praesentiarum tres tantum sunt cenae, scilicet circums-criptiva, et ordinis, et operationis. Aliae autem duae ambi-guac valde sunt, et coincidunt: ct propter eas est universa haec difficultas. Et de praesentia quidem circumscriptiva laborare non oportet: quia est nota ad sensum. – Praesentia vero ordinis ex hoc convincitur, quod si nullum corpus esset, ct una substantia intellectualis posset aliquid recipere ab alia; antequam intclligercrtur agere una in aliam, esset inter eas ordo activi ad passum, quo altera posset potentia proxima expedita ct praeparatu agere, ct altera recipere. Haec enim praesentia consequitur rationes potentiae activae ct passivae proximae, deductis impedimentis, etc; et inve-nitur tam in corporalibus quam in spiritualibus. – Praesentia vero operationis manifesta est: oportet enim agens imme-diatum immediatione suppositi, indistans esse a patiente, quandiu agit, ut patet VII *Physic*, - longo processu. ' C»P. ■.

VII. Ambiguitatem vero habent reliquae duae praesen-tiae, propter rationes ex utraque parte. Et *pro parte qui-dem affirmativa praesentiae substantialis* *, rutio est po-tissima, quia talis praesentia non est res impossibilis: cum non implied contradictionem, substantiam esse sic pra-sentem loco. Igitur ponenda est in quaestione tam difficili. – Antecedens declaratur, non solum de possibili, sed de facto, sic. Substantia particularis, puta haec terra, locata in hoc loco, puta in hoc vase, si per intellectum separaretur ab ea sua quantitas, nihilominus esset ita in hoc vase quod non alibi: quod est habere relationem praesentiae subsnini-tialis ad hunc locum. Datur ergo praesentia substantialis, qua substantia indivisibilis praesens est loco, seclusa omni habitudine activi ad passivum, vel e converso.

VIII. *Pro parte vero negativa* est, quia positio ista non est intelligibilis. Omnis enim respectus, sive intrinsecus sive extrinsecus adveniens, exigit aliquod fundamentum: sed talis respectus praesentiae substantialis nullum habet funda-mentum: ergo fictio est ponere ipsum.

Maior probatur. Tum inductive.-Tum quia aliter volun-tarie posset quilibet respectus cuilibet attribui, ex quo tun-damentum nullum requirendum est, quod sil ratio quare hoc sibi conveniat respectu actus vel potentiae. – Tum quia respectus omnis aut convenit omni enti, aut aliquibus Si omni enti, assignanda est eius ratio ex ente inquantum ens: ut patet de respectu intclligibilitatis ct appctibilitntis. Si quibusdam, assignanda cit ratio quare illis potius quam alii», ex fundamento in illis et non aliis invento. – Tum quia posse certum respectum habere, est praedicatum de-monstrabile de re, quamvis habere illum in actu sit forte contingens. Ergo habet in subiccto causam necessariam, per quam !! priori infertur, ct per quam inest illi, ulio-quin contingenter inc&set. Causa autem illa aut fundamen-tum est; nut ex ipsa illud habetur.

Ct. bos. n.

a. ««au it.

C»P. ■.

-σ. w»-v.

Minor vero probatur. Quoniam aut fundamentum talis respectus est aliquod absolutum inventum in pura substantia; aut absolutum cum aliquo cextrinseco connotato. Sed neutrum potest poni. Ergo. – Quod enim non sit absolutum aliquod, patet distinguendo ea quae in pura substantia inveniuntur: scilicet ratio substantiae, et limitatio eiusdem; et similiter virtus eius, et limitatio eiusdem. Substantia enim inquantum substantia. hunc non fundat respectum. Tum quii» non omnis substantia potest illum fundare. Tum etiam quia ponentes illum, fatentur, iuxtn articulum Parisiensem ccxix, quod substantia non est ratio essendi in loco definitive. – Inquantum vero limitatu, sive ad genus sive ad speciem sive ad singulare, hoc etiam non habet. Quoniam ucquivoce dicitur limitatio de determinatione essentiali seu cnlitative. et de determinatione ad locum. Modi enim entis, et differentiae essentiales et individuals, contrahunt ad tale et hoc ens; et non ad ens in loco, seu loeabile, nisi cum contrahitur ens per quantum quantitate molis; tunc enim manifeste contrahitur consequenter nd loeabile. Per alios autem entis modos, cum per se primo non contrahatur ad loeabile, oportet assignare quomodo consequenter contrahatur. Et cum non possit assignari, restat quod sit fictio. – Simile quoque iudicium est de virtute substantiae (quae ponitur eadem rculitcr cum substantia), et limitatione eius. Quoniam limitatio virtutis entitativa est limitatio ad talem et tantum effectum, non localis.

Quod autem fundamentum et ratio talis respectus non sit substantia, connotato aliquo alio, probatur. Tale extrinsecum non potest esse nisi aut negatio, aut relatio. Sed relatio non est: quia iterum, de illius fundamento quaeendo. eadem redibit quaestio. – Negatio vero non apparet ad propositum, nisi indistantiae; ut putari forte possit quod substantia indistans a loco, fundat praesentiae relationem ad locum. Sed hoc nihil est. Quia talis negatio convenit substantiae indivisibili etiam nusquam existent!, ut patet: et sic substantium nusquam existentem contingeret esse praesentem huic loco: ac per hoc, esset nusquam, et esset hic, quod implicat contradictionem.

IX. Si haec vera sunt, patet quod imaginatio ponentium talem respectum -, in falso fundatur. Credit enim quod, quemadmodum haec aqua existens in vase, habet duo, scilicet quod sit ibi definitive, et sit ibi circumscriptive; ita habeat duo fundamenta, scilicet quantitatem fundantem circumscriptionem, et substantiam fundantem definitionem: cum tamen ex praedictis habeatur quod unum tantum est hic fundamentum, scilicet quantitas, mediante qua haec aqua et definitur et circumscribitur hic. Et ex hoc ulterius sequitur quod, quemadmodum haec aqua, secluso colore, implicat contradictionem quod sit visibilis; ita, seclusa quantitate. quod sit locabilis. Et hoc loquendo, ut modo loquimur de substantia, seclusa omni virtute activa et passiva quocumque modo. Et sic positio illa est impossibilis simpliciter.

X. Ad exemplum quod adducitur de hac aqua' existente in vase, remota per intellectum quantitate, etc., dicitur quod imaginatio in hoc decipitur. Quoniam, seclusa quantitate, aqua illa nusquam remaneret, quoniam nullum habitudinem haberet ad locum: sed restaret cum negatione distantiae ab illo loco et quocumque alio. Et propterca non oportet quaerere quo ierit: sed vos plenum aere reperirctur, aqua indivisibili reddita, et nusquam existente. Nec hoc est mirabile, sed consequens ad hypothesim faciam. Sicut si poneretur a Socrate removeri quantitatem, oporteret consequenter fateri quod non haberet partes intégrales, scilicet cor, hepar, caput etc., quia remaneret substantia indivisibilis; et tamen imaginamur quod remaneret Socrates. Lnde istis imaginationibus non est credendum.

XL *Pro parte quoque affirmativa praesentiae approximationis agentis ad passum, praevenientis actionem* ♦, potissima ratio est, quia agens *agere* in passum immediatum, et agens *esse simul* cum passo immediato, sunt aliud et aliud: et inter se habent naturae ordinem: et cum actio non sit prior simultate, relinquitur quod simultas est prior actione.

Declarantur singula. Primum, quia cum dicitur, ex VII *Physic.* *, quod oportet agens et patiens immediata esse simul, si esse simul nihil aliud est quam illud agere et hoc puti, dicendo, *oportet agens et patiens esse simul*, nihil aliud diceremus qunm, *oportet agens agere et patiens pati*: quod est ridiculum. Differunt ergo haec inter se. – Deinde declaratur secundum, scilicet quod sint haec ordinata inter se. Quia ubi est pluralitas sine ordine, ibi est confusio. – Demum declaratur tertium, scilicet quod actio non sit prior simultate. Quoniam non ideo agens proximum est passo, quia agit; sed quia opproximutum est passo, ideo agit.

XII. *Pro parte vero negativa* est, quin talis praesentia praeveniens operationem, aut coincidit cum praedictis -; aut est pura fictio. Quoniam vel utrumque, scilicet agens et patiens, est corporeum; aut utrumque spirituale; aut alterum spirituale, et alterum corporeum. Si utrumque est corporeum, simultas praeveniens actionem est quantitativus contactus, ut putet in VII *Physic.* *: hic autem ad praesentiam circumscriptionis pertinet. – Si vero utrumque est spirituale. etiam si fingendi daretur licentia, simultas praescniens actionem est praesentia ordinis, non cuiuscumque, sed talis, scilicet immediati etc. ♦ Et merito: quia, ut Augustinus docuit -, hoc facit ordo in spiritualibus, quod situs in corporalibus: et propterea. sicut approximabo agentis ad passum in corporibus attenditur secundum situm, ite in spiritibus secundum ordinem. – Si autem alterum est spirituale et altcrum corporeum, approximatio ista non potest fingi quod sit situalis. quia spirituale insituabile est. Oportet ergo quod coïncidât cum approximatione ordinis, et opprximatione secundum substantiam: non facile enim esset tertium quid fingere. Et si praedicta - vera sunt, ite quod praesentia substantialis sit fictio, restat ut sola praesentia ordinis inlclligi possit praeveniens operationem. – Et sic ista praesentia approximation!!» coincidit cum praesentia ordinis; et addit in corporalibus praesentiam secundum contactum quantitativum. Aut pura fictio est, si aliquid aliud esse dicatur.

XIII. Rationi nutem pro parte affirmativa adductae ♦ satisfit ex nunc dictis, concedendo quod simultas agentis et passi sit aliud ab operatione, et quod sit prior natura quam operatio. Sed negatur quod sit aliud quid quam praesentia ordinis, in communi loquendo. Descendendo nutem ad corporalia, negatur quod sit aliud a praesentia ordinis et situs: hac enim duae sufficiunt ad hoc quod illud immediate agat. et illud immediate patiatur. Situális quidem praesentia requiritur, quia quanta sunt: ordinis vero, quia activa et passiva sunt.

XIV. Et quoniam utriusque huius ambiguitatis tractatae* pars negativa rationi magis est consona; et ex notis nobis resolute intellectum quieture videtur; ideo partem negativam tenendam arbitror. Et sic tres tantum praesentias acceptabimus: secundum situm, secundum operationem, et secundum ordinem.

XV. Sed dubium circa praesentiam secundum operationem remanet, an iormalitcr, in communi loquendo» inter agens in netu et patiens, praeter relationes agentis et patientis, sit relatio praescntinc ad invicem -; praesentiae, dico, non praevenientis, sed concomitantis operationem; qua relatione ipsum agens lormalitcr dicatur praesens passo» et e converso.

Si enim ponitur, cum talis praesentia sit relatio aequiparnttiac, ac per hoc exigens fundamentum eiusdem rationis in utroque extremo; surgit quaestio de fundamento eius, et deinde de inseparabilitate eius nb operatione. Nec xideo quomodo possit his quaestionibus satisfieri, stantibus supra dictis.

Si vero non ponitur, nullas patiemur angustias: quoniam nulla est necessitas cum ponendi. Ex ratione namque agentis et patientis, ut sic, nullum oportet consurgere aut concomitiiri relationem acquiparantiac. – Et ex hoc habetur rudo ad partem negativam: quia pluralitas sine necessitate ponenda non est. Sufficit ergo inter agens et patiens, primo esse simultatem secundum praesentiam ordinis: secundo, secundum operationem. Et in corporibus accidit lenia, secundum quantitativum contactum. – Hiicc de secundo.

* C«p. μ.

• Cf. DQID. nr.
• Qu. n *cf. in*.
in num. xxvi.

• Ct. num. nu.

• Cf. MSB. H.

• Loc dl.

• Cf. eao. *
• Dr Trt., l>.
IU. «p. «v.

• a. ntux vau

• Cf. n&m. »4-5
' Ct. num. xx.

• Cl. nun. uni.

pra<
«eu
habi
pote
prae
xitXM
infer
praei
parte
tentis
peno
prom

* Cl. DUX3- *π.

* Cl. uoxa. v.

quia scilicet contactus virtutis attenditur non solum secundum exteriorem operationem continue exercitam, sed etiam penes studium et attentionem ad coepta sequenda, etc. Unde ibidem statim subdit quod *per operationem non sola motio iitelligatur, sed quaecumque unitio qua sua virtute contingit corpus, sive praesidendo sire continendo*. Et intendit non de continentia substantiali, qua in superioribus inferiora naturaliter continentur eminenter (quia sic quilibet angelus esset ubique): sed de continentia quae nata est competere formis, quae est simul tenere corporis partes; hoc enim modo anima continet corpus, ut dicitur in I *de Anima*, text. x<: * (in cuius signum, ipsa recedente partes defluunt, etc.). Assistentia ergo angeli ad simul tenendum corpus quoad aliquid esse vel operari, est continentia sufficiens ad hoc quod angelus ibi dicatur esse.

XXII. Nec ex his mihi imponas quod dixerim angelos locari, apud s. Thomam, ex sola praesentia ordinis. Illoc enim adhuc non est habitum; »cd ad hoc tantum perventum est, quod angelus praesens est loco dupliciter, secundum operationem, et secundum ordinem; et quod ista praesentia praevenit naturaliter illam, quia est ipsa appropinquatio agentis nd patiens. Utrum autem talis praesentia sufficiat ad hoc quod angelus dicatur esse in loco *, crediderim ego distinguendum, quod esse in loco angelum contingit dupliciter. Uno modo, complete: et sic non sufficit praesentia ordinis. Alio modo, incomplete: et sic sufficit. Cum enim sola est praesentia ordinis, inchoata quidem est praesentia angeli ad locum, sed non est completa: cum veru actualitcr incipit operari, tunc est complete praesens. Et secundum hoc, possent diversa theologorum dicta interpretari modo de esse in loco complete, modo de cue in loco incomplete.

XXIV. De s. Thomae autem intentione non clare constat»!*** Quia ipse et in illo I *Quodlibeto* *, et hic, notante? dixit quod *per applicationem virtutis angelicae qualitercumque ad locum*, angelus est in loco: et consequenter, cum hic applicationis modus non sit extra *qualitercumque*, inclusus videtur ab eo. Et vere sic est exponendus, nisi obstet quod applicationis modus de quo loquitur, est talis, quod duo angeli non possunt simul habere illum respectu eiusdem loci: videtur autem quod praesentia ordinis respectu eiusdem loci, possit pluribus angelis simul convenire. – Secundo potest obstare, quod in responsione cuiusdam argumenti in praedicto *Quodlibeto* ♦, dicitur quod, quoad esse in loco, prius natura est operari quam esse in loco. Ergo praesentiam ordinis, quae prius natura est quam operatio, non tenuit sufficere ad esse in loco: quia sic prius esset in loco quam operaretur.

Sed ad hoc potest dupliciter dici. Primo, quod apud s. Thomani, praesentia ordinis includitur sub praesentia secundum operationem *qualitercumque*. Quoniam, ut ex dictis * patet, tripliciter potest variari: vel secundum continuatam exteriorem operationem; vel secundum continuatam attentionem, interceptam vero exteriorem operationem, cum reliquis conditionibus, ut supra dictum est; vel secundum habitualement applicationem, quam importat praesentia ordinis. Et sic communiter accipiendo operari actualitcr vel habituoliter, clare constat operari non prius esse quam esse in loco ♦, immo sunt idem: sed eo modo quo ratione distinguuntur, operari est prius, quin est ratio essendi in loco. – Secundo potest dici, quod responsio s. Thomae intelligcndn est formaliter, idest ut evacuat vim argumenti, dato etiam quod per solam operationem actualitcr exercitam angelus esset in loco, quidquid de hoc sit. oportet enim responsionem illum ab omnibus admitti, quidquid sit de conclusione. Unde et Scotus, in xxxvn distinctione Primi, fingens praesentiam immensitatis inter Deum et ubique, latetur quod prius natura potentia Dei habet terminum suae operationis, quam cius immensitas terminum compraescntem.

De primo vero obstaculo quid dicendum sit, in 3 articulo huius quaestionis discutietur. Satis ergo nunc sit nosse quod relatio praesentiae substantiae spiritualis ad locum, semper pertinet ad actionem, vel etiam passionem, trans-euntem, actualitcr vel hnbitualiter exercitam. – Quantum ego capere hactenus possum, hacc de quarto.

XXV. Quoad *quintum* *, ut dictum iam est, Scotus *CXam», multipliciter contra s Thomam arguit: quae quoniam dif-fused Capreolo tractantur, in i qu.. n dist., II *Sent.*, breviter perstringenda duxi. Et primo, arguit *quod detur praesentia substantialis*, dupliciter. Primo, ad hominem. Quia s. Thomas in hac Prima Parte, qu. vm, art. i, hanc posuit, et nunc negat: ergo. – Deinde simpliciter. Virtus operative angeli aut se habet mediate, aut immediate ad actionem in loco. Si mediate, quaeratur de illo medio, et sic deinceps. Si immediate, ergo substantia operantis est immo-diata loco; et habetur intentum.

XXVI. Sed ad haec patet responsio ex dictis. Ad primum quidem, ex dictis in qu. vm Ad secundum vero, ex nunc ** ostensis. Conceditur enim immediatio «uppositalis, et instantia localis: utraque enim est conditio praesentiae tam secundum ordinem, quam secundum operationem. Ad has enim tantum ratio illa ducit: et non ud aliquam positivam praesentiam substantialem, ut arguens tingit, et nulla hoc ratione probavit, sed supposuit.

XXVII. Secundo, arguit *quod operatio non sit ratio angelo essendi in loco*, tripliciter. Primo, ducendo ad inconveniens tripliciter. Scilicet, quod angelus frequenter esset nusquam: quia in caelo empyreo nihil operatur. – Et quod angelus movens cadum esset in toto caelo: quia totum primo movet, quia est sibi proportionaium, ita quod si adderetur stella orbi, moveret cum labore, I) *Caeli*, texti. txxt*. –Et quod angelus esset in loco commcnsurutvc: quia operatio sua est in loco commcnsurutvc per accidens, et ipse non nisi per eam ibi est.

Secundo, ostensive. Ratio essendi in loco est in angelo formaliter: alioquin angelus non esset formaliter in loco. Sed operatio transiens non est in angelo formaliter. Ergo.

Tertio, auctoritatibus Damasceni *, quae dicunt angelum *operari et esse* in loco. Ergo aliud est operari, et aliud esse in loco in angelo: alioquin superflue utrumque diceretur.

XXVIII. Sed nd haec quoque ex dictis facile responderetur. Primum quidem quod reputatur inconveniens, scilicet angelum nusquam esse, non inconvenit: immo, ut Aristoteles, I *Caeli*, text, c *, dixit, entia illa beata non sunt apta esse in loco. – Quod vero in argumento miscetur de operatione circa caelum empyreum. potest multipliciter soini. Primo, quod *angelos esse in caelo empyreo* est locutio metaphorica, quia sunt in gloria, nd quam sanctificatum est caelum empyreum. Cuius signum est quod, ut Magister adducit in n distinctione Secundi, dicitur quod caelum illud est *plenum angelis*, quod non potest nisi metaphorice intclligi.-Secundo, quod angeli in caelo empyreo operantur, sed nos latet qualis est operatio illa. – Quod autem a quibusdam dicitur, quod sunt ibi per *exornationem*, vel aliquid huiusmodi, quod est relatio per modum operationis significata, imaginarie magis quam rationabiliter dictum puto: nihil enim ad quaestionem hanc de modo significandi qui a nobis fit. Si ergo secundum rem solus respectus, sine omni operatione actu vel habitu tangente locum, poni potest in angelo, quo formaliter praesens sit angelus loco, iam ponitur secundum rem praesentia substantialis superius • im-pugnata; iam angelus ponitur in loco, et non ut operans in operato; et universa quae diximus ruunt. – At si quis rationabilem non putat hanc operationis ignorantiam, primam necesse est amplectatur responsionem, si auctoritatem Gregorii Nazianzcnii * negare veretur. Ait enim quod abusive dicimus angelos *ew in loco*: quoniam deberemus dicere quod *operantur in loco*.

Alterius vero inconvenientis sequela negatur. Ut enim patet VIII *Physic.* •, motor caeli non est primo in toto caelo, sed in circulo aequinoctiali, cuius motus est velocissimus. Nec in toto illo, sed in loco orientali, ut patet in II *Caeli* *: quia ibi est dextrum ex natura rei determinatum, non materialiter. sed formaliter. ut dicit Avrcroe», et bene. in II *Caeli*, comm. xv. – Nec est quaerendum ubi quiescat: quoniam non eget loco, nec quiescit, sed est immobilis omnino.

Tertii quoque inconvenientis sequela nulla est, ut patet de sc. Per accidens enim ctfcetus tali modo non redundat

• ùp.î, 0.J4.

• a. nom. mu

* Loc. dL, »d i.

• Nam. x-nti.

• operari phui
eul in locn
titit cdd., HOS.
iku: oref/rinon
yhnt 41
<0 oie r.

• Ari. dL, Cc-
mcoi. nwn. te
MI.

• venata

bcHJeOrtL,

cap. uu

* Cp.p. «., » » ».

* Num.ni»

• Ncmrti
f»Ifi //
lib II A.4 «i«^.
C4px M.

• Cap. », o 7.

• Cap. u, a-9.

• D/rrijl., bb.
VI. cip. M. - Cf.
dr. trim. rrl. Am/-
off. can. in
Lpht. oitt («L
xxim, iJiher.
Contra EpiU.
runJjm., cap.
XVI.

• Or.hSr Ort*.
Lb. I, zap. un.

• Go. cap. ux.
veru 2\$.

• IHL, lib. 11,
cap. HL

in causam: immo, ut s. Thomas dicit, angelus est per se in loco non simpliciter, sed ut operans.

Ad rationem ostensivam dicitur quod. licet maior sit veru dc esse in loco localiter, non tamen de esse in loco acquivocc, scilicet ut operans in eo, ut patet.

Ad auctoritatem Damasceni dicitur, quod propter no-

strum modum intelligendi, quo superiora inferiorum more apprehendimus ct nominamus, cum hic aliud sit operari in loco ct aliud esse in loco, copulavit, dc illis loquens, esse ct operari. Unde ibi non distinguuntur re, sed ratione tantum concipiente modum illum per modum operauonis, ct per modum praesentiae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS POSSIT ESSE IN PLURIBUS LOCIS SIMUL

Supra, qu. na, irx. 3, «J 2; infra. qu. em, ert. 1; I Seni., di<L xixvu, qu. 111, art. s; IV, dbt. x, qu. 1, an. 3, qu' 2; Qu. dc Anima. art. x, aJ iM,

SD SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angelus possit esse in pluribus locis simul. Angelus enim non est minoris virtutis quam anima. Sed anima est simul in pluribus locis: quia est *tota in qualibet parte corporis* ut Augustinus dicit *. Ergo angelus posset esse in pluribus locis simul.

Praeterea, angelus est in corpore assumpto; et cum assumat corpus continuum, videtur quod sit in qualibet eius parte. Sed secundum partes eius considerantur diversa loca. Ergo angelus est simul in pluribus locis.

3. Praeterea, Damascenus dicit 4 quod *ubi angelus operatur, ibi est*. Sed aliquando operatur simul in pluribus locis, ut patet de angelo subvertente Sodomam ♦ Ergo angelus potest esse in pluribus locis simul.

Sed contra est quod Damascenus dicit *, quod angeli, *dum sunt in caelo, non sunt in terra*.

Respondeo dicendum quod angelus est virtutis et essentiae finitae. Divina autem virtus et essentia infinita est et est universalis causa omnium: et ideo sua virtute omnia contingit, et non solum in pluribus locis est, sed ubique. Virtus autem angeli, quia finita est, non se extendit ad omnia, sed ad aliquid unum determinatum. Oportet enim quidquid comparatur ad unam virtutem, ut unum aliquid comparari ad ipsam. Sicut igitur universum ens comparatur ut unum aliquid ad universalem Dei virtutem, ita et aliquod particulare ens comparatur ut aliquid unum ad angeli virtutem. Unde cum angelus sit in loco per applicationem virtutis suae ad locum, sequitur quod non sit ubique, nec in pluribus locis, sed in uno loco tantum.

Circa hoc tamen aliqui decepti sunt. Quidam

enim, imaginationem transcendere non valentes, cogitaverunt indivisibihtatcm angeli ad modum indivisibilitatis puncti: et inde crediderunt quod angelus non posset esse nisi in loco punctali. – Sed manifeste decepti sunt. Nam punctum est indivisibile habens situm: sed angelus est indivisibile extra genus quantitatis et situs existons *. Unde non est ncesse quod determinetur ei unus locus indivisibilis secundum situm; sed vel divisibilis vel indivisibilis, vel maior vel minor, secundum quod voluntarie applicat suam virtutem ad corpus maius vel minus. Et sic totum corpus cui per suam virtutem applicatur, corresponde! ei ut unus locus.

Nec tamen oportet quod si aliquis angelus movet caelum, quod sit ubique. Primo quidem, quia non applicatur virtus eius nisi ad id quod primo ab ipso movetur: una autem pars caeli est in qua primo est motus, scilicet pars orientis: unde etiam Philosophus, in VIII *Physic.**, virtutem motoris caelorum attribuit parti orientis. – Secundo, quia non ponitur a philosophis quod una substantia separata moveat omnes orbes immediate. Unde non oportet quod sit ubique.

Sic igitur patet quod diversimode esse in loco convenit corpori, et angelo, et Deo. Nam corpus esi T in loco circumscriptive: quia cofnmensuratur loco. Angelus autem non circumscriptive, cum non commensuretur loco, sed definitive: quia ita est in uno loco, quod non in alio. Deus autem neque circumscriptive neque definitive: quia est ubique.

Et per hoc patet de facili responsio ad obiecta: quia totum illud cui immediate applicatur virtus angeli, reputatur ut unus locus eius, licet sit continuum \

a) infinita ext. – infinita P.

β) oportet. – oportebit codkct et a b.

γ) – dicitur cise codice*. – Pro arvanuen/fhr, tnbu> focfo circummicriptionc FG.

è) licet sit continuum. – licit >»0ñ iit continuum cJX aliquae.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clnrus est. Hoc tamen in eo notandum est, quod ly *possint* dicit potentiam naturalem ipsorum angelorum, et ordinariam ipsius Dei: quoniam hic non examinamus quid Dei potentia dc hac re possit absolute, sed quid rerum ordo habeat.

In corpore articuli quinque facit: primo, respondet quaesito; secundo, ex hoc excludit quendam errorem; tertio, removet quandam obiectioncm; quarto, infert quam differenter corpus, angelus, et Deus sint in loco; ultimo, ex dictis solvit argumenta.

SuxxAi Tnrou D. Tiio mak T. II.

11. Quoad primum, conclusio responsea habet tres partes, et est haec: Angelus non est ubique, sed in uno particulari loco. – Et probamur singulae paniculae. Primo, quod *non sit ubique*, ex differentia inter virtutem angeli et virtutem divinam: quia altera est linita, altera infuma; altem est causa particularis, «ltera est universalis omnium.

Deinde probamur secunda et lenia panicula simul, scilicet quod sit *in uno loco*, et quod sit *in particulari loco*, sic. Angelus non potest habere nisi unum effectum particularem: ergo non potest esse nisi in uno loco particulari. –

effectus totalis in hoc, quod ille necessario fit ut pars alterius, iitc vero absolute. – Secundo sciendum est quod effectus totalis ad aliquam virtutem tripliciter comparari potest scilicet ut *defectivus*, ut *cxcssivus*, ct ut *adaequatus*. Verbi gratia, respectu virtutis motivac hominis, triplex est mobile: aliquod adaequatum, aliquod excedens, ct aliquod minus, ita quod maius illo potest movere. – Tertia distinctio est dc fieri *simul*, vel *successive*.

IX. Ex his enim tribus distinctionibus habetur interpretatio illius propositionis. Est enim sic interpretanda: Quodeumque comparatur ut effectus *totalis* et *adaequatus* (vel quasi), ct *simul*, ad virtutem *unam realiter et formaliter*, comparatur ut *unum numero*. Et sic est universaliter vera dc omni virtute, sive finita sive infinita, sive naturali sive libera. Unde et s. Thomas in hoc articulo, post hanc propositionem sutim subintulit virtuti divinae respondere universum ens, quasi adaequatum effectum. – Sed advertito quod, licet istac tres conditione» sint intelligcndac in propositione illa absolute, secunda tamen non est opus, si contrahitur ad virtutem angelicam: quia etiam duos eductus defectivos non potest simul producere. Tertia quoque opus non est, si contrahitur ad virtutem infinitam; quoniam illa quidquid potest producere successive, potest etiam producere simul, nisi sit repugnantia cx parte effectus.

• Cf. nam. V.

X. Nec cx hoc sequitur aliquod illorum trium inconvenientium, quae obiicicndo adducta sunt *. Non sequitur primo, quod Deus non possit producere plura numero ut plura; quoniam illud unum numero quod respondet suae vinuti ut adaequatus effectus, compatitur scum totam latitudinem tam numeralem quam formalem possibilem. Est enim illud universum ens: unde, quemadmodum cum determinatione virtutis creativac ad unum formalité!*, idest ad esse, stat quod possit plura formulitcr, iuxta plurcs modos essendi; ita cum determinatione virtutis eiusdem in actu exercito ad unum numero, idest universum, stat multitudo ista rerum cx quibus consurgit universum.

Nec huic determinationi obstat, quod Deus possit simul extra hoc universum aliud universum, vel aliam creaturam produxisse. Tum quia universum hoc, ct quidquid, ct quocumque, qualitercumque separarim ct seorsum produci ponantur, necessario partes erunt universi entis; quamvis non essent partes huius vel illius universi. Propter quod notanter s. Thomas in littera non assignavit virtuti /iivinac vclut adaequatum effectum, universum, sed *universum ens*: nec dixit, *quodeumque fit ab aliqua una virtute* etc., sed *quodeumque comparatur*; ut insinueret quod dc adaequato vel quasi adaequato effectu loquebatur, qualem constat non esse, respectu virtutis divinae, quodeumque ens factum aut factibile, sed universum ens tantum. – Tum quia, ut in titulo quaestionis dictum est ·, dc potentia ordinaria hic est sermo, a qua non nisi unum universum emanare potest, ut effectus adaequatus concludens in se multos defectivos ct partiales effectus.

• Cf. nam. i.

XI. Non sequitur etiam secundum inconvenienti. Quoniam attingere aliquos cīTctus partiales, contingit dupliciter: primo, secundum id in quo conveniunt tantum; secundo, secundum ea etiam in quibus distinguuntur. Et in hoc differunt virtus divina ct angelica: quoniam angelica attingit multos effectus partiales secundum id tantum in quo uniuntur; virtus vero divina attingit in omnibus universi partibus etiam ea in quibus distinguuntur. Et ideo angelus unum tantum numero potest simul facere, divina vero plura: quin illa non attingit plura nisi ut unum, haec vero attingit plura ut unum ct ut plura. Propter quod s. Thomas in littera, utrumque insinuans, duo dixit: ct convenientiam virtutis angelicae ct divinae, in hoc quod sunt determinatae ad unum numero; ct differentiam, in hoc quod divina est determinata ad tale unum numero, cx quo sequitur necessario ipsam attingere plura sub illo uno. Ex hoc namque quod universum ens attingitur, consequens est quod multitudo, ut multitudo est, attingatur: quoniam dc ratione universi est habere non solum multa ut unum, sed multa ut multa; idest non solum id in quo multa conveniunt, puta ordinem, sed ea in quibus distinguuntur. Angelica vero virtus est determinata ad unum tale, cx quo nou sequitur multitudo: quia ad particulare ens.

XII. Ad tertium demum inconveniens dicitur quod, quamvis angelus possit movere duos lapides discontinues ut partialia mobilia unius totalis motus, consurgentis cx duabus passivis partialibus motionibus; non tamen posset movere eosdem ut duo mobilia totalia, idest quod neutrum moveretur ut compara alterius. Sicut patet in trahente parvum lignum, potenteque trahere simul unum aliud aequale: is enim posset trahere ambo simul, ut duo partialia mobilia eadem actione tracta; non tamen posset, dum trahit unum, alia actione seorsum trahere aliud.

Quanta autem distantia intercipi possit inter duos partiales effectus, certum non habemus. Necessarium tamen videtur quod, quemadmodum ceterae virtutes finitae naturales habent certam sphaeram activitatis suae, ultra quam non possunt immediate operari (contingit enim aliquid simul coagulari, ut dicitur *de Sensu ct Sensato* ♦); sic virtus angelica habet certam sphaenun suae activitatis, infra quam quaccumque simul moveat, tiinquam in loco uno existentia respicit. Nec posset illamct rimul movere, si alterum eorum extra sphaeram activitatis suae poneretur. Et propterea negatur quod sit eadem ratio de pana et magna distantia partialium effectuum inter se. Unde non sequitur quod angelus possit esse simul in diversis locis.

XIII. Circa illam propositionem, scilicet: *angelo potest attribui locus indivisibilis vel divisibilis, maior vel minor, secundum quod voluntarie applicat virtutem suam* ·, dubium occurrit, an angelus possit in loco divisibili quantumcumque parvo, aut quantumcumque magno, esse. Scotus enim, in II *Sent.*, dist.u, qu.vi, tenet partem negativum: ct dupliciter probat angelum non posse esse in loco quantumcumque pano, quamvis concedat in loco punctnli. Primo, ex trigesima quinta Primi Euclidis, ubi dicitur quod quidquid potest esse in uno aequalium, potest etiam esse et in alio, si sibi figuratio non repugnat. Ex hoc. inquit Scotus, sequitur quod angelus potest esse in loco quantumcumque longo: quia semper est invenire quadrangulum strictius aequale cuiusque quadrato dato. – Secundo, ratione naturali: quia sequeretur angelum esse infinitae virtutis. Probatur consequentia: quia determinata virtute angeli ad maximum locum, posse illam applicare ad minorem, est aliquantae virtutis activae; ct posse applicare adhuc ad minorem, est magis ct perfectius pusse, et sic in infinitum; ergo, si potest ad locum quantumcumque parviorcm sc semper transferre, erit virtutis infinitae.

S. Thomas autem tenet in re hac tria. Primo, quod potest esse in loco indivisibili. – Secundo, quod non potest esse in loco quantumcumque magno. Quia vinus eius est finita; nec potest arbitrium voluntatis sime efficax esse nisi iuxta vires naturae. – Tertio (ct in hoc Scotus discordavit ab eo), quod angelus potest esse in loco quantumcumque parvo. Quoniam procul dubio potest operari in loco quantumcumque parvo, cum nulla repugnantia sit cx parte effectus aut virtutis etc., ut de se patet: motus enim, localis saltem, non determinat sibi minimum locum, ut patet VI *Physic.* *; unde in quantumcumque pano potest causari ab angelo.

XIV. Ad rationes autem Scoti faciliter responderi potest. Ad primam quidem, quod non est ad propositum propositio Euclidis: quoniam manifeste loquitur dc esse in loco commensurativo, volens quod omne commensurabile alteri aequalium, sit commensurabile reliquo, nisi figuratio obstet; quod ridiculum est ad propositum reducere. – Quamvis etiam posset secundo dici. quod aliud est posse esse in quantumcumque longo simpliciter; ct aliud est posse esse in quantumcumque longo respectu datae magnitudinis: sicut aliud est posse in infinitum crescere simpliciter; ct aliud, posse in infinitum crescere secundum partes auteribilcs ex data linea, ut patet III *Physic.* ♦. Quamvis enim longum in infinitum simpliciter non posset respondere angelo, quod tamen esset infinite [longum per restrictiones assignati quadrati, posset respondere angelo ut locus unus: tale enim esset simpliciter finitum secundum longitudinem, ct nunquam, quacumque excrescentia hieta, excideret certam quantitatem. Ac per hoc, nisi longitudo intantum protraheretur quod exiret sphaeram activitatis angeli, qua ratione

[^]Cap. n, **www**

«orr.» u.

^²Cap- '».

posset operari in quadratum, posset etiam in quadrangulum. Si nutem sphaeram activitatis exiret, iam habetur ratio quare in illo esse non posset: obstaret enim exitus extra sphaeram, quemadmodum Euclides dicit quod corporali alicui obstaret figuratio.

Ad secundam rationem dicitur, quod falsum est maioris virtutis esse ad minorem et ad minorem locum scilicet posse applicare: hoc enim non est ex quantitate virtuti, sed ex libertate pendet, ut s. Thomas dicit. Unde quamvis applicare scilicet ad totum locum sit aliquantae virtutis, quia nullus effectus potest esse quin ab aliquanta virtute sit; applicare tamen scilicet ad maiorem vel minorem infra propriam sphaeram,

non maiorem aut minorem, per se loquendo, exigit virtutem, sed libertatem usus illius.

XV. Et per hoc putet quid, secundum s. Thotnam, de alia ambiguitate, quam in fine movet Scotus. tenendum sit: an scilicet, si angelus est in loco, de necessitate sit in tanto loco determinate, puta unius palmi. Ipse enim reputat utramque quaestionis partem nullum parere inconveniens. Ex dictis autem s. Thomae manifesta sequitur negativa, ita quod affirmativa opposita inconveniens induceret: quia sequeretur quod latitudo usus virtutis angelicae non esset libera, sed naturalis, quemadmodum applicatio animae ad corpus, in altero tamen genere causae.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PLURES ANGELI POSSINT SIMUL ESSE IN EODEM LOCO

I *Sent.*, dur. XXXVII. qu. m. art. 3; *De Pot.* qu. in, trt. 7, ad 1; ; <>. ...
Quodt. 1, qu. tif. irt. 1, iJ 2.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod plures angeli possint simul esse in eodem loco. Plura enim corpora non possunt esse simul in eodem loco, quia replent locum. Sed angeli non replent locum: quia solum corpus replet locum, ut non sit vacuum, ut patet per Philosophum, in IV *Physic.* Ergo plures angeli possunt esse in uno loco.

2. Praeterea, plus differt angelus et corpus quam duo angeli. Sed angelus et corpus sunt simul in eodem loco: quia nullus locus est qui non sit plenus sensibili corpore, ut probatur in IV *Physic.* Ergo multo magis duo angeli possunt esse in eodem loco.

3. Praeterea, anima est in qualibet parte corporis, secundum Augustinum. Sed daemones, licet non illabantur mentibus, habentur tamen interdum corporibus: et sic anima et daemon sunt simul in eodem loco. Ergo, eadem ratione, quaecumque aliae spirituales substantiae.

Sed contra, duae animae non sunt in eodem corpore. Ergo, pari ratione, neque duo angeli in eodem loco.

Respondeo dicendum quod duo angeli non sunt simul in eodem loco. Et ratio huius est, quia

impossibile est quod duae causae completae sine immediatae unius et eiusdem rei. Quod patet in omni genere causarum: una enim est forma proxima unius rei, et unum est proximum movens, licet possint esse plures motores remoti. Nec habet instantiam de pluribus trahentibus navem: quia nullus eorum est perfectus motor, cum virtus uniuscuiusque sit insufficiens ad movendum; sed omnes simul sunt in loco unius motoris, inquantum omnes virtutes eorum aggregantur ad unum motum faciendum. Unde cum angelus dicatur esse in loco per hoc quod virtus eius immediate contingit locum per modum continentis perfecti, ut dictum est, non potest esse nisi unus angelus in uno loco.

Ad primum ergo dicendum quod plures angelos esse in uno loco non impeditur propter impletionem loci, sed propter aliam causam, ut dictum est.

Ad secundum dicendum quod angelus et corpus non eodem modo sunt in loco: unde ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod nec etiam daemon et anima comparantur ad corpus secundum eandem habitudinem causae; cum anima sit formalis, non autem daemon. Unde ratio non sequitur.

e) *junt simul. — sunt* PGab. — *quacumque* om. BD.
f) *dun.* — *plures* B.
g) *una enim — quia una.* Pdh — *Alterum est* om. BD.

o) *virtutes* eorj. — *virtutes* Pè. — *Pro affremantur, cemprefantur* ABCDE.
e) *forma.* — *corporis forma* B.

Commentaria Cardinalis Caietani

Clarus est ex praedictis: quaeritur enim directe de possibili secundum rerum potentiam.

In corpore articuli unica conclusione respondet quaesito: Angeli plures non possunt simul esse in uno loco. Probatur sic. Impossibile est duas causas totales immediate simul esse eiusdem effectus: ergo impossibile est plures angelos esse simul in eodem loco.

Probatur antecedens inductive et in causis efficientibus, et formalibus. Deinde ex illa particula *totalis*, seu *perfecta*, excluditur instantia de pluribus immediate trahentibus navem. Consequentia vero probatur ex eo quod angelum esse in loco, nihil aliud est quam perfecte et immediate continere illum in genere causae efficientis.

II. Circa hanc conclusionem, advertet quod dupliciter potest intelligi: scilicet de potentia *naturali*, et de potentia *logica*. Et si quidem intelligatur de potentia logica, multas habet instantias. Tum quia nulla apparet contradictio plu-

res angelos virtute divina alligari uni et eidem loco: immo de facto forte est de pluribus animabus damnatorum aequalis omnino demeriti. Tum quia confusio operationum, quamvis sit inconveniens quoddam sequens ex hoc quod angeli sunt in eodem loco, non liquet tamen quod sit omnino impossibilis. Tum quia duo corpora simul esse in eodem loco, non est sic impossibile; quamvis, nisi hoc fide teneremus, diceremus quod implicat contradictionem.

Si vero de naturali potentia intelligitur, tria obstant. Primum est medium assumptum a s. Thoma. Propositio enim illa, *impossibile est duas causas completas immediatas eiusdem ordinis esse simul eiusdem*, verificatur de impossibili logico: quoniam fundatur super hoc, quod sequeretur aliter duo contradictoria, scilicet quod idem simul dependeret et non dependeret a sua per se causa. Putet sequela: quia stante qualitate causarum per se, ex una parte sequitur, *ergo effectus dependet ab utraque*, quia

a. *rt.prxtc., rT"iruLus
Corocunt. a. 1.

* Cjp. vu
S.ThJect.* »34.

* Lori idt. in Art.
prie., i rg. 1

3

• O- u

• Ci. no@-lt-

a

Γ

· In corpon.

;

cJJ' ,5°*

ponuntur illius per se causae in esse vel fieri ; cx altera vero parte sequitur, *ergo effectus a neutra dependet*. Patet sequela : quia ub illa non dependet, qua seclusa nihil minus esset vel fieret; sed quamvis altera carum seclusa, clfcctus esset vel fieret; ergo a neutra pendet. Ergo implicat contradictionem. – Secundum est, quia non inconvenit in uno er eodem loco, secundum easdem partes, produci simul duos diversarum rationum clfcctus nb agentibus diversarum rationum : potest enim unum et idem, secundum eandem panem, ab uno agente fieri calidum, et nb alio fieri album, ct ab nlio fieri dulce. Simul ergo poterunt, ct naturaliter, plurcs angeli in eodem esse loco. – Tertium est, quod secundum hoc praesentia ordinis non videtur esse sufficiens ratio existendi in loco: quoniam plurcs angeli possunt uni ct eidem loco praesentes sic esse, quoniam cx hoc non sequitur confusio operationum.

III. Ad hoc breviter dicitur, iudicio meo, quod conclusio intclligcnda est non de potentia logica, sed de potentia naturali. Moveor autem ad hoc cx parte medii assumpti a s. Thoma: quoniam illud medium non habet locum nisi in naturali modo quo angelus est in loco, scilicet per operationem suam ; cum tamen constet daemones locari per pati, potius quam per agere. – Moveor quoque cx parte conclusionis propositae in littera: fecit enim catgoricam propositionem de inessc, scilicet quod *duo angeli non sunt simul in eodem loco*; ct non modnlcm de possibili.-Moveor tertio cx consuetudine s. Thomae, qui semper cx propriis, et de propriis rei de qua agitur, determinare consuevit. Quaerimus enim hic, ut in titulo diximus -, quid rerum ordo habeat, non quid Dei potentia possit.

IV. Unde ad instantias in oppositum* dicendum est. Et ad primam dicitur dupliciter. *Primo* quod, cum tales duae causae se habeant ut causae eiusdem rationis solo numero distinctae, ut patet, dicitur quod ibi non est contradictio. Tum quia non nb omnibus videtur concedi quod hic effectus sit *per se* ab huc causa ; proptcrca quin posset esse hic, et non ab hac causa, ut dicunt. Tum quia, concessa pcrscitnte, non sequitur contradictio, sed superfluitas ; nam non sequitur quod dependeat nb utraque ct neutra, sed quod dependeat nb utraque inquantum uniuntur; cum quo stat quod ambae istae sint fabae, *ab utraque dependet*, ct, *a neutra dependet*. Declarantur haec, et patent, si fingas duo luminosa eiusdem rationis ct vinutis, aequc proxima alicui secundum se totum medio primo illuminubdi perfecte, idest in summo, a quovis eorum. Et ut non negetur ista fictio, nec dissimilis sit proposito, ponantur per Dei potentiam illa duo luminosa in eodem loco. Tunc quae-ratur, *aut medium illuminatum erit ab altero, aut utro-que*, etc.: est enim iste praecise casus de quo disputamus. Unde cum talis fictio non implied contradictionem, sed de potentia Dei absoluta posset poni in esse; sequitur quod ponere duas totales etc., non sit impossibile logicum, sed physicum. Quocirca, in tali casu, illa duo luminosa se haberent ut partes unius luminosi, supcrxcccndntis in duplo, vel amplius, sua activitate potentiam passivam cui approximatur: a quo constat quod non secundum partes divisim, sed ut uniuntur in uno, effectus dependeret. Et sic, in proposito, α duobus agentibus, non ut duo sunt, dependeret, sed ut uniuntur: duo tamen essent. – *Secundo* dicitur, quod aliud est plures angelos esse simul in eodem loco, ct aliud est plurcs angelos esse *naturaliter* simul in eodem loco: primum enim non implicat contradictionem, dato quod

secundum implicaret contradictionem, propter rationem adductam. Et sic posset sustineri, iuxta istam distinctionem, utraque pars. Propter quod s. Thomas conclusionem quidem de incase, maiorem autem assumpsit de impossibili: logico quidem, loquendo de talibus causis ut plures sunt; physico autem, loquendo de eisdem causis pluribus, sed non inquantum plurcs.

Ad secundam instantiam dicitur quod, cum angelus sit per se in loco ut operans in operato, quemadmodum operata contingit esse diversa realitcr ct formaliter, et tamen esse unum sublecto; ita non inconvenit plures angelos esse in eodem loco materialiter, non tnmcn formalitcr.

Ad tertiam dicitur quod , sicut naturaliter fieri nequit ut duo agentia naturalia perfecta ct eiusdem ordinis, etc., sint aequc approximate! immediate uni et eidem passo secundum eandem rationem: ita naturaliter est impossibile ut duae intclligcntiae sint praesentes uni ct eidem loco secundum eandem potentiam passivam. Et ratio utrobique est, quia tam natura quam intellectus horret superfluitates, tonquam otiosas. Unde nee cx hoc prohibetur praesentia ordinis a sufficienti ratione locandi angelum -.

V. Circa probationem consequentiae -, dubium occurrit: quoniam assumpta propositio, scilicet, *angelus est in loco per modum continentis perfecti*, non videtur necessaria. Quoniam perfectio causalitatis aut est conditio necessario requisita ad hoc quod angelus sit in loco, aut est conditio necessario concomitans ad idem: sed neutrum potest did: ergo, etc. Quod enim non necessario requiratur, patet ex duobus. Tum cx pluribus trahentibus navem, quorum quilibet, seclusa corporcitate, diceretur esse ibi. Tum cx eo quod supra * dixit s. Thomas, quod angelus est in loco per applicationem sune virtutis immediate qualhcrumquc. – Quod sero non necessario concomitctur, cx eo patet, quod angeli sunt virtutis linitae; ct possunt eiusdem rationis effectum immediate producere jn loco. Ex his enim duobus manifeste sequitur quod est possibile aliquem effectum, puta motum localem alicuius concutiendae molis, debere produci, ad quem plurium angelorum motivnc virtutes requirantur.

VI. Ad hoc est dicendum quod, cum praesens quaestio sit de potentia naturali, et non logica, sat est si propositio ista necessaria est necessitate physica, idest ut in pluribus. Et quoniam haec sunt remotissima α sensibus, sat est si est nobis nota propositio haec ex mediis rationabilibus, ut patet ex II *Caelii*9 et XII *Metaphys.**- Consentaneum siquidem est rationi, ut quilibet angelus tantum dignitatis inter causas obtineat, ut imperfectionis huius quae est esse causam partialem, expers sic: quoniam dignitas haec astris omnibus tributa a natura creditur; quanto magis immaterialibus causis, quarum minima excedit incomparabiliter omnem corporalem causam.- Accedit ad haec quod boni angeli, virtute suffulti divina, ad loca haec applicantur: ct ideo ad omnia ad quae mittuntur, sufficere dixit s. Thomas in I *Sent.*, dist. xxxvn -.

Unde ad rationes in oppositum non oportet aliter respondere. Quoniam fatemur quod propositio illa non est necessaria necessitate logica, sed physica. Et rursus quod eius necessitas talis non est, nisi probabiliter nota nobis. Et proptcrca posset sustineri. si quandoque invenitur ff Sanctis aut illustribus Doctoribus dictum, angelos plurcs esse in eodem loco; quod Ricardus * sentire videtur.

• α ΛΙ, Com-
aatnjē.un.
• O. nam. L

• An. 1.

• Qp. xn. n. f.
.. Gtp.vn.-DU.
ap. v<π. n. te.

Qtt. ili, trt.j

• Ric. a \$. Vi-
ctore De
IP.IV,ap. ut

• Cf. nus. i.

• Ci. nuta, il

QUAESTIO QUINQUAGESIMATERTIA
DE MOTU LOCALI ANGELORUM

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de motu locali angelorum ♦
Et circa hoc quaeruntur tria.
Primo: utrum angelus possit moveri localiter.

Secundo: utrum moveatur de loco ad locum, pertranseundo medium.
Tertio: utrum motus angeli sit in tempore vel in instanti.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI LOCALITER

I Sent., dim xxxvn, qu. tv, art. i; Opme. XV, de Angelis. cap. xvm.

*5D PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angelus non possit moveri localiter. Ut enim probat Philosophus in VI *Physic.* ¶
^nulluin impartibile movetur: quia dum aliquid est in termino a quo, non movetur; nec etiam dum est in termino ad quem, sed tunc mutarum est; unde relinquitur quod omne quod movetur. dum movetur, partira est in termino a quo, et partira in termino ad quem. Sed angelus est impartibilis. Ergo angelus non potest moveri localiter.

2. Praeterea, motus est *actus imperfecti*, ut dicitur in III *Physic.** Sed angelus beatus non est imperfectus. Ergo angelus beatus non movetur localiter.

3. Praeterea, motus non est nisi a propter indigentiam. Sed sanctorum angelorum nulla est indigentia. Ergo sancti angeli localiter non moventur.

Sed contra, eiusdem rationis est angelum beatum moveri, et animam beatam moveri. Sed necesse est dicere animam beatam localiter moveri: cum sit articulus fidei quod Christus, secundum animam, descendit ad inferos. Ergo angelus beatus movetur localiter.

Respondeo dicendum quod angelus beatus potest moveri localiter. Sed sicut esse in loco aequivoce convenit corpori et angelo, ita etiam et moveri secundum locum. Corpus enim est in loco, inquantum continetur sub loco, et commensuratur loco. Unde oportet quod etiam motus corporis secundum locum, commensurctur loco, et sit secundum exigentiam eius. Et inde est quod secundum continuitatem magnitudinis est continuitas motus; et secundum prius et posterius in magnitudine, est prius et posterius in motu locali corporis, ut dicitur in IV *Physic.* * – Sed angelus non est in loco ut commensuratus et contentus, sed magis ut continens. Unde motus angeli in loco, non oportet quod commensurctur loco, nec quod sit

Z) etiam angelus. – in angelis FG, angelus ceteri. – Ante et sic B addit et ex hoc causatur continuitas in motu locali eius.
1) quia. – quod ACDEFpB.
ζ) non sit totaliter. – totaliter non sit Pal· – Pro dum moretur, unde moretur G.

a) not at nisi. – at codices ct cd. a, non est cd. b
p) ut. – ut scilicet B. – Idem pro xed at motus, sed potat motus eius esse continuus er.
T) wo* est in toco nisi. – est in loco codice* et ab. -Pro contactum, tactum XCDVJFG.

• Cip. rr, o. I; cap. x, b. 1. »qq. n. S. Th. l cet. V. xn.

• Cap. Π, n.4! S. Th. lcci. m. - Ct. IX Anima, lib. III. «p. ni, n. t; S.Th. l cet, xn.

3

* C»r. xr, n. > S. To. lcrt.®re.

* Ū. U9.

• Ū. ISO. 0

• Qa. un, m-u

• ibid,

• Ibid.

δ

' An. u
» Cip. rv, a. 3
sq. -er. ub. iv,
C*F- il. a. j.

Ct. earn. L

c

• Cf. lbIX

nor
in i
est
ced
ang
ang
que
par
sed
tint
cipi
par
loci
occ
gek
lem

bent
acqu
prob
dem
est, <
II
in lo
cius
ex <
cl ex
Ange
mens
secun
ex di
Π:
dentil
Slice
positi
spado
mcnst

subiec
spalii
quonii
discuu
Scoti <
Ad
est qu
tradita
qualcn
IV.
version
rntur q
nihil a

ribus
Sed .

îQU1

CSR' C0
pare: q
sc cranx
alterim

QUAESTIO LUI, ARTICULUS I

• 0. norum, dum movetur; sed parlim in uno, et partim in altero. Secundum ergo quod motus angeli non est continuus, demonstratio Aristotelis non procedit in proposito. – Sed secundum quod motus angeli ponitur continuus, sic concedi potest quod angelus, dum movetur, partim est in termino a quo, ct partim in termino ad quem * (ut tamen partialitas non referatur ad substantiam angeli, sed ad locum): quia in principio sui motus continui, angelus est in toto loco divisibili a quo incipit moveri; sed dum est in ipso moveri, est in parte primi loci quem deserit, et in parte secundi loci η quem occupat *. – Et hoc quidem quod possit occupare partes ° duorum locorum, competit angelo ex hoc quod potest occupare locum divisibilem per applicationem suae virtutis, sicut corpus

per applicationem magnitudinis. Unde sequitur de corpore mobili secundum locum, quod sit divisibile secundum magnitudinem: de angelo autem, quod virtus eius possit applicari alicui divisibili.

Ad secundum dicendum quod motus existentis in potentia, est actus imperfecti. Sed motus qui est secundum applicationem virtutis, est existentis in actu: quia virtus rei est secundum quod actu csL

Ad tertum dicendum quod motus existentis in potentia, est propter indigentiam suam; sed motus existentis in actu, non est propter indigentiam suam, sed propter indigentiam alterius. Et hoc modo angelus, propter indigentiam nostram, localiter movetur, secundum illud *Hebr.* i ♦ *Omnes sinit administratorii spiritus, m ministerium missi propter cos qui hacrcditatcm capiunt salutis.*

η) *loci*. – Om. collccs ei cJ. a. 0) *partet*. – *partem* P.

Commentaria Cardinalis Caictaiu

• uJp’n- n SM.-Cf.ukiv, it u l u» clarus est. – In corpore articuli duo principaliter facit. Primo, proponit conclusionem rcsponshum habentem dims partes, scilicet: Angelus potest moveri localiter acquivocc tamen respectu corporis. Secundo, declarat ct probat simul eam, quoad tria: primum eit, quod non eadem ratione motus competit corpori ct angelo; secundum Mī. quid T\$ c molUs angeli -; tertium, qualis sit*. II. Quoad *primum*, talem rationem inducit. Corpus est in loco ut contentum ct commensuratum: igitur motus eius necessario est secundum exigentiam loci: ac per hoc, cx continuitate eius est continuitas motus, ct cx priori ct cx posteriori eiusdem est prius ct posterius in motu. Angelus vero est in loco ut continens locum, non commensuratum eidem: igitur eius motus non est necessario secundum exigentiam loci, nec continuus. – Assumpta patent cx dictis in praecedente quaestione et ex VI *Physic.* **

• (up. xiu, n. 8. • a. num. t. • Cf. ibid. IΠ. Remanent tamen hic duo dubia. Primum est, quia s. Thomas in processu isto arguit a destructione antecedentis ad destructionem consequentis; nc per hoc sophistice procedere videtur. – Secundum est, on vera sit propositio illa causalis, quod continuitas cx magnitudine seu spatio redundet in motum per hoc, quod mobile commensuratur illi magnitudini. Ex hoc enim pendet quaestionis multiplicis solutio: an scilicet indivisibile possit moveri ut subiectum veri morus localis continui; ct an divisibilius spatii sola sit sufficiens ratio continuitatis motus, etc. Et quoniam haec dubitatio VI *Physic.* est propria, ideo ibidem discutienda est, Domino concedente; ubi opinio ct rationes Scoti circa hoc, in II *Seni.*, dist. n, qu. tx, examinabuntur.

Ad primam tamen dubitationem , pro nunc dicendum est quod processus s. Thomae fundatur super illa regula tradita in I *Poster.* *: *si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis*; quae tenet in propriis causis, qualem se assumere supponit hic.

IV. Quoad *secundum* ♦, intendit hoc: Motus angeli est diversorum locorum virtualis contactus successive. – Et declaratur quoad duo. Et quod sit *contactus*: quia esse in loco nihil aliud est quum virtualiter tangere locum. Et quod sil *diversorum locorum*: quia non potest esse simul in pluribus locis, ac per hoc diversa loca tangi successive oportet. Sed quoniam diversa loca contingit non simul tangere, intercedente quiete media, ct tunc tales contactus non dicerentur angeli motus; ideo additur ly *successive*, idest immediate ct consequenter sc habendo.

V. Quoad *tertium* *, intendit hoc: Motus angeli potest esse continuus, ct non continuus. – Et declaratur utraque pars: quia potest, totum locum simul deserendo, ad alium se transferre; ct potest, paulatim unum deserendo, partem alterius continue occupando acquirere.

VI. Circa praedicta, adverte diligenter quod mens s. Thomae expresse, ct absque dubitatione, sentit motum localem, proprie loquendo, non convenire substantiis spiritualibus: sed quemadmodum abusive ct acquivocc, nominibus utendo ut plurcs, dicitur substantias spirituales esse in loco, ite ct moveri localiter. Unde moveri eas nun est esse subiectum motus, sicut nec locari est eas esse subiectum *ubi*; sed virtualiter tangere, in genere causae efficientis, diversa loca.

Eu cx hoc patet primo, quod inanis fuerit labor Scoti, in loco allegato -, ad probandum angelum posse vere moveri localiter, quia susccplivum alicuius generis, ct non indeterminatum nec illimitntum, etc. Supponit cnim quod nunquam probavit, angelum scilicet esse susceptum ipsius *ubi* definitivi secundum substantiam, ut in quaestione praecedente dictum est ♦. – Patet secundo, quod non consona eorum videtur sententia, qui vel s. Thomae attribuunt substantias spirituales motu locali localiter vere moveri; vel hoc de mente eius suspicantes, ut verum asserunt; ct, quod amplius est, gloriantur sc intelligerc s. Thomaro.

VII. Circa continuitatem motus angeli dubium occurrit, an ibi sit una tantum operatio, an multae. Si cnim una est, in uno tantum loco per illam erit: ct sic moveretur ct non moveretur simul; quia esset in diversis locis propter motum, ct esset in uno tantum loco propter unitatem operationis. – Sequitur etiam quod motus angelicus male definitus esset per diversitatem contactuum: quoniam unitas operationis infert unitatem contactus.

Si vero necessario multae ibi sunt operationes, sequitur quod non sit motus continuus. – Et sequeretur etiam quod angelus non posset manutcnrc scu continuare eandem operationem de loco ad locum: quod tamen homo potest.

VIII. Ad hoc dicitur quod, cum dicitur angelus moveri? motu continuo, contingit ct unam tantum, ct multas intervenire operationes. Ad cuius evidentiam, duae distinctiones notandae sunt. Prima est. Dupliciter potest intclligi angelum continue applicari diversis locis: primo modo, ita quod locus et patiens sese comitentur, quoad unitatem ct diversitatem; «lio modo, ut cum diversitate locorum sit unitas patientis, Tertius siquidem modus, scilicet cum diversitate patientium sit unitas loci, non est ad propositum, quia localis mutatio ibi non intervenit, dc qua modo loquimur. – Secunda distinctio esc, quod operationem esse unam sut multas, contingit dupliciter: uno modo, secundum quod exit ab operante; alio modo, secundum quod terminatur in patiens. Et hoc dupliciter scilicet vel in ordino ad aliquid extrinsecum ipsi patienti; vel secundum seipsum.

Ex his enim patet primo quod, sive angelus dicatur moveri cx eo quod eundem lapidem defert de loco ad

t

locum, sive ex eo quod unam magnam aquam paulatim per partem post partem continue movet, semper intervenit diversitas contactus et operationis ex parte patientis; vel in ordine ad extensum tantum, scilicet magnitudinem seu spatium, ut quando defert lapidem; vel in ordine ad extensum et secundum seipsum patiens, ut quando modo praedicto movet aquam. Concurrere autem in hac continue diversitatem operationis ex parte operantis, nec video esse necessarium, nec impossibile: sunt enim est ad salvandam descriptionem motus angelici, talis diversitas contactuum ex parte patientis. – Neque sequitur ex unitate operationis quod per eam non attingat diversa loca continue: sicut ex unitate corporis locati non sequitur semper in eodem loco esse. Sed quemadmodum cum corpus movetur. in qualibet parte temporis, et in quibuscumque instantibus, est in diversis locis (alioquin quiesceret); in singulis tamen instantibus in uno sibi adaequato est loco: ita angelus operans operatione una ex pane sui, multiplici vero ex parte passi, simpliciter vel secundum quid, in quocumque instanti unum respicit locum; in singulis tamen partibus temporis, et in quibuscumque duobus instantibus, diversa attingit loca.

IX. In responsione ad primum, dubium occurrit, eo quod s. Thomas et sibi ipsi et veritati contrarius videtur, dum dicit quod angelus potest dici moveri, dum est in termino α quo vel ad quem. Nam in 1 *Sent.*, dist. xxxvn, qu. iv, art. i. ad 3, dicit quod angelus in neutro termino movetur, sed in successione unius ad alium. Et ratio est. quia motus angeli non componitur ex motibus, sed ex *mutati*» esse potius; ac per hoc, partes motus eius non sunt motus, et consequenter in neutro termino movetur. – Et confirmatur. Quia motus angeli comparatur ad esse in terminis, sicut numerus ad unitates, apud s. Thomam *: et consequenter, sicut numerus non potest dici esse, altera tantum unitate existente, ita nec angelus moveri, altero tan-

tum termino existente. Et sic, quemadmodum motus continuus non est suo termino adveniente, ita nec motus angeli: cuius oppositum hic dicitur.

X. Ad huius difficultatis solutionem, duo attendenda sunt. Primum est, quod termini motus angelici sunt de natura instantaneorum mutationum quoad hoc, quod in eis invenitur simul fieri et factum esse, ut dicitur VI *Physic.* *. Ita quod terminus quicumque angelici motus potest distinguui in fieri et factum esse: et in quantum continet in se factum esse, verificatur negativa, scilicet quod in eo angelus non movetur; in quantum vero continet in se fieri, verificatur affirmativa, scilicet quod in eo angelus movetur. Et merito, quia terminus α quo motus angelici non habet rationem partis motus, nec rationem termini a quo, nisi in respectu ad succedentem terminum; et e contra de termino ad quem: secundum tales tamen respectus successio attenditur terminorum, et consequenter motus angelicus. – Secundo attendendum est quod, cum morus sit de genere successivorum, et non permanentium, motus angelicus se habet non ut numerus permanens, sed ut numerus successivus. Numerum autem successivum constat sufficienter esse, si in successione suarum unitatum est. Unde non requirit unitates ex quibus componitur, simul esse, sed esse in actu successivo. – Et ex his patet responsio ad obiecta.

Nec mihi imponas quod in loco termini a quo dixerim respectum esse ad terminum ad quem, cum angelus, relinquendo lapidem in quo fuit, caelo empyreo se applicaverit. Sed ex verbis meis accipito potius quod in ipso angelo operante circa unum terminum, est actus permixtus potentiae, pro quanto, operando circa illud, operabitur immediate circa aliud. Et similiter operatio circa terminum ad quem, habet necessario duo: scilicet succedere praecedenti, terminando praedictum potentiam; et id quod est absolute: et quandoque tertium, scilicet permixtam potentiam ad succedentem operationem.

• ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS TRANSEAT PER MEDIUM

1 *Sent.*, dist. xxxvn, qu. iv, ω Π. a; *Quodl.* I, qu. tn, art. 3.

Sed secundum sic procedit. Videtur quod angelus non transeat per medium. Omne enim quod pertransit medium, prius pertransit locum sibi aequalem, quam maiorem. Locus autem aequalis angeli qui est indivisibilis, est locus punctalis. Si ergo angelus in suo motu pertransit medium, oportet quod numeret puncta infinita suo motu: quod est impossibile.

2. Praeterea, angelus est simplicioris substantiae quam anima nostra. Sed anima nostra sua cogitatione potest transire de uno extremo in aliud, non pertranscundo medium: possum enim cogitare Galliam et postea Syriam, nihil cogitando de Italia, quae est in medio. Ergo nullo magis angelus potest de uno extremo transire ad aliud, non per medium.

Sed contra, si angelus movetur de uno loco ad alium, quando est in termino ad quem, non movetur, sed mutatus est. Sed ante omne mutatum esse praecedit mutari: ergo alicubi existens movebatur. Sed non movebatur* dum erat in ter-

mino a quo. Movebatur ergo dum erat in medio. Et ita oportet quod pertranseat medium

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, motus localis angeli potest esse continuus et non continuus *. Si ergo sit continuus, non potest angelus moveri de uno extremo in alterum, quin transeat per medium: quia, ut dicitur in V *Physic.* *, *medium est in quod prius venit quod continue mutatur, quam in quod mutatur ultimum*; ordo enim prioris et posterioris in motu continuo, est secundum ordinem prioris et posterioris in magnitudine, ut dicitur in IV *Physic.* *

Si autem motus angeli non sit continuus, possibile est quod ‘ pertranseat de aliquo extremo in aliud, non pertransito medio. Quod sic patet. Inter quaelibet enim duo extrema loca sunt infinita loca media; sive accipiantur loca divisibilia, sive indivisibilia *, Et de indivisibilibus quidem; manifestum est: quia inter quaelibet duo puncta sunt infinita puncta media, cum nulla duo puncta consequantur se invicem sine medio, ut in VI *Physic.* ♦ probatur. – De locis autem divisibilibus

• C^oP. ut, e.>;
S. Th. I^oΛ^o »>;
O. I^ob. Π^o QΛ^o
I^o», .. J: s. I^oK
kit.

• Cap^o» Λ^o ..>’
S. Th-

β) angeli. – angelo B.
£) mutafut. – mutatum ACDEFGab.
γ) movebatur. – Om. ABCE.
§) continuus. – et continuus ABD,
<) possibile at quod,- impossibile est quin coM, et ita interpretatu/

Cxict. (d.Comiucat. n. uij; impossibile est quod cJJ. ab. – Pro now pertransito medio, non portranseiindo medium B, in pertrausito medio cJJ. a b.
ζ) quidem. – Omittunt Pab.

il nccesse est etiam r hoc dicere. Et hoc demonstra-
tur ex motu continuo alicuius corporis. Corpus
enim non movetur dc loco ad locum nisi in tem-
pore. In toto autem tempore mensurante motum
corporis, non est accipere' duo *nunc*, in quibus
corpus quod movetur non sit in alio et alio loco:
quia si in uno et eodem loco esset in duobus
nunc, sequeretur quod ibi quiesceret; cum nihil
aliud sit quiescere quam in loco eodem esse *
nunc et prius. Cum igitur inter primum *nunc* et
ultimum temporis mensurantis motum, sint infinita
nunc, oportet quod inter primum locum, a quo
incipit moveri, et ultimum locum, ad quem termi-
natur motus, sint infinita loca. – Et hoc sic etiam '
sensibiliter apparet. Sit enim unum corpus unius
palmi, ct sit via per quam transit, duorum palmo-
rum : manifestum est quod locus primus », a quo
incipit motus, est unius palmi ; ct locus ad quem
terminatur motus, est alterius palmi. Manifestum
est autem quod, quando incipit moveri, paulatim
deserit primum palmum, ct subintrat secundum.
* Secundum ergo › quod dividitur magnitudo palmi,
secundum hoc multiplicantur loca media: quia
quodlibet punctum signatum in magnitudine primi
palmi, est principium unius loci ; et punctum si-
gnatum in magnitudine alterius palmi, est termi-
nus eiusdem. Unde cum magnitudo sit divisibilis
in infinitum, et puncta sint etiam μ infinita' in
potentia in qualibet magnitudine: sequitur quod
inter quaelibet duo loca sint infinita loca media.
Mobile autem infinitatem mediorum locorum
non consumit nisi per continuitatem motus: quia
sicut loca media sunt infinita in potentia, ita et in
motu continuo est accipere infinita quaedam in
potentia. Si ergo motus non sit continuus, omnes

partes motus erunt numeratae in actu. Si ergo mo-
bile quodeumque moveatur motu non continuo,
sequitur quod vel non transeat omnia media, vel
quod actu numeret media infinita: quod est im-
possibile. Sic igitur secundum quod motus angeli
non est continuus, non pertransit omnia media.
Hoc autem, scilicet moveri de extremo in ex-
tremum ct non per medium, potest convenire
angelo; sed non corpori. Quia corpus mensuratur
ct continetur sub loco: unde oportet quod sequa-
tur leges loci in suo motu. Sed substantia angeli
non est subdita loco ut contenta, sed est superior
eo ut continens : unde in potestate eius est appli-
care se loco prout vult, vel per medium vel sine
medio.
Ad primum ergo dicendum quod locus angeli
non accipitur ei aequalis secundum magnitudinem,
sed secundum contactum virtutis: et sic locus
angeli potest esse divisibilis, ct non semper pun-
tulis. Sed tamen loca media etiam divisibilia,
sunt infinita, ut dictum est*: sed consumuntur
per continuitatem motus, ut patet ex praedictis*.
Ad secundum dicendum quod angelus dum mo-
vetur localiter, applicatur eius essentia diversis
locis: animae autem essentia non applicatur rebus
quas cogitat, sed potius res cogitatae sunt in ipsa.
Et ideo non est simile.
Ad tertium dicendum quod in motu continuo
mutatum esse non est pars moveri*, sed termi-
nus: unde oportet quod moveri sit ante muta-
tum esse. Et ideo oportet quod talis motus sit
per medium. Sed in motu non continuo muta-
tum esse est pars, sicut unitas est pars numeri:
unde successio diversorum locorum, etiam sine
medio, constituit talem motum I.

»j) *etiam*. – Om. PFGaà.
9) *m loco eodem esu*. – *in eodem loco esu* ·Al ; *in eodem esse*
ccterí, cf. an. scq. corp, ct arg. 3.
t) *etiam*. – Om. coJkc:. – *enim* om. Ga.
x) *primus*. – Om. FGtf.

λ) *ergo*. – *autem* G. – Pro *palmi*, in *magnitudinem palmi* F.
p) *etiam*. – Om. FGo.
») *morari*. – Om. codice* et eJ. a.
V *motum*. – *cuius ultima pan est mutatum eiu* m MrO wH, ct
alia unde incipit moveri jJdit II.

Conunentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore quatuor facit: primo,
distinguit motum angeli in continuum ct non conti-
nuum; secundo, respondet quaesito conclusione affirmati-
va dc motu continuo·; tertio, respondet quaesito quoad
motum non continuum, conclusione negativa *; quarto,
reddit causum emergentis differentiae inter motum angeli
ct inter motum corporis, respectu medii *.
Quoad *primum*, nihil oportet addere: quia ex praecedente
articulo manifesta est distinctio hic repetita.
II. Quoad *secundum*, conclusio est ista: Angelus motu
continuo necessario pertransit omnia media. – Et probatur
ex ratione medii, ex V *Physic*. Et eius ratio adducitur ex
IV *Physic*., ut patet in littera.
HI. Quoad *tertium* ♦, conclusio est ista: Angelus motu
non continuo non potest pcrtrnn&irc omnia media. – Et pro-
batur sic. Media inter quaccuniqu extrema loca sunt in-
finita : ergo motu discontinuo aut pertransiri omnia non
possunt, aut infinita actu numerabuntur. Sed infinita nctun-
litr numerando consumi, est impossibile. Ergo impossibile
est quod omnia media discontinuo motu pctranscantur.
Antecedens probatur tum quoad loca indivisibilia, tum
quoad loca divisibilia, ratione ct exemplo; quae satis patent
in littera. – Consequentia vero deducitur ex eo quod Infini-
tus locorum non consumitur a mobili quocumque, nisi pro-

pter continuitatem motus. Et merito; quoniam infinitas
potentials ab infinitate potential! aequari potest, sibique
avicem possunt respondere; ut quemadmodum in locis
sunt infinitae partes ct infiniti termini in potentia, ita in
correspondence sibi sit potentialis infinitas partium ct ter-
minorum, ut partes partibus ct termini terminis aequentur.
Stat ergo vis probationis in hoc. Infinita loca sola conti-
nuitate motus a mobili quocumque consumi possunt: ergo
motu discontinuo aut non pcrtrnnscuntur; aut, si transiri
dicantur, netu dinumerabuntur, quoniam singula loca actua-
litr terminabunt partiales mutationes integrantes motum
discontinuum.
IV. Quoad *quartum* ♦, quia ex dictis sequitur quod an-
gelus potest pertransirc dc extremo ad extremum, nullo me-
dio pertrunsito, quando movetur motu discontinuo: immo
necessario oportet ipsum in tuli motu aliquod medium omit-
tere; ct ex alia parte constat corpus non posse transire dc
extremo nd extremum, nisi per omnia media: differentiae
huius ratio redditur, quin corpus continetur sub loco, netu
vel potentia, secundum totum vel partes; angelus vero con-
tinet locum, etc.
V. Circa antecedens assumptum ad secundam conclu-
sionem ·, quaestiuncula occurrit, quomodo sit verum inter '
o. «om. m.
quaelibet duo loca divisibilia c>sc infinita loca media: cum

manifeste pateat inter dual medietates alicuius continui unum tantum medium inveniri, scilicet indivisibile quod est terminus communis ad quem copulantur; et nullum inter eas inveniri medium divisibile.

Ad hoc est dicendum breviter, quod aliud est loqui de duabus *partibus* continui, et aliud de duobus *locis*; quoniam, formaliter loquendo, duo loca non sunt, quae, ut sic, situationaliter non distant. Et propterea duae partes continuae magnitudinis dupliciter sumi possunt. Uno modo, ex ea parte qua continuantur vel contignantur: et sic, cum in eodem sint loco, duorum locorum rationem habere non possunt, nec inter eas localis motus esse potest. Si vero sumantur ex ea parte qua aliquid ab invicem distant, sic de una in alium potest esse motus localis, et inter eas sunt infinita media tam divisibilia quam indivisibilia, ut patet ex ratione continui. Et quia s. Thomas de pluralitate locorum ut plura sunt, formaliter loquebatur, et non de panibus continui absolute; ideo optime dixit quod *inter quaelibet duo loca sunt infinita loca media*; et non dixit quod *inter quaslibet duas partes sunt infinitae partes*.

VI. Circa secundam conclusionem, adverte quod Scotus.

in it distinctione Secundi, qu. ult., tenens quod angelus non possit instantanee mutatione acquirere terminum distantem a termino a quo, nisi pertransito medio, arguit tali ratione. Ordo praefixus a superiore agente, videtur esse necessarius cuicumque agenti inferiori, quando habet actionem circa talia ordinatu sed ordo partium universi, penes quem attenditur distantia situationalis, est praefixus α Deo cuilibet virtuti creatae: igitur quando angelus movet se per talia corpora. non potest absque tali ordine de uno in aliud se transferre. – Et confirmatur: quin alioquin nulla quantacumque distantia aut distinctio impediret actionem eius.

Ad hoc breviter dicitur, quod minor est falsa simpliciter: quoniam talis ordo non est praefixus virtuti immateriali, inquantum motiva est in motu discontinuo. Quoniam ex parte sui absoluta est a legibus distantiae situationalis, utpote superioris ordinis: nec ex parte effectus alligatur ad ordinem istum, quoniam discontinu! ponuntur. – Ad confirmationem vero dicitur, quod nec distantia locorum inter se, nec distinctio eorum impedit quin succedens operatio possit ad alterum terminari: quoniam, absoluta ab uno loco operatione, indifferenter et indistanter se habet ad quemcumque locum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MOTUS ANGELI SIT IN INSTANTI

† Sent., diti, xxxvn, qu. iv, art. 3; Quodl. IX, qu. iv, irt. 4; XI, qu. iv.

tertium sic proceditur. Videtur quod **vzw**/notus an8c** In instanti. Quanto enim virtus motoris luerit fortior, et mobile uLS*V2LS*minus resistens motori, tanto motus est velocior. Sed virtus angeli moventis seipsum, impropportionabiliter excedit virtutem moventem aliquod corpus. Proportio autem velocitatum est secundum minorationem temporis. Omne autem tempus omni tempori proportionabile est. Si igitur aliquod corpus movetur in tempore, angelus movetur in instanti.

2. Praeterea, motus angeli simplicior est quam aliqua mutatio corporalis. Sed aliqua mutatio corporalis est in instanti, ut illuminatio3: tum quia non illuminatur aliquid successive, sicut calefit successive; tum quia radius non prius pertingit ad propinquum quam ad remotum. Ergo multo magis motus angeli est in instanti.

3. Praeterea, si angelus movetur in tempore de loco ad locum, manifestum est quod in ultimo instanti illius temporis est in termino ad quem: in loto autem tempore praecedenti, aut est in loco immediate praecedenti, qui accipitur? ut terminus a quo; aut partim in uno et partim in alio. Si autem partim in uno et partim in alio, sequitur quod sit partibilis: quod est impossibile. Ergo in toto tempore praecedenti est in termino a quo. Ergo quiescit ibi: cum quiescere sit τ in eodem esse nunc et prius, ut dictum est ∴. Et sic sequitur quod non moveatur nisi in ultimo instanti temporis5.

Sed contra, in omni mutatione est prius et posterius. Sed prius et posterius motus numeratur

secundum tempus. Ergo omnis motus est in tempore, etiam motus angeli; cum in eo sit prius et posterius.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt motum localem angeli esse in instanti. Dicebant enim quod, cum angelus movetur de uno loco ad alium, in toto tempore praecedenti angelus est in termino a quo, in ultimo autem instanti illius temporis est in termino ad quem. Nec oportet esse aliquod medium inter duos terminos: sicut non est aliquod medium inter tempus et terminum temporis. Inter duo autem *nunc* temporis, est tempus medium ♦ unde dicunt quod non esidare ultimum *nunc* in quo fuit in termino a quo*. sicut in illuminatione, et in generatione substantiali ignis non est dare ultimum instans in quo aer fuit tenebrosus, vel in quo materia fuit sub privatione formae ignis: sed est dare ultimum tempus, ita quod in ultimo illius temporis: est vel lumen in aere, vel forma ignis in materia. Et sic illuminatio * et generatio substantialis dicuntur motus instantanei.

Sed hoc non habet locum in proposito. Quod sic ostenditur. De ratione enim quietis est quod quiescens η non aliter se habeat nunc et prius: et ideo in quolibet *nunc* temporis mensurantis quicquid, quiescens est in eodem et0 in primo, et in medio, et in ultimo. Sed de ratione motus est quod id quod movetur, aliter se habeat nunc et prius: et ideo in quolibet *nunc* temporis mensurantis motum, mobile se habet in alia et alia dispositione: unde oportet quod in ultimo *nunc* habeat formam quam prius non habebat. Et sic patet

a) t/wmbid/iO. – Om. codices et a b, accipitur. – accipiatu ACDEGpF et cd. a. y) sit. – <lon sit nisi AB. 8) temporis. – -lid ii priât, simul movebitur et quiescet, quia tJem erit tempus motui cf quietis, ut patet addit B.

1) ignis.- On». codices.- Putt non est AII CDFG Addunt ruta. C) in ultimo illius temporis. – in ultimo illini temporis termino B, in termino illius temporis ceteri et cd. a, r.) quiescens. – Om. CEF Gir. – Pro non aliter, similiter ABCDEG. 0) et. – Om. ABCE.

S
D. ti8.
Art 1.
e
' (jp XI. D. J. if

si
st
c<

H

l

jl

l

l

M

11

l

I

I

I

j

o

j

d

I
et r
de
stu
situ
init
«
cedi
Prin
aliu.
loci
(em
run
et pr

11) VI

surae

• Art. praccod.

quod quiescere in toto tempore in aliquo, puta in albedine, est esse in illo in quolibet instanti illius temporis¹: unde non est possibile ut aliquid in toto tempore praecedenti quiescat in uno termino, et postea in ultimo instanti illius temporis sit in alio termino*. Sed hoc est possibile in motu: quia moveri in toto aliquo tempore, non est esse in eadem dispositione in quolibet instanti illius temporis. Igitur omnes huiusmodi mutationes instantaneae sunt termini motus continui: sicut generatio est terminus alterationis materiae, et illuminatio terminus motus localis corporis illuminantis. – Motus autem localis angeli non est terminus alicuius alterius motus continui, sed est per seipsum, a nullo alio motu dependens. Unde impossibile est dicere quod in toto tempore sit in aliquo loco, et in ultimo *nunc* sit in alio loco. Sed oportet assignare *nunc* in quo ultimo fuit in loco praecedenti. Ibi autem sunt multa *nunc* sibi succedentia, ibi de necessitate est tempus: cum tempus nihil aliud sit quam numeratio prioris et posterioris in motu. Unde relinquitur quod motus angeli sit in tempore. In continuo quidem tempore, si sit motus eius continuus; in non continuo autem, si motus sit non continuus (utroque enim modo contingit esse molumentum angeli*, ut dictum est**): continuas enim temporis est ex continuitate motus, ut dicitur in IV *Physic.* *

Sed istud tempus, si sit tempus¹ continuum
sive non, non est idem cum tempore quod men-
surat motum caeli, et quo mensurantur omnia
corporalia, quae habent mutabilitatem ex motu

caeli. Motus enim angeli non dependet ex motu
caeli.

An primum ergo dicendum quod, si tempus motus angeli non sit continuum, sed successio quaedam ipsorum *nunc*, non habebit proportionem ad tempus quod mensurat μ motum corporalium, quod est continuum: cum non sit eiusdem rationis. Si vero sit continuum, est quidem proportionabile, non quidem * propter proportionem moventis et mobilis, sed propter proportionem magnitudinum in quibus est motus. - Et praeterea ξ , velocitas ; motus angeli non est secundum quantitatem suae virtutis; sed secundum determinationem suae voluntatis.

Ad secundum dicendum quod illuminatio est terminus motus; et est alteratio, non motus localis*, ut intelligatur lumen moveri prius ad propinquum quam ad remotum. Motus autem angeli est localis: et non est terminus motus. Unde non est simile.

Ad tertium dicendum quod obiectio illa procedit de tempore continuo. Tempus autem motus angeli potest esse non continuum. Et sic angelus in uno instanti potest esse in uno loco, et in alio instanti in alio loco, nullo tempore intermedio existente *. - Si autem tempus motus angeli sit *D. '4'. continuum, angelus in toto tempore praecedenti ultimum *nunc*, variatur per infinita loca, ut prius* ' ** expositum est. Est tamen parlim in uno locorum* } continuorum, et partim in alio *, non quod sub- *D. '9. 138> stantia illius sil partibilis; sed quia virtus sua applicatur ad partem primi loci et ad partem secundi, ut etiam supra* dictum est. - λ λ «.

t) temporis. – *et ita in ultimo nunc filius temporis* addit B.

9) *termino.* – *quia hoc non est quiescere in tuto* Addit B.

λ) *tempus*. – Om. codice.

ix) *quod mensurat.* – *quia importat G.*

*)) *quidem.* – Otn. AGDE.

ξ) *praeterea*. – *propferea* Pab.

o', locorum. - *loca* ABCDE. - *Prn continuarum, coatipuarum* CDE
FGxAB ct *ab*; *d. art. price.* Comment, η. τ. - *Pro quad. quia* ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulo eget diligentiissima annotatione. Advertendum est enim quod, cum *motus* nomen commune sit motui et mutationi, tripliciter intelligi potest quaestio ista. Primum *de simplici acquisitione loci*: utrum scilicet angelus in instanti acquirat locum. – Et talis sensus non est ad propositum. Patetque solutio eius: quoniam potest angelus in instanti applicare se ad locum, si prius nusquam fuisset.

Secundo modo potest intelligi de acquisitione loci succedente mansioni angeli in altero loco. Et hoc dupliciter. Primo, ut quaestio sit *de mensura transitus de uno in alium*: scu, quod idem est, de mensura desitionis prioris loci et acquisitionis posterioris. – Et haec quaestio evidentem etiam habet solutionem: quoniam constat talem mensuram esse instantis. Nec in isto sensu quaeritur a s. Thoma: et propterea multa argumenta Gregorii, recitata a Capreolo, in vi distinctione Secundi ♦, quia ad hunc sensum spectant, contra s. Thomam non sunt. Nihil enim aliud inierunt, nisi quod in instanti acquiritur terminus ad quem, in quo etiam deseritur terminus a quo: cuius oppositum creditur non opinari.

Alio igitur modo potest intelligi *de comparatione mensurae propriae acquisitionis termini ad quem, ad mensuram propriam termini a quo*: utrum scilicet sc habeant huc duae mensurae ut instans ct instans; aut ut tempus ct tempus; aut ut instans ct tempus. Et haec est quaestio praesens, quam discutere intendit s. Thomas. Unde quaerere utrum motus angeli sit in instanti, in proposito, est quaerere: Utrum mensura transitus angeli dc loco ad lucum sic sc

habeat, quod mensura acquisitionis termini ad quem. scilicet
habeat ad terminum a quo, ut instans ad tempus. Et hoc
est valde notandum.

II. In corpore articuli facit quinque: primo, refert quondam opinionem; secundo, impugnatur illam; tertio, respondet iuxta propriam opinionem, ibi: *Sed oportet assignare*; quarto, ostendit quale sit tempus in quo movetur angelus, ibi: *In continuo quidem*; quinto, ostendit quomodo dilectus talis tempus a tempore communi, ibi: *Sed istud tempus*.

IU. Quoad *primum*, quatuor propositiones opinionis
 refert. Prima est quod, cum angelus movetur, in toto tem-
 pore praecedenti est in termino a quo, in ultimo autem
 instanti est in termino ad quem: nc per hoc. movetur in-
 stantanée. – Secunda est. quod inter duos terminos non est
 aliquod medium; sicut nec inter tempus et terminum tem-
 poris. – Tertia est, quod non est dare ultimum *nunc* in
 quo fuit in termino a quo; sicut nec in generatione, etc. –
 Quarta est, quod est dare ultimum tempus in quo fuit in
 termino a quo. – Et haec est opinio quam sequitur Scotus ♦. ‘J* . A.1.

Quoad *secundum*, impugnatur prima proportio tali ratione. Omnis mutatio instantané! est terminus alicuius motus; sed motus angeli non est terminus alicuius motus; ergo non est mutatio instantané. – Minor est per se nota. – Maior vero probatur ex convenientia inter motum et quietem, quoad mensuram, in hoc quod quidquid movetur in aliquo loco tempore, in quolibet illius temporis aliter et aliter se habet: et similiter quidquid quiescit in aliquo toto tempore, in quolibet illius eodem modo se habet. Ex hac

physico, in quo attenditur quid rai ordini congruat, seclulis miraculis, non quid Deus possit. El hoc semper est attendendum in scrutandis rerum naturis, sectantibus s. Thomae doctrinam. Dicitur ergo quod impossibile est, secundum ordinem rerum naturalium, aliquid habere esse quietum in toto aliquo tempore, et in fine illius aliter se habere. Quoniam omne /jt/rnu esse in ratione termini ad quem, seu omnis terminus, praeceditur, secundum naturae cursum, ab aliquo *fieri*: habet enim hoc rerum ordo, experientia teste, ut nihil novum tum repente fiat per se, quin aliqua praecesserit via ducens ad illum terminum. Et proptercu, cum habere aliquid esse sub quiete, non sit via ad alteritatem sive acquisitivnm sive deperditivam, sed habere illud esse in motu, quia hoc est acquirere sci perdere, consequens est ut quiescens in aliquo toto tempore, in termino illius eodem modo se habeat, alioquin venisset ad terminum ad quem non processisset; quod autem in termino aliter se habet quam prius, praecedente motu iid terminum pervenit.

’ Cf. num. V.

IX. Ad instantias autem adductas * contra propositio- nem sic intellectam, facile patet cx dictis responsio. Quod enim adducitur dc tninuubstantiationc, dupliciter deficit. Primo, quia illud non est naturale, sed miraculosum valde ; ac per hoc, ad potentiam Dei spectat. – Secundo in hoc, quod trnnssubstntiatio nullam habet quietem oppositam, nisi abuti velimus vocabulis: cum nec motus ipsa sii.

X. Ad secundam instantiam, dc illuminatione, dicitur quod illuminatio est terminus motus localis. Et ad obie- ctiones contra hoc respondendo, ad primam dico quod, quamvis illuminatio, absolute, per accddens terminet motum localem (quoniam scimus partes propinquas corpori solari perpetui esse luminis, nullo accessu vel recessu solis ab cis concurrente); tamen illuminatio πoιμ, de qua tantum prae- sens potest esse sermo ad propositum, per se est terminus motus localis, non per se primo, sed *per se secundo*, se- cundum naturae cursum. – Et cx hoc patet responsio ad secundam: quia scilicet non est ad propositum, quia dc Dei potentia, non de naturae cursu loquitur. – Ad tertiam vero dicitur quod, quamvis aer quiescat secundum esse absolu- tum in toto tempore praecedente praesentiam solis, non tamen quiescit secundum esse relativum: quiu continue ali- ter et aliter ac habet ad solem, secundum esse propinquum vel distans. Sed quia ad relationem non est per se motus, ut dicitur V *Phpsic*. ♦; sed aliquid potest aliter se continue habere secundum esse relativum, propter motum non in se, sed in alio ad ipsum habentem ordinem aliquem: ideo stat quod aer non quiescat sub tenebra nec moveatur, sed habens eam continue, aliter se habeat, propter motum al- terius, secundum esse rcspectivum ducens ad exclusionem tenebrae ct acquisitionem luminis. Et utrumque horum ponitur satis rationabiliter. Nem quia ad relationem non est motus, ergo nec quies. quoniam circa idem habent fieri: sed loco motus est *aliter se habere*, ct loco quietis *eodem modo se habere*. Et quia privatio luminis, scilicet tenebro, non radicator in aliqua forma contraria lumini, sed in relatione distantiae seu absentiae inter diaphanum ct lucens; consequens est quod aer, absque motu in se, aliter se habet continue secundum esse tenebrosum, con- secutive cx hoc, quod aliter se habet continue secundum esse propinquum ad solem, per motum ipsius solis.

XI. Tertia deinde instantia multipliciter deficit, non in- telligcns mentem s. Thomae, loquentis de *propria mensura* motus angelici; et de aliter vel eodem modo se habere in ultimo instanti *in ratione termini ad quem*, et non quali- tercumque; et dc motu, non per acquisitionem simplicem ipsius termini, sed ut exposuimus in titulo ♦. Unde instan- tia illa aequivocut, primo, dc motu angeli, intendens mo- tus nomine termini acquisitionem. – Secundo, conveniendo etiam secum in vocabulo, dico quod angelus potest in ul- timo instanti temporis alicuius esse in aliquo loco ct ut in termino ad quem, et ut in principio motus. Ut in prin- cipio quidem motus, quia potest, postquam nusquam fuit, in uno instanti sui temporis, coexistent! ultimo instanti alicuius horae, applicare se loco: tunc enim in tota hora nusquam fuit, ct in ultimo illius est hic; quod, apud S.Tl10-

mam ♦, non esi moveri, %cd mutatum esse, Ut in termino vera ad quem, quia potest angelus in duobus instantibus sui temporis immediatis, diversis locis successive se applli- care, ita quod illa duo instantia coexistant uni horae, sic quod secundum coexistât ultimo instanti horae, ct primum toti tempori praecedenti.

Et si dicatur quod hoc est quod dicebat prima opinio, et quod impugnatur hic a s. Thoma ; respondetur quod non est verum, sed cx malo intellectu s. Thomae hoc cre- datur. Ut enim in titulo dictum est, quaestio praesens est dc comparatione propriae mensurae termini ad quem, ad mensuram propriam termini a quo. Et prima opinio di- cebat quod se habent ut instans et tempus immediate prae- cedens: ct ideo non datur ultimum instans in termino u quo, cie. Sanctus Thomas vero vult quod se habent ut in- stans et instans immediata. et quod detur ultimum m ter- mino it quo, – Et si contingat illa instantia coexistera tempori nostro, modo praedicto, hoc est per accidens, ct coexistentcr; et non tanquam in propria mensura. Et rursus quod etiam in tali contingentia Jcoexistentcr loquendo, et non mensu- rative) non diceretur angelus in toto tempore praecedente quievisse, sed inchoasse motum, et sic in ultimo esse in termino ad quem: vel, in toto tempore praecedente non motum fuisse, in ultimo autem inchoare motum. Et quia lineae non adverterunt Scotus ct alii, ideo ipsum non intel- lexerunt, impugnantes ignotum.

XII. Circa quartam partem ct quintam -, ubi s. Thomas ponit motum angeli non mensurari tempore quod est mensura primi motus, sed alio, sive continuo sive discreto, dubitatio multiplex est: scilicet dc natura tolis temporis discreti, et necessitate ponendi illud; ct similiter dc diver- sitate talis temporis continui a tempore communi. Et quo- niam haec partim spectant, ct tractata sunt in qu. x -, partira seorsum tractanda essent speciali quaestione; ideo hic un- tum afferendus censui eas obiectiones, quae cx parte motus angelici se tenent.

Sentus igitur, in n distinctione Secundi, qu. xi -, contra tempus discretum tripliciter arguit, primo. Quia pluralitas non est ponenda sine necessitate; nulla autem ratio cogit ponere tale tempus. Quod declaratur tripliciter. Primo, quia angelus est in loco, apud te. per operationem. Aut ergo trans- euntem. aut immanentem. Si immanentem, illa mensuratur aevo : si transeuntem, illa mensuratur tempore communi. vel instanti. – Secundo, quia quidquid salvatur per tempus discretum, potest salvari per tempus continuum. – Tertio, quia quemadmodum non inconvcnit angelos convenire cum corporibus in aliqua corporali conditione eiusdem rationis aliquo modo, scilicet esse in loco; ita non inconvcnit. se- cundum tale esse, mensurari eodem mensura qua mensu- rantur similes conditiones in corporibus.

XIII. Secundo, specialiter arguit contra alictatem talis temporis continui. Quia si poneretur, propter hoc ma- xime deberet poni, quia motus angeli non dependet α motu caeli. Sed hoc nihil facit ad propositum. Tum quia men- suratio qualis n quali, vel quanti a quanto, non exigit dependentiam essentialem; sed sufficit quod quantitas huius certa cognitione certificari possit cx illo. – Tum quia am- bulatio Petri post resurrectionem, non potest fingi quod mensuraretur alio tempore quam communi: ct tamen non dependet a motu caeli, qui tunc non erit. – Tum etiam quia quies caeli (empore communi mensurabitur: ct tamen motus caeli non erit. – Tum etiam quia, tempore losue stante caelo -, motus qui facti sunt interim, tempore com- muni mensurabantur.

XIV. Ad haec breviter dicitur, quod necessitas ponendi tempus discretum cx natura operationum angelicarum con- sequenter se habentium, in qu. x * est ostensa. – Necessitas vero ponendi aliud tempus continuum a tempore com- muni, assignatur a s. Thoma hic cx hoc, quod mutabilitas alicuius non dependet a motu caeli.

Ad obiectioncs nutem in oppositum respondendo, dicitur quod prima instantia - falsum ulrinquc assumit. Nam neque operationes immanentes naturale-» angeli mensurantur aevo. sed tempore discreto: neque operationes transeuntes quas secundum communem cursum habent (quod dico propter

’ Cf.«n. prate., 3’

114n **.

u

* Cap. u, o. i.

Cf. num. i.

*Lw»upra-a

* et ot@. xn

motores orbium), ut sic, mensuramur tempore communi aut cius instanti, ut in littera dicitur. – Secunda quoque instantia falsum assumit. Nam sine tempore discreto non potest salvari quod detur ultimum esse operationis angelicae. Nec potest salvari quod habeant mensuras sibi proportionales: inconueniens siquidem est quod operationes angelicae, quae immediate sc consequuntur ita quod ambae totae simul, successive tamen existunt, ad temporis nostri mensurationem aptentur; quoniam, ut patet, neque tempus nostrum secundum quuncumque partem est totum simul, neque instans nostrum est stabile. – Tertia similiter instantia falsum supponit, angelum scilicet esse subjectum ipsius *ubi* et motus localis, ut ex dictis* patet.

•Qb-ui. «H.i;

Gemmant, π. »I

- C/. asm. nr. motum continuum *, dicitur quod verum est independentiam et motus et mutabilitatis alicuius mobilis, esse rationem quod non mensuretur α motu caeli. Et ad rationem in oppositum dicitur, quod quantum mensurari α quanto contingit dupliciter : scilicet per se, et per accidens. Et quamvis ad mensurari per accidens sufficiat certitudo cognitionis, ad mensurari tamen per se ab aliquo, requiritur dependere per se ab illo; non in genere causae efficientis, ut qu. x, art. ult., ad ult., docuit Auctor; sed in genere

causae formalis, eo modo quo simpliciora in entibus exemplaria per se sunt ceterorum , ita quod nli.i non possunt eorum simplicitati perfectionique aequari, nedum excedere. Intelligi enim non potest ut ex natura alicuius insit illi mensurabilitas ab Λ, et tamen ab A non dependeat. Unde et in X *Metaphys.*, text, xxt -, Aristoteles dicit quod mensurabile refertur quidem od mensurum, sed mensura non refertur ad ipsum. – Unde nullum inconueniens est dicere ambulationem Petri post resurrectionem non mensurari per se tempore communi, sicut et motum angeli, de quo loquimur ; quia potest esse velocior motu caeli, etc. – Mansio autem caeli tunc, si quietis rationem haberet, tempore communi potential! rationaliter mensurari diceretur. Sed quoniam non quietis, sed fixionis miraculosae rationem habebit, ideo cadum stans aevo potius mensuratur, utpote nulla in ipso existente potentia ad fixionis status remotionem. – Tempore autem losuc primum mobile stetisse non constat, sed tantum corpus solare : unde instantia non est ad propositum. Quamvis posset etiam, concessa cessatione primi motus, dici quod miraculum non aufert quin motus inferiores ex natura sua non dependeant n primo quamvis, quia ista dependentia est respectu cxtrinscici, divina virtus suspendere aut supplere eam possit.

Cf. qa. L. In-
iroJ.

ti
P
ei
S
SC
C

- Qa. LT.
- Qu. uw.
- Qa. crtn.

sta

- Cap. V. a. j. -
- S. Th. kcl. X.
- Conra. xix-

gei
f

•S.Th. kcUTU». *phy*
. DM. lib. XI. *r*
cap. vn. O.;.

- Cap. rc, n-4-
- S. Tb. lcet. "«■

ntf
nte
3

non

ab

3

est i

intel

T

cadi

est i

Si

eius,

suun

- Qa. W, art4j
- qu vu. art. I, -

prop
ncqU

art. I-

est c

a

actio

sit ei

litas

vcl es

quod

a) Ū

✓
J-ce*.
• a?

QUAESTIO QUINQUAGESIMAQUARTA

DE COGNITIONE ANGELORUM

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

Consideratis his quae ad substantiam angeli pertinent, procedendum est ad cognitionem eius. Haec autem consideratio erit triplex. Primo: nam primo considerandum est de his quae pertinent ad virtutem cognoscitivam angeli; secundo, de his quae pertinent ad medium cognoscendi ipsius; tertio, de his quae ab eo cognoscuntur; quarto, de modo cognitionis ipsorum. Circa primum quaeruntur quinque.

Primo: utrum intelligere angeli sit sua substantia. Secundo: utrum eius esse sit suum intelligere. Tertio: utrum eius substantia sit sua virtus intellectiva. Quarto: utrum in angelis sit intellectus agens et possibilis. Quinto: utrum in eis sit aliqua alia potentia cognoscitiva quam intellectus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLIGERE ANGELI SIT EJUS SUBSTANTIA

Oportet. XV, de Angelis, cap. «u.

1) PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod intelligere angeli sit eius substantia. Angelus enim est sublimior et simplicior quam intellectus agens animae. Sed substantia intellectus agentis est sua actio; ut patet. Per Aristotelem, et eius Commentatorem. Ergo, multo fortius, substantia angeli est sua actio, quae est intelligere.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in XII Aetherae, *Physica* quod *actio intellectus est vita*. Sed cum vivere sit esse viventibus, ut dicitur in II de Animalia videtur quod vita sit essentia. Ergo actio intellectus est essentia intelligentis angeli.

3. Praeterea, si extrema sunt unum, medium non differt ab eis: quia extremum magis distat ab extremo, quam medium. Sed in angelo idem est intellectus et intellectum, ad minus inquantum intelligit essentiam suam. Ergo intelligere, quod cadit medium inter intellectum et rem intellectam, est idem cum substantia angeli intelligentis.

Sed contra, plus differt actio rei a substantia eius, quam ipsum esse eius. Sed nullius creati suum esse est sua substantia: hoc enim solius Dei. Propter hoc superioribus: patet. Ergo neque angeli, neque alterius creaturae, sua actio est eius substantia.

Respondeo dicendum quod impossibile est quod actio angeli, vel cuiuscumque alterius creaturae, sit eius substantia. Actio enim est proprie actualitas virtutis; sicut esse est actualitas substantiae vel essentiae. Impossibile est autem quod aliquid quod non est purus actus, sed aliquid habet de potentia admixtum, sit sua actualitas: quia actualitas potentialitati repugnat. Solus autem Deus est actus purus. Unde in solo Deo sua substantia est suum esse et suum agere.

Praeterea si intelligere angeli esset sua substantia, oporteret quod intelligere angeli esset subsistens. Intelligere autem subsistens non potest esse nisi unum; sicut nec aliquod abstractum subsistens. Unde unius angeli substantia non distingueretur neque a substantia Dei, quae est ipsum intelligere subsistens; neque a substantia alterius angeli.

Si etiam angelus ipse esset suum intelligere, non possent esse gradus in intelligendo perfectius et minus perfecte: cum hoc contingat propter diversam participationem ipsius intelligere.

Ad primum ergo dicendum quod, cum dicitur quod intellectus agens est sua actio, est praedicatio non per essentiam, sed per concomitantiam: quia cum sit in actu eius substantia, statim, quantum est in se, concomitatur ipsam actio. Quod non est de intellectu possibili, qui non habet actiones nisi postquam fuerit factus in actu.

Ad secundum dicendum quod *vita* non hoc modo se habet ad *vivere*, sicut essentia ad esse; sed sicut *cursus* ad *currere*, quorum unum significat actum in abstracto, aliud in concreto. Unde non sequitur, si vivere sit esse, quod vita sit essentia. Quamvis etiam quandoque *vita* pro essentia ponatur; secundum quod Augustinus dicit, in libro de Trin., quod *memoria et intelligentia et rationes sunt una essentia, una vita*. Sed siejion accipitur a Philosopho, cum dicit quod *actio intellectus est vita*.

a) intellectus. – ipsorum proprius intellectus B.
β) intellectus. – intelligent ABCDE.
γ) intellectum et rem intellectam. – intelligent et intellectum co-dice.
δ) alterius. – Om. codices.

i) Praeterea. – Et praeterea ABCDEF.
ζ) subsistens. – ut esse vivere creaturarum quae per se non subsistunt addit B.
r.) 57 etiam. – 17 EG, Sed cd. d, Si autem C et L b. – pro ipse fassent, nec possent FGj. m et h posset P.

An tertium dici XDI_μ quod actio quae transit in aliquid extrinsecum, est realiter media inter agens et subiectum recipiens actionem. Sed actio quae manet in agente, non est realiter medium inter agens et obiectum, sed secundum modum

significandi tantum: realiter vero consequitur unionem obiecti cum agente. Ex hoc enim quod intellectum fit unum cum intelligente, consequitur intelligere quasi quidam effectus differens ab utroque.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus est. Tantummodo requirit ut notetur quod *substantia* pro essentia, et non pro esse substantiali angeli supponit. Et quod ista quaestio est cum philosophis tenentibus in substantiis immaterialibus omnino* quales sunt Intelligentiac, nullum esse accidens; ut Avicenna* tenet, in XII *Metaphys.*, comm. xxv.

II. In corpore una conclusione responsiva, tripliciter probata, respondetur. Est autem conclusio talis; Nec intelligere, nec actio cuiuscumque creaturae, est eius substantia. - Haec conclusio habet duas partes: altera est Je intelligere respectu angeli; altera est de quacumque actione, respectu cuiuscumque substantiae creatae. Et prima quidem ratione utramque partem intendit s. Thomas probare: duabus vero rationibus -, circa intelligere persistere.

Est ergo *prima ratio* talis. Solus actus purus est sua actualitas: solus Deus est actus purus: ergo solus Deus est suus actualitas. Sed ngere est propria actualitas virtutis, quemadmodum esse est propria actualitas essentiae: igitur solus Deus est suum esse et suum ngere. - Maior propositio habet duas exponentes: scilicet. I. *Tim purus est sua actualitas*; et, *Nihil aliud ab actu puro est sua actualitas*. Et quoad hanc secundam, probatur in littera sic. Omne aliud ab actu puro habet aliquid potentialitatis admixtum: ergo non est sua actualitas, quia actualitas potentialitatis repugnat.

III. Circa hanc rationem, dubium occurrit de veritate assumptionum propositionum, efficaciarum et contrariorum ad propositum inferendum. Et ratio dubitandi est, quia aut propositiones assumptae intelligendae sunt formaliter, aut materialiter. Si *formaliter*, duo inconvenientia sequuntur. Primum est, quod prima exponens maioris implicat in adiecto, dicens, *actus purus est sua actualitas*. Quoniam si est sua actualius formaliter loquendo, ergo aliquid puri actus habet rationem actuantis, et aliquid habet rationem eius quod actualitur. - Tenet sequela: quia ratio formalis actus est respectiva; et si ad intrinseca rei terminatur, ut hic dicitur per illud pronomen *sua*, necesse est quod terminus eius, scilicet potentia vel potentiate, sit in eodem. Et sic non est actus purus.

Secundum inconveniens est, quod actio et vinus, esse et essentia, formaliter et communissime sumpta, ex propriis rationibus formalibus vindicarent sibi hoc, quod alterum scilicet, puta actio, esset actualitas alterius, scilicet virtutis; et similiter esse respectu essentiae. Patet sequela: quia super hac propositione fundatur processus s. Thomae, ut patet in littera, si formaliter intelligatur. - Et confirmatur: quia cum dicit s. Thomas*, *actio est propria actualitas virtutis, sicut esse essentiae*, aut intendit de eis in communi, aut in speciali. Non in speciali, quia non potuisset ex hoc arguere communiter ad Deum et creaturam, ut fecit: ergo in communi. - Quod autem concedere hanc propositionem sit inconveniens, ex eo patet, quin sequeretur quod in quocumque ista formaliter invenirentur, alterum esset actus, et alterum potentia: alioquin secundum suas rationes formales in eo non essent.

Si vero intelligendae sunt *materialiter*, tunc etiam duo sequuntur inconvenientia. Primo, petitio principii in maiore, dicendo, *solus actus purus est sua actualitas, id est operatio*: hoc est enim quod venit in dubium; et quod a secutoribus oppositae opinionis negatur, ut patet de Avicenna, XII *Metaphys.*, comm. xxv. - Secundo, nullitas processus s. Thomae. Non enim facile esset tingere quomodo processus iste apparentiam aliquam, ne dicam veritatem, haberet, si ratio netus et potentiae praecedatur: cum totus super his fundetur.

1. Circa secundam exponentem maioris -, scilicet. *Nihil aliud ab actu puro est sua actualitas*, dubium occurrit:

quoniam inefficax videtur eius probatio. Nam aut intendit hic concludere distinctionem formalem tantum; aut formalem et realem simul. Non primum, quia ex hoc non haberetur intentum, ut de se patet: ergo secundum. Sed hoc non sequitur. Tum quia illa propositio assumpta, *Actus habet potentiam repugnat*, est vera de identitate formali, non autem reali: stat enim quod eadem res sic actualis et potentialis, ut patet de ipsa essentia angeli, quae actualitas quaedam est, et potentialis ad existentiam. - Tum quia ex habere aliquid potentiae admixtum, non sequitur exclusio omnis actualitatis, sed purae tantum: non enim valet, *A habet aliquid de potentia permixtum, ergo non est actus*; sed, *ergo non est actus purus*. Et tamen s. Thomas hoc assumpsit, dicens; *quidquid habet aliquid potentiae, non est sua actualitas*. - Et confirmatur ex illo verbo *sua*, quod idem importat quod *propria*, sic. Propria actualitas rei habentis aliquid potentiae admixtum, est defectiva et quodammodo potentialis, cum non sit actus purus: ergo nullam habet repugnantiam ut identificetur rei quae sic est actus, quod habet aliquid potentiae admixtum. Patet sequela, propter proportionem quam habent ad invicem.

V. Ad evidentiam huius rationis s. Thomae, sciendum est primo, quod duae rationes formales quadrupliciter se habere possunt ad identitatem realem. Aut enim ex seipsis vindicant sibi identitatem realem: et istae in quocumque inveniuntur, sunt eadem realiter, ut ratio entis et ratio boni, et similia. - Aut ex seipsis vindicant non-identitatem seu distinctionem realem, ut ratio albedinis et dulcedinis: et tales in quocumque inveniuntur, distinguuntur realiter. - Aut ex seipsis neutrum sibi vindicant. Et hoc dupliciter contingit: quia quaedam indifferentem se habent ad identitatem et diversitatem realem; quaedam vero magis ad diversitatem quam identitatem declinant. Sunt enim quaedam rationes formales rerum, quae nec ex seipsis, nec ex conditionibus quae comitarentur ens si invenirentur sibi ipsis derelictae, aliquam per se unionem haberent; ut patet de rationibus iustitiae et sapientiae. - Quaedam vero sunt, quae quamvis ex seipsis neutrum sibi vindicent, tamen ex seipsis aliquam inter se sibi vindicant per se coniunctionem; et ex conditionibus concomitantibus eas, quantum est ex parte ipsarum, si solae invenirentur, coniunctio illa realem distinctionem exigeret extremorum. Et tales sunt rationes virtutis et operationis. Nam nec ex seipsis identitatem realem habent: alioquin in omnibus essent eadem realiter. Nec ex se ipsis diversitatem habent realem: alioquin in Deo distinguerentur realiter. Nec ex seipsis abstrahunt ab omni coniunctione inter se: immo et ex seipsis habent coniunctionem quondam per se, quasi ut propria perfectio et id cuius est illa perfectio. Et si rationes istae solae considerentur, quantum ex earum meritis pendet, coniunctio ista non est aliter per se quam per naturam actus et potentiae: nullo enim alio modo, etiamsi fingendi daretur licentia, imaginari potest talium per se coniunctio. Ex hoc autem quod coniunguntur per se ut actus et potentia, sequitur ulterius quod distinguerentur realiter: si enim essent realiter idem, iam essent coniuncti indistincte; et sic neutrum esset actus alterius. Quamvis enim posset forte *intelligi* ut actus sui ipsius, intelligendo unum ut duo, impossibile tamen est ut idem *sit* actus sui ipsius: in coniunctione neutem aliquorum per se ut actus et potentiae, alterum non solum intelligitur, sed est vere actus, et alterum vere potentia illius.

VI. Sciendum est secundo, quod aliqua duo habere se ut actum et potentiam, contingit dupliciter: scilicet formaliter, et virtualiter. *Normaliter* quidem, quando alterum ita invenitur in re alteri coniunctum, quod actual secundum

rem r
fice q
males,
habeni
dum i
ratio:
cundu
ut pai
eadem
rem p
quin s
ipsum
pterea
ictus
modur
bent si
nites r
sunt ic
bilitate
VII.
* et. num. n. respon
Quae i
sunt id
ut pro;
tur suy
ratione

realiter,
pria po
potentia
actus. -
mansi
tur inte
per se
dentes
est quod
virtualit
omnium
tinct in
eo quod
imperfect

VIII.
positioni
tormali i
eta de a
cto et si
in II *Cat
ab orient
nit duplic
qui i apu
tualiter*, i
esse vcrui
*sua actual
liter*, vel
oblidende
Et procul
tiones et
punis sit
actuaret, s
sit sua po
perfidii ips
exibitis.

IIIa ver
habent ut
communi i
scilicet *acti*
quod in D
vel quod n
rationis dec
IX. Ex I
nem diccn
vumur; scii
absolute; c:
Quamvis et
habere ratic

rem reliquum. *Virtualiter* autem, quando aliqua duo identicc quidem >unt unum, habent tamen tales rationes formales, quae si conjungerentur, abstrahendo tīb eo ex quo habent quod sint unum idcnticc, alterum reliquum secundum reni aciuarct. Et hoc modo se habent virtus et operatio: num in quibusdam actualitcr operatio virtutem secundum rem actual, et virtus operativa per illam perficitur, ut patet in nobis; in quibutdnm vero virtus et operatio eadem res sunt, ne per hoc operatio virtutem secundum rem perficere nequit. Non perdit tamen operatio ex hoc, quin iit tale ens quod, si non praeveniretur ab identificante ipsam cum virtute, actunret, secundum rem, illam. Et propterca potest dici quod se habent ud invicem tunc sicut actus et potentia *virtualiter*, »eu *conditionaliter*. Quemadmodum aeternitas et immutabilitas, dicimus quod se habent sicut causatum et causa, non formaliter, quiu aeternitas non causatur secundum rem ex immutabilitate, quin sunt idem; sed virtualiter, quin si causaretur, ex immutabilitate causaretur.

VII. Ex his nutem patent et vis rationis s. Thomae, et responsio ad ubicctn. Vis quidum rationis * in hoc consistit. Quae se habent ut proprius actus et propria potentia, non sunt idem nisi in actu puro; vinus et operatio se habent ut proprius actus et propria potentia: ergo. – Maior fundatur super hoc, quia talia in quocumque inveniuntur cum ratione actus et potentiae, inter se distinguuntur rcaliter. Ergo, a destructione consequentis, iī non distinguuntur rcaliter, non salvantur coniuncta ut proprius actus et propria potentia. Ergo aut utrumque in illo habebit rationem potentiae, quod est impossibile; aut utrumque rationem actus. – Vel: ergo illud in quo talia tdentificnntur absque remansione actus et potentiae, nut est netu· purus, et habetur intentum; aut est potentia pura: sola enim haec duo, per se loquendo, sunt propriae rationes et causae excludentes permixtionem actus et potentiae. Sed impossibile est quod sit pura potentia: quin talis nec formaliter nec virtualiter continet actum; immo est imperfectissimum omnium cutium. Ergo est actus purus, qui eminenter continet in se et rationem actus et rationem potentiae: et ex eo quod actus actualiiliitcm habet; ex eo vero quod purus, imperfectionem omnem potenualitatis excludit.

VHI. Ad obicctU vero in oppositum · dicitur, quod propositiones nssurnptac intclligcndac sunt formaliter: sed cum formali intellectu propositionum stat distinctio supra * dicta de *actualitcr* et *virtualiter*, ut patet in exemplo adducto et similibus. Et expresse etiam docetur ab Aristotele in II *Caeli* *, qui hanc propositionem, *motus caeli incipit ab oriente*, non materialiter, sed formaliter sustinens, exponit dupliciter: scilicet *actualitcr*, et sic dicit quod est falsa, quia apud ipsum, motu» cadi nunquam incocpit; vel *virtualiter*, idest, *si inciperet, ab oriente inciperet*, et sic dicit esse veram. Similiter igitur in proposito, *actus purus est sua actuahtas* distinguī potest, formaliter intellecta, *actualiter*, vel *virtualiter*: et primo modo videtur implicare, ut obli dendum tactum est; secundo vero modo est verissima. Et procul dubio ad hunc sensum fiunt huiusmodi propositiones π doctoribus: non enim intendunt dicere quod netus purus sit id quod ipsum actual; sed sit id quod ipsum actuarct, si actuabilis esset. Sicut cum dicimus quod Deus sit sua perfectio, non intendimus quod Deus sit id quod perficit ipsum; sed quod ipsum perficeret, «i esset perfectibilis.

Illa vero propositio communis, *operatio et virtus se habent ut actus et potentia*, de virtute et operatione in communi intclligitur: sed utendum est eadem distinctione, scilicet *actualitcr* vel *virtualiter*. Et sic non sequitur vel quod in Deo inveniantur cum ratione actus er potentiae; vel quod ratio sit inefficax: quoniam, ut ostendendo vim rationis declaravimus *, hoc sufficit.

IX. Ex his quoque patet quid ad secundam dubitntionem * dicendum sit. Unica siquidem distinctione omnia solvuntur: scilicet quod aliud est loqui de actu et potentia absolute; et aliud de actu *proprio* et potentia *propria*. Quamvis enim una res quae non sit actus purus, possit habere rationem actus et potentiae respectu diversorum;

impossibile tamen est quod una res sit proprius actus et propria potentia, nisi sii actus purus, qui haec eminenter pracliabcut: quoniam si actualitcr inveniuntur, distinguemur rcaliter, aut idem esset proprius actus sui ipsius, quod non esi intclligibilc. Dicitur ergo quod intendit s. Thomas inferre distinctionem rcalcm. et quod illa propositio, *actuahtas potcntialitati repugnat*, est vera quoad identitatem rcalcm, si potentiality propriae actualium, de qua loquimur, comparetur. – Et similiter, quamvis ista consequentia non valeat, *A habet aliquid potentialitatis admixtum, ergo non est actuahtas aliqua*; valet tamen ista, *ergo non est propria actuahtas, respectu cuius est potentiahs*. – Et similiter, quamvis nihil prohibeat rem habentem aliquid potentiae esse actum defectivum, impossibile tamen est esse suum actum, quamvis defectivum: quia jam, ut pluries dictum est, actu» suus non esset, quamvis intclligcretur.

X. Adverte tamen diligenter quod praedictae propositiones dupliciter possunt applicari ad intentum ». Thomae. Prima, ud ostendendum quod angelus non sit suii operatio, quin est potential!· respectu illius. Et sic in hoc processu supponeretur angelum esse in potentia respectu operationis: et probatur ex hoc distinctio rcalis ab eadem.-Secundo, ud ostendendum quod in angelo non est ratio identificationiB inter rinutem et operationem, quuc bc habent ut proprius actus et propria potentia. Er secundum hoc, supponitur angelum non esse actum purum: et probatur dinctio rtalis angeli n sua operatione, quia rntiu identitatis actus et potentiae propriae illius actus, non est nisi puritas actu-. Et nd hoc, non «d primum, applicandae sunt propositiones adductae: quoniam primo modo supponeretur quodammodo probandum; secundo vero, efficax redditur processus, ut patet ex dictis.

XI. *Secunda ratio** est ducens ad impossibile, sic. Si · Ci. n»m. o. intclligcrc angeli esset cius substantia, ergo esiet subsistens: ergo unum tantum: ergo unus angelus neque distingueretur nb .altero, neque n Deo. – Secunda consequentia probntur: qma intclligcrc subsistens non potest esse nisi unum. Quod probatur: quia nullum abstractum subsistens potest esse nisi unum.

XII. Circa hanc rationem multiplex dubitatio occurrit *Primo*, dubitatur circa primam consequentiam, scilicet: *Si intelligerc angeli esset substantia eius, esset si/bsistens*. Aut enim ibi sumitur *subsistere* simpliciter. Et sic ista quidem consequentia c*t optima: quonium de substantia completa, de quit hic est sermo, loquendo, ista categorica est necessaria, *substantia est subsistens*. Sed secunda consequentia tunc nihil volet, sdlicct, *fat subsistens, ergo unum tantum*, ut in sequenti dubio patet. – Aut ibi sumitur *subsistere* in scipso, praecidendo omne posterius. Et ric consequentia ista nihil valet' quin ista catcgorica non est necessaria, sed contingens, *substantia subsistens in seipsa abstracte*. Perfectio namque «impliciter *substantiae* nomine importatii, indifferenter se habet od subsistendum in sttīpsa. ut contingit in Deo; et ud subsistendum in aliquo contrahente ipsam ad naturam permixtam potentiae, ut contingit in angeli» et aliis completis substantiis; sicut intclligcrc contingit esse substantia, puta in Deo, et accidens, puta in nobis.

XIII. *Secundo*, dubitatur an illa consequentia. *Intelhgere angeli est subsistens, ergo unum tantum*, intclligcoda ait gratia materiae, vel gratia formae. Non gratia formae, quia non tenet in omnibus. Non enim valet, .1 *est subsistens, ergo non est nisi unum specie et numero* (de tali enim unitate est hic sermo), ut patet de praedicatis quiddit.itivK ipsarum substantiarum: tale enim est commune pluribus substantiis secundum speciem, et tamen subsistit; non enim infitari potest quin aliquod praedicatum essentiale sit commune pluribus angelis, et tamen subsisut in eis. Et sic non valet, *talīs res est Subsistens, ergo est una tantum specie et numero*. Similiter, si essent albedo er nigredo subsistentes, non valeret, *color est subsistens, ergo est unum tantum secundum speciem et numerum*.

Nec etiam gratia materiae. Tum quia oporteret anignare illam conditionem in iniclligcce angeli, ratione cuius teneret: quod hic non fit, – Tum qui· probatio assumpta in

• a. nam. π.

• et nam. in.

• Nca. w.

• c»p.ii,n .9.

• Nam. vi, vu.

• Ct. nmm. rr.

QUAESTIO I.IV. ARTICULUS I

littera est universalis, ac per hoc significans quod non gratia materiae est sermo.

XIV. *Tertio*, circa illam catgoricam assumptam ad probationem secundae consequentiae, scilicet: *Intelligerc subsistens non potest es.se nisi unum*, dubium occurrit: quoniam aut non est ad propositum, aut est falsa. Probat-ur hoc distinguendo primo ly *intelligcre*; secundo, con- iunctioncm eius cum ly *subsistens»* *Intelligcre* enim potest supponere vel pro intelligerc *puro*; vel pro intelligerc *tali*, idest tantae perfectionis, puta quantam ponit naturalis in- tellectio Gabrielis. Si intdligatur dc intelligerc simpliciter, dato quod propositio sit vera , non est nd propositum : quoniam intelligerc angelicum non est purum intelligerc, sed tale. – Si vero intdligatur dc intelligerc contracto, nihil aliud infert nisi quod tale intelligerc, puta Gabrielis, est unum specie ct numero, quemadmodum substantia eius. Et sic ultima consequentia, scilicet quod unus angelus non distingueretur nb altero nec a Deo, nihil valeret.

Similiter *intelligcre*, quotis modo supponat, dupliciter contingit quod subsistat, scilicet formalitcr. ct identice: *formaliter* quidem, si ex perfectione propria vindicat sibi subsistere; *identice* vero, si subsistere non secundum pro- prium rationem sibi convenit, sed ex eo cui coniungitur.

Exemplum utriusque modi habetur in casu posito -, si albedo et nigredo subsisterent: tunc enim culor quidem subsisteret identice, albedo et nigredo formalitcr. Aut ergo in ista propositione intenditur quod intelligerc subsistens formalitcr, non potest esse nisi unum: et sic non est nd propositum, quoniam intelligerc angeli non concederetur sic subsistere. – Aut intenditur quod intelligerc subsistens identice, non potest esse nisi unum: ct sic in proposito est falsa, ut ex exemplo dato patere potest. Et hoc modo di- ceret Averroes quod intelligerc angeli est subsistens: quin scilicet est idem substantiae angeli.

XV. *Quarto*, circa illam aliam universaliorem proposi- tionem assumptam, scilicet: *Quodlibct abstractum subsistens est unum tantum*, dubium occurrit, de quali abstractione intdligatur: an scilicet secundum modum significandi. an secundum modum essendi. Si secundum modum signifi- candi, ad propositum non est. Tum quia netus intelligcndi non significatur abstracte per hoc nomen *intelligerc*, sed per hoc nomen *intellectio*. Tum quia dc rebus ct rcalibus rerum modis quaestio est, et non dc modis significandi.

Si vero dc abstractione secundum esse intelligitur, aut dc ubstructione u receptivo; out de abstractione a quocumque posteriore tota sua ratione formali. Si primo modo, pro- positio est falsa, ut patet in casu posito dc colore: tunc enim culor abstractum quodd.im esset ab omni recipiente, ct tamen multiplicaretur in albcdinc ct nigredine subsisten- tibus. – Si vero intelligitur secundo modo, dato quod esset vera, nihil uliud inferret nisi ct quod intellectio praecisa ab omni contrahente, si subsistit, non est nisi una, ct quod intellectio talis, idest tantae perfectionis, abstrahens ab omni posteriore suu propria ratione, si subsistit, non est nisi una: quemadmodum ex ipsa sequitur quod, si color praecise subsisteret, quod esset tantum unus; et si color talis, puta albedo, subsisteret, esset tantum una albedo. Et sic non sequeretur intentum : quia cum hoc stat quod essent plures intellectiones distinctae specie , quemadmodum stat quod essent plures eoiores subsistentes distincti specie; quamvis non posset esse multitudo pure numeralis.

XVI, Circa ultimum consequentiam in eadem ratione, illam scilicet: *Ergo non distingueretur a substantia Dei*, du- bium occurrit: quoniam non videtur valere. Posset namque salvari quod intelligerc subsistens distingueretur α substan- tia Dei per hoc, quod intelligerc Dei esset non solum in- telligerc, sed velle, ct quidquid in Deo est: intelligerc au- tem subsistens non esset nisi intelligerc. – Et confirmatur: quia ex hoc quod alicui rei tribuitur subsistere, nulla perfe- ctio intrinseca ei accrescit; ut patet, si fingamus albedinem subsistere per divinam potentiam; eiusdem enim rationis intrinsecae esset subsistens et non subsistens, quamvis dif- ferenter se haberet ad sentire, ad dependere a subiccto, nd agere ct pati, et similia.

Ad hos obicctioncs dicendum est tali ordine, quod primo

ad quartam, secundo ad secundam *, tertio ad tertiam ··, " Ci.Bom.xn. quarto ad primam*, et quinto ad quintam *.·, dicendum est: ' Ci. eem.un. quia sic exigit ordo doctrinae, ut a magis universalibus ct formalibus ad minus universalia ct materialia descendamus.

XVII. *Ad quartam igitur dubitationem* * dicitur, quod "(XnuB.w. in illa propositione universali. *Omne abstractum subsistens non potest esse nisi unum*, ex parte subiccti duo termini ponuntur, ly *abstractum*, ct ly *subsistens*. Et ly quidem *subsistens* modum essendi significat: ly vero *abstractum* modum concipiendi. Ita quod sensus propositionis est: *Omnis res abstracte concepta, seu conceptibilis, si sic abs- tracte subsistit, non potest esse nisi una*. Et est sermo dc abstractione in communi n quocumque contrahente seu contractivo, sive illud sit receptivum, sive sit dirferentia essentialis, etc. Et sic intellecta propositio haec ambiguitate caret, nec habet aliquam instantiam: quoniam color abstra- cte conceptus tam a ditferentita quam a subiectii, si in tali abstractione subsisteret, non esset nisi unus. Formalitcr enim multiplicari non posset quia α formalibus differentiis abstraheret. Materialiter vero minime: tum quia a distin- ctis is numenditer abstraheret, tum quia non esset assignare per quid alter ab altero distingueretur, cum in utroque nihil aliud esset nisi color ct subsistentia, – Nec est extra pro- positum abstractio secundum modum concipiendi; sed ma- xime propositum clarificat. Tum quia dc abstractione con- ceptus ex parte rei, et non ex parte nostri tantum, est sermo. Tum quia α notioribus nobis occulta haec hoc modo insi- nuantur: quemadmodum enim ratio aliqua formalis in abs- tracto non multiplicatur si >ofa sumatur, ita et si secundum rem in scipsa subsistere ponatur, multitudinem excludere manifestatur. – Quomodo autem propositio haec intentum s. Thomae inferat, ex sequentibus est manifestum.

XVIII *Ad secundam autem dubitationem* · dicitur, quod * O- *®· consequentia illa dupliciter potest accipi. Primo, ut facit; et sic est bona gratia materiae. Alio modo, secundum id quod implicite importat: ct sic est bona gratin formae. Si enim formetur sic. 5; *intelligent est subsistens, ergo non est nisi unum*, non tenet gratia formae : quia ista est falsa, *omne subsistens non est nisi unum*. Sed tenet gratia ma- teriae, non specialis, idest huius quod est intelligerc, sed generalis, idest huius quod est esse abstractum: ita quod in materia abstractorum, ista est vera, *omne subsistens non est nisi unum*. Et quia *intelligcre* est ile numero abs- tracte conceptorum, quamvis significetur non per nomen, sed per verbum infinitivi modi, ideo consequentia tenet. – Si vero consequentia haec secundum id quod implicite continet, explicate sic formetur, Si *ntelligcre m sua abs- tractione subsisteret, non esset nisi unum*, est bona gratia formae. Et quia eius categories, in cuius virtute tenet, non est ista, scilicet, *omne subsistens non est nisi unum*, sed i>ta, scilicet, *omne abstractum subsistens non est nisi unum*, quam tantum s. Thomas assumpsit; ideo formalitcr intelligcnda est in sensu exposito.

XIX. *Ad tertiam vero dubitationem* *. quae valde dif- ficilis est, cum Dei udiutorio dicam quid occurrit. Cum enim tota difficultas consistat in hoc, an dc *intelligerc*. an de *intelligerc tali* sit sermo, duas tantum vias, inter se impossibilcs, habemus, quarum tamen alteram oportere eligere video, ad solvendam difficultatem hanc. Prima est, negare quod obicctioncs supponunt, scilicet quod detur *intelligerc* ct *intelligerc tale*, abstrahendo actum intelligcndi ab extrinsecis, ct stando praecise in intrinsecis illius: quo- niam intelligerc non est tale nisi vel subicctivc, puta di- vinum, angelicum, vel humanum; vel objective, quia ad tale vel tale obiectum terminatur. – Et secundum hoc, fa- cillime nd obiecta patet responsio : nam sermo praesens est dc intellectione secundum eius intrinseca tantum intelli- gendus. Et sic ratio staret. quoniam si intelligerc angeli praecise sumptum, abstrahendo ab omni cxtrinseco. subic- to scilicet et obiccto, non esset, formalitcr loquendo, nisi pura intellectio, consequens est quod, si in tali abstractione subsisteret, quod esset purum intelligerc subsistens; ac per hoc, non esset nisi unum, ut ex dictis * patet.

Sed quoniam haec responiio minus consonans est rationi: – tum quia omnis intellectio, unnio omnis actus immanens,

esset i par es ciei, e aliqui conim *lector vt nui potest licet d quod jftf ·, (*

*intelle cum e obiceh erum; admod Et div per oc< non st diffcrei similiu Div penes et per dividiti intellig relueen sic per maris, l sunt ex stitutis pars er gendi s absolub quoniat obicctui *intelligt vitalis* i quod p< illae, qt constat: illud qu re non : differenti per se ra visibile f< sequitur» quamvis alia tame telligcndi non est i» WJ.*

intelligerc sects, da telligcrv, in scipso haec *perj* rationem accipicnd; situm, exs specum: i i>nteUigerc substantia tum intelli ut obiideo sed sumin *dionis sim* a scipso ul intelligerc : solute et ir *liger* ang*i pro ipso ac citer. Et es *etionis quai*

· a. nura. lix fto. intelligerc sects, da telligcrv, in scipso haec *perj* rationem accipicnd; situm, exs specum: i i>nteUigerc substantia tum intelli ut obiideo sed sumin *dionis sim* a scipso ul intelligerc : solute et ir *liger* ang*i pro ipso ac citer. Et es *etionis quai*

· a. nura. lix fto. intelligerc sects, da telligcrv, in scipso haec *perj* rationem accipicnd; situm, exs specum: i i>nteUigerc substantia tum intelli ut obiideo sed sumin *dionis sim* a scipso ul intelligerc : solute et ir *liger* ang*i pro ipso ac citer. Et es *etionis quai*

· a. nura. lix fto. intelligerc sects, da telligcrv, in scipso haec *perj* rationem accipicnd; situm, exs specum: i i>nteUigerc substantia tum intelli ut obiideo sed sumin *dionis sim* a scipso ul intelligerc : solute et ir *liger* ang*i pro ipso ac citer. Et es *etionis quai*

· a. nura. lix fto. intelligerc sects, da telligcrv, in scipso haec *perj* rationem accipicnd; situm, exs specum: i i>nteUigerc substantia tum intelli ut obiideo sed sumin *dionis sim* a scipso ul intelligerc : solute et ir *liger* ang*i pro ipso ac citer. Et es *etionis quai*

* Numai. x>a xviih

inc
III.
xir.
;viii-

v.

• K .

*.% "elwi "i

no», itx

û57r^o»ii«f/

rfrnetddd.iioB*,

QUAESTIO 1,IV, ARTICULUS I

43

esset una spectus specialissima, intrinsece loquendo, quoniam par est ratio de omnibus; et sic velle omne esset unius speciei, et similiter omnis visio, omnis auditio, etc.: tum quia aliquid eiusdem speciei specialissimae esset connaturolitcr commune intelligentiis omnibus et nobis: tum quia *intellectionem esse talem obiective, non est esse tale cextrinsecc*, ut nunc nunc - patebit: - unde alio modo, et rationabilius potest dici, concedendo quod supponunt obtctioncs, scilicet dari *intellectionem* et *intellectionem talem* intrinsece, quod *sermo s. 'Hiomae intclligendus est formaliter et per*

XX. Ad evidentiam autem primi, sciendum est quod *intellectio* tripliciter contrahi potest: primo, per subiecta, cum distinguitur in angelicam et humanam; secundo, per obiecta, cum distinguitur per terminari ad tale et tale obiectum; tertio, per proprias differentius divisivas dlius, quemadmodum genus dividitur, scu analogum per suos modos. - Et divisio quidem per subiectfl manifeste est cextrinsecca et per accidens: nlioquin idem esset differentia per *c plurium non subalternatim positorum; puta *humanum* esset per se differentia intellectionis, volitionis, visionis, et reliquorum similium.

Divisio vero penes obiecta dupliciter contingit: scilicet penes obiecta *secundaria*; et haec manifeste est cextrinsecca et per accidens. - Et penes obiecta *primaria*; puta cum dividitur intellectio in actum intclligcndi proportionatum intelligibih reluceni in phantasmate, uut proportionatum reluceni in seipso. Et de tali divisione crediderim ego quod sit per se et essentiali*: non quod putem obiecta, etiam primaria, esse differentias per se netus intclligcndi (quia obiecta sunt cextrinsecca; differentias vero operteresse intrinsecus constitutis pdripMs; quoniam differentia eius quod est esse rei, pars est); sed arbitror differentias essentielles actus intclligcndi sumi in ordine «d talia obiecta, ita quod non sunt nbsolubils a tali ordine. Et hoc rationabiliter dici potest: quoniam nec ipsum intelligerc absolveri potest «b ordine ad obiectum suum formale; quoniam si quacratur, *quid est intelligent?* non poterit responderi nisi quod est *operatio vitalis circa verum*, vel aliquid simile. Didicimus nutem quod per se differentiae alicuius superioris accipiendae sunt illuc, quae diversificant id ex quo illud superius formaliter constat: differentiae enim *animalis* sunt quoc diversificant illud quatenus sensitivum. Et sic, quia intellectio constat ex re non absolubili a tali oblecto, consequens est quod per se differentiae illius erunt res essentialiter respicientes diversas per se rationes talis obiecti: et sic intellectio erit ut genus divisibile formaliter per essentielles differentias, scu modos. - Nec sequitur ex hoc quod idem esset differentia plurium. Quoniam, quamvis una res sit obiectum actus intclligcndi et volendi, alia tamen ratione formali obiicitur utrique; actui quidem intclligcndi ut species veri, volendi vero ut species boni. Unde non est idem obiectum formale utriusque. - Haec de primo.

XXI. Quoad secundbm -, dicendum est quod, quamvis intelligerc angeli praecise sumptum, abstrahendo ab extrinseccis, claudat in se intrinsece duo, scilicet et quod sit intelligerc, et quod sit tale, puta proportionatum intelligibih in scipso habenti aliquid potcntialitatis, claudit tamen ultra haec *perfectionis modum*, quoniam secundum utramque rationem aliquid perfectionis ponit. Et quoniam subiecto sic accipienda sunt ut consona sint praedicatis; et, ad proposituin esse * *substantiam* est praedicatum ad perfectionem spectans: ideo hic sumitur intelligerc angeli, non inquantum intelligerc absolute (quia intelligerc absolute abstrahit a substantia cl accidente; et sic nullum intelligerc, inquantum intelligerc, subsistit); nec sumitur inquantum tale (quia, ut oblidendo deductum est, non concluderetur intentum); sed sumitur *inquantum intelligerc habens tantum perfectionis simpliciter*, Dico autem *simpliciter*, ut distinguitur a scipso ut habet aliquid imperfectionis admixtum. Et sic intelligerc angeli sumitur medio modo inter intelligerc absolute et intelligerc tale: Ira quod, cum assumitur, *si intclbgere angeli esset substantia, ly intelligerc angeli* supponit pro ipso actu intclligcndi, et modo suae perfectionis uroplicitr. Et est sensus: *Si intelligerc angeli est tantae perfectionis quod est substantia, ergo* etc. - Et sic salvatur sermo

formalis et per se. *Formalis* quidem quoniam de intelligere angelico quantum ad id quod convenit sibi ex perfectione sui intelligerc, est sermo. *Per se* nutem: quoniam esse perfectum non est praedicatum accidentale, aut trahens rem extra rationem suam; sed cuique rei infra latitudinem formalem convenit, ut in qu. tv ♦ plenius dictum est.

XXII. Quoad tertium *, dicendum est quod, ut obiiciendo tactum fuit, ex duobus tantum capitibus videri posset processus iste insufficiens scilicet aut quia indiscussum relinquitur nn intelligerc angeli, inquantum *tale*, sit substantia; aut quia praetermissa est distinctio de subsistere formaliter, et idcnticc. Sed quod neutrum horum obstat, declaratur.

Et de primo quidem facile patet. Tum quia, cum *esse substantiam* sit praedicatum dicens perfectionem simpliciter, si intelligerc angeli secundum totum id quod dicit perfectionem simpliciter, non est substantia, a fortiori minus erit substantia secundum id in quo habet aliquid imperfectionis admixtum constat autem quod inquantum tale, aliquid imperfectionis continet. - Tum etiam quia intelligerc angeli inquantum tale, est subiectum extraneum respectu praedicati dicentis perfectionem simpliciter, quale est *substantia*: et ideo mirum non est ii in doctrina ex propriis omissum fuit. - Nec obstat quod praedicatum sit, non *substantia* absolute, sed *substantia angeli*: quia si intelligerc est substantia angeli, sequitur ergo quod sit *substantia*, quod est praedicatum dicens perfectionem simpliciter. Quod etiam principaliter intenditur in hac quaestione: si cnim substantia est, procul dubio *sua*, idest intclligentis, substantia est.

Quod autem secundum non obstat, sic declaratur. Subsistere, scu substantiam esse, possumus imaginari convenire alicui rationi formali, quadrupHeiter: primo modo, ut superius suo inferiori, quemadmodum convenit homini; secundo, ut inferius suo superiori, quemadmodum convenit enti: tertio modo, quasi modus intrinsecus, sicut dicimus quod sapientia infinita subsistit; quarto modo, idcnticc, sicut dicimus quod relationes in divinis sunt substantiae. Et si volumus recte considerare, primus modus omnino erat extra propositum: quoniam Je se patet quod intelligerc non est inferius ad substantiam. Et similiter secundus modus extraneus erat: quin substantia non est inferius ad intelligerc. Constat cnim quod neque differentiae substantiae sunt differentiae actus intclligcndi; neque e converso differentiae netus intclligcndi sunt differentiae substantiae. Unde duo tantum modi relinquebantur. L terque nutem modus. \$i per se attribui crederetur ipsi intelligerc angeli, sufficienter excluditur ex hac ratione: quoniam ad maximam perfectionem ipsius intelligerc spectaret quodlibct horum. Si namque intelligerc angeli per se convenit subsistere quasi modus essendi eius, aut identitas cum substantialitate, ex perfectione suu simpliciter hoc habet: quoniam utrumque horum ponit perfectionem simpliciter. - Excludere autem quodeumque eorum per accidens, opus non fuit. Tum quia esse substantiam vel accidens nulli rei convenit per accidens, sed semper sunt conditiones essentielles rerum. I um quia hoc solo modo posset dici quod intelligerc subsistit per accidens, quia identitas cum substantia non convenit sibi ex parte sui, sed ex parte substantiae sed hoc extraneum erat α proposito, quia substantia angeli, iam - declaratum est quod esc res finitae perfectionis et non est actus purus, ac per hoc non habet in \$e unde vindicet sibi identitatem cum omni eo quod sibi convenit; propter has enim conditiones substantia Dei est quidquid habet.

XXIII. Et per haec iam patet responsio ad obiecta *. et in quo consistit vis s. Thomae -. Quamvis cnim sit ratio ducens ad impossibile, medium tamen super quo firmatur, est causa conclusionis. Eundatur cnim super quantitate perfectionis ipsius intelligerc nngcli: et intendit quod, si (antae perfectionis est ut sibi vindicet substantialitatem» non compatietur sccum multitudinem, sed erit unum tantum. Et probat aequclam: quia sic subsisteret in sua abstrnctione; omnino nutem abstractum subsistens unum tantum est.

Unde manifeste patet ex dictis quod nihil obstat distinctio de subsistere idcnticc et formaliter: nec Jc intelligerc tali. Et quod categorica illa sic accipitur */ntclligcre ex sua perfectione subsistens, non est nisi unum*.

• An. i. Coa-
mest. aam. t.
• Cf. n°n xit

• Qu. L, m.
• J. J. 4.

• tx ■»», snr.
• Ci. uuu», n.

• a. tun. an. XXIV. *Ad primam autem dubitationem* * dicitur, quod consequentia illa intendit Jc subsistere *m se*, seu *abstracte*. Et quod categrnica eius non est ista, *substantia est subsistens in se*, praecise; sed ista, *substantia angeli, puta Gabrielis, est subsistens in seipsa*: quoniam praedicatum antecedentis est totum hoc, scilicet *substantia angeli*, ut putet in littera.

Sed hoc non salvat consequentiam: quia secundum hoc non sequeretur, *ergo intclligere angeli esset subsistens in seipso intclligere*, sed, *in seipsa substantia angeli*; cum tamen constet quod primum oportet inferre, et non secundum tantum, ut ex dictis pater. – Quod autem sophisma Amphibologiac hic committeretur, exemplo declaratur supra * posito: albcdinc enim subsistente, color esset res subsistens in seipsa, quia esset albedo, quae in seipsa subsisteret; non tamen color in seipso esset subsistens, sed in albcdinc contractus. Et similiter substantia, commune praedicatum Deo et creaturi*, est substantia Gabrielis, quae in seipsa subsistit, non tamen sequitur, *ergo est m seipsa abstracte subsistens*. – Et si dicatur quod istae instantiae non habent locum in proposito, quia constat liquido quod /*ntelligcre* et *substantia* non possunt se habere sicut superius et inferius, quia neutrius diricrntiac alterius esse possunt per sc: facile hoc retunditur, oblidendo quod, quamvis hoc constet, non tamen constat quin *intelligcrc* et *substantia immaterialis* sc habeant sicut *ens* et *bonum*, quorum per se diifferentiae, quamvis sint aliae formalitcr, identice tamen coincidunt. Et sic, quemadmodum non valet, *bonitas est idem quod substantia angeli, quae subsistit in seipsa, ergo est subsistens in seipsa*; ita nec de *intclligere*.

XXV. Aliter ergo dicendum est. praenotando quomodo hi duo modi subsistendi sc habeant ad invicem, et in ordine ad substantiam. Subsistere igitur in alio, ut *animal* in homine, et subsistere in seipso. ut homo si subsisteret separatus, sc habent ut imperfectum et perfectum in eodem genere (perfectius namque longe est in seipso subsistere, quam ab alio subsistentiam mendicare, ut de se patet), et ut prius et posterius, quia id quod est per sc, in quolibet genere, prius est eo quod est per aliud, ut putet Il

• Gp. η, n. io. *pīij-sic.*, text. Lxvi *. – Comparantur autem haec ad substantiam hoc pacto, quod esse substantium sequitur *subsistere sire in sc sive in alio*, nisi imperfectio, puta quia est pars substantiae mugis quam substantia, prohibeat: esse autem substantiam perfectibiem formalitcr, vel contrahibilem individualitcr, sequitur *subsistere in alio*: esse vero substantiam sic completam ut excludat contrahens omne tum formale quam materiale, sequitur *subsistere in seipso*.

XXVI. His autem stantibus, dicitur quod, quemadmodum in antecedente duo continentur, alterum explicite, scilicet, *si intelligcrc angeli esset substantia*, et alterum implicite, scilicet, *si intelligcrc angeli est tantae perfectionis quod vindicet sibi esse substantiam* ; ita in consequente duo intclligcnda sunt, alterum explicite, scilicet, *ergo esset subsistens*, accipiendo lv *subsistens* communiter, alterum implicite, scilicet, *ergo m seipso subsisteret*. Et sicut explicitum sequitur ex explicito, ita implicitum ex implicito.

• Q. nu». . x mii. Et quod in antecedente illud contineatur, ex dictis . patet. Et ex eo quia per se notum est quod istac duae perfectiones simpliciter, secundum sc disparatae sunt: nec habent ex propriis rationibus, nec ex eo quod sunt perfectiones simpliciter, unde iungantur: sed si iunguntur, ex magnitudine perfectionis alterius %cl utriusque provenit.

Quod autem ex implicito hoc sequatur illud, ex duobus patet. Primo quin, si intelligcrc ponitur tantae perfectionis quod vindicet sibi perfectissimam naturam, qualis est natura substantiae, consequens est quod vindicet quoque sibi perfectissimum modum illius, qualis est subsistere in seipso. – Secundo quia, cum intclligere perfectio simpliciter sit, ac per hoc independens a materia secundum rationem et secundum esse; si cum tanta perfectione infra propriam rationem ponitur in rerum natura, ut vindicet sibi identitatem cum um perfecti?4ma natura et extranea ab ipso secundum se; a fortiori supponitur esse tantae perfectionis, quod excludat n sc detcrminabilitutcm formalitcr et materialiter, quoniam, utraque imperfectionem importat; ac per

hoc, quod sit de ordine rerum non mendicantium esse ab aliquo contrahente. Et in talibus manifeste putet consequentia quia si est substantia, non potest esse nisi substantia sic perfecta, quod non expcctet esse α contrahente; et consequenter oportet quod subsistat in seipso.

Accipiendo igitur consequentium tum secundum id quod explicite, quam id quod implicite continetur, quoniam praedicatum consequentis non est simplex, >cd duo continet, scilicet *subsistere in seipso*, praedicatum quoque antecedentis compositum oportet esse. Et sic categories eius erit quasi de copulato subiccto et praedicato, et erit ista : *Substantia ex tanta perfectione, est ratio subsistendi in seipso*.

XXVII. *Ad quintum* * *dubium* dicitur, quod *subsistere* accipitur dupliciter: uno modo, ut significat tantum affirmationem csxcndi in rerum natura, et negationem sustentationis in alio quomodocumque; alio modo subsistere importat qucndnm naturalem entis modum, cui naturaliter annexae sunt talis negatio et talis affirmatio. In proposito non est sermo de subsistere primo modo, sed secundo; quoniam de subsistentia naturali ipsius intclligere loquimur, quae substantialitas est, et perfectionem simpliciter ponit, et non nisi ex perfectione summa ipsius intclligere sibi convenit.

Unde ad obicctioncm in oppositum dicitur quod, si intclligere naturaliter subsisteret, esset tantae perfectionis quantam potest habere actus intclligendi : quoniam nulla limitatione propriae latitudinis modificaretur; quemadmodum humanitas subsistens, apud Platonem, totam hominis perfectionem sibi vindicaret. Et consequenter, cum intclligere sit perfectio simpliciter, ne per hoc natu sit esse infinitae perfectionis simpliciter, oporteret quod intelligcrc subsistens esset infinitum. Ac per hoc identificaret sibi omnem alium perfectionem simpliciter : et sic esset Deus ipse. – Unde falsum est quod, si intelligcrc subsisteret, quod esset sic purum intelligcrc, quod non esset velle : immo esset et velle et voluntas et deitas, etc.

Ad confirmationem vero dicitur, quod acquivocat de *subsistere*. Quamvis enim subsistere primo modo perfectionem non augeat intrinsecum, vindicare tamen sibi subsistentiam, magnum perfectionem ponit : et in perfectionibus simpliciter arguit perfectionem infinitam. – Quod etiam ex eo patet quia, cum intclligere ex propria ratione non sit de genere substantiae, si tantae perfectionis est ut hanc perfectionem simpliciter quae est esse substantiam sibi vindicat, pnr ratio est ut ex eadem perfectione sua omnem aliam perfectionem simpliciter sibi identified. Quae enim est maior ratio de ista quam alia? Et sic intclligere esset actus purus, etc. – Et haec distinctio de subsistere, cum hac confirmatione ultima, est notanda: quoniam ex illa Scotistac *, ex ista vero Avcroistac ** retunduntur.

XXVIII. *Tertia ratio* . est ista. Si intelligcrc angeli esset substantia, non possent esse gradus in intelligendo perfecte et minus perfecte. – Probatur consequentia: quia tales gradus attenduntur secundum diversam participationem ipsius intclligere.

Circa istam rationem, primo notandus est sensus consequentis. Nam consequens illatum potest habere duos sensus. Alter est, quod in eodem angelo non possit esse intelligcrc perfectius et minus perfecte. Et sic consequentia plana est. quia substantia unius et eiusdem angeli non suscipit magis et minus. Sed quomodo consequens sit impossibile. non video: cum nulla ratio appareat cogens ad diversitatem magis et minus intclligcndi in eodem angelo. – Alter igitur, et intentus sensus a s. Thoma, est, quod non essent diversi gradus intclligcndi simpliciter» Et confirmatur ista consequentia super praecedente ratione * : quoniam si intelligcrc subsisteret, non esset nisi unum, ac per hoc excluderet distinctionem in multos gradus.

XXIX. Secundo, circa hanc rationem dubitatur, quia non videtur consequentia valere formalitcr. Quoniam non valet, *substantialitas est substantia seu subsistit, ergo non distinguitur in diversos gradus substantialitatis*; et tamen substantialitas est perfectio simpliciter, sicut et iniclligcrc. – Quod autem non valeat de substantialitate consequentia haec, de se patet: quia substantialius in omnibus angeli»

Ct
sc

o1
cti

de
ce
p*

• Cip. n. D.4.-
S. Th. l<ct- *n-
• Cj», w, n. 3. -
S. Th. kct. m. de
ar

» ar
in
es

?
• S. Tb. krt. w. (Sc
esi

ait
en
Ur
riu
AI:
no
int
nci
tur
ma
age
aer
Sc<
fini
Sin

•S. Th.
- Dix' lib. 'TU.
c»p. VIM. a. 9-

a
• 0. 11»-

que
esse,
imm

• C' IUCTI >»

QUAESTIO LIV, ARTICULUS II

et completis substantiis, cum tanta graduum diversitate secundum magis et minus perfectum, invenitur.

XXX. Ad hoc breviter dicitur, quod consequentia est optima fonnalitcr: et quod si substantialitas in sua obstructione subsisteret, non esset nisi una, nec compateretur graduum diversitatem. Sed argumentum fallitur, quoniam de substantialitatis subsistere acquivocat. Dupliciter enim contingit. Uno modo, quod ex sun perfectione quam dicit, praecidendo ab omni mixtione imperfectionis, sic abstracta

subsistat: et hoc modo, ut dictum est, non est nisi una. Alio modo, ut admixtum habet aliquid imperfectionis ex eius per se differentiis divivivis, quale* sunl omnes differentiae in genere substantiae: et sic procedit obiectio. Et ideo non est contra propositum. – Habet autem sola ista perfectio simpliciter, scilicet substantialitas, utrumque modum subsistendi possibilem: quia omnes differentiae et modi per se illius constituunt substantiam nliquum in aliquo esse substantiali, et consequenter subsistente.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLIGERE ANGELI SIT EIUS ESSE

secundum sic procidiπr. Videtur quod intelligere angeli sil citis esse. *Vivere* SSaVÈ enim *viventibus est esse*, ut dicitur in II *Amnia* *. Sed intelligerc est quod-
' t £?i'cc"*ni' ^am v'vere' ul 'n eodem * dicitur. Ergo intelligerc angeli est eius esse.

2. Praeterea, sicut se habet causa ad causam, ita effectus ad effectum. Sed forma per quam angelus est, est eadem l cum forma per quam intelligit ad minus seipsum. Ergo eius intelligere est idem cum suo esse.

? Sed contra, intelligere angeli est motus ? eius; ut patet per Dionysium, i\ cap. *de l)iv. Nom.** Sed esse non est motus. Ergo esse angeli non est intelligere eius.

Respondeo dicendum quod actio angeli non est eius esse, neque actio alicuius creaturae. Duplex cn*m est actionis genus, ut dicitur IX *Metayhys.** l]jna sciiicet aCti0 est* quae transit in aliquid exterius, inferens ei passionem, sicut urere et secare. Alia vero actio est quae non transit in rem exteriorem, sed † manet in ipso agente, sicut sentire, intelligere * et velle: per huiusmodi enim actionem non immutatur aliquid extrinsecum, sed totum in ipso agente agitur. De prima ergo actione manifestum est quod non potest esse ipsum esse agentis: nam esse agentis significatur intra ipsum, actio autem talis est effluxus in actum ab agente. Secunda autem actio de sui ratione habet infinitatem, vel simpliciter, vel secundum quid. Simpliciter quidem, sicut intelligere. cuius obte-

ctum est verum ♦ et velle, cuius obtectum est ·π· ^ bonum, quorum utrumque convertitur cum ente; cl ita intelligere et velle, quantum est de se, habent se ad omnia; et ulrumque recipit speciem ab obiccto. Secundum quid autem infinitum est sentire, quod se habet ad omnia sensibilia, sicut visus ad omnia visibilia. Esse autem cuiuslibet creaturae est determinatum ad unum secundum genus et speciem: esse autem solius Dei est simpliciter infinitum, in se omnia comprehendens, ut dicit Dionysius, v cap. *de Div. Nom.* * Unde solum · s. τη. ^ † esse divinum est suum intelligere et suum velle.

Ad primum ergo dicendum quod *vivere* quandoque sumitur pro ipso esse viventis: quandoque vero pro operatione vitae, idest per quam demonstratur aliquid esse vivens. Et hoc modo Philosophus dicit quod intelligere est vivere quoddam: ibi enim distinguit diversos gradus viventium secundum diversa opera vitae.

Ad secundum dicendum quod ipsa essentia angeli est ratio totius sui esse: non autem est ratio totius sui intelligere, quia non omnia intelligere potest per suam essentiam. Et ideo secundum propriam rationem, inquantum est talis essentia, comparatur ad ipsum esse angeli. Sed ad cius intelligere comparatur secundum rationem universalioris obiecti. scilicet veri vel entis. Et sic patet quod, licet sit eadem forma, non tamen secundum eandem rationem est principium essendi et intelligendi. Et propter hoc non sequitur quod in angelo sit idem esse et intelligere.

3) *eadem.* – *idem* codice* et *ab.*

p) oiuffKJ. – *idem juod motui* BD.

*■ 4*7«) *est.* – Om. PFGj >.

3) *sed.* – *sed magis* Pj K – Pro *ipse.* A'ipu V.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore articuli quatuor lacie. Primo, proponit conclusionem responsivam: scilicet quod neque actio angeli, neque actio alicuius creaturae, est esse. – Secundo, distinguit duplex genus actionis: scilicet immanentis, et transeuntis. – Tertio, probat conclusionem propositam, quoad actionem transeuntem. – Quarto, quoad actionem immanentem.

II. Et medium quidem assumptum ad probandum de actione transcutnc, est quia est effluxus ab agente in actum esse nutem *significatur*, idest est res significatu, intra ipsum agens, ut etiam significatio ostendit: ly enim *significatur* ex parte rei se tenet, et non tantum ex parte modi significandi.

De actione autem immanente medium est, quia actio immanens est infinita simpliciter, vel secundum quid, idest

in aliquo genere; esse autem cuiusque rei «t linitum, et determinatum ad certum genu* et ad certam speciem, rei scilicet cuiu» est ergo non sunt idem. – Maior declaratur distinguendo duplex genus actionis immanentis, alterum pertinens ad partem intellectivum, alterum ad partem sensitivum: primum enim est infinitum simpliciter, quia obiectum cius ad omnia se extendit; secundum vero est infinitum secundum quid, quia obicctum cius ad quasdam tantum species se extendit. Et omnia dura sunt in littera.

111. Circa hanc rationem, adverte quod operatio immanens dupliciter sumi potest: scilicet in communi, puta intelligcrc, videre, etc.; et in speciali. »cu contracte ad tale vel tale subiectum. puta *intelligere humanum, ridere hominum*, etc. In proposito non est sermo de istis in communi, quia sic non esset differentia inter eas et csvc in

communi: sed est dc cis sermo ut contractae sunt ad subiecta. Ita quod intendit quod, quia esse humanum est certae speciei, intcllgcrc vero humanum non. sed est infinitum. ideo non sunt idem.

Adverte secundo, quod determinari, seu esse in aliqua specie, contingit dupliciter: uno modo per accidens, seu cextrinsecc; alio modo per sc. ct intrinsece. In proposito non est sermo dc specificatione extrinseca, seu per accidens, quia sic ratio nihil valeret, ut patet discurrenti facillime; sed dc specificatione intrinseca ct essentiali. Ita quod intendit quod, quia esse humanum est essentialiter determinatum ad speciem hominis; intcllgcrc vero humanum non esc essentialiter in specie hominis, sed essentialiter potest spccitricari ab omnibus speciebus entis seu veri, ac per hoc est infinitum et indeterminatum simpliciter; ideo non sunt idem. Et simile est in aliis, – Et ex hoc patet quam conformiter s. Thomae dixerimus in pracc-denti aniculo *, non admittendo intcllgcrc esse speciem atomam. Si enim esset perfectio indivisibilis formaliter, iim esitet determinatum ad certam speciem essentialiter: super cuius opposito fundatur haec ratio.

IV, Circa fundamentum huius rationis dubium est. Quia duplex credi potest: scilicet vel hoc, *Quorumcumque sunt diversae essentialis differentiae specificae, illa diversae sunt res*; vel hoc, *Ea quorum alterum est certae speciei, alterum vero ad plures species essentialiter determinari potest, sunt diversae res*, – Et si quidem prima propositio fundamentum huius rationis est. concedere oportet omnem distinctionem formalem ct specificam esse rcolem: quod nec a Thomistis tenentibus relationem esse idem fundamento, v, acceptatur; nec videtur consonum doctrinae s. Thomae *. Quoniam sicut bonum distinguitur formalitcr ab ente, ita species boni ct differentiae per se boni a speciebus et differentiis entis distinguuntur formalitcr* ct tamen sunt idem rcolitcr.

Si vero propositio haec falsa dicatur, et super secunda propositione fundetur processus iste, redit rursus ambiguitas similis, ct forte maior. Tum quia secunda propositio non differt a prima nisi penes unum. Quoniam in prima alicM» tantum specificarum differentiarum enuntiatur causa distinctionis realis: in secunda vero alienis ct pluralitas, quia scilicet ex unu parte est una differentia constituens, ex alia vero parte sunt plures differentiae specificae; sic enim sc habent esse humanum et intcllgcrc. Difficile autem valde videtur unde habeat pluralitas differentiarum aliarum quod faciat distinctionem realem a re unius alius differentiae, si unitas alius differentiae ad hoc non sufficit. Quoniam pluralitas ista nihil aliud operatur, nisi quod id cui convenit sc habeat ut natura gencrica, quemadmodum unitas differentiae facit quod res cui convenit se habet ut natura specifica: nec apparet ratio aliqua quare res unius speciei non possit esse idem cum re naturae genericae alterius ordinis, si potest esse idem cum re naturae specificae alterius ordinis. – Tum quia nec propositio potest acceptari a praedictis Thomistis. Quoniam albedo est unius cenae speciei: relatio nutem quae ponitur identificata illi, ad multas indifferens est species, quoniam dividitur in relationem similitudinis ct dissimilitudinis, etc. – Et confirmatur. Qfiia cuicumque non repugnat pluralitas differentiarum specificarum, illi nec repugnant magis tres quam quatuor aut decem differentiae. Et proptcrca, si unu res essc potest, et tamen esse in duabus speciebus, non minus una res esse poterit, ct cue in omnibus speciebus unius generis.

V. Ad hanc dubitationem dicitur, quod processus s. Thomae directe ct proxime super secunda propositione fundatur, absque primae tamen negatione: ita quod proximum fundamentum est haec propositio, *Determinatum essentialiter secundum esse specificum, non est res determinabilis essentialiter per plura esse specifica*. Quae propositio videtur esse per sc nota alioquin unamet res esset essentia completa formalitcr ultimo complemento formali, et non esset completa ultimo complemento formali; quod implicat contradictoria simul.

Et licet in hoc non referat utrum res ponatur determinabilis per unum esse specificum aut per plura, quemadmodum natura gencrica per plura spccitricatur; sequuntur tamen plura impossibilia ex secundo quam ex primo. Quoniam si ponitur quod res specifica unius ordinis est identicc res specifica alterius ordinis, non sequitur nisi hoc, quod determinatum essentialiter ultima determinatione formali, est determinabile essentialiter alia determinatione formali: et sic esset determinatum ultimate, et non determinatum ultimate. Si vero ponitur quod res specifica unius ordinis est idcntice res gencrica ulterius ordinis, praeter praedictum inconveniens sequuntur duo alia: scilicet quod determinatum formalitcr ultima determinatione, esset natura formabilis essentialiter multis differentiis; ct quod esset duae naturae oppositae, quia esset idem cum duabus differentiis extremis dividentibus rem illam geneticam. Sicut si superficies esset natura coloris, sequeretur quod una ct eadem superficies esset albedo et nigredo: quia omnis superficies esset idcntice color, uc per huc, haec superficies esset non solum talis color, puta albedo, sed esset idcntice omnis color; quod implicat contradictionem. Sicut si quis poneret colorem significare unum numero, ct tamen esse genus.

Ex hoc patere potest quod, quamvis ambae propositiones verae forte sint, ad propositum tamen non spectant dc necessitate nisi illae quae de identitate ct distinctione inter rem specificum ct rem gencriaim ulterius ordinis loquuntur; quae habent maiorem evidentium.

VI. Unde ad obiectioncs in oppositum ♦ nihil aliud puto esse dicendum, nisi quod sermo praesens limitandus est duabus vel tribus conditionibus. Prima est. quod hic loquimur de differentiis *reatibus*, idest addentibus aliquam rationem realem. Et per hoc excluduntur obiectioncs dc bono, ct sibi similes: quoniam non addunt rem realem» sed relationem rationis tantum. – Secunda est. quod loquimur dc identitate *per se*: quoniam *per accidens* excluditur ab arte. Et per hoc excluduntur imaginationes eorum qui loquuntur in acre, fingentes aliqua esse eadem rcalitcr, ct eandem rem essc essentialiter determinatam ultima differentia, ct determinabilem alia ultima differentia alterius ordinis. Hoc enim, per sc loquendo, non est intelligibile. Per accidens autem, dato quod non implicaret contradictionem, nulla tamen ratione tale *per accidens* poni videtur: quoniam natura, quantum possibile est, horret *per accidens*, ct ad *per se* semper intendit. – Tertia conditio est ab illis apponenda, qui relationem tenent idem cum fundamento: scilicet quod sermo praesens est dc *absolutis*. Sed advertant qui hanc apponunt tertiam conditionem, quomodo praedicta inconvenientia -, et maxime tertium, possint evadere: cum praedicta non gratia materiae absolutae vel respectivae, sed ex rationibus ultimae differentiae generis ct speciei, quae communia sunt absolutis et respectives, deducta sint.

• Cael. Hier. cap. ii, vi. Ul ap. i, iv, vn.

• Lib. î. «P. «i
• Q0. x., crt-x.
- Cap. rn.

?

- I). 74«.

• Nuta. m,x».

^Sopra,

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM POTENTIA INTELLECTIVA ANGELI SIT EIUS ESSENTIA

Infra qu. i.xxvii, art. i; qu. lxxix, en. i.

◀◀ D TERTIUM SIC PROCEditur. VidetUF quod virtus vel potentia · intellectiva in angelo non sit aliud quam sua essentia. *Mens* enim et *intellectus* nominant potentiam intellectivam. Sed Dionysius in pluribus l°c°s suoru'^ librorum*, nominat ipsos angelos *intellectus* et *mentes*. Ergo angulus est sua potentia intellectiva.

2. Praeterea, si potentia intellectiva in angelo est aliquid praeter eius essentiam, oportet quod sit accidens: hoc enim dicimus esse accidens alicuius, quod est praeter eius essentiam. Sed *forma simplex subiectum esse non potest*, ut Boetius dicit, in libro *de Trin.* ♦ Ergo angelus non esset forma simplex: quod est contra praemissa*.

3. Praeterea, Augustinus dicit, XII *Confess.* *, quod Deus fecit angelicam naturam *prope se*, materiam autem primam ? *prope nihil*: ex quo videtur quod angelus sit simplicior quam materia prima, utpote Deo propinquior. Sed materia prima est sua potentia. Ergo multo magis angelus est sua potentia intellectiva.

Sed contra est quod Dionysius dicit, xi cap. *Angel. Hier.*, quod angeli *dividuntur in substantiam, virtutem et operationem*. Ergo aliud est in eis substantia, et aliud vinus, et aliud operatio.

Respondeo dicendum quod nec in angelo nec in aliqua creatura, virtus vel potentia operative est idem quod sua essentia ♦ Quod sic patet. Cum enim potentia dicatur ad actum, oportet quod secundum diversitatem actuum sit diversitas potentiarum : propter quod dicitur quod proprius

actus respondet γ propriae potentiae. In omni autem creato essentia dillert a suo esse, et comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum, ut ex supra * dictis patet. Actus autem ad quem comparatur potentia operativa, est operatio. In angelo autem non est idem intelligerc et esse; nec aliqua alia operatio aut in ipso aut in quocumque alio creato, est idem quod eius esse *. Unde essentia angeli non est eius potentia intellectiva: nec alicuius creati essentia est eius operativa potentia.

Ad primum ergo dicendum quod angelus dicitur *intellectus* et *mens*, quia tota eius cognitio est intellectualis. Cognitio autem animae partim est intellectualis, et partim sensitiva.

Ad secundum dicendum quod forma simplex quae est actus purus, nullius accidentis potest esse subiectum: quia subiectum comparatur ad accidens ut potentia ad actum. Et huiusmodi est solus Deus. Et de tali forma loquitur ibi Boetius. – Forma autem simplex quae non est suum esse, sed comparatur ad ipsum ut potentia ad actum, potest esse subiectum accidentis, et praecipue eius quod consequitur speciem: huiusmodi enim * accidens pertinet ad formam (– accidens vero quod est individui, non consequens totam speciem, consequitur materiam, quae est individuationis principium). Et talis forma simplex est angelus.

Ad tertium dicendum quod potentia materiae est ad ipsum esse substantiale :: et non potentia operativa. sed ad esse accidentale. Unde non est simile¹.

a) <i>vel petentia.</i> ~ Om. ABCDE.	t) <i>enim.</i> – <i>autem</i> PEOaÀ.
β) <i>primam.</i> – Om. codice* et cd. a.	ζ) <i>substantiate.</i> – <i>sensibile</i> ACEFGsD, om, pD. – <i>ud ad cue .Kcidentalē</i> om. codice* et cd. A.
γ) <i>respondet.</i> – <i>corresponde!</i> ABCD, eorumdem E.	η) <i>simile.</i> – <i>et potest concedi similiter quod quidditae anpdi</i> «ow diffcrt a patentia quae est ad tuum esse actuale et substantiale ftdit tk
δ) <i>e»l idem quod eius eue.</i> – Om. PjA; <i>est idem quod eius essentia</i> BCDEFG, <i>est idem quod eius case sua essentia</i> pA.	

Commentaria Ccwddinalis Caiotani

I^N titulo notandum est quod, cum potentia sit principium activum vel passivum operationis, duo in se claudit : scilicet relationem principii ; et rem absolutam, quae est proxima ratio agendi vel patiendi. In proposito non est quaestio de relatione, sed de re absoluta. Iu quod sensus tituli est: Utrum potentia, non pro respectu, sed pro re absoluta quam significat, sit idem cum substantia angeli.

Π. In corpore unica est conclusio responsive negative, et est universalis tum de angelo quam de quacumque creatura, scilicet: Nulla virtus operativa sive angeli sive cuiuscumque creaturae, est eius substantia. – Et probatur sic. Nullius creaturae esse est sun operatio: ergo nullius creaturae substantia est sua potentia operativa.

Antecedens patet ex praecedente articulo. – Consequentia vero deducitur, quia secundum diversitatem actuum, oportet esse diversitatem potentiarum propriarum quid unusquisque actus proprius respondet propriae potentiae. Sed operatio et esse sunt actus diversi, quorum propriae potentiae sunt substantia et vis operativa. Ergo substantia et potentia operativa sunt diversae.

III. Circa rationem praedictum cx multis capitibus occurrit dubium. Et primo, in illa propositione; *Diversitas actuum exigit diversitatem potentiarum* . Aut enim est sermo de diversitate absolute, uut tab. Si absolute, nil concludit: quia distinctio in principiatis non infert distinctionem in principiis, nisi forte distinctionem formalem potentiarum; quae non sufficit proposito. – Si de *tali*, aut de formali : et sic etiam non infert propositum. Aut de reali: et sic est falsu manifeste, quia cum diversitate rcolium actuum stat unito potentiae, ut patet in potentia viriva et aliis; immo cum contrarictatc reali actuum, ut patet ex II *Caeli*, connu, xvii.

IV. Rursus, aut est sermo de omni actu, aut de tali. Si de omni, manifeste sequitur processus in infinitum, quoniam ipsa potentia operativa actus quidam est. apud te. cum accidens ponatur, et subjective in anima, et sic, ri unusquisque actus exigit propriam potentiam, praeerit alia potentia prior; et cum illa quoque cwct actus quidam, praeexigeret aliam priorem, et sic in intinitum. – Si vero de actu *tali*, non facile erit assignare qualis sit. Si enim dicitur quod est sermo de actibus *ultimatis*, deprehenditur

quod haec est fuga quaedam, ex co quia sic actus ultimtus, inquunntum actus ultimatus est, haberet hanc proprietatem, scilicet exigere potentiam propriam. Sed hoc est falsum: Quon'an> ul patet 'n XI *Metaphys.* ., et ll *de Anima* **, ct *1* *Physic**, quilibet actus qui per se fit, iit in propria potentia; constat autem quod non omnis actus qui est per se terminus actionis alicuius, est actus ultimatus ; quoniam omnis forma accidentalis absoluta ad aliquam operationem ordinatur. – Si vero dicitur quod est sermo dc actu tuli, idest *de actu per se expectato ab eo cuius est actus*, deprehenditur falsum hoc esse, cx dicto s.Thomae, hic sub-sumentis sub istis propositionibus quod *esse* est talis actus respectu essentiae. Constat enim quod essentia non expo-rtât esse, nec aliquod mediat fieri ad coniungendum talem netum tali potentiae ; sed eadem generatione generantur et corrumpuntur.

V. Est ct tertia ratio dubitandi ex propositionibus sub-smnptis, scilicet- *Essentia est propria potentia respectu esse, et potentia operativa respectu operari* . Si enim huc propo-sitiones verae sunt, cum ante dictis, manifeste sequitur quod, quemadmodum operari ct esse distinguuntur semper for-malitr et reulitr, ita etiam semper omnis essentia distin-guetur realiter nb omni operativa potentia. Quod implicat contradictionem. Tum quia nulla essentia alicuius formae accidentalis esset potentia operativa: et aie calor non esset potentia calcfartiva. Tum quia nulla potentia operativa haberet **wc**: quia non esset essentia.

Vi. Circa conclusionem ipsam multae sunt dubitatio-nes ct obicctioncs. pro quanto ponit qund *nulta substantia errata est immediatum principium alicuius operationis* Quoniam aut universaliter intclligit dc principio tum activo quam passivo; aut dc activo lancum. Si de utroque, se-quitur quod substantia nullius transmutationis subicctum proximum esse potest Hoc autem est inconveniens. Tum quia oppositum apparet in materia prima. – Tum quiu hoc salvari non potest, nisi ponendo in omni substantia quae-dam accidentia potentiulia congenita ipsi substantiae, quibus mediantibus esset transmutabili» diversis transmutationibus. Hoc autem est voluntarium ct irrationabile: quia pluralitas non est ponenda sine necessitate; natura enim facit cx paucioribus quantum potest, ut putet l *Physic*. *

Si autem est sermo dc principio activo tantum, sequitur quod supponatur hic omnes potentias partis sensitivae er intellectivae esse activas, eo quod sunt potentiae oprativac.

Et tamen in II *de Anima** manifeste dicitur sensus esse potentias passivas; ct similiter intellectum possibilem, in Tertio eiusdem .

VII. Deinde contra hoc sunt obicctioncs Scori *, in Se-eundo, dist. xvt, et in Quarto, dise xn *. Et primo arguit sic. Ordinatum ad finem, quanto immediatius ordinatur ad dium, tanto nobilius ordinatur: substantia creata nobilis-simo modo ordinatur ad finem per operationem attingen-dum; ergo immediate operabitur. – Et confirmatur. Quia operari immediate convenit formae ignobiliori, scilicet ac-cidentali. ct formae nobiliori, scilicet deitati: ergo convenit etiam formae mediae, scilicet substantiali creatae. – Et con-firmatur secundo. Quia alioquin substantia intellectualis esset beata per accidens: quod est inconveniens. Probatur con-sequentia: quia esset subicctum beatitudinis per receptivum medium, in quo reciperetur beatitude, si esset separatum a substantia.

VIII. Secundo, sic. Substantiam oportet produci n sub-stantia ctinin tanqunm u principio quo agens agit: ergo substantia est principium activum ut quo : quod nihil aliud est quam potentia activa. – Et confirmatur hoc. Quia apud te. forma in qua genitum assimilatur generanti, est ratio ct principium generandi: ergo potentia generative in qua-cumque substantia, est substantia.

Et si dientur, concedendo qnod substantia est principium activum quo operationis ct generationis, non proximum, sed primum, ut dicitur in definitione naturae .; ct quod po-tentia operativa nominat principium proximum: contra hoc multipliciter obiicitur. Tum quia negari non potest quin substantia sit immediatum principium talis potentiae ope-rativac, quam ponis esse accidens.

Tum quia negari etiam non potest quin substantia sit immediatum principium substantialis productionis. Quoniam aut substantialis productio elicitur immediate a forma sub-stantiali, vel α forma accidentali. Si a substantiali, habetur intentum. Si nb accidentali, aut virtute propria : ct hoc non. ut dc se patet. Aut virtute substantiae, quia est cius instrumentum ct hoc esse etiam falsum declaratur qua-druplicitr. Primo, quia instrumentum, apud te, non movet nisi motum a principali agente : ergo aliqua est operatio substantiae, qua movet accidens ad agendum: quod est principale intentum. – Secundo, quia causa principalis ct instrumental!* sunt ordinatae essentialiter sicut superior ct inferior. Constat autem quod causa superior prius natura attingit effectum quam inferior: et si est naturalis, quid-quid vel quantum potest, prius naturaliter agit quam infe-rior. In illo ergo priori producta est substantia immediate a substantia. Et consequenter in secundo signo naturae, in quo terminatur actio causae secundariae, non producitur substantia, nisi idem bis producat. – Tertio, quia quo in-strumentum non se extendit, illuc oportet principalis agentis actionem pertingere ; sed actio accidentis non attingit nu-dae materiae primae essentiam : ergo generationem substan-tialem, quae in ea iit, α substantia immediate dici oportet. – Quarto, quia cum dicitur accidens causare substantiam in virtute substantiae, ly *in virtute* aut addit aliquid absolu-tum, aut rcspectivum. Si absolutum, cum illud sit accidens, eadem quaestio erit. Si respectis iim, manifeste patet quod cx respectu superaddito accidens non potest facere sub-stantiam: quoniam relatio non largitur virtutem acti'am. Et etiam illa relatio esset accidens.

I um quin non potest negari quin substantia in suo or-dine sit immediatum principium alicuius propriae opera-tionis. ut patet ex ratione causae superioris principalis, ut diximus. – Et confirmatur. Quin quamvis Deus, apud phi-losophos, non cnusct nisi mediantibus causis secundis, ta-men ipse est immediata causa propriae operationis in suo ordine. Ergo similiter se habebunt substantia creata ct forma accidentalis, dato quod non causct nisi mediante accidente.

IX. Tertio arguitur, ducendo ad impossibile. Quia se-queretur quod posset fieri per divinam potentiam substan-tia intellectualis sine intellectu, et e converso: quia omne absolutum prius potest fieri sine alio absoluto distincto realiter a se.

Et si dicatur quod hoc non potest fieri propter neces-sariam connexionem inter ea, cx hoc magis habetur inten-tum, propter duo. Primo, quoniam ista connexio attenditur non secundum connexionem potentiae ad actum (quia omnis potentia est potentia contradictionis, ut dicitur IX *Metaphys.*,, text. xvπ.). sed secundum connexionem causae activae naturaliter nd suum effertum (unde ct apud te, po-tentine fluunt ab essentia). Ergo substantia est immediate activa: quod est principale intentum. – Secundo quia, cum Deus possit supplere vicem omnis cuusac cxlrinsccac. quan-tumcumq; talis connexio videatur necessaria, poterit ta-men Deus facere unum sine alio.

X. Quarto arguitur ex confessis ct experientia, fatemur in primis quod angelus intclligit substantiam propriam per scipsam: igitur essentia angeli est proximum principium intellectionis. – Experimur quoque quod aqua calefacta fri-gefit n seipsa: ergo propria substantia est principium pro-ximum frigcfactionis.

XI. Ad evidentiam praesentis materiae, notandae sunt aliquae distinctiones. Prima est *de actu*. Quidam eat *adae-quatus* potentiae, ut intclligcrc respectu intellectus, ct videre respectu visus: quidam vero *inadaequatus*, ut tale intelli-gere, puta intclligcrc bovem, ct tale videre, puta album. – In proposito est sermo dc actibus adaequatis tantum: quo-niam de talibus tantum verificatur quod potentiae distin-guuntur per actui.

Secunda est *de graduationc rerum*, (Juaedam enim res sunt, qufc primaria intentione intenduntur a natum ut netus, quaedam vero ut potentiae: quamvis contingat res intentas ut actui», habere aliquid potentiae admixtum; et similiter res intentas ut potentias. habere aliquid actuali-tatis admixtum. Et illae quidem sunt per se primo ce cs-

sen
din
(iiil
ord
adr
n r
ita
ten

pot
est
e e
prii
tra.
tiac
sub
que
den
hoc
pro

tenl
in i
rei,
pan

•I.Α.X,αp.o». .
6.
omi
sun
liter
sun

• Cf. aam. m, n. S. 1
dive
rum
intci
pote
prio

• Cip. IX, B. 3. 5-
potc
ossif
est l
rebu
prop
arpu
quoi
in <
X

• Ci. aw. x. SUBll
in re
mirai
primi
stanti
distin;
tem r
acade
accide
quia
accide
staûtia
accide

• *Ci.* naa. <†»
XΓ
dicend
quendi
passiv<
hoc ci
quae η
qualis
univers
rei. Un
tales co
sine n<

• Cip. III.- Q'.1.
lib. »»!'. *.
a' s,
•rtbu ra/o
iasS, UM.
text, xx
pottntii
generis
lerum
in aliis
aut quo»

scentiulilcr actus: ct per hoc simpliciter locantur in coordinatione actuum. Istuc vero sunt per sc primo ct essentialitcr potentiae: et consequenter simpliciter locantur in ordine potentiarum. Ita quod imaginandum est quod, quem* admodum in genere substantiae est invenire quasdam res α natura intentas per sc primo ut principia aliorum sint, ita in quolibet genere sint quaedam res per sc primo intentae a natura ut principia proxima aliorum.

Et si itu est, ex hoc habetur tertia distinctio, *actus ct potentiae*. Quia uterque est duplex. Actuum enim quidam est per se primo actus, ct secundario potentia; quidam vero e converso. Et similiter potentiarum quaedam est per sc primo potentia, et secundario actus; quaedam vero e contra. Quamvis in his sit latitudo quaedam. Quoniam potentiae passivae sunt actus tantum modaliter, pro quanto subtectis inhaerent aliquae carum: habent enim ex hoc quendum netus modum. Potentiae vero activae actus quidem sunt, sed toles quod sunt essentialiter intenti, ct ad hoc producti in natura, ut principia operationum sint. Et propter hoc in genere principiorum essentialiter locantur.

In proposito ergo sermo est dc actu *per se primo intento in ratione actus*, et dc potentia *per se primo intenta in ratione potentiae*. – Quod nutem dentur in natura tales res, specialem quaestionem exigeret. In promptu tamen apparet rationabiliter eas poni posse. Quandoquidem habitus omnes praelia, ut docuit Aristoteles in *Ethicis* ♦, res tales sunt: quoniam ad nihil aliud sunt nisi ad operari. Similiter formalin significata potentiarum animae ad nihil aliud sunt nisi ad operan.

XII. His praesuppositis, ad obicctiones contra rationem s. Thomae factas · respondetur, quod praesens sermo est de diversitate reali, non quacumque, sed formali; non quorumcumque actuum, sed adaequatorum, et per sc primo intentorum in ratione netus. Talis enim diversitas totalis potentiarum diversitatem exigit, non a posteriori, sed a priori inferens eam. quoniam netus adaequatus est finis potentiae, et ex II *Physic.* · expresse patet quod ex fine assignare rationem ct conditionem eius quod est ad finem, est reddere causam α priori; immo potissimam causam in rebus naturalibus, quia naturalia sunt propter finem. Et propterea argumentum illud, *distinctio in principiatis non arguit distinctionem in principiis*, sophisma est Accidentis: quoniam actus potentiarum, non in eo quod ctfectus, sed in eo quod fines, potentias distinguunt.

XIII. Ad id vero quod obiicitur contra propositiones subsumptas ♦, dicitur quod, ut patet ex verbis s. Thomae in responsione ad ultimum argumentum, *esse* hic non sumitur universaliter, prout est commune quid ad netum primum substantialem ct accidentalem; sed pro esse substantiali tantum. Et ratio est, quia hic sumitur ut totaliter distinguitur contra esse quod datur per operari: tale autem non est esse accidentale, quia operari est quoddam accidentale esse habere. Et ideo non est mirum, si forma accidentalis proximum principium essendi ct operandi est: quia ct esse eius, ct operari eiusdem, est quoddam esse accidentale. Non sic autem sc habent operari ct esse substantiale, ut de sc patet: quia illud est substantia, ct hoc accidens.

XIV. Ad obicctiones contra conclusionem ·, ordinate dicendo, respondetur quod sermo praesens, proprie loquendo, est tantum dc potentia operativa, sive active sive passive operari dicatur, modo ibi vera operatio sit. Et per hoc excluduntur omnes potentiae pure receptivae, idest quae non media aliqua operatione aliquid habent ut actum, qualis est potentia subiccti respectu propriae passionis, ct universaliter respectu eorum quae per sc congenita sunt rei. Unde non videtur inconueniens ponere polentinilates tales congenitas substantiis rerum. Nec multiplicantur entia sine necessitate. Quoniam, ut patet XII *Mdaphys.*, in text, xxvi et xxvn *, in quolibet genere est dare propriam potentiam ct proprium actum, quae sunt ut principia illius generis *. Ex hoc enim sequitur manifeste quod oportet alterum duorum dicere, aut quod substantia sit reductive in aliis generibus, ut potentia reducitur ad genus netus; aut quod dentur istac potentiae congenitae. Et cum primum

%it inconueniens, ut etiam ip*c Scotu*,fatetur ·, oportet dicere secundum. – Neque · potest ad illum textum Aristotelis · responderi, quod loquitur dc potentia obicctiva. Quoniam expresse loquitur dc potentia ct actu, ut principio sunt eius quod est in genere: constat autem quod potentia obicctiva principium non est rei; immo est res ipsa, ut possibilis est esse. – Ad id sero quod dc potentia materiae obiicitur. patet responsio a s. Thoma ·, intendente quod potentia materiae est ad esse substantiale, nulla mediante operatione quae 'sit vere operatio, ac per hoc accidens inter ipsam materiam et formam substantialem: quoniam in instanti generationis nulla res est in materia nisi forma substantialis, cum consequentibus ad ipsam.

XV. Ad primam autem rationem Scoti · dicitur, quod esse principium operationis contingit tripliciter; scilicet vel proximum tantum, vel principale tantum, vel proximum ct principale simul. Et quod elicere operationem ut principium proximum tantum, crt imperfectionis, quia oportet esse dc gncic occidentis. Elicere vero operationem ut proximum ct principale simul, est summae perfectionis: quia ponit in re perfectionem substantiae et accidentis. Elicere vero ut principale tantum, medium est: ct propterea rationabiliter convenit substantiae creatae, quae inedia est inter Deum ct accidentia.

Unde nd primum dicitur, quod substantia debet ordinari ad finem nobilissimo modo, possibili tamen. Immediutio autem per exclusionem potentiae mediae, est modus impossibilis substantiae creatae. – Et per hoc patet ad primam confirmationem: quia scilicet ratione nimiae perfectionis quam haberet, repugnat substantiae creatae esse proximum principium operationis; quoniam esset proximum et principale simul.

Ad alteram vero confirmationem, si non velimus abuti vocabulis, negatur consequentia: quoniam operari mediante virtute propria ut quo, non est operari per accidens. – Et ad probationem. negatur quod beatitudo comparetur ad potentiam substantiae intellectualis, ct ad ipsum substantiam intellectualem, ut color ad superficiem ct substantiam corpoream; ita quod, quemadmodum color informaret superficiem, si esset separata α corpore, ita beatitudo potentiam, si esset separata a substantia. Dico enim quod ista conditionalis est falsa. quoniam beatitudo est essentialiter operatio vitalis, quum non est intclligibilc esse nisi viventis. Tum etiam quin beatitudo non potest esse nisi in beato non potest nutem fingi quod potentia separata esset beata, quemadmodum superficies esset colorata. Unde non solum antecedens ct consequens illius conditionalis sunt impossibilia, sed etiam conditionalis ipsa.

XVI. Ad secundam rationem Scoti ·, conceditur substantiam oportere fieri d substantia tanqunm a causa principali, non autem proxima. – Et ad primam instantiam. Je causatione accidentis a substantia, dicitur quod nullum accidens causatur n substantia immediate *per operationem mediam*. Cum hoc tamen stat quod multa accidentia consequuntur substantiam ei in genere causae effectivae, ct materialis, *per modum naturalis sequelae*. Et hoc modo substantia est causa suarum passionum ct potentiarum.

Ad instantiam vero de propria causalitatc causae principalis et superioris, dupliciter did potest. Primo, negando quod substantia cl sua potentia operativa sint, proprio loquendo, causa principalis ct instrumental!», superior ct inferior: ct propterea obicctiones non habent locum. Et potest c\sc ratio negationis, quod substantia ct potentia operativa concurrunt, non ut duae causae, sed ut causa et quasi conditio causae. – Secundo potest dici (admittendo quod sc habeant, non ut causa superior ct inferior, sed quodammodo ut principalis et instrumentale) et quod instrumentum est duplex, coniunctum ct separatum: ct rursus inter instrumenta coniuncta datur latitudo, quoniam calor et potentia uugmentativa coniuncta instrumenta animae dici possunt, potentia tamen magis coniunctum instrumentum est. Nec opus est omne coniunctum instrumentum moveri n principali: sed operari principaliter, concurrente ad illud operari principali agente. Quoniam, sic large accipiendo instrumentum, hanc sufficit habere instrumenti

• Ub.X, cap. tn,

* Ci. num. ra, it.

•Cap.rx. n.j,5.

• Ci. num. t.

• Ci. eam, vi-

’ Cap. ΠI.- Did. Ob. XI, cap. t, 0. J, 5.
’ iJ/IB/nU/acdJ. t&, 15M.

50	QUAESTIO MV, ARTICULUS IV	
	conditionem. – Unde non oportet obicctis aliter respondere, supponentibus substantiam ct potentiam opcr.itivam se habere ut duas causas*	
• a. imj .	XVII. Ad id tamen quod tangitur de proximo principio dicitivo generationis substantialis *. dicitur quod, secundum rem , generatio substantialis instantanée non est operatio aliqua, sed est terminus generationis transmutantis materiam usque ad hoc. Unde non oportet quaerere aliud illius principium: sed illud idem quod in toto tempore praeedente generabat, in instanti ultimo illius temporis generat, terminando actionem suam.	
	Et cum quaeritur quomodo nkeratio, aut quodeumque accidens, virtute substantiae substantiam laciât : – quid est illa virtus? Breviter dico dupliciter dici posse. Primo, a quibusdam dicitur quod est res quaedam intentionahs, eo modo quo intentio coluris dicitur esse in acre. Et quod licet sit accidens secundum esse, est tamen causaliter substantia, non ut principalis causa, sed ut vis quodammodo instrumentait*; quam constat posse esse imperfectiorem effectû, ut patet de formis seminum, ct approbatur XII <i>Me-</i>	
j Cjj . n. 9.	<i>aphys.</i> , text. xt. . – Secundo dicitur, quod accidens ipsum, ex hoc ipso quod est coniunctum substantiae tali, est eius organum coniunctum. et est ipsius vinus; nec oportet aliam superaddere virtutem. Et hoc puto verum in his quae non sunt vera instrumenta, sed ipsum ct substantia sunt una causa.	
• a. nuo. ix.	XVIII. Ad tertiam autem rationem * dicitur primo, quod illa propositio absoluta, <i>realiter distincta sunt separabilia ab invicem</i> , est falsa, etiam in doctrina sua. Quoniam partes essentiales simul sumptae, apud ipsum -, dis-fmguuntur realitcr a toto; et tamen non posset alterum sine altero fieri.	
	Deinde dicitur, quod connexio necessaria inter substantiam ct eius potentiam, dato quod esset cx causalitate activa, non tamen inferret substantiam esse immediatum principium alicuius operationis, ut patet cx dictis . – Non infen etiam quod Deus possit eas separare, quia potest supplere viceni causae efficientis. Quoniam hoc intclligitur de efficiente proprie, scilicet per operationem mediam; tale ititem non est substantia respectu suae passionis, ut ex dictis * iam putet.	
Num. xvi.	XIX. Ad illud quod obiicit de essentia angeli-, dicitur quod substantia angeli non est elicitivum principium in-	
Ibid.		
Cf. num.x.		

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN ANGELO SIT INTELLECTUS AGENS ET POSSIBILIS

II *Cont. Gent.*, cap. xcv».

ÊjÿÆjK10 quartum sic proceditur. Videtur quod an8el° Slt intellectus agens et possi-'OÆS&fô bilis. Dicit enim Philosophus, in III *de Anima* ♦ quod *sicut in omni natura est aliquid quo est omnia fieri, ct aliquid quo est omnia facere, ita etiam in anima*. Sed angelus est natura quaedam. Ergo in eo est intellectus agens ct possibilis.

2. Praeterea, recipere esi proprium intellectus possibilis, illuminare autem est proprium intollecus aBen^s) ut patet in III *de Anima* *. Sed angelus recipit illuminationem a superiori, et illuminat inferiorem. Ergo in eo est intellectus agens et possibilis.

Sed contra est quod in nobis intellectus agens et possibilis est per comparisonem ad phantasmata; quae quidem comparantur ad intellectum possibilem ut colores ad visum, ad intellectum autem agentem ut colores ad lumen, ut patet ex

tellectionis, sed potentia. Et quamvis substantia absque media specie mtclligibili ad interlectionem concurrat, non tamen concurrit ut eliciens, sed ut fons * intellectus in actu respectu sui, ut infra - patebit.

XX. Ad ultimum vero, de frigefactione aquae calidae *, dupliciter dicitur. Primo, quod principium illius frigcfactionis est forma mediante frigiditate, quae in aliquo gradu in ea remansit : quoniam non potest totaliter ab ipsa exspoliari. – Nec obstat quod frigiditas illa sit minor ealiditate introducta. Quamvis enim sit minor formnlitcr, est tamen maior radicaliter seu virtualitcr, propter formam substantialem propriam eius radicem, cuius est virtus et proprietas. Contingere autem potest totum quodammodo pdti a toto, propter contrnrictatcm qualitatum activarum in toto existentium in continua pugna.

Secundo dicitur, et melius, quod frigelit *per se* a generante; et a forma propria per modum tantum sequelae, eo modo quo grave gravitnndo frangit prohibens ipsum descendere, ct deorsum movetur. Imaginandum est enim, ct ita est, quod quemadmodum nd formam gravis geniti extra locum suum, naturaliter sequeretur motu» deorsum, nisi aliquid prohiberet; itu ad formam aquae sequitur esse frigidum in tanta perfectione; ct si impediatur α tanta perfectione, sequitur, remoto prohibente, frigcfactionis motus. Et quemadmodum grave gravitnndo vincit prohibens quandoque, ita frigidum frigendo vincit calidum prohibens, quando calidum illud ab agente illud fovente destituitur. Et rursus, quemadmodum grave sequitur motus deorsum mediante gravitate, ita nquam frigcfactio, mediante frigiditate illa a qua non est dcnudabilis.

Quod autem altero istorum modorum, qui valde propinqui sunt, fiat, ex hoc patet, quin nisi sic dicetur, oportebit recurrere ad causas extrinsecus, puta ad continens. Sed hoc non potest rationabiliter dici. Tum quia aqua efficitur frigidior continente. Tum quia si circumscriberetur continens, aut poneretur neutrale, nihil minus aqua calida frigcficrct: cuius signum evidens est, quia aqua calida positu in continente non calido, tepescit. Unde continens, ct quaecumque alia causa cxtrinscca, non potest poni nisi causa per accidens, ut removens prohibens. Oportet enim naturalis accidentis alicuius naturam causam ponere, quae intrinsecum principium est, ut patet II *Physic.* *

a) *SeJ hoc non at in*

Omittunt cn&ci ct editio .1.

• Qu un. an. t.
Commeat.
• Cf n-attli: x-

t

LMn «,
> W.

• η. Π4-

• o. 137,146.

?

o*.- pturrari »</. – scioirum grucran' rire B; rirc etiam ce-
teri COiLûC:.

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulis eget recordatione eorum quae traduntur in 111
dc *Anima* *, ubi ponuntur in unima nostra duae vir-
tutes ad intlligcndum concurrente»: una activa, vocata
teUcclus *agens*; ct altera passiva, vocata *intellectus possi-
bilis*. Hoc enim est quod venitnr nunc in dubium de
angelis: an scilicet vis intellectiva angelorum distinguatur
in duas potentius, activam scilicet ct passivam, an non.
Hoc enim est quaerere utrum in cis sit intellectus agens
ct intellectus possibilis.

II. In corpore articuli unica conclusione quaesito re-
spondet negative, scilicet: In angelis non «t intellectus
agens neque possibilis, nisi acquivocc – Probatnr. Ratio ne-
cessitatis utriusque intellectus non habet lucum in angelis:
ergo.

Antecedens declaratur primo, quoad intellectum possibi-
lem; secundo, quoad intellectum agentem. Possibilis enim
ponitur propter potentiam ad actum duplicem, scilicet ud
actum primum ct ad actum secundum; quae non habet
locum in angelo quoad naturalia, dc quibus est sermo. –
Agens vero ponitur propter defectum intclligibilis, quia
scilicet oportet intclligibilc in potentia transferri ad ordi-
nem intelligibilium in actu. Quod etiam non habet locum
in angelis: quia proprium intclligibilc eorum est quidditas
immaterialis dc se intelligibilis, quemadmodum lumen est
dc sc visibile.

III. Circa rationem probantem non dari intellectum pos-
sibilem in angelis, obicctioncs Scoti occurrunt, in Secundo,
dist.m, qu. ult. *, directe intendentes confutare cam sic. In
angelis est potentia receptiva spccicrum intelligibilium: ergo
in cis est intellectus possibilis. Probatnr consequentia: quia
nihil refert an putentia receptiva praecedat durntionc actum
receptum, an natura tantum, in quo tu ponis differre intel-
lectum angeli a nostro possibili. – Et confirmatur. Quia si
Deus dedisset homini species intclligibilc», nihil minus ha-
beret intellectum possibilem, ut patet in Christo.

IV. Contra rationem adductam de intellectu agente ♦,
arguit Scotus, ibidem, ostendens falsam esse minorem, ct
oppositum concludere. Quoniam primum, idest adaequatum,
obiectum intellectus angelici, quod dicis esse intclligibilc
in actu, aut est aliqua res singularis, aut universalis. Non
singularis: quia nullum singulare continet virtualitcr omnia
cognoscibilia ab angelo. Ergo est aliqua ratio universalis
per praedicationem ad omnia cognoscibilia ub angelo. Et
cum talia sint non solum immaterialia, sed etiam sensi-
bilia, quae sunt intelligibilia in potentia; ergo primum obie-
ctum intellectus angelici erit abstractum ab intclligibili in
potentia. Ergo non est ex se omnino intclligibilc in actu.
Ergo debet poni intellectus agens in cis.

V. Contra conclusionem * instat etiam, ibidem, sic. Po-
tentia activa quae est perfectionis in creatura inferiori, non
est neganda a creatura superiori: intellectus agens est hu-

QUAESTIO 1.IV, ARTICULUS IV

Ah secundum dicendum quod intellectus agentis
est illuminare non quidem alium intelligentctn*
sed intelligibilia in potentia, inquantum per abs-
tractionem facit ea intelligibilia actu. Ad intelle-
ctum autem possibilem perlinet esse in potentia
respectu naturalium cognoscibilium, et quando-
que fieri actu. Unde quod angelus illuminat ange-
lum, non pertinet ad rationem intellectus agentis.
Neque ad rationem intellectus possibilis pertinet,
quod illuminatur de supernaluralibus mysteriis,
ad quae cognoscenda quandoque est in potentia. –
Si quis autem velit haec vocare intellectum agen-
tem ct possibilem, acquivocc dicet: nec dc no-
minibus est curandum.

γ) .ilium lutrlh^rutent. – Intriligatcs i Ga. – Sutiñ 1« f&-
tcitia «m. ct cJ. 4.

iusmodi: ergo. Praeterea, natura nubilissima debet habere
eas virtutes, quibus possit acquirere sibi perfectionem suam,
nsi non habet eam. Ergo natura angelica debet habere in-
tellectum agentem ct possibilem, ut possit sibi acquirere
cognitionem, universalium quidem, si non haberet inditam;
ct singularium, quum non habet congenitam.

VI. \d has obicctioncs facile est respondere, si natura
angelorum consideretur. Ut enim patet cx superioribus
quaestionibus *, natura angeli media est inter actum purum
ct putentium puram in genere intelligibilium, tontumque
obtinet perfectionis, ut cx eo quod habet perfectionis ac
dctualitutis, fluat intellectus non informis, sed formatus na-
turis omnium naturaliter cognoscibilium ab angelo; ut patet
cx supra * dictis, et n philosophis tum Peripateticis quam
Platonicis concorditer asseritur; quamvis cx co quod habet
potentialitatis, comparetur ad intellectum formatum ut re-
cipiens ad receptum. Quemadmodum in sensibilibus cx
actualitate naturae provenit quod ex ca fluant proprietates;
ct cx potentiulitatc lit ut recipiuntur in ca. – Et quia natura,
sicut non deficit in necessariis, ita non abundat dando su-
perflua; propterca nulli tali rei ad quam per modum se-
quelaе naturalis non impedibilis, nata est sequi perfectio
propria, oportuit naturam sollicitari ad dandum sibi virtu-
tes quibus posset acquirere sibi suam perfectionem. Cum
enim talis natura sic sit instituta, quod eam necessario co-
mitatur sua perfectio; superflue adiunctac essent virtutes
quibus naturaliter acquirere posset perfectionem, qua na-
turaliter carere non potest. – Ex hac etiam radice manifeste
provenit ct quod intellectus angelicus nullum habet obie-
ctum motisum eius quoad actum primum; ct quod intel-
lectus eius nunquam naturaliter est in statu potentiae, cl
consequenter nullo eget activo.

VII. Ad obicctiones autem in oppositum dc intellectu
possibili*, dicitur quod nihil valent, quia non distinguunt
inter *per se* cl *per accidens*. Potentia enim receptiva du-
plex est. Quaedam per accidens coaeva suo actui: cl dc
tali procedunt obicctioncs, quae imaginantur intellectum
angelicum esse sicut intellectum nostrum , cui accidere
potest quod habeat species coaevas. – Quaedam vero est per
se coaeva suae perfectioni, quin scilicet est naturaliter in-
separabilia ab ca, quemadmodum figura respectu caeli: ct
talis non potest vocari *possibilis*, quoniam nunquam ot
in statu potentiae. Unde ridiculum esset dicere quod cae-
lum est possibile respectu suae figurae, apud philosophos,
ut patet IX *Mctaphys.*, text. x\n *. Et talis potentia est in
intellectu angeli.

VIII. Ad obicctioncs vero de intellectu agente *, dicitur
quod peccant *primo*, quin obiectum illud quod ponitur
adaequatum per praedicationem, non est universale abstra-
ctum a sensibilibus, neque totaliter neque partialiter; sed
cx hoc ipso factum, quod illius species naturaliter sunt

n. 1,1.

P.II

•n'

I

•Contreopia. 1.

• α. θα@, a.

• Ct. ibiJ.

,ñ.'i.

' Q“- u. •rt. *

“CUa@. “».

“ “.

• (X num.

inditae angelis. Et ideo non oportet ponere aliquod agens ob illius obstructiones. – Peccant *secundo*, quia necessitas ponendi intellectum agentem non est ex parte obiecti inquantum est universale per praedicationem; sed inquantum est in rerum natura actualiter perfectisum et motivum intellectus: ponitur enim ut cooperctur obiecto ud nctuundum intellectum possibilem. Patet autem cx dictis - tale obiectum, scilicet io ratione motivi, nullum esse respectu angeli; nisi forte substantiam propriam, aut alicuius alterius superioris intclligcntiae, qua* constat esse actus intclllgibiles. – Peccant *tertio*, quoniam obiectum per praedicationem adaequatum commune csr omnibus intellectibus, scilicet ens aut verum; ac per hoc nullius intellectus propria venanda sunt. Sed proprium obiectum cuiusque intellectus e*t en* et verum modificatum in pcr se primo obiecto motivo, vel quasi motivo, illius: quemadmodum ad intellectum nostrum sc habet *quod quid erat* esse rei sensibilis, et ad quemlibet angelum sc habet substantia propria. Et penes talia obiectn distinguuntur inter sc intellectus, et propriae eorum conditiones accipiuntur. Unde posset dici, et bene, quod obiectum primo et pcr sc adaequatum, in ratione motivi naturalis, intellectus angelici cuiuslibet, est res singularis in essendo, scilicet essentia propria. – Et cum obiicitur quod non continet virtualiter omnia: dicendum est quod non est opus obiectum continere virtualiter omnia, sed sat est quod continear omnia naturaliter cognoscibilia, secundum conditiones naturaliter cognoscibiles a tali intellectu. representative. Et hoc convenit essentiae angeli, diversimode tamen respectu diversorum: quoniam superiora

repraesentat quasi ut cifctu» causam, inferiora vero c converso quasi ut causa effectum. Et universaliter tam superiorum quam inferiorum repraesentativa* species sirtualiter continet, quamvis non eorum naturas. Et hoc ultimum sufficit: quoniam sat est quod primum obiectum contineat virtualiter cognitiones omnium; divini namque obiecti proprium est et cognitiones et natum* omnium continere.

IX. \d obiectiocs vero contra conclusionem * «am patet cx dictis -. Quoniam falsum est quod intellectus agens pertineat ad perfectionem simpliciter naturae humanae: sed pertinet ud perfectionem eius inquantum est natura imperfecta. itnmo imperfectissima, in genere intellectualium. Quoniam pertinet ud perfectionem acquisitivam propriae perfectionis; quae praesupponit eius naturalem absentiam; quae imperfectionem importat manifeste. Unde illa propositio, *potentia actira quae est perfectionis* etc., non est vera nisi dc perfectione simpliciter; quoniam multa pertinent ad perfectionem inferiorum, quae essent imperfectiones in superioribus.

Patet etiam falsum esse quod in omni natura ponendae sunt virtutes quibus posset acquirere suam perfectionem, si careret illa. Quoniam hoc non habet locum nisi in his quae naturaliter carere possunt sua perfectione: alioquin oporteret etiam in Deo ponere intellectum agentem et possibilem.

Dc cognitione autem singularium, inferius - erit sermo. Pro nunc autem, negatur intellectum angeli esse in potentia naturali ad qucmcunque actum primum, sive sit obiectum universale, sive sit subiectum * singulare.

• Qa.uvn.xrt.i.

, tU.
iSob, 1S44.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM IN ANGLI.LIS SIT SOLA INTELLECTIVA COGNITIO

III *Cant. Gent.*, cap. cnn; *De Malo*, qu. xn, «ri. i, nd 14.

* Cep. u.

ri) quintim sic procediti R. Videtur quod in angelis non sit sola intellectiva cognitio. Dicit enim Augustinus, VIII *de Civ. Dei* *, quod in angelis est *vita quae inlelligit et sentit*. Ergo in cis est potentia sensitiva.

• *SenIntiarifM*

2. Praeterea, Isidores dicit * quod angeli multa noverunt pcr experientiam. Experientia autem fu ex multis memoriis, ut dicitur in I *Metaphys.* ♦ Ergo in eis est etiam memorativa potentia.

30.

• Cj p. ». n.
S. Inj. lca.

• S.Th. lca. xu.

3. Praeterea, Dionysius dicit, tv cap. *de Divin. Nom.* *, quod in daemonibus est *phantasia proterva*. Phantasia autem ad vim imaginativam perlinet. Ergo in daemonibus esi vis imaginativa. Et eadem ratione in angelis: quia sunt eiusdem naturae.

• Ilcmth. XXIX
tn Erjnf.

Sld contra est quod Gregorius dicit, in Homilia dc Ascensione *, quod *homo sentit cum peccoribus, et inlelligit cum angelis*.

Respondeo dicendum quod in anima nostra sunt quaedam vires, quarum operationes per organa corporea exercentur: et huiusmodi vires sunt actus quarundam partium corporis, sicut esi visus in oculo, et auditus in aure. Quaedam vero vires animae nostrae sunt, quarum operationes pcr organa corporea non exercentur, ut intellectus et voluntas: et huiusmodi non sunt actus aliquarum partium coq^oris. – Angeli autem non habent cor-

pora sibi naturaliter unita, ut cx supra * dictis - QIL U, A I patet. Unde dc viribus animae non possunt eis competere nisi intellectus et voluntas ♦

Et hoc etiam Commentator dicit, XII *Metaphys.* ♦ quod substantiae separatae dividuntur in intellectum et voluntatem. – Et hoc convenit ordini universi, ut suprema creatura intellectualis sit totaliter intellectiva; et non secundum partem, ut anima nostra. – Et propter hoc etiam @ angeli vocantur *Intellectus* et *Mentes*, ut supra * dictum est.

• Cocsau xunt.

3
• Art-3, td ».

Ad ea vero quae in contrarium oriiciuntur, potest dupliciter responderi. Uno modo, quod auctoritates illae loquuntur secundum opinionem illorum qui posuerunt angelos et daemones habere corpora naturaliter sibi unita. Qua opinione frequenter Augustinus in libris suis utitur ♦ licet eam asserere non intendat unde dicit, XXI *de Cir. Dei**, quod *super hac inquisitione non est multum laborandum*.

• VUc Jr
J hit. lib. II.
c«p. x<li; bb. IU.
cap. xI df C»f.
M, bb. XXI.
cap. x.

• Uoc. 01

Alio modo potest dici, quod auctoritates illae, et consimiles t, sunt inlciligendae per quamdam similitudinem. Quia cum sensus certam apprehensionem habeat de proprio sensibili, est in usu loquentium ut etiam secundum cenam apprehensionem intellectus, aliquid *sentire* dicamur **. Unde etiam *sententia* nominatur. – *Experientia* vero angelis attribui potest per similitudinem cognitorum.

a etiam. – On». ABCDE.

p) intendat. – inlendem ACDÉFGoi.

y) vunj;»hi,V<. – similet UICDE.

ô) dicamur. – dùamut OF. dicantur PFG.ih

	QUAESTIO I.IV. ARTICULUS V	53
<p>etsi ¶ non per similitudinem virtutis cognoscilivae. Est enim in nobis experientia, dum singularia per sensum cognoscimus *: angeli autem singularia cognoscunt, ut infra*patebit, sed non per sensum \ Sed tamen <i>memoria</i> in angelis potest poni, secundum Augustino * ponitur in mente; licet non possit eis competere secundum quod ponitur pars animae sensitivae. – Similiter dicendum quod <i>phantasia proterva</i> attribuitur daemonibus, ex eo quod habent falsam practicam existimationem de vero bono: deceptio autem in nobis proprie fit secundum phantasiam, per quam interdum similitudinibus rerum inhaeremus sicut rebus ipsis, ut patet in dormientibus et amentibus.</p>		
<p><) <i>ctti.</i> – <i>ct</i> PHFat.</p>	<p>ζ) – umiii codicc*. – <i>tamen</i> ora. codicei ct ed. 4.</p>	

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus est. – In corpore articuli una est conclusio responriva: In angelis est sola intellectiva cognitio. Probatur quadrupliciter. *Primo*, ratione tali. In angelis de virtutibus animae sunt solae illae, quae non sunt actus corporis : ergo in cis est tantum intellectus ct voluntas : ergo in cis est sola intellectiva cognitio. – Antecedens putet, quia angeli non habent corpora naturaliter unita. – Prima vero consequentia declarator, distinguendo duplex genus potentiarum animae: scilicet organicarum, ct non organicarum. – Secunda vero relinquitur per se nota.

Secundo probatur auctoritate Avcrois, XII *Mctaphys.*, comment, xxxvr. – *Tertio* probatur ex congruentia ordinis universi: quia scilicet infima pars est tota sensibilis, ct media partim de genere sensitivo ct partim de genere intellectivo; unde restat ut suprema sit intellectiva totaliter. – *Quarto*, ex nominibus, quia vocantur *Mentes* et *Intellectus*, idem suadetur.

II. Circa primam consequentiam dubium occurrit: quoniam mala videtur, ex eo quod in angelis est etiam potent!.» motiva, quae non est actus alicuius corpori».

Ad hoc breviter dicitur quod, ut patet III *de Anima* -, ' Op. ». «3» § motivum secundum locum, cx parte animae, coincidit cum appetitivo; quamvis cx parte corporis aliquid addat. Unde cum in angelis non sint corpora, vis motiva eorum cum appetitis.! coincidit. Propterca dixerunt Aristoteles ct Averroës, loco allegato -, quod Intelligent!ac movent amando ct desiderando intllcctuulitcr. Et propterca consequentia fuit optima: vis enim motiva, ut non est virtus organica, non differt ab intellectu ct voluntate.

Potest quoque et tutius dici quod, quia exclusio non fit n concomitantibus, non est exclusa potentia motiva cx affirmatione intellectus et voluntatis tantum: comes enim eorum inseparabiliter est.

pilis'

1XXT''

QUAESTIO QUINQUAGESIMAQUINTA

DE MEDIO COGNITIONIS ANGELICAE

IN TRES ARTICULOS DIVISA

• C.J. qu. m, In-trod.	ONSEQUENTER quaeritur de medio cognitionis angelicae *.	Secundo: si per species, utrum per species connaturales, vel per species a rebus acceptas.
3	Et circa hoc quaeruntur tria. Primo: utrum angeli cognoscant omnia per suam substantiam, vel per aliquas · species.	Tertio: utrum angeli superiores cognoscant per species magis universales, quam inferiores.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI COGNOScant OMNIA PER SUAM SUBSTANTIAM

Infra, qu. ιχχπν, ·π. a; qu. LrxxYii, art. i; I' ΙΓ', qu. L, art. G; qu. u, nrt. i, oJ a; II *Sent.*, dut. tn, part. II, qu. ti, art. i; IU, di»L iiv, art. », qu* j; II *Cant, Gent.*, cap. xcvin; /λ? *Varii.*, qu. mi, in. 8.

• S. Th. kct. m.	i' primum sic proceditur. Videtur quod ^TO&angeli cognoscant omnia ? per suam substantium. Dicit enim Dionysius. \n cap, <i>de Din. Nom.</i> ♦ quod angeli <i>sciunt ea quae sunt in terra, secundum propriant naturam mentis</i> . Sed natura angeli est eius essentia. Ergo angelus per suam essentiam res cftgnoscit.	dum omnia: quia obiectum intellectus est ens vel verum commune *. Ipsa autem essentia angeli . b. 752.
------------------	--	--

2. Praeterea, secundum Philosophum, in XII *ϑρτΓωΓχĩ** *MctaPhX\$*. *' ct in III *de Anima* **, *in his quae sunt stne viater^a' idem ttst intellectus ct quod intelligiur*. Id autem quod intelligitur est idem intelligent! ratione eius quo intelligitur. Ergo in his quae sunt sine materia, sicut sunt angeli, id quo intelligitur est ipsa substantia intelligenlis.

3. Praeterea, omne quod est in altero, est in eo per modum eius m quo est. Sed angelus habet naturam intellectualem. Ergo quidquid est in ipso, est in eo per modum intelligibilcm. Sed omnia sunt in eo: quia inferiora in entibus sunt in superioribus essentialiter, superiora vero sunt in inferioribus participative; ct ideo dicit Dionysius, iv cap. *de Dii. Nom.* *, quod Deus *tota in totis congregat*, idest omnia in omnibus. Ergo angelus omnia in sua substantia cognoscit.

Sed contra est quod Dionysius dicit, in eodem capite*, quod angeli *illuminantur rationibus rerum*. Ergo cognoscunt per rationes rerum, et non per propriam substantiam.

Respondeo dicendum quod illud quo intellectus intelligit, comparatur ad intellectum intelligentem ut forma eius: quia forma est quo agens agit. Oportet autem, ad hoc quod potentia perfecte compleatur per formam, quod omnia contineantur sub forma, ad quae potentia sc extendit. Et inde est quod in rebus corruptibilibus forma non perfecte complet potentiam materiae: quia potentia materiae ad plura sc extendit quam sit continentia formae huius vel illius. – Potentia autem intellectiva angeli sc extendit ad· intelligcn-

Ad primum ergo dicendum quod, cum dicitur angelum î secundum suam naturam res cognoscere, ly *secundum* non determinat medium cognitionis, quod est similitudo cogniti; sed virtutem cognoscitivam, quae convenit angelo secundum suam naturam.

An secundum dicendum quod, sicut sensus in actu est sensibile in actu, ut dicitur in III *de Anima* non ita quod ipsa vis sensitiva sit ipsa similitudo sensibilis quae est in sensu, sed quia ex utroque fit unum sicut ex actu ct potentia; ita ct intellectus in actu dicitur esse intellectum in actu ♦ non quod substantia intellectus sit ipsa ' D. 7«. similitudo per quam intelligit, sed quia illa similitudo est forma eius. Idem est autem quod dicitur. *in his quae sunt sine materia, idem est intellectus et quod intelligitur*. ac si diceretur quod *intellectus in actu est intellectum in actu*: ex hoc cnim aliquid est intellectum in actu, quod est immateriale.

Ad h-rtium dicendum quod ea quae sunt infra angelum, ct ea quae sunt supra ipsum, sunt quodammodo in substantia eius, non quidem perfecte, neque secundum propriam rationem, cum angeli essentia, finita existens. scciindum propriam rationem ab aliis distinguatur; sed secundum quandam rationem communem. In essentia autem Dei sunt omnia perfecte ct secundum pro-

α\ aliqua». – alia» codkcJL
£) omnfo. – Om. oodkcat ct l-J. a.

.IHgi/O'l. – .IIIgJUI CfidkCB.
non. – st nan PaK

priarn rationem, sicut in prima et universali vir-
tute operativa, a qua procedit quidquid est in
quacumque rc vel proprium ’ vel commune. Et
ideo Deus per essentiam suam habet propriam
cognitionem dc rebus omnibus *; non autem an-
gelus, sed solam communem.

vel proprium. – proprium PFaà.

Commentaria Cardinali* Coiotani

I s titulo nota quatuor terminos. Primo, ly *intelligent* :
stat enim pro cognitione distincta. Secundo, ly *omnia* :
distribuit namque pro omnibus rebus ct rerum praedicatis
ac conditionibus naturaliter cognoscibilibus ab angelo. Ter-
tiò ly *per* denotat habitudinem causae formalis, co modo
quo ratio intlligcndi formalitcr ad intellectionem concu-
rere creditur. Quarto, ly *substantiam suam* inteUigc cum
praecisione, idest solam; nd excludendum species intlligi-
bilcs, ct superiores substantias,-lta quod sensus quaestionis
est: Utrum essentia angeli sola sit sufficiens ratio intlli-
gendi omnia ab angelo naturaliter cognoscibilia, tantum
quantum potest illa cognoscere.

II. In corpore est una conclusio responsive quaesito
negative, scilicet : Angelus non cognoscit omnia per essen-
tiam suam, sed per similitudines superadditas. – Probatur
sic. Nulla forma complete perficit aliquam potentiam, nisi
contineat omnia ad quae se extendit potentia illa: sed es-
sentia angeli sc habet ut forma respectu suae intellectivae
potentiae, ct non continet omnia quae potest angelus int-
telligcrc: ergo non est ci forma adaequata. Et consequenter
non omnia per illam intlligit angelus.

Maior propositio declaratur a posteriori in forma ct
materia sensibilium. – Minor vero, quoad primam partem,
probatur: quia quo intellectus intlligit, sc habet ad ipsum
ut forma eius. Quod probatur: quia quo agens agit, est
forma. – Secunda vero pars probatur: quia intellectus ange-
licus extendit sc ad omnia. Quod probatur: quia ens ct
verum est obiectum intellectus omnis. Essentia nutem an-
geli non continet in sc omnia. Quod probatur : tum quia
est determinata nd genus ct nd speciem; tum quia conti-
nere in sc omnia est proprium essentiae divinae, quae est
infinite simpliciter.

III. Nota *primo*, quod secunda pars conclusionis per
modum cuiusdam sequelae a s. Thoma apposita est: ct
non probata, sed quasi per sc nota dimissu, apud supponen-
tes angelos habere cognitionem de rebus omnibus secun-
dum proprias rationes carum, ct concedentes dari species
intelligibilcs. Unde duae hic annectuntur quaestiones: altera.

an angeli cognoscant omnia secundum proprias rationes;
altera, an dentur species intelligibilcs. Et secunda quidem
seorsum tractabitur *. Ad primum autem, quia directe spe-
ctat ad propositum, ct expresse hoc sumitur in minore,
esset nunc dicendum, nisi inferius* multis quaestionibus
singillntim discutienda esset: unde pro nunc supponatur.

IV. Nota secundo, quod in praesenti ratione supponitur
essentiam angeli posse essc ei rationem intlligcndi; ct
discutitur an respectu omnium intlligibilium ab co sit
ratio, an non respectu omnium. Illud autem quod pruc-
supponitur, in sequenti quaestione, ari. i. explanabitur ct
discutietur : hic autem tanquam communiter confessum
supponitur.

V. Nota *tertio*, quod continentia dc qua est sermo in
maiore ct minore, est continentia completa, sive formalis
sive \irtualis sil. *Completa* autem continentia dicitur, quando
aliquid continetur secundum omnes ipsius conditiones, for-
malitcr, ut genus in specie; \cl virtualiter, ut creaturae sunt
in Creatori' potentia. Nam nisi dc huiusmodi continentia
sit sermo, forma non udacquarct potentiam, quantumcum-
que es et continens alias. – Et sic minor clara est. Quoniam
essentia angeli sola, etsi sit inferiorum quasi exemplar ct
superiorum quasi effectus, ct ex ca fluant species omnium,
in sc tamen, secundum se solam, non acquivalct speciebus
ex en Ruentibus: quoniam multa addunt in repraesentando,
quae sola per scipsum repraesentare nequit. Quia ca quae
repraesentantur, in solo Deo continentur secundum omnes
eorum conditiones: quia addunt aliquid positivi, quod in
angelorum essentiis non continetur, quia sunt finitae.

VI. Notu *quarto* quod, cum in littera probatur quod
quo intellectus intlligit est forma eius, quia quo agens
agit est forma eius; sumitur *agens* ct *agere* communiter,
ut etiam comprehendit actionem immanentem, quae non
est actio, sed qualitas. Vis tamen rationis non infirmatur
ex hoc, immo valida magis redditur: quoniam si intelli-
gere est tale agere quod est esse tale, a fortiori sequitur,
ergo quo sic agit est eius forma, quia est quo intlligcns
habet tale essc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELI INTELLIGANT PER SPECIES A REBUS ACCEPTAS

II *Sent.*, dht. in, part, n, qu. n, »rt i, ad 2; II *Cont. Gent.*, cap. χάvi; /λ' *Verit.*, qu. vw, <rt. 9.

secundum sic PROCIDITUR. Videtur quod
intelligent per species a rebus ac-
ccPlas Omne enim quod intelligitur, per
■^^^'aliquam sui similitudinem in intelligente
intelligitur. Similitudo autem alicuius in altero
existens, aut est ibi per modum exemplaris, ita
quod illa similitudo sit causa rei: aut est ibi per
modum imaginis, ita quod sit causata a re. Opor-
tet igitur quod omnis scientia intelligentis vel sit
causa rei intellectae, vel causata a re. Sed scientia
angeli non est causa rerum exislentium in na-
tura. sed sola divina scientia. Ergo oportet quod
species l per quas intlligit intellectus angelicus,
sint a rebus acceptae.

2. Praeterea, lumen angelicum est fortius quam
lumen intellectus ageniis in anima. Sed lumen
intellectus ageniis abstrahit species intelligibilcs a
phantasmatibus. Ergo lumen intellectus angelici
potest abstrahere species etiam ab ipsis rebus
sensibilibus. Et ita nihil prohibet dicere quod
angelus intlligat per species a rebus acceptas.

3. Praeterea, species quae sunt in intellectu,
indifferenter se habent ad praesens et distans,
nisi quatenus a rebus sensibilibus accipiuntur. Si
ergo angelus non intelligit per species a rebus
acceptas, eius cognitio indifferenter sc haberet ad
propinqua et distantia: et ita frustra secundum
locum moveretur.

a) species. – omnes speciei P.

rs. 752.

lg. VIII, ff. I.
S. Th. ico.

Sed contra est quod Dionysius dicit, vn cap. s.TKiect.u. *de Dû». Nom. **, quod angeli *non congregant divinam cognitionem a rebus divisibilibus, aut a sensibilibus.*

? Respondeo dicendum quod species per quas angeli intelligunt, non sunt a rebus acceptae, sed cis connaturales. Sic enim oportet intelligere distinctionem et ordinem * spiritualium substantiarum, sicut est distinctio ct ordo corporalium. Suprema autem corpora habent potentiam in sui natura totaliter perfectam per formam : in corporibus autem inferioribus potentia materiae non totaliter perficitur per formam, sed accipit nunc unam nunc aliam formam, ab aliquo agente. - T Similiter ct inferiores substantiae intellectivae, scilicet animae humanae, habent potentiam intellectivam non completam naturaliter; sed completur in cis successive, per hoc quod accipiunt species intelligibiles a rebus. Potentia vero intellectiva in substantiis spiritualibus superioribus, idest in angelis, naturaliter completa est per species intelligibiles \ inquantum habent species intelligibiles connaturales ad omnia intelligenda quae naturaliter cognoscere possunt. δ

Et hoc etiam ex ipso modo essendi huiusmodi substantiarum apparet. Substantiae enim spirituales inferiores, scilicet animae, habent esse affine corpori, inquantum sunt corporum formae: et ideo ex ipso modo essendi competit eis ut a corporibus, et per corpora suam perfectionem intelligibilem consequantur: alioquin frustra corporibus unirentur. Substantiae vero superiores, idest angeli, sunt a corporibus totaliter absolutae, immaterialiter ct in esse intelligibili subsistentes: et ideo suam perfectionem intelligibilem consequuntur per intelligibilem effluxum, quo a Deo species

rerum cognitarum acceperunt ζ simul cum intellectuali natura. - Unde Augustinus dicit, II *super Gen. ad litt. **, quod *cetera, quae infra angelos sunt, ita creantur, ut prius Jiant in cognitione rationalis creaturae, ac deinde in genere suo.*

Ad primum ergo dicendum quod in mente angeli sunt similitudines creaturarum, non quidem r ab ipsis creaturis acceptae, sed a Deo, qui est creaturarum causa, et in quo primo similitudines rerum existant. Unde Augustinus dicit, in eodem libro quod *sicut ratio qua creatura conditur, prius ° est in Verbo Dei quam ipsa creatura quae conditur, sic et eiusdem rationis cognitio prius Jit in creatura intellectuali, ac deinde est ipsa conditio creaturae.*

Ad secundum dicendum quod de extremo ad extremum non pervenitur nisi per medium. Esse autem formae in imaginatione, quod est quidem sine materia, non tamen sine materialibus conditionibus, medium est inter esse formae quae est in materia, et esse formae quae est in intellectu per abstractionem a materia et a conditionibus materialibus. Unde quantumcumque sit potens intellectus angelicus, non posset formas materiales reducere ad esse intelligibile, nisi prius reduceret eas ad esse formarum imaginatarum. Quod est impossibile: cum carcat imaginatione, ut dictum est *. - Dato etiam quod posset abstrahere species intelligibiles a rebus materialibus, non tamen abstraheret: quia non indigeret cis, cum habeat species intelligibiles connaturales.

Ad tertium dicendum quod cognitio angeli indifferenter se habet ad distans ct propinquum secundum locum. Non tamen propter hoc motus eius localis est frustra: non enim movetur localiter ad cognitionem accipiendam, sed ad operandum aliquid in loco.

£) ct ordinem.— Posi substantiarum ponunt Pafr.
y) nunc unam. - nunc illam ABCDE. om. G.
S) intelligibiles. - connaturales addunt Ph.
t) corpora. - corpus codice*.

ζ) acceperunt - suscipiunt B, susceperunt ceteri.
r.) quidem. - Om. codice* ct cd. a. - acceptae om. ACDEFGok
b) prius. - prior codices.
t) est. - Om. codke«, quod est cd. a.

Commentaria Cardinalis Caietuni

Titulus clarus est. - In corpore articuli una est conclusio responsive: Species per quas angeli intelligunt, non sunt a rebus acceptae, sed sunt cis connaturales. - Et probatur tripliciter: duabus rationibus*, ct unica auctoritate Augustini. •CLduœ.vm.

Prima ratio est. Distinctio ordoque corporalium habet, ut corpora inferiora sint in potentia nd perfectiones suas, ct successive acquirant eus; corpora vero superiora congenitus habeant suas perfectiones. sintque naturaliter completu, etc. Ergo distinctio ordoque substantiarum intellectualium hoc idem habebunt: ut scilicet inferiores intellectus sint in potentia ad suas perfectiones, superiores vero habeant cos naturaliter congenitas. Tales autem perfectiones sunt species intelligibiles. Ergo.

11. Circa hunc rationem, adverte quod Scotus, in Secundo, dist. m, qu. ult. ♦, dicit hunc rationem non concludere propositum, sed nugis oppositum: quia perfectiones caelestes sunt cuusabiles a Deo solo, perfectiones vero angelicae sunt causabiles a creaturis. Ex hoc enim sequitur ct quod ratio non concludit, quia non est idem indicium de utrisque: ct quod inferat oppositum, quia perfectiones cnu-subites a creaturis, Tacit providentia divina per secundas causas. Constat autem quod obicctum ct intellectus possunt causare speciem. Ergo. • Contra opm.t.

III. Durandus * quoque tripliciter dicit hanc rationem peccare. Primo, in proportionalitatc corporum superiorum ad inferiora, et angelorum ad animas nostras. Quia aut intelligitur universaliter: et sic est falsa; quoniam superiora corpora generant inferiora, angeli autem non generant animas. Aut particulariter: ct sic nihil concludit.

Secundo, in complemento naturali corporum caelestium. Quia aut intelligit dc perfectione substantiali: et sic non est ad propositum. Aut do accidentali etiam: et sic falsum assumit; quia luna et stellae recipiunt lumen α sole.

Tertio, ducendo ad impossibile. Quia stantibus assumptis propositionibus tuis, sequeretur quod angelus esset sic naturaliter perfectus, quod non esset in potentia «d aliquam accidentalem perfectionem, ct consequenter nullum de novo posset habere actualem cognitionem: quod tu negares.

IV. Ad has obiectiones facile respondetur, notando duas distinctiones. Prima est *de perfectionibus angelicis .ure caelestibus*, quod dupliciter possumus de eis loqui. Uno modo, secundum rationem communem. Et sic utraeque sunt causnbik» a creaturis: figura enim, motus ct lumen, er species intelligibiles in communi, entia sunt acquisibilia per actionem creaturarum dc novo. - Alio modo, secundum proprius rationes, prout cl inquantum &unt in (ali ct tali

• Grcgono* de Aritr., U. SwL Jut. vu, 4°. T Alf. t.

natura, scilicet caelesti et angelica. Et hoc pacto supponere perfectiones angelicus est causabiles extra aut non causabiles, est petitio principii: quia hoc est quod quaerendo vertitur in dubium. Et s. Thomas rationabiliter, ex hoc quod natura indidit corporibus caelestibus perfectiones suas, quae tamen in communi sunt de novo acquisibiles, intulit non fortiori Intelligentiis esse tales naturus, quibus congenitae sint propriae perfectiones, quae etiam in communi sunt de novo inquisibiles. Et ex hoc non priori sequitur quod neutrae, ut in tali natura sunt, sunt causabiles ab extra, sed ubi Actore naturae tantum. – Et ex hoc putet responsio ad Scotum ¶,

• a nam. ».

V. Secunda distinctio est *de potentia*. Quin, ut dicitur VIII *Physic*», dupliciter contingit aliquid esse in potentia: scilicet essentiali, idest ad actum primum; aut accidentali, idest ad actum secundum. Et, ut patet in II et III *de* intellectu, intellectus tunc dicitur esse in potentia essentiali, quando est sicut tabula nuda: tunc autem in potentia accidentali, quando est sicut sciens non netu intelligent. In proposito ergo sermo est de potentia essentiali, et ad perfectionem secundum actum primum, non aliquam, sed omnem, tam substantialem quam accidentalem, naturalem tamen.

B[^]Vb.iiicap'
rt. 2° «.

• a. nom. ni.

VI. Unde ad primam instantium dicitur, quod obiectio est satis puerilis: quoniam aliud est arguere ex propositionibus particularibus, et aliud est urgere ex una conditione particulari alicuius naturae. Arguimus enim hic ex ista corporum caelestium conditione, quia scilicet sunt naturaliter completa; et tamen facimus propositionem universalem de omnibus corporibus primis. Unde proportionalius illa est particularis quoad conditionem in qua attenditur; et est universalis quoad praedicationem.

Ad secundam vero instantiam dicitur, quod corpora caelestia quamvis comparentur ad perfectiones accidentales ut potentia uel netum, quia se habent ut receptivum uel receptum; non tamen sunt in potentia essentiali aut accidentali respectu carum. Unde non est ad propositum talis potentia.

Ad tertiam vero instantiam dici potest dupliciter. *Primo*, quod proportionabilitas inter angelos et corpora caelestia magis attenditur secundum potentiam essentialem quam accidentalem: quia actus secundus corporum est operatio transiens, angelorum vero immanens; actus vero primus utrobique est in eo cuius est, et quoad hoc eiusdem ordinis. Tum quia netus primus utrobique est naturalis: netus vero secundus non, sed angelorum est operatio libera, corporum vero naturalis. Et propterea haec absque imperfectione non essent in potentia accidentali: illi vero ex libertate, in natura tamen finita, habent potentiam accidentalem. – *Secundo* dici potest quod, quemadmodum in corporibus caelestibus potest de novo aliquid acquiri partialiter, ut patet de partibus motus et terminis eius, et similiter de partibus lunae quoad illuminari; ita in angelis est potentia accidentaliter ad aliquam novam cognitionem. Proportionaliter enim se habent. Corpora namque caelestia semper moventur, et tamen mutantur de termino in terminum; et luna semper illuminatur, et tamen semper mutatur. Angeli autem et semper actu intelligunt, saltem seipsum; et mutantur de una intellectione in aliam, respectu aliorum cognitorum.

• (X i.

VII. *Secunda ratio* est. Modus quo res naturaliter perficitur, causatur ex naturali modo essendi eiusdem. Cuius signum est, quod in anima nostra, cuius naturalis modus essendi est esse in corpore, naturalis etiam modus quo perficitur, est ut accipiat a corpore: alioquin frustra uniretur corpori, cum materia sit propter formam, et non e converso. Sed angeli subsistunt absque omni coniunctione ad corpus. Ergo perficiuntur absque acceptione a corpore, per influxum intelligibilem ab Actore naturae.

¶ Cf. boss, a-

VIII. Circa hanc rationem, Scotus, ubi supra *, dicit quod, quamvis ex modo essendi animae concludatur modus quo perficitur; ex incorporeitate tamen angeli non potest concludi quod non perficiatur ab obiecto corporeo: quoniam independentia uel corpore ut materia, non infert independentiam a corpore ut obiecto.

Scotus T. II.

IX. Ad hoc dicitur, quod processus s. Thomae iuxta doctrinam traditam in *Poster.* procedit, scilicet, si *affirmatio est causa affirmationis negatio erit causa negationis*: et tenet in causis propriis. Si enim propria causa quare anima accipit perfectionem suam a corpore, est modus essendi eius, consequens est quod negatio talis modi essendi erit causa negationis talis modi perficiendi: inanio oppositus modus essendi erit causa oppositi modi perficiendi. Quod autem modus essendi animae sit propria causa modi perficiendi passive, probatur a 5. Thoma, quia aliter unio animae intellectivae ad corpus, quae importat talem modum essendi, frustra esset. Et tenet sequela. Quia talis unio aut est primo propter bonum animae, aut propter bonum corporis: sed hoc non potest dici, quia forma non est propter materiam: relinquitur ergo illud, quia materia est propter formam. Constat autem proprium bonum animae intellectivae in perfectione intellectuali consistere. Et ex huc patet quod independentia naturalis uel corpore ut a materia, infert independentiam ab eodem ut obiecto.

X. Sed contra hoc tamen instat iterum Scotus, in Quarto, dicitur xi.v., dicens dupliciter posse solvi hanc rationem. Primo, dicendo quod non sequitur animam frustra uniri, si per hanc viam et per alium possit perfectio acquiri: sicut non sequitur frustra potionem sumere infirmum, qui etiam per sectionem, absque polmne, posset sanari. – Secundo, dicendo quod anima non unitur propter bonum proprium, nec materiae, sed totius compositi. – Et sic utroque modo negatur quod modus essendi talis sit propria causa talis modi perficiendi.

13 rc%F

XI. Ad primum horum dicitur, quod in generatione entium perfectorum non contingit ponere plures modos, ut patet in naturalibus. Non ergo est rationabile perfectionem substantiae intellectualis pluribus modi posse naturaliter fieri: quoniam unius naturae unus est modus naturalis suae perfectionis. – Secundo, quod frustra fit per plura, quod fit per pauciora aequae bene. Sed sic esset in proposito: inmo melius anima perficeretur immediate ab obiecto, quam a vicc-obiecto, idest phantasmate. Igitur aut iste non erit naturalis, aut ille.

Ad secundum autem dicitur quod, quia intellectuale, ut sic, non est netus corporis, consequenter, ut sic, non est pars compositi corporei. Ergo, loquendo de substantia intellectuali formaliter, non potest dici quod primo est propter compositum, nisi assignetur ratio quare unibilis est corpori. – Nec potest dici, quia est tota forma, puta intellectiva simul et sensitiva. Quia de hac coniunctione quaeritur eodem modo: – Aut propter bonum sensitivi, aut intellectivi: non primum, quia illud est ut materia: ergo secundum, scilicet ut a sensibus accipiat; et habetur intentum.

XII. In responsione ad secundum, ubi ponuntur duae viae respondendi, adverte quod Scotus. in locis allegatis, obicitur. Oportet nunc, ».

impugnat primam responsionem tripliciter. Primo, contra eius efficaciam arguit sic. Esse imaginabile aut ponitur medium inter esse intelligibile et sensibile ex parte obiecti, seu rei cognitae; aut ex parte intellectus, seu potentiae abstrahentis. Si ex parte rei, sequeretur quod etiam Deus non posset intelligere lapidem. nisi media imaginatione, aut esse imaginabili. – Si ex parte intellectus, argumentum non concludit. Quia stat quod aliquid sit medium virtuti interiori, et tamen non sit medium virtuti superiori: sicut, verbi gratia. gradus caloris ut quatuor. habet rationem medii respectu virtutis calefactis ac debilis, paulatim calefacientis, et non virtutis vehementis, subito magnum calorem inducentia.

Secundo, ad idem arguit sic. Nihil est in phantasmate per quod sufficiat uel causandum speciem intelligibilem in suo ordine, quod non eminentius sit in re cuius est phantasma: ergo res sensibilis in seipsa potest communicare speciem: igitur phantasma est medium per accidens, idest pro statu isto. Antecedent probatur: quia phantasma per hoc tantum agit, quia est receptivum obiecti.

Tertio, contra eius veritatem instat, volens falsum esse quod esse imaginabile sit medium inter esse intelligibile et sensibile, quoniam esse imaginabile comprehenditur a

hoc extremo quod est esse sensibile, quemadmodum imaginatio sub cognitione sensitiva.

XIII. Ad has obiectiones dupliciter dici potest. Primo, quod s. Thomas ideo addidit secundam responsionem, quia videbat rationem hanc pati calumniam, nec credidit ipsam esse necessariam, sed probabilem. – Ego autem puto opinatum esse ipsum, cum Averroe, in *de Sensu et Sensato* ♦, hanc rationem necessario concludere, si philosophiae propositiones, ut philosophos decet, admittantur. Addidit tamen secundam responsionem, ut theologis, et secundum imaginationem loquentibus, satisfaceret.

XIV. Dicendum est ergo quod ratio efficax est; et quod medium hoc est essenziale, non tantum in essendo. sed etiam in causando, non simpliciter, sed respectu talis causae, scilicet rei sensibilis. Quod enim esse imaginabile sit medium in essendo inter esse sensibile exterius et esse intelligibile, per se notum est: quia *quod quid erat esse* imaginabilis partim est materiale et partim spirituale. – Quod vero sit medium in causando esse intelligibile non simpliciter, ex eo patet, quod effectus iste, scilicet esse intelligibile. potest causari absque esse imaginabili concurrente; ut patet de speciebus congenitis ipsis angelis. – Quod autem sit medium essenziale in causando eundem effectum respectu talis causae, scilicet sensibilis exterioris; idest quod, si esse intelligibile causari debet non re sensibili extrinseca, causari non potest nisi per tale medium, scilicet esse imaginabile (et loquimur semper de potentia et ordine naturali), declaratur ex illa maxima Dionysii, in cap. *de Div. Nominum*, scilicet quod *ordo universi hoc habet, ut supremum infimi attingat infimum supremi*. Ex hac enim habeo quod sensibile non nisi in suo supremo pertingit ad intimum ordinem intelligibilem. Constat autem quod supremum in ordine sensibilium est esse imaginabile, quin est spiritualissimum, et propinquissimum intelligibilitati: et quod infimum in ordine intelligibili est concurrere ad speciem intelligibilem educendam de potentia in actum. Igitur naturalis ordo rerum exigit ut res sensibilis, secundum esse omnino materiale, non possit esse immediatum cooperans virtuti intellectuali producenti esse intelligibile: sed si cooperari debet, oportet quod prius ad summum gradum perveniat. Habeo etiam secundo, quod solus intellectus humanus, qui est infimus in ordine intellectualium, coniungitur supremo sensibilium, quod est concurrere cum sensibilibus in habendum et colligendum esse intelligibile. Intellectus vero superiores altiori modo illud obtinent.

XV. Et ex hoc patet responsio ad obiecta *. Nam dicendum est ad primum, quod esse imaginabile est medium non solum ex parte virtutis intellectivae, sed etiam ex parte sensibilis rei cognitae; non inquantum habet rationem obiecti seu termini, sed inquantum habet rationem causae et motus. Et sic patet instantias non ob stare.

Ad secundum vero, negatur assumptum; quoniam spiritus phantasmatis non per accidens, sed per se concurrat ad talem causalitatem, ut ex dictis iam patet. – Ad probationem autem dicitur, quod phantasma agere ratione naturae repraesentatae tantum. potest dupliciter intelligi. Uno modo, (namquam ratione agendi: et sic conceditur. Alio modo, tanquam conditione agentis: et sic est falsum.

* Cap. xi.

* CL num. xu.

* Nno. prace.

Quidditas enim bovi» non secundum quodeumque esse est proximum principium sui ipsius in esse intelligibili, sed secundum esse spiritualissimum proprii ordinis, scilicet sensibilis. Unde quemadmodum *quod quid erat esse* bovis est prima ratio agendi in generatione naturali, cum bos generat bovem; esse nutem materialiter et sensibiliter, ut bos est in rerum natura, est conditio et rationis agendi et agentis: ita, cum phantasma speciem intelligibilem concusat, cum phantasma nihil aliud sit quam natura bovina in tali esse spirituali, ratio agendi est ipsa natura, sed conditio rationis agendi et agentis est talis spiritualitas. Quae non eminentius continetur in obiecto extrinseco: quoniam ipsa est ab anima, non quacumque, sed suprema. seu secundum sui supremum; quoniam sensitivum ex conjunctione ad intellectum, obtinet vim cogitativam, a qua est tanta spiritus unitas. Nec obstat quod phantasma sit quantum quoddam et materiale, ac per hoc conveniens in modo essendi cum obiecto extrinseco. Quoniam, ut ex dictis * patet, modus iste essendi, quamvis sit eiusdem generis, est tamen alterius et nobilioris rationis, adeo ut differat ab illo plus quam genere physico, et sit supremus in tota latitudine modorum essendi sensibilium; ut summa propinquitas eius ad ordinem intelligibilem testatur. Et propterea, ut dictum est*, quidditas in tali esse potest esse naturalis concausa esse intelligibilis: non autem quidditas in esse omnino materiali.

Ad tertium vero dicitur, quod esse sensibile duobus modis sumi potest. Uno modo, communiter: et sic constat quod esse imaginabile est eius species. Alio modo, magis stricte, et usitatus, pro sensibili exteriori: et sic constat imaginabile esse medium. Et quin de tali sensibili est sermo, ut per se notum est, ideo obiectio est satis frivola.

XVI. In responsione ad tertium, advene quod Scotus, in Quarto, dist. xi.v, qu. n ♦ tenens distantiam localem impedire cognitionem tam angeli quam animae separatae, auctoritatibus munit se scilicet Augustini in libro *de Cura agenda pro Mortuis*9, et Gregorii in Homiliis*, dicentium animas separatas nescire quae fiunt hic, sed ea discere vel ab angelis, vel ab animabus hinc euntibus, ut sancti Patres didicerunt a Iohanne Baptista descensum ad inferos. – Adducit etiam duas auctoritates Aristotelis: alteram ex VIII *Physic.*9, ubi vult Intelligentium moventem orbem esse praesentem illi parti unde incipit, seu ubi est velocissimus motus: alteram ex VII *Physic.*, ubi vult agens et patiens esse simul simultate contactus in corporibus, vel simultate maiore, scilicet mutuae praesentiae, in spiritualibus. Apud ipsum ergo requiritur praesentia; nec aequaliter se habet Intelligentia ad distans et propinquum.

Ad has obiectiones dicitur, quod peccant primo, quia supponunt angelum seu animam separatam accipere cognitionem a rebus sensibilibus. – Peccant secundo, *secundum non causam ut causam*: quoniam aliunde provenit ignorantia eorum quae fiunt apud nos. et non ex distantia, ut infra * patebit. Unde auctoritates Augustini et Gregorii non sunt in propositum. – Similiter et auctoritates Aristotelis: quia loquuntur de actione et passione. Quamvis ex superius dictis in quaestione de loco angelorum*, iam pateat quomodo auctoritas intelligenda sit de praesentia ordinis.

* Cf. IVJ.

* Ihd.

* Qo. Liua. irt 7. S.

* Qu. ut. «A-k

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SUPERIORES ANGELI INTELLIGANT PER SPECIES MAGIS UNIVERSALES QUAM INTERIORES

infra, qu. LXXXt, nn. t; II *Sent.*, dht. m, pane n. qu. n. arr. 1; II *Cant. Gent.*, cap. XGVII; *De Verit.*, qu. vii, art. io; Qu. *de Anima*, art. 7. ad 5; an. 18; *De Causis*. loc. v

de tertium sic proceditur. Videtur quod superiores angeli non intelligant per species magis universales quam inferiores, enim esse videtur quod a particularibus abstrahitur. Sed angeli non intelligunt per species a rebus abstractas. Ergo non

potest dici quod species intellectus angelici sint magis vel minus universales.

2. Praeterea, quod cognoscitur in speciali, perfectius cognoscitur quam quod cognoscitur in universali: quia cognoscere aliquid in universali est quodammodo medium inter potentiam et

actum. Si ergo angeli superiores cognoscunt per formas magis universales quam inferiores, sequitur quod angeli superiores habeant scientiam magis imperfectam quam inferiores. Quod est inconveniens.

3. Praeterea, idem non potest esse propria ratio multorum. Sed si angelus superior cognoscat per unam formam universalem diversa, quae inferior angelus cognoscit per plures formas speciales, sequitur quod angelus superior utitur una forma universali ad cognoscendum diversa. Ergo non poterit habere propriam cognitionem de utroque. Quod videtur inconveniens.

Sed contra est quod dicit Dionysius, xii cap. *Angel. Hier.*, quod superiores angeli participant scientiam magis in universali quam inferiores. – in libro *de Causis* * dicitur quod angeli superiores habent formas magis universales.

Respondeo dicendum quod ex hoc sunt in rebus aliqua superiora, quod sunt uni primo, quod est Deus, propinquiora et similia. In Deo autem tota plenitudo intellectualis cognitionis continetur in uno, scilicet in essentia divina, per quam Deus omnia cognoscit. Quae quidem intelligibilis plenitudo in intellectibus creatis * inferiori modo et minus simpliciter invenitur. Unde oportet quod ea quae Deus cognoscit per unum, inferiores intellectus cognoscant per multa: et tanto amplius per plura, quanto amplius intellectus inferior fuerit.

Sic igitur quanto angelus fuerit superior, tanto per pauciores species universitatem intelligibilium apprehendere poterit. Et ideo oportet quod eius formae sint universalesiores ♦ quasi ad plura se extendentes τ unaquaeque earum. – Et de hoc exemplum aliquantulum in nobis perspicitur potest. Sunt enim quidam, qui veritatem intelligibilem capere non possunt, nisi eis particulatim per singula explicetur: et hoc quidem : ex debilitate intellectus eorum contingit. Alii vero, qui sunt tortioris intellectus, ex paucis multa capere possunt.

Ad primum ergo dicendum quod accidit universali ut a singularibus abstrahatur, inquantum intellectus illud cognoscens a rebus cognitionem accipit. Si vero sit aliquis intellectus a rebus cognitionem non accipiens, universale ab eo cognitum non erit abstractum a rebus, sed quodammodo ante res praeexistens; vel secundum ordinem causae, sicut universales rerum rationes sunt in Verbo Dei; vel saltem ordine naturae, sicut universales rerum rationes sunt in intellectu angelico.

Ad seci NDt.M dicendum quod cognoscere aliquid in universali, dicitur dupliciter. Uno modo, ex parte rei cognitae, ut scilicet cognoscatur solum universalis natura rei. Et sic cognoscere aliquid in universali est imperfectius *: imperfecte enim cognosceret hominem, qui cognosceret de eo solum quod est animal. Alio modo, ex parte medii cognoscendi. Et sic perfectius est cognoscere aliquid in universali: perfectior enim est intellectus qui per unum universale medium potest singula propria cognoscere, quam qui non potest.

Ad tertium dicendum quod idem non potest esse plurium propria ratio adaequata. Sed si sit excellens, potest idem accipi ut propria ratio et similitudo diversorum. Sicut in homine est universalis prudentia quantum ad omnes actus virtutum; et potest accipi ut propria ratio et similitudo particularis prudentiae quae est in leone * ad actus magnanimitatis, et eius quae est in vulpe ad actus cautela, et sic de aliis. Similiter l sententia divina accipitur, propter sui excellentiam, ut propria ratio singulorum: quia est in ea unde sibi singula simulantur secundum proprias rationes. Et eodem modo dicendum est de ratione universali quae est in mente angeli, quod per eam, propter eius excellentiam, multa cognosci possunt propria cognitione.

a) *utitur*. – *utetur* codices et a b.

p) *intellectibus creatis*. – *intelligibilibus* F, *intelligibilibus creatis* G, *intelligibilibus creatis* cd. a. *intelligibilibus creaturif* Pl.

7) *extendentes*, *-extendenda* Fa.-Pm *de hoc. hoc per* AU. *hoc ceteri*

Z) *quidem*. – Oni. codices cl 4.

«) *Similiter*. – *Et similiter* codices. – *ut tunc propria w.* mint PAD EFGpC; *pro quia est, quae est* Π·A. *quae sunt* PB; *p-o unde, ut* F, *unde et* G; *pro limitentur, simulantur* PBj 5, *similatur* D.

Commentaria Cardinali? Caietani

In titulo advertendum est quod, cum universalitas speciei intelligibilis non sit in praedicando seu essendo, nec in causando, sed in *repraesentando*; intelligere per species universales nihil aliud est quam intelligere per species ad plura se extendentes in repraesentando. – Et quoniam hoc contingit dupliciter; uno modo, per repraesentationem rei magis universalis; alio modo, per repraesentationem plurium in actu, eo modo quo species repraesentativa animalitatis et omnium per se differentiarum eius naturaliter, universalior species diceretur et esset, quam repraesentativa animalitatis aut humanitatis tantum. Et hoc modo sumitur *universalior* in proposito, et non primo modo.

II. In corpore articuli unica est conclusio responsive affirmativa, dupliciter probata, scilicet: Angeli, quanto sunt superiores, tanto per species universales intelligunt. – *Probatio prima* est ista. Intellectus, quanto sunt naturaliter superiores, tanto sunt similiores Deo in perfectione intelligibili et modo eius: et quanto magis sunt similiores, tanto per pauciores species intelligunt: ergo per universales.

Consequentia est nota: alioquin intelligent per paucio-

res species, non haberet perfectam notitiam de omnibus. – Prima autem propositio patet ex eo, quod naturae graduntur secundum propinquitatem similitudinis naturalis ad primum. – Secunda vero probatur ex eo, quod Deus omnia per unum, ut quo, intelligit: et hoc est perfectionis simpliciter. Ex hoc enim evidenter sequitur quod similis Deo et perfectius intelligendi vim obtinet, qui per pauciora omnia intelligit distincte, quam qui per plura: quoniam minor paucitas propinquior est unitati quam multitudo; et lumen intellectus minus divisum aut divisibile, perfectius est quam divisibile per multas rationes intelligendi ad huc ut intelligat.

Cuius signum est *secunda probatio* in littera adducta, quam experientia dubitare non permittit. Experimur enim in nobis ipsis quosdam discipulos esse, quibus oportet omnia singulatim dicere, quasi per singulas species articulando: quosdam vero, qui suum ex uno multa apprehendunt; nec hoc aliunde quam ex nobilitate ingenii provenit.

111. Circa rationes adductas, et conclusionem, occurrunt obiectiones Scuti, in Secundo, dist. m» qu. x. Ibi contra

primam rationem instat, dicens propositionem illam *Quanto angeli sunt similiores Deo, tanto per pauciores species intelhgunt*, esse falsam. Quiu non oportet quod intellectus similior Deo, assimiltur magis sibi in hoc quod est per pauciores species intelligerc; »cd in hoc. quod limpidiu intelligit.

IV. Contra secundam vero rationem, n signo sumptam, initat, dicens supponi ibi falsum, puta quod homines melioris ingenii per pauciores species intelligent. Quoniam tot sunt In illis, quot sunt in his qui sunt hebetioris ingenii: sed illi citius et limpidiu cognoscunt.

V. Contra conclusionem autem directe arguit tripliciter. *Primo*. Unitas rationis intelligcndi praesupponit unitatem obiccti adaequati, idest continentis virtualiter objective omnia quae species illa continet representative; ut putet de essentia divina ut ratione intelligcndi, et ut obiccta. Sed impossibile est dari tale unum obicctum continens multitudinem quidditatum. Ergo non potest dari aliqua species creata repraesentans distincte multas quidditotes.

Secundo. Quaelibet ratio cognoscendi potest habere netum libi adaequatum: sed talis species non posset habere actum sibi adaequatum: ergo non datur. – Probatur minor: quia apud te, angelus non potest simul plures species actu intelligerc distincte. – *Tertio*, arguit ad idem ex parte habitus, ducendo ad idem inconueniens: scilicet quod angelus plures naturas simul cognosceret distincte.

Affert praeterea unam aliam rationem contra tenentes speciem aliquam in angelo non repraesentare tot, quin possit plura repraesentare: quod quidem dicit a nobis non oportere teneri. – Et bene dicit in hoc, de quidditatibus loquendo. Quoniam secus est de singularibus. Et propterea, cum tractabitur inferius de repraesentatione infinitorum singularium per unam spccicin angelicam, solvetur eius ratio.

VI. Ad obicctionem contra primam rationem" dicitur, notando quod duplex genus perfectionum invenitur in Deo quaedam enim sunt communicabiles creaturis, ut sapientia et bonitas; quaedam vero incommunicabiles, ut infinitas et deitas, et intelligerc omnia distincte per substantiam suam, et alia huiusmodi. Nec solum inter se differunt perfectiones hac. sed differenti modo creaturae similiores Deo his appropinquant. Quoniam secundum primas perfectiones, attenditur appropinquatio penes magis participare rationem formalem illius perfectionis: secundum vero perfectiones incommunicabiles, appropinquatio attenditur secundum maiorem recessum nb opposito; illud enim est similius deitati, cuius natura magis recedit n non esse, etc. – Nota secundo, quod non solum intelligerc est perfectio simpliciter, sed etiam *intelligere omnia per unum*; ut patet ex definitione perfectionis simpliciter, posita nb Anselmo, *Λογολογ.* xv. Nec refert, in proposito, an sit perfectio simpliciter seorsum et de per se; an sit gradus seu modus perfectionis simpliciter, ut hoc quod dico *actus purus*. – Nota tertio, quod suprema pars universi, idest angeli, ex natura sua vindicant sibi similitudinem ad Deum, non secundum quasdam perfectiones simpliciter, sed secundum omnes, magis tamen et minus secundum gradus suos; ut patet discurrendo per omnes perfectiones simpliciter.

Et super hoc fundatu est ratio s. Thomae ostendentis angelos, quanto superiores, tanto per pauciores species intelligerc: quia sunt similiores Deo secundum omnes perfectiones simpliciter, et consequenter secundum hanc. Unde irrationabilis, et a philosophia aliena est exceptio istius. Quare enim magis ista, quam aliae, excipienda est?

Secundo dicitur, quod ratio fundatur super essentiali graduatione intellectuum, ut sic: quoniam quanto intellectus est superior, tanto est perfectior: quanto autem perfectior, tanto unitior, ut sic liceat loqui, eo quod virtus unita maior est scipsa dispersa. Constat autem magis unum et individuakm esse intellectum minus partitum per species intelligibilcs, quam cum qui per plures species dividendus est nd singula cognoscenda. Et consequenter quanto intellectus est perfectior, tanto est similior Deo, non solum in hoc, quod limpidiu cognoscit; sej etiam in hoc, quod per pauciores species cognoscit.

VII. Ad obicctionem vero contra secundam rationem* dicitur, quod s. Thomas non accepit pro signo, ingeniosiores homines ex paucioribus speciebus intelligerc (quoniam hoc latet): sed id quod evidens est, hos scilicet qui ingenio praestant, ex paucioribus principiis, et absque distincta singulorum propositione apprehendere. Hoc enim est signum evidens quod in uno multa apprehendere, nec egere singula seorsum proponi, attestatur magnitudini intellectus.

VIII. Ad obicctiones autem contra conclusionem* dicitur, quod unitatem speciei praesupponerc unitatem obiccti primi et adaequati, dupliciter intelligi potest. Imo modo, quod praesupponnt *unitatem formalem et realem* illius sic in rerum natura existentis. Et hoc modo non oportet eue verum, ut patet de specie intelligibili in nobis naturae bovinae: talis enim res non est sic in rerum natura, ut adaequate praesentatur per speciem; et propterea nulla una res singularis invenitur in rerum natura adaequate illi respondent- Mio modo, ut pruesupponnt *unitatem tantum formalem* obiccti; quemadmodum si species naturae leoninae a Deo alicui intellectui esset impressa. Et hoc modo verum est universaliter quod omnis species supponit unitatem obiccti: quoniam et omnis potentia respicit primo unam rationem formalem. – Et sic dico quod argumentum decipitur, putans primo modo verificari maiorem: cum tamen in solo Deo verificetur. In ceteris vero sal est quod quaelibet species respiciat primo unam rationem formalem. Et hoc modo se habent species angelicae.

IX. Ad secundam vero obicctionem, ex parte actu», conceditur quod angelus quilibet potest habere actum adaequatum cuilibet suae speciei. – Nec no» dicimus oppositum, dicendo quod non potest simul plura intelligerc. Quoniam formaliter loquimur, et intendimus quod non potest simul plura, ut plura, intelligere simul: non est autem plura ut plura intelligerc, quando multa intelliguntur per unum speciem; vel etiam per plures species ordine quodam se habentes, vel in ordine ad unum, etc.

X. Contra eandem conclusionem instatur, quia videtur contradicere supra dictis. quoniam sequitur ex ea quod posset dari aliquis angelus, qui omnia intelligercet per essentiam suam solam. – Et tenet sequela, adiuncta ulia propositione tua, scilicet quod quolibet angelo facto potest Deus facere perfectiorem substantialiter *. Ex hoc enim sequitur quod si, facto angelo qui omnia intelligat per duas species, scilicet essentiam proprium et unam superadditam, fiat alter superior: ille intelliget per pauciores species, et sic per unam tantum; quae procul dubio erit essentia sua.

Ad hoc dicitur breviter, negando consequentiam. Quoniam stante illa hypothcsi (quidquid de illa sit), dicitur quod, creato superiore angelo, necessario omnibus inferioribus angelis superadderetur nova species, qua distincte possent illum intelligerc. Et sic in illo qui erat supremus, erunt tres species: in isto vero noviter facto essent duae tantum, et consequenter pauciores. Et sic eodem modo dicendum est, si procedatur in infinitum: semper superior habebit pauciores species, non per minorationem dualitatis, sed per additionem seu multiplicationem pluralitatis in inferioribus.

XI. In responsione ad ultimum argumentum, dubium occurrit circa illam propositionem: *Species intellectus angelici, propter sui excellentiam, est ratio seu similitudo multorum distincte, quemadmodum essentia divina est ratio omnium*. Hoc enim videtur esse falsum et impossibile. Quoniam talis excellentia aut est in essendo, aut in repraesentando tantum. Sed non potest dici quod sit in repraesentando tantum. Tum quia ratio seu proportionalius ad essentiam divinam nulla esset, quoniam essentia divina propter excellentiam incessendo, quia scilicet est prachabens omnem essendi rationem et modum, habet excellentiam in repraesentando omnia. – Tum quia, reddendo rationem quare species angelica, una existens, est multorum distincte repraesentativa, *quia est excellens*, idest *quia excellenter repraesentat*, esset idem per idem declarare, et nullam reddere causam nisi secundum verba: quia idem est multa distincte repraesentare, et singula excellenter seu inadacquate repraesentare.

* Qo. I u i, «rt. 3; cf. Coexemt.

* a. nam. m.

Nec etiam did potest quod sit propter excellentiam *in essendo*. Tum quia sequeretur quod una species in mente angeli esset in essendo excellentior multis substantiis sensibilibus specificè distinctis; immo multis substantiis angelicis; immo forte omnibus substantiis netu creatis inferioribus supremo angelo: quoniam inferiora intclligunt angeli per huiusmodi species excellentes. – Tum quia illa species esset etiam nobilior in essendo quam essentia sui angeli: quoniam quod est tantae excellentiae in essendo, ut habeat in se unde sibi assimilentur omnia inferiora secundum proprias eorum quidditates, nobilius est in essendo quum id quod non habet. – Tum quia hoc repugnat doctrinac s. Thomae -, et communi. Quoniam quemadmodum communicari nequit substantiae angeli ut sit tantae excellentiae in essendo, quod sit propria similitudo multorum; ita nec tali speciei: cum utrumque creatura sit, et determinatum ad genus et speciem.

XI). Ad evidentiam huius difficultatis, notandum est *primo*, quod duo sunt genera entium. Quaedam ad hoc primo instituta ut sint, quamvis forte secundo alia repraesentent: et haec vocamus *res*. Quaedam vero ad hoc primo instituta sunt naturaliter, ut alia repraesentent- et haec vocamus *intentiones rerum*, et *species* sensibiles seu intelligibiles. Necessitas ilbtcm ponendi haec duo rerum genera, est quia oportet cognoscitivum esse non solum ipsum, sed aliu, intellectivum vero esse omnia; ut patet cx qu. xiv., et communi animi philosophorum conceptione, convenientium in hoc, quod *simile simili cognoscitur**. Nec naturae rerum secundum scipsas possunt esse in cognoscitivo (quia lapis non est in anima): nec ipsum cognoscilivum, secundum suam substantiam sohim et finitam, potest esse tantae excellentiae, ut habeat in se unde distinete sibi assimilentur naturae rerum cognoscibilium secundum proprios carum rationes. Unde restat, cum nec esse naturae cognoscitivi sit ratio cognoscibilium, nec esse naturale cognoscibilium sit secundum se in cognoscitivo; ut oportuerit institui α natura ens intentionalc, quo cognoscitivum esset cognoscibilia.

XIII. Notandum est *secundo*, quod cognoscitivum et intentionalc non distinguuntur sicut duo rerum ordines; sed potius ut concurrentia ad perfectionem unius ordinis, scilicet naturarum cognoscitis arum : quoniam intentionalc complementum intrinsecum cognoscitivi est. *Complementum* quidem, quia ad supplendum quod substantiae cognoscitivac debetur, scilicet esse cognoscibilia, inventum est: *intrinsecum* vero, quia ad perficiendum et eliciendum intrinsecam eius operationem, adiungitur. – Unde cx hoc proportionaliter se habent et quoad actum et potentium, et quoad altitudinem gradus. Quoad actum quidem, quia eo-gnoscitivo in actu inditum est actu esse intentionalc, quo est sua cognoscibilia ; cognoscitivo vero in potentia inest in potentia tale esse intentionalc; ut patet et in anima intellectiva et sensitiva nostra. Quoad altitudinem vero gradus, quoniam quanto vis cognoscitivo est altior, tanto magis unite se habet ad cognoscibilia; ut patet ascendendo a sensibus particularibus ad sensum communem, et sic deinceps. Quanto autem magis \irtus cognoscitiva unitur, tanto minorem diversitatem exigit in esse intentional, quo est cognoscibilia : ac per hoc, quanto virtus cognoscitiva est altioris ordinis, tanto altius, et consequenter minus distinctum, et magis universale in repraesentando, sibi vindicat esse intentionalc, quo cognoscibilia est: quod nihil aliud est quam id quod vocamus species intelligibiles.

Et hoc modo mirabilis naturae intellectivae gradus, a pri-

mo intellectu ordinate proveniens, perpenditur. Nam ipse omnia est per substantiam suam, et per eam solam omnia nos it. Et cum hoc aliis communicari non potuerit, quia entia limitata sunt, collutum est eis ut tales essent substantiae ac tantae perfectionis, ut quod secundum esse substantiale habere non possunt, secundum esse intentionalc haberent, magis et minus universaliter, iuxta maiorem et minorem perfectionem substantiae cognoscitivae adeo quod anima nostra, ultima in ordine intellectualium, divisibilis sit secundum esse intentionalc tanta diversitate, quanta materia secundum esse naturale.

XIV. His stantibus, ad oblecta - dicitur, quod hic est *er. num. u.* sermo de excellentia *in essendo*. Quae dupliciter intclligi potest: vel respectu eorum quae repraesentantur; vel respectu aliarum specierum rcpracicntivarum eorundem obiectorum. Si respectu naturarum cognoscibilium intclligatur excellentia, non potest intclligi nisi *in modo essendi*, pro quanto species superioris angeli habet modum essendi allions ordinis quam habeant non solum sensibilia, sed etiam angeli inferiores : et propter talem excellentiam potest plurium esse ratio distincta. – Si vero intclligatur respectu spccicrum intelligibilium, tunc clarius et facilius et absque ambiguitate relucet intentum. Et intclligitur de excellentia non solum in modo essendi, sed *in ipsa perfectione essendi*. ha quod imaginamur quod, cum in anima nostra sint diversae species iuxta diversitatem rerum repraesentatarum, puta species bovis, species lconis, species aquilae, etc.; ascendendo, erit dare unam speciem allions ordinis, aequivalentem excellenter seu eminenter illis tribus seu quatuor speciebus, et consequenter repraesentantem distincte nltiori modo illamct quae repraesentantur per illas quatuor species. Hoc enim est cognoscere per rationem universalem obiccto specialia: quod est maximae perfectionis.

XV. Et hoc modo clare patet adductas instantias nihil obstare. Nam non oportet dicere speciem universaliorem esse perfectiorem naturis repraesentatis: sed esse pcrctctiorem repraesentativis adaequatis carum. Quod est necessarium.

Nec est idem indicium de esse substantiali angeli, et esse intentional apud se: sed proportionale. Non esse idem quidem cx eo patet, quia impossibile communiter fatemur esse quod angelus, secundum esse suum substantiale, repraesentet propriam differentiam lapidis: et iam concedimus pariter quod secundum esse intentionalc sibi additum, illa repraesentatur. Unde patet repugnare esse substantiali finito, quod sit nd certam naturam limitaturo, et sit alterius. secundum propriam illius differentiam, repraesentativum; et non repugnare hoc esse intentional; nam species bovis in anima ad certam entis naturam definitum ens est, inter accidentia, et tamen bovinac differentiae propriae repraesentativa est. Et ratio huius diversitatis est ea quam supra 9 tetigimus: quia scilicet ens intentionalc est primo α natura institutum ad repraesentandum, pro complemento substantiae cognoscitivae; ipsae vero res quarum sunt intentiones, sunt primo institutae ad essendum. – Proportionale autem iudicium de substantia intellectiva et esse intentional est. Quia quanto substantia est altior. tanto esse intentionalc proprium illi est altius. Immo cx altitudine substantiae provenit altitudo intentionis: moioremque perfectionem. nequivocam tamen, ponit in angelo altitudo gradus substantialis, quam altitudo intentionis: quoniam haec nihil aliud ponit nisi eminenter acquivalec repraesentativis adaequatis rerum.

QUAESTIO QUINQUAGESIMASEXTA

DE COGNITIONE ANGELORUM EX PARTE RERUM IMMATERIALIUM

IX TRES ARTICULOS DIVISA

Deinde quaeritur Je cognitione angelorum ex parte rerum quas cognoscunt *, Et primo, de cognitione rerum immaterialium; secundo, de cognitione rerum materialium*. Circa primum quaeruntur tria. Primo: utrum angelus cognoscat seipsum. Secundo: utrum unus cognoscat alium. Tertio: utrum angelus per sua naturalia cognoscat Deum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS COGNOSCAT SEIPSUM

Il *Cont. Gent.*, cap. xenii; D. WenL, qu. vui, an. 6; III *de Anima*, text. n; /V Giusü, lcet, un.

<< >d primum sic proceditur. Videtur quod angelus seipsum non cognoscat. Dicit enim Dionysius, vi cap. *Angel. Hier.*, 'quod Angeli *ignorant proprias virtutes*.

Cognita autem substantia, cognoscitur virtus. Ergo angelus non cognoscit suam essentiam.

2. Praeterea, angelus est quaedam substantia singularis: alioquin non ageret, cum actus sint singularium subsistentium. Sed nullum singulare est intelligibile. Ergo non potest mtelligi. Ei ita, cum angelo non adsit nisi intellectiva cognitio, pon poterit aliquis angelus cognoscere seipsum.

3. Praeterea, intellectus movetur ab intelligibili: quia intelligere est *quoddam pati*, ut dicitur An'n IU *de Anima* *. Sed nihil movetur aut patitur a seipso; ut in rebus corporalibus apparet. Ergo angelus non potest intelligere seipsum.

*cip.vnt. Sed contra est quod Augustinus dicit, Il *super Gen. ad Litt.**, quod angelus *in ipsa sua conformatione* *, *hoc est illustratione veritatis, cognovit seipsum*.

' < Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, obiectum aliter se habet in actione quae manet in agente, et in actione quae transit in aliquid exterius. Nam in actione quae transit in aliquid exterius, obiectum sive materia in quam transit actus, est separata ab agente: sicut calefactum a calefaciente, et aedificatum ab aedificante. Sed in actione quae manet in agente, oportet ad hoc quod procedat actio, quod obiectum uniatur? agenti: sicut oportet quod sensibile uniatursensui, ad hoc quod sentiat actu. Et ita se habet obiectum unitum potentiae ad huiusmodi actionem, sicut forma quae est principium actionis in aliis agentibus: sicut enim calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visae est principium formale visionis in oculo.

Sed considerandum est quod huiusmodi species obiecti quandoque est in potentia tantum in cognoscitiva virtute: et tunc esi cognoscens in potentia tantum; et ad hoc quod actu cognoscat, requiritur quod potentia cognoscitiva reducatur in actum speciei. Si autem semper eam actu habeat, nihilominus per eam cognoscere potest absque aliqua mutatione τ vel receptione praecedenti. Ex quo patet quod moveri ab obiecto non est de ratione cognoscentis inquantum est cognoscens, sed inquantum est potentia cognoscens.

Nihil autem differt, ad hoc quod forma sit principium actionis, quod ipsa forma sit aliia inhaerens, et quod sit per se subsistens: non enim minus calor calefaceret si esset per se subsistens, quam calefacit inhaerens.

Sic igitur et si aliquid in genere intelligibilium se habeat ut forma intelligibilis subsistens, intelliget ' seipsum. Angelus autem, cum sit immaterialis, est quaedam forma subsistens, et per hoc intelligibilis actu. Unde sequitur quod per suam formam, quae est sua substantia, seipsum mtelligat.

An primum ergo dicendum quod littera illa est antiquae translationis, quae corrigitur per novam, in qua dicitur: *praeterea et ipsos*, scilicet angelos, *cognovisse proprias virtutes*; loco cuius habebatur in alia translatione: *et adhuc et' eos ignorare proprias virtutes*. – Quamvis etiam littera antiquae translationis salvari possit quantum ad hoc, quod angeli non perfecte cognoscunt suam virtutem, secundum quod procedit ab ordine divinae sapientiae, quae est angelis incomprehensibilis.

Ad secundum dicendum quod singularium quae sunt in rebus corporalibus, non est intellectus, apud nos, non ratione singularitatis, sed ratione materiae, quae est in eis individuationis princi-

a) *conformatione*, – *formatione* cd. b, *confirmatione* PARCDEEu.
-Pro *illustratione*, *illuminatione* G, in *illustratione* PRti. – Cf. loc. cit.
β) *uniatur*. – *iit* unitum C.
γ) *aliqua mutatione*. – *aliqua* (alia Λ, aliqua alia D. *immutatione codice** et ab.

2) *alii*, – *aliquando* PCDEFGdl.
i) *intelliget*, – *intelligit* PBE.tfr, *intelligent* CG, *intelligat* pA. – Pro *rcipsum*, *scipsam* codlcci.
C) *et*. – Ont. PEaK

pium. Unde si aliqua singularia sunt sine materia subsistentia, sicut sunt angeli, illa nihil prohibet intelligibilia esse actu.

An tertium dicendum quod moveri et pati conuenit intellectui secundum quod est in potential

Unde non habet locum in intellectu angelico: maxime quantum ad hoc quod intelligit seipsum.- Actio etiam intellectus non est eiusdem rationis cum actione quae in corporalibus invenitur, in aliam materiam transeunto.

potentia. — materia FGa.

Commentaria Cardinalis Caietani

in titulo hoc solum notandum est, quod praesentis intentionis est discutere principaliter modum quo angelus cognoscit scipsum. Quoniam quod cognoscat scipsum, apud sapientes dubium non est: sed de modo, an scilicet per substantiam suam, an per aliquam speciem superadditam scipsum cognoscat, dubitatur.

II. In corpore articuli unam conclusionem intendit, affirmative responsivam quaesito, scilicet: Angelus intelligit seipsum per suam substantiam. — Et probat eam syllogismo hypothetico sic. Si aliquid in genere intelligibilium sc habet ut forma intelligibilis subsistens, illud tale intelligit scipsum per scipsum: sed quilibet angelus est huiusmodi: ergo, etc.

Primani propositionem conditionalem probat s. Thomas, quoad id quod hic intenditur, discurrendo conditiones intelligibilis per scipsum. Ubi adverte quod in praedicato consequentis assumptae conditionalis, quatuor dicuntur: scilicet quod illud tale *intelligit*, et quod *intelligitur*, et quod *a seipso*, et quoti *per scipsum*. Et primum iam superius * discussum est convenire angelo. Reliqua vero hic intenduntur: quartum tamen principaliter. Ideo tota intentio huius corporis versatur circa *intelligibilc*, declarando quid per se, et quid per accidens concurrat ad intelligibilc in netu respectu alicuius intellectus. Unde quatuor praemittit conditiones, quas examinat, de obiecto intelligibili: scilicet *coniunctionem*, *causam*, *motum*, et *inhaesione*.

III. Ostendit ergo primo, quod intelligibilc in actu oportet esse coniunctum intelligenti, ex differentia inter obiectum operationis transeuntis et immanentis. — Secundo, quod intelligibile in actu coniunctum, sc habet ad intellectionem ut principium formale; sicut calor ad calefacere, et species visibilis ad videre. — Tertio, quod movere intelligens accidit ex eo quod intelligens est in potentia: et consequenter quod non per se requiritur ad intelligibilc in actu, quod moveat intelligentem. — Quarto, quod inhaerere intelligenti, quemadmodum species sensibilis inhaeret sentienti, accidit ex eo quod est accidens: quia si esset subsistens, nihil minue ad eundem effectum concurreret. Et consequenter quod non requiritur ad intelligibilc in actu, quod informet intellectum per inhaesione.

IV. Ex his enim quatuor deducitur assumpta condicionalis, dum ex his habetur quod ad intelligibilc in actu non aliquo intellectu, nihil aliud requiritur, nisi quod sit coniunctum, et sic coniunctum intelligenti, ut sit principium formale intellectionis in eo; sive hoc moveat ipsum, sive non; sive inhaerent sibi, sive non, sed subsistat. Ex hoc enim manifeste sequitur quod, si aliquid in genere intelligibilium sc habet ut forma intelligibilis subsistens, quod illud melius habet rationem completam intelligibilis in actu respectu sui ipsius, quod praesupponitur esse intellectivum; ac per hoc, intelligi a seipso per scipsum.

Et si diligenter inspexeris, adverte quod quatuor hac conditiones tribus illis conditionibus in consequente positae respondent: quoniam primae duae inferunt quod illud tale intelligitur; tertia vero, quod a seipso; quarta autem, quod per scipsum. Ex quarta enim habetur quod non oportet speciem mediare, qua inhaereat intelligenti: ex tertia vero, quod non oportet distinctum esse ab intelligente, propter rationem moventis et moti: ex secunda vero et prima, quod oportet esse ut actum et formam in genere intelligibilium.

Minor autem propositio assumpta * probatur a s. Thoma, quin angelus est forma subsistens intelligibilis in actu.

V. Circa maiorem scu conditionalem assumptam, et conclusionem *, dubium occurrit multiplex, tactum a Scoto,

in II *Sent.*, dist. xi, qu. vii. Sed antequam illa afferam, moveo unum dubium circa processum ». Thomae, quod etiam aliquando tangitur a Scoto sub alia forma. Et consistit in hoc, quia videtur processus iste adversari sibi ipsi, et aliis dictis s. Thomae, et veritati. *Sibi ipsi* quidem, quia in primi» duabus conditionibus dicitur quod oportet intelligibilc esse unitum intellectui ut principium formale quo operans operatur: deinde vero dicitur quod non oportet conjunctionem istam fieri secundum inhaesione. Qualiter ergo informabitur intellectus ab ipso intelligibili? — Et confirmatur. Quia coniunctio ista intelligibilis cum intellectu, aut est in esse, aut operari. Non in operari: quin tu dicis quod coniunctio ista praevenit operationem, immo est eius causa. Ergo est secundum esse: non substantiale, quia substantia angeli non est forma substantialis sui intellectus, realiter distincti non ipso, apud te: ergo secundum inhaesione. — Et confirmatur, inquit Scotus. exemplo tuo. Quin calor, si esset subsistens, quamvis esset principium calefaciendi. non tamen esset quo formaliter lignum calefaceret. Iam quamvis substantia angeli sit secundum se actu intelligibilis, et possit esse principium formale intellectionis, sicut calor calefactionis; non tamen posset esse principium formale quo formaliter intellectus aliquis intelligit, si non insit illi intellectui, sed per se subsistat.

Aliis vero dictis s. Thomae obstant haec: quoniam ipse in II *Cont. Gent.*, cap. ii. dicit hoc esse proprium divinae substantiae, ex hoc quod est verius ipsa et purus actus etiam in genere intelligibilium, quod possit esse principium formale quo intellectus intelligit, et non informare illum intellectum secundum esse. Non igitur stat simul quod hic dicitur.

Contra veritatem nutem, inquit Scotus: quia impossibile est aliquid esse quo formaliter res operatur operatione immanente, et illud non esse in ea; ut patet ex II *de Anima*, ubi per hoc medium, scilicet *quo formaliter operatur*, demonstratur illud esse formam dantem esse operanti.

VI. Circa tertiam conditionem*, obiectio Scoti occurrit argumentis sic. Obiectum in actu est causa in fieri et in esse respectu intellectionis: ergo intellectus, quandiu intelligit. patitur et movetur non intelligibili: et si semper intelligit. semper movetur. Male ergo dicitur non s. Thoma quod accidit intellectui moveri ab ubiecto, quia est quandoque intelligens in potentia.

VII. Circa quartam conditionem, occurrerent obiectiones Scoti: sed quia supponunt intellectum angelicum, quantum est ex se, concurrere mere passive ad intellectionem, et de hoc specialem faciemus quaestionem, ideo omitto.

III. Ad obiectiones primo loco allatus, dicendum est a. 0»» V. quod omnes supponunt unum falsum, scilicet quod essentia angeli comparetur ad angelum, inquantum intelligens est, ut forma separata, quia ponitur non inhaerens eius intellectui. Nos enim dicimus essentiam esse ipsi angelo, non solum in esse naturae intrinsecam, sed etiam in esse intelligibili. Ita quod est obiectum actu intelligibilc magis intime unitum quantum per informationem scu inhaesione quia est coniunctum per identitatem.

Ubi advertendum est quod causa huius erroris est non discernere inter intelligibilc extrinseca et intrinsecum. Cum enim oporteat intelligens. ad hoc quod intelligit, habere in se naturam intelligibilis, creditur quod, quemadmodum aliorum intelligibilium naturas per informationem habet, ita et sui ipsius oporteat habere: cum tamen ratio evidenter ducat ad oppositum. Quoniam quemadmodum

• CL duo. u.

— CL ibid.

intelligens diversimode sc habet nd essendum ipsum, et ad essendum alia; ita diversimode sc habet nd intelligendum sc ct alia. Et propterea, quia est ipsuromet in tali esse naturae, quod est etiam illud in esse intelligibili, quia illud esse naturae est actu intelligibilc; ideo seipsum per scipsum intelligerc potens est. Quia vero alia non est, neque secundum esse naturale, neque secundum esse intelligibilc, nisi aliquid superaddatur; ideo oportet species ponere aliorum.

IX. Patet ergo quid dicendum sit ad obiecta. Negandum est enim poni hic obiectum separatum: quoniam ponitur coniunctum, non per inhensionem. sed per identitatem ct per subsistentiam, non seorsum cl sepnratim ab intelligente, ut Scotus intellexit, sed in ipso intelligente. – Et ad hoc deservit exemplum de calore quo lignum calefacit: qui scilicet, si subsisteret in ipso ligno idem, non minus esset quo formaliter lignum calefaceret. Et similiter si species visibilis esset per se subsistens per identitatem in videme, esset nihilominus principium formule visionis in eo. Ad id nutem quod oppositum est obiectando, quod intellectus, apud s. Thomam, distinguitur realiter ab ipso angelo, dicendum est quod nihil refert ad propositum distinctio vel identitas intellectus cum angelo. Ut enim ex libro *de Anima* patet, sive ponatur quod substantia animae habeat in se naturas obectorum sensibilibum ct intelligibiliuni, sive ponatur quod potentiae ipsae sensilis ac ct intellectivae tales naturas habeant; idem est iudicium quoad posse et non posse operari. Imaginandum est enim quod, quia intelligerc primo est opus substantiae intelligenti*, perfectius intelligerc fit, si substantia ipsa utrumque vim habet, scilicet ct obiecti ct operantis, quamvis mediante aliqua proprietate illam operationem eliciat; quam si solum vim operantis habeat, ct mediante illimet proprietate, obiecti vim accidentaliter adipiscatur.

Nec obstat hoc aliis dictis s. Thomae. Quoniam esse formam intelligibilcm *alterius*, dixit proprium Deitatis: non autem esse formam intelligibilcm *sui ipsius*. Quod in proposito affirmamus, dum dicimus quod substantia angeli, quia est subsistens et perfecta in esse immateriali, habet ct quod sit intellectiva, ct quod sit actu intelligibilis, ac per hoc fluat ab ea vis qua intelligit respectu sui ipsius,

non egens aliu formatione; supplente substantia praeveniente, ct magis intrinseca ct modificativa ipsius quam quodeumque superadditum.

Et ex his etiam patet quod hoc non repugnat demonstrationi factae in II *de Anima*: quin non ponimus intelligibile separatum, sed magis coniunctum operanti quam per informationem. Sed quod multos fallit, est quia considerantur intellectus angeli ct substantia eius quasi duae res seorsum, ct quaeritur quomodo uniuntur: cum tamen, secundum veritatem, intellectus fluat ab essentia actu intelligibili, magisque intimius formatus illa quam quacumque intentional! specie; ct hoc in genere intelligibili. Unde qui hic non vult decipi, non distinguat inter intellectum ct intelligentem ut sic: sed utatur eis ut uno, ct quiescet.

X. Ad obiectiionem Scoti contra tertiam conditionem, dicitur quod, cum cognoscens seu intelligent (ut in II ct III *de Anima**) dupliciter dicatur in potentia, scilicet essentiali ct accidentali, seu od actum primum ct secundum; moveri ab obiecto attenditur secundum actum primum in intellectu, et non secundum actum secundum: quoniam, ut patet in III *de Anima*, intellectus in actu sicut sciens, non eget motore.

Dupliciter ergo peccat arguens. Primo, attendendo motionem cognoscentis α cognito quoad actum secundum: quae nulla est, sed cognoscens ct cognitum coniuncta sunt una completa causa actus secundi in heri et in esse. Et ideo hoc modo, et non aliter, verificatur cognitionem dependere ub obiecto in actu, in esse et fieri. – Secundo, quia male interpretatur *. Thomam, intelligent quod assignaverit pro causa motionis ub obiecto differentiam temporalem, scilicet quandoque esse in actu et quandoque esse in potentia: cum tamen hoc non inveniatur in s. Thoma, sed assignatur pro causa esse in potentia, loquendo de potentia ad actum primum. Quod est manifeste verum ct evidenter: ex hoc enim quod cognoscens ex natura sua non habet in se cognitum, sed est in potentia ad illud, sequitur quod moveatur ab illo, ct fiat actu tale quale cognitum est. Unde, ut subdit 5. Thomas, si cognoscens ex se vel aliunde actu haberet in se naturam cogniti, non moveretur a cognito, ut de se patet: quia nihil est mobile ad id quod habet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM UNUS ANGELUS ALIUM COGNOSCAT

II *Cont. Gent.*, cap. xcvm; *De Verity* qu. mi, art. 7.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod unus angelus alium non cognoscat. Dicit enim Rhodophilus in *Anima**, quod si intellectus humanus haberet in se aliquam naturam de numero naturarum rerum sensibilibum, illa natura interius * existens prohiberet apparere extranea: sicut etiam si pupilla esset colorata aliquo colore, non posset videre omnem colorem. Sed sicut se habet intellectus humanus ad cognoscendas res corporeas, ita se habet intellectus angelicus ad cognoscendas res immateriales. Cum igitur intellectus angelicus habeat in se aliquam naturam determinatam de numero illarum naturarum, videtur quod alias cognoscere non possit.

2. Praeterea, in libro *de Causis* dicitur quod *omnis intelligentia scit quod est supra se, inquantum est causata ab eo; et quod est sub se, inquantum est causa eius*. Sed unus angelus non

est causa alterius. Ergo unus angelus non cognoscit 3 alium.

3. Praeterea, unus angelus non potest cognoscere alium per essentiam ipsius angeli cognoscentis: cum omnis cognitio sit secundum rationem similitudinis; essentia autem angeli cognoscentis non est similis essentiae angeli cogniti nisi in genere, ut ex supra dictis patet: unde sequeretur quod unus angelus non haberet de alio cognitionem propriam, sed generalem tantum. – Similiter etiam non potest dici quod unus angelus cognoscat alium per essentiam angeli cogniti: quia illud quod intellectus intelligit, est intrinsecum intellectui; sola autem Trinitas illabitur menti. – Similiter etiam dici non potest quod unus cognoscat alium per speciem: quia illa species non differret ab angelo intellecto, cum utrumque sit immateriale. – Nullo igitur modo videtur quod unus angelus possit intelligere alium.

x. inierim. – exUriut CDpF ei j.
angdus non cvgmudt. – non jsuteit cognovere goJk«4.

y) Jifernt. – dtfert PABCDEa*.

* CJ. md. n.

* Ub. η.4; ΠΓ.111, i^.
it, n. 6.

4. Praeterea, si unus angelus intelligit alium, aut hoc esset per speciem innatam: et sic sequeretur quod, si Deus nunc de novo crearet aliquem angelum, quod non posset cognosci ab his qui nunc sunt. Aut per speciem acquisitam a rebus: et sic sequeretur quod angeli superiores non possent cognoscere inferiores, a quibus nihil accipiunt. Nullo igitur modo videtur quod unus angelus alium cognoscat.

Sed contra est quod dicitur in libro *de Causis**, quod *omnis uiteUigentia scit res quae non corrumpuntur*.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, II *super Gen. ad lilt.* *, ea quae in Verbo Dei ab aeterno praeextiterunt, dupliciter ab eo effluxerunt *: uno modo, in intellectum angelicum; alio modo, ut subsisterent in propriis naturis. In intellectum autem angelicum processerunt per hoc, quod Deus menti angelicae impressit rerum similitudines, quas in esse naturali produxit. In Verbo autem Dei ab aeterno extiterunt non solum rationes rerum corporalium, sed etiam rationes omnium spiritualium creaturarum. Sic igitur unicuique spiritualium creaturarum a Verbo Dei impressae sunt omnes rationes rerum omnium, tam corporalium quam spiritualium. Ita tamen quod unicuique angelo impressa est ratio suae speciei secundum esse naturale ζ et intelligibile simul, ita scilicet quod in natura suae speciei subsisteret, et per eam se intlligeret: aliarum vero naturalium, tam spiritualium quam corporalium, rationes sunt ei impressae secundum esse intelligibile tantum, ut videlicet per huiusmodi species impressas, tam creaturas corporales quam spirituales cognosceret.

An primum ergo dicendum quod naturae spirituales angelorum ab invicem distinguuntur ordine quodam, sicut supra * dictum est. Et sic natura unius angeli non prohibet intellectum ipsius a cognoscendis aliis naturis angelorum, cum tam superiores quam inferiores habeant affinitatem cum natura eius, differentia existent? tantum secundum diversos gradus perfectionis *.

Ah secundum dicendum quod ratio causae et causati non facit ad hoc quod unus angelus alium cognoscat, nisi ratione similitudinis, inquantum causa et causatum sunt similia. Et ideo, si inter angelos ponatur similitudo absque causalitate, remanebit in uno cognitio alterius.

Ad tertium dicendum quod unus angelus cognoscit alium per speciem eius in intellectu suo existentem, quae differt ab angelo n cuius similitudo est, non secundum esse materiale et immateriale, sed secundum esse naturale et intentionale. Nam ipse angelus est forma subsistens in esse naturali: non autem species eius quae est in intellectu alterius angeli, sed habet ibi esse intelligibile tantum. Sicut etiam et forma coloris in pariete habet esse naturale, in medio autem deferente habet esse intentionale tantum.

An quartum dicendum quod Deus unamquamque creaturam fecit proportionatam universo quod facere disposuit. Et ideo, si Deus instituisset tacere plures angelos vel plures naturas rerum, plures species intelligibiles mentibus angelicis impressisset. Sicut si aedificator voluisset facere maiorem domum, fecisset maius fundamentum. Unde eiusdem rationis est quod Deus adderet aliquam creaturam universo, et aliquam spectem intelligibilem angelo.

B) quod omnis bitelligentia. – quod omnis substantia iutcliectha ABCDEG.
1) rfttuxermitt. – fluxerunt PFGaF.

ζ) naturale. – essentielle BFGa. – Pro inlrnigibile hñc et mot in-
telctetuale 1°le.
rj) angelo. – ab alio angelo P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo articuli illud tantum advertendum est. quod hic simul intenditur et an unus angelus cognoscat alium, et quomodo.

In corpore una conclusione affirmativa respondet quaesito: Quilibet angelus cognoscit alios, per inditas omnium rerum rationes in eo. – Declarator conclusio ex auctoritate Augustini, dicentis res esse productas in Deo non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili in mentibus angelorum. Ex hoc enim manifeste habetur quod in unoquoque angelo sint rationes omnium, tam corporalium quam spiritualium, per quas potest ea intlligerc. – Et quoniam ly *omnium* distribuit etiam pro ipso angelo cognoscente, ideo s. Thomas, ad confirmationem praecedentis articuli, sollicitus fuit hic ut declararet quomodo in ipso angelo intelligente ipsemet productus sit secundum esse intlligibilc, ne crederes ipsum secundum esse intelligibile aliquam intentionem in scipso superaddere supra esse naturale ipsius.

II. In responsione ad primum, dubium occurrit quomodo responsio illa satisfaciat argumento. Videtur enim consistere in quadam exceptione: quasi dicat quod cognoscens potest ex natura sua habere actu aliquam ex naturis cognoscibilibus ab ipso, quando natura ipsa est habens affinitatem cum aliis, et ordine quodam secundum perfectius et imperfectius est ab eis distincta. Et quia sic sc habet natura angeli cuiusque ad cctcros, ideo stat quod Summak Tjtsol. D. Tr dxaa T. II.

habeat scipsum in actu intelligibili et naturali, et non impediatur in cognitione aliorum.

Sed hoc patitur magnam difficultatem. Tum quia, ut dicit Averroës. in III *de Anima*, comment, iv, *propositio dicens quod recipiens debet esse denudatum a natura recepti, intelligitur a natura generis proximi rerum receptarum*. Et consequenter ex hoc quod natura intranet habet affinitatem cum extraneis, magis obstat proposito*. – Et confirmatur: quia apud s.Thomam*, omnes angeli sunt eiusdem generis proximi, cum neget in eis genera subalterna. Tum quia, secundum hanc glossam, rueret processus Aristotelis in III *de Anima*. Quoniam posset quispiam dicere animam habere netu aliquam de naturis cognoscibilium, puta scipsam, vel, ut antiqui dicebant, aliquod elementum: et quod hoc non impedit aliorum cognitionem, quoniam ordine quodam sc habet ut alia, secundum perfectius et imperfectius, ut de sc patet; et habet affinitatem cum eis, propter proximitatem in essendo aut principiando.

Tum quia habere affinitatem, diftingutque ordine quodam, non removet causam quare intus existens prohibet extraneum. Causa enim est, quia determinatum ex se ad certam naturam in actu, non potest ad alias determinari; sicut nec illa natura ad quam determinatur, potest determinari ad alias. Unde et Avcrrocs, III I *Physic.*, comment, i.xvi*. dicit quod, si materia prima haberet ex natura sua aliquam formam, non reciperet omnes tonnas; et similiter si haberet

aliquam privationem, non reciperet omnes privationes. Constat nutem quod causa haec habet locum in nuturis quantumcumqꝛ affinibus ct se habentibus secundum perfectum ct minus perfectum: quoniam commune est omnibus naturis specificis actualibus, quod ultima diifcꝛntia unius non potest determinari per ultimam differentiam alterius. Et quoad netum discernendi, experimur quod sensus, affectu* quocumque sensibili, impeditur a discretionē aliorum, secundum id in quo differunt.

111. Ad evidentiam huius difficultatis, duo breviter tangenda sunt: primo, fundamentum illius maximae, quare

• *a.* nom. «<q. *intus existent prohibet extraneum*; secundo, sensus litterae ♦.

Quoad primum, sciendum est quod propria ratio huius est. quia una natura non est determinabilis per aliam. Si enim esset aliqua forma determinabilis per omnes formas, materia prima, habendo illum, non impediretur a receptione omnium. Et similiter intellectu» animae nostrae, habendo tale intlligibilc, scilicet determinabile per omnia intelligibilin, non impediretur intlligcꝛc omnia. Unde si cholera in lingua febricitanti», ipsn salva, esset determinabilis per dulcedinem, non impediretur a gustu dulcedinis. – Ex hoc autem relinquitur quod propositio illa non tenet in naturi» quarum una est determinabilis per alteram: sed in his tantum quarum neutra potest alterius esse determinatio. Proptcꝛca manifeste non tenet in nnniris quae se habent ut potentia ct actus. Non enim receptivum omnium formarum sensitivarum, ut sic, impediretur u receptione carum, si esset actu vcgctnrivum: quia natura vegetativu determinabili» est per sensitivam, ut potentia per actum.

IV. Quoad secundum, verba litterae dupliciter intlligi possunt, iuxta duplicem modum considerandi natura» cognoscibiles, propter duplicem ordinem cognoscibilium. Constat enim quod naturae cognoscibile» sunt duplicis ordinis. Quaedam enim cognoscibiles tantum, ut putet dc sensibilibus. Quaedam vero sunt cognoscibiles ct cognoscitis ac; non per accidens, puta quia ratione unius cognoscit, ct ratione alterius cognoscitur, ut contingit in animalibus, sed per se, ita quod idem est secundum se cognoscens ct cognitum actu, ut contingit in separaris a materia. Et ex hoc provenit quod naturae cognoscibiles possunt dupliciter considerari: scilicet, ut cognoscibiles praecise; ct ut cognoscentes cognitae, ubi utrumque invenitur.

V. Ex his enim duabus distinctionibus oritur ct veritas sensuum, ct veritatis claritas. Prima namque facie, sensus litterae videtur qui iam * tactus est, quod scilicet natura eiusdem generis, solo ordine graduque specifico ab aliis naturis cognoscibilibus differens, si intus existit, non prohibet alias, quia sunt affines. Et videtur fundata ista ratio super

hoc, quod cognitio fit per assimilationem; ac per hoc, in naturis similibus, quale» sunt praedictae, una non prohibet cognitionem alterius. Et quia naturae spirituales angelorum sunt huiusmodi, ideo natura unius non impedit cognitionem ulterius, – Et hic sensus considerat naturas ut cognoscibiles tantum; et par facit indicium de naturis spiritualibus et corporalibus.

Sed obstat huic sensui experientia, praeter auctoritate» ct rationes allatas -. Quoniam experimur unum colorem . Ct IM4. impedire cognitionem aliorum, ct similiter in snporibu»: ct tamen constat quod colores inter se, ct similiter sapore» inter se. sola specie ditferunt. ct in genere conveniunt.

VI. Interius autem contemplantibus, sensus litterae videtur. quod non est idem iudicium dc naturis sensibilibus, quae sunt intlligibilia nostra, et dc naturi» spiritualibus. Et propter hoc. non sic se habet intellectu» angelicus nd naturus spirituales, sicut intellectus noster ad naturas sensibiles. Super quo tamen stabat vis argumenti. – Quod nutem non sit idem indicium, ex affinitate spiritualium inter se, ex hoc quod solo specifico ordine distant, apparet -. Ubi scito quod proximitas naturarum potest applicari nd cognoscibilia tantum: et sic, ut dictum est-, intus existons . *a.* onn.pœc prohibet aliud. Et potest applicari ad cognoscibilia cognosariva: et sic non impedit, immo iuvat cognitionem. Quod enim non impediat, probatur: quin removetur causa impedimenti. quae est indeterminabilius unius naturae per aliam. ut patet ex dictis *. Ex hoc enim quod ponitur aliqua una . er s*ni. natura intellectiva, necessario ponitur determinabilis per alias. Unde si albedo esset non solum visibilis, sed visivo, ex hoc ipso esset determinabilis per alios colores, sicut potentia visiva: modo autem, quia est visibilis tantum, non est determinabilis per cos. Et proptcꝛca modo intus existons» prohibet alios: tunc autem non impediret. – Quod autem magis adiuvet, ex eo paret, quod cognitio fit per nssimilmioncm: ct minor opus est superveniat assimilatio, ubi tama est proximitas.

Quia igitur constat ex supra- dictis substantias spirituales * esse intellectivus ct intelligibiles netu; et in istis proximitas naturarum non prohibet cognitionem: ideo Auctor, respondendo, affinitatem naturarum spiritualium pro ratione sponsionis sumpsit, ct argumento satisfacit proportionali, affinitatem apud nos impredientem, ibi non impedire dicens.

VH. Et ex hi» patet solutio obiectionum omnium ♦. . Ct εα» π Quoniam de naturis cognoscibilium aut receptibilium absolute loquuntur. Nos autem hic dc cognitis ct cognoscentibus in actu, dc quibus est alia, immo opposita ratio, ut patet ex dictis *,

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI PER SI \ NATURALIA DEUM COGNOSCERE POSSINT

II *Sent.*, di<t. »ni, qu. n. tn. i; III *Cont. Gmt*[^] c<p. su. xlix; *Dc Ierit.*, qu. viu, an. m.

D tertium sic proceditur. Videtur quod angeli per sua naturalia Deum cognoscere non possint. Dicit enim Dionysius, *je dîj*, quod Deus est *super omnes caelestes mentes incomprehensibili virtute collocatus*. Et postea subdit quod, *quia est supra omnem substantiam, ab omni cognitione est segregatus*.

2. Praeterea, Deus in infinitum distat ab intellectu angeli. Sed in infinitum distantia non possum attingi. Ergo videtur quod angelus per sua naturalia non possit Deum cognoscere.

3. Praeterea. I *Car.* xm ♦ dicitur: *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie*

ad faciem. Ex quo videtur quod sit duplex Dei cognitiq: una. qua videtur per sui essentiam, secundum quam dicitur videri facie ad faciem; alia % secundum quod videtur in speculo creaturarum. Sed primam Dei cognitionem angelus habere non potuit per sua naturalia, ut supra * ostensum est. Visio autem specularis angelis non convenit: quia non decipiunt divinam cognitionem a rebus sensibilibus, ut dicit Dionysius, vil cap. *de Div. Nam** . S. Th. I-- η. Ergo angeli per sua naturalia Deum cognoscere non possunt.

Sed contra, Angeli sunt potentiores in cognoscendo quam homines. Sed homines per sua naturalia Deum cognoscere possunt; secundum illud

†) alia. – alio modo codice» ei d.

QUAESTIO I A'I, ARTICULUS HI

•ϰα. » . *Roni, i *: Quod notum est Dei, manifestum est in Ulis. Ergo inulto magis angeli.*

Respondendo dicendum quod angeli aliquam cognitionem de Deo habere possunt per sua naturalia. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod aliquid tripliciter cognoscitur. Uno modo, per praesentiam suae essentiae in cognoscente, sicut si lux videatur in oculo *: et sic dictum est *♦ quod angelus intelligit seipsum. Alio modo, per praesentiam suae similitudinis in potentia cognoscitiva: sicut lapis videtur ab oculo per hoc quod similitudo eius resultat in oculo. Tertio modo, per hoc quod similitudo rei cognitae non accipitur immediate ab ipsa re cognita, sed a re alia \ in qua resultat: sicut cum videmus hominem in speculo.

Primae igitur cognitioni assimihitur divina cognitio, qua per essentiam suam videtur. Et haec cognitio Dei non potest adesse creaturae alicui per sua naturalia, ut supra * dictum est. – Tertiae autem cognitioni assimilatur cognitio qua nos cognoscimus Deum in via, per similitudinem eius in creaturis resultantem; secundum illud *Rom. i J; invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur*. Unde et dicimur Deum videre in speculo. – Cognitio autem qua angelus per sua naturalia cognoscit Deum, inedia est inter has

duas; et similatur illi cognitioni qua videtur res per speciem ab ea acceptam. Quia enim imago Dei est in ipsa natura angeli impressa per suam essentiam, angelus Deum cognoscit, inquantum est similitudo Dei. Non tamen ipsam essentiam Dei videt: quia nulla similitudo creata est sufficiens ad repraesentandam divinam essentiam ♦ Unde magis ista cognitio tenet se cum speculari: quia et ipsa natura angelica est quoddam speculum divinam similitudinem repraesentans.

Ad primum ergo dicendum quod Dionysius loquitur de cognitione comprehensionis, ut expresse eius verba ostendunt. Et sic a nullo intellectu creato cognoscitur *.

Ad secundum dicendum quod propter hoc quod intellectus et essentia angeli in infinitum distant a Deo, sequitur quod non possit ipsum comprehendere. nec per suam naturam eius essentiam videre. Non tamen sequitur propter hoc, quod nullam eius cognitionem habere possit: quia sicut Deus in infinitum distat ab angelo, ita cognitio quam Deus habet de seipso, in infinitum distat a cognitione quam angelus habet de eo.

Ad tertium dicendum quod cognitio quam naturaliter angelus habet de Deo, est media inter utramque cognitionem: et tamen magis se tenet cum una, ut supra * dictum est.

7) *icjuilur... fojnf.* - *u^ultur quod propter nullam habeat*

dut copnitVab; qut/d profter hac etiam H, caiu» D haba
quod tantum.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus est, hoe adiccto, quod, ut in pracedenti-
|bus * diximus, inquirimus simul modum quo angelu
naturaliter cognoscit Deum.

In corpore uticuli quatuor facit. *Primo*, proponit conclusionem responsivam utlirnuivc, hanc scilicet: Angeli possunt pcr sua naturalia aliquam cognitionem habere dc Deo.

Secundo, declarat cam, ponendo modum talis cognitionis. Et hoc facit distinguendo tres modos quibus res est visibilis, ct applicando cos ud Deum respectu intellectuum creatorum, medio loco ponendo modum quo Deus naturaliter cognoscitur ab angelo. Et clare patent omnia in littera.

Tertio, probat conclusionem iam modificatam, scilicet quod angelus cognoscit Deum pcr similitudinem immediate ab eo imbitam, sic. In angelo est impressa substantialiter similitudo divina: ergo pcr suam substantiam intelligit Deum, tanquam pcr speciem immediate sumptum ab eo. – Et tenet consequentia; quia substantia angeli a solo Deo est.

Quarto, respondet tacitae obiectioni, qua posset quisquam credere quod talis cognitio Dei esset eius visio, propterea quia experimur in nobis cognitionem per speciem immediate ab obiecto impressam, visionis rationem habere. Facit autem hoc, assignando, primo, causam quare talis cognitio Dei in angelo non est visio Dei: quia scilicet nulla similitudo creata sufficit ad repraesentandum Deum perfecte. – Secundo, declarando quod huius cognitio magis declinat in alterum extremum, scilicet visionem speculari, ex illa causa, id est ex elongatione a primo extremo scilicet visione faciali; et ex hoc quod angelus dicitur speculum Dei.

II. Circa hanc conclusionem sic modificatam, dubium occurrit ex tribus capitibus. *Primo*, ex imperfectione cognitionis, talis: quoniam secundum hoc. sequeretur quod angelus non haberet nisi cognitionem confusam de ipso Deo. - Et tenet sequela: quia substantia angeli non repraesentat id quo Deus constituitur in esse proprio, et distinguitur ab aliis; sicut nec repraesentat id quo alius angelus

distinguitur ab eo. – Et confirmatur. Quia si angelus per solum substantium suam cognosceret alios angelos, non cognosceret eos distincte, propter rationem praedictam. Ergo, cognoscendo Deum per solum substantium suam, non cognoscit cum distincte. Quod est inconveniens.

III. *Secundo*, obicit Scotus, in *Secundo*, dist. m, qu. ix, cx ratione discursus, sic. Cognito pcr similitudinem repraesentantem ut cognitam, est cognitio discursiva: sed cognitio angeli dc Deo per substantiam angeli, est pcr similitudinem repraesentantem ut cognitum: ergo est discursivn. Hoc est inconveniens, apud tc, qui negas discursum in angelis. Et esset inconveniens simpliciter ponere quod prima et perfectissima cognitio naturalis quam habet angelus de Deo, sit discursive, dato quod angelus posset discurrere. – Maior propositio patet cx differentia inter speciem repraesentantem ut rationem cognoscendi, qualis est species in oculo; ct repraesentantem ut cognitam, qualis est species in speculo. – Minor vero relinquitur pcr sc nota: quoniam angelus non nisi cognoscendo se, cognoscit Deum, cum cognoscit ipsum per suam substantiam.

IV. *Tertio*, arguit idem, ibidem, ex possibilitate et rationabilitate ponendi in mente angelica speciem intelligibilem repraesentantem distincte, non tamen adaequate et comprehensive, Deum; quemadmodum ponitur species intelligibilis alterius angeli. Et tripliciter nititur hoc probare. Primo, quia homo in statu innocentiae habebat cognitionem de ultimo fine in speciali, et non solum in communi, ut modo habet; ergo angelus, secundum noturam suam, habet cognitionem de illo in speciali maiorem: quod est cognoscere distincte. – Tenet consequenti!: quia beatitudo naturalis angeli* est maior naturali beatitudine hominis in statu naturae conditi.

Secundo, sic. Paulus raptus ad videndum Deum, potuit meminisse eius quod viderat: ergo potuit in eo imprimi species obiecti quod viderat. - Tenet consequentia: quia aliter non meminisset. - Antecedens vero ex ipso Apostolo

patet, qui recordabatur se audisse *arcana verba, quae non licet homini loqui**, etc.

Tertio, quia cognitio matutina, apud Augustinum *, est cognitio rerum in Verbo, et prior cognitione vespertina, et competens angelis ante beatitudinem. Ergo erat in cis cognitio distincta Dei per aliquam speciem intentionalem ut rationem cognoscendi. – Tenet consequentia: quia cognitio matutina est distinctu cognitio rerum in Verbo: impossibile est autem quod in causa confuse cognita, cognoscantur effectus distincti et ordinati.

V. Ad evidentiam huius difficultatis, consistentis in hoc, an scilicet ponenda sit aliqua species intelligibilis ipsius Dei; an ipsa essentia substantiae intellectualis locum speciei intelligibilis repraesentantis Deum tali intellectui, sufficienter suppleat: primo videndum est quid requiritur ad distincte repraesentare aliquid; secundo, an sit possibile dari repraesentativuni Dei distincte in esse naturali vel intentional! ♦.

* Cf. nura.ieq.

Quoad primum, breviter sciendum est quod *repraesentari distincte* non dicitur res, nisi repraesentetur illa conditio qua formaliter constituitur in suo proprio et essentiali esse, ut putet inductive: non enim homo distincte repraesentatur, nisi *rationali* repraesentato (supposito quod *rationale* sit propria et essentialis differentia hominis); et similiter albedo distincte non repraesentatur, nisi ultima sua differentia repraesentetur. Unde Deus non distincte repraesentabitur, nisi repraesentetur id quod se habet ad ipsum quasi essentialis et propria differentia constitutiva eius in hoc quod est esse Deum. – Haec de primo.

VI, Quoad secundum. e.v *parte repraesentativi*, sciendum est quod quantum contingit esse repraesentativum, tantam contingit esse cognitionem. Et propterea, a destructione consequentis arguendo, si non contingit esse tantam cognitionem, nec possibile erit esse tantum repraesentativum. Sed impossibile est dari naturaliter tantam cognitionem Dei in creatura, scilicet quod sit eius cognitio distinctu. Ergo impossibile est dari repraesentativum Dei distincte. – Quod autem talis cognitio sit impossibilis, probatur ex eo, quod cognoscere distincte est cognoscere ultimam differentiam, vel id quod se habet ut ultima differentia. Cognoscens autem rem usque ad ultimam differentiam inclusive, non solum secundum quod terminat quaestionem *an est*, seu *quia est*, sed secundum quod terminat quaestionem *quid est*; cognoscit sufficienter ex natura rei, a priori, omnia convenientia illi rei: quoniam sermo definitivus solvit omnes difficultates, et principium omnis demonstrationis est *quod quid est*. Quod nulli creaturae naturaliter convenire potest respectu Dei, de tali obiecto quod est Deus.

Ex parte vero obiecti, advertendum est quod, si de divinis balbutiendo loqui licet, irrepraesentabilitas eius relucet ex eo, quod infinitum entitative, ut sic, non est distincte repraesentabile. Unde quamvis sapientia divina possit repraesentari per aliquod creatum distincte, non tamen distincte repraesentatur inquantum infinita, nisi quoad quaestionem *an est*. Sed constitutivum proprium Dei, puta deitas, ut sic, est ens infinitum. Ergo est irrepraesentabile distincte. – Patet minor: quia non est imaginandum quod infinitas se habet ad deitatem, quemadmodum se habet ad rationes attributales. Non enim quemadmodum sapientia et bonitas sunt quaedam rationes formales seu realitates secundum se, et infinitatem vel finitatem sortiuntur ut modum quantitatis perfectionalis, ita deitas sortitur infinitatem. Sed infinitas est ipsum *quod quid erat esse* deitatis: alioquin Deus non esset primo, essentialiter et intrinsece ens infinitum.

VII. Ex his autem patet quid dicendum sit ad primam objectionem. Nam vocando omnem cognitionem rei citra

quidditativam cognitionem, confusam. conceditur quod omnis cognitio possibilis haberi de Deo a creatura naturaliter, est contusu: quia non quidditativa.

VIII. Ad secundam vero objectionem, quae est Scoti. dicitur quod maior est simpliciter falsu, ut patet de cognitione Socratis per speciem eius in speculo: talis enim fit per similitudinem repraesentantem ut cognitam, et tamen non est discursivo. – Nec obstat si dicatur quod Socrates tunc non apprehenditur ab eadem potentia, scilicet visu. sed per accidens, nam altiori potentia; quemadmodum videntes Socratem dicuntur videre vivum. Hoc enim magis facit ad propositum. Quoniam ex hoc non impeditur responsio data: ^cd sive per >c sive per accidens, sive per eandem potentium sive per diversam, satis est quod cognoscens per similitudinem ut cognitam, non oportet quod discurrat. Hoc enim firmato, facillime patet quomodo angelus absque discursu per essentiam suam cognoscere potest Deum, ex illo principio: *quae sunt divisa et dispersa in inferioribus, unite praehabentur in uno superioris ordinis*. Et propterea, quemadmodum angelus per unam virtutem cognoscitivum percipit nobiliori modo quidquid nos per tot virtutes cognoscitivas apprehendimus et investigamus; ita per unam virtutem et unam speciem eminentius potest habere quod nobis convenit per diversas potentias ne species se consequentes. Ac per hoc, poterit per speciem repraesentantem ut cognitam, eminentius repraesentati cognitionem elicere absque discursu, per eandem virtutem, et absque alia specie; sicut nos absque discursu, per consequentem tamen speciem et potentiam facimus.

Dicitur secundo, quod similitudo repraesentans ut cognita, est duplex; quaedam ut cognita tantum; quaedam ut cognitu et ratio cognoscendi simul, ut patet de essentia divina respectu omnium simpliciter. Et tunc dico quod, quidquid sit de repraesentante primo modo, falsa est maior de repraesentante secundo modo: et quod essentia angeli tali modo repraesentat, ex sua excellentia. Unde et s. Thomas in corpore articuli dicit, quod cognitio ista assimilatur cognitioni per speciem ab obiecto impressam immediate, repraesentantem tamen imperfecte. – Et sic argumentum peccat et propter excellentiam intellectus angelici. et propter excellentium substantiae eius ut repraesentativae. – Nec obstat quod essentia angeli non continet Deum virtualiter: sufficit enim quod contineat ipsum participative.

IX. Ad objectionem autem tertio loco adductas ex Scoto *, dicitur quod nec homo nec angelus, in quocumque statu naturae, potuit habere cognitionem distinctam, idest quidditativam. ipsius Dei: quamvis in latitudine cognitionis non quidditativae, perfectius homo cognoverit in statu innocentiae quam nunc, et perfectius angeli quam homo, et inter eos unus perfectius altero. Sed arguens decipitur in hoc, quin supponit quod cognitio Dei non in communi sed in speciali, sit cognitio quidditativa, quam negamus ab angelis: cum tamen constet quod stat cognoscere aliquid in speciali, et non quidditative.

Ad id vero quod obiicitur de memoria rapti, dicitur a s. Thoma quod expresse quod non potuit remanere species obiecti, quamvis potuerit accipere species rerum visarum in obiecto. Unde et Paulus non meminit obiecti nisi in confuso et quia fuit, sed rerum visarum: propter quod dixit in numero plurali, *arcana verba, quae non licet homini loqui*.

Ad ultimum, de cognitione matutina, dicitur negando quod cognitio matutina fuerit in angelis ante beatitudinem. – Quamvis etiam consequentia non videntur necessaria: quia non est remotum quod in causa non quidditative cognita, aliqui effectus ordinati cognoscantur distincte: quannis impossibile sit in tali cognitione cognoscere omnes effectus.

* Cf. nura. ul

* O. CMB. n.

‘U’
■rt. 4. «J v

QUAESTIO QUINQUAGESIMASEPTIMA

DE ANGELORUM COGNITIONE RESPECTU RERUM MATERIALIUM

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

«
• Ci. qu. txt, IB-
ifrd.

Deinde quaeritur de his materialibus * quae
ab angelis cognoscuntur *.
Et circa hoc quaeruntur quinque.
Primo: utrum angeli cognoscant naturas rerum
materialium.

Secundo: utrum cognoscant singularia.
Tertio: utrum cognoscant futura.
Quarto: utrum cognoscant cogitationes cordium.
Quinto: utrum cognoscant omnia mysteria
gratiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI COGNOScant RES MATERIALES

II Grut^ «Mp. xcix; De qu. wn. iri. M; qu. x, arr. 4.

•Vcp-i.-Gio»-
ca Ord. cx Ab<.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod
angeli non cognoscant res materiales.
Intellectum enim est perfectio intelligen-
tis. Res autem materiales non possunt
esse perfectiones angelorum: cum sint infra ipsos.
Ergo angeli non cognoscunt res materiales.

2. Praeterea, visio intellectualis est eorum quae
sunt in anima per sui essentiam, ut dicitur in
Glossa. II *ad Cor.xu'*. Sed res materiales non pos-
sunt esse in anima hominis, vel in mente angeli,
per suas essentias. Ergo non possunt intellectuali
visione cognosci: sed solum imaginaria, qua ap-
prehenduntur similitudines corporum; et sensibili,
quae est de ipsis corporibus. In angelis autem
non est visio imaginaria et sensibilis, sed solum
intellectualis. Ergo angeli materialia cognoscere
non possunt.

?)

3. Praeterea, res materiales non sunt intelli-
gibilis in actu, sed sunt cognoscibiles appren-
sione sensus et imaginationis; quae non est ? in
angelis. Ergo angeli materialia non cognoscunt.

Sed contra, quidquid potest inferior virtus,
potest virtus superior. Sed intellectus hominis, qui
est ordine naturae infra intellectum angeli, potest
cognoscere res materiales. Ergo muho fortius in-
tellectus angeli.

;cip
lact. ui. - Cap. *f
<Th. loc. n. ut.

Respondeo dicendum quod talis est ordo in re-
bus, quod superiora in entibus sunt perfectiora
inferioribus: et quod in inferioribus continetur
deficienter et partialiter et multipliciter, in supe-
rioribus continetur eminenter et per quondam
totalitatem et simplicitatem. Et ideo in Deo, sicut
in summo rerum vertice, omnia supersubstantia-
liter praeexistunt secundum ipsum suum simplex
esse, ut Dionysius dicit, in libro *de Div. Nom.* *-
Angeli autem inter ceteras creaturas sunt Deo
propinquiore et similiores: unde et plura parti-
cipant ex bonitate divina, et perfectius, ut Diony-

sius dicit, n cap. *Cael. Hier.* Sic igitur omnia
materialia in ipsis angelis praeexistunt, simplicius
quidem et immaterialius quam in ipsis rebus;
multiplicius autem et imperfectius quam in Deo.

Omne autem quod est in aliquo, est in eo per
modum eius in quo est. Angeli autem secundum
suam naturam sunt intellectuales. Et ideo, sicut
Deus per suam essentiam materialia cognoscit,
Ha angeli ea cognoscunt per hoc quod sunt in
cis per suas intelligibiles species.

Ad primum ergo dicendum quod intellectum est
perfectio intelligentis secundum speciem intelli-
gibilem quam habet in intellectu. Et sic species
intelligibiles quae sunt in intellectu angeli, sunt
perfectiones et actus intellectus angelici.

Ad secundum dicendum quod sensus non ap-
prehendit essentias rerum, sed exteriora accidentia
tantum. Similiter neque imaginatio: sed appre-
hendit solas similitudines corporum. Intellectus
autem solus apprehendit essentias rerum 7. Unde
in III *de Anima* * dicitur quod obieclum intellc-
tus est *quod quid esi* *. circa quod non errat,
sicut neque sensus circa proprium sensibile. Sic
ergo essentiae rerum materialium sunt in intelle-
ctu hominis vel angeli, ut intellectum est in intelli-
gente, et non secundum esse suum rcale. Quaedam
vero sunt quae sunt in intellectu vel in anima
secundum utrumque esse. Et utrorumque est vi-
sio intellectualis.

Ad tertium dicendum quod, si angelus acciperet
cognitionem rerum materialium ab ipsis rebus
materialibus, oporteret quod faceret cas intelli-
gibiles actu, abstrahendo eas. Non autem accipit
cognitionem earum a rebus materialibus: sed per
species actu intelligibiles rerum sibi connaturales,
rerum materialium notitiam habet; sicut intelle-
ctus noster secundum species quas intelligibiles
facit abstrahendo.

a» inaterialibuf. - Om. coJiws et ak
est. - sunt PB.

y) rerutn. - Om. FGx
δ) j.TipiE - ABCEF» attyMf decquenJa pD.

QUAESTIO LVII. ARTICULUS II

Commentaria Cardinalis Caiotani

TrrvLi s durus est. – In corpore articuli una conclusio responsiva: Angeli cognoscunt res materiales per species intelligibilcs existences in cis. – Et probatur sic. angelis continentur res materiales secundum esse intclligibilc: ergo.

Antecedens habet duas partes. Et quoad primam, scilicet quod contineantur, probatur a s. Thoma, qui.i ordo universi hoc habet, ut inferiora in superioribus contineantur excellentiori modo, scilicet magis unite ct simplicius. Et declaratur cx continentia omnium in Deo. Sed angeli sunt suprema in entibus, quia propinquissimi Deo. Igitur. – Quoad secundam vero partem : quia quae continentur in aliquo, sunt in eo secundum modum continentis ; ac per hoc. cum angelis sint intellectualis naturae, omnia quae sunt in cis.

sunt in cis intclligibilitcr. Et declaratur cx simili proportionc rerum ad continentiam Dei.

In II. Adverte hic unum, quod cx vi istius processus nihil aliud infertur, nisi quod angeli continent res materiale* intelligibilitcr. Utrum autem illud esse intelligibilc, quo simpliciiori ct immaterialiori modo sunt in angelis res materiales quam in anima nostra sint ipsacmet res materiales, sit esse substantiale ipsorum angelorum, ut quidam Peripatetici eredunt; vel esse intentionnle. per species scilicet intelligibiles; ex hoc processu non habetur. Sed s. Thomas conclusit tale esse fore intentionnle: quia iam in praecedente quaestione determinaverat quod esse substantiale angeli, secundum se solum, non est tantae perfectionis, ut habeat unde sibi uksimilcmtur alia secundum proprias eorum differentias.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS COGNOSCAT SINGULARIA

Infra, qu. Lxxxix, ari. 4; II m, part. II qu. n, m. 3; II Gwir cap. e; Z>z Verity qu. nu, art. n; qu. 1, art. 5; Qu. dt Anima, an. 3o; Quadlib. VII, qu. i, ari. 3; Oputc. XV, dz Angelli, cap. xm. xv.

SECI NDI m Sic proci d iter. Videtur quod angelus singularia non cognoscat. Dicit enim Philosophus, in I Physic. ‘, quod sensus est singularium, ratio vero (vel intellectus) universalium. In angelis autem non esi vis cognoscitiva nisi intellectiva, ut cx superiori. bUs* patet. Ergo singularia non cognoscunt.

2. Praeterea, omnis cognitio est per assimilationem aliquam cognoscentis ad cognitum. Sed non videtur quod possit esse aliqua assimilatio angeli ad singulare, inquantum est singulare: cum angelus sit immaterialis, ut supra * dictum est, singularitatis vero principium sit materia. Ergo angelus non potest cognoscere singularia.

3. Praeterea, si angelus scit singularia, aut per species singulares, aut per species universales. Non per singulares: quia sic oporteret quod haberet species infinitas. Neque per universales : quia universale non est sufficiens principium cognoscendi singulare inquantum est singulare, cum in universali singularia non cognoscantur nisi in potentia. Ergo angelus non cognoscit singularia.

Sed contra, nullus potest custodire quod non cognoscit. Sed angeli custodiunt homines singulares, secundum illud Psalmi xc ♦ Angelis suis mandavit de te, etc. Ergo angeli cognoscunt singularia.

Respondeo dicendum quod quidam totaliter subtraxerunt angelis singularium cognitionem. – Sed hoc primo quidem derogat catholicae fidei, quae ponit haec inlcriora administrari per angelos, se eundum illud Hebr. i *. Omnes sunt administratorii spiritus. Si autem singularium notitiam non haberent, nullam providentiam habere possent de his quae in hoc mundo aguntur; cum actus singularium sint. Et hoc est contra illud quod dicitur Eccle. v*: Ne dicas caram angelo: Non est pro-

videntia. – Secundo, etiam derogat philosophiae documentis, secundum quae ponuntur angeli motores caelestium orbium, et quod eos moveant secundum intellectum et voluntatem.

Et ideo alii dixerunt quod angelus habet quidem cognitionem singularium, sed in causis universalibus, ad quas reducuntur particulares omnes effectus: sicut si astrologus iudicet de aliqua eclipsi futura, per dispositiones caelestium motuum – Sed haec positio praedicta inconvenientia non evadit: quia sic cognoscere singulare in causis universalibus, non est cognoscere ipsum ut est singulare, hoc est ut est hic et nunc. Astrologus enim cognoscens eclipsim futuram per computationem caelestium motuum, scit eam in universali; et non prout est hic ei nunc, nisi per sensum accipiat. Administratio autem et providentia et motus sunt singularium, prout sunt hic et nunc.

Et ideo aliter dicendum est quod, sicut homo cognoscit diversis viribus cognitivis omnia rerum genera, intellectu quidem universalia et immaterialia, sensu autem singularia et corporalia: ita angelus per unam intellectivam virtutem utraque cognoscit. Hoc enim rerum ordo habet, quod quanto aliquid est superius, tanto habeat virtutem magis unitam et ad plura se extendentem: sicut in ipso homine patet quod sensus communis, qui est superior quam sensus proprius, licet sit unica potentia, omnia cognoscit quae quinque sensibus exterioribus cognoscuntur, ut quaedam alia quae nullus sensus exterior cognoscit, scilicet differentiam albi et dulcis. Et simile etiam est in aliis considerare. Unde cum angelus naturae ordine sit supra hominem, inconveniens est dicere quod homo quacumquae sua potentia cognoscat aliquid. quod angelus per unam vim suam cognoscitivam, scilicet intellectum, non cognoscat Unde Aristoteles pro inconvenienti habet ut litem, quam

QUAESTIO LVII, ARTICULUS II		T
<p>nos scimus, Deus ignoret; ut patet in I <i>de Anima</i> et in III <i>Melaphys.</i> **</p> <p>Modus autem quo intellectus angeli singularia cognoscit, ex hoc considerari potest quod, sicut a Deo effluunt res ut subsistant in propriis naturis, ita etiam ut sint in cognitione angelica. Manifestum est autem quod a Deo effluit in rebus non solum illud quod ad naturam universalem pertinet, sed etiam ea quae sunt individuationis principia: est enim causa totius substantiae rei, et quantum ad materiam et quantum ad formam.</p> <p>Et secundum quod causât, sic et τ cognoscit: quia scientia eius est causa rei, ut supra * ostensum est. Sicut igitur Deus per essentiam suam, per quam omnia causât, est similitudo omnium, et per eam omnia cognoscit non solum quantum ad naturas universales, sed etiam quantum ad singularitatem; ita angeli per species a Deo inditas, res cognoscunt non solum quantum ad naturam universalem, sed etiam secundum carum singularitatem, inquantum sunt quaedam repraesentationes multiplicatae illius unicae et simplicis essentiae.</p> <p>Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur 4 de intellectu nostro, qui non intelligit res</p>		<p>nisi abstrahendo; et per ipsam abstractionem a materialibus conditionibus, id quod abstrahitur, est universale. Hic autem modus intelligendi non convenit angelis, ut supra* dictum est: et ideo non est eadem ratio.</p> <p>Ad secundum dicendum quod secundum suam naturam angeli non assimilantur rebus materialibus sicut assimilatur aliquid alicui secundum convenientiam in genere vel in specie, aut in accidente; sed sicut superius habet similitudinem cum inferiori, ut sol cum igne. Et per hunc etiam modum in Deo est similitudo omnium, et quantum ad formam ut quantum ad materiam inquantum in ipso praeexistit ut in causa quidquid in rebus invenitur. Et cadum ratione species intellectus angeli, quae sunt quaedam derivatae similitudines a divina essentia, sunt similitudines rerum non solum quantum ad formam, sed etiam quantum ad materiam.</p> <p>Ad tertium dicendum quod angeli cognoscunt singularia per formas universales, quae tamen sunt similitudines rerum et quantum ad principia universalia, et quantum ad individuationis principia. Quomodo autem per eandem speciem possint multa cognosci, iam supra * dictum est.</p>
<p>γ) <i>ct.</i> – Oro. «odice».</p> <p>∴ <i>lojuifur.</i> – <i>ibi aJJit D.</i></p>		<p>ι) <i>aivbnUantur.</i> – <i>innUantur CDEFGyUtX</i> ci a; et <i>sivûfahrr</i> <i>oxficc*</i> et .I.</p> <p>ζ <i>pcsUnt.</i> – <i>poifunt PBFGab.</i></p>

Commentaria Cardinalis Caietani

Tertius est clarus advertenti quod de singularibus materialibus est hic quaestio; et de modo cognoscendi. In corpore * quatuor facit. *Primo*, tractat opinionem totaliter negativam, quae videtur Aviccrois -, scilicet quod angeli non cognoscunt haec singularia. – Et impugnat eam dupliciter: primo, ex providentia et administratione angelorum circa haec, ex auctoritate Apostoli; secundo, ex motione orbium caelestium per intellectum et voluntatem, iuxta Aristotelcm, XII *Metaphys.*, comm. xxxvt et xxxvri -. II. *Secundo*, tractat opinionem aliam, forte Avicennae -, dicentis Intelligentias cognoscere singularia cognoscendo unjvcr\$ajc\$ causas. – Et impugnat eam simili modo dupliciter; eisdem mediis adiungens hoc, quod cognoscere singulare in causis universalibus, non est cognoscere singulare ut singulare est. Et declarat hoc exemplo cognitionis quam habet astrologus de hac eclipsi, quam semper ignorat ut hanc, nisi sensu percipiat eam.

III. Circa rationem hanc dubium occurrit: quia non videtur verum illud assumptum, scilicet: *Cognoscens singulare in causis universalibus, non cognoscit singulare inquantum hoc*. Quoniam, sequendo exemplum de astrologo, manifestum est quod sciens recte computare motus astrorum, sciet non solum cdiptim quandoque esse, sed etiam tuli tunc, idest tali hora et tali minuto, et in tali loco; et, breviter, sciet nunc et hic esse. Quia huiusmodi singularia, etiam inquantum singularia, sunt determinata in causis suis quoad omnes conditiones, nec possunt aliter sc habere.

IV'. Ad hanc obiectionem dicitur, quod nunquam astrologus habebit certam cognitionem de aliquo singulari, quantumcumque necessario, nisi per sensum. Quia conclusio singularis non potest sciri ex maiore et minori universalibus, sed oportet alteram praemissarum esse singularem: singularem nutem propositionem cogitative format. – Et decipitur in hoc obiectis, quia non advenit quod scire nunc solem esse in tali signo et lunam in tali, non ad scientiam, sed ad sensum pertinet. Et tamen sine hoc non po-

test computari, *ergo in tali anno erit eclipsis*. Ad scientiam enim hoc universale tantum spectat, scilicet quod quotiescumque sol et luna sunt in talibus signis etc.; et quod ut teli signo ad aliud signum lanium temporis computatur; et similia. Ex quibus nunquam scit aliquod singulare, nisi subsumatur, *sed nunc est sic*: quod per sensum oportet haberi.

V. *Tertio**, respondet quaesito una conclusione affirmativa. scilicet: Angeli cognoscunt singularia. – Et probat eam. quia quae sunt dispersa in inferioribus, conveniunt unite in superiori, ut patet de sensibus particularibus respectu sensus communis: igitur quae nos per diversas potentias cognoscimus, angelus unica apprehendit. – Et confirmatur auctoritate Aristotelis, reputantis inconveniens litem cognosci a nobis, et non a superioribus.

VI. Circa rationem adductam ad probandum hanc primam conclusionem, dubium occurrit, propterea quia illud principium. *Quae sunt dispersa in inferioribus, adunantur in superiori*, potest intelligi dupliciter: scilicet quod adunentur eminenter et formaliter, quemadmodum in sensu communi adunantur sentire propria sensibilia sensuum exteriorum, et in Deo perfectiones attributales; alio modo, eminenter quidem, sed non formaliter, quemadmodum inferiora sunt in sole. Et si primo modo ad hoc propositum assumptum dicatur, cum non sit verum universaliter, ratio ruet.-Si vero secundo modo, concludit oppositum. – Si autem indistincte assumptum sit. indistincte etiam infert, *ergo omnes cognitiones nostrae eminenter continentur in angelo*: et non poterit inferri ex hoc, *ergo cognitio singularium erit in eo formaliter*. Quoniam dicam quod cognitio angeli est altiori* ordinis, et non formaliter Continens cognitionem singularium.

Et confirmatur obiectio haec. Quia constat quod intellectus noster est virtus anterior omnibus sensibus; et tamen in ipso non adunantur cognitiones singularium sic quod ipse cognoscat singularia, nisi forte arguitive et indirecte ex admixtione ad sensus. Unde si ratio valeret, concluderet

QUAESTIO I.VIL ARTICULUS II

etiam de intellectu nostro: et quia non concludit de illo, igitur simpliciter non valet.

VII. Ad obiectionem hanc dicitur, quod propositio illa indistincte sumitur sic, ut intelligatur quantum possibile est iuxta modum superioris. Ita quod sensus est. dispersa inferius adunari superius *cminentiori modo quo adunari possunt, iuxta tamen modum et capacitatem superioris*. Et propterca in his quae possunt adunari eminenter ct formulitcr, infert adunationem talem: in his autem quae contingit elevari eminenter tantum, non infert nisi adunationem eminentiae. Er quoniam cognoscere quodeumque obiectum. est de genere eorum quae possunt elevari formaliter; ideo in his infert adunationem eminentem et formalem.

Et ad instantiam de intellectu nostro, dupliciter dici potest. Primo, negando quod ipse non cognoscat singularia: quoniam saltem in statu separationis cognoscet ea. – Secundo. et melius, iudicio meo, dicitur quod intellectus humanus non constituit alium gradum in ordine rerum, sed clauditur in illo rerum gradu in quo homo locatur. Et propterca non oportet quod in ipso habeat locum dicta propositio simpliciter, quae de natura rei superioris completae in specie intelligcnJa est. Res enim incompletas non oportet simpliciter prachnbrc inferiora; sed magis convenire ct adunari cum cis ad integrandum unum perfectum, ut contingit in homine. – Dixi autem *simpliciter*, quia quodammodo quidquid potest virtus nostra inferior, potest et nostra superior, dum rem eandem perfectius vel nobilius attingit.

VIII. *Quarto**, respondet quaesito quoad modum cognoscendi, dicens quod angeli cognoscunt singularia per species influxas a Deo. – Et probat, seu declarat hoc, sic. Res omnes causantur n Deo ct quantum ad formalia ct quantum ad materialia carum, in propriis naturis: ergo quoad eadem causantur a Deo in mentibus angelorum: ergo per tales species cognoscent angeli singularia.

G/. nurz. i.

Antecedens supponitur. – Prima iero consequentia cx Augustino * etiam supponitur, volente res factas esse non solum in scipsis, sed etiam in mentibus angelorum. – Secunda vero consequentia probatur cx proportionalitatc: quia quemadmodum se habet essentia Dei, per quam omnia causât, ad cognitionem eius; ita similitudines illius essentiae, secundum quod est causa talium rerum, ad intellectus in quibus sunt illae similitudines. Sed Deus scit omnia per illam ct quoad universales ct quoad particulares conditiones: quia illa est similitudo omnium quoad omnia, et quia scientia sua est causa rerum. Ergo angelus per species exemplatas ab illa summa similitudine, cognoscet omnia facta ct quoad conditiones universales ct singulares.

hb. lf, cap. t ui.

IX. Circa rationem adductam ad probandum hanc secundam conclusionem de modo cognoscendi, occurrunt obicctioncs Scoti, in Secundo, dist. m, qu. ult. -: ubi tripliciter illam rationem impugnat. Primo, quia non valet consequentia. *res fluunt a Deo quoad materiam et formam, ergo fluunt in mente angeli quoad cognitionem singularitatis* (praecipue npud te, qui tenes, contra Commentatorem ♦, quod materia sit pars quidditatis); sed sufficit quod fluant in mente angeli ut partes quidditatis in esse cognito.

• Contra optn. i.

• MelJjkjri. lib. VU. corament, m, ixm.

Secundo, quia species influxa non est ratio cognoscendi nisi quidditatem, ut alias ♦ probatum est.

• Vide Scot., loc. cit., qu. r in.

Tertio, quia cum dicis, *essentia divina est ratio cognoscendi tam singulare quam quidditatem, ergo ct species in mente angeli*, dico quod ibi est sophisma, procedendo u mugis perfecto ad minus perfectum affirmative.

• a. nom. «II.

X. Circa ipsam conclusionem secundam* multiplex obiectio occurrit. Et primo, contra eam arguit Scotus, in quaestione eadem-, intendens quod angelus cognoscat singularia per species acquisitus 8 rebus, et non per species influxas, Primo, quin singulare, puta Socrates, cognoscitur ut hoc, et non per speciem quidditatis: ergo per propriam speciem. Ergo nue in angelo sunt inditae omnium singularium propriae species, quod non est rationabile: aut acquirit species singularium, cum cognoscit illn, quod est intentum. – Antecedens, pro prima parte, supponitur. – Quoad secundam vero, putet ex eo, quod hoc singulare non continetur déterrainme sub quidditate, ut hoc singulare est. Et probatur ab eodem multipliciter in Secundo, dist. ix,

qu. n, contra primum articulum, unde sumpsit Capreolus. argumenta quae recitat, quae nec sunt facta a Scoto contra s. Thomam, nec militant contra cum omnia, sed quaedam quae inferius* adducentur.

• Il Srtll., ni, qn. ll. tn. i u.mra 1.

• Nae. wq.

Secundo, sic. Singulare cognoscitur ab angelo quoad suam cxiitcntium actualem: ergo per speciem acquisitam. – Tenet consequentia: quia nec cx notitia universalium, nec ex rationibus terminorum, ceniflcatur intellectus de complexo contingenti. Quoniam illuc rationes aut repraesentant determinate me sedere, seu me esse cras, aut indeterminate. Si determinate, igitur impossibile est ipsum per ipsos terminos habere notitiam quod hoc sit contingens. Si indeterminate, ergo nunquam per hos terminos habebit quod determinate sedeam. Igitur oportet quod accipiat aliunde notitiam huius.

Tertio, sic. Singulare cognoscitur nb angelo intuitive: ergo accipit cognitionem ab ipso. – Tenet consequentia: quia ad cognitionem intuitivam necessario concurrir ipsa res ut praesens. – Et confirmatur. Quia impossibile est cognitionem intuitivam esse per speciem eodem modo repraesentantem re manente ct non manente, ut de se patet.

XI. Quarto, directe contra conclusionem adduco rationes Scoti, cx dist. rx, loco allegato*, ad probandum quod unamet species intelligibilis non potest esse ratio angelo intelligcndi omnia singularia alicuius speciei. Et prima ratio est talis. Species una repraesentat infinita singularia distinete: ergo est infinitae perfectionis.-Consequens est impossibile.-Consequentia vero probatur. Quia ubi pluralitas infert maiorem perfectionem, infinitas infert infinitam perfectionem. sed posse repraesentare plura, concludit maiorem perfectionem, quoniam includit perfectionem duarum rationum repraesentativarum adaequate: ergo posse repraesentare infinita, concludit infinitam perfectionem.

•Ctne-rnit.

g

Secunda xcro est. Ista species quam ponis, aut repraesentat similiter opposita pertinentia ad existentios singularium; aut alteram partern contradictionis determinate; aut successive modo unum, modo aliam. Non primum: quia sic nihil repraesentaret. Non secundum: quia sic semper angelus cognosceret unum oppositum tantum, ct nunquam reliquum. Non tertium: quia naturale repracsctnnnvum, ct uniforme in se ct in intellectu, non repraesentat diflbrmitcr aliquid.

Tertia ratio est, quia cx ista positione sequitur quod quodlibct singulare existons statim esset notum naturaliter cuilibet angelo; ct ita distantia localis non impediret, etc.

XII. Ad obiectioncs contra rationem ad secundam conclusionem -, dicitur quod per se primo ct directe intentum s. Thomae est quod, quia a Deo effluit in angelum similitudo Socratis non solum quoad conditiones communes, sed quoad conditiones singulares, ideo angelus intelligit ipsum. Sed quia opinatur materiam esse principium singularitatis in rebus materialibus, ct formam communitatis; ideo in Qq. *de Ventate*, qu. vm, art. n, invenitur rationem quum hic expressit per *universale* ct *individuate*, expressisse per *formam* ct *materiam*. Unde dupliciter responderi potest. *Primo* quod, quantum ad praesens spectat propositum, per accidens se habet materia ct forma. Quoniam vis rationis consistit in hoc, quod in angelo indita est similitudo omnium tam universalium quam individualium conditionum, quaecumque sint, ct per quueeumque naturalia principia habeantur. – *Secunda*, quod de materia possumus loqui dupliciter: uno modo, secundum seipsam, idest prout est in rerum natura; alio modo, secundum quod cx ordine nd formam per intellectum abstrahitur. Et quod materia secundo modo cadit in quidditate rei naturalis; primo vero modo, individual. Et quod in proposito est sermo de materia, non uno tantum modo, sed omnibus modis, lea quod intendit quod in angelo sit similitudo materine repraesentans eam secundum esse naturale quod habet existendo in rerum natura in rebus; et non solum similitudo eius secundum quod est pars definitionis rerum naturalium. Quod brevius dici posset, quod in eo est similitudo non solum materiae, sed materiae *signatae*; quam constat in definitione non poni.

Ad secundam obiectionem contra idem, negatur quod

species iniluxa sit ratio cognoscendi tantum quidditatem : nec aliquam adduxit unquam arguens rationem efficacem ad oppositum.

Ad tertiam dicitur, quod nulla est fallacia arguendo a communi exemplari ad consimilitudinem exemplatorum immo est locus necessarius, et non cantum rationabilis, quoniam quidquid convenit uni similium, ut sic, convenit et alteri. Talis autem est processus iste, fundatus super hoc, quod a Deo duxerunt res in duplici esse, naturali, et intentionali in mentibus angelorum. Ex hoc enim manifeste sequitur, non ex ratione perfecti aut imperfecti, sed ex ratione similium, quod similitudo rei in esse naturali apud Deum existens, effecerit esse intentionale simile sibi in mente angelica ; ne per hoc, illa species intentionilis repraesentet illammet quam repraesentat divina similitudo a qua est exemplata, nihil obstante differentia secundum perfectum et imperfectum.

XIII. Ad obiectiones vero contra conclusionem ordinate respondendo, ad primam dicitur, quod cognosci per propriam speciem dupliciter contingit: scilicet adaequate, vel excellenter. Et quod singulare ab angelo non cognoscitur per propriam speciem adaequate, quia sic sequeretur infinitas specierum : sed per speciem excedentem, idest repraesentantem non solum hoc, sed multa alia. – Rursus, cognosci per speciem quidditati* contingit dupliciter, scilicet adaequate, et excellenter. Et quod singulare non cognoscitur per speciem quidditatis adaequate, quia sic non cognosceretur ut hoc, nisi forte arguere et valde imperfecte: sed per speciem quidditatis excessive, idest repraesentantem non solum ipsam, led etiam singulares eius conditiones quas habet in rerum natura. – Et haec est via s. Thomae. Non enim putat ipse quod angelus, cognoscendo quidditatem, puta equinitatem, ex vi talis obieci cogniti cognoscat singularia illius: immo hanc viam in Qq. *de Veritate*, loco allegato . reprobat. Sed opinatur quod, cognoscendo quidditatem, cognoscat individua illius: idest, per eandem speciem per quam cognoscit quidditatem, cognoscit individua illius, quoniam species illa est distincte repraesentans utrumque excellenter.

XIV. Ad secundam vero et tertiam obiectionem simul dicitur, quod species angelica repraesentat quidditatem rei, puta humanitatem, et omnes varietates eius, secundum omnes conditiones eius naturales, ut s. Thomas loco allegato dicit. Unde et repraesentat humanitatem existens hic et ibi, in hoc et in illo, talem et tantam; et sic de aliis conditionibus.

XV, Ad cuius evidentiam, quoniam ex hoc pendet intellectus et ratio huius materiae, videnda sunt duo; scilicet *quid repraesentatur; et quomodo repraesentatur* .

Quoad primum, sciendum est quatuor esse in rebus: scilicet quidditatem; singularitatem, existentiam, seu conjunctionem unius cum alio in rerum natura; et durationem talis existentiae seu conjunctionis. Et haec omnia oportet scribi ab intellectu habente perfectam notitiam de singularibus. Suntque separabilia ab invicem in esse cognitio: quoniam unum potest cognosci alio ignoto, ut patet discurrendo per singula. Et quoniam cognitio fit per assimilationem, necesse est intellectui cognoscenti haec, repraesentari illa. Et de primis quidem duobus non est difficile concipere quod indita sit angelo eorum similitudo : quoniam utrumque spectat ad quaestionem *quid est* ; quoniam per primum scitur quid est Socrates universaliter conceptus, idest inquantum homo; per secundum vero, quid est Socrates, inquantum Socrates, singulariter apprehensus; quod a nobis non est scibile. Sed de reliquis duobus difficile est videre, et praecipue de quarto: quoniam hoc ad quaestionem *an est*, et *quando est*, spectat.

XVI. Et ut plene lustremus rem hanc, sciendum est quod coniunctio aliquorum, et eius duratio, multipliciter potest repraesentari intellectui : scilicet in suis causis, vel in acipsa. In suis causis quidem, quemadmodum coniunctio humanitatis cum risibilitate praesentatur intellectui, repraesentatis bibi *quod quid erat esse* utriusque: ex his enim intellectus conspicit conjunctionem et coaevitatem eorum. Sed hoc non habet locum in contingentibus, ut de se patet.

In scipsa autem repraesentari potest dupliciter. Uno modo, ita quod duratio illius conjunctionis si repraesentata, sicut qualitas aliqua rei repraesentatae; quemadmodum albedo figurae repraesentatur visui. Alio modo, ut ipsa coniunctio sola sit res repraesentata, et eius duratio concurret ut conditio necessaria ad hoc quod repraesentetur quemadmodum de facto se habet duratio, seu praesentia, coloris ad colorem visum repraesentatum oculo; non enim species visibilis repraesentat durationem praesentiae, sed videri ne repraesentari color non potest, nisi praesenti tempore mensuraretur. Et cum ita sit, species angelicae, apud s. Thomam, non solum repraesentant humanitatem et *Socrateitatem* ; sed etiam in scipsa conjunctionem eorum cum existens in rerum natura, et cum quocumque alio esse accidentali et naturali. Sed non repraesentant durationem talium conjunctionum unquam rem repraesentatam; sed tanquam conditionem sine qua coniunctio illa non repraesentatur.

XVII. Quod enim *non repraesentetur duratio contingentis conjunctionis*, ex eo putet, quod firmiter credimus angelos non cognoscere futura contingentia. Si namque in angelo esset indita similitudo sessionis meae crastinae, praesciret evidenter sessionem mihi coniungendam cras.

Quod autem *repraesentet durationem ut conditionem sine qua non*, et *quod hoc sufficiat*, declaratur. Et primo, *secundum*: quia constat sufficienter nobis habere cognitionem etiam intuitivam rei per talem speciem, ut patet in visu nostro. Et darius patet, si lingas visum esse virtutem omnium cognoscitivam : tunc enim per talem speciem qua repraesentaretur sibi color praesens, ut modo repraesentatur, scilicet quod praesentia concurret ut conditio sine qua non, cognosceret non solum hunc colorem, sed hunc colorem existentem in praesenti tempore. – Deinde declaratur *primum*, ex eo quod duratio alicuius nullam habet repugnantiam ut sit talis conditio line qua res non repraesentetur. Et confirmatur: quia quemadmodum duratio coloris est eius conditio, sine qua color nec immutat visum, nec videtur; ita est etiam conditio sine qua non repraesentatur. – Et haec de primo.

XVIII. Quoad secundum vero, modum scilicet repraesentandi, breviter dicitur quod, apud s. Thomam, species impressa angelo a Deo, respectu praedictorum, se habet sicut si in oculo esset naturaliter congenita species alicuius obieci. puta huius albi. Tunc enim per talem speciem nec repraesentaretur, nec cognosceretur hoc album, nisi quando existret: quoniam inter repraesentans ei repraesentatum requiritur similitudo; nec hoc album simile est illi speciei repraesentanti, nisi hoc album existat; quoniam species illa repraesentat hanc albedinem existentem. Et sic per illam speciem videret oculus hoc album quando illud esset, et non videret illud quando illud non esset: et sic durabo huius albi in rerum natura se haberet ut conditio sine qua hoc album nec repraesentaretur nec videretur, non ex defectu speciei visibilis, sed ex defectu ipsius obieci. Nec per mutationem speciei, sed per mutationem ipsius obieci. cognosceret hoc album nunc esse; et postmodum perciperet illud non esse, ex defectu assimilationis illius. Et ex hoc patet quomodo stat quod species sit indita, et non causata ab obiecto singulari, et quod naturaliter repraesentet, et sit ratio cognoscendi rem per se primo et directe quando est, ex consequenti autem quando non est.

Et quoniam tinum individuum superioris ordinis aequivalere potest multis non solum individuis, sed speciebus inferioris ordinis, elevationem naturae angelicae supra corporea intuitus, s. Thomai posuit quod una species in angelo sit tantae excellentiae, quod distincte quidem, excellenter tamen, sit ratio repraesentativa multarum quidditatum et singularium, et multarum conjunctionum confingentium in rerum natura, ita quod, quandocumque coniunctio illa ponitur in rerum natura, statim assimilatur illi speciei, et sic repraesentatur et cognoscitur; desinente autem, desinit repraesentari, quia desinit assimilari.

XIX. Et ex his facillime patet responsio ad obiecta ., * Et * . Nam secunda obiectio supponit quod coniunctio confingens repraesentetur, non in icipsu, sed in rationibus terminorum tantum.

Tertia vero supponit quod praesentia temporalis non concurrat necessario ad rem cognitam, nisi quia est causa cognitionis: cum tamen liquido constare possit quod hoc album dupliciter concurrat ad visionem, scilicet ut causa immutans visum, ct ut obiectum terminans; ct quod praesentia temporalis exigitur ad ipsum non solum inquantum immutans, sed inquantum terminans; ita quod si terminaret, ct non immutaret, nihilominus praesentiam exigeret temporalem. Et sic sc habet in proposito, ut putet cx dictis.

Ad confirmationem autem dicitur, quod illa propositio. supra quam saepissime sc fundat Scotus, scilicet quod *species repraesentans re absente et praesente, non sufficit ad cognitionem intuitivam*, non est universaliter vera. Quoniam hoc dupliciter contingit. Scilicet per hoc quod abstrahit a praesentia et absentia rei, quemadmodum sc habent species intelligibiles apud nos: et dc talibus est vera propositio. Alio modo, non per abstractionem, sed per excellentiam : idest quia tantae excellentiae est, ut repraesentet rem ct secundum conditiones eius absolute, ct secundum conditiones praesentiae, vel tanquam rem repraesentatam, ut species divina, vel ut conditionem sine qua non, ut species angelica. Et dc talibus non est vera propositio. – Species ergo non propter obstructionem, sed excellentiam sui. eodem modo repraesentans, cx parte sui. sive res sit live non, sufficit ad cognitionem intuitivam: quia posita re, aliquid novi repraesentat non per sui, sed rei repraesentatae mutationem scu novitatem. Et hoc bene notu.

XX. Ad primam vero rationem cx disc. ix adductum
• a. obj. xi. quarto loco -, dicitur, negando consequentiam. Et ad probationem, qua dicitur, *quando pluralitas infert maiorem perfectionem, infinitas infert infinitam*, dicitur primo, quod falsum assumitur. Debet enim sub disiunctione concludi, *si pluralitas infert maiorem perfectionem, infinitas infert vel infinitam perfectionem, vel altioris ordinis perfectionem*: stat enim quod una perfectio altioris ordinis tantae sit perfectionis, quod excedat infinitas perfectiones inferioris ordinis, ct eminenter «equivalent eis. – Rursus, secundo, dicitur quod, cum aliquid esse infinitae perfectionis contingat dupliciter, scilicet simpliciter, vel in tali genere aui specie; nec oporteat quod est infinitum in tali genere aut specie, esse infinitum ens simpliciter, ut patet dc olbcdinc infinita, si esset intensive infinita (non enim propterca esset perfectior quam substantia, sed esset infinitae perfectionis, infra speciem (amen albedinis): – unde in proposito, dato quod infinitas contentorum inferret infinitatem continentis, non sequitur, *ergo illud continens est infinitae perfectionis simpliciter*; sed *in tali genere aut specie*.

Et sic ratio haec cx duplici deficit capite. Primo, quia non sequitur infinitas nisi sub disiunctione. Secundo, quia

etiam quando sequitur infinitas, non sequitur infinitus perfectionis simpliciter, sed perfectionis in genere vel in specie; quemadmodum pluralitas non infert tunc maiorem perfectionem nisi eiusdem rationis. – Et quoniam Scotus saepe utitur ista ratione ad diversa proposita, ct in diversis materiis, oportet diligenter notare quae diximus, ct applicare ad materias. Quantum ad praesentem autem spectat, iim patet quod ponimus speciem allions ordinis; ct similiter actum intclligendi speciei proportionatum.

XXI. Ad secundam nutem rationem cx dictis habetur responsio. Supponit enim ratio unum falsum, scilicet quod species in mente angelica repraesentet Jurationem conjunctionis contingentis tanquam rem repraesentatam: cuiu* oppositum diximus-. Immo hoc proprium est essentiae divinae. et forte non est communicabilc alicui speciei: quoniam hoc est repraesentare ca quae futura sunt contingenter, in scipsis determinate. – Et ideo cum dicitur, *aut repraesentat utrumque oppositorum* etc., respondetur cum triplici distinctione: scilicet de repraesentari tanquam rem repraesentatam, et conditionem sine qua non; et dc oppositis secundum differentias temporis, et absolute; et dc oppositis positive, ct contradictorie. Et dicitur quod species in mente angelica repraesentat, tanquam rem repraesentatam, alterum oppositorum positivorum absolute, et non cum aliqua differentia temporis. Repraesentat enim conjunctionem Socratis cum sessione; et non conjunctionem eius cum sessione ct non sessione contradictorie. Nec repraesentat conjunctionem Socratis cum sessione duratura hodie vel cras; sed absolute conjunctionem eius cum sessione, ct conjunctionem eius cum cursu.

Et si dicas: Quomodo ergo angelus cognoscet reliquum contradictorium? Et similiter, quomodo certitudinem habebit per talem speciem dc hodierna sessione Socratis, ct crastino eius cursu? Iam cx dictis- patet quod, cum ponitur in effectu sessio Socratis, statim fit assimilatio inter Socratem sedentem ct illam speciem; ct praesens temporis differentia repraesentatur per illam tanquam conditio sine qua non ; et sic cognoscitur Socrates nunc sedens. – Cognoscitur vero post horam per eandem speciem Socrates non sedens, desinente assimilatione inter ipsum ut sedentem, ct illam speciem. Et cras cognoscetur currens, facta assimilations inter illam ct Socratem ut currentem. Et sic falsum est quod, si repraesentat alterum oppositorum determinate, quod nunquam per ipsum cognoscetur reliquum.

XXII. Ad tertiam autem rationem, iam patet quod non inconvenit, immo est necessarium, ct omnia naturalia, statim cum fiunt, congenita esse angelo habitualiter; ct distantiam localem non impedire angeli cognitionem -.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI COGNOSCAN'T FUTUR \

Infra. qu. lxxxvi. Art. 4; II' Π'', qu. xcr, «Λ 1; I Sbit. di*t. mvm, art. 5; II. diM. in. qu. ti. art. 3, ad 4; dist. vu, qu. n, an. 1; III' Cont. Gent., cap. ajv; De Verit., qu. nn, an. n; Ar Molo, qu. xvi. art» 7; /K* Spirit. Creat., Art. 5, ad -; Qu. dc Anima, art. 20, ad 4; Quodl. VII, qu. lll. an. 1, ad 1; Cmnpcnd. Thui., cap. cxxnr; In tsaiam, cap.ni.

¶TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod angeli cognoscant futura. Angeli enim
* 4İTOV potentiores' sunt in cognoscendo quam ij^*^i^homines. Sed homines aliqui cognoscunt multa futura. Ergo multo fortius angeli.

2. Praeterea, praesens et futurum sunt differentiac temporis. Sed intellectus angeli est supra tempus: *pacificatur* enim *intelligentia aeternitati*, idest aevo, ut dicitur in libro *de Causis* *. Ergo quantum ad intellectum angeli, non differunt prae-

teritum et futurum; sed indifferenter cognoscit utrumque.

3. Praeterea, angelus non cognoscit per species acceptas a rebus, sed per species innatas universales. Sed species universales aequaliter se habent ad praesens, praeteritum et 3 futurum. Ergo videtur quod angeli indifferenter cognoscant praeterita ct praesentia et futura.

4. Praeterea, sicut aliquid dicitur distans secundum tempus, ita secundum locum. Sed angeli

4) *potentiat*es. – exAtiore· G, extentiones pF, excellentiores cd. a. i p) *praeiens, praeteritum ct. – praeteritum et atquatiter aJ D; – Pco multa futura, futura D, futura multa PaS. l praeteritum et PBCF.FGaX*

		QUAESTIO LVII, ARTICULUS III	75
γ	cognoscunt distantia secundum locum. Ergo etiam cognoscunt distantia secundum tempus futurum T.	ctus, et quilibet intellectus creatus, deficit ab aeternitate divina. Unde non potest ab aliquo intellectu creato cognosci futurum, ut est in suo esse.	
• Ver», jj.	Sed contra, id quod est proprium signum divinitatis. non convenit angelis. Sed cognoscere futura est proprium signum divinitatis; secundum illud Isaiae xt.i *: <i>Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quod dii estis vos</i> . Ergo angeli non cognoscunt futura.	Ad primum ergo dicendum quod homines non cognoscunt futura nisi in causis suis, vel Deo revelante. Et sic angeli multo subtilius futura cognoscunt.	
»'u.	Respondeo dicendum quod futurum dupliciter potest cognosci. Uno modo, in causa sua. Et sic futura quae ex necessitate ex causis suis proveniunt, per certam scientiam cognoscuntur, ut solem oriri cras. Quae vero ex suis causis proveniunt ut in pluribus, cognoscuntur non per certitudinem, sed per coniecturam; sicut medicus praecognoscit sanitatem infirmi. Et iste modus cognoscendi futura adest angelis*; et tanto magis quam nobis, quanto magis rerum causas et universalius et perfectius cognoscunt; sicut medici qui acutius vident causas, melius de futuro statu aegritudinis prognosticantur δ. – Quae vero proveniunt ex causis suis ut in paucioribus, penitus sunt ignota, sicut casualia et fortuita.	Ad secundum dicendum quod, licet intellectus angeli sit supra tempus quo mensurantur corporales motus, est tamen in intellectu angeli tempus secundum successionem intelligibilium conceptionum: secundum quod dicit Augustinus, VIII <i>super Gcn. ad liti.</i> *, quod <i>Deus movet spiritualem creaturam per tempus</i> . Et ita, cum sit successio in intellectu angeli, non omnia quae aguntur per totum tempus, sunt ei praesentia.	*Cf.
•d .44».	Alio modo cognoscuntur futura in seipsis. Et sic solius Dei est futura cognoscere, non solum quae ex necessitate proveniunt, vel ut in pluribus, sed etiam casualia et fortuita: quia Deus videt omnia in sua aeternitate, quae, cum sit simplex, toti temporis adest, et ipsum concludit. Et ideo unus Dei intuitus fertur in omnia quae aguntur per totum tempus sicut in praesentia, et videt omnia ' ut in seipsis sunt; sicut supra * dictum est, cum de Dei scientia ageretur. – Angelicus autem intelle-	Ad tertium dicendum quod, licet species ζ quae sunt in intellectu angeli, quantum est de se, aequaliter se habeant ad praesentia, praeterita et futura; tamen praesentia, praeterita et futura non aequaliter se habent ad rationes. Quia ea quae praesentia sunt, habent naturam per quam assimilantur speciebus quae sunt in mente angeli: et sic per eas cognosci possunt. Sed quae futura sunt, nondum habent naturam per quam illis assimilantur r: unde per eas cognosci non possunt.	C
i		Ad quartum dicendum quod distantia secundum locum sunt iam ° in rerum natura, et participant aliquam speciem, cuius similitudo est in angelo: quod non est verum de futuris, ut dictum est ♦ 'terap.uj. Et ideo non est simile.	't
◁			
•Qu.iK.an.i3.			

γ) <i>futurum</i> . – <i>in futurum</i> CEFgpA, M <i>futuro</i> B, et <i>futurum</i> D.	ζ) <i>species</i> . – <i>innatae</i> ndJit B.
δ) <i>Et utt modus... prugnotticantur</i> . – <i>Haec po«t fortuita ponunt codice» et ab, pro acutius, attentius CDElpAr , vel attentius margo B.</i>	r.) <i>illis assimslentur</i> . – <i>timihantur spcciebvs in mente anpeli B, i/zi assimtlentur ceteri et jIh</i> – <i>Pro unJe, et sic B.</i>
t) <i>omnia</i> . – <i>quar aguntur uddlt B.</i>	θ) <i>iam</i> . – <i>Otn, PBFGab.</i>

Commentaria Cardinalis Caietani

• Cf. own. ui.	<p>TITULUS clarus est: accipitur enim in communi <i>futurum</i> ut sic. – In corpore duas distinctiones ponit alteram de cognosci, vel <i>in sua causa</i>, vel <i>in scipso</i>; alteram futuro, <i>necessario</i>, vel <i>ut in pluribus</i>, vel <i>ut in paucioribus</i>. Et duo facit: quia primo, examinat omnia membra secundae distinctionis, quomodo sc habeant ad primum membrum primae; et secundo, quomodo se habeant ad alterum eiusdem primae distinctionis membrum ♦.</p> <p>II. Quoad <i>primum</i>, tres conclusiones dicit. Prima est: Futura necessaria cognoscuntur in suis causis ab angelo per certitudinem. – Secunda est: Futura ut in pluribus, cognoscuntur in suis causis ab angelo per coniecturam. Et declaratur: quia etiam homines hanc habent cognitionem; sed angeli tanto magis, quanto universalius et perfectius intimas causarum conditiones penetrant. – Tertia est: Futura ut in paucioribus, in sua causa sunt penitus ignota.</p> <p>III. Quoad <i>secundum</i>, unica est conclusio: Futura tam necessario, quam ut in pluribus, quam in paucioribus, in seipsis a solo Deo cognoscuntur. – Et probatur: quia solus intuitus Dei aeternitate mensuratur aequaliter sc habente ad omnes temporis differentias, ac per hoc aequaliter respiciens simul omnia quae fiunt secundum quamcumque temporis differentiam.</p>	<p>IV. Adverte hic duo. Primum est. quod s. Thomas nulla hic dicit quae non probat: vel quia sunt per se nota exercitatis, puta quod effectus necessarii cognoscuntur per certitudinem in suis causis: vel quia sunt superius discussa, puta quod futurum contingens, in sua causa, ut sic. sit penitus ignotum; hoc enim in qu. xiv * \ntila-</p> <p>Nota secundo quod, cum duae rationes assignari possint respectu cognitionis futurorum contingentium in seipsis, scilicet aeternitas intuitus, et plenitudo rationis repraesentativnc, quia scilicet repraesentat rem et eius ducationem, etc.; s. Thomas, non curans de hac secunda, exclusionem primae ab angelis, sufficienter intentum concludi voluit; propterea, ut arbitror, quia mutuo se consequuntur, et exclusio unius est exclusio alterius; quia illa spectat ad infinitatem, haec ad aeternitatem, tam autem aeternitas quam infinitas soli Deo conveniunt. Maluit autem ex aeternitate arguere, quia evidentius constat angelis repugnare aeternitatem intuitus, quam plenitudinem talis repraesentativi. – Dubia vero quae sunt circa hanc rationem de aeternitate intuitus, in quaestione xiv ♦ tractata sunt. Unde nunc transeundum est ad alia.</p>	• Art. o-
----------------	---	---	-----------

roret uum. *u»,
• M4.

QUAESTIO LVII, ARTICULUS 1\

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELI COGNOScant COGITATIONES CORBIUM

De IV? qu. v:u, art. tJ; De Malo, qu. xn, art. 8; Opα-. X, art. xxirui; Opuie. XI, *rt. xuvi; / Cur.. cap. n, kcL il

•Lib.XVHI.ep.
xl t iii, al. xxvii,
»ci r w.
• Ver>. 17.

• Verm 30

ο». 9, 10.

• Ub. II,

D quartum sic proceditur. Videtur quod angeli cognoscant cogitationes cordium. Dicit enim Gregorius, in *Moralibus* *, r illud *fob* γχvιπ *, *Non aequabitur ei aurum vel vitrum*, quod *tunc*, scilicet in beatitudine resurgentium, *unus erit perspicabilis alteri sicut ipse sibi, et* • *cum uniuscuiusque intellectus attenditur, simul conscientia penetratur*. Sed resurgentes erunt similes angelis, sicut habetur Malih. cap. xxii *. Ergo unus ? angelus potest videre id quod est in conscientia alterius.

2. Praeterea, sicut sc habent figurae ad corpora, ita se habent species inllligibiles ad intellectum L Sed viso corpore, videtur eius figura. Ergo visa substantia intellectuali, videtur species inlelligibilis quae est in ipsa. Ergo, cum angulus videat alium angelum, et etiam animam, videtur quod possit videre cogitationem utriusque.

3. Praeterea, ea quae sunt in intellectu nostro, sunt similia angelo quam ea quae sunt in phantasia: cum haec sint intellecta in actu, illa vero in potentia tantum. Sed ea quae sunt in phantasia, possunt cognosci ab angelo sicut corporalia: cum phantasia sit virtus corporis. Ergo videtur quod angelus possit cognoscere cogitationes intellectus.

Sed contra, quod esi* proprium Dei. non venit angelis. Sed cognoscere cogitationes cordium est proprium Dei; secundum illud lerum. xvn *: *Pravmn est cor hominis ei inscrutabile. quis l cognoscet illud? Ego, Dominus, scrutans corda*. Ergo angeli non cognoscunt secreta cordium.

Respondeo dicendim quod cogitatio cordis dupliciter potest cognosci. I no modo, in suo cflectu. Et sic non solum ab angelo ζ, sed etiam ab homine cognosci potest: et tanto subtilius, quanto eflectus hüiusmodi fuerit magis occultus. Cognoscitur enim cogitatio interdum non solum per actum exteriorum, sed etiam per immutationem vultus: et etiam medici aliquas aflectiones animi per pulsum cognoscere possunt. Et multo magis angeli, vel etiam daemones, quanto subtilius huiusmodi immutationes occultas corporales perpendunt. Unde Augustinus dicit, in libro *de Divinatione Daemonum* *, quod *aliquando hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quaedam in corpore exprimuntur ex animo, tota facilitate perdiscunt*: quamvis in libro *Retract.* hoc dicat non esse asserendum quomodo fiat.

Alio modo possunt cognosci cogitationes, prout sunt in intellectu; et allectiones, prout sunt in voluntate. Et sic solus Deus cogitationes cordium et affectiones voluntatum cognoscere potest. Cuius ratio est, quia voluntas rationalis creaturae soli Deo subiacet; et ipse solus in eum operari potest, qui r est principale eius obiectum, ut ultimus finis; et hoc magis infra * patebit. Et ideo ea quae in voluntate sunt, vel quae cx voluntate sola dependent soli Deo sunt nota. Manifestum est aurem quod cx sola voluntate dependet quod aliquis actu aliqua consideret: quia cum aliquis habet habitum scientiae, vel species inllligibiles in eo existentes, utitur eis cum vult. Et ideo dicit Apostolus, I Cor. u* quod *quae sunt hominis, nemo novit nisi spiritus hominis, qui in ipso est*.

Ad primum ergo dicendum quod modol cogitatio unius hominis non cognoscitur ab alio, propter duplex impedimentum: scilicet propter grossitiem corporis, et propter voluntatem claudentem sua secreta. Primum autem obstaculum tolletur in resurrectione, nec est in angelis. Sed secundum impedimentum manebit post resurrectionem, et est modo in angelis. Et tamen qualitatem mentis, quantum ad quantitatem gratiae et gloriae, repraesentabit claritas corporis. Et sic unus mentem alterius videre poterit.

Ad secundum dicendum quod, etsi * unus angelus species inllligibiles alterius videat, per hoc quod modus intelligibilium spccierum, secundum maiorem et minorem universalitatem, proportionatur nobilitati substantiarum; non tamen sequitur quod unus cognoscat quomodo alius illis intelligibilibus speciebus utitur aclualiter considerando.

Ad tertum dicendum quod appetitus bnitalis non est dominus sui actus, sed sequitur impressionem alterius causae corporalis vel spiritualis. Quia igitur angeli cognoscunt res corporales et dispositiones carum, possunt per haec cognoscere quod est in appetitu et in apprehensione phantastica brutorum animalium; et etiam hominum, secundum quod in eis quandoque appetitus sensitivus procedit in actum, sequens aliquam impressionem corporalem, sicut in brutis semper est. Non tamen oportet quod angeli cognoscant motum appetitus sensitivi et apprehensionem phantasticam hominis, secundum quod moventur a voluntate et ratione: quia etiam inferior pars animae participat aliqualiter rationem sicut obediens imperanti, ut dicitur in I *Ethic.* * – Nec tamen

Q«L Cr.âflLc
4»» en. et>;
l' n'», q». a.
■n.6.

i*
• Op.

s/ et. – Om. P. – pro intellectus, vultus s. GregnY'u.
β) unus. – Om, ABDEFG.
T> intellectum. – intellectus codice*.
i) quod est. – est qw>d PBEE
c) 91/â. – et guis PdL – Eiedctn pro scrutais corda, scrutjiu etc.
ζ) aliigdo. – angelis P«5.
η) gut. – gula D.

' in vohtnt.Uc... i-v w.'u décidait. rd
q»e in rnluntatf sola sunt Pah
i) mùJih – Oω. PBG.
) Cid. – fi MICHI G, sicut edd, Ab.
λ) Sensitivus. – ttibdslrn» liCEFGpD cl Ab. – cU poti t.-vijcr om.
ACDEGpF, ni»i»'nn/ (contingit?) *F.
(*) rAtioncut. – rAtiane voJICVA.

sequitur quod, si angelus cognoscit quod est in appetitu sensitivo vel phantasia hominis, quod cognoscat id quod est in cogitatione vel voluntate:

quia intellectus vel voluntas non subiacct * appetitui sensitivo et phantasiae, sed potest cis diversimode uti.

v) »</ tvfunf.u MO» in&MA·/. – ct voluntat nan luHaccnt P.

Commentaria Cardinalia Caietani

I X titulo , adverte quod praesens quaestio est de cognitione cogitationis cordis alterius in particulari et complete, scilicet quoad quaestionem *an est*, tam in se quum respectu termini: idest, utrum angelus cognoscat, si actuali ter cogitem de aliquo, quid cogito, quid delibero, etc.

II. In corpore unica ponitur distinctio bimembri»: scilicet quod cogitatio potest cognosci dupliciter, scilicet in suo effectu, vel in seipsa. Et duae conclusiones ponuntur iuxta duo praedicta membra.

Prima est: Cogitatio cordis alterius potest cognosci ab angelo in suo effectu. – Et probatur n fortiori : quia sic etiam potest cognosci ab homine per immutationem vultus et dispositionem corporis, ut medici discernunt quandoque. Et hoc confirmatur auctoritate Augustini.

Secunda conclusio est, quod cogitationes cordium in se ipsis, seu. quod idem est, ut sunt in voluntate, soli Deo sunt naturaliter cognitae. – Et probatur sic. Mere voluntaria soli Deo et volenti sunt nota. Cogitationes cordium «uni pure voluntariae: quia ex sola voluntate dependet quod aliquis actu cogitet aut velit aliquid; quoniam habitus est quo quis utitur cum vult. Ergo. – Maior probatur: quia voluntas soli Deo subiacct, qui solus in ea npcrri potest, ut primum obiectum et finis ultimus. – Et confirmatur conclusio auctoritate Apostoli, I *ad Cor.* n.

III. Circa rationem adductam nd secundam condusio nem. dubium occurrit α Durando, in Secundo, dial, viii *, motum. Et est talc. Si voluntarium soli Deo est cognitum quia voluntarium est, ex aliqua harum quinque conditionum provenit. Scilicet aut quia voluntas soli Deo subincet quoad causari. Et ex hoc non: quia sic etiam materia prima, et essentia animae, soli Deo essent nota. – Aut quia soli Deo subiacct quoad moveri. Et ex hoc non: quia sic etiam motus primi mobilis, si a solo Deo esset, sibi soli cognitus esset. – Aut quia libera est formaliter. Et ex hoc non: quia libertas est a coactione, non a cognitione. – Aut quia est indeterminata ad utrumque oppositorum. Et ex hoc non: quia indeterminatio tollitur, cogittitione posite in netu; in enim determinata tunc est. – Aut quin a voluntate, sit. Et ex hoc praecise non: quia sic omnis actu» imperatus a voluntate. esset soli Deo notus : et sic etiam actus exteriores voluntarii ignoti essent angelis. – Et confirmatur. Quia apud te-, angeli intelligunt per species innatas, quae aequaliter repraesentant actus interiores et exteriores. spirituales et corporales.

IV. Contra eandem rationem arguit Scotus, in Secundo, dist. u. qu. n, dupliciter. Primo, quia non est maior ratio quare voluntas possit occultare cogitationem positam in actu, quam ipsam essentiam et voluntatem suam. – Secundo quia, si cogitatio occultatur volitionc. illa volitio aut erit alteri manifesta, aut occulto. Si manifesta, habetur intentum. Si occulta, ergo alia volitionc occultabitur: et iterum quaeretur de alia, et sic in infinitum.

V. Contra conclusionem multa refert Capreolus. in dist. vin Secundi *, argumenta ex Scoto. Quorum quaedam in Scoto non invenio: quaedam autem argumenta sunt ad hominem α Scoto contra Henricum factu; et quaedam eandem habent difficultatem. Ita quod ex solutione praecedentium. uno ndiuncto argumento, quod Scotus directe contra conclusionem facit, omnia essent clara.

Tangit ergo, ubi supra-, tale medium. Cogitatio, praecipue angelica, posita in actu, est obiectum actu intelligibile in se, et proportionatum cuicunque intellectui angelico, et sufficienter praesens omni tali intellectui : ergo potest naturaliter intelligi ab altero angelo, – Consequentia est nota. Et potest confirmari ex illa maxima: *Activo et passivo*

naturaliter proportionalis et approximatis non impeditis, tequitur actio. – Antecedens vero, quoad omnes sui partes, est per se notum, supponendo quod distantia localis non impedit actionem et passionem omnino immaterialem, de quali est sermo. Et potest confirmari: quia quidquid potest inferior, potest et superior; ac per hoc, si Michael cognoscit propriam cogitationem intuitive, poterit eandem multo eminentius intueri Seraphim.

VI. Ad evidentiam difficultatis huius, sciendum est quod secundum duplicem opinionem de intellectu angelico, dupliciter in materia huc procedi potest. Secundum namque opinantes intellectum angeli moveri ab obiccto, scrutari oportet an cogitatio voluntaria posito in actu, sit obiectum proportionatum, et sufficienter praesens in ratione motivi. respectu cuiuscumque intellectus angeli. Scotus * enim tenet partem affirmativam; Gregorius de Arimino - partem negativam.

Sed haec quaestio non habet locum apud opinantes Intellectum angelicum non esse naturaliter mobilem ab aliquo obiccto, sed oportere ipsum intelligere quidquid naturaliter intelligit, per species innatas. Iuxta enim hanc viam, vanus est sermo omnis de activo et passivo, motivo et mobili, et aliis huiusmodi. Sed oportet scrutari an coniunctio voluntatis cum sua libera operatione in actu exercito, repraesentetur per aliquam speciem innatam in angelis, un non. In hoc enim pendet tota difficultas. Dictum est enim speciem in mente angeli esse tantae excellentiae, ut habeat in se unde sibi assimiletur Socrates sedens. Socrates scribens, Socrates currens. Cur igitur non habet in w unde sibi assimilctur Socrates volens, aut Socrates cogitans A:

VII. Ul autem clare patet ex dictis s. Thomae hic, et in Qq. *de Veritate*, qu. vin, on. i3, et in Qu. *de Daemonibus*, art.8, arbitratu Divus Thomas cogitationes cordium, quoad esse actuale in particulari etc., non repraesentari per species innatas. quia sunt allions ordinis quam sint omnia naturalia. Ita quod ex eo quod voluntas, ut volais A vel B. est supra totum ordinem causarum et effectuum naturalium. ideo non repraesentatur per species impressa» angelis, quae repraesentativae tantum sunt causarum et effectuum naturalium. Et huc tendit ratio s. Thomae ubique probat enim semper altitudinem voluntatis ut operantis, ex exemptione eius a dependentia et connexione, a quacumque re naturali. Ita quod vis rationis suae consistit in hoc. quod voluntas, ut operans in particulari etc., est extra ordinem rerum naturalium: ergo est naturaliter occulta cuicunque extrinseco intellectui creato,- Et tenet sequela quia species naturales intellectuum non repraesentant nisi naturalia. – Antecedens vero probatur: quin voluntas soli Deo subincet et quoad exercitium actus, et quoad specificationem actus in particulari; quia ipse solus potest efficaciter movere voluntatem, tum effective quum obicctive, cum sit summum bonum et linis ultimus, etc.

VHI. Ex hoc nutem facile solvuntur obicctiones. Ntim nd Durandum * patet quid dfccndinu est: scilicet quod voluntas et voluntarium, ex hoc ipso quod voluntarium, est in scipso occultum cuicunque extrinseco creato, quia soli Deo subincet effective et objective. Et ideo nulla illarum causarum enumeratarum ab eo admittitur praecise, nisi tenia : et est ista quam dixit s. Thomas, quamque arguans nut non intellexit, aut intelligere noluit. Libertus enim voluntatis non solum a coactione, sed n dependentia et connexione cum naturalibus est: ac per hoc, a cognitione extrinseca creaturae. Ex hoc enim quod aliquid sic soli Deo subincet, quod nullum natum est habere connexionem cum naturalibus, occultum naturaliter est his qui naturalium tantum rationes habent.

• Cf. asm. It.

IX. Ad obiectiones vero Scoti contra candem rationem, ex eodem principio iam patet responsio. Quia alia ratio est de essentia, voluntate et intellectu angeli; et de bis ut sunt in actu secundo mere voluntario: quoniam illa pertinent ad naturalem ordinem rerum, haec autem non. – Et similiter non dicimus istum fatuitatem, quod cogitatio occultetur volitione velut quodam velamine; ut arguens imaginatur, quaerens aliud illius velamen. Sed dicimus quod cogitatio, eo quia volito seu libera, est natu-

raliter occulta. Et habet rationem suae occultationis, libertatem imperantis, ut dictum ac expositum est*.

*dtaa.n,t

X. Ad obiectionem demum Scoti contra conclusionem ♦, et t. dicitur quod tam haec quam omnes aliae, supponunt unum falsum, scilicet intellectum separatum occipere cognitionem a rebus cognitis. Hoc enim est falsissimum: quoniam omnis intellectus separatus intelligit per species influxas, et non aliter, nisi scipsum et Deum, ut ex praedictis patet. Et in hoc stando, omnes obiectiones solvuntur.

ARTICULUS QUINTUS

H

UTRUM ANGELI COGNOScant MYSTERIA GRATIAE

¶ I

IV Sent., d. x, 4m. 4, qu* 4; Ephes., cap. tu, l. c. ni.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod angeli mysteria gratiae cognoscant. Quia inter omnia mysteria excellentius est mysterium incarnationis Christi. Sed hoc angeli cognoverunt a principio: dicit enim Augustinus, V super Gen. ad litt. ♦ quod sic fuit hoc mysterium absconditum a saeculis in Deo, ut tamen innotesceret principibus et potestatibus in caelestibus. Et dicit Apostolus, I ad 7im. ii*, quod apparuit angelis illud magnum sacramentum pietatis. Ergo angeli mysteria gratiae cognoscunt.

• cap. i».

• vcn. t&

2. Praeterea, rationes omnium mysteriorum gratiae in divina sapientia continentur. Sed angeli vident ipsam Dei sapientiam, quae est eius essentia. Ergo angeli mysteria gratiae cognoscunt.

3. Praeterea, prophetae per angelos instruuntur, ut patet per Dionysium, iv cap. Angel. Hier. Sed prophetae mysteria gratiae cognoverunt: dicitur enim Amos m*: Non faciet Dominus verbum, nisi revelaverit secretum ad servos suos, prophetas. Ergo angeli mysteria gratiae cognoscunt.

• vcn. 7.

Sed contra est quod nullus discit illud quod cognoscit. Sed angeli, etiam supremi, quaerunt de divinis misteriis gratiae, et ea discunt: dicitur enim vu cap. Cael. Hier., quod sacra Scriptura inducit quasdam caelestes essentias ad ipsum Iesum quaestionem facientes, et addiscentes scientiam divinae eius operationis pro nobis, et Iesum eas sine medio docentem; ut patet Isaiae i.xm*, ubi quaerentibus angelis % Quis est iste qui venit de Edoni? respondit Iesus: Ego, qui loquor iustitiam. Ergo angeli non cognoscunt mysteria gratiae.

• Vcn. l.

«

β

T

a

Respondeo dicendum quod in angelis est cognitio duplex. Una quidem naturalis, secundum quam cognoscunt res tum per essentiam suam, tum etiam per species innatas. Et hac cognitione mysteria gratiae angeli cognoscere non possunt. Haec enim mysteria ex pura Dei voluntate dependent: si autem unus angelus non potest cognoscere cogitationes alterius ex voluntate eius dependentes, multo minus potest cognoscere ea quae ex sola Dei voluntate dependent. – Et sic argumentatur Apostolus, I Cor. ii*: Quae sunt hominis, nemo

novit nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Ita et quae sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei.

Est autem aha angelorum cognitio, quae cos beatos facit, qua vident Verbum et res in Verbo. Et hac quidem visione cognoscunt mysteria gratiae, non quidem omnia, nec aequaliter omnes, sed secundum quod Deus voluerit eis revelare; secundum illud Apostoli, I Cor. n*: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Ita tamen quod superiores angeli, perspicacius divinam sapientiam contemplantes, plura mysteria et altiora in ipsa Dei visione cognoscunt, quae inferioribus manifestant, eos illuminando. Et horum etiam mysteriorum quaedam a principio suae creationis cognoverunt; quaedam vero postmodum, secundum quod eorum officiis congruit, edocentur.

Ad primum ergo dicendum quod de mysterio incarnationis Christi dupliciter contingit loqui. Uno modo, in generali: et sic omnibus revelatum est a principio suae beatitudinis. Cuius ratio est, quia hoc est quoddam generale principium, ad quod omnia eorum officia ordinantur: omnes enim sunt administratorii spiritus, ut dicitur Heb. i*, in ministerium missi propter eos qui haereditatem capiunt salutis; quod quidem fit per incarnationis mysterium. Unde oportuit de hoc mysterio omnes a principio communiter edoceri. – Alio modo possumus loqui de mysterio incarnationis quantum ad speciales conditiones. Et sic non omnes angeli a principio de omnibus sunt edocti: immo quidam, etiam superiores angeli, postmodum didicerunt, ut patet per auctoritatem Dionysii inductam*.

Ad secundum dicendum quod, licet angeli beati divinam sapientiam contemplentur, non tamen eam comprehendunt. Et ideo non oportet quod cognoscant quidquid in ea latet.

Ad tertium dicendum quod quidquid prophetae cognoverunt de misteriis; gratiae per revelationem divinam, multo excellentius est angelis revelatum. Et licet prophetis ea quae Deus facturus erat circa salutem humani generis, in generali revelaverit; quaedam tamen specialia Apostoli circa hoc cognoverunt, quae prophetae non cognoverant; secundum illud Ephes, m*: Ditesis, legentes'.

3) anpdii. – Oro. codice» c(a. quam. – quod ACDEFO.
y) angdi, – Om. codices.
3) autem. – enim Paδ.
1) alia. – et alia P.

e

G mysteriis. – mysterio P.
r/I logtutos. – Om. coJwcà. – Pro xkttf hurv rerdatum est sanctis Apostvlii dut, Veut untie est tandli Apastdit dus revelatum AHCDE, sicut fiunC tandis Apeslolb eius FGU, dsut rwdalum etc. c».
stent revelatum etc. P.

intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum. sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis eius. Inter ipsos etiam prophetas, posteriores cognoverunt

quod priores non cognoverant; secundum illud Psalmi cxvm ♦, *Super senes intellexi*. Et Gregorius vlt. ωβ. rius dicit * quod *per successiones temporum, crevit divinae cognitionis augmentum*.

0) fnoJ, – qua.* ACDEF, quatJam quae B. – Pro CO^uoutraitt, coptorerunl

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus est. – In corpore articuli unam ponit distinctionem de cognitione, bimembrem; et iuxta utrumque membrum, duabus conclusionibus respondet quaesitum. *Distinctio* est. In angelis est duplex cognitio: scilicet naturalis; et haec est per essentias ipsorum, et per species innatas: et supernaturalis et beatifica; et haec cognitio est quam habent in Verbo Dei.

Prima autem conclusio est negativa, scilicet: Angeli cognitione naturali non cognoscunt mysteria gratiae. – Et probatur: quia ista ex sola Dei voluntate dependet. – Et confirmatur ex hoc, quod non cognoscunt naturaliter cogitationes cordium. – Et confirmatur tam vis quam modus arguendi, auctoritate Apostoli, I *ad Cor.* n.

II. Circa hunc conclusionem, advene quod eadem est ratio quare cogitationes cordium, et quare mysteria gratiae sunt occulta, quia scilicet sunt extra ordinem rerum naturalium: quia scilicet ista soli voluntati sunt connexa divinae, illa vero voluntati divinae et cogitantis tantum. Et propterea apud ponentes intellectum angelicum moveri ab obiecto, qua ratione ponunt moveri ipsum u cogitationibus cordium iam positus in actu, eadem ratione ponunt moveri ipsum α mysteriis gratiae in actu positus, nisi aliunde impediatur virtute divina. Et hoc expresse sentit Scotus, in Quarto, dist-x. qu.viii. – Nec est opus aliter hic immorari: quoniam negando illud suppositum fundamentum eorum, quod scilicet intellectus separatus sil mobilis ab obiecto, totum eorum aedificium ruit.

III. *Secunda conclusio* est affirmativa, habens tamen multas condiciones, scilicet: Angeli in Verbo cognoscunt mysteria gratiae, non omnia tamen, neque aequaliter, neque simul. – Conclusio ipsa probatur auctoritate Apostoli, I *ad Cor.* π: *Nobis autem revelavit* etc. – Prima vero conditio declaratur: quia superiores angeli plura et ultiora mysteria cognoscunt, eu ratione, quia perspicacius divinam contemplantur sapientiam. – Secunda vero conditio: quia superiores de his mysteriis illuminant inferiores. – Tertia autem: quia quaedam horum noverunt a principio, quaedam vero in dies addiscunt, prout eorum congruit officiis.

IV. Circa hanc conclusionem dubium occurrit: quoniam non videtur verum quod angeli cognitione beatifica cognoscant mysteria gratiae. Arguit enim Scotus, in Quarto, dist.x.

qu. viii, in conclusione 3, contra hoc, sic. Beatus non distinguitur n non beato, nisi videndo obiectum beatificum ut sic, et ca quae in ipso includuntur ut sic: sed mysteria gratiae non clauduntur in obiecto beatifico ut sic: ergo. – Minor patet: quia non spectat ad beatitudinem cognoscere gratiam conferri huic vel illi, etc.

Praeterea, arguo ego ad hominem, sic. Apud s.Thomam. videre plura in divina essentia, infert α posteriori videre magis ipsam divinam essentiam, ut patet ex qu. xii. Et rursus apud ipsum *, et veritatem, actus beatificus, ad minus angelorum (quidquid sit de anima separata), nunquam intenditur essentialiter. Ergo impossibile est angelos in Verbo de novo aliquid videre, quod prius non viderant. Hoc enim alteram praedictarum propositionum destruit: quoniam si de novo aliquid videt, ergo aut non nugis videt Verbum, contra primam propositionem; aut magis videt, contra secundam.

V. Ad hanc dubitationem breviter dico, quod cognoscere aliquid in Verbo comingit dupliciter: uno modo, formaliter; alio modo, causaliter. Et dico quod s.Thomas non intendit angelos quoscumque de novo videre aliquid in Verbo formaliter, sed tantum causaliter; id est ex divinis illuminationibus, quae se habent ad visionem Verbi sicut accidentia quaedam concomitantia, non simul, sed successive, iuxta successivam dispositionem ipsorum, secundum congruentium ad officia sua cuncta. Cum hoc tamen stat quod quaedam mysteria gratiae nunc omnes, vel aliqui, in Verbo formaliter videant ab initio beatitudinis suae.

Nec tamen oportet huic pertinere ad obiectum beatificum ut sic. Iam enim in qu. xii ♦ declaratum est quod videre aliquid in Verbo formaliter, confingit dupliciter, scilicet per se primo, et secundo; et quod ipse Deus tantum videtur per se primo, creaturae autem secundo. Et propterea ipse solus beatus, iuxta illud Augustini *: *qui autem te et illa novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus*. Unde ratio Scoti concludit quod gratis concedimus, immo quod edocemus, scilicet omne aliud a Deo non necessario pertinere ad obiectum beatitudinis. sed non infert csc impossibile in obiecto beatifico multa alia a Deo, secundo et quasi concomitanter videri eadem numero visione.

• a. oojd. ni.

• An. .

, ^ - >n. u ”

• An. S. *4 <.

• Ca«/c>i., UhV, cap. ir

QUAESTIO QUINQUAGESIMAOCTAVA
DE MODO COGNITIONIS ANGELICAE

IN SEPTEM ARTICULOS DIVISA

Post haec considerandum est de modo angelicae cognitionis *. Et circa hoc quaeruntur septem.
Primo: utrum intellectus angeli quandoque sit in potentia, quandoque in actu.
Secundo: utrum angelus possit simul intelligere multa.
Tertio: utrum intelligal discurrendo.

Quarto: utrum intelligal componendo et dividendo.
Quinio: utrum in intellectu a angeli possit esse falsitas.
Sexto: utrum cognitio angeli possit dici matutina et vespertina.
Septimo: utrum sit eadem cognitio matutina et vespertina, vel diversae

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS ANGELI QUANDOQUE SIT IN POTENTIA, QUANDOQUE IN ACTU

Γ Ιβ, qu. L, art. 6. II Cont. lient., cap. xghī, xcviī, ci; De Stalo, qu. xvj, an. 5. Ô.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod intellectus angeli quandoque sit in potentia. *Motus enim est actus γ existentis potentia*, ut dicitur III *Physic.** Sed mentes angelicae intelligendo moventur, ut dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Noni.* * Ergo mentes angelicae quandoque sunt in potentia.
2. Praeterea, cum desiderium sit rei non habitae, possibilis tamen haberi, quicumque desiderat aliquid intelligere, est in potentia ad illud. Sed I Petri i* dicitur: *In quem desiderant angeli prospicere.* Ergo intellectus angeli quandoque est in potentia.
3. Praeterea, in libro *de Causis** dicitur quod intelligentia intelligit *secundum modum suae substantiae*. Sed substantia angeli habet aliquid de potentia permixtum. Ergo quandoque intelligit in potentia.
Sed contrarium est quod Augustinus dicit, II *super Gen. ad liti.**, quod angeli, *ex quo creati sunt. ipsa Verbi aeternitate, sancta et pia contemplatione perfruuntur.* Sed intellectus contemplans non est in potentia, sed in actu. Ergo intellectus angeli non est in potentia.
Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in III *de Anima* * et in VIII *Physic.* **, intellectus dupliciter est in potentia: uno modo, *sicut ante addiscere rei invenire*, idest antequam habeat habitum scientiae; alio modo dicitur esse in potentia, sicut *cum iani habet habitum scientiae, sed non considerat.* Primo igitur modo, intellectus angeli nunquam est in potentia respectu eorum ad quae eius cognitio naturalis se extendere potest. Sicut enim corpora superiora, scilicet

caelestia, non habent potentiam ad esse, quae non sit completa per actum; ita caelestes intellectus, scilicet angeli, non habent aliquam intelligibilem potentiam, quae non sit totaliter completa per species intelligibiles connaturales eis :. - Sed quantum ad ea quae cis divinitus revelantur, nihil prohibet intellectus eorum esse in potentia*: quia sic etiam corpora caelestia sunt in potentia quandoque ut illuminentur a sole.
Secundo vero modo, intellectus angeli potest esse in potentia ad ea quae cognoscit naturali cognitione: non enim omnia quae naturali cognitione cognoscit, semper actu considerat. - Sed ad cognitionem Verbi, et eorum quae in Verbo videt. nunquam hoc modo est in potentia: quia semper actu intuetur Verbum, et ea quae in Verbo videt. In hac enim visione eorum beatitudo consistit: beatitudo autem non consistit in habitu, sed in actu, ut dicit Philosophus, in I *Ethic.**
Ad primum ergo dicendum quod motus ibi non sumitur secundum quod est *actus imperfecti*, idest existentis in potentia; sed secundum quod est *actus perfecti*, idest existentis in actu. Sic enim intelligere et sentire dicuntur motus, ut dicitur in III *de Anima* *.
Ad secundum dicendum quod desiderium illud angelorum non excludit rem desideratam, sed eius fastidium. - Vel dicuntur desiderare Dei visionem. quantum ad novas revelationes, quas pro opportunitate negotiorum a Deo recipiunt.
Ad tertium dicendum quod in substantia angeli non est aliqua potentia denudata ab actu. Et similiter nec intellectus angeli sic est in potentia, quod sit absque actu.

a) intdudu. - intelligentia codice* et ab.
Jl) JiviTMi. - Jirersa D, dircriimode G.
y) actur. - Om. codice» et a.

- in (pa P, - Pro firjruntur, ptrfidwkhir
t) nuquidiii. - non AIE, nunc CpD.
ζ) rtf. - Om. codice*.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo hoc solum advertendum est, quod hic est sermo de actu et potentia, ut sunt modi cognitionis angelicae sive naturalis sive supernatandis.

In corpore duos distinctiones ponit. Alteram, de intelligere in potentia: scilicet essentiali, vel accidentali. Alteram, de cognitione: naturali scilicet, et supernaturali; et hac duplici, scilicet per relationem, et per visionem Verbi. Et examinat omnia membra huius secundae distinctionis, applicando ea ad utrumque membrum primae distinctionis singillatim. Et tria facit: primo, ponit et declarat membra primae distinctionis, ex 111 *de Anima*, secundo, ostendit quomodo se habeat cognitio angelica ad potentiam essentialem; tertio, quomodo se habeat ad potentiam accidentalem.

Cf. autn. m.

II. Quoad *secundum*, duo dicit. Primum est, quod an-

geli nem sunt in potentia essentiali secundum cognitionem naturalem. – Secundum est, quod angeli sunt in tali potentia secundum cognitionem per relationem. – Et probat utrumque ex proportionalitate inter angelos et corpora caelestia, secundum potentiam ad esse permanens substantiale vel accidentale, et secundum potentiam ut illuminari.

Nota hic quod Scotus, in Secundo, dist. ix, qu. ult., iterum contra hanc rationem ex corporibus caelestibus sumptam, instat. Et quoniam objectiones suae coincidunt cum superius recitatis, ideo eas omitto.

111. Quoad *tertium*, duo dicit: scilicet quod angeli quae cognoscunt naturaliter, non actu omnia considerant. Et quod secundum cognitionem in Verbo, semper actu considerant: quia beatitudo consistit in actu, illa autem est eorum beatitudo.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS SIMUL POSSIT MULTA INTELLIGERE

II *Seul.*, dist. HI. part, n, qu. n, rt. 4; II *Conf. Gent.*, αψ, a; *IK Verti.*, qu. vππ, ert 14.

Secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod angelus non possit simul nulla intelligere. Dicit enim Philosophus. II *Topic.*, H quod contingit multa simul intelligi tantum intelligere.

2. Praeterea, nihil intelligitur nisi secundum quod intellectus formatur per speciem intelligibilem, sicut corpus formatur per figuram. Sed unum corpus non potest formari diversis figuris. Ergo unus intellectus non potest simul intelligere diversa intelligibilia.

3. Praeterea, intelligere est motus quidam. Nullus autem motus terminatur ad diversos terminos. Ergo non contingit simul multa intelligere.

Sed contra est quod dicit Augustinus, IV *sup. Gen. ad lilt.*: *Potentia spiritualis mentis angelicae cuncta quae voluerit, facillime simul comprehendit.*

Respondeo dicendum quod, sicut ad unitatem motus requiritur unitas termini, ita ad unitatem operationis requiritur unitas obiecti. Contingit autem aliqua accipi ut plura, et ut unum; sicut partes alicuius continui. Si enim unaquaeque per se accipiatur, plures sunt: unde et non una operatione, nec simul accipiuntur per sensum et intellectum. Alio modo accipiuntur secundum quod sunt unum in toto: et sic simul et una operatione cognoscuntur tam per sensum quam per intellectum, dura totura continuum consideratur, ut dicitur in 111 *de Anima*. Et sic etiam intellectus noster simul intelligit subiectum et praedicatum, prout sunt partes unius propositionis; et duo comparata, secundum quod conveniunt in una com-

paratione. Ex quo patet quod multa, secundum quod sunt distincta, non possunt simul intelligi; sed secundum quod uniuntur in uno intelligibili, sic simul intelliguntur.

Unumquodque autem est intelligibile in actu, secundum quod eius similitudo est in intellectu. Quaecumque igitur per unam speciem intelligibilem cognosci possunt, cognoscuntur ut unum intelligibile; et ideo simul cognoscuntur. Quae vero per diversas species intelligibiles cognoscuntur, ut diversa intelligibilia capiuntur.

Angeli igitur ea cognitione qua cognoscunt res per Verbum, omnia cognoscunt una intelligibili specie, quae est essentia divina. Et ideo quantum ad talem cognitionem, omnia simul cognoscunt: sicut ei in patria non erunt volubiles norae cogitationes, ab aliis in alia euntes atque redeuntes, sed omnem scientiam nostram simul uno conspectu videbimus, ut Augustinus dicit in XV *de Trin.* – Ea vero cognitione qua cognoscunt res per species innatas, omnia illa simul possunt intelligere, quae una specie cognoscuntur non autem illa quae diversis.

Ad primum ergo dicendum quod intelligere nulla ut unum, est quodammodo unum intelligere.

An secundum dicendum quod intellectus formatur per intelligibilem speciem quam apud se habet. Et ideo sic potest una specie intelligibili multa simul intelligibilia intueri, sicut unum corpus per unam figuram potest simul multis corporibus assimilari.

Ad tertium dicendum sicut ad primum.

a) iutdUgibilcm. – mteUigibilli ACDIG; ;vr syedent... formatur omittit E.
» direnot. – duM codice» et cd. b.
y) ofim. – Om. ACDEFG.

à) ei.- Om. Pa\ – Pn» operatione, comparatiout L oyeratione vel comparatione cd. a-
e) capiuntur. – accipiuntur BG.
ç) eognojcuniur. – cofnoKmit ædlce» et α b.

Commentaria Cardinali?» Caiotani

ut.i.ta durus est. – In corpore respondet quaesito tribus conclusionibus. Prima est: Angeli in Verbo cognoscunt omnia simul. – Secunda est: Angeli possunt naturaliter cognitione omnia ea simul cognoscere, quae per unam speciem repraesentantur. – Tertia est: Angeli non possunt simul cognoscere naturaliter ea quae per diversas species innatas cis repraesentantur.

Probantur autem hac omnes conclusiones eodem medio, sic. Multa, non ut multa, sed ut unum intelligibilc, posunt una operatione et simul intclligi. Sed repraesentata per unam speciem, habent rationem unius intclligibilis, repraesentata vero per plures, habent rationem plurium intelligibilium. Ergo.

Tunc ultra: Cognitio in Verbo est per unam speciem tantum, essentiam scilicet divinam : igitur. – Et confirmatur haec conclusio prima, auctoritate Augustini.

Maior primo probatur quoad primam panem, cx hoc quod unius operationis debet esse unum obicctum, quemadmodum unius motus unus terminus.–Secundo, declaratur quoad distinctionem quam praesupponir, scilicet quod multa possunt dupliciter comparari ud virtutem percceptivam, scilicet ut multa, ct ut unum: et hoc in sensu, respectu partium continui ; et intellectu nostro, respectu partium propositionis, ct universaliter respectu extremorum cuiuscumque comparationis. – Et declaratur simul veritas totius maioris assumptae, ex sensu ct intellectu nostro.

Minor vero probatur sic. Esse intelligibilc convenit repraesentatis per speciem intelligibilcm, quin unumquodque est intelligibilc in actu , secundum quod eius similitudo est in intellectu. Ergo esse unum intelligibilc convenit eisdem per unitatem speciei intclligibilis. – Et unet sequela: quia in omni genere cx eodem res habet esse et unitatem.

II. Circa hunc processum occurrunt duo dubia. Primum est, quia hic non distinguitur inter *simul cognoscere*, ct *una operatione cognoscere*: cum tamen haec multum inter se diderant, cum experiamur simul nos percipere sonum et colorem, ct tamen non una operatione. Er, breviter, per se nota est eorum diversitas. – Quod autem hic confundantur, patet cx eo, quod conclusio ct quaestio dc simultate intclligendi loquitur, prubatio autem maioris dc unitate operationis sermonem facit. Et sic processus videtur esse nullus.

Secundum dubium est circa probationem minoris. Quoniam illa propositio: *Unumquodque est intelligibilc in actu, secundum quod eius similitudo est in intellectu*, habet locum tantum in his sensibilibus, quae secundum se sunt intelligibilia in potentia; ct non in separatis u materia, quae secundum se sunt actu intelligibilia, ut manifestum est. Et consequenter ista ratio non erit nisi probatio particularis. scilicet quod sensibilia repraesentata per unam speciem, sunt unum intelligibilc, et per diversas, diversa: ct non est ratio universalis dc omnibus repraesentatis; quod tamen erat probandum.

III. Circa ultimam conclusionem· dubium cx duplici capite occurrit. Primo, cx eo quod angelus, apud s.Thomam·, potest simul per tres species intelligere, scilicet per essentiam divinam, per essentiam propriam, ct per aliquam speciem innatam: alioquin, cum semper intclligant Deum ct se, nunquam possent intelligere aliud. Non videtur igitur stare quod hic dicitur.

Secundo, cx eo quod angelus cognoscit ct ponit differentidm inter cognita per diversas species, puta inter animal ct lapidem: ergo simul cognoscit per diversas species. Et tenet sequela ex doctrina II *de Anima*, in capite *de Sensu Communi*·, – Et augetur difficultas ex hoc capite. Quia non videtur valere processus factus ad concludendam hne conclusionem: eo quod stat aliqua cognosci ut unum intelligibilc, pro quanto cognoscuntur ut comparata ad invicem secundum diversitatem, ct tamen per diversas species.

IV. Circa primam ct ultimam conclusionem*, dubium pulchrum occurrit sic. Angelus potest ompia simul intelligcfc per unam speciem: ergo potest omnia quorum species habet, simul intelligere. – Antecedens est prima con-

clusio. Consequens vero est oppositum ultimae. – Consequentia autem probatur sic. Angelus simul novit se ct omnes suas perfectiones. Sed inter suas perfectiones est esse intclligibilia; immo haec est magna essentiae angelicae perfectio, quod sit ipsa et «lia tali modo. Ergo simul intuetur se esse tale ens quidditntive, ct talia entia intentionalitcr. Sed hoc est nosse omnia repraesentata per species, quae sunt illa esse intentionaliu. Ergo angelus simul et uno actu omnia novit quorum species habet.

V. Ad evidentiam harum difficultatum, sciendum est species per quas intclligit angelus, non esse eiusdem rationis. Nam quaedam inter se sunt eiusdem ordinis; quaedam vero se habent ud invicem ordine quodam. Quemadmodum etiam in naturalibus quaedam formae existentes in materia, sunt eiusdem ordinis inter se, ut forma leonis ct bovis, ct similes; quaedam vero ordine quodam se habent, ut vegetativum ct sensilisum (nec intendo per hoc exemplum aliud insinuare nisi ordinem inter quasdam species intelligibiles in angelo). Habent autem inter se ordinem species illae, quae se excedunt in repraesentando idem, quamvis diversimode. Et tales sunt essentia divina, quae cum nulla specie ponit in numerum, quia est omnium perfectissimum repraesentativum ; ct essentia propria ipsius angeli, cum qua nulla eius species ponit in numerum , quia ipsa essentia est omnium a se intelligibilium species, imperfecta tamen, ct per superadditam intelligibilcm speciem perficitur ct determinatur quodammodo, ut sit distincte repraesentans talia, puta animalia. Species vero illae eiusdem inter se ordinis sunt, quae disparatae inter se sunt in repraesentando , quales sunt omnes species inditae singulis angelis. – Rursus, species istae disparatae dupliciter accipi possunt : scilicet, ut extrema sunt in repraesentando relationis alicuius; ct absolute.

VI. His autem stantibus, dicitur quod, quamvis aliud sit simul intelligere, ct aliud sit una operatione intelligere*, in proposito tamen eadem est difficultas dc simultate ct unitate; ct notius est propositum dc unitate. Eadem enim est difficultas: quia totaliter diversa intclligibilia ut sic absolute, ct repugnat simul intclligi, ct una operatione intclligi, quemadmodum repugnat *dicij* ut et in IV *Metaphys.*·, text, x “, dicitur quod *qui unum non intclligit, nihil intelligit*; el in 111 *de Anima* ·; *contingit multa sare, unum autem intelligere*. – Notius autem est quod uni operationi unum debetur obicctum, quam pluribus eiusdem potentiae simul; quamvis et hoc sit verum. Et ideo s. Thomas utrumque explicmit, ct probando a notiori tradidit disciplinam.

VII. Et per haec patet responsio ad primum dubium ei ad alterum, quod est contra ultimam conclusionem ·. Fatemur enim quod angelus potest simul per plures species intclligibiles ordinem inter se habentes, intelligere: quoniam intelligibilc carum non est totaliter diversum, sed. quemadmodum species excedit ct continet speciem quodammodo ut totum partem, ita intelligibilc unius se habet ad intelligibile alterius. – Et similiter, discernere inter intclligibilia disparatarum specierum, est unum intelligere; ct non per diversas species absolute, sed per diversas spectes *ut ad unum relativum intelligibilc coeunt*. – Nec propterea insufficientis aut falsus fuit processus quo unitas intclligibilis cx unitate speciei adaequatae declarata est. Quoniam quid regulariter exigit unitus intclligibilis, tractabatur, et tractari debet. Exceptio enim haec nota est, et ideo nihil officit universali regulae, quae traditur, ct tradenda est dc cognoscibili absolute, ct similiter de speciebus disparatis absolute sumptis: respective namque constat utrumque exigere extremum. Unde et in Qq. *de Veritate*, qu. un, an. iq, ad primum in contrarium, dicit s. Thomas quod *nihil prohibet multa ut unum simul intclligi, vel per unam formam*.

VIII. Ad secundam autem dubitationem* diciiur, quod aliud est esse intelligibilc actu, ct aliud esse intelligibilc actu *huic intellectui*. Et quod, licet res immateriales ct materiales in hoc inter se differant, quod illae sunt intelligibilcs actu in scipsii, istae vero intclligibiles in potentia

• Cf. num. i, leif.

• Art.pracc; qu. Iv, an. a; qu. Itl. art. 1.

• DU. Lb. III, cap. n, B.D

* Cf. nam. 1. fail»

• <X naa. ·.

• 0:4. · 10. · } Π, K. · Σ· c”p. t, ·.«.

· O. r sr l It-

• Ci qu. l v, art. ...
... tv. wt.
», >

* (d. nara. it.

secundum seipsas; in hoc tamen conveniunt, quod huic aut illi intellectui intelligibiles actu non sunt, nisi secundum quod sunt in hoc aut illo intellectu. Supponimus autem ex supra dictis quod sunt in hoc aut illo non nisi per similitudinem. Et ideo sequitur quod esse intelligibile huic intellectui sortitur unaquaeque res, per hoc quod est in illo intellectu secundum suam speciem. Et hoc modo intelligendus est hic s. Thomas.

IX. Ad dubium ultimo contra primam et tertiam conclusionem motum, respondetur quod intelligibilia repraesentata per species, dupliciter possunt intelligi: uno modo, absolute; alio modo, ut sunt aliquid intelligentis seu intellecti, puta perfectio. Primo modo non simul intelliguntur, sed secundo. Nec hoc est contra determinata.

Sed haec responsio patitur difficultatem. Quia, cum commune sit omni substantiae separatae intelligere alia a se per modum substantiae suae, nulla intelligentia cognoscit aliquid aliud a se, nisi secundum quod ipsa est illud. Et sic Gabriel cum cognoscere lapidem absolute, est cogno-

scere lapidem ut est in Gabriele, aut scilicet Gabriel cum secundum quod est lapis, quod idem est. Non enim plus cognoscit de lapide, quam ipse Gabriel rit intentionaliter.

Ad hoc dicitur, quod responsio est bona; et quod istae duae cognitiones differunt sicut visio partium in toto, et visio partium seorsum. Quamvis enim idem videatur utraque visione, aliquid tamen impedit visionem partis seorsum, quod non impedit visionem eius in toto. Et rursus, acutius videtur pars seorsum, quam in toto: ut patet cum video totam domum, et cum distincte applicare volo visionem ad discernendum singulas partes eius. Prius enim omnes partes simul in toto video: sed cum distincte singula perspicio. ab alii» partibus visionem intentio animae, ad unam dedita, subtrahit. Ita proportionnliter contingit in angelo, quod quamvis primo omnia simul in se ut toto quodam videat, si tamen singula distincte secundum seipsa absolute perspicaciter intueri vult, dum uni attendit, alterum negligit quia non potest finita vis simul esse in netu perfecto secundum duo esse eiusdem generis et ordinis, etc.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELUS COGNOSCAT DISCURRENDO

Infra, qu. lxxix, «n. 8; qu. lxxxv, en. S; Ik l'rne. qu. vru, an. i5; qu. IV, an. i.

Secundum tertium hic proceditur. Videtur quod angelus cognoscat discurrendo. Discursus enim intellectus attenditur secundum hoc. quod unum per aliud cognoscitur. Sed angeli cognoscunt unum per aliud: cognoscunt enim creaturas per Verbum. Ergo intellectus angeli cognoscit discurrendo.

2. Praeterea, quidquid potest virtus inferior, potest et virtus superior. Sed intellectus humanus potest syllogizare, et in effectibus causas cognoscere, secundum quae discursus attenditur. Ergo intellectus angeli, qui superior est ordine naturae, multo magis hoc potest.

3. Praeterea, Isidorus dicit quod daemones per experientiam multa cognoscunt. Sed experimentalis cognitio est discursiva: ex multis enim memoriis fit unum experimentum, et ex multis experimentis fit unum universale. ut dicitur in fine Poster. et in principio Metaphys. Ergo cognitio angelorum est discursiva.

Sed contra est quod Dionysius dicit, in cap. de Div. Nom. quod angeli non congregant divinam cognitionem a sermonibus diffusis, neque ab aliquo communi ad ista specialia simul aguntur.

Respondeo dicendum quod, sicut saepius dictum est, angeli illum gradum tenent in substantiis spiritualibus, quem corpora caelestia in substantiis corporeis: nam et caelestes mentes a Dionysio dicuntur. Est autem haec differentia inter caelestia et terrena corpora, quod corpora terrena per mutationem et motum adipiscuntur suam ultimam perfectionem: corpora vero caelestia statim, ex ipsa sua natura, suam ultimam perfectionem habent. Sic igitur et inferiores intellectus, scilicet

hominum, per quondam motum et discursum intellectualis operationis perfectionem in cognitione veritatis adipiscuntur; dum scilicet ex uno cognito in aliud cognitum procedunt. Si autem statim in ipsa cognitione principii noti, inspicerent quasi notas omnes conclusiones consequentes, in eis discursus locum non haberet. Et hoc est in angelis: quia statim in illis quae primo naturaliter cognoscunt, inspiciunt omnia quaecumque in eis cognosci possunt.

Et ideo dicuntur intellectuales: quia etiam apud nos. ea quae statim naturaliter apprehenduntur. intelligi dicuntur; unde intellectus dicitur habitus primorum principiorum. Animae vero humanae, quae veritatis notitiam per quondam discursum acquirunt, rationales vocantur. – Quod quidem contingit ex debilitate intellectualis luminis in eis. Si enim haberent plenitudinem intellectualis luminis. sicut angeli, statim in primo aspectu principiorum totam virtutem eorum comprehenderent, intuendo quidquid ex eis syllogizari posset.

An primum ergo dicendum quod discursus quendam motum nominat. Omnis autem motus est de uno priori in aliud posterius. Unde discursiva cognitio attenditur secundum quod ex aliquo prius noto devenitur in cognitionem alterius posterius noti, quod prius erat ignotum. Si autem in uno inspecto simul aliud inspiciatur. sicut in speculo inspicitur simul imago rei et res; non est propter hoc cognitio discursiva. Et hoc modo cognoscunt angeli res in Verbo.

An secundum dicendum quod angeli syllogizare possunt, tanquam syllogismum cognoscentes; et in causis effectus vident, et in effectibus causas: non tamen ita quod cognitionem veritatis ignotae

• SninU. i al. Jo
Bmo .
tth l. cap. x at.
w.

• Lib. U, can. XT,
natn. \$. – S. Th.
lcd. ū.
... Cap. i, n.4. j.
-S.Th. ket i.

• S. Th. fe.-i. il

• V>d< «rt. i : qu.
l u i-j ; qu.Lr,
xrt. 3.

• bc Drr. Vont.
C«p.i;S.Th.lect
M. « H/rr.
c*r. n.

i) virtutem. – veritatem B.- Pro comprehenderent. apprehenderent ABCDE.
O in una inspecta simul aliud. – in aspectu uno simul unum et aliud B, in (om. D) »»» inspecto aliud ACDE, nuo inspecto simul aliud M. – n'cut om. cd. b: pro specula, tigillo cd. a: ft rw oat. ACDEFG.

s) unum per aliud. – per unum aliud ABCDEF.
ß) saepius – superius G.
γ) in cognitione. – et cognitionem ABCEF.
2) notas. – nota ACDEFGpB.

acquirant syllogizando ex causis in causata, et ex causatis in causas.

An TERTIUM DICENDUM quod experientia in an-

gelis et r daemonibus dicitur secundum quondam similitudinem*, prout scilicet cognoscunt sensibilia d. praesentia; tamen absque omni discursu

ni <?f. - rr/ cadicci.

ô) Jticuriu. - id dictum td «Jdtu B.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. - In corpore articuli unica est conclusio responsivu, dupliciter probata. Primo, ratione, sic. Angeli inter substantias spirituales cum (enent locum, quem corpora caelestia inter substantias corporeas: ac per hoc, differunt a substantiis spiritualibus interioribus, proportionulitcr, quemadmodum corpora caelestia a corporibus inferioribus. Sed inter haec corpora tantum differt, ut inferiora per motum suas perfectiones ultimas acquirant, superiora vero statim habent suas ultimas perfectiones. Et substantiae spirituales inferiores, quale» sunt animae humanae, per motum discursivum perfectionem ultimam, quae in veritatis contemplatione consistit, acquirunt. Ergo relinquitur quod angeli veritatis contemplationem complete statim, absque discursu, naturaliter habeant. - Prima propositio auctoritate Dionysii firmatur. - Aliae vero, quoad corpora, per se notae sunt: quoad substantias vero spirituales, experimento in nobis patent.

Deinde confirmatur conclusio ex differentia nominum convenientium substantiis spiritualibus superioribus et inferioribus: quia scilicet illae dicuntur *intellectuales*, istae vero *rationales*. - Et omnia clara sunt.

II. Sed adverte quod in his declarationibus s. Thomas immiscet rationem fundantem et proportionalitaum primae rationis, et differentiam signi secundo loco adducti. Et est ratio perfecti et imperfecti luminis intellectualis. Ita quod, quia superiores spiritus a nostri* differunt penes perfectum et imperfectum lumen, et imperfectionis est ud videndam veritatem discursu egere (cuius signum est quod, si tantum haberet anima nostra lumini» quod, visis principiis, videret in eis quae in eorum virtute continentur, non discurreret); relinquitur quod substantiae illae, quae in apprehenso aliquo obiecto apprehendunt quidquid virtualiter continentur, veritatem et principii et conclusionis absque discursivo motu habeant.

III. Circa praedicta occurrit primo Scotus, in Secundo, dial, vit, qu. t, dicens non esse probabile ab angelis negare omnem discursum. Et remittit se ad prooemium Primi, in illa quaestione, *Utrum Theologia sit scientia*: ubi hunc rationem invenio, directe quidem contra cognitionem inVerbo, et consequenter contra omnes alias. Arguit ergo sic. Quiditas subiecti, puta lineae, in quocumque lumine visa, continet virtualiter veritates suarum passionum, et est prius natura nota illis: ergo est earum causatisa in quocumque intellectu ab illa passivo: ergo erit discursus. - Antecedens, cum prima consequentia, est evidens. - Ultima vero probatur: quia ad rationem discursus non exigitur ordo temporis, sed ordo naturae et causalitatis; scilicet quod hoc sit prius naturaliter notum illo, et quod per hoc agnoscamus illud, quamvis simul tempore.

IV. Occurrit deinde Gregorius de Arimino, in Secundo, Art.a, food.3. dist.vn, qu.v*, dicens processum s.Thomae super nulla ra-

tione fundari, sed sola suasionem de corporibus caelestibus; et quod conclusio deducit ad impossibile. Quoniam si angelus absque discursu cognoscit, viso aliquo subiecto, omnes eius passiones, sequitur quod aut habet simul infinita» intellectiones specie distinctas; aut unam aequivalentem infinitis distinctis. Quorum utrumque est impossibile: quia essu infinitum ens. - Et tenet sequela de passionibus numeri et figurae, quae sunt infinitae; sicut et species numerorum et figurarum.

V. Ad bucc breviter dicitur. Et primo, quod ratio Scoti quadrupliciter peccat. Quia idem supponit esse iudicium de re cognita in se, et cognita in alio: cum tamen multum intersit. - Secundo, quia supponit intellectum angelicum et beatum esse passisum a re visa in alio: cum tamen et hoc sit falsum, et universaliter intellectus angelicus non sit mobilis ab obiecto extrinseco. - Tertio. quia discursus est effectus se tenens ex parte intellectus magis quam obiecti: quoniam de omnino simplicissimo intellectus noster discurret. puta Deo. Et ideo, quantumcumque obiectum in se habe.it unde causet discursum, et intellectus sit mobilis ab obiecto, et illud cognoscatur in scipso; non sequitur hic effectus qui est discurrere, nisi in intellectu apto discurrere, et sic imperfecto, ut statim in *quod quid est* viso non penetret virtutem eius. Et tamen in argumento quasi tota causa sumitur ex parte obiecti. - Quarto, quia ad rationum discursus non sufficit quod veritas unius causctur a veritate alterius: immo nec hoc requiritur, ut patet in discursu a posteriori. Sed exigitur quod *cognitio* unius causctur ex cognitione alterius in illo intellectu: quod locum habere non potest, quando una et eadem cognitione cognoscitur utrumque, quoniam idem non est secundum rem causa sui ipsius. Et sic est in proposito.

VI. Ad Gregorium vero dicitur, quod «.Thomas proportionnlitatcm angelorum ad corpora caelestia, super ratione fundavit perfecti et imperfecti luminis: et nihilominus auctoritate Dionysii eam fulsit. Et, ut Aristoteles docuit in II *Caeli**, in huiusmodi rebus tam occultis et arduis, »C*p.ui,t4i. satis dicitur, quando rationabile aliquid dicitur: praesertim quod haec conclusio communis animi conceptio philosophorum videtur esse.

Ea vero quae arguens obiicit in oppositum, facile solvuntur a recolentibus quod non inconvcnit unum individuum superioris ordinis acquitalere infinitis inferioribus, etiam si specie distinguerentur, arctatis tamen ad certum aliquod genus; et advertentibus quod, si essent infinitae species coloris, lux nihilominus omnibus illis eminenter praestaret. Nec tamen esset ens infinitum, sicut nec illae species constituerent ens infinitum; sed finitae perfectionis in ratione entis, infinitae vero secundum quid in ratione coloris. Et hoc dico, non curando pro nunc, an angelus possit simul intclligcrc distincte omnes species figurarum et numerorum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELI INTELLIGANT COMPONENDO ET DIVIDENDO

Infra, qu. iatxy, mi. 5; /K Mato. qu. xri. nrt. 6, ad 19.

¶) QUARTI. M SIC PROCEDITUR. VidetUF qiiod
^angeli intelligant componendo et divi-
dendo. Ubi enim est multitudo intelle-
ctuum, ibi est * compositio intellectuum,
ut dicitur in III *de Anima* *. Sed in intellectu
est multitudo intellectuum: cum per diversas spe-
cies diversa intelligat, et non omnia simul. Ergo
in intellectu angeli est compositio et divisio.

2. Praeterea, plus distat negatio ab affirma-
tione, quam quaecumque duae naturae oppositae:
quia prima distinctio est per affirmationem et nega-
tionem. Sed aliquas naturas distantes angelus non
cognoscit per unum, sed per diversas species, ut
ex dictis * patet. Ergo oportet quod affirmationem
et negationem cognoscat per diversa. Et ita videtur
quod angelus intelligat componendo et dividendo.

3. Praeterea, locutio est signum intellectus. Sed
angeli hominibus loquentes, proferunt affirmativas
et negativas enuntiationes, quae sunt signa com-
positionis et divisionis in intellectu; ut ex multis
locis sacrae Scripturae apparet. Ergo videtur quod
angelus intelligat componendo et dividendo.

Sed contra est quod Dionysius dicit, vu cap. *de*
Div. Nom. *, quod *virtus intellectualis angelorum*
resplendet conspicari * *divinorum intellectuum sim-*
plicitate. Sed simplex intelligentia est sine compo-
sitione et divisione, ut dicitur in III *de Anima* *.
Ergo angelus intelligit sine compositione et divi-
sione.

Respondeo dicendum quod, sicut in intellectu
ratiocinante comparatur conclusio ad principium,
ita in intellectu componente et dividente compa-
ratur praedicatum ad subiectum. Si enim intelle-
ctus Y statim in ipso principio videret conclusionis
veritatem, nunquam intelligeret discurrendo vel
ratiocinando. Similiter si intellectus statim in ap-
prehensione quidditatis subiecti, haberet notitiam
de omnibus quae possunt attribui subiecto vel
removeri ab eo. nunquam intelligeret componendo
et dividendo, sed solum intelligendo *quod quid est*.

Sic igitur patet quod ex eodem provenit quod
intellectus noster intelligit discurrendo, et compo-
nendo et dividendo: ex hoc scilicet, quod non
statim in prima apprehensione alicuius primi ap-
prehensi. potest inspicere quidquid in eo virtute
continetur. Quod contingit ex debilitate luminis
intellectualis in nobis, sicut dictum est*. Unde
cum in angelo sit lumen intellectuale perfectum,
cum sil *speculum purum ? et clarissimum*, ut dicit
Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* *; relinquitur quod
angelus, sicut non intelligit ratiocinando*, ita non
intelligit componendo et dividendo.

Nihilominus tamen compositionem et divisio-
nem enuntiationum intelligit, sicut 'et ratiocina-
tionem syllogismorum: intelligit enim composita
simpliciter» et mobilia immobiliter, et materialia
immaterialiter.

An primum ergo dicendum quod non qualiscum-
que multitudo intellectuum compositionem causât,
sed multitudo illorum intellectuum quorum unum
attribuitur alteri, vel removetur ab altero. Angelus
autem, intelligendo quidditatem alicuius rei, simul
intelligit quidquid ei attribui potest vel removeri
ab ea. Unde intelligendo *quod quid est*, intelligit
quidquid nos intelligere possumus et l compo-
nendo et dividendo, per unum suum simplicem
intellectum.

Ad secundum dicendum quod 'diversae quiddi-
tates rerum minus differunt, quantum ad ratio-
nem existendi. quam affirmatio et negatio. Tamen
quantum ad rationem cognoscendi, affirmatio et
negatio magis conveniunt: quia statim per hoc
quod cognoscitur ventas affirmationis, cognoscitur
falsitas negationis oppositae.

An tertium dicendum quod hoc quod angeli
loquuntur enuntiationes affirmativas et negativas,
manifestat quod angeli cognoscunt compositionem
et divisionem: non autem quod cognoscant compo-
nendo et dividendo, sed simpliciter cognoscendo
quod quid est.

a) est. - fit codices.- compositio intellectuum. < idext remm intel-
lectarum »f exponit «. Thoma* loc. d.: in margme.
p) conspicaa. - perspicaci Pfr.

y' intellectus. - noster addit P; et pro veritatem habet rirtnkm.
purum. - pulchrum coJtee» et a. - ct oro. AÜCEI GpD.
t) et. - etiam CDEEG, oai. AH. - Pro simplicem. simplex PCDEFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titvlvs clarus est. - In corpore duo facit: primo, re-
spondet quaesito una conclusione negativa; secundo,
- Ci. dvd. u. respondet cuidam tacitae obiectioni *.

Conclusio est talis: Angeli non cognoscunt componendo
et dividendo. - Probatur sic. Intellectus in prima apprehen-
sione alicuius primi apprehensi obiecti, cognoscens statim
quaccumque possent illi attribui, intelligit non componen-
do nec dividendo: intellectus angelicus est huiusmodi:
ergo, etc.

Maior probatur, et dedarntur. Declaratur quidem ex pro-
portionali similitudine inter principium et conclusionem in
ordine ad discursum, ex una parte; et subiectum et prae-
dicatum, ex altera parte, in ordine ad compositionem et

divisionem. Utrobique enim eadem est necessitatis ratio
quia scilicet, primo apprehenso, non inspicitur quod in eius
potentia latet. - Probatur autem ex inserto in hac proper-
tionnllitate medio, scilicet quod, sublata causa, aufertur cife-
ctus, iuxta illud l *Poster.* -: *si affirmatio est causa affirma-*
tioms. Sed propria ratio necessitatis ad intdligendum tam
componendo quam discurrendo, est in simplici apprehen-
sione obiecti non intueri alia. Igitur intellectus statim in
primo apprehenso cetera videns, nec discursu nec compo-
sitione eget.

Minor vero probatui %ic. Quod convenit intellectui no-
stro ex defectu intellectualis luminis, non est attribuendum
intellectui angelico, in quo est lumen intellectuale perte-

ctum: quoJ probatur per Dionysium. Sed in primo apprehenso non inspicere annexa, provenit in nobis ex defectu intellectualis luminis, ut de se patet. Ergo.

II. Deinde explicat quomodo angelus intelligat enuntiationes. Et breviter dicit quod, quia intelligit mobilia immobiliter, et composita simpliciter, etc., ideo intelligit et compositionem non componendo, et discursum non discurrendo. Quod est dicere quod compositio et divisio, et similiter discunms, in actu exercito, puta, *animal rationale est risibile, Socrates est animal rationale*, etc., comparantur ad intellectum angelicum ut res visa tantum, et non ut modus videndi; ad nostrum vero, utroque modo.

III. Circa maiorem adductae rationis-, dubium occurrit: quoniam insufficiens videtur, ex eo quod causa illa non est universalis causa componendi et dividendi, sed particularis. Est enim causa quare non opus sit compositione ei divisione in cognoscendis his quae per se insunt vel absunt subiecto: non autem in his quae sunt per accidens, et casualibus seu fortuitis.

Quod dupliciter probatur. Primo, quia non ex defectu luminis provenit quod, aliquo subiecto cognito, non videantur ea quae sunt per accidens, vel saltem casuality quoniam quantumcumque perfecte cognoscatur subiectum aliquod, nunquam ex eo videbitur accidentalis coniunctio, et maxime fortuita. – Tum quia, sequendo proportionalitatem s. Thomae, illa praedicata cognoscuntur in subiecto viso, quae se habent ad subiectum ut conclusio ad principium: haec autem constat non omnin, sed illa tantum esse, quae virtualiter clauduntur in subiecto, quemadmodum conclusio in principiis; qualia non sunt accidentalia et fortuita.

Et confirmatur. Quia alioquin quilibet effectus haberet aliquam perse causam, contra Aristotelem, VI *Metaphys**, et 11 *Physic*,9

IV. Circa minorem eiusdem rationis -, dubium occurrit quia non valet consequentia haec, puta, *componere et dividere, seu discurrere, convenit intellectui nostro ex imperfectione, ergo opposita perfectio convenit intellectui angelico*; cum possit quispiam dicere quod illa imperfectio communis est intellectui nostro et angelico; quoniam constat intellectum angelicum non excludere omnem imperfectionem. Et sic, cum ista rutio super hac consequentia fundetur, inefficax videtur.

V. Ad evidentiam primae dubitationis -, sciendum est primo, quod aliqua pium simplici et uno intuitu simul videri, contingit tripliciter: primo, *unum cum alio*, ut si simul videantur albedo et rubedo, et quaccumque duo vel disparata; secundo, *unum cum et in alio*, ut quodeumque accidens, et universaliter praedicatum in subiecto: tertio, *cum, in et ex alio*, ut passio propria, et universaliter effectus quandoque cognoscitur cum causa, in causa, et ex causa.

Sciendum est secundo quod, quamvis quocumque modo simul plura absolute cognoscere simplici intuitu, attestetur perfectioni cognoscentis; differt tamen primus modus ab aliis in hoc, quod intelligere intuendo unum cum alio, provenit ex perfectione intellectus absolute; intelligere vero intuendo unum in alio, provenit non solum ex perfectione intellectus absolute, sed ex perfectione intellectus *ut attingentis primum obiectum*, idest in quo seu ex quo aliud cognoscitur. Tum quia ex hoc quod magis penetrat intellectus causam et subiectum cognitum, provenit simul intueri quae in eis et ex eis fiunt et sunt: quia quanto magis aliquid cognoscitur, tanto virtus seu potentia eius magis penetratur. Nam ex penetratione potentiae, sciuntur ea ad quae se extendit, proportionaliter: idest. quod ex penetratione potentiae secundum esse quidditativum, quidditative quoque sciuntur ea ad quae se extendit; ex penetratione vero potentiae secundum esse existentiae et individuali, cum annexis conditionibus, cognoscuntur ea ad quae se extendit secundum existentiam, quando tamen sunt. – Tum quia ad perfectiorem cognitionem alicuius obiecti spectat, non solum potentiam, sed etiam omnia ad ipsum quomodolibet pertinentia cognoscere; et consequenter ad perfectiorem cognitionem naturalem alicuius obiecti spectat cognoscere omnia, infra latitudinem naturalium, quomodolibet pertinentia ad obiectum illud.

VI. Illis stantibus, ad obiectiones in oppositum respondetur. Et ad primam dicitur, quod ratio assignata contra necessitatem compositionis et divisionis, et discursus, est ratio universalis, et non particularis. – Et cum dicitur quod non est ex defectu luminis, sed ex naturis cognoscibilium, putere obiectum et latere contingens vel casuale: negatur hoc, universaliter de lumine intellectuali loquendo, et casualibus aut contingentibus naturalibus. Quoniam ex modicitate luminis intellectualis provenit quod, viso Socrate, qui actualiter invenitur a debitore in foro, non simul videatur inventio a debitore iam illi coniuncta, sed oporteat componendo propositionem formare, quae feratur in Socratem ut inventum a debitore.

Ad secundam vero obiectionem dicitur, quod proportio inter subiectum et praedicatum, et principium et conclusionem, attenditur, in proposito, secundum potentiam; non secundum virtualern continentiam, *Virtus* enim principium activum seu operativum nominat: *potentia* autem commune nomen est etiam ad potentiam passivam ad esse. Ita quod similitudo proportionalis consistit in potentialiter continere, per se vel per accidens et quomodolibet, infra latitudinem tamen, ut dictum est-, naturalium. – Vel consistit quod, sicut se habet discursus ad continentiam virtuaalem conclusionum in principiis, ita se habet compositio et divisio ad continentiam potentialcm praedicatorum in subiecto. Et hoc magis consonat litterae, *virtutis* nomen exprimenti in principio -, *potentiae* autem in subiecto dum dicit, *quaecumque possunt attribui subiecto*. – Quod autem praedicata omnia potentialiter saltem contineantur in subiecto, inductive patet. Quoniam spectantia ad materiam naturalem, actu vel virtute clauduntur in eo, ut essentialia et passionem. Spectantia vero ad materiam contingentem, quamvis infinita sint in potentia, quae tamen actu quandoque inerunt alicui, finita et certa sunt, cum sunt: ne per huc, potentia iam reducta ad actum, contineri in illius potentia manifestat. Spectantia vero ad materiam remotam, dubium non est virtualiter claudi in subiecto: quoniam negationes repugnantium ex affirmatione subiecti necessario consequuntur.

Et per hoc patet quod non oportet casualibus dare causam per se. ex hoc quod ponuntur cognosci cum subiecto, et pertinere ad perfectiorem eius cognitionem. Sequeretur enim hoc, si poneremus casuale, antequam esset, pertinere ad perfectiorem cognitionem suae causae: non autem postquam est. Quoniam quemadmodum esse eius iam determinatum. compositionem facit cum eo in quo est in rerum natura, et illius quoddam esse est, quamvis accidentale, absque hoc quod habeat per se causam; sic et intellectus, si perfecte cognoscit subiectum illud, omne eius esse intuetur quod actualiter habet, absque perscitate coniunctionis illorum.

VII. Ad dubitationem vero contra minorem *, dicitur quod defectus intellectus est duplex: quidam communis omni intellectui creato; et quidam specialis, et proprius intellectui nostro. Communis quidem est, quod virtus ipsa intellectiva potentialitatis aliquid habet admixtum, et quod modus cognoscendi sit per speciem superadditum, et per plures netus intelligendi: proprius vero est intelligere per conversionem ad phantasmata, esse in pura potentia, et alia huiusmodi. Nec est dubium quod id quod convenit intellectui nostro ex imperfectione communi, convenit etiam angelo. Sed consequentia illa tenet in his quae conveniunt intellectui nostro ex imperfectione propria: quoniam perfectiones oppositae ponuntur in angelis.

Quod autem componere et dividere, et similiter discurrere, ex imperfectione propria nostri intellectus proveniat, s. Thomas hic supponit. et facile ex eius etiam dictis declaratur. Existentibus enim duobus modis cognoscendi, scilicet simplici intuitu, et per appositionem quandam, et utroque conveniente intellectui nostro, et tam discursu, quam compositione et divisione, importante modum cognoscendi per appositionem quandam; cum constet perfectiorem modum cognoscendi esse per simplicem intuitum, et quod in nobis hic modus cognoscendi parum participatur in nostri supremo in prima operatione intellectus, et utcumque ac vimili-

* Ci. noro. I-

* Cap. «I. - DIX lib. V, op. m. * Cap. V.

* Cl. nem- I.

* Cf. PUE). ML

* a. m. pw.

* a. aca. m

tudimiric in principio secundae, idest in cognitione principio-
rum; ct inm stabilitum sit a Dionysio, in vn *de Div. Nom.*,
quod supremum intimi attingit infimum supremi: evidenter
sequitur quod modus cognoscendi componendo ct divi-

dendo, cx propria nostri imperfectione intellectu» provenit,
cui cx nliquali superiorum participatione communicatur,
quod degustet experiendo modum intelligcndi per simpli-
ccm intuitum.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM IN INTELLECTU ANGELI POSSIT ESSE FALSITAS

III *Cmh I. lient.. cap. cnn: Dr A/a/o, qu. m. an. 6.*

SD quintum sic proceditur. Videtur quod
in intellectu angeli possit esse falsitas.
Protervitas enim ad falsitatem pertinet.
Sed in daemonibus est *phantasia pro-*
terva, ut dicit Dionysius, iv cap. *de Dir. Nom.* *
Ergo videtur quod in angelorum intellectu possit
esse falsitas.

2. Praeterea, nescientia est causa falsae aesti-
mationis. Sed in angelis potest esse nescientia,
ut Dionysius dicit, vi cap. *Eccles. Hier.* Ergo vi-
detur quod in eis possit esse falsitas.

3. Praeterea, omne quod cadit a veritate sa-
pientiae, ct habet rationem depravatam, habet
falsitatem vel errorem in suo intellectu. Sed hoc
Dionysius dicit de daemonibus, vn cap. *de Dir.*
Nom. * Ergo videtur quod in intellectu angelorum
possit esse falsitas.

Sed contra. Philosophus dicit. III *de Anima**,
quod *intellectus semper rents est*. Augustinus etiam
dicit, in libro *Octoginta trium Quaest.**, quod *nihil*
intelligitur nisi rerum. Sed angeli non cognoscunt
aliquid nisi *intelligendo*. Ergo in angeli cognitione
non potest esse deceptio et falsitas.

Respondeo dicendum quod huius quaestionis ve-
ritas aliquatenus ex praemissa dependet. Dictum
est * enim quod angelus non intelligit compo-
nendo et dividendo, sed intelligendo *quod quid*
est. Intellectus autem circa *quod quid est* semper
verus est, sicut et sensus circa proprium obiectum.

III dicitur in III *de Anima**. Sed per accidens in
nobis accidit deceptio ct falsitas intelligendo *quod*
quid est. scilicet secundum rationem alicuius com-
positionis: vel cum definitionem unius® rei acci-
pimus ut definitionem alterius; vel cum partes
definitionis sibi non cohaerent, sicut si accipiatur?
pro definitione alicuius rei, *animal quadrupes ro-*
tatile (nullum enim animal tale est); et hoc qui-
dem accidit in compositis, quorum definitio ex
diversis sumitur T, quorum unum est materiale
ad aliud. Sed intelligendo quidditates simplices,

ut dicitur in IX *Metaphys**, non est falsitas: quia l f, ; vraj
vel totaliter non attinguntur, et nihil intelligimus
«r. «.".*»
de eis; vel cognoscuntur ut sunt.

Sic igitur per se non potest esse falsitas aut
error aut deceptio in intellectu alicuius angeh; sed
per accidens contingit. Alio tamen modo quam in
nobis. Nam nos® componendo et dividendo quan-
doque ad intellectum quidditatis pervenimus, sicut
cum dividendo vel demonstrando definitionem
investigamus. Quod quidem in angelis non con-
tingit; sed per *quod quid est* rei cognoscunt omnes
enuntiationes ad illam rem pertinentes. – Manife-
stum est autem quod quidditas rei potest esse
principium cognoscendi respectu eorum quae na-
turaliter conveniunt rei vel ab ea removentur:
non autem eorum quae a supernatural! Dei ordi-
natione dependent. Angeli igitur boni, habentes
rectam voluntatem, per cognitionem quidditatis
rei non indicant de his quae naturaliter! ad rem
perlinent, nisi salva ordinatione divina. Unde in
cis non potest esse falsitas aut error. Daemones
vero, per voluntatem perversam subducentes in-
tellectum a divina sapientia, absolute interdum
de rebus iudicant secundum naturalem conditio-
nem. Et in his quae naturaliter ad rem pertinent,
non decipiuntur. Sed decipi possunt quantum ad
ea quae supernaturalia sunt sicut si considerans
hominem mortuum, indicet cum non resurrectu-
rum; et si videns hominem Christum, iudicet eum
non esse Deum.

Et per hoc patet responsio ad ea quae utrinque
obiiciuntur. Nam protervitas daemonum est se-
cundum quod non subduntur divinae sapientiae.
– Nescientia autem est in angelis, non respectu na-
turalium cognoscibilium, sed supernaturalium. –
Patet etiam quod intellectus *cuius quod quid est*
semper est verus, nisi per accidens, secundum
quod indebite ordinatur ad aliquam compositio-
nem vel divisionem.

s) unius. – alicuius ACFpG.

3) accipiat. – accipiam codice».

y> definitio... sumitur. – definitiones... sumuntur codice*.

5) itor. – Om. PACDIEG.ib. – Pro «wf, ct Pj».

c) naturaliter. – supcrnaturalitcr PB,

Commentaria Cardinalis Caiotani

TrrcLts dariis est. – In corpore articuli respondet quae-
sito unica conclusione, habente quatuor partes, scilicet:
In intellectu angelico non potest esse falsitas per sc, sed
accidens, non quoad naturalia, sed quoad supernaturalia.

Et probatur conclusio quoad *primam partem*. Quia in-
tellectus in prima operatione semper est verus, per se lo-
quendo, ut patet in sensu, et cx III *de Anima*: intellectus
autem angelicus semper intelligit per modum primae ope-

rationis: ergo.-Maior declaratur assignando causas utrius-
que modi quo falsitas invenitur in nobis intelligendo *quod*
quid est, quod cm obiectum primae operationis: quia sci-
licet uterque contingit ex compositione admixta. Et rursus
secundus modus contingit respectu quorundam obicctorum
tantum, scilicet compositorum, non simplicium, ut patet
ex IX *Mctaphrs.*, text. xxii.

Quoad *secundam vero partem*, declaratur assignando

differentiam inter modum quo per accidens nostrae simplici intelligentiae admiscetur falsum ; et modum quo per accidens admiscetur angelicae. Quia scilicet falsitas apud nos praecedit *quod quid est*. quoniam in via admiscetur, componendo vel applicando: in angelis vero falsitas sequitur *quod quid est*, quoniam in iudicando ex illo contingit.

Quoad *tertiam vero et quartam partem*, simul probatur et declaratur sic. Intellectus in iudicando ex *quod quid est* conditiones rei, potens iudicare salvo divinae sapientiae ordine et non salvo illo, potest falli circa supernaturalia, quamvis non area naturalia; sed intellectus angelicus est huiusmodi in quibusdam: ergo. – Maior propositio patet quoad naturalia : quia ex cognitione *quod quid est* sufficiens habetur ratio naturalium, et ordinis divinae sapientiae ut disponentis cursum naturalem. Quoad supernaturalia vero: quia haec ex revelatione tantum sciri possunt. Et declaratur exemplariter de mortuo resuscitando, et de Christo, homine et Deo.-Minor autem declaratur. Quin angelorum quidam sunt boni, quidam vero mali: et illi quidem, sua sorte contenti, indicant salvo semper superiori ordine, et quantum est ex meritis causarum naturalium; hi vero, superbia elati, indicant simpliciter, ac si nullus esset ordo superior immutativus ordinis naturae; et per hoc subducere dicuntur intellectus suos quandoque ab ordine divinae sapientiae, et falli.

II. Circa praedicta dubium occumt non dissimulandum, quomodo possit falsum inveniri in intellectu angeli, si omnis eius intellectio est simplex apprehensio, cui non admiscetur compositio aut divisio. Nulla enim prima intellectus operatio falsitati subesse potest, nisi ratione compositionis adiunctae; ut in litteris dicitur, et in nobis experimur, et ex definitione veri et falsi IV *Metaphys.*, text, xxvii, patet. Sed nulla intellectio angeli, respectu tam naturalium quam supernaturalium , habet compositionem adiuncum , sive praecedentem sive subsequentem. Ergo nunquam in intellectu eius falsitas esse potest.

III. Ad hanc dubitationem dici primo potest, negando minorem : quod quamvis angelus naturalia omnia intelligat intuendo *quod quid est*, unquam pertinentia ad ipsum naturaliter, sive perse sive contingenter, ut prius dictum fuit; supernaturalis tamen conditiones componendo et dividendo intelligit.

Et quod haec sit mens s. Thomae, ex tribus suadetur. Primo, ex eo quod ratio excludens compositionem et divisionem ab angelis, non habet locum nisi in naturalibus. Quoniam viso subiecto, ex defectu luminis provenit quod non videantur praedicatu naturaliter ei competentia; non autem quae supernaturaliter convenire possunt ; quoniam cum haec attendantur secundum potentiam Dei, sciri non possunt nisi comprehensa Dei potentia, quod nulli creaturae est communicabile. – Secundo, quia nlliter in hoc eodem articulo contradiceret sibi ipsi, ut obiiciendo deductum est. Et processus eius ad ostendendum quomodo in iudicio angeli est falsitas per accidens quemadmodum in nobis, quamvis differenter, quia in nobis ratio falsitatis praecedit *quod quid est*, in eis vero sequitur, et quod in nobis accidit investigando, in eis vero comparando naturale ad supernatural nullus esset. – Tertio, quia in calce articuli huius, respondendo ad opposita, dicit intellectum *quod quid est* habere falsitatem per accidens, ut ordinatur ad compositionem: et loquitur de intellectu angeli.

Sed quoniam expresse s. Thomas tenet* quod etiam daemones ad ea quae sunt eis naturaliter occulta, ut cogitationes cordium, non discunt; consequens est ut, apud ipsum, nunquam angelus cognoscat componendo et dividendo. Idem est enim, apud ipsum, indicium in praecedenti articulo de discursu, et compositione et divisione. Nec alia est ratio de uno naturaliter occulto, et de alio. – Quod autem rationabile sit omnem angeli cognitionem absque compositione esse, ex eo colligi potest, quod regulariter

apparet quod supernaturales revelatione* modificantur et suscipiuntur in unoquoque secundum naturalem modum recipientis; ut in nobis experimur, a quibus revelata nostro modo cognoscuntur. Unde si naturalis modus cognoscendi angelis inditus est per simplicem apprehensionem, consequens est ut revelata simpliciter etiam apprehendant; et pari ratione quaelibet alia naturaliter occulta.

IV. Aliter ergo dicendum est quod, cum verum et falsum in compositione consistat, quemadmodum compositio dupliciter admiscetur cognitioni, ita et verum et falsum. Potest enim intellectui competere compositio ex parte modi cognoscendi, ut cum cognoscimus quod homo est homo; et ex parte rei cognitae, ut cum cognoscimus rem compositam. Et per oppositum, simplex apprehensio dupliciter invenitur: scilicet quoad modum cognoscendi» aut quoad rem cognitum. Nec requiritur ad rationem veri et falsi utraque compositio; sed altera quaevis earum sufficit. Patet enim quod de re quantumcumque simplicissima potest quis habere cognitionem compositam, veram aut falsam; puta formare propositionem quod ipsa est ipsa, aut quod ipsa non est ipsa. Et similiter, quantumcumque modus concipiendi sit simplex, potest apprehendi compositum ex partibus discohacrentibus \et cohaerentibus; ac per hoc, verum vel falsum.

Et ex hoc patet quod ad secundam operationem intellectus non sufficit, nec requiritur necessario, compositio ex parte rei cognitae: sed exigitur, et sufficit, compositio ex parte modi cognoscendi. – Et ulterius sequitur quod ad primam operationem intellectus non exigitur simplicitas rei cognitae, sed modi cognoscendi. – Sequitur etiam ulterius quod in prima operatione intellectus, etsi non possit esse falsitas aut veritas ratione modi cognoscendi, potest tamen in eo esse veritas aut falsitas ratione rei cognitae, quando scilicet res cognita est composita. Et propterea IX *Metaphys.** dicitur quod in simplicibus nullo modo est falsitas; quia scilicet nec ex parte rei , nec ex parte modi cognoscendi, si prima operatione cognoscuntur, qualem cognoscendi modum simplicitas exigit.

V. Et si quaeratur quomodo in prima operatione, ex parte rei cognitae, possit inveniri ratio veri et falsi, cum in prima operatione intellectus nihil affirmet aut neget: facile respondetur quod, cum concipit quidditatem seu rem compositum, quamvis non formaliter affirmet aut neget, virtualiter tamen est ibi affirmatio et negatio. Dum enim intuetur AB» si haec cohaerent, concipit verum virtualiter, quia concipit sic esse sicut est: si vero non cohaerent, concipit falsum virtualiter, quoniam concipit sic esse sicut non est.

Dicitur autem verum et falsum inveniri *per accidens* in prima operatione intellectus. Tum quia compositio super quam fundatur ratio veri et falsi, accidit primae operationi; non solum ea ratione, quia accidit eius obiecto, dum non omni, sed cuidam convenit; sed quia obiectum primae operationis est incomplexum, ut incomplexum est, quod, ut sic, nullam compositionem dicere patet, et consequenter nullam veritatem aut falsitatem. Et propterea, sicut accidit incompleto compati in se compositionem, ita et veritatem et falsitatem. Et propter hoc dicitur, et bene, quod veritas et falsitas. sicut et compositio, per se non sunt nisi in secunda operatione; cuius obiectum est complexum, ut complexum est.

\ I. Ex his autem patet responsio ad obiecta *. Nam cum angelus omnia cognoscat per modum primae operationis, dum cognoscit composita, falsum virtualiter incurere potest, ratione compositionis adiunctae in obiecto. Et hoc est quod intendebat s. Thomas per radices quas in articulo enumeravit, falsitatis aut veritatis, ex parte rei cognitae simplicis aut compositae, cum naturali nut supernaturali conditione aut habitudine quacumque. – Et sic veritas vel falsitas *formaliter* semper est in compositione ex parte intellectus: veritas \cro vel falsitas *virtualiter* est in compositione aut divisione obiectiva, quamvis non moduli.

• Did? lib. III, cap. vi, n. i.

• An parted , Comment. o*«.

• Dr vtrij., aa. till, art. ij.ad^.

■ C.;

hb.IV
xxii.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM IN ANGELIS SIT COGNITIO MATUTINA ET VESPERTINA

Infra, qu. lxiij, art. 1, ad 3; qu. unv, an. 1, ad 3; II *Sent.*, dirt, xn, art. J; *tk Vcrit.*, qu. τπι, art. 16; /V *Zb/.*, qu. iv, irt. 3, reap, ad obiect.; *Efhht.* cap. III, Icet. ui.

D sextum sic proceditur. Videtur quod in angelis non sit vespertina neque* matutina cognitio. *Vespere* enim et *inane* admixtionem tenebrarum habent. Sed in cognitione angeli non est aliqua tenebrositas; cum non sit ibi error vel falsitas. Ergo cognitio angeli non debet dici matutina vel vespertina.

2. Praeterea, inter vespere et mane cadit nox; et inter mane et vespere cadit merities. Si igitur in angelis cadit cognitio matutina et vespertina, pari ratione videtur quod in eis debeat esse *meridiana* et *nocturna* cognitio.

3. Praeterea, cognitio distinguitur secundum differentiam cognitorum: unde in III *dc Anima* * dicit Philosophus quod *scientiae secantur quemadmodum et res*. Triplex autem est esse rerum: scilicet in Verbo, in propria natura, et in intelligentia angelica, ut Augustinus dicit, II *super Gen. ad lift.** Ergo, si ponatur cognitio matutina in angelis et vespertina, propter esse rerum in Verbo et in propria natura; debet etiam in cis poni tertia cognitio, propter esse rerum in intlligentia angelica.

Sed contra est quod Augustinus, \V*super Gen. ad Utt.**, et XI *de Civit. Dei***, distinguit cognitionem angelorum per matutinam et vespertinam.

Respondeo dicendum quod hoc quod dicitur de cognitione matutina et vespertina in angelis, introductum est ab Augustino, qui sex dies in quibus Deus legitur fecisse cuncta, *Gen.* i, intelligi vult non hos usitados dies qui solis circuitu peraguntur, cum sol quarto die factus legatur; sed unum diem, scilicet cognitionem angelicam sex rerum generibus praesentatam. Sicut autem in dic consueto mane est principium diei, vespere autem terminus, ita cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina: et haec est secundum quod res sunt in Verbo. Cognitio autem ipsius esse β rei creatae secundum quod in propria natura * consistit, dicitur cognitio vespertina: nam esse rerum Huit a Verbo sicut a

quodam primordiali principio, et hic effluxus terminatur ad esse rerum quod in propria natura habent L

Ad primum ergo dicendum quod vespere et mane non accipiuntur in cognitione angelica secundum similitudinem ad admixtionem tenebrarum; sed secundum similitudinem l principii et termini. – Vel dicendum quod nihil prohibet, ut dicit Augustinus, IV *super Gen. ad litt.* *, aliquid in comparatione ad unum dici lux, et in comparatione ad aliud dici l tenebra. Sicut vita fidelium et iustorum, in comparatione ad impios, dicitur lux, secundum illud *Ephes.* v*: *Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino*; quae tamen vita 'fidelium, in comparatione ad vitam gloriae, tenebrosa dicitur, secundum illud II Petri i*: *Habetis propheti-cum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco*. Sic igitur cognitio angeli qua cognoscit res in propria natura, dies est per comparationem ad ignorantiam vel errorem: sed obscura est per comparationem ad visionem Verbi.

Ad secundum dicendum quod matutina et vespertina cognitio ad *diem* pertinet, idest ad angelos illuminatos, qui sum distincti a *tenebris*, idest a malis angelis. Angeli autem boni, cognoscentes creaturam, non in ea figuntur, quod esset tenebrescere et noctem fieri; sed hoc ipsum referunt ad laudem Dei. in quo ' sicut in principio omnia cognoscunt. Et ideo post vesperam non ponitur nox, sed mane: ita quod mane sit finis praecedentis diei et principium sequentis, inquantum angeli cognitionem praecedentis operis ad laudem Dei referunt. – *Meridies* autem sub nomine diei comprehenditur, quasi medium inter duo extrema. Vel potest merities referri ad cognitionem ipsius Dei, qui non habet principium nec finem.

Ad tertium dicendum quod etiam ipsi angeli creaturae sunt. Unde esse rerum in intelligentia angelica comprehenditur sub vespertina cognitione, sicut et esse rerum in propria natura.

u) *neque.* – *vel codices.*
'?) *cite.* – **Om. BGpF et b.**
y) *habent.* – *habet P.*
î) *ad admixtionem... limiittudinm.* – *et admixtionem,, »imi-*

litudinm ACDE, ad admixtionem... nmilitudinm admixtionem Fa\ admixtioni» G, om. B.
1) *dici.* – **Om. codices et a b.**
ç) *in quo.* – *et in quo ABCEpD.*

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus ex dicendis in corpore articuli, manifestus erit. – In corpore, respondendo quaesito affirmative, duo facit. *Primo*, auctorem et radicem huius distinctionis ostendit: auctorem quidem, Augustinum; radicem vero, quia cognitio angelica *dies* vocatur, *Gen.* 1, ac per hoc rationabiliter partes diei differentiae cognitionis angelicae ponuntur, et ex *mane* et *vespere* cognitio *matutina* et *vespertina* dicta est.

Secundo. quia differentiae istae metaphorice dicuntur de cognitione angelica, ostendit penes quid attenditur similitudo. dicens attendi in hoc quod eat esse principium et esse terminum: ita quod cognitio illa dicitur matutina, quae respicit primordiale esse rei, idest esse rei in eius prima causa; illa vero vespertina, quae respicit ultimum esse rei, idest esse rei in seipsn. – Et omnia clara sunt in littera.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM UNA SIT COGNITIO MATUTINA ET VESPERTINA

De Vtril., qu. vni. art. «6; De qu. iv, art. a, ud to, 19, 33.

En SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod una sit cognitio vespertina et matutina. Dicitur enim *Gen. i* *: *Factum est vespere et mane dies unus*. Sed per diem, nre^, S'iur cognitio angelica, ut Augustinus dicit *. ^*8° una el ca^cm cst cognitio in angelis matutina et vespertina.

2. Praeterea, impossibile est unam potentiam simul duas operationes habere. Sed angeli semper sunt in actu cognitionis matutinae: quia semper vident Deum et res in Deo. secundum illud Matth. xvui *: *Angeli eorum semper rident faciem Patris mei* etc. Ergo, si cognitio vespertina esset alia a matutina, nullo modo angelus posset esse in actu cognitionis vespertinae.

3. Praeterea, Apostolus dicit, *I Cor. xni* *: *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*. Sed si cognitio vespertina sit alia 3 a matutina, comparatur ad ipsam sicut imperfectum ad perfectum. Ergo non poterit simul vespertina cognitio ? esse cum matutina.

In contrarium est quod dicit Augustinus, *IV super Gen. ad lift.* *, quod *multum interest inter cognitionem rei cuiuscumque in Verbo Dei. et cognitionem eius in natura eius, ut illud merito pertineat ad diem, hoc ad vesperam*.

* An. Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *. cognitio vespertina dicitur, qua angeli cognoscunt res in propria natura. Quod non potest ita intelligi quasi ex propria rerum natum cognitionem accipiant, ut haec praepositio *in* indicet habitudinem principii: quia non accipiunt angeli cognitionem a rebus, ut supra* habitum est. Relinquitur igitur quod hoc quod dicitur *in propria natura*, accipiatur secundum rationem cogniti, secundum quod subesi cognitioni; ut scilicet cognitio vespertina in angelis dicatur secundum quod cognoscunt esse rerum quod habent res in propria natura.

Quod quidem per duplex medium cognoscunt: scilicet per species innatas, et per rationes rerum in Verbo existentes. Non enim, videndo Verbum, cognoscunt solum illud esse rerum quod habent

in Verbo; sed illud esse quod habent in propria natura; sicut Deus per hoc quod videt sc, cognoscit esse rerum quod habent in propria natum. - Si ergo dicatur cognitio vespertina secundum quod cognoscunt esse rerum quod habent in propria natura, videndo Verbum; sic una et eadem secundum essentiam est cognitio vespertina et matutina, differens solum secundum cognita. - Si vero cognitio vespertina dicatur secundum quod angeli cognoscunt esse rerum quod habent in propria natura, per formas innatas; sic alia est cognitio vespertina et matutina. Et ita videtur intelligere Augustinus *, cum unam ponat imperfectam respectu alterius.

An primum ergo dicendum quod, sicut numerus sex 7 dierum, secundum intellectum Augustini, accipitur secundum sex genera rerum quae cognoscuntur ab angelis: ita unitas diei accipitur secundum unitatem rei cognitae, quae tamen diversis cognitionibus cognosci potest.

An secundum dicendum quod duae operationes possunt simul essu unius potentiae, quarum una ad aliam refertur; ut patet cum voluntas simul vult ei finem et ea quae sunt ad finem, et intellectus simul intelligit principia et conclusiones per principia, quando iam scientiam acquisivir. Cognitio autem vespertina in angelis refertur ad matutinam, ut Augustinus dicit ♦ Unde nihil prohibet utramque simul esse in angelis.

An tertium dicendum quod, veniente perfecto, evacuatur imperfectum quod * ei opponitur: sicut fides, quae est eorum quae non videntur, evacuatur visione veniente. Sed imperfectio vespertinae cognitionis non opponitur perfectioni matutinae. Quod enim cognoscatur aliquid in seipso. non est oppositum ei quod cognoscatur in sua causa. Nec iterum quod aliquid cognoscatur per duo media, quorum unum est perfectius et aliud imperfectius, aliquid et repugnans habet: sicut ad eandem conclusionem habere possumus et medium demonstrativum et dialecticum. Et similiter eadem res potest sciri ab angelo per Verbum increatum, et per speciem innatam.

i
R

■
|
|
|
T ≠
|
/II

' *' ■ 1
iSi
'
1
3
41]
gî; £ |
XI,aF' SI
δ

t
I

l ■

a) alia. - aliud P.
(i) cognitio. - Om. codice.
y) sex. - Om. codice».

5) - quod ttttfott
i) aliquid. - nihil codicci et j b. - l'ro conclusionem, abitionem
vd conclusionem B, ceignitlonem cclcri. - et ante medium om. codX

Commontaria Cardinalis Caictani

Termcs clarus est. - In coq>ore sub distinctione respondetur quaesito, examinando definitionem *respertmac*. Et duo facit: primo, examinât rationem cognitionis vespertinae, secundo, respondet quaesito duplici conclusione *.

II. Quoad *primum*, quia cognitio vespertina est cognitio creaturae in propria nutum, secundum quod ly *in* triplicem habitudinem denotare potest, tripliciter exponitur cognitio vespertina. Potest enim denotare habitudinem *causae*, habitudinem *medii*, et habitudinem *termini*. Et quod denotet

habitudinem termini» dubium non est. Sed an. cum hoc, denotet etiam habitudinem causae, vel habitudinem medii, discutitur. Et sic tria hic dicuntur. Primum, quod non denotet habitudinem causae: quia angelus non accipit cognitionem a re cognita, ut superius iam discussum est. - Secundum, quod potest denotare habitudinem medii; ita scilicet et quod creatura sit terminus cognitionis, et sit etiam medium seu ratio cognoscendi: quia scilicet cognoscitur per speciem innatam in ipso angelo; sive sit adaequate she non,

non est curac.-Tertium, quod potest denotare habitudinem termini pure et pracasc: ira scilicet quod creatura sit terminus cognitionis, et non causa neque ratio, sed ratio cognoscendi sit ipsa essentia divinn.

Ci. sum. ».

III. Quoad *secundum* ., prima conclusio est, quod cognitio vespertina habens creaturam pro termino et medio, differt essentialiter a cognitione matutina. – Secunda est: Cognitio vespertina habens creaturam pro termino tantum, est eadem realitcr cum cognitione matutina, differens solum secundum terminos, scu cognitu, quod idem est. *

Adverte hic quod, quia oppositorum eadem est disciplina , cum ex praecedenti articulo decisum sit matutinum et vespertinum in cognitione attendi et differre penes esse primordiale et ultimum, idest esse rei in Verbo et esse in scipsa; et esse rei in Verbo uno tantum modo inspi-ciatur, scilicet videndo Verbum, ut per Augustinum* patet; consequens fuit ut tota latitudo differentiae inter cog-nitionem matutinam et vespertinam, cx diversitate modorum cognoscendi esse rei secundum propriam naturam, osten-deretur.

r mi,
'Λ:

a m_i
> W_i
i; p_i^t
i; u_i^t
ii.

QUAESTIO QUINQUAGESIMANONA
DE VOLUNTATE ANGELORUM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de his quae pertinent ad voluntatem angelorum*. Et primo considerabimus de ipsa voluntate; secundo, motu eius, qui est amor sive dilectio*. Circa primum quaeruntur quatuor.
Primo: utrum in angelis sit voluntas.

Secundo: utrum voluntas angeli sit ipsa natura eorum, vel etiam ipse intellectus eorum.
Tertio: utrum in angelis sit liberum arbitrium.
Quarto: utrum in eis sit irascibilis et concupiscibilis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN ANGELIS SIT VOLUNTAS

¶ *Gtnf. Gent., cap. iLvuf /k WnL. qu. xxiiT. xrt. 1.*

Ad primum sic proceditur. Videtur quod in angelis non sit voluntas. Quia, ut dicit Philosophus, in III *de Anima* voluntas ratione est. Sed in angelis non est ratio, sed aliquid superius ratione. Ergo in angelis non est voluntas, sed aliquid superius voluntate.

2. Praeterea, voluntas sub appetitu continetur, ut patet per Philosophum, in III *de Anima* *. ge<j appCtitus est imperfecti: est enim eius quod nondum habetur. Cum igitur in angelis, maxime in beatis, non sit aliqua imperfectio, videtur quod non sit in eis voluntas.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in III *de Anima* * quod voluntas est movens motum: movetur enim ab appetibili intellectu. Sed angeli sunt immobiles; cum sint incorporei. Ergo in angelis non est voluntas.

Sed contra EST quod Augustinus dicit, X lib. *de Trin.* *. quod imago Trinitatis invenitur in mente secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem. Imago autem Dei invenitur non solum in mente humana, sed etiam in mente angelica: cum etiam mens angelica sit capax Dei. Ergo in angelis est voluntas.

Respondeo dicendum quod ncesse est ponere in angelis voluntatem. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum omnia procedant ex voluntate divina, omnia suo modo per appetitum inclinantur in bonum, sed diversimode. Quaedam enim inclinantur in bonum per solam naturalem habitudinem, absque cognitione, sicut plantae et corpora inanimata. Et talis inclinatio ad bonum vocatur *appetitus naturalis* *. – Quaedam vero ad bonum inclinantur cum aliqua cognitione; non quidem sic quod cognoscant ipsam rationem boni, sed cognoscunt aliquod bonum particulare; sicut sensus, qui cognoscit dulce et album et aliquid huiusmodi. Inclinatio autem hanc cognitionem sequens, dicitur *appetitus sensitivus*. – Quaedam vero inclinantur ad bonum cum cognitione qua cognoscunt ipsam boni rationem; quod est propnum

intellectus. Et haec perfectissime inclinantur in bonum; non quidem quasi ab alio solummodo directa in bonum, sicut ea quae cognitione carent; neque in bonum particulariter tantum, sicut ea in quibus est sola sensitiva cognitio; sed quasi 3 inclinatu in ipsum universale bonum. Et haec inclinatio dicitur *voluntas*. – Unde, cum angeli per intellectum cognoscant ipsam universalem rationem boni, manifestum est quod in eis sit voluntas.

Ad primum ergo dicendum quod aliter ratio transcendit sensum, et aliter intellectus rationem. Ratio enim transcendit sensum, secundum diversitatem cognitorum: nam sensus est particularium, ratio vero universalium. Et ideo oportet quod sit alius appetitus tendens in bonum universale, qui debetur rationi: et alius tendens in bonum particulare, qui debetur sensui. – Sed intellectus et ratio differunt quantum ad modum cognoscendi: quia scilicet intellectus cognoscit simplici intuitu, ratio vero discurrendo de uno in aliud. Sed tamen ratio per discursum pervenit ad cognoscendum illud, quod intellectus sine discursu cognoscit, scilicet universale. Idem est ergo obiectum quod appetitivae proponitur et ex parte rationis, et ex parte intellectus. Unde in angelis, qui sunt intellectuales tantum, non est appetitus superior voluntate.

Ad secundum dicendum quod, licet nomen appetitivae partis sit sumptum ab appetendo ea quae non habentur, tamen appctitiya pars non solum ad haec se extendit, sed etiam ad multa alia. Sicut et nomen *lapidis* sumptum est a *laesione pedis*, cum tamen lapidi non hoc solum conveniat. Similiter irascibilis potentia denominatur ab ira; cum tamen in ea sint plurcs aliae passioncs, ut spes et audacia et huiusmodi.

An tertium dicendum quod voluntas dicitur movens motum, secundum quod velle est motus quidam, et intelligere; cuiusmodi motum nihil prohibet in angelis esse, quia talis motus est *actus perfecti*, ut dicitur in III *de Anima* *,

QUAESTIO LIX, ARTICULUS II

Commenturia Cardinalis Caietaul

mi.Vi clarui est. – In corpore unica est conclusio responsive quaesito affirmative, scilicet: In angelis est voluntas. – Et probatur sic. In habentibus intellectum appetitus boni universaliter apprehensi: angeli sunt intellectuales: ergo in ei» est talis appetitus. Ergo voluntas. – Tenet haec ultima consequentia cx *quid nominis* voluntatis. Minor est nota.-Maior vero continet in se duo: scilicet quod intellectualibus insit appetitus boni; et quod insit

talis appetitus, scilicet boni universali». Et quoad primum, probatur cx eo, quod omnia habent appetitum boni: quia procedunt cx voluntate divina, quae non nisi in bonum tendere et ordinare potest. – Quoad secundum vero, declaratur ostendendo triplicem gradurn appetitus, iuxta triplicem ordinem naturarum appetentium: scilicet sine cognitione, cum cognitione particulari, et cum cognitione universali; ut dare patet in littera.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN ANGELIS VOLUNTAS DIFFERAT AB INTELLECTU ET NATURA

1 Sent., diae xut, qu. i, ori. a, «J 3; /X Fer/t, qu. xxu, ori. io.

S D SECUNDUM SIC PROCEDITOR. Videtur quod in angelis non differat voluntas ab intellectu et natura. Angulus enim est simplicior quam corpus naturale. Sed corpus naturale per suam formam inclinatur in suum finem, qui est eius bonum. Ergo multo magis angelus. Forma autem angeli est vel natura ipsa in qua subsistit, vel species quae est in intellectu eius. Ergo angelus inclinatur in bonum per naturam suam, et per speciem intelligibilem. Haec autem inclinatio ad bonum pertinet ad voluntatem. Voluntas igitur angeli non est aliud quam eius natura vel intellectus.

2. Praeterea, obiectum intellectus est verum, voluntatis autem bonum. Bonum autem et verum non differunt realiter, sed secundum rationem tantum. Ergo voluntas et intellectus non differunt realiter.

3. Praeterea, distinctio communis et proprii non diversificat potentias: eadem enim potentia visiva est coloris et albedinis. Sed bonum et verum videntur se habere sicut commune et proprium: nam verum est quoddam bonum, scilicet intellectus. Ergo voluntas, cuius obiectum est bonum, non differt ab intellectu, cuius obiectum est verum.

Sed contra, voluntas in angelis est bonorum tantum. Intellectus autem est bonorum et malorum: cognoscunt enim utrumque. Ergo voluntas in angelis est aliud quam eius intellectus.

Respondeo dicendum quod voluntas in angelis est quaedam virtus vel potentia, quae nec est ipsa eorum natura, nec eorum intellectus. Et quod non sit eorum natura, apparet ex hoc. quod natura vel essentia alicuius rei intra a ipsam rem comprehenditur: quidquid ergo se extendit ad id quod est extra rem, non est rei essentia. Unde videmus in corporibus naturalibus quod inclinatio quae est ad esse rei, non est per aliquid superadditum essentiae; sed per materiam, quae appetit esse antequam illud ll habeat, et per for-

mam, quae tenet rem in esse postquam fuerit. Sed inclinatio ad aliquid extrinsecum, est per aliquid essentiae l superadditum: sicut inclinatio ad locum est per gravitatem vel levitatem, inclinatio autem ad faciendum sibi simile est per qualitates aciivas. – Voluntas autem habet inclinationem in bonum naturaliter. Unde ibi solum est idem essentia et voluntas, ubi totaliter bonum continetur in essentia volentis; scilicet in Deo, qui nihil vult extra se nisi ratione suae bonitatis. Quod de nulla creatura potest dici; cum bonum infinitum sit extra essentiam cuiuslibet creati. Unde nec voluntas angeli, nec alterius creaturae, potest esse idem quod eius essentia *.

Similiter nue potest esse idem quod intellectus angeli vel hominis. Nam cognitio fit per hoc quod cognitum est in cognoscente: unde ea ratione se extendit eius intellectus in id quod est extra se, secundum quod illud quod extra ipsum esi per essentiam, natum esi aliquo modo in eo esse. Voluntas vero se extendit in id quod extra se est. secundum quod quadam inclinatione quodammodo tendit in rem exteriorem '. Alterius autem virtutis est, quod aliquid habeat in se quod est extra se, et quod ipsum tendat in rem exteriorem. Et ideo oportet quod in qualibet creatura sit aliud intellectus et voluntas. – Non autem in Deo, qui habet et ens universale ut bonum universale in scipso. Unde tam voluntas quam intellectus est eius l essentia

Ad primum ergo dicendum quod corpus naturale per formam substantialem inclinatur in esse suum: sed in exterius inclinatur per aliquid additum, ut dictum est*.

Ad secundum dicendum quod potentiae non diversificantur secundum materialem distinctionem obicctorum, sed secundum formalem distinctionem, quae attenditur secundum rationem obiecti. Et ideo diversitas secundum rationem boni et veri, sufficit ad diversitatem intellectus et voluntatis.

«) infra. – infra cotiko•.
β) illud. – Omittuntl PFGah.
γ) aliquid essentiae. – aliquod au ABGE.
δ) Similiter... exteriorem. – Similiter... ret hominii, unde ea ratione ... in eo esse. nam cognitio .. cognoscente, voluntas rrrro... quod extra est, secundum... exteriorem P; Similiter nec potest aie

idem quod eius intellectus, intellectus enim angeli vel hominis ea ratione... in eo este, nam cognitio... cognoscente, voluntas vero... exteriorem G.i; similiter... vel hominis, nam cognitio... in cognoscente, voluntas vero se extendit in rem exteriorem OCDE ct. bJdife» eius ante intellectus. F; eius Intellectus om. Ah
«) eius. – in eius ARCE.

Ad tertium dicendum quod, quia bonum et verum convertuntur secundum rem, inde est quod et bonum ab intellectu intelligitur sub ratione

veri, et verum a voluntate appetitur : sub ratione boni. Sed tamen diversitas rationum ad diversifiteandum potentias sufficit, ut dictum est.

ζ

·ιβ»«ψ.Mi.

ζ) a voluntate appetitur.- Om. cJ. a. - EJJcm pro rationum, tecttmlum rationem vcl rationum.

Commentaria Cardinalis Caiotam

TrruLLj, epud Thomistes, communiter et indubie interpretatur de differentia reali.

In corpore una est conclusio, duns partes habens negativas: Voluntas angelorum neque est intellectui, neque est natura eorum. – Et probatur quoad singulas singiilatim*. Et primo, quod non sit natum, sic. Quidquid se extendit ad id quod est extra rem, non est rei essentia: voluntas angelica se extendit ad id quod est extra rem : ergo.

• Cf. nun.w.

Maior probatur dupliciter. Primo, ratione n priori quia essentia rei intra rem ipsam apprehenditur. – Secundo, a posteriori: quia ridemus in sensibilibus quod inclinatio ad intrinsecum est intrinseca, inclinatio vero ad cxtrinsccum est cxtrinscca.

Minor vero probatur sic. Voluntas habens bonum infinitum extra valentem, extenditur naturaliter extra se: omnis voluntas creata habet bonum infinitum extra valentem : ergo. – Maior huius prasyllogismi probatur sic. Voluntas naturaliter tendit in bonum : ergo sola illa non tendit in bonum cxtrinsccum, in cuius essentia continetur totaliter bonum: quod in solo Deo locum habere constat.

11. Circa maiorem assumptam, adverte quod duplicem sensum habere potest, secundum quod ly *extra rem* dupliciter exponi potest. Uno modo, ut supponat pro re appetente. Et hoc modo propositio est falsa: quoniam materia appetit formam per appetitum qui est essentia eius, et tamen forma est extra rem appetentem. – Alio modo, ut supponat pro re pertinente ad integritatem substantiae completae; ut iit sensus quod quidquid se extendit ad id quod est extra integritatem completae substantiae, non est essentia rei, idest ncc essentia, nec pars essentiae, nec aliquid ad complementum essentiae spectans. Et secundum hunc sensum assumpta est n s. Thoma, et probatur in littera.

Ci. oum. I

IU. Circa probationem maioris principalis-, dubium occurrit, eo quod digredi videtur. Quoniam cx hoc quod natura est intra rem, quamvis bene sequatur, *ergo appetitus ad extra rem non est appetitus ad naturam* ; non tamen apparet unde sequitur, *ergo appetitus ad extra non est ipsa natura*. Stant namque haec duo simul, quod quidditas alicuius sit sibi intrinseca , et tamen appetitus eius, qui est ipsamet, sit ad aliquid cxtrinsccum. – Et confirmatur. Quia ista consequentia, *natura est intra rem, ergo quidquid se extendit ad extra non est natura*, si est necessaria, tenet in omni natura. Quod tamen esse falsum videmus: quia natura gravitatis est intrinseca individuo gravis, et tamen extendit se ad extra.

IV. Ad hoc breviter dicendum est quod, cum vere et proprie ens sola complete substantia sit (quoniam et partes et accidentia, ut substantiae aliquid sint, instituta sunt a natura), in proposito *naturae* vel *essentiae* nomine integra quidditas solius substantiae, quae sola est ens per se et propter se, intclligitur. Esse autem vel apprehendi intra, nihil aliud significat nisi essentialem independentinm tam in esse quam in definiri, nb cxtrinscco; sicut, per oppositum. extendere se ad extra, nihil aliud est quam essentialiter ordinari et institutum esse ad aliquid cxtrinsccum a substantia rei; quoniam non de quacumque extensione ad extra est sermo, cum constet substantiam rei esse principium generationis, et motus et quietis; sed de extensione proxime et immediate, ac essentialiter. Itu quod vis rationis consistit in hoc. Quidditas substantiae completae definitur apprehendendo tantum intrinseca rei: extendens se essentialiter ad extra, non potest definiri nisi per illud cxtrinsccum: igitur extendens se ad extra, non est quidditas rei,

ncc intra eam. Sed voluntas, et universaliter potentia ad operari et nd quodeumque esse accidentale. extendit se ad extra hoc modo, ut cx superioribus quaestionibus- patet. Ergo. – Et per hoc patet responsio ad obiecta.

de nui, *λ /;

V Circa probationem maioris secundi syllogismi -, dubium occurrit: quia non videtur valere consequentia, *voluntas naturaliter inclinatur in bonum, ergo voluntas habens bonum infinitum extra re, tendit m aliquod cxtrinsccum*. Quoniam non tenet in omni materia: materia enim substantiae naturaliter inclinatur in bonum, et tamen non extendit se ad extra. Igitur ratio nulla.

VI. Ad hoc breviter dicitur, quod consequentia est bona formaliter; et accidit deceptio propter aequivocationcm eius quod est *inclinari in bonum*. Dupliciter enim potest intclligi. Uno modo, ut bonum distinguitur contra malum: et sic appetitu, materiae, et universaliter omnis appetitus, naturaliter inclinatur in bonum. – Alio modo, ut *bonum* distinguitur contra *tale re* et *tale bonum*: et sic solus appetitus intellectivus tendit in bonum, quoniam solus intellectus ipsam boni rationem ut bonum est, apprehendit. Et quia bonum ut bonum est, omne bonum comprehendit, consequens est ut id quod naturaliter inclinatur in bonum ut bonum, non quiescat nisi in omni bono; ac per hoc. si infinitum bonum habet extra se, tendat in aliquid extra. Non sic autem est de en quod inclinatur naturaliter in tale bonum tantum: quoniam si tale bonum intra substantiam rei concluditur, ad extra non tendit, quamvis infinitum bonum extra remaneat. – Et per hoc patet responsio ad obiectum : quia hic sumitur inclinari ad bonum simpliciter, quod non dicitur de materia, ncc de quocumque alio appetitu, nisi de intellectivo, qui appellatur voluntas.

VII. Quoad aliam vero partem conclusionis -, scilicet *Ci.mui*, quod non est intellectus, adducitur ratio talis. Alterius virtuti» est habere iti se aliquid cxtrinsccum , et tendere in ipsum: sed intellectus et voluntas penes hos modos dirferunt, scilicet habere in se, et tendere in illud: igitur sunt duae virtutes. – Et hoc in creaturis, in quibus neque obiectum voluntatis, neque obiectum intellectus complete- conlinetur in substantia carum. Cuius oppositum invenitur in Deo, qui est infinitum ens et infinitum bonum.

I

VIII. Circa utramque partem conclusionis, adverte simul quod cx rationibus aliquid concluditur directe et immediate, scilicet distinctio quidditativa voluntatis a natura et intellectu: aliquid vero concluditur mediate, scilicet distinctio realis eorundem. Quoniam, cum quodlibet horum sit ens limitatum, si quidditative distinguuntur, et cx neutrius quidditate provenit identitas unius cum alio, consequens est ut distinguantur realiter: distinctio enim rculis non potest convenire entibus accidentaliter. – Et quod hic supponitur. scilicet quod cx neutrius quidditate provenit quod sint idem seu unum identicc, probare opus nem fuit, probata distinctione quidditativa: quin regulariter hoc non apparet nisi cx duabus causis provenire, scilicet vel cx infinitate, ut invenitur in Deo; vel cx essentiali ordine generationis et perfectionis, ut invenitur in vegetativo et sensitivo, quorum posterius semper includit in se prius, et aliquid ultra. Utrumque autem horum constabat locum non habere in proposito. Et ideo sat fuit sic respondere quaesito.

Et confirmari potest sufficientia huius modi procedendi auctoritate Aristotelis, qui in IV *Physic.* - concludit distinctionem rcalcm existentis in aliquo ub eo in quo existit, cx distinctione quidditativa harum rationum, scilicet *esse in aliquo* et *m quo est aliquid*.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IN ANGELIS SIT LIBERUM ARBITRIUM

II *Sent.*, di-1, xxv, qu. i, n. i; H *Cont. Gent.*, csp. XLVUi; *De Verit.*, qu. xutl, art. t; qu. xxir, art. 5;
De Malo, qu. avi, art. 5; *Gnnpcnd. Theoi.*, cap. L«xn.

ERT,IM S,C „ROCI DITUR. Videtur quod an8cl*s non slt liberum arbitrium. Actus enim liberi arbitrii est *eligere*. Sed **•^ ^^ ^cllectio** non potest esse in angelis: cum electio sit *appetitus praeconsiliati*, consilium autem est * *quaedam*, ut dicitur in III *Ethic.* *. angeli autem non cognoscunt inquirendo, quia Hoc pertinet ad discursum rationis. Ergo videtur quod in angelis non sit liberum arbitrium.

2. Praeterea, liberum arbitrium sc habet ad utrumlibel. Sed cx parte intellectus non est aliquid se habens ad utrumlibet in angelis: quia intellectus eorum non fallitur in naturalibus intelligibihbus, ut dictum est ♦ Ergo nec cx parte appetitus * liberum arbitrium in cis esse potest.

3. Praeterea, ea quae sunt naturalia in angelis, conveniunt eis secundum magis et minus: quia in .superioribus angelis natura intellectualis est perlectior quum in inferioribus L Liberum autem arbitrium non recipit magis ct minus. Ergo in angelis non est liberum arbitrium.

Sed contra, libertas arbitrii ad dignitatem hominis pertinet. Sed angeli digniores sunt hominibus. Ergo libertas arbitrii, cum sit in hominibus, multo magis est in angelis.

Respondeo dicendum quod quaedam sunt quae non agunt ex aliquo arbitrio, sed quasi ab aliis acta et mota, sicut sagitta a sagittante movetur ad finem. Quaedam vero agunt quodam* arbitrio, sed non libero, sicut animalia irrationalia: ovis enim fugit lupum ex quodam iudicio, quo existimat cum sibi ' noxium; sed hoc indicium non est sibi liberum, sed a natura inditum. Sed solum id quod habet intellectum, potest agere iudicio libero, inquantum cognoscit universalem rationem boni. ex qua potest iudicare hoc vel illud esse bonum. Unde ubicumque est intellectus, est libe-

rum arbitrium. Et sic patet liberum arbitrium esse in angelis etiam excellentius quam in hominibus, sicut et intellectum.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de electione secundum quod est hominis. Sicut autem aestimatio hominis in speculativis differt ab aestimatione angeli in hoc, quod una est absque inquisitione, alia vero per inquisitionem; ita et in operatives. Unde in angelis est electio; non tamen cum inquisitiva deliberatione consilii, sed per subitam acceptionem ventatis.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est*, cognitio hl per hoc quod cognita sunt in cognoscence. Ad imperfectionem autem alicuius rei r pertinet, si non sit in ea id quod natum est in ea esse. Unde angelus non esset perfectus in sua natura, si intellectus eius non esset determinatus ad omnem veritatem quam naturaliter cognoscere potest. – Sed actus appetilivae virtutis est per hoc quod allectus inclinatur ad rem exteriorem. Non autem dependet perfectio rei ex omni re ad quam inclinatur, sed solum ex superiori. Et ideo non pertinet ad imperfectionem angeli, si non habet voluntatem determinatam respectu eorum quae infra ipsum sunt. Perlineret autem ad imperfectionem eius, si indeterminate se haberet ad illud quod supra ipsum est.

An tertium dicendum quod liberum arbitrium nobiliori modo est in superioribus angelis quam in inferioribus, sicut et iudicium intellectus. Tamen verum est quod ipsa libertas, secundum quod in ea consideratur quaedam remotio coactionis, non suscipit magis et minus: quia privationes ct negationes non remittuntur nec intenduntur per se, sed solum per suam causam, vel secundum aliquam affirmationem adiunctam.

a) *eft.* – *fit* ACDEFG.

¶ *appetitui.* – *appetitivae* codke<.

γ) *quatr in inferioribui.* – Om. codice* et ab.

8) *quodam.* – *quidem* ABCEFG.

e) *tibi.* – Om. ACDEI Gab.

ζ) Μινυν *cum inquititiva.* – *tamen inquititifa cum* ed. 4; *tamen «ut eam nm. codicet.* – *deliberatione om.* eJ. 4.

ρj *rei.* – Omittit A. – Pro fti ea utroqac loro in eo ctxlkei et editio 4.

·) *per,* – *tecundum* codice*, kic et mox.

Commentaria Cardinalis Caiotani

¶ n titula hoc solum notandum est, quod licet voluntas ct liberum arbitrium sint unamet potentia secundum veritatem, ac per hoc videri posset quod, posita voluntate, non debeat revocari in dubium liberum arbitrium, et sic articulus iste sit superfluus; si quis tamen diligenter consideret, necessitatem huius articuli cx duobus perpendet. Primo, quia liberum arbitrium facultatem communem sonat intellectus ct voluntatis, cum dicat quid compositum cx libertate ct arbitrio; ac per hoc. incertum adhuc est m hoc loco an sit idem quod voluntas; quin etiam α quibusdam hoc non acceptatur. – Secundo, cx eo quod voluntas appetitum intellectivum ipsius boni nominat, ct non modum appetendi, scilicet libere vel non libere; ct propterea post stabilitum voluntatem, idest appetitum boni intellecti, in an-

gelis. incrito restabat quaerere dc modo appetendi, utrum libere vel non libere. Quod in praesenti articulo intenditur sub vocabulo liberi arbitrii, quod nihil aliud significat nisi actum liberum.

II. In corpore unica est conclusio responsiva affirmativa: In angelis est liberum arbitrium. – Et probatur sic. Intellectuale est indicii liberi : angelus est intellectualis : ergo.

Maior probatur dupliciter. Primo, a posteriori quia agit iudicio libero. Quod manifestatur cx triplici ordine agentium: scilicet sine arbitrio, ut naturalia; ct cum arbitno seu iudicio, sine tamen libertate, ut sensitiva indicantia cx instinctu naturae ; ct cum arbitrio ct libertate, ut habentia intellectum. – Secundo, a priori : quia apprehendit universalem rationem boni, et consequenter potest hoc praepone-

illi, et e converso; quod est libere iudicare. Ex eo enim quod apprehendens non arctatur ad hanc vel illam boni rationem appetendam, et eas ad invicem conferre potest, liberum sibi de his relinquitur indicium.

111. In responsione ad secundum, duplex dubium occurrit. Primo, quia si intellectus est determinatus ad omnem naturalem veritatem, ergo voluntas non potest nisi unam partem contradictionis, quoad naturalia, velle, sicut et intellectus intelligere: quia votitum oportet esse cognitum.

Secundo, quia si voluntas est determinata quoad superiora, et non quoad inferiora, cum superius voluntate sit solus Deus, respectu ergo aliorum angelus scilicet habet ad utrumlibet. Et si sic est, ergo potest odisse alium angelum, et peccare in naturalibus puris.

IV. Ad horum primum dicitur, quod angelus habet intellectum determinatum ad verum, tam in speculativis quam in practicis, sive agibilibus sive factibilibus, ita quod non potest naturaliter errare, si in puris naturalibus consideretur: non ad hoc verum vel illud indivisibiliter consideratum, quoad agibile; neque ad hoc verum vel illud specificiter consideratum, quoad factibilia. Et hoc loquendo de cognitione imperati^s seu affectiva: quoniam secundum

cognitionem speculativum, indeterminatio nulla est naturaliter. Et consequenter voluntas potest velle hoc et oppositum; et intellectus intelligere imperative hoc et oppositum. Et ratio diversitatis est, quia cognitio ut imperativa est a voluntate pendet: ut speculativa vero, a natura tantum. – Nec hoc est contra sanctum Thomam. Quoniam per veritatem quam naturaliter angelus cognoscere potest, intendit veritatem naturaliter notam, ut distinguitur contra supernaturaliter et contra libere notam. Quoniam harum negatio non ponit imperfectionem in intellectu, ut patet: et, ut clare liquet, tota intentio sua in hoc argumento versatur circa perfectum et imperfectum naturaliter.

Ad secundum vero dicitur quod, quia omne peccatum in moralibus est per declinationem a summo bono, et quicumque peccat, contra Deum peccat, iuxta illud, *libi soli peccavi*⁹; consequens est ut omnia, in quantum referuntur ad Deum etc., sint superiora angelo; ac per hoc, determinata voluntas quoad superiora, sit determinata quoad rectitudinem simpliciter, infra tamen naturalia. Cum hoc tamen stat indeterminatio quoad hoc vel illud, nunc vel tunc agere, et quoad tale vel tale facere, quae sunt inferiora, rectitudine servata: quia haec respicit superius.

9 PuiaⁿⁿA

• Qa.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN ANGELIS SIT IRASCIBILIS ET CONCUPISCIBILIS

Infra quod **nun. in. 5**; li *Sent.*, duLvU, quod u, art. 1, tJ 1; *De Afalo*, quod xvi, art. 1, ad 3.

DE QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videlicet quod in angelis sit irascibilis et concupiscibilis. Dicit enim Dionysius, iv cap. *de Div. Num.* ♦ quod in daemonibus est *furor irrationabilis* et *concupiscentia amens*. Mones eiusdem naturae sunt cum angelis: quia peccatum non mutavit in eis naturam. Ergo in angelis est irascibilis et concupiscibilis.

2. Praeterea, amor et gaudium in concupiscibili sunt; ira vero, spes et timor in irascibili. Sed haec attribuuntur angelis bonis et malis in Scripturis. Ergo in angelis est irascibilis et concupiscibilis.

3. Praeterea, virtutes quaedam dicuntur esse in irascibili et concupiscibili; sicut caritas et temperantia videntur esse in concupiscibili, spes autem et fortitudo in irascibili. Sed virtutes haec sunt in angelis. Ergo in angelis est concupiscibilis et irascibilis.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *de Anima**, quod irascibilis et concupiscibilis sunt in parte sensitiva; quae non est in angelis. Ergo in his non est irascibilis et concupiscibilis.

Respondeo dicendum quod intellectivus appetitus non dividitur per irascibilem et concupiscibilem, sed solum appetitus sensitivus. Cuius ratio est quia, cum potentiae non distinguantur secundum distinctionem materialem obiectorum, sed solum secundum rationem formalem obiecti*; si alicui potentiae respondeat aliquod obiectum secundum rationem communem, non erit distinctio potentiarum secundum diversitatem propriorum quae sub illo communi continentur. Sicut si proprium obiectum potentiae visivae est color secundum rationem eioris, non distinguuntur plures

potentiae visivae secundum differentiam albi et nigri: sed si proprium obiectum alicuius potentiae esset album in quantum album, distingueretur potentia visiva albi a potentia visiva nigri.

Sed manifestum est autem ex dictis* quod obiectum appetitus intellectivi, qui voluntas dicitur, est bonum secundum communem boni rationem: nec potest esse aliquis appetitus nisi boni. Unde in parte intellectiva appetitus non dividitur secundum distinctionem aliquorum particularium bonorum; sicut dividitur appetitus sensitivus, qui non respicit bonum secundum communem rationem, sed quoddam particulare bonum. – Unde, cum in angelis non sit nisi appetitus intellectivus, eorum appetitus non distinguitur per irascibilem et concupiscibilem. sed remanet indivisus; et vocatur voluntas.

Ad primum ergo dicendum quod furor et concupiscentia metaphorice dicuntur esse in daemonibus, sicut et ira quandoque Deo attribuitur, propter similitudinem effectus.

Ad secundum dicendum quod amor et gaudium, secundum quod sunt passioness, sunt in concupiscibili: sed secundum quod nominant simplicem? voluntatis actum*, sic sunt in intellectiva parte; prout amare est velle bonum alicui, et gaudere est quiescere voluntatem in aliquo bono habito. Et universaliter nihil horum dicitur de angelis secundum passionem, ut Augustinus dicit, IX *de Civ. Dei* *.

Ad tertium dicendum quod caritas, secundum quod est virtus, non est in concupiscibili, sed in voluntate. Nam obiectum concupiscibilis est bonum delectabile secundum sensum: huiusmodi autem non est bonum divinum, quod est obiectum caritatis. – Et eadem ratione dicendum est

• S.TK l cet. xii.

• Cep. u. n. j. - S. Th. Ica. 74V.

• D. uS.

s) «sf. – Om. ordiees. iimpiiecm. – Om. P.

y) alicui. – ahcuiia codkei et a è.

quod spes non est in irascibili: quia obicctum irascibilis est quoddam arduum quod est sensibile, circa quod non est spes quae est virtus, sed circa arduum divinum. – Temperantia autem, secundum quod est virtus humana, est circa concupiscentias delectabilium sensibilium, quae pertinent ad vim concupiscibilem. Et similiter fortitudo est circa audacias et timores * quae sunt in irascibili. Et ideo temperantia, secundum quod est virtus humana, est in concupiscibili, et lorti-

ludo in irascibili. Sed hoc modo non sunt in angelis. Non enim in eis sunt passiones concupiscentiarum, vel timoris et audaciae, quas oporteat per temperantiam et fortitudinem regulare *. Sed temperantia in eis dicitur, secundum quod moderate suam voluntatem exhibent secundum regulam divinae voluntatis. Et fortitudo in eis dicitur. secundum quod voluntatem divinam firmiter excquuntur. Quod totum fit per voluntatem; et non per irascibilem et concupiscibilem.

• p. **.

8) *refutare*. – *rtpulari* |».

Commentaria Cardinalis» Caietani

I s titulo, adverte quod irascibili* et concupiscibili* dupliciter sumi possunt. Primo modo, ut sunt passiones seu potentiae sensitivae. Et hoc modo ridiculum esset quae-rere utrum sint in angelis, quos superius* declaravimus non habere in se naturam sensitivam. – Alio modo, ut significant absolute vim seu appetitum irae aut concupiscentiae, five per operationem sensitivam five non. Et hoc modo vertitur hic in dubium, an appetitus angelicus, cum hoc quod est immaterialis, distinguatur in concupiscibilem et irascibilem. Et fuit ratio quaestionis termo Scripturae et Sanctorum, attribuens opera horum angelis.

II. In corpore est unica conclusio respotisivn negative, scilicet: Appetitus angelicus non distinguitur per concupiscibile et irascibile – Et probatur sic. Potentia non distinguitur penes distinctionem materialem obiccti : ergo non distinguitur penes differentius divfcivas tui primi obiccti : ergo appetitus intellectivus non distinguitur penes diilcronic-tia» divirivos boni: ergo non distinguitur in irascibilem et concupiscibilem : ergo appetitui angelicus non distinguitur in irascibilem et concupiscibilem.

.Antecedens est per se notum: quia potentiae distinguuntur penes distinctionem formalem obicctorum ut oblecta sunt. – Prima autem consequentia evidens de se est : quia differentiae divisivae alicuius tuperioris materialiter se habent ad id quod respicit primo illud superius, ut putet de visu respectu coloris et differentiarum eius. – Secunda vero consequentia tenet ex co, quod proprium obicctum appetitus intellectivi est bonum in eo quod bonum. Quod ex eo declaratur, quod nullus appetitus potest esse nisi boni:

si enim omnis appetitus ad bonum formaliter nccesse est ut tendat, appetitu* uni\cr*«lù objective ad universalem rationem boni, quoniam ipsa boni ratio est. tanquam nd proprium obicctum, necessario inclinabitur. – Terti» vero consequentia propterea tenet, quia irascibili» et concupiscibilis distinguuntur secundum distinctionem bonorum particularium inter se, puta ardui et ab«oluti scu simplicis boni: et propterea ista distinctio habet locum in appetitu sensitivo, cuius non est respicere bonum nisi secundum aliquas speciale rationes. – Ultima vero consequentia ex eo tenet, quod in angelis non eat nisi appetitus intellectuus.

III. Circu hanc rationem adverte, quod hic posset esse dubium , quo pacto cum efficacia istius stet quod appetitus sensitivus distinguatur per irascibilem et concupiscibilem. Quoniam si ex hoc quod appetitus intellectivus respicit altius obicctum et commune arduo et simplici bono, caret tali distinctione; cum appetitus quoque sensitivus respiciet ut proprium obicctum bonum secundum sensum, quod est etiam commune td arduum et simplex bonum ; consequens erit quod nec ipse distinguatur in irascibilem et concupiscibilem.

Sed quoniam de hac distinctione erit sermo specialis in sequentibus 4 ex proposito, pro nunc sufficiat credere quod ratio boni secundum sensum, non est una aliqua ratio movendi aut terminandi actum appetendi appetitus sensitivi, quemadmodum ratio boni est ratio movendi et terminandi actum appetitus intellectivi; sed se habet ad appetitum sensitivum, quemadmodum hoc quod dico *qualitas sensibilis*, nd sensum exteriorem.

• Qa.uaam,«x
I

QUAESTIO SEXAGESIMA

DE AMORI: SEU DILECTIONE ANGELORUM

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

• Cf. qc. ux, In-
troductio
einde considerandum est de actu voluntatis,
qui est amor sive dilectio *: nam omnis actus
appetitivae virtutis ex amore seu dilectione de-
rivatur.
Et circa hoc quaeruntur quinque.
Primo: utrum in angelis sit dilectio naturalis.
Secundo: utrum in eis sit dilectio electiva.

Tertio: utrum angelus diligat seipsum dilectione
naturali an electiva.
Quarto: utrum unus angelus diligat alium di-
lectione naturali sicut seipsum.
Quinto: utrum angelus naturali dilectione di-
ligat Deum plus quam seipsum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN angelo sit amor seu dilectio NATURALIS

III Sm (., dfou om, qu. i, irt. 2.

•s.TbJc«i w.
Sed primum sic proceditur. Videtur quod
in angelis non sit amor vel dilectio natu-
ralis. Amor enim naturalis dividitur
contra intellectualem: ut patet per Dio-
nysium, iv cap. *Je Div, Nom*, * Sed amor angeli
est intellectualis. Ergo non est naturalis.
2. Praeterea, ea quae amant amore naturali,
magis aguntur quam agant: nihil enim habet do-
minium suae naturae. Sed angeli non aguntur, sed
agunt: cum sint liberi arbitrii, ut ostensum est *.
Ergo in angelis non est amor seu dilectio naturalis.
3. Praeterea, omnis dilectio aut est recta, aut
non recta. Dilectio autem recta perlinet ad ca-
ritatem: dilectio autem non recta pertinet ad ini-
quitatem. Neutrum autem horum pertinet ad na-
turam: quia caritas est supra naturam, iniquitas
autem est contra naturam. Ergo nulla dilectio
naturalis est in angelis.
Sed contra est quod dilectio sequitur cogni-
tionem: nihil enim amatur nisi cognitum, ut Au-
gustinus dicit, X *de Trin.* * Sed in angelis est co-
gnitio naturalis. Ergo et dilectio naturalis.
Respondetur dicendum quod necesse est in angelis
ponere dilectionem naturalem. Ad cuius eviden-
tiam. considerandum est quod semper prius sal-
vatur in posteriori. Natura autem prior est quam
intellectus: quia natura cuiuscumque rei est es-
sentia eius. Unde id quod est naturae, oportet
salvari etiam in habentibus intellectum. Est autem
hoc commune omni naturae, ut habeat aliquam
inclinationem, quae est appetitus naturalis seu
amor. Quae tamen inclinatio diversimode inve-

nitur in diversis naturis, in unaquaque secundum
modum eius ♦ Unde in natura intellectuali inve-
nitur inclinatio naturalis secundum voluntatem;
in natura autem sensitiva, secundum appetitum
sensitivum: in natura vero carente cognitione,
secundum solum ordinem naturae in aliquid. Unde
cum angelus sit natura intellectualis, oportet quod
in voluntate eius sit naturalis dilectio.
Ad primum ergo dicendum quod intellectualis
amor dividitur contra naturalem qui est solum
naturalis, inquantum est naturae quae non addit
supra rationem naturae perfectionem sensus aut
intellectus.
Ad secundum dicendum quod omnia quae sunt
in toto mundo, aguntur ab aliquo \ praeter pri-
mum agens, quod ita agit quod nullo modo ab
alio agitur: in quo est idem natura et voluntas.
Et ideo non est inconveniens si angelus agatur,
inquantum inclinatio naturalis est sibi indita ab
Auctore suae naturae. Non tamen sic agitur quod
non agat; cum habeat liberam voluntatem.
Ad tertium dicendum quod, sicut cognitio na-
turalis semper est vera, ita dilectio naturalis sem-
per est recta: cum amor naturalis nihil aliud sit
quam inclinatio naturae indita ab Auctore naturae.
Dicere ergo quod inclinatio naturalis* non sit recta,
est derogare Auctori naturae. – Alia tamen est re-
ctitudo naturalis dilectionis, et alia est rectitudo
caritatis et virtutis: quia una rectitudo est perfe-
ctiva alterius. Sicut etiam alia est veritas naturalis
cognitionis; et alia est veritas cognitionis infusae
vel acquisitae.

s) mmmj. – Om. codices et a.
uJturaUs, – Om. A.

y) .t/qao. – On». MICE.
δi H.xtiiraJit, – naturae P.ià, om. C.

Commentaria Caixlinalin Caictaui

In titulo, advenit quod *amor naturalis* dupliciter sumitur.
Uno modo, pro inclinatione naturali alicuius in aliquid,
ita quod inclinatio illa non sic operatio aliqua, nec aliqua
passio ex operatione derelicta, sed naturalis quaedam apti-

tudo ad illud. Et hoc modo non est dubium in omni re
esse appetitum sive amorem naturalem ad ulique. – Alio
modo sumitur amor naturalis pro *actu elicitio potentiae
appetitivae*, Et sic ad rationem amoris naturalis requirun-

tur duo: scilicet quod sic unior, et ex hoc oportet quod sit talis actus elicitus qualis est amor, idest primus actus appetitus; et quod sit *naturalis*, et ex hoc oportet ex natura amantis convenire ei (r.r. *natura* nutem dico, ut distinguitur contra electionem). Et sic quaeritur in proposito utrum in angelis sit dilectio naturalis. Ita quod sensus est: Utrum in eis sit aliquis actus amandi, non ex electione seu libertate, sed de natura proveniens.

II. Ad cuius maiorem evidentiam, sciendum est quod, cum *naturale* sumatur hic ut distinguitur contra *liberum*; et aliquid dupliciter liberum dicatur, scilicet quoad exercitium, vel quoad specificationem actus secundi; per oppositum, dupliciter etiam dicitur naturale. Ita quod operationum alia est libera quoad utrumque. ut electio: quia et libere eligimus, et libere, si eligimus, determinamus nos ad alteram partem contradictionis ex parte obiecti. – Alia vero est libera quoad exercitium, sed naturalis quoad specificationem, ut velle bonum, et intelligere principia: quoniam libere excreemus nui abstinemus nos ab usu talium actuum, sed si circa haec obiecta operandum nobis est, non est in libertate nostra determinare nos ad alteram partem contradictionis ex parte obiecti. – Alia autem est naturalis utroque modo, ut sunt omnes operationes nullo modo subditae libertati.

In proposito igitur, sermo praesens est de naturali *quoad specificationem actus*, quidquid sit de exercitio eius. Ite quod, cum quaerimus in quaestione, aut affirmamus in conclusione umorem naturalem in angelis, intendimus quod in eis est amor naturalis *objective*, non autem elicitive; ita quod naturalitas determinat ordinem actus ad obiectum, et non ordinem actus ad potentiam. – Nec intendimus per hoc negare naturalitatem netus quoad exercitium sed intendimus quod, quidquid sit de hoc, in praesenti quaestione non est sermo nisi de naturalitate quoad specificationem actus.

III. In corpore unica est conclusio responsive ad quaesitum affirmative: In angelis est amor naturalis. – Et probatur tali ordine: quia primo, probatur quod in rebus intellectualibus invenitur inclinatio naturalis; secundo, quod talis inclinatio invenitur in eis secundum voluntatem. Ex his enim duobus manifeste sequitur intenta conclusio.

Primum probatur sic. Omni naturae commune est, ut ex ea fluat aliqua inclinatio ad aliquid: ergo intellectualibus etiam convenit habere aliquam inclinationem ex natura. – Tenet consequentia, tum ab universali ad partem subiectivam: tum a priori naturaliter ad suum posterius. Natura enim prior est intellectu, sicut essentia virtute: ergo naturale prius est intellectuali, sicut universaliter communior essendi gradus minus communi, essentialiter communiorem supponente et non nisi in eo fundabili.

Secundum vero probatur sic. In unaquaque re invenitur inclinatio naturalis secundum modum eius: ergo in angelo invenitur secundum voluntatem. – Antecedens declaratur in triplici ordine rerum, scilicet pure naturalium, sensitivorum, et intellectualium. – Consequentia vero tenet ex eo, quod angelus est naturae intellectualis.

IV. Circa praedicta occurrit dubium, quomodo in probatione primi sumitur ly *inclinatio*; et similiter ly *natura*. /Vt enim *inclinatio* sumitur pro actu primo: aut pro actu secundo. Si pro *actu primo*, nihil concluditur, nisi forte quod in natura intellectuali est aliqua inclinatio, quae est appetitus intellectivus, quam vocamus voluntatem. Quod in praecedente quaestione* conclusum fuit, et nunc non est ad propositum. – Si vero sumitur pro *actu secundo*, cum non sit sermo universalis quoad actum, idest de omni actu secundo, sed de aliquo; nihil aliud concluditur nisi quod ex natura intellectuali potest sibi convenire aliquis actus secundus. Et tunc patet quod in probatione secundi, cum subsumitur quod hoc convenit intellectualibus secundum voluntatem, nihil valet quod dicitur: quia stat quod conveniat eis secundum intellectum.

Similiter ambiguum est quomodo sumitur ly *natura*; an scilicet pro substantia rei. ut distinguitur contra potentias eiusdem; an pro essentia seu quidditate cuiuscumque, sive sit substantia sive potentia rei. Si enim sumitur secundo

modo, manifeste sequitur destructio libertatis; quoniam sequeretur quod potentia libera naturaliter operaretur; quod implicat contradictionem. – Si autem sumitur primo modo, aut intelligitur secundum omnes eius potentius convenire sibi talem inclinationem: aut secundum aliquam. Non secundum omnes: quia sic concluderetur amor naturalis non magis in voluntate quam in intellectu. Nec secundum aliquam: quid si ratio s. Thomae valet, scilicet quia id quod est prioris salvatur in posteriori, ita concludit de una potentia sicut de alia.

V. Circa illam propositionem assumptam, scilicet: *Semper prius salvatur in posteriori*, dubium occurrit, quomodo accipiat in proposito: an scilicet de salvari formaliter, eo modo quo superius salsatur in suo inferiori; aut de salvari virtualiter, eo modo quo prius efficiens salsatur in posteriori agente. Si enim primo modo sumitur, nihil aliud infert nisi quod in intellectualibus salvatur ratio naturae, quia notura in communi est prior et superior natura intellectuali. Ex hoc autem non habetur nisi quini conditiones essentielles naturae conveniant intellectualibus, quemadmodum homini conditiones animalis. – Si autem sumitur secundo modo, nihil aliud infertur nisi quod potentiae omnes operantur in vi essentiae a qua fluunt.

Et confirmatur. Quia aut intendis quod vis aut ratio prioris salvatur in posteriori quoad operari: aut quoad modum operandi. Si quoad operationem ipsam, nihil aliud infertur nisi quod operatio posterioris est quodammodo etiam operatio prioris: quod non est ad propositum. – Si quoad modum operandi, ita quod modus operandi prioris sit etiam modus operandi posterioris, falsissima est propositio; ut patet de libero arbitrio, quod operatur libere, et tamen substantia a qua egreditur, causat naturaliter. Et agentium in universo alia libere, alia naturaliter agunt; et tamen primum agens non agit nisi uno modo.

VI. Ad has objectioncs est dicendum breviter, quod hic est sermo de inclinatione actuali, quae est actus secundus; sed non est de qualicumque actu secundo, sed de illo tantum qui habet rationem tendentiae in aliud; et de natura, ut dicitur de substantia rei.* Ita quod sensus est, quod commune est omni naturae, idest substantiae, habere aliquam inclinationem actualcm naturalem. Et quoniam inclinatio actualis non convenit nisi mediante inclinatione habituali, consequens est ut omni naturae insit talis actus secundus, qui est inclinatio actualis, secundum inclinationem habitualem. Quae cum nihil aliud sit quam proprius appetitus fluens ex illa natura, oportet quod talis inclinatio actualis insit secundum appetitum. Et consequenter inclinatio actualis naturae intellectualis inest ei secundum proprium illius appetitum, qui est appetitus intellectivus, qui vocatur voluntas. – Et sic patet quod non est par ratio de omni actu secundo, aut de omni potentia rei. Sed quemadmodum ex quaestione praecedente ostensum est quod ad omnem naturam sequitur potentia aliqua applicitiva, et consequenter ad naturam intellectualem appetitus intellectualis; sic nunc consequenter ostenditur quod omni naturae convenit quod ex ea fluat actualis aliqua inclinatio determinata ad unum (hoc enim idem est dicere quod *naturalis*), et consequenter quod hoc conveniat naturae intellectuali secundum eius proprium appetitum, quo habitualiter inclinatur ad aliud, ut inclinatio inclinationi respondeat.

VII. Ad secundam vero quaestionem, qua inquiritur sensus probationis adductae ad praefatam maiorem, breviter dicitur» quod hic est sermo de illo modo salvandi, quo superius imbibitum salvatur in suo inferiori. Ita quod, quia natura intellectualis habet in se duo, et quod sit natura, et quod sit talis natura, putfi intellectualis; nec habet rationem naturae secundum aliquem alium gradum quam intellectualem; consequens est quod appetitus proprius totius, seu suppositi habentis naturam intellectualem, habent in se aliquid ex substantia intellectuali inquantum tuitura est, et aliquid inquantum intellectualis est. Et cum ex hoc quod intellectualis est, sortiatur libertatem; ex eo quod habet rationem naturae, naturalitatem libertati non repugnantem sortiri debet. Talis autem est naturalitas obiectiva primi actus sui.

• An i

* Ct «ea. n

’ Qc «rt. u

er. c.m *

Et ex hoc patet quod, cum sermo s.Thoinne sit de natura ut natum est, ut distinguitur contra liberum ut liberum est; si comparemus rationem naturae ad rationem intellectualis gradus, intendit quod prius, eo modo quo superius dicitur prius, formaliter salvatur in »uo posteriori, quia ratio naturae prior est et superior gradu intellectuali. – Non tamen credas quod sic sit superior quemadmodum *anima!* respectu *hominis*; sed potius quemadmodum *ens* et *unum* respectu omnium rerum: quia scilicet natura non dicit alium gradum a quidditate in qua salvatur, sed eundem penitus. Ita quod, quemadmodum dicendo *ens homo*, non dico duos gradus, sed hominem tantum, sub duabus tamen rationibus; sic dicendo *humanitas natura*, aut *natura humana*, non dico duos gradus rerum, sed humanitatem tantum. Non sic autem est, dicendo *animal homo*: quin dicuntur duo gradus, scilicet sensitivus et intellectivus. Et ideo notantur dixi quod hic est sermo de illo modo quo *superius imbibitum* salvatur in suo inferiori. Oportet enim conditiones talis prioris imbibitas esse in proprietatibus inferioris, et penetrare quodammodo eas; et non seorsum convenire, quemadmodum proprietates animalis conveniunt homini. Et sic ex hoc sequitur quod appetitus intellectualis in propria operatione naturalitatem simul cum libertate habeat: illam obiective, respectu tamen alicuius obiecti; hanc eliative. Et sic non solum sequitur quod conditiones naturae insint naturae intellectuali, sed etiam quod sint illi imbibitae.

Si vero comparetur ratio naturae ad ipsam potentiam appetitivam, tunc posset uterque modus salvationis susti-

neri. superioris quidem in inferiori, quia voluntas natura quaedam est; prioris vero agentis, «ut quasi agentis, in posteriori, quia voluntas α natura, idest substantia intellectuali. emanat, ut coniuncta proprietas eius.

VIII. Ad confirmationem® vero, qua quaeritur. *Aut tenet in operatione, aut modo operandi*: respondetur quod non est limitanda propositio illa, sed indistincte et abstracte intelligenda, quod vis prioris salvatur in posteriori, iuxta tamen capacitatem posterioris, sive hoc sit quoad operari, sive quoad modum operandi, sive quoad utrumque. Et quoniam, in proposito, ratio naturae consistit in hoc quod est determinari seu determinatum esse ad unum; consequens est ut in omni habente rationem naturae, secundum omnes eius vires inveniatur determinatio ad unum, iuxta capacitatem eius. Et sic natura intellectualis, secundum omnes vires suas, erit determinata ad unum secundum capacitatem eius. Non compatitur autem gradus intellectualis ratio determinationem ad unum eliative, nec determinationem ad unum obiective, universaliter; sed respectu alicuius obiecti tantum. Et ideo non conclusimus universalem, sed particularem, scilicet quod *aliquis amor* convenit naturaliter ipsi intellectuali. – Nec sequitur negatio libertatis; nec est eadem ratio de aliquo actu appetitus intellectus i, et de omni: quia naturalitas in aliquo quoad aliquid, non repugnat intellectualitatis capacitati, sed bene repugnaret naturalitas in omni actu. Iam enim dictum est prius oportere salvari in posteriori, iuxta capacitatem posterioris, et non e contra.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN ANGELIS SIT DILECTIO ELECTIVA

I* II*, qu. x, art. i; De Verit., qu. xxn, an. 5.

zyvi?-'l, ^VNDt M SIC fRO(EDITER. ViJctIIIF quod angelis non sit dilectio electiva. Dilectio enim electiva videtur esse amor rationalis: cum electio sequatur consilium. quod in inquisitione consistit, ut dicitur in III *Ethic*, * Sed rationalis amor dividitur contra intellectualem (qui est proprius angelorum): ut dicitur iv cap. *de Dir. Nom.** Urgo in angelis non est dilectio electiva.

2. Praeterea, in angelis non est nisi cognitio naturalis, praeter cognitionem infusam: quia non discurrunt de principiis ad acquirendum conclusiones. Et sic ad omnia quae naturaliter cognoscere possunt, sic se habent sicut intellectus noster ad prima principia quae naturaliter cognoscere potest. Sed dilectio sequitur cognitionem, ut dictum est *. Ergo in angelis, praeter dilectionem gratuitam, non est nisi dilectio naturalis. Non ergo electiva.

Sed contra, naturalibus neque meremur neque demeremur. Sed angeli sua dilectione aliqua merentur, vel demerentur. Ergo in eis est aliqua dilectio electiva.

Respondeo dicendum quod in angelis est quaedam dilectio naturalis, et quaedam electiva. Et naturalis dilectio in eis est principium electivae; quia semper id quod pertinet ad prius, habet rationem principii; unde, cum natura sit primum

quod est in unoquoque, oportet quod id quod ad naturam pertinet, sit principium in quolibet.

Et hoc apparet in homine et quantum ad intellectum, et quantum ad voluntatem. Intellectus enim cognoscit principia naturaliter: et ex hac cognitione causatur in homine scientia conclusionum. quae non cognoscuntur naturaliter ab homine, sed per inventionem vel doctrinam. Similiter in voluntate tamen hoc modo se habet, sicut principium in intellectu ut dicitur in II *Physic*, Unde voluntas naturaliter tendit in suum linum ultimum: omnis enim homo naturaliter vult beatitudinem. Et ex hac naturali voluntate causantur omnes aliae voluntates: cum quidquid homo vult, velit propter finem. Dilectio igitur boni quod homo naturaliter vult sicut finem, est dilectio naturalis: dilectio autem ab hac derivata, quae est boni quod diligitur propter finem. est dilectio electiva.

Hoc tamen differenter se habet ex parte intellectus, et voluntatis. Quia, sicut supra dictum est, cognitio intellectus fit secundum quod res cognitae sunt in cognoscente. Est autem ex imperfectione intellectualis naturae in homine, quod non statim eius intellectus naturaliter habet omnia intelligibilia, sed quaedam, a quibus in alia quodammodo movetur. – Sed actus appetitivae virtutis est. e converso, secundum ordinem appetentis ad

«) noster, – Om. I'f; ponunt,., cognoscere om. C, ?) et. – Om. PFGah y) cognoscuntur. – sciuntur ABCDE. 5) intellectu. – sicut enim intellectus cognoscit principia naturaliter, sic voluntas vult finem naturaliter eddit B.

<) e converso, secundum,-e converso, quia statim appetit sccuudum quod debet appetere et secundum quod apta nata est appetere, quia naturaliter appetit finem, ea autem quae sunt ad finem, appetit pr& pier finem, et per electionem vult ea secundum B.

res. Quarum quaedam sunt secundum se bona. et ideo secundum se ζ appetibilia: quaedam vero habent rationem bonitatis ex ordine ad aliud, et sunt appetibilia propter aliud. Unde non est ex imperfectione appetentis, quod aliquid appetat naturaliter ut finem, et aliquid per electionem, ut ordinatur ¶ in finem. - Quia igitur natura intellectualis in angelis perfecta est, invenitur in eis sola cognitio naturalis, non autem ratiocinativa: sed invenitur in eis dilectio et naturalis et electiva.

Hacc autem dicta sunt, praetermissis his quae

supra naturam sunt: horum enim natura non est principium sufficiens. De his autem infra * dicetur. · Q«

An primum ergo dicendum quod non omnis dilectio electiva est amor rationalis, secundum quod rationalis amor dividitur contra intellectualem. Dicitur enim sic amor rationalis, qui sequitur cognitionem ratiocinativam: non omnis autem electio consequitur discursum rationis, ut supra * dictum est, cum de libero arbitrio ageretur; sed solum electio hominis. Unde ratio non sequitur.

Ad secundum patet responsio ex dictis * , B corpore

») et ideo tteundum ir. — et propter sc codiiAu

r,| ordinatur. - ordinatum BDFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est: *electiva*, idest *libera totaliter*, et quoad obiectum, et quoad exercitium actus.

In corpore quatuor facit: primo, proponit duas condu-
 • G. num. xq. siones nd quaesitum; secundo, probat secundam.; tertio,
 • a no. ir. probat primam -; quarto, aperit praedicta omnia habere lo-
 • Ct. n>m. T. cum in naturalibus -.

Quoad *primum*, prima conclusio est: In angelis est dilectio duplex, naturalis scilicet, et electiva. – Secunda vero conclusio est: Naturalis dilectio in eis est principium electivae.

II. Quoad *secundum*, probatur secunda conclusio sic: Quod spectat ad naturam est principium in quolibet: ergo dilectio naturalis in angeli.» est principium dilectionis electivae.

Antecedens dupliciter probatur. Primo, ratione: quia natura est primum in unoquoque; ac per hoc, sicut ipsa est fundamentum omnium, ita id quod spectat ad ipsam est principium reliquorum. Probatur sequela non posteriori quia scilicet universaliter videmus id quod habet rationem principii in unoquoque, pertinere non prius in illo. – Secundo manifestatur dictum antecedens in natura intellectuali nobis nota, in homine scilicet, tam quoad intellectum, quam quoad voluntatem. Et dare patet in littera.

III. Circa hanc conclusionem dubium occurrit, in quo genere causae dilectio naturalis sit causa electis ac.

Ad hoc dicitur, quod dilectio naturalis, ex parte obiecti est causa finalis electivae: quia propter naturaliter dilectum diligimus alia. – Ex parte vero actus, est causa per modum efficientis, sicut cognitio principii est causa efficiens cognitionis conclusionis: voluntas enim ex volitionis finis facit scire volentem alia. Facit autem libere utendo volitione naturali ad causandum dilectionem electivam. Unde non odicitur libertas ex concursu hoc; sicut nec ex concursu alio cuius habitus ad electionem.

IV. Quoad *tertium**, probatur prima conclusio sic. Habere utramque dilectionem, naturalem scilicet et electivam, nullam ponit imperfectionem in intellectuali natura: ergo non est negandum nb angelis.

Antecedens probatur ex differentia duplici inter dilectionem et cognitionem. Prima est in hoc, quod cognitio fit per hoc quod cognitum habetur a cognoscente: dilectio vero per hoc quod diligens tendit in rem dilectam. – Et ex hoc sequitur secunda: scilicet quod cognitio inquisitivè proveniat ex imperfectione naturae intellectualis; dilectio autem electiva non provenit ex imperfectione appetentis.

Et probatur sequela huius differentiae ex priori. Quia cognitio inquisitivæ, cum importet discursum ex noto ad ignotum, ponit in cognoscente privationem cognoscibilium et consequenter privationem alicuius perfectionis in scipso quia cognitio fit per hoc quod cognitum habetur in cognoscente. Dilectio autem electiva, cum importet appetitum unius non propter sc. sed propter aliud, ponit privationem bonitatis in ipso obiecto appetibili propter aliud (ex hoc

enim quod non propter se, sed propter alterius bonitatem appetibilis (rationem habet 1, rationem habere imperfectae bonitatis convincitur): cl non ponit privationem alicuius perfectionis in appetente; quia appetitus ipse actualis non fit per hoc quod appetibile sit in appetente, sed per hoc quod appetens tendit in ipsum appetibile.

Nota hic quod praesens sermo est, non de appetente secundum omnia concurrentia ad netum appetendi (quoniam sic oportet etiam appetibile esse in appetente); sed de appetente secundum vim appetitivam praecise formaliter inquantum appetens est Sic enim salvantur differentiae assignatae.

V. Quoad *quartum* ♦, manifeste aperit de naturaliter · Ci. ne®, I
convenientibus angelis sc loqui.

VI. In responsione ad secundum, dubium restat: quia ex praedictis non videtur evacuari dubium. Quia si intellectus est determinatus ad unum, ergo non potest utramque contradictionis portem proponere voluntati. Ergo nec voluntas potest utramque contradictionis partem eligere. Libertas enim voluntatis indifferentiam supponit in intellectu.

VII. Ad hoc dicitur, quod intellectum esse determinatum ad unum, contingit tripliciter: uno modo, in actu primo; alio modo, in actu secundo; tenio, in particulari obiecto. Determinationem in actu primo, voco determinationem ud speciem intelligibilem; determinationem in actu secundo, voco determinationem ud operationem intellectus ad determinatum ad particulare obiectum, voco determinationem intellectus ad tale obiectum, idest ad hoc ita quod non ad illius oppositum, idest ad hanc contradictionem panem ita quod non ad alteram. Et dico quod, licet intellectus angeli speculativus sit a natura determinatus omnimodo; intellectus tamen practicus non est universaliter determinatus tertio modo. Est siquidem intellectus uterque habens actu omnes species intelligibiles; sed speculativus si exit in actum, est determinatus ita ad hanc partem contradictionis, scilicet eam quae vera est. quod non potest cadere in alteram: ut in nobis experimur in principiis. Practicus vero utramque potest contradictionis partem sub ratione veri boni apprehendere et proponere, aim de bonis particularibus agitur' quoniam utroque par» potest fini consonare. Non nutem potest utraque pars in speculativis ponere vera, sed altera tantum: quae non cognoscitur in particulari nisi quando est, ut ex dictis patet. Negandum est ergo quod intellectus non possit utrumque contradictionis par» tent proponere. -Nec ex hoc sequitur imperfectio intellectus: quia non privatur intellectus aliquo esse obiecti in se in actu primo; hac enim privatio est de qua in articulo dicitur quod poneret imperfectionem. - Nec luit diminutio. s. Thomas, si hoc tacuit: quoniam eiusdem rationis est libertas voluntatis, et ista indeterminatio intellectus practici; et alterum dicens, alterum insinuavit studiosis.

ARTICULUS TERTIUS

L'THL'M ANGELUS DILIGAT SEIPSUM DILECTIONI: NATURALI ET ELECTIVA

Г II”, qu. xxn, «rt. 4; qu. nu, urt. 4; De Div. cap. iv, l«t. 1«.

<< d tertium sic PROCEDITOR. Videtur quod angelus non diligat seipsum dilectione naturali et electiva. Dilectio enim naturalis est ipsius finis, sicut dictum est *; dilectio autem electiva, eorum quae sunt ad finem. Sed idem non potest esse finis et ad finem, respectu eiusdem. Ergo non potest esse eiusdem dilectio naturalis ct electiva.

• s.Th. kct. w, 2. Praeterea, amor est virtus unitiva ct concrciiV03 Dionysius dicit, iv cap. dc Div. Nom.* Sed unitio et concretio est diversorum in unum reductorum. Ergo non potest angelus diligere seipsum.

3. Praeterea, dilectio est quidam motus. Sed omnis motus in alterum tendit. Ergo videtur quod angelus non possit amare seipsum dilectione naturali, nec electiva.

irfft'kS'wu J Sed contra est quod Philosophus dicit, IX Ethic. \ quod amabilia quae sunt ad alterum. veniunt ' e.v amicabilebus quae sunt ad seipsum.

α Respondeo dicendum quod, cum amor sit boni, ? bonum autem sit ct in substantia ct in > accidente, s^i kcLn.” ut Palet l Ethic.*. dupliciter aliquid amatur: uno modo, ut bonum subsistens; alio modo, ut bonum accidentale sive inhaerens. Illud quidem amatur ut bonum subsistens, quod sic amatur ut ei aliquis velit bonum. Ut bonum vero accidentale seu inhaerens amatur id quod desideratur alteri: sicut amatur scientia, non ut ipsa sit bona, sed

ut habeatur. Et hunc modum amoris quidam nominaverunt concupiscentiam: primum vero amicitiam.

Manifestum est autem quod in rebus cognitione carentibus, unumquodque naturaliter appetit consequi id quod est sibi bonum: sicut ignis locum sursum. l ndc ut angelus et homo naturaliter appetunt T suum bonum et suam perfectionem. Et hoc est amare seipsum. Unde naturaliter tam angelus quam homo diligit seipsum, inquantum aliquod bonum naturali appetitu sibi desiderat. Inquantum vero sibi desiderat aliquod bonum per electionem, intantum amat seipsum dilectione electiva.

Ad primum ergo dicendum quod angelus aut horno non diligit se dilectione naturali et electiva secundum idem; sed secundum diversa, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod, sicut plus est esse unum quam uniri, ita amor magis est unus ad seipsum, quam ad diversa quae ei uniuntur. Sed ideo Dionysius usus fuit nomine unitionis et concretionis, ut ostenderet derivationem amoris a sc in alia, sicut ab uno derivatur unitio.

Ad tertium dicendum quod, sicut amor est actio manens in agente, ita est motus manens in amante, non autem tendens in aliquid aliud ex necessitate; sed potest reflecti super amantem, ut amet seipsum, sicut ct cognitio reflectitur in cognoscentem, ut cognoscat seipsum.

3) veniunt. – venerunt ABCEFGa; toixiv ... <ληλ^0i«3-. Xristnf. ct in iubifantia ct in. – in subitantia ct Pd\$.

T) appetunt. – appetit ADCDFG; L'ndc ct anpelus... amare ir-iptum om. E.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tiivlvs clarus est. – in corpore unica conclusio, habens duas partes: Angelus diligit seipsum dilectione naturali ct electiva. – Et probatur sic. Angelus desiderat aliquod bonum naturali appetitu, ct aliquod per electionem: ergo.

Antecedens, quoad secundam portem, est per sc notum. Quoad primam vero, probatur ex eo quod universaliter, etiam in rebus cognitione carentibus, invenitur unumquodque naturaliter appetere suam perfectionem. – Consequentia vero probatur: quia hoc est amare seipsum. Quod declaratur distinguendo duos modos quibus res amatur: scilicet aut ut substantia, aut ut accidens. Et probatur distinctio cx ratione obiecti amoris, scilicet boni, quod in haec duo distinguitur. – Et omnia clara sunt.

II. Adverte hic quod bonum distingui in substantiam ct accidens, dupliciter intelligi potest: uno modo, ut sic distinctio in res; alio modo, ut sit distinctio in modos. Et si quidem est distinctio rcalis, sensus est quod bonorum

aliud secundum rem est accidens, aliud substantia. Et sic haec distinctio infert secundam : scilicet quod uliud habet sitionem boni per modum accidentis, et aliud per modum substantiae. Nec tamen membra harum distinctionum mutuo sc inferunt: quoniam stat aliquid esse substantiam secundum rem, ct tamen habere rationem boni ct accidentalis ct substantialis respectu diversorum: ut patet in his substantiis quae assumuntur in usum nostrum; a scipsis enim diliguntur per modum substantiae, a nobis vero per modum accidentis.

In proposito autem utraque distinctio est necessaria. Tum quia sermo est dc dilectione sui ipsius in rebus habentibus perfectiones supra dictas de natura accidentium. – Tum quia secunda distinctio, quae principaliter est intenta (ut in littera patet cx ly ut subsistens, ct ut accidentale). Huit ex prima. Et propterca m littera cx prima posita m l Ethic., deducitur secunda; et cx en assignatur ratio distinctionis amoris in amorem amicitiae ct concupiscentiae.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANGELUS NATURALI dilectione diligat deum plus quam seipsum

Γ 11., qu. cur, art. IP IP , qu. un, art. 3; II di* t. tn, part, it, qu. in; HI, Ji>t. xxtx, art. 3; Quudlil-. I, qu. IT, art. 3; Zλ M, .V<m. cap, tv, lcc l tx, t.

»D QUINTIM SIC I'ROCEDITI R. VidetUT quod angelus naturali dilectione non diligat Deum plus quam seipsum. Quia, ut - 'dictum est *, dilectio naturalis fundatur super unione naturali. Sed natura divina magis distat a natura angeli. Ergo naturali dilectione angelus minus diligit Deum quam se, vel etiam alium angelum.

• 2. Praeterea, *propter quod unumquodque, et 3 nugis**. Sed naturali dilectione quilibet diligit alijum propter se: unumquodque enim diligit aliquid inquantum est bonum sibi. Ergo dilectione naturali angelus non diligit Deum plus quam seipsum.

3. Praeterea, natura reflectitur in seipsam: videmus enim quod omne agens naturaliter agit ad conservationem sui. Non autem reflecteretur in seipsam natura, si tenderet in aliud plus quam in seipsam ?. Non ergo naturali dilectione diligit angelus Deum plus quam se.

4. Praeterea, hoc videtur esse proprium caritatis, ut aliquis Deum plus quam seipsum diligit. Sed dilectio caritatis non est naturalis in 7 angelis, sed *diffunditur in cordibus eorum per Spiritum Sanctum, qui datus est cis*, ut dicit \ugustinus, XII *de Cir. Dei**. Ergo non diligunt Deum angeli dilectione naturali plus quam scipsos.

5. Praeterea, dilectio naturalis semper manet, manente natura. Sed diligere Deum plus quam seipsum non manet in peccante angelo vel homine: quia, ut Augustinus dicit. XIV *de Cir. Dei**. *fecerunt civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad Dei contemptum, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui*. Ergo diligere Deum supra seipsum non est naturale.

Sed contra, omnia moralia legis praecepta sunt de lege naturae. Sed praeceptum de diligendo Deum supra seipsum, est praeceptum morale legis. Ergo est de lege naturae. Ergo dilectione naturali angelus diligit Deum supra seipsum.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod angelus naturali dilectione diligit Deum plus quam se, amore concupiscentiae: quia scilicet plus appetit sibi bonum divinum quam bonum suum, Et quodammodo 1 amore amicitiae, inquantum scilicet Deo vult naturaliter angelus maius bonum quam sibi: vult enim naturaliter Deum esse Deum, se autem vult habere naturam propriam. Sed simpliciter loquendo, naturali dilectione plus diligit se quam Deum: quia intensius et principalius naturaliter diligit se quam Deum.

Sed falsitas huius opinionis manifeste ζ apparet, si quis in rebus naturalibus consideret ad quid

res naturaliter moveatur: inclinatio enim naturalis in his quae sunt sine ratione % demonstrat inclinationem naturalem in voluntate intellectualis naturalis fundatur. Quia, ut dicitur in 11 *Physic.** *unumquodque autem in rebus naturalibus, magis secundum naturam hoc ipsum quod est, inclinatur ad seipsum, quam ad aliud, cuius est, principalius et magis inclinatur in id cuius est. quam in seipsum*. Et haec inclinatio naturalis demonstratur ex his quae naturaliter aguntur: quia *unumquodque, sicut agitur naturaliter, sic aptum natum est agi*. ut dicitur in 11 *Physic.** Videmus enim quod naturaliter pars se exponit, ad conservationem totius °: sicut manus exponitur ictui, absque deliberatione, ad conservationem totius corporis. Et quia ratio imitatur naturam, huiusmodi inclinationem invenimus in virtutibus politicis: est enim virtuosi civis, ut se exponat morus ' periculo pro lotius reipublicae conservatione; et si homo esset naturalis pars huius civitatis, haec inclinatio esset ei naturalis.

Quia igitur bonum universale est ipse Deus, et sub hoc bono continetur etiam angelus et humo et omnis creatura, quia omnis creatura naturaliter, secundum id quod est, Dei est; sequitur quod naturali dilectione etiam angelus et homo plus et principalius diligat Deum quam seipsum. - Alioquin. si naturaliter plus seipsum diligeret quam Deum. sequeretur quod naturalis dilectio esset penersa; et quod non perficeretur per caritatem, sed destrueretur.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit in his quae ex aequo dividunturt quorum unum non est alteri ratio existendi et bonitatis: in talibus enim unumquodque diligit naturaliter magis seipsum quam alterum, inquantum est magis sibi ipsi unum quam alteri. Sed in illis quorum unum est tota ratio existendi et bonitatis alii. magis diligitur naturaliter tale alterum quam ipsum; sicut dictum est * quod unaquaequac pars diligit naturaliter totum plus quam se. Et quodlibet singulare naturaliter diligit plus bonum suae speciei. quam bonum suum singulare. Deus autem non solum est bonum unius speciei, sed est ipsum universale bonum simpliciter. Unde unumquodque suo modo naturaliter diligit Deum plus quam seipsum.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur quod Deus diligitur ab angelo inquantum est ei bonus, si ly *inquantum* dicat finem, sic falsum est: non enim diligit naturaliter Deum propter bonum suum, sed propter ipsum Deum. Si vero dicat rationem amoris cx parte amantis, sic verum est; non enim esset in natura alicuius quod amaret Deum, nisi

α. et. - Om. ACEmD. - Pm alium, aliud coJicé et «. ?i seipiam. - 9c codices et a. γ) in. - etiam CDE, etiam in B. 6) quodammodo. - quodam miirn modo AC. « Sed. - SeJ alii dicunt quod G.

ζ) manifeste. - a/erte codicç*. rti sute ratione. - fecundum ruftOMm aulice» cl <P^, 0) totius. - cwporô mUunt PGFdJ. - ticvt manui,.. tutius corforis om. E. <) mortî*. - Om. G

Р-уН. 4.
Дкт. Bill.

rpert.

QUAESTIO LX. ARTICULUS V

io5

ex eo quod unumquodque dependet a bono quod est Deus.

An tertium dicendum quod natura reflectitur in seipsam non solum quantum ad id quod est ei * singulare, sed multo magis quantum ad commune: inclinatur enim unumquodque ad conservandum non solum suum individuum. sed etiam suam speciem. Et multo magis habet naturalem inclinationem unumquodque in id quod est bonum universale simpliciter.

Ad quartum dicendum quod Deus, secundum quod est universale bonum . a quo dependet omne bonum naturale, diligitur naturali dilectione ab unoquoque. Inquantum vero est bonum beatificans naturaliter › omnes supernatural! beatitude, sic diligitur dilectione caritatis.

«) d. – Om. ADCEO.
λ) naturaliter. - univertalittr B.

μ) unum ct.· Ora. Codfoc·
n ifium. – fkum Λ, (nm ceteri·

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus durus est. – In corpore duo facit: primo, refert quondam opinionem circa quaesitum; secundo, determinat unica conclusionem, simul improbando relatam opinionem.

Quoad *primum*, tria dicit opinio illa. Primo, quod angelus naturaliter diligit Deum plus quam sc, amore concupiscentiae. – Secundo, quod etiam quodammodo umore amicitiae. – Tertio, quod simpliciter diligit plus sc quam Deum. quia intensius et principalius,

II. Quoad *secundum*, conclusio responsive est haec: Angelus naturali dilectione diligit plus Deum quam sc. – Et probatur dupliciter. Primo, sic. Unumquodque quod id quod est, alterius est, naturaliter magis diligit id cuius est. quam scipsum: ergo natura intellectualis, secundum appetitum sibi proprium, magis diligit id cuius est, quam scipsum: ergo angelus magis diligit Deum quam scipsum.

Antecedens probatur a posteriori, dupliciter. Primo, cx hoc signo in naturalibus, quod pars absque deliberatione exponitur pro toto, et consequenter naturaliter: quia unumquodque sic agit naturaliter, sicut aptum natum est agere. -Secundo, cx signo in rationalibus quia bonus, seu fortis, exponit sc pro salute reipublicae. Et procul dubio, si cx natura esset civis, naturaliter inclinaretur ad hoc : nunc autem facit hoc cx ratione. Et est signum naturae, quia ar› imitatur naturam; et quia si civilitas esset a natura, opus hoc esset naturale.

Consequentia vero prima patet cx eo, quod inclinatio naturalis in his quae sunt sine ratione, arguit et ostendit naturalem inclinationem in appetitu intellectuali proportionaliter. – Consequentia autem secunda tenet cx eo, quod Deus est universale bonum, et angelus, sicut et omnis creatura, continetur sub eo. quia omnis creatura, secundum id quod est, Dei est.

Deinde probatur eadem conclusio ducendo ad impossibile duplex. Primum est, quod naturalis dilectio esset perversa. Secundum vero, quod naturalis dilectio non perficeretur per caritatem, sed destrueretur. Hoc enim esse impossibile est evidens. Nec consequentia est ambigua, ut de sc patet

-rwc. up CJrcū rationem primam adductam ad conclusionem *. advertendum est quod, cum esse alterius contingat multis modis, scilicet ut pars totius, ut possessio possidentis, et ut effectus est causae, et hoc multipliciter; et impossibile sit universaliter intclligi secundum omnem modum *alterius* illam propositionem assumptam, *unumquodque quod est alterius, magis diligit ipsum quam scipsum*, quoniam manifeste esset falsa; consequens est quod intclligatur de aliquo speciali modo essendi alterius. Et, ut ex adiunctis haberi potest, de illo modo essendi ulterius, quo pars est sui totius, intelligcnJd est: ita quod vis rationis stat in hoc, quod pars naturaliter magis diligit totum quam seipsam.

IV. Sed tunc occurrunt obiectiones Scoti, in Tertio, (fist. Svmmak Thkoi- d. Thumak T. II.

Ad quintum dicendum quod, cum in Deo sit unum et * idem eius substantia et bonum commune. omnes qui vident ipsam Dei essentiam, eodem motu dilectionis moventur in ipsam Dei essentiam prout est ab aliis distincta, et secundum quod est quoddam bonum commune. Et quia inquantum est bonum commune, naturaliter amatur ab omnibus; quicumque videt eum per essentiam, impossibile est quin diligat ipsum *. Sed illi qui non vident essentiam eius, cognoscunt cum per aliquos particulares effectus, qui interdum eorum voluntati contrahantur. Et sic hoc modo dicuntur odio habere Deum : cum tamen, inquantum est bonum commune omnium, unumquodque naturaliter diligat plus Deum quam seipsum.

xxvii, qu. i .- ubi, licet teneat conclusionem, et assentiat te- · An. j. eundae rationi, et illi signo de forti politico, ad hoc quod naturalis ratio inclinatur ad magis Deum diligendum quam scipsum ; hanc tamen primum rationem destruere nititur. Et in duobus deficere eam dicit.

Primo, falsum esse dicit hoc fundamentum, scilicet quod pars naturaliter diligit plus totum quum seipsam. Et ad signum, quod munus exponitur pro salute totius, dicit falsum esse quod manus exponat sc pro toto: sed quod ipsum totum, diligens magis scipsum quam panem, aut partes principales quam minus principales, exponit partem pro toto, et minus principale pro magis principali.

Secundo, dicit quod, dato quod pars naturaliter exponeretur pro toto, hoc esset propter identitatem esse sui cum toto: quia scilicet intendit salvare seipsam, inquantum habet esse in toto. Et sic falsum subsumitur, cum dicitur quod angelus, seu quaecumque creatura, sc habet ad Deum ut pars ad totum: quia non habet banc partis conditionem requisitam ad propositum, scilicet quod sit aliquid eius quod reputatur ut totum; nulla enim creatura est aliquid Dei.

V. Ad primam obiectionem respondetur, fundamentum illud esse non solum verum, sed sufficienter probatum a s. Thomae ex adductis signis. – Ad impugnationem autem primi, facillime patet quid dicendum sit: quia sive pars exponatur a toto, sive a scipsa, pro salute totius, dummodo naturaliter exponatur, semper sequitur quod pars habet nugis inclinationem naturalem in bonum totius, quum sui ipsius; ex eo quod unumquodque, sicut naturaliter agitur et movetur, sive a seipso sive ab alio, sic aptum natum est agi. et c converso, ut potest in 11 *Physic.*, text. Lxxviii. * C*?. ».4.

Ad secundam autem obiectionem dicitur, quod rado quare pars exponitur pro toto, non est identitas quae est invento inter partem et totum. Et huius manifestum signum habetur ex hoc, quod pars exponitur ad perdendam identitatem cum toto, ut solvetur esse totius. Non ergo ratio inclinationis iulis est identitas, aut ut salvet seipsam in toto; sed ut salvet esse totius secundum sc, etiam cum non esse ipsius partis. – Sed ratio tali.» inclinationis est. quam assignavit s. Thomas : quin scilicet et natura et substantia partis, hoc ipsum quod est, essentialiter et primo propter totum et totius esse est. Quod convenire cuilibet creaturae respectu Dei, patet. Quia quaelibet creatura, secundum suam naturam, est naturalis pars universi ac per hoc, naturaliter diligit plu» universum quam seipsam, iuxta primum fundamentum. Ergo, a fortiori, magis diligit ipsum bonum universale: tum quia est eminentius totum universum; tum quia est omne bonum, tum quia bonum ipsum universale, quod est Deus gloriosus, est finis et bonum ipsius Universi, ei consequenter α quocumque magis amatur universum, ab eodem magis amabitur ipse; ut patet de exercitu et , DJ χi duce, iuxta doctrinam XII *Metaphys.*, text, ui .- οψ x, «A

U

QUAESTIO SEXAGESIMAPRIMA
DE PRODUCTIONE ANGELORUM IN ESSE NATURAE

IK QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Post ea quae praemissa sunt de natura angelorum *, et cognitione et voluntate eorum, restat considerandum de eorum creatione, sive universali *, *a. qu. L, ic-* saliter de eorum exordio *. Et haec consideratio est tripartita. Nam primo considerabimus quomodo producti sunt in esse naturae; secundo, quomodo perfecti sunt in gratia vel gloria *; tertio, quomodo aliqui ex eis facti sunt mali *. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum angelus habeat causam sui esse. Secundo; utrum angelus sit ab aeterno. Tertio: utrum angelus sit creatus ante corporalem creaturam. Quarto: utrum angeli fuerint creati in caelo empyreo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI HABEANT CAUSAM SUI ESSE

Supra, qu. iiiv, irt. i; Opusc. XV, Jngr/if, cap. η. >vii.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod angeli non habeant causam sui esse. De his enim quae sunt a Deo creata, agitur *Genesis* i. Sed nulla mentio fit ibi de angelis. Ergo angeli non sunt creati a Deo.

2. Praeterea. Philosophus dicit, in *Vili Jutaphys.* *, quod si aliqua substantia sit forma sine materia, *statim per seipsam est ens et unum, et non habet causam quae faciat eam ens et unum.* Sed angeli sunt formae immateriales, ut supra * ostensum est. Ergo non habent causam sui esse.

3. Praeterea, omne quod fit ab aliquo agente, per hoc quod fit, accipit formam ab eo. Sed angeli, cum sint formae, non accipiunt formam ab aliquo agente. Ergo angeli non habent causam agentem

Sed contra est quod dicitur in Psalmo cxi.viii: *Laudate eum. omnes angeli eius.* Et postea subdit: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt.*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere et angelos, et omne id quod praeter Deum est, a Deo factum esse. Solus enim Deus est suum esse: in omnibus autem aliis differt essentia rui et esse eius, ut ex superioribus * patet. Et ex hoc

manifestum est quod solus Deus est ens per suam essentiam: omnia vero aha sunt entia per participationem *. Omne autem quod est per participationem, causatur ab eo quod est per essentiam: sicut omne ignitum causatur ab igne. Unde necesse est angelos a Deo creatos esse.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus dicit. in *XI de Civit. Dei* *, quod angeli non sunt praetermissi in illa prima rerum creatione, sed significantur nomine *caeli*, aut etiam *lucis*. -Ideo autem vel praetermissi sunt, vel nominibus rerum corporalium significati, quia Moyses rudi populo loquebatur, qui nondum capere poterat incorpoream naturam; et si eis fuisset expressum aliquas res esse super omnem naturam corpoream, fuisset eis occasio idololatriae, ad quam proni erant, et a qua Moyses eos praecipue revocare intendebat.

Ad secundum dicendum quod substantiae quae sunt formae subsistentes, non habent causam aliquam formalem sui esse et suae unitatis, nec causam agentem per transmutationem materiae de potentia in actum: sed habent causam producentem totam substantiam ♦

Et per hoc patet solutio ad tertium.

a) angelorum. - angeli PACEFGah.
β) fuerint. - sint codice» et ab.
γ) per hoc quod fit. - fit per hoc quod. I G, per hoc fit quod. I editio a.
3) etiam . - Om. codice».
i) incorpoream. - iiv corpoream B.
c) aliquam. - aliam ACDEFG.- Post unitati» B addit quia tk for-
mae ruent in infinitum.

Commentaria Cardinalis Cnietani

In titulo hoc solum advertendum est, quod de causa effectiva est sermo.
In corpore breviter una conclusione affirmativa respondet quaesito: Angelus est creatus a Deo. - Et probatur. Quia

omne enim per participationem, est ubi ente per essentiam, sicut ignitum ab igne: solus autem Deus est ens per essentiam, quia solus est suum esse: ergo. - Recole hic quae superius*, cum de universali creatione tractaretur, diximus.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS SIT PRODUCTUS A DEO AB AETERNO

secundum sic proceditur. Videtur quod angelus sit productus a Deo ab aeterno. Deus enim est causa angeli per suum esse: non enim agit per aliquid additum suae essentiae. Sed esse eius est aeternum. Ergo ab aeterno angelos produxit.

2. Praeterea, omne quod quandoque est et quandoque non est. subiacet tempori. Sed angelus est *supra tempus*, ut dicitur in libro *de Causis* \ Ergo angelus non quandoque est, et quandoque non est, sed semper.

3. Praeterea, Augustinus probat * incorruptibilitatem animae per hoc, quod per intellectum est capax veritatis. Sed sicut veritas est incorruptibilis, ita est aeterna. Ergo natura intellectualis et animae et angeli, non solum est incorruptibilis, sed etiam aeterna.

Sed contra est quod dicitur *Proverb*, vni *, ex persona Sapientiae genitae: *Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio*. Sed angeli sunt facti a Deo. ut ostensum est *. Ergo angeli aliquando non fuerunt.

Respondeo dicendum quod solus Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, est ab aeterno. Hoc enim fides catholica indubitanter tenet; et omne

contrarium est sicut haereticum refutandum*. Sic enim * Deus creaturas produxit, quod eas c.r. *nihilo* fecit, idest *postquam nihil fuerat*.

Ad primum ergo dicendum quod esse Dei est ipsum eius velle. Per hoc ergo quod Deus produxit angelos et alias creaturas per suum esse, non excluditur quin eas produxerit per suam voluntatem. Voluntas autem Dei non de necessitate sc habet ad productionem creaturarum, ut supra dictum est. Et ideo produxit eas quae voluit, et quando voluit.

Ad secundum dicendum quod angelus est supra tempus quod est numerus motus caeli: quia est supra omnem motum corporalis naturae. Non tamen est supra tempus quod est numerus successionis esse eius post non esse: et etiam quod est numerus successionis quae est in operationibus eius. Unde Augustinus dicit, VIII *super Gen*, ad lilt. *, quod *Deus movet creaturam spiritualem per tempus*.

Ai> tertium dicendum quod angeli et animae intellectivae, ex hoc ipso quod habent naturam per quam sunt capaces veritatis, sunt incorruptibiles *. Sed hanc naturam non habuerunt ab aeterno; sed data fuit eis a Deo quando ipse voluit. Unde non sequitur quod angeli sint ab aeterno.

3; per, - eje Ü, propter ceteri cioE- Pro per intellectum, mtdicctui II.

5 enim. - auttm ABCDE. - Pro fuerat, fuerant <odke> et a. 1) eaj. - coi codico et a b.

Commentaria Caixlinalis Caietani

ITtn.cs clarus est. - in corpore brevissime conclusionem responsivam ponit: Solus Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, est ubi aeterno. Et probat: quia hoc tenet fides catholica, sic quod con-

trarium est sicut haereticum refutandum. - Quod probatur; quia secundum fidem, cum dicitur quod Deus fecit res ex *nihilo*, intelligitur quod ly c.v notat ordinem durationis, idest *postquam nihil fuit*.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI SINT CREATI ANTE MUNDUM CORPOREUM

II Sent., dist. ti. qu. 1. on. 3, De />t., qu. ni, art. :8; Opusc. XV, ,to Angelij, ctp. xvn; Opu>c. XXIII, in Decretal. L

D Tt RTlt M SIC proceditur. Videtur quod angeli fuerint creati ante mundum corporeum. Dicit enim Hieronymus \ *super Epistolam ad Titum* *: *Sex millia nondum nostri temporis complentur annorum; et quanta tempora, quantasque saeculorum originesfuisse arbitrandum est, in quibus Angeli. Throni⁹ Dominationes. ceterique ordines Deo servierunt?* - Damascenus etiam dicit, in II libro -: *Quidam dicunt quod ante omnem creationem geniti sunt angeli; ut Theol^ogus Gregorius* *: < *Primum quidem excogitavit angelicas virtutes et caelestes, et excogitatio opus eius fuit* >.

2. Praeterea, angelica natura est media inter

naturam divinam et naturam corpoream. Sed natura divina est ab aeterno, natura autem corporea ex tempore. Ergo natura angelica facta est ante creationem temporis, et Tost aeternitatem.

3. Praeterea, plus distat natura angelica a natura corporali, quam una natuni corporalis ab alia. Sed una natura corporalis fuit facta ante aliam: unde et sex dies productionis rerum in principio *Genesis* * describuntur. Ergo multo magis natura angelica facta est ante omnem * naturam corporealem.

Sed contra est quod dicitur *Gen*. i *: *In principio creavit Deus caelum et terram*. Non autem

a) Dicit enim Hieronymus. - Dicitur enim codice* et 4.

omnem. - totam codice* et a.

hoc esset verum, si aliquid creasset anted. Ergo angeli non sunt ante naturam corpoream creati.

Respondeo dicendum quod circa hoc invenitur duplex Υ sanctorum Doctorum sententia: illa tamen probabilior videtur, quod angeli simul cum creatura corporea sunt creati \blacklozenge . Angeli enim sunt quaedam pars universi: non enim constituunt per se unum universum, sed tam ipsi quam creatura corporea in constitutionem unius universi conveniunt. Quod apparet ex ordine unius creaturae ad aliam: ordo enim rerum ad invicem est bonum universi. Nulla autem pars perfecta est a suo toto separata. Non est igitur probabile ut Deus, cuius *perfecta sunt opera*. ut dicitur *Deut.* $\times \times \times ii$ creaturam angelicam seorsum ante alias creaturas creaverit. – Quamvis contrarium non sit reputandum erroneum; praecipue propter sententiam Gregbrii Nazianzcnii *. cuius tanta est in doctrina Christiana auctoritas, ut nullus unquam eius dictis calumniam inferre praesumpserit, sicut nec Athanasii documentis. ut Hieronymus * dicit.

Ad primum ergo dicendum quod Hieronymus loquitur secundum sententiam Doctorum graecorum, qui omnes hoc concorditer sentiunt, quod angeli sunt ante mundum corporeum creati.

Ad seci NDtM dicendiM quod Deus non est aliqua pars universi, sed est supra totum universum. praehabens in se emmention modo totam universi perfectionem. Angelus autem est pars universi. Unde non est eadem ratio.

Ad tertium dicendum quod creaturae corporeae omnes sunt unum in materia: sed angeli non conveniunt in materia cum creatura corporea. Unde, creata materia corporalis creaturae, omnia quodammodo sunt creata: non autem, creatis angelis, esset ipsum universum creatum.

Si vero contrarium teneatur, quod dicitur *Gen.* 1, *In principio creavit Deus caelum et terram* *, ex-^{CL}ponendum est. *m principio*, idest *in Filio*, vel *in principio temporis*: non autem *in principio*, idest *ante quod nihil*, nisi dicatur, *ante quod nihil in genere corporalium creaturarum*.

yj duplex. – fulne iJ-unt coJcc-.

Commoxitaria Cardinalis Caietani

Trtxcs clarus est. – In corpore tria facit. *Primo*, refert duas esse, ct contrarias, sanctorum Doctorum opiniones, Graecorum cl Latinorum : illi tenent partem affirmatis um isti negativam.

Secundo, ostendit quod rationabilior est positio Latino- rum, tali ratione. Nulla pars est perfecta extra suum totum: angeli sunt naturaliter unn pars universi: igitur osent imperfecti extra universum. Igitur non sunt producti n Deo ante universum. – Maior patet»-Et minor probatur: quin angeli non constituunt unum universum per se, sed ipsi simul cum creatura corporali integrant universum. Quod probatur: quia una ordinatur ad aliam: ordo enim est ipsum bonum ct vinculum partium universi. – Citima vero consequentia probatur cx co, quin Dei opera perfecta sunt.

Tertio, ostendit quod opinio Graecorum non est reputanda erronea: quia auctoritas Grcgorii Nazianzcnii cum sustinet.

II. Circa hoc ultimo dictum, dubium occurrit: quoniam, ut patet in Decretalibus, *de Summa Trinitate et Fide Ca- tholica*, in capitulo *Firmiter credimus*, Ecclesia in Concilio Generali sub Innocentio 111. determinavit positionem La- tinorum esse tenendam: ergo erronea est reputanda opinio opposita. Habentur enim ibi haec verba: *Deus sua omni- potenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo*

condidit creaturam, spiritualem et corporealem, angelicam videlicet et mundanam. Nec potest excusuri s. Thomas ex-^{novitate} determinationis: quoniam tempore suo inm erant promulgatae ct compilatae Decretales.

111. Ad hoc dicitur n quibusdam quod, si s. Thomas recolisset huius Decretalis, cum scripsit hunc articulum, non dixisset haec verba. Sed mihi videtur quod sciens ct prudens haec scripserit. Num illa verba Decretalis interpre- tanda sunt in sensu in quo fiunt, magis quam in sensu quem faciunt. Et, ut dicit s. Thomas in expositione illius Decretalis, verba illa appositu sunt contra errorem Orig- nis ' et eorum qui ponunt creaturas spirituales tantum esse per se productas n Deo, ac postmodum propter demerita carum. corporales creaturas productas fuisse. Unde, cum dupliciter teneatur angelos productos esse ante corpora: scilicet tanquam res sic per se productos, quod propter carum demerita quodammodo per accidens mundus cor- poreus sit productus; vel simpliciter ct absolute quod cx voluntate Dei nngcli praecesserint mundum visibilem: De- cretalis illa, quamvis secundum verba utramque positionem destruat, contra primum tamen tanquam contra hacresim. interpretanda est; ad secundam vero tanquam ad minus probabilem, applicari potest. Et ratio huius glossae est, quia determinationes istae non nisi contra aliquos errores consueverunt fieri.

• *Prri Ardum*,
Hb. 1. \times . n
S* . 1«⁺. U. -»?
i, n, α -

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELI SINT CREATI IN CAELO EMPYREO

Infra, qu. en, tn. 3. «d t; It *Sent.*, dist. n» art. 3; Ojn»c. XV, *de Anpelit.* cap. χrii .

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidCtUT quod angeli non sint creati in cado cmpyrco. Angeli enim sunt substantiae incorpo- reae. Sed substantia incorporea non de- pendet a corpore secundum suum esse, et per consequens neque secundum suum fieri. Ergo angeli non sunt creati in loco corporeo x.

2. *Praeterea*, Augustinus dicit. 111 *stiper Gen. ad lift.* *, quod angeli fuerunt creati in superiori parte aeris. Non ergo in caelo cmpyrco.

3. *Praeterea*, caelum cmpyrcom dicitur esse caelum supremum. Si igitur angeli creati fuissent in caelo cmpyrco, non convenisset eis in supe- rius caelum ascendere. Quod est contra id quod

s) loco corporee. – caelo enipyreo B.

ex persona angeli peccantis dicitur Isaiae ^{xiv} *: *Ascendam in caelum.*

'kc.u«.orz Sed contra est quod Strabus dicit *, super illud,
 .i^T “r ” principio creavit Deus caelum et terram*: Cae-
 lum non visibile firmamentum hic appellat, sed
 empyreum, idest igneum vel intellectuale. quod
 non ab ardore, sed a splendore dicitur; quod
 statim factum, angelis est repletum.

Art jorc. Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, ex creaturis corporalibus et spiritualibus unum universum constituitur. Unde sic creatae sunt spirituales creaturae, quod ad creaturam corporalem aliquem ordinem habent, et toti creaturae corporali praesident. Unde conveniens fuit quod angeli in supremo corpore crearentur, tanquam toti naturae corporeae praesidentes; sive id dicatur caelum empyreum, sive qualitercumque nominetur.

c⁴⁴i' Unde Isidorus * dicit quod supremum caelum est
 •ven-u. caelum angelorum, super illud *Dcut.* x cap.*:
 ? *Domini Dei lui esi caelum et caelum caeli.*

Ad primum ergo dicendum quod angeli non sunt creati in loco corporeo, quasi dependentes a corpore secundum suum esse vel secundum suum

lien : potuisset enim Deus angelos ante totam creaturam corporalem creasse, ut inulti sancti Doctores tenent. Sed facti sunt in loco corporeo, ad ostendendum ordinem eorum ad naturam corpoream, et quod sua virtute corpora l contingunt.

Ad secundum dicendum quod Augustinus forte per supremam partem acris intelligit supremam partem caeli, cum quo aer quandam convenientiam habet propter suam subtilitatem et diaphanitatem. - Vel loquitur non de omnibus angelis, sed de illis qui peccaverunt, qui secundum quosdam luerunt de inferioribus ordinibus. Nihil autem prohibet dicere quod superiores angeli, habentes virtutem elevatam et universalem supra omnia corpora, sint in supremo creaturae corporeae creati; alii vero, habentes virtutes magis particulares, sint creati in interioribus corporibus.

An tertium dicendum quod loquitur ibi non de caelo aliquo corporeo, sed de caelo sanctae Trinitatis. in quod angelus peccans ascendere voluit, dum voluit aliquo modo Deo aequiperari, ut infra * patebit.

at caelum. — Om. cd. j ; ct cattum ocn. codicci.
γ) corpora. — corporea PGfr.

δ) *creaturae carport te.* – corpore creaturae ACDE, corpore D, **pmt** acx litu **upn** corporeae G, creaturae corpore **cJ. x**

Commentaria Cardinalis Caiotani

Tnvi.cs clarus est. – In corpore una conclusio affirmativa: Angeli sunt creati in caelo empyreo, seu supremo. – Et probatur. Quia sunt creati ut partes unius universi cum

corporibus: ergo ut habentes aliquem ordinem ad creaturam
 corporalem: ergo ut praesidentes toti naturae corporeae: ergo
 convenienter in supremo corpore. – Et omnia clara sunt.

QUAESTIO SEXAGESIMASECUNDA

DE PERFECTIONE ANGELORUM IN ESSE GRATIAE ET GLORIAE

IN NOVE M ARTICULOS DIVISA

• Cf. qn. S (-ii, In-
troductio)

Consequenter investigandum est quomodo angeli facti sunt in esse gratiae vel gloriae. Et circa hoc quaeruntur novem.
Primo: utrum angeli fuerint in sua creatione beati.
Secundo: utrum indiguerint gratia ad hoc quod ad Deum converterentur.
Tertio: utrum fuerint creati in gratia.
Quarto: utrum suam beatitudinem meruerint.

Quinto: utrum statim post meritum beatitudinem adepti fuerint.
Sexto: utrum gratiam et gloriam secundum capacitatem suorum naturalium receperint.
Septimo: utrum post consecutionem gloriae remanserit in eis dilectio et cognitio naturalis.
Octavo: utrum postmodum potuerint peccare.
Nono: utrum post adeptionem gloriae potuerint proficere.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI FUERINT IN SUA CREATIONE BEATI

¶ Sent., Jist. n., art. i.

• Cip. ixu, ai. US.

Humiliter sic proceditur. Videtur quod angeli fuerint creati beati. Dicitur enim libro de Ecclesiasticis Dogmatibus, "quod angeli qui in illa in qua creati sunt beatitudine perseverant, non natura possident bonum quod habent. Sunt ergo angeli creati in beatitudine.

• Cap. m. - Cf. fth. V, cap. v.

2. Praeterea, natura angelica est nobilior quam creatura corporalis. Sed creatura corporalis statim in principio suae creationis fuit creata formata et perfecta; nec informitas praecessit in ea formationem tempore, sed natura tantum, ut Augustinus dicit, l. super Gen. ad Jitt. Ergo nec naturam angelicam creavit Deus informem et imperfectam. Sed eius formatio et perfectio est per beatitudinem. secundum quod fruitur Deo. Ergo fuit creata beata.

• Lib. IV, cap. xxxrv j hb. V.

3. Praeterea, secundum Augustinum, super Gen. ad litt. "ea quae leguntur facta in operibus sex dierum, simul facta fuerunt: et sic oportet quod statim a principio creationis rerum fuerint omnes illi sex dies. Sed in illis sex diebus, secundum eius expositionem, mane fuit cognitio angelica secundum quam cognoverunt Verbum et res in Verbo. Ergo statim a principio creationis cognoverunt Verbum et res in Verbo. Sed angeli beati sunt per hoc quod Verbum vident. Ergo statim a principio suae creationis angeli fuerunt beati.

• tub. IV, cap. XXII.

Sed CONTRA, de ratione beatitudinis est stabilitas sive confirmatio in bono. Sed angeli non statim ut creati sunt, fuerunt confirmati in bono: quod casus quorundam ostendit. Non ergo angeli in sua creatione fuerunt beati.

Respondeo dicendum quod nomine beatitudinis

intelligitur ultima perfectio rationalis seu intellectualis naturae: et inde est quod naturaliter desideratur. quia unumquodque naturaliter desiderat suam ultimam perfectionem. Ultima autem perfectio rationalis seu intellectualis naturae est duplex. Una quidem, quam potest consequi virtute suae naturae: et haec quodammodo beatitudo vel felicitas dicitur. Unde et Aristoteles perfectissimam hominis contemplationem, qua optimum intelligibile, quod est Deus, contemplari potest in hac vita, dicit esse ultimam hominis felicitatem. Sed super hanc felicitatem est alia felicitas, quam in futuro expectamus, qua ridebimus Deum sicuti est. Quod quidem est supra cuiuslibet intellectus creati naturam, ut supra ostensum est.

Sic igitur dicendum est quod, quantum ad primam beatitudinem, quam angelus consequi virtute suae naturae potuit, fuit creatus beatus. Quia perfectionem huiusmodi angelus non acquirit per aliquem motum discursivum, sicut homo: sed statim ei adest propter suae naturae dignitatem, ut supra dictum est. - Sed ultimam beatitudinem, quae facultatum naturae excedit, angeli non statim in principio suae creationis habuerunt: quia haec beatitudo non est aliquid naturae, sed naturae linis: et ideo non statim eam a principio debuerunt habere.

Ad primum ergo dicendum quod beatitudo ibi accipitur pro illa perfectione naturali quam angelus habuit in statu innocentiae.

Ad secundum dicendum quod creatura corporalis statim in principio suae creationis habere non potuit perfectionem ad quam per suam operationem perducitur: unde, secundum Augustinum, "angelus

• Qu. LX.

• Vef. y

• Vef. -5.

• Qtt. L*.

3) angeli. - Om. codices « a. in qua. - qua cudkcx et a b. y) creatura. - natura DFG, om. P.ih i, Deus. - Orn. codice».

c) qu.un. - qund codice» et a. g) potat. - proiynt Vab. rj debuerunt habere, - debuit habere codice* et docuerunt habere ed. b.

germinatio plantarum ex terra non statim fuit in primis operibus, in quibus virtus sola generativa plantarum data est terrae. Et similiter creatura angelica in principio suae creationis habuit perfectionem suae naturae: non autem perfectionem ad quam per suam operationem pervenire debebat.

Ad tertium dicendum quod angelus duplicem habet Verbi cognitionem, unam naturalem, et aliam gloriae: naturalem quidem, qua cognoscit

Verbum per eius similitudinem in sua natura relucens; cognitionem vero gloriae, qua cognoscit Verbum per suam essentiam. Et utraque cognoscit angelus res in Verbo: sed ° naturali quidem cognitione imperfecte, cognitione vero gloriae perfecte. Prima ergo cognitio rerum in Verbo affluit angelo a principio suae creationis: secunda vero non, sed quando facti sunt beati per conversionem ad bonum. Et haec proprie dicitur cognitio matutina.

4) tcd. - scilicet c.,

Commentam Caixlinalis Caiotani

Tenexis clarus est. hoc attento quod, quamvis de beatitudine in communi quaeratur, principalis tamen intentio versatur circa beatitudinem quam credimus, quam simpliciter dicimus beatitudinem.

II. In corpore tria facit. Primo, dicit quid nominis beatitudinis: scilicet quod est ultima perfectio intellectuali» naturae. - Secundo, distinguit beatitudinem in duas species: sci-

licet naturalem, et supernaturalem. - Tertio, respondet quaesito duabus conclusionibus, iuxta duas beatitudines. Altera affirmativa. Angelus fuit creatus beatus beatitudinem naturali. Quia perfectiones naturales angelus non acquirit per motum discursivum, sed statim, sicut nos prima principio. - Altera negativa: Angelus non fuit creatus beatus beatitudinem supernaturali. Quia haec non inest ex natura, sed est naturae finis.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELUS INDIGUERIT GRATIA AD HOC QUOD CONVERTERETUR IN DEUM

II Articulus, dicitur v, quod n. art. i.

Secundum sic proceditur. Videtur quod angelus non indiguerit gratia ad hoc quod converteretur in Deum. Ad ea enim quae naturaliter possumus, gratia non indigemus. Sed naturaliter angelus convertitur in Deum: quia naturaliter Deum diligit, ut ex supra dictis patet. Ergo angelus non indigit gratia ad hoc quod converteretur in Deum.

2. Praeterea, ad ea tantum videmur indigere auxilio, quae sunt difficilia. Sed converti ad Deum non erat difficile angelo: cum nihil esset in eo quod huic conversioni repugnaret. Ergo angelus non indigit auxilio gratiae ad hoc quod converteretur in Deum.

3. Praeterea, converti ad Deum est secundum ad gratiam praeparare: unde Zach. i. dicitur: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*. Sed nos non indigemus gratia ad hoc quod nos ad gratiam praeparemus: quia sic esset abire in infinitum. Ergo non indigit gratia angelus ad hoc quod converteretur in Deum.

Sed contra, per conversionem ad Deum angelus pervenit ad beatitudinem. Si igitur non indigisset gratia ad hoc quod converteretur in Deum, sequeretur quod non indigeret gratia ad habendam vitam aeternam. Quod est contra illud Apostoli, *Rom. vi. 23: Gratia Dei vita aeterna*.

Respondendo dicendum quod angeli indiguerunt gratia ad hoc quod converterentur in Deum, prout est obiectum beatitudinis. Sicut enim superius dictum est, naturalis motus voluntatis est principium omnium eorum quae volumus. Na-

turalis autem inclinatio voluntatis est ad id quod est conveniens secundum naturam. Et ideo, si aliquid sit supra naturam, voluntas in id ferri non potest, nisi ab aliquo alio supernaturali principio adintat. Sicut patet quod ignis habet naturalem inclinationem ad calefaciendum, et ad generandum ignem, sed generare carnem est supra naturalem virtutem ignis: unde ignis ad hoc nullam inclinationem habet, nisi secundum quod movetur ut instrumentum ab anima nutritiva.

Ostensum est autem supra, cum de Dei cognitione ageretur, quod videre Deum per essentiam, in quo ultima beatitudo rationalis creaturae consistit, est supra naturam cuiuslibet intellectus creati. Unde nulla creatura rationalis potest habere motum voluntatis ordinatum ad illam beatitudinem, nisi mota a supernaturali agente. Et hoc dicimus auxilium gratiae. Et ideo dicendum est quod angelus in illam beatitudinem voluntate converti non potuit, nisi per auxilium gratiae.

Ad primum ergo dicendum quod angelus naturaliter diligit Deum, inquantum est principium naturalis esse. Hic autem loquimur de conversione ad Deum, inquantum est beatificans per suae essentiae visionem.

Ad secundum dicendum quod difficile est quod transcendit potentiam. Sed hoc contingit esse dupliciter. Uno modo, quia transcendit potentiam secundum suum naturalem ordinem. Et tunc, si ad hoc possit pervenire aliquo auxilio, dicitur difficile; si autem nullo modo, dicitur impossibile, sicut impossibile est hominem volare. - Alio

a. beatitudinis. - obiectum beatitudinis» est secundum per essentiam tuam videtur addit D. ab. - Om. codice».

γ) nisi. - ut* I GJ E
i) este. - Om. ACE.
C modo. - Om. ACDEGfr.

modo transcendit aliquid potentiam, non secundum ordinem naturalem potentiae, sed propter aliquod impedimentum potentiae adiunctum. Sicut ascendere non est contra naturalem ordinem potentiae animae motivae. quia anima, quantum est de se, nata est movere in quamlibet partem: sed impeditur ab hoc ꝑ propter corporis gravitatem: unde difficile est homini ascendere. – Converti autem ad beatitudinem ultimam. homini quidem est difficile et quia est supra naturam, et quia habet impedimentum ex corruptione corporis et infectione peccati. Sed angelo est difficile propter hoc solum quod est supernaturale.

Ad tertium dicendum quod quilibet motus vo-

luntatis in Deum, potest dici conversio in ipsum. Et ideo triplex est conversio in Deum*. Una quidem per dilectionem perfectam, quae est creaturae iam Deo fruientis. Et ad hanc conversionem requiritur gratia consummata. – Alia conversio est, quae est meritum beatusitudinis. Et ad hanc requiritur habitualis gratia, quae est merendi principium *. – Tertia conversio est, per quam aliquis praeparat se ad gratiam habendam. Et ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis, secundum illud *Thren.* ult. *: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur.* Unde patet quod non est procedere in infinitum.

ꝑ hoc. – hac operatione Ū. – Pro homini ascendere, hominem ascendere ABCI .

Commentaria Caixlinali» Caietani

In titulo, adverte quod *converti in Deum* nihil aliud est quam habere actum voluntatis, quo voluntas tendat recte in Deum, ut beatusitudo supernatural-» est, quocumque id modo eveniat; ut in responsione ad tertium dilucidatur. *Gratia* nutem hic sumitur communiter pro gratuito dono Dei: gratuitum nutem dicitur quod non debetur naturae, sed gratis datur.

¶ In corpore una est conclusio affirmativa: Angelus non potest converti in Deum, nisi adiutus auxilio gratiae. – Et probatur. Quia nulla voluntas potest ferri in id quod

est supra facultatem naturae volentis, nisi adiuta ab eo quod potest; in illud : sed ultima beatusitudo excedit facultatem cuiusque naturae creatae, ergo.

Maiores probatur dupliciter. Primo, quia omnis motus voluntatis initiatur ex motu eius naturali; ac per hoc, non se extendit supra illum. – Secundo, declaratur in igne respectu calefactionis et generationis carnis.

Minor vero probatur quia visio Dei per essentiam excedit omnem naturam creatam, ut in quaestione xii probatum fuit.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELI SINT CREATI IN GRATIA

H Sent.. dist. ix, irr. 3.

¶ TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angeli non sunt creati in gratia. Dicit enim Augustinus. II *super Gen. ad litt.* *. *Quod angelica natura primo erat informiter creata a, et caelum dicta: postmodum vero formata est, et lux appellata. Sed haec formatio est per gratiam. Ergo non sum creati in gratia.*

2. Praeterea, gratia inclinat creaturam rationalem in Deum. Si igitur angelus in gratia creatus fuisset, nullus angelus fuisset a Deo aversus.

3. Praeterea, gratia medium est inter naturam et gloriam. Sed angeli non fuerunt beati in sua creatione. Ergo videtur quod nec etiam creati sint in gratia: sed primo in natura tantum; postea autem adepti sunt gratiam; et ultimo facti sunt beati.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XII *de Civ. Dei* *: *Bonam voluntatem quis fecit in angelis, nisi ille qui eos cum sua voluntate, id est cum amore casto quo illi adhaerent, creavit, simul in eis condens naturam et largiens gratiam?*

Respondetur dicendum quod, quamvis super hoc sint diversae opiniones, quibusdam dicentibus quod creati sunt angeli in naturalibus tantum, aliis vero quod sunt creati in gratia; hoc tamen

probabilius videtur tenendum, et magis dictis Sanctorum consonum est, quod fuerunt creati in gratia gratum laciente *. Sic * enim videmus quod omnia quae processu temporis per opus divinae providentiae, creatura sub Deo operante, sunt producta, in prima rerum conditione producta sunt secundum quasdam seminales rationes, ut Augustinus dicit, *super Gen. ad litt.*; * sicut arbores et animalia et alia huiusmodi. Manifestum est autem quod gratia gratum faciens hoc modo comparatur ad beatitudinem, sicut ratio seminalis in natura ad effectum naturalem: unde I Ioan, iii ♦ gratia *semen Dei* nominatur. Sicut igitur secundum opinionem Augustini, ponitur quod statim in prima creatione corporalis creaturae inditae sunt ei seminales rationes omnium naturalium intellectuum, ita statim a principio sunt angeli creati in gratia.

Ad primum ergo dicendum quod informitas illa angeli potest intelligi vel per comparisonem ad formationem gloriae: et sic praecessit tempore informitas formationem. Vel per comparisonem ad formationem gratiae: et sic non praecessit ordine temporis, sed ordine naturae; sicut etiam de formatione corporali Augustinus ponit

a, l informiter creata. – inforutU G, informis creata cJ. a. p) medium. – media B. y) Sic. – St ed. a; ante proceesu cJ. b udiGt »u'. – Pro creatura

sub Deo, creata tub Deo cdd. ab, creata d Dca P; pro conditione, productione D; priducta iunt otn. t)d. b. B) Sicut igitur. – Sâ* igitur sicut CDFGtAB. Sk igitur l.pAB.

• Op. vn« . O. l»b. 1, «P. M», »*, M5 lib. iiii, UF: XI

• D. uq.

• bb. vm. c» rn.-Cl cap. iii, uiu.

m. 9.

• c*p. »i.

hb l.aqviv» V, k-ap. n.

« p. Ad secundum dicendum quod omnis forma inclinatur subicclum secundum modum naturae eius. Modus autem naturalis intellectualis naturae est, ut libere feratur in ea quae vult. Et ideo inclinatio gratiae non imponit necessitatem *, sed habens gratiam potest ea non uti, et pec-

Ad tertium dicendum quod, quamvis gratia sit

medium inter naturam et gloriam ordine naturae, tamen ' ordine temporis in natura creata non debuit simul esse gloria cum natura: quia est finis operationis ipsius naturae per gratiam adiutae. Gratia autem non se habet ut finis operationis, quia non est ex operibus; sed ut principium bene operandi. Et ideo statim cum natura gratiam dare conveniens fuit.

<) Mmmt. – et tamen BFG.

Commentaria Cardinalis Caietaui

In titulo hoc solum advertendum est, quod hic est sermo de gratia gratum faciente. II. In corpore duo facit. Primo, duas refert opiniones contrarias. – Secundo, affirmativam ostendit esse probabilior, tali ratione. Omnia quae processu temporis divina providentia facta sunt, in prima rerum conditione secundum quasdam rationes seminales producta faciunt: ergo et bea-

titudinis status secundum gratiam productus fuit in creaturis intellectualibus, quemadmodum naturales clTctui virtutiter in creaturis corporulibut. Antecedens probatur auctoritate Augustini. Consequentia fundatur super auctoritate Ioannis, dicentis gratiam esse rationem seminalem becatitudinis; et super proportionalitate naturalium et superntuundium.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELUS BEATUS SUAM BEATITUDINEM MERUERIT

II SrrtL, diet, v, qu. n, <rt. j; Quodl. IX, qu. rv, art. ?.

quartum sic PROCEDHUR. Videtur quod angelus beatus suam beatitudinem non meruerit. Meritum enim est ex difficultate actus meritorii. Sed nullam difficultatem angelus habuit ad bene operandum. Ergo bona operatio non fuit ei meritoria.

2. Praeterea, naturalibus non meremur. Sed naturale fuit angelo quod converteretur ad Deum. Ergo per hoc non meruit beatitudinem.

3. Praeterea, si angelus beatus beatitudinem suam meruit, aut ergo antequam cani haberet, aut post. Sed non ante: quia, ut multis videtur, ante non habuit l gratiam, sine qua nullum est meritum. Nec etiam post: quia sic etiam modo mereretur; quod videtur esse falsum, quia sic minor angelus merendo ad superioris angeli gradum posset pertingere, et non essent stabiles distinctiones graduum gratiae; quod est inconveniens. Non ergo angelus beatus suam beatitudinem meruit.

Sed contra, Apoc. xxi * dicitur quod mensura angeli, in illa caelesti Jerusalem, est mensura hominis. Sed homo ad beatitudinem pertihgerc non potest nisi per meritum. Ergo neque angelus.

Respondeo dicendum quod soli Deo beatitudo perfecta est naturalis, quia idem est sibi esse et beatum esse. Cuiuslibet ? autem creaturae esse beatum non est natura, sed ultimus finis. Quae-libet autem res ad ultimum finem per suam operationem pertingit. Quae quidem operatio in finem ducens, vel est factiva finis, quando finis non excedit virtutem eius quod operatur propter finem, sicut medicatio est factiva sanitatis: vel est meritoria finis, quando finis excedit virtutem

operantis propter finem, unde expectatur finis ex dono alterius. Beatitudo autem ultima excedit et naturam angelicam et humanam. ut ex dictis * patet. Unde relinquitur quod tam homo quam angelus suam beatitudinem meruerit T.

Et si quidem angelus in gratia creatus fuit, sine qua nullum est meritum, absque difficultate dicere possumus quod suam beatitudinem meruerit. – Et similiter si quis diceret quod qualitercumque h gratiam habuerit antequam gloriam.

Si vero gratiam non habuit antequam esset beatus, sic oportet dicere quod beatitudinem absque mento habuit, sicut nos gratiam. Quod tamen est contra rationem beatitudinis, quae habet rationem finis, et est praemium virtutis. ut etiam Philosophus dicit, in l Ethic.* – Vel oportet dicere quod angeli merentur beatitudinem per ea quae iam beati operantur in divinis ministeriis, ut alii dixerunt. Quod tamen est contra rationem meriti: nam meritum habet rationem viae ad finem, ei autem qui iam est in termino, non convenit moveri ad terminum; et sic nullus meretur quod iam habet. – Vel oportet dicere quod unus et idem actus conversionis in Deum, inquantum est ex libero arbitrio, est meritorius; et inquantum pertingit ad finem, est fruitio beata. Sed nec hoc etiam videtur esse conveniens ♦ quia liberum arbitrium non est sufficiens causa meriti; unde actus non potest esse meritorius secundum quod est ex libero arbitrio, nisi inquantum est gratia informatus ; non autem simul potest informari gratia imperfecta, quae est principium merendi, et gratia perfecta, quae est principium fnicndi.

* Are.: «n. 4.

* C3p.11. ». J. S. Th.k.-t. wr.

‡

a) habuit. – habuerunt codice* et a; et itu mus merrnntur.- Pro graduum gratiae, graduum gloriae editione> aliqtuc. p) CuiufJibet. – Cuilibet ACEFG. y/ meruerit. – meruit CDF, meruerint P.

Souui: Tjtstrt» D. Thomax T. II.

3) qualitercumque. – quandoque A, quanlnmcumque C que DpE, quandfKumque EiF. t) tnformalui. – informant C, informatum G. – Pro informari, informare G.

QUAESTIO LXII ARTICULUS V

Unde non videtur esse possibile quod simul fruatur, et suam fruitionem mercatur *.

Et ideo melius dicendum est quod gratiam habuit angelus antequam esset beatus, per quam beatitudinem meruit.

Ad primum ergo dicendum quod difficultas bene operandi non est in angelis ex aliqua contrarie-

tate. vel impedimento naturalis virtutis; sed ex hoc quod opus aliquod bonum est supra virtutem naturae.

Ad secundum dicendum quod conversione naturali angelus non meruit beatitudinem, sed conversione caritatis, quae est per gratiam,

Ad tertium patet responsio ex dictis *.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore duo facit: primo. respondet quaesito affirmative, ostendendo quod angelus meruit suam beatitudinem. secundo, ostendit hoc idem diversitate modorum habendi beatitudinem in angelis. –

II. Quoad *primum*, lustrat tres modos quibus posset imaginari quod esse beatum convenit alicui: scilicet aut per naturam, sine operatione media, sicut esse risibile convenit homini; aut per operationem sufficientem ex vi naturae ad faciendum esse beatum; aut per operationem expectantem ex alterius dono beatitudinis praemium. Et fundatur sufficientia distinctionis horum modorum super hoc, quod beatitudo perfectu est ultimus finis: talem enim oportet aut naturaliter inesse, aut per operationem acquiri. Sed cum soli Deo sit naturalis, in quo solo idem est esse et beatum esse, idest substantia et beatitudo; reliqua per operationem beatitudinem assequuntur. Et cum non per operationem sufficientem ex vi naturae operantis, quia finis hic excedit virtutem operantis; relinquitur quod per operationem meritoriam. Quod erat probandum.

III. Circa praedicta advertit primo, quod haec dicta accipienda sunt simpliciter de beatitudine in ordine ad puras creaturas: sic enim omnia consonant. Alioquin infirmitati esset idcirco. Quoniam si ad Christum spectemus, nec prima distinctio est sufficiens: quoniam beatus est nec per naturam nec per acquisitionem, sed ex simplici dono per assumptionem. Nec beatitudo eius habet praemii rationem, sed communicatae felicitatis absque merito: quid quod in Maria nutum est. non quaecumque natum est, sed sanctum natum est *.

IV. Circa hunc articulum advertit secundo, quod inter decisiones huius articuli, et determinationem factam in II *Sent.*, dist. v. et, haec est differentia, quod 5. Thomas ibi quidem sub dubio relinquit an angeli sint creati in gratia, et defendit quantum opinionem: hic autem amplectitur opinionem quod angeli praehabuerunt gratiam, et reliquas omnes ut praedictum est ut praedictum est. 9. LXIII. n. r. – ** ostenditur opinio 5. Thomae ex utrisque dictis, hic scilicet et ibi. conflatur.

V. Quoad *secundum* *, circuit quatuor modos quibus imaginari potest angelum meruisse beatitudinem. Primo, habendo gratiam prius non solum natura, sed duratione, quum beatitudinem. Et hoc modo nullus est scrupulus. – Vel habendo beatitudinem absque praecedente gratia. Et

sic opponit aliquod horum trium dicere: vel absque merito; vel per actus consequentes beatitudinem; vel quod unus est idem actus fuit meritorius et fruitio beata. Sed nihil horum potest dici. Ergo relinquitur primum.

Sufficientia distinctionis satis facile patere potest. Quoniam aut angeli acceperunt beatitudinem sine merito: et sic est secundum membrum. Aut cum merito: et tunc vel praecedente, et sic est primum membrum; vel simultaneo, et sic est quantum; vel consequente, et sic est tertium. Nec potest quintus modus imaginari.

Destructio nutem singulorum trium modorum sati plane habetur in littera. Quia carere merito est contra rationem praemii; consequi autem praemium est contra rationem meriti; eundem vero actum mereri et frui, est contra rationem gratiae fruientis et merentis, quia illa perfecta, ista imperfecta est.

VI. Circa hunc panem advertit, quod Scotus, in Secundo, dist. v, consentiens conclusioni, dicit hanc ultimam rationem ad quantum membrum excludendum non cogere. Quia falsum est quod gratia merentis sit necessario imperfectior gratia fruientis, quamvis usus eius sit in patria perfectior quam in via: stat enim aequalem gratiam habere aliquem in via et in patria.

Sed ad hoc dicendum est quod, quidquid sit de hac quaestione, an possibile sit gratiam viatoris aequari secundum essentiam gratiae comprehensionis (quoniam hoc exigit specialem quaestionem), ratio 5. Thomae non se restrinxit ad perfectum et imperfectum secundum essentiam: sed simpliciter et absolute assumpsit gratiam fruientis opponere esse perfectam, merentis vero imperfectam. Quod quoad statum, dubium non habet: quoniam illa est in statu consummato, ista non. Et similiter quoad actum. Et hoc sufficit in proposito, ut ipsemet Scotus fatetur ibidem.

VII. Circa eandem rationem advertit, quod videtur quod haec ratio 5. Thomae efficax non sit, sed soluta sit ab ipsomet in *Quodlibet* ix. an. 8., ubi expresse dicit quod ex mereri et beatum esse simul, non sequitur, *ergo gratia perfecta et imperfecta simul*; sed, *ergo gratia perfecta et terminus gratiae imperfectae simul*. – Sed hoc non est ita: quoniam ibi loquitur de mereri, ut termino viae; hic vero de mereri, ut in via; ut plenius patebit in quaestione sequente. articulo sexto.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANGELUS STATIM POST UNUM ACTUM MERITI BEATITUDINEM HABUERIT

Quantum sic proceditur. Videtur quod angelus non statim post unum actum meritorium beatitudinem habuerit. Difficilius enim est homini bene operari quam angelo. Sed homo non praemiatur statim post unum actum. Ergo neque angelus.

2. Praeterea, angelus statim in principio suae creationis, et in instanti, actum aliquem habere potuit: cum etiam corpora naturalia in ipso in-

stanti suae creationis moveri incipiant. et si motus corporis in instanti esse posset, sicut opera intellectus et voluntatis, in primo instanti suae generationis motum haberent. Si ergo angelus per unum motum suae voluntatis beatitudinem meruit, in primo instanti suae creationis meruit beatitudinem. Si ergo eorum beatitudo non retardatur, statim in primo instanti fuerunt beati.

3. Praeterea, inter multum distantia oportet

a) meritorium. – meriti et ita. – Pro beatitudinem habuerit, beatitudinem adeptus fuerit D.
β} bene. – Om. ACE.
T) non praemiatur... actum. – ideo meretur beatitudinem ubi

actu Ga, mut (In spatio vacuo praemiatur, marg, ifaiim per) unum actum F.
δ) anpelut. – Om, ACDEI G. – et po*1 ercatuma om. cojic». 4) jtatim. – erga ttatim b'Gab.

esse multa media. Sed status beatitudinis angelorum multum distat a statu naturae eorum : medium autem inter utrumque est mentum. Oportuit igitur quod per nulla media angelus ad beatitudinem perveniret.

Sed contra, anima hominis et angelus similiter ad beatitudinem ordinantur: unde Sanctis promittitur aequalitas angelorum*. Sed anima a corpore separata, si habeat meritum beatitudinis, statim beatitudinem consequitur, nisi aliud sit impedimentum. Ergo pari ratione et angelus. Sed statim in primo actu caritatis habuit meritum beatitudinis. Ergo, cum in eo non esset aliquod impedimentum, statim ad beatitudinem pervenit per solum unum actum meritorium.

Respondeo dicendum quod angelus post primum actum caritatis quo beatitudinem meruit, statim beatus fuit. Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam secundum modum naturae : sicut et omnis perfectio recipitur in perfectibili secundum modum eius. Est autem hoc proprium naturae angelicae, quod naturalem perfectionem non per discursum acquirat *, sed statim per naturam habeat, sicut supra * ostensum est. Sicut autem ex sua natura angelus habet ordinem ad perfectionem naturalem, ita ex merito habet ordinem ad gloriam. Et ita statim post meritum in angelo

fuit beatitudo consecuta. – Meritum autem beatitudinis, non solum in angelo, sed etiam in homine esse potest per unicum actum *: quia quolibet actu caritate informato homo beatitudinem meretur. Unde relinquitur quod statim post unum actum caritate informatum, angelus beatus fuit *. ¹ D. iCo.

Ad primum ergo dicendum quod homo secundum suam naturam non statim natus est ultimam perfectionem adipisci, sicut angelus. Et ideo homini longior ² via data est ad merendum beatitudinem, quam angelo.

Ad secundum dicendum quod angelus est supra tempus ³ rerum corporalium : unde instantia diversa in his quae ad angelos pertinent, non accipiuntur nisi secundum successionem in ipsorum actibus. Non autem potuit simul in eis esse actus meritorius beatitudinis, et actus beatitudinis, qui est fruitio ⁴ ♦, cum unus sii gratiae imperfectae, et ⁵ D. S»; alius gratiae consummatae. Unde relinquitur quod oportet diversa instantia accipi, in quorum uno meruerit beatitudinem, et in alio luerit beatus.

Ad tertium dicendum quod de natura angeli est, quod statim suam perfectionem consequatur ⁶ ad quam ordinatur. Et ideo non requiritur nisi unus actus meritorius; qui ea ratione medium dici potest, quia secundum ipsum angelus ad beatitudinem ordinatur.

¹ O aliud Ut. – aliquod iit BD, adiit C.

² IJ per unicum actum. – caritate informatum «dJont BpG. – Prr»
³ via, et G.

⁴ longior, – largior B.

⁵ tempus. – omne tempus AC.

⁶ consequatur. ~ consequitur codiccia ti ab,

Commentaria Cardinalis Caietani

Times clarus est. – In corpore unica est conclusio responsivn affirmative. Angelus stutim post primum actum caritatis quo beatitudinem meruit, fuit beatus. – probatur sic. Angelus naturalem perfectionem non per discursum acquirit, sed statim cx natura habet: ergo supernaturalcm beatitudinem statim cx merito consequitur. Sed meritum per unicum actum habetur: ergo statim post primum actum meritorium luit beatus.

Antecedens patet cx supra dictis. – Consequentia vero probatur. Quia cx merito ita sc habet ad gloriam angelus, sicut cx natura ad beatitudinem naturalem; et modus perveniendi ad gloriam, proportionalis est modo quo natura assequitur suam felicitatem naturalem : quia gratia perficit naturam per modum illius naturae, quin omnis perfectio recipitur in pcrfectibili secundum modum eius.- Propositio vero subsumpta probatur cx eo, quod homo potest unico actu mereri: ergo et angelus.

II. Circa hanc conclusionem et rationem adverte, quod Scotus, in Secundo, dist. v, qu. i -, ad ult. urg., tripliciter hoc impugnatur. Primo, conclusionem *ad hominent*, Quia si esset veni, sequeretur quod nullus angelus esset damnatus: quia, apud s. Thomam, quilibet meruit unico netu beatitudinem.

Secundo, rationem. Quia assumptum est falsum dc perfectione naturali ipsius angeli. et multo falsius extenditur ad perfectionem supcmaturulem, quae non competit cx vi naturae, sed cx arbitrio donantis.

Tertio, contra conclusionem simpliciter. Praemium debetur secundum legem praemiantis: sed lex Dei est, non quod qui unum actum aut duos fecerit, sed *perseveraverit usque a: in finem, hic salvus erit* -: igitur nisi quis usque in finem vitae suae meruerit, quamvis prius per unum vel plures actus meruisset, beatitudinem non consequitur.

III. Ad evidentiam horum, duo notanda sunt, primo, vis processus s. Thomae; secundo, vérifiantio eius. Quoad

primum, cum ea quae cx sola divina voluntate dependent, nabis nota non sint nisi ipso revelante, et nulla habeatur pecialis revelatio in sacra Scriptura Jc tempore bcatifieutionis angelorum, ut supponimus; consequens est ut secundum generales regulas beatitudinem cii datam esse credamus. Et quoniam communis lex est ut in termino viae cuiusque beatitudo detur, non aliunde ostendi potest quando beatificari sint angeli, quum cx duratione viae eorum. Nec aliud intendit hic s. I*honw, nisi quod angelus statim post primum actum meritorium est in termino viae suae. Et proptcrca idem est quaerere utrum angelus post primum actum meritorium fuit statim beatus, et quaerere utrum post primum actum meritorium sit in termino viae. Et similiter idem est respondere cuivis eorum.

Quoad secundum, cx eodem fundamento, quin scilicet divinus ordo non est aliter nobis notu»; cum uniuscuiusque intellectualis naturae via aut cx divina voluntate tantum taxetur, aut secundum modum naturae viatricis statuta credatur; et de divina voluntate nihil specialiter habeamus quoad hoc, sed generaliter quod secundum gratuita perfecit naturas per modum carum: reliquum est ut uniuscuiusque via sit et extendatur secundum modum suae naturae. Et hoc attendens, s. Thomas definivit viam angelorum statim post meritum esse in termino, quia hoc congruit suae naturae, cui proprium est statim post principium habere finem.

IV. Et ad obiccnoncm in oppositum contra rationem -. dicitur quod ipse nunquam probavit falsum asse assumptum dc perfectionibus naturalibus angelorum. Et »i verum est de naturalibus, oportet quoque verum esse dc supernaturalibus: alioquin gratia non perficeret naturam per modum naturae.

Ad obicctionem vero contra conclusionem simpliciter, iam patet quod no» dicimus ideo praemiari, quia usque

n. III.

irae?'.
CT.

Moia djiit
CT.

X 0-«». IL

ad terminum viae perseveravit. – Ad obiectionem vero *ad hominem*, non potest hic complete dici; sed inferius in quaestione sequenti, art. 5, ad 4, satisfiet. Pro nunc nutem, negetur consequentia: quoniam post primum actum me-

ritorium statim dari beatitudinem contingit dupliciter, scilicet impedibiliter. et non impcdibiliter. Et *. Thomas intendit primo modo: Scotus vero accepit ac si intendisset secundo modo.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ANGELI SINT CONSECUTI GRATIAM ET GLORIAM SECUNDUM QUANTITATEM SUORUM NATURALIUM

I *Sent.*, dita. **ini**, qu. 1, an. 3, ad 4; II. diſt. tu, pirt. 1, cſpo*. Iſtt.; IV, dUt. ir, qu. n, art. 3, qu*. 3, eJ 1; /n *Sfatth.*, cap. xiv.

>> d sextum sic proceditur. Videtur quod angeli non sint consecuti gratiam et gloriam secundum quantitatem suorum naturalium. Gratia enim ex mera Dei voluntate datur. Ergo et quantitas gratiae dependet ex voluntate Dei, et non ex quantitate naturalium.

2. Praeterea, magis propinquum videtur ad gratiam actus humanus quam natura: quia actus humanus praeparatorius est ad gratiam. Sed gratia non est e.v *operibus*, ut dicitur*Rom.* xi*. Multo igitur minus quantitas gratiae in angelis est secundum quantitatem naturalium.

3. Praeterea . homo et angelus pariter ordinantur ad beatitudinem vel gratiam. Sed homini non datur plus de gratia secundum gradum naturalium. Ergo nec angelo.

Sed contra est quod .Magister dicit, III dist. II *Sent.*, quod *angeli qui natura magis subtiles, et sapientia amplius perspicaces creati sunt, hi etiam maioribus gratiae muneribus praediti sunt.*

Respondeo dicendum quod rationabile est quod secundum gradum naturalium angelis data sint dona gratiarum et perfectio beatitudinis. Cuius quidem ratio ex duobus accipi potest. Primo quidem ex parte ipsius Dei, qui per ordinem suae sapientiae diversos gradus in angelica natura constituit. Sicut autem natura angelica lacta est a Deo ad gratiam et beatitudinem consequendam, ita etiam gradus naturae angelicae ad diversos gradus gratiae et gloriae ordinari videntur: ut puta, si aedificator lapides polit ad construendam * domum, ex hoc ipso quod aliquos pulchrius et decentius aptat, videtur eos ad honoratorem partem domus ordinare. Sic igitur videtur quod Deus angelos quos altioris naturae fecit, ad

maiora gratiarum dona et ampliorem beatitudinem ordinaverit.

Secundo apparet idem ex parte ipsius angeli. Non enim angelus est compositus ex diversis naturis, ut inclinatio unius naturae impetum alterius impediat aut retardet: sicut in homine accidit, in quo motus intellectivae partis aut retardatur aut impeditur ex inclinatione partis sensitivae. Quando autem non est aliquid quod retardet aut impediat, natura ? secundum totam suam virtutem movetur*. Et ideo rationabile est quod angeli qui meliorem naturam habuerunt, etiam fortius et efficacius ad Deum sint conversi*. Hoc auteml etiam in hominibus contingit, quod secundum intensionem conversionis in Deum datur maior gratia et gloria. Unde videtur quod angeli qui habuerunt meliora naturalia, habuerunt plus de gratia et gloria.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut gratia est ex mera Dei voluntate, ita etiam et natura angeli. Et sicut naturam Dei voluntas ordinavit ad gratiam, ita et gradus naturae ad gradus gratiae.

Ad secundum dicendum quod actus rationalis creaturae sunt ab ipsa; sed natura est immediate a Deo. Unde magis videtur quod gratia detur secundum gradum naturae, quam ex operibus.

Ad tertium dicendum quod diversitas naturalium aliter est in angelis, qui differunt specie; et aliter in hominibus, qui differunt solo numero. Differentia enim secundum speciem est propter finem: sed differentia secundum numerum est propter materiam. – In homine etiam est aliquid quod potest impedire vel retardare motum intellectivae naturae: non autem in angelis. – Unde non est eadem ratio de utroque.

a) *congruendam.* – *comituendam* codices et *ab. natura.* – *in id addunt PaK*

l y) *autem.* – **Om.** AHCDEfr; *etiam om. a.* – **Pro juod,** PAD CDEa.

Commentaria Cardinalis Caietani

ITUI.V5 clarus est. – In corpore una est conclusio affirmativa: Angeli consecuti sunt gratiam et gloriam secundum quantitatem naturalium.

Et probatur dupliciter. Primo, quia Deus condidit naturam intellectualem ad beatitudinem: ergo diversos gradus naturae ad diversos gradus beatitudinis. – Tenet probabilitas consequentiae ex simili, in artifice diversimode praeparante lapides ad domum.

Secundo, quia angelus toto conatu fertur in beatitudi-

nem ergo* consequitur beatitudinem secundum quantitatem naturalium. – Antecedens probatur. Quia rationabile est quod voluntas non impedita, quantum potest afficiatur supremo appetibili: constat autem voluntatem angeli nullum habuisse impedimentum, quia angeli sunt naturae simplicis, et non compositae ex intellectuali et sensitiva, etc. – Consequentia vero probatur: quia gratia datur etiam hominibus secundum intensiorem conatum.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM IN ANGELIS BEATIS REMANEAT COGNITIO ET DILECTIO NATURALIS

id SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod in angelis beatis non remaneat cognitio et dilectio naturalis. Quia, ut dicitur I 'Cor. xiii*. *cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Sed dilectio et cognitio naturalis est imperfecta respectu cognitionis et dilectionis beatae. Ergo adveniente beatitudine, naturalis cognitio et dilectio cessat.

2. Praeterea, ubi unum sufficit, aliud superflue existit. Sed sufficit in angelis beatis cognitio et dilectio gloriae. Superfluum ergo esset quod remaneret in eis cognitio et dilectio naturalis.

3. Praeterea, eadem potentia non habet simul duos actus; sicut nec una linea terminatur ex eadem parte ad duo puncta. Sed angeli beati sunt semper in actu cognitionis et dilectionis beatae: felicitas enim non est secundum habitum, sed secundum actum, ut dicitur in I *Ethic.* * Ergo nunquam in angelis potest esse cognitio et dilectio naturalis.

Sed contra, quandiu manet natura aliqua, manet operatio eius. Sed beatitudo non tollit naturam; cum sit perfectio eius. Ergo non tollit naturalem cognitionem et dilectionem.

Respondeo dicendum quod in angelis beatis remanet cognitio et dilectio naturalis. Sicut enim se habent principia operationum ad invicem, ita se habent et operationes ipsae. Manifestum est autem quod natura ad beatitudinem comparatur sicut primum ad secundum: quia beatitudo naturae additur. Semper autem oportet salvari pri-

mum in secundo. Unde oportet quod natura salvetur in beatitudinem. Et similiter oportet quod in actu beatitudinis salvetur actus naturae.

Ad primum ergo dicendum quod perfectio adveniens tollit imperfectionem sibi oppositam. Imperfectio autem naturae non opponitur perfectioni beatitudinis, sed substernitur ei; sicut imperfectio potentiae substernitur perfectioni formae, et non tollitur potentia per formam, sed tollitur privatio, quae opponitur formae. – Et similiter etiam imperfectio cognitionis naturalis non opponitur perfectioni cognitionis gloriae: nihil enim prohibet simul aliquid cognoscere per diversa media, sicut simul potest aliquid cognosci per medium probabile, et demonstrativum. Et similiter potest angelus simul Deum cognoscere per essentiam Dei. quod perlinet ad cognitionem gloriae; et per essentiam propriam, quod pertinet ad cognitionem naturae.

Ad secundum dicendum quod ea quae sunt in beatitudinis, per se sufficiunt. Sed ad hoc quod sint, praeexigunt ea quae sunt naturae: quia nulla beatitudo est per se subsistens, nisi beatitudo increata.

Ad tertium dicendum quod duae operationes non possunt esse simul unius potentiae, nisi una ad aliam ordinetur*. Cognitio autem et dilectio naturalis ordinantur ad cognitionem et dilectionem gloriae. Unde nihil prohibet in angelo simul esse et cognitionem et dilectionem naturalem, et cognitionem et dilectionem gloriae.

1) sunt. – sint P – Pro praeexigunt, praeexiguntur B. simul. – Omittunt PaL

2) gloriae. – non enim tollit beatitudinem naturam, ut dictum est. f. c. 50. perficit ad Jit B, c. F praeterea se perficit.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trinexus clarus est. – In corpore respondet quaesito una conclusione affirmative: Dilectio naturalis remanet in beatis. – Et probatur sic. Natura remanet in beatitudine ergo actus naturae: ergo dilectio naturalis. –

probatur; quia primum remanet in secundo; natura autem se habet ad beatitudinem. ut primum ad secundum. – Consequentia vero probatur: quia sicut se habent principia operationum ad invicem, sic se habent operationes ipsae.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ANGELUS BEATUS PECCARE POSSIT

II Sent., dkt. vu. qu. i, art. i; I* Penf., qu. xiv, art. H.

Octavum sic proceditur. Videtur quod angelus beatus peccare possit. Beatitudo enim non tollit naturam, ut dictum est *.

Sed de ratione naturae creatae est quod possit deficere. Ergo angelus beatus potest peccare.

2. Praeterea, potestates rationales sunt ad opposita' ul Philosophus dicit *. Sed voluntas angeli keati non desinit esse rationalis. Ergo se habet ad bonum et malum.

3. Praeterea, ad libertatem arbitrii pertinet quod homo possit eligere bonum et malum. Sed

libertas arbitrii non minuitur in angelis beatis. Ergo possunt peccare.

Sed contra est quod Augustinus dicit. XI *super Gen. ad lilt.* *, quod illa natura quae peccare non potest in sanctis angelis est. Ergo sancti angeli peccare non possunt

Respondeo dicendum quod angeli beati peccare non possunt. Cuius ratio est. quia eorum beatitudo in hoc consistit, quod per essentiam Deum vident. Essentia autem Dei est ipsa essentia bonitatis». Unde hoc modo se habet angelus videns

?

Deum ad ipsum Deum sicut sc habet quicumque non videns Deum ad communem rationem boni. Impossibile est autem quod aliquis quidquam ? velit vel operetur, nisi attendens ad bonum; vel quod velit divertere a bono, inquantum huiusmodi. Angelus igitur beatus non potest velle vel agere, nisi attendens ad Deum. Sic autem volens vel agens non potest peccare. Unde angelus beatus nullo modo peccare potest.

An primum ergo dicendum quod bonum creatum, in sc consideratum Y. deficere potest. Sed ex conjunctione perfecta ad bonum increatum, qualis est coniunctio beatitudinis, adipiscitur quod peccare non possit, ratione iam 4 dicta.

* In corpore.

An secundum dicendum quod virtutes rationales se habent ad opposita in illis ad quae non ordinantur naturaliter: sed quantum ad ilia ad quae naturaliter ordinantur, non se habent ad opposita. Intellectus enim non potest non assentire principiis naturaliter notis: et similiter voluntas non potest non adhaerere bono inquantum est bonum, quia in bonum naturaliter ordinatur sicut

in suum obicctum. Voluntas igitur angeli sc habet ad opposita, quantum ad multa facienda vel non facienda. Sed quantum ad ipsum Deum, quem vident esse ipsam essentiam bonitatis, non se habent ad opposita; sed secundum ipsum ad omnia diriguntur, quodeumque oppositorum eligant. Quod sine peccato est.

At) tertium dicendum quod liberum arbitrium sic se habet ad eligendum ea quae sunt ad finem, sicut se habet intellectus ad conclusiones. Manifestum est autem quod ad virtutem intellectus pertinet, ut in diversas conclusiones procedere possit secundum principia data: sed quod in aliquam conclusionem procedat praetermittendo ordinem principiorum, hoc est ex defectu ipsius. Unde quod liberum arbitrium diversa eligere possit servato ordine tinis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis eius: sed quod eligat aliquid divertendo ab ordine finis, quod est peccare, hoc pertinet ad defectum libertatis. Unde maior libertas arbitrii est in angelis, qui peccare non possunt, quam in nobis, qui peccare possumus.

-) Deum. – Om. Vb.

È) quod aliquis quidquam. – quod aliqui quicumque ABDEFG
pC. quod aliqui quodeumque editkmew a b. – Pr<. velit vel operetur,

vo/cmi et operetur A. Mtau operetur B, velit et operetur COE.
y) comidcratum. – Om. ACDE,

Commentaria Cardinalis Coietani

JTVLVS durus est. – In corpore, respondet quaesito negative una conclusione: Angelus beatus non potest peccarc. – Et probatur sic. Angelus videt Deum per essentiam: ergo videt ipsam essentiam bonitatis: ergo non potest velle aut agere nisi attendens ad Deum: ergo non potest peccare.

Antecedens est per sc notum, cum prima consequentia. – Secunda vero declaratur sic. Videns ipsam bonitatis essentiam, sc habet ud illius appetitum, quemadmodum cuiusque voluntas ad beatitudinem scu bonum in communi. Sed impossibile est aliquem \cille, nisi attendens ad

bonum. quoniam nemo operatur respiciens ud malum. Ergo impossibile est quod videns ipsam bonitatis essentiam, velit nisi secundum illam. – Reliqua plana sunt.

II. Advene hic quod ratio similitudinis proportionalis inter videntem ipsam bonitatem, ct volentem bonum ut sic, fundatur super hoc, quod ipsa bonitatis essentia omne bonum et omnis boni ratio eminenter est. Et propterea, si appetitus nullus potest sic resilire a bono in communi, ut appetat aliquid non sub ratione boni; consequens est ut appetitus intuentis ipsam bonitatis essentiam. nihil appetere possit nisi secundum illius rationem.

ARTICULUS NONUS

UTRUM ANGELI BEATI IN BEATITUDINE POSSINT PROFICERE

! Sfttt.i dist. xi. pan. π, irt. i.

>> D NONUM SIC PROCEEDIT! R. Videtur quod angeli beati in beatitudinc proficere possint. Cantas enim est principium merendi. Sed in angelis est perlecta caritas. Ergo angeli beati possunt mereri. Crescente autem merito, et praemium beatitudinis crescit. Ergo angeli beati in beatitudinc proficere possunt.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *deDoctr. Christ.* *, fluod *Deus utitur nabis ad nostrain utilitatem, ei ad suam bonitatem.* Et similiter angelis, quibus utitur in ministeriis spiritualibus; cum sint *administratorii spiritus, in ministerium missi propter cos qui hacreditatem capiunt salutis*, ut dicitur *Heb.* i *. Non autem hoc esset ad eorum utilitatem, si per hoc non mererentur, nec in beatitudinc proficerent. Relinquitur ergo quod angeli beati et mereri, et in beatitudinc proficere possunt.

ut. e c. *XXII.

ver...m.

3. Praeterea, ad imperfectionem pertinet quod ille qui non est in summo, non possit proficere. Sed angeli non sunt in summo. Si ergo ad maius proficere non possunt, videtur quod in eis sit imperfectio ct defectus. Quod est inconveniens.

Sed contra est quod mereri et proficere pertinent ad statum viae. Sed angeli non sunt viatores, sed comprehensores. Ergo angeli beati non possunt mereri, nec in beatitudinc proficere.

Respondeo dicendum quod in unoquoque motu motoris intentio fertur in aliquid determinatum, ad quod mobile perducere intendit: intentio enim est de fine, cui repugnat infinitum. Manifestum est autem quod, eum creatura rationalis per suum virtutem consequi non possit suam 3 beatitudinem, quae in visione Dei consistit, ut ex superioribus * patet; indiget ut ad beatitudinem a Deo

iiMifi. – Ont. co.fect et ab.

n y

Qu. 1
qu-

D. F

bA?,
a. 9-

moveatur. Oportet igitur quod sit aliquid determinatum, ad quod quaelibet creatura rationalis dirigatur sicut in ultimum finem.

Et hoc quidem determinatum non potest esse, in divina visione, quantum ad ipsum quod videtur: quia summa veritas ab omnibus beatis secundum diversos gradus conspicitur. – Sed quantum ad modum visionis, praefigitur diversimode terminus ex intentione dirigentis in finem. Non enim possibile est quod, sicut rationalis creatura producit ad videndum summam essentiam, ita producat ad summum modum visionis, qui est comprehensio *: hic enim modus soli Deo competere potest. ut ex supra * dictis patet. Sed cum infinita efficacia requiratur ad Deum comprehendendum, creaturae vero efficacia in videndo non possit esse nisi finita; ab infinito autem finitum quodlibet infinitis gradibus distet; infinitismodis contingit creaturam rationalem intelligere Deum vel clarius vel minus clare. Et sicut beatitudo consistit in ipsa visione, ita gradus beatitudinis in certo modo visionis.

Sic igitur unaquaeque creatura rationalis a Deo perducitur ad finem beatitudinis. ut etiam ad determinatum gradum beatitudinis perducatur ex praedestinatione Dei. Unde, consecuto illo gradu, ad ditioem transire non potest N

Ad primum ergo dicendum quod mereri est eius quod movetur ad finem. Movetur autem ad finem creatura rationalis, non solum patiendo, sed etiam operando. Et si quidem finis ille subsit virtuti rationalis creaturae, operatio illa dicetur acquisitiva illius finis, sicut homo meditando acquirit scientiam: si vero finis non sit in potestate eius, sed ab alio expectetur operatio erit meritoria finis. Ei autem quod est in ultimo termino.

non convenit moveri, sed mutatum esse. Unde caritatis imperfectae, quae est viae, est mereri: caritatis autem perfectae non potest mereri, sed potius per praemio frui. Sicut et in habitibus acquisitis, operatio praecedens habitum est acquisitiva habitus: quae vero est ex habitu iam acquisito, est operatio iam perfecta cum delectatione. Et similiter actus caritatis perfectae non habet rationem meriti, sed magis est de perfectione praemii.

Ad secundum dicendum quod aliquid dicitur utile dupliciter. Uno modo, sicut quod est in via ad finem: et sic utile est meritum beatitudinis. Alio modo, sicut pars est utilis ad totum, ut paries ad domum. Et hoc modo ministeria angelorum sunt utilia angelis beatis, inquantum sunt quaedam pars beatitudinis ipsorum: diffundere enim perfectionem habitam in alia, hoc est de ratione perfecti inquantum est perfectum.

Ad tertium dicendum quod, licet angelus beatus non sit in summo gradu beatitudinis simpliciter, est tamen in ultimo quantum ad scipsum, secundum praedestinationem divinam.

Potest tamen augeri angelorum gaudium de salute eorum qui per ipsorum ministerium salvantur: secundum illud Luc. xv*: *Gaudium est angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente*. Sed hoc gaudium ad praemium accidentale pertinet: quod quidem augeri potest usque ad diem iudicii*. Unde quidam dicunt quod, quantum ad praemium accidentale, etiam mereri possunt. – Sed melius est ut dicatur quod nullo modo aliquis beatus mereri potest, nisi sit simul viator et comprehensor: ut Christus, qui solus fuit viator et comprehensor. Praedictum enim gaudium magis acquirunt ex virtute beatitudinis. quam illud mereantur.

P) infiniti». – multis Pak- EicJem pro vel clarius vel, ut clarius et. y) mereri, sed potius.- Om. E; potius om.ABCFG; praemio om. j.

l) angelorum. – eorum AtCDEF. – Pro ipsomm. ipsum CDEpAF. <) et camprchcnsor. – Om. CEGpF et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore respondet quaesito negative una conclusio: Angelus beatus non potest proficere in beatitudinem. – Et probat tam sic. Omne mobile movetur in aliquid determinatum et ultimum ex intentione motoris; sed angelus ad beatitudinem tendit ut mobile ab ipso Deo: ergo ex intentione divinae praedestinationis movetur ad aliquid determinatum et ultimum. Ergo ad certum gradum beatitudinis. Ergo non potest amplius proficere.

Maior propositio probatur ex eo, quod intentio est de fine, cui repugnat infinitum, ut patet in II *Metaphys.* * – Minor vero probatur ex eo, quod creatura rationalis non est sufficiens ut perducatur seipsam ad beatitudinem.

Consequentia vero subiuncta probatur, perlustrando modos quibus posset imaginari inveniri in beatitudinem determinatum et ultimum. Et sic, aut illud determinatum attenditur secundum determinationem obiecti: aut secundum determinationem graduaem ipsius beatitudinis. seu, quod idem est, secundum determinationem modi fruendi illo obiecto. –Etsi secundum determinationem gradus beatitudinis, tripliciter hoc credi posset: primo, quod ille gradus determinatus esset summus simpliciter; secundo, quod esset gradus quidam certus ex natura rei; tertio, quod determinatio talis gradus esset ex intentione dirigentis, statuentis dirigere et perducere ad talem gradum. ita quod non ad inferiorem neque ad superiorem. – Et sic. cum sint quatuor modi quibus credi posset inveniri determinationem et ul-

timittentem in motu ad beatitudinem, discurrendo per singulos. et tres primos excludendo, quartum concludit.

Ac per hoc consequentia probatur manifeste, sic. illud determinatum et ultimum id quod movetur angelus a Deo, non est obiectum; nec summus gradus habendi illud; nec aliquis certus gradus ex natura ipsius modi habendi tale obiectum. Ergo relinquitur quod sit certus gradus beatitudinis determinatus ex praedestinatione divina. – Prima pars huius assumpti probatur. Tum quia obiectum commune est omnibus beatis; illud autem determinatum proprium est cuilibet. Tum quia in beatitudinem sunt diversi gradus quibus obiectum communicatur diversis: obiectum autem ipsum in seipso non habet istam diversitatem graduum. – Secunda vero pars probatur: quia summa visio, cum sit comprehensio talis obiecti, incommunicabilis est creaturae, et soli Deo possibilis, cum requirat efficacium infinitam, ut patet ex qu. xn. – Tertia vero pars probatur ex hoc, quod inter visionem Dei et comprehensionem eius est infinita distantia; ac per hoc multi, immo infiniti gradus videndi Deum sunt medii, et consequenter modi videndi; et sic nullus est determinatus modus videndi magis hic quam ille, id quem debeat moveri creatura rationalis a Deo. Et declaratur distantia infinita ex hoc. quod inter quodlibet finitum et infinitum sunt infinita media. – Consequentia autem quarti modi relinquitur per se nota, ex sufficienti distinctionis factae.

Ultima autem consequentia principalis per se nota est; quia, assecuto termino, ulterius transire non potest.

II. Circa hunc rationem dubium occurrit; quoniam maior videtur falsa, ut manifeste putet in motu caeli, qui procul dubio posset a Deo perpetuari; quamvis non tencat

FtVJi *ft* vni' mUM ph»lo*oph's dicentes ipsum de facto fore perpetuum *. Erit ergo aliquod mobile, quod non movebitur ud aliquid determinatum et ultimum. – Nec probatio adductu sufficien- tcr ipsam probat: quoniam cum intentione finis certi, putu communicare bonitatem suam, vel assitnilari bonitati di- vinae, stat infinitas motionis; ut Averroes, XII *Metaphys.*, XXXVI commento *, dicit.

• *et comment,*

III. Ad hoc dupliciter responderi potest. Prono, quod duplex est motus. Quidam ordinatus ad consequendam aliquam perfectionem ipsius mobilis, vel alicuius nobilioris sc. Et tale mobile impossibile est moveri motu infinito: quoniam moveretur nd impossibile, scilicet ad consequen- dum id ad quod perveniri non potest; quin infinitus motus nunquam terminabitur. – Quidam vero est motus, non per se primo ordinatus ad consequendam aliquam perfectionem, sed magis ex consecuta, seu naturaliter habita aut commu- nicata perfectione emanans. Et talis motus potest esse infi- nitus. Nec propterca intentio motoris ad infinitum tendit sed ad aliquod determinatum extrinsecum nb infinito motu, non consequendum per motum, sed magis aut conservan- dum aut communicandum, ha quod omni motui com-

mune est, quod intentio motoris tendit ad aliquid certum et determinatum: quin fini, cuius est intentio, repugnat ratio infiniti, idest nunquam haberi posse, quod est de ratione infiniti. Sed differentia inter motus est in hoc, quod qui- dam ordinatur ad illum certum finem ut consequendum; quidam vero non, sed ut conservandum aut communi- candum.

Et quoniam in proposito sermo erat de motu consécu- tive ipsius finis intenti, quoniam quaestio est de motu ad bcatitudincm; idcirco maior s.Thomae, cum eius probatione, et solida stnt universaliter, et propositum infert. Non enim assumpsit omne mobile moveri *motu finito, sed ad certum finem*; quod universaliter verum est. Et si restringatur ad motum per se primo usscutivum, seu ordinatum ud con- sequendum, nulla erit instantia etiam apparenter, et habetur intentum. – Si vero simpliciter et absolute, nihil minus ha- betur intentum, applicando in subsumptis propositionibus proportionaliter illum certitudinem finis; puta, si motus re- quirat certum finem. aubinteUigitur quod *motus consecu- tivus requirit certum finem consequendum*» – Et sic patet responsio ad oblecta.

Secundo posset dici, quod s.Thomas non simpliciter, sed ut theologus, assumpsit illam maiorem: quoniam de facto omnis motus est ad aliquem finem consequendum; nani et caelum movetur ut impleatur numerus electorum. Sed prima responsio est solidior.

• Ct qu.
trod.
' Qa. ju

• S.TKI
Dit l«b.
C'p. «« !

QUAESTIO SEXAGESIMATERTIA
DE ANGELORUM MALITIA QUOAD CULPAM

IN NOVEM ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est quomodo angeli facti sunt mali *. Et primo, quantum ad malum culpae; secundo, quantum ad malum poenae. Circa primum quaeruntur novem.

Primo: utrum malum culpae in angelo esse possit.

Secundo: cuiusmodi peccata in eis esse possunt.

Tertio: quid appetendo angelus peccavit

Quarto: supposito quod aliqui peccato propriae voluntatis facti sunt mali, utrum aliqui naturaliter sint mali.

Quinto: supposito quod non, utrum aliquis eorum in primo instanti suae creationis potuerit esse malus per actum propriae voluntatis.

Sexto: supposito quod non, utrum aliqua mora fuerit inter creationem et lapsum.

Septimo: utrum supremus inter cadentes, fuerit simpliciter inter omnes angelos summus.

Octavo: utrum peccatum primi angeli || fuerit aliis aliqua causa peccandi.

Nono: utrum tot ceciderint, quot T remanserunt.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MALUM CULPAE POSSIT ESSE IN ANGELIS

Il SewL, diilL v, qu. t, art. i; diit. xxin, qu. i. art. t; (Il Cont. Gent., cap. cvm, Cix. cx; De Verlt., qu. XHV, an. 7; /K Malo, qu. xvt, an. 5; Opusc. XV, de Anteilt, cep. xix; in lok, ap.tr, lea. nu

primum sic prociditur. Videtur quod malum culpae in angelis esse non possit. Quia malum non potest esse nisi in potentia, ut dicitur his qUae sunt in potentia, ut dicitur in IX Metaphys. *: subiectum enim privationis est ens in potentia. Sed angeli, cum sint formae subsistentes, non habent esse in potentia. Ergo in eis non potest esse malum.

2. Praeterea, angeli sunt digniores quam corpora caelestia. Sed in corporibus caelestibus non potest esse malum, ut philosophi dicunt*. Ergo neque in angelis.

3. Praeterea, id quod est naturale, semper inest. Sed naturale est angelis quod moveantur motu dilectionis in Deum. Ergo hoc est ab eis removeri non potest. Sed diligendo Deum non peccant. Ergo angeli peccare non possunt.

4. Praeterea, appetitus non est nisi boni, vel apparentis boni. Sed in angelis non potest esse apparens bonum, quod non sit verum bonum: quia in eis vel omnino error esse non potest, vel saltem non potest praecedere culpam. Ergo angeli non possunt appetere nisi id quod est vere bonum. Sed nullus, appetendo id quod est vere bonum, peccat. Ergo angelus appetendo non peccat.

Sed contra est quod dicitur lob iv *: In angelis suis reperit pravitatem.

Respondeo dicendum quod tam angelus quam quaecumque creatura rationalis, si in sua sola natura consideretur, potest peccare *: et cuicumque creaturae hoc convenit ut peccare non possit,

hoc habet ex dono gratiae, non ex conditione naturae*. Cuius ratio est, quia peccare nihil est aliud quam declinare a rectitudine actus quam debet habere; sive accipiatur peccatum in naturalibus, sive in artificialibus, sive in moralibus. Solum autem ilium actum a rectitudine declinare non contingit, cuius regula est ipsa virtus agentis. Si enim manus artificis esset ipsa regula incisionis, nunquam posset artifex nisi recte lignum incidere: sed si rectitudo incisionis sit ab alia regula, contingit incisionem esse rectam et non rectam T. Divina autem voluntas sola est regula sui actus: quia non ad superiorem finem ordinatur. Omnis autem voluntas cuiuslibet creaturae rectitudinem in suo actu non habet, nisi secundum quod regulatur a voluntate divina, ad quam pertinet ultimus finis: sicut quaelibet voluntas inferioris debet regulari secundum voluntatem superioris, ut voluntas militis secundum voluntatem ducis exercitus. Sic igitur in sola voluntate divina peccatum esse non potest: in qualibet autem voluntate creaturae potest esse peccatum. secundum conditionem suae naturae *.

Ad primum ergo dicendum quod in angelis non est potentia ad esse naturale. Est tamen in eis potentia secundum intellectivam partem, ad hoc quod convertantur in hoc vel in illud. Et quantum ad hoc, potest in eis esse malum.

Ad secundum dicendum quod corpora caelestia non habent operationem nisi naturalem. Et ideo, sicut in natura eorum non potest esse corruptionis malum, ita nec in actione naturali co-

a) aliqui. – aliqui alii cd. a, <mi. codices.
ß) primi angeli. – tupremi xF, supremum ceteri.
γ) tot ceciderint, quot, – quot ceciderint tot ACEF, quot ceciderint D.

3) Mdtion. – culpae odd. PDCah et tu in tine argumenti P,
<) Auc. – Om. PIMfr.
● sua tola. – sola tua AF, sola DGub. tua P.
r) esse... rectam, – et rectam tt non rectam este codiez*.

rum potest esse malum inordinationis. Sed supra actionem naturalem in angelis est actio liberi arbitrii, secundum quam contingit in eis esse malum.

Ad tertium dicendum quod naturale est angelo quod convertatur motu dilectionis in Deum, secundum quod est principium naturalis esse. Sed quod convertatur in ipsum secundum quod est obiectum beatitudinis supernaturalis, hoc est ex amore gratuito *, a quo averti potuit peccando.

Ad quartum dicendum quod peccatum in actu liberi arbitrii contingit esse dupliciter. Uno modo, ex hoc quod aliquod malum eligitur: sicut homo peccat eligendo adulterium, quod secundum se est malum. Et tale peccatum semper procedit ex aliqua ignorantia * vel errore: alioquin id quod est malum, non eligeretur ut bonum ♦ Errat quidem adulter in particulari, eligens hanc delectationem inordinati actus quasi aliquod bonum ad nunc agendum, propter inclinationem

passionis aut habitus; etiam si in universali non erret, sed veram de hoc sententiam teneat. Hoc autem modo in angelo peccatum esse non potuit: quia nec in angelis sunt passiones, quibus ratio aut intellectus ligetur, ut ex supra * dictis patet; nec iturum primum peccatum habitus praecedere * potuit ad peccatum inclinans. – Alio modo contingit peccare per liberum arbitrium, eligendo aliquid quod secundum se est bonum, sed non cum ordine debitae mensurae aut regulae; ita quod delectus inducens peccatum sit solum ex parte electionis, quae non habet debitum ordinem. non ex parte rei electae; sicut si aliquis eligeret orare, non attendens ad ordinem ab Ecclesia institutum. Et huiusmodi peccatum non praeexigit ignorantiam, sed absentiam solum considerationis eorum quae considerari debent. Et hoc modo angelus peccavit, convertendo se per liberum arbitrium ad proprium bonum, absque ordine ad regulam divinae voluntatis.

·-) peccatum, – mortale add. P1A et ab.
• quidem. – enim A.

κ) praecedere. ~ procedere PCEFP A.
a) μοχ. – niti PA.

Commentaria Cardinalis Caietani

xLYiiG art.

IrvLis clarus est. *Malum* superius declaratum fuit *culpa*e contra *poenam*, quod tripliciter diilcrt, etc. In corpore una est conclusio responsivn affirmative: Omnis creatura rationalis, in solis naturalibus constituta, potest peccare. – Et probatur sic. Sola virtus operativa quae est sua regula operandi, non potest declinare n rectitudine actus: ergo sola voluntas divina non potest declinare α rectitudine actus voluntarii. Antecedens probatur ex ratione peccati in communi: quia scilicet nihil aliud est quum declinatio α rectitudine quam debet habere actus. Et declaratur, seu manifestatur hacc ratio in peccato naturae, anis, et moris. Et declaratur excmplaritcr in manu et regula incidendi, respectu actus incisionis. Consequentia vero, quoad exponentem primam, probatur: quia voluntas divina non habet superiorem, ac per hoc, est sibi ipsi lex. – Quoad secundam vero: quia quaelibet aha voluntas regulanda est secundum voluntatem divinam. Quod probatur: tum quia eius est proprium obiectum ultimus finis simpliciter; tum quia universaliter voluntas inferioris regulanda est voluntate superioris, ut patet in milite et duce, et universaliter in omnibus subordinates voluntariis agentibus. II. Circa antecedens dubitatiuncula occurrit: quoniam secunda exponens illius falsa videtur, scilicet: *Omnis virtus quae non est sua regula, potest declinare a rectitudine actus*. Stat enim quod non sit sua regula, et tamen habeat ipsam immobiliter congenitam, sicut homo risibilitateni; et sic non possit declinare nb actus rectitudine. III. Ad hoc breviter dicitur, quod eiusdem rationis est, et pro eodem in proposito reputatur, jvirtutem aliquam esse suam regulam, vel habere eam immobiliter congenitam. Quoniam hoc redit in idem: et tantum diilcrt in hoc, quod primo modo natura virtutis operativae esset sua regula formaliter vel identice; secundo vero modo, esset sua regula virtualiter. Unde nihil obest proposito, quocumque id modo accipiat. Constat enim nullam voluntatem, excepta divina, esse tantae perfectionis quod aut sit sua regula, aut quod habeat cum congenitam ex natura: quoniam hoc includit quod ex natura flueret immobilis amor omnis boni, tam naturalis quam supernaturalis, tam congeniti naturaliter quam per revelationem ostensi; quod implicat contradictionem manifeste, quamvis ex idiquo gratuito Dei dono immobilitatem talis amoris consequi possit.

IV. Ad evidentiam antecedentis *, scito quod fundatur *(Xβi®.i super hoc, quod actus rectus dicit duo, actum et rectitudinem. ac per hoc, principia eius sunt duo, scilicet potentia operativa, et regula. Et prapterca secundum conjunctionem potentiae cum regula, erit coniunctio actus cum rectitudine; ita quod, si coniunctio est inseparabilis, etiam netus necessario erit rectus; et si coniunctio illorum principiorum est separabilis, actus etiam poterit esse non rectus. Et similiter. si coniunctio est ex natura, actus naturaliter erit rectus; et si ex dono gratiae, actus stante dono erit rectus. et non ex vi naturae. Et proptcrca per se nota est illa propositu»; *operativa quae est sua regula, non potest naturaliter deficere a rectitudine actionis*, exponendo ly *est sua regula* ut diximus *.

V. Circa consequentiam * adverte duo. Primum est, quod non intendimus solam voluntatem divinam absolute, excludendo omnia alia agentia, esse regulam sui actus; sed *inter voluntates* sola ipsa est regula sui actus, ita quod dictio exclusiva non excludit omnem aliam vinutem operativam, sed tantum omnem aliam voluntatem. Quoniam naturaliter virtutes naturales declinare non possunt a rectitudine sui actus, suntque sibi ipsis agendi regulae.

Secundum est. quod non intendimus quod quaelibet alia voluntas possit deficere in quolibet suo actu voluntario (quoniam angelus in puris naturalibus, respectu obicctorum naturalium, non potest deficere): sed quod omnis alia voluntas potest in aliqua sua actione deficere. Hoc enim sufficit nd hoc quod possit peccare,

VI. Circa probationem illius exponentis, *Quaelibet alia voluntas non est sua regula, quia ordinatur ad ultimum finem, qui pertinet ad voluntatem divinam, et quia habet superiorem* ·, dubium occurrit. Quin si ista ratio est efficax, · cf. IHA. concludit quod omne agens secundum potest naturaliter deficere in sua actione, quoniam habet superius, et ordinatur ad finem ultimum simpliciter, etc.: quod tamen s. Thomas negat *.

VII. Ad hoc dicitur, quod ista ratio est efficax non in omni agente, sed voluntario; nec in omni operatione voluntaria, ut dictum est ·, sed aliqua; itu quod optime infert, *Ergo voluntas omnis secunda potest in aliqua operatione deficere*. Et ratio diversitatis est difformitas ordinis ad ultimum finem, et disparitns regularum operationis liberae et naturalis. Operatio namque naturalis ordinatur ad unum, mediante quo respicit Deum ut ultimum finem

Λ » m. 4.

3. I.

race.
>. i.

T
δ

a) possunt. – pntest PaE – sed... avaritia omittunt codices et editio a.
β) diabolus. – angelus PE
γ) servatur. – ordinatur PE

naturalis esse: et ideo ad regulandum cum suhkit ratio illius unius boni, quum, cum particulare bonum ponat, non inconvenit connaturalcm esse alicui creaturae. Operatio vero libera potest in omne bonum; ac per hoc, ordinatur ud ultimum finem in seipso, et prout est tinis naturalis et supernnaturalis. Et ideo ud regulandum eam exigitur ratio omnis boni ; quum constat non posse connaturalcm esse creaturae (quia sic ex vi naturae haberet omne bonum simpliciter), quamvis posset superaddi naturae ex gratia. Quia

ergo voluntas ordinatur in finem ultimum in seipso, ut supernatural» est, cuius ratio soli voluntati divinae est connatural!» (hoc enim important illa verba textus, *ad quam pertinet ultimus finis*), et quia sic habet superiorem; ideo ex hoc optime infertur, *Ergo non est sua regula, sed regulatur divina voluntate*.

Haec autem non conveniunt agentibus naturalibus ; nec voluntariis omnibus, respectu naturalium obicctorum. Quarc etc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN ANGELIS POSSIT ESSE TANTUM PECCATUM SUPERBIAE ET INVIDIAE

II *Sent.*, dirt, τ, qu. I, trt. 3; dirt. xxn, qu. i. art t; dirt. xun. art. t>; III *Cont. Gent.*, cap. rax;
/k *Main*, qu. xvi, art. a, «d 4.

Ergo secundum sic proceditur. Videtur quod in angelis non possit esse solum peccatum superbiae et invidiae. In quemcumque enim cadit delectatio alicuius peccati, potest cadere peccatum illud. Sed daemones delectantur etiam in obscenitatibus carnalium peccatorum, ut Augustinus dicit, II *dc Qj*, *Dei* ♦ Ergo ;n daemonibus etiam peccata carnalia possunt esse.

2. Praeterea, sicut superbia et invidia sunt peccata spiritualia, ita acedia et avaritia et ira. Sed spiritui conveniunt peccata spiritualia, sicut et cami peccata carnalia. Ergo non solum superbia et invidia in angelis esse possunt *, sed etiam acedia et avaritia.

3. Praeterea, secundum Gregorium, in *Moralibus* ex jnvjjia PoSita autem causa, ponitur effectus. Si ergo superbia et invidia in angelis esse possum, pari ratione et alia vitia in cis esse possunt.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XIV libro *dc Cii*. *Dei**, quod *diabolus P non esi fornicator aut ebriosus, neque aliquid huiusmodi: est tamen superbus et invidus*.

Respondeo dicendum quod peccatum aliquod in aliquo esse potest dupliciter: uno modo, secundum reatum; alio modo, secundum affectum. Secundum reatum quidem omnia peccata in daemonibus esse contingit: quia dum homines ad omnia peccata inducunt, omnium peccatorum reatum incurrunt. – Secundum affectum vero illa solum peccata in malis angelis esse possunt, ad quae contingit affici spiritualem naturam ♦ Spiritualem autem naturam affici non contingit ad bona quae sunt propria corpori, sed ad ea quae in rebus spiritualibus inveniri possunt: nihil enim afficitur nisi ad id quod suae naturae potest esse quodam modo conveniens. In spiritualibus autem bonis non potest esse peccatum dum aliquis avia ea afficitur, nisi per hoc quod in tali affectu superioris regula non servatur L Et hoc est peccatum superbiae, non subdi superiori in eo quo a debet. Unde peccatum primum angeli non potest esse aliud quam superbia.

Sed consequenter potuit in eis esse etiam invidia. Eiusdem enim rationis est quod allectus tendat in aliquid appetendum, et quod renitatur opposito. Invidus autem ex hoc de bono alterius dolet, inquantum bonum alterius aestimat sui boni impedimentum. Non autem bonum alterius poterat aestimari impedimentum boni affectati per angelum malum, nisi inquantum affectavit excellentiam singularem, quae quidem singularitas per alterius excellentiam cessat. Et ideo post peccatum superbiae consecutum est in angelo peccante malum invidiae, secundum quod de bono hominis doluit; et etiam de excellentia divina, secundum quod eo Deus contra voluntatem ipsius diaboli utitur in gloriam divinam.

Ad primum ergo dicendum quod daemones non delectantur in obscenitatibus carnalium peccatorum. quasi ipsi afficiantur ad delectationes carnales: sed hoc totum ex invidia procedit, quod in peccatis hominum quibuscumque delectantur, inquantum sunt impedimenta humani boni*.

Ad secundum dicendum quod avaritia, secundum quod est speciale peccatum, est immoderatus appetitus rerum temporalium quae veniunt in usum vitae humanae, quaecumque pecunia aestimari possunt: et ad ista non afficiuntur daemones, sicut nec ad delectationes carnales. Unde avaritia proprie sumpta in cis esse non potest. Sed si avaritia dicatur omnis immoderata cupiditas habendi quodeumque bonum creatum, sic avaritia continetur in superbia quae est in daemonibus. – Ira vero cum quadam passione est, sicut et concupiscentia. Unde ipsa in daemonibus esse non potest nisi metaphorice. – Acedia vero est quaedam tristitia, qua homo redditur tardus ad spirituales actus propter corporalem laborem; qui daemonibus non competit. – Et sic patet quod sola superbia et invidia sunt pure spiritualia peccata, quae daemonibus competere possunt: ita tamen quod invidia non sumatur pro passione, sed pro voluntate renitente bono ulterius.

Ad tertium dicendum quod sub invidia et superbia, prout in daemonibus ponuntur, comprehenduntur omnia peccata quae ab illis derivantur \

e) quo. – quod codices; in quo editiones aliquae.
e) Impediuruta. – impeditisa ABCFG. impedimentum E,
ζ) et. – Omittunt PBF4E – Pro ira Gab.
r.) derivantur. – sed prout sunt in hominibus addunt AD,

Tmxrs chinis est. – In corpore est unica distinctio bi-
membris; et tres conclusiones responsivae, prima iuxta
primum membrum, et nliuc iuxta secundum.

Distinctio est de modo essendi peccati in aliquo: du-
pliciter enim contingit, scilicet secundum *reatum*, nnt se-
cundum *affectum*. Et vocatur secundum affectum, idest
formaliter: secundum vero reatum, idest secundum obli-
gationem ad poenam illius peccati, quae obligatio est effe-
ctus maculae, quae est formaliter peccatum remanens. Et
quoniam nemo obligatur, seu reus est pro peccato cuius
non est causa, esse secundum reatum, ut distinguitur contra
esse secundum affectum, est esse in eo *causaliter*

Prima conclusio est; Omnia peccatu possunt esse in
angelis secundum reatum. – Secunda conclusio est: Secun-
dum effectum, in angelis» primum peccatum non potest eue
aliud quam superbia. – Tertia est: Secundum affectum, po-
tuit consequentur in angelis esse peccatum invidiae.

II. Prima conclusio probatur: quia possunt inducere
homines ad omnia peccatu.

Secunda vero sic, Primum peccatum fuit in affectione
deordinata ad bona spiritualia ergo fuit in non sublectione
superioris regulae: ergo non fuit nisi superbia. – Antecedens
probatur: quin angelus non potest affici nisi ad bona spi-
ritualia. Quod probatur: quia nihil afficitur nisi ad conve-
niens quodam modo naturae suae. – Prima vero consequen-
tia probatur: quin in affectione ad spiritualia non contingit
aliter peccare, nisi quia superioris regula non sen ator. – Se-
cunda autem consequentia probatur ex eo, quod non subdi
superiori, superbiae est.

Tenii conclusio probatur quoad duo singillatim: primo,
quoad posse; secundo, quoad modum quo fuit. Primum,
scilicet quod potuit consequenter ibi esse invidia, proba-
tur: quia eiusdem rationis est tendere in bonum, et reniti
opposito; quod est actu» invidiae, quia invidus dolet de
bono alterius, inquantum impeditivum proprii quod nmat.-
Secundum, scilicet quomodo invidit, manifestatur sic. An-
gelus malus affectavit excellentiam singularem: ergo doluit
de bono hominis, et de excellentia divina. Antecedens pro-
batur: quia non aliter potuisset habere ibi locum invidia.
Consequentia vero manifestatur ex eo, quod singularis ex-
cellentia cessat et ex excellentia communicabili homini, et
ex excellentia divina.

III. Circa rationem adductam pro secunda conclusione,
dubium occurrit ex duplici capite. Primo, ex eo quod hic
assumitur, scilicet quod immoderatus affectus nd spiritua-
lia non potest esse aliud peccatum nisi superbia.-Secundo,
ex ratione adducta ad probandum hoc, scilicet: Affectus nd
spiritualia non est malus nisi quia declinat a regula supe-
rioris. ergo est superbia.

Contra primum enim obstat, tum quia multa videntur
esse vitia habentia pro obiecto bonum spirituale.-Tum quin
appetitus immoderatus boni spiritualis delectabilis, ut sic,
ad luxuriam magis reduci videtur quam nd superbiam. Unde
Scotiis, in Secundo, dist. vi, qu. ult., ponit quod appetitus
quo angelus inordinate concupivit beatitudinem, ad luxu-
riam magis reducitur, quia est appetitus non excellentiae,
sed delectabilis. Cuius signum adducit, quod peccatum quo
inordinate delectatur quis in speculatione conclusionis geo-
metricae, ad luxuriam reducitur.

Contra secundum vero obstat, quin sic sequeretur quod
omnis inordinata affectio ad quodeumque bonum, esset
superbia: quoniam nulla affectio ad bonum quodeumque
habet rationem muli, nisi quia Dei regula non servatur in
tali affectu. Et sic et luxuria et avaritia essent superbiae
species.

IV. Circa secundam conclusionem occurrit dubium non
dissimulandum¹ quin videtur contrariari dictis in praece-
denti articulo, in responsione ad quartum, ubi dixit s. Tho-
mas quod peccatum angeli fuit ex pane electionis, et non
ex pane rei electae. Nunc vero dicitur quod est peccatum
superbiae. Si enim fuit peccatum superbiae, ergo degit non
subiici Deo: ergo peccavit ex parte rei electae. Et tenet

consequentia prima, ex differentia inter superbiam ei alia
peccata in hoc, quod aversio a divina regula in aliis pec-
catis invenitur ex consequenti, in superbia autem per se,
ex hoc ipso scilicet quod superbus non vult Deo et eius
regulis subiici; ut expresse dicit s. Thomas in Secunda Se-
cundae, qu. (XXII, art. 6 et 7. – Praeterea, hic dicitur quod
angelus appetiit excellentiam singularem. Ergo peccavit ex
parte rei electae.

V. Circa secundam conclusionem occurrit dubium se-
cundo. quid fuit illud bonum spirituale appetitum in primo
peccato angeli: an scilicet fuerit ipsernet ut amatus a se-
ipso puro amore amicitiae; en beatitudo ut desiderata sibi,
vel, quod idem est, ipsernet ut concupita est sibi beati-
tudo. Et est occasio dubitandi, quoniam apud s. Thomam
non invenitur aliter primum angeli peccatum, nisi per inor-
dinatum affectum sui ut beatificabitur². Apud Scotum vero,
loco allegato³, habetur quod ibi fuerunt duo peccata: pri-
mum superbiae, deordinans umorem amicitiae ergo seipsum;
secundum luxuriae, deordinans amorem concupiscentiae
quo sibi beatitudinem concupivit. Et eius ratio est, quia
inordinata concupiscentia necessario supponit inordinatam
amicitiam: quoniam quem tantum inordinate amo, illi in-
ordinate concupisco.

VI. Circa modum assignatum ultimae conclusionis⁴
dubium occurrit: quoniam falsum videtur quod non aliter
potuit esse invidia, nisi affectata excellentia singulari. Potest
enim invidus dolere de bono nhcriut non solum inquan-
tum impedit eius singularitatem, sed etiam inquantum im-
pedit quamcumque aliam conditionem affectati boni, puta
delectationem, liberum usum, et alia huiusmodi. Et si sic
est, videtur magnam pati calumniam processus s. Thomae.

VII. Ad primam dubitationem⁵ dicitur, quod non est
mens s. Thomae dicere simpliciter quod circa spiritualia
non contingit inordinate affici nisi superbe: cum constet
circa eadem posse esse vitium superbiae oppositum tan-
quam extremum alterum, et humilitati tanquam virtuti
mediae, quoniam opposita habent fieri circa idem. Sed
mens sua est quod *primo* circa affectum spiritualium non
peccatur nisi superbe. Quoniam cum proprium obiectum
superbiae sit excellens, non quomodocumque aut quali-
tercumque, sed *excellens mensuram a Deo praefixam*, ut
sic (ita quod in quacumque re excellentia mensurae ut a
Deo taxatur, est proprium obiectum superbiae); bona vero
spiritualia cum secundum se exccssivu esse non possint
(quoniam quanto maiora habentur, tanto meliora sunt, et
consequenter secundum se amari nimis non possunt); con-
sequens est ut ex hoc primo habeant rationem vitiosi ap-
petibilis. ex quo primo habent rationem excedentis et
incommensurati alicui; hoc autem constat esse divinam
dispensationem et regulam. Et propterea affectus primus
inordinatus nd spiritualia, superbia rationabiliter est, ten-
dens in id unde primo habent spiritualia rationem vitiosi
appetibilis. – Notantur autem utitur s. Thomas vocabulo
affectionis, insinuans per hoc quod primum peccatum
oportuit esse netum volitionis, qui fertur in bonum ut sic;
et non netum nolitionis, qui respuit malum ut sic.

VIII. Unde ad primam obicctionem in oppositum di-
citur quod, quamvis in affectu spiritualium possint esse
plura vitia, primum tamen oportet esse superbiam. Vitium
enim sibi oppositum, cum tendat in vilius ipso appetente,
aut in angelis respectu spiritualium omnino locum non
habet, nnt primum locum habere non potuit: quoniam
longe similis est naturae tam excellenti appetere aliquid
supra se quam infra, cum etiam omnibus inditum natura-
liter videatur ad magna tendere. Vitia autem cetera circa
spiritualia, aut consistunt circa *nolle*, et sic non potuerunt
esse prima, ut odium et invidia, et huiusmodi: aut oriun-
tur ex affectu superbiae, ut inanis gloria, et consequenter
non possunt esse prima.

IX. Nec obstat appetitus ad delectabile ut sic, quem obiicit
Scotiis. Tum quia, sicut delectabile non potest esse primum
appetitum, sed appetitus delectabilis sequitur naturaliter op-

¹ a. «t. w.,
· Cf. m. 10.

² <XD«a.a.ta.

· Ctua·®·

petitum convenienti», sicut ipsa delectatio est quies in bono convenienti coniuncto; ita prima deformitas in appetitu alicuius obiecti, non est deordinatio appetitus delectabilis, sed illius boni ad quod consequitur ratio delectabilis.

Tum quia inordinata affectio ad delectabile, nullum speciale vitium constituit, sed spectat ad eadem vitio quae respiciunt illa bono delectabilia. Ita quod inordinata affectio ad delectari in cibo, in potu, in vcnrcis, in honoribus, in potestate, in divitiis, in scientia, ct in aliis, non spectant nd unum vitium, nec quaelibet carum constituit seorsum aliquam speciem vitii : sed singulae ad illas vitii species pertinent, quae obiccta, puta potestatem, scientiam, potum, cibum, etc., inordinate respiciunt. Quemadmodum, per oppositum, ordinate delectari in aliquo bono non constituit unam nui plurcs virtutes, sed est conditio sequens singulas: iustus enim ordinate delectatur in bono ud alterum, temperans vero in bono sensibili moderato, et sic de aliis. Unde ponere luxuriam vclut vilium generale ad delectabile ut sic, voluntarium videtur. – Et quod dicitur de inordinata conclusionis geometricae delectatione. respondetur quod spectat ad illud vitium ad quod spectat ratio boni apprehensi fundantis delectabile, quidquid sit illud: non enim contingit aliter delectari.

Tum quia ipsemet Scotus fatetur ’ quod, si excellentia appetitur, oppetitus talis delectabilis ad superbiam, non ad luxuriam spectat. Ex hoc enim habeo duo. Primo, id quod nunc dictum est, scilicet quod inordinata affectio alicuius delectabilis spectat ad idem vitium ad quod pertinet inordinata alfcctio sui fundamenti; sicut inordinata allectio ad delectari in excellentia, spectat ad inordinatum appetitum excellentiae, quia ad superbiam. – Secundo, quod appetitus beatitudinis non fuit luxuria, sed superbia: quia fuit appetitus inordinatus excellentiae propriae. Quoniam bcatitudo csl siaiux *bonorum aggregatione perfectui*: et sic, appetendo beatitudinem, appetiit primo excellentium, in qua plurimum consistere credimus beatitudinem. Et praeterea nulla maior excellentia ipsa felicitate est, quae omnis appetibilis excellentiam summumque gradum in ratione sua claudit: alias bcatitudo ultimi finii rationem non haberet. χ, Ad id vero qUOd obiicitur ex alio capite*, dicitur quod bonum aliquod appeti, non senatu superioris regula, dupliciter contingit: scilicet per se, idest quod per »e despici-mur superioris regula; alio modo, ex consequenti, seu per accidens. Et primo modo, infertur superbia, cuius proprius actus est contemptus superioris: secundo modo, commune est ceteris vitiis digredi a divina regula.

XI. Ad primum contra secundam conclusionem*, dicitur quod procul dubio aspernari superiorem per se convenit superbiae, ct ceteris ex consequenti. Sed quia tale *per se* contingit dupliciter, ideo, universaliter loquendo, tribus modis fit superioris regulae contemptus. Primo, *objective et modalitcr simul*. Et in hoc consistit supremus gradus superbiae, quo eligitur non subiici Deo et ut res electa, ct ut modus ipsius electionis: namque ipsamet electio non regulatur divina tunc regula. – Secundo fit *modalitcr et ex consequenti*. Et in hoc consistit aversio ceterorum peccatorum mortalium: quoniam dum tendunt ad sua obiccta, comitatur aversio a divina regula. – Tertio fit *modalitcr et per se*. Et in hoc consistit ratio superbiae, dum ad secundum se bona tendit superbe. Ex eo namque quod talis appetitus est ad bonum, sequitur quod ex obiccto non redundet deformitas in actu, ac per hoc non comitatur aversio: ct ex eodem patet quod aversio tunc non concurrit obicctivc tanquam res electa. Ex eo vero quod in bona superbe tendit, sequitur quod ibi interveniat non subicctio divinae regulae ut modus ipsius appetitionis; ct quod voluntarie ibi interveniat talis modus, alioquin peccatum non esset. Et si his adiungas quod non ex passione aut ignorantia aut infirmitate hic advenit modus, restat ut per se inveniatur non

subicctio ista : et sic aversio est per se volita, non ut obiectum volitionis, sed ut modus eiusdem. Et hoc modo fuit peccatum nngdi superbia. – Nec requiritur ad per se valitum ut privativum modum electionis, quod sit cognitum actu, quoniam haec est conditio voluntarii obicctivc: sed sufficit quod potuerit cognoscere ct vitare illud, si voluisset, ct voluntarie non utatur eius opposito, scilicet regulo.

Cum ergo dicit s. Thomas quod superbia est aversio per se. ex hoc quod non vult Deo ct cius regulae subiici, intlligcndum est *objective rei modalitcr*. Sufficit enim ad peccatum superbiae, quod non per aliud, sed mere voluntarie aspemetur quis divinam regulam ut modum suae electionis, idest pure voluntarie eligat non utens divina regula: ct nd hoc sufficit in intellectu incomidcratio regulae. Et quoniam haec omnia concurrunt in peccato angeli, ut ex dictis putet, ideo optime dictum est quod peccatum fuit superbia.

Ad secundum dicitur inferius in articulo sequenti ♦. ‘c^'.^@raw’.

XII. Ad secundum dubium· dicitur quod, cum amare sit ’ T’ velle bonum alicui, non video quomodo possit esse amor amicitiae, sive nd *c sive nd alterum, purus, idest absque aliquo concupiscentia : amicum enim amare, est velle cum habere ad minus ea quae habet; et similiter amare seipsum, eut sibi velle seipsum nd minus. Unde superius ·, cum Au- ’ Q*-'-1' ·*·>·. ctor quaesivit quomodo angelus umet «e, pro tanto dixit amare se naturaliter vel elective, pro quanto aliquid bonum sibi naturaliter vel elective vult. Et propterca od quaesitum dicendum est, quod quaestio supponit falsum, quod angelus amet se pura amicitia: talis enim amor non videtur possibilis.

Et rursus, si admitteretur, oporteret monstrare quomodo absque digressione ad concupiscentiam aliquam, peccatum esset. Ex pane namque obiecti, peccatum non est: ex parte vero modi amandi, peccatum non video nisi quia nimis se amaret. Quod ad hoc reducitur, quod aliquid sibi vult quod ei non convenit, quod est concupiscere; puta quod tantum se amet, ut non curet de divina bcatitudinc; hoc enim est velle sibi sufficientiam ad beatitudinem.

Unde distingui potest (non curando de veritate membrorum in rerum natura), quod amor amicitiae nd seipsum dupliciter contingit. Uno modo, in sua puritate: et sic non fuit primum peccatum angeli. Alio modo, ut ratio est concupiscendi sibi aliquid: et hoc modo primum peccatum angeli fuit ex nimio amore sui; sed ille nimius amor ex hoc primo habuit rationem cxcssivi, quod fuit ratio concupiscendi sibi beatitudinem supra se.

Et per hoc patet responsio ad fundamentum Scoti, distinguendo quod inordinatam concupiscentiam provenire ex inordinata amicitia contingit dupliciter. Primo, quod iLi amicitia in se absolute sit mala, et ex cius malitia fiat mala concupiscentia. Et hoc modo non contingit in proposito. – Alio modo, quod simul ct una numero inordinatione utrumque deformatur, sed unum sit ratio alterius: nec prius natura unum sit deforme quam alterum, sed sit quasi prius origine formali tantum : ita quod amicitia non ut prior in se, sed ut ratio concupiscendi, sit primo nuda ct inordinata, quia scilicet est inordinata ratio concupiscendi. Et sic accidit in peccato angeli. Ac per hoc, primum cius peccatum fuit amor unus ct idem numero concupiscentiae ct amicitiae; si tamen amor dici debet oppetitus nrdui.

XIII. Ad tertiam dubitationem · breviter dicitur, quod · a. aura. τι.

ratio s. Thomae non affert solam singularitatem pro ratione invidiae; sed lotum coniunctum, scilicet *excellentiam singulararem*. Et propterca ex utroque eorum potest sumi ratio invidiae. Unde ct ipse dolorem de excellentia humana, intulit ex singularitate: dolorem vero de excellentia divina, intulit potius ex excellentia appetita; cius enim proprium est dolere de potestate deprimentis. – Et per hoc patet responsio nd obiecta.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DIABOLUS APPETIERIT ESSE UT DEUS

II* II*, qu. (XXII, art. 3; II *Sent.*, di*t. v, qu. 1. art. 2; di.-f. xxu, qu. 1, an. 2; II *Cont. Gent.*, cap. <nx;
IA? *Mato*, qu. avi, art. 3.

Id tertium sic proceditur. Videtur quod diabolus non appetierit esse ut Deus. Illud enim quod non cadit in apprehensione, non cadit in appetitu: cum bonum apprehensum moveat appetitum vel sensibilem, vel rationalem, vel intellectualem « (in solo enim huiusmodi appetitu contingit esse peccatum). Sed creaturam aliquam esse aequalem Deo, non cadit in apprehensione: implicat enim contradictionem, quia necesse est finitum esse infinitum, si aequatur infinito. Ergo angelus non potuit appetere esse ut Deus.

3 2. Praeterea, illud quod est finis naturae, absque peccato appeti potest. Sed assimilari Deo est finis in quem tendit naturaliter quaelibet creatura. Si ergo angelus appetiit esse ut Deus, non per aequalitatem, sed per similitudinem, videtur quod in hoc non peccaverit.

3. Praeterea, angelus in maiori plenitudine sapientiae conditus est quam homo. Sed nullus homo, nisi omnino amens, eligit esse aequalis angelo, nedum Deo: quia electio non est nisi possibile, de quibus est consilium. Ergo multo minus peccavit angelus appetendo esse ut Deus.

• Ver», η, M.

Sed contra est quod dicitur Isaiae xiv* ex persona diaboli: *Ascendam in caelum, et ero similis Altissimo*. – Et Augustinus dicit in libro *de Quaestionibus Vet. Test.* quod elatione inflatus, *noluit dici 7 Deus*.

• DeQuaest.Vet.
cf.VoT.7Vrt.,qu.
exui. - Ilabetur
inter luppciit.
Au^uukt.
T

T

3

1

5

Respondeo dicendum quod angelus, absque omni dubio, peccavit appetendo esse ut Deus. Sed hoc potest intelligi dupliciter: uno modo, per aequiparantiam; alio modo, per similitudinem. Primo quidem modo, non potuit appetere esse ut Deus: quia scivit hoc esse impossibile, naturali cognitione; nec primum actum peccandi in ipso praecessit vel habitus vel passio ligans cognoscitivam ipsius virtutem, ut in particulari deficiens eligeret impossibile, sicut in nobis interdum accidit. – Et tamen, 4 dato quod esset possibile, hoc esset contra naturale desiderium. Inest 1 enim unicuique naturale desiderium ad conservandum suum esse: quod non conservaretur, si transmutaretur in alteram: naturam. Unde nulla res quae est in inferiori gradu naturae, potest appetere superioris naturae gradum, sicut asinus non appetit esse equus: quia si transferretur in gradum superioris naturae, iam ipsum non esset. Sed in hoc

imaginatio decipitur: quia enim homo appetit esse in altiori gradu quantum ad aliqua accidentalialia, quae possunt crescere absque corruptione subiecti, aestimatur quod possit appetere altiozem gradum naturae, in quem pervenire non posset nisi esse desineret. Manifestum est autem quod Deus excedit angelum, non secundum aliqua accidentalialia, sed secundum gradum naturae: et etiam unus angelus alium. Unde impossibile est quod angelus inferior appetat esse aequalis superiori; nedum quod appetat esse aequalis Deo.

3]

Appetere autem esse ut Deus per similitudinem, contingit dupliciter. Uno modo, quantum ad id in quo aliquid natum est Deo assimilari. Et sic, si aliquis quantum ad hoc appetat esse Deo similis, non peccat, dummodo similitudinem Dei debito ordine appetat adipisci, ut scilicet eam a Deo habeat. Peccaret vero si quis etiam appeteret secundum iustitiam esse similis Deo, quasi propria virtute, et non ex virtute Dei. – Alio vero modo potest aliquis appetere similis esse Deo, quantum ad hoc in quo non natus est assimilari; sicut si quis appeteret creare caelum et terram, quod est proprium Dei; in quo appetitu esset peccatum. Et hoc modo diabolus appetiit esse ut Deus. Non ut ei assimilaretur quantum ad hoc quod est nulli subesse simpliciter: quia sic etiam 1 suum non esse appeteret, cum nulla creatura esse possit nisi per hoc quod sub Deo esse participat. Sed in hoc appetiit * esse similis Deo, quia appetiit ut finem ultimum beatitudinis id ad quod virtute suae naturae poterat pervenire, avertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quae est ex gratia Dei. – Vel si appetiit ut ultimum finem illam Dei similitudinem quae datur ex gratia, voluit hoc habere per virtutem suae naturae, non ex divino auxilio secundum Dei dispositionem. Et hoc consonat dictis Anselmi, qui dicit * quod appetiit illud id quod pervenisset si stetisset. Et haec duo quodammodo in idem redeunt: quia secundum utrumque appetiit finalem beatitudinem per suam virtutem habere, quod est proprium Dei.

1

1

1

Quia vero quod est per se, est principium et causa eius quod est per aliud, ex hoc etiam consecutum est quod appetiit aliquem principatum super alia habere. In quo etiam perverse voluit Deo assimilari.

Et per hoc patet responsio ad omnia 1 obiecta.

λ

α) r:il intellectualem. – Om. ABCDE.

β) quaelibet. – omnis ABCDE.

γ) dici. – esse ABE, dici esse C.

δ) tamen. – ideo PBCDEFGuS.

ε) Inest. – Est P.

ζ) alteram. – altiozem codices.

τ.) quod. – quod unus P.

θ) Erccaret vero si quis etiam... virtute Dei. – 17 quii aMlrn... virtute Dei, peccaret Vab; pro virtute Dei, voluntate Dei It.

ι) etiam. – Om. Pa\$.

** appetiit. – indebite addunt ABDFG; appetiit esse similis Deo om. E.

λ) omnia. – 4/1'4 D, om. ABG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore tria principaliter facit; primo, proponit conclusionem responsivam quaesito in communi affirmative; secundo, in speciali ostendit quod fuit primum peccatum angeli; tertio, ostendit hoc idem in secundario eius peccato *.

Quoad *primum*, conclusio est: Angelus peccavit appetendo esse ut Deus.

11. Quoad *secundum*, quatuor principaliter dicit, tractans tria membra resultantia ex distinctione et subdistinctione huius appetibilis, scilicet *esse ut Deus*. Distinguitur enim in modum aequalitatis, et assimilationis. Et hic subdistinguitur penes assimilationem in eo quo nutum est aliquid dissimilari, et penes assimilationem eius in quo non potest aliquid assimilari; id est penes communicabile, et incommunicabile illi creaturae. Et sic restant tria membra discutienda.

Et primo, iuxta primum quidem ponit conclusionem negativam: Angelus non appetiit esse ut Deus per aequalitatem. – Et probat eam dupliciter. Primo, sic. Impossibile naturaliter cognitum, non eligitur ab appetente cuius virtus cognoscitiva nullo habitu aut passione impeditur: sed esse ut Deus per aequalitatem, respectu primae electionis angelicae, est huiusmodi: ergo. Patet minor: quin primum peccatum non praecessit aliqua talis passio. – Secundo, sic. Unicuique inest naturale desiderium ad conservandum suum esse: ergo contra naturale desiderium cuiusque est appetere gradum ditioris naturae: ergo impossibile est quod angelus inferior appetat esse aequalis Deo, nul etiam angelo superiori. – Prima consequentia probatur, primo, ex eo quod esse in gradu naturae superioris, habet necessario annexum non esse subiecti appetentis. Deinde excluditur obiectio, qua quis posset dubitare de hoc, ex appetitu quem experimur in nobis ut habendas conditiones aliarum naturarum: et consistit exclusio in hoc, quod appetitus iste est ad conditiones accidentales, quas nobis volumus [salvis substantiis, et non ad substantiales; quamvis imaginatio, non discernens inter haec, quandoque fallatur.

Secundo, tractat membra subdistinctionis in communi, ostendens quomodo in eis accidit peccatum. In altero quidem, quod est secundum totius distinctionis membrum, ex parte modi; in altero vero, ex parte obiecti appetiti.

Tertio, in speciali iuxta haec membra respondet quaesito una conclusione disiunctiva: Angelus peccavit appetendo esse ut Deus, quoad hoc quod est quiescere in naturali sibi fine; vel quoad hoc quod est habere beatitudinem illam supernaturali virtute propria. – Et declaratur primam partem pertinere ad tertium membrum, distinguendo propria Dei duo: scilicet *nulli subesse simpliciter*, et excludendo hoc ab appetitu angeli, quia implicat non esse appetentis; et *nulli supernaturali subesse fini*, et hoc appetiit. – Secunda vero pars Angelici auctoritate firmatur.

Quarto, reducit partes ambas ad tertium membrum (quia secunda pars videbatur magis pertinere ad secundum).

111. Tertia principaliter, quoad secundarium peccatum angeli. Angelus secundario peccavit appetendo assimilari Deo in principatu super alia. – Quia id quod est per se, prius et causa est eius quod est per aliud.

1y. Circa primum conclusionem et dubium occurrit dupliciter: primo, circa primam rationem; deinde circa secundam. Scotus enim, in Secundo, dist. vi, qu. 1. multipliciter probare nititur quod voluntas perfectu potest esse respectu impossibilem. Tum quia odio habens Deum, vult ipsum non esse, ex II *Rhetoric*. * – Tum quia voluntas potest *uti fruendis, et frui utendis*, apud Augustinum, libro *De opibus trium Quaesiti*.*; ac per hoc, potest frui se; ac per hoc, velle sibi summum bonum. Et tenet ista ultima sequela: quia eiusdem rationis est velle sibi frui passive, et summam bonitatem; quoniam sola summa bonitate fruendum est. – Tum quia voluntas secundum utrumque actum amandi, scilicet amore amicitiae et concupiscentiae, habet totum ens pro obiecto.

Propterea, solvens rationem s. Thomae, distinguit quod

electionis nomine duo possumus intelligere: scilicet vel actum voluntatis efficacem, id est consequentem conclusionem consilii; et talis non potest esse impossibilem: vel actum voluntatis consequentem plenam apprehensionem obiecti; et talis potest esse impossibilem.

V. Secundum dubium est contra secundam rationem, ab eodem ibidem motum, eo quod ratio illa dupliciter deficit. Primo, quia voluntas potest velle antecedens absque volitionis consequentis; quemadmodum etiam intellectus potest intelligere unum sine alio. – Secundo deficit, quia secus est de voluntate ordinata, et secus de inordinata: haec enim potest acceptare antecedens absque consequenti intrinseco vel extrinseco, quamvis illa non possit.

Videtur quoque mihi alium pati defectum. Nam ratio supponit id quod est contra desiderium naturale, non posse appeti, cum tamen constet hoc non esse verum, nisi loquendo de per se appetibili. Contingit enim per accidens velle contra naturale desiderium, ut patet in interficientibus sc.

VI. Ad evidentiam horum, sciendum est primo quod, cum obiectum voluntatis sit bonum cognitum, et boni ratio absque existera aut inexistere nec esse nec intelligi possit, oportet ut volibile duas habent conditiones: prima est ordo ad existera aut inexistere, scilicet quod sit aut insit actu vel potentia; secunda est apprehensio eius, vera vel falsa (quoniam *nihil differt esse aut apparere bonum*, ut dicitur in II *Physic*.*). Et ex hoc manifeste sequitur quod secundum primam operationem intellectus puram nunquam praesentatur appetibile: quoniam illa non intelligit rem in ordine ad esse. Sequitur etiam quod volibile, ut sic, complexum quoddam sonat non abstrahens a possibili et impossibilem. – Quod autem boni ratio ab existera non abstrahat, patet tum ex eo quod nullus appetit sapientiam aut iustitiam absolute, sed eam esse aut incase sibi vel alteri. Tum ex eo quod omnis amor, ad est amicitiae, tendit ad rem amatam, quia est: si concupiscentiae, ut sit simpliciter vel secundum quid. Tum ex eo quod in mathematicis non invenitur bonum, quia abstrahunt a causis conferentibus esse.

Sciendum est secundo, quod tam impossibile quam appetibile aliquid dicitur dupliciter: scilicet *per se*, et *per accidens*. Impossibile per se vocatur, non quod hic aut nunc, aut propter talem hypothesim, est impossibile; sed simpliciter est impossibile. Per accidens vero, quod redditum est impossibile ex aliqua suppositione. – Appetibile autem per se et per accidens quid dicatur, manifestum est.

VII. His stantibus, dico tria. Primo, quod impossibile per se non est per se appetibile. Secundo, quod impossibile per se potest appeti per accidens. Tertio, quod impossibile per accidens potest appeti per se. – Et ab hoc tertio inchoando, declaratur ex continua in nobis experientia. Quilibet enim, seclusa fide de omnipotentia Dei et resurrectione mortuorum et immortalitate animae, mortuo filio, desiderat eius vitam, et totaliter perditum ac abscisso membro, desiderat corporis integritatem, et alia huiusmodi. quae supponuntur impossibilia (per accidens tamen, quoniam hic aut nunc reddita sunt haec impossibilia); quemadmodum desiderans aliquod peccatum non fuisse.

Secundum vero ex Dei odio manifestatur. Odientes enim eum non solum volunt hoc impossibile per accidens, scilicet ipsum ut punitorem non esse, sed volunt hoc impossibile per se, scilicet ipsum qui punit non esse. Sed hoc appetunt per accidens, pro quanto illius non esse apprehenditur coniunctum alieni appetibili apparenti, et convenienti odientibus eum.

(Primum nutem est per se notum: quoniam impossibile per se, secundum seipsum, nec habet rationem entis nec non entis, quia implicat contradictoria; et consequenter non potest sub propria ratione appeti, – Et sic, cum hoc quod est magis esse aequalem Deo, sit impossibile per se, non potest esse per se appetibile. Et si his adiungas quod hoc est naturaliter cognitum et evidens angelo, in quo

M« Λ.»*
p. v».

* Op. m, 3.5.

passio locum habere non potuit; consequens est quod non potuit hoc appetere.

VIII. Et ex dictis patet responsio ad obicctu primi dubii . Nam prima obicctio, de odio Dei, nihil aliud concludit nisi quod per accidens appetunt odientes Deum illum non esse: quod non est inconueniens. – Secunda quoque aut nihil infert; aut idem, scilicet quod per accidens appetitur impossibile. *Nihil* quidem, quia ex frui se, non sequitur nisi velle se esse summum bonum *sibi*, et non summum bonum simpliciter, *hiem* autem, quoniam, putet, se esse sibi summum bonum non nisi consequenter et per accidens appeteretur. – Tertia obicctio et assumit falsum: quia umicitia non est ad inanimata, ut dicitur VIII *Ethic*. * Et supponit falsum: scilicet quod ens incomplexum, ut sic, sit concupiscibile. Et subsumit falsum: scilicet quod hoc. scilicet creaturum esse aequalem Deo, sit ens quoddam; cum implicet contradictoria, et consequenter nec ens nec non ens.

Solutionem autem Scoti non oportet aliter infringere: quia ex dictis patet quod distinctio illa locum habet respectu impossibilium per accidens tantum, loquendo de appetitu per se.

IX. Ad obiectioncs autem Scoti contra secundum dubium *, breviter dicitur quod nec voluntas ordinata, nec deordinata, potest velle antecedens et non consequens, si necessaria sequela est cognita. Et loquor de velle sive principaliter sive ex consequenti, per se vel per accidens. Alioquin quilibet excusaretur u peccato, dum vellet antecedens, scilicet bonum delectabile, et non consequens, scilicet deformitatem annexam. Unde implicat quod aliquis velit episcopatum, et sciat ipsi necessario annexum sacerdotium, et saltem ex consequenti non velle illud.

Ad ultimam autem obiectionem * dicitur, quod ratio s. Thomae non supponit illud; sed supponit quod sermo iit de primo peccato angeli, quod nec ignorantia nec passione potest excusari, et ad obiectum ad quod natura appetentis incentivum praebebat, oportuit terminari. Constat enim quod natura, seclulis ignorantia et passionibus, non impellit, etiam per accidens, ad eius per se primo oppositum, scilicet non esse eius.

X. Circa conclusionem responsivam affirmative *, dubium duplex occurrit. Primo, quia expresse hic dicitur quod angelus primo peccavit appetendo beatitudinem finalem ex propria virtute. Sed hoc est quoddam malum secundum se, respectu angeli. Ergo peccavit ex parte rei electae, et appetiit non solum male, sed malum: cuius oppositum in articulo primo fuit dictum.^-Probatur minor. Quia si loquimur de beatitudinc supernatural!, constat quod illa ex virtute creata habenda, est appetibile malum. Et si loquimur de beatitudinc naturali, constat quod, quamvis quiescere tinaliter in illa non sit malum respectu naturae creatae in puris naturalibus (immo est eius optimum; nec posset ulteriorem appetere, quia nullius alterius notitiam haberet); est tamen in se malum respectu naturae cui revelatione et gratia ostensus est ulterior finis, cui declaratum est a Conditore quod ordinata est ad hunc ulteriorem finem, etc.

Secundo dubitatur, quia ex conclusione s. Thomae habetur oppositum praemissarum. Quoniam ex hoc habetur quod angelus appetiit impossibile: quoniam habere finalem beatitudinem ex propria virtute, est quoddam impossibile, et non solum malum. – Et de beatitudinc quidem supernaturali, patet ex dictis in qu. xn *. De beatitudinc vero naturali, patet ex immutabilitate ordinis divinae sapientiae: quia statuisset se manifestaverat angelos et omnem intellectualem naturam in finem supcrnaturalcm unquam ultimum ordinasse, et non in naturalem.

XI. Ad primum horum dicitur, quod obiectum appetitus angelici, cum peccavit, fuit secundum se bonum, et non malum: sed modus tendendi in illud fuit malus, quia electio illa divinae regulae ordine destituta fuit. Cum autem dicitur quod appetiit finalem beatitudinem virtute propria,

interpretandum est quod beatitudo sit res appetita'; et vis naturae sit modus oppetendi, non autem conditio aliqua rei appetitae. Quia ex illo modo negativo, immo privativo, scilicet destitutione regulae divinae, quo deformatu est electio angeli, sequitur iste modus, scilicet quod naturaliter voluit habere. Ex hoc enim quod voluit, et non supernaturalitcr, ergo naturaliter. Unde si appetiit beatitudinem supcrnaturalcm, quia appetiit illam, et non secundum ordinem divinae misericordiae, ergo convincitur quod appetiit illam ex virtute naturae. Et si appetiit beatitudinem naturalem ut ultimam simpliciter, fuit hoc modo: quia appetiit beatitudinem ut rem appetitam; et quia non ordinavit illam in beatitudinem supcrnaturalcm. convincitur appetiisse ut ultimam, et consequenter finalem beatitudinem ex virtute naturae; quin habet eam ex vi naturae. Omnis ergo conditio maliticans talem appetitionem, ex parte modi appetendi, non obiccti appetiti, se tenet formalitcr. Quamvis ex consequenti, et implicite, ex modo redundet in obiectum: propter quum redundantiam utuntur doctores tali modo loquendi ex parte obiccti. Ista enim redundantia nihil officit proposito: quia et consequens est, non praeueniens; et quia implicite inventae sunt ibi istac conditiones positivae, et non explicite; et quia ex parte illius primi modi, qui primo constituit rationem peccati, oriuntur, et non ex parte obiccti illius.

Et per hoc responsio patet ad obiectionem factam in praecedenti articulo -: quia eodem modo exponendum est ' e/- Ch-angchun appetiisse excellentiam singularem *interpretative*, et b. u l*. *implicite*, et *consequenter ad modum appetendi*. Ex eo enim quod sic averse appetiit, singularitatem convincitur appetiisse per exclusionem communicationis cum aliis in habendo summam excellentiam ex misericordia: noluit enim in hoc cum aliis convenire.

XII. Ad secundum dubium dicitur dupliciter. Primo, quod 5. Thomas dicit quod impossibile non potest uppeti *ut res appetita*: ex dictis autem nunc, patet quod res electa non solum possibilis, sed bona fuit; impossibilitas consequitur modum appetendi, ut patet ex dictis *.

Secundo dicitur quod, quoad beatitudinem supcrnaturalcm, fuit *per accidens* votitum impossibile per se; et non fuit per se volitum. – Quoad beatitudinem naturalem ut finalem, didtur et quod hoc est impossibile per accidens, ex suppositione scilicet superadditi ordinis supcrnaturalis: et nihilominus fuit etiam volitum per accidens, ex consequenti, etc.

XIII. Circa dicta s. Thomae adverte duo. Primo, quod cum dicitur angelum, appetendo beatitudinem naturalem, appetiisse nssimilari Deo in eo in quo non est natus osimilnri, propterca quia solus Deus habet naturale pro beatitudinc; intclligcndum est secundum ordinem iam statutum a divina sapientia (a qua omnes creaturae beatiicabilcs, quae sunt solae intellectuales, ordinatae sunt) ut obiectum beatitudinis divinae habeatur pro ultima beatitudinc: et non est intclligcndum absolute, secundum solas rerum naturas. Quoniam si non superadditus esset a Deo ordo ille supcmaturalis -, quaelibet intelligcntia ultimum naturale absque peccato haberet pro beatitudinc ultima: hoc enim modo philosophi posuerunt entia illa beata.

Secundo adverte, quod peccatum angeli rationabilius ponitur in appetitu quiescendi in naturali beatitudinc, quam in appetitu volendi supernnaturalcm absque misericordia. Tum quia ille appetitus est angelo naturalis, et natura magis impellit superbum ad illud quam ad hoc; ut etiam in nobis experimur, dum superbe vellemus in nostris quiescere, divina Deo relinquendo. Et haec opinio, ludicio meo, placet a. Thomae: in cuius signum, hanc simpliciter posuit; aliam vero sub conditional!. – Et tunc Anselmus interpretandus est, quod *illud ad quod pervenisset* non facit demonstrationem personalem, sed simplicem; idest, demonstrat beatitudinem ultimum, et non hanc vel illam. Constat enim quod si stetisset, ad ultimam beatitudinem pervenisset.

• C(num. «Φ»

• Op. a. n. 3.

• Contr.» Mcwn-
datn rationem.
C/. nutn. ↑.

a. ibia.

• Ci. oua n.
Tertio.

• R«p. ed 4.

• An. 4.

• G»P ↑

• Ver.,

•S.Tb

• N«a. puc.

•rrhuiXI

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUI DAEMONES SINT NATURALITER MALI

III *Cont. (knt., cap. cru; De Stato, qu. ri, ort. 3; Optac. XV, dt Angeli», cap. xn.; In loan., cap. vm, Icctvi; iK Dir, Norn., cap. iv, ka. nx.*

Sed quartum sic proceditur. Videtur quod aliqui daemones sint naturaliter mali. Dicit enim Porphyrius *, ut Augustinus introducit X *de Civ. Dei* ♦, quod est quoddam genus daemonum natura fallax, simulans deos et animas defunctorum. Sed esse fallacem est esse malum. Ergo aliqui daemones sunt naturaliter mali.

2. Praeterea, sicut angeli sunt creati a Deo, ita et homines. Sed aliqui homines sunt naturaliter mali, de quibus dicitur Sap. xn ♦ *Erat eorum malitia naturalis*. Ergo et angeli aliqui possunt esse naturaliter mali.

3. Praeterea, aliqua animalia irrationalia habent quasdam naturales malitias, sicut vulpes naturaliter est subdola, et lupo naturaliter est rapax: et tamen sunt creaturae Dei. Ergo et daemones, licet sint creaturae Dei, possunt esse naturaliter mali.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de Xom**, quod *daemones non sunt natura s mali*.

Respondeo dicendum quod omne quod est, in quantum est et naturam habet aliquam, in bonum aliquod naturaliter tendit, utpote ex principio bono existens: quia semper effectus convertitur in suum principium. Contingit autem alicui bono particulari aliquod malum esse adiunctum, sicut igni coniungitur hoc malum quod est esse consumptivum aliorum: sed bono universali nullum malum potest esse adiunctum. Si ergo aliquid sit cuius natura per ordinem in aliquod bonum particulare, potest naturaliter tendere in aliquod malum, non in quantum malum, sed per accidens, in quantum est coniunctum cuidam bono. Si vero aliquid sit cuius natura ordinem in aliquod bonum secundum communem boni rationem, hoc

secundum suam naturam non potest tendere in aliquod malum. Manifestum est autem quod quaelibet natura intellectualis habet ordinem in bonum universale, quod potest apprehendere, et quod est obiectum voluntatis. Unde cum daemones sint substantiae intellectuales, nullo modo possunt habere inclinationem naturalem in aliquod quodeumque malum. Et ideo non possunt esse naturaliter mali.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ibidem reprehendit Porphyrium de hoc quod dixit quod daemones erant naturaliter fallaces, dicens cos non esse naturaliter fallaces, sed propria voluntate. – Porphyrius autem hac ratione posuit daemones esse natura fallaces, quia ponebat daemones esse animalia habentia naturam sensitivam δ. Natura autem sensitiva ordinatur ad aliquod bonum particulare, cui potest esse coniunctum malum. Et secundum hoc, aliquam inclinationem naturalem habere possunt ad malum; per accidens tamen, in quantum malum est coniunctum bono.

Ad secundum dicendum quod malitia aliquorum hominum potest dici naturalis, vel propter consuetudinem, quae est altera natura; vel propter naturalem inclinationem ex parte naturae sensitivae, ad aliquam inordinatam passionem, sicut quidam dicuntur naturaliter iracundi vel concupiscentes; non autem ex parte naturae intellectualis.

Ad tertium dicendum quod animalia bruta secundum naturam sensitivam habent naturalem inclinationem ad quaedam particularia bona, quibus coniuncta sunt aliqua mala; sicut vulpes ad quaerendum victum sagaciter, cui adiungitur dolositas. Unde esse dolosum non est malum vulpi, cum sit ei naturale; sicut nec esse furiosum est malum cani, sicut Dionysius dicit, iv cap. *de Diu. Nom.* *

a; natura. – naturaliter PF.
» natura. – quidem e4d. pjb.
y) rox.w sed. – eos eue naturaliter bonos, ied fallaeci B.

3) senutiram. – et animam passivam addunt ABCDE, <t utnnino partira addunt FG.

Commentaria Cardinalie Caiotani

dorus est. – In corpore una conclusio responsiva negative: Daemones non sunt naturaliter mali. – Probatur sic. Inclinati ex natura ad bonum universale, non inclinantur ad malum: ergo nec substantiae intellectuales. ergo nec daemones. Ergo non sunt naturaliter mali.

Antecedens probatur et dedaratur simul, ostendendo modum, causam, et conditionem inclinationis naturalis in malum. *Modus* est per accidens: quoniam nulla natura ordinatur per se in malum, sed in bonum, quia ex bono principio est, et universaliter effectus in suam convertitur causam. – *Causa* est coniunctio mali alterius cum proprio bono, ad quod per se tendit. Patet exemplo. – *Conditio* est particularitas boni ad quod per se inclinatur natura. Patet,

quia particulari bono potest aliud bonum contrarian, ac per hoc, malum illius huic coniungi, et c converso: universali autem bono, cum omnis boni rationem contineat. impossibile est alicuius malum coniungi. – Ex his manifeste patet antecedens. Et notu diligenter quod non diximus particularitatem boni esse causam mali, sed conditionem boni fundantis malum: quia non est opus omne alicuius malum esse particulare bonum.

Prima consequentia patet: appetitus intellectivus naturaliter inclinatur in bonum ut sic, quia non est minor intellectus praesentante, sed adaequat ipsum. * Secunda patet: quin daemones sunt intellectualis naturae. – Tertia patet ex terminis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DIABOLUS FUERIT MALUS IN PRIMO INSTANTI SUAE CREATIONIS
PER CULPAM PROPRIAE VOLUNTATIS

Psrtc III, qu. καiv, art. 3, ad i; II *Sent.*, diet, tn, parte π. qu. t; III. diet. xvni. are. 3, ad i; *De Verit-* qu. Xin, art. H. a;
De Sfàlo, qu. xvi, art. 4; /n *loan.*, cap. vnt. Iect. n.

quintum sic pro cidit ur . Videtur quod
,n primo instanti suae creationis
fuerit malus per culpam propriae volun-
* '*** *, ' -^*^tatis. Dicitur enim loan, vin * de diabolo:
Zlle homicida erat ab initio.

2. Praeterea, secundum Augustinum, I *super*
f'lf op.\^ *Gen. ad* informitas creaturae non praecessit
formationem tempore, sed origine tantum. Per
^6«. «p. !, *caelum* autem quod legitur* primo creatum, ut
'Psc dicit in II libro., intelligitur natura angelica
Πρ'χĩ ē ll, ' informis; per hoc autem quod dicitur* quod Deus
•^w. ioc. dt. jjxjt *Fiat lux, cl facta est lux*, intelligitur formatio
eius per conversionem ad Verbum; simul ergo
natura angeli creata est, et facta est lux. Sed
• itu. ve». 4. simul dum facta est lux, distincta est a *tenebris* ♦
per quas intelliguntur angeli peccantes. Ergo in
primo instanti suae creationis quidam angeli fue-
runt beati, et quidam peccaverunt.

3. Praeterea, peccatum opponitur merito. Sed
in primo instanti suae creationis aliqua natura
intellectualis potest mereri; sicut anima Christi,
vel etiam ipsi boni angeli. Ergo et daemones in
primo instanti suae creationis potuerunt peccare.

4. Praeterea, natura angelica virtuosior est
quam natura corporea. Sed res corporalis statim
in primo instanti suae creationis incipit habere
suam operationem; sicut ignis in primo instanti
quo generatus est, incipit moveri sursum. Ergo
et angelus in primo instanti suae creationis potuit
operari. Aut ergo habuit operationem rectam, aut
non rectam. Si rectam, cum gratiam habuerint,
per eam meruerunt beatitudinem. In angelis au-
tem statim ad meritum sequitur praemium, ut
•Qu.un.*rt.5. supra * dictum est. Ergo fuissent statim beati, et
ita nunquam peccassent: quod est falsum. Relin-
quitur ergo quod in primo instanti, non recte ope-
rando, peccaverunt.

•vera.ji. Sed contra est quod dicitur *Gen. i* ♦ *Vidit*
Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona.
3 Inter ea autem erant etiam daemones. Ergo ct *
daemones aliquando fuerunt boni.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt
quod statim daemones in primo instanti suae crea-
tionis mali fuerunt, non quidem per naturam,
sed per peccatum propriae voluntatis: quia cx
quo est factus diabolus, iustitiam recusavit. Cui
• dp. un. *sententiae*, ut Augustinus dicit, XI *de Civ. Dei**,
quisquis acquiescit, non cum illis haereticis sapit,
idest Manichaeis, qui dicunt quod diabolus habet
naturam mali. – Sed quia haec opinio auctoritati
Scripturae contradicit (dicitur enim, sub figura
• vm.u. principis Babylonis, de diabolo, Isaiae xiv.: *Quo-*

modo cecidisti. Lucifer, qui mane oriebaris? et
Ezech. xxvni ♦ *In deliciis paradisi Dei fuisti di-* * ?«. ý
citur ud diabolum sub persona regis Tyri), ideo a
magistris haec opinio tanquam erronea rationabi-
liter reprobata est.

Unde aliqui dixerunt quod angeli in primo in-
stanti suae creationis peccare potuerunt, sed non
peccaverunt. – Sed haec opinio etiam a quibusdam
improbatur ea ratione quia, cum duae operationes
se consequuntur, impossibile videtur quod in eo-
dem nunc utraque operatio terminetur. Manife-
stum est autem quod peccatum angeli fuit operatio
creatione posterior. Terminus autem creationis
est ipsum esse angeli; terminus vero operationis
peccati est quod sunt mali. Impossibile ergo vi-
detur quod in primo instanti quo angelus esse
coepit, fuerit malus.

Sed haec ratio non videtur sufficiens. Habet
enim solum locum in motibus temporalibus, qui
successive aguntur: sicut si motus localis sequitur
ad ' alterationem, non potest in eodem instanti ter-
minari alteratio et localis motus. Sed si sunt mu-
tationes instantancae, simul et in eodem instanti
potest esse terminus primae et secundae muta-
tionis; sicut in eodem instanti in quo illuminatur
luna a sole, illuminatur aer a luna. Manifestum
est autem quod creatio est instantanea ♦ et simi- ' & «3-
liler motus liberi arbitrii in angelis; non enim in-
digent collatione ct discursu rationis *, ut ex su- • 0. m.
pra ♦dictis patet. Unde nihil prohibet simul ct in
eodem instanti esse terminum creationis, et ter-
minum liberi arbitrii*. *0.740.

Et ideo aliter dicendum est, quod impossibile
fuit angelum in primo instanti τ peccasse per in- τ
ordinatum actum liberi arbitrii. Quamvis enim
res aliqua in primo instanti quo esse incipit, si-
mul incipere possit operari; tamen illa operatio
quae simul incipit cum esse rei, est ei ab agente
a quo habet esse; sicut moveri sursum inest " 2
igni a generante. Unde si aliqua res habeat esse
ab agente deficiente, quod possit esse causa de-
fectivae ' actionis, poterit in primo instanti in quo »
incipit esse, habere defectivam operationem; sicut
si tibia quae nascitur clauda cx debilitate semi-
nis, statim incipiat claudicare. Agens autem quod
angelos in esse produxit, Scilicet Deus, non potest
esse causa peccati ♦ Unde non potest dici quod ' °
diabolus in primo instanti suae creationis fuerit
malus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augu-
stinus dicit, XI *de Civ. Dei* cum dicitur ** quod
« diabolus ab initio peccat », *non ab initio ex quo* ,€*

3) ct. – Om. codices.
ad. – Om. FGab.
y) *inistanti.* – *tuae creationi** addit R.

i; *mot.* – *at codice*» ct .1 b.
t) *defectivae.* – *defectiva* PpG cl a b.

creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati; scilicet quia nunquam a peccato suo recessit.

Ad secundum dicendum quod illa distinctio lucis et tenebrarum, secundum quod per tenebras peccata daemonum inteiliguntur, accipienda est secundum Dei praescientiam. Unde Augustinus dicit, XI *de Cir. Dei**, quod *solus lucem ac tenebras discernere potuit, qui potuit etiam, priusquam caderent, praescire casuros.*

An tertium dicendum quod quidquid est in me-

rito \ est a Deo: cl ideo in primo instanti suae
creationis angelus mereri potuit*. Sed non est
similis ratio de peccato, ut dictum est*.

Ai> quantum dicendum quod Deus non discrevit
inter angelos ante aversionem quorundam et con-
versionem aliorum, ut Augustinus dicit, XI *de Civ*,
*Dei**: et ideo omnes, in gratia creati, in primo
instanti meruerunt. Sed quidam eorum stalim im-
pedimentum praestiterunt suae beatitudinis, prae-
cedens meritum mortificantes. Et ideo becatitudine
quam meruerunt, sunt privati.

ζ) *quidquid cat m merito*, - *meritum* ABCDE.

Commentariis Cnnlmnli** Caiolaui

Tertius clarus est. – In corpore tria principaliter, iuxta tres opiniones quas tractat.

In *prima opinione*, tria dicit. Primum est ipsa opinio, scilicet quod fuit malus in primo instanti. – Secundum, quod non spectat ad Manichaeos, cx Augustino. – Tertium, quod repugnat Scripturae.

In *secunda opinione*, tria dicit. Primum est ipsa opinio: quod potuit peccare in primo instanti, sed non peccavit. – Secundum est improbatio quorundam, cx ratione ordinis actionis creaturae ad actionem qua creatur. – Tertium est exclusio istius rationis: quia habet locum in successivis non in instantaneis. quales sunt creaturae et volitio.

In *tertia*, opinionem propriam ponit et probat. Conclusio est, quod nec peccavit, nec potuit peccare, in primo instanti sui esse. – Et probat sic, Deus, scilicet agens quod angelos in esse produxit, non potest esse causa peccati: ergo angelus non potuit in primo instanti peccare. – Antecedens supponitur, tam per se quam per accidens. – Consequentia probatur: quia operatio incipiens cum esse rei, inest agenti illius. Quod declaratur et in operatione naturali, scilicet motus sursum respectu ignis; et in operatione defectiva, id est claudicatione tibiae vel natiuitate; et hoc quoniam peccatum est operatio defectiva.

II. Circa rationem adductam pro ultima opinione, diu-
dium occurrit ex multis capitibus. Primo, quia illa propo-
sitiio fundamentalis: *Omnis operatio incipiens cum esse rei,
st ei ab agente a quo habet esse*, aut intelligitur quod sit
b agente seu a generante *immediate*, idest sine agente
medio, sicut creditur de motu gravium et levium: et sic
propositio est manifeste falsa; sequeretur enim quod ignis
non calefaceret, et universaliter quod res naturales non
essent proprie causae effectivae. – Aut intelligitur *in com-
muni*, sive mediate sive immediate. Et tunc obstat *primo*
verbum s. Thomae subiungentis: *sicut moveri sursum inest
igni a generante*, – Obstat *secundo*, quia cum de operatione
multipliciter possit esse sermo, scilicet quoad substantiam eius,
et quoad condiciones eiusdem; et hic sit sermo secundo modo
alioquin non esset ad propositum); propositio ista neque
est per se nota, neque cum aliqua probatione assumpta,
ideo videtur voluntario. – Obstat *tertio* Scotus, in v distin-
tione Secundi, qu. it*, sic. In causa secunda sunt duo: per-
fectio quoin habet nō agente, et defectus quidam. Ergo ope-
ratio incipiens cum esse rei, potest in duns causas reduci:
scilicet in Auctorem naturae, quoad substantiam; et in de-
fectum secundae causae, quoad conditionem effectuosam
suis operis. Non ergo totaliter attribuitur Agenti naturae.

Et confirmatur, in proposito. Quia cum Deus, cui in opposito convenit ratio generantis, sit causa non solum in heri, sed etiam in conservari; par ratio est quod operatio co- sistens ipsi heri, attribuitur Auctori naturae quae fit; et operatio coexistens ipsi conservari, intribuatur ipsi Conser- tori. Et sic aut omnis operatio naturae n Deo productae attribuitur, aut nulla: neque est maior ratio dc prima am dc aliis.

III. Dubium quoque est in applicatione medii ad conclusionem: quoniam videtur repugnare dictis Augustini, XI

dc Civ. Dei, relatis hic a s. Thoma. Quonium ille dicit non
supere Manichaeam hacrcsim, angelum voluntarie peccasse
in primo instanti sui csic. Sanctus Thomas vero dicit quod
cx hoc sequitur Deum esse causam mali culpaē immediate,
sicut generans ignem est causa motus sursum. Et m hoc
ulterius sequitur, *Ergo Deus est maius*; et redit hacrcsis
Manichaea, cum pluralitate deorum, boni et mali. Igitur
et Augustinoct sibi ipsi videtur contradixisse.-Et hacrcbic-
ctio ungitur etiam a Scoto. ubi supra.

IV Circa conclusionem ipsam, obiectiones occurrunt Scoti, ubi supra, dupliciter contra illam partem, scilicet *Non potuit in primo instanti peccare*, argumentis. Primo, ad hominem. Angelus in primo instanti, apud te, potuit mereri: ergo potuit peccare. Et patet sequela: quia eiusdem rationis est, quoad tempus, mereri et peccare. – Deinde simpliciter. Quia angelus in primo instanti habuit potentiam operativam? perfectam ad operandum, et non determinatam necessario ad rectitudinem operationis: ergo. Et probatur antecedens quoad secundam partem: quia non magis in primo quam in secundo instanti, habuit necessario Causa determinans.

V. Ad evidentiam horum, sciendum est quod rado
s. Thomae in hoc fundatur quod, ut superius* iam dictum
est. primum in unaquaque re est naturae ratio; et conse-
quenter prima operatio cuiusque rei est naturalis, utpote
a re illa in quantum naturae rationem habet, proveniens.
Et quoniam operatio naturae, ut sic, opus est Actoris na-
turae illius; ideo universaliter omnis prima operatio rei et
naturalis est, et Actori naturae attribuitur. Nec hoc deficit
in natura intellectuali, eo quod libera est: quoniam criam
in ipsa libera potestate naturae ratio primum locum obti-
net. ut ex supra* dicto iam patet.

VI. Unde ad objecta contra primam propositionem* · Cf. tu.», n. respondendo, dicitur quod propositio illa intelligitur *in communi*. Et intendit quod prima operatio cuiusque rei inest illi ab agente, idest inest illi *ratione eius quod habet ab agente*. Nec refert utrum illud quod habet ab agente, concurrat ad talem operationem effective proprie, sicut ignis calefacit; aut per modum principii formalis, ut quidam putant in motu gravitatem concurrere. Comparatio enim adducta in littera, similitudinem denotat quoad hoc quod est attribui ei quod est ab agente; et non quoad modum attribuendi.

Quod vero obiicitur de resolutione operationis in duas
radices, scilicet perfectionem et defectum, locum non habet
in proposito: quoniam acquivocatio ibi committitur. Nam
defectus tam naturae quam operationis est duplex: scilicet
negativus, puta quia non est infinitae, seu maioris perfe-
ctionis; et privativus, puta quia non habet perfectionem
quam habere debet. Et sermo noster est de defectu ope-
rationis privativo, qui contrariatur perfectioni aptae natae
haberi, et debitaе naturae intellectuali. Et propterea, si ope-
ratio prima tota resolvenda est, quoad condiciones posi-
tivas et privativas. quamvis non negativas, in id quod est
in Acture naturae illius; oportet defectum operationis in
aliquem defectum privativum acceptae naturae reducere, ut

u?· «»'.

'An. ۛ.

 $i^n \text{ cap.}^{*11}.$

optime manifestatur in litura exemplo claudicantis tibiae a nativitate.

Et per hoc patet responsio aJ confirmationem. Quoniam non est par ratio quod primus actus sit naturalis, ct quod alii; sicut non est par ratio dc fundamento, ct consequenter sc habentibus. Unde obicctio de causalirato Dei in fieri et conservari, nihil facit ad propositum : quoniam hacc sunt per accidens.

VII. Ad dubium autem cx auctoritate Augustini occasionatum ♦, breviter dicitur, sustinendo dictum Augustini n s. Thoma mtificatum, quod, ut putet cx dictis - ct cx litera, tenentes angelum peccasse nut potuisse pcccarc ex libertate voluntatis, non deducuntur ad hoc qucxl Deus sit malus; sed cx communi suppositione quod Deus sit optimus, ct quod non sit causa peccati aliquo pacto, arguuntur ignorantiae, quod scilicet ignorent naturam appetitus intellectualis. Ex ignorantia enim quod primus motus voluntatis est naturalis, arguuntur: et non cx suspecta in Deo malitia. Unde expresse s.Thomas supponit, cum adversariis, oppositum Mnnichacac hacrcsis; et coassumptn propositione metaphysical*!, non ducendo ad impossibile, »cd ostensive concludit intentum, ut putet in formatione corporis ♦.

VIII, Ad obicctioncm primam contra conclusionem . non oportet aliter retpondere, quia in littera habetur -. – Ad secundam vero, negatur secunda pan antecedenti». Quoniam, ut cx dictis ♦ patet, in primo instanti ratio naturae determinabat ud rectitudinem , non sic autem in secundo : quia actus primus erat naturalis, secundus autem liber. – Et scito quod hacc Scoti argumenta s. Thomas contra se fecerat in *Qq. Ditpp.*, dc *Daemonibus* *, an. 4.

IX. In responsione ad tertium, dubium occurrit duplex. Primum cx Scoto, ubi supra ♦, contra hoc quod dicitur, quod angelus potuit in primo instanti mereri. Prima enim operatio angeli non erat sua, sed Actoris naturae, npud te; ergo in ea non potuit mereri. Tenet sequela: quin nullus meretur in operatione non sua.

Secundum, quia aut prima operatio est totaliter naturalis; nut partim naturalis et partim libera. Non totaliter

naturalis: tum quia in pure naturalibus non meremur nec demeremur; tum quia, apud s. Thomamrespectu cuiusque actus, viator est liber quoad exercitium actu». Ergo operatio prima est secundum quid libera. Et si sic est, cur voluntas, ut libera, non potuit apponere aliquam circumstantiam deformitatis? Nulla enim ratio dc hoc apparet. – Et confirmatur. Quia si fuit libera quoad exercitium actus, ergo poterat elicere illum actum et non elicere. Ergo poterat pcccarc peccato omissionis etsi non commissionis.

X. Ad haec breviter dicitur, quod operatio angeli prinu fuit quidem Mturalis *quoad specificationem et rectitudinem actus*; ita quod natura angeli determinat ipsum ad hoc quod primum eius velle sit consonum naturae volentis. Hoc enim est voluntatem inchoare actum sub ratione naturae, idest rei determinatae ita ad hoc quod non ad oppositum, ct ita ad rectitudinem quod non ad oppositum. Determinat enim natura ad amandum Deum ut finem ct naturae Actorem, ct seipsum, et ud sic intense amandum, ita quod non ad oppositum : quod in primo actu salvari debet. Sed fuit liber *quoad exercitium actus*: quia non nc-ccssitatur voluntas angeli necessitate naturae ad eliciendum hunc actum in primo Instanti; quamvis, si exeat in actum, ud actum naturae consonum naturali necessitate determinatu sit. Unde operatio illa fuit sua, et consequenter potuit esse meritoria.

Non potuit autem voluntas libera circumstantiam deformitatis apponere, quia ud rectitudinem eius determinata est a natura. – Omissionem autem actus quamvis potuisset incurrere, elioquin libertas nulla fuisset; non tamen potuit omiuionis *peccatum* incurrere. Quoniam peccatum omissionis rationem voluntariae declinationis pracinclujit, ac per hoc, actum voluntatis non rectum habet necessario annexum: iam autem dictum est quod voluntas angeli determinata naturaliter est ad rectitudinem primi actus. Et propterca eadem ratione non potuit in primo instanti peccatum esse omissionis, qua non potuit esse commissionis.

In responsione ad quunum, occurrit dubium in sequenti articulo - tractandum.

• I' II-', X, an Verity, qu itu, an. Ue M. n

.Gjee n. nu

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ALIQUA MORA FUERIT INTER CREATIONEM ET LAPSUM ANGEI I

SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod aliqua mora fuerit inter creationem et lapsum angeli. Dicitur enim Ezcch.xxvui*: *Ambulasti perfectus in viis tuis a die conceptionis * tuae. donec inventa est iniquitas in te.* Sed ambulatio, cum sit motus continuus, requirit aliquam moram. Ergo aliqua mora fuit inter creationem diaboli et eius lapsum.

2. Praeterea , Origenes dicit ' quod *serpens antiquus non statim supra pectus et ventrem suum ambulavit*; per quod intelligitur eius peccatum. Ergo diabolus non statim post primum instans suae creationis peccavit.

3. Praeterea, posse peccare commune est homini et angelo. Fuit autem aliqua mora inter formationem hominis et eius peccatum. Ergo, pari ratione, fuit aliqua β mora inter formationem diaboli et eius peccatum.

4. Praeterea, aliud instans fuit in quo diabolus peccavit, ab instanti in quo creatus fuit. Sed inter quaelibet duo instantia caJit tempus me-

dium. Ergo aliqua mora fuit inter creationem eius et lapsum L

Sed contra est quod dicitur Ioan, viii* de diabolo, quod *in veritate non stetit*. Et sicut Augustinus dicit, XI *de Civ. Dei**. *oportet ut hoc sic accipiantus. quod in veritate fuerit, sed non permanserit.*

Respondeo dicendum quod circa hoc est duplex opinio. Sed probabilior, ct Sanctorum dictis magis consona δ est, quod statim post primum instans suae creationis diabolus peccaverit. Et hoc necesse est dicere, si ponatur quod in primo instanti suae creationis in actum liberi arbitrii proruperit, et cum gratia fuerit creatus, ut supra* diximus. Cum enim angeli per unum actum meritatorium ad beatitudinem perveniant ♦ ut supra ** dictum est; si diabolus in primo instanti, in gratia creatus, meruit, statim post primum instans beatitudinem accepisset, nisi statim impedimentum praestitisset peccando.

Si vero ponatur quod angelus in gratia creatus

t v<η.«4.

• Afl.puccu*.tin. »fl. y

» l). .160. **Q*.Lv»,my

* Ci. num. in
• Num. v.

• Cf. num. i.
• Cf. num. it .
• Rc«p. ad y

• Num. r.

* Al. *be Mato* qm xn. - Art.Λ,
^K. ♦. 5.
• CL tram. n.

• Ver», m. 15.

«

?

3) *conceptionit.* – *errationi» E.*
/) *altjoa.* – **Om.** ABOEFG ; *homini» formationem om.* C.
yJ *creaitOHcm du» ct lapmm.* – *errationem angrli ct laptum Λ,*

creationem angeli ct cim lapium C, creationem angeli et lapsi E» creotianem et lapsam BDFG.
3) *magi» cmiiona.* – *magis cuuveniMtior G, mapi cotuovjMJt Pai.*

I <|β· M·
r
an. Ū;
. qu. VI.

non fuerit; vel quod in primo instanti actum liberi arbitrii non potuerit habere; nihil prohibet aliquam moram fuisse inter creationem et lapsum.

Ad primum ergo dicendum quod per motus corporales, qui per tempus mensurantur, quandoque in sacra Scriptura intelliguntur metaphorice motus spirituales instantané. Et sic per *ambulationem* intelligitur motus liberi arbitrii tendentis in bonum.

Ad secundum dicendum quod Origenes dicit quod *serpens antiquus non a principio, nec statim supra pectus ambulavit*, propter primum instans, in quo malus non fuit.

Ad tertium dicendum quod angelus habet liberum arbitrium inflexibile post electionem: et ideo nisi statim post primum instans, in quo naturalem motum habuit ad bonum, impedimentum becatiludini praestitisset, fuisset firmatus in bono. Sed non est simile de homine. Et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum quod inter quaelibet duo

instantia esse tempus medium, habet veritatem inquantum tempus est continuum, ut probatur in VI *Physic.* * Sed in angelis ζ, qui non sunt joj subiecti caelesti motui, qui primo per tempus C continuum mensuratur, tempus accipitur pro ipsa successione operationum intellectus, vel etiam affectus. Sic igitur instans primum in angelis intelligitur respondere operationi mentis angelicae, qua se in scipsam convertit per vespertinam cognitionem: quia in primo die commemoratur* *g w. vespere, sed non mane. Et haec quidem operatio in omnibus bona fuit. Sed ab hac operatione quidam per matutinam cognitionem ad laudem Verbi sunt conversi: quidam vero, in scipsis remanentes, facti sunt nox, *per superbiam intumescentes*, ul Augustinus dicit, IV *super Gen. ad littf* ' c-p. wr. Et sic prima operatio fuit omnibus communis; sed in secunda sunt discreti \ Et ideo in primo n instanti omnes fuerunt boni; sed in secundo fuerunt boni a malis distincti.

t) pcr tempv*. – tr*tporc ABCDE.
O Sed in anpdit, – Srd non in anpdis B, .SrJ tamen ht anpdit
I'b. – Pñ» tempu» accipitur, Tamen si tempui accipitur B.

red in tecunda eunt diterdi. – i d in tecuیدا tunt distincti et
Jncroti B, ted in secunda eunt diltindi Pab.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus durus est – In corpore tria facit: primo, utramque opinionem refert, et comparat; secundo, radices primae; tertio, radices secundae ponit.

Quoad *primum*, duo dicit: scilicet opiniones; et negativam, scilicet Aon *fuit mora*, praefert ex auctoritate et c.x probabilitate rei in sc.

Quoad *secundum*, duos radices ponit: scilicet angelum prorupisse in actum liberi arbitrii in primo instanti; et quod fuit creatus in gratia. Ex his enim, ndiuncto tertio illo fundamento, scilicet quod per unum actum pergunt ad beatitudinem, sequitur quod statim beatitudinem accepi-sent, nisi statim impedissent.

Quoad *tertium*, dicit quod, quocumque horum duorum negato, sequitur oppositum. – Ubi adverte quod, licet etiam negato lenio fundamento, et concessis duobus, poneretur mora inter creationem et casum (ut Scotus negat ♦); tamen quia hoc fundamentum tertium ex philosophiae pnndpiis evidenter sequitur, non connumeravit illud s. Thomas cum illis duobus, de quibus diversae sustinentur opiniones.

11. Hoc in loco occurrit dubium magnum valde. Quia secundum instans fuit libertatis et meriti, ita quod liberum fuit omnibus immediate post creationis instans mereri et demereri: ergo erant omnes viatores: ergo nullus tunc fuit beatus. Et sic falsum est, primo, quod angeli creati in gratia, et merentes in primo instanti, statim beatitudinem accepiissent nisi etc. – Falsum est, secundo, quod per tantum unum actum meritorium ud beatitudinem veniunt: quia unum omnes habuerunt.-- Repugnat et, tertio, quod via angelorum una meritoria aut derneritorin operatione expleatur, et tamen possit post illam impedimentum praestari. – Haec sunt quae hanc s. Thomae doctrinam difficilem reddunt.

III. Ad haec breviter dicendum est quod, ut apparet ex *Quodlibetis* s. Thomae, *Quodlibeto* IX, ari. 8, via angelorum ex duobus instantibus integratur: sed alterum ita est via, quod non terminus; alterum vero est simul via et terminus, via inquantum est ex libero arbitrio, terminus inquantum consummate a Deo perfunditur gratia. Quemadmodum in conversione peccatoris ud Deum, idem instans est conversionis et infusionis gratiae; et universaliter quemadmodum in instuntancis simul est fieri et factum esse.

Esse igitur secundum instans libertatis et meriti, dupliciter intclligi potest. Primo modo, *ut riae distinctae contra*

terminum ' ei sic negatur. Alio modo, *ut in termino nae*: et sic conceditur. Esse autem in termino stat cum libertate, merito et bcutitudinc: quoniam actus ille, ut inchoat ex libero arbitrio et gratia, meritorius est; inquantum vero completur per gloriam, beatitudo est. – Et sic verificantur omnia dicta: et quod statim post primum actum beatitudinem acceperint; et quod per unum tantum actum meritorium perveniant ad beatitudinem, unum scilicet ut viam, cum quo stat quod exigatur alter ut terminus. Et sic stat quod post unum ut viam, possit impedimentum praestari per alterum ut terminum. Via enim pura in uno consistit: sed aggregatum ex via et termino, ex duobus actibus meritoriis et instantibus constat. – Et haec est resolutio ultima.

IV Sed contra hoc sunt obicctioncs multae Scoti, in Secundo, dist. v, in responsione ad quaestionem motam in dist. iv. Et duo dicta s. Thomae impugnat. Primum *at*, quod *in secundo instanti simul fuit meritum et praemium*. Quia meritum praecedat duration? praemium; ut ex quaestione praecedente - probatum fuit ex ratione gratiae perte- · Art. < ctac et imperfectae secundum statum.

Secundum est, quod *in secundo instanti quidam posuerunt obicem*. Quia merentes usque ad nunc praemiationis, in illo *nunc* praemiali sunt: sed omnes, per te, meruerunt usque ad nunc pracmintionts, quia usque ad secundum nunc, quod apud te est nunc pracmiationis: ergo omnes praemiali sunt. Et sic nullus peccavit. – Maior probatur, Tum quia in nunc praemii non sunt amplius in via: ponentes autem obicem sunt in via. Tum quia homo in tota vita sua existais in merito, in instanti mortis non potest demereri, aut obicem ponere quin praemietur: meruit enim ut daretur sibi tunc impcccnbilitas, – Minor autem est tun, supposito quod via omnium angclonim fuerit aequalis, scilicet in duobus instantibus seu morulis, apud te.

V. Ad primum respondetur, quod meritum dupliciter contingit: *riac purae*, et *ut termini*. Et quod meritum purae viae praecedat durauonc praemium: sed meritum ut in termino, potest aae simul cum praemio. Nec sequitur quod simul sit gratia perfecta et imperfecta: sed quod simul sit *terminus pratiae imperfectae* et gratia perfectu. Meritum enim, quemadmodum dupliciter contingit, scilicet ut in via et ut in termino, ita Infert imperfectionem gratiae vel ut in vlu, vel in termino. Et propterca ex ratione meriti rationalabiliter infernur quod merens prius duration* meruit quum pracmiatus est, ut hic* intulit s,Thomas. Non tamen *Qu.isn.uri.^

.num.

A

»,I/I.5.

• Ncpt eaikn
KtitQl iradA»
osobm;cicloc.
CMixu"irt.j"*
Coa@cñL °

infertur quod nullum instans meriti sit instans praemii. Ex eo enim quod meritum oportet esse in termino viae et in via, necssc est duratione praecedere praemium. et gratiam esse imperfectam secundum statum : ex eo vero quod post meritum viae sequitur meritum termini, necssc est simul esse meritum illius instantis cum praemio, et esse terminum gratiae imperfectae.

VI. Et sic, salva pace, minus bene intellectus est s.Thomas ab his qui dixerunt doctrinam s. thomae in Summa hac non esse eam quam in *Quodlibetis* tradiderat: iurn enim apparet hanc doctrinam sine illa non posse salvari. Veruntamen diligenter adverte quod, licet in sua Opinione hic et ibi non discrepet, quia utrobique tenet duplicem actum meritorium concurrisse, alterum ut viam duratione praecedentem praemium, alterum ut terminum natura tantum praecedentem; in hoc tamen difformitas quaedam est. quod ibi non reputavit falsam opinionem dicentem unum tantum fuisse actum meritorium, illum scilicet ut in termino fuit, et nullum praecessisse meritorium ut in via; quam tamen opinionem hic reputavit falsam, dum in quae» stione praecedente expresse voluit meritum praecedere duratione praemium. Nec hoc est mirum consideranti quod continue intellectus studiosus perficitur. Tota tamen illa doctrina quam pro rationabilitate illius opinionis adduxit, simpliciter admittenda est, et applicanda ad meritum in termino. Ideo enim sic diligenter illam est prosecutus, quin suam opinionem illa egere doctrina videbat. Cuius signum est, quod argumenta in oppositum solvit ex illa doctrina: et tamen constat quod ipse per se aliam opinionem elegerat ibidem; et constat etiam quod mos eius, et omnium, nisi aliud spccilicetur, est respondere ad argumenta secundum propriam scribentis opinionem. Quia ergo videbat argumenta illa communia esse et suae et illi opinioni, ideo ex doctrina utrique communi responsiones conflavit communes. Et haec bene nota.

VII. Ad secundum* vero dicitur, quod mereri usque ad nunc pnemiationis contingit dupliciter: *exclusive*, et *inclusive*. Et hoc quidem modo, verum est quod praemiantur : sed non primo modo. – Et ad primam probationem in oppositum dicitur, quod in nunc praeemiationis sunt in termino viae, et possunt ponere obicem tanquam in termino viae existentis. – Ad secundam vero dicitur, quod in termino viae hominis consummatur meritum cuiusque, nec videtur verum quod tunc sit impeccabilis: sed quilibet est liber ut in termino viae existens, quemadmodum de angelo dictum est.

VIII. In responsione ad tertium, dubium est non parvum: quin haec videntur sibi invicem repugnantia, scilicet quod netus unus angeli sit primus, naturalis, et meritorius. Si enim est *meritorius*, ergo est informatus gratia: et non sufficit esse habentis gratiam, ut patet. Et rursus: ergo actualiter vel virtualiter tendit in Deum ut principium gratiae et obiectum beatitudinis supernaturalis; quia gratia, seu caritas, sua omnia sic in Deum ordinat. – Et quin est *primus*, ergo actualiter tendit in Deum ut obiectum beatitudinis: quin actualiter tendere est prius quam virtualiter (sicut universaliter id quod est per se, prius est eo quod est per aliud); constat namque quod actus virtualiter tendens in aliquod, ideo virtualiter tendit, quin manet in eo vis prioris actus actualiter tendentis in illud. – Si autem est *naturalis*, sive quoad exercitium actus, sive quoad specificationem, ergo non est meritorius. Et de exercitio quidem patet: quia sic nullo modo actus esset liber, et consequenter nullo modo meritorius. De specificatione vero deducitur facile: quia sic netus ille sisteret ad obiectum naturale; ergo non tenderet in obiectum beatificum supernaturalis aliquo modo; ergo non informatur gratia; ergo non meritorius.

Et augetur maxime dubitatio, quia s. Thomas in Qq. *de Malo*, qu. xvi, nrt. 4, vult naturalitatem primi netus angelici esse talem, ut angelus non potuerit simul ferri in obiectum naturale et supernaturale in illo primo instanti.

IX. Ad hanc obiectionem dicitur quod, si verba s. Thomae ponderentur, apparebit solutio difficultatum. In primis, non dixit illum aerem angeli esse naturalem absolute, sed

esse *naturalem motum in bonum*; ita quod naturalitas, ut prius ♦ declaratum est, determinat actum non simpliciter, sed in ordine ad obiectum. Et nunc adiungimus quod determinat actum in ordine ad tale obiectum, scilicet bonum. Unde intentio s. Thomae est, accipiendo naturale ut distinguitur contra liberum, dicere quod primus actus angeli non fuit totaliter liber, libertate quae nata est naturaliter convenire libero arbitrio creato, scilicet ad bonum et malum; sed fuit motus naturalis quoad hoc, quod tenderet in bonum, quia non poterat esse malus; et non quoad hoc, quod terminaretur ad obiectum pure naturale. Ut sic naturalitas determinet actum quoad specificationem 0 bono, sive naturali sive supernaturali; et determinet obiectum naturale sic quod non ad oppositum eius, idest malum; non autem sic quod non ad aliud quodeumque, quia potest esse simul ad aliud non oppositum, sed perfidens, quale est supernaturalis. Unde netus primus angeli dupliciter est naturalis: primo, quia tendit naturaliter, idest non libere, in bonum; secundo, quia tendit necessario in obiectum vel pure naturale (puta si non habuit gratiam), vel non dissonum α naturali, sed perfectivum eius (puta si creatus fuit in gratia).

Et per hanemet distinctionem ukimam patet quomodo intelligenda est doctrina s. Thomae in Qq. *de Malo*. Quoniam tendere in supernaturalis contingit dupliciter; scilicet absolute, et ut conformia naturalibus. Tendere in supernaturalia absolute, est tendere in ea indifferenter; ac per hoc bene vel male, etc. Tendere vero in ea ut conformia naturalibus, arctatur ad tendere bene: eo quod malum est praeter naturam. Et quia iam dictum est quod angelus in secundo instanti liber fuit ut bonum et malum in primo autem ex natura ad bonum determinatus est*; consequens est quod non potuit tendere in primo instanti in naturalia et «upematuralia, nisi ut supernaturalis est perfectio naturalis. – Et quod haec sit mens 9. Thomae, patet: quia constat quod apprehendere naturale et supernaturalis, ut perfectio est naturalis, simul non inconvenit: quamvis absolute sit impossibile. Unde ex hoc quod angelus in primo instanti non potuit apprehendere naturale et supernaturalis absolute, optime sequitur quod non potuit peccare tunc, cum oportebat ipsum in naturalia ferri. Cum hoc tamen scilicet quod simul potuerit apprehendere aliquid supernaturalis ut perfectionem naturalis, eo modo quo finis ulterior est perfectio linis anterioris ordinati in illum : quemadmodum universaliter simul apprehendere et tendere possumus in finem, et in ea quae sunt ad finem.

X. Circa eandem responsionem dubium aliud occurrit: An angeli in primo instanti vere et proprie meruerint vitam aeternam. Si enim dicitur quod sic, ergo habuerunt actum dilectionis electivae respectu supernaturalis obiecti beatitudinis: ei si sic fuit, cum electio eorum sit inflexibilis, ergo redditus sunt omnes impeccabiles: quod est haereticum.

Si veritas dicitur quod non, ergo non amaverunt Deum ut obiectum supernaturalis beatitudinis: ergo nullo modo meruerunt: quod est oppositum doctrinae tuae. – Secunda consequentia est per se nota: quia meritum non est nisi per netum caritatis, cuius obiectum constat esse Deum ut obiectum supernaturalis beatitudinis. – Prima vero probatur. Quia nunc amaverunt Deum ut obiectum beatitudinis supernaturalis* dilectione electiva, aut naturali: non enim datur tertia. Sed non naturali: quia illa non se extendit supra obiectum naturale, ut putet. Ergo, si non electiva, nullo modo amaserunt Deum ut obiectum supernaturalis beatitudinis: quod erat deducendum.

XI. Aii hoc respondetur dupliciter 9. Primo, quod non proprie meruerunt. Tum quia s. Thomas, in responsione ad tertium, dicit illum motum fuisse naturalem. – Tum quia, in responsione ad quartum, expresse dicit quod primum instans respondet operationi qua mens angelica conversa est in seipsam. – Tum propter rationem in oppositum adductam*, quia scilicet vere meritum est actus electivus.

XII. Sed insufficienter motus esse ad hanc opinionem sic dicentes, tripliciter declaratur. *Primo*, ex eorum falsa suppositione. Credunt enim quod angelus in primo instanti ad naturalia tantum se converterit; cum gratia tamen, et

• Art. rnrctj., Coraont. e. 1.

. et. 4

• ah. AJ 48

♦ ei-

• C/. essu ».■

• σ. i

• Na». pw.

ideo meruerit. Quod diuicui e* impossibile. Quia ad rationem actus meritorii non sufficit quod sit actus non malus habentis gratiam, sed exigitur quod sit informatus gratia actualiter vel virtualiter; sicut universaliter ad rationem cuiusque actus spectantis ad quemcumque habitum, exigitur quod informatus sit illo habitu; alioquin ex illo habitu nihil haberet, quoniam actus nullo alio modo aliquid habet ab habitu, nisi per informationem. Si autem informatus fuit caritate, ergo tetendit in obiectum caritatis, quod est Deus supernaturaliter videndus. Et si adiunxeris quod primus actus non virtualiter, sed actualiter in obiectum caritatis tendit, ut probatum est ♦, restat ut impossibile fuerit primum actum meritorium ad naturalia sistere.

Secundo, ex ratione vere et proprie meriti. Nihil enim aliud exigit, nisi ut de condigno et sufficienter quis vitam aeternam mercatur. Hoc autem omnibus fuit commune: quoniam *bcalitudine quam meruerunt*, inquit s. Thomas *, *fuerunt quidam privati*. Sufficienter autem meruisse intelligit *ut in via*; non ut in termino, nisi perseverantes usque in finem.

Tertio, cx solutione objectionum *. Iam ** enim dedaratum est quomodo motus ille non fuit naturalis absolute, sed in bonum. – Quod vero in responsione ad quartum dicit s. Thomas, nihil obstat: quin, ut ibi pntet, non loquitur dc conversione angeli m sc absolute; sed per cognitionem vespertinam, ut distinguitur contra matutinam proprie dictam, quae est visio beati. Et intendit quod duo instantia attenduntur penes duas operationes angelicas, quarum una succedit niteri, et prima est vespertina, secunda matutina; sed sub prima vespertina, si erant in gratia, comprehenditur omnis cognitio citra beatam, quae sola est matutina; ita quod cognitio vespertina distinguitur in naturalem et revelatam, ct similiter omnis conversio in se ct in Deum, citra conversionem fruitionis. – Patet nutem hanc esse vere mentem litterae. Tum quia expresse loquitur Je vespertina consersione, ut distinguitur contra matutinam. Tum quia de successione sollicitus erat: constat autem quod, quotquot operationes simultaneas ponamus, non ponunt in numerum quoad mensuram Jurationis, sed ad unum tantum instans spectant; ct ideo non fuit opus multiplicitem operationis in primo instanti explicare. Designavit nutem illud mngis ab actu naturae, scilicet conversionis in se, quia ille fundamentum est omnium, ct certior.

XPI. Cum autem quaeritur: *zli/f dilectione electiva* etc.*, respondetur quod, cum dilectio electiva significet idem quod libera dilectio non solum quoad exercitium sed etiam quoad specificationem actus, et haec sit duplex; distinguendum est iuxta supra* dicta, et dicendum quod quaedam est dilectio *libera totaliter*, et quaedam *non totaliter* (et loquimur de libertate naturaliter conveniente voluntati creatae). Illa est libera totaliter, quae est etiam libera ad bonum et malum: num haec libertus natus est naturaliter convenire libero arbitrio creato, illa vero est libera, sed non totaliter, quae quamvis sit indifferens ad hoc et illud, non tamen ad bonum et malum. Unde angelus dilexit libere, seu dilectione electiva, non totaliter in primo instanti; quia

non poterat pro tunc eligere malum. – Quando vero dicitur quod electio angeli est inflexibilis, intelligitur de electione totaliter libera; quae non potuit esse ante secundum instans.

Posset quoque dici, quod illa dilectio fuit *naturalis*, non angelo absolute, sed *habenti gratiam*, in primo instanti sui esse, et tunc operanti. Quoniam ex quo in illo instanti non potest fieri actus dissonans* a gratia, consequens est quod liberum arbitrium, si supernaturalibus se immiscet, determinatur ad conformitatem gratiae se habendum. Et sic, quamvis dilectio naturalis absolute non tendat ad supernaturalia, dilectio tamen naturalis habentis gratiam, in primo instanti tendit in supernaturale. Et dicitur dilectio ista naturalis, quia est determinata ad unum, ad conforme scilicet gratiae ita quod non ad oppositum. – Et hac duae responsiones in idem redeunt.

XIV. Circa praedicta adhuc non quiescit intellectus, sed dubium consurgit. Quia si angeli omnes in primo instanti vere meruerunt per actum dilectionis Dei ut obiectum est beatitudinis supernaturalis¹; ergo in secundo instanti non tenebantur ad actualiter dirigendum actum suum in obiectum caritatis. Ergo non peccaverunt eligendo bonum non cum debita subtectione ad Deum: sed aut non peccaverunt, aut peccaverunt eligendo malum. - Prima consequentia probatur. Quia praeceptum caritatis est affirmativum, et obligat pro principio ad actualiter amandum; quod constat impleri a quolibet habente caritatem, quia in primo actu in Deum tendit ut sui suorumque omnium finem; et sic omnia sunt consequentia, modo non repugnent, virtualiter tendunt in obiectum caritatis, virtute scilicet primi actus. - Secunda vero consequentia probatur sic. Eligere bonum absque actuali ordinatione ad Deum immediate post primum actum caritatis, non est malum, immo est actus caritatis virtualiter: sed talis fuit actus angeli in secundo instanti, apud s. Thomam, ut patet ex supra dictis: ¹ An. t, aj 4 ergo male dictum superius * fuit quod sola inconsideratio actualis regulae divinae ad peccatum angeli sufficit. ¹ 4.

XV. Ad hoc dicitur, quod argumentum procedit cx malo intellectu dictorum s. Thomae. Imaginatur namque quod primum peccatum angeli consistit in sola omissione actualis regulae; cum tamen peccaverit faciendo actum contrarium regulae. Licet enim cx pane intellectus sola fuerit inconsideratio, liberum tamen arbitrium, cum illa inconsideratione, non solum elegit sine illa, sed contra illam modaliter. non objective Sicut si incidens aliquid absque regula. incidat oblique, actus enim tunc non solum fit absque regulo, sed contra regulam. Putet autem sic angelum peccasse, quia superbiae peccatum commisit: superbia enim contrarie opponitur humilitati et divinae regulae; quoniam, ut Boetius dicit, *sola superbia se opponit*. Unde angelus peccans recessit a virtualitate caritatis quam in primo actu habuit, voluntarie superbiendo.

Posset quoque dici, quod angelus in secundo instanti, quia erat primum et ultimum totalis suae libertatis ad bonum et malum, tenebatur deliberare de fine viate suae, sicut homo in principio suae libertatis.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ANGELUS SUPREMUS INTER PECCANTES, FUERIT SUPREMUS INTER OMNES

II *Sent.*, dirt, vi, art. 1; III *Cant. Gent.*, cap. en,- *Opusc. XV*, de *Anglit.* aip, xn.

SEPTIMUM SIC PROCI BITUR. VidetUT quod ille angelus qui fuit supremus inter peccantes, non fuerit supremus inter omnes. Dicitur enim de eo 3 Ezech. xxviii *: *Tu Cherub extentus et protegens, posui te in monte sancto Dei*. Sed ordo Cherubim est sub ordine

Seraphim, ut Dionysius dicit, *vu cap. Angel. Hier.*
Ergo angelus qui fuit supremus inter peccantes
non fuit supremus inter omnes.

a. *Praeter ill*, Deus fecit naturam intellectualem propter beatitudinem consequendam. Si igitur angelus qui fuit supremus inter omnes, peccavit,

sequitur quod ordinatio divina fuerit frustrata in nobilissima creatura. Quod est inconueniens.

3. Praeterea, quanto aliquid magis inclinatur in aliquid, tanto minus potest ab illo deficere. Sed angelus quanto est superior, tanto magis inclinatur in Deum. Ergo minus potest a Deo peccando deficere. Et sic videtur quod angelus qui peccavit, non fuerit supremus inter omnes sed de inferioribus.

Sed contra est quod dicit Gregorius, in *Hoc Centum Oribus* *, quod primus angelus 9U³ Peccavit, dum cunctis agminibus angelorum praelatus, eorum claritatem transcenderet. c.v eorum comparatione clarior fuit.

Respondeo dicendum quod in peccato est duo considerare: scilicet pronitatem ¹ ad peccandum; et motivum ad peccandum. Si ergo consideremus in angelis pronitatem ad peccandum, minus videtur quod peccaverint superiores angeli, quam inferiores. Et propter hoc Damascenus dicit * quod maior eorum qui peccaverunt, fuit *terrestri ordini praelatus*. - Et videtur haec opinio consonare positioni Platoniorum, quam Augustinus recitat in lib. *de Cii*, *Dei* MH el X *. Dicebant ¹ enim quod omnes dii erant boni, sed daemonum quidam boni, quidam mali; *deos* nominantes substantias intellectuales quae sunt : a globo lunari superius, *daemones* vero substantias intellectuales quae sunt a globo liinari inferius, superiores hominibus ordine naturae. - Ncc T est abiicienda haec opinio tanquam a fide aliena : quia tota creatura corporalis administratur a Deo per angelos, ut Augustinus dicit. Ill *de Trin.* ¹ unde nihil prohibet dicere inferiores angelos divinitus distributos esse ad administrandum inferiora corpora, superiores vero ad administrandum corpora superiora, supremos vero ad assistendum i)C0t ift secundum hoc Damascenus dicit * quod illi qui ceciderunt, fuerunt de inferioribus : in

quorum etiam ordine aliqui boni angeli permanserunt.

Si vero consideretur motivum ad peccandum, maius invenitur in superioribus quam in inferioribus. Fuit enim daemonum peccatum superbia, ut supra * dictum est ; cuius motivum est excell¹ ^{α λ j.} lencia, quae fuit maior in superioribus. Et ideo Gregorius dicit ♦ quod ille qui peccavit, fuit superior inter omnes.

Et hoc videtur probabilius. Quia peccatum angeli non processit ex aliqua pronitate, sed ex solo libero arbitrio: unde magis videtur consideranda esse ratio quae sumitur a motivo ad peccandum. - Non est tamen inde alii opinioni praeiudicandum: quia etiam m principe inferiorum angelorum potuit esse aliquod motivum ad peccandum.

Ad primum ergo dicendum quod *Cherubim* interpretatur *plenitudo scientiae*; *Seraphim* autem ¹ interpretatur *ardentes* sive *incendentes*. Et sic patet quod Cherubim denominatur a scientia, quae potest esse cum mortali peccato; Seraphim vero denominatur ab ardore caritatis, quae cum peccato mortali ¹ esse non potest. Et ideo primus angelus peccans non est denominatus Seraphim, sed Cherubim. I

Ad secundum dicendum quod divina intentio non frustratur nec in his qui peccant, nec in his qui salvantur: ulrorumque enim eventum * Deus praecognoscit, et ex utroque habet gloriam, dum hos * ¹ ^{*} ex sua bonitate salvat, illos ex sua iustitia punit. Ipsa vero creatura intellectualis, dum peccat, a fine debito deficit. Nec hoc est inconueniens in quacumque creatura sublimi; sic enim creatura intellectualis instituta est a Deo, ut in eius arbitrio positum sit agere propter finem.

Ad tertium dicendum quod quantacumque inclinatio ad bonum fuerit in supremo angelo, tamen ei necessitatem non inducebat. Unde potuit per liberum arbitrium eam non sequi.

T) inter omnes, - Om. codices et ed. a; «luac om. sed de inferioribus,
3) pronitatem. - pronitas ACDEFGo.
t) Dicebant. - Dicunt PaE
ζ) sunt. - erant ACDE.

14) Ace. - Sed PFGah
0) autem. - Omittunt Po>.
t) mortali. - Om. codicv et a.
x) eventum. - eventus codices et a.
λ) hos. - nos P.

Commentaria Cardinalis Caietn.ni

Titulus durus est. - In corpore quatuor: primo, radices duas diversimode opinandi; secundo, opinionem Damasceni, penes primam radicem, tractat; tertio, opinionem Gregorii, penes secundam; quarto, comparat eas ad invicem tam opiniones quam radices.

II. Quoad *primum*, radices sunt pronius ex parte peccantis; et motivum ex parte obiecti.

Quoad *secundum*, quatuor dicit. Primo, opinionem quod de inferiori ordine fuerunt multi, et quod maior inter praelatos terrestribus fuit primus, ex prima radice. - Secundo, quid supcriicctcnus supponere videtur haec opinio, se-

cundum Platonicos.-Tertio, reprehendit illud suppositum*. ¹ ^{awl. k.} -Quarto, ostendit quomodo potest bene intelligi opinio Damasceni. - Et omnia clara sunt.

Quoad *tertium*, ex secunda radice, et quod superiores peccaverunt, et quod supremus peccantium erat supremus simpliciter.

Quoad *quartum*, comparat opiniones ex radicibus quoad probabilitatem: et dicitur secunda probabilior, quiu radix melior. - Et quoad falsitatem: et dicit quod non propterva prima iudicanda est falsa, quia etiam in cis habet locum secunda radix. - Omnia clara.

ARTICULUS OCTAVUS

DE PECCATO PRIMI ANGELI EDERIT ALIIS CAUSA PECCANDI

II Sent., dist. 11, c. 3.

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

o ðTAvvM SIC p r o c e d i t u r . Videtur quod peccatum primi angeli peccantis non 4-7/^ ^ V ^ U l t , l ^ l s causa Peccandi. Causa enim ^ / £ - A ^ 2 κ) ρ Γ [0 Γ x est causato. Sed omnes simul peccaverunt, ut Damascenus dicit ♦ Ergo peccatum unius non luit aliis causa peccandi.

2. P r a e t e r e a , primum peccatum angeli non potest esse nisi superbia, ut supra * dictum est. Sed superbia excellentiam quaerit. Magis autem excellentiae repugnat quod aliquis interiori subdatur, quam superiori: et sic non videtur quod daemones peccaverint per hoc quod voluerunt subesse alicui superiorum ? angelorum, potius quam Deo. Sic autem peccatum unius angeli fuisset aliis causa peccandi, si eos ad hoc induxisset ut sibi subjicerentur. Non ergo videtur quod peccatum primi angeli fuerit causa peccandi aliis.

3. P r a e t e r e a , maius peccatum est velle subesse alteri contra Deum, quam contra Deum alteri velle praeesse : quia minus habet de motivo ad peccandum. Si ergo peccatum primi angeli luit aliis causa peccandi in hoc, quod eos ut sibi subjicerentur induxit, gravius peccassem inferiores angeli quam supremus : quod est contra hoc quod super illud γ Psalmi cui ·', *Draco iste quem formasti*. dicit Glossa: *Qui ceteris in esse erat excellentior, factus est in malitia maior*. Non ergo peccatum primi angeli fuit aliis causa peccandi.

S e d c o n t r a · l i s t q U O d dicitur *Apoc.* xit quod draco traxit secum *tertiam partem stellarum*.

R e s p o n d e o d i c e n d u m quod peccatum primi angeli fuit aliis causa peccandi, non quidem cogens, sed quadam quasi exhortatione inducens. Cuius signum ex hoc apparet, quod omnes daemones illi supremo subduntur; ut manifeste apparet per illud quod dicit Dominus, Matth. xxv ♦ *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius*. Habet enim hoc ordo divinae iustitiae, ut cuius suggestioni aliquis consentit in culpa, eius potestati ' subdatur in poena; secun-

dum illud II Pet. u *: *A quo quis superatus est*, - v T M . *

A d p r i m u m e r g o d i c e n d u m quod, licet simul daemones peccaverint, tamen peccatum unius potuit esse aliis causa peccandi. Angelus enim non indiget ad eligendum vel exhortandum vel etiam consentiendum, temporis mora; sicut homo, qui deliberatione indiget ad eligendum et ad consentiendum , et locutione vocali ad exhortandum, quorum utrumque tempore agitur. Manifestum est autem quod etiam homo simul dum aliquid iam corde concepit, in eodem instanti incipit loqui. El in ultimo instanti locutionis, in quo aliquis sensum loquentis ‘ capit, potest assentire ei quod dicitur: ut patet maxime in primis conceptionibus, *quas quisque probat auditas* *. Sublato ergo tempore locutionis et ; deliberationis quod in nobis requiritur, in eodem instanti in quo primus angelus suam allectionem intelligibih locutione expressit. possibile fuit aliis · in eam consentire.

A d s e c u n d u m d i c e n d u m quod superbus, ceteris paribus, magis vult subesse superiori quam inferiori. Sed si aliquam excellentiam consequatur sub inferiori, quam sub superiori consequi non possit, magis eligit inferiori subesse quam superiori. Sic igitur non fuit contra superbiam daemonum quod subesse inferiori voluerunt. in eius principatum consentientes; ad hoc cum principem et ducem habere volentes, ut virtute naturali suam ultimam beatitudinem consequerentur; praesertim quia supremo angelo naturae ordine etiam tunc subiecti erant.

A d t e r t i u m d i c e n d u m quod, sicut supra*dictum est, angelus non habet aliquid retardans, sed secundum suam totam virtutem movetur in illud ad quod movetur *, sive in bonum sive in malum. Quia igitur supremus angelus maiorem habuit naturalem virtutem quam inferiores, intensiori motu in peccatum prolapsus est. Et ideo factus est etiam in malitia maior.

«) prior. - natura prior E.

β) superiorum. - supremarum co£ea.

γ) ι·ο μ / γ . ι hoc quod super illud. - contra illud I aē.

2) eius potestati. - peccati D, eius peccati G u.

i) loquentis. - loquendi ACE.

ζ) locutionis et. - Om.

r.) possibile fuit aliis. - possibile fuit ab aliis U k . D E E i < o w - tentire. consentiri A I I C D .

Commentaria Caixlinalis Caietani

T r r c L v s clarus cst. - In corpore una conclusio responsiva: Peccatum primi angeli fuit aliis causa peccandi, non cogens, sed quasi exhortatione inducens. - Probatur ab effectu. Ceteri daemones sunt subditi primo: ergo eius suggestione peccaverunt.

Antecedens probatur auctoritate Christi. Matth, xxv: *diabolo et angelis eius*, idest nuntiis et ministris eius. - Consequentia probatur: quia ordo divinae iustitiae hoc habet, ut cuius suggestioni aliquis consentit in culpa, eius potestati subdatur in poena. Quod probatur II Pet. ir. J *qun quis* etc.

I L In responsione ad primum, dubium occurrit ex Scot O, ubi supra* contra hoc scilicet, quod secundum instans cst

S v u M A K Turni.. D. T t r t ù I A K i . I L

mora indivisibilis in |c, seu instunranca. Tum quia angeli peccaverunt pluribus peccatis diversarum spccicnim, et non simul, sed ordine quodam. - Tum quin peccatum malorum angelorum lentavit bonos, ita quod, .lp>c. xn *. victoria tentationis in laudem et excellens meritum bonis adseribitur ergo. Et tenet sequela tum quia, si in instanti omnia perfecta essent, non luisset, aut faciUhnnum fuisset praelium inter cox'; tum quia mali prius peccaverunt, deinde lentaverunt, et ultimo victoria bonorum resistentium subsecuta est. Non ergo insiantanca fuit mora pugnae et menti.

III. Ad haec dicitur brevissime quod totus ille ordo, tam peccatorum quum pugnae et victoriae etc., cum sit

ordo operationum indivisibilium seu instunhincarum. non est ordo duration», sed naturae ct praesuppositionis; quemadmodum quotcumque illuminationes ordinatae in eodem sunt instanti. – Victoriae autem instantancae, apud eo»

qui non sunt naturae discursivuc, sed omnia complete habent in instanti, summae sunt laudis quamvis apud nos. qui cum continuo ct tempore mtelligimu», pro nihilo habeantur.

ARTICULUS NONUS

UTRUM TOT PECCAVERUNT, QUOT PERMANSERUNT

î Sent., di»L χππ, qu. n, art. 2, ed 4; II, dirt. I. pxrt. I. art. I. ad 1.

NONUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod plures peccaverunt de angelis, quam permanserunt. Quia, ut dicit Philoso-
phus *, *malum est ut in pluribus, bonum ut in paucioribus*

2. Praeterea, iustitia et peccatum eadem ratione inveniuntur in angelis et hominibus. Sed in hominibus plures inveniuntur mali quam boni; secundum illud *Eccle. i **: *Stultorum infmilus est numerus*. Ergo pari ratione in angelis.

3. Praeterea, angeli distinguuntur secundum personas, et secundum ordines. Si igitur plures personae angelicae remanserunt, videtur etiam quod non de omnibus ordinibus aliqui peccaverunt.

Sed contra est quod dicitur IV *Plures nobiscum ? sunt quam cum illis*; quod exponitur de bonis angelis qui sunt nobiscum in auxilium, et de malis qui nobis adversantur.

Respondeo dicendum quod plures angeli permanserunt quam peccaverunt. Quia peccatum est contra naturalem inclinationem: ea vero quae contra naturam fiunt, ut in paucioribus accidunt*; natura enim consequitur suum effectum vel semper, vel ut in pluribus.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur quantum ad homines *, in quibus malum

contingit ex hoc quod sequuntur bona sensibilia, quae sunt pluribus nota, deserto bono rationis, quod paucioribus notum est. In angelis autem non est nisi natura intellectualis. Unde non est similis ratio.

Et per hoc patet responsio ad secundum.

An tertium DICENDUM quod secundum illos qui dicunt quod diabolus maior fuit de inferiori ordine angelorum, qui praesunt terrestribus, manifestum est quod non de quolibet ordine ceciderunt. sed de intimo ' tantum. – Secundum vero illos qui ponunt maiorem diabolum de supremo fuisse ordine, probabile est quod de quolibet ordine aliqui ceciderunt: sicut et e in quemlibet ordinem homines assumuntur in supplementum minae angelicae. In quo etiam magis comprobatur libertas liberi arbitrii, quae secundum quemlibet gradum creaturae in malum flecti potest.– In sacra Scriptura tamen nomina quorundam ordinum, ut *Seraphim* et *Thronorum*, daemonibus non attribuuntur; quia haec nomina sumuntur ab ardore caritatis et ab inhabitatione ζ Dei, quae non possunt esse cum peccato mortali. Attribuuntur autem cis nomina *Cherubim*, *Potestatum* et *Principatuum*; quia haec nomina sumuntur a scientia et potentia, quae bonis malisque possunt esse communia.

3) *inveniuntur.* – *invenitur* ACDEFG.

p) *nobiteum.* – HOäü BCDEFG.

y) *feguuntur,* – *confluuntur* BDFG, *coniequitut* cJ. a.

Z/ *infimo.* – *inferiori* BGa.

j) *ct.* – Om. PGab. – Pro *homines, homini*» CEpAD.

ζ) *inhabitatione.* – *habitatione* Pab. – *mortali om.* Cûdtce* << a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore una conclusio responsive: Plures remanserunt quam ceciderunt. – Probatur.

Quia *praeter naturam* invenitur in paucioribus: peccatum autem est contra naturam angelorum: ergo.

QUAESTIO SEXAGESIMAQUARTA
DE IO ENA DAEMONUM

IN QUATOR AMICULOS DIVISA

• O. cu. uui,
linxd.

Consequenter quaeritur dcpoena daemonum*.
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo -: de obtenebratione intellectus.

Secundo: de obstinatione voluntatis.
Tertio: de dolore ipsorum.
Quarto: de loco poenali ipsorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS DAEMONIS SIT OBTENEBRA IUS PER PRIVATIONEM
COGNITIONIS OMNIS VERITMIS

II Sent., JM, VU, qu. II, ah. i.

PRIMUM SIC PROCEditIR. Videtur quod intellectus daemonis sit obtenebratus per privationem cognitionis omnis ventatis. Si enim aliquam veritatem cognoscerent, maxime cognoscerent seipsos, quod est cognoscere substantias separatas. Hoc autem enrum miseriae non convenit: cum ad magnam beatitudinem pertinere videatur, intantum quod quidam ultimam beatitudinem hominis posuerunt in cognoscendo substantias separatas. Ergo daemones privantur omni cognitione ventatis.

2. Praeterea, id quod est manifestissimum T in natura, videtur esse maxime manifestum angelis e, sive bonis sive malis. Quod enim non sit nobis maxime manifestum, contingit ex debilitate intellectus nostri a phantasmatibus accipientis: sicut ex debilitate oculi noctuae contingit quod non possit videre lumen solis. Sed daemones non possunt cognoscere Deum, qui est secundum se manifestissimus, cum sit in summo veritatis: eo quod non habent mundum cor. quo solo videtur Deus. Ergo nec alia cognoscere possunt.

• Dfdfa.adiiU.,
Itb.IV.cap.xiii;
Dr Ct», lft, lib.
XI, ap. nu.

3. Praeterea, cognitio rerum angelis conueniens est duplex, secundum Augustinum *: scilicet matutina, et vespertina. Sed cognitio matutina non competit daemonibus, quia non vident res in Verbo: nec etiam ' cognitio vespertina, quia cognitio vespertina refert res cognitatas ad laudem Creatoris (unde post *vespere* lit *mane*, ut dicitur *Gen.* i). Ergo daemones non possunt cognitionem de rebus habere.

• Qp. jui.

4. Praeterea, angeli in sua conditione cognoverunt mysterium regni Dei, ut Augustinus dicit, V *super Gen. ad liti*. ♦ Sed daemones hac cognitione privati sunt: quia *si cognovissent, nequaquam Dominum gloriae crucifixissent*, ut dicitur I *Cor.* II ♦ Ergo, pari ratione, omni ζ alia cognitione veritatis sunt privati.

• Vers. 6

a) Primo. - enim quaeritur Mildanr cndiccv.
maxime. - magia Pab; om. sC; maxime cognoscerent om. pC.
7) manifestiliuimuiH. - maxime manifestissimum FG, magis manifestum cd. d. maxime manifestum Vb.
3) angelis. - in angelis I'6.
<) etiam. - Om. Pfl6.
ζ) omni. - et omni codices.

5. Praeterea, quamcumque veritatem aliquis scii, aut cognoscit eam naturaliter, sicut nos cognoscimus prima principia: aut accipiendo ab alio, sicut quae scimus addiscendo; aut per experientiam r' longi temporis, sicut quae scimus inveniendo. Sed daemones non possunt cognoscere veritatem per suam naturam: quia ab eis divisi sunt boni angeli sicut lux a tenebris, ut Augustinus dicit *: omnis autem manifestatio lit per lumen, ; o>/' ut dicitur *Ephes.* \ *. Similiter etiam neque per revelationem, neque addiscendo a bonis angelis: quia *non est conventio lucis ad tenebras*, ut dicitur II *Cor.* vi *. Neque etiam I per experientiam longi · v<. u. temporis: quia experientia a sensu oritur. Ergo nulla in eis est cognitio veritatis.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.**, quod *data daemonibus angelica -s.Th kct ^.* *dona nequaquam ' mutata esse dicimus, sed sunt integra et splendidissima*. Inter ista autem naturalia dona est cognitio veritatis. Ergo in eis est aliqua veritatis cognitio.

Respondeo dicendum quod duplex est cognitio veritatis: una quidem quae habetur per gratiam; alia vero « quae habetur per naturam. Et ista quae habetur per gratiam, est duplex: una quae est speculativa tantum, sicut cum alicui à aliqua λ secreta divinorum revelantur; alia vero quae est affectiva, producens amorem Dei; et haec proprie pertinet ad donum Sapientiae.

Harum autem trium cognitionum prima in daemonibus nec est ablata, nec diminuta. Consequitur enim ipsam naturam angeli, qui secundum suam naturam est quidam intellectus vel mens: propter simplicitatem autem suae substantiae, a natura eius aliquid subtrahi non potest, ut sic per subtractionem naturalium puniatur, sicut homo punitur μ per subtractionem manus aut pedis aut alicuius huiusmodi. Et ideo dicit Dionysius * quod ' Loa »'*.A

rt) per experientiam. - experientia Pd>.- Anio JrimMJ P om. quae.
0) etiam. - Om. P.tK
<) data... nequaquam. - data eunt daemonibus aliqua dona quae nequaquam P6.
e) una quidem ... alia ren». - M4 alia Pj >.
XI alicui, - aliquibus ACDE,
punitur. - Rimin' potest codicw.

dona naturalia in cis integra manent. Unde naturalis cognitio in eis non est diminuta – Secunda autem cognitio, quae est per gratiam, in speculatione consistens, non est in eis totaliter ablata, sed diminuta: quia de huiusmodi secretis divinis tantum revelatur cis quantum oportet, vel mediantibus angelis, vel *per aliqua temporalia divinae virtutis effecta*, ut dicit Augustinus, IX *de Civ. Dei**\ non autem sicut ipsis sanctis angelis, quibus plura et clarius revelantur in ipso Verbo. – A tertia vero cognitione sunt totaliter privati, sicut ci a caritate.

Ad primlm ergo dicendum quod (elicitas consistit in applicatione ad id quod superius est. Substantiae autem separatae sunt ordine naturae supra nos: unde aliqualis ratio felicitatis esse potest homini, si cognoscat substantias separatas; licet perfecta eius felicitas sit in cognoscendo primam substantiam. scilicet Deum. Sed substantiae separatae cognoscere substantiam separatam est connatural^ sicut et nobis cognoscere naturas sensibiles. Unde sicut in hoc non est felicitas hominis, quod cognoscat naturas sensibiles; ita non est felicitas angeli ’ in hoc, quod cognoscat substantias separatas *.

Ad secundum dicendum quod illud quod est manifestissimum in natura, est nobis occultum propter hoc quod excedit proportionem intellectus nostri; ct non solum propter hoc quod intellectus noster accipit a phantasmatibus. Excedit autem divina substantia non solum proportionem intellectus humani, sed etiam intellectus angelici. Unde nec ipse angelus, secundum suam naturam, potest cognoscere Dei substantiam ♦ – Potest tamen altiore cognitionem de Deo habere per suam naturam quam homo, propter perfectionem sui intellectus. Et talis cognitio Dei\ remanet etiam in daemonibus. Licet enim non habeant puritatem quae est per gratiam, habent tamen puritatem naturae, quae suffiat ad cognitionem Dei quae cis competit ex natura.

Ad tertium dicendUm quod creatura tenebra est, comparata excellentiae divini luminis: et ideo co-

gnitio creaturae in propria natura, *vespertina* dicitur. Vespere enim est tenebris adiunctum, habet tamen aliquid dc luce: cum autem totaliter deficit lux, est nox. Sic igitur ct cognitio rerum in propria natura, quando refertur ad laudem Creatoris, ut in bonis angelis, habet aliquid de luce divina, et potest dici vespertina: si autem non referatur in Deum, sicut in daemonibus, non dicitur vespertina. sed *nocturna*. Unde et in *Genesi* * legitur quod tenebras 0 quas Deus a luce separavit, *vocavit noctem*.

Ad quartum dicendum quod mysterium regni Dei, quod est impletum per Christum, omnes quidum anguli a principio aliquo modo cognoverunt; maxime ex quo beatificati sunt visione Verbi, quam daemones nunquam habuerunt. Non tamen omnes angeli cognoverunt perfecte, neque aequaliter. I ndc daemones multo minus, Christo exislente in mundo, perlecte mysterium Incarnationis cognoverunt. *Non enim innotuit eis*, ut Augustinus dicit *, *sicut angelis sanctis, qui Verbi participata aeternitate perfruuntur; sed sicut eis terrendis innotescendum fui/ per quaedam temporalia effecta*. Si autem perfecte ct per certitudinem " cognovissent ipsum esse Filium Dei, et ellectum passionis eius, nunquam Dominum glonae crucifigi procurassent.

Ad quintum dicendum quod daemones tribus modis cognoscunt veritatum aliquam. Uno modo. subtilitate suae naturae: quia licet sint obtencbran per privationem luminis gratiae, sunt tamen lucidi lumine intellectualis naturae. – Secundo, per revelationem a sanctis angelis; cum quibus non conveniunt quidem per conformitatem voluntatis; conveniunt autem similitudine intellectualis naturae, secundum quam possunt accipere quod ab aliis ? manifestatur. – Tertio modo cognoscunt per experientiam longi temporis; non quasi a sensu accipientes; sed dum in rebus singularibus completur similitudo cius speciei intelhgibilis quam sibi naturaliter habent inditam, aliqua cognoscunt praesentia, quae non praecognoverunt futura, ut supra ' dc cognitione angelorum dictum est. j-

v) *angeli*. – *angelo* Vb.

ξ) **Dri.** – **Om.** *Pab.*

o *tenebras*. – *tenebrae* FGab.

ct per certitudinem. – engnavissent. ut per certitudinem **BM**: om. ACDEG.

?) ab aliis. – aliii ACE. – Suum modn om. codko.

• *Peri* lib. I. C

Commentaxift Cardinalis Caietani

Titulus clarus csl – In corpore duo: primo, distinctionem trimembrem ponit. secundo, iuxta singula membra conclusiones. – Distinctio est. Cognitio duplex: *naturalis* ct *gratuita*. Et haec duplex: *speculativa*, ct *affectiva*.

Prima conclusio : Cognitio naturalis nec est ablata, nec diminuta. – Probatur dupliciter. Primo, quia consequitur naturam simplicem. Secundo, auctoritate Dionysii.

Secunda: Cognitio gratuita speculativa est non ablata, sed diminuta. – Probatur: quia pauca ct obscure cis revelantur. quantum oportet, ct per angelos, seu clfcctus. aliis autem plura ct clarius.

Tenia: Cognitio affectiva est totaliter ablata. – Probatur: quia caritas est ablata.

H

A

n

I

M

♦

/Jj

i

l

•Wor

Vit t

•Qx.1

• Ver»

• Ver.

-S.Tb

• Ver».

ARTICULUS SECUNDUS

UTRIUSQUE VOLUNTAS DAEMONUM SIT OBSTINATA IN MALO

II Sciit. Jil vu, qu. i, «rt. a; /' it, qu. niv, aru jo; A. Malo. qu. xvr, arx. 5.

Sed libertas arbitrii per se cl prius ordinatur ad bonum quam ad malum. Ergo voluntas daemonis non est ita obstinata in malo, quin possit redire ad bonum.

2. Praeterea, maior est misericordia Dei, quae est infinita, quam daemonis malitia, quae est finita. A malitia autem culpa ad bonitatem iustitiae nullus redit nisi per Dei misericordiam. Ergo etiam daemones a statu malitiae possunt redire ad statum iustitiae.

3. Praeterea, si daemones habent voluntatem obstinatam in malo, maxime haberent eam obstinatam in peccato quo peccaverunt. Sed illud peccatum in eis nunc non manet, scilicet superbia: quia nec motivum manet, scilicet excellentia. Ergo daemon non est obstinatus in malitia.

IV. 4. Praeterea, Gregorius dicit * quod homo per alium reparari potuit, quia per alium cecidit. Sed daemones inferiores τ per primum ceciderunt, ut supra * dictum est. Ergo eorum casus per alium reparari potest \ Ergo non sunt in malitia obstinati.

5. Praeterea, quicumque est in malitia obstinatus, nunquam aliquod ' bonum opus operatur. Sed daemon aliqua bona opera facit: confitetur enim veritatem, dicens Christo: *Scio quia sis Sanctus Dei*, Mare, i*; *daemones etiam credunt et contremiscunt*, ut dicitur Iacob. II *; Dionysius etiam dicit, tv cap. *de Div. Nom.* ♦ quod *bonum et optimum concupiscunt. esse z, vivere et intelligere*. Ergo non sunt obstinati in malitia.

• Vm. 34.
• Ver». >9.
• S.Tk.Iect. xix.
r
• Vm.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo i.xxitt*: *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper; quod de daemonibus exponitur. Ergo semper obstinati in malitia perseverant.*

Respondeo dicendum quod Origenis positio fuit* quod omnis voluntas creaturae, propter libertatem arbitrii, potest flecti et in bonum et in malum, excepta anima Christi propter unionem Verbi. – Sed haec positio tollit veritatem beatitudinis a sanctis angelis et hominibus: quia stabilitas sempiterna est de ratione verae beatitudinis; unde et *vita aeterna* nominatur. Repugnat etiam auctoritati Scripturae sacrae, quae daemones et homines malos *in supplicium aeternum* mittendos, bonos autem *in vitam aeternam* transferendos

pronuntiat *. – Unde haec positio est tanquam erronea reputanda; et tenendum est firmiter, secundum fidem catholicam, quod et voluntas bonorum angelorum confirmata est in bono, et voluntas daemonum obstinata est in malo*.

(Causam autem huius obstinationis oportet accipere. non ex gravitate culpaе, sed ex conditione naturae status \ *Hoc enim est hominibus mors, quod angelis casus*, ut Damascenus dicit*. Manifestum est autem quod omnia mortalia peccata hominum, sive sint magna sive sint parva, ante mortem sunt remissibilia; post mortem vero, irremissibilia. et perpetuo manentia.

Ad inquirendum ergo causam huiusmodi obstinationis. considerandum est quod vis appetitiva in omnibus proportionatur apprehensivae ' a qua movetur, sicut mobile motori. Appetitus enim sensitivus est boni particularis, voluntas vero universalis, ut supra*dictum est; sicut etiam sensus apprehensivus est singularium, intellectus vero universalium. – Differt autem apprehensio angeli ab apprehensione hominis in hoc, quod angelus apprehendit immobiliter per intellectum, sicut et nos immobiliter apprehendimus prima principia, quorum est *intellectus*: homo vero per rationem apprehendit mobiliter, discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumquo oppositorum. Unde et voluntas hominis adhaeret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere et contrario adhaerere: voluntas autem angeli adhaeret fixe et immobiliter. Et ideo, si consideretur ante adhaesionem, potest libere adhaerere et huic et opposito (in his scilicet quae non naturaliter vult): sed postquam iam l adhaesit, immobiliter adhaeret. Et ideo consuevit dici quod liberum arbitrium hominis flexibile est ad oppositum *et ante electionem, et post*; liberum autem arbitrium angeli est flexibile ad utrumque oppositum M *ante electionem, sed non post*. – Sic igitur et boni angeli, semper adhaerentes iustitiae, sunt in illa confirmati: mali vero, peccantes, sunt in peccato obstinati. – De obstinatione vero hominum damnatorum infra * dicitur.

Ad primum ergo dicendum quod boni et mali angeli habent liberum arbitrium, sed secundum modum et conditionem suae naturae, ut dictum est*.

Ad secundum dicendum quod misericordia Dei liberat a peccato poenitentes. Illi vero qui poenitentiae capaces non sunt, immobiliter malo adhaerentesl, per divinam misericordiam non liberantur.

α) ut dictum est. – Om. Pj ξ.
β) excellentia. – ciut excellentia PDFGal.
γ) inferiores. – superiores D.
3) potest. – potuit P; Λιτχο... potest om. ab.
1) aliquod. – Om. Pab.
ζ) esae. – scilicet cue AB.

η) naturae statut. – stti statas edd. a b, naturae scu status cv4J,
ft) apprcheniirac.- apprehensioni codices. – Pro motori. a motors P.
i) iam, – Om. FGa.
x) oppositum. – Om. ADCDEFbG et c.J. 4. – electionem om. codkca
ct cd. d.
λ) adhaerentes. – adhaerent et IMI».

*d .i\$. M7.

°

· q ·. «n.i.

^4 't Sim
PartiX.giucnn,
«t. .» < IV
v. w.dHi.L.q».
»

’ tnC3 ^.*.

λ

p Ad tertium dicendum quod adhuc manet in diabolo peccatum quo primo peccavit, quantum ad appetitum; licet non quantum ad hoc quod credat se posse obtinere. Sicut si aliquis credat se posse tacere homicidium, et velit facere, et postea adimatur ei potestas; nihilominus voluntas homicidii in eo manere potest, ut velit fecisse, vel velit facere si posset.

Ad quartum dicendum quod non est tota causa quare peccatum hominis sit remissibile, quia alio suggerente peccavit. Et ideo ratio non sequitur.

p) primo. – Om. ARCE,
v) hic. – it Pah

Ad quintum dicendum quod actus daemonis est duplex. Quidam scilicet ex voluntate deliberata procedens: et hic * proprie potest dici actus eius. v Et talis actus daemonis semper est malus: quia etsi aliquando aliquod bonum faciat, non tamen bene facit; sicut dum veritatem dicit ut decipiat, et dum non voluntarie l credit et confitetur, sed i rerum evidentialia coactus *. – Alius autem actus d. daemonis est naturalis; qui bonus esse potest, et attestatur bonitati naturae. Et tamen etiam tali0 * bono actu abutuntur ad malum.

o ro/Mffar/r. – viJuntate FG.
ς) etiam tali, – in tali GpC, tali PF»C el j b.

Commentam Cardinali» Caietani

Tirruis clarus est. – In corpore duo: primo, tractat opinionem Origenis: secundo, determinat veritatem *. II. Quoad primum, duo. Primo, opinionem in duobus punctis et causa eorum: scilicet quod omnes mobiles praeter Christum; causa primi, libertas; causa secundi, unio Verbi. – Secundo, dicit hanc tanquam erroneam vitandam, ratione et auctoritate. Ratio est, quia ruit ratio beatitudinis Sanctorum: auctoritas, Christi.

III. Quoad secundum, tria dicit. Primo, conclusionem responsivam, scilicet: Daemones sunt obstinati in malo, et Sancti confirmati in bono. – Secundo, unde huius causa sumenda sit, ostendit: scilicet non ex gravitate tantum culpa, quia omnes culpa remissibiles sunt; sed ex conditione status, scilicet quod extra viam sint, quia hoc est angelis casus, quod hominibus mors. – Tertio, causam ipsam assignat *.

• Cf. aum. r,n.

IV. Ubi adverte primo, quod gravitatem culpa non dixit s. Thomas non esse causam, sed non tantum esse causam. Quia in rei veritate gravitas culpa tanta quanta est peccati mortalis, quaedam causa demeritoria (et ex genere. quia mortalis; et ex specie, quia superbiae; et ex causa, quia ex malitia: et ex conditione peccantis, quin tam spiritualis, etc.) est obstinationis: eo quod iustuni est ut qui non vcnialiter, sed usque adeo delinquit ut impotentem se faciat ad bene faciendum, hac poena mulctetur, Ut bene velle non possit. Non tamen haec sufficiens et proxima est obstinationis causa: quia quantumcumque gravior sit culpa, remissibilitatem ex gravitate non excludit.

V. Adverte secundo, quod causas duos obstinationis inquirimus, subordinate» tamen. Quoniam causa proxima quare mali sint obstinati, et illi sint confirmati, est status eorum, quia scilicet sunt iam extra viam: conditio enim viatorum est mutabilitas de bono in malum. Sed causa quare angelus cadendo fiat extra viam, sicut homo moriendo, est anterior causa huius obstinationis et confirmationis; quoniam est causa status extra viam, qui est causa obstinationis. Et consequenter est causa principalis.

VI. Et propterea post assignatam status conditionem ex auctoritate Damasceni in littera, proponitur venanda obstinationis causa, scilicet principalis. Ubi tria facit. Primo, causam assignat talem. Angelus apprehendit immobiliter: ergo appetit immobiliter: et sic, postquam semel elegit bonum aut malum, inflexibilis est. – Antecedens probatur: quia angelus apprehendit sine discursu omnia, sicut nos principia. – Consequentia vero probatur. Tum quia universaliter appetitus proportionate apprehensivae virtuti, sicut mobile su<> motori (quod dcllarntur in nobis: quia appetitus particularis sequitur apprehensionem singularem, et universalis universalem). Tum, ex opposito, quia apprehensionem mobilem sequitur appetere mobiliter, ut patet in homine, cuius apprehensio differt nb angelica: quin mobilis est (quia discursivn ad utrumque oppositorum), electio quoque mutabilis est.

Secundo, confirmatur coiuucta differentia inter liberum arbitrium angeli et hominis. – Tertio, remittit se ad locum

aliud, in l'icrtia Parte. Jc obstinatione hominum, cuius meminerat.

\ il (Siren antecedens assumptum occurrit dubium, primo, ex ratione discursu* negati ab angelo. De quo supra • QN.tTe.Bx.> dictum est.

Secundo, quia acquivocatur de apprehensione. Quoniam immobilitas convenit apprehensioni naturali: modo autem loquimur de apprehensione practice supcmaturalium, respectu quorum peccatum est, quam non csic immobilem, patet in daemone procurante mortem Christi, et postndum dissuadente per uxorem Pilati *.

•l&ia.Mn.k»?*,

Tertio, quia erratur in radice immobilitatis. Quoniam non discurrere non est sufficiens ratio immutabilis apprehensionis. Quoniam et immutabilis cognitio stat cum discursu, ut putet in conclusionibus geometricis. Et cum negatione discursus stat mutabilis cognitio, propter successionem cognitionum simplicium: quia cognoscens actu absque discursu aliquid, est in potentia ad cognitionem oppositi; ut si cognoscens quod omne totum est maius sua parte, esset in potentia ad cognoscendum oppositum per simplicem apprehensionem. Unde si per simplicem apprehensionem cognoscatur ratio aliqua alicuius conclusionis. et postmodum per simplicem apprehensionem apprehendatur ratio alia probabilior ad oppositum, intellectus flecti potest ad hanc secundam.

Quarto, quia omittitur vera radix immobilitatis, scilicet connaturalitas. Ex eo enim quod aliquorum cognitio est naturaliter indita, sive speculative sive practice, oritur immutabilis apprehensio; ut patet in primis principiis. Ex hoc enim excluditur potentia ad oppositum, et non ex eo quod per simplicem apprehensionem cognoscitur; ut experimur in prima operatione intellectus.

Quinto quia, si angelus apprehendit immobiliter, cum in primo instanti omnes apprehenderint Deum ut obiectum beatificum, amabilem super omnia, etc; ergo semper hne cognitionem practicam servant, et sic in secundo instanti non peccaverunt.

VIII. Circa consequentiam • occurrit dubium, quoad • CL nua.,u utramque eius probationem, et simpliciter. Et quidem contra primam probationem arguit Scotus, in Secundo, dist. vu Primo, aut intendis de motore sufficiente. nut insufficiente. Si de insufficiente. manifeste falsum est quod oportet mobile proportionari tali motori; quamvis verum sit voluntatem moveri sic nb intellectu.

Si de sufficiente, quamvis verum sit mobile oportere proportionari motori, falsum tamen est, et repugnans dictis ruis, intellectum esse motorem sufficientem respectu voluntatis. 1'alsum quidem, ut in xxv distinctione huius declarabitur. – Repugnans vero, quin duo ex hoc sequuntur: primo, quod angelus non potuerit peccare; secundo, quod non solum post primum electionem, sed in prima vel ante primam electionem, sit voluntas immobilis. – Primum deducitur sic. Intellectus ante peccatum immobiliter cl recte apprehendit, et movit voluntatem: quia poena non praecessit culpam; et sicut est, ita movet, quin naturaliter mo-

		QUAESTIO LXIV, ARTICULUS II	1.13
		vet. Ergo voluntas, a recto ct immobili immobiliter mota, ud rectum immobiliter tendit. Ergo nunquam potuit pec- care. – Secundum vero sic. Quia par ratio est dc prima apprehensione et consequentibus: omnes enim immobiles sunt.	
		IX. Contra secundam autem probationem ct consequen- tium simul arguit, quia stut immobilitas intellectus cum mobilitate voluntatis; ut patet in homine certo dc aliqua conclusione per discursum. Ex hoc enim sequitur <i>primo</i> , quod consequentia non valent: quia sic etiam voluntas hominis respectu certorum esset immutabilis. – Et sequitur <i>secundo</i> , quod differentia assignata inter voluntatem angeli ct hominis non valeat. Quia immutabilitas intellectus, quam- vis in angelo sine discursu, in homine etiam cum discursu inveniatur, tamen in homine voluntas est mobilis. Ergo ct in angelis.	
		X. Contra ipsam vero consequentiam obiieit idꝑm Sco- tus, ibidem, quia effectus communis in homine ct angelo, oportet assignare causam utrique communem Sed obsti- natio est communis effectus, ct unius rationis in utroque, ut Augustinus* innuit, <i>de Fida ad Petrum</i> , cap. m. Immo- bilitas autem apprehensionis non est communis angelo et homini. Ergo. – Probatur minor. Quia cum in hac vita nun- quam immobilitetur homo in malo, aut anima separata obstinatu redditur absque praevia apprehensione immobili; aut praevia in statu separato. Non secundum: quia anima separata non demeretur. Ergo primum: quod est intentum. – Et confirmatur: quin Laxari anima fuit separata. et tumen nee immobilitatus est in bono nee in main.	
		XI. Contra conclusionem ‘ obiicit Scotus, ubi supra, intendens probare quod voluntas angeli non sit inflexibilis post electionem, quadmplicitꝑ. <i>Primo</i> , auctoritate Augu- stini*, <i>de Fide ad Petrum</i> , cap. 111, volentis quod, si homo cx se posset redire ad iuscitiam. inulto magis angelus. Ergo, inquit Scolus, natura angeli non magis repugnat re- versioni ex se ad bonum, quam natura hominis. Sed si esset inflexibilis post electionem, magis repugnaret, ut patet. Igitur.	
		<i>Secundo</i> , ratione tali. Causa totalis non aliter causal, nisi ipsa, secundum quod causa, aliter sc habet: et hoc. de- ductis impedimentis. Ergo voluntas non aliter causât actus post primam electionem, nisi ipsa, secundum quod causa, aliter sc habeat. Sed cx hoc quod elicuit primam electio- nem, non aliter se habet secundum quod causa. Ergo ea- dem libertatis auctoritate causare potest actus consequentes, sicut primum. – Processus clarus est totus. Et illa propo- sitio, scilicet quod post primam electionem non aliter sc habet secundum quod causa, probatur: quia ipsa est causa ut prior suo actu, et non ut stat sub acto; prius autem, ut prius, non variatur cx posteriori. – Et confirmatur. Quin nulla causa secunda potest esse causa principali causae agendi opposito modo illi qui convenit principali causae cx sua causalitutc; ulioquin non esset principalis causa. Sed voluntas cx se agit libere. Ergo per nullum habitum aut actum superadditum agit necessario.	
		<i>Tertio</i> , quia daemon pluribus peccatis, non simul, pec- cavit. Ergo non quaccumqꝑ adhaesio fecit ipsum obstina- tum, ct posuit in termino.	
		<i>Quarto</i> , quin apud te, omnes angeli in primo instanti meruerunt et adhaeserunt bono. Ergo intlexibiliter. Et sic impeccabiles: quod est falsum.	
		XII. Contra eandem arguunt Durandus* ct Gregorius quia cx hoc sequitur quod angeli boni sint naturaliter con- firmati in bono, nec male velle possunt: quod est contra Damascenum, lib. II, cap. m; <i>Nunc immobiles sunt ad malum, non natura, sed gratia</i> .	
		XIII. Ad dubium contra antecedens*, respondetur quod positio s. Thomae fundatur super duabus propositionibus. Prima est; quod naturalis cognitio angeli est immobilis. – Secunda est, quod supernatural]* cognitio est per modum naturalis, ct consequenter immobilis.	
		Prima propositio non fundatur super alio fundamento quam eo quod posuit s. Thomas in littera, scilicet nega- tione discursus. Sed intlligcndum est non solum dc dis- cursu in actu, sed <i>in potentia</i> ; ita quod non cx hoc quod	
		aliqua cognitio habetur absque discursu, concluditur immo- bilis; sed cx hoc quod, naturalis cum sit, nec terminat nec terminare potest discursum. Ex hoc enim manifeste exclu- ditur etiam mobilitas per vicissitudinem. Nam cum uni- cuique naturae intellectuali naturaliter inditam esse oporteat aliquam cognitionem immobilem (ut patet ex hoc, quia hoc praestitum est animae nostrae, quae est infima omnium); si aliquorum cognitio congenita est, ct reliquorum acqui- renda relinquitur, opus est discursu quo cx nolis principii* ad ignota sc perducendo perficiat, ut patet in nobis. Non enim potest dici quod superiore* habeant talem notitiam congenitam aliquorum, ct quod privata sint habitudine principii respectu ignotorum cum habere hanc rationem principii sit nobilitatis, praesupposita ignorantia aliorum. Si vero omnium notitia congenita est, neque discursus ne- que vicissitudo habitualis locum habere potest; sed omnium notitia ad illum comparatur naturam, quemadmodum no- titia principiorum nd nos; ac per hoc, immobilis est omnino. Et sic radix immutabilis cognitionis est absolute non dis- currere tam netu quam potentia: quod enim esi sic intel- lectivum, omnium notitiam habituaalem habet congenitam actu: ac per hoc, ud oppositum nullam habet potentiam, ct consequenter immutabilis est cognitioni*.	
		Secunda vero propositio fundatur super hoc, quod unumquodque recipitur in aliquo per modum recipientis, ct gratia perficit naturam modo conformi illi naturae. Et experimur quod eo modo, quamvis non ea evidential, co- gnoscimus et iudicamu* de supꝑꝑnaturalibus, quo dc na- turalibus.	
		XIV. Ex hi* autem patet responsio ad omnes obiectio- nes in oppositum -, praeterquam ad ultimam. Nulla enim acquivocatio commissa est, sed dc omni cognitione, sive naturali sive supernatural!, vꝑrificatur immobilitas: quamvis dc naturali primo, et de supernatural consequenter pro- pter illam, et non cx sc.	
		Negatio quoque discursus, non actualis lanium ct re- spectu unius singularis cognitionis, sed tam actu quam potentia, ct totius naturae cognoscentis, posita esi causa immutabilitatis. Quoniam ex tali negatione oritur negatio viae ud opposita, scilicet cx principiis ad conclusione*: ct ubi haec negatio totaliter invenitur, habet secum annexam negationem vicissitudinis habitualis, ut patet. Ac per hoc nulla via restat ad opposita.	
		Tacta est ergo et inclusa connaturalitas cognitioni* un- quam radix immutabilitatis, ponendo negationem totalem discursus proprie dicti in tota una natura. Quia, ut iam * ‘ pmt dictum est, hoc manifeste infꝑꝑ actualiter inesse habitua- lem notitiam omnium tanqum principiorum.	
		XV. Ad ultimam nutem obiectioncm dicendum est quod, cum dicitur omnem apprehensionem angeli esse immo- bilem. intlligitur dc apprehensione <i>completa et iudticia- ria</i> ; ita quod, cum semel iudicaverint aliquid, immobi- liter illudmꝑt semper indicant. Et ex hoc excluditur tam instantia dc fluctuatione daemonis de morte Christi *. et de - cf. wua. I pugna angelorum bonorum apua Daniclcꝑf ei altorum -úꝑ.χ.ισ-. cuiusmodi (quia scilicet in nullo horum fuit totale iudicium, sed vehit dubia ct suspensa tentatio), quam instantia de iudicio angelorum in primo instanti: quoniam tale iudi- cium completum non fuit, non propter dubitationem aut inevidentiam annexam, sed propter delectum libertatis. Ju- dicioꝑ namque de line supernatural! amando, in viatore puro, cx sui natura exigit quod sit liberum ad bonum ct malum: nlioquin completum non est. In primo autem in- stanti iudicium illud liberum non fuit ad bonum ct malum; sed determinatum necessario erat nd bonum, quemadmo- dum ipsum liberum arbitrium, ut dictum est *. Et ideo non * cx plena libertate indicaverunt illud bonum esse amandum 11. super omnia: ct ideo non immobiliter. Sed in secundo instanti iudicium illud fuit plene in eorum libertate, nulla evidential convincente intellectum ad alteram partem: quo- niam dc supematuralibus iudicium erat, ct iam erani ad bonum ct malum liberi. Et ideo illud luit immobile quod indicatum est tunc,	
		XVI. AJ obicctionꝑs Scoti contra primam probationem consequentiae -, dicitur quod sermo est de motore suffi-	

cicntc in suo ordine: obicctive enim, ei in genere causée finalis, intellectus est sufficiens motor voluntatis. Nec hoc est falsum, ut inferius ♦, cum dc intellectu ct voluntate quae* rctur, manifestabitur. – Nec repugnat dīc̄fis: neutrum enim eorum quae inducuntur, sequitur. Quoniam intellectus, etsi non male, dcfidcnlcr tamen movit voluntatem angeli nd primam electionem, ut cx supra · dictis patet; ct ideo, deficiens α rectitudine, movit voluntatem immobiliter nd actum malum. – Secundum vero inconveniens dupliciter intclligi potest. Uno modo, quod prima electio sit immutabilis, ita quod pnus natura quam intclligimus ipsam positam, non possit aliter fieri quin ipsa talis ponatur. Et hoc proprie vocatur immobilitas ante electionem ; et est impossibilis angelo. Alio modo, quod etiam ipsa prima electio, cx quo posita est, non potest retractari. Et hoc modo omnis electio angeli est immobilis. Et hoc manifeste est ipsa nostra positio.

XVII. Ad obicctionem autem contra secundam probationem ♦, dicitur quod differentia assignata est optima ct quod, dc notitia practice seu affectiva in particulari, cum ceteris singularibus circumstantiis, loquendo, nulla cognitio per discursum acquisita, est alicui homini immobilis, naturaliter loquendo: quoniam iudidum in particulari, *nunc, hic, in ordine ad haec*, etc., potest semper variari, vel cx aliquo poisionis motu insurgente, vel cx aliquo medio probabiliore nunc secundum apparentiam, vel cx oblivione prioris medii, aut inconsideratione eiusdem* quae omnia ad discursum pertinent. Non sic autem est in angelo, in quo semper conclusio cum suo medio offertur, quia non est ibi discursus. Unde patet quod differentia voluntatum penes discurrere et non discurrere, mobilitatem ct immobilitatem inducit.

XVIIII. Ad obicctionem autem contra consequentiam ♦, dicitur quod obstinatio daemonis ct animae separatae non est omnino eiusdem rationis secundum veritatem, nec secundum Augustinum ·: ct ideo non oportet quod habeat causam communem eiusdem omnino rationis in utroque. Sed eo modo quo aliquid est eiusdem rationis, sic aliquid aliter habet causam communem: et illa est immobilitas tam intellectus quam voluntatis animae positae extra statum viae. Et dico quod anima obstinata redditur per primum actum quem elicit in statu separationis; ct quod anima tunc dcm̄eretur, non ut in via, sed ut in termino, ut ex superius dictis palet. – Anima autem I.azan, quamvis extra praesentem vitam, non tamen extra viam posita fuit, dispensatione divina quae nulli legi arctatur. {Nec hoc oportet probare, quia ad sensum patuit.

XIX. Ad argumenta Scoti contra conclusionem · dicitur: ct primo, ad auctoritatem Augustini * quod cum veritate illius conditionolis stat veritas nostrae catcgoricae. Quoniam redire ad bonum post peccatum mortale, non nisi deiformi natura, quae gratia vocatur, fieri potest. Et si illa esset naturalis homini, a fortiori angelo, qui *speculum est purissimum, suscipiens totam, si fas est dicere, Dei pulchritudinem*, apud Dionysium *. Cum veritate igitur huius conditionalis, scilicet. *Si vis qua reditur ad bonum, inesset homini, a fortiori inessct angelo*, stat quod nec homo nec angelus possit a malo resurgere, ct quod ille immobiliter cx se malo adhaereat postquam elegit illud.

Ad rationem autem dicitur, quod voluntatem ut priorem actu esse causam sui actus, potest dupliciter intclligi. Primo, ut ly *actu* distribuatur pro omni actu voluntatis simpliciter. et est sensus, *voluntas ut prior omni sua operatione, est causa omnis sut velle*. Et in hoc sensu propositio est falsissima: sic enim est causa tantum primi sui velle; quoniam voluntas affecta primo suo actu, qui est amor finis, vult cetera, ct nuda nihil vult nisi finem quem primo vult. – Secundo, ut ly *actu* distribuatur accommode: et est sensus, *voluntas ut prior actu eliciendo, est causa illius*. Et sic est verissima: quoniam universaliter causa efficiens est prior natura effectui. – Nec est quaerenda alia causa huius, nisi ipsa natura voluntatis, cui naturaliter convenit quod aliter causai nuda, et aliter affecta, eo quod transit in affectionis suae naturam.

Ad confirmationem vero dicitur, quod voluntas obstinata

est libera ct libere causal actus suos; quamvis non sit libera hac libertate , scilicet ad bonum et malum. Unde simpliciter loquendo, argumentum non valet, *Est determinant ad malum immobiliter, ergo non est libera*: immo est sophisma Consequentis, a negatione minus communi· ad negationem magis communis. Quemadmodum enim cum libertate voluntatis stat immobilis determinatio eius ad bonum formaliter, quia nemo operatur respiciens ad malum; ita cum determinatione ad malum stat libertas plurium cligibilium sub illo malo. – Quod si ad libertatem respectu boni ct mali restringatur argumentum, dicendum est quod cuusun* *libere ad bonum et malum, esse modum causandi convenientem voluntati ex se*, potest intclligi dupliciter. Uno modo, ut ly e.v sc aut *per* sc teneatur positivé: ut sit sensus quod voluntas vindicat sibi per se, iuxta aliquem modum pcrcscitatis. talem modum causandi. Alio modo, ut ly *per se* teneatur negative, idest. *nullo addito*: ut sit sensus quod voluntas creata, nulla sibi additione facta, habet hunc modum causandi, scilicet libere ad bonum ct mulum. Et hoc distinctione stante, dicitur quod, si in argumento iu·mniur h *per se* positive, maior est vera, sed minor falsa: quoniam nulli voluntati convenit talis libertas per sc, in primo ·iur in secundo modo dicendi per tc: alioquin oporteret dicere quod voluntas beatorum potest peccare; quod enim convenit alicui per sc, necessario ct inseparabiliter convenit. Si vero sumatur ly *per sc* negative, tunc minor est vera, sed maior est falsa: quoniam oppositum eius quod convenit alicui per sc negative, idest nude sumpto, potest convenire per aliquid ndiunctum, ut manifeste patet. Et sic est in proposito: quoniam voluntas, si nuda est, libera est ad bonum ct malum; si affectione determinata ad malum aut ad bonum, amplius talem libertatem non habet. Libera tamen semper remanet respectu eorum quae sunt ad finem suum sive bonum sive malum.

Ad tertiam autem et quartani obiectiones patet responsio cx supra dictis.

XX. Ad obicctionem Durandi ct Gregorii · dicitur negando consequentiam, absolute loquendo, et dc bono moris supernatural'i, de quo est sermo. Quoniam quemadmodum bene operari principaliter est cx gratia et secundario cx voluntate angeli, ita continuatio bonae operationis principalius est ex gratia quam cx natura : quia gratia est causa ct in fieri et in conservari talis bonitatis. Cum hoc tamen stat quod, quia gratia perficit naturam per modum illius naturae, quod conditio naturae redundet in conditionem gratiae ; et sic immobilitas naturae immobilitat gratiam, et voluntati mobili gratia mobiliter inhaeret. Et hoc modo dicimus angelos confirmatos in bono: et non quod natum sit principalis causa confirmationis.

XXI. In responsione ad tertium, dubium occurrit: videtur enim repugnare determinationi factae in corpore articuli. Nam hic dicitur quod peccatum angeli non perseverat quoad opinionem assequendae excellentiae: ergo apprehensio illa qua peccavit, non est immobilis. Et patet sequela: quia dc lacto mutata est.

Ad hoc breviter dicitur, negando consequentium. Tum quia apprehensio qua peccavit, fuit indicium talis *eligibilis*, et non opinio talis *possibilis*: hoc nutem iudicium, ut in littera dicitur, perseverat immobile. – Tum quia opinio talis possibilis non positive, sed negative concomitata est iudicium electionis: non enim oportet quod, dum iudicavit excellentiam suam appetendam, crediderit positive illam possibilem; sed satis est quod non reputaverit illam impossibilem. Quam non reputationem modo non habet, positive apprehendendo illud esse impossibile. – Sic igitur mutatio ista non est de positivo in positivum; neque de iudicio in indicium oppositum.

Et per hoc patet responsio ad Durandum arguentem* angelum posse converti ad bonum, cessante incunsidcratione ; quemadmodum peccans es passione, cessante passione. Inconsideratio enim illa· quamvis cessaverit speculative, non tamen allective, ut conditio iudicii; sed daemon persc\erat iudicnns eligendum sibi fore beatum absque recursu ad divinam misericordiam supcritaturalein.

XXII. In responsione ad quintum, tria dicta sum ambi-

• Qu. un. an. 3, in Comment.

• Qc. I u ii, m.

• et non. ».

• a. nam. i.

• Eulict üuw.

• a. aa. txiu, Bun.niMI*

• a. md>. xi.

• Faigcmil.

• Dr Wr.Xof*.,

• a. nar

*Locodem. u

• vaxe i II Spt.. qu. e

• O-a<

a•4'

* Ct asa. w.

* iWGM

C>p. XTM

• V<r> x

QUAESTIO LXIV, ARTICULUS HI

gua. Primum est, quod quilibet netus voluntarius daemonis
est malus. – Secundum est eius ratio. – Tertium est, quod
actu naturae bono abutuntur.

• 0

- LecoDt-iiipo,

» VM < Drad.,

•auam

Contra primum enim dupliciter instatur a Scolo, ubi supra . *Primo*, quia hoc non est necessarium: quoniam voluntas potest sc suspendere ab omni actu secundo, sicut potest aliquam aliam virtutem; ut patet ex Augustino, 1 *Retract.*, cap. xxii, dicente quod *nihil est tam in potestate nostra quam ipsa voluntas*. – *Secundo*, quia sequeretur quod quilibet actus voluntarius angeli esset eiusdem speciei: quod est inconveniens. Et tenet sequela: quoniam causa universalis malitiae non posset esse nisi prima affectio mala, quum constat non inclinare nisi ad netus eiusdem speciei. – *Tertio* instat Durandus ♦: quia tunc existens bono cx genere, non est ncccsc ceteros actus esse malos. Sic autem est in angelis, ut patet ex dicti* ♦.

Contra secundum vero est, quia non valet, *fit non bene ergo male*, sed est sophisma Consequentis: quoniam non *bene* et dicitur de malo, quod est contrarium bono; et de *bono*, quod negative opponitur bono, quod scilicet non habet circumstantias bonificantes moraliter ipsum. – Et confirmatur. Quia in carente gratia, inter netum bonum et malum datur medium, puta honorare parentes: et sic, in proposito, credere ex evidentia rerum est actus, quamvis non bonus, quia non debito fine, non tamen malus; unde etiam Scotus, ubi supra ♦, tangit.

Contra tertium autem instat ibidem Scotus: quia inclinatio naturae, puta synderesis, potest habere actum conformem sibi, sistendo in eo, puta displicentiam de malo culpae, et similiter dolere de malo poenae inquantum laesiva naturae, et similia. Quare enim non potest sistere in hoc, absque eo quod apponat circumstantias molas, nulla apparet ratio; cum naturalia eorum, apud Dionysium, *ut caput de Div. Nom.*, sint *integra et splendidissima*.

XXIII. Ad evidentiam horum, sciendum est quod proportio voluntatis perfecte extra viam ad finem suum, est quemadmodum proportio voluntatis nostrae ad beatitudinem in communi; ita quod ita se habet ille finis ad voluntatem sic complete effectam, quemadmodum beatitudo nunc se habet ad nos; quoniam voluntas in naturam affectionis illius transit, et perinde voluntas illa affectione determinatur ad unum talem finem, quemadmodum voluntas naturaliter determinata est ad boni rationem. Et quoniam affectio illa non ad aliquem particularem, sed universalissimum finem, utpote ultimum, est; et ad ultimum finem alicuius simpliciter omnia diriguntur, et in ordine ad illum omnia mensurantur; consequens est ut obstinatus simpliciter non solum habitualiter semper in illa affectione per-

maneant, sed etiam virtualiter; otii non actualiter, ut in instanti quo peccavit obstinate. *Virtualiter* autem dico, idest *participative*; quemadmodum in omni actu voluntatis nostrae salvatur virtualiter appetitus beatitudinis, dum quidquid volumus, ut participemus beatitudinem volumus. Ac per hoc. omnia quae vult obstinatus, propter illum finem virtualiter vult. Et sic ex eo quod illa affectio inest voluntati, immobiliter determinat, velut natura, non unum. Ex eo enim quod illa est respectu finis* ultimi simpliciter, et non in hoc vel in illo ordine, habet rationem principii respectu omnium actuum voluntariorum sequentium; eo quod finis in operabilibus* scilicet habet ut principium in speculabilibus. – Ex his namque patet facile responsio ad omnia obiecta*.

XXIV. Ad obiecta namque Scoti contra primum dictum, dicitur quod voluntas ncc se, ncc alium vim potest sine omni suo actu suspendere' quiu velle suspendere sc vel aliam, actu* voluntatis est; et ille actus cs'ct malus propter vim primae electionis. Quamvis, in proposito, negandum sit voluntatem obstinatam esse huius libertati* quoniam non potest facere quin dolent, ct odio habeat damnationem, etc. Et manifeste sophisma Figurae dictionis committitur. a voluntate nd voluntatem obstinatam arguenda. – Ncc inconvenit. immo oportet omnem actum voluntati* obstinatae esse eiusdem rationis virtualiter; quemadmodum actus omnium virtutum *unt actus caritatis virtualiter. Cum tali eni identitate specifica stat diversitas specifica formaliter eorundem actuum; ut patet in exemplo adducto. – Ncc obstat Durandi obiecuo: quia nihil refert an finis sit malus cx genere an non, modo affectio ad illuni sit nula ct immobilis, ct ad ultimum simpliciter.

Ad obiecta vero contra secundum, iam patet quod, si non valeat simpliciter, // *non bene, ergo male*; volet tamen m obstinato, propter immobilitatem finis ultimi simpliciter. – Et propter eandem causam non datur actus medius voluntarius in statu extra viam, quamvis detur in via.

Et propter haccmct patet responsio ad obiecta contra tertium. Quia cum omnes actus secundi, sive naturae conformes sive non, in angelo, voluntati suae sint subiecti quoad exercitium actus; et voluntas daemonis sit determinata ad talem finem; nccssc est ut in omnibus illud velit quod est finis eius. Et sic omnes eius operationes, etiam naturales, inquantum voluntariae, incipiuntur initiali affectione finis. Ncc potest sistere in aliquo opere, ut naturae conforme est tantum, nisi possit velle, et non propter ultimum hmem: quod est impossibile. Volunt enim, quaccumque volunt in tali pessimo «tutu, habere et facere ut dictum est”: et sic omnibus abutuntur bonis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DOLOR SI I' IN DAEMONIBUS

D TERTIUM SIC PROCEditur. Videtur quod
 dolor non sit in daemOnibus. Cum enim
 dolor et gaudium opponantur, non pos-
 sunt esse simul in eodem. Sed in dae-
 monibus est gaudium : dicit enim A-
 ntra Manichaeos *: *Diabolus potestatem habet
 in cos qU; praeepta contemnunt, et de hac
 am infelici potestate laetatur.* Ergo in daemOnibus
 non est dolor.

2. Praeterea, dolor est causa timoris: de itis
nim timemus dum futura sunt, de quibus dole-
mus dum praesentia sunt. Sed in daemonibus
non est timor; secundum illud *lob* χ.1.1 ♦ *Factus*
est ut nullum timeret. Ergo in daemonibus non
est dolor.

3. Praeterea, dulce de malo est bonum. Sed
Summae Tukol, D. Thomas T. II.

daemones non possunt bene facere. Ergo non possunt dolere, ad minus de malo culpa; quod pertinet ad vermem conscientiae.

Sed contra est quod peccatum daemonis est
gravius, quam peccatum hominis. Sed homo pun-
nitur dolore pro delectatione peccati; secundum
illud *Apoc. xvii* * : *Quantum glorificabit se et in
deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum.*
Ergo multo magis diabolus, qui maxime se glo-
rificavit, punitur doloris luctu.

Respondeo dicendum quod timor, dolor, gaudium, et huiusmodi, secundum quod sunt passion-
es, in daemonibus esse non possunt: sic enim
sunt propriae appetitus sensitivi, qui est virtus
in organo corporali. Sed secundum quod nomi-
nantur simplices actus voluntatis ♦ sic possunt esse

$$0 \quad v^{**}$$

»4<>	QUAESTIO LXII\ ARTICULUS IV	J
in daemonibus. – Et necesse est dicere quod in eis sit dolor. Quia dolor, secundum quod significat simplicem actum voluntatis, nihil est aliud quam renisus voluntatis ad id quod est vel non est. Patet autem quod daemones multa vellent, non esse quae sunt, et esse quae non sunt: vellent enim, cum sint invidi, damnari eos qui salvantur. Unde oportet dicere quod in eis sit dolor: et praecipue quia de ratione poenae est, quod ’ voluntati repugnet. Privantur etiam becatitudinc, quam naturaliter appetunt; et in nullis eorum iniqua voluntas cohibetur.	etiam in una et eadem re potest esse aliquid quod volumus, et aliquid quod nolumus. An secundum dicendum quod sicut in daemonibus est dolor de praesenti, ita et timor de futuro. Quod autem dicitur, <i>J-actus est ut nullum time-ret</i> , intelligitur de timore Dei cohibente a peccato. Alibi * namque ‡ scriptum est quod <i>daemones eredont et contremiscunt</i> .	? 1 T ➤ «“1
Ad primum ergo dicendum quod gaudium et dolor de eodem sunt opposita, non autem de diversis. Unde nihil prohibet unum simul dolere de uno et gaudere de alio; et maxime secundum quod dolor et gaudium important simplices voluntatis actus; quia non solum in diversis, sed		

») quod. – ut codice ci ii A.
namque. – mini ABCDE,

I T/ Imtttiai. – voluntati FGj .

Commentaria Cardinali* Caietani

Tncurs clarus ejt. – In corpore duo: primo, distinguitur dolor dupliciter, assignando iuxta singula possibilitatem vel impossibilitatem respectu angeli: secundo respondetur quaesito una conclusione affirmativa de necessario *.

Quoad *primum*, dolor dupliciter: ut passio, et ul simplex actus voluntatis. Primo modo, est impossibilis angelo: secundo modo, est possibilis.

II. Circa hanc partem, advene quod Scotus, in Primo, dist. i. qu. nt. et in Quarto, dist. xltx» qu. vu, imaginatur quodam novo modo tristitiam et delectationem in angelis et animnbus separaris. Distinguit voluntatem ut operativam. ut receptivam, ut productivam. Et imaginatur quod voluntas inquantum operative, amat, odit, eligit, etc. Inquantum receptiva, delectatur, tristaturque: ita quod delectari aut tristari non est operari, sed pati: est enim passio consequens operationem perfectam. Inquantum vero productiva, spirat amorem. Et sic, apud ipsum, tam delectatio quam tristitia semper est passio: sed quandoque est passio cum alteratione organi, et tunc est passio appetitus sensitivi; quandoque vero est passio voluntatis, et tunc est ab oblecto praesenti in ipsa voluntate.

S. Thomas autem, ut hic, et clarius in Γ- IP-, qu. xxn, et specialiter in arx. 3, et singulariter ad 3, nescit huiusmodi

passiones in voluntate: sed *actus simplices voluntatis* ponit cum *similitudine effectus*.-Nec obstat st dicatur quod delectatio non est in potestate voluntatis, et quod consequitur operationem perfectam: cum his enim omnibus stat simul quod sit simplex actus voluntatis: quoniam non quomodolibet disposita voluntas potest libere non operari, sed stante una, necesse est tunc sequi alium, etc.

Fundamentum autem Auctoris, hic tactum, sed ibi de-claratum, est quia passio a *pati* sumitur: unde quot modis dicitur pati, tot dicitur passio. Et ut ibi ostenditur, secundum solum receptionem non dicitur passio doloris vel gaudii; sed secundum quod patiens trahitur ad agens. Quod in omni actu voluntatis fit: *facti sunt* enim *sicut ea quae dilexcrunt* . Unde omnes actus voluntatis hoc modo passionem vocantur: sed propria locutio non est, ut per Augustinum, IX *de Civ. Dei*, ibidem de allegatum, patet.

III. Quoad *secundum* ♦, conclusio est: Dolor necessario est in daemonibus. – Probatur sic. Daemones nulla esse volunt quae non sunt, et non esse quae sunt: ergo dolent.

Consequentia probatur ex definitione doloris sic sumpti. – Antecedens vero probatur quadmplicitcr: primo, quia invidi wnt; secundo, quia poenis addicti (de ratione enim poenae est involuntarium); tertio, quia becatitudinc privantur; quarto, quia iniqua eorum voluntas cohibetur n multis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM AER ISTE SIT LOCUS POENALIS DAEMONUM

II Smt^ dhL vi, qu. i, art. 3; IV, .list, xtv, qu. i, an. 3.

a rt) quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod aer iste non sit locus poenalis daemonum. Daemon enim est natura spiritalis. Natura autem spiritalis non afficitur loco. Ergo nullus locus est daemonibus poenalis.

2. Praeterea, peccatum hominis non est gravius quam peccatum daemonis. Sed locus poenalis hominis est infernus. Ergo multo magis daemonis. Ergo non aer caliginosus.

3. Praeterea, daemones puniuntur poena ignis. Sed in aere caliginoso non est ignis. Ergo aer caliginosus non est locus poenae daemonum.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III *super Gen. ad lilt.* * quod *aer caliginosus* est *quasi career daemonibus usque ad tempus iudicii*.

Respondeo dicendum quod angeli, secundum poenalis naturam, medii sunt inter Deum et homines. Habet autem hoc divinae providentiae ratio, quod inferiorum bonum per superiora procuret \ Bonum autem hominis dupliciter procuratur per divinam providentiam. Uno modo directe, dum scilicet aliquis inducitur ad bonum et retrahitur a malo: et hoc decenter iit per angelos bonos. Alio modo indirecte, dum scilicet aliquis exerce-

«) procuret. – procuretur P.

ji) scilicet siliquis, – Om. codice cl a A.

tur. impugnatus, per impugnationem contrarii. Et hanc procurationem boni humani conveniens fuit per malos angelos fieri, ne totaliter post peccatum ab utilitate naturalis ordinis exciderent. – Sic ergo daemonibus duplex locus poenalis debetur. Unus quidem ratione suae culpae: et hic est infernus. Alius autem ratione exercitationis humanae: et sic debetur eis caliginosus aer.

Procuratio autem salutis humanae protenditur usque ad diem iudicii: unde et usque tunc durat ministerium angelorum et exercitatio daemonum. Inde et usque tunc et boni angeli ad nos huc mittuntur, et daemones in hoc aere caliginoso sunt ad nostrum exercitium: licet eorum aliqui etiam nunc in inferno sint, ad torquendum eos quos ad malum induxerunt; sicut et aliqui boni angeli sunt cum animabus sanctis in caelo. – Sed post diem iudicii omnes mali, tam homines quam angeli, in inferno erunt; boni vero in caelo.

Ad primum ergo dicendum quod locus non est poenalis angelo aut animae, quasi afficiens alterando naturam; sed quasi afficiens voluntatem contristando, dum angelus vel anima apprehendit se esse in loco non convenienti suae voluntati.

Ad secundum dicendum quod anima secundum ordinem naturae non praefertur alteri animae, sicut daemones ordine naturae praeferuntur hominibus. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod aliqui dixerunt usque ad diem iudicii differri poenam sensibilem tam

daemonum quam animarum: et similiter beatitudinem Sanctorum differri usque ad diem iudicii; quod est erroneum, et repugnans Apostoli sententiae, qui dicit, 11 Cor. v*: *Si terrestris domus nostra lituus habitationis dissolvatur, domum habemus in caelo*. – Alii vero, licet hoc non concedam de animabus, concedunt tamen de daemonibus *. – Sed melius est dicendum quod idem iudicium sit de malis animabus et malis angelis; sicut idem indicium est de bonis animabus et bonis angelis.

Unde dicendum est quod, sicut locus caelestis perlinet ad gloriam angelorum, tamen gloria eorum non minuitur cum ad nos veniunt, quia considerant illum locum esse suum (eo modo quo dicimus honorem episcopi non minui dum actu non sedet in cathedra); similiter dicendum est quod daemones licet non actu alligentur gehennali igni, dum sunt in acre isto caliginoso, tamen ex hoc ipso quod sciunt illam alligationem sibi deberi, eorum poena non diminuitur. Unde dicitur in quadam glossa Iacobi m *, quod *portant secum ignem gehennae quocumque radant*. – Nec est contra hoc, quod *rogaverunt Dominum ut non mitteret eos in abyssum*, ut dicitur Lucae viti *: quia hoc petierunt reputantes sibi potius, si excluderentur a loco in quo possunt hominibus nocere. Unde Marci v * dicitur quod *deprecabantur cum ne expelleret eos extra regionem*.

y) aut. – na codkea.
i) ordinem. – conditionem C.

<) qu.: – quae ACDE.
daemonibus. – hoc addunt ABCEF&r.

Commentaria Cardinalis Caietani

TruLes clarus est. – In corpore duo: primo, respondet quaesito una conclusione, secundo, respondet tacitae obiectioni.

II. Quoad *primum*, conclusio est ista: Angelis malis duplex locus poenalis convenit, infernus simpliciter, et aer caliginosus usque ad diem iudicii. – Prima pars relinquitur per se nota. – Secunda probatur sic. Ratio divinae providentiae habet, quod inferiorum bona per superiora procuret: ergo conveniens est quod hominum bonum indirecte per daemones procuret: ergo conveniens est eos iuxta nos in acre isto locari, usque ad diem iudicii.

Prima consequentia et declaratur et probatur. Declaratur quidem, distinguendo dupliciter procurari bonum hominis: scilicet directe; et indirecte, per exercitium contrarii. Pro-

batur vero: quia daemones sunt medii inter Deum et homines, et non totaliter exclusi ab utilitate naturalis ordinis; nec habiles sunt ut directe promoveant nos ad bonum; restat ergo ut indirecte, impugnando scilicet et exercendo nos. – Secunda vero consequentia, quoad primam partem, patet: quia locus debet esse conveniens exercitio. Quoad secundam autem, probatur: quia pugna et exercitium nostrum usque ad diem est iudicii. Et declaratur ex opposito: quia angeli boni etiam usque ad illud tempus huc mittuntur.

111. Quoad *secundum*, dicit cum his stare quod aliqui angeli mali mittantur etiam nunc in infernum; sicut etiam boni multi non sunt hic, sed cum animabus sanctis. Post indicium vero omnes hi in inferno, et omnes illi in caelo.

QUAESTIO SEXAGESIMAQUINTA
DE OPERE CREATIONIS CREATURAE CORPORALIS

IX QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Post considerationem spiritualis creaturae, considerandum est de creatura corporali *. In cuius productione tria opera Scriptura commemorat: scilicet opus creationis, cum dicitur *: *In principio creavit Deus caelum et terram*, etc.; opus distinctionis, cum dicitur *: *Dirisit lucem a tenebris*, et *aquas quae sunt supra firmamentum, ab aquis quae sunt sub firmamento*; et opus ornatus, cum dicitur *: *liant luminaria infirmamento* etc. Primo ergo considerandum est de opere creatio-

nis; secundo, de opere distinctionis *; tertio, de opere ornatus N. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum creatura corporalis sit a Deo. Secundo: utrum sit facta propter bonitatem Dei. Tertio: utrum sit facta a Deo mediantibus angelis. Quarto: utrum formae corporum sint ab angelis, an immediate a Deo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CREATURA CORPORALIS SIT A DEO

qu. III, art. 6; ht Symb. Ajrosf., in. I.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod creatura corporalis non sit a Deo. Dicitur enim *Eccle. m* *: *Didici quod omnia quae fecit Deus, perseverant in aeternum*. Sed corpora visibilia non perseverant in aeternum: dicitur enim *II Cor. rv* *: *Quae ridentur, temporalia sunt; quae autem non ridentur, aeterna*. Ergo Deus non fecit corpora visibilia.

3. Praeterea. *Gen. i* * dicitur: *Vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*. Sed creaturae corporales sunt malae: experimur enim eas in nullis noxias, ut patet in multis * serpentibus, in aestu solis, et huiusmodi: ideo autem aliquid dicitur malum, quia nocet *. Creaturae igitur corporales non sunt a Deo.

3. Praeterea, id quod est a Deo, non retrahit a Deo, sed ducit in ipsum. Sed creaturae corporales retrahunt a Deo: unde Apostolus dicit, *II Cor. iv* *: *Non contemplantibus nobis quae videntur*. Ergo creaturae corporales non sunt a Deo.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo extv *: *Qui fecit caelum et terram, mare, et omnia quae in eis sunt*.

Respondeo dicendum quod quorundam haereticorum positio est, quod visibilia ista non sunt creata a bono Deo, sed a malo principio. Et ad argumentum sui erroris assumunt quod Apostolus dicit, *II Cor. iv* ♦ *deus huius saeculi excaecavit mentes infidelium*. – Haec autem positio est omnino impossibilis. Si enim diversa in aliquo uniantur, necesse est huius unionis causam esse aliquam: non enim diversa secundum se uniuntur. Et inde est quod, quandocumque in diversis invenitur aliquid unum, oportet quod illa diversa illud

unum ab aliqua una causa recipiant; sicut diversa corpora calida habent calorem ab igne. Hoc autem quod est *esse*, communiter invenitur in omnibus rebus, quantumcumque diversis. Necesse est ergo esse unum essendi principium, a quo esse habeant quaecumque sunt quocumque modo, sive sint invisibilia et spiritualia, sive sint visibilia et corporalia. – Dicitur autem diabolus esse *deus huius saeculi*, non creatione, sed quia saeculariter viventes ei serviunt; eo modo loquendi quo Apostolus loquitur, *ad Philip*, in *: *Quorum deus renter est*.

Ad primum ergo dicendum quod omnes creaturae Dei secundum aliquid in aeternum perseverant, ad minus secundum materiam: quia creaturae nunquam in nihilum rediguntur, etiam si sint corruptibiles. Sed quanto creaturae magis appropinquant ad Deum, qui est omnino immobilis. tanto magis sunt immobiles. Nam creaturae corruptibiles in perpetuum manent secundum materiam. sed mutantur secundum formam substantialem. Creaturae vero incorruptibiles permanent quidum secundum substantiam, sed sunt mutabiles secundum alia: puta secundum locum, ut corpora caelestia; vel secundum allectiones. ut creaturae spirituales. – Quod autem Apostolus dicit, *quae ridentur, temporalia sunt*, etsi verum sit etiam quantum ad ipsas res in se consideratas, secundum quod omnis creatura visibilis subiacet tempori, vel secundum suum esse vel secundum suum motum; tamen Apostolus intendit loqui de visibilibus secundum quod sunt hominis praemia. Nam praemia hominis quae sunt in istis rebus visibilibus Y, temporaliter transeunt: quae autem sunt in rebus invisibilibus, permanent in

a) multis, – mutth G. – et huiusmodi om. ACE.

β) omnino. – Onvttimt PaK – Pro immobiles, immobilia codices et a.

γ) visibilibus, – icnfibllibui DF G, ntn. AIKT. – Pro f* rebu fari-sibtlibia, inyitibillj G.

•L*· «L nr*· aeternum. Unde et supra praemiserat: *aeternum gloriae pondus operatur in nobis*.

Ad secundum dicendum quod creatura corporalis, secundum suam naturam, est bona: sed non est bonum universale, sed est quoddam bonum particulare 4 * et contractum; secundum quam particularitatem et contractionem sequitur in ea contrariétés, per quam unum contrariatur alteri, licet utrumque in se sit bonum. – Quidam autem, aestimantes res non ex carum natura, sed ex suo proprio commodo, quaecumque sibi nociva sunt, simpliciter mala arbitrantur; non considerantes quod id quod est uni nocivum quantum ad aliquid, vel alteri vel eidem quantum ad aliquid

cst proficuum. Quod nequaquam esset, st secundum se corpora essent mala et noxia.

Ad tertium dicendum quod creaturae, quantum est de se. non retrahunt a Deo, sed in ipsum ducunt: quia *invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur*, ut dicitur *Rom. 1 **. · v«·. ». Sed quod avertant a Deo, hoc cst ex culpa eorum qui insipienter eis utuntur. Unde dicitur *Sap. xiv **. quod *creaturae Jactae sunt in muscipulam pedibus insipientium*. – Et hoc ipsum quod sic a Deo abducunt, attestatur quod sunt a Deo. Non enim abducunt insipientes a Deo, nisi alligando secundum aliquid boni in eis existons, quod habent u Deo.

i) *particulare*. – *particulatum* AIGDE, *partitum* pF.

Commentaria Cardinalia Caietani

Tircu % clarus. Ly a Deo tenetur effective. – In corpore tria facit: primo, refert opinionem quandum; secundo, determinat veritatem contra eam, respondendo quaesito; tertio, satisfacit motivo adversariorum.

Quoad *primum*, duo. Primum cst opinu Manichacn: Visibilia sunt a deo malo, – Secundum, auctoritas II *ad Car.* iv.

II. Quoad *secundum*, conclusio responsiva ad quaesitum cst: Corporalia, immo omnia, sunt a Deo. – Probatur sic. Quandocumque in diversis invenitur aliquid unum, oportet quod illa diversa illud unum ab aliqua causa una recipiant: sed in omnibus, tam corporalibus quam spiritualibus, invenitur esse: ergo nb aliqua uni essendi causa invenitur. Illa est Deus. Ergo.

Maior declaratur exemplo, seu inductione, in habentibus

calorem etc. Et probatur ratione. Quia diversa unita, seu communicantia In aliquo (quod idem cst), aut ex se, aut ab alio uniuntur, Et cum non ex ic, quia diversa, ut sic» non uniuntur; ergo ab aliqua causa unionis.

Advenc hic quod s. Thomas, brevitati studens, maiorem absolute assumpsit, sciens tamen sub disiunctione debere inuliigi: quod qundocumque in diversis invenitur aliquid unum specie, genere, rive analogia, oportet vel quod in omnibus illis illud unum sit causatum nb aliqua causa extrinseca; vel quod unum sit causa, ct reliquo sint causata ab eo cui primo illud convenit. Et sic intellecta, propositio ista evidens cst in philosophia.

III. *Tertia*, exponit quomodo intclligenda sit auctoritas Apostoli adducta nb haereticis. Et patet in liucrn.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CREATURA CORPORALIS SIT FACTA PROPTER DEI BONITATEM

Qu. xivn, ari. 2.

D) SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod creatura corporalis non sit facta propter Dei bonitatem. Dicitur enim *Sap. !*:* *Creavit Deus ut essent omnia*. Ergo omnia sunt creata propter suum 3 proprium esse, et non propter Dei bonitatem.

2. Praeterea, bonum habet rationem finis. Ergo id quod cst magis bonum in rebus, est finis minus boni. Creatura autem spiritualis comparatur ad corporalem, sicut maius bonum ad minus bonum. Ergo creatura corporalis esi propter spiritualement, ct non propter Dei bonitatem.

3. Praeterea, iustitia non dat inaequalia nisi inaequalibus. Sed Deus est iustus. Ergo ante omnem inaequalitatem a Deo creatam, est inaequalitas a Deo non creata. Sed inaequalitas a Deo non creata, non potest esse ? nisi quae est ex libero arbitrio. Ergo omnis inaequalitas sequitur ex diversis motibus liberi arbitrii. Creaturae autem corporales sunt inaequales spiritualibus. Ergo creaturae corporales sunt factae propter aliquos motus liberi arbitrii, ct non propter Dei bonitatem.

Sed contra est quod dicitur *Prov. xvi*:* *Universa propter semetipsum operatus est Dominus*.

Respondeo dicendum quod Origcnes posuit * quod creatura corporalis non est facta ex prima Dei intentione, sed ad poenam creaturae spiritualis peccantis. Posuit enim * quod Deus a principio creaturas spirituales solas fecit, ct omnes aequales. Quarum, cum essent liberi arbitrii, quaedam conversae sunt in Deum, et secundum quantitatem conversionis sortitae sunt maiorem vel minorem gradum, in sua simplicitate remanentes. Quaedam vero, aversae a Deo, alligatae sunt corporibus diversis, secundum modum aversionis a Deo.

Quae quidem positio erronea est. Primo quidem, quia contrariatur Scripturae, quae, enarrata * t productione cuiuslibet speciei creaturae corporalis, subiungit: *Vidit Deus quia hoc esset bonum*; quasi diceret quod unumquodque ideo facium est. quia bonum esi ipsum esse. Secundum autem opinionem Origenis, creatura corporalis facta est, non quia bonum cst eam esse, sed

a) *tuum*. – Omittunt Vab.

b) *poteit rite*. – *at* ACDE.

y) rxarrjM. – narraM Pb. – Pro corporalii, lyiritualù tt. ipcciaht ceteri.

ut malum alterius puniretur. – Secundo, quia sequeretur quod mundi corporalis dispositio quae nunc est, esset a casu. Si enim ideo corpus solis tale factum est, ut congrueret alicui peccato spiritualis creaturae puniendo; si plures creaturae spirituales similiter peccassent sicut illa propter cuius peccatum puniendum ponit solem creatum, sequeretur quod essent plures soles in mundo. Et idem esset de aliis. Haec autem sunt omnino inconvenientia.

Unde hac positione remota tanquam erronea, considerandum est quod ex omnibus creaturis constituitur totum universum sicut totum ex partibus. Si autem alicuius totius et partium eius velimus finem assignare, inveniemus primo quidem, quod singulae partes sunt propter suos actus; sicut oculus ad videndum. Secundo vero, quod pars ignobilior est propter nobiliorem; sicut sensus propter intellectum, et pulmo propter cor. Tertio vero, omnes partes sunt propter perfectionem totius, sicut et materia propter formam: partes enim sunt quasi materia totius * Uterius autem, totus homo est propter aliquem finem extrinsecum, puta ut fruatur Deo. – Sic igitur et in partibus universi, unaquaeque creatura est propter suum proprium actum et perfectionem. Secundo autem, creaturae ignobiliores sunt propter nobiliores; sicut creaturae quae sunt infra hominem, sunt propter hominem. Uterius autem, singulae creaturae sunt propter perfectionem totius universi. Uterius autem, totum universum, cum singulis suis partibus, ordinatur in Deum sicut in

finem, inquantum in eis per quondam imitationem divina bonitas repraesentatur ad gloriam Dei: quamvis creaturae rationales speciali quodam modo supra hoc habeant finem Deum, quem attingere possunt sua operatione, cognoscendo et amando. Et sic patet quod divina bonitas est finis omnium corporalium.

Ad primum ergo dicendum quod in hoc ipso quod creatura aliqua habet esse, repraesentat divinum esse et bonitatem eius. Et ideo per hoc quod Deus creavit omnia ut essent, non excluditur quin creaverit omnia propter suam bonitatem.

An secundum dicendum quod finis proximus non excludit finem ultimum. Unde per hoc quod creatura corporalis facta est quodammodo propter spiritualement, non removetur quin sit facta propter Dei bonitatem.

Ad tertium dicendum quod aequalitas iustitiae locum habet in retribuendo: iustum enim est quod aequalibus aequalia retribuantur. Non autem habet locum in prima rerum institutione. Sicut enim artifex eiusdem generis lapides in diversis partibus aedificii ponit absque iniustitia, non propter aliquam diversitatem in lapidibus praecedentem, sed attendens ad perfectionem totius aedificii, quae non esset nisi lapides diversimode in aedificio collocarentur; sic et Deus a principio, ut esset perfectio in universo, diversas et inaequales creaturas instituit, secundum suam sapientiam, absque iniustitia, nulla tamen praesupposita meritorum diversitate.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore tria facit: primo, adducit opinionem Origenis; secundo, excludit illam; tertio, respondet quaesito.

II. Quoad primum, duo refert: opinionem, et radicem eius. Opinio est, quod creatura corporalis non est facta ex prima Dei intentione, qua ad bonitatem suam aspicit; sed ad poenam creaturae spiritualis peccantis. – Radix vero est prioritas creationis spiritualium, aequalitas naturalium, libertas arbitrii, et difformitas quoad meritum et demeritum, ut patet in littera.

III. Quoad secundum, dupliciter probat hanc solutionem esse erroneam. Primo, quia contrariatur Scripturae dicenti creaturam corporalem esse per seipsam bonam. – Secundo, ducendo ad impossibile: scilicet quod dispositio corporalis mundi quae nunc est, esset casualis, ut patet in littera.

IV. Quoad tertium, conclusio responsive est haec; Divina bonitas est finis omnium corporalium. – Et probatur

sic. Totum universum, cum singulis suis partibus, ordinatur in Deum sicut in finem: ergo divina bonitas est finis omnium corporalium.

Antecedens declaratur, ostendendo et graduando fines alicuius totius et partium eius, iuxta quadruplicem habitudinem et gradum primo, partium ad sua opera; secundo, partium inter se; tertio, partium ad totum; et quarto, totius ad finem extrinsecum. Et probatur: quin universum est ad imitandum et repraesentandum divinum bonitatem; quod est ad eius gloriam ordinari.

Consequentia vero probatur ex eo, quod ex omnibus creaturis constituitur universum sicut totum ex partibus: ac per hoc, idem est finis totius et illarum, communiter loquendo. Nihil enim prohibet quasdam partes peculiariter, secundum proprias rationes, ordinari in divinam bonitatem per proprias operationes, iuxta primum gradum; ut de creaturis rationalibus patet.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CREATURA CORPORALIS SIT PRODUCTA A DEO MEDIANTE ANGELIS

Supra, qu. xlv, an. 5; II Sent., dial. i, qu. i, art. 3, 4; IV, diu. v, qu. 1, art. 3, qu. 3, ad 3; De qu. lli, an. 4, Ad 9, 13; Opuac. xv, de Angeli, tip. x.

AD TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod creatura corporalis sit producta a Deo mediante angelis. Sicut enim res gubernantur per divinam sapientiam, ita omnia sunt per Dei sapientiam facta; secundum illud Psalmi *: Omnia in sapientia fecisti. Sed ordi-

nare est sapientis, ut dicitur in principio Metaphysicae Unde in gubernatione rerum, inferiora per superiora reguntur quodam ordine, ut Augustinus dicit, III de Trim* Ergo et in rerum productione talis ordo est, ut quod creatura corporalis, tanquam inferior, per spiritualem P, tanquam superiorem, est producta.

* D. 7J3.

* Pa. au, ver». x4.

2. Praeterea, diversitas effectuum demonstrat diversitatem causarum: quin idem semper facit idem. Si ergo omnes creaturae, tam spirituales quam corporales, sunt immediate a Deo productae, nulla esset inter creaturas diversitas, nec una magis distaret a Deo quam alia. Quod patet esse falsum: cum *propter longe distare a Deo* dicūt Philosophus * quaedam corruptibilia esse, g. Praeterea, ad producendum effectum finitum, non requiritur virtus infinita. Sed omne corpus finitum est. Ergo per finitam virtutem spiritualis creaturae produci potuit; et productum fuit, quia in talibus non differt esse et posse; praesertim quia nulla dignitas competens alicui secundum suam naturam, ei denegatur, nisi forte ob culpam *.

Sed contra est quod dicitur *Gen. i ♦ In principio creavit Deus caelum et terram*, per quae creatura corporalis inlelbgitur. Ergo creatura corporalis est immediate a Deo producta.

Respondео dicendum quod quidam * posuerunt gradatim res a Deo processisse: ita scilicet quod ab eo immediate processit prima creatura, et illa produxit aliam; et sic inde usque ad creaturam corpoream. – Sed haec positio est impossibilis. Quia prima corporalis creaturae productio est per creationem, per quam etiam ipsa materia producitur: imperfectum enim est prius quam perfectum in fieri. Impossibile est autem aliquid creari nisi a solo Deo

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod quanto aliqua causa est superior, tanto ad plura se extendit in causando. Semper autem id quod substernitur in rebus, invenitur communius quam id quod informat et restringit ipsum: sicut esse

quam vivere *, et vivere quam intelligere, et materia quam forma. Quanto ergo aliquid est magis substratum, tanto a superiori causa directe* procedit. Id ergo quod est primo substratum in omnibus, proprie pertinet ad causalitatem supremae causae. Nulla igitur secunda causa potest aliquid producere, non praesupposito in re producta aliquo quod causatur a superiori causa. – Creatio autem est productio alicuius rei secundum suam totam substantiam, nullo praesupposito quod sit vel inercatum vel ab aliquo creatum. Unde relinquitur quod nihil potest aliquid creare nisi solus Deus, qui est prima causa. Et ideo ut Moyses ostenderet corpora omnia immediate a Deo creata, dixit: *In principio creavit Deus caelum et terram*.

Ai» primi m ergo dicendum quod in productione rerum est aliquis ordo, non quidem ut una creatura creetur ab alia (hoc enim impossibile est); sed ita quod ex divina sapientia diversi gradus in creaturis constituuntur.

An secundum dicendum quod ipse Deus unus, absque suae simplicitatis detrimento, diversorum cognoscitivus est. ut supra * ostensum est. Et ideo etiam est-, secundum diversa cognita, diversorum productorum causa per suam sapientiam: sicut et artifex, apprehendendo diversas formas, producit diversa arlificiata.

Ad tertium dicendum quod quantitas virtutis agentis non solum mensuratur secundum rem factam, sed etiam secundum modum faciendi: quia unum et idem aliter fit et a maiori, et a minori virtute. Producere autem aliquid finitum hoc modo ut nihil praesupponatur, est virtutis infinitae*. Unde nulli creaturae competere potest. d.

y) culpam. – tuam addunt PS.
3) directe. – directiut tC.

<) cU. – Om. D. – Pro productorum cautat productor BG»A , productio F, productorum CDEpA et a.

Commentaria Cardinalia Caietani

ITV!vs clarus est. – In corpore duo facit: primo, refert opinionem Avicennae; secundo, excludit eam, determinando conclusionem responsivum quaesito, ratione auctoritate.

Quoad *primum*, opinio est affirmativa, et patet.
11. Quoad *secundum*, conclusio est: Creatura corporalis est immediate a Deo, prima productione. – Probatur primo, ratione. Creatio est actio impossibilis creaturae: prima productio creaturae corporeae est creatio ergo.
Minor patet ex identitate clfectus. Ad primam enim productionem spectat producere primum ordine generationis, et consequenter id quod est imperfectissimum et in re. quia imperfectius est sicut prius. Ad creationem quoque spectat idem: quoniam extendit se usque ad productionem materiae primae. Ergo.

Maior vero probatur sic. Causa quanto superior, tanto ad plura se extendit in causando: ergo ad communius: ergo ad magis substratum. Ergo quod primo in omnibus substernitur, proprie pertinet ad causalitatem supremae causae. Ergo nulla causa secunda potest aliquid producere, non praesupposito in re producta aliquo causato a prima causa. Ergo nulla causa secunda potest creare. – Antecedens et prima consequentia patent. – ScdUnda vero probatur. Quia substratum communius invenitur temper quam informans illud: quia informare est restringere et terminare; ut patet de esse, vivere et intelligere, in quibus est graduum informatio; et materia et forma, in quibus rerum duarum est

per formationem unio. – Ultima autem consequentia probatur ex ratione creationis: quia scilicet creatio est productio rei secundum totam substantiam, nullo praesupposito creato vel increato.

Deinde affertur auctoritas Scripturae ad conclusionem.
III. Adverte hic primo quod, cum dicitur de ratione creationis esse producere rem nullo praesupposito, quod non negatur simpliciter omne praesuppositum (quoniam semper praesupponitur agens, et quandoque materia, ut patet in creatione animae intellectivae): sed negatur omne praesuppositum *quod sit aliquid illius quod est per se primo terminus illius creationis*. Ita quod creari dicitur illud quod sic producitur quod nihil eius praesupponitur: tunc enim tota eius substantia syncategorematice producitur. – Notanter autem dixi, *quod per se primo terminat productionem*: nlioquin omnes formae crearentur, quoniam nihil earum supponitur, quoniam subiectum nihil est earum. Secundum tamen veritatem ideo non creantur, quia non hunt per se, sed ad fieri compositorum, ut Aristoteles invenit ♦: quia hac sola via creationem effugere potuit. Requiritur ergo, et sufficiunt, ad creari duo; et quod per se liat; et quod nihil eius praesupponatur, neque ordine temporis neque ordine naturae. Hoc eat enim ex nihilo fieri.

IV. Adverte secundo, quod ratio adducta hic ad excludendum creationis netum a causis secundis, si subtiliter perspiciuntur et ad memoriam reducuntur dicta superius in qu. xi v ♦, concludit non solum quod nulla secunda causa

Quod est >.*.

j*.

An. μ

QUAESTIO EXV. ARTICULUS IV

potest propria virtute creare, quod prima facie »onnt; sed etiam quod nec instrumentolilcr aliqua carum hoc possit. Quoniam si primum ordine compositionis in re est proprius clfctus primae causae, nihil fingi potest praevium, quod

ad causam aliquam instrumentalcsm spectet: quoniam ante primum nihil est. Et tamen constat instrumentum omne ud praevium aliquid agendum apponi, ut ex supra * dictis B) patet.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM FORMAE CORPORUM SINT AB ANGELIS

fnira, qu. xσ, art 1; qu. cx. an. j ; II Sent., diM. i, qu. i, art. rd 4; J >t. ni, qu. tn. art. l ; II Cont. Gent., cap. suit; HI, cap xxiv, Lxlx, chl: De Stalo, qu. xvi. an. 9; Opufi. XXXIV, de Occult, Op. Nat.

Sed quantum sic proceditur. Videtur quod formae corporum sint ab angelis. Dicit enim Boetius, m libro *de Trin.* * quod *aformis quae sunt sine materia, veniunt*3 *formae quae sunt in materia.* Formae autem quae sunt sine materia, sunt substantiae spirituales: formae autem quae sunt in materia, sunt formae corporum. Ergo formae corporum sunt a spiri- tualibus substantiis.

2. Praeterea, omne quod est per participatio- nem, reducitur ad id quod est per essentiam. Sed spirituales substantiae per suam essentiam sunt formae: creaturae autem corporales participant formas. Ergo formae corporalium rerum sunt a spiritualibus substantiis derivatae.

3. Praeterea, spirituales substantiae magis ha- bent virtutem causandi > quam corpora caelestia. Sed corpora caelestia causam formas in istis in- ferioribus: unde dicuntur esse generationis et cor- ruptionis causa. Ergo multo mugis a spiritualibus substantiis formae quae sunt in materia, deri- vantur.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III *de Trin.* ., quod *non est putandum angelis ad nutum servire hanc corporalem materiam, sed potius Deo.* Illi autem ad nutum dicitur servire corporalis materia, a quo speciem recipit. Non ergo formae corporales sunt ab angelis, sed a Deo.

Respondeo dicendum quod opinio fuit quorun- dam quod omnes formae corporales deriventur a substantiis spiritualibus quas angelos dicimus. Et hoc quidem dupliciter aliqui posuerunt. Plato *en'm* Posuit * formas quae sunt in materia corpo- raE derivari et formari γ a formis sine materia subsistentibus, per modum participationis cuius- dam. Ponebat enim hominem quondam imma- tcialiter subsistentem, et similiter equum, et sic de aliis, ex quibus constituuntur haec singularia sensibilia, secundum quod in materia corporali remanet quaedam impressio ab illis formis sepa- ratis, per modum assimilationis cuiusdam, quam *participationem* vocabat. Et secundum ordinem formarum ponebant Platonici ordinem substan- tiarum separatarum: puta quod una substantia separata * est quae est equus, quae est causa omnium equorum; supra quam est quaedam vita separata, quam dicebant per se vitam cl causam

omnis vitae: ut ulterius quondam quam nomi- nabant ipsum esse, et causam omnis esse.

Avicenna vero * et quidam alii non posuerunt formas rerum corporalium in materia per se sub- sistere, sed solum in intellectu. A formis ergo in intellectu creaturarum spiritualium existent!bus (quas quidem ipsi' *Intelligenlias*, nos autem an- gelos dicimus), dicebant procedere omnes formas quae sunt m materia corporali, sicut a formis quae sunt in mente artificis, procedunt formae artificia- torum. – Et in idem videtur redire quod quidam moderni haeretici ponunt, dicentes quidem Deum creatorem omnium, sed materiam corporalem a diabolo formatam et per varias species distinctam.

Omnes autem hac opiniones ex una radice processisse videntur. Quaerebant enim causam formarum, ac si ipsae formae fierent secundum seipsas. Sed sicut probat Aristoteles in VII *Me- taphys.* *, id quod proprie fit, est compositum: formae autem corruptibilium rerum habent ut ali- quando sintaliquando non sint, absque hoc quod ipsae generentur aut corrumpantur, sed compositis generalis aut corruptis: quia etiam formae non habent esse, sed composita habent esse per eas: sic enim alicui competit fieri, sicut et esse. Et ideo, cum simile fiat a suo simili, non est quae- renda causa n formarum corporalium aliqua for- ma immaterialis; sed aliquod compositum, secun- dum quod hic ignis generatur ab hoc igne. Sic igitur formae corporales causantur, non quasi influxae ab aliqua immateriali forma, sed quasi materia reducta de potentia in actum ab aliquo agente cōposito

Sed quia agens compositum, quod est corpus, movetur a substantia spirituali creata, ut Augu- stinus dicit III *de Trin.* ♦ sequitur ulterius quod etiam formae corporales a substantiis spiritualibus deriventur, non tanquam influentibus formas, sed tanquam moventibus ad formas. Ulterius autem reducuntur in Deum, sicut in primam causam, etiam species angelici intellectus, quae sunt quae- dam seminales rationes corporalium formarum.

In prima autem corporalis creaturae productio- ne non consideratur aliqua transmutatio de po- tentia in actum. Et ideo formae corporales quas in prima productione corpora habuerunt sunt immediate a Deo productae, cui soli ad nutum

•) veniunf. – venerunt BCDEFG et Boetius. causandi. – essendt AGDEFGd. γ) et formari. – Om. codific-. o) separata. – Orn. ACE. i) quidem ipsi. – quidam EiF et a, quidem ceteri. Cf. infra qu. lxxix, ari. ro. – Pent /ntrU^enliat B addit dicunt.

O ut aliquando sint. – quidem quod aliquando sint et ACDEFG. et omit» et B. η) Gnu»:. – ut causa D. θ) corpora habuerunt. – corpora humanorum pF, corpora humana habuerunt Pab.

Com-
inn. >».

j,/striet.».

ven. j.

*/'» tr.

<1 vn,
J lib.
3, M.
, e. 7.

obedit materia, tanquam propriae causae. Unde ad hoc significandum, Moyses singulis operibus praemittit, *Dixit Deus, Fiat hoc vel illud*; in quo significatur formatio rerum per Verbum Dei facta, a quo, secundum Augustinum , est *omnis forma et compago et concordia partium*.

An primum ERGO DICENDUM quod Boetius intelligit per formas quae sunt sine materia, rationes rerum quae sunt in mente divina: sicut etiam Apostolus dicit, *Hebr. xi * : Fide credimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*. – Si tamen per formas quae sunt sine materia, intelligit angelos, dicendum est quod ab

eis veniunt formae quae sunt in materia, non per influxum, sed per motum

Ad secundum dicendum quod formae participatae in materia reducuntur, non ad formas aliquas per se subsistentes rationis eiusdem, ut Platonici posuerunt; sed ad formas intelligibilcs vel intellectus angelici, a quibus per motum procedunt; vel ulterius ad rationes intellectus divini, a quibus etiam formarum semina sunt rebus creatis indita, ut per motum in actum educi possint

Ad verum dicendum quod corpora caelestia causant formas in Istis inferioribus, non influendo, sed movendo.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore duo principaliter facit: primo, refen opinionem affirmativam, diversimode tamen a Platone, Avicenna, et quibusdam modernis haereticis dictam; secundo, respondet quaesito.

II. Quoad *primum*, quatuor refert ex Platone scilicet et quod ponebat formas materialium separatas; et quod ponebat casum ordinem formarum materialium; et quod ab his formis derivantur formae materiales in materia; et quod hoc per modum participationis et assimilationis cuiusdam. – Ex Avicennae vero refert tria: scilicet quod sunt quaedam substantiae separatae non de naturis inferiorum, quas angelos dicimus; et quod in mente earum sunt formae naturalium sicut in angelis; et quod ab illis effluunt formae naturales. – Ex haereticis nutem duo: scilicet Deum esse creatorem omnium; et diabolum formare materiam corporalem per varias species.

III. Quoad *secundum*, tria. Primo, quod formae corporum non per se fiunt. – Secundo, quod eo modo quo fiunt, fiunt ab agentibus corporalibus ut a causis propinquis; a substantiis separatis ut motoribus ad formas; et a Deo ut a prima causa. – Tertio, quod in prima rerum conditione formae corporales productae sunt a solo Deo.

Prima conclusio probatur sic. Eius est fieri cuius est esse, eo eodem modo: quia fieri terminatur ad esse. Sed formae non sunt per se, sed quasi ipsis compositae sint. Igitur nec fiunt per se. – Et confirmatur auctoritate Aristotelis VII *Metaphys.* Et sic patet radix erroris omnium recitatorum.

Secunda vero conclusio probatur eodem modo, adjuncta alia propositione, scilicet quod *unumquodque fit a sibi simili*, sic. Compositum per se primo fit, et forma non fit nisi ad factionem compositi: ergo formae corporales causantur non quasi influxae ab aliqua forma immateriali, sed quasi materia reducta de potentia in actum ab aliquo agente composito. – Et probatur consequentia: quia omne quod fit, fit a sibi simili. Ex hoc enim probatur prima pars sic. Forma non fit; ergo non oportet ab aliqua forma

immateriali eam derivari. Et antecedens patet tum ex VII *Metaphys.*, tum ex ratione: quia eiusdem et eodem modo est casus et fieri; formae autem non sunt quasi ipsae sint; ergo nec fiunt. Deducatur etiam secunda pars sic. Compositum fit ergo a composito, alias non fieret a sibi simili: ergo a transmutante materiam de potentia in actum; nullo enim alio modo compositum potest. Et his si adiunga quod forma non alia ratione est nisi ut quod compositum est, sequitur evidenter quod ab eodem composito per transmutationem materine educitur forma. – Reliquae vero partes huius secundae conclusionis, scilicet quod formae fiunt a substantiis spiritualibus tanquam a moventibus ut formas, et a Deo tanquam a prima causa, et probantur quia composita agentia moventur a substantiis spiritualibus. ut Augustinus dicit; et ipsae species intellectus angelici reducuntur in primam causam, quasi rationes seminales in agens perfectum et primum.

Tertia conclusio. *Formae corporales in prima rerum conditione fuerunt immediate a Deo*, et probatur, quia nulla ibi intervenit transmutatio de potentia ad actum, et soli Deo obedit materia de nutu: secundo, confirmatur auctoritate Scripturae, *Gen. t*: et patet in littera.

IV. Adverte hic diligenter quod formam fieri per transmutationem, et ipsam educi de potentia ad actum, non diffinit. Et propter hoc non est idem formam recipi in materia, et educi de ipsa sed oportet quod forma ex vi transmutationis resultet. Imaginandum est enim formas omnes educibilcs processe in materia in potentia quasi latitantes sub potestate ipsius, et esse in ea vim causatam earum, materialiter tamen; ita quod. accedente determinato agente ad certam speciem, et transmutante materiam, illa ex vi talis mutationis mutatur, non ex eo quod habet in aliquid extrinsecus adveniens; sed ex eo quod habet indeterminate, paulatim determinatur ad habendum distincte quod in se prius tabebat confuse. Hoc enim est vis determinatae transmutationis.

QUAESTIO SEXAGESIMASEXTA
DE ORDINE CREATIONIS AD DISTINCTIONEM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• *Ci.qa.* l xv, In-
tro<L
• *Qb.* LXTii.

EiNDE considerandum est de opere distinctio-
nis *. Et primo considerandum est de ordine
creationis ad distinctionem; secundo, de ipsa dis-
tinctione secundum sc i.
Circa primum quaeruntur quatuor.
Primo: utrum informitas materiae creatae prae-
cesserit tempore distinctionem ipsius.

Secundo: utrum sit una materia omnium cor-
poralium.
Tertio: utrum caelum empyrcum sit concrea-
tum materiae informi.
Quarto: utrum tempus sit eidem concreatum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INFORMITAS MATERIAE TEMPORE PRAECESSERIT FORMATIONEM IPSIUS

Infn», qu. tΛ II. an. i; qu. t.xxiv, art. β; Il *Sent.* dial» m, art. i; *De Pot.*, qu. iv, art. i.

• Vet». 3.

* Sceptuag. In-
terp.
• *CoKfnt.*, hb.
XII. cir». xn; *bc*
Gn. ad Kit., lib.
11. cap. xi.

pr imum sic PROCEDITUR. Videtur quod
informitas materiae tempore pracesse-
rit formationem ipsius. Dicitur enim
'-^*Gen.* i ♦ *Terra erat inanis et vacua*,
sive *invisibilis et incompressa*, secundum aliam
litteram *; per quod designatur informitas mate-
riae, ut Augustinus dicit *. Ergo materia fuit ali-
quando informis, antequam formaretur.

2. Praeterea, natura in sua operatione Dei
operationem imitatur; sicut causa secunda imi-
tatur causam primam. Sed in operatione naturae
informitas tempore praecedit formationem. Ergo
et in operatione Dei.

3. Praeterea, materia potior est accidente:
quia materia est pars substantiae. Sed Deus potest
facere quod accidens sit sine subiecto; ut patet
in Sacramento Altaris. Ergo potuit facere quod
materia esset sine forma.

Sed contra, imperfectio effectus attestatur im-
perfectioni agentis. Sed Deus est agens perfectis-
simum: unde de eo dicitur, *Dent*, xxxn *: *Dei*
perfecta sunt opera. Ergo opus ab eo creatum
nunquam fuit informe.

Praeterea, creaturae corporalis formatio facta
fuit per opus distinctionis. Distinctioni autem op-
ponitur confusio, sicut et formationi informitas.
Si ergo informitas praecessit tempore formatio-
nem materiae, sequitur a principio fuisse con-
fusionem corporalis creaturae, quam antiqui vo-
caverunt *Chaos*.

' *Cn/tu.*, j.b.
£11. ap. xxix;
i. ijn. JUU,
W. I, cap. XV.

' Horni. II io

io, 1, cap. m,
.. IlomIL 11 10

Respondeo dicendum quod circa hoc sunt diver-
sae opiniones Sanctorum. Augustinus enim vult *
quod informitas materiae corporalis non prae-
cesserit tempore formationem ipsius, sed solum
origine vel ordine naturae. Alii vero, ut Basilius ♦
Ambrosius * et Chrysostomus volunt quod in-
formitas materiae tempore praecesserit formatio-

nem. Et quamvis hae opiniones videantur esse 3
contrariae, tamen panim ab invicem differunt:
aliter enim accipit informitatem materiae Augu-
stinus quam alii.

Augustinus enim accipit informitatem materiae
pro carentia omnis formae. Et sic impossibile est
dicere quod informitas materiae tempore prae-
cesserit vel formationem ipsius, vel distinctionem.
Et de formatione quidem manifestum est. Si enim
materia informis praecessit duratione, haec erat
iam in actu: hoc enim duratio importat, creatio-
nis enim terminus est ens actu. Ipsum autem
quod est actus, est forma. Dicere igitur materiam
praecedere sine forma, est dicere ens actu sine
actu: quod implicat contradictionem. - Nec etiam
potest dici quod habuit aliquam formam com-
munem. et postmodum supervenerunt ei formae
diversae, quibus sit distincta. Quia hoc esset idem
cum opinione antiquorum Naturalium qui po-
suerunt materiam primam esse aliquod corpus in
actu, puta ignem, aerem aut aquam, aut aliquod
medium. Ex quo sequebatur quod fieri non esset
nisi alterari. Quia cum illa forma praecedens
daret esse in actu in genere substantiae, et fa-
ceret esse hoc aliquid; sequebatur quod super-
veniens forma non faceret simpliciter ens actu Y,
sed ens actu *hoc*, quod est proprium formae ac-
cidentalitatis; et sic sequentes formae essent acci-
dentialia. secundum quae non attenditur generatio,
sed alteratio. l'ndc oportet dicere quod materia
prima neque fuit creata omnino ' sine forma,
neque sub forma una communi, sed sub formis
distinctis. - Et ita. si informitas materiae refera-
tur ad conditionem primae materiae, quae secun-
dum se non habet aliquam formam, informitas
materiae non praecessit formationem seu distin-
ctionem ipsius l tempore, ut Augustinus dicit,

a) tw. - Om. cckKcci.

» ct. - sed FOffr.

v) m» ac/w. - actu EpA«C, in actu pC, uti ht actu D. - Pro

idu hoc quod est, actu tale quod est B. actu hoc est C, actu tecuu-
dum juid hoc jund fit G.

t) omnino. primo (t omnino G, pruno omnino cJ. J.

c) ipsius. - Om. FGd.

Commentaria Caixlinalis Caictani

Titius danis est. – In corpore tria principaliter facit: primo, refert diversitatem opinionum; secundo, ostendit sententiam Augustini oportere veram fateri; tertio, sententiam nliorum tractat *.

* Cf. nam. v.

II. Quoad *primum*, duo dicit: scilicet ipsa* opiniones contrarias de quaesito; et radicem, quod in rei veritate non sunt contrariae, propter nequivocationem *informatis*.

III. Quoad *secundum*, duo dicit. Primo, quid nominis ipsius *informatis* apud Augustinum: significat enim *negationcin omnis formae*.

Secundo, conclusionem responsivam apud eundem: Informatas materiae non praecessit duratione eius formationem aut distinctionem, sed natum tantum. – Et de formatione quidem probatur quiu sequeretur quod esset en» inactu sine netu. – De distinctione vero : quiu sequeretur opinio antiquorum Naturalium, ponentium sublectum generationis ens in actu. Et consequenter generari non exset nisi alterari : quin omnis forma genita non faceret ens simpliciter, sed adveniret illi. – Quod autem praecedat natura, sicut potentia actum et partes totum, probatur ex eo quod talis informatas est conditio materiae primae secundum ee.

IV. Circa hanc partem adverte, quod nd hunc locum videntur spectare quaestiones duae: altera est, /bi *materia possit esse sine forma* ? altera, *An detur forma corporeitatis, quasi forma coaera materiae*? Sed prima quidem non directe ud hunc spectat locum. Quoniam non de divina potentia, sed de rerum ordine sermo est: constat autem, etiam secundum adversarios, quod secundum rerum ordinem materia non potest esse sine forma. Unde de hoc specialis requiratur quaestio in commentariis *de Ente et Essentia* ♦. – Secunda nutem, cum de pluralitate formarum inferius * tractabitur, aliququaliter tractabitur,

V. Quoad *tertium*, quinque dicit. Primo, quid nominis *informatis* apud Rasilium, Ambrosium et Chrysostomum scilicet *negationem formositatis*. – Secundo, conclusionem responsivam : Informatas praecessit duratione formationem. – Tertio, discordiam Augustini et concordiam in hoc. – Quarto, triplicem distinguit formositatem ex Scriptura: luminis in caelo et corpore diaphano, visibilitatis in terru, et decoris vegetantium in eadem. – Quinto, informatas oppositus ex verbis Scripturae accipit. Et patet in littera.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM UNA SIT MATERIA INFORMIS OMNIUM CORPORALIUM

II *Sent.*, -list, xu, λκ. ī; II *Conf. Gent.*, cap. ni; *Opuic.* XV, *de Angclte*, cap. vin; *De Caela et Siuudo*, lib. I, Icet. n.

DE SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod una sil materia informis omnium corporalium. Dicit enim Augustinus, XII *Co/i/u.tf.* : *Duo repL.ru quae fecisti, unum quod erat formatum , alterum quod informe*; et hoc dicit esse *terram invisibilem e! incompositam*, per quam dicit significari materiam rerum corporalium. Ergo una est materia omnium corporalium.

* Cap. oi.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in V *Afeta-phys.**, quod illa quae sunt unum in genere, sunt unum in materia. Sed omnia corporalia conveniunt in genere corporis. Ergo omnium corporalium est upa materia.

* S. Tb. I. «- /'''
- Did. lib.
Cap. vt. o. 7

3. Praeterea, diversus actus fit in diversa potentia, cl unus in una. Sed omnium corporum est una forma, scilicet corporeitas. Ergo omnium corporalium 0 est materia una.

α

4. Praeterea, materia in se considerata, est solum in potentia. Sed distinctio est per formas. Ergo materia m se considerata, est una tantum omnium corporalium.

Sed contra, quaecumque conveniunt in materia, sunt transmutabilia ad invicem, et agunt et patiuntur ab invicem, ut dicitur in I *de Gen.* * Sed corpora caelestia et inferiora non sic se habent ad invicem. Ergo corum materia non est una.

* Cip. VI.
cap. »0. η- M'

Respondeo dicendum quod circa hoc fuerunt diversae opiniones philosophorum. Plato enim, et omnes philosophi ante Aristotelem, posuerunt omnia corpora esse de natura quatuor elementorum. Unde cum quatuor elementa communicent in una materia, ut mutua generatio et corruptio

in eis ostendit; per consequens sequebatur quod omnium corporum sit materia una. Quod autem quaedam corpora sint incorruptibilia, Plato adscribebat non conditioni materiae, sed voluntati artificis, scilicet Dei, quem introducit corporibus caelestibus dicentem : *Natura vestra estis dissolubilia, voluntate autem mea indissolubilia, quia voluntas mea maior est nexu vestro*.

Hanc autem positionem Aristoteles reprobat *, per motus naturales corporum. Cum enim corpus caeleste habeat naturalem motum diversum a naturali motu elementorum, sequitur quod eius natura sit alia a natura quatuor elementorum. Et sicut motus circularis, qui est proprius corporis caelestis, caret contrarictate, motus autem elementorum sunt invicem contrarii, ut qui est sursum ei ¶ qui est deorsum: ita corpus caeleste est absque contrarictate, corpora vero elementaria sunt cum contrarictate. Et quia corruptio et generatio sunt ex contrariis, sequitur quod secundum suam naturam corpus caeleste sil incorruptibile, elementa vero sunt corruptibilia.

Sed non obstante hac differentia corruptibilitatis et incorruptibilitatis naturalis. Avicebron posuit unam materiam omnium corporum, attendens ad unitatem formae corporalis. – Sed si forma corporeitatis esset una forma * per se, cui supervenirent aliae formae, quibus corpora distinguuntur. haberet necessitatem quod dicitur É. Quia illa forma immutabiliter materiae inhaereret, et quantum ad illam esset omne corpus incorruptibile: sed corruptio accideret per remotionem sequentium formarum: quae non esset corruptio sim-

* In
toffi.n. r»t. «»-

Dd.

* D/ d
Hr, ai

* I>< Cie", 6L
I, dp. η. m. ¶
*44-: af. 0
n. 4. : b. I>-
k% n. tv. n.

s) *corporalium*. – Om. AGDEEC.iL
's» cL – et BCDEFcPa < .t.

γ) *forma*. – Om. UCDF.
δ) *dicitur*. – ab Avicebrm D.

* Ci η.

II.
in. an.
mment.

ζ

n

♦

»

• De

«

*

†

QUAESTIO LXVI, ARTICULUS II

pliciter, sed secundum quid, quia privationi sub-
sterneretur aliquod ens netu. Sicut etiam accidebat
antiquis Naturalibus, qui ponebant subiectum cor-
porum aliquod ens actu, puta ignem aut aerem
aut aliquid huiusmodi.

Supposito * autem quod nulla forma quae sit
in corpore corruptibili, remaneat ut substrata ge-
nerationi et corruptioni, sequitur de necessitate
quod non sit eadem materia corporum corrupti-
bilium et incorruptibilium. Materia cnim, secun-
dum id quod est, est in potentia ad formam.
Oportet ergo quod materia, secundum se consi-
derata, sit in potentia ad formam ζ omnium illo-
rum quorum est materia communis. Per unam
autem formam non fit in actu nisi quantum ad
illam formam. Remanet ergo in potentia quantum
ad omnes alias formas. – Nec hoc excluditur, si
una illarum formarum sit perfectior et continens
in se virtute y[†] alias. Quia potentia, quantum est
de se, indifferenter se habet ad perfectum et
imperfectum : unde sicut quando est sub forma
imperfecta, est in potentia ad formam perfectam,
ita c converso.-Sic ergo materia, secundum quod
est sub forma incorruptibilis corporis, erit adhuc
in potentia ad formam corruptibilis corporis. Et
cum non habeat eam in actu, erit simul sub
forma et privatione: quia carentia formae in eo
quod est in potentia ad formam, est privatio.
Haec autem dispositio est corruptibilis corporis
Impossibile ergo est quod corporis corruptibilis
et incorruptibilis per naturam, sit una materia.

Nec tamen dicendum est, ut Averroës fingit,
quod ipsum corpus caeleste sit materia caeli, ens
in potentia ad *ubi* et non ad *esse*; et * forma
eius est substantia separata quae unitur ei ut
motor. Quia impossibile est ponere aliquod ens
actu, quin vel ipsum totum sit actus et forma x,
vel habeat actum seu formam. Remota μ ergo
per intellectum substantia separata quae ponitur

motor. si corpus caeleste non est habens formam,
quod est componi ex forma ut subiecto formae,
sequitur quod sit totum forma et actus. Omne
autem tale est intellectum in actu; quod de cor-
pore caelesti dici non potest, cum sit sensibile.

Relinquitur ergo quod materia corporis caele-
stis, secundum se considerata, non est in potentia
nisi ad formam quam habet. Nec refert ad pro-
positum quaecumque sit illa, sive anima, sive
aliquid aliud. Unde illa forma sic perficit illam
materiam, quod nullo modo in ea remanet po-
tentia ad *esse*. sed ad *ubi* lanium, ut Aristoteles
dicit *. El sic non est eadem materia corporis
caelestis et elementorum, nisi secundum analo-
giam, secundum quod conveniunt in ratione po-
tentiae.

Ad primum ergo DICENDUM quod Augustinus se-
quitur in hoc opinionum Platonis, non ponentis *
quintam essentiam. – Vel dicendum quod materia
informis est una unitate ordinis, sicut omnia cor-
pora sunt unum in ordine creaturae corporeae.

Ab secundum dicendi μ quod si genus conside-
retur physice, corruptibilia et incorruptibilia non
sunt in eodem genere, propter diversum modum
potentiae in eis, ut dicitur X *Mctaphys* *. Secun-
dum autem logicum considerationem, est unum
genus omnium corporum, propter unam rationem
corporeilatis.

Ad tertium dicendum quod forma corporeilatis
non usi una in omnibus corporibus: cum non sit
alia a formis quibus corpora distinguuntur, ut
dicium est *

Ad quartum dicendum quod, cum potentia dica-
tur ad actum, ens in potentia est diversum ex hoc
ipso quod ordinatur ad diversum actum; sicut
visus ad colorem, et auditus ad sonum. Unde ex
hoc ipso materia caelestis corporis est alia a ma-
teria elemenii, quia non est in potentia ad for-
mam elementi.

·) Suppoliito. – Supponendo ABCE.
ζ· /brwam. – oinnet formai A. /orwtoj BCDE.
rj v/rfufi*. – virtute» FG.
indifferenter. – Om. codice» et x.
t) corporit. – «./ tic ecqueretur quod corpui cacicate enet corrupti-
bile, quod falium cit. addit G.

x) et. – il G, ted cd. 4,
λ) actui et forma. – vel actui et forma B. – Peit vel habeat A
addit iccum.
μ) Rrniota. – Semota codkce et ab.
v) ponentii. – poneni cū dico» et «i b.

Commentaria Cardinalis Caietani

TrrvLCB clarus. Γ/υ proprie sumitur pro unitate gene-
ris physici, quae proprie est unitas materiae, ui patet
*αΓvΠ«*hv’ *Mvlaphys* *.

In corpore duo principaliter, primo, tractat opiniones
partis affirmativae; secundo, partis negativae.

II. Quoad *primum*, duas opiniones tractat prima est
antiquorum, secunda est Avicbron: utrique enim ponunt
unam omnium materium. In opinione antiquorum, tria
dicit: scilicet opinionem eorum; et Platonis defensionem;
et Aristotelis contra cos impugnationem. – In opinione Avi-
cebron, tria quoque dicit: scilicet opinionem eius; et fun-
damentum eius; et impugnationem contra cum, quia se-
quitur quod generari non est nisi alterari.

III. Quoad *secundum*, duas quoque opiniones tractat,
scilicet Avcrrois, et suam, tali ordine * Primo, probat hanc
negativam: *Materia corruptibilium et incorruptibilium non
est una*. In hac cnim convenit cum Avcrroc, et discrepat
ab omnibus supra dictis: ex eisdem cnim fundamentis eli-
ditur opposita opinio. Probat autem eam tuli ratione. Ma-
teria, secundum id quod est, est in potentia ad formaro :
ergo, secundum sc, est potentia ad omnes formas quibus

est communis: ergo, habendo unam illarum, remanet in
potentia ad omnes alias formas. ergo est simul sub forma
una et privatione alterius: ergo, si una est corruptibilis et
incorruptibilis compositi, erit idem simul corruptibile et
incorruptibile secundum haturam ergo impossibile est esse
unam materiam corruptibilium et incorruptibilium.

Secunda consequentia probatur. Quia si. habendo unam,
non remaneret in potentia ad reliquas, hoc esset quia illa
forma quam habet, perficeret cam sic, quod non relinqueret
potentiam nd alias. Sed hoc non potest esse. – Probatur du-
pliciter. Primo, quia materia per unam non fit actu nisi
secundum potentiam ad illum. Secundo (et esi exclusio
responsionis), quia materia, secundum sc, indifferenter ve
habet ad formam perfectam et imperfectam.

IV. Circa hanc partem advene, quod Scotus cōtra con-
clusionem, Acgidiui vero contra rationem et conclusionem
instat, Unde hic, in Secundo, dist. xn ·, rationem hanc niti-
tur soherc. negando secundam consequentiam: imaginatur
cnim quod materia lunae non sit in potentia ad formam
ignis, quia forma lunae non habet contrarium, et sic non
est privata, nec appetit illam. Sed revera mirum est de tam

praedaro discipulo, quomodo n tanto declinavit magistro, in
rc lum Patula. Privatio enim, ut habetur V *Metaphys.* ♦, est
negatio m subjecto apto nuto : sed materia lunae est se-
cundum se apta nata recipere formam ignis, ct habet nega-
tionem eius: ergo in materia lunae est privatio formae
ignis. Ncc potest responderi ad hoc, nisi negando rationem
privationis. Unde «.Thomas et Scotus * conati sunt exclu-
dere responsionem in littera tactam, quia apparentiam habet;
non istum, quae nihil valet. Stat ergo ratio.
V. Contra conclusionem autem dupliciter arguitur: pri-
mo, impugnando in caelo materiam quae est pura potentia;
secundo, impugnando quod alterius rationis -. Contra pri-
mum arguit Scotus, in Secundo, diet, xiv. qu. r. In caelo
non est potentia contradictionis: ergo in eo non est ma-
teria quae est pure potentia. Antecedens ex IX *Metaphys.*,
text, xut *. Consequentia probatur: potentia pura est, se-
cundum sc, ad esse ct non esse. – Et confirmatur hoc mo-
tivum: quia pura potentia prius natura habet privationem
quam formam. Probatur, quia privationem habet cx sc,
formam ab alio; sicut ner sc habet ad tenebras ct ad lumen.
Et confirmatur. Quia materia est per quum res potest
esse ct non esse. Et materia, I *Physic.* -, est principium
unum subiecto ct duo secundum rationem, propter priva-
tionem. Ergo.
Arguunt quoque contra idem alii: quia ii caelum esset
compositum cx materia et forma, non esset opus anima
sive intelligentia motrice. Et tenet sequela: quia formam
sequeretur motus circularis, sicut motus deorsum sequitur
formam gravis,
VI. Contra secundum vero arguit primo Scotus, ubi su-
pra -. Non dantur duo primi fines, ncc duo prima agentia
ergo ncc dantur primae materiae dune. – Praeterea, materia
solis, dato quod non sit in potentia ad aliam formam, est
tamen secundum se in potentia ad formam solis ct eius
privationem. Ergo est in potentia contradictionis. Et conse-
quenter corruptibile erit, quantum est cx sc, corpus caeleste.
Aegidius vero, ubi supra *, contra hoc idem arguit.
Primo, quia negatio omnium formarum constituit unitatem
materiae secundum sc: sed seclusa omni forma tam caelesti
quam inferiori, invenitur omnis materia cum abnegatione
omnis formae, ergo omnis materia, secundum sc, est una
ct eadem negative, ut dc materia omnium inferiorum dici-
mus. – Secundo, quia actus est qui distinguit ct separat,
Metaphys., text, xux -: ergo in pura potentia nulla po-
test esse distinctio seclusis actibus. – Tertio, si darentur di-
versae purae potentiae, sequeretur quod inter actum ct po-
tentiam puram non esset maxima distantia positiva : hoc
non potest intelligi : ergo. Et probatur sequela: quia positis
duabus puris potentiis diversarum rationum, ut hic ponitur,
oportet quod altera magis distet ab actu puro quam altera;
ergo distantia unius potentiae purae non est maxima.- Haec
sufficiant hic: quoniam solutio horum erit manifestatio
reliquorum.
VII. Ad evidentiam huius rei, adverte diligentissime quod
si quis naturum materiae ut sic consideraverit, facile omnium
rationem reddet. Materia enim secundum sc, *secundum id
quod est*, ut in littera dicitur, non est aliquod ens nisi
substantialis potentia ad formam, ncc aliam naturam habet,
et hoc est eius *quod quid est*. Verum hoc non contingit
uno modo, sed duobus: quia esse ad formam contingit
dupliciter, scilicet ad formam secundum genus, et ad for-
mam talem secundum speciem. Cum enim oporteat poten-
tiam omnem aliquem netum per sc primo respicere ut
adaequatum sibi, per quem definienda est, ut patet IX Afe-
taphys. -; consequens est ut substantialis potentia materiae
respidat ut adaequatum actum, aut formam talem secun-
dum genus, aut secundum speciem: individua enim extra
artem sunt. Inter hos autem duos modos haec est in mani-
festo differentia, quod potentia ad formam unam genere
tantum, est ad plures species : potentia vero tantum ad
formam unam specie, non est ad plura, nisi forte per ac-
cidens, puta quia species ilhi multiplicabilis esset numc-
ralitcr. Ex hac autem differentia sequitur nlia: scilicet quod
potentia primo modo habet privationem annexam; potentia
vero secundo modo, non. Et patet sequela: quia materia

quae est m potentia ad plura, habendo unum actu, adhuc
est m potentia ad aliud, ac per hoc privatur illo fpoteriUA
enim ad aliquid cum negatione illius in tu, constituit pri-
vationem , ut patet); materia vero cuius potentia est ad
unum solum, cum habendo illud nullo sibi possibili carcat,
nullam habet privationem.
Nec pertransibis hic, sed philosophice subsiste, et con-
sidera quod nulla res appetit negationem aut malum, nisi
quia appetit bonum cui esi annexa negatio alterius: sicut
calefactibile. appetendo calorem, appetit negationem frigoris;
et ignis, appetendo perpetuitatem sui, corruptionem aquae
cx consequenti appetit. Et proplerea si potentia aliqua non
est ad aliam formam, non habet congenitam privationem
eius formae quum habet aliter appeteret primo non esse,
quod non esi intlligibilc.
Unde in proposito sic contingere rationi consonat: Et
quod materia prima horum inferiorum est potentia substan-
tialis respectu omnium formarum rerum generabilium ct
corruptibilium, ac per hoc respicit per se primo, ut actum
adaequatum, formam substantiae generabilis; sub qua quo-
niam mullee sunt species, oportet ipsam, sub una, esse in
potentia ad aliam . ct consequenter illa privatam ; et sic
omnia sunt ad invicem generabilia, etc. Et quod materia
caelestis corporis non est ad netum unum tantum secun-
dum genus , sed unum specie atoma, ha quod non est
putandum quod materia caeli rcspectat formam caelestem
ut actum adaequatum (quia «ic sequeretur potentia ad plura,
ct privatio, ct corruptibilitas ab intrinseco): sed quod ma-
teria lunae est in potentia secundum se ad formam lunae
tantum, ct materia solis ad formam solis tantum, et sic
de nliis. lia quod quot sunt species corporum caelestium,
tot sunt genera physica eorum: ct hoc quod dico *caeli
materia*, non significat aliquam unam materiam, sed quod-
dam analogum omnibus materiis caelestium corporum.
VIII. A»! rationem ergo Scoti ct Averrais ♦ dicito du-
plicitr: primo. secundum rem; secundo, ad hominem, idest
secundum modum loquendi Aristotelis IX *Metaphys*, Se-
cundum rem, distingue quod potentia passiva est duplex:
quaedam *pure receptiva*, quae scilicet nulla passione media
recipit formam ; quaedam vero *receptiva ct passiva simul*,
ita quod ct agitur ab agente, et recipit formam. Modo dico,
et ira est. quod potentia pure receptiva non est potentia
contradictionis: potentia autem receptiva et passiva simul,
haec est contradictionis. Ex dictis autem patet quod ma-
teria lunae est potentia receptiva tantum: quoniam nulla
passione nut actione media, materia habet illam formam.
Et patet hanc distinctionem esse veram, in potentia caeli
respectu suae figurae: illa enim non est contradictionis, ct
tamen receptiva; non tamen passiva. – Et si contra instetur,
quia potentia, secundum sc, est indifferens ad actum ct ne-
gationem; vel, quod plus est. prius natura habet negatio-
nem, quia *secundum se*, ex Avicenna, IV *Metaphys.*, cap. n:
respondeatur negando consequentiam, si antecedens fiat ne-
gative; vel antecedens, si fiat positive. Ista enim propo-
sitisio negativa est vera, *potentia non ex se habet actum*:
sed cx hac non sequitur affirmativa, *ergo ex se habet non
actum*, quod est esse in potentia contradictionis secundum
sc. ad actum scilicet et non actum. Illa vero affirmativa,
potentia ex se habet non actum, est falsa. Et similiter ista
est falsa, *potentia ex sc non habet actum magis quam non
actum*: quoniam ex sc, in proprio genere causae, scilicet
materialis, ita vindicat sibi actum talem, quod nullo modo
oppositum ; quoniam ita talem quod nullum alium.
Ad hominem vero, scito quod Aristoteles IX *Metaphys.*,
text, xvn, qui allegatur, non vocat *potentiam* nisi potentiam
ut potentiam. Potentia nutem ut potentia, non est quando
iam est sub netu: et sic potentiam pure receptivam non
vocat potentiam. Et proptcrca dicit - quod omni» potentia
est potentia contradictionis. – Et si vis etiam protervos con-
vincere, affer codicem, ct videbis ibidem ♦ quod negat in
'Did.n.u,u-
caelo esse potentiam ad motum localem; cum tamen con-
stet quod motus est *actus entis in potentia, inquantum in
palentia* -. Quin enim posuit** motum caelo coaeternum,
sicut ct figuram, ne per hoc, caelum nunquam est in statu
potentiae respectu motus, sed semper in actu ; ideo dixit * uiu m.

non esse in potentia ad motum, sed in potentia ad terminos motus *unde* et *quo*, ad quos continue agitur a motore deperdendos et acquirendos.

Ad confirmationes autem dicitur dupliciter. Primo, distinguendo de non esse et privatione *simpliciter* vel *secundum quid*: et quod materia est per quam potest res non esse saltem secundum quid ; et similiter est idem subiecto cum privatione secundum quid saltem. – Secundo potest dici, et melius, quod istae propositiones possunt dupliciter exponi. Primo, ut subiectum vindicet sibi praedicatum; et sic non sunt ventae, nisi cum disiunctione *simpliciter* vel *secundum quid*. Alio modo, ut praedicatum determinet sibi subiectum : et aie sunt verae absolute. Ubicumque namque est potentia ut esse et non esse, ibi est materia ; similiter ubi est privatio, ibi est idem subiecto cum materia; et non e contra.

Ad argumentum aliorum, negatur sequela. Et ratio est, quia motus circularis est motus animalis, et non mere naturalis : et propterea non superfluit forma caeli. – Nec est dicendum quod est principium pure passivum respectu motus circularis : sed quod, quemadmodum forma cordis concurrat ad motum cordis medio modo inter pure passivum et activum, et tamen non nisi ab anima motus ille esse potest; ita forma caeli natura talis est ad quam, in conjunctione ad animam seu Intelligentiam, natus est sequi motus circularis. Unde substantia corporalis caeli est principium naturale motus circularis (alioquin rueret totus processus in I *de Caelo et Mundo* : ad inferendam quintam essentiam), et nihilominus animam oportet adiungere; sicut patet in motu cordis. Est enim primus motus in universo, sicut motus cordis in animali, ut patet in VIII *Physic.* *

IX. Ad rationem autem primam Scoti contra secundum dictum ”, neganda est sequela. Quoniam non est par ratio de causis extrinsecis et intrinsicis: quoniam istae sunt partes rei, et intrans compositionem rerum, ut per hoc oportet esse varias iuxta rerum varietates; extrinsecum autem, non. – Ad secundum vero inim patet responsio ex dictis . Negatur siquidem quod materia solis ut in potentia secundum se ad privationem suae formae. Et ratio est, quoniam potentia ad privationem huius formae, fundatur super potentia ad aliam formam, ut patet ex dictis.

X. Ad primum vero Aegidii, modificatur illa propositio, *negatio omnium formarum constituit unitatem materiae*. Potest enim dupliciter intelligi. Primo absolute, ut sonat. Et sic est falsa: quia negatio absolute dicitur de nihilo. – Alio modo, *in subiecto apto nato*: et sic est vera. Sed subiectum aptum, in proposito, est materia communis multis: haec enim est una negativa, non positiva. Sed materia communis multis cum materia propria uni non sortitur unitatem ex negatione: quia ex hoc ipso quod haec est communis his, illa non, iam sunt diversae.

Ad secundum autem, conceditur quod solus actus distinguit. Et dico quod duae purae potentiae distinguuntur actibus quos per se primo respiciunt. et per quos definiuntur, et a quibus non possunt abstrahi etiam per primam operationem intellectus. Et si quaeras disrinctivum intrinsicum in eis, dico quod est ipsa cuiusque substantialis commensuratio ad netum sibi adaequatum. Et si de ipsa substantiali commensuratione ad actum quaeras, dico quod est. non solum identice, sed formaliter, ipsa essentia cuiusque purae potentiae. Et propterea, sicut actus adaequati sunt diversi scilicet, ita potentiae propriae ad eos sunt per se diversae propter actus: sicut enim materia est propter formam, ita distinctio materiae est propter diversitatem formarum.

Ad tertium, quoad rem, dicitur quod nullum inconveniens est unam puram potentiam magis distare ab actu puro quam aliam puram potentiam; non per inclusionem alicuius actualitatis in una magis quam in alia (quia non essent ambae purae potentiae); sed per unius commensurationem ut perfectiorem actum adaequatum, respectu ulterius; ita quod ex hoc una pura potentia est altera pura potentia minus ab actu distans, quoniam est capacitas perfectioris actus. – Sed cave hic ne fallaris sophismate Consequentis aut Figurae dictionis, in *pura potentia* ad *puram potentiam ad talem actum*. Illa enim est *prope nihil*, et

maxime distans a Deo, etc.; sed habet latitudinem propter actus respectos, modo declarato. Singularum autem pure potentialium nulla, nisi commensurate inlimo actui, est maxime diutius et prope nihil. – Ex his autem puto facile reliqua solvi posse; quare transeamus ad alia.

XI. In littera deinde Auctor destruit hanc affirmativam, quae est positio Averrois ♦, *Materia caeli est simplex substantia corporea*, tali ratione. Omne ens actu, vel est actu» seu forma, vel habens netum seu formam : sed corporalitas caeli, secluso motore, est ens actu, et non est habens actum seu formam: ergo est actu» seu forma. – Discursus bonus, cum praemissis evidentibus, saltem naturaliter, et ad hominem. scilicet Averroem. – Falsius autem conclusioni» probatur sic. Si corporalitas illa esse actus, esset intellecta in actu', quod repugnat caelesti corpori, quia est sensibile, ut patet.

XII. Circa hanc rationem adverte, quod calumniam patitur. propterea quia fundatur super hanc propositionem, *omne quod est secundum se totum actus, est intellectum in actu*, ut patet. Hoc autem esse falsum patet ex eo, quod haec albedo est secundum se tota actu», et similiter haec forma huius bovis est tota actus (nihil enim horum habet plures partes, quarum una sit actus vel forma, et altera non): et tamen constat quod nihil horum est intellectum in actu, sed sensibile in actu et intelligibile in potentia. Et similiter diceret Averroes de illa corporalitate, quod est de genere substantiae sensibilis», et tamen tota est actus potentiae admixtus, quia mobilis, et subiectu» quantitati, figurae et ceteris accidentibus.

XIII. Ad evidentiam huius, scito quod esse *ens in actu* contingit dupliciter: uno modo, proprie; alio modo, communiter. Et communiter quidem vocatur ens in actu omne quod quomodolibet extra causas suas est. Proprie autem illud tantum cuius proprie est esse; quod scilicet est per se ipsum, non quia aliquid est alicuius. Hoc autem in his quae sunt, est illud quod est, id est compositum, ut patet VII *Metaphys.* *: in his autem quae non generantur nec corrumpuntur, est illud quod fieret, si fieret.

In proposito, non est sermo de ente in actu communiter, sed proprie. Et propterea instantiae nihil valent: nulla enim forma apud nos est aut in se, nisi quia est aut fit compositum. Unde ratio litterae ex resolutione substantiae robur trahit. Cum enim substantia dividatur sufficienter in materiam et formam ex compositum : ex illis; et materia definita sit* quod *non est secundum eam hoc aliquid*, forma vero sit *secundum quam sit hoc aliquid*; oportet quod corporatas caelestis (cum manifeste sit hoc aliquid, secluso motore, ut patet), quod non cadat sub membro primo, scilicet materia, sed secundo vel tertio, scilicet forma vel composito. Et cum Averroes neget compositum, ergo restat quod est forma; et est, non quia aliquid alicuius est, sed est per seipsam; ita quod si fieret, eius esset per se primo fieri; ac per hoc, eius est per se primo esse. Omnis autem forma quae per se primo est, est intellecta in actu : quoniam, ut in III *de Anima* : dicitur, *omnino ita se habent quae circa intellectum sunt, sicut circa separationem a materia*. – Duo igitur sequuntur ad positionem Averrois. Ex eo quod per se primo est ens in actu, sequitur quod sit de genere intellectuum in actu. Ex eo vero quod subicitur quantitati, potentiae ad ubi, etc., sequitur quod sit de genere sensibilium. Sunt ergo haec impassibilia.

Nec potest ab hac ratione evadere quis, nisi ponendo quartum genus substantiae: quod ab Aristotelis philosophia alienum esse patet. Quod enim aliqui ponunt, scilicet corporeitatem illam comprehendere sub primo membro, scilicet sub materia, distinguentes materiam in *materiam ad esse* et in *materiam ad tibi*, contradicit definitioni seu proprietati materiae, quae ipsum est primum membrum, ut patet in II *de Anima* *. Contrariatur quoque doctrinae Aristotelis alibi *: ut ostendi facile posset, si contra Averroem modo scribendum esset.

XIV. Tertio ♦ inferunt tres propositiones. Prima est; Materia caeli, secundum se, non est in potentia nisi ad forum quam habet. – Secunda est, quod non remanet in potentia ad esse, sed ad ubi. – Tertia, quod materia corporum corruptibilium et incorruptibilium non est caelum nisi analogice. Et est responsio ad quaesitum directe.

b. »; et
x Atrrr.
an. cita-

• Uf. u.

• Of. I. L. I.

• CL «uo. π.

• Νκη, ιτ

Jr 4-

• canfCriUi

• Dt. Aau, hb.
U. cap. l.

• C»,-. 1». o. \$-

• Vis.: Uely».,
Ub. XII. »p- I,
0.6:1»». X»,<φ-
n. b. >
• O. B4Al. b», XI.

it.-Did.

u n.

•Ub.UJ,
I. 10.
etioj Jth.
iu.n.1.
Ayr. loco

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CAELUM EMPYREUM SIT CONCREATUM MATERIAE INFORMI

II Sent., dkt. u, qu. u, pir lotsm.

IN TERTIUM SIC proceditur. Videtur quod caelum empyreum non sil concreatum materiae informi. Caelum enim empyreum, si cst aliquid, oportet quod sit corpus sensibile. Omne autem corpus est mobile. Caelum autem empyreum non est mobile: quia motus eius deprehenderetur per motum alicuius corporis apparentis; quod minime apparet. Non ergo caelum empyreum est aliquid materiae informi concreatum.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in Ili *de Trin**, quod *inferiora corpora per superiora quodam ordine reguntur*. Si ergo caelum empyreum est quoddam supremum corpus, oportet quod habeat aliquam influentiam m haec inferiora 3 corpora. Sed hoc non videtur: praesertim si ponatur immobile, cum nullum corpus moveat nisi motum, Non est ergo caelum empyreum materiae informi concreatum.

3. Si dicatur quod caelum empyreum cst locus contemplationis, non ordinatum ? ad naturales effectus, contra: Augustinus dicit, in IV *de Trim**, quod *nos, secundum quod mente aliquid aeternum capimus, non in hoc mundo sumus*; ex quo patet quod contemplatio mentem supra corporalia elevat. Non ergo contemplationi locus corporeus deputatur.

4. Praeterea, inter corpora caelestia invenitur aliquod corpus partim diaphanum et partim lucidum, scilicet *caelum sidereum*. Invenitur etiam aliquod caelum totum diaphanum, quod aliqui nominant *caelum aqueum* vel *crystallinum*. Si ergo est aliud superius caelum, oportet quod sil totum lucidum. Sed hoc esse non potest: quia sic continue aer illuminaretur, nec unquam nox esset. Non ergo caelum empyreum materiae informi cst concreatum.

Sed contra est quod Strabus dicit ♦ quod cum dicitur, < In principio creavit Deus caelum et terram, » *caelum dicit non risibile firmamentum, sed empyreum, idest igneum*.

Respondeo dicendum quod caelum empyreum non invenitur positum nisi per auctoritates Strabi et Bedae, et iterum per auctoritatem Basilii. In cuius positione quantum ad aliquid conveniunt, scilicet quantum ad hoc quod sil locus Beatorum. Dicit enim Strabus*, et etiam Beda**, quods/d/im *factum, angelis est repletum*. Basilius etiam dicit, in II *Ilexaem*.: *Sicut γ damnati in tenebras ultimas abiguntur, ita renumeratio pro dignis operibus restauratur in ea luce quae est extra mun-*

dum, ubi Beati quietis domicilium sortientur. - Difflerunt tamen * quantum ad rationem ponendi. Nam Strabus et Beda ponunt caelum empyreum ea ratione, quia firmamentum, per quod caelum sensibilem intelligunt, non in principio, sed secunda die dicitur facium. Basilius vero ea ratione ponit, ne videatur simpliciter Deus opus suum a tenebris inchoasse; quod Manichaei calumniantur, Deum Veteris Testamenti deum tenebrarum nominantes.

Hae autem rationes non sunt multum cogentes. Nam quaestio de firmamento, quod legitur factum in secunda dic, aliter solvitur ab Augustino et ' ab aliis Sanctis * - Quaestio autem de tenebris solvitur, secundum Augustinum ♦ per hoc quod informitas (quae per tenebras significatur) non praecessit duratione formationem, sed origine. Secundum alios vero, cum tenebrae non sint creatura aliqua, sed privatio lucis, divinam sapientiam attestatur, ut ea quae produxit ex nihilo, primo in statu imperfectionis institueret, etꝫ postmodum ea perduceret ad perfectum.

Potest autem convcnientior r ratio sumi ex ipsa conditione gloriae. Expectatur enim in futura remuneratione duplex gloria, scilicet spiritualis, et corporalis, non solum in corporibus humanis glorificandis, sed etiam in loto mundo innovando. Inchoata est autem spiritualis gloria ab ipso mundi principio in bcatitudine angelorum, quorum aequalitas Sanctis promittitur*. Unde conveniens fuit ut etiam a principio corporalis gloria inchoaretur in aliquo corpore, quod etiam a principio fuerit absque servitute corruptionis et mutabilitatis, cl totaliter lucidum; sicut tota creatura corporalis expectatur post resurrectionem futura*. Et ideo illud caelum dicitur empyreum. idest *igneum*, non ab ardore, sed a splendore.

Sciendum est autem quod Augustinus, X *de Civ. Dei* *, dicit quod Porphyrius *discernebat a daemonibus angelos, ut aerea loca esse daemonum. aetherea vero vel empyrea diceret angelorum*. - Sed Porphyrius, tanquam Platonius, caelum istud sidereum igneum esse existimabat: et ideo *empyreum* nominabat; vel *aetheremm* secundum quod nomen *aetheris* sumitur ab inflammatione, et non secundum quod sumitur a velocitate motus, ut Aristoteles dicit *. Quod pro tanto dictum sit, ne aliquis opinetur Augustinum eaelum empyreum posuisse sicut nunc ponitur a modernis.

Ad primum ergo dicendum quod corpora sensi-

a, in I_{sec} inferiora. - in inferiora codice* cl a. ordinatum. - wdinatuj B.
γ) Sicut. - Sicut enim G. - Pro ratauratur, rstaiirantur F.pG r). - Pro ubi Beati quietia domicilium, ubi quirlit domicilium Beati D*B, ubi quūtii domicilium GnF» quieti\$ domicilium CEpBF et λ b, ct ibi quietif domicilium P.

Jl tamen. - autem rodkc*.
à) et. - ei aliter P.
ζ) ct. - Ciab.
η) convenicntior. - convenirntiut «t a. qua? uro. roho.
θ) r/MiH. - Om» codicev
i) futura. - futuram PAÜDaK

• Cad. Hirr cap. xtu.

•D.£3.23*. 8. λ

JH
j
J

4

*

r

».&

- .

;

|

. c*F» «»

op. u-

fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

QUAESTIO LXVI
bilia sunt mobilia secundum ipsum statum mundi:
quia per motum creaturae corporalis procuratur
electorum ’ multiplicatio. Sed in ultima consum-
matione gloriae cessabit corporum motus. Et ta-
lem oportuit esse a principio dispositionem caeli
empyreï.

Ad secundum dicendum quod satis probabile
est quod caelum empyreum, secundum quosdam,
cum sit ordinatum ad statum gloriae, non habet
influentiam in inferiora corpora, quae sunt sub
alio ordine, utpote ordinata ad naturalem rerum
decursum. – Probabilius tamen videtur dicendum
quod, sicut supremi angeli, qui assistunt, habent
influentiam super medios et ultimos, qui mittun-
tur, quamvis ipsi non mittantur, secundum Diony-
s’urn *’ *ta cac*uni empyreum habet influentiam
super corpora quae moventur, licet ipsum non
moveatur*. Et propter hoc potest dici quod influit
in primum caelum quod movetur \ non aliquid
transiens et adveniens per motum, sed aliquid fi-
xum et stabile; puta virtutem continendi et causan-
di, vel aliquid huiusmodi ad dignitatem pertinens.

«) electorum multiplicatu). – e/numtorum multiplicatio 1’BCDEF
pA ct editione* a b.
X) muretur. – licet tpium non morcatur addit II. – Pro non ait-
quid, non ad aliquid c.J. a.

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

ARTICULUS IV
6i
Ad tertii dicendum quod locus corporeus de-
putatur contemplationi, non propter necessitatem,
sed propter congruitatem, ut exterior claritas in-
teriori conveniat. Inde Basilius dicit ♦quod mi- i,”*.* “ *
nistrator spiritus non poterat degere in tenebris;
sed in luce et laetitia decentem v sibi habitum pos-
sidebat.

Ad quartum dicendum quod, sicut Basilius dicit
in II Ilexaem., constat jactum esse caelum rotun-
ditate conclusum, habens corpus spissum et adeo
validum, ut possit ea quae extrinsecus habentur,
ab interioribus separare. Ob ’ hoc necessario post
se regionem relictam carentem luce constituit,
utpote fulgore qui superradiabat excluso. – Sed
quia corpus firmamenti, etsi sit solidum, est ta-
men diaphanum, quod lumen non impedit (ut ’
putet per hoc, quod lumen stellarum videmus
non obstantibus mediis caelis); potest aliter dici
quod habet lucem caelum empyreum non con-
densatam, ut radios emittat, sicut corpus solis,
sed magis subtilem. Vel habet claritatem gloriae,
quae non est conformis cum claritate naturali.

µ) decentem. — Iu Icgimu» cum antiqua retixjnc Euauihâ, iuxta
textum defudi codd. CI P*>.
Ob. – Et ub AD.
ut. – ct P.

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

«
1
fr». . qu-
Adrrri.
Vrofk.,
»p. TOL,

a) primani. – Omittunt codice* ct ¶. – Iteni omittunt injurmi.
(I) deberet. – debet i Gab, debebat 1*.- Amc quam PFGalom. motui.

Suwujlx Tarât• D. Thomas T. II.

γ) connumnatio, – enumeratio PFG.ih

at

nccssc est ponere tempus aliquod; aliter enim mensura durationis accipi non posset.

Ad primum ergo nicENDUM quod Augustinus hoc dicit ea ratione qua 2 natura angelica et materia informis praecedunt origine, seu natura, tempus.

Ad secundum dicendum quod sicut, secundum alios Sanctos, materia erat quodammodo informis, et postea ‘ fuit formata; ita tempus quodammodo fuit informe, et postmodum formatum, et distinctum per diem et noctem.

Ad TERTIUM dicendum quod, si motus firmamenti non statim a principio incocpit, tunc tempus quod praecessit, non erat numerus motus firmamenti, sed cuiuscumque primi motus. Accidit enim tempori quod sic numerus motus firmamenti *. inquantum hic motus est primus motuum : si autem esset altus motus primus, illius motus esset tempus mensura c, quia omnia mensurantur primo

sui generis. Oportet autem dicere statim a principio fuisse aliquem motum, ad minus secundum successionem conceptionum et affectionum in mente angelica r. Motum autem non est intolligere sine tempore: cum nihil aliud sit tempus quam *numerus prioris et posterioris in motu*.

Ad quartum dicendum quod inter primo creata computantur ea quae habent generalem habitudinem ad res. Et ideo computari debuit tempus, quod habet rationem communis mensurae: non autem motus, qui comparatur solum ad subiectum mobile.

Ad quintum dicendum quod locus intelligitur in caelo empyreo omnia continente. Et quia locus est de permanentibus, concreatus est totus simul. Tempus autem, quod non est permanens, concreatum est in suo principio ♦, sicut etiam modo ‘ d. nihil est accipere in actu de tempore nisi *nunc*.

2) AHEpDE d a b, \$uqJ G. – Pro praccidnnf, pr.irc» /<f eotfctt, t) fwttā. – ycutmadMtn axUces.

Π trwyuf Mrrtjwu. – temporii mettura P, tn&lui tanpui «fl- 40T4 E, tunc mrnfiirj G. rj angelica. – alii/ea P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Tnxxvs clarui est. – In corpore tria. Primo, conclusio- nem rcsponsjvam affirmative: Communiter dicitur qua- tuor esse concreatu. – Secundo, ostendit hoc non verificu

apud Augustinum. Et consequenter, apud Augustinum, ne- gative respondetur quaesito. – Tertio, ostendit hoc verified apud nlios. – Omnia clara.

• Cf. ,gu LXMt, Introi? • Qu. LXnil. • Qu. uxix.

• C*p. ruin.

• s T... lcci, n

• Vm. »3-

• 1Λ.Π, ProU

* I», nj<

QUAESTIO sexagesima septima
DE OPERE DISTINCTIONIS SECUNDUM SE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Consequenti R considerandum est de opere distinctionis secundum se *. Et primo, de opere primae dici: secundo, de opere secundae diei'; tertio, de opere tertiae *. Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum lux proprie in spiritualibus dici possit.
Secundo: utrum lux corporalis sil corpus.
Tertio: utrum sit qualitas.
Quarto: utrum conveniens fuit prima die fieri lucem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM LUX PROPRIE IN SPIRITUALIBUS DICATUR

If d .n. 3, /n αp. i. l.* τ. m.

primum sic proceditur. Videtur quod ProP^e *n spiritualibus dicatur. Dicit enim Augustinus, IV *super Gen. ad **, quod in spiritualibus *melior ei certior lux est*: et quod *Christus non sic dicitur lux quo modo lapis, sed illud proprie, hoc figurative*.
2. Praeterea, Dionysius, iv cap. *de Dir. Nom.* *, ponit *Lumen* inter nomina intelligibilia Dei. Nomina autem intelligibilia proprie dicuntur in spiritualibus. Ergo lux proprie dicitur in spiritualibus.
3. l*R v Apostohis dicit, *ad Ephes*, v ♦ *Omne quod manifestatur, lumen est*. Sed manifestatio magis proprie est in spiritualibus quam in corporalibus. Ergo et lux.
Sed contra est quod Ambrosius, in libro *de Eide* * *, ponit *splendorem* inter ea quae de Deo metaphorice dicuntur.
Respondeo dicendum quod de aliquo nomine dupliciter convenit loqui: uno modo, secundum primam eius impositionem; alio modo, secundum usum nominis. Sicut patet in nomine *risionis*,

quod primo impositum est ad significandum actum sensus visus: sed propter dignitatem et certitudinem huius sensus, extensum est hoc nomen, secundum usum loquentium, ad omnem cognitionem aliorum sensuum (dicimus enim, *Vide quomodo sapit*, vel *quomodo redolet*, vel *quomodo est calidum*); et ulterius etiam ad cognitionem intellectus, secundum illud Matth. v *: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum ridebunt*.
Et similiter dicendum est de nomine *lucis* *. Nam primo quidem est institutum ad significandum id quod facit manifestationem in sensu visus: postmodum autem extensum est ad significandum omne illud quod facit manifestationem secundum quamcumque cognitionem.-Si ergo accipiaturnomen *luminis* secundum suam primam impositionem. metaphorice in spiritualibus dicitur, ut Ambrosius dicit * Si autem occipiatur secundum quod est in usu loquentium ad ¶ omnem manifestationem extensum, sic proprie in spiritualibus dicitur.
Et per hoc patet responsio ad obicctu.

a) *Dc Fide. — De Trinitate codiev** et a 6.
p) *lucii. — luminis codice» ci a b.*

γ) *ad. — et ad IL — sic om. ACDE,*

Commentaria Cardinalis Cnietau

TruLos durus. — In corpore una distinctio. de significatione duplici nominis: scilicet quoad primam impositionem, et quoad usum. Inxtn utrumque membrum

respondet quaesito: iuxta primum, negative: iuxta sccondum, affirmative.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM LUX SIT CORPUS

Il Sent., dial. xu». art. 3; Il Je An/ni.r, lea. nv.

d secundum sic proceditur. Videtur quod lux sit corpus. Dicit enim Augustinus, in libro *de Lib. Arbit.* ♦ quod *lux in corporibus primum tenet locum*. Ergo lux est corpus.

2. Praeterea, Philosophus dicit ♦ quod lumen { l* v. est species ignis. Sed ignis est corpus. Ergo lumen est corpus.
3, Praeterea, ferri a, intersecari, et reflecti est proprie corporum; haec autem omnia attribuuntur

sj *ferri. — vel frangi margo B.*

164	QUAESTIO LXVII, ARTICULUS III		
?	tur lumini vel radio. Coniunguntur etiam p diversi radii et separantur, ut Dionysius dicit, n cap. <i>de</i>	aer obtenebrescit per absentiam luminaris, seque-	
s. n». f-ct. u.	<i>Nom.</i> *: quod etiam videtur non nisi corpo- ribus convenire posse. Ergo lumen est corpus.	retur quod corpus luminis corrumperetur, et quod materia eius acciperet aliam formam. Quod non apparet, nisi aliquis dicat etiam tenebras ζ esse corpus. – Nec etiam apparet ex qua materia tan- tum corpus, quod replet T medium hemisphae- rium. quotidie generetur. – Ridiculum est etiam dicere quod ad solam absentiam luminaris, tan- tum corpus corrumpatur. – Si quis etiam dicat quod non corrumpitur, sed simul cum sole acce- dit et circumfertur: quid dici poterit de hoc, quod ad interpositionem alicuius corporis circa cande- lam, tuta domus obscuratur? Nec videtur quod lumen congregetur circa candelam: quia non ap- paret ibi maior claritas post quam ante. – Quia ergo omnia haec non solum rationi, sed sensui etiam repugnant, dicendum est quod impossibile est lumen esse corpus.	• De f life- 1. »«■
	Sed contra, duo corpora non possunt simul esse in eodem loco. Sed lumen est simul cum acre. Ergo lumen non est corpus.	• D. β	
	Respondeo dicendum quod impossibile est lu- men esse corpus. Quod quidem apparet triplici- ter. Primo quidem, ex parte loci. Nam locus cuiuslibet corporis est alius a loco alterius cor- poris: nec est possibile, secundum naturam, duo corpora esse simul in eodem loco, qualiacumque corpora sint; quia contiguum 7 requirit distinctio- nem in situ.	• D i	
t	Secundo, apparet idem ex ratione motus. Si enim lumen esset corpus, illuminatio esset motus localis corporis 4. Nullus autem motus localis corporis potest esse in instanti: quia omne quod movetur localiter, necesse est quod prius perve- niat ad medium magnitudinis quam ad extre- mum. Illuminatio autem fit in instanti. – Nec potest dici quod fiat in tempore imperceptibili. Quia in parvo spatio posset tempus latere: in	• 0-7	
*	magno autem spatio, puta ab oriente in occiden- tem, tempus latere non posset: stutim enim cum sol est in puncto orientis illuminatur totum hemisphaerium usque ad punctum oppositum. – Est etiam aliud considerandum ex parte motus. Quia omne corpus habet motum naturalem de- terminatum: motus autem illuminationis est ad omnem partem, nec magis secundum circulum quam secundum rectitudinem. Unde manifestum est quod illuminatio non est motus localis alicuius corporis.	s5S	
«	Tertio, apparet idem ex parte generationis et corruptionis. Si enim lumen esset corpus, quando		

3) etiam. – enim B, etenim G.
y) coutipui fm. – continuum F.
corporit. – Ora. co.ires. – Mox pro qnia. cum DCDEpA.
1) orientit. – horifonth P.

ζ* tenebrae. – tenebram codice».
η) replet. – repleat endice*.
θ) cb. – On». codice: – cxcmplit om. Cil λ.
i) calori. – colori ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

TnVLvs danis est. – In corpore una conclusio respon-
sive negative: Lux non est corpus. Probatur dare ex
tribus inotivis : scilicet loco, motu, et generatione et cor-
ruptione. Et dare patent, sine quaestione.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM LUX SIT QUALITAS

II Sent., dint, χιπ, an, 3; II de Anima, lect. χiv.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
lux non sit qualitas. Omnis enim quali-
tas permanet in subiecto etiam post-
quam agens discesserit; sicut calor in
aqua postquam removetur ab igne. Sed lux
non remanet in aere recedente luminari. Ergo lu-
men non est qualitas.

2. Praeterea, omnis qualitas sensibilis habet
contrarium; sicut calido contrariatur frigidum, et

albo nigrum. Sed lumini nihil est contrarium:
tenebra enim est privatio luminis. Ergo lumen
non est qualitas sensibilis.

3. Praeterea, causa est potior effectui. Sed lux
helestium corporum causal formas substantiales
in istis inferioribus. Dat etiam esse spirituale co-
loribus: quia facit eos visibiles actu. Ergo lux
non est aliqua qualitas sensibilis, sed magis sub-
stantialis forma a, aut spiritualis.

a) iubttantialis forma. – forma subtlantialis codices. – l'm tpirilualb, supematuralis cJ. J, xpecialb o*L b.

Sed contra est quod Damascenus dicit, in li-
bro I *. quod lux est quaedam qualitas.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt
quod lumen in aere non habet esse naturale, sicut
color in pariete; sed esse intentionalc, sicut simi-
ludo coloris in acre. – Sed hoc non potest esse -,
propter duo. Primo quidem, quia lumen denomi-
nat aerem: fit enim aer luminosus in actu. Color
vero non denominat ipsum *: non enim dicitur
aer coloratus. – Secundo, quia lumen habet effe-
ctum in natura: quia per radios solis calefiunt
corpora. Intentiones autem non causant trans-
mutationes naturales ♦

Alii vero dixerunt quod lux est forma substan-
tialis solis. – Sed hoc etiam apparet impossibile,
propter duo. Primo quidem, quia nulla forma
substantialis est per se sensibilis: quia *quod quid
est est* obicctum intellectus, ut dicitur in III *de
Anima* *. Lux autem est secundum se visibilis. –
Secundo, quia impossibile est ut id quod est forma
substantialis in uno, sit forma accidentalis in alio:
quia formae substantiali per se convenit consti-
tuere in specie; unde semper et in omnibus adest
ei. Lux autem non esi forma substantialis acris:
alioquin, ea recedente, corrumperetur. Unde non
potest esse forma substantialis solis.

Dicendum est ergo quod, sicut calor est quali-
tas activa consequens formam substantialem ignis,
ita lux est qualitas activa consequens formam
substantialem solis, vel cuiuscumque alterius cor-

poris a se lucentis, si aliquod aliud tale est. Cuius
signum est. quod radii diversarum stellarum ha-
bent diversos effectus, secundum diversas naturas
corporum.

Ad primum ergo dicendum quod, cum qualitas
consequatur formam substantialem, diversimode
se habet subicctum ad receptionem qualitatis, sicut
se habet ad receptionem formae. Cum enim ma-
teria I perfecte recipit formam, firmiter stabilitur
etiam qualitas consequens formam; sicut si aqua
convertatur in ignem t. Cum vero forma substan-
tialis recipitur imperfecte, secundum inchoationem
quandam, qualitas consequens manet quidem ali-
quandiu. sed non semper; sicut patet in aqua
calefacta, quae redit ad suam naturam. Sed illu-
minatio non lit per aliquam transmutationem ma-
teriae ad susceptionem formae substantialis, ut
liat quasi inchoatio aliqua formae. Et4 ideo lumen
non remanet nisi ad praesentiam agentis.

Ad secundum dicendum quod accidit luci quod
non habeat contrarium, inquantum est qualitas
naturalis primi corporis alterantis, quod est a
contrarietate clongatum.

Ad tertium dicendum quod, sicut calor agit ad
formam ignis quasi instrumentaliter in virtute
formae substantialis, ita lumen agit quasi instru-
mentaliter in virtute corporum caelestium ad pro-
ducendas formas substantiales: et ad hoc quod
faciat colores visibiles actu ♦ inquantum est qua-
litas primi corporis sensibilis.

materia. – iam coaccs c'. c. J>nc>> a k. – Peu recipit, rccrfit
laxG.

y) ipiem. . tunc if*it, tei/iuf (aJlditaj, Jfrmiŕtr in ma-
trria ajirtt rfabi/itur adJlt D.
5 Lt. – Om. coJue-.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trnxt'5 clarus est. – In corpore tria. iuxta tres opinio-
nes: duas excremas, – prima est tenentium lumen inten-
tionem; secunda, tenentium lucem substandam *♦ – ct m-
dian, scilicet esse qualitatem activam consequentem corpus
lucens ex se ♦.

Quoad *primum*, duo. Primum, opinio: Lumen non habet
esse naturale, sed intenrionalc. – Secundum, contra dupli-
citer. Primo, quia denominur. Secundo, quin causât effectus
naturales.

II. Hic adserte quod Scotus, in Secundo, dist. xur -, ct
Aegidius, in II *de Anima* *, ct in II Sent., dist. xm *.
tenent lumen intentionalc esse habere. Et nd primam ra-
tionem s. Thomae dicit Scotus, quod maior non est ne-
cessaria, sed vera in multis per accidens. quia non habe-
mus denominativa propria. – Ad secundam vero, negat
maiozem.

Affert autem Scotus rationem pro se, contra s. Thomam,
difficilem. Lumen recipitur in organo visus: ergo habet
esse intentionalc. – Antecedens probat auctoritate Averrois in
de Sensu et Sensato *, et Aristotelis ibidem, ponentis lumen
intrinsicum oculo. – Consequentia probatur: quia sensibile
positum supra sensum, non causar sensationem.

III. Ad hoc breviter videtur mihi dicendum, quod esse
luminis neque est esse pure intentionalc, neque naturale ut
distinguitur contra intentionalc. scđ est esse altius, prae-
habens in se virtualiter id quod spectat ad esse naturale
ct intentionalc. ha quod est utrumque, ct neutrum, ct al-
terum, scilicet naturale, ut s. Thomas dicit. – *Neutrum* qui-
dem: quia non habet esse naturnlc quod distinguitur contra
intentionalc, idest esse naturale sic materiale quemadmo-
dum sensibilia obiecta sensuum habent, quae ob suum ma-
teriulitatcm sentiri non possunt posita supra sensum se-

eundum se. quia sensus non est receptivus nisi spccicrum
sine materia. Nec habet esse intentionalc ut distinguitur
contra naturale: quia scilicet non est tantum intentio rei
sensibili.*, ted res ipsa sensibilis. Nec deficit a complemento
essendi quod natum est in natura convenire quiJditati lu-
cis; quemadmodum intentio olbedinis non liabct esse illud
quod natum est in natura convenire *quod quid erat* esse
albcdinis. – *1'tmmque* vero: quia hoc ostendit efficacia cius.
Recipitur enim in organo, ct non impedit, immo facit sen-
sationem: ergo habet quod est intentionis. Causât rursus
transmutationes reales in rebus inanimatis, calefaciendo, etc.:
ergo habet quod est esse naturalis. – *Alterum* autem, sci-
licet *naturale*: quia hoc esse altius in quo lumen praehibet
quod est utriusque, naturale esse illius est. ut subicctum
ostendit. Esse siquidem naturale alicuius quidditaii ab in-
tentional! eiusdem in subiccto differunt, ut patet in omni-
bus inductive; subicctum autem lucis ct luminis idem est,
scilicet dinphanum inquantum huiusmodi: igitur. Sed quo-
niam hoc esse est spirituale valde, ideo habet etiam id
quod est intentionis. Et hoc cx eidem radice venit: quia
organum visus est eiusdem naturae cum cius subiccto; quia
diaphanum est, ut patet in *de Sensu ct Sensato*9. – Et hoc
modo omnes aliquo modo dixerunt verum.

IV. Quoad *secundum* -, duo. Primum, opinio; quod est
forma substantialis. – Secundum, contra dupliciter: quia
sensibile per se; ct quia in uno accidens.

V. Quoad *tertium* -, conclusio responsiva: Lux est qua-
litas activa consequens substantiam corporis cx se lucentis.
– Probatur dupliciter. Primo, quasi per locum n divisione:
quia nullum praedictorum est; ergo. – Secundo, a signo:
quia radii stellarum habent diversos ctfectus, iuxta stellarum
diversitatem.

* Cf. «ma

VI. Sed circa hoc signum est dubium, ad quid adductum sil hoc signum. Non enim ad hoc quod lux sit qualitas; nee ad hoc quod sit activa: quin utrumque horum probatum est. Ergo nd hoc quod eat consequens formam corporis lucentis cx se. Sed hoc non infertur cx Hoc signo, nisi tenendo omnes stellas lucere ex se: quod e*t aut fuhum aut dubium. Et patet hoc: quia diversitas effectuum non ergit lucem consequi corpus ex <o lucetis, nisi quia quaelibet lux agit in virtute illius corporis cx quo Huic. sic enim iuxta diversitatem corporum erit diversitas actionum.

Ad hoc est dicendum quod, quidquid sit dc c.iusnlitute lucis cx stellis, «d propositum distinguere sufficit quod

lucem sequi carpus luccn>, contingit dupliciter: scilicet quoad agere; ct quoad ꝑuc. Et quod, ditto quod lux sequitlr. quoad utrunique simul, tantum corpus lucens cx se, ct illud Mt sol; sequitur tomen quoad agere quodlibct corpus lucens, quoniam lux imbibitur in eo, et agit secundum proprietatem eius. Et inde est quod lux lunae habet proprium effectum, quamvis sil a sole. Ex hoc igitur quod lux sequitur cuiuslibet corporis lucentis proprietatem quoad agere, ut patet in radiis diversurum stellarum, habentibus diversum effectum iuxta carum diversitatem; signum habetur quod lux sequitur quoad esse ct quoad agere simul corpus lucens ex se, tonqutm primum sublectum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONVENIENTER EL.CIS PRODUCTIO IN PRIMA DIE PONATUR

Infrw, qu. lλ >>, m. t; II Seat. t d>x. τππ, sn. |.

a n q u a r t i . u sia PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter lucis productio in prima die ponatur. Est enim lux qualitas quaedam, ut dictum est *. Qualitas autem, cum sit accidens, non habet rationem primi, sed magis rationem postremi. Non ergo prima die debet poni productio lucis.

2. Praeterea, per lucem distinguitur nox a dic. Hoc autem fit per solem, qui ponitur laetus dic quarta. Ergo non debuit poni productio lucis prima dic.

3. Praeterea, nox et dies fit 4 per circularem motum corporis lucidi. Sed circularis motus est proprius firmamenti, quod legitur facium dic secunda. Ergo non debuit poni in prima dic productio lucis distinguentis noctem ei diem.

q. Si dicat r quod intelligitur de luce spirituali. contra: Lux quae legitur facta prima dic. facit distinctionem a tenebris. Sed non eram in principio spirituales tenebrae: quia etiam daemones fuerunt a principio boni, ut supra * dictum est. Non ergo prima dic debuit poni productio lucis.

Sed contra, id sine quo non potest esse dies. oportuit fieri in prima dic. Sed sine luce non potest esse dies. Ergo oportuit lucem fieri prima dic.

Respondeo dicendum quod de productione lucis est duplex opinio. Augustino enim videtur ? quod non fuerit conveniens Moysen praetermisisse spiritualis creaturae productionem *. Et ideo dicit **

7,^7' 4uod' cum ^cllurJ principio creavit Deus eac-
iui n d terram, per cadum intelligitur spiritualis natura adhuc informis, per terram autem intelligitur materia informis corporalis creaturae. Et quia natura spiritualis dignior est quam corporalis. fuit prius formanda. Formatio igitur spiritualis naturae significatur in productione lucis, ut intelligatur de luce spirituali: formatio enim naturae spiritualis est per hoc quod illuminatur ut adhaereat Verbo Dei.

Aliis autem videtur quod sit praetermissa a Moyse productio spiritualis crcarurae. Sed huius

rationem diversimode 7 assignant. Basilios enim dicit ' quod Moyses principium narrationis suae fecit 6 a principio quod ad tempus pertinet sensibilium rerum: sed spiritualis natura, idest angelici, sed determinatur, quia luit ante creata. – Chrysostomus autem assignat aliam rationem. Quia Moyses loquebatur rudi populo, qui nihil nisi corporalia poterat capere; quem etiam ab idololatria revocaro volebat. Assumpsissent autem idololatriae occasionem, si propositae fuissent cis aliquae substantiae supra omnes corporeas creaturas: eas enim reputassem deos, cum etiam proni essent ad hoc quod solem er lunam el stellas colerent tanquam deos; quod eis inhibetur DeuL iv ♦

Praemissa autem luerat * circa creaturam corporalem multiplex informitas: una quidem in hoc quod dicebatur, terra erat inanis et vacua: alta vero in hoc quod dicebatur, tenebrae erant super faciem abyssi. Necessarium autem fuit ut informitas tenebrarum primo removeretur per lucis productionem, propter duo. Primo quidem, quia lux, ut dictum est est qualitas primi corporis: -xr. unde secundum eam primo luit mundus formandus.- Secundo, propter communitatem lucis: communicant enim in ea inferiora corpora cum superioribus. Sicut autem in cognitione proceditur a communioribus, ita etiam in operatione: nam prius generatur vivum quam animal, ct animal quam homo, ut dicitur in libro de Gener. Animal.4 Sic ergo oportuit ordinem divinae sapientiae manifestari, ut primo ‘ inter opera distinctionis produceretur lux. tanquam primi corporis forma, et tanquam communior. – Rasilius autem ponit * ; tertiam rationem : quia per lucem omnia alia manifestantur. – Potest et quarta ratio addi, quae in obiiciendo * est tacta : quia dies non potest esse sine luce; unde oportuit in prima die fieri lucem.

Ah PRiMLM ergo DICENDUM quod, secundum opinionem quae ponit informitatem materiae duratione praecedere formationem, oportet dicere quod materia a principio fuerit creata sub formis substantialibus; postmodum vero fuerit formata se-

• liotaJL I 19
illuni.
λ

Ihefl. II 10

• G<w. I, τσ>. i.

<

ll u

C

· u *4

a) fit. – fiur.t DM).

9 Augustina enim ridetur – Augustiani enim videtur d\~rc PD
ct ab, AuguUinui tftim videtur relie F.

y) diversimode. – diverti diversimode B.

– facit BCD.

q – frima Pa.
çl Baaltius autem foatt. – Basilius tamen fatuit P&. &0Ûîm ta-
men fûitit cX i.

QUAESTIO LXVI, ARTICULUS IV j67

eundum aliquas conditiones accidentales, inter quas primum locum obtinet lux.

Ad secundum dicendum quod quidam dicunt lucem illam fuisse quondam nubem lucidam, quae postmodum, facto sole, in materiam praeiacentem rediit. Sed istud non est conveniens. Quia Scriptura in principio *Genesis* commemorat institutionem naturae, quae postmodum perseverat: unde non debet dici quod aliquid tunc factum fuerit, quod postmodum \textdollar esse desierit. – Et ideo alii dicunt quod illa nubes lucida adhuc remanet, et est coniuncta soli, ut ab eo discerni non possit. Sed secundum hoc. illa nubes superflua remanere: nihil autem est vanum \vee in operibus Dei. – Et ideo alii dicunt quod ex illa nube formatum est corpus solis. Sed hoc etiam dici non potest, si ponatur corpus solis non esse de natura quatuor elementorum, sed esse incorruptibile per naturam: quia secundum hoc. materia eius non potest esse sub alia forma.

Et ideo est dicendum ut Dionysius dicit iv cap. *de Div. Nom.* *, quod illa lux fuit lux solis. sed adhuc informis, quantum ad hoc, quod iam erat substantia solis, et habebat virtutem illuminativam in communi; sed postmodum data est ei specialis et determinata virtus ad particulares effectus. Et secundum hoc. in productione huius lucis distincta est lux a tenebris, quantum ad tria. Primo quidem. quantum ad causam: secundum quod in substantia solis erat causa luminis, in opacitate autem terrae causa tenebrarum. Secundo, quantum ad locum: quia in uno hemisphaerio erat lumen, in alio tenebrae. Tertio, quantum ad tempus: quia in eodem hemisphaerio secundum unam partem temporis erat lumen, secundum aliam tenebrae. Et hoc est quod dicitur: *lucem vocavit Diem, et tenebras Noctem.*

patniuJum. – port mûdicum eodke» « a.
9) *vattum.* – **vacKum** ACE, *turn-vacuum* B.
) *dicatdum.* – *diemdura auod* PG.
x) *perfecta.* – **Om. codices.**

M *Id.* – *Sed VK*
u; **gurtr.** – **judlCi** D. *qualit* F. – *Pvofuturai. fulurai C^fulltra G.*
cor futura ed. b, nm, cd. a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore duo: primo, respondetur secundum Augustinum; secundo, apud alios. Et iuxta utramque opinionem affirmative. Sed differentia est, quod primo modo *lux* supponit pro luce spirituali: secundo vero, pro corporali.

Prima responsio. Lux convenienter primo fit; quin naturae spiritualis informitas primo debuit formari. Et ea non debuit taceri.

Quoad secundum, duo. Primo, arguit oppositum secundae partis primae, tripliciter. Tum quia illa fuit ante creata, apud Basilium. Tum quia, apud Chrysostomum. occasio idololatriae. Tum quia rudis populus docebatur. – Secundo, ponitur secunda responsio, quadrupliciter probata. Tum quia lux est primi corporis forma. Tum quia communior. Tum quia est manifestatis ceterorum. Tum quia dies non poterat esse sine luce.

QUAESTIO SEXAGESIMAOCTAVA

DE OPERE SECUNDAE DIEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

elnde considerandum est de opere secundae
dici *

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum firmamentum sit factum secun-
da die.

Secundo: utrum aliquae aquae sint supra fir-
mamentum.

Tertio: utrum firmamentum dividat aquas ab
aquis.

Quarto: utrum sit unum caelum tantum, vel
plures.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FIRMAMENTUM SIT FACTUM SECUNDA DIE

Dc l/>t., qu. rv, orr. r, «J r5.

SD PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod firmamentum non sit facium secunda die. Dicitur enim *Gen. i ♦ Vocavit Deus firmamentum Caelum*. Sed caelum lac-
tum est ante omnem diem, ut patet cum *In principio creavit Deus caelum et terram*. Ergo firmamentum non est facium secunda die.

2. Praeterea, opera sex dierum ordinantur secundum ordinem divinae sapientiae. Non conveniret autem divinae sapientiae, ut posterius faceret quod est naturaliter prius. Firmamentum autem est naturaliter prius aqua et terra; de quibus tamen fit mentio ante formationem lucis a,
quae fuit prima die. Non ergo firmamentum lac-
tum est secunda die.

3. Praeterea, omne quod est factum per sex dies, formatum csl ex materia prius creata ante omnem diem. Sed firmamentum non potuit formari cx materia praeeistente: quia sic esset generabile et corruptibile. Ergo firmamentum non esi factum secunda die.

Sed contra est quod dicitur *Gen. i *: Dixit Deus Fiatfirmamentum*. Et postea sequitur*: *Et facium est vespere et mane dies secundus*.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus docet * \ m huiusmodi quaestionibus duo sunt observanda. Primo quidem, ut veritas Scripturae inconcusse teneatur. Secundo, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita praecise inhaereat quod, si certa ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis sensum Scripturae esse asserere praesumat: ne Scriptura cx hoc ab infidelibus derideatur, et ne cis via credendi praecludatur \

Sciendum est ergo quod hoc quod legitur firmamentum secunda die factum, dupliciter intelligi potest. Uno modo, de firmamento in quo sunt sidera. Et secundum hoc, oportet nos diversimode exponere, secundum diversas opiniones hominum de firmamento. Quidam enim dixerunt firmamentum illud esse cx clementis compositum. Et haec fuit opinio Empedoclis; qui tamen l dixit ideo illud corpus indissolubile esse, quia in eius compositione lis non erat, sed amicitia tantum. - Alii vero dixerunt firmamentum esse de natura quatuor elementorum, non quasi ex elementis compositum, sed quasi elementum simplex. Et hacc opinio fuit Platonis qui posuit* corpus caeleste esse elementum ignis. - Alii vero dixerunt caelum non esse de natura quatuor elementorum, sed esse quintum corpus, praeter quatuor elementa. Et haec est opinio Aristotelis ♦

Secundum igitur primam opinionem, absolute posset concedi quod firmamentum factum fuerit secunda die, etiam secundum suam substantiam. Nam ad opus creationis pertinet producere ipsam elementorum substantiam ; ad opus autem distinctionis et ornatus pertinet formare aliqua ex praexistentibus elementis. - Secundum vero opinionem Platonis, non est conveniens quod firmamentum credatur secundum suam substantiam esse η factum secunda die. Nam facere firmamentum, secundum hoc. est producere elementum ignis. Productio autem elementorum pertinet ad opus creationis, secundum eos qui ponunt informitatem materiae tempore praecedere formationem: quia formae elementorum sunt quae primo adveniunt materiae. - Multo autem minus secundum opinio-

a) lucis. – Om. ACE.

ji) Dixit Deus. – Om. ABCDE.

y) docet. – dicit ACDE.

Z) Secundo, cum Scriptura... via credendi praecludatur. – « Secundo, <um (utrum cd. b) Scriptura divina multipliciter (materialiter cd. a) exponi poerit. quod nulli eipoiltioai aliqui* Ita praecisa inhaereat quod, ll certa ratione continent hoc cate falsum (hanc tue falsam cd. b): quadjccrta ... quod om. E) aliqui* aeneum Scripturae ette (ex*r om. CGpF, poxt Mtiium ponunt AiE, ante sensum B) uberare praetumat {praesumit BCDEI pA ct a, praesumpserit G): nc (ct IUA,

r»m. CEFpAD cta) Scriptura ex hoc (cx hoc verbo PFG ct ab infidelibus derideatur (irrideatur D, m»»i derideatur BCEaA, sjcm derivatur pA), ct (om. ABCDEGo*) nc vb via credendi praecludatur. > Edaiones aliquot legunt: Secundo, cwm Scriptura... ut, ii certa ratione constiterit hoc esse falsum quod aliqui» sensum Scripturae «i, credebat, id nihilominus asserere praesumat, ne Ncristiura rar hoc aS infidelibus derideatur, etc.

t) qui tamen, – quidam E, qui Vab,

ζ) Platonis. – o/<info I G»

η) ewrf. – Om. ACDI EG.

nem Aristotelis * poni potest quod firmamentum
«i4..... secundum suam substantiam sit secunda die pro-
ductum, secundum quod per istos dies successio
temporis designatur. Quia caelum, cum sit secun-
dum suam naturam incorruptibile, habet mate-
riam quae non potest subesse alteri formae: unde
• impossibile est quod firmamentum sit factum °
ex materia prius tempore existente. – Unde pro-
ductio substantiae firmamenti ad opus ‘ creationis
pertinet. Sed aliqua formatio eius, secundum has
duas opiniones, pertinet ad opus secundae diei:
• s.Th. sicut etiam Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* *
quod lumen solis fuit informe in primo triduo, et
postea fuit in quarta diu formatum. – Si autem
per istos dies non designetur temporis successio,
§cti solum ordo naturae, ut Augustinus vult*;
>b.v,wp.T. nihil prohibebit dicere, secundum quamcumque
harum opinionum, formationem secundum sub-
stantiam firmamenti ad secundam diem pertinere.

Potest autem et alio modo intelligi, ut per firmamentum quod legitur secunda dic factum, non intelligatur firmamentum illud in quo fixae sunt stellae », sed illa pars aeris in qua condensantur nubes. Et dicitur *firmamentum* propter spissitudinem aeris in parte illa: nam quod est spissum et solidum, dicitur esse * *corpus firmum*, ad *differentiam corporis mathematici*, ut dicit Rasilius *, – Et secundum hanc expositionem, nihil repugnans sequitur cuicumque opinioni. Unde Augustinus, II *super Gen. ad litt.* *, hanc expositionem commendans, dicit: *Hanc considerationem laude dignissimam indico; quod enim dixit, neque est contra fidem, et in promptu, posito documento, eredi potest.*

An primum ergo dicendum quod, secundum
 Chrysostomum ♦ primo Moyses summarie dixit
 «p. gUy j)eus fecit praemiilens, *In principio creavit*
Deus caelum et terram: postea per partes expli-

Et sic non oportet nos aliud caelum intelligere
cum dicitur, *In principio creavit Deus cadum et terram*; ut cum dicitur quod secunda die factum
est firmamentum.

Potest etiam dici aliud esse caelum quod legi-
 tur in principio creatum, et quod legitur secundu-
 die factum. Et hoc diversimode. Nam secundum
 Augustinum *, caelum quod legitur primo dic-
 factum, est natura spiritualis informis: caelum
 autem quod legitur secunda die factum, est cae-
 lum corporeum. – Secundum vero Bedam *
 Strabum *, caelum quod legitur primo die factum
 est caelum empyreum: firmamentum vero quod
 legitur secunda die factum, est caelum sidereum.
 – Secundum vero Damascenum*, caelum quod
 legitur prima die factum, est quoddam caelum
 sphaericum sine stellis, de quo philosophi loquun-
 tur, dicentes ipsum esse nonam sphaeram et mo-
 bile primum, quod movetur motu diurno: primum
 firmamentum vero factum secunda die. intelligitur
 caelum sidereum.

Secundum autem aliam expositionem, quam Augustinus tangit *, caelum prima die factum, etiam ipsum caelum sidereum: per firmamentum vero secunda die factum, intelligitur spatium ac in quo nubes condensantur, quod etiam *cadum* acquivocce dicitur. Et ideo, ad acquivocationem designandam, .signanter dicitur: *Vocavit Deus firmamentum Cadum*; sicut et supra dixerat. *Lucavit lucem Diem* (quia *dies* etiam pro spatio quingintiquatuor horarum ponitur). Et idem est aliis observandum, ut Rabbi Moyses dicit ♦

Ad secundum et tertium patet solutio ex supradictis *.

x) *fixae* mut *ftdlae*. – *fixa* >unt *sidera* **codice**. – **Pro illa part, illam partem** FGai. – **Pro m** qua *condentantur* *nubet*, quae *condensatur* in *nubet* **codex** et a.

a) esse. - Om. codicē.
 μ) fecit. - fecerit codicet. - Ante *pwlea* ACDE ukluni et.
n domum litam. - *ha*c domum* **codko**. - Pro *subdat. sub*
codice ct ab:* pro *fecit*, *lecit* ACDEFG; pro *d pcStta*, *sccondr*
dice», pstea cdd. a b.

CommonLaria Cardinalis Caietani

Titulus clausus est. – In corpore duo principaliter. *Pruno*, praemittit duo generalia documenta Augustini; primum, quod veritus salvetur Scripturae; secundum, quod opinio immobiliter attribuitur illi.

Secundo, respondet quaerito, iuxta tres opiniones de firmamento, – scilicet quod aut caelum sidereum compositum ex elementis; aut coelum sidereum corpus simplex, et hoc vel unum elementorum, vel quinta essentia; aut superior pars aeris, in qua nubes, – sub disiunctione, et conclusione bimembri: Si ordo dierum dicat ordinem temporis.

firmamentum primo modo potest dici secunda die lucis secundum substantiam; non autem secundo (idem autem est iudicium de tertio), sed secundum formationem aliquam lactum dicitur. Si vero dicat ordinem naturae, potest secundum substantiam secunda dici factum, quocumque modo sumatur.

Prima pars patet, quia firmamentum primo modo compositum. Secunda, quia formae simplicium corporum pertinent ad productionem primo dic factam. - Secunda membrum petet cx sc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM AQUAE SINT SUPRA FIRMAMENTUM

II *Sent.*, dto. ur, art. i; *Or IOt.*, qu. iv, »rt. i, »d 5; *Qttodl.* IV. qu. i», ert. a.

Secundum sic proceditur. Videtur quod aquae non sunt supra firmamentum. Aqua enim est naturaliter gravis. Locus autem proprius gravis non est esse sursum, sed solum deorsum. Ergo aquae supra firmamentum.

2. Praeterea, naturaliter aqua est fluida. Sed quod est fluidum, non potest consistere * super corpus rotundum, ut experimento patet. Ergo, cum firmamentum sit corpus rotundum, aqua non potest esse supra firmamentum.

3. Praeterea, aqua, cum sit elementum, ordinatur ad generationem corporis mixti; sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Sed supra firmamentum non est locus mixtionis, sed supra terram. Ergo frustra aqua esset supra firmamentum. Nihil autem in operibus Dei est frustra. Ergo aquae non sunt supra firmamentum.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* i * quod *divisit aquas quae erant supra firmamentum, ab his quae erant sub firmamento.*

Respondeo dicendum quod, sicut dicit Augustinus, II *super Gen. ad litt.**, *maior est Scripturae huius auctoritas quam omnis humani ingenii \$ capacitas. Unde quomodo et quales aquae ibi sint, eas tamen ibi esse, minime dubitamus.* Quales autem sint illae aquae, non eodem modo ab omnibus assignatur. Origenes enim dicit * quod aquae illae quae super caelos sunt, sunt spirituales substantiae: unde in Psalmo c x l v i h * dicitur: *Aquae quae super caelos sunt, laudent nomen Domini;* et Dan. m *: *Benedicite, aquae omnes quae super caelos sunt, Domino* L - Sed ad hoc respondet Basilius, in III *Ilexaem.*, quod hoc non dicitur eo quod aquae sint rationales creaturae; sed quia *consideratio earum, prudenter a sensum habentibus contemplata, glorificationem perficit Creatoris,* Unde ibidem 5 * dicitur idem de igne et grandine et huiusmodi. de quibus constat quod non sunt rationales creaturae.

Dicendum est ergo quod sunt aquae corporales. Sed quales aquae sint, oportet diversimode definire, secundum diversam de firmamento sententiam. Si enim per firmamentum intelligitur caelum sidereum quod ponitur € esse de natura quatuor elementorum, pari ratione et aquae quae super caelos sunt, eiusdem naturae poterunt credi cum elementaribus aquis.

Si autem per firmamentum intelligatur caelum sidereum quod non sil de natura quatuor elementorum. tunc et aquae illae quae sunt supra firmamentum, non erunt de natura elementarium ~~naquarum~~: sed sicut, secundum Strabum*, dicitur cadum empyreum, idest igneum, propter solum ζ splendorem; ita dicetur aliud cadum aqueum propter solam diaphaneilatcm, quod est supra cadum sidereum. - Posito etiam quod firmamentum sit alterius naturae praeter quatuor elementa, adhuc potest dici quod aquas dividit, si per aquam non elementum aquae, sed materiam informem corporum intdligamus, ut Augustinus dicit, *super Gen. contra Munich.* r † quia secundum hoc, . i quidquid est inter corpora, dividit aquas ab aquis.

Si autem per firmamentum intelligatur pars auris in qua nubes condensantur, sic aquae quae supra firmamentum sunt, sunt aquae quae, vaporabiliter resolutae, supra aliquam partem aeris elewantur. ex quibus pluviae generantur. - Dicere enim quod aquae vaporabiliter resolutae eleven- tur supra cadum sidereum, ut quidam dixerunt, quorum opinionem Augustinus tangit in II *super Gen. ad lilt.* \ est omnino impossibile. Tum pro- pter soliditatem cadi, Tum propter regionem ignis mediam, quae huiusmodi vapores consumeret. Ium quia locus quo feruntur levia et rara, est in ira concavum ' orbis lunae. Tura etiam quia sensibiliter apparet vapores non elevari usque ad cacumina quorundam montium. - Quod etiam di- eunt de rardactione corporis in infinitum, propter hoc quod corpus est m infinitum divisibile, va- num est. Non enim corpus naturale in infinitum dividitur aut rarefit », sed usque ad certum ler- minum.

Ad primum ergo dicendum quod quibusdam vi- detur ratio illa solvenda per hoc, quod aquae, quamvis sint naturaliter graves, virtute tamen di- vina super caelos continentur. - Sed hanc solu- tionem Augustinus excludit, II hb. *super Gen. ad littf* dicens quod *nunc quemadmodum Deus insti- tuit naturas rerum convenit quaerere; non quid in eis ad miraculum suae potentiae relit operari.*

Unde aliter dicendum est quod, secundum duas ultimas opiniones de aquis et firmamento, patet solutio ex praemissis φ. - Secundum autem pri- mam opinionem, oportet ponere alium ordinem in clementis quam Aristoteles ponat*; ut quaedam

®

ÿ

SI

<<

j|

B^M

®

J

B

J|

J

Jwl

JB

e) comiiterf, - asshierc ACEpD.
ingenii. - gcnrrii CDEpAB et a b. - Pro rdj tamni ibi ait.
tnc ibi tai AG», roc ra> ibi B, rur ibi EFG; pro dubitamus, dubi-
temni codice* et a. Quoquo moda autem et qualedibtt aquae ibi tint,
eat ibi minime dubitcmui: maior en quippe Scripturae kuiut
aucturitoi quam etcM Auriutinu*.
y tunf, ZXimino. - etc. PoS.
3) ibidem. - idem F. ~ idem om. codice» et .1 b.
ponitur. - ponatur Fg.

v\ tolum. - tolli PCi5. saT (IDj. - Pro aliud, aliquod ccxike* et ab;
pro quod ett, quae etl BD.
r\A nuper tien, contra Stanick. - super lien, ad Utt. contra kfonith.
Vab.
0) vaporabilitcr. - a'aperabiliter ABCDE; cl ita moi ACO.
t) coHC4iuut. - conôtvijjfn>i *A. - Mox pro atque, etiam tuque
BCDEFG, etiam cdd. j b.
») rarrjit. - r.ucicit ACDEG.

aquae spissae sint circa terram, quaedam vero tenues circa caelum; ut sic se habeant illae ad caelum, sicut istae ad terram. – Vel quod per aquam intelligiitur materia corporum, ut dictum est *

Ad secundum etiam putet solutio ex praemissis *, secundum duas ultimas opiniones. – Secundum vtro Pr'mam* respondet Basilius · dupliciter. Uno modo, quia non est necessarium ut omne quod m concavo apparet rotundum, sit etiam supra rotundum secundum l convexum. Secundo. quia aquae quae sunt supra caelos, non sunt fluidae; sed quasi glaciali soliditate circa caelum firmatae. Unde et a quibusdam dicuntur caelum *crystallinum*.

Ad tertium dicendum quod, secundum tertiam opinionem, aquae sunt supra firmamentum vapo-

rabiliter elevatae propter utilitatem pluviarum. – Secundum vero secundam opinionem, aquae sunt supra firmamentum, idest caelum totum diaphanum absque stellis. Quod quidam ponunt primum mobile, quod μ revolvit totum caelum motu diurno, ut operetur per motum diurnum continuitatem generationis: sicut caelum in quo sunt sidera, per motum qui est secundum Zodiacum, operatur diversitatem generationis et corruptionis, per accessum et recessum, et pcr ' diversas virtutes stellarum. – Secundum vero primam opinionem, aquae sunt ibi, ut Basilius dicit ', ad contempt-random calorem caelestium corporum. Cuius signum acceperunt aliqui, ut Augustinus dicit ·. quod stella Saturni, propter vicinitatem aquarum superiorum, est frigidissima.

.) fecundum. – tupfr Λ, ted Γα^, oin. DE. – Poli aquat catid. addunt Illae; pro circa, luycr B, r.vtra Pj >.

u) qwid. – iccundinn quod v) ct prr. – il C. f*r cdX a >.

Commentaria Cardinalis Caictani

Titulus clarus cm. – In corpore duo principaliter. Primo, respondet quaestioni an *est*, affirmative, auctoritate Scripturae.

Secundo, quaestioni *quid est*: idest, quid sint illae aquae. Et quoad hoc, tria facit. Primo, tractat an sint spirituales an corporales, inter Origcnem et Uariliim, concludens corporales. – Respondet, secundo, tripliciter, iuxta tres opinio-

nes dc firmamento; iuxta Platonem quod sint dc natura · Cf. m. prixs. element iri; iuxta Aristotelem ·, quod sint dc quinta essentia · a. ita£ diaphamic; iuxta acquivocationcm *Jirmamenti*, quod sint aquae pluviales, etc. – Tertia, excludit errorem dicentium vapores aqueos supra sidera clc'lori, quinque rationibus, ut patet in littera.

ARTICULUS TERTIUS

I I RI M IIRMAMEN I UM DIVIDAT AQUAS AB AQUIS

p1) TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur qiiody firmamentum non dividat aquas ab aquis. .j Unius enim corporis secundum speciem, ^cst unus locus naturalis. Sed *omnis aqua omni aquae est eadem specie*, ut dicit Philosophus *. ^un crE° acluac 3 aquis sunt distinguendae secundum locum.

2. Si dicatur quod aquae illae quae sunt supra firmamentum, sunt alterius speciei ab aquis quae sunt sub firmamento, contra: Ea quae sunt secundum speciem diversa, non indigent aliquo alio distinguente. Si ergo aquae superiores et inferiores specie differunt, firmamentum cas ab invicem non distinguit.

3. Praeterea, illud videtur aquas ab aquis distinguere, quod ex utraque parte ab aquis contingitur; sicut si aliquis paries fabricetur in medio fluminis. Manifestum est autem quod aquae interiores non pertingunt usque ad firmamentum. Ergo non dividit firmamentum aquas ab aquis.

Sed contra est quod dicitur *Gen. i *: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis*.

Respondeo dicendum quod aliquis, considerando superficie tenus litteram *Genesis*, posset talem imaginationem concipere, secundum quorundam antiquorum philosophorum positionem. Posuerunt

enim quidam aquam esse ? quoddam infinitum corpus, et omnium aliorum corporum principium. Quam quidem immensitatem aquarum accipere y posset in nomine *abyssi*, cum dicitur quod *tenebrae erant super faciem abyssi*. Ponebant etiam quod istud caelum sensibile quod videmus, non continet infra se omnia corporalia; sed est infinitum aquarum corpus supra caelum. Et ita posset aliquis dicere quod firmamentum caeli dividit aquas exteriores ab aquis interioribus, idest ab omnibus corporibus quae infra caelum continentur, quorum principium aquam ponebant.

Sed quia ista positio per veras rationes falsa deprehenditur, non est dicendum hunc esse intellectum Scripturae. Sed considerandum est quod Moyses rudi populo loquebatur, quorum imbecillitati condescendens, illa solum eis proposuit, quae manifeste sensui apparent. Omnes autem, quantumcumque rudes, terram et aquam esse corpora sensu deprehendunt. Aer autem non percipitur ab omnibus esse corpus: intantum quod etiam quidam philosophi aerem dixerunt nihil esse, plenum acre vacuum nominantes *. Et ideo Mpyses de aqua et terra mentionem facit expressam: aerem autem non expresse nominat, ne rudibus quoddam ignotum proponeret. I t tamen capacibus veritatem exprimeret, dat locum intclligendi

a) *Vo« ergo aquae, – Son ergo aliquae aquae ACDF. Aom ergo aquae quae pF, Λ011 ergo aquae aliae <F.

JD rite – Om. Γα>. γ) accipere, – aliquit accipere ΛH.

QUAESTIO LXV11I, ARTICULUS IV

aerem, significans ipsum quasi aquae annexum, cum dicit quod *tenebrae erant superfaciem abyssi*; per quod datur intelligi super faciem aquae esse aliquod corpus diaphanum, quod est subiectum lucis et tenebrarum.

Sic igitur sive per firmamentum intelligamus caelum in quo sunt sidera, sive spatium aeris nubilosum. convenienter dicitur quod firmamentum dividit aquas ab aquis, secundum quod per aquam materia informis significatur: vel secundum quod omnia corpora diaphana sub nomine aquarum * intelligunlur. Nam caelum sidereum distinguit corpora inferiora diaphana a superioribus. Aer vero nubilosus distinguit superiorem * aeris partem, in qua generantur pluviae et huiusmodi impressiones, ab interiori parte acris, quae aquae connectitur, et sub nomine aquarum intelligitur.

Ad primum ergo dicendum quod, si per firma-

mentum intelligatur caelum sidereum, aquae superiores non sunt eiusdem speciei cum inferioribus. – Si autem per firmamentum intelligatur nubilosus aer, tunc utracque aquae ζ sunt eiusdem speciei. Et deputantur tunc duo loca aquis non eadem ratione; sed locus superior est locus generationis aquarum, locus autem inferior est locus quietis carum.

Ad secundum dicendum quod, si accipiantur aquae diversae secundum speciem, firmamentum dicitur dividere aquas ab aquis, non sicut causa laciens divisionem: sed sicut terminus utrarumque aquarum.

Ad tertium dicendum quod Moyses, propter invisibilitatem ^{r†} aeris et similium corporum, omnia huiusmodi corpora sub aquae nomine comprehendit. Et sic manifestum est quod cx utraque parte firmamenti, qualitercumque accepti, sunt aquae.

2) tvb nomittf · tub continenti* HD»A, anb
CUnic-^crfia aquirum pF cl a, tyb i/Alα CpA, yiU λ^λ.†-
rttm If, fnb omu/ cownifftti* aqu.irim f»»· tub wimuni
aquirrvm çttffiunc» aliquae.

<| tufer^rcm. – aupsnorU Pabt
Q a^nac. – Om. ACDU.
».) Inviibilitrtffitt. – inuniibetifaçm ABCDFa

• P>C. 4

•II Cor.
i.

· a. i
tx Pnl
G<.. cx

Commentaria Cardinales Caiotani

Tnvi.rs clarus car.- In corpore cluo, primo, tractat quondam iilsam opinionem; secundo, respondet quaesito tripliciter.

II. Quoad *primum*, refert opinionem in duobus punctis: primum, quod (it corpus infinitum; secundum, quod caelum non contineat uinnia, sed quasdnm partes illius infiniti. Et applicat primum ad *abyssum*; et secundum nd *aquas ab aquis*. Et forte luit ista opinio Thaletis .

Demae improbat dupbãtcr. In sc quidem, quia hoc est falsum: erga. – In nidice vero, quia superficies litterae non

est ut iacu, accipienda; quia rudi populo etc. Cuius signum est dc acre tacito, et tamen insinuato.

IU. Quoad *secundum*, *aquae* dupliciter; materia informis; vel corpus diaphanum. Primo modo, salvatur quomodolibet sumendo firmamentum, ut in praecedente articulo Augustinus dixit. – Secundo vero modo, dupliciter, iuxta *fr** *mamentum* vel pro cado inter diaphana utrinque; vel pro acre nubiloso inter superiorem et inferiorem portem eiusdem, et utramque diaphanam, et hunc aquis contiguam et aquarum nomine comprehensum.

ARTICULUS QUARTUS

ÜTRÜM SIT UNUM CAELUM TANTUM

It *Sent.*, diu. uv, xru 4; tn op. si, loct. it; fn // *Cor.*, cap, ç». Icet. t.

Si n quartum SIC proceditur. Videtur quod sit unum caelum tantum. Caelum enim contra terram dividitur, cum dicitur: *In principio creavit Deus caelum et terram*. Sed terra est una tantum. Ergo est unum tantum.

2. Praeterea, omne quod constat ex tota sua materia, est unum tantum. Sed caelum est huiusmodi, ut probat Philosophus in I *de Caelo* *. Ergo caelum est unum tantum.

3. Praeterea, quidquid dicitur de pluribus univoce, dicitur de eis secundum unam rationem communem. Sed si sunt plures caeli, *caelum* dicitur univoce de pluribus: quia si aequivocc. non proprie dicerentur plures caeli. Oportet ergo, si dicuntur plures caeli, quod sit aliqua ratio communis. secundum quam caeli dicantur. Hanc autem non est assignare. Non est ergo dicendum quod sint plures caeli.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo cxlviii ♦ *Laudate eum, caeli caelorum*.

Respondeo dicendum quod circa hoc videtur esse 3 quaedam diversitas inter Basilium et Chrysostomum. Dicit enim Chrysostomus 4 non esse nisi unum caelum: et quod pluraliter dicitur, *caeli caelorum*, hoc est propter proprietatem linguae Hebraeae, in qua consuetum est ut caelum solum pluraliter significetur; sicut sunt etiam multa nomina in Latino quae singulari carent. Basilius autem % et Damascenus ** sequens cum. dicunt plures esse caelos. – Sed haec diversitas magis est in voce quam in re. Nam Chrysostomus unum caelum nominat totum corpus quod est supra terram et aquam: nam etiam aves, quae volant in acre, dicuntur propter hoc *volucres cadi*. Sed quia in isto corpore sunt multae distinctiones. propter hoc Basilius posuit ? plures caelos.

Ad distinctionem ergo caelorum sciendam, considerandum est quod *caelum* tripliciter dicitur in Scripturis. Quandoque enim dicitur proprie et naturaliter. Et sic dicitur caelum corpus aliquod sublime, et luminosum actu vel potentia, et in-

VCuuL AnMoî.,
.VrMffttiv.,lib.i
up.ni, n.4 ηê

· Cap. tx, ■. 7
tqq-S-Tb. Icet.
xx.

♦ Ver*. 4-

x) eift. – Om. ACDE.

?) yusuit. – ponit codkcª ci a b.

SU-
'IO·
iu-
επι
on
îe-
us

Ur
ni
sa
1-

r*
a
..
le
t

QUAESTIO LXVIII, AR TICULUS IV

i73

corruptibile per naturam. Et secundum hoc, ponuntur tres caeli. Primum totaliter lucidum, quod vocant *empyreum*. Secundum totaliter diuphnum. quod vocant *caelum aqieum* vel *Υ crystallinum*. Tertium partim diaphanum ct partim lucidum actu, quod vocant *caelum sidereum*: ct dividitur in octo sphaeras, scilicet in sphaeram stellarum fixarum \ ct septem sphaeras planctamm; quae possunt dici octo caeli .

Secundo dicitur *caelum* per participationem aliquius proprietatis caelestis corporis, scilicet sublimitatis et luminositatis actu vel potentia. Et sic lotum illud spatium quod est ab aquis usque ad orbem lunae, Damascenus ' ponit unum caelum, nominans illud *aereum* ζ. Et sic. secundum cum, sunt tres caeli: aereum, sidereum, et aliud supenus. dc quo intlligit r quod Apostolus Icgitur ♦ raptus *usque ad tertium caelum*. – Sed quia istud spatium continet duo elementa, scilicet ignis et acris, et in utroque eorum vocatur superior ct inferior regio: ideo istud caelum Rabanus * distinguit0 in quatuor, supremam regionem ignis nominans *caelum igneum*; inferiorem vero regionem, *caelum olympium*. ab altitudine cuiusdam montis qui vocatur Olympus; supremam vero regionem aeris vocavit *caelum aethereum* . propter inflammationem; inferiorem vero regionem, *caelum aereum*. Et sic, cum isti quatuor caeli

tribus superioribus connumerantur, fiunt in universo , secundum Rabanum, septem caeli corporei.

Tertio dicitur *caelum* metaphorice. Et sic quandoque ipsa sancta Trinitas dicitur caelum, propter eius spirituales sublimitatem et lucem. De quo caelo exponitur diabolus l dixisse*: *Ascendam in caelum*, idest ad aequalitatem Dei. – Quandoque etiam spiritualia bona tn quibus est Sanctorum remunratio, propter eorum eminentiam, caeli nominantur; ubi dicitur *: *Merces vestra multa est in caelis*, ut Augustinus exponit *: – Quandoque vero iria genera supernaturalium visionum, scilicet corporalis, imaginariae et intellectualis, tres caeli nominantur. Dc quibus Augustinus exponit · quod Paulus est raptus usque ad tertium caelum.

An primum ergo dicendum quod terra sc habet ad caelum, ut centrum ad circumferentiam. Circa unum autem centrum possunt esse multae circumferentiae. Unde una terra existente. multi caeli ponuntur.

Ad secundim dicendum quod ratio illn procedit dc cado, secundum quod importat universitatem creaturarum corporalium. Sic enim est unum caelum tantum.

Ad tertium dicendum quod in omnibus caelis invenitur communiter sublimitas et aliqua luminositas, ut ex dictis * patet.

γ) *vd. – rt*
i) **Jbtwam.** – *tiUtrum* Π, <κη. CDEpA.
t) *Citii.* – *acto corii rphacvot eA 4*, *'telo cadi v d octo sphaerae ed. fr, icptcm codt v d ceptem ipharror P.*

ζ) *aerrum.* – *coelum aereum* ADCDE.
η *tntdhpir.* – *intdHgllur ctxhcc» d >*.
fl» *dimupuit.* – *dittiaxit c<>Jicc«.*
t) *diabolum.* – *diabohu ItCDEFGpA << a l».*

Commentam Cardinalis Caietani

Τυπι-ι ? clarus est. – In corpore duo: primo, discordiam inter Cbrysostomum ct Rasilium, quoad unum vel plure» coelos; secundo, iuxta diversas acceptiones, numerat cos
Quoad discordiam: quia ille unum, hic multos. In voce tamen tantum dissonant: quia ucquivocant, dum ille totum, iste partes respicit.

II. Quoad secundum, *cacti* nomen distinguitur in 1res significationes: scilicet proprie, participative. ct metaphorice. Proprie, ct primo modo, tres cadi: totaliter lucidum, totaliter diaphanum, ct partim utrumque.

Proprie ct participative, secundo modo, etiam tres, apud Damascenum: aereum, sidereum, et supremum. Sed hic constitur cadi nomine participative in primo, ct proprie in reliquis. – Apud Rabanum -, participative et proprie, scpiem: igneum, olympium, aethereum, aereum, sidereum, nqcuni. ct empyreum.

Metaphorice, ve! sancta Trinitas unum; vd bona divina in cadis; vd tria genera supcmaturalis visionis, corporalis, imaginaria ct intellectiva.

a
' Hocifl. iv u
Gc·

· **HomiL IU ü»**
ffararm.
· *Dr Ude Ortk.*
«b, II. c«p. »x

QUAESTIO SEXAGESIMANONA

DE OPERE TERTIAE DIEI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est Jc opere tertiae dici ♦ Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: de congregatione aquarum.
Secundo: de productione plantarum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AQUARUM CONGREGATIO CONVENIENTER DICATUR FACTA TERTIA DIE

Il Scut., di»», xtv, tm. S; /)< iXd.. qu. «r, un. », «d 17 *qq.

PRIMM s,c PROCEDITUR. Videtur quod aquarum congregatio non convenienter dicatur facta tertia die. Ea enim quae sunt pma el secunda die. verbo factionis exprimuntur: dicitur enim, *Dixit Deus, Fiat lux*, et, *Fiat firmamentum*. Sed tertia dies dividitur duabus primis. Ergo opus tertiae diei debuit exprimi verbofactionis, et non solum verbo congregationis,

2. Praeterea, terra prius undique erat aquis cooperta: propter hoc enim *invisibilis* dicebatur. Non erat ergo aliquis locus super terram, in quo aquae congregari possent.

3. Praeterea, quae a non sunt continuata ad invicem, non habent unum locum. Sed non omnes aquae habent ad invicem continuitatem. Ergo non sunt omnes aquae congregatae in unum locum.

4. Praeterea, congregatio ad motum localem pertinet. Sed aquae naturaliter videntur fluentes, et ad mare * currentes. Non ergo fuit necessarium ad hoc divinum praeceptum adhiberi.

5. Praeterea, *terra* etiam in principio suae creationis nominatur, cum dicitur *In principio creavit Deus caelum et terram*. Inconvenienter ergo dicitur tertia die nomen *terrae* impositum.

Sed ,Ncontrarium sufficit auctoritas Scripturae *. Respondeo dicendum quod hic oportet aliter dicere secundum expositionem Augustini, et aliorum Sanctorum. Augustinus enim in omnibus his operibus non ponit durationis ordinem, sed solum originis et naturae. Dicit enim * primo ¶ creatam naturam spiritualem informem, et naturam corporalem absque omni forma (quam dicit * primo ¶Bniilcari nomme terrae et aquae), non quia haec informitas formationem praecesserit tempore, sed origine tantum ♦ Neque una formatio, secundum cum *, praecessit aliam durations; sed solum naturae ordine. Secundum quem ordinem ncesse fuit ut primo poneretur formatio supremae naturae, scilicet spiritualis, per hoc quod legitur prima die lux facta.-Sicut autem spiritualis natura praeemi-

net corporali, ita superiora corpora praeeminent inferioribus. Unde secundo loco tangitur formatio superiorum corporum, cum dicitur, *Fiat firmamentum*; per quod intelligitur impressio formae caelestis in materiam informem, non prius existentem tempore, sed origine tantum -Tertio vero loco ponitur impressio formaram elementarium in materiam informem, non tempore, sed origine praecedentem. Unde per hoc quod dicitur, *Congregentur aquae, et appareat arida*, intelligitur quod materiae corporali impressa est forma substantialis aquae, per quam competit sibi talis motus; et forma substantialis terrae, per quam competit sibi sic videri *.

Sed secundum alios Sanctos *, in his operibus etiam ordo durationis attenditur: ponunt enim quod informitas materiae tempore praecessit formationem, et una formatio aliam. Sed informitas materiae, secundum cos, non intelligitur carentia omnis formae, quia iam erat caelum et aqua et terra (quae tria nominantur tanquam manifeste sensu perceptibilia): sed intelligitur informitas materiae carentia debitae distinctionis, et consummatae cuiusdam pulchritudinis. - Et secundum haec (na nomina, posuit Scriptura tres informitates. Ad caelum enim, quod est superius, pertinet informitas *tenebrarum*: quia ex eo est origo luminis. Informitas vero aquae, quae est media, significatur nomine *abyssi*: quia hoc nomen significat quandam immensitatem inordinatam aquarum. ut Augustinus dicit. *Contra Faustum* *. informitas vero terrae tangitur in hoc quod dicitur, quod terra erat *invisibilis* vel *inanis* a, per hoc quod erat aquis cooperta.

Sic igitur formatio supremi corporis facta est prima die. Et quia tempus sequitur motum caeli, tempus autem est numeras motus supremi corporis; per huiusmodi formationem facta est distinctio temporis, noctis scilicet et diei. - Secundo vero die formatum est medium corpus, scilicet aqua, per firmamentum accipiens quandam dis-

a) quae. - ea quae, caduca et ab.

ß) aJ mare. - adunate ACE.

7) primo. - Oro. Pjft.

invisibilis vel iaamt. - invisibilis et iuaiiD E. iitauù et mti-bilit Vab.

inctionem et ordinem (ila quod sub nomine aquae etiam alia comprehenduntur, ul supra * dictum est). – Tertio vero die formatum est ultimum corpus, scilicet terra, per hoc quod discooperta est aquis; et lacta est distinctio in infimo, quae dicitur terrae cl maris. Unde satis congrue, sicut informitatem* terrae expresserat dicens quod terra erat *invisibilis* vel *inanis*, ita eius formationem exprimit per hoc quod dicit, *et appareat arida*.

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Augustinum *, ideo in opere tertiae dici non utitur Scriptura verbo *factionis*, sicut in praecedentibus operibus, ut ostendatur quod superiores formae, scilicet spirituales angelorum, ct caelestium corporum, sunt perfectae in esse ct stabiles formae vero inferiorum corporum sunt imperfectae ct mobiles. Et ideo per congregationem aquarum et apparentiam aridae, impressio talium formarum designatur: *aqua enim est labiliter fluxa, terra stabiliter fixa*, ut ipse dicit in II *stiper Gen. ad jff* * _ Secundum vero alios, dicendum est quod opus tertiae diei est perfectum secundum solum motum localem. Et ideo non oportuit quod Scriptura uteretur verbo *factionis*.

Ad secundum patet solutio secundum Augustinum Au,a non °P°rtct dicere quod terra primo csscl cooperta aquis, ct postmodum sint aquae congregatae r*; sed quod in tali congregatione fuerunt productae.

Secundum vero alios, tripliciter respondetur, ut Augustinus dicit, I *super Gen. ad litt.* * Uno modo. ut aquae in maiorem altitudinem sint elevatae in loco ubi sunt congregatae. Nam mare esse altius terra J experimento compertum est in Mari Rubro, ul Basilius dicit ♦ – Secundo, ut dicatur quod *rarior aqua, vehit nebula, terras legebat, quae congregatione densata est*. – Tertio modo, ut dicatur quod *terra potuit aliquas partes praebere concavas, quibus confluentes aquae reciperentur*. – Inter quas prima videtur probabilior.

Ad tertium dicendum quod omnes aquae unum terminum habent, scilicet mare, in quod confluunt vel manifestis vel occultis meatibus. Et propter hoc dicuntur aquae congregari in unum locum. – Vel dicit unum locum, non simpliciter, sed per

comparationem ad locum terrae siccae: ut sit sensus: *Congregentur aquae in unum locum*, idest, *seorsum a terra sicca*. Nam ad designandam pluralitatem locorum aquae, subdit quod *congregationes aquarum appellavit Maria*.

Ad quartum dicendum quod iussio Dei naturalem motum corporibus praebet. Unde dicitur * 'J//® ctLT* quod suis naturalibus motibus *faciunt verbum* ' * *cius*. – Vel potest dici quod naturale esset quod aqua undique esset circa terram, sicut aer undique est ' circa aquam ut terram; sed propter necessitatem linis . ut scilicet animalia et plantae essent super terram, oportuit quod aliqua pars terrae esset discooperta aquis L Quod quidem aliqui philosophi attribuunt actioni solis, per elevationem vaporum desiccantis “ terram *. Sed sacra Scriptura attribuit hoc potestati divinae, non solum in *Genesi*, sed etiam in *fob* xxxvin cap., ubi ex persona Domini dicitur: *Circumdedi mare terminis meis*; et Ierem. v*: *Me ergo non timebitis, ait Dominus, qui posui arenam terminum mari?*

Ad quintum dicendum quod, secundum Augustinum *. per terram de qua primo fiebat mentio, intelligitur materia prima; nunc autem intelligitur ipsum elementum terrae. – Vel potest dici, secundum Basilium ♦ quod primo nominabatur terra secundum ' naturam suam; nunc autem nominatur cx sua principali proprietate» quae est siccitas. Unde dicitur quod *vocavit aridam, Terram*. – Vel potest dici, secundum Rabbi Moysen* quod ubicumque dicitur *vocavit*, significatur aequivocatio << nominis. Unde prius dictum est quod *vocavit lucem*. *Diem*: propter hoc quod etiam *dies* vocatur spatium vigintiquatuor horarum, secundum quod ibidem dicitur. *Factum est vespere ct mane dies unus*. Similiter dicitur § quod *firmamentum*, idest acrem, *vocavit Caelum*: quia etiam *caelum* dicitur quod est primo creatum. Similiter etiam dicitur hic * quod *aridam*, idest illam partem quae est discooperta aquis, *vocavit Terram*, prout distinguitur contra mare: quamvis communi nomine *terra* vocetur, sive sit aquis cooperta, sive discooperta. – Intelligitur autem ubique per hoc quod dicitur *vocavit*, idest. *dedit naturam vel proprietatem ut possit sic vocari*.

* Ct ibtJ. Mb. 1J. cap. xi.
* Gt. t upfâ, q». LXV», an. L

Lib. XXII. cip. 1.

«) informitatem. – inforniationcm RI., iit formatione G.
C] in nec ft tlabUcn. – et Habiles in r.oc B. – Po*r inferiorum f'ab omittunt corporum.
». int aquae congregatae. – aquae tint < jatac D» tint congregatae sF, congregatae PCDEGpF et ©il. b. congregata cd. a.
0) rxxe altiut terra. – at aJliui terra ut PFal, «f altiui terra quod D.
i) verbum. – relie Vab.

tj undique ca.- undique P; undiqu ... terram om. F, acr – ferr.im om. 4 b.
1) aquit. – ab aqult ABCEFG.
u' des ccalitit. – dencv.ir.nutn G. – Pon jocra Scriptura auribu.t Pah omittunt ht«.
) UCtntdutr. – quantum ad co &ca.
§) dicibir. – ducudum til Pah
o) hic. – Omittunt Pai.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus esu – In corpore duo: primo, respondet secundum Augustinum; secundo, secundum alios Sanctos. Dilfcrunt siquidem in ordine naturae, vel temporis tam comparando informitatem ad formationem, quam unam formationem ud aliam. Et rursus dilfcrunt. quia ille ad spirituales ct corporales; isti ud corporales tantum se extendunt. lux(a tres igitur informitates ct tres formaliones, tria utrique dicunt.

Sed primo, Augustinus duo, caelum, idest naturam angelicam, et materiam informem corpoream, formatam luce, *at lux*; ct forma caelesti. *f.U firmamentum*; ct forma elementiiiri, *cxmgrcgentur aquae*. Omnia ordine naturae. XiÜ vero tria, caelum, aquam ct-terram, prius (empore. Et primo dic, caelum formatum lucc cl tempore; secundo, aquam distinctione ct ordine, *fiatfirmamentum*; tertio, terram distinctione a mari ct visibilitate, *congregentur aquae*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PLANTARUM PRODUCTIO CONVENIENTER TERTIA DIE FACIENDA LEGATUR

Infr*, qu. 11, wi. t, rd 5; II Srtt., dl?r. nv, q, «d 6 »qq.

DE SECUNDUM SIG PROCEDITUR. Videtur quod plantarum productio inconvenienter tertia die facta legatur. Plantae enim habent vitam sicut et animalia. Sed productio animalium non ponitur inter opera distinctionis, sed pertinet ad opus ornatus. Ergo nec productio plantarum commemorari debuit in tertia die, quae pertinet ad opus distinctionis.

2. Praeterea, illud quod pertinet ad maledictionem terrae, non debuit commemorari cum formatione terrae. Sed productio quarundam plantarum perlinet ad maledictionem terrae; secundum illud *Gen. m **; *Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi*. Ergo productio plantarum universaliter non debuit commemorari in tertia die, quae pertinet ad formationem terrae.

3. Praeterea, sicut plantae adhaerent terrae, ita etiam lapides et metalla; et tamen non fit mentio de eis in terrae formatione. Ergo nec plantae fieri debuerunt tertia die.

Sed contra est quod dicitur *Gen. i **: *Protulit terra herbam virentem*; et postea sequitur*: *Factum est vespere et mane dies tertius*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, in tertia die informitas terrae removetur. Duplex autem informitas circa terram describebatur: una, quod erat *invisibilis* vel *inanis*, quia erat aquis cooperta; alia, quod erat *incomposita* sive *vacua*, idest non habens debitum decorem, qui acquiritur terrae ex plantis eam quodammodo vestientibus. Et ideo utraque informitas in hac tertia die removetur: prima quidem, per hoc quod *aquae congregatae sunt in unum locum, et apparuit arida*; secunda vero, per hoc quod *protulit terra herbam virentem*.

Sed tamen circa productionem plantarum, aliter opinatur Augustinus ab aliis. Alii enim expositores dicunt quod plantae productae sunt actu in suis speciebus in hac tertia die, secundum quod superficies litterae sonat. Augustinus autem, *V sup. Gen. ad liti. **, dicit quod *causaliter tunc dictum est produxisse terram herbam et lignum, idest producendi accepisse virtutem*. Et hoc quidem confirmat auctoritate Scripturae. Dicitur enim *Gen. n **: *Istae sunt generationes caeli et terrae, quando creatae sunt, in die quo Deus fecit caelum*

et terram, et omne virgultum agri. antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret. Ante ergo quam orirentur super terram, factae sunt causaliter in terra. – Confirmat autem hoc etiam ratio. Quia in illis primis diebus condidit Deus creaturam originaliter vel causaliter, a quo opere postmodum requievit: qui tamen postmodum, secundum administrationem rerum conditarum per opus propagationis, usque modo operatur*. Producere autem plantas ex terra, ad opus propagationis pertinet. Non ergo in tertia die productae sunt plantae in actu, sed causaliter tantum.

Quamvis, secundum alios, dici possit quod prima institutio specierum ad opera sex dierum pertinet: sed quod ex speciebus primo institutis generatio similium in specie procedat, hoc iam pertinet ad rerum administrationem. Et hoc est quod Scriptura dicit, *antequam oriretur super terram*. vel *antequam germinaret*; idest, antequam ex similibus similia producerentur, sicut nunc naturaliter fieri videmus secundum viam seminationis. Unde signanter Scriptura dicit: *Germinet terra herbam virentem et facientem semen*: quia scilicet sunt productae perfectae species plantarum, ex quibus semina aliarum orirentur. Nec refert ubicumque habeant vim seminativam: utrum scilicet in radice, vel in stipite, vel in fructu.

Ad primum ergo dicendum quod vita in plantis est occulta, quia carent motu locali et sensu, quibus animatum ab inanimato maxime distinguitur. Et ideo, quia immobiliter terrae inhaerent, earum productio ponitur quasi quaedam terrae formatio.

Ad secundum dicendum quod etiam ante illam maledictionem, spinae et tribuli producti erant vel virtute vel actu. Sed non erant producti homini in poenam; ut scilicet terra quam propter cibum coleret, infructuosa quaedam et noxia germinaret. Unde dictum est: *germinabit tibi*.

An tertium dicendum quod Moyses ea tantum proposuit quae in manifesto apparent, sicut iam dictum est. Corpora autem mineralia habent generationem occultam in visceribus terrae. Et iterum, non habent manifestam distinctionem a terra, sed quaedam terrae species videntur. Et ideo de his mentionem non fecit.

a) vd. - d Pab.
p) Confirmat. - Confirmatur PBFdfr.

y) jpeciebui. - hi\$ fpdfibus B.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tutus clarus est. – In corpore duo: primo, directe respondetur quaesito affirmative; secundo, qualis sit productio plantarum, tractatur.

II. Quoad primum, conclusio; Productio plantarum convenienter tertio die facta est. – Probat: quin pertinet ad formationem terrae. Declaratur hoc ex duplici informitate terrae.

III. Quoad secundum, tria. Primo, diversitas opinionum

Augustini et aliorum quia ille causaliter, isti actualiter plantas productas ponunt. – Secundo, motiva Augustini, ab auctoritate Gen. n; et ratione differentiae inter opus creandi, et administrandi propagando. – Tertio, motiva aliorum ex opposito, et n ratione, quia institutio perfectorum ad opus creationis spectat, et nihilominus salvatur differentia inter propagationem et creationem; et ab auctoritate eadem Gc/i. u. Et in hanc partem videtur Auctor declinare.

QUAESTIO SEPTUAGESIMA
DE OPERE ORNATUS, QUANTUM AD QUARTAM DIEM

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de opere
ornatus*. Et primo, de singulis diebus se-
cundo, de omnibus sex diebus.
in communi Circa primum ergo, conside-
randum est primo de opere quartae diei; se-
cundo, de opere quintae*; tertio, de opere sex-
tae*: quarto, de iis quae pertinent ad septimum
diem *.
Circumspectum quaeruntur tria.
Primo: de productione luminarium.
Secundo: de fine productionis eorum.
Tertio: utrum sint animata.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM LUMINARIA DEBUERINT PRODUCI QUARTA DIE

II diu. XV, qu. irt. i.

AN PRIMUM SIC PROCUDITUR. Videtur quod
luminaria non debuerint produci quarta
die. Luminaria enim sunt corpora in-
corruptibilia naturaliter. Ergo eorum
materia non potest esse absque formis
et figuris. Sed eorum materia producta est in opere crea-
tionis, ante omnem diem. Ergo et eorum formae.
Non ergo sunt facta quarta die.
2. Praeterea, luminaria sunt quasi vasa lumi-
nis. Sed lux est facta prima die. Ergo luminaria
fieri debuerunt prima die, et non quarta.
3. Praeterea, sicut plantae fixae sunt in terra,
ita luminaria fixa sunt in firmamento: unde Scri-
ptura dicit quod *posuit ea in firmamento*. Sed
productio plantarum simul describitur cum for-
matione terrae, cui inhaerent. Ergo et productio
luminarium simul debuit poni, secunda die, cum
productione firmamenti.
4. Praeterea, sol et luna et alia luminaria
sunt causae plantarum. Sed naturali ordine causa
praecedat effectum. Ergo luminaria non debuerunt
fieri quarta die, sed tertia vel ante.
5. Praeterea, multae stellae, secundum astro-
logos, sunt luna maiores. Non ergo tantum sol
et luna debuerunt poni *duo magna luminaria*.
Sed in contrarium sufficit auctoritas Scriptu-
ra. *
Respondeo dicendum quod in recapitulatione di-
vinorum operum. Scriptura sic dicit *: *Igitur per-
fecti sunt caeli et terra, et omnis ornatus eorum*.
In quibus verbis triplex opus intelligi potest: sci-
licet opus *creationis*, per quod caelum et terra
producta leguntur, sed informia. Et opus *distin-*
ctionis, per quod caelum et terra sunt perfecta:
sive per formas substantiales attributas materiae
omni informi, ut Augustinus vult ♦ sive quan-
tum ad convenientem decorem et ordinem, ut alii
Sancti dicunt. Et his duobus operibus additur *or-*
natus. Et differt ornatus a perfectione. Nam per-
fectio caeli et terrae ad ea pertinere videtur quae
caelo et terrae sunt intrinseca: ornatus vero ad
ea quae sunt a caelo et terra distincta. Sicut
homocomperficitur per proprias partes et formas *:
ornatur autem per vestimenta, vel aliquid huius-
modi. Distinctio autem aliquorum maxime mani-
festatur per motum localem, quo ab invicem sepa-
rantur. Et ideo ad opus ornatus pertinet productio
illarum rerum quae habent motum in caelo et
in terra.
Sicut autem supra * dictum est. de iribus fit
mentio in creatione, scilicet de caelo et aqua et
terra. Et haec tria etiam formantur per opus di-
stinctionis tribus diebus :: primo die. caelum; se-
cundo die distinguuntur aquae; tertio die fit di-
stinctio in terra, maris et aridae. Et similiter in
opere ornatus, primo die. qui est quartus, pro-
ducuntur luminaria. quae moventur in caelo, ut
ornatum ipsius. Secundo die, qui est quintus,
aves et ei pisces, ad ornatum medii elementi: quia
habent motum in aere et aqua, quae pro uno
accipiuntur. Tertio die, qui est sextus, producun-
tur animalia quae habent motum in terra, ad or-
natum ipsius.
Sed sciendum est quod in productione lumi-
narium non discordat Augustinus ab aliis Sanctis.
Dicit enim * luminaria esse facta in actu, non in
virtute tantum: non enim habet firmamentum
virtutem productivam luminarium, sicut habet
terra virtutem productivam plantarum. Unde Scri-
ptura non dicit, *Producat firmamentum iumina-*
ria; sicut dicit, *Germinet terra herbam virentem*.
Ad primum ergo dicendum quod, secundum Au-
gustinum *, nulla difficultas ex hoc oritur. Non
enim ponit successionem temporis in istis operi-
bus: et ideo non oportet dicere quod materia lu-
minarium fuerit sub alia forma. – Secundum etiam

a) lex. – Om. codex A; septem edd. aliquae. Ci. in in qu. lctk. –
Post coniidcrandum fit PADafc om. prima.
et luna. – Om. codices et a b.
y) .Voit ergo tantum. – Xon ergo codices, Ergo >trc ed. a.

8) .Vam. – L'nJc ACUE.
) ct formas. – scilicet materiam ct formam A.
● tribut JUbtt. – trium dierum IE
r.) aret. – producantur arci ARCOLG.

finis est melior iis quae sunt ad finem Sed luminaria sunt meliora quam terra. Non ergo facta sunt *ut illuminent terram.*

5. Praeterea, luna non praeest nocti quando est prima. Probabile autem est quod luna facta fuerit prima: sic enim homines incipiunt computare. Ergo luna non est facta *ul praesit nocti*.

(N o n t r a r i u m s u f f i c i t a u c t o r i t a s S c r i p t u r a e *.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est supra *, creatura aliqua corporalis potest dici esse lacta vel propter actum proprium, vel propter aliam creaturam, vel propter totum universum, vel propter gloriam Dei. Sed Moyses, ut populum ab idololatria revocaret, illam solam causam tetigit, secundum quod sunt lacta ad utilitatem hominum. Unde dicitur *Deut. iv* ♦ *Ac forte, ele vatis oculis ad caelum, videas solem et lunam et omnia astra caeli, et errore deceptus adores ea et colas, quae creavit Dominus Deus in ministerium cunelis gentibus.*

Hoc autem ministerium explicat in principio *Genesis* per tria. Primo enim provenit utilitas hominibus ex luminaribus quantum ad visum, quod est directivus in operibus, et maxime utilis ad cognoscendas res. Et quantum ad hoc, dicit: *ut luceant in firmamento, et illuminent terram.* - Secundo, quantum ad vicissitudines temporum, quibus et fastidium tollitur, et valetudo conservatur, et necessaria victui oriuntur; quae non essent, si semper esset aut aestas aut hiems. Et quantum ad hoc, dicit: *ut sint in tempora et dies et annos.* Tertio, quantum ad opportunitatem negotiorum et operum, in quantum ex luminaribus caeli accipitur significatio et pluviosi temporis vel serenitatis quae sunt aptae diversis negotiis. Et quantum ad hoc, dicit: *ut sint in signa.*

Ab primum ergo dicendum quod luminaria sunt in signa corporalium transmutationum: non autem eorum quae dependent ex libero arbitrio.

Ab secundum dicendum quod per causam sensibilem quandoque ducimur in cognitionem effectus occulti, sicut et e converso. Unde nihil prohibet causam sensibilem esse signum, ideo tamen potius dicit *signa* quam *causas*, ut occasionem idololatriae tolleret.

Ad tertium dicendum quod in prima dic tactum est communis distinctio temporis per diem et noctem, secundum motum diurnum, qui est communis totius caeli; qui potest intelligi incoepisse primo die. Sed speciales distinctiones dierum et temporum, secundum quod dies est calidior die et tempus tempore, et annus anno, fiunt secundum speciales motus stellarum; qui possunt intelligi quarto die incoepisse.

Ad quartum dicendum quod in illuminatione terrae intelligitur utilitas hominis, qui secundum animam praefertur corporibus lummarium. – Nil tamen prohibet dici quod dignior creatura facta est propter interiorem, non secundum quod scilicet consideratur, sed secundum quod ordinatur ad integritatem universi.

Ad quantum dicendum quod luna, quando perfecta, ontur vespere et occidit mane, et praebeat nocti. Et satis probabile est quod luna fuerit lacta plena: sicut et herbae factae sunt sua perfectione, *facientes semen*, et similiter animalia et homo. Licet enim naturali processu imperfecto ad perfectum deveniatur, simpliciter tamen perfectum prius est imperfecto. – Augustinus tamen hoc non assent, quia dicit * non est inconveniens quod Deus imperfecta fecerit, quod postmodum ipse perfecit.

• Dc Of*. **
HK.. hb. D. exp,
»V.

/Γ4«4. – j'Zrrij P, hk cf max.

γ) *liçnif.catio.* – lipiMm IL

Commentaria Cardinalis Caietani

Tmu.: causa, *ut luceant super terram in signa et tempora.*

In corpore duo. *Primo*, quadruplicem causant tinalcr ostendit posse dc creatura corporali assignari: netum pro prium (II *Caeli*, text, xvn *). aliam creaturam (II *Phy*

sic.. text, xxix -), unheraum (XII *Metaphys*, ct Do dem).

Secundo, respondet quaesito: quod Movscs unam rem tantum tetigit, propter idololatriae occasionem tollendam. Illa est utilitas humana tripliciter, ut patet.

ARTICULUS TERTIUS

t TRIM LUMINARIA CAELI SINT ANIMATA

II *Scat.*, diit. xiv. qu. i. nn. 3; II *ConL* *fient.* «p. l xi; Zk *Lrnf.*, qu. v, ait. 9, *d 14: Zk /bf.. qu. vi an. 6; *Ik Xpir.* χπ. 6;
Qu. *dc .iriiiittj. cxt.* M» ad 3 sqq.; *Qttodl.* XII. qu. M, art. 2; U tif *Caci. ct* Icet III, xm.

D TERTIUM SIG PROCEDITUR. VidetUF quod
luminaria caeli sint animata. Superius
enim corpus nobilioribus ornamentis or-
nari debet. Sed ea quae pertinent ad
ornatum inferiorum corporum, sunt animata; sci-
licet pisces, uves et terrestria animalia. Ergo e-
luminaria. quae pertinent ad ornatum caeli.

2. Praeterea, nobilioris corporis nobilior est forma. Sed sol et luna et alia luminaria sunt nobiliora quam corpora plantarum et animalium.

Ergo habent nobiliorem formam. Nobilissima autem
tem tonna est animu. quae est principium vita
quia, ut Augustinus dicit in libro *de Vera Udig.*
quaelibet substantia virens nalurae ordine pro
fertur substantiae non viventi. Ergo luminaria
caeli sunt animata.

3. *Praeterea*, causa nobilior est effectu, Sol et luna et alia luminaria sunt causa multae; patet maxime in animalibus ex putrefactione generatis, quae virtute solis et stellarum vitam con-

Сер. X1Λ.

>mi-
opi-
bus, • Zv *Cash Ct*
vituuh, i r. II,
C4f. TK
ium lea. xi

• Qa. m«im, • «-
>

c * . How! V y.
* Hexaen.

lu-
:m r
is,
XJF *i-ococ;te«?n

1a-

on • Vi4* Bxxd., Ho-
tsi vi 1β //..
Uf<<

ia,

fe-

P-

do
ito

ad

do
TO
er,
IC-
>t- *C4p.UL0.I.X

!So
sequuntur. Ergo multo magis corpora caelestia vivunt et sunt animata.
4. Praeterea, motus caeli et caelestium corporum sunt naturales, ut patet in I *de Caela* *. Motus autem naturalis est a principio intrinseco. Cum igitur principium motus * caelestium corporum sit aliqua substantia apprehensiva, quae movetur sicut desiderans a desiderato, ut dicitur in XII *Metaphys.* *; videtur quod principium apprehendens sit principium intrinsecum corporibus caelestibus. Ergo sunt animata.
5. Praeterea, primum mobile est caelum. In genere autem mobilium, primum est movens seipsum. ut probatur in VIII *Physic.* *: quia *quod est per se. prius est eo quod est per aliud*. Sola autem animata movent seipsa. ut in eodem libro ostenditur. Ergo corpora caelestia sunt animata.
Sed contra est quod Damascenus dicit in libro II *: *Nullus animatos caelos rei luminaria aestimet; inanimati enim sunt et insensibiles*.
Respondeo dicendum quod circa istam quaestionem apud philosophos fuit diversa opinio. Anaxagoras enim, ut Augustinus refert lib. XVIII *de Civ. Dei* *, *Jactus est reus apud Athenienses, quia dixit solem esse lapidem ardentem, nepans utique ipsum esse deum*, vel aliquid animatum. Platonici vero posuerunt corpora caelestia animata *. ” Similiter etiam apud Doctores fidei, luit circa hoc diversa opinio. Origenes enim P* posuit corpora caelestia animata. Hieronymus etiam idem sentire videtur, exponens illud *Eccle.* I *: *Lustrans universa, per circuitum pergit spiritus*. Basilius vero * et Damascenus ** asserunt corpora caelestia non esse animata. Augustinus vero sub dubio dereliquit, in neutram partem declinans, ut patet in II *supra Gen. ad lilt.* .; et in *Enchirid.* **, ubi etiam dicit quod, si sunt animata caelestia corpora, pertinent ad societatem angelorum eorum animae.
In hac autem opinionum diversitate, ut veritas aliquatenus innotescat, considerandum est quod unio animae et corporis non est propter corpus, sed propter animam: non enim forma est propter materiam, sed e converso. Natura autem et virtus animae deprehenditur ex eius operatione, quae etiam quodammodo est finis eius. Invenitur autem corpus I necessarium ad aliquam operationem animae, quae mediante coquiore exercetur; sicut patet in operibus animae sensitivae et nutritivae. Unde necesse est tales animas unitas esse corporibus propter suas operationes. Est autem aliqua operatio animae, quae non exercetur corpore mediante, sed tamen ex corpore aliquod adminiculum tali operationi exhibetur; sicut per corpus exhibentur animae humanae phantasmata, quibus indiget ad intelligendum. Unde etiam talem animam necesse est corpori uniri propter suam operationem, licet contingat ipsam separari.

QUAESTIO LXX, ARTICULUS III

Manifestum est autem quod anima caelestis corporis non potest habere operationes nutritivae animae, quae sunt nutrire, augere et generare: huiusmodi enim operationes non competunt corpori incorruptibili per naturam. Similiter etiam nec operationes animae sensitivae corpori caelesti conveniunt: quia omnes sensus fundantur super tactum, qui est apprehensivus qualitatum elementarium . Omnia etiam organa potentiarum sensitivarum requirunt determinatam proportionem secundum commixtionem aliquam elementorum, a quorum natura corpora caelestia ponuntur remota.

Relinquitur ergo quod de operationibus animae nullum potest competere animae caelesti nisi duae intelligere et movere: nam appetere consequitur sensum et intellectum, et cum utroque ordinatur. Intellectualis autem operatio, cum non exerceatur per corpus, non indiget corpore nisi in quantum ei per sensus ministrantur phantasmata. Operationes autem sensitivae animae corporibus caelestibus non conveniunt, ut dictum est. Sic igitur propter operationem intellectualem, anima caelesti corpori non uniretur.

Relinquitur ergo quod propter solam motionem. Ad hoc autem quod moveatur, non oportet quod uniatur ei vel forma; sed per contactum virtutis, sicut motor unitur mobili. Unde Aristoteles, libro III *Physic.*, postquam ostendit quod primum movens seipsum componitur ex duabus partibus, quarum una est movens et alia mota: assignans quomodo hac duae partes uniantur. dicit quod per contactum vel duorum ad invicem. si utrumque sit corpus, vel unius ad alterum et non e converso, si unum sit corpus et aliud non corpus. – Platonici etiam animas corporibus uniri non ponebant nisi per contactum virtutis, sicut motor mobili ♦ Et sic per hoc quod Plato ponit corpora caelestia animata, nihil aliud datur intelligi, quam quod substantiae spirituales uniuntur corporibus caelestibus ut motores mobilibus.

Quod autem corpora caelestia moveantur ob aliquam substantiam apprehendente, et non solum a natura, sicut gravia et levia, patet ex hoc, quod natura non movetur nisi ad unum, quo habito quiescit: quod in motu corporum caelestium non apparet. Unde relinquitur quod moventur ab aliqua substantia apprehendente. – Augustinus etiam dicit. III *de Trin.* *, *corpora omnia administrari a Deo per spiritum vitae*.

Sic igitur patet quod corpora caelestia non sunt animata eo modo quo plantae et animalia, sed aequivoce. Unde inter ponentes ea esse animata, et ponentes ea inanimata, parva vel nulla differentia invenitur in re, sed in voce tantum.

Ad primum ergo dicendum quod ad ornatum pertinent aliqua secundum proprium motum. Et

• Or- ... n. 4
-S.IKKct.
in, ...

3

• Th. k<t. vii.
- IhJ. I-b. XI.
«ap.vii, w.iH-i

's'W kiJ ii4'

lib. II ap. vi

• c-p. vii.

i.i.'x.'ô^ .I

?

• Pen
I b. I. cap. vii.
• Venu q.

• Horn»I. 1Π, VI
in Hrxjfk.
**Loco »upra cIj.
T

• On. xnn.
- Op. LMU.

*

1||

II
q

JBfl

A;

I
.B

II
jH.

I

) mtrnt. - nihtuuia ABCDEF. - Pro amuctur, qmm iwois.-
tur FOf.

o) Orfgniei ctiin. - Nxm codkc*. - Pio idem entire,
cum eodem trnlle ACbK

y) caclufia. - Om. ACDE.

o) cnrpuK, - nntlrnm *Jdît P.

») rlcitirfanum. - clcmeuMntm Pu>.

ç) duae. - tcUictl addunt AhDF.

rj hiilhctualis. - IntfUcctui P.

/i.twnMJM. - hum animata ACDE.

caelestis
utritivac
nerare :
mt cor-
r ctiam
>ri cae-
idantur
litatum
tiarum
ponio-
emen-
ia po-

s ani-
ti nisi
: con-
roque
a non
: nisi
mtas-
cor-
ctum
ilem,

otio-
rtet
rum
isto-
uod
ibus
otaz
:ur.

> el
po-
rir-
InrJ
,Oa
00
les
10-

ab
i a
od
ito
on
ll-
m
tri

nt
:d

11
St

quantum ad hoc, luminaria cadi conveniunt cum aliis quae ad ornatum pertinent: quia moventur a substantia vivente.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet aliquid esse nobilius simpliciter, quod tamen non est nobilius quantum ad aliquid. Forma ergo caelestis corporis '. etsi non sit simpliciter nobilior anima animalis, est tamen nobilior quantum ad rationem formae: perficit enim totaliter suam materiam. ut non sit in potentia ad aliam formam; quod anima non facit, - Quantum etiam ad motum, moventur corpora caelestia a nobilioribus motoribus.

Ad tertium dicendum quod corpus caeleste,cum sit movens motum, habet rationem instrumenti, quod agit in virtute principalis agentis. Et ideo

<) curporih - O»n. ACEpD.
*) fmUit. - potutl <odiec« cl α A.

Commentaria Cardinalis Caictani

Trixw clnrus est.- In corpore quatuor; primo, opiniones refert; secundo, investiget qualitatem illius unionis, supposito quod principium motivum sit cognoscitivum; tio, probat suppositum hoc; quarto, concludit responsionem.

II. Quoad *primum*, opiniones philosophorum, Anaxagoruc ct Platonis. Et rursus theologorum » Origcnis Hieronyntique, ct Damasceni cum Basilio, Augustini demum neutralia.

III. Quoad *secundum*: Caelesti corpori non est comunem aliqua anima ut forma, sed ut motor. - Probatur summarie sic. Unio illa non est nisi propter motionem ; ergo sufficit conlunctio ut motor.

Antecedens probatur. Quia materia est propter formam, ct forma propter opus, ct nb opere cognoscitur: ct non propter vegetationem nec sensationem nec intellectionem; ergo propter motionem tantum. Assumpta omnia dare patent in littera: quin ibi non est phantasma, etc. - Consequentia vero declaratur cx Aristotele, VIII *Physic.*, er Platone.

IV. Quoad *tertium*, probatur corpora caelestia non moveri α natura, ut gravia ct levia, sed nb apprehensive virtute, dupliciter. Primo, ratione; quia notura ad unum est determinatu. - Secundo, auctoritate Augustini.

V. Quoad *quartum*, primo, responsio est: Corpora caelestia sunt animatu acquivocc ab istis inferioribus. - Secundo , est corollarium, quod inter utramque opinionem nulla quasi est differentia in re.

ARTICULUS III

181

ex virtute sui motoris, qui est substantia vivens, potest causare vitam.

Ad quartum dicendum quod motus corporis caelestis est naturalis ♦ non propter principium * <» w activum, sed propter principium passivum: quia scilicet habet in sua natura aptitudinem ut tali motu ab intellectu moveatur.

Ad quintum dicendum quod caelum dicitur movere seipsum, inquantum componitur cx motore et mobili, non sicut ex forma et materia, sed secundum contactum virtutis, ut dictum est *. - Et · u wp«<. hoc etiam modo potest ¶ dici quod eius motor est « principium intrinsecum: ut sic etiam motus cadi possit dici naturalis cx parte principii activi; sicut motus voluntarius dicitur esse l naturalis animali . (> inquantum est animal, ut dicitur in VIII *Physic*.*

λ) cjk. - On. ACDL. - Pro lafoioh, attletalit ACDEA, ja/mariiium ! Gj.

VI. In secundo · dubium occurrit, quia s. Thomas in · α n^a. «u. II *Contra Gent.*, cap. Ixx, vult quod, secundum Aristotelem. oportet caelum ponere animatum» ita quod anima uniatur caelo ut forma. Hic dicit, cx Aristotele, quod sufficit uniri ut motorem mobili.

VII. Ad hoc non video responsionem nisi alteram duarum. Vel quod hic melius dixit, quia ct posterius scriptit. - Vel quod ibi intendebat quod oportet, secundum Aristotelem, caelum esse proprie animulum, *saltem non repugmmer*, eo quod doctrina sua ad hoc tendit. Quamvis enim posset interpretari ut hic fecit, cx his tamen quae in II *Caeli** dicuntur, habemus quod animarum indistincte posuit. Oportet ergo non repugnare quod sit animatum secundum substantiam. Et hoc sat erat contra Averroem ♦. * m Dc <U/iu, contra quem loquebatur. - Sustinent autem verba illa hanc gloswarn, quia quando contra Averroem erat sermo, fas erat declinare in oppositum, ut Augustinus contra Pclagianos f.qt ♦

Possct tertio forte dici quod hic secundum propriam opinionem, ibi secundum Aristotelem. Et quamvis adducit Aristotelem» non tamen Absent nane esse eius opinionem: er. sed cx dictis eius tibi servit.

VIII. In responsione ad quintum, dubium est, quomodo potest dici moveri ab intrinseco, si unitur motor solum . ut motor. Et est hoc dubium tam contra Aristotelem, quam Averroem ct ceicros *.

*Vi4c fiedinx,

e*ur<3 /- -

N@.» «» «» ta,ri
«on «.. s tu q l.
iB v ,A i.

QUAESTIO SEPTUAGESIMAPRIMA

DE OPERE QUINTAE DIEI

ARTICULUS UNICUS

inde considerandum est de opere quin-
tae dici ♦ Et videtur quod inconvenienter
hoc opus describatur. Illud enim aquae
producunt, ad cuius productionem suf-
ficit virtus aquae. Sed virtus aquae non sufficit
ad productionem omnium piscium clavium: cum
videamus plura e eorum generari ex semine. Non
ergo convenienter dicitur: *Producant aquae re-
ptile animae viventis, et volatile super terram.*
2. Praeterea, pisces et aves non tantum pro-
ducuntur ex aqua, sed in eorum compositione
videtur magis terra dominari quam aqua p: quia
corpora eorum naturaliter moventur ad terram;
unde et in terra quiescunt. Non ergo convenien-
ter dicitur pisces et aves ex aqua produci.
3. Praeterea, sicut pisces habent motum in
aquis, ita et aves t in acre. Si ergo pisces ex
aquis producuntur, aves non deberent produci ex
aquis, sed ex acre.
4. Praeterea, non omnes pisces reptant ; in
aquis: cum quidam habeant pedes, quibus gra-
diuntur in terra, sicut vituli marini. Non ergo
sufficienter productio piscium designatur in hoc
quod dicitur *Producant aquae reptile animae
viventis.*
5. Praeterea, animalia terrestria sunt perfe-
ctiora ζ avibus et piscibus. Quod patet ex hoc
quod habent membra magis distincta, et perfe-
ctiorem generationem: generant enim animalia,
sed pisces et aves generant ova. Perfectiora au-
tem praecedunt in ordine naturae. Non ergo
quinta dic debuerunt fieri pisces et aves, ante
animalia || terrestria.
In contrarium sufficit auctoritas Scripturae *.
Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum
est, opus ornatus per ordinem respondet ordini
distinctionis. Unde sicut inter tres dies distinctioni
deputatos, media, quae est secunda, deputatur
distinctioni medii corporis, scilicet aquae; ita inter
tres 0 dies deputatos ad opus ornatus, media, idest
quinta, deputatur ad ornatum medii corporis, per
productionem avium et piscium. Unde sicut Moy-
ses in quarta die nominat luminaria et lucem, ut
designet quod quarta dies respondet primae, in
qua dixerat lucem factam; ita in hac quinta die
facit mentionem de aquis et de firmamento caeli,
ut designet quod quinta dies respondet secundae.
Sed sciendum est quod, sicut in productione

plantarum differt Augustinus ab aliis, ita et in
productione piscium et avium. Alii enim dicunt
pisces et aves quinta die esse productos in actu:
Augustinus autem dicit, V *super Gen. ad liti.*
quod quinta die aquarum natura produxit pisces
aves potentialités
Ad primum ergo dicendum quod Avicenna po-
suit omnia animalia posse generari ex aliquali
elementorum commixtione absque semine, etiam
per viam naturae. – Sed hoc videtur inconveniens.
Quia natura determinatis mediis procedit ad suos
effectus: unde illa quae naturaliter generantur ex
semine, non possunt naturaliter sine semine ge-
nerari ♦
Et ideo dicendum est aliter , quod in naturali
generatione animalium, principium activum est
virtus formativa quae est in semine, in iis quae
ex semine generantur; loco cuius virtutis, iniis
quae ex putrefactione generantur, est virtus cae-
lestis corporis. Materiale autem principium in
utrorumque animalium ' generatione, est aliquod
elementum vel dementatum. – In prima autem
rerum institutione, luit principium activum Ver-
bum Dei, quod ex materia dementari produxit
animalia vel in actu, secundum alios Sanctos;
vel virtute, secundum Augustinum *. Non quod
aqua aut terra habeat in se virtutem producendi
omnia animalia, ut Avicenna posuit: sed quia hoc
ipsum quod ex materia dementari, virtute se-
minis vel stellarum, possunt animalia produci, est
ex virtute primitus elementis data.
Ad secundum dicendum quod corpora avium et
piscium possunt dupliciter considerari. Uno modo,
secundum se. Et sic ncesse est quod in eis ma-
gis terrestre elementum dominetur: quia ad hoc
quod fiat contemperatio mixtionis in corpore ani-
malis. ncesse est quod quantitative abundet in
eo elementum quod est minus activum, scilicet
terra. – Sed si considerentur secundum quod sunt
nata moveri talibus motibus, sic habent affinita-
tem quandam cum corporibus in quibus moven-
tur. Et sic eorum generatio hic describitur.
Ad tertium dicendum quod aer, quia insensibi-
lis est, non per seipsum connumeratur, sed cum
aliis: partim quidem cum aqua, quantum ad in-
feriorem partem , quae exhalationibus aquae in-
grossatur; partim etiam cum cado, quantum ad
superiorem partem. Aves autem motum habent

a) plura. – plurima C.
fo videtur... aqua. – non videtur aqua sed magis terra dominari BF;
quam om. celeri et d b.
y) aves. – habent motum addunt «xHcof.
ξ) reptant. – repunt ABCDG, restant F, reperiuntur edd. 1 b. –
Post quidam ABCE addunt pisces.

t) dicitur. – dicit ACDE.
C) sunt perfectiora. – praefertur ACE. – Udem om. et piscibus.
n) ante animalia. – St animalia ed. a; ante coJke».
0) tres. – Orn. Pafr.
i) aliter. – Otn. D.
x) utrorumque animalium. – utroque B.

in
ant
lu :
*, -c-p.v.
res

o-
111
part.'IV, cap. v,

g lib, XV, cap. *t*.

)S
:x

• D>. 2*ll*, 31].
li
it
e
s

in inferiori parte aeris: et idco *sub Jirmamento cadi* volare dicuntur, etiam si firmamentum pro nebuloso acre accipiat. Et ideo productio avium aquae adseribitur.

Ad quartum dicendum quod natura de uno extremo ad aliud transit per media. Et ideo inter terrestria λ et aquatica animalia sunt quaedam media, quae communicant cum utrisque; et computantur cum illis cum quibus magis commun-icant, secundum id quod cum cis communicant;

non secundum id quod communicant cum alio extremo. Tamen, ut includantur omnia huiusmodi quae habent aliquid speciale inter pisces, subiun- git, postquam dixerat, « Producant aquae reptile animae viventis »: *Creavit Deus cete grandia*, etc.

Ad quintum dicendum quod productio horum animalium ordinatur secundum ordinem corpo- rum quae cis ornantur, magis quam secundum propriam dignitatem. Et tamen, in via generatio- nis, ab imperfectioribus ad perfectiora pervenitur.

1) *tgrmtria*, - *caricitu PDFI* et «t b, *carltUia* (*trvertria* G.

Coixmientxxria Cardinalis Calctani

TirtLV» dorus est. – In corpore duo. *Primo*, respondet
atlinnulivc : quia quimus dies respondet secundo. – Se-

eundo, differentiam inter Augustinum et alios: qualis sil
productio piscium et avium, actu vel virtute.

QUAESTIO SEPTUAGESIMASECUNDA
DE OPERE SEXTAE DIEI
ARTICULUS UNICUS

Supra, qu. t.vr, an. t.

• Cf. qu. iAi. In-
crod.

EINDE quaeritur de opere sextae diei *. Et videtur quod inconvenienter describatur. Sicut enim aves et pisces habent viventem animam, ita etiam et animalia terrestria: non autem terrestria animalia sunt ipsa anima vivens. Ergo inconvenienter dicitur: *Producat terra animam viventem*; sed debuit dici: *Producat terra quadrupedia animae viventis*.

• liuiarcr^unan
un laierp.

2. Praeterea, genus non debet dividi contra speciem. Sed *iumentum* et *bestiae* sub *quadrupediis* computantur. Inconvenienter ergo quadrupedia connumerantur iumentis et bestiis *.

3. Praeterea, sicut aha animalia sunt in determinato genere et specie, ita et homo. Sed in factione hominis non fit mentio de suo genere vel specie. Ergo nec in productione aliorum animalium debuit fieri mentio de genere vel specie, cum dicitur, *in genere suo*, vel *specie sua*.

4. Praeterea, animalia terrestria magis sunt similia homini, qui a Deo dicitur benedici, quam aves et pisces. Cum igitur aves et pisces dicantur benedici, multo fortius hoc dici debuit de aliis animalibus.

5. Praeterea, quaedam animalia generantur ex putrefactione, quae est corruptio quaedam. Corruptio autem non convenit primae institutioni rerum. Non ergo animalia debuerunt in prima rerum institutione produci.

6. Praeterea, quaedam animalia sunt venenosa et homini noxia. Nihil autem debuit esse homini nocivum ante peccatum. Ergo huiusmodi animalia vel omnino fieri a Deo non debuerunt, qui est bonorum auctor: vel non debuerunt fieri ante peccatum.

• <P>«. I. veru 34
M*

In contrarium sufficit @ auctoritas Scripturae *. Respondeo dicendum quod, sicut in die quinto ornatur medium corpus, et respondet secundae dici; ita in sexto die ornatur ultimum corpus, scilicet terra, per productionem animalium terrestrium, et respondet tertiae dici. Unde utrobique fit mentio de terra. – Et hic etiam, secundum Augustinum *, animalia terrestria producuntur potentialiter: secundum vero alios Sanctos, in actu.

?

Ad primum ergo dicendum quod, sicut H Basilius //” «Si *l,l,n dicit*, diversus gradus vitae qui in diversis vi-

ventibus invenitur, ex modo loquendi Scripturae colligi potest. Plantae enim habent imperfectissimam vitam et occultam L Unde in earum productione nulla mentio fit de vita, sed solum de generatione: quia secundum hanc solum invenitur actus vitae in eis; nutritiva enim et augmentativa generativae deserviunt, ut infra : dicitur. – Inter animalia vero \ perfectiora sunt, communiter loquendo. terrestria avibus et piscibus: non quod pisces memoria careant, ut Basilius dicit ♦ et Augustinus improbat † ♦ sed propter distinctionem membrorum, et perfectionem generationis (quantum autem ad aliquas sagacitates, etiam aliqua animalia imperfecta magis vigent, ut apes et formicae). Et ideo pisces vocat, non *animam viventem*. sed *reptile animae viventis*: sed terrena animalia vocat *animam viventem*, propter perfectionem vitae in eis: ac si pisces sint corpora habentia aliquid animae, terrestria vero animalia, propter perfectionem vitae, sint quasi animae dominantes corporibus. – Perfectissimus autem gradus vitae est in homine. Et ideo vitam hominis non dicit produci a terra vel aqua, sicut ceterorum animalium. sed a Deo.

Ad secundum dicendum quod per *iumenta*, vel *pecora*, intelliguntur animalia domestica, quae homini serviunt qualitercumque. Per *bestias* autem intelliguntur animalia saeva, ut ursi et Icones. Per *reptilia* vero, animalia quae vel non habent pedes quibus eleventur a terra, ut serpentes; vel habent breves quibus parum elevantur, ut lacertae et tortucae et huiusmodi ». Sed quia sunt quaedam animalia quae sub nullo horum comprehenduntur, ut cervi et capreae, ut etiam ista comprehenderentur addidit *quadrupedia*. – Vel *quadrupedia* praemisit quasi genus, et alia † subiunxit quasi species: sunt enim etiam quaedam reptilia quadrupedia, ut lacertae et tortucae.

Ad tertium dicendum quod in aliis animalibus et plantis mentionem fecit de genere et specie, ut designaret generationes similium ex similibus. In homine autem non fuit necessarium ut hoc diceretur: quia quod praemisum fuit de aliis, etiam de homine intelligi potest. – Vel quia x animalia et plantae producuntur secundum genus

τ

. fblJ.

*

a) lufficit. – est codko.
b) iicut. – Omittunt Pat.
γ) et occultam. – Om. ACE.
δ) Inter animalia vero. – Inter alia vero Ea, Inter alia vero animalia Vb.
ε) improbat. – approbat »D, probat c.L a.
ζ) brevet. – pedet breve» codkca.

η) tortucae et huiusmodi.- tortucae B, formicae et huiusmodi FG. formicae Put.
θ) ut cervi w. comprehenderentur. – ut cervi et capre ubi etiam isti» comprehenduntur c.J. a, otn. ej. t.
ι) alia. – anihilia PCFG*B et cd. b. – Ante quacdam PA et.it omittunt etiam; peu tortucae, formica/ P.tt.
κ) quia. – quod I.

pturac
•ctissi-
>rodu-
Je gc-
enitur
tativa
Inter
er lo-
quod
*, el
mem
juan-
liqua
for-
ûwi-
ani-
ctio-
;ntia
pter
ntes
itac
dicit
ma-

vel
ho-
cm
Per
des
ent
et

am
ur,
ie-
lia
ge-
ru-

lus
ic,
is.
oc
is,
li-
as

fSiuff;
er iur

γ

λ

*
· i-«- «»
'Hx'Ga',Allai,
«p »

et speciem suam, quasi longe a similitudine di-
vina remota: homo autem dicitur formatus *ad
imaginem et similitudinem Dei*.
Ad quartum dicendum quod benedictio Dei dat
virtutem multiplicandi per generationem. Et ideo
quod positum est in avibus et piscibus, quae primo
occurrunt, non fuit necessarium repeti in terrenis
animalibus, sed intelligitur. – In hominibus autem
iteratur benedictio, quia in eis est quaedam spe-
cialis multiplicationis ratio, propter complendum
numerus electorum: et *ne quisquam diceret in
gignendifilios ullum esse peccatum**.- Plan-
tac vero *nullum habent propagandae prolis affe-
ctum, ac sine ullo sensu generant: unde indignae
indicatae λ sunt benedictionis verbis* *.
An quintum dicendum quod, cum generatio unius
sit corruptio alterius, quod ex corruptione igno-
biliarum generentur nobiliora, non repugnat pri-
mae rerum institutioni. Unde animalia quae ge-

λ) *indigna* luJicatae*. – *btdiḡna iuJicata* **codecs d ah**
y) *rient*. – **Om. Peb. Pmi Sfanicharui PBDFGaA** add. *qvod*.

Cocunentaria Cardinalis Oaietani

Titulus clams est. – In cnrporc duo. *Primo*, respondet
affirmative: quia sextus dies respondet tertio. – *Secun-*

,85
nerantur ex corruptione rerum inanimatarum vel
plantarum, potuerunt tunc generari. Non autem
l quae generantur ex corruptione animalium, tunc
potuerunt produci, nisi potentialiter tantum.
Ad sextum dicendum quod, sicut * Augustinus *
dicit in l *super Gen. contra Manichaeos* *, *si in 'CtV'*
alicuius opificis officinam imperitus intraverit, videt
ibi multa instrumenta quorum causas ignorat: et
si multum est insipiens, superflua putat. Jam vero
si in fornacem incautus ceciderit, aut ferramento
aliquo acuto se vulneraverit, noxia existimat ibi
esse multa: quorum usum quia ' novit artifex,
insipientiam eius irridet. Sic in hoc mundo qui-
dam audent multa reprehendere, quorum causas
non vident: multa enim, etsi domui nostrae non
sunt necessaria, cis l tamen completur universita-
lis integritas. Homo autem ante peccatum ordi-
nate fuisset usus rebus mundi. Unde animalia ve-
nenosa ei noxia non luissent.

q – *quaniain G, quem ccUri oi a b.*
ç) *cit. – in tii Pā*».

do, differentiam Augustini et aliorum: qualis sit productio
animalium terrestrium, actu vel virtute.

QUAESTIO LXXIII, ARTICULUS I!

>87

perfectus ante quietem: quies enim demonstrat motum consummatum. Deus autem poterat plures creaturas facere, praeter illas quas fecerat sex diebus. Unde hoc ipso quod cessavit novas creaturas condere in septima dic, dicitur opus suum consummasse.

Ad tertium dicendum quod nihil postmodum a Deo factum est totaliter novum, quin aliquater in operibus sex dierum praecesserit. Quaedam enim praeextiterunt materialiter: sicut quod Deus de costa Adae formavit mulierem. – Quaedam vero praeextiterunt in operibus sex dierum, non solum materialiter, sed etiam causaliter: sicut individua quae nunc generantur, praecesserunt in primis individuís suarum specierum. Species etiam novae, si quae apparent, praeextiterunt in quibusdam activis: virtutibus: sicut et animalia

ex putrefactione generata producuntur ex virtutibus stellarum et elementorum quas a principio acceperunt, etiam si novae species talium animalium producantur. Animalia etiam quaedam secundum novam speciem aliquando oriuntur ex commixtione animalium diversorum secundum speciem, sicut cum ex asino et equa generatur mulus: et haec etiam praecesserunt causaliter in operibus sex dierum. – Quaedam vero praecesserunt secundum similitudinem; sicut animae quae nunc creantur. Et similiter Incarnationis opus; quia, ut dicitur *Philip.* ¶ ♦ Filius Dei est *in similitudinem hominum factus*. Gloria etiam spiritualis secundum similitudinem praecessit in angelis; corporalis vero in caelo, praecipue empyrco. – Unde dicitur *Eccle.* ¶ *: *Nihil sub sole novum; iam enim praecessit in saeculis quae fuerunt ante nos.*

ra-est Wdo

ζ; *activis.* – *acquisitis* P.
*) *oriuntur.* – *exoriuntur* endkex.

1) 'iuf. – Om. c.Id. ab. – cum om. codkex.

Commentaria Cardinalis Caietani

ΤΥΓΙ;μ λ darus. – In corpore una concluait) responsive;
Prima perfectio universi congrue septimae dici adseribitur, ultima nutem consummationi sacculi
Declarantur primo termini in communi, distinguendo

duplicem perfectionem, primam et secundam, et hanc dupliciter, urdinndo eas. – Probatur deinde et quoad secundam partem: quia illa est bcatitudo Sanctorum perfecta. Et quoad primam: quia consistit in integritate universi.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS SEPTIMA DIE REQUIEVIT AB OMNI OPERE SUO

in g

H *Se.nl.*. «fi t. xv. qw. m, ari. 2; *Hf.br.*. cap. jr, lea. 1.

r-d * IH4.

SECUNDUM SIC PROCEditUR. VldetUF quod Deus septima die non requievit ab omni suo opere. Dicitur enim Ioan, v ♦ *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Non ergo septima die requievit ab opere.

2. Praeterea. requies motui opponitur; vel labori, qui interdum causatur ex motu. Sed Deus immobiliter, et absque labore sua opera produxit. Non ergo dicendum P est septima die a suo opere requievisse.

3. Si dicatur quod Deus requievit die septima, quia *fecit hominem requiescere*, contra: Requies contraponitur eius operationi. Sed quod dicitur, *Deus creavit vel fecit hoc vel illud*, non exponitur quod Deus *hominem fecit creare aut facere*. Ergo ncc convenienter exponi potest, ut dicatur Deus requievisse, quia fecit hominem requiescere.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* n *: *Requievit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat.*

Respondeo dicendum quod quies proprie opponitur molui; et per consequens labori, qui ex motu consurgit. Quamvis autem motus proprie acceptus sit corporum, tamen nomen *motus* etiam ad spiritualia derivatur dupliciter. Uno modo, secundum quod omnis operatio motus dicitur: sic

enim et divina bonitas quodammodo movetur et procudit in res, secundum quod sc eis communicat, ut Dionysius dicit, n cap. *de Div. Nom.* * Alio modo, desiderium in aliud tendens quidam motus dicitur. – Unde et *requies* dupliciter accipitur t; uno modo, pro cessatione ab operibus; alio modo, pro impletione desiderii.

Et utroque modo dicitur Deus requievisse die septima. Primo quidem, quia die septima cessavit novas creaturas condere: nihil enim postea fecit, quod non aliquo modo praecesserit in primis operibus, ut dictum est*. – Alio modo, secundum quod rebus conditis ipse non indigebat, sed seipso fruendo beatus est. Unde post conditionum omnium operum, non dicitur quod *m suis operibus requievit*, quasi eis ad suam beatitudinem indigens: sed *ab eis requievit*, utique β in seipso, quia ipse sufficit sibi et implet desiderium suum. Et quamvis ab aeterno in seipso requieverit, tamen quod post opera condita in seipso requievit, hoc pertinet ad septimum diem. Et hoc est ab operibus requiescere, ut Augustinus dicit, *super Gen. ad lilt.* *

Ad primum ergo dicendum quod Deus usque modo operatur, conservando et administrando creaturam conditam: non autem novam creaturam condendo.

Ver». 17.

• Iuxta nem uxx Initry-

• Vm. X.

s»j *omni.* – Om. GpF α a.
β) *dicendum.* – *dicendus* BCxD.

γ) *accipitur.* – *accipi pvttest* eodkcs
i) *utique.* – *quaii* X. – Anic *sufficit* Pà «mvttni *ipse.*

• In corpore.

Ad tertium dicendum quod, sicut Deus in solo se requiescit, et sic fruendo beatus est; ita et nos

per solani Dei fruitionem beati efficitur. Et sic etiam facit nos a suis et nostris operibus in seipso requiescere. Est ergo conveniens expositio, ut dicatur Deus requievisse, quia nos requiescere facit. Sed non est haec sola ponenda: sed alia expositio * est principalior et prior.

1. Cl. f. 118.

i) xipso. - lpto codice* et a b.

Commentaria CarcUnalis Caietani

• OS 't'°'L

Tertius clarus est - In corpore tria* Primo, quomodo requies dupliciter invenitur in spiritualibus, sicut et motus, cui primo opponitur: scilicet pro cessatione; et pro impletionis desiderio.

Secundo, respondet una conclusione bimembri: Deus utroque modo requievit septimo die. - Et probatur quoad primum: quia cessavit a novis. Quoad secundum: quia in scipso quievit.

Tertio, excluditur obiectio contra hoc secundum: quia scilicet non debet hoc modo magis septima die quam aliis dici quiescere; quia semper hoc modo quievit, et nunquam habuit motum oppositum. - Et hoc excludit: quod satiari scipso, non absolute, sed post condita opera, attribuitur septimo die; et hoc non semper convenit, quamvis nec oppositus motus. Et explicavit hoc Scriptura, ut ostenderet Deum non egere factis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM BENEDICTIO ET SANCTIFICATIO DEBEATUR DIEI SEPTIMAE

II .Sen./.. die. xv, qu. ut, «ru ?.

tertium sic proceditur, **Videtur** quod benedictio et sanctificatio non debeatur diei septimae. Tempus enim aliquod consuevit dici *benedictum* aut *sanctum*, propter aliquod bonum quod in illo tempore evenit; aut propter hoc quod aliquod malum vitatur. Sed Deo nihil accrescit aut deperit, sive operetur, sive ab operando cesset. Non ergo specialis benedictio et sanctificatio debetur diei septimae.

2. Praeterea, benedictio a *bonitate* dicitur. Sed bonum est diffusivum et communicativum sui, secundum Dionysium . Ergo magis debuerunt benedici dies in quibus creaturas produxit, quam ille dies in quo a producendis creaturis cessavit.

3. Praeterea, superius in singulis creaturis quaedam benedictio commemorata est, dum in singulis operibus dictum est: *Vidit Deus quod esset bonum*. Non oportuit igitur quod post omnium productionem, dies septima benediceretur.

Sed contra est quod dicitur *Gen. ii **: *Benedixit Deus diei septimo. et sanctificavit illum, quia in isto cessaverat ab omni opere suo*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, requies Dei in die septima dupliciter accipitur. Primo quidem, quantum ad hoc, quod cessavit a novis operibus condendis, ita tamen quod creaturam conditam conservat et administrat. Alio

modo, secundum quod post opera requievit in seipso. - Quantum ergo ad primum, competit septimae diei benedictio. Quia, sicut supra * dictum est, benedictio ad multiplicationem pertinet: unde dictum est creaturis quas benedixit: *Crescite et multiplicamini*. Multiplicatio autem rerum fit per administrationem creaturae, secundum quam ex similibus similia generantur. - Quantum vero ad secundum, competit septimae diei sanctificatio. Maxime enim sanctificatio cuiuslibet attenditur in hoc quod in Deo requiescit: unde et res Deo dedicate *sanctae* dicuntur.

Ad primum ergo dicendum quod non propter hoc dies septimus sanctificatur, quia Deo possit aliquid accrescere vel decrescere: sed quia creaturis aliquid accrescit per multiplicationem ' et quietem in Deo.

An secundum dicendum quod in primis sex diebus productae sunt res in suis primis causis. Sed postea ex illis primis causis res multiplicantur et conservantur: quod etiam ad bonitatem divinam pertinet. Cuius etiam perfectio in hoc maxime ostenditur, quod in ipsa sola et ipse requiescit, et nos requiescere possumus, ea ruentes.

An tertium dicendum quod bonum quod in singulis diebus commemoratur, pertinet ad primam naturae institutionem: benedictio autem diei septimae pertinet ad naturae propagationem.

' Qu. 1A*

a) luperiuz. - Omittunt Paà.

\$) multiplicationem. - iui in addit lk

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. - In corpore duo. Primo, enumerat duo in die septimo. - Secundo, respondet quaesito affirmative: Benedictio debetur diei septimo. Probatur. Quia in

eo inchoat administratio, et requies in Deo post opera utrique autem debetur benedictio et sanctificatio, primum in primo, et secundum secunda, ut pater.

QUAESTIO SEPTUAGESIMAQUARTA
DE OMNIBUS SEPTEM DIEBUS IN COMMUNI

IS TRES ARTICULOS DIVISA

Deinde quaeritur de omnibus * septem diebus in communi *. Et quaeruntur tria. Primo: de sufficientia horum dierum. Secundo: utrum sint ? unus dies, vel plures. Tertio : de quibusdam modis loquendi quibus Scriptura utitur, enarrando opera sex dierum.

ARTICULUS PRIMUS
UTRUM SUFFICIENTER ISTI DIES ENUMERENTUR

Supn, qu. ijut, in. i ; Heir., ap. tv, l̄et l

Ad primum sic proceditur. Videtur quod non sufficienter isti dies enumerentur. Non minus enim distinguitur opus creationis ab operibus distinctionis et ornatus, quam haec duo opera ab invicem. Sed alit dies deputantur distinctioni, et alii ornatui. Ergo etiam alit dies debent assignari creationi.

2. Praeterea, aer et ignis sunt nobiliora elementa quam terra et aqua. Sed unus dies deputatur distinctioni aquae, et alius distinctioni terrae. Ergo alii dies debent deputari distinctioni ignis et aeris.

3. Praeterea, non minus distant volucres et pisces, quam volucres et terrestria animalia. Homo etiam plus distat ab aliis animalibus, quam alia quaecumque animalia ab invicem. Sed alius dies deputatur productioni piscium maris, et alius productioni animalium terrae. Ergo et alius dies debet deputari productioni avium caeli, et alius productioni hominis.

Sed contra videtur quod aliqui dies superflue assignentur. Lumen enim ad luminaria scilicet habet ut accidens ad subiectum. Simul autem producit subiectum cum proprio accidente. Non ergo alia die debuit produci lux. et alia luminaria.

Praeterea, dies isti deputantur primae institutioni mundi. Sed in septima die nihil primitus est institutum. Ergo septima dies non debet aliis connumerari.

Respondeo dicendum quod ratio distinctionis horum dierum ex praemissis potest esse manifesta. Oportuit enim primo distingui partes mundi; et postmodum singulas partes ornari per hoc quod quasi suis habitatoribus replentur. Secundum ergo alios Sanctos, in creatura corporali tres partes designantur: prima, quae significatur nomine *caeli*; media, quae significatur nomine *aquae*; et tertia, infima quae significatur nomine *terrae*. Unde et secundum Pythagoricos, perfectio in tribus po-

nitur, *principio, medio et fine*, ut dicitur in I *de Caelo* *. Prima ergo pars distinguitur prima die, et ornatur quarta; media distinguitur secunda die, et ornatur quinta; infima distinguitur tertia die, et ornatur sexta.

Augustinus vero convenit quidem cum eis in ultimis tribus diebus, differt autem in tribus primis *. Quia secundum eum, in primo die formatur creatura spiritualis, in duobus aliis creatura corporalis; ita quod in secundo corpora superiora. in tertio corpora inferiora. Et sic perfectio divinorum operum respondet perfectioni senarii numeri, qui consurgit ex suis partibus aliquotis simul innetis quae quidem partes sunt *unum, duo, tria*. Una enim dies deputatur formationi creaturae spiritualis, duae formationi creaturae corporalis, et tres ornatui.

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Augustinum. opus creationis perimet ad productionem materiae informis, et naturae spiritualis informis*. Quae quidem duo sunt extra tempus, ut ipse dicit in XII *Confess.* *: *et* ideo creatio utriusque ponitur *ante omnem diem*. – Sed secundum alios Sanctos, potest dici quod opus distinctionis et ornatus attenditur secundum aliquam mutationem creaturae, quae tempore mensuratur. Opus autem creationis consistit in sola divina actione in instanti rerum substantiam producentis. Et ideo quodlibet opus distinctionis et ornatus dicitur factum *in die*: creatio autem dicitur facta *in principio*, quod sonat aliquid indivisibile.

Ad secundum dicendum quod ignis et aer, quia non distinguuntur a vulgo, inter panes mundi non sunt expresse nominata a Moyse; sed computantur cum medio, scilicet aqua, maxime quantum ad inferiorem aeris partem; quantum vero ad superiorem, computantur cum caelo, ut Augustinus dicit

Ad tertium dicendum quod productio anima-

a) omnibus. – Om. B. – Septem om. Codtec* et 4 b. Sint. – fit C1Mcet.
y) non sufficienter. – insuffidealer codice. cl ah
d) debuit. – debent ABCEpD et b.
t) ornari. – ordinari P.

ζ) et. – Omittunt Pjb.
TJ juidem eum cit. – Omittunt BE; cum eu omittunt ceteri et cffi-
th> .t.
0) – ut ACDE.
D simul (unctis. – conjunctis Nib.

II*. II. iu,
am. CL Vb. III.
cap. vu

igo

QUAESTIO LXX

lium recitatur secundum quod sunt in ornatum partium mundi. Et ideo dies productionis animalium distinguuntur vel uniuntur, secundum hanc convenientiam vel differentiam, qua conveniunt vel differunt in ornando aliquam partem mundi.

Ad quartum dicendum quod prima dic facta est natura lucis in aliquo subiccto. Sed quarto die facta dicuntur luminaria, non quia eorum substantia sit de novo producta; sed quia sunt aliquo modo formata, quo prius non erant, ut supra dictum est.

b) hanc. – hanc tolani coUicct. – Pn> qua, quae E, quo «teri, λ) dicuntur. – tunt Vab.

Commentaria O

Trvvu s darus est. – In corpore tria primo, respondet quaesito in communi; secundo, in speciali secundum alios; tertio, secundum Augustinum.

Conclusio affirmativa: Sex dies sufficienter numerantur. Quae conclusio probatur: quiu in cis oportuit opus distinctionis et ornatu» partium mundi fieri. Secundum nlios,

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM OMNES ISTI DIES SINT UNUS DIES

II *Seul.*, **du**t. XD, Art. a. J; ZX' qu. vui, «n. rti; Dc qu. iv. art. 1; Hcbr., **ap.** iv, **ka.** u

SECUNDI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod ^gjj^^omnes isti dies sint unus dies. Dicitur è enim *Gen.* n *: *Istae sunt generationes caeli et terrae, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus caelum et terram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra.* Unus ergo est dies in quo fecit *caelum et terram et omne virgultum agri.* Sed caelum et terram fecit in prima dic, vel potius ante omnem diem; virgultum autem agri, tertia dic. Ergo unus est primus dies et tertius: et pari ratione, omnes alii.

2. *Praeterea*, *Eccli.* xvm ♦ dicitur: *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul.* Sed hoc non esset, si dies horum operum 4 essent plures: quia plures dies non sunt simul. Ergo non sunt plures dies, sed unus tantum.

3. *Praeterea*, die septimo cessavit Deus a novis operibus condendis. Si ergo septima dies est alia ab aliis diebus, sequitur quod illam diem non fecerit. Quod est inconveniens.

4. *Praeterea*, totum opus quod uni diei adseribitur, in instanti perfecit; cum in singulis operibus dicatur, *Dixit, et factum est.* Si igitur sequens opus in diem alium reservassct, sequeretur quod in residua parte illius diei cessasse! ab opere: quod esset superfluum. Non igitur est alius dies sequentis operis, a dic operis praecedentis.

Sai contra est quod *Gen.* l dicitur: *Factum est vespere et mane dies secundus, et dies tertius,* et sic de aliis. *Secundum* autem et *tertium* dici non potest, ubi est unum tantum. Ergo non fuit unus dies tantum.

si operum. – temporum ACL.
β) illam* – teptimam codkc» aliam ed» a.

r, ARTICULUS II

Ad quintum dicendum quod septimae dici, secundum Augustinum *, deputatur aliquid post omnia * quae sex diebus attribuuntur, scilicet quod Deus a suis operibus in scipso requiescit. Et ideo oportuit post sex dies fieri mentionem de septimo. – Secundum vero alios, potest dici quod in septimo die mundus habuit quondam novum statum, ut scilicet ei nihil adderetur de novo. Et ideo post sex dies ponitur septima, deputata cessationi ab opere.

ji) atiquu modo, – in aliquo modo P. aliqu.t c± b.
*! /-u«f oxiHf.f. – /Tjrrtr omnia B, praeter omnia opera ccten.

dinalis Caiotani

tres corporeae panes sunt mundi: singulae duobus diebus, allero distinguente, altero ornante, egent, ergo sex. – Secundum Augustinum, creatura spiritualis admiscetur, et consummatur primo dic; secundo, corporalis superior; tenio, inferior. In reliquis convenitur.

Respondeo dicendum quod in hac quaestione Augustinus ab aliis expositoribus dissentit. Augustinus enim vult, et *super Gen. ad litt.* 7 *. el XI *de Civ. Dei* *, et *ad Orosium* **, quod omnes qui dicuntur septem dies, sunt unus dies septemplaciter rebus praesentatus *. – Alii vero expositores sentiunt quod luerunt septem dies diversi, et non unus tantum.

Hae autem duae opiniones, si referantur ad expositionem litterae *Genesis*, magnam diversitatem habent. Nam secundum rXugustinum *, per *diem* intelligitur cognitio mentis angelicae; ut sic primus dies sit cognitio primi divini operis, secundus dies cognitio secundi operis, et sic de aliis. Et dicitur unumquodque opus esse lactum in aliqua die, quia nihil Deus produxit in rerum natura, quod non impresserit menti angelicae. Quae quidem multa simul potest cognoscere, praecipue in Verbo, in quo omnis angelorum cognitio perficitur et terminatur. Et sic distinguitur dies secundum naturalem ordinem rerum cognitarum: non secundum successionem cognitionis, aut secundum successionem productionis rerum. Cognitio autem angelica proprie et vere *dies* nominari potest: cum lux, quae est causa diei, proprie in spiritualibus, secundum Augustinum *. inveniatur. – Secundum vero alios, per istos dies et successio dierum temporalium ostenditur, et successio productionis rerum.

Sed si istae duae opiniones referantur ad modum productionis rerum, non invenitur magna differentia. Et hoc propter duo in quibus, expo-

γ} </ wper Gen. ad lût. – 11 tuptr Gtn. ad lut. ΓΛ. jar. · Gen. ad tût. D; cf. not. marg.

un, niraric.
V ca^,ouusL
· C»p. a.
.. Alus-

.ster «pva.U-

* u™

se-
psi 'b
ou 'f
CO
îC-
i,
lin
Et
'S-

'Qt.un,«n.t.

' yu« L»y,
m. »; qu. f «<l.
i»,
0-
n-
0»

e
l-
J · Ub. il". cjp.
.J xxvi. xxxm ; l.b.
11 V, cap. ni. uni.
i- 5e-
S xagtnta ŷs/s/w
Ov.jci/.,qu.xxn
linter «paru Au-

n
H · Locû cil.
S
S
r
t
d
n
«
r
n
p
n
n
r.
L-
> •OeCru.aJ^l
lib. IV. c. xxxui
O

nendo, diversificatur Augustinus ab aliis, ut ex
supra dictis patet. Primo quidum, quia Augusti-
nus pcr terram ct aquam prius creatam, inlel-
ligit materiam corporalem totaliter informem : per
factionem autem firmamenti, ut congregationem
aquarum, et apparitionem aridae, intelligit impres-
sionem formarum in materiam corporalem. Alii
vero Sancti per terram et aquam primo creatas,
intelligunl ipsa elementa mundi, sub propriis for-
mis existentia: pcr sequentia autem opera, aliquam
distinctionem in corporibus prius existenlibus, ut
supra * dictum est. – Secundo autem differunt
quantum ad productionem plantarum ct anima-
lium. quae alii ponunt in opere sex dierum esse
producta in actu; .Augustinus vero polentialiter
tantum L

In hoc ergo quod Augustinus ponit opera sex
dierum esse ‘ simul facta, sequitur idem modus
productionis rurum. Nam secundum utrosque, in
prima rerum productione materia erat sub formis
substantialibus elementorum : et secundum utros-
que, in prima rerum institutione non fuerunt ani-
malia et plantae in actu. – Sed remanet differentia
quantum ad quatuor. Quia secundum alios San-
ctos, post primam c productionem creaturae, fuit
aliquod tempus in quo non erat lux; item m quo
non erat firmamentum formatum; item in quo non
erat terra discooperta aquis; ct in quo non erant for-
mata caeli luminaria. quod est quartum. Quae non
oportet ponere secundum expositionem Augustini. i

4) .{uputtinus. – ponit ndJtint ACDE. exponit nJJ»t Γ. – Pro intel-
HtÜ, inlcllipi ACDEj E, ct IntCtUfit pr ; «nic totaliter Pa& omittunt
corporalem.
i) ette. – Om. cuJiee».
ζ) primam. – Omittunt P>.

QUAESTIO LXXIV, ARTICULUS H

1Q1

Ut igitur neutri sententiae praejudicetur, utrius-
que r rationibus respondendum est.

An **PRIMUM** ergo **DICENDUM** quod in die in quo
creavit Deus caelum ct terram, creavit etiam
omne virgultum agri, non in actu, sed *antequam
oriretur super terram*, idest polentialiter. Quod
Augustinus* adseribit tertiae diei: alii vero pri-
mae rerum institutioni.

hb. V, c m. »-
hb. VH1. up. ut.

Ad secundum dicendum quod Deus creavit omnia
simul, quantum ad rerum substantiam quodam-
modo informem. Sed quantum ad formationem
quae facta est per distinctionem et ornatum, non
simul. Unde signanter utitur verbo *creationis*.

Ad **tertium** dicendum quod in die septimo ces-
savit Deus a novis operibus condendis, non au-
tem a propagandis ° quibusdam ex aliis: ad quam
propagationem pertinet quod post primum diem
alii succedunt.

Ad **quartum** dicendum quod non est ex impo-
tentia Dei, quasi indigentis tempore ad operan-
dum , quod omnia non sunt simul distincta et
ornata: sed ut ordo servaretur in rerum institu-
tione. Et ideo oportuit ut diversis statibus mundi
diversi dies deservirent. Semper autem pcr se-
quens opus novus perfectionis status mundo est
additus.

Ad **quintum** dicendum quod, secundum Augu-
stinum *, ille ordo dierum referendus est ad na-
turalem ordinem operum quae diebus attribuun-
tur

l

v t'.

l

r, utriu»quc. – utrique ARCEaD.

0» α propapandu. – propapandit PCfD et b. – Pro cx alti»,
aliü Ptfê.

t) quae diebus attribuuntur. – quae Jitbui attribuitur E. qui die-
bin attribuitur f'b.

Commentaria Cardinalis Caictani

Titulus clarus est. – In corpore quatuor. *Primo*, diver-
sitatem opinionum Augustini ct aliorum: scilicet quia
ille unum multipliciter praesentatum. isti multos.

Secundo, diversitatem opinionum nd litteram *Genesis*.
Ubi cx Augustino quinque. Primo, *dies* est cognitio in
mente angelica: quia lux proprie in angelo. Secundo, *dies*
primus, cognitio illa respectu primi operis; *secundus*, re-
spectu secundi; *tertius*, tertii, etc. Tertio, *Jieri tn die*, quia
omnia praefiunt in mente angelica. Quarto, *unitas diei*,
quia omnia simul in Verbo. Quinto, distinctio eorum non
successu cognitionis aut productionis, sed ordine naturae
inter res cognitاس ct Dei opera. – Ex aliis vero, successio
ct temporalium dierum, ct productionis rerum.

Tertio, diversitatem opinionum ad modum productionis
rerum. Ubi duo dicit: scilicet quod est differentia; ct quod
non magna. Et quidem quod non magna : tum ex opere
formationis scu distinctionis; quia conveniunt, dum ponunt
elementa primo productu. Tum cx opere ornatus: quia

conveniunt quod primo virtualiter, deinde actualitcr pro-
ducta sunt animantia ct plantae. – Quod vero differentia re-
stat, in quatuor manifestatur: primo, quia post primam
productionem, luit tempus sine luce; secundo, sine firma-
mento formato; tertio, sine apparitione terrae; quarto, sine
formatione luminarium; iuxta primos quatuor dies.

Quarto, respondet quaerito, dicens neutri prnciudican-
dum esse.

II. Nota quod s. Thomas differentiam inter Augustinum
ct alios non posuit nisi in quatuor primis diebus: ct non
in quinto ct sexto. Quia, ut cx convenientia apparet, utri-
que conveniunt in hoc. quod vegetabilia et animalia lue-
runt ordine temporis facta in actu post primam institutio-
nem rerum: quamvis, applicando ad litteram *Genesis*, illi
dicant quod tertio, quinto ct sexto dic; Augustinus non,
sed cum in principio temporis haec virtualiter fecerit, post
actu facta sunt.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SCRIPTURA UTATUR CONVENIENTIBUS VERBIS AD EXPRIMENDUM
OPERA SEX DIERUM

DE TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
Scriptura non utatur convenientibus ver-
bis ad exprimendum opera sex dierum.

Sicut enim lux et firmamentum et hu-
iusmodi opera per Dei Verbum sunt facta, ita
caelum et terra: quia *omnia per ipsum facta sunt*.
ut dicitur Ioan. I*. Ergo in creatione caeli et ter-
rae debuit fieri mentio de Verbo Dei. sicut in
aliis operibus.

2. Praeterea, aqua est creata a Deo: quae
tamen creata non commemoratur. Insuper ergo
rerum creatio describitur.

3. Praeterea, sicut dicitur *Gen. I**: *Vidit Deus
cuncta quae fecerat, et erant valde bona*. In sin-
gulis ergo operibus debuit dici: *Vidit Deus quod
esset bonum*. Inconvenienter ergo praetermittitur
in opere creationis, et in opere, secundae diei.

4. Praeterea, Spiritus Dei est Deus. Deo au-
tem non competit ferri, nec situm habere. In-
convenienter ergo dicitur quod *Spiritus Dei fere-
batur super aquas*.

5. Praeterea, nullus facit quod iam factum
est. Inconvenienter ergo, postquam dictum est.
Dixit Deus, Fiat firmamentum, et factum est ita,
subditur: *Et fecit Deus firmamentum* *. Et simi-
liter in aliis operibus.

6. Praeterea, vespere et mane non sufficienter
dividunt diem: cum sint plures partes diei. Ergo
inconvenienter dicitur quod *factum est vespere
et mane dies secundus, vel tertius*.

7. Praeterea, *secundo* et *tertio* non conve-
nienter corresponde! *unum*, sed *primum*. Debuit
ergo dici: *Factum est vespere et mane dies pri-
mus*, ubi dicitur *dies unus*.

Respondeo dicendum ad primum, quod, secun-
dum Augustinum persona Filii commemoratur
tam in prima rerum creatione, quam in rerum
distinctione et ornatu; aliter tamen et aliter. Dis-
tinctio enim et ornatus pertinet ad rerum forma-
tionem. Sicut autem formatio artificiatorum est
per formam artis quae est in mente artificis,
quae potest dici intelligibile verbum ipsius; ita
formatio totius creaturae est per Verbum Dei.
Et ideo in opere distinctionis et ornatus fit mentio
de Verbo. – In creatione autem commemoratur
Filius ut principium, cum dicitur: *In principio
creavit Deus*: quia per creationem intelligitur pro-
ductio informis materiae.

Secundum vero alios, qui ponunt primo creata
elementa sub propriis formis, oportet aliter dici.
Basilius enim dicit * quod per hoc quod dicitur,
Dixit Deus, importatur divinum imperium. Prius

autem oportuit produci creaturam quae obediret,
quam fieri mentionem de divino imperio.

Ad secundum dicendum quod, secundum Augu-
stinum *, per *caelum* intelligitur spiritualis na-
tura informis; per *terram* autem materia informis
omnium corporum. Et sic nulla creatura est prae-
termisum. – Secundum Basilium * vero, ponuntur
caelum et terra tanquam duo extrema, ut ex his
intelligantur et media; praecipue quia omnium me-
diorum motus vel est ad caelum, ut levium, vel
ad terram, ut gravium. – Alii vero dicunt quod
sub nomine *terrae* comprehendero solet Scriptura
omnia quatuor elementa. Unde in Psalmo cxlviii
postquam dictum est *Laudate Dominum de
terra*. subditur *Ignis, grando, nix, glacies*.

Ad tertium dicendum quod in opere creationis
ponitur aliquid correspondens ei quod dicitur in
opere distinctionis et ornatus: *Vidit Deus hoc
vel illud esse bonum*. Ad cuius evidentiam, con-
siderandum est quod Spiritus Sanctus amor est
Duo autem sunt, ut Augustinus dicit I super *Gen.*
*ad I. I. **, *propter quae Deus amat creaturam
suam: scilicet ut sit, et ut permaneat. Ut ergo
esset quod permaneret, dicitur quod Spiritus Dei
ferebatur super aquam* * (secundum quod per
aquam materia informis intelligitur: sicut amor
artificis fertur super materiam aliquam, ut ex ea
formet opus): *ut autem maneret quod fecerat, di-
citur, Vidit Deus quod esset bonum*. In hoc enim
significatui quaedam complacentia Dei Opificis in
re facta: non quod alio modo cognosceret, aut
placeret ei creatura iam facta, quam antequam
faceret. – Et sic in utroque opere creationis et
formationis. Trinitas Personarum insinuat. In
creatione quidem, persona Patris per Deum crean-
tem; persona filii, per principium in quo creavit;
Spiritus Sancti qui superfertur aquis. In forma-
tione vero, persona Patris in Deo dicente; per-
sona vero Filii, in verbo quo dicitur; persona
Spiritus Sancti, in complacentia qua vidit Deus
esse bonum quod factum erat.

In opere vero secundae dici non ponitur, *Vidit
Deus quod esset bonum*, quia opus distinctionis
aquarum tunc inchoatur, et in tertio dic perfici-
tur: unde quod ponitur in tertia die. refertur etiam
ad secundam. – Vel, quia distinctio quae ponitur
secunda dic, est de his quae non sunt manifesta
populo, ideo huiusmodi approbatione Scriptura
non utitur. – Vel iterum propter hoc, quod per
firmamentum intelligitur et aer nubilosus, qui non
est de partibus permanentibus in universo, seu
de partibus principalibus mundi. Et has tres ratio-

a) intelligantur. - intelligantur et ab.
propter quae. - ad quae UCDEPA.
y) aquam. - aqua. PBak
01 creationis. - et creatione ADCUEG.

Spiritus .S'jMVir. Spiritui Sancti per spiritum
et persona Spiritui Sancti per spiritum editione» wūquec.
Ç)peifirmamentum inteUigitur.-firmamentum intelligitur Ci, sim-
yliciterfundamentum diciturVfirmamentum itmpUaltr mthltgirui »«xé.

• [y-ct rrrpti
prjU.Cap.M
•Vi-ellcTon
.I.-r "u-».caj
Hn. I.

• IME

tüj. «i. II.
•I». | xyh
■d 3 t» coi
r)»n.

• be Gea. a
cap. vtu
9

• Cip vn.

• Horait.
Utaxem.
t

• Vtn. 5.

•ÜC Gen.
Kb. II, «I

* Videtur
I u Interp.

'be Gea. ad Uff.
lib. I, cap. iy.

• HoroJ. II, III
ia llcxaat.

ret,
gu-
πU-
his
ae-
tUr
pis
IC-
'cl
)d
ra
in,
de
[ft
in
If
1-
K
L
Fl
O
'/
r
r
1
¶
1
I
t

• Dari. *Prrfl.* *,
MltcU, c»p.x»*,
•VU» llicfDtt.In

Wf» I

• IKJ.

• la
D4. μP.Π.η {
«A. . Ct. tupr»
4<. LiM. «n. »,
14 > ii el»»Ira-
πi<.

η

•(W Gru. (antra
|Uvib., lib. I.
op. vi».

' HomiL I 0
Hexam.

β

• Hnevl. U In
//tJJD. .
i

• Von. B.

•UrCien.ad btt..
U. IL cip. vtu.

nes Rabbi Moyses ponit *. – Quidam ** autem assignant rationem mysticam ex parte numeri. Quia binarius ab unitate recedit: unde opus secundae diei non approbatur.

Ad quartum dicendum quod Rabbi Moyses * per *spiritum Domini* intelligit acrem vel ventum, sicut et Plato intellexit * \ Et dicit quod dicitur *spiritus Domini*, secundum quod Scriptura consuevit ubique flatum ventorum Deo attribuere. – Sed secundum Sanctos, per *Spiritum Domini* intelligitur Spiritus Sanctus. Qui dicitur *superferri aquae* . idest materiae informi secundum Augustinum ♦ *ne facienda ’ opera sua propter indigentiae necessitatem putaretur Deus amare: indigentiae enim amor rebus quas diligit, subiicitur. Commode autem factum est, ut prius insinuaetur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur: noti enim superfertur loco, sed praeexcellente potentia*, ut Augustinus dicit I *super Gen. ad Utii.* * – Secundum Rasilium vero ", superferebatur elemento aquae; idest. *fovebat et vivificabat aquarum naturam* , *ad similitudinem gallinae cubantis, vitalem virtutem his quae foveantur iniiciens*. Habet enim aqua praecipue vitalem virtutem: quia plurima animalia generantur in aqua, et omnium animalium semina sunt humida. Vita etiam spiritualis datur per aquam baptismi: unde dicitur Ioan, ill *; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto*.

Ad quintum dicendum quod, secundum Augustinum ., per illa tria designatur triplex esse rerum: primo quidem esse rerum in Verbo, per hoc quod dixit, *fiat*; secundo, esse rerum in mente angelica, per hoc quod dixit, *facium est*; tertio, esse rerum in propria natura, per hoc quod dixit, *fecit*. Et quia in primo dic describitur formatio angelorum, non fuit necesse ut ibi adderetur, *fecit*; – Secundum alios vero, potest dici quod in hoc quod dicit, *Dixit Deus, Fiat*, importatur

imperium Dei de faciendo. Per hoc autem quod dicit, *factum est*. importatur complementum operis. Oportuit autem ut subderetur quomodo factum fuit: praecipue propter illos qui dixerunt omnia visibilia per angelos facta. Et ideo ad hoc removendum, subditur quod ipse *Deus fecit*. Unde in singulis operibus, postquam dicitur. *Et factum est*. aliquis actus Dei subditur; vel *fecit*, vel *distinxit*, vel *vocavit*, vel aliquid huiusmodi.

An sextum dicendum quod, secundum Augustinum , per *vespere et mane* intelligitur vespertina et matutina cognitio in angelis: de quibus dictum est supra . – Vel, secundum Basilium \ totum tempus consuevit denominari a principali parte, scilicet a die: secundum quod dixit Iacob *, *dies peregrinationis meae* *. nulla mentione tacta de nocte. Vespere autem et mane ponuntur ut termini diei; cuius mane est principium. sed vespere tinis. – Vel quia per vespere designatur principium noctis, per mane principium dici. Congruum autem fuit, ut ubi commemoratur prima distinctio rerum, sola principia temporum designarentur. Praemittitur autem vespere, quia, cum a luce dies incoeperit, prius occurrit terminus lucis, quod est vespere, quam terminus tenebrarum et noctis, quod est mane. Vel, secundum Chrysostomum ut designetur quod dies naturalis non terminatur in vespere, sed in mane.

Ad septimum dicendum quod dicitur *unus dies* in prima diei institutione, ad designandum quod viginti quatuor horarum spatia pertinent ad unum diem. Unde per hoc quod dicitur *unus*, praefigitur mensura diei naturalis. – Vel propter hoc, ut significaret diem consummari per reditum solis ad unum et idem punctum. – Vel quia completo septenario dierum, ruditur ad primum diem, qui est unus cum octavo. Et has tres rationes Basilius assignat *.

I b. IV. cap 1111

W

• Q»t. LTin. art.

•Gce.u.v»,Mf».

h

x

• IUmJ. v «

Gm.

η) intrilexit. – intriti.:if ACdI .

6; facienda. – faciendo I'Gt».

0 aqu.tntm naturam. – naturam aquae IMA.

x) thrac. – ctc. addunt coduc*.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Trrvtes clarus est. – In corpore respondet dupliciter. Primo, secundum Augustinum. Persona Filii exprimitur in omni opere, diversimode tumeri; scilicet ut Principium, et ut Verbum, in creatione et aliis duobus; quia illa ad informatem. haec ad formationem pertinent. – Secundum alios vero, primo creatur; deinde imperatur iam facto, per ly *dixit*.

Notu quod, cum quaestio sit de omnibus, in corpore (quod est etiam responsio ad primum) s. Thomas respondet de communibus ad creationem et alia, inquantum Deum respiciunt. In responsionibus vero argumentorum, ad alia verba descendit.

M

Turei. D. TuawAK T. II.

QUAESTIO SEPTUAGESIMAQUINTA

DE HOMINE, QUI EX SPIRITUALI ET CORPORALI SUBSTANTIA
COMPOSITUR.
ET PRIMO, QUANTUM AD ESSENTIAM ANIMAE

IN SEPTEM ARTICULOS DIVISA

Post considerationem creaturae spiritualis et corporalis, considerandum est de homine, qui ex spirituali et corporali substantia componitur. Et primo, de natura ipsius hominis; secundo, de eius productione. Naturam autem hominis considerare perlinet ad theologum ex parte animae, non autem ex parte corporis, nisi secundum habitudinem quam habet corpus ad animam. Et ideo prima consideratio circa animam versabitur. Et quia, secundum Dionysium, xi cap. *Angel. Hier.*, tria inveniuntur in substantiis spiritualibus, scilicet *essentia, virtus et operatio*; primo considerabimus ea quae pertinent ad essentiam animae; secundo, ea quae pertinent ad virtutem sive potentias eius; tertio, ea quae pertinent ad operationem eius.

Circa primum duplex occurrit consideratio: quarum prima est de ipsa anima secundum se; secunda, de unione eius ad corpus. Circa primum quaeruntur septem. Primo: utrum anima sit corpus. Secundo: utrum anima humana sit aliquid subsistens. Tertio: utrum animae brutorum sint subsistentes. Quarto: utrum anima sit homo; vel magis homo sit aliquid compositum ex anima et corpore. Quinto: utrum sit composita ex materia et forma. Sexto: utrum anima humana sit incorruptibilis. Septimo: utrum anima sit eiusdem speciei cum angelo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA SIT CORPUS

¶ Cont. Gent., cap. lxxv; II de Anima, lect. i.

Primum sic proceditur. Videtur quod anima sit corpus. Anima enim est motor corporis. Non autem est movens non motum. Tum quia videtur quod nihil possit movere nisi moveatur: quia nihil dat alteri quod non habet, sicut quod non est calidum non calefacit. Tum quia, si aliquid est movens non motum, causat motum sempiternum et eodem modo se habentem, ut probatur in VIII *Physic.* *: quod non apparet in motu animalis, qui est ab anima. Ergo anima est movens motum. Sed omne movens motum est corpus. Ergo anima est corpus.

2. Praeterea, omnis cognitio fit per aliquam similitudinem. Non potest autem esse similitudo corporis ad rem incorpoream. Si igitur anima non esset corpus, non posset cognoscere res corporeas.

3. Praeterea, moventis ad motum oportet esse aliquem contactum. Contactus autem non est nisi corporum. Cum igitur anima moveat corpus, videtur quod anima sit corpus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, VI de *Trin.* *, quod anima simplex et dicitur respectu corporis, quia mote non diffunditur per spatium loci.

Respondeo dicendum quod ad inquirendum de natura animae, oportet praesupponere quod anima dicitur esse primum principium vitae in his quae apud nos vivunt: *animata* enim viventia dicimus, res vero *inanimatas* vita carentes. Vita autem maxime manifestatur duplici opere, scilicet cognitionis et motus. Horum autem principium antiqui philosophi, imaginationem transcendere non valentes, aliquod corpus ponebant; sola corpora res esse dicentes, et quod non est corpus, nihil esse. Et secundum hoc, animam aliquod corpus esse dicebant.

Huius autem opinionis falsitas licet multipliciter ostendi possit, tamen uno utemur, quo et communius et certius patet animam corpus non esse. Manifestum est enim quod non quodeumque vitalis operationis principium est anima: sic enim oculus esset anima, cum sit quoddam principium visionis; et idem esset dicendum de aliis animae instrumentis. Sed *primum* principium vitae dicimus esse animam. Quamvis autem aliquod corpus possit esse quoddam principium vitae, sicut cor est principium vitae in animali: tamen non potest esse primum principium vitae aliquod corpus. Manifestum est enim quod esse princi-

* Op. «...»: cep.», S. Th. lect. xxm.

Cap. T

a) corporali substantia. - corporali natura ABCDEF. corporali non O, corporali ed. a. anima. - Om. endlecx et a. y) simplex. - simpliciter PB.

3) who... communius. - uno utemur modo quo convenientius B. who utemur medio quo et communius F, uno modo utemur qua Ostensa et convenienter et communius »A, uno utemur quo etiam communius (conveniens ed. a) PGrff; pro wtemur, utimur CD.

pium vitae, vcl vivons, non convenit corpori cx hoc quod est corpus: alioquin otnc corpus csset vivens, aut principium vitae. Convenit igitur alicui corpori quod sit vivens, vcl etiam principium vitae, per hoc quod est *tale* corpus. Quod autem est actu tale, habet hoc ab aliquo principio quod dicitur actus eius. Anima igitur, quae est primum principium vitae, non est corpus, sed corporis actus: sicut calor, qui est principium calefactionis, non est corpus, bed quidam corporis actus.

Ad phimum ergo dicendum quod, cum omne quod movetur ub alio moveatur, quod non potest in infinitum procedere, necesse est dicere quod non omne movens movetur. Cum enim moveri sit exire de potentia in actum, movens dat id quod habet mobili, inquantum facit ipsum esse in actu. sicut ostenditur in VIII *Physic.**, est quoddam movens penitus immobile, quod nec per se nec per accidens movetur: et tale movens potest movere motum semper uniformem. Est autem aliud movens, quod non movetur per se, sed movetur per accidens: et propter hoc non movet motum semper uniformem. Et tale movens est anima. Est autem aliud movens, quod per se

movetur, scilicet corpus. Et quia antiqui Naturales nihil esse credebant nisi corpora, posuerunt quod omne movens movetur, ct quod anima per se movetur, ct est corpus ♦

Ad secundum dicendum quod non est necessarium quod similitudo rei cognitae sil actu in natura cognoscentis: sed si aliquid sit quod prius est cognoscens in potentia ct postea in actu, oportet quod similitudo cogniti non sit actu in natura cognoscentis, sed in potentia tantum; sicut color non est actu in pupilla, sed m potentia tantum. Unde non oportet quod in natura animae sit similitudo rerum corporearum in actu; sed quod sit in potentia ad huiusmodi similitudines. Sed quia antiqui Naturales nesciebant distinguere inter actum et potentiam, ponebant animam esse corpus, ad hoc quod cognosceret corpus; et ad hoc quod cognosceretl omnia corpora, quod esset composita ex principiis omnium corporum.

Ad tertium dicendum quod est duplex contactus, *quantitatis* et *virtutis*. Primo modo, corpus non tangitur nisi a corpore. Secundo modo, corpus potest : tangi a rc incorporea quae movet corpus.

») corjftu; rt aJ ʌ-y quoJ copiuucrtrl. – Om. Pfr, « nldunt ct po«t C) pofnf. - habet FGai. corpora. Cf. qu. lxxxjv, ul 3.

Commentam Canlinalie Catatoni

In titulo, ly *corpus* sumitur ul distinguitur contra *actum*. Ita quod sive corpus significet substantiam simplicem sive compotitam. nihil refert quoad propositum ; utroque enim modo distinguitur contra actum. Et similiter sive sumntur pro toto sive pro parte, modo sumatur substantia subiecta per se trinae dimensionis, sufficit: hoc enim copons nomine intelligitur.

In corpore tria: primo, *quid nominis* animae; secundo, opinio antiquorum; tertio, responsio ad quaesitum.

ii. Quoad *primum*, anima significat *primum principium vitae in his quae apud nos vivunt*. Declaratur ex differentia usitatae locutionis inter *animata* ct *inanimata*.

Advene hic quod caute in littera dicitur quod *in his quae apud nos vivunt*: quia nomine animae non dicimus primum principium vitae absolute. sed illud potius dicimus Deum, aut quateumque aliam naturam, sed in his quae apud nos vivunt, primum vitae principium animum nominamus. – Nec pcrtranscas illam praepositionem *in* : quoniam denotat intraneitatem. Vocamus enim animam primuni vitae principium non extra rem, sed forte caelum vel solem tale principium dicimus; scJ intus in rebus viventibus existons.

III. Quoad *secundum*, opinio antiquorum: Anima est aliquod corpus. Probatur. Sola corpora sunt res: ergo corpus aliquod est principium cognitionis ct motus: ergo anima. – Probatur haec ultima sequela: quia vita his operibus manifestatur. – Antecedens vero, cx defectu intellectus.

IV. Quoad *tertium*, conclusio responsive, ct destructiva opinionis antiquorum, est habens duas partes: Anima non est corpus, sed corporis actus. – Probatur. Non corpus, sed alicuius corporis actus est primum vivcnJi prindpium: anima est primum vivendi principium: ergo animi non est corpus, sed corporis actus.

.Maior primo declaratur, quod totam vim suam ponit in ly *primum*: quia esse principium vitae convenit corpori, ut patet dc corde; non tamen esse primum vitae principium. Deinde probatur ipsa maior. Corpus est principium vitae, vel vivens, non in co quod corpus : ergo aliquod corpus est vivens, seu vitne principium, inquantum *tale*: ergo habet quod sit vivens, aut vitae principium, ub actu eius: quod

est intentum. – Antecedens probatur: quia alioquin omne corpus viveret. – Secunda quoque consequentia probatur; i quia quod est actu tale, habet hoc ab aliquo principio quod est eius actus.

Minor nutem probatur: quia animae nomine non quodcumque vitae principium, aed primum cantum intlligimus. Quod manifestatur: quia ulioquin oculus animae nomine intlligrcctur.

V. Circa illam consequentiam; *Esse principium vitae convenit corpori inquantum tale; ergo per actum eius; ergo non inquantum corpus*, dubium occurrit: quia posset quis infitari, quod esc sophisma Consequentis. Quoniam ly *tale* potest convenire corpori per aliquam corporcitatis differntinni, puta igneitatem: et consequenter diceretur quod per hanc rationem non concluditur nui quod anima non est corporeitas simpliciter; cum quo stat quod sit corpus tale, ut antiqui dicebant, ct quod omne tale corpus est principiuin vitne.

Ad hoc breviter dicitur quod, cum hic non intendatur aliud nisi concludere quod anima sit actus seu perfectio corporis non corpus ipsum; idem est indicium de corpore animato in communi, ct dc tali, puta igne. Quia si ignis est principium vitae, aut ergo primo ratione corporcitatis, idest panis materialis; aut ratione principii quo constituitur in esse tali. Non primum: quia sic. omne in quo illud materiale absque tali constitutione esset, viveret. Ergo secundum. Et hoc vocamus animam.

VI. Sed adhuc restat dubitatio. Primo, quia vi nomine corporis pars materialis rei intelligitur. non caret sitio articulus iste. Numquid *materiae* vocabulum deficiebat?

Secundo, quia adhuc non habetur intentum. Quia diccrct quispiam quod illud corpus principium vitae primum est ratione sui totius, ct non huius vcl illius partis; sicut oculus est principium vûionis non ratione huius vcl illius componentis, sed ratione totius resultantis cx tuli mixtione; ct quod omne tale est principium vitae.

VII. Ad primum horum dicitur quod aliud est circumloqui aliquid; ct aliud est vim rationis alicuius extendi ad aliquid, quia idem est indicium dc illo. In proposito, s.Thomas nomine corporis intlligit non materiam, scJ vere cor-

pus subicturn rrinoc dimcniioni, quidquid sit illud: sed ratio quae concludit de corpore, concludit eadem ratione de omni parte materiali. Usus est autem mugis corporis nomine, quia usitatissimum apud offlnes est *animatum* duo dicere, scilicet corpus vivens. Propter hoc etiam Aristoteles
• et. tib. ii, «p. |, jnc Jncocpit tractatum de Anima•.

Ad secundum vero dicitur quod, quamvis aliqua passio vel operatio possit sic pruno convenire composito, quod nulli alteri prius tanquam sublecto ; nulla tamen passio aut operatio potest convenire ei sic primo, quin conveniat prius alicui eius pani essentiali tanquam priori principio: quoniam partes essentielles compositi radices primae sunt omnium illi convenientium. Et propterca lv *primum* , in ratione assumptum, non denotat *primo*, idest *adaequate*; sed *primum*, idest *principale*. Ita quod vis rationis stat in

hoc : Prima radix vitae in corpore vivente aut est corporcitus, aut netus i» quo vivit (compositum enim esse non potest): sed corporcita* non: ergo. Et est processui resolutivus, ut etiam Aristoteles fecit •, alio tamen medio.

VIII!• Quoad argumenta, note quod primura argumen- s.Th-itct.u
tum procedit de anima secundum quod est principium motus. Et quoad primam partem, est antiquorum in I *de Anima*, text, xx *; quoad secundam vero. VIII *Physic.*, 'Cjj. text, l u i ct i. xxxv •; ct responsio eius ex i. t et Lt t •*.

Argumentum vero secundum procedit de anima sccun- s.Th. feaw,
dum quo»! est principium cognitionis. Et est antiquorum -cartel»,
ibidem, in text, xxv ct xxvi •. • se.

In responsione autem ad tertium, vide in II *Contra Geni.*, cap. Lvf, triplicem diderentiam inter tactum virtualem et l: a* n' quantirativum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANIMA HUMANA SIT ALIQUID SUBSISTENS

Df l>t., qj. uj, tn. 9. 11; /k Spirit. Creat., «rt a; Qu. de daima, <rt. 1. «4; III *de Anima*, lcc l m.

n secundum sic proceditur. Videtur quod anima humana non sit aliquid subsistens. Quod enim esi subsistens, dicitur *hoc aliquid*. Anima autem non est *hoc aliquid*, sed compositum ex anima el
Ergo anima non esi aliquid subsistens.

2. Praeterea, omne quod est subsistens, potest dici operari. Sed anima non dicilur operari: ^u'a> lll dicitur in I *de Anima* *, *dicere animam sentire aut intelligere, simile est ac si dicat eam aliquis texere vel aedificare*. Ergo anima non est aliquid subsistens.

3. Praeterea, si anima esset aliquid subsistens, esset aliqua eius operatio sine corpore. Sed nulla est eius operatio sine corpore, nec etiam intelligerc: quia non contingit intelligere sine phantasmate, phantasma autem non est sine corpore. Ergo anima humana non est aliquid subsistens.

•ap.w.
Sed contra est quod Augustinus dicit, X *de Trin.* *. *Quisquis videt mentis naturam et esse substantiam, et non esse corpoream, videt eos qui opinantur eam esse corpoream, ob hoc errare, quod adiungunt ei ea sine quibus nullam possunt cogitare naturam, scilicet corporum phantasias*. Natura ergo mentis humanae non solum est incorporea, sed etiam substantia, scilicet a aliquid subsistens.

«
Respondeo dicendum quod necesse est dicere id quod est principium intellectualis operationis, quod dicimus animam hominis, esse quoddam principium incorporeum et subsistens. .Manifestum est enim quod homo per intellectum cognoscere potest naturas ? omnium corporum. Quod autem potest cognoscere aliqua, oportet ut nihil eorum habeat in sua natura: quia illud quod inesset ei τ naturaliter, impediret cognitionem aliorum; sicut videmus quod lingua infirmi quae infecta est cholerico ct amaro humore, non potest percipere aliquid dulce, sed omnia videntur ei amara. Si

igitur principium intellectuale haberet in se naturam alicuius corporis, non posset omnia corpora cognoscere. Omne autem corpus habet aliquam naturam determinatam. Impossibile est igitur quod
4
principium intellectuale sit corpus.

Et similiter impossibile est quod intelligal per organum corporeum: quia etiam ' natura determinata illius organi corporei prohiberet cognitionem omnium corporum; sicut si aliquis determinatus color sit non solum in pupilla, sed etiam in vase vitreo, liquor infusus eiusdem coloris videtur
l 4•

Ipsum igitur intellectuale principium, quod dicitur mens vel intellectus, habet operationem per se, cui non communicat corpus. Nihil autem potest per se operari, nisi quod per se subsistit. Non enim est operari nisi entis in actu: unde eo modo aliquid operatur, quo est. Propter quod non dicimus quod *calor calefacit* sed *calidum*. *
– Relinquitur igitur animam humanam, quae dicilur intellectus vel mens, esse aliquid incorporeum et subsistens.

Ad primum ergo dicendum quod *hoc aliquid* potest accipi dupliciter: uno modo, pro quocumque subsistente ; alio modo, pro subsistente completo in natura alicuius speciei. Primo modo, excludit inhacrentiam accidentis et formae materialis: secundo modo, excludit etiam η imperfectionem
η
panis. Unde manus posset dici *hoc aliquid* primo modo, sed non secundo modo °. Sic igitur, cum
l
anima humana sil pars speciei humanae*, potest •&•«? *
dici *hoc aliquid* primo modo, quasi subsistens, sed non secundo modo: sic enim compositum ex anima ut corpore dicilur *hoc aliquid*.

Ad secundum dicendum quod verba illa Aristoteles dicit non secundum propriam sententiam, sed secundum opinionem illorum qui dicebant quod intelligere est moveri; ul palet ex iis quae
ibi * praemittit. * < **

s) substantia, scilicet. – Om. B, lubdantia idest celeri ct 4.
p) naturas. – naturam ABCDE.
j) ei. – sibi endicca et a b.
6/ etiam, – si tuet P.

<) videtur. – videretur ABCDFO, videntur eA. a.
ξ) calefacit. – calefaciat codket ct λ K
η) excludit etiam. – Om. F, excludit PE
ô; mada. – Om. ABCDFG.

pen cognoscibilis, pro quanto impediretur a discernendis aliis. Constat autem quod natura communis non impedit, sed promovet magi»: sed bene natura contracta. Non enim visus impeditur diaphancitatc, sed albcdinc aut nigredine: cum tamen dinphanum unum sit visibilium. Et propterea superius * dictum fuit quod stat angelum habere netu naturam suam cognitam, et tamen non prohiberi a cogni- tione aliorum, quia natura sua, vclut communis natura, est determinabilis per reliqua cognoscibilia ab eo. – Propter hoc etiam s. Thomas hic non superHue apposuit illum propositionem *Omne autem corytis habet aliquam natu- ram determinatam*. Haec enim propositio cum ratione non potest optari, nisi subintelligcndo quod ipse videbat, quod scilicet maiore» assumptae non habent veritatem nisi in naturis contractis ct determinatis, quales sunt cor- poreae, quae scilicet determinabiles per omne» non sunt. Hoc enim intellectu perspectu in maioribus, ratio nihil va- leret nisi subsumeretur omne corpus esse determinatae naturae.

Substantiam autem, ct ens, ct universaliter naturam in- corpoream determinabilem dicere naturam per omnes, cer- tum est ct in substantia angelica, et nostrae animae: ct ideo non obstat. Et propterea Aristoteles non conclusit in- tellectum nullius esse noturae simpliciter; sed *huius*, sci- licet *quod possibilis vocatus est* · insinuans communitatem suae naturae, ut determinetur per omnes.

Nec propterea sequitur quod substantialitas et huius- modi possint intclligi ab animii per scipsum: quia non sunt in ipsa anima actu in genere intclligibili, sed modi- ficata ad naturam animae, quae est pura potentia in tali genere. Unde cx hoc quod omne intclligibilc in ei est de- terminabile per cetera, habet quod non impedimur a co- gnitione aliorum: cx hoc vero quod omne tale est ut in potentia in ea, habet quod non possit netu intelligerc secundum sc solam.

VIII. Ad tertium · autem dicitur quod cogitativa seipsam directe non cognoscit, propter rationem assumptum. Nec ipsa est, secundum se. actu cogitabilis: alioquin posset sc cogitare absque *motu facto a sensu secundum actum* *.

IX. Sed si ita est, maior surgit difficultas: quomodo scilicet cogitativa esc nota. Secundum bone enim doctrinam, ipsa nulli exteriori sensui aut interiori subiacct; cl conse- quenter nec intellectui.

Ad hoc breviter dicitur quod, cum dici non possit quod sit reflexive super scipsam; et par sit iudicium dc propria et aliena, quia omnes sunt eiusdem naturae; et non sit rationabile aliquam naturum sensibilem esse, quae per pro- prium speciem cognosci non possit, quantum est de sc: videtur mihi quod cogitare percipiatur a cogitativa, non absolute, sed ut conjungitur intellectui ipsa cogitativa; quemadmodum visus, ut iungitur sensui communi, percipit suum videre, ct phantasia, ut iungitur cogitativac, percipit suum actum. Cogitativa autem in actu percepta quodam- modo α scipsa, tantae est spiritualitatis, et itu est suffi- cienter cogitata, ut possit propriam speciem cum intellectu agente imprimere in intellectum possibilem. Et sic est nota ei sensui et intellectui, etiam salva propositione assumpta.

X. Si autem propositio * inteUigatur de cogno&citivo ali- quorum quomodolibct, scito quod oportet aut nullum obie- ctorum habere in sua natura, ut in potentia contingit es- sentiali; aut quodliber, ut in puro actu; aut unum, scilicet scipsam determinabile per reliqua, ut in Intcfligcntiis patet. Habere autem aliquod aliud, unum nut plura, est omnino impossibile: quia *intus existens prohibet extraneum*. Quod non solum sensibili experientia patet, sed ratione convin- citur. Quia si in cognuscitivo aliqua intus est solum ali- quod determinatum obiectum; quia obiectum est determi- natum, ergo specificae aliquam illius cognoscitivi cognitio- nem, iln quod non omnem; et quia intua est in natura cognoscitivi, ergo spécifiant omnem illius cognitionem, quia ab intrinseco essentiali nulla operatio potest subterfugere. Et rursus, quin determinatum est, ergo non determinabile per alia obiecta; ct quia intus, ergo determinabile per alia, quia ipsa natura cognoscitivi per omnia est determinabilis sua obicem. Unde si geometria sola, aut eius obiectum,

esset dc essentia animae, sequeretur quod omnis cognitio animae esset geometrica, ct quod anima non esset alionun discrccliva · ct sic impediretur nb aliis cognoscendis. Et ul- terius esset anima, et non esset animo, ut patet. Et ita est in aliis cognoscitivis tnm intellectuali quam sensitiva cogni- tione. Et propterea Princeps Philosophorum super hac propositione stabilivit suem dc anima doctrinam * quam tomen Scotus. in Secundo, di*t. 111, qu. vin, ad 3, non in- tellexit. ct \itn medii Xristotclb non penetrans, ad extranea deviavit. Habet enim testimonium fundamentum hoc ex ratione et sensu; ita ut utrinque resolvatur in per se nota. Sed dc his require in III *de Anima* * diffuse.

XI. Circa eandem partem * dubium est. quomodo anima esi pertectu» corporis, et consequenter corporis natura, iuxta praecedentem articulum; et tamen nullam in sc claudit na- turam corporis, ut hic dicitur. Huc enim implicat, nisi scipsam possit a sc excludere.

Aii hoc breviter dicimus, inferius * magis rem hanc dis- cussun, quod aequivocauo lue intervenit ·ciūs quod dicitur *perfectio* seu *natura corporis*. Dupliciter enim sumi potest: vel quoad informationem ct constitutionem corporis; vel quosJ inclusionem in corpore. Pruno modo, omnis anima et forma et natur i corporis. Secundo modo, ceterae praeter intelketisam corporeae dicuntur; ipsa autem incorporea, quin elevatur supra corpus, ipsum informando.

XII. Quoad *tertium* 4, secunda pars probatur sic. Anima intellectiva igitur habet operationem per se, cui non com- municat corpus: ergo per sc subsistit. – Antecedens con- cluditur cx prima pane conclusionis*. – Consequentia pro- bitur: quia nihil per se operatur, nisi per sc subsistat. Probatur: quia nihil operatur nisi ens in actu, ct modus operandi est secundum modum essendi. Quod declaratur α signo: quia non dicimus quod *calor* calefaciat, sed *ca- lidum*.

XIII. Circa hanc panem (quia, ut patet cx titulo*, hinc ut n prima radice pendet tota scientia de immortalitate animae), scito quod Sentus, m Quarto, dist. xt.in, qu. n ♦, hanc consequentiam infitiatur, dicens: *Animam habere ope- rationem per sc* potest dupliciter intclligi; scilicet *absque corporeo organo*; et sic non valet. *J'rgo est subsistens*, ut no» accipimus subsistetis; quia stat quod communicet ut ratio qua totum compositum corporeum, puta homo, ope- ratur. Alio modo, *per se omnino*, idest quod non com- municet corpon ut organo, nec ut ei quod *ipsa* operatur: et tunc valet consequenti»; sed antecedens est falsum, quia omnis operatio animae est hominis ut *quod* operatur.

XIV. Ad hanc dubitationem non oportet respondere faciendo vim in modo loquendi; puta quia dicimus non solum quod homo intelligit per unimani, sed etiam quod anima intelligit, iuxta illud III *de Anima* ♦. *de parte ani- mae qua intelligit et sapit anima*: quoniam in tanta re, etsi modus loquendi non sit despiciendus, in fundamento tamen locari nequaquam debet. – Ad rem autem ipsum spe- ctando, notanda sunt tria: prima, distinguendi sunt modi quibus potest dici animam operari per sc; secundo, quid ex quo sequatur, dicendum est *; tertio, respondendum est obicctioni ·.

XV. Quoad primum, quatuor modis dici potest anima operari per sc, idest absque corpore. Primo, *absque corporeo obiecto*: puta si intclligerct absque phantasmate. Secundo. *absque corporeo organo*, ita quod nulla pars corporis sit qua talem exerceat operationem; ut per oppositum con- tingit in videre ct audire. Tertio, *absque corporeo corrc- ceptiro*; idest, quod sola anima recipiat illam operationem. et non compositum aliquod ex ipsa et corpore sit proxi- mum receptivum illius operis. Quarto, *absque corporeo supposito*; idest, quod anima ita soin exerceat et recipiat operationem, quod non bit ratio alicui supposito corporeo quod operetur per illam tale opus; ut si anima haberet aliquam intellectionem quilo non esset hominis, ut Aver- roës finxit *. Haec de primo.

XVI. Quoad secundum ·, omisso primo modo nunc (quo- niam inquantum tangit subsistentiam animae, sut iructuiur in tertio nrgumemo in littera; inquantum vero separabili- titicm animae, non tangitur hic, sed in sexio articulo huius

» Ant. s. - t
Calci Ccptnca
la i Sr. 4»uwl
lut. xxi, ini.

• Lee. at. Com-
mit»», num. »1.

• ViJUHwim,
C1 tu. P. ip.
S. Th. kn.

• Ct. naa». ».

• Ct. Ariuot. Se
Hb. 11.
c* p. in. o. 13. -
S. Th. kct w.

a. num. ni.

nu

Q»xun.Mts

·<Λ«β.1,α

”CLstaLw.

• (Λ nae*. »

TM.

• Num. . »»|.·
dc CtUM

*<X«e.u

”rrep.u

• Art. fraie.

· CL «=»·.”.

’ CL nem. »<y-

’ Via· u <«/.

· (X ««·

pupilla per speciem coloris; et idem apparet in aliis. Et sic manifestum est quod anima sensitiva non habet aliquam operationem propriam per seipsam, sed omnis operatio sensitivae animae est contundi. Ex quo relinquitur quod, cum animae brutorum animalium per se non operentur, non sint subsistentes: similiter enim unumquodque habet esse et operationem.

An primi st ergo DICENDUM quod homo. et>i conveniat in genere cum aliis animalibus, specie tamen differt: differentia autem speciei attenditur secundum differentiam formae. Nec oportet quod omnis differentia formae faciat generis diversitatem.

Ad secundum dicendum quod sensitivum quodammodo sc habet ad sensibilia sicut intellectivum ad intelligibilia, inquantum scilicet utrumque est in potentia ad sua obiccta. Sed quodammodo dissimiliter se habent, inquantum sensitivum pa-

titur a sensibili cum corporis immutatione: unde excellentia sensibilibum corruptita sensum. Quod in intellectu non contingit: nam intellectus intelligit ‘ maxima intelligibilium, magis potest postmodum intelligere minora. – Si vero in intelligendi) fatigetur corpus, hoc est per accidens, inquantum intellectus indiget operatione virium sensitivarum, per quas ei phantasmata praeparantur.

Ad tertium dicendum quod vis motiva est duplex. Una quae imperat c motum, scilicet appetitiva. Et huius operatio in anima sensitiva non est sine corpore; sed ira et gaudium et omnes huiusmodi passionες sunt cum aliqua corporis immutatione. Alia vis motiva est cxcquens motum, per quam membra redduntur habilia ad obediendum appetitui: cuius actus non est movere, sed moveri. Unde patet quod movere non est actus animae sensitivae sine corpore.

3) *corruptit.* – *corrupunt* AF.
) *intdiificiu.* – fo/r D, om. CEpA.

C) *ôπ/Ot.ι/.* – *importai* ACDE.
o*mo. – Om. I*. – Pro *corporir.* c&rdlt ACOEFGa,

Commentaria Cardinalis Caiutani

Trn Lt.» clarus ex praccccJentc. – In corpore tria, Primo, opinionem antiquorum in üπο extremo: quod principium tam intelligendi quam mentiendi est corporeum. • DcA»Aia, ut», hanc sequitur Alexander • in parle. – Secundo. Platonis in altero extremo: quod utrumque incorporeum. – Tento, mediam Aristotelis: quod intellectus incorporeus, sensus vero corporeus.

Ei ex hoc respondet quaesito una conclusione negativa: Animae brutorum non sunt subsistences--Probatur sic. Animuc brutorum non per se operantur: ergo non subsistunt. – Antecedens probatur: quiu omnis operatio animae sensitivae cjt coniuncti. Probatur: quia fit cum aliqua corpori» immutatione. – Consequentia probatur quia unumquodque similiter so habet ad esse et operari.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANIMA SIT HOMO

III *Sent.*, dist. v, qu. ni, ari. 3. duu xxn. qu. rt. t; II *Cont. Gen/.*, cap. i.vii, Opusc. XVI *de Cnit. Intell.*; I)e *Ent. et Est.*, cip. π; VII *Sfetaphri*^ Icet. ix.

• Coamcn.: lcUBi. ap. t: qa. r*.

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidclUt quod anima sit homo. Dicitur enim II *ad* Cor. iv*: *Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qm intus est. renovatur de die in diem.* Sed id intus in homine, est anima. Ergo anima est homo interior.

2. Praeterea , anima humana est substantia quaedam. Non autem est substantia universalis. Ergo est substantia particularis. Ergo est hypostasis vel persona. Sed non nisi humana. Ergo anima est homo: nam persona humana est homo.

Sed contra est quod Augustinus, XIX *de Civ. Dd* commendat Varronem, qui ‘ *hominem nec animam solam, nec solum corpus, sed animam simul et corpus esse arbitrabatur.*

Respond eo dicendum quod *animam esse hominem* dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod *homo* sit anima, sed *hic homo* non sit anima. sed compositum ex anima et corpore, puta Socrales? Quod ideo dico, quia quidam* posuerunt soldin formam esso de ratione speciei, materiam vero esse partem individui, cl non speciei,-Quod

quidem non potest esse verum. Nam ad naturam speciei pertinet id quod significat definitio. Definitio autem in rebus naturalibus non significat formam tantum, sed formam et materiam. Unde est materia est pars speciei in rebus naturalibus: non quidem materia signata, quae est principium individuationis; sed materia communis. Sicut enim de ratione *huius hominis* est quod sit ex hac anima et his carnibus et his i ossibus: itu de ratione *hominis* est quod sit ex anima et carnibus et ossibus. Oportet enim de substantia speciei esse quidquid est communiter de substantia omnium individuatorum sub specie contentorum.

Alio vero modo potest intelligi sic, quod etiam *haec anima* sit *hic homo*. Et hoc quidem sustineri posset, si poneretur quod animae sensitivae operatio esset cius propria sine corpore: quia omnes operationes quae attribuuntur homini, convenirent soli animae; illud autem est unaquaeque res, quod operatur operationes illius rei. Unde illud est homo, quod operatur operationes hominis. – Ostensum est autem * quod sentire non

a) *qui.* – *quin* ed. a. *quod* P.
p) Aο·ηο« – *tpccificui* Aorno B.

y) *puta Sûcratci.* – Om. Ftf.
3) /u». – Om. coJiccm et a h

ande
!uo<j
nte|,
Osu
Mo
iium
um,

du.
»pe-
ion

•>ris
«Π,
en«
>cd
lus

ra;
oi-
nt,
isi-
ris
uc

1-
3.
·
1-

1.
·
1-

1-
5.
d

>;
st
a
>.

1-

n
i-
e
a
lr
c
e
l-
n · Art pr»«

QUAESTIO LXXV, ARTICULUS V

201

est operatio animae tantum. Cum igitur sentire sit quaedam operatio hominis, licet non propria, manifestum est quod homo non est anima tantum, sed est ‘ aliquid compositum ex anima et corpore. – Plato vero, ponens sentire esse proprium animae, ponere potuit * quod homo esset

anima utens corpore.

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Philosophum in IX *Ethic*. *, illud potissime videtur esse unumquodque, quod est principale in ipso: sicut quod facit rector civitatis, dicitur civitas facere. Et hoc modo aliquando quod est prin-

cipalc in homine, dicitur homo ζ; aliquando quidem pars intellectiva, secundum rei veritatem, quae dicitur *homo interior*; aliquando vero pars sensitiva cum corpore, secundum aestimationem quorundam, qui solum circa sensibilia detinentur. Et hic dicitur *homo exterior*.

Ar> secundum dicendum quod non quaelibet substantia particularis ρ est hypostasis vel persona: sed quae habet completam naturam speciei. Unde manus vel pes non potest dici hypostasis vel persona. Et similiter nec anima, cum sit pars speciei humanae*.

») *ctt.* – **Om.** **PB.**

ζ) *homo.* – // *hnc dupliciter addit B.*

ρj *particular*^.. – *linputarij BD.*

Commentaria Cardinali* Caietani

ITVLVS in corpore declaratur diffuse, – In corpore tria facit: primo, distinguit sensum tituli; secundo, tractat primum sensum; ct lenio, tractat secundum.

II. Quoad *primum*, duo dicit. Primo, dat duplicem sensum. Primus, quod *anima* ct *homo* sumantur tantum in communi, idest non individualités Secundus, quod sumantur ct in specie ct in individuo, scilicet quod haec anima sit hic homo, ct anima humana homo. – Deinde dat causam praefatae distinctionis. Et est positio Averrois in VII *Metaphys.*, scilicet quod materia non est pars quidditath, sed individui.

111. Quoad *secundum*, impugnat Avcrrocm tali ordine. Primo, arguit una ratione: quia materia pertinet ad definitionem speciei; ergo ad naturam eius. – Secundo, distinguit ct declarat ly *materia* dupliciter, *communiter* ct *signate*; ct applicat ad propositum. – Tertio, alia ratione arguit: quia quidquid pertinet ud essentias omnium individuorum. est dc integritate speciei. Et in littera clara sunt,

Circa hanc partem multa essent dicenda: sed ne eadem repetamus, vide in quaestione vel in commentariis *de Ente ct Essentia* *.

IV· Quoad *tertium*. quatuor facit. Pnmo, affirmativam partem Platonicam proponit, scilicet: Haec anima est hic homo. – Secundo, ostendit unde haec quaestio pendet, a posteriori tamen: scilicet cx hoc quod animae opera sint eius propria: quia illud est homo, quod operatur quidquid operatur homo. Alioquin aut res sine propria operatione, aut. e contra, propria operatio sine eo cuius est, inveniretur. – Tertio, probat panem negativam, destruendo antecedens illius conditional!* assumptae dc anima sensitivo, ut patet. – Quarto, alTcrt Platonem tenere partem affirmativam, quia arguit a positione illius antecedentis.

V. Circa radicem huius decisionis dubium occurrit: quia falsum assumitur in probatione conditional!*» illius. *Si animae sensitivae operatio esset sine organo, haec anima esset hic homo*, dum probatur quia tunc anima operaretur omnes operationes hominis. Hoc cnim est falsum: quin non operaretur opera partis vegetativæ; quoniam manifeste illa sunt opera coniuncti. Dato igitur quod sentire esset sine corporeo organo, adhuc non esset haec anima hic homo.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANIMA SIT COMPOSITA EX MATERIA ET FORMA

I *Sent.*, dāt. **rm**, **qu.** **v**, **an.** ; II, ditt. **xvn**, **qu.** **i**, **art.** **s**; II *Cant. Cent.*. c-ψ. **1**; *Quodl.* III. **qu.** **viu**; IX, **qu.** **iv**, **art** **i**; *De Spirit. Creat.*, .in. **an.** **o**, ad <>; **Qu.** *dc Anima*, **ari.** **6**; **Opuu.** **XV**, *de .ingelit*, Ctp. II).

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod anima sit composita cx materia et forma. Potentia enim contra actum dividitur. Sed omnia quaecumque sunt in actu, participant primum actum, qui Deus est;

Sumuak Tusol. **D.** **Tdomak T.** **II.**

per cuius participationem omnia sunt et bona et entia ct viventia, ut patet per doctrinam Dionysii in libro *de Div. Noni*. * Ergo quaecumque sunt in potentia, participant primam potentiam. Sed prima potentia est materia prima. Cum ergo

MI

ζ

ζ»

' 1)-σv«74-

t *

anima humana sit quodammodo in potentia, quod apparet ex hoc quod homo quandoque est intelligens in potentia; videtur quod anima humana participet materiam primam tanquam partem sui.

2. Praeterea. in quocumque inveniuntur proprietates materiae, ibi invenitur materia. Sed in anima inveniuntur proprietates materiae, quae sunt subiici et transmutari : subiicitur enim scientiae et virtuti, et mutatur de ignorantia ad scientiam, et de vitio ad virtutem. Ergo in anima est materia.

3. Praeterea, illa quae non habent materiam, non habent causam sui esse, ut dicitur in VIII *Mctaphys.* * Sed anima habet causam sui esse: quia creatur a Deo. Ergo anima habet materiam.

4. Praeterea, quod non habet materiam, sed est forma tantum, est actus purus et infinitus. Hoc autem solius Dei est. Ergo anima habet materiam.

Sed contra est quod Augustinus probat, in VII *super Gen. ad lilt.* *, quod anima non est lacta ncc cx materia corporali, nec cx materia spiritali.

Respondeo dicendum quod anima non habet materiam. Et hoc potest considerari dupliciter. Primo quidem, ex ratione animae in communi. Est enim de ratione animae, quod sit forma alicuius corporis. Aut igitur est forma secundum se totam; aut secundum aliquam partem sui. Si secundum se totam, impossibile est quod pars eius sit materia, si dicatur materia aliquod ens in potentia tantum: quia forma, inquantum forma, est actus; id autem quod est in potentia tantum, non potest esse pars actus, cum potentia repugnet actui, utpote contra actum divisa. Si autem sit forma secundum aliquam partem sui, illam partem dicemus esse animam: et illam materiam cuius primo est actus, dicemus esse *primum animatum*.

Secundo, specialiter ex ratione humanae animae. inquantum est intellectiva. Manifestum est enim quod omne quod recipitur in aliquo, recipitur in eo per modum recipientis. Sic autem cognoscitur unumquodque, sicut forma eius est in cognoscente. Anima autem intellectiva cognoscit rem aliquam in sua natura absolute e, puta lapidem inquantum est lapis absolute. Est igitur forma lapidis absolute, secundum propriam rationem formalem, in anima intellectiva. Anima igitur intellectiva est forma absoluta, non autem aliquid compositum ex materia et forma. – Si enim anima intellectiva esset composita ex materia et forma, formae rerum reciperentur in ea ut individuates : et sic non cognosceret nisi singulare, sicut accidit in potentiis sensitivis, quae recipiunt formas rerum in organo corporali : materia enim est principium individuationis formarum. Relin-

quitur ergo quod anima intellectiva, et omnis intellectualis substantia cognoscens formas absolute. caret compositione formae et materiae.

Ad primum ergo dicendum quod primus actus est universale principium omnium actuum, quia est infinitum, virtualiter *in se omnia prae habens*, ut dicit Dionysius *. Unde participatur a rebus, non sicut pars, sed secundum diffusionem processionis ipsius. Potentia autem, cum sit receptiva actus, oportet quod actui proportionetur. Actus vero recepti, qui procedunt a primo actu infinito et sunt quaedam participationes eius, sunt diversi. Unde non potest esse potentia una quae recipiat omnes actus, sicut est unus actus influens omnes actus participatos: alioquin potentia ? receptiva adaequaret potentiam activam primi actus. Est autem alia potentia receptiva in anima intellectiva, a potentia receptiva materiae primae, ut patet ex diversitate receptorum: nam materia prima recipit formas individuates, intellectus autem recipit formas absolutas. Unde talis potentia in anima intellectiva existons. non ostendit quod anima sit composita ex materia et forma.

Ad secundum dicendum quod subiici et transmutari convenit materiae secundum quod est in potentia. Sicut ergo est alia potentia intellectus, et aha potentia τ materiae primae, ita est alia ratio subiiciendi et transmutandi. Secundum hoc enim intellectus subiicitur scientiae, et transmutatur de ignorantia ad scientiam, secundum quod est in potentia ad species intelligibiles.

Ad tertium dicendum quod forma est causa csendi materiae, et agens: unde agens, inquantum reducit materiam in actum formae transmutando, est ei causa essendi. Si quid autem est forma subsistens, non habet esse per aliquod formale principium, nec habet causam transmutantem de potentia in actum. Unde post verba praemissa Philosophus concludit quod in his quae sunt composita ex materia et forma, *milia est alia causa nisi movens ex potestate ad actum: quaecumque vero non habent materiam, omnia simpliciter sunt quod vere entia aliquid.*

Ad quartum dicendum quod omne participatum comparatur ad participans ut actus eius *. Quaecumque autem forma creata per se subsistens ponatur, oportet quod participet esse : quia etiam ipsa vita, vel quidquid sic diceretur, *participat ipsum : esse*, ut dicit Dionysius, v cap. *de Div. Nom.* * Esse autem participatum finitur ad capacitatem participantis. Unde solus Deus, qui est ipsum suum esse, est actus purus et infinitus. In substantiis vero intellectualibus est compositio ex actu et potentia; non quidem ex materia et forma, sed ex forma et esse participato. Unde a quibusdam * dicuntur componi ex *quo est* et *quod est*: ipsum enim esse est *quo* aliquid est.

e) absolute. – absoluta codice» et ab.
alioquin potentia. – alioquin illa potentia codice», alioquin ipsa potentia editio a.
T) potentia. – Om. codice^

8) COMM nisi, – c jmm quare nili BCDEpA. causa uisi quam pF, jujih »F, causa nisi quasi .t.
<) quod. – et B. quidam D, {iron l'Fdh om. E; Sstp iv n Arat, ζ) ipsum. – iwo ABCDEG.

• In Utere
hMr.
• Inter ξw-
bt>rr τ
nue.

!ti1. II.

;

- DM. cm. L

i

• Cilkt
Porra. Ia Uxt
tbbd.. tcç«
tcguL «ui.

Titvl ux clarus. Nomine *materiae*, en* in potentia tantum in genere substantiae, sublectum formarum et privationum. Et occasionem sumpsit a positione Avicbron *, ut patet in Qu. *de Anima*, arx. 6 .

it. In corpore duae conclusiones responsivae, altera universalis, altera specialis. Prima conclusio : Anima non est composita cx materia et forma. – Secunda Anima intellectiva non est compositu cx materia ct forma.

Prima probatur sic. Anima est forma corpori*: ergo aut secundum sc totam, aut secundum aliquid sui. Si primo modo, ergo non est composita: quia potentia tantum non potest esse actus alterius, etiam partialis, ut patet; repugnat enim potentiae esse partem netus. Si secundo, illud aliquid vocamus animam, ct reliquum *primum animatum*; et sic habetur intentum.

Secunda probatur dupliciter: ostensive, et ad impossibile. Ostensive sic. Lapis cognoscitur ab anima intellectiva absolute: ergo est in ea absolute: ergo anima intellectiva est forma absoluta. – Antecedens patet: quia intclligitur lapis, et non lapis hic. – Prima consequentia probatur: quia unumquodque eo modo quo cognoscitur, est in cognoscente, ct c converso. – Secunda vero consequentia probatur: quia unumquodque recipitur in aliquo secundum modum recipientis.

Ad impossibile vero sic. Si anima intellectiva esset composita cx materia et forma, non reciperet formas nisi ut individuales, ct consequenter non cognosceret nisi singularia. – Et probatur consequentia dupliciter. Primo, quia hoc experimur in sensibus. Secundo, ratione quia materia est principium individuationis.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ANIMA HUMANA SIT CORRUPTIBILIS

Il *Sent*», dist. xn, an. : ; IV, dī«**. t, qa. t, art. t**; Il *Coat. Gent.*, cap. **mīx** <qq.; *QueJl*, X, qu. ui, an. a; Qu. *Je Anima*, art. 14; *Couipend. Theol.*, **cip**. Lxxinr.

SEXTI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod *JwÆXvy* anima humana sit corruptibilis. Quorum enim est simile principium et si-
-^^^**milis** processus 3, videtur esse similis finis. Sed simile est principium generationis hominum et iumentorum; quia de terra facta sunt. Similis est etiam vitae processus in utrisque: quia *similiter spirant omnia, ct nihil habet homo iumento amplius*, ut dicitur *Eccle.* III *. Ergo, ut ibidem concluditur, *unus est interitus hominis et iumentorum, et aequa utriusque* # *conditio*. Sed anima brutorum animalium est corruptibilis. Ergo et anima humana est corruptibilis.

2. Praeterea, omne quod est cx nihilo, ver-
tibile est in nihilum: quia finis debet respondere principio. Sed sicut dicitur *Sap.* II ♦ *ex nihilo nati sumus*: quod verum est non solum quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam. Ergo, ut ibidem concluditur, *post hoc erimus tanquam non fuerimus*, etiam secundum animam.

3. Praeterea, nulla res est sine propria ope-
ratione. Sed propria operatio animae, quae est intelligere cum phantasmate, non potest esse sine corpore: nihil enim sine phantasmate intelligit

III. Circa hanc rationem ostensivam adverte, quod su-
mitur forma *absoluta* ut distinguitur contra contractionem ad conditiones individuates et materiales: de tali enim ab-
solutione est semper hic sermo. Et iuxta tales modos abso-
lutionis ab individunntibus, et contractionis ad illa, tenent omnes propositiones assumptae, tam dc modo cognoscendi, quam recipiendi, ut patet.

IV. In responsione ad primum, nota pulchram doctri-
nam. quod in ordine actuum, qui est ordo causae efficien-
tis, fit reductio ad unum numero, a quo omnes alii actus sunt: in ordine vero potentiae, qui est ordo causae mate-
rialis, non fit reductio totius universi nd unam numero potentiam, sed ad unum potentiam analogia, idest ad multas potentias ordinatos ad diversos actus, et convenientes inter
ve proportionem, quia - quuclibcl sc habet ad actum suum ut alia aJ suum. Ordo autem inter eas est iuxta ordinem actuum quorum sunt capaces . Et sic reductio in genere causae materialis tripliciter fieri potest. Primo, omnium eiusdem generis : et sic ad unam numero potentiam. Se-
cundo, totius universi: et sic ad unam analogia. Tertio, ipsarum potentiarum: et sic una non resolvitur in aliam, universaliter loquendo, quia nec potentia intellectus in po-
tentiam materiae, nec c converso, resolvi potest; quamvis una inter eas sit intima ordine imperfectionis, puta materia prima. – Et ratio subtilissima s. Thomae est, quia potentia etiam prima est intrinseca rei cuius est, et ideo oportet cue divertorum diversam: efficiens vero primum nihil est rerum, ct ideo stat unum omnium esse. Causa enim ma-
teriali* est intrinseca, effectiva vero extrinseca.

anima; phantasma autem non est sine corpore, ut dicitur in libro *de Anima* * Ergo anima non potest remanere, destructo corpore.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* quod animae humanae habent ex
- s t *, iccm.
bonitate divina quod sint *intellectuales*, et quod habeant *substantialem vitam inconsumptibilem*.

Respondeo dicendum quod nccesse est dicere animam humanam, quam dicimus intellectivum principium, esse incorruptibilem. Dupliciter enim aliquid corrumpitur: uno modo, per se; alio modo, per accidens. Impossibile est autem aliquid subsistens generari aut corrumpi per accidens, idest aliquo generato vel corrupto. Sic enim com-
petit alicui generari et corrumpi, sicut et esse. quod per generationem acquiritur et per corruptionem amittitur. Unde quod per sc habet esse, non potest generari vel corrumpi nisi per se: quae vero non subsistunt, ut accidentia et formae ma-
teriales. dicuntur fieri et corrumpi per generatio-
nem et corruptionem compositorum. – Ostensum est autem supra * quod animae brutorum non
- α λ », ?.
sunt per sc Y subsistentes, sed sola anima hu-
mana. Unde animae brutorum corrumpuntur, cor-

a) *processus*. – iit esse addit B.
utriusque. – utrisque PBpA.

ii per se. – Om. coJievt et a.

ruptis corporibus : anima autem humana non posset corrumpi, nisi per se corrumperetur.

Quod quidem omnino est impossibile non solum de ipsa, sed de quolibet subsistente quod est forma tantum. Manifestum est enim quod id quod secundum se convenit alicui, est inseparabile ab ipso. Esse autem per se convenit formae, quae est actus. Unde materia secundum hoc acquirit esse in actu, quod acquirit formam: secundum hoc autem accidit in ea corruptio, quod separatur forma ab ea. Impossibile est autem quod forma separetur a scipsa. Unde impossibile est quod forma subsistens desinat esse.

Dato etiam quod anima esset ex materia et forma composita, ut quidam dicunt, adhuc oporteret ponere eam incorruptibilem. Non enim invenitur corruptio nisi ubi invenitur contrarietas: generationes enim et corruptiones ex contrariis et in contraria sunt; unde corpora caelestia, quia non habent materiam contrarietati subiectam, incorruptibilia sunt. In anima autem intellectiva non potest esse aliqua contrarietas. Recipit enim secundum modum sui esse; ea vero quae in ipsa recipiuntur, sunt absque contrarictate; quia etiam rationes contrariorum in intellectu non sunt contrariae, sed est una scientia contrariorum. Impossibile est ergo quod anima intellectiva sit corruptibilis.

Potest etiam huius rei accipi signum ex hoc, quod unumquodque naturaliter suo modo esse desiderat. Desiderium autem in rebus cognoscen- tibus sequitur cognitionem. Sensus autem non cognoscit esse nisi sub hic et nunc: sed intellectus apprehendit esse absolute, et secundum omne tempus. Unde omne habens intellectum natura- liter desiderat esse semper. Naturale autem de- siderium non potest esse inane. Omnis igitur in- tellectualis substantia est incorruptibilis

An primum ergo dicendum quod Salomon in- ducit rationem illam ex persona insipientium, ut exprimitur 5qp. n*. Quod ergo dicitur quod homo et alia animalia habent simile generationis prin- cipium, verum est quantum ad corpus: similiter enim de terra facta sunt omnia animalia. Non autem quantum ad animam: nam anima bruto- rum producitur ex virtute aliqua corporea, anima vero humana a Deo. Et ad hoc significandum dicitur *Gen.* 1 *, quantum ad alia animalia, /Vo- *ducat terra animam virentem*: quantum vero ad hominem, dicitur * quod *inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*. Et ideo concluditur *Eccle.* ult. *: *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. – Simi- liter processus vitae est similis quantum ad cor- pus; ad quod pertinet quod dicitur in *Eccle.*: *Similiter spirant omnia*; et *Sap.* n -: *Fumus et flatus est in naribus nostris* etc. Sed non est si- milis processus quantum ad animam: quia homo intelligit, non autem animalia bruta. Unde falsum est quod dicitur: *Nihil habet homo iumento am- plius*. – Et ideo similis est interitus quantum ad corpus, sed non quantum ad animam.

Ad secundum dicendum quod, sicut posse creari dicitur aliquid non per potentiam passivam, sed solum per potentiam activam Creantis, qui ex ni- hilo potest aliquid : producere; ita cum dicitur aliquid vertibile in nihil, non importatur in crea- tura potentia ad non esse, sed in Creatore po- tentia ad hoc quod esse non influat. Dicitur au- tem aliquid corruptibile per hoc, quod inest ei potentia ad non esse.

Ad tertium dicendum quod intelligere cum phan- tasmate est propria operatio animae secundum quod corpori est unita. Separata autem a cor- pore habebit alium modum intelligendi, similem aliis substantiis a corpore separatis *, ut infra ** melius patebit.

8) quia. – quae AB.

<1 per. – propter DDE; cl iu tuum ABDEFGoE.

9) aliquiJ. – uihit F, om. ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore nam ponit conclusio- nem responsivam; quam probat primo, a priori sim- pliciter; secundo, dato quod esset composita ex materia et forma*; tertio, ex signo*.

a. nam. v.

11. Quoad *primum*, conclusio est: Anima humana est incorruptibilis. – Probatur sic. Nulla forma subsistens est corruptibilis per accidens, nec per se: anima intellectiva est forma subsistens: ergo nec per accidens, nec per se potest corrumpi. Ergo est incorruptibilis. – Ista ultima con- sequentia patet: quia omne quod corrumpitur, aut per se hut per accidens corrumpitur. – Minor est probata in arti- culo 2.

Maior habet duas partes. Et primo, probatur prima sic. Forma subsistens habet esse per se: ergo nec generatur nec corrumpitur per occidens. – Probatur sequela, quia unum- quodque eo modo quo habet esse, habet generari et cor- rumpi; quia generatio dat esse, et corruptio aufert.

Secundo, probatur secunda. Quia omne per se corru- ptibile habet esse separabile ab aliquo eius: sed forma subsistens tantum non est huiusmodi. ergo. – Minor pro- batur. Quia nec esse est separabile a forma, quia per se ei

convenit (quod probatur: quia materia intanturn hebet esse, inquantum habet formam; et perdit esse, inquantum non habet formam; et similiter compositum): nec forma potest a sc- ipsa separari. Altero enim horum modorum separationem fieri oportet, scilicet aut separando esse, aut formam, aut utrumque ab aliquo, in corruptione. – Maior vero manife- statur in corruptione compositi. Et facile palet: quia alio- quin esset annihilutio.

111. Contra probationem primae partis maioris Scotus, in Quarto, dist. x1 j ii, qu. 11 *, arguit sic. Cum dicis, *Anima humana habet esse per se*, aut sumis ly *per se* ut distin- guitur contra inesse accidentis: et tunc nihil valet argu- mentum, quia etiam forma ignis habet sic esse per se. Aut ut ly *per se* dicit modum essendi compositi seu suppo- siti: et sic falsum assumitur, quia illud esso incommuni- cabile est. Aut accipis ly *per se*, non solum ui distinguitur contra inesse accidentis, sed ut dicit naturalem indepen- dentium illius esse u corpore: et tunc est propositio cre- dita, et non probata sufficienter.

Contra secundam probationem ibidem arguit Scotus, negando quod omnis corruptio hat per separationem alte-

• Ci. oum. 1.

• Cjp. nr. - hh. U31C. ,

• In »o'aS. 4

• Qp. Di, 1

in-

l» ut

»mo · Vcrt.1.>|.

rin-

itcr

ion

ito-

ma

irn

ΓO- · Ver». M.

ad

fi/c · IbM. *e*·?· w. veri. 7. · Vm. 7.

et

!I-

»f-

?·.

et · Vm. 3.

>|-

o

P

r-

d

·

·

d

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

rius ab allero : quiu esse angeli, si ponatur aliquid aliud ab essentiae est destructibile per successionem oppositi, ct tamen non est separabile. Ergo.

IV. Ad argumentum contra primam dicitur breviter quod tertio modo sumitur *per se*. Et propositio illa est probata sufficienter in 2 articulo, cx operandi modo.

Ad instantiam contra secundam. patet quod instantia Scoti nulla est, quia dc annihilatione instat: nos autem dc corruptione loquimur. Immo instantia est pro nobis: scilicet quod forma subsistens aut annihilatur, aut est; ncc potest corrumpi.

V. Quoad *secundum* ♦, probatur sic. Omnis corruptio est cum contrarictatc: sed in anima intellectiva nulla est contnmctas: ergo. – Maior probatur dupliciter. Primo, quia generationes ct corruptiones sunt ex *contrariis ct in contraria*, l *Physic*. * Secundo, quin in corporibus caelestibus hoc vljcmUft_ Minor probatur sic. Recepta in anima sunt absque contrarictatc. ergo ct ipsa anima. Antecedens probatur: quia etiam rationes contrariorum in anima non sunt contrariae. Probatur: quin unn utriusque scientia csl Consequentia probatur: quia unumquodque recipit secundum modum sui esse.

VI. Circa hanc partem occurrit dubium, quia non videtur verum quod in anima nulla sit contrarieras. Primo, quia in anima recipiuntur opiniones contrariae, ut patet in II *Ptriherm*.* – Et rursus, animae immutatio dc ignorantia pravae dispositionis in scientiam, est mutatio dc contrario in contrarium.

Secundo, quia aut intendis quod anima intellectiva secundum suam substantiam caret contrario : aut etiam secundum accidentia sibi propria. Si primo modo, hoc est commune omni substantiae. Si secundo, hoc est manifeste falsum; quia dispositiones conservantes animam intellectivam, contrarias habent, ut patet; alioquin homo nunquam moreretur.

VIL Ad primum horum dicitur quod opiniones, et universaliter entia in anima, dupliciter sumi possunt, ut Averroes dicit III *de Anima*, comm. v *: scilicet ut entia quaedam sunt, scilicet ex parte subtecti; ct ut vera vel falsa sunt, idest obicctive, Primo modo in cis non est contrarictas, sed secundo. Quod cx eo patet, quod contrarictas ct enor non accidunt nisi ratione veri aut fnlsi : veritas autem et falsitas non inveniuntur in anima cx parte subiccti, sed obiccti, quoniam, ut in *Praedicamentis* * dicitur, *ab eo quod res est vel non est, oratio dicitur vera velfalsa*. Sunt igitur ea quae in anima recipiuntur, ct contraria in ordine ad obiecta, ct absque contrarictatc in ordine ad subicctum. – Et sic, cum anima mutatur de errore in scientiam, mutatur dc contrario in contrarium obicctive. non subicctive. Cuius signum evidens est, quod eadem propositio subiective est successive veru ct falsa, absque sui mutatione, ut in *Praedicamentis* · dicitur. Et hoc sufficit proposito, ubi recepta in anima ex parte animae consideramus, ct cius naturam investigamus.

Ad secundum vero dicitur quod aliud est loqui dc dispositionibus animae intellectivae absolute ; ct aliud dc dispositionibus unionis eius ad corpus nostrum. Istae habent contrarium: in illis impossibilis est contrarictas; quia aut nullae sunt, si sit per se subsistens absque corpore; nut immobiles sunt, ut corporum caelestium, si sit composita cx materia ct forma. Et dc istis loquitur s. Thomas : quoniam discutit quid animae intellectivae cx eo quod intellectiva est, conveniret. si esset composita ex materia ct forma.

VIII. Quoad *tertium* *. probat sic. Habens intellectum naturaliter desiderat esse semper: ergo intellectus est incorruptibilis. – Consequentia nota: quia desiderium naturale non potest esse frustra. – Antecedens probatur sic. Apprehensens esse absolute ct secundum omne tempus, appetit naturaliter esse semper: intellectus est huiusmodi. Probatur assumptum ; quia appetitus sequitur cognitionem proportionoliter.

IX. Circa hanc partem dubium occurrit duplex. Primo. cx Scoto, ubi supra *, volente quod cx desiderio iiniurali non possit crtifican immortalitas animae, tali rationc. Desi-

derium naturale ad semper esse, aut supponit animam posse semper esse, aut apprehensionem moventem esse rectam. Sed utrumque horum est aeque ignotum, aut magis. Ergo. – Antecedens patet. Quia desiderium naturale potest dici dupliciter. Vel dc inclinatione naturali: ct tunc coincidit cum potentia naturali. Aut dc netu elicitoc conformi naturae ct tunc oportet ostendere hunc actum esse conformem naturae, aut per potentiam naturae, et redit primum; aut per rectitudinem cognitionis repraesentantis tale appetibile, quod erat secundum.

X. Secundo dubitatur, ct difficilius, circa medium s.Tho-nuic: *quia* scilicet *intellectus apprehendit esse semper*. Videtur enim cx hoc nullo modo sequi intenta conclusio. Esse enim semper dupliciter contingit; scilicet *positive*, ut in Deo; et *negative*, ut in universalī. Aut ergo intendit positive. ct tunc aut «sc proprium, aut alienum, aut aliquod in communi. Nullo autem istorum modorum infert naturale desiderium talis apprehensi. Ex hoc namque quod apprehendimus esse proprium sempiternum speculative, nihil sequitur. Practice autem falsa est apprehensio, respectu totius compositi. Respectu nutem animae solius, hoc non experimur: nec scimus eam esse rectam, nec naturaliter incase; sed probandum hoc esset. – Ex eo vero quod apprehendimus esse alterius, puta Dei, sempiternum, non sequitur, Ergo volumus esse semper. – Ex eo quoque quod apprehendimus aliquod esse eue sempiternum, ncc etiam sequitur, Ergo volumus esse semper; nisi vllicitatc quadam, qua omne» vellemus perfectiones, etiam impossibiles, ut volare etc.

Aut intendit negative et tunc idem est cue semper et cue in universalī. Et antecedens quidem est verissimum: quia naturaliter apprehendimus esse semper. Sed tx hoc nihil aliud sequitur nisi quod naturaliter appetimus esse in universalī et in communi, et non solum hic et nunc quod gratis conceditur. Sed ex hoc non sequitur, Ergo appetimus esse semper. Immo est fallacia Amphibologie : quiu quaestio est dc naturaliter appetere esse semper ita quod ly *semper* est pars obiccti appetiti, idest quod appetatur hoc totum, *esse semper*; ista vero ratio loquitur dc c>sc semper, ut ly *semper* est conditio sine qua res appetita, scilicet esse, non repraesentatur ct appetitur. Unde esse semper, in quaestione, idem est quod esse sempiternum in ratione vero, aequivalct huic quod dico, *esse sempiterno modo oblatum*, quia universaliter. – Et rursus, quaestio «t de esse semper positive: et ratio militat de esse semper negative.

XI. Ad has obicctioncs praepostero ordine dicendum est, cum Dei adiutorio, praemittendo quod in proposito est sermo dc desiderio naturali pro actu elicitoc, quia dc sequente cognitionem; ut putet in lincra. ct diffusius in II *Contra Gent.*, cap. i.v. Ncc est sermo dc desiderio naturali *nostro*, idest totius compositi, sed animae intellectivae. Ncc est sermo dc esse nostro, sed de esse animae, non curando utrum animae ct nostri sit unum aut diversum esse. Iu quod intentio s.Thomae est, ex eo quod in natura intellectiva est naturaliter inditum ut optet esse semper, inferre a posteriori cius incorruptibilitatem. – Quod nutem talis appetitus illi insit, non cx eo quod statim oblata optatur sempiternitas, probavit (quoniam vellcitatcm tantum hoc infert; ut patet in nobis, quos cum constet mortales esse, propositam tamen immortalitatem concupiscimus): sed cx eo probavit, quod intellectus apprehendit esse scinpcr, ct intendit non de esse proprio aut alieno, sed simpliciter ct absolute dc esse. Sempiternitate autem, iudicio meo, utitur etiam in communi, sive positiva sive negativa non curando: ct hoc extendendo, sicut in rei ventate extenditur hoc signum, ad totam naturam intellectualem. – Et quoniam dc sempiternitate negative in nostra anima hoc experimur, cx illa nobis dilucidandum est intentum : hoc enim manifestato, dc reliqua erit planum.

XII. Sciendum est igitur quod, quia appetitus sequitur cognitionem, et res appetita est bonum apprehensum; cx hoc quod cognitio non se extendit ad bonum nisi in hoc ct ut nunc, necesse est quod appetitus sequens talem cognitionem non feratur nisi ad huc et hic et nunc bonum»

• D. 185-... Qa. mxn. art. ».

• Prop- >»

• a. esa. 1.

• Loco OtBU UI dt, isrw. id

200	QUAESTIO LXXV, AM ICULUS VII				
<div>Ec consequenter cx eo quod cognitio sc extendit ad bonum, non in hoc aut illo, non hic aut ibi, non nunc aut tunc, sed ad bonum absolute, abstrahendo ab omnibus temporis, loci ct individualibus conditionibus; appetitu» quoque ta- lem cognitionem sequens fertur in bonum absolute, abstra- hendo ab his. Et propter hoc voluntas est universalium, sicut ct intellectus : unde et in II <i>Rhetic</i>. * dicitur quod <i>odio habemus genus latronum</i>.</div>					
<div><i>XIII. Ex hoc</i> autem quod voluntas seu appetitus intelle- ctualis habet hoc inditum, ut feratur in bonum absolute, sequitur intentum: quia <i>cum naturaliter appetat esse, ct non secundum aliquam certam differentiam temporis, ergo sempiternum</i>.</div>					
<div>Quodautem <i>naturaliter appetat esse actu elicito</i>, probat i. Thomas hic, quia unumquodque secundum unumquem- que gradum naturaliter appetit esse: ergo intellectuale ut sic: ct consequenter actu elicito, alioquin non intcilcctuu- liter tenderet. Et in II <i>Contra Geni</i>. - arfert signum ma- nifestum ct irrefragabile: quia videmus quod animalia na- turaliter secundum modum suae cognitionis, per illam con- servant sibi cwe, ct pugnant pro illo; hoc enim non fit nisi medio actu elicito appetitus.</div>					
<div>Quod vero <i>non secundum aliquam certam differentiam temporis</i>, patet: quia oppetitur absolute, abstrahendo α temporis differentia. Abstrahi nutem a differenda temporum dico, non solum ut conditione obiccti sine qua non. sed etiam ut parte rei appetitae: quin esse absolute, non ut nunc, nec tanto tempore, appetitur.</div>					
<div><i>Consequentia</i> vero fundatur super illa maxima, ostensa in I <i>Caeli</i>, text, cxvi etc. -, quod omnis potentia naturalis est determinata ad maximum et minimum; ita quod im- possibile est quod aliquid habeat naturalem inclinationem ad agendum aut essendum vage; sed oportet quod deter-</div>					
<div>minetur vcl tantum tempus, vcl semper, vcl nunquam. Ex hoc enim aperte sequitur quod, si appetitus naturalis est ud esse, et non secundum aliquam dilforcntiam temporis, ergo ad esse semper. Quod probatur etiam ducendo nd impos- sibile. Quia si appetitus naturalis est ad esse vage, ergo potentia naturalis illius naturae est etiam ad esse vage: ergo posse esse illius naturae non est determinatum ad ma- ximum ct minimum tempus. Quod est contra doctrinam I <i>de Caelo</i> ♦; ct contra rationem. Quia omnis natura aut est corruptibilis, aut incorruptibilis: si incorruptibilis, habet virtutem determinatam ad semper esse, ut patet I <i>Caeli</i>, text, cxxv, cxxix ♦; si corruptibilis, ergo principia cius habent limitatam virtutem ad conservandum tanto tempore, ita quod non maiore, per sc loquendo. Unde ct in II <i>de Generat</i>. - aequale ponitur tempus generationis ct corru- ptionis rerum, ct periodus unicuique assignatur corruptibili.</div>					
<div>XIV. Et sic patet mira s. Thomae subtilitas in suo roc- dio quod quia non penetravit Scotus, ideo ad extranea se convenit. Unde ad obicctioncm cius ♦ iam patet quid dicendum. Quia arguendo cx desiderio naturali pro actu elicito, non oportet probare quod apprehensio huius appe- tibili?»<i>, esse semper</i>, sit recta , scJ huius appetibilis quod est <i>esse absolute</i>, sumendo quod est per sc notum. Ex hoc enim sequitur: Ergo appetitur esse semper positive, ut in quaestione ponitur, et ut pars appetibilis. – Et in hoc fuit mira profunditas, quod cx apprehendere ct appetere esse semper negative, ct ly <i>semper</i> concurrente ut conditione sine qua non, conclusum est appetere esse semper posi- tive ct ut partem seu conditionem rei appetitae, nulla fal- lacia incidente.</div>					
<div>XV. In responsione ad tertium, esset difficultas, quae in I <i>de Anima</i>, text, xn et xin ’, tractata est, dc propria ope- ratione animae.</div>					

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ANIMA ET ANGELUS SINT UNIUS SPECIEI

II *Sent.*. dut. in. qu. 1, art. 6; II *Cour.* (*Tent.*, cap. xcjr; *Qu. de Anima*, art- 7.

Sd septimum sic proceditur. Videtur quod anima et angelus sint unius speciei. Unumquodque enim ordinatur ad pro- finem per naturam suae speciei, per quam habet inclinationem ad finem. Sed idem est finis animae et angeli, scilicet beatitudo ae- terna. Ergo sunt unius speciei.

2. *Praeterea*, ultima differentia specifica est nobilissima: quia complet rationem speciei. Sed nihil est nobilius in angelo et anima quam intel- lectuale esse. Ergo conveniunt anima et angelus in ultima differentia specifica. Ergo sunt unius speciei.

3. *Praeterea*, anima ab angelo differre non videtur nisi per hoc, quod est corpori unita. Corpus autem, cum sit extra essentiam animae, non videtur ad eius speciem pertinere. Ergo ani- ma et angelus sunt unius speciei.

Sed *contra*, quorum sunt diversae operatio- nes naturales, ipsa differunt specie. Sed animae et angeli sunt diversae operationes naturales: quia, ut dicit Dionysius, vu cap. *de Div. Nom*.*. *mentes angelicae simplices et beatos intellectus habent, non de visibilibus congregantes divinam cognitionem*; cuius contrarium postmodum * de anima dicit. Anima igitur ct angelus non sunt unius speciei.

Respondeo dicendum quod Origenes posuit * omnes animas humanas et angelos esse unius speciei. Et hoc ideo, quia posuit * diversitatem gradus in huiusmodi substantiis inventam, acci- dentalem, utpote ex libero arbitrio provenientem, ut supra * dictum est.

Quod non potest esse: quia in substantiis in- corporeis non potest esse diversitas secundum numerum absque diversitate secundum speciem, et absque naturali inaequalitate. Quia si non 4 sint compositae ex materia et forma, sed sint formae subsistentes, manifestum est quod necesse erit in eis esse diversitatem in specie ?. Non enim potest intclligi quod aliqua forma separata sit nisi una unius speciei: sicut si esset albedo separata, non posset esse nisi una tantum ; haec enim albedo non diilcrt ab illa nisi per hoc, quod est huius vel illius. Diversitas autem secundum speciem semper habet diversitatem naturalem concomi- tantem : sicut in speciebus colorum unus est per- fectior altero, et similiter in aliis. Et hoc ideo» quia differentiae dividentes genus sunt contra- riae; contraria autem se habent secundum per- fectum et imperfectum, quia *principium contra- rictatis est privatio ct habitus*, ut dicitur in X *Metaphys.* ♦

3) *ii non.* – cuwf hom Pb. – *Pro tint compmitae, funt compotitae* I ABCDEF. p) in tpccir. – tpeciti codkvt.

QUAESTIO SEPTUAGESIMASEXTA

DE UNIONE ANIMAE AD CORPUS

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de unione animae ad corpus *. Et circa hoc quaeruntur octo. Primo: utrum intellectivum principium uniatur corpori ut forma. Secundo: utrum intellectivum principium numero multiplicetur secundum multiplicationem corporum; vel sit unus intellectus omnium hominum. Tertio: utrum in corpore cuius forma est prin-

cipium intellectivum, sit aliqua alia anima. Quarto: utrum sit in eo aliqua alia forma substantialis. Quinto: quale debeat esse corpus cuius intellectivum principium est forma. Sexto: utrum tali corpori uniatur mediante aliquo alio corpore. Septimo: utrum mediante aliquo accidente. Octavo: utrum anima sit tota in qualibet parte corporis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTIVUM PRINCIPIUM UNIATUR CORPORI UT FORMA

Il G>rL Grnf., cap. tvi, tnt, UX. Lxnil »qq.; De Spirit. Cn.it., art. i; Qu. de Anima, an. t, 3; De Cult, fnttil.; Il de Anima, lect. ir; fit. kct. vn.

PRIMIM stc PROCEDITiR: Videtur quod intellectivum principium non uniatur corpori ut forma. Dicit enim Philosophus. in III de Anima *, quod intellectus est *separatus*, et quod nullius corporis est actus. Non ergo unitur corpori ut forma.

2. Praeterea, omnis forma determinatur secundum naturam materiae cuius est forma: alioquin non requireretur proportio inter materiam et formam. Si ergo intellectus uniretur corpori ut forma, cum omne corpus habeat determinatam naturam, sequeretur quod intellectus haberet determinatam naturam. Et sic non esset omnium cognoscitivus, ut ex superioribus * patet: quod est contra rationem intellectus. Non ergo intellectus unitur corpori ut forma.

3. Praeterea, quaecumque potentia receptiva est actus alicuius corporis, recipit formam materialiter et individualiter: quia receptum est in recipiente secundum modum recipientis. Sed forma rei intellectae non recipitur in intellectu materialiter et individualiter, sed magis immaterialiter et universaliter: alioquin intellectus non esset cognoscitivus immaterialium et universalium, sed singularium tantum, sicut et sensus. Intellectus ergo non unitur corpori ut forma.

4. Praeterea, eiusdem est potentia et actio: idem enim est quod potest agere et quod agit. Sed actio intellectualis non est alicuius corporis, ut ex superioribus * patet. Ergo nec potentia intellectiva est alicuius corporis potentia. Sed virtus sive potentia non potest esse abstractior vel simplicior quam essentia a qua virtus vel potentia derivatur. Ergo nec substantia intellectus est corporis forma.

5. Praeterea, id quod per se habet esse, non unitur corpori ut forma: quia forma est quo aliquid est; ut sic ipsum esse formae non est ipsius formae secundum se. Sed intellectivum principium habet secundum se esse, et est subsistens. ut supra dictum est. Non ergo unitur corpori

6. Praeterea, id quod inest alicui rei secundum se, semper inest ei. Sed formae secundum se inest uniri materiae: non enim per accidens aliquid, sed per essentiam suam est actus materiae; alioquin ex materia et forma non fieret unum substantialiter, sed accidentaliter. Forma ergo non potest esse sine propria materia, Sed intellectivum principium, cum sit incorruptibile, ut supra ostensum est. remanet corpori non unitum, corpore corrupto. Ergo intellectivum principium non unitur corpori ut forma.

Sed contra, secundum Philosophum, in VIII Metaphys. *, differentia sumitur a forma rei. Sed differentia constitutiva hominis est *rationale*; quod dicitur de homine ratione intellectivi principii. Intellectivum ergo principium est forma hominis.

Respondeo dicendum quod necesse est dicere quod intellectus, qui est intellectualis operationis principium, sit humani corporis forma*. Illud enim quo primo aliquid operatur, est forma eius cui operatio attribuitur: sicut quo primo sanatur corpus, est sanitas, et quo primo scit anima, est scientia; unde sanitas est tonna corporis, et scientia animae. Et huius ratio est, quia nihil agit nisi secundum quod est actu: unde quo aliquid est actu, eo agit. Manifestum est autem quod primum quo corpus vivit, est anima. Et cum vita manifestetur secundum diversas operationes in

a) agere. - (acere ABDE.

diversis gradibus viventium, id quo primo operamur unumquodque horum operum vitae, est anima: anima enim est primum quo ? nutrimur, et sentimus, et movemur secundum locum; et similiter quo primo intelligimus. Hoc ergo principium in quo primo intelligimus, sive dicatur intellectus sive anima intellectiva, est forma corporis. - Et haec est demonstratio Aristotelis in II *de Anima* *.

Si quis autem vellet dicere animam intellectivam non esse corporis formam, oportet quod inveniat modum quo ista actio quae est intelligere, sit huius hominis actio: experitur enim unusquisque seipsum esse qui intelligit. Attribuitur autem aliqua actio alicui tripliciter, ut patet per Philosophum, V *Physic.* *: dicitur enim movere aliquid aut agere vel secundum se totum, sicut medicus sanat; aut secundum partem, sicut homo videt per oculum; aut per accidens, sicut dicitur quod album aedificat, quia accidit aedificatori esse album. Cum igitur dicimus Socratem aut Platonem intelligere, manifestum est quod non attribuitur ei per accidens; attribuitur enim ei in quantum est homo, quod essentialiter praedicatur de ipso. Aut ergo oportet dicere quod Socrates intelligit secundum se totum, sicut Plato posuit, dicens* hominem esse animam intellectivam: aut oportet dicere quod intellectus sit aliqua pars Socratis. Et primum quidem stare non potest, ut supra * ostensum est. propter hoc quod ipse idem homo est qui percipit se et 4 intelligere et sentire: sentire autem non est sine corpore: unde oportet corpus aliquam esse hominis partem. Relinquitur ergo quod intellectus quo Socrates intelligit, est aliqua pars Socratis; ita quod intellectus aliquo modo corpori Socratis uniatur.

Hanc autem unionem Commentator, in III *de*
 *> dicit esse per speciem intelligibilem.

Quae quidem habet duplex subiectum : unum scilicet intellectum possibilem : et aliud ipsa phantasmata quae sunt in organis corporeis. Et sic per speciem intelligibilem continuatur intellectus possibilis corpori huius vel illius hominis. – Sed ista continuatio vel unio non sufficit ad hoc quod actio intellectus sit actio Socratis. Et hoc patet per similitudinem in sensu, ex quo Aristoteles procedit ad considerandum ea quae sunt intellectus. Sic enim se habent phantasmata ad intellectum, ut dicitur in III *de Anima* * sicut colores a visu. Sicut ergo species colorum sunt in visu, ita species phantasmatum sunt in intellectu possibili. Palet autem quod ex hoc quod colores sunt in pariete, quorum similitudines sunt in visu, actio visus non attribuitur parieti: non enim dicimus quod paries videat, sed magis quod videatur. Ex hoc ergo quod species phantasmatum sunt in intellectu possibili, non sequitur quod

Socrates, in quo sunt phantasmata, intelligat; sed quod ipse, vel cius phantasmata inteliigantur.

Quidam autem * dicere voluerunt quod intellectus unitur corpori ut motor; et sic ex intellectu et corpore ht unum, ut actio intellectus toti attribui possit. – Sed hoc est multipliciter vanum. Primo quidem, quia intellectus non movet corpus nisi per appetitum, cuius motus 4 praesupponit operationem intellectus. Non ergo quia movetur Socrates ab intellectu, ideo intelligit: sed potius e converso, quia intelligit, ideo ab intellectu movetur Socrates. – Secundo quia, cum Socrates sit quoddam individuum in natura cuius essentia est una, composita ex materia et forma; si intellectus non sit forma eius, sequitur quod sit praeter essentiam eius; et sic intellectus comparabitur ad totum Socratem sicut motor ad motum. Intelligere autem est actio quiescens in agente, non autem transiens in alterum, sicut calefactio 1. Non ergo intelligere potest attribui Socrati propter hoc, quod est motus ab intellectu. – Tertio, quia actio motoris nunquam attribuitur moto nisi sicut instrumento, sicut actio carpentarii serrae. Si igitur intelligere attribuitur Socrati quia est actio motoris eius, sequitur quod attribuat ei sicut instrumento. Quod est contra Philosophum, qtti vult * quod intelligere non sit per instrumentum corporeum. – Quarto quia, licet actio partis attribuat loti, ut actio oculi homini; nunquam tamen attribuitur alii parti, nisi forte per accidens: non enim dicimus quod manus videat, propter hoc quod oculus videt. Si ergo ex intellectu et Socrate dicto modo* fit unum, actio intellectus non potest attribui Socrati. Si vero Socrates est totum quod componitur ex unione intellectus ad reliqua quae sunt Socratis, et tamen intellectus non unitur aliis quae sunt Socratis nisi sicut motor; sequitur quod Socrates non sit unum simpliciter, et per consequens nec ens simpliciter; sic enim aliquid est ens, quomodo et unum.

Relinquitur ergo solus modus quem Aristoteles ponit, quod hic homo intelligit, quia principium intellectivum est forma ipsius. Sic ergo ex ipsa operatione intellectus apparet quod intellectivum principium unitur corpori ut forma.

Potest etiam idem manifestari ex ratione speciei humanae. Natura enim uniuscuiusque rei ex eius operatione ostenditur. Propria autem operatio hominis, inquantum est homo, est intelligere: per hanc enim omnia animalia⁴ transcendit. Unde et Aristoteles, in libro *Æthic.* *, in hac operatione, sicut in propria hominis, ultimam felicitatem constituit. Oportet ergo quod homo secundum illud speciem sortiatur, quod est huius operationis principium. Sortitur autem unumquodque speciem per propriam formam. Relinquitur ergo quod intellectivum principium sit propria hominis forma.

p) tU primum qua. - cit fūo primo BD, exi jui> pfiitutm coteri
ce ab.

γ) *principium*. – *primum* ACI'.

5) *ct.* - Om. î'Baà.

<) **mofHf.** – *motu E, motio ceteri et ab.*

SVXWAK Titcor. f). Tuomak T. II.

● *Socrates.* - Om. ABCDE. - .VcumJu <mu. F.

η) calefactio. - calefacere cōtcei ct j fr. - Pro potestt poterit OC DEFG. potuit cJJ. ab.

1) *dicto modo.* - Om. P,i5.

t) *animalia*. -*alia* PDFGj, *alia animalia* «dittoes* aliquae, om.eJ. F.

Sed considerandum est quod, quanto forma est nobilior, tanto magis dominatur materiae corporali, et minus ei immergitur, et magis sua operatione vel virtute excedit eam ». Unde videmus quod forma mixti corporis habet aliquam operationem quae non causatur ex qualitatibus elementaribus. Et quanto magis proceditur in nobilitate formarum, tanto magis invenitur virtus formae materiam dementarem excedere: sicut anima vegetabilis plus quam forma metalli, et anima sensibilis plus quam anima vegetabilis. Anima autem humana est ultima in nobilitate formarum. Unde intantum sua virtute excedit materiam corporalem, quod habet aliquam operationem et virtutem in qua nullo modo communicat materia corporalis. Et haec virtus dicitur intellectus.

Est autem attendendum quod, si quis poneret animam componi ex materia et forma, nullo modo posset dicere animam esse formam corporis. Cum enim forma sit actus, materia vero sit ens in potentia tantum; nullo modo id quod est ex materia et forma compositum, potest esse alterius forma secundum se totum. Si autem secundum aliquid sui sit forma, id quod est forma dicimus animam, et id cuius est forma dicimus *primum animatum*, ut supra * dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus dicit in II *Physic*, ♦ ultima formarum naturalium, ad quam terminatur consideratio philosophi * naturalis, scilicet anima humana, est quidem separata, sed tamen in materia; quod ex hoc probat, quia *homo ex materia generat hominem, et sol*. Separata quidem est secundum virtutem intellectivam, quia virtus intellectiva non est virtus alicuius organi corporalis, sicut virtus visiva est actus oculi: intelligere enim est

actus qui non potest exerceri per organum corporale. sicut exercetur visio. Sed in materia est, inquantum ipsa anima cuius est haec virtus, est corporis forma, et terminus generationis humanae. Sic ergo Philosophus dicit in III *de Anima* quod intellectus est *separatus*. quia non est virtus alicuius organi corporalis.

Et per hoc patet responsio ad secundum et tertium. Sufficit enim ad hoc quod homo possit intelligere omnia per intellectum, et ad hoc quod intellectus intelligat immaterialia * et universalia, quod virtus intellectiva non est corporis actus.

An quantum dicendum quod humana anima non est forma in materia corporali immersa, vel ab ea totaliter comprehensa, propter suam perfectionem. Et ideo nihil prohibet aliquam eius virtutem non esse corporis actum; quamvis anima secundum suam essentiam sit corporis forma.

Ad quintum dicendum quod anima illud esse in quo ipsa ☿ subsistit, communicat materiae corporali, ex qua et anima intellectiva fit unum, ita quod illud esse quod est totius compositi, est etiam ipsius animae. Quod non accidit in aliis formis, quae non sunt subsistentes. Et propter hoc anima humana remanet in suo esse, destructo corpore: non autem aliae formae.

Ad sextum dicendum quod secundum se convenit animae corpori uniri, sicut secundum se convenit corpori levi esse sursum. Et sicut corpus 0 leve manet quidem leve cum a loco proprio fuerit separatum, cum aptitudine tamen et inclinatione ad proprium locum; ita anima humana manet in suo esse cum fuerit a corpore separata, habens aptitudinem et inclinationem naturalem ad corporis unionem.

μ) μ α -, α > . - eam tua virtute excedit codice».
λ) aliqi^tm. - aliam Pjξ.
μ) philosophi. - philosophiae codices et ab.

v) immaterialia. - omnia immaterialia Vab.
ç) ipsa. - Om. PFah
o) corpus. - Om. ABCDE. - Alterum lere om. codket et ab.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo, ly *forma*. Ad rationem formae substantialis, ut dicitur in II *Contra Gent.*, cap. t.xvut, duo requiruntur: primo, quod forma sit principium formale illius cuius est forma, formule dico essendi substantiam; secundo, quod forma et materia convenient in uno numero esse, quo compositum ex cis est. Sed nota quod, apud non admit- tentes materiae et formae esse unum solum esse, admit- titur tamen quod utrumque esse * in uno compositi esse convenit. Averroës tamen, contra quem disputamus, illas duas condiciones admittit*: quia reveni ita est simpliciter. In corpore tria principaliter facit primo, respondet quae- sito affirmative, probando eam dupliciter; secundo, respon- det cuidam tacitae, obicctioni, ibi: *Considerandum est***, tertio, respondet cuidam alteri quaestioni, ibi: *Est autem attendendum **.

II. Quoad *primum*, conclusio est: Ncccsse est intelle- ctivum principium esse hominis formam substantialem. – Sed quoad primam probationem, tali ordine procedit: pri- mo. ponit rationem; secundo, tradat modos quibus aliqua operatio potest alicui attribui, ut ostendat et convincat ad assentiendum praemissae rationi Aristotelis ♦; tertio, affert opinionem Avcrrois. et improbat *; quarto, affert quorun- dam aliorum opinionem, et improbat quadrupliciter *; et sic concludit intentum propositum ex ratione primo in-

ducta. Et postmodum aggreditur secundum rationem prin- cipalem *. Ratio ergo prima est ista. Quo primo operamur quo- cumque vitali opere, est forma eius cui operatio attribui- tur: sed intellectiva anima est quo primo Socrates intcl- lit: ergo est forma Socratis. – Maior probatur inductive in sanitate et scientia. Minorem experimur. Igitur. – Et quo- niam hacc ratio sumpta est ex Aristotele, in II *de Anima*, text, xxiv, formalitcr, et ibi diffuse dc hoc scripsimus, exa- men huius rationis quaeratur ibi. IΠ. Quoad secundam partem . . ponit ex V *Physic.*, in principio, tres modos clare: *secundum totum*, vel *partem*, vel *per accidens*. Non secundum accidens: quia intclligit inquantum homo, quod est praedicatum essenziale. – Non secundum se totum: quia corpus est pars Socratis. Pro- batur: quia Socrates experitur se sentire corpore; ergo corpus est eius pars. – Ergo secundum partem. Est igitur intellectus pars, seu aliquid Socratis. IV. Et sic oportet videre quomodo possit salvari quod intellectus sit aliquid Socratis. Et venit ud tertium ., sci- licet positionem Avcrrois, in III *de Anima*, comment, v. Ubi nota quod acquivocc utitur ly *subtecti* nomine. Quo- niam phantasma dicit subtectum speciei intelligibilis, idest *obicctum*, quod vocatur subiectum, quia est subiectum ve-

• esse omittunt cdJ. ijob,

• Vide II *de Anima* /- nru. com meat, xuj; HI, com- incut. v.

• CL num. un.

• Ci. aura. xm.

• Cl. num. »cq.

• Ci. nam. «v.

• CF. tuixn. t ».

• Cf. αση
.. Cf. lb
nos. MU.

• ci soa

er. BUB. R.

»r-
et,
İSt
a-
tei
r-

et
s-
•c
1-
LS

QUAESTIO LXXVI, ARTICULUS I

2 | t

ritntix eorum: quoniam in ordine ad phantasmata ut ad oblecta, sumitur adacquatio xpccicrum. Intellectus vero vocatur xiibicctum *inhaesionis* ; quod usu frequenti dicimus subtectum.

Reprobatio huius consistit in hoc, quod ista coniunctio largitur Socrati ut inteiligatur, non ut intlligat. Et formatur ratio sic. Unio speciei visibilis ad obicctum non sufficit ad hoc quod obicctum videat, sed ut videatur: ergo nec unio speciei intelligibili* nd phantasmata dat phnntasianti ut intlligat. sed ut inteiligatur. Tenet sequela cx doctrina Aristotelis 111 *de Anima*, text, xxx: *intellectivae animae phantasmata* etc.

V. Sed occurrit hic dubium: quoniam, ut sui sequaces dicunt, Averroës non ponit quod cx tali unione praecise Socrates habet quod intlligat. Sed unio ista consistit, primo. *quoad esse*. Primo, quia intellectus habet case essentialiter coaptatum humano corpori sic, quod coexigit eue corporis humani. Secundo, quiu esse eius est indivisum loco ct subiccto a corpore humano. – Deinde *quoad operari*. Quia in sua essentiali operatione, quae est intlligcrc, dependet o corporea phantasia eius tripliciter: primo, tanquam a motivo proprio; secundo, tanquam a termino proprio; tertio, tanquam a necessario coopérante, quia oponct phantasiam esse semper in actu secundo, quando intellectus est in actu secundo. – Demum *quoad operari operatione secundaria*, scilicet movere: quia scilicet se habet nd corpus humanum ut ad proprium mobile essentialiter sibi respondens, ut Intelligcntia ad orbem. – Et sic cx omnibus his concedunt quod anima intellectiva est forma Socratis per informationem *assistentiac*, non incxistcmiac. Et sic dicunt quod Socrates intlligit, quemadmodum caelum movet sc.

VI. Sed dc unione quoad movere, erit nunc nunc sermo n ** Thoma-; et similiter de tali composito -. Nunc autem scito quod unio quoad operari primo et essentiali operari, nihil facit; quoniam illa triplex habitudo non dat Socrati niei quod videatur; et addit hoc, quod actu phantasictur. Quod constat non eue intelligere: quia st paries esset animatus, ct aliqua vitali operatione citra visionem, uteretur colore cum videretur, nihil minus non propter hoc rideret.

Unio vero secundum illum coexigcntiam et coaptationem in esse, nihil dat nisi ordinem essentialem ct dependentiam, qualis est inter magi* ct minus perfectum : non quod esse unius sit, in aliquo genere causae intrinsecae, causa esse alterius.

Indivisio quoque secundum locum ct subiectum, cum non sit nisi negativa, nec fundetur super aliquo communi esse utriusque, ut contingit in indivisione animae sensitivae cum animato; nihil dat nisi quod nulla distantia ritualis impedire possit unionem intellectus cum phantasia.

Unde cx his amnibus potest argui sic. Ex omnibus istis simul non habetur nisi quod Socrates est proprius minister intellectus, ct in quo est obicctum intellectus: ergo cx his Socrates non intlligit. Omnia enim haec nihil faciunt ad hoc quod illa operatio sit in Socrate ut in habente ipsam: quod tamen oportet ponere, quia est intelligcns; sicut album oportet habere in se albedinem.

VII, Quarto * igitur ponit positionem Platonis, ct quorundam etiam Averroistarum, qui volunt salvare, dicendo quod cx intellectu et homine lit unum sicut ex motore ct moto, quemadmodum cx Intelligcntia ct orbe; ita quod Socrates intlligit, sicut ct caelum movet sc.

Sed hanc responsionem s. Thomas quadrupheiter evacuat. Et primae tres sc tenent cx parte ipsius movere et moveri, seu actualis operationis; ita quod intendunt quod penes unionem secundum actualem motionem non potest salvari quod Socrates intlligat. Primo, cx ordinc inter movere ct intlligcrc, sic. Intelligere est prius quam movere: ergo per unionem in motu Socrates non intlligit. Consequentia nota. Antecedens patet: quiu motus animae fit appetitu, qui est posterior cognitione. – Secundo, cx diifercntiu operum penes immanere et transire. Quia intclligere est operatio immanens, motus transiens: ergo cx motu non attribuitur intelligere. – Tertio, cx differenii a penes communicari instrumento. Quia operatio moturis non

communicatur moto nisi ut instrumento: sed intelligere non est sic communicobilc: ergo.

Ultima ratio se tenet ex parte ipsorum unitorum, scilicet motoris ct moti. Quia diceret adversarius quod non ex unione penes motum habet Socrates quod intelligot; sed cx unione quae fundat quod hoc est intrinsecus motor ct illud motum, ex illa, inquam, habet Socrates quod intelligat. Sed illam unionem describimus ct declaramus, tanquam ub effectu, per movere ct moveri. – Et propterca additur ista quarta ratio, evacuans hanc responsionem sic. Aut hoc quod dico *Socrates*, significat tantum partem corpoream compositi cx motore ct mobili; uut totum compositum. Si panem tantum, ergo sibi non potest attribui intlligcrc. Probatur sequela: quia operatio partis non attribuitur alteri pani, nisi forte per accidens (ct dixit *forte*, quia etiam per accidens non est in usu). Si totum, ergo Socrates non <<t unum simpliciter: ergo nec ens simpliciter. Patet prima sequela: quia cx motore ct mobili non iit unum simpliciter. Secunda patet: quia unumquodque eo modo est em, quo unum.

VIII. Nota hic quod sectatores Averroi», nescientes, neque propriam vocem intelligentes, dicunt quod Socrates signifiait totum compositum; ct dicunt quod at unum simpliciter, quia at unum substantialiter, non per informationem, sed per airistcntiam formae.

Sed quod hi propriam nesciant vocem, cx ratione ct Aristotele convincitur. Ex ratione. Quia unum idem esc quod *indivisum* (X *Mctaphys.*, text, ix *), si sunt unum substantialiter, ergo sunt indivisa substantialiter. Ergo, quamvis vere anima et corpus sint duae res, sunt indivisae substantialiter. Ergo secundum aliquod esse substantiale, sicut indivisa secundum quantitatem, ce qualitatem, ct *ubi* etc., semper sunt secundum aliquod eue illius generis non distincta. Anima autem et corpus, apud cum ♦, praeveniendoomnem operationem, in nullo esse indivisa sunt. Ergo.

Praeterea, II *de Anima*, texti, vtt *, Aristoteles ait: Aon *oportet quaerere quomodo cx anima et corpore fiat unum* etc. Unde habetur quod, si subtrahatur quod in essendo hoc sit actus illius, ct illud sit potentia illius, non habetur quomodo sil unum. Sed apud cum -. neque hoc est illius netus, etc. Ergo. – Neque potat subterfugi ad actum per assistendam. Quia responsio Aristotelis consistit: Quia *actus est quod proprie est*, ct potentia non est nisi per actum, procul dubio formaliter. ideo unum sum; nec oportet aliud quaerere glutinum. Quod dc anima Averroës negat: quia corpus Socratis non est potentia quae non sit nisi per actum, quia non est anima intellectiva formaliter, nec in esse substantiali nec in esse accidentali.

IX. Ad id quod dc caelo dicunt ♦, dicenda sunt tria. Primo quod, si caelum movet se. est vere animatum. – Secundo quod, quin mutus est operario transiens, et aerio principalis attribuitur instrumento; ideo magis potest dici dc motu quam intlligcrc. – Tertio, quod hoc est obscurum: quoniam hoc nescimus, an caelum sc moveat. Sed tamen experimur nos intlligcrc. Unde velle clara ct certa per dubia ct obscura notificare, est ineruditi ct egentis disciplina; cum magis caelum per nostra norificari debeat.

X. Secunda ratio principalis ‘ est cx ratione speciei, sic. Intelligere est propria operatio hominis ut sic ergo bomo constituitur in cs\$c specifico per principium sunc operationis quae est intlligcrc: ergo illud principium est propria forma dans esse homini. – Secunda consequentia nota: quia unumquodque constituitur in specie per propriam formam; diifrcntia enim est intrinseca. – Prima vero consequentia probatur: quin natura cuiusque rei cx propria operatione ostenditur. – Antecedens vero probatur, quia per intlligcrc homo transcendit cetera animalia: ct auctoritate Aristotelis, qui. in X *Ethic.*, in hac operatione propriam hominis felicitatem ponit.

XI. AJ hanc rationem dicunt quod homo dupliciter sumitur: uno modo, in esse completo; alio modu, incomplete. Primo modo, non est per sc in genere aut specie, ct dicit compositum ex anima intellectiva et corpore. Secundo modo, sic; ct reponitur in specie per animam cognitativam, ut dicit Avenues .

0:4. Lh.IX.ar.
m. n.L-CLliV.

s. T>. I-
ixx. vin-

uro.

• et A*
rr. k>e.

ct o. w. ta>t.

• Cf. «q d. a.

montai. ix.
Cvlti

• (X DU2L. X-

•üewn.u.

• Ci. DUO. pocc.

* Cf. dura. U.

Sed secundum hoc sequitur primo, quod nulle species est in mundo quae sit animal rationale: quod est contra communem animi conceptionem non solum philosophorum, sed omnium qui scripserunt. Patet sequela: quia rationale non constituit hominem intrinsece. – Rursus sequitur quod omnes species animalis sint animalia bruta essentialiter. Et consequenter quod ipse Averroës et sui seijunces sunt essentialiter animalia bruta. Et propterea non est mirum si nihil intellexerunt de scipsis.

XII. Contra eandem rationem Scotus. in Quarto, dist. xi.m, qu. n, instat, dicens quod ista ratio deficit apud nos: quia intelligere non est ab anima, apud nos. sed intellectus concurret mere passive, et obiectum active. Et sic ex ista ratione non habetur intentum: quia illa maxima, *Propria operatio est a propria forma*, non iuvat ad propositum.

Ad hoc breviter dicitur, primo, quod falsum est quod infra SomaSt. tc>cc>us concurret pure passive ad intelligere. – Secundo dicitur quod intelligere, cum sit operatio vitalis, manifeste est animae eo modo quo operatio est formae elicentis ipsam. Utrum autem active vel aliter, impertinens est. Ideo sut est. – Tertio dicitur quod aliud est loqui de anima, quae est primum principium intelligendi; et aliud est loqui de aliqua eius potentia. Constat enim quod ab anima est intelligere; sed utrum mediante intellectu possibili active, hoc est impertinens; stat enim quod mediante forte alia virtute agat illam. Unde ratio stat solida, fundata super hoc, quod intelligere est propria operatio animae eo modo quo operatio dicitur esse formae: quoniam *semper aestima*[^], iur. ul dicitur in III *Physic.*, texe, xvn *, *species aliqua operari*.

XIII. *Quoad secundam partem corporis articuli* ., quia posset quispiam obiicere: Quomodo est possibile quod intelligere et intellectus nullius corporis dicatur actus ut philosophis, et tamen sit forma corporis dans illi esse, ut conclusisti? idcirco huic objectioni satisfacit, graduando formas penes elevationem supra materiam, intentum quod ascendatur usque ad formam ita excedentem materiam, quod habent aliquam virtutem et operationem in qua non communiait sibi omnino materia. Et talis est anima intellectiva, quia est suprema omnium. Et declarat graduationem formarum in forma elementi, mixti, vegetabili, sensibili et intellectiva.

XIV. Circa hanc partem occurrit dubium, quia Scotus, in *Quodlibetis*, qu. ix, adducit haec s. Thomae verba, et contra ea dupliciter arguit. Primo, sic. Homo est homo per animam non nisi ut informat materiam: ergo non intelligit per eam nisi ut informat materiam: ergo non intelligit per eam ut supergreditur, idest non informat materiam, ut dicis. Antecedens patet ex VII *Metaphys.* ¶ quin compositum non est tale nisi per formam unitam. – Secundo, sic. Anima humana secundum supremum gradum suae essentialis perfectionis informat materiam, et secundum eundem est principium intelligendi: ergo est principium intelligendi ut informat materiam, et non ut excedit materiam. Antecedens patet: alioquin homo non esset supremum ens corporeum, nec proximum angelo in ordine specierum.

XV. Ad evidentiam huius difficultatis, primo declarandum est quid sit animam supergredi facultatem materiae: deinde respondendum obiectis *. Formam excedere facultatem materiae, *quoad ipsam facultatem seu potentiam materiae*, est non esse in potentia materiae; ita quod non est de numero seu genere earum ad quas illius potentia se extendit, sed supra eas. *Quoad fieri*, est non per transmutationem materiae educi, sed de foris advenire. *Quoad esse*, est esse subsistentem, seu independentem secundum esse a materia, ita quod sic informet quod non pendet. *Quoad posse*, est habere virtutem non receptam in corpore, sed in ipsa anima stantem. *Quoad operari*, est operari absque communicante coquo cum subiecto. Unde animam intellectivam excedere facultatem materiae nihil aliud est quam ipsam esse tantae perfectionis essentialiter quod, quamvis informet, subsistens tamen seu independens a materia est. Vel» animam intellectivam supergredi facultatem materiae est eam esse talis generis, quod ex ratione sui generis, seu

ex hoc quod intellectiva est. non tabet quod informet materiam; illam tamen informat subsistendo.

XVI. Ad rationes autem in oppositum . dicitur, secundum ea quae de lacto tenet s. Thomas, quod anima intellectiva secundum omnem sui gradum informat materiam; sed potentia intellectiva nullius corpori» est actus. Nec per superexcedere materiam intendit s. Thomas non-iniorms-tionem ipsius corporis nam anima; sed separationem virtutis intellectivae et intellectionis a corpore; et hinc tanquam effectum essentialis excessus ipsius animae supra corpus, ut putet in textu. – Unde, formaliter respondendo, dicitur quod Socrates intelligit per animam intellectivam et inquantum supergreditur materiam, et inquantum est unita materiae: sed ly *inquantum* in prima notat rationem operandi; et in secunda, conditionem rationis operandi. Anima enim secundum illum supremum gradum ex quo habet subsistentiam independentem a materia et separationem ab ea negative, est ratio intelligendi Socrati: sed non est illi ratio, nisi habcat hunc conditionem quod sit illi unita.

XVII. *Illimo in corpore articuli* ., quia superius ostendit conclusiones suas sequi, sive anima ponatur forma subsistens, «ne composita ex materia et forma»; et nunc potui-tet hoc idem hic quaeri: ideo ostendit quod, si anima etiam est composita ex materia et forma, quod impossibile est ipsam esse formam humani corporis. Quia aut secundum ac totam: aut secundum aliquid sui. Non primo modo, quia implicat: nec secundo, quia sua materia esset primum animatum. Ergo.

XVIII. In responsione ad primum, nota quod, quia praesens negotium arduum valde est, et debet, si potest, intenta conclusio saltem secundum omnem opinionem quae non euenter est impossibilis, ut sollicitudo s. Thomae in superioribus ostendit; cum hoc distinctione intellectus ab anima, vcrupolosu valde quaestio sit (Thomistiv tenentibus distinguere ipsum realiter ab anima .; Scotistis dicentibus ipsum esse idem realiter quod essentia animae, sed distinguere formaliter nam enim *): quamvis de facto responsio ista quam dat s. Thomas, sustinenda sit; non videtur tamen mihi arctanda tanta res sub iugo istius alterius quaestionis. Sed dicendum potius quod, quidquid sit de distinctione intellectus nam anima, anima intellectiva secundum essentiam est actus corporis, et secundum potentiam non est actus corporis quia anima intellectiva, inquantum potest intelligere, corpus non perficit. Cuius signum est. quod intelligere non suscipitur in corpore: *eiusdem enim est actus, cuius est potentia*, ut dicitur de *Somno et Vigilia* ♦.

XIX. Et si instetur: Quomodo est possibile, si anima est idem intellectui, quod ipsa sit actus corporis, et non sit actus corporis: facile respondetur quod ipsa quidem est actus corporis, sed ipsa inquantum intellectiva non est actus corporis; idest, anima intellectiva *identice*, non *formaliter* est actus corporis; vel, et melius, intellectus identice, non formaliter est actus corporis. Et hoc est dictum quod, secundum rem, est res recepta in corpore: sed non habet ex hoc quod sit in corpore, sed ex hoc habet quod sit independens a corpore.

XX. Et si contra hoc instetur, primo, quin sic anima intellectiva non differat ubi aliis gradibus metaphysicalibus. de quibus vere dicitur quod formaliter non dependent a materia, et tamen, quando sunt recepti in materia, sunt vere materiales. Anima enim bovis, inquantum substantia, non habet quod sit corporis actus, ut patet; et tamen non propterea potest vere dici quod substantia animae bovis non est actus corporis. Ergo nec de anima intellectiva. – Secundo, quia videmur incidere in id quod dixit Aristoteles in I *de Anima*, text, xin ., quod anima est sicut curvum aut sphaera, cui formaliter sumpto attribuitur aliquid, cum tamen nihil illius realiter inveniatur nisi in materia: sic enim secundum hoc fateremur de intellectu, ex quo secundum rem in materia ponitur, quamvis non formaliter: –

Dicendum est ad ista quod anima intellectiva, ex hoc quod intellectiva est, non hac tantum gaudet negatione, quod ex hoc non habet quod sit corporis actus: sed vindicat sibi positive hoc, quod habet secundum rem esse independens a corpore, et consequenter secundum rem posse

• Art. a.

^CL

• An. X .
lb»4. Coa»
»Mptr rwp-

* < ** £ .

• et. num. i.

• Sj/π » d » * - γ p -
c * p . xvii . n . ?
i j d .

• Sum. «4-

• Art. L

• IV' SrO.. di
xxm. «rt. i. <
h *4

Tum quia, si remanet esse totius compositi, consequens est quod compositum remaneat.

XXV. Contra secundum arguo, quia hoc repugnat doctrinae s. Thomae. Quoniam in bove et ceteris non sunt duo esse substantialia, sed unum tantum, quo compositum primo est, et forms et materia participatise, apud s. Thomam *.

XXVI. Contra tertium arguit Scotus, ibidem -, dupliciter. Primo, quod ex hoc sequitur magis oppositum. Quia generatio est via ad esse compositi, et corruptio ab esse eiusdem. Ergo, « si esse compositi est illudmet quod est principium animae, esse animae intellectivae erit generabile et corruptibile.

Secundo, quia si ita est, ergo ratio tuo in quaestione praecedente - «d incorruptibilitatem animae, quia est inseparabilis ab esse, nihil valet. Quia cum illud esse sit esse compositi, dicitur quod, quemadmodum anima est separabilis α composito, sic et ab esse; et sic mdc illatum fuit. Ergo separaretur a seipsa.

XXVII. Contra quantum arguit Scotus, ibidem, quod ratio quare aliae formae corrumpuntur, est, non habere aliquid esse α composito; sed vel contrariaclat ad corrumpens, vel separabilitas α composito. – Potest quoque argui quod hoc non est magis ratio oppositi. Quia id quod proprie corrumpitur, est compositum; et si uliud est esse compositi, aliud tormac; non est necesse, corrupto composito, corrumpi formam; sicut nec universaliter, corrupto ente posteriori, corrumpi prius.

XXVIII. Ad evidentiam horum, notanda sunt duo: primo, convenientia et differentia inter animam intellectivam et alias formas, respectu esse; secundo, convenientia et differentia inter compositionem substantialem et accidentalem radicaliter tangenda est, ct breviser *.

Quoad primum, commune est omni formae quod esse existit, de quo est praesens sermo, sit sibi proprium ita quod per se primo sibi convenit. Quod manifestatur ex eo quod formae convenit esse, et non per aliud, quia nec per materiam nec per compositum, cum tam materiam quam compositum sit in actu per formam, quam compositum, ut patet VII *Metaphys.*, text. vi. Et consequenter cuicumque convenit, etiam formae convenit. – Sed cum dupliciter intelligi possit quod esse est proprium formae, scilicet vel ut rationis essendi, seu *quo est*, vel subiecti, seu *quod est*; in hoc communicandum est omnes formas, quod esse est proprium saltem ut rationibus essendi. In reliquo autem scilicet vindicare sibi esse ut *quod est*, differentia est in forma. Quoniam quaedam sunt independentes a materia subiecto: et istis esse est proprium utroque modo, *quo est* ut *quod*, et ideo vocantur formae subsistentes; inquantum (formae sunt, esse eas comitatur, inquantum vero tales, puta independences, esse suum ipsae sustentant). Quedam vero sunt dependentes a subiecto: et talibus esse non est proprium ut *quod est*; quia nunquam aliqua carum est naturale *quod est*.

Et fundamentum huius differentiae est. quia formæ cōstituitur essendi causa, inquantum facit formaliter completum susceptivum ipsius esse; ut diaphancitas quodammodo complet proprium subiectum luminis. Et propterea illæ formæ quæ tantum imperfectionis habent ut a receptivis egeant sustentari, quia formæ sunt, esse secum feruntur quia vero sustinere per seipsas solas illud nequeunt, perficiunt compositum ex se et receptivo, ut proprium receptivum ipsius esse. Aliæ vero, quæ sustentante non egent, sufficientes sunt ut per seipsas suum sustineant esse, et subsistant. Et propterea esse dicitur, et est, omnino proprium formarum subsistentium, quin ut *quo* et *quod* illud vindicant: reliquæ vero ut *quo* tantum.

XXIX. Et quoniam formae istae subsistentes sunt duae
 policis ordinis, quaedam sic subsistunt ut non possint esse
 aliis rationes essendi. et has vocamus Intelligentias; quae
 dam vero sic subsistunt ut tamen possint esse aliis ratione
 essendi, ut anima intellectiva hominis, et caeli, st est an
 matum; considerandum est quod istae habent in se tri
 ordinate, et quod sint formae, et quod subsistentes ^{bcu} in
 dependentes, et quod rationes essendi compositis. Quorum

ct operrni absque dependentia cx corpore : quod neque gradibus metaphysicilibus, neque thathctnaticilibus convenit. Anima enim intellectiva ct informat corpus, ct independet secundum eue rcaliter a corpore, ct operatur rcali operatione absque communicatione corporis, itu quod operatio illa a sola ct in seda anima est, quamvis ipsa anima sit in corpore: ct hoc quia ipsa nnimu habet esse independent a corpore,

XXI. Nihil ergo obstat veritati attribuere et quod non sit actus corporis, et indeterminationem ad naturam corpoream, et receptionem universaliter, excessui essentiali animae intellectivae supra corpus, idest substantiae secundum se independenti eius secundum esse a corpore quoniam secundum veritatem ista est radix; sive sit proximum fundamentum secundum rem, sive non. sed mediante potentia radicaliter a se distincta. Ex hoc enim quod anima habet esse independent u corpore, sequitur et quod est forma non materialis, et consequenter non determinata ad aliquam naturam corpoream; et quod potest recipere sola, et consequenter universaliter.

Nec haec latuerunt divum Thomam: immo ab ipso haec didici. Quoniam in quaestione praecedente⁷ probavit essentialiam animae, quam modo fatetur actum corporis, esse formam incorpoream, subsistentem, et universalem in recipiendo, a posteriori, quia scilicet cognoscit naturas omnium corporum neque enim de uno accidente, quod ponitur in intellectu, sed de ipsa animae substantia conditione⁸ essentialis tradidit. – Quamvis igitur utatur quandoque s. Thomas propria opinione de distinctione intellectus ab anima, non tamen hic uti intelligendus est, ut alligaverit hoc ad illam. Immo ex sua insinuat doctrina etiam «ine illa re quae posse intelligi. Et haec bene nota.

XXII. In eadem responsione ad prunum, discutienda cset illa propositio: *Anima intellectiva est finis generatio- nis humane*; quia videtur falsa, et a multis negatur. Sed quoniam cx proposito tractabitur de productione «nimne in qu. cxviii huius ♦, ideo illueusque res haec differatur.

XXIII. In responsione id quantum, adverte quod s. Thomas respondet ut materiam: sed quia multi faciunt vim in forma, jicito quod responsio consistit in negatione minoris, scilicet: *Intellectus est abstraction essentia animae*. Et ad probationem, scilicet: *Intellectus non est actus corporis, essentia animae est actus corporis, ergo intellectus est abstractior essentia*; dicitur quod committitur sophisma Figurae dictionis, mutando *quomodo* in *magis*, idest modum abstractionis in maiorem abstractionem. Quamvis enim intellectus habeat hunc modum abstractionis, scilicet non actuare corpus, et essentia animae non habeat illum; essentia tamen animae habet alium modum abstractionis, quod magis abstrahit a corpore, scilicet subsistere in suo esse, cum habere esse substantiale non pendens a materia. Et hic modus est causa acquivoca illius modi abstrahendi qui convenit intellectui, et potior illo, sicut universaliter causa conflictu. Et hoc est quod s. Thomas intendit, ut patet intuenti.

XXIV. In responsione ad quantum sunt quatuor dicta, circa quae est difficultas et quaestio. Primum : Esse animae intellectivae est ipsum esse compositi. – Secundum, quod hoc non convenit aliis formis. – Tertium, quod propter hoc anima intellectiva non corrumpitur. – Quartum, quod propter ea etiam aliae corrumpuntur.

Contra primum cnim Scotus, in Quarto, dist. xi.m, qu. i *, in *Quodlib.*, qu. ix. arguit tripliciter. Tum quia omne ens habet aliquod proprium esse. < Nec capio », inquit, aliquod esse ens extra causam suam, et non habere proprium esse. » Sed compositum, puta homo, est aliud ens o anima. Ergo.

Tum quia contradicit s. Thomas sibi ipsi : quia secundum hoc, anima non esset perfectior coniuncta quam separata, quod s. Thomas tenet*. – Probatur sequela. Primo, quia nullum habens totaliter idem esse, est imperfectius ex hoc quod non communicat illud esse alteri. Probatur: quia communicare perfectionem supponit, non dat. – Secundo, quia si ipsa retinens esse proprium est imperfecta in essendo, quomodo compositum habens illudmct erit perfectum in essendo?

• VU4 i- u».

* An. É

- Ci. IUdB. MIL

- $\Lambda_{1?}; v \gg 1, ?$
t \ll^*, \ll^*

* t

'WSrst. Aot.
M

N

ordo ex effectibus patet : nam ex primo habent quod esse comitetur inseparabiliter eas; ex secundo habent quod sustineant sufficienter illud; ex tertio habent quod communicent illud composito. Kursus, ex primo habent quod sint *quo*; ex secundo, quod sint *quod*; ex tertio, quod sint pars alicuius compositi, cum quo illo esse gaudeant. Et rursus, in primo conveniunt cum omnibus formis; in secundo, cum Intelligentiis; in tertio, cum formis materialibus.

XXX. Est ergo didicimus inter animam intellectivam et alius formas sensibilium in hoc, quod esse est sibi vere proprium ut *quo* et *quod*, reliquis vero ut *quo* tantum, haec quod esse quo homo est, prius convenit animae intellectivae, et non solum ut *quo*, sed ut *quod est*, quam composito. In reliquis vero esse prius convenit formae ut *quo*, non tamen ut *quod* ; sed composito convenit prius ut *quod est*, et per compositum formae. Et ratio diversitatis iam dicta est : quia in reliquis compositum tantum habet rationem sufficientis susceptivi ipsius esse, reliqua vero sunt in quantum sunt aliquid illius; in homine vero non solum compositum, sed anima est sufficiens receptis uni ipsius esse, et prius natura ipsa anima, quae prior est naturaliter composito, et ex sua substantiali et intrinseca perfectione, hanc habet independentiam, qua sustinet in se esse. Et propterca singulariter attribuitur animae intellectivae quod esse sibi sit proprium, et quod illud communicat composito ; et dicitur quod hoc non convenit aliis formis; et quod propter hoc anima intellectiva non corrumpitur cum composito, sed retrahit illud esse sceum; ceterae autem formae, quia hoc non habent, corruptibiles sunt cum compositis quorum sunt. Haec enim omnia manifeste sequuntur ex praedicto fundamento: si enim anima esse habet independens a corpore, illud retrahit secum, composito corrupto; et sic non corrumpitur necessario, composito corrupto. – Haec de primo.

XXXI. Quoad secundum ♦, delibandum est breviter, quod compositio substantialis et accidentalis in hoc conveniunt, quod utraque constat ex actu et potentia. Sed differunt in hoc, quod in substantiali fit ens et unum *per se*, in accidentali vero non.

Et radix huius diversitatis est, quia ens et unum per se, oportet in aliquo uno tantum genere et specie essentialiter esse; ac per hoc, ex essentialiter actu et essentialiter potentia componi, si compositum est; ulioquin non esset essentialiter in una specie. Essentialiter autem potentiam alicuius actus, illam et solam esse constat, quae nihil aliud est quam potentia illius; ut figurabile respectu figurae, et calfactibile respectu caloris significant, et sic de aliis. Quoniamque autem unus solus actus cum sola potentia adunatur, unum tantum esse intervenit secundum illum actum; ac per hoc, per se ens et unum fit. Quando vero duo actus uniuntur, duo quoque esse necesse est fieri; ne per hoc, non per se ens, nec per se unum, sed ens et unum potest accidere. Propterca VII *Metaphys.* 9 dicitur quod ex duobus actibus non fit unum perse. Verbi gratia, calidum constat ex calore et calcfnctibili ; calfactibile autem non est tantum hoc quod significat calfactibile, idest capacitatis caloris; sed est in se alterius naturae, puta lignae vel aquae. Et propterca ex calefactibili et calore non fit per se ens et unum : quia ex illa substrata natura, puta aqua vel ligno, et calore non potest fieri per se ens et unum ; ponit enim utrumque eorum suum esse proprium, et consequenter duo entia constituuntur. Sed si calfactibile non esset alicuius certae naturae, sed huius tantum, quod naturaliter esset potentia ad calorem et frigus ; tunc ex calefactibili ei calido fieret per se unum ens, quia ibi nullum interveniret esse nisi caloris ; calfactibile enim nullum aliud ex se adducere esse, sed ad caloris esse specificaretur; ac per hoc, in unum tantum *quod quid erat esse* utrumque adunaretur, quod est esse per se ens et unum. – Et quoniam in compositione substantiali subiectum est ens in pura potentia, in accidentali vero ens in actu, ut dicitur in II *de Anima*, commento IV *; ideo ibi fit unum per se, hic vero unum per accidens.

XXXII. Patet ergo quod radix quod compositum sit per se ens et unum, est unitas esse, et quod non sit per se ens

et unum, est pluralitas esse; et quod unum et pluralitas esse attenditur secundum unitatem et pluralitatem formae, quia per se primo formae convenit. Et propterca intolerabilis est Physicorum error, dicentium in composito esse tot esse quot entitates : destruit enim hoc naturam compositionis essentialis, et illud maximum metaphysicac principium iam ♦ probatum, quod *esse per se primo convenit formae*, et multa alia. Unde praeclare Aristoteles, in II *de Anima*, in text, vu *, exclusit quaestionem quomodo ex anima et corpore fiat unum, per hoc quod *ente et uno multipliciter dicto, cuius proprium est esse, actus est*,

XXXIII. His praelibatis, dicendum est ad rationes in oppositum*. Et ad primam dicitur quod omne ens habet aliquod esse proprium, ut proprium distinguitur contra *extruncum*, quia nulla res est per esse extraneum a se: non autem ut proprium distinguitur contra *commune*. Immo nulla pars habet esse proprium hoc modo : quia quaelibet habet esse commune sibi et toti, dum in toto est.

Ad secundam dicitur quod stant haec duo simul, et quod anima intellectiva suum esse composito communicet, et quod iit imperfectior separata; sicut stat cum sua independentia quod sit naturaliter pars speciei humanae. – Et cum obiicitur quod communicare non dat perfectionem, respondetur quod communicare *formaliter*, addit perfectionem communicanti, communicare *effective*, non. Modo anima communicat formaliter se et suum esse composito, et acquirit perfectionem in sui coniunctione ad corpus. Et quamvis idem omnino esse habeat separata et coniuncta, non tamen eodem modo. quia coniuncta habet illud integrando humanam speciem, cuius est pars; separata vero, non integrando. Et quia alio et alio modo habet, ideo mirum non est si perfectiorem statum habet in composito quam extra : attenditur enim perfectior Matus iuxta modum habendi. – Et hinc patet ad illud quaesitum, quare et quomodo separata est imperfecta in essendo, et compositum perfectum in essendo. Hoc enim est ratione modi habendi idem esse: scilicet in integritate speciei; et absque integritate illius.

Ad tertiam autem, iam patet ex dictis ♦ et quare potest remanere esse compositi, corrupto composito: quia illud esse non conveniebat primo composito, etiam ut *quod*; sed formae ut *quo* et ut *quod*. Unde esse hominis est formae ut proprium. hominis vero ut communicatum: et ideo non est mirum si remanet, composito, idest homine, corrupto.

XXXIV. Ad rationes contra secundum et quartum, simul dicitur quod procedunt ex malo intellectu verborum s. Thomae. Cum enim dicit s. Thomas in littera, *quod non accidit in aliis formis*, ly *quod* non refert identitatem esse formae cum composito, sed proprietatem esse respectu formae. Ita quod non est sensus: Habere idem esse cum composito non convenit aliis formis, quoniam hoc convenit omnibus substantialibus. Sed est sensus: Habere esse compositi *ut proprium ut quod*, non convenit aliis formis; quoniam hoc convenit tantum independentibus a subiecto formis, ut patet ex dictis ♦.

XXXV. Ad rationes autem contra tertium dictura *. respondetur. Et ad primam, negatur sequela. Quia esse animae non ponitur esse compositi ut proprium, sed ut communicatum ; et ideo corruptio quae est ab esse compositi, non hoc facit ut esse compositi non sit, sed ut non sit compositi. Ex quo enim non est proprium compositi, sequitur quod non aufertur, ipso ablato; sed quod desinat ipsius esse, et cum eo cuius est proprium remaneat. In his vero quorum esse est proprium composito, corrupto composito necesse est esse corrumpi, utpote eius proprium : et consequenter forma remanere non potest. Unde optime ratio illa infert incorruptibilitatem animae intellectivae, et corruptibilitatem aliarum.

Et per hoc idem patet responsio ad secundam: quia quamvis forma sit separabilis a composito, non tamen *al-esse compositi*. Quia aut illud esse est primo compositi ut *quod*: et tunc cum ipso corrumpitur, et consequenter forma. Aut illud esse est primo formae edam ut *quod*: et tunc non est compositi nisi ut communicatum, formae vero ut omnino proprium. Et consequenter forma est omnino

• Sum. xxru,

• CL non», cil prwicip.

χιν.η.8.

• Asirreb.

• Nm. ure.

• O

• I/. VU.

* Nia. uw, m.

xxro

Qia.nu.

ms
ie,
a-
SC * *F*yUto*
».
ti-
U/ * Num. lirai.
ie

n
it · *Ci.* sum. xmr.

↳
)
t

i
»
,
t

• Num. unit,

• Num. wmil.
»qq.
• Ci. num.xxif-

inseparabilis ab esse compositi : nec potest separari ab illo, nisi separetur n seipsa, cui per sc primo convenit illud esse. ⁂ composito nutem nihil prohibet separari, propter solubilem eorum connexionem. Unde non est idem indicium de separatione ti composito et ab esse eius, quando esse non est eius ut proprium, sed ut communicatum, ut in homine accidit. Quare omnia stant solida.

XXXVI. In responsione ad sextum, circa unionem animae intellectivae ad corpus, duo sunt notanda: primum sit unio illa; secundum, quomodo naturali»·.

De quidditate enim illius unionis, multi dubitant an sit substantia vel accidens; absolutum vel rcspectivuin; proprium vel separabile ab anima. Si enim est substantia: ergo aliquid substantiae animae desinit esse in morte hominis, quando unio illa desinit. Si accidens proprium : ergo remanet in anima post mortem, et sic anima est separata ct unita simul. Si accidens separabile, puta relatio: ergo anima constituit hominem per accidens. Et si dicatur, concedendo ct distinguendo hoc ultimum membrum, quod illa unio est relatio; sed animam constituere substantiam compositam per relationem contingit dupliciter, scilicet *dispositive*, vel*formalitcr* ; ct quod primo modo non inconvenit, et sic anima mediante unione accidente constituit substantium:- contra hoc est primo, quia unio non est dispositio, sed est ipsa constitutio ct integratio compositi; secundo, quia apud

XXXVII. Ad evidentiam primi, sciendum est quod unio potest sumi dupliciter. Uno modo, pro relatione unionis inter materiam ct formam ct dc tali non est sermo. Alio modo, pro fundamento illius relationis : et haec fundamentalis unio, quaeritur quid iit. Et breviter dicitur quod, quemadmodum causa effectis⁹ distinguitur in actum primum, scilicet formam quae est principium agendi, ct netum secundum, qui est eius causalius; ita causa formalis distinguitur in ipsam causam formalem, ct eius causulitntcm formalem; quae nihil aliud est quam dure esse formalitcr subiccto; quod nihil aliud est quam actualitcr esse id quo subicctum est substantialiter, si est forma substantialis, aut accidntalitcr, si est forma accidentalis.

Et quoniam unio fundamentalis animae ad corpus nihil aliud est quum causalitēs formalis ipsius in corpore; idcirco, sicut vana est quaestio dc causalitadc formali an sit substantia vel accidens etc., ita dc unione. Constat enim quod causulitos formalis est vclut operatio per modum actus secundi, ipsius causae formalis; ct quod nihil supra causam formalem addit nisi ipsam formam esse netum subtecti. Quod non est ipsa forma, nec ipsum subicctum, nec ali-quod ens medium (quin esset processus in intinitum): sed est *subicctum ct formam in esse tali indivisa esse*; seu, *subicctum esse, simpliciter vel secundum quid, tali forma*.

Et propterca, sicut causae formales sunt duplices, quia quaedam separabiles nb his quorum sunt causae, quaedam non ; consequens est quod quibusdam formis causalitas formalis, ne per hoc unio, adsit separabiliter ; ct quibusdam non. – Nec propterca est accidens, nisi metaphorice sumendo accidens, idest *extra essentiam* : ct hoc in actu, quia in nptitudinc est essentialis formae omni. Propter quod conveniens exemplum dedit s. Thomas in textu dc esse sursum respectu ignis: hoc enim non est accidens per accidens igni, sed proprium est sibi, quamvis impcdibiliter.

Et quoniam haec communia sunt omnibus formis, convenire quoque est nccesse animae intellectivae. Unde ad quaesitum dicitur quod unio ista est causalitas formulis animae intellectivae respectu corporis, quae est dare esse formale. Et cum dicitur, *.hn est substantia, vel accidens*: dico quod, proprie loquendo, dicendum esset quod est *causalitas substantiae*. Tamen, ut quaerenti satisfiat, dicatur quod non significat unam substantiam simpliciter; sed *unam in alia* , scilicet formam in materia. Et ideo cum aufertur, non est opus quod desinat substantia simpliciter, sed una substantia in alia: quod potest fieri utraque remanente seorsum.

XXXVIII. Ati ea autem quae naturalitatem huius unionis tangunt,·, breviter dicitur quod unio animae ad corpus ⁂aim-nrc. procul dubio naturalis est. Sed non convincit resurrectionem futurum; quamvis probabiliter eam suadeat, apud s. Thotnam in IV *Contra Gent.*, cap. lxxix. Potest enim dici vel, ut Avicenna putavit ·, quod unio est naturalis animae m sui principio; esse vero separatam est uñi naturale post ; ita quod uterque status est sibi successive naturalis. quemadmodum animalibus in scipsia animalificanlibus naturale est in principio vivere in utero materno, ct post extra uterum. \cl, cum s. Thoma in IV *Contra Gent.*, cap. i.xxxi, quod cx hoc nihil aliud sequitur nisi quod resurrectio est naturalis *quoad finem*; quia scilicet tendit ad finem , scilicet unionem animae ad corpus, quae est naturalis secundum esse ·, non tamen secundum heri, sed supernaturalis.

Et ideo de violento ct imperfecto est distinguendum. Non cuin Scoto, in Quarto, dist. xcm, qu. n *, somniente *Pn>p-> quod anima sit talis pars hominis, quod nullam perfectionem acquirit in toto, sed tantum communicat; ct ideo non inconvenit perpetuo impediri, ct manere in sutu nullam imperfectionem in eu ponente. Quoniam hoc est ct contra ipsum, qui in quaestione praecedente ♦ dixit sc non capere · Art. i quod aliquod sit ens absque proprio esse quod limen ponit qui animam tantum communicare sc dicit composito. Et contra veritatem : quoniam dc ratione partis. ac per hoc omnis partis, est perfectionem habere in toto; alioquin natura non propter melius componeret, nec partes haberent rationem materiae respectu totius. – Sed distinguendum potius est quod violentum est duplex: alterum, oppositum tam termino quam viae naturali; alterum, oppositum termino, sed non viae naturali. Idest, alterum quod est in esse cuius oppositum esset naturale, sed tamen non habet in sua natura principium viae ducentis ad illud esse naturale: alterum, quod est in esse cuius oppositum esset naturale, et in natura illius est principium eundi ad tale esse, ut patet gravi retento sursum. Prima violentia non potest perpetunri: quia ponit principium viae perpetuo impediri. Secunda autem non inconvenit si perpetuetur: quia proprie violentia non est, ubi nullum principium perveniendi ad terminum impeditur; quamvis, si esset in termino, ille status esset naturalis. – Talis autem violentia est animae separatae : quoniam habet aptitudinem ct inclinationem naturalem ad unionem quoad esse, non quoad fieri.

Et hoc est quod occulte sensit s. Thomas, dum dixit · quod *resurrectio est naturalis secundum finem, et non secundum principium activum*; ct consequenter nec passivum, quia omni potentiae passivae naturali respondet activa naturalis. In hoc enim manifeste patet · quod separatae animae unio secundum esse· est naturalis; sed seundum suum fieri est superanturalis. – Quiit umen rationibile est quod nec etiam talis imperfectio n prima causa in tam nobili natura perpetuo permittatur, probabilis ratio resurrectionis fidei suffragatur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTIVUM PRINCIPIUM MULTIPLICETUR SECUNDUM MULTIPLICATIONEM CORPORUM

I Scit.. &tt. vm, qu- r, art. 3, 6; II, dht. xni, qu. ti. art. t; If Conf. Gent.. cap. ιχχιπ, l xiv; De Spirit. Creat., art. g; Qu. ct: Anima, <rr. 3; Gampend. Throl., dp. t.vxxv; Dr Cnltat. /nfctt. per fot.

« q «, tut, m. ? D S! CUNDUM SIC PROCEDITI R. VidetUT quod intellectivum principium non multiplicetur secundum multiplicationem corporum, sed sit unus intellectus in omnibus hominibus. Nulla enim substantia immaterialis multiplicatur secundum numerum in una specie. Anima autem l humana esi substantia immaterialis: non enim est composita ex materia et forma. ut supra* ostensum est. Non ergo sunt multae in una specie. Sed omnes homines sunt unius speciei. Est ergo unus * intellectus omnium hominum.

t 2. Praeterea, remota causa, removetur effectus. Si ergo secundum multiplicationem corporum multiplicarentur animae humanae, consequens videretur quod, remotis corporibus, multitudo animarum non remaneret, sed ex omnibus animabus remaneret aliquod unum solum. Quod est haereticum: periret enim differentia praemiorum et poenarum.

3. Praeterea, si intellectus meus est alius ab intellectu tuo, intellectus meus est quoddam individuum, et similiter intellectus tuus: particularia enim sunt quae differunt numero et conveniunt in una specie. Sed omne quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis. Ergo species rerum in intellectu meo et tuo reciperentur individualiter: quod est contra rationem intellectus, qui est cognoscitivus universalium.

4. Praeterea, intellectum est in intellectu intelligente. Si ergo intellectus meus est alius ab intellectu tuo, oportet quod aliud sit intellectum a me, et aliud sit intellectum a te. Et ita erit individualiter numeratum, et intellectum in potentia tantum δ, et oportebit abstrahere intentionem communem ab utroque: quia a quibuslibet diversis contingit abstrahere aliquod commune intelligibile. Quod est contra rationem intellectus: quia sic non videretur distingui intellectus a virtute imaginative. Videtur ergo relinqui quod sit unus intellectus omnium hominum.

5. Praeterea, cum discipulus accipit scientiam a magistro, non potest dici quod scientia magistri generet scientiam in discipulo: quia sic etiam l scientia esset forma activa, sicut calor; quod patet esse falsum. Videtur ergo quod eadem numero scientia quae est in magistro, communicetur discipulo. Quod esse non potest, nisi sit unus intellectus utriusque. Videtur ergo quod sit

unus intellectus discipuli et magistri; et per consequens omnium hominum.

6. Praeterea, Augustinus dicit, in libro de Quantitate Animae *: Si plures tantum animas humanas dixerim, ipse me ridebo. Sed maxime videtur anima esse una quantum ad intellectum. Ergo est unus intellectus ' omnium hominum.

Sed contra Esr quod Philosophus dicit, in II Physic. *. quod sicut se habent causae universales ad universalia, ita se habent causae particulares ad particularia. Sed impossibile est quod una anima secundum speciem, sit diversorum animalium secundum speciem. Ergo impossibile est quod anima intellectiva una numero, sit diversorum secundum numerum.

Respond eo dicendum quod intellectum esse unum omnium hominum, omnino est impossibile. Et hoc quidem patet, si, secundum Platonis sententiam *, homo sit ipse intellectus. Sequetur enim, si Socratis et Platonis est unus intellectus tantum, quod Socrates et Plato sint unus homo; et quod non distinguantur ab invicem nisi per hoc quod est extra essentiam utriusque. Et erit tunc distinctio Socratis et Platonis non alia quam hominis tunicati et cappati: quod est omnino absurdum.

Similiter etiam patet hoc esse impossibile, si, secundum sententiam Aristotelis *, intellectus ponatur pars, seu potentia, animae quae est hominis forma. Impossibile est enim plurium numero diversorum esse unam formam, sicut impossibile est quod eorum sit unum esse: nam forma est essendi principium.

Similiter etiam patet hoc esse impossibile, quocumque modo quis ponat unionem intellectus ad hunc et ad illum hominem. Manifestum est enim quod, si sit unum principale agens et duo instrumenta, dici poterit unum agens simpliciter, sed plures actiones: sicut si unus homo tangat diversa r duabus manibus, erit unus tangens, sed duo tactus. Si vero e converso instrumentum sit unum et principales agentes diversi, dicentur quidem plures agentes, sed una actio: sicut si multi uno fune trahant navem, erunt multi trahentes, sed ° unus tractus. Si vero agens principale sit unum et instrumentum unum, dicetur unum agens et una actio: sicut cum faber uno martello percutit, est unus percutietis et una percussio. - Manifestum est autem quod, qualitercumque in-

H

βφ
• De Aaau, fâ,
H. W, n, t. s.
m. s. l.
tr, r.

ξ

•Commeel.r.
ffCMJOCU» [M]

*

autem - Om. coJi^o et « b,
β) unus. - unus solus cwdiici.
γ differentia praemiorum, - alia littera habet divina retributio praemiorum margo A.
δ) tantum, - Om. ABCEmF.

<) etiam ~ Ora, DDFGa.
Θ intellectus, - Om. ABCDE.
ij) diversa. - duo dirersa II - Pro tactus. contactui codices et editio .i.
o) sed. - ct PGj K

tellectus seu uniatur seu copuletur huic vel illi homini, intellectus inter cetera quae ad hominem pertinent, principalitatem habet: obediunt enim vires sensitivae intellectui, et ei deserviunt. Si ergo poneretur quod essent plures intellectus et sensus unus duorum hominum, puta si duo homines haberent unum oculum; essent quidem plures videntes, sed una visio. Si vero intellectus est unus, quantumcumque diversificentur aha quibus omnibus intellectus utitur quasi instrumentis, nullo modo Socrates et Plato poterunt dici nisi unus intelligens. – Et si addamus quod ipsum intelligere, quod est actio intellectus, non fit per ali-quod aliud organum, nisi per ipsum intellectum; sequetur ulterius quod sit et agens unum et actio una; idest quod omnes homines sint unus intel-ligens, ct unum per intelligere; dico autem respectu eiusdem intelligibilis.

Posset autem diversificari actio intellectualis mea et tua per diversitatem phantasmatum, quia scilicet aliud est phantasma lapidis in me ct aliud in te, si ipsum phantasma, secundum quod est aliud in me ct aliud in te, esset forma intellectus possibilis: quia idem agens secundum diversas formas producit diversas actiones, sicut secundum diversas formas rerum respectu eiusdem oculi sunt diversae visiones. Sed ipsum phantasma non est forma intellectus possibilis: sed species intelligibilis quae a phantasmatibus abstrahitur. In uno autem intellectu a phantasmatibus diversis eiusdem speciei non abstrahitur nisi una species intelligibilis. Sicut in uno homine apparet, in quo possunt esse diversa phantasmata lapidis et tamen ab omnibus cis abstrahitur una species intelligibilis lapidis, per quam intellectus unius hominis operatione una intelligit naturam lapidis, non obstante diversitate phantasmatum. Si ergo unus intellectus esset omnium hominum, diversitas phantasmatum quae sunt in hoc ct in illo, non posset causare diversitatem intellectualis operationis huius ct illius hominis, ut Commen-lator fingit in III *de Anima* – Relinquitur ergo quod omnino impossibile et inconueniens est po-nere unum intellectum omnium hominum.

Ad primum ergo dicendum quod, licet anima intellectiva non habeat materiam cx qua sit, sicut nec angelus, tamen est forma materiae alicuius; quod angelo non convenit. Et ideo secundum divisionem materiae sunt multae animae unius speciei: multi autem angeli unius speciei omnino esse non possunt.

Ad secundum dicendum quod unumquodque hoc modo habet unitatem, quo habet esse: et per consequens idem est indicium de multiplicatione rei, ct de esse ipsius. Manifestum est nutem quod anima intellectualis, secundum suum esse, unitur corpori ut forma; ct tamen, destructo corpore, remanet anima intellectualis in suo esse. Et ca-

dem ratione multitudo animarum est secundum multitudinem corporum; et tamen, destructis cor-poribus, remanent animae in esse multipli-catae.

Ad tertium dicendum quod individuatio intelli-genlis, aut speciei per quam intelligit, non excludit intelligentiam universalium: alioquum, cum intel-lectus separati sint quaedam substantiae subsi-stentes, et per consequens particulares, non possent universalia intelligere. Sed materialitas cognoscentis et speciei per quam cognoscitur, universalis cognitionem impedit. Sicut enim omnis actio est secundum modum formae qua agens agit, ut calefactio secundum modum calons; ita cognitio est secundum modum speciei qua cognoscens cognoscit. Manifestum est autem quod natura communis distinguitur et multiplicatur secundum principia individuanlia, quae sunt ex parte ma-teriae. Si ergo forma per quam fit cognitio, sit materialis, non abstracta a conditionibus materiae, erit similitudo naturae speciei aut generis, secun-dum quod est distincta et multiplicata per prin-cipia individuantiaj: et ita non poterit cognosci natura rei in sua communitate. Si vero species sit abstracta a conditionibus materiae individuals, erit similitudo naturae absque iis quae ipsam dis-tinguunt et multiplicant: ei ita cognoscetur uni-versale. Nec refert, quantum ad hoc, utrum sit unus intellectus vel plures: quia si etiam esset unus tantum, oporteret ipsum esse aliquem quon-dam, ut speciem per quam intelligit esse aliquam quandam.

Ad quartum dicendum quod, sive intellectus sit unus sive plures, id quod intelligitur est unum. Id enim quod intelligitur non est in intellectu se-cundum se, sed secundum suam similitudinem: *lapis enim non est in anima. sed species lapidis*, ut dicitur in III *de Anima* *. Et tamen lapis est id quod intelligitur. non autem species lapidis, nisi per reflexionem intellectus supra seipsum: alio-quin scientiae non essent de rebus, sed de spe-ciebus intelligibilibus. Contingit autem eidem rei diversa secundum diversas formas assimilari. Et quia cognitio fit secundum assimilationem cogno-scentis ad rem cognitam, sequitur quod idem a diversis cognoscentibus cognosci conlingit. ut patet in sensu: nam plures vident eundem colorem, secundum diversas similitudines. Et similiter plu-res intellectus intelligunt unam rem intellectam. Sed hoc tantum interest inter sensum et intel-lectum, secundum sententiam Aristotelis quod res sentitur secundum illam dispositionem quam extra animam habet, in sua particularitate: natura autem rei quae intelligitur. est quidem extra ani-mam, sed non habet illum modum essendi extra animam, secundum quem intelligitur. Intelligitur enim natura communis seclulis principiis indivi-duantibus: non autem hunc modum essendi habet

• ff. - r. PBDGai.
x) er unum. - et omnium unum cJitiunç» «liquas.
X) aliud. - Om, codicj.
µ) rrijvrTu. - Onu HCDEEGpX.
») ljiyidif. - hiyidum CEI; Sicut... inteili^h ljiyidu om. pA.
Summam Tuxou D. Thomas T. II.

xi dii.rtitat... yoiſct. - dn-fr.ufAf... yosaent LUI; diivriüufu ... yujLitnt P.
o) dN/em. - enim PCmE.
fjnrwwf. - tamen D. - Prx> -juvd, çwu Paâ.

extra animam. – Sed secundum sententiam Platonis, res intellecta eo modo est extra animam, Aut intelligitur: posuit enim ♦ naturas rerum a materia separatas.

Ad quintum DICENDUM quod scientia alia est in

discipulo, et alia in magistro. Quomodo autem causctur, in sequentibus * ostendetur.

Ad sextum dicendum quod Augustinus intelligit animas non esse plures tantum, quin uniantur in una ratione speciei.

Coawnenuria Cardinalis Catotani

irit.v» clarus est, contra Avcrrrocm directe motus. – In corpore unica est conclusio negative respondens quae- sito: Impossibile est intellectum quo intelligimus, esse unum in omnibus. Et probatur tripliciter; primo, in via Platonis; secundo, in via Aristotelis; et lenio, simpliciter.

II. Quoad *primum*, ducitur ad impossibile. Si intellectu» caset unus, Socrates et Plato essent unus homo numero essentialiter. – Tenet sequela : quia apud Platonem ipsa anima est homo.

III. Quoad *secundum*, ostensive. Impossibile est pluri numero habere unum esse numero : ergo impossibile est plurium numero cs*c unam formam numero. Probatur: quia forma est essendi principium. – Ergo non potest esse unus intellectus. Et tenet sequela haec; quia intellectus est potentia animae, quae est forma substantialis hominis, apud Aristotelem.

IV. Quoad *tertium*, ducitur ad impossibile sic. Si intellectus esset unu* in omnibus, omnes homines essent unus intelligent, et unum numero haberent intelligerc respectu eiusdem intelligibilis. Hoc est impossibile. Ergo.

Consequents, quoad primam partem, probatur. Quia unitas operantis attenditur penes unitatem principalis agentis. Constat autem quod intellectus est principale inter omnia quae mint in homine, et quae faciunt ad intelligerc quia omnia sibi obediunt. Assumptum vero manifestatur ex differentia inter agens principale et instrumentale in hoc quod est dare unitatem et pluralitatem operantis: quoniam unitas vel pluralitas operantis attenditur penes unitatem et pluralitatem agentis principalis.

Quoad secundam vero partem, probatur consequentia iic* Pluralitas operationis in eodem operante respectu eiusdem obiecti, aut est ratione pluralitatis organorum, aut ratione plurium formarum. Sed neutrum hic potest dici. Ergo. – Maior haec, quoad primam partem, manifestatur ex supradictu differentia. Quoad secundum vero: quia contingit idem pluribus formis plures actiones elicere. Sufficientia autem disiunctirac relinquitur per se nota. – Minor vero, quoad primam partem, probatur: quia intelligerc nullo exercetur organo. Quoad secundam vero; quia unica tantum in uno intellectu est forma unius intelligibilis, scilicet species abstracta a phantasmatis, non phantasmata ipsa. Quod probatur: quia ex phantasmatis eiusdem speciei non abstrahitur nisi una species. Quod manifestatur in singulis hominibus: in uno enim et eodem homine nullus ponit abstrahi plures species n pluribus phantasmatis eiusdem. – Et hinc concluditur corollarie quod intollicnibilis sit error Avcrrrois, qui propter pluralitatem phantasmatum in hoc et in illo, posuit plurificnri intellectiones. Et tenet sequela : quia illa non sunt formae intellectus, sed obiecta quodammodo, ut colores respectu visus.

V. Circa hanc rationem, adverte quod Avcrrroistac sunt divisi. Quidam enim adeo insaniunt, ut concedant conclusionem secundum rem, dicentes Socrati* et Platonis esse non solum unum intellectum et unam speciem intelligibilem, si species acceptatur, sed unum numero intelligerc subicctivc; plura vero obicctive quodammodo, ex parte scilicet phantasmatum. Quidam vero, ipsi Averrai consentientes, ponunt alium esse intellectionem Socratis, aliam Platonis ; quamvis unum ponant intellectum et speciem intelligibilem in utroque. Utrique tamen eodem modo respondent, in hoc tantum differentes, quod dicta illorum applicantur ad actum primum et secundum; istorum vero ad actum primum tantum.

Dicunt ergo quod ex pluralitate phantasmatum provenit pluralitas operationis, vel simpliciter, apud secundos ; vel secundum quid, apud primos. Quomodo autem hoc accidat

nesciunt dicere, nisi quod quin id quod est in intellectu est unum et multiplex : unum ex parte intellectus, multiplex ex parte qua respicit phantasmata istius et illius; unum inquantum est in se ens, multiplex inquantum est verum secundum adticationem aut inadaequationem ad phantasmata. Et hanc multiplicitem dicunt sufficere ad hoc quod Socratis et Platonis sit diversum intelligerc simpliciter, vel secundum quid: quoniam id quod est intellectus continujtur Socrati et Platoni ex hac parte quae est multiplex, et non ex illa parte qua est unum. – Sed contra hos latior habendus esset sermo quam locus iste exigat: et aut in IP *de Anima*, aut in speciali tractatu hoc faciemus, Deo concedente.

VI Nunc autem advertendum est quod s. Thomas non disputat hic contra primos quia contra Avcrrrocm agebat, cui illorum opinio repugnet, ut putet in commento v tertii *de Anima* . ubi vult potentiam phantasmatum esse activam respectu intentionis intellectae; quod salvari non potest in osc vero, nisi addatur alii fatuitas, quod case relativum habeat per se motorem.

Secunda horum responsio, quae ex Avcrrrocm sumpu est, praevisa et exclusa est a s. Thoma in hoc quod dixit quod actio unius agentis non multiplicatur nisi duobus modis. Notantcr enim dixit *actio*, idest operatio ex parte operantis, idest secundum quod exit ab operante. Quoniam quamvis ab eadem forma numero, quae est unum in se et multiplex in respectu, possint inferri multae passioncs eiusdem rationis, secundum diversitatem simul patientium, ut patet cum inulta simul calefiunt ab uno calido; non Limen ista multiplicitas respectuum in calore sufficit ad hoc quod sint multae calefactiones activae ; nisi forte recurratur ad diversitatem partium caloris calefacientis. Sed hoc incile subtrahitur, si ponamus tale agens esse indivisibile: tunc enim actio necessario est una, quamvis passioncs sim plures. – Cum ergo intellectus sit impartibilis, ex hoc quod species intelligibilis est multiplex secundum respectum ad diversa phantasmata, non potest salvari pluralitas intellectionis. Tum quoniam ista pluralitas est pluralitas operationis ex parte operantis: cum sit actio immanens, et non transiens in aliquid extra. Tura quoniam Socrates intelligit ut operans, et habet se ad intellectionem ut ex quo oritur intellectio; et non ut passum, seu materia ad quam terminatur, ut experimur in nobis. Et propterea dixit s. Thomas quod, nisi ponatur quod phantasmata sint formae intellectus, non potest ex eorum diversitate inferri diversitas actionis. – Sed isti sunt sine ratione loquentes. Quare omitamus eos: non enim sunt digni de quibus hic verba fiant.

II. Circa dicta s. Thomae hic, est unum aliud dubium: quomodo scilicet est possibile quod in uno homine sint diversa phantasmata eiusdem speciei, cum duo accidentia eiusdem speciei non possint simul in eodem esse.

Ad hoc quamvis possit dici quod in littera non dicitur quod sint simul, et consequenter potest intelligi quod sunt successive: intentio tamen litterae obstat, quia intendit, contra Avcrrrocm, quod a diversis phantasmatis eiusdem speciei simul non abstrahitur nisi una species. Nulla enim fuisset instantia contra hoc, ex eo quod ex multis phantasmatis successive non generatur nisi unum species, quemadmodum ex multis guttis aquae cadentibus non fit nisi una cavatio Inpidis, ultima in virtute praecedentium agente.

VIII, Unde dicendum est quod duo phantasmata esse eiusdem specieiContingit dupliciter, vel *in repraesentando tantum*, vel *in essendo et repraesentando* * et quod prima possunt esse simul in eodem, alia vero non. Exemplum primorum, phantasma huius lapidi» et phantasma illius: exemplum secundorum, duo phantasmata unius et eius-

utem

•Qa.cxvU,an ,

Jligit
Jr in

Jcctu
lultl-
lius ;
i est
1 nd
L ad

>ira-
dic-
es(
ntra
«at;
ide-

non
bat,
rtu
'nni
t in
um

CSĭ, · CL toe. nt.

lod
dis.
an-
im-
al-
cm
net
ata
Od
ad
tile
me
lu-
od
nd
le-
be-
et
in-
no
mi
o-
n-
:as
je-
II,
n :
nt
lia

ur
nt
n-
e-
m
n-
n-
isi
ic.
sc
io
oa
in
s :
IS-

dent lapidis. Et quoniam a phantaxmatibus secundum re-
praesentatam naturam fit abatractio «pccici, ideo s.Thomas,
utens phantasmate cx parte repraesentatae naturae, simpli-
citer vocavit phantasmata eiusdem speciei, quae sunt eius-
dem speciei repraesentatis»». ct posuit ea simul in eodem,
ut phantasmata duorum lapidum.

Loquitur ergo dc cis in repraesentando, non in essendo.
Non enim videtur eiusdem rationis esse sufficere ad re-
praesentandam hanc proprietatem individuaalem ct illam,
nisi quis dicat quod individuatio phantasmatis est reprae-
seritatis a indtviduationi» obiecti. Et tunc oporteret dare ter-
tiam responsionem, dicendo quod, quamvis phantasmata
sint simul ct eiusdem speciei, non tamen in eadem parte
subiccti

Vcruntanicn secunda responsio videtur probabilis. Quo-
niam individuatio phantasmatis Socrati* cx pane ipsius
phantasiae, et non rei repraesentatae, sc tenere videtur: ct
consequenter ipsa natura phantasmatis proprietatem indivi-
dualcm Socratis repraesentat; «e per hoc diversorum indi-
viduorum diserta secundum naturam phantasmata sunt, et
consequenter distinguuntur specie. – Et confirmatur huc:
quin alioquin cogitative non posset forte directe cogno-
scere intentional individuates omnium

IX. In responsione nd secundum, adverte primo quod,
quemadmodum corpus non est causa animae nee in esse
nee in fieri, scd occasio cl materia in qua fit; ira non est
causa unitatis et multitudinis carum, sed occasio ct ma-
teria in qua. Et in hoc sun responsio s.Thomae. Unde
minor, proprie loquendo, negatur. Vcl distinguatur dc vera
causa ct occasione ; a veni enim causa rem dependere
oportet.

Adverte secundo, tu Thomistii, quod s. Thomas loqui-
tur hic dc unitate ct multiplicatione numerali, et dicit idem
esse indicium de cs*c rei, et illius unitate ct multiplica-
ū°ntf. E1 fundamentum huius est, ex IV *Metaphys.* quod
ena et unum dicunt eandem naturam. Nec refert utrum
illud ens sit specifica «ut numeralis rta: quemadmodum
enim idem est *hamo*, et *ens horno*, ct *unus homo*, etc.;
ita idem est Sacratu*s*, er en· Socrates, et unu* Socrates, ct
diversus Socrates ; et in proposito, idem est hucc anima,
haec una anima, luce diversa anima. Nec ab alia causa
pendet hucc anima, ct ab alia unitas eius, ct ab alia di-
ventita* eius: omnia enim haec, cum eandem dicant natu-
ram, ab eadem sunt causa. Et proptercu optime infertur
in littera quod, quia ens quod est anima non pendet «
corpore, quod nec unitas eius nec multiplicatio pendet a
corpore. – Et tu infer quod, quia Socrates non est Socrates
quantitate, *ed substantia formalitcr; ergo nec unus nu-
mero nec diversus numero quantitate formalitcr. Alioquin
ruit doctrina hucc ; aut voluntario privilegio singularis di-
cetur.

X. In responsione ad tertium, diligenter adverte primo,
quod s.Thomas inchoat ab immutcrhlitatc absolute, sed
postmodum descendit ad immatcrialitatcm talem, scilicet
per ubstrnctioncm a materia': quia cx primo species intel-
ligibilis habet quod sit ratio intclligendi absolute; cx se-
cundo vero quod sil ratio intclligendi universale tantum,
ideal *quod quid erat esse* rei, ita quod non singularitatem
eide, ct hoc directe nd minus. Unde non docet quod spe-
cies immaterialis est species quidditatis tantum ; sed quod
species sic immateriidis, scilicet per nbstractioncm a mate-
rialibus phantasmatibus et singularibus; ut patet litteram
diligenter inspicienti* Hoc autem dico, ne quis putet obii-
tum s.Thomam eorum quae supra * docuit dc angelis.

XI. Advene secundo, quod Averroistae responsionem
hanc infitiantur, dicentes quod ratio Averrob non intendit
quod singularitas impediati intellectionem, accipiendo singu-
lare ut distinguitur contra unis crsnlc in praedicando (quo-
niam optime noverat Averroès omnes Intclligcntins esse Isto
modo singulares); sed intendit quod singularitas ut distin-
guitur contra universalitatem speciei in essendo, si inve-
niretur universalis in essendo, ut Plato linxit *. Et ratio
huius est. quia quod est hoc modo particulare, non totam
in sc habet naturam, sed partem tantum; ne per hoc univer-
salem cognitionem Impedit. Et nd hoc oportebat respondere.

XII Ad hoc est dicendum quod obiecho ista supponit
quoddnm falsum, scilicet quod singulare inveniatur duobus
tantum modis. Ad cuius evidentiam, scito quod, secundum
veritatem, intentio Averrob est, non quod singularitas, sed
quod singularitas materiali» impedit intellectionem ct in
huc convenimus. Scsi putat ipse quod quoccumquc sunt
singularia per disirionem naturae specificae in cis, sunt
singularia materialia; quia materialium proprietas est esse
multa unius speciei. Ac per hoc, *i intellectus multiplican-
tur, infert; Ergo essent particulares ♦, eo scilicet modo quo
ritu entia materialia sunt particularia; et consequenter im-
pediretur intellectio.

S. Thomas autem, quia in responsione ad primum iam
evacuaverat hoc fundamentum, ponens lenium genus sin-
gularium, ita quod singularium quaedam sunt tota natura
specifica : ct ista non multiplicantur numcrnliter, sed sunt
vclut universalia in cavendo, quae manifestum est non offi-
cere intellectioni: ct haec sunt Intclligcntiac. Quaedam sunt
participantia naturam specificam, ct multiplicantur nume-
ralitcr. Sed haec sunt duplicis ordinis. Quia quaedam sunt
materialia : ce ista impediunt intellectionem ratione condi-
tionum materialium, quoniam per separationem a materia
fit intellectio. Quaedam vero sunt immaterialia : ct ista nan
impediunt intellectionem; quia non ratione singularitatis;
nec ratione mattrialitatis, qua carent; nec ratione pania-
pation» naturae specificae, quia utrumque, scilicet partici-
patum ct participans, est immaterialia ordinis. Et talia sunt
intellectus nostri. – Quod autem divisio numeralis postit
fieri et esse absque materia, multiplicatio luminis gloriae
in beatis ostendit, Nec contradicit hoc s. 'Πιοηιηο ; quo-
niam impossibilem ponit multiplicationem absque materia,
idest ab que receptivo, ut patet exercitatis in doctrina sua*.

XIII. In responsione ad quantum, adverte quod loquen-
tes in aere instant, dicentes hanc responsionem non eva-
cuare vim argumenti Averrois*, quoniam in «equivoco la-
borat. Ille enim irguit dc unitate *intellecti ut sic*: hic vero
respundet dc unitate *rei intellectae*, dum dicit quod, rive
intellectus sit unus sive multiplex, semper id quod intel-
ligitur est unum, puta quidditas lapidis. Unde vb rationis
in hoc stat: Intellectum lapidis est unum; ergo intellectus
est unus – Antecedens patet : quia si multiplicaretur, esset
intellectum in potentia. – Consequentia probatur. Quia *in-
tellectum* aut sumitur pro eoe reoli quod ponit in intel-
lectu, scilicet esse speciei intelligibilb, vcl actus intclligendi:
aut pro esse diminuto «liquo obicctivo, quo scilicet for-
male obicctum dicitur intellectus, quidquid sit illud esse.
Et utroque modo oppositum consequentis infen opposi-
tum antecedentis, scilicet mulio eiusdem rationis. Ergo in-
tellectum in eu non est unum secundum esse subjectivum.
sed multiplex numero, ut patet. Et similiter secundum esse
obiectivum : quia illud multiplicatur numeraliter ad multi-
plicationem numeralem rationum intclligibilium in quibus
relucet, cuilibet enim speciei intclligibili respondet obicctum
proprium, relucens ita illius relucencia quod non alterius.

XIV. Ad hoc est dicendum quod responsio intendit
de intellectu ut sic; nec in acquivoco laborat, sed male
intclligitur. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod, cum
natura Lipidis non inveniatur nbi in hoc vcl illo lapide
existent, et scientia rit de rebus; oportet scientiam termi-
nari ad lapidcitatem existentem in hoc. Et quia scientia
non est de singularibus ut rie, non terminatur ad luffidci-
tatem huius lapidis ut est in hoc; sed absolute, idest ad
ipsam, non ad eius singularitatem Er quia par est ratio dc
singulis lapidibus; et lapidcitas, secluis singularitatibus,
non habet penes quid multiplicetur ; consequens est quod
lupideitas. ut terminat actum intellectus, sit una non solum
formalitcr, sed per negationem omnis differentiae nume-
ralis De tuli enim unitate intclligitur illn propositio: *In-
tellectum oportet esse unum*,

XV. Verum quoniam lapideitas ut intellecta, duo dicit,
scilicet lapidcitatem, ct esse cognitum; si de esse reali loqui-
mur, esse cognitum nullum ease addit supra lapidcitatem,
nisi esse phantasmatum in quibus sustinetur, ct intclligi-
bilium apederum quibus diversi intellectus ei aisimilantun
Et hoc modo procul dubio, multiplicato intellectu, nulli-

plicatur intellectum, scilicet secundum esse subicciivum in intelligente: sed de hoc in praecedente articulo tractaverat s. Thomas. – Si vero Jc esse obicctivo est sermo, tunc secundum veritatem, cum tale esse non sit nisi esse relativum relatione rationis. (ut patet in hoc colore viso, cui esse obicctum visum nihil addit nisi relationem rationis, qua intelligitur terminus visionis); secundum diversas opiniones de multiplicatione numerali relationis, diversimode dici potest. Secundum enim tenentes in uno termino relationem eiusdem rationis non multiplicari, quanturneumque termini multiplicentur ex altera parte, oportet dicere quod, quamvis ex parte plurium specicrum intelligibilium in diversis intellectibus sint multae repraesentationes lapidcitatis; ex parte tamen lapidcitatis est una repraesentatio, qua est unum repraesentatum omnibus; quemadmodum Socrates albus est unum simile unica similitudine mille albis. Et haec est Thomae. Ideo apud ipsum lapidcitas est unum numerale, et per privationem omnis differentiae numeralis, et per positionem unius numero esse relativi quo est intellecta. Nec quoad hoc differt unum vel plures ponere intellectus: quia nec illu unitas negativa *, nec ista positiva variatur propter pluralitatem intellectuum, ut putet ex dictis.

Secundum vero ponentes relationem pluriticari plurificato altero termino, dupliciter dici potest. Primo quod, quia omnes relationes eiusdem rationis in uno termino scilicet habent ut una, ideo simpliciter conceditur quod lapidcitas est unum obicctum numero in obicctivo; quemadmodum Socrates dicitur unum simile multis consimilibus, quamvis plures sint relationes similitudinis in Socrate. – Secundo potest dici quod, quin in obiccto res ipsa est terminus cognitionis, esse vero obicctivum est conditio sine qua non. non inconvenit concedere quod intellectum lapidis apud diversos intellectus sit unum et multiplex; unum secundum rem quae terminat cognitionem, multiplex secundum conditionem sine qua non. Ex hoc enim non sequitur quod intellectum lapidis plurificetur numero in me et in te; sed quod conditio eius sine qua non multiplicetur: quin intellectum quidem est unum per negationem omnis numeralis differentiae, et tamen habet multos respectus eiusdem rationis ad multos intellectus. Et sic patet quod ex unitate intellecti, ut intellectum est objective, non sequitur unitas intellectus. Sed bene sequeretur ex unitate intellecti secundum esse subicctivum in intellectu: et si sic, esset necessario unum: cuius oppositum patuit in praecedenti responsione.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PRAETER ANIMAM INTELLECTIVAM SINT IN HOMINE ALIAE ANIMAE PER ESSENTIAM DIFFERENTES

It Cant. Gent. cap. χνπi; IK PtM* qu, iij, «ru a. nd 9; Dr Spirit. Crtat., λπ. J; Qu. de Anima, <rt. n: QuvJl. XI, qu. v; Comprit^ TTucJ,, cap. X€ <qq

d tertiem sic proceditur. Videtur quod praeter animam intellectivam sint in homine aliae animae per essentiam differentes, scilicet sensitiva et nutritiva. Corruptibile enim et incorruptibile non sunt unius substantiae. Sed anima intellectiva est incorruptibilis; aliae vero animae, scilicet sensitiva et nutritiva sunt corruptibiles, ut ex superioribus patet. Ergo in homine non potest esse una essentia animae intellectivae et sensitivae et nutritivae. 2. Si dicatur quod anima sensitiva in homine est incorruptibilis, contra: Corruptibile et incorruptibile differunt secundum genus, ut dicitur in X Afetaphys.* Sed anima sensitiva in equo et leone et aliis brutis animalibus est corruptibilis. Si igitur in homine sit incorruptibilis, non erit eiusdem generis anima sensitiva in homine et bruto. Animal autem dicitur ex eo quod habet animam sensitivam. Neque ergo animal erit unum genus commune hominis et aliorum animalium. Quod est inconveniens. 3. Praeterea, Philosophus dicit, in libro de Generat. Animal. *, quod embryo prius est animal quam homo. Sed hoc esse non posset, si esset eadem essentia animae sensitivae et intellectivae: est enim animal per animam sensitivam, homo vero per animam intellectivam. Non ergo in homine est una essentia animae sensitivae et intellectivae. 4. Praeterea, Philosophus dicit, in VIII Afetaphys. *, quod genus sumitur a materia, differentia vero a forma. Sed rationale, quod est diflerentia constitutiva hominis, sumitur ab anima intelle-

ctiva; animal vero dicitur ex hoc quod habet corpus animatum anima sensitiva. Anima ergo intellectiva comparatur ad corpus animatum anima sensitiva, sicut forma ad materiam. Non ergo anima intellectiva est cadum per essentiam cum anima sensitiva in homine; sed praesupponit eam sicut materiale suppositum. Sed contra est quod dicitur in libro de Eccles. Dogmat. *: Neque duas animas esse dicimus in homine uno, sicut Iacobus et alii Syrorum scribunt. unam animale[m], qua animatur corpus, et immixta sit sanguini, et alteram spiritualem, quae rationi ministret: sed dicimus unam et eandem esse animam in homine, quae et corpus sua societate virijcat, et semetipsam sua ratione disponit. Respondeo dicendum quod Plato posuit diversas animas esse in corpore uno, etiam secundum organa distinctas, quibus diversa opera vitae attribuebat; dicens vim nutritivam esse in hepate, concupiscibilem e in corde, cognoscitivam in cerebro. Quam quidem opinionem Aristoteles reprobat, in libro de Anima *, quantum ad illas animae partes quae corporeis organis in suis operibus utuntur, ex hoc quod in animalibus quae decisa vivunt, in qualibet parte inveniuntur diversae operationes animae, sicut sensus et appetitus. Hoc autem non esset, si diversa principia operationum animae, tanquam per essentiam diversae, diversis panibus corporis distributa essent. Sed de intellectiva per sub dubio videtur relinquere* utrum sit separata ab aliis partibus animae solum ratione, an etiam fove.

« cDncupiIdkHm. – cncncvpiiWilliam F, auicupiititivam ccttti l et <0.

3) inIdiativa. – iutrllectu cudices et .iō; fro Mpjretfy srp.u-atiu DsA-

• a. «

II. 3k

• s. Th
- bu
cap. ti.

Exp. n.

• u. l f
c p. n. -
icet. «

• h
D, d. vxLII.
"II"

LiV. 11. op- "

», 1N bō. w«.

• s. n. kci jii
cjp. u, 0^7.

duriti-
quod ,
ino »c
deitas
:mad-
libus,
te. –
t ter-
aine
π lu-
num
t sc-
i Be-
l me
ipli-
acm
•pc-

um
cnc
um
Po-

et
π-
ia
;o
Ω
n

i.
Π * Cap. XT.
f-
?/
e
a

- . In Tmjro. -
Did. va'. II,
1 »3h *15.

*

r

I
» . l.,>. II. Cap. i.
e- 7» . Th.
kC<. l».- U. Ub.
l, ap. ». ti. tt>:
a. Tb. 1«»- iw.

I
.
i
l
t

• lbU.-tlXa-p.

QUAESTIO LXXVI, ARTICULUS III

Opinio autem Platonis sustineri utique posset, si poneretur quod anima unitur corpori, non ut for. ma, sed ut motor, ut posuit Plato*. Nihil enim in- conveniens sequitur, si idem mobile a diversis mo- toribus moveatur, praecipue secundum diversas partes.–Sed si ponamus animam corpori uniri sicut formam, omnino impossibile videtur plures animas per essentiam differentes in uno corpore esse *. Quod quidem triplici ratione manifestari potest.'

Primo quidem, quia animal non esset simpli- citer unum, cuius 4 essent animae plures. Nihil enim est simpliciter unum nisi per formam unam, per quam habet res esse: nb eodem enim habet res quod sit ens, ct quod sit una; et ideo ea quae dominantur a diversis formis, non sunt unum simpliciter, sicut homo albus. Si igitur homo ab aha forma haberet quod sit vivum, scilicet ab anima vegetabili; ct ab alia forma quod sit ani- mal, scilicet ab anima sensibili : et nb alia quod sit homo, scilicet ab anima rationali ; sequeretur quod homo non esset unum simpliciter : sicut et Aristoteles argumentatur ' contra Platonem, in VIII *Metaphys.* *, quod si alia esset idea anima- |S. ct ftijn bipedis, non esset unum simpliciter animal bipes. Et propter hoc, in I *de Anima* ♦ contra ponentes diversas animas in corpore, in- quirit *quid contineat illas*, idest quid faciat ex cis unum. Et non potest dici quod uniantur per cor- poris unitatem: quia magis anima continet corpus, et facit ipsum essc unum, quam e converso.

Secundo, hoc apparet impossibile cx modo praedicationis. Quae enim sumuntur a diversis formis, praedicantur ad invicem vel per accidens, si formae non sint ad invicem ordinatae, puta curn dicimus quod album est dulce : vel, si formae sint ordinatae ad invicem, erit praedicatio per se, in secundo modo dicendi *per sc*, quia : subiectum ponitur in definitione praedicati *. Sicut superficies praeambula est ad colorem: si ergo dicamus quod corpus superficiatum est coloratum, ent secundus modus praedicationis per sc. – Si ergo alia forma sit a qua aliquid dicitur animal, et a qua aliquid dicitur homo, sequeretur quod vel unum horum non possit praedicari dc altero nisi per accidens, si istae duae formae ad invicem ordinem non ha- bent; vel quod sit ibi praedicatio in secundo modo dicendi *per se*. si una animarum sit ad aliam praeambula. Utrumque autem horum est mani- feste falsum: quia *animal* per se dc homine prae- dicatur, non per accidens; *homo* autem non po- nitur in definitione animalis, sed e converso. Ergo oportet eandem formam esse per quam aliquid est animal, ct per quam aliquid est homo: alio- quin homo non vere esset id quod est animal, ut sic *animal* per se de homine praedicetur.

Tertio, apparet hoc esse impossibile per hoc, quod una operatio animae, cum fuerit intensa, impedit aliam. Quod nullo modo contingeret, nisi principium actionum esset per essentiam unum.

Sic ergo dicendum quod eadem numero est anima in homine sensitiva et intellectiva et nu- tritiva. Quomodo autem hoc contingat, de facili considerari potest, si quis differentias spccicrum ct formarum attendat. Inveniuntur enim rerum species et formae differre ab invicem secundum perfectius et minus perfectum : sicut in rerum ordine animata perfectiora sunt inanimatis, et ani- malia plantis, et homines animalibus brutis; ct in singulis horum generum sunt gradus diversi. Et ideo Aristoteles, in VIII *Metaphys.* *, assimilai ' species rerum numeris, qui dilferunt specie se- βĭ. “ı. B. eundum additionem vel subtractionem unitatis. Et in II *de Anima* *, comparat diversas animas speciebus τ figurarum, quarum una continet aliam; r sicut pentagonum continet tetragonum, ct excedit. – Sic igitur anima intellectiva continet in sua vir- tute quidquid habet anima sensitiva brutorum, et nutritivn plantarum. Sicut ergo superficies quae habet figuram pentogonam. non per aliam figu- ram est tetragona, ct per aliam pentagona; quia superflueret figura tetragona, cx quo in pentagona continetur: ita nec per aliam animam Socrates est homo, ct per aliam animal, sed per unam et eandem.

Ad primum ergo dicendum quod anima sensitiva non habet incorruptibilitatem ex hoc quod est sen- sitiva: sed ex hoc quod est intellectiva, ci incorru- ptibilitas debetur. Quando ergo anima est sensitiva tantum, corruptibilis est: quando vero cum sen- sitivo intellectivum habet, est incorruptibilis. Licet enim sensitivum incorruptioncm non det, tamen incorruptionem intellectivo auferre non potest.

Ad secundum dicendum quod formae non collo- cantur in genere vel in specie, sed composita *. ² 0.4» Homo autem corruptibilis est, sicut ct alia ani- malia. Unde differentia secundum corruptibile ct incorruptibile, quae est ex parte formarum, non facit hominem secundum genus ab aliis anima- libus differre.

Ad tertium dicendū quod prius embryo habet animam quae est sensitiva tantum; qua abiecta \ advenit perfectior anima, quae est simul sensitiva ct intellectiva; ut infra* plenius ostendetur.

Ad quartum dicendum quod non oportet secun- dum diversas rationes vel intentiones logicas, quae consequuntur modum intelligendi, diversitatem in rebus naturalibus accipere: quia ratio unum ct idem secundum diversos modos apprehendere potest. Quia igitur, ut dictum est *. anima intel- lecliva virtute continet id quod sensitiva habet, et adhuc amplius; potest seorsum ratio conside- rare quod perimet ad virtutem sensitivae, quasi quoddam imperfectum ct materiale. Et quia hoc invenit commune homini ct aliis animalibus, ex hoc rationem generis format. Id vero in quo anima intellectiva sensitivam excedit, accipit quasi for- male et completivum, et cx eo format differen- tiam hominis.

γ) *equitur.* – MÇHÎ *videtur* ABCDEC».
ni *cuiut.* – f/ D.
<) *argumMtaiur.* – .rr^uil Λ, *dicit ct aravit* B.

quin. – DI <W, *Hcnuhu quod* B.
η) – *ad tfccict* B.
Û) *ahiev/a.* – uEur.i P. – |'n» *Kfjiccl jovmw* U.

Commentaria Caxnlinalu* Gaietani

Trrcxus clarus; dc animarum tantum pluralitate. non omnium formarum substantialium, inquirens. In forma tria facit: primo, tractat opinionem Platonis; secundo, spondet quaesito negative*; tertio, ostendit modum suae positionis *.

II. Quoad *primum*, tria dicit. Primo, refert Platonem tenere partem affirmativum. scilicet: Tres animae distinguuntur essentia ct loco. – Secundo, in quo Aristoteles cum arguerit! scilicet quoad sensitivam et vegetativom, propter animalium partes decisas vitam utramque habentes. Quoad intellectivum vero, sub dubio reliquit, quoad locum. – Tertio, quomodo opinio Platonis potest sustineri, et quomodo non : quia ponendo unionem animae ut molon» tantum, potest; ut formae substantialis, nequaquam, ut probabitur,

III. Quoad *secundum* -, conclusio responsis a : Eadem numero anima in homine c>t nutritive, sensitiva ct intellectuiva. – Probatur tripliciter -. Pnmo, quia si essent plures animae in eodem, illud non esset unum simpliciter. – Probatur sequela tripliciter. Primo, ratione quia unita* simpliciter est ab unitate formae; tum quia ab eodem res habet esse ct unitatem; tum a posteriori, quia ea quae denominantur a diversis formis, non sunt unum simpliciter, ut homo albus. Secundo, ex argumentatione Aristotelis contra Platonem, VIII *Metaphys.*, text. xv. Tertio, cx argumentatione eiusdem in 1 *de Anima*, uxt. xa. Omnia clnru sunt in textu.

IV. Circa hanc rationem ct sequentes adverte, quod rationes istac communiter arguunt non solum contra pluralitatem animarum. sed universaliter formarum substantialium in eodem. Unde non quantum ad conclusionem huius articuli, sed simpliciter in sua communitate, ut se extendunt ad inferendam unitatem formae in composito, impugnantur a Scuto, in Quarto, dist. xi, qu. m -.

Et contra lumc primam rationem dicit duo. Primo, quod falsum est quod unum esse sit ab una soin forma. « Nescio », inquit, - istam fictionem, quod esse sit superveniens essentiae: sed esse dividitur in simplex ct compositum, quemadmodum ens. » – Secundo, quod compositum cx pluribus formis constat cx ultima forma et composito cx materia ct forma sd formis praecedentibus, ut cx proprio actu ct propria potentia. Et sic totale esse compositi est ab una forma complete ; cum quo stat quod sit cx formis praenis incomplete.

V. Sed hacc responsio tripliciter deficit. Primo, quia non intclligit rationem s. Thomae, quam attfert. Respondens namque in primo dicto loquitur dc esse actualis existencial: et s.1 hornus, ut patet in textu, loquitur de unitate entis simpliciter, quod primo attenditur penes essentiae ct *quod quid erat esse* unitatem; quamvis unitas esse actualis existentiae et essentiae sc consequantur.

Secundo quia, ut alibi * probatum est, in omni re citra Deum, existentia distinguitur reuliter ab essentia, et necessario esi simplex ; quemvis ab ipso nesciatur. Sed hoc est praesenti negotio impertinens.

Tertio deficit ex illa communi caligine, quit naturam entis ct unius per compositionem non vident. Et tamen in eius principiis fatentur, dum quotidie resonamus quod cx duobus existentibus in actu, non potest fieri unum per se ens, sed cx actu ct potentia ; nec est alia causa quaerenda. Et tamen cum hacc applicanda sint, ad glossas venit operientes positam patulam veritatem.

Ideo namque cx actu et actu non potest ens nisi per aeddens constitui, quiu quilibet actus, quantumcnmquc imperfectus, naturam quandam ct *quod quid erat esse* constituit: ponit enim vel quid, vel quale, vel quantum, etc. Ex duabus autem naturis ct quidditatibus, quantumcuique imperfectis, constat non heri unum per se. Nihil enim refert an sit perfecta vel imperfecta essentia \cl quidditus, ad hoc quod non possit cum alia unum per sc facere. Quoniam hoc repugnat non cx perfectione quidditutis ; sed ex hoc quod in sc quaedam quidditas est. Ex quibusque namque duabus speciebus par est impossibilitatis ratio quod

liat unum ; quamvis una magis repugnet quum altera cx propriis.

rc- Ex potentia vero et actu ideo manifeste fit unum, quia potentia, ut sic, nullam naturam aut quidditatem ponit: non enim ponit quid, aut quale, aut quantum; sed hoc tantum quod potentiata est respectu talis naturae. Actu vero naturum secuto aut formaliter aut causaliter (cauxilitate tamen formali) afferente, non nisi unum *quod quid erat esse* constitui potest ex eo ct tali receptivo. Et propterca non oportet quaerere quomodo cx netu ct potentia fiat unum. – Sed si res illa quae est potentia, aliam ponit naturam, et non est potentia tantum; imn componitur res non cx aciu et potentia tantum, sed cx actu ct actu; et consequenter non fit ens cx tali compositione nisi per accidens. Nec oportet tiliam quaerere causam.

Unde intolerabilis est caecitas eorum qui ponunt compositum per se ens constare ex actu et potentia constante cx actu ct potentia. Est enim implicatio in adiccto: quoniam est ponere quod fiat cx duobus actibus, cl quod fiat non ex per sc potentia; quoniam accidit praecedenti composito talis potentia, est enim praeter eius rationem, ut patet. Nec posset reddi ratio quare magis fit per ic unum cx anima ct corpore, quam cx proximo illuminabili, puta diaphono. ct lumine, sunt enim proprius actu» et propria potentia. – Et super hoc fundatur ratio s. Thomne, quae uniuicm entis ex unitate formae probat, quia alioquin unum ens non esset.

VI. Secunda ratio -. Si dicerent diversas formas, aut per accidens esset praedicatio; aut in secundo modo dicendi *per se*. Sed neutrum horum est; sed *animal* praedicatur dc homine per sc in primo modo. Ergo dicunt eandem animam. – Condiiooalis probatur. Quia formae diversae et coeuntes aut ordinatae inter sc sunt, aut non. Si non, ergo puriunt praedicata per aeddens. Si sic, ergo formo prneambuln fundat subicctum; ct forma reliqua praedicatum secundi modi, quia prima ponitur in ratione secundae. ut superficintum ostendit respectu colorati. – Destructio utriusque partis patet. Prima quidem, quia *animal* per sc dicitur de Immine. Secunda vero, quin *homo*, quod est sublectum, non ponitur in ratione *animalis*, quod esi praedicatum, sed e convenio.

\ 11 Contra hanc rationem Scotus, ubi supra*, tria didL * ct ,r Primo, quod prima facie cx hoc non habetur nisi quod praedicatum a forma posteriore, non praedicatur per se dc subiecto a forma priore ; et consequenter quod hacc non esset per se. *animal est homo*. Quod gratis conceditur.

Secundo, quod regula dc praedicatis sumptis α diversis formis, est ista: scilicet quod si sumantur ub eis praecise, neutrum dc altero per sc praedicatur. Et cx hoc optime sequeretur: Ergo nec genus de differeniia, nec differentia de genere praedicatur per sc. Quod etiam gratis conceditur.

lenio, quod cx hoc non sequitur: Genus non praedicaretur per sc de specie. Quia species non dicit praecise differentium, quamvis illam principaliter importet; sed claudit in sc genus, tanqunm de per sc conceptu eius. Et tamen s. Thomas hoc inferebat.

VIII. Ad haec dicitur quod arguens dissimnhmdo quodammodo primum obiccit: nam in promptu est solutio cx littera. Fundatur enim ratio super hoc, qu<xl duorum terminorum a diversis formis sumptorum praedicatio aut esset per accidens ; aut ille qui habet subiccti rationem, ponitur in ratione alterius. Ergo, >i *animal* ct *homo* a diversis formis sumuntur, aut erit praedicatio omnino per accidens; aut *homo* ponetur in ratione *animalis*, quia *hamo* est naturaliter subtectum respectu *animalis*, quoniam ista c>t directu praedicatio, *homo esi animal*, convencos vero sua non, sed est indirecta. Unde patet ct quod prima ct secunda facie processus infert intentum cx praemissis.

Quod vero secundo loco dicitur, evitando ct reprehendendo implicite regulam a. Thomae -, quam aasumpMt in maiorem, manifeste falsum est. Quia istu est per se, *Terra est gravis, Ignis est calidus*: ct tamen subiccuun ct prao-

• a. π^λ. m.

• (X nuo x.

a. num. i.

ct uocuvi, ix.

fTM**)

".

altera cx
m, quiit
n punit :
»cd hoc
ctu vcro
litate ta-
ra/ esse
rca non
»num. –
ram, ct
cx actu
jucntcr
is. Ncc

t com-
nstante
: quo-
od fiat
cum-
in, ut
unum
, puta
ropria
qunc
oquin

jt per
ccndi
icatur
pdem
ersne
non.
arma
dīca-
cun-
«tru-
! per
l est
•rac-

licit. ' c| »χ> λ.
uod
• de
non
r.
ois
ise,
imc
itia
tur.
:dt-
ise
au-
ta-

10-
cx
cr-
set
!ur
?r-
is;
ia-
11-
uu
rC*

n-
jn - Ci. nua- Π-
ra
c-

QÜAESTIO LXXVI, ARTICULUS IV

223

dicatum sumitur a diversis formis praecise, quia *terra* n forma substantiali, cl *grave* a forma accidentali, ita quod neutrius ratio in alterius conceptu intrinseco clauditur, ut patet. Ergo stat regula s. Thomae, quod vcl omnino per accidens, vcl in secundo modo per sc fit horum praedictio: ncc est nliqu instantia.

Ad id vero quod tertio subditur, quasi diceret quod illa regula -, quocumque modo sit. verificatur in terminis praecise sumptis ab illis, ct non in specie, etc.: respondetur quod illa regula vcrificatur in terminis sive praecise sive non praecise sumptis ab illis, dummodo sumantur fonna-liter; nihil enim refert differentia praecisionis, nisi forte ad modum significandi: quod non est ud propositum, quoniam supposito congruo modo significandi ipsis speciei ct generi, loquimur, ha quod sensus reguUe est, quod illi termini fonnoliter sumpti sic sc habent. – Et cum contra hoc dicitur quod species importat genus tanquam Jc per se conceptu cius: respondetur quod, licet de facto ita sir. stante tamen hypothesi quod essent diversae formae gencrica et sp̄cifica. tunc *hamo* aut solam formam spedbeam significaret per modum totius ct determinati (ct in boc ditferret a diilçrcnūii, quae significaret per modum determinantis formaliter); nut significaret habens utramque formam genericam ct specificam, sicut si aliquod unum nomen significaret habens igneitatem ct levitatem. Et tunc optime sequitur quod homo non vere esset id quod est animal, nisi vcl ratione partis (quod repugnat verae et directae praedicationi primi modi), iuxta hanc significationem; vcl per accidens, quia habes» hanc formam est etiam ha-

bens illnin, iuxta primani significationem; qund etiam repugnat praedicationi directae primi modi, quia praedicatum nullo modo debet esse per accidens, idest extra essentiam subiccti.

IX. Tenia ratio ♦ est a signo. Intensa una operatione * C/. nu®, m. animae, impeditur alia : ergo principium eanim est unum per essentiam: ulioquin una non impediret aliam.

X. Quoad *tertium* ♦, ostendit modum quo omnes animae ' et. -*«. t.

una sunt in homine, ex ordine perfectionis, et ordine continentiae. Perfectionis quidem, quin se habent sicut numeri cx additione, ex VIII *Metaphrx.*, text. x. Continentiae vero, quia sc habent sicut figurae, ex 11 dc *Anima*. – Ex his conflatur quod superflueret alia anima. Et est quarta ratio.

XI. Contra hone quarum rationem, quam Scotus dicit* plus ceteris valere, dicit ibidem quod facile solvitur* dicendi» quod non est superfluum, sed necessarium ponere praeter animam intellectivam aliam fonnam. Quia illa recedente , alia remanet: ergo haec non est illo. – Antecedens pntet.

Ad hoc breviter dicitur, primo, quod superfluitas non potest subterfugi. Quoniam natura, secundum cos, posuisset dua> corporeities substantiales in homine: alteram in anima intellectiva, quae continet omnes imperfectiores, ut tetragonum trigonum; et alteram in illa alia forma. Et tamen ustura non potest abundare in superfluo, nec deficere, ur in pluribus. Hoc nutem esset in omnibus hominibus ex animabus. Igitur. – Secundo dicitur, quod antecedens est falsum. Et ad rationes pro illo, in sequenti articulo - respondebitur.

O^^.
Βαίμμ. ia

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN HOMINE SIT ALIA FORMA PRAETER ANIMAM INTELLECTIVAM

ÎV *Sent.*. «lat. tuv. qu. t. .n. 1, qu*. t. J 4; |V Gwīt cap. lxxu; *De Spirit. Creat.*, ta.: 31 Qu. *de Anina*, art. 9; *Qm* dt. 1, qu. n. m. 1; XJ, qu. v; *Cvmptud. Thettl.*, cap. ic-

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod jn homine sit alta forma praeter animum intellectivam. Dicit enim Philosophus,

s.r£ *n *» quod4 aniPra est corpus humanum est corpus corporis *physici potentia vitant habentis*. Comparatur igitur anima ad corpus, sicut forma ad materiam. Sed corpus habet aliquam formam substantialem per quam est corpus. Ergo ante animam praecedit in corpore aliqua forma substantialis.

2. Praeterea, homo et quodlibct animal est movens seipsum. Omne autem movens seipsum dividitur in duas partes, quarum una est movens, Cl a^3 Cht mola' ut rrot>alur ’n *Physic*.* Pars autem movens est anima. Ergo oportet quod alia pars sit talis quae possit esse mota. Sed materia rr*ma n°n Potest moveri, ut dicitur in V *Physic*.*, cum sit ens solum in potentia: quinimmo omne quod movetur est corpus. Ergo oportet quod in homine et in quolibet animali sit alia forma substantialis, per quam constituatur corpus.

3. Praeterea, ordo in formis attenditur secundum habitudinem ad materiam primam: prius enim ct posterius dicitur per comparisonem ad aliquod principium. Si ergo non esset in homine alia 3 forma substantialis praeter animam rationalein. sed immediate materiae primae inhaereret

sequeretur quod esset in ordine imperfectissimarum formarum, quae immediate inhaerent materiae.

4. aniPra est corpus humanum est corpus mixtum. Mixtio autem non fit secundum materiam tantum t: quia tunc esset corruptio sola. Oportet ergo quod remaneant formae elementorum in corpore mixto, quae sunt formae substantiales. Ergo in corpore humano sunt aliae formae substantiales praeter animam intellectivam.

Sed contra, unius rei est unum esse substantiale. Sed forma substantialis dat esse substantiale. Ergo unius rei est una tantum forma substantialis. Anima autem est forma substantialis hominis. Ergo impossibile est quod in homine sit aliqua alia tonna substantialis quam anima intellectiva.

Respondeo dicendum quod, si poneretur anima intellectiva non uniri corpori ut forma, sed solum ut motor, ut Platonici posuerunt -; neccssc esset ‘abdicere quod in homine esset aha forma substantialis, per quam corpus ub anima 5 mobile in suo esse constitueretur. – Sed si anima intellectiva unitur corpori ut forma substantialis, sicut supra * ’ h - iam diximus, impossibile est quod aliqua alia forma substantialis praeter eam inveniatur in homine *.

*n† ***.

«) alia. – aJiqua PEF
D) inhaereret. – inhaeret BCEpA ct a. – Pro Inhaennt, inhaeret CDEGpAIF, inhaereret pF, inhaerent cJ l.

7) tantum. – Oro. CDE-
B) ab anima. – Om. *A; <nto per quatr ponit D.

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod forma substantialis in hoc a forma accidentali differt, quia forma accidentalis non dat esse simpliciter, sed esse tale: sicut calor facit suum subiectum non simpliciter esse, sed esse calidum. El ideo eum advenit forma accidentalis, non dicitur aliquid heri vel generari simpliciter, sed fieri tale aut aliquo modo se habens: et similiter cum recedit : forma accidentalis, non dicitur aliquid corrumpi simpliciter, sed secundum quid. Forma autem substantialis dat esse simpliciter: et ideo per eius adventum dicitur aliquid simpliciter generari, et per eius recessum simpliciter corrumpi. Et propter hoc antiqui Naturales, qui posuerunt materiam primam esse aliquod ens actu, puta ignem aut aerem aut aliquid huiusmodi. dixerunt quod nihil generatur aut corrumpitur simpliciter, sed *omne fieri statuerunt alterari*, ut dicitur in I

* *Physic.* * - Si igitur ita esset, quod praeter animam intellectivam praeexisteret quaecumque alia forma substantialis in materia, per quam subiectum animae esset ens actu : sequeretur quod anima non daret esse simpliciter; et per consequens quod non esset forma substantialis; et quod per adventum animae non esset generatio simpliciter, neque per eius abscissum corruptio simpliciter, sed solum secundum quid. Quae sunt manifeste falsa.

Unde dicendum est quod nulla aha forma substantialis est in homine, nisi sola anima intellectiva; et quod ipsa, sicut virtute continet animam sensitivam et nutritivam, ita virtute continet omnes inferiores formas, et facit ipsa sola quidquid imperfectiores formae in aliis faciunt. - Et similiter est dicendum de anima sensitiva in brutis, et de nutritiva in plantis, et universaliter de omnibus formis perfectioribus respectu imperfectiorum.

Ad primum ergo dicendum quod Aristoteles non dicit animam esse *actum corporis* tantum, sed *actum corporis physici organici potentia vitani habentis*, et quod talis potentia *non abiicit animam* *. Unde manifestum est quod in eo cuius anima dicitur actus, etiam anima includitur; eo modo loquendi quo dicitur quod calor est actus calidi, et lumen est actus lucidi ; non quod seorsum sit lucidum sine luce, sed quia est lucidum per lucem. Et similiter dicitur quod anima est *actus corporis* etc., quia per animam et est corpus. et est organicum, et est potentia vitam habens. Sed actus primus dicitur in potentia * respectu actus secundi, qui est operatio. Talis enim potentia est *non abiiciens*, idest non excludens, animam.

Ar» secundum dicendum quod anima non movet corpus per esse suum, secundum quod unitur corpori ut forma; sed per potentiam motivam, cuius actus praesupponit iam corpus effectum in actu per animam; ut sic anima secundum vim motivam sit pars movens, et corpus, animatum sit pars mota.

Ad tertium Dicendum quod in materia considerantur diversi gradus perfectionis, sicut esse, vivere, sentire et intelligere. Semper autem secundum superveniens priori, perfectius est. Forma ergo quae dat solum primum gradum perfectionis materiae, est imperfectissima: sed forma quae dat primum et secundum, et tertium, et sic deinceps, est perfectissima; et tamen materiae immediata.

Ad quartum dicendum quod Avicenna posuit formas substantiales elementorum integras remanere in mixto: mixtionem autem fieri secundum quod contrariae qualitates elementorum reducuntur ad medium. - Sed hoc est impossibile. Quia diversae formae elementorum non possunt esse nisi in diversis partibus materiae; ad quarum diversitatum oportet intelligi dimensiones, sine quibus materia divisibilis essu non potest. Materia autem dimensionem subiecta non invenitur nisi in corpore. Diversa autem corpora non possunt esse in eodem loco. Unde sequitur quod elementa sint in mixto distincta secundum situm. Et ita non erit vera mixtio, quae est secundum totum: sed mixtio ad sensum, quae est secundum minima iuxta posita.

Avurrocs autem posuit, in III *de Caelo* *, quod formae elementorum, propter sui imperfectionem, sunt mediae inter formas accidentales et substantiales; et ideo recipiunt magis et minus; et ideo remittuntur in mixtione ut ad medium reducuntur, et condatur ex eis una forma. - Sed hoc est etiam magis impossibile. Nam esse substantiale cuiuslibet rei in indivisibili consistit; et omnis additio et subtractio variat speciem, sicut in numeris, ut dicitur in VIII *Metaphys.* * Unde impossibile est quod forma substantialis quaecumque recipiat magis et minus. - Nec minus est impossibile aliquid esse medium inter substantiam et accidens.

Et ideo dicendum est, secundum Philosophum in I *de Generat.* quod formae elementorum manent in mixto non actu, sed virtute. Manent enim qualitates propriae elementorum, licet remissae, in quibus est virtus formarum elementarium. Et huiusmodi qualitas mixtionis est propria dispositio ad formam substantialem corporis mixti, puta formam lapidis, vel animae cuiuscumque.

t) id&. - Om. Paà.
ζ) recedit. - abscedit ABCDEG.
.simpliciter. - Om. iMb; pr» abscissum, absentiam B.
- Om. PFGa>. - Pn* imperfectiorum, imperfectarum H'
iD et a, inferiorum pD, imperfectarum pE>.

i) dicitur <quod. - Om. PF&sK
x in patetia. - Om. PDCE.
X) primum. - et primum ACDEFG.
μ) licet. - teJ ABCDEG.

• CL num
• Ci. outn
• Q. naan

• bb. i.
n.».- S-l
l.
• An. 1.
• AΠ. 3
pdi, art.

• et r*
qa L, an

" Lib.il.»
n. 4.

Commentari:* Cardinalia Caietani

TrrcLVS clunis, dc forma substantiali. – In corpore quatuor: primo, quid secundum Platonicos dicendum; secundo, respondet quaesito negative -; tertio, ostendit modum positionis *; quarto, extendit dicta ad omnes compositas substantias-.

II. Quoad *primum*, unum dicitur, scilicet quod respondendum esset affirmative. Et probatur: quin oporteret ponere formam qua constitueretur corpus motum.

III. Quoad *secundum*, unn est conclusio responsive In homine nulla est forma substantialis nisi anima intellectisa. – Probatur, ducendo ad impossibile. Si praeter animam intellectivam praeexisteret alia forma, anima non daret esse simpliciter; nec esset forma substantialis; nec per adsentum animae esset generatio simpliciter. Sed haec falsa, impossibilia. Ergo.

Consequentia probatur cx differentia inter formam substantialem ct accidentalem quoad eue, fieri ct corrumpi simpliciter vel secundum quid: quia penes substantialem omnia haec sunt simpliciter, penes accidentalem secundum quid. – Et confirmantur hae diflercntiuc cx errore nntiquorum, l *Physic.*, vel *de Generatione* -.

Eabit as consequentis ex dictis - patet.

IV. Advene hic quod Scotus, in Quarto, dist. xi, qu. in % hanc rationem non concludere intentum. Quia ly *simpliciter* potest dupliciter sumi. Primo, ul opponitur ei quod est *nullo modo*: ct tie ex *non ente simpliciter nihil Jit*, apud Philosophos. Alio modo, ut opponitur ei quod est *secundum quid*: et sic nihil uliud significat esse simpliciter quam *esse primum naturaliter*; ct esse secundum quid, *esse naturaliter posterius*» Et hoc modo verum est quod omnis forma substantialis dat esse simpliciter, ct accidentalis secundum quid; ct hoc sive forma substantialis praecedat generationi* ordine accidentalem, sive non; semper enim esse dutum a forma substantiali secundum suam naturam est prius, ct illud posterius, sicut substantia accidente. Unde cx hoc non sequitur, Ergo una est forma in composito: quia stat uni composito habenti unum esse prius naturaliter accidentali forma, advenire aliud perfectius esse etiam prius ^naturaliter quam sit esse accidentale.

V. Sed quod responsio haec voluntaria ct nulla iit, facile manifestatur. Quod voluntaria quidem sit, patet : quia ad placitum exponit terminos, et non secundum usum philosophorum loquentitim in hac re. Ly enim *simpliciter* duplicem tantum habet apud philosophos significationem -. Primo, ut idem est quod ly *totaliter*: ct sic intelligitur, *ex non ente simpliciter*, idest totaliter, *nihil Jit*; et sic dicimus multa non esse simpliciter completa, quando non sunt totaliter facta. Secundo, ul idem est quod *nullo addito*, iuxta illud *Topicorum* *: *simpliciter dico, quod nullo addito dico*. Et hoc rnodo est frequentissimum apud Aristotelem et usum omnium: et sic sumitur in proposito. Nec potest infitiari, nisi propriam loquelam ipsemet Scotus, cum ceteris, velit negare.

Sed advene quod in hoc deceptus videtur Scotus, ct multi eadem tenentur caecitate, quod non discernunt in ly *simpliciter* actum exercitum ab actu lignato; cum tamen distent sicut caelum α terra. Uti namque ipso *in actu signato*, est ponere ly *simpliciter* in ipsa re dc quaesi sermo; ut cum dicimus quod generatio hominis est generatio simpliciter, generatio vero hominis albi est secundum quid, etc. Uti vero ipso *in actu exercito*, est loqui de ipsa re dc qua est sermo, absque adiectivo aliquo: ut in generatione hominis dicimus *homo Jit*; cum dealbatur vero, non dicimus *homo Jit*, sed *homo Jit albus*. Aristoteles enim cl s. Thomas cl ceteri ponunt differentiam inter formam substantialem ct accidentalem penes *simpliciter* ct *tccondutn quid in actu exercito*. Nec eget probatione: quoniam etiam in ipsis artificialibus, quando fiunt secundum id quod est constitutivum eorum in esse specifico, ne per hoc induit rationem substantialis, dicimus etiam fieri simpliciter; ut patet

Scmmax **Tatou D. TiiaxAr T. tl.**

in factione domus, dicimus enim quod domus *Jit*, ct quod *facta est*; cum autem decoratur, non dicimus quod *Jit*, sed cum adiectivo. quod *fit alba* aut *pulchra*.

E»t ergo usitatissimum, ct propriiissimum formae sub«tantiali, dare esse simpliciter, ct fieri secundum eas composita simpliciter. Et iuxta hoc patet procedere rationem ». Thomae. Quin m forma subsiantitdis advenit enti in actu per aliam formam, iam illud est simpliciter, idest de illo verificatur quod esi: ergo non potest dc illo verificari quod tit, sed quod fit tale, quod est fieri secundum quid. Nec hoc potest subterfugi, nisi concedendo quod dc uno ct eodem potest absolute, et absque adicctiunc aliqua, concedi quod est et fit. Quod quantae stultitiae sit, eis relinquo indicandum. – Et hoc bene nota: quoniam in hoc lumine videbis dare multa secreta apud Aristotelem, ct complures tenebras apud alios.

VI. Quoad *tertium* *, modus positionis est illcmct qui - Cf. pwra.t in praecedenti articulo positus ese, scilicet ratione ordini* perfectioris ct continentis.

VU. Quoad *quartum* -, dicitur quod praedicta habent - CL IM. locum in omnibus compositis substantialibus, eisdem rationibus ct modis.

VIII Circa hone panem occurrit dubium, quoniam Henrietta de Gandavo, *inQuodhbeto* II, qu. n ct nr, ctQundhbeto IV. qu. xm, tenet quod non est eadem ratio dc homine et aliis; ct quod quamvis anima intellectiva sufficiat in homine pro sensitiva ct vegetative, non tamen pro forma mixtioni» ct corporcltatis; quia illa est incxtensa, istac vero sunt extensae -.

Unde arguit * sic. Omne per se agens habet aliquem per se propnum terminum : ergo, ubi sunt duo per sc diversa agentia, ct diversae actiones, ibi non est eadem forma utriusque tenninus. Sed sic est in solo homine: quia anima a Deo per creationem, reliqua a semine per generationem. Ergo duae formae. – Antecedens patet ex sc; et V *Physic.* -, ubi negatur redire eundem sanitatem, propter diversitatem actionis. – Consequentia palet.

Et confirmatur. Quia idem icrminus aut est forma, aui compositum. Si compositum, ergo homo creatur. Si forma, ergo anima intellectiva generatur cx semine.

IX. Ad hoc breviter, primo, dicitur a s.Thoma* quod, accipiendo *proprium* ut distinguitur contra *commune*, et loquendo dc termino formali, maior non est vera, quando sunt agentia subordinuta, qualia sunt generans ct creans animam intellectivam. – Secundo dicitur quod habere eundem terminum formalem eodem modo licet sit inconvenictu. non tamen diversimode, ul hic accidit; quia anima terminat creationem intrinsece. cl generationem iextrinccc; et sic forma est idem terminus utriusque, sed non eodem modo. Ideo non sequitur* Ergo generatur. – Tertio dicitur quod cuilibet actioni datur proprius per sc primo terminus, quamvis non formalis, ct quod generationis terminus proprius est compositum, creationis anima intellectiva. Sed de hi* qu. cxvm * cx proposito est sermo.

X. In responseione nd primum, ubi .igitur de forma corporcitatis, adverte quod Scotus, in Quarto, ubi supra*, dupliciter probat in homine, praeter animam intellectivam, esse aliam formam corporcitatis scu mixtionis. Primo, cx identitate corporis Christi vivi ct murtui; quin fuit idem numero. – Et huic annectitur dc identitate Eucharistiae in triduo mortis Christi : quoniam idem est iudicium de identitate corporis Christi in sc, et Eucharistia.

Secundo, cx identitate specifica formae cadaveris. Quia non potest esse regulariter idem effectus u quibuscumque ct quantumcuniqu diversis agentibus. Sed corpus vivum, quomodocumque moriatur, modo non statim dissolvatur in elementa, ud sensum apparet eiusdem rationis. Ergo non producitur nova forma, sed remanet quae erat forma corporcitatis.

XI. Henrietta autem *, cum multi* aliis, arguit cx parte effectus, sic. Anima intellectiva non potest supplere cdeclus

* CL nam. >>, xrr. n*, qa. ux

wl

'DeStir. & ril., ry.j. «4 ac. Q. tol. 4*. civoi, xrt. 1, «4 j.

*An.3. Ctiaid. Cotacictt tepCT mp. «4 4.

* CL nui* t».

* CL qu «ut IV.

ct operationes formae corporcitatis ct mixtionis: ergo praeter eam oportet aliam formam ponere.

Consequentia plana. – Et antecedens probatur. Quia esse divisibile, quantum, extensum, figuratum, corruptibile etc, non sunt ab anima intellectiva: quoniam esse eius est indivisibile, est inextensibile, incorruptibile, immateriale etc. Ergo, – Et hoc praecipue militat adversus s.Thomam, nullum aliud esse ponentem in homine nisi illud quod est animae intellectivae – Et confirmatur: quia non videtur intelligibile quod compositum sit quantum extensumque, ct quaelibet pars eius non sit quanta ct extensa.

XII. Ad primum horum * iam dixit s. Thomas ** quod corpus Christi in triduo fuit simpliciter idem numero, quin idem suppositaliter ct materialiter ct quoad esse actualis existenviae; et quod non volet. Ergo idem formalitcr. Et hoc sufficit ad vérifiaimias omnes Sanctorum auctoritates. –Et similiter in Eucharistia; ita quod in hostia conscrota aut retenta in triduo continebatur illud compositum ex materia ct illa forma cadaveris, quod tunc erat verum Christi corpus, idem cum vivo tripliciter modo dicto. Et in Resurrectione in eadem hostia fuisset compositum ex materia ct anima intellectiva, ut dut esse corporeum. Im quod par est ratio varietatis hie ct ibi. – Nee hic est aliquod inconveniens, nisi inconveniens fuerit corpus Christi variari secundum vitam et mortem hoc enim ad hoc sequitur. Sed *trepida-verunt timore, ubi non erat timor*, quia non vident naturam compositionis substantialis.

XIII. Ad secundum * dicitur quod ibi dicuntur tria, quorum unum est dubium, et duo sunt falsa. Dubium siquidem est cadaver esse eiusdem rationis: quoniam sustineri potest rationabiliter utmque contradictionis pars. Potest enim dici quod cadaveris forma est diversarum rationum, iuxta diversitatem naturalium agentium. puto ignis nut aquae; ita quod cadaver mortui ex dominio cholerae sit alterius rationis a mortuo cx dominio phlegmatis. Et merito: quia illud, ob igne corruptum, ad ignem tendit cx intentione agentis; reliquum, nb aqua, in aquam; ut, aliis existentibus terminis, alia etiam 'it via. Nec refert utrum gladio vel suspendio; sed quo elemento dominante moriatur: quoniam illa se habent ut excitantia ct applicantia activa passivis. – Potest etiam dici quod forma cadaveris est unius rationis; ct quod est forma imperfecta, et communis via α vivo ad quodlibct elementum. Nec inconvenit eam esse communem ct unius rationis: quia est medium remotum ad illa.

Falsum vero est quod effectus unius rationis non possit ab hac agentium diversitate produci. Quoniam aliquid produci stat dupliciter; ut medium est, aut terminus principaliter intentus; ct rursus, ut medium proprium, vel commune. Et quod, quia formo cadaveris producitur ut commune medium ad omnia elementa, ideo potest a quolibet eorum produci. Nec est hic quantacumquc diversitas agentium; sed quadruplex tantum, iuxta numerum elementorum.

I-alsum quoque est. ct contra Aristotelem. I *de Generat. text. xvn* ”,quod in corruptione hominis non fiat nova forma. Quoniam rune non semper corruptio unius esset generatio alterius; et natura operaretur *aspiciens ad malum* ; quod est impossibile.

XIV. Ad tertium - dicitur (supposita distinctione dc ly *esse quantum* dupliciter, scilicet *per se* ct *per accidens*; ct quod hic non est quaestio nisi dc quanto ct extenso per accidens, idest subjective. quoniam nulla res extra praedica-mentum Quantitatis dat formale esse per se quantum, ut patet) quod, quia anima intellectiva claudit in se omnes formas priores se ordine generationis, sicut tetragonum trigonum; ipsa potest supplere, immo necessario facit omnem effectum et operationem formae mixtionis ct corporcitatis. – Et ut satisfiat verbis arguentium, potest distingui quod in anima intellectiva inveniri esse corporeum, materiale, quantum et figuratum etc., potest intclligi dupliciter: uno modo, formalitcr: alio modo, virtualitcr. Et quod, quamvis in ea non inveniuntur haec formalitcr, sunt tamen in ea virtualitcr; sicut trigonum etiam non est in tetragono formalitcr, sed virtualitcr. Et sic anima dat quod habet virtualitcr: ct hoc sufficit. Est enim anima intellectiva tantae cxccllcn-

tiao, ut et faciut ens materiale quantitati subicctum etc., inquantum habet in se vim priorum, ct ut det esse intellectuale cl indivisibile, inquantum formalitcr excedit omnes alius.

Fncilcquc percipi potest quod compositutn sit quantum ct figuratum subjective, et tamen illius forma sit indivisibilis formalitcr, si privatos quis non est naturali lumine, quo discernere datum est quod inter formam pure indivisibilem, ut sunt Intelltgcntiac, ct formam pure divisibilem, ut mm omnino materiale*, mediat forma indivisibilis formalitcr ct divisibilis virtualitcr; cui cx formali indivisibilitute convenit esse non quantum, ct ex virtuali divisibilitate convenit facere formalitcr ens extensum subjective.

Et nota quod, cum dicimus animam intellectivam dare esse extensum composito, intelligitur non dc esse actualis existentiae, sed dc esse fXJrnZ/æ. Illud namque est indivisibile et immateriale, sicut anima ipsa' hoc vero divisibile et materiale. Illud est unum simplicitate, communicatum tantum composito et materiae: hoc vero est unum compositione ex materio et forma. Et cx hoc apparet nihil obstare praedicta positioni s. Thomae de unitate esse in composito: quoniam in acquivnco laboratur, dum quaestio est dc esse essentiae, quod est ipsum compositum subicctum quantitati, ct positio loquitur de esse exietentiae.

XV. In responsione ad secundum, adverte quod divisio animalis in partem moventem ct partem motam, in ceteris animalibus est divisio in partes intégrales formalitcr, et non in partes essentielles nisi causaliter: quoniam omne animal integratur cx duabus partibus corporeis, quarum una nctuat-ur potentia motiva ipsius animulis, ct est parr movens; ct reliqua movetur. In homine autem, quia habet duplex motivum, iuxta duplicem appetitum, sensitivum scilicet cl intellectivum, est divisio in partes intégrales, quoad motum provenientem ab appetitu sensitivo (quia ille est actus cuiusdam parti* corporis); ct quodammodo in partes essentielles quoad motum provenientem ab appetitu intellectivo, quia ille nullius corporis est actus, et sic pars movens est anima, qunc est pars essentialis. Dixi autem *quodammodo*: quoniam pars mota non est proprie pars essentialis, quoniam est corpus in actu, quod non est pars nui per synecdochen, realitcr loquendo. Sed est, cl dicitur pars hominis *inquan-tum homo aut animal*: quia formalitcr sumendo animam, coquis et animal, componitur animal cx anima ct corpore tanquam cx panibus essentialibus. Corpus tamen non est vere pars, ut dictum est.

XVI. In responsione ad tertium, nota quod responsio redarguit argumentum, quod peccat secundum *non causam*: non enim immediate uniri materiae primae infert imperfectionem formae, sed dure illi primum tantum perfectio-nis gradum. Unde hinc habes quod esse formam propin-quam materiae primae contingit dupliciter. Uno modo, quoad unionem : et sic omnis forma substantialis est aequc propinqua materiae primae, quia in ipsa immediate recipitur. Et penes hanc propinquitatem non attenditur perfe-ctio vel imperfectio formarum substantialium. – /Alio modo quoad graduaient perfectionem : et sic non omnis forma est aequc propinqua 'materiae primae; sed quanto aliqua forma est propinquior materiae. tanto imperfectior, et quanto magis clongala, tanto perfectior. Et sic formae ele-mentorum dicuntur imperfectissimae, ct immediatae mate-riae, ct primae formae eius; et deinde mixtorum, et sic deinceps. Vocatur autem forma propinquior materiae se-cundum perfectionem, quae primum ordine generationis gradum perfcctionilcm dat tantum: remotior vero quae primum ct secundum, et sic procedendo, data latitudine in quolibet gradu.

XVII. In responsione ad quartum, ubi mixtio elemen-torum tractatur, longus esset habendus sermo, si cuncta adducenda essent obicctn. Unde in loco proprio in I *de Generatione* ‘ requirantur: hic sat sit rationes has traciurc. – Tria erga sunt in hac responsione -. Primo, opinio Avi-cennac; quae satis efficaciter impugnatur.

Secundo, opinio Averrois, in 111 *Caeli*, commem, lxvi. Cuius rationes sunt, quia si corrumperentur totaliter, non salvaretur ratio elementi ; nec materia reciperet tonnas

ni etc.,
c întel-
omnci

quun-
»† in-
ali lu-
3 pure
diviri-
isibili*
idivîri-
ivisibi-
cthre.
3 dure
ctunli»
divisi-
>ilc ct
intum
ne cx
edicta
miam
mine,
ositio

iviiiio
eteris
t non
limai
ICÎUU-
vem;
uplcx
et et
turn
uius-
ifllcs,
quia
lima,
rtiarn
i est
:hcn,
uaili-
nani,
porc
i est.

msio
ram :
jper-
ctio-
>pin-
odo,
eque
rcci-
erfe-
odo»
>rma
liqua
'< «
: cit-
ante-
t sic
; sc-
ionis
quae
re in

nen-
meta
l *de*
ture. ·θρ.χ. o t*.
Avi- · Ct nue·1*.

LXVL-
non
nnus

QUAESTIO LXXVI, ARTICULUS V

227

mixtorum medii* demendi, sexi primo ct essentialiter omnes. – Ad qua* nos didmus quod optime salvatur ratio elementi: quia elementum cut cx quo fit aliquid, *cum insit iictu vel virtute* *. Et quod materiam recipere tonnas mixto- rum immediate, potest dupliciter intclligi' primo, quoad unionem formae cum materia, et mc est necessarium; alio modo, quoad transmutationem, et sic mediant elementa. Ita quod elementa media sunt in transmutatione, non in infor- matione. Vel dicatur quod non solum in fwri, .cd in esse elementa sunt media, non formaliler, »cd virtualiter; «icur ct monent non formaliter, sed virtualter·

XVIII. Sed adverte hic quod Averroistae derident secun- dam rationem <. Thomae contra Averroem, quia manifeste patet in commento illo quod Averroe* posuit formas elemen- torum esse substantias, medias mitem inter substantias per- fectas ct accidentia; et ex eurum imperfectione, qua proximae sunt accidentibus, possunt suscipere magis et minus: ct non posuit aliquod medium inter substantiam ct accidens.

XIX Sed isti, dum derident,quam se dcrisibiles exhibeant si viderent, tacerent. Non penetrant subtilitatem formalita- temque s. Thomae, qui ad philosophos loquebatur, non sciolos. Ad cuius evidentiam, sciendum c*t quod ratio t.Tho- mac non tendit contra conclusionem, sed contra rationem Averrais. Sustentatur enim Averroës super ratione medii, ut expresse patet in commento illo; ita quod ideo dicit esse possibile formas elementorum misceri magis et minus, quia esse carum c>t medium inter forma* substantiales perfecto* ct accidentia. Contra hunc rationem arguit s.Tho- ma*, quia inter substantium ct accidens impossibile est esse aliquid haben» vere rationem medii. Et verilicamr hoc non solum accipiendo totum genus substantiae cx una parte, ct accidentium ex alia; sed sumendo quamcumq; substantiam cx una parte. Quoniam, ut putet X *Mclaphys* *. medium oportet esse eiusdem generis cum extremi»; nulla autem substantia est eiuidem generis cum accidente. – Si dicatur quod Averroe» non loquitur de vere medio per participationem, hoc c*t quod volumu»; quia cx hoc ha- betur quod nulla fuit ratio sua cx ratione medii ut me- dium est, et hoc intendebat divus Thomas.

Et confirmatur. Quia aut ratio sua fundatur super ra- tione rricdii; ct tunc, aut per participationem: et hoc non, ut patuit. – Aut per abnegationem: et hoc non, ut de se patet. – Aut per comparisonem: et hoc non, quia forma elementi non est accidens in respectu ad substantium, et

substantia in respectu nd accidens; sed est absolute sub- stanti.1. Et similiter non veri(icatur quod suscipit mugis et minus in respectu ad substantiam, ct non suscipit in re- spectu nJ accident! quoniam apud ipsum absolute suscipit magis et minus, ct secundum veritatem non suscipit ab- solute. – Aut per appropinquationem: ct de hoc procul dubio intendit. Sed nihil infert: quia aut ratio fundatur super ratione medii; ct nulla est, quia non est vere me- dium. Aut super ipsa appropinquatione naturae: ct tunc nihil aliud est dicere nisi quod, quia fonnoc dementares sunt imperfectissimae ct vicinissimae accidentibus, ideo suscipiunt magi* ct minus. Et apparet tunc duplex defe- ctus, Primo, quod ratio medii non est ad propositum, ut subtiliter exclusit ». Thomas. Secundo, quod ratio assignata eat nulla: quia ex hoc quod aliquid est imperfectissimum et infimum in aliquo genere, non exduditur a communi- bus conditionibus sui generi*; sed potius eo ipso quod infra genus continetur, illas habet. Constat quod *non suscipere magis et minus* communis est conditio generis Substantiae, ut patet in *Praedicamentis* ·. 'J aceant ergo, ct voluntarie fateantur Averroem esse locutum, et non cx medii ratione, ut tamen loqui se credidic

XX Tertio * in hac responsione *, Thomas ponit opi- nionem propriam, quod elementa remanent *nnn actu, sed virtute*. Sed adverte quod elementa remanere virtute, po- teM dupliciter intclligi. Uno modo, in forma substantiali mixti, eo modo quo vegetativum est in forma sensitiva: ct haec est opinio Scoti, in 11 *Sent.*, dist. xv. Alio modo, in qualitate, quae est propria dispositio ad formam mixti: et haec est opinio «. Thomae. Et quamvis opinio Scoti contra viam s. Thomae sit; ct rationi adversatur, quia non c*t eadem proportio formae perfectioris, puta sensitivae, ad forma» specifica* elementorum, el ad gradus geneticos, ut quemadmodum hos continet, ita illas contineat, quoniam illarum praedicatio sibi repugnat, non autem horum; ct sensui contradicit, quia operatio elementi non aequc per- fecte aut perfectius est in forma mixti, sed longe imper- fectior, cuius oppositum videmu* in omnibus virtualiter clausis in formis posterioribus (sensitivum enim perfectiori modo operatur opera xegetatiri, quam pure vcgeiativurai quia lumen non est contra praesentem intentionem, in qua pluralitatem formarum excludimus, discutienda relinquatur in loco proprio. Sed haec sint ad discretionem opinionis 5. Thomae dicta.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM VNIMA INTELLECTIVA CONVENIENTER TALI CORPORI t NIATUR

II *Sent.*. A·ĭ. t. qu. n. an. 5; /A· *Malo*, qu. v, ar.. S; Qu- *de Anima*, «rt. S.

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod anima intellectiva inconvenienter x tali corpori uniatur. Materia enim debet esse proporlionata formac. Sed anima intel- lectiva est forma incorruptibilis. Non ergo con- venienter unitur corpori corruptibili.

2. Praeterea, anima intellectiva est forma ma- xime immaterialis: cuius signum est, quod habet operationem in qua non communicat materia cor- poralis. Sed quanto corpus est subtilius, tanto minus habet de materia. Ergo anima deberet sub- tilissimo corpori uniri, puta igni; et non corpori mixto, et terrestri magis.

3. Praeterea, cum forma sit principium spe- ciei, ab una forma non proveniunt diversae spe- cies. Sed anima intellectiva est una forma. Ergo

non debet uniri corpori quod componitur ex par- tibus dissimilium specicrum.

4. Praeterea, perfectioris formae debet esse perfectius susccplibile. Sed anima intellectiva est perfectissima animarum. Cum igitur aliorum ani- malium corpora habcanl naturaliter insita tegu- menta. puta pilorum loco vestium, ct unguium loco calceamentorum: habeant etiam arma natu- raliter sibi data, sicut ungues, dentes et ‡ cornua: ergo videtur quod anima intellectiva non debue- rit uniri corpori imperfecto, tanquam talibus au- xiliis privato.

Sed contra est quod dicit Philosophus, in II *de Anima* *, quod anima est *actus corporis phy- sici organici potentia vitam habentis*.

Respondeo dicendum quod, cum forma non sil

• Cf. Ariuoi. Je *Ctri*, ft Veau.. ll», lit. C4P, Hi, β.i.-S.Tb. i<a. ηπ.

• Cap. m, & *. e-

• Cf. . c^1. pnutir-

propter materiam, sed potius materia propter formam; ex forma oportet rationem accipere quare materia sit talis, et non e converso. Anima autem intellectiva, sicut supra * habitum est, secundum naturae ordinem, infimum gradum in substantiis intellectualibus tenet; in quantum quod non habet naturaliter sibi inditam notitiam veritatis, sicut angeli, sed oportet quod eam colligat ex rebus divisibilibus per viam sensus, ut Dionysius dicit, vn cap. *de Div. Nom.* * Natura autem nulli deest in necessariis: unde oportuit quod anima intellectiva non solum haberet virtutem intelligendi, sed etiam virtutem sentiendi. Actio autem sensus non fit sine corporeo instrumento. Oportuit igitur animam intellectivam tali γ corpori uniri, quod possit esse conveniens organum sensus.

Omnes autem alii sensus fundantur supra tactum. Ad organum autem tactus requiritur quod sit medium inter contraria, quae sunt calidum et frigidum, humidum et siccum, et similia, quorum est tactus apprehensivus: sic enim est in potentia ad contraria, et potest ea sentire. Unde quanto organum tactus fuerit magis reductum ad aequalitatem complexionis, tanto perceptibilior erit tactus. Anima autem intellectiva habet completissime virtutem sensitivam: quia quod est inferioris praeexistit perfectius in superiori, ut dicit Dionysius *SIUS *n* *Xom* *. Unde oportuit corpus cui unitur anima intellectiva, esse corpus mixtum, inter omnia aha magis reductum ad aequalitatem complexionis.

Et propter hoc homo inter omnia animalia melioris est tactus. – Et inter ipsos homines, qui sunt melioris tactus, sunt melioris intellectus. Cuius signum est, quod *molles carne bene aptos mente videmus*, ut dicitur in II *de Anima* *.

Ad primum ergo dicendum quod hanc obiectionem aliquis forte vellet evadere per hoc, quod diceret corpus hominis ante peccatum incorruptibile fuisse. – Sed haec responsio non videtur sufficiens: quia corpus hominis ante peccatum immortale fuit non per naturam, sed per gratiae divinae donum; alioquin immortalitas eius per peccatum sublata non esset, sicut nec immortalitas daemonis.

Et ideo aliter dicendum est, quod in materia duplex conditio invenitur: una quae eligitur ad hoc quod sit conveniens formae; alia quae ex necessitate consequitur prioris dispositionis z. Sicut artifex ad formam serrae eligit materiam ferream, aptam ad secundum dura; sed quod den-

tes serrae hebetari possint et robiginem contrahere, sequitur ex necessitate materiae. Sic igitur et animae intellectivae debetur corpus quod sit aequalis complexionis: ex hoc autem de necessitate materiae sequitur quod sit corruptibile. – Si quis vero dicat quod Deus potuit hanc necessitatem vitare, dicendum est quod in constitutione rerum naturalium non consideratur quid Deus facere possit, sed quid naturae rerum conveniat, ut Augustinus dicit, II *super Gen. ad lilt.* * – Oportet Providit tamen Deus adhibendo remedium contra mortem per gratiae donum.

Ad secundum dicendum quod animae intellectivae non debetur corpus propter ipsam intellectualem operationem secundum se; sed propter sensitivam virtutem, quae requirit organum aequaliter complexionatum. Et ideo oportuit animam intellectivam tali corpori uniri, et non simplici elemento, vel corpori mixto in quo excederet ignis secundum quantitatem: quia non posset esse aequalitas complexionis, propter excedentem ignis activam virtutem. Habet autem hoc l corpus aequaliter complexionatum quandam dignitatem, per hoc quod est remotum a contrariis; in quo quodammodo assimilatur corpori caelesti.

Ad tertium dicendum quod partes animalis, ut oculus, manus, caro et os, et huiusmodi, non sunt in specie, sed totum: et ideo non potest dici, proprie loquendo, quod sint diversarum specierum. sed quod sint diversarum dispositionum. Et hoc competit animae intellectivae, quae quamvis sit una secundum essentiam, tamen propter sui perfectionem est multiplex in virtute; et ideo, ad diversas operationes, indiget diversis dispositionibus in partibus corporis cui unitur. Et propter hoc videmus quod maior est diversitas partium in animalibus perfectis quam in imperfectis, et in his quam in plantis.

Ad quartum dicendum quod anima intellectiva, quia est universalium comprehensiva :, habet virtutem ad infinita. Et ideo non potuerunt sibi determinari a natura vel determinatae existimationes naturales, vel etiam determinata auxilia vel r defensionum vel tegumentorum; sicut aliis animalibus, quorum animae habent apprehensionem et virtutem ad aliqua particularia determinata. Sed loco horum omnium, homo habet naturaliter rationem, et manus, quae sunt *organa organorum* * \ quia per eas 0 homo potest sibi praeparare instrumenta infinitorum modorum, et ad infinitos effectus.

7) *tali.* – Om. P.
δi *prioris dispositionis.* – *priorem dispositionem* Vb.
t) *hoc.* · Orx ABD.

ζ) *comprehensiva.* – *apprehensiva* ABD.
r() *vel.* – *ut* G,
0; *eat.* – *ea* Pè. – *et pos» modorum om.* ABCDE.

• Art. ».

• D- >7* .Mi

Commentaria Cardinalis Caiotani

Tm-Lirs darus. – In corpore duo: primo, respondet quaesito una condusione affirmative; secundo, ex conclusione deducit duo corollaria *.

II. Condusio responsiva esc: Corpus cui unitur anima intellectiva, oportet quod sit mixtum, et maxime ad aequalitatem reductum, quale est nostrum. – Probatur sic. Anima

intellectiva exigit corpus habens has duas conditiones: ergo, Probatur consequentia: quiu ex forma accipitur ratio materiae, quoniam materia est propter formam, et non e converso.

Antecedens vero, quoad primam partem, scilicet ly *mixtum*, probatur sic. Anima intellectiva non habet inditam

- Qi. l. *. «n. i

. S. t u.

t

'STK

δ

• Ci. num. ili.

• Cap. xiii

l. c. l. x. iii

– Or l'

*

ζ

n

• Aridor. in *
Rum. j. An.
kct 1UL
i

* S. Th.
iKLUVI
i, e. 6-

Mra-
?itur
l sit
ccs-
e. –
ne-
isti-
luid
On-
tē *
Hra

NIC
cm
am
ni-
cti-
to,
io-
tas
im
ter
oc
n-

Ul
pn
ci,
e-
Et
is
ui
id
ll-
5Γ
n
n

s

d
•
:
,
Autma, cap. w». num. 3, • S. Tb.
- lect. mji.
s

QUAESTIO LXXVI. ARTICULUS VI

229

cognitionem intellectivam. ergo est etiam sensitiva. ergo exigit corpui organum tactus: ergo medium inter contra-
ria : ergo mixtum. – Antecedens huius probationis probatur ex eo, quod tenet intimum gradum in ordine intdligcn-
tium, ac per hoc est ut pura potentia, ut patet cx supra dictis. – Prima consequentia probatur, quia natura non deficit in necessariis; acquisitio autem notitiae in anima oportet quod fiat cx sensibus, ut patet, ct Dionysius con-
firmat. – Secunda vero consequentia probatur: quia omnes sensus fundantur super tactum, ut patet in III *de Anima* .
– Tertia autem probatur: quia organum tactus debet esse in potentia ad contraria, calidum ct frigidum, ct reliqua tangibilia. – Quarta autem relinquitur per sc notu: quia constat corpus animalis non posse esse medium per ab-
negationem; immo nullum corpus potest cmc in potentia ad tangibilia, ut medium per abnegationern.

•Qp.un.-S.Tii

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ANIMA INTELLECTIVA UNIATUR CORPORI MEDIAN-
TIBUS DISPOSITIONIBUS ACCIDENTALIBUS

!! Co»t. Gent., exp. uu; Pie Spirit. Creat., art. 5; Qu. de Anima, eit, 9, Il dt Anima. kcui; VIII Me.taphrt.. feet. v.

»»
n sextum sic procemur . Videtur quod anima intellectiva uniatur corpori me-
diantibus aliquibus dispositionibus acci-
dentalibus . Omnis enim forma est in materia sibi propria et disposita. Sed dispositio-
es ad formam sunt accidentia quaedam. Ergo oportet pracintelligi accidentia aliqua in materia ante formam substantialem : et ita ante animam, cum anima sit quaedam .substantialis forma.

2. Praeterea , diversae formae unius speciei requirunt diversas materiae partes. Partes autem materiae diversae } non possunt intelligi nisi se-
cundum divisionem dimensionarum quantitatum. Ergo oportet intelligerc dimensiones in materia ante formas substantiales, quae sunt multae unius speciei.

3. Praeterea , spirituale applicatur corporali per contactum virtutis. Virtus autem animae est eius potentia. Ergo videtur quod anima unitur corpori mediante potentia, quae est quoddam accidens.

Sed contra est quod accidens est posterius substantia el tempore et ratione, ut dicitur in VII *Melaphys.* * Non ergo forma accidentalis aliqua potest intelligi in materia ante animam, quae est forma substantialis.

Respondeo dicendum quod, si anima uniretur corpori solum ut motor, nihil prohiberet, immo magis necessarium esset esse aliquas dispositio-
nes medias inter animum ct corpus: potentiam scilicet ex parte animae, per quam moveret cor-
pus; et aliquam habilitatem cx parte corporis, per quam corpus esset ab anima mobile.

Sed si anima intellectiva unitur corpori ut for-
ma substantialis, sicut iam supra * dictum est, impossibile est quod aliqua dispositio accidentalis cadat media T inter corpus ul animam *, vel inter quamcumque formam substantialem ct materiam suam. Et huius ratio est quia, cum materia sit

Secunda autem pars antecedentis, scilicet *maxime re-
ductum ad aequalitatem*, probatur sic. Anima intellectiva habet perfectissime virtutem sensitivam ergo exigit corpus maxime ud aequalitatem reductum. – Antecedens probatur: quia inferius perfectius continetur in superiori, ut patet per Dionysium. – Consequentia probatur cx eadem radice, quia scilicet vis sensitiva fundatur super tactu: constat cnim quod quanto organum tactus fuerit aequalius, tanto melius percipiet, quia ab excellentiis remotius melius dis-
cernit.

III. Corollaria sunt duo . Primum, quod cx hoc homo * a. iul l. praestat tactu ceteris animalibus. – Secundum : inter homi-
nes, meliorem habens tactum esi melioris ingenii. Patet sequela huius dc primo ad ultimum; ct declaratur signo ex II *de Anima*.

in potentia ad omnes actus ordine quodam, oportet quod id quod est primum simpliciter in acti-
bus, primo in materia intelligatur. Primum autem inter omnes actus est esse. Impossibile est ergo intelligerc materiam prius esse calidam vel quan-
tam, quam esse in actu. Esse autem in aciu habet per formam substantialem, quae facit esse sim-
pliciter, ut iam * dictum est. Unde impossibile est . α λ. *. quod quaecumque dispositiones accidentales prae-
existant in materia ante formam substantialem; et per consequens neque ante animam *. *D- do.

An primum ergo dicendim quod, sicut ex prae-
dictis * patet, forma perfectior virtute continet . *»• ♦ quidquid est inferiorum formarum. Et ideo una et eadem existons, perficit materiam secundum diversos perfectionis gradus. Una enim et eadem forma est per essentiam, per quam homo est ens actu, cl per quam est corpus, ct per quam est vivum, et per quam est animal, ct per quam est homo. Manifestum est autem quod unumquod-
que genus consequuntur propria accidentia. Sicut ergo materia pracinteUigitur perlecta secundum esse ante intellectum corporeitatis, et sic de aliis; ita praeintelliguntur accidentia quae sunt propria entis, ante corporeitatcm. Et sic praeintelliguntur dispositiones in materia ante formam, non quan-
tum ad omnem cius effectum, sed quantum ad posteriorem.

Ad secundum dicendum quod dimensiones quan-
titativae sunt accidentia consequentia corporeita-
tem. quae toti materiae convenit. Unde materia iam intellecta sub corporeitate et dimensionibus, potest intelligi ul distincta in diversas partes, ut sic accipiat diversas formas secundum ultiores perfectionis gradus. Quamvis enim eadem forma sit secundum essentiam quae diversos perfectionis gradus materiae attribuit, ut dictum est *; tamen secundum considerationem rationis differt.

a) In orJmc articulorum qui habtfur ;n principii» quaestioni», »cn» articulus ponitur «eptimu Ineo.

.) Parte* aulent materiae diverlae. – Portes autem divertar FO. Dirersje aatem partet Vab.

γ< media. – Om. ADCE. – tulIttaul.liem um. cxxiScv» et a.

Ad TERTIUM dicendum quod substantia spiritualis
quae unitur corpori solum ut motor, unitur ei
per potentiam vel virtutem. Sed anima intelle-

CorninenUbria Caixliiniis Cniotani

In titulo hoc solutu adverte, quod hic est semio de mediatione *informationis*, non autem transmutationis tantum. Ita quod quaestio est: Utrum in instanti quo anima recipitur in materia, mediet inter ipsam et materium accidentia aliqua, quibus prius natura. etsi non tempore, materia informetur. quam ipsa forma substantiali. - Et est quaestio contra Averroem -, et universaliter contra omnes ponentes idem numero accidens in genito et corrupto salvari.

II. In corpore duo facit. Primo, tractat quid secundum Platonem - respondendum esset, scilicet affirmative. Secundo, quid secundum determinata, quia negative.

Primum de se patet. – Secundum est conclusio responsive: Anima, et universaliter omnis forma substantialis, recipitur in materia, nullo mediante accidente. Probatur sic. Materia est in potentia ad omnes actus ordine quod. im : ergo primo ad esse in actu ; ergo ad formam substantialem ergo prius recipitur forma substantialis, uc per hoc anima, quam quodeumque accidens.

Antecedens patet ex VII *Metaphys**. – Prima consequen-
ti.i probatur: quia esse in actu est ictus primus simpli-
citer. – Secunda vero; quia sola et omnis forma substan-
tialis facit esse simpliciter. – Tenta relinquitur per se nota.

III. Circa hanc rationem adverte quod dupliciter cavilari potest. Primo, quantum ad ordinem, dicendo quod materia est primo in potentia ad esse substantiale primitive intentionis, non autem primitate executionis; quia *primum in intentione est ultimum in executione*. Et ideo prius ordine generationis recipit dispositiones accidentales, quam formam substantialem.

Secundo, quantum ad secundam consequentiam : quia concesso quod esse in actu est prius ordine generationis, non sequitur: Ergo esse datum a forma substantiali esse prius ordine generationis ; sed est sophisma Consequentis, Quoniam ewe in actu commune est omnibus praedicamentis, Ul ^atct m *Physic.*, text, m -; «e per hoc clauditur intrinsece in esse accidentali, et consequenter, faciendo esse quantum aut quale, fit esse in actu. Et sic nihil aliud concluditur cx hoc quod esse est primus actus ordine generationis, nixi quod prius fit esse in actu quam esse tale : quod salvatur etiam in forma accidentalibus, quia dum calor facit esse calidum, prius natura dat ly *esse* quam ly *calidum*. Non ergo cx hoc potest inferri : Ergo prius recipit formam substantialem.

IV. Sed ad haec breviter et simul dicitur quod sermo praesens principaliter est de ordine generationis. ita quod materia est in potentia ad omnes netus ordine generationis, ac per hoc, ad actum primum ex natura sua ordine generationis, est primo ordine generationis in potentia ; et consequenter prius recipit illum ordine executionis.

Quod autem forma substantialis sit prior accidente ordine generationis, probatur sufficienter in littera ab effectibus earum formalibus: quia scilicet esse in actu est prius quam esse tale. Quod non solum verificatur propterea quia in quolibet esse prius intelligitur esse quam specificatio eius (ut obiciendo tactum est), quod est extra propositum; sed necessario est verum, ut intentum in proposito, propterea quia nulla res potest suscipere esse tale, nisi prius natura de ipsa verificetur absolute quod habet esse: impossibile est enim imaginari domum suscipere esse album aut pulchrum, nisi imaginemur quod domus ipsa est absolute, seu sine additione aliqua. Si ergo materia secundum se nullum esse in actu habet, impossibile est imaginari quod ait talis, si non prius natura de ea verificetur quod habet esse absolute et sine additione aliqua. Sed dare esse ita quod sine additione aliqua verificetur de aliquo quod *est*, est proprius effectus formalis formae substantialis, ut superius declaratum fuit. Ergo impossibile est materiam prius recipere

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM AN'IMA UNIATUR CORPORI ANIMALIS MEDIANTE ALIQUO CORPORE

I! *Sent.*, di%t. I, q.. u, art. 4. nJ ; H *Cont* (>e'tt, cap. Jtxi; *ik Spirit, Creat.*, aft. 3; Qu. *de Anima*, en. 9)
 II Je *Anima*, lc<t. 1; VII *Sfefaphyt*^A lect. v.

E D septimiM sic proceditur . Videtur quod anima uniatur corpori animalis mediante aliquo corpore a. Dicit enim Augustinus, VII *super Gen, ad lilt.**, quod *aniina per lucem*, idest ignem, *et aerem, quod meliora spiritui, carpus administrat*. Ig

et aer sunt corpora. Ergo anima unitur corpori humano mediante aliquo corpore.

2. *Praeterea*, id quo subtracto solvitur unio aliquorum unitorum, videtur esse medium inter ea. Sed deliciente spiritu, anima a corpore separatur. Ergo spiritus, qui est quoddam corpus subtile, medium est in unione corporis et animae.

3. Praeterea, ea quae sunt multum distantia, non uniuntur nisi per medium. Sed anima intellectiva distat a corpore et quia est incorporea, et quia est incorruptibilis. Ergo videtur quod uniatur ei mediante aliquo quod sit corpus incorruptibile. Et hoc videtur esse aliqua lux caelestis, quae conciliat elementa ei redigit in unum.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II & Anima *, quod *nem oportet quaerere si unum est anima et corpus, sicut neque ceram ci jiguram*. Sed figura unitur cerae nullo corpore mediante. Ergo et anima corpori.

Respondedo dicendum quod si anima, secundum Platonicos*, corpori uniretur solum ut motor, conveniens esset dicere quod inter animam hominis, vel cuiuscumque animalis, et corpus aliqua alia corpora media intervenirent: convenit enim motori aliquid distans per media magis propinqua movere.

Si vero anima unitur corpori ut forma, sicut jam * dictum est, impossibile est quod uniatur ei aliquo corpore mediante *. Cuius ratio est. quia sic dicitur aliquid unum, quomodo et ens. Forma autem per seipsam facit rem esse in actu, cum per essentiam suam sit actus; nec dat esse per aliquod medium. Unde unitas rei compositae ex materia et forma est per ipsam formam, quae secundum seipsam unitur materiae ut actus eius. Nec est aliquid aliud uniens nisi agens, quod facit materiam esse in actu, ut dicitur in VU| *Metaphys.* *

Unde patet esse misas opiniones eorum qui posuerunt aliqua corpora esse media inter animam ut corpus hominis. Quorum quidam * Platonici dixerunt quod anima intellectiva habet corpus incorruptibile sibi naturaliter unitum, a quo quantum separatur, et eo mediante unitur corpori hominis corruptibili T. – Quidam vero dixerunt quod unitur corpori mediante spiritu corporeo. – klīi vero dixerunt quod unitur corpori mediante luce, quam dicunt esse corpus, et de natura quintae essentiae : ita quod anima vegetabilis unitur corpori mediante luce caeli siderei; anima vero sensibilis, mediante luce caeli crystallini; anima vero intellectualis, mediante luce caeli empyrci. Quod fictilium et derisibile apparet: tum quia lux non est corpus; tum quia quinta essentia non venit materialiter in compositionem corporis mixti, cum sit inulterabilis. sed virtualiter tantum; tum etiam quia anima immediate corpori unitur ut forma materiae.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de anima inquantum movet corpus: unde utitur verbo *administrationis*, Et verum est quod partes grossiores corporis per subtiliores movet. Et primum instrumentum virtutis motivae est spiritus. ut dicit Philosophus in libro *de Causa Motus Animalium* *.

Ar> secundum dicendum quod. subtracto spiritu, deficit unio animae ad corpus, non quia sil medium: sed quia tollitur dispositio perquam corpus est dispositum ad talem unionem. - Est tamen spiritus medium in movendo, sicut primum instrumentum motus.

An tertium dicendum quod anima distat quidem a corpore plurimum, si ultriusque conditiones seorsum considerentur: unde si utrumque ipsorum separatim esse haberet, oporteret quod multa media intervenirent. Sed inquantum anima est forma corporis, non habet esse seorsum ab esse corporis: sed per suum esse corpori unitur immediate. Sic enim et quaelibet forma, si consideretur ut actus, habet magnam distantiam a materia, quae est ens in potentia tantum.

a) Confer art. pracc. not. a.
y quidam. - quidem ABDFG.ib.

у) *corruptibili*, - *corruptibili* ABCDE.
quidem. - Otn. Pub.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore trie. *Primo*, respondet secundum positionem Platonis. Et dicit quod convenient esset ponere aliquod medium, propter distantiam naturae animae α natura corporis: quoniam illa motor incorruptibilis, hoc mobile corruptibile, et ideo medium aliud convenit.

Secundo, quid secundum positionem determinatam. Con-

clusio responsiva: Anima non uniri potest mediante aliquo corpore, – Probatur dupliciter. Primo, ratione. Forma scilicet immediata facit formaliter compositum ex se et materia ens in actu: ergo et unum. Xnteccdens probatur quia forma per essentiam sua est actus. Consequentia probatur quia unumquodque eodem modo est ens et unum. – Secundo, probatur auctoritate VIII *Metaphys.*

Tertio, excludit opiniones oppositas* enumerans tres carum ; ct tertiam tripliciter excludit. Omnia clara sunt in littera.

II. In responsione ad tertium, adverte quod responsio innuit hanc distinctionem. quod *multum distantia* dupli*

citer: dissimilitudine conditionum; vel proportionem coniu-
ctionis. Primo modo * forma ct materia multum distant :
non secundo. Et inter inultum distantia primo modo tan-
tum, non oportet esse medium : sed inter distantia utroque
modo, oportet esse media.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ANIMA SIT TOTA IN QUALIBET PARIE CORPORIS

I *Sent.*, diet. **rm.** qü. v, art. **J**; H *Cant. Gent.*, cap. txxn; *De Spirit. Creat.*, irt. **4**. Qu. *de Anima*, art. irt.

OCTAVLM SIC proceditur. Videtur quod anima non sit torn in qualibet parte àSæçft corporis. Dicit enim Philosophus, in li-
de *Causa Jfotus Animalium* -: *Non oyus est in unaquaque corporis parte esse animam; sed in quodam principio corporis exis/ente. alia vivere; eo quod simul nata sunt facere proprium motum per naturam* »

2. Praeterea, anima est in corpore cuius est actus. Sed est actus corporis organici. Ergo non est nisi in corpore organico. Sed non quaelibet pars corporis hominis est corpus organicum. Ergo anima non est in qualibet parte corporis tota.

æ Praeterea» in II *de Anima* * dicitur quod sicut sê habet pars animae ad partum corporis, ut visus ad pupillam, ita anima tota ad totum corpus animalis. Si igitur tota anima est in qualibet parte corporis, sequitur quod quaelibet pars corporis sit animal.

4. Praeterea, omnes potentiae animae in ipsa essentia animae fundantur. Si igitur anima tota est in qualibet parte corporis, sequitur quod omnes potentiae animae sint in qualibet corporis > parte: et ita visus erit in aure, et auditus in oculo. Quod est inconueniens.

5. Praeterea, si in qualibet parte corporis esset tota anima, quaelibet pars corporis immediate dependeret ab anima. Non ergo una pars dependeret ab alia, nec una pars esset principalior quam aha: quod est manifeste falsum. Non ergo anima est in qualibet parte corporis tota.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in VI *de Trin.*, *, quod *anima in quocumque corpore et in toto9est tota, et in qualibet eius parte tota est.*

Respondeo dicendum quod, sicut in aliis iam dictum est, si anima uniretur corpori solum ut motor, posset dici quod non esset in qualibet parte corporis, sed in una tantum, per quam alias moveret. – Sed quia anima unitur corpori ut forma, nccessc est quod sit in toto L et in qualibet parte corporis *. Non enim est forma corporis accidentalis, sed substantialis. Substantialis autem forma non solum est perfectio totius, sed cuiuslibet partis. Cum enim totum consistat cx partibus, forma totius quae non dat esse singulis partibus corporis, est forma quae est compositio et ordo, sicut forma domus; et talis forma est

accidentalis. Anima vero est forma substantialis : unde oportet quod sit forma ct actus non solum totius, sed cuiuslibet partis. Et ideo, recedente anima, sicut non dicitur animal et homo nisi acquivoce, quemadmodum et animal pictum vel lapideum; ita est de manu et oculo, aut carne et osse, ut Philosophus dicit * Euius signum est. quod nulla pars corporis habet proprium opus, anima recedente: cum tamen omne quod retinet speciem, retineat 4 operationem speciei. – Actus autem est in eo cuius est actus. Unde oportet animam esse in toto corpore, et in qualibet eius parte.

Et quod tota sit in qualibet parte eius', hinc considerari potest, quia, cum totum sit quod dividitur in partes, secundum triplicem divisionem est triplex totalitas. Est enim quoddam totum quod dividitur in partes quantiativas, sicut tota linea vel totum corpus. Est etiam quoddam totum quod dividitur in partes rationis et essentiae ; sicut definitum in partes definitionis, et compositum resolvitur in materiam et formam. Tertium autem totum est potentiate, quod dividitur in partes virtutis.

Primus autem totalitatis modus non convenit formis, nisi forte per accidens; et illis solis formis, quae habent indifferentem habitudinem ad totum quantitativum et partes cius. Sicut albedo, quantum est dc sui ratione, aequaliter se habet ut sit in tota superficie et in qualibet l superficiei parte; et ideo, divisa superficie, dividitur albedo per accidens. Sed forma quae requirit diversitatem in partibus, sicut est anima, et praecipue animalium perfectorum, non aequaliter sc habet ad totum et partes: unde non dividitur per accidens per divisionem ; quantitatis. Sic ergo totalitas quantitativa non potest attribui animae nec per sc nec per accidens. – Sed totalitas secunda, quae attenditur secundum rationis ct essentiae perfectionem, proprie et per se convenit formis. Similiter autem et totalitas virtutis: quia forma est operationis principium.

Si ergo quaereretur dc albedine. utrum esset tota 1b in tota superficie et in qualibet cius parte, distinguere oporteret. Quia si fiat mentio de totalitate quantitativa. quam habet albedo per accidens, non tota esset in qualibet pane superficiei.

a) proprium motum per naturam. – proprium motu.†i motumE i
•BD ct b) propter naturam ABCEFOxD ct b, propositu»n motu/pro-
prium pD, proprium motus per naturam cd. a.
r) corporis. – Oo). ABCDE.
y) m tota. – et in loto BCDEG.

B) cum tamen., retineat. – ettamta...retinet G. et cum... rc-
tine.it cd.
t) qualibet. – Om.DEGoi.
ç) per divisionem. – icilicet perdivisionem P.
tota. – Oiü. ACDE; ucq. tota om. B.

• CL toc. c)l
rr*. <rt. t.

Ct. na».
Cf. nsm.

• CL aam.

• S. Tb. krt
Did. lib. VI.,
at. in corp.

Cf. na», ti

Et similiter dicendum est " de totalitate virtutis: magis enim potest movere visum albedo quae est in tota superficie, quam albedo quae est in aliqua eius particula. Sed si fiat mentio de totalitate speciei et essentiae, tota albedo est in qualibet superficiei parte.

Sed quia anima totalitatem quantilativam non habet, nec per se nec per accidens, ut dictum est; sufficit dicere quod anima tota est in qualibet parte corporis secundum totalitatem perfectionis et essentiae; non autem secundum totalitatem virtutis. Quia non secundum quamlibet suam potentiam est in qualibet parte corporis; sed secundum visum in oculo, secundum auditum in aure, et sic de aliis.

Tamen attendendum est quod, quia anima requirit diversitatem in partibus, non eodem modo comparatur ad totum et ad partes: sed ad totum quidem primo et per se, sicut ad proprium et proportionatum perfectibile; ad partes nutem per posterius, secundum quod l habent ordinem ad totum.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de potentia motiva animae.

Ad secundum dicendum quod anima est actus corporis organici, sicut primi et proportionati perfectibilis B.

Ad tertium dicendum quod animal est quod componitur ex anima et corpore toto, quod est primum et proportionatum eius perfectibile. Sic autem anima non est in parte. Unde non oportet quod pars animalis sit animal.

Ad quartum dicendum quod potentiarum animae quaedam sunt in ea secundum quod excedit totam corporis capacitatem, scilicet intellectus et voluntas: unde huiusmodi potentiae in nulla parte corporis esse dicuntur. Aliae vero potentiae sunt communes animae et corpori: unde talium potentiarum non oportet quod quaelibet sit in quocumque est anima; sed solum in illa parte corporis quae est proporlionata ad talis potentiae operationem.

Ad quintum dicendum quod una pars corporis dicitur esse principalior quam alia, propter potentias diversas quarum sunt organa partes corporis, Quae enim est principalioris potentiae organum, est principalior pars corporis: vel quae etiam eidem potentiae principalius deservit

• *Dc Aninj*, lφ
Π. «**p**. l. h. B.A.;
I. Th. *Kā*. n. .
Mcteon»t., Lt
IV. **ap**. mu. **Λ**
*H.

ft

ut. – **ABCDEI**.
0 *ucuttdiint* – *t/civiJunj ju<fJ partu P.*

x) **Enmi** *ft pmpartionAti pcrffcttiilù.* – *primi et prvportiMat* *ft*
prrrfctibUij BG. prvportkmJU et l-nmi pcrfectiMit Pai.

Commontaria Cardinalis Caietani

Trivi.es clarus «t. – In corpore, primo, quid secundum positionem Plutonis - diceretur, scilicet negative respondendum esset; secundo, secundum veritatem dicendo, spondei quaerito affirmative -; lenio, ostendit differentem modum quo anima est in toto et partibus, in fine articuli .

Π. *Primum* est clarum. Quod non ideo repetitum toties est u «. Thoma, ut, quasi opinio Platonis, ut dubia semper tractaretur: sed ut ostendatur continue quanta oritur diversitas ex illa radice; et confirmetur intentum ex differentia inter unionem per modum motoris, et per modum formae.

HI. Quoad *secundum* -, conclusio responsive est: Anima est tota in toto, et tota in qualibet parte. – Et probatur tali ordine: primo, probatur quod anima in toto et in qualibet parte est; secundo, quod in toto et qualibet parte est tota ♦.

IV. Primum probatur dupliciter, seu tripliciter. Primo, ex differentia inter formam substantialem et accidentalem, sic. Dare esse formale toti, et non partibus singulis, est conditio propria formae accidentalis: ergo non convenit animae, quae est forma substantialis. – Antecedens dcchiratur in formis quae sunt compositio et ordo.

Secundo ex effectu, sic. Recedente anima, nec totum nec partes remanent nisi acquivoce: ergo anima est actus totius et panium. – Antecedens probatur auctoritate Philosophi- VH *Metaphj's*. *: et ratione, quae potest esse tertia probatio seorsum n signo, sic. Recedente anima, nulla pars corporis retinet proprium opus : ergo non remanet eiusdem speciei: ergo anima erat in cis. Antecedens patet nd sensum. Prima consequentia patet : quia retinens speciem, retinet operationem. Secunda vero: quia netus est in eo cuius est actus; ac per hoc, cum anima recedens ait ille actus partium quo habebant illa opera, ergo in cis erat.

V. Secundum * vero probat tali ordine: primo, distinguit triplicem totalitatem ; secundo, comparat eas «d formas in communi ; tertio, applicat quaestionem propositam nd formas habentes omnes totalitates, et solvit eam; quarto, descendit ad intentum, respondendo quaesito distincte.

In primo horum, ponitur triplex totalilas: quantitative, essentialis, et potestativa; iuxtn triplex genus totius et partium.

In secundo, ponitur differentia inter totalitatem quantitativam et alias, respectu formarum, quoad hoc quod illa non invenitur in formis niai per accidens, istac per se; illa in solis formis quae indifferentem respiciunt totum et partes, istac non sic; quia perfectio essentiae et rationis, et esse principium operationis, per se convenit formae. Ex his sequitur tertia differentia, quod illa non invenitur in anima, praecipue animalium perfectorum; istac sic. Et tunc sequela : quia anima non eadem habitudine respicit totum et partes. quia requirit manifeste diversitatem in partibus corporis.

In tertio, dicit tria. Primum est quod si fiat hic quaestio de albedine, idest forma habente omnes istas totalitates, oportet distinguere de totalitate quantitativa, etc. – Secundum, quod de duabus totalitatibus, scilicet quantitativa et virtuali, respondendum est negative: quia una pars est extra aliam , et in maiori quanto est maior virtus. – Tertium, quod de totalitate essentiali respondendum est affirmative.

In quarto, dicit trin. Primo, quod non oportet distinguere in anima de omnibus totalitatibus, sed essentiali et virtuali tantum. Probatur: quia non est quanto per se, nec per accidens. – Secundo, respondet quaesito affirmative quoad totalitatem essentiae: Anima secundum csscotiam est tota in toto, et tota in qualibet parte. – Tertio, secundum totalitatem virtualcm negative : scilicet quod non est iota in qualibet parce, sed secundum unam potentiam in una parte, et aliam in ulia.

VI. Quoad *tertium principale* ponit differentiam inter modum essendi totam animam in toto, et in quolibet pane. In hoc modo enim differre nil. quod, quamvis totum et quaelibet para conveniant in hoc quod animn est in cis ut actus; differunt tamen in modo, quin anima est netus totius ut per se primo perfectibilis, ungulorum vero partium, ut partium primo perfectibilis.

VII. Circa haec dicta, sunt multa dubio. Primum est circa totalitatem qunnstitutivnm : quid sit differens habitudo formae ad totum et partes, quae comitatur mextenuonem formae. Aut enim diversa istn habitudo attenditur penes

- a. aae». tu.
- (X nam. vi.

•a. ano-t.

• a. axa. ».

DaJb'vTc.^
x, s. m. - Ci. lo?,
dL ta carp- art.

r*

• ct. doo .ijj.

distinctionem primi pcrfctibilis n non primo pcrfctibili, in actu. Et hoc non, quia sic omnis forma esset inextensa : quoniam omnis forma respicit totum ut primum pcrfctibilc in actu, partes vero non ut primum pcrfctibilc, sed ut partes primi. – Aut penes distinctionem primi perfectibilis n non primo, tam actu quam potentia, ita quod pars nec sit nec esse possit primum pcrfctibilc a tali forma. Et hoc non, quiu sic anima vegetative esset inextenva : quoniam sic differenter respicit totum et partes, quod totum est eius primo pcrfctibilc, ct nulla par» eius potest ei respondere ut primo pcrfctibilc, quoniam nulla pars plantae habet omnia organa plantae, sine quibus non habetur ratio primi pcrfctibilis, ut patet cx definitione n nimoc *. – Aut pcnci “,st,nct,r>ncm pcrfctibilis n non pcrfctibih, itn quod pars sic perficiatur in toto n fonna, quod extra totum non possit 'esse pcrfctibilis tuli formo. Et hoc non, quin sic forma minimi naturalis esset inextensa: quoniam nulla eius pars potest tuli forma seorsum perfici. – Nullo igitur modo videtur posse intclligi differentem habitudinem nd totum ct partes comitari inseparabiliter negationem totalitotis quantitativac in forma.

VIII. Dubium secundo cit circa eandem tnulitatcm. Quoniam ». Thomas n communi opinione discordare videtur hoc in loco, eo quod ponat, praeter animam intellectivam, aliquam aliam formnm in materia inextensam, scilicet animam sensitivam animalium perfectorum: cum tamen vix possit sustineri quod anima intellectiva, deforis veniens, informet secundum esse, ct sit inextensa: tum quia sequitur idem indivisibile simul moveri ct quiescere; tum quia sequeretur quod manus intclligrcct, existente ibi essentia animae ct consequenter intellectu.

Voluntarie quoque, ct absque probatione aliqua dicitur hoc; ut patet in littera, et in 11 *Contra Gent.*, cap. lxxii. Quod non decet philosophum.

IX. Dubium tertio est circa totnlitntem CMentialem: quin male dicitur illam convenire formis ct animae per se. Quia aut intendis positive : et sic constat esse falsum, quia non luibet partes-essentiales, cum sit simplex. Aut negative: ct sic etiam convenit (otulitas quantitative animae intellectivae; nam ceret partibus quantitative, quemadmodum et essentialibus. Igitur pari ratione dicendum erat quod non habet essentialcm totalitalem, sicut nec quantitatis am.

X. Ad primum horum dicitur quod intclligitur secundo modo ista differens habitudo. Sed oportet quod subintelligatur de totaliter differente, et non secundum quid.

Ad cuius evidentiam, sciendum triplex esse genus formarum. Quaedam omnino aequaliter respiciunt totum et partes ut primum pcrfctibilc : ct tales sunt formae mere naturales, ut aquae, ignis ct aliorum huiusmodi. Et loquimur dc formis quantum est cx parte sui, et .dc toto ct partibus absolute, et non dc *tanto toto*, aut *tanta parte*: liquet enim quod forma aquae, quantum est cx sc, indifferenter respicit ut primum pcrfctibilc materiam bicubitam, ct cubitalem, quae sunt totum et purs; et sic dc nliis. – Nec instantia de panibus minimi movere debet : quoniam mutatur *totum* in *tantum*, ct *rars* in *partem tantam*, quod est sophisma Figurae dictionis; minimum enim significat totum tantum, ct similiter pars eius. Iam nutem diximus quod sermo noster est absolute comparando formnm specificam nd totum et pones ut primo pcrfctibilc.

Quaedam vero sunt omnino inaequaliter respicientes totum ct partes. Et hoc ita totum sibi vindicant ut primum perfectibile. quod nulla pars seorsum potest habere rationem, non solum primi pcrfctibilis, sed nec pcrfctibilis. Huiusmodi autem est procul dubio anima intellectiva; ct, ut videbitur ♦, animae animalium perfectorum. – Nec te moveat quod, abscissa tibia aut brachio, anima perficit reliquum partem. Quoniam secundum veritatem, reliquum corpus, in quo membra principalia restant, non proprie vocatur pars, sed totum imperfectum; quod in tantum differt n partis ratione, quod in V *Metaphyx*, * Aristoteles fecerit proprium capitulum dc *Colobon*, idest *truncato*.

Quaedam autem sunt mediae formae, quae partim aequaliter, « partim inaequaliter respiciunt totum ct partes. Et hae sunt quae sic totum respiciunt ut primo perfecti-

bilc, quod partem possint habere, non ut primum pcrfctibilc simpliciter, »cd secundum quid. Et tales sunt anima vegetative, et sensitiva animalium imperfectorum. Hac enim ita totum animatum corpus cx omnibus organis cx propria ratione sibi vindicant ut primo pcrfctibilc, quod tamen in partibus eius seorsum salvari possunt, non ut in primo pcrfctibili simpliciter, ut accidit in formis naturalibus, sed secundum quid. – Et inter has est latitudo. Nam vegetative salvatur in parte, ut in primo pcrfctibili secundum quid, idest virtualiter : quoniam pars in cis est totum corpus organicum virtualiter. Sensitivum autem imperfectorum est in parte, ut in primo pcrfctibili secundum quid, idest secundum quondam rationem particularem, scilicet secundum rationem corporis: est enim pars decisa vivens vere quoddam corpus animatum totum; non tamen est vere quuddum totum animal.

Unde cum m littera dicitur quod totalité» quantitativa invenitur per accidens m solis formis quae indifferentem habent habitudinem ud totum et partes, intclligitur ut ad primum pcrfctibilc sive «impliciter, sive secundum quid. Et per oppositum, cum dicitur illas formas esse inextensas. quae differentem habent habitudinem ad totum et parte», intclligitur ut ad primum pcrfctibilc, excludendo tam simpliciter quam secundum quid. Ita quod illa tantum par» totum r differenter respicit, quae nec potest esse talis formue primum pcrfctibilc simpliciter, nec secundum quid: et nie est totaliter differens habitudo formae ad totum ct panes. In ceteri» sero e»t aliquo modo conveniens, et aliquo modo differens. – Et per lme patet responsio ad primum dubium.

XI. Ad secundum dubium * dicitur quod doctrina hic tradita, est quidem contru modernorum communem phantasiam. sed non contra philosophica» rationes. Parum est autem dc horum auctoritate curandum.

Cum nutem dicitur quod sine ratione hoc est dictum, respondetur quod ratio insinuata est a posteriori, quin sdhcct diversam totaliter habet habitudinem ad totum vt partem ipsa forma ex propria ratione. Si enim habet totaliter diversum habitudinem ad totum et nd panes, hoc provenit cx indivisibilitate formae. Quia si divideretur forma ad divisionem totius, iam pars formae proportionaretur parti corporis. Et cum pars quantitativa formae sit tota essentia formae, ergo ipsa forma secundum rationem »uoc essentiae non habet totaliter diversam habitudinem ad totum ct ad partes; sed utrumque. scilicet tam torum quam partem, respicit ut proportionatum pcrfctibilc. – Et continuari putes: ista ratio. Quia forma extensa, cx vi solius divisionis, non desinit esse secundum illam panem quam habet in pane decisa : immo quae quodammodo erat per modum potentiae, perficitur et nt actu seorsum, ut p;-tet in formis naturalibus. Ergo, a destructione consequentis, si ex sola divisione pars decisa non potest retinere eandem speciem; ergo non erat extensa, et divisibilis .id divisionem subiectL

Potest quoque principalis haec conclusio dc animabus animalium perfectorum probari per hoc, quod forma extensa in maiori est maior ct in minori minor, secundum virtutem: quia in maiori quanto est maior virtus, loquendo dc virtutibus extensis. In animalibus vero videmus saepe totum oppositum; eo quod animalia magni corporis secundum rationem speciei suae, videmus debiliora illis ciujulcm speciei quae sunt commcnsumiac magnitudinis, i.inquam anima non sufficiente ad tantam corporis molem fovendam.

Non est ergo sine ratione dictum quod animae aliquae pnictor intellectivam sunt tantae pertecricmii, quod sunt inextensae, tam per sc quam per accidens: quanquam potentiae omnes carum sint extensae per accidens; qualitates enim sunt corpori» portibus accommodatae.

XII. Ad ea quae contra indiviaibilitntcm animae intellectivae adducuntur *, facile respondetur, negando consequentins. Primam quidem, quia anima non movetur neque per sc neque per accidens, itd motum unius tantum partis, sed totius. Et ratio est. quid in nulla parte est defuiiive, idest itn in ea quod non in alia: spirituale autem non movetur per accidens, nisi ad motum illius in quo est definitive. Et propter hunc eandem rationem angelus non movetur ud

• Cf. Arnjot., S@h! "kct" ot * L

• Cf. num.vn.

• Nua. »<4.

• S.Th i^ .jv. «p. ûwu.

• cf. ηββ

·Hî·ββ»H I

-0.·«®.»«.

· a.

fccti-
nima
enim
 pria
imen
rimo
, ted
jeta-
dum
 cOT-
rum
den
:un-
vcrc
vcrc

riva
tern
 nd
:iid.
:cn-
iar-
am
>ars
'or-
jJ .
 Ct
|UO
jm

hie . Ci. num.vm.
in-
cst

m.

motum caeli ; quamvis moveretur ad motum eius, si totum caelum mutaret locum subiecto. – Secundam vero, quia plus requiritur ud hoc quod corpus aliquod denominetur intelligent. quum quod sit compositum cx anima intellectiva ct corpore. Exigitur enim quod ly *corpore* supponat pro corpore primo pcrfcctibili ab ipsa anima: quoniam oportet esse animal ct suppositum quoddam id quod intclligit. Tale autem nulla est par», sed Socrates tantum.

• et oam u. XIII. Ad tertium dubium* dupliciter respondetur. Primo, quod totnlitas essentialis est duplex: scilicet cx partibus secundum rem; et haec non convenit formae, sed essentiae compositae: ct cx partibus secundum rationem suae definitionis; ct haec convenit formis. Itu quoti sic totnlitas essen-

tialis sumitur positive, sed distribuit pro partibus definitio- nis. non rei: ct est dicere quod est totum essentialiter, idest secundum omnes partes suae definitionis intrinsecas. – Secundo dicitur quod, sicut totum idem est quod perfectum, ita totalitas essentialis sumitur pro perfectione essentiali.

Utraque nutem totalius per se convenit formis: quoniam et definitur unumquodque, ct perfectionem habet, ratione formae. Et utraque responsio tangitur in littera. Prima, ubi dicitUr quoddam totuin esse *quod dividitur in partes rationis ct essentiae, ut definitum*, ct c converso. Secunda, ubi dicitur quod ista totnlitas *attenditur secundum rationis et essentiae perfectionem*. Et secundum utramque responsionem dicitur forma tota positive.

QUAESTIO SEPTUAGESIMASEPTIMA

DE IUS QUAE PERTINENT AD POTENTIAS ANIMAE IN GENERALI

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad potentias animae *. Et primo, in generali; secundo, in speciali *.

Circa primum quaeruntur octo.

Primo: utrum essentia animae sil cius potentia.

Secundo: utrum sit una tantum potentia animae, vel plures.

Tertio: quomodo potentiae animae distinguantur.

Quarto: de ordine ipsarum ad invicem.

Quinto: utrum anima sit subiectum omnium potentialiarum.

Sexto: Utrum potentiae lluant ab essentia animae.

Septimo: utrum potentia una oriatur cx alia.

Octavo: utrum omnes potentiae animae remaneant in ea post mortem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IPSA ESSENTIA ANIMAE SIT EIUS POTENTIA

Supr», qu. ur, art. 3; 1 Sent., d»t. m, qu, tr, »n. 3; Spirit. Oγα/, art, 11; Quadi. X, qu. m, art. 1; Qu. de Anima, ert. 13.

M SIC proceditur. Videtur quod ipsa essentia animae sit cius potentia.

enim Augustinus, in IX de Trin.*, mens, notitia ei amor sunt substantialiter in anima, vel, ut idem dicam, essentialiter. – Et in X * dicit quod memoria, inteilgentia ct voluntas sunt una vita, una mens, una essentia 2.

2. Praeterea, anima est nobilior quam materia prima. Sed materia prima est sua potentia. Ergo multo magis anima.

3. Praeterea, forma substantialis est simplicior quam accidentalis: cuius signum est. quod forma substantialis non intenditur vel remittitur, sed in indivisibili consistit. Forma autem accidentalis est ipsa sua virtus. Ergo nullo magis forma substantialis. quae est anima.

4. Praeterea, potentia sensitiva est qua sentimus, et potentia intellectiva qua intelligimus. Sed id quo primo sentimus et intelligimus est secundum Philosophum, in 11 de Anima * Ergo anima est suae potentiae.

5. Praeterea, omne ? quod non est de essentia rei, est accidens. Si ergo potentia animae est praeter essentiam eius, sequitur quod sit accidens. Quod est contra Augustinum, in IX de Trin. ♦ ubi dicit quod praedicta * non sunt in anima sicut in subiccto, ut color aut figura in corpore, aut ulla alia qualitas aut quantitas: quidquid enim tale est, non excedit subiectum in quo est; mens autem potest etiam alia amare et cognoscere.

6. Praeterea, forma simplex subtectum esse non potest *. Anima autem est forma simplex: cum non sit composita cx materia ct forma, ut

supra dictum est. Non ergo potentia animae potest esse in ipsa sicut in subiccto.

7. Praeterea, accidens non est principium substantialis differentiae. Sed sensibile et rationale sunt substantiales differentiae: et sumuntur a sensu et ratione, quae sunt potentiae animae. Ergo potentiae animae non sunt accidentia. Et ita videtur quod potentia animae sil cius essentia

Sed contra est quod Dionysius dicit, xi cap. Caelcst. Hier., quod caelestes spiritus dividuntur in essentiam, virtutem et operationem. Mullo igitur magis in anima aliud est essentia, et aliud virtus sive potentia.

Respondeo dicendum quod impossibile est dicere quod essentia animae sit eius potentia ‘ D licet hoc quidam posuerint. Et hoc dupliciter ostenditur \ quantum ad praesens. Primo quia, 3 cum potentia et actus dividant ens el quodlibet genus entis, oportet quod ad idem genus referatur potentia ct actus *. Et ideo, si actus non est »».*. in genere substantiae, potentia quae dicitur ad illum actum, non potest esse in genere substantiae. Operatio autem animae non est in genere substantiae; sed in solo Deo, cuius operatio est cius substantia. Unde Dei potentia, quae est operationis principium, est ipsa Dei essentia. Quod non potest esse verum neque in anima, neque in aliqua · creatura; ut supra * etiam de angelo dictum est.

Secundo, hoc etiam impossibile apparet in anima. Nam anima secundum suam essentiam est actus *. Si ergo ipsa essentia animae esset imtnc- ‘ °- ,Λ dialum operationis principium, semper habens

• Cf. ea. ut»v lotrod.
• Qa. Lxxriir.

• Cif.»»•

' cap. «t.

-vfiincitt”.

β

• cap.iv.

• ct t.

!poa.jtTrhi..

a} una euentia. – cf una anentia PB ct cd. b.
f1 omne. – Om. P.
y) pdcntta ... rxieiifix – cuculla... patentia codkc».

δj ùftenditur. – ostendetur ADE.
<) alijua. – alia 1.

• Amux. Je Λ-
■fcujib.u.aa.
». n. s. – b.Tk
lc<x. u

• tbU.

•Did. ibid. ».,to.
• S.Tb. lccun

animam actu haberet opera vitae; sicut semper habens animam actu est vivum. – Non enim, inquantum est forma, est actus ordinatus ad ulteriorem actum, sed est ultimus terminus generationis. Unde quod sit in potentia adhuc ad alium actum, hoc non competit ei secundum suam essentiam, inquantum est forma; sed secundum suam potentiam. Et sic ipsa anima, secundum quod subest suae potentiae, dicitur * *actus primus*, ordinatus ad actum secundum. – Invenitur autem habens animam non semper esse in actu operum vitae. Unde etiam in definitione animae* dicitur quod est *actus corporis potentia vitam habentis*, ^uac lamcn potentia *non abiicif animam* *. – Relinquitur ergo quod essentia animae non est eius potentia. Nihil enim est in potentia secundum «actum, inquantum est actus.

An primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de mente secundum quod noscit se et amat se. Sic ergo notitia et amor, inquantum referuntur ad ipsam ut cognitam et amatam, substantialiter vel essentialiter sunt in anima, quia ipsa substantia vel essentia animae cognoscitur et amatur.

Et similiter intelligendum est quod alibi dicit, quod sunt *una vita, una mens, una essentia*.– Vel, sicut quidam dicunt, haec locutio veriCieatur secundum modum quo totum potestativum praedicatur de suis partibus, quod medium est inter totum universale et totum integrate. Totum enim universale adest cuilibet parti secundum totam suam § essentiam et virtutem, ut *animat* homini et equo : et ideo proprie de singulis partibus praedicatur. Totum vero intégrale non est in qualibet parte, neque secundum lotam essentiam, neque secundum totam virtutem. Et ideo nullo modo de singulis partibus praedicatur; sed r aliquo modo, licet improprie, praedicatur de omnibus simul, ut si dicamus quod paries, tectum et fundamentum sunt domus. Totum vero potentiale adest singulis partibus secundum totam suam § essentiam, sed non secundum totam virtutem. Et ideo quodammodo potest praedicari de qualibet 'parte; sed non ita proprie sicut totum universale. Et per hunc modum Augustinus dicit quod memoria, intelligentia et voluntas sunt una animae essentia.

Ai> secundum dicendum quod actus ad quem est in potentia materia prima, est substantialis forma. Et ideo potentia materiae non est aliud quam eius essentia ‘.

Ad tertium dicendum quod actio est compositi, sicut et esse: existentis enim est agere. Compositum autem per formam substantialem habet esse substantialiter; per virtutem autem quae consequitur formam substantialem, operatur. Unde sic

sc habet forma accidentalis activa ad formam substantialem agentis (ut calor ad formam ignis*), · · ^r, sicut se habet potentia animae ad animam.

Ad quartum dicendum quod hoc ipsum quod forma accidentalis est actionis principium, habet a forma substantiali. Et ideo forma substantialis est primum actionis principium, sed non proximum. Et secundum hoc Philosophus dicit quod id * *quo intellipimus et sentimus, est anima*. *

Ad quintum dicendum quod, si accidens accipiat secundum quod dividitur contra substantiam, sic nihil potest esse medium inter substantiam et accidens *: quia dividuntur secundum affirmationem et negationem, scilicet secundum esse in subiecto) et non esse in subiecto. Et hoc modo, cum potentia animae non sit eius essentia oportel quod sit accidens: et est m secunda specie Qualitatis *. – Si vero accipiat accidentis secundum quod ponitur unum quinqu Universalium, sic aliquid est medium inter substantiam et accidens. Quia ad substantiam pertinet quidquid est essenziale rei : non autem quidquid est extra essentiam, potest sic dici accidens, sed solum id quod non causatur ex principiis essentialibus speciei. *Proprium* enim non est de essentia rei, sed ex principiis essentialibus speciei causatur *: unde ,£> l.p. medium est inter essentiam et accidens sic dictum \ Et hoc modo potentiae animae possunt dici mediae inter substantiam et accidens, quasi proprietates animae naturales.

Quod autem § Augustinus dicit, quod notitia et amor non sunt in anima sicut accidentia in subiccto. intelligitur secundum modum praedictum *, prout comparantur ad animam, non sicut ad amantem et cognoscentem ; sed prout comparantur ad eam sicut ad amatam et cognitam. Et hoc modo procedit sua probatio: quia si amor esset in anima amata sicut in subiecto, sequeretur quod accidens transcenderet suum subiectum; cum etiam alia sint amata per animam.

Ad sextum dicendum quod anima, licet non sit composita ex materia et forma, habet tamen aliquid de potentialitate admixtum, ut supra* dictum est. Et ideo potest esse · subiectum accidentis» Propositio autem inducta locum habet in Deo, qui est actus purus: in qua materia Boetius eam introducit.

An septimum dicendum quod *rationale* et *sensibile*, prout sunt differentiae, non sumuntur a potentiis sensus et rationis; sed ab ipsa anima sensitiva et rationali. Quia tamen formae substantiales, quae secundum se sunt nobis ignotae, innotescunt per accidentia; nihil prohibet interdum accidentia loco differentiarum substantialium poni.

o suam. – Ora. codico.
n) mJ. – praedicatur autem cdJ. ad; pu>t improprie Pad omittunt praedicatur.
o) tuam. – Om. cudtec».
i) ouitla. – Sed »>: actui ad quetn at In potentia anima, w/ quaecumque alia forma, non iubitantia, ted accident> et ideo potentia ad illum actam non lubitantia, ted accident Addit D.

m) id. – Om. cud.'«rt «t a d.
λ> iu – Ouū AUGÉ.
l») cientia. – rtir-Uia ir/ natantia IhD. fxxNfftl petentia E
pDF << «l E
j/v dictum. – v/cwt dictum eu PBIKipV.
b alito*. – ramni <xlk m et a.
o) «it. – dici P.id.

Commentaria Caxxlinidis«Caietani

In titulo nota ly *sit*, secundum rem. – In corpore una est conclusio responsive negative, dupliciter probata.

Conclusio est: Impossibile est animae substantiam esse suAin potentium. – Ratio prima est. Operatio animae non est in genere substantiae: ergo nec potentia operative. Et sic non est substantia.

Antecedens probatur: quia hoc est proprium Dei, quod operatio sit substanda. – Consequentia probatur Potentia est in eodem genere in quo est actus. Probatur: quia actus ct potentia dividunt ens ct quodlibct genus entis. – Et quia ratio extendit se ad potentiam operntivum cuiusque creaturae,* ideo sequitur corolluric, immo extensive, quod in solo Deo essentia sit potentia, sicut operatio est substantia in eo solo.

II. Secunda ratio est ducens nd impossibile: circa quam sic proceditur. Primo, ponitur ipsa consequentia cum eius probatione. Si essentia animae esset immediatum principium suae operationis, temper habens animam haberet actu opera vitae; sed hoc est falsum; ergo. – Consequentia probatur dupliciter. Primo, quia anima secundum essentiam est actus. Secundo n simili, sicut semper est vivum.

Deinde excluditur obiectio quae posset contra probationem consequentiae adduci, dicendo quod anima est actus talis, idest *ordinatus ad ulteriorem actum* : quia est *actus primus*, ut dicitur in II *de Anima** - Et hoc excludit dupliciter. Primo, interimendo quod hoc conveniat animae secundum essentiam. Quod probat: quia secundum essentiam est ultimus terminus generationis; ergo non ordinatur ad ulteriorem actum. Secundo, ostendendo quomodo hoc convenit animae, scilicet secundum quod subest suae potentiae.

Deinde probat falsitalem consequentis, dupliciter. Primo, experientia. – Secundo, cx definitione animae.

Deinde infert intentam conclusionem principalem. – Et demum exprimit radicem rationis pro conclusione intenta quia scilicet nihil est in potentia secundum actum, inquantum est netus.

111. Contra primam rationem ♦ arguit Scotus, in Secunda, dist. xvi, qu. i, sic. Potentia spectans ad idem genus cum actu, est potentia quae est differentia entis, scilicet potentia *obicctiva* : ergoquivocc infertur cx hac radice de pyten tiis animae. – Antecedens probatur. Quia de potentia obicctiva est universaliter vera illa maxima. Dc receptiva vero est quasi semper falsa: quia, excepto genere substantiae, ut plurimum subicctum formae alicuius praedicamenti non est res illius, sed alterius generis. – Consequentia patet ; quia potentiae animae sunt potentiae operativae, ct receptivae ut in pluribus.

Et confirmatur. Tum quia aliter esset processus in infinitum, nisi veniretur nd substantiam quae esset iminediatum receptivum accidentis. – Tum quia, VII *Metaphys.* -, proprium est substantiae non fieri nisi substantia praesupposito; quantum nutem vel quale fit, nullo quanto aut quali praeexistente nisi in potentia. Ergo substantia est immediatum principium accidentis. – Tum quia, apud te -, anima est immediatum principium suarum potentiarum, quae sunt accidentia, ut dicis. Et similiter, apud re *, anima est immediatum receptivum aliquarum potentiarum, puta intellectus et voluntatis. Non ergo proximum principium activum sive passivum ct actus sunt eiusdem generis, etiam apud te.

IV. Contra secundum rationem * arguitur multipliciter. Primo, arguit Scotus ibidem contra illum similitudinem, sic. Anima est principium vivendi *formale*, operandi vero *effectivum*: ergo non est similis ratio de esse vivo, ct operari in actu. – Antecedens patet. – Consequentia probatur cx differentia inter haec genera causarum: quia causa activa potest esse in primo tantum absque secundo actu ; formalem vero implicat esse absque effectu formali.

V. Secundo, arguo contra probationem, sic. Negatio formalis non infert idnticam. Sed in istis: *Actus ut sic non est in potentia*, ct. *Ultimus terminus generationis, ut sic,*

non ordinatur ad ulteriorem actum, non est negatio nisi formaliter. Ergo cx cis non sequitur: Ergo *res quae est actus*, ergo *res quae est terminus generationis*, non ordinatur ad ulteriorem actum ; ubi est negatio idntica. Quod tamen in littera infertur: alioquin non habetur intentum.

Praeterea , si hoc esset verum , sequeretur quod calor non esset ipsa potentia calelactiva. Et probatur sequela. Quia calor secundum suam essentiam est actus, et, ut sic, terminat generationem sui. Igitur, si ratio tn littera facta valeret, sequeretur quod in calore aliud esset essentia eius, ct aliud potentia calcfactiva: quod est ridiculum. – Nec tutatur rationem, si quis dicat quod calor non generatur nisi secundum quid. Nihil cnim refert terminare generationem simpliciter sci generationem secundum quid, quoad hoc quod est esse actum ultimum generationis: utrobique enim hoc convenit per naturam ct rationem actus, inquantum actus est. Et super hac natura sustentatur ratio. Quarc etc.

VI. Tertio, specialiter contra illam propositionem fundamentalem. *Nihil est tn potentia secundum actum, inquantum actus est **, sic. Potentia activa fundatur super uctu, ct cx hoc ipso aliquis potest active, quia est actu; ut patet III *de Anima*, text, viii -, et III *Physic.*, text, xvii -*. Ergo ilsiim est illud assumptum, etiam formaliter, dc potentia activa. Haec igitur ratio non est universalis dc omnibus potentiis animae.

Praeterea, ct difficilius, omnes habitus animae secundum idem sunt actu, et in potentia Operative : ergo falsum est quod nihil est in potentia secundum id quod est octu. Ergo totus iste processus nihil valet. – Antecedens patet: quia quilibet habitus est re* simplex, nec potest in eo fingi distinctio duarum rerum, quarum altera sit actus ct altera potentia; et est essentialiter actus, alioquin non esset posse terminus generationis; et est essentialiter potentia, quia essentialiter ordinatur ad ulteriorem actum, scilicet operari. Igitur omnia ruunt.

VII. Ad evidentialum solutionum, recolenda sunt quae diximus in qu. I iv, art. 3 *. ubi distinctum est de uctu ct potentia. Dictum est cnim quod inter purum actum et puram potentiam mediant entia habentia aliquid actus ct potentiae, sic quod quaedam sunt essentialiter in genere actuum, quaedam vero essentialiter in genere potentiarum: dc quibus tantum in hac materia est sermo. Et quia obli-dentes divertunt ab bis, nec discernunt inter *per se* ct *per accidens*, ideo falluntur.

VIII. Lnde, ad singula veniendo, cum in prima ratione dicitur quod potentia ct actus sunt in eodem genere, intelligiur dc potentia *essentialiter ordinata ad talem actum*, sive sit receptiva sive activa; ut patet in XII *Metaphys.*, text, xxvi -. – Nee contra hoc aliqua instantia adducitur **. Non cnim obstat quod res unius praedicamenti sit immediatom receptivum rei alterius: quoniam nullum praedicamentum est essentialiter potentia respectu alterius; sed, ut patet in loco allegato, in quolibet praedicamento est propria potentia illius generis.

Nec sequitur processus in infinitum. Quoniam actus cuiusque generis respondet propriae potentiae, ut essentialiter ad se ordinatae. Illi vero potentiae non respondet alia praccdcn-» potentia essentialiter nd illam ordinata: quoniam ipsa est essentialiter in genere potentiae. Et si aliquid nctualitatis habet, non nisi qucndnm uctus modum habet, puta quia inest alteri. Et ad hoc sufficit quod habeat receptivum in quo sustentetur, absque hoc quod essentialiter ordinetur ad hoc: et sic est status in re alterius generis, puta substantia. – Et nisi sic dicatur, non potest evadi quin substantia sil reductive in genere accidenti» *. (X

Et per hoc patet etiam responsio ad illud VII *Metaphys.* : *rutiw.* quia fatemur substantiam esse immediatum principium quantitatis, loquendo dc principio receptivo, non autem essentialiter ordinato ad illam. – Quamvis illa auctoritas non sit ad propositum. Quia si adducitur quoad principium passivum, constat quod par est ratio dc substantia, ct quanto, et quali : quia quodlibct eorum fu cx non tuli in actu, sed

• Cf. BUCĪ.

• CL nuta.

• Num. nu.
• ūao. ’

- S.TKIK»-,
. thJ. I b. *;
exp. KI. «. \$»
exp. >w, n u

• Cf. num. t.

• S.Th.ka.vnT.
«ap.u.'n. s V’

• a. -η 6.

• a. an. 5.

• Cf B«m. h.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SINT PLURES POTENTIAE ANIMAE

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sint plures potentiae animae. Anima enim intellectiva maxime ad divinationem similitudinem accedit. Sed in Deo est una et simplex potentia. Ergo et in anima intellectiva.

2. Praeterea, quanto virtus est superior, tanto est magis unita. Sed anima intellectiva excedit omnes alias formas in virtute. Ergo maxime debet habere unam virtutem seu potentiam.

3. Praeterea, operari est existentis in actu. Sed per eandem essentiam animae homo habet esse secundum diversos gradus perfectionis, ut supra habitum est. Ergo per eandem potentiam animae operatur diversas operationes diversorum graduum.

Sed contra est quod Philosophus, in II de Anima *, ponit plures animae potentias.

Respondeo dicendum quod necesse est ponere plures animae potentias. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, sicut Philosophus dicit in II de Caelo *, quae sunt in rebus infima, non possunt consequi perfectam bonitatem, sed aliquam imperfectam consequuntur paucis motibus; superiora vero his adipiscuntur perfectam bonitatem motibus nullis; his autem superiora sunt quae adipiscuntur perfectam bonitatem motibus paucis; summa vero perfectio invenitur in his quae absque motu perfectam possident bonitatem. Sicut infime est ad sanitatem dispositus qui non potest perfectam consequi sanitatem, sed aliquam modicam consequitur paucis remediis; melius autem dispositus est qui potest per-

fectam consequi sanitatem, sed remediis nullis; et adhuc melius, qui remediis paucis; optime autem, qui absque remedio perfectam sanitatem habet.

Dicendum est ergo quod res quae sunt infra hominem, quaedam particularia bona consequuntur: et ideo quasdam paucas et determinatas operationes habent et virtutes. Homo autem potest consequi universalem et perfectam bonitatem: quia potest adipisci beatitudinem. Est tamen in ultimo gradu, secundum naturam, eorum quibus competit beatitudo: et ideo multis et diversis operationibus et virtutibus indiget anima humana. Angelis vero minor diversitas potentiarum competit. In Deo vero non est aliqua potentia vel actio, praeter eius essentiam.

Est et alia ratio quare anima humana abundat diversitate potentiarum: videlicet quia est in confinio spiritualium et corporalium creaturarum, et ideo concurrunt in ipsa virtutes utrarumque creaturarum.

Ad primum ergo dicendum quod in hoc ipso magis ad similitudinem Dei accedit anima intellectiva quam creaturae inferiores, quod perfectam bonitatem consequi potest; licet per nulla et diversa; in quo deficit a superioribus.

Ad secundum dicendum quod virtus unita est superior, si ad aequalia se extendat. Sed virtus multiplicata est superior, si plura ei subiiciantur.

Ad tertium dicendum quod unius rei est unum esse substantiale, sed possunt esse operationes plures. Et ideo est una essentia animae, sed potentiae plures.

a) *diversitati*. – in *diversitate* codice* et J 6.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tortus clarus est. – In corpore tria: primo, proponitur conclusio responsiva affirmativa; secundo, probatur in communi; tertio, in speciali, de hominis anima.

II. Conclusio est: Necesse est ponere in anima plures potentias. – Probatur in communi sic. Quatuor sunt rerum gradus: primus respectu boni imperfecti, et tres respectu boni perfecti. IHC, quia ad paucum bonum, paucis eget consequenter motibus. Isti graduantur, quod aliqui multis, aliqui paucis, aliqui nullo motu perfectum habent: et quanto a pluralitate receditur, tanto perfectior gradus. Ergo rationabiliter accidit quod res infra hominem paucis motibus, et consequenter potentiis; homo multis: angelus paucis; Deus nullo eget motu aut potentia. – Antecedens patet ex II Cael., text., i.xti *: et declaratur exemplo sanitatis. – Consequentia probatur; quia infra hominem res ad particulare quoddam bonum ordinantur, homo autem et supe-

riora ad universale, quia ad ipsam beatitudinem in seipsa; et homo infimum tenet locum inter capacia beatitudinis.

Deinde affertur ratio specialis de anima humana: quia est in confinio spiritualium et corporalium; ergo habet utrarumque potentias. – Tenet sequela ex ratione medii et compositi.

III. Circa istam rerum graduationem essent multa discutienda, quae in II Catii require, in loco proprio. Hoc tamen hic advertit, quod ista graduatio fit secundum ordinem causae finalis. Et quia ex fine potissimum medium sumitur in redditione causarum rerum naturalium, ut patet in II Physic» -; ideo haec ratio persuadere debet, non ut probabile quid, sed ut potissimam causam quaesiti assignans. Quoniam, cum natura agat propter finem, et distinctio potentiarum opus naturae sit, ex fine oportuit distinctionis rationem reddere.

s

• Ck», rr,
S. Th-

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM POTENTIAE DISTINGUANTUR PER ACTUS ET OBJECTA

Qu. Jr Anima. -π. 13; lib. II de Anima Uct vu

D tertiū sic proceditur. Videtur quod potentiae non distinguantur per actus et obiecta. Nihil enim determinatur ad unam potentiam per illud quod posterius, vel extrinsecum est. Arctus autem est posterior potentia; obiectum autem est extrinsecum. Ergo per ea potentiae non distinguuntur secundum speciem.

2. Praeterea, contraria sunt quae maxime differunt. Si igitur potentiae distinguerentur penes obiecta, sequeretur quod contrariorum non esset eadem potentia. Quod patet esse falsum fere in omnibus: nam potentia visiva eadem est albi et nigri, et gustus idem est dulcis et amari.

3. Praeterea, remota causa, removetur effectus. Si igitur potentiarum differentia esset ex differentia obiectorum, idem obiectum non pertineret ad diversas potentias. Quod patet esse falsum: nam idem est quod potentia cognoscitiva cognoscit, et appetitiva appetit.

4. Praeterea, id quod per se est causa alicuius, in omnibus causat illud. Sed quaedam obiecta diversa, quae pertinent ad diversas potentias, pertinent etiam ad aliquam unam potentiam: sicut sonus et color pertinent ad visum et auditum, quae sunt diversae potentiae; et tamen pertinent ad unam potentiam sensus communis. Non ergo potentiae distinguuntur secundum differentiam obiectorum.

Sed contra, posteriora distinguuntur secundum priora. Sed Philosophus dicit II, de Anima *, quod priores potentiis actus et operationes secundum rationem sunt; et adhuc his priora sunt opposita et sive obiecta. Ergo potentiae distinguuntur secundum actus et obiecta.

Respondeo dicendum quod potentia, secundum illud quod est potentia, ordinatur ad actum. Unde oportet rationem potentiae accipi ex actu ad quem ordinatur: et per consequens oportet quod ratio potentiae diversificetur, ut diversificatur ratio actus. Ratio autem actus diversificatur secundum diversam rationem obiecti. Omnis enim actio vel est potentiae activae, vel passivae. Obiectum autem comparatur ad actum potentiae passivae, sicut principium et causa movens: color enim in quantum movet visum, est principium visionis. Ad actum autem potentiae activae comparatur obiectum ut terminus et linis: sicut augmentativae virtutis obiectum est quantum perfectum, quod est finis augmenti. Ex his nutem duobus actio speciem recipit, scilicet ex principio, vel ex fine seu termino: differt enim calefactio ab infrigidatione, secundum quod haec quidem a calido, scilicet activo, ad calidum; illa autem a frigido ad

frigidum procedit. Unde necesse est quod potentiae diversificentur secundum actus et obiecta.

Sed tamen considerandum est quod ea quae sunt per accidens, non diversificant speciem. Quia enim coloratum accidit animali, non diversificantur species animalis per differentiam coloris: sed per differentiam eius quod per se accidit animali, per differentium scilicet animae sensitivae, quae quandoque invenitur cum ratione, quandoque sine ratione. Unde rationale et irrationale sunt differentiae divisivae animalis, diversas eius species constituentes. – Sic igitur non quaecumque diversitas obiectorum diversificat potentias animae; sed differentia eius ad quod per se potentia respicit. Sicut sensus per se respicit passibilem qualitatem. quae per se dividitur in colorem, sonum, et huiusmodi: et ideo alia potentia sensitiva est coloris, scilicet visus, et alia soni, scilicet auditus. Sed passibili qualitati, ut colorato, accidit esse musicum vel grammaticum, vel magnum et parvum, aut hominem vel lapidem. Et ideo penes huiusmodi differentias potentiae animae non distinguuntur.

Ad primum ergo dicendum quod actus, licet sit posterior potentia in esse, est tamen prior in intentione et secundum rationem, sicut finis agente. – Obiectum autem, licet sit extrinsecum, est tamen principium vel linis actionis. Principio autem et lini proportionantur ea quae sunt intrinseca rei.

Ad secundum dicendum quod, si potentia aliqua per se respiceret unum contrariorum sicut obiectum. oporteret quod contrarium ad aliam potentiam perlineret. Sed potentia animae non per se respicit propriam rationem contrarii, sed communem rationem utriusque contrariorum: sicut visus non respicit per se e rationem albi, sed rationem coloris. Et hoc ideo, quia unum contrariorum est quodammodo ratio alterius, cum se habeant sicut perfectum et imperfectum.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet id quod est subiecto idem, esse diversum secundum rationem. Et ideo potest ad diversas potentias animae pertinere,

Ad quartum dicendum quod potentia superior per se respicit universalior rationem obiecti, quam potentia inferior: quia quanto potentia est superior, tanto ad plura se extendit. Et ideo multa conveniunt in una ratione obiecti, quam per se respicit superior potentia, quae tamen differunt secundum rationes quas per se respiciunt inferiores potentiae. Et inde est quod diversa obiecta pertinent ad diversas inferiores potentias, quae tamen uni superiori potentiae subduntur.

a) haec audn - et haec cJJ, a à. Λαχ. P. - xcilia activa ou. GpF et 4 b.
(i) ut. - aut PUCDITGaà.
y) agente. - in agente Gb, agentii cJ. 4. - Pro autem, etiam AB Summak Tilvou D. Tuomak T. U.

DI.FO,- In tme hmu* rc^ponwoai» pn> ΙΧΪΤΙΚΙ »4, r.rfnci.vu coJX, l'4h vi «Iquac aliw cJtliunc..
) rr</fcir per X, - retpicit PjA. am, IH'IG. ted camutunea... albi om. CE.

CoimnenUiriu Cardinali* Caietani

Titulus: adverte tres terminos. Primo, ly *distinguuntur*: quaeritur enim utrum distinguantur, et non utrum manifestentur distinctae. Et rursus quaeritur de distinctione *formali* per se et directe; de *reah* autem consequenter, quia sequitur ad eam, supposita distinctione re.ili potentiarum nb essentia. – Secundo, ly *per*: quia ly *per* notat causalitatem. – Tertio, ly *actus et objecta* in numero plurali, quin denotat eorum diversitatem: ita quod non quaeritur utrum obiectum sit causa distinctionis potentiarum; sed utrum diversitas obiectorum et actuum sit causa distinctionis essentialis potentiarum animae.

¶ In corpore duo: conclusio responsa affirmativa; secundo, modificatio unius termini in conclusione positi, scilicet *diversitas obiecti*.

Conclusio est: Potentiae diversificantur secundum actuum et obiectorum diversitatem. – Et quoniam duas subordinatas causas conclusio haec assignat, scilicet diversitatem actuum et diversitatem obiectorum, probatur quoad utramque causam simul, sic. Potentia essentialiter, seu secundum id quod est, ordinatur ad actum: ergo eius ratio sumitur ex actu: ergo eius diversitas est ex diversitate actuum: ergo ex diversitate obiectorum.

Antecedens patet. – Prima consequenda est per se nota. – Et similiter secunda: quia eadem sunt principia essendi et distinguendi. – Ultima vero consequenti» probatur sic. Ratio actus diversificatur secundum diversitatem obiecti: ergo diversitas actuum diversitatem obiectorum supponit. Consequentia nota. Et assumptum probatur, dividendo, sic. Actus eut est operatio potentiae passivae, aut activae: sed uterque spccificatur ex obiecto. Probatur quoad actum potentiae passivae, sic: obiectum est efficiens actum illius; ergo specifica! illum. Quoad actum vero activae, sic: obiectum est finis, seu proprius terminus actus illius; ergo spccificant illum. Et tenet sequela utrobique: quin operatio n principio, uut termino proprio tpccificatur; calefactio enim nul a calore calefaciente, aut a calore terminante cum, speciem habet; et similiter frigcfactio, etc.

III. Quoad secundum, quia, ut patet ex discursu facto, radix distinctionis et actuum et potentiarum est diversitas obiecti. et haec est multiplex; ideo in lincta subditur quod in proposito non est sermo de qualicumque diversitate obiecti; sed tantum de *per se* diversitate illius ut obiectum idest illius rationis formalis quae * per se primo obicitur potentiae. Et manifestatur cxcmplariter. – Quae autem dicantur Per se differentiae alicuius, in VII *Mctaphys.* * et VI *Topic.* * dicitur. In littera autem cxcmplariter manifestantur in differentiis animalis; et, ad propositum, in differentiis sensibilis ut sic.

IV. Ad evidentiam huius difficultatis, scito quod potentias distingui per actus et objecta, quadrupliciter intelligi potest. Primo, quod ly *per* denotet differentiam distinctivam; ita quod actus sint principia quibus formaliter, ut propriis differentiis, potentiae distinguuntur. – Et hoc est omnino impossibile: quia differentia intima est rei; et idem est quo formaliter res est in se talis, et una in se et diversa ab alia essentialiter.

Secundo, quod ly *per* denotet principium declarativum tantum; ita quod sit sensus, quod potentiae distinguuntur per actus, idest *manifestantur distinctae* per actus et obiectum, a posteriori. – Et hacc opinio processit ex ignorantia philosophiae naturalis, et distinctionis inter actus ut effectus sunt potentiarum, et ut fines sunt earum; eo quod. ut dicitur in II *Caeli*, text, xvn -, *unumquodque est propter suant operationem*. Si enim hanc distinctionem considerassit, cum ex U *Physic.* - expresse habeatur quod rerum naturalium optima redditur ratio a priori, cum ex fine sumitur; distinctionem potentiarum per actus non dixissent esse a posteriori, sed a priori, ut responsione ad primum 8. Thomas hic explicat.

Tertio, quod ly *per* denotet principium distinctivum omnino extrinsecum; ita quod potentiae distinguuntur per

«crus et objecta ut per causas extrinsecas, puta finalem et efficientem; sicut universaliter de aliis rebus possumus dicere quod distinguuntur per suas causas omnes in suo genere causandi, per formalem scilicet intrinsece, et effectivam extrinsecce, etc. – Et horum opinio, quamvis magis veritati propinqua sit, cam tamen non penetravit. Turn quia nihil singulare a patribus accepissemus: quoniam de quibusdam tantummodo entibus specificarum quod distinguuntur per «cius et objecta; hoc enim de potentiis et habitibus singulariter tradiderunt. Tum quia horum entium naturam perspicue non attingit.

I ndc est quarta opinio, quod ly *per* denotet principium definitivum, extrinsecum quidem a re, sed intrinsecum definitioni rei; ita quod potentiae distinguuntur per actus a priori, non t.mquam per differentias, nec tanquam per causas omnino extrinsecas, sed t.mquam per cautu inclusas necessario in definitionibus primis earum; inclusus autem dico per additamentum, eo modo quo alterum correlativum cadit in definitione alterius. – Et fundamentum huius est id quod in antecedente assumitur in linent, scilicet quia *potentia, secundum id quod est, ad actum dicitur et est*. idest, quia potentia, secundum suam entitatem, non est re» absolutu ab actu et obiecto; quamvis sit res absoluta a termino, et propterea non est in genere relationis. Imaginamur enim, secundum divum Thomam, quod potentiae et habitus, ut «lia huiusmodi, sunt enfilâtes quaedam mediae inter absolutas omnino, et respectives totaliter. Ita quod non per «liquid superadditum, sed per suas essentias essentialiter ordinem habent ad netus, ita quod absque eis intelligi etiam in prima operatione intellectus non possint: non quia differentiae earum sint, sed quia earum differentiae sumuntur ah ordine «d illos; ordine autem dico, non relationis praedicamentalis, sed transcendente. – Et haec est radix prima, et ultima in resolutione, tam in hac miferia quum in similibus, scilicet de motu» de materia prima, de actione et passione, habitu, etc. Et hoc stante, patent omnia in littera.

V. Unde non oportet afferre aliter obiectiões aliorum, nec aliter examinare hacc. Omnia enim ex hoc uno pendent. quod potentia, actio, passio, et huiusmodi entia, essentialiter spccificantur, esse et unitatem et diversitatem habent. ex intrinseca quidem differentia: sed non abstrahente ab extrinseco obiecto, agente, tunc, sci actu. – Et hacc si vis in proposito intelligere, imaginare Naturum agere propter finem, et producere potentias proponionatas actibus intentis; idcoque tales facere potentias, quia tales actuum quidditates exigant, et non c converso. Et quia potentias non accidentaliter ordinat ad actus, consequens est quod ideo potentiae sint tales essentialiter, quia actus exigit eas tales secundum essentiam. Et sic non abstrahunt essentialiter a transcendentem ordine ad actus.

VI. Adverte hic quod de potentiis animae possumus dupliciter loqui. Uno modo, inquantum potentiae sunt: et sic est totus sermo praesens. – Alio modo, inquantum proprietates sunt talis naturae: et sic non loquimur. Sic enim distinguuntur iuxta diversitatem naturarum quibus insunt; iuxta illud Averrais, I *de Anima*, comment, I ui. *Membra hominis diversa sunt specie a membris leonis*.

VII. In responsione ad secundum, dubium occurrit circa diam conditionalem: *Si potentia per se respiceret unum contrariorum ut obiectum, oporteret alterum ad altam potentiam pertinere*. Quoniam obviare sibi videtur Aristoteles, IX *Mctaphys.* *, seu ipsemet, dicens quod habitus, puta scilicet scientia, est per se unius contrarii, et tamen est etiam alterius contrarii. Ergo a fortiori una potentia potest esse per se unius contrarii, et tamen etiam alterius.

VIII. Ad hoc breviter dicitur quod solutio huius habetur in littera ex ly *ut obiectum*: per hoc enim insinavit obiectum *adaequatum*. Et clare liquet quod, si aliquis habitus vel potentia habet pro obiecto adaequato unum contrarium. quod nunquam attinget alterum contrarium secundum

• Ci. nom.»<q.

Ζ-*raa* edd. ij o B,

*-% *Ti'ñΓ* v*i'*

•3£ipXU*in**

’.Op.ni. n. t,-

k.<7?* k;tn»v ’

naturam positivum quae non includitur in ullcro, qunmvis attingeret secundum privationem annexum alterius, quia negatio non nisi ud affirmatiopis, ct privatio non nisi ad habitus potentiam vel habitum spectare potest. In IX vero *Metaphys.* non sic sumitur contrarium per sc respici, scilicet ut obicctum adaequatum; sed *per se*, idest principaliter. seu non per aliud. Ita quod ibi intendit quod eadem potentia rationalis est unius contrarii ratione sui. ct alterius ratione illiu* primi ; et sic unius principaliter, alterius secundo; unius per sc, alterius per accidens, idest per aliud; nullius tamen eorum ut obiecti adaequati.

IX. In responsione ad tertium, dubium occurrit: quia diversitas rationis in obiccto, non videtur sufficiens causa diversitatis rcalis potentiarum. Tum quia ens rcidc non causatur ab ente rationis : quoniam effectus non est perfectior causa finali aut 'effectiva. – Tum quia minor distinctio non est sufficiens causa maioris. – Tum quia nullo ente rationis existence, dutinctiones reales rerum essent: quoniam non dependent «b opere animae.

X. Ad haec breviter dicitur quod obicctiones hac procedunt cx 'mulo intellectu illius propositionis : *Distinctio obiectorum est causa distinctionis potentiarum.* Oportet namque distinguere ly *distinctio*, ct ly *causa*. Potest namque esse sermo dc distinctione *actualiter*, ct *virtualité?*; ct similiter de causa *ut ratione caitsandt*, ct *ut conditione causants*. — Si enim velimus proprie loqui, nulle causarum distinctio videtur esse proprie causa effectiva, ut ratio causandi: quoniam dhcoûtas non est forma activa, quamvis sit quandoque conditio causarum necessaria. Secundum autem causalitatem finalem, quamvis diversitas possit esse

ratio causandi, quia propter diversitatem aliquorum ut finem. potest aliquid fieri aut ordinari ; in proposito tamen conditio est causarum finalium. Non enim diitinctio potentiarum ordinatur nd distinctionem obiectorum ut finem: sed quoniam talis potentia ordinatur ad talem finem proprium, ct talis ad talem, et h· fines habent hanc conditionem quod sunt diversi, oportet quod etiam potentias exigant diversas. – Si velimus quoque proprie loqui de distinctione obiectarum quae non rcalitcr distinguuntur, dicemus quod non est sermo dc distinctione eorum actualiter, quia illa fit per opus intellectus etc.; sed dc distinctione eorum virtunlitcr, seu fundamentaliter, ha quod non ideo intellectus ct voluntas distinguuntur rcalitcr, quia ens ct bonum distinguuntur ratione actualiter; sed quia ens ct bonum distinguuntur tali distinctione formali virtuoitcr, quod non est per opus intellectus, *cJ cx ipsa re. Et sic distinctio virtualh obiectorum est causa, ut conditio causae, distinctionis potentiarum.

XI. Et per hoc putet responsio ad obicctum primum ct ultimum-, iam enim patet quod non ponitur ens reale

Ad secundum autem dicitur quod, quum cum diversitate effectuum stet unitns in causa, mirum non est si cum maiore diversitate effectuum stet minor distinctio in causa. Unde falsum est quod minor distinctio non sit causa maioris, ut conditio causae. Tum quia ct unitas causae potest esse causa distinctionis. Tum quia distincto non est res dicens perfectionem, ut oporteat ab univoca aut perfectiori distinctione procedere : sed magis spectat ad ordinem imperfectorum, utpotc ab unitate recedens, ut patet in astrologiis Pythagorae, l *Metaphys.* .

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN POTENTIIS ANIMAE SIT ORDO

Qu. de Anima, are. 13, aJ io.

SD QUARTUM SIC PROCEditur. Videtur quod in potentiis animae non sit ordo. In his enim quae cadunt sub una divisione, non est prius ct posterius, sed sunt naturaliter simul. Sed potentiae animae

• invicem dividuntur «. Ergo interpotest non esse

ordo.

2. Praeterea, potentiae animae comparantur ad obiecta. et ad ipsam animam. Sed ex parte animae, intercas non est ordo: quia anima est una. Similiter etiam nec ex parte obiectorum: cum sint diversa et penitus disparata, ut patet de colore ct sono. In potentiis ergo animae non est ordo.

3. Praeterea, in potentiis ordinatis hoc invenitur, quod operatio unius dependet ab operatione alterius. Sed actus unius potentiae animae non dependet ab actu alterius: potest enim visus exire in actum absque auditu, et e converso. Non ergo inter potentias animae est ordo.

Sed contra est quod Philosophus, in ll *de Attinia* *, comparat partes sive potentias animae figuris. Sed figurae habent ordinem ad invicem. Ergo ct potentiae animae.

Respondeo dicendum quod, cum anima sit una, potentiae vero plures ; ordine autem quodam ab uno in multitudinem procedatur; nccessc est inter potentias animae ordinem esse.

Triplex autem ordo inter eas attenditur. Quorum duo considerantur secundum dependentiam unius potentiae ab altera: tertius autem accipitur secundum ordinem obiectorum. Dependencia autem unius potentiae ab altera dupliciter accipipotest uno modo, secundum naturae ordinem, prout perfecta sunt naturaliter imperfectis priora ; alio modo, secundum ordinem generationis cl temporis, prout ex imperfecto ad perfectum venit

Secundum igitur primum potentiarum ordinem, potentiae intellectivae sunt priores potentiis sensitivis: unde dirigunt eas, et imperant eis. Et similiter potentiae sensitivae hoc ordine sunt priores potentiis animae nutntivae. – Secundum vero ordinem secundum, e converso sc habet. Nam potentiae animae nutritivae sunt priores, in via generationis, potentiis animae sensitivae: unde ad earum actiones praeparant corpus» Et similiter est de potentiis sensitivis respectu intellectivarum. – Secundum autem ordinem tertium, ordinantur quaedam vires sensitivae ad invicem, scilicet visus, auditus ct olfactus. Nam visibile est prius naturaliter: quia est commune superioribus ct inferioribus corporibus. Sonus autem audibilis iit in aere, qui est naturaliter prior commixtione elementorum, quam consequitur odor.

Ad primum ergo dicendum quod alicuius generis species se habent secundum prius ct posterius,

a) dividuntur. – distinguuntur PA>. j) venit. – pervenitur aulicct.

y) unde. – «7 AikIDE, ut I G.

QUAESTIO LXXVII, ARTICULUS V

sicut numeri et figurae, quantum ad cssc; licet simul cssc dicuntur inquantum suscipiunt communis generis praedicationem.

An secundum dicendum quod ordo iste potentiarum animae est ct * ex parte animae, quae secundum ordinem quondam habet aptitudincm ad diversos actus, licet sit una secundum essentiam; et ex parte obiectorum; et etiam ex parte actuum, ut dictum est *.

Ab tertium dicendum quod ratio illa procedit de illis potentiis in quibus attenditur ordo solum secundum tertium modum. Illae autem potentiae quae ordinantur secundum alios duos modos, ita se habent quod actus unius dependet ab altera.

B) ft. – Om. PDFT. – Pro jptituJirtem, haMtu.lhirm Pafr.

Commentaria Cardinalis Caietani

T ranari clarui. – In corpora duo facit. *Primo*, respondet quaesito affirmative ct directe una conclusione: In potentiis anim ic est ordo. Probatur. Ab uno non Venitur ad multn sine ordine: scd essentia animae est una, potentiae multae: ergo. – Et recordare quod est sermo dc progressu naturali. Natura enim non transfert sc ab uno «d multa absque ordine: quoniam in operibus eius confusio non habet locum, *ubi autem pluralitas sine ordine, ibi confusio*.

II. *Secundo*, ostendit quotuplex, qualis, et quis quarum potentialium ordo sit. – Quotuplex : quia triplex. – Qualis, in communi: quin duplex secundum dependentiam unius potentiae nb alia; ct tertius secundum ordinem obiectorum. Et rursus, ordinis qui secundum dependentiam potentialium, alter secundum ordinem naturae ct perfectionis; alter secundum ordinem generationis est. – Quis vero cui conveniat: qui» ordine perfectionis, intellectivae praesunt sensitivis, in cuius signum regunt ct imperant cis; ct huc \c-gctativo5 praecedunt. Ordine vero generationis, c contra; in cuius signum, nutritivuc praeparant corpus illis, etc. Ordine autem obiectorum, ordinantur quaedam sensitivae inter sc, visus, auditus ct olfactus: quia obicctum illius primum, ct secundi secundum, ct tertii tertium. ut patet cx subiectis, caelestibus scilicet, acre ct mixtu.

111. Circa hunc partem occurrit dubitandum, propter quid in littera lenius ordo attribuitur tribus sensibus, ct non aliis potentiis enumeratis, cum ordo secundum obicem manifestus ait etiam in aliis: constat namque intellectum cssc prius sensibili, ct sensibile esse prius vegetabili. Cur ergo non universaliter hunc ordinem applicavit, sicut alios duos?

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM OMNES POTENTIAE ANIMAE SIN I' IN ANIMA SICUT IN SUBJECTO

Di Spirit. Creat.. ert. 4, d 3; Com/w X Thcal., c->p. unxn. sut.

S D QUINTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod omnes potentiae animae sint in anima sicut in subiecto. Sicut enim se habent potentiae corporis ad corpus, ita se habent potentiae animae ad animam. Sed corpus est subiectum corporalium potentialium. Ergo anima est subiectum potentialium animae.

2. Praeterea, operationes potentialium animae attribuuntur corpori propter animam: quia, ut dicitur in II *de Anima* *, *anima est quo sentimus ct intelliginws primum*. Sed propria ' principia operationum animae sunt potentiae. Ergo potentiae per prius sunt in anima.

3. Praeterea, Augustinus dicit, XII *super Gen.* c-r w. «m *ad liti*. quod anima quaedam sentit non per corpus, immo sine corpore, ut esi limor et huiusmodi; quaedam vero sentit per corpus. Sed si potentia sensitiva P non esset in sola anima sicut in subiecto, nihil posset sine corpore sentire. Efgo anima est subiectum potentiae sensitivae; et pari ratione, omnium aliarum potentialium.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in libro *de Somno et Vigilia* *, quod *sentire non est proprium animae neque corporis, sed commicti*. Potentia ergo sensitiva est in coniuncto sicut in subiecto. Non ergo sola anima est subiectum omnium potentialium suarum.

Respondeo dicendum quod illud est subiectum operativae potentiae, quod est potens operari: omne enim accidens denominat proprium subie-

3) *propria*. – *prima P*. {M *finsitiva*. – Om. P.

• Ibid.
• Qn. L»**
a, y.

Jm,

sdit
urn
Uac
ita
ira.

or-
ant

ntu
al-
ius
test
alj-
po-
sc-
itr
SC-
am
do,
m:
jod
mis
ad:
tur
(io-

sc-
»cr-
am
do.
trot
ido
icit
r>n-
n-

us-
l; si

cut
f%0
inri

um

um

ctum. idem autcm est quod potest operari, et quod operatur. Unde oportet quod *eius sit potentia* sicut subiecti. *cuius est operatio*; ut etiam Philosophus dicit, in principio *de Somno et 17-gilia* *.

Manifestum est autem ex supra dictis* quod quaedam operationes sunt animae, quae exercentur sine organo corporali, ut intelligere et velle. Unde potentiae quae sunt harum operationum principia, sunt in anima sicut in subiccto. – Quaedam vero operationes sunt animae, quae exercentur per organa coq>oralia; sicut visio pcr oculum, ct γ auditus per aurem. Et simile est de omnibus aliis operationibus nutritivac et sensitivae partis. Et ideo potentiae quae sunt talium operationum principia, sunt in coniuncto sicut in subiccto. el non in anima sola.

An primum ergo dicendum quod omnes potentiae dicuntur esse animae, non sicut subiecti, sed sicut principii: quia pcr animam coniunctum habet quod tales ÷ operationes operari possit.

Ad secundum dicendum quod omnes huiusmodi potentiae pcr prius sunt in anima quam in con-

iuncto, non sicut in subiccto, sed sicut in principio.

An tertium dicendum quod opinio Platonis* fuit quod sentire est operatio animae propria, sicut n et intelligere. in multis autem quae ad philosophiam pertinent, Augustinus utitur opinionibus Platonis, non asserendo, sed recitando. – Tamen, quantum ad praesens pertinet, hoc quod dicitur anima quaedam sentire cum corpore et quaedam itne corpore, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod hoc quod dico *cum corpore rcl sine corpore*. determinet actum sentiendi secundum quod exil a sentiente. Et sic nihil sentit sine corpore: quia actio sentiendi non potest procedere ab anima nisi pcr organum corporale. Alio modo potest intelligi ita quod praedicta determinent actum sentiendi ex parte obiecti quod sentitur. Et sic quaedam sentit cum corpore, idest in corpore existentia, sicut cum sentit vulnus vel aliquid hurasmodi: quaedam vero sentit sine corpore, idest non existent]a in corpore, sed solum in apprehensione animae, sicut cum sentit se tristari vel gaudere de aliquo audito.

γ) <r. - Om. Pj E

i', tata. - ptr talcs P.

Commentam Cardinalis Caictani

Trrri.i v clann. – Potentia vocatur proximum et completum principium chcilivum operationi*.

In corpore conclusiones duae. Prima: Potentiae non organicae sunt in sola anima ut in subiccto. – Secunda: Potentiae organicae sunt in coniuncto ut subiccto.

Probatur utraque concinno simul eodem medio, sic. Subicctum operativac potentiae est potens operari: ergo ipsum operam: ergo anima sola est subicctum non organicorum, et compositum organicarum. – Antecedens probatur: quia omne accidens denotat suum subicctum. – Prima consequentia probatur dupliciter. Primo, quin idem est quod potest, et facit. Secundo, auctoritate Aristotelis. – Secunda vero consequentia probatur ex dictis: quia operationes non organicarum potentiarum sola anima elicit, organicarum vero compositum.

11. Advent quod CX supra dktis ., et hk, patet quod soln anima dicitur potens intelligere, et intelligerc, et subiectum esc intellectionis, ut pcr se primo potens, intelligens et subicctum; compositum autem dicitur intdligens ratione partis, scilicet animae. – Nec obstat quod Socrates dicitur esse quod proprie intelligit, quia operationes sunt suppositorum. Quoniam etsi Socrates primo intelHgat ut suppositum, non tamen primo intelligit absolute: quin falsum est quod operatio sit primo suppositi, absolute loquendo; sed est primo subsistentis. Et tu hoc adverte: quia multi in hoc falluntur consequentia, idest: *est primo huius ut suppositi, ergo est primo huius*; cum tamen deberent dicere: *est primo huius ut subiecti, ergo est primo huius*.

. a.leesdt.l@
'

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM POTENTIAE ANIMAE FLUANT AB EIUS ESSENTIA

1 Sent., dut. tu, qu. tv, an. s.

S D SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod potentiae animae non fluant ab eius essentia. Ab uno enim simplici non procedunt diversa. Essentia autem animae est una et simplex. Cum ergo potentiae animae sint multae et diversae, non possunt provenire ab eius essentia.

2. Praeterea, illud a quo aliud procedit, est causa eius. Sed essentia animae non potest dici causa potentiarum; ut patet discurrenti pcr singula causarum genera. Ergo potentiae animae non fluunt ab eius essentia.

3. Praeterea, emanatio quondam motum no-

minat. Sed nihil movetur a seipso, ut probatur in VII libro *Physic*. ♦ nisi forte ratione partis, sicut animal l dicitur moveri a seipso, quia una pars eius est movens et alia mola. Neque etiam anima movetur, ut probatur in l *de Anima* ♦ Non ergo anima causal in se suas potentias.

Si n contra, potentiae animae sunt quaedam proprietates naturales ipsius. Sed subicctum est causa priorum accidentium: unde et ponitur in definitione accidentis, ut patet in VII *Afetaphys*.* Ergo potentiae animae procedunt ab eius essentia sicut a causa.

Respondeo dicendum quod forma substantialis

; Ti*.

lxt' ' 3

x†

' ve
o]† “ n' x

a) *animal*. - *aliquhi* D, λoηto E, *anima* ed. i».

ct accidentalis partim conveniunt, ct partim differunt. Conveniunt quidem m hoc. quod utraque est actus, ct secundum utramque est aliquid quodammodo in actu. – Differunt autem in duobus. Primo quidem, quia forma substantialis facit esse simpliciter, et eius subicctum est ens in potentia tantum. Forma autem accidentalis non facit esse simpliciter; sed esse tale, aut tantum, aut aliquo modo se habens: subicctum enim eius est ens in actu. Unde patet quod actualitas per prius invenitur in forma substantiali quam in eius subiccto: ct quia primum est causa in quolibet genere, forma substantialis causar esse in uctu in suo subiccto. Sed e converso, actualitas per prius invenitur in subiccto formae accidentalis, quum in iorma accidentali: unde actualitas formae accidentalis causatur ab aetualitale subiccti. Ita quod subicctum, inquantum est in potentia, est susceptivum formae accidentalis: inquantum autem est in actu, est eius productivum. Et hoc dico de proprio et per se accidente: nam respectu accidentis extranei, subicctum est susceptivum tantum ; productivum vero talis accidentis est agens exlrinsecum. – Secundo autem differunt substantialis forma ct accidentalis, quia, cum minus principale sit propter principalius, materia est propter formam substantialem; sed e converso, forma accidentalis est propter completionem p subiccti.

• D JL

?

• Art. rraeccd.

Manifestum est autem cx dictis ' quod poten-

tiarum animae subicctum est vel ipsa anima sola, quae potest esse subicctum accidentis secundum quod habet aliquid potencialitatis, ut supra · dictum est: vel compositum. Compositum autem est in actu per animam. Unde manifestum est quod omnes potentiae animae. sive subiectum earum sit anima sola, sive compositum, fluunt ab essentia animae sicut a principio: quia iam dictum est quod accidens causatur a subiccto secundum quod est actu, et recipitur in eo inquantum est in potentia.

Ad primum ergo dicendum quod ab uno simplici possunt naturaliter multa procedere ordine quodam. Et iterum propter diversitatem recipientium. Sic igitur ab una essentia animae procedunt multae ct diversae potentiae, tum propter ordinem potentialiarum: tum etiam secundum T diversitatem organorum corporalium.

An secundum dicendum quod subicctum est causa proprii accidentis ct finalis⁴, et quodammodo activa; et etiam ui materialis, inquantum est susceptivum accidentis. Et ex hoc potest accipi quod essentia animae est causa omnium potentialiarum sicut finis ct sicut principium activum; quarundam autem sicut susceptivum.

Ad tertium dicendum quod emanatio propriorum accidentium a subiccto non est per aliquam transmutationem; sed per aliquam naturalem resultationem * sicut ex uno naturaliter aliud resultat, ut cx luce color.

p) completionem. – complexionem PrtK
y) cfum fecundum. – diam propter ed. a, propter Pt.
Z) ct jtnahi. – cauta dico ct finalis B.

*) allquAm nattirMem retultatioon. – naturalem concotaitantiam AB, naturalem consuentijun CUEG, naturalem quondam raultatim- item E, naturalem rcsolutionem ed. a.

Coinmontai*in. Cardinalis Caietani

Trnxvs clarus. – In corpore duo: primo, praemittit convenientiam cl differentium inter formam substantialem ct accidentalem; secundo, respondet quaesito una conclusioe affirmative ♦.

* Cf. cum. n.

II. Convenientia est in duobus: primo, in essentiali praedicato, scilicet esse netum ; secundo, in effectu formali, scilicet secundum utramque aliquid esse actu. Et cx his datur intelligi tertium, quod subicctum utriusque est aliquo modo ens in potentia.

Differentia est in duobus. Primo, in qualitate effectus formalis: quia substantialis facit esse simpliciter; accidentalis vero tale, aut tantum. Et hanc comitatur differentia in subiccto: quia illius est ens in potentia tantum ; huius vero ens in actu. Et hinc nascitur differentia secundum ordinem actualiutis: quin actualités illius est prior netualitate subiccti; actualius vero istius est posterior. Et hinc oritur differentia secundum causalitatem : quia actualius illius causar actualiutem subiccti; istius vero causatur nb actunliutc subtecti. Et ratio sequelae huius quartae differentiae cx tertia assignatur : quia primum est causa in quolibet genere. Et est, inquit, sermo de accidente proprio, non adventitio : hoc enim ab extra causatur. – Secundo differunt, quia illius materia est propter illam; ista vero, e contra, est propter subicctum. Et ratio est utriusque, quia minus principale est propter principalius: constat enim subicctum principalis esse accidente, cl formam substantialem materia.

• Ак. i. 5»

111. Circa haec adverte tria. Primo quod, quia s.Thomas ante ♦ probavit potentias esse propria accidentia, ct hic quaeritur utrum fluant ab essentia animae, quae est forma substantialis, ideo haec praemittit.

Secundo quod, quia, ut putebit in responsione ad secundum, subicctum est causa proprii accidentis in triplici gc-

nere causae, ideo secundam differentiam adierit s.Thomas; cum tamen ad probandum conclusionem articuli prima differentia sola deserviat.

Tertio, quam subtiliter proceditur in littera. Ex hoc namque quod forma substantialis est talis naturae quod facit ens in actu absolute, oritur quod non supponit ens in actu : non enim absolute ct sine additione aliqua faceret ens actu, si iam esset ens in actu ; sed cum additione faceret ens tale in uctu. Ex hoc autem oritur ordo quod prius actualitas convenit formae substantiali quam subiccto, quod nihil habet octualitatis cx se. Et cx hoc clare sequitur quod forma substantialis causât, non esse in actu, sed totum esse in actu sui subiccti: tum quia nihil in se actualitatis habet subicctum; tum quia primum in quolibet ordine rerum est causa ceterorum. Et per oppositum, quia forma accidentalis non est actus faciens formaliter nisi ens in actu tale, quod naturaliter supponit ens in actu absolute ; oportet quod causer in subiccto suo esse quidem in actu aliquo, sed non totum esse in actu sui subiccti; ita quod ex hoc ipso quod supponit subicctum in netu, constat quod non facit illius aemalitatem absolute. Et si huic coniungas quod primum est causa reliquorum, sequitur quod actualitas accidentis est ex aetualitale subiccti.

IV. Quoad secundum ♦, conclusio responsiv» est: Omnes · α.Μβ.1. potentiae animae fluunt ab essentia animae. – Probatur sic. Accidens proprium causatur a subiccto secundum quod est actu, ct recipitur in eo secundum esse in potentia: ergo omnes potentiae animae fluunt ab essentia.

Antecedens patet cx prima differentia ·. – Consequentia · et r»». n. probatur dividendo. Quia potentiae animae aut sunt in sola anima subicctive : et sic, ergo ab ipsa secundum rationem actunlitis, ct in ipsa ratione potentinliti* admixtae, sunt.

, u 't,U

• Art. i.

QUAESTIO LXXVI!, ARTICULUS Vi!

Aut in composito: et sic, ergo nb ipw anima bum ; quia compositum non est actu nisi ratione animae.

V. Circa rationem adductum ad probundam causalitatem subiecti respectu proprii accidenti» ·, dubium occurrit: quia si illa ratio esset efficax, concluderet etiam quod *accidens per accidens* flueret n subiecto cui inest : quod est manifeste falsum, ct contra litteram. – Probatur sequela: quia eadem ratio locum habet, scilicet quod actualitas subiecti est prior actualitate eius; omni enim accidenti convenit praesupponere subiectum in actu, ct praecedi ab nctualitate eius.

VI. Ad hoc breviter dicitur quod, ut ex littera patet, ratio s. Thomae est quod *primum in quolibet genere* etc. Illa nutem maxima intelligitur in his quae habent *per se* ordinem, non autem per accidens ordinatis. Unde obiectio supponit falsum, scilicet quod prioritas sola sit ratio causalitatis est enim prioritas habentis per se ordinem nd reliqua. Hoc autem non oportebat exprimere : quin in illa maxima subintelligebatur. Et propterea eadem vi intulit causalitatem subiecti respectu proprii, ct formice re»pectu materiae: utrobique enim est primirat ct per se ordo, quamvis diversimode; quia ibi inter duas nctualitate«, hic vero ipsius netus ad recipiens ct participans ipsum.

Posset quoque, iuxta doctrinam sequenti» articuli, dici quod illa maxima nietnphysicalis, applicata ad materiam emanationis, intelligitur *stante eodem ordine emanationis*. Modo, constat quod subiectum ct proprium eodem emanant ordine, quia eadem generatione generantur ct corruptione corrumuntur: quamvis non in eodem gradu, quia illud primo, hoc consequenter. Substantia vero ct *accidens per accidens* non nd eundem spectant productionis ordinem: ct ideo non obstat.

VII. In rcsponiione ad fecundum, adverte quod multi putant, ct male, doctrinam hanc ab Avcrroc dissentire, eo quod in IV *Mctaphys.*, comm. n, dixerit quod substantia non est agens aut fini» accidentium, »cd subiectum.

Sed revera hi. quamvis multi, tamen caeci sunt. Averroës enim, in primis, hoc non dixit: sed declarans qualis est analogia inter substantiam ct accidentia in *entis* nomine, dicit quod *praedicta · non attribuuntur substantiae quia ·* *jea'ütamenta sit agens aut finis, sed subiectum*. Ex quibus verbis optime habetur quod in nomine entis non imponatur analogia secundum causam finalem, neque secundum causam efficientem, sed secundum causam materialem. Cum hoc tamen evidenter patet <nrc quod substantia »it efficiens et tinis accidentis non enim oportet quod omnis habitudo quae est inter substantiam ct accidens, importetur entis nomine.– Deinde, ibidem est sermo de accidentibus absolute in ordine .ul substantiam cui insunt; ct non de accidente proprio. de quo nos loquimur. Patet autem hanc etsc Avcrroii mentem: quin constat subiectum esse finem sui proprii accidentis ! gravitas enim est propter conservationem substantiae gravis, etc. Unde in haere nulla est inter hos philosophos dissensio.

\ III. Responsionem ad tertium diligentissime notato, quoniam ex ea solvuntur multae difficultates: scilicet ct quomodo substantia est immediate causa effectiva; ct quomodo cauM effectiva non potest impediri; ct quomodo aliquid agit in seipium; ct alia huiusmodi, quae in suis locis solvimus “, utendo hac distinctione de causa activa per actionem mediam» ct sine aliqua media actione per solam naturalcm resultationem ; hoc enim modo activa, multa habent quae aliis impossibile est convenire.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM UNA POTENTIA ANIMAE ORIATUR AB ALIA

I S?nL. J t. in, qu. iv, urt. 3; II, dlr. x»T, qu. I. rt f; Qu. de Anima, art. I3, *d 7, 8.

SErr LMUM s,c p r o c e d i t u r . Videtur quod A^A^5ljna potentia animae non oriatur ab alia. JfêS'Xï Eorum enim quae simul esse incipiunt, “^“^^^unum non oritur ab alio. Sed omnes potentiae animae sunt simul animae concreatae. Ergo una earum ab alia non oritur.

2. Praeterea, potentia animae oritur ab anima sicut accidens a subiecto. Sed una potentia animae non potest esse subiectum alterius: quia accidentis non est accidens. Ergo una potentia non oritur ab alia.

3. Praeterea, oppositum non oritur a suo opposito, sed unumquodque oritur ex simili secundum speciem. Potentiae autem animae ex opposito dividuntur, sicut diversae species. Ergo una earum non procedit ab alia.

Sed contra, potentiae cognoscuntur per actus. Sed actus unius potentiae causatur ab alio: sicut actus phantasiae ab actu sensus. Ergo una potentia animae causatur ab alia.

Respondeo dicendum quod in his quae secundum ordinem naturalem procedunt ab uno. sicut primum est causa omnium, ita quod est primo propinquius, est quodammodo causa eorum quae sunt magis remota. Ostensum est autem supra ♦ quod inter potentias animae est multiplex ordo. Et ideo una potentia animae ab essentia animae procedit mediante alia.

Sed quia essentia animae comparatur ad potentias et sicut principium activum et finale, et sicut principium @ susceptivum, vel seorsum per se vel simul cum corpore: agens autem et finis est perfectius, susceptivum autem principium, inquantum huiusmodi. est minus perfectum: consequens est quod potentiae animae quae sunt priores secundum ordinem perfectionis et naturae. sint principia aliarum per modum finis et activi principii. Videmus enim quod sensus est propter intellectum, ct non c converso. Sensus etiam est quaedam deficiens participatio intellectus: unde secundum naturalem originem quodammodo est ab intellectu, sicut imperfectum a perfecto. – Sed secundum viam susceptivi principii. c converso potentiae imperfectiores inveniuntur principia respectu aliarum: sicut anima, secundum quod habet potentiam sensitivam, consideratur sicut subiectum et materiale quoddam respectu intellectus. Et propter hoc, imperfectiores potentiae sunt priores in via generationis: prius enim animal gencratur quam homo.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut potentia animae ab essentia fluit, non per transmutationem, sed per naturalem quandam resultationem, ct est simul cum anima; ita est etiam de una potentia respectu alterius.

Ad secundum dicendum quod accidens per se non

a) *principium*. – Om. ACE.

?) *animal generatur*. – et animal Fa, anima! G,

· VMe art. i, CofODBcd. num. tw, tr;

n«ré'/i?hme,‘

£- · O. u, nj<5,1193

JXt
lo-

is;
ua

o 7
s y
o 7

o =7

"
ó
= n
3 E
= J

·
«
d
·
ó
J
d
S

*
d
·
3
B
c

* Cl. eus. i.

• An. <.

* Cf. tsora. µ·

potest esse subiectum accidentis; sed unum accidens per prius recipitur in substantia quam aliud, sicut quantitas quam qualitas. Et hoc modo* unum accidens dicitur esse subiectum alterius, ut superficies coloris, inquantum substantia uno accidente mediante recipit aliud. Et similiter potest dici de potentiis animae.

Au tertium dicendum quod potentiae animae opponuntur ad invicem oppositione perfecti et imperfecti: sicut etiam species numerorum et figurarum. Hacc autem oppositio non impedit originem unius ab alio: quia imperfecta naturaliter a perfectis procedunt.

f) ht* modo. - tit RD.

CoinnwUtm Co 'diiuxliri Cuiousi

Titulus danit» - In corpore Juo; primo, conclusio respondva aflirmatne; secundo, in «pedali dis-iinguit, ci respondet duabus conclusionibus.

II. Quoad *primum*, conclusio est: Unn potentia animae oritur ab nlia. - Probatur sic. In procedentibus naturali ordine ab unn, primo propinquius est quodammodo cauta remotiorum; potentiae animae procedunt multiplici ordine naturae ab uno: ergo prior est causa sub&cqucntii.

Minor patet ex dictis. - Maior probatur sic. In istis primum est causa omnium: ergo propinquius primo est causa remotioris, Et tenet sequela: quiu proporiiionolitr sc habent, sicut primum ad omnia, it.i prius ad icqucntia naturae ordine. Constat autem essentiam animae et potential ordine quodum produci; et cvnmiiini, quia primo producit, esse omnium potentiarum causam, ut in praccdcuti articulo definitum est. Ergo restat ut quae prius naturalis fluit potentia, causa sit mediante qua remotiores ab essentia i fluant.

III. Quoad *secundum* ", distinctio est, quod ordo naturalis inter potentias est triplex, scilicet secundum causam activam, finalem, et materialem: quia anima est his tribus modis causa carum, sob vd cum corpore.

Prima conclusio in speciali: Potentiae imperfectiores oriuntur α perfectioribus ordine finali et activo. Secunda in speciali: Potentiae perfectiores oriuntur ab imperfectioribus ordine materiali. - Probantur, primo, ambae simul in communi: quia «gens cl finis, ut sic, est perfectius*, «inceptivum autem, ut sic, est imperfectum.

Deinde declaratur prima in speciali: quia intellectus est principium finale, et activum quodammodo, sensus. Finale quidem; quin sensus est propter intellectum, et non c converso,- Activum wco; quia sensui est quaedam participatio intellectu*. Divinum namque lumen, cuius participatione et intellectus et sensui omnis percipit et discernit, in intellectu sub&istcns, exemplare quoddam est defluentis otfuscatique luminis in corpore cognitionem parientis. Exemplare autem habet annexum genus activae causae, cum nihil aliud sit quam cxtrinseca forma, formare enim extrinxee agentis aut per agens est.

Demum declaratur secunda quoque in speciali: quia sensitivum est principium materiale intellectus. Quoniam animal, secundum quod habet sensitivam virtutem, subiectum, et materiale, et in potentia est respectu intellectus, ut patet.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM OMNES POTENTIAE ANIMAE REMANEANT IN ANIMA A CORPORE SEPARATA

IV Stat, JixL iLnr, qu. rrt, an. 1, q'/. i: dut. t. 4.1. t, irt. 1; II Gm/. Gtitl», cap. txxii De Virtute qu. r, crt. 4. ad iI; Qu. de Amma, ari. iy; fjuttdi. X, qu. tv. art. a.

D octavum SIC proceditur. Videtur quod omnes potentiae animae remaneant in anima a corpore separata. Dicitur emm libro *de Spintu et Anima* % quod *anima recedit a corpore, secnm trahens sensum et imaginationem, rationem et intellectum e! intclligcntiam, concupiscibilitatcm et irascibilitatcm.*

2. Praeterea, potentiae animae sum eius naturales proprietates. Sed proprium semper inest. et nunquam separatur ab eo cuius est proprium. Ergo potentiae animae sunt in ea etiam post mortem.

3. Praeterea, potentiae animae, etiam sensitivae, non debilitantur debilitato corpore: quia, ut dicitur in *l de Anima* *, *si senex accipiat oculum invenis, ridebit utique sicut et invenis.* Sed debilitas est via ad corruptionem. Ergo potentiae animae non corrumpuntur corrupto corpore, sed manent in anima separata.

4. Praejer eAj memoria est potentia animae sensitivae, ut Philosophus probat ♦ Sed memoria manet in anima separata: dicitur enim, Luc. xvi*, diviti epuloni in inferno secundum animam existi-

stenti: *Recordare quia recepisti bona in rita tua.* Ergo memoria manet in anima separata; ut per consequens aliae potentiae sensitivae partis.

5. Praeterea, gaudium et tristitia sunt in concupiscibili, quae est potentia sensitivae partis. Manifestum est autem animas separatas tristari et gaudere de praemiis vel poenis quas habent. Ergo vis concupiscibilis manet in anima separata.

6. Praeterea, Augustinus dicit, XII *super Gen, ad litt.* *, quod sicut anima cum corpus iacet sine sensu nondum penitus mortuum, videt quaedam secundum imaginariam visionem; itu cum fuerit a corpore penitus separata per mortem. Sed imaginatio est potentia sensitivae partis. Ergo potentia sensitivae partis manet in anima separata; et per consequens omnes aliae potentiae.

Sed contra est quod dicitur in libro *de Eccles. Dogmat.* *: *Er duabus tantum substantiis constat homo, anima cum ratione sua, et carne cum sensibus suis.* Ergo, defuncta T carne, potentiae sensitivae non manent.

Respondeo dicendum quod, sicut iam* dictum *Art* *.<.'i est, omnes potentiae animae comparantur ad ani-

«) aHbrtJ. - dtHilltudfac cotporu mi addant DF. »> per. - pott lhr\$.

y) defuncta. - datructa ARCI .

• Op. x. . . De rtlin libro ride Qw. df AilinΛ, U l. 13. ad U

• Cap. rr . . K. S. TE les: . ā.

• /X. Mr« . tf /tr- uie . , tap. l. - S. Th. kct. »» • Ver*. 35.

• Dialer cx 7 «lrrtfo.cxp.x ut: rtacd c»r. xxir, x: TmarotDid. U. Nf.siU. . « Th. J.U.ixjr, r! i. dr.lxmJ.art • CT. not.

• a «1. i.

limae
cti ct
et ft-
t ori-
aliter

:*ores
unda
•ctio-
ut in
Jsc-

1 Cit
nule
con-
atio
ione
>tcl-
sca-
liirc
litid
lis

[uia
iam
>ic-
rus,

er

n-
u-
ct
jo

n.
et

e-
m
d.
i°
a-

S.
at

'1-
1-

i-

main solum * sicut ad principium. Sed quaedam
 potentiae comparantur ad animam solum sicut ad
 subiectum, ut intellectus et voluntas. Et huiusmodi
 potentiae necesse est quod maneant in anima,
 corpore destructo. Quedam vero potentiae sunt
 in coniuncto sicut in subiecto: sicut omnes po-
 tentiae sensitivae partis et nutritivae. Destructo
 autem subiecto, non potest accidens remanere
 Unde, corrupto coniuncto, non manent huiusmodi
 potentiae actu; sed virtute tantum manent in ani-
 ma, sicut in principio vel radice.

Et sic falsum est, quod quidam dicunt huiusmodi potentias in anima remanere etiam corpore corrupto ♦ - Et multo falsius, quod dicunt etiamꝫ actus harum potentiarum remanere in anima separata *: quia talium potentiarum nulla est actio nisi per organum corporeum.

An primum ergo dicendum quod liber ille auctoritatem non habet. Unde quod ibi scriptum est, eadem facilitate contemnitur, qua dicitur. – Tamen

1) *animam totam*. – *animam* co4>ce* et c.J. a: d. Co4nmrnl. num.
n, m. – *liet ad ... animam* otn. E.
i) */hcatructu ... nmancne*. – On. Fj.
ζ) *quod dicunt etiam*. – *etiam quod dicunt* AIICE, *etiam quod di-*
cunt etiam D. *dicunt etiam* F.

potest dici quod trahit sucum anima y huiusmodi
 potentias, non actu, sed virtute.

An secundum dicendum quod huiusmodi¹⁰ potentiae
 quas dicimus actu in anima separata non manere,
 non sunt proprietates solius animae, sed coniuncti.

Au tertium dicendum quod 'dicuntur non debilitari huiusmodi potentiae debilitato corpore, quia anima manet immutabilis, quae est virtuale principium huiusmodi potentiarum.

Ad quantum dicendum quod illa recordatio accipitur eo modo quo Augustinus ¶ ponit momentum in mente; non eo modo quo ponitur pars animae sensitivae B. ¶

Ad quantum dicendum quod tristitia et gaudium sunt in anima separata, non secundum appetitum sensitivum, sed secundum appetitum intellectivum ; sicut etiam in angelis.

Au sextum dicendum quod Augustinus loquitur
ibi inquirendo, non asserendo. Unde quaedam ibi
dicta retractat*.

rj *anima*. - *Om.* DD.
hutuimodi. - *hac* PeK
 9 *quod*. - *quod ideo* F.
 ¶ *pari animae teutiivae*. - *fari leniitivac* AE, *icensitivae* C, *fari*
icrMrar partu BD.

Conimontaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo facit: primo, respondet quaesito duabus conclusionibus, secuudo, corollarie excludit duas opiniones.

Quoad *prhnum*, prima concludo est: Potentiae existntcs in soin anima ut subiecto, remanent destructo corpore. - Secunda: Potentiae existente*) m composito ut subiecto, non remanent netu, sed virtualiter tantum.

Declarantur et probantur simul, ex convenienti et disconvenienti habitudine potentiarum ad animam. Convenienti quidem in hoc, quod omnes sunt a sola anima ut principio: disconvenienti vero in hoc, quia quaedam in sola anima, quaedam in composito sunt. – Et ex hoc probatur specialiter secunda conclusio, quoad primam partem: quia corrupto subiecto, impossibile est accidens remanere. Quoad secundam vero: quia anima est radix omnium.

Quoad *secundum*, excluditur positio dicentium potentias omnes remanere actu; et dicentium actus remanere. Quod ideo est falsius, quia, dato quod manerent potentiae, ut Plato dicit *; non maneret tamen actus, propter defectum organi ministrantis; sicut non remaneret locutio sine lingua, quamvis in homine esset vis locutiva.

II. Circa illam propositionem, scilicet: *Omnes potentiae animae comparantur ad animam solam * sicut ad principium*, dubium occurrit. Quia si sola anima est principium omnium potentialium, ergo nihil aliud ubi anima est principium alicuius potentiae animae. Ergo compositum nullius potentiae est principium. Ergo falsum est quod subiectum sit causa proprii accidentis in triplici genere causae .

III. Ad hoc dupliciter responderi potest. Primo, distinguendo *lv esse principium*, scilicet *primo*, vel *ratione partis*: et dicendo quod sola anima est primo principium potentialium omnium, et quod compositum non est carum principium nisi ratione panis, scilicet animae. Unda superius . t^uU. in littera non est dictum absolute quod subiectum sit principium proprii, sed quod subiectum *secundum quod est actu*, est principium proprii. Constat autem subiectum compositum esse actu secundum formam. Igitur secundum eam habet hoc quod sit principium activum potentialium. Et propter hoc in littera proponitur hacc propositio ut ex dictis deductu.

Secundo, sustinendo compositum ratione tertiae entitatis esse principium activum completum respectu potentialium suarum, quod ly *sola* tenetur categoricè: ita quod sensus est quod anima solitarie sumptu, habet hoc quoti sit principium activum omnium potentialium. Cum hoc tamen stat quod compositum etiam sit activum principium qumrundam, quamvis diversimode: quia illa incompletum, hoc completum. Et hic sensus etiam habetur ex supra dictis -, dum dicimus ** quod essentia animae est activum principium omnium potentialium, non explicando completum vel incompletum. Et ad intentum nunc deservit: quia intenta differentia salvatur, scilicet quod anima M>a. idest ipsa ut distinguitur contra compositum, habet hoc quod est principium omnium potentialium, sed non habet hoc quod sit subiectum omnium potentialium, sed quarundam oportet esse compositum. Ex hac namque differentia conclusiones deductae sunt, ut patet.

QUAESTIO SEPTUAGESIMAOCTAVA

DE POTENTIIS ANIMAE IN SPECIALI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de potentiis animae in speciali * Ad considerationem autem Theologi pertinet inquirere specialiter solum de potentiis intellectivis et appetitivis, in quibus virtutes inveniuntur. Sed quia cognitio harum potentiarum quodammodo dependet ex aliis, ideo nostra consideratio de potentiis animae in speciali erit tripartita: primo namque considerandum est de his

quae sunt praeambula ad intellectum; secundo, de potentiis intellectivis*; tertio, de potentiis appetitivis*. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: de generibus potentiarum animae. Secundo: de speciebus vegetativae partis. Tertio: de sensibus exterioribus. Quarto: de sensibus interioribus.

•Qe.uwt.
'Qu-mi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM QUINQUE GENERA POTENTIARUM ANIMAE SINT DISTINGUENDA

Supra, qu. inii, nrt. 3; De FrriZ., qu. », xrt. i, cd Qu. de Anima, art. 3; Lib. I de Anima. ku. uv; II. Ict. tu, V.

PRIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod non sint quinque genera potentiarum animae distinguenda, scilicet vegetativum, sensitivum, appetitivum, motivum secundum locum et intellectivum. Potentiae enim animae dicuntur partes ipsius. Sed tantum tres partes animae communiter ab omnibus assignantur, scilicet anima vegetabilis, anima sensibilis, et anima rationalis. Ergo tantum tria sunt genera potentiarum animae, et non quinque.

2. Praeterea, potentiae animae sunt principia operum et vitae. Sed quatuor modis dicitur aliquid vivere. Dicit enim Philosophus, in II de Anima *: Multipliciter ipso vivere dicto, etsi unum aliquod horum insit solum, aliquid dicimus vivere; ut intellectus, et sensus, motus et status secundum locum, adhuc autem motus secundum alimentum, et decrementum et augmentum. Ergo tantum quatuor sunt genera potentiarum animae, appetitivo excluso.

3. Praeterea, ad illud quod est commune omnibus potentiis, non debet deputari aliquod speciale animae genus. Sed appetere convenit cuilibet potentiae animae. Visus enim appetit visibile conveniens: unde dicitur Eccli. x1 *: Gratiam et speciem desiderabit oculus, et super hoc virides sationes. Et eadem ratione, quaelibet alia potentia desiderat obiectum sibi conveniens. Ergo non debet poni appetitivum unum speciale genus potentiarum animae.

4. Praeterea, principium movens in animalibus est sensus, aut intellectus, aut appetitus, ut dicitur in prima ^mma *. Non enim movens motivum debet poni speciale genus animae praeter praedicta.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II

té Anima *: Potentias autem dicimus vegetativum, sensitivum, appetitivum, motivum secundum locum, et intellectivum.

Respondeo dicendum quod quinque sunt genera potentiarum animae, quae numerata sunt. Tres vero dicuntur animae. Quatuor vero dicuntur modi vivendi.

Et huius diversitatis ratio est, quia diversae animae distinguuntur secundum quod diversimode operatio animae supergreditur operationem naturae corporalis: tota enim natura corporalis subiacet animae, et comparatur ad ipsam sicut materia et instrumentum. Est ergo quaedam operatio animae, quae intantum excedit naturam corpoream. quod neque etiam exercetur per organum corporale. Et talis est operatio animae rationalis. – Est autem alia operatio animae infra istam, quae quidem fit per organum corporale, non tamen per aliquam corpoream qualitatem. Et talis est operatio animae sensibilis: quia etsi calidum et frigidum, et humidum et siccum, et aliae huiusmodi qualitates corporeae requirantur ad operationem sensus; non tamen ita quod mediante virtute talium qualitatum operatio animae sensibilis procedat; sed requiruntur solum ad debitam dispositionem organi. – Infima autem operationum animae est, quae fit per organum corporeum. et virtute corporeae qualitatis. Supergreditur tamen operationem naturae corporeae: quia motiones corporum sunt ab exteriori principio. huiusmodi autem operationes sunt a principio intrinseco; hoc enim commune est omnibus operationibus animae; omne enim animatum aliquo modo movet seipsum. Et talis est operatio animae vegetabilis: digestio enim, et ea quae con-

s) motivum ifcundum focum. – ineundum hsum tnolivum Pfr.
r) tantum. – Om. codice»; po« atsifinantur ponunt a b.
y) it anima raUnnaUi. – anima rationalit ACDL., </ rationalis PFrth.
oj operum. – operationum BD.
e) ad illud, – illud ABI). – Post tptdalc wD addiipotentiarum.

ç) nation#. – rationes Fu. – Pro desiderat, desiderabit AIICDE.
r4) animae. – fidentiarum animae BD.
0) numerata. – numeratae codicc» et a b.
c) infra. – iuxta FG.i.
x) fit. – fit etiam ACE.

QUAESTIO LXXVIII, ARTICULUS I

sequuntur *, iit instrumentaliier per actionem calor^λis, ut dicitur in II *de Anima* ♦

Genera vero potentiarum animae distingtiuntur secundum obiecta. Quanto enim potentia est allior, tanto respicit universalius obicctum, ut supra * dictum est. Obicctum autem operationis animae in triplici ordine potest considerari. Ali cuius enim potentiae animae obicctum est solum corpus animae unitum. Et hoc genus potentiarum μ animae dicitur *vegetativum*: non enim vegetativa potentia * agit nisi in corpus cui anima unitur *. – Est autem aliud genus potentiarum animae, quod respicitl universalius obiectum, scilicet omne corpus sensibile; et non solum corpus animae unitum. Est autem aliud · genus potentiarum animae, quod respicit ndhuc universalius obiectum, scilicet non solum corpus sensibile, sed universaliter omne ens. Ex quo patet quod ista duo secunda genera potentiarum animae habent operationem non solum respectu rei conjunctae, sed etiam respectu rei extrinsecac. – Cum autem operans oporteat aliquo modo coniungi suo obiecto circa quod operatur, neccsse est extrinsecam rem, quae est obiectum operationis animae, secundum duplicem rationem ad animam comparari. Uno modo, secundum quod nata est animae coniungi et in anima esse per suam similitudinem. Et quantum ad hoc, sunt duo genera potentiarum: scilicet *sensitivum*, respectu obiecli minus communis, quod est corpus sensibile; et *intellectivum*. respectu obiecli communissimi, quod est ens universale. – Alio vero modo, secundum quod ipsa anima inclinatur ct tendit in rem exteriorem. Et secundum hanc etiam comparisonem sunt duo genera potentiarum animae: unum quidem, scilicet *appetitivum*. secundum quod anima comparatur ad rem extrinsecam ut ad ftnem, qui est primum in intentione; aliud autem *motivum secundum locum*, prout anima comparatur ad rem exteriorem sicut ad terminum operationis ct motus; ad consequendum enim aliquod desideratum cl intentum, omne animal movetur

Modi vero vivendi distinguuntur secundum gradus viventium. Quaedam enim viventia sunt, in quibus est tantum vegetativum. sicut in plantis.

– Quaedam vero, in quibus cum vegetativo est etiam sensitivum, non tamen motivum secundum locum; sicut sunt immobilia animalia, ut conchilia. – Quaedam vero sunt, quae supra hoc habent motivum secundum locum; ut perfecta animalia, quae multis indigeni ad suam vitam, et ideo indigent motu, ut vitae necessaria procul posita quærere possint. – Quaedam vero viventia sunt, in quibus cum his est intellectivum, scilicet in hominibus. – Appetitivum autem non constituit aliquem gradum viventium: quia in quibuscumque est sensus, est etiam appetitus, ut dicitur in II libro *de Anima* *. Et per hoc solvuntur duo prima obiecta.

An tertium dicendum quod *appetitus naturalis* est inclinatio cuiuslibet rei in aliquid, cx natura sua: unde naturali appetitu quaelibet potentia desiderat sibi conveniens. – Sed *appetitus animalis* consequitur formam apprehensam. Et ad huiusmodi appetitum requiritur specialis ' animae potentia, et non sufficit sola apprehensio. Res enim appetitur prout est in sua natura non est autem secundum suam naturam in virtute apprehensiva, sed secundum suam similitudinem. Unde patet quod visus appetit naturaliter visibile solum ad suum actum, scilicet ad videndum: animal ' autum appetit rem visam per vim appetitivam, non solum ad videndum, sed etiam ad alios usus. – Si autem non indigeret anima rebus perceptis a sensu, nisi propter actiones sensuum, scilicet ut eas sentiret; non oporteret appetitivum ponere speciale genus inter potentias animae: quia sufficeret appetitus naturalis potentiarum.

Ad quantum dicendum quod, quamvis sensus et appetitus sint principia moventia in animalibus perfectis, non tamen sensus et appetitus, inquantum huiusmodi, sufficiunt ad movendum, nisi superadderetur eis aliqua virtus: nam in immobilibus animalibus est sensus et appetitus, non tamen habent vim motivam. Haec autem vis motiva non solum est in appetitu et sensu ut imperante J motum; sed etiam est in ipsis partibus corporis, ut sint habilia ad obediendum appetitui animae moventis. Cuius signum est. quod quando membra removentur α sua dispositione naturali, non obediunl appetitui ad motum.

λ) consequuntur. – sicut conversio alimenti ft capulio superfiui addunt AB. – Pro fit. fiunt B.
p.) potentiarum. – formarum potentiarum ACE.
v) potentia. – animae addunt BD.
t) respicit. – respicit adhuc Ph – universalius ... quod respicit om. FpD.
q) aliud. – alterum ACEG, tertium R«D,

<-nai>> comparisonem. – etiam operationem AD, comparationem ed. a, etiam operationem indifferenter ed. >.
p) specialis. – spiritualis Pê.
¶] tua natura. – scipsa ACE. – Pro jtujm naturam, sctpsam AB CDE; pro apprehensiva. appetitiva PCDEFaE
·?) animal. – aliter ACE.
y) imperante. – im imperante B.

Commentaria Cardinalis Caletanl

Titulus clarus. – In corpore quatuor: primo, proponit tres conclusiones; secundo, probat primum; tertio, secundam; quarto, tertiam.

Prima conclusio: Animae sunt tres. – Secunda: Potentiae animae secundum genus sunt quinque. – Tertia: Modi viventium sunt quatuor.

II. Prima probatur ex triplici modo excessus operationis animalis supra naturam corpoream: scilicet supra organum, qualitatem corpoream, ct cextrancitatem. *Vegetativum* namque in scipsum a scipso per sc operatur, organo tamen ct

qualitate elementari; *sensitivum* non qualitate, sed organo utitur; *intellectivum* ab omnibus abstrahit. – Omnia clara sunt in littcnt.

Et si dubites quo pacto proprium est animae operari ab intrinseco, cum in definitione *naturae* · ponatur etiam quod sit principium intrinsecum: scito, ex VIII *Physic*. *. quod hoc intclligitur ut quod agit ct quod patitur simul; nulla enim res nisi animata, alterat, auget, vd mosct localiter seipsam. Naturalibus autem convenit habere principium intrinsecum ut *quo* tantum: cx ideo necessario prae-

• cu Attasu
Phyc., U», II.
csn. i, asm. ».

•U1K lc«. *»e

supponit aliquod cextrinsecum. a quo principaliter sit motus ille. Propterca dicuntur hic motiones corporum esse ab extrinseco, ut Intius in materia de motu gravium et levium disseretur.

• (X num. i. nj Secunda * probntur quintuplici ratione generiea obiecti : scilicet corpore coniuncto ; corpore sensibili nd animam; ente universaliter nd animam; ct rursus his secundum motum intentionis animae ad ea; et rursus secundum motum localem nd ea. Primo enim *yegetativum* ; secundo *sensitivum*; tertio *intellectivum* ; quarto *appetitivum*; quinto *secundum locum motivum* constituitur; ut patet in littera clare.

• er. tbM. (y. Tertia ♦ probatur quadruplici graduntione viventium : scilicet vegetatione tantum; hac ct sensu; his ct motu locali; ct demum, cum praedictis omnibus, intellectu. Appetitus enim non separatur α sensu ct intellectu.

• iM. V. In responsione ad tertium, occurrit quaestio de ap- rçS'J Pcl'lu iwturali. Sed * breviter nota quod npptius naturalis dupliciter sumi consuevit. Primo, pro inclinatione 3 natura

indita. Et sic non est actus aliquis elicist sed est vlut netus primus, habens naturalem habitudinem ud tale quid. Et talis appetitus invenitur in omnibus potentiis, tam activis quam passivis, ut in littera dicitur. – Secundo, sumitur pro actu secundo, quo tenditur in praecognitum sic quod non potest in oppositum tendi. Et hacc est operatio appetitus animalis, sive intellectualis sive sensitivi. Ex eo enim quod ad apprehensum ut sic immediate tendit, animalis appetitio est : ex eo vero quod determinatum est a natura ita ad hoc tale obiectum quod non «d oppositum, naturalis est; naturalium enim est proprium determinatum esse ad unum. Et dc tali appetitu dicitur l *Metaphys.* ♦, quod *natura-* *s/rt.&N'* *Uter scire desideramur* ; ct universaliter quod naturaliter appetimus vivere, esse, beatitudinem, etc. Et hunc appetitum expresse α *. Thoma superius, in quaestione *de Amore Angelorum* ·, habes: et in Secunda Secundae, in quae- * Q». stionc *de Studiositate vel Curiositate* ·, expressissime dc 2^“ aXTl’“t illa propositione l *Metaphys.* Ex quo patet error loquen- tium.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONVENIENTER PARTES VEGETAT1VAE ASSIGNENT! R, SCILICET NUTRITTIVUM. AUG.MENTATIVUM, ET GENER VIIIVM

IV Chr»r. *fient.*, cap. l tid; Qu. d/ *Anima*, an. t?; Lb. II Jr daima. Icet. n.

secundum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter partes vegetativac assignentur, scilicet nutntivum. augmentati- et generativum. Huiusmodi enim vires dicuntur *naturales*. Sed potentiae animae sunt supra vires naturales. Ergo huiusmodi vires non debent poni potentiae animae.

2. Praeterea, ad id quod est commune viven- tibus et non viventibus, non debet aliqua poten- tia animae deputari. Sed generatio est communis omnibus generabilibus et corruptibilibus, tam vi- ventibus quam non viventibus. Ergo vis genera- tive non debet poni potentia animae.

» 3. Praeterea, anima potentior est quam 3 na- tura corporea. Sed natura corporea eadem vir- tute activa dat speciem et debitam quantitatem. Ergo multo magis anima. Non est ergo alia po- tentia animae augmentativa a generative.

4. Praeterea, unaquaeque res consonatur in esse per id per quod esse habet. Sed potentia generative est per quam acquiritur esse viventis. Ergo per eandem res viva conservatur ?. Sed ad conservationem rei viventis ordinatur vis nutri- tiva. ul dicitur in ll *de Anima* *: est enim *poten-* *l Poiefls salvare suscipiens ipsam* * Non debet ergo distingui nutritive potentia a generative.

A Sed contra est quod Philosophus dicit, in ll *de Anima**, quod opera huius animae sunt *ge- nerare, cl alimento uti*, ct iterum * *augmentum f^re*

• i Respondeo dicendum quod tres sunt potentiae vegetativac partis. Vegetativum enim, ut dictum est *, habet pro obiecto ipsum corpus vivens per animam : ad quod quidem corpus triplex animae operatio est necessaria. Una quidem, per quam

esse acquirat ' : ct ad hoc ordinatur potentia *ge- nerativa*. Alie vero, per quam corpus vivum acquirit debitam quantitatem: ct ad hoc ordina- tur vis *augmentativa*. Alia vero, per quam corpus viventis salvatur et in esse, et in quantitate de- bita: et ad hoc ordinatur vis *nutritiva*.

Est tamen quaedam differentia attendenda in- ter has potentias. Nam nutritiva ct augmentative habent suum effectum in eo in quo sunt; quia ipsum corpus unitum animae augetur cl conser- vatur per vim augmentativam ct nutritivam in eadem anima existentem. Sed vis generative habet effectum suum, non in eodem corpore, sed in alio: quia nihil est generativum sui ipsius. – Et ideo vis generative quodammodo appropinquat ad dignitatem animae sensitivae, quae habet opera- tionem in res exteriores, licet excellentiori modo et universaliori : supremum enim inferioris naturae attingit id quod est infimum superioris, ut patet per Dionysium, in vu cap. *de Div. Nom.* * – Et ideo inter istas tres potentias finalior ct principa- lior et perfectior est generativa. ut dicitur in ll *de Anima* *: est enim rei iam perfectae *facere alteram qualis ipsa est* *. Generativae autem de- serviunt ct augmentativa ct nutritiva: augmenta- livac vero nutritiva.

Ad primum ergo dicendum quod huiusmodi vires dicuntur naturales, tum quia habent effectum si- milem naturae, quae etiam dat esse et quantita- tem ct conservationem (licet hae vires habeant hoc altiori modo): tum quia hae vires exercent suas actiones instrumentalitr per qualitates acti- vas et passivas, quae sunt naturalium actionum principia.

Ad secundum dicendum quod generatio in rebus

a) anima pofcntinr est quam. — potentior est anima quam BD, anima est potentior pars l'G, anima est pars potentior Paá. » Cũnsrrvatur. – in ojc addit !•.

y; potentia. – Om. l)D. è) /acere. – Om. codteca ct J b. 1) acquirat. – F.

S. Tb. IcA II.

ЦЭ-Ф.М, А.т.т. J», Tu. :<c?.xl|U

• Cap. If. «...}.· S.lkkau., • CL IHA. U4. n. 3 ikTX *a mi); WICK-rW. hb. IV, cap. b.

lut
id.
vil
•ro
on
us
od
:io
oc
a-
n.

or
:-

L • Qu* <.*
|c • Qu. α-î• I, art.
1-

inanimatis est totaliter ab extrinseco. Sed generatio viventium est quodam altiori modo, per aliquid ipsius viventis, quod est semen, in quo est aliquod principium corporis formattvum. Et ideo oportet esse aliquam potentiam rei viventis, per quam semen huiusmodi praeparetur: et haec est vis generativa.

An tertium dicendum quod. quia generatio viventium est ex aliquo semine, oportet quod in principio animal generetur parvae quantitatis. Et propter hoc nccesse est quod habeat potentiam animae, per quam ad debitam quantitatem per-

ducatur. Sed corpus inanimatum generatur ex materia determinata ab agente extrinseco: et ideo simul ζ recipit speciem et quantitatem, secundum materiae conditionem.

Ad quartum dicendum quod, sicut iam * dictum ' Ari. est. operatio vegetativi principii completur mediante calore, cuius est humidum consumere. Et ideo, ad restaurationem humidi deperditi, nccesse est habere potentiam nulritivam, per quam alimentum convertatur in substantiam corporis \ Quod etiam est necessarium ad actum virtutis augmentalivae et generativae.

• /itnul. – ab illo F.

η) corporis – ad rcitauraiioncm deperditi aJJunt UDFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tit cixj darus. – In corpore duo: primo, respondet; secundo, comparat.

Conclusio responsive: Tres sunt partes vegetativae. – Probatur. Corpus vivens, ut Mct eget tribui operibus: corpus vivens, ut sic, est obiectum vcgctntivnc: ergo obiectum vegetativae exigit tria opera. Ergo tres potentias in vegetative». Talia sum generari, nutriri, ct augeri. Ergo. – Maior pntet: quia eget cmc, ct perfecta quantitate, ct conservatione utriusque. – Minor ex dictis. – Reliqua plana.

Quoad secundum, primo differentiam ponit inter has.

quia generativa ad alienum, aliae vero ad proprium corpus, – Deinde ordinem dignitatis: quia generativa dignior ex supradicta conditione, utpotc attingens ad vim sensitivam. Et confirmatur auctoritate Dionysii. – Demum ordinem ministerii: quia illi hac serviunt, ct augmcntathac nutritive,

11. Nota quod tres dicuntur potentiae vegetativae in genere: utrum autem plures sint secundum speciem specialissimam potentiae minus praecipuae, puta digestive» attractiva. expulsiva etc., non est praesentis speculationis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRLM CONVENIENTER DISTINGUANTUR QUINQUE SENSUS EXTERIORES

II Sc/ff., .ft. », qu. n. «n. 3. «d 5; Qu. d* dnima, irt. j Lil•. 11 dc Jnima, lcCl. xiv; 111, Icet. i.

d tertium sic pROCEDiT i r. Videtur quod inconvenienter distinguantur quinque sensus exteriores. Sensus enim est cognoscitivus accidentium. Sunt autem multa genera accidentium. Cum ergo potentiae distinguantur per obiecta. videtur quod sensus multiplicentur secundum numerum qui est in generibus accidentium.

2. Praeterea. magnitudo et figura, et alia quae dicuntur *sensibilia communia*, non sunt *sensibilia per accidens*, sed contra ea dividuntur in II de

*. Diversitas autem per se obicctorum diversificat potentias. Cum ergo plus differant magnitudo et figura a colore quam sonus; videtur quod multo magis debeat esse alia potentia sensitiva cognoscitiva magnitudinis aut figurae, quam coloris et soni.

3. Praeterea, unus sensus est unius contrarie» tatis; sicut visus albi et nigri. Sed tactus est cognoscitivus plurium contrarictatum: scilicet calidi et frigidi, humidi et sicci, et huiusmodi @. Ergo non est sensus unus, sed plures. Ergo plures sensus sunt quam quinque.

4. Praeterea, species non dividitur contra genus. Sed gustus est tactus quidam. Ergo non debet poni alter sensus praeter tactum.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III dc Anima ♦ quod *non est alter sensus praeter quinque*.

Respondeo dicendum quod rationem distinclo-nis et numen sensuum exteriorum quidam accipere voluerunt ex parte organorum, in quibus aliquod elementorum dominatur, vcl aqua, vcl aer, vcl aliquid huiusmodi. – Quidam autem ex parte medii, quod est vel coniunctum, vel extrinsecum; et hoc vcl aer, vcl aqua, vel aliquid huiusmodi ?. – Quidam autem ex diversa natura sensibilium qualitatatum, secundum quod est qualitas simplicis corporis, vcl sequens complexionem.

Sed nihil istorum conveniens est. Non enim potentiae sunt propter organa, sed organa propter potentias: unde non propter hoc sunt diversae potentiae, quia sunt diversa organa: sedT ideo natura instituit diversitatem in organis, ut congruerent diversitati potentialium. – Et similiter diversa media diversis sensibus attribuit, secundum quod erat conveniens ad actus potentialium. – Naturas autem sensibilium qualitatatum cognoscere non est sensus, sed intellectus.

Accipienda est ergo ratio numeri et distinctionis exteriorum sensuum, secundum illud quod proprie et per se ad sensum pertinet. Est autem

a) humidi... hitiunnodi. – r/ (om. AII) fixi tt humidi ABCD, ei tied et ltuiutmodi E.

p) aliquid huiiimodi. – ulruutqui coJuct. ■p tcd. – et PpD et eJ. b.

t
e
t

I • s. Th. lest. rr.

t L kcLxln'

• Or. t*. «F •
I«l. n.
• d. Ibi. DiX
O. 3 Th ket.
Til Mcteofoi.
Ijb. IV, cap. «,

sensus quaedam potentia passiva, quae nata esi immutari ab exteriori sensibili. Exteriorius ergo im- mutativum est quod per se a sensu percipitur, et secundum cuius diversitatem sensitivae potentiae distinguuntur.

Est autem duplex immutatio: una naturalis, et alia spiritualis. Naturalis quidem, secundum quod forma immutantis recipitur in immutato secun- dum cssc naturale, sicut calor in calefacto. Spi- ritualis autem, secundum quod forma immutantis recipitur in immutato secundum cssc spirituale; ut forma coloris in pupilla, quae non lit per hoc colorata. Ad operationem autem sensus requiri- tur immutatio spiritualis, per quam intentio for- mae sensibilis fiat in organo sensus. Alioquin, si sola immutatio naturalis sufficeret ad sentiendum, omnia corpora naturalia sentirent dum alterantur.

Sed in quibusdam sensibus invenitur immutatio spiritualis tantum * sicut in *risu*. - In quibusdam autem, cum immutatione spirituali, etiam natura- lis; vel ex parte obiecti tantum, vel etiam ex parte organi. Ex parte autem obiecti, invenitur trans- mutatio naturalis, secundum locum quidem \ in sono, qui est obiectum *auditus*: nam sonus ex percussione causatur et acris commotione. Secun- dum alterationem vero, in odore, qui est obte- ctum *olfactus*: oportet enim per calidum alterari aliquo modo corpus, ad hoc quod spiret odorem. - Ex parte autem organi, est immutatio naturalis in *tactu* et *gustu*: nam et manus tangens calida calefit , et lingua humeciatur per humiditatem sa- porum. Organum vero olfactus aut auditus nulla naturali immutatione immutatur in sentiendo, nisi per accidens.

Visus autem, quia est absque immutatione na- turali et ζ organi et obiecti, est maxime spiritualis, et perfectior inter omnes sensus, et communior. Et post hoc auditus, et deinde olfactus, qui ha- bent immutationem naturalem ex parte obiecti. Motus tamen localis est perfectior et naturaliter prior quam motus alterationis, ut probatur in VIII *Physic** Tactus autem et gustus sunt maxime materiales r: de quorum distinctione post * dice- tur - Et jnjc est qU0j aijj lres sensus non gunl per medium coniuncium. ne aliqua naturalis trans- mutatio pertingat ad organum, ut accidit in his duobus sensibus.

Ad primum ergo dicendum quod non omnia ac- cidentia habent vim immutativam secundum se; sed solae qualitates tertiae speciei, secundum quas contingit alteratio. Et ideo solae huiusmodi qua- litates sunt obiecta sensuum: quia, ut dicitur in VU *Physic*. » *secundum eadem alteratur sensus, secundum quae alterantur corpora inanimata.*

An secundum dicendum quod magnitudo et fi- gura et huiusmodi, quae dicuntur *communia sen- sibilia*, sunt media inter *sensibilia per accidens*

et *sensibilia propria*, quae sunt obiecta sensuum. Nam sensibilia propria primo et per se immutant sensum; cum sint qualitates alterantes. - Sensi- bilia vero communia omnia reducuntur ad quan- titatem. Et de magnitudine quidem et numero, patet quod sunt species quantitatis, Figura autem est qualitas circa quantitatem; cum consistat ratio figurae in terminatione magnitudinis. Motus au- tem et quies sentiuntur, secundum quod subte- ctum uno modo vel pluribus modis se habet secundum magnitudinem subiecli vel localis di- stantiae. quantum ad motum augmenti et motum localem; vel etiam secundum sensibiles qualitates, ut in motu alterationis: et sic sentire motum et quietem est quodammodo sentire unum et multa. Quantitas autem est proximum subiectum quali- tatis alterativac, ut superficies coloris. Et ideo sensibilia communia non movent sensum primo et per se, sed ratione sensibilis qualitatis; ut su- perficies ratione coloris. - Nec tamen sunt sensi- bilia per accidens: quia huiusmodi sensibilia ali- quam diversitatem faciunt in immutatione sensus. Alio enim modo immutatur sensus a magna su- perficie. et a pana; quia etiam ipsa albedo dici- tur magna vel parva, et ideo « dividitur secundum proprium subiectum.

Ad tertium dicendum quod, sicut Philosophus videtur dicere in II *de Anima* *, sensus tactus est unus genere sed dividitur in multos sensus secundum speciem; et propter hoc est diversa- rum contrarictatum. Qui tamen non separantur ab invicem secundum organum, sed per totum corpus se concomitantur; et ideo eorum distin- ctio non apparel. - Gustus autem, qui est percc- piivus dulcis et amari, concomitatur tactum in lingua, non autem per totum corpus; et ideo de facili a tactu distinguitur.

Posset tamen dici quod omnes illae contrarie- tates. et singulae conveniunt in uno genere pro- ximo. ei omnes in uno genere communi, quod est obiectum tactus secundum rationem commu- nem. Sed illud genus commune est innominatum; sicut etiam genus proximum calidi et frigidi est innominatum.

Ad quartum dicendum quod sensus gustus, se- cundum dictum Philosophi *, est quaedam spe- cies tactus quae * est in lingua tantum. Non autem distinguitur a tactu in genere: sed a tactu quantum ad illas λ species quae per totum corpus diffunduntur.

Si vero tactus sil unus sensus tantum, propter unam rationem communem obiecti: dicendum erit quod secundum rationem diversam immuta- tionis, distinguitur gustus a tactu. Nam tactus im- mutatur naturali immutatione, et non solum spi- rituali, quantum ad organum suum, secundum qualitatem quae ei proprie obiicitur. Gustus au-

XXIJ. uou
i

• DMAâu i*.
ll. op n. c-7:
ai- Xf.fc.S-
S. Ib.I«ta
wu

• Z* .Wr«. «
fimi-· ctp. i ·
S. TK »u

• Cap. »τηι. -
& Tk. lect. XXX-

2) *quidem*. - Om. ACDE.
<) *calefit*. - *calcvit* ABDEFG, *calefacit* pC cl 4 b. - Pro *humecta- tur*, *humidatur* Pab.
ζ) *rt*. - Om. Pai;
η) *matcrialef*. - *naturalej* P.

0) *idea*. - oniHiMo ABEFa.
() *gottcre*. - iff *genere* VFab.
K) *quae*. - *qui* codices et b, *quid* cd. a.
λ) *tllas*. - *alias* ABCDK.

Item organum non immutatur de necessitate naturali immutatione secundum qualitatem quae ei proprie obiicitur, ut scilicet lingua fiat dulcis vel

amara; sed secundum pracambulam qualitatem, in qua fundatur sapor, scilicet secundum humorem. qui est obiectum tactus.

Commentaria Cardinali- Caiotani

Tirui.es durus. – lu corpore duo principaliter: primo, tractat penes quid attendi debet distinctio et numerus sensuum: secundo, assignat ipsam rationem utriusque

II. Quoad *primum*, tria. Primo, refert tres opiniones: scilicet ex organis, ex mediis, ex rebus» sensatis.

Secundo, reprehendit omnes. Et primas quidem, quia potentiae non sunt propter organa aut media, sed c contra verso. Tertiam vero, quia diversitas sensibili» mundum simplex aut mixtum subiectum, pertinet ad intellectum. – Adverte hic quod primae opiniones non arguuntur falsitatis; sed quia non assignant causam quaesiti, <ed effectum. Tertia vero assignat causam per occident; ct ideo peior omnibus.

Tertio igitur, dicit distinguere debere sensus pene* diversitatem immutativi exterioris. Et sic ponitur prima conclusio responsivum affirmative: Sensus distinguuntur secundum diversitatem immutativi exterioris. – Probat *ic. Sensus est potentia passiva per se primo immutabilis ab extrinseco

sensibili ergo. - Antecedens patet. - Et consequentia est
exidens: quia constat diversitatem alicuius ex eo quod per
sc primo respicit, pendere.

III. Quoad *secundum*, conclusio; Sensus sunt quinque, iuxta quinque speciei immutativi. – Probatur praemittendo tria: distinctionem immutationi» in naturalem et spiritua-
lem; et descriptionem utriusque; et in qua carum consistat sentire. Et clara sunt omnia. – Probat ergo sic. Immutatio spiritualis aut est *%ola*, et est *visus*: aut mixta ex parte obiecti; et tunc, aut motui locali, et fu *auditus*; nut alteratione!, et iit *olfactus*: aut ex pane organi; et tunc, aut secundum eandem qualitatem, et fit *laetus*; aut secundum praeambulum, et fit *gustus*, ut ex responsione ad ultimum habetur.

IV. De hac materia, et his quae in responsionibus argumentorum hic dicuntur, vide in additionibus super libros *de Anima* *.

ARTICULUS QUARTUS

IRUM INTERIORES SENSUS CONVENIENTER DISTINGUANTUR

Qu. Jr .Οιήηα, «fL i3.

n Q^t artum sic proceditur. Videtur quod interiores sensus inconvenienter distinguamur. Commune enim non dividitur contra proprium. Ergo sensus communis non debet enumerari inter vires interiores sensitivas, praeter sensus exteriores proprios.

2. Praeterea, ad id ad quod sufficit sensus proprius et exterior, non oportet ponere aliquam vim apprehensivam interiorem. Sed ad iudicium de sensibilibus, sufficiunt sensus proprii et exteriores: unusquisque enim sensus iudicat de proprio obiecto. Similiter etiam videntur sufficere ad hoc quod percipiant suos actus: quia cum actio sensus sit quodammodo medium inter potentiam et obiectum, videtur quod multo magis sensus possit suam visionem, tanquam sibi propinquiorem, percipere, quam colorem; et sic de aliis. Non ergo necessarium fuit ad hoc ponere interiorem potentiam, quae dicatur sensus communis.

3. Praeterea, secundum Philosophum *, phantasticum et memorativum sunt passiones primi sensitivi. Sed passio non dividitur contra subiectum. Ergo memoria et phantasia non debent poni aliae potentiae praeter sensum.

4. Praeterea, intellectus minus dependet a sensu, quam quaecumque potentia sensitivae partem. Sed intellectus nihil cognoscit nisi accipiendo sensum; unde dicitur in *1^a Jùsterrum* *, quod *illis deest unus sensus, deficit una scientia*. Ergo multo minus debet poni una potentia sensitivae partis ad percipiendum intentiones quas non percipit sensus, quam vocant aestimativam.

7. Praeterea, actus cogitativae \ qui est conferre et componere et dividere, et actus reminiscitivae. qui est quodam syllogismo uti ad inquirendum. non minus distant ab actu aestimativae et memorativae, quam actus aestimativae ab actu phantasiae. Debent ergo vel cogitative et reminiscitiva poni aliae vires praeter aestimativam et memorativam: vel aestimativa et memorativa non debent poni aliae v vires praeter phantasiam.

6. Praeterea. Augustinus, XII *super Gen. ad litt.* *, ponit tria genera visionum : scilicet corporalem. quae fit per sensum : et spiritualem, quae fit per imaginationem sive phantasiam ; et intellectuales. quae fit per intellectum. Non est ergo aliqua vis interior quae sit media inter sensum et intellectum, nisi imaginativa tantum.

Sed contra est quod Avicenna, in suo libro *de Anima* \ ponit quinque potentius sensim as mte-
rioriores: scilicet *sensum communem, phantasiam, imapinatiram. aestimativam, et memorativam.*

Respondeo dicendum quod, cum natura non deficiat in necessariis, oportet esse tot actiones animae sensitivae, quot sufficiant ad vitam animalis perfecti. Et quaecumque harum actionum non possunt reduci in unum principium, requirunt diversas potentias: cum potentia animae nihil aliud sit quam proximum principium operationis animae.

Est autem considerandum quod ad vitam animalis perfecti requiritur quod non solum apprehendat rem apud praesentiam sensibilis, sed etiam apud eius absentiam. Alioquin. cum animalis motus et actio sequantur apprehensionem, non mo-

3) *dicatur.* – *dicitur* ABCDE.
cogitativae. – *cogitativut* AEpC.

i) *tuui debent pani aliae.* - *poni* Λ. **nox** *poni aliae*

« veretur animal ad inquirendum ‘ aliquid absens; cuius contrarium apparet maxime in animalibus perfectis, quae moventur motu processive; moventur enim ad aliquid absens apprehensum. Oportet ergo quod animal per animam sensitivam non solum recipiat species sensibilem, cum praesentialiter immutatur ab eis; sed etiam eas retineat et conservet. Recipere autem et retinere reducuntur in corporalibus ad diversu principia: nam humida bene recipiunt, et male retinent; c contrario aulern est de siccis. Unde, cum potentia sensitiva sit actus organi corporalis, oportet esse aliam potentiam quae recipiat species sensibilem, et : quae conservet. – Rursus considerandum est quod, si animal moveretur solum propter delectabile et contristnbile secundum sensum, non esset necessarium ponere in animali nisi apprehensionem formarum quas percipit sensus, in quibus delectatur aut horret. Sed necessarium est animali ut quaerat aliqua vel fugiat, non solum quia sunt convenientia vel non convenientia ad sentiendum, sed etiam propter aliquas alias commoditates et utilitates, sive nocumenta : sicut ovis videns lupum venientem T fugit, non propter indecentiam coloris vel figurae, sed quasi inimicum naturae; et similiter avis colligit paleam, non quia delectet sensum, sed quia est utilis ad nidificandum. Necessarium est ergo animali quod percipiat huiusmodi intentiones, quas non percipit sensus exterior. Et huius perceptionis oportet esse aliquod ° aliud principium: cum perceptio formarum sensibilem sit ex immutatione sensibilis, non autem perceptio intentionum praedictarum.

« Sic ergo ad receptionem formarum sensibilem ordinatur *sensus proprius* et *communis*: de quorum distinctione post * dicitur. – Ad harum autem formarum retentionem aut conservationem ordinatur *phantasia*, sive *imaginatio*, quae idem sunt: est enim phantasia sive imaginatio * quasi thesaurus quidam formarum per sensum acceptarum. – Ad apprehendendum autem intentiones quae per sensum non accipiuntur, ordinatur vis *aestimatiua* U – Ad conservandum autem eas, vis *memoratwa*, quae est thesaurus quidam huiusmodi intentionum. Cuius signum est, quod principium memorandi fit in animalibus μ ex aliqua huiusmodi intentione, puta quod est nocivum vel conveniens. Et ipsa ratio praeteriti, quam attendit memoria, inter huiusmodi intentiones computatur.

« Considerandum est autem quod, quantum ad formas sensibiles, non est differentia inter hominem et alia animalia: similiter enim immutantur a sensibilibus exterioribus. Sed quantum ad intentiones praedictas, differentia est: nam alia animalia percipiunt huiusmodi intentiones solum naturali quodam instinctu, homo autem etiam * per

quandam collutionem. Et ideo quae in aliis animalibus dicitur aestimaliva naturalis, in homine dicitur *cogitativa*, quae per collationem quandam huiusmodi intentiones adinvenit. Unde etiam dicitur *ratio particularis*, cui medici assignant determinatum organum, scilicet mediam partem capitis: esi enim collativa intentionum individualium, sicut ratio intellectiva intentionum universalium. – Ex parte autem memorativae, non solum habet memoriam, sicut cetera animalia, in subita recodatione praeteritorum ; sed etiam *reminiscentiam*, quasi syllogistice inquirendo praeteritorum memoriam. secundum individuales intentiones.

Avicenna vero l ponit quintam potentiam, mediam inter ae^timalivam et imaginativam \ quae componit et dividit tonnas imaginatas: ut patet cum ex forma imaginata auri ut forma imaginata montis componimus unam formam montis aurei, quem nunquam vidimus. Sed ista operatio non apparet m aliis animalibus ab homine, in quo ad hoc suificu virtus imaginativa. Cui etiam hanc actionem attribuit Averroës, m libro quodam quem lecit *de Sensu et Sensibilibus* ’.

Et sic non est neccsse ponere nisi quatuor vires interiores sensitivae partis: scilicet sensum communem et 9 imaginationem, aestlimativam et memorativam.

An primum ergo dicendum quod sensus interior non dicitur *communis* per praedicationem, sicut genus; sed sicut communis radix et principium exteriorum sensuum.

Ai· secundum dicendum quod sensus proprius iudicat Je sensibili proprio, discernendo ipsum ab aliis quae cadunt sub eodem sensu, sicut discernendo album a nigro vel a viridi. Sed discernere album a dulci non potest neque visus neque gustus: quia oportet quod qui inter aliqua discernit, utrumque cognoscat. Unde oportet ad sensum communem pertinere discretionis indicium, ad quem referantur, sicut ad communem terminum, omnes apprehensiones sensuum; a quo etiam percipiuntur intentiones sensuum, sicut cum aliquis videt se videre. Hoc enim non potest fieri per sensum proprium \ qui - non cognoscit ·.&·»> nisi formam sensibilis a quo immutatur; in qua immutatione perficitur°visio, et ex qua immutatione sequitur alia immutatio in sensu communi, qui visionem percipit.

Ad tertium dicendum quod, sicut una potentia oritur ab anima, alia mediante, ut supra * dictum est; ita etiam anima subiicitur alii potentiae, mediante alia. Et secundum hunc modum, phantasticum el memorativum dicuntur passioness primi sensitivi.

Ad quartum dicendum quod, licet intellectus operatio oriatur a sensu, tamen m re apprehensa per sensum intellectus multa cognoscit quae sen-

Kc*p.*j r, ».

«

λ

II

*

t) inquirendum. – quaerendum codices et ed. .i.
ζ) et. – et alia F.
».) venientem. – Om. caduc» et a.
M aliqaoJ. – Om. codices el a.
t) icniibilft. – icniibUi Pb.
i) *quaefive* Ima^rnafm. – Om. Pah

λ) vit aertimatira. – aettim Hira ACDE, aeitbnatvd vit IE
u) itt animalibui. – anintalibui BCDEGa.
v) autem etiam. – autem percipit etiam G. autem P.iE
) iwiaffaafitum. – imafftnaioncm ACE.
o) et. – per C, om. ceterL
n) qui, – quid ABCDE.

• Cf. nue», er
• Cf. nuci. vi».

* Cf. DU3», i.

• Ct eotn. v.

ani-
liine
jam
di-
BtOr-
api-
um,
um.
ibct
cor-

mè-

ne-
uae
atet
kata
rci,
ion
ad
anc
am

• **Op. nu.**

nor
um
et

ior
cut
um

ius
um
cut
iis-
sus
jua
ad
idi-
om
, a
cut
lest
scit
jua
Ka-
mi,

ilia
u n î
nc-
ita-
imi

:tus
nsa
ten-

QUAESTIO LXXVIII. ARTICULUS IV

sus percipere non potest. Et similiter ncestimativa, licet inferiori modo.

An quintum dicendum quod illam eminentiam habet cogitativa cl memoraliva in homine, non per id quod est proprium sensitivae partis: sed per aliquam affinitatem ct propinquitatem ad rationem universalem, secundum quandam refluen-

?) rt-ftitenliain. - injlueutiam AG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tit cl ct clarus. – In corparc est una concludo responsivn quaesito, in calce potita*. Non est necesse ponere interiores vires .sensitivae partis nisi quatuor, sensum com munem, phantasiam, acstimutivain, ct memorutivam, - Et quoniam ista conclusio, cum sit exclusisa, habet duas exponentes, affirmativam, scilicet, *Sensus interiores sunt quatuor*, ct negativum, scilicet, *Non sunt plures quam quatuor*; idcirco tria facit in corpore; primo, iacit duo optima fundamenta , secundo, cx cis deducit exponentem affirmativum -, tertio, negativam-; et sic demum infert conclusionem integram.

II. Quoad *prunum*, ponuntur duae redices distinguendi ac multiplicandi potentias animae. Prima est dc multiplicatione actionum: scilicet, tot oportet ponere actiones, quot ad perfectam vitam animalis perfecti sufficiunt. Probatur: quia natura non deficit in necessariis; nec etiam abundat superfluis, quia nihil otiose agit. – Secunda est de habitudine diversitati* actionum ad diversitatem potentiae: scilicet, actiones quae non possunt in unum reduci principium, exigunt diversas potentias. Et probatur quia potentia animae nihil aliud est quam proximum principium operationis ipsius animae. – Et sunt hac verae radices, quia causas lerunt divcrsificandi potentias, cum sint propter netus.

m. Quoad *fecundum* -, quin illae quatuor virtutes dupliciter diversificantur: et quoad hoc quod aliquae sunt receptivae, ct aliquae retentivnc; et quoad hoc quod aliquae sunt inferioris ordinis, utpote circa exrrinscca tantum rerum, aliquae superioris ordinis, ad interiora sc extendentes: ideo, ex positis regulis, primo distinguit apprehensive* n conservativi»; secundo, utrasque unius ordinis ab utrisque allicrius ordinis *.

IV. Dicit ergo, ex prima radice, quod in animali perfecto sunt duae actiones necessariae, scilicet non solum recipere, sed retinere. – Probatur: quia oportet apprehendere rem non solum praesentem, sed absentem. Probatur du-cendo ad impossibile: quia aliter non appeteret et moveretur ad absens. Et tenet sequela: quia appetitus et morus animalis cognitionem sequitur.

Ex secunda vero radice, quod haec duo opera non sunt eiusdem corporei principii. Probatur: quia bene recipere est humidi, bene retinere est sicci. – Et sic sequitur prima conclusio subserviens: Conservativae virtutes sunt aliae α receptivis.

V. Deinde rursus cx prima radice didi: In animali per-

257

tium ?. Et ideo non sunt aliae vires, sed eadem. p perfectiores quam sint in aliis animalibus.

Ad sextum dicendum quod Augustinus spiritua-lem visionem dicit esse, quae fit per similitudines corporum in absentia corporum. Unde patet quod communis est omnibus interioribus apprehensionibus.

lecto sum necessariae duae actiones, scilicet non solum circa sensibilia ut sic, »cd circa intentiuues insensatas, ad commodum ct utile suum spectantes. – Probatur: quia animo! non solum movetur propter delectabile aut tristabile secundum sensum, sed propter commodum ct utile suum. Probatur quoad trUtabilc, in fuga ovis respectu lupi: quoad delectabile vero, in collectione paleae hirundintt m respectu ad constructionem nidi.

Ex secunda vero radice, quod hae actiones non eiusdem »unt principii. Probatur cx diversitate immutativorum: quia scilicet ad illam immuta! sensibile exterius; ad hanc non. sed interius. – Et sic sequitur secunda prucambula conclusio*. Potentiae versantes circa intentiones insensatas, sunt aliae n respicientibus sensam.

VI. Et consequenter habetur tota exponens affirmativo, scilicet quod sunt quatuor virtute» interiores: apprehensive sensorum, *sensus communis*; retentive eorundem, *imacinat*io; apprehensiva intentionum, *aestimaiiva*; conservativa earundem, *memorativa*. – Et confirmatur hoc ultimum signo duplici. Primo, quia recordatio cx aliqua intentione innasci solet utilitatis vel nocumenti. Secundo, quia ipsa ratio praeteriti, pene» quam attenditur memoria, ul potet in *dc Memoria et Reminiscentia* -, una harum est inten-tionum. *OZ.»--5.1

VH. Quoad *tertium* -, quia cx duobus capitibus cogitari ‘ O eam. I posset quod plurcs praedictis essent potentiae; scilicet cx actibus interioribus hominis, scilicet cogitare ct reminisci', ct ex opinione Avicennae, nata cx illo actu qui esi com-ponere semota ad aliquod insensatum: idcirco, utrumque ordinate excludens, convenientiam ct differentiam inter hominis ct aliorum sensu» assignat, ex qua apparet illos actus non requirere alias potentias e praedictis; deinde contra \vicenn.im ratione ct (este sc convertit.

Convenientia est in actione sensuum respectu sensibili-um: ct cius ratio est similiter immutari ab di. – DitTcrncria est in actione respectu intentionum: ct quoad apprehensivnm. quia cetera instinctu, homo collatione apprehendit: Cl quoad retcntivnm, quia cetera subita recordatione, homo inquisitivo discursu. Unde ct nominibus etiam differunt, dum illorum aestimativn in nobis est *cogitativa*, ct memo-rativa est *reminiscentia*.

Ratio contra Avicennam est, quia ad operationem illam sufficit imaginativa in homine, in quo solo hncc operatio apparet. – Testimonium est Avcrroif.

QUAESTIO SEPTUAGESIMANONA
DE POTENTIIS INTELLECTIVIS

IN TREDECIM ARTICULOS DIVISA

• Ci. gu. txxTUi.
IntroJ.

Deinde quaeritur de potentiis intellectivis *. Circa quod quaeruntur tredecim. Primo: utrum intellectus sit potentia animae, vel eius essentia. Secundo: si est potentia, utrum sit potentia passiva. Tertio: si est potentia passiva, utrum sit ponere aliquem intellectum agentem. Quarto: utrum sit aliquid animae. Quinto: utrum intellectus agens sit unusomnium. Sexto: utrum memoria sit in intellectu. Septimo: utrum sit alia potentia ab intellectu.

Octavo: utrum ratio sit alia potentia ab intellectu. Nono: utrum ratio superior et inferior sint diversae potentiae. Decimo: utrum intelligentia sit alia potentia praeter intellectum. Undecimo: utrum intellectus speculativus et practicus sint diversae potentiae. Duodecimo: utrum synderesis sit aliqua potentia intellectivae partis. Tertiodecimo: utrum conscientia sit aliqua potentia intellectivae partis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS SIT ALIQUA POTENTIA ANIMAE

Sed primum sic proceditur. Videtur quod intellectus non sit aliqua potentia animae, sed sit ipsa eius essentia. Intellectus enim idem videtur esse quod mens. Sed mens non est potentia animae, sed essentia: dicit enim Augustinus, IX *de Trin.* **. *Mens et spiritus non relative dicuntur, sed essentiam demonstrant.* Ergo intellectus est ipsa essentia animae.

2. Praeterea, diversa genera potentiarum animae non uniuntur in aliqua potentia una, sed in sola essentia animae. Appetitivum autem et intellectivum sunt diversa genera potentiarum animae ut dicitur in II *de Anima* ♦, conveniunt autem in mente, quia Augustinus, X *de Trin.* *. ponit intelligentiam et voluntatem in mente. Ergo mens et intellectus est ipsa essentia animae, et non aliqua eius potentia.

3. Praeterea, secundum Gregorium, in Homilia Ascensionis ♦ *homo intelligit cum angelis*. Sed angeli dicuntur *Mentes* et *intellectus* *. Ergo mens et intellectus hominis non est aliqua potentia animae, sed ipsa anima.

4. Praeterea, ex hoc convenit alicui substantiae quod sit intellectiva, quia est immaterialis. Sed anima est immaterialis per suam essentiam. Ergo videtur quod anima per suam essentiam sit intellectiva.

Sed contra est quod Philosophus ponit *intellectum* * potentiam animae, ut patet in II *de Anima* *.

Respondeo dicendum quod necesse est dicere, eundem praemissa *, quod intellectus sit aliqua potentia animae, et non ipsa animae essentia *.

Tunc enim solum immediatum principium operationis est ipsa essentia rei operantis, quando ipsa operatio est eius esse: sicut enim potentia se habet ad operationem ut ad suum actum, ita se habet essentia ad esse. In solo Deo autem idem est intelligere quod suum esse. Unde in solo Deo intellectus est eius essentia: in aliis autem creaturis intellectualibus intellectus est quaedam potentia intelligentis * 0.

Ad primum ergo dicendum quod *sensus* accipitur aliquando pro potentia, aliquando vero pro ipsa anima sensitiva: denominatur enim anima sensitiva nomine principalioris suae potentiae, quae est sensus. Et similiter anima intellectiva quandoque nominatur nomine *intellectus*, quasi a principaliori sua virtute; sicut dicitur in I *de Anima* * quod *intellectus est substantia quaedam*. Et etiam hoc modo Augustinus dicit * quod mens est *spiritus* \ vel *essentia*.

Ad secundum dicendum quod appetitivum et intellectivum sunt diversa genera potentiarum animae, secundum diversas rationes obiectorum. Sed appetitivum partim convenit cum intellectivo, et partim cum sensitivo, quantum ad modum operandi per organum corporale, vel sine huiusmodi organo: nam appetitus sequitur apprehensionem. Et secundum hoc Augustinus ponit voluntatem in mente, et Philosophus ' in ratione.

Ad tertium dicendum quod in angelis non est alia vis nisi ' intellectiva, et voluntas, quae ad intellectum consequitur '. Et propter hoc angelus dicitur *Mens* vel *Intellectus*: quia tota virtus sua in hoc consistit. Anima autem habet multas alias

• c<p. u.

s τi' & V*'
• ap. n.

• ^Hoau. xxix
t et 'opn. qa.
U*. Xn. J, erg. l.

• Lecocittupru.

• d. 7*9-

«λ inteUetivum. - btUfUctum A(JG, intflrctivam D.
fi) faflUigCHtil. - substantiae bifclliçHTû HD.

γ) spiritus. - sptciri P5.
c.) nisi - fMAm natura Vab.

• Qa. lxxv, 16

• Qp. r, n. a
S. Tk I<cl. x

• C<p. xtu
• Loco oraro.

• Cj ?, nr. n. 9
S. Ib. I<d. rx

vires, sicut sensitivas et nutritives: et ideo non est simile.

Ai) quartum dicendum quod ipsa immaterialitas substantiae intelligentis creatae non est eius in-

tellectus; sed ex immaterialitate habet virtutem ad intelligendum. Unde non oportet quod intellectus sil substantia animae, sed eius virtus et potentia.

Commentaria Cardinalis Caiolani

Tn titulo, adverte quod non quaeritur hic distinctio pollendae ab essentia, »cJ supponitur ex .superioribus; ct quaeritur sub quo contineatur intellectus.

II. In corpore unica conclusio responUvu: Intellectus in solo Deo est substantia, in reliquis est potentia. – Probatur. In solo illo proximum operationis principium est substantia, in quo operatio est esse: sed hoc est m solo Deo: ergo. – Maior probatur: quia operatio est proprius actus

potentiae operutivae, ut esse essentiae; ac per hoc, ut actu» ad actum, ita potentia ad potentiam; et identitas actuum inferret identitatem propriorum uctuabilium, ct diversitas diversitatem. – Omnia hacc discussa sunt superiu» in qu.Liv, an. 3 -, etc.

Et sic patet conclusio, sustinendo quod intellectus nomine significamus proprium operationis quae intlligerc est principium.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTUS SIT POTENTIA PASSIVA

III Sent., diu. xiv, uri. i, qu* a; /K Vrrit., qu. rw, art. i, ad il; III de Anima, loct. vn, ix.

1) SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod intellectus non sil potentia passiva. Patitur enim unumquodque secundum materiam; sed agit ratione formae. Sed virtus intellectiva consequitur immaterialitatem, ens in universali. Considerari ergo potest stantiae intelligentis. Ergo videtur quod intellectus non sit potentia passiva.

2. Praeterea, potentia intellectiva est incorruptibilis, ut supra * dictum est. Sed *intellectus si est passivus, est corruptibilis*, ut dicitur in III de Anima *. Ergo potentia intellectiva non est passiva.

3. Praeterea, *agens est nobilius patiente*, ut dicit Augustinus XII *super Gen. ad lilt.* ♦ et Aristoteles in HI *de Anima* ♦ Potentiae autem vegetativae partis omnes sunt activae: quae tamen sunt infimae inter potentias animae. Ergo multo magis potentiae intellectivae, quae sunt supremae, omnes sunt activae.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *de anima* ** quod *intelligere est pati quoddam*.

Respondeo dicendum quod *pati* tripliciter dicitur. Uno modo, propriissime, scilicet quando aliquid removetur ab eo quod convenit sibi secundum naturam, aut secundum propriam inclinationem; sicut cum aqua frigiditatem amittit per calefactionem, et cum homo aegrotat aut tristatur. – Secundo modo, minus proprie dicitur aliquis pati ex eo quod aliquid ab ipso T abiicitur, sive sit ei conveniens, sive non conveniens. Et secundum hoc dicitur pali non solum qui aegrotat, sed etiam qui sanatur; non * solum qui tristatur, sed etiam qui laetatur: vel quocumque modo aliquis alteretur vel moveatur. – Tertio modo ‘, dicitur aliquid pati communiter, cx hoc solo quod id quod est in potentia ad aliquid, recipit illud ad quod erat in potentia, absque hoc quod aliquid nbii-ciatur. Secundum quem modum, omne quod exit

de potentia tn actum, potest dici pati, etiam cum perficitur. Et sic intelligere nostrum est pali.

Quod quidem : hac ratione apparet. Intellectus enim, sicut supra * dictum est, habet operationem circulem in universali. Considerari ergo potest intellectus sit in actu vel potentia, cx hoc quod consideratur quomodo intellectus se habeat ad ens universale. Invenitur enim aliquis intellectus, qui ad ens universale se habet sicut actus totius entis: et talis est intellectus divinus, qui T est Dei essentia, in qua originaliter et virtualiter totum ens praeexistit sicut in prima causa. Et ideo intellectus divinus non est in potentia, sed est actus purus. – Nullus autem intellectus creatus potest se habere ut actus respectu lotius entis universalis: quia sic oporteret quod esset ens infinitum. Unde omnis intellectus creatus, per hoc ipsum quod est \ non est actus omnium intolligibilium, sed comparatur ad ipsa intelligibilia sicut potentia ad actum.

Potentia autem dupliciter se habet ad actum. Esi enim quaedam potentia quae Semper est perfecta per actum; sicut diximus * ‘ de materia corporum caelestium. Quaedam autem potentia est, quae non semper est in actu, sed dc potentia procedit in actum: sicut invenitur in generabilibus et corruptibilibus. – Intellectus igitur angelicus semper est in actu suorum intelligibilium, propter propinquitatem ad primum intellectum, qui est actus purus, ut supra dictum est. Intellectus autem humanus, qui est infimus in ordine intellectuum, et maxime remotus a perfectione divini intellectus, est in potentia respectu intelligibilium, et in principio est *sicut tabula rasa* * in qua nihil est scriptum, ut Philosophus dicit in III *de Anima* *. Quod manifeste apparet ex hoc, quod in principio sumus intelligentes solum in potentia, postmodum autem effficimur intelligcn-

β) *potentia*. – viitui codice*.
Jj) *iuut*. – Om. ABCDE.
γ) ah *ifto*. – Om. ACE.
na». – cf "U* co.ūcuv et .ih.
c) *Tertio modo*, – *Tertio P*. – *Pro aliquid*, *aiiqun P.th*.

ζ) *quidem*. – Otn. c<nl.<«j» «i a.
r4) *qui*. – ^·i.i P.
Si *cit*. – *rtt creatut* Γ.
i) *diximm*. – .bdmuj Pb.
λ – Qm. codice» c4 a.

Hia

et

PO-

pe-
ndo
ntia
, ita
tem
>olo
tem
Iam

• D. ?

•itur
ipsa
nsi-
[Uae
lan-
•rin-
•a *,
:iam

onΛ. . De Trin.,
CTI XIV. cap. Xrt.
T

l ct
ani-
Sed
o, ct
ope-
nodi
iem.
atem

1 CSt • Dc Aurna, bb.
III. cap. »*, 0-3.
■ > Tb. l cet ju»-

alias

• n 7M.
• d. 750.

(es in actu. – Sic igitur patet quod intelligere no-
simum est *quoddam pati* ♦ secundum tertium mo-
dum passionis. Et per consequens intellectus est
potentia passiva *.

An primum ergo dicendum quod obiectio illa
procedit de primo et secundo modo passionis,
qui sunt proprii † materiae primae. Tertius autem
modus passionis est cuiuscumque in potentia exi-
stentis quod in actum reducitur.

Ad secundum dicendum quod *intellectus passi-
vus* secundum quosdam dicitur appetitus sensi-
tivus. in quo sunt animae passiones; qui etiam
,n l *Ethic.* ♦ dicitur *rationalis per participatio-
nem*, quia *obedit rationi*. Secundum alios autem
intellectus passivus dicitur virtus cogitativa μ, quae
nominatur *ratio particularis*. Et utroque modo

passivum accipi potest secundum primos duos
modos passionis, inquantum talis intellectus sic
dictus, est actus alicuius organi corporalis. – Sed
intellectus qui est in potentia ad intelligibilia,
quem Aristoteles * ob hoc nominat *intellectum* „[*
possibilem, non est passivus nisi tertio modo:
quia non est actus organi corporalis. Et ideo est
incorruptibilis.

Ad tertium dicendum quod agens est nobilius
patiente, si ad idem actio et passio referantur *: 7
non autem semper, si ad diversa. Intellectus au-
tem est vis passiva respectu totius entis univer-
salis. Vegetativum autem est activum respectu
cuiusdam entis particularis, scilicet corporis con-
iunct!. Unde nihil prohibet huiusmodi passivum
esse nobilius tali activo.

• Ct leh. hala!
nutu.

• Cf. ibid.

’ Cf. Infra, bu»
xrt, xv.

M *proprii.* – *proprii moji* BD.
copitaiiva. – *cognitiva* CE! ah, co^noicitiva pΛ.

rv/< rj.J/<r. – *referatur* ACD1.I GpII ct .11.

Commentaria Cardinalis Caietani

I x titulo, advene quod quaestio ista tripliciter tracuri po-
test; primo *communiter*, utrum intellectus sit potentia
passiva, idest receptiva, quocumque id modo contingat, et
quidquid sit illud receptum; secundo *proprie*, utrum in-
tellectus ait potentia passiva, potentia essentiali, quae dicit
privationem actus primi et proprii illius; tertio *pure*, utrum
intellectus sil in potentia pure passiva, ita quod tum respec-
tu actus primi quam secundi, non nisi passive concurrat.

In proposito, hic tertius sensu* non tractatur hic: ecd
• Cf. nara. x»t
H4-
nos dicemus de hoc inferius in articulo . . – Primus quoque
sensus hic non intenditur: quoniam, ut in corpore patet,
intellectus angelicus non dicitur pati, neque potentia pas-
siva, ut modo loquimur; et tamen constat quod intelligere
eius in eo recipitur. – Unde relinquitur quod secundus sen-
sus sit intentus. Et merito : quoniam de ipsa potentia in-
tellectiva nuda debet esse prima quaestio, utrum sit pas-
siva. Possibilitas autem potentiae, secundum seipsum solam,
attenditur secundum ordinem quem habet ad proprium
actum; et non ad hunc vel illum. Ac per hoc, passibilis
intellectus absolute et primo attenditur secundum coniun-
ctionem intellectus ad intelligibilc: hoc enim est illius pro-
pria perfectio. Si enim intellectus est in potentia essentiali
respectu intelligibilis, potentia est: si non. non; quamvis
sit forte passivus respectu alicuius.

IL In corpore duo facit: primo, declarat illum terminum
passiva; secundo, respondet quaesito unica conclusione
affirmative.

Quoad *primum*, quia passivum a passione et pati di-
citur, distinguit *ly pati* tripliciter: propriissime, et proprie,
• daru cti «44.
•50». «5M.
et communiter. Et salis clara sunt ♦ in littera.

Et adverte, primo, duo: convenienti un scilicet, et diffe-
rentiam. Conveniunt enim, quia in omnibus modia inve-
niuntur duo: scilicet ordo, quod prius erat in potentia,
postmodum est in actu; et receptio alicuius. – Discrepant
autem, quin in primo comitatur perditio convenientis; in
secundo perditio sola, non curando an convenientis on
disconvenientis; in lenio autem nulla perditio necessario
comitatur.

Secundo, adverte quod, licet receptum iuxta tertium mo-
dum possit esse tam actus secundus quam primus ; et con-
sequenter pati dici poscit hoc modo quodeumque recipiens;
et ita hic tertius modus patiendi latitudinem habeat: in
proposito tamen, de summo et primo gradu patiendi, infra
hunc tamen modum, sermo est interpretandus. Quoniam
ab eo dicitur primo et absolute potentia passiva : a secun-
dario autem gradu patiendi, scilicet recipiendo actum se-
cundum, non primo neque absolute dicitur potentia pas-
siva, sed secundum quid, quoad hoc scilicet.

Tertio, adverte quod ordo inter recipiens et receptum

quamvis possit esse naturae solius, ut patet de subiecto et
passione, materia et forma caeli, stella et lumine quod ha-
bet α sole; et uaturac et tempori* simul, ut patet in his
quae generantur de novo; ut per hoc, ex hac quoque parte
videatur habere latitudinem tertius rnodu* pnriendi : in pro-
posito de ordine durationis sermo est, ut inferius dare
patet, et ratio dicitur . . – Et intelligitur secundum naturae
cursum: idest quod secundum ordinem rebus inditum, talis
potentia nata est praecedere actum suum. Vel (et in idem
redit) exponatur negative: idest quod ex vi naturae suae
non convenit sibi quod sit coacsasuo actui. Et hinc patet
miracula, quibus poneretur Deum influere alicui ub initio
scientiam, nihil obstare proposito.

III. Quoad *secundum*, conclusio responsivn est: Intelle-
ctus noster est potentia passivo. – Probatur. Intellectus no-
ster est in potentia separata ab actu: ergo eius intelligere
est pati tertio modo : ergo intellectus est potentia passiva.

Antecedens habet duos* partes: scilicet quod sit in po-
tentia; et quod separata ab actu. Quoad primum, probatur
sic. Intelligere est operatio circa ens in universali: ergo in-
tellectus. ut actus, scilicet habet ad universale ens ut actus to-
tius entis : ergo solus intellectus divinus est, secundum id
quod csr. in puro actu: ergo reliqui sunt in potentia. – Hoc
ultimum antecedens est per se notum : non arctatur enim
intelligere ad hoc vel illud ens, – Prima vero sequela pro-
batur: quia ex diversu habitudine ad universale ens, tan-
quatin ad propriam perfectionem obiektivam. attenditur esse
in actu vel potentia ipsum intellectum; sicut universaliter
quodlibet perfectibilc penes accessum ad suum mensuratur
perfectivum. – Secunda vero sequela patet, et quoad expo-
nentem affirmativam: quia intellectus divinus est Dei es-
sentia, in qua insum omnia. Et quoad negativam: quia
oporteret intellectum creatum esse ens infinitum. – Tertia
autem sequela evidens est ex se. Si enim divinus solus est
actus omnium, et quilibet intellectus aut actu aut potentia
respicit omnia; consequens est ut reliqui omnes sint in
potentia, non respectu singulorum, sed alicuius intelligen-
lis' respectu siquidem alicuius, non prohibetur cream* in-
tellectus cuc in actu.

Quoad secundum vero partem, nnteccdens probatur ex
distinctione potentiae in potentiam semper perfectam, et
non semper perfectam, sed procedentem de potentia ad
actum, applicata ad differentiam inter intellectum angelicum
et humanum. Quia ille, propter propinquitatem ad primum
intellectum, qui est purus actus, esc semper in actu omnium
naturaliter a se indiligibilium : hic vero, propter hoc quod
est ultimus et maxime remotus a primo, est in principio
sicut tabula rasa. Cui signum affertur, quia in principio
sumus intelligentes in potentia, deinde in netu.

• *vfta* om. t4J.
IJM-

• CL aura, xni

•Cf.n.m.Qa^J
«r.-acXiM.

ios
sic
cd
ia,

un
o :

us
V.

-
:Γ-
ni
ri-
ni

ct
X-
lii
ic
o-
po
Üc
lls
m
ac
ct
io

e-
o-
rc
a.
o-
ur
n-
o-
id
oc
tn
O-
π-
io
:cr
ur
o-

lia
ria

lia
in
bi-
n-

ex
et
R-^{*} ^{*}

un
im
im
od
rio
pio

• O- „Ä“⁺. **■“»

• (X

• CL lĵA», ·««.

• Ktd nm.eaj.
»50s, »P4-

• CL aos. un

MXfcwjfrmarġ

Prima vero consequentia * cx ratione ipsius pati tertio modo liquet. Si cnim pati dicitur omne quod procedendo dc potentia ad actum perficitur; ct intellectus noster, ut assumptum probatumque est, huiusmodi est: ergo patitur." Secunda vero est per sc nota.

IV. Circa primam consequentium ·, adverte primo quod tripliciter illatum consequens intclligi potest: scilicet *forma-liter*, *causaliter*, ct *concomitanter*. Et formaliter quidem intellectum, plurimum habet ambiguitatis, diversasque opinio- nes; dum alii intelligcrc putant esse pati, sicut illuminari passionem significat; alii actionem, immanentem tamen, ac per hoc passionis habentem naturam admixtam, ut lu- cere, si fingatur quod sit operatio a lucido in ipsomet quiescens.

Causaliter vero, scu indistincte sive formaliter sive cau- saliter, intellectum, apud vere Peripateticos non vertitur in dubium ; dum intelligcrc contingere credunt ex passione intellectus ab intelligibili ·. – Et quoniam, in proposito, pati in communi nihil aliud imponat nisi recipere perfectionem ad quam erat in potentia; ct in speciali, intellectum pati nihil aliud est quam recipere intclligibile ad quod erat in potentia: ideo, quoad vim huius rationis, sat est quod in- feratur ct verihcctur sive formaliter sive causaliter. Utro- que cnim modo infert : Ergo intellectus est potentia pas- siva. Si cnim formaliter est pali, constat quod intellectus est potentia non solum passiva, sed pure passivo· Si autem causaliter, quia scilicet causatur cx passione intellectus ab intelligibili, Indhuc intellectus erit potentia passiva simpli- citer, quia respectu sui proprii obiecti; quidquid rit dc con- cursu ad actum intclligendi.

Tertio autem modo, scilicet indistincte sive formaliter sive causaliter sive concomitanter intellectum, upud omnes verifleatur: quandoquidem nullus est qui non credat in- tclligcrc recipi in intellectu, cl saltem eu nitionc esse pati quia recipitur m intellectu. Sed iuxta hunc sensum non infert: Ergo intellectu» est potentia passive, simpliciter lo- quendo; sed secundum quid, inquantum scilicet recipit ope- rationem propriam, quod est commune omni potentiae ope- rativac operatione immanente.

Secundus ergo sensus est directe intentus, ct ad propo- situm: ut patet tum ex eo quod in lincra infertur intcl- ligcre esse puti, non cx eo quod intellectus est in potentia, sed cx eo quod est in potentia *separata ab actu*. – Tam cx eo quod infertur cx differentia inter intellectum angelicum ct humanum. Si enim tertium sensum intendisset, sut erat nota · natura potentiae in intellectu ; et in hoc non erat dif- ferentia inter angelos et «animam. – Ium ex eo quod pati. a quo potentia passiva, ut in hoc patebit articulo *. requirit cductioncm potentiae ad actum primum.

V. Circa antecedentis probationem, dubium est in illa parte qua probatur possibilitas intellectus, quia non sem- per est perfectus *. Haec cnim ratio assumit id quod est per accidens: prioritās namque durations per accidens sc habet ad esse passivum. Tum quia duratio ipsa extranei est generis a genere passionis. – Tum quin stat esse po- tentiam vere et pure passivam, ct tamen coaevam actuī: ut patet de potentia passiva qua partes orbis propinquae soli semper illuminantur.

VI. Ad hoc dubium dicitur quod ratio ista est a po- steriori, ita quod prioritās durntionis manifestat, non facit potentiam passivam. – Sed hoc nihil est: tum quin, ut cx secunda obicctione patet, prioritās ista est effectus per accidens, super quo non debet fundari ratio aliqua; tum quia radicem proponit sc assignaturum s. Thomas, unde intellectus potentia sit passiva.

Dicendum est igitur quod differentia potentiae secun- dum praeexistere aut non praeexistere respectu actus pro- prii, posita est ad circumloquendum propriam differentiam potentialium secundum sclarabilitatem ct inseparabilitatem cx intrinseco ab actu proprio. Quaedam namque sum, qui- bus ub intrinseca carum natura repugnat separabilitas ub actu : ct hac dictae sunt coaevae suis actibus et semper perfectae. Quaedam vero sunt, quibus separari ab netu non repugnat cx intrinseco, quamvis separari non possint: et hac comprehenduntur sub potentiis quae non semper sunt

perfectae, quia non per se ct ab intrinseco habent quod semper sini perfectae per actus suos. Rursus, primae pas- sivae non sunt quia nulla passione inedia octum recipiunt, quamvis receptivae sint; sed eadem generatione generantur cum sui» actibus. Reliquae autem non solum receptivae, sed passivae sunt: quia passione intercedente actus sortiun- tur. Et propterea subtiliter in littera cx hac differentia in- fertur quod intellectus noster est potentia passiva potentia essentiali.

VII. Unde patet responsio ad obiccta ·. Ad primum qui- dem : quia ordo duration'Il ad circumloquendum positus est occultam differentiam. – Ad secundum vero: quia potentia corporis illuminabitis ab alio, non est ab intrinseco coaeva suo actuī, sed propter perpetuam praesentiam illuminantis. Intellectus autem angelicus ab intrinseco est coaevus suae xcicntiae, quia cx natura eius Huit ut putsio α subiecto. – Glosiandn est ergo littera, quod intelligitur de potentia sem- per aut non semper perfecta *ab intrinseco*: ct sic per sc ct ti priori est proccisu».

VIII. Circa haec, tria supersunt dubia: primo, an intel- ligcrc sit causaliter pati; secundo, an sit formaliter pati * ; ·α. nna. m. tertio, quantum sulcat praesens ratio s. Thomae ·. Ex his enim consurgit manifestatio quarti, principaliter intenti, an intellectus sit potentia patiivα; ct etiam, an sit potentia pure passiva, quod s. Thomas hic discutere non curavit.

IX. *Circa primam dubitationem* tria sunt agenda. Primo, dejurandus est titulus. Et quoad hoc, advertendum «t quod, cum esse causaliter pati nihil aliud sit quam *cau- sari ex passione*; et in proposito, si aliqua passio praevenit intellectionem, illa est passio intellectus, quo intelligentes dicimur, ab intelligibili: ideo quaerere utrum intelligcrc sit causaliter pati, est quaerere, *utrum intelligcrc caiuetur cx passione intellectus ab intelligibili*.

X. Quoad secundum, tres sunt de re hac opiniones. Quidum tenent quod intellectus non patitur ab intclligi- bili ; ita quod intclligibile concurrit ad intellectionem tcr- minntive tantum, ct non causaliter. Et hanc opinionem tenet Henricus, in *Quodlibeto* IV, qu. vn. Et sic, apud istos, in- tclligcrc non est pati causaliter.

Alii vero tenent quod intellectui patitur quidem ab in- tclligibili, sed per accidens; ita quod, per sc loquendo, non patitur ab intelligibili. Concurrit tamen intclligibile ad in- tellectionem non solum terminative, sed causaliter; non immutando intellectum, sed simul cum intellectu gignendo effective intellectionem· Et haec est opinio Scoti, in I *Sent.*, dist. ni, qu. vn. Et sic. apud istos, intelligcrc nostrum non est pati causaliter, nisi per accidens.

Alii autem arbitrantur quod intellectus noster paotur, ct per sc, ab intelligibili; ita quod intellectus factus in actu ab intelligibili, intellectionem elicit. Et haec est doctrina Averrois et ». Thomae, immo Aristotelis, ut patebit *. Et · Nam. xn,xr. sic, apud hos, intelligcrc est causaliter ct per sc pati.

XI. Quoad tertium, singulae sunt discutiendae opiniones. Prima opinio super nobilitate intellectus et animae fun- datur. Eo cnim quod prnestantior est corpore, a phanta- smate pati non potest; iuxta illud Augustini·: *nullum corpus agit in spiritum*. – Eo vero quod praestantior est ceteris formis, sc solo potest operari: quia activiras actua- litatcm 'sequitur; ct constat quod sc solo agere convenit interioribus formis, puta elementaribu» ct animae vegetati- vnc. – Affert quoque auctoritates Augustini \

Sed lutee facile solvuntur. Quoniam intellectus non pa- ».·. titur a phantasmate principaliter, sed ab intellectu agente. Et. ut in responsione ad ultimum in littera dicitur, nobilius est pati cum tanta excellentia, quam agere vilia.

XII. Secunda vero opinio·, cum duo dicat: scilicet quod · nu» t. ambo, obiectum ct intellectus, »unt causa activa intclligendi; et quod intellectus nihil habet ab obiecto, aut e converso, nixi per accidens: – primum quidem fundat super duas con- ditiones intellectionis, scilicet ct quod sit operatio vitalis, ct quod sit ad talem naturam obiecti determinata ; primum cnim ab anima, secundum ab obiecto esso oportet.

Sed secundum dictum, in quo quaestio est, nullo ratione probat; sed creditit Scotus quod, confutatis opinionibus quas recitat, relinqueretur hoc quasi per viam divisionis.

Afferri tumen pro illa posset, quia quidquid potest species intclligibilis, posset obicctum repraesentatum, si praesens intellectui adesset; eo quod species agit vice obiccti. Et propterea accidit obiccto, ut concurrat ad intellectionem causandam, quod sit praesens intellectui secundum suum speciem, ac per hoc quod immutet intellectum ad suam similitudinem.

XIII. Primum dictum convincit quidem quod utrumque, scilicet intellectus ct obicctum,concurrunt ud intellectionem: sed quod utrumque active concurrat, non plane probat, nisi ut inferius * putebit.

Secundum vero voluntarium; ct contra Philosophum, ct naturam intellectus. Voluntarium quidem : quia absque ratione. Nec opiniones sufficienter retulit: immo peripateticam omisit, quia, ut puto, latuit cum. – Nec adductu ratio valet. Quoniam, ut superius * patuit, phantasma, ct universaliter similitudo quaecumque obiccti, non ea ratione dicitur vice-obicctum, quia solum fungatur officio obiccti sed quia ratio operandi natura obiccti quam repraesentat, est. Ex hoc autem non habetur quod obicctum per scipsum potest, aut posset. Tum quia hoc supponit quod intellectus nudus sit activus; quod tamen principaliter probandum erat ct quasi supponit hanc consequentiam, *intellectus concurrat active ad intclligcndum, ergo nudus concurrat active*; quae tamen nihil valet. Tum quin hoc supponit speciem ad nihil aliud per sc poni nisi pro obiccto; cum tamen in intellectu nostro ponatur ct pro obiccto, ct pro actuationc intellectus, quoniam est in potentia essentiali, ut dicitur in III *de Anima*, text, vii *.

Contra philosophos vero ct rationem est, quoniam ex-
• Ibid- n. j, 6; presse Aristoteles ponit ’ intellectum esse potentiam passi-
S.Th. k-x w, vam. – Nec valet glossa Scoti -, quod Philosophus dixit ve-
•T’ocî’or.«upra rum, quin recipit intellectionem; non tamen negavit esse activum. Hoc enim nihil valere patet. 'I um ex eo quo»!
u epin. Aristoteles posuit intellectum quo intelligimus, cue absolute ct simpliciter in genere potentiae passivae; et non secundum quid tantum, inquantum scilicet recipit intellectionem. Alioquin processus eius in text, xvn -, ad investigandum intellectum agentem, nihil valeret: fundatur enim manifeste super hoc, quod in omni natura in qua est potentia passiva, oportet poni activum, quae reducat passivam dc potentia ad actum. Quid clarius? Si intellectus esset, ut Scotus fingit*, virtus cx sc activa partialiter, ct non nisi per accidens egens ut informetur ab obiccto t vanus esset labor qui super natura potentiae passivae fundatur: cx his enim quae sunt per accidens, essentialis ordo rerum non pendet. Et consequenter inferri non posset intellectum agentem esse: debuerat enim Aristoteles ex imperfectione virtutis activae intellectus possibilis, non cx hoc quod est potentia passiva, intellectum concludere agentem. – Falsa quoque esset maior Aristotelis, scilicet quod in omni natum esset sic. Non enim ubicumque est agens imperfectum, ibi oportet esse agens perfectum, quod reducat in actum agens illud imperfectum, ut ipsemet Scotus ibidem dicit: quoniam in multis agens imperfectius non patitur a perfectiore.

Contra naturam vero intellectus esse, nunc, declarando veritatem, ostendetur.

XIV. Tertia, ac peripatetica opinio * super natura cognoscitivu ut sic. fundatur. Recolendum est enim quod, ut in qu. xiv * dictum fuit, res quaelibet cx hoc est cognoscitiva, quod est tam elevatae naturae quod est non solum ipsa, sed aliae. Et rursus, dictum fuit* quod rem aliquam esse alias contingit tripliciter, actu puro, potentia pura, ct medio modo, quodammodo scilicet actu et quodammodo potentia: et quod in ultimo gradu, scilicet in pura potentia, anima nostra positn est; est enim α principio *sicut tabula rasa in qua nihil est pictum*. – Ex his patet quod, si anima cognoscere actu debet, oportet eam actu esse res cognitatas. Et cum cx sua natura non sit actu illae, oportet quod reducatur dc potentia ad netum illarum, sive α se sive ab alio. Hoc est esse in potentia passiva ad intelligibilc et pati ab eo, vel potius illud. Est igitur intellectus in potentia passiva ud intelligibilc; et intelligere est pati causaliter, quia cx passione ab intclligibili, idest cx receptione intclligibilis, causatur.

Nec potest dici quod passio ista concurrat per accidens, niti quis usque adeo deliret, ut dicat quod animam, quae est intelligibilc in potentia, esse actu intelligibilc, est per accidens. – Nec refert, in proposito, utrum intellectus ub obiccto, vel intellectu agente, vel alio illud recipiat, satis est quod oportet passionem hanc intéresse.

Et confirmatur. Quia si cx hoc quod res est primo in potentia essentiali, ct deinde in netu primo, ct deinde in actu secundo, non convincimus quod fieri in actu primo sit pati; omnis via nd probandum potentiam passivam ct passionem, nulla est. – Et si non convincimus quod illud pati per sc exigatur ad operandum in netu secundo, nunquam probabitur differentia inter potentiam essentialem ct occidentalem ; quam in hoc stare ex VIII *Physic*. - et 11 *dc Anima* * patet, quod illa per priorem mutationem ab alio, venit ad operationem, ista autem per scipsam posse operari permittitur.

XV. Est igitur intelligere nostrum pati causaliter, ct hoc per sc. Angelicum vero non proprie est causaliter pati; quia congenitum est angelis intelligibilc, nec transfertur eorum intellectus dc putentia ad actum primum. – Ex his autem quae in III *de Anima* dicuntur, quae et adducta sunt -, patet hoc sequi. Unde Aristotelem Averroemque -* hoc sensisse non est dubium. – Nec te moveant verba s.Thomac in *Quodlib*. VIII, qu. 11, art. 1, expresse sonantia quod intellectus possibilis est patiens, cooperuns agenti ad eius formationem. Per hoc enim, ut ibi patet, non intendit quod intellectus nudus coopcrctur intellectui agenti ct phantasmati ad sui formationem: sed quod intellectus iam formatus potest cx prncacceptis speciebus alias species in sc producere, multo magis quam imaginative ; quae etiam non nuda, sed formata iam auri et montis speciebus, format in se speciem montis aurei.

XVI. *Circa secundam dubitationem* *, an intelligere sit formalitcr pati, eodem procedendum est ordine *. Intclligere esse formaliter pati, nihil aliud est quam *intellectum possibilem concurrere pure passive ad intellectionem* ; quidquid sit illud quod intellectionem effective causct. sive intellectus agen» solus, sive ipse simul et intelligibilc in actu in intellectu possibili depictum, sive quodeumque aliud.

XVII. Quoad secundum, quia hic non quaerimus modum quo fit intellectio a specie intclligibili aut obiccto, sed tantummodo an intellectus concurrat pure passive ad intellectionem ; ideo omittendae sunt hic opiniones multae, et quatuor breviter tangendae, duae tenentes intellectum pure passive, cl duae active: quoniam cx his melius patefit intentum. Aut enim creditur quod nudus intellectus est totale activum intellectionis ; nui partiale, cum Scoto. Aut quod intellectus est totaliter passivus: aut quod ratione sui est passivus, ratione vero speciei intclligibilis est activus. Ad harum enim quatuor aliquam omnis videtur opinio dc hoc reduci.

XVIII Sed diligenter advertendum est quod ultima opinio s. Thomae attribuitur, sed male intellecta. Potest siquidem dupliciter intclligi. Primo, quod intellectus concurrat ad intellectionis productionem, quemadmodum aqua calida ad calefactionem : ita quod, sicut aqua informata calore dicitur calefacere, it.i intellectus informatus specie intclligibili dicitur intelligere active. Et iuxta hunc sensum intclligitur a Scoto *, ct communiter exponi videtur.

Sed hi longe sunt ab intento sensu. Iuxta hunc siquidem sensum, sola species intclligibilis active causât, quemadmodum solus calor calefactionem causai; intellectus autem non concurreret ad causandum, nisi ut sustentans rationem agendi, quemadmodum aqua ut sustinens calorem. Unde quemadmodum cum aqua calida calefacit, secundum denominationem quidem ipsa aqua dicitur calefaciens seu efficiens calefactionem (quia actiones sunt subsistentium, saltem denominative); secundum rem tamen. aqua nihil ad calefactionis actionem confert nisi remote, quia scilicet sustinet principium agendi (quod cx eo liquet quod, si illa agendi ratio, putu calor, per sc subsisteret, absque concurrente subiecto eandem faceret actionem): ita cum intellectui informatus specie intclligibili intelligit, dicitur intelligent denominative, et nihil facit ipse ad intellectionis produ-

• IMJ.

• a. m. - vu.
– III *STALIKÉ*,
cnnanrt. vus,
X<ll.

• In qa.

•Loco dl.aupi
Bum. x.
' *Cf.* sun. pn<

• Cf. ne@. ».

• Loa> praxis
ds.

-*nfenew* *
cJJ. »\$03
•**A**. 4? UUrtl
•**A**. i. Commea

Or-?*?' 0·)

• loco ot-
pr> caa v

• Num.

< immertt **Sii**
»r,

‘ **Tb**. *ruß-*“
S. l cet. vii.

• Ibid- n. j, 6;
S.Th. k-x w,
•T’ocî’or.«upra

u epin.

'Lococxiapra,
oim. in
aj qojuu

• Cf. tum. ».

• An. i.

• in hoc an. - er.

etionem ; sed quia intclligcrc est actio immanens, ipse per seipsum suscipit cum.

XIX. Apud s. Thomam nutem ct veritatem, intellectui in actu sc toto primo active concurrit ad intellectionem, ct sensus nd sensationem, ut patet in *Quodlib.* VIII, qu. n , art. i. Ad cuius evidentium, scito quod, quia intellectus secundum sc est in genere potentiae passivae, non habet cx sc aliquam agendi rationem. Et hoc est in quo primo dissentit Scotus-. Ex hoc vero quod intellectus fit netu ipsum intclligibilc in actu, acquirit quondam ngendi ratio-nem: commune namque est omni formae non prohibitae ab actione, esse agendi rationem. Ex hoc autem quod intel-lectus non acquirit intclligibilc quemadmodum materia acquirit formam, sed transit in ipsum intclligibilc, ct ipsum intclligibilc imbibitur quodammodo in ipso intellectu; se-quitur quod hoc totum, scilicet intellectus in actu, primo, et non ratione partis, active mtclligil; quamvis ratione portis, scilicet intellectus, recipiat intellectionem. Existiman-dum est enim quod anima apprehensive c>t alterum genus entium a naturalibus, ct quod ncquivocc communicat cum cis in esse in potentia ct recipere formas entium. .Materia enim sic recipit formam ut ex cis resultet compositum; ct illius compositi est actio sequens illum formam; et non materiae, nisi quia sustinet formam et pars est compositi. Anima nutem, ut Averroes optime dixit in 111 de *Anima*, comm. v -, non sic recipit cognoscibile ut cx cis fiat com-positum cognoscens ; sed anima ipsa efficitur ipsum co-gnoscibile, et sic facta in actu, agit. Concurrit ergo aliter intellectus active ad intellectionem, quam receptivum ratio-nis agendi ad actionem: quia aliter fit anima in actu co-gnoscibile, et aliter materia reducitur in actum.

Habet itaque intellectus quod active concurrat ud intel-lectionem, non cx partiuli ratione agendi, ut Scotus contra Aristotelem finxit -; nec praecise cx specie intclligibili, ut moderna ignorantia intclligit-; sed cx hoc ipso quod ani-mali» vis in actu est; ita quod cx hoc quod est animulus vis, habet inchoative quod, facta in actu, sit activa. - Fal-luntur autem plurimi in hoc, quia de anima iudicant ad modum rerum naturalium; cum tamen Averroes dixerit ♦ quod magis fit unum cx intellectu ct intclligibili, quam cx materia ct forma; et consequenter fit magis unum operans.

XX. Intclligcrc ergo non est forinulitcr pali; quamvis, proprie loquendo, non sit etiam formahter agere, sed potius *active passiveque vitaliter operari*. Et idem indicium est dc sensatione. - Quicumque autem elevare potest intellectum, ct, recolendo quod actiones immanentes qualitates sunt, non actiones aut passiones, intueri quod intclligcrc nihil aliud est quam intclligentcm esse actu intellectum ; ct quod anima, superior quam natura *, est talis quod scipsa est quandoque ut somnus ct quandoque ut vigilia-: percipiet in his *modum quandam activi ct passivi*, magis quam acti-vum ct passivum. Et sic inter sapientes loquendum esset.

XXI. Rationes autem quae contra hoc sunt: quia sci-licet *efficiens et materia non coincidunt in idem numero*, ex II *Physic.* -, et *agens et patiens, respectu eiusdem non est idem*, quia esset in actu et in potentia simul, ct idem referretur realitcr ad seipsum : facile solvuntur ab inspicien-tibus hic non esse proprie agens ct patiens, neque mate-riam, ct consequenter non oportere esse relationem realem. Haec enim communia principia intelligenda sunt, ubi pro-prie talium ratio repentur. In proposito autem, cum intcl-ligcre non sit netus entis in potentia, sed perfecti, animam intclligcrc, proprie loquendo, nihil aliud est quam propriam operationem exercere; quam, quia immanens est, concomi-tatur quod sit in ipsa ct ab ipsa simul. Quod nullum in-conveniens esse qui non aliter videre potest, consideret quod gravitas lapidea est a lapide et in lapide. Et sci sic animadvertat in his quae non proprie dicuntur agere ct pati, locum non habere principia illu.

Quamvis singillatim dici possit quod materia c.v *qua* non coincidit cum agente: materia vero *in qua* coïncidera potest. Et quod *omnino idem* non est patiens ct agens, neque refertur ad sc: sed bene aliquo modo idem ct aliquo modo diversum, paritui et agit, et refertur realitcr ud sc. In proposito autem, intellectus est agens ct materia in qua

est intellectio. Et est aliquo modo diversus, quia patitur inquantum nudus, agit vero sc toto primo -: et sic diversi- (X num m. mode est simul in netu ct potentia.

XXII. *Circa tertiam dubitationem* *, quantum scilicet (X eam.na. valeat ratio s. Thomae. advertendum est quod tripliciter calumniam potest pati. Primo, diceret Scotus quod peccat, ratione potentiae communiter sumptae inferens potentiam proprie sumptum. Ex eo enim quod intellectus non est in sc actus totius entis, sequitur bene. *Ergo est in potentia*, sumendo potentiam communiter, prout omne deficiens ab uctu puro dicitur esse permixtum potentiae. Sed cx tali potentialitatc non sequitur. *Ergo est in potentia receptiva*, quae est proprie potentia; ut de sc patet. Et tamen s. Tho-mas hanc potentiam infert. - Et confirmatur ista obicctio : quia intellectus agens, cum non sit actus purus, est in po-tentia, ct tamen non in potentia receptiva.

Secundo, diceret quispiam quod deficit in praesupposito. Supponitur enim quod quilibet intellectus naturaliter sit capax totius entis: oportet enim hoc supponi, alioquin non possent graduari intellectus, in respectu ad totum ens, penes ctsc actu aut potentia totum cnx. Et tamen constat hoc suppositum esse falsum, in via s. Thomae - praecipue: (a.»»pn. qa. 4f 7- turn quid nullus intellectus creatus est capax essentiae di-vinne in esse intclligibili; tum quia intellectus noster non est capax substantiarum immaterialium. - Et confirmatur. Quia intellectus noster non est possibilis omnia fieri, nisi quae intellectus agens est potens facere: sed hic non est potens facere omnia simpliciter cognoscibilia, sed tantum materialia: ergo.

Tertio deficere videtur quia, si ratio valeret, concluderet quod etiam voluntas sit potentia passiva. Quoniam ipsa est respectu totius entis, quoniam bonum ut sic respicit; et non est ut netus totius entis, aut perfecta semper per illud. - Consequens est inconveniens quoniam voluntas movet active intellectum ct ceteras vires, ct sic velle est actionis species.

XXIII. Ad solutionem horum manifestandam non opor-tet alia iaccrc fundamenta; quoniam cx natura vis cogno-scitivac evidenter dissolvuntur. Fundatur ergo processus iste super naturam cognoscitivam in communi, scilicet quod oportet cognoscitivum esse rem cognitam (quod fuit com-munis animi conceptio antiquorum, in I *de Anima* -, ct approbatum ab Aristotele -); et super tali natura cogno-scitiva, scilicet intellectiva, scilicet*quod intellectus cogno-scit ens in communi (quod est per sc notum). Ex his enim habetur quod, cum intellectus non sit arctatus ad hoc vcl illud entis genus, sed universale ens respiciat ut obiectum, ut visus colorem, ct consequenter quod potest cognoscere omne ens; oportet quod aut sit actu, aut potentia, aut quodammodo actu ct quodammodo potentia, omne ens. Et quia quod non est actu Cale ce potest esse tale, est vere in potentia receptiva, qua potest fieri aut esse tale; ideo cx hoc quod intellectus non sc habet ut actus totius entis, optime sequitur non solum quod sit in potentia, sed quod sit in potentia ut sil ens illud quod non est actu; uc per hoc, sit in eo vere potentia receptiva illius esse.

XXIV. Et sic patet responsio ad primo obiecta *. Non (Ci too. u» enim exosse in potentia illatum est esse in potentia tali ; sed ex esse in potentia cognoscitivum per intellectum: quod, ut ex dictis patet, optime infert propositum. - Nec hoc convenit intellectui agenti, si vis est nostrae animae non intclligens, sed faciens tantum intellecta in actu.

Ad ea vero quae secundo obiiciuntur, dicitur quod, ut in textu patet, cx hoc quod intclligcrc est circa ens in com-muni, sequitur. Ergo ct intellectus; ne per hoc, circa omne ens; nlioquin Bbiectum excederet operationem et virtutem operativam. Unde concedendum est quod omnis intellectus est circa omne ens. - Sed diligenter animadvertete ne lalla-ns, a cognitione nd modum cognitione declinans. Ad co-gnoscere quippe omne ens sufficit cognoscenda attingere omne ens, itu quod ad omne ens terminari possit cognitio intellectui: ad modum vero cognoscendi spectat quod co-gnoscat perfecte vcl imperfecte, per propriam speciem vcl alienam, per causam vcl effectum, etc. Constat nutem quod omnis intellectus in omne ens potest, quamvis non perfe-

•l,
ni
<<
lb
le
ct
»n
11S
e.

id
1-

· VM< Λ·';*»/Λ..
n ū **M**ŷÆ'vH;

*- |crt.tx: Jb.VIII.
|«Λ. tU.

■a
,1-
in
5t
ir 1
te
ii-
st

n-
r-
>d *

* 1
in · o. *m.
li-

a-
nt
es
e- · i>. jfa.
id
n.
a-
fi-
n-
itu * Comm. civu.
[•1- ·/Λ· ΑηητM.1b.
III. cap. >. o.1.
I * Tb. Ictt. X
U. Atch;
O- ccrnmnr 1,ut*

ter

di-
di-
10C
in
•a,

QUAESTIO LXXIX, ARTICULUS III

265

quantum ad naturam rerum sensibilibum, quae non subsistunt praeter materiam. Et ideo ad intelligendum non sufficeret immaturalitas intel-

cius possibilis, nisi adesset intellectus agens, qui faceret intelligibilia in actu per modum abstractionis.

Commentaria Cardinalis Caiotani

TrnrlVs clarus. – In corpore, respondet primo secundum Platonis fundamenta falsa; secundo, secundum Aristotelem.

Ex Platone duo dicit: alterum certum, et alterum dubium. Ubi scito quod duo opera attribui possunt intellectui agentis: unum est facere intelligibilia in potentia cssc intelligibilia in actu; alterum, illuminare intellectum possibilem; iuxta duo quae conveniunt intellectui possibili, scilicet recipere intelligibile, et huic respondet factio intelligibilis; et iudicare, et huic respondet illuminatio. Unde, quia Plato posuit intelligibile in actu cssc per se in rerum natura, sequitur quod non oportuit ponere intellectum agentem ut fieret intelligibile in actu. Et hoc esi primum, et certum, ex Platone. Quod probatur: quia posuit rJeas, ex quibus tam materia quum unirn formatur, illa ut essent res, haec ut cognoscerentur. Et si coniunxerimus his quod Plato posuit nostrum sdre non cssc nisi reminisci, videbimus quod, apud cum, intellectus noster non recipit de novo aliquod intelligibile, sed .t principio est formatus omnibus. – Ambiguum vero est, un propter secundum opus posuerit intellectum agentem.

II. Ex Aristotele unam habemus responsivam conclusionem: quod nccsse est ponere intellectum agentem. – Probatur sic. Omne quod est in potentia, non reducitur in actum nisi per aliquod ens actu: sed intellectus noster cit in potentia ad intelligibile: ergo non reducitur in actum nisi per intelligibile in actu. Sed intelligibile in actu, quoad quiddiutc* naturales, non invenitur in rebus. Ergo oportet fieri. Ergo ex pane intellectus oportet ponere virtutem activam: et hanc vocamus intellectum agentem.

III. Nota hic quod duarum operationum quas diximus attribui intellectui agentis, *illuminatio* non usquequaque clara est. Quoniam dicet quispiam quod ipsa vis intelligendi, quae est intellectu* possibilis*, lumen est sufficiens cognoscendum intelligibile in actu oblatum per speciem, et sustentatum per phantasmata; quemadmodum in sensu ipsa vis sentiendi sat est ad iudicium de sensibilibus, nec oportet distinguere sensum in illustrativum et receptivum. – Sed altera operatio, quae est facere obiectum in actu, convincit ad ponendum intellectum agentem: quemadmodum, si natura non posset facere visibile in actu, convinceremur ex parte sensus ponere sensum vel visum agentem. Et proptcrca concludendo dicitur in littera: *Et haec est necessitas ponendi intellectum agentem*,

IV. Circa hunc articulum, adverre quod etiam posteriores discorde* sunt. Nam Durandus * Plutonem sequitur in nc?al'unc *ntcll€cxus agentis. – Godofrcdus *. cui concedat intellectum agentem, negat tamen ipsum effective illuminare. Mrc. credit enim quod formalitcr illuminet. Sed de hac opinione erit in sequentibus sermo: modo, cum quacMio *an est* ventilatur, cum Durando disputandum est.

Est autem summa rationis eius quin, si intellectu* agens ponitur, vel ratione operationis in phantasma, aut in intellectum possibilem, aut utruinque, ponitur. Sed nihil horum est. Ergo. – Probatur quod non in phantasma. Quia nec influendo illi aliquid, ut patet; nec abstrahendo ab eo aliquid, ut magis est noturn; nec educendo de potentia eius, ut ex eo liquet, quia eductum est post educationem in eo ex quo educitur. – Similiter probatur quod non in intellectum. Quia aut solus agit in illum: et hoc non. Aut simul cum phantasmate: et hoc non. Tum quia, si phantasma secundum se est impotens in intellectum agere, utpuls immaterialem; ergo etiam erit impotens ad caagcndum: non enim est mutatum. Aut si secundum se erat potens: et sic non oportet ponere intellectum agentem, sicut nec sensum agentem cum obiecto sensibili.

V. Ad hoc breviter dicitur quod, ut in littera dicitur, necessitas intellectus agentis est ut ens scribibilc sit nobis

Summae Tintou h Thomai T. II.

intelligibile in actu. Ad hoc nutem requiritur operatio et in phantasma, et in intellectum posdbilcm. Et de actione quidem in phantasma erit sermo proprius in qu. uuxv art. i, ad. 4, Quamvis breviter dici possit quod agit educendo de potentia phantasmatis, non subicctiva, sed *ministeriah*: et ideo eductum non est in eo, sed in potentia subicctiva, quae est intellectu* possibilis.

De actione vero in intellectum possibilem, dicitur quod necesse est ponere praeter phantasma aliud agens: quin intelligibile in actu distat ab intelligibili in phantasmate genere, et non sicut unus gradus alicuius generis ab alio eiusdem, ut in sensu et sensibili contingit, dum utrumque materiale; intelligibile vero actu, immateriale cssc oportet. – Et cum dicitur: Phantasma solum est impotens; ergo immutatum temper erit impotens: – respondetur concedendo antecedent et distinguendo consequens: *immutatum in se, vel in ordine ad aliud*. Primo modo c't immutatum: sed nihil obstat, quoniam sufficit quod sit mutatum in ordine ad aliud. Et consistit ista mutatio in hoc, quia de seorsum agente transit in ministerium alterius; comtal autem quod eadem vis aliquid potest sub alterius auctoritate, quod sola non povcl – Et cum dicit arguens quod mirum c't quod ex assistentia ulterius aliquid possit quod prius non posset; respondendum est quod *propter admirari coepit phtholoso-plua*: causa enim huius inferius *. patebit in loco praedestinato.

VI. Circa hunc tertium articulum, est non parva dubitatio, an intelligibile in actu, quod c't cfectus intellectus agentis*, sit prius quam species intelligibili*. an ipsa species intelligibili* sit ipsum intelligibile in actu, quod dicitur cfectus intellectus agentis.

Quod enim sit prius saltem natura, ex hoc articulo habetur dupliciter. Primo, ex calce corporis articuli, ubi dicitur quod, quia id quod est in potentia non reducitur in netum nisi per aliquod ens actu, quemadmodum sensus per sensibile; et intelligibile in actu, quod debet reducere intellectum existentem in potentia ad actum, non invenitur in rebus: oportet ponere intellectum agentem facientem intelligibile in actu» eductisum intellectu* possibilis de potentia in actum. Hic enim videtur planus sensus litterae. Ex hoc autem liquido habetur quod intelligibile in actu praevenit speciem intelligibilcm; immo est ipsius causa.

Secundo, ex responsione ad secundum, ubi expresse dicitur quod, si lumen requiritur ad visionem ex parte coloris, quod similitudo inter lumen et intellectum agentem tenet, non solum quoad necessitatem, sed quoad eius causam; quia propter idem requiritur. Sed lumen, stante illa hypothesi, facit colorem in actu risibilem, a quo produciturspecies visibili* in oculo. Ergo lumen intellectu* agentis facit phantasma actu intelligibile; et sic a phantasmate illuminato produciturspecies intelligibili* in intellectu possibili.

VH. Ad oppositum autem est. quia phantasma semper est quid de genere sensibilibum et materialium: ergo intelligibiliutn in potentia. Intelligibile enim in actu oportet abstrahere «b hic et nunc; quod est impossibile convenire phantasmati.

Et confirmatur. Quia cum cogitatis» possit comprehendere quidquid repraesentat actu suum phantasma; si phantasma esset intelligibile in actu, ph.intasia cognosceret intelligibile in actu. Iloc autem est intelligcre. Et sic cogitativa esset intellectu*, et intellectus non differret a sensu, etc.

VUE In hac difficultate sunt duo modi dicendi; alter communis; alter singularis ., Communiter quidem tenetur a. quod species intelligibilis est ipsum intelligibilc in actu, quod dicitur effectus intellectu* agentis; ita tamen quod actio intellectus agentis, quae terminatur primo ad speciem intelligibilcm, terminatur secundario ed rem repraesentatam

Λ,γη'H.
Ira. U.
... Lftox» Cit. w-
pr» mb. rr.

pcr speciem, puta naturam bovinam aut leoninum; quae, ut sic repraesentata, est denominatione cextrinſcca intclligibilis in actu, inteUigibilitate actuali, idest irumatcriulitatc, exiſtante in ſpecie intelligibili, non in ſc.

Et iuxta hunc viam, glossanda erunt verba ». Thomae in corpore articuli, dicendo quod caute ct artiſciſe processit : quoniam non ſubſumpsit quod oportet ponere intelligibile in actu quod reducat intellectum de potentia ud actum. quod apparet quod ſubſumt debuisset; ſed ſubſumpsit quod *oportet ponere aliquam virtutem ex parte intellectus, quae faciat intelligibile in actu, per abstractionem ſpecierum* etc. Quasi ſubintcllcxcnt quod oportet alterum duorum ſubſiimcrc ; aut quod ponatur intelligibile in actu reductivum intellectu* de potentia nd actum; aut oportet ponere aliquid acquivulcns, ſcilicet virtutem reductivam intellectus dc potentia ad netum. Et exprimens modum, dixit *per abstractionem ſpecicrum* etc. – Verba quoque reſponſionis ad ſecundum glossanda ſunt, quod lumen intellectu* agentī* requiratur *propter idem*, idest cx parte obiccti, quoad hoc, quin obicctum dc ſc non ſufficit movere potentiam. Et non oportet quod intclligatur quoad hoc, quod #icut color lumine fit actu visibilis, ita phantasma illustratum.

Favent autem huic opinioni verba s. Thomae in multis locis, dum appellat ipſam ſpeciem intclligibilcm *intelligibile in actu* ·; ct dum dicit M intelligibile in actu fieri *per abstractioncm ſpeciei a conditionibus materialibus*.

Et ſecundum hanc viam, ubicumque invenitur quod intelligibile in actu movet intellectum noſtrum ·, glossanda ſunt dupliciter: aut *intclligibiUter*, quoad actum ſecundum; aut movet non effective, ſed *formalitcr*, etiam quoad netum primum.

IX. Singularis nutem dicendi modus occurrit mihi non deſpiciendus. Et conſiſtit in hoc, quod lumen intellectus agentis facit intelligibile in anu in phantasmate per modum obſtructionis, prius natura quam fiat ſpecies intelligibili* in intellectu.

Ad cuius evidentem perceptionem, ab effectu luminis et abstractionis procedendum eſt. Effectu* luminis duplex eſt: ſcilicet *formalis*, ct *obicctivus*. Formalis quidem eſt ewe *luminativum*, ut patet in diuphano: obicctivus vero eſt *apparere*, ut patet in colore, color enim non apparet niſi illustratus. Abſtractio autem , in qua *non eſt mendacium* ·, cum conſiſtat in acceptione uniu* ct non alterius ſibi coniuncti, ciuſ proprius quaſi effectus eſt *apparere unum, non apparendo aliud*, ut de ſc patet. – Unde in proſposito imaginor quod, cum in phantasmate ſit natura haec, adveniente lumine intellectus agentis, phantasma illustratur non formalitcr, ut diophanum, ſed obiectivc, ut color; qua illuſtratione ſplendet atque relucet in phantasmate non totum quod eſt in eo, ſed quidditas ſeu natura tantum, et non ſingularitas illiuſ ci coniuncta; ita quod iſta illuminatio eſt obſtructiva, quiu facit apparere unum, ſcilicet *quod quid eſt*, non apparendo aliud, ſcilicet principium individuan*. Ac per hoc ſplendet in phantasmate intelligibile in netu, natura ſcilicet abſtrahens ab hic ct nunc: ct tale intelligibile in actu movet intellectum poſſibilem.

Et ſi quaeritur, Cur non relucet etiam ſingularitas? in promptu cauſa eſt : quia ſingularitati materiali, dc qua eſt ſermo, repugnat eſſe intelligibile in uctu ; quidditati autem non niſi ratione talis ſingularitatis. Unde ſicut lumen corporeum facit colorem pomi apparere, ct non ſaporem aut odorem, quia repugnat hiſ reddi apparibile? lumine, non autem colori; ita quidditas rei ſenſibilis poſteſt reddi appnribilis lumine, non autem illiuſ ſingularitas. Quod cx eo patet, quod ſpecies intelligibile* non poſuimus generari tales quod ſint ſimilitudines ſingularium. – Nee cx hoc ſequitur quod ſingularitas materialis n nullo intellectu ſit per ſc intclligibilis: quoniam intclligi cum poſſe per ſpeciem non ab ipſa, ſed aliunde habitam, nihil obſtat praedictis; non enim tunc ipſa ſingularitas eſt actu intclligibilis, niſi cextrinſcca denominatione ab illa ſpecie ſumpta.

X. Nec ex hiſ pono quod phantasma ſit enſ intelligibile: ſed quod in phantasmate illuſtrato relucet actu intclligibile, ipſum autem phantasma eſt dc genere ſenſibilium. Nec hoc eſt mirabile contemplantibus vim abſtractionis, ct

perſpicue ſidentibus quod hoc nihil aliud eſt quam phantusmu illuſtrari quoad unum, et non quoad aliud. – Nec ſuperfluit propterca ſpecies intclligibilis: ſicut non ſuperfluit ſpecies visibilis, ct tamen color eſt netu visibilis.

Nec propterca intellectus agens minus principaliter, aut mediate, concurrit ad ſpeciei productionem: immo, cum unumquodque agat ſecundum quod eſt actu, et phantasma non habeat intelligibile in actu niſi lumine intellectus «gentis; conſequens eſt quod ipſum lumen ſit primum agens ct immediatum ; nullum enim inter ipſum ct ſpeciem mediat agens. Non enim eſt imaginandum auod ab intellectu agente limit lumen m phantasma, ct quod phantasma illo ſulluhum lumine producat ſpeciem, quemadmodum corpus illuminatum movet viſum. Sed quod ipſe intellectu* agens eſt lumen, quo ſplendet obicctivc phantasma ſecundum quidditatem in eo exiſtentem, ct »ic producitur ſpecie* ab utroque. Itu quod ab intellectu agente immediate procedit utrumque, ordine tamen quodam: quia prius natura illuſtratur phantasma, quam a *c ct phantasmate actuctur intellectus poſſibili*. Et eſt ſimile. ſi fingamus lucem corporis lucentis non diffundere lumen in medio, ſed approximataſ colori, illum illuſtrando viſibilem reddere, ac ſic videri.

XL Unde ſ. Thomas, in II *Contra Gent.*, cap. Lxxvn, expreſſe dicit quod *actio intellectus agentis in phantasmata praecedit reerpttonem intellectus poſſibilis*. – Et in eodem capitulo, exprimens quid ſit actio iſta, dicit: *In anima intellectiva eſt virtus activa m phantasmata, faciens ea intelligibilia m actu*, etc. – Conſonant quoque huic poſitioni dictu eiuſdem in eodem libro, cap. t.xii, ubi dicit; *Aristoteles attribuit poſſibili intellectui pati ab intelligibili, ſuſcipere ſpecies mtelligibiles, eſſe in potentia ad eas*, etc. Ubi putet quod contra ſpecies intelligibile* dividit *intelligibile m actu* : non enim pati poſteſt intellectus ab intclligibili niſi in netu. - In quaeſtione quoque *de Anima*, qu.’ |5, · aj. *artu*. dicit quod *intellectus agens per phantasmata facta ab eo intelligibilia m actu, cauſal ſcientiam m intellectu poſſibili*.

XII. Ad obiecta vero in oppoſitum · facile reſpondetur, ·0.8«·.«’ notando quod intelligibile in actu invenitur dupliciter: *formalitcr*, ct *obicctivc*. Formalitcr eſt ſpecies intclligibilis, cum reliquis immaterialibus: obicctivc ſero eſt quidditaſ relucens in phantasmate lumine intellectus agentis. Differentia autem multiplex eſt inter uirumque. Quia formale eſt immateriale ſecundum eſſe: obicctivum ſero ſecundum relucentium tantum. Et ideo formale abſtrahit ab hic et nunc ſecundum eſſe: obicctivum vero ſecundum relucentium tantum. Formale, quod eſt ſpecies intclligibilis, ſecundum ſc totum non eſt niſi ſimilitudo quidditatis: obicctivum ſero, ut ſic, quidditnti* tantum eſi imago; ſecundum tamen totum quod eſt, repraeſentat ſingularitatem materialem, quia in eſſendo materiale eſt.

Et ideo diligenter ac caute oportet attendere in hac re vocabula quid formalitcr imponent, ut formalitcr loquamur. *Phantasma* enim ſonat imaginem ſingularium. Et ideo ſimPLICiter concedatur quod eſi dc genere ſenſibilium ei materialium, et non abſtrahentium ab hic ct nunc; ct quod eſt intelligibile in potentia; et quod poſteſt comprehendere a cogitatis a. etc. Sed *quidditas in phantasmate illuſtrata lumine intellectus agentis* ſonat aliquid a ſenſibilibus elevatum . ct abſtractum per relucentium ipſiuſ ct non-rcclucentiam indiſiduantium ſenſibilium materialium, etc. Et propterca concedo quod eſt intclligibilis in uctu. – Et cum dicitur: Ergo una reſ, ſcilicet phantasma, eſt in duobus generibus, ſcilicet ſenſibili ct intelligibili: – conceditur ſecundum diſcrs.1 eſſe; quia ſecundum rcalc eſt ſenſibilis et ſecundum eſſe rclucctntiae eſt intclligibilis. Et hoc conſonat connexioni univerſi: quoniam ſic *ſupremum infimi attingit infimum ſupremi* *.

Nec oportet cogitativnm comprehendere omni eo modo w.-kn.ua quo phantasma repraeſentat, qualitercumque ſumptum: ſed ſufficit quod adaequet phantasma ut phantasma; non autem ut illuſtratum ſuperiori lumine: quoniam hoc ſortitur m homine ut miniſtrat intellectui, ct non absolute. Unde phantasma dormientis non eſt uctu intelligibile ; ſed tunc tantum, cum actualiter relucet lumine intellectus agentī».

• a. n. l. / . dut. . vlj. qa. it. rt. i.

*. Ia illo art.: ct deſt-tril.Crral, an. q. •Ci. Qu dcAxi- ■J, an. 4.

• Cl. Ariiſtot., bb. II, cap. u. notn. j. – S. Th. Ict. m.

• O. rM3. wi 11.

• Ver». 9.

• Qp. w. a. 3 \$, Th. 1*1.

•0.8«·.«’

T

• faj.

ιαη-
Ncc
per-

aut
uin
‘ma
:cn-
i ct
liât
au
illo
JU1
bru
Jtn
ub
dit
lu-
in-
tris
km

Π,;
ua
-;ji
na
ea
si-
ut:
»7r,
te.

f**c**- **4**-J

i 5, · AJ, *artic.*
co
W-

ur, · Cf nu@, m.
?r-
is,
ras
Fé-
ale
in-
bic
lu-
is,
is:
se-
mi

re
ur.
m-
M-
lod
li a
///-
va-
lu-
Et
ni
us
sc-
» Ct
nat

* OT, EHonp. /e
do »n.!. sntkfl.
sed
au-

QUAESTIO LXXIX, ARTICULUS IV

267

Et iuxta banc viam omnia facile salvantur; et dicta po-
'(Xnsuni. ripatctica diversa* concordantur, et glossantur cum prae-
dicto fundamento suisque distinctionibus; optimeque ne
plano sensu interpretatio praesentis articuli fit. dum vere

ponimus intelligibilc in actu et effectum intellectus agentis,
et molivum intellectus possibilis.

XIII. In responsione ud primum, est quaestio *di Sensu* LVj
Agente ·. propter A'crrocm in II *de Anima*, comm. l x.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INTELLECTUS AGENS SIT ALIQUID ANIMAE

II *Sent.*, **dm.** **xvn**, **qu. n**, **tn. 1**; II Cwtf. *Gent.*, Qip. UJtvi, **ixxvnt**; *De Spirit. Creat.*. art. **10**; Qu. *de Anima*, ert. ?;
Comfend. Tncol., *cap.* LUITtj III *de Anima*, Icet. x.

quartum sic proceditur. Videtur quod
intellectus agens non sit aliquid animae
B nostrae «. Intellectus enim agentis efie-
k'ctus est illuminare ad intelligendum.
Sed hoc fit per aliquid quod est altius anima;
secundum illud Ioan. l *: *Erat lux vera, quae*
illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum. Ergo videtur quod intellectus agens
non sit aliquid animae.

• Vtrv 9.

• Car. », 3. a -

2. Praeterea, Philosophus, in III *de Anima* ♦
attribuit intellectui agenti quod *non aliquando in-*
telligit et aliquando non intelligit. Sed anima no-
stra non semper intelligit; sed aliquando intel-
ligit et aliquando non intelligit. Ergo intellectus
agens non est aliquid animae nostrae.

3. Praeterea, agens et patiens sufficiunt ad
agendum. Si igitur intellectus possibilis ? est ali-
quid animae nostrae, qui est virtus passiva, et
similiter intellectus agens, qui est virtus activa;
sequitur quod homo semper poterit intelligerc
cum voluerit: quod patet esse falsum. Non est
ergo intellectus agens aliquid animae nostrae.

4. Praeterea, Philosophus dicit, in Ill *de Ani-*
ma *, quod intellectus agens est *substantia actu*
ens. Nihil autem est respectu eiusdem in actu et
in potentia. Si ergo intellectus possibilis, qui est
in potentia ad omnia intelligibilia, est aliquid ani-
mae nostrae; videtur impossibile quod intellectus
agens sit aliquid animae nostrae.

• Car. r, n- « ·
S.TK tea.x.

5. Praeterea, si intellectus agens est aliquid
animae nostrae, oportet quod sit aliqua potentia.
Non est enim nec passio nec habitus: nam ha-
bitus et passioncs non habent rationem agentis
respectu passionum animae ; sed magis passio est
ipsa actio potentiae passivae, habitus autem est
aliquid quod ex actibus consequitur. Omnis autem
potentia fluit ab essentia animae. Sequeretur ergo
quod intellectus agens ab essentia animae proce-
deret. Et sic non inesset animae per participatio-
nem ab aliquo superiori intellectu: quod est in-
conveniens. Non ergo intellectus agens est aliquid
animae nostrae L

• ifcii.

Sed contra est quod Philosophus dicit, Ill *de*
Anima *, quod *necesse est in anima has esse diffe-*
rentias, scilicet intellectum possibilem, et agentem.

Respondeo dicendum quod intellectus agens de
quo Philosophus loquitur, est aliquid animae. Ad
cuius evidentiam, considerandum est quod supra

animam intellectivam humanam necesse est po-
nere aliquem superiorem intellectum, a quo anima
virtutem intelligendi obtineat. Semper enim quod
participat aliquid, et quod est mobile, et quod
est imperfectum, praeexigit ante se aliquid quod
est per essentiam suam tale, et quod est immo-
bile ut perfectum. Anima autem humana intelle-
ctiva dicitur l per participationem intellectualis
virtutis: cuius signum est, quod non tota est in-
tellectiva, sed secundum aliquam sui partem. Per-
tingit etiam ad intelligcnliam veritatis cum quo-
dam discursu et motu, arguendo. Habet etiam
imperfectam intelligenliam : tum quia non omnia
intelligit; tum quia in his quae intelligit, de po-
tentia procedit ad actum. Oportet ergo esse ali-
quem altiorecm intellectum, quo anima iuvetur ad
intelligendum.

Posuerunt ergo quidam ♦ hunc intellectum se-
eundum substantiam separatum, esse intellectum
agentem, qui quasi illustrando phantasmata, facit
ea intelligibilia actu. – Sed, dato quod sil aliquis
talís intellectus agens separatus, nihilominus tamen
oportet ponere in ipsa anima humana aliquam
virtutem ab illo intellectu superiori participatam,
per quam anima humana facit intelligibilia in actu ·.
Sicut et in aliis rebus naturalibus perfectis, praeter
universales causas agentes, sunt propriae virtutes
inditae singulis rebus perfectis, ab universalibus
agentibus derivatae: non enim solus sol generat
hominem, sed : est in homine virtus generativa
hominis; et similiter in aliis animalibus perfectis.
Nihil autem est perfectius in inferioribus rebus
anima humana. I nde oportet dicere quod in ipsa
sit aliqua virtus derivata a superiori intellectu,
per quam possit phantasmata illustrare.

Et hoc experimento cognoscimus, dum perci-
pimus nos abstrahere formas universales a con-
ditionibus particularibus, quod est facere actu in-
telligibilia. Nulla autem actio convenit alicui rei.
nisi per aliquod principium formaliter ei inhae-
rens; ut supra * dictum est, cum de intellectu
possibili ageretur. Ergo oportet virtutem quae
est principium huius actionis, esse aliquid in ani-
ma. – Et ideo Aristoteles ♦ comparavit intellectum
agentem lumini, quod est aliquid receptum in aere. X'v'.
Plato autem intellectum separatum imprimentem
in animas nostras, comparavit soli: ut Thcmi-
stius dicit in Commentario Tertii · *de Anima* *. ii.'r« ,rV.

a) aof/rac. – Om. codicw.
pouibilis. – pcujivus l'ab.
y) nostrae. – Om. ABCDFGaf.
i) dicitur. – dicitur tantum A, dicitur tamen ceteri et

1) :n actu. – Om. BCF.
t> srd. – sed etiam II. – Pro virtus, vi» ACDE,
r.) possibili. ~ potentiali
0) Tatii. – super Tertium II.

Sed intellectus separatus, secundum nostrae ūdei documenta ♦ est ipse Deus, qui est creator animae, et in quo solo beatificatur, ut infra * patebit. Unde ab ipso anima humana lumen intellectuale participat, secundum illud Psalmi iv*: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.*

Ad primum ergo dicendum quod illa lux vera illuminat sicut causa universalis, a qua anima humana participat quandam particularem virtutem, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod Philosophus illa verba non dicit de intellectu agente, sed de intellectu in actu, L'nde supra ' * de ipso praemiserat: *idem autem est secundum actum scientia rei*, – Vel, si intelligatur de intellectu agente, hoc dicitur quia non est ex parte intellectus agentis hoc quod quandoque inteiligimus et quandoque non inteiligimus; sed ex parte intellectus qui est in potentia»

Ad tertium dicendum quod, si intellectus agens compararetur ad intellectum possibilem ut obiectum agens ad potentiam, sicut visibile in actu ad visum; sequeretur quod statim omnia intelligeremus, cum intellectus agens sit quo est omnia facere. Nunc autem non se habet ut obiectum, sed ut faciens obiecta in actu: ad quod requi-

ritur, praeter praesentiam intellectus agentis, praesentia phantasmatum, et bona dispositio virium sensitivarum, et exercitium in huiusmodi opere; quia per unum intellectum fiunt etiam alia intellecta, sicut per terminos propositiones, et per prima principia conclusiones. Et quantum ad hoc, non differt utrum intellectus agens sit aliquid animae, vel aliquid separatum.

Ad quartum dicendum quod anima intellectiva est quidem actu immaterialis, sed est in potentia ad determinatas species rerum. Phantasmata autem, e converso, sunt quidem ' actu similitudines specierum quarundam, sed sunt potentia immaterialia. Unde nihil prohibet unam et eandem animam, inquantum est immaterialis in actu, habere aliquam virtutem per quam faciat immaterialia in actu abstrahendo a conditionibus individuals materiae, quae quidem virtus dicitur intellectus agens; et aliam virtutem receptivam huiusmodi spccierum, quae dicitur intellectus possibilis, inquantum est in potentia ud huiusmodi species.

An quintum dicendi m quod, cum essentia animae sit immaterialis, a supremo intellectu creata, nihil prohibet virtutem quae a supremo intellectu participatur \ per quam abstrahit a materia, ab essentia ipsius procedere, sicut et alias eius potentias.

») *lupra*. – *ibidem* B.

«) **qui/rot**. – *quaedam* P.

participatur. – *perficiatur* **ed. b.** – **Pro** *abstrahit a materia, abstrahit accidentia* **GpF**, *abstrahitur a materia* P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

T
rnn.es clarus. – In corpore quinque facit; primo, proponit conclurioncm responsivam affirmative; secundo, ponit occasionem diversitatis opinionum ; tertio, ponit opinionem oppositam; quarto, improbat eam, simul probando intentam, tripliciter; quinto, ad bonitatem doctrinae, addit quid sentiendum sit de illo alio intellectu .

II. Quoad*pnmum*, conclusio est ista: Intellectus agens de quo Philosophus loquitur, est aliquid animae nostrae. – Ubi nota quod non absolute, sed cum determinatione illa, scilicet *de quo Philosophus loquitur*, proponit conclusionem: quoniam, ut in *Quaestionibus Disputatis** patet, multi per intellectum agentem intelligunt Deum Gloriosum; qui verissime est intellectus simpliciter et summe agens, sed extra propositum nostrum, quo nobis propria inquirimus.

III. Quoad *secundum*, occasio diversitatis est, quin oportet ponere intellectum quendam superiorem nostro, a quo noster intelligendi vim habeat. – Probatur triplici medio. Tum quia ante participans est per essentiam tale. Tum quin ante mobile est immobile. Tum quia ante imperfectum est perfectum. – Constat enim quod anima nostra, quoad primum, est intelligent per participationem: in cuius signum, non tota, totalitate potestativa, est intellectualis; sed secundum aliquas suas vires est intellectiva, et secundum aliquas sensitiva. Et quoad secundum, est mobilis, dum intelligit cum discursu: discursus enim in intellectualibus est ut motus in mobilibus ud acquisitionem termini. Et quoad tertium, est imperfecta: tum quia non omnia, scilicet per proprias species, intelligit; tum quia procedit de potentia ad actum. – A tali autem per essentiam, et immobili, et perfecto, dubium non est emanare quod est tale per participationem, mobile et imperfectum. Est igitur aliquis superior intellectus, a quo nostra anima dependet in intelligendo.

IV. Quoad *tertium*, opinio multorum fuit quod ille intellectus superior et separatus est intellectus agens illustrans phantasmata, etc. Et haec opinio est Averroisj et est Platonis, ut in littera dicitur *.

V. Quoad *quartum*, probatur quod, dato quod Ure intellectus illustraret phantasmata, adhuc oportet ponere alium intellectum agentem, qui sit aliquid animae nostrae: quod est concludo proposita. Et probatur tripliciter *. Primo, ratione tali. In omni natura perfecta, praeter agentia universalialia, inditae sunt virtutes activae propriae ad perficienda propria illius opera: sed anima humana est natura perfecta, immo perfectissima omnium inferiorum: ergo praeter agentia universalialia, sunt in ea virtutes propriae quasi univocae. ad opera propria perficienda.

VI. Circa hanc rationem dubium occurrit, quia videtur petere principium in minori: subsumit enim, vel supponit, quod facere intelligibilia in actu sit opus animae humanae: hoc enim est de quo disputatur cum ponentibus intellectum agentem separatum.

Ad hoc dicitur quod, ut apparet ex 11 *Contra Gent.*, cap. i XXVI, in quarta ratione contra Axerrocm et Alexandrum, ista ratio non supponit neque subsumit quod facere intelligibilia in actu sit nostrum opus, sed probat hoc. Subsumit autem quod intelligerc sit opus humanum, et consistit in agere intellecta in actu, et pati ea. Ergo principium proprium agendi et patiendi eat in ea: alioquin imperfectiora habuissent omnia principia necessaria ad sua opera, et humana anima perfectissima non.

VII. Secundo *, sic. Experimur nos abstrahere universalialia a phantasmatibus: ergo intellectus agens est aliquid nostri. – Consequentia probatur: quia actio non convenit alicui, nisi principium illius, quod est ratio agendi, insit illi cui attribuitur actio. – Antecedens vero liquet ex eo, quod ud libitum quacumque oblata inteiligimus in communi; hoc enim absque abstractione ficti nequit.

I enio, probatur auctoritate Aristotelis, qui comparavit ipsum lumini; ad differentiam Platonis, qui comparavit soli.

VIII. Quoad *quintum* ♦, quia diversae sunt opiniones da illo intellectu separato, dum aliqui teneur illum esse ultimam Intelligentiam, ut Avicenna*; aliqui penultimam, ut Averroës -; aliqui Deum, ut doctores catholici: et quia magni refert ad fidem, quoniam in illius consecutione, tan-

• Ibid-

• AA. rnicce

- q 3. txrrt. i 3.

• d. un-

an. 10.
• Q. xc. an
r li.°, qu. in,

V<re. 7.

• In corpore.

* Loco citato in arf.

• Cf. nom. vm.

• Qu. de Aeima, art. 5. (X II Se-/, dut. xru, qe. II. ari. i.

• ITope fiotm corp.

L II»A-
IX. «r. IX
• a. iux α*
mj. corci'e*
m; Fr/.lJl >e
VoUthyi.

HilC-
rium
•ere;
i in-
per
hoc,
ani-

tiva
mia
au-
ines »
ma-
nni-
>erc
alia
iniis
ctus
iodi
in-
es.
nae
lihil
irti-
en- λ
ias.

abs-

in-
ium
uod
, ra- · Ct ooa· riL
iver-
•nda
:rfc-
ictcr
uni-

etur
>nit,
rna-
f in-

•nt.,
xan-
l fa-
obat
ium,
irgo
quin
l sua

iver- * Cl. cum. v.
quid
renie
insit
eo,
:om-

xavit
soli.
es dc · Cl. nuta. L
ulti- · ,,
Ut IX* car>, ca.
· **a. ni 4-Ac-**
quia MX? ,comment.
, tan- Mrlayays.

QUAESTIO LXXIX, ARTICULUS V

269

quam in propriae causae adeptione, consistit beatitudo: ideo illos tres quas diximus conditiones ·, est Deus Gloriosus, in · a. sua. ul
s. Thomas, sollicitus de his quoniam sunt fidei, stultim subdidit quo >oln beatur anima, et nō quo solo est *signatum lumen*
quod secundum fidei documenta intellectus ille, habens *in nobis*.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM INTELLECTUS AGENS SIT UNUS IN OMNIBUS

¶ *Sent.*, dicitur. xvii, qu. n, art. i; *tk Spirit. Creat.*, art. io; *Qu. Je Anima*, art. 5; *Camjrend. Tkred.*, «p. tretvi.

s^D quintum sic proceditur. Videtur quod intellectus agens sit unus in omnibus.
B Nihil enim quod est separatum a corpore. multiplicatur secundum multiplicationem corporum. Sed intellectus agens est separatus, ut dicitur in III *de Anima* Ergo non multiplicatur in multis corporibus hominum, sed est unus in omnibus.
. Praeterea, intellectus agens facit universale, quod est unum in multis. Sed illud quod est causa unitatis, magis est unum. Ergo intellectus agens est unus in omnibus.
3. Praeterea, omnes homines conveniunt in primis conceptionibus intellectus. His autem assentium per intellectum agentem. Ergo conveniunt omnes in uno intellectu agente.
Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *de Anima* ♦ quod intellectus agens est sicut lumen. Non autem est idem lumen in diversis illuminatis. Ergo non est idem intellectus agens in diversis hominibus.
Respondeo dicendum quod veritas huius quaestionis dependet ex praemissis *. Si enim intellectus agens non esset aliquid animae, sed esset quaedam substantia separata, unus esset intellectus agens omnium hominum. Et hoc intelligunt qui ponunt unitatem intellectus agentis. – Si autem intellectus agens sit aliquid animae, ut quaedam virtus ipsius, necesse est dicere quod sint plures intellectus agentes, secundum pluralitatem animarum, quae multiplicantur secundum multiplicationem hominum, ut supra * dictum est. Non enim potest esse quod una et eadem virtus numero sit diversarum substantiarum 3 *.

•Bii.

• Art- priicU-

•Qa. l ut c, «n.

' t», W73-

a) numero sit diversarum substantiarum. – sit diverscrum lubie-ctorum Tjfr.
p) modum etiam. – etiam modum ABCEF, modum Dab.

γ) in omnibus sreundum. – et habens Fa. xrcanJMrn ttteri- – Pro abstrahit, abstrahitur ABDEG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus: *ustus* numero. – In corpore respondet quaesito iuxta utramque vinm : scilicet quod si intellectus agens est substantia separata, est unus numero; si aliquid animae, multiplicatur cum ea, ut patet.

AMICULUS SEXTUS

UTRUM MEMORIA SIT IN PARTE INTELLECTIVA ANIMAE

l* li*, qu. LIVII, art. ; I *Sent.*, dirt. in. qu. ir, art. 1; HI. dirt. 3xn, qu. t, art. 5, ad 4;
IV, dirt. xi.iv, qu. in, nn. 3, qu*. 2, ad 4; dial. L, qu. 1, art. 2; II *Cont. (rent.*, <p. Lxxrv; *Dc Verit.*, qu. x. art. 2; qu. xnr, art. t;
QuoM. HI, qu. 11, art. 1; XII, qu. tx, art. 1; I *Cor.*, cap. xni, Iect. iu; *Zk Mem. et Rrmin.*, kct. n.

JSy'efe?0 sextum sic proceditor. Videtur quod
eM^Vf>mei nor*a non s*r *n Purtc intellectiva
animae. Dicit enim Augustinus, XII *de*
•car.a,m,rtu. , qU0(j aj partem superiorem
3 animae pertinent quae non sunt *hominibus* • *pe-*
coribusque communia. Sed memoria est homini-
bus pecoribusque communis: dicit enim ibidem *
• o?..». quod *possunt pecora sentire per corporis sensus*
corporalia, et ea mandare memoriae. Ergo memo-
ria non perlinet ad partem animae intellectivam.

2. Praeterea, memoria praeteritorum est. Sed
praeteritum dicitur secundum aliquod determina-
tum tempus. Memoria igitur est cognoscitiva ali-
cuius sub determinato tempore; quod est cogno-
scere aliquid sub *hic et nunc*. Hoc autem non est
intellectus, sed sensus. Memoria igitur non est in
parte intellectiva, sed solum in parte sensitiva.

3. Praeterea, in memoria conservantur spe-
cies rerum quae actu non cogitantur. Sed hoc
non est possibile accidere in intellectu: quia in-
tellectus fit in actu per hoc quod informatur spe-
cie intelligibili; intellectum autem esse in actu, est
ipsum intelligere in actu; et sic intellectus omnia
intelligit in actu, quorum species apud se habet.
Non ergo memoria est in parte intellectiva.

Sed contra est quod Augustinus dicit, X *de*
•cip. n. *Trin.* *, quod *memoria, intelligentia et voluntas*
sunt una mens.

Respondeo dicendum quod, cum de ratione me-
moriae sit conservare species rerum quae actu
non apprehenduntur, hoc primum considerari
oportet, utrum species intelligibiles sic in intel-
lectu conservari possint. Posuit enim Avicenna *
hoc esse impossibile. In parte enim sensitiva di-
cebat hoc accidere, quantum ad aliquas potentias,
inquantum sunt actus organorum corporalium, in
quibus conservari possunt aliquae species absque
actuali apprehensione. In intellectu autem, qui
caret organo corporali, nihil existit nisi intelli-
gibiliter. Unde oportet intelligi in actu illud cuius
similitudo in intellectu existit. – Sic ergo, secun-
dum ipsum, quam cito aliquis actu desinit intelli-
gere aliquam rem, desinit esse illius rei species in
intellectu: sed oportet, si denuo vult illam rem
intelligere, quod convertat se ad intellectum agen-
tem, quem ponit substantiam separatam, ut ab
illo effluent species intelligibiles in intellectum pos-
sibilem. Et ex exercitio et usu convertendi se ad
intellectum agentem, relinquitur, secundum ipsum,

quaedam habilitas in intellectu possibili conver-
tendi se ad intellectum agentem, quam dicebat
esse habitum scientiae. – Secundum igitur hanc
positionem, nihil conservatur in parte intellectiva,
quod non actu inteiligatur. Unde non potent poni
memoria in parte intellectiva, secundum hunc ?
modum.

Sed haec opinio manifeste repugnat dictis Ari-
stotelis. Dicit enim γ, in III *dc Anima* *, quod, cum
intellectus possibilis *sic Jiat singula ut sciens, di-*
citur qui secundum actum; et quod *hoc accidit*
cum possit operari per seipsum. Est quidem igitur
et tunc potentia quodammodo; non tamen simi-
liter ut ante addiscere aut invenire. Dicitur autem
intellectus possibilis fieri singula, secundum quod
recipit species singulorum. Ex hoc ergo quod re-
cipit species intelligibilium. habet quod possit ope-
rari cum voluerit, non autem quod semper ope-
retur: quia et tunc est quodammodo in potentia,
licet4 aliter quam ante intelligere; eo scilicet modo
quo sciens in habitu est in potentia ad conside-
randum in actu.

Repugnat etiam praedicta positio rationi. Quod
enim recipitur in aliquo, recipitur in eo secundum
modum recipientis. Intellectus autem est magis
stabilis naturae et immobilis, quam materia cor-
poralis. Si ergo materia corporalis formas quas
recipit, non solum tenet dum per eas agit in actu,
sed etiam postquam agere per eas l cessaverit;
multo fortius intellectus immobiliter et inamissi-
biliter recipit species intelligibiles. sive a sensibi-
libus acceptas, sive etiam ab aliquo superiori
intellectu effluxas ζ. – Sic igitur, si memoria acci-
piatur solum pro vi conservativa specierum, opor-
tet dicere memoriam esse in intellectiva parte.

Si vero de ratione memoriae sit quod cius obic-
clum sit praeteritum, ut praeteritum; memoria
in parte intellectiva non erit, sed sensitiva η tan-
tum. quae est apprehensiva particularium. Prae-
teritum enim, ut praeteritum, cum significet esse
sub determinato tempore, ad conditionem parti-
cularis pertinet.

Ad primum ergo dicendum quod memoria, se-
cundum quod est conservativa specierum, non
est nobis peconbusque communis. Species enim
conservantur non in parte animae sensitiva tan-
tum, sed magis in coniuncto; cum vis memora-
tiva sit actus organi cuiusdam. Sed intellectus
secundum seipsum est conservativus spccierum.

a) *hominibus*. – *homini* codicex; et Ita mox.
<b hunc. – illum codice et et b.
y) *Dicit enim*. – *qui Jiat* codicet et d. – In textu cit. port *sciens*
G addit *sciens autem; pro qui, qui ert IHAD, quis Pb, pro cf quod*
hoc, hoc autan homini B<A, ct quod FGU; ct tunc potentia orn. CE
pA; pro *similiter, sim* G, temper pB, simpliciter PADEGb; pro ut*

ante, ct ante CEGpAD, sicut ante BaAD, et aut editin a, ct autem
editio b.
Bj licet. – sed Pub.
t) per cas – Om. P.ib.
D effluxas. – effusas ABCDEFdb.
η) sensitiva. – in sensitiva B.

- praeiter concomitantium " organi corporalis. Unde
X Philosophus dicit, in III *de Anima* *, quod *anima est locus specierum, non loca, sed intellectus*

An secundum dicendum quod praeteritio potest ad duo referri: scilicet ad obiectum quod cognoscitur; et ad cognitionis actum. Quae quidem duo simul coniunguntur in parte sensitiva, quae est apprehensiva alicuius per hoc quod immutatur a praesenti sensibili: unde simul animal memoratur se prius sensisse in praeterito, et se sensisse quoddam praeteritum sensibile.-Sed quantum ad partem intellectivam perlinet, praeteritio accidit, et non per se convenit, ex parte obiecti intellectus. Intelligit enim intellectus hominem, inquantum est homo: homini autem, inquantum est homo, accidit vel in praesenti vel in praeterito vel in futuro esse. Ex parte vero actus, praeteritio per se accipi potest etiam in intellectu, sicut in sensu. Quia intelligere animae nostrae est quidam particularis actus, in hoc vel in illo tempore existens, secundum quod dicitur homo intelligere nunc vel

heri vel cras. Et hoc non repugnat intellectualitati: quia huiusmodi intelligere, quamvis sit quoddam particulare, tamen est immaterialis actus, ut supra * de intellectu dictum est; et ideo, sicut intelligit scipsum intellectus, quamvis ipse sit quidam singularis intellectus, ita intelligit suum intelligere, quod est singularis actus vel in praeterito vel in praesenti vel in futuro existens. – Sic igitur salvatur ratio memoriae, quantum ad hoc quod est praeteritorum, in intellectu, secundum quod intelligit se prius intellexisse: non autem secundum quod intelligit praeteritum *, prout est hic et nunc .

Ad tertium dicendum quod species intelligibilis aliquando est in intellectu in potentia tantum: et tunc dicitur intellectus esse in potentia. Aliquando autem secundum ultimam completionem actus: et tunc intelligit actu. Aliquando * medio modo se habet inter potentiam et actum: et tunc dicitur esse intellectus in habitu. Et secundum hunc modum intellectus conservat species, etiam quando actu non intelligit.

0) *conne^mitdHlijin.* – *CQ*intnunicantiam Δ BO.
1) *tntrllcctui* – *Om.* codice-.
1) *praeteritum.* – *tdliccl obteelum* addit B.

λ) *a!* *r-t.* – *intelligibilet eh^uanJo tun!* ITG
ci edd. d *K*
i *UijuanJo*, ~ JM/rm e|Junt ci>Jice«.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tertius: *memoria*, ut putet in *de Memoria et Reminiscencia* . significat sim comertivam cognitorum praetentorum, ut praeterita sunt. Et patet hoc ex communi loquentium: nullus enim dicit se recordari alicuius, nisi sub ratione alicuius praeteriti actus et noti.

In corpore, subintellecta distinctione duorum quae inveniuntur in memoriae ratione, quae sunt conservatio specierum nec rerum apprehensarum, et praeteritio rei apprehensae, duo principaliter facit: primo, respondet quaesito iuxta primam memoriae conditionem, scilicet conservare; et secundo, iuxta secundam, rationem obiecti. Quoad *primum*, primo refert opinionem Avicennae; secundo, respondet secundum propriam opinionem*.

II. Ex Avicenna refert tria: radicem opinionis; opinionem ipsam; et concomitans ipsam. Et sic quarto, applicando ad propositum, respondetur quaesito negative secundum Avicennam.

Circa radicem opinionis, advertet quod satis profunda est. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod aliquid esse in aliquo contingit dupliciter: scilicet *cognosdbiliter*, et *realiter*. Cognosdbiliter vocatur esse in aliquo, quod est in eo ut cognitum in cognoscente; realiter vero, quod est in eo ut res in re, quo modo quaelibet forma est in eo quod informat. – Hac autem distinctione verissima supposita, ulterius Avicenna, utens alia propositione, scilicet, *cognosdtiva non recipit nisi cognosdbiliter*, sub ea subsumebat: Sed intellectus est vis cognoscitiva, ergo non recipit nisi cognosdbiliter. Tunc ultra: Sed retinere species absque cognitione, est habere eas non cognosdbiliter, sed realiter, quia non per modum cogniti, sed rei, retinentur, ut quaelibet forma in subiecto; ergo nulla vis cognosdtiva retinet species, quam primum desinit habere cognitum ut cognitum. – Unde, ut in parte sensitiva conservaremur speciebus distinxit vires sensitivas in *cognoscitiras*, et hac non servant; et in *thesauros specierum*, in quibus apprehensa conservantur. Et quoniam talis distinctio virium sensitivarum permittitur quia tota pars sensitiva est organica (ex hoc enim habet quod retineat aliquid per modum rei, communicans in hoc cum materia corporali), et intellectiva pars ab omni corpore est elevata; consequens est quod pars intellectiva recipiat tantum cognosdbiliter, et consequenter quod non conservet. – Et sic patet radix opinionis Avicennae.

Ipsa autem opinio consistit in hac negativo, scilicet quod non conservat: et in affirmativa, scilicet quod quoties intelligit, fluit in ipsum ab intellectu agente species intelligibilis. – Comitatur autem ipsam, quod apud ipsum doctus differt non inscio, habilitate se comertendi ad intellectum agentem. – Et sic patet responsio ad quaesitum upud diu.

III. Ex propria opinione, s. Thomas arguit contra Avicennam, primo, auctoritate Aristotelis; secundo, ratione. Tertio, condudit responsionem ad quaesitum affirmative.– Omnia clara sunt in littera; et habes hoc diffusius in II *Contra Gent.*, cap. tertio.

IV. Adverte hic quod Avicenna in hoc videtur esse deceptus, quod non subtiliter distinxit latitudinem actus et potentiae. Concesso siquidem toto suo processu, et conclusionem quae sequitur, scilicet quod intellectus nihil recipit nisi Intelligibiliter; ulterior consequentia, scilicet. *Ergo non redpit nisi quandiu actu cognoscit*, supponit unum falsum. scilicet quod recipere cognosdbiliter contingat uno tantum modo, scilicet in actu; cum tamen contingat duobus, scilicet in actu puro, et in actu permixto potentiae, idest in actu secundo et in actu primo. Unde in definitione animae ponitur quod est *actus primus sicut somnus*: quod non saharetur, si tunc tantum non operaretur cum sensu in potentia, cum hoc sit commune omnibus passivis principiis; sed optime salvatur cum anima ponitur talis natura quod est actu quandoque ut somnus. quandoque ut vigilia. Constat autem quod esse actu ut somnus est esse in actu primo. Et rursus constat quod esse actum primum praecipue convenit animae intellectivae.

Igitur non ex hoc quod organica est pars sensitiva, sed ex alia ratione, in qua communicat cum intellectiva, habet quod retineat species, et actu non cognoscat. – Nec species conservari est esse per modum rei: sed est esse cognosdbiliter, non actu nec potentia, sed medio modo inter actum et potentiam, idest partitu in actu et partira in potentia. Cognoscitivum enim tripliciter potest se habere ad cognitum. Scilicet in pura potentia: et tunc nec est cognoscibile in actu, nec cognitum in actu, sed utrumque in potentia. Vel partira in actu et partira in potentia et tunc est cognoscibile in actu, et non est cognitum in actu, sed est in potentia ut sit cognitum in actu. Vel totaliter in actu: et tunc est ipsum cognitura in actu. Unde cum species conservatur, obiectum est in cognoscitivo cognosdbiliter, quia

u< cognoscibile, quamvis non ut cognitum. – Et quia obiectum esve cognoscibiliter utroque modo, scilicet ut cognoscibile et ut cognitum, non advertit Avicenna, ideo putavit speciem remanere per modum rei. Et ipsum sequitur multa illustrium virorum turba, in hoc tamen minus perspicacium. Er ideo tu bene nota haec: quoniam cx hac radice multae solvuntur quaestiones, et nobilitas cognoscitivac naturae sustinetur.

V. Quoad *secundum* *, respondet iuxta secundum conditionem memoriae, negative. Et ratio satis clara est: quia potentiae universalis obiectum non est particulare; praeteritum autem ut sic, particulare est, quia ad certam temporis differentiam est determinatum. Est cnim sermo de praeterito in actu exercito. Praetentum cnim in uctu signato importatur hoc nomine *praetentum*: in actu vero exercito, verbi* praeteriti temporis, ut *fui*, *percussi*, *locutus sum*, etc. Constat autem quod, quemadmodum intellectus non immutatur α colore hoc, ita nec a colore ut sensatus fuit heri, quia abstrahit a particulari: et tamen constat quod, cum memoramur, immutamur ab obiecti* ut tunc occurrerunt. Ergo.

VI. Circa hanc partem adverte duo. Primum est quod cx hoc quod intellectus reflexe respicit singulare, non sequitur quod in eo sit memoria: quia cognitio reflexa non ponit in eo speciem ipsius singularis, cuius conservatione possit habere rationem memoriae. Oportet cnim memoriam praeteriti ut sic, habere obiecti praeteriti ut sic, uc per hoc singularis, speciem. Et ideo in littera cx negatione singularitatis in obiecto intellectus ut sic, infertur negatio memoriae ut praeteriti per se. – Non tamen inconvenit intellectum reflexe reminisci singularium, sicut et cognoscit eu. Et hoc bene nota.

Secundum est quod Scotus, in Quarto, dist. xlv, qu.ni -, tenet memoriam singularium sensibilium ut praeteritorum, etc., esse in intellectu. Sed quia, ut ipsemet dicit, sup-

ponit intellectum cognoscere intuitive haec singularia sensibilia, et actiones sensuum nostrorum; et inferius * erit . Qa. uun. specialis quaestio» *f trum intellectus noscat singularia*: Jdeo meat-

illueutque ditferatur solutio rationum suarum. VH. Circa hunc sextum articulum, remanet dubium non dissimulandum: et est tale. In anima separata est memoria quoad utrumque conditionem, scilicet conservationem obiecti, et praeteritionem tam actus quam obiecti sensibilis. Ergo in parte intellectiva est memoria complete. – Antecedens patet: quia aliter non recordaretur mulorum sensibilium quae fecit; puta quod fecit tale furtum, tunc, cum tali, etc. – Consequentia autem est per se nota: quia quod remanet in anima separata, nil solani partem intellectivam pertinet.

VIII, Ad hoc non potest complete dici, donec dc anima separata determinetur. Veruntamen, concesso antecedente, de cuius veritatis modo in qu. lxxxxix - erit sermo, dicitur .Λπ.4.»βθo«. quod praeteritio obiecti dupliciter inveniri potest in memoria. Uno modo, ut cognita et memorata: et sic invenitur in anima separata. Alio modo, ut immutans ad memorandum cl sic non invenitur in anima intellectiva. Et tamen nd memoriam proprie dictam requiritur praeteritio obiecti utroque modo, ut experimur in nobis: immutamur enim, cum reminiscimur, a rebus ut tunc et ibi cognitis, et sic recordamur cas tunc et ibi nobis occurrisse. Anima autem separata novit quidem se tunc ibi hoc commisisse: sed non immutatur ub illo ui tunc ibi commisso.

Negatur ergo antecedens, quoad praeteritionem obiecti ni immutniivam: conceditur tamen, ut (enninotivam. – Et huc modo conceditur etiam consequentia: quia ista memoria non est nisi memoria reflexa cl indirecta, quae non est proprie cl complete memoria; ut cx dictis * patet, et . Xm. n. cx dicendis cum dc intellectione singularium erit sermo *, 'J/t clarius patebit. – Et haec sera videntur, si anima separata »«=< per species hinc delatas, horum recordatur.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ALIA POTENTIA SIT MEMORIA INTELLECTIVA, ET ALIA INTELLECTUS

Infra, qu. san, art. 7, *d Ji I *Sent.*, dut. in, qu. iv, art. 1; II *Gm/. Gent.*, cap. Lxxrv; ZÀ' *I'm/.*, qu. x, art. 3.

D SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod alia potentia sit memoria intellectiva, et alia intellectus. Augustinus cnim, in X *de Trin.* *, ponit in mente *memoriant, intelligentiam el voluntatem*. Manifestum est autem quod memoria est alia potentia a voluntate. Ergo similiter est alia ab intellectu.

2. Praeterea, eadem ratio distinctionis est potentiarum sensitivae partis et intellectivae. Sed memoria in parte sensitiva est alia potentia a sensu, ut supra * dictum est. Ergo memoria panis intellectivae est alia potentia ab intellectu.

3. Praeterea, secundum Augustinum * memona, intelhgcntia et voluntas sunt sibi invicem aequalia, et unum eorum ab alio oritur. Hoc autem esse non posset, si memoria esset eadem potentia cum intellectu. Non est ergo eadem potentia.

Sed contra, de ratione memoriae est, quod sit thesaurus vel locus conservativus specierum. Hoc autem Philosophus, in lll *de Anima*, attribuit inteUeetui, ut dictum est ♦ Non ergo in parte intellectiva est aha potentia memoria ab intellectu.

Respondeo dicendum quod, sicut supra 4 dictum

est, potentiae animae distinguuntur secundum diversas rationes obiectorum; eo quod ratio cuiuslibet potentiae consistit in ordine ad id ad quod dicitur, quod est eius obiectum. Dictum est etiam manifestum quod, si aliqua putentia secundum propriam rationem ordinetur ad aliquod obiectum secundum communem rationem obiecti, non diversificabitur illa potentia secundum diversitates particularium differentiarum: sicut potentia visiva, quae respicit suum obiectum secundum rationem colorati, non diversiCieatur per diversitatem P albi et nigri. Intellectus autem respicit suum obiectum secundum communem rationem entis ♦ eo quod intellectus possibilis est *quo est omnia fieri* *, Unde secundum nullam differentiam entium, diversificatur differentia intellectus possibilis.

Diversificatur tamen potentia intellectus agentis, et intellectus possibilis: quia respectu eiusdem obiecti, aliud principium oportet esse potentiam activam, quae facit obiectum esse in actu; et aliud potentiam passivam, quae movetur ab obiecto in actu existence. Et sic potentia activa comparatur ad suum obiectum, ut ens in actu ad ens in potentia;

e) distinctionis. – dojiniliimij Pb.

P) r*r dircriitacm. – fecundum rationem Pab.

y) quo. – in quo li, quod P. – Pro divenifeatur dijcrtntfi, vcriifcalur potentia editione* aliquae.

potentia autem passiva comparatur ad suum obiectum e converso, ut ens in potentia ad ens in actu.

Sic igitur nulla alia differentia potentiarum in intellectu esse potest, nisi possibilis et agentis. Unde patet quod memoria non est alia potentia ab intellectu ♦ ad rationem enim potentiae passivae pertinet conservare, sicut et recipere.

Ad primum ergo dicendum quod, quamvis in ni-
dist. I *Seni*, dicatur quod memoria, intelligentia
et voluntas sint tres *vires*; tamen hoc non est
secundum intentionem Augustini, qui expresse
dicit in XIV *de Trin.*, *, quod *si accipiatur me-
moria, intelligentia et voluntas, secundum quod
semper praesto sunt animae, sive cogitentur sive
non cogitentur, ad solam memoriam pertinere m-*

3) *tribui.* – *illii tribui* Pa5.

dentur, Intelligentiani autem nunc dico qua intelligimus cogitantes; et eam voluntatem, sive amorem vel dilectionem, quae istam prolem parentemque coniungit. Ex quo patet quod ista tria non accipit Augustinus pro tribus potentiis; sed memoriam accipit pro habituali animae retentione, intelligentiam autem pro actu intellectus, voluntatem autem pro actu voluntatis ♦

Ai> secundum dicendum quod praeteritum et praesens possunt esse propriae differentiae potentiarum sensitivarum diversificativae ; non autem potentiarum intellectivarum, ratione supra * dicta.

Ad tertium dicendum quod intelligentia oritur ex memoria, sicut actus ex habitu. Et hoc modo etiam aequatur ei; non autem sicut potentia potentiae.

Commentaria Cardinalis Caietani

Im.w durus est. - In corpore unica conclusio responsive: Memoria intellectiva non est alia potentia nb intellectu pOtribilL - Probatur dc. In intellectu nulla potest cxsc diversitas potentiarum, nisi agenti» Ct possibile: ergo memoria non est alia potentia ab intellectu possibili.

Antecedens, quod utramque partem, probatur vigore
talis dirijctionis implicitae: Diversitas potentiarum aut est
ex diversitate formali obiecti; aut ex diverso genere attri-
bendi idem obiectum formaliter. Sed intellectus diversitas
non potest esse primo modo; et secundo modo solum
causatur distinctio inter agentem et possibilem. Ergo in
intellectu non potest alia esse potentiarum diversitas, nisi
agentis et possibilis.

Disjunctive, quoad disjunctionis sufficientiam, per se nota relinquitur: quoniam non facile esset tertium modum tingere. Primus enim complectitur obiectum ad quod est potentia; secundus vero genus ipsius potentiae; praeter quae duo nihil est essentialiter. – Quoad membra vero disjunctionis, singiffatim in littera declaratur tali ordine. Primo, probatur quoad primam portem, sic. Potentia secundum id quod est, est ad obiectum: ergo secundum diversitatem formalem obiecti diversificatur. – Secundo, probatur minor, etiam quoad primum partem, sic. Potentia respiciens rationem communem, non diversificatur per inferiores differentias: ergo potentia respiciens rationem entis, non diversificatur penes aliquas entis differentias; ergo intellectus nullam ex parte obiecti diversitatem sortitur. – Tertio, quoad secundam partem tam maioris quam minoris. Quia ut idem obiectum alia est ratio agentis, alia patientis: quia illud ut actus ad potentiam, hoc ut potentia ad actum se habet.

Consequentia vero dicit duo; et quod memoria non est
alia ab his; et quod coincidit cum intellectu possibili. Et
quoad primum quidem, probatione non eget: quia si illae
sunt solae, non datur ergo tertia. – Quoad secundum vero,
probat in littera: quia conservare, quod est actus pro-
prius memoriae, est actus potentiae passivae, sicut et re-
cipere; et non potentiae activae. Igitur non coincidit cum
intellectu agente, sed possibili.

11. Circa hunc processum dupliciter dubitatur: prima simpliciter; deinde ad hominem. Simpliciter quidem, quia ex ista ratione videtur sequi quod nulla sit diversitas specifica inter quocumque intellectui» formaliter sumptos, niti inter agentem et possibilem; et consequenter quod intellectus angeli et hominis sunt eiusdem speciei; immo omnes intellectus sunt eiusdem speciei. Quod autem hoc sequatur, patet utendo huc ratione sic. Nulla differentia entis diversificat intellectum: ergo nullus intellectus distinguitur ab alio intellectu ex parte obieci. Omnes ergo intellectus

vunt eiusdem speciei objective, ut visus hominis et leonis
cl sic non differunt formaliter ut intellectus sunt, «cd u
proprietates sunt naturarum diversarum, ut visus homini
et visus leonis. – Antecedens est s. Thomae; qui et proba
illud, quia entis ratio est obiectum intellectus. – Consequen
tia est nota: quia non nisi pene* entis differentias divers
objecta sumi possunt; nullus enim intellectus esse potes
respectu non entis ut obiecri proprii.

Ad hominem vero, quia ipsemet s. Thomas superius, i
qu.xn*, assignavit diversitatem in intellectu cx parte obiecti
cum posuit triplicem gradum intellectus, iuxta triplicem
modum essendi rei cognitae, scilicet esse in materia, sub
sistere absque materia, et esse absque omni potentia. Quo
modo ergo hic dicit nullum esse differentiam entis cx parte
obiecti, penes quam diversificari possit intellectiva vis; et
ibi posuit tres entis differentias esse Obiecti intellectus di
ferentias ita quod essent diversificativae illius?

III. Ad evidentiam horum, sciendum est triplicem esse de hac quaestione opinionem. Quidam enim teneat intellectivas potentias omnium angelorum et animae esse omnium eiusdem speciei. Et in hunc opinionem declinat quodammodo Scotus, in Secundo, dist.i, qu. ult., quamvis sub dubio relinquat. – Alii vero tenent intellectivas potentias omnium angelorum et animae esse eiusdem speciei, ut potentiae sunt, id est in ordine ad objecta; esse autem diversarum specierum, ut proprietates sunt diversarum naturarum, quemadmodum dicimus de potentiis sensitivis exterioribus. Alii vero credunt praedictas potentias esse omnino diversarum specierum. Et haec est via peripatetica, et s. Thomae. Fundatur autem opinio haec ultima, et ratio contra alias, quia naturae quarum sunt proprietates, diversae sunt speciei, et operationes earum diversae sunt rationum, ut patebit. Sed vide in quaestione speciali.

IV. Nunc solum discutienda est ratio posita in littera *q*. Et dicendum quod, apud s. Thomam et veritatem, diversitas obiecti in intellectu non sumitur ex prima radice, scilicet ex *diversitate obiecti*; sed ex secunda, scilicet *diversitate actus* et *potentiae*. Et ratio primi dicti est quia, cum obiectum respectu alicuius intellectus ponatur duplex, videlicet *terminativum* et *motivum* (aut quasi motivum), diversius non attenditur penes diversitatem obiecti motivi, quia illud non adaequatur potentiae intellectivae; sed penes diversitatem obiecti terminativi, quod constat aequari potentiae, et ex contrario, extensive. Oportet enim de intellectu, deinde de sensu, aliis potentibus, loqui: videmus autem quod visus hominis non distinguitur specie a visu noctuae ex obiecto, quia utriusque obiectum terminativum est idem, puta lux; quamvis noctuae visus a tenebroso tantum lumine, hominis vero a claro moveatur. Unde, cum obiectum terminativum omnis

intellectu* sit entis ratio, nulla cx pane obiccti diversius intellectus diversificent: quamvis motivum obiectum intellectus nostri sit aliud α motivo angelorum : quoniam *quod quid est* rei sensibilis movet nostrum intellectum, quilibet autem angelus propriam habet substantiam ut obiectum quasi morivum.

Ratio vero secundi dicti est, quin intelligerc est actus perfecti; perfectum autem consequitur actus. Et ideo sicut substantia immaterialis sc habet substantialiter nd actum ct potentiam, itu sc habet «id intelligerc. Unde primus in-

ie" c,;tus' ut Palcl -, stabilitur puritate actu»; intimus vero, in III *de Anima* *, constituitur pura potentia; et consequenter medii permixtione actus ct potentiae diversa consurgunt. – Et haec est ilhmet radix qua mtellectus possibilis distinguitur in littera nb intellectu agente -; quid hic scilicet actu, ille potentia.

V. Unde ad primam dubitandi rationem - respondetur, concedendo quod diversitas potentiarum intellectivarum non ex obiectis provenit. Sed neque cx agere ct pati: »ed cx radice et fundamento unde oritur distinctio inter Agentem ct possibilem, scilicet ex actu ct potentia. – Unde cum in

antecedente dicitur ♦: *In intellectu non est distinctio paten-* harum nisi agentis et possibilis, intcllign vcl respectu intellectu» nostri: vcl, si simpliciter, glossundo cxcceptivam nisi agentis ct possibilis, idest nisi secundum radicem qua distinguuntur agens ct possibilis, scilicet actum ct potentiam.

Ad secundam vero obiectionem dicitur quod illa distinctio ct gradualio intellectuum non est factu ad distinguendum intellectus simpliciter (quoniam hoc non erat in quaestione illn ad propositum): sed ad ostendendum cHicaciam incentivam cuiusque intellectus; quoniam cx illo provenit quod intellectus possit cx naturalibus videre, idest quidditative cognoscere. Dei substantiam. Et ideo per obiecta quasi motiva graduavit intellectus : obiecta enim motiva sunt adaequatu intensive potentiis. Unde non obstat proposito, ubi ile obiccto terminativo, penes quod distinguitur simpliciter potentia, est sermo. Diversitas enim potentiarum ex obiectis, penes oblecta terminativu attenditur, non motiva: efficacia autem pene» motiva, non terminativa. Et hoc loquendo cx propriis: quoniam concomitanter etiam penes motivo distinguuntur, ut patet cx dictis*.

a9a.t, ^

*Nae.fr» «W.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM RATIO SIT ALLA POTENTIA AB INTELLECTU

HI *Sent*., di»r. xtxr, qu. II, xrt. 3, qu* i; Ktrif., qu. xv, en. Ī.

OCTAVtM SIC PROCEom r . Videtur quod *S5* * *wraXl° s,t a^a p° tcnr,a intellectu. In

°c*!'. "

Kbro enim *de Spiritu et Anima* * dicitur: ^^^^ *Cum ab inferioribus ad superiora ascendere volumus. prius occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, deinde ratio, deinde intellectus.* Est ergo alia potentia ratio ab intellectu, sicut imaginatio a ratione.

„,ü>°,v. prov

2. Praeterea, Boetius dicit, in libro *de Consol.* *, quod intellectus comparatur ad rationum sicut aeternitas ad tempus. Sed non est eiusdem virtutis esse in aeternitate ct esse in tempore. Ergo non est eadem potentia ratio et intellectus.

3. Praeterea, homo communicat cum angelis in intellectu, cum brutis vero in sensu. Sed ratio, quae est propria hominis x, qua animal rationale dicitur, est alia potentia a sensu. Ergo pari ratione est alia potentia * ab intellectu, qui proprie convenit angelis: unde et intellectuales dicuntur.

-
- 3

Sed contra est quod Augustinus dicit. III *super Gen. ad litt.* ♦ quod *illud quo homo irrationabilibus animalibus antecellit, est ratio, vel mens, vcl intelligcntia, vel si quo alio vocabulo commodius appellatur.* Ratio ergo et intellectus et mens sunt una potentia.

• c-p. xx.

Respondeo dicendum quod ratio et intellectus in homine non possunt esse diversae potentiae. Quod manifeste cognoscitur, si utriusque actus consideretur. Intelligerc enim est simpliciter veritatem intelligibilem apprehendere. Ratiocinari autem est procedere de uno intellecto ad aliud, nd veritatem intelligibilem cognoscendam. Et ideo angeli} qui γ perfecte possident, secundum modum suae naturae, cognitionem inlelligibilis veritatis,

T

non habent neeesse procedere de uno ad aliud; sed simpliciter et absque discursu veritatem rerum apprehendunt, ut Dionysius dicit, vu cap. *de Div. Nom.* * Homines autem ad intelligibilcm veritatem cognoscendam perveniunt. procedendo de uno ad aliud, ut ibidem dicitur: et ideo rationales dicuntur. Patet ergo quod ratiocinari comparatur ζ ad intelligerc sicut moveri ad quiescere, vcl acquirere ad habere: quorum unum est perfecti, aliud autem imperfecti. Et quia motus semper ab immobili procedit, ct ad aliquid quietum terminatur; inde est quod ratiocinatio humana, secundum viam inquisitionisl vel inventionis, procedit a quibusdam simpliciter intellectis, quae sunt prima principia; et rursus, in via iudicii, resolvendo reddit ad prima principia, ad quae inventa examinat.

Manifestum est autem quod quiescere et moveri non reducuntur ad diversas potentias, sed ad unam et eandem, etiam in naturalibus : rebus: quia per eandem naturam aliquid movetur ad locum, et quiescit in loco. Multo ergo magis per eandem potentiam intelligimus et ratiocinamur. Et sic patet quod in homine eadem potentia est ratio et intellectus *.

• Cip. tr. xn.

Ad primum ergo dicendum quod illa enumeratio fit secundum ordinem actuum, non secundum distinctionem potentiarum \ Quamvis liber ille non sit magnae auctoritatis *.

• D. lo>4.

Ad secundum patet responsio cx dictis *. Aeternitas enim comparatur ad tempus, sicut immobile ad mobile. Et ideo Boetius comparavit intellectum aeternitati, rationem vero temporis.

Ad tertium dicendum quod alia animalia sunt

*
• c>. Wpn *r
LIXtU, «t ♦.
•fg. i exa *>
• !» iocpve.

• Cao.t. **O.O**;
». T». Jxt. l -
Ct «p. v. a. 8.
-. Th. l«l it.

• Uk. U., ap.
mi.

• lbU

x) hominis. – homini ACI l'G.it. – Prr» qua, quia ACEI pD et .7, quam pH, pee quod ed. b; pro dicitur, elt G<F, OD. pF.
potsatia. – Om. Pr GaJ».
y) qui. – quia cqJiCc*.

M comparatur. – perlinet UD.
») inquisitionis, – acquisitionis Pfr. – inventionis om. J.
ζ) naturalibus. – materialibus codUCSS.
rt) potentiarum. – Vb.

id;
rc~
de
/e-
do
io-
m-
re,
er-
m-
.ini
na,
ro-
jnt
iol-
nta

o-
ad
us:
ad
per
iur.
est

ilio
um
ille
ter-
bi!c
tum

sunt

•Zen-
in-
vam
qua
Po-

tin-
ico-
nic-
iam
anil
Jdi-
jasi
unt
ito,
im-
l cx
va!
lo-
nes

• Num. pnceccJ.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000
1001
1002
1003
1004
1005
1006
1007
1008
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017
1018
1019
1020
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1040
1041
1042
1043
1044
1045
1046
1047
1048
1049
1050
1051
1052
1053
1054
1055
1056
1057
1058
1059
1060
1061
1062
1063
1064
1065
1066
1067
1068
1069
1070
1071
1072
1073
1074
1075
1076
1077
1078
1079
1080
1081
1082
1083
1084
1085
1086
1087
1088
1089
1090
1091
1092
1093
1094
1095
1096
1097
1098
1099
1100
1101
1102
1103
1104
1105
1106
1107
1108
1109
1110
1111
1112
1113
1114
1115
1116
1117
1118
1119
1120
1121
1122
1123
1124
1125
1126
1127
1128
1129
1130
1131
1132
1133
1134
1135
1136
1137
1138
1139
1140
1141
1142
1143
1144
1145
1146
1147
1148
1149
1150
1151
1152
1153
1154
1155
1156
1157
1158
1159
1160
1161
1162
1163
1164
1165
1166
1167
1168
1169
1170
1171
1172
1173
1174
1175
1176
1177
1178
1179
1180
1181
1182
1183
1184
1185
1186
1187
1188
1189
1190
1191
1192
1193
1194
1195
1196
1197
1198
1199
1200
1201
1202
1203
1204
1205
1206
1207
1208
1209
1210
1211
1212
1213
1214
1215
1216
1217
1218
1219
1220
1221
1222
1223
1224
1225
1226
1227
1228
1229
1230
1231
1232
1233
1234
1235
1236
1237
1238
1239
1240
1241
1242
1243
1244
1245
1246
1247
1248
1249
1250
1251
1252
1253
1254
1255
1256
1257
1258
1259
1260
1261
1262
1263
1264
1265
1266
1267
1268
1269
1270
1271
1272
1273
1274
1275
1276
1277
1278
1279
1280
1281
1282
1283
1284
1285
1286
1287
1288
1289
1290
1291
1292
1293
1294
1295
1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1340
1341
1342
1343
1344
1345
1346
1347
1348
1349
1350
1351
1352
1353
1354
1355
1356
1357
1358
1359
1360
1361
1362
1363
1364
1365
1366
1367
1368
1369
1370
1371
1372
1373
1374
1375
1376
1377
1378
1379
1380
1381
1382
1383
1384
1385
1386
1387
1388
1389
1390
1391
1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409
1410
1411
1412
1413
1414
1415
1416
1417
1418
1419
1420
1421
1422
1423
1424
1425
1426
1427
1428
1429
1430
1431
1432
1433
1434
1435
1436
1437
1438
1439
1440
1441
1442
1443
1444
1445
1446
1447
1448
1449
1450
1451
1452
1453
1454
1455
1456
1457
1458
1459
1460
1461
1462
1463
1464
1465
1466
1467
1468
1469
1470
1471
1472
1473
1474
1475
1476
1477
1478
1479
1480
1481
1482
1483
1484
1485
1486
1487
1488
1489
1490
1491
1492
1493
1494
1495
1496
1497
1498
1499
1500
1501
1502
1503
1504
1505
1506
1507
1508
1509
1510
1511
1512
1513
1514
1515
1516
1517
1518
1519
1520
1521
1522
1523
1524
1525
1526
1527
1528
1529
1530
1531
1532
1533
1534
1535
1536
1537
1538
1539
1540
1541
1542
1543
1544
1545
1546
1547
1548
1549
1550
1551
1552
1553
1554
1555
1556
1557
1558
1559
1560
1561
1562
1563
1564
1565
1566
1567
1568
1569
1570
1571
1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1600
1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700
1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196

ventionis, pcr res temporales in cognitionem devenimus aeternorum, secundum illud Apostoli, *ad JRom.* i *: *Invisibilia Dei per ea quae facia sunt, intellecta, conspiciuntur*: in via vero iudicii, pcr aeterna iam cognitu dc temporalibus indicamus, et secundum rationes aeternorum temporalia disponimus.

Potest autem contingere quod medium, et id ad quod per medium pervenitur, ad diversos habitus pertineant: sicut principia prima indemonstrabilia pertinent ad habitum intellectus, conclusiones vero ex his deductae ad habitum scientiae. Et ideo : ex principiis geometriae contingit aliquid concludere in alia scientia, puta in perspectiva. – Sed eadem potentia rationis est, ad quam pertinet et medium ct ultimum. Est enim actus rationis quasi quidam motus de uno in aliud perveniens: idem autem est mobile quod pertransiens medium pertingit ad terminum. Unde una et eadem potentia rationis est ratio superior et inferior. Sed distinguuntur, secundum Augustinum ♦, per officia actuum, ct secundum diversos habitus: nam superiori rationi attribuitur sapientia, inferiori vero scientia.

Ad primum ergo dicendum quod secundum quamcumque rationem partitionis r potest pars dici. Inquantum ergo ratio dividitur secundum diversa officia, ratio superior et inferior partitiones dicuntur: et non quia sunt diversae potentiae.

An secundum dicendum quod ratio inferior dicitur a superiori deduci, vel ab ea regulari, inquantum principia quibus utitur inferior ratio, deducuntur ct diriguntur a principiis superioris rationis.

Ad tertium dicendum quod *scientificum* de quo Philosophus loquitur, non est idem quod ratio superior: nam necessaria scibilia inveniuntur etiam in rebus temporalibus, de quibus est scientia na-

turalis ct mathematica. *Opinativum* autem ct *ratio cinativum* in minus est quam ratio inferior: quia est contingentium tantum.

Nec tamen est simpliciter dicendum quod sit alia potentia qua intellectus cognoscit necessaria, et alia qua cognoscit contingentia *: quia utraque cognoscit secundum eandem rationem obiecti, scilicet secundum rationem entis et veri. Unde ct necessaria, quae habent perfectum esse in veritate, perlecte cognoscit; utpote ad eorum quidditatem pertingens, per quam propria accidentia dc his demonstrat. Contingentia vero imperfecte cognoscit ; sicut ct habent imperfectum esse ct veritatem. Perfectum autem ct imperfectum in actu non diversificant potentiam; sed diversificant actus quantum ad modum agendi, et per consequens principia actuum et ipsos habitus. Et ideo Philosophus posuit duas particulas animae, scientificum ct ratiocinativum, non quia sunt duae potentiae *; sud quia distinguuntur secundum diversam aplitudinem ad recipiendum diversos habitus, quorum diversitatem ibi inquirere intendit. Contingentia enim et necessaria, etsi differant secundum propria genera, conveniunt tamen in communi ratione entis, quam respicit intellectus, ad quam diversimode se habent secundum perfectum ct imperfectum.

Ad quartum dicendum quod illa distinctio Damasceni est secundum diversitatem actuum, non secundum diversitatem potentiarum. *Opinio* enim significat actum intellectus qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius. *Diudicare* vero, vel *mensurare*, est actus intellectus applicantis principia certa ad examinationem propositorum. Et ex hoc sumitur nomen *mentis*. *Intelligere* autem est cum quadam approbatione dijudicatis inhaerere .

ζ) tiffō. – Iterum codices.

q) pctrtilionit. – participations PpF. – Pro rr\$0, vero Pab, o«n. D. – Pπ» partitions, parts editiooes aliquot.

0) diiudicatiī inhaerere. – diiudicantit inhaerere AHDci, diiudicatig D.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus cx Augustini XII *de Trinitate* verbis occasionem sumit. – In corpore una conclusio bimembris: Ratio inferior cl superior, apud Augustinum, non sunt diversae potentiae, sed distinguuntur officiis ct habitibus. Probatur primo prima pars; secundo, secunda.

Prima sic. Medium ct conclusio ad eandem potentiam pertinent: sed obiecta rationis inferioris ei superioris sc habent ut medium cl conclusio: ergo eiusdem sunt potentiae. – Minor prius probatur sic. Aeternum ct temporale sc habent ut medium ct conclusio; ut putet in via inventionis ct in via iudicii. quamvis c converso sc habeant. Sed hucc sunt obiecta rationis inferioris ct superioris, ut patet cx Augustino: quia rationis superioris officium dicit aeterna conspiciere ct consulere, inferioris vero temporalia. – Maior vero probatur dupliciter. Primo, cx differentia inter habitum ct potentiam quoad hoc: quia scilicet medium ct conclusio ad diversos habitus pertinent quandoque, ut patet dc primis principiis ct eorum conclusionibus, ct in scientiis aubaltemantibus et suhaltcrnatis. Secundo, quia eiusdem mobilis est moveri, et ud terminum pertingere: sed medium et conclusio sc habent ut motus ct terminus, potentia vero ut mobile: ergo eadem est putentia respiciens medium ct conclusionem.

Secunda vero pars conclusionis iam patet, quoad diversitatem officiorum. – Quoad diversitatem sero habituum, declaratur: quia in superiori sapientiam, in inferiori autem scientiam locavit.

II. Circa hunc processum dubium occurrit, in doctrina s. Thomae praecipue. Quoniam illa propositio, *Medium ct conclusio ad eandem potentiam perlinent*, aut imclligitur permissive, aut necessario. Non permissive: tum quia sic etiam pertinent nd eundem habitum ; tum quia non concluderetur intentum. Ergo necessario. Sed sic est falsa; ut patet in particulari syllogismo, in quo medium est universale, ct conclusio particularis : constat enim tunc quod medium spectui ud intellectum, ct conclusio ad cogitativain, apud s. Thomam . ct Avcrrocni ..

III. Ad hoc breviter dicitur quod sermo s. Thomae est formulis, ut iam pluncs dictum est ; ct dc medio conclusi doneque ut sic, intelligendus; cl non dc his quae extra eorum rationes sunt, ha quod intenditur quod quaccumque res, inquantum differunt ut medium ct conclusio, non diversificant potentiam, quamvis habitum quandoque, ut palet cx dictis .. Sed aeternum ct temporale distant tantum ut medium ct concludo, loquendo dc distantia in orJinc ud cognitionem: haec enim sola est ad propositum. Optime

• v«D». ac.

*

itr.Lîndt*

• Ct. lrc. dt.. ci q*4.uuxv!,xr::i.

• a.»<*

*Qa.uwi eri L- Ct. Coaraxat. • Ct eu».

•Cep. Xi-

ε

• I°HMX IV.

• C*p. K. a. ».' s. IL l«t. «.

• OrhdrOrt*. Lb. U. exp. xxn-

T

in* <*

• ũ.ĩĩó/ũ'

tw, ia»,

' O. eva.v

rior:

d sit
aria,
*quc
.8ci-
c ct
late,
lent
his
ζηο-
rita-
non
-tus
•cns
ilo-
lifi-
<sn-
arn · d. tyj,
uo-
lin-
um
uni
am
ct

)a-
on
im
un
us.
le-
:m
?Er.
nc

li-
ra,
m

na
ct
ur
dc
n-
ut
:r-

• *U* III 4*M*«/.
i\$! – Cf. III *dē bu-
na*. **tonnent.**
u- L»U, MIII.

' Cf. own. ».

QUAESTIO LXXLX. ARTICULUS X

277

ergo sequitur: Igitur non pertinent ad diversas potentias. – Minor autem cx auctoritate Augustini etc., in littera patet.

Singulare nutem ct universale, quamvis ut medium ct conclusio se habeant, et cx hoc non divcrsificcnt potentiam; magis tamen distant in ordine ud cognitionem, quam ut medium ct conclusio, ut pater: singulare enim materialiter, universale vero immatcrialiter cognoscitur, etc. Et ideo ad diversas potentias pertinent.

Non intendit igitur negare *. Thomas quin medium ct conclusio ad diversas quandoque potentias spectent, simpliciter vel quodammodo, cx alia differentia : sed quod cx sole differentia medii ct conclusionis, nunquam potentia diversificatur, quia tunc non differunt nisi sicut motus ct terminus. – Notunter nutem dixi ad potentias divertes cmodam/nodo. Quoniam cum conclusionis singularis praedicatum est universale, illius propositionis subiectum cogitativa, praedicatum intellectus, apud s. Tbomim -, format; consequenter conclusio est quodammodo eiusdem potentiae, scilicet intellectus, ratione praedicati; ct quodammodo est ulterius, scilicet cogiutivao. ratione subiccti. Quando vero conclusio est undique singulari*, conclusio est simpliciter alterius potentiae. – Et hoc loquendo de cognitione directa: indirecte enim utrumque ud intellectum pertinere potest, ut inferius * patebit.

Circa probationem maiori* \ dubitatur dc illa propositione: *Actus rationis de uno in aliud procedens* (hoc est de principio seu medio ad conclusionem) *est ut malus*. Est autem ratio dubitandi quia, si haec ratio ese efficax, oportet quod conclusio sit ut terminus motus, medium sic medium motus, ct ipse rationis discursus sit ut motus ; sic enim optime concludetur identitas respectu medii ct con-

eluvionis. Sed hacc proportionalis similitudo non tenet, quoad id quod est propositum. Ergo. – Probatur minor. Quia medium motus est medium inter actum ct potentiam passivam: ct ideo eiusdem est potentiae, ut patet V *Physic.*, comm, ix -. Medium vero syllogismi est potentia activa respectu conclusionis. Unde acquivocatio intercedit. – Immo cx ratione talis medii oppositum videtur inferri. Quia non est eiusdem potentiae effectus, ct potentia activa, sed conclusio ct mediam sic te habent: ergo. Similiter non est ut motus, progressus dc potentia activa in effectum; sed est potius convenio patientis ad agens, aut e convena. Ergo.

V. Ad hoc breviter, quod cognitio medii ad notitiam conclusionis duplicem habet habitudinem : scilicet *illationis*, ct *confusionis*. Et quoad vim illativam, non habet rationem medii motus, ut argutum est. Sed quoad conditionem confusionis quam habet, ut medium motus se habet. Nam notiffia medii, nofilia confusa conclusionis est: ac per hoc, intellectio tendens per medium nd condosionem. incipit α pura potentia, mediat in cognitione confusa conclusionis in medio, ct consequenter naturaliter media inter potentiam ct actum. ut in motu contingit. Ex hoc modo usus est hic s. Thomas notitia medii, et non primo. Et ideo ratio est efficax. Unde signanter non dixit quod *medium syllogismi* √/f *medium motus*, quamvis fuisset verum quoad conditionem confusionis: sed ad excludendas calumnias, dixit quod *ipic actus rationis*, scilicet discursus dc uno in aliud perveniens, *est quasi motus*; ut insinuaret cx hoc quod dc condicione ipsius cognitionis, ut progreditur de imperfecto ad perlectum, dc confuso ad distinctum, loquebatur.

ARTICULUS DECEMUS

UTRUM INTELLIGENT!A SIT ALLA POTENTIA AB INTELLECTU

decimum sic proceditur. Videtur quod intelligentia sit alia potentia ab intclleclu. Dicitur enim in libro *de Spiritu et Anima* ♦, quod *cum ab injurioribus ad superiora ascendere volumus* «, *prius occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, deinde ratio, postea intellectus, et postea intelligentia*. Sed imaginatio et sensus sunt diversae potentiae. Ergo ct intellectus et intelligcntia.

2. Praeterea. Boetius dicit, in V *de Consol.* *, quod *ipsum hominem aliter sensus, aliter imaginatio* P, *aliter ratio, aliter intelligentia intuetur*. Sed intellectus est eadem potentia cum ratione. Ergo videtur quod intelligentia sit alia potentia quam intellectus; sicut ratio est aha potentia quam imaginatio et sensus.

3. Praeterea, *actus sunt praevis potentiis*, ut dicitur in II *de Anima* *. Sed intelligentia est quidam actus ab aliis actibus qui attribuuntur intellectui divisus. Dicit enim Damascenus* quod *primus motus intelligentia dicitur; quae veru circa aliquid est intelligentia, intentio vocatur; quae τ permanens et figurans animam ad id quod intelligitur, excogitatio dicitur; excogitatio vero in eadem manens, et seipsam examinans et diudicans. phronesis dicitur'* (idest sapientia); *phronesis*

autem dilatata jacet cogitationem, idest interius dispositum sermonem; cx quo aiunt ' provenire sermonem per linguam enarratum. Ergo videtur quod intelligentia sit quaedam specialis potentia.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *de Anima* ♦, quod *intelligentia indivisibilem est. § in quibus non est falsum*. Sed huiusmodi cognoscere pertinet ad intellectum. Ergo intelligentia non est alia potentia praeter intellectum.

Respondeo dicendum quod hoc nomen *intelligentia* proprie significat ipsum actum intellectus qui est intelligcre. In quibusdam tamen libris de arabico translatis, substantiae separatae quas nos angelos dicimus, Intelligeniiae vocantur; forte propter hoc. quod huiusmodi substantiae semper actu intclligunl. In libris tamen de graeco translatis, dicuntur Intellectus seu Mentcs. Sic ergo intelligentia ab intellectu non distinguitur sicut potentia a potentia; sed sicut actus a potentia. Invenitur ; enim talis divisio etiam a philosophis. ζ Quandoque enim ponunt quatuor intellectus: scilicet intellectum *agentem, possibilem*, et *in habitu*, et *adeptum* *. Quorum quatuor intellectus agens et possibhs sum diversae potentiae; sicut et in omnibus est alia potentia activa, et alia passiva. »«^».

e) aiccnJert valuntux. – Mcctidimiii P. – ho>m cdX d 6 ponunt post *Mit sui*, P omittit. Cf. art. ft. arg. 1. – donde *imafimitio* omittunt ab.

·i) *aliter imaginatio*. – Om. ACE.
γ) *quaf*. – *quar* vero AB, quo CE.
Z *dtcilur*. – uotninatur **codices**. – Pro *dilatata, dilata* EFGpA : pro *cogitationem, cognitionem* PpA,

«) *aiunt*. – .ui PACDEaFi adhuc CtpF. ait *adkua* cd.1. adh*i vi- «ferur c*c'c irruptu» pro *aiunt*, qaod cv Dioukccoo adoplAvimut; OX... om, tk

ζ> *Invenitur*, – *hnuitur* cd<hoae« ahqiuē. – Pro *Qnandtjqi* enim fonunt*, itkiiAM paitNNt ramt. – liJem pro *pi^ubilrut...* adegum. tntdlectuin pouibitcm. *intellectum m habitu, et intellectum adeptum*.

Alia vero tria distinguuntur secundum tres status intellectus possibilis: qui quandoque est in potentia tantum, et sic dicitur possibilis; quandoque autem in actu primo, qui est scientia, et sic dicitur intellectus in habitu; quandoque autem in actu secundo, qui est considerare, et sic dicitur intellectus in actu, sive intellectus adeptus.

An primum ergo DICENDUM quod, si recipi debet illa auctoritas * intelligencia ponitur pro actu intellectus. Et sic dividitur contra intellectum, sicut actus contra potentiam.

Ad secundum dicendum quod Boetius accipit intelligenciam pro actu intellectus qui transcendit actum rationis. Unde ibidem * dicit quod *ratio tantum humani generis est, sicut intelligencia sola divini* η: proprium enim Dei est quod absque omni investigatione omnia inlelligat.

Ad tertium dicendum quod omnes illi actus

quos Damascenus enumerat, sunt unius potentiae, scilicet intellectivae. Quae primo quidem simpliciter aliquid apprehendit: et hic actus dicitur *intelligenlia*. Secundo vero, id quod apprehendit, ordinat ad aliquid aliud cognoscendum vel operandum: ct hic vocatur *intentio*. Dum vero persistit in inquisitione illius quod intendit, vocatur *excogitatio* \ Dum vero id quod est excogitatum examinat ad aliqua certa, dicitur scire vel sapere; quod est *phronesis*, vel *sapientiae* ‘; nam *sapientiae est iudicare*, ut dicitur in I *Metaphys.* * Ex quo autem habet aliquid pro certo, quasi examinatum. cogitat quomodo possit illud aliis manifestare : ct haec est dispositio *interioris sermonis*; ex qua procedit *exterior locutio*. Non enim omnis differentia actuum potentias diversifiait; sed solum illa quae non potest reduci in idem principium, ut supra ♦ dictum est.

η) *divtñi*. — *Dei P.*

û) *excogitatio*. — *cogitath* Γ'αά.

ι) *ugirHliae*. — *lapiencia P*

x) *rxιHι*. — UM/nn ABCDE. — *Pro totum, tola Pb.*

Commentaria Cardinalis Caiotani

mnxs occasioniius cx dictis theologorum praecipue, qui hoc vocabulo uti pluries videntur. In corpore respondet quaesito unica conclusione, habente duas partes, sic: Intelligcntin distinguitur nb intellectu, non sicut potentia a potentia, sed sicut actus a potentia. – Et declaratur dupliciter: primo, cx *quid nominis* intelligentiae; secundo, ex eo quod haec distinctio consonat dictis philosophorum. Et in primo, ponitur duplex significatio ly *intelligenlia*: scilicet propria, ct pro actu secundo; et trnn-

sumptiva. particularis scilicet apud Arabes, non Graecos. – In secundo, ponitur distinctio intellectus in quatuor clare. Et habetur cx Alexandro, Themistio, Averroe, et aliis antiquis. Et tu nota eam. ut intlligas termino» in III *de Anima*9. II. lu responsione nd secundum, adverte quod *investigationis* vocabulo large hic utitur, pro acquisitione qualicumque. – Et similiter in responsione ad tertium, *intentionis* nomen non proprie, sed extensive accipit, potius causaliter quam formalitcr, ut patet cx Prima Secundae-. •Qa.w.ctu

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM INTELLECTUS SPECULATIVUS ET PRACTICUS SINT DIVERSAE POTENTIAE

III *Sent.*, <E>t nrñ. qu. n, ort. 3, qu". 3, *Dc Verit.*, qu. tu, art. 3; VI *Ethic-* lect. II; III *de Anima*, lect. XV.

^d undecimum sic proceditur Videtur quod ^intellectus speculativus et practicus sint diversae potentiae. Apprehensivum enim et molivum sunt diversa genera potentialium, ut patet in II *de Anima* *. Sed intellectus speculativus est apprehensivus tantum, intellectus autem practicus est motivus. Ergo sunt diversae potentiae.

2. Praeterea, diversa ratio obiecti diversificent potentiam. Sed obiectum speculativi intellectus est verum, practici autem bonum ; quae differunt ratione. Ergo intellectus speculativus et practicus sunt diversae potentiae.

3. Praeterea, in parte intellectiva intellectus practicus comparatur ad speculativum, sicut aestimativa ad imaginativam in parte sensitiva. Sed aestimativa differt ab imaginative sicut potentia a potentia, ut supra dictum est. Ergo et intellectus practicus a speculativo.

Sed contra est quod dicitur in HI *de Anima* *, quod intellectus speculativus per extensionem fit practicus. Una autem potentia non mutatur in

aliam. Ergo intellectus speculativus et practicus non sunt diversae potentiae.

Respondeo dicendum quod intellectus practicus et speculativus non sunt diversae potentiae. Cuius ratio est quia, ut supra * dictum est, id quod accidentaliter se habet ad obiecti rationem quam respicit aliqua potentia, non diversificat potentiam : accidit enim colorato quod sit homo, aut magnum aut parvum ; unde omnia huiusmodi eadem visiva potentia apprehenduntur. Accidit autem alicui apprehenso per intellectum, quod ordinetur ad opus, vel non ordinetur. Secundum hoc autem differunt intellectus speculativus et practicus. Nam intellectus speculativus est, qui quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis considerationem: practicus vero intellectus dicitur, qui hoc quod apprehendit, ordinat ad opus. Et hoc est quod Philosophus dicit in III *de Anima**, quod *speculativus differt a practico.Jine* . Unde et a fine denominatur uterque: hic quidem speculativus, ille vero practicus, idest operativus.

• Qp. m, noni, i; a. Td, lert. f. - Ct ló. HI, cap. ii j». i. 0 *41.: »Th. lctet. xiv.

• Qu. Limñ, art. 4-

• Or- x. a- a.- S, Tft. led- XT.

Ve*. 6.

Lib u. cap. V

C*p. 'u

Lct. «r-

Ad primum ergo dicendum quod intellectus practicus est motivus, non quasi exequens motum, sed quasi dirigens ad motum *. Quod convenit ei secundum modum suae apprehensionis.

An secundum dicendum quod verum et bonum se invicem includunt?: nam verum est quoddam bonum, alioquin non esset appetibile; et bonum est quoddam verum. alioquin non esset intelligibilc. Sicut igitur obieclum appetitus potest esse

verum, inquantum habet rationem boni, sicut cum aliquis appetit veritatem cognoscere; ita obiectum intellectus practici est bonum ordinabile ad opus, sub ratione veri. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut et speculativus; sed veritatem cognitam ordinat ad opus \

An tertium dicendum quod multae differentiae diversificant sensitivas potentias, quae non diversificent intellectivas, ut supra * dictum est.

e) includunt. — circūincludunt Λ, circumcludunt BF, circumcidunt CD, incedunt E. ctunctdunt G. circumexcedunt cd. .I.

γ) allquie. — fuit ACDE. 3) c; mī. — ^uod non facit spccufativui addit il.

Conunontaria Cardinalis Caietani

TrruLvi clarus est. — In corpore una conclusio responsive negative: Intellectus speculativus et practicus non sunt diversae potntiuc. — Probatur sic. Differentiae per accidens obiecti non diveriificant potentiam ergo ordinari et non ordinari ad opus non diversificant intellectum: ergo intellectus speculativus et practicus non sunt diversae potentiae.

Antecedens et est per se notum; et declaratur in differentiis obiecti visus. — Prima vero consequentia probatur: quia apprehenso per intellectum accidit ordinari aut non ordinari ad opus. — Secunda autem probatur: quia istae differentiae sunt penes quas differunt intellectus speculativus et practicus. Quod dupliciter declaratur: primo, ex officiis eorum; secundo ex auctoritate Aristotelis in 111 de Antina.

II. Circa hanc rationem adverte duo. Primo, quod ordinari et non ordinari ad oput non sumitur actualiter tantum, sed aptitudinaliter; et non per accidens, sed per se. Ita quod intellectus speculativus differt a practico in hoc, quod hic venatur circa id quod ex se est aptum datum ordinari ad opus alterius potentiae quoniam intellectus: ille vero circa id quod ex se opus hoc non habet, sed solius veritatis cognoscendae gratia a natura institutum est, quamvis per accidens aliquis illud ordinet ad opus, ut si quis trianguli speculationem ordinet ad divitias aut honorem.

Secundo, quod non est hic sermo de quibuscumque, sed de primis differentiis inter intellectum speculativum et practicum; distant enim primo praedictis differentiis, a quibus et nomen sumpserunt; Et propterea processus iste nullam patitur calumniam.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM SYNDERESIS SIT QUAEDAM SPECIALIS POTENTIA AB ALIIS DISTINCTA

II Sent., dista xiiv, qu. n, an. 3: De Vcrit., qu. xvi, trt. I.

DUODECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur

quod synderesis sit quaedam specialis potentia ab aliis distincta. Ea enim quae cadunt sub una divisione, videntur esse unius generis. Sed in glossa Hieronymi Eadem dividitur synderesis contra irascibilem et concupiscibilem et rationalem; quae sunt quaedam potentiae, Ergo synderesis est quaedam potentia.

2. Praeterea, opposita sunt unius generis. Sed synderesis et sensualitas opponi videntur: quia synderesis semper inclinatur ad bonum, sensualitas autem semper ad malum; unde per serpentem significatur, ut patet per Augustinum, XII de Trim * Videtur ergo quod synderesis sit potentia, sicut et sensualitas.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro de Libero Arbitrio *, quod in naturali iudicatorio ad sunt quaedam regulae et semina virtutum et vera et incommutabilia: haec autem dicimus synderesim. Cum ergo regulae incommutabiles quibus iudicamus, pertineant ad rationem secundum sui superiorem partem, ut Augustinus dicit XII de 7'rin. ♦ videtur quod synderesis sit idem quod ratio. Et ita est quaedam potentia.

Sed contra, potentiae rationales se habent ad opposita, secundum Philosophum *. Synderesis

autem non se habet ad opposita, sed ad bonum tantum inclinatur. Ergo synderesis non est potentia. Si enim esset potentia, oporteret quod esset rationalis potentia: non enim invenitur in

Respondetur dicendum quod synderesis non est potentia, sed habitus: licet quidam posuerint synderesim esse quandam potentiam ratione ahiorum; quidam vero dixerint eam esse ipsam rationem, non ut est ratio, sed ut est natura. — Ad huius autem evidentiam, considerandum est quod, sicut supra * dictum est, ratiocinatio hominis, cum sit quidam motus, ab intellectu progreditur aliquorum, scilicet naturaliter notorum absque investigatione rationis, sicut a quodam principio immobili: et ad intellectum etiam terminatur, inquantum iudicamus per principia per se naturaliter nota, de his quae ratiocinando invenimus Constat autem quod, sicut ratio speculativa ratiocinatur de speculativis, ita ratio praefica ratiocinatur de operabilibus. Oportet igitur naturaliter nobis esse indita, sicut principia speculabilium, ita et principia operabilium.

Prima autem principia speculabilium nobis naturaliter indita, non pertinent ad aliquam specialem potentiam; sed ad quandam specialem habi-

a) secundum Philosophum... sed. — Sed synderesis BEFG.

mvenimut. — inveniuntur P*J.

tum. qui dicitur *intellectus principiorum*, ut patet
*n VI *Ethic*. * Unde et principia operabiiiium nobis
naturaliter indita, non pertinent ad specialem po-
tentiam; sed ad specialem habitum naturalem,
quem dicimus synderesim. Unde et synderesis
dicitur instigare ad bonum, et murmurare de ma-
lo \ inquantum per prima principia procedimus
ad inveniendum, el judicamus inventa. Palet ergo
quod synderesis non est potentia, sed habitus
naturalis.

Ad primum ergo dicendum quod illa divisio Hie-
ronymi attenditur secundum diversitatem actuum,

non secundum diversitatem potentiarum. Diversi
autem actus possunt esso unius potentiae.

An secundum dicendum quod similiter * oppositio
sensualitatis et synderesis attenditur secundum
oppositionem actuum: non sicut diversarum spe-
cierum unius generis.

Ad tertium dicendum quod huiusmodi incom-
mutabiles rationes sunt prima principia opera-
biiiium, circa quae non contingit errare; et attri-
buuntur rationi sicut potentiae, et synderesi sicut
habitu. Unde et utroque, scilicet ralionc et synde-
resi, naturaliter indicamus.

y) murmurare de mala, - murmurare malo ACDEtf, rrMiurmwr.trr
malo BG, murmurare in malo F.

3) qnnd elmfilter. - timiliter quod BG, quod PEafr.

Commentaria C; rdinalte Caiet-ani

TN titulo, *synderesis*, idest imtigatorium ad bonum, et
I murmur quem sentimus in nobis de malo moris, *spe-*
cialis, contra communem: *potentia*, contra actum et habi-
tum. Ita quod duo quaeruntur: An hic munnur spectet ad
quandam specialem potentiam animae, an ad communem
inm dictam, scilicet intellectum. Et, sive spectet ad intelle-
ctum sive ad aliam potentiam, an sit ipsa potentia, an non.

II. In corpore trie: primo, proponit responsionem, ap-
positis duabus opinionibus contrariis; secundo, praemittit
quoddam praesuppositum necessarium ad veritatem habenden-
dam; tertio, probat propositam conclusionem.

Quoad *primum*, determinatio est quod synderesis non
est potentia, sed habitu». - Prima opinio tenet quod est
potentia, et specialis, olliior scilicet ratione. - Secunda, quod
est quidem potentia, sed non specialis, sed sub speciali
ratione: tenet enim quod est ratio, non ut ratio, aed ut
natura.

Quoad *secundum*, prac.supponitur quod nobis sunt in-
ditu principia operabiiiium, sicut et speculabilium. Quod
probatur sic. Omnis ratio, cum motus sit, a naturaliter notis

est, ei terminatur resolutuc ad illa; ergo et ratiocinatio de
opcrabtlibus. Ergo naturaliter sunt nobis indita operabiiiium
principia. - Omnia patent.

Quoad *tertium*, conclusio responxiva est; Synderesis non
est potentia, sed naturalis habitus intellectus respectu princi-
piorum in operabibbus. - Probatur sic. Indita cognitio prin-
cipiorum speculabilium non est potentia, sed naturnlb ha-
bitus intellectus speculativi: ergo indita cognitio principio-
rum operabiiiium non est potentia, sed naturalis habitus.
Sed synderesis est tuli» praedicta cognitio operabiiiium prin-
cipiorum. Ergo. - Processus totus est nntus. Et minor pro-
batur ab actu, scilicet instigare et murmurare: sunt enim
hi actus a principiis naturaliter notis, ac per hoc ad unum
determinatis et immobilibus, provenientes.

III. Er aie patet quomodo etiam illae falsae opiniones
aliquahter verum dixerunt. Est enim synderesis *altior ra-*
tione: quin immobilis ad bonum. *Determinata* est etiam
ratio ut natura *, idest ut determinata naturaliter nJ verum
opcrabile. - Quia tamen utrumque horum indiio habitu fit,
ideo errarunt.

ARTICULUS DECIMUSTERTIUS

UTRUM CONSCIENTIA SIT QUAEDAM POTENTLY

II *Sent.*, dot. xtir, qu. ft, art. 4; Zk I'm?., qu. xm. art. 1.

D TERTIUMDECIMUM SIC PROCEditur. **Vide-**
tur quod conscientia sil quaedam po-
tentia. Dicit enim Origcnes * quod con-
scientia est *spiritus corrector et paed-*
agogus animae sociatus, quo separatur a

adhaeret bonis. Sed *spiritus* in anima nominat po-
tentiam aliquam: vel ipsam mentem, secundum
illud *Ephes.* \ *: *Renovamini spiritu mentis vestrae*;
vel ipsam imaginationem; unde et imaginaria vi-
sio *spiritualis* vocatur, ut patet per Augustinum,
XII *super Gen. ad litt.* * Est ergo conscientia quae-
dam potentia.

2. **Praeterea**, nihil (est peccati subicctum nisi
potentia animae. Sed conscientia est subicctum
peccati: dicitur enim *ad Tit.* i ♦ de quibusdam,
quod *inquinatae sunt eorum mens 3 et conscientia*.
Ergo videtur quod conscientia sit potentia.

3. **Praeterea**, nccesse est quod conscientia sil
vel A actus, vel habitus, vel potentia. Sed non est
aelus: quia non semper maneret in homine. Nec

est t habitus: non enim esset unum quid con-
scientia, sed multa; per multos enim habitus co-
gnoscitivos dirigimur in agendis \ Ergo conscien-
tia est potentia.

Sed et contra, conscientia deponi potest, non au-
tem potentia. Ergo conscientia non est potentia.

Respondeo dicendum quod conscientia, proprie
loquendo, non est potentia, sed actus. Et hoc
patet tum ex ratione nominis: tum etiam ex his
quae secundum communem usum loquendi, con-
scientiae attribuuntur. Conscientia enim, secundum
proprietaem vocabuli, importat ordinem scientiae
ad aliquid: nani conscientia dicitur *cum alio scien-*
tia. Applicatio autem scientiae ad aliquid lit per
aliquem actum. Unde ex ista ratione nominis patet
quod conscientia sit actus.

Idem autem apparet ex his quae conscientiae
attribuuntur. Dicitur enim conscientia testificari,
ligare vel instigare et etiam accusare vel remor-
dere sive reprehendere. Et haec omnia consc-

s) mens. - mrn/rji PGa.
pj vd. - Om. Pah
y) est. - etiam Pab.

6) pi Attendit. - ad agendum D, (n agendo E.
<) instigare. - mitigare cJ.i. a b. - Pro et etiam accusare (ejccu-
sare?) iW remordere, vel etiam accusare vel etiam remordere PaE

ivcrsi

xitrio
idu in
spc-

•om-
*era-
Htri-
dcut
ide-

> de
iu in

oon
nd.
rin.
h<.
lies
•Ua.
ria-
ro-
itn
trn

ics
"a-
>π\

fit,

)-

quantur applicationem alicuius nostrae cognitionis vel scientiae ud ea quae agimus. Quae quidem applicatio fit tripliciter. Uno modo, secundum quod recognoscimus aliquid nos fecisse vel non fecisse, secundum illud *Eccle.* vu ♦ *Scit conscientia tua te crebro maledixisse aliis*: et secundum hoc. conscientia dicitur *testificari*. Alio modo applicatur secundum quod per nostram conscientiam : indicamus aliquid esse faciendum vel non faciendum: et secundum hoc, dicitur conscientia *instigare* vel *ligare*. Tertio modo applicatur secundum quod per conscientiam ™ indicamus quod aliquid quod est factum, sit bene factum vel non bene tactum: et secundum hoc. conscientia dicitur *excusare* vel *accusare*, seu *remordere*. Patet autem quod omnia haec consequuntur actuaalem applicationem scientiae ad ea quae agimus. Unde proprie loquendo, conscientia nominat actum.

Quia tamen habitus est principium actus, quandoque nomen conscientiae attribuitur primo habitui naturali, scilicet synderesi : sicut Hierony-

mus. in glossa *Ecch.* l ., *synderesim* conscientiam . V«» nominat; et Basilius * *naturale iudicatorium*; ct Damascenus dicit ♦ quod est *lex* * *intellectus no-* [‡] _{ht»} *stri*. Consuetum enim est quod causae et effectus per invicem nominentur.

Ad primum ergo dicendum quod conscientia dicitur spiritus, secundum quod spiritus pro mente ponitur, quia est quoddam mentis dictamen.

Ad secundum dicendum quod inquinatio dicitur esse in conscientia, non sicut in subiecto, sed sicut cognitum in cognitione: inquantum scilicet aliquis scit se esse inquinatum.

Ad tertium dicendum quod actus, etsi non semper maneat in se ., semper tamen manet in sua causa, quae est potentia et habitus. Habitus autem cx quibus conscientia informatur, etsi multi sint . omnes tamen efficaciam habent ab uno primo *, scilicet ab habitu primorum principiorum, qui dicitur synderesis. Unde specialiter hic habitus interdum conscientia nominatur, ut supra* ^{*In coqK>ft'} dictum est.

ζ) cnniticitiani. – scientiam DCEFG. – Pro imZigjrr lifarc, lrx. – lux P.
ligare »<./ instigare P.ifr. l in «. – Qtn. PA.
r.) conscientiam. – scientiam BCEFGpAD et A n) primo. – primo principio Pafr.

Commentaria Cardinalis Coiotani

Titulus clarus. – In corpore duo, iuxta duo membra implicitae distinctionis, idest: conscientiae nomen sumitur dupliciter, scilicet proprie, ct communiter: primo, quid iit proprie' secundo, quid communiter.

Quoad *primum*, conscientia proprie est actus, non potentia aut habitus. – Probatur dupliciter. Primo, cx *quid nominis*. – Secundo, cx tribus generibus actuum ei attributorum : scilicet testificationis, quoad praeterita, ct ligationis,

quoad futura ; ct excusationis, quoad bene vel male. Et omnia clara sunt.

Quoad *secundum*, conscientia communiter sumitur pro habitu primo, scilicet synderesi, qui est conscientiae principalis radix ct regula. Declaratur auctoritatibus Hieronymi, Damasceni et Basilii. – Et redditur causa: quia consuetum cit ut causas effectuum nominibus appellemus, ct habitus ab actibus nuncupemus.

QUAESTIO OCTOGESIMA

DE POTENTIIS APPETITIVIS IN COMMUNI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de potentiis appetitivis *. Et circa hoc consideranda sunt quatuor: primo, de appetitivo } in communi; secundo, de sensualitate *; lenio, de voluntate **: quarto, de libero arbitrio *. Circa primum quaeruntur duo.

Primo: utrum debeat poni appetitus aliqua specialis potentia animae.
Secundo: utrum appetitus dividatur in appetitum sensitivum et intellectivum, sicut in potentias diversas.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM APPETITUS SIT ALIQUA SPECIALIS ANIMAE potentia

III Sen./, Jhi. ixvñ, 1, «rt. 3} Ik Vcrit., qu. xxñ(in. 3.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod appetitus non sit aliqua specialis animae potentia. Ad ea enim quae sunt communia animalis et inanimalis, non est aliqua potentia animae assignanda. Sed appetere est commune animalis cl inanimatis: quia bonum | sr^/eoN!* csl S,/o^ appetunt, ul dicilur in i Ethic.* Ergo appetitus non esi specialis potentia animae.

2. Praeterea, potentiae distinguuntur secundum obiecta. Sed idem est quod cognoscimus et appetimus. Ergo vim appetitivam non oportet esse aliam * praeter vim apprehensivam.

3. Praeterea, commune non distinguitur contra proprium. Sed quaelibet potentia animae appetit quoddam particulare appetibile, scilicet obiectum sibi conveniens. Ergo respectu huius obiecti quod est appetibile in communi, non oportet accipi aliquam potentiam ab aliis distinctam t, quae appetitiva dicatur.

Sed contra est quod Philosophus, in II de Anima *» distinguit nppetitivum ab aliis potentiis. Damascenus etiam, in II libro *, distinguit vires appetitivas a cognitivis.

Respond eo dicendum quod necesse est ponere quandam potentiam animae appetitivam. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod quamlibet formam sequitur aliqua inclinatio *: sicut ignis ex sua forma inclinatur in superiorem locum, et ad hoc quod generet sibi simile. Forma autem in his quae cognitionem participant, altiori modo invenitur quam in his quae cognitione carent. In his enim quae cognitione carent, invenitur tantummodo forma ad unum esse proprium determinans unumquodque, quod etiam naturale uniuscuiusque est. Hanc igitur formam naturalem sequitur naturalis inclinatio, quae *appetitus natu-*

ralis vocatur '. in habentibus autem cognitionem, sic determinatur unumquodque ad proprium esse naturale per formam naturalem, quod tamen est receptivum specierum aliarum rerum: sicut sensus recipit species omnium sensibilium, et intellectus omnium intelligibilium, ut sic anima hominis sit * omnia quodammodo secundum sensum et intellectum: in quo quodammodo cognitionem habentia ad Dei similitudinem appropinquant, in quo omnia praeexistunt, sicut Dionysius dicit*.

Sicut igitur formae altiori modo existant in habentibus cognitionem supra modum formarum naturalium, ita oportet quod in eis sit inclinatio supra modum inclinationis naturalis, quae dicitur appetitus naturalis. Et hacc superior inclinatio pertinet ad vim animae appetitivam, per quam animal appetere potest ea quae apprehendit, non solum ea ad quae inclinatur ex forma naturali. Sic igitur necesse est ponere aliquam potentiam animae appetitivam.

Ad primum ergo dicendum quod appetere invenitur in habentibus cognitionem, supra modum communem quo invenitur in omnibus, ut dictum est *. Et ideo oportet ad hoc determinari aliquam potentiam animae.

Ad secundum dicendum quod id quod apprehenditur et appetitur, est idem subiecto, sed differt ratione: apprehenditur enim ut est ens sensibile vel intelligibile; appetitur vero ut est conveniens aut bonum. Diversitas autem rationum in obiectis requiritur ad diversitatem potentialium; non autem materialis diversitas.

Ad tertium dicendum quod unaquaeque potentia animae est quaedam forma seu natura, et habet naturalem inclinationem in aliquid. Unde unaquaeque appetit obiectum sibi conveniens na-

Cjp. T.
lcct. u

• la corpor.

lcct. »V.
-Df HdeQvth.,
lib. 11. cap. im.

«) appetitivo. – appetitu B. appetibili Vb.
p) vim... altant. – vis appctitiva non debet esse alia coJice», vi»
dvptiliva non oportet esae aliam edd. a b.

7) oportet... distinctam. – debet accipi alijua potentia ab alin
distincta (Offices et ab,
ô) iit tie... sit. – tic... sit cd. a. et tic... scil Vb.

t) *qua.* – *quia* ACEFG, *quam* pB.

Commentaria Cardinali* Caictani

>e-

e-
in

h *D. »5.
e
t

Tuum» clarus in sc. Eius nutem ratio est quin, cum omnibus rebus attribuatur appetere suum bonum, uni* molibus specialiter attribuitur quod appetunt.

II. In corpore una conclusio responsiva affirmative: Se-cesse est ponere quandam animae potentiam appetitis ani. – Probatur. In cognoscentibus invenitur forma ultiori modo quam in cognitione carentibus: ergo in diis invenitur inclinatio altior quam in istis: ergo appetitiva potentia.

Antecedens probatur quia in reliquis forma determinat unumquodque ad proprium ct naturale tantum esse; in cognoscentibus autem non solum ad hoc, sed ad alienum ct intentionale esse sc extendit. Declaratur: quin sic anima est quodammodo omnia. – Prima consequentia fundatur super hoc. quod omnem formam sequitur proportionalitcr inclinatio aliqua. Quod patet tam in propriis, ut formam ignis sequitur inclinatio sursum; quam in alienis, ut perfecta sequitur inclinatio ad generationem similium. – Secunda vero consequentia fundatur super hoc, quod talis superior inclinatio ad appclitivam potentiam pertinet. Cuius probatio insinuat ex eo quod per appetitivmn putendam animal potest appetere non solum propria ct naturalia, sed apprehensa.

t a
l
r

. Iw. l. · s. t l

III. Adverte hic quod ratio ista s. Thonuc subtilissima est, et a priori ostendit necessitatem quare appetitivum ponit specialem potentiam seu virtutem distinctam contra alias potentias, in habentibus cognitionem, in aliis vero non. Cum enim appetere nihil aliud sic quam inclinari in aliquid, ct appetitus inclinatio ipsa sit; ct unamquamque naturam, immo unamquamque rem comitetur inclinatio sua ad aliquid sibi proportionatum: consequens est ut, quemadmodum rcrurn naturae proportionalitcr inveniuntur, ct non unius rationis perfectionem habent. Ita etiam proportionales comitentur inclinationes Ita quod, quemadmodum forma excedit formam non secundum gradum perfectionis tantum, sed secundum rerum ordinem, quia scilicet una est in altiori rerum ordine quam alia; ita inclinatio sit superior inclinatione. – Et in hoc fundatur prima consequentia litterae.

Videmus autem duos rerum ordines in toto universo: unum eorum quorum naturae hoc solum habent, quod sunt tantum ipsocmct, ut patet in omnibus inanimatis, ct etiam vegetabilibus tantum; alterum vero eorum quorum naturis non suHicit ut sint ipsaemet, sed extendunt sc ad hoc ut sint etiam nlia, ut putet in sentientibus et intelli-

• lo corror».

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM APPETITUS SENSITIVUS ET INTELLECTIVUS SINT DIVERSAE POTENTIAE

tk Verit., qu. rrrn, art. µ qu. xxv, art. i; III Je Anima, Icet, su.

secundim sic PRoci DiTUR. Videtur quod appetitus sensitivus cl intellectivus non

‘.‘‘ ‘non atvcrsincaniur per accidentales anferentias, ut supra * dictum est. Sed accidit appetibili quod sit apprehensum per sensum vel intellectum. Ergo appetitus sensitivus et intellectivus non sunt diversae potentiae.

2. Praeteri t, cognitio intellectiva est universalium, ct secundum hoc distinguitur a sensitiva, quae est singularium. Sed ista distinctio non habet locum ex parte · appetitivae: cum enim appetitus sit motus ab anima ad res, quae sunt singulares, omnis appetitus videtur esse rei singularis. Non ergo appetitus intellectivus debet distingui a sensitivo.

a> cx parte. – ut parte ACE. – Prû appetitvae. appetiSUiî Ct, ap-petitivac potentiae «A.

i) quae iuut, – Om. C. – Pro ornii appetitu* liJetur, omwu appetitui viJeutur PFof.

3. *Praeterea*, sicut sub apprehensivo ordinatur appetitum ut inferior potentia, ita et motum. Sed non est aliud motum in homine consequens intellectum, quam in aliis animalibus consequens sensum. Ergo, pari ratione, neque est aliud appetitum.

Sed contra est quod Philosophus, in III *de minima* distinguit duplicem appetitum, et dicit**
v, quod appetitus superior movet inferiorem.

Respondet dicendum quod necesse est dicere * appetitum intellectivum esse aliam potentiam a sensitivo*. Potentia enim appetitive est potentia passiva, quae nata est moveri ab apprehenso d: unde appetibile apprehensum est movens non motum, appetitus autem movens motum, ut dicitur *n IU *de Anima* \ et XII *Metaphys.* Passiva autem et mobilia distinguuntur secundum distinctionem activorum et motivorum: quia oportet motivum esse proportionatum mobili, et activum passivo; et ipsa potentia passiva propriam rationem habet ex ordine ad suum activum. Quia igitur est alterius generis apprehensum per intellectum et apprehensum per sensum, consequens est quod appetitus intellectivus sit alia potentia a sensitivo *.

γ) *dicere*. – *ponere* **B**.
jpprchcitio. – *appreJimivo* **IlpE**.

Ad primum ergo dicendum quod appetibili non accidit esse apprehensum per sensum vel intellectum. sed per se ei convenit: nam appetibile non movet appetitum nisi in quantum est apprehensum *. Unde differentiae apprehensi sunt per se differentiae appetibilis. Unde potentiae appetitivae distinguuntur secundum differentiam apprehensorum, sicut secundum propria obiecta.

Ad secundum dicendum quod appetitus intellecti-
vus. etsi feratur in res* quae sunt extra animam · d. »-
singulares, fertur tamen in eas secundum aliquam
rationem universalem*; sicut cum appetit aliquid
quia |*est bonum. Unde Philosophus dicit in sua
Rhetorica |. quod odium potest esse de aliquo hume
universali, puta cum *odio habemus omne latro-
num genus*. – Similiter etiam per appetitum intel-
lectivum appetere possumus immaterialia bona,
quae sensus non apprehendit; sicut scientiam, vir-
tutes. et alia huiusmodi.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur in
111 *dc Anima* *, opinio universalis non movet
nisi mediante particulari: et similiter appetitus
superior movet mediante interiori. Et ideo non
est alia vis motiva consequens intellectum et
sensum.

o 7U/4. - fuoJ ABCEG.

Commonraria Cardinalte Caietani

TirvLts claus. – In corpore una conclusio responsiva
affirmative: Appetitus intellectivus ct sensitivus sum di-
versae potentiae. – Probatur. Passiva ct mobilia distinguun-
tur secundum distinctionem activorum ct motivorum : ap-
petitus est potentia passiva ab apprehenso: ergo appetitus
diversitas est secundum diversitatem apprehensi. Sed appre-
hensum per intellectum diversi est generis ab apprehenso
per sensum. Ergo appetitus intellectivus alia est potentia
ab appetitu sensitivo.

Maior probatur dupliciter. Primo: mobile oponct esse proportionatum motori. Secundo, quia ipsa potentia passiva rationem habet ex ordine ad suum activum. – Minor vero probatur: quia appetibile apprehensum solum est movens non motum, ut patet in *HI de Anima*. – Reliqua per se nota relinquuntur.

II. Circa maiorem ct illius probationem nota duo. Primo quod, quum'is debeat esse mutua proportio inter motivum et mobile, ct similiter inter activum ct passivum; quin tamen materia est propter formam et non e converso, ut patet II *Physic.* *; passivum autem ct mobile materialiter sc habent respectu activi cl molivi, quae ratione formae agunt ct movent: distinctio passivorum ct mobilium ex activis ct motoribus est a priori: c converso vero assignaretur a posteriori. Unde ratio ista est a priori.

Et ex hoc habes secundum, idest differentiam inter primam probationem et secundam. Primo enim sumpta est ex proportionem mutua inter activum et passivum: secunda vero ex propriis potentiae passivae, scilicet quod definitionem suam sortitur ex ordine ut suum activum, sicut materia ex ordine ad formam. De hoc autem multa superius scripta sunt, quomodo scilicet huiusmodi entia definiuntur in ordine ad contraria.

HI. Circa minorem -, dubium non parvum occurrit, an appetibile moveat appetitum in genere causae efficientis. Habet enim hoc difficultatem simpliciter, et in via s. Thomae *. Simpliciter quidem, quia si movet active, aut efficit in appetitu aliquid praeivium actui, aut actum ipsum. Non aliquid praeivium. Tum quia fictio est ponere tale ens praeivium: ut patet ex divisione facta VI *Ethic.* de his quae

• Q-jjwTii, *n.
Uawra». n
F». v. - u q-
tiv. Xrt. l. Oo»:

- CL num. i.

‘ Cf. nam. »iq.

$$s. \Lambda. \gg \lambda \Sigma' I(.$$

- Cl. num. »cq. p
- Cf. »u«n nn. d
- V|d« Oprcol.
H5mZ ditt.UY.

• CE Scot, loc. v
dt. opin. 1: «t
Cirre¹.Joc.dL i

- Loc.dt^cn.j.

• Amtov *Stela-*
lib.!, cap.
w. n. % - S. Tf'
kd. ui.

•Osaia.iq, perstringam; secundo, veritatem *; tertio, obiccti* rcipondebo *.

•a. «« .nu. Q.fcei. 1,T' Quoad primum, opinione* simpliciter sunt tres . Alii tenent solum appetitum esse causam activam validonh: ct in his sunt Scotus, in Secundo, dist. xxv, Ilcnricus ct Capreolus. Quamvis torte dc causalitatc obiccti differant: quia aut ponitur causa *sine qua non*; vcl *removens prohibens*, scilicet puta ignorantiam; aut etiam causa formalis ct finalis. – Alii vero tenent solum obiectum esse causam activam: ct in his dicitur Godofredm – Alii autem tenent utrumque, obiectum scilicet ct appetitum, active concurrere et in his l ier'acu», Gregorius et Adam videntur.

Opiniones vero in xia s. Thomae sunt duae. Capreolus enim ♦, Bernardum de Gaunaco sequens, tenet apud s. Thomam obiectum non active, sed formaliter et finaliter tantum concurrere. – Aliis autem videtur quod etiam apud s. Thomam active concurrat, partialiter tamen.

VI. Quoad secundum, sciendum est quod, cum in appetitione omni sint duo, scilicet exercitium ipsius, et specificatio; ct utrumque inveniatur per *e, et dc novo; oportet utriusque ponere aliquam causam in genere causae efficientis: alioquin daretur aliquid aliud a Deo inventum per se et dc novo, absque per se efficiente; quod est impossibile omnino. Exercitii autem appetitionis, si libera est, procul dubio appetitus ipse causa est activa: *liberum enim est quod sui causa est* ‘ servit aurem omne quod agitur. Et universaliter, cum appetitus movens sit animalia motu locali effective, si appetere non esset aliquo modo agere, non esset movere animal, sed potius quo moveretur animal. Et in hoc fere omnes convenimus.

VII. Sed dc specificationis causa quaestio est. Oportet enim vcl appetitum vel obiectum talem esse causam: praeter enim haec duo nihil per se requiritur nd appetendum, supposito universali agente Deo Glorioso, dc quo non est sermo cum proprias causas actionum nostrarum quaerimus. Quod autem appetitus non sit per se causa sufficienter effectis ad specificationem sui actus, patet ex eo quod omnes actus eius essent unius speciei; sicut ipse unius est naturae, ct sicut omnes actiones n calore ct quavis alia forma immediate provenientes. Relinquitur igitur quod ab obiccto effective sit specificatio actus.

Nec video quomodo possit satisfaciendo responderi huic rationi. Decepti siquidem mihi apparent qui, assignantes actum specificum ex obiccto ut termino, forma et fine, crediderunt satis dixisse: manifeste enim posuerunt specificationem actus absque causa effective; voluntatem enim negant illius specificationis causam. Quemadmodum enim motus, ut eorum utar exemplo, n termino specificatur, ct tamen ipsa motus specificatio causam aliquam per se activam exigit; ita ct volitionis specificatio. Ergo obiectum est effective spedficant ipsam appetitionem.

VIII. Et sic appetibile apprehensum est activum non totale, sed parziale appetitionis . – Nec causât aliquid prae-vium actui: sed actum ipsum, non totaliter, sed quoad aliquid cius, scilicet quoad specificationem cius. – Nec concurrat cum appetitu cx aequo ad causandum netum: sed appetitus est causa activa principalis, obiectum vero secundaria. Inuno, si recte loquendum est, appetitus est vere causa activa; ct obiectum non est proprie alia causa activa, sed ipsi appetitui ratio causandi effective speciem ipsius netus. Quoniam ab appetitu quasi informato obiccto provenit active ct sufficienter appetitio talis, puta ambitio; quae inquantum ub appetitu est, appetitio est; inquantum sero est ab obiccto, talis est. Constat enim quod prius natura est substantia actus, quam eius qualitas, etiam specificam.

Nec obstat quod appetibile dicatur in 111 *de Anima* ct • Uft» dt ia in XII *Metaphys.* *, primum movens et immobile; appetitus vero secundarium ct movens motum. Quoniam dc appetibili ut efficiens est loquendo, seclusa cauialitntc finali formaliter (non radicaliter, quia efficientia obiccti finnlxandi rationem consequitur), dicendum est quod appetibile ct appetitus possunt dupliciter comparari: scilicet in ordine ad actum appetitionis, communem Utriusque effectum; et inter se. Si comparentur ad communem effectum, sic appetitus invenitur causa prior, propter dictam rationem. Semper

enim quod est prius in effectu, respondet priori causae, ct quod est posterius posteriori: constat autem quod specificatio actus posterius quid est quam sit substantia netus specificati, ct quod specificatio respondet obiccto, ct substantia actus appetitui: igitur appetitus prior invenitur causa efficiens in ordine ad netum. – Si autem comparentur inter se, sic appetibile invenitur causa prior: quia appetibile reducit appetitum de potentia ad actum specificationis, ct non c comeno. Et ideo etiam in genere causae efficientis appetibile obtinet primum, et est movens immobile; appetitus autem movens motum ab ipso appetibili: oportet enim appetitum specificatum ab obiccto movere quodeumque appetendo movet,

Similiter non obstat quod non incsl appetitui. Oportet cmm. iuxta naturarum diversitatem, diversimode et definitione* ct proprietate* assignare: singulare autem est hoc in appetitu, quod ratio agendi in appetente quidem, non tne-diantc appetitu, sed apprehensive vi. esse debet. Et merito: quoniam appetere opus est utriusque virtutis; nec ibi. sed appetenti animali appetitu* appetit; sibi enim naturaliter appetitu* appetit, sicut et ceterae potentiae.

I nde appetibile movere appetitum duplici genere causae, XII *Metaphys.*, comm. xxxvi, optime dixit Averroes: scilicet effective, secundum quod est apprehensum; ct finaliter, secundum quod est extra animam. Et utroque modo spéci-fient actum. – Et sic appetitu* est potentia vere passiva ab obiecto: qma reducitur ab eo dc potentia ad actum specificationis. rccipitqtic ab eo actum specificatum, inquantum specificatum.

IX. Verum quia ista reductio dc potentia mi actum fit ab obiccto, ut dictum est*, multipliciter, scilicet in ratione .>'««.«».*. finis, ct termini, ct rationis agendi; cautum oportet esse ud intelligcndum Doctorum dicta, ct singulariter a Thomae. In primis enim, quia causalitas finalis manifestissime convenit appetibili, ideo illa saepius nominatur, illa saepius philosophi utuntur, ut patet in Aristotele.

Deinde, quia causare effective contingit non uno, sed multis modis: scilicet primo, ut ipsa causa; et participative, ut ratio causandi; ct secundario, ut instrumenta causarum. etc.: et medium quandoque distinguitur contra extremum: inde est quod causare active per modum rationis agendi, quandoque distinguitur contra causare causae efficientis. quemadmodum etiam distinguitur contra ipsam causam efficientem. Et hoc modo s. Thomas in I II“ qu. rxa, ‘ An.1. distinguit causalitatem obiccti a causalitatc appetitus, liane efficientis, illam formae vocans: quia ista est primo agentis; illa non agentis, sed rationis agendi. – Et confirmatur haec interpretatio: quia alioquin oporteret ponere quintum genus causae. Non enim sufficit verbo dicere, *causât per modum formae*: sed cum certum sit quoti loquitur de forma quae est ratio agendi, ct illam constat habere causalitatem pertinentem ad genus causae activae; consequens est quod illius causalitatem non contra totum genu* causae activae distinxit, ut male intellectus fuit; sed contra propriissimum ct primum illius generis modum.

Propter hanc autem rationem, ct unam aliam, scilicet quia hic efficiendi modus es: annexus finali causae, non qualitercumque, sed ut radici (nam appetibile, quia finis est. ideo ratio est appetendi ipsi appetitui); ideo ad utrumque respiciens divus Thomas, scilicet ad diminutum modum agendi, ct ud radicem illius, dixit inferius . quod intellectus non movet voluntatem eo modo quo voluntas movet intellectum. quia haec effective, ille ut finis; idest quia haec ut causa efficiens, ille ut causa finalis, ac per hoc non ut cfliciciB, sed ut efficiendi ratio. Inseparabiliter enim se eon-comitantur esse finem, ct esse rationem agendi non inhaerentem potentiae agendi.

Ex hac quoque rasficc salvatur quod Aristoteles non nequivocavit ., ordinem moventium nd unum reducens moventem immotum, quia nd appetibile. Servatur namque idem genus cuume hoc modo, ut patet cx dictis. – Et, bi enter, omnia consonam.

X. Quod autem haec sit mens 5. Thomae, doctrina ciu» hic et in Γ II' diligenter perspect i testatur. Ponckrandicquc potiissime sunt duae rationes ipsius. Altera, quod

* Ij k, <U i» exp. Mt.

appetitu* est in potentia secundum ic ad huiusmodi speci-
ficationem, et non reducitur in netum talem a seipso» Ex
hoc enim sequitur: Ergo aut a nullo effective , quod est
stultum; aut ab obiccto, quod est intentum. – Altem cx
parte obiecti, quod verbum producit amorem in genere causae
c^'c,cnl*M*· E* lIOC ttrBu·tur **'· Subsistentia adiuncta alicui
causae, non variat causalitntcm illius dc uno genere cau-
sandi m aliud; quamvis variet modum causandi, sicut ct
modum essendi, quia dat illam esse ct causare ut *quod*,
quae absque subsistentia enusabat ut *quo*, quia erat ut *quo*.
Ergo subsistentia adiuncta verbo cordi*, non variat genus
cauialitath respectu appetitus, sed modum causandi tantum.
Ergo eodem genere causae, quamvis non eodem modo,
causât amorem verbum cordis absolute, et Verbum subsi-
stens. Sed Verbum subsistens, apud ». Thomam, causât
active Amorem. Ergo ct verbum absolute: sed illud ut *quod*,
hoc ut *quo*. Constat nutem verbum cordis nihil aliud esse
quam obtectum apprehensum. Ergo.-Et sic benedictus Deus.

XL Circa propositionem suhiumptam scilicet quod
appetibile per intellectum ct sensum est diversi generis,
adverte quod, quia divenitas specifica cx parte obiecti non
sufficit ad divcnrihcandum potentias, quoniam cuilibet po-
tentiae obicctum est genus aliquod (quia diversitas poten-
tiae est diversitas generis physici; dicente Philosopho, V
Metaph)'x· *. quod eadem genere sunt *quorum materia est
una*); ideo diversitatem potentiarum inferre recte volens
s. Thomas cx obiccto, diversitatem gcnrcricam obiecti as-
sumpsit. Constat autem diversum genus esse intelligibi-
lium ct sensibiliium.

XΠ. In responsione ad primum, occurrerent, non dubi-
tatio, sed argumentatione» eorum qui par&logizant appeti-
tum posse appetere non apprehensum. Sed quonium dc
appetitu animali, de quo est sermo, loquendo, fatuum est
hoc venere in dubium, cum continua id experientia doceat ,
ct *quolibet proferente contraria, sollicitum esse stultum
est**; idcirco vide apud Capreolum ** haec, vi vacat.

XIII. In responsione ad secundum, dubium duplex oc-
currit. Primo. quoad primam differentiam nxsignatum ibidem
inter appetitum sensitivum et intellectivum, in hoc quod
intellectivus fertur in res singulares secundum aliquam ra-
tionem universalem, sicut cum appetit aliquid quia esc bo-
num. Hoc enim commune est omni appetitui, imrno etiam
omni potentiae, tendere in re» secundum aliquam rationem
universalem: visus enim fertur in omnia sub ratione colo-
rati; ct similiter concupiscibilis appetit sub ratione delecta-
bilis secundum sensum. Unde istu differentia nulla videtur.

Secundo, dubitatur circa idem n quo scilicet movetur
appetitus intellectivus, cum fertur in istas res singulares
sensibiles. Si enim movetur ab ipso singulari apprehenso,
cum apprehensio ista fiat per sensum, scilicet per cogniti-
viam, ruit rufio hieta in corpore articuli: quoniam fundata
est super hoc quod, quia apprehensum per intellectum est
diversi generis ab apprehenso per sensum, oportet mobilia
ab istis esse diversa; iam enim idem ponetur moveri ab
Utroque. – Si autem movetur ab universali, nunquam ap-
petet hoc singulare signatum determinate: quin universale
non determinat magis ad hoc quam illud; sed aut ad omnia
simul singularia distribuit; aut nullum determinat in actu,
sed confuse ct in potentia omnia offert. Experimur tamen
nos per opetitum intellectivum opeterej hoc singulare
sensibile, ct nunc ct hic determinate; ut patet cum eligimus
sectionem alicuius membri, aut alium passionem parti sen-
sitivae contrariam.

XIV. Ad evidentiam primi dubii, duas oportet recolere
distinctiones. Prima est, quod in termino alicuius actus
sunt duo; scilicet *terminus*, et *ratio terminandi*. Terminus
est res ipsa ad quam cognitio vel appetitio terminatur,
quae scilicet cognoscitur et appetitur: ratio autem termi-
nandi, iuxta nomen suum, est id quo formalitcr terminus
ipse habet quod terminet actum illum. Verbi gratia, cum
\idco hoc album, terminus est res visa, scilicet hoc album:
ratio terminandi est eius albedo, ex ea enim formalitcr
habet hoc album quod visionem terminet. Et in proposito,
cum appetimus sanari, res apparita est corpus sanum: ratio
vero terminandi appetitum est sanitatis bonitas.

Secunda distinctio esi: Natura aliqua dupliciter sumitur
iu communi; scilicet *adrerbialiter*, ct *noininalitcr*. Adver-
bialitcr quidem, ut cum dicitur quod color in communi
est obicctum visus. Non cnirn color communis aut univer-
salis, sed color communiter ct universaliter est obicctum
visus: quoniam visio non terminatur ad colorem univer-
salem. hoc enim solo intellectu attingitur; sed ad colorem
universaliter, idest in quocumque, quandocutnque, ct ubi-
cumque invenitur. – Noininalitcr autem, cum dicitur quod
color in communi intclligitur, scitur, delinitur, etc. Quoniam
color universalis, idest abstractus ab individuuntibus con-
ditionibus, haec terminat.

XV. Ilis stantibus, dicitur quod obicctum appetitus no-
stri quadruplicitcr potest variari, diversimode combinando
terminum appetitus ct rationem terminandi. Quia aut uter-
que est universalis; ut cum appetimus aliquod universale,
puta omnes homine» salvari. – Aut uterque singularis; ut
cum appetimus hanc vindictam, quia nunc, hie, in hoc, etc.,
conveniens videtur. – \ut terminus est singularis, et ratio
terminandi est universali»; ut cum appetimus aliquid im-
pennens scire, quia omne scire perfectionis est. – Aut ter-
minus cil singularis, et ratio terminandi est *communis
Communitel* , ita quod ly *communiter* sil conditio dimi-
nuens. Et hic videtur frequentissimus noster appetitu»: continue enim appetimus aliquod singulare utile, delectabile
nui honestum, propter aliquam conditionem communiter
inventam in pluribus, qune moveret etiam non minus nos
ud appetendum, si m alio singulari praesentaretur; nihil
enim refert ut oppetenti hunc potum, alter solo numero
differens tribuatur.

Inter haec autem appetibilia tantum distat, quod duo
tantum appetitum sensitivum terminant; secundum scilicet
ct quartum, quibus nihil universalitatis admiscetur. Ad ap-
petitum vero intellectivum omnia referri possunt, prout ex-
perientia docet. In littera tamen duo tantum nominantur:
primum, in quo utrumque est universale, ex auctoritate
Aristotelis, et tertium, in quo appetibile est singulare ct
ratio terminandi universalis, m quo inchoat differenda inter
intellectivum et sensitivum appetitum. Quoniam sensitivus
fertur in singulare ratione conditionis aut singularis, aut
communis universaliter, non universalis: quin nec sensus,
nec potentia aliqua nisi intellectivae panis, ad universale
terminatur. Intellectivus autem extendit se nd singulare ra-
tione conditionis universalis consideratae; ct praeter hoc, ad
universale ipsum; cl praeter hoc, ad immateriale omnino
bonum, ut in secunda differenda dicitur.

XVI. Ad secundam dubitationem -dicitur quod appetitus
intellectivus semper movetur ab intellectu practico, cuius
est etiam apprehendere singularia sensibilia, sive directe
sive reflexe non est curae. Non enim oportet quod appre-
hensum reflexe sit appetitum reflexe multa enim rtclcx
inteligimus, ut quae iu anima sunt, ct directe volumus.

Nec obstat si intellectui practico oporteat quandoque im-
misceri apprehensum per cogitalivnm, ad perfecte movendum.
Quoniam apprehensum per sensum exclusum est a motione
appetitus intellectivi virtute propria et secundum sc: non
nutem ut udiungitur apprehenso per intellectum. Ita quod
cx hoc divcrsificatur appetitus intellectivus ct sensitivus,
quia illius secundum se ct propria virtute motivum est
apprehensum per intellectum; huius autem per sc et pro-
pria virtute motivum est apprehensum per sensum. Cum
hac tamen differentia penes diversitatem molivorum secun-
dum sc, stat quod per adiunctionem et colligationem tam
virium quam obicctorum, sensatum, ut coniunctum intelle-
cto, compleat quandoque motivum intellectivi appetitus;
seorsum autem ct secundum seipsum, sensatum sil pro-
prium motivum solius appetitu» scn.iitivi,

XVH. In responsione ad tertium, dubium occurrit: quia
quamvis appetitus superior quandoque moveat mediante
inferiori, non tamen semper. Non enim est simile de parte
apprehensiva et appetitiva. Oportet enim partem sensitivam
esse in actu, quando intellectus est in actu, quia oportet
intelligentem phantasma aliquod speculari. Sed non oportet
quod quidquid appetimus voluntate, id appetamus sensi-
livo appetitu, ut patet. – Nec rursus oportet ut, si appe-

\$umitUr
Advcr.
mn>Uni
Mnfoer<.
icctum
^jvcr-
>lorcni
:l ubi-
quod

I con-

's no.
Ondo
U(cr-
r»alc,
.*; ut
«e.,
ratio
f im-
i 1er-
»u/ni
litni-
Hus :
•bile
niter
nos
nihil
icro

duo
icet
ap-
cx-
ur.
late
et
iter
rus
lut
us.
ile

QUAESTIO LXXX, ARTICULUS II

387

titus intellectivus ad appetitum a sc movere debet, quod illud appetibile appeti facttit ab appetitu sensitivo: cum contingat illud esse supra ordinem appetibilium per sensum, vel contrarium appetibili secundum sensum.

Dupliciter ergo peccare videtur responsio ista. Primo, quia hoc falsum dicit. – Secundo, quia restat vis argumenti, quod oportet diversificare vim motivant iuxta appetilivac diversitatem, cx quo immediate uterque appetitus movet.

XVIII. Ad hoc dicitur quod quin, absolute loquendo, potentia secundum locum motiva communis est intellectivo puro, ut credimus dc corporibus caelestibus, si sunt animata, ct sensitivo puro, ut patet in brutis; ct composito cx intellectivo ct sensitivo, ut patet in homine: idcirco, dato etiam quod appetitus superior immediate moveret corpus, non videtur necessario sequi quod multiplicetur potentia motiva: eadem enim habilitate aptum potest esse corpus ad obediendum appetitui superiori ct inferiori simul, ct utrique singilliitim. Haec ideo dixerim, quia nullam rationem cx propriis cogentem nd hoc video, quod superior appetitus moveat semper mediante inferiori: cum contingat appetitum superiorem ferri complete in aliquod appetibile singulare, secundum certum locum ct tempus etc., absque appetitu inferiori. Constat enim quod ad appetitum completum singularium sequitur motus, si impedimentum non adsit cx parte corporis.

Ex communibus tamen rationabile videtur quod appetitus superior semper moveat mediante inferiori: quia ordo naturae habet ut infima a summis per inedia moveantur. Et quia ut in pluribus hoc accidere videtur, ideo in littera innuitur hoc, non expresse dicitur. Nam de parte apprehensive in littera fit exclusive, dum dicitur quod ratio universalis more/ *tantum mediante particulari*: de parte vero appetitis a. absque exclusione, dicitur quod appetitus superior *moret mediante inferiori*. Et forte diiparitas ista fuit ad insinuandum hoc esse verum ut in pluribus: et non semper, sicut de parte apprehensive. Quia ergo quod est verum ut in pluribus, in materia naturalium rerum universale est; ideo etiam absolute vcrificatur appetitum superiorem non mosere nisi medio inferiori.

XIX. Et ud obicctioncm in oppositum - dicitur quod, 'CUea. ira licet principale appetitum ab appetitu superiori quandoque excedat, vel sit contra appetitum inferiorem; quilibet tamen locus ad quem movere potest appetitus superior, potest reddi appetibilis appetitui inferiori, ut obedit parti superiori cum locus dc genere sensibilium sit, ct infinitas ratione» convenientiae possit ad rationem particularem habere. Non oportet nutem quod appetitus inferior idem appetit quod superior, m mediare debet in movendo: sed Mtts crt quod feratur in aliquid ordinatum od appetibile intentum α superiori; quod semper fieri posse patet.

QUAESTIO OCTOGESIMAPRIMA
DE SENSUALITATE

IN TRES ARTICULOS DIVISA

• Cf. cu. lxxx, Introj.

Deinde considerandum est de sensualitate *. Circa quam quaeruntur tria. Primo: utrum sensualitas sit vis appetitiva tantum. Secundo: utrum dividatur sensualitas in irasci-

bilem et concupiscibilem, sicut in diversas potentias. Tertio: utrum irascibilis et concupiscibilis obediant rationi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SENSUALITAS SOLUM SIT APPETITIVA

ILNoif., dir. titv, qu. n, art. i; /)c Vrrit.. qu. ov, »n. i.

♦ Cap. xii.

a

A

T

• Loc. ot.

• Cf. qu. lxxix, an. U, xxi. s.

• Cf. Mar. »... II dial. XXI.

• Cap. xw, XUL

SED PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod sensualitas non solum sit appetitiva, sed etiam cognitiva. Dicit enim Augustinus, XII de Trin. *, quod *sensualis animae motus, qui in corporis sensus intenditur, in his pecoribusque communis est*. Sed corporis sensus sub vi cognitiva continentur. Ergo sensualitas est vis cognitiva.

2. Praeterea, quae cadunt sub una divisione, videntur esse unius generis. Sed Augustinus, in XII de Trin. *) dividit sensualitatem contra rationem superiorem et inferiorem; quae ad cognitionem pertinent. Ergo sensualitas etiam est vis cognitiva.

3. Praeterea, sensualitas in tentatione hominis tenet locum *serpentis* *. Sed serpens in tentatione primorum parentum se habuit ut nuntians et proponens peccatum; quod est vis cognitivae. Ergo sensualitas est vis cognitiva.

Sed contra est quod sensualitas definitur * esse *appetitus rerum ad corpus pertinentium*.

Respondeo dicendum quod nomen sensualitatis sumptum videtur a sensuali motu, de quo Augustinus loquitur XII de Trin. *, sicut ab actu sumitur nomen potentiae, ut a visione visus. Motus autem sensualis est appetitus apprehensionem sensitivam consequens. Actus enim apprehensivae virtutis non ita proprie dicitur motus, sicut actio appetitus: nam operatio virtutis apprehensivae

perficitur in hoc, quod res apprehensae sunt in apprehendente; operatio autem virtutis appetitivae perficitur in hoc, quod appetens inclinatur in rem appetibilem. Et ideo operatio apprehensivae virtutis assimilatur quieti: operatio autem virtutis appetitivae magis assimilatur molui. Unde per sensualem motum intelligitur operatio appetitivae virtutis. Et sic sensualitas est nomen appetitus sensitivi.

Ad primum ergo dicendum quod per hoc quod dicit Augustinus quod sensualis animae motus intenditur in corporis sensus non datur intelligi quod corporis sensus sub sensualitate comprehendatur: sed magis quod motus sensualitatis sit inclinatio quaedam ad sensus corporis, dum scilicet appetimus ea quae per corporis sensus apprehenduntur. Et sic corporis sensus pertinent ad sensualitatem quasi praeambuli.

Ad secundum dicendum quod sensualitas dividitur contra rationem superiorem et inferiorem, in quantum communicant in actu motionis: vis enim cognitiva, ad quam pertinet ratio superior et inferior, est motiva, sicut et appetitiva, ad quam pertinet sensualitas.

Ad tertium dicendum quod serpens non solum ostendit et proposuit peccatum, sed etiam inclinavit in etiectuin peccati. Et quantum ad hoc, sensualitas per serpentem significatur.

a) srniitr. - /enxu Pb.
continentur. - continetur P.
y; quae. - ea quae codice*.

i) vit. - Om. codice. et <tb.
) teuiualit. - tenitkith P.tb.
ζ) - JWOm P.tb.

Commentaria Cardinalis Caietani

TITULUS clarus: *appetitiva*, ut distinguitur contra apprehensivam. - In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmative: Sensualitas est nomen appetitui sensitivi. Probatur sic. Per motum sensualem intelligitur motus appetitus sensitivi: ergo sensualitas est nomen appetitus sensitivi.

Consequentia probatur: quin sensualitatis nomen a motu sensuali sumptum ridetur, sicut ab actu potentia. - Ante-

cedens probatur. Quia actus appetitivae partis magis habet rationem motus quam apprehensivae: ergo motus sensualitatis magis proprie insinuat actum appetitus. Probatur assumptum: quia appetere perficitur secundum inclinari ad res. apprehendere vero secundum esse rerum in anima; et inclinari pertinet ad motum, esse vero magis pertinet ad quietem.

• Cf. Ukrj. Is.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM APPETITUS SENSITIVUS DISTINGUATUR IN IRASCIBILEM ET CONCUPISCIBILEM, SICUT IN POTENTIAS DIVERSAS

Infra, qu. j.xxxii, art. 3; III & 11A. dUt. nn, qu. 1. atI 2; *De Verity* qu. xrr, art. 3; *Dc MalUf* qu. nn, un. 3; III *dc Anima*, led. x:v.

SECUNDUM SIC PROCI DIT LR. VidetUF quod >appetitus sensitivus non distinguatur in iruscibilem cl concupiscibilem, sicut in 'potentias diversas. Eadem enim poten- tia animae est unius contrarietalis, ut visuscalienta inferunt: et haec vis vocatur irascibilis. n'8r*) l,l dic*tur *n i* *Anima* *. Sed conveniens dicitur quod eius obiectum est *arduum*: et nocivum sum contraria. Cum ergo concupi- scibilis respicial conveniens, irascibilis vero noci- vum, videtur quod eadem potentia animae sit irascibilis ct concupiscibilis.

2. Praeterea, appetitus sensitivus non est nisi convenientium secundum sensum. Sed conveniens secundum sensum est 3 obiectum concupiscibilis. Ergo nullus appetitus sensitivus est a concupisci- bili differens.

3. Praeterea, odium est in irascibili: dicit enim Hieronymus, super Matth. *: *Possideamus in ira- scibili odium vitiorum*. Sed odium, cum contra- detur amori, est in concupiscibili. Ergo eadem vis est concupiscibilis ct irascibilis.

\$FJ) contra Esr quod Gregorius Nyssenus * et *';2pU*Yv' Damascenus * ponunt duas vires, iruscibilem et •jr.ar.wi, concupiscibilem, partes appetitus sensitivi.

Respondeo dicendum quod appetitus sensitivus est una vis in genere, quae sensualitas dicitur; sed dividitur in duas potentias, quae sunt species ap- petitus sensitivi, scilicet in iruscibilem et concupi- scibilem. Ad cuius evidentiam, considerari oportet quod in rebus naturalibus corruptibilibus, non solum oportet esse inclinationem ad consequen- dum convenientia et refugiendum nociva; sed etiam ad resistendum corrumpentibus et contra- riis, quae convenientibus impedimentum prae- bent et ingerunt nocumenta. Sicut ignis habet naturalem inclinationem non solum ut recedat ab inferiori loco, qui sibi non convenit, et tendat in locum superiorem sibi convenientem; sed etiam quod resistat corrumpentibus et impredientibus. – Quia igitur appetitus sensitivus est inclinatio con- sequens apprehensionem sensitivam, sicut appe- titus naturalis est inclinatio consequens formam naturalem; necesse est quod in parte sensitiva sint duae appetitivae potentiae. Una, per quam anima simpliciter inclinatur ad prosequendum ea

quae sunt convenientia secundum sensum, et ad refugiendum ? nociva: et haec dicitur concupisci- bilis. Alia vero, per quam animal resistit impu- gnantibus, quae convenientia impugnant et no- scibilis. Unde dicitur quod eius obiectum est *arduum*: quia scilicet tendit ad hoc quod superet contraria, ct superemineat eis.

Hac autem duae inclinationes non reducuntur in unum principium : quia interdum anima tristi- bus se ingerit, contra inclinationem concupisci- bilis, ut secundum inclinationem irascibilis impu- gnei contraria. Unde etiam passiones irascibilis repugnare videntur passionibus concupiscibilis : nam concupiscentia accensa minuit iram, et ira accensa minuit concupiscentiam, ut in pluribus. Patet etiam ex hoc, quod irascibilis est quasi pro- pugnatrix et defensatrix concupiscibilis, dum in- surgit contra ea quae impediunt convenientia, quae concupiscibilis appetit, et ingerunt nociva, quae concupiscibilis refugit. Et propter hoc. omnes passiones irascibilis incipiunt a passionibus concu- piscibilis. et in eas terminantur; sicut ira nascitur ex illata tristitia, et vindiciam inferens, in laetitiam terminatur. Propter hoc etiam pugnae animalium sum de concupiscibilibus, scilicet de cibis ct Ve- nereis, ut dicitur in VIII *de Animalibus**.

Ad primum ergo dicendum quod vis concupi- scibilis est et convenientis cl inconvenientis. Sed t irascibilis est ad resistendum inconveniendi quod impugnat î.

Ad secundum dicendum quod, sicut m apprehen- sivis virtutibus in parte sensitiva est aliqua vis aestimativa, scilicet quae est perceptiva eorum quae sensum non immutant, ut supra * dictum est: ita etiam in appetitu sensitivo est aliqua vis appetens aliquid quod non est conveniens secun- dum delectationem sensus, sed secundum quod es: utile animali ad suam defensionem. Et haec est vis irascibilis.

Ad tertium dicendum quod odium simpliciter perlinet ad concupiscibilem; sed ratione impu- gnationis quae ex odio causatur, potest ad irasci- bilem pertinere.

a *at.* – non eat uifi FG, non *at* cd. «t. ! y) *impugnat.* – *repupnat* ApD. ?) *rcfuptenJutn.* – *fugictidutn* RD.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore quatuor: primo, proponit conclusionem; secundo, declarat unam eius partem; tertio, reliquam; quarto, ex conclusione reddit duorum aridentium rationem *.

Quoad *primum* , conclusio est affirmative responsive quaesito: Sensualitas est gemis potentiae appetitivae, divi- sum in inucibilcm ct concupiscibilem ut diversas species.–

Summas: TIKOU D. TzoHAF. T. II.

I laec conclusio licet multas partes videatur habere, omnia tamen ex dictis . clara sunt. praeter duo: scilicet quod in . An pane sensitiva sit utruinque principium, trlicet irascibilis ct concupiscibilis; secundo, quod sint diversa principia, quod est quaesitum. Et ideo quoad haec duo conclusio- nem probare intendit ordinate.

11. Quoad *secundum*, probatur quod in parte sensitiva * 7

dnt irasribill* ct concupiscibilis. Naturalibus natura providit dc naturali inclinatione seu appetitu ud tria, idest tendendum in convenientia, fugiendum disconvenientia, ct resistendum tam impredientibus quam corrumpentibus ergo animalibus, secundum appetitum animale, providit etiam de his: ergo in cis sunt concupiscibilis ct irascibilis.

Antecedens patet in igne. – Prima consequentia probatur: quia proportionalitcr appetitu* naturalis sequitur formam naturalem, ct animalia sequitur formam apprehensum per tensum. – Secunda consequentia declaratur cx actibus concupiscibilis ct irascibilis.

III. Quoad *tertium*, probatur quod huc vires sint diversae, tripliciter. Primo, cx diversitate obiecti; cx qua provenit quod contra inclinationem concupiscibilis, propter obiccium irasabilis prosequendum, tristia amplectuntur animalia. Si enim idem esset utriusque obiccium, utnquc consonaret quod alteri convenit: cum proprium obiectum potentiae conveniens sit. Si igitur irascibili consonat prosequi, ct concupiscibili disconvenit, diversum est utriusque obiccium; ct consequenter diversae sunt potentiae. – Secundo, cx repugnantia passionum utriusque quia intensae in una alterius passiones minuunt. – Tertio, cx hoc quod irascibilis est propugnatrix respectu concupiscibilis, quemadmodum calor respectu levitatis ipsius ignis.

IV. Quamvis* hoc tertium signum possit oliter introduci, non in vi medii ad conclusionem, sed potius ut initium *quartae parti** corporis articuli. Ita quod, probata conclusionem dupliciter tantum, cum declarnsset quod irascibilis et concupiscibilis sunt in parte sensitiva, ct quod sunt diversae potentiae, modo declarat quomodo sc habeant ud invicem. dicens quod se sic habent quod irascibilis est propugnatrix respectu concupiscibilis. Quod tripliciter declarat Primo namque infert illud cx dicti*: ct optime sequitur cx dictis in prima parte conclusioni* Secundo, cx cificctu interiori: passione* irascibilis inchoantur a concupiscibili, er terminantur m eam. – Tertio, ab exteriori effectu: quia propter haec concupiscibilia pugnant ominalia.

V. In responsione nd secundum, memento, novilic, quod sensus nomine exteriorem tantum sensum significamus, cum ab eo delectabilia aut tristia secundum sensum dicimus: non enim hirundo colligit paleam, quia delectet visum aut guttum eius palea, sed quia utilis ad nidum. Et iuxta hanc significationem, distinguuntur in parte sensitiva dim genera appetibilium: secundum convenientiam cl disconscientiam nd senius; cl secundum convenientiam et disconvenientiam ad ipsum animal. Ad primorum appetitum movent sensata; ad secundorum, intentiones elicita ex speciebus «ematis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IRASCIBILIS ET CONCUPISCIBILIS OBE DIANT RATIONI

I' !!•, qu. isii, art. 7; />/ Verity qu. xxv, <t. 4; I Ethlc., icet. n.

TERTIUM SIC proceditur. Videtur quod irascibilis et concupiscibilis non obediant rationi. Irascibilis enim et concupiscibilis sunt partes sensualitatis. Sed sensualitas non obedit rationi: unde per *serpente* significatur, ut dicit Augustinus. XII *de Trim** Ergo irascibilis et concupiscibilis non obediunt rationi.

2. Praeterea, quod obedit alicui, non repugnat ei. Sed irascibilis et concupiscibilis repugnant rationi; secundum illud Apostoli, *ad Rom.* vn *: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae.* Ergo irascibilis et concupiscibilis non obediunt rationi.

3. Praeterea, sicut rationali parte animae inferior est vis appetitiva, ita etiam et vis sensitiva. Sed sensitiva pars animae non obedit rationi: non enim audimus nec videmus quando volumus. Ergo similiter neque vires sensitivi appetitus, scilicet irascibilis et concupiscibilis, obediunt rationi.

Se0 CON rRA BST Damascenus dicit ♦ quod *obediens et persuasibile rationi dividitur in concupiscentiam et iram.*

Respondeo dicendum quod irascibilis et concupiscibilis obediunt superiori parti, in qua est intellectus sive ratio et voluntas, dupliciter: uno modo quidem, quantum ad rationem; alio vero modo, quantum ad voluntatem. – Rationi quidem obediunt quantum ad ipsos suos acuis. Cuius ratio est. quia appetitus sensitivus in aliis quidem animalibus natus est moveri ab aestimaliva vir-

tute; sicut ovis aestimans lupum inimicum, timet. Loco autem aestimativae virtutis est in homine, sicut supra * dictum est, vis cogitative; quae divitur a quibusdam *ratio particularis*, eo quod est collativa intentionum individualium. Unde ab ea natus est moveri in homine appetitus sensitivus. Ipsa autem ratio particularis nata esi moveri ct dirigi l secundum rationem universalem: unde in syllogisticis ex universalibus propositionibus concluduntur conclusiones singulares. Et ideo patet quod ratio universalis imperat appetitui sensitivo, qui distinguitur ? per concupiscibilem et irascibilem, et hic appetitus ei obedit T. – Et quia deducere universalia principia in conclusiones singulares, non esi opus simplicis intellectus, sed rationis; ideo irascibilis ei concupiscibilis magis dicuntur obedire rationi, quam intellectui. – Hoc etiam quilibet experiri potest in seipso: applicando enim aliquas universales considerationes, mitigatur ira aut limor aut aliquid huiusmodi. vel etiam instigatur.

Voluntati etiam subiacet appetitus sensitivus. quantum ad c.xcculionem, quae lit per vim molivani. In aliis enim animalibus statim ad appetitum concupiscibilis et irascibilis sequitur motus, sicut ovis timens lupum statim fugit; quia non est in eis aliquis § superior appetitus qui repugnct. Sed homo non statim movetur secundum appetitum irascibilis et concupiscibilis ‘; sed expectatur imperium voluntatis, quod est appetitus superior. In omnibus enim potentiis motivis ordinatis, secundum movens non movet nisi Vir-

al dirigi. – in homine .uMunt PA.
µ) qui distinguitur. – qui dividitur ABFGiD, qui dirigitui CEfD
ct cdrtio 4.
γ) ei obedit. – ei obedient cd. b, est ei obediens P.

C) m cis aliquiii. – aliqua cd. a, tn eu PE
i) irascibilis et concufiscibilis. – irascibilis «v/
irascibilis D, iratcibilem st concupiscibilem PλΞ – Pro quo.1 r4, quae
ett D.

ntroduci,
r initium
j conclu-
icibilis et
M dixer-
it nd in-
cit pro-
declarat,
uitur cx
: effectū
HBcibili,
ff: quia

wvirie f
gnifica-
xgnuuni
klcctct
im. Et
insitiva
et dis-
ittm et
ippcti-
illicitac

met.
line.
c di- ;nQ.. —
i est
b ea
vus.
•i ct
c in *
:on-
•iitet
ivo,
:ibi- ?
de- T
sin-
sed
agis
-ioc
pli-
ICS.
»di †

us?
no-
pe-
us,
ion z
pu-
Lim
ex-
tus
or-
rir-

tute primi moventis: unde appetitus inferior non sufficit movere, nisi appetitus superior consentiat. Et hoc est quod Philosophus dicit, in III *de* -bn/i/ii *. quod *appetitus superior moret appeti- tum inferiorem, sicut sphaera superior inferiorem*. – Hoc ergo modo irascibili.s ct concupiscibilis ra- tionī subduntur.

Ad primum ergo dicendum quod sensualitas si- gnificatur per *serpentem*, quantum ad id quod est proprium sibi cx parte sensitivae partis. Irasci- bilis autem : et concupiscibilis magis nominant sensitivum appetitum cx parte actus, ad quem inducuntur ex ratione, ut dictum est

Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus dicit In '*Politicorum* ', *est quidem in animali contemplari e! despoticitm principatum, et politi- cum: anima quidem enim * corpori dominatur despotico principatu; intellectus autem appetitui, politico et regali*. Dicitur enim 0 despoticus prin- cipatus, quo aliquis principatur servis, qui non habent facultatem in aliquo resistendi imperio praecipientis, quia nihil sui habent. Principatus autem politicus ct regalis dicitur, quo aliquis prin- cipatur liberis, qui, etsi subdantur regimini praesi- dentis, tamen habent aliquid proprium, ex quo pos- sunt reniti praecipientis imperio.-Sic igitur anima dicitur dominari ~~M~~ corpori despotico principatu:

7. *autru.* – <Atm ABD. – Pn> MomirtOH/ inliifivutn djTvffifum, «o-
erwl arpctilirutn (oppetitum sA> A, nnininaf apprhltnn
 11, uuminant rensitivum appctitiniin C,
»r>ui7iFMm NOMFMdHI apfrt tum D, nominat K^iitlvum appetitum E.
nominant icntitirum <juauī apprtitlvum Val.

quia corporis membra in nullo resistere possunt imperio animae, sed statim ad appetitum animae movetur manus et pes, et quodlibct membrum quod natum est moveri voluntario motu. Intelle- ctus autem, seu ratio, dicitur principari irascibili ct concupiscibili politico principatu: quia appe- titus sensibilis habet aliquid proprium, unde potest reniti imperio rationis. Natus est enim moveri appetitus sensitivus, non solum nb aestimativa in aliis animalibus, et cogitativa in homine, quam dirigit universalis ratio; sed etiam ab imaginativa ct sensu. Unde experimur irascibilem vel concu- piscibilem rationi repugnare, pcr hoc quod sen- timus vel imaginamur aliquod delectabile quod ratio vetat. vel triste quod ratio praecipit. Et sic per hoc quod irascibilis ct concupiscibilis in aliquo rationi repugnant, non excluditur quin ei obediant.

Ad tertium dicendum quod sensus exteriores indigent ad suos actus exterioribus sensibilibus, quibus immutentur, quorum praesentia non est in potestate rationis. Sed vires interiores, tam ap- petitivae quam apprehensivae, non indigent ex- terioribus rebus. Et ideo subduntur imperio ratio- nis, quae potest non solum instigare vel mitigare affectus appetitivac virtutis, sed etiam formare imaginalivae virtutis phantasmata.

rj *enim.* – OmlOunt PBDFI; *tl politicum... fapotkn principatu*
omitih Γ.
0) *cnun.* – *autem* BD.
• *dicitur dominari.* – Jumixa/irr Pai.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – Iri corpore tria: primo, ponit bitem- brem conclusionem responsivam quaesito affirmative; secundo, probat primam partem; tertio, secundam.

Quoad *primum*, conclusio est ista: Irascibilis ct concu- piscibilis obediunt superiori pani dupliciter. – Ubi adverte quod pluralitas istius obedientiae attenditur utrinque: scilicet cx pane praecipientis, quia duo sunt praecipientes, scilicet intellectus ct voluntas; et cx parte obsequentis, quia quoad duo praestatur obedientia, scilicet quoad interiores actus sensitivi appetitus, ct quoad exteriorem motum lo- calem. Prima ergo pars conclusionis est, quod obediunt rationi quoad actus suos interiores: secunda autem, quod obediunt voluntati quoad motionem localem, ut putet dare in littera.

11. Quoad *secundum*, probatur prima pars dupliciter, sed tali ordine. Primo, ponitur ratio talis. Appetitus sensitivus in homine movetur ct dirigitur a cogitative, quae est ratio particularis: ista movetur ct dirigitur a ratione universali : ergo, dc primo ad ultimum, appetitus sensitivus movetur et dirigitur u ratione. Ergo concupiscibilis ct irascibilis obe- diunt rationi. – Prima propositio probatur cx proportionali convenientia inter naturale motivum appetitus sensitivi in homine ct aliis animalibus: quia cogitativa est in homine loco aliorum aestimativac, cuius est movere appetitum in aliis, ut patet in ove. – Secunda vero probatur: quia con- clusio particularis non syllugizatur nisi cx aliqua univer- sali. – Ultima vero consequentia patet: quia appetitus sen- sitivus in has duas distribuitur; ct naturale est obedirc na- turae ordine praecipienti.

Secundo, cx hoc interponitur ratio nominis, qua scilicet magis dicimus hacc obedirc rationi quum intellectui, cum idem sit intellectus ct ratio : quia scilicet obedit deductioni ct applicationi universalium ad singularia; hic autem actus est intellectus inquantum ratio, non inquantum intellectus,

cuius proprius actus simplex apprehensio est. ut superius · · Qu. uuux ut. patet.

Tertio, ponit secundam probationem intenti, cx expe- rientia quia experimur ex consideratione universalium re- gularum mitigari aut instigari nos secundum passiones sen- sitivas; ut patet in ira, tristitia, spe. etc.

III. Quoad *tertium*, probatur secunda pare tripliciter. Primo, experimental! differentia inter hominem er animalia quoad movere localiter: quia scilicet alia statim ad appeti- tum sensitivum moventur, homo non, sed expcctatur con- sensus voluntatis. – Secundo, ratione. Quia in omnibus po- tentiis moth is ordinatis, secunda non movet nisi in virtute primae sed appetitos inferior ct superior sic sc habent, ergo – Tertio, auctoritate Aristotelis, 111 *de Anima : sicut sphaera sphaeram*.

IV. Circa hanc rationem pro secunda pane conclusionis, dubium occurrit: quia non videtur tam arcta obedientia appetitus sensitivi ad voluntatem, ut non possit movere nisi in virtute cius, ut in littera expresse concluditur cx illa ratione. Tum quia appetitus sensitivus potest sine vo- luntatis concursu movere, ut patet in animalibus: nec est deterioris conditionis in homine quant in aliis. – Tum quia appetitus sensitivus in homine movero quandoque contra voluntatem videtur, ut patet in incontinente.

V. Ad hoc dicitur quod id quod dicitur in littera ve- rissimum videtur, scJ intelligcndum cvt *cum prana* Wfc; scilicet deductis impedimentis; ct dc consensu voluntatis qualitercumque, scilicet explicate vel implicate, expresse vel interpretative, etc. Quod enim in homine solus sensitivus appetitu» moveat, cx impedimento superioris partis pro- venit; ut in pueris ct amentibus patet. Quod vero, subtrato impedimento, appetitus interior non moveat nisi concu- rente aliquo modo superiori, cx eo experimur quod omnem nostram translationem voluntariam fatemur.

Quod autem subiectio hucc non deroget dignitati natu-
rae sensitivae in homine, cx eo patet quod nobilius est
tam alta opera qualia sunt motus humani, ciliccc sub-
ditum. quam vilia praelatum. Quemadmodum enim non
dubitamus in causa, scilicet quod ad dignitatem sensitivae
naturae pertinet quoti coniuncta est rationali, per quod
perdit ewe caput, quod tamen in brutis habet; itn non est
dubitandum dc crtctu, scilicet quod nd eiusdem spectat
nobilitatem quod moveat subdita intellectivo appetitui. No-
bilitatur enim ct elevatur universaliter inferius cx coniun-
ctione ad superius, quamvis subsit : ut petet etiam tam in

moralibus quam civilibus; nobilius enim operantur virtutes
ut obedientes caritati, quam solae; ct nobilius est assistere
regi, quam regere villam.

Ad id autem quod obiieitur de incontinente, patet re*
sponsio. Non enim incontinentis appetitus movet invitum:
sed renitentem nliquali inclinatione ad bonum virtutis vo-
luntatem primo inclinando vincit, et sic consentiente illa,
motum causât. Nunquam ergo motus in homine ab ap-
petitu sensitivo sine voluntate causatur, quamvis saepe
contra voluntatis bonum ab ipsamet proveniat.

• α. << txts,
UxroJ.

μπΑρίττ*, 1>.
ñi. «ρ.η. Α.3.
S. Th. 1*. IX,

QUAESTIO OCTOGESIMASECUNDA
DE VOLUNTATE

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de voluntate.*
 Circa quam quaeruntur quinque.
 Primo: utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat.
 Secundo: utrum omnia ex necessitate appetat.

Tertio: utrum sit eminentior potentia quam intellectus.
Quarto: utrum voluntas ' moveat intellectum.
Quinto: utrum voluntas distinguatur per irascibilem cl concupiscibilem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VOLUN ΓΛ8 ALIQUID EX NECESSITATE APPETAT

· fl p. 1, irt. *i*, II ω»v̇ x»v, «rt. 3; /k ITrit, qu· wi, ΔΠ. 5, I>× *tfalo*, qu. tj.

S O PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod voluntas nihil ex necessitate appetat. Dicit enim Augustinus, in *V de Civ. Dei* quod si aliquid est necessarium, non est voluntarium. Sed omne quod volunt appetit, est voluntarium. Ergo nihil quod appetit, est necessario desideratum.

2. Praeterea, potestates rationales» secundum Philosophum * se habent ad opposita. Sed voluntas est potestas rationalis: quia, ut dicitur in II^a II^{ae} *«uirna voluntas in ratione est.* Ergo voluntas se habet ad opposita. Ad nihil ergo de necessitate determinatur.

3. *Praeterea*, secundum voluntatem sumus domini nostrorum actuum. Sed cius quod ex necessitate est, non sumus domini. Ergo actus voluntatis non potest de necessitate esse.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in XII
de Trin.,* quod *beatitudinem omnes una volun-*
tate appetunt \ Si autem non esset necessarium
 sed contingens, deficeret ad minus in paucioribus.
 Ergo voluntas ex necessitate aliquid vult.

Respond eo dicendum quod necessitas dicitur multipliciter. iVeaw.' est enim *quod non potest non esse*. Quod quidem convenit alicui, uno modo ex principio intrinseco: sive materiali, sicut cum dicimus quod omne compositum ex contrariis necesse est corrumpi; sive formali, sicut cum dicimus quod necesse est triangulum habere tres angulos aequales duobus rectis. Et haec est *necessitas naturalis et absoluta* * - Alio modo convenit alicui quod non possit non esse, ex aliquo extrinseco, vel fine vel agente. Pine quidem, sicut cum aliquis non potest sine hoc consequi, aut bene consequi finem aliquem; ut cibus dicitur necessarius ad vitam, et equus ad iter. Et haec vocatur *necessitas finis*; quae interdum etiam *utilitas* dicitur. - Ex agente autem hoc alicui convenit, sicut cum aliquis cogitur ab aliquo agente ita quod non possit contrarium agere. Et hacc vocatur *necessitas coactionis*.

Illic igitur coactionis necessitas omnino repugnat voluntati. Nam hoc dicimus esse violentum, quod est contra inclinationem rei. Ipse autem motus voluntatis est inclinatio quaedam in aliquid. Et ideo sicut dicitur aliquid naturale quia voluntas secundum inclinationem naturae, ita dicitur aliquid voluntarium quia est secundum inclinationem voluntatis. Sicut ergo impossibile est quod aliquid simul sit violentum et naturale: ita impossibile est quod aliquid simpliciter sit coactum sive violentum, et voluntarium ♦

Necessitas autem finis non repugnat voluntati, quando ad finem non potest perveniri nisi uno modo: sicut ex voluntate transeundi mare, fit necessitas in voluntate ut velit navem.

Similiter etiam nec necessitas naturalis repugnat voluntati. Quinimmo necesse est quod, sicut intellectus ex necessitate inhaeret primis principiis, ita voluntas ex necessitate inhaereat ultimo fini, qui est beatitudo: finis enim se habet in operativis sicut principium in speculativis, ut dicitur in II *Physic.* * Oportet enim quod illud quod naturaliter alicui convenit et immobiliter, sit fundamentum et principium omnium aliorum: quia natura rei est primum in unoquoque, et omnis motus procedit ab aliquo immobili.

An primum ergo dicendum quod verbum Augustini est intelligendum de necessario necessitate coactionis. Necessitas autem naturalis *non aufert libertatem voluntatis*, ut ipsemet in eodem libro * dicit.

Ad secundum dicendum quod voluntas secundum quod aliquid naturaliter vult, magis respondet intellectui naturalium principiorum, quam rationi, quae ad opposita se habet. Inde secundum hoc, magis est intellectualis quam rationalis potestas.

Ad tertium dicendum quod sumus domini nostrorum actuum secundum quod possumus hoc vel illud eligere. Electio autem non est de line, sed *de his quae sunt ad finem*, ut dicitur in III *Ethic.*⁹ Unde appetitus ultimi finis non est de his quorum domini sumus.

·) *vnuntM.* - Om. rt 2 b.
appetunt. - *rxpcttinl* ACDEFG.

Т/ hrttln.iiiMtem. - nJhiraktn ndJit Ik
y»»'.» - ADCDEG hk' ct max.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus dariis. – In corpore duo: primo, distinguit de *necessario* ; secundo, respondet quaesito tribus conclusionibus.

Quoad *primum*, distinguit *necessarium* iuxta quatuor genera causarum, tali ordine. Primo, proponit quod dicitur multipliciter. Secundo, assumit illius *quid nominis*, scilicet, *quod non potest non esse*. – Tertio, hoc *quid nominis* distribuit, distinguendo vel ex intrinseco, et sic materiali vel formali : et sic est necessitas naturalis et absoluta. Vel ex extrinseco, et sic tunc, simpliciter aut propter melius; et haec est necessitas ex suppositione, ut utiute; vel agente, et haec est coactionis. Est ergo triplex necessitas *naturalis, suppositionis, et coactionis*.

II. Quoad *secundum*, iuxta triplicem necessitatem praedictam, tres conclusiones responsivus ponit *. Prima est Voluntas nihil potest selle necessitate coactionis. – Et probatur dupliciter, duabus scilicet rationibus subordinate Primo, sic. Violentum est contra inclinationem eius quod cogitur: sed velle non potest esse contra inclinationem voluntatis: ergo velle non potest esse violentum. – Minor probatur: quia ipse motus voluntatis est inclinatio illius in aliquid. Secundo, sic. Sicut naturale ad naturae inclinationem, ita voluntarium ad voluntatis indinationem se imber. Ergo sicut impossibile est aliquid simul esse naturale et violentum, ita simul voluntarium et coactum simpliciter. – Consequentia nota. Et antecedens ex ratione praecedente oritur, ut patet.

III. Circa hanc partem est dubium dupliciter. Primo, quia voluntas potest violentari quoad quiescere, etsi non quoad operari. Posset namque per divinam potentiam cohiberi ne omnino exeat in actum; cum nulla appareat contradictionis implicatio in hoc.

Secundo, quia si ratio assignata valet, sequitur quod nullus appetitus naturalis est violentabilis simpliciter. Et tenet sequela: quia omnis appetitus operatio est inclinatio quaedam in connaturalia. Quod probatur: quia operatio appetitus nihil est aliud quam appetere; appetere autem est naturaliter vel libere inclinari in aliquod conveniens.

IV. Ad primum horum dicitur quod, cum Deus solus hoc posse dicatur; et nihil quod facit in creaturis ex omnipotentia sua supra creatam facultatem, sit alicui violentum, quoniam in omnibus est potentia obedientiae ad supernaturalia: consequens est quod, si voluntas per divinam potentiam quiesceret, non ibi esset violentia.

Ad secundum dicitur quod operatio dupliciter convenire potest appetitui: scilicet *originaliter*, et *subiective*. Exemplum primi est in ascensu levis exemplum secundi vero est in descensu eiusdem. Et quod appetitus ille cui non convenit operatio nisi oriatur ab ipso, est violentiae expertus: quia repugnat oriri ab eo, et violenter. Appetitus vero cui operatio convenire potest subiective ramum, est violentabilis, ut patet. Inter voluntatem nutem et appetitum naturalem hoc interest, quod illa omnem suum motum sustinet et inchoat: iste vero non semper haec habet, sed quandoque sustinet et non confert ad illum, immo renittitur, ut patet in ascensu gravis. Unde non est par ratio.

V. Secunda conclusio est, quod voluntas potest velle aliquid ex necessitate finis, seu suppositionis. – Probatur: quia quando uno tantum medio ad finem perveniri potest, ad illud unum medium necessitatur, ut patet in accessu ad insulas.

VI. Tertia conclusio est: Voluntas aliquid vult necessitate naturali. – Probatur sic. Voluntas necessitate naturali vult ultimum finem, puta beatitudinem: ergo.

Antecedens probatur dupliciter. Primo, ex proportionem ad intellectum. Sicut intellectus haeret principio, ita voluntas fini: ergo sicut ille naturaliter principia, ita haec naturaliter finem. Antecedens hoc patet ex 11 *Physic.*: Finis in operabilibus est ut principium in speculabilibus. – Secundo, quia fundamentum et principium aliorum oportet inesse naturaliter. Probatur hoc: quia natura rei est primum in unoquoque. – Tertio, quia fundumcniuin cl principium

alicuius opponit inesse immobiliter. Probatur: quia omnis motus ab aliquo est immobili. – Et quamvis aliter possint introduci haec duo media, clarius tamen principale intentum sic conversa ostendunt.

VII. Circa hanc conclusionem, notandus est primo sensus conclusionis». Scito quod ultimus finis, sive beatitudo, dupliciter potest considerari, in communi scilicet, et in speciali; et sic, aut naturalis, aut supernaturalis». Etsi omnibus forte modis ultimus finis in proposito sumi potest, directe tamen et primo intenditur de ultimo fine in communi, idest beatitudinem in communi, quam experimur naturaliter desiderare. Et secundario de ultimo fine in particulari supernaturali, essentia scilicet divina dare visa, in qua plenissime ratio beatitudinis salvatur. Et consequenter, si evidens esset, de ultimo tunc in speciali etiam, sed naturali, Deo scilicet scito quantum possibile naturaliter est: quoniam in eo etiam ratio naturalis beatitudinis salvatur. Sed hoc tertium relinquitur quin de facto Deus creaturam rationalem ad ulteriorem finem ordinavit. Unde duobus primis modis sumemus.

Rursus scito quod appetere naturaliter, contingit dupliciter: uno modo, *quoad specificationem actus*; alio modo, *quoad exercitium illius*. Cum enim natura ad unum determinata sit, appetere tantum habet naturalitatis, quantum determinationis» ut unum. Unde si actus alicuius potentiae est determinatus ad unum obiectum, ita quod non potest ad oppositum, est naturalis quoad specificationem netus: quia necessario specificatur a tali obiecto, ex quo ad oppositum tendere non potest; ut patet de appetere respectu boni. Si autem potentia ipsa est determinata ad elicendum talem actum, ita quod non est in potestate sua suspendere illum, actus ille est naturalis quoad exercitium actus: quia necessario excreetur. – In proposito, directe et primo est termo de appetitu naturali quoad specificationem: de naturali vero quoad exercitium, non nisi in confuso, forte. Dico autem hoc. quoniam voluntas dupliciter potest sumi; scilicet *absolute*; et *secundum talem statum*, scilicet videntis divinam essentiam. Et si absolute de ea loquimur, nullus actus est ei naturalis utroque modo: quoniam respectu omnis obiecti libera est quoad exercitium netus. Si vero de voluntate videntis divinam essentiam sit sermo, tunc actus amoris et fruitionis respectu divinae essentiae. est naturalis utroque modo. Et quoniam hic de ultimo fine et de voluntate nostra absolute potius est sermo, quam de ea secundum talem statum, quamvis in illo secundum illum statum haec verificentur; idcirco conclusionis sensus principaliter intentus est quod voluntas nostra appetit aliquid naturaliter quoad specificationem actus. Et rursus quod voluntati non repugnat aliquid velle naturaliter tam quoad specificationem quam exercitium actus: unde in sequenti articulo, explicando ea quae naturaliter appetuntur, Deus clare visus adducitur.

VIII. Circa conclusionem hanc iam expositam, advertet primo *, quod Scotus, in Quarto, dist. xiix, qu. ix. *, distinguit primo de appetitu voluntatis, scilicet naturali. et libero. Et primum dicens esse inclinationem, et non actum elicatum, arguit primo contra id quod in littera dicitur. quod *appetimus naturaliter beatitudinem in communi*, dupliciter. Primo, quia appetitus iste est ad perfectionem intrinsecam rationalem. qua voluntas perficitur ergo est ad aliquid particulare. Et tenet sequela: quia perfectio rationis non est aliquid universale, quo voluntas perficitur. - Secundo, quoniam universale non est obiectum nisi intellectus, aut consequentis actum intellectus: appetere autem istud non sequitur cognitionem, quin tunc esset liberum: ergo appetitus iste non est nisi beatitudinis in particulari.

IX. Sed ad haec facile respondetur ex illa distinctione quoniam inter *respicere aliquid universale*, et *universaliter*. Nulla enim vis respicit universale. nisi quae attingit illud in sua universalitate; ut patet de actu intellectus et voluntatis. Omnis autem potentia et appetitus non determinatus ad unum numero obiectum, respicit aliquid univer-

* Lec. at., «n 3, Gl. num. 111.

* Cl. Opus. O. kuai. Om. III. fr. 111. i. j. fr. 111. C. 111. 111.

* Ved. 111. Cl. eca. nn. ' CL. «««». i *

* CL. »». ««»- .. Art. u

* CL. an. ««q. : art. 3.

* (X oxa 111

* Cap. sin. r. S. 111. Wrt. »«»». CL. 111. «U.» art. *

* CL. i*, tu»

uwu. xn H.

saliter: materia enim prima appetit formam et informari
universaliter, et non solum hanc vel illam; et visus natu-
raliter appetit videre, et non solum hoc vel illud videre;
et sic de aliis. Unde appetitus naturalis voluntatis primo
est ad perfectionem non solum intrinsecam, sed obicetivam,
videt ad beatitudinem, et velle illam; et non ud hoc velle
illius: quia hoc inadacquatur sibi, illud vero aequatur.

Neganda est ergo sequela primi argumenti. Et probatio eius «equivocal de *universalis* et *universaliter*: nec distinguit inter rem obiectivam, seu appetibilem, et modum quo obicitur, dum quia non appetit universalitatem, infertur. Ergo in particulari, cum tamen stet medium, scilicet quod universaliter. – Et ex hac distinctione patet solutio secundi.

X. Deinde arguit * contra idem dictum ** expositum de appetitu ut est actus elicitus», quidupliciter; dicens quod videtur sibi implicare contradictionem naturaliter velle beatitudinem in communi, et non in particulari. Primo igitur arguit, quia beatitudo veni in particulari includit omne bonum, et excludit omne malum: ergo si in communi, etiam in particulari appetitur naturaliter. - Secundo, particulari maiorem perfectionem includit quum universale ergo in universale necessario, et illud. - Tertio, appetitu», id est inclinatio naturalis voluntatis, est ad beatitudinem in particulari: ergo et actus elicitus. Probatur sequela: quia positum ut sit conformis illi. - Quarto, intellectus indubitanter fine particulari, appetit in particulari sicut commune, quoniam est par ratio'. ergo idem appetit necessario et non necessario.

XI. Ad primum horum breviter dicitur quod vera beati-
tudo omnibona etc., si videretur, naturaliter appeteretur;
et plus naturaliter quam in communi, ut patet de Deo
dare viso: negatio enim nostra esi de particulari non clare
visio. – Et per hoc patet solutio secundi.

Ad tertium dicitur et quod falsum assumit, ut prius *
patuit : et quod conformitè istii est quoad obiectum extra,
ut scilicet actus secundus tendat in idem obiectum quo
inclinatio, tunquàm in obiectum, et non Unquam operatio-
nem. Inclinatio nutem voluntatis, licet sit ad operationem
universaliter, est tamen ad obiectum universale: inclinamur
enim in velle beatitudinem abstrahendo ab hac et illa nu-
mero, specie et genere, ut experimur in nobis. Et sic sal-
vatur in proposito.

Ad quantum dicitur quod ad naturaliter volendum finem ultimum in particulari, non sufficit indubietns, quoniam hacc est in quolibet fideli: sed exigitur evidētia, quae solis videntibus Deum convenit b. Aliter enim intellectus est certus adhaesione, et aliter evidētia, ut patet. Quare.

XII. Adverte secundo -, quod non dissensit Scotus quoad primum sensum conclusionis -. Ipse enim accipit naturale omnino, scilicet quoad specificationem et exercitium. Et sic vult primo, quod non detur in voluntate appetitus naturalis qui sit actus elicited. Secundo quod, respectu beatitudinis in communi, voluntas est determinata quoad specificationem actus, non quoad exercitium ; ut patet intuitu, quoniam non utatur istis terminis. Utrumque autem horum vult *. Thomas *. Unde nos appellamus naturalem appetitum, non solum inclinationem voluntatis in obiectum etc., sed illum actum elicited determinatum quoad specificationem: ipse vero non vult vocare illum appetitum naturalem, propter libertatem quae est in exercitio eius; ex qua parte nec nos dicimus naturalem. Est ergo quaestio in verbis, et deo omittenda. – Id tamen advertas, quod sermo noster usus loquendi conformis est: unde in I *Metaphys.* * desiderium sciendi *naturale* vocavit Aristoteles. Et ex ipso Scoto convinci potest: quia quod est ut in pluribus, est naturale, II *Physic.* -; talis autem est hic actus, apud ipsum ♦; immo, si respectu eius aliquis actus habetur, est in omnibus. Ergo est naturalis.

Sed in secundo conclusionis sensu, scilicet quod voluntati non repugnat habere aliquem netum elicited qui sit omnino naturalis, scilicet quoad specificationem et exercitium, differimus non solum verbis, sed re ipsa; dum nos nemus quod, ultimo fine Deo Glorioso per essentiam viso, voluntas necessario exercet netum amoris et delectationis

respectu illius», ipse autem tenet quod libere, ut I *Sent.*, dist. i, qu. n. *, patet. Sed quoniam hoc in sequenti articulo exprimitur, ideo de hoc vide infra. Unde rationes Scoti quae sunt contra naturalem appetitum beatitudinis supernaturalis, idest Dei clare vbi, solvere debemus tunc²: cis vero quae sunt contra naturam voluntatis absolute, quibus scilicet nititur probare quod voluntati repugnat habere netum elicatum naturalem omnino, cum de modo processionis» Spiritus Sancti, libere scilicet vel naturaliter, tractavimus *, solutas credimus.

XIII. Circa rationem pro conclusione adductam, advertitur quod Scotus duo assumpta in eis impugnat. Primo, proportionem inter intellectum respectu principiorum, et voluntatem respectu finis; dicens tam in Primo quam Quarto ubi supra, quod non tenet quoad habitudinem voluntatis absolute respectu volutorum; sed quoad ordinem volutorum inter se, et quoad habitudinem voluntatis ordinatae respectu volutorum. Ita quod, sicut principium est ex quo pendet conclusio, et ex quo scitur conclusio, ita finis est ex quo pendet id quod est ad finem, et propter quem voluntas ordinate volens vult id quod est ad finem: non autem sicut intellectus necessario inhaeret principio, ita voluntas fini. Et hoc probatur tripliciter. Primo, ducendo ad impossibile: quin sequeretur quod, sicut conclusiones scimus necessario propter principia, ita quod est ad finem necessario vellemus, volito fine, quod est falsum. - Secundo, quia non est necesse quod voluntas eundem sentiat ordinem in actibus suis, qualem nata sunt habere volubilia ex natura sua. - Tertio, quia adhaesio intellectui causatur ex evidentia obiecti necessario: adhaesio autem voluntatis ex nulla obiecti bonitate necessario causatur; sed libera est. sicut respectu boni, ita et respectu maioris et minoris boni.

Secundo, impugnatur * illud rationem, *quia omnis motus procedit ab aliquo immobili*. Inquit enim quod illud immobile non oportet quod sit actus secundus: alioquin calefactiones procederent ab una immobili calefactione; et voluntas volens illiquid «d finem, esset sub duobus nexibus aut saltem sub uno referente hoc ad illud. Sed est netus primus, puta ipsa voluntas.

XIV. Ad has obiectiones dupliciter respondendum arbitror, prout dupliciter ratione» contra quas fiunt, adduci possunt ad propositum ostendendum. Possunt enim induci primo, ad concludendum appetitum naturalem respectu ultimi finis in communi; et possunt induci ad concludendum appetitum naturalem respectu Dei clare visi. Et, ut patet ex dictis -, iuxta primam intentionem, inducuntur ad ostendam naturalem necessitatem quoad specificationem actus tantum: iuxta secundam vero, ad ostendam naturalem necessitatem et quoad specificationem et quoad exercitium. Et quin utrumque eorum sub intentione praesenti cadit, efficaciam horum rationum quoad utrumque salutare intendimus. Et de primo quidem intento sollicitum esse non oportet: quia nec obiectiones contra illam intentionem sunt factae a Scoto; sed contra naturalitatem sunt factae utroque modo -, quam in voluntate possibilem fore negat.

Pro defensione autem secundae intentionis, dicendum est quod ratio illa non est per lucum n simili: sed ex proportionem quae est inter intellectum et intellectivum appetitum. Et cum dicitur quod non sunt proportionales quoad necessitatem, inconsiderate dicitur: quoniam in littera proponitur hoc, ex eo quod primum in unaquaque re naturae ratio est; quam probationem noluit videre Scotus, quae tamen est prima radix positionis s. Thomae, ut superius plurius patuit. Ex hac enim fit quod in voluntate primum est naturae ratio; ac per hoc, naturae conditio, quae est naturalis necessitas, sibi non repugnat, sed saltem respectu sui primi obiecti, quod est ultimus finis dure visus, sibi convenit.

XV. Ad primam autem obiectionem - dicitur quod, ux in sequentis articuli littera dicitur, falsum est quod omnia ud finem ex necessitate appetantur, fine necessario voluto. Verissimum tumen est quod aliquid ud finem, cx illo tine, necessario appetatur.

Ad secundam vero dicitur eodem modo quod, respectu
aliquorum volubilium, oportet voluntatem eundem sen-are

omnis
possint
•nten-

len-
itudo,
(l fpc-
mibus
ircctc
tuni,
aliter
i su-
plc-
evi-
irali,
quo-
Sed
i ra-
pri-

ipli-
)do,
tcr-
uni
tiae
t<t
us:
)p-
3C-
:li-
uu
itn
ct
o-
π-
oi
'b
>
>-
u
it
t-
e
>*

1
1

Г

· Cf. BUD. ML
· Λη. t.

* Cf. cue- s.

$$V \hat{t} \text{ itct} V'^{*}$$

- Ctxnn.n. j.-
- σ. i«. ot.,

' Cf. qu. I u i,
 <«-j. Locmcos.
 BUOT. MXT

* Gr=t» m. i.

• Cf. OiamtaL
«u.-a.»v(. it.

*» M4-
* Ct η·B. «!.

* I-MC- cit. om
prjec.Jnrttp.e
ma. » rro t-r-tn.

.. lx>c. 4lt- bucr
au, «« ' < * > - *
* . « . > pr m à H
>> « p p o t i t .

Т"и Оі*

IdlhU. 10 'V
r* -

$$^{\circ}C^{*} \cdot i > 1X$$

1,0 XM

$$^{\prime}(tC^{\prime}.$$
$$* \langle J \rangle^0 = * \cdot \gg \ll \gg$$

ordinem; non autem respectu omnium. Oportet enim primo velle finem, deinde alia.

Ad renium, negatur quod nulla bonitas, cum tali modo evidētiaē, sit necessitati* adhaesionem. Quoniam bonitas divina clare visa nécessitât illam

XVI, Ad ea vero quae contra secundum motivum uder num. un, ducuntur *, cx rerum ordine atque progressu patet responsio. Videmus enim quod actus primi variables reducuntur in acturn primum invarinhilem. ct ocus secundi in actum secundum; ut semper in quolibet ordine pluralitas ab unitate procedat. Unde ct in ipsis motibus omnes morus ab uno motu immutabili, quantum poiribile est in motu invenire immobilitatem, procedunt. Oportet ergo m motibus voluntariis, cum varii sint quoad specificationem, quod reducamur in unum immobilem quoad specificationem: et hoc experimur, quia omnes tundantur super appetitu boni. Et cum sint variables quoad exercitium, quod procedant ab uno necessario exercito: quod in Deo scimus esse de facto; in nobis nutem est possibile respectu dhintic bonitatis dare visae.

Nec instantiae Scoticae aliquid valent. Nam quod dicitur dc calefactionibus, nihil est: calefaciens enim immobiliter ct uniformiter, cx parte sua, calefacit. – Voluntatem autem aut simul habere plures netus quorum unus sit ratio alterius, aut unum, respectu finis ct eorum quae ad finem, nullum inconveniens est.

XVII. In responsione ad primum, nota quod, cum dicitur quod necessitas naturalis non aufert libertatem, potest bene ct male intclligi. Mule quidem, si intcllignrur quod necessitas naturalis tam obicctive quam clicitivc, stat cum libertate illius actus; hoc enim non est intclligibilc. Bene vero, intelligendo quod naturalis necessitas actu quoad specificationem, seu obicctive, non aufert libertatem eiusdem: quia stut quod libere eliciatur.

XVIII. In responsione ad tertium, recolito quod, quemadmodum bcatitudin appetitus est naturalis obicctive, ita non est in potestate nostra obicctive: ct quemadmodum est liber clicitivc, ita est in potestate nostra clicitivc. Unde appetendo beatitudinem in communi, non meremur ratione obiccti naturali», sed ratione actus electi.

ARTICULUS SECUNDUS

UTBUM VOLUNTAS EX NECESSITATE OMNIA VELIT QUAEGUMQUE VULT

Γ 11., qu. t, art. 3; II Soit~ J t. > ., ah. 3; Fk qu. xm. n. 6: /K qu. u», «n. 3; qu. vj; I lkrili.-rm., Icet. xiv.

Secundum sic phocedhlr. Videtur quod voluntas ex necessitate omnia velit quaecumque vult. Dicit enim Dionysius, iv *dc Div. Xom.* *. quod *malum est praeter voluntatem*. Ex necessitate ergo voluntas in bonum sibi propositum.

2. Praetere t, obicctum voluntatis comparatur ad ipsam sicut movens ad mobile. Sed motus mobilis necessario consequitur ex movente. Ergo videtur quod obiectum voluntatis cx necessitate moveat* ipsam. Or

3. Praeterea, sicut apprehensum secundum sensum est obicctum appetitus sensitivi, ita apprehensum secundum intellectum est obiectum intellectivi appetitus, qui dicitur voluntas. Sed apprehensum secundum sensum cx necessitate movet appetitum sensitivum: dicit enim Augustinus, *super Qcilt* quod *animalia moventur risis*. Ergo videtur quod apprehensum secundum intellectum ex necessitate moveat ? voluntatem.

^ED contra est quod Augustinus dicit ♦ quod *voluntas est qua peccatur et recte vivitur*: et sic se habet ad opposita. Non ergo ex necessitate vult quaecumque vult.

Respondeo dicendum quod voluntas non ex necessitate vult quaecumque vult. Ad cuius evidētiā, considerandum est quod sicut intellectus naturaliter ct f ex necessitate inhaeret primis principiis, ita voluntas ultimo lini, ut iam * * dictum est. gunt aulenl quaedam intclligibilia quae non habent necessariam connexionem ad prima principia; sicut contingentes propositiones, ad quarum remotionem non sequitur remotio primorum principiorum. Et talibus non cx necessitate assentit

intellectus. Quaedam autem propositiones sunt necessariae, quae habent connexionem necessariam cum primis principiis; sicut conclusiones demonstrabiles ad quarum remotionem sequitur remotio primorum principiorum. Et his: intellectus ex necessitate assentit, cognita connexionē necessaria conclusionum ad principia per demonstrationis deductionem: non autem ex necessitate assentit antequam huiusmodt necessitatem connexionis per demonstrationem cognoscat.

Similiter etiam est cx parte voluntatis. Sunt enim quaedam particularia bona, quite non habent necessariam connexionem ad beatitudinem. quia sine his potest aliquis esse beatus: ct huiusmodi voluntas non de necessitate inhaeret. Sunt autem quaedam habentia necessariam connexionem ad beatitudinem, quibus scilicet homo Deo inhaeret in quo solo vera beatitudo consistit. Sud tamen antequam -per certitudinem divinae visionis necessitas huiusmodi connexionis demonstretur. voluntas non cx necessitate Deo inhaeret, nec his quae Dei sunt. Sed voluntas videntis Deum per essentiam, de necessitate inhaeret Deo, sicut nunc ex necessitate volumus esse beati. Patet ergo quod voluntas non cx necessitate vult quaecumque vult.

An primum ergo dicendum quod voluntas in nihil potest tendere nisi sub ratione boni. Sed quia bonum est multiplex, propter hoc non ex necessitate determinatur ad unum.

Ad secundum dicendum quod movens tunc ex necessitate causât motum in mobili, quando potestas moventis excedit mobile, ita quod tota cius possibilitas ‘ moventi subdatur. Cum autem pos-

eri obirefurn ... inopra/. – cbiccta... moveant aulico.
apprthentiim... mwcat. – opprdtēni.t... moveant codice..
y) et. – Om. PB.
i) tam. – Ora. ABCDE.
i) JtmonstraMa. – demonitralicmum G, JcmonthMtionet pF.

,ζ) hit, – hutuimudi oiitiko ci > t,
rj eu – Ont. PFGoÂ,
oi inhaeret. – adhafret cl 4 t
t) poiUMUtat. – potettat BD.

sibilitas voluntatis sit respectu boni universalis et perfecti, non subiicitur eius possibilitas tota alicui particulari bono. Et ideo non ex necessitate movetur ab illo.

An TERTIUM dicendum quod vis sensitiva non est vis * collativa diversorum, sicut ratio, sed sim-

pliciter aliquid unum apprehendit. Et ideo secundum illud unum determinate movet appetitum sensitivum. Sed ratio est collativa plurium: et ideo ex pluribus moveri potest appetitus intellectivus scilicet voluntas, et non ex uno ex necessitate.

x) *vh.* — Om. FGa.

1 (wH/rt7r»«».-Om. F V,j. — Ante «.r *nectit Uti* UD iJJunt *telliget.*

Commenti*via Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. — hi corpore una conclusio responsita quaesito negative : Voluntas non quaecumque vult, ex necessitate vult. — Probatur ex proportionem intellectus et voluntatis, sic. Voluntas inhaeret fini et hi* quae sunt ad finem, proportionaliter ut intellectus principii* et conclusionibus: sed intellectus necessario quidem amentit principiiis et conclusionibus demonstratis, nun autem contingentibus aut indemonstratis: ergo voluntas necessario quidem inhaeret fini et necessario ac evidenter connexis fini, non autem contingenter aut incerte connexis. Non ergo omnia ex necessitate vult.

Maiores ex II *Physic.* — stabilita est — Minor patet distinguendo duo genera conclusionum; scilicet contingentium, et necessariarum; et rursus necessariarum demonstratarum, et demonstrabilium quidem sed non demonstraturum. Et similiter ex parte voltiorum fiat distinctio, Et omnia clara sunt in littera.

II. Veruntamen advertet, ad intellectum litterae, quod quatuor appetibilia secundum Hiomas numerat beatitudinem. Deum, ea quibus Deo inhaeremus, et quae Dei sunt. Quae aliter ordinanda sunt secundum — et aliter quoad nos. Nam secundum se, Deus ipse habet primo rationem finis et beatitudini* ; deinde ea quibus Deo inhaeremus; deinde beatitudo in communi; en autem quae Dei sunt, ad finem, non finis sunt. Quoad nos vero, beatitudo in communi primo habet finis rationem; et deinde Deus, et ea quibus Deo inhaeremus: quoniam nos beatitudinem appetimus naturaliter, Deum autem per investigationem. Et huius ratio est. quia obiectum voluntatis integratur ex duobus, scilicet bonitate, et apparentia: bonum enim cognitum tantummodo est appetibile. Et propterea, quamvis Deus sit iam se mirius et eminentius universale bonum quam beatitudo in communi, quin tamen non est evidens et apparens nobis sub tali ratione. sicut beatitudo; ideo in littera cum fine, beatitudine scilicet, coordinator, cum differentia tamen apparentis et non apparentis; et inter ea quae sunt ad finem, quodammodo numeratur. Unde ei tria necessario attribuuntur, et quod in eo solo vera beatitudo consistit, atque illi connexa necessarium appetantur illo viso : et haec spectant ad rationem finis. Et quod voluntas non necessario inhaeret illi, nec his quae illius sunt, nisi postquam videtur: et hoc spectat ut rationem non apparentis. Et quod ea quibus Deo inhaeremus, sunt ut conclusiones necessarium, occultam tamen, connexionem habentes cum beatitudine: et hoc spectat ad rationem eius quod est ad finem, haec ut non Deus ipse numeretur inter ea quae sunt ad finem; sed apparentia eius, et coniunctio ipsius nobiscum. Et propterea notanter in littera inter ea quae necessariam habent connexionem cum beatitudine, sicut conclusiones cum principio, non numeratur Deus, sed ea quibus Deo inhaeremus.

Advertet secundo quod, cum ex parte intellectus quatuor enumeraverit littera, scilicet principia, conclusiones contingentes, demonstratas, et demonstrabiles, et totidem dixerit esse involuntate; tria tamen in voluntate numeravit, scilicet beatitudinem ut finem, et eligibilia ad utrumlibet ut contingentia, et divina ut necessaria demonstrabilia. Quartum autem, scilicet necessaria ut demonstrata, omisit: non quia nulla sunt, sed quia manifesta sunt, ut esse, vivere, nosse, negatio mali, etc. Haec enim et similia necessitate naturali appetimus quoad specificationem actus, quemadmodum beatitudinem: quamvis minus quam beatitudinem; propter quod per accidens appetunt aliqui, occidentes scilicet, non vivere.

Suauc Tuxou I). T1."-17 T. II.

III. Circa illam propositionem, scilicet quod *voluntas non necessario inhaeret Deo in speciali*, occurrit dubium ex duplici capite. Primo, ex Scoto, in Primo, dist. i. qu. iv ., qui non propositionem in *c, sed in comparatione ad rationes pro alia conclusione, scilicet quod *voluntas necessario inhaeret ultimo fini in universali*, impugnat illam, dicens quod ratione» illae, si acceptantur, concludunt contra hoc. Sed quoniam illae rationes hic non ponuntur a scilicet. 'Ihomu, sed alibi -; et unico verbo respondetur Scoto, quod scilicet ex defecto apparentiae divinae bonitatis hoc provenit; ideo omittantur hic.

Secundo, ex doctrina scilicet Thomae, qua tenet quod omnis creatura diligat naturaliter plus Deum quam seipsam. Ex hoc enim arguitur sic. Voluntas nostra naturaliter diligit bonum proprium ergo Deum. Tenet sequela: quia naturaliter plus diligit Deum quam se. Et loquimur de Deo in speciali: aie enim est principium naturalia esse amicum, et naturaliter diligere dicitur ob omnibus.

IV. Ad hoc dupliciter dici potest. Primo, quod acquiescitur in *naturaliter* utrobique. Quoniam hic sumitur *naturaliter* ut distinguitur contra *libere*, ut patet ex dictis -; cum autem dicitur quod omnis natura intellectualis naturaliter plus diligit Deum quam se. sumitur *naturaliter* ut distinguitur contra *supernaturaliter*. Intendunt enim Doctores quod non solum ex infusa caritate, sed ex natura inclinamur ad Deum plus quam nos ipsos amandam: quamvis diversimode, quia natura ut illum inclinat ut principium naturae, sed cantes ut principium caelestis patriae.

Secundo dici potest quod, etiam sumendo univoce hic et ibi *naturale*, adhuc sahatur intentum. Quia cum loquimur de Simone elicitum, semper supponitur cognitio: eo quod incognita diligere nequaquam possumus; et propterea omnis inclinatio voluntatis ad amandum, est ad cognitum. Unde quaelibet creatura intellectualis inclinatur naturaliter ad plus amandum Deum cognitum, quam se cognitam. Sed quoniam ipsum est sibi naturaliter evidens, ideo simpliciter naturaliter se amat; Deus vero non naturaliter est creaturae evidens, et ideo in littera dicitur quod non naturaliter amator. — Unde consequentia opposita est neganda. Et ad probationem, distinguendum est de Deo cognito, vel non cognito. Et haec intelligit extendendo litteram ad Deum ut est omnis esse principium naturale: quoniam tamen videns esset, naturaliter amaretur plus quam vivere et esse proprium.

V. Circa id quod supponit conclusio ista, scilicet quod *omne rogitur aut amatur ut finis, aut ad finem*, dubium occurrit ex Scoto, in Primo, dist. i. qu. iii, et in Quarto, dist. x. Quod enim hoc hic supponatur, patet ex eo quod aliter non evacuaretur sufficienter quaesitum. Quaeritur enim hic an omnia de necessitate voluntas velit: et respondetur tantum de fine, et eo quod propter finem amatur, quasi omnia amantur aut ut finis aut ad finem. Si namque tertium esset appetitorum genus, satisfactum non esset quaesito.

Quod autem dubium hoc sit, ex contraria Scoti opinione habetur. Distinguit ergo primo in communi ipse triplex genus appetitorum; scilicet finem, et ad finem, et neutrum. Et probat, primo, quia voluntati potest offerri tripliciter bonum: scilicet propter se, propter aliud, et absolute. Primum habet rationem finis; secundum ad finem; tertium neutrius.

Secundo, in speciali arguit quod non quidquid appeti-

8

od dicitur
imobilitate
m autem
ratio ob
ad finem,

cum di-
rt, potest
ur quod
tot cum
'e. Bene
and spe-
usdem:

quern-
vc, ita
nodum
Unde
ratione

sunt

psa-
de-
itur
lie-

m-
ate
ic-

int
a-
n,
s-
nt
D-
o
t.
e
I-

s
g
t

fur, appetitur propter hunc finem qui est bcatitudo. Primo, quia voluntas potest velle aliquid non propter bcatitudinem, ut ly *non* tenetur pure negative. Tum quia non qunn- documquc voluntas vult aliquid, intellectus cogitat dc bca- titudine: ergo nec ipsa vult propter beatitudinem. Tum quia intellectus potest cognoscere ct offerre aliquid ut in sc bonum, non ut ad beatitudinem: ergo ct voluntas po- test velle absolute illud. – Secundo, quia voluntas potest velle aliquid non propter beatitudinem, ut ly *non* tenetur contrarie; ut patet in certe tenente beatitudinem in Deo etc., et sciente fornicationem contrariari, ct tamen volente for- nicationem.

VI. Ad evidantium huius ambiguitatis, sciendum est quod id quod facit dubitare in re hac, est quia quaedam sunt quae absolute velle aut nolle dicimus, quae tamen in or- dine ad finem aliter voluntas appetit, ut patet dc proje- ctione mercium in mare: hunc enim nauta nolle dicitur; ct tamen, attento fine, salute scilicet quae cx alleviitione navi» speratur, vult. Unde videtur quod projectio mercis sit obicctum nolitionis, nec ut finis, nec ut ad finem: ct similiter accidit m aliis huiusmodi. – Vcruntnmcn U diligen- tius consideremus» non est hoc tertium genus appetibilium: sed latet ibi quidum appetendi modus, participans modum quo appetitur finis, ct modum quo amatur quod est nd finem; ct ideo medius non per abnegationem, ut Scotus dixit, *cd per participationem (si tamen sic in hac materia loqui licet). Appetuntur siquidem haec ut ad finem, non formalitcr, sed virtualiter: ideo namque Christus ct marty- res volebant vitam, et non mori, absolute, quia haec ab- solute consonant bcatitudini, quam naturaliter appetunt ; quod est virtualiter propter finem appetere. Et rursus, ap- petuntur haec ut finis, pro quanto habent hunc conditio- nem finis, quod propter bonum aut malum proprium in eu amantur vcl refutantur; et non ut actualiter relata in aliud. Quocirca, quia medium modo huius, modo illius extremi induit rationem; ideo %«plentis erit lectoris discer- nere quomodo, iuxta diversa proposita, haec amari aut odio haberi dicantur.

VII. Ex his autem patet responsio ud Sentum *. Nam quamvis sit aliquod bonum secundum proprium bonitatem, non tamen sine dependentia a primo bono : et non solum ita in re, ct appctibihtatc cx pane rei. sed proponionabter quoad nos. Ita quod. Licet multa sint a nobis appetibilia pro- pter proprias bonitates, non tumen sine dependentia ad primum appetibile α nobis, quod est bcatitudo in communi; sicut nullum complexum est cognoscibile sine dependentia ad prima cognita α nobis, scilicet prima principia, propter ordinem essentialem omnium ad primum. Falsum est ergo

inveniri tertium appetibile per nbnegationem utriusque. – Nec intellectus potest proponere absque actuali vcl vir- tual! seu implicita dependentia ad beatitudinem: ct simi- liter nec voluntas potest aliter velle. – Nec obstat dc for- nicatorc ex proposito, etc. Quoniam nihil refert bonum sci apparens in ordine ud beatitudinem absolute: putat enim nonnihil bcatitudinis participare, faciendo quod vult.

\t si instetur inferendo: Igitur *praeterfinem* ct *ad finem* est neutrum, sive illud sit medium per abnegationem, sive per participationem : – dicendum est quod, secundum ve- ritatem. simpliciter loquendo, quodlibct quod actualiter ap- petitur, aut ut finis nut ut ad finem appetitur. Quoniam ct mortem recusant martyres propter esse, ct ipsam acce- ptant propter Christum: ct similiter nauta mercis incturam recusat propter bonum tuendum, ct illam vult propter eva- sionem. Et sic dc aliis.

VIII. Ctrcn illa verba litterae, scilicet quod *voluntas vi- dentis Deum necessario inhaeret Deo*. dubium occurrit cx Scoto, in Primo, dist. i, qu. iv -. Et consistit vis rationis suae †Coamrty. m hoc. Voluntas Pauli sidentis et non videntis Deum, eo- dem modo sc habet ' et non videndo, contingenter inhaeret Deo ergo etiam videndo, contingenter inhaeret. – Antece- dent probatur: quia stat aequalem esse caritatem in vidente, et non vidente.

Et si diceretur quod voluntas non eodem modo sc ha- bet in vidente et non vidente, propter ipsam differentiam quae est inter visum et non visum l contra. Deus visus a seipso cognito et non viso, non differt nisi sicut magis ct minus approximatum obicctum; ergo non differt penes necessario et contingenter amari, sed penes magis ct mi- mis amari. – .Antecedens hoc patet. – Et consequentia pro- batur. quin maior ti minor approximatio agentis non fe- cit necessarium vcl contingens, sed magis vcl minus, ut

IX. Ad haec breviter dico quod voluntas non eodem modo sc habet, quoniam aliter sc habet respectu visi, ct non visi: quia haec spectant per sc ad obiecti differentiam, eo quod bonum cognitum, et non bonum absque cognitione, est obicctum voluntatis. – Et f.ikum est quod visum et non visum differant tantum sicut magis et minus in eadem specie: immo differunt sicut res diversarum rationum obie- ctivarum. ita quod Deus visus est obicctum diversae ratio- nis obicctivac a seipso cognito citra visionem. Quod si quis non penetrat, ex hoc percipiat effectum, quod visus beat, non visus non: constat enim quod beatus est alterius ra- tionis α non beato.

Cetera Adam argumenta vide, si vis, in Capreolo, in Primo, dist. i. qu. m *. *

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM VOLUNTAS SIT ALTIOR POTENTIA QUAM INTELLECTUS

Art. teq^ td i : U' II'', qu. vxui, ori. 6. fld t ; II *Seat.*, **dlit** xxv, »rt. 3, ad 4; III, **dhL nmi**, qu. 1, art. 4; III *Coat. Gent.*, cap. xxn; *Dc Vent.*, qu. txit. arx **ii**; *De V:rtnt.*, **qu.ii**, on. 3, ud **is**, i3.

S d tertium sic proceditur. Videmr quod voluntas sit altior potentia quam intel- lectus. Bonum enim et finis est obic- ctum voluntatis. Sed finis est prima et allissima causarum. Ergo voluntas esi prima et altissima potentiarum.

2. *Praeterea*, res naturales · inveniuntur pro- cedere dc imperfectis ad perfecta. Et hoc etiam in potentiis animae apparet: proceditur enim de sensu ad intellectum, qui est nobilior. Sed na- turalis processus est de actu intellectus in actum voluntatis. Ergo voluntas est perfectior et nobi- lior potentia quam intellectus.

3. *Praeterea*, habitus sunt proportionali po- tentiis, sicut perfectiones perfcctibilibus. Sed ha- bitus quo perficitur voluntas, scilicet caritas, est nobilior habitibus quibus perficitur intellectus: di- citur enim l *ad Cor.* .xiu ♦ 57 *noverim mysteria ·!·<»*. *omnia, et si habuero omnem fidem, caritatem au- tem non habeam, nihil sum*. Ergo voluntas est ahior potentia quam intellectus.

Sed contra isi quod Philosophus, in X *Ethic.* \ ponit altissimam potentiam animae esse intelle- ctum.

Respondeo dicendum quod eminentia alicuius ad alterum potest attendi dupliciter: uno modo,

* Cf. num. v.

?

* Qq .v U, *rT–' -g. **Xsvu**, <rt. «

T

* S. Th. kût. u -DJ.hfe.V. IV, . . u

a) *naturales*. – *materiales* **FGj**.

que. –
.cl vir-
simi-
lc for-
im vcl
: cnim
t.
Jinem
(i, rive
m ve-
er np-
aniam
occe-
turam
r eva-

is w-
rit cx
l SUUC
· Centn tn. j.
1, co-
laeret
nccc-
lente,

c ha-
ilium
sus a
jis ct
icnes
l πu-
prô-
ti fa-
l, ut

>dc
n, ct
riam,
ionc,
: non
idem
obic-
•atio-
>d si
beat,
s ra-

• An. J, foetr-
coodav. 4- · Ct
Alta CoXt, l
», in
x.

simpliciter; nlio modo, *secundum quid*. Conside-
ratur nutem aliquid tale simpliciter, prout est se-
cundum scipsum tale: secundum quid autem,
prout dicitur tale secundum respectum ad alte-
rum.– Si ergo intellectus et voluntas considerentur
secundum se, sic intellectus cminentior invenitur.
Et hoc apparet ex comparatione obtectorum ad
invicem. Obiectum cnim intellectus est simplicius
ct magis absolutum quam obiectum voluntatis:
nam obiectum intellectus est ipsa ratio boni ap-
petibilis; bonum autem appetibile, cuius ratio est
in intellectu, est obiectum voluntatis. Quanto au-
tem aliquid est simplicius ct abstraction, tanto se-
cundum se est nobilius et altius. Et ideo obiectum
intellectus est aliius quam obiectum voluntatis.
Cum ergo propria ratio potentiae sit secundum
ordinem ad obiectum, sequitur quod secundum
se et simpliciter intellectus sit ultior et nobilior
voluntate.

Secundum quid autem, ct per comparationem
ad alterum, voluntas invenitur interdum altior in-
tellectu ; ex eo scilicet quod obiectum voluntatis
in altiori re invenitur quam obiectum intellectus.
Sicut si dicerem auditum esse secundum quid
nobiliorem visu, inquantum res aliqua cuius est
sonus, nobilior ? est aliqua re cuius est color,
quamvis color sil nobilior et simplicior sono. Ut
enim supra* dictum esi, actio intellectus consistit
in hoc quod ratio rei intellectae est in intelli-
gente; actus vero voluntatis perficitur in hoc ’
quod voluntas inclinatur ad ipsam rem prout in sc
cst’ ideo Philosophus dicit, in VI *Afetaphys.**,
quod *bonum et malum*, quae sunt obiccta volun-
tatis, *sunt in rebus; rerum et falsum*, quae sunt

obiccta intellectus, *sunt m mente*. Quando igitur
res in qua est bonum, est nobilior ipsa anima, in
qua esi ratio intellecta; per comparationem ad
talem rem. voluntas est altior intellectu. Quando
vero res in qua est bonum, est infra animam;
lune etiam per comparationem l ad talem rem,
intellectus est altior voluntate. Unde melior est
amor Dei quam cognitio: c contrario autem me-
lior est cognitio rerum corporalium quam amor.
Simpliciter tamen intellectus est nobilior quam
voluntas.

Ad primum ergo dicendum quod ratio causae
accipitur secundum comparationem unius ad al-
terum , et in tali comparatione ratio boni prin-
cipalior invenitur: sed verum dicitur magis ab-
solute , cl ipsius boni rationem significat. Unde
cl bonum quoddam verum est. Sed rursus cl
ipsum verum est quoddam bonum; secundum
quod intellectus res quaedam est, cl verum finis
ipsius. Et inter alios fines iste finis est excellen-
tior; sicut intellectus inter alios potentias.

Ad secundum dicendum quod illud quod est prius
generatione ct tempore, est imperfectius: quia in
uno et eodem * potenlia tempore praecedit actum,
et imperfectio perfectionem. Sed illud quod est
prius simpliciter ct secundum naturae ordinem,
est perfectius: sic enim actus est prior potentia-. *n
Ei hoc modo intellectus est prior voluntate, sicut
motivum mobili, et activum passivo ♦ bonum ·»·»’.
enim intellectum movet voluntatem.

Ad tertium dicendi m quod illa raiio procedit
de voluntate secundum comparationem ad id
quod supra animam est. Virtus enim caritatis esi
qua Deum amamus.

» nobilior. – H subliciae ^JUunt BO. – Ji.lcen po»l tepxtu «o-
bititor addunt sr.
1) in hoc. – cx ca PF.it.

Z) per comparationem. – In cwnparatlatte P.
t) d «jdetn. – coJrmptc l’aj.

Commonl::u’ia Cardinalis Caietani

TrrvLts durus.– In corpore articuli quatuor: primo, dis-
tinguitur titulus; secundo, respondetur iuxta primum
sensus; tertio, iuxta secundum; quarto, colligitur totalis
responsio in speciali.

Quoad primum, *nobilius* dupliciter: simpliciter, ct se-
cundum quid. Declarantur termini: *nobilius simpliciter*,
idest secundum sc; *secundum quid*, idest in ordine ad
alterum.

II. Quoad *secundum* : Intellectus est potentia nobilior
simpliciter quam voluntas. – Probatur sic. Obiectum intel-
lectus est simpliciter nobilius ubiccto voluntatis: ergo.

Antecedens probatur: quia est simplicius ct magis abso-
lutum. Quod probatur, quia est ipsa ratio boni, quod est
obiectum voluntatis ; constat cnim quod ratio simplicior ct
absolutior est eo cuius est ratio. – Consequentia probatur:
quia propria ratio potentiae est secundum ordinem ad
obiectum.

III. Quoad *tertium* : Voluntas est interdum nobilior se-
cundum quid intellectu. – Ubi nota duas conditiones: sci-
licet *secundum quid*, ct *interdum*. Probatur sic. Obiectum
voluntatis interdum invenitur in atriori rc quam sit obie-
ctum intellectus: ergo voluntas secundum quid est inter-
dum nobilior intellectu.

Antecedens probatur sic, Obiectum voluntatis est in
rebus, intellectus in anima ; ergo est interdum in ahinri rc
quam obiectum intellectus. – Hoc antecedens probatur du
pliciter. Ratione: quia actio voluntatis terminatur ad res in

sc; intellectu» vero nd rationem conceptam. Et auctoritate
Aristoteli-», VI *Metaphys.* – Consequentia vero haec secunda
declaratur: quia interdum res in qua bonum amatur, est
altior anima, ut Deus ; interdum inferior, ut creatura cor-
poralis.

Prima \cro consequenda principalis declaratur duplici-
ter. Primo, exponendo quod hoc est esse nobilius secun-
dum quid, cx ratione comparationis ad alterum, habere
scilicet obiectum interdum in atriori rc. – Secundo, exemplo
de visu ct auditu respectu rei coloratae et rei sonorae.

IV. Quoad *quartum*, tria concluduntur, scilicet: Amor
Dei est nobilior cognitione eius. – Cognitio corporalium
nobilior est eorum umore. – Simpliciter autem est intelle-
ctus nobilior voluntate,

V. Circa rationem pro prima conclusione , dubium oc-
currit quadrupledter. Primo, Scotus in Quarto, dist. xl iv.
qu. iv, arguit contra ilhun propositionem; *Ratio ven est
nobilior ratione boni*. Quia aut intendis realiter. Et sic est
falsum: quia *unt una ivs. ct consequenter neutra secun*
dum rem est altera nobilior. – Aut secundum rationem
consequentem opu* intellectus. Et sic non c>t ad propo-
situm , quia hoc Ot relatio rationis ; constat cnim quod
relatio rationis non ost formalis rario pnmi obiccti ituc l-
lcttiis aut voluntatis. – Aut secundum rationem anteceden-
tem opus intellectus cx natura rei. Et tunc oportet probare
quod istac ratione». scilicet boni ct veri, addant aliquid
absoluti supra rationem entis : quoniam tunc duarum ra-

tionum distinctarum supponitur alteram altera este nobiliorem. quando non aunt formalitcr relativae.

VL Secundo, arguit contra illam aliam propositionem suppositam, scilicet: *Bonum est obiectum voluntatis, et verum intellectus*. « Primum >, inquit, « est dubium: sc-eundum vero est falsum, ut in Primo, dist. m. qu. nr probarum fuir ». – Sed ad haec dictum est in qu. xvt. urt. *i* .

VII. Tertio, arguo contra illam propositionem *Quanta aliquid est abstractius, tanto nobilius*. Aut loqueris dc obstructione secundum esse, aut secundum rationem. Si secundum rem, quamvis maior sit vera, minor tamen est falsa: quia ratio veri non est absolutior ratione boni secundum rem, cum sint una res verum ct bonum. – Si secundum rationem, quamvis minor sic ver», ipsa tamen propositio maior evidens non est: quia abtractio negatio est, nullam dicens perfectionem, nisi forte ratione imperfectionis negatae, puru materine vel potentiae. In proposito autem, constat quod verum non dicitur obstrictius quiu magis recedat n materia aut potentia: cum bonum, u quo abstrahi dicitur verum, neque materium neque potentiam nliquam includit, ut palet cx eo quod octui purissimo convenit. Ergo ex hoc quod abstraction est serum, non habetur quod sit nobilius’, quamvis optime habeatur quod sit prius natura.

VIII. Quarto, arguo contra probationem antecedentis, scilicet, *quia ratio ipsa boni est obiectum intellectus, bonum autem ipsum est obiectum voluntatis*. Primo, quia fahe *b_c* chimaerica videtur differentia ista inter *bonum* ct *boni rationem*, quod ista intellectus, illud voluntatis sit. Quoniam boni nitio bonitas est; bonitas nutem ratio formalis est obiccti voluntatis, eo quod bonum, inquantum boHum. appetibile est, l *Elhic* . Ergo ct bonitas ct bonum ad voluntatem spectant. Immo plus: Ergo est implicatio in adiecto, quod bonum sit proprium obiectum voluntatis, ct bonitas non sit obiectum illiui.

Secundo, quia aut nomine ‘obiccti intendis obiectum formale: aut tantummodo *esse obiectum*, idest terminare aerum illius potentiae, obitei illi, etc. Si de obiccto formali locutio est, falsum muniotc est quod boni rado sil obiectum intellectus : nam obiectum formale intellectus est entis aut veri ratio; non boni, cuius ratio est obiectum formale voluntatis. – Si autem per esse obiectum intellectus ct voluntatis nihil aliud intendis quam terminare actus intellectus ct voluntatis, intclligi scilicet ct amari; primo sequitur quod differentis assignata nulla est : quia hoc modo non solum boni ratio, sed bonum est obiectum intellectus, utrumque enim intelligitur; et utrumque similiter est obiectum voluntatis, quia utrumque amatur. Secundo sequitur quod non habeatur intentum : quia ex nobilitate diversa formalium obtectorum iudicnnd.i est nobilitas simpliciter et secundum se potentiarum. quae in littera inquiritur; ct non ex nobilitate partis subicctivae obiccti, qualis est boni nitio respectu obiccti intellectus.

IX. Contra conclusionem ipsam arguit Scotus * cx dictis in secunda conclusione .-. Primo, sic. Amor superiorum est nobilior cognitione eorum, per te : ergo actus voluntatis secundum genus suum est nobilior actus: ergo voluntas intellectu. – Tenet sequela: quia *si optimum est nobilius optimo, ergo et genus genere, ct species specie* .-

Secundo, sic. Actus coniungcns obiecto secundum nobilius esse, est nobilior simpliciter. Sed actus voluntatis respectu obiecti beatifici, coniungit obiccto secundum nobilius esse, quia ut in se est; actus vero intellectus, ut est in cognoscente. Ergo. – Probatur maior. Quia actus intentum habet perfectionis rationem, inquantum coniungit obiecto perfecto: qui ergo ex genere suo coniungit obiccto secundum perfectius esse, est ex genere suo simpliciter perfectior.

X. Circa differentiam positum inter intellectum ct voluntatem in secunda conclusione ex auctoritate Aristotelis dubium occurrit cx Scoto, ubi supra .-. Inquit enim quod in hoc non est differentia inter intellectum et voluntatem, quoniam proportionaliter uterque ad extra et intra terminatur. Nam cognitio intuiliva terminatur ad rem in se, ct similiter dilectio illam sequens: et cognitio abstractive terminatur ad rem in anima, ct similiter dilectio illum sequens. Ergo nulla est differentia. – Auctoritas vero Philosophi non

iuvat quia loquitur dc cognitione abstractive. et dc voluntate desiderativa, non respectu obiccti, sed respectu termini seu clfectus, quia res futura est.

XI. Ad obicctioncs Scoti contra illum propositionem, *Ratio veri est nobilior ratione boni* .-, respondetur quod, ut pluries dictum est .-, sermo est de rationibus formalibus rerum, distinetis tumen actunlitcr sola ratione; ita quod ipsae rationes non sunt ab intellectu, sed distinctio carum actualitcr. Cum ergo arguitur, */lui est nobilior realitcr* etc, dicitur quod est nobilior formalitcr, seu secundum rutionera formalem praevenientem intellectus opus tnm in se qum in sua distinctione virtual» ab alia, ut comparatio secundum nobilitatem habeat distinctionem extremorum praevenientem. Unde non est opus fingere distinctionem aliquam *actualem cx natura rei* inter eas: ad omnia enim sufficit quod distinguuntur virtualitcr. Distingui enim virtualitcr est habere ct vindicare tibi omnia ad distinctionem pertinentia, uc si essent distincta; ut in materia dc distinctione divinorum dictum est – Nec oportet propterca supponere aut probare quod rationes istae addant res absolutas supra ens: sed ad hoc ut uni altera nobilior sit, sufficit quod res relative cnnccptu vel conceptibilh nubilior sir sic relative sumpta, qum sic etiam relative sumpta.

XII. Ad obiectionem contra illam propositionem, *Quanto aliquid est abxtractius* etc. .-, respondetur quod propositio verificntûr dc obstructione formati in communi, sive secundum rem iive secundum rationem (ceteris tamen paribus: non enim quantitas mathematica est nobilior umpliciter substantia sensibili, quamvis ait abstractor; quia huius natura est substantia, illius accidens). – Et cum dicitur quod negatio coniunctionis cum alio non dicit perfectionem nisi ratione imperfectionis negatae, conceditur. Et dicitur quod, quia abstractis formali* incipit ab exclusionc materiae, ct continue ascendit excludendo potentialimris gradus; signum est quod, cum ventum fuerit ad eas rationes formales quae nullam materiae aut potentiae rationem clntidunt, quod quanto aliqua est abstractior, tanto perfectior, utpotc remolior ct magis distans ab his quae potentiam claudunt. Cum enim omnes rationes formales ordinem inter se habeant ct :id unam primam, scilicet entis rationem abstractissimam; consequens est quod quanto aliqua ratio minus abstracta est, tanto vicinior est his quae sunt potentialitati admixtae; ct quanto abstraction, tanto ab his remotior, ac per hoc nobilior ct perfectior secundum seipsam.

XIII. Ad obiccto nutem contra illam differentiam inter *bonum* et *boni rationem* .-, respondetur quod male intclligitur littera, nec penetratur intentio dus. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod in re qualibet sunt duo, *quidditas* ct *existentia*, non curando pro nunc quomodo distinguantur. Inter haec autem hanc non tam ratione quam experientia videmus differentiam, quod quiddius est ratio rei quod intclligatur, existera autem quod appetatur: experimur siquidem quod sanitas non minus intelligitur si non est, quam si est; nullus tamen appetit sanitatem nisi ut sit. aut quia est. Intantum autem proprium est existentiae appeti, ct quidditoti intclligi, ut ipsa existentia. non qualitercumque, sed in actu exercito in re vel in spe, sit ratio appetibilis ut sic* ita quod nullius *quod quid erat esse*, etiam si ipsa existentia sit quiddites illius, desideratur, amatur, aut delectat, nisi ut sit aut quia est in actu exercito. Et similiter ipsum *quod quid erat esse*, non qualitercumque, sed in actu exercito ipsius *quod quid est* (si tamen sic loqui licet in hac re, ubi nullum est exercitium), idest ut habet rationem quidditatis, idest ut non curat dc actu exercito existentiae, est ratio inlclligibilis ut sic. Ita quod etiam si ipsum existera intelligitur, inquantum intelligitur, induit rationem quidditatis, quoniam accidit sibi ut sic exercitium existentiae: intelligitur enim ipsum esse *tale quid*; nec ideo intelligitur quia actum habet existentiae, quamvis ipsa existentia sit cognita.

XIV. Ex hac autem differentia oritur primo, quod in primo ct adaequato obiecto intellectus sint duo: scilicet ratio obicctiva, puta *quod quid erat esse* entis; ct conditio obiectiva, scilicet ratio seu modus quidditatis. Ita quod *ens* significat obiectum intellectus cx parte rationis obicctivac;

* CL ct*. t.

* Cf.qvr.et.1. Coaertic u, «1

«». u.

'Q'. 141A.1A1, (<X>n>t*ⁱ. fca vtu.

* CT nas. m

* Ci. ese. t@.

* ai. 4«. j»..

meni. nam. ».

*s5ffc iccc'i' ’

• Lee. cil. tusi. v. * C/. IODJ, tu.

* (X Arittol. . bb. Ut. cap. u. n. 1*.

* Ct. βμ*»> α

• α. nae. v.

• (iUibiltat. M». nn. fAntinr?

volun-
:nnini

ncin,

>d, ut

ns rc-

ipSMC

CtUa-

.. di-

man

[Uam

cun-

eve-

uain

ffidt

r eat

alia,

ino-

aut

rns:

1res

five

n/a

itio

un-

us:

iter

na-

od

>i§i

>d,

Ct

im

ae

od

o-

m

nt

qi

ta

e;

JC

cr

i- * Cf. ddo. on.

l-

f-

5-

n

o

s

n

it

c

i-

o

»

a

t

j

1

»

c

e

g

1

t

>

r

QUAESTIO LXXXII, ARTICULUS III

301

quod quid est autem significat idem ex parte conditionis obicctivae. – Oritur secundo intenta differentia in littera, quod obicctum intellectus sit abstractius obiccto voluntatis. Quia quaelibet res ut habet rationem *quod quid est.* est abstractior seipsa ut habet netum existentiae : illo modo est obicctum intellectus, hoc voluntatis.

Ubi adverte divinum s. Thomae ingenium, quod cum de nobilitate inter obicctum intellectus et voluntatis tractaret, et in obiccto utroque sit considerare duo, scilicet rationem obicctivam, et conditionem obicctivam secundum quam ratio obicctiva obicctum est ; et rationes obicctivac sint una res non solum rcalitcr, sed formalitcr. seclulis relationibus rationis, ut patet de entitate et bonitate: ad ostendendam differentem eorum nobilitatem, ad conditione» obicctiva» se convertit. Et obiccta intellectus et \oluntnti» ut obiccta sunt formalitcr et per << considerans, ostendit quod obicctum intellectui est abstractius, idest ratio formalis obicctiva intellectus ut obiicitur intellectui, est abstractinr ratione formali obicctiva voluntatis ut obiicitur voluntati, dato etiam quod illa ratio sit eadem cum ista: itu quod abstractor» maior directe ponitur in conditione objective, ac per hoc in obiccto ut obicctum est. Ostendit nutem hoc, quia obicctum intellectus est res ut *quod quid est;* voluntatis autem ut habens esse. Constat enim quod *quod quid est* nbstractiu» est habente esse: ita quod in ipso Deo, cuius *quad quid est* est existentia, abstractor secundum rationem est existi-entia ut *quod quid est,* qunm ipsamet ut est existera in actu exercitu. Et aie simpliciter obicctum intellectus est abstroctius obiccto voluntatis, formalitcr loquendo.

XV. Et per hoc solvitur potissima obiectio quae contra hinc remanserat rationem, scilicet Esse est nbstractius quidditate, quia contrahitur per Ilhm; in cuius signum, utpote abstrnctivuni, ponitur nomen propriissimum nomen Dei, Ergo ratio form.dii obiecti voluntatis est abstractor ratione formali obiecti intellectus. – Iam enim patet quod esse dupliciter sumi potest: scilicet in actu exercito ipsius existentiae; et per modum quidditaris. Er quod ut exercet existentiam, addit supin scipsum ut *quod quid est.* Et consequenter ut obicctum intellectus, est abstractiu>: quia est obicctum voluntatis secundum quod stat in netu exercito existentiae; intellectus autem, secundum quod rationem habet quidditatis cuiusdam m seipso.

XVI. Ex his autem facile respondetur nd obiccta. lum enim patet quid nomine *obiecti* intelligitur: scilicet obicctum ut obicctum, idest ratio obiecti cum conditione cius obicctiva. Et quid nomine *rationis boni*: scilicet *quod quid est* non solum boni ut sic, puta bonitas; sed boni qualitercumque sumpti. Et quid nomine *boni*: scilicet ipsum bonum ut sic, quod nihil aliud est dictu quam res in ordine nd esse conveniens.

Unde cum dicitur in prima obiectione quod tam bonum quam boni ratio spectat ud voluntatem, quia bonitas etc.:respondetur quod boni ratio potest accipi dupliciter, uno modo ut ratio, nlio modo ut existons; et quod secundo modo spectat ad voluntatem, primo modo ad intellectum. El quia de ipsa ut habet rationem *quod quid est* loquebatur s. Thomas, ideo vocavit cam appropriate vocabulo *rationem boni*.

Cum vero in secunda obiectione dicitur, *Aut nomine obiecti intendis obicctum formale* etc.: – respondetur quod nomine obiecti proprie et explicite neutrum illorum intclligimus; sed obicctum ut obicctum est, quod constituitur per conditionem obicctivam rationis formalis obiecti. Et ideo cum arguitur falsum esse quod ratio boni sit obicctum intellectus, dicitur quod ratio boni, ut ratio est, est conditio obicctiva, ac per hoc constituit obicctum intellectus in esse obiecti, ut patet ex dictis . Nec hoc magis convenit rationi boni quam veri, et cuiuscumque alterius, quoniam hoc convenit rationi ut ratio est: sed adductu est boni ratio mugis qunm aliorum, quia ud ipsum fiebat comparatio. Et haec est directe et explicite intentio litterae; uc si dixisset quod bonum abstraction modo offertur intellectui, quia per modum rationis et *quod quid est,* qunm voluntati, quia per modum ipsius entis boni; et ideo obicctum intellectus ut sic, nbstractius est qunm obicctum voluntatis ut sic.

XVII. Qma tamen implicite subintelligiuir in obiecti nomine etiam ratio formali» obicctiva sic conditionem, potest de ratione illa quoque implicite tacta salvari littera (quamvis non sit opus) dupliciter. Primo, quin ens et bonum convertuntur et sunt idem, et nulla est entis ratio quae non sit boni ratio; cum ratio entis «it ratio obicctiva, veridice quunque dici potuit quod boni ratio est obicctum formale intellectus: boni enim ratio non solum bonitas, sed entitas est, et quaecumque alia ratio. – Dicitur secundo, et m idem reddit conclusio, quod boni ratio insinuat omne *quod quid est* ut sic fecit enim «. Thomas, ut «oliti sunt doctores nb uno insinuare cetera. Merito nutem magis meminit rationis boni : quiu respectu obiecti voluntati», quod bonum est, maiorem abstractioncm ostendere valebat in obiccto intellectus. Ita quod perinde est ac si dixisset: Obicctum intellectus esse abstractiu» obiecto voluntatis, manifestat quia etiam in ipso voluntatis obiccto id quod intellectus obicctum est, ut sic, nbstractius est eo quod voluntati obiicitur; quoniam voluntati obiicitur ipsum bonum, intellectui autem illius ratio.

XVIII. Nec fallaris cx his concipiendo aliud esse quod apprehenditur, et aliud quod appetitur: cum impossibile <it appeti incognitum ; ac per hoc idem, et secundum idem, oportet c se appetitum et cognitum. Sed accipe cx his quod idem, et secundum idem, est appetitum et cognitum: sed tamen et ratio et conditio obicctiva cogniti ut sic, est alia a ratione et conditione appetiti ut sic; et quoad haec, obicctum intellectus est abstracuus obiecto voluntatis.

XIX. Ad obiccrioncs Scoti contra conclusionem ipsam . * O· wa. e. rc-pondetuf. Et primae negatur sequela. Et ad probationem dicitur quod illa maxima. *Cuius optimum est nobilius optimo* etc., intelligitur dc nobiliori et perfectiori simpliciter; non autem secundum quid Modo, amor superiorum est nobilior secundum quid cognitione eorum, ut in littera dicitur, non simpliciter.

Secundae vero distinguitur dupliciter maior, scilicet, /lctux *cantuiiffcns obiecto secundum perfectius esse, est nobilior.* Primo, quoniam potest dupliciter intclligi. Primo, dc perfectiori esse obiecti, ut obtectum est. Et sic vera est: sed minor falsa, scilicet quod actus voluntatis iungat obiccto secundum perfectius esse: quia, ut in littera ostenditur, obicctum intellectus ut obicctum, est nobilius, quia abstraction ; et consequenter perfectius ut obicctum, quia in his idem nobilius est et melius. Alio modo, dc perfectiori esse obiecti, ut res est. Et sic, dato quod minor esset vera, maior est falsa. – Secundo, quoniam potest intclligi de obiccto absolute : et sic tantummodo est ad propositum. Vel in udi materia, puta superiorum : et sic non infert nisi maiorem nobilitatem secundum quid.

Resolvendo igitur obicctionem, si sermo est de obiccto absolute ut obicctum est, negatur minor. Et ad probationem, *quia esse in re est perfectius qnam esse in anima,* respondetur primo, quod hoc non est verum universaliter, et consequenter nec absolute; ut patet dc inferioribus. – Secundo, quod falsum supponitur, scilicet quod obicctum intellectus ut sic, constituatur per esse in anima; quamvis esse in anima sit una conditio illius. Actus enim intellectus coniungit obiccto absolute ut *quod quid est* in »ccst: et per hoc differt primo ab actu voluntatis coniungenti obiccto ut exercet esse. Modo dicitur quod, licet actus coniungens obiecto secundum esse extra, coniungat obiccto secundum perfectius esse ut res est. quam actus coniungcns obiccto absolute: tamen c contra iste coniungit obiccto secundum perfectius esse ut obicctum est, quam ille, quia secundum nbstractiorcm modum. Et quia nobilitas potentialium attenditur penes nobilitatem obicctorum, non ut res, sed ut obiccta sunt; ideo simpliciter intellectus nobilior est voluntate.

Si vero senno est de obiecto tali, puta beatifico, ut Scotiis insinuat: tunc distingue, vel *in via,* vel *in patria.* Et dic quod ratio concludit amorem talis obiecti in via esse nobiliorem cognitione, non autem in patria: quia neque nobile, immo idem est esse Dei in sc. et in anima beatorum, quia secundum essentiam immediate intelligitur. Et consequenter remanet actus intellectus nobilior nobilitate

sui generis; et non excessus nobilitate secundum quid, ut in via excedebatur.

XX. Ad ea quae contra differentiam inter intellectum et voluntatem in secunda conclusione ex Aristotele positam, obiicit Scotus -, dicitur quod, quia philosophus obedit rationi, cui sensus testimonium perhibet, et in nobis nullam experimur cognitionem intuitivam secundum intellectum, ideo in II *de Anima**t Aristoteles inter obiccium intellectus et sensus differentium esse dixit, quod illud in anima, istud extra animam est. Unde sicut hoc non impugnatur, ita nec impugnari debet idem repetitum in VI *Metaphys.*, in ordine ad voluntatem: utrobique enim dicit obicctum intellectus esse in anima. Et verum est: tum quia intuitivam cognitionem non experimur. Tum quia, absolute loquendo de intellectione, et non tali vel tali, puta intuitiva, intellectum ut sic in intelligente habetur, idest res intelligitur ut unitur intelligenti!: amatur vero, contra, ut amam unitur amato. Et hoc salvatur in omni cognitionis modo, etiam intuitive. Unde si non quoad rem, saltem quoad modum, semper intellectus obicctum est intra, voluntatis extra. – Et hacc est prima differentia, in qua deficit Scotus.

Secunda est ex pane voluntatis, cum dicit quod dilectio sequens cognitionem abstractivam terminatur ut intra. Manifeste experimur quod abstractive cognoscimus balneum, et amamus illud secundum esse extra: volumus enim extrinsecus balneari, et non balneari intentionuliter. – Et cum dicit quod hoc est respectu voluntatis desiderativae, non respectu obiecti, «ad termini aut effectus, rudis glossa, est. Quoniam hoc experimur non solum respectu desiderii quo optamus futura, sed respectu amoris quo amamus rem absolute*, intelligentes enim abstractive amicum, amamus ipsum secundum esse reale suum, et non intentionale. Rursus quod dicitur respectu termini seu effectus, non obiecti, falsum est: quoniam obicctum desiderantis balneum est id quod desideratur, quod constat esse balneum extra; quamvis hoc idem sit terminus actionis executivae ex desiderio provenientis. – Stat ergo solida differentia assignata, et quoad modum simpliciter; et quoad rem in nobis, secundum eus quoa experimur actus.

XXI. in responsione «ad primum, nota triplicem comparisonem inter bonum et verum. Prima est secundum se ipsa: et sic boni ratio magis dicitur ad alterum, ratio vero veri dicitur magis absolute. Et ex hoc solvitur argumentum. Nam cum obiiccrctur: Illud est nobilius quod fundat nobilissimam causalitatem, – respondetur modo quod hoc est verum de nobilitate in ordine ad alterum, non absolute in «c; quia esse causam in ordine ad alterum attenditur. – Secutidum, secundum mutuam inclusionem: et sic unumquodque eorum, materialiter sumptum, est pars subiectiva alterius. Bonum enim est quoddam verum: et verum est quoddam bonum; quod declaratur in littera, quia verum est bonum intellectus, ad quod naturaliter inclinatur intellectus, sicut quaelibet res naturaliter tendit ad suam perfectionem. – Tertia est secundum nobilitatem utriusque in ratione boni: et sic dicitur quod verum est nobilius bonum quocumque alio bono, quia est finis nobilioris potentiae quacumque alia potentia. Ita quod intentio litterae est non solum salvare quod obicctum intellectus sit nobilius obiccto voluntatis, idest verum ut verum bono ut bono, quod in prima comparatione factum est; sed ostendere quod etiam verum ut bonum intellectus, est nobilius obiecto voluntatis; ut sic intellectus omnino inveniatur nobilior.

XXII. Sed est hic locus quaestioni, quoniam falsum videtur hoc. Nam finis voluntatis est bonum ut bonum, finis vero intellectus est *quoddam bonum*: constat autem quod nullum particulare bonum est melius ipso bono: ergo verum ut bonum non est magis bonum quam finis voluntatis.

Et confirmatur. Quia bonum per participationem non est melius bono per essentiam. Verum autem est *quoddam bonum*, et consequenter per participationem bonum: bonum autem est ipsum bonum essentialiter et universaliter. Ergo.

XXIII. Sed ad hoc est dicendum quod in obiccto voluntatis est considerare duo: scilicet rationem universalem, qua scilicet est totum universale respectu omnis boni; et specialem rationem perficiendi, qua scilicet ita respicit et perficit talem potentiam, puta voluntatem, quod non omnes. Quamvis enim omne bonum sit pars subiectiva boni quod est finis et obicctum voluntatis; non tamen perfectio qua unumquodque bonum perficit id cuius est bonum, est pars subiectiva perfectionis voluntatis a bono: non enim perfectio visus non eoior est pars subiectiva perfectioni» voluntatis, ut patet. – Rursus, universalis ratio obiecti potest accipi dupliciter, scilicet simpliciter, vel distributive; sicut quodlibet aliud universale, ut puter.

Ex hoc autem dico tria. Primo quod, comparando obicctum voluntatis ut alia ut totum universale, simpliciter tamen, sic verum est nobilius bono, ut prima species est nobilior generica ratione; quidquid sit de aliis speciebus boni, obiecti» scilicet aliarum potentiarum; quod pro tanto dico, quia non attingunt ad immaterialem ordinem in quo generica ratio boni elevata residet. – Secundo quod, comparando obicctum voluntatis ad alia secundum specialem finalirationein et perfectionem. sic in obiccto voluntatis invenitur quaedam species boni, et non omne bonum: quia non bonum oculi. Nunc est prima species boni, sed secunda: quod a posteriori declaravit s. Thomas in littera, quia finis nobiliori» potentiae est excellentior; ergo bonum quod est finis intellectus, est excellentius. Antecedens utem iam in corpore probatum supponitur. – Tertio quod, comparando obicctum voluntatis distributive ad singula sub eo contenta, sic bonum quod est obicctum voluntatis, includit omnem boni rationem, nunc ulla fit comparatio nisi inter totum et partem: voluntas enim non solum vult sibi, sed vult intellectui ut oculo et auri et pedi et manui ceterisque proprias perfectiones, et proprio» modos suarum perfectionum. Nunc est dubium quod hoc modo bonum intellectus cadit sub fine voluntatis: nunc potest comparari illi, cum comparatio supponat distinctionem, nisi, ut dictum est, sicut pars ad totum. Et secundum hoc dicitur in littera sequenti* articuli, ad id, quod voluntas est altior intellectu.

XXIV. Et ex his patet solutio ad obiecta -. Ad primum* ei r j æ. enim dicitur quod ratio primae speciei boni est nobilior ipsa boni ratione, sicut prima species ratione sui generis. Talis aurem est ratio boni in vero.

Ad secundum, negatur quod bonum per essentiam sit proprium obicctum et finis voluntatis. Aliud enim est dicere *bonum in generali*, et aliud *bonum per essentiam*: hoc enim est omne bonum inclusive, illud permissive; hoc actu, illud potentia; hoc distincte, illud confuse. – Si autem fiat vis, quia bonum universaliter est nobilius bono particulari; iam dictum est quod, accipiendo bonum universale distributive, sic invenitur obicctum altius, et voluntas potentia altior. Sed hacc est altitudo secundum quid quia in ordine ad aliud. et non ex natura obiecti absolute et primo. Accipiendo autem simpliciter, sic prima eius species est eo excellentior.

XXV. In responsione ut secundum, nota brevissimam et integerrimam glossam illius propositionis*. *Prius generatione est imperfectius*. Intelligitur prius generatione tantum: si enim est prius generatione, et alio modo, non est imperfectius. Tale autem est intellectus respectu voluntatis: quia est prior non solum generatione, sed simpliciter, ut actus potentia, ut finis eo quod est ad finem. Et hanc glossam intendit s. Thomas hic.

XXVI. In responsione ad tertium, esto cautus, quin responsio ista non concedit nisi in via habitum voluntatis esse nobiliores habitibus intellectus. Secus enim est in patria: lumen enim gloriae perfectius est cantate. Cuius signum est, quod non solum non potest esse informe; sed non compatitur imperfectionem viae, quam tamen caritatis habitus compatitur. Et, quod plus est, essentia divina, ut in qu. xii. habitum est, est loco habitus intellectualis, et An. r quia vicem supplet speciei intelligibilis; non autem supplet vicem alicuius habitus, aut cuiuscumque inhaerentis voluntati.

* Up. xu. . . Cap. », n. 3. .i.Th. feet. ».

Ari. pratexJ.

3
* D» FUC Onk.. hb. II.op. nu.

*.HUnenw. n.

ecto \o-
crwücm,
boni; et
spicie et
omnes,
ii quod
tio qua
est pars
in per-
ils vo-
potest
; «’eut

> obic-
jlidter
ICS est
debus
tanto
n quo
com-
talem
is in-
quia
inda:
finis
d est
n in
indo
Mini,
nem
m ct
in-
pro-
um.
udit
>m-
icut
nils

um · C. nt>a. xiu,
lior
ris.

sit
di-
w;
IQC
:m
li-
x-
ns
da
ci
es

in
Λ-
i:
i-
G
It
s-

,*
IS

i-
d
s
t
, · Ar- >

*

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VOLUNTAS MOVEAT INTELLECTUM

Γ IP*. qj. u, *rt. t; II *Cant. Gent., np. wīī Di IW*^ qu. nn, art. ta; Dr *Maio*, qa, π.

tUARTUM sic p^roceditur. Videtur quod
untas non moveat intellectum. Mo-
is enim est nobilius et prius moto:
a movens est agens; *agens* autem
est nobilius patiente, ut Augustinus dicit XII *super*
6Vw. *ad lift.* - et Philosophus in III *de Anima*
intellectus est prior et nobilior voluntate, ut
•Aitimeu supra * dictum est. Ergo voluntas non movet in-
tellectum.
2. Praeterea, movens non movetur a moto,
nisi forte per accidens. Sed intellectus movet vo-
luntatem; quia appetibile apprehensum per intel-
lectum est movens non motum; appetitus autem
movens motum. Ergo intellectus non movetur a
voluntate.
3. Praeterea, nihil velle possumus nisi sit in-
tellectum. Si igitur ad intelligendum movet vo-
luntas volendo intelligerc, oportebit quod etiam
illud velle praecedat aliud intelligerc, et illud in-
telligerc aliud velle, et sic in infinitum: quod est
impossibile. Non ergo voluntas movet intelle-
cnim ·.
Sed contra est quod Damascenus dicit *, quod
in nobis est percipere quamcumque volumus ar-
tem, et non percipere. In nobis autem est aliquid
per voluntatem; percipimus autem artes per in-
tellectum. Voluntas ergo movet intellectum.

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur mo-
vere dupliciter. Uno modo, per modum finis;
sicut dicitur quod finis movet efficientem. Et hoc
modo intellectus movet voluntatem: quia bonum
intellectum est obiectum voluntatis. et movet
ipsam ut finis.

Alio modo dicitur aliquid movere per modum
agentis; sicut alterans movet alteratum, et im-
pellens movet impulsum. Et hoc modo voluntas
movet intellectum, et omnes animae vires: ut
Anselmus * dicit in libro *de Similitudinibus* **.
Cuius ratio est, quia in omnibus potentiis activis
ordinatis, illa potentia quae respicit finem uni-
versalem, movet potentias quae respiciunt lines
particulares. Et hoc apparet tam in naturalibus
quam in politicis. Caelum enim, quod agit ad
universalem conservationem generabilium et cor-
ruptibilium. movet omnia inferiora corpora, quo-
rum unumquodque agit ad conservationem pro-
priae speciei, vel etiam individui. Rex etiam,
qui? intendit bonum commune totius regni, mo-
vet per suum imperium singulos praepositos ci-
vitatum, qui singulis civitatibus curam regiminis
impendunt. Obiectum autem voluntatis est bo-
num et finis in communi. Quaelibet autem po-

tentia comparatur ad aliquod bonum proprium
sibi conveniens; sicut visus ad perceptionem co-
loris, intellectus l ad cognitionem veri. Et ideo
voluntas per modum agentis movet omnes ani-
mae potentias ad suos actus, praeter vires natu-
rales vcgclativae partis, quae nostro arbitrio non
subduntur.

Ad primum ergo dicendum quod intellectus du-
pliciter considerari potest: uno modo, secundum
quod intellectus est apprehensivus entis cl veri
universalis *; alio modo, secundum quod est · u 7P.
quaedam res, et particularis potentia habens de-
terminatum actum. Et similiter voluntas dupli-
citer considerari potest: uno modo, secundum
communitatem sui obiecti, prout scilicet est ap-
petitiva l' boni communis; alio modo, secundum
quod est quaedam determinata · animae potentia
habens determinatum actum. – Si ergo compa-
rentur intellectus et voluntas secundum rationem
communitatis obiectorum utriusque, sic dictum
est supra * quod intellectus est simpliciter altior
ei nobilior voluntate. – Si autem consideretur in-
tellectus secundum communitatem sui obiecti, et
voluntas secundum quod est quaedam determi-
nata potentia, sic iterum intellectus esi altior cl
prior voluntate: quia sub ratione entis et ζ veri.
quam apprehendit intellectus, continetur voluntas
ipsa, cl actus eius, et obiectum ipsius. Unde in-
tellectus intelligit voluntatem, et actum eius, et
obiectum ipsius, sicut et alia specialia intellecta, ut
lapidem aut lignum, quae continentur sub com-
muni ratione entis et veri. – Si vero consideretur
voluntas secundum communem rationem sui obie-
cti. quod est bonum, intellectus autem secundum
quod est quaedam res et potentia specialis; sic
sub communi ratione boni continetur, vclut quod-
dam speciale, et intellectus ipse, et ipsum incl-
ligere. et obiectum eius, quod est verum, quorum
quodlibet est quoddam speciale bonum. Et se-
cundum hoc voluntas est altior intellectu, et potest
ipsum movere.

Ex his ergo apparet ratio quare hae poten-
tiae suis actibus invicem sc includunt: quia in-
tellectus intelligit voluntatem velle, et voluntas
vult intellectum intelligerc. Et simili ratione bo-
num continetur sub vero, inquantum est quod-
dam verum intellectum; et verum continetur sub
bono, inquantum est quoddam bonum deside-
ratum.

Ad secundum dicendum quod intellectus alio
modo movet voluntatem, quam voluntas intelle-
ctum. ut iam * dictum est.

T

· u 7P.

*

|

· αλ . pasod.

*

· h conw.

a) movet intellectum. – movetur ab intdlcctu FGa.
β) qui. – quia Pōá.
γ) intellectui, – intellectui autem Λ. et intellectui BD, intellectui
vero F.

3) dfpctltiva. – apprehcnuva P&,
t) determinata. – Om. cd. a. – animae om. BDFGo.
Θ entii et. – couvcnieutli (vd . coMMI enti» AU) rt AUF. com-
munltatit et C, communitatii E.

Ad tertium dicendum quod non oportet procedere in infinitum, sed statur in intellectu sicut in primo. Omnem enim voluntatis motum necesse est quod praecedat apprehensio *: sed non omnem apprehensionem praecedit motus volun-

ⲛⲁⲗⲓⲙⲓⲁⲣ. – Ⲑⲙ. Ⲣⲁⲅⲉ.

Commentaria CaixJualis Caiotani

Titulus: *moveat*, idest reducat intellectum de potentin ad actum. – In corpore tria: primo, proponitur distinctio bimembris, et iuxta primum membrum prima conclusio; secundo, iuxta secundum secunda conclusio, quae est directe responsivn quaesito; tertio, ponitur exceptio a secunda conclusione.

II. Quoad *primum*, distinctio est ista: *Movere* dupliciter, *Jinaliter*, et *effective*, – Conclusio iuxta primum membrum est, quod intellectus movet voluntatem linalitcr. Probatur: quin bonum intellectum est obiectum voluntatis movens ipsam ut finis

Circa hanc conclusionem ea quae dicenda essent, non oportet repetere, quonium in qu.i xxx, nrt. 3 *, iam dicta sunt; ubi declaratum est quomodo bonum intellectum movet ut linoct active quoad specificationem actus voluntatis.

III. Quoad *secundum*, secunda conclusio, iuxta secundum membrum, et responsis:* quaesito, c<t quod voluntas mo\ct intellectum, et omnes vires animae, effective. – Probatur duplicitcr, Primo, auctoritate Anselmi -. Secundo, ratione : in omnibus potentiis activis ordinatis, respiciens universalem finem movet active respiciens fines particulares; voluntas et reliquae animae vires sunt huiusmodi; ergo.

Maior probatur inductione, tim in naturalibus de caelo, quam in politicis dc rege. – Minor habet duat partes: scilicet quod voluntas et aliae vires sint activae; et quod voluntas respiciat finem universalem, aliae particulares. Prima pars non probatur, sed secunda: quia bonum in communi est obiectum et finis voluntatis; tale autem bonum est buiua vel illius potentiae finis et perfectio, ut patet de visu et intellectu. Haec enim sunt universale et particulare.

IV. Circa hanc rationem, advertte quod in littera prima pars minoris neque exprimitur neque probatur. Tum quia supponitur*, nulla enim vis animae eat nden pussiva. quae facta in actu, non sit quodammodo activa. Unde et sensus exterior active concurrit ad eliciendum sensationem; et cx-Prccs,c *n *Anima*, text, xxxvii *, dicitur quod mima est causa activa huius ulterntionis quae est sentire. – Tum quia nihil minus habetur intentum, etiam fi non omnes vires animae sint aliquo modo activae. Quoniam si voluntas movet omnes activus, a fortiori movet passivas; vel mediantibus activis a quibus moventur passivae; vel applicando saltem passiva activis, ponendo vel amovendo obstacula, ut patet de visu. – Prima tamen responsio est secundum veritatem et mentem s. Thomae.

Adverte secundo, quod voluntatem movere vires animae, non quantum ad specificationem, sed quantum ad exercitium actus intelligitur; et cum magna latitudine. Non enim consistit in indivisibili obedientia ista; sed aliquae vires magis, et aliquae minus obediunt: sunt enim rationales per participationem magia et minus. Unde exteriores vires minus obediunt qunm interiores; et inter interiores, quanto superiores, tanto magis obedire videntur.

V. In responsione ad primum, diligenter recolito dicta in responsione ad ,primum ,praecedentis articuli .-

In responsione ad secundum, recolito dicta in art. 2 * qu. lxxx, ubi haec responsio declaratur.

VI. In responsione ad tertium, dubium occurrit quoad duo. Primo, cur reducitur in littera motus animi nostri in Deum, cum in promptu esset causa proximo, scilicet naturo, in qunm primus motus intellectus reducitur? – Secundo, quid intendit per hanc primam motionem n Deo? an scilicet generalem influxum in intellectualia in sui principio; an specialem aliquam operationem aliter in hoc quam in illo ?

tatis; sed principium consiliandi et intelligendi est aliquod intellectivum principium altius intellectu nostro, quod est Deus, ut etiam Aristoteles dicit in VII *Ethicae Endemicae* * r: et per hunc modum ostendit quod non est procedere in infinitum.

VII. Ad evidentiam huius obscurae dubitationis, sciendum est quod propter alteram duarum causarum, aut utrimque, posset credi necessitas reductionis talis in Deum: primo, propter impotentiam intellectus; secundo, propter evitationem cuius.

Propter impotentiam quidem, ut quia intellectui est fecundum sc in potentia omnino; et cum in principio pracsentatur sibi obiectum, nec adest voluntas, habet sufficiens motivum quoad specificationem actui, scilicet obiectum; sed nullum habet motivum quoad exercitium actui, quia deest voluntas, quae nata est ipsum movere quoad hoc. Unde renet intellectus impotens ad exeundum in actum, nisi aliquid aliud adsit motivum. Et propterea poni oportet altius motivum ad exercitium, quod dicimus Deum.

Propter evitationem vero casus: quia si nec voluntas, nec aliqua superior causa ponitur movere intellectum magis n<l intelligcndum quam non intelltgendum. aut magis ad hoc quam illud intcUigendurn; α casu est omnia prima intellectio, prout scilicet contingit sic aut aliter offerri obiecta, etc.

VIII. Sed si diligenter consideremus, neutra harum causarum ad propositam resolutionem ducit. Impotentia in primis falso imponitur intellectui. Quoniam et sensus exterior, nut saltem aestimativa (qunm clarius patet active operari) sufficit cx xc exire in actum secundum, si reducitur in actum primum nb obiecto, nullo praecedente appetitu, ut patet dc primis sensationibus brutorum; nec est minoris efficaciae intellectus possibilis informatus specie obiecti, qunm sensus informatus specie sensibili. Unde quemadmodum non opnnet ponere altius motivum sensuum ad primas sensatione* quoad exercitium actus, sed ipsa sensuum natura sufficit; ita nec in intellectu. Sufficit enim ad hoc naturalis vis intelligendi inditu animae mediante intellectu agente et possibili.

Cdsualitas deinde male attribuitur. Quoniam quae cx frequenti usu proveniunt, ctwu nequaquam fiunt: constat autem quod universale, quod est proprium motivum intellectus. *cx multis sensationibus, memoriis et experienciis* colligitur, ut dicitur in 11 *Poster.*, et Prooemio *Mclaphys*.** Non igitur casu, sed ex frequentioribus actibus sensuum circa hoc magis quam circa illud, provenit quod prius intelligatur hoc quam illud. – Rursus, quia frequentius sensus moventur ab universalissimis, utpotc cum omnibus sensatis concurrentibus: non casu, sed cx ordine naturae <t. quod primo moveatur intellectus n communissimis; iuxta ea quae diximus in quaestione *dc Primo Cognito**, in Commentariis *de Ente et Essentia*.

IX. Si igitur nec impotentia, nec casus ad talem reductionem ducunt, inquirenda est alia ratio cius: cum temerarium videatur concordem talium tantorumque philosophorum, Aristotelis er divi Thomae, sententiam infitari.

Dicendum ergo videtur mihi tamen intellectio prima dupliciter dicitur, uno modo *simpliciter prima*, quum scilicet puer primo habet; alio modo *prima in tali ordine*, quam scilicet in aliquo negotio tractando aliquis primo habet. Et quamvis de utroque sit hic aerino, cl secundum superficiem litterae mugis dc prima simpliciter; secundum tamen profunditatem, de secunda non minus intemtitur; immo de ea directe loquitur Aristoteles, in loco allegato, diffuse.

X. Reducere ergo *primas simpliciter intellectiones* in Deum, cogit ratio eadem quu astringimur reducere omnes mulus in primum motum. Ita quod, sicut dicimus quod

»8
<l
• Of. « . . . 7. u
ll»· P
ll
n
ll
C
M
r
• Mri*· «40. v
lJO», lJU.

1
» Q. eusi. IX.

l
f
i
r
5
· j·rjrm «dd.
»50», lJU.

f
i
j
<

l
l
l

• Vm. <.
j
i
i
a
I
\$
•Ci?.xr..
>>
i

t
• Cap. xxii

endi est
itellctu
es dicit
nodum • op, ***. ■ *
itum.

» sdcn-
n, nul
Deum:
propter

est sc.
) pruc-
fficiens
m; sed
deet
Unde
isi ali-
altiu»

intox,
mugis
{it ad
ia in-
obic-

cau-
o in
exte-
ope-
citur

noris
iccti,
Inio-
pri-
ium
hoc
cctu

istat
itcl-
'itiis

ium ••'cap. 1?·.??
in- -5- << - ··<..
1SUS
iatis
uod
uac
Lfiiis 'Proom, q-L

tio-
nrn
m,

ima
sci-
«e,
rno
um
ara
j f ;
tO,

in
ics
od

ignis non combureret cessante primo motu; ita dicimus quod motus intellectuales, qui sunt extra motus corporeos, Uⁱ Pat^{ri}Cl^{arissim}i *Uⁿi M^{agistri} Anima -, oportet quod reducantur in primum intellectualiter motum, id est in primum intellectum in actu. Et cum motus intellectuales nostri sint ordinati, motus voluntatis reducantur medio motu intellectivo; motus autem intellectus per seipsum. Et quia motus intellectus ut intellectus, non est qui imperatur u^t voluntate, sed qui praevenit voluntatem, qualis est prima intellectio simpliciter; ideo prima intellectio reducitur in Deum ut univenele et primum - principium intellectualium, non ut primum caeli motorem. Nec u^t Iⁿme exigitur aliqua specialis Influentia: sed generalis c^{on}fluxus in omnes, non solum animas nostras, sed angelicos spiritus, eadem ratione.

XI. Reduci nitem *primos intellectus motus in tali ordine* * in Deum, eadem ratio ostendit. Si enim motus intellectus puri, idest absque mixtione imperii voluntatis, reducuntur immediate in primum intellectum; cum primas motiones in multis negotiis habeamus non ex electione et discursu, sed nescientes unde eas habuerimus; consequens est ut principium primum - talium intellectionum sit ipse primus intellectus. Nec ulla est hic differentia, nisi quia conceptiones primae simpliciter sonitae sunt Deum principium ratione sui universalis influxus in intellectualia conceptiones autem primae in tali re advenientes non ex electione et discursu, sortiuntur primum intellectum ut causam ratione suae providentiae quam habet de intellectualibus, utpote de prima parte universi.

Et confirmatur. Quin motus intellectuales non sunt de-
terioris conditionis quam motus corporales: sed hi omnes
reducuntur in causam aliquam per se sui ordinis, saltem
in primum motum. Ergo motus intellectuales isti reducun-
tur in aliquam per se causam sui ordinis. Sed ipsi sunt
in ordine actuum secundorum: sunt enim consilium et

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM IRASCIBILIS ET CONCUPISCIBILIS DISTINGUI DEBEANT IN APPETITU SUPERIORI

Supra, qu. | it. an. II! Sent.. di»; χvii, ηπ. i, qu*. 3; De Vtrit., qu. xxv, xrt. 3; 111 dc Anima, teà. w.

Qti'm i'm sic proceditur. Videtur quod irascibilis et concupiscibilis distingui debeant in appetitu superiori, qui est voluntas. Vis enim concupiscibilis dicitur a concupiscendo; et irascibilis ab irascendo. Sed aliqua concupiscentia est quae non potest pertinere ad appetitum sensitivum, sed solum ad intellectivum, qui est voluntas; sicut concupiscentia sapientiae, de qua dicitur Sap. vi *: *Concupiscentia sapientiae perducit ad repletum perpetuum*. Est etiam quaedam ira quae non potest pertinere ad appetitum sensitivum, sed intellectivum tantum 3, sicut cum irascimur contra vitia. Unde et Hieronymus, super Malth. *, monet ut *odium vitiorum possideamus in irascibili*. Ergo irascibilis et concupiscibilis distingui debent in appetitu intellectivo, sicut et in sensitivo.

2. **P**raeterea, secundum quod communiter dicitur, caritas est in concupiscibili, spes autem in irascibili. Non autem possunt esse in appetitu sensitivo: quia non sunt sensibilibus obiectorum, sed intelligibilium. Ergo concupiscibilis et irascibilis sunt ponenda in parte intellectiva.

3. Praeterea, in libro *de Spiritu et Anima* *

intellectus in actu. Ergo debent reduci in aliquod eminentius consilio ct intellectu in actu. Tale nutem non est intellectus in anitna nostra. Ergo extra est altius movens ad huiusmodi consilia ct intellectiones. Et hacc ratio videtur induxisse Aristotelem nd hanc sententiam in libro *dc Bona Fortuna* * hic allegato. Quamvis enim causam istius iiHellectionis magis quam illius, poneremus praesentiam ct dispositionem huius phantasmatis mugis quam illius; non propter hoc salvaretur quod hic effectus tnm nobilis haberet causam per sc sui ordinis.

Et confirmatur. Quia experimur non solum nos habere iule» intellectiones qualitercumque; sed efficace» et impetuosas. Quod a superiore emanare oportet natura, cessantibus passionibus et habitibus et voluntate.

XII. Verum quia anima nostra coniungitur motui phantasmatum, et tempori, etc., idcirco has motiones divina excreet providentia, secundum naturam recipientis, diversimode; modo exercitatione aut compositione phantasmatum modo confortatione luminis intellectualis, modo interiori impulsu, etc. Consonum quippe his etiam quae dicuntur XII *Metaphys.*, texti, I u ·, est, ut singulari modo habeat Deus providentiam de intellectualibus ut sic, quia sunt in unis et o ut filii, quam de aliis. Quamvis nostri animi in hoc parum a filiis minorentur, quod temporum varietatibus junguntur; et propterea casus aliquo modo in eis habeat locum. Non tamen propterea totaliter excluduntur a filiis sed ratione immateriali» naturae superiores influxus intellectuales aliquo modo recipiunt. Et tanto magis, quanto magi» ab hi» corporalibus recedunt; ut in eodem libro Aristoteles dicit

XIII. Et sic patet ad quaesita ·, quod natura non sufficit ad primo» actus, - Nec ponimus miracula, sed generalem influxum, et non solum in corporibus, sed in ordine in intellectu, et specialem de eis providentiam.

dicatur quod *has potentias* (scilicet irascibilem et concupiscibilem, et rationalem) *habet anima* *antequam* *tequam corpori misceatur*. Sed nulla potentia sensitivae partis est animae tantum, sed coniunctae ut supra * dictum est. Ergo irascibilis et concupiscibilis sunt in voluntate, quae est appetitus intellectivus.

Sed contra est quod Gregorius Nyssen-
 dicit, quod irrationalis pars animae dividitur in
 desiderativum et irascitivum; et idem dicit Da-
 mascenus, in libro 11 . Et Philosophus dicit
 in III *de Anima* , quod *voluntas in ratione est*
in irrationali autem parte animae concupiscentia
et ira, vel desiderium et animus.

Respondetur dicendum quod irascibilis et concupiscibilis non sunt partes intellectivi appetitus, qui dicitur voluntas. Quia, sicut supra 4 dictum est, potentia quae ordinatur ad aliquod obiectum secundum communem rationem, non diversificatur per differentias speciales sub illa ratione communi contentas. Sicut quia visus respicit visibile secundum rationem T colorati, non multiplicatur visivae potentiae secundum diversas species colorum : si autem esset aliqua potentia quae

γ) *rationem*, - *rationem* B.

3) *tantum*. - Om. AC!'.
J) *dicit*. - Ora. BD.
Sviwai; Tnr«i. D. TuoMtx T, 11.

* Nencuci, 4*
Vji. «a.
 avi. vñ; at. hd.
 IV *dsVirtl· Alλ.*
 •*ut*, «p. via,
 IV
 • *De Fide Ora..*
 Iφ. Π *ur* XII
i
 it. Uct mî».

• Qu.uix.an.i;
qu $\mu\chi\mu\iota$, βΗ. 7.

esset albi inquantum est album, ci non inquantum est coloratum, diversificaretur a potentia quae esset nigri inquantum est nigrum.

Appetitus autem sensitivus non respicit communem rationem boni: quia nec sensus apprehendit universale. Et ideo secundum diversas rationes particularium bonorum, diversificantur partes appetitus sensitivi: nunc concupiscibilis respicit propriam rationem boni, inquantum est delectabile secundum sensum, et conveniens naturae; irascibilis nutem respicit rationem boni, secundum quod est repulsivum et impugnativum eius quod infert nocumentum. – Sed voluntas respicit bonum sub communi ratione boni. Et ideo non diversificantur in ipsa, quae est appetitus intellectivus, aliquae potentiae appetitivae, ut scilicet in appetitu intellectivo alia potentia irascibilis, et alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus non multiplicantur vires apprehensivae, licet multiplicentur ex parte sensus.

An primum ergo dicendum quod amor, concupiscentia, et huiusmodi, dupliciter accipiuntur. Quandoque quidem secundum quod sunt quae-

dam passiones, cum quadam scilicet concitatione animi provenientes. Et sic communiter accipiuntur: ut hoc modo sunt solum in appetitu sensitivo. – Alio modo significant simplicem allectum, absque passione vel animi concitatione. Et sic sunt actus voluntatis *. Et hoc etiam modo altribuantur angelis ut Deo. Sed prout sic accipiuntur, non pertinent ad diversas potentias: sed ad unam tantum potentiam, quae dicitur voluntas.

Ao secundum dicendum quod ipsa voluntas potest dici irascibilis, prout vult impugnare malum, non ex impetu passionis, sed ex iudicio rationis. Et eodem modo potest dici concupiscibilis, propter desiderium boni. Et sic in irascibili et concupiscibili sunt caritas et spes; idest in voluntate secundum quod habet ordinem ad huiusmodi

Sic etiam potest intelligi quod dicitur in libro *de Spiritu et Anima*, quod irascibilis et concupiscibilis sunt animae antequam uniatur corpori (ut tamen intelligatur ordo naturae, et non temporaria): licui non scilicet necessarium verbis illius libri fidem adhibere. Unde patet solutio ad tertium.

Conimmentana Cardinalia Caietani

Titulus clarus. – In corpore unica enndusio ropnndva quaesito negative: Appetitu» intellectivus, seu voluntas, non distinguitur per irascibilem et concupiscibilem. – Probatur. Potentia ordinata ad bonum secundum communem rationem, non divenificatur pene* differentias speciales illius rationis: nec appetitus intellectivus respicit communem boni nationem: ergo non distinguitur penes speciales differentias boni. Fune ultra: sed concupiscibilia et innabiles Jistinguuntur penes tales differentias. Ergo voluntas non distinguitur per concupiscibilem et inucibilem.

Maiores probatur dupliciter, Primo, ex verificatione ipsius inductive in potentia visiva. et consequenter in aliis. Secundo, ex opposito: quia scilicet visus esset nobis ut sic, esset alius n visu nigri. Et tangitur hic probatio illa, Sr *affirmatio causa affirmationis*, etc. *: si enim respicere rationem specialem est ratio diversitatis, non respicere specialem est causa non diversitatis. – Minor vero est per se nota: quia bonum intellectum est universale. – Propositio autem subsumpta ulterius, probatur: concupiscibilis respicit rationem convenientis, irascibilis rationem nocumenti propellendi.

II. Adverte hic quod, licet ad integritatem formalem rationis pro conclusione sufficerent haec, quae ex linea ad hanc formam reducta sunt; ad claritatem tamen et bonitatem doctrinae, in littera inseruntur duae aliae manifestationes, non seorsum, sed mixte.

Una est ex opposito, seu ex differentia inter appetitum sensitivum et intellectivum. Non quod de appetitu sensitivo

minus sufficienter dierum fuerit in quaestione praecedente; sed ut retendatur ex eadem radice procedere quod ille diversificetur per has differentias, et iste non; et sic ratio ista firmior reddatur. Unde duos maxime proposuit se habentes sicut se habent affirmatio ad affirmationem et negatio ad negationem: primam, de communitate obiecti; secundam, de specialitate eiusdem. Et consequenter duo deduxit, unitatem superioris, et diversitatem inferioris appetitus, quin non habet obiectum illud commune, quia nec sensus illud apprehendit.

Altera est ex apprehensiva praevia, quam in calce ponit: quod quemadmodum vix apprehensiva in parte superiori non multiplicetur, ita nec appetitive. Oppositum autem est in parte inferiori, quin et apprehensivae et appetitivae multiplicantor, licet non aequali numero. Satis est propositio nostro differentia inter partem inferiorem et superiorem in multiplicatione et non multiplicatione tantum apprehensivarum quam appetitivarum, quidquid sit de numero; quem constat non oportere esse aequum, quia non ponitur appetitus primo propter apprehensivarum potentiarum bona propria, sed propter ipsius animalis bonum, ut dictum est. Nec apprehensorum per se differentiae constituunt aut parium totidem per se differentias genericas appetibilem: immo omnia sensu percepta duabus tantum boni per se differentiis, quas modo diximus, in quaestione praecedente comprehenduntur; et ideo duas tantum appetitivas potentias in parte sensitiva distinxit superius *.

* Arist. du*tr. lit. I. Cap. MH. n.s.-s. The. kct.

* Cf. qa. LSVX, IntroJ.

♦ Vrf». II.

• V.-r». 10.

* Op. n. n. - S.Th. Ud.nu

• Vm, 1.

’ Ver*, ij.

• V«n-

S.Tb. Icet. »ô*.

• Ver», u

• |

tionc
piun-
cnsi-
tum.
t sic
nitri- o. 77«.)iun-
d ad
mas.
! po-
lum,
onis.
pro-
con-
Hate
odi

ibro
ncu-
pori
:em-
libri
um.

ne.; * An. x
le di-
ralio
it sc
n ct
iccti;
duo
i ap-
i nec

onit:
:riori
n est
mul-
osi
m in
irum
nsint
:titus
>ρπβ,
NcC
riunt
mm
diffe-
ntC - ' An. ».
oten-
 • fbJJ.

QUAESTIO LXXXIII, ARTICULUS I

QUAESTIO OCTOGESIMATERTIA
DE LIBERO ARBITRIO

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

<div>• a tarai.</div> <div>I xu,</div>	<div>D</div> <div>einde quaeritur du libero arbitrio *.</div> <div>El circa hoc quaeruntur quatuor.</div> <div>Primo: utrum homo sit liberi arbitrii.</div> <div>Secundo: quid sit liberum arbitrium, utrum</div> <div>Sit potentia, vcl actus, vel habitus ’.</div>	<div>Tertio: si est potentia, utrum sit * appetitiva, ?</div> <div>vcl cognitiva.</div> <div>Quarto: si est appetitiva, utrum sil eadem po-</div> <div>tentia cum voluntate, vcl alia.</div>
---	--	--

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMO SIT UBERI ARBITRII

Supri, qu. t«», π. I; P II", qu. tm. i/t. G| Ar IVr//» qo. n:v. irt. i, a; Dr Mato, qu. π.

?«£>£>?·ϕ phimum sic procuditur. Videtur quod
πoπ liberi arbitrii. Quicumque
enim est liberi arbitrii, lacii quod vult.
•" ^ ® ^ Sed homo non facit quod vult: dicitur
enim *Rom.* vu *; *Non enim quod nolo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud*facio. Ergo homo non esi liberi arbitrii.

2. Praeterea^a quicumque est liberi arbitrii, eius est velle et non velle, operari et non operari. Sed hoc non est hominis: dicitur enim *ad Rom.vC**: *Non est volentis*, scilicet velle, *neque currentis*, scilicet currere. Ergo homo non est liberi arbitrii.

3. Praeterea, *liberum est quod sui causa est*, ut dicitur in I *Melaphys.* * Quod ergo movetur ab alio, non est liberum. Sed Deus movet voluntatem: dicitur enim *Prop.* xxi ∴ *Cor regis in manu Dei, ct quocumque voluerit vertet illud*; et *Philip*, n *: *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere*. Ergo homo non est liberi arbitrii.

4. Praeterea, quicumqec est liberi arbitrii, est dominus suorum actuum. Sed homo non est dominus suorum actuum: quia, ut diciturf lerem. x *, *Non est in homine via eius, nec viri est ut dirigat gressus suos*. Ergo homo non est liberi arbitrii.

5. Praeterea, Philosophus dicit, in III *Ethic.* *: *Qualis unusquisqnefist. talisfinis videtur ei*. Sed non est tn potestate nostra aliquンles esse, sed hoc nobis est a natura. Ergo naturale est nobis quod aliquem finem sequamur. Non ergo ex libero arbitrio.

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* xv*: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui*. Glossa ♦ *idest in libertate arbitrii*.

Respondeo dicendum quod homo est liberi arbitrii: alioquin frustra essent consilia, exhortationes, praecepta, prohibitiones, praemia et poenae. Ad cuius * evidentiam, considerandum est quod quaedam agunt absque iudicio: sicut lapis movetur deorsum; et similiter omnia cognitione carentia. – Quaedam autem agunt iudicio, sed non

libero, sicut animalia bruta. Iudicat enim ovis videns lupum, eum esse fugiendum, naturali iudicio, et non libero: quia non ex collatione, sed ex naturali instinctu hoc iudicat. Et simile est de quolibet iudicio brutorum animalium. – Sed homo agit iudicio l: quia per vim cognoscitivam iudicat aliquid esse fugiendum vcl prosequendum. Sed quia indicium istud non est cx naturali instinctu in particulari operabili. sed cx collatione quadam rationis; ideo agit libero iudicio, potens in diversa ferri. Ratio enim circa contingentia habet viam ad opposita: ut palet in dialecticis syllogismis, ct rhetoricis persuasionibus. Particularia autem operabilia sunt quaedam contingentia: et ideo circa ea indicium rationis ad diversa sc habet, et non est determinatum ad unum. Et pro tanto necessc est quod homo sit liberi arbitrii, cx hoc ipso quod rationalis est.

Ad primi m ergo dicendum quod, sicut supra*
dictum est, appetitus sensitivus, etsi obediat rationi, tamen potest in aliquo repugnare, concupiscendo contra illud quod ratio dictat. Hoc ergo est bonum quod homo non lacii cum vult, scilicet *non concupiscere contra rationem*, ut glossa Augustini ibidem dicit.

Xn secundum dicendum quod verbum illud Apostoli non sic est intelligendum quasi homo non velit et non : currnt libero arbitrio: sed quia liberum arbitrium ad hoc non est sufficiens, nisi moveatur et iuvetur a Deo.

Ad tertium dicendum quod liberum arbitrium est causa sui motus; quia homo per liberum arbitrium seipsum movet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui id quod liberum est: sicut nec ad hoc quod aliquid sil causa alterius, requiritur quod sit prima causa eius. Deus igitur est prima causa movens et naturales causas ct voluntarias. Et sicut naturalibus causis, movendo eos, non aufert quin

a- actut, rd habitu». – hablttti vd achit Cûdiots.
j/ iit. – di potentiJ **ARI DEG.**
quia, u(dicitur. – dicitur enim **Λ**, ut dicitur BCDE. – liomo
pool Ergo otp. codice* et a.

cuiur. – huiui autem coJUcu
r) ludlcto. – iudicio libent **B**, lib^*n*» iudicio **F**.
● n.∴*, – Om. ACDEFOa.

• Qa, cxxxi.
3. «4 ».

actus earum sint naturales; ita movendo causas voluntarias» non aufert quin actiones carum sint voluntariae, sed potius hoc in eis facit: operatur enim in unoquoque secundum eius proprietatem.

An quartum DICENDUM quod dicitur *non esse in homine pia eius*, quantum ad exacutiones electionum, in quibus homo impediri potest, velit nolit. Electiones autem ipsae sunt in nobis: supposito tamen divino auxilio.

Ad quintum dicendum quod qualitas hominis est duplex: una naturalis, ct aha superveniens. Naturalis autem qualitas accipi potest vel circa partem intellectivam: vel circa corpus et virtutes corpori annexas. Ex eo igitur quod homo est aliqualis qualitate naturali quae attenditur secundum intellectivam partem, naturaliter homo appetit ultimum finem, scilicet beatitudinem. Qui quidem appetitus naturalis est. ct non subiacerit arbitrio, ut ex supradictis * patet. – Ex parte vero corporis ct virtutum corpori annexarum,

potest esse homo aliqualis naturali qualitate, secundum quod est talis complexionis, vel talis dispositionis, ex quacumque impressione corporearum causarum* quae non possunt in intellectivam partem imprimere, eo quod non est alicuius corporis actus. Sic igitur qualis unusquisque est secundum corpoream qualitatem, talis finis videtur ei: quia ex huiusmodi dispositione homo inclinatur ad eligendum aliquid vel repudiandum. Sed istae inclinationes subjacent iudicio rationis, cui obedit inferior appetitus, ut dictum est*. Unde per hoc r libertati arbitrii non praeiudicatur.

Qualitates autem supervenientes sunt sicut habitus et passionες, secundum quae l aliquis magis inclinatur in unum quam m alterum. Tamen istae etiam inclinationes subjacent iudicio rationis. Et huiusmodi etiam qualitates ei subjacent, inquantum in nobis est tales qualitates acquirere, vel caumaliter vel dispositive, vel a nobis excludere. Et sic nihil est quod libertati arbitrii repugnet.

Q., il μ μ π.

1)) hoc. – haec

pD, §Wjj PU).

Commentaria Cardinalis Caiotani

THLVJ danis. – hi corpore una eat conclusio responsiva quaesito affirmative, circa quam tria facit: primo, ponit cam, ct probat ducendo nd impossibile; secundo, manifat; tertio, probat a priori.

Quoad *primum*, conclusio est: Homo est liberi arbitrii. – Probatur ducendo nd impossibile; quia frustra essent sex, consilia, etc.

II. Quoad *secundum*, gradunntur res in triplici ordine, quoad hoc: quaedam operantur sine iudicio. quaedam cum iudicio non collativo, sed naturali; quaedam cum iudicio libero. Prima sunt inanimata; «ecundn sunt bruta; tertia rationalia, inter quae est homo.

Ubi nota quod indicium seu arbitrium liberum distinguitur contra *naturale*. Naturale autem est quod est determinatum ud unum. /Xgergo iudicio naturali, nihil aliud est quam agere iudicio non indifferenti ad hoc ct oppositum. sed determinato ad alterum oppositorum. Hoc modo bruta ngunt. Agere nutem arbitrio libero, est agere iudicio indeterminato ad hoc ct oppositum. – Nec attenditur ista differentia in hoc. quod quando agit, iudicium liberum est indeterminatum, et naturale determinatum: quia quando exit in actum, oportet omne iudicium determinatum esse ad unum. Sed attenditur penes hoc, quod iudicium brutorum, secundum sc, non est indifferens ad hoc ct oppositum: rationalium vero sic. *Potentiae* enim *rationales*, ut dicitur IX *Mctaphys.* ♦, *se habent ad opposita; irrationales vero ad unum tantum oppositorum.*

III. Quoad *tertium*, probatur conclusio a priori sic. Ratio circo contingentia habet viam ad opposita: ergo circa particularia oprcabilt»: ergo non habet iudicium determinatum nd unum: ergo habet iudicium liberum.

Antecedens patet tam in dialecticis, idest probabilibus; quam in rhetoricis, qunc sunt minus probabilia, utpote verisimilia. – Prima consequentia patet: quia particularia oprcabilia a nobis manifeste sunt contingentia. – Secunda vero patet cx terminis: determinari enim ud unum oppositum, ct posse in utrumque oppositorum, c contrario dividuntur. – Tcnia quoque patet cx terminis: quoniam nihil aliud est iudicium liberum quam indifferens. – Ex quo concluditur, dc primo ad ultimum, quod ex hoc quod homo est rationalis, sequitur: Est liberi arbitrii.

IV. Circa hanc rationem, adverte quod hinc habes quod prima radix libertatis est ratio: ita quod ex hoc primo inest libertas alicui, quia ratio indeterminata est, ct indifferens est od hoc ct oppositum. Et quoniam hacc est ante omnem actum voluntatis, consequens est quod minus bene Scotus,

in Primo, dist. xxxvm, dixerit libertatem primo quaerendam in voluntate. Quamvis posait distingui: quod primo ent in voluntate formaliter, ct primo in ratione radicaliter.

V. Unde od rationem Scoti ibidem, scilicet Quidquid intelligitur ante omnem actum voluntatis, intelligitur mere naturaliter; ergo nulla est ibi libertas:– respondetur quod antecedens, quocumque modo formetur, potest habere duplicem sensum. Primus est, quod omnis actus intellectus, ante voluntatis .ictum, est mere naturalis *clicitive*. Et sic est verum quoniam ante voluntatis actum, qucmcumque actum intellectus elicit, a natura. non ub electione elicit. – Secundus sensus est, quod omnis actus intellectus praeveniens voluntatem, est mere naturalis *objectire*. Et in hoc sensu potest dupliciter intclligi; vcl quoad conditiones positivus; vel quoad conditiones negativas, seu negative monstratos. Si intclBgamus dc conditionibus positivis, verum est: si dc negativis, universaliter non est verum. Quoniam actus intellectus praeveniens voluntatem, etsi obiectum habent a natura oblatum, ct quidquid in eo cognoscit ct iudient, naturaliter cognoscat et iudicet; habet (omen respectu contingentium operabilium hunc negativam conditionem. scilicet indeterminationem ct indifferentiam iudicii respectu utriusque partis contradictionis; quae opponitur directe naturae, quoniam natura determinat ad unum.

Et haec conditio est radix libertatis. Si enim iudicium tale esset determinatum. voluntas non posset nd quam vellet contradictionis partem declinare, sed accessitaretur u determinato iam iudicio dc volendo vcl non volendo hoc. Quia vero rationis iudicium circa hoc amandum vcl non amandum, ante voluntatis actum, indifferens est, ct utrinque rationes habens suspensum stat, nec natura nec electione determinatum secundum se; hinc iudicium tale ct naturale non est quoad talem indifferentiam, immo naturae repugnat, ct libertatem fundat.

VI. Et sic pntet quod, distincto antecedente Scoti, iuxta sensum in quo vcrificntur antecedens, neganda est consequentia. In alio vero sensu, antecedens est negandum: quia falsum est, ut patet.

Et si instetur quod aut indifferentia iudicii est naturalis, aut libera: respondendum est quod neutra est formaliter, sed est radicaliter libera. idest *libertatis radix*. Est enim implicatio in adiccto, dicere *indeterminatio naturalis*: quia si naturalis, ergo determinata ad unum; et si indifferens, ergo non naturalis. Inhacsio tamen talis indeterminati iudicii est naturalis; ut de libertate formaliter etiam dicitur in sequenti articulo .

•S.TKlec:~»~
Qij.
cap. °.X

itc, se-
lls dis-
porea-
itivam
s cor-
*st \$c-
idetur
clina-
. Sed
, cui
Unde
r.
it ha-
nagis
istae
>. Et
uan-
, vel
lère.
let.

idam
rst in

quid
tuere
juod
: du-
ctus,
t sic
iquc
:it. –
•rac-
hoc
po-
aon-
rum
liam
ha-
t ct
rc-
ndi-
Jicii
itur

ium
iam
ar α
>oc.
non
que
one
rale
pu-

JXtn

U

. *a*
o. «« H*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM LIBERUM ARBITRIUM SIT POTENTIA

II *Sent.*, dist. IXXIV, qu. 1, art. i; *De Verita* qu. xtiT, ut. 4.

secundum sic PROCUDITUR. Videtur quod Vft&VCv liberum arbitrium non sit potentia. Arbitrium cnim liberum nihil est aliud
-^^^^{qu}am liberum indicium. Iudicium autem non nominat potentiam, sed actum. Ergo liberum arbitrium non est potentia.

2. Praeterea, libcnim arbitrium dicitur * esse *facultas voluntatis et rationis*. Facultas autem nominat · facilitatem potestatis, quae quidem est per habitum. Ergo liberum arbitrium est habitus. – Bernardus etiam dicit* quod libcnim arbitrium est *habitus animae liber sui*. Non ergo est potentia.

3. Praeterea, nulla potentia naturalis tollitur per peccatum. Sed liberum arbitrium tollitur per peccatum: Augustinus cnim dicit * quod *homo male utens libero arbitrio, et se perdit ? et ipsum*. Ergo liberum arbitrium non est potentia.

Sed contra est quod nihil est subiectum habitus, ut videtur T. nisi potentia. Sed liberum arbitrium est subicctum gratiae; qua sibi assistente, bonum eligit. Ergo liberum arbitrium est potentia.

Respondeo dicendum quod, quamvis liberum arbitrium nominet quendam actum secundum propriam significationem vocabuli; secundum tamen communem usum loquendi . liberum arbitrium dicimus id quod est huius actus principium, scilicet quo homo libere indicat. Principium autem actus in nobis est et potentia ct habitus : dicimur cnim aliquid cognoscere ct per scientiam, et per intellectivam potentiam. Oportet ergo quod liberum arbitrium vel sit potentia, vel sit habitus, vel sit potentia cum aliquo habitu.

Quod autem non sit habitus, neque potentia cum habitu, manifeste apparet cx duobus. Primo quidem, quia si est habitus, oportet quod sit habitus naturalis: hoc enim est naturale homini. quod sit liberi arbitrii. Nullus autem habitus naturalis adest nobis ad ca quae subsunt libero arbitrio : quia ad ea respectu quorum habemus habitus naturales, naturaliter inclinamur, sicut ad assentiendum primis principiis; ca autem ad quae

naturaliter inclinamur, non subsunt libero arbitrio, sicut dictum est* dc appetitu beatitudinis. Unde contra propriam rationem liberi arbitrii est, quod sit habitus naturalis. Contra naturalitatem 4 nutem cius est, quod sit habitus non naturalis. Et sic relinquitur quod nullo modo sit habitus. – Secundo hoc apparet, quia habitus dicuntur *secundum quos nos habemus ad passiones vel ad actus bene vel male*, ut dicitur in II *Ethic*. ♦ nam per temperantiam bene nos habemus ad concupiscencias, per intemperantiam'autem male; per scientiam etiam bene nos habemus ad actum intellectus, dum verum cognoscimus, per habitum autem contrarium male. Liberum autem arbitrium indifferenter se habet ad bene eligendum vel male. Unde impossibile est quod liberum arbitrium sit habitus. – Relinquitur ergo quod sit potentia.

Ad primum ergo dicendum quod consuetum est potentiam significari nomine actus. Et sic per hunc actum qui est liberum iudicium, nominatur potentia quae est huius actus principium. Alioquin, si liberum arbitrium nominaret actum, non semper maneret in homine.

Ad secundum dicendum quod facultas nominat quandoque potestatem expeditam ad operandum. Et sic facultas ponitur in definitione liberi arbitrii. – Bernardus autem accipit habitum non secundum quod dividitur contra potentiam, sed secundum quod significat habitudinem quandam, qua aliquo modo se aliquis habet ad actum. Quod quidem est tam per potentiam quam per habitum : nam per potentiam homo sc habet ut potens operari, per habitum autem ut aptus ad operandum bene vel male.

Ad tertium dicendum quod homo peccando liberum arbitrium dicitur perdidisse, non quantum ad libertatem naturalem, quae est a coactione; sed quantum ad libertatem quae est a culpa cl a miseria. De qua infra in tractatu Moralium dicitur, in secunda parte huius operis | ♦

a) nominat. – importat G.
p) perdit. – perdidit Augustinas. cl edd. aliquae. Cf. etiam reap.
t) quod... videtur. – subicctum habitus non dicitur Λ, quod., dicitur CEpD.

ô) naturalitatem. – naturam BDG,
i) secunda parte huius operis. – tcilket in secunda parte X. et E ante tractatu: om. ceteri ct a.

Commentaria CaixUnalis Caietani

rrvLVB clarus. – In corpore duo: primo, distinguit significationes huius nominis, *liberum arbitrium* ; secundo, respondet quaesito unica conclusione affirmative.
Quoad *primum*, dupliciter sumitur proprie, ct cx accommodatione usus. Primo modo significat actum : secundo, principium huius actus; et de hoc est quaestio.
II. Quoad *secundum*, conclusio responsive est; Liberum arbitrium est potentia. – Probatur sic. Aut est habitus, aut potentia, aut potentia cum habitu: »ed nec habitus, nec potentia cum habitu est: ergo potentia.

Assumptum probatur: quia principium actus in nobis aliquod horum est. Probatur: quia his dicimur ut principiis cognoscere.
Minor vero probatur dupliciter. Primo, sic. Si esset habitus, ergo c>\$ct habitus naturalis. Sed hoc est impossibile : quia naturalitas est contre rationem libertatis; ct esse *habitudinem* est contra rationem naturalitatis liberi arbitrii. – Consequentia palet: quia liberum arbitrium non acquiritur aut infunditur, sed connascitur nobiscum, – destructio consequentis, quoad primam probationem, patet: quia si est

naturale, ergo non »ubcst libero arbitrio; ct «i subcM libero arbitrio, ergo non est naturale; ut patet dc nssensu principiorum ct appetitu bcatitudinis.

HL Circa hanc partem duo dubia pana sunt. Primum est. quia videtur contradictio in eodem contextu litterae, dum dicitur ct quod rationi liberi arbitrii repugnat naturalitas, cl simul dicitur quod est naturali*.

Secundum est. quia si liberum arbitrium non ponitur habitus naturalis, ponitur tamen potentia naturalis, ut patet: ponitur enim in secunda specie Qualitatis. Ergo contra rationem cius non est naturalitas.

IV. Ad haec duo simul dicitur quod *naturale* hic sumitur ut distinguitur contra *liberum* : ita quod naturale vocamus determinatum ad unum; cuius oppositum convenit libero. Potest autem cadere naturalitas supra duo: vel supra rationem rei dc qua est sermo, \cl supra inhacsioncin illius rationis in subiecto. Et si quidem determinet itibaesionem, omnia quae congenerantur alicui, naturalia sunt: quia non libere insunt, sed a natura determinantur ad habenda illa. Et hoc modo liberum arbitrium est naturale, quia inest nobis n natura, ut in littera dicitur. Et cx hac naturalitate secundum inhuesionem, infertur in littera quod, si esset habitus, enet naturalis, ut patet-Si sero determinet ipsam rationem rei, sic non omnia congenita sunt naturalia; sed aliquid naturale, et aliquid liberum: quia aliquod est determinatum ad unum, aliquod indifferent ad hoc ct oppositum. Et sic naturalila» repugnat libero arbitrio. Et ideo notanter in littera dicitur *contra rationem liberi arbitrii est naturalitas*, scilicet determinans rationem, non inhuesionem.

Et per hoc patet etiam responsio ad secundum dubium, qulu scilicet vocatur potentia naturalis ratione inhacMoni», distinguitur tamen contra potentias naturale,, ct dicitur potentia libera, secundum rationem potentiae.

V. Sed adhuc non quiescit animus. Cur simpliciter dicitur quod libero arbitrio repugnat esse habitum naturalem, et non naturalem potentium ; cum utriusque naturalitas quoad rationem repugnet, et quoad inhaesionem conveniat ?

Ad hoc dicitur quod in habitu illae duae naturalitates sunt inseparabiles; ita quod, si est naturalis quoad inhaesionem. est etiam naturalis quoad rationem, quamvis non c contra, ut patet : in potentia vero non, sed naturalitas inhaesionis stat cum libertate rationis. Unde naturalitatem habitus, tanquam omnino repugnantem, liberum arbitrium excludit : potentiae vero, tanquam permissive compotentem secum libertatem, non sic excludit.

VI. Et cx hoc patet responsio ad obiectionem quartam, quae posset contra litteram moveri, quia in hac ratione cx naturalitate inhuesioni* liberi arbitrii, infertur naturalitas habitus secundum inhaesionem; ct tamen probatio postmodum fit contra naturalitatem rationi»; haec enim probatur repugnare libero arbitrio. Et sic videtur inefficax processui, ct in acquivoco laborans. – lam enim patet satisfactio, quod, quia in habitu naturalitas rationis cudens est, quoniam omnis habitus ad unum determinat, nulla opus erat probatione circa hue Et ideo licuit, deducta naturalitate inhac lionis, cx tilia naturalitate, salicct rationis, tanquam per se nota, procedere, et cx naturalitate rationis inferre repugnantiam ad libertatem. Qui processus non liceret loquendo de potentia; quia illata naturalitate inhaciionis, non haberetur secunda naturalitas, sicut in habitu.

VII. Secundo probatur sic . Libero arbitrio indifferenter nas habemus dd bene vel nude eligendum: ergo non est habitus. – Tenet sequela: quia habitus eat quo bene vel male inclinamur. Probatur auctoritate; ct inductione in intellectu ct appetitu.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM LIBERUM ARBITRIUM SIT POTENTIA APPETITIVA

Г II**, qu. xni, arr. t.

TERTIVM bIC proceditur. Videtur quod K^ÆvKllit'erum arbitrium non sit potentia npciit'iva. sed cognitiva. Dicit enim Da-
^ ^ ^ ^ ^
•DtHJfOriü., hb.H, ctp.xmt. mascenus * quod *cum rationali canfeslim comitatur liberum arbitrium*. Sed ratio est potentia cognitiva. Ergo liberum arbitrium est potentia cognitiva.

2. Praeterea, liberum arbitrium dicitur quasi *liberum indicium*. Sed iudicare est actus cognitivae virtutis. Ergo liberum arbitrium est cognitiva potentia.

3. Pr^ÂÉt ereA, ad liberum arbitrium praecipue pertinet electio. Sed electio videtur ad cognitionem pertinere: quia electio importat quandam comparisonem unius ad alterum, quod est proprium cognitivae virtutis. Ergo liberum arbitrium est potentia cognitiva.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *Ethic.* \ quod electio est *desiderium eorum quae sunt in nobis*. Sed desiderium est actus appetitivae virtutis. Ergo ct electio. Liberum autem arbitrium est secundum quod eligimus. Ergo liberum arbitrium est virtus appetitiva.

Respondeo dicendum quod proprium liberi arbitrii est electio: ex hoc enim liberi arbitrii esse

dicimur, quod possumus unum recipere, alio recusato *, quod est eligere. Et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet. Ad electionem autem concurrat aliquid ex parte cognitivae virtutis, ct aliquid cx parte appetitivae: cx parte quidem ' cognitivae, requiritur consilium, per quod diiudicatur quid sit alteri praeferendum; ex parte autem appetitivae. requiritur quod appetendo acceptetur id quod ? per consilium dijudicatur. Et ideo Aristoteles in VI *Ethic.* * sub dubio derelinquit utrum principalius pertineat electio ad vim appetitivam, vel ad vim cognitivam : dicit enim quod electio *vel est intellectus appetitivus, vel appetitus intellectivus'*. Sed in HI *Ethic.** in hoc magis declinat quod sit appetitus intellectivus, nominans electionem *desiderium consiliable*. Et huius ratio est, quia proprium obicctum electionis est illud quod est ad finem: hoc autem, inquantum huiusmodi, habet rationem boni quod dicitur utile; unde cum bonum, inquantum huiusmodi \ sit obicctum appetitus, sequitur quod electio sit principaliter actus appetitivae virtutis *. Et sic liberum arbitrium est appetitiva potentia.

Ad primum ergo dicendum quod potentiae appetitivae concomitantur apprehensivas. Et secundum

• DfVtdr Orik. lih- n, op. sxti

tbU.

n. *- 9. r

'Loc.dl.Myn.

‘ t l t l I

• DeFidt Ori*, li hb.JU. CTp.x»’.

T

• B. M'

• Qa, Vtn, art- O i.- <X qx UU. V AtI, ».

a) quIJcrn. – autem Pj 5. id quod. – irfrax qutd B, quod Pldft, gt G.

*) buiututOdl. – boitum BD.

Ad primum ergo dicendum quod *bulesis* distinguitur a *thelesi*, non propter diversitatem potentialium, sed propter differentiam actuum.

Ad secundum dicendum quod electio et voluntas, idest ipsum velle, sunt diversi actus: sed tamen

pertinent ad unam potentiam, sicut etiam intelligere et ratiocinari, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod intellectus comparatur ad voluntatem ut movens. Et ideo non oportet in voluntate distinguere agens et possibile.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmative: Voluntas et liberum arbitrium non sunt duae, sed una potentia. – Probatur. Sicut jē habet intellectus ad rationem, ita voluntas nd liberum arbitrium, seu, quod idem est, vim electivam : sed intellectus et ratio sunt una potentia: ergo voluntas et liberum arbitrium.

Maiores probatur dupliciter. Primo, ex communi ratione: quia oportet appetitivas esse proportionates apprehensivis, ac per hoc, sicut in npprehensiva sunt duo, ita in nppetitiva. – Secundo, ex specialibus rationibus horum ex pane obicctorum et actu. Actuum quidem, quia intelligere est simplex, et ratiocinari est discurre: et similiter velle et

eligere. Obicctorum vero, quia exinde illorum primum est principii, secundum conclusionis; horum quoque primum est finis, secundum ad tinem. Constat autem quod haec proportionaliter se habent.

Minor vero non solum probatur quia eiusdem est virtutis quies et motus; sed idem medium intentam hic conclusionem inferre dicitur. Et sic duobus quodammodo mediis probavit intentam conclusionem: scilicet ex proportionalitate inter apprhcnsivnm et appetitivam virtutem; et ex habitudine inter netum liberi arbitrii et actum voluntatis, quia scilicet se habent ut quies et motus, ut supra dictum fuit de intellectu et ratione.

tatroJ. ? v n j< d s q a c c Ç • Qu. tnin. r C • Qa. uuenu f t • Q*.Lxxxviii. s

i intel-
' ta eorret.
:ompa-
•o non
•ssibile.

QUAESTIO OCTOGESIMAQUARTA

QUOMODO ANIMA CONIUNCTA INTELLIGAT CORPORALIA,
QUAE SUNT INFRA IPSAM

Π1Π1 C5t
primum
haec

est vir-
tic con-
mmodo
propor-
cm; cr
nitatis,
dictum

Consequenter considerandum est de actibus animae 3 *, quantum ad potentias intellectivas et appetitivas: aliae 7 enim animae non pertinent directe ad considerationem theologi *. Actus autem 7 appetitivae partis ad considerationem moralis scientiae periment: et ideo in secunda parte huius operis de eis tractabitur, in qua considerandum erit 4 de morali materia. Nunc autem de actibus 6 intellectivae panis agetur ζ.

In consideratione vero actuum, hoc modo procedemus: primo namque considerandum est 1 quomodo intelligit anima corpori coniuncta; secundo 0' 1luoino° intelligit 1 a corpore separata *.

Prima autem consideratio ent tripartita: primo namque considerabitur quomodo anima intelligit corporalia, quae sunt infra ipsam; secundo, quomodo intelligit seipsam, et ea quae in ipsa sunt *; tertio, quomodo intelligit substantias immateriales, quae sunt supra ipsam ♦

Circa cognitionem vero corporalium, tria consideranda occurrunt; primo quidem, per quid ea

cognoscit; secundo, quomodo et quo ordine 2; tertio, quid in eis cognoscit *.

Circa primum quaeruntur octo.

Primo: utrum anima cognoscat corpora per intellectum.

Secundo: utrum inielligat ea per essentiam suam, vel per aliquas species.

Tertio: si per aliquas species, utrum species omnium intelligibihum sint ei naturaliter innatae.

Quarto: utrum effluant in ipsam ab aliquibus formis immaterialibus separatis.

Quinio: utrum anima noslra omnia quae intelligit. videat in rationibus aeternis.

Sexto: utrum cognitionem intelligibilcm acquirat a sensu

Septimo: utrum intellectus possit actu intelligerc per species inlcelligibiles quas penes se habet, non convertendo se «d phantasmata *.

Octavo: utrum iudicium intellectus impediatur per impedimentum sensitivarum virtutum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA COGNOSCAT CORPORA PER INTELLECTUM

Ik Veriti qu. x. irt. j.

• Cap. σ.

» Ctf. xuv.

Sed pkimum sic procedhik. Videtur quod anima non cognoscat corpora per intellectum. Dicit cnim Augustinus, in II Soliloq. * quod *corpora intellectu comprehendendi non possunt; nec aliquod corporeum nisi sensibus videri potest*. Dicil etiam, XII *super Gen. ad liti.* *, quod visio intellectualis est eorum quae sunt per essentiam suam in anima. Huiusmodi autem non sunt corpora. Ergo anima per intellectum corpora cognoscere non potest.

2. Praeterea, sicut se habet sensus ad intelligibilia, ita se habet intellectus ad sensibilia. Sed anima per sensum nullo modo potest cognoscere spiritualia, quae sunt intelligibilia. Ergo nullo modo per intellectum potest cognoscere corpora, quae sunt sensibilia.

3. Praeterea, intellectus est necessariorum et semper eodem modo se habentium. Sed corpora omnia sunt mobilia, et non eodem modo se habentia. Anima ergo per intellectum corpora cognoscere non potest.

Sed contra est quod scientia est in intellectu. Si ergo intellectus non cognoscit λ corpora, sequitur quod nulla scientia sit de corporibus. Et sic peribit scientia naturalis, quae est de corpore mobili.

Respondeo dicendum, ad evidentiam huius quaestionis, quod primi philosophi qui de naturis rerum inquisiverunt. putaverunt nihil esse in mundo praeter 1 corpus. Et quia videbant omnia corpora mobilia esse, et putabant ea in continuo fluxu esse, aestimaverunt quod nulla certitudo de rerum

e) actibus aniinac. - actibus rt habilibus animae PFGfr. actibnt animae ct habitibus ABCDE.
aliae. - duae aliae cd. a. - Pro anintae potentiae, potmttae animae G, potentiae PBEu£.
y) Actus autem, - ct habitui addunt PFG.il.
i) erit. - at PC.
t) actibus. - v/ habitibus addunt PGpF ct a b. - intellectirae omit tit pF.
ζ) agetur. - primo quidem de actibus, secunda (secundo autem BD, secunda quidem cdd. ab) de habitibus addunt PRDFGj J.
Scvmaic Ti4ixu.« I). TnnWAi T. II.

ra) considerandum at. - considerabitur F, canudtrandum occurrit ceteri.
0) intelligit. - intdligel ACE,
») Scala... irnsn. - Seattu utrum iudigeat phantasmata ad hoc quod actu infellitit Fu.
m) Septimo... phantasmata. - Poti ikfuro... uirtutum pQnll F; now convertenda ut ad phantasmata anj. u b ; Septimo utrum phantaimala ad k.\ quuJ a:tu nitcll<f-at UILDIG.
λ) cognoscit.-cognosceret codkcx cla>.-~Pro sequitur. i.^urrUtrG.
μ) praeter. - ituf codice*.

veritate haberi posset a nobis. Quod enim est in continuo fluxu, per certitudinem apprehendi non potest, quia prius labitur quam mente Jiudicetur: sicut Heraclitus dixit quod *non est possibile aquam fluvii currentis bis tangere*, ut recitat Phi-

* nS'Iosophus in IV *Mctaphys.* *

ctp.r, ico.

His autem superveniens Plato, ut posset salvare certam cognitionem veritatis a nobis per intellectum haberi, posuit * practer ista corporalia aliud genus entium à materia et motu separatum, quod nominabat *species* sive *ideas*, per quarum participationem unumquodque istorum singularium et sensibillum dicitur vel homo vel equus vel aliihuiusmodi. Sic ergo dicebat * scientias et definitiones et quidquid ad actum intellectus pertinet, non referri ad ista corpora* sensibilia, sed ad illa immaterialia et separata; ut sic anima non intelligat ista corporalia, sed intelligat horum corporallium species separatas.

Sed hoc dupliciter apparet falsum. Primo quidem quia, cum illae species sint immateriales et immobiles, excluderetur a scientiis cognitio motus et materiae (quod est proprium scientiae naturalis), et demonstratio per causas moventes et materiales. – Secundo autem \ quia derisibile videtur ut, dum rerum quae nobis manifestae sunt notitiam quaerimus, alia entia in medium afferamus, quae non possunt esse earum substantiae, cum ab eis differant secundum esse: et sic. illis substantiis separatis cognitis, non propter hoc de istis sensibilibus indicare possemus.

Videtur autem in hoc Plato devinsse@ a veritate, quia, cum aestimaret omnem cognitionem per modum alicuius similitudinis esse* credidit quod forma cognitiK ex necessitate sit in cognoscente eo modo quo est in cognito. Consideravit ? autem quod forma rei intellectae est in intellectu universaliter et immaterialiter et immobiliter: quod ex ipsa operatione intellectus apparet, qui intelligit universaliter et per modum necessitatis cuiusdam; modus enim actionis est secundum modum formae agentis. Et ideo existimavit quod oporteret res intellectas hoc modo in seipsis subsistere, scilicet immaterialiter et immobiliter.

Hoc autem necessarium non est. Quia etiam in ipsis sensibilibus videmus quod forma alio modo est in uno sensibillum quam in altero: puta cum in uno est albedo « intensior, in alio remissior, et in uno est albedo cum dulcedine, in alio sine dulcedine. Et per hunc etiam modum forma sensibilis alio modo est in re quae est extra animam, et alio modo in sensu, qui suscipit formas sensibillum absque materia, sicut colorem auri sinet auro. Et similiter intellectus species corporum. quae sunt materiales et mobiles, recipit immaterialiter et immobiliter, secundum modum suum: nam receptum est in recipiente per modum recipientis. – Dicendum est ergo quod anima per intellectum cognoscit corpora cognitione immateriali, universali et necessaria.

An primum ergo dicendum quod verbum Augustini est intelligendum quantum ad ea quibus intellectus cognoscit, non autem quantum ad ea quae I cognoscit. Cognoscit enim corpora intolligendo, sed non per corpora », neque per similitudines materiales et corporeas; sed per species immateriales et intelligibiles, quae per sui essentiam in anima esse possunt.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit XXII *de Civit. Dei* *, non est dicendum quod, sicut sensus cognoscit sola coqioralia, ita intellectus cognoscit sola spiritualia: quia sequeretur quod Deus ei angeli corporalia non cognoscerent. Huius autem diversitatis ratio est, quia inferior virtus non se extendit ad ea quae sunt superioris virtutis; sed virtus superior ea quae sunt inferioris virtutis, excellentiori modo operatur.

An tertium dicendum quod omnis motus supponit aliquid immobile: cum enim transmutatio fit secundum qualitatem, remanet substantia immobilis: et cum transmutatur forma substantialis, remanet materia immobilis. Rerum etiam mutabilium sunt immobiles habitudines: sicut Socrates etsi non semper sedeat. tamen immobiliter est verum quod, quandocumque z sedet, in uno loco manet. Et propter hoc nihil prohibet de rebus mobilibus immobilem scientiam habere.

w) corpora. – corporalia codice*.

xi autem. – Om. PC – Pro rerum, de rebus B.

9) deriaw. – deviare Pub.

z) quod forma cogniti. – quod farte similitudo cogniti F, forte quod cognitum G.

p) Consideravit. – Considerabat codices.

a) albedo. – in sc albedo add. ab. – Pro et in uno est, et cum

in mho est FG, et tamen in uno est ed. a. et cum in uro P&; intensior ... albedo ntn. E.

t) smc. – absque codice*.

«) quae, -quae intellectus Vb; non autem... quae cognoscit ocnitrit F.

φ) intrlligenda... corpora. – Om. Fa. Pro neque, non F, /) quandocumque. – quandoque F*. quando PGF.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trnxvs clarus. – In corpore quinque: primo, refert antiquorum opinionem; secundo, Platonis; tertio, arguit contra opinionem Platonis; quarto, fundamentum eius exa-

minat et destruit; quinto, infert conclusionem responsivam quaesito affirmative.

II. Quoad *primum*, antiquorum positio est quod corpororum nulla est certa cognitio, quia sunt in continuo motu, et ex hoc quod corporale varium, nullius rei est aliquu certa cognitio; quia sola corporea entia ponebant.

III. Quoad *secundum*, Platonis positio: quod corporum sensibillum secundum scipsa non est certa scientia, sed

secundum eorum ideas; quia haec sunt materialia et fluxa, illae autem sunt species horum.

IV. Quoad *tertium*, dupliciter arguitur. Primo, ducendo ad impossibile: quin scilicet materia et motus excluderentur a scientia, tnm in ratione obiccti quam in ratione medii; et sic periret scientia naturalis, quae et de mobili, et per principia motus est. – Secundo, ducendo ad inopinabile: quod dum horum manifestorum sciendam quaerimus, aliorum, quae nescimus, scientiam inveniamus, quae non sunt horum substantiae, per quae de his indicare nequimus; et tamen iudicnmus.

• Cap. *.

• C*p. vnu c. », - S.Tb. ko. bid.

• CjcJrtL tber^ ap. Xu. «

• Cxp. m.

i?

• Cl. Arikci. Δ op. u. hb. E. 6. 7. l. V. M@-i. - S.Th' k.l. l», , XI».

V. Quoad *quartum*, primo, fundamentum Platonis. Fundavit »c Plato super tres propositiones. Prima c»t, quod cognitio fit per nssimilationcm, l << *Anima*. – Secunda, quod ista similitio debet c»»c non solum in forma, sed in modo formae. – Tertia, quod inter intellectum ct res corporales non potest esse ista assimilatio; sed bene inter animam ct ideas. Et hanc tertiam propositionem probavit, quia in unima rei cognitae forma est immateriali1er, universaliter et immobiliter (quod cx operatione apparet : quia experimur intelligerc universaliter ct necessario; operatio enim est secundum modum formae); in corporibus autem his opposito modo sunt formae; in ideis autem sunt simili modo, scilicet universaliter, immaterialiter ct absque motu. Ergo.

Deinde destruit hoc fundamentum, ostendendo secundum propositionem esse falsatu dupliciter primo, in assimilationc absolute; secundo, in assimilatonc cognoscentis ad cognitum. Absolute quidem, quia inter similia non oportet quod sit similitudo modi cwendii. neque intrinsece, ut potet dc intenso ct remisso; neque cextrinsecc, ut patet dc duobus nlbix, altero dulci ct altero non. In cognoscente autem, quia sensus est similis sensato in forma, non in materia. Ergo iuxta hunc eundem modum dici potest quod intellectus recipit species rurum absque materia, motu et

particularibus: quia unumquodque recipitur in aliquo per modum recipientis.

VI. Adverte hic quod, ut patet cx supradictis-, isti ratio, *Unumquodque recipit per modum suum*, non sufficeret ad propositum, nisi pneiupporito activo sufficiente. Quia tamen superius· cx proposito hoc declaraverat, ubi dc intellectu agente tractabatur, ideo, suppositis illi», nunc non curat sic breviter ct quasi diminute loqui.

VII. Quoad *quintum*, infertur conclusio responsiva. Anima per intellectum cognoscit corpora cognitione immateriali, universali ct necessaria.

Ubi adverte quod hac tres conditiones determinant cognitionem secundum genus proprium, ct in ordine ad obiectum. Secundum genus quidem lproprium, quia cognitio ista est dc genere cognitionum immaterialium, universalium et immobilium, seu necessarium, quod idem est (necessarium enim est quod mutari non potest); omnis enim intellectio in tali genere est. – In ordine vero ad obiectum. quia cognitio ista immateriali1er, universaliter et immutabiliter attingit obiectum: nulla enim materia mediante, nulla conditione paniculuriiatis intercedente, nulla mutationis specie obviante, inteiligimus specie» corpprum, quae secundum esse sunt materiales, particulares ct motui subiectac.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANIMA PER ESSENTIAM SUAM CORPORALIA INTELLIGAT

II A·Hi., JL>t. tn. pan. ti, qu. n. an. i , HI. diu. «v, «rt i, qu*. x; I) *Gmt. Gril.*, cap. **xenii**; *D* Verlt.*, qu. vm, -H. S.

>I> SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod anima per essentiam suam corporalia intelligat. Dicit enim Augustinus, X *de Trin.**, quod anima *imagines corporum convolvit ct rapit factas in seinetipsa de semibipares* *dat enim eis formandis quiddam substantiae suae*. Sed per similitudines corporum corpora intelligit. Ergo per essentiam suam, quam dat formandis talibus similitudinibus, et de qua eas format, cognoscit corporalia.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in III *de Anima* , quod *anima quodammodo est omnia*. Cum ergo simile simili cognoscatur, videtur quod anima per seipsam corporalia cognoscat.

3. Praeterea, anima est superior corporalibus creaturis. Interiora autem sunt in superioribus eminentiori modo quam in scipsis, ut Dionysius die*1 * Ergo omnes creaturae corporeae nobiliori modo existunt in ipsa substantia ■ animae quam in seipsis. Per suam ergo substantiam potest creaturas corporeas cognoscere.

Sed contra est quod Augustinus dicit, IX *de Trin.**, quod *mens corporearum rerum notitias persensus corporis colligit*. Ipsa autem anima non est cognoscibilis per coq>oris sensus. Non ergo cognoscit corporea per suam substantiam.

Respondeo dicendum quod antiqui philosophi posuerunt quod anima per suam essentiam cognoscit corpora. Hoc enim animis omnium communiter inditum fuit, quod *simile simili eognoscitur* * l-xistimabant autem quod forma cogniti sit in cognoscente eo modo quo est in re cognita. E s?n». ex n, contrario tamen Platonici posuerunt. Plato enim,

quia perspexit intellectualem animam immaterialem esse ct immaterialiter cognoscere·, posuit [†] çî formas rcrum cognitarum immatrcialiter subsistere *. Priores vero Naturales, quia considera- ·<χ>η. pwc bupares cognitاس esse corporeas et materiales, posuerunt oportere res cognitاس etiam in anima cognoscente materialiter esse. Et ideo, ut animae attribuerent omnium cognitionem, posuerunt eam habere naturam communem cum omnibus. Et quia natura principiatorum cx principiis constituitur, attribuerunt animae naturum principii; ita quod qui dixit principium omnium esse ignem, posuit animam esse dc natura ignis; ct similiter de aere et aqua. Empedocles autem, qui posuit quatuor elementa materialia et duo moventia, ex his etiam dixit animam esse constitutam. Et ita, cum res materialiter in anima ponerent, posuerunt omnem cognitionem animae materialem esse, non discernentes inter intellectum et sensum.

Sed haec opinio improbatur. Primo quidem, quia in materiali principio, de quo loquebantur, non existunt principiata nisi in potentia. Non autem cognoscitur aliquid secundum quod est in potentia, sed solum † secundum quod est actu, ut patet in IX *Metaphys.* ♦ unde nec ipsa potentia eognoscitur nisi per actum. Sic igitur non sufliceret attribuere animae principiorum naturam ad hoc quod omnia cognosceret, nisi inessent ei naturae cl formae singulorum clTectuum, puta ossis et carnis ct aliorum huiusmodi; ut Aristoteles contra Empedoclem argumentatur in I *de Anima* – Se- eundo quia, si oporteret rem cognitam materialiter in cognoscente existera, nulla ratio esset quare

«) tufoJantij. – fjucntta /\ animh. – aninuibut DFG, animalibus ed. a.

y) κ4i/>η. – Gminuoi P»F ei 4 6; tn ptUretUi, ttJ mJlim *- rUMdunr esi actu om, j>F.

res quoc materialiter extra animam subsistunt, cognitione carerent *; puta, si anima igne cognoscit ignem, et ignis etiam qui est extra animam, ignem cognosceret.

Relinquitur ergo quod oportet materialia cognita in cognoscente existere non materialiter, sed magis immaterialiter. Et huius ratio est. quia actus cognitionis se extendit ad ea quae sunt extra cognoscentem: cognoscimus enim etiam ea quae extra nos sunt. Per materiam autem determinatur forma rei ad aliquid unum. Unde manifestum est quod ratio cognitionis ex opposito se habet ad rationem materialitatis *. Et ideo quae non recipiunt formas nisi materialiter, nullo modo sunt cognoscitiva, sicut plantae; ut dicitur in libro de Anima *. Quanto autem aliquid immaterialius habet formam rei cognitae, tanto perfectius cognoscit. Unde et intellectus, qui abstrahit speciem non solum a materia, sed etiam a materialibus conditionibus individuantibus, perfectius cognoscit quam sensus, qui accipit formam rei cognitae sine materia quidem, sed cum materialibus conditionibus. Et inter ipsos sensus, visus est magis cognoscitivus, quia est minus materialis, ut supra dictum est. Et inter ipsos intellectus, tanto quilibet est perfectior, quanto est immaterialior.

Ex his ergo patet quod, si aliquis intellectus est qui per essentiam suam cognoscit omnia, oportet quod essentia eius habeat in se immaterialiter omnia; sicut antiqui posuerunt essentiam animae actu componi ex principiis omnium materialium ut cognosceret omnia. Hoc autem est proprium Dei, ut sua essentia sit immaterialiter comprehensiva omnium, prout effectus virtute praeexistunt in causa.

Solus igitur Deus per essentiam suam omnia intelligit; non autem anima humana, neque etiam angelus.

An primum ergo dicendum quod Augustinus ibi loquitur de visione imaginaria, quae fit per imagines corporum. Quibus imaginibus formandis data anima aliquid suae substantiae, sicut subiectum datur ut informetur per aliquam formam. Et sic de seipsa facit huiusmodi imagines: non quod anima vel aliquid animae convertatur, ut scilicet haec vel illa imago; sed sicut dicitur de corpore fieri aliquid coloratum, prout informatur colore. Et hic sensus apparet ex his quae sequuntur. Dicit enim quod *serrat aliquid*, scilicet non formatum tali imagine, *quod libere de specie talium imaginum indicet*: et hoc dicit esse *mentem* vel *intellectum*. Partem autem quae informatur huiusmodi imaginibus, scilicet imaginativam *, dicit esse *communem nobis et bestiis*.

An secundum dicendum quod Aristoteles non posuit animam esse actu compositam ex omnibus, sicut antiqui Naturales; sed dixit *quodammodo animam esse omnia* in quantum est in potentia ad omnia; per sensum quidem ad sensibilia, per intellectum vero ad intelligibilia.

Ah TERTIUM dicendum quod quaelibet creatura habet esse finitum et determinatum. Unde essentia superioris creaturae, etsi habeat quandam similitudinem inferioris creaturae prout communicant in aliquo genere, non tamen complete habet similitudinem illius, quia determinatur ad aliquam speciem, praeter quam est species inferioris creaturae. Sed essentia Dei est perfecta similitudo omnium quantum ad omnia quae in rebus inveniuntur, sicut universale principium omnium.

§) coditiani carerent. - rationi carerent Ga, ratione carerent rcl cognitione BD, al' cognitione ratione carerent pF, cognitione cavent PE.

x) x? extendit, - non tantum te habet F. non se habet G, u habet editio a.

ς) tanto... quanto. - quanto... tanto ABCDE

η) materiaUirm. - Ora. DFCjt.

θ) comprehensiva. - apprdeuiva ACDE,

») quod. - per quod II; qua Augutinu

x) imaginatiam. - imaginariam endice» et a, Imaginatum cJ. h

Commentaria C

dinalis Caietani

ΤΙΔV*: per essentiam ut rationem cognoscendi, to modo quo species intelligibilis dicitur ratio cognoscendi; ita quod sola essentia animae scilicet sufficiens ratio cognoscendi omnia corpora.

In corpore quatuor: primo, ponit opinionem antiquorum; secundo, arguit contra -; tertio, ostendit modum quo cognitum oportet esse in cognoscente *; quarto, respondet quaesito *.

II. Quoad primum, quatuor narrat. Primo, conclusionem responsivam secundum antiquos: scilicet quod anima cognoscit omnia corpora per essentiam suam. - Secundo, commune fundamentum omnibus antiquis: scilicet quod cognitio fit assimilatione, ut patet in libro de hiima. - Tertio, quomodo diversimode super eodem fundamento Plato et alii fabricaverunt: quia ille, ab anima inchoans, posuit cognita immaterialiter existere per se, ut in anima; isti, a rebus inchoantes, posuerunt cognita materialiter existere in anima, ut in se. - Quarto, quomodo ut omnia extendebam animae similitudinem et cognitionem: scilicet per naturam aut naturas principii seu principiorum, quia principiari ex principiis constituuntur et cognoscuntur. Et declaratur discurrendo per opiniones eorum et Empedoclis. Omnis clara sunt in littera.

III. Adverte lue quod fundamentum illud commune verum in se est, et ideo commune fuit et est sapientibus

et insipientibus: sed quin male intellectum fuit, ideo fuit occasio erroris. Tam Plato namque quam alii intellexerunt de similitudine et in forma et in modo formae: et propterea utrique errarunt, et in extremas inciderunt opiniones. Aristoteles autem, distinguens similitudinem in forma a similitudine in modo illius, et videns primam sufficere cognitionem, media via incessit, quem sectamur, putantes quod, licet requiratur similitudo inter cognoscens et cognitum in forma, stat tamen dissimilitudo in modo: immo respectu corporalium requiritur dissimilitudo in modo formae. Et sic uterque processus, tam a modo animae ad res, quam a modo rerum ad animam, ducit ad falsum.

IV. Quoad secundum arguitur contra alios, non contra Platonem: quia ipse non ponebat animam per suam substantiam cognoscere omnia, sed per species participatas ab ideis, quamvis conveniret cum antiquis in malo intellectu illius fundamenti *. Dupliciter nutem reprehenduntur antiqui: primo, quoad ultimum dictum eorum, scilicet quod omnia cognoscuntur per naturas principiorum; secundo, quoad primum dictum, quod corpora sunt in anima materialiter.

Contra primum arguitur. Ratio cognoscendi oportet quod sit actu cognitum: quod probatur ex eo quod etiam potentia cognoscitur per actum, IX Metaphys., et non converso. Sed principium materiale non est actu avum prin-

• Cf. nam. it.

* Cf. nom. vt.

* Cf. illo. tx.

r.

* An. i. nue», vt VII.

" Loc. dt. ii corp. art.

• Cf. «us i.

• Cl. r.ia. vou

• Ci. Dam. iv.

* Homil. XXIX Ia

* Videt Tnart*, oia. «i.u.Γ*

- *essentiam*
ia humana,

justinus ibi
it per ima-
mandis dat
subicctum
im. Et sic
non quod
ul sit haec
rpore fieri
:oiorc. Et
itur. Dicit
n forma-
:ie talium
mtem vel
lur huius-
) x, dicit

elcs non
omnibus,
lammodo
potentia
>ilia, per

creatura
le essen-
idam si-
immuni-
te habet
aliquam
ns crea-
toilitudo
ns inve-
lium.

itum **cd. b.**

ideo fuit
llexerunt
et pro-
opinio-
in forma
sufficere
r, putan-
iscens et
modo:
in modo
imae ul
dsum.
n contra
am sub-
pains ob
atcllectu
ur nri-
Ct quod
ccundo,
ma ma-

oportet
d etiam
t non e
im prin-

• joint r.

- Lee ck. |a
erju m.
- *_o - m L
- * CL »ta. m
- CL ora n.

te
p
p
C

d
d
ta
q
c
s
g
d

3 in
***** un
? *to*
? sp
ra
qu
es

QUAESTIO LXXX

cipiabilc, «d potentia. Ergo. – Nota quod maior intclligitur dc cssc actu formalitcr, vcl eminenter, naturam illius cogniti: neutrum autem patet · convenire principio materiali.

Contra secundum xcro, quia si res deberet materialitcr esse in anima ad cognitionem, ratio nulla esset quare res extra non cognosceret.

V. Sed est hic locus quaestionis, unde valet iata consequentia facta. Videtur enim nulla: quoniam ratio esset in promptu quare igni.» extra non cognoscit, et intus cognoscendi est ratio; quia interior est in anima, cuius natura est cognoscitivum, exterior non. – Si quincrarur autem quare anima est cognoscitivu: nullo est ratio nisi quia ipsa est ipsa; sicut nec quare homo est homo.

Ad hoc est dicendum quod consequentia facto est optima, et fundatur super hoc, *Esse cognoscitivum sequitur esse immateriale*, ut in qu. xiv ♦ dictum luit, et modo replicabitur. Unde si ignis interior est materialis sicut exterior, aut uterque nunc neuter est cognoscendi ratio quia eiusdem sunt virtutis, naturae et modi; nec minus magis excedit latitudinem materialis quam reliquus; et ideo purior est ratio. – Nec subdignatur dicere quod interior est in natura cognoscitivus: quia est implicatio in iudicio, quia esse in natura cognoscitivum est eadem in natura immateriali, quod repugnat materiali. – Et quamvis quaerere quare cognoscitivum est cognoscitivum, sit quaestio nulli; quaerere tamen quare talis substantia est cognoscitiva et talis non, est quaestio subtilissima. Unde et in II *de Anima* redditur ratio quare plantae non cognoscunt, quia scilicet sunt materiales

VI. Quoad *tertium* ♦, conclusio cM: Cognitum oportet esse in cognoscente immaterialiter. – Et probatur quod tripliciter ♦. Primo, inferitur per lucum n divisione, ex dictis. Aut enim materialiter, nūc immaterialiter oportet res in cognoscente esse: sed non materialiter, ut probatum est ♦ ergo immaterialiter.

Secunda, firmatur ratione sic. Actus cognitionis sc extendit ad ea quae sunt extra cognoscentem: ergo non est per materiale naturam, sed immaterialem. – Antecedens patet: quia experimur nos cognoscere quae extra nos sunt. Consequentia probatur: quia materia determinat ad unum

VII. Advene quod ratio ista esi subtilissima; et est eadem cum antedicta in qu. xiv, an. i; et fundatur super duo» propositiones. Prima est, quod cognoscens non est tantum ipsum, sed alia. Hoc enim est idem quod dicere quod actus cognitionis se extendit ad ea quae sunt extra cognoscentem: oportet siquidem cognoscentem esse non solum seipsum, sed illa quae extra ipsum sunt, quae cognoscit – Secunda est, quod per materiam res arctatur et determinatur ad unum. Cuius signum manifestum est quod

V, ARTICULUS III 3i?

natura, quae infima agendi est ratio, utpote materialis, ad unum determinatur, et quanto magis a materia receditur, tanto minus ad unum res determinatur. Unde et plantarum principium ad multa quodammodo scilicet habet, supra naturam scilicet elevans, dum movet ad diversas potestates, etc. – Ex his enim sequitur quod cognoscitivum oportet a materia elevari, utpote non determinatum ad unum, scilicet casu proprium, sed extendens »c ad essendum etiam alia; quod est oppositae conditionis ad materialia. Immateriale igitur oportet omne cognoscitivum esse; ac per hoc, cognoscendi rationem.

VIII. Tertio ., probatur ab effectu: quia scilicet quae . *Ct. m* n. recipiunt formas tantum materialiter, nullo modo cognoscunt. ut plantae.

Quarto, ex gradibus cognoscentium: quia quanto aliquid immaterialius habet formam rei cognitae, tanto perfectius cognoscit; ut patet de sensu et intellectu, et de visu et aliis sensibus, et uno intellectu respectu alterius intellectui.

IX. Quoad *quantum* conclusio responsiva quaesito est - Cf. eao.t una exclusive : Solui Deui cognoscit omnia per essentiam suam. – Probatur sic. Si aliquis intellectus cognoscit omnia per suam essentiam, oportet quod eius essentia sit immaterialitcr omnia: sed sola essentia divina cit huiusmodi: ergo.

Conditional'II probatur dupliciter: primo, inferitur cx dictis, ut patet; secundo, cx auctoritate antiquorum. – Minor veto probatur quia Dei proprium esi esse omnia virtualiter, ut ct \ *Metaphys.*, cap. *de Perfecto**. dicitur.

X. Sed occurrit dubium hic, quia quaestio praesens est de cognitione omnium corporum, et non de cognitione communi omnium simpliciter: responsio nutem litterae est de cognitione omnium simpliciter. Non igitur conveniens videtur.

Ad hoc brevier dicitur quod, ut apparet ct ex supra-
dictis in tractatu *de Angelis* *, ct hic ex responsione ad ter-
tium, par est ratio dc continentia virtuuli omnium corpo-
rum, ct omnium rerum: quia eadem est ratio repugnantiae
respectu utriusque, quia scilicet actus limitatus non con-
tinet perfecte ultimas differentias extraneorum specierum.
Et dico *extraneorum*, propter differentias proprietatum et
passionum, quas perfecte forte claudunt in se quidditates a
quibus fluunt; sed illae non sunt species extraneae, quam-
vis distinctae. Si enim quidditas aliqua limitata contineret
differentias ultimas corporum, nulla esset ratio quare aliqua
limitata prohiberetur continere differentias omnium rerum,
saltem inferiorum scilicet: quoniam iam cessaret ratio limita-
tionis. Unde propter identitatem rationis utrobique. in li-
tera elevatur responsio respectu omnium, et sufficienter
satisfit respectu omnium corporum.

ART1CULUS TERTIUS

UTRUM ANIMA INTELLIGAT OMNIA PER SPECIES SIBI NATURALITER INDITAS

II *G>nt. Gent.*, cap. lxxxvii: *De Verity* qu. x, on. 6} qu. xi, «n. t; qu. win, j i. 7; qu. xn, arL 1; *Qu. de Anima*, xrt. |5.

S i) tertium sic proceditur. Videtur quod anima intelligat omnia per species sibi naturaliter inditas. Dicit enim Gregorius, in Homilia Ascensionis ♦ quod homo habet commune cum angelis intelligere. Si intelligunt omnia per formas naturaliter inditas: unde in libro de Causis : dicitur quod omnis intelligentia est plena formis. Ergo et anima habet species rerum naturaliter inditas, quibus corporalia intelligit.

2. **Praeterea**, anima intellectiva est nobilior quam materia prima corporalis. Sed materia prima est creata a Dea sub formis ad quas est in po-

tentia. Ergo multo magis anima intellectiva est creata a Deo sub speciebus intelligibilibus. Et sic anima intelligit corporalia per species sibi naturaliter inditas.

Ad alteram praeteriam. nullus potest verum respondere nisi de eo quod scit. Sed aliquis etiam idiota. non habens scientiam acquisitam, respondet verum de singulis, si tamen ordinate interrogetur, ut narratur in *Sienone* · Platonis de quodam. Ergo antequam aliquis acquirat scientiam, habet rerum cognitionem. Quod non esset nisi anima haberet species naturaliter inditas. Intelligit igitur anima res corporeas per species naturaliter inditas.

a) *naturaliter*. – Post utnnia pinuni Pa>.
rtrum. – Om. RD. – Pro *naturaliser*, *naturalium* Vab,

γ) f/M. - Om. c&dket rl ♠.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III
de Anima*, de intellectu loquens, quod est *sicut
tabida in qua nihil est scriptum*.

Respondeo dicendum quod, cum forma sit prin-
cipium actionis, oportet ut eo modo se habeat
aliquid ad formam quae est actionis principium,
quo se habet ad actionem illam: sicut si moveri
sursum est ex levitate, oportet quod in potentia
tantum sursum fertur, esse 6 leve solum in po-
tentia, quod autem actu sursum fertur, esse leve
in actu. Videmus autem quod homo est quando-
que cognoscens in potentia tantum, tam secun-
dum sensum quam secundum intellectum. Et de
tali potentia in actum reducitur, ut sentiat qui-
dem, pcr actiones sensibilium in sensum ; ut in-
telligat autem, per disciplinam aut inventionem.
Unde oportet dicere quod anima cognoscitiva sit
m potentia tam ad similitudines quae sunt prin-
cipia sentiendi, quam c ad similitudines quae sunt
principia intelligendi. Et propter hoc Aristoteles
posuit * quod intellectus, quo anima intlligit, non
habet aliquas species naturaliter inditas, sed est
in principio in potentia ad huiusmodi species
omnes.

Sed quin ; id quod habet actu formam, inter-
dum non potest agere secundum formam propter
aliquod impedimentum, sicut leve si impediatur
sursum ferri; propter hoc Plato posuit * quod in-
tellectus hominis naturaliter est plenus omnibus
speciebus inllligibilibus, sed per unionem cor-
poris impeditur ne possit in actum exire.

Sed hoc non videtur convenienter dictum. Pri-
mo quidem quia, si habet anima naturalem no-
titiam omnium, non videtur esse possibile quod
huius naturalis notitiae tantam oblivionem capiat,
quod nesciat se huiusmodi scientiam habere: nul-
lus enim homo obliviscitur ea quae naturaliter
cognoscit, sicut quod omne totum sit maius sua
parte, et alia huiusmodi. Praecipue autem hoc
videtur inconueniens, si ponatur esse animae
naturale corpori uniri, ut supra * habitum est:
inconueniens enim est quod naturalis operatio

alicuius rei totaliter impediatur per id quod est
sibi secundum naturam. - Secundo, manifeste
apparet huius positionis falsitas ex hoc quod, de-
ficiente aliquo sensu, deficit scientia eorum quae
apprehenduntur secundum illum sensum; sicut
caecus natus nullam potest habere notitiam * de
coloribus. Quod non esset, si animae ' essent no-
turaliler inditae omnium intelligibilium rationes.
-Et ideo dicendum est quod anima non cognoscit
corporalia per species naturaliter inditas.

Ad primum irgo dicendum quod homo quidem
conuenit cum angelis in intlligendo, deficit ta-
men ab eminentia intellectus eorum: sicut ct cor-
pora inferiora, quae tantum * existant secundum
Gregarium *, deficiunt ab existentia superiorum
corporum. Nam materia inferiorum corporum non
est completa totaliter per formam \ sed est in po-
tenua ad formas quas non habet: materia autem
caelestium corporum est totaliter completa per
formam, ita quod non est in potentia ad aliam
formam, ut supra * habitum est. Et similiter intel-
Iccius angeli est perfectus per species intlligibiles
secundum µ suam naturam: intellectus autem hu-
manus est in potentia ad huiusmodi species.

An secundum dicendum quod materia prima ha-
bet esse substantiale per formam, et ideo oportuit
quod crearetur sub aliqua forma: alioquin non
esset in actu. Sub una tamen forma existons, est
in potentia ad alias. Intellectus autem non habet
esse substantiale per speciem intelligibilem; ct
ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod ordinata interrogatio
procedit ex principiis communibus * per sc notis,
ad propria. Per talem autem processum scientia
causatur in anima addiscentis. Unde cum verum
respondet de his de quibus secundo' interrogatur,
hoc non est quia prius ea noverit; sed quia tunc
ea de novo addiscit. Nihil enim refert utrum ille
qui docet, proponendo vel interrogando procedat
de principiis communibus ad conclusiones: utro-
bique enim animus audientis certificatur de po-
sterioribus per priora.

Z) oportet quod... emc. - quod... at codkes et b. quod... esse
c.J. a. - Pro xeq. esse, at codice et a b.
i) ijuam. - quam etiam F.
ç) Sed quia. - Quia rero ABCDE.
ñ) hoc videtur. - hoc ridetur eue \b, ridetur esse c.J. a.
6) notitiam. - cognitionem live notitiam BD.

t) - intellectui animae VFGab.
x> tantum. - tamen DG.
λ) formam. - formas codltts cl a b.
u) secundum. - per DI Cia.
v) principii» communibus. - omnibus Fa, eommunibut ccten.
;i secundo. - tic AI). - Pro quia, quod ABCDEG.

Conimoiitnria Cardinaliâ Caieta.nl

Titulus clarus: omnia corporalia. - Scd circa ordinem
huius tituli statim oritur dubium : quia videtur dimi-
nutus progressus iste, ct omissa una quaestio valde diffi-
cilis, an scilicet anima intelligat per species. In hac enim
quaestione sunt diversae opiniones, ct hoc loco erat tra-
ctanda. Ante namque quam inquiratur an pcr species con-
genitas, influxas, aut acquisitas, stabiliendum erat quod
intlligit per species. Dicerent enim alii quod neque per
substantiam propriam, neque pcr speciem aliquam intlligit
anima, scd ipse actus intlligendi est similitudo quodam-
modo obiccti.

II. Ad hoc videtur mihi dicendum quod divus Thomas,
subtilius intuitus, vidit in hac quaestione quae omissa di-
citur, latere duo quaesita. Primum esc, an dentur in intel-
lectu nostro species intlligibiles. Secundum, an dentur spe-

cies intlligibiles praeviae actibus. Et primam quidem quae-
stionem omitti oportuit, quin communis animi conceptio
omnium ct antiquorum ct posteriorum est, quod cognitio
fit per assimilationem : idem autem intendimus per species
intlligibiles ct similitudines. Nec in hoc est diversitas opi-
nionum; et si fuisset hoc quaerendum, debuisset ante pri-
mum articulum hoc in dubium verti. Secundam \cro quae-
stionem, in qua sunt diversae opiniones, hic tractarc non
debit, scd in loco suo: tanget autem cam in quaestione
sequenti, art. 1.

Unde putet quod nihil omissum est. Nullus enim negat
in anima cognoscente esse similitudinem cogniti. Sed an
illa similitudo praeveniat actum, aut sit actus, aut terminet
netum, alterius est quaestionis. Unde m littera supponitur
in quaerendo communiter concessum, cognitionem fieri per

•Cf. qa.Lt.xn.i

' Cf. nae. n.

• Cf. too.

• PhoeJoni» cap.
Mill »<U. i Me-
c9Sİr k>f. ût.;
PhorJri e. XXI.

• itu

n
'QtuLxtn.an.L

bus sentimus. Ergo species intelligibilcs quibus intellectus noster intelligit, causantur ab aliquibus actu intelligibilibus extra animam existentibus. Uniusmodi autem non sunt nisi formae a materia separatae. Formae igitur intelligibilcs intellectus nostri effluunt ab aliquibus substantiis separatis.

3. Praeterea, omne quod est in potentia, reducitur in actum per id quod est actu. Si ergo intellectus noster, prius in potentia existens, postmodum actu intelligat. oportet quod hoc causetur ab aliquo intellectu qui semper est in actu. Hic autem est intellectus separatus. Ergo nb aliquibus substantiis separaris causantur species intelligibiles quibus actu intelligimus.

Sed contra est quia γ secundum hoc sensibus non indigeremus ad intelligendum. Quod palet esse falsum ex hoc praecipue quod qui caret uno sensu, nullo modo potest habere scientiam de sensibilibus illius sensus.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt species intelligibilcs nostri intellectus procedere ab aliquibus formis vel substantiis separatis. Et hoc dupliciter. Plato enim, sicut dictum est*, posuit formas rerum sensibilibum per se sine materia subsistentes; sicut formam hominis, quam nominabat *per se hominem*, et formam vel ideam equi, quam nominabat *per se equum*, et sic de aliis. Hus ergo formas separatas ponebat participans et ab anima nostra, et a materia corporali*; ab anima quidem nostra ad cognoscendum, a materia vero corporali ad essendum; ut sicut materia corporalis per hoc quod participat ideam lapidis, fit hic lapis, ita intellectus noster per hoc quod participat ideam lapidis, fit intelligens lapidem. Participatio autem ideae fit ÷ per aliquam similitudinem ipsius ideae in participante ipsam, per modum quo exemplar participatur ab exemplo. Sicut igitur ponebat formas sensibiles quae sunt in materia corporali, effluere ab ideis sicut quasdam carum similitudines; ita ponebat species intelligibiles nostri intellectus esse similitudines 9Ma\$dam idearum ab eis effluentes ♦ Et propter
ul supra* dictum est, scientias et definitiones ad ideas referebat.

Sed quia contra rationem rerum sensibilibum est quod earum formae subsistant absque materia“s” ut Aristoteles multipliciter probat*; ideo Avicenna, hac positione remota, posuit* omnium ζ rerum SCQS*hilium intelligibilcs species, non quidem per se subsistere absque materia, sed praexistere immaterialiter in intellectibus separatis; a quorum primo derivantur huiusmodi species insequentem, et sic de aliis usque ad ultimum intellectum separatum, quem nominat *intellectum agentem*; a quo, ut ipse dicit, effluunt species intelligibiles in animas nostras, et formae sensibiles in materiam corporalem. – Et sic in hoc Avicenna cum Platone concordat, quod species

intelligibilcs nostri intellectus effluunt a quibusdam formis separatis: quas tamen Plato dicit per se subsistere, Avicenna vero ponit eas in intelligentin agente. Differunt etiam quantum ad hoc, quod Avicenna ponit species intelligibilcs non remanere in intellectu nostro postquam desinit actu intelligere; sed indiget ut iterato se convertat ad recipiendum de novo *. Unde non ponit scientiam animae naturaliter inditam, sicut Plato, qui ponit participationes idearum immobiliter in anima permanere.

Sed secundum hanc positionem sufficiens ratio assignari non posset quare anima nostra corpori uniretur. Non enim potest dici quod anima intellectiva corpori uniatur propter corpus: quia nec forma est propter materiam, nec molor propter mobile, sed potius e converso. Maxime autem videtur corpus esse r' necessarium animae intellectivae ad eius propriam operationem, quae est intelligere: quia secundum esse suum a corpore non dependet. Si autem anima * species intelligibiles secundum suam naturam apta nata esset recipere per influentiam aliquorum separatorum principiorum tantum, et non acciperet eas ex sensibus, non indigeret corpore ad intelligendum: unde frustra corpori uniretur.

Si autem dicatur quod indiget anima nostra sensibus ad intelligendum. quibus quodammodo excitetur ad considerata ea quorum species intelligibiles a principiis separatis recipit; hoc non videtur sufficere. Quia huiusmodi excitatio non videtur necessaria animae nisi inquantum esi consopita ', secundum Platonicos, quodammodo et obliviosa propter unionem ad corpus: et sic sensus non proficerent animae intellectivae nisi ad tollendum impedimentum quod animae provenit ex corporis unione. Remanet igitur quaerendum quae sit causa unionis animae ad corpus.

Si autem dicatur, secundum Avicennam*, quod sensus sunt animae necessarii, quia per eos excitatur ut convertat se ad intelligentiam agentem, a qua recipit species; hoc quidem non sufficit. Quia si in natura * animae est ut intelligat per species ab mtelligentia agente effluxas, sequeretur quod quandoque anima possit se convertere ad intelligentiam agentem ex inclinatione suae naturae, vel etiam excitata per alium sensum, ut convertat se ad intelligentiam agentem ad recipiendum species sensibilibum quorum sensum aliquis non habet. Et sic caecus natus posset habere scientiam de coloribus: quod est manifeste falsum. – Unde dicendum est quod species intelligibiles quibus anima nostra intelligit, non effluunt a formis separatis.

Ad primum ergo dicendum quod species intelligibiles quas participat noster intellectus, reducuntur sicut in primam causam in aliquod principium per suam essentiam intelligibile, scilicet

γ) ^uia, – fuoj BCDEF.

ε) jif. – f-tt Codice».

ι) rerum acitibilium. – naturalium icnSibilium A, naturarum teniitflhnn CDE. inuibilium I-.

ζ) wnniutn. – omnet ADLFGa.

tj) videtur coryut <<jf, – curpui eit DFpD cl corput ruet G, ridetur rue (r«if om. sA) e coxirrso rorfut <.>« A.

0) anima, – Om. rodfeea ex λ b.

0 cawpita. – compotita G. – ct obUiiikta mu. a, ct run. h

x) In natura. – natura A6, «i natura BCDE.

uibus-
rir per
intel-
hoc,
n re-
ach!
at ad
cien-
> qui
ani-

-atio
port
itcl-
nec
pter
tern
lie-
est
re
dit-
set
tm
cx
n :

ra
io
n-
)Π
>Π
st
lo
ic
si
>-

J * Ibid., cap. ».

QI-AESTIO LXXXIV. ARTICULUS V

3ei

in Deum. Sed ab illo principio procedunt median-
tibus formis rerum sensibilibum et materialium, a
quibus scientiam colligimus, ut Dionysius dicit .

Ad secundum dicendum quod res materiales, se-
cundum esse quod habent extra animam, possunt
esse sensibiles actu; non autem actu intelligibi-
les. Unde non est simile de sensu et intellectui.

Ad tertium dicendum quod intellectus noster
possibilis reducitur de potentia ad actum per ali-
quod ens actu, idest per intellectum agentem, qui
est virtus quaedam animae nostrae, ut dictum
est*: non autem per aliquem intellectum sepa-
ratum, sicut per causam proximum sed forte
sicut per causam remotam.

1) *proximum. -proprium } ro.v vum l'O, propriam tt frorfrndin* «A. - forte an. j».

Commontarin CaxxlinaliH Caietani

TiruLu* clnru< – In corpore quinque: primo, proponit
opinionem tenentem affirmativam dupliciter, et refert
Platonis viam; secundo, Avicennac; lenio, in quo bti con-
veniunt et dilfrunt; quarto, arguit utrumque; quinto, re-
spondet quaesito negative.

II. Quoad *primum*, tria de Platone. Primo, ideas sensi-
bilibum subsistentes. – Secundo, duplicem participationem
earum, materialiter, et intelligibilitcr. – Tertio, corollanum :
ideo scientium dicebat idearum, non sensibilibum. Et nota
ibi quod, quemadmodum nos, Aristotelem sequentes, quia
species ex sensibilibus in animam provenire fatemur, scien-
tiam de ipsis sensibilibus esse dicimu* ; ita Plato, quia spe-
cie* nb ideis, scientiam de ideis posuit.

III. QuoaJ *secundum*, tria ex A'icenna. Primo, narunu
sensibilibum immateriales non per se. sed in intellectibus sepa-
ratis. – Secundo, derivationem ordinatam carum n primo
usque ad ultimum. – Tertio, nomen et officium istius ul-
limi: nomen *intellectus*; *agent* officium, quia ipse influit
formas sensibiles dupliciter, materiae corporali materialiter,
et animae nostrae intelligibilitcr.

IV. Quoad *tertium*, convenientia in uno, quod ulerque
ponit specie* intelligibilc* animae nostrae effluere a formis
separati*; et -Jc respondent quaesito aflirmalivv. – Differentia
in iribus. Primo, quid Plato formas separatas dicit subsi-
stentes, Avicenna in intellectibus. Secundo, quin Plato ponit
immobiliter recipi influxum in anima; Avicenna mobiliter,
immo tantum dum actualiter influit. Tertio, qui, ex hoc
Plato scientiam ponit congenitam animae; Avicenna vero
non, sed acquiri de novo successive.

V. Quoad *quartum*, quatuor. Primo, proponit impossi-
bile quod sequitur ad utrumque, scilicet quod anima frustra
uniretur corpori.

Secundo, probat sequelam sic. Anima non unitur corpori
propter corpus, sed propter animam, quia scilicet corpus
necessarium est ad eius propriam operationem. quae est
intelligerc: sed secundum viam utramque, haec operario
non eget corpore: ergo anima frustra unitur corpori. –
Maior, quoad prinum et secundam partem, probatur: quia

nec forma est propter materiam, et hoc contra positionem
Avicennac; nec motor propter mobile, et hoc contra Pla-
tonem . *cd c contra. Quoad tertiam vero, relinquitur per
*c nuta, loquendo de anima intellectiva ul sic. Immo in-
nuitur eius probatio, quia intelligerc c»l propria operario
eius a corpore non pendens, quasi dicat' Anima aut eget
corpore quoad esse, et hoc non; aut quoad operari, et hoc
non, quia intelligerc c*t operatio α corpore non penden*.–
Minor vero probotur. quia si anima naturaliter occipit spe-
cies a aubstntiit» separatis, nulla restat indigentia icensibi-
bum .!J intellectionem.

Tertio, refert responsionem Plutonis, et refellit. Respon-
sio cm, quod sensibilia requiruntur ad excitandam animam
ad considerandum ea quorum habet specie*. . Rcpuho est.
quod hoc non respondet quaesito. Quoniam excitatio po-
nitur ad auferendum quasi soporem convenientem animae
ex unione ad corpus, et non ex so: unde, cum ex se non
sit sopita, cur unitur corpori ut incurrat talem soporem:

Quarto, refert responsionem Avicennac, et refellit. Re-
sponsio est, quod sensibilia sunt necessaria ad excitandam
animam ad conversionem ad intelligcntiam agentem. – Re-
pulsio est, quia si ex natura sua anima est receptiva ab in-
telligcntia agente, ergo quandoque ex sola natura converte-
tur absque excitatione*, vel saltem, excitata iam a visibilibus,
poterit se convertere ad species audibilium. cl c converso.
Sed utrumque est falsum: quia caecus natus nescit colo-
res. – Vide in II *Contra Gent.*, cap. IXXVI, probationem
consequentiae contra Avicennim.

VI. Quoad *quintum*, concludendo respondet quaesito ne-
gative. ut patet in calce corporis.

VII. In responsione ad tertium, esto cautus; nec intcl-
ligis intellectum recipere species ab intellectu agente qui
est potentia animae nostrae; sed recolito illius distinctionis
qua in specie intelligibili consideratur intelligibilitas actu,
et determinatio, etc Sat fuit hic excludere quod nec etiam
quoad intelligibilitatem reducitur intellectus possibilis de
potentia ad actum ab intellectu aliquo separato, unquam
a proximo agente.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANIMA INTELLECTIVA COGNOSCAT RES MATERIALES IN RATIONIBUS AETERNIS

Supra, qu. in, ori. », id 3; De *Vent.*, qu. nn, ori. :, ad »3; qu. i. an. 6» »J 6; art. 8.

Sed quintum sic proceditur. Videtur quod
anima intellectivi! non cognoscat res ma-
teriales 3 in rationibus aeternis. Id enim
in quo aliquid cognoscitur, ipsum magis
et per prius cognoscitur. Sed anima intellectiva
hominis, in statu praesentis vitae, non cognoscit ra-
tiones aeternas: quia non cognoscit ipsum Deum,
in quo rationes aeternae existant, sed *ei steal
ignoto ? coniungitur*, ut Dionysius dicit in i cap.

Mysticae Theologiae. Ergo anima non cognoscit
omnia in rationibus aeternis,

2. Praeterea, *Rmn.* i * dicitur quod *invisibilia* . Vm io.
Dei per ea quae facia sunt, conspiciuntur. Sed
inter "invisibilia Dei numerantur rationes aeter-
nae. Ergo rationes aeternae per creaturas mate-
riales cognoscuntur, et non c converso.

3. Praeterea, rationes aeternae nihil aliud sunt
quam ideae: dicit enim Augustinus, in libro *Ocio-*

si materiales. – immateri.ilet PFGab.

Scmiuk Tin ou D. TiloWAK T. H.

A) ei tient igtolo, – »«« tient ignotb bC», eis tfarl

td. a.

q u. *u»t gmta trium Quaesi. *, quod *ideae sunt rationes stabiles rerum in mente divina existentes*. Si ergo dicatur quod anima intellectiva cognoscit omnia in rationibus aeternis, redibit opinio Platonis, qui posuit omnem scientiam ab ideis derivari*.

Sed contra est quod dicit Augustinus. XII *Con-Jess. *: Si ambo videmus verum esse quod dicis, et ambo videmus verum esse quod dico, ubi quaeso id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me: sed ambo in ipsa, quae supra mentes nostras est. incommutabili veritate*. Veritas autem incommutabilis in aeternis rationibus continetur. Ergo anima intellectiva omnia vera cognoscit in rationibus aeternis.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in u *je j)0C(r Christ. *, Philosophi qui ¶ vocantur, si qua forte vera et fidei nostrae accomoda dixerunt, ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in usum nostrum vindicanda sunt. Habent enim doctrinae gentilium quaedam simulata et superstitiosa figmenta, quae unusquisque nostrum de societate gentilium exiens, debet evitare*. Et ideo Augustinus, qui doctrinis Platoniorum imbutus fuerat, si qua invenit fidei accommoda in eorum dictis, assumpsit; quae vero invenit fidei nostrae adversa, in melius commutavit. Posuit autem Plato, sicut supra * dictum est, formas rerum per se subsistere a materia separatas, quas *ideas* vocabat, per quarum participationem dicebat intellectum nostrum omnia cognoscere; ut sicut materia corporalis per participationem *ideae* lapidis fit lapis, ita intellectus noster per participationem eiusdem *ideae* cognosceret lapidem. Sed quia videtur 2 esse alienum a fide quod formae rerum extra res per se subsistant absque materia, sicut Platonici posuerunt, dicentes *per se vitam aut per se sapientiam esse* quasdam substantias creatrices, ut Dionysius dicit xi cap. *Je Div. Nom. *;* ideo * Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi**, posuit loco harum idearum quas Plato ponebat, rationes omnium creaturarum in mente divina existere, secundum quas omnia formantur, ct secundum quas etiam anima humana omnia cognoscit.

Cum ergo quaeritur utrum anima humana in rationibus aeternis omnia cognoscat, dicendum est

quod aliquid in aliquo dicitur cognosci dupliciter. Uno modo, sicut in obiecto cognito; sicut aliquis videt in speculo ea quorum imagines in speculo resultant. Et hoc modo anima, in statu praesentis vitae, non potest videre omnia in rationibus aeternis; sed sic in rationibus aeternis cognoscunt omnia beati, qui Deum vident et omnia in ipso. – Alio modo dicitur aliquid cognosci in aliquo sicut in cognitionis principio; sicut si dicamus quod in sole videntur ea quae videntur per solem. Et sic necesse est dicere quod anima humana omnia cognoscat in rationibus aeternis *, per quarum participationem omnia cognoscimus. Ipsum enim lumen intellectuale quod est in nobis, nihil est aliud quam quaedam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes aeternae. Unde in Psalmo iv ♦ dicitur: *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?* cui quaestioni Psalmista respondet, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* ζ. Quasi dicat: Per ipsam sigillationem divini luminis in nobis, omnia nobis demonstrantur.

Quia tamen praeter lumen intellectuale in nobis, exiguntur species intelligibiles a rebus acceptae, ad scientiam de rebus materialibus habendam; ideo non per solam participationem rationum aeternarum de rebus materialibus notitiam habemus, sicut Platonici posuerunt quod sola idearum participatio sufficit ad scientiam habendam. Unde Augustinus dicit, in IV *de Trin.v: Numquid quia philosophi documentis certissimis persuadent aeternis rationibus omnia temporalia Jieri, propterea potuerunt in ipsis rationibus perspicere, vel ex ipsis colligere quot sint ¶ animalium genera, quae semina singulorum? Nonne ista omnia per locorum ac temporum historiam quaesierunt?*

Quod autem Augustinus non sic intellexerit omnia cognosci *in rationibus aeternis*, vel *in incommutabili veritate*, quasi ipsae rationes aeternae videantur, patet per hoc quod ipse dicit in libro *Octoginta trium Quaesi. *, quod rationalis anima non omnis et quaelibet \ sed quae sancta et pura fuerit, asseritur illi visioni*, scilicet rationum aeternarum, **me idonea**; sicut sunt animae beatorum*.

Et per haec patet responsio ad obiecto.

γ) Philosophi qui. – qui Philosophi P. – Pro accomoda. jccomodata pD. ct Aagustinuc.
i) Sed quia videtur. – Videtur autem ACE.
t) ideo. – idem AE.
ζ) Domine. – dedisti laetitiam in corde meo «ddit U. – Pro Quasi

dicat, quia 11, quasi ceteri ct a. – Ante demonstrantur PQj.· omittunt HOHf.
ij) sint. – sunt PCab.
0) quaelibet. – quaecumque PGah. quae nequam F.
t) beatorum. – bonorum PDCDEah. – Pro haec, hoc codice* ct a >.

Commentaria Cardinalis Caietnni

Trvt.vs in corpore declaratur. – In corpore duo: primo, declaratur origo tituli, ct titulus ipse; secundo, respondetur quaesito.

II. Quoad *primum*, duo inducuntur. Primo, regula in communi circa philosophorum doctrinam servanda, ct tam quoad bene quam quoad male dicta, cx Augustino. – Secundo, inducitur quomodo ipse Augustinus hanc regulam servavit in hac materia circa doctrinam Platoniam : accepit cnim rationes aeternas, et mutavit modum essendi earum. Et sic patet sensus tituli, ct eius origo. Omnia clara sunt in littera.

Adverte tamen quod positio Platonis propter duo extra-

nea indicatur a tide. Primo, quia ponebat sapientiam ct vitam ct alia huiusmodi. quae sunt perfectiones simpliciter, per se subsistere, et non solum naturas sensibilium, scilicet bovis, equi, leonis, etc.: sequitur cnim quod duretur vita infinitae perfectionis, ct simpliciter * sapientia infinita, etc., extra Deum. Et insinuatur in littera, ubi, ad innuendum hoc, adducuntur cxemplariter hac perfectiones simpliciter. – Secundo, quia ponuntur istac formae creatrices: cum solius Dei sit creare. Hoc in littera etiam exprimitur.

III. Quoad *secundum*, respondetur sub distinctione duorum sensuum quos potest habere quaestio, tali ordine primo, ponitur conclusio responsive sub uno sensu; scun-

• Qu. n.

• UP- vri.

·· !»- U. .
»<. n-
o

liciter. aliquis occulo .-sentis is ac-escunt ?so. – ' sicut tod in Et sic annia arum * ü· ·&> »\$>. cnim il est lumi-rnae. *Quis* · v«x 6,7. a re-*unien* m si-nobis

obis, ptac, Jam ; a ae-labc-idea-dam. *iquid* · Cap. xi. *ident pro-**, *vcl tera,* # *i per*

xcrit *n in-*mac libro *lima* · Loe. c.r. *pura* t eter-um ·.

nittunt et J b.

im ct idler» cilicct r vita , CtC, * ndutn iter. – solius

duo-

do, ponitur alia coiklumo responsive sub alio sensu, et probatur; tertio, ostenditur quod prima conclusio est dc intentione Augustini.

Distinctio est: cognosci omnia in rationibus aeternis dupliciter, scilicet *obiective*, vel *causaliter*.

Prima conclusio est; In rationibus aeternis obiective, secundum statum praesentem anima non cognoscit omnia, sed bene anima beata. – Ista cx ac est evidens.

Secunda conclusio est : In rationibus aeternis causaliter, sed non solis, anima nunc cognoscit omnia. – Probatur quoad

primam partem. Quia omnia cognoscit lumine naturali*, ergo rationibus aeternis. Probatur consequentia: quia hoc nihil aliud est quam participatio divini luminis, in quo sunt illae. Probatur hoc auctoritate Psalmi, *Signatum est* etc. – Deinde probatur quoad secundam partem, scilicet *non tamen solis*, dupliciter; ratione, quia praeter lumen requiruntur species intelligibiles a rebus sumptae; ct auctoritate Augustini in IV de *Trin*.

Quod autem prima conclusio sit de mente Augustini, eius auctoritate in libro *Octoginta trium Quaest*. probatur.

l.■■■.w *****

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM INTELLECTIVA COGNITIO ACCIPIATUR A REBUS SENSIBILIBUS

/)e Verita qu. x, «rt. 6; qu. xrx, .’ft. 1; Qu. dc .<Ni»ηa. art. i5î Qsiodt. VIII, qu. II, «rt. r; ThroL. op. I ixii »qq.

»d sextum sic proceditur. Videtur quod intellectiva cognitio non accipiatur a rebus sensibilibus. Dicit cnim Augustianus, in libro *Octoginta trium Quaest*. *

quod *non est expectanda sinceritas veritatis a corporis sensibus*. Et hoc probat dupliciter. Uno modo, per hoc quod *omne quod corporeus sensus attin-git , sine ulla intermissione temporis commutatur: quod autem non manet, percipi non potest*. Alio modo, per hoc quod *omnia quae per corpus sen-timus, etiam cum non adsunt* « *sensibus, imagines tamen eorum patimur, ut in somno vel furore; non autem sensibus discernere valemus utrum ipsa sensibilia, vel imagines eorum falsas sentia-mus. Nihil autem percipi potest quod afalso non discernitur*. Et sic concludit quod non est expe-ctanda veritas a sensibus. Sed cognitio intelle-ctualis est apprehensiva P veritatis. Non ergo co-gnitio intellectualis est expectanda a sensibus.

2. Praeterea, Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* ‘*: Non est putandumfacere aliquid corpus in spiritum i, tanquam spiritus corporificienti materiae vice subdatur: omni enim modo praestan-tior est qui facit, ea re de qua aliquidfacit*. Unde concludit quod *imaginem corporis non corpus in spiritu, sed ipse spiritus in seipso facit*. Non ergo intellectualis cognitio a sensibilibus derivatur.

3. Praeterea, effectus non sc extendit ultra vir-tutem suae causae. Sed intellectualis cognitio se extendit ultra sensibilia; intelligimus enim quae-dam quae sensu percipi non possunt. Intellectua-lis ergo cognitio non derivatur a rebus sensibi-libus.

Sed contra est quod Philosophus probat, I *Mtdaphys.* *, et in fine *Poster.* , quod princi-pium nostrae * cognitionis est a sensu.

Respondeo dicendum quod circa istam quaestio-nem triplex fuit philosophorum opinio. Democri-tus enim posuit quod *nulla est alia causa cuius-libet nostrae cognitionis nisi cum ab his corpo-ribus quae cogitamus, veniunt atque intrans ima-gines in animas nostras*; ut Augustinus dicit in epistola sua *ad Dioscorum**. Et Aristoteles etiam

dicit, in libro *de Somn. et Vigil.* *, quod Demo-critus posuit cognitionem fieri *per idola ct dejlu-xiones*. – Et huius positionis ratio fuit, quia tam ζ ipse Democritus quam alii antiqui Naturales non ponebant intellectum differre a sensu, ut Aristoteles dicit in libro *de Anima* ·. Et ideo, quia sen- · u* m. «p- sus immutatur a sensibili, arbitrabantur omnem s·TM·,eiL,T‡ nostram cognitionem fieri per solam immutatio-nem a sensibilibus. Quam quidem immutationem Democritus asserebat fieri per imaginum deflu-xiones.

Plato vero e contrario posuit intellectum dif-ferre a sensu ; ct intellectum quidem esse virtu-tem immaterialem organo corporeo non utentem in suo T‡ actu *. Et quia incorporeum non potest immutari a corporeo, posuit quod cognitio in-tellectualis non fit per immutationem intellectus a sensibilibus, sed per participationem formarum intelligibilium separatarum, ut dictum est *. Sen-sum etiam posuit virtutem quondam per se ope-rantem ·. Unde nec ipse sensus, cum sit quaedam vis spiritalis, immutatur a sensibilibus: sed or-gana sensuum a sensibilibus immutantur, cx qua immutatione anima quodammodo excitatur ut in se species sensibilium formet. Ei hanc opinionem tangere videtur Augustinus, XII *super Gen. ad litt.* ♦ ubi dicit quod *corpus non sentit, sed anima · Ob “““ per corpus, quo relut nuntio utitur adformandum in scipsa quod extrinsecus nuntiatur*. Sic igitur secundum Platonis»opinionem, neque intellectua-lis cognitio a sensibili procedit, neque etiam sen-sibilis totaliter a sensibilibus rebus ; sed sensibilia excitant animam sensibilem ad sentiendum, et similiter sensus excitant animam intellectivam ad intelligendum.

Aristoteles autem media via processit. Posuit enim ' cum Platone intellectum differre a sensu**. Sed sensum posuit propriam operationem non habere sine communicatione corporis; ita quod sentire non sit actus animae tantum, sed coniun-cti ♦ Et similiter posuit dc omnibus operationibus sensitivae partis. Quia igitur non est inconveniens quod sensibilia quae sunt extra animam, causent

a) lioji aJtunl. – dbsunt Gtf, anuaf pF, aJaunf .I *F. cJ b. r) .tpgnihcntivd. – COWprrkentira BCDI·, campreheuiia A; appr*. hensiva... est om. E. γ) spiritum. – spiritu Aug. – In fine erg. pro itnsibilibiti, trnfibuj PUEGal·.

I) Koiirjr. – fu/iuj naitrar ACE. O cogKîfianù. – cogitafKMii CDEF(A) ct Aug. – Max «sal omitt, cjxltec*. p <»/4 ram. – E, ftwd lam «teri. rj rao. – /tff AC.DEFGpH.

• Cl. De ft S. TL 'OP. 1<t. 1.

• Q. «Mpr‡. 4«. LXXV, art. 5.

• Art. <, 5.

• Cf. q«. uu». art. 3.

illiquid in coniunctum, in hoc Aristoteles cum Democrito concordavit, quod operationes sensitivae partis causentur per impressionem sensibilium in sensum : non per modum defluxionis, ut Democritus posuit, sed per quandam operationem. Nam et Democritus omnem actionem fieri posuit per infixionem atomorum, ut patet in I *dc Generat.** - ¶ntc||ectUm vero posuit Aristoteles * habere operationem absque communicatione corporis. Nihil autem corporeum imprimere potest in rem incorpoream. Et ideo ad causandam intellectualem operationem, secundum Aristotelem, non sufficit sola impressio sensibilium corporum, sed requiritur aliquid nobilius, quia " *agens cst honorabilius* ut ipse dicit Non tamen ita quod intellectualis operatio causetur in nobis ' ex sola impressione aliquarum rerum superiorum, ut Plato posuit: sed illud superius et nobilius agens quod vocat intellectum agentem, de quo iam supra * diximus, facit phantasmata a sensibus accepta intelligibilia m actu, per modum abstractionis cuiusdam.

Secundum hoc ergo, ex parte phantasmatum intellectualis operatio a sensu causatur. Sed quia phantasmata non sufficiunt immutare intellectum possibilem, sed oportet quod fiant intelligibilia actu per intellectum agentem; non potest dici quod sensibilis cognitio sil totalis el perfecta causa intellectualis cognitionis, sed magis quodammodo est * materia causae.

Ab PRIMUM ergo dicendum quod per verba illa Augustini datur intlligi quod veritas non sil totaliter u sensibus cexpectanda. Requiritur enim lumen intellectus agentis, per quod immutabiliter

veritatem in rebus mutabilibus cognoscamus, ct discernamus ipsas res a similitudinibus rerum.

Ai> secundum dicendum quod Augustinus ibi non loquitur * de intellectuali cognitione, sed de imaginaria. Et quia, secundum Platonis opinionem, vis imaginaria habet operationem quae cst animae solius; eadem rhlione usus est Augustinus ad ostendendum quod corpora non imprimunt suas similitudines in vim imaginariam, sed hoc facit ipsa anima, qua p utitur Aristoteles * ad probandum intellectum agentem esse aliquid separatum, quia scilicet *agens est honorabilius patiente*. Et procul dubio oportet, secundum hanc positionem, in vi imaginaliva ponere non solum potentiam passivam, sed etiam activam. Sed si ponamus, secundum opinionem Aristotelis % quod actio virtutis imaginativae sil coniuncti, nulla sequitur difficultas: quia corpus sensibile cst nobilius organo animalis, secundum hoc quod comparatur ad ipsum ut ens in actu ad ens in potentia, sicut coloratum in actu ad pupillam, quae colorata est in potentia. - Posset tamen dici quod, quamvis prima immutatio virtutis imaginariae sit|| per motum sensibilium, quia *phantasia est motus factus secundum sensum*, ut dicitur in libro *de Anima* ♦, tamen cst quaedam operatio animae in homine quae dividendo et componendo format diversas rerum imagines, etiam quae non sunt a sensibus acceptae. Ei quantum ad hoc possunt accipi & verba Augustini.

Ad ter hum dicendim quod sensitiva cognitio non est tota causa intellectualis cognitionis. Et ideo non est mirum si intellectualis cognitio ultra sensitivam se extendit °.

61 *quia*. - *co quod codket*,
0 *in rtoêir*. - Ombrant l'a&.
») **of**. - **Om**. ADE.EG; **of** *materia causae om*. **G**
λ) *ibi nuo loquitur*, - *non loquitur ibi* Λ, *non loquitur Vab*.

jx) *qua*. - *tcilicrt rations ad* Jil IX. *ratione eddit* «A.
v) *sit*. - *fiat ABCDi* . *fit cJd*. *a b*.
ξ) *accipi*. - *intelligi codicet*.
o) *extendit*. - *extendat coJico*.

Commentaria Cardinalis Coiotani

Trnxvs clarui - In corpore quatuor: primo, Democriti; secundo, Platonis, tertio, Aristotelis opinionem tractat; quarto, respondet quaesito iuxta opinionem Aristotelis.

II. Quoad *primum*, quatuor refert. Primo, quod cognitio inest omnibus a sensibilibus. Secundo, quod a solis. Tertio, quod per defluxionem. Quarto, radicem: quia intellectum ponebat eiusdem ordinis cum sensitiva parte. - Omnia patent in littera.

III. Quoad *secundum*, quatuor. Primo, oppositum radicis praedictae. Secundo, quod intellectualis non a sensibilibus nisi excitative. Tertio, quod sensitiva non a sensibilibus nisi quoad organa, sed α scipsa. Quarto, radicem huius: quia sentire posuit opus proprium animae.

IV. Quoad *tertium*, tria. Primo, convenientiam ct differentiam eius circa radicem, tam cum Platone quam Democrito. Ubi duo. Primo, intellectus discretus α sensu; cum Platone contra Democritum. Secundo, operatio sensitiva non animae tantum, sed coniuncti; cum Democrito contra Platonem.

Secundo, quoad cognitionem sensitivam. Ubi duo. Pri-

mo, quod iit sufflicntcr a sensibilibus, contra Platonem cum Democrito, quia coniuncti, etc. Secundo, quod non per defluxionem, sed immutationem; contra Democritum.

Tertio, quoad cognitionem intellectivam. Ubi duo. Primo, quod ud eam requiritur agens superius sensibilibus; cum Plutone contra Democritum. Secundo, quod ipsa non fit a solo illo agente, sed etiam phantasmatibus, per modum abstractionis; contra Platonem.

V. Quoad *quartum*, conclusio responsive cst: Intellectualis cognitio fit a sensibili, non sicut a perfecta ct totali causa, sed magis sicut a materia causae. - Probatur primo pars: quia fit n phantasmate. Secunda vero: quia etiam ab intellectu agente. Tertia nucem; quia phantasma fit actu intelligibilc ab intellectu agente, conditio enim materiae cst esse in potentia tale.

Advenc hic quod quuc hic discutienda essent de modo concursus phantasmatis cum intellectu agente nd intelligendum, superius - discussa sunt. - Dhina tamen hic vox notanda est, quod phantasma magis *materia causae* quam causa sit.

preux

• *bf* t>.
l, cH. i. ft.fr-
s. TV lea u.

• LA. UL »

• Cap. vu, a. i
- S Th. Icit. mu.

• Cf, ûn. U13,
e«». YI HI-

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM INTELLECTUS POSSIT ACTU INTELLIGERE PER SPECIES INTELLIGIBILES
QUAS PENES SE HABET, NON CONVERTENDO SE AD PHANTASMATA

Infra, qu. LXXUX, art. 1; I! *Sent.*, di*î. n, qu. π, nrt. 1. «J j; III, JUt. iw. qu. II, irt. 4; H *Gmt. fient.*, cap. lxxiii, l o «; />r *Vcrit.*, qu. x, Art. 3, <d 7; m. K, ad 1; qu. κη, κι. / *Cur.*, cap. llli, loti. IU| *De Mem. et Rcmin.* lect. ill.

S H» septimum sic proceditur. Videtur quod intellectus possit actu intelligere per species intelligibiles quas penes se habet, 'non convertendo se ad phantasmata. Intellectus enim fit in actu per speciem gibilem qua informatur. Sed intellectum esse in actu, est ipsum intelligere. Ergo species intelligibiles sufficiunt ad hoc quod intellectus actu intelligat, absque hoc quod ad phantasmata se convertat.

2. Praeterea, magis dependet imaginatio a sensu, quam intellectus ab imaginatione. Sed imaginatio potest imaginari actu, absentibus sensibilibus. Ergo multo magis intellectus potest intelligere actu, non convertendo se ad phantasmata.

3. Praeterea, incorporalium non sunt aliqua phantasmata: quia imaginatio tempus et continuum non transcendit. Si ergo intellectus noster non posset aliquid intelligere in actu ■ nisi converteretur ad phantasmata, sequeretur quod non posset intelligere incorporeum aliquid. Quod patet esse falsum': intelligimus enim veritatem ipsam, et Deum et angelos.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *Anima* *. quod *nihil sine phantasmate intelligit anima*.

Respondeo dicendum quod impossibile est intellectum nostrum ê, secundum praesentis vitae statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata ♦ Et hoc duobus indiciis 7 apparet. Primo quidem quia, cum intellectus sil vis quaedam non utens corporali organo, nullo modo impediretur in suo actu per laesionem alicuius corporalis organi, si non requireretur ad eius actum actus alicuius potentiae utentis organo corporali. Utuntur autem organo corporali sensus et imaginatio et aliae vires pertinentes ad partem sensitivam. Unde manifestum est quod ad hoc quod intellectus actu intelligat, non solum accipiendo scientiam de novo, sed etiam utendo scientia iam acquisita, requiritur actus imaginationis et ceterarum virtutum. Videmus enim quod, impedito actu virtutis imaginalivae per laesionem organi, ut in phreneticis; et similiter impedito actu memorativae virtutis, ut in lethargicis; impeditur homo ab inlelligendo in actu etiam ca quorum scientiam praeaccepit. – Secundo, quia hoc quilibet in seipso

experiri potest, quod quando aliquis conatur aliquid intelligere, format aliqua phantasmata sibi per modum exemplorum, in quibus quasi inspicat quod intelligere studet. Et inde est etiam quod aliquando alium * volumus facere aliquid intelligere. proponimus ei exempla, cx quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum.

Huius autem ratio est, quia potentia cognoscitiva proporlionalur cognoscibili. Unde intellectus angelici qui est totaliter α corpore separatus, obiectum propnum est substantia intelligibilis a corpore separata; ct per huiusmodi intelligibilia' materialia cognoscit. Intellectus autem humani, qui est coniunctus corpori, proprium obiectum est quidditas sive natura in materia corporali existē ♦; et per huiusmodi naturas visibilium rerum * °- :5î etiam in invisibilium rerum ¶ aliqualem cognitionem ascendit. De ratione autem huius naturae est. quod in aliquo individuo existât, quod ' non est absque materia corporali: sicut de ratione naturae lapidis est quod sit in hoc lapide, et de ratione naturae equi * quod sit in hoc equo, et sic de aliis. Unde natura lapidis, vel cuiuscumque materialis rei. cognosci non potest complete et vere, nisi secundum quod cognoscitur ut in particulari existons. Particulare autem apprehendimus per sensum et imaginationem. Et ideo necesse est ad hoc quod intellectus actu l intelligat suum obiectum proprium, quod convertat se ad phantasmata, ut speculator naturam universalem in particulari existentem. – Si autem propnum obiectum intellectus nostri esset forma separata; vel si naturae ¶ rerum sensibilium subsisterent non in particularibus, secundum Platonicos*; non ct *n. i. oporteret quod intellectus noster semper intelligendo converteret se ad phantasmata.

Ad primum ergo dicendum quod species conservatae in intellectu possibili, in eo existunt habitualiler quando actu non intelligit, sicut supra 4 dictum est. Unde ad hoc quod intelligamus in actu, non sufficit ipsa conservatio specierum; sed oportet quod eis utamur secundum quod convenit rebus quarum sunt species, quae sunt naturae in particularibus existentes.

Ad secundum dicendim quod etiam ipsum phantasma est similitudo rei particularis; unde non indiget imaginatio aliqua alia similitudine particularis sicut indiget intellectus.

«) non potitt ... ictu. – aliquid Intelli/rcrc in actu non poucl F, aliquid (non aliquid C») ititdliprrct in actu Qa; pro pajitt, poteit ABC DE. – Pm nisi convertcrtur ad phantanuata, absque phantasmate BDG, nisi convertendo U (M om. pA) ad phantasmata AE, otn. GEa.
β) nostrum. – Om. Ivi.
γ) Indiciis. – mediis G.
3) ext. – fit ABCiT*D, sil PD et a.
<) alium, – aliquem
ζ) anpdici. – anpeli PBGo.

η) intelligibiha, – intclligibilf ABCDEGpF et 4.
θ) ctia»i in inviiibilium rerum. – in inritibllcm codice, etiam in risibilium cd. a-
Θ quod, – quia ABCDE.F.
m) equi. – equi fit PC, est cd. b.
λ) actu. – Om. l°4l.
μ) naturae. – format IV
ν) particularis. – particular ISF cl cJ4. ab. – sicut indict omit- tit G.

An tertium dicendum quod incorporea, quorum non sunt phantasmata, cognoscuntur a nobis per comparisonem ad corpora sensibilia, quorum sunt phantasmata. Sicut veritatem intelligimus ex consideratione rei circa quam veritatem specu-

Θανπι autem, ut Dionysius dicit -, cognoscimus ut causam, et per excessum, et per re-

Comniontaria Cardinalis Cnictani

Trrotvs clarus: conveni enim ad phantasma nihil aliud significat nisi *uti phantasmate actualitcr ad tale opus*. In corpore tria facit: primo, proponit conclusionem rcsponsivum negative quidem, sed cum quibusdam limitatio-nibus; secundo, manifestat eam quoad *quia est*, ex duobus indiciis; tertio, assignat illius *propter quid*.

IL Quoad *prunum*, conclusio est ista: Intellectus coniunctus corpori passibili non potest intelligere nisi conver-tendo sc ad phantasmata. – Ubi nota duas limitationes. Pri-ma, quod non est hic sermo de intellectu nostro absolute, aut secundum statum separationis a corpore; sed de eo ut coniunctus est corpori. Secunda est, quod non loquimur de co ut coniunctus est corpori glorioso, ut in resurrectione erit, sed corpori passibili.

III. Quoad *secundum*, manifestatur sic conclusio. Primo, ex impeditione intellectus proveniente a parte sensitiva. – Secundo, experientia tam in docendo scipsum, quam in docendo alium; utrumque siquidem pertinet ad usum specicrum. Et omnia clara.

IV. Quoad *tertium*, ostenditur a priori, non sic esse, sed quare sic est* unde est ratio dicens *propter quid* tan-tum, ct non dicens simul *quia est* ct *propter quid est*. Est ergo ratio talis. Proprium obicctum nostri intellectus est natura habens esse in particulari sensibili; ergo intellectus ad hoc ut cognoscat suum obicctum, oportet ut conver-tatur ad phantasma.

Antecedens probatur sic. Quiddius rei materialis est pro-prium obicctum: ergo. – Assumptum hoc iam * patet. Et consequentia haec probatur: quia de ratione talis quiddita-lis est esse in particulari materiali.

Consequentia autem principalis fundatur super tres pro-positiones. Prima est, quod potentia cognoscitiva est pro-portionata cognoscibili, proprio scilicet ct connatural!. Quae declaratur, ad propositum, in angelis et nobis, ex differen-tia inter obicctum angelicum ct nostrum. – Secunda est, quod natura rei materialis non potest vere ct perfecte cog-nosci, nisi cognoscatur ut in particulari existons. Et pro-batur: quia de ratione talis naturae est esse in particulari.- Tertia est, quod intellectus noster non cognoscit particu-lare, nisi ut continuatur cum viribus sensitivis. Et haec ac-cipitur ut per sc nota.

Ex his autem liquere potest consequentia. Si obiectum et potentia proportionate sunt, iuxta primam propositio-nem ; ct obicctum, tam quoad esse quam quoad cognosci, claudit in sc duo, scilicet naturam ct individuum; oportet quod potentia habeat unde utrumque attingat. Et cum non habeat unde particulare cognoscat, nisi ut coniunctus phan-tasmati, reliquum est ut *quod quid est* rei materialis exigat intellectum ut coniunctum phantasiae, ut potentium sibi proportionntam : quod erat in illa consequentia assumptum.

Deinde manifestatur eadem consequentia ab opposito. Quiu scilicet si obicctum nostri intellectus esset separata substantia, puta angelus; aut *quod quid est* sensibiliium sub-sisteret absque particularibus materialibus, ut Plato putavit; non opus esset conversione ad phantasma. Ac per hoc, *si negatio est causa negationis, affirmatio est causa aj-* ct c converso Sed sunt hic multae ambi-guitatCS.

V. Dubium est primo circa antecedens : quiu quidditns rei materialis non est obicctum intellectus, icd *ens*. Et ad hoc sunt argumenta Scoti, in Primo, dist. m, qu. nt.

VI. Dubium secundo est circa illam propositionem: *De ratione naturae sensibilis est esse in particulari*, Hoc enim

motionem; alias etiam incorporeas substantias, in statu praesentis vitae, cognoscere non possu-mus nisi per remotionem, vel aliquam compara-tionem ad corporalia. Et ideo cum de huiusmodi aliquid intelligimus, nccessc habemus converti ad phantasmata corporum, licet ipsorum non sint phantasmata.

udetur falsum. Quoniam esse in particulari est *modus* na-turae. ut superius - in tractatu *de Personis* habitum est: *.Q. mu.it.», constat autem quod modus essendi posterior est quiddi- m. tale : non ergo est de ratione seu dctionionc naturae sen-sibilis esse in particulari, sive signato sive vago.

VII. Dubium tertio est circa secundam propositionem, quoad duo. Primo, quoad *cognitionem*. Quia aut est sermo de cognitione intuitive, quae apud s. Thomam - vocatur *scientia visionis*: aut de cognitione nbstractiva, quae apud nostros * vocatur *scientia simplicis mtelligentiae*. Non de primn, ut patet : quia exigeretur (quod intellectus videret naturam non solum in aliquo particulari, sed in hoc ex-teriori sensibili, sicuti est. Ergo de secunda. Sed ad secun-dam perfecte habendam sufficit cognoscere *quod quid erat esse* rei secundum omnia praedicata quidditativa, usque ad ultimam differentiam inclusive, ut patet: esse autem in par-ticulari non est praedicatum quidditativum alicuius natu-rae sensibilis: ergo natura sensibilis potest perfecte cogno-sci absque hoc quod cognoscatur ut existais in particulari.

VIII. Deinde dubium est circa ly *ut existens in parti-culari*. Aut enim denotat rem obicctum; aut modum obie-cti ut obiicitur. Si enim denotat rem obiectam, sensus est quod natura sensibilis non perfecte cognoscitur, nisi cog-nitio terminetur etiam ad modum existendi illius, ita quod etiam modus naturae cognoscatur. Si vero denotat modum obiccti ut obiectum est, tunc est sensus quod natura sen-sibilis non cognoscitur perfecte, nisi modus essendi eius, scilicet in particulari, sit etiam modus repraesentandi seu obiiciendi illam.

Neutro autem sensu vera aut efficax est propositio ista. Et contra primum sensum praecedens argumentatio mili-tat. Et tamen, dato quod esset sera propositio iuxta illum sensum, non infert intentum: quoniam cum tam natura qunm modus eius sint res universales, ut patet in Qq. *de Putentia*, qu. ix *, potest natura sub tali modo cognosci b intellectu absque cognitione singularis, propter quod hic dicitur requin phantasma. – Et continuatur: quia indi-viduum sagum ab intellectu cognoscitur; constat autem quod de ratione hominis non est esse in hoc signato ho-mine, sed in aliquo forte. Ergo.

Contra secundum vero sensum est, quia sequeretur quod natura sensibilis ab intellectu separato a corpore non posset perfecte cognosci. Quia illi non potest offerri ut existens in particulari, ita quod existera in particulari sit quo obii-citur: quia nec m particulari cxlrinscco, quia supponimus intellectus separatos non accipere scientiam a rebus; nec in particulari imaginato, quia separatus non esset α cor-pore si imaginatio ministraret illi.

IX. Dubium quarto est circa quartam * propositionem, an intellectus noster cognoscat per scipsum singulare. Sed »«*<*«»- quia de hoc erit inferius ♦ cx proposito quaestio, ideo illuc uu*;

X. Dubium quinto est circa vim rationis, cx duplici ca-pite. Primo, quia cx vi eius non sequitur omnem cogni-tionem intellectus egere phantasmate, sed perfectam tantum. Quia enim obiectum non potest perfecte cognosci nisi ut existent in particulari, ideo phantasmate opus esse dicitur. Quando cfigo imperfecte obicctum cognoscendum est, nulla monstratur necessitas phantasmat. Et sic haec ratio peccat, ud conclusionem universalem afferens causam particularem.

Secundo, quia cx vi istius rationis ita sequitur de intel-lectu coniuncto corpori passibili, sicut de coniuneto cor-pori impassibili: quoniam ex natura obiccti er natura po-

• VU« S.TK. tn
Arsf, 1*U.
m. u. *n.4: IV.
JaLL.qn. i. <rt.
i, u 5-

• C/ nam. y.
.. Oomid. n.
V, m.
• Cf. q“
irt. », Om-
η<ol. t.fra. »y;
do. t.xtit.
Coram:nt. o. i:

• / ac. ril.

• V:4jumw
Mrt.». Gce:en
• Cf. nuta. n.

Cl. irt.I.

• Q.
bb. VI. <p.«.
s. η». 11: vn
kn.is. ».

* Cf. nam. vut,
xn.

• Ci U40. %U.

pum. -, - S.TK
lect. uuv.

intias,
possu-
ipara-
smodi
:rti ad
i sint

his na-
m est. . Qo.ua,art.!,
pliddt- Cotnramt. «mi!
c scn-

lōnem,
sermo
ocntur
i spud
on de
rideret
oc ex-
scun-
d eral
iuc ad
n par-
natu-
ogno-
culari.
parti-
obic-
ins est
cogni-
quod
odum
i sen-
eius,
li sen

o ista.
milt-
illum
natura
}q. *de*
gnosci · Art. *i*, *J l.
quod
i indi-
autem
o ho-

quod
posset
listens
' obli-
nimus
>; ncc
a cor-

onem, • Cl B«m. it
c. Scd *Tertij ni*
illuc *inteUcctit.*
* Qa. I iixm
art. I.

lici ca-
cogni-
mtum.

nulla

tiitiae procedit. Constat enim eandem esse naturam obiecti sensibilis tunc et nunc; et similiter eandem naturam potentiae. Sed de corpore glorioso hoc negatur⁸. Ergo ex hac parte peccat ratio, adducens causam universalem ad conclusionem particularum. – Et confirmatur: quia istam rationem locum habere vult s. Thomas etiam de intellectu coniuncto corpori sano, scilicet in statu innocentiae; ut patet inferius in qu. xerv. an. 3.

XI. Ad primum dubium* dictum fuit in qu. xii, art. 4°, et alibi *. Scotus namque male interpretatus mentem s. Thomae, arguit contra cum. Quidditatem enim rei sensibilis obiectum non quodeumque, sed nniuruiitcr proportionatum intensive ponimus intellectus nostri: quin nihil potest naturaliter intellectus cognoscere quidditative nisi naturas sensibilium. – Et pro statu isto non solum est intensive, sed extensive obiectum intellectus: quin nihil potest intellectus noster naturaliter intclligere nisi in ordine ad quidditntcm sensibilcm. Quidquid enim dc Deo aut angelis naturaliter attingimus, causulitatis «ut excellentiae aut negationis respectu sensibilium, conditione vestitum cognoscitur, ut experimur. Unde et ipse Scotus, in veritate coactus, dicit ♦ quod quidditas sensibilis est intellectus nostri pro statu isto obiectum m ratione motivi; quamvis, minus philosophice loquens, neget in ratione terminativi, ut patet ex dictis. Sed non est in \crbis facienda vis, modo dc rebus constet.

Quid autem sit obiectum intellectus, idest ratio formalis, quod aliquid sit intelligibile, non est praesentis intentionis, ubi dc intelligibili in hoc statu, et non simpliciter, est quaestio *.

XII. Ad secundum dubium * dicitur utendo duplici distinctione. Prima est de ly eue *in particulari*, quod potest sumi dupliciter scilicet radicaliter, vel formaliter. Secunda est de ly *esse de ratione aheuius*, quod contingit dupliciter: uno modo, simpliciter; alio modo, ut modus intrinsecus seu essentialis. – Et tunc dico tria. Primo, quod esse in particulari radicaliter, est simpliciter de ratione sensibilis naturae. – Secundo, quod esse in particulari formaliter, est de ratione naturae ut modus. – Tertio, quod in proposito sumitur esse in particulari utroque modo, et similiter esse de ratione, singula singulis applicando.

Primum, ex differentia inter Platonem et Aristotelem apud Peripateticos est ut per se notum. Plato enim posuit *quod quid erat* bovis, et illam per se absque carnibus et ossibus, etc. Ac per hoc ponens naturam bovinam universaliter subsistentem, negabat de ratione eius esse particulariter subsistere. Aristoteles aulcrum posuit *quod bovina natura non potest absque carnibus et ossibus subsistere*; sed necessario oportere esse in carnibus et ossibus, quamvis non his aut illis determinate. Ac per hoc posuit radicem huius modi qui est particulariter subsistere, id est carnes et ossa, id est materiam esse de ratione naturae sensibilis. Et propterea dixi quod particulariter existeret, radicaliter sumptum, est simpliciter de ratione naturae sensibilis: hoc enim nihil aliud est quam materiam esse de ratione naturae sensibilis.

Et ex hoc putare iam facile potest secundum. Constantia enim quod particulariter aut universaliter existere modi naturae sunt valde inter se diversi. Et quod posteriores sunt naturaliter naturis ipsis: prius namque est homo quam homo aliquis, aut homo idealis. Et quod non adventitii aut accidentales modi sunt, sed ex substantiali ratione naturae derivantes, non accidens superadditum, sed substantiam eandem praedicant cum natura cuius sunt, quamvis alio modo: non enim *homo aliquis* aliam naturam substantialem aut accidentalem addit supra *hominem*, sed hominem dicit hoc modo existentem. – Tertium vero ex sequentibus * manifestum erit.

XIII. Ad tertium dubium, quoad primam dubitandi rationem -, dicitur quod sermo praesens procul dubio est de cognitione abstractiva, quidditativa tamen; et quod naturae sensibilis quidditas non perfecte cognoscitur, ignorato suo substantiali modo essendi. Et quamvis modus sit aliqualiter posterior quidditativo, non tamen potest quidditas perfecte absque eius cognitione penetrari.

Ad cuius evidētiā, scito quod aliquid esse posterius aliquo coniuncto sibi, contingit multipliciter: in proposito tamen, logice et metaphysice loquendo, dupliciter accidit. Primo, quia illud convenit ei extra primum modum *perscitatis*: et sine tali potest perfecte prioris natura cognosci quidditative. Secundo, quia illud convenit ei infra primum modum *perseitatis*: et a tali posteriori perfecta cognitio quidditativa dependere potest, ut patet de perfecto et imperfecto; luce enim praedicata sunt rerum infra primum modum per se, nec absque eis habetur complete quidditativa cognitio. Unde Aristotelei, I *Caeli*,* primum praedicatum quod investigat de mundo, est ly *perfectum*. Et divus Thomas post *simplicitatem*, quae pertinet primo ad *quod quid esse* rei, statim de *Perfectione Dei* quaestionem subdit, in principio huius operis. – Cum ergo modus essendi particulariter sit substantialis ei cuius est, nec aliam rem aut rationem formalem superaddat naturae, sed eandem dicat alio modo; extra praedicata primi modi nequaquam continetur. Ac per hoc, sine eius cognitione perfecte natura cognosci non putat.

Et confirmatur: quia modus iste non est simpliciter posterior natura, sed aliquid. *Non simpliciter* quidem, quin, cum omne prius reducatur ad illum modum, scilicet *α quo non convertitur consequentia* *, ut patet in V *Metaphys.* 9; et constat quod si est homo, est homo aliquis, quamvis non hic, et c. converso; consequens est quod natura non sit prior simpliciter modo isto substantiali. Dico autem quod si est homo, est homo aliquis, non eo modo quo sequitur, Si est homo, est risibilis: sed eo modo quo in nullo instanti naturae verihieri potest de aliquo quod sit homo, et tamen non adhuc sit homo aliquis. Quamvis enim prius natura generetur homo quam risibile, et quodammodo quam hic homo; non tamen quam homo aliquis, ut patet apud Peripateticos. – *Aliquid* tamen est prior, quia secundum obstructionem intellectus, homo prius est quam homo aliquis.

XIV. Quoad secundam vero dubitandi occasionem*, dicitur quod *ly ut existens in particulari* denotat rem cognitam. – Et 11J primam obiectionem contra hoc, iam patet responsio cx nunc* dictis.

Ad secundam sero dicitur quod, licet modus ille sit unihersalc quoddam, principium tamen illius est singulare, ut s. Thomas dicit in loco allegato: et propterea absque singularis apprehensione cognosci perfecte nequit: quamvis possit arguitive cogitari naturam habere modum essendi particulariter, ex cognitione naturae et modi essendi particulariter in communi. Sed haec non generant perfectam notitiam naturae tali modo existentis: impossibile est enim, ignorato principio, plene nosse principiatum. – Habet quoque sc singulare ad talem modum ut terminus: ignoto autem termino, sciri plene nequit terminatum.

XV. Ad quantum autem dubium * dicitur quod argumentum ex primo capite deficit in consideratione conditionum immaterialis cognitionis. Cum enim intelligere sit operatio immaterialis, et consequenter 1 corpore et corporeis conditionibus sese elevans, si intellectio perfecta alicuius obiecti in aliquo intellectu adeo depressa atque obligata corpori est. ut phantasmate egeat corporeo; a fortiori intellectio imperfecta, cui minus debetur elevatio a materialibus conditionibus, magis alligata erit phantasmati. Experimur enim in nobis quod quanto perfectius contemplamur, tanto purior redditur a phantasmatibus cognitio, quamvis totaliter denudata non habeamus. Oportet igitur in omni nostra cognitione phantasma concurrere, si perfecta absque phantasmate fieri nequit; iuxta illud, *De quo minus videtur messe cie.*

XVI. De materia autem quae tangitur in argumento ex secundo capite» scito diversas esse opiniones. Scotus enim in Primo, dist. 111, qu. nī, et in Quarto, dist. xi.v, qu. n, consentiens conclusioni principali, scilicet quo.I nihil sine phantasmate intelligimus, dissensit in medio. Vult enim quod hoc non insit intellectui nostro ex se absolute, quia anima separata non intelligeret; nec ex hoc quod conjunctus est corpori, quia sic anima in corpore glorioso egeret phantasmata: sed quod hoc inest aut in poenam

peccati originalis, iuxta illud Augustini, XV *de Trin.*t cap. XXVII. *Quae causa ut ipsam lucem fixa acu- videre non passis, nisi infirmitas? et guis eam tibi fecit, nisi iniquitas?* aut propter ordinem potentiarum naturalium hoc habentem quod, una potentia attingente obicctum, aliae quae natae eunt illud attingere, coottingunt idem.

Divine autem Thomas, ut hic et alibi r patet, tenet hoc eue naturale animae coniunctac corpori passibili, cx parte obiccti relati ad potentiam xub tali modo essendi. ha quod, quia obicctum habet in sc illa duo supra* dictu, scilicet naturam ct parriculuritatem ; ct intellectu» coniunctua non potest utrumque percipere, «isi ministerio sensus alterum cognnicitur; inde est indigentia phantasmatis.

XVII. Ad obiecta vero in oppositum * dicitur quod hoc est naturale animae nostrae cx morio euendi, scilicet in coniunctione ud corpus : unde conveniebat etiam in statu innocentiae. – Et cum infertur Ergo convenit etiam animae in corpore glorioso, negatur consequentia quoniam dc autibus pure naturalibus loquimur, et non dc miraculosis. – Et si instetur quod glorificatio non aufert naturam, sed perfidt : respondetur quod conditiones naturales dicente-imperfectionem hoc modo, idest quarum oppositae sunt

perfectiones simpliciter, ct possunt salva integritate naturae auferri, glorificatio auferendo perficit, ut patet dc possibilitate corporis. Talis est autem obligatio ad phantasmata. – Nec habet locum ratio praesens in statu corporis glorifiant; quoniam decst secunda conditio cx parte intellectus, scilicet quod ipse non potest per scipsum cognoscere singulare. Hacc enim conditio, etsi vera sit tie intellectu coniuncto secundum naturalem statum, falsa tamen est dc eo secundum statum glorificat! corporis; quoniam potest quidquid ct eodem modo intelligirc, quod ct quomodo potest anima teporato.

XVIII Verum ratio assignata a Scoto* nihil volet, inuno potius oppositum infert. Quia una potentia animae intensa in opere suo, aliae ab operando impediuntur, ut experientia testatur: intentio ergo operationis intellectus non erigit phantasiam, Immo deficit, quantum est cx hoc. Et praeterea cx hoc non haberetur universaliter quod sine phantasmate nihil intelligimus, ut patet. Nec est eadem ratio, nut nuuor, dc imperfect i intellectione, ut nos dicebamus .

Ratio vero cx peccato originali non est naturalis: hoc autem est naturale, ut mori, etc.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM IUDICIUM INTELLECTUS IMPEDIATUR PER LIGAMENTUM SENSUS

1I* II*, qu. cur, «rt- 5; HI *Sent.*, di<t. »v, qu. η, ·π. 3, qu*. t. ad j;
Dt Verity qu. XII, art. 3, d r <qq., qu. xxvui. xrt.), 6.

¶ sic proceditur . Videtur quod iudicium intellectus non impediatur per ligamentiim sensus. Superius enim non dependet ab inferiori. Sed iudicium intellectus est supra sensum. Ergo iudicium intellectus non impeditur per ligamentum sensus.

2. Praeterea, syllogizare est actus intellectus. In somno autem ligatur sensus, ut dicitur in libro *de Samn. et Vig.* ♦ contingit tamen quandoque quod aliquis dormiens syllogizat. Ergo non impeditur iudicium intellectus per ligamentum sensus.

Sed contra est quod in dormiendo ea quae contra licitos mores contingunt, non imputantur ad peccatum: ut Augustinus in XII *super Gen. ad liti*, ' dicit. Hoc autem non esset si homo in dormiendo liberum usum rationis ct intellectus haberet. Ergo impeditur rationis usus per ligamentum sensus.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, proprium obicctum intellectui nostro proportionatum est natura rei sensibilis. Iudicium autem pertectum dc re aliqua dari non potest, nisi ea omnia quae ad rem pertinent cognoscantur; ct praecipue si ignoretur * id quod est terminus et linis iudicii. Dicit autem Philosophus, in III *de Caelo* ♦ quod *sicut finis Iactivae scientiae est opus, ita naturalis scientiae finis est quod videtur principaliter secundum sensum:* faber enim non quaerit cognitionem cultelli nisi propter opus, ut operetur hunc particularem cultellum ; et similiter naturalis non quaerit cognoscere naturam lapidis ct equi, nisi ut sciat rationes eorum quae

videntur secundum sensum. Manifestum est autem quod non posset esse perfectum iudicium fabri de cultello, si opus ignoraret: et similiter non potest esse perfectum iudicium scientiae naturalis de rebus naturalibus, si sensibilia ignorentur. Omnia autem quae in praesenti statu intelligimus, cognoscuntur a nobis per comparisonem ad res sensibiles naturales. Unde impossibile est quod sit in nobis iudicium intellectus perfectum, cum ligamento sensus, per quem res sensibiles cognoscimus.

Ad primum ergo dicendum quod, quamvis intellectus sit superior sensu, accipit tamen aliquo modo a sensu, ct cius obiecta prima ce principalia in sensibilibus fundantur. Et ideo nccssc est quod impediatur iudicium intellectus ex ligamento sensus P.

Ad secundum dicendum quod sensus ligatur in dormientibus propter evaporationes quasdam et fumositates resolutas, ut dicitur in libro *de Somn. et Tig.* * Et ideo secundum dispositionem huiusmodi evaporationum, contingit esse ligamentum sensus maius vel minus. Quando enim multus fuerit motus vaporum T, ligatur non solum sensus, sed etiam imaginatio, ita δ ut nulla appareant phantasmata; sicut praecipue accidit cum aliquis incipit dormire post multum cibum et potum. Si vero motus vaporum aliquantulum fuerit remissior, apparent phantasmata, sed distorta et inordinata; sicut accidit in febricitantibus . Si vero adhuc magis motus sedetur, apparent phantasmata ordinata; sicut maxime solet contingere in tine dormitionis, et in hominibus sobriis ut habenti-

*. *ci. loc. cit.* m
cipUc 111.

eNam.ir.

• a. nom. t.

· G «aum

* CL ** . °.

• Cap. I- - S.Th.
Jeci. u.

• Ari. praeccd.
- Cl. qo. xn, art.
4, 11.

• C*p. v». . n. 6.

a) ignoretur. – ignoraretur Pab.
s' ex ligamento uhsuj., – ligato icniu utdkcc*. ligato o trusu cS.a.
y vaporum. – Om. cotixcs ci a.

5) ita. – Om. «odicc* c! ab.
O in febriatantibu/. – ftbridtantibur DpD, in febeienllbut I M
fcbritantibui cd. b.

iturae
sibili-
sUfl. –
lenti :
licet
jlarc.
incto
:cun-
liquid
nima

now * O. βμλ. «n.
cnsa
xpc-
non
. Et
sine
dem
lice-
• Ci. Dun i».
hoc

ni-
iin
ter
ia-
:n-
el-
:m
est
ib
les

Ic-
Jo
in
3d
n-
?
in
et
n.
[S-
m
us
n- *
nt 5
iis
Si
is-
>r-
ro *
ita
no
ti-

QUAESTIO LXXXIV, ARTICULUS VIH

329

bus fortem imaginationem. Si autem motus va-
porum : fuerit modicus, non solum imaginatio
remanet libera, sed etiam ipse sensus communis
ex parte solvitur; ita quod homo iudicat r inter-
dum in dormiendo ea quae videt somnia esse,
quasi diiudicans inter res et rerum similitudines.
Sed tamen ex aliqua parte remanet sensus com-

ζ) *i-aporum.* – Om. codicca et *a K*
r,) *iudicat.* – *iuJicct* codico et *a >*.

munis ligatus; et ideo, licet aliquas similitudines
discernat a rebus, tamen semper in aliquibus de-
cipitur. - Sic igitur per modum quo sensus sol-
vitur ° et imaginatio in dormiendo, liberatur et
iudicium intellectus, non tamen ex toto. Unde illi
qui dormiendo syllogizant, cum excitantur, sem-
per recognoscunt sc in aliquo defecisse.

/iHruj *tolvitnr.* – *lolvitur tenua* ABCDE. – *et poet liberatur*
oc>. l'ai. – Pro nu» *tamen, licet nun* BD.

Commentaria Cardinali» Caiotani

Trrn.rs clarus. – In corpore una conclusio responsive
quaesito affirmative*. Iudicium intellectus impeditur li-
gato sensu.
Probatur sic. Ignotis pertinentibus ad rem, et praecipue
fine seu termino iudicii, necssc est iudicium impediri*, sed
ligato sensu, hoc accidit: ergo.
Maior patet – Et minor probatur: quia ligato sensu, igno-
ratur particulare, quod est terminus iudicii. Quod probatur
tripliciter. Primo, ratione: quia proprium obiectum nostri
intellectus est natura sensibilis. Secundo, auctoritate Ari-
stotelis, in III *Caeli*. Et tertio, quia omnia quae cogno-
scimus, discernimus in ordine ad sensibilia.

II. In rc«pensione od secundum, nota quatuor gradus
ligamenti sensitivae partis.
III. Nota hic diligentissime et cautissime quod, quia
iudicium intellectuale ideo fallitur ligato sensu, quia non
potest resolvere quod iudicat in particulare sensibile, con-
sequens est quod multo magis intellectuale fallatur, quando
despiciuntur particularia, nec est curae ut habeat iudicium
rationis testimonium α sensibilibus. Et propterea in pluri-
mos contingit labi errores, qui a superioribus inchoant iudi-
cium. et ordinant doctrinas suas inconsultis sensibus. Unde
pater philosophorum Aristoteles, nunquam a sensibus re-
cedens. semper iuxta veritatem iudicavit.

QUAESTIO OCTOGESIMAQUINTA
DE MODO ET ORDINE INTELLIGENDI

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de modo et ordine
intelligendi *
Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: utrum intellectus noster intelligat abs-
trahendo species a phantasmatibus.
Secundo: utrum species intelligibiles abstra-
ctae a phantasmatibus, se habeant ad in-
tellectum nostrum ut quod intelligitur, vel
sicut id quo ? intelligitur.
Tertio: utrum intellectus noster naturaliter in-
telligat prius magis universale.

Quarto: utrum intellectus noster possit multa
simul intelligere.
Quinto: utrum intellectus noster intelligat com-
ponendo et dividendo.
Sexto: utrum intellectus possit errare L
Septimo: utrum unus possit eandem rem me-
lius intelligere quam alius.
Octavo: utrum intellectus noster per prius co-
gnoscat indivisibile quam divisibile.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER INTELLIGAT RES CORPOREAS ET MATERIALES
PER ABSTRACTIONEM A PHANTASMATIBUS

Supre, qu. w, an. 4; II Cant. Gent., cip. lxxvii; II Stofaphyi., Ict. t.

Sicut primum sic proceditur. Videtur quod
intellectus noster non intelligat res cor-
poreas et materiales per obstructionem
a phantasmatibus. Quicumque enim in-
tellectus intelligit rem aliter quam sit, est
Formae autem rerum materialium non sunt abs-
tractae a particularibus, quorum similitudines sunt
phantasmata. Si ergo intelligamus res materiales
per abstractionem specierum a phantasmatibus,
erit falsitas in intellectu nostro.
2. Praeterea, res materiales sunt res naturales,
in quarum definitione cadit materia. Sed nihil
potest intelligi sine eo quod cadit in definitione
eius. Ergo res materiales non possunt intelligi
sine materia. Sed materia est individualionis prin-
cipium. Ergo res materiales non possunt intelligi
per abstractionem universalis a particulari, quod
est abstrahere species intelligibiles a phantasma-
tibus.
3. Praeterea, in III de Anima * dicitur quod
phantasmata scilicet habent ad animam intellectivam
sicut colores ad visum. Sed visio non fit per abs-
tractionem aliquarum specierum a coloribus, sed
per hoc quod colores imprimunt in visum. Ergo
nec intelligere contingit per hoc quod aliquid
abstrahatur a phantasmatibus, sed per hoc quod
phantasmata imprimunt in intellectum.
4. Praeterea, ut dicitur in III de Anima *, in
intellectiva anima sunt duo, scilicet intellectus
possibilis, et agens. Sed abstrahere a phantasma-
tibus species intelligibiles non pertinet ad intel-

lectum possibilem, sed recipere species iam abstra-
ctas. Sed nec etiam videtur pertinere ad intel-
lectum agentem, qui se habet ad phantasmata
sicut lumen ad colores, quod non abstrahit ali-
quod a coloribus, sed magis eis influit. Ergo nullo
modo intelligimus abstrahendo a phantasmatibus.
5. Praeterea, Philosophus, in III de Anima s5rt
dicit quod *intellectus intelligit species in phan-
tasmatibus*. Non ergo eas abstrahendo.
Sed contra est quod dicitur in III de Anima ♦
quod *sicut res sunt separabiles a materia, sic
circa intellectum sunt*. Ergo oportet quod mate-
rialia intelligantur inquantum a materia abstra-
huntur, et a similitudinibus materialibus, quae
sunt phantasmata.
Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est, obiectum cognoscibile proportionatur virtuti
cognoscitivae. Est autem triplex gradus cognosci-
tivae virtutis. Quaedam enim cognoscitiva vinus
est actus organi corporalis, scilicet sensus. Et ideo
obiectum cuiuslibet sensitivae potentiae est forma
prout in materia corporali existit. Et quia huius-
modi materia est individualionis principium, ideo
omnis potentia sensitivae partis est cognoscitiva
particularium tantum *. - Quaedam autem virtus
cognoscitiva est quae neque est actus organi cor-
poralis, neque est aliquo modo corporali materiae
coniuncta, sicut intellectus angelicus. Et ideo huius
virtutis cognoscitivae obiectum est forma sine ma-
teria subsistens: etsi enim materialia cognoscant,
non tamen nisi in immaterialibus ea intuentur,

a) intelligibile: abstractae. - intelligibile abstracta ABCDG. intelli-
gibile» abstracta EpF. - Pro habeant, habeat ABCDEG.
iJ 4KO. - a qua ACE, qua BDFG.
y) errare, - elle /ahus G.

8) per abstractionem specierum. - per abstractionem rerum B, per
abstractionem rerum specierum G.
c) intellectui. - intellectui ACEFO.
ζ) sic, - iic quae G.

• QU. LXVIII. . .
I.
• De 7P.

scilicet ¶ vcl in scipsis vcl in Deo. – Intellectus autem humanus medio modo sc habet: non enim est actus alicuius organi, sed tamen est quaedam virtus animae, quae est forma corporis, ut ex supra * dictis patet. Et ideo proprium eius est cognoscere formam in materia quidem corporali individualiter existentem ♦ non tamen prout est in tali materia. Cognoscere vero id quod est in materia individual!, non prout est in tali materia, est abstrahere formam a materia individual!, quam repraesentant phantasmata. Et ideo necesse est dicere quod intellectus noster intelligit materialia abstrahendo a phantasmatibus *; et per materialia sic considerata in immaterialium aliqualem cognitionem devenimus, sicut c contra angeli per immaterialia materialia cognoscunt.

Plato vero, attendens solum ad immaterialitalem intellectus humani, non autem ad hoc quod est corpori quodammodo unitus, posuit obiectum intellectus ideas separatas; et quod intelligimus, non quidem abstrahendo, sed magis abstracta participando, ut supra * dictum est.

An primum ergo dicendum quod abstrahere contingit dupliciter. Uno modo, per modum compositionis et divisionis; sicut cum intelligimus aliquid non esse in alio, vel esse separatum ab eo. Alio modo, per modum simplicis et absolutae considerationis'; sicut cum intelligimus unum, nihil considerando de alio. Abstrahere igitur per intellectum ea quae secundum rem non sunt abstracta, secundum primum modum abstrahendi, non est absque lalsitate. Sed secundo modo abstrahere per intellectum quae non sunt abstracta secundum rem. non habet falsitatem; ut in sensibilibus manifeste apparet. Si enim intelligamus vel dicamus * colorem non inesse corpori colorato, vel esse separatum ab eo, erit falsitas in opinione vel in oratione. Si vero consideremus colorem et proprietates λ eius, nihil considerantes de pomo colorato; vcl quod sic intelligimus. etiam * voce exprimamus; erit absque falsitate opinionis et orationis. Pomum enim non est de ratione coloris; et ideo nihil prohibet colorem intelligi, nihil intelligendo de pomo. – Similiter dico quod ea quae pertinent ad rationem speciei cuiuslibet rei materialis, puta lapidis aut hominis aut equi, possunt considerari sine principiis individualibus, quae non sunt de ratione speciei. Et hoc est abstrahere universale a particulari, vel speciem intelligibilem a phantasmatibus, considerare scilicet naturam speciei absque consideratione individualium principiorum, quae per phantasmata repraesentantur.

Cum ergo dicitur quod intellectus est falsus qui intelligit rem aliter quam sit *, verum est si ly *aliter* referatur ad rem intellectam. Tunc enim

intellectus est falsus, quando intelligit rem e&sc aliter quam sii. Unde falsus esset intellectus, si sic abstraheret speciem lapidis a materia, ut inlligeret cam non esse in materia, ut Plato posuit *. – ¶ ct Non est autem verum quod proponitur, si ly *aliter* accipiatu r cx parte intelligntis. Est enim absque lalsitate ut altus sit modus intelligntis' in intclh-gendo, quam modus rei in existendo: quia intellectum est in intelligente immatcrialilcr, per modum intellectus; non autem materialiter, per modum rei materialis.

Ad secundum dicendum quod quidam putaverunt quod species rei naturalis sit forma solum, et quod materia non sit pars speciei *. Sed secundum hoc, in definitionibus rerum naturalium non poneretur materia. Et ideo aliter dicendum est, quod materia est duplex, scilicet communis, et signata vel mdividualis: communis quidem, ut caro el os; mdividualis nutem, ut hac carnes et haec ossa. Intellectus igitur abstrahit speciem rei naturalis a materia sensibili individual!, non autem a materia sensibili communi. Sicut speciem hominis abstrahit ab his carnibus el his ossibus, quae non sunt dc ratione speciei, sed sunt partesl individui, ut dicitur in VII *Metaphys.* *; et ideo sine eis considerari potest. Sed species hominis non potest abstrahi per intellectum a carnibus et ossibus.

Species autem mathematicae possunt abstrahi per intellectum a materia sensibili non solum individual!, sed etiam communi; non tamen a materia intelligibili communi, sed solum individual!- Materia enim sensibilis dicitur materia corporalis secundum quod subiucct qualitatibus sensibilibus, scilicet calido et frigido, duro et molli, et huiusmodi. Materia vero intelligibilis dicitur substantia secundum quod subiacet quantitati. Manifestum est autem quod quantitas prius inest substantiae quam qualitates sensibiles. Unde quantitates, ut numeri et dimensiones et figurae, quae sunt terminationes quantitatum, possunt considerari absque qualitatibus sensibilibus, quod est eas abstrahi a materia sensibili: non tamen possunt considerari sine intellectu substantiae quantitati subiectac, quod esset eas abstrahi a materia intclligibili communi. Possunt tamen considerari sine hac vel illa substantia: quod est eas abstrahi a materia inlelligibili individual!.

Quaedam vero sunt quae possunt abstrahi etiam a materia intelligibili communi, sicut ens. unum, potentia et actus, el alia huiusmodi, quae etiam esse possum absque omni materia, ut palet in substantiis immaterialibus. – Et quia Plato non consideravit quod dictum est ♦ de duplici modo * b rc*r 'J u abstractionis, omnia quae diximus abstrahi per intellectum, posuit abstracta esse secundum rem,

rj r/fi... Killed – dii enim [enim om. D) materialia cagnoseant (ccguaecant angeli B, eo/rHovaf D, <ognojrunt E) ¶oi tamen niti (ut G, omittit F) in immaterialibus (matcriolibut EG) ea intuentur [eas intuentur ABCEEpD et ab, ea intuetur «D) Killed (ted EO, omin. Pab].
b) ad. *. Om. P.
t) timphat ... coniiJeratiemit. – umplicitatit tt absolutae coituiderationis cJ. a, tintpllelfatis l'£.

a) ti lemibitibui ... duamus. - in icntu apparet. Si enim dicamu» Pdi.
λ) proprietates. – proprietatem PaK
p) quod tu. inteUigimus, etiam. – ik juod intelligiutut PCDEFG pA et «tK
») intelligents. – intelligendi BDGuh, intelligent Cf. – Pro exi- itendú, euendo Pjfr.
(. tunt parte», – ntM E, pade.t P.

§@. «.«*.

ξ

Ad tertium dicendum quod colores habent eundem modum existendi prout sunt in materia corporali individuali; sicut et potentia visiva: et ideo possunt imprimere suam similitudinem in visum. Sed phantasmata, cum sint similitudines individuorum, et existant in organis corporeis, non habent eundem modum existendi quem habet intellectus humanus, ut ex dictis patet: et ideo non possunt sua virtute imprimere in intellectum possibilem. Sed virtute intellectus agentis resultat quaedam similitudo in intellectu possibili ex conversione intellectus agentis supra phantasmata, quae quidem est repraesentativa eorum quorum sunt phantasmata, solum quantum ad naturam speciei. Et per hunc modum dicitur abstrahi species intelligibilis a phantasmatibus: non quod aliqua eadem numero forma, quae prius fuit in phantasmatibus, postmodum fiat in intellectu possibili, ad modum quo corpus accipitur ab uno loco et transfertur ad alium locum (erum t.

o) et potentia. – in potentia Pa, putentia cJ. a.
n) corporeis, – corpori» Pa.
?) ad alterum, – m alium BD.

Ad quartum dicendum quod phantasmata et illuminantur ab intellectu agente; et iterum ab eis, per virtutem intellectus agentis, species intelligibiles abstrahuntur. Illuminantur quidem, quia, sicut pars sensitiva ex coniunctione ad intellectivam efficitur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agentis redduntur habilia ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur. Abstrahit autem intellectus agens species intelligibiles a phantasmatibus. inquantum per virtutem intellectus agentis accipere possumus in nostra consideratione naturas specierum sine individualibus conditionibus. secundum quarum similitudines intellectus possibilis informatur.

Ad quintum dicendum quod intellectus noster et abstrahit species intelligibiles a phantasmatibus, inquantum considerat naturas rerum in universali; et tamen intelligit eas in phantasmatibus, quia non potest intelligere etiam verba quorum species abstrahit, nisi convertendo se ad phantasmata, ut supra dictum est.

i) Intellectivam. – intellectum pdi.
t) infellepiklee. – Om. colice».
u) etiam. ~ Om. P, – Iru abitvakit, ahtraxit CFtf.

Commentaria Caixlinalis Caietani

Itivlv. Circa titulum occurrit itntim dubium quia videtur superfluous articulus iste, aut impertinens. In quaestione siquidem praecedente dictum est, anima intelligat per species acceptus a sensibilibus, etc. Igitur aut superflue repetitur, aut tractanda erant haec ibi. Et tenet sequela: quia nihil aliud est abstrahere a phantasmatibus, quam recipere a sensibus et egere illis in usu.

II. Ad hoc breviter dicitur quod praesens articulus bene distinctus et ordinatus est. Distinctus quidem, quia aliud est formaliter quaerere et scire an habeamus intelligibiles species a sensibilibus et phantasmatibus; et aliud, nunc intelligamus abstrahendo. Hoc enim includit et modum quo habentur species a phantasmatibus, scilicet per abstractionem, et modum quo intellectus attingit res sensibiles, scilicet denudando eas a conditionibus phantasiatis; illud vero hoc in se non claudit, nisi forte virtualiter» Sed quaestiones, cum sint aequales numero his quae vere scimus*, distinguendae sunt penes quaesita formaliter, non virtualiter. – Ordinatus vero, quia, ut patet in divisione quaestionis praecedentis, tota praecedens quaestio quaerit formaliter de his per quae intelligimus, ut sic; ista vero de modo et ordine quo intelligimus. Et ideo ab universalissima modo incipit, scilicet abstractione a phantasmatibus: hic enim modus communis est omni nostrae intellectioni, ut patebit.

III. In corpore duo: primo, respondet quaesito; secundo, refert opinionem Platonis oppositam, in calce.

Quoad primum, conclusio responsiva affirmativa est haec: Intellectus noster intelligit materialia abstrahendo a phantasmatibus. – Ubi, primo, nota quod abstrahere a phantasmate quandoque significat operationem intellectus agentis, quandoque operationem intellectus possibilis: intellectus agentis quidem, quando dicitur quod abstrahimus species intelligibiles a phantasmatibus; intellectus vero possibilis, quando dicitur quod cognoscimus quod quid est hominis, abstrahendo ab hoc et illo homine. Tantum autem interest inter obstructionem utramque, quod abstractio illa est realis productio rei abstractae, scilicet speciei intelligibilis: ista autem solum est exspoliatio rei abstractae, non per realem denudationem, sed per negationem attinctionis seu considerationis, ut in responsione ad primum clare patet in littera. Et quoniam secunda est effectus primae, et eiusdem rationis cum ea, ut patebit, ideo praesens conclusio de utraque intelligitur indistincte.

• Art. 6.

• Arist. fitter, hōn cip. i. n. y. -s. Th. cit. t.

* Cf. aaa. n

Deinde probatur conclusio. Intellectus noster sic non esi actus corpori», quod tamen est virtus animae existentis in corpore. Ergo proprium eius est cognoscere formam in materia hac, non prout est hac in materia. Hoc est abstrahere a phantasmatibus. Ergo. – Antecedens supponitur ex dictis, et declaratur distinguendo triplicem gradum virtutis cognoscitivae: scilicet actum corporis, non actum corporis, et quodammodo sic et quodammodo non. – Consequentia vero probatur ratione: quia obiectum proportionatur virtuti cognoscitivae. Et confirmatur distribuendo proportionalia obiecta singulis gradibus cognoscentium.

IV. Nota quod maxima illa. Obiectum proportionatur virtuti cognoscitivae, absque dubio tenet quoad cognitionem et elevationem a materiis, quidquid obiecti possit de aliis conditionibus. Impossibile namque esi quod vis corporea possit in aliquid supra corporea elevatum; et rursus, ut vis incorporea sit naturaliter obligata ad corporea. Et propterea intellectus noster, medio modo scilicet habens, ad medio modo scilicet habentia, ut ad propria obiecta. scilicet extendit.

V. Sed occurrit dubitatio hic: quia falsum videtur quod assumptum est et habetur in littera, quod scilicet considerare naturam existentem in hac materia, non prout est in hoc. est abstrahere a phantasmatibus. Angeli in primis intelligunt quandoque quod quid est alicuius rei materialis, non intelligendo ipsum ut in hoc: et tamen non abstrahunt. Nos quoque, si vera esset opinio Platonis, nihilominus intelligeremus quod quid erat esse hominis, non intelligendo hunc locum illum: et tamen non abstraheremus. Ergo.

VI. Ad hoc dicitur quod dictum illud est verissimum, modo sane intelligatur, scilicet per se primo. Angeli, ut in littera dicitur, non cognoscunt materialia per se primo, sed res separatas a materia; et in illis illarumque connaturalibus speciebus materialia percipiunt. Nostri quoque acies intellectus, si vera est Platonis opinio, ad quidditatem separatas, scilicet per se hominem et per se bovem, primo terminatur; et non ad naturam existentem in Socrate non prout est in Socrate.

Unde in littera utraque obiectio excluditur! primu, cum obiectum proprium intellectui angelico datur; secunda, cum Platonis opinio refertur". De cuius opinione tria refert. Primum, ex parte animae: quod naturam intellectus, non modum considerandi consideravit. Secundum, ex parte obiecti: quod propterea posuit obiectum res separatus et immate-

• duu».

t Ulu. 3 eis, iUigi.

lecti- t vir- b eis | au- han- -ctus iera- >ndi- elle-

'r ci bus, sali; non abs- , ut

333

non întiî i in ttra- r cx tutis >ris, ntia rtuti nata

itur itio- t de cor- iu>, , Et , ad idit. uod idc- it in i li>- alis, unu > îñ- ndo

um, it in sed ibus atû «as, tur; St in

cum cum fert. ‘ Dun-“.

QUAESTIO LXXXV, ARTICULUS II

333

riales; ct sic netus intellectus nostri, «pud cum, primo terminatur ad ideas. Tertium, cx parte modi, de quo est quaestio: scilicet quod non abstrahendo, sed potius abstracta participando, intclligimus.

VII. In responsione ad secundum, esset quaestio: An materia sit pars quidditatii rei naturalis. Sed quin hoc nd quaestionem hanc nihil refert, ct alibi - tractatum est, ideo transeo.

VIII. In responsione ad quartum, difficile occurrit dubium: An illuminatio intellectus agentis super phantasmata aliquid positivum ponat in cis.

Quibusdam cnim videtur quod sic, per haec verba litterae. Alunt namque phantasmata suscipere quand.im intentionulctn virtutem per modum fluentis, qua redduntur lorrualiter habilia ad abstractioncm. – Et confirmatur hoc. ^U,a rcHulflrUcr «h apud s, Thomam *, quod instrumentum impotens ad principalem effectum, sumit α principali agente intentionem, qua instrumentuliter possit in illum: constat autem phantasma se habere ad intellectum agentem ut instrumentum, etc.

Aliis vero videtur hoc impossibile. Quia via illa aut est dc ordine materialium, aut immaterialium. Si materialium, ergo erit haec et particularisant ut phantasma: non ergo erit propterea phantasma habilius. Si immaterialis, ergo non erit subjective in phantasia: quia quidquid est ibi subjective, est particutarizatum ut ipsa, cum unumquodque recipiatur per modum recipientis. '

IX. Mihi autem, non propter lui rationes, sed propter rerum ordinem, et litterae verba diligentius perspecta, videtur quod illuminatio ista nullam rem addendo habiliter. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod, ul in littera dicitur, pars sensitiva tria sortitur gradation cx coniunctione ad intellectum: primo, redditur virtuosior; secundo, habilis ad nbstractinnem; tertio, ab ea abstrahitur species intclligibilis.

Et primum quidem convenit ipsis viribus scu potentiis sensitivis cx hoc, quod naturaliter connatae sunt cum intellectivo ; quemadmodum vcgelativum redditur virtuosius cx coniunctione ad sensitivum. Unde vegetotivum in animali generat carnem, ct sensitivum in homine potest particularia conferre.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SPECIES INTELLIGIBILES A PHANTASMATIBUS ABSTRACTAE, SE HABEANT AD INTELLECTUM NOSTRUM SICUT II) QUOD INTELLIGITUR

II Cortt. G'<ñ»L, cap. rxxv; [V, cap. xj]; /K Verit., qu. t., ãrt. 9; Ik Spirit. Creat., art 9. ad 6; Compend. Tneol^ cap. lxxxv; III Je Anima, Icet. nn.

AD SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod species inlclligibiles a phantasmatibus abstractae, se habeant * ad intellectum nostrum sicut id quod intelligitur. Intellectum enim in actu est in intelligente: tellectum in actu est ? ipse intellectus in actu.

nihil dc re intellecta est in intellectu uctu intelligente, nisi species intelligibilis abstracta. Ergo huiusmodi species est ipsum intellectum in actu.

2. Praeterea, intellectum in actu oportet in aliquo esse: alioquin nihil esset. Sed non est in re quae est extra animam: quia, cum res î extra animam sit materialis, nihil quod est in ea, potest esse intellectum in actu. Relinquitur ergo quod intellectum in actu sit in intellectu. Et ita nihil est aliud quam species intclligibilis prae-dicta.

e) inlclligibiles ... habeant. – intelliigibllis a phantasmatibus abllra-cta sc habeat codice*. p) in intelligente... est. – Odi. ACDE.

Secundum vero, quia naturae ordo exposcit ut, si natura naturae ct potentia potentiae coniuncta vigoratur, quod multo magis actus actui conjunctus vigoratur; idcirco hoc cx actuali assistentia phantasiae in ministrando intellectui agentî, sortitur. Phantasmata enim habilia fieri ct esse ad hoc ut abstrahatur species ab cis, nihil aliud est quam ipsa fieri ct esse in summo splritualitatis gradu citra intclligibili- lcnî ordinem. Et hoc convenit cis cum ordinato sunt actua- litcr ct summe dbposiu ul coopcrctur intellectui agentî. Hoc nutem est cum intellectus agens conscrititur super ea, illuminando ea non formaliter sed objective, sicut colores illuminantur. Phantasia ergo existente in actu secundo, et ordinando rite sua phantasmata, intellectus egeni aitistit illis et fit illis propinquus, immo coniunctus coniunctione qua lumen coniungitur colori; et sic illuminantur phanla- Mu.itn obiective -; cl lue obiectiva illuminatione attingunt 'Ci j» uw, summum spiritalilatis gradum, et sic redduntur ct sunt nuuo. habilia ut ex cis species intelligibili* abstrahatur.

Quod est tertium inter ea quae assequitur pars sensitiva. Quite nbstractio nihil aliud in productione speciei eat, quam uti ipsis phantasmatibus quoad naturam repraesentatam, et non quoad individuals -.

X. Sic autem esse ct secundum veritatem, ct apud i.Tho- mam, non est difficile videre. Secundum veritatem quidem, quia ordo rerum exigit ut *supremum infimi attingat infi- mum supremi* -; ac per hoc natura sensitiva, in sui supremo, - cI idest in cogitative in actu, perveniat ad summum spiritali- istis ct actualitatis gradum, cum latitudine tamen quadam, infra ordinem intellectualium. - Et confirmatur: quia natura horret superflua, nec superaddit intentiones his quae pos- sunt per ipsas res perfici. Immo hoc est addere intentiones intentionibus: quia phantasmata ipsa intentiones sunt.

Secundum mentem vero s.Thomae apparet, quoniam, docens illustrari phantasmata, dicit hoc eue quemadmodum pars sensitiva vigoratur cx coniunctione ad intellectum: ubi constat nihil aliud superaddi, etc. – Nec obstat regula de instrumentolibus agentibus -. Quoniam dc secretis his, ut - < . «em. possumus, loquimur: non cnim est ibi proprie instrumen- tum. cum phantasma, ut supra - dixit, non tum est causa ^Q^uxxxn, speciei quam *causae materia*.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in l *Rrihermfi*. quod *voces sunt notae carum quae sunt in anima passionum*. Sed voces significant res intellectas: id cnim voce significamus quod intelligimus. Ergo ipiae ipae passioncs animae, scilicet species intclligi- biles. Sedunt ea quae intelliguntur in actu.

Sed contra. species intclligibilis se habet ad intellectum, sicut species sensibilis ad sensum. Sed species sensibilis non est illud quod sentitur, sed magis id quo sensus sentit. Ergo species in- telligibilis non est quod intelligitur actu sed id quo intelligit intellectus.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt quod vires cognoscitivae ' quae sunt in nobis, nihil cognoscunt nisi proprias passiones; puta quod sensus non sentit nisi passionem sui organi. Et secundum hoc, intellectus nihil intelligit nisi

y) ret. – quae est aJJuol P.il»

ñi actu. – Oo>. PaE

t) cagnncitivae. – Poil in nobis panum IMI,

* U. Cwnratnl. Guet- h Ul Je Anitas, cas.u.

- cI

ve.'-S.TKkcL

- < . «em.

^Q^uxxxn,

suam passionem, idest : speciem intclligibilem in
sc receptam. Et secundum hoc, species huius-
modi est ipsum quod intclligitur.
Sed haec opinio manifeste apparet falsa ex duo-
bus. Primo quidem, quia eadem sunt quae intel-
ligimus, ct dc quibus sunt scientiae. Si igitur ea
quae intelligimus essent η solum species quae
sunt in anima, sequeretur quod scientiae omnes
non essent de rebus quae sunt extra animam, sed
solum de speciebus intelligibilibus quae sunt in
anima; sicut secundum Platonicos omnes scien-
tiae sunt de ideis, quas ponebant esse intellecta l
*n actu *' * Secundo, quia sequeretur error anti-
quorum dicentium quod *omne quod videtur est
verum* *; ct sic quod ' contradictoriae essent si-
<nul verae. Si enim potentia non cognoscit nisi
propriam passionem, dc ca solum iudicat. Sic
autem videtur aliquid, secundum quod potentia
cognoscitiva afficitur. Semper ergo iudicium po-
tentiae cognoscitivae erit dc eo quod iudicat, sci-
licet dc propria passione, secundum quod est; et *
ita omne iudicium erit verum. Puta si gustus
non sentit nisi propriam passionem, cum aliquis
habens sanum gustum iudicat mei esse dulce,
vere indicabit; et similiter si ille qui habet gu-
stum infectum, indicet mei esse amarum, vere
iudicabit: uterque enim iudicat l secundum quod
gustus eius afficitur. Et sic sequitur quod omnis
opinio aequaliter erit vera, ct universaliter omnis
acceptio.
Et ideo dicendum est quod species intelligibilis
sc habet ad intellectum ut quo intclligit intellectus.
Quod sic patet. Cum enim sil duplex actio, sicut
dicitur IX *Metaphysi*, una quae manet in agente,
ul videre ct intelligere, altera μ quae transit in
rem exteriorcm, ut calefacere et secare; utraque
iit secundum aliquam formam. Et sicut forma
secundum quam provenit actio tendens in rem
exteriorcm, est similitudo obiecti actionis, ut calor
calefacientis * est similitudo calefacti; similiter
forma secundum quam provenit actio manens in
agente, est similitudo obiccti. Unde similitudo rei
visibilis est secundum quam visus videt; et si-
militudo rei intellectae, quae est species intelli-
gibilis, est forma secundum quam intellectus in-
telligit.
Sed quia intellectus supra seipsum reflectitur,
secundum eandem reflexionem intclligit ct suum
intelligere. et speciem qua intclligit. Et sic species
intellectiva ° secundario est id quod intclligitur.
Sed id quod intclligitur primo, est res cuius spe-
cies intelligibilis est similitudo.
Et hoc etiam patet ex antiquorum opinione, qui

ponebant *simile simili cognosci*. Ponebant enim
quod anima per terram quae in ipsa erat, cogno-
sceret terram quae extra ipsam erat; et sic dc K|
aliis ♦ Si ergo accipiamus speciem terrae loco J**£*-i
terrae, secundum doctrinam Aristotelis, qui dicit*
quod *lapis non est in anima, sed species lapidis;* a
sequetur quod anima per species intelligibiles co- -sLt ÎÆÎÎ
gnoscat res quae sunt extra animam.
An primum ergo DICENDUM quod intellectum 8 8
est in intelligente per suam similitudinem. Et per
hunc modum dicitur quod intellectum in actu est
intellectus in actu, inquantum similitudo rei in-
tellectae est lorma intellectus; sicut similitudo rei*
sensibilis est forma sensus in actu. Unde non se-
quitur quod species intelligibilis abstracta sit id
quod actu intclligitur, sed quod sit similitudo
cius.
Ad seci ndum dicendum quod, cum dicitur *intel-*
lectum in actu, duo importantur: scilicet res quae
intclligitur, ct hoc quod est ipsum intclligi. Et
similiter cum dicitur *universale abstractum*, duo
intelliguntur: scilicet ipsa natura rei, ct abstractio
seu universalitas. Ipsa igitur natura cui accidit vcl
intelligi vel abstrahi, vel intentio universalitatis,
non est nisi in singularibus; sed hoc ipsum quod
est intelligi vcl abstrahi, vcl intentio universalita-
tis, est in intellectu. Et hoc possumus videre
per simile in sensu. Visus enim videt colorem
pomi sine eius odore. Si ergo quaeratur ubi sit
color qui videtur sine odore,'manifestum est quod
color qui videtur, non est nisi in pomo; sed quod
sit sine odore perceptus, hoc accidit ei ex parte
visus, inquantum in visu est similitudo coloris et
non odoris. Similiter humanitas quae intclligitur,
non est nisi in hoc vel in illo homine: sed quod
humanitas σ apprehendatur sine individualibus
conditionibus, quod est ipsam ' abstrahi, ad quod :
sequitur intentio universalitatis, accidit humani-
tati secundum quod percipitur ab intellectu, in
quo est similitudo naturae speciei, et non indi-
vidualium principiorum.
Ad tertium dicendum quod in parte sensitiva
invenitur duplex operatio. Una secundum solam
immutationem: cl sic perficitur operatio sensus
per hoc quod immutatur a sensibili. Alia operatio
est formatio, secundum quod vis imaginative for-
mat sibi aliquod idolum rei absentis, vel etiam
nunquam visae. Et utraque haec operatio coniun-
gitur in intellectu. Nam primo quidem conside-
ratur passio intellectus possibilis secundum quod
informatur specie intelligibili. Qua quidem for-
matus J, format secundo vel definitionem vel di-
visionem vel compositionem *, quae per vocem ' °

ζ) idest. – scilicet Pb. – Mox Et secundum ... quod intclligitur
ominunt Pa>.
r.) rixexf. – sunt codice» et a b.
intellada. – intellectas ABCDEG.
t) quod omne ... quod. – quod am. PrtF, quod omne om. pA. – Pro
eri, esse PDFpC cl a b, esset G. – Pro et sic quod, et sic AD, et si-
militer quod P.
m secundum quod est; et. – ted secundum quod est AtICE, scilicet
secundum quod est et pD.
λ) iudicat. – iudicabit p.
p) altera. – ct altera Pa>.

») calefacientis. – calefaciens Pb.
ζ» rei. – Om. codice» et a b.
o) intellectiva. – intclligibilis BD, intellecta PFGai.
“) intellectum. – intellectus PF.
p) intellectae... rei. – intellectae est forma intellectui in actu ett
(et »A) sensibile m actu et (cit sA) uwm In actu inquantum simi-
litudo rei A, om. BCDEG.
v) humanitas. – quae intclligitur adJunt ABCDE. – Pro apprehen-
datur. »io»i apprehendatur CEpA.
x) iptam. – ipsum P4>.
v) formatui. – informatus AFsB.

cant enim
 rat, cogno-
 ; et sic de
 rrac loco
 , qui dicit · $j4\hat{I} \ll Sa$
tes lapidis; *
 gibiles co- "i. ti. 'D/ . l

clectum s
 m. Et per
 in actu est
 do rei in-
 itudo reip
 le non se-
 cta sit id
 similitudo

tur *intel-*
res quae
elligi. Et
uni, duo
ibstractio
:cidit vel
■salitatis,
im quod
liversali-
s videre
colorem
, ubi sil
*st quod
ed quod
:x parte
loris ct
elligitur,
d quod
lualibus
d quod
.umani-
ctu, in
n indi-

msitiva
solam
sensus
peratio
va for-
etiam
oniun-
inside-
quod
n for-
mel di-
^occni ' 0.

actu ett
m simi

significatur. Unde ratio quam significat nomen, est * definitio; et enuntiatio significat compositionem et divisionem intellectus. Non ergo voces

significant ipsas species intelligibiles, sed ea quae
intellectus sibi format ad iudicandum de rebus
exterioribus.

est. - *ct* ADE, om. C.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tertius durissimus est, si notetur anente ly quod *intelligitur*, ut distinguitur contra *quo intelligitur*. Et est sermo de intellectione directa: propter hunc enim quaestio.

In corpore duo facit : primo, tractat opinionem affirmativam, impugnando illam; secundo, respondet quaesito.

II. Quoad *primum*, duo. Primo, refertur opinio in communi, ct in speciali. In communi quidem' quia nulla vis nostra perceptivu cognoscit nisi suam passionem. In speciali vero: quia intellectus non intelligit nisi speciem intelligibilem, ct sic ipsa est id quod directe ct primo intelligitur.

Secundo, impugnatur dupliciter. Primo, quia sequeretur quod scientia non caset de rebus extra. Et declaratur sequela ex simili apud Platonicos. – Secundo, quia *omnia quae respondent essent vera*, etiam contradictoria. Et probatur sequela in quia res visa non esset nisi passio videntis. Omnia patent in littera.

III. Quoad *secundum*, ponuntur tres conclusiones pro evacuatione huius materiae. Prima est: Species intelligibilis est quo intellectus intelligit. – Secunda est: Species intelligibilis est quod secundo intellectus intelligit. – Tertia est: Res cuius species intelligibilis est similitudo, est quod primo intellectui intelligit.

Prima probatur sic. Intelligere est actio immanens: ergo fit secundum aliquam formam: ergo secundum similitudinem obiecti. – Antecedens probatur ex IX *Metaphys.*, distinguendo duplicem actionem. – Prima consequentia relinquitur per se nota de utroque actione: quia commune est omni agenti agere secundum quod est actu, et, ut dicitur in *Metaphys.*, text. xvii, *semper aestimabitur species movere*. – Secunda vero probatur ex proportionali similitudine inter actionem immanentem et transeuntem.

IV. Secunda vero conclusio probatur ex eo quod intellectus est potentia reflexiva super seipsum, ac per hoc nuper dicta quae in ipso sunt. Immo prius reflectitur, ordine generationis, super speciem, et ultimo super se. Sed ordine intentionis et causalitatis, primo reflexio est super se: quin enim potest super se reflexivum potentia, ideo etiam super sua. Et eadem est reflexio super sui et se, eo modo quo est eadem

VI. In responsione ad primum et secundum, enet tractanda materia *de intellectu in actu et Intellecto in actu*.

Sed ne idem pluries repetatur, in *Commentariis librorum de Anima* * vide diffuse: vel fiet quaestio specialis.

VII. hi responsione ad tertium, tria occurrunt. Primum notandum quod hic fundat. Thomas distinctionem verbis a specie intelligibili super testimonio partis sensitivae. Quia quid enim perfectionis invenitur in inferioribus dispersum totum unum eminentius praevenit in superiori ordine. Et propterea, cum sensitiva pars perficiatur dupliciter, scilicet secundum immutationem ab obiecto, et secundum formationem a seipsa; pars intellectiva cui primum, quod alicuius imperfectionis est, non repugnat, secundum consequenter sibi vindicat. Id autem quod intellectus in se format, *verbum* dicitur in prima operatione; et in secunda *compositio et divisio*, etc.

VIII. Secundo, occurrit dubium, quia hoc in loco e presse dicitur quod sensus exterior secundum solam i mutationem ab obiccto operatur; cl consequenter p passive sensus videtur sentire. Cuius oppositum detennatum est.

IX. Tertio, occurrit dubium circa principale intentum quia cx hac responsione non satisfit difficultati tactae argumento. Quia licet cx hac responsione evadatur quod voces non significant species intelligibiles, non tamen evaditur quin significant istas conceptiones seu formationes immo hoc asseritur. Et si ita est, cum istae sint animae passiones et entia in anima, sequitur quod id quod primo intelligitur et significatur vocibus etc., est res in anima et consequenter scientia non primo est de rebus extrinsecis et sic redit oppositum determinationis factae in corpore articuli.

X. \d primam dubitationem · facillime patet ex littera * CL «so «m.

responsio. Non enim ibi dicitur quod aliqua pars sensitiva
perficiatur sola immutatione, sed dicitur quod operatur
secundum solam immutationem: ubi manifeste praeter im-
mutationem operatio ponitur. Est igitur differenda non
operando active, vel passive; red in operando secundum
solam formam quae producitur ob extra, et secundum for-
mam quam ipsamet virtus sensitiva sibi ipsi parat.

XI. Ad secundum nutem dubium · dicitur quod ex ul- · αιοβ»α.

limis verbis litterae apparet responsio. Tam enim species intelligibiles, quam conceptiones fiymatac, possunt dupliciter sumi. Uno modo, secundum quod res sunt quaedam in anima: et sic de neutris est scientia nisi reflexa. Alio modo, secundum quod sunt rerum imagines aut intentiones; et sic inter cas haec est differentia, quod species et imagines, sunt quibus intellectus intelligit, ut in corpore dictum est; conceptiones nutem ut intentiones, sunt quibus intelligit. Et hoc ideo, quia species praesentat intellectui rem ut principium intelligendi; conceptus autem praesentat illam obiective. Significari autem et sciri res extra, primo, et conceptiones non ut res, sed ut intentiones rerum extra, idem est quia idem est motus animae in imaginem ut imago est. et in rem, ut dicitur in *de Memoria et Reminiscencia*¹⁴.

* Cflp» ♦ · S.TI..
i«a. in.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MAGIS UNIVERSALIA SINT PRIORA IN NOSTRA COGNITIONE INTELLECTUALI

I Witter., Icet, iv; ! Icet. i.

• C-^or. t. w. < S.lh. lsc. i.

ξ

• Ci. qa LxntT, art. 1

• US. II, cap. nt.

• D. JOJi.

* D. 09.

* Prooan.» qu.t.

Sed tertium sic proceditur. Videtur quod magis universalia non sint priora in nostra cognitione intellectuali. Quia ea quae sunt priora et notiora secundum naturam, sunt posteriora et minus nota secundum nos. Sed universalia sunt priora secundum naturam: quia *prius est a quo non convertitur sub-*

2. Praeterea, composita sunt priora quoad nos quam simplicia. Sed universalia sunt simpliciora. Ergo sunt posterius nola quoad nos.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in I *Physic.** quod definitum prius cadit in cognitione nostra quam partes definitionis. Sed universaliora sunt partes definitionis minus universalium, sicut *animal* est pars definitionis hominis. Ergo universaliora sunt posterius nota quoad nos.

4. Praeterea, per effectus devenimus in causas et principia. Sed universalia sunt quaedam principia. Ergo universaliora sunt posterius nola quoad nos.

Sed contra istud quod dicitur in I *Physic.* quod *ex universalibus in singularia oportet devenire.*

Respondeo dicendum quod in cognitione nostri intellectus duo oportet considerare. Primo quidem, quod cognitio intellectiva aliquo modo a sensitiva primordium sumit. Et quia sensus est singularium, intellectus autem universalium; necesse est quod cognitio singularium, quoad nos, prior sit quam universalium cognitio.

Secundo oportet considerare quod intellectus noster de potentia in actum procedit. Omne autem quod procedit de potentia in actum, prius pervenit ad actum incompletum, qui est medius inter potentiam et actum, quam ad actum perfectum. Actus autem perfectus ad quem pervenit intellectus, est scientia completa, per quam distincte et determinate res cognoscuntur. Actus autem incompletus est scientia imperfecta, per quam sciuntur res indistincte sub quadam confusione: quod enim sic cognoscitur, secundum quid cognoscitur in actu, et quodammodo in potentia. Unde Philosophus dicit, in I *Physic.**, quod *sunt prima nobis manifesta et certa confusa magis; posterius autem cognoscimus distinguendo distincte principia et elementa.* Manifestum est autem quod cognoscere aliquid in quo plura continentur, sine hoc quod

habeatur propria notitia uniuscuiusque eorum quae continentur in illo, est cognoscere aliquid sub confusione quadam. Sic nutem potest cognosci tam lotum universale, in quo partes continentur in potentia, quam etiam totum integrale: utrumque enim totum potest cognosci in quadam confusione, sine hoc quod partes distincte cognoscantur. Cognoscere autem distincte id quod continetur in toto universali, est habere cognitionem de re minus communi. Sicut cognoscere animal indistincte, est cognoscere animal inquantum est animal; cognoscere autem animal distincte, est cognoscere animal inquantum est animal rationale vel irrationale*, quod est cognoscere hominem vel Iconem. Prius igitur occurrit intellectui nostro cognoscere animal quam cognoscere hominem: et eadem ratio est si comparemus quodeumque magis universale ad minus universale.

Et quia sensus exit de potentia in actum sicut intellectus, idem etiam ordo cognitionis apparet in sensu. Nam prius secundum sensum diiudicamus magis commune quam minus commune, et secundum locum et secundum tempus. Secundum locum quidem, sicut, cum aliquid videtur a remotis, prius deprehenditur esse corpus, quam deprehendatur esse animal; et prius deprehenditur esse animal, quam deprehendatur esse homo; et prius homo, quam Socrates vel Plato. Secundum tempus autem, quia puer a principio prius distinguit hominem a non homine, quam distinguat hunc hominum ab alio homine; et ideo *pueri a principio appellant omnes viros patres, posterius autem determinant unumquemque*, ut dicitur in I *Physicfi*

Et huius ratio manifesta est. Quia qui scit aliquid indistincte, adhuc est in potentia vel sciat distinctionis principium; sicut qui scit genus, est in potentia ut sciat differentiam. Et sic patet quod cognitio indistincta media est inter potentiam et actum.

Esi ergo dicendum quod cognitio singularium est prior quoad nos quam cognitio universalium, sicut cognitio sensitiva quam cognitio intellectiva. Sed tam secundum sensum quam secundum intellectum. cognitio magis communis est prior quam cognitio minus communis.

Ad primum ergo dicendum quod universale dupliciter potest considerari. Uno modo, secundum quod natura universalis consideratur simul cum

a) *subsistendi consequentia.* – *consequentia essendi* CEFa, cOMr-uctitia existendi ABG, *consequencia* subsistendi D, *subsistendi consequentia essendi* cd. b. – Pro universalis. universaliora ACE. universaliora. – universalis Ftf. y) *unirenalis.* – universaliora BC, magis universalis D. 3) *universalis.* – universaliora AE. i) *er.* – ab BD, am. E. o *re.* – Om. ACE. rj *inquantum est animal.* – Om. editio a. – *animal* paît autem om. ADE, *past distincte panit* G

-) *animal rationale rei irrationale.* – *rationale* FGa, *animal rationale* »B, *rationale aut irrationale* cd. fr.-*quod est...* leonem uns. 0, vel leonem om. ceteri c: a. i) *corpus ... deprehenditur esse.* – Omfait cd. a; et prius... animal amittunt EF. m) *homo, quam.* – *apprehenditur esse horta quam apprehendatur* (apprehenditur BCDFG) esse coJkc». λ) a. – d1 ædkee. – Pro viros, hominea BD; pro unumquemque, unumquodque ABDF. p) *vofpuft'o.* – Om. BD,

QUAESTIO LXXXV, ARTICULUS iiii

337

intentione universalitatis. Et cum intentio universalitatis ut scilicet unum et idem habeat habitudinem ad multa, proveniat ex abstractione intellectus, oportet quod secundum hunc modum universale sit posterius. Unde in 1^a de Anima * dicitur quod *animal universale aut nihil est, aut posterius est*. Sed secundum Platonem, qui posuit universalia subsistentia, secundum hanc considerationem universale esset prius quam particularia, quae secundum cum non sunt nisi per participationem universalium subsistentium, quae dicuntur ideae ♦ – Alio modo potest considerari quantum ad ipsam naturam, scilicet animalitatis vel humanitatis, prout invenitur in particularibus. Et sic dicendum est quod duplex est ordo naturae. Unus secundum viam generationis et temporis: secundum quam viam, ea quae sunt imperfecta et in potentia, sunt priora. Et hoc modo magis commune est prius secundum naturam: quod apparet manifeste in generatione hominis et animalis; nam *prius generatur animal quam homo*, ut dicitur in libro de *Generat. Animal.* * Alius est ordo perfectionis, sive intentionis naturae; sicut actus simpliciter est prius secundum naturam quam potentia. et perfectum prius quam imperfectum ♦ Et per hunc modum, minus commune est prius secundum naturam quam magis commune, ut homo quam animal; naturae enim intentio non sistit in generatione animalis, sed intendit generare hominem.

An secundum dicendum quod universale magis commune comparatur ad minus commune ut * totum et ut pars. Ut totum quidem, secundum quod in magis universali non solum continetur in potentia minus universale, sed etiam alia *; ut sub *animali* non solum homo, sed etiam equus. Ut pars autem, secundum quod minus commune continet in sui ratione non solum magis commune, sed etiam alia; ut *homo* non solum animal, sed etiam rationale. Sic igitur animal consideratum in se, prius est in nostra cognitione quam homo; sed homo est prius in nostra cognitione quam quod animal sit pars rationis eius.

Ad tertium dicendum quod pars aliqua dupli-

citer potest cognosci. Uno modo absolute, secundum quod in se est: et sic nihil prohibet prius cognoscere partes quam totum, ut lapides quam domum. Alio modo, secundum quod sunt partes huius lotius: et sic necesse est quod prius cognoscatur lotum quam partes; prius enim cognoscimus domum quadam confusa cognitione, quam distinguamus singulas partes eius. Sic igitur dicendum est quod definientia, absolute considerata, sunt prius nota quam definitum: alioquin non nolificaretur definitum per ea. Sed secundum quod sunt partes definitionis, sic sunt posterius nota: prius enim cognoscimus hominem quadam confusa cognitione, quam sciamus distinguere omnia quae sunt de hominis ratione.

Ad quartum dicendum quod universale, secundum quod accipitur cum intentione universalitatis, est quidem quodammodo principium cognoscendi *, prout intentio universalitatis consequitur modum intelligendi qui est per abstractionem. Non autem est necesse quod omne quod est principium cognoscendi sit principium essendi, ut Plato existimavit: cum quandoque cognoscamus causam per effectum. et substantiam per accidentia. Unde universale sic acceptum, secundum sententiam Aristotelis, non est principium essendi, neque substantia, ut patet in VH *Metaphys.* *. – Si autem consideremus ipsam naturam generis et speciei prout est ut in singularibus, sic quodammodo habet rationem principii formalis respectu singularium: nam singulare est propter materiam, ratio autem speciei sumitur ex forma. Sed natura generis comparatur ad naturam speciei magis per modum materialis principii Λ : quia natura generis sumitur ab eo quod est materiale in re, ratio vero speciei ab eo quod est formale: sicut ratio animalis a sensitivo, ratio vero hominis ab intellectivo. Et inde est quod ultima naturae intentio est ad speciem, non autem ad individuum, neque ad genus: quia forma est finis generationis, materia vero est propter formam. Non autem oportet quod cuiuslibet causae vel principii cognitio sit posterior quoad nos: cum quandoque cognoscamus per causas sensibiles. effectus ignotos; quandoque autem e converso.

v) Et cum intentio universalitati», – Om. BD, et nnte proveniat addunt cum (et cum »D) huc.
ξ) nt. – Om. AGEFG.

ft) juam particularia, ^uae. – quia partscutaria oxūcM et c&-tion«» ab.
K) ut. – er ut EG.

Commentaria Cardinalis Caictani

ITULUB absolute sumendus est ut iacct, ncc est arctandus. Et hoc bene notu, propter quaestiones modernorum de *Primo Cognito*: de quo vide, >i vis. diffusam quaestionem in Commentariis de *Ente et Essentia* *, ubi contra cum qui hunc articulum quoad quinque impugnavit, disputatum est. Intelligendus est ergo titulus hic absolute. Et quoniam intellectui nostro directe non occurrit nisi aut universalius aut minus universale, consequens est quod hic quaeritur quid absolute prius cognoscatur ab intellectu, nugis aut minus universale. Dico autem *absolute*; et non in tali ordine, puta cognitionis confusae aut distinctae. Et consequenter hic est quaestio de Primo Cognito, et hic solvitur. – Nec putes me aut immemorem, aut retractare quod scripsi in Commentariis: quoniam et illud verum est, scilicet quod hic non quaeritur nec tractatur de primo cognito in

SvNMAX THEOI. D. Tuow.lk Γ. H.

tali ordine, scilicet cognitionis confusae actualis; et hoc verum est. scilicet quod hic quaeritur de primo cognito absolute.

II. In corpore quinque sunt: primo, ud bonitatem doctrinae, comparatur cognitio universalis cognitioni singularis, secundo, universalioris nd minus universale secundum intellectum; tertio, eorundem secundum sensum; quarto, red-ditur ratio ordinis utriusque; quinto, cpilogus dicturum fit. Quoad *primum*, conclusio est: Cognitio singularium est. quoad nos, prior cognitione universalium. – Probatur, quia sensitiva est prior intellectiva.

III. Quoad *secundum*, conclusio est: Notitia universalioris est prior notitia minus universalis. – Probatur. Omne exiens de potentia ad actum, prius pervenit nd actum incompletum medium inter potentiam et actum perfectum.

quam ad actum perfectum. Sed intellectus est exiens de potentia nd actum : ct intellectu* netus perfectu* est notitia distincta, actu· vero incompletus et medius est notitia confusu Ergo prius indistincte qunm distinete cognoscit.- Tunc ultra: cognoscere universalius distincte, est cognoscere minus commune; cognoscere vero universalius indistincte, est cognoscere magis commune; ergo prius cognoscitur magis commune quam minus commune.

Maior est per se nota. – Minor probatur dupliciter: ct ratione, quia cognoscere aliquid confuse, est cognitio secundum quid ct quodammodo in potentia: et auctoritate Philosophi, in I *Physic.*- Antecedens vero ulterioris processus probatur, tum ex ratione cognitioni-* confusae : quin scilicet in hoc stet, quod cognoscatur aliquid in quo plura continentur, tunc proprio singulorum notitia. Tum ex applicatione huiusmodi cognitionum ad totum universale ct ad totum intégrale. Tum, tertio, explanatione huiusmodi cognitionum in toto uniscnnli, puta animali et homine.

IV. Quoad *tertium*, conclusio est : Prius secundum sensum iudicamus magis commune, quam minus commune. – Probatur ratione eadem quia scilicet sensu* exit de potentia ad actum. Explanatur deinde secundum duplicem prioritatem, localem ct temporalem. Coniirmaturque auctoritate I *Physicorum* ultima priorius.

Adverte hic quod, cum dicitur sensum prius cognoscere magis commune quam minus commune, exponendum est non de ipsis communibus m scriptis, sed in suis individuis; idest cognosci prius individuum rei mugis communis, quam individuum minus communis, ut hoc corpus quam hoc vivum, ct hoc animal quam hunc hominem.

V. Quoad *quantum*, redditur ratio secundi ct tertii simul, quia scilicet cognitio indistincta inedia est inter potentiam ct actum. Quod probatur, quia sciens aliquid indistincte, adhuc est in potentia ut sciat distinctionis principium. Quod manifestatur exemplo generi» et ditTercntiac, *animalis* ct *rationalis*.

VI. Quoad *quintum*, patet cpilogus primi, secundi ct tertii .

VII. Circa hunc processum occurrit dubium quoad principale intentum, videtur enim processu* iste sophisticus, et peccare *secundum accidens*. Ad cuius evidentiam, recolendum est quod, ut in littera dicitur, magis ct minus commune possunt comparari diversimode ad invicem sub ratione totius et partis. Nam universale ut sic est totum, et minus universale est eius pars subiectiva; ct tamen minus universale eit totum definibilc, ct universalius est eius pars definitiva. – Et rursus, universalius et minus universale possunt comparari ad invicem absolute, puta animal ad hominem et c converso, non considerando in eis rationem aliquam cuiuscumque totius aut partis.

Ex his autem dubitandi ratio merito consurgit. Quoniam ex processu litterae nihil aliud habetur, nisi quod res prius naturali ordine cognoscitur confuse quam distincte ; cl hoc est verissimum. Et sub hac propositione consequenter infertur optime quod totum universale prius cognoscitur quam pars eius subiectiva ut sic; ct similiter quod totum definibilc prius cognoscitur quam pars eius definitiva ut sic. Et utrobique eadem est ratio. quia scilicet cognitio totius praeveniens notitiam panium est confusa, quae naturaliter est prior distincta. Sed ex hoc non habetur quid absolute sit prius cognitum, magis an minus universale, idest res substrata maiori universalitati an minori, lotus enim processus est comparativus rerum ut vestitae sunt

Et ex hoc duo errores in hoc articulo apparent. Primus est quem diximus, scilicet quod nescitur de ordine cognitionis rerum absolute. – Secundus est valde maior: quia non respondetur quaesito. Nam, ut potet ex dicti·, hinc itu habemus quod minus universale prius cognoscitur quam magis universale sicut c converso, diversimode illa comparando sub ratione totius et parti*.

VIII. Ad haec respondetur ordine praepostero. Et ad hoc ultimo adductum inconveniens, negatur quod pari ratione hebeatur quod minus commune sit prius cognitum magis communi. Nam ordo notitiae inter totum universale ct partem subiectivam ex una parte, ct ordo notitiae inter totum definibilc ct partem definitivam ex alia parte, non est uniformis; sed ille est ordo simpliciter, iste secundum quid. Nam pars definitiva non dependet secundum se in cognosci a toto definibili, sed tantum secundum quod est pars illius: possum enim prius perfecte nosse quid est animal, cl poitmodum noise quod animal est pars definitiva Pygmaei. Pars vero subicctiv.i simpliciter dependet in cognosci i notitia universalioris, ut de se patet. Licet ergo cognitio intius utrubique praecedat notitiam panis, non tamen quamlibet notitiam. Sed notitia totius universalis pruc.cnit cognitionem *simpliciter* partis subjectivae; non volum inquantum pars eius est. Et ideo magis hinc habetur quod communius sit prius notum, quam c conseno: ordo enim cognitionum simpliciter magis attendendus est, ct prior naturaliter est quum secundum quid.

IX. Ad id vero quod primo obiicitur*, similiter negatur quod hinc non habeatur quid absolute prius cognoscitur. Ex hoc namque quod docemur universalius esse prius notum minus universali non solum secundum quid, idest inquantum est pars subiectiva universalioris, sed simpliciter, idest inquantum est talis res (prius notum autem dico ordine generationis, et potentiae ad actum); dicere cogimur consequenter quod notitia universalioris, quantumcumque perfecta secundum id quod actualitcr in ipsu clauditur, est potential!* ad cognitionem minus communis. Ac per hoc, naturaliter praecognoscitur mugis commune non solum ut totum, sed absolute, quam minus commune.

Nec est sophbmn *Accidentis* aut *Fipurae dictionis* ab universaliori ingredi ad rem quae nominatur universalior; sed est declaratio occulti, quasi causae a manifestiori effectu. Ex hoc enim quod universalius est notius partibus potestativis suis, declaratur quod res denominata universalior est notior rebus denominatis α minore universalitate. Immo, si rectius loqui volumus, cum in littera traditur iste ordo, nomine *magis universalis* intclligitur res ipsa ct secundum se ct ut totum, et non tantum ut totum; et similiter nomine *minus universalis* : ut patet in littera, ct explanatur in responsionibus argumentorum. Quia ergo res denominata universalior est naturaliter nobis notior, consequens est quod simpliciter primum nutum nobis sit res denominata universalissima, puta ens.

X. Et adverte quod haec ratio, si acuto sublidatur ingenio. valde cllicax est pro Primo Cognito . Ostendit enim universalius prius naturaliter obiici intellectui nostro, quantum est ex parte obiccti ct intellectus, quam minus commune, quia medium naturaliter est. Ostendit etiam quod hunc naturalem ordinem sensuum ministeria non mutant aut impediunt: immo quod ad cum conterunt, nam in sensu idem secundum naturam ordo comprobatur. Ac per hoc, et ex parte intellectus ct sentus, naturalis ordo habet quod mugis commune praeveniat absolute loquendo, non

• bfr.
n. n. o. -
llet- -n.

b*. n, u?

* Q. nea. u, w,
iv.

ARTICULUS QUARTUS

¶ TRI M POSSIMUS MULTA SIMUL INTELLIGERE

Supri. qu. to. art. io; qu. tviit. art. II ¶. nr. qu. in. an. 4 · III. dart. iiv. art. a, qu* 4; I *Qmt. Ocmt.*. «p. /A* *Veril.*, qu. mi, · rt. 14; Qu. *de Anima*, an. |3, <4 5; *Quodl. Vit*, qu. t, an. ».

Sed quartum sic proceditur Videtur quod possimus multa simul intelligcre. Intellectus enim est supra tempus. Sed prius et posterius ad tempus pertinent. Ergo intellectus non intelligit diversa secundum prius et posterius, sed simul.

2. Praeterea, nihil prohibet diversas formas non oppositas simul eidem actu inesse, sicut odorem ct colorem pomo. Sed species intelligibiles non sunt oppositae. Ergo nihil prohibet intellectum unum simul fieri in actu secundum diversas species intelligibiles. Et sic potest nulla simul intelligcre.

3. Praeterea^ intellectus simul intelligit aliquod totum, ut hominem vel domum. Sed in quolibet toto continentur multae partes. Ergo intellectus simul multa intelligit.

4. Praeterea, non potest cognosci differentia unius ad alterum, nisi simul utrumque apprehendatur, ut dicitur in libro *de Anima**: et eadem ratio est dc quacumque alia comparatione. Sed intellectus noster cognoscit differentiam et comparisonem unius · nd alterum. Ergo cognoscit nulla simul.

Sed contra est quod dicitur in libro *Topic.* *, quod *intelligcre est unum solum, scire vero multa.*

Respondeo dicendum quod intellectus quidem potest multa intelligcre pcr modum unius, non autem multa per modum multorum: dico autem pcr modum unius vel mullorum, per unam vel plures species intelligibiles. Nam modus cuiusque actionis consequitur formam quae est actionis principium. Quaecumque ergo intellectus potest intelligcre sub una specie, simul intelligcre potest: et inde est quod Deus omnia simul vider, quia omnia videt T per unum, quod est essentia sua. Quaccumque vero intellectus per diversas species intelligit, non simul intclligit. Et huius ratio est.

quia impossibile est idem subiectum perfici * simul pluribus formis unius generis et diversarum spccierum: sicut impossibile est quod idem corpus secundum idem simul coloretur diversis colonbus, vel figuretur diversis liguris. Omnes autem species intelligibiles sunt unius generis, quia sunt perfectiones unius intellectivae potentiae; licet res quarum sunt species, sint diversorum generum. Impossibile est ergo quod idem intellectus simul perficiatur diversis speciebus intelligibilibus, ad ioteUigendum diversa in actu*.

An primim eroo dicendum quod intellectus est supra tempus quod est numerus motus corporaliu rerum. Sed ipsa pluralitas spccierum intelligibilium causai vicissitudinem quandam intelligibihum operationum, secundum quam una operatio est prior altera. Et hanc vicissitudinem Augustinus nominat tempus, cum dicit, VIII *super Gen. ad lilt.* *, quod *Deus movet creaturam spiritualem* · <*& *A pcr tempus.*

Ad secundum dicendum quod non solum oppositae formae non possunt esse simul l in eodem subtecto, sed nec quaecumque formae eiusdem generis, licet non sint oppositae *: sicut patet per exemplum inductum * de coloribus ct figuris. · n. i», · u

Ad tertium dicendum quod partes possunt intelligi dupliciter. Uno modo, sub quadam confusione, prout sunt in toto: et sic cognoscuntur per unam formam totius, cl sic simul cognoscuntur. Alio modo, cognitione distincta, secundum quod quaelibet cognoscitur pcr suam speciem: et sic non simul intelliguntur.

Ad quartum dicendum quod quando intellectus intelligit differentiam vel comparisonem unius ad alterum, cognoscit utrumque differentium vel comparatorum sub ratione ipsius comparisonis vel differentiae; sicut: dictum est * quod cognoscit · h rr^.,1. partes sub ratione lotius.

a) ct comparationem uniar – uniut pcr tet E, ad G) comparationem uniuī ACEFG. uniuī pcr comparationem II, untua Pj S.
?) entuifuc. – cuiuslibet coJ .c».
-f) quia omnia ridet. – Omittunt P.tà.

«» perfici. – subiici A.
<) timui. – Ominum PaK
G) sicut. – licui etiam B sfatf ct KCEFG.

Commentaria Cardinalia Caietani

In I is clarus. – In corpore cria: primo, conclusio responsita; secundo, explanatio cius; tertio, probatio illius. Quoad *primum*, conclusio est: Intellectus non potest multa pcr modum multorum intelligcre, sed unius.

Quoad *secundum*, declaratur quid sit dicere pcr modum unius aut plurium, scilicet pcr unam aut plures specit». Et ratio huius explanationis assignatur: quia modiis actionis consequitur formam quae cit actionis principium. Et confirmatur hacc explanatio ex Intellectionis divinae modo.

Quoad *tertium*, probatur conclusio explanata. Impossibile est idem subiectum simul perfici pluribus fornus eiusdem generis: sed omnes species intelligibile.% sunt eiusdem generis: ergo, etc. – Maior declaratur inductive in corpore

respectu colorum ct respectu figurarum, etc. – Minor probatur: quia omnes sunt perfectiones unius intellectivae potentiae.

II. Circa hoc occurrunt dubia. Primo, circa explanationem: quia non est verum quod idem -iit dictu intelligcre multo ut multa, et per multas specta; ct per modum unius, ct pcr unam speciem. Cum enim ponitur differentia inter hominem et Irneam, hoc lit pvi multas ipcçtes; et tamen non cognoscimus tunc multa ut multa, sed ut unum. – Consequentia notu. – Antecedens probatur quia tensus communis, qui est virtus longe inferior intellectu, ponens differentiam inter album ct dulce, discernit simul per plures species multa ut unum. Ergo. – Et haec rado

3*o

QUAESTIO LXXXV, ARTICULUS IV

militat tam contra explanationem, quam contra responsio-
nem nJ tertium.

• ct. moi. i. III. Circa rationem assignatam praefatae explanationis *
dubium quoque est. Quia licet aliquis modus actionis con-
sequatur formam quae est actionis principium, non tamen
omnis; ct specialiter iste, scilicet per modum unius uut
multorum. Quamvis enim intensio vel remissio actionis
consquatur quantitatem intensionis formae, ut calefactio
caloris principiantis illam, non tamen est necesse, formis
existentibus multis, actiones plurifiairi per modum plurium,
cum contingat cx duabus formis ct unam actionem pro-
venire, ut patet in actu discernendi apud sensum commu-
nem; ct plures nctiones ad unum tendere, ut patet cum
simul inducens cognoscit praemissam ct conclusionem, ut
dicitur in I *Poster.* ■

• Op. i, n. - IV. Circa rabonem pro conclusione * dubium occurrit:
• er. num. i tum quia maior sidetur falsu, ut patet de speciebus albc-
dinis ct nigredinis in eadem parte acris, cx opposito con-
stitutis albo ct nigro secundum situm. - Tum « quia illius
probatio*, inquit Scotus, in Primo, dist. tn. qu. vr. ad ter-
tium, « nihil valet, quia bic tollitur oppositio, quae est ratio
impossibilitatis: rationes enim oppositorum non sunt op-
positae in intellectu, ut Aristoteles* ct Averroës .* volunt.»
Tum quia minor est falsa, ut patet in intellectu ange-
• UbiJ, co<nm. lictiI essentia enim sua ct aliae species non sunt eiusdem
generis. – Et cx hoc sequitur quod probatio minoris allata
nihil valet. Nam Mm essentia angeli quum spectes intelli-
gibiles sunt perfectiones unius intellectivae potentiae; ct
tamen non sunt eiusdem generis.

Tum quia cx hac ratione, si valet, concluditur quod
in intellectu non conservantur unquam actualiter plures
species intelligibilcs, quia sunt species eiusdem generis –
Et si dicatur quod quando sunt in habitu, non sunt in netu
completo: Contra, inquit Durandus -, formam informare
ct dare esse formaliter, at ipsam esse in actu completo;
sed hoc habet species intelligibili* conservatu; ergo. Quod
si aliud requiritur nd hoc ut sit in uctu simpliciter, expri-
matnr illud. – Et si dicatur quod est actualitcr operari:
absque ratione, immo ridiculose hoc dicitur; quin aliud est
loqui dc esse completo formae in se, ct aliud dc actuali
operatione. Hoc enim est non distinguere inter netum pri-
mum et secundum ; non enim minus est perfecte figura
aut color in corpore, si causant visionem sui actualitcr,
quam si non.

• n&st, di>t. V. Ad evidentiam horum, recolenda sunt quae superius
m. qu. nu. in qu. I viii - dicta sunt, quae applicando his, facile liquet
quid ad multa horum dicendum sit. Est enim sermo prae-
sens de speciebus intelligibilibu* ut sic, eiusdem ordinis, ct
absolute. Dc his enim hoc modo veriricatur quod idem est
dictu per modum unius intelligibilis ut sic, ct per unam
speciem; ct per modum plurium, ct per plures species.
Quoniam plures species intelligibilcs ut sic, non habentes
ordinem ad invicem, ct absolute sumptae, dc necessitate
ponunt plura intelligibilin ut sic, et unitas unitatem: ncc
oppositum potest intelligi a percipientibus terminos.

Unde non obstat discerni quandoque inter diversa per
plures species*: quia tunc non sunt plures species absolute,
sed ut sunt quasi partes tertiae speciei, quae repraesentat
differentiam inter illa. Propter quod in littera - dicitur esse
idem indicium dc cognitione panium in toto, ct diverso-
rum in diversitate. Non negatur ergo quandoque concur-
rere simul plures species nd intelligendum quomodolibct,
sed absolute ct simpliciter: ut uniuntur autem ad unum

aliud praesentandum, non negamus. Ncc oportuit haec in
littera explicari: quia absolute prolatus sermo absolute quo-
que interpretandus est.

VI. Et cx hoc patet responsio ad secundam objectio-
nem -: quoniam multas species ad unum obicctum concur-
rentes ut sic, non multas sed unam dixerim, quia vini unius
habent. Unde sive una intellectio, sive plures simul, cx plu-
ribus speciebus ut ad unum sunt intclligibilc ordinatae,
proveniat, semper moJus actionis modum formae sequitur:
quia forma sc habente ut una, sequitur actio per modum
unius ; et sc habente forma ut pluribus absolute, sequun-
tur actiones per modum plurium.

VII. Ad obiecta nutem tertio loco contra rationem pro
conclusionc*, dicitur notando quod, quia tam sensum quam
intellectum contingit dupliciter pati a sensibili aut intelli-
gibili, scilicet ut quandam rem, ct ut sensum vel intel-
lectum (patitur autem ut re* c>I, recipiendo realiter, seu
inhaesi*e, similitudinem rei sensibilis nul intelligibilis; pa-
titur vero ut emus vel intellectus, recipiendo obicctum
non ut causam, sed ut obicctum est, obicctive specificam
ipsum); quia sic, inquam, est, ideo species intelligibilis po-
test dupliciter considerari, scilicet ut res, ct ut inteUigibilis;
seu in genere est rei ut sic, et in genere intelligibili ut sic.
Et si dc cis ut res sunt sermo est, in actu sunt suo quando
actualiter informant intellectum ut res est. Si vero in ge-
nere intelligibili considerentur, actu tunc simpliciter sunt,
quando intellectum, ut intellectus est, actualitcr informant:
quod putet non accidere nisi cum actu intellectus intelli-
git ; in tali enim pati consistit sentire et intelligirc. Et quiu
formalis est sermo omnis philosophicus, idcirco in genere
intelligibili omnia sumenda hic sunt, ubi intelligcndi mo-
dum venamur.

VIII. Ad obicctioncm ergo de speciebus sensibilibus in
medio, dicitur quod non sunt in actu completo ut sensi-
biles vunt, ut patet in III *de Anima* in calce*: species enim
sensibiles nunquam sunt in uctu nisi in sensu in actu. –
Ad Scoium dicitur, ex responsione ad secundum in littera,
quod non oppositio, sed unigeneitos spccicrum prohibet
illas esse sirnul in netu in eodem indivisibili.

AJ obiectn nutem contra minorem et cius probationem,
dicitur quod non est eadem ratio de speciebus intellectus
nostri pro statu isto, ct de speciebus angelorum : quoniam
omnes nostrae sunt eiusdem ordinis, non autem anglicac.-
Et cum dicitur, Ergo non sumitur unitas generica spccie-
rum cx unitate potentiae intellectivae, ut in littera dicitur:
-respondetur negando sequelam, ct dicendo quod et species
naturales eiusdem ordinis, ct subordinate. sunt unius ge-
neris propter unitatem potentiae. Sed umen species sub-
ordinaias non inconvcnit simul actuarc, ut patet in ange-
lis : quia sc habent ut commune ct proprium, ct conse-
quenter non habent rationem multorum absolute. Species
vero eiusdem ordinis est impossibile: quia habent rationem
multorum actuum unius secundum idem, eodem modo ct
simul. Et quamvis essentia angeli ct species sint diverso-
rum generum in esse rcali, sunt tamen eiusdem generis in
esse intelligibili.

Ad ultimo vero obiccta iam patet responsio cx dictis:
quia scilicet noster sermo est dc his intentionibus rerum
non in esse rcali, sed in esse intelligibili, in quo non esse
actu eas patet cx dictis*. Unde non fugimus dc actu primo
ad secundum; sed naturas talium entium penetrando, quid
genus intelligibilc habc.it. penes quid cius actualitas atten-
datur, discutimus et docemus.

' ei. ■«-»«·

• CL π·

. D:d. W»· ηηi*»

• Art. s. Comm
q. lxxv.

• Cf. nwn.w.

• in rt>p. aJ 4.

· u. 1.,-,-»»«.

ν
·
ν
π

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER INTELLIGAT COMPONENTO ET DIVIDENDO

Sopra, qu. Lnu, art. 4.

Sed quantum sic proceditur. Videtur quod intellectus noster non intelligat componendo et dividendo. Compositio enim et divisio non est nisi multorum. Sed intellectus non potest simul multa intelligere. Ergo intellectus non potest intelligere componendo et dividendo.

2. Praeterea, omni compositioni et divisioni adiungitur tempus praesens, praeteritum vel luturum. Sed intellectus abstrahit a tempore, sicut etiam ab aliis particularibus conditionibus. Ergo intellectus non intelligit componendo el dividendo.

3. Praeterea, intellectus intelligit per assimilationem ad res. Sed compositio et divisio nihil est in rebus: nihil enim invenitur in rebus nisi res quae significatur per praedicatum el subicctum. quae est una et eadem si compositio est vera; homo enim est vere id quod est animal. Ergo intellectus non componit et dividit.

Sep contra, voces significant conceptiones intellectus, ut dicit Philosophus in 1 *Periherm*.¹ Sed in vocibus est compositio et divisio: 'ut patet in propositionibus affirmativis et negativis. Ergo intellectus componit et dividit.

Respondeo dicendum quod intellectus humanus necesse habet intelligere componendo et dividendo. Cum enim intellectus humanus exeat de potentia in actum, similitudinem quandam habet cum rebus generabilibus, quae non statim perfectionem suam habent, sed eam successive acquirunt. Et similiter intellectus humanus non statim in prima apprehensione capit perfectam rei cognitionem; sed primo apprehendit aliquid de ipsa, puta . quidditatem ipsius rei, quae est primum el proprium obicctum intellectus'*; et deinde intelligit proprietates et -accidentia et habitudines circumstantes rei essentiam. Et secundum hoc, necesse habet unum apprehensum alii componere vel dividere; el ex una compositione vel divisione ad aliam procedere, quod est ratiocinari.

Intellectus autem angelicus et divinus se habet sicut res incorruptibiles, quae statim a principio habent suam totam y perfectionem. Unde intellectus angelicus et divinus statim perfecte totam rei cognitionem habet. Unde in cognoscendo quidditatem rei. cognoscit de re simul quidquid nos cognoscere possumus componendo et dividendo et ratiocinando. – Et ideo intellectus humanus cognoscit componendo et dividendo, sicut et ratiocinando. Intellectus autem divinus et angelicus

cognoscunt quidem compositionem et divisionem et ratiocinationem, non componendo et dividendo et ratiocinando *, sed per intellectum simplicis quidditatis.

Ergo dicendum quod compositio et dividendo intellectus secundum *quandam differentiam vel comparisonem fit. Unde sic intellectus cognoscit multa componendo et dividendo, sicut cognoscendo differentiam vel comparisonem rerum.

Ad secundum dicendum quod intellectus et abstrahit : a phantasmatibus; et tamen non intelligit actu nisi convertendo sc ad phantasmata, sicut supra ♦dictum est. Et ex ca parte qua se ad phantasmata convertit, compositioni et divisioni intellectus adiungitur r' tempus.

Ad tertium dicendum quod similitudo rei recipitur in intellectu secundum modum intellectus, ut non secundum modum rei. Unde compositioni ci divisioni intellectus respondet quidem aliquid ex parte rei; tamen non eodem modo se habet in re, sicut in intellectu. Intellectus enim humani proprium obicctum est quiddilas rei materialis, quae »ub sensu et imaginatione cadit . Invenitur autem duplex compositio in re materiali. Prima quidem, formae ad materiam: et huic respondet compositio ' intellectus qua totum universale de sua parte praedicatur; nam genus sumitur a materia communi. differentia vero completiva speciei a forma, particulare vero a materia individuali. Secunda vero compositio est accidentis ad subicctum: et huic rcali * compositioni respondet compositio intellectus secundum quam praedicatur accidens de subiccto, ut cum dicitur, *homo est albus*. – Tamen differt compositio intellectus a compositione rei: nam ca quae componuntur in re, sunt diversa; compositio autem intellectus est signum identitatis eorum quae componuntur. Non enim intellectus sic componit, ut dicat quod homo est albedo ; sed dicit quod homo est albus, idest habens albedinem : idem autem est subiccto quod est homo, et quod est habens albedinem '. Et simile est de compositione formae et materiae: nam animal significat id quod habet naturam* sensitivam, rationale vero quod habet naturam intellectivam, homo vero quod habet utrumque, Socrates vero quod habet omnia haec * cum materia individuali ; et secundum hanc identitatis rationem, intellectus noster¹ unum componit alteri praedicando.

a' ipsa. puta. – ipsa r.% ut puta codice». ?) rr/. – et PCFj S; et ita «nta divisione Pλλ. y) suam totam. – suam Λ, totam suam ceteri. 3) cognoscunt. – cognoscat C, cognoscit «1er». – Anio compositio-nem E addit omnium, ceteri oiMem. <) secundum. – per Παά. ζ) et abstrahit. – etiam abstrahit Λ, abstrahit PBDaK – Pro nisi •ntc convertendo, non Pab. rj adiungitur. – coniuugitur UD.

0/ cadit. – «on cadit II. 1) huic respondet compositio. – hoc respondet compositioni Λ, huic compositioni respondet compositio II. b) rcali. – Om. PIUL 1) idem autem... albedinem. – Om. P; pro subiccto, in subiccto DFrt. μ) nufMrjnt. – materiam PE; et ita mox E. v) haec. – et hoc D. hoc est G. ξ) noster. – Om. codico. – unum ora. cJ. a.

* Cf- esa. «e.

* CJ. nan. nr.

« txj. lib univ-, Γη-S-n.

w. B->-llect. »«.

* 0. TJĭ.

Ct aun», »«⁴.

QUAESTIO LXXXV, ARTICULUS VI

Commentaria Cardinalia Caietani

• p. 7*

• Qtt.LtViii.4H.4, Connctif.

”m Lrs clarus cx superius dictis in quaestione *dc Ange-
lis**: cx quibu» totus iste articulus clarus etiam redditur.
In corpore una concludo responsiva: Intellectus noster
intelligit componendo et dividendo. – Probatur simul ex ra-
tione. cx proportionalitate, cx diversitate, cx discursu: lutee
enim omnia membra tanguntur simul in hac probatione.
Ratio radicalis est, quia intellectus noster procedit de
potentia ad actum; idest, natus est naturaliter exire de po-
tentia essentiali ad actum primum naturalem. – Ex hoc
namque oritur quod intellectus noster proportionalem habet
similitudinem cum rebus generabilibus; ut sicut haec non
statim, sed successive suam assequuntur perfectionem, ita
intellectus, etc. – Confirmaturque hoc cx diffe-
rentia inter intellectum angelicum divinumque et nostrum. Uterque si-
quidem ille proportionalis est rebus incorruptilibus ut
sic, quae statim sunt id quod sunt: et sic intelligunt statim
totum simpliciter, etc. – Et declaratur, quarto: quia pars
rationis est intelligere componendo et dividendo, et intel-
ligere discurrendo.

II. Sed est circa praedictum processum dubium; quia
ex ratione potentiae praedictae non videtur sequi intentum.
Nam aut intendit quod intellectus sit similis generabilibus
quoad modum acquirendi singulas perfectiones; aut quoad
successionem earum; aut quoad compositionem earum. Si
primo modo, sequeretur quod intellectus non naturaliter
perficeretur in instanti, sed successive: quod est falsum. –
Si secundo modo, nihil aliud sequitur nisi quod intellectu;
acquirat suos perfectiones unam post aliam; quod non est
discurrere, nec componere nec dividere, ut patet. – Tertio
vero modo est manifeste falsum.

Communis quoque ratio dubitandi secundum queneum-
que modum est: quia cx hoc quod intellectus noster exit
de potentia ad actum, nihil aliud sequitur nisi quod non
habet inditam suam perfectionem; et non quod tamen aut
tali modo acquirat.

III. Ad hoc breviter dicitur, ordine retrogrado, quod cx

hoc quod aliquid est naturaliter in potentia essentiali ad
aliquam perfectionem, habet quod naturaliter non acquirat
illum perfecte statim. sed successive; diversimode tamen
iuxta naturas perfectionum et perfectibilium. Et hoc patet
inductis et tam in potentia respectu perfectionis substan-
tialis, quam quantitativae et qualitativae. Unde etiam lumen
non acquiritur nisi in medio motu locali, existente subiecto
in potentia essentiali. Unde hic modus perficiendi passive
est qui sequitur cx potentia essentiali, et est intentus in
littera: ita quod intendit quod cx hoc quod intellectus no-
ster est in potentia essentiali, similis est generabilibus quoad
modum acquirendi singulas suas perfectiones completas.

Et cum dicitur. Ergo intellectui repugnat perfici in in-
stanti – respondetur quod intellectui licet non repugnet re-
cipere et intelligere in instanti, repugnat tamen naturali
modo quo perfici naturaliter debet, quod suam completam
perfectionem in instanti naturaliter assequatur. Ubi nota
duo. Primo quod, quamvis haec duo mutuo se inferant,
intellectum ut rem, et intellectum ut intellectum esse in
actu primo; in proponito tamen sermo est de intellectu
ut intellectus est. respectu suae perfectionis quot est intel-
lectum ut intellectum est. Secundo, quod intellectus non
comparatur hic ad omnia aut plura intellecti simul vel
successive; sed ut unumquodque intellectum perfecte, idest
secundum se et omnia tunc virtualiter in eo clauduntur;
ita quod quidditas et passionem et accidentia et cetera eius
non nisi unius intellecti loco computantur. Et «c ex hoc
quod intellectus noster ut intellectus est, est in potentia
pura, habet quod intellectum perfectum bovis vel leonis
non simul acquirat, idest apprehendat actu, sed successive
totum illud apprehendat.

lineae autem successio nihil aliud est quam componere
primo apprehensum, puta quidditatem, cum reliquo, puta
passionem, et hunc cum alia, etc. Ergo. Oportet enim suc-
cessionem diversimode, secundum diversitatem materiae
subiectae, ponere.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM INTELLECTUS POSSIT ESSE FALSUS

Supnt. qu. **mi**, art. **qu. I** iii, art. 5; I *Seni.*, dist. xrx, qu. v, art. i. sed 7; I *Vont. tient.*, cap. Lix; III, cap. **enu**;
Lh. Verity qu. I, art. **ia**; I *Pcriherm.*, kec. **hi**; III *de Anima*, lecL xi; VI *Mdajrhyt.*, ket. **η** ; IX, lect. ix.

sextum sic proceditor. Videtur quod
intellectus possit esse falsus. Dicit enim
Philosophus, in VI *Mefaphys.* quod
verum et falsum sunt in mente. Mens
autem et intellectus idem sunt *, ut supra* dictum
est Ergo falsitas est in intellectu.

2. Praeterea, opinio et ratiocinatio ad intel-
lectum pertinent. Sed in utraque istarum invenitur
falsitas. Ergo potest esse falsitas in intellectu.

3. Praeterea, peccatum in parte intellectiva
est. Sed peccatum cum falsitate est; *errant enim
qui operantur malum*, ut dicitur *Prov.* xiv *. Ergo
falsitas potest esse in intellectu.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro
Octoginta trium Quaest. quod *omnis qui falli-
tur, id in quo fallitur non intelligit.* Et Philoso-
phus in *metaphysica* quod *intellectus
semper est rectus.*

Respondeo dicendum quod Philosophus, in III *de
Anima* . comparat, quantum ad hoc intellectum
sensui. Sensus enim circa proprium obiectum non
decipitur, sicut visus circa colorem; nisi forte per
accidens, ex impedimento circa organum contin-
gente. sicut cum gustus febrientium ¶ dulcia iudi-
cat amara, propter hoc quod lingua malis humo-
ribus est repleta. Circa sensibilia vero communia
decipitur sensus, sicut in diiudicando ¶ de magnitu-
dine vel figura; ut cum iudical solem esse pedalem,
qui tamen est maior terra. Et multo magis decipitur
circa sensibilia per accidens; ut cum iudical fel
esse mei, propter coloris similitudinem.-Et huius
ratio est in evidenti. Quia ad proprium obiectum
unaquaeque potentia per se ordinatur, secundum
quod ipsa ¶. Quae autem sunt huiusmodi, semper
eodem modo se habent. Unde manente potentia,
non deficit eius indicium circa proprium obiectum.

a) et intellectui idem iunt. – est intellectui codices et *), – Pr«
fahitas cit, fahitai pateat cue D.
p) hoc. – aliquid F.

γ) /eSrientium. – /equitantium Alt.
î} in diiudicando. – in iudicando DG. luduuH.io P.tK
e) ipsa. – est addunt BD.

Obiectum autem proprium intellectus est quidditas rei * Unde circa quidditatem rei, per se loquendo, intellectus non fallitur Sed circa ea quae circumstant rei essentiam vel quidditatem, intellectus potest falli, dum unum ordinat ad aliud, vel componendo vel dividendo vel etiam ratiocinando. Et propter hoc etiam circa illas propositiones errare non potest, quae statim cognoscuntur cognita terminorum quidditate, sicut accidit circa prima principia: ex quibus etiam accidit infallibilitas veritatis, secundum certitudinem scientiae, circa conclusiones. – Per accidens tamen contingit intellectum decipi circa *quod quid est* in rebus compositis; non ex purte organi, quia intellectus non est virtus utens organo; sed ex parte compositionis intervenientis circa definitionem, dum vel definitio unius rei est falsa de alia, sicut

definitio circuli de triangulo, vel dum aliqua definitio in seipsa est * falsa, implicans compositionem impossibilem, ut si accipiatur hoc ut definitio alicuius rei, *animal rationale alatum* r. Unde in rebus simplicibus, in quarum definitionibus compositio intervenire non potest, non possumus decipi; sed deficimus in totaliter non attingendo sicut dicitur in IX *Mctaphys.* ♦

Au primum ergo dicendum quod falsitatem dicit esse Philosophus ¹ in mente secundum compositionem et divisionem. Et similiter dicendum est ²ud secundum, de opinione et ratiocinatione. Et ad tertium, de errore peccantium, qui consistit in applicatione ad appetibile. – Sed in absoluta consideratione quidditatis rei, et eorum quae per eam cognoscuntur, intellectus nunquam decipitur. Et sic loquuntur auctoritates in contrarium inductae .

С) In icijrtj rit. – rtf in rr PaS. – Pru imytUbHium. ino<n}û* tibillium D. η) d/dfun:. — (Krffimj/WM ed. d.

S ·io*ı IUing/Ndu. – İntelligndı» rt mun athtiguevd) R, {«e* tty inİlligriido ·ı· «İngenda O. O fahitatm dicit rx^· —/ahiUn dicitur exsf Vab. i' inductae. – intraductae ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

Itē. t s durui. – In corpore sunt duae conclusiones responsivae quaesito. Prima: Intellectu* circa *quod quid est* non fallitur, nisi per accidens.-Secunda: Intellectu* circanon fallitur, oritur infallibilitas intellectus circa prima principia quae circumdant quidditatem, potest falli componendo, dividendo vel ratiocinando.

Has conclusiones probat dupliciter: primo, similitudine super Aristotelis auctoritate innixa; secundo, ratione probante in communi intentum, tam in hoc quam in simili. Unde quatuor in corpore articuli facit.

II. *Primo*, proponitur similitudo. Et dicitur quod, apud Aristotelem, intellectus est similis sensui quoad veritatem et falsitatem iudicii.

Secundo, narrantur duo vel tria de sensu. Primum, quod respectu proprii obiecti est verus per se. – Secundum, quod implicite insinuatam iam est, est quod per accidens respectu proprii obiecti est falsus. Tale accidens est indispositio organi, etc.-*Tertium* est, quod respectu sensibillium communium et per accidens fallitur, ut pater.

Tertio, assignatur ratio universalis, et communi* sensui et intellectui; et est quia ordo potentiae ad proprium obiectum semper eodem modo se habet. Probatur: quia convenit potentiae secundum quod ipsa. – Et potes syllogiznre sic. Potentia semper eoJem modo se habet, ipsa manente, ad proprium obiectum: ergo nunquam ab eo deficit: et consequenter non fallitur circa illud, cum falli in defectu consistat. Consequentia notu. Et antecedens probatur: quia potentia per se et secundum quod ipsa, ordinatur ad proprium obiectum; ergo semper eodem modo. Et tenet sequela: quia *secundum quod ipsum* infert necessarium et sempiternum, ut patet in I *Pister.* .

III. *Quarto*, applicatur similitudo et ratio ad intellectum; et totidem dicuntur de intellectu, proportionalitcr tamen. Unde sex dicit.

Primo, assignat proprium obiectum intellectus, quasi subsumendo sub ratione communi praeposita.

Secundo, infert primam conclusionem, similem primo dicto de sensu.

Tertio, infert secundam conclusionem, similem ultimo dicto de sensu, ut patet.

Quarto/ad robur primae conclusionis, ex ea reddit ra-

lionem omnis ulicriu» inİllİbİlİtaih inventae in intellectu; dicens quod propter hoc quia intellectus circa quidditatem fallitur, oritur infallibilitas intellectus circa prima principia complexa, et consequenter circa omnes conclusiones icientiftcas.- Et quod inde nascatur hoc, probatur; quin hoc convenit eis quia evidentes sunt ex sola quidditate terminorum; *principia* enim *cognoscimus inquantum terminos cognoscimus*, ut dicitur in I *Pister.* * Habent ergo principia infallibilitatcm ex vicinitate ad quidditatem, quae est proprium intellectus obiectum. Proprium enim et primum intellectus obiectum est iticotnplcxum. quod simplex terminus significat: et quia circa illud errare non potest, merito circa ea quae sufficiens habent lumen ex illo, errare quoque non potest. – Evi autem hoc ad magnam primae conclusionis firmitatem quoniam tunc vere sufficientem reddimus causam accidentis alicuius, quando ex reddito causa in omnibus accidens illud dependere ostendimus. Infallibilitatis igitur intellectus causa optime dicta est ordo *od quod quid est*, cum ex illo ostenditur omnis intellectus infallibilitas, ut hic fit.

Quinto, declanuurquomodo per accidens etiam intellectus circa quidditatem fallitur. Sed hoc accidens non, sicut in sensu, est impedimentum organi, sed compositio quidditatis. Et propterea dupliciter contingit, ut patet in littera.

Sexto, ad plenitudinem doctrinae, dicit quod circa quidditates simplices nec per se nec per accidens fallitur; sed uult vere cognoscuntur, nut non attinguntur. Et firmatur auctoritate IX *Mctaphys.*

IV. Hoc in loco recolenda sunt quae superius in qu. I vii * dicta sum. cum de compositione, veritate et falsitate in angeli* esset sermo. Ex illis enim patet quod, cum prima operatio intellectus ex parte sua sit simplex, si ex parte quoque obiecti est incomplexio omnimoda, nulla compositio. et consequenter nulla veritas mit falsitas neddere ibi potest. Ac per hoc. si accidit in prima operatione falsitas, hoc est ratione compositionis in obiecto, ratione cuius est ibi falsitas aut veritas virtualitcr, etc. omnino enim simplex a simplici operatione non potest ex parte attingi, quamvis n complexa operatione possit falso attingi ex pane operationis.

ffCtap.tr,*7. ·VK'ıux »' ·. S,Cç,a mm. « »'a'.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM UNAM ET EANDEM REM UNUS ALIO MELIUS INTELIJGERE POSSIT

Supra, qu. in, art. 6, ad 1; IV No»/. dix. Xl ix. qu. u, an. 4, ad 1: Ih Vrrit., qu. n, xrt. 2, cd » ».

- Qic. xxxi».

Septimum sic proceditur. Videtur quod unum et eundem rem unus nlio melius intelligere non possit. Dicit enim Augustinus ., in libro *Octoginta trium Quaesi* *: *Quisquis ullam rem aliter quam est intelligit, eam intelligit. Quare non est dubitandum* *fectam intelligentiam, qua praestantior esse non possit; et ideo non > per infinitum ire quod quaelibet res intelligitur; nec eam pnsse alium alio plus infelligere,*

2. Praeterea, intellectus intelligendo t verus est. Ventas autem, cum sit aequalitas quaedam intellectus et rei, non recipit magis et minus: non enim proprie dicitur aliquid magis et minus aequale. Ergo neque magis et minus aliquid intelligi dicitur.

3. Praeterea, intellectus est id quod est formallissimum in homine. Sed differentia formae causai differentiam speciei. Si igitur unus homo magis alio intelligit, videtur quod non sint unius speciei.

Sed contra est quod per experimentum inveniuntur aliqui aliis profundius intelligentes; sicut profundius intelligit qui conclusionem aliquam potest reducere in prima principia et causas primas, quam qui potest reducere solum in causas proximas

Respondeo dicendum quod aliquem intelligere unam et eandem rem magis quam alium, potest intelligi dupliciter. Uno modo, sic quod ly *magis* determinet actum intelligendi ex parte rei intellectae. Et sic non potest unus eandem rem magis intelligere quam alius: quia si intelligeret eam aliter esse ‘ quam sit, vel melius vel peius, iallcre-

tur. et non intelligeret, ut arguit Augustinus *. - .!*-<«- Alio modo potest intelligi ut determinet actum intelligendi ex parte intelligentis. Et sic unus alio potest eandem rem melius intelligere, quia est melior, virtutis in intelligendo; sicut melius videt visioe corporali rem aliquam qui est perfectioris virtutis, et c in quo virtus visiva est perfectior.

Hoc autem circa intellectum contingit dupliciter. Lrno quidem modo, ex parte ipsius r intellectus, qui est perfectior. Manifestum est enim quod quanto corpus est melius dispositum, tanto meliorem sortitur animam *: quod manifeste apparet in his quae sunt secundum speciem diversa. Cuius ratio est. quia actus et forma recipitur in materia secundum materiae capacitatem. Unde cum etiam in hominibus quidam habeant corpus melius dispositum, sortiuntur animam maioris virtutis in intelligendo; unde dicitur in II *de Anima* * quod *LrtSeii molles carne bene aptos mente ridemus.* - Alio modo contingit hoc ex parte inferiorum virtutum, quibus intellectus indiget ad sui operationem: illi enim in quibus virtus imaginative et cogitativa et memorativa est melius disposita, sunt melius dispositi ad intelligendum.

An primum ergo patet solutio ex dictis. - Et similiter ad secundum: veritas enim intellectus in hoc consistit, quod intelligatur res esse sicuti est.

Ad tertium dicendum quod differentia formae quae non provenit nisi ex diversa dispositione materine, non facit diversitatem secundum speciem. sed solum secundum numerum; sunt enim diversorum individuorum diversae formae, secundum materiam diversificatae.

3) Dicit enim .tuguitiniis. - Dicitur enim Pat>. p) non. - mür at PB el cü. K-Pro irc quod quaelibet, videtur quod quaccumque A, ire quod quilibet pB, unaquaeque C, ire quaccumque D, ut quod quaeque E. ire quod quotcumque pF , quod unaquaeque «F, (rt quod quaecutnque G. y) intelligendo. - in intelligendo codke*.

fru.vmj.w. - pmpric iidd. P- i) eae. - O«n. Pj *. ζ) et. - Orn. codjccf. rj iptiut. - Orn. Pab. - Pro perfectior, fortior ACE, fortior five perfectior BD.

Commontarin Cardinalis Caietani

ITLi.i I clarus, occosionatus ex Augustini verbis, ut rcor. In corpore respondet quaesito cum distinctione bimembri. duabus conclusionibus iuxta illa membra.

II. Distinctio est, quod quaestio potest habere duos sensus: scilicet ex parte obiecti; et ex parte potentiae.

Prima conclusio est negativa: Eundem rem non contingit melius intelligere, si ly *melius* determinet actum ex parte obiecti. - Probatur: quia falso intelligeretur, quia aliter quam esset. Et confirmatur processu Augustini.

Secunda conclusio est affirmativa; Eandem rem contingit melius intelligere, si ly *melius* determinet actum ex parte potentiae. - Probutur: quia unus est melioris virtutis in intelligendo. - Et declaratur sequela α simili in visione corporali. - Assumptum autem et probatur et manifestatur ex duplici capite. Primo, quia non omnes animae humanae sunt aequales, sed meliorum corporum meliores sunt animae. Quod probatur dupliciter. Et ratione: actus hunt proportionali his quorum sunt actus, ut manifeste patet in formis diversarum spccierum. Et auctoritate Aristotelis, II *de*

Anima.- Secundo, quia virtutes ministrantes intellectui non sunt aequae dispositae in omnibus, et quorum melior est dispositio, horum maior est vis ad intellectus opus.

III. Circa causam primam secundae conclusionis, scilicet inaequalitatem animarum nostrarum, advertendum est quod non solum hi qui a s. Thoma se dissentire fatentur, sed etiam Thomistae aliqui contraruntur, adeo ut dicant non esse mentem s. Thomae animarum humanarum substantias esse inaequales: cum tamen aperte hic et in corpore Cl in responsione ad ultimum, aperte huc dicatur, et in II dist. xxxii *, expresse idem scriptum sit. Unde hos Unquam ' Qt». . r. v caecos omittentes, ad aliorum rationes nostram dirigamus aciem.

Durandus ♦, Henricus **, et Bernardus de Gannaco negando substantialem hanc inaequalitatem, contra ipsam et eius rationem arguunt. Contra ipsam quidem, dupliciter. Primo, quin substantia susciperet magis et minus proprio dicta.- Et tenet sequela ex VII *Physic*, *, ubi dicitur quod participatio unius formae secundum speciem secundum di-

. C*p. IT. e- s. ?

• Hb- E

. DIX bb. IX. C>p.X. B. **

• <X »ft. i.

• An. j. T
• i**.

quam distincta, ul dictum est ♦ – Alio modo dicitur Indivisibile secundum speciem, sicut ratio hominis est quoddam indivisibile. Et hoc etiam modo indivisibile cst prius intellectum τ quam divisio eius in partes rationis, ul supra * dictum est : et iterum prius quam intellectus componat et l' dividat, affirmando vel negando. Et huius ratio cst, quia huiusmodi duplex indivisibile intellectus secundum se intelligit. sicut proprium obicctum.-Tertio modo dicitur indivisibile quod cst omnino indivisibile, ut punctus et unitas, quae nec actu nec potentia dividuntur. Et huiusmodi indivisibile per posterius cognoscitur, per l privationem divisibilis. Unde punctum privative dcfinitur *. *punctum est cuius 'pars non est:* et similiter ratio unius cst quod sit *indivisibile*, ut dilatur in X *Metaphys.* * Et huius ratio est, quia tale indivisibile habet quandam oppositionem ad rem corporalem, cuius quidditatem primo ct per se intellectus accipit.

Si autem intellectus noster intelligcret per participationem indivisibilium separatorum, ut Platonici posuerunt ♦ sequeretur quod indivisibile huiusmodi esset primo intellectum : quia secundum Platonicos, priora T' prius participantur a rebus *.

• Cf. ga. utniv, I, 0.
• U. v TK <» pelu. iap. I.

Ad primum ergo dicendum quod in accipiendo scientiam, non semper principia et elementa sunt priora : quia quandoque ex effectibus sensibilibus devenimus in cognitionem principiorum et causarum intelligibilium. Sed in complemento scientiae, semper scientia effectuum dependet cx cognitione principiorum ct elementorum: quia, ut ibidem dicit Philosophus, *tunc opinamur nos scire, cum principia * possumus in causas resolvere.*

Ad secundum dicendum quod punctum non ponitur in definitione lineae communiter sumptae: manifestum est enim quod in linea infinita, et etiam in circulari, non est punctum nisi in potentia. Sed Euclides definit lineam finitam rectam: et ideo posuit punctum in definitione lineae, sicut terminum in definitione terminati. – Unitas vero est mensura numeri: ct ideo ponitur in definitione numeri mensurati. Non autem ponitur in definitione divisibilis, sed magis e converso.

Ad tertium dicendum quod similitudo per quam intelligimus, cst species cogniti in cognoscente. Et ideo non secundum similitudinem naturae ad potentiam cognoscitivani est aliquid prius cognitum , sed per convenientiam l ad obiecrum : alioquin magis visus cognosceret auditum quam colorem.

γ) prius mieUccium. – prius m intellect* BD, prius intellectu EpA, prius intellectui F.
8) ct. – vel At).
e) per. – scilicet per B.
ζ) cuius. – cui PACDEFES.

η) priora. – Om. P.
θ) principia. – prhtcipiata cJJ. aliquae. D m margine principia o-pnnlt per verb- tellicet propinqua, ct OUirr per verba tolicct omnino primai. Ci. Inc. clt. AriiL
i) convenientiam. – potentiae nJüit B.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus: *per prius*, ordine generationis. Cetera sumuncur in communi.

In corpore tria, primo, ostenditur radix ct via veritatis quaesitae; secundo, respondetur quaesito duplici conclusionc ; tertio, ex tertia conclusione confirmatur posita radix, ct destruitur simul opinio Platonica.

II. Quoad *primum*, est hacc conclusio: Ordo quo indivisibile cognoscitur u nobis, ex habitudine ad quidditatem sensibilem pensandus cst. – Probatur. Quia quidditas materialis est proprium obicctum intellectus nostri hic: ergo primo cognitum: ergo cx appropinquatione ad ipsam indivisibile vd divisibile erit prius notum. – Omnia clara sunt.

III. Quoad *secundum*, ponitur distinctio *indivisibilis* trimembris: ct circa prima duo membra, ponitur prima conclusio affirmativa; iuxta tertium, secunda negativa.

Prima ergo conclusio cst: Indivisibile actu, tam secundum continuitatem quam secundum definitionem, cst prius notum opposita divisione, – Probatur utraque pars timui dupliciter. Primo, quia cognitio contusa cst prior distincta. – Secundo, quia utrumque indivisibile cst species proprii obiecti intellectus, ac per hoc secundum seipsum, ct non per aliud prius cognitum cognoscitur: est enim quodlibct horum quidditns quaedam rei corporeae.

Advene hic quod littera in secunda parte conclusionis inserit quod indivisibile secundum rationem, idest incom-

plcxum. cst prius notum etiam antequam intellectus componat. Quod quidem probatione non eget: quia prima operatio intellectus cst prior secunda, ct cognitio complexa necessario praeexigit incomplcxam.

IV. Secunda conclusio cst: Indivisibile omnino, scilicet actu ct potentia, cst posterius notum divisibili. – Probatur dupliciter. Primo, quia hacc privatione cognoscuntur, ut patet dc puncti definitione ct unitatis. – Secundo, quia haec oppositionem quandam habent ad rem corpoream, quae cst proprium intellectus motivum.

Adverte hic quod genus hoc tertium indivisibilium, quod solum proprie dicitur indivisibile, dicitur opponi rei corporeae, quia privative opponitur illi, dum hoc privatione divisionis reprecibilis in continuo ct numero indivisibile cst ct dicitur.

V. Quoad *tertium*, eliditur opinio opposita radici positae, cx ultima conclusione. Quia enim genus hoc indivisibilium. scilicet netu ct potentia, posterius experimur nos cognoscere; sequitur quod intellectus noster non moveatur ct octuctur ab indivisibilibus separatis, sed « quidditate sensibili. Si enim ab illis aetnaretur, illa prius intelligcret. Et probatur sequela: quia priora prius participantur a icbus, ct consequenter intellectu.

Potest quoque hacc pura introduci ad ostendendum necessitatem huius articuli» quia scilicet opiniones habet diversas secundum diversa principia.

QUAESTIO OCTOGESIMASEXTA

QUID INTELLECTUS NOSTER IN REBUS MATERIALIBUS COGNOSCAT

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

IL LUXIT.

Deinde considerandum est quid intellectus noster in rebus materialibus cognoscat *. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum cognoscat singularia.

Secundo: utrum cognoscat infinita. Tertio: utrum cognoscat contingentia. Quarto: utrum cognoscat futura.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER COGNOSCAT SINGULARIA

Il SnL d:*t. ni, qu. tu. et. 1, «d |; IV, Jnt. 1, qu. 1, «n. j; I Conf. Genf. cap. uv; /V Vrrtf* qu. «. xH. 5, 6; qu. t, en 5; Qu. dt Auxma, eri. 90; QitoJl. VII, qu. », en. 1; XII qu. vnj; Opux. XXIX. dr Pnnctf. htdirtd.; Hl de Anime, k.x vm,

primum sic procedit R. Videtur quod V^^S^intellectus noster cognoscat singularia.

Quicumque enim cognoscit compositionem (z^^ncn). cognoscit extrema compositionis. Sed intellectus noster cognoscit hanc compositionem. Socrates est homo: eius enim est propositionem formare. Ergo intellectus noster cognoscit hoc singulare quod est Socrates.

2. Praeterea, intellectus practicus dirigit ad agendum. Sed actus sunt circa singularia. Ergo cognoscit singularia.

3. Praeterea, intellectus noster intelligit seipsum. Ipse autem est quoddam singulare: alioquin non haberet aliquem actum; actus enim singularium sunt. Ergo intellectus noster cognoscit singulare.

4. Praeterea, quidquid potest virtus inferior, potest superior. Sed sensus cognoscit singulare. Ergo multo magis intellectus.

Sed contra est quod dicit Philosophus, in I . ri.'fa.V Physic* *: quod universale secundum rationem est notum, singulare autem secundum sensum.

Respondeo dicendum quod singulare in rebus materialibus intellectus noster directe et primo cognoscere non potest. Cuius ratio est, quia principium singularitatis in rebus materialibus est materia individualis: intellectus autem noster, sicut supra * dictum est, intelligit abstrahendo speciem intelligibilem ab huiusmodi materia. Quod autem a materia individuali abstrahitur, est universale. Unde intellectus noster directe non est cognoscitivus nisi universalium.

Indirecte autem, et quasi per quondam refle-

xionem, potest cognoscere singulare: quia, sicut * π m supra * dictum est. etiam postquam species intelligibiles abstraxit a, non potest secundum cas 8 actu intelligere nisi convertendo se od phantasmata. in quibus species intelligibiles intelligit, ut dicitur in III de Anima *. Sic igitur ipsum universale per speciem intelligibilem directe intelligit: indirecte autem singularia, quorum sunt phantasmata. - Et hoc modo format hanc propositionem . Socrates est homo. Unde patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum quod electio particularis operabilis est quasi conclusio syllogismi intellectus practici, ut dicitur in VII Ethic.* Ex universali autem propositione directe non potest concludi singularis, nisi mediante aliqua singulari propositione assumpta. Unde universalis ratio intellectus practici non movet nisi mediante particulari apprehensione sensitivae partis, ut dicitur in III de Anima *. sjffjiVi*

Ad tertium dicendum quod singulare non repugnat intelligibilitati ? inquantum est singulare. * sed inquantum est materiale, quin nihil intelligitur nisi immaterialiter. Et ideo si sit aliquod singulare immateriale L sicut est intellectus, hoc non repugnat intelligibilitati.

Ad quartum dicendum quod vinus superior potest illud quod potest - virtus inferior, sed eminentiori modo. Unde id quod cognoscit sensus materialiter ct concrete, quod est cognoscere singulare directe, hoc cognoscit intellectus immaterialiter et abstracte, quod est cognoscere universale. 1

a» abitraxit. - abitraxtrit PB, abitrakit cJJ. ab. intflligibilitati. - intdMgtnU Vab hic <t ln line ·o)vvonl>.

immarma/e. - et antnatchaU VK 4) /Kiicit. ~ Om. PBGmM

Commentaria Cardinalia Oaietani

Tuxlls clarui. - In corpore duae conclusionem» rcipnn-sivac. Prima eat: Singulare materiale intellectui noster non potest directe ct primo cognoscere. - Probatur. Intellects intelligit abstrahendo a materia individual!: ergo directe intellectum est non singulare, sed universale. - Antecedens putet. - Consequentia probatur quoad primam

partem : quin materia imlividunlis est principium Vinguln» ritati*. Quoad secundam vero : quia abstractum ab individualibua ctt universale. Secunda conclusio wt, quod intellectui* hortet potest intelligere singulare indirecte. - Probatur. Intclligeiw non-nisi per conversionem ad phantasmata singularium, indire-

etc potat intelligerc singulare: intellectu» noster est huiusmodi : ergo, etc.

II. Circa primam conclusionem occurrunt obiectioncs contra duo. Primo, contra illud, scilicet quod universale sit primo cognitum ab intellectu nostro, arguit Durandus * dupliciter. Tum quia obiectum. ct omnis eius per m conditio , praecedit actum potentiae : quoniam potentia non facit, sed supponit obiectum. Sed universale non praecedit omnem actum intellectus. Ergo. – Tum quia repraesentativum renie et naturaliter repraesentat rem secundum eius conditionem rcalcm. Sed universalitas non est conditio realis. Ergo non repraesentatur per rcalcm speciem etc., ut ponis.

Secundo, contra aliud, scilicet quod singulare non directe et primo intelligitur, tripliciter. Primo, quia intellectus incipit ubi terminatur sensus. Sed sensus terminatur ud singulare. Ergo a singulari incipit. – Secundo, quia universale abstrahitur α singulari ut a termino α quo. Ergo singulare prius cognoscitur abstractio enim non nisi a noto fit. – Tertio,quia singulare primo movet intellectum: ergo primo intelligitur. Consequentia nota. .Antecedens probatur; quia actiones sunt singularium, talis enim motio actio quaedam CJT.

III. Ad primum harum dicitur falsum esse UMimptuin, ct quod intellectus, idest tota pnr̄s intellectiva, non supponit, sed facit obiectum intellectus: potentia enim activa non prohibetur construere suum obiectum. Sed arguens, quiu negat intellectum agentem ct species -, fallitur.

Ad secundum sero dicitur quod repraesentari univērsale, potest dupliciter intclligi. Uno modo, ut universalitas sit conditio repraesentata : et sic non dicimus speciem repraesentare universale. \lio modo, ut universalitas sic conditio consequens modum quo repraesentatur: ct hoc modo dicimus quod specie» intclligibilis bovis repraesentat naturam bovinam universalem, qui· scilicet repraesentat eam ct non repraesentat mdividuales conditiones. Ex hoc enim quod sic repraesentatur, sequitur quod universalis repraesentetur: quia ncc ut una numero, nec ut multiplicata numero. etc. Et sic patet nullitas consequentiae.

IV. Ad argumenta contra ipsam conclusionem dicitur, praemittendo quod in actione ct passione intellectus duo ordines operationum attenduntur: primus rcalis, qui convenit intellectui ut res est; secundus intclligibilis, qui convenit intellectui ut intellectus est. Per primum movetur intellectus possibilis ab intellectu agente effective ct principaliter; ab obiccto vero in phantasmate, secundario; a specie nutem intclligibili ab illi» producta, formaliter. Per secundum vero perficitur ab intclligibili ut intclligibilc est, objective; ub actu vero intdligcndi, formaliter.

His itaque stantibus, loede patet responsio ad omnia , distinguendo dc quo ordine operationum sil sermo. In primo namque omnia sunt singularia, sed non singularia materialia nisi phantasma : et tunc patet incocptio intellectus a phantasmate. In secundo vero, obiectum est universale,

V. Singillatim ergo respondendo, ud primum conceditur totum in primo ordine sed consequentia nihil valet, quia in illo nulhi est intcHcctio. – Si vero dc intellectu ut intellectus est, loquatur, dicitur quod intellectus incipit non ab eo in quo finit sensus, sed α proximo sibi: huc autem cst uni*crsr̄tlc corporeum -. Falsum est enim quod potentiarum ordinarum posterior incipiat n termino prioris; sed bene n proximo sibi. Unde cogitatio non a sensatis, sed elicitis intentionibus primo perficitur.

Ad secundum vero dicitur falsum esse quod oporteat abstractionem fieri a noto, tam de obstructione intellectus possibilis quam agentis. Et dc agente quidem, pater. Dc possibili vero, manifestum fit cx sensu, visus enim abstrahit colorem ab odore pomi ignoto sibi ; tali enim pacto intclcctus possibilis considerat universale, et non particulares conditiones.

Ad tertium autem dicitur quod, si est sermo dc intellectu ut re, conceditur quod primum movena est singulare; sed non materiale, sed immateriale, scilicet intellectus agens : falsum enim supponitur, scilicet quod in tali motione obiectum sit primo moven». Sed tunc consequentia nihil valet.

Ergo singulare primo cognoscitur: quia intellectus ugen» ct obtectum in phantasmate in hoc primo ordine non movent objective, sed active potius – Si vero est sermo Jc intellectu ut intellectus est, sic. concesso quod primo movens ait obiectum, negatur quod sit singulare; sed dicitur quod est natura universalis quae objective perficit, movet et facit esse in actu intellectum ; quoniam illa est primo repraesentato per speciem intelligibilcm, et primo intclligibilis, ut m littera dicitur.

VI. Circo secundam conclusionem * dubium occurrit: * Ct quia, cum omnis cognitio fiat per assimilationcra, ct intellectus nunquam. neque in uctu recto neque reflexo, assimiletur singulari, sequitur quod nunquam cognoscit ipsum.

Et confirmatur. Quia si intellectus intclligit singulare, sive recte rive reflexe, sequitur. Ergo format in sc conceptum ipsius singularis cum omnis intellectio in conceptu aliquo consistat, ct propositio singularis formari non potest nisi conceptu* incompkxu* termini singularis habeatur. Sed in intellectu non potest c»ic conceptu* materiolis Individui ut *ic. Ergo. – Probatur minor: quia conceptus est similitudo expressa rei conceptae; repugnat autem intellectui nostro hic habere Minilitudinem materialis individui, ut patet, quiu aliter non abstraheret ab hic ct nunc. Et nihil prohiberet ponere species intclligibilc» singularium in intellectu nostro, par enim est ratio, quoad hoc, de similitudine impressa ct expressa.

Ad oppositum nutem ducit demonstratio Aristotelis, in II *de Anima* -, dc tensu communi, quod oportet iudieem discernentem aliqua duo cognoscere utrumque. Sed intellectus ponit diflerentijm inter universale ei singulare. Ergo.

VII. In hac ditiitlitaie dicendum mihi videtur ct quod intellectus cognoscit uirumque: et quod non format proprium conceptum singularis, sed intclligit ipsum io conceptu alterius, qui tamen est eius quodammodo.

•\d quorum evidentiam, sciendum est quod dupliciter experimur no» intelligcre aliquid, scilicet in scipso, ct in alio. In scipso quidem. cum cognoscendo formamus ia nobi* conceptum illius rei quum inteUigimus: sicut, eam intdligimu» grave, formamus in nobis conceptum propriae rationis formalis ipsius gravitati»; ct cum percipimus bovem, formamus in nobis conceptum propriae ditFcrentinc, etc. In alio vero, cum unum concipimus, ct aliud in illo concepto arguimus inveniri, quod tamen quid sit non concipimus: ocm. cum concipimus sapientiam infinitam esse, rem quandjrn excellentissimam mbesse arguimus, quid tamen sit res illn ignotum est. Sic enim res illa et nota quodammodo ct ignota est: nota quidem in .ilio, scilicet in conceptu sapientiae infinitae, ignota secundum suam rationem formalem, ct consequenter in proprio enneeptu; nota arguitive. ignota directe; nota quantum ad quaestionem *quia eit*, ignou quantum ad quaestionem *quid est*.

Et hoc modo singulare materiale notum esi intellectui nostro. Xunquam enim concipere nos experimur, sive directe sive indirecte, *Swateihitem* ; quamvis concipiamus singularitatem in communi. Si enim conciperemus boc album aut hunc hominem proprio conceptu, illo intellectus, ut intellectus est, esset huc materiale signatum, et quidditaiham cognitionem haberet singularis ut sic: cum nihil aliud sit nossc *quod quid erat esse* alicuius, quam concipere illud secundum proprium illius conceptum ut sic. Sed bene experimur quod ponimus differentiam inter Socratem ct *quod quid erat esse* hominis, inter *hoc* ct *universale*: ct ideo oportet quod utrumque cognoscatur. Sed ad hoc sufficit cognitio nrguitiva. Concipientes enim in nobis hominem ct singularitatem, er quod horno non subsistit per sc etc., arguitur ct concluditur ab intellectu in rerum natura res quacd un singularis etc., differens ab universali sibi oblato per diilcrentiam sibi incognoscibilem quidditative, scilicet *Soerateifatem* ; ut dc Deitate cxemplaritr manifestum est.

Concipitur ergo singulare ab intellectu nostro, non proprio, sed alieno conceptu, qui tamen est aliquo modo, scilicet confuse ct arguitive, eius, non repraesentative. Quemadmodum Deitas concipitur in alieno conceptu, qui est tamen Deitatis conceptus non repraesentatae, sed arguitive;

• aJ i. ».

■ Num.

• Qu. ut. irt.1.

• Qa. UJXVI. MI-
u »

• QiS l» , ., 4 l
-p. k<l. a. -
Ct lb Ul. Or
M. B. l6i U l>.
lccet. JU.

• D. 7&-

•er.iSau.,<L>f.
ni.qu»»; II. diitL
m, qu.su. »m

«da'TtSs 'îT'

ct hoc 5UÎÎCÛ ud ponendum didcncntiam inter Deitatem aie cognitam, et id quod directe concipimus.

VIII. Et propterea divu» Thomas in corpore articuli intcllcctum cognoscere singulare dicit, ct in responsionibus - ad colligationem partis sensitivae cum intellectiva confugit; insinuans per hoc quod nunquam intellectu* hoc signatum individuum conceptu proprio nisi in cogitativa attingit, ct quod per illam ipse intellectu* arguitive attingit ad illud. Et hoc expressius indicat in Qu. *de Anima*, art. 20, iu responsione ad primum secundo loco obiectorum, ubi dicit quod ista reflexio non perficitur nisi adiunctione virtutis imnginntivne. – Et haec «i bene perapexerh, multa obscura patefient tibi.

Nec te movent quod in calce corporis articuli dicat quod intellectus, cognoscendo indirecte singulare, format hanc propositionem. *Socrates est hamo*; propterea quia formare bane propositionem exigit formare conceptum Socrati*. – perspice supradicta -, et vide quod intellectus format hanc propositionem de ignota Deitate, si vocaretur A. zI *est substantia prima* etc., et tamen careret proprio conceptu ipsius A. Ita intellectus format propositionem hunc, *Socrates est homo*, solo ilio conceptu confuso et *quid nominis* contentus in scipso. ut patet cx dicti*.

IX. In responsione ud quartum nota duo. Primum est, quod responsio consistit in hoc, quod arguendo committitur sophisma *Figurae dictionis* a *quid* ad *quomodo*: quoniam idem dicitur c*sc quod cognoscitur α sensu et intellectu. sed non eodem modo; quia α sciwu concrete, ab intellectu abstracte. Et ideo cum subsumitur. *Sensus coenoscit singulare*, perinde en ac si diceretur quod sensus cognoscit concrete*, hoc enim est cognoscere singulare, ut in littera dicitur.

Secundum est, quod hinc habes quod aliquid defert aecum species visibilis, quod visu non discernitur; ct similiter «pedes audibills, ct simile*. Percipiunt enim sensus obicetH sua tantum signate ; quiddiutes*autem cl passiones eorum qunc simul vehuntur, ab ahiori pntentia discernuntur. Quod tamen non est alia cognoscere nisi oblata per species sciuibilcs, alio modo quam sensus exterior aut vis inferior.

X. In hoc articulo advene quod Sentus, in Quarto, dist. xt.v, qu. m -, tenet quod intellectus noster intclligit singul- ' Art-'' hrc sensibile intuitive, hoc album etc. quod sentitur, ct sensationem ipsam, ct aifcrt pro te primam ct quarum rationes quae in littera hunt urguendo. Sed quia solvuntur in littera, non oportet aliter laborare.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER POSSIT COGNOSCERE INFINITA

De Vertt., qu. n. -n. 0; Cow/vn.f. Ttaot; etp. nruii.

SO SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod intellectus noster possit cognoscere infinita. Deu* enim excedit omnia inūnita. Sed intellectus noster potest cognoscere Deum, ut supra * dictum est. Ergo multo magis potest cognoscere omnia alia infinita.

2. Praeterea, intellectus noster natus est cognoscere genera et species. Sed quorundam generum sunt infinitae specie^ sicut numeri, proportionis ' ct figurae. Ergo intellectus noster potest cognoscere infinita.

3. Praeterea, si unum corpus non impediret aliud ab existendo in uno et> eodem loco, nihil prohiberet infinita corpora in uno loco esse. Sed una species intelligibilis non prohibet aliam ab existendo simul in eodem ? intellectu: contingit enim multa scire in habitu. Ergo nihil prohibet intellectum nostrum infinitorum scientiam habere in habitu \

4. Praeterea, intellectus, cum non sit virtus materiae corporalis, ut supra* dictum est, videtur esse potentia infinita. Sed virtus infinita potest super infinita. Ergo intellectus noster potest cognoscere infinita.

Sed contra est quod dicitur in I *Physic.**, quod *inquantum esi infinitum. est ignotum.*

Respondeo dicendum quod, cum potentia proportionetur suo obiecto, oportet hoc modo se habere intellectum ad infinitum, sicut se habet eius obicctum, quod est quidditas rei materialis ♦ In rebus nutem materialibus non invenitur infinitum in actu \ sed solum in potentia, secundum

quod unum succedit alteri, ut dicitur in III *PhyslC**, Et ideo in intellectu nostro invenitur infinitum in potentia, in accipiendo scilicet unum post aliud: quia nunquam intellectus noster tot intclligit. quin possit plura intelligere.

Actu nutem vel habitu non potest cognoscere infinita intellectus noster. Actu quidem non, quia intellectus noster non potest simul actu cognoscere nisi quod per unum speciem cognoscit. Infinitum nutem non habet unam speciem: alioquin haberet rationem : totius ct perlecti. Et ideo non potest intelligi nisi accipiendo partem post partem. m ex eius definitione patet in III *Physic.* *: est enim infinitum *cuius quantitatem accipientibus semper est atiquid extra accipere.* Et sic infinitum cognosci non posset actu, nisi omnes partes eius numerarentur: quod est impossibile.

Et eadem ratione non possumus intelligere infinita m habitu. In nobis enim habitualis cognitio causatur ex actuali consideratione : intelligendo enim efficimur scientes, ut dicitur in II *Eihic.* . s3» Unde non possemus habere habitum infinitorum secundum distinctam cognitionem, nisi consideravissemus omnia infinita, numerando ea secundum cognitionis successionem; quod est impossibile. Et ita nec actu nec habitu intellectus noster potest cognoscere infinita, sed in potentia tantum, ut dictum est.

Ad primi m ergo dicendi m quod, sicut supra* dictum est. Deus dicitur infinitus sicut forma quae non est terminata per aliquam materiam: in rebus autem materialibus aliquid r dicitur infinitum per

m) *proportionit.* – *pnportionct* PGpD.

p) *una it.* – Om. FCw».

y) *eodem.* – Om. flpdltti et ab. – Prà multa, timui multa UE, multa ibnul D.

à) Z>gu...t< Aab/rit. – Om. pFi *ii hafidu* ovv. cJ. a.

â) *potett.* – mr a lduut P

Zf rafitmem. ~ ðuaJffl F, totam tMiiouem l'aZ.

r? *alljuiJ.* – Om. UICDITab.

privationem formalis terminationis. Et quia forma secundum se nota est. materia autem sine forma ignota, inde est quod infinitum materiale est secundum se ignotum. Infinitum autem formale \ quod est Deus, est secundum se notum ; ignotum autem quoad nos, propter defectum intellectus nostri *, qui secundum statum praesentis vitae habet naturalem aptitudinem ad materialia cognoscenda. Et ideo in praesenti Deum cognoscere non possumus nisi per materiales effectus. In futuro autem tolletur defectus intellectus nostri per gloriam, ci tunc ipsum Deum in sua essentia videre poterimus, tamen absque comprehensione.

An secundum dicendum quod intellectus noster natus est cognoscere species per obstructionem a phantasmatibus. Et ideo illas species numerorum et figurarum quas quis non est imaginatus, non potest cognoscere nec actu nec habitu, nisi

forte in genere et in principiis universalibus; quod est cognoscere in potentia et contuse.

Ad tertium dicendum quod, si duo corpora essent in uno loco, vel plura, non oporteret quod successive subintrarent locum, ut sic per ipsam subintrationis successionem numerarentur locata. Sed species intelligibiles ingrediuntur intellectum nostrum successive quia non multa simul actu intelliguntur. Et ideo oportet numeratas, et non infinitas species esse in intellectu nostro.

Ad quartum dicendum quod sicut intellectus noster est infinitus virtute, ita infinitum cognoscit. Est enim virtus eius infinita, secundum quod non terminatur * per materiam corporalem. Et est cognoscilivus universalis, quod \ est abstractum a materia individual!, et per consequens non finitur ad aliquod individuum, sed, quantum est de se, ad infinita individua se extendit.

0' formais. – Om. coJkrt et a b.

t) aucceaire. – 11 intentüntcf idüit l».

x terminatur, – .interminatur P.

λ fMht lli».

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulos durus. – In corpore sunt tres conclusiones, aut una habens tres partes, scilicet: Intellectus noster nec actu nec habitu potest intelligere infinita, sed in potentia tantum. Et probatur in littera tali ordine: quia primo probatur pars affirmativa, scilicet quod in potentia; secundo, prima negatio, scilicet quod non actu ♦; tertio, secunda negatio. scilicet quod nec habitu.

Quoad primum, ratio est hacc. Obicctum intellectus nostri non compatitur infinitum nisi in potentia: ergo intellectus noster potest intelligere infinita in potentia. – Antecedens probatur: quia illud est quidditas sensibilis, quae non habet infinitatem nisi in potentia, ut patet III *Physic.* – Consequentia vero probatur: quia eodem modo oportet se habere intellectum ad infinitum, quo so habet illius obicctum. Quod probatur: quia oportet potentiam proportionari obiccto proprio.

11. Circa hanc rationem adverte primo, quod tenet propter quia quidditas rei materialis supponitur obicctum et motivum et adaequatum intensive respectu intellectus nostri pro statu isto, de quo est sermo. Si enim intellectus nunc ea movetur, et in nihil potest quod illius aliquid unquo modo non sit ut sic, consequens est quod unumquodque ita se habet ad cognosci a (ah intellectu, quomodo se habet ad talem quidditatem. Quod ergo in tali quidditute in potentia tantum invenitur, in intellectu quoque illo potentialiter tantum inveniri oportet. Et ideo infinita, ut quidditas sensibilis in essendo, sic intellectus in cognoscendo non nisi in potentia habet.

Adverte secundo, quod hacc ratio non tantum probat partem affirmativam, scilicet quod intellectus intelligit in potentia infinita; sed negativam, scilicet quod non in actu. Vcruntamen in littera ex propriis infiniti et actus, additur ratio specialis ad partem hanc negativam.

H|. Quoad secundum ergo *, probatur dupliciter, ex eadem tamen radice. Primo. sic. Infinitum non habet unam speciem: ergo non potest actu cognosci ab intellectu nostro. – Consequentia nota: quia intellectus noster non potest simul actu intelligere nisi unica specie repraesentatu. – Antecedens probatur: quia ultoquin infinitum haberet rationem totius et perfecti.

Secundo, sic. Infinitum non potest cognosci nisi accipiendo partem post partem: ergo non potest actu cognosci nisi numerando partes. Sed hoc est impossibile fieri actu. Ergo non potest actu cognosci. – Antecedens patet ex definitione eius 111 *Physic.* Consequentiae sunt per se notae.

IV. Circa primum rationem dubium occurrit. Quoniam aut falsum assumit; nunc concludit quod infinita a nullo in-

tellectu possunt simul actu cognosci; cuius umen oppositum superius, in xiv quaestione*, definitum est respectu intellectus divini. Cum enim infinita possint dupliciter repraesentari et cognosci, scilicet per modum infiniti, idest per pariem post panem, et per modum finiti, idest simul, ut ibidem dictum fuit, si in antecedente est sermo de infinito per modum infiniti, verum est, et infert, Ergo infinitum a nullo intellectu est cognoscibile actu. Si autem est sermo de infinito per modum finiti, sic falsum est antecedens. quia non repugnat infinitis repraesentari simul unica specie, ut patet de specie intellectus divini.

V. Ad hoc dicitur quod prima facie aspicienti ambigua occurrit intentio litterae. Quoniam si attendimus nunc conclusionem intentam, constat quod sermo est de infinitorum actuali cognitione quocumque modo, scilicet sive per modum infiniti sive per modum finiti, dummodo distincte infinita cognoscantur. Intendit namque concludere quod intellectus noster non potest actu cognoscere infinita distincte, ut patet in calce corporis articuli, et de se notum est – Si vero attendimus ad medium terminum, sic videtur quod sit sermo restrictus ad infinitum per modum infiniti: quoniam medium assumptum se tenet ex parte conditionum ipsius infiniti secundum se, quia scilicet habet rationem partis et imperfecti. Si enim ex hoc repugnat sibi habere unam speciem, ergo repraesentari per unam speciem repugnat sibi ex intrinseco; et consequenter impossibile est quod una specie repraesentetur cuicunque intellectui. Sed cum hoc sit tahum, quia infinita una specie repraesentantur actu simul Deo et animae Christi etc., consequens est ut medium hoc intehigatur de infinito per modum infiniti: sic enim repugnat ex intrinseco repraesentari nunc specie actu, et cognosci. – Et manifestatur sensus iste ex secunda ratione, quae manifeste loquitur de infinito per modum infiniti.

VI. Subtilius (umen perspicientibus ambiguitatis solutio apparet, recolendo quod non de quacumque specie et cognitione, sed nostri intellectus et naturae pro statu isto, est sermo. Ad cuius evidentiam, scitu primo quod infinita, sicut et quodeumque aliud obicctum intellectus nostri, duplicem habitudinem habent respectu intellectus nostri. seu suae speciei et cognitionis: scilicet causae, et repraesentati. Causae quidem, quin scientia nostra causatur et mensuratur a rebus, repraesentati autem, quia res cognita per speciem propriam, qualis est infinitum sensibile si cognoscitur distincte, repraesentatur per propriam speciem.

Suito secundo, quod infinito repugnat ex intrinseco causare speciem sui adaequatam. Et hoc quia habet rationem

* l. ot cil. ia corp. art.

«

*

* Ci. DG». ««». «C Bum- » *«

* Cnp.*i. - S-Tb. l. cit. v

* Cap. ««<. β·Π - 5. Th. lecti- M

0

d-30

* d. pbki. m.

* a. num.i.

*An.e.

'hro?. Uu

panis et imperfecti; idest quia id quod actu est nunc habetur de infinitis, partis et imperfecti rationem habet; quoniam *semper est extra aliquid sumere*, ut dicitur in III *Physic.* * Ex hoc enim quod extra id quod netum sumitur aut consideratur. semper restat extra aliquid infiniti, sequitur quod nunquam totum concurrit ad causandum sui speciem, sed semper ut pars; nunquam ut completum, sed semper ut incompletum. Et consequenter nunquam poterit adaequatum sui speciem causare: omne enim totum conusans nonnequum sui speciem, oportet secundum se totum causare illam.

Scito tertio quod, quamvis infinito non repugnet distingere repraesentari unica specie per modum finiti, absolute loquendo; repugnat tamen sibi repraesentari sic unica specie naturali nostri intellectus. Prima pars huius dicti patet de infinitis cognitis a Deo. Secunda pars putet ex eo quod species intellectus nostri est causata a rebus, infinito autem repugnat habere talem speciem. Et utrimque ratio est. quin infinito repugnat habere unam speciem proportionalem sibi. Si enim proportionata est infinito, cum ipsum habeat rationem incompleti, ergo ipsa incomplete repraesentabit. Si autem est species excessive repraesentans, quale sunt species non acceptae a rebus, tunc non oportet eas communisurari et proportionari infiniti naturae.

Intendit ergo tam conclusio quam medium de repraesentatione et cognitione infiniti distingere, siquidem per modum finiti sive per modum infiniti, respectu intellectus tamen nostri quoad naturalia tantum; respectu cuius obiectum habet rationem non solum repraesentati, sed etiam causae et mensurae, quam non habet respectu speciei intellectus divini. Et ideo huius doctrina non repugnat superioribus documentis. – Secunda quoque ratio servit eidem sensui:

quoniam ostendit quod infinitum cognitione ei proportionata, qualem supponit esse nostram, quae ab obiecto causatur et mensuratur, non potest cognosci actu nisi numerando partem post partem.

VII. Circa eandem rationem alius dubium occurrit: 'Ct ns» quia non videtur bene fundata super hoc, quod infinitum haberet rationem totius et perfecti. Mace enim consequentia quae fit in littera, scilicet, *Si infinitum haberet unam speciem, haberet rationem tutius et perfecti*, fundatur super ista categories, *Habens unam speciem, habet rationem totius et perfecti*: haec enim comital ex praedicato antecedentis et consequentis. Sed haec est falsa; quoniam sequeretur quod nulla pars haberet unam speciem, similiter nullum imperfectum, etc.

VIII. Ad hoc breviter dicitur quod illa categorica, si sane intelligatur, serissima est et necessaria» Cum enim omne habent unam speciem, adaequetur et comprehendatur non illa; et nihil cuius aliquid extra manet, comprehensum aut adaequatum sit consequens est quod quidquid una repraesentante specie contentum est, ut completum et totum se habeat. Alioquin, aliquo irrepraesentato remanente, non adaequaretur secundum quodlibet sui.

Ad obiecta vero dicitur quod pars et imperfectum possunt sumi dupliciter: scilicet materialiter, et formaliter. Et materialiter quidem, una possunt specie praesentari: sed tunc habent rationem totius, quia comprehensi totaliter. – Formaliter vero, impossibile est una specie praeconstrui. Quoniam distincte praesentari non potest, nisi quidquid esset eius, repraesentetur. Sed imperfecto ut rite, et pariter hoc repugnat: nam ut sic, sine perfectione qua privatur, repraesentatur imperfectum; et pars sine eo cuius est pars. Unde oportet horum plures esse species proprias.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INTELLECTUS SIT COGNOSCITIVUS CONTINGENTIUM

De Vent., qu. xv, articulo j. ad 3; Vñ Elkie.. Ictet. i.

Secundum tertium sic proceditur. Videtur quod intellectus non sit cognoscitivus contingentium. Quia, ut dicitur in VI *Ethic.* -, intellectus et sapientia et scientia non sunt contingentium, sed necessariorum.

2. Praeterea, sicut dicitur in IV *Physic.* * *ea quae quandoque sunt et quandoque non sunt, tempore mensurantur.* Intellectus autem a tempore abstrahit, sicut et ab aliis conditionibus manet. Cum igitur proprium contingentium sit quandoque esse et quandoque non esse, videtur quod contingentia non cognoscantur ab intellectu.

Sed contra, omnis scientia est in intellectu. Sed quaedam scientiae sunt de contingentibus; sicut scientiae morales, quae sunt de actibus humanis subiectis libero arbitrio; et etiam scientiae naturales, quantum ad partem quae tractat de generabilibus et corruptibilibus. Ergo intellectus est cognoscitivus contingentium.

Respondetur dicendum quod contingentia dupliciter possunt considerari. Uno modo, secundum quod contingentia sunt. Alio modo, secundum quod in eis aliquid necessitatis invenitur: nihil enim est adeo contingens, quin in se aliquid necessarium habeat. Sicut hoc ipsum quod est So-

cratem currere, in se quidem contingens est; sed habitudo cursus ad motum est necessaria: necessarium enim est Socratem moveri, si currit.

Est autem unumquodque contingens ex parte materiae: quia contingens est quod potest esse et non esse; potentia autem pertinet ad materiam. Necessitas autem consequitur rationem formae: quia ea quae consequuntur ad formam, ex necessitate insunt. Materia autem est individualionis principium: ratio autem universalis accipitur secundum abstractionem formae a materia particulari. Dictum autem est supra * quod per se et directe intellectus est universalium; sensus autem singularium, quorum etiam indirecte quodammodo est intellectus, ut supra * dictum est. Sic igitur contingentia, prout sunt contingentia, cognoscuntur directe quidem sensu, indirecte autem ab intellectu *: rationes autem universales et necessariae contingentium cognoscuntur per intellectum.

Unde si attendantur rationes universales scibilibus *, omnes scientiae sunt de necessariis. Si autem attendantur ipsae res, sic quaedam scientia est de necessariis, quaedam vero de contingentibus.

Et per hoc patet solutio ab obiecta.

Commentaria Cardinali** Caietani

Titulis claru[^].- In corpore tria[^] primo, distinguit; secundo, respondet quaesito; tertio, infert corollarium. Quoad *priinum*, primo ipsa distinctio: Contingentia dupliciter. ut contingentia, crut necessarium habent inscium.- Secundo,distinctionis probatio: quoniam nihil est adeo contingens» in quo non sit aliquid necessitatis. Probatur inductive ex cursu Socratis, etc.

II. Quoad *secundum*, conclusio rcsponriva trimembri»: Contingentia ut sic, directe sensu, indirecte intellectu; ut autem necessitatis ac universalitatis aliquid habent, directe intellectu cognoscuntur. – Primo probatur quoad primas partes simul, sic. Individua materialia his modis noscuntur: contingentia sunt individua materialia: ergo, etc. Probatur minor: quia idem, scilicet materia, est principium indivj- duationis et contingctinc. Probatur hoc ultimum: contin- gentia oritur cx potentia contradictionis, scilicet esse et non esse; potentia telis est cx materia; ergo.

Secundo probatur quoad ultimam partem, per opposi- tum, sic. Universalia directe ab intellectu noscuntur: sed contingentia ut necessaria, sunt universalia. – Probatur: quia idem est principium necessitatis et universalitatis, lann.t scilicet. Er quod universalitatis, probatur universale lit per nbstrncioncm α materia; oportet enim vel formam vel ma- teriam esse illius radicem. Quod vero necessitatis, probatur, quia quae sequuntur formam, cx necessitate insunt.

III. *Corollarium*, per quod habetur responsio od obiccta, est quod ly *necessarium* \d *contingens* cum posrit sumi pro re ipsa, vel universali ratione rei; si primo modo, sic secatur scientia in eam quae est de necessariis. et eam quae de contingentibus. Si secundo modo, sic omnis scien- tia est de necessariis: nec habet in hoc sensu locum divisio illa, sed tunc tit divisio scientiae a sensu et opinione, etc

Iy. Circa probationem primae partis conclusionis * dubi- tatur: quiu falsum assumitur, seu supponitur; sci processus est cx particularibus. Tota enim vis probationis >ut in hoc, quiu contingens est contingens propter materiam, quae esc individualionis principium, ut patet l ex hoc enim infertur, Ergo a sensu directe cognoscitur, eu. Sed haec propositio aut est particularis; et sic non concludit nisi particulariter, Ergo quaedam contingentia directe α sensu tantum noscun- tur, etc.; cum tamen littera universaliter quaerat de contingen- tibus. – Aut est universalis: et sic est falsa. Tum quia dantur contingentia immaterialia, ut patet in actibus liberi arbitrii tum quia dantur contingentia universalia, ut hominem com- burn, etc. Neutra enim cx materia indisiduante oriuntur: cum ab ipsa haec abstrahant, illa vero omnino aliena sunt.

V. Circa probationem ultimae partis * dubitatur: quia nulla videtur esse Ista differentia inter consequentia formam, et consequentia materiam, quoad necessitatem et contingen- dam. Quoniam consequentia materiam distinguuntur in ne- cessaria et contingentia: mors enim et corruptio necessario insunt, et tamen cx materia. Et similiter consequentia for- mam distinguuntur in necessaria et contingentia: ridere enim est operatio sequens formam, et tamen contingenter inest; non enim oportet Socratem ridere.

VI. Circa conclusionem principaliter intentam, totumque articulum, dubium occurrit: quin totus iste labor otiosus videtur, et per accidens. Otiosus quidem, quia nihil hinc habetur nisi quod contingentia in particulari per sensum, in universali per intellectum cognoscuntur. Hoc autem et scitum erat prius -, cx hoc quod intellectus est universa- lium et sensus singularium. Et rursus in hoc nulla diffe- rentia est inter contingens et necessarium: quoniam utraque in particulari ad sensum, in universali nd intellectum spe- ctant. – Per accidens vero, quia cx universalitate et pnrti- cularitatc pendet solutio, ut patet in littera. Necessitas autem et contingentia per accidens his conditionibus annexae sunt. Ergo. etc.

evidentiam horum, cx *quod quid est* contingen- 1,5 et ncccssar“ procedendum est. Contingens enim cum sit csse et non esse *, necessarium autem *quod bn~ possibile est aliter se habere*, ut patet V *Metaphys.* *; con-

sequens est quod contingentia et necessitas entium, reales non logicae differentiae, diversas hnbcant radices; ita quod contingentia cx potentia, necessitas vero cx netu oriatur. Cuius etiam signum est quod in hi» inferioribus, in qui- bus plurimum est de potentia, maxime viget contingentia; in rebus vero superioribus, maxime actus naturam partici- pantibus, aut omnino non est, uut secundum quid «t contingentia: simpliciter enim entia illa necessaria sunt, et tantum habent contingendae, quantum potentiae cuius- dam admixtionem patiuntur. Unde actus punis omnino liber est a contingentia omnino.

Verum quin potentia in rebus materialibus differentia substantialis aut proprietas materiae est, et actualitas ex parte formae sc tenet; ideo contingentia, non simpliciter, sed sensibilibium. cx materia, necessitas autem ex forma oriri in littera. de sensibilibium cognitione tractante, dicitur. Et quoniam mnteria, ut materia est, in individuis tantum sensibilibus invenitur in esse reili; forma nutem esse ha- bet, et peilectius, absque sensibili natura admixta: idcirco contingentia individuis materialibus in littera attribuitur, non quod sola aut omnia individua materialia sint contin- gentia i cum etiam in univcrwlibux materialibus dentur contingenti i, et in caelestibus nihil sit contingens), sed quis individua materialia sunt primo contingentia in genere ma- terialium; universalia enim eorum, cum a materia recedere incipiant et turmae rationem indui, secundario contingen- tia sunt. Et propter hoc contingentia et singulare sensibile connexa sunt non per accidens, sed per sc. ratione pro- prii principii utriusque.

Ne< proptcrca removetur quin materiam aliqua ncccs- sitas sequi tur, mit formam aliqua contingentia comitetur; »cd bene sequitur quod formae nulla contingentia adjun- gatur nisi ratione potentiae admixtae; et similiter materia nullius ncccxsitatis sit causa nisi ratione actus quem par- ticipat. Materia enim ratione potentiae, cum utramque con- traditionis partem respiciat, necessarium non respicit; par- ticipatione vero actus, necessitatis expers 'non est. Et hoc dupliciter. Quia vel ut participat actualitatcm, induendo mo- dum actus, puta quia hoc ipsum quod est esse in poten- tia, habet actu: et sic convenit sibi necessitas ordinis ad utramque contradictionis partem sub disiunctione, et hinc provenit necessitas corruptionis utriusque. Vel ut participat actum per analogiam seu proportionem ad ipsum: et tie convenit 'ibi necessitas dispositionum materialium, et hinc lit ut quaedam accidentia dicantur consequi materiam, ut quantitas, etc. – Et similiter formam cum ratione actuali- tati* non consequatur potentia contradictionis, sed potius actuale aliquid; quidquid ipsam non inseparabiliter comi- tatur, totum, ut rie. ratione potentiae sequitur. Dico autem *ut sic*, idest inquantum separabili.[^] rationem habet: quan- tum enim separabilitntis, tantum habet clongabilitatis ab actu, et proximitatis cum potentia. – Unde facile patet re- sponsio ad omnia quaesita et obiccta.

VIII. Ad primum ergo dubium * dicitur dupliciter. Pri- mo, quod contingentia attribuitur individuis materialibus non tantum, sed primo: non simpliciter, sed in genere sen- sibilium, de quorum cognitione est quaestio. Et ideo non obst.it quod detur contingentia et in rebus immaterialibus secundum esse, ut in voluntate; et secundum rationem, ut in universalibus.

Secundo dicitur quod, quantum ad praesentem litteram spectat, contingentia distinguuntur hic non tantum contra necessaria, sed etiam contra *rationes contingentium*: itn quod universalia contingentium in littera comprehenduntur sub rationibus contingentium» et non sub ipsis contingen- tibus.

Ncc contra hoc potest obiict quod sic nulla esset diffe- rentia inter contingentia et necessaria in scnsibilibu* quoad cognosci, quoniam ncc ipsa necessaria directe intclliguntur. sed rationes conim. – Solvitur enim hoc per interemptio- nem. Quoniam entia necessaria, ut sic, abstrahunt ab omni tempore et mutatione, cum sint impossibilia aliter sc he-

• Cf. num. ♦

• Naos. m.

T

3

' V«t k ü, y.

<

C

‘ in. piat.,

‘ Art. i.

• Cl n. » . U.

• CT.

• e-, «n r.

. (/ Ar.

air

▼/

iv”i»,..*

v n. j.’

bcr: uc per hoc, cum ism sint consequentia raatcrium nccis.tria, quanto magis appropinquant ud materiam, tanto minus sunt necessaria. Entia vero contingentia c converso sc habent. Et propterca, fornialitcr loquendo, negatur quod necessaria sensibilibum repugnent intclligibilitati: quoniam inquantum necessaria sunt, non habent aliquam repugnantiam. imtno habent proximitatem, quia scibile oportet esse necessarium. Sed quod quaedam necessaria sensibilia directe non intelligantur. hoc est per accidens, quia sunt particularia sensibilia. Sed ipsa contingentia habent per sc repugnantiam ad intclligibilitatctn: qui.i ut contingentia sunt, cx materia sunt, quia cx potentia, quae est materine differentia, Rationes autem eorum, quia a materi i aliquid abstrahunt, quanto u materia recedunt, tnnto a contingentia separantur, ct perceptibiles sunt ab intellectu, et propterca merito nb ipsis contingentibus distinctae sunt in prnposito. – Utraque tamen responsio, quoad rem, in idem redit sed pro litterae intellectu, hacc explicari expedit.

IX. Ad secundum vero * dicitur quod distinctio illa quae adducitur, sane intellecta, vera est: ncc obstant differentiae assignatae in littera. Ut enim cx dictis * patet, differentia inter consequentia formam, cl materiam, in hoc quod illa necessaria, hacc contingentia sunt, intclligitur de tonna ul forma seu actu, ct materia ut materia seu potentia. Distinctio

vero consequentium tam formam quam materiam in necessaria et contingentia, intclligitur de forma ul complectitur in sc rationem actus ct potentiae; ct similiter dc materia ut habet rationem potentiae et tapit rationem actus aliquo modo, ut expositum c<L

X. Ail tertium nutem * dicitur quod articulus iste, cum suo processu, neewariu» et per sc est. Nec est verum quod nihil aliud hinc habeatur nisi quod contingentia in particulari per sensum, in universali sero per intellectum apprehenduntur. Sed hinc habetur quod contingentia, absolute loquendo, sensu, non intellectu apprehenduntur, nisi indirecte. Unde non discutitur hic prius notum; sed ponitur subtilis differentia inter necessarium ct contingens quoad cognosci, quia necessarium spectat ad intellectum, contingens ad sensum. Et hoc quia contingentia in rebus sensibilibus est conditio consequens materiam individuantem sensibilia; ncccutas nutem formam fundantem omnem universalitatern. – Unde non per accidens sc habent contingentia et nécessitai ad univenalitatem ct particulAritatem, sed per ve; quamvis non per sc primo, sed ratione commune radicis. Materia enim, ut materia, radix est contingendae atque individuiitoni»; et similiter forma, ut forma, radix est necessitatis ct universalitatis. Et hacc connexio aperte assignatur in littera ratio conclusionis. Quarc, etc.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER COGNOSCAT FUTURA

Swpn. qu. t.m, »n. 5; If IP . qu. icr, irt. i; qu. ccxxn, srt. i; I Sent., dut kxxvhj, in.i, iJ r, U, ihirt. vu, qu. n *rt. a; IU Coxt. Goif., cap. cuv; D: Verity qu. nn, ut. 11; /X .Va/o, qu* xvi, art*7| CiunpUd. Thebl. cap. cxxxut. ftvxxiv, /4 Isaiam, ap. ia.

id q.artem sic proceditur. Videtur quod intellectus.noster cognoscat futura. Intellectus enim noster cognoscit per species intelligibiles, quae abstrahunt 3 ab hic et nunc, ct ita sc habent indifferenter tempus. Sed potest cognoscere praesentia. Ergo potest cognoscere futura.

2. Praeterea, homo quando alienatur a sensibus, aliqua futura cognoscere ? potest; ut patet in dormientibus et phreneticis. Sed quando alicatur a sensibus, magis viget intellectu. Ergo intellectus. quantum est de sc, est cognoscitivus futurorum.

3. Praeterea, cognitio intellectiva hominis cficacior est quam cognitio quaecumque brutorum animalium. Sed quaedam animalia sunt quae cognoscunt * quaedam futura; sicut corniculae frequenter crocitantes significant pluviam mox futuram. Ergo multo magis intellectus humanus potest futura cognoscere.

gEn contra e\$ t quod dicitur vm Eccles.*: *Multa hominis afflictio, qui* ignorat praeterita, etJutura nullo potest scire nuntio.*

Respondeo dicendum quod dc cognitione futurorum eodem : modo distinguendum est, sicut de cognitione contingentium *. Nam ipsa lutura ut sub tempore cadunt, sunt singularia, quae intellectus humanus non cognoscit nisi per reflexionem, ut supra * dictum est. Rationes autem futurorum

possunt esse universales, et intellectu f perceptibiles: et dc eis etiam possunt esse scientiae.

I t tamen communiter dc cognitione futurorum loquamur, sciendum esi quod futura dupliciter cognosci possunt: uno modo, in scipsis; alio modo, in suis causis. In scipsis quidem futura cognosci non possum nisi a Deo; cui etiam sunt praesentia dum in cursu rerum sunt futura, inquantum eius aeternus intuitus simul fertur supra totum temporis cursum. ut supra * dictum est cum de Dei scientia l ageretur. – Sed prout sunt in suis causis, cognosci possunt etiam a nobis. Et si quidem in suis causis sini ut ex quibus ex necessitate proveniam, cognoscuntur per certitudinem scientiae; sicut astrologus praecognoscit cclipsim futuram. Si autem sic sint in suis causis ut ab cis proveniant ul in pluribus, sic cognosci possunt per quandam coniccturam vel magis vel minus certam. secundum quod causae sum vel magis vel minus inclinatae ad effectus.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit dc cognitione quae fit per rationes universales causarum, cx quibus futura cognosci possunt secundum modum ordinis effectus ad causam.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit XII Confess. anima habet quandam vim sortis, ut ex sui natura possit futura cognoscere: et ideo quando retrahitur a corporeis sensibus, et quodammodo revertitur ad seipsam, fit parti-

a) aburahunt. – abftrahuntur PBDaL – Pro habent, Axibet IUil. p» cognatotre. – praat>gnoscere codice*.
y) viget. – indiget PoF.
i) tunt <juae cngnotcunt. – jrraceagnatcunt AIICDE, cvgwo-
iciirtf pF. aignûKunt »F.

Suxjur. Tucol. D. Tiio wax T. II.

</ ^ul. – MICE. çwia D. – Pro praeterita, pwtrowlb P.
ç) etsfnw. – ea RD. – P«*tl AttCDF-F aJJun» et.
r4) intellectu. – intellectui D,
0) Je Da i.icntta. – de lki pi.ieteutia ARCFaF, Ir lk. gra*.
tdentia IH.GaK

ccps notitiae futurorum. – Et haec quidem opinio rationabilis esset, si poneremus quod anima acciperet cognitionem rerum secundum participationem idCûrum» sicut Platonici posuerunt *: quia sic anima ex sui natura cognosceret universales causas omnium effectuum, sed impeditur per corpus; unde quando a corporis' sensibus abstrahitur, futura cognoscit.

Sed quia iste modus cognoscendi non est connaturalis intellectui nostro, sed magis ut cognitionem a sensibus accipiat: ideo * non est secundum naturam animae quod futura cognoscat cum a sensibus alienatur: sed magis per impressionem aliquarum causarum superiorum spiritualium et corporalium L Spiritualium quidem, sicut cum virtute divina ministerio angelorum intellectus humanus illuminatur, et phantasmata ordinantur ad futura aliqua cognoscenda; vel etiam cum per operationem daemonum fit aliqua commotio in phantasia ad praesignandum aliqua futura quae daemones cognoscunt *, ut supra ** dictum est. Huiusmodi autem impressiones spiritualium causarum magis nata est anima humana suscipere cum a sensibus alienatur: quia per hoc propinquior fit substantiis spiritualibus, et magis libera ab exterioribus inquietudinibus. – Contingit autem ct hoc per impressionem superiorum causarum corporalium Manifestum est cnim quod corpora superiora imprimunt in corpora inferiora.

Unde cum vires sensitivae sint actus corporalium organorum, consequens est quod ex impressione caelestium corporum immutetur quodammodo phantasia. Unde cum caelestia corpora sint causalium multorum futurorum, fiunt in imaginatione aliqua signa quorundam futurorum. Haec autem signa magis percipiuntur in nocte et a dormientibus, quam de die et a vigilantibus: quia, ut dicitur in libro *de Somn. et* * *quae deferuntur de die, dissolvuntur magis; plus est enim sine turbatione* * s*.1" *aer nodis, eo quod silentiores sunt noctes. Et in corpore faciunt sensum propter somnum: quia parvi motus interiores magis sentiuntur* ° *a dormientibus quam a vigilantibus. Ili vero motus faciunt phantasmata, ex quibus praevidentur - futura.*

An tertium dicendum quod animalia bruta non habent aliquid supra phantasiam quod ordinet phantasmata, sicut habent homines rationem; ct ideo phantasia brutorum animalium totaliter sequitur impressionem caelestem. Et ideo ex motibus huiusmodi animalium magis possunt cognosci quaedam futura, ut pluvia p et huiusmodi, quam ex molibus hominum . qui moventur per consilium rationis. Unde Philosophus dicit, in libro *de Somn. et Vigil.* *, quod *quidam imprudentissimi sunt maxime praevidentes: nam intelligentia horum non est curis affecta, sed tanquam deserta et vacua ab omnibus, et mota* ' *secundum movens ducitur.*

i) Corpori/. – corporei» endice* et a b.
x; irfeo. – Om. P.
λ) tpirtualium et corporalium. – Om. ACDEFGj B.
[1] corporalium. – materialium «ddUM Pfr.
cauta. – cauzac codice».
; turbatione. – perturbatione ABCDt-

o) »cntiuntur. – tciunlitr Fa.
XI praevidentur – piacviJnit codices cl ab.
fi pluvia. – pluviae codKcs.
quidam imprudentiui. – quidam nnn prudcnfimm AGEEG
et eX a.
7) muta. – Oui. G. – duôtur om. »U.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est. – In corpore duo: primo, respondet quaesito directe; secundo, amplificando quaestionem. respondet universaliter de cognitione futurorum.
Quoad *primum*, est unica distinctio bimembris, cum conclusionibus iuxta singula membra. Distinctio est: Fururu dupliciter, secundum seipsa, vel secundum eorum rationes, ut de contingentibus dictum est. etc.
Conclusio prima: Futura ut sic, intellectu non nisi reflexe noscuntur. – Probatur: quia sunt singularia.
Conclusio secunda: Futurorum rationes intellectu perceptibiles sunt, et scientiae possunt esse de eis, etc. – Probatur: quia universales sunt – Omnia declaranda relinquuntur iuxta distinctionem in praecedenti articulo de contingentibus.
II. Quoad *secundum*. extenditur quaestio ad omnia futura, et non solum sensibilia; et ad omnem intellectum. et non solum humanum. Atque respondetur cum distinctione trimembri. singulis conclusionibus iuxta membra singula appositis.
Distinctio est: Futura dupliciter, in seipsis, vel causis suis; et his vel necessariis, vel ut in pluribus.
Conclusio prima: Futura in seipsis α solo Deo cognoscuntur, propter aeternitatis intuitum.
Conclusio secunda: Futura in causis necessariis a nobis noscuntur certe. – Declaratur in eclipsi.

Conclusio tertia: Futura in causis ut in pluribus, noscuntur per coniecturam plus et minus, iuxta inclinationem causarum. – Patet ex sc.
Circa haec nihil occurrit repetendum: sed pertinentia ad primo dictu, in praecedenti articulo; pertinentia ad nunc dicta, in qu. xiv * videantur.
111. In ropensionem id secundum alienantur duae opinioniones de causa praevisionis futurorum ab anima nostra, iuxta mortem praecipue, ut Gregorius vult in IV *Dialogorum* *; et in somnis, ut experimur; et similiter in extosi, et universaliter in alienatione α sensibus. Prima est quod anima ex sui natura hoc habet. Secunda est quod anima habet hoc ex participatione superiorum causarum.
Primam, ex Augustino, et Platoniam dicit et irrationabilem: quia talis modus cognoscendi, scilicet per participationem superiorum seu idearum, non est connaturalis animae nostrae.
Secundam declarat, primo distinguendo causas superiores in spirituales et corporales, etc. Et reddendo causam quare magis in alienatione sensuum: quin scilicet maior approximalia seu conversio ad spiritualia per recessum a corporalibus, quoad primas; et quia noctes silentiores, aer quietus, et in somnis panis motus interiores percipiuntur, utpote aliis non impediuntibus, et anima etiam non intenta aut occupata aliis, quoad secundas.

QUAESTIO OCTOGESIMASEPTIMA

QUOMODO ANIMA INTELLECTIN A SEIPSAM, ET EA QUAE SUNT IN IPSA, COGNOSCAT

IN QIATUOH ARTICVLOS DIVISA

DEINDE considerandum est quomodo anima intellectiva cognoscat seipsam. et ca quae in se sunt *, Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum cognoscat seipsam per suam essentiam.

Secundo: quomodo cognoscat habitus in se existentes. Tertio: quomodo intellectus cognoscat proprium actum. Quarto: quomodo cognoscat actum voluntatis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRI M ANIMA INTELLECTIVA SEIPSAM COGNOSCAT PER SUAM ESSENTIAM

Supra. qu. ur, nru 3. «d 3; Il GanL Grnt., up. imj III. op. «M. Dc Vcrit., qu- v.»i. in. 6. qu. », ert. 8; Qu. Je zihîwj. art. iò, «J 8{ Il de Anima, lut. vi; III, IccMx.

primi m sic pKOCi.nirtR. Videtur quod Aanima intellectiva seipsam cognoscat per suam essentiam. Dicit enim Augustinus, “— ^HX de Trin. *, quod mens seipsam rtomt per seipsam, quoniam est incorporea. 2. Praeterea, angelus et anima humana conveniunt in genere intellectualis substantiae. Sed angelus intelligit seipsum per essentiam suam. Ergo et anima humana. 3. Praeterea, in his quae sunt sine materia, idem est intellectus et quod intelligitur, ut dicitur III de Anima. Sed mens humana est sine materia; non enim est aclus corporis alicuius, ut supra* jicluin est, Ergo in mente humana est idem in- tc]]cclus s ct qUOCj intelligitur. Ergo intelligit se per essentiam suam. Sed contra est quod dicitur in III de Anima *, quod intellectus intelligit seipsum sicut et alia. Sed alia non intelligit per essentias P eorum, sed per eorum similitudines. Ergo neque se intelligit per essentiam suam.

Respondeo dicendum quod unumquodque cognoscibile est secundum quod est in actu, et non secundum quod est in potentia, ut dicitur in IX Metaphys. *: sic enim aliquid est ens et verum. quod sub cognitione cadit, prout actu est. Et hoc quidem manifeste apparet in rebus sensibilibus: non enim visus percipit coloratum in potentia, sed solum coloratum in actu. Et similiter intellectus manifestum est quod, inquantum est cognoscilivus rerum materialium, non cognoscit nisi quod est actu: et inde est quod non cognoscit T materiam primam nisi secundum proportionem ad formam, ut dicitur in I Physic.* Unde et in substantiis immaterialibus, secundum quod una-

quaeque carum se habet ad hoc quod sit in actu per essentiam suam † ita se habet ad hoc quod sit per suam essentiam intelligibilis. Essentia igitur Dei. quae est actus purus et perfectus, est simpliciter cl perfecte secundum sc- ipsatn intelligibilis. Unde Deus per suam essen- tiam non solum seipsum, sed etiam omnia intel- lit.- Angeli autem essentia est quidem in genere intelligibilium ut actus, non tamen ut actus purus neque completus. Unde eius intelligere non com- pletur per essentiam suam': etsi enim per essen- tiam suam se intelligat angelus, tamen non omnia potest per essentiam suam cognoscere, sed co- gnoscit alia a se per eorum similitudines. – Intelle- ctus autem humanus sc habet in genere rerum intelligibilium ut ens in potentia tantum, sicut et materia pruna sc habet · in genere rerum sensibi- lium: unde possibilis nominatur*. Sic igitur in sua essentia consideratus, sc habet ut potentia intel- ligens. Unde ex seipso habet virtutem ut intelligat, non autem ut intelligatur. nisi secundum id quod fitç actu. Sic enim etiam Platonici posuerunt or- dinem entium intelligibilium supra ordinem intel- lectuum: quia intellectus non intelligit nisi per participationem intelligibilis †; participans autem est infra participatum, secundum eos. Si igitur intellectus humanus fieret actu per participationem · formarum intelligibilium separatarum, ut Platonici posuerunt*, per huiusmodi participationem rerum incorporearum intellectus humanus seipsum intelligeret. Sed quia connatu- rnle est intellectui nostro, secundum statum prae- sentis vitae, quod ad materialia et sensibilia re- spiciat, sicut supra * dictum est; consequens est · ut sic seipsum intelligat intellectus noster, secun-

s} intellrituc. - invlligCKi \BDEFj. £) ruentia» - curntidm PFGat. y) wûr <fuoJ... COgWHcit. - Om. BF<»J. ô; ruam. - nam el<«» pF, citti <cicri.

Q r Aj M. - Ouj. coJkt*. O Jit. - iit CEFpAD. η) fartllifibOta - ΓE 0» fartid ? - ?arfici?atiwci PCUEFGoK

dum quod fit actu per species a sensibilibus abstractas per lumen intellectus agentis, quod est actus ipsorum intelligibilium, et eis mediantibus intellectus possibilis. Non ergo per essentiam suam, sed per actum suum se cognoscit intellectus noster.

Et hoc dupliciter. Uno quidem modo, particulariter, secundum quod Socrates vel Plato percipit se habere animam intellectivam, ex hoc quod percipit se intelligere. Alio modo, in generali, secundum quod naturam humanae mentis ex actu intellectus consideramus. Sed verum est quod indicium et efficacia huius cognitionis per quam naturam animae cognoscimus, competit nobis secundum derivationem luminis intellectus nostri a veritate divina, in qua rationes omnium rerum continentur, sicut supra dictum est. Unde et Augustinus dicit, in IX de Trin. *: *Intuemur itviolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum possumus, definimus non qualis sit uniuscuiusque hominis mens, sed qualis esse in sempiternis rationibus debeat.* – Est autem differentia inter has duas cognitiones. Nam ad primam cognitionem de mente habendam, sufficit ipsa mentis praesentia, quae est principium actus ex quo mens percipit seipsam. Et ideo dicitur se cognoscere per suam praesentiam. Sed ad secundam cognitionem de mente habendam, non sufficit eius praesentia, sed requiritur diligens et subtilis inquisitio. Unde et Augustinus dicit. X de Trin. ♦ de tali inquisitione mentis: *Non velut absentem se quaerat mens cernere: sed praesentem quaerat discernere*, id est cognoscere differentiam suam ab aliis rebus, quod est cognoscere quidditatem et naturam suam.

Ad primum ergo dicendum quod mens seipsam per seipsam novit, quia tandem in sui ipsius cognitionem pervenit, licet per suum actum: ipsa enim est quae cognoscitur, quia ipsa seipsam

amat, ut ibidem subditur. Potest enim aliquid dici per se notum dupliciter: vel quia per nihil aliud in eius notitiam devenitur, sicut dicuntur prima principia per se nota; vel quia non sunt cognoscibilia per accidens, sicut color est per se visibilis, substantia autem per accidens.

Ad secundum dicendum quod essentia angeli est sicut actus in genere intelligibilium, et ideo se habet et ut intellectus, et ut intellectum. Unde angelus suam essentiam per seipsum apprehendit. Non autem intellectus humanus, qui vel est omnino in potentia respectu intelligibilium, sicut intellectus possibilis; vel est actus intelligibilium quae abstrahuntur a phantasmatibus, sicut intellectus agens.

An tertium dici videtur quod verbum illud Philosophi universaliter verum est in omni intellectu. Sicut enim sensus in actu est sensibile, propter similitudinem sensibilis, quae est forma sensus in actu; ita intellectus in actu est intellectum in actu, propter similitudinem rei intellectae, quae est forma intellectus in actu. Et ideo intellectus humanus, qui fit in actu per speciem rei intellectae, per eandem speciem intelligitur, sicut per formam suam. Idem autem est dicere quod *in his quae sunt sine materia, idem est intellectus et quod intelligitur*, ac si diceretur quod *in his quae sunt intellecta in actu, idem est intellectus et quod intelligitur*: per hoc enim aliquid est intellectum in actu, quod est sine materia *. Sed in hoc est differentia, quia quorundam essentiae sunt sine materia, sicut substantiae separatae quas angelos dicimus, quarum unaquaeque et est intellecta et est intelligens: sed quaedam res sunt quarum essentiae non sunt sine materia, sed solum similitudines ab eis abstractae. Unde et Commentator dicit, in III de Anima*, quod propositio inducta non habet veritatem nisi in substantiis separatis: verificatur enim quodammodo in eis quod non verificatur in aliis, ut dictum est.

ut Jī'irīi'U. – ī – ī – njjit P, x; Et. – Om. Pifr. λ/ cfsf. – cit »i w ed. a, cd ii cit omluo driest F. jx) fncnr. – modo Codice et a b.

v) per iciftam. – pci- u* Vab, om. DEF. ē) autem. – et Diarii jtfiut «Jdit D; ef. qu. tvit. j h, 7, noc. t. q) tHl/Itclum in actu. – intdhfibilc G, intellectum ed. a. κ) triti in. – >n AE. niri P.

Commentaria Cardinalis Caietani

npiruM.a ex saepe dictis* clarus: Ivi enim per notat rationem. 1 Donem intelligendi, qualem ponimus in specie intelligibili. Ita quod sensus est: An ipsa essentia animae sit sibi ipsi ut species intelligibilis respectu sui ut cognitae.

In corpore unica est conclusio responsive quaesito, habens duas partes, alteram affirmativam, alteram negativam, scilicet: Anima nostra non per essentiam suam, sed per actum suum se cognoscit. Circa quam facit tria: primo, probat eam quoad utramque partem simul: secundo, declarat partem affirmativam, quid scilicet sit ille suus actus, ibi: *Si igitur intellectus humanus*; tertio, manifestat modos quibus anima cognoscit se per suum actum*.

II. Quoad primum, ponitur talis ratio. Intellectus noster est pura potentia in genere intelligibili: ergo non cognoscit se per propriam essentiam, sed per actum suum. Huius rationis in littera primo ponitur ratio consequentiae expresse. et antecedentis clivive, deinde probatur anteccedens; et tertio, respondetur tacitae obiectioni, ibi: *Sic etiam Platonici* etc. *

III. Kutio antecedentis et consequentiae simul, est haec propositio: *Unumquodque est cognoscibile secundum quod est in actu, et non secundum quod in potentia*, – Probatur primo auctoritate Aristotelis IX Metaphys., text. xx.

Secundo, ex ratione obiecti cognoscibili*, scilicet entis et veri, hoc modo. Nullum res habet rationem alicuius entis aut veri, nisi secundum quod in actu rationem illius habet vel participat, etc. Ergo nec rationem naturae cognoscibilis. – Consequentia patet: quoniam nihil cognoscitur nisi ens et verum. – Antecedens est per se notum: non enim domus in potentia habet rationem domus, nec album in potentia habet rationem albi. Unde non potest cognosci ut domus et album.

Tertio, inductione inchoante in sensibilibus ut cognoscuntur a sensibus quia coloratum non sentitur visu nisi si netu coloratum. – Et deinde a sensibilibus ut percipiuntur intellectu nostro: in cuius signum, materia non cognoscitur nisi per analogiam ad formam, ex I Physic. – Et demum ad separata a materia deveniendo: quia in eis quaelibet ita

• q b. ari * \$.

• up. n.

λ

il

c-p «

*

• Cj. «U». W.
• Cup. iv. n. 1
S 1 L l cet.

Cx nfk n-

• C-raal. y.

• In ü u

• a. iMX

• Is rup. «J
reo qm&Ucri»

• (up. 1. a. S
S. Πi. kct.t.

• a wm xjv.

• Cf. nam. «n.

• a. nari. IV.

• er. nas». ».

habet ad hoc quod sic intelligibilis per seipsam. sicut scilicet habet ad hoc quod vit actu. Et manifestatur hoc, graduando intelligentia» penes netum et potentiam. Prima enim, quia est actus purus, nulli omnino potentiae admixtus, et completus secundum totam entis latitudinem, ita quod sua actualitas continet omnia actu eminentissimo; quia sic, inquam, est in essendo, ita est in intelligendo; ita quod est intelligibilis per seipsam, continens omnia intelligibilia; et sic per essentiam suam intelligit non solum se, sed omnia alia, et nihil extra se intelligere potest. Aliarum vero intelligenciarum essentiae sunt actus, non tamen puri nec completi; ita quod, eo quia actus sunt in genere intelligibilium, ideo per seipsas intelligibiles sunt actu; eo vero quia non sunt puri, sed potentiae permixti plus et minus, ac per hoc non continent omnia intelligibilia in seipsis actu, ideo per seipsos non sufficienter cognitionem pariunt aliorum. Ultima autem intellectualis substantiae essentia pun» potentis iure est in genere intelligibilium; ne per hoc nec cui ipsius nec aliorum per seipsum cognitionem nata est facere.

Ex his enim habetur ratio et consequentiae et antecedentis. Consequentiae quidem, quia si unumquodque, sicut se habet ad actum, ita ad intelligibilitatem, consequens est, si aliquid ex se nihil habet actus, nihil habet secundum te intelligibilitutis; ac per hoc. intellectu» qui est pura potentia in genere intelligibilium, non est per seipsum intelligibilis. – Antecedens vero, quia ex quo intellectus supremus est actus purus, et consequenter habentes habent aliquid actus et aliquid potentiae, crescente semper potentia cum elongatione ubi actu puro; consequens est, iuxta rerum ordinem, ut ultimus intellectus pura potentia sit in illo genere.

IV. Deinde probatur antecedens specialiter auctoritate Aristoteli» 111 *de Anima*, texti, v. 1; et *a quid nominis*, quia *possibilis* nominatur.

V. Tertio, respondet tacitae obiectioni. Ubi adverte quod obiectio, cum eius origine, est haec. Quia enim ex dictis in littera expresse habentur duo: primum, quod intellectu» noster ex seipso habet virtutem ut intelligat; secundum, quod intellectus noster ex seipso non habet virtutem ut intelligatur: – hinc fit ut ardo intellectuum sit infra ordinem intelligibilium. Si enim perfectio intellectus nostri quam ex se habet, sufficit ad hoc quod intelligat, et non ad hoc quod intelligatur; necessario sequitur quod plus perfectionis requiritur ad hoc quod aliquid intelligatur, quam ad hoc quod aliquid intelligat. Et quoniam videbat divus Thomas hoc ex dictis consequi; et hoc prima facie non videtur esse verum, immo tanquam inconueniens poterat sibi obici: ideo excludit hanc phantasiam, ostendens hoc esse acceptandum ut conueniens non solum Peripateticis, secundum quorum documenta processit, sed etiam Platoniciis. Unde inquit quod etiam Platonici posuerunt intellectum infra intelligibilis: et probat, quia intellectus non intelligit nisi participatione intelligibilis; participans autem constat esse infra participatum.

VI. Circa antecedentem occurrit dubium, quia falsum videtur: quoniam sive intellectus sit idem quod esse animae »IVC non» Portus inquit Scotus, in Primo, dist. m, qu. v. 11, »ut sit in se actu» quidam. Tum quia potentia ad accidens seu operari, non fundatur supra pura potentia. Tum quia »stanl'a animae actus est, ut in II *de Anima* 1 dicitur, et intellectus quoque, si potentia est, in ipsa essentia est ut subiecto. Ergo, etc.

VII. Circa idem antecedens dubium est. an sit facienda vis in vocabulo *intelligibilis*; an ly *intelligibile* sumatur communiter pro omni re immateriali. Et primum est quaerere non intellectus noster sit pura potentia in genere intelligibilium, idest sub hoc genere quod vocatur intelligibilis. Secundum vero, non sit pura potentia in genere intelligibilium, idest entium immaterialium. Refert autem plurimum quovis modo intelligatur. Quoniam iuxta primum sensum, limitata est propositio. iuxta secundum vero, extensa est tam ad ordinem intelligibilium ut sic, quam ad ordinem intellectuum ut sic: ita quod sensus esset quod intellectus noster est pura potentia et in ordine intelligibilium. et in ordine intellectuum.

Est autem praeter diversitatem sensuum ratio dubitandi, quin, si intellectus noster est pura potentia in genere utroque, consequens est quod, sicut et se non habet rationem intelligibilis, ita non habet virtutem intelligendi: cuius oppositum in littera dicitur. – Si nitem in altero genere, scilicet intelligibilium, est pura potentia, sequitur quod intellectus noster non est immensus» ordine intellectuum: quia potest dari inferior, qui scilicet sit pura potentia in ordine intellectuum, maxime distans a primo, qui est purus actus.

VIII. Circa illam propositionem, scilicet quod ordo intelligibilium est supra ordinem intellectuum 1, dubium occurrit. Quia aut intelligitur simpliciter, aut secundum quid. Non secundum quid: quia penes ordinem secundum quid non graduatur entia in universo. Nec simpliciter: quili constat quod intellectus ut »ic. nobilior est quam intelligibile. Quoniam intellectus significat aliquid vivens, cum intelligere vivere sit; intelligibilis vero abstrahit a vivo et non vivo. Et rursus intelligibile est propter intellectum, rient accidens propter substantiam: et non e converso. Et similiter intelligibile potest esse accidens, ut potest de speciebus» intelligibilibus; intellectos autem est substantia.

Et confirmatur. Quia ex hoc sequitur quod quilibet intellectu» ut sic, esset pura potentia; non tamen datur latitudo inter eos, quod quanto intellectus est superior, tanto est magis» in potentia; quod est manifeste falsum, – Probatur sequela. Quia si intelligibile est supra intellectum, hoc non est nisi sicut actus est supra potentiam; et cum quilibet intellectus extendat se ad ens secundum communem eius rationem, consequens est quod quilibet le habeat ad lotum ens ut potentia ad actum, ac per hoc quilibet sit pura potentia. Vel si aliqua detur latitudo, cum constet quod quanto intellectu» est superior, tanto plures» et magis» entis differentias novit; sequetur quod altior intellectus habet ampliorem potentiam, utpote respectu amplioris intelligibilis. Et sic intellectu», divinus, ut intellectus est, esset purissima potentia: quod nefas est cogitare.

IX Ad evidentiam horum, sciendum est quod, cum duplex rerum ordo in universo inveniatur, scilicet intelligibilis et sensibilis», et ille immateriali, iste materia constet; uterque, ut concludit Averroës in III *de Anima*, comm. v. 1, dividitur in materiam et formam; ita quod, quemadmodum in genere sensibilium aliquid est ut in pura potentia, et aliquid ut netus, etc., ita in genere rerum immaterialium. – Cum autem intelligere exigit intellectum et intelligibile; et proportio intellectus ut sic ubi intelligibile, sit proportio perfectibilis ad propriam perfectionem tum in hoc consistat intellectus in actu. quod sit intelligibile, ut ex supra dictis patet): consequens est utentia immaterialia in duos distribuatur ordines, scilicet intelligibilium et intellectuum.

Et quoniam intelligibilis constat ex immaterialitate perfectiva, consequens est ut sicut res se habet ad hoc quod sit immaterialiter perfective, ita »e habet ad hoc quod sit intelligibilis. Quod enim intelligibilis exigit immaterialitatem, patet ex eo quod nullum materiale est intelligibile nisi per abstractiorem a moteris. Quod vero exigit perfectivitalem, patet ex eo quod intellectu» ex hoc constituitur in actu, quin habet ipsum intelligibilis. Unde sub hoc genere quod est intelligibilis. essentia divina est omnino ut actus purus quia, immaterialis cum sit, ita est perfectiva intellectu» respectu omnis intelligibilis, quod!» respectu nullius habere potest rationem perfectibilis. – Essentia vero angelica se habet ut actus quidem, vel permixtus potentiae: quia sic perficit intellectum, ut sit perfectibilis per alia intelligibilia. Unde quaelibet intelligencia praeter primam, intelligit aliquid extra se. – Essentia vero animae nostrae se habet ut pura potentia. Ex eo enim quod est immaterialis, continetur infra istud genus: sed ex eo quod perfectivitatem nullam habet in actu ex se (quod manifestat receptio omnium intelligibilium in ea, et ipsius in nullo), purae potentiae locum tenet. Ac per hoc, infimo loco posita, terminat genus» intelligibilium. Sensibilia siquidem dicuntur intelligibilia in potentia aequivocce ab anima: anima enim est intelligibili» in potentia, ut infra genus intelligibilium contenta; res» vero sensibilis dicitur intelligibilis in poten-

•CXoa.ii-

j» t 1/L.»?! *

o «ta. il

' (X »bi±

' Ct rua. ».

tn.s.

·1«»M,<·«α.

tia, ut res extra genus. Et rursus, anima dicitur intelligi* bilis in potentia propria ; res vero sensibilis dicitur intelli- gibilis potentia cxrrinscca. immo alterius generis, scilicet ipsius animae, quae potest facere eam intelligibilem. Unde

• ill j/ zlm/bm.

Quia vero intellectus constat immateri ditate perfecta seu pcrfctibili per ipsum intelligibile, consequens est ut unumquodque, quemadmodum sc habet ad hoc quod sit per intelligibile ut sic perfectum, ita sc habet quod intcl- ligat. Quod enim ad intellectum exigatur quod sit imma- terialis, planum est. Quod vcro sit perfectus vcl pcrfcti- bilis per intelligibile. cx radice cognoscitivi gnulus patet.

• Qu. xi*, an.i.

Ostensum est enim supra . quod cx hoc ipso quod r< . est non solum ipsa sed alia, est cognoscitiva ; et consequenter ex hoc quod res est non solum ipxa sed alia intelligibi- litcr, est intellectiva: eue autem alia intelligibilitcr, cum contingat ct actu et potentia, nihil aliud est quam perfectum vcl pcrfctibilc esse per intelligibile ut sic. – Unde in ordine intellectuum, divinus intellectus, qui est ipsum lotum suum intelligibile in actu secundo, est actus purus. – Angelicus vero, qui est totum suum naturale intelligibile in habitu, seu in netu primo, cum non omnia simul netu intelligat, habet rationem actu» permixti potentiae. Et hic est magna latitudo, secundum quod quilibet intellectus est semper suum primo intelligibile, quod est propria essentia; intel- lectus enim qui est actualius ct universalius intelligibile, est nobilior. – Intellectus vero humanus, qui nullum actu in- telligibilc est, eo quod eat *sicut tabula rasa*, est pura po- tentia in ordine etiam intellectuum. Habet enim quod in- tellectus sit, cx eo quod pcrfctibilis per intelligibile ut sic. quod vero in puni potentia, ex eo quod nullum actu in- telligibilc actu aut habitu habet cx sui natura.

a. oαη.vi.

X. Ex his autem facile responderi potest ad dubia mota, ^d primum . enim, iam patet quod stat aliquid esse pu- ram potentiam in genere immaterialium, ct tamen actum in genere sensibilium. Unde Scotus deceptus est, ac si pura potentia in genere intelligibili esset pura potentia simpli- citer in genere entium : anima enim est netus corporis sen- sibilis, est autem potentia pura intelligibilis.

•a. no0.vit.

XI. Ad secundum . vero, iam patet quod intellectus noster est pura potentia in utroque ordine, scilicet intelli- gibilis et intellectus, diversa tamen ratione. Et ad obicctio- nem in oppositum, negatur sequela: quoniam non est par ratio de intellectu ct intelligibili respectu purae potentiae, quia potentia est conditio minuens rationem intelligibilis, non autem rationem intellectus. Et hoc quia intelligibile habet rationem pcrfctivi; intellectus vero huius disiuncti quod est *perfecti aut pcrfctibilis* : constat enim quod po- tentia minuit rationem pcrfctivi, non autem pcrfctibilis. Et ad hoc pertinet ratio quae innuitur in littera: quia sci- licet plus requiritur ad hoc quod aliquid dicatur absolute intelligibile quam intellectus, quia ordo intellectuum est infra ordinem intelligibilium.

*α. Βαη.τηj.

XII. Ad tertium ’ dicendum quod, quamvis possit dici quod intellectus ct intelligibile sc habent sicut excedentia ct excessa, quia ille substantia, vivens, finis gratia cuius, etc., illud vero actus ct propria perfectio viventis ut sic, etc. ; videtur tomen mihi quod, formaliter loquendo dc intelle- ctu et intelligibili ut sic, superior simpliciter sit ordo in- telligibiliuni. Quoniam proportio intellectus ud intelligibile est proportio vcl perfecti vcl pcrfctibilis ad proprium per- fectionem : constat autem quod duarum rationum forma- lium sc habentium ut propria potentia et proprius actus, illa quae habet rationem actus est simpliciter nobilior, ut patet. Et confirmatur hoc auctoritate Aristotelis XII *Meta- phys.*, comm. m ♦, ubi vult quod, si Deus intelligicrct ali- quid extra se, quod haberet aliquid nobilius, quia intelli- gibilc est propria perfectio intellectus.

js.Th.kn.xi--
ix. »3.’

XIII. Ad obiecta vero in oppositum dicitur: ct primo ad primum, dupliciter. Primo, quod fulsum est quod intcl- ligibilc abstrahat a vita; immo eiusdem vitae causa nobilior est intelligibile quam intellectus, quia hic ut materia, illud ut forma. – Secundo dicitur quod esse vivum, esse sub-

fitantiam, ct alia huiusmodi, accidunt intellectui ct intelli- gibili ut sic; sicut esse figuram ueddit triangulo ut habet 1res. ct universaliter omne quod est extra diffrcntialcm conceptum inferioris alicuius, sive superius sit sive inferius, accidens, idest extra rationem lormalcm. est. Unde penes ista non est considerata nobilitas rerum Et ratio in prom- ptu est: quia rationes rerum pensandae sunt cx propriis tantum, quae conveniunt cis per sc primo, et non ratione superiorum aut inferiorum. Intellectui autem ct intelli- bili ut sic. convenit praedicta proportio ♦, secundum quam

'Q.wnufpc.

intellectus manifeste est inferior.

Ad confirmationem vero ultimo adductam, negatur se- quela. Et ad probationem, admissa illa negativa, scilicet quod intelligibile non est supra intellectum nisi sicut actus supra potentiam; respondetur quod, cum ordo superinri- tatis supponat di tinctionem inter superius ct inferius, con- sequens est quod ubi intellectus ct intelligibile sunt idem, ibi or.lo praevenitur ab identitate. nec potest esse ordo se- cundum rem, sed rationem tantum. Et quoniam identitas praevenit habitudinem potentiae od actum, quae distinctio- nem exigit, restat quod ordo intellectuum ct intelligibilium non nisi ubi intelligibile distinguitur aut distingueretur ab intellectu, proprie locum habet. Et ideo falsa est illa come* quentia, Ergo quilibet intellectus sc habet ad totum ens ut potentia ad actum. Immo intellectus divinus se habet ad totum ens ut actus totius entis, ut superius* discussum luit. Et quanto intellectus est superior, tanto est magis in wiifiūui, actu respectu totius entis; quaelibet enim intelligcntia est totum ens, partim m netu secundo, ct partim in actu primo; et inter eas quanto superior, plus entis est in actu se- cundo. et minus in actu pruno; quia tanto habet universa- liorem essentiam, quam semper intuetur, ct universaliores species concomitantur. Noster autem solus intellectus» est, qui est totum ens in potentia, ita quod nec in actu primo nec secundo *est aliquid eorum quae sunt*, ut dicitur in 111 *de Anima* ., *sed possibilis tantum vocatur intellectus*.

XIV. Quoad *secundum* ostendit quid sil ille detus - α>> I per quem intellectus noster novit seipsum. Et hoc ostendit ex differentia inter modum intelligcndi attributum intelle- ctui .1 Platone, ct attributum «b Aristotele. Ille enim posuit quod intelligimus per participationem idearum; iste quod per collectionem a sensibus. Et consequenter apud illum, actus intellectus est participatio idearum; apud istum, ac- ceptio a sensibilibus. Ac per hoc, apud illum, actus per quem intellectus novit seipsum. est participatio superiorum; apud Aristotelem vero, species a sensibus collecta lumine intellectus agentis. Et quia hoc experimur connaturalc nobis pro statu isto, ideo etc.

XV. Circa hanc partem adverte diligenter inserta verba in littera, scilicet quod intellectus agens *est actus ipsorum intelligibilium*, quae abstrahuntur a materia, *ct eis median- tibus intellectus possibilis»* Remanserant enim duo dubia ardua valde: alterum dc intellectu possibili, alterum de in- tellectu agente. De possibili quidem, tale. Res sensibilis intelligibilis in potentia, sullicientvr fit cx praesentia intel- lectus agentis intelligibilis actu: ergo intellectus possibilis sub lumine intellectus agentis iit intelligibilis in actu: ergo anima nostra per scipsam scipsam novit. – Prima conse- quentia probatur. Quia si id quod esi in potentia remo- tiori. potest, secluso omni alio, a tali agente fieri tale in actu; ergo id quoJ esi m potentia minus remota. Sed con- stat rem materialem esse intelligibilem in potentin remo- tiori quam sit intellectus possibilis : quia quamvis utrum- que «it intelligibile in potentia, intellectus tamen est intra genus intelligibilium, res autem materialis extra. Si igitur phantasma sensibile cum intellectu agente sal eit ad facien- dum intelligibile in actu, cur non hoc intelligibile quod est intellectus possibilis, una cum agente ad hoc sal est. cum sit spiritaliori

Dc agente vero, quia si intellectus agens est pars pote- stativa animae, ut superius* determinatum est; cum ipse non sit pura potentia, sed sil actus in genere intelligibilium, 1 ut patet hic, ei in 111 *de Anima* *, cur ipso per seipsum non intelligitur ab anima? – Et sic anima per icips.un idest absque omni extraneo obiccro, intelligit scipsam.

* C*r. 1. n. 3
S.11>. 1ce. 1.

• 1 ce. cit.
XV.

• Ci. nam. pn«x.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

• o. eu», i.

Ambo siquidem hocc dubia his pauculis verbis interic-
ctb divinus ille intellectus exclusit, dum patefecit ordinem
quo intellectus agens actus est ct perfectio possibili». Re-
colendum est quod ad hoc quod aliquid sit intclligibilc
in netu, exigitur quod possit perficere intellectum obicctivc:
alioquin intclligibilc in netu non est. Et proptcrca eo modo
quo aliquid sc habet nd perficiendum intellectum obicctive,
ita sc habet nd hoc quod sit intclligibilc in actu. Duobus
autem modis contingit hoc fieri, scilicet mediate ct imme-
diate: et quod immediate quidem potet, constat quod per
seipsum intclligibilc est in actu; quod vero mediate, non
nisi mediante illo quod est naturaliter medium, ut de sc
pntet. Unde quin intellectus egeni respectu intclligibilium
materialium est netu» immediate; respectu vero intellectus
possibili* est actus mediantibus intclhgibilibus rerum ma-
terialium, ut in littera dicitur: ideo res sensibiles possunt
immediate, idest absque alio obiccto medio, perficere intel-
lectum obicctivc; ipse autem seipsum, non. Et similiter
quin intellectu* agens non perficit obicctivc intellectum pos-
sibilem immediate, sed mediantibus intclligibilibus materia-
lium, quorum primo est actus ; ideo nec ip>c per seipsum,
absque alio medio obiccto, intelligitur. Omnia ergo vol-
vuntur cx ordine mediationis in littera assignatu.

XVI, Quoad *tertium* *, modos duos quibus intellectu*
per suum actum sc novit, ostensurus, tria dicit. Primo,
modos ipsos. Alter terminat quaestionem *an est*; niter quac-
irionem *quid est*. – Secundo, respondet tacitae obicctioni
cx auctoritate Augustini dicenti» quod novimu* quid est
anima per veritatem divinam. Acquivocntio enim ostenditur
in ly *per*; quoniam ly *per actum suum*, denotat habitudi-
nem medii termini; ly vero *per ycritatiin primam*, denotat
habitudinem causae primae, a qua est omnis efficacia iu-
dicii, etc. – Tertio, pro declaratione quoque doctrinae Au-
gustini. addit differentias inter h.t* cognitiones, ad proposi-
tum: quod ad primuxn sufficit anima praesens suo iictui ;
ad secundam exigitur valde diligens inquisitio, quoniam,
ut *n l *Anima* · dicitur, *vmnhio et penitus difficillimo-
rum est aliquam de ea fidem accipere*.

XVII. In responsione ad secundum occurrit quod re-
stabat dubium: quomodo scilicet stat simul quod anima
secundum substantiam sit pura potentia; ct quod secundum
unum cius, ct ab eu. virtutem, scilicet intellectum agentem,
sit actus in eodem genere. Impossibile enim est ut vis ali-
cuius naturae excedat naturam α qua sufficienter fluit.

Ad hoc dicitur negando quod intellectus agens sit actus
in genere intclligibili: nec oppositum didtur in littera, aut
prs. in 111 *de Anima* *. Ad cuius .evidentium, scito primo quod
aliud est esse actum in genere intclligibili ; ct aliud, esse

actum *respectu intclligibilium materialium*. Primum impor-
tat esse actum absolute ct simpliciter, *ccundum vero per
comparationem. In littera autem, ct in libro *dc Anima*, se-
cundum v. Thomara, affirmatur secundum, et non primum.

Et quoniam hoc est difficile, scito secundo quod, cum
intellectus agens ponatur ut lumen quoddam, dupliciter
imaginamur aliquid illuminare. Uno modo, sic quod in sc
sit lux quaedam, ct cx ea emanet lumen diffusum in alia;
ut patet de luce solari, etc. Alio modo, ut in sc non sit
lux, sed sic habeat tantum naturam actumque lumini», sci-
licet esse quo alia videntur. Quod illuminer primo modo,
est visibile dupliciter: scilicet perse, et Ut aliorum lumen.
Quod vero secundo tantum modo illuminat, non est visi-
bile in actu per sc, sed ut ratio aliorum. – Ad propositum
ergo, si intellectus ageru ponitur separatu* a possibili, est
lux primo modo, et est sexu intclligibili». Si vero ponitur
pan potesuttiva animae, sic est lumen secundo modo tan-
tum. Ex illuminare *ccundn modo non potest inferri esse
in ve lucem, aut visibilem actu sine alio visibili, ut patet.
Et qui· hanc secundam viam sequi, ut cx lupradicth · * θ· "·-·-B*
patet, rationi congruit, et Aristotelis verbis, cum posuit ·
intellectum agentem actum uc lumen ct habitum aliorum.
et non lucidum in ve; ideo dico quod intellectus agea* non
est actu» in genere intelligibilium, quia non est obicctivc
perfectio intellectu» secundum se, sed ut aliorum lumen ;
quamvis .it actu» horum, scilicet intclligibilium materialium.

XVIII. Et si instetur: Aut est actus, aut potentia, in ge-
nere intclligibili; – respondeatur quod, propriissime loquen-
do, neque intclligibili* m potentia, neque in actu, *cd *ut
actus intclligibilium in actu*. Quod non in potentia, patet
ex eo quod non eget faciente ipsum dc potentia intclligibili
actu intelligibilcm. Quod efum non in actu, ex eo patet
quod experimur non esse sufficiens perfeccivum intellectus
nostri obicctivc ; quod tamen exigitur ad intclligibilc in
actu. Quod autem ut actus aliorum, experientia docet. – Et
.ne nihil obstat naturae substantiali ip-Jus animae. Stat enim
quod ipsa sil pura potentia in genere intclligibilium; ct
quod in genere intellectuum, quia est intima inter intelle-
ctuales substantias, habeat vim intellectivam non unitam,
sed partitam; ita quod secundum unam sui partem, scilicet
receptivam, quae est intellectus possibilis, est pura potentia
in genere utroque : secundum alteram vero partem, scilicet
activam, ad netum simpliciter non a*ccndit, sed quia in
suo supremo substantialiter attingit infimum superioris,
scilicet Intelligentiarum, in summa sua virtute tantum actua-
litis manifestat, ur non ut lux. sed ut aliorum lumen,
actus inveniatur. Haec enim omnia naturae universique or-
dini consonant, etc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER COGNOSCAT HABITUS ANIMAE PER ESSENTIAM EORUM

III *Sent.*. di»u XXIU, qu. r, AH. 3; /Z' *Vent.*, qu. 1, rt. 9; *Qpodl*, VIII. qu. η, <ul. 2.

B d secundi,m sic proceditur . Videtur quod
intellectus noster cognoscat habitus ani-
mae per essentiam eorum. Dicit enim
‘Augustinus, XIII *de Trin.* *: *Xon sic ri-
detur fides in corde in quo est, sicut anima alte-
rius hominis ex motibus corporis videtur; sed eam
tenet certissima scientia, clamatque conscientia*.
Et eadem ratio est dc aliis habitibus animae. Ergo
habitus animae non cognoscuntur per actus, sed
per scipsos.

2. *Praeterea* , res materiales, quae sunt extra
animam, cognoscuntur per hoc quod similitudi-
nes carum sunt praesentialiter in anima; ct ideo

dicuntur per suas similitudines cognosci. Sed ha-
bitus animae praesentialiter per suam essentiam
sunt in anima. Ergo per suam essentiam cogno-
scuntur.

3. *Praeterea* , *propter quod unumquodque tale
et illud magis* Sed res aliae cognoscuntur ab iS*
anima propter habitus et species inlelligibiles. rXli:’5'
Ergo ista magis per seipsa ab anima cogno-
scuntur.

Si d conira. habitus sunt principia actuum, sicut
ct potentiae. Sed. sicut dicitur II *de Anima* *, ^‘i†T.A..
*priores potentiis, secundum rationem, actus et ope-
rationes sunt*. Ergo eadem ratione sunt priores

a) *t.i'c.* — Om. . . e* ei ‡ b. - *et an.* Cii.

habitus. Et ita habitus per actus cognoscuntur, sicut ct potentiae.

Respondeo dicendum quod habitus quodammodo est medium inter potentiam puram ct purum actum. Iam autem dictum est * quod nihil cognoscitur nisi secundum quod est actu. Sic ergo inquantum habitus deficit ab actu pertecto, deficit ab hoc, ut non sit per scipsum cognoscibilis, sed nccesse est quod pcr actum suum cognoscatur sive dum aliquis percipit se habere habitum, per hoc quod percipit sc producere actum proprium habitus; sive dum aliquis inquit naturam et rationem habitus, ex consideratione actus. Et prima quidem cognitio habitus fit per ipsam praesentiam habitus: quia ex hoc ipso quod est praesens, actum causât, in quo statim percipitur. Secunda autem cognitio habitus fit per studiosam inquisitionem, sicut supra * dictum est de mente L

Ad primum ergo dicendum quod, etsi tides non cognoscatur pcr exteriores corporis motus, percipitur tamen etiam " ab co in quo est, pcr interiorum actum cordis. Nullus enim fidem sc habere scit €, nisi pcr hoc quod se credere percipit.

Ad secundum dicendum quod habitus sunt praesentes in intellectu nostro, non sicut obiecta intel-

lectus (quia obicctum intellectus nostri, secundum statum praesentis vitae, est natura rei materialis ut supra * dictum est); sed sunt praesentes in intellectu ut quibus intellectus intlligit.

Ad tirtium dicendum quod, cum dicitur, /*Vo-pter quod unumquodque, illud ζ magis, veritatem* habet, si intelligatur in his quae sunt unius ordinis, puta in uno genere causae: puta si dicatur quod sanitas est ' propter vitam, sequitur quod vita sit magis desiderabilis. Si autem accipiantur ea quae sunt diversorum ordinum, non habet veritatem : ut si dicatur quod sanitas est propter medicinam, non ideo sequitur quod medicina sit magis desiderabilis, quia sanitas est in ordine finium, medicina autem in ordine causarum efficientium. Sic igitur si ' accipiamus duo, quorum utrumque sit per se in ordine obicctorum cognitionis; illud propter quod aliud cognoscitur, erit magis notum, sicut principia conclusionibus. Sed habitus non est de ordine obicctorum, inquantum est habitus; nec propter habitum aliqua cognoscuntur sicut propter obicctum cognitum, sed sicut propter dispositionem vel formam qua cognoscens cognoscit : et ideo ratio non sequitur.

¶ capnatealur. – ct hoc dupliater tdduni Abf). y) mewfr. – t.ndc. prima cognitio videtur e tc dc habitu qui.t eit, tccuuda quid est «Mit D. 2) ctiam, – Om. BCGpA. i; fdem K habere tcit, – Jidem K habere teiret ABCDl.G, U (u'irct tc tFJ habere jfdem F, te habere tit cd. a.

illnj. – ct illud ABDG* fj rtf. – dctiderabilig nddunl ciinione* f& hie ct ante fro/fer mt-dicinam. 0) Sic ipitur *c. – Si igitur ACE, 5ir lgitur D. – Pm per st in ordine, pi orjpir per sc ABCF.

Commentaria Cardinalis Caietani

ruws clarus. – In corpore duo : primo, conclusio responsive; secundo, distinguit modos cognoscendi hn-

Quoad *primum*, conclusio, habens duas partes, est ista : Habitus non pcr scipsum. sed pcr actum cognoscitur. – Pro-batur. Quod non est actus, non cognoscitur nisi pcr actum : sed habitus non est actus: ergo non nisi per actum cognoscitur. – Maior potet cx praecedenti articulo. – Minor probatur: qui.n habitus est medium inter potentiam ct actum.

II. Circa hanc partem dubium est. Tum quia hoc con-tradicit superioribus -, in quibus dictum est quod species intlligibiles sunt actu intlligibiles: habitus enim intellectus aut est ipsa species, aut idem est iudicium dc specie et habitu, quoad essc actu vel potentia. – Tum quia, si ex hoc quod habitus est actus admixtus potentiae, infertur, Ergo non est actu intlligibilis; sequeretur quod nihil esset actu intelligibile nisi actus purus: quod repugnat etiam

111. Ad hoc breviter dicitur quod, quia medium utroque extremorum nomine vocatur, sicut et utriusque rationem participat, secundum comparisonem ad diversa; idcirco species modo dicuntur intelligibilia in actu, ct hoc cum comparantur sensibilibus ct intellectui possibili, quae sunt

intelligibilia in puni potentia; modo dicuntur intelligibilia in potentia, ct hoc cum his comparantur quoc simpliciter sunt in actu. Contingit enim cis utrumque habere, quia medium tenent inter actum ct potentiam.

Ad secundum vero dicitur quod male percipitur ratio litterae. Non enim cx hoc quod aliquid habet potentiae admixtum re-, ideo negatur intlligibilis in actu; sed cx eo quod in genere intelligibili medium est inter potentiam ct actum. Aliud enim est essc medium inter puram potentiam et purum actum, ct aliud est essc medium inter actum ct potentiam hoc enim est communius, et est α *quo non convertitur consequentia*. Essentia enim angeli media est inter purum actum ct puram potentium: est tamen simpliciter actus, ct non media inter potentiam ct actum. Quamvis omne medium inter potentiam ct actum, sit etiam medium inter puram potentiam ct purum actum, ut patet.

IV. Quoad *secundum* *, concludit duo. Primo, modos duos cognoscendi habitum per actum . scilicet quoad quaestionem *an est*, ct quoad quaestionem *quid est*, – Deinde ponit differentiam : quia ad primum sufficit praesentia; nd secundum requiritur diligens inquisitio, ut praedictum est dc potentiis.

• λπ. rW ..X

?

ibW·

δ

• Cf. nam. »v.

• Cf. qa. Lxiix.

.

* &e'dictis *

• d. 7J*.

• Q«. HUM,

πΛ
art. r.

9

•Lib. 1¶ dp.'»
· S-ThTW
to.

• C»p. ««·

• AM. I. X·

•s-Tti-ka·??»·
- DJ. lib. vni,
cip taif o.\$·

• Qa. LXin. trt-
L
t

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INTELLECTUS COGNOSCAT PROPRIUM ACTUM

IU *Sent.*, diu. join, qu. I. »n. a, zd J; II Crw/f. *Gent.*, cap. >.w: *Ik X'erit.*, qu. >, art. 9; II </c .(</«J, led, vi.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR» VidetUr quod intellectus non cognoscat proprium actum. Illud enim proprie cognoscitur, quod est obicctum cognoscitivae virtutis. Sed netus differt ab obiccto. Ergo intellectus non cognoscit suum actum.

2. Praeterea, quidquid cognoscitur, aliquo actu cognoscitur. Si igitur intellectus cognoscit actum suum, aliquo actu cognoscit illum; et iterum illum actum @ alio actu. Erit ergo procedere in infinitum: quod videtur impossibile.

3. Praeterea, sicut se habet sensus ad actum suum, ita et intellectus. Sed sensus proprius non sentit actum suum, sed hoc pertinet ad sensum communem, ut dicitur in libro *de Anima* ♦ Ergo nequē intellectus intelligit actum suum.

Sed contra est quod Augustinus dicit, X *de Trin.*, *: *Intelligo me intelligere.*

Respondeo dicendum quod, sicut iam * dictum est, unumquodque cognoscitur secundum quod est actu. Ultima autem perfectio intellectus est eius operatio: non enim est sicut * actio tendens in alterum, quae sit perfectio operati, sicut aedificatio aedificati; sed manet in operante ut perfectio, et uctus c*us» ut dicitur in IX *Metaphys.* * Hoc igitur est primum quod T de intellectu intelligitur, scilicet ipsum eius intelligere.

Sed circa hoc diversi intellectus diversimode se habent. Est enim aliquis intellectus, scilicet divinus, qui est ipsum suum intelligere. Et sic in Deo idem est quod intlligat se intelligere, cl quod inlelligat suam essentiam: quia sua essentia est suum intelligere. – Est autem e alius intellectus, scilicet angelicus, qui non est suum intelligere, sicut supra ' dictum est, sed tamen primum * obiectum sui intelligere est eius essentia. Unde etsi aliud sit in angelo, secundum rationem, quod intlligat se intelligere, et quod inlelligat suam essentiam. tamen simul et uno actu utrumque intlligit ♦ quia hoc quod est intelligere suam essen-

tiam, est propria perfectio suae essentiae; simul autem et uno actu intelligitur res cum sua perfectione. – Est autem alius intellectus, scilicet humanus. qui nec est suum intelligere, nec sui : intellectus est obiectum primum ipsa eius essentia, sed aliquid e.xtrinsecum, scilicet natura materialis rei *. Et ideo id quod primo cognoscitur ab intellectu humano, esi huiusmodi obicctum; et secundario cognoscitur ipse actus quo cognoscitur obiectum; et per actum cognoscitur ipse intellectus, cuius est perfectio ipsum intelligere. Et ideo Philosophus dicit * quod obiecta praccognoscuntur actibus, ct actus potentiis.

An primum ergo dicendum quod obiectum intellectus est commune quoddam. scilicet ens et verum *, sub quo comprehenditur etiam ipse actus intelligendi. Unde intellectus potest suum actum intelligere r'. Sed non primo: quia nec primum obiectum intellectus nostri, secundum praesentem statum, est quodlibcl ens et verum: sed ens et verum consideratum in rebus materialibus, ut dictum est ♦, ex quibus in cognitionem omnium aliorum devenit.

Ad secundum dicendum quod ipsum intelligere humanum non est actus et perfectio naturae intellectae materialis °, ut sic possit uno actu intelligi natura rei materialis et ipsum intelligere*, sicut uno actu intelligitur res cum sua perfectione. Unde alius est actus quo intellectus intelligit lapidem, et alius est actus quo intelligit se intelligere lapidem, ut sic inde '. Nec est inconveniens in intellectu esse infinitum m potentia, ut supra * dictum est.

Ad tertium dicendum quod sensus proprius sentit secundum immutationem materialis organi a sensibili exteriori. Non est autem possibile quod aliquid materiale immutet scipsum; sed unum immutatur ab alio. Et ideo actus sensus proprii percipitur per sensum communem *. Sed intllactus * non intelligit per materialem immutationem organi: et ideo non est simile.

3) *illum*: ff (*terunt illum actum.* – r/ *illum iterum actum Fab; actum om. P*
£) *sicut.* – *tic P.*
I) *primum quod.* – *quod primum codice»* et a b.
Z) *autem.* – *etiam codice*; et a b. – *alius om. D.*
1) *primum.* – *proprium A. om. CE.*

ζ) *tui.* – π/Mm PF. – *Pro primum, proprium ACE, proprium primum (I.*
rj) *intelligere.* – *cognoscere cadicca.*
materialis – Oro. PFGob.
<) *inde.* – *demde P.* – *Pro /u intellectu. intellectum PDG.*
) *intellectus.* – *uoitcr «dd. Pb. – Pru inlclltgd. rst »F, ora. GpF et x*

Commentaria Cardinali* Caiotani

Trw.cs clarus. – Incorpore duo: primo, respondet quaesito unica conclusione; secundo, ostendit diversos modos in diversis intellectibus ad cognoscendum proprium actum.

Quoad *primum*, conclusio est: Primum quod dc intellectu intelligitur, est ipsum eius intelligere. – Probatur sic. Intellectus est actus simpliciter per intelligere: ergo primum quod intlligitur de eo, est intelligere. – Antecedens probatur: quia intelligere est ultima perfectio intellectus. Probatur quia non est actio transiens, sed immanens. – Consc-

quentia probatur: quia unumquodque intlligitur secundum quod est actu

II. Quoad *secundum*, assignantur tres modi diversi, quibus diversimode se habent tres intellectus» scilicet divinus, angelicus et humanus, arca cognoscendum ipsum mtelligerc. Et dc divino quidem dicit quod omnia ibi sunt idem. – De angelico vero, quod simul et eodem actu intelligere potest essentiam suam et intelligere suum. De nostco vero, quod prius intlligit actum suum quam se. Ratio eadem est utriusque, secundum affirmationem et negationem: quia

scilicet primum obiectum intelligere angelici est essentia angeli; nostri vero non, sed aliquid extraneum. Quo fit ut intelligere illud »it essentiae ut obiecti, et ut subiecti; nostrum vero sit essentiae ut subiecti, non obiecti, exterioris rei vero ut obiecti, non subiecti. Et propterea sicut eodem netu quo cognoscitur subiectum. cognoscitur et sua perfectio, puta coloratum, ita eodem actu quo cognoscitur essentia, cognoscitur etiam ut intelligens. Et quia prima cognitione cognoscitur essentia angeli, quia est primum obiectum sui intelligere; ideo eadem prima cognitione cognoscitur ipsa ut intelligens. quod est cognoscere suum intelligere. Et per oppositum de nostro intellectu, quia primum obiectum nostri intelligere non est nostra essentia, sed *quod quid* naturale; ideo obiectum apud nos ante actus, et hi ante potentias cognoscuntur.

III. Circa ea quae dicuntur, notato tria. Primo quod, cum quaestio esset de intelligere nostro tantum, conclusio tamen responsita data est univentalis respectu omnis intelligere et intellectus. Et hoc tum ad bonitatem doctrinae; tum ut ostendendum quod una eademque est radix unde provenit intellectionis cognitio omnibus, quia scilicet est perfectio propria intellectus ut sic.

Secundo quod, cum per conclusionem respondivimus ostensus est ordo quo intelligere cognoscitur in comparatione ad intellectum et ea quae in eo sunt; et manifestum esset quod intelligere tenet primum locum in cognosci inter omnia quae intus sunt, propterea quia est netus simpliciter: eleganter in secunda parte corporis ostenditur ordo simpliciter, an scilicet intelligere sit primum inter cognita simpliciter, sicut est primum inter cognita pertinentia ad intus. Et manifestatur quod in Deo est primum simpliciter: in angelo, licet non sit primum, eodem tamen actu et simul cognitum cum primo; in homine autem est de secundario reflexive cognitio.

Tertio, quod hic est sermo de intelligere tam quoad quaestionem *an est*, quam quoad quaestionem *quid est*. In nobis enim utrumque reflexa cognitione habemus: superiora vero utrumque recto et primo intuitu conspiciunt, sicut si nos simul intueremur subiectum et passionem et quoad *an est*, et quoad *quid est*. intuendo enim essentias suas, intuentur intelligere proprium, vel quia idem, ut in Deo; vel quia illius perfectio, ut in angelo. Nos autem cum intelligimus lapidem, cum nostrum intelligere lapidis perfectio non sit. ac per hoc non pertineat ad completum intellectum lapidis apprehendere nostram intellectionem, nullo modo illam intelligimus, nisi postmodum reflectendo nos super opere nostro.

IV. Circa differentiam in littera assignatum inter angelum

et Deum, occurrit dubium. Quia dicitur quod in Deo est omnino idem, scilicet et et ratione, intelligere scilicet intelligere et suam essentiam, in angelo vero, etsi sit idem re, est tamen aliud secundum rationem. Hoc enim expresse habetur in littera ex parte angeli. et implicite, per locum ab opposito, ex parte Dei. Et tamen videtur manifeste falsum: quia sicut intelligere Dei et eius essentia distinguuntur ratione, ita intelligere essentiam et ipsum intelligere distinguuntur ratione.

V. Ad hoc potest dupliciter responderi. Primo quod, licet intelligere Dei et essentia quoad nos distinguantur ratione, secundum scilicet tamen, ut in Deo sunt, sunt unamet ratio. Et quia hic est sermo de cognitione qua ipse Deus seipsum novit ut in se est, ideo intelligere eius quo intelligit suum intelligere, uti est in se. et omnino idem quod intelligere essentiam, quia ipsum intelligere subsistens est *quod quid erat esse* Dei. Non est autem sic in angelo, ut patet.

Secundo dicitur quod intelligere esse aliud vel idem ratione, potest dupliciter intelligi: uno modo, ita quod «licitas oriatur ex «dictate formali et reali; alio modo, ex alietate formali tantum. Modo dicitur quod, licet tam in Deo quam in angelo intelligere quo intuentur suam essentiam et suum intelligere, sit idem et; in angelo tamen est aliud ratione correspondentis diversitati formali et reali inter intelligere et essentiam; in Deo autem est idem, non quia non sit aliquo modo aliud secundum rationem, sed quia non est aliud ratione fundata in distinctione reali obiectorum, scilicet intelligere et essentiae divinae. – Primo verior ac profundior: secunda vero famosior et facilior.

VI. Circa intelligere nostrum, dubium occurrit. Quia si, ut in littera dicitur, est intelligibile in netu, cur non statim positura in intellectu intelligitur? Nihil enim aliud requiritur ad hoc quod aliquid intelligatur, nisi quod sit intelligibile in actu, et positum in actu secundo in intellectu. Sed haec conveniunt nostro intelligere. Ergo, etc.

Ad hoc breviter dicitur quod ut hoc quod aliquid intelligitur actu ab hoc intellectu, plus requiritur quam quod in se sit intelligibile in netu: exigitur namque quod sit praesens huic intellectui non qualitercumque, sed obiective. Modo, licet intelligere sit actu intelligibile, et praesens intellectui formaliter, non tamen obiective, quando directe intelligimus et ideo non potest tunc intelligi. Quare autem in directa intellectione ipsum non sit praesens obiective» iam dictum est: quia scilicet intellectus noster est per se primo perfectibilis obiective a quidditate sensibili, et non a substantia animae. Ex hoc enim est quod intelligere nostrum neque primum obiectum, ut in Deo, neque aliquid primi obiecti. ut in angelo, est; et consequenter quod non sit in primo ordine intelligibilium a nobis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INTELLECTUS INTELLIGAT ACTUM VOLUNTATIS

Supra, qu. lxxxii, art. 4, ad 1; III Sent., dist. xxviii, qu. 1. art. 1, ad 3.

quartum sic proceditur. Videtur quod voluntas non intelligat actum voluntatis. Nihil enim cognoscitur ab intellectu nisi sit aliquo modo praesens in intellectu. Sed actus voluntatis non est praesens in intellectu: cum sint diversae potentiae. Ergo actus voluntatis non cognoscitur ab intellectu.

2. Praeterea, actus habet speciem ab obiecto. Sed obiectum voluntatis differt ab obiecto intellectus. Ergo et actus voluntatis speciem habet diversam ab obiecto intellectus. Non ergo cognoscitur ab intellectu.

3. Praeterea, Augustinus, in libro X Confessionum, attribuit affectionibus animae quod cognoscuntur *neque per imagines, sicut corpora; neque per praesentiam, sicut artes; sed per quasdam notiones*. Non videtur autem quod possint esse aliae notiones rerum in anima, nisi vel essentiae rerum cognitarum, vel earum similitudines. Ergo impossibile videtur 1 quod intellectus cognoscat affectiones animae, quae sunt actus voluntatis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, X de Trinitate: *Intelligo me relinqui*.

Respondetur dicendum quod, sicut supra dictum

3? cum sint Sirenae potentiae. – Om. codice* et ab. jj) notione*. – Hfritni addunt BD.

γ) videtur – at Pah.

est, actus voluntatis nihil aliud est quam incli-
natio quaedam consequens formam intellectam,
sicut appetitus naturalis est inclinatio consequens
formam naturalem. Inclinatio autem cuiuslibet rei
est in ipsa re per modum eius. Unde inclinatio
naturalis est naturaliter in re naturali; et incli-
natio 5 quae est appetitus sensibilis, est sensibi-
liter in sentiente; et similiter inclinatio intelli-
bilis, quae est actus voluntatis, est intelligibiliter in
intelligente, sicut in principio et in proprio subie-
cto Unde et Philosophus hoc modo loquendi
ul'tur 'n m quod *voluntas in ratione*
est, Quod autem intelligibiliter est in aliquo in-
telligente, consequens est ut ab eo intelligatur.
Unde actus voluntatis intelligitur ab intellectu, et
inquantum aliquis percipit se velle; et inquantum
aliquis cognoscit naturam huius actus, et per con-
sequens naturam ζ eius principii, quod est habi-
tus vel potentia.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa pro-
cederet. si voluntas et intellectus, sicut sunt di-

versae potentiae, ita etiam subiecto differrent: sic
enim quod est in voluntate, esset absens ab in-
tellectu. Nunc autem, cum utrumque radicitur in
una substantia animae, et unum sit quodammodo
principium alterius, consequens est ut quod est
in voluntate, sit etiam quodammodo in intellectu.

Ad secundum dicendum quod bonum et verum,
quae sunt obiecta voluntatis et intellectus, diffe-
runt quidem 7 ratione, veruntamen unum eorum
continetur sub alio, ut supra 8 dictum est: nam
verum est quoddam bonum, et bonum est quod-
dam verum. Et iduo quae sunt voluntatis cadunt
sub intellectu; et quae sunt intellectus possunt
cadere sub voluntate.

Ad tertium dicendum quod allectus animae non
sunt in intellectu neque per similitudinem tan-
tum, sicut corpora; neque per praesentiam ut in
subiecto, sicut artes; sed sicut principialum in
principio, in quo habetur notio principiari. Et ideo
Augustinus dicit allectus animae esse in memoria
per quasdam notiones.

ei inclinatio. – inclinatio autem Pab.
<) labieeto. – oblecto CG et editione> ab; c& Comment– Mot h-
quoiJi ominum Fafr.

ζ «ijfkni-*. – inquantum cognout/ naturam Λ; kuiut... nataram
om. Cl.
rj qttlJrm. – Offi. [*a>.

Commentaria Cardinalia Caletani

Tituli » clarus. – In corpore duo: primo, respondet quae-
sito; secundo, distinguit modos, ut supra ”,
Quoad *primum*, conclusio responuva est; Actus volun-
tatis cognoscitur ab intellectu. – Probat. Vetus voluntatis
nihil aliud est quam inclinatio consequens formam intel-
lectam ut sic. Ergo est in intelligente intclligibiliter. Ergo
intelligitur ab eo.

/Vntccedcns est per se notum. – Prima consequentia pro-
batur ex proportionolitatc, et ratione. Ratione quidem, quia
unumquodque est in eo cuius est, secundum modum il-
lius in quo c\$: ergo quod sequitur intellectum ut sic in
ipso, est in ipso intelligibiliter. – Proportionalitate vero teste
rationis: quia sicut appetitus consequens formam naturalem
inest naturaliter, et sensibilis consequens formam sensatum
inest sensibiliter, ita intclligibilis consequens formam intel-
lectam, intelligibiliter.

Deinde declaratur sensus consequentis quoad modum,
et dicitur: .Actus voluntatis est in intelligente intelligibiliter

duobus modis: scilicet et eo modo quo operatio est in
principio activo; et eo rmodo quo operatio est in suo obic-
cto. a quo speciem habet. Et confirmatur modus loquendi
ex auctoritate Aristotelis in III *de Anima*, - Advene hic
quod intelligent habet causaliutctn respectu volition!* in
duplici genere causae: scilicet efficientis quia operationes
vitales sunt effective n supposito vivente cuius sunt; et fi-
nalis, quiu obiectum voluntatis est bonum cognitum, con-
stat nutem obiectum <<tt finem voluntatis. Ncc haec in-
sunt per accidens intelligent!: quoniam et bonum cognitum,
ut cognitum est, est finis et obiectum voluntatis, unde
incognita diligere non possumus; et ab intelligente ut sic»
quamvis mediate, procedit amor, ut patet.

Secunda consequentia relinquitur per se notu, sicut et est.
II. Quoad *secundum*, distinguuntur duae Cognitiones, ut
superius: idest quoad quaestionem *an est*, quae terminatur
ad particulare; et quoad quaestionem *quid est*, perquam
venamur etiam habitus et potentiam voluntatis, etc.

QUAESTIO OCTOGESIMAOCTAVA

QUOMODO ANIMA HUMANA COGNOSCAT EA QUAE SUPRA SE SUNT

IN TRES ARTICULOS DIVIS*

* O. 4U. urxm
latroJ.

Deinde considerandum est quomodo anima humana cognoscat ea quae supra se sunt, scilicet immateriales substantias. Et circa hoc quaeruntur tria. Primo: utrum anima humana, secundum statum praesentis vitae, possit intelligere sub-

stantias immateriales quas angelos dicimus, per seipsas. Secundo: utrum possit ad earum* notitiam pervenire per cognitionem rerum materialium. Tertio: utrum Deus sit id quod primo a nobis cognoscitur.

?

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA HUMANA, SECUNDUM STATUM VITAE PRAESENTIS. POSSIT INTELLIGERE SUBSTANTIAS IMMATERIALES PER SEIPSAS

II *Coat. tient.*. «...p. l x; UI, cip. xi.n usque ed xi.vi; *De Verita* qu. x. «n. 11; qu. xnu. «n. 5, ad 7, 6; Qu. Je .tnima. ul. 1<5; In Boet. A *Trin.f* qu. n. an. 5. It yfetaphr»,. Icci. I.

* Cap. m.

Super primum sic proceditur. Videtur quod anima humana, secundum statum vitae praesentis, possit intelligere substantias immateriales per seipsas. Dicit enim Augustinus, in IX rfe *Trin. v: Mens ipsa corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit. sic incorporearum rerum per semetipsam.* Huiusmodi autem sunt substantiae immateriales. Ergo mens substantias immateriales intelligit.

T
• Qcuuuii, «rt.
l.

2. Praeterea, simile simili cognoscitur. Sed magis assimilatur mens humana rebus immaterialibus quam materialibus: cum ipsa y mens sit immaterialis, ut ex supradictis * patet. Cum ergo mens nostra intelligat res materiales, multe magis intelligit res immateriales.

* CfT π. °. S*.
S. TIt. Icci. tu.

3. Praeterea, quod ea quae sunt secundum se maxime sensibilia, non maxime sentiantur a nobis, provenit ex hoc quod excellentiae sensibillum corrumpunt sensum. Sed excellentiae intelligibillum non corrumpunt intellectum, ut dicitur in III *de Anima* *. Ergo ea quae sunt secundum se maxime intelligibilia, sunt etiam maxime intelligibilia nobis. Sed cum res materiales non sint intelligibiles nisi quia facimus eas intelligibiles actu, abstrahendo a materia; manifestum est quod magis sint secundum se intelligibiles substantiae quae secundum suam naturam sunt immateriales. Ergo multo magis intelliguntur a nobis quam res materiales.

* Comment, t.

4. Praeterea, Commentator dicit, in II *Metaphys.* *, quod si substantiae abstractae non possent intelligi a nobis, *tunc natura otiose egisset: quia fecit illud quod est naturaliter in se intellectum. non intellectum ab aliquo.* Sed nihil est otiosum sive frustra in natura. Ergo substantiae immateriales possunt intelligi a nobis.

5. Praeterea, sicut se habet sensus ad sensibilia, ita se habet: intellectus ad intelligibilia. Sed visus noster potest videre omnia corpora, sive sint superiora et incorruptibilia, sive sint inferiora corruptibilia. Ergo intellectus noster potest intelligere omnes substantias intelligibiles, et superiores et immateriales.

*

λ

Sed contra est quod dicitur *Sap. ix ♦ Quae in caelis sunt, quis investigabit?* In caelis autem dicuntur huiusmodi substantiae esse; secundum illud Matth. xvm *: *Angeli eorum in caelis etc.* Ergo non possunt substantiae immateriales per investigationem humanam cognosci.

P

• (X. de A.
Hcaūtudae,
tv.

Respondeo dicendum quod secundum opinionem Platonis, substantiae immateriales non solum a nobis intelliguntur, sed etiam sunt prima a nobis intellecta. Posuit enim Plato formas immateriales subsistentes, quas *ideas* vocabat, esse propria obiecta nostri intellectus *: et ita primo et per se intelliguntur a nobis. Applicatur tamen animae cognitio rebus materialibus, secundum quod intellectui permiscetur phantasia et sensus. Unde quanto magis intellectus fuerit depuratus, tanto magis percipit immaterialium intelligibilem et veritatem.

v
* Df.Uzmu,
ct

Sed secundum Aristotelis sententiam*, quam magis experimur intellectus noster, secundum statum praesentis vitae, naturalem respectum habere ad naturas rerum materialium; unde nihil intelligii nisi convertendo se ad phantasmata, vel ex dictis* patet. Et sic manifestum est quod substantias immateriales, quae sub sensu et imaginatione non cadunt, primo et per se, secundum modum cognitionis nobis expertum, intelligere non possumus.

J

Sed tamen Averroës, in Comment. Tertii *de*

o
* Q». u mi, «
l.

n

?

quomodo anima... tdlcet immateriale* subitantias. - quomodo animo co/tnotcat immateriales substantial. scilicet ta quae supra se sunt BD.
p) earum. - eorum ABCDGa.

y) - nostra PaK
i) te habet. • Om. Pj E.
intellifibilcm. - intelligibillum
O capcrimur. - sequimur 110.

				QUAESTIO LXXX fili. ARTICULUS I	365
uhSSriMZ*	' Anima ' ?	ponit quod in tine in hac vita homo pervenire potest ad hoc quod intelligat substantias separatas η, per continuationem vel unionem cuiusdam substantiae separatae nobis \ quam vocat <i>intellectum agentem</i> , qui quidem, cum sit substantia separata, naturaliter substantias separatas intelligit. Unde cum fuerit nobis perfecte unitus sic ut per cum perfecte intelligere possimus, intelligemus et nos substantias separatas; sicut nunc per intellectum possibilem nobis unitum inteiligimus res materiales.-Ponit autem intellectum agentem sic nobis uniri. Cum cnim nos · intelligamus per intellectum agentem et pcr intelligibilia speculata, ut patet cum conclusiones inteiligimus per principia intellecta; nccesse est quod intellectus agens comparetur ad intellecta speculata vel sicut agens principale ad instrumenta, vel sicut forma ad materiam. His enim duobus modis attribuitur actio aliqua duobus principiis: principali quidem agenti ct instrumento, sicut sectio artificii et serrae; formae autem cl subiecto, sicut calefactio calori et igni. Sed utroque modo intellectus agens comparabitur ad intelligibilia speculata sicut perfectio ad perfectibile, et actus ad potentiam. Simul autem recipitur in aliquo perfectum ct perfectio; sicut) visibile in actu ct lumen in pupilla. Simul igitur in intellectu possibili recipiuntur intellecta speculata et intellectus agens. Et quanto plura intellecta speculata recipimus, tanto magis appropinquamus ad hoc quod intellectus agens perfecte uniatur nobis. Ita quod cum omnia intellecta speculata cognoverimus, intellectus agens perfecte unietur nobis; et poterimus per cum omnia cognoscere materialia “ ct immaterialia. Et in hoc ponit ultimam hominis felicitatem *. – Ncc refert. quantum ad propositum pertinet, utrum in illo statu felicitatis intellectus possibilis intelligat substantias separatas per intellectum agentem, ut ipse sentit: vel, ut ipse v imponit Alexandro ♦ intellectus possibilis nunquam intelligat substantias separatas (propter hoc quod ponit intellectum possibilem corruptibilem), sed homo intelligat substantias separatas per intellectum agentem.			
3					
r*, 16.					
», 10.					
lu. mm,					
I					
ip.n»», ·. i.TKlect					
ξ					
LXOIV.					

rj mbstantias separatas. substantiam separatam P6.
6) nofrii. – j noi/f pb.
O/dr/rrfr unitus. – unitus prr/ectc X, unitus PC.EbGjfr. – Soquen» perfecte D ponit you ut. *A pot: fûu/nw, l*CEFGpA <c cdd. ab omittunt.
m) »rodi. – Om. Pαδ. – Pro intelligamus. intellipimus cd. 4.
λ) sicut. – Om.AGDE.- Pro ct lumen, ct lumen in actu ct lumen A.
|x) materialia. – ct materialia ABDEFG,
») ut ipse. – On», CE; ipsr om. \D. – Ante intellectus F addit quod.

ξ (ittellipal. – intelligit PD.
o) etiam. – Om. PA ct edit d h
n) uniretur. – unietur P«. .
pl speculativis. – speculatis BDFIkth
e) cxmhupt. – competit Pa>. – Pro uulht» /uud. rei nwlha rcl pauciulmi (pauci ti) ABCDE, nullus rei pauci sunt qui F, re/ nulli sunt qui G, nullus id pauci sic cdd. ab.
r) pervenire. – provenire \IGDFG.
substantias. – separatas «ddil P. – immateriales om. cd. 4.

mens nostra de cognitione incorporalium rerum accipere potest. per seipsam cognoscere possit. Et hoc adeo verum est. ut etiam apud philosophos dicatur quod scientia de anima est principium quoddam ad cognoscendum substantias separatas. Per hoc enim quod anima nostra cognoscit seipsam. pertingit ad cognitionem aliquam habendam de substantiis incorporeis, qualem eam contingit habere : non quod simpliciter et perfecte eas cognoscat, cognoscendo seipsam.

An SECUNDUM dicendum quod similitudo naturae non est ratio sufficiens ad cognitionem: alioquin oporteret dicere quod Empedocles dixit, quod anima esset de natura omnium, ad hoc quod omnia cognosceret. Sed requiritur ad cognoscendum, ut similitudo rei cognitae in cognoscente quasi quaedam forma ipsius. Intellectus autem noster possibilis, secundum statum praesentis vitae, est natus informari similitudinibus rerum materialium a phantasmatibus abstractis: et ideo cognoscit magis materialia quam substantias immateriales.

Ad tertium dicendum quod requiritur aliqua proportio obiecti ad potentiam cognoscitivam. ut activi ad passivum, et perfectionis ad perfectibile. Unde quod excellentia sensibilia non capiantur a

sensu, non sola ratio est quia corrumpunt organa sensibilia; sed etiam quia sunt impropportionata potentiis sensitivis. Et hoc modo substantiae immateriales sunt impropportionatae intellectui nostro. secundum praesentem statum, ut non possint ab eo intelligi.

Ad quartum dicendum quod illa ratio Commentatore multipliciter deficit. Primo quidem, quia non sequitur quod, si substantiae separatae non intelliguntur a nobis, non intelligantur ab aliquo intellectu: intelliguntur enim a seipsis, et a se invicem – Secundo, quia non est finis substantiarum reparatarum ut intelligantur a nobis. Illud autem otiose et Irustra esse dicitur, quod non consequitur linent ad quem est. Et sic non sequitur substantias immateriales esse Irustra. etiam si nullo modo intelligerentur a nobis.

Ad quintum dicendum quod eodem modo sensus cognoscit et superiora et inferiora corpora, scilicet per immutationem organi a sensibili. Non autem eodem modo intelliguntur a nobis substantiae materiales, quae intelliguntur per modum abstractionis; et substantiae immateriales, quae non possunt – sic a nobis intelligi. quia non sunt earum aliqua phantasmata,

¶ accipit. – percipere ADFG, recipere CE.
'/) fhlfawphco. – mtoanphum p. phi eJ. ô.

[jtiud, – tciUcft ghod D.
u; piiiu/t/. – pauent ACEFpB et afc.

Commentaria Carclinalie Caietani

Times: per seipsas, idest non per naturas sensibillum, aut species carum ; sive hoc contingat per proprias species, ut Plato dixit; sive per continuationem quandam, ut Averroës fingit; sive quovis alio modo.

In corpore quatuor: primo, opinio Platonis; secundo, Aristotelis; tertio, Averrois; quarto, invehitur contra Avcrrocm.

II. Quoad primum, duo dicuntur. Primo, principalis conclusio Platonica est : Substantiae immateriales cognoscuntur a nobis primo. – Probatur : quia ideae sunt prima obiecta nostri intellectus.

Secundo, redditur ratio quare sensibilibus se immiscet intellectus. Et dicitur quod est propter phantasiam et sensum, quae immiscentur intellectioni. – Et probatur α signo : quia intellectus, quanto purior, tanto magis superiora percipit.

III. Quoad secundum, conclusio Aristotelis est : Substantias immateriales non possumus per se primo intelligere. – Probatur, quia intellectus noster primo respicit naturas sensibillum. Cuius signum est, quia sinu phantasmate nihil intelligimus.

Et quin hoc magis experimur, restat confutata opinio Platonis, seu affirmativa, quoad ly primo, et non simpliciter. Hoc enim insinuant litterae verba, inferendo conclusionem Aristotelis. Et merito : quia Aristoteles movit hanc Quaesitionem in M de Anima, text, xxxvi ., et non solvit, sed dixit posterius esse perscrutandum. Unde eius sententia non expresse habetur de reliqua quaestionis parte, de qua Averroës in III de Anima, comm. xxxvi, diffuse disputat.

IV. Quoad tertium, opinio Averrois ponitur in quatuor propositionibus. Prima est supposita; scilicet quod intellectus agens sit substantia separata naturaliter intelligens alias. – Secunda, quod per intellecta speculativa intellectus agens nobis unitur ut forma, sic quod quanto plura adepti fuerimus intellecta, tanto perfectius unitur; et adeptis omnibus, perfecte est nobis unitus. – Tertia est: Quando intellectus agens est perfecte in nobis unitus, tunc per ipsum intelligimus quidquid ipse intelligit. – Quarta est, quod in hoc consistit ultima nostra felicitas. – Adjungitur in fine his. quod non refert ad propositum an Alexandri an Averrois sustineatur opinio, quoad differentiam inter nos et intellectum possibilem.

Secunda propositio probatur ex unitate operationis propriae intellectui agenti communicatae primis intellectis, idest primis principiis.

Et si vis diffuse hacc videre, vide in III Contra Gent., in loco proprio de Felicitate . . Et si hacc ad formam reducta inquiris, vide in Commentantibus nostris de Ente et Essentia . . Nolo enim eadem replicare: ibi omnia haccclare posui.

V. Quoad quartum, ponuntur sex rationes contra Avcrrocm. Quarum primae duae procedunt ex prima propositione ; tertia autem ex tunc secundae propositionis; quarta ex quarti, quinta ex tertia; sexta autem ex ipsa ratione intellectus agentis, etc.

VI. In responsione ad quartum essent multa dicenda, nisi dictu esset in Commentariis praedictis, tractando hanc quaestionem.

• i>r fili» O»
hb. II, c»p. i

• S. TK ket

• Ccttn.
la Jifreuw.

•Og.n^a.a.

· VMc u.

* Cr, qo- ivixi
an. 1,4.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTUS NOSTER PER COGNITIONEM RERUM MATERIALIUM POSSIT PERVENIRE AD INTELLIGENDUM SUBSTANTIAS IMMATERIALES

IV «Sntr., dirt. Mitt, qu. n. «rt. 7. -J 12; U Cant, (knl., cep. tu, De Verity qu. πιπ, -π. 5, «J 6; Qu. A Jfttiwu, -«. »6; In ftoch de qu. u. art. 5, ι; l /Wrrr., («CL ni{ Jk Cauiii, Ica. vit.

Secundum sic proceditur. Videtur quod intellectus noster per cognitionem rerum materialium possit pervenire ad intelligendum substantias immateriales. Dicit enim Dionysius, i cap. *Cad. Hier.*, quod *possibile humanae menti ad immateriales sursum excitari caelestium hierarchiarum contemplationem, nisi secundum se materiali manudictione utatur.* Relinquitur ergo quod per materialia manuduci possumus ad intelligendum substantias immateriales.

2. Praeterea, scientia est in intellectu. Sed scientiae et definitiones sunt de substantiis immaterialibus: definit enim Damascenus angelum; et de angelis aliqua documenta traduntur tam in theologicis quam in philosophicis disciplinis. Ergo substantiae immateriales intelligi possunt a nobis.

3. Praeterea, anima humana esi de genere substantiarum immaterialium. Sed ipsa intelligi potest a nobis per actum suum, quo intelligit materialia. Ergo et aliae substantiae immateriales intelligi possunt a nobis per suos effectus in rebus materialibus.

4. Praeterea, illa sola causa per suos effectus comprehendi non potest, quae in iryinitum distat a suis effectibus. Hoc autem solius Dei est proprium. Ergo aliae substantiae immateriales creatae intelligi possunt a nobis per res materiales.

Sed contra est quod Dionysius dicit, i cap. *de D/r. Nom.*, quod *sensibilibus intelligibilia, et compositis simplicia, et corporalibus incorporalia apprehendi non possunt.*

Respondeo dicendum quod, sicut Averroës narrat quod quidam Avempnee nomine, posuit quod per intellectum substantiarum materialium pervenire possumus, secundum vera philosophiae principia, ad intelligendum substantias immateriales. Cum enim intellectus noster natus sit abstrahere quidditatem rei materialis a materia, si iterum in illa quidditate sit aliquid materiae, poterit iterato abstrahere: et cum hoc in infinitum non procedat, tandem pervenire poterit ad intelligendum aliquam quidditatem quae sit omnino sine materia. Et hoc est intelligere substantiam immaterialem.

Quod quidem efficaciter diceretur, si substantiae immateriales essent formae et species horum materialium, ut Platonici posuerunt. Hoc autem

non posito, sed supposito quod substantiae immateriales sint omnino alterius rationis a quidditatibus materialium rerum; quantumcumque intellectus noster abstrahat quidditatem rei materialis est materia, nunquam perveniet ad aliquid substantiae immateriali. Et ideo per substantias materiales non possumus perfecte substantias immateriales intelligere.

Ad primum ergo dicendum quod ex rebus materialibus ascendere possumus in aliqualem cognitionem immaterialium rerum, non tamen in perfectam: quia non est sufficiens comparatio rerum materialium ad immateriales sed similitudines si quae a materialibus accipiuntur ad immaterialia intelligenda, sunt nullum dissimiles, ut Dionysius dicit, in cap. *Cael. Hier.*

Ad secundum dicendum quod de superioribus rebus in scientiis maxime tractatur per viam remotionis: sic enim corpora caelestia notificent Aristoteles per negationem proprietatum inferiorum corporum. Unde multo magis immateriales substantiae a nobis cognosci non possunt, ut carum quidditates apprehendamus: sed de eis nobis in scientiis documenta traduntur per viam remotionis. et alicuius habitudinis ad res materiales.

Ad tertium dicendum quod anima humana intelligit seipsam per suum intelligere, quod est actus proprius eius, perfecte demonstrans virtutem eius et naturam. Sed neque per hoc, neque per alia quae in rebus materialibus inveniuntur, perfecte cognosci potest immaterialium substantiarum virtus et natura: quia huiusmodi non adaequant earum virtutes.

An quantum dicendum quod substantiae immateriales creatae in genere quidem naturali non conveniunt cum substantiis materialibus, quia non est in eis eadem ratio potentiae et materiae: conveniunt tamen cum eis in genere logico, quia etiam substantiae immateriales sunt in praedicatione Substantiae, cum carum quidditas non sit earum esse. Sed Deus non convenit cum rebus materialibus neque secundum genus naturale, neque secundum genus logicum: quia Deus nullo modo est in genere, ut supra dictum est. Unde per similitudines rerum materialium aliquid affirmative potest cognosci de angelis secundum rationem communem, licet non secundum rationem speciei; de Deo autem nullo modo.

γ) philoxophicia. - phiyldt F, phifie Cta. phi cJ. >.
 fi) comprehendi. - apprehendi ACEpl).
 T) WrrAciiJi. - cynipchrndi UDFGo.

v) intelligendum. - intellipibiUum P.
 c) immateriale». - immaterialia «xxfeces et a.

Vid* loca ou i capitc «π.

Commentarii» Cardinalia Caietani

Τῆς πρῆτης* cognitione perfecta, idest quidditative completa, substantiarum immaterialium. In corpore duo: primo, opinio Avempace; secundo, improbatio eius, et simul conclusionis responsivoc probatio.

II. Quoad *primum*, Avempacc, ut refert Averroes in comm. XXXVI Tertii *de Anima*, tenuit partem affirmativum quaestionis; et probat ratione in littera positu clarissime, sic. Abstrahendo a materia, aut est procedere in infinitum, et hoc non: aut devenitur ad quidditatem puram. Sed talis est quidditas substantiae immateriali*. Ergo, etc.

III. Quoad *secundum*, conclusio responsita est negativa: Per substantias materiales non possunt* perfecte cognoscere substantias immateriales. – Probatur, simul improbando fundamentum Avempacc, sic. Quidditas alterius rationis ab omni abstrahibili et denudabili a materia, non potest perfecte sciri per res materiales: sed substantiarum immaterialium natura est alterius rationis, etc.

Minor est per se nota apud Peripateticos, – Maior vero probatur: quia *si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis* ♦. Constat quod similitudo inter

quidditatem abstrahibilem et quidditatem separatam secundum rem, est ratio et fundamentum quare, illa cognita, ista cognosci inferatur: ergo, si non est similitudo, non erit cognitio. Sed non est similitudo nisi apud Platonicos, ponentes naturas subsistentes esse naturas sensibilibus, differente* tantum in modo essendi. Ergo, etc.

IV. Adverte, novitice, quod inter nos et Scotum non est in re hac differentia nisi forte in verbis. Convenimus enim quod pro statu isto non cognoscimus cognitione perfecta, usque ad ultimas differentias, substantias immateriales; et quod cognoscimus de eis* multa praedicata communia substantialia tam affirmativa quam negativa, etc., puta quod sunt substantiae immateriales, actus, etc. Sed nos, Peripatetico sermone utentes, dicimus quod tota quam habemus cognitio est *quia est*, et *quid non est*, eu., et quod non cognoscimus de eis *quid sunt*: quoniam cognitio per communia cognitio *quia est*! Secundo *Posteriorum* appellatur. Illi vero, quia cognoscimus praedicata pertinentia ad quaestionem *quid est*, Topica lingua utentes ♦, dicunt quod cognoscimus *quid sunt*, imperfecte tamen . Unde est quaestio omittenda: quin de verbi* tantum, etc.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT PRIMUM QUOD A MENTE HI MANA COGNOSCITUR

in Bbet. dr Trin., qu. i. »rt. 2.

tertium sic proceditur. Videtur quod Deus sit primum quod a mente humana cognoscitur. Illud enim in quo agnoscuntur alia cognoscuntur, et per quod de aliis iudicamus, est primo cognitum a nobis; sicut lux ab oculo, et principia prima ab intellectu. Sed omnia in luce primae veritatis cognoscimus, et per eam de omnibus iudicamus; ut dicit Augustinus in libro *de Trinitate* *. et in libro *Vera Religio* *. Ergo Deus est id quod primo a nobis cognoscitur.

2. Praeterea, *propter quod unumquodque est magis* *. Sed Deus est causa omnis nostrae cognitionis: ipse enim est *lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Ioan. i *. Ergo Deus est id quod primo et maxime est cognitum nobis.

3. Praeterea, id quod primo cognoscitur in imagine, est exemplar quo a imago formatur. Sed in mente nostra est Dei imago, ut Augustinus *. Ergo id quod primo cognoscitur in mente nostra est Deus.

Sed contra est quod dicitur Ioan. i *: *Deum nemo vidit unquam*.

Respondeo dicendum quod, cum intellectus humanus, secundum statum praesentis vitae, non possit intelligere substantias immateriales creatas, ut dictum est; multo minus potest intelligere essentiam substantiae increatae. Unde simpliciter

dicendum est quod Deus non est primum quod a nobis cognoscitur; sed magis per creaturas in Dei cognitionem pervenimus; secundum illud Apostoli *ad Rom.* i *: *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur*. Primum autem quod, intelligitur a nobis secundum statum praesentis vitae., est quidditas rei materialis, quae est nostri intellectus obiectum. ut multoties supra dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod in luce primae veritatis omnia intelligimus et iudicamus, in quantum ipsum lumen intellectus nostri, sive naturale sive gratuitum, nihil aliud est quam quaedam impressio veritatis primae, ut supra dictum est. Unde cum ipsum lumen intellectus nostri non se habeat ad intellectum nostrum sicut quod intelligitur, sed sicut quo intelligitur; multo minus Deus est id quod primo a nostro intellectu intelligitur.

Ad secundum dicendum quod *Propter quod unumquodque, illud magis*, intelligendum est in his quae sunt unius ordinis, vel supra dictum est. Propter Deum autem alia cognoscuntur, non sicut propter primum cognitum, sed sicut propter primam cognoscitivae virtutis causam.

Ad tertium dicendum quod, si in anima nostra esset perfecta imago Dei, sicut Filius est perfecta imago Patris, statim mens nostra intelligeret Deum. Est autem imago imperfecta. Unde ratio non sequitur.

·ΑΠ·ΙΟΙ·Potier
lib.1 c.*2. tin.
0. h.-S.ih.lut.
BX<r.

* Qn. uuo9V.in
i. xiAxp.1-
. <«. cauti.
xn t < i.

<'.*.

‘b u»

II

· An. ».

«) primum ^uoJ. – id quod primum codici,
p primo. – primum BEGoh.
y) noijj. – a nokit codice.* cl ab.
0) guo. – j quo Fa.

t) primo. – primum ACDEI Gah,
ζ) in bri cupiitionem jrtTveidmMS. – in M copniham pen^
ntfrtr ACDEG, i» fhi copnitioncin psrvenit H.
r.) cognitum. – nobis adffuDt CDE, a nobis eddt B.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Trutrs clarus: *primum* ordinc originis. – In corpora duo : primo, respondet directe quaesito ; secundo, ostendit quid sit primum cognitum.

Quoad *primum*, conclusio est: Deus non est primum quod α nobis cognoscitur. – Probatur dupliciter. Primo, sic. Substantiae immateriales creatae non possunt a nobis cognosci ; ergo nec Deus. – Secundo, sic. Deus cognoscitur a nobis per creaturas : ergo non primo. Antecedens putet *ad Rom.* t.

Quoad *secundum*, conclusio est: Primum cognitum a nobis est quidditaa rei materialis. – Probatur: quia est proprium obicctum intellectus nostri.

II. Adverte hic duo. Primo, quod primitus cognitionis cum sit primitiis objective, quia oportet primo cognitum primo esse obicctum intellectus ; ct primiui» obicctiva nulli convenire possit, nisi per propriam speciem aut essentiam

immediate sil cognitum, consequens est ut id quod proprium speciem non habet in intellectu, nec per essentiam suam immediate obiicitur, non possit «se primo cognitum. Ac per hoc, optime argumentatur littera, « hoc quod substantiae immateriales non cognoscuntur a nobis per proprias species, ergo nec Deus: Ergo non primo potest cognosd.

Adverte secundo quod, cum primum dicatur in ordine ad consequentia, iuxta diversitatem ordinum rerum, diversimode quaeri potest dc primo cognito. Ordinando enim universum in tres ordines, scilicet quidditati» materiali», et immaterialis, ct actu* puri, dicitur quod primum cognituro ab intellectu nostro, ordine generationis, est quidditajb materialis. Si \ero quaeritur inter quidditnt« rerum materialium quae est primo cognita, hoc alterius inquisitioni» est. Et iam dc hoc scripsi in Commentarii» *dc Enlc et Essentia* · quaestionem non parvam.

· Fnwyou, qa.i.

Op. *III, F h. ·
rh ko.ni.

Ct. Ariuct. To-
ic., lib. I, cap.
r, n b.
U. Scot. IIIV/-
nn ””- ,u

QUAESTIO OCTOGESIMANONA

• D.

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

• Cf. qu. LiMenr. IntroJ.

Deinde considerandum est de cognitione animae separatae ♦
Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: utrum anima separata a corpore possit intelligere.
Secundo: utrum intelligat substantias separatas.
Tertio: utrum intelligat omnia naturalia.
Quarto: utrum cognoscat singularia.

Quinio: utrum habitus scientiae hic acquisitae remaneat in anima separata.
Sexto: utrum possit uti habitu scientiae hic acquisitae.
Septimo: utrum distantia localis impediatur cognitionem animae separatae.
Octavo: utrum animae separatae a corporibus cognoscant ea quae hic aguntur.

P

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA SEPARATA ALIQUID IMFLUGERE POSSIT

III Sent. dUt. kin. qu. it, m 4I divu t., qu. i, art. i: (I Cinf. eap. im»; 7A l'rnf., qu. ut. an. i; Qu. Jf* Anima. AII. fS; Quod/. HI, qu. H, left. i.

I

primum sic proceditur. Videtur quod anima separata · nihil omnino intelligere possit. Dicit enim Philosophus, in I de Anima *. quod *intelligere corrumpitur, interius quodam corrupto*. Sed omnia interiora hominis corrumpuntur per mortem. Ergo et ipsum intelligere corrumpitur.

Cap- I», 0. I4.- s. Ib. lcel. U

• Qu. URSI*, an. 7. 8.

• Qu.LAXWt, lrt.

2. Praeterea, anima humana impeditur ab intelligendo per ligamentum sensus, et perturbata imaginatione, sicut supra ♦dictum est. Sed morte totaliter sensus et imaginatio corrumpuntur, ut ex supra* dictis patet. Ergo anima post mortem nihil intelligit

• Arxt. Je Ani- ma, Lb. III. CMU IT, W. m.-S. TK lect. 11.

3. Praeterea, si anima separata intelligit, oportet quod per aliquas species intelligat. Sed non intelligit per species innatas: quia a principio est *sicut tabula in qua nihil est scriptum* *. Neque per species quas abstrahat a rebus: quia non habet organa sensus et imaginationis, quibus mediantebus species intelligibiles abstrahuntur a rebus. Neque etiam per species prius abstractas, et in anima conservatas: quia sic anima pueri nihil intelligeret post mortem. Neque etiam per species intelligibiles divinitus influxas: haec enim cognitio non esset naturalis, de qua nunc agitur, sed gratiae. Ergo anima separata a corpore nihil intelligit.

• Qp. t. n. 10 S. Th. 1«' »*.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in I de Anima *. quod *si non est aliqua operationum animae propria, non contingit ipsam separari*. Contingit autem ipsam separari L Ergo habet aliquam operationem propriam; et maxime eam quae est intelligere. Intelligit ergo sine corpore existens.

Respondeo dicendum quod ista quaestio difficultatem habet ex hoc quod anima, quandiu est

corpori coniuncta, non potest aliquid intelligere nisi e convertendo se ad phantasmata, ut per experimentum patet. Si autem hoc non est ex natura animae, sed per accidens hoc convenit ei ex eo quod corpori alligatur, sicut Platonici posuerunt *. de facili quaestio solvi posset. Nam remoto impedimento corporis, rediret * anima ad suam naturam, ut intelligeret intelligibilia simpliciter, non convertendo se ad phantasmata, sicut est de aliis substantiis separatis. Sed secundum hoc, non esset anima corpori unita propter melius animae, si : peius intelligeret corpori unita quam separata; sed hoc esset solum propter melius corporis: quod est irrationabile, cum materia sit propter formam, et non c converso. – Si autem ponamus quod anima ex sua natura habeat ut intelligat convertendo se ad phantasmata, cum natura animae per r mortem corporis non mutetur, videtur quod anima naturaliter nihil possit intelligere. cum non sint ei praesto phantasmata ad quae convertatur.

*ii CK u. I

• a.

Et ideo ad hanc difficultatem tollendam, considerandum est quod, cum nihil operetur nisi in quantum est actu, modus operandi uniuscuiusque rei sequitur modum essendi ipsius. Habet autem anima alium modum essendi cum unitur corpori, et cum fuerit a corpore separata, manente tamen eadem animae natura; non ita quod uniri corpori sit ei accidentale, sed per rationem suae naturae corpori unitur: sicut nec levis natura mutatur cum est in loco proprio, quod est ei naturale, et cum est extra proprium locum, quod l est ei praeter naturam. Animae igitur secundum illum modum essendi quo corpori est unita, competit modus in-

3) teparata. – α corpore ieparjta codice*.

£) marfr. – in morte HG.

γ) contingit autem iptam icparari. – Om. AFG.

ο) nixi. – non PFeE

») rediret. – laundum ea» rediret ũ. point fecundum redire eJd. ab.

Q »i. – quia tecundum hoc 114, ted FG.

per. – port PIUL

0) quod. – qui PBdK

relligendi per conversionem ad phantasmata corporum, quae in corporeis organis sunt: cum autem fuerit a corpore separata, competit ei modus intelligendi per conversionem ad ea quae sunt intelligibilia simpliciter ;* sicut et aliis substantiis separatis *. Unde modus intelligendi per conversionem ad phantasmata est animae naturalis, sicut et corpori uniri: sed essc separatum * a corpore est praeter rationem suae naturae, et similiter intelligere sine conversione ad phantasmata est ei praeter naturam. Et ideo ad hoc unitur corpori, ut sit et ' operetur secundum naturam suam.

Sed hoc rursus habet dubitationem. Cum enim natura semper ordinetur ad id quod melius est; est autem melior modus intelligendi per conversionem ad intelligibilia simpliciter, quam per conversionem ud phantasmata: debuit sic a Deo institui animae natura, ut modus intelligendi nobilior ei esset naturalis, et non indigeret corpori propter hoc uniri.

Considerandum esi igitur quod, etsi intelligere per conversionem ad superiora sil simpliciter nobilius quam intelligere per conversionem ad phantasmata; tamen ille modus intelligendi, prout erat possibilis animae, erat imperfectior. Quod sic patet In omnibus enim substantiis intellectualibus invenitur virtus intellectiva per influentiam divini luminis. Quod quidem in primo principio est unum et simplex: et quanto magis creaturae intellectuales distant a primo principio, tanto magis dividitur illud lumen et diversificatur, sicut accidit in lineis a centro egredientibus. Et inde est quod Deus per unam 'suam essentiam omnia intelligit; superiores autem intellectualium substantiarum, etsi per plures formas intelligant. tamen intelligunt per pauciores, et magis universales ♦ et virtuosiores ad comprehensionem † rerum, propter efficaciam virtutis intellectivae quae est in eis; in inferioribus autem sunt formae plures, et minus universales, et minus efficaces ad comprehensionem rerum, inquantum deficiunt a virtute intellectiva superiorum. Si ergo inferiores substantiae haberent formas in illa universalitate in qua habent superiores, quia non sunt tantae efficaciae in intelligendo, non

acciperent per eas perfectam cognitionem de rebus, sed in quadam communitate et confusione. Quod aliquid apparet in hominibus: nam qui sunt debilioris intellectus, per universales conceptiones magis intelligenlium non accipiunt perfectam cognitionem, nisi eis singula in speciali explicantur. – Manifestum est autem inter substantias intellectuales, secundum naturae ordinem, infimas esse animas humanas. Hoc * autem perfectio universi exigebat, ut diversi gradus in rebus essent. Si igitur animae humanae sic essent institutae a Deo ut intelligercni per modum qui competit substantiis separatis, non haberent cognitionem perfectam, sed confusam in communi. Ad hoc ergo quod perfectum et propriam cognitionem de rebus habere possent, sic naturaliter sunt institutae ut corporibus uniantur, et sic ab ipsis rebus sensibilibus propriam de eis cognitionem accipiant sicut homines rudes ad scientiam induci non possunt nisi per sensibilia exemplo.

Sic ergo patet quod propter melius animae est ut corpori uniatur, et intelligat per conversionem ad phantasmata; ei tamen essc potest separata, et alium modum intelligendi habere.

An phimum ergo DiCEHmM quod, si diligenter verba Philosophi discutiantur. Philosophus hoc dixit ex quadam suppositione prius * facta, scilicet quod intelligere sit quidam motus coniuncti, sicut et senlire: nondum cmm differentiam ostenderat inter intellectum et sensum.

Vel potest dici quod loquitur de illo modo intelligendi qui est per conversionem ad phantasmata. – De quo etiam procedit secunda ratio.

An tertium biCENnt.M quod anima separata non intelligit per species innatas; nec per species quas tunc abstrahit; nec solum per species conservatas. ut obiectio probat: sed per species ex influenza divini luminis participatas, quarum anima fit particeps sicut et aliae substantiae separatae, quamvis inferiori modo. Unde tam ” cito cessante conversione ad corpus, ad superiora convenitur. Nec tamen propter hoc cognitio T non est naturalis: quia Deus est auctor non solum influentiae gratuiti luminis, sed etiam naturalis.

.) i/paratu. – corpore ifperjfo CO&.C*.

x) icpar.itum. – icpjrjtain P.

a) tit ct. – tic cl F'it. tic P.

;) natura. – ret Pab.

v) unam. – Om. Paê.

q comprchetuioncm. – Off/rArM/fortem AI . apprthenuonts Cb.

») ittlhjtCKtiitm. – intclhficntci Bb, fatftlreturn E.

ε) //«. – //w PFiBCiii»).

p) JA-j'ûNf. – accipiunt P.

5) L-tJc tam. – ut tam \. juan DGo, pF.

τ) ropii/w.- potentia ΓMA, W p uKFG. r-n' poten

fia P, w/ copnitlo margo b.

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulis clarus. Hoc tamen in eo advene, quod supponitur hic animam dori separatam a coq'orc, et quae-ritur de hac operatione quae est intelligerc.

In corpore quatuor: primo, ostendit in quo est ratio difficultatis in hac quaestione ; secunda, ostendit modum e°lvendac quaestionis , tertio, auget difficultatem ‡ quarto, a. can. in. solvit, ibi: Considerandum .

11. Quoad primum, duo dicit effectum certum, et causae incertitudinem. Effectus certus est modus intelligendi, scilicet per conversionem nd phantasmata hoc enim in nobis experimur, quod bine phantasmate nihil intelliginuK. Sed quarc sic intdligimus. an scilicet causa huius sit ne-

tura animae, an potius alligatio animae ad corpus, ambiguum est: et inde provenit difficultas nostrae quaestionis.

Si enim causa huius est, non natura animae, sed hoc convenit ei per accidens; scilicet propter alligationem ad corpus, ut Plato posuit; aut propter dispositionem ex sensi bilibus, ut \viccna dixit ♦: facilis quidem est solutio quaestionis nostrae, ut patet. Sed obstat quia \ic unio animae ad corpus non esset propter melius animae; contra illud principium, Waarni est propter formam ♦, – Si veru causa huius est natura animae, licet salvetur hoc principium, non tamen solvi potest quaestio mola. Quoniam cum nunquam anima perdat suam nacuiam, nunquam intelligci sine phun-

• /x. <4>ma . (UfLV.Vtp.t.

• a. Ana n. »U., w. u. n. »U. tt. S ¶ lea jr.

Ustuite: et sic separata erit otiosa. Undique ergo restat difficultas.

HI. Adverte hic quod s. Thomas, brevitati studens, omisit opinionem mediam, quae est Avlcnnnc, quia eam superius reprobaverat, cum dc scientia nostra esset quaestio; ct quia, quoad propositum, in idem redit cum Platone. Quoniam apud utrumque, unio animae ad corpus non est propter melius: quoniam anima scipsn. apud utrumque, habilis est ut proportionatnm sibi perfectionem α substantiis immaterialibus suscipiat. In cuius signum, anima separatu ab infante omnia perfecte novit: non ergo unitur corpori propter melius. Si tamen distincte contra eam procedere placet, vide in Qu. *de Anima*, qu. * 15.

IV. Circa hanc partem primam * occurrit dubium: quia insufficiens videtur distinctio supposita in littera, scilicet quod oportet animum intlligerc aut per conversionem ad phantasmata, aut per conversionem ad superiora. Stat enim quod intelligat tertio modo, scilicet per conversionem ad objecta cognoscibilia, quaecumque sint illa, sive corporea sive incorporea. Et hic modus et est communior utroque, et est naturalis animae in omni statu. Et sic cx hoc quod anima intelligit per conversionem ad phantasmata, non consurgit tanta difficultas huius quaestionis: eo quod phantasmata sunt quaedam objecta Intellectui, ut patet in 111 *de Anima* .

Quod autem detur hic tertius modus intlligcndi, scilicet per conversionem ad objecta corporea praeter phantasmata, probat Scotus, in Quarto, dirt. xlv, qu. u, tripliciter. Primo, quin quidquid potest phantasma cum intellectu agente, potest etiam obiectum cuius est phantasma, cum eodem. – Secundo, quia aliter natura animae tssct vilissima. Probatur sequela: quoniam ipsa cx intrinsecis, etiam cextrinsecis concurrentibus obtectis, in nullam posset operationem; cum tamen lapis possit cx intrinseco in proprium opus, puta descendere. – Tertio, quia pluralius non est ponenda sine necessitate: sed nulla necessitas cogit ponere istam mediationem spccicrum n Deo vcl angelis, quia ipsa natura animae sufficit cum obicctis ad actuondum seipsam; ergo, etc.

V. Ad hoc breviter dicendum est (quoniam materia ista iUPer'us * discussa) quod distinctio positu est sufficien-tissima; et apud philosophos est ut principium, ct est α naturae sollicitudine demonstratum. Ut quid enim natura tot praeparationibus quidditates sensibilibus spirituales magis per sensus continue redderet, si objecta extra sat essent cooperari intellectui agenti? – Ad primam ergo obicctionem. negatur assumptum: er ad probationes cius superius* responsum fuit.

Ad secundam vero dicitur quod ratio peccat primo, quod nulla est vilitas alicuius naturae passivae, si. non concurrentibus propriis activis, non reducatur in netum, Modo, objecta corporea extra, sunt intelligibilia in potentia, activa autem respectu possibilis sunt intelligibilia in actu; qualia sunt phantasmata illustratu, non lapis illustratus. Quiu lapidi, propter esse in summo gradu matrcialitutis, repugnat illustrari : non autem phantasmati, quod in summo gradu spiritualitutis est. – Peccat secundo, quia unumquodque tunc videtur vile, quando, concurrentibus his quae sui generis sunt, non posset in proprium opus : non nutem si non posset, concurrentibus rebus aliorum generum. Modo, anima separata est dc genere substantiarum intellectualium, et non corporum: ct ideo vilis esset, si cum substantiis separatis non intlligrcct; non autem si cum corporibus, – Peccat tertio, quia, ut dicitur in II Gie/i ♦, non est vilius quod pluribus extraneis eget ad suum opus, illo quod nullo eget extraneo, quando opus egentis pluribus est nltioris ordinis, hoc vero inferioris, ut patet ibi. Modo, constat quod intlligerc, quod est tinis ct opus animae, est longe altioris ordinis quam sit bonum lapidis ct aliorum inferiorum: ct ideo, dato quod anima valde multis extraneis egeret, et alia non, proptcrca non sequeretur vilitas animae. – Peccat quarto, quia imaginatur arguens modum intlligcndi per conversionem ad superiora, esse extra ordinem naturalis perfectionis ipsius animae; ac si ponamus quod anima separata, cum omnibus sibi naturaliter cooperantibus, non possit intlligerc. ac per hoc ponatur destituta propria ope-

ratione; ct quod quasi cx quadam largitate superiora impertiantur ei species. Sed haec puerilia sunt: ut enim in responsione nd ultimum in littera dicitur, cooperatio superiorum ad formationem animae naturalis est; ct cum primum nninm separata est. convertitur naturaliter ad superiora, tanqunm nd propria perfective illius pro statu illo.

Unde patet responsio ad tertium. Nulla enim ponitur superfluitas; immo est summa necessitas ponendi talem modum intlligcndi, eo quod .diter non posset anima dc novo aliquid naturaliter nosse.

VI. Circa eandem partem * occurrit dubium cx alio eapite' quia, stante sufficientia distinctionis, nulla videtur nasci difficultas, ut propter hoc anima videretur uniri corpori non propter melius. Ad hoc enim facillime posset dici cum Scoto, ubi supra *. quod animam uniri corpori propter melius , potest dupliciter intlligi: uno modo, propter melius r sibi ; alio modo, propter melius composito. Et licet anima non uniretur corpori propter suum melius, unitur tamen propter melius hominis. Et sic non oportet tantam sollicitudinem, quanta in hoc articulo assumpta est, propter hoc assumere. – Et confirmatur hoc: quia partes sunt propter totum, cuius ct perfectio absque earum unione haberi non potest.

Ad hoc breviter dicitur quod, licet ista fuga prima facie apparent rationabilis, perspicientibus tamen philosophiae principia, fuga videtur. Verum quippe est partes esse propter totum, et uniri propter melius totius: cum hoc tamen necessario exigitur ut venim etiam sit quod materia sit propter ionnam, ct quod unio panium sit ctinm propter melius formae. Super hoc nutem consurgit difficultas quaestionis. – Et confirmatur. Quiu si universaliter corpus est propter animam, ut materia propter formam, maxime debet esse propter formam quae habet proprium operari cui non communicat materia ncc compositum. quoniam haec maxime habet rationem optimi ct tinis. Sed anima intellectiva crt huiusmodi. Ergo dc ea maxime verificari debet quod uniatur propter melius, non solum compositi, sed proprium. Et sic stat difficultas in suo arduo.

VII. Quoad *secundum* * dicit quatuor. Primo, quod stat . a. ««.t animum habere duos modos operandi: scilicet cum phantasmate, ct sine phantasmate. Et hoc probat sic. Anima habet duos modos essendi actu ergo duos modos operandi, – Antecedens supponitur: quia habet quandoque cs»c conjunctum corpori, ct quandoque separatum ab eo. – Consequentia probatur cx eo quod unumquodque operatur secundum quod est actu: idest, operatio sequitur esse in actu. Ergo ct modus operandi modum essendi in actu.

Secundo, ibi: *manente tamen*, excludit cbicctioncm praetactam in difficultatione quaestionis ", dicens stare haec duo ' α» «. simul: scilicet ct quod uniri corpori sil cx natura animae; ct quod natura animae non mutatur habendo alium modum essendi. Hoc enim est quod difficultatem faciebat: si cx natura sua anima vindicat xibi corpus, quo pacto, manente eadem natura, poterit absque corpore operari? Manifestut autem haec stare simul exemplo n naturalibus: gravia enim cl levin non mutant naturas suas, ct tamen aliud convenit cis cum sunt in propriis locis, ct aliud cum sunt extra propria ct naturalia loca.

Tertio, declarat quales sint isti modi tam essendi quam operandi, quoad naturalia, ibi: *Animae icitur*. Et concludit quod esse in corpore, ct intlligerc cum phantasmate, est naturale animae; esse vero separatum, ct intelligerc per conversionem ad superiora, est ei praeter naturam.

Quarto, cx hoc applicat ad propositum, concludendo quod nnima unitur corpori propter melius, quia propter naturalem modum intelligcndi consequendum,

VIII. Circa hanc secundam partem, dubium occurrit circa illam consequentiam: \nima habet duos modos essendi, scilicet coniunctum ct separatum, ergo duos operandi, scilicet per conversionem nd phantasmata, ct superiora. Videtur enim inefficax. Quoniam cum operatio modifcetur ei cx parte operantis, ct cx parte obiccti ; verum quidem est quod modus operandi ex parte operantis, causctur cx modo essendi; sed rationi non consonat quod modus operandi cx parte obiccti, causctur cx modo essendi operantis. In

• In nap M-tioot« opioiooit.

• Q qu. ust: art-t;qu.t.KXMx art. ; · α-θ\χ· «Π. Γ.

• Cf. oum. »in

QU. GLXUV xrt. U.

• O. Bum. 'n

• Cf. Avlika- Δ <. · j · pMt. V, op. IU. It.

• Qa. uiin •

• ΛI. art.
• (X nan. ti.

• up. ππ, u. ·.
\$. lb. test, mu.

Cwmrti.Vum' iUPer'us *
xu ηφ

• tbid-tj|
uncaiatnu nom'

• Qp. XII. fi. I
S»Tb. I«U

proposito autem constat quod hi modi, scilicet per conversionem ad phantasmata et per conversionem nd superiora, sc tenent cx parte obiccti. ut patet. Ergo diversitas horum inodorum non rite infertur ex diversitate modi essendi ipsius animae : sed bene potuisset inferri cx tali diversitate diversus modus operandi, puta *r/f quod* ct *ut quo*. Unde Scotus, in Quarto, disL xlv, qu. n -; Ex hoc. inquit, quod anima est separata n corpore in extendo, non sequitur quod sit separata a corpore ut obiccto in operando; itu enim potest separata, sicut coniuncta corpori, obiccto copulari operando.

Praeterea, inquit, si cx esse separato animi converteretur od superiora, sequeretur quod anima separata exact capaci^{or} influentiae superioris, quam anima coniuncta corpori glorioso. Sed hoc est falsum. Ergo, etc.

IX. Ad haec dicitur quod, quemadmodum in littera dicitur, cum unumquodque operetur secundum quod est netu, consequens est quod iuxta modum essendi sit etiam modus operandi; ita quod, variato modo c»»cudi, oportet variari modum operandi, secundum id quod cx modo essendi causabatur. Et hoc est procul dubio serum.

In proposito nutem, dico quod hi modi, licet pertineant sd obiecta, non tamen pure immo radicaliter sc tenent cx parte modorum essendi intelligentis. Ita quod negandum est quod hi modi non se teneant cx parte operantis. Ad cuius evidentiam, brevissime recolito quod cx hoc quod uninia intellectiva est *forma immaterialis ct tamen in materia*, ut dicitur in 11 *Physic.*, text, xxvi -, nascitur quod proprium perfectivum dus esi partira immateriale ct partim in materia: intelligibilc enim in actu, quod est perfoctivum animae, in phantasmate ct intellectu agente existens, immateriale ct in materia quodammodo est. ut cx dictis * patet. Cessante ergo tali modo essendi ipsius animae, necesse est cessare illius erfectum, scilicet esse perfcctibilcm a tali perfective, scilicet partim materiali et partim immateriali. Et consequenter succedente alio modo essendi, scilicet omnino sine materia, consentaneum est ut succedat alter effectus, scilicet quod «it pcrfectibili» ab hu quae omnino sunt sine materia. Et sic hi modi, quamvis concernunt diversitatem cx parte obiccti, nascuntur tamen cx parte operantis; immo cx modis essendi operantis. Cuius signum est quod, apud philosophos, omnis substantia intellectualis separatu naturaliter α corpore, nihil accipit a corporibus.

X. Ad primum vero eorum quae dicit Scotiis -, iam patet quod separatio in essendo iufert separationem in operando. Et iam .superius· ostensum est quod impossibile est separatum aliquid pati α corpore impressionem aliquam intelligibilem, etc.

Ad ultimum vero dicitur quod est impertinens; quoniam dc naturali cognitione ct conditione animae est sermo; status autem animae in corpore glorioso miraculosus esu Unde nihil obstat proposito, si animo coniuncta tali corpori sil magis aut non minus capax talis influentiae : non enim quaerimus quid Deus per miraculo possit, sed quid rerum ordini absque miraculis congruar. Unde non sum miraculosa inferenda.

^1· Circa hunc partem · dubium est. quia in littera dicitur quod intelligere per conversionem ad superiora est *praeternaturale* animae. Hoc enim videtur falsum. Tum quia practcrnatura^{nlc} exorbitat n naturali; ac per hoc, non potest esse perpetuum, nec diuturnius naturali. Constat autem hunc modum intelligendi esse ct diuturniorem alio, ct perpetuum secundum naturae cursum. – Tum quia praetematuralc non nascitur ex natura rei cui est practcmaturalc, ut patet. Constat autem quod cx natura animae humanae nascitur uterque modus essendi successive in ea. Ergo uterque modus intelligendi. Ergo neuter est praeternaturalis.

XII. Ad evidentiam huius difficultatis. scito quod est duplex modus dicendi. Alter sequentium Aviccnnam *, ct dicentium quod uterque modus essendi ct intelligendi est naturalis animae successive nam esse in corpore est naturale ei in principio, esse vero extra est naturale ei in fine; quemadmodum homini inest duplex modus vivendi,

scilicet in utero materno, m principio, et extra uterum, in tine, seu post principium. Et secundum hanc viam facile solvi videntur omnia. Derelicta tamen est a s. Thoma; quia, ut cx dicendis apparebit, profundius scrutatus est naturam animae.

XIII. Est ergo alter modus dicendi, qui habetur in littera. quod scilicet unus est naturali», et alter praeternaturalis. Ubi scito quod practeniaturalc non est idem quod *contra naturam* ; »cd est communi^{us} quid, ct superius ad id quod convenit alicui *contra naturam*, ct *supra naturam*, et *extra naturam*, ct quotnodolibcl aliter quam *Wcundum propriam naturam*. In proposito autem sumitur pr.ictcrnatur.de pio eo quod est lupcmaturalc, non miraculoic. sed *supra naturam propriam ipsius animae*.

Ad cuius evidentiam, scito quod, quemadmodum ignis habet duos motus, alterum naturalem, scilicet quo movetur «ursum. alterum practernaturalcm. idest supra propriam naturam, quo movetur circulariter sequens motum diurnum; ct iste praeternaturalis est perpetuus; et convenit ei secundum quod participat naturam supenorem caelestem; scilicet quae participatio convenit d cx eo quod obtinet primatum in «phaera dementari (*temper enim supremum mjimi attinpit infimum supremi*, ut dicitur io vn cap. de *Diu.* Vont. -): ita in propotito anima intellectiva, quia est · · · · · T suprema forma m materio cxistentium, secundum sui supremum, participat aliquid dc natura substantiarum sept-rutarum ; ct secundum scipum absolute, aliquid aliud vindicat sibi proprium. Secundum enim propriam naturam ut .ic, vindicat sibi esse in corpore, cl intelligere per convcr-Monem ud phanUunnto : quoniam est essentialiter pars. Secundum vero quod participat substantia» separatas, habet quod ut etiam citra corpus ut illae sunt; ct intclligat per convcrdoncm ad intclligibilia simpliciter, ut illuc intelligunt. Et sic ille modus est simpliciter oaturali» animae, hic vero praeternaturalis

XIV. Nec inconvenit quod huiusmodi practemsturale sit diuturnius aut perpetuum -: quoniam non ea ratione dicitur praetcrnaturalc, quia exorbitet a natura (quia non est contra illam), sed quia est supra illam. Ut patet manifeste in inolu circulari ignis, qui indefesse semper d actu convenit. motus autem sursum non convenit d semper actu.

Nec inconvenit etiam tale praetcnmuralc innasci cx natura ipsius rei, non absolute, sed secundum quod participet ·n sui supremo naturam superiorem. Ut patet in motu dr-culari ipsius ignis, qui innascitur ex hoc quod ignis est in illo loco; esse autem in illo loco convenit cx hoc quod est supremum inter clcmcntu, esse autem supremum inter elementa habet annexum hoc. quod participet naturam superiorem, caelestem scilicet, tic.; ergo, dc primo ad ultimum, etc. Ita in proposito, cx hoc quod anima humana est immortalis, c: intima inter intellectuales, habet Juo: et quod exigat corpus medium inter contraria, et consequenter corruptibile; ct quod possit remanere sola. Sed primum cx propriis habet, cx quibus habet quod ratiocinctur. cl colligat scientiam cx sensibus. Secundum vero cx participatione superiorum in sui supremo, ex qua etiam nunc habet quod intelligat principia et *quod quid est*.

Et quoniam hoc profundioris erat perscrutationis, et rationi nugis est consonum, quamvis difficilius; iJeo divus Thomas hanc semper tradidit ubique doctrinam *, nec unquam voluit Avicennac facilitatem sectari.

XV. Quoad *tertium* -, obiicitur contra dicta, cx compa-ratione istorum modorum intelligendi quoad nobilitatem, sic. Intelligere per convendoncm ad superiora est nobilius quam per conversionem nd phantasmata: ct uterque modus convenit animae, per praedictu * ergo ille magis affirm-mundu» est naturalis animae quam iste. Et tenet aequcU; quia unumquodque temper naturaliter ordinatur ad melius de possibilibus. – Tunc ultra. Ille modus est naturalis animae : ergo anima non eget unione ad corpus, propter consequendum suum naturalem modum intelligendi.

XVI. Quoad *quartum* -, solvit, distinguendo antecedens, ' c· 43. 1. ct dicendo quod intelligere per conversionem ud superiora est nobilius er melius simpliciter, sed non animae. Et ideo, cum unaquaeque fe naturaliter ordinetur, non in melius

* 6. η· η· α
V Th- lui IV.

· Cl. q<- uuii.

srl. z·-η* txxv
art. l.

·a.Rsm. mu

·iruT·

T<vñá,β1β* W*

* Ct Avien.. f
A v m , part. V',
f>p. tu, n.

QUAESTIO LXXXIX, ARTICULUS II

simpliciter, sed in melius sibi, consequens est quod animn non ordinatur naturaliter ad intelligendum per modum substantiae separatae, quod est melius simpliciter; sed ad intclligendum per canvcnionem ad phantasmata, quod est melius sibi. Et ideo naturaliter unitur corpori propter me-
• <j . n..n. ut. lius ipsius animae, ut prius ♦ dicebatur.

XVII. Primam partem huius distinctionis, scilicet: Intclligcrc per conversionem ad superiora est nobilius simpliciter quum per conversionem ad phantasmata, littera relinquit ut per sc notam.

Secundam vero, scilicet quod non sit melius animae, probat. Modus cognoscendi quo cognitio confusa habetur ab aliquo, minus bonus est modo quo habetur cognitio distincta ab eodem : sed anima illo modo confuse, isto distincte cognoscit: ergo iste sibi melior. – Probatur minor; quin ille modus est improponionatus virtuti intellectivae animae, per excessum. Probatur hoc sic. Modus proprius substantiis superioribus at improportionatux inferioribus: iste c’t proprius substantiis superioribus, quae scilicet naturaliter sunt separatae: ergo est improportionatus animae.

Probatur maior sic. Vis intellectualis quanto magis recedit α primo, tanto magis diversificatur. Ergo intellectus quanto superior, tanto magis per unum aut pauciores universaliores ct effic«ciorc» species intdligir. Ergo modus superioris est improportionates inferiori: quia per plures, minus universales et minus efficace* debet intclligcrc; et propterea, si secundum species superioris intclligcrc!, non posset penetrare quod in eis est. – Antecedens nunc assumptum declaratur exemplo linearum egredientium n centro. – Consequentia vero non probatione t sed manifestatione eget; ct dupliciter declaratur. Primo, quin inde provenit quod Deus per unum, quod est ipse, omnia intclligit, utpote habens vim intellectualem maxime unitam; ct successive superiores praesunt inferioribus in paucitate et universalitate specieruni, propter efficaciam intellectualis luminis. Intellectiva enim vis quanto maior est. tanto minus partitur in intelligibilia; ct consequenter paucioribus speciebus eget. – Secundo declaratur in hominibus. Experimur enim in nobis ipsis quod praestanti ingenio fulti, paucissimis percepti», multa sciunt; ct e converso rudiores animam sortiti, nullis adhibitis ct syllogismis ct exemplis ct deartieuhtionibus rerum usque ud minima, vix illa tantum comprehendunt, nec in illis alia nossc possunt ; quo fit ut nullum cx sc iudidum habeant <ic rebus.

Minor autem, scilicet quod iste modus sit naturalis substantiis superioribus, quae naturaliter sunt separatae, probatur cx eo quod animae humanae sunt ultimae inter substantias intellectuales. Ex hoc enim sequitur, Ergo ultimus modus intelligcndi est cis connaturalis, et non pcnultimus. Sed infra istum datur inferior, scilicet per conversionem ad phantasmata. Ergo ille non animae, sed superiori est connaturalis: animae vero ultimus, ut sic universi perfectio omnes gradus essendi habear, etc. – Reliqua sunt per sc nota.

XVIII. Circa hanc quartam p.irtcm dubitatur. Cum enim dicitur quod modus intelligcndi per conversionem ad superiora est nobilior, nut intclligitur positive, aut permissive. Si permissive, non oportet esse verum nisi particulariter; ct nihilominus vana est tanta sollicitudo litterae, cx nobilitate illius modi exorta. – Si positive, ergo universaliter

verum est. Et tunc sequitur implicatio in littera, dum dicitur quod iste est universaliter nobilior, et subditur quod iste in anima nostra est imperfectior. Si enim in nnima nostra est imperfectior, ergo non universaliter iste modus est perfectior: et si universaliter, ergo ct in anima.

XIX. Ad hoc breviter dicitur quod positive est perfectior. Et cum dicitur, Ergo univer aliter: concedatur. Et cum dicitur, Ergo in anima: negetur argumentum, quia est sophisma *Figurae dictionis*, dum ab intellectione per conversionem ad intelligibilia, descenditur nd intellectionem per conversionem nd intelligibilia *improportionata huic intellectui*. Et ideo nulla est in littera contradictio. Quoniam prius dixit quod est simpliciter, idest sine additione aliqua, nobilior: et hoc est verum universaliter. Deinde subditur quod ille modus, ut est possibilis animae nostrae, idest non simpliciter, sed qunlificatus ordine ad intellectum ita debilem, est imperfectior. Et proptcrca, glossando litteram, diximus • quod ille modus est nobilior in se ct absolute, non tamen animae; non quod ille modus in anima retineat nobilitatem in se; sed quin in nnima non ponitur ille modus absolute, sed conditionntu» conditione diminuente, scilicet improportionc ct incommensuratione spccierum ad intellectum.

Quod autem ille modus absolute iit nobilior, ex eo patet quod purior est. Lumen enim non admixtum tenebris nobilius est tenebroso seu umbroso. Sed ille modus est in puro lumine, quia in solis intclligibilibus in actu puris consistit: iste vero est in lumine obumbrato, quia conii-stit in respectu <ld intelligibilia obumbrata materie phantasmatum. Ergo ille nobilior.

XX. Et cx hoc patet defectus Scoti, in Quarto, dist. xi.v, qu. i, ad 2, ubi negat intellectionem sine phantasmate esse perfectiorem positive; et adducit rationem satis levem: quia agens quod potest cum instrumento ct sine agere, non proptcrca perfectius positive agit, quia sine instrumento agit. – Haec enim ratio nihil pro se facit: quoniam constat quod, ceteris paribus, modus agendi sine instrumento est nobilior modo agendi cum eodem. Unde laudamus artifices qui paucioribus instrumentis rem perficiunt; ct multo magis si cum uno, et si cum nullo.

Praeterea, operatio cx genere suo incorporea, quamvis permittatur admisceri qnoquomodo corpori, quanto clongutior α corporeo instrumento, tanto perfectior positive: quia magis accedit ad sui generis perfectionem. Sed intelligere, secundum omnes, est huiusmodi. Ergo, etc.

Deceptus autem videtur Scotus, quia non vidit sophisma praedictum ♦ latere cum dicitur: Quodlibet intclligcre per conversionem ad intelligibilia simpliciter est nobilius: ergo tale conveniens animae est nobilius.

XXI. In responsione ad tertium, adverte quod ibi sumitur *naturale* ut distinguitur contra *miraculosum*: »c enim influxus iste est naturalis ; quamvis non sit naturalis secundum propriam naturam ipsius animae, ut in corpore articuli dictum est, – Nec putes influxum istum dici *divinum*, quia sit a Deo immediate (quoniam fit mediantibus angelis, ut patet in Qu. *dc Anima*, qu. αο·): sed quia sunt resultationes quaedam specierum divinarum, quae sunt factrices rerum secundum omnia quae in cis sunt, tum formalia quam materialia.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANIMA SEPARA TA INTELLIGAT SUBSTANTIAS SEPARATAS

III *Conf. Gent.*, cap. x«v; *Qu. de Anima*, an. ty; *Qun.lt. III, qu. κ. an. i.*

i> secundum sic proceditur. Videtur quod anima separata non intelligat substantias separatas. Perfectior enim est nni-ma corpori coniuncta, quam a çoqïore separata: cum anima sit naturaliter pars humanae naturae; quaelibet autem purs perfectior est

in suo toto. Sed anima coniuncta corpori non intelligit substantias separatas, ut supra* habitum est. Ergo multo minus cum fuerit n corpore separata.

2. Praeterea, omne quod cognoscitur, vel cognoscitur per sui praesentiam, vel per suam spe-

* er. ibid.

* Vo t u

3

• Cap. ot.

* Qu. LXX&TI m. J. I. ?

• Art. T. pmcc<. qt.Linn.an

• Qu. LXXMV ATL u

UL c*p. <♦ o. t
Attr. toMneul
1 «.Tbek-ch tu

ciem. Sed substantiae separatae non possunt cognosci ab anima per suam praesentiam: quia nihil illabitur animae nisi solus Deus. Neque etiam per aliquas species quas anima ab angelo abstrahere possit : quia angelus simplicior est quam anima. Ergo nullo modo anima separata potest cognoscere substantias separatas.

3. Praeterea, quidam philosophi posuerunt in cognitione separatarum substantiarum consistere ultimam hominis felicitatem *. Si ergo anima separata potest intelligere substantias separatas, ex sola sua separatione consequitur felicitatem. Quod est inconueniens.

Sed contra est quod animae separatae cognoscunt alias animas separatas; sicut dives in inferno positus vidit Lazarum et Abraham, Luc. xvi *. Ergo * vident etiam et daemones et angelos animae separatae.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in IX *de Trin*, ♦ *Mens nostra cognitionem rerum incorporearum per seipsam accipit*, idest cognoscendo seipsam, sicut supra * dictum est. Per hoc ergo quod anima separata cognoscit scipsam, accipere possumus qualiter cognoscit alias substantias separatas L Dictum est autem ♦ quod quanj,u anima corpori est unita, intclligit convertendo se ad phantasmata. Et ideo nec seipsam potest intelligere nisi inquantum iit actu intelligens per speciem a phantasmatibus abstractam: sic enim per actum suum intelligit seipsam, ut supra * dictum est. Sed cum fuerit a corpore separata, intlligct non convertendo sc ad phantasmata, sed ad ea quae sunt secundum se intel-

ligibilia: unde seipsam per scipsam intèlligct.– Est autem commune omni substantiae separatae quod *mtelligat id quod est supra se, ct id quod est infra se, per modum suae substantiae* ♦ sic enim † intclligitur aliquid secundum quod est in intelli- vΛ·t·Λ”M gente; est autem aliquid in altero per modum eius in quo est. Modus autem substantiae animae separatae est infra modum substantiae angelicae, sed est conformis modo aliarum animarum separatarum. Et ideo dc aliis ammabus separatis perfectam cognitionem habet; de angelis autem imperfectam et deficientem, loquendo dc cognitione naturali animae separatae. Dc cognitione autem gloriae est alia ratio.

Ad primum ergo dicendum quod anima separata est quidem imperfectior, si consideretur natura qua communicat cum natura corporis e: sed tamen quodammodo est liberior ad intelligendum. inquantum per gravedinem ct occupationem corporis a puritate intelligentiac impeditur.

Ad secundum dicendum quod anima separata intlligit angelos per similitudines divinitus impressas. Quae tamen deficiunt a perfecta repraesentatione eorum, propter hoc quod animae natura est inferior quam angeli.

Ad iertiim dicendum quod in cognitione substantiarum separatarum non quarumcumque ‘, consistit ultima hominis felicitas*, sed solius Dei, ° qui non potest videri nisi per gratiam. In cognitione vero aliarum substantiarum separatarum est magna felicitas, etsi non ultima, si tamen perfecte intclligantur \therefore Sed anima separata naturali cognitione non perfecte cas intelligit, ut dictum est *. ’b

3) Ergo – Omit!l. PADCDLhaE
/) Per hoc... separata. – GjruIJrranJo ergo fWpmo/Q G.
y) substantias separatas. ~ substantias F. res separatas PoK
Z) natura qua communicat cum natura corporis. – natura corporis

quia (qua mA) communicat cum natura corporis A. natura corporis PCEFGah
.J non quorumeumque. – quarumeumque non PaS.
<| intdligantur. – iuteUigrcntur codices et o b.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In titulo, *intelligat* quidditntivc: dc tali enim cognitione est dubium.

In corpore unica est conclusio responsivn, habens duas partes: Anima separata habet dc aliis animabus perfectam cognitionem naturalem, dc angelis vero imperfectam ct deficientem. – Probatur sic. Anima separata seipsam per scipsatn cognoscit. Ergo reliqua incorporea per modum quo sunt in ipsa. Ergo per modum ipsius animae. Ergo alias animas perfecte, angelos vero imperfecte.

Antecedens probatur: quia non intclligit convertendo sc ud phantasmata. – Prima vero consequentia probatur auctoritate Augustini, volentis quod mens nostra rerum incorporearum notitiam per seipsam accipiat. – Secunda vero consequentia probatur: quia unumquodque intclligibile est in intelligente per modum ipsius intelligentis; ct constat quod intclligitur per modum quo est in co. Et inde emanavit illa maxima, quod *commune est omni substantiae separatae intelligere tam superiora quam inferiora per modum substantiae suae*. – Tertia vero consequentia, quoad utramque partem, probatur: quia modus substantiae animae est conformis modo aliarum animarum separatarum, ct est infra modum substantiae angelicae.

II. Circa antecedens, dubium magnum occurrit. Quoniam anima nostra est pura potentia in genere intdligibihum’ Ul Averroès et s. Thomas cx Aristotele ♦ dixerunt, quomodo per seipsam intelligi potest? Intelligibili enim in potentia pura repugnat per seipsum intelligi: quoniam conditio intclligibilis in actu est esse perfectivum per se-

ipsum, idest sine alio obiccto medio, ipsius intellectus, ut de se patet.

Et sic videtur duplex peccatum in hoc processu accidere. Primo, oblivionis doctrinae datae ’. – Secundo, fallacia *secundum non causam ut causam*. Non enim causa quare anima nunc non novit se, est conversio ad phantasmata; sed intclligibilitas eius in potentia, cuius effectus est naturalis conversio ad phantasmata, ut ad proprium perfectis uni et actuotivum. Unde soluta convenaone ad phantasmata, si intellectus non est actuatus, remanet intclligibilis in potentia, ut erat. Et consequenter non per seipsum. sed per aliquem actum, puta n superioribus susceptum, debet fieri ct esse intclligibilis in actu. Et si cx sola separatione a corpore est intclligibilis in actu, ergo prius erat etiam intclligibilis in actu, quantum est in sc; quamvis nobis non esset intclligibilis nisi in potentia remota, propter naturaliter habere prius ordinem ad phantasmata. Sed hoc destruit doctrinam III *de Anima* “ Aristotelis, dicentis ’ U* «’«‘.’. quod *nullam habet naturam* etc.; ct manifeste contradicit doctrinae supra datae,

IH. Ad hoc est dicendum quod aninu nostra, secundum propriam naturam, est intclligibilis in pura potcncfu: ct quod cum separatur, fit intclligibilis in actu absque aliquo extraneo intluxu ; ct ideo merito tunc intclligitur per scipsam, ct nunc non.

Ad quorum evidentiam, recolenda sunt praedicta, ct applicanda ud propositum. Anima nostra, ut dictum fuit *, ’ vt habet in se propriam naturam ut sic; ct habet participa- *n

QUAESTIO LXXXIX, ARTICULUS II

cive aliquid dc natura substantiarum immaterialium. Et cx propria quidem natura, cum vindicet libi unionem ad corpus, liquet quod habet quod sit infima intellectuali» substantia, non solum in gradu, sed in modo essendi, utpotc exigens modum essendi proprium formis materialibus, scilicet esse in corpore per .informationem. Et quia uniuscuiusque dispositio in emirate est etiam, quantum est in sc» cius dispositio in intclligibilitate, oportet quod cx hac eadem radice proveniat quod anima sit infima in modo intclligibilitati»; ac per hoc, sit intclligibilis in pura potentia. Et quia talem modum essendi exigit propter bonum suum, cx eadem radice pullulat conversio ad phantasmata, tam secundum intellectum possibilem quam agentem ; ct consequenter quod intellectu» agens non sit netus ipsius intellectu» possibilis, nisi mediantibus intclligibilibus sensibilibium, etc.; et consequenter quod anima non cognoscat sc nisi per actum suum, etc. Haec cnim omnia cx eadem radice oriuntur, scilicet ex propria natura animae ut sic. Et quia ad propriam naturam animae spectat modus essendi in corpore, er intlligcndi per phantasmata ; ideo haec in

•rt Îîti'îXi'îÎ ^Ucra cl * attribuuntur modo c»scndi vel intlligcndi, tanquam notioribus proprietatibus occultae causae.

Ex eo vero quod participative sapit dc natura substantiarum separatarum, non habet infimum modum cvjcndi, ct consequenter nec intelligibilituti» ; sed habet superiorem modum essendi, scilicet separatum a corpore; ct consequenter superiorem modum intlligcndi turn active quam passive. Ita tamen ur, sicut modum essendi similem superioribus non ab initio sibi vindicat netu, sed potestate tnnlutn; ita et modum intlligibilitatis similem tuperioribu» non statim, sed ordinate post modum essendi, ordine naturae, sortiatur. Et ideo notonter dixi quod ipsa est intelligibilis in pura potentia ex propria natura, er quod fit in separatione intclligibilis in netu, – Quomodo autem hoc fiat, non videtur difficile, si adverterimus quod, quemadmodum cx natura propria animae lluit simpliciter convenio ud corpus ct phantasmata secundum omnes vires suas, ita cx participatione .uperiorum, cum incipit actu sortiri modum essendi separatum, cx consequenti ex eadem radice sortitur conversionem omnium virium suarum nd scipsam. principium cnim aspectus omnium substantiarum separatarum est primo respectu suimet. Et propterea ipsa, inquantum sapit naturam carum, hanc conformitmcm sortitur, ut primo convertatur in scipsum. Ac per hoc intellectus agens, cx eadem radice, convertitur ud illustrandum primo substantiam animae, et fit actus illius ut obiccti, et intellectus possibilis ut potentiae: et sic substanda animae, dc se intclligibilis in pura potentia, fit intclligibilis in actu per scipsnm sine nlio obiecto aut specie, per conversionem luminis intellectus egentis super ipsam : quae conversio consequitur separationem, quae consequitur non naturam animae propriam , sed superiorum participatam in anima.

IV. Et sic patet quod nec oblivionem passus est divus Thomas, nec fefellit cum sophisma -: quoniam naturalis conversio ud phantasmata causa vere est quare non intlligimus animam perscipsum. sed per actum suum; quamvis talis conversio non sit causa primaria, sed secundaria, ut potet cx dictis. Et quia hoc iam dixerat superius - in loco proprio, non oportebat sic explicare: quoniam consequentia intcliigenda sunt prout discussa aunt in antecedentibus in locis propriis.

V. Circa primam consequentiam-, adverte quod, quamvis auctoritas Augustini loquatur de anima nostra in statu isto, subtilissime tamen ad propositum applicata est. Cum cnim aliqua ordinarie sc consequuntur, sic temper posterius commensuratur priori, ut ultimum commcnsurctur primo. L'ndc quia 'm praesenti statu cognoscimus animam per actum ct obiccta, ct deinde incorporea cognoscimus per animam ; oportet ut cognitio rerum superiorum tanta sit, quanta potest oriri cx prima cognitione, quam scilicet cx sensibilibus habemus. Sed si prima cognitio esset cognitio animae, cognitio superiorum non commcnsurarcitur nisi ipsi animae. Et idcirco cx hoc quod anima per scipsam novit scipsam, coassumpta illa propositione Augustini quod per scipsam novit incorporea, optime infertur in littera quod

novit incorporea omnia secundum quod Mini in ca. Exeo cnim quod per scipsam scipsam noxii, constat quod pericere comprehendit sc: cx eo veru quad cx scipsa alia novit, sequitur quod cognitio aliorum non arctatur nisi nd modum quo in ipsa mnt, et non ad aliquam tiliam priorem cognitionem. Et sic excluditur duplex nrctatio quam nunc patimur: scilicet ud imperfectam cognitionem animae Jc scipsu, ct nd priorem cognitionem sensibilibium.

VI. Circa secundam consequentiam * dubium occurrit. - a. ftU. Quin aut intendit quod anima cognoscit incorporea per propriam substanti im tanquam per rationem cognoscendi; aut tanquam per obiectum praecognitum; aut tanquam per virtutem cognoscitivam. Si primo modo, optime procedit consequentia: sed expresse contradidi responsioni ad secundum in littera, ubi dicitur quod anima separata cognoscit angelo» per species influxas. Non ergo propria substantiu est ei ratio cognoscendi cos. Nec oportet species imperfecte repraesentare, sicut substantia animae repraesentat cos: ut patet in ipsis angelis, in quibus ideo superadditur species, etiam respectu inferiorum, ul suppleatur quod decst >iib»tniitiac. - Si secundo modo, aut ista erit cognitio discurssha, deus per medium cognitum novimus conclusionem, uut redibit primum membrum, quod substantia sit etiam ratio intlligcndi, ut diximus 9 de substantia angeli. quando intelligunt naturaliter Deam per suis substantins absque discursu, intuendo Deum in sc ut in speculo. Utrumque horum non consonat: hoc enim nunc reprobatum est; discursus nutem non habet locum in proposito, apud s Thomum. – Si autem tertio modo, vanus est (Otus conatus corporis articuli. lum cnim * liquidum erat 4 Q U. LXXH, <t hoc, quod anima, quidquid cognoscit, per propriam substantiam nov it ur per primum operandi principium intrinsecum» Sed quod cx hoc resultet imperfectio cognitionis, non probatur. Nec auctoritas Augustini esset «d propositum; quae de anima ut cognitu, loquitur.

VII. Ad huc <t dicendum quod omnibus illis mudis xcrificatur animam per modum suae substantiae intelligerc ct inferiora ct aequalia ct superiora directe. Nihilominus proposito primus et secundus deserviunt: ira quod substantia animae concurrit ut obiectum, ct species secundum se incompleta, per superadditam nutem speciem completa, complemento apto nuto inveniri in ea.

Ubi adverte quod dupliciter contingit intellectum aliquem per speciem intelligerc, Uno modo, immediate aspiciendo repraesentatum per illam speciem; sicut cum per speciem in oculo immediate respicimus coloratum. Alio modo, immediate aspiciendo ipsam speciem, et mediante ipsa repraesentatum per illam; ut patet cum Deus intelligit alia α se intuendo essentiam suam, quae est species omnium. In primo modo, species hubet rationem speciei tantum: in secundo vero, tenet locum speciei et obiccti prius natura, nem tempore, noti, in quo aliud relucet obiectum. Utroque autem modo cognoscendo, cognitio commensuratur mode» substantiae cognoscentis.-Quod sic patet. Cognoscens habere speciem cogniti nihil aliud est quam esse ipsum cognitum in esse intentionnli. Cum multis autem modis contingat cognoscentem esse unum atque idem cognitum (quoniam multam habet latitudinem modus essendi quo cognoscens est cognitum : ulio namque modo angelus est lapi», ct alio modo Deus est lapis, ct alio modo anima est lapis); et diversitas ista non est ex parte rei cognitae, quia una ct eadem esc : cx parte ergo cognoscentis est naturae, quae diversitatem tantam habet; ita quod modus quo cognoscens est cognitum, commcnsiiratur cognoscentis substantiae. Et sic xi substantia cognoscens est altioris ordinis quam cognitum, consequens est ut sit illud altiori modo quam sit in scipso: ct quia esse altius ct superioris ordinis praeobet unitius quidquid habent inferiora dispersa, efficacius est illud esse nd cognoscendum inferius obiectum, quam si aequale sibi esset. Si vero substantia cognoscens sit inferioris ordinis quam obiectum, tunc est illud imperfectiori modo quam sit ipsum in sc; ac per hoc esse non poterit comprehendere illud, quamvis magis vd minus perlecte poterit ipsum nossc iuxta proportionem defectus sui ab illo. Iuxta modum ergo gradus

l). Jr. Xum.
B... lib. I. Cfr
R. *1 ul. α
AteuM.X/ZWH

o
*

A
T

•

i
l

, ' O. l bkl.

• Qu. l y», tn. j.

• Qtt. LUH <A
Γ

QUAESTIO LXXXIX. ARTICULUS III

377

ct perfectioni* nubstuntine cognoscentis, «t modus estendt cognitorum in ilia· iuxta modum autem essendi illorum in ea, est cognitio: igitur, de primo ad ultimum, cognitio commcnsuratur substantiae cognoscentis.

Quo»! ut darius percipiatur, cxcmpkrilcr declaretur. Cum anima separata comprehendit seipsam, cum inter perfectione-. auaa sit non solum quod ipsa est de imitans sub* Statilia» immateriales in natura ct modo essendi. sed etiam quod ipsa est intcntionaliter Gabriel. Raphael, Michael, etc.; comprehendendo suam perfectionem, videt sc ct ut ipsa est, ct ut alia est; ct sic videt per scipi im ct speciem superadditam in ratione obiecti ct speciei simul. Manifestum est nutem quod impossibile est hoc modo plus nossc dc aliis, quam habeatur cx modo quo ipsu anima est alia: non enim novit alia hoc modo nisi quia seipsam novit sic esse ilh. Et sic par est iudicium. quoad hoc, si per solam substantiam, ct si per substantiam cl speciem superadditam cognitio fiat - Cum vero anima per «peciem additam immediate tendit in Gabnclcm. species in illa non est cllicador quam in prima cognitione fuerat: cutn speciei tantum locum teneat, prius autem speciei ct obiecti simul Nec . alia ratione Gabriclcm cognoscere facit, nisi quia est id quo cognoscens est ipse Gabriel: tantum autem facit for-

malilcr cognoscentem use Gabriclcm, quantum cognoscens capax est: capacitas autem istius est secundum modum substantiae sute. Cognitio igitur etiam ista substantiae cognoscentis commcnsuratur.

VIII. Et sic patet responsio ad quaesita ct obiccta *: quia · Ct. num.t l nulla est contradictio in littera, dum substantia animae speciet ct obiectum; et specie» superaddita ponitur quandoque ut ratio cognoscendi tantum, quandoque ctinm ut obiectum, ut dictum est*, etc. - Et iuxtn hunc mndum. * potest anima separata omnia quae novit, iimul intelligerc·, secundum quod superius * dc angelis dictum est. ' *1/

IX. Circa hanc quoque panem adverte quod, licet ad cognoscendum quidditntivc alias animas separatas anima non egent specie superadditu, quin sua substantia ad hoc suflidt; ad cognitionem tamen *an est*, ct ad cognitionem pertinentem ad locutionem ct auditionem, exigitur species superaddita: quoniam hacc non repraesentantur per substantiam intelligent!* animae. Et ideo simpliciter concedendum est quod una anima intelligit aliam per speciem. Unde s. Thomas indistincte hic de cis loquitur: ct in Quae- stione dc *Anima*. qu. xvcn dicit quod anima laxari·* ζ^λī.βη. *. u none potuit animam Abrahae, sicut alias substantia» se- - Ottuib paratas.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANIMA SEPARATA OMNIA NATURALIA COGNOSCAT

Qu. Jc trt.

Si TERTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod anima separata omnia naturalia cognoscat. In substantiis cnim separatis sunt Rationes omnium rerum naturalium. Sed animae separatae cognoscunt substantias separatas. Ergo cognoscunt omnia naturalia.

2. Praeterea, qui intelligit magis intelligibile. multo magis potest intelligerc minus intelligibile. Sed anima separatu intelligit substantias separatas, quae sunt maxima intelligibilium. Ergo multo magis potest intelligerc omnia naturalia, quae sunt minus intelligibiia '.

Sed contra, in daemonibus magis viget naturalis cognitio quam in anima separata. Sed daemones non omnia naturalia cognoscunt; sed multa addiscunt per longi (emporis experientiam, ut Isidonis dicit*. Ergo neque animae separatae omnia naturalia cognoscunt.

Praeterea, si anima statim cum est separata, omnia naturalia cognosceret, irustra homines studerent ad rerum scientiam capessendam. Hoc autem est inconveniens. Non ergo anima separata omnia naturalia cognoscit.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, anima separata intelligit per species ' quas recipit ex influentia divini luminis, sicut et angeli: sed tamen, quia natura animae est infra naturam angeli, cui iste modus cognoscendi est connaturalis 'f, anima separata per huiusmodi species non accipit perfectam rerum cognitionem, sed quasi

in communi et confusam. Sicut igitur sc habent angeli ad perlectam cognitionem rerum naturalium per huiusmodi species, ita animae separatae ad imperfectam et confusam. Angeli autem per huiusmodi species cognoscunt cognitione perfecta omnia naturalia: quia omnia quae Deus fecit in propriis naturis, fecit in intelligentia angelica, ut dicit Augustinus, *super Gen, ad lilt.* * Unde et ·o?11.«p»π. animae separatae dc omnibus naturalibus cognitionem habent, non certam cl propriam, sed communem et confusam.

An primum ergo dicendum quod nec ipse angelus per suam substantiam cognoscit omnia naturalia, sed ner species quasdam, ul supra * dictum est. Et ideo non propter hoc sequitur quod anima cognoscat omnia naturalia, quia cognoscit quoquo modo 4 substantiam separatam.

Ad secindim dicendum quod, sicut anima separata non perfecte intelligit substantias separatas, ita nec omnia naturalia perfecte cognoscitl, sed sub quadam contusione, ut dictum est *.

An tertium dicendim quod Isidorus loquitur de cognitione luturorum; quae ; nec angeli nec daemones nec animae separatae cognoscunt, nisi vel in suis causis, vel per revelationem divinam. Nos autem loquimur r de cognitione naturalium.

An Qrtum dicendum quod cognitio quae acquiritur hic per studium, est propria ct perfecta; illa autem est confusa. Unde non sequitur quod studium addiscendi sit frustra.

s) *minui intelligikilia.* - *iAtcnifibilia* Mmvi P«ab.
ryixict. - *sparatat* âJdunt Put.
y) ζῦnnaturalii. - *naturalia* Put.
i) *quoquo modo.* - *quodammodo* BtO, quvmcdt· pD, nmhtunt Put.

«J *copiosu.* - Om. «oJkc» ct .11.
Ô *quae.* - *qaa* Pb.
r.) .V.k *autem loquimur.* Aoe *aufera loquitur* cod'it». - Pro «.»-
turallum, rerum natiadlium IV Hu/ururwwi ACDEEd. *narutali* I'>.

Commentaria Cardinalia Cab'tant

Tam»: *naturalia*, idest omnes quidditates rerum «en-sîbilium.

In corpore una conclusio responsive quaesito: Anima separatu cognoscit omnia naturalia, in communi lumen ct confuse. – Probatur sic. Anima separatu cognoscit per species divinitus in Huxns. ut angeli. imperfecte tamen ct confuse. Ergo proportionulitcr se habet anima separata ad imperfectam rerum cognitionem, ut angelus ud perfectam. Ergo cognoscit omnia naturalia imperfecte et confuse.

Antecedens supponitur, quand primum partem, cx primo articulo. – Secunda pars probatur ex medio ibidem tacto: quia scilicet modus cognoscendi propriu* superiori nniunte, imperfecte convenit inferiori; hic autem eit proprius angelo, infra quem est anima; ergo. – Prima consequentia est cx se evidens: quoniam cum anima ct angelus conveniant in speciebus. et ditierant in efficacia et perspicacitate, proportionalitcr se habebunt respectu repraesentatorum per illas

species, sicut angeli nJ efficacem, ita animae ad defectivam cognitionem. – Secunda vero consequentia probatur ex eo. quod influxae angelis species repraesentant cis omnia naturalia. ct perfecte eorum in cis notitiam pariunt, ut potet per Augustinum. Ex hoc enim optime infertur: Ergo ad eadem se extendunt species influxae nninuic separatae, sed imperfecte ct confuse. Quod est intentum.

II. Hie advene, studiose, quanta sollicitudine vacandum sil sciendis rebus: quoniam anima nostra non nisi hic perficitur perfecte. Et ratio est, quia ipsa est infima inter intellectuales substantias, ct exigit species dcarticulatisimas. Dearticulatufimae autem sunt quae singulorum obiectorum sunt singulae. Obiecta autem in genere sensibilium cum sint quidditates, oportet animam habere singulas speciei iuxta numerurn quidditutum. Hoc autem cx phantasmati* bus lit, non ex superiorum influxu, ubi omnia sunt unite ct indistincte.

• Qa. Lirti, art J. }-

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANIMA SEPARATA COGNOSCAT SINGULARIA

IV Sent., d»E. t, qu. i, «n. 5; />r Vrr/n» qu. tir. 3j Qu. de .lnfmj. an. jq.

i» quantum sic proceditur. Videtur quod anima separata non cognoscat singularia. Nulla enim potentia cognoscitiva remanet in anima separata nisi intellectus, ut ex supra* dictis patet. Sed intellectus in hoc tamen est differentia inter angelos et

est cognoscitivus singularium, ut supra · habitum est. Ergo anima separata singularia non cognoscit.

2. Praeterea, magis est determinata cognitio qua cognoscitur aliquid in singulari, quam illa qua cognoscitur aliquid in universalis. Sed anima separata non habet determinatam 4 cognitionem de speciebus rerum naturalium. Multo igitur minus cognoscit singularia.

3. Praeterea si cognoscit singularia, et non per sensum, pari ratione omnia singularia cognosceret Sed non cognoscit omnia singularia. Ergo nulla cognoscit.

Sed contra est quod dives in inferno positus dixit: *Habeo quinque fratres*, ut habetur Lue. xvi*.

Respondeo dicendum quod animae separatae aliqua singularia cognoscunt, sed non omnia, etiam quae sunt praesentia. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod duplex est modus intelligendi. Unus per obstructionem a phantasmatibus: et secundum istum modum singularia per intellectum cognosci non possunt directe, sed indirecte, sicut supra * dictum est. Alius modus intelligendi est per influentiam specierum a Deo: et per istum modum intellectus potest singularia cognoscere. Sicut enim ipse Deus per suam essentiam, inquantum est causa universalium 1 et individualium principiorum, cognoscit omnia ct universalia

et singularia *, ut supra*. dictum est; ita substantiae separatae per species, quae sunt quaedam participatae similitudines illius divinae essentiae, possunt singularia cognoscere.

In hoc tamen est differentia inter angelos et animas separatas, quia angeli per huiusmodi species habent perfectam et propriam cognitionem de rebus, animae vero separatae confusam. Unde angeli, propter efficaciam sui intellectus per huiusmodi species non solum naturas rerum in speciali cognoscere possunt, sed etiam singularia sub speciebus contenta. Animae vero separatae non possunt cognoscere per huiusmodi species nisi solum singularia illa ad quae quodammodo determinantur, vel per praecedentem cognitionem, vel per aliquam affectionem, vel per naturalem habitudinem \ vel per divinam ordinationem: quia omne quod recipitur io aliquo, determinatur in eo secundum modum recipientis *.

Ad primum ergo dicendum quod intellectus per viam abstractionis non esi cognoscitivus singularium. Sic autem anima separata non intelligit, sed sicut dictum est *.

An secundum dicendum quod ad illarum : rerum species vel individua cognitio animae separatae determinatur. ad quae anima separata habet aliquam determinatam habitudinem, sicut dictum est*.

Ad tertium dicendum quod anima separata non se habet aequaliter ad omnia singularia, sed ad quaedam habet aliquam habitudinem quam non habet ad alia. Et ideo non est aequalis ratio ut omnia singularia cognoscat.

• U. qu- a->c art. » Cöcarach nafû.Ttu.ia. m

• Qu t.IXII, an. S.
• Qu. l XIXII, art. i.

3

?

• V«r», xS.

• Qu- L1W1, art. i.

T

• Ct an. 2. Co Qffil. num. v qn. juv, >rl. : LUH «rt. qa.tA.voiï.ar

3) rfzrrnwniafj»»!. – aliquam determinatam PikiE ni coftuxcret. – copumcit [*ab. y) uniumaiium. – et univerialium BDFO. 5) habitudinem. – Om. FGuftr.

i) determinatur. – recipitur Vab. · Pη· ieiundum modum, per modum PGab. ζ) illarum. – Om. et ab.

m

I-
l
d
f

. qu. uu, «n.

• <x J.-. l'rt.
f,ixmārsi.
πβ,ιπi,π.ιπ.

£. 471.
Qo.sn.wtni
B.1Aβ, art.X.

f

i

■

. de Omit,
> i. - >. Tl.
s.

corpore.

C

i.

QUAESTIO LXXXIX, ARTICULUS V

Commentaria Cardinalis Culetani

irn.cs: *lingularia* >cu sensibilia; dc hi» cnim est quae-
stio. – In corpore tria: primo, proponit conclusionem
responsis ani ; secundo, distinguit; tertia, declarat conclu-
sionem propositam, ibi : *In hac tamen est differentia*.

Quoad *primum*, conclusio est: Anima separatu cogno-
scit quaedam singularia, sed non omnia, etiam praesentia. –
Adverte quad ultima particula posita est nd differentiam
angelicae cognitioni», dictum cnim fuit superius· quod an-
geli naturaliter cognoscunt omnia singularia praesentia, non
omnia simpliciter.

II. Quoad *secundum*, distinguitur modus intclligcndi per
abstractioncm u phantasmate, ct per influxum spccicrum n
Deo. Inter quos, ad propositum, haec differentia est, quod
iuxta primum impossibile est nossc singularia nisi indire-
cte, ut probatum c>t ; iuxta secundum vero possunt cogno-
sci, ut ostensum est de Deo ct angelis Et tangitur ratio:
quia essentia divina est prachabena in se principia indivi-
duantia; ct consequenter species exemplatae ab illa reprae-
sentare possunt eadem, etc. Haec sunt superius discussa in
locis *ui» ·.

(ij) Quoad *tertium*, declaratur conclusio ct quoad par-
tem affirmativam, ct negativam, ct limitativam. ostendendo
ditferentiam inter angelos ct animam in cognoscendo per
huiusmodi species. Angeli, quin per huiusmodi species per-
fecte cognoscunt, quia iste modus est cis naturalis, con-
sequens en quod per eas non solum spccicrum, *ed indivi-
duorum participantium ipsas, notitiam habent. Animae
vero, quin per eas imperfecte cognoscunt, ncc species nec
individun distincte norunt, nisi «aliunde determinantur: quia
omne quod recipitur in aliquo, recipitur per modum reci-
ipientis. Et sic cognoscunt aliqua, et non omnia, sed ea
ad quae determinantur aliunde. – Subdit quatuor modo»
quibus fit ista determinatio : scilicet vel praevia cognitio-
nem. vd allectionem, vel naturalem ordinationem, vel Dei
ordinem.

IV. Circa hanc partem dubium est. unde et quomodo
affectio, cognitio ct ordo determinant ad cognitionem sin-
gularium. Aut enim species illae repraesentant ipsi animae
singulare, aut non. Si non. nihil horum largietur cis vim
repraesenutivam. ut pntet. Si sic, sed non percipitur ab
anima: ergo ista dant animae vim pcrccptivam. Sed hoc
est manifeste falsum: ineat cnim illa u natura. Ergo. etc.

h°c dicitur quod. quia, ut saepe dictum est ·. eo-
8n,t,° t'f Pcr hoc quod cognoscent ot cognitum; et anima
nostra secundum se non c>t actu, sed potentia ipsa cogno-
scibilia. potentia autem habet rationem determinabilis ; se-
cundum quod anima magis determinatur ad unum quam
ad aliud, consequens est quod secundum hoc magis accedit
ad esse actu unum vel per naturae aut Dei ordinem, in ra-
tione activi vel passivi, etc.; vel per vestigium aliquod illius
in parte pcrccptiva; vel per affectionem in pane appetitisa.
Et sic determinatio huiusmodi appropriai animam nd illud,
non ita quod faciat illam esse illud, sed ira quod propin-
quam reddat illam nd esse illud. Ex hac autem propinqui-

rate fit ut species influxae (quae ideo irnproportionatae
dicuntur animae, quia plu·» in sc continent quam anima
possit per eas intclligere), cum recipiuntur in anima «e
propinqua, determinantur ad efficaciter actuandum ipsam
animam secundum illa obiccta distincte, remanente secun-
dum alin repraesentata confusa actuationc. Et merito: quia
anima est disposita , ct magis determinabilis per species
quand linee, quam quoad alin. Et haec est ratio quae red-
ditur in littera, dum dicitur, *quia unumquodque recipitur
in alio per mudum recipientis*, idest secundum modum quo
dispositum est recipiens,

\d quaesitum ergo dicitur quod species repraesentant
cingulare, >ed non distincte huic animae. Et cum dicitur.
Ergo ordo iste largitur vim pcrccptivam: dicitur quod non
dut vim pcrccptivam, sed reddit ipsam habilem ct propor-
tjon.itam speciei inquantum repraesentat tale singulare, ct
sic facit dispositive ipsam illud percipere.

VI. In responsione ad pnmum occurrit dubium supc-
rim in qu. i.xxix, art. n ·, lactum: ce est tale. Anima sepa-
rata recordatur criminum commissorum; ergo cognoscit
singularia, ct singularia sunt scnûbilia. Et cum constet
quod novit ea per speciet quas sccum detulit, ergo male
hic dicitur quod per species abstractas non novit singu-
laria.

\ II. Ad hoc posset breviter dici, gloisando hanc aucto-
ritatem ct ceteras similes, quod loquuntur dc cognitione
nova, et non recordatione; ct secundum hanc viam respon-
sum luit superius in quaestione praedicta·,

Sed quoniam haec via non est consona s.Thomae –
tum quia hocc cognitio non posset esse niri reflexa cl in
alio, ut patet in his quae dc cognitione singularium sunt
dicta 't; reflexa autem cognitio sine singulari ad quod fit
reflexio, intclligi nequit; singulare autem persensus oiferrur.
Et ideo in Quaestionibus *de Anima*, qu. xx. in responsione
<id primum in oppositum, dicit s.Thomas quod, quia prae-
fata reflexio non completur sine sensu, anima separata non
cognoscii singularia ut cognoscebat coniuncto. – Tum quia
unum de determinantibus species influxas ad cognitionem
singularium in anima veparata, est praecedens cognitio, ut.
quia ips.i praecedens cognitio non sufficit, propter variatum
modum essendt ipsarum spccicrum abstractarum, saltem sit
praeparatio ct dispositio sufficiens ad boc quod anima per
speciem influxam cognoscat quae noverat singularia alio
modo. – Et sic, cum anima separata cognoscit quae Commi-
sit. illa cognitio est nova cognitio, quoad modum cogno-
scendi ct speciei cognitorum: et est recordatio,ratione prae-
cedentis. quae remansit in suo effectu ut dispositio ct prae-
paratio ad cognoscendum illa.

Et hoc modo patet quid dicendum ot nJ dubium in
qu. Lxxix motum: quia scilicet negandum est quod sup-
ponit. scilicet quod anima separata recordetur commisso-
rum sufficienter per species hinc dclatax – Quixl cognoscat
ergo, ct recordetur, est certum; sed dc modo ambiguitas est.
Quae, iudicio meo, secundum s.Thomnc doctrinam, sic sol-
venda est.

««unn.

· «·. n».

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM HABITUS SCIENTIAE HIC ACQUISITVE REMANEA T IN ANIMA SEPARATA

I* II*», qu. Livii, an. a; I\ *Sent.*. dist. i. qu. i, art.

Quadi. XII, qu. it, «rt. i : I Cor., cap, ani, lea. m.

q vintvm sic proci niTiR. Videtur quod
habitus scientiae hic acquisitae non re-
maneat in anima separata. Dicit enim
Apostolus, I *ad Cor.* xm *■; *Scientia de-*
struetur.

2. Praeterea, quidam minus bum in hoc num·

do scientia pullent, aliis mugis bonis carentibus
scientia. Si ergo habitus scientiae permaneret
etiam post mortem in anima, sequeretur quod
aliqui minus boni etiam in futuro Statu essent
putiores aliquibus magis bonis. Quod videtur in-
conveniensi.

3. *Praeterea*, animae separatae habebunt scientiam J per influentiam divini luminis. Si igitur scientia hic acquisita in anima separata remaneat, sequetur quod duae erunt formae unius speciei in eodem subiccto. Quod est impossibile,

4. *Praeterea*. Philosophus dicit, in libro *Praedicanient*. *. quod *habitus est qualitas difficile mobilis; scd ab aegritudine, vel ab aliquo huiusmodi quandoque corrumpitur scientia*. Sed nulla est ita fortis immutatio in hac vita, sicut immutatio quae est per mortem. Ergo videtur quod habitus scientiae per mortem corrumpatur.

Sed *contra* est quod Hieronymus dicit, in Epistola *ad Paulinum* *: *Discamus in terris, quorum scientia nobis perseveret in caelo*.

Respondeo dicendum quod quidam * posuerunt habitum scientiae non esse in ipso intellectu, sed in viribus sensitivis, scilicet imngmativa, cogitativa et memorativa ; et quod species intelligibiles non conservantur in intellectu possibili Et si haec opinio vera esset, sequeretur quod, destructo corpore, totaliter habitus scientiae hic acquisitae destrueretur.

Sed quia scientia est in intellectu, qui est *locus s'rE* iζΛ*!* *V^cierum*. ut dicitur in III dc *Anima* *; oportet quod habitus scientiae hic acquisitae partim sil in praedictis viribus sensitivis, et partim in ipso intellectu. El hoc potest considerari ex ipsis actibus ex quibus habitus scientiae acquiritur: nam *habitus sunt similes actibus ex quibus acquiruntur*. ut dicitur in II *Ethic*. *. Actus autem intellectus ex quibus in praesenti vita scientia acquiritur, sunt per conversionem intellectus ad phantasmata, quae sunt in praedictis viribus sensitivis. Unde per tales actus et ipsi intellectui possibili acquiritur facultas quaedam ad considerandum per species susceptas ; et in praedictis inferioribus viribus acquiritur quaedam habilitas ut facilius per conversionem ad ipsas intellectus possit intelligibilia speculari. Sed sicut actus intellectus principaliter quidem et formaliter est in ipso intellectu, materialiter autem et dispositive m inferioribus viribus, idem etiam dicendum est de habitu.

Quantum ergo ad id quod aliquis *P* praesentis scientiae habui in inferioribus viribus, non remanebit in anima separata: sed quantum ad id quod

habet in ipso intellectu, necssc est ut remaneat.

Quia, ut dicitur in libro *de Longitudine ct Breuitate Vitae**, dupliciter corrumpitur aliqua forma:

· μ μ 1 nno modo, per se, quando corrumpitur a suo contrario, ut calidum a frigido; alio modo, per accidens, scilicet per corruptionem subiecti. Manifestum est autem quod per corruptionem subiecti. scientia quae est in intellectu humano, corrumpi non potest : cum intellectus sit incorruptibilis, ut supra * ostensum est. Similiter etiam nec per contrarium corrumpi possunt species intelligibiles quae sunt in intellectu possibili: quia intentioni intelligibili nihil est contrarium; el praecipue quantum ad simplicem intelligcnliam, qua intelligitur *quod quid est*. Sed quantum ad operationem qua τ intellectus componit et dividit, vcl etiam ratiocinatur, sic invenitur contrarietas in intellectu, secundum quod falsum in propositione vel in argumentatione est contrarium vero. Et hoc modo interdum scientia corrumpitur per contrarium, dum scilicet aliquis per fabam argumentationum abducitur u scientia ventatis. Et iduo Philosophus, in libro praedicto * ponit duos modos quibus scientia per sc corrumpitur: scilicet *oblivionem* \ ex parte memorativae, ct *deceptionem*, ex partu argumentationis falsae. Scd hoc non habet locum in anima separula. I nde dicendum est quod habitus scientiae, secundum quod est in intellectu, manet m anima separata.

An PRIMI M ERGO DICENDUM quod Apostolus ΠΟΠ loquitur ibi du scientia quantum ad habitum, sed quantum ad cognitionis actum. Unde ad huius probationum inducit*: *Nunc cognosco ex parte*,

An *secundum* dicendum quod. sicut secundum staluram corporis aliquis minus bonus erit maior aliquo magis bono: ita nihil prohibet aliquem minus bonum habere aliquem scientiae habitum in futuro, quem non habet aliquis magis bonus. Sed tamen hoc quasi nullius momenti est in comparatione ad alias praerogativas quas meliores habebunt.

An *tertium* dicendum quod utraque scientia non est unius rationis. Unde nullum inconveniens sequitur.

Ad *quartum* dicendum quod ratio illa procedit de corruptione scientiae quantum ad id quod habet l ex parte sensitivarum virium.

z) *teicutiam*. – *nrum tcicnlhm codice*.
£) *aliquis*. – *aliquid* .oJ'ccm c: α. An **Icgodura habitui** ;*
y) *qua*. – *quam* ACl» *quia* P.

δ) oM» η» urn. – *f. r* PD.
Q *habfl*. – *fit* P. «rm. «Λ à.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tnri.13 clarus. – In corpore duo: primo, refert duns opiniones Je subiccto habitus scientific!; secundo, respondet quaesito una conclusione.

Quoad *primum* , de prima opinione refert tria; dc secunda vero, duo. Primum ad primam opinionem, est ipsa positio, scilicet: Scientia non est in intellectu, scd m viribus sensitivis. – Secundum est ratio cius: quin species intelligibiles non conservantur in intellectu. – Tertium est. quid consequenter secundum hoc respondendum esset quaesito : scilicet quod scientia non remanet. Probatur: quia destructo corpore, destrueretur.

De secunda opinione, primum est positio: scilicet quod scientia partim, scilicet formalitcr, est in intellectu, el par-

um, scilicet materialiter et dispositive, est in viribus sensitivis. Secundum est cius ratio. Et quoad primam partem probatur primo : quia intellectus est *locus specierum*. Quoad utramque vero: quia habitus sunt similes actibus intellectus ex quibus fiunt; scd illi sunt partim illic, partim hic, in intellectu formnliter, ct in illis dispositive et materialiter; ergo.

II. Quoad *secundum*, conclusit» responsis a est: Habitus scientiae, secundum quod est in intellectu, remanet in anima separata. – Probatur. Non corrumpitur per accidens, nec per sc; ergo remanet.

Consequentia probatur auctoritate Aristotelis quia forma altero modo corrumpitur. – Antecedens, quoad primam

•Qr.fr.e-M.
5.TK lct. «-

-j

I

- Qo. UMF
*A. 7-

T

- c*p. I. ■• 7-
S. Th. lco. »

a

• Ver», ju

partem, probatur; quin Mjbicctum cōt incorruptibile. Quoad secundam vero: quia cius scire caret contrario. Quod probatur: quia primae operationi intellectus nihil est contrarium.

Et excluditur obiectio, qua posset dici quod scire in secundo et tertio opere intellectus habet contrarium α quod per *te* corrumpitur. Quod probatur ratione, quia vero conminatur falsum: et auctoritate Aristotelis ponentis duos modos corruptionis per eam ipsius scientiae. – Hoc excludit, dicens hanc non habere Jocum in anima separata. Ita quod vis probationis consistit in carere contrario: quia primae operationi nihil est contrarium; secunda non habet ibi locum. Anima enim separata intelligit per modum substantiarum immaterialium, non componendo aut discurrendo, sed intuendo.

III. Circa hanc purum, aduerto quod neutra scientia dicitur per se corrumpi per deceptionem, quantum od id quod est in intellectu; et per oblivionem, secundum quod est in partibus sensitivi», him enim lictum est quod est partim hic, et partim ibi. ha quod corruptio per oblivionem respicit per se scientiam ut est in parte sensitiva, non ut in intellectu.

IV. In responsione ad tertium, adverte errorem Scoti, in

Quarto, disi. xiv, qu. n. »imponenti* ». Thomae ct quod anima icparnts nun intelligal per species conservatus quas Inc accepit, »cd per influxa» tantum; et urgentis contra »psurn, si conservantur, cx co quod duo accidentia eiusdem rationi» non possunt esse in eodem, lam enim apertissime utrumque horum in hoc articulo exclusif. – Et cum dicit Scotus quod non potest tingi dtlfcrcntin specifica inter speciem lapidi» conservatum hinc, ct inhixim ibi, quia non diierunt nisi m modo fiendi, sicut oculus a natura factu», ct a Deo restitutu»: mirum est de ista quaestione. lam enim millies dicitur in littera quod species influxae sunt universaliores quam acquisitae hic ; ct propterea manifeste distinguuntur spccihcc. Putat Scotus quod, quemadmodum species acquisita lapidis habet pro obiccto adaequatu lapidem, ita species influxa repräsentant lapidem. No» autem dicimus quod speciei influxae obicctum adaequatum est quid communius. extendens »c ad lapidem ct multa alia: ct propterea sunt diversorum ordinum.

Qualiter autem ex huiusmodi speciebus possit proportionatu» en intellectu» singulorum repraesentatorum propriam et perfectam cognitionem accipere, superius in tractatu *de Augelit* * dictum fuit.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ACTUS SCIENTIAE HIC ACQUISITAE MANEAT IN ANIMA SEPARATA

Chi. XXXI. qu. <i, an. >; (V, diu. i., qu. i, oX s.

SI» sextum sic proceditur. Videtur quod netus scientiae hic acquisitae non maneat in anima separata. Dicit enim Philosophus, in *1 de Anima* quod corrupto corpore, anima *neque reminiscitur* *amat*. Sed considerare ea quae prius aliquis * novit, est reminisci. Ergo anima separata non potest habere actum scientiae quam 3 hic acquisivit.

2. Praeterea, species intelligibiles non erunt potentiores in anima separata quam sint in anima corpori unita. Sed per species intelligibiles non possumus modo intelligere, nisi convertendo nos super phantasmata, sicut supra * habitum est. Ergo nec anima separata hoc poterit. Et ita nullo modo per species intelligibiles hic acquiratur anima separata intelligere poterit.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in II *Ethic*, * quod *habitus similes actus reddunt e actibus per quos acquiruntur*. Sed habitus scientiae hic acquiritur per actus intellectus convertentis sc supra phantasmata. Ergo non potest | alios actus reddere. Sed tales actus non competunt animae separatae. Ergo anima separata non habebit aliquem actum scientiae hic acquisitae.

Sed contra est quod Lue. xvi * dicitur ad discipulum in interno positum: *Recordare quia rece-
pisti bona in pita tua.*

Respondeo dicendum quod in actu est duo considerare: scilicet speciem actus, et modum ipsius. Et species quidem actus consideratur ex obiecto

in quod actus cognoscitivae virtutis dirigitur per speciem, quae est obiecti similitudo: sed modus actus pensatur ex virtute agentis. Sicut quod aliquis viduat lapidum, contingit ex specie lapidis ~~quae~~ est in oculo: sed quod acute videat, contingit ex virtute visiva oculi. – Cum igitur species intelligibiles maneant in anima separata, sicut dictum est*; status autem animae separatae non similis idem sicut modo est: sequitur quod secundum species intelligibiles hic acquisitas, anima separata intelligere possit quae prius intellexit non tamen eodem modo, scilicet per conversionem ad phantasmata, sed per modum convenientem animae separatae. Et ita manet quidem in anima separata actus scientiae hic acquisitae, secundum eundem modum.

Ah primum ergo DICENDUM quod Philosophus loquitur de reminiscencia, secundum quod memoria pertinet ad partem sensitivam: non autem secundum quod memoria est quodammodo in intellectu, ul dictum est *.

Ah SECUNDUM DICENDI M quod diVCFSUS modis
intelligendi non provenit ex diversa virtute 'spe
cicrum, sed ex diverso statu animae intelligentis

Ad fertium dicendum quod actus per quos acquiritur habitus, sunt similes actibus quos habitus causam, quantum ad speciem actus: non autem quantum ad modum agendi. Nam operari iuste sed non iuste, idest delectabiliter * causal habitum iustitiae politicae, per quem delectabiliter operamur.

») *aliquuè.* - *aliquid* Cl.¹. omittunt P.t>.

» *quam.* – *quciū* DF.1.

'(1) *poterii*, - *potent hoc intelligitur* G; *tupra per* vñ F.

i) reddunt, - vel producunt nd,In D.

c) *potnt*, - *halitui* aJ,Junt codice» cl od. K

C) *virtute.* - *divertitote* Πα>.

Commentaria Cardinalis Caietani

Turris clarus. – In corpore unica conclusio responsiva quaesito: In anima separata manet netus scientiae acquisitae, sed non eodem modo. – Probatur sic. Species intelligibiles remanent in anima, status vero animae mutatur* ergo netus scientiae remonet, et modus eius mutatur.

Antecedens. quoad utramque partem, patet. – Consequentia vera probatur, quoad primam partem : quia spe-

cies actus ex obiecto pensatur, cuius similitudo et vicaria est species intelligibilis. Quoad secundam vero quia modus actus ex virtute >cu dispositione agentis pensatur. Declaratur probatio exemplo, in visione lapidis acuta. – Consequens quoque declaratur, quoad secundam partem j qui scilicet sint isti modi: scilicet per conversionem ad phantasmata, et per modum substantiae separatae; ab illo enim fit mutatio in hunc.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM DISTANTIA LOCALIS IMPEDIAT COGNITIONEM ANIMAE SEPARATAE

IV dio. L. qu. i, ert. 4.

Septimum sic proceditur. Videtur quod distantia localis impediat cognitionem animae separatae. Dicit enim Augustinus, in libro *de Cura pro Mortuis agenda* *, quod *animae mortuorum ibi sunt, ubi ea quae hic fiunt scire non possunt*. Sciunt autem ea quae apud eos aguntur. Ergo distantia localis impedii cognitionem animae separatae.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Divinatione Daemonum* ", quod *daemones, propter celeritatem motus, aliqua nobis ignota denuntiant*. Sed agilitas motus ad hoc nihil faceret, si distantia localis cognitionem daemonis non impediret. Multo igitur magis distantia localis impedit cognitionem animae separatae, quae est inferior secundum naturam quam daemon.

3. Praeterea, sicut distat aliquis secundum locum, ita secundum tempus. Sed distantia temporis impedit cognitionem animae separatae: non enim cognoscunt iutura. Ergo videtur quod etiam distantia secundum locum animae separatae cognitionem impediat.

Sed contra est quod dicitur Lue. xvi *. quod dives, cum esset in tormentis, etevans oculos suos, vidit Abraham a longe. Ergo distantia localis non impedit animae separatae cognitionem.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt quod anima separata cognosceret singularia abstractiendo a sensibilibus. Quod si esset verum, posset dici quod distantia localis impediret animae separatae cognitionem : requireretur enim quod vel sensibilia agerent in animam separatam, vel anima separata in sensibilia ; et quantum ad

utrumque, requireretur distantia determinata. – Sed praedicta positio est impossibilis: quia abstractio specierum a sensibilibus fit mediantibus sensibus et aliis potentiis sensitivis, quae in anima separata actu non manent. Intelligit autem anima separata singularia per influxum specierum ex divino lumine. quod quidum lumen aequaliter se habet ad propinquum et distans. Unde distantia localis nullo modo impedit animae separatae cognitionem.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus non dicit quod propter hoc quod ibi sunt animae mortuorum, ea quae hic sunt videre non possunt, ut localis distantia huius ignorantiae causa esse credatur : sed hoc potest propter aliquid aliud contingere, ut mira * dicitur.

Ad secundum dicendum quod Augustinus ibi loquitur secundum opinionem illam qua aliqui posuerunt quod daemones habent corpora naturaliter sibi unita *: secundum quam positionem, etiam potentias sensitivas habere possunt, ad quarum cognitionem requiritur determinata distantia. Et hanc opinionem etiam in eodem libro * Augustinus ? expresse tangit: licet eam magis recitando quam asserendo tangere videatur, ut patet per ea quae dicit XXI libro *de Civ. Dei* *.

Ad tertium dicendum quod futura, quae distant secundum tempus, non sunt entia in actu. Unde in seipsis non sunt cognoscibilia : quia sicut deficit aliquid ab entitate, ita deficit a cognoscibilitate. Sed ea quae sunt distantia secundum locum, sunt entia in actu, et secundum se cognoscibilia. Unde non est eadem ratio de distantia locali et de distantia temporis.

a) eoī. – caj aD. Anguitirtut. – Oro. ACDE. – P!fo ram, htuc PŪI Gafc.

γ) lotatī. – P.

Commentarii* Cardinalis Caietani

In titulo dubium est. Cum anima separata sit incorporea, et a nullo corpore distet localiter, quomodo quaeritur utrum distantia localis, etc. ? Titulus enim videtur supponere quod negatum est superius *.

Ad hoc breviter dicitur quod de anima separata dupliciter loqui possumus. Primo, secundum se: et sic nusquam est, et a nullo distat; et de ea sic non quaeritur. Alio modo, ut supponitur definita ad aliquem locum, et per accidens distat ab aliis, secundum distantiam sui loci ab illis. Et hoc modo hic quaeritur, utrum anima separata,

distans suo modo, scilicet per accidens ratione definitionis suae ad unum locum, impediatur propter distantiam a cognitione aliorum.

II. In corpore tria: primo, refert quandam opinionem affirmativam; secundo, reprobatur; tertio, respondet quaesito una conclusione negativa ♦.

Quoad *primum*, opinio est, quam sequitur Scotus. in Quarto, dist. xiv, qu. n ., quod distantia localis impedit cognitionem animae separatae. Probatur, Anima recipit cognitionem a rebus: ergo inter ipsam et res requiritur de-

• C/. oun». rcAp.aJirf cip. i-

• Art. «q-

† \ <n. sS.

ū. O. cti. wt

• Q.3. b< M4-

‘ Ctp. x-

• Ver-. <l »

3
• Art. ffHC

• Ven. A.

• Art- 4.

• (X B=JB. γ.

«Urs, < w

Gregorius autem assertive: quod patet per hoc quod dicit, *nullo modo credendum est*.

Magis tamen videtur, secundum sententiam Gregorii, quod animae sanctorum Deum videntes, omnia praesentia quae hic aguntur cognoscant. Sunt enim angelis aequales: de quibus etiam Augustinus asserit * quod ea quae apud vivos aguntur non ignorant. Sed quia sanctorum animae sunt perfectissime iustitiae divinae coniunctae, nec tristantur, nec rebus viventium se ingerunt, nisi secundum quod iustitiae divinae dispositio exigit.

Au primum ergo dicendum quod animae mortuorum possunt habere curam de rebus viventium, etiam si ignorent eorum statum: sicut nos curam* habemus de mortuis, eis suffragia impendendo, quamvis eorum statum ignoremus. – Possunt etiam facta viventium non per seipsos cognoscere, sed vel per animas eorum qui hinc ad eos accedunt: vel per angelos seu daemones; vel etiam *Spiritu Dei revelante*, sicut Augustinus in eodem libro * dicit.

An secundum dicendum quod hoc quod mortui viventibus apparent qualitercumque, vel contingit per specialem Dei dispensationem, ut animae mortuorum rebus viventium intersint: et est inter divina miracula computandum. Vel huiusmodi apparitiones fiunt per operationes angelorum bonorum vel malorum, etiam ignorantibus mortuis: sicut etiam vivi ignorantes aliis viventibus apparent in somnis, ut Augustinus dicit in libro praedicto *. – Unde et de Samuele dici potest quod ipse apparuit per revelationum divinam; secundum hoc quod dicitur *Eccii. xl.vi* *, quod *dormivit, et notum Jecit repi finem vitae suae*, Vel illa apparitio fuit procurata per daemones: si tamen *Ecclesiastici* auctoritas non recipiatur, propter hoc quod inter canonicas scripturas apud Hebraeos non habetur *.

Ad n nriuM dicendum quod ignorantia huiusmodi non contingit ex locali distantia, sed propter causam praedictam \

3) cwrjnt. – Om. pEC-ah

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulu» clarus. – In corpore duo: primo, respondet quaesito; secundo, ad bonitatem doctrinae, respondet quaesito, de cognitione etiam gratuita loquendo.

Quoad *primum*, est uno conclusio responsivu. Animae separatae nesciunt naturaliter quunc hic aguntur. – F*robatur dupliciter. Primo, ratione. Animae separatae sunt per divinam ordinationem segregatae a corner*itione nostra, et coniunctae conversationi spiritualium. Ergo ista nostra nesciunt. – Antecedens patet ex modo essendi carum. – Consequentia probatur ex dictis: scilicet quod anima separata non novit singularia nisi per vestigium, aut affectum, nut ordinem ad ea. Sed de vestigio aut alfcctu constat quod nou est ad omnia; ordo autem est ad ea quae alterius vitae sunt. Ergo. etc.

Secundo, confirmat et conclusionem et rationem auctoritatibus Gregorii et Augustini.

II. Quoad *secundum*, quatuor dicit. Prima, differentiam inter Gregorium et Augustinum. Apud Gregorium, animae sanctorum sciunt nostra: apud Augustinum, non. Rado illius est quia Deum vident: istius vero ex facto matris, et ex promissione Foriae.

Secundo dicit quod non totaliter discrepant: quia Augustinus dubitando, Gregorius asserendo.

Tertio, comparat conclusiones eorum. Et praefert Gregorii sententiam, ratione consona Augustino: quia animae sanctae aequales sunt angelis, qui apud Augustinum sciunt nostra. Et sic conclusio Gregorii est etiam Augustini implicite.

Quarto, solvit motive Augustini. Quia animae separatae non tristantur. Et per hoc responderetur ad promissionem Iosie, si beatus statim fuisset. Sed quiu non fuit, in eo locum non habet cognitio beatorum, sed naturalis tantum, pro tunc; secundum quam non vidit quod secutum est malum. – Nec rebus nostris se ingerunt, nisi secundum quem vident ordinem divinum. Et sic solvitur obicctio de matre,

cl Abraham, etc. Et fundamentum omnium est, quia sunt perfectissime coniunctae divinae iustitiae.

III. Circa hanc secundam partem articuli, dubium est. Quia si sancti omnes vident omnia quae hic aguntur, vna in primis videtur specialis quaestio: .1// *sancti videant orationes nostras ad se< directas*. Videtur enim hinc sequi quod quilibet beatus. sive dirigatur ad se oratio sive non, cum videat. ex quo videt omnia quae hic fiunt. Et tamen in Quarto, xlv dist. *. disputatur. – Superfluae quoque videntur revelationes quae fiunt inferioribus angelis a superioribus. – Nec etiam videtur privilegium animae Christi, ut cognoscat omnia quae novit Deus scienda visionis.

IV. Ad hoc breviter dicitur quod, si verba litterae notentur. et distribuuntur sano intellectu, omnes phantasiae huiusmodi cessant. In littera m primis restringitur ista cognitio ad praesentia singularie, et non extenditur ad futura: quia praesentia participant speciem actu, non futura. – Distribuendum est autem b. *omnia praesentia*, ut patet in III *Contra Gent.*, cap. t.tx. et ex diversis locis superius * haberi potest, non respectu eorum quae perlinent ad solani voluntatcm divinam, ut electio et alia pertinentia ad sanctificationem creaturarum, qualia sunt Ecclesiae mysteria: de quibus sunt revelationes in caelestibus. – Nec respectu eorum quae ad solum voluntatem etiam creaturarum spectant, ut cogitationes cordium. Inter quas sunt orationes nostrae: et ideo merito de his quaestio fit, nec omnibus innotescunt. – Nec respectu raionum supernaturalium ex divina bonitate sumptarum, propter quas multi effectua hunt: quoniam divini ordinis sunt. Quae tamen omnia .mima Christi novit ab initio. Et rationabile videtur quod omnes post iudicium videbunt quae videt Deus scientia visionis. – Sed respectu omnium pertinentium ad naturalem ordinem universi, iuxta determinata superius ♦, cum de cognitione cõgiunonum cordis ageretur.

a

• <X q. j
latrōJ.
?

• Qa. text

• Qu. sen
– Qu. a».

‘ α a h.»,
nt .exp. b».

• Ver». 7.

• Qa. LXX
\$.

• Lib. ΙΠ,
X».

T

tor

«J*

w h i

• Qu. ML 1
7!

r
i

QUAESTIO NONAGESIMA
DE PRIMA HOMINIS PRODUCTIONE QUANTUM AD ANIMAM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ver*, »r

• Cf. <l . LXX) lb-to J.

Q«l xan

• Cf. Aoi- hh dL, C4f. «*.

O., icn Qa. at.

* H corpore.

ost praemissa l considerandum est de prima hominis productione *. Et circa hoc conside-
randa sunt quatuor: primo considerandum est
de productione ipsius hominis; secundo, de fine
productionis *; tertio, de statu et conditione ho-
minis primo producti *; quarto, de loco eius
Circum productionem autem consideranda .xunt
tria: primo, de productione hominis quantum ad

animam ; secundo, quantum ad corpus viri *; tertio, quantum ad productionem muliens
Circum primum quaeruntur quatuor.
Primo; utrum anima humana sit aliquid factum,
vel sit de substantia ipsius Dei.
Secundo: supposito quod sit facta, utrum sit
creata.
Iertio: utrum sit tacta mediantibus angelis.
Quarto: utrum sit facta ante corpus.

Qft. »O.
Qu. tOL

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM XNÎMA SIT FACTA, VEL SIT DE SUBSTANTIA DEI

II .WV, dut. ivo, qu. I, »rt. -: II Cant. Gcul. tixx»; CfwptnJ, Theoi, cwp. xar.

• Ver», 7.

Q.i. LXX-, -A

• Qu. ui. -«., i.

S b PRIMI M SIC. PROCEDITUR. VidetUT quod anima non sit lacta, sed sit de substantia Dei. Dicitur enim *Gen. 11* *: *Formavit Deus hominem de lima terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae, esi homo in animam virentem*. Sed ille aliquid a se emittit. Ergo anima qua homo vivit, est aliquid de substantia Dei.

2, Praeterea, sicut supra * habitum est, anima est forma simplex. Sed forma est actus. Ergo anima est actus purus: quod est solius Dei. Ergo anima est de substantia Dei.

3. Praeterea, quaecumque sunt, et nullo modo differunt, sunt idem. Sed Deus et mens sunt, et nullo modo differunt: quia oporteret quod aliquibus differentiis differrent, et sic essent composita. Ergo Deus et mens humana idem sunt.

Sed contra est quod Augustinus, in libro *de Origine Animae* *, enumerat quaedam quae dicit esse *multum aperteque perversa, et fidei catholicae adversa*; inter quae primum est. quod quidam dixerunt *Deum animam non de nihilo, sed de seipso fecisse*.

Respondeo dicendum quod dicere animam esse de substantia Dei, manifestam improbabilitatem 7 continet. Ut enim ex dictis * patet, anima humana est quandoque intelligens in potentia, et scientiam quodammodo a rebus acquirit, et habet diversas potentias: quae omnia aliena sunt a Dei natura, qui est actus purus, et nihil ab alio accipiens, et nullam in se diversitatem habens, ut supra probatum est.

Sed hic error principium habuisse videtur ex duabus positionibus antiquorum. Primi enim qui naturas rerum considerare incoeperunt, imagina-

tionem transcendere non valentes, nihil praeter corpora esse posuerunt. Et ideo Deum dicebant esse quoddam corpus, quod aliorum corporum indicabant esse principium. Et quia animam potentiam esse de natura illius corporis quod dicebant esse principium, ut dicitur in I *de Anima* per consequens sequebatur quod anima c^set de natura : Dei. iuxta quam positionem etiam Manichaei. Deum esse quandam lucem corpoream existimantes, quandam partem illius lucis animam esse posuerunt corpori alligatam. - Secunda vero processum luit ad hoc, quod aliqui aliquid incorporeum esse apprehenderunt, non tamen a corpore separatum, sed corporis formam» I nde et Varro dixit quod *Deus est anima mundum | motu et ratione gubernans* ; ut Augustinus narrat. VII *de Civ. Dei* *. Sic igitur illius totalis animae partem aliqui posuerunt animam hominis. *, er n sicut homo est pars totius mundi: non valentes intellectu pertingere ad distinguendos spiritualium substantiarum gradus, nisi secundum distinctiones corporum. - Haec autem omnia sunt impossibilia. ut supra probatum est. I nde manifeste falsum i est animam esse de substantia Dei. ÎÂ.V

Ad primum ergo dicendum quod inspirare non est accipiendum corporaliter: sed idem est Deum inspirare, quod *spiritum facere*. Quamvis et homo corporaliter spirans non emittat aliquid de sua substantia, sed de natura extranea.

Ad secundum dicendum quod anima, etsi sit forma simplex secundum suam essentiam, non tamen est suum esse, sed est ens per participationem; ut ex supra* dictis patet. Et ideo non est actus purus, sicut Deus.

An tertium dicendum quod *differens*, proprie

• Lih. IU. cap. XI.

• Qu. L»l», «tt.4, QiataaL aao. VII Hi-

• Qo. m. Art. t. 7; qa-ix. «rt. f.

») *Fui praeinûiû*, – ÜtinJc Pj E
j) *cunilitiranduni r»L – Onu IME*
y) *lmyrnbaMlifaUm. – fakilatcm tA,*
ScuuAt. TnroL. D. TflovAl T. II.

<) tMtaru. – futtfdfntfj P.
<) muitUmn. – mundum B, rJJ. flk – Aafr *»>»
P add. intuitu w/.

acceptum, aliquo differt: unde ibi quaeritur differentia, ubi est convenientia. Et propter hoc oportet differentia esse composita quodammodo: cum in aliquo differant, et in aliquo convenient. Sed secundum hoc, licet omne differens sit diversum, non tamen omne *diversum* est differens *;

•<>•508.

ut dicitur in X *Metaphys.* * Nam simplicia diversa sunt seipsis: non nutem differunt aliquibus differentiis, ex quibus componantur. Sicut homo et asinus dilierunt rationali et irrationali differentia, de quibus non est dicere quod ulterius aliis differentiis differant c.

1 ' I IX..»;
hb. IV. O.-

ζ) *digerant.* – j.-J *setpu» differunt jaJli* l>.

* Act.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, respondet quaesito; secundo, obtendit radices erroris oppositi»
Quoad *primum*, conclusio c m: Anima non ot dc substantia Dei, sed est facta. – Probatur. Anima est in potentia, ct accipit scientiam a rebus, habetque diversitatem potentiarum. Erga non est dc substantia Dei. – Tenet sequela: quia Deitas est netus purus, nihil accipiens aliunde, c(nullam in se diversitatem habens.
Adverte hic quod, cum conclusio habeat duos pants, negativum tantum probat liucr n: quqtiiam affirmativa cx

illa negativa sequitur, adiunchi determinatione superius* 'Qi-wtetL hiet a, scilicet quod omne aliud a Deo sit factum.
II. Quoad *secundum*, ponit duas radicet cx quibus ortus videtur hic error. Prima est opinio ponentium lanium corpora esse, ct anim im dc natura primi corporis, quod Deus erat. – Secunda est opinio ponentium nihil esse nisi in corpore, et sic animam mundi, ct animam panis mundi, scilicet homini*, partem animae totius, etc. – Omnia clara sunt in littera.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANIMA SIT PRODUCTA IN ESSE PER CREATIONEM

Infra, qu. cum, art. H *Sent.*, dut i. qu. I, art. q; II Coiil. *tient.*, arp. ixxxm; *De Verit.*, qu. κτνii, aru 3, od n;
De Pat., qu. u», »rt. gj *De Spirit.* (><.<.. art. a, vi 8; *Quadi.* IX, qu. v, irt. i; *Cotnpend.* c*p. inn] Opusc< XXVUT, de ?atot of. r;
XXXVii, de *Quatuor Oppo**, cap. iv.

secundum sic proci du UR. Videtur quod non 5,1 Producla in Cxsc rcr Crca' ^Oæ'AÆiionem Quod cnim in se habet aliquid ' _ ^ * * * ^)maieria!e, fit cx materia. Sud anima habeF in sc aliquid materiale! cum non sit actus purus. Ergo anima est facta cx materia. Non ergo est creata.

#

2. Praeterea, omnis actus materiae alicuius videtur educi de potentia materiae: cum enim materia sit in potentia ad actum, actus quilibet praeexistit in materia in potentia. Sed anima est actus materiae corporalis, ut ex eius definitione ' apparet. Ergo anima educitur de potentia materiae.

• Vide Adit©»,
dc lib.

3. Praeterea, anima est forma quaedam. Si igitur anima fit per creationem, pari ratione omnes aliae formae. Et sic nulla forma exhibit in esse per generationem. Quod est inconueniens.
Sed CONTRA gyp qUod dicitur *Gen.* i *: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam.* Est autem homo a ad imaginem Dei secundum animam. Ergo anima exivit in esse per creationem.

• v<rv 37.

3

Respondeo dicendum quod anima rationalis non potest fieri nisi per creationem: quod non est verum dc aliis formis. Cuius ratio est quia, cum fieri sit via ad esse, hoc modo alicui competit fieri, sicut ei competit esse. Illud autem proprie dicitur esse, quod ipsum habet esse, quasi in suo esse subsistens: unde solae substantiae proprie et vere dicuntur entia F, Accidens vero non habet esse, sed eo aliquid est, et hac ratione ens dicitur; sicut albedo dicitur ens, quia ea aliquid est album. Et propter hoc dicitur in VII *Meta-*

a) *Est autem homo,* – *Sed homo erratur li.*
» *entia.* – *eue entia B,* *eue cdd. a b.*
y) *esse.* – *et esse BGaf.*

phys. \ quod accidens dicitur *magis entis quam jstjuca. ens.* Et eadem ratio est de omnibus aliis formis »..>' * non subsistentibus. Et ideo nulli îormac non subsistenti proprie competit fieri, sed dicuntur fieri per hoc quod composita subsistentia fiunt. – Anima autem rationalis est forma subsistens, ut supra * habitum esi. Unde sibi proprie competit esse* et T neri. Ei quia non potest fieri ex materia pracia-cente. neque corporali, quia sic esset naturae corporeae; neque spirituali, quia sic substantiae spirituales in invicem 5 transmutarentur; nccessc est 1 dicere quod non fiat nisi per creationem.

û

Ad primi m ergo dicendum quod in anima est sicut materiale ipsa simplex essentia, faraude autem in ipsa est esse participatum: quod quidem cx necessitate simul est cum essentia animae, quia esse per se consequitur ad formam. – Et eadem ratio esset, si poneretur composita ex quadam materia spirituali, ut quidam dicunt * Quia illa materia non est in potentia ad aliam formam, vt,! " sicut nec materia caelestis corporis: alioquin anima esset corruptibilis. Unde nullo modo anima potest fieri ex materia praeiacente.

Ad secundum dicendum quod actum extrahi de potentia materiae, nihil aliud est quam aliquid fieri actu, quod prius erat in potentia. Sed quia anima rationalis non habet esse suum dependens a materia corporali, sed habet esse subsistens, et excedit capacitatem materiae corporalis, ut supra * 'Q^w.«.∴. dictum est; propterea non educitur' de potentia materiae.

Ad tertium 'dicendum quod non est simile dc anima rationali, et de aliis formis, ut dictum est*. · !.«*»*«♦

c) *in invicem.* – ûiru«-m PCDaK
t) *educitur.* – *producitur voduc» «< ai*

Commentaria CrwdinaU-J Caietani

TrrVLvs clarus. – In corparc unica conclusio responsiva
quaesito ullirmnti\le. Anima rationalis sola inter formas
sensibilium, necessario lit per creationem. – Probatnr. A
rationalis sola est subsistens: ergo sola proprie habet case:
ergo fieri. Et non cx materia praeiacntc. Ergo per crea
tionem.

Antecedens patet cx supradictis qu. 1xx\ ”, – Prima consequentia probatur. Primo, cx differentia inter substantiam et accidens: quia substantia proprie dicitur c>>c. accidens vero est quo aliquid est. Secundo, cx ratione entis: quia scilicet ea ratione aliquid dicitur ens, quia sc habet ad subsistere, ut patet de albdm. ¶ enio, auctoritate Aristotelis confirmatur. – Secunda vero consequentia probatur: quia fieri eorundem tantum est, quorum case; quia est via ad esse, – Appositio autem ulterior probatur cx divisione. Quia aut cx materia corporali, aut spirituali. Non primn: quia sic non subsisteret, xcd esset forma materialis et corporea. Nec secunda: quia ut substantiae spirituales» transmutarentur ad invicem, et consequenter essent corruptibile; haberent enim materiam communem, cx cuius potentia educerentur, sicut formae corporales habent materiam sensibilem. – Ultima consequentia est per »c nota.

II. Circa primas consequentias, adverte quod hic est sermo de esse et fieri simpliciter, idest sine additione aliqua: et est sermo de eorum propriis subiectis in propositione. Ita quod sensus est quod de solis subsistentibus vere et proprie praedicatur *est* et *fit*, quia sola haec sunt ea quibus convenit esse ut *quod*, reliquis nutem convenit ut *quo*. Nec obstat quod animae rationali conveniat etiam esse ut quo, quia est ea homo est et vivit: quia non convenit ei ut quo tantum, sed ut quo et quod simul, ceteris autem formis ut quo tantum. Unde Aristoteles, ut Averroes, xvnc comment XII *Metaphys.*, dicit, solet hac via evitare creationem formunim, quia negavit eas fieri. Quia tamen et sunt et fiunt, dixit quod fiunt in quantum composita fiunt, et sunt in quantum sunt ea quibus composita sunt. Et ideo subtiliter divus Thomas ex eodem fundamento processit, subsuraendo quod anima rationalis vere et proprie est et fit, quin subsistit.

III. Circa ultimam consequentiam, adverte quod posteriores, de quorum numero est Scotus, in Quarto *. putantes se distinctius cautiusque loqui, distinxerunt quod creatio potest dupliciter sumi. Uno modo, pro factione rei nulla omnino materia supposita : et sic sumitur proprie creatio. Alio modo, pro factione rei in aliquo subiecto praeiacente, non tamen de cuius potentia educatur, sed ab

extra: et sic dicunt animam creari Et licet hoc dictum non «it fidsum, est tamen rude et offuscans ingenium, dum liquida veritas occultatur. Processit cnim hoc ex ignorantia creationis et fieri naturalis, penes quid distinguantur. Creari enim est ex nihilo fieri, idest, ut Magnus inquit Albertus % *ex nihilo sui fieri*. Phvaicum autem fieri est *ex aliquo sui fieri*: et ideo subsistentia tantum fiunt, et non formae materiales, nec accidētia. Et ideo nihil obstat creationi simpliciter et proprie, praesupponere subiectum, modo id nihil sit eius quod proprie fit; ut contingit in productione animae rationalis. Unde subtilissime divus Thomas, cum probasset quod anima rationalis proprie fit, subdit quod non ex materia corporali neque spirituali; quae scilicet sit aliquid sui. sicut materia est aliquid, quia est pars, eius quod fit ex ea. Et supra hoc tundantur reliquae consequentiae. quod esset corporeae naturae. Et hoc bene nota: quoniam est peripatetica doctrina, praecipuumque Aristotelis fundamentum.

IV. In responsione ad secundum, nota tccretum aliud peripateticum, quid scilicet est *formam educi de potentia materiae*. Eormam esse in potentia materiae, est esse in ea ut otusu non activa, sed materiali. Esse autem in aliquo ut causa materiali, est habere esse dependens ab ea, cum omnis effectus a se dependeat causa in suo genere causa. er habere esse contusum, idest indistincte, in ea. Non enim in potentia materiae distinctum esse habet forma aquae aut ignis, sed unum est eorum omnium esse, ut in ea sunt. Et merito quia actus est distinguere; esse autem in potentia materiae distinguitur contra eum in actu. Habente ergo materia in se formam secundum esse putea. ii. de. nihil aliud est educi formam de eius potentia, quam materium transmutari transmutatione sufficiente, ita quod ex vi transmutationis materiae forma resultet. Ex quo enim erat in ea secundum esse confusum, ipsa transmutatio continue appropriat et distinguit ipsam materiam ad esse illius distinctum, quoniam continue aliter et aliter se habet secundum illud per ipsam mutationem formaliter. Et sic complete transmutatione qua praecedens compositum transmutatur in aliud compositum, resultat forma. Unde, per oppositum, cum fit homo, quoniam ex vi transmutationis qua praecedens compositum mutatur in hominem, nunquam resultaret anima rationalis, quoniam causalitas materiae non se extendit ad intellectus opera; ideo non educitur de potentia materiae. Educere ergo formam de potentia materiae, est *ipsam ex vi transmutationis resultare materiam* etc. *

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANIMA RATIONALIS SIT PRODUCTA \ DEO IMMEDIATE

If *Sent.*, dist. xnn. qu. u, art. 2; QwoJf. Ill, qu. in, trt. 1; Opu«c. XV, de Anpelts, csp. x; Ar *Cantis. tea. ni, v.*

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod anima rationalis non sit producta a Deo immediate, sed mediantibus angelis. 3. Praeterea, *perfectum est quod potest sibi simile facere*, ut dicitur in IV Meteor. Srd spirituales substantiae sunt multo magis perfectae

Maior enim ordo est in spiritualibus quam corporales. Cum ergo corpora laciunt sibi quam in corporalibus. Sed corpora inferiora inpro-secundum speciem» multo magis angel ducentur per corpora superiora, ul ^{potest} facere aliquid infra se secundum spe cap. de I)iv. Nam. * Ergo et inferiores ciem naturae, scilicet animam rationalem.

spiritus, qui sunt animae rationales, producuntur per spiritus superiores, qui sunt angeli.

2. Praeterea, tūis rerum respondet principio: Sed contra est quod dicitur *Gen. II* \ quod $\cdot v < \alpha$; Deus ipse *inspiravit in faciem hominis spiraculum vitae*.

2. *Præterea*, tinis rerum respondet principio. Deus enim esi principium et tinis rerum. Ergo et exitus rerum a principio respondet reductioni rerum in finem. Sed *infima reducuntur per prima*, ut Dionysius dicit *. Ergo et infima procedunt in esse per prima, scilicet animae per angelos.

Respondio dicendum quod quidam * posuerunt
quod angeli, secundum quod operantur in vir- tf\.
tute Dei. causant animas racionales. Sed hoc est 'i/.i,Γl*'IX
omnino impossibile, et a tide alienum. Ostensum
esi cnim * quod anima rationalis non potest pro- † v«. -w

I-
S *nī-jib* ix ḅn.
hb. B.^{6,9} Q.
B.4; ∴ Th. Hh.
V; lc.f. xw.

S

• λπ. 3.3

- Qu.uur, art.1.

- S.T11. tert. t.

Qu. L1XT, »ru

i't. 1, qa. IL

Qa.uxxv.jui.i.

In corpore.

duci nisi per creationem. Solus autem Deus potest creare. Quia solius primi agentis est agere, nullo praesupposito: cum semper agens secundum praesupponat aliquid a primo agente, ut supra* habitum est. Quod autem agit aliquid cx aliquo praesupposito, agit transmutando. Et ideo nullum aliud agens agit nisi transmutando; sed solus Deus

agit creando. Et quia anima rationalis non potest produci ' per transmutationem alicuius materiae, ideo non potest produci nisi a Deo immediate. Et per hoc patet solutio ad obiccta. Nam quod corpora causant vel sibi similia vel inferiora, ct quod superiora reducunt inferiora, totum hoc provenit per quandam transmutationem.

α) pnteit prorei. – producitur VIMab,

Commentaria Cardinalis Caietani

Tiivl ũs clarus. – In corpore duo. primo, respondet quae-sito . secundo, solvit obiccta. Quoad *primum*, simul refert opinionem contrariam, ct impugmindo illam, infert conclusionem intentam. Opinio opposita est pars affirmativa, scilicet: Anima fit a Deo mediantibus angelis. Conclusio intenta est cius contradictoria: Anima fit a Deo immediate. – Ratio pro hac, cl contra illam, est ista. Anima fit non per transmutationem, sed per creationem: ergo a Deo immediate.*

Antecedens patet cx praecedenti articulo. – Consequentia probatur cx diilcrcntiu inter primum agens ct alia agentia quin illius tantum est creare, ct horum est transmutare tantum. Quae Jilfcrctia probatur sic. Omne ngens secundum praesupponit aliquid α primo agente: ergo agit cx aliquo praesupposito : ergo agit transmutando. Ergo solius primi agentis est agere, nullo praesupposito. Ergo creare. Omnia sunt superius in qu. xi.iv * discussa. Quoad secrmdurn, clara sunt omnia in littera.

• Art- i.

M*

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANIMA HUMANA FUERIT PRODUCTA ANTE CORPUS

infra, qu. xn, an. 4, <d 3. S; qu. cxvltr, art. 3; II *Sent.*, d «t. χνπ. qu. u. art. 9; II *Cuut. Cient.*, cap. urœn. ixzur; J>e f*ot, qu. in, »rt. 10.

QUARH M sic PROCEDITUR. Videtur quod anima humana fuerit producta ante cor-

Pus' ΘPυδ cn'm creationis praecessit opus distinctionis et ornatus, ut supra * habitum est. Sed anima producta est in esse per creationem ; corpus autem factum est in fine ornatus '. Ergo anima hominis producta est ante corpus.

2. Praeterea, anima rationalis magis convenit cum angelis quam cum animalibus brutis. Sed angeli creati fuerunt ante corpora, vel statim a principio cum corporali materia; corpus autem hominis formatum est sexto dic, quando ct brula animalia sunt producta. Ergo anima hominis fuit creata ante corpus.

3. Praeterea, finis proportionally principio. Sed anima in fine remanet post corpus. Ergo et in principio fuit creata ante corpus

Sed contra est quod actus proprius fit in potentia propria. Cum ergo anima sit proprius actus corporis, anima producta est in corpore.

Respondeo dicendum quod Origcncs posuit * non solum animam primi hominis, sed animas omnium hominum ante corpora simul cum angelis creatas; propter hoc quod credidit omnes spirituales substantias, tam animas quam angelos, aequales esse secundum suae naturae conditionem, sed solum merito distare; sic ut ? quaedam earum corporibus alligarentur, quae sunt animae hominum vel caelestium corporum; quaedam vero in sui puritate, secundum diversos ordines, remanerent.

De qua opinione supra * iam diximus: et ideo relinquatur ad praesens.

Augustinus vero, in VII *super Gen. ad lilt.* *r dicit quod anima primi hominis ante corpus cum angelis est creata, propter aliam rationem ♦ Quia scilicet ponit quod corpus hominis in illis operibus sex dierum non fuit productum in actu, sed solum secundum causales rationes: quod non potest dc anima dici; quia nec cx aliqua materia corporali aut spiritali praeexistente facta fuit, nec ex aliqua virtute creata produci potuit. Et ideo videtur quod ipsamet anima γ in operibus sex dierum, in quibus omnia facta fuerunt, simul cum angelis fuerit creata; ct quod postmodum propria voluntate inclinata fuit ad corpus administrandum. – Sed hoc non dicit asserendo, ut cius verba demonstrant *. Dicit cnim : *Credatur.-si nulla Scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicit, hominem ita Jactum sexto die, ut corporis quidem humani ratio causalis in clementis mundia, anima vero iam ipsa crearetur.*

Posset autem hoc utique ' tolerari secundum eos qui ponunt quod anima habet per se speciem et naturam completam, ct quod non unitur corpori ut forma, sed solum ad ipsum administrandum *. Si autem anima unitur corpori ut forma, et est naturaliter pars humanae naturae, hoc omnino esse non potest. Manifestum est cnim quod Deus primas res instituit in perfecto statu suae naturae, secundum quod uniuscuiusque rei species exigebat. Anima autem, cum sit pars huma-

• Qo. SLTa, ft. 2.

• Of. nr- iXTCU

• loc 0! ixtt.

t

• m. i u* haX, «p. xiv.

3) ornatui, – ut tupra habitum raf addunt PaK

*) ut. – qimd P – pro corporihui alligarentur, corporibut alligentur CDEFGpD et ediiiunci ab, corgoribut alligantur PsIJ. – Pro remanerent, remanent P.

γ) .ρα/ιια. * Om. auliccv ct δb.

e) mundi. – citet addunt ADD.

t) hoc utique. – ulrumquc II, hoc wt oportet C, hoc utrimque EGpA(pFf). hare verba utcumque »F, utique hoc P<A << d. b.

? Qu. tin, an. l: qxuix, an. l.

3

• Peri Arvhan iib.L c»p.n Ub. »., cap. <<;

nae naturae, non habet naturalem perfectionem nisi secundum quod est corpori unitu. Unde non fuisset conveniens animam sine corpore creari.

Sustinendo ergo opinionem Augustini de operibus sex dierum *, dici poterit quod anima humana praecessit in operibus sex dierum secundum quandam similitudinem generis, prout convenit cum angelis in intellectuali natura; ipsa vero fuit creatu simul cum corpore. – Secundum alios vero Sanctos *, tam anima quam corpus primi hominis in operibus sex dierum sunt producta.

Ad primum ergo dicendum quod, si natura animae haberet integram speciem, ita quod scun-

dum se crearetur, ratio illa procederet, ul per se in principio crearetur. Sed quia naturaliter est forma corporis, non fuit seorsum creanda, sed debuit creari in corpore.

Et similiter est dicendum ad secundum. Nam anima si per se speciem haberet, magis conveniret cum angelis. Sed inquantum est forma corporis, pertinet ad genus animalium, ut formale principium.

An tertium dicendum quod animam remanere post corpus, accidit per defectum corporis, qui est mors. Qui quidem defectus in principio creationis animae, esse non debuit.

ζ) wro. – enim Παά.

Commentaria Cardinali.* Caiotani

T ramus darus. – In corpore quatuor: primo, refert opinionem Origcni»; secundo, Augustini; tertio. examinat illam; quarto, respondet quaesito.

Quoad *primum*, upud Origcncm omne' animae ante corpora, etc. Sed superius discussum est hoc.

II. Quoad *secundum*, apud Augustinum tria. Primo, conclusio: Anima primi hominis ante corpus est product». - Secundo, ratio eius: quia corpus causaliter primis diebus, anima vero in scipsa producta fuit; cum non possit dici quod fuit in causis suis producta, quia solus Deus est eius causa. – Tertio, modus opinandi scilicet quod non assertive hucc dixit, ut patet cx verbis eius.

111« Quoad *tertium*, examinatur haec propositio secundum duas vias, scilicet dicentium animam perse spadem,

ut Platonici; et partem speciei, ut Peripatetici. Apud primo«, potest sustineri. Apud secundo», est impossibile: quia anima est condita in statu perfecto; ergo coniuncta corpori. Tenet sequela quia pars non est perfecta nisi in roto.

IV Quoad *quartum*, condusio responsive est: Animo est simul producta cum corpore. – Probatur secundum utramque viant, scilicet Augustini ct aliorum Sanctorum, dc operibus sex dierum. Xuguslini quidem, quia ratio ad oppositum udducln non cogit: quia anima in primis operibus poni potest producta non in «cipsa, ncc in suis causis, sed in »U0 genere, >cilicct intellectuali natura, in qua communicat cum angelis. Miorum vero Sanctorum, quia simul in primi» operibus sunt umbo in scipsis producta, apud cos

• Art. ». Own•

Qu- U.1U,
•t. 3.

Op.
Will.

oc. Ot-Qf.

UL. I Aid.
t., Ctp UI-

QUAESTIO NONAGESIMAPRIMA
DE PRODUCTIONE CORPORIS PRIMI HOMINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

*. Q. J. X^u ac,
Ulfoj. X^u

Deinde considerandum est de productione corporis primi hominis *. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: de materia ex qua productum est.

Secundo: de auctore n quo productum est. Tertio: de dispositione quae ei per productionem est attributa. Quarto: de modo et ordine productionis ipsius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CORPUS PRIMI HOMINIS SIT FACTUM DE LIMO TERRAE

?

H> primum sic proceditur. Videtur quod corpus primi hominis non sit factum a de limo terrae. Maioris enim virtutis est facere aliquid ex nihilo, quam ex aliquo; quia plus distat ab actu non ens, quam ens in potentia. Sed cum homo sit dignissima creaturarum inferiorum, decuit ut vinus Dei maxime ostenderetur in productione corporis eius ?. Ergo non debuit fieri ex limo terrae, sed ex nihilo.

2. Praeterea, corpora caelestia sunt nobiliora terrenis. Sed corpus humanum habet maximam nobilitatem: cum perficiatur a nobilissima forma, quae est anima rationalis. Ergo non debuit fieri de corpore terrestri, sed magis de corpore caelesti.

Y

3. Praeterea, ignis et aer sunt nobiliora corpora quam terra et aqua: quod ex eorum subtilitate apparet. Cum igitur corpus humanum sit dignissimum, magis debuit fieri ex igne et ex aere quam ex limo terrae.

4. Praeterea, corpus humanum est compositum ex quatuor elementis. Non ergo est lactum ex limo terrae, sed ex omnibus elementis.

• V<n. 7.

Sed contra est quod dicitur *Gen. 11* *: *Formavit Deus hominem de limo terrae.*

δ

Respondeo dicendum quod, cum Deus perfectus sit, operibus 0 suis perfectionem dedit secundum eorum modum; secundum illud *Dei, xxxii* *: *Dei perfecta sunt opera.* Ipse autem simpliciter perfectus est. ex hoc quod *omnia in se prae-habet*, non per modum compositionis, sed *simpliciter et unite*, ut Dionysius dicit *: eo modo quo diversi effectus praeexistunt in causa, secundum unam eius essentiam - Ista autem perfectio ad angelos quidem derivatur, secundum quod omnia sunt in eorum cognitione quae sunt a Deo in natura producta, per formas diversas.- Ad hominem vero derivatur inferiori modo huiusmodi perfectio. Non enim in sua cognitione naturali habet omnium naturalium notitiam; sed

• De Dtr. Xam.f
c*p. v, Iert. ni.

s

*) factum. - Om. Pa5
pj in productione corporis eius. - in productione virtutis chta OC
DEGpF et αò, in productione eius p.
γ) ignis. - manifestum est quod ignis G; totum hoi argumentum
om. cd. a.
i) operibus. - in operibus PBDFGah - Poat dedit Vab addunt
Omnibus.

est ex rebus omnibus quodammodo compositus, dum de genere spiritualium substantiarum habet in se animam rationalem, de similitudine vero caelestium corporum habet elongationem a contrariis per maximam aequalitatem complexionis, elementa vero secundum substantiam. Ita tamen quod superiora elementa praedominantur in eo secundum virtutem, scilicet ignis et aer: quia : vita praecipue consistit in calido, quod est ignis, et humido. quod est aeris. Inferiora vero elementa abundant in eo r secundum substantiam : aliter enim non posset esse mixtionis aequalitas, nisi inferiora elementa, quae sunt minoris virtutis, secundum quantitatem in homine abundarent. Et ideo dicitur corpus hominis de limo terrae formatum: quia limus dicitur terra aquae permixta. - Et propter hoc homo dicitur *minor mundus* *: quia omnes creaturae mundi quodammodo inveniuntur in eo.

1

• O. AriML.
re.

An primum ergo dicendum quod virtus Dei creatis manifestata ' est in corpore hominis, dum eius materia est per creationem producta. Oportuit autem ηζ ex materia quatuor elementorum fieret corpus humanum, ut homo haberet convenientiam ' cum inferioribus corporibus, quasi medium quoddam exiens inter spirituales et corporales substantias.

Ad secundum dicendum quod, quamvis corpus caeleste sit simpliciter nobilius terrestri corpore, tamen quantum ad actus animae rationalis, est minus conveniens. Nam anima rationalis accipit notitiam veritatis quodammodo per sensus; quorum organa formari non possunt ex corpore caelesti, cum sit impassibile. - Nec est verum quod quidam dicunt aliquid de quinta essentia materialiter ad compositionem humani corporis advenire, ponentes animam uniri coq^ori mediante quadam luce *. Primo enim, falsum est quod dicunt, lucem esse corpus. Secundo vero, impos-

* a
mu

r) tiH.nn eius essentiam. - u»ium eius estentiam virtutem E, dmj
virtuti m unam Pufr.
ζ) quia, - et AGE', et quia pD, et Λλγ quia «D.
r.) cv. - ipsa cod|cw.,
0) manifestata. - manifesta PDFwB et ab.
1) convenientiam. - cominuni^mtiam ABDEGfl <t » h - qd-
dani om. ACDE.

O-
 S-
 5,
 it

ĩ
 I
 >
 §
 ζ

• Ct. Aritfot
 Ab/ hb VUE
 cap. u. nsn. r -
 S.Tb- texi.n.

t

c/. \$a. ucui.
 rt. 7.

Art-p; -s

sibile est aliquid de quinta essentia vel a corpore caelesti dividi, vel clementis permisceri, propter caelestis corporis impossibilitatem. Unde non venit in compositionem mixtorum corporum, nisi secundum suae virtutis effectum.

Ad tertium dicendum quod, si ignis et aer, quae sunt maioris virtutis in agendo, etiam secundum quantitatem in compositione humani corporis abundarent, omnino ad se traherent alia, et non posset fieri aequalitas commixtionis, quae est necessaria in compositione hominis ad bonitatem sensus tactus, qui est fundamentum sensuum aliorum. Oportet enim organum cuiuslibet sensus non habere in actu contraria quorum sensus est perceptivus, sed in potentia tantum. Vel ita quod omnino * careal toto genere contrariorum, sicut

pupilla caret colore, ut sit in potentia ad omnes colores: quod in organo tactus non erat possibile, cum sit compositum ex clementis, quorum qualitates percipit tactus. Vel ita quod organum sil medium inter contraria, ut necesse est in tactu accidere: medium enim est quodammodo in potentia ad extrema.

An quartum DICENDUS! quod in limo terrae est terra, ct aqua conglutinans partes terrae De aliis autem elementis Scriptura mentionem non fecit, tum quia minus abundant secundum quantitatem in corpore hominis, ut dictum est ♦ tum etiam ¶ quia in tota rerum productione, dc igne et aere, quae sensu non percipiuntur a rudibus, mentionem non fecit Scriptura, quae rudi populo trabebatur.

Commentait Cardinality Caietani

Titlii dirwL – In corpore una conclusio responsive quaesito affirmative, cum uno corollario. Concludo αλi. Homo convenienter dicitur formatus de *limo terrae*, id est terra aquae commixta. – Probatur sic. Deus eat perfectui in sc ci suis ðperibu : ergo nb eo perfectio in omnes naturas derivatur secundum carum modum. Ergo in hominem per compositionem ex omnibus. Ergo, cum intellectu ct elongatione d contrariis, pcr mixtionem aequalem ex omnibus dementis. Ergo cum abundanda inferiorum elementorum secundum quantitatem. Ergo convenienter ex limo terrae.

Antecedens est pcr se notum. – Primi consequentia probatur auctoritate *Deultronomii* ~ Secunda vero probatur, ostendendo modum quo perfectio est in Deo, scilicet unite, ut in causa omnium, ex auctoritate. Subintcllccta enim illa maxima, quod quae in superiori sunt unite, ab inferioribus spnrsim participantur gradatim, optime infertur quod perfectum esse secundum omnia ia Deo simpliciter existens, ad intclligentiai intcllcctualiter derivatur; nd hominem vero, ultimam creaturarum nobilium, composite ct materialiter devenit ; ct consequenter homo est omnium perfectionem habens pcr compositionem ex omnibus. – Tertia consequentia satis dare patet: quia aliter non possent omnia componere unam partialem vpccicm. Dico autem *partialem*, ad differentiam Universi, quod, unum ens cum sit, ex omnibus constat creaturis ; sed hoc est totale ens, ct unum non per unam substantialem formam, sed pcr ordinem. – Quarta vero consequentia probatur: quin aliter non salvaretur aequalitas mixtionis. Probatur. Quia

uperioribus habentibus longe plus virtutis in pari quantitate ii O-ont paria in quantitate, mixtio non esset aequalis. Oportet ergo inferiora plus quantitatis habeant, ac per hoc aequum virtutem : quia in maiori quanto est maior virtus. Et sic mixtio fiet aequalis, ut humana requirit complexio, a contrariis remotissima.

Corollarium est. quod homo est *minor mundus*. Patet: quia con;tui ex omnibus.

11. Cave hic ne fallaris ex hoc articulo, putam s.Tboniam oblitum doctrinae propriae dc mandone elementorum in mixto*; propterca quia hic expresse dicit elementa in homine secundum substantiam. .Advertendum c't enim sd L-Ü. opiu. rationem dicendi. Ut autem palet in littera, dixit hoc ad differentiam corporum caelestium, quae non nisi secundum aliquid cis simile veniunt in compositionem hominis: ipsa vero elementa secundum substantiam dicuntur componere, non distinguendo an formalitcr an virtualitcr. – Rursus, dicuntur elementa componere hominem secundum substantium, non formidem, sed materi.dem; non tnnrum communem. scilicet materium prinum, sed propriam, seu appropriatam. Elementa enim, ex vi mixtionis alterato, sic uniuntur in mixto, quod materiae eorum transeunt in materiam mixti cum dispositionibus appropriate illis clementis, puta siccitate, gravitate, humiditate. etc. Ita quod illa elementa dicuntur praedominari in aliquo secundum substantiam seu quantitatem, de quorum materia disposita plus salvatur in mixto: illa vero secundum virtutem, Jc quorum vi plus salvatur in eo. Et haec est directe mens huius litterae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CORPUS HUMANUM SIT IMMEDIATE A DEO PRODUCTUM

Infra, qu. xai. art. 4.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod corpus humanum non sil immediate a Deo productum. Dicit enim Augustinus, in III *de Trin.* quod corporalia disponuntur a Deo per angelicam creaturam. Sed corpus humanum formatum ¶ fuit ex materi.captivali ¶ U(dictum est * Ergo debuit produci mediantibus angelis, et non immediate a Deo.

. Praeterea, quod fieri potest virtute creata, non est necessarium quod immediate producatur a Deo. Sed corpus humanum produci potest per virtutem creatam caelestis corporis: nam ct quae-dam animalia ex putrefactione generantur per virtutem corporis caelestis; ct Albumasar dicit quod in locis in quibus nimis abundat calor aut tngus, homines non generantur, sed m locis

a) *formatum.* – *creatum* BPGa, oтκ CL.

392		QUAESTIO XCI, ARTICULUS II	
temperatis tantum. Ergo non oportuit quod im-		cuius virtute per viam generationis aliud simile	
mediate corpus humanum formaretur a Deo.		in specie formaretur, necesse fuit quod primum	
3. Praeterea, nihil fit ex materia corporali		corpus hominis immediate tormarctur a Deo.	
nisi per aliquam materiae transmutationem. Sed		Ad primum ergo dicendum quod, etsi angeli ali-	
omnis transmutatio corporalis causatur ex motu		quod ministerium Deo exhibeant in his quae circa	
caelestis corporis, qui est primus motuum. Cum		corpora * operatur; aliqua tamen Deus in crea-	
igitur corpus humanum sit productum ex mate-		tura corporea facit, quae nullo modo angeli fa-	
ria corporali, videtur quod ad eius formationem		cere possunt; sicut quod suscitatur mortuos, et il-	
aliquid operatum fuerit corpus caeleste.		luminat caecos. Secundum quam virtutem etiam	
4. Praeterea, Augustinus dicit, <i>super Gen. ad</i>		corpus primi hominis de limo terrae formavit. -	
liti. *, quod homo factus est secundum corpus,		Potuit tamen fieri ut aliquod ministerium in for-	
in opcnbus sex dierum, secundum causales ra-		matione corporis primi hominis * angeli exhibe-	
tiones quas Deus inseruit creaturae corporali;		rent; sicut exhibebunt in ultima resurrectione,	
postmodum vero fuit formatum in actu. Sed quod		pulveres colligendo.	
praeexistit in corporali creatura secundum cau-		Ad secundum dicendum quod animalia perfecta,	
scales rationes, per aliquam virtutem corpoream		quae generantur ex semine, non possunt generari	
produci potest. Ergo corpus humanum produ-		per solam virtutem caelestis corporis, ut Avi-	
ctum est aliqua virtute creata, et non immediate		cenna fingit*; licet ad eorum generationem natu-	
a Deo P.		ralem cooperatur virtus caelestis corporis, prout	
Sed contra est quod dicitur <i>Eccli. xvn</i> *: <i>Dens</i>		Philosophus dicit, in II <i>Physic.</i> *, quod <i>homo ge-</i>	
<i>de terra creavit hominem.</i>		nerat hominem ex materia, et sol. Et exinde est	
Respondeo dicendum quod prima formatio hu-		quod exigitur locus temperatus ad generationem	
mani corporis non potuit esse per aliquam vir-		hominum et aliorum animalium perfectorum .: -	
tutem creatam, sed immediate a Deo. Posuerunt		Sufficit autem virtus caelestium corporum ad ge-	
siquidem aliqui * formas quae sunt in materia		nerandum quaedam animalia imperfectiora ex	
corporali, a quibusdam formis immaterialibus de-		materia disposita*; manifestum est enim quod	
rivari. Sed hanc opinionem repellit Philosophus,		plura requiruntur ad productionem rei perfectae,	
in VII <i>Metaphys.</i> ", per hoc quod 7 formis non		quam ¶ ad productionem rei imperfectae.	
competit per se fieri, sed composito, ut supra		Ad tertium dicendum quod motus caeli est	
expositum est; et quia oportet agens esse simile		causa transmutationum naturalium: non tamen	
facto, non convenit quod forma pura, quae est		transmutationum quae fiunt praeter naturae or-	
sine materia, producat formam quae est in ma-		dinem, et sola virtute divina, sicut quod mortui	
teria, quae non fit nisi per hoc quod compositum		resuscitantur, quod caeci illuminantur. Quibus est	
fit Et ideo oportet quod forma quae est in		simile quod homo ex limo terrae formatur.	
materia, sit causa formae quae est in materia,		Ad quartum dicendum quod secundum rationes	
secundum quod compositum a composito gene-		causales in creaturis dicitur aliquid praexistere	
ratur. Deus autem, quamvis omnino sit immate-		dupliciter. Uno modo, secundum potentiam acti-	
rialis, tamen solus est qui sua virtute materiam		vam et passivam: ut non solum ex materia prae-	
producere potest creando. Unde ipsius solius est		existenti fieri possit, sed etiam ut aliqua praeexi-	
formam producere in materia absque adminiculo		stans creatura hoc facere possit. Alio modo, se-	
praecedentis formae materialis. Et propter hoc,		cundum potentiam passivam tantum: ut scilicet	
angeli non possunt transmutare corpora ad for-		de materia praexistenti fieri possit a Deo. Et	
mam aliquam, nisi adhibitis seminibus quibusdam,		hoc modo, secundum Augustinum, corpus ho-	
ut Augustinus dicit in III <i>de Trin.</i> * - Quia igitur		minis praeexistit ¶ in operibus productis secun-	
corpus humanum nunquam formatum fuerat.		dum causales rationes.	

3» .r non ... Deo. - Om. ACDF.	1} primi homiutt. - Om. cadiro el a.
y> quod. - quod dicit quod F.	ç) perfectorum. - Om. ACE.
S) corpora. - corpua ACDE. - Pro operatur, operantur P G et	rt) quam. - quam requiruntur BD.
eJd. ab.	5) praeexistit. - pr.uexütit PACOGaF.

Commentaria Cardinalis Caietani

TrruLvs claras. - In corpore unica conclusio responsiva quaesito: Corpus hominis primo fuit a Deo immediate formatum. - Hacc conclusio, postquam proposita est in li-
tera, probatur tali ratione. Corpus hominis non potest formari nisi aut u Deo immediate, aut a semine humano per viam generationis. Sed in prima formatione nullum praecessit humanum corpus, a quo per viam generationis formari potuisset corpus primi hominis. Ergo est formatum immediate a Deo.

II. Huius rationis in littera primo tractatur maior; deinde subditur minor, et infertur conclusio. - In tractando maiorem, primo ponitur opinio illius contraria; deinde improbat; deinde excluditur obiectio quaedam; et deinceps ponitur ipsa maior, et deducitur unum corollarium.

Opinio contraria est, quod quidam putaverunt hanc dis-
iunctivam assumptam insufficientem. ac per hoc falsam, ponentes tertium agens immediatum, scilicet formas imma-
teriales. Et hi sunt Avicenna, et Plato ante ipsum, et multi sequaces, dicentes formas materiales derivari immediate a formis sine materia; corporalia autem agentia esse dispositiva agentia tantum.

Improbatio est. Forma non fit nisi ratione compositi; ergo non iit a forma immateriali. - Antecedens supponitur ex dictis: quia esse et fieri non est nisi subsistendum. - Consequentia probatur. Compositum iit a composito ergo non lit a forma immateriali ergo ncc fenun quae solum fit nd factionem ipsius compositi. Antecedens probatur: quia factum et faciens oportet esse similia. Consequentia

est pcr sc nota cx eodem fundamento, tam prima quam secunda; quia forma immaterialis ncc est similis composito, ncc formae in materia.

Obiectio autem exclusa est, quia ii ista ratio concludit, sequitur quod nec Deitas possit esse causa proxima compositi aut formae materialise Et patet sequela: quia Deus ipse est forma immaterialis ; ac per hoc, non est inter formam materialem aut compositum et ipsum similitudo. – Excluditur enim haec obiectio, ex hoc quod Deus est non quomodolibet forma immaterialis, sed sic excellenter ut etiam materiae causa existat; ac per hoc, compositum est ei simile etiam ratione materine. Quod non potest dici de aliis.

Et sic habemus maiorem. Ex quo cnim habemus haec

tria, scilicet quod forma immaterialis non est immediata causa formae materialia ; ct quod compositum est causa immediata; ct quod Deus, cx sua excellentia, quu continet etiam materiam; potest esse causa immediata*, colligitur maior, quod corpus humanum, ct univncialiter omnis res materialia, aut a Deo aut ' composito immediate formatur.

Deducuntur nitem hinc duu corollaria. Pnum, quod solius Dei est, absque adminiculo praecedentis formae, transmutare materiam ad fornium. – Secundum, quod angeli non possunt transmutare materiam nisi adhibitis activis passivi», ut Augustinus dicit.

Minor autem manifesta subdita patet, cum conclusione
Quare, cie.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CORPUS HOMINIS HABUERIT CONVENIENTEM DISPOSITIONEM

II* II*, qu. cinv, «rt. z. «d : ; He *Malo*, qa. v, an. 5; Qu. *le Anima. in. H.*

tertium sic proceditur. Videtur quod corpus hominis non habuerit convenienti dispositionem. Cum enim homo sit nobilissimum animalium, corpus hominis debuit esse dispositum optime ad ea quae sunt propria animalis, scilicet ad sensum et motum. Sed quaedam animalia inveniuntur acutioris sensus quam homo, et velocioris motus; sicut canes melius odorant, et aves velocius moventur. Ergo corpus hominis non est convenienter dispositum.

2. *Praeterea*, perfectum est cui nihil deest. Sed plura desunt humano corpori quam corporibus aliorum animalium, quae habent tegumenta clausura naturalia ad sui protectionem, quae homini desunt. Ergo coquus humanum est imperfectissime dispositum.

3. Praeterea, homo plus distat a plantis quam ab animalibus brutis. Sed plantae habent staturam rectam; animalia autem bruta pronam. Ergo homo non debuit habere staturam rectam.

Sed contra est quod dicitur *Eccles*, vñ *: *Deus
fecit hominem rectum.*

Respondendo dicendum quod omnes res naturales productae sunt ab arte divina: unde sunt quodammodo artificiata ipsius Dei. Quilibet autem artifex intendit suo operi dispositionem optimam inducere, non simpliciter, sed per comparisonem ad finem. Et si talis dispositio habet secum adiunctum aliquem defectum, artifex non curat. Sicut artifex qui facit serram *P* ad secandum, facit eam ex ferro, ut sit idonea ad secandum; nec curat eam facere ex vitro, quae est pulchrior materia, quia talis pulchritudo esset impedimentum finis. – Sic igitur Deus unicuique rei naturali dedit optimam dispositionem, non quidem simpliciter, sed secundum ordinem ad proprium finem. Et hoc est quod Philosophus dicit, in *11 Physic. **: *17* *quia dignius est sic, non tamen simpliciter, sed ad uniuscuiusque substantiam.*

Finis autem proximus humani corporis est anima

rationalis et operationes ipsius: materia enim est propter formam, et instrumenta propter actiones agentis. Dico ergo quod Deus instituit corpus humanum in optima dispositione secundum convenientiam ⁷ ad talem formam et ad tales operationes. Et si aliquis delectus in dispositione humani corporis esse videtur, considerandum est quod talis defectus sequitur ex necessitate materiae, ad ea quae requiruntur in corpore ut sit debita proportio ipsius ad animam et ad animae operationes.

Ad primum ergo dicendum quod tactus, qui est fundamentum aliorum sensuum, est perfectior in homine quam in aliquo alio animali: et propter hoc oportuit quod homo haberet temperatissimam complexionem inter omnia animalia. Praecedit etiam homo omnia alia animalia, quantum ad vires sensitivas interiores: sicut ex supra dictis apparet. - Ex quadam autem necessitate contingit quod, quantum ad aliquos exteriores sensus, homo ab aliis animalibus deficiat. Sic homo, inter omnia animalia, habet pessimum olfactum. Necessarium enim fuit quod homo, inter omnia animalia, respectu sui corporis haberet maximum cerebrum: tum ut liberius in eo perfecterentur operationes interiorum virium sensitivarum, quae sunt necessariae ad intellectus operationem, ut supra dictum est; tum etiam ut frigiditas cerebri temperaret calorem cordis, quem necesse est in homine abundare, ad hoc quod homo sit rectae staturae. Magnitudo autem cerebri, propter eius humiditatem, est impedimentum olfactus, qui requirit siccitatem. - Et similiter potest assignari ratio quare quaedam animalia sunt acutioris visus et subtilioris auditus quam homo \ propter impedimentum horum sensuum quod necesse est consequi in homine ex perfecta complexionis aequalitate. Et eadem etiam ratio est assignanda de hoc quod quaedam animalia sunt homine velociora, cui excellentiae velocitatis repugnat aequalitas humanae complexionis.

i) .inim.t/α rtu/cm bruta. - M.l bruta animalia .uduo, »e,t ani.
nialia bruta cd. a.

terram, - tecurim B. – *Pro ultro, auro* F.

SUMMAK TIIO!.. D. TIIO MAI T. II.

γ) *teeunJum euur/nirutiam. - m v w U u w eaififotium <î. netunJ>m*
talem convenientiam edd. 4 b.

8» *fnam feomo.* — Om. mdK'M tt *ab*

Ab secundum dicendum quod cornua et ungulae *, quae sunt quorundam animalium arma, et spissitudo corii, et multitudo pilorum aut plumarum, quae sunt tegumenta c animalium, attestantur abundantiae terrestris elementi ; quae repugnat aequalitati et teneritudini complexionis humanae. Et ideo haec ꝛ homini non competebant. Sed loco horum habet rationem et manus, quibus potest parare sibi arma et tegumenta et alia vitae necessaria, infinitis modis. Unde et manus, in III *de* *, dicitur *organum organorum*» Et hoc etiam magis competebat rationali naturae, quae est infinitarum conceptionum, ut haberet facultatem infinita instrumenta sibi parandi.

An tertium dicendum quod habere staturam rectam conveniens fuit homini propter quatuor. Primo quidem, quia sensus sunt dati homini non solum ad vitae necessaria procuranda, sicut aliis animalibus; sed etiam ad cognoscendum. Unde, cum cetera animalia non delectentur in sensibilibus nisi per ordinem ad cibos et venerea, solus homo delectatur in ipsa pulchritudine sensibillum secundum seipsam. Et ideo, quia sensus praecipue vigent in facie, alia animalia habent faciem pronam ad terram, quasi ad cibum quaerendum et providendum sibi de victu ♦ homo vero habet luctem erectam, ut per sensus, et praecipue per visum, qui est subtilior et plures dilicrentias

rerum ostendit, libere possit ex omni parte sensibilia cognoscere, et caelestia et terrena, ut ex omnibus intelligibilcm colligat veritatem. – Secundo, ut interiores vires liberius suas operationes habeant, dum curebrum, in quo quodammodo perficiuntur. non est depressum, sed super omnes partes corporis elevatum. – Tertio, quia oporteret quod, si homo haberet pronam staturam, uteretur manibus loco anteriorum pedum. Et sic utilitas manuum ad diversa opera perficienda cessaret. – Quarto quia, si haberet pronam staturam, et uteretur manibus loco anteriorum pedum, oporteret quod cibum caperet ore. Et ita haberet os oblongum, et labia dura et grossa, et linguam etiam duram, ne ub exterioribus laederetur, sicut patet in aliis animalibus. Et talis dispositio omnino impediret locutionem, quae est proprium opus rationis.

Et tamen homo staturam rectam habens, maxime distat a plantis. Nam homo habet superius sui, idest · caput, versus superius mundi, et inferius sui versus inferius mundi : et ideo est optime dispositus secundum dispositionem totius. Plantae vero habent superius sui versus inferius mundi (nam radices sum ori proportionales), inferius autem sui versus superius mundi. Animalia vero bruta medio modo: nam superius animalis est pars qua ‘ accipit alimentum, inferius autem est pars qua emittit superfluum.

if ungulae. – ii.
ꝥ tegumenta – intc'itmtinium ACD1.F , U. rf trgu·
menta G.
vj haa'. – Om. UD.

f' vietn. – Hiofw ACDEFGpH et a.
»1 Mes!. – uilûf! codkc* et 4.
x) ifit.J. – {aae codicc et a ; hk et rnni.

Commentaria Cardinalis» Caiotani

Titixvs clarus, nomine *dispositionis* itclligendo dispositiones qualitativas, et quantitatives, et mcmbralcs, etc.

In corpore duo simul Hunt: respondetur enim quaesito conclusione affirmativa; et excluditur obiectio quaedam.

Coqclumo responsive est: Deus instituit corpu* humanum in optima dispositione secundum convenientiam ad animam rationalem et eius opera. – Probatur sic. Quilibet artifex intendit dare effectui suo dispositionem optimam, non simpliciter, sed secundum convenientiam ad finem proprium illius ctfectus: ergo Deus dedit optimam dispositionem rebus naturalibus secundum convenientiam ud proprios fines : ergo corpori humano secundum convenientiam ad talem formam et illius opera, scilicet animum rationalem et opera eius.

Antecedens est per se notum: et declaratur in artifice serraee. – Prima consequentia probatur ex eo, quod Deus est artifex rerum naturalium. Et conhriatur auctoritate Aristotelis. – Secunda vero, ex eo quod corpus hunumum

est unum naturalium; et illius linis proprius est anima rationalis cum suis operibus. Quod probatur: quia materia est propter formam, et hoc quoad animam; et instrumenta sunt propter actiones, et hoc quoad opera.

11. Obiectio autem est ista. Optimum dicitur quia vel est omni alio melius, vel saltem nihil c<t melius ipso simpliciter vel in tali ordine, ut patet. Sed id in quo invenitur defectus aliquis, potest esse melius: quia posset esse sine defectu. Ergo quod est cum defectu, non est optimum. Sed dispositio rerum naturalium habet multos defectus annexos. Ergo non est optima.

Hanc obicctioncm ex eodem radice simul excludit: quia scilicet nullus artifex curat de defectibus consequentibus necessitatem materiae idoneae od finem proprium. Ergo nec Deus respectu naturalium. Ergo nec respectu corporis humani. Si qui igitur sunt in corpore humano defectus, non sunt ab actore electi, sed ex necessitate maicnae emergunt. – Totus processus est clarus.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONVENIENTER CORPORIS HUMANI PRODUCTIO IN SCRIPTURA DESCRIBATUR

Supm, qu. tjrxn, „rt. unk., »J i, <,

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
^©[inconvenienter corporis humani productio in Scriptura describatur.* Sicut enim
^corpus humanum est factum a Deo, ita
et alia opera sex dierum. Sed in aliis operibus

dicitur : *Dixit Deus, Fiat. et Jactum est.* Ergo similiter dici debuit de hominis productione.

2. Praeterea, corpus humanum a Deo immediate est factum, ut supra * dictum est. Ergo inconvenienter dicitur: *Faciamus hommem.*

• cap. t,
<l, j. ; cap

Art. t.

nsi,
ini-
dn,
ha.
'cr-
nes
ret
tUr
tas
'
te-
ret
Π-
ni-
tet
fi-
is,
a-
JS
fi-
le
ic
Ji
is
O
St

a
l

l

3. Praeterea, forma humani corporis est ip^u anima, quac est spiraculum vitae. Inconvenienter ergo, postquam dixerat: *Formavit Deus hominem de limo terrae*, subiunxit: *et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*.

4. Praeterea, anima, quae est spiraculum vitae, est in toto corpore, et principaliter in corde. Non ergo debuit dicere, quod *inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*.

5. Praeterea, sexus masculinus et femininus pertinent ad corpus, imago vero Dei ad animum. Sed anima, secundum Augustinum *, fuit 3 lacta ante corpus. Inconvenienter ergo cum dixisset: *Ad imaginem suam fecit illtim*, addidit: *masculum et feminam creavit eos*.

In contrarium est auctoritas Scripturae.

Respondeo dicendum ad primum quod, sicut Augustinus dicit in VI *super Gen. ad lilt.* *, non in hoc praeeminet homo aliis rebus, quod Deus ipse fecit 0 hominem, quasi alia ipse non fecerit; cum scriptum sit ': *Opera manuum tuarum sunt caeli*, ct alibi -: *Aridam fundaverunt manus ciusri* sed in hoc quod ad imaginem Dei factus est homo. Utitur tamen Scriptura in productione hominis speciali modo loquendi, ad ostendendum quod alia propter hominem facta sunt. Ea enim quae principaliter intendimus, cum maiori deliberatione ct studio consuevimus facere a.

Ad secundum dicendum quod non est intelligendum Deum angelis dixisse, *Faciamus hominem*; ut quidam perverse intellexerunt. Sed hoc dicitur ad significandum pluralitatem divinarum Personarum, quarum imago expressius invenitur in homine.

Ad tertium dicendum quod quidam intellexerunt corpus hominis prius tempore formatum,

et pustmodum Deum formato iam corpori animam infudisse. – Sed contra rationem perfectionis primae institutionis rerum est, quod Deus vel corpus sine anima, vel animam sine corpore fecerit: cum utrumque sit pars humanae naturae. Et hoc etiam est magis inconveniens de corpore, quod dependet ex anima, et non e converso.

Et ideo ad hoc excludendum, quidam posuerunt quod, cum dicitur. *Formavit Deus hominem*. intelligitur productio corporis simul cum anima; quod autem additur, *ct inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*, intelligitur de Spiritu Sancto*; sicut et Dominus insufflavit in Apostolos, dicens. *Accipite Spiritum Sanctum*, loan, xx – Sed hacc expositio, ut dicit Augustinum in libro *dc Civ. Da* *, excluditur per verba Scripturae. Nam subditur ad praedicta: *Et factus est homo in animam virentem*: quod Apostolus, l *ad Cor*, xv -, non ad vitam spiritualem, sed ad vitam animalem reiert.

Per spiraculum ergo vitae intelligitur anima: ut sic quod dicitur, *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*, sit quasi expositio eius quod praemiserat; nam anima est corporis forma.

Ad quartum dicendum quod, quia operationes vitae magis manifestantur in facie hominis, propter sensus ibi existentes; ideo dicit in faciem hominis inspiratum esse spiraculum vitae.

Ad quintum dicendum quod, secundum Augustinum *. omnia opera sex dierum simul sunt facta. Unde animam primi hominis, quam ponit simul factam cum angelis, non ponit factam ante sextum diem; sed in ipso sexto dic ponit esse factam ct animam primi hominis in actu, et corpus eius secundum rationes causales. – Alii vero Doctores ponunt et animam et corpus hominis factum sexto die in actu *.

») fuit. – full r.
/xi fecit. – fecit ipsum Vb. fecit ed. λ
7 fundarer urit manu» eittf. – manni eiui formareruu/ codici». –

Pro in hoc, /ccundum Aoe AIHKi, /«κ EFpC ex α b, <*-.-ro tamrn.
o) facere. – El (om. pD) fer hoc palet jo mliu ad primum Ad-
dunt pDsA.

Commontaria Cardinalis Calotani

Titulus clarus. – In corpore una concludo responsiva: Scriptura utitur speciali modo loquendi in productione hominis.

Probatur, excludendo falsam causam, ct assignando veram. Falsa quidem est causa huius, quod solus homo Ht n Deo. Et hoc ex Augustino. – Vera autem, quia solus homo est ad imaginem Dei. Ex qua deducitur conclusio sic. Solus homo est ad imaginem Dei factu»: ergo alia facta sum propter ipsum: ergo ipse est principaliter intentus. Ergo

speciali modo loquendi debet eius productio insinuari. – Omnia sunt clara. Et ultima consequentia probatur' quia ea qunc principaliter intendimus, cum maiori deliberatione et studio facere consuevimus; ac per hoc. hacc maior diligentia debuit insinuari speciali tractatu dc productione ipsius.

Adverte, nositie. quod hic comparatur homo ad ea quae explicite facta scribuntur in principio *Genesis*: inter illa coim principatum tenet homo. Angeli enim non numerantur.

r(Arch... lib !,
car-tn; U»
bMI IXIII, Ct-
ril Aki hi. IX
4« Ass'.,
eae. ».
• IJbVU,wP.

· vm.

*0*5« iiv c.
»av,t.um«,

QUAESTIO NONAGESIMASECUNDA
DE PRODUCTIONE MULIERIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

EINDF. considerandum est de productione mulieris. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum in illa rerum productione debuerit mulier produci.

Secundo: utrum debuerit fieri de viro.
Tertio: utrum de costa viri.
Quarto: utrum facta fuerit immediate a Deo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MULIER DEBUERIT PRODUCI IN PRIMA RERUM PRODUCTIONE

SIC PROCEDITUR. Videtur quod in prima rerum productione mulier non debuit produci in prima rerum productione. Dicit enim Philosolus in libro de Generali Animalium, quod femina est masculinatus. Sed nihil occasionatum et deficiens debuit esse in prima rerum institutione. Ergo in illa prima rerum institutione mulier producenda non luit.
2. Praeterea, subicctio et minoratio ex peccato est subsecuta: nam ad mulierem dictum est post peccatum. Gen. 3: Sub riripotestate ens; et Gregorius dicit quod, ubi non delinquimus, omnes pares sumus. Sed mulier naturaliter est minoris virtutis et dignitatis quam vir: semper enim honorabilius est agens patiente, ut dicit Augustinus XII super Gen. ad lift. Ergo non debuit mulier produci in prima rerum productione ante peccatum.
3. Praeterea, occasiones peccatorum sunt amputandae. Sed Deus praescivit quod mulier esset lutura viro in occasionem peccati. Ergo non debuit mulierem producere.
Sed contra est quod dicitur Gen. 1: Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.

Respondeo dicendum quod necessarium fuit feminam fieri, sicut Scriptura dicit, in adiutorium viri: non quidem in adiutorium alicuius alterius operis, ut quidam dixerunt, cum ad quodlibet aliud opus convenientius iuvari possit vir per alium virum quam per mulierem; sed in adiutorium generationis. Quod manifestius videri potest, si in viventibus modus generationis consideretur. Sunt enim quaedam viventia, quae in seipsis non habent virtutem activam generationis, sed ab agente alterius speciei generantur; sicut plantae et animalia quae generantur sine semine ex materia convenienti per virtutem activam caelestium corporum. - Quaedam vero habent virtutem generationis activam et passivam coniunctum: sicut accidit in plantis quae generantur ex semine. Non enim est in plantis aliquod nobilius opus vitae quam generatio:

unde convenienter omni tempore in eis virtuti passivae coniungitur virtus activa generationi. - Animalibus vero perfectis competit vinus activa generationis secundum sexum masculinum, virtus vero passiva secundum sexum femininum. Et quia est aliquod opus vitae nobilius in animalibus quam generatio, ad quod eorum vita principaliter ordinatur; ideo non omni tempore sexus masculinus feminino coniungitur in animalibus perfectis, sed solum tempore coitus; ut imaginemur per coitum sic fieri unum ex mare et femina, sicut in planta omni tempore coniunguntur vis masculina et feminina, etsi in quibusdam plus abundet una harum, in quibusdam plus altera. - Homo autem adhuc ordinatur ad nobilius opus vitae, quod est intelligere. Et ideo adhuc in homine debuit esse maiori ratione distinctio utriusque virtutis, ut seorsum produceretur femina a mare, et tamen carnaliter conjungerentur in unum ad generationis opus. Et ideo statim post formationem mulieris, dicitur Gen. 2: Erunt duo in carne una.

Ad primum ergo dicendum quod per respectum ad naturam particularem, femina est aliquid deficiens et occasionatum. Quia virtus activa quae est in semine maris, intendit producere sibi simile perfectum, secundum masculinum sexum: sed quod femina generetur, hoc est propter virtutis activae debilitatem, vel propter aliquam materiae indispositionem. vel etiam propter aliquam transmutationem ab extrinseco, puta a ventis australibus. qui sunt humidi. ut dicitur in libro de Generat. Animal. - Sed per comparisonem ad naturam universalem, femina non est aliquid occasionatum, sed est de intentione naturae ad opus generationis ordinata. Intentio autem naturae universalis dependet ex Deo, qui est universalis auctor naturae. Et ideo instituendo naturam, non solum marem, sed etiam feminam produxit.

An secundum dicendum quod duplex est subiectio. Una servilis, secundum quam praesidens utitur subiecto ad sui ipsius utilitatem: et talis

«) proJuc-hour, - canditione ABCEFG.
\$ alttritu. - Omittit P.
7) rideri potat. - patet BD.

o) tceffljMrc. - ritat «Jdil B.
e) CONiungHntur. - toniunfiilur CDF. oin. G.

subiectio introducta est post peccatum. Est autem alia subiectio oeconomica vcl civilis, secundum quam praesidens utitur subicclis ad eorum utilitatem et ζ bonum. Et ista subiectio fuisset etiam ante peccatum: deluisset enim bonum ordinis in humana multitudine, si quidam per alios sapientiores gubernari non fuissent. Et sic ex tali subtectione naturaliter femina subiecto est viro: quia naturaliter in homine magis abundat discretio rationis.

- Nec inaequalitas hominum excluditur per innocentiae statum, ut infra * dicitur.

Ad tertium dicendum quod, si omnia ex quibus homo sumpsit occasionem peccandi, Deus subtraxisset a mundo, remansisset universum imperfectum. Nec debuit bonum commune tolli, ut vitaretur particulare malum: praesertim cum Deus sit adeo potens, ut quodlibet malum possit ordinare in bonum.

• utilitatem et. - Om. codice cl a.

Commentaria Cardinali* Ciietanl

Tinus clarus. - In corpore una conclusio responsive quaesito affirmative: Ncccs.sc fuit feminam fieri. - Probat, Nccc^xe fuit dari viro adiutorium ad generationem: ergo ncccssc fuit Geri feminam.

Consequentia probatur ex eo, quod femina id generationem ndiuvat, et ad nullum aliud opus est necessaria. Quod probatur, contra quosdam: quis vir potest ad quodlibet aliud melius per virum quam per feminam adiunori.

.Antecedens vero probatur, ostendendo quod vir solui non sufficit ad generationis opus perficiendum: et consequenter, cum sit gcnrativus, eget udiutorio. Ostendit autem hoc. graditiindo viventia penes agere et pati ad gcnrcotionem, secundum tres vcl quatuor gradus. Primus, habentium virtutem passivam tantum; quae scilicet ex endo Hunt tantum.- Secundus, habentium positam et activam in eodem; ut plantae habentes acminu. Et ratio coniunctionis est, quia hoc eu carum nobilissimum opus: providit enim notura ut in nobilissimo non deliciant. - Tertius, habentium activam et passivam divisam secundum sexum; ut in animalibus perfectis. Et in his sunt duo: diversitas nexuum, et commixtio quandoque. Prunum est, quia habent excellentius opus: secundum est, ut assequantur generationem, habentes pro tunc quod plantae semper. - Quartus ergo, vcl supremus ordo tertii gradus, est ut generative, tumen sortita excellentissimum omnium opus, scilicet intelligerc, habeant maxime diversitatem sexuum, cum temporali commixtione. Et hacc quidem maxima diversitas insinuat in hoc, quod seorsum describitur factio mulieris a productione viri; cum in ceteris animantibus simul factus uterque sexus commoretur. Commixtio, in eo quod subditur: *Et erunt duo in carne una*.

Ex his patet ratio antecedentis talis. Natura vivens generativa sortita excellentissimam operationem, scilicet intelligerc, exigit maximam sexus diversitatem, cum eorum quandoque commixtione: natura humana est huiusmodi: ergo. Solus ergo vir non sufficit; sed oportuit dari sibi adiutorium ad generationis opus.

II. Circa probationem consequentiae dubium occurrit. Non enim videtur serum quod ibi dicitur, scilicet quod ud omne opus melius viro per alium virum adiutorium practatur quam per fcctnirim, excepta generatione. Inquit enim Ari-toteld, in m 1 *Oeconomicarum*, quod alia sunt propria >pcra viri, et alia uxoris in domo. Et in sequenti articulo

expie: «c dicitur quod in humana «peae mas et femina coniunguntur non solum ud generationem, sed od domesticam viutm, in qua alia sunt muris, alia feminae opera. Constat autem quod unumquodque opus melius fit per cum cui est proprium, quum per alium. Igitur praeter generationem . nlin xunt quae per feminam melius parantur quum per virum; iuxta illud: *Ubi non est mulier, ingemiscit aeger*».

III. Ad hoc est dicendum cum duplici distinctione. Prima, quod aliud est loqui de uxore in comparatione ad maritum; et aliud absolute de femini et viro. Secunda est, quod aliud est loqui de femina et viro, ceteris paribus; et aliud est loqui de femina sic affecti, aut crudita, vel assucta, etc. Sermo siquidem est litterae de femini et viro absolute: Aristoteles et articulus sequens loquuntur de femina in comparatione ad maritum. Et verum eat quod multa sunt in domcsuca vita, quae non solum melius fiunt per uxorem, sed simpliciter non decent maritum: quin poousnec scire debet talia, ut ibidem . dicitur. Sed ex hoc non sequitur quin ista melius fierent per unum aut plures alios viros: ex hoc enim quod melius per ipsam quum per maritum ht, non sequitur, Ergo melius quam per virum.

Multa quoque sunt opera quae melius sperantur a muliere quam a viro, ratione nlfctus, maioris consuetudinis, instructionis, etc. Et propter hoc, *ubi non est mulier, ingemiscit aeger*. Et secundum hoc mas et femina in hominibus unguntur ad opera vitae domesticae: quia maximum vinculum amicibilis et perpetuae coniunctionis reddet magis idoneam feminam uxorem ad huiusmodi opera quam virum. cum quo non est ratio tanti vinculi. Stat ergo solidum dictum hacrac. ex Augustino » acceptum.

» . ix. o]». v.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MULIER DEBUERIT FIERI EX VIRO

II Sent., dht. xvni, an. 1, irg. Sed Contra t, r, re«p. xd i.

SECUNDIM SIC PROCEDITUR. VidciUF quod mulier non debuit fieri ex viro. Sexus enim communis est homini et aliis animalibus. Sed in aliis animalibus feminae non sunt factae ex maribus. Ergo nec in homine fieri debuit.

•j. Praeterea, eorum quae sunt eiusdem speciei, eadem est materia. Sed mas et femina sunt

eiusdem speciei. Cum igitur vir fuerit factus ex limo terrae, ex eodem debuit fieri femina, et non ex viro.

3. Praeterea, mulier facta est in adiutorium vim ad generationem . Sed nimia propinquitas reddit personam ad hoc ineptam unde personae propinquae a matrimonio excluduntur, ut patet *Levit*, xviii *. Ergo mulier non debuit fieri ex viro.

»

»

α) viro ad generationem. - generationis coJucs cl o.

.I) ad Λ»v ineptam. - ineptam gcacralioni It

• Veru 5.

t

3

vm. io.

vm.15.n-

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* xvn *: *Crea- vit cx ipsot* scilicet viro, *adiutorium sibi simile.* idest î mulierem.

Respondeo dicendum quod conveniens fuit mu- lierem. in prima rerum institutione, cx viro for- mari, magis quam in aliis animalibus. Primo qui- dem, ut in hoc quaedam dignitas primo homini servaretur, ut, secundum Dei similitudinem, esset ipse * principium totius suae speciei, sicut Deus est principium totius universi. Unde ct Paulus dicit, *Act.* xvne, quod Deus *fecit ex uno omne genus hominum.*

Secundo, ut vir magis diligeret mulierem, et ei inseparabilius inhaereret, dum cognosceret eam ex se esse productam. Unde diciiur *Gen.* it *De viro sumpta est: quamobrem relinquet homo pa- trem et matrem, et adhaerebit uxori suae.* Et hoc maxime necessarium fuit in specie humana, in qua ' mas et femina commanent per lotam vitam: quod non contingit in aliis animalibus.

Tertio quia, ut Philosophus dicit in VU *Ethic.* mas ct femina confringuntur in hominibus non solum propter necessitatem generationis, ut in aliis animalibus; sed etiam propter domesticam

vitam, in qua sunt alia opera viri ct feminae, et in qua vir est caput mulieris. Unde convenienter ex viro formata est femina, sicut cx suo principio.

Quarto ; est ratio sacramentalis: figuratur enim per hoc. quod Ecclesia a Christo sumit principium. Unde Apostolus dicit, *ad Ephes.* vfc: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo ct in Ecclesia.*

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod materia est ex qua aliquid fit. Natura autem creata habet determi- natum principium ; et \ cum sit determinata ad unum, etiam habet determinatum processum: unde ex determinata materia producit aliquid in determinata specie. Sed virtus divina , cum sit infinita, potest idem secundum speciem cx qua- cumque materia facere; sicut virum ex limo ter- rae ct mulierem cx viro.

Ai» tertium dicendi m quod ex naturali genera- tione contrahitur quaedam propinquitas quae ma- trimonium impedit. Sed mulier non est producta a viro per naturalem generationem, sed sola vir- tute divina: unde Eva non diciiur filia Aduc. Et propter hoc, ratio non sequitur.

P adiutorium tibi tirihi. idcat. - adiUtQrium timilo tibi Mlicct
EGua, adiutorium tibi KtUcrf P.
3) ifir, - ct ipic Pb. - Poal 'icut etxi.cc» et .1 sd4unt cUteet.
O in qua. - moraliter amiuncti edJil D.

ç/ Qu,ut<». - **Q**utrtā C%U«D:j et 4. Quarta vem **P**.
tJ ct - **O**m. cojvcc: pro etiam habet, ct inde of quod habet Ah,
habet **Q**Fa, «l habet GpD, ct inde habet »D.
0 terrae. - («m. ACEFGa.

Commentant Cardinalis Caietani

Trrvum clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmative: Mulier convenienter cx viro for- mata est. magis quam femina cuiusque animalis ex eo. Probatur quadrupliciter: primo, cx parte dignitatis viri;

secundo, cx parte amabilitatis mulieris; tertio, cx parte finis secundarii, scilicet domesticae vitae; quarto, ex parte sa- cramenti. – Omnia patent.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MULIER DEBUERIT FORMARI DE COSTA VIRI

II *Seul.*. Jbu xvw. qu. 1. sn. 1 ; 1 Cur., cap, vn, Ject. 1.

SID TERTIUM SIC PROCEDIT! R. VidctUP quod ^mulier non debuerit formari dc costa viri. Costa enim viri fuit multo minor 'quam corpus mulieris. Sed ex minori non potest fieri maius, nisi vel per additionem,

quod si fuisset, magis ex illo addito mulierem for- mata diceretur quam de costa : – vel etiam ^ per rarefactionem. quia, ut dicit Augustinus, *super Gen.* ead liti. *, *non est possibile ut aliquod corpus cre- scat. nisi rarescat.* Non autem invenitur corpus mulieris rarius quam viri, ad minus in ea pro- portione quam habet costa ad corpus Evae. Ergo Eva non fuit formata dc costa Adac.

2. Praeterea, in operibus primo creatis non fuit aliquid superfluum. Costa ergo Adac fuit dc perfectione corporis eius. Ergo, ea subtracta, re- mansit imperfectum. Quod videtur inconveniens,

3. Praeterea, costa non potest separari ab ho- mine sine dolore. Sed dolor non fuit ante pec-

catum. Ergo costa non debuit separari a viro, ut cx ea mulier formaretur.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* n *: *Aedi- Jicavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam, in mulierem.*

Respondeo dicendum quod conveniens fuit mu- lierem formari dc costa viri. Primo quidem, ad significandum quod inter virum et mulierem de- bet esse socialis coniunctio. Neque enim mulier debet *dominari in virum**: et ideo non est for- mata de capite. Neque debet a viro despici, tan- quam serviliter subiccta ; et ideo non est formata de pcdibus.-Secundo, propter Sacramentum: quia dc latere Christi dormientis in cruce tinxerunt sacramenta, idest sanguis et aqua, quibus est Ec- clesia instituta.

Ad primum ergo dicendum quod quidam * dicunt per multiplicationem materiae absque alterius ad- ditione, formatum fuisse corpus mulieris; ad mo-

dum quo Dominus quinque panes multiplicavit
- Sed hoc est omnino impossibile. Multiplicatio
enim praedicta aut accidit secundum transmuta-
tionem substantiae ipsius materiae; aut secundum
transmutationem dimensionum eius. Non autem
secundum transmutationem substantiae ipsius ma-
teriae: tum quia materia in se considerata, est
omnino intransmutabilis, utpote existens in po-
tentia, et habens solum rationem subiecti; tum
etiam quia multitudo et magnitudo sunt praeter
essentiam ipsius materine. Et ideo nullo modo
potest multiplicatio materiae intelligi, eadem ma-
teria manente absque additione, nisi per hoc quod
maiores dimensiones accipiat. Hoc autem est rare-
fieri, scilicet materiam eandem accipere maiores
dimensiones, ut Philosophus dicit in IV *Physic.*
Dicere ergo materiam multiplicari absque rarcta-
ctione, est ponere contradictoria simul, scilicet
definitionem absque delinito.

Unde, cum non appareat rarefactio in talibus multiplicationibus, necesse est ponere additionem materiae, vel per creationem; vel, quod probabilius est per conversionem. Unde Augustinus dicit, *nuper Ioan. **, quod *hoc modo Christus ex quinque panibus satiavit quinque millia hominum, quomodo ex paucis grants producit multitudinem segetum*; quod fit per conversionem alimenti. – Dicitur tamen vel ex quinque panibus turbas pavisse, vel ex costa mulierem formasse, quia additio facta est ad materiam praeeistentem costae vel panum * . 0

Ad » secundum dicendum quod costa illa fuit de perfectione Adac, non prout erat individuum quoddam . sed prout erat principium speciei: 1
sicut semen est de perfectione generantis, quod operatione naturali cum delectatione resolvitur. I nde multo magis virtute divina corpus mulieris potuit de costa viri formari absque dolore.

Et per hoc patet solutio ad tertium.

?) f//, jitttJ probability ert. - rd per quod pror.ibiliJJ ut Q yd
etiam quod probability at D, rd per probability nt pF quod proba-
btliui at »v/

ʔi ɣ, anum. - ɿ .0 fan lit de perfectiēne. rffirryrɿ ɿɑ ft won
 In Adam *Jit pF.
 ɿi ɿ. x-ei. - Eʔ/ɿ r*.* iit dɿ perfretioʔe Era. ravrfd i
 tt vun in Adan %Mh F.

Commontarin Cardinalia Caietani

Tini.t.% thru». - In corpore una conclusio rexpndiva
 quaesito affirmative; Convenient fuit mulierem formari
 dc cosu viri. - Probutur dupliciter. Primo, cx pane con
 edonis socialis non dominatisne cx quacumque pane. Se-
 cundo. cx pnne sacramenti. - Omnia clara sunt.
 II. In responsione td primum, adverte quod, quia ma-
 teria praevenit actus omnium praedicamentorum, ut dicitur
 VII *Metaphy**. -, ncc est quid ncc quale nec quantum,
 sed omnia in potentia; idcirco praeter essentiam materiae
 est ct magnitudo ct multitudo, quae ad praedicamentum
 Quantitatis pertinent: praeter essentiam nutem eius sunt
 hacc in actu, non in potentia. Verum non est putandum
 materiam existentem sub quocumque dimensione, esse in

potentia nō quāntamcumque dimensionem: sed est certus
limes, ultra quem nec in potentia extenditur. Et propterea
communiter et bene dicitur quod, licet in essentia materiae
non detur maius aut minus, multitudo sci paucitas; datur
tamen in cōi *plus et minus*, ita quod plus materiae est sub
pedali terrae, quam sub pedali ignis. Et hoc patet ex ratio-
nibus rari et densi: quoniam hoc habet multum materiae
sub p uvis, illud parum sub magnis dimensionibus. – Et pro-
pterea materia existens sub costa, non erat in potentia ad
quantoeumque quantitatem. Et rursus, licet fuerit in po-
tentia ad quantitatem maiorem muliere, non tamen servata
densitate debita ad corpus muliebre: et ideo oportuit plus
materiae haberi a corpore longe maiori, et non longe rariore.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM MULIER FUERIT IMMEDIATE FORMATA A DEO

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. **Videtur quod** mulier non fuerit immediate formata a Deo. Nullum enim individuum ex simili secundum speciem productum, fit immediate a Deo. Sed mulier facta est de viro, qui est eiusdem speciei cum ipsa. Ergo non est facta immediate a Deo.

• Qp. iv. 2. Praeterea, Augustinus dicit, III *de Trin.* - quod corporalia dispensantur a Deo per angelos. Sed corpus mulieris ex materia corporali est formatum. Ergo est factum per ministerium angelorum, et non immediate a Deo.

3. Praeterea, ea quae praeexiiterunt in creaturis secundum rationes causales, producuntur virtute alicuius creaturae, cl non immediate a Deo. Sed secundum causales rationes corpus mulieris in primis operibus productum fuit, ut Augustinus dicit IX *super Gen. ad liti.* * Ergo non fuit producta mulier immediate a Deo.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in eodem libro ♦ *Formare vel aedificare ' castam ut mulier esset, non potuit nisi Deus, a quo universa natura subsistit.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra **dictum** ' $\Lambda\eta$ ' 44 ** est, uniuscuiusque speciei generatio naturalis est ex determinata materia. Materia autem ex qua naturaliter generatur homo, est semen humanum viri vel feminae. Inde ex alia quacumque materia individuum humanae speciei generari non potest naturaliter. Solus autem Deus, qui est naturae institutor, potest praeter naturae ordinem res in esse producere. Et ideo solus Deus potuit vel virum de limo terrae, vel mulierem de costa viri formare.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa *, procedit, quando individuum generatur ex simili secundum speciem, generatione naturali.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus
dicit IX *super Gen. ad lift.* an ministerium an-

») **yd** *aedⁱare*. - Om. !.

?» d/.t. — Om. ' .:»

geli exhibuerim Deo in formatione mulieris, nescimus: certum tamen est quod, sicut corpus viri de limo non luit formatum per angelos, ita nec corpus mulieris de costa viri.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus in eodem libro dicit ♦ *Non habuit prima rerum*

conditio ut femina omnino sic Jieret; sed tantum τ hoc liability ut sic Jieri posset. Et ideo secundum causales rationes praeexistit corpus mulieris in primis operibus, non secundum potentiam activum. sed secundum potentiam passivam tantum, in ordine ad potentiam activam Creatoris.

7) *tantum.* – *tamen* PGal.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trxce dona. – In corpore una conclusio roponsiva quaesito affirmative: Solus Deus mulierem de coma viri potuit formare. – Probatur. Solus naturae institutor potest praeter naturae ordinem res in esse producere ergo solus Deus potest corpus mulieris de costa viri formare.

Antecedens patet. – Consequentia probatur: quia corpus

mulieris est praeter naturae ordinem formatum. Quod probatur sic. Generatio cuiusque speciei est ex determinata materia ergo corporis humani naturalis generatio est ex semine humano: ergo productio ex quocumque alia materia non est natur illi-»: ergo formatio corporis ex costa non est naturalis. – Omnia clara sunt.

QUAESTIO NONAGESIMATERTIA
DE FIXE SIVE TERMINO PRODUCTIONIS HOMINIS

IN NOVEḂ ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de fine sive termino productionis hominis, prout dicitur factus *ad imaginem* « *et similitudinem Dei* *. Et circa hoc quaeruntur novem.
Primo: utrum in homine sit imago Dei.
Secundo: utrum imago Dei sil in irrationalibus creaturis.
Tertio: utrum imago Dei sit magis in angelo quam in homine.
Quarto: utrum imago Dei sit in omni homine.

Quinto: utrum in homine sit imago Dei per comparisonem ad essentiam, vel ad Personas divinas omnes, aut unam earum.
Sexto: utrum imago Dei inveniatur in homine solum secundum mentem.
Septimo: utrum imago Dei sit in homine secundum potentias, aut secundum habitus, aut actus.
Octavo: utrum per comparisonem ad omnia obiecta.
Nono: de differentia *imaginis* et *similitudinis*.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IMAGO DEI SIT IN HOMINE

Sopfa. »|u. rxtr, «rt. x, nd 3; qu. xx.v, «π. ;; IV Cûnl. Grnf., cap. xxh, II Sent., dUl. xn, expo. ĩĭCt; I Cbr., cnp. n, lea. n.

d primum sic ꝑꝛoceditur. Videtur quod imago Dei non sit in homine. Dicitur enim Isaiae xl *: *Cui similem fecistis Deum; aut quam imaginem ponetis ei?*
2. Praeterea, esse Dei imaginem est proprium Primogeniti, de quo dicit Apostolus, *ad Colos*, t *: *Qui* est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae*. Non ergo in homine invenitur Dei imago.
3. Praeterea, Hilarius dicit, in libro *de Synod* *. quod *imago est eius rei ad quam imaginatur, species indifferens*; et iterum dicit * quod *imago est rei ad rem coaequandam indiscreta et unita similitudo*. Sed non est species indifferens Dei et hominis; nec potest esse aequalitas hominis ad Deum. Ergo in homine non potest esse imago Dei.
Sed contra est quod dicitur *Gen.* i *: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*.
Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaest.* *, *ubi est imago, continuo est et similitudo; sed ubi est similitudo, non continuo est imago*. Ex quo palet quod similitudo est de ratione imaginis, et quod l imago aliquid addit supra rationem similitudinis, scilicet quod sit ex alio expressum: *imago* enim dicitur ex eo quod agitur ad imitationem alterius. Unde ovum, quantumcumque sit alteri ovo simile et aequale, quia tamen ê non est expressum ex illo, non dicitur imago l eius, – Aequalitas autem non est de ratione imaginis: quia, ut Augustinus

ibidem dicit, *ubi est imago, non continuo est aequalitas*; ut patet in imagine alicuius in speculo relucente. Est tamen de ratione perfectae imaginis: nam in pertecta imagine non decst aliquid imagini, quod insit illi de quo expressa est.
Manifestum est autem quod in homine invenitur aliqua Dei similitudo, quae deducitur a Deo sicut ab exemplari: non tamen est similitudo secundum aequalitatem, quia in infinitum excedit exemplar hoc tale exemplatum. Et ideo in homine dicitur esse imago Dei, non tamen perfecta, sed imperfecta. Et hoc significat Scriptura, cum dicit hominem factum *ad imaginem Dei*: praepositio enim *ad*: accessum quondam significat, qui competit rei distant.
Ad primum ergo dicendum quod propheta loquitur de corporalibus imaginibus ab homine fabricatis: et ideo signanter dicit: *Quam imaginem ponetis ei?* Sed Deus ipse sibi in homine posuit spiritualem imaginem.
Ad secundum dicendum quod *Primogenitus omnis creaturae* est imago Dei perfecta, perfecte implens illud cuius imago est: et ideo dicitur *Imago*, et nunquam *ad imaginem*. Homo vero et * propter similitudinem dicitur imago; et propter imperfectionem similitudinis, dicitur *ad imaginem*. Et quia similitudo perfecta Dei non potest osse nisi in identitate naturae, imago ” Dei est in Filio suo primogenito sicut imago regis in filio sibi ‘ conatural’; in homine autem sicut in aliena natura,

a) ct. – »Cu BD.
fh Qui. – quvd codices ct 4.
yī quūd. – Ont. Pub.
i) tatneu. – Om. codke* cl 4 b.
e) imugu. – ad imaginem Pub.

SixMAC Thkou D. Thomas T. II.

⋈ Pracpaiitiū cnim – Spjtiutn vacuum G: ad cun. ACDE.
»3 cl. – Om. BD.
0) ἸΜαχο. – idea iina^o A, idea prima imagti D.
t) iibi. – Omittunt ACE. – Pro ucut in aliéna. idesr in illicsa CODICCS.

Si

4112

QUAESTIO XCIII, ARTICULUS II

T^Λi"frXxcvf Pcr Augustinum in libro *de Decem Chordis* *.

c-p.wn

Ad IERTI|M dicendum quod, cum unum sit ens indivisum, eo modo dicitur species indifferens, quo una. Unum autem dicitur aliquid non so-

lum numero aut specie aut genere, sed etiam secundum analogiam vel proportionem quandam: ct sic est unitas vel convenientia creaturae ad Deum. Quod autem dicit *rei ad rem coaequandam*, pertinet ad rationem perfectae imaginis.

Commentaria Cardinalis CaietanJ

• Cf. КП. »«q-. Comment. b.

ituli »: *Dei*, quoad naturam, non artem. – In corpore duo: primo, incipit - ostendere quid requiratur ad rationem imnginh, tam perfectae quam imperfectae; secundo, respondet quaerito affirmative.

Quoad *primum*, tres conditiones imaginis venatur. Primo, quod sit similitudo: cx auctoritate Augustini. – Secundo, quod sit deducta cx illo. Probatur cx *quid nominis*, quia *imago* dicitur tx co quod imitatur alterum, ct ab opposito, quia ovum non dicitur imago ovi, etc. – I enio, quod sit aut non sit cum aequalitate, ct penes hoc differt perfecta ab imperfecta imagine: cx auctoritate Augustini; ct ratione, quia perfectae imagini nihil decat imaginati.

II. Quoad *secundum*, conclusio cst: In homine est imago Dei imperfecta. – Probatur dupliciter. Primo, cx assignatis conditionibus imaginis, sic. In homine cst aliqua Dei similitudo, deducta ab eo, non secundum aequalitatem : ergo in co est imago Dei imperfecta. – Antecedens, quoad primam partem, est per sc notum. Quoad secundam, probatur: quia homo est exemplatus it divina natura. Quoad tertiam, probatur: quia in infinitum Deus excedit hominem. – Consequentia tenet cx conditionibus imaginis.

Secundo, probatur conclusio cx auctoritate Scripturae dicentis hominem *ad imaginem Dei*: quin ly *ad* exprimit imperfectionem. – Probatur. Quia importat accessum. Ergo distantiam: ncccusus enim non nisi distantis cst.

III. Circa hanc pnrctm occurrit dubium in probatione consequentiae. Si enim valet, sequitur. Ergo in bove, immo, Ergo in lapide est imago Dei. Patet sequela : quia omnes illae conditiones salvantur in omni creatura respectu Dei, ut patet discurrendo per singulas. – Et si dicatur, ut in articulo sequenti dicitur, quod istae conditiones non sufficiunt

ad rationem imaginis; ergo sophisma Consequentis commissum esc hic in hac ratione, α superiori ad inferius affirmative inferendo: Est similitudo deducta non secundum aequalitatem, Ergo imago. Antecedens enim cst superius ad imaginem, ut patet. Ergo, etc.

IV. \d hnec dicitur quod, cum haec quaestio sit non tam dc re quum de Auctore; nec cadere potest in sapientis cuiusquittn mentem, ut in consequentibus immediate se eiusdem quaestionis articuli», oblitus sui fuerit tantus Auctor: distinguendum cst quod imago potest sumi dupliciter, uno modo proprie, alio modo communirer; et quod in hoc articulo usus est imaginis vocabulo communiter, in secundo vero proprie. Et ideo nullum sophisma commissum est. Et quod hnec sit mens litterae, colligitur cx calce corporis sequentis articuli, ubi dicit: *solae creaturae intellectuales, proprie loquendo, sunt ad imaginem Dei*, in.sinu.ms distinctionem praelatam dc *communiter* ct *proprie*.

Kalio autem quare diminute in hoc articulo imaginem acceperit, fuit, ut rcor. triplex. Prima, quia non incurritur inconueniens m conclusione imaginis in homine, eo quod, secundum rem, solvatur in eo ctiaín reliqua conditio perficiens imaginis rationem. – Secunda est, ut λ communioribus etiam conditionibus ad speciales procederet disciplina, non diversarum quaestionum, sed eiusdem quaestionis, secundum diversos articulos : non enim tam exacta in primo articulo requiritur doctrina, sed sut est si successive per alios articulos natura quaesiti discutitur perfecte. – Tertia, quin ambiguitas imaginis proprie dictae habebat specialem difficultatem, ut in argumentis articuli sequentis patet; ct ideo reservata cst speciali articulo.

• CL an. pr OrWBWfil. 1

• Qu. M,

crlcMû. Syn

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IMAGO DEI INVENIATUR IN IRRATIONALIBUS CREATURIS

Supra, qu. 1xv, an, I *Sent.*, dttu nr. qu. rn; II. dta. xvi, *rt. 2; III, rfitt. r, qu. ti, nrt. 3, qu* 2: IV *Coni, Gent*^Λ ctr. xxn; Dr *Writ.*. qu. 1, art. 1. ad 5; *Ik D>t.*, qu. ix, nrt. 9.

• V«(r)», i», - cr. Aug. *EndrinM..* op.1.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod imago Dei inveniatur in irrationalibus creaturis. Dicit enim Dionysius, in libro *de Dip. Nom.* ♦ *Habent causata can-* ^{lio. IV.} *scrum suarum contingentes imagines*, bed Deus est causa non solum rationalium creaturarum, sed etiam irrationalium. Ergo imago Dei invenitur in irrationalibus creaturis.

2. Praeterea, quanto cst expressior similitudo in aliquo, tanto magis accedit ad rationem imaginis. Sed Dionysius dicit, iv cap. *de Diu. Nom.* ♦ quod radius solaris maxime habet similitudinem divinae bonitatis. Ergo est ad imaginum Dei.

3. Praeterea, quanto aliquid cst magis perfectum in bonitate, tanto magis est Deo simile. Sed totum universum cst perfectius in bonitate quam homo: quia etsi bona sint singula, tamen simul omnia dicuntur *palde bona*. *Gen.* i*. Ergo totum universum cst ad imaginem Dei, et non solum homo.

4. Praeterea, Boetius, in libro *de Consol.* *, • ιλ .π ι·ττ. dicit de Deo: *Mundum mente gerens, similique in imagine formans*. Ergo totus mundus est ad imaginem Dei. ct non solum rationalis creatura.

Sed cōntr'a est quod dicit Augustinus, VI *super Gen. ad litt.* *: *Hoc excellit in homine, quia Deus ad imaginem suam hominem fecit, propter hoc quod dedit ei mentem intellectualem, qua praestat pecoribus*. Ea ergo quae non habent intellectum, non sunt ad imaginem Dei.

Respondeo dicendum quod non quaelibet similitudo, etiam si sit expressa ex altero, sufficit ad rationem imaginis. Si enim similitudo sil secundum genus tantum, vel secundum aliquod accidens commune, non propter hoc diceretur aliquid esse ad imaginum alterius: non enim posset dici quod vermis qui oritur ex homine, sil imago hominis propter similitudinem generis; neque iterum potest dici quod, si aliquid fiat 3 album ad similitudinem alterius, quod propter hoc sil ad

• CL an. pr OrWBWfil. 1

l sc-
oιη :
; ad
'an-
»,

>rn-
Tir-
um
iui

on
tù
ic
u-
li-
»d
r,
1-
x
!-
»|

1

QUAESTIO XCIII, ARTICULUS III

403

eius imaginem, quia album est accidens commune pluribus speciebus. Requiritur autem ad rationem imaginis quod sit similitudo secundum speciem, sicut imago regis est in lilio suo: vel ad minus secundum aliquod accidens proprium speciei, et praecipue secundum figuram, sicut hominis imago dicitur esse in cupro. Unde signanter Hilarius di-

£***.

C*1 * quod *imago est species indifferens*. Manifestum est autem quod similitudo speciei attenditur secundum ultimam differentiam. Assimilantur autem aliqua Deo, primo quidem. et maxime communiter, inquantum sunt; secundo vero, inquantum vivunt; tertio vero, inquantum sapiunt vel intelligunl. Quae, ut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaest*, v, *ita sunt Deo similitudine proxima, ut in creaturis nihil sit propinquius*. Sic ergo patet quod solae intellectuales creaturae, proprie loquendo, sunt ad imaginem Dei.

An primum ergo dicendum quod omne imperfectum est quaedam participatio perfecti. Et ideo etiam ea quae deficiunt a ratione imaginis, inquantum tamen aliqualem Dei similitudinem habent, participant aliquid de ratione imaginis. Et ideo Dionysius dicit quod causata habent causarum *contingentes imagines*. idest quantum contingit ea habere, et non simpliciter.

An secundum dicendum quod Dionysius assimilat radium solarem divinae bonitati quantum ad causiililutem; non secundum dignitatem naturae, quae requiritur ad rationem imaginis.

Ad tertium dicendum quod universum est pcrfectius in bonitate quam intellectualis creatura, extensive et ditlusive. Sed intensive et collective ? similitudo divinae perfectionis magis invenitur in intellectuali creatura, quae est capax summi boni.- Vel dicendum quod pars non dividitur contra totum, sed contra alium partem. Unde cum dicitur quod sola natura intellectualis est ad imaginem Dei, non excluditur quin universum, secundum aliquam sui partem, ait ud imaginem Dei; sed excluduntur aliae partes universi.

Ad quartum dicendum quod imago accipitur a Boetio secundum rationem similitudinis qua * urtilliciatum imitatur speciem artis quae est in mente artificis: sic autem quaelibet creatura est imago rationis exemplaris quam habet in mente divina. Sic autem non loquimur nunc de imagine: sed secundum quod attenditur secundum similitudinem in natura; prout scilicet primo enti assimilantur omnia, inquantum sunt entia; et primae vitae, inquantum sunt viventia; et summae sapientiae, inquantum sunt intelligentia.

r) collecti»z. – comrelive D.

7) fnd. – rd qua D, FG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Irvi.vi *imago Det*, proprie dictu. – In corpore duo: primo, complet rationem imagini* pro-

II. Quoad *secundum*, conclusio responsita hacc est. Solae intellectuales creaturae, proprie loquendo, sunt ad imaginum Dei. – Probatur. Solae creaturae intellectuales assimilontur Deo, ut intlligit et sapit: ergo soUc creaturae intellectuales assimilantur Deo secundum quasi ultimam differentiam: ergo solae assimilantur secundum speciem. Ergo solae sunt ad imaginem.

Antecedens patet. – Et prima consequentia declaratur, graduondo res. secundum similitudinem ad Deum, in 1res gradus. Et probatur auctoritate Augustini dicentis nullum gradum esse proximiozem Deo quam sic intellectivus tenet ergo locum ultimae differendae. – Ceterae consequentiae sunt evidentes.

bb. III. e/fr.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELUS SIT MAGIS AD IMAGINEM DEI QUAM HOMO

1 *Sent.*, diM. m, qa. ni, ud 4; II, ni, en. 3; Ul. diu. n. qa. 1, κπ. i. qa’ 3; M Atp . VIII.

Sd tertium sic proceditur. Videtur quod angelus non sit magis ad imaginem Dei quam homo. Dicit enim Augustinus, in sermone *de Imagine**, quod Deus nulli creaturae dedit quod sit ad imaginem suam a, nisi homini. Non ergo verum est quod angelus magis dicatur 3 ad imaginem Dei quam homo.

«I. De Vefib
«γ'.π x xv u’

?

Qu. u.

t

2. Praeterea, secundum Augustinum, in libro *Octoginta trium Quaesi*. *Homo ita est ad imaginem Dei \ ut, nulla interposita creatura, for-*

«; ruam. - Om. codice*.
pj dicjJur. ~ eae dicatur ABCEFG.

T» M. - Om. AIICDIa^I ct λ t.
3 confuttchu). corn^iceiiut nefut cnttluncllio A, etmi-ouVitrnu C1’.

Sed contra est quod dicit Gregorius, in qua-
Homiliu *, quod *angelus dicitur signaculum
similitudinis. quia in eo similitudo divinae ima-
ginis magis insinuatur expressa.*

Respondeo dicendum quod dc imagine Dei lo-
qui dupliciter possumus. Uno modo, quantum ad
id in quo primo consideratur ratio imaginis, quod
est intellectualis natura. Et sic imago Dei est
magis in angelis quam sit in hominibus: quin
intellectualis natura perfectior est in cis, ut ex
supra * dictis patet. – Secundo potest considerari

• Qiu
tnu.art.
Jrt.i:qex
“‘,M’
<

r>ci in homine, quantum ad id in quo
secundario consideratur: prout scilicet ‘ in ho-
mine invenitur quaedam Dei imitatio, inquantum
scilicet homo est de homine, sicut Deus de Deo ;
et inquantum anima hominis est tota in toto cor-
porc eius, et iterum tota in qualibet parte ipsius,
sicut Deus sc habet ad mundum. Et secundum
haec et similia, magis invenitur Dei imago in ho-
mine quam in angelo. – Sed quantum ad hoc
non attenditur per sc ratio divinae imaginis in
homine, nisi praesupposita prima imitatione, quae
est secundum intellectualem naturam: alioquin
etiam animalia bruta essent ud imaginem Dei.
Et ideo, cum quantum ad intellectualem naturam

angelus sil magis ad imaginem Dei quam homo,
simpliciter concedendum est angelum magis esse
ad imaginem Dei ; hominem ' autem secundum
quid.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ex-
cludit a Dei imagine alias inferiores creaturas in-
tellectu carentes, non autem angelos.

Ad secundum dicendum quod, sicut ignis dicitur
esse subtilissimum corporum secundum suam spe-
ciem , cum tamen unus ignis sit alio subtilior;
ita dicitur quod nihil est coniunctius Deo quam
mens humana, secundum genus intellectualis na-
turae; quia, sicut ipse supra * praemiseraj, *quae
sapiunt, ita sunt illi similitudine proxima, ut in
creaturis nihil sit propinquius.* Unde per hoc non
excluditur quin angelus sit magis ad Dei ima-
ginem.

Ad tertium dicendum quod, cum dicitur quod
substantia non recipit magis et minus *, non in-
telligitur quod una species substantiae non sit per-
fectior quam alia : sed quod unum ct idem indi-
viduum non participet suam speciem quandoque
magis, quandoque minus. Ncc etiam a diversis
individuis participatur species substantiae secun-
dum magis cl minus.

i) *scilicet.* – Om. ABCDE.

C) *hominem* – *homo* endccA.

Commentaria Cardinali» Caiotani

Tmxus clams. – In corpore una conclusio bimembri*:
Angelus est simpliciter magis ad imaginem Dei. ho-
mo autem est magis secundum quid. – Probatur quoad
utramque panem simul. Angelus est similior Deo secun-
dum intellectualem naturam ; ergo secundum id in quo
primo consideratur ratio imaginis. Homo vero est simi-
lior Deo secundum quaedam, scilicet communicationem
naturae, praesentiam unimne in toto ct partibus: ergo se-
cundum ca in quibus secundario attenditur ratio imogi-

nis : ergo non per sc: ergo non simpliciter, sed secundum
quid.

Antecedens, tam pro angelo qunm pro homine, est evi-
dens. – Primae vero consequentiae declarantur, distinguendo
quod dc imagine dupliciter : quoad principale, ct secunda-
rium. – Secunda vero de homine probatur. Quia alioquin
bruta essent ad imaginem Dei, cum in cis salventur haec si-
milia: non ergo haec pertinent ad imaginem, nisi quia in na-
tura intellectuali. – Ultimae consequentiae patent cx termiois.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IMAGO DEI INVENIATUR IN QUOLIBET HOMINE

I *Sent.*, ditu tu, capo*. part, n Iitl.; *De Pot.* qu. a, trt. 9.

*pD quartim sic proceditur. Videtur quod
non inveniatur in quolibet
\$ homine. Dicit enim Apostolus, I *ad Cor.*
xt *, quod *vir est imago Dei. mulier au-*
tem est imago viri. Cum ergo mulier sit indivi-
duum humanae speciei, non cuilibet individuo
convenit esse imaginem Dei.

• Vcn. 7tValg.t
■ rJtict aulcm
f& rii viri et/).

2. Praeterea, Apostolus dicit, *Hom.* viu ♦ quod
illos *quos Deus praescivit conformes Jieri imagini
Filii sui, hos praedestinavit.* Sed non omnes ho-
mines praedestinati sunt. Ergo non omnes homi-
nines habent conformitatem imaginis.

• Vtn. 35.

3. Praeterea, similitudo est de ratione imagi-
nis, ut supra * dictum est. Sed per peccatum fit
homo Deo dissimilis. Ergo amittit Dei imaginem.

• Art. e

a> eecundum. - O»n. ACDEOpB et *Jb*; *cue ditatur... Dei*
dum o«n. E.

Uno. – Prima UD.
yI Λου». – Om. eoJkea ct »I è.

• Fwlpcllbo*.
• Cap. u

• Nmd. 8.

• C»? 1A.
UXIYW.

• ZJcFtfetX
1A. II. w
Hi. Or*t- l

• Dc He*v
Ofûkw, c. t

T

Sed contra est quod Hilarius in IV *de Trin.**, per hoc quod homo dicitur ad imaginem Dei factus. ostendit pluralitatem divinarum Personarum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra habetur, distinctio divinarum Personarum non est nisi secundum originem, vel potius secundum relationes originis. Non autem est idem modus originis in omnibus, sed modus originis uniuscuiusque est secundum convenientiam suae naturae: aliter enim producuntur animata, aliter inanimata; aliter ζ animalia, atque aliter plantae. Unde manifestum est quod distinctio divinarum Personarum est secundum quod divinae naturae convenit. Unde esse ut imaginem Dei secundum imitationem divinae naturae, non excludit hoc quod est esse ad imaginem Dei secundum repraesentationem trium Personarum; sed magis unum ad alterum sequitur. – Sic igitur dicendum est in homine esse imaginem Dei et quantum ad naturam divinam, et quantum ad Trinitatem Personarum: nam et in ipso Deo in tribus Personis una existit natura.

Et per hoc patet responsio ad duo prima.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procederet, si imago Dei esset in homine perfecte repraesentans Deum. Sed, sicut Augustinus dicit in XV *Trin.* «*«m*»», maxima est differentia huius trinitatis quae est in nobis, ad Trinitatem divinam. Et ideo, ut ipse ibidem * dicit, *trinitatem quae in nobis est, videmus potius quam credimus: Deum*

vero esse Trinitatem, credimus potius quam videmus.

Ad quartum dicendum quod quidam dixerunt in homine esse solum imaginem Filii. Sed hoc improbat Augustinus, in XII *de Trin.** Primo quidem, per hoc quod, cum secundum aequalitatem essentiae Filius sit Patri similis, necesse est, si homo sit factus ad similitudinem Filii, quod sit laetus ad similitudinem Patris. – Secundo quia, si homo esset foetus solum ad imaginem Filii, non diceret Pater: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, sed *tuam*.

Cum ergo dicitur ♦ *Ad imaginem Dei fecit it-Ium*, non est intelligendum quod Pater leccrit * hominem solum ad imaginem Filii, qui est Deus, ut quidam exposuerunt: sed intelligendum est quod Deus Trinitas⁹ fecit hominem ad imaginem suam, idest totius Trinitatis.

Cum autem dicitur * quod *Deus fecit hominem ad imaginem suam*, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod ' haec praepositio *ad* designet terminum tactionis: ut sit sensus, *Faciamus hominem taliter, ut sit in eo imago*. – Alio modo, hacc propositio *ad* potest designare causam exemplarem; sicut cum dicitur, *iste liber est factus ad illum*. Et sic imago Dei est ipsa essentia divina, quae abusive imago dicitur, secundum quod imago ponitur pro exemplari. Vel, secundum quod quidam * dicunt, divina essentia dicitur imago, quia secundum eam una Persona aliam imitatur.

i) Hilarius. – dicit eJdunt ABDpF et n b.
ζ) aliter, – aliter^{ue} ADCEFCo.
η) fecerit. – fecit Vab,

û) Jkus Trinitas. – Trini(at Deui
t) quad. – ita quod ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, ostendit quomodo se habent ad invicem imago naturae, et Personarum; secundo, respondet quaesito.

Quoad *primum*, conclusio est: Imago naturae non excludit imaginem Personarum, sed potius infert illam. – Probatur sic. Distinctio divinarum Personarum est secundum originem, scu originis relationes: ergo est secundum quod convenit naturae divinae: ergo imitatio naturae non excludit. sed causat potius imitationem Personarum: ergo, etc. – Antecedens supponitur ex antedictis. – Prima consequentia probatur: quia modus origini» variatur secundum quod exigit diversitas naturarum. Quod manifestatur ex differenti origine inanimatorum et animatorum, et rursus plantarum et animalium. Modus ergo divinae originis est secundum quod natura divina exigit. Ergo cl distinctio Personarum. – Cetera sunt per se nota.

Adverte hic quod hacc quae dicuntur, procedunt ex altera propositione creditu, et altera scita; quae enim per-

tinent ad unitatem naturae et imaginem eius, sunt scita; ea vero quae ad pluralitatem Personarum et imaginem earum ut sic, sunt credita. Et ideo cum dicitur quod imago Trinitatis sequitur ad imaginem naturae, intelligendum est ut creditum, non ut scitum; sicut et Trinitas ipsa respectu naturae divinae.

II. Quoad *secundum*, conclusio responsita est In homine est imago Dei et quantum ad naturam divinam, et quantum ad Trinitatem Personarum. – Probatur: quia in ipso Deo una natura existit in tribus Personis.

Adverte hic quod conclusio supponit esse in homine imaginem Dei quoad divinam naturam, et intendit tantum probare quod sit etiam quoad Trinitatem Personarum. Unde vis probationis consistit in duabus propositionibus, scilicet quod natura divina est trina suppositiviter; et quod in homine est imago naturae divinae. Ex his enim optime infertur. Ergo in eo est imago Innitatis: quia illa imago infert istum, vel in prima parte huius articuli decisum est.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM IMAGO DEI SIT IN HOMINE SOLUM SECUNDUM MENTEM

Supra, qu. ID, art. 1, ad 2; qu. IV, art. 7: 1 *Sent.*. di*t. m, qu. m; IV *Cant. Gent.*, αφ nu.

¶ Sextum sic proceditur. Videtur quod imago Dei non sit in homine solum secundum mentem. Dicit enim Apostolus, I ad Cor. xi ♦ quod *vir est imago Dei*.

Sed vir non est solum mens. Ergo imago Dei non attenditur solum secundum mentem.

¶ Praeterea, Gen. i 4 dicitur: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei crea-*

• Ver»· 7»

					QUAESTIO XCII, ARTICULUS VI	407
					<i>vit illum, masculum et feminam creavit eos.</i> Sed distinctio masculi et feminae est secundum corpus. Ergo etiam » secundum corpus attenditur Dei imago in homine, et non secundum mentem tantum.	
					3. Praeterea, imago praecipue videtur attendi secundum figuram. Sed figura ad corpus pertinet. Ergo imago Dei attenditur in homine etiam secundum corpus, et non secundum mentem tantum.	
					4. Praeterea, secundum Augustinum. XII <i>super Gen. ad litt.</i> ♦ triplex visio invenitur in nobis: scilicet <i>corporalis, spiritualis</i> sive imaginaria, <i>et intellectualis</i> . Si ergo secundum visionem intellectualem. quae ad mentem pertinet, est aliqua trinitas in nobis, secundum quam sumus ad imaginem Dei; pari ratione et in aliis visionibus.	
					Sed contra est quod Apostolus dicit, <i>ad Eph.</i> iv *: <i>Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem:</i> ex quo datur intelligi quod renovatio nostra, quae fit secundum novi hominis indumentum, ad mentem pertinet. Sed <i>ad Coi.</i> III* dicit: <i>Induentes novum hominem, qui renovatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creavit eunt:</i> ubi > renovationem quae est secundum novi hominis indumentum, attribuit imagini Dei. Esse ergo ad imaginem Dei pertinet solum ad mentem.	
					Respondeo dicendum quod, cum in omnibus creaturis sit aliqualis Dei similitudo, in sola creatura rationali invenitur similitudo Dei per modum imaginis, ut supra * dictum est: in aliis autem creaturis per modum vestigii. Id autem in quo creatura rationalis excedit alias creaturas, est intellectus sive mens. Unde relinquitur quod nec in ipsa rationali creatura invenitur Dei imago, nisi secundum mentem. In aliis vero partibus, si quas habet rationalis creatura, invenitur similitudo vestigii; sicut et in celeris rebus quibus secundum partes huiusmodi assimilatur.	
					Cuius ratio manifeste cognosci potest, si attendatur modus quo repraesentat vestigium, et quo repraesentat imago. Imago enim repraesentat secundum similitudinem speciei, ut dictum est *. Vestigium autem repraesentat per modum effectus qui sic repraesentat suam causam, quod tamen ad speciei similitudinem non pertingit: impressiones enim quae ex motu animalium relinquuntur, dicuntur vestigia; et similiter cinis dicitur vestigium ignis; et desolatio terrae, vestigium hostilis exercitus.	
					Potest ergo huiusmodi differentia attendi inter creaturas rationales et alias creaturas, et quantum ad hoc quod in creaturis f repraesentatur similitudo divinae naturae, et quantum ad hoc quod in eis repraesentatur similitudo Trinitatis increatae. Nam quantum ad similitudinem divinae na-	
					turae pertinet, creaturae rationales videntur quodammodo ad repraesentationem speciei pertinere. inquantum imitantur Deum non solum in hoc quod est et vivit, sed etiam in hoc quod intelligit, ut supra dictum est. Aliae vero creaturae non intelligunt; sed apparet in eis quoddam vestigium intellectus producentis, si earum dispositio consideretur. – Similiter, cum increata Trinitas distinguatur secundum processionem Verbi a dicente, et Amoris ab utroque, ut supra* habitum est; in creatura rationali, in qua invenitur processio verbi secundum intellectum, et processio amoris secundum voluntatem, potest dici imago Innitatis mercatae per* quendam repraesentationem speciei. In aliis autem creaturis non invenitur principium verbi, et verbum, et amor; sed apparet in eis quoddam vestigium quod hanc inveniantur in causa producente. Nam hoc ipsum quod creatura habet substantiam modificatam et limitatam, demonstrat quod sit a quodam principio; species vero eius demonstrat verbum facientis, sicut forma domus demonstrat conceptionem artificis; ordo vero demonstrat amorem producentis, quo effectus ordinatur ad bonum, sicut usus aedificii demonstrat artificis voluntatem.	
					Sic igitur in homine invenitur Dei similitudo per modum imaginis secundum mentem; sed secundum alias partes eius, per modum vestigii.	
					Ad primum ergo dicendum quod homo dicitur imago Dei, non quia ipse essentialiter sit imago, sed quia in eo est Dei imago impressa secundum mentem; sicut denarius dicitur imago Caesaris, inquantum habet Caesaris imaginem. Unde non oportet quod secundum quamlibet partem hominis accipiatur Dei imago.	
					An secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit XII <i>de Trin.</i> *, quidam imaginem Trinitatis in homine posuerunt, non secundum unum individuum, sed secundum plura; dicentes quod. <i>vir Patris personam intimat Iulii vero personam, quod de viro ita processit ut de illo nasceretur: atque ita tertiam personam, vel scilicet Spiritum Sanctum, dicunt esse mulierem, quae ita de viro processit ut non ipsa esset filius aut filia.</i> – Quod prima facie absurdum videtur. Primo quidem, quia sequeretur quod Spiritus Sanctus esset principium Filii, sicut mulier * est principium proles quae nascitur de viro. Secundo, quia unus homo non esset nisi ad imaginem unius Personae. Tertio, quia secundum hoc Scriptura de imagine Dei in homine mentionem facere non debuisset, nisi producta iam prole.	
					Et ideo dicendum est quod Scriptura, postquam dixerat, <i>Ad imaginem Dei creavit illum.</i> addidit <i>Masculum et feminam creavit eos.</i> non ut imago Dei secundum distinctiones sexuum attendatur; sed quia imago Dei utrique sexui est	

• Cap. η.

r, ισῑ-j;
n

»>d.

l

l. Httar. Jr
.t lib. III

•An.a.

t

•iM.

*

.) etiam. – Omittunt P«i».

P) ubi. – unde Vab.

y) partes. – partem ACDEFG.

i) creaturis. – rationalibus addunt PF.

4) per. – propter codke».

Ç) intimat. – insinuari! G, «wn. pF. – Pro personam persanam proles to quod BDG, personam qui P.

η) ipsa esset. – esset ipsa ABCDE.

ô) mulier. – mater ACFGh, mr BDEj .

1) addidit. – addit ACDEE.

communis, cum sit secundum mentem, in qua non est distinctio sexuum. Unde Apostolus, *ad Cd*, m, postquam dixerat ♦ *secundum imaginem eius qui creavit ilium*, subdit: *Ubi non est masculus et femina* *.

Ad tertium dicendum quod, quamvis imago Dei in homine non accipiatur secundum figuram corporcam, tamen *corpus hominis, quia* * *solum inter terrenorum animalium corpora non pronum in alvum prostratum est, sed tale est ut ad contemplandum caelum sil aptius, magis in hoc ad imaginem et similitudinem Dei, quam cetera corpora animalium, factum iure videri potest*; ut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaesi*, · Quod tamen non est sic intelligendum, quasi in corpore hominis sit imago Dei: sed quia ipsa figura humani corporis repraesentat imaginem Dei in anima, per modum vestigii.

Ad quartum dicendum quod tam in visione corporali quam in visione imaginaria> invenitur quae-
lam tr*n*tas> ut Augustinus dicit in libro *de 7^{rin}*.* In visione enim corporali est quidem primo species exterioris corporis; secundo vero ipsa visio, quae fit per impressionem cuiusdam similitudinis praedictae speciei in visum; tertio est ibi intentio

voluntatis applicans visum ad videndum, et eum in re visa detinens. – Similiter etiam in visione imaginaria invenitur primo quidem ¶ species in memoria reservata; secundo ipsa imaginaria visio, quae provenit ex hoc quod acies animae, idest ipsa vis imaginaria, informatur secundum praedictam speciem; tertio vero invenitur intentio voluntatis coniungens utrumque. – Sed utraque trinitas deficit a ratione divinae imaginis. Nam ipsa species exterioris corporis est extra naturam animae: species autem quae est in memoria, etsi non sit extra animam, est tamen adventitia animae: et ita utrobique deficit repraesentatio connaturalitatis et coaeternitatis divinarum Personarum. Visio vero corporalis non procedit tantum a specie exterioris corporis, sed simul cum hoc a sensu videntis: ct similiter visio imaginaria non solum procedit a specie quae in memoria conservatur, sed etiam a virtute imaginativa: et ita per hoc non repraesentatur convenienter processio l ilii a solo Patre. Intentio vero voluntatis, quae coniungit duo praedicta, non ex eis procedit, neque in visione corporea neque in spirituali: unde non convenienter repraesentatur processio Spiritus Sancti a Patre et Filio.

m) Coryut htuninii, quia. – haminit corpn-. f RD, corpu
hoattnil Pai. – Anle p aJoil «<n. – Pro in alburn, bi terra HD,
in terram G, in alium pF, in animalium editio a, ut aliorum anima-

lilium editio K – Pro ciptiut, erectum DpR, aOuf pF et cX a, aptum G.
λ) in vtitionc, – Ocn. Fah
·) quidem. – quidem primo RDI, primo P.

Commentaria Cardinalis Caictani

T^{rtv}ivs: *secundum mentem*, tantum; *Dei*, cam quoad naturam quam Trinitatem.

In corpore una conclusio bimembris: In homine invenitur Dei similitudo per modum imaginis secundum mentem, secundum vero alias eius partes per modum vestigii. – Probatur. Imago repraesentat secundum similitudinem speciei; vestigium vero non pertingendo nd similitudinem speciei suae causae. Ergo imago Dei invenitur in sola rationali creatura, vestigium vero in ceteris. Ergo imago Dei invenitur in rationali crcutura secundum id in quo excedit cetera; vestigium vero Dei in eadem secundum alias partes. Ergo in homine invenitur Dei similitudo per modum imaginis secundum mentem; secundum vero alias eius partes, per modum vestigii.

Antecedens, quoad primam partem, patet ex dictis. – Quoad secundam, declaratur in vestigio animalium, ignis, et exercitus.

Prima vero consequentia fundatur super quatuor. Primum est expressum ct praemissum: scilicet quod in omnibus creaturis est nliquis Dei similitudo. – Secundum est implicite subiunctum: scilicet quod similitudo Dei aut est per modum imaginis, aut vestigii. – Tertium est differentia inter imaginem ct vestigium; ct haec assumpta in antecedente. – Quartum est, quod sola intellectualis natura pertingit ad similitudinem quasi specificum ipsius Dei. Et hoc, licet supponatur quodammodo cx secundo articulo, exprimitur hic distinguendo, ct applicando ad imgninem ct vestigium, ad divinam naturam, ct Trinitatem, duabus differentiis. Prima: rationalis est similis specificice naturae divinae» ac per hoc per modum imaginis; ceterae cx dispositione carum significant quod Deus est intellectualis; ergo vesti-

gium naturae Dei. Secunda: rationalis est similis specificice Trinitati, quia principium verbi, etc.; ergo in ea imago trinitatis. Reliquae innuunt cx modo, specie ct ordine, quod m Deo sint principium Verbi, Verbum, cl Amor utriusque: ergo vestigium. – Ex his manifeste patet tota prima consequentia, explicata quoad ly *Dei*, scilicet naturam ct Personas.

II. Circa differentiam assignatam inter imaginem ct vestigium, occurrit dubium cx Scoto, in Primo, dist. m, qu. v ·. · ah. u

Nulla creatura repraesentat Deum secundum conceptum speciei specialissimae, sed solum secundum conceptus communes: ergo differentia assignata nihil valet. Antecedens patet. Et consequentia est evidens: quia in hoc stat tua differentia, quod imago ad speciem, vestigium non.

Ad hoc breviter dicitur quod, quidquid sit dc antecedente intellecto de specie specialissima repraesentantis; quia in proposito est sermo de specie repraesentati, ad quam pertingit imago, non militat contra sensum assignatum. Quia in nomine speciei in his quae non sunt in specie, qualis est Dcu>, non intelligimus proprie speciem nec differentiam; sed ultimum gradum in illa natura inventum, ut patet cx dicti* ·. Ultimus autem, ut per Augustinum ·. probntur, est intellectivus. Et propterca in hoc optime consistit differentia inter imaginem ct vestigium Dei, quod illa fundatur super imitationem speciei, idest ultimi gradus, idest naturae intellectualis; istud vero super repraesentationem quod talis gradus sic in Deo, ct non super assimilari sibi in illo.

Reliqua pertinentia ad differentiam inter vestigium cl imaginem, tractata sunt superius in xi.v quaestione, articulo 7, etc.

f

urrw^çürt.
'4 'x

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM IMAGO DEI INVENIATUR IN ANIMA SECUNDUM ACTUS

De Ucn/., qu. x, art. X'

• Qp. xrvt.

Gf. an.

C»?. XM.

Gp n iff.
T

Art. J.

D. 731.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod imago Dei non inveniatur in anima secundum actus. Dicit enim Augustinus, IXI *de Civ. Dei* *, quod homo factus est ad imaginem Dei, *secundum quod sumus, esse novimus, et id esse ac nasse diligimus* esse non significat actum. Ergo imago Dei non attenditur in anima secundum actus.

2. Praeterea, Augustinus, in IX *de Trin.* *, assignat imaginem Dei in anima secundum hacc tria, quae sunt *mens, notitia* ct *amor*. Mens autem non significat actum: sed magis potentiam, vcl etiam essentiam intellectivae animae. Ergo imago Dei non attenditur secundum actus.

3. Praeterea, Augustinus, X *de Trin.* ., assignat imaginem Trinitatis in anima secundum *memoriam, intelligentiam* et *voluntatem*. Sed haec tria sunt *vires naturales animae*, ut Magister dicit, m distinctione l libri *Sent.* Ergo imago attenditur secundum potentias, et non secundum actus.

4. Praeterea, imago Trinitatis semper manet in anima β. Sed actus non semper manet. Ergo imago Dei non attenditur in anima secundum actus.

Sed contra est quod Augustinus, XI *de Trin.* *, assignat trinitatem τ in inferioribus animae partibus secundum actualem visionem sensibilem ct imaginariam. Ergo et trinitas quae est in mente, secundum quam homo est ad imaginem Dei, debet attendi secundum actualem visionem.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, ad rationem imaginis pertinet aliqualis repraesentatio speciei. Si ergo imago Trinitatis divinae 6 debet accipi in anima, oportet quod secundum illud principaliter attendatur, quod maxime accedit, prout possibile est. ad repraesentandum speciem divinarum Personarum. Divinae autem Personae distinguuntur secundum processionem Verbi a dicente, ct Amoris connccctentis utrumque. Verbum autem in anima nostra *sine actuali cogitatione esse non potest*, ut Augustinus dicit XIV' *de Trin.* * Et ideo primo et principaliter attenditur imago Trinitatis in mente secundum actus \ prout scilicet ex notitia quam habemus, cogitando interius verbum formamus, et ex hoc in amorem prorumpimus. – Sed quia principia actuum sunt habitus ct potentiae; unumquodque autem virtualiter est in suo principio: secundario, et quasi ex consequenti, imago Trinitatis potest attendi in anima secundum potentias, ct praecipue secundum

habitus, prout in cis scilicet actus virtualiter existant.

Ad primum ergo dicendum quod esse nostrum ad imaginem Dei pertinet, quod est nobis propter quod supra alia animalia; quod quidem esse consistit nobis inquantum mentem habemus. Et ideo eadem est haec trinitas cum illa quam Augustinus ponit in IX *de Trin.* *, quae consistit in mente, notitia et amore.

An secundum dicendum quod Augustinus hanc trinitatem primo adinvenit in mente. Sed quia mens, etsi se totam quodammodo cognoscat, etiam quodammodo se ignorat, prout scilicet est ab aliis distincta; et sic etiam sc quaerit, ut Augustinus consequenter probat in X *de Trin.* *9 ideo, quasi notitia non totaliter menti coaequetur, accipit in anima tria quaedam propria mentis, scilicet memoriam, intelligentiam et voluntatem, quae nullus ignorat se habere *, ct in istis tribus potius imaginem ζ Trinitatis assignat *, quasi prima assignatio sit quodammodo deficiens.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus probat XIV *de Trin.* ♦ intelligere dicimur r⁸ et velle seu amare aliqua, ct quando de his cogitamus . et quando de his non cogitamus. Sed quando sine cogitatione sunt, ad solam memoriam pertinent; quae nihil est aliud, secundum ipsum, quam habitualis retentio notitiae ct amoris *. *Sed quia*, ut ipse dicit **, *verbum ibi esse sine cogitatione non potest (cogitamus enim omne quod dicimus etiam illo interiori verbo quod ad nullius gentis pertinet linguam). in tribus potius illis imago ista cognoscitur. memoria scilicet, intelligentia et voluntate. Hanc autem nunc dico intelligentiam, qua intelligimus cogitantes; et eam voluntatem sive amorem vel dilectionem, quae istam l prolem parentemque contungit.* Ex quo patet quod imaginem divinae Trinitatis potius ponit in intelligentia et voluntate actuali, quam secundum quod sunt in habituali retentione memoriae: licet etiam quantum ad hoc, aliquo modo sit imago Trinitatis in anima, ut ibidem dicitur. Et sic patet quod memoria, intelligentia et voluntas non sunt tres *vires**, ut in *Sententiis* dicitur.

Ad quartum dicendum quod aliquis respondere posset per hoc quod Augustinus dicit XIV *de Trin.* *, quod *mens semper sui meminit, semper se intelligi! et amat.* Quod quidam sic inlelligunt. quasi animae adsit actualis intelligent[^] et amor sui ipsius. Sed hunc intellectum excludit per hoc

e) *id esse... diligimus.* – Moaftrm *esse ad anus dirigimus cndkv* noicri «t Piife. Pro *id etM. nustrum cue editionen aliquae t. Augu* atmt; Sburioa tamen, cum MS&, habet *id <w.* anima. – ut Augustinus died ht libm de Trinitate addunt AC DEI pH. – Pro *manent, manrf PBEofr.* 7) *trinitatem.* – *tria(i)atSt codfcca.* i) *Trinitatis divinae.* – *divina Pab.*

Soinak Tuau.. D. Tuomak T. 11.

«) *quaii... coacjMftur.* – *juaii... cMc^uatur ed. j, quid... cmt* ^U.llur Pê. ζi hnagtncm. – *inupuatinneiu ACE.* ijl intcUigerc dicimur.- dicimui intcltigcre A.intclligitr dicimus C, iiteUig/vr dirinit D, intcHigerc dcbnnui E, intclligerc F. – Pro *amarr, amore dicimur codkev rt .t>.* 0) *istam.* – *ipsam PnK*

• Ibid.

quod subdit ♦ quod *non semper se cogitat discretam ab his quae non sunt quod ipsa*. Et sic patet quod anima semper intelligit et amat sc, non actualiter, sed habitualiter. Quamvis etiam dici ‡ possit quod, percipiendo actum suum, scipsam intelligit quodocumque aliquid intelligit. Sed quia non semper est actu intelligens, ut patet in dormiente, ideo oportet dicere quod actus,

etsi non semper maneant in scipsis, manent tamen semper in suis principiis, scilicet potentiis et habitibus. Unde Augustinus dicit, XIV *de Trin.**. *Si secundum hoc facta est ad imaginem Dei anima rationalis, quod uti ratione atque intellectu ad intelligendum et conspiciendum Deum potest, ab initio quo esse coepit, fuit in ea Dei imago.*

• o?·nll
t

·-) citam dici. – ct dia ACEF. did ?ab.

Commentaries Caixlinalis Caieta.ni

ITULVs danis. – In corpore unn concludo trimembris responsiva quaesito: Imago Trinitati» in mente primo attenditur secundum actus verbi et amoris ; secundo actum, ex consequenti, secundum potentias, et praecipue habitus.

Probatur prima pars. Imago est repraesentativa speciei: ergo primo attenditur in mente, secundum quod maxime appropinquat nil speciem Trinitatis: ergo secundum quod accedit ad repraesentandum processionem Verbi a dicente, et Amoris connectent!*: ergo secundum actus. – Antecedens iam patet. – Prima consequentia est per se nota. – Secunda vero probatur; quia secundum talem processionem constituitur Trinitas. – Ultimo autem probatur: quin *verum sine actuali cognitione non est*, ut Augustinus dicit.

Secundo vero pars probatur. Quia conditiones effectus

sunt etiam suorum principiorum, pro quanto virtualiter sunt in eis: constat autem potentias et habitus esse principio actuum:: ergo quae conveniunt actibus, conveniunt etiam quodammodo potentiis; et praecipue habitibus, quia proximioris principii rationem habent. – Et sic patet tertia pars.

Et nota ultima serba litterae: quia limitant potentias et habitus, quod non qualitercumque, sed *ut virtualiter se habent ad actus*, sic sunt partes imaginis; non ut passiones aut proprietates, etc. Et haec in solutione argumentorum · · A*J» patent.

II. In responsione ad quartum, adverte quod, cum ibi dicitur *posse dici quod anima scipsam intelligit, percipiendo actum suum, quodocumque aliquid intelligit*, interpretandum est de cognitione *an est*: hoc enim modo icipsam semper intelligit. modo se operari percipiat.

•b«rg.Ma
tra.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM IMAGO DIVINAE TRINITATIS SIT IN ANIMA SOLUM PER COMPARATIONEM AD OBIECTUM QUOD ES I' DEUS

I Sciit.. Jht. πτ, qu. iv. an. 4; De Verit., qu. 1. an. 7.

OCTAVUM s,c PROCEDrnrJr· Videtur quod cWW/raa8° divinae Trinitatis sit in anima non solum per comparisonem ad obiectum quod est Deus. Imago enim divinae Trinitatis invenitur in anima, sicut dictum est *, secundum quod verbum in nobis procedit a dicente, et amor ab utroque. Sed hoc invenitur in nobis secundum quodeumque obiectum. Ergo secundum quodeumque obiectum invenitur in mente nostra imago divinae Trinitatis.

• Art. 6, 7.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in XII *de Trin.**, quod *cum quaerimus in anima * trinitatem, in tota quaerimus, non separantes actionem rationalem in temporalibus a contemplatione aeternorum*. Ergo etiam ? secundum temporalia obiecta invenitur imago Trinitatis in anima.

• Cap. it.
3

3. Praeterea, quod Deum intelligamus et amemus, convenit nobis secundum gratiae donum. Si igitur secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem seu dilectionem Dei. attendatur imago Trinitatis in anima, non erit imago Dei in homine secundum naturam, sed secundum gratiam. Et sic non erit omnibus communis.

4. Praeterea, sancti qui sunt in patria, maxime conformantur imagini Dei secundum gloriae visionem: unde dicitur, II *ad Cor.* tu ♦ *In eandem imaginem transformamur, a claritate in cla-*

• Vin. lb.

ritatem. Sed secundum visionem gloriae temporalia cognoscuntur. Ergo etiam per comparisonem ad temporalia. Dei imago attenditur in nobis. *

Sed contra est quod Augustinus dicit, XIV *de Trin.* ·, quod *non propterea est Dei imago in mente, quia sui meminit, et intelligit et diligit se: sed quia potest etiam meminisse, intelligere et amare Deum, a quo facta est*. Multo igitur minus secundum alia obiecta attenditur imago Dei in mente.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, imago importat similitudinem utcumque pertinentem ad speciei repraesentationem. Unde oportet quod imago divinae Trinitatis attendatur in anima secundum aliquid quod repraesentat ? divinas Personas repraesentatione speciei, sicut est possibile creaturae. Distinguuntur autem divinae Personae, ut dictum est*, secundum processionem Verbi a dicente, et Amoris ab utroque. Verbum autem Dei nascitur de Deo secundum notitiam sui ipsius, et Amor procedit a Deo secundum quod seipsum amat. Manifestum est autem quod diversitas obiectorum diversified? speciem verbi et amoris: non enim idem est specie in corde hominis verbum conceptum de lapide et de equo, nec idem specie amor. Attenditur igitur divina imago in homine secundum verbum

• ta col. es

3) in anima.-in ea U, om. ceteri et a. – Pro tota, tota anima EGa; pro non, et non PFG.iL

3) etiam. – Om. PuL
y) repraesentat. – rcrpicientet AUDEFG»

• Il 3rx/.. dUt, xvi.

ergo convenienter dicitur * quod *similitudo est in essentia, quia est immortalis et indivisibilis; itnago autem in aliis.*

• Art. 4. di. 3. Praeterea, imago Dei in homine est triplex, scilicet ? naturae, gratiae et gloriae, ut supra * habitum est. Sed innocentia ct iustitia ad gratiam pertinent. Inconvenienter ergo dicitur * quod *imago accipitur secundum memoriam, intclligentiam et voluntatem; similitudo autem secundum innocentiam et iustitiam.*

• rwx 4. Praeterea, cognitio veritatis ad inteiligentiam pertinet, amor autem virtutis ad voluntatem, quae sunt duae partes imaginis. Non ergo convenienter dicitur * quod *imago sit m cognitione veritatis, similitudo in dilectione virtutis.*

• Qa. u. y Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaesi.* *: *Sunt qui non frustra intelligunt duo dicta esse r ad imaginem ct similitudinem ; cum, si una res esset, unum nomen sufficere potuisset.*

•S.Th.Iocct.it u. - Old. t>., IV, cap. tv, α. 4- Respondeo dicendum quod similitudo quaedam unitas est: unum cnim in qualitate .similitudinem causal, ut dicitur in V *Metaphys.* * Unum autem, cum sit de transcendentibus, et commune est omnibus, et ad singula potest aptari; sicut et bonum et verum. Unde, sicut bonum alicui rei particulari potest comparari ut pracambulum ad ipsam \ et ut subsequens, prout designat aliquam perfectionem ipsius; ita etiam est de comparatione similitudinis ad imaginem. Est enim bonum pracambulum ad hominem, secundum quod homo est quoddam particulare bonum : et rursus bonum subsequitur ad hominem, inquantum aliquem hominem specialiter dicimus esse bonum, propter perfectionem virtutis. Et similiter similitudo consideratur ut pracambulum ad imaginem, inquantum est communius quam imago, ut supra * dictum est: consideratur etiam ut subsequens ad imaginem, inquantum significat quandam imaginis perfectionem; dicimus enim imaginem alicuius esse similem vel non similem ei cuius est imago, inquantum perfecte vel imperfecte repraesentat ipsum.

Sic ergo similitudo potest ab imagine distinguī dupliciter. Uno modo, prout est pracambula ad ipsam, et in pluribus existens. Et sic similitudo

attenditur secundum ea quae sunt communiora proprietatibus naturae intellectualis, secundum quas proprie attenditur imago. Et secundum hoc dicitur in libro *Octoginta trium Quaesi.* *, quod ‘Qa-u *spiritus*, idest mens, *ad imaginem Dei. nullo dubitante, factus est: cetera autem hominis*, scilicet quae pertinent ad inferiores partes animae, vel etiam ad ipsum corpus, *ad similitudinem facta esse aliqui volunt.* Secundum hoc etiam in libro *de Quantitate Animae* * dicitur quod similitudo Dei attenditur in anima, inquantum est incorruptibilis: nam corruptibile et incorruptibile sunt differentiae entis communis.

Alio modo potest considerari similitudo, secundum quod significat imaginis expressionem ct perfectionem. Et secundum hoc Damascenus dicit ♦ *ht FiJtO^* Ut. II, cap. ia. quod *id quod est secundum imaginem, intellectuale significat, et arbitrio liberum per se potestativum : quod autem secundum similitudinem, virtutis, secundum quod homini possibile est inesse. similitudinem.* Et ad idem refertur quod similitudo diciturJ ad *dilectionem virtutis* pertinere: non cnim ♦&<.* est virtus sine dilectione virtutis.

Ad primum ergo dicendum quod similitudo non distinguitur ab imagine secundum communem rationem similitudinis (sic enim includitur in ratione ipsius ; imaginis): sed secundum quod aliqua similitudo deficit a ratione imaginis, vel etiam est imaginis perfectiva.

Ad secundi m dicendum quod essentia animae pertinet ad imaginem, prout repraesentat divinam essentiam secundum ea quae sunt propria intellectualis naturae: non autem secundum conditiones consequentes ens in communi, ut est esse simplicem et indissolubilem.

Ad tertium dicendum quod etiam virtutes quaedam naturaliter insunt animae, ad minus secundum quaedam carum semina: et secundum has posset attendi similitudo naturalis. Quamvis non sit inconueniens ut id quod secundum assignationem unam dicitur imago, secundum aliam dicatur similitudo.

Ad quartum dicendum quod dilectio verbi, quod est amata notitia, pertinet ad rationem imaginis: sed dilectio virtutis perlinet ad similitudinem, sicut cl virtus.

* Ci. qu. xc, k trud.
• Qu. xcvn.

• Qo. xct.

• D/ Fiitf *Ort* |tb. U, c*p. i
• Cap X.

• DU.

• Cap. ».

5) *fcüiett.* – Om. ABCEFGaà.
6) *rue.* – *teiiicct eddunt BD,*
j) *iytam,* – *iptum codices et a b.*

•l jMfrin. – *rst BD.* – Pro *habtre PpB* ct ed. b, om. CE
I G.I, pntt *rbnlitudinem* poni! D.
ζ) *inyui,* – Om. codice* cl a.

Commentaria Caxxlinalis Caietani

• V«*. 2b.

Trnxcs istius articuli occasionatus est cx verbis *Gen.* i ♦ ubi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem ct similitudinem nostram.*
In corpore una conclusio respotuiva quaesito bimembris: Similitudo dupliciter potest distinguī ab imagine, uno modo ut pracambula ad ipsam, alio modo ut subsequens et perficiens ipsam. – Probatur ct declaratur, primo, veritus distinctionis; secundo, explanantur singula membra. Distinctio probatur mc. Unum est commune omnibus, ct potest ad singula aptari, sicut bonum ct verum: ergo cl similitudo. Ergo ut bonum sc habet ut pracambulum ct subsequens respectu particularis boni, ita etiam similitudo sc habere potest ad imaginem ut pracambula, et ut subsequent.

Antecedens probatur: quia est transcendens sicut illa. – Prima consequentia vero profatur; quia rimiliiuodo sequitur unum. Et probatur ex V *Metaphys.* – Secunda vero consequentia probatur: quia aequa est utrobique ratio. Communitas cnim ct perfectio respectu huius, faciunt quod bonum habeat sc utroque modo : utraque nutem conditio invenitur in similitudine respectu imaginis; quia et comuniar est (non cnim omnis similitudo est imago); ct ut perfectio cius sumitur, alioquin non diceremus jf/-*nubs*, ad commendandum cius perfectionem.

Deinde explanantur singula membra singillatini. Et primo, primum, cx duabus uuctoriuitibus Augustini. – Secundo, secundum, iuxta auctoritatem Damasceni *,– Omnia clara sunt.

• I iJ V»ScM4>
*Hf****,
nuint; et ■
era?, tri..et «,i-

• IL b6.
• V<n. »«.

QUAESTIO NONAGESIMAQUARTA

DE STATU ET CONDITIONE PRIMI HOMINIS QUANTUM AD INTELLECTUM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de statu vel conditione primi hominis *. Et primo, quantum ad animam; secundo, quantum ad corpus. Circa primum consideranda sunt duo: primo, de conditione hominis quantum ad intellectum; secundo, de conditione hominis quantum ad voluntatem *.

Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum primus homo viderit Deum per essentiam. Secundo: utrum videre potuerit substantias separatas, idest angelos. Tertio: utrum habuerit omnium scientiam. Quarto: utrum potuerit errare vel decipi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRIMUS HOMO PER ESSENTIAM DEUM VIDERIT

U Scut. .ft. tnn, qu. it, <rt. 1; De Writ., qu. mu, lñ. i, 3.

primum sic proceditur. Videtur quod wZftVy primus homo per essentiam Deum viderit. Beatitudo enim hominis in visione ^•^^^divinae essentiae consistit. Sed primus homo, in *Paradiso conversans, beatam ct omnium divitem habuit vitam*, ut Damascenus dicit in H libro*. Et Augustinus dicit, in XIV *de Civ. j)ci 5/ homines habebant affectus suos* quales nunc habemus, quomodo erant beati in illo inenarrabilis beatitudinis loco, idest Paradiso?* Ergo primus homo in Paradiso vidit Deum per essentiam. 2. Praeterea, Augustinus dicit, XIV *de Civ. Dei**, quod *primo homini non aberat quidquam quod bona voluntas adipisceretur*. Sed nihil melius bona voluntas adipisci potest quam divinae essentiae visionem. Ergo homo per essentiam Deum videbat.

3. Praeterea, visio Dei per essentiam est quae videtur Deus sine medio et sine aenigmate. Sed homo in statu innocentiae *vidit Deum sine medio*; ut Magister dicit in i distinctione IV libri *Sent.* Vidit etiam sine aenigmate: quia aenigma obscuritatem importat, ut Augustinus dicit, XV *de Trin.** obscuritas autem introducta est per peccatum. Ergo homo in primo statu vidit Deum per essentiam.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *ad Cor.* xv ♦ quod *non prius t quod spirituale est, sed quod animale*. Sed maxime spirituale est videre Deum per essentiam. Ergo primus homo, in primo statu animalis vitae, Deum per essentiam non vidit.

Respondeo dicendum quod primus homo Deum per essentiam non vidit, secundum communem statum illius vitae; nisi forte dicatur quod viderit cum in raptu ♦ quando *Deus immisit soporem in Adam*, ut dicitur *Gen.* n *. Et huius ratio est

quia, cum divina essentia sit ipsa beatitudo, hoc modo se habet intellectus videntis divinam essentiam ad Deum, sicut se habet quilibet homo ad beatitudinem. Manifestum est autem quod nullus homo potest per voluntatem a beatitudine averti: naturaliter enim, et ex necessitate, homo vult beatitudinem, et fugit miseriam *. Unde nullus videns Deum per essentiam, potest voluntate averti a Deo, quod est peccare. Et propter hoc, omnes videntes Deum per essentiam, sic in amore Dei stabiliuntur, quod in aeternum peccare non possunt. – Cum ergo Adam peccaverit, manifestum est quod Deum per essentiam non videbat.

Cognoscebat tamen Deum quadam oliori cognitione quam nos γ cognoscamus: et sic quodammodo eius cognitio media erat inter cognitionem praesentis status, et cognitionem patriae, qua Deus per essentiam videtur. Ad cuius evidentiam. considerandum est quod visio Dei per essentiam dividitur contra visionem Dei per creaturam. Quanto autem aliqua creatura est altior et Deo similior, tanto per eam Deus clarius videtur: sicut homo perfectius videtur per speculum in quo expressius imago eius resultat. Et sic patet quod multo eminentius videtur Deus per intelligibiles effectus, quam per sensibiles et corporeos. A consideratione autem plena et lucida intelligibilium effectuum impeditur homo in statu praesenti, per hoc quod distrahitur a sensibilibus, et circa ea occupatur. Sed, sicut dicitur *Eccles.* vu *: *Deus fecit hominem rectum*. Haec autem fuit rectitudo hominis divinitus instituti, ut inferiora superioribus subderentur, et superiora ab inferioribus non impedirentur. Unde homo primus non impediabatur per res exteriores a clara et firma contemplatione intelligibilium effectuum, quos 4 ex irradiatione primae veritatis per-

a) suos. – istos ABCDEI'aè. – Pro inenarrabilis. mciuarabiliter B, memorabilis ceteri et a; memorabili Aug, (?) prius. – prius est codice» et a b.

γ) moi. – nunc ACDEG, xoj modo I, koj nunc *U. oin. plk ô) quot. – quod tcilicet ACM pD cl ab, quas scilicet IhD. quia scilicet O.

Jdinit «f4*rlo*^{1U4.}
*.■; d. fca.
tt arf.

Qu. u.

• Cip. n;cf.»rg.
i.

• Q*. SCT*.

• be Eide Ort*,
Hb. B, up. te.

•cap. «.

•Gp.ii

i *«... 4.

vα». 3L

op. sum.

cipicbat, sive naturali cognitione sive gratuita, Unde dicit Augustinus, in XI *stiper Gen, ad litt. **, quod *fortassis Deus primis hominibus antea loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorum; etsi non tanta participatione divinae essentiae, quantam capiunt angeli.* Sic igitur per huiusmodi intelligibiles effectus Dei, Deum clarius cognoscebat quam modo cognoscamus.

ap. xnn.

Ad primum ergo DICENDUM quod homo in Paradiso beatus fuit, non illa perfecta beatitudine in quam transferendus erat, quae in divinae essentiae visione consistit: habebat tamen *beatam vitam secundum quendam modum*, ut Augustinus dicit XI *super Gen. ad litt.* \ inquantum habebat integritatem et perfectionem quandam naturalem.

An secundum dicendum quod bona voluntas est ordinata voluntas. Non autem fuisset primi hominis ordinata voluntas, si in statu meriti habere voluisset quod ei promittebatur pro praemio.

Ad tertium dicendum quod duplex est medium. Quoddam, in quo simul videtur quod pcr me-

diū videri dicitur; sicut cum homo videtur per speculum, et simul videtur et cum ipso speculo. Aliud medium est, per cuius notitiam in aliquid ignotum devenimus; sicut est medium demonstrationis. Et sine tali medio Deus videbatur: non tamen sine primo medio. Non enim oportebat primum hominem pervenire in Dei cognitionem per demonstrationem sumptam ab aliquo effectu ♦ sicut nobis est necessarium; sed simul in effectibus, praecipue intelligibilibus, suo modo Deum cognoscebat.

Similiter etiam est considerandum quod obscuritas quae importatur in nomine aenigmatis, dupliciter potest accipi. Uno modo, secundum quod quaelibet creatura est quoddam obscurum, si comparatur ad immensitatem divinae claritatis: et sic Adam videbat Deum in aenigmate, quia videbat Deum per effectum creatum *. Alio modo potest accipi obscuritas quae consecuta est ex peccato, prout scilicet impeditur homo a consideratione intelligibilium per sensibilibus occupationem: et secundum hoc, non vidit Deum in aenigmate.

c) *quantam.* - *quanta cedices* - Γ-NI << I'
utmo.

' cum Jhnno. . faW udetur. - quod per spcaûum videtur et timui videtur B, quod ytr speculum videmus simul videmus D.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, directe respondet quaesito; secundo, ad bonitatem doctrinae, ostendit qualem cognitionem primus homo de Deo ha-

Quoad *primum*, conclusio responsiva est negativa. Pri-
mus homo non vidit Deum per essentiam, secundum com-
munem statum illius vitae. – Hacc conclusio primo decla-
ratur quantum ad ultimam particulam, quare sit addita:
quia scilicet posset aliquis dicere quod, dc speciali gratia,
Adam vidit Deum pcr essentiam, quando in soporem venit.
– Deinde probatur. Videntes Deum per essentiam, sc ha-
bent ad ipsum sicut quilibet ad beatitudinem : ergo sunt
stabiliti in amore eius: ergo non possunt peccare. Sed
Adam peccavit. Ergo non vidit Deum pcr essentiam.

Antecedens probatur: quia divina essentia est ipsa beatitudo. – Prima consequentia probatur: quia nullus potest beatitudinem nolle, aut eius oppositum, scilicet miseriam, vellet. – Secunda vero est perse nola: quia peccare est averti a Deo.

Adverte quod, quia cx visione Dei pcr essentiam optime nascitur impeccabilitas durante visione, ut superius* probatum fuit; in proposito, ubi dc statu primi hominis tractatur, optime etiam sequitur quod, si erat in statu videntis Deum pcr essentiam, ergo erat in statu impeccabilis. Et ideo subtiliter littera non momentaneam visionem, sed statum videntis Deum per essentiam perspicuens, dicit quod videntes in aeternum peccare non possunt. Et sic excluditur obiectio dc peccato Pauli, ct Moysi praecipue.

II. Quoad *secundum*, est una conclusio : Primus homo cognoscebat Deum altiore cognitione quam nos, media

scilicet inter cognitionem patriae et huius exilii. – Probatur. Cognitiono plena et lucida Dei in effectibus intelligibilibus, est altior cognitione eius per effectus sensibiles: ergo est altior nostra, non media inter cognitionem patriae et nostram. Sed talis conveniebat primo homini. Ergo. etc.

Prima propositio probatur sic. Visio Dei pcr essentiam distinguitur contra visionem pcr creaturam : ergo visio Dei pcr creaturam altiorcm ct Deo similiorem, est altior ct clarior: ergo cognitio in effectu intelligibili «t altior ea quae est per effectum sensibilem. – Vis primae consequentiae consistit in hoc, quod radix distinguendi visionem Dei pcr essentiam a visione eius per creaturam, est differentia secundum perfectum ct imperfectum: quia illa scilicet Unquam perfecta distinguitur contra hanc tanquam defectivam. Et propterea quanto creatura est altior, tanto est minus defectiva, et minus recedit a visione pcr essentiam. – Prima autem consequentia principalis, scilicet, Ergo est altior nostra, probatur: quia nos a sensibilibus, circa quae occupamur, distrahimur, ut non plene ac lucide intelligibile! effectus contemlemur.

Minor autem, scilicet quod talis esset primi hominis cognitio, probatur dupliciter. Primo, ex rectitudine eius, quia inferiora subdebantur superioribus: cuius oppositum est in nobis. – Secundo, ex auctoritate Augustini.

Et nota quod non distinguit littera modo, quoad hoc, inter naturalem et gratuitam cognitionem primi hominis de Deo: quoniam utrumque erat altior, et quodammodo angelica magis quam humana; ut patet ex auctoritate Augustini, et in responsione uel tertium.

- Qu.uu.*n.8.

Veru o-

Qtl.
t. x

G. prop. c
S. Tli. kct. 1
?

- $G \ll \langle t_l, v \tau \rangle$.

- An. precccc

• Qu. IAW
art.?: 44.1ΛXM
art.t ;qu-t-xxx
xrt. u '

* D. 70.

Per
do.
uid
in-
on
>ri-
Kt

u-
li-
K1
ti-
ke

at
Sl ‘ ».
D>
ic
et

ct

r.
-
st
h

n

l-
c
e
:r

l’
l-
lt
l.
it
c

b-
a
ll

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ADAM IN STATU INNOCENTIAE ANGELOS PER ESSENTIAM VIDERIT

De Verit., qu. mii, art. 5.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
Adam in Statu innocentiae angelos per
essentiam viderit. Dicit enim Gregorius,
in IV Dialog. 1: In Paradiso quippe as-
sueverat homo verbis Dei per/rui. beatorum an-
gelorum spiritibus cordis munditia et celsitudine
visionis inferesse.

2. Praeterea, anima in statu praesenti impe-
ditur a cognitione substantiarum separatarum, ex
hoc quod est unita corpori corruptibili, quod
aggravat animam, ut dicitur Sap. ix *. Unde et
anima separata substantias separatas videre po-
test, ut supra * dictum est. Sed anima primi ho-
minis non aggravabatur a corpore: cum non esset
corruptibile. Ergo poterat videre substantias se-
paratas.

3. Praeterea, una substantia separata cognoscit
aliam cognoscendo seipsam, ut dicitur in libro de
UaiMM ♦ Sed anima primi hominis cognoscebat
seipsam. Ergo cognoscebat substantias * separatas.

Sed contra, anima Adae fuit eiusdem naturae
cum animabus nostris. Sed animae nostrae non
possunt nunc intelligere substantias separatas.
Ergo nec anima primi hominis potuit.

Respondeo dicendum quod status animae ho-
minis distingui potest dupliciter. Uno modo, se-
cundum diversum modum naturalis esse: et hoc
modo distinguitur status animae separatae, a statu
animae coniunctae corpori. Alio modo distin-
guitur status animae secundum integritatem et
corruptionem, servato eodem modo essendi se-
cundum naturam: et sic status innocentiae dis-
tinguitur a statu hominis post peccatum. Anima
enim hominis in statu innocentiae erat corpori
perficiendo et gubernando accommodata, sicut et
nunc: unde dicitur primus homo factus fuisse in
animam viventem *, idest corpori vitam dantem,
scilicet animale. Sed huius vitae integritatem
habebat, inquantum corpus urat totaliter animae
subditum, in nullo ipsam impediens, ut supra**
dSctum est. Manifestum est autem ex praemissis *
qU0j ex |loc qU0j anima est accommodata ad
corporis gubernationem et perfectionem secun-
dum animale vitam, competit animae nostrae
talis modus intelligendi, qui est per conversionem
ad phantasmata. Unde et hic modus intelligendi
etiam animae primi hominis competebat.

Secundum autem hunc modum intelligendi,
motus quidam invenitur in anima, ut Dionysius

dicit in cap. de Div. Nom. ♦ secundum tres grn-
s. Quorum primus est, secundum quod a rebus
exterioribus congregatur anima ad seipsam; se-
cundus autem est, prout anima ascendit ad hoc
quod uniatur virtutibus superioribus unitis, scilicet
angelis; tertius autem gradus est. secundum quod
ulterius manuducitur ad bonum quod est supra
omnia, scilicet Deum. – Secundum igitur primum
processum animae, qui est a rebus exterioribus
ad seipsam, perficitur animae cognitio. Quia sci-
licet intellectualis operatio animae naturalem or-
dinem habet ad ea quae sunt extra, ut supra *
dictum est: et ita per eorum cognitionem per-
fecte cognosci potest nostra intellectualis opera-
tio, sicut actus per obiectum. Et per ipsam in-
tellectualem operationem perfecte potest cognosci
humanus intellectus, sicut potentia per proprium
actum. – Sed in secundo processu non invenitur
perlecta cognitio. Quia, cum angelus non intelli-
gat per conversionem ad phantasmata, sed longe
eminentiori modo, ut supra dictum est; prae-
dictus modus cognoscendi, quo anima cognoscit
seipsam, non sufficienter ducit in angeli cogni-
tionem. – Multo autem minus tertius processus ad
perfectam notitiam terminatur: quia etiam ipsi
angeli, per hoc quod cognoscunt scipsos, non
possunt pertingere ad cognitionem divinae sub-
stantiae, propter eius excessum.

Sic igitur anima primi hominis non poterat
videre angelos per essentiam. Sed tamen excel-
lentiorum modum cognitionis habebat de eis,
quam nos habeamus: quia eius cognitio erat ma-
gis certa et fixa circa interiora intelligibilia. quam
cognitio nostra. Et propter tantam eminentiam
dicit Gregorius I quod intererat angelorum spi-
ritibus.

Unde patet solutio ad primum.

An secundum dicendum quod hoc quod anima
primi hominis deficiebat ab intellectu substantia-
rum separatarum, non erat ex aggravatione cor-
poris; sed ex hoc quod obiectum ei connaturale
erat deficiens ab excellentia substantiarum sepa-
ratarum. Nos autem deficimus propter utrumque.

An tertium dicendum quod anima primi ho-
minis non poterat per cognitionem sui ipsius per-
tingere ad cognoscendas substantias separatas,
ut supra ♦ dictum est: quia etiam unaquaeque
substantia separata cognoscit aliam per modum
sui ipsius.

e) verbi». – verbo PIDD, verbum eJd. a b. – Pro beatorum, éo
«oru»n PCDEat*.
j) iub»tantiai, – aliu xnbjl.inti.u PCEFplW.
y) congregatur, – aggregatur P.

δ) poterat. – quidem *ddunt PD.
<) excellentiorem niodum cognitionis. – excellentiorem cognitio-
nem œdfcea, ;»r excellentiorem inoJuni cvguitieucm cd. 4.
ζ) codcL-Prorhaw. et EG,on>.ccari,

Commentaria OarilinaliH Calctuni

iruLcs: *per essentiam*, idest quidditative intclligcrc. – In corpore duo: primo, respondet quaesito directe; secundo. ad bonitatem doctrinae, ostendit qualem cognitionem habuit primus homo de angelis.

II Quoad *primum*, conclusio est negativa: Primus homo non potuit videre angelo» per essentiam. – Probatur. Primus homo naturaliter cognoscebat per conversionem ad phantasmata : ergo non poterat videre angelos per essentiam.

Antecedens probatur distinguendo statum animae dupliciter: scilicet secundum diverso» modos essendi, ct dc his iupra * dictum est ; ct secundum integritatem ct corruptionem eiusdem modi essendi. Et de hac diversitate est modo sermo : ct ideo assignatur convenientia ct differentia inter hacc membro. Conveniunt in hoc, quod in statu naturae tam integrae quam lapsae, animo est accommodata corpori secundum animalem vitam. Probatur auctoritate: quin *factus est homo in animam rirentem*. Di(ferunt in hoc, quod corpus erat totaliter animae subditum, ct non impediens, in statu illo; nunc impedit. Ex his enim patet antecedens. Si enim primus homo habuit animam accommodatam corpori secundum animalem vitam, ut in convenientia dictum est, ergo intelligcbat per conversionem ad phantasmata: hic enim modus intelligcndi cx illo essendi modo nascitur. – Et notu illud verbum, *secundum animalem vitant*: quoniam excludit obicctioncm dc anima corporis glorifiant Illa enim non est accommodata corpori ad perfidendum ipsum secundum vitam animalem: quoniam tunc non Vivet ĩmpĩiũs vĩa ānĩmali, sed. ut Apostolus <liāt ^W, *semi-*

natur animale, et resurget spirituale. Appellatur enim animalis vita, quae alimento cetcrisque necessariis eget, dc qua inferius* erit sermo.

Consequentia probatur, intclligendo quod per phnntn- smata anima movetur secundum tres gradus, ct nullus eorum terminatur ad perfectam cognitionem nisi primus. Ergo non potest videre angelos. – Assumptum, quoad primam partem, probatur cx Dionysio. Et explanantur qui sunt illi gradus : primus nd animam, secundus ad angelos, tertius ad Deum. – Secunda pars singillutim quoad singula membra probatur. Ec primo, quod primus ad perfectam, idest quidditativam cognitionem termini, idest animae, ducit, cx proportionc medii quia obiccto actus, actui potentia, potentiae substantia commensuratur. – Secundo, quod secundus non. cx improportionc medii ad terminum. Quia scilicet prima media non sunt adaequata nisi substantiae naturaliter intelligent! per phantasmata. Et similiter ipsum proximum medium, scilicet substantia animae, non adaequat substantiam superiori modo naturaliter intelligente™. Sed angelus non intclligit per phantasmata. Ergo ex anima visa non udetur. – Tertio, probatur quod tertius minime perficitur. propter excessum termini, scilicet Dei, non solum super animum, sed etiam super angelum; qui etiam visus, non sal esset ut duceret seipsum in visionem Dei, ob illius infinitum excessum.

111. Quoad *secundum*, conclusio est: Primus homo habebat excellentiorem cognitioni» modum de angelis, quam nos. – Probatur ratione: quia fixior erat ct certior circa intclligibilifl. Et confirmatur auctoritate Grcgorii,

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PRIMUS HOMO HABUERIT SCIENTIAM OMNIUM

11 *Sent., dist. xxni, qu. u, ert. i; Z>c len7n qu. xvni, irt. 4.*

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod <^®^6Pr,raus homo non habuerit scientiam omnium. Aut enim habuit talem scienciam per species acquisitas, aut per species connaturales, aut per species infusas. Non autem per species acquisitas: huiusmodi enim cognitio ab experientia causatur, ut dicitur in I *Metaphys.* *; ipse autem non tunc fuerat omnia expertus. Similiter etiam nec per species connatural^: quia erat eiusdem naturae nobiscum; anima autem nostra est *sicut tabula in qua nihil esi scriptum*, ut dicitur in III *de Anima* Si autem per species infusas, ergo scientia eius quam habebat de rebus, non erat eiusdem rationis cum scientia nostra, quam a rebus acquirimus.

2. *Praeterea*, in omnibus individuís eiusdem speciei est idem modus consequendi perfectionem. Sed alii homines non statim in sui principio habent omnium scientiam, sed eam per temporis successionem acquirunt secundum suum modum. Ergo nec Adam, statim formatus, habuit 3 omnium scientiam.

3. *Praeterea*, status praesentis vitae homini 11 conceditur ut in eo proliciat anima cl quantum ad cognitionem, et quantum ad meritum: propter

hoc enim anima corpori videtur esse unita. Sed homo in statu illo profecisset quantum ad meritum. Ergo etiam profecisset quantum ad cognitionem rerum. Non ergo habuit omnium rerum scientiam.

Sed contra est quod ipse imposuit nomina animalibus, ut dicitur *Gen.* n *. Nomina autem debent naturis rerum congruere. Ergo Adam scivit naturas omnium animalium : et pari ratione, habuit omnium aliorum scientiam.

Respondeo dicendum quod naturali ordine perfectum praecedit imperfectum, sicut et actus potentiam : quia ea quae sunt in potentia, non reducuntur ad actum nisi per aliquod ens actu. Et quia res primitus a Deo institutae sunt, non solum ut in scipsis essent, sed etiam ut essent aliorum principia ; ideo productae sunt in statu perfçcto, in quo possent T esse principia aliorum. Ilomo autem potest esse principium alterius non solum per generationem corporalem, sed etiam per instructionem et gubernationem. Et ideo, sicut primus homo institutus est in statu perfecto quantum ad corpus, ut statim posset generare; Ha etiam institutus est in statu perfecto quantum ad animam, ut statim a posset alios instruere et gubernare.

») *habuit*. – *fuit habent* DpB»

r) *homini*. – *ad hoc homini* U, *ad hoc D*, *omui* F, *omni Ziomni* G.

y) *p.iiu-nl*. – *ponunt* BDI-Oafr.

6) *tlalim*. – Om. ACI i G, p»sl alto* ponunt BD.

m
de
a.
3-
1-
U
Γ-
4
,
r.
u
J
II
C
I
t
I
I

• V<n. îô.

t

C

•d-p.

Non potest autem aliquis instruere, nisi habeat scientiam. Et ideo primus homo sic institutus est a Deo, ut haberet omnium scientiam in quibus homo natus * est instrui. Et haec sunt omnia illa quae virtualiter existant in primis principiis per se notis, quaecumque scilicet naturaliter homines cognoscere possunt. – Ad gubernationem autem vitae propriae cl aliorum, non solum requiritur cognitio eorum quae naturaliter sciri possunt, sed etiam cognitio eorum quae c naturalem cognitionem excedunt; eo quod vita hominis ordinatur ad quendam finem supernaturulem; sicut nobis, ad gubernationem vitae nostrae, necessarium est cognoscere quae fidei sunt. Unde et dc his supernaturalibus tantam cognitionem primus homo accepit, quanta erat necessaria ad gubernationem vitae humanae secundum statum illum.

Alia vero, quae nec naturali hominis studio cognosci possunt, nec sunt necessaria ad gubernationem vitae humanae, primus homo non cognovit; sicut sunt cogitationes hominum, futura contingentia, et quaedam singularia *, puta

QUAESTIO XCIV, ARTICULUS III

4,7

quot lapilli iaccant in flumine, et alia huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum quod primus homo habuit scientium omnium per species a Deo infusas *. Nec tamen scientia illa fuit alterius rationis a scientia nostra *; sicut nec oculi quos caeco nato Christus dedit, fuerunt alterius rationis ab oculis quos natura produxit *.

Ad secundum dicendum quod Adam debebat aliquid habere perfectionis, inquantum erat primus homo, quod ceteris hominibus non competit; ut ex dictis * patet.

Ad tertium dicendum quod Adam in scientia naturalium scibilium non profecisset quantum ad numerum scitorum, sed quantum ad modum sciendi: quia quae sciebat intellectualiter, scivisset postmodum per experimentum \ Quantum vero ad supernaturalia cognita, profecisset etiam quantum ad numerum, per novas revelationes; sicut et angeli proficiunt per novas illuminationes. – Nec tamen est simile dc profectu meriti*, *D et scientiae: quia unus homo non est alteri principium merendi, sicut est sciendi.

i) *natus*. ~ *aptus natui* UD.
ξ) *eorum quae*. – *quorumJam quae G. rorwm quorum etiam pF, I experimentaliter codlcr*».
roratm quae ellam *F.

Commentai'ia Cardinalis Caietani

Titulus durus. – In corpore est una conclusio responsive trimembris: Primos homo habuit scientiam omnium naturaliter scibilium; supernaturalium vero, quantum opus ernt ad vitae regimen; neutra vero nesciebat. – Probatur hacc conclusio tali ordine: primo cnim probatur quoad omnes partes per commune medium, quod est radix omnium membrorum, deinde singillutim ex illo medio singula membra deducuntur. Est autem processus iste. Perfecta naturaliter sunt priora imperfectis: ergo res omnes institutae sunt a Deo in statu perfecto: ergo homo institutus est in statu in quo posset statim esse aliorum principium per instructionem et gubernationem. – Tunc ultra. Erat prindpium per instructionem: ergo habebat omnium instruibilium scientiam: ergo omnium quae virtualiter continentur in primis principiis: ergo omnium naturaliter scibilium. – Et similiter erat principium per gubernationem: ergo habebat cognitionem supernatural!* Linis: ergo et mediorum, reliquorumque supernaturalium, tantam quanta opus fuerat, notitiam habebat. – Rursus, homo institutus est in statu perfecto, in quo etc. Ergo eorum quae neutra sunt, cognitionem non habuit.

Antecedens dedaratur et probatur. Declaratur, quod dc prioritate qua actus est prior potentia, est sermo. Probatur: quia ca quaesunt in potentia, non reducuntur ad actum, etc. – Prima consequentia probatur: quia res institutae sunt a Deo non solum ut essent, sed ut aliorum principia essent. Hoc cnim est esse in statu priori et perfecto. – Secunda vero consequentia probatur, et confirmatur: quia homo potest esse aliorum principium omnibus his modis. Confirmatur vero: quia sicut homo, quia potest esso principium per generationem, factus est perfectus secundum corpus, ut statim posset generare; pari ratione, quin potest esse ratione animae principium per instructionem et gubernationem, factus est perfectus secundum animam, ut statim posset instruere et gubernare.

Aliae vero singulares consequentiae dedarantur. Prima quidem, quin instructio sine scientia fieri nequit. Secunda vero, quia in universis his homo natus est naturaliter instrui. Tenia est per se nota. – Prima quoque consequentia, quoad aliam partem, probatur: quia homo ordinatur ad finem supernaturalcm. Secunda sequitur ex hac manifeste. Et confirmatur ex statu praesenti, quo ca quae sunt fidei nosse oportet. – Ad tertium denique membrum, consequentiae probatio supponitur ex opposito. Quia scilicet, sicut Deus non deficit in necessariis, ita non abundat superfluis in institutione rerum: sed notitia talium neutralium erat superflua, ut putet dc notitia cogitationum et futurorum et occulorum individuorum, etc.: ergo. Hacc cnim. co quia necessaria nec parti speculativae nec parti practicae erant, ut patet ex dictis, superflua case pro statu illo relinquuntur.

II. In responsione ad primum, notatu quod non omnis scientia infusa distinguitur specie ab acquisita; sicut nec est eiusdem speciei cum acquirit*. Sed acquisitio et infusio concurrunt quandoque per accidens, et hoc est quando illaniet forma potest utroque modo haberi: et tunc sunt eiusdem speciei. Talis nutem erat scientia Aduc cl nostra, sicut et oculi caeci nati et nostri. Quandoque vero concurrunt ut per se propriae viae ud tales terminos: et tunc semper sunt diversarum spccierum. Talis est autem scdntia animae separatae et animae coniuncuc: quia illa per infusionem tantum haberi potest. – Spectandum autem est magis, cum dc diversitate scientiae agitur, ad obiectum: et si obiectum est eiusdem rationis, ipsa quoque scientia at eiusdem rationis. Scientiae autem \dae et nostrae omnino est idem obiectum formale, sicut si esset acquisita. Scientiae autem animae separatae, et animae Christi, obiectum csl universalius et altius: et ideo alterius sunt rationis n nostra, non ex sola infusione, ut ignorantes garriunt, sed ex formali ratione obiccti ipsarum spccierum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOMO IN PRIMO STATU DECIPI POTUISSET

II *Sent.*, dñt. xxm, qu. n, en. 3; /V *Verif.* qu. xnn. nrt. 6.

• Ver», 14.

n quantum sic proceditur. Videtur quod homo in primo statu decipi potuisset. Dicit enim Apostolus, I *ad Tim.* n ♦ quod *mulier seducta in praevaricatione fuit.*

2. Praeterea, Magister dicit, xxi dist. II *Sent.*, quod *ideo mulier non horruit serpentem loquentem, quia officium loquendi eum accepisse a Deo putavit.* Sed hoc falsum erat. Ergo mulier decepta fuit ante peccatum.

3

3. Praeterea, naturale * est quod quanto aliquid remotius videtur, tanto minus videtur. Sed natura oculi non est contracta per peccatum. Ergo hoc idem in statu innocentiae contigisset. Fuisset ergo homo deceptus circa quantitatem rei visae, sicut et modo.

• Cap. u.

4. Praeterea, Augustinus dicit, XII *super Gen. ad liti.* , quod in somno adhaeret anima similitudini tanquam ipsi rei. Sed homo in statu innocentiae comedisset, et per consequens dormivisset et somniasset. Ergo deceptus fuisset, adhaerendo similitudinibus tanquam rebus.

• Art. pñcccJ

5. Praeterea, primus homo nescivisset cogitationes hominum et futura contingentia, ut dictum est . Si igitur aliquis super his sibi falsum diceret, deceptus fuisset.

• De Ub. Arhl/^a
lib.JIJ.Cip.xvui.
?

Sed contra est quod Augustinus dicit *: *Ap-probare vera pro falsis ? non est natura instituti hominis, sed poena damnati.*

• Alar. Hdea»,
JTassuie Tiro/,
pan. U, qu. xxi,
an. 4.

Respondeo dicendum quod quidam ♦ dixerunt quod in nomine deceptionis duo possunt intelligi: scilicet qualiscumque existimatio levis, qua aliquis adhaeret falso tanquam vero, sine assensu credulitatis; et iterum firma credulitas. Quantum ergo ad ea quorum scientiam Adam habebat, neutro istorum modorum homo decipi poterat ante peccatum. Sed quantum ad ea quorum scientiam non habebat, decipi poterat, large accepta deceptione pro existimatione qualicumque sine assensu credulitatis. Quod ideo dicunt γ, quia existimare falsum in talibus, non est noxium homini: et ex quo temere assensus non adhibetur, non est culpabile.

3

• Cap. x.

Sed haec positio non convenit integritati primi status .: quia, ut Augustinus dicit XIV *de Civit. Dei* ■, in illo statu *erat devitatio tranquilla peccati. qua manente, nullum malum omnino esse poterat.* Manifestum est autem quod, sicut verum est bonum intellectus, ita falsum est malum eius, ut dicitur in VI *Ethic.* * Unde non poterat esse quod, innocentia manente, intellectus hominis alicui falso acquiesceret quasi . vero. Sicut enim in

• Cap. a, n. j:
. Th. levj. n. -
a. Mrlathjr»,.,
lib. V, cap. 1»,
q. I- a.Tb. led.
ir.

a) naturale. - id naturale ABCD, idem naturale EFG. - Pro remolius, a remotlari codices,
?) vera pro fabis. - falsa pro veris Auguiūnu».
7) dicunt. - est dictum P.
3) status. - hominis addunt RD.
<) quasi. - tanquam ABCDE.

membris corporis primi hominis erat quidem carentia perfectionis alicuius, puta claritatis, non tamen aliquod malum inesse poterat; ita in intellectu poterat esse carentia notitiae alicuius, nulla tamen poterat ibi esse existimatio falsi.

Quod etiam ex ipsa rectitudine primi status apparet, secundum quam c, quandiu anima maneret Deo subdita, tandiu in homine inferiora superioribus subderentur, nec superiora per inferiora impedirentur. Manifestum est autem ex praemissis * quod intellectus circa proprium obiectum semper verus est. Unde ex seipso nunquam decipitur: sed omnis deceptio accidit in intellectu ex aliquo inferiori, puta phantasia vel aliquo huiusmodi. Unde videmus quod, quando naturale iudicatorium non est ligatum, non decipimur per huiusmodi apparitiones: sed solum quando ligatur, ut patet in dormientibus. Unde manifestum est quod rectitudo primi status non compatiebatur aliquam deceptionem circa intellectum.

Ad primum ergo dicendum quod illa seductio mulieris, etsi T praecesserit peccatum operis, subsequuta tamen est peccatum internae elationis. Dicit enim Augustinus, XI *super Gen. ad litt.* *, quod *mulier verbis serpentis non crederet \ nisi iam inesset menti eius amor propriae potestatis, et quaedam de se superba praesumptio.*

Ad secundum dicendum quod mulier putavit serpentem hoc accepisse loquendi officium, non per naturam , sed aliqua supernatural! operatione. - Quamvis non sit necessarium auctoritatem Magistri Sententiarum sequi in hac parte.

Ad tertium dicendum quod, si aliquid repraesentatum fuisset sensui vel phantasiae primi hominis aliter quam sit in rerum natura, non tamen deciperetur: quia per rationem veritatem diiudicaret.

Ad quartum dicendum quod id quod accidit in somno, non imputatur homini: quia non habet usum rationis, qui est proprius hominis actus.

An quintum dicendum quod alicui dicenti falsum de contingentibus futuris vel cogitationibus cordium, homo in statu innocentiae non credidisset ita esse, sed credidisset quod hoc esset possibile : et hoc non esset existimare falsum.

Vel potest dici quod divinitus ei subventum fuisset, ne deciperetur in his quorum scientiam non habebat. - Nec est instantia, quam quidam afferunt ., quod in tentatione non fuit ei subventum ne deciperetur, licet tunc maxime indigeret. Quia iam praecesserat peccatum in animo, et ad divinum auxilium recursum non habuit.

ζ) secundum quam. - secundum quem B, sed Pē.
r.) etsi. - etsi non P.ih
0) verbis... crederet. - verbis... credidisset C, verbum... crederet Pltak
1) quidam afferunt. - quidam fecerunt A. quidam faciunt B, quidam ferunt ceteri et 4 b.

Commentaria Cardinalis Caietnni

Intes clarus. – In corpore duo: primo, opinio affirmativa ; secundo, negativa simul probatur, improbando oppositam.

Quoad *primum*, tria dicit haec opinio. Primo, quod deceptio sumitur dupliciter: scilicet pro levi existimatione simplici eius quod non est; vel pro existimatione et assensu credulitatis. – Secundum est, quod primus homo neutro modo decipi potuit respectu scitorum – Tertium est, quod primus homo respectu non scitorum potuit primo modo decipi. Probatur: quia hoc non erat noxium homini; nec culpabile, quia sine temerario assensu.

II. Quoad *secundum*, conclusio est responsiva quaesito: Primus homo nullo modo decipi potuit, tam respectu scitorum quam nescitorum. – Probatur dupliciter: primo, ex integritate primi status; secundo, ex rectitudine eiusdem. Ex integritate quidem sic. In illo statu nullum malum esse poterat : ergo intellectui eius non poterat inesse falsum. – Antecedens patet ex auctoritate Augustini. – Consequentia probatur. Primo, quia falsum est malum intellectus: quod probatur ex VI *Ethic.*, quia verum est eius bonum. Deinde confirmatur ex proportionali bono et malo in membris corporeis, sic: quemadmodum tunc, cum negatione alicuius boni circa membra, puta claritatis, non stabat inhaesto alicuius mali ; ita in intellectu ponenda est negatio scientiae aliquorum, non tamen deceptio aliqua. – Et nota bene hanc confirmationem: quoniam de directo confutat motivum opinionis oppositae, quae ex nescientia quorundam concedebat deceptionem aliqualem circa illa. Et per haec satisfactum etiam eat rationi eius: quia iam ostensum est quod omne falsum est malum intellectus, et consequenter noxium illi.

Ex rectitudine vero arguitur sic. Quandiu anima erat subdita Deo, inferiora homini» erant subdita superioribus absque omni turbatione: ergo inferiora intellectu erant illi subditi: ergo non poterat decipi. – Antecedens patet, cum prima consequentia. – Secunda vero probatur: quia intellectus non decipitur nisi ex aliquo inferiori. Quod probatur dupliciter. Primo, a priori : quia semper est verus circa proprium obiectum, ergo ex se semper est verus, ergo, si decipitur, est ab alio; non superiori, ergo inferiori. Se-

cundo, a signo : quiu videmus quod in apparitionibus seu phantasiis, quando naturale iudicarium est solutum, non decipimur; cum vero ligatur somno aut infirmitate cie., tunc fallimur.

III. Circa hunc rationem occurrit dubium quoniam non videtur verum quod intellectus semper decipiat ex aliquo inferiori. Quoniam intellectui, componendo et dividendo et discurrendo, versatur per se circa verum et falsum; nec in his actibus est semper serus, ut ex superius dictis patet. Quia igitur ex se quandoque est falsus, et non ex phantasia aut liquo huiusmodi.

IV. Ad hoc breviter dicitur quod nomine intellectus hic non intelligitur potentia intellectiva absolute, sed ipsam ut habet intelligendi officium : est enim hoc supremum in ipsa potentia intellectiva, ut patet ex antedictis*. Intellectus autem ut sic, habet pro obiecto incompletum ut sic, circa quod temper est verus. Et quoniam in ordine ad proprium obiectum semper est verus», consequens est quod ex se sit semper verus: ratio namque propria in ordine ad proprium obiectum consistit. Ipso nutem existente vero ex se. cum ad ipsum spectet omne iudicium, quoniam et principium omnis compositionis, et finis omnis resolutionis est quod quid est; oportet, si falsum intervenit, aliunde accidere. Omne aliud autem, sive componendi et dividendi officium, sive discursus, sive phantasia, etc., inferius est. Omnis igitur deceptio ex aliquo inferiori est. Unde notanter in littera dicitur, *ex aliquo inferiori, puta phantasia vel aliquo huiusmodi*, non curando quidquid illud esset. – Quod autem sic accipiat intellectus in proposito, ex eo potest, quod dicitur quod *circa proprium obiectum semper est verus*: hoc enim, ut clare liquet, de intellectu quantum ad intelligendi officium, ut distinguitur contra officium componendi et discurrendi, interpretatur.

Posset quoque expeditius dici quod nomine phantasie intellexit ipsam cum concomitantibus: et quia intelligere componendo et discurrendo est unum de concomitantibus eam, ut patet ex eo quod anima separata intelligit per modum substantiarum separatarum; ideo omnis deceptio dicta est provenire ex phantasia, etc.

* Qu. xvii, art. 3; qu. Lxxvii, art. 6.

• Cap. XXX-
G

QUAESTIO NONAGESIMAQUINTA

DE HIS QUAE ATTINENT AD VOLUNTATEM PRIMI HOMINIS,
GRATIA SCILICET ET IUSTITIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad voluntatem primi hominis ♦ Et circa hoc consideranda sunt duo : primo quidem, de gratia et iustitia primi hominis; secundo, de usu iustitiae quantum ad dominium super alia *.

Circa primum quaeruntur quatuor.

• Qu. xeri.

Primo : utrum primus homo creatus fuerit in gratia.

Secundo: utrum in statu innocentiae habuerit animae passiones.

Tertio; utrum habuit virtutes omnes.

Quarto: utrum opera eius fuissent aequae efficacia ad merendum, sicut modo sunt.

• Ad. C
vch. iR,

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRIMUS HOMO FUERIT CREATUS IN GRATIA

¶ *Sent.*. dñi. XX. qu. n, art. 3; *dur.* xiix. art. 2; *De. Malo*, qu. iv, an. 9, »d 33.

De primum sic proceditur. Videtur quod primus homo non fuerit creatus in gratia. Apostolus enim, I *Cor.* xv *, distinguens Adam a Christo, dicit: *Factus est primus Adam in animam viventem; novissimus autem in spiritum vivificantem*. Sed vivificatio spiritus est per gratiam. Ergo hoc est proprium Christi, quod fuerit factus in gratia.

• Vers. 45.

• Qñ. coin noter
«uproli Ang.J.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Quaestionibus Veteris et Novi Testamenti* *, quod *Adam non habuit Spiritum Sanctum*. Sed quicumque habet gratiam, habet Spiritum Sanctum. Ergo Adam non fuit creatus in gratia.

• Cap. »-

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Conceptione et Gratia* -, quod *Deus sic ordinavit angelorum et hominum vitam, ut prius in eis ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suae gratiae beneficium, iustitiaeque indicium*. Primo ergo condidit hominem et angelum in sola naturali arbitrii libertate, et postmodum eis gratiam contulit.

4. Praeterea, Magister dicit, in xxiv distinctione libri ¶ *Sent.*, quod *homini in creatione datum est auxilium per quod stare poterat, sed non poterat proficere*. Quicumque autem habet gratiam, potest proficere per mentum. Ergo primus homo non fuit creatus in gratia.

5. Praeterea, ad hoc quod aliquis accipiat gratiam, requiritur consensus ex parte recipientis: cum per hoc perficiatur matrimonium quoddam spirituale inter Deum et animam. Sed consensus in gratiam esse non potest nisi prius existentis. Ergo homo non accepit gratiam in primo instanti suae creationis.

6. Praeterea, natura plus distat a gratia quam gratia a gloria, quae nihil est aliud quam gratia consummata. Sed in homine gratia praecessit gloriam. Ergo multo magis natura praecessit gratiam.

¶ *Sed contra*, homo et angelus aequaliter ordinantur ad gratiam. Sed angelus est creatus in gratia: dicit enim Augustinus, XII *de Civ. Dei* ♦ *quod Deus simul erat in eis condens naturam et largiens gratiam*. Ergo et homo creatus fuit in gratia.

Respondetur dicendum quod quidam * dicunt quod primus homo non fuit quidem ¶ creatus in gratia. sed tamen postmodum gratia fuit sibi collata antequam peccasset: plurimae enim ¶ Sanctorum auctoritates attestantur hominem in statu innocentiae gratiam habuisse. - Sed quod etiam fuerit ¶ conditus in gratia, ut alii dicunt, videtur requirere ipsa rectitudo primi status, in qua Deus hominem fecit, secundum illud *Eccles*, vii *: *Deus fecit hominem rectum*. Erat enim haec ¶ rectitudo secundum hoc, quod ratio subdebatur Deo, rationi vero inferiores vires, et animae corpus. Prima autem subiectio erat causa et secundae et tertiae: quando enim ratio manebat Deo subiecta, inferiora ei subdebantur, ut Augustinus dicit-. Manifestum est autem quod illa subiectio corporis ad animam, et inferiorum virium ad rationem, non erat naturalis: alioquin post peccatum mansisset, cum etiam in daemonibus data naturalia post peccatum permanserint, ut Dionysius dicit cap. iv *de Div. Nom.* * Unde manifestum est quod et illa prima subiectio. qua ratio Deo subdebatur, non erat solum secundum naturam, sed secundum supernatural ¶ donum gratiae: non enim potest

¶
|
*

¶ v«.j*
'

¶ b' ·βρ v'

¶ δ.τκ1«.ω.

n.&

a) yrimui. - Om. Pufr.
j) autem. - autem Adam DFG, J.ta»: D.
y) eu. - d' POCDIIFGdb.
i) quidem. - Om. PBDab.

<) enim. - autem Pab.
ζ) erum. - Om. Pab. - Pro in gratia, cum gratia «pexficet et a.
rj) haec. - Om. P.
θ) iupem.iluralc. - supcrnaturalii codice ct .1 b.

esse quod effectus sit ‘ potior quam causa. Unde Augustinus dicit, XII! *de Civ. Dei**, quod *posteaquam praecepti facta transgressio est, confestim, gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt: senserunt enim motum inobedientis carnis suae, tanquam reciprocam *poenam inobedientiae suae*. Ex quo datur intclligi, si deserente gratia soluta est obedientia carnis ad animam, quod per gratiam in anima existentem inferiora ei subdebantur.

Ad PRIMUM ERGO dicendum quod Apostolus illa verba inducit ad ostendendum esse corpus spirituale, si est ‘ corpus animale: quia vita spiritualis corporis incoepit in Christo, qui est *primogenitus ex mortuis**, sicut vita corporis animalis incoepit in Adam. Non ergo ex verbis Apostoli habetur quod Adam non fuit spiritualis secundum animam; sed quod non luit spiritualis secundum corpus.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in eodem loco \ non negatur quin aliquo modo fuerit in Adam Spiritus Sanctus, sicut et in aliis iustis : sed quod *non sic fuerit in eo, sicut*

nunc est in fidelibus, qui admittuntur ad perceptionem haereditatis aeternae statim post mortem.

Ad tertium dicendum quod ex illa auctoritate Augustini non habetur quod angelus vel homo prius fuerit creatus in naturali libertate arbitrii, quam habuisset gratiam : sed quod prius ostendit quid ‘ in eis posset liberum arbitrium ante confirmationem, et quid postmodum consecuti sunt ‘ per auxilium gratiae confirmantis.

Ad quartum dicendum quod Magister loquitur secundum opinionem illorum * qui posuerunt hominem non esse creatum in gratia, sed in naturalibus tantum. – Vel potest dici quod, etsi homo fuerit creatus m gratia, non tamen habuit ex creatione naturae quod ? posset proficere per meritum, sed ex siiperadditione gratiae.

Ad quintum dicendum quod, cum motus voluntatis non sit continuus, nihil prohibet etiam in primo instanti suae creationis primum hominem gratiae consensisse.

Ad sextum dicendum quod gloriam meremur per actum gratiae, non autem gratiam per actum naturae. Unde non est similis ratio.

1) jwoi/ wTcc/mj iit. – effectui cod-cc*.

x) rtc/frwjpt. – rrci/rocaZaiH AC. receptam IJG.

λ) ii ut. – sicut ut *B. tient P.

μ) ex irrbif. – in vertis Vab.

») loco. – libro Pd>.

) quod priui attendit quid. – quod attendit quid prius B. ostendit quid *F, quod ostendit quid P.

0) sunt. – enent P.

r.) illarum. – aliorum (earum pB) iciltcet illorum DpB.

p) quod. – Port habuit ponit P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Tertius durus: *in gratia* gratum faciente.* In corpore duo: primo, recitatur quaedam opinio; secundo, examinatur, ct respondetur simul quaesito.

Quoad *primum*, duo referuntur ex opinione. Primum est, quod primus homo non est creatus in gratia. Secundum est, quod primus homo habuit gratiam antequam peccaret. – Hncc dc primo.

II. Quoad *secundum* , examinantur singula. Et primo, secundum approbatur, quia multi Sancti hoc sonant. – Deinde primum reprobatur ex ratione rectitudinis primi status; et sic directe respondetur quaesito affirmative, scilicet quod primus homo fuit creatus in gratia.

Probatur sic. Primus homo fuit factus in statu recto, in quo scilicet ratio Deo, inferiores vires rationi, ct animae corpus subdebatur; ct prima subicctio erat ratio secundae, ct secunda tertiae. Ergo fuit factus in subiectione inferiorum supernatural!. Ergo in subiectione rationis supernatural : quod est cssc factum in gratia.

Antecedens, quoad primam partem, probatur auctoritate *Ecctes.* vit. Quoad secundam, auctoritate Augustini – Prima consequentia probatur, quin subicctio illa, si fuisset naturalis, remansisset post peccatum, quia non abstulit naturam. Et confirmatur ex daemonum naturalibus. – Secunda vero consequentia probatur ratione : quia effectus non potest esse potior causa.

Et confirmatur tota ratio auctoritate Augustini dicentis inobedientinm inferiorum cssc effectum desertionis divinae gratiae. *Si enim negatio est causa negationis, affirmatio erit causa affirmationis**. Et sic gratia subdens Deo rationem, erat ratio quare inferiora superioribus erant subdita: super quod tota ratio stat.

III. Circa hunc locum, adverte quod Scotus, in Secundo, dist. xxix, qu. 1, quamvis teneat nobiscum quod ad suble-

ctionem talem exigebatur aliquod donum supcrnaturale; discordat tomen in hoc, quod illud donum supcrnaturale non vult cssc gratiam gratum facientem, seu caritatem, ut patet in responsione ad quartum -. Nec ullam ad hoc rationem adducit, nisi quin non oportet donum illud cssc principium meriti.

Posset tamen pro eo adduci, quia iustitia originalis stare potest cum peccato mortali: gratia nutem gratum faciens nequaquam. Assumptum probatur tx co quod Evα, post peccatum mortale, adhuc erat in illo sutu ; ut patet ex co quod non erubescibat, cum tamen esset nuda.

IV Ad hoc breviter dicitur quod non est doctrina 1.Thomae quod iustitia originalis sit idem quod gratia : sed quod gratia gratum faciens, dc qua est sermo, sit velat radix iustitiac originalis, pro quanto subdit supremum hominis Deo: ut patet hic, ct inferius qu. c, art. 1, ad 3. Et proptcrca facti in iustitia originali, concluduntur etiam facti in gratia; quasi iustitia originalis fuerit quasi gratia quaedam gratis data, fundata super gratia gratum faciente.

Quomodo nutem stetit cum peccato mortali, communis est difficultas: quia talis gratia concessa fuerat usque ad peccatum exclusive, sive fuerit cum gratia gratum faciente, sive non. Et dicendum mihi videtur quod per primum peccatum in mente sive in opere, perdita gratia, perdita quoque iustitia est originalis, non simpliciter, idest totaliter, sed quoad aliquid. Simpliciter vero adimenda reservabatur peccato Adae. secundum ordinem divinae providentiae, ca ratione, ut donum naturae a principio naturae primo auferretur, de quo principium naturae investiverat. Ncc obstat quia potuisset Adam, post Evac peccatum, non peccare: quoniam praescientia catus in ratione ordinis fuit. – Et hoc consonat proportioni dictae : submota enim radice, possunt aliquundiu rami vivere.

• Cap. α

• Alex. iUltfIK, Sw.. TtaL, p. II, q». ia, mcrnhr. 1, *rt. 1, u Bouvcat.. II Seni., diff aux.

(

C

Ver*. jo.

Ci.4rGr.Dri, ».. XIII, «p.

MI, rIRewt.. b. I. cap. *n.

S.Th. kci.ux.

*A/tu., hater,

o.\$..s.TMea.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN PRIMO HOMINE FUERINT ANIMAE PASSIONES

Art. teq., *d a; Dc Verit., qu. xxvi, ert. ».

secundum sic proceditur. Videtur quod VWvcyJn primo homine non fuerint animae passiones. Secundum enim passiones contingit quod caro concupiscit •AJG4t.T,vcrf. *adversus spiritum* *. Sed hoc non erat in statu innocentiae. Ergo in statu innocentiae non erant animae passiones.

2. Praeterea, anima Adac erat nobilior quam corpus. Sed corpus Adae fuit impassibile. Ergo nec in anima eius fuerunt passiones.

3. Praeterea , per virtutem moralem compri-muntur animae passiones. Sed in Adam fuit virtus moralis · perfecta. Ergo totaliter passiones exclu-debantur ab eo.

Sed contra est quod dicit Augustinus, XIV *de Civ.Dei**, quod erat in cis *amor imperturbatus in Deum*, et quaedam aliae animae passiones.

Respondeo dicendum quod passiones animae sunt in appetitu sensuali, cuius obicctum est bo-num et malum. Unde omnium passionum animae quaedam ordinantur ad bonum, ut amor et gau-dium; quaedam ad malum, ut timor et dolor. Et quia in primo statu nullum malum aderat nec imminebat ; nec aliquod bonum aberat, quod cu-peret bona voluntas pro tempore illo habendum, ut patet per Augustinum XIV *de Cii*». *Dei**: omnes illae passiones quae respiciunt malum, in Adam non erant, ut limor et ? dolor et huiusmodi ; si-militer nec illae passiones quae respiciunt bonum

• c«p. »

• ima

?

s) *moralis*. – Om. codicet et a b.
et. – Om. C. ht P.
y) *ht*. – ct »F, in Pb.

non habitum et nunc habendum, ut cupiditas aestuans. Illae vero passiones quae possunt esse boni praesentis, ut gaudium ct amor; vel quae sunt futuri boni ut γ suo tempore habendi, ut desiderium ct spes non affligens; fuerunt in statu innocentiae. Aliter tamen quam in nobis. Nam in nobis appetitus sensualis, in quo sunt passiones, non totaliter subest rationi: unde passiones quan-doque sunt in nobis praevenientes iudicium ratio-nis, et impediennes; quandoque vero ex iudicio rationis consequentes, prout sensualis appetitus aliquid rationi obedit. In statu vero innocentiae inferior appetitus erat rationi totaliter subiectus: unde non erant in eo passiones animae, nisi ex rationis iudicio consequentes.

An PRaMUM ERGO DICENDUM quod COTO CODCUpi-scit *adversus spiritum* \ per hoc quod passiones rationi repugnant: quod in statu innocentiae non erat.

Ad secundum dicendum quod corpus humanum in statu innocentiae erat impassibile quantum ad passiones quae remonent dispositionem natura-lem, ut infra : dicitur. Et similiter anima fuit im-passibilis quantum ad passiones quae impediunt rationem.

Ad tertium dicendum quod perfecta virtus mo-ralis non totaliter tollit passiones, sed ordinat eas: *temperati enim est concupiscere sicut oportet*, <] *quae oportet*, ut dicitur in III *Ethic*.*

• Qex^'.v-

sirtus-n.

Z) *inferior*. – Om. ABCE.
) *spiritum*. – codice» et rt.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, respondet quae-sito dc ipsis passionibus; secundo, dc modo carum.

Quoad *primum*, unica distinctio, cum subdistinctione, et conclusionibus iuxta singula membra. Distinctio est. Pas-sionum animae aliae circa bonum, aliae circa malum. Ea-rum quae circa bonum, aliae circa bonum habitum, vel suo tempore habendum : aliae circa bonum non habitum, et tamen tunc habendum. – Probatur distinctio: quia pas-siones omnes sunt in appetitu habente pro obiccto bonum et malum.

Iuxta primam distinctionem, est conclusio negativa: Pas-siones circa malum non erant in statu innocentiae. – Pro-batur auctoritate Augustini : quia tunc nullum aderat.

Iuxta secundam, duae conclusiones. Prima : Passiones circa bonum non habitum, ut tamen nunc habendum, non erant in illo statu. Probatur eadem auctoritate: quia nul-lum bonum uberat, quod cuperet bona voluntas. – Secunda: Passiones circa bonum habitum, aut tempore suo habendum, erant ibi. Relinquitur per se nota : quia hac sunt na-turales, et nullum malum ponunt.

II. Quoad *secundum*, ponitur talis distinctio. Passionum

duplex est modus: per modum praevenientis et impediennis; et per modum consequentis et obedientis. – Probatur distin-ctio in nobis, ex eo quod appetitus sensitivus non est totali-ter subditus rationi, et quodammodo rationi obedit in nobis.

Et iuxta hanc distinctionem, ponitur una conclusio: Pas-siones in illo statu non erant ut praevenientes, sed ut obe-dientes. – Probatur : quia appetitus sensitivus ibi totaliter erat rationi subditus.

III. Circa primam conclusionem, adverte quod Scotus, in Secundo, dist. xxix. qu. i, dicit quod forte non oportet illam conclusionem tenere eo quia visus potuisset triste visibile, et auditus triste nudibile offendere; et consequenter appetitus sensitivus tristari de obiccto dissono, sicut de con-sono delectabili gaudet.

Ad hoc breviter dicitur quod, occurrentibus impropertionatis aut tristibus sensibilibus, non fuisset fixa acies cen-sus in ea: ac per hoc. nulla subsecuta fuisset tristitia. Fuis-set enim a tristitiis et doloribus, sicut a terroribus, status ille praeservato* : ita quod, sicut occurrentibus terribilibus non fuissent territi, ita oblati tristibus non doloissent per aversionem, etc.

• Srrw. en.*
/xXxra», f* <tl
mi ft Arian
αp.ηpeter»

dirt. ιω.
?

• Ait. t.

• α. i— ii
qa. r»i, art.
b; q*. Linr,
3.

is
;e
c
it
u
n

p
s

• Qu ICTM, 4П.

s.Tt&i.V

• Jfcm. J
UliM. l-lfA-
d Ariaua;
a^,uinfctup*
poxAbi L-C/
lufnuJOrd.,
iui. v\α.
?

• Art I

• a. i- n',
qu un, m. 4,
6; qz-Luu. *n.
X

QUAESTIO XCV, ARTICULUS III

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ADAM HABUERIT OMNES VIRTUTES

Jl St*/., JjhL xxjx, art. 3.

Et tertium sic PROCEDITUR. Videtur quod Adam non habuerit omnes virtutes. Quaedam enim virtutes ordinantur ad refracnandam immoderantiam passionum; sicut per temperantiam refracnatur quoniam derata concupiscentia, et per fortitudinem immoderatus timor. Sed immoderantia passionum non erat in statu innocentiae. Ergo nec dictae virtutes.

2. Praeterea, quaedam virtutes sunt circa passiones respicientes malum; ut mansuetudo circa iras, et fortitudo circa timores. Sed tales passiones non erant in statu innocentiae, ut dictum est*. Ergo nec huiusmodi virtutes.

3. Praeterea, poenitentia est quaedam virtus respiciens peccatum prius commissum. Misericordia etiam est quaedam virtus respiciens miseriam. Sed in statu innocentiae non erat peccatum nec miseria. Ergo neque huiusmodi virtutes.

4. Praeterea, perseverantia est quaedam virtus. Sed hanc Adam non habuit; ut sequens peccatum ostendit. Ergo non habuit omnes virtutes.

5. Praeterea, fides quaedam virtus est. Sed haec in statu innocentiae non fuit: importat enim acnigmaticam cognitionem, quae perfectioni primi status repugnare videtur.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in quadam Homilin *: *Princeps viliorum devicit Adam de limo terrae ad imaginem Dei factum, pudicitia armalum, temperantia compositum, claritate splendidum.*

Respondeo dicendum quod homo in statu innocentiae aliqualiter habuit omnes virtutes. Et hoc ex dictis potest esse manifestum T. Dictum est cnim supra quod talis erat rectitudo primi status, quod ratio erat Deo subiccta, inferiores autem vires rationi. Virtutes autem nihil aliud sunt quam perfectiones quaedam, quibus ratio ordinatur in Deum, et inferiores vires disponuntur secundum regulam rationis; ut magis patebit cum de virtutibus agetur *. Unde rectitudo primi status exigebat ut homo aliqualiter omnes virtutes haberet.

Sed considerandum est quod virtutum quaedam sunt, quae de sui ratione nullam imperfectionem important, ut caritas et iustitia. Et huiusmodi virtutes fuerunt in statu innocentiae simpliciter, et quantum ad habitum et quantum ad actum. – Quaedam vero sunt, quae de sui ratione imperfectionem important, vel ex parte actus vel ex parte

materiae. Et si huiusmodi imperfectio non4 repugnat perfectioni primi status, nihilominus huiusmodi virtutes poterant esse in primo statu; sicut fides, quae est eorum quae non videntur, et spes, quae est eorum quae non habentur. Perfectio enim primi status non se extendebat ad hoc. ut videret Deum per essentiam ♦ et ut haberet cum . n cum fruitione finalis beatitudinis: unde fides ' et spes esse poterant in primo statu*, et quantum ad habitum et quantum ad actum. – Si vero imperfectio quae est de ratione virtutis alicuius, repugnat perfectioni primi status, poterat huiusmodi virtus ibi esse secundum habitum, sed Tⁱ non secundum actum: ut patet de poenitentia, quae est dolor de peccato commissio, et de misericordia, quae est dolor de miseria aliena; perfectioni enim 4 primi status repugnat tam dolor, quam culpa et miseria. Inde huiusmodi virtutes erant in pnmo homine secundum habitum, sed l non secundum actum: erat enim primus homo sic dispositus, ut si peccatum praecessisset, doleret; et similiter si miseriam in alio videret, eam pro posse repelleret. Sicut Philosophus dicit, in \V *Ethic.* ., quod *re-recundia*, quae est de turpi facto, *contingit studioso solum sub conditione: est enim sic dispositus, quod verecundaretur si turpe aliquid committeret.*

An primum ergo dicendum quod accidit temperantiae cl fortitudini quod superabundantiam passionum repellat *, inquantum invenit passiones superabundantes in subiecto. Sed per se convenit huiusmodi virtutibus passiones moderari.

Ad secundum dicendum quod illae passiones ad malum ordinatae, repugnant perfectioni primi status, quae habent respectum ad malum in ipso qui afficitur passione, ut limor et dolor. Sed passiones quae respiciunt malum in altero, non repugnant perfectioni primi status: poterat cnim homo in primo statu habere odio malitiam daemonum, sicut et diligere bonitatem Dei. Unde et virtutes quae circa tales passiones essent, possent esse in primo statu, et quantum ad habitum et quantum ad actum. – Quae vero sunt circa passiones respicientes malum in eodem subiecto, si circa huiusmodi solas passiones sunt, non poterant esse in primo statu secundum actum, sed solum secundum habitum; sicut de poenitentia et misericordia dictum est *. Sed sunt quaedam virtutes quae non sunt circa has passiones solum, sed etiam

a) circa ira». – timidita» AIICE, cuntraricta» G.
£) devicit. – vincit Pfr, dicit ACEo, dicitur G, dixit om. pF. – Pro limn, luto Pab. – IVnl tplendiduin, DpB adJunii /rimai /areii/ei ith» doni» ac tanti» (doni» creati» pB) expoliavit pariterque (pertinet pB) peremit; cf. loca in marg. dt.
y) potat ait manifestum. – patet ate verum Pa5.
B) non. – Om. A.-pro nihilominut, tunc D. – Pro poterant, potu crunt AFG, poterunt BCE.

.) ut videret. – quod rideret Pà. – Pro haberet cum cum, haberet cum coJd. et d. habetur fum PF.
O fida. – cl JJJa rodke».
») nd. – licet D. ei P.
Oi cnim. – autem PABFGab, om, DE.
i) aed. – rt PCdl.
«) repellat, – repellant IAB, om. cd. 6.-Pro iitpunlum inquantum üuvh/mh! A.

circa alias; sicut temperantia, quae non solum est circa tristitias, sed etiam circa delectationes; et fortitudo, quae non solum est circa timores λ, sed etiam circa audaciam et spem. Unde poterat esse in primo statu actus temperantiae, secundum quod est moderativa delectationum; et similiter fortitudo, secundum quod est moderativa audaciae sive spei; non autem secundum quod moderantur tristitiam et timorem.

An tertium patet solutio ex his quae dicta sunt*.

An QUARTUM DICENDUM quod perseverantia dupliciter sumitur. Uno modo, prout est quaedam virtus: et sic significat quendam habitum, quo quis eligit perseverare in bono. Et sic Adam perseverantiam habuit. – Alio modo, prout est circumstantia virtutis: et sic significat continuationem quandam virtutis absque interruptione. Et hoc modo Adam perseverantiam non habuit.

Ad quintum patet responsio per ea quae dicta sunt *.

• Ia corpore.

• ia corpora.

8

“ iha .

X) tiutorct. – timorem P, terrores cd. .x.

Commentaria Cardinali-» Caletant

ITUI.vx durus. – In corpore una conclusio roponsiva quaesito, habens duas partes: Homo in sutu innocentiae habuit aliququaliter omnes virtutes. – Probatur, primū quod habuit omnes virtutes; secundo, declaratur iy *aliqualiter*, quod est declarare modum habendi.

Primum probatur ex rectitudine primi status, sic. Hatio hominU cral subiccta Deo, et rationi inferiores virer»: ergo in eo erant omnes virtutes.

Antecedens patet. – Consequentia probatur: quia virtutes nihil aliud sunt quam perfectiones subdentes superiora Deo, et inferiora rationi.

Secundum declarator, distinguendo virtutes in duplicem ordinem : scilicet earum quae imperfectionem nullam continent. et huc secundum habitum et actum inerant; et quae imperfectionem imponant. Et hac duplices sunt: quia quarundm imperfectio illi statui non repugnabat, et hae similiter inerant secundum habitum et actum, ut fides et spes; quarundam vero illi statui repugnabat, ut poenitentia et misericordia. Et hac secundum habitum, non secundum netum erant: quin malum, et consequenter dolor ex culpa non fuissent. – Omnia clam sunt. Et ex IV *Ethic.*, de vrecundo habixuatiter xnntum, confirmantur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OPERA PRIMI HOMINIS FUERINT MINUS EFFICACIA AD MERENDUM QUAM OPERA NOSTRA

H *Soit.*, dia. XXIX. art 4.

S I) QUARTUM SIC PROCEDITUR, VidctUT quod opera primi hominis fuerint minus efficacia ad merendum quam opera nostra. Gratia enim ex Dei misericordia datur, quae magis indigentibus subvenit magis. indigemus magis gratia quam primus homo in statu innocentiae. Ergo copiosius infunditur nobis gratia. Quae cum sit radix meriti, opera nostra efficaciora ad merendum redduntur.

2. Praeterea, ad meritum requiritur pugna quaedam et difficultas. Dicitur enim II *ad Tim.* n *: *Non coronabitur nisi qui legitime certaverit.* Et Philôsbphus dicit, in II *Ethic.* e, quod *virtus est circa difficile et bonum.* Sed nunc est maior pugna et difficultas. Ergo et maior efficacia ad merendum.

3. Praeterea, Magister dicit, xxiv distinctione II libri *Sent.*, quod *homo non meruisset, tentationi resistendo; nunc autem meretur qui tentationi resistit.* Ergo efficaciora sunt opera nostra ad merendum quam in primo statu.

Sed contra est quia secundum hoc, homo esset melioris conditionis post peccatum.

Respondeo dicendum quod quantitas meriti ex duobus potest pensari. Uno modo, ex radice caritatis et gratiae. Et talis quantitas meriti respondet praemio essentiali, quod consistit in Dei frui-tione: qui enim ex maiori caritate aliquid facit. perfectius Deo fructur *.–Alio modo pensari potest quantitas meriti ex quantitate operis. Quae qui-

dem est duplex: scilicet absoluta, et proportionalis. Vidua enim quae misit duo aera minuta in gazophylacium *, minus opus fecit quantitate absoluta, quam illi qui magna munera posuerunt: Sed quantitate proportionali vidua plus fecit, secundum sententiam Domini, quia magis eius facultatem superabat η. Utraque tamen quantitas meriti respondet praemio accidentali, quod est gaudium de bono creato.

Sic igitur dicendum quod efficaciora fuissent hominis opera ad merendum in statu innocentiae quam post peccatum, si attendatur quantitas meriti ex parte gratiae; quae tunc copiosior fuisset, nullo obstaculo in natura humana invento. Similiter etiam, si consideretur absoluta quantitas operis: quia, cum homo esset maioris virtutis, maiora opera fecisset. Sed si consideretur quantitas proportionalis, maior invenitur ratio meriti post peccatum, propter hominis imbecillitatem: magis enim exccdit parvum opus potestatem eius qui cum difficultate operatur illud, quam opus magnum potestatem eius qui sine difficultate operatur.

Ad primum ergo dicendum quod homo post peccatum ad plura indiget gratia quam ante peccatum, sed non magis. Quia homo, etiam ante peccatum, indigebat gratia ad vitam aeternam consequendam *, quae est principalis necessitas gratiae. Sed homo post peccatum, super hoc, indiget gratia etiam ad peccati remissionem, et infirmitatis sustentationem.

MUrcinun.

?

|

|

|

•vm. 5.

ioi^Tika'

'6.

«

a) fruetur. – fruitur P.

}}

– iuj?rr.tbuitda^at c.Mke» el j b.

J-
n
o

a
c

i

' Ibid.

γ

u

J

An secundum dicendum quod difficultas et pugna pertinent τ ad quantitatem meriti, secundum quantitatum operis proportionalem, ut dictum est *. Et est signum promptitudinis voluntatis, quae conatur ad id quod est sibi difficile: promptitude autem voluntatis causatur ex magnitudine caritatis. Et tamen potest f' contingere quod aliquis ita prompta voluntate faciat opus aliquod facile, sicut alius difficile, quia paratus esset facere etiam quod sibi esset difficile. Difficultas tamen actualis, in-

quantum est poenalis, habet etiam quod sit satisfactory pro peccato. Ai> tertium dicendum quod resistere tentationi primo homini non fuisset meritorium, secundum opinionem ponentium quod gratiam non haberet; sicut nec modo est meritorium ' non habenti gratiam. Sed in hoc est differentia, quia in primo statu nihil erat interius impellens ad malum, sicut modo est: unde magis tunc poterat homo resistere tentationi sine gratia, quam modo.

γ) *pertinent.* – *pertinet* ACDEFGpB.
i) *Ei tamni potent.* – *latest autem* Pb.
) *secundum opinionem ... meritorium.* ~ Om. pB; pro meritorium,

demer[forium ceteri. – Pro wo< habenti, in non habente codicem et a. non habendo ed. b; pro gratiam, sentum Q

Commentaria Cardinalis Caiotani

iTVLVi clarus. – In corpore duo: primo, distinguit; secundo, iuxta singula distinctionis membra respondet. Quoad *prunum*, quantitas meriti ex duplici causa oritur – scilicet gratia, et quantitate operis. Et quin hacc est duplex, scilicet absoluta et proportionalis, fit triplex radix gratia, quantitas operis absolutu, et quantitas proportionalis. – Patent in littera omnia. Quoad *secundum*, sunt tres conclusiones. Prima est: Opem primi hominis erant cIficaciom ex parte gratiae. – Probatur: quin maior gratia. Probatur: quia nullo obstaculo impedita.

Secunda conclusio est: Opera primi hominii erant efficaciora ud meritum ex quantitate operis absoluta. – Probatur: quia maiora opera fecisset. Probatur: quia maioris virtutis erat. Tertia est.' Opera primi hominis erant minus efficacia ex quantitate proportionali operum. – Probatur; quia opera haec pana magis excedunt potestatem nostram, quam illa magna potestatem illiu». Probetur: quia no* cum difficultate hacc, ille rinc difficultate illa. Et radix est, quia nos imbecilles, ille sanus et robustus.

M<rc. jn. icn.
Lac. w,
n. i sqq.

QUAESTIO NONAGESIMASEXTA

DE DOMINIO QUOD HOMINI IN STATU INNOCENTIAE COMPETEBAT

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de dominio quod competebat homini in statu innocentiae *. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum homo in statu innocentiae animalibus dominaretur.

Secundo: utrum dominaretur omni creaturae. Tertio: utrum in statu innocentiae omnes homines fuissent aequales. Quarto: utrum in illo statu homo hominibus dominaretur a.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ADAM IN STATU INNOCENTIAE ANIMALIBUS DOMINARETUR

¶ Sent., Jis. wv, qu. f, urt. 3.

Secundum primum sic PROCEDITUR. Videtur quod Adam in statu innocentiae animalibus non dominabatur. Dicit enim Augustinus, IX super Gen. ad literam, quod naturalium: nam imperfectiora cedunt in usum perfectorum; plantae enim utuntur terra ad sui nutrimentum, animalia vero plantis, et homines plantis et animalibus. Unde naturaliter homo dominatur animalibus. Et propter hoc Philosophus dicit, in I Politic. *, quod venatio sylvestrium animalium est iusta et naturalis, quia per eam homo vindicat sibi quod est naturaliter suum.

2. Praeterea, ea quae ad invicem discordant, non recte sub uno dominio congregantur. Sed multa animalia naturaliter ad invicem discordant, sicut ovis et lupo. Ergo omnia animalia sub hominis dominio non continebantur.

3. Praeterea, Hieronymus* dicit quod homini ante peccatum non indigenti. Deus animalium dominationem dedit: praesciebat enim hominem ad miniculo animalium adiurandum fore post lapsum. Ergo ad minus usus domini super animalia non competebat homini ante peccatum.

4. Praeterea, proprium domini esse videtur praecipere. Sed praeceptum non recte fertur nisi ad habentem rationem. Ergo homo non habebat dominium super animalia irrationalia.

Sed contra est quod dicitur Gen. I *, de homine: Praesit piscibus maris, et volatilibus caeli, et bestiis terrae.

Respondetur dicendum quod, sicut supra dictum est, inobedientia ad hominem eorum quae ei debent esse subiecta. subsecuta est in poenam eius. eo quod ipse fuit inobediens Deo. Et ideo in statu innocentiae, ante inobedientiam praedictam, nihil ei repugnabat quod naturaliter deberet ei esse subiectum. Omnia autem animalia sunt homini naturaliter subiecta. Quod apparet ex tribus. Primo quidem I, ex ipso naturae processu. Sicut enim in generatione rerum intelligitur quidam

ordo quo proceditur de imperfecto ad perfectum (nam materia est propter formam, et forma imperfectior propter perfectiorem), ita etiam est in his quae sunt naturalium: nam imperfectiora cedunt in usum perfectorum; plantae enim utuntur terra ad sui nutrimentum, animalia vero plantis, et homines plantis et animalibus. Unde naturaliter homo dominatur animalibus. Et propter hoc Philosophus dicit, in I Politic. *, quod venatio sylvestrium animalium est iusta et naturalis, quia per eam homo vindicat sibi quod est naturaliter suum.

Secundo apparet hoc ex ordine divinae providentiae, quae semper inferiora per superiora gubernat. Unde, cum homo sit supra cetera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, convenienter eius gubernationi alia animalia subduntur.

Tertio apparet idem ex proprietate hominis, et aliorum animalium. In aliis enim animalibus invenitur, secundum aestimationem naturalem, quaedam participatio prudentiae ad aliquos particulares actus: in homine autem invenitur: universalis prudentia, quae est ratio omnium agibilium. Omne autem quod est per participationem, subditur ei quod est per essentiam et universaliter. Unde patet quod naturalis est subiectio aliorum animalium ad hominem.

Ad primum ergo dicendum quod in subiectis multa potest tacere superior potestas, quae non potest facere inferior. Angelus autem est naturaliter superior homine. Unde aliquis effectus poterat fieri circa animalia virtute angelica, qui non poterat fieri potestate humana; scilicet quod statim omnia animalia congregarentur.

Ad secundum dicendum quod quidam dicunt quod animalia quae nunc sunt ferocia et occidunt alia animalia, in statu illo fuissent mansueta non solum circa hominem, sed etiam circa alia animalia. – Sed hoc est omnino irrationabile. Non

a) utrum ... dominaretur. – utrum hominē hominib; Jcminarcntur in illo ttatu Pafr.
p) praeceptum non nete fertur. – praeceptum non recte profertur AD, praeceptum non proprie refertur C

y) eo quod. – quia D. quod ceteri et a.
0) deberet. – debet ACDEEui.
t) quidem. – Om. Paà.
o invenitur. – Um. Ppò.

• Ala. IUhbl, A>> Trct. η. Π. qv. re. tetabr. il. o. », IUvi HkU. JU a /kun.

nim per peccatum hominis natura animalium est mutata, ut quibus nunc naturale est comedere aliorum animalium carnes, tunc vixissent de herbis, sicut leones et falcones. Nec Glossa Bedac dicit, *Gen.* i *, quod ligna et herbae datae sunt omnibus animalibus et avibus in cibum, sed quibusdam. Fuisset ergo naturalis discordia inter quaedam animalia. - Nec tamen propter hoc subtraherentur dominio hominis; sicut nec nunc propter hoc subtrahuntur dominio Dei, cuius providentia hoc totum dispensatur. Et huius providentiae homo executor fuisset, ut etiam nunc apparet in animalibus domesticis: ministrantur enim falconibus domesticis per homines gallinae in cibum.

Ad tertium dicendum quod homines in statu innocentiae non indigebant animalibus ad necessi-

tatem corporalem: neque ad tegumentum, quia nudi erant, et non erubescabant, nullo instante inordinatae concupiscentiae motu; neque ad cibum, quia lignis ¶ Paradisi vescebantur; neque ad vehiculum. propter corporis robur. Indigebant tamen eis ad experimentalem cognitionem sumendam de naturis eorum. Quod significatum est per hoc, quod Deus ad eum animalia adduxit, ut eis nomina imponeret *, quae eorum naturas designant.

Ad quartum dicendum quod alia animalia habent b quaudam participationem prudentiae * ct rationis secundum aestimationem naturalem; ex qua contingit quod grues sequuntur ducem, ct apes obediunt regi. Et sic tunc omnia animalia per seipsa homini obedivissent, sicut nunc quaedam domestica ei obediunt.

¹ D Hgnli. - per tignum ARCI*, /vr lipua D, lignum F. - Pro rf-
Ktbantur, rearrrabantur AD»F, rttervantur CE, rarrvatur pF. rtfi-
ciebantur B Muper n«unu

0) *alia animalia habent.* - *animalia aliqua habent* **F**, *omnia animalia habent* **P**.

Commentaria Cardinalis CaletArū

Tertio clarui. – In corpore una conclusio responsive-
quaoito affirmative: Adam iu statu innocentiae domi-
nabatur animalibus. – Probatur. Omnia animalia natura
subjecta sunt homini ergo in sintu innocentiae illi obe-
diebant. Quod est intentum.

Consequentia probatur quia ante inobcdientiim Dei, nulla erat subditorum inobedientia. Quod probatur.* quia istorum inobedientia est effecta! illius primae inobcdientiæ.

Antecedens autem probatur tripliciter. Primo, ex processu naturae: imperfectiora subsunt perfectis quidditative et usualiter. – Secundo, ex ordine divinae providentiae: quia inferiora per superiora gubernat. – Tertio, ex proprietatibus utriusque. Quia quod est per panem talc, subest naturaliter ei quod est universaliter tale: animalia sunt prudentia secundum partem, id est ad aliquid, homo universaliter: ergo.

II. Circa hacc dicta occurrit dubitatiuncula: quoniam hic

dicatur quod dominium super animalia cit naturale homin
hic etiam dicitur quod perditum est tale dominium per
peccatum. Constat enim naturalia non esse ablata per pec
catum: quin et hac ratione paulo superius ♦ probatum es
quod subiectio virium inferiorum rationi non erat natura
lis, quia non remansit post peccatum. Par autem <<t hic
ratio.

Ad hoc breviter dicitur quod distinguendum est inter subiectionem, et obedientiam. Subiectio enim et animalium homini, et virium inferiorum rationi, est naturalis. Obedientia vero utrorumque, et similibus, erat supernaturalis. Gratia enim perficiebat naturam, et quod natura subiectionem erat, gratia obsequens reddebat. Sic igitur utrobique obedientia perditur, quia supernatandis, subiectio naturalis remansit cum pugna. Et ad utrumque insinuandum, in litteris dicitur quod id quod naturaliter est subiectum hominibus, tunc non repugnabat: ubi expresse ambo explicata sunt.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HOMO HABUISSET DOMINIUM SUPER OMNES ALIAS CREATURAS

a D SECUNDUM SIC PROCEEDITUR. Videtur quod homo non habuisset dominium super omnes alias creaturas. Angelus enim naturaliter est maioris potestatis quam homo. Sed, sicut dicit Augustinus III *D materia corporalis non obediuisset ad nuntios sanctis angelis*. Ergo multo minus homini in statu innocentiae.

2. Praeterea, in plantis non sunt de viribus animae nisi nutritiva et augmentative et generativa. Hac autem non sunt natae obedire rationi; ut in uno et eodem homine apparet. Ergo, cum dominium competat homini secundum rationem, videtur quod plantis homo in statu innocentiae non dominaretur.

3. *Praeterea*, quicumque dominatur alicui rei, potest illam rem · mutare. Sed homo non posset mutare cursum caelestium corporum: hoc

enim solius Dei est, ut Dionysius dicit in Epistola *ad Polycarpum* *. Ergo non dominabatur
 cis \

Sed contra est quod dicitur *Gen.* 1 ♦ de homine
¶ *fructus. universae creaturae.*

m. R. Respondendo dicendum quod in homine quodammodo sunt omnia: ut ideo secundum modum quo dominatur his quae in seipso sunt, secundum hunc modum competit ei dominari aliis. Est autem in homine quatuor considerare: scilicet rationem, secundum quam convenit cum angelis; vires sensitivas, secundum quas convenit cum animalibus; vires naturales, secundum quas convenit cum plantis; et ipsum corpus, secundum quod convenit cum rebus inanimatis. Ratio autem in homine habet locum dominantis, et non subiecti dominio. Unde homo angelis non dominatur in primo statu: et quod dicitur *omni creaturae*,

a) rem. - Om. ABCEFG. - Pru *mutare utroque loco, immutare*
codkcJ.

?) *cii.* - eorum *codkci* et *a, mn. cd. b.*

T

intelligitur *quae non est ad imaginem Dei*. – Viribus autem sensitivis, sicut irascibiii et concupiscibili, quae aliququaliter obediunt rationi, dominatur ' anima imperando. Unde cl in statu innocentiae animalibus aliis per imperium dominabatur. – Viribus autem naturalibus, et ipsi corpori, homo do-

minatur 4 non quidem imperando, sed utendo. Et sic etiam homo in statu innocentiae dominabatur plantis et rebus inanimatis, non per imperium vel immutationem, sed absque impedimento utendo eorum auxilio.

Et per hoc patet responsio ad obiecto.

γ) d-imtnatur. — dominabatur D. — Pro Unde ct, I nde tamen G 1 3) dominatur. — dominabatur PDA. Unde Pb.

Commentaria Cardinalis Caietani

ΤΙΠΠΧV clarus. – In corpore una conclusio trimembris: Homo non dominabatur angelis; sed animalibus, imperando; plantis vero ct inanimatis, utendo absque impedimento. – Probatur. Omnia sunt quodammodo in homine : ergo dominium hominis respectu aliorum est iuxta dominium inventum in ipso homine. Ergo non dominabatur angelis; sed animalibus, imperando; ct reliquis, absque impedimento utendo.

Antecedens probatur : quia in homine sunt quatuor quibus cum omnibus communicat, ratio, sensus, vegetatio et corpus. – Prima consequentia est Mitis rationabilis: quoniam unicuique convenit praccssc vel subesse, secundum coniormitutcm ad gradum suum. Et nota quod non solum

dc dominio, sed de modo dominii agitur in consequentia; ut manifeste explicatur in sequenti consequentia. – Secunda diero consequentia, quoad primum partem, primo probatur quia ratio in homine est sub ratione dominantis, ct nulli in eo servientis. Deinde respondetur tacitae objectioni: quia scilicet *Gen. 1* dicitur dc homine, quod *praesit omni creaturae*. Glossal *non ad imaginem Dei*. – Quoad secundam partem, probatur: quia ratio praebeat viribus sensitivi» per imperium. – Quoad tentum vero: quia ratio praccst parti vegetativae ct corpori, non imperando nec immutando, ut patet, sed utendo absque resistentia : habet enim dominium despoticum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMINES IN STATU INNOCENTIAE FUISSENT AEQUALES

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod homines in statu innocentiae omnes fuissent aequales. Dicit enim Gregorius * quod, *ubi non delinquimus, omnes pares sumus*. Sed in statu innocentiae non erant aequales. Ergo omnes erant pares.

2. Praeterea, similitudo ct aequalitas est ratio mutuae dilectionis; secundum illud *Eccli. xm* : *Omne anima! diligit sibi simile, sic et omnis homo proximum sibi*. In illo autem statu inter homines abundabat * dilectio, quae est vinculum pacis. Ergo omnes fuissent pares in statu innocentiae.

3. Praeterea, cessante causa, cessat effectus. Sed causa inaequalitatis inter homines videtur nunc esse, ex parte quidem Dei, quod ? quosdam pro meritis praemiatur, quosdam vero punit: ex parte vero naturae, quia propter naturae defectum quidam nascuntur debiles et orbat, quidam autem fortes et perfecti. Quae in primo statu non fuissent.

Sed contra est quod dicitur *Rom. xm* *: *Quae a Deo sunt, ordinata sunt*. Ordo autem maxime videtur in disparitate consistere: dicit enim Augustinus, XIX *de Cii*>. *Dei* *. *Ordo est parium dispariumque rerum Y sua cuique loca tribuens dispositio*. Ergo in primo statu, qui decentissimus fuisset, disparitas inveniretur.

Respondeo dicendum quod necesse est dicere aliquam disparitatem in primo statu fuisse, ad minus quantum ad sexum : quia sine diversitate sexus, generatio non fuisset. – Similiter etiam l quantum ad aetatem: sic enim ' quidam ex aliis nascebantur; nec illi qui miscebantur, steriles erant.

Sed ut secundum animam diversitas fuisset, et quantum ad iustitiam ct quantum ad scientiam. Non enim ex necessitate homo operabatur, sed per liberum arbitrium ; ex quo homo habet quod possit, magis ct minus animum applicare ad aliquid faciendum vel volendum vel cognoscendum. Unde quidam magis profecissent in iusüda ct scientia quam alii.

Ex parte etiam corporis, poterat esse disparitas. Non enim erat exemptum corpus humanum totaliter a legibus naturae, quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum aut auxilium reciperet magis ct minus: cum etiam ct cibis eorum vita sustentaretur. Et sic nihil prohibet dicere quin secundum diversam dispositionem aeris et diversum situm stellarum, aliqui robustiores corpore generarentur quam alii, ct maiores ct pulchriores et melius complexionati. Ita tamen quod in illis qui excederentur, nullus esset defectus sive peccatum , sive circa animam sive circa corpus.

a) abundabat. — abundat P.
P) quod. — eo quod F. — Pro quia, eo quod F, quod ceteri codkca ct editio a.
γ) rerum. — Om. codices ct a b.
B) etiam. — etiam et codicc* cl d b.
e) sic enim.- sic CFGpABD ct cd. .1, et sic E, sicut »AB, si »D,

sic etiam P. — Pro quidam, quidem D. quaedam BCEOpA ; pro mucebantur, nascebantur *ADE ct .1 b.
ζ) homo habet quod possit. — Aomo habet quod posset BvA, Aorno (om. cd. a) habet quod homo possit (pouct CpDJCFGpD ct cd. a) Aorno jXMKf E, habet hano posset pA, habet quod possit aD, ratio habet quod homo postit PA.

• A/oroOib.XXI, eap.u-.deRcpidJ Patoriali, II, cap. τι.

• Vctk 19.

α

• Vcrv I.

• Cip. xni-T

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius per verba illa intendit excludere disparitatem quae est secundum differentiam iustitiae et peccati; ex qua contingit quod aliqui poenaliter sunt sub aliis coercendi.

Ad secundum dicendum quod aequalitas est causa quod dilectio mutua sit aequalis. Sed tamen inter inaequales potest esse maior dilectio quam inter aequales, licet non aequaliter utrinque respondet. Pater enim plus diligit filium naturaliter.

quam frater fratrem; licet filius non tamundem diligat patrem, sicut ab eo diligitur.

Ad tertium dicendum quod causa disparitatis poterat esse et ex parte Dei, non quidem ut puniret quosdam et quosdam praemiaret; sed ut quosdam plus, quosdam minus sublimaret, ut pulchritudo ordinis magis in hominibus reluceret. Et etiam ex parte naturae poterat disparitas causari secundum praedictum modum, absque aliquo detectu naturae.

η) utrinque. – utriusque ABE.»fr, utrutnque CftipD.

et. – Om. PffF.

Commentaria Cardinalis Caietani

Truces clarus. – In corpore duo: primo, respondet quoad necessarium; secundo, quoad possibile.

Quoad primum, conclusio eat responsive quaesito affirmativa de necessario: Ncccssc est aliquam disparitatem inter homines in statu innocentiae fuisse. – Et probatur quoad duo, scilicet sexum et aetatem: saxum quidem, quia aliter generatio non fuisset; aetatem vero, quia semper priores maiores filiis.

II. Quoad secundum, tria dicit: primo, quod inaequalitas fuisset quoad animam, secundo, quoad corpus; tertio, ostendit quomodo ista inaequalitas sc habebat ad malum.

Secundam animam inaequalitas ponitur possibilis et quoad intellectum ratione scientiae, et quoad voluntatem ratione iustitiae: quia liberum erat applicare sc magis et minus ad sciendum vel operandum. – Secundum corpus vero ponitur inaequalitas possibilis ratione melioris complexionis, pulchriori. robustioris, etc.: quia corpus humanum magis et minus participate! vel talem caeli influxum, vel tales naturae causas, etc. Omnia clara sunt. – Demum nulle inaequalitas in his qui minus habebant, esse poterat, quae haberet rationem mali, defectus aut peccati, sive spectantium od animum sive ad corpus. Et per hoc omnis obicctio excluditur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOMO IN STATU INNOCENTIAE HOMINI DOMINABATUR

Supra, qu. sen. art. 1. «d a; II dat. xtir, qu. 1, art. 3,

¶ pmj Qi <RTVM sic proceditur. Videtur quod in statu innocentiae homini non dominabatur. Dicit enim Augustinus, XIX de Civ.Dei*: *Hominem rationalem, ad imaginem suamfactum, non voluit Deus nisi irrationabilibus dominari; non hominem homini. sed hominem pecori.*

2. Praeterea, illud quod est introductum in poenam peccati, non fuisset in statu innocentiae. Sed hominem subesse homini, introductum est in poenam peccati: dictum est enim mulieri post peccatum, *Sub potestate viri eris*, ut dicitur Gen. m *. Ergo in statu innocentiae non erat homo homini subiectus.

3. Praeterea, subiectio libertati opponitur. Sed libertas est unum de praecipuis bonis, quod in statu innocentiae non defuisset, quando *nihil aberat quod bona voluntas cupere posset*, ut Augustinus dicit XIV de Civ. Dei *. Ergo homo homini in statu innocentiae non dominabatur.

Sed contra, conditio hominum in statu innocentiae non erat dignior quam conditio angelorum. Sed inter angelos quidam aliis dominantur: unde et unus ordo *Dominationum* vocatur. Ergo non est contra dignitatem status innocentiae, quod homo homini dominaretur.

Respondeo dicendum quod dominium accipitur dupliciter. Uno modo, secundum quod opponitur

servituti: et sic dominus dicitur cui aliquis subditur ut servus. Alio modo accipitur dominium, secundum quod communiter refertur ad subiectum qualitercumque: et sic etiam ille qui habet officium gubernandi et dirigendi liberos, dominus dici potest. Primo ergo modo accepto dominio, in statu innocentiae homo homini non dominaretur a: sed secundo modo accepto dominio, in statu innocentiae homo homini dominari potuisset.

Cuius ratio est, quia servus in hoc differt a libero, quod *liber est causa sui*, ut dicitur in principio *Metaphys.* servus autem ordinatur ad alium ?. Tunc ergo aliquis dominatur alicui ut servo, quando cum cui dominatur ad propriam utilitatem sui, scilicet dominantis, refert. Et quia unicuique est appetibile proprium bonum, et per consequens contristabile est unicuique quod illud bonum quod deberet esse suum, esse alteri tantum; ideo tale dominium non potest esse sine poena subicctonim. Propter quod, in statu innocentiae non fuisset tale dominium hominis ud hominem.

Tunc vero dominatur aliquis alteri ut libero, quando dirigit ipsum ad proprium bonum eius qui dirigitur, vel ad bonum commune. Et tale dominium hominis ad hominem in statu innocentiae fuisset! propter duo. Primo quidem *,

a) dominaretur. – dominabatur D. – Mox m ttatn inuoenrtiar om. codice» et a.
β) alium. – alterum codice» et a.

γ) rt. – Om. ctUur* hk, << eddunt tuox ante Meo.
δ) quidem. – Ooi. Pd>.

quia homo naturaliter est animal sociale: unde homines in statu innocentiae socialiter vixissent. Socialis autem vita multorum esse non posset, nisi aliquis praesideret, qui ad bonum commune intenderet: multi cnim per se intendunt ad multa, unus vero ad unum. Et ideo Philosophus dicit, s iŕ. iŕctDin/ *n principio *Politic.**, quod quandocumque multa ordinantur ad unum, semper invenitur unum ut principale ct dirigens. – Secundo quia, si unus homo habuisset super alium supereminentiam *

scientiae et iustitiae, inconueniens luisset nisi hoc excqucretur in utilitatem aliorum; secundum quod dicitur l Pet. iv : *Unusquisque gratiam quam ac· · v<n ».* *cepit, in alterutrum illam administrantes.* Unde * Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei**, quod *iusti · non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi: hoc naturalis ordo praescribit, ita Deus hominem condidit.*

Et per hoc palet responsio ad omnia obiecta, quae procedunt de primo modo dominii.

·) *supereminentiam.* – *eminentiam* DFG.

ξ) *Unde.* – *Unde et codice».*

Oommontai'ia Cardinalis Caictani

Titulus clarus. – In corpore tria: primo, proponuntur conclusiones responsivue; secundo, probatur negativa; tenio, affirmativa.

Quoad *primum*, duo distinctio bimembris; ct conclusiones iuxta singula membra. – Distinctio est. Dominium duplex; ut distinguitur contra senitutcra; ct ut contra subiectionem qualitercumque. – Prima conclusio: Dominium primo modo non erat in statu innocentiae. – Secunda conclusio: Dominium secundum erat in illo statu.

Quoad *secundum*, probatur prima conclusio, negativa scilicet. Dominium primum importat ordinationem subditi ad bonum domini: ergo tristitiam subditi ergo poenam. Ergo non fuisset tunc. – Antecedens probatur ex diilcrcntia inter servum ct liberum, l *Metaphys.:* quia scilicet liberum est propter se. servus propter aliud, idest dominum. – Prima consequentia probatur: quia trisubile est unicuique pro-

prium bonum propter alteram tantum oportere agere. Probatur quia naturaliter amatur ad oppositum, scilicet propter seipsum. – Secunda consequentia est pcr sc nota. Et similiter tertia.

Quoad *tertium*, probatur conclusio affirmativa. Et duo fiunt. Primo, describitur natum talis dominii: ct dicitur quod est ordinativum subditi ad ipsius subditi vel commune bonum; quin est ud liberos, qui eunt propter sc. – Secundo, probatur dupliciter. Primo, homo erat animal sociale: ergo opus cmt uno dirigente, et intendente commune bonum. Antecedens patet. Consequentia probatur dupliciter: primo, quia multa multa pcr se intendunt, ct unum unum; secundo, auctoritate Aristotelis. – Secundo, probatur conclusio cx dispanlatc hominum. Aliqui praestassent scientia ct iustitia · ergo gubernassem alios. Probatur consequentia auctoritate Petri Apostoli, ct Augustini, etc.

• Ct qa. it
lctrod.

• Qu. xcrw

*S.Th. lctet
- DU. Ub.
ctp. x. n. i

>c
d
* Vera. 10.
ζ ζ
f/ · Cap. mv, xv.
o
s

QUAESTIO NONAGESIMASEPTIMA

DE HIS QUAE PERTINENT AD STATUM PRIMI HOMINIS QUANTUM
AD INDIVIDUI CONSERVATIONEM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum primi hominis secundum Ier^o i^o GT, corpus *. Et primo, quantum ad conservationem individui; secundo, quantum ad conservationem speciei *. Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum homo in statu innocentiae esset immortalis.
Secundo: utrum esset impassibilis.
Tertio: utrum indigeret cibis.
Quarto: utrum per lignum vitae immortalitatem consequeretur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMO IN STATU INNOCENTIAE ESSET IMMORTALIS

Supra, qu. LXXVI, Ap. 5, ad 1; II Sent., 4bL xn. an. 3. 4; IV. diau xuv, qu. i r, art. 1, qu*. j; Ik Verity qu. ixn. «n. 9; De Stato, qu. v, tn. 5; Commend. Tkctf., ap. cui; ad Ram., np. v. lect. nx.

PRIMUM SIC PROCEditUR. VldetUT quod C_mQT0x) homo in statu innocentiae non erat immortalis. *Mortale* enim ponitur in definitione hominis. Sed remota definitione, aufertur definitum. Ergo si homo erat, non poterat esse immortalis.

2. Praeterea, *corruptibile et incorruptibile generum differunt*, ut dicitur in X *Mclaphys*. * Sed eorum quae differunt genere, non est transmissio in invicem @. Si ergo primus homo fuit incorruptibilis, non posset homo in statu isto esse corruptibilis.

3. Praeterea, si homo in statu innocentiae fuit immortalis, aut hoc habuit per naturam, aut per gratiam. Sed non per naturam: quia, cum natura eadem maneat secundum speciem, nunc quoque esset immortalis. Similiter nec per gratiam: quia primus homo gratiam per poenitentiam recuperavit, secundum illud *Sap. x* *: *Eduxit illum a delicto suo*; ergo immortalitatem recuperasset; quod patet esse falsum. Non ergo homo erat immortalis in statu innocentiae.

4. Praeterea, immortalitas promittitur homini in praemium; secundum illud *Apoc. xxi* *: *Mors ultra non erit*. Sed homo non fuit conditus in statu praemii, sed ut praemium mereretur. Ergo homo in statu innocentiae non fuit immortalis.

Sed contra est quod dicitur *ad Rom. v* · quod *per peccatum intravit mors in mundum* P. Ergo ante peccatum homo erat immortalis.

Respondeo dicendum quod aliquid potest dici incorruptibile tripliciter. Uno modo, ex parte materiae: eo scilicet quod vel non habet materiam, sicut angelus; vel habet materiam quae non est in potentia nisi ad unam formam, sicut coipus caeleste. Et hoc dicitur secundum naturam incorruptibile. – Alio modo dicitur aliquid incorruptibile ex parte formae: quia scilicet rei corruptibili

per naturam, inhaeret aliqua dispositio per quam totaliter a corruptione prohibetur. Et hoc dicitur incorruptibile secundum gloriam: quia, ut dicit Augustinus in Epistola *ad Dioscorum* * *tam volenti natura Deus fecit animam, ut ex eius beatitudine redundet in corpus plenitudo sanitatis, idest incorruptioris rigor*. – Tertio modo dicitur aliquid incorruptibile ex parte causae efficientis. Et hoc modo homo in statu innocentiae fuisset incorruptibilis ei immortalis. Quia, ut Augustinus dicit in libro *de Quaest. Pel. et Nov. Test.* ♦ *Deus a hominem fecit, qui quandiu non peccaret, immortalitate rigeret, ut ipse sibi auctor esset aut ad ritam aut ad mortem*. Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo existentem; sed inerat animae vis quaedam supernaturaliter divinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione praeservare, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset. Quod rationabiliter factum est. Quia enim anima rationalis excedit proportionem corporalis materiae, ut supra * didum est; conveniens fuit ut in principio ei virtus daretur, per quam corpus conservare posset supra naturam corporalis materiae.

Ad primum ergo et secundum dicendum quod rationes illae procedunt de incorruptibili et immortali per naturam.

Ad tertium dicendum quod vis illa praeservandi corpus a corruptione, non erat animae humanae naturalis, sed per donum gratiae. Et quamvis gratiam recuperaverit ad remissionem culpae et meritum gloriae, non tamen ad amissae immortalitatis effectum. Hoc enim reservabatur Christo, per quem naturae defectus in melius reparandus erat, ut infra * dicitur.

Ad quartum dicendum quod differt immortalitas gloriae, quae promittitur in praemium, ab immortalitate quae fuit homini collata in statu innocentiae.

a) in invirem. – ad invicem II, invicem PDF4^.
β) in mundum. – Om. «MNItaM ci ab.

γ) idest. – r/ PIJUUK
B) Deus, – mim nJJunt PAIHEL

07.m.

l

*

Q. ὁλχμ,λπ.

QUAESTIO XCVII, ARTICULUS II

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus claras. – In corpore una conclusio reiponsivt quaesito: Homo in statu innocentiae erat incorruptibilis effective, non formalitcr. – Hacc conclusio primo claratur; secundo, probatur. Declaratur, distinguendo incorruptibile tripliciter: cx parte materiae, cx parte formae, cx parte efficientis. Primo modo, naturae: secundo, gloriae; tertio, innocentiae convenit. Omnia clara sunt in littera. – Probatur dupliciter. Primo, auctoritate Augustini. Secundo, suasoria adaptatione, quia anima excedit materiam corporealem. ut materia concors animae fieri posset.

II. Circa conclusionem hanc, adverte quod Scotus. in

Secundo, dist. xix.qu. i, relata hac opinione, impugnat cum, nulla ratione ductus, sed quia te non videre fatetur quod equalitas in anima posita possit praeservare corpus possibile quin patiatu

a contrario. Constat autem quod passio, magis facta, corrumpit Ergo. etc. Ad hoc breviter dicitur quod, si Scotus ocularia reverentiae ad beatum Augustinum habuisset, vidisset utique quod homo erat sibi auctor vitae, quandiu anima erat subdita Deo. Cum enim haec credita cx facto pendeant, ct supernatural) virtute egeant; de his nulla maior ratio auctoritate divina est, per sc vel per Sanctos suos.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HOMO IN STATU INNOCENTIAE FUISSET PASSIBILIS

II SenfM d>>t. m, «rt. 31 IV, diet, xi.iv, qu, n. aru i, qu. 4, «d t.

SECUNDI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod homo in statu innocentiae fuisset passibilis. *Sentire enim est pati quoddam* *. Sed homo in statu innocentiae fuisset sensibilis. Ergo fuisset passibilis.

2. Praeterea, somnus passio quaedam est. Sed homo in statu innocentiae dormivisset; secundum illud *Gen. n* *: *Immisit Deus soporem in Adam*. Ergo fuisset passibilis.

3. Praeterea, ibidem subditur quod *tulit unam de costis eius*. Ergo fuisset passibilis etiam per abscissionem partis.

4. Praeterea, corpus hominis molle luit. Sed molle naturaliter passivum est a duro. Ergo si coq>ori * primi hominis obvium fuisset aliquod corpus durum, ab eo passum fuisset P. Et sic primus homo fuit passibilis.

Sed contra est quia, si fuit passibilis, fuit etiam * corruptibilis: quia *passio, magis facta, abiteit a substantia*

Respondeo dicendum quod passio dupliciter dicitur. Uno modo, proprie: et sic pali dicitur quod a sua naturali dispositione removetur. Passio enim est effectus actionis: in rebus autem naturalibus contraria agunt et patiuntur ad invicem, quorum unum removet alterum a sua naturali dispositione. – Alio modo, dicitur passio communiter, secundum quamcumque mutationem, etiam si

pertineat ad perfectionem naturae; sicut intelligerc vel sentire dicitur *pati quoddam* *.

Hoc igitur secundo modo, homo in statu innocentiae passibilis erat, et patiebatur, et secundum animam et secundum corpus. Primo autem modo dicta passione, erat impassibilis et secundum animam ct secundum corpus, sicut ct immortalis: poterat enim passionem prohibere*, sicut ct mortem, si absque peccato perstitisset.

Et per hoc patet responsio ad duo prima. Nam sentire ct dormire non removent hominem a naturali dispositione, sed ad bonum naturae ordinantur.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, costa ilia fuit in Adam, inquantum erat principium humani generis; sicut semen est ‘ in homine, inquantum est principium per generationem. Sicut igitur decisio seminis non est cum passione quae removeat hominem a naturali dispositione. ita etiam est dicendum dc separatione illius costae.

Ad quartum dicendum quod corpus hominis in statu innocentiae poterat praeservari ne pateretur laesionem ab aliquo duro, partim quidem per propnam rationem, per quam poterat nociva vitare; partim etiam per divinam providentiam, quae sic ipsum luebatur, ut nihil ei occurreret cx improvise, a quo laederetur.

a' corpori. – corpus HD; pro aliquod corpus durum, alicui dura D, alicui corpori duro D.

passum fuisset. – pateretur codices et a b. γ» fuit passibilis, fuit etiam. – fuit passibilis fuit a bt futuet pas-

sibilis vel fuit {re! oipuncjo. fuisset •B) etiam B. fuisset passibihs fuisset P.

à) prohibere. – rifdr r F. <) at. – Om. p.

Commentaria Cardinalis Caietani

irulVs clarus. – In corpore clarissime distinguit dc passione; et iuxta utrumque membrum, singulis conclusionibus respondet quaesito. – Distinctio est. Passio duplex, proprie, ct communiter. Illa remotivn a naturali dispositione, quia eifcttus actionis quae a contrario est; hacc perfectiva naturae. – Prima conclusio: Passione communiter homo erat pairibilis et anima ct corpore. Quia sentiebat, etc. – Secunda conclusio; Passione proprie homo erat impassibilis et anima et coqvorc. Quia virtute animae prohibebat passionem, sicut ct mortem.

II. Adverte hic quod Scotus. ubi supra *, tenet oppositum; nulla tamen ratione, nisi quia non videtur sibi quod innocentia excluderet omne puti proprie dictum. Ft posset pro eo argui, quia omne agens in agendo repatitur: sed corpus hominis agebat in cibum: ergo repellebatur ab eo. Ergo non excluditur omnis passio proprie a statu innocentiae.

Ad hoc dicetur inferius in sequenti articulo, in responsione ad ft a.

• Aria., Jr Ani-mj . bb. 11, eae. xi, n. IL- S.Tb. l cet. xxiiu.

• Vcn. u.

³

T

•Arlttot., Topic. lib. VI, cap. o, η. η.

• Vrrx r

• a. I Xi IT,HIM
• L.»- IL e B. J t. T»
tx, e. 4 ' lut. «n

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMO IN STATU INNOCENTIAE INDIGEBAT CIBIS

II *Sent.*. diM. XIX, art 7, *d 2, 3; IV *Cont. Cent.*» cap. 11x1111; *Dr Stalo*, qu. v, art. 5, tJ K; Com/rnd. Theo/., cap. Ctrl.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
^ ^ **Jhomo** in statu innocentiae non indige-
J bal cibus. Cibus enim necessarius est
^ **homini** ad restaurationem deperditi. Sed
in corpore Adae. ut videtur -, nulla fiebat de-
perdilio : quia incorruptibile erat. Ergo non erat
ei cibus necessarius.

2. Praeterea, cibus cst necessarius ad nutrien-
dum. Sed nutritio non cst sine passione. Cum
ergo corpus hominis esset impassibile, non erat
ei cibus necessarius, ut videtur

3. Praeterea, cibus dicitur esse nobis neces-
sarius ad vitae conservationem. Sed Adam aliter
vitam poterat conservare: quia si non peccaret,
non moreretur. Ergo cibus non erat ei necessa-
rius.

4. Praeterea , ad sumptionem cibi sequitur
emissio superfluitatum, quae habent quandam
turpitudinem non convenientem dignitati primi
status. Ergo videtur quod homo in primo statu
cibis non uteretur.

Sed contra est quod dicilur *Gen.* II ♦ *De omni
ligno quod cst in Paradiso, comedetis.*

Respondeo dicendum quod homo in statu inno-
centiae habuit vitam animalem cibis indigentem:
post resurrectionem vero habebit vitam spiritua-
lem cibis non indigentem. Ad cuius evidentiam
considerandum est quod anima rationalis et ani-
ma est et spiritus. Dicitur autem esse anima se-
cundum illud quod est sibi commune ct aliis ani-
mabas, quod est vitam corpori dare: unde dicilur
Gen. 11*: *Factus est homo in animam viventem*,
idest vitam corpori dantem. Sed spiritus dicitur
secundum illud quod est proprium sibi et non
aliis animabus, quod scilicet habeat virtutem in-
tellectivam immaterialem.

In primo igitur statu anima rationalis com-
municabat corpori id quod competit ei inquan-
tum cst anima: et ideo corpus illud dicebatur
animale *, inquantum scilicet habebat vitam ab
anima. Primum autem principium vitae in istis
inferioribus, ul dicilur in libro *de Anima* *, est
anima vegetabilis, cuius opera sunt alimento uti

et generare cl augeri. Et ideo hacc opera homini
in primo statu competeabant. - In ultimo vero
statu post resurrectionem, anima communicabit
quodammodo corpori ea quae sunt sibi propria
inquantum est spiritus: immortalitatem quidem,
quantum ad omnes; impossibilitatem vero ct glo-
riam et virtutem, quantum ad bonos, quorum
corpora *spiritualia* dicentur *. Unde post resur-
- ct tAl
rectionem homines cibis non indigebunt: sed in
statu innocentiae cis indigebant.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicit Au-
gustinus m libro *de Quaest. let. ct Nor. Test.* -:
*Quomodo immortale corpus habebat, quod cibo
sustentabatur? immortale* enim non eget esca ne-
que potu.* Dictum cst enim supra * quod immor-
- α λ ι,
talilas primi status erat secundum vim quandam
supcmaturalem in anima residentem: non autem
secundum aliquam dispositionem corpori inhae-
rentem. Unde per actionem ‘ caloris aliquid de
humido illius corporis poterat deperdi ; et ne to-
tali ler consumeretur, neccsse erat per assumptio-
nem cibi homini subveniri.

Ad secundum dicendum quod in nutritionis est
quaedam passio et alteralio, scilicet : cx parte
alimenti, quod convertitur in substantiam eius
quod alitur. Unde cx hoc non potest concludi
quod corpus hominis luerit passibile, sed quod
cibus assumptus erat passibilis. Quamvis etiam
talis passio esset ad perfectionem naturae.

An tertium dicendum quod, si homo sibi non
subveniret dc cibo, peccaret; sicut peccavit su-
mendo vetitum cibum. Simul enim sibi praece-
ptum luit * ut a ligno scientiae boni et mali absti-
neret. et ut dc omni alio ligno Paradisi vsceretur.

Ad q i \rtum dicendum quod quidam dicunt quod
homo in statu innocentiae non assumpsisset de
cibo nisi quantum fuisset ci necessarium: unde
non fuisset ibi superfluitatum emissio. - Sed hoc
irrationabile videtur, quod in cibo assumptu non
esset aliqua faeculentia, quae non esset apta
ul converteretur in hominis nutrimentum. Unde
oportebat superfluitates emitti. Tamen fuisset di-
vinitus provisum ul nulla ex huc indecentia esset.

«) ut videtur. – Om. PftaK
indetur. – dicilur P.
7) evidentiam. – intellectum cadict».

δ) hfimvrtak. – *immortalii* codd. et Aucxntmum
e) dedoitfNi. – *rationem* CEGpBD. *hanc* rjiA-wa F.
Θ KιTM. – «U ABCDEF.

Commentaria Cardinal^ Caiotau

Tit it .Is clarus. – In corpore duo. Primo, ponitur diffe-
rentia inter statum innocentiae ct resurrectionis; ct
in differentia proponitur conclusio responsive quaesito.
cundo, probatur utraque pars differentiae.

Quoad *primum*, differentia est inter utrumque statum,
quia in statu innocentiae erat vita animalis egens alimento;
in statu futuro erit vita spiritalis non egens alimentis.
Prima enim pars differentiae cst conclusio rctponsiva quae-
sito affirmative.

II. Quoad *secundum*, probatur utraque pare sic. .Anima
SuMMAK TUXOU D. TuOMAR T. II.

humana est anima ct spiritus. Ergo, ut anima. congrue-
bat primo statui: ergo secundum id quod coincnit omni
Sanimato: ergo secundum opera partis vegetativac, alere,
augere, generare, etc. – Et rursus : ergo, ut spiritus, con-
venit ultimo statui : ergo secundum id quod cst proprium
ei: ergo secundum immortalitatem, impasMbilitatcm. glo-
riam, etc. – Igitur in primo statu erat vita animalis cum
alimentis; in ultimo, spiritalis sine cis.

Antecedens cst per sc notum. – Prima consequentia pro-
batur auctoritate *Gen.* n : *Factus cst homo in animam vi-*

• Afui.
nu, lib. II, «p.
tr, a. si »; IK
Γ led. vu.* Ct Mk
t n. «i- »'

)

&

» V*» »*

• Ven- 7.

• U. I ad Cor.,
U^o Tm.44»qq.
«Uk II.ap.iv,
■, 3 «† Th. lest.
tn;fe±. III, op.
a. -. 4 (- Th.
loc- «au

i//f

* CL art. priU.,
Contacta. ■ u.

3Ct
ted
eo.
:en-

on-
* Cf. Coaxoent.
eiua. rr.

ventem. Et fundatur super ratione quia primum primo respondere debet. – Secunda vero probatur: quia anima, ut anima, communis est omni viventi. – Tertia sero probatur: quia primum in omni vivente apud nos, est pars vegetative. – Aliae consequentiae ex alia parte patent per locum ab opposito.

III. In responsione nd primum, nota ultima verba, scilicet: *et ne totaliter consumeretur*. Ex hoc enim insinuat quod aliqua deperditio humidi fiebat in illo statu: de qua vide in articulo sequenti.

IV. In responsione ud secundum, nota duas responsiones: primam, quod corpus hominis non patiebatur in nutritione. secundam, quod patiebatur, sed perfective. Prima salvatur quoad repassionem, qua omne agens repetitur: et hoc propter virtutem animae. Secunda id passionis quod accidit corpori ex nutriri, quidquid sit illud, manifestat quale sit. ex hoc ipso quod dicit quale esset pati, si nutriri consisteret in pati. Unde in materia sequentis articuli . * *CiCaa*^{At}A. notandae sunt ambae. Et sic solutum est dubium praecedentis articuli .

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOMO IN STATU INNOCENTIAE PER LIGNUM VITAE IMMORTALITATEM CONSECUTUS EUISSET

II .Sraf., dint, xn, art. 4; /A. l/o/o, qu. v, art. 5, /J 8, «j.

>1) QUARTUM SIC PROCEditur. Videtur quod lignum vitae non poterat esse causa immortalitatis. Nihil enim potest agere ultra suam speciem: effectus enim non excedit causam. Sed lignum vitae erat corruptibile: alioquin non potuisset in nutrimentum assumi, quia alimentum convertitur in substantiam nutriti, ut dictum est ♦ Ergo lignum vitae incorruptibilitatem seu immortalitatem conferre non poterat.

2. Praeterea, effectus qui causantur a virtutibus plantarum et aliarum naturalium rerum, sunt naturales. Si ergo lignum vitae immortalitatem causassset, fuisset illa immortalitas naturalis.

3. Praeterea, hoc videtur redire in fabulas antiquorum, qui dixerunt quod dii qui comedebant de quodam cibo, facti sunt immortales: quos a irridet Philosophus in III *Metaphys*

Sed contra est quod dicitur *Gen.* ut *: *Al forte mittat manum suam et sumat de ligno vitae, et comedat, et vivat in aeternum.*

Praeterea, Augustinus, in libro *de Quaest. Vet. et Nov. Test.* *, dicit: *Gustus arboris vitae corruptionem corporis inhibebat: denique etiam post peccatum potuit insolubilis manere, si permissum esset illi edere de arbore vitae.*

Respondeo dicendum quod lignum vitae quodammodo immortalitatem causabat, non autem simpliciter. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod duo remedia ad conservationem vitae habebat horno in primo statu, contra duos defectus. Primus enim defectus est deperditio humidi per actionem caloris naturalis, qui est animae instrumentum. Et contra hunc defectum subveniebatur homini per esum aliorum lignorum Paradisi, sicut et nunc subvenitur nobis per cibos quos sumimus.

Secundus autem defectus est quia, ut Philosophus dicit I *de Generat.* *, illud quod generatur ex aliquo extraneo, adiunctum ei quod prius erat humido praeexistenti, imminuit virtutem activam speciei: sicut aqua adiuncta vino, primo quidem

convertitur in saporem vini, sed secundum quod magis et magis* additur, diminuit vini fortitudinem, et tandem vinum fit aquosum. Sic igitur videmus quod in principio virtus activa speciei est adeo fortis, quod potest convertere de alimento non solum quod sufficit ad restaurationem deperditi, sed etiam quod sufficit ad augmentum. Postmodum vero quod aggeneratur non sufficit ad augmentum, sed solum ad restaurationem deperditi. Tandem vero, in statu senectutis, nec ad hoc sufficit: unde sequitur decrementum, et finaliter naturalis et dissolutio corporis. – Et contra hunc detectum subveniebatur homini per lignum vitae: habebat enim virtutem fortificandi virtutem speciei contra debilitatem proveniente ex admixtione extranei. Unde Augustinus dicit, in XIV *de Civ. Dei* *, quod *cibus aderat homini ne esuriret, potus ne sitiret, et lignum vitae ne senectus eum dissolveret.* Et in libro *de Quaest. Vet. et Nov. Test.* *, dicit quod *vitae arbor medicinae modo corruptionem hominum et prohibebat.*

Non tamen simpliciter immortalitatem causabat. Quia neque vinus quae inerat animae ad conservandum corpus, causabatur ex ligno vitae: neque etiam poterat immortalitatis dispositionem corpori praestare, ut nunquam dissolvi posset. Quod ex hoc patet, quia virtus cuiuscumque corporis est finita. Unde non poterat virtus ligni vitae ad hoc se extendere ut daret corpori virtutem durandi tempore infinito, sed usque ad determinatum tempus. Manifestum est enim quod, quanto aliqua virtus est maior, tanto imprimit durabilior effectum. Unde cum virtus ligni vitae esset finita, semel sumptum praeservabat a corruptione usque ad determinatum tempus; quo finito, vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitam, vel indiguisset iterum sumere de ligno vitae.

Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam primae rationes concludunt quod non causabat incorruptibilitatem simpliciter. Aliae vero concludunt quod causabat incorruptibilitatem impediendo corruptionem, secundum modum praedictum*. ‘le

[^]An. pud.,

^α S. Th. Itet. u. -DM.IIb.II.cap. f», n.w, • Veru’ n.

• Qa. xix (inter

s.TrŁ’i«ixVi*i’ ?

a) quot. – quod VGab. generatur. – adgcnratuR ABE. – Pro aliquo, alimenta ARCE FG, a«> D. γ) et magū. – a minut P, om. Αλ.

δ) lujMcit. – mjflciat BCDEEGah «) naturali». – Om. Pab, ζ) hominum. – omnium E, omni edido a. omittit G; owcocm Augu «imi*.

corp, art

* Ci. BUI

• Cap. ixn.

• Uhl ispn.

i
t
f
i
•
•
•

• Cf. OīQfnwt.
num. iv, v.
• Cf. Comment,
num. n.

• Cap. mī.

• Ubi »upr*.

• Uc. dt. la
for?· *ut*.

• Cl. eue. U·

Commentaries Cardinalis Oaictani

Titulus clams. – In corpore una conclusio responsive bimembris: Lignum vitae cuusnbat immortalitatem quodammodo, non simpliciter. – Primo, probatur quoad primum partem: quia habebat vim fortificativam virtutis specificae contra defectum proveniente[m] ex admixtione extranei» Declaratur hoc. distinguendo duplicem defectum in corpore nutribili: scilicet deperditionem humidi, et debilitationem virtutis ex admixtione, ut patet ex l *de Generat.* Deinde probatur duplici auctoritate Augustini.

Secundo, probatur quoad secundam portem, dupliciter, Tum quiu virtus animae non inerat a ligno vitae. – Tum quia virtus finitu non potest causare effectum duration! infinitae. Probatur. Quia quanto maior est virtus, tanto primit durabiliorem ctfectum: virtus nutem ligni vitae, sicut cuiusque corporis, finita erat : ergo.

Tertio, declaratur modus quo verificabatur utraque pars. Et est conservatio per lignum vitae usque nd certum tempus; ct deinde aut, iterata comestione, iterum conservaretur, etc.; aut translatus fuisset invitam spiritualem, qualis erit post resurrectionem.

II. Circa utrumque istorum defectuum dubium occurrit. Quoniam si in statu innocentiae uterque fuisset, iam fuisset ibi passio proprie dicta. Deperditio siquidem humidi, cum fiat actione cnlidi, manifeste in passione proprie dicta consistit. Debilitatio quoque virtutis ex admixtione extranei, aperte naturam removet a naturali suo robore: igitur, etc.

III. Circa effectum ligni vitae, dubium occurrit ex Scoto, in Secundo, dist. xix, qu. 1. Arguit enim contra hoc quod lignum vitae erat conservativum virtutis specificae, ct causabat immortalitatem. Et movetur udi ratione. Vis convcrsiva alimenti in Adam, etiam convertendo lignum vitae in substantiam suam, debilitabatur aliquantulum : quia omne agens physicum agendo debilitatur. Et putet in exemplo Aristotelis, l *de General.**, dc vino cui apponitur aqua. Ergo secunda vice iterum debilitaretur, ct sic tandem defecisset. Non ergo poterat hoc modo immortalitas haberi, etc.

IV. Ad primum dubium *, videtur mihi distinguendum, ct dicendum dc primo defectu, quod fuisset actu, sed non sub ratione defectus: secundus autem fuisset tantum in

potentia. Ad cuius evidentiam, notandum est quod passio proprie dicta pro tanto statui innocentiae repugnabat, pro quanto corpus hominis a naturali dispositione removebat, ct non absolute. Et propterca notantor in littera articuli secundi descripta fuit passio non per corruptionem absolute, sed per remotionem corporis n naturali dispositione. Unde si qua abiectio contrarii esse potuit absque remotione corporis humani α naturali dispositione sua, hoc non repugnabat statui innocentiae. Nec propterca corpus humanum dicebatur proprie pati, eo quod ipsum nihil perdebat naturali* dispositionis·, quamvis aliquid eius, puu humidum, puteretur proprie.

In proposita autem, inter deperditionem humidi ct debilitationem virtutis tantum interest, quod deperditio humidi non necessario removet corpus a naturali dispositione, ut patet in pueris: immo *talis passio esset ad perfectionem naturae*, ut in responsione ad 2 in praecedenti articulo s. Thomas dixit. Debilitatio autem virtutis manifeste naturam α sua naturali integritate removet. Unde eadem ratione opponitur statui innocentiae, qua senectus, quae in tali debilitate consistit. Unde cum in littera dicitur quod lignum vitae occurrebat huic defectui, interpretandum est, non qui fuit, sed qui luisset, nisi lignum vitae praevenisset. Ita quod succurrebat huic defectui praeveniendo, non restaurando, ut Scotus intellexit·. Et sic nullum inconveniens sequitur. · Uc.ot.tk.tn.

V. Ad secundum dubium * dicitur quod, ut patet ex ·α. dictis etiam recitatis ab ipso Scoto”, causam immortalitatis * uc. eu. ponit littera duplicem’, alteram ex parte animae, ct alteram ex parte corporis. Ex parte animae, vim quandam qua corpus, agendo in nutrimentum, non repatiebatur ab eo. Alleram ex parte corporis : ct ista est lignum vitae, habens virtutem conservandi ad certum longum tempus. Unde iungendo has duas causas simul, ex sumptione ligni vitae nulla debilitatio sequebatur; quamvis debilitatio in nobis sequeretur ex ligno illo. Unde non viveremus immortales per illud, sed longo valde tempore. Propter quam diuturnitatem dictum est·, ciicicndo Adam, *Ne forte sumat dc ligno vitae, et vivat in aeternum*; iuxta morem Scripturae, e quo vocantur diuturna aeterna, ut *montes aeterni**. «λ. &

•Cet.tu.m.

QUAESTIO NONAGESIMAOCTAVA
DE PERTINENTIBUS AD CONSERVATIONEM SPECIEI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad conservationem speciei . Et primo, de ipsa generatione; secundo, de conditione generationis .

Circa primum quaeruntur duo.
Primo: utrum in statu innocentiae fuisset generatio.
Secundo: utrum fuisset generatio per coitum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN STATU INNOCENTIAE FUISSET GENERATIO

¶ Sent., dñt it, qu. i, art. i.

¶ In primo sic proceditur. Videtur quod in statu innocentiae non fuisset generatio. Generationi enim corruptio est contraria. ut dicitur in V Physic.* Contraria autem sunt circa idem. In statu autem innocentiae non fuisset corruptio. Ergo neque generatio.

2. Praeterea, generatio ordinatur ad hoc quod conservetur in specie quod secundum individuum conservari non potest: unde et in illis individuis quae in perpetuum durant, generatio non invenitur. Sed in statu innocentiae homo in perpetuum absque morte vixisset. Ergo in statu innocentiae generatio non fuisset.

3. Praeterea, per generationem homines multiplicantur. Sed multiplicatis dominis, necesse est fieri possessionum divisionem, ad evitandam confusionem dominii. Ergo, cum homo sit institutus dominus animalium, facta multiplicatione humani generis per generationem, secuta fuisset divisio dominii. Quod videtur esse contrarium iuri naturali, secundum quod omnia sunt communia, ut Isidorus dicit * Non ergo fuisset generatio in statu innocentiae.

Sed contra est quod dicitur Gen. i.: Crescite et multiplicamini, et replete terram. Huiusmodi autem multiplicatio absque nova generatione fieri non potuisset: cum duo tantum fuerint primitus instituti. Ergo in primo statu generatio fuisset.

Respondetur dicendum quod in statu innocentiae fuisset generatio ad multiplicationem humani generis: alioquin peccatum hominis fuisset valde necessarium, ex quo tantum bonum consecutum est. Est ergo considerandum quod homo, secundum suam naturam, est constitutus quasi medium quoddam inter creaturas corruptibiles et incorruptibiles: nam anima eius est naturaliter incorruptibilis, corpus vero naturaliter corruptibile. Est autem considerandum quod alio modo intentio naturae fertur ad corruptibiles, et incorruptibiles creaturas. Id enim per se videtur esse de intentione naturae, quod est semper et perpetuum.

Quod autem est solum secundum aliquod tempus. non videtur esse principaliter de intentione naturae, sed quasi ad aliud ordinatum: alioquin. eo corrupto, naturae intentio cassaretur. Quia igitur in rebus corruptibilibus nihil est perpetuum et semper manens nisi species, bonum speciei est de principali intentione naturae, ad cuius conservationem naturalis generatio ordinatur. Substantiae vero incorruptibiles manent semper non solum secundum speciem, sed etiam secundum individua: et ideo etiam ipsa individua sunt de principali intentione naturae.

Sic igitur homini ex parte corporis, quod corruptibile est secundum naturam suam, competit generatio. Ex parte vero animae, quae incorruptibilis est. competit ei quod multitudo individuorum sit per se intenta a natura, vel potius a naturae Auctore, qui solus est humanarum animarum creator. Et ideo, ad multiplicationem humani generis, generationem in humano genere statuit, etiam in statu innocentiae.

An primum ergo dicendum quod corpus hominis in statu innocentiae, quantum erat de se. corruptibile erat, sed potuit praeservari a corruptione per animam. Et ideo non fuit homini subtrahenda generatio, quae debetur corruptibilibus rebus.

An secundum dicendum quod generatio in statu innocentiae, etsi non fuisset propter conservationem speciei, fuisset tamen propter multiplicationem individuorum.

Ad tertium dicendum quod in statu isto, multiplicatis dominis, necesse est fieri divisionem possessionum, quin communitas possessionis est occasio discordiae, ut Philosophus dicit in II Politic.* Sed in statu innocentiae fuissent voluntates hominum sic ordinatae, quod absque omni periculo discordiae communiter usi fuissent, secundum quod unicuique eorum competeret, rebus quae eorum dominio subdebantur: cum hoc etiam modo apud multos bonos viros observetur.

a) pountionum. - yaueewrum ABCDEF.
p) enim. - autem PB et cd. b.

γ) jxwMiiwutm. - yossewrum CDFpAB,
i) enrum. - Ont. codke*.

*81. R op. Kj.

Coininentai'ia Cardinalis* Caiotani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio rcsponsiva quaesito: In statu innocentiae fuisset generatio, ad multiplicationem generis humani. – Probatur dupliciter. Primo, ducendo ad inconveniens: quod peccatum fuisset necessarium valde, propter tantum bonum.

Secundo, homo est secundum animam incorruptibilis, et secundum corpus corruptibilis. Ergo est medium, secundum naturam, inter creaturas corruptibiles et incorruptibiles. Ergo ex parte corporis convenit naturaliter generatio: ex parte animae, quod multitudo individuorum sit perse intenta. Ergo nd multiplicationem humani generis, etiam in statu innocentiae, statuta est generatio.

Antecedens supponitur. – Et prima consequentia est clara. Secunda vero, quoad utramque partem, declaratur et probatur ex differentia inter creaturus corruptibiles et incorruptibiles in hoc, quod corruptibiles non sunt per se intentae secundum individua, sed secundum specient, incorruptibiles vero et secundum individua, et secundum speciem. Quae differentiu probatur ex hoc, quod intentio naturae per se est ad perpetuum, et non ud temporale. Probatur, ducendo ad inconveniens: quia alioquin cassaretur intentio naturae, temporali deficiente. Ex hac autem differentia implicite habetur alia, quod in rebus corruptibilibus generatio est naturaliter instituta propter speciem, quia ipsa sola est perpetua; in incorruptibilibus non oportuit generationem esse. Ex his nutem manifeste patet consequentia quoad utramque panem. Et clarum esi.

II. Sed sunt hic quaedam dubia. Primo, circa primam probationem: quoniam illud quod infertur pro inconvenienti, non est inconveniens, praesertim secundum doctrinam 1.Thomae *. Quoniam Incarnatio Filii Dei, quae est maximum bonum, ex peccato consecuta est, itu quod peccatum fuit ad hoc necessarium, iuxta illud Gregorii *: *O certe necessarium .hñn* peccatum* etc. Ergo multo minus est inconveniens quod propter bonum multiplicationis humanae. fuerit peccatum necessarium.

III. Ad hoc breviter dupliciter respondetur. Primo, quod bona sunt duplicis ordinis: quaedam supponentia malum, ut poenitentia, patientia, martyrium, etc.; quaedam vero omnifariam bona. Et ad prima quidem opus est esse mala: ad secunda vero oportere fieri mala, inconveniens est. Multiplicatio autem humani generis est de genere bonorum omniquaque: pertinet enim ad ipsam perfectionem specificam. Incarnatio autem Verbi Dei, quamvis secundum se sit etiam bonum omniquaque, et ideo simpliciter non oportebat occasionari ex peccato; ut tamen revelata est nobis per Sanctos, est de genere bonorum supponentium mala; quoniam revelata est non nisi ut redemptrix, ac per hoc captivorum, ac per hoc peccatorum, etc. Et hoc ex ordinatione divina, quantum scimus.

Secundo dicitur, quod aliud est loqui de qualitate boni, et aliud de quantitate. Quamvis enim ad tale bonum possit Opportunum esse peccatum, non tamen ad tantum: quoniam si bonum aliquod extat absque peccato, inconveniens est quod quantitas eius peccato egeat. Sic autem est in proposito: quoniam multiplicatio generis humani, supposito iam homine in statu innocentiae, dicit muioritatem boni stando infrn limitem humanae bonitatis, et non plus; Incarnatio autem Filii Dei elevat naturam in aliam boni rationem.

Et ideo hacc dicit tale bonum, quamvis maximum; multiplicatio vero dicit tantum bonum. Unde in littera notanter dicitur inconveniens esse *tantum bonum* consequi ex peccato.

IV. Circa probationem quod temporale non sit per se de intentione naturae, dubium occurrit: quia non videtur valere. Quoniam non sequitur quod, illo cessante, cassaretur naturae intentio; sed quod completa fuerit.

Ad hoc breviter dicitur quod, cum praesens sermo non sit de natura particulari huius agentis, puta Socratis aut Platonis (quoniam constat talia agentia, ut sic, particularia per se tacere et intendere, ut patet XII *Metaphys.* text.xvni^o), sed de natura universali; consequens est quod ratio adducta efficax iit. Quoniam si universalis naturae intentio ad corruptibile per se intenderet, ex una parte, illo desinente, naturae universalis intentio non amplius salvaretur: et ex alia parte, quia est universalis, ac per hoc intendens ud universale bonum, ergo intentio cassa, vana frustraque est; nihil enim conferre poterit universo, corrupto illo particulari per se intento.

V. Circa rationem allatam in littera pro conclusione advertet miram subtilitatem processus. Quia enim generatio non est de numero entium propter se, sed propter aliud, ut patet, et tamen proprius generationis sit conservatio esse specifiçi; et in proposito hic finis non poterat assignari: perspexit in hoc specifiço rationem firmilzandi generationem, et cum ostendisset quod est perpetuitas, ut Aristoteles expressit Il *de Anima* dixerit, texti, xxxiv^o, ostendit talem rationem in singulis individuis humanis ex parte animae. Ac per hoc. ipsa individuo, ex parte animae, possunt esse per se fines generationis, quemadmodum in reliquis ipsa species, propter eandem rationem. Et sic, cum generatio naturalis sit. et appareat in homine; dempto illo fine, scilicet conservatione speciei, propter sutum innocentiae, restat alius finis, non alia sed eadem finis ratione, idest multiplicatio individuorum perpetuorum.

VI. Circa finem generationis in statu innocentiae assignatum, dubium occurrit: quoniam hic expresse dicitur quod multiplicatio generis humani est finis per se intentus; superius nutem in qu. xlvii, art 3, ad 1, expresse tenetur quod nullum agens intendit per se multitudinem numeralem; et probatur, quia est infinita. Quomodo ergo sunt hacc simul?

Ad hoc brevissime dicitur quod hacc dicta, si formaliter perapiciantur, suam aperiunt veritatem. Multitudo siquidem numeralis repugnat per se intentioni, quia non habet in se unde possit per se intendi: caret enim finitate, sine qua impossibile est aliquid per se intendi, ut patet II *Metaphrs.* s. Tb. Multitudo autem numeralis perpetuorum potest per se intendi, quia ex ly *perpetuorum* finita vincitur multitudo, ac per hoc intencdibilu per seipsam. Constat enim quod perpetua per se spectant ad perfectionem universi. Eorum autem quae per se exiguntur ad integritatem alicuius finiti, numerum oportet esse taxatum et certum: alioquin nec quantitas totius esset certa, sive de quantitate molis, sive perfectioni. accipiat. Non ergo repugnat multiplicationem individuorum humanorum perpetuorum ponere per se intentam ut finem generationis: quoniam usque ad certum praedestinatorum numerum complendum erat futura, et non in perpetuum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN STATU INNOCENTIAE FUISSET GENERATIO PER COITUM

II **A**mL, diu. XX, qa. i, art. a.

gpn secundum sic proceditur. Videtur quod in statu innocentiae non fuisset generatio per coitum. Quia, ut Damascenus dicit *, primus homo erat in Paradiso terrestri *sicut angelus quidam*. Sed in luturo re-

surrectionis statu, quando erunt homines angelis similes, *neque nubent neque nubentur*, ut dicitur Matlh. x.xii. Ergo neque in Paradiso fuisset generatio per coitum.

2. Praeterea, primi homines in perfecta aetate

conditi fuerunt. Si igitur in eis ante peccatum generatio fuisset per coitum, fuissent etiam in Paradiso carnaliter coniuncti. Quod patet esse falsum, secundum Scripturam *.

3. Praeterea, in coniunctione carnali maxime efficitur homo similis bestiis, propter vehementiam delectationis: unde etiam continentia laudatur, per quam homines ab huiusmodi delectationibus abstinēt. Sed bestiis homo comparatur propter peccatum, secundum illud Psalmi xi.viii *: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis Jactus est Ulis*. Ergo ante peccatum non fuisset maris et feminae carnalis coniunctio.

4. Praeterea, in statu innocentiae nulla fuisset corruptio. Sed per coitum corrumpitur integritas virginalis. Ergo coitus in statu innocentiae non fuisset.

Sed contra est quod Deus ante peccatum masculum et feminam fecit, ut dicitur *Gen.* I * et II **. Nihil autem est frustra in operibus Dei. Ergo etiam si homo non peccasset, fuisset coitus, ad quem distinctio sexuum ordinatur.

Praeterea, *Gen.* n. dicitur mulier esse facta in adiutorium viri. Sed non ad aliud nisi ad generationem quae fit per coitum: quia ad quodlibet aliud opus, convenientius adiuvari posset vir per virum quam per feminam. Ergo etiam in statu innocentiae fuisset generatio per coitum.

Respondeo dicendum quod quidam antiquorum Doctorum, considerantes concupiscentiae foeditatem quae invenitur in coitu in isto statu, posuerunt quod in statu innocentiae non fuisset generatio per coitum. Unde * Gregorius Nyssenus dicit in libro quem fecit *de Homine**, quod in Paradiso aliter luisset multiplicatum genus humanum, sicut multiplicati sunt angeli, absque concubitu, per operationem divinae virtutis. Et dicit * quod Deus ante peccatum fecit masculum et feminam, respiciens ad modum generationis qui futurus erat post peccatum, cuius Deus praescius erat.

Sed hoc non dicitur rationabiliter *. Ea enim quae sunt naturalia homini, neque subtrahuntur neque dantur homini per peccatum. Manifestum est autem quod homini, secundum animalem vitam, quam etiam ante peccatum habebat, ut supra dictum est, naturale est generare per coitum. sicut et ceteris animalibus perfectis. Et hoc declarant naturalia membra ad hunc usum deputata. Et ideo non est dicendum quod usus horum membrorum naturalium non fuisset ante peccatum, sicut et ceterorum membrorum.

Sunt igitur in coitu duo considerata, secundum praesentem statum. Unum quod naturae est, scilicet coniunctio maris et feminae ad generandum. In omni enim generatione requiritur virtus

activa et passiva. Inde, cum in omnibus in quibus est distinctio sexuum, virtus activa sit in mare, virtus vero passiva in femina; naturae ordo exigit ut ad generandum convenient per coitum mas et femina. – Aliud autem quod considerari potest, est quaedam deformitas immoderatae concupiscentiae. Quae in statu innocentiae non fuisset, quando inferiores vires omnino rationi subdebantur. Unde Augustinus dicit, in XIV *de Civ. Dei* *: *Absit ut suspicemur non potuisse : prolem seri sine libidinis morbo. Sed eo voluntatis nutu morerentur illa membra quo cetera, et sine ardore et illecebroso stimulo, cum tranquillitate animi et corporis.*

Ad primum ergo dicendum quod homo in Paradiso fuisset sicut angelus per spiritualem mentem, cum tamen haberet vitam animalem quantum ad corpus. Sed post resurrectionem erit homo similis angelo, spiritualis effectus et secundum animam et secundum corpus. Unde non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit IX *super Gen. ad liti.* *, ideo primi parentes in Paradiso non coierunt, quia, formata muliere, post modicum propter peccatum de Paradiso cicli sunt: vel quia expectabatur divina auctoritas ad determinatum tempus commixtionis, a qua acceperunt universale mandatum.

Ad tertium dicendum quod bestiae carent ratione. Unde secundum hoc homo in coitu bestialis efficitur, quod delectationem coitus et fervorem concupiscentiae ratione moderari non potest. Sed in statu innocentiae nihil huiusmodi fuisset quod ratione non moderaretur: non quia esset minor delectatio secundum sensum, ut quidam dicunt (fuisset enim tanto maior delectatio sensibilis, quanto esset purior natura, et corpus magis sensibile); sed quia vis concupiscibilis non ita inordinate se effudisset super huiusmodi delectatione, regulata per rationem, ad quam non pertinet ut sit minor delectatio in sensu» sed ut vis concupiscibilis non immoderate delectationi inhaereat; et dico *immoderate*, praeter mensuram rationis. Sicut sobrius in cibo moderate assumpto non minorem habet delectationem quam gulosus; sed minus eius concupiscibilis super huiusmodi delectatione requiescit. Et hoc sonant verba Augustini *, quae a statu innocentiae non excludunt magnitudinem delectationis, sed ardorem libidinis et inquietudinem animi. – Et ideo continentia in statu innocentiae non fuisset laudabilis. quae in tempore isto laudatur non propter defectum fecunditatis, sed propter remotionem inordinatae libidinis. Tunc autem fuisset fecunditas absque libidine.

Ad quartum dicendum quod, sicut Augustinus

a) *cue.* – «i PABDGoh.
Jit. – est codic».
y) *cfûtm.* – Om. PFGaE
3) *Unde.* – Unde et ABCDE.
t) *per.* – post Ea.
ç) *non potuit.* – Om. RCEpA. – Pro *teri, feri* PFGsBD et a b;
tine om. B. – Pro *animi, animae* Paà.
rj *determinatum.* – *determinandum* iBD. – Pro *acceperunt, acce-*

perant DFGaE – P.Mt *mandatum* EGa *ponunt, et in fine* Mtlutionu *tertii argument» omittunt, id idea continentia... absque libidine.*
0) *quod.* – ro quod B, quia Pj K
Q *quia vis.* – Om. codice et a. – Pro *inordinate, ordinate* CEpA ;
pro *ejudiet, cxercuiuct* B. *exeupiuct* CDEpF, *extendisset* O. *inhae-*
reret *E, *excepisset* cd. 4. *extulisset* PE
praeter. – propter PACEaA.
λ» *moderate.* – Om. codkau – lidem pro *habet. unlit* ante quam.

• ver»».

» cn. »3.

•vcr»rf, 30.

A

t

5

•Dethminho-

• ftu.

• d. 664.

•

^Qu.xon.xrt.

. or-

. p.n8

·αp.«n.

C

·&?.*.

r

l

*

11*
c,

ct
t,
1*
l,
1-
>. . or· »**.

c
•f

t

• Ct corp, in
fiac.

QUAESTIO XGVIII, ARTICULUS U

■|?9

dicit XIV *de Civ. Dei**, in illo statu *nulla corruptione integritatis infunderetur gremio maritus uxoris* *. *Ita enim potuit utero coniugis, salua integritate feminei genitalis, virile semen immitti, sicut nunc potest, eadem integritate salva, ex utero*

virginis fluxus menstrui cruoris emitti. Ut enim ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis^ impulsus feminea viscera relaxaret; sic ad concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius usus naturam utramque coniungeret.

■|) *maturitati*». – *naturali*» l*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore tria: primo, opinio recitatur Grcgorii Nysjcn; secundo, improbatur; tertio, respondetur quaesito.
Quoad *primum*, quatuor refert. Primo, quomndnm, cl specialiter Grcgorii opinionem, quod non per coitum. – Secundo, rationem eius: propter foeditatem illius. – Tertio, quod fuisset tamen multiplicatio hominum virtute divina, sicut angelorum. – Quarto, exclusionem obicctioni* quoniam in statu innocentiae erat distinctio sexuum quod hoc fecit Deus praescius futuri casus.
II. Quoad *secundum*, reprehenditur opinio haec. Quia naturalia per peccatum neque ablata neque data sunt: sed hoc est unum dc naturalibus. – Probatur dupliciter. Primo, quia hoc est naturale omnibus animalibus perfectis. Secundo, ab effectu: quia natura dedit homini membra ad hunc usum; inconveniens est nutem horum membrorum naturalem usum non fuisse, sicut aliorum.
IU. Quoad *tertium*, conclusio responsive est: Generatio

fuisset per coitum quoad coniunctionem maris ct feminae , non autem quoad immoderatam concupiscentiam. – Probatur conclusio dupliciter: primo, ratione, secundo, auctoritate. Ratio assignatur, distinguendo in coitu illa duo, ct assignando radices proprias eorum. Ratio enim coniunctionis est coniunctio virtutis activae cum passiva. Ex hac enim probatur prima pars conclusionis sic. Generatio fuisset per applicationem virtutis activae ad passivam : ergo per coniunctionem maris ct focminac. Probatur sequela : quia ubicumque est distinctio sexuum, virtus activa est in mare, ct passive in femina. – Radix vero immoderatae concupiscentiae est mobedientia virium inferiorum ud rationis moderamen. Ex qua arguitur sic. In statu illo vires inferiores omnino subdebantur rationi ergo non fuisset coitu» quoad concupiscentiam immoderatam.
Auctoritas est Augustini, nssignontis etiam modum*, quo scilicet membra alia voluntario usu applicantur ad sua officia.

QUAESTIO NONAGESIMANONA

DE CONDITIOE PROLIS GENERANDAE QUANTUM AD CORPUS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

* Cf. qa. xcvi, latroJ.
• Qa. C.
• Qu. a.

Deinde considerandum est de conditione prolis generandae *. Et primo, quantum ad corpus; secundo, quantum ad iuslitiam*; tertio, quantum ad scientiam . Circa primum quaeruntur duo.

Primo: utrum in statu innocentiae pueri mox geniti habuissent perfectam virtutem corpoream. Secundo: utrum omnes fuissent nati in sexu masculino.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PUERI IN STATU INNOCENTIAE. MOX NATI. VIRTUTEM PERFECTAM HABUISSENT AD MOTUM MEMBRORUM

II Sent., Jt*ī. xx, qu. ti, art. j; ZV ferit.. qu. ivni, art. 8.

* Al. de rectal. Meril-ctRemit., hbJ.cap.xxxvin.

SCILICET PRIMUM SIC PROCEditUR. Videtur quod pueri in statu innocentiae, mox nati, virtutem perfectam habuissent ad motum membrorum. Dicit enim Augustinus, in libro rfe Bapt. Parvul. *, quod *infirmis congruit haec infirmitas corporis*, licet in pueris apparet. Sed in statu innocentiae nulla fuisset infirmitas mentis. Ergo neque talis infirmitas corporis fuisset in parvulis.

2. Praeterea, quaedam animalia statim cum nascuntur, habent virtutem sufficientem ad usum membrorum. Sed homo est nobilior aliis animalibus. Ergo multo magis est naturale homini quod statim natus virtutem habeat ad usum membrorum. Et ita videtur esse poena ex peccato consequens.

3. Praeterea, non posse consequi delectabile propositum, afflictionem inducit. Sed si pueri non habuissent virtutem ad movendum membra, frequenter accidisset quod non possent consequi aliquod delectabile eis propositum. Ergo fuisset in eis afflictio; quae non poterat esse ante peccatum. Non ergo in statu innocentiae defuisset pueris virtus ad movendum membra.

4. Praeterea, defectus senectutis videtur correspondere defectui pueritiae. Sed in statu innocentiae non fuisset delectus senectutis. Ergo neque etiam defectus pueritiae.

Sed contra est quod omne generatum prius est imperfectum quam perficiatur. Sed pueri in statu innocentiae fuissent per generationem producti. Ergo a principio imperfecti fuissent et quantitate et virtute corporis.

Respondeo dicendum quod ea quae sunt supra naturam, sola fide tenemus; quod autem credimus, auctoritati debemus. Unde in omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, practer ea quae auctoritate divina traduntur, quae sunt supra naturam. Manifestum est autem naturale hoc esse, utpote et principiis humanae naturae competens,

quod pueri mox nati non habeant sufficientem virtutem ad movendum membra. Quia homo naturaliter habet cerebrum maius in quantitate, secundum proportionem sui corporis, quam cetera animalia. Unde naturale est quod, propter maximam humiditatem cerebri in pueris, nervi, qui sunt instrumenta motus, non sunt idonei ad movendum membra. – Ex alia vero parte nulli catholico dubium est quin divina virtute fieri possit, ut pueri mox nati perfectam virtutem habeant ad motum membrorum.

Constat autem per auctoritatem Scripturae *, quod *Deus fecit hominem rectum*: et haec rectitudo consistit, ut Augustinus dicit ♦ in perfecta sublectione corporis ad animam. Sicut ergo in primo statu non poterat esse in membris hominis aliquid quod repugnaret ordinatae hominis voluntati. ita membra hominis deficere non poterant humanae voluntati. Voluntas autem hominis ordinata est quae tendit in actus sibi convenientes. Non sunt autem iidem actus convenientes homini secundum quamlibet aetatem. Dicendum est ergo quod pueri mox nati non habuissent sufficientem virtutem ad movendum membra ad quoslibet actus; sed ad actus pueritiae convenientes. puta ad sugendum ubera, et ad alia huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de ista infirmitate quae nunc in pueris apparet etiam quantum ad actus eorum pueritiae convenientes; ut patet per ea quae praemittit*, *Ucathur quod, iuxta se tacentibus mammis, magis possunt esurientes fieri quam sugere.*

An secundum dicendum quod hoc quod quaedam animalia statim nata habent usum membrorum, non est ex eorum nobilitate, cum quaedam animalia perfectiora hoc non habeant: sed hoc eis contingit ex siccitate cerebri, et quia actus proprii talium animalium sunt imperfecti, ad quos etiam parva virtus sufficere potest.

Ad tertium patet solutio per ea quae dicta sunt in corpore. - Vel potest dici quod nihil appetivissent, nisi ordinata voluntate convenisset res secundum statum suum

Ad quartum t dicendum quod homo in statu in-

nocentiae generatus luisset, sed non fuisset corruptus. Et ideo in statu illo potuissent esse aliqui delectus pueriles, qui consequuntur generationem; non autem detectus seniles, qui ordinantur ad corruptionem.

pi Ad tertium... tuum. ~ Ad tertium dicendum (dicendum otn.eA)
 Fatet lolutio per ω quae dicta sunt A, om. celeri et a; Dejicit talutio
 ad tertium argumentum notât D. – Pro ret. elt cJd. aliquae.

7) .!J *quartum.* - *Ad tertium* BCEFOpD Ct J.
 Î *fuiuct.* - Om. D.

Commontjirin Cardinalis Caietani

Trrui.es clunis. – In corpore unu conclusio responsiva bimembris: Pueri mox nati habuissent virtutem motivam membrorum sufficientem, non ad quoslibet a sed convenientes pueritiae. – Probatur conclusio sic. Ex natura pueri non habent sufficientem usum membrorum: ex auctoritate autem Scripturae, habuissent illum quoad convenientia pueritiae tantum. Ergo, etc.

hi littera primo probatur consequentia, cx illa regula: In naturalibus debemus sequi naturam rei; in supernaturalibus autem auctoritatem Scripturae, quia hacc sola fidei fundamentum est, et auctoritati Scripturae innituntur *.

Deinde probatur prima par* antecedentis. Homo habet naturaliter cerebrum maius ceteris animalibus: ergo habet in pueritia nervos non idoneo* ad movendum membra: ergo non habet sufficientem naturam tnotivmn. - Antecedens pater ex anatomis etc., intellectum proportionaliter ad corpus. - Consequentia prima probatur, cointellccta illa alia propositione, quod homo habet cerebrum humidissimum, et quod actas infantilis est plenissima humiditatis. Ex his enim sequitur quod, cum in maiori quanto naturae et aetatis humidae sit maior humiditas, quod sit excellens humiditas ad nervos. Experimur autem sensu nervos infusos diu in aqua, ineptos esse ut stent: et proportionaliter

in corpore ut sint firmi, et ducant spiritus vitale*. – Secunda vero consequentia probatur: quia nervi *unt in intrusamenta naturae non movendum membro. Cuius lignum est. quod patientes in nervis, efficiuntur immobiles secundum illa membra.

Deinde probatur secunda pars. Homo factus est rectus, corpore subditu animae: ergo membra homini non poterant deficere a recta homini voluntate: ergo non ab actibus convenientibus. Ergo in pueritia obediebant ad actus convenientes tantum pueritiae. – Antecedens, pro prima parte, probatur auctoritate Scripturae: pro secunda, auctoritate expositionis Augustini. – Prima vero consequentia et manifeste patet, utpote inferens particularem ex universali: et nihilominus in littera confirmatur, quoniam sicut ex illa subiectione membra quoad esse nihil habebant repugnans voluntati, ita quoad operari. Et est argumentum a fortiori: quia usus membrorum est de genere voluntarii, non autem esse eorum; et propterea, si esse eorum consonat voluntati, quanto magis usus! – Secunda vero consequentia probatur: quia voluntas ordinata est respectu actuum convenientium tantum. – Tertia vero consequentia probatur: quia non omnes actus sunt convenientes cuilibet aetati, sed pueriles tantum pueris.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN PRIMO STATU FEMINAE NATAE. FUISSENT

Il Sent., dut. n, qu. it, art. i. t, a.

secundum sic PROCEDIT. Videtur quod
V < **W** 'n Pr'mo slalu teminae natae non fuis-
 j4^\\Wsent. Dicit enim Philosophus, in libro II
Generat. Animal. *, quod *femina est*
nas occasionatus, quasi praeter intentionem na-
 urae proveniens. Sed in statu illo nihil evenisset
 nnaturalc in hominis generatione. Ergo feminae
 atae non fuissent.

2. Praeterea, omne agens a generat sibi simile, nisi impediatur vel propter defectum virtutis, vel propter indispositionem materiae, sicut parvus ignis non potest comburere ligna viridia. In generatione autem vis activa est in mare. Eum igitur in statu innocentiae nullus fuisset defectus virtutis ex parte maris, nec indispositio materiae ex parte feminae, videtur quod semper masculi nati fuissent.

3. Praeterea, in statu innocentiae generatio et multiplicationem hominum ordinabatur. Sed sufficienter homines multiplicari potuissent per primum hominem et per primam feminam, ex quo in perpetuum victuri erant. Ergo non fuit p

necessarium quod in statu innocentiae feminae nascerentur.

Sei» contra est quod sic natura processisset
in generando, sicut eam Deus instituit. Sed Deus
instituit marem et feminam in natura humana,
ut dicitur *Gen.* | * et ll ♦. Ergo etiam in statu ; vp.
illo fuissent mares et feminae generati.

Respondendo dicendum quod nihil eorum quae ad complementum humanae naturae pertinent, in statu innocentiae defuisset. Sicut autem ad perfectionem universi pertinent diversi gradus rerum. ita etiam diversitas sexus est ad perfectionem humanae naturae. Et ideo in statu innocentiae uterque sexus per generationem productus fuisset.

Ad primum ergo dicendum quod femina dicitur
mas occasionatus, quia est praeter intentionem
 naturae particularis: non autem praeter intentio-
 nem naturae universalis, ut supra* dictum est. *q«.ua.an.i.

An secundum dicendum quod generatio feminae non solum contingit ex defectu virtutis activae vel indispositione materiae, ut obiectio tangit. Sed

a) *agent.* – *generant* **P.**

Svmxob Tinou D. Tmqjur T. II.

A) *fuit.* - *fuisset* P.

W

✱

Eeciee. tu,
er», JO.

Cf. »opra,
cv. art. I.

oc. ar io arg.

quandoque quidem ex aliquo accidenti extrinseco; sicut Philosophus dicit, in libro *de Animalibus* * quod *ventus septentrionalis coadiuvat ad generationem masculorum, australis vero ad generationemfeminarum*. Quandoque etiam ex conceptione animae, ad quam de facili immutatur corpus. Et praecipue in statu innocentiae hoc esse poterat, quando corpus magis erat animae subiectum; ut

scilicet secundum voluntatum generantis, distingueretur sexus in prole. Ah *tertium* biCENOUN quod proles fuisset genita vivens vita animali, ad quam sicut pertinet alimento uti, sic etiam * generare. Unde conveniebat quod omnes generarent, et non solum primi parentes. Ad quod consequens videtur quod tot fuissent generatae feminae, quot ut mares.

γ) »ic etiam. – ita etiam Βαά. etiam ita cclerl.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tirutxi clarus. – In corpore una conclusio responxiva affirmative In statu innocentiae fuissent natae feminae. – Probatur. In illo statu fuisset quidquid spectat ad complementum humanae naturae: ergo fuisset producta diversitas sexuum, ac per hoc feminae.

Antecedens est per sc notum. – Consequentia probatur: quia sicut ad perfectionem universi pertinet diversitas graduum, ita nd perfectionem humanae naturae diversitas sexuum.

• O. Αα. XC!
latrvd.

• tu Sict.
ltb. I. part
cap. i*ir.

• Vert. iù.

in-

let
re-
"ni
ot

T

QUAESTIO CENTESIMA

DE CONDITIONE PROLIS GENERANDAE QUANTUM AD IUSTITIAM

ÎN DIOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de conditione prolis generandae quantum ad iustitiam.
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum homines fuissent nati cum iustitia.
Secundo: utrum nascerentur in iustitia confirmati.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMINES FUISSENT NATI CUM IUSTITIA

I^o II°. qu. Lriti. λπ. a; II SmT., di»L x», qu. II. an. De Vtrtt., qu. inn, «t. 7; De AZ4J0, qu. n, an. M.

SO PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod homines non fuissent cum iustitia nati. Dicit enim Hugo de Sancto Victore quod *primus homo ante peccatum generaret quidem filios sine peccato. sed ternae iusiiliae haeredes.*

2. Praeterea, iustitia est per gratiam, ut Apostolus dicit ad *Rom.* v *. Sed gratia non transfunditur, quiu sic esset naturalis; sed a solo Deo infunditur. Ergo pueri cum iustitia nati non fuissent

3. Praeterea, iustitia in anima est. Sed anima non est ex traduce. Ergo nec iustitia traducta fuisset a parentibus in filios.

Sed contra est quod Anselmus dicit, in libro *de Conceptu Hrg.* *, quod *simul cum rationalem haberent animam, iusti essent quos generaret homo, si non peccaret.*

Respondeo dicendum quod naturaliter homo generat sibi simile secundum speciem. Unde quaecumque accidentia consequuntur naturam speciei, in his necesse est quod filii parentibus similentur, nisi sit error in operatione naturae, qui in statu innocentiae non fuisset. In accidentibus autem individualibus non est necesse quod filii parentibus similentur. – Iustitia autem originalis, in qua primus homo conditus fuit, fuit accidens naturae speciei, non quasi ex principiis speciei causatum.

sed sicut quoddam donum divinitus datum loti naturae. Et hoc apparet, quia opposita sunt unius generis: peccatum autem originale, quod opponitur illi iustitiae, dicitur esse peccatum naturae unde traducitur a parente in posteros. Et propter hoc etiam filii parentibus assimilati fuissent quantum ad originalem iustitiam.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Hugonis est intelligendum non quantum ad habitum iusiiliae, sed quantum ad executionem actus

Ad secundum dicendum quod quidam dicunt quod pueri non fuissent nati cum iustitia gratuita, quae est merendi principium, sed cum iusiitia originali. Sed cum radix originalis iusiiliae, in cuius rectitudine factus est homo, consistat in subiectione supernaturali rationis ad Deum, quae est per gratiam gratum facientem, ut supra dictum est; necesse est dicere quod, si pueri nati fuissent in originali iustitia, quod etiam nati fuissent cum gratia; sicut et de primo homine supra diximus quod fuit cum gratia conditus. Non tamen fuisset propter hoc gratia naturalis: quia non fuisset transfusa per virtutem seminis, sed fuisset collata homini simul cum habuisset animum rationalem. Sicut etiam statim cum corpus est dispositum, infunditur a Deo anima rationalis, quae tamen non est ex traduce.

Unde patet solutio ad tertium.

3) sed. – :cd tantum P, ud tunc cJ. E actui. – ad actus P.

7) cum. – quod CEFgpA» postquam D. – Pto quvd CE IGpA, quando II; haSuiatt... ftahm cum <hd. pD.

Commentaria Caietani Caietaui

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva: Homines fuissent nati cum iustitia. – Probatur. Homo generat sibi simile secundum speciem. ergo secundum cidentia: ergo secundum iustitiam originalem.

Antecedens patet. – Prima consequentia probatur ex differentia inter accidentia speciei et individui: quia secundum illa, assimilatio, secluso errore, qui in statu innocentiae lacum non habet; secundum vero individualia accidentia, non opus est iisimilari. – Secunda vero consequentia probatur dupliciter; primo, ex ipsa iustitia originali; secundo, ex eius opposito. Ex ipsa quidem, quia erat accidens speciei. Sed quoniam hoc poicit mule intelligi, distinguitur

accidens speciei dupliciter: uno modo, consequens principia naturae; alio modo, collatum naturae, et sic est hic. – Ex opposito ex parte quia peccatum originale est peccatum naturae, ac per hoc per generationem naturae traducitur, ergo et iustitia originalis est naturae. Et probatur sequela: quia opposita sunt unius generis, idest. habent idem genus subiectum, et eandem generationem opposito in ordine.

II. In responsione ad secundum, videtur quod, cum iustitia originali», etiam pro gratia gratis data, »t principaliter in anima; non plui talis iustitia, pro quantum est in animo, traduceretur u generante, quum anima ipsa, quam constat produci a Deo immediate.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PLERI IN STATU INNOCENTIAE NATI ITJISSENT IN IUSTITIA CONFIRMATI

H *Scut.*, diet, xx, qu. ij, irt. J, ad 5, ;; *Dc Malo*, qu. v, m. 4. ud H; *Quadi*. V, qu. v, nrl. I.

¶--»D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod pueri in statu innocentiae nati luissent in iustitia confirmati. Dicit enim Grcgo-
^rius, IV *Moralium* *, super illud lob
Somno meo requiescerem etc.: Si parentem pri-
mum nulla putredo peccati corrumperet, nequa-
quam ex se filios gehennae generaret; sed hi qui
nunc per Redemptorem salvandi sunt, soli ah illo
electi nascerentur. Ergo nascerentur omnes in iu-
stitia confirmati.

2. Praeterea, Anselmus dicit, in libro *Cur Deus
homo* *, quod si primi parentes sic vixissent ut
lentati non peccasscnt, ita confirmarentur cum
omni propagine sua, ut ultra peccare non possent.
Ergo pueri nascerentur in iustitia confirmati.

3. Praeterea, bonum est potentius quam ma-
lum. Sed propter peccatum primi hominis conse-
cuta est necessitas peccandi in his qui nascuntur
cx co. Ergo si primus homo in iustitia perstitisset,
derivaretur ad posteros necessitas observandi iu-
stitiam.

4. Praeterea, angelus adhaerens Deo aliis pec-
cantibus, statim est in iustitia confirmatus, ut ul-
teritis peccare non posset e. Ergo similiter et
homo, si tentationi restitisset, confirmatus fuisset.
Sed qualis ipse fuit, tales alios gencrasset. Ergo
et eius lili confirmati in iustitia nascerentur.

Sed contra est quod Augustinus dicit. XIV de
Civ. Dei ♦ Jam >felix universa esset humana
societas, si ncc illi, scilicet primi parentes, malum
quod in posteros traicerent, nec quisquam ex
stirpe eorum iniquitatem committeret, quae damna-
tionem reciperet. Ex quo datur intclligi quod.
etiam si primi homines non peccassem, aliqui ex
eorum stirpe potuissent iniquitatem committere.
Non ergo nascerentur in iustitia confirmati.

Respondeo dicendum quod non videtur possi-
bile quod pueri in statu innocentiae nascerentur
in iustitia confirmati. Manifestum est enim quod
pueri in sua nativitate non habuissent plus per-
fectionis quam eorum parentes in statu genera-
tionis. Parentes autem, quandiu generassem, non

fuissent confirmati in iustitia*. Ex hoc enim crea-
tura rationalis in iustitia confirmatur, quod effi-
citur beata per apertam Dei visionem, cui viso
non potest non inhaerere, cum ipse sit ipsa es-
sentia bonitatis, a qua nullus potest averti, cum
nihil desideretur ct ametur nisi sub ratione boni.
Et hoc dico secundum legem communem: quia
cx aliquo privilegio speciali secus accidere potest,
sicut creditur de Virgine Matre Dei *. Quam cito
autem Adam ad illam beatitudinem pervenisset
quod Deum per essentiam videret, efficeretur
spiritualis et mente ct corpore, et animalis vita
cessaret, in qua sola generationis usus fuisset.
Unde manifestum est quod parvuli non nasce-
rentur in iustitia confirmati.

Ad primum ergo dicendum quod, si Adam non
peccasset, non generaret ex se filios gehennae,
ita scilicet quod ab ipso peccatum contraherent,
quod est causa gehennae. Possent tamen fieri filii
gehennae per liberum arbitrium peccando. Vel.
si filii gehennae non fierent per peccatum, hoc
non esset propter l hoc, quia essent in iustitia
confirmati; sed propter divinam providentiam,
per quam a peccato conservarentur immunes.

Ad secundum dicendum quod Anselmus hoc non
dicit asserendo, sed opinando. Quod patet cx ipso
modo loquendi, cum dicit: Videtur quod, si vi-
xissent etc.

Ad tertium dicendum quod ratio ista non est
efficax, quamvis per cam Anselmus motus fuisse
videatur, ut ex eius verbis * apparet. Non enim
sic per peccatum primi parentis eius posterius ne-
cessitatem peccandi incurrunt, ut ad iustitiam re-
dire non possint: quod est tantum in damnatis.
Unde nec ita necessitatem non peccandi trans-
misisset ad posteros, quod omnino peccare non
possent: quod est tantum in beatis.

Ad quartum dicendum quod non est simile de
homine ct angelo. Nam homo habet liberum ar-
bitrium vertibile ct ante electionem et post: non
autem angelus, sicut supra * dictum est, cum dc
angelis ageretur.

a) fouet - yatiii AFGtf.

p) Tam. - Cum C, Tunc P. - Post malum P nm. quod.

y) yropter. - per Pab.

Commentaria Cardinalia Caietani

Tmxrs: confirmati, idest impeccabiles omnino, ct non
solum mortaliter; ita quod non possent cadere a iu-
sutiac rectitudine.

in corpore una conclusio responsive: Pueri in statu in-
nocentiae non fuissent nati confirmari in iustitia. - Proba-
tur. Parentes, quandiu g  n  rassent, non fuissent confirmati
in iustitia: ergo pueri non fuissent nati confirmati.

Consequentia probatur: quit pueri non plus perfectionis
habuissent in sua nativitate, quam parentes quando cos
generaverunt; quoniam etfcctus non excedit causam.

Antecedens probatur. Confirmati non possunt non in-
haerere Deo, aut averti ab eo. Ergo, dc lege communi, sunt
beati pcr apertam Dei visionem. Ergo habent vitam spiri-
tualem mente ct corpore. Ergo non generant. Et sic status
generationis et confirmationis repugnant: quia ille ad ani-
malem, iste ad spiritualem vitam pertinet. - Antecedens
patet cx terminis. - Consequentia probatur, ex prima qui-
dem parte, quia visio Dei ipsam essentiam bonitatis offert:
cx secunda vero, quia nihil amatur nisi sub ratione boni. -
Secunda vero consequentia, cum tertia, est pcr sc nota.

H. Circa probationem antecedentis dubium occurrit; quin in littera non probatur de confirmatis quod sint beati, sed e converso quod beati sunt confirmati; hoc enim probant media allata. Ex hoc enim quod Deus est essentia bonitatis, sequitur quod clare videntes non possint non inhaerere sibi; et similiter quod non possint averti, quia ad aliquod bonum diverteretur, in eo nutem est omne bonum. Ergo beati sunt necessario confirmati. Sed non valet e contra. Et tamen sua convertens erat probanda.

III. Ad hoc dicitur quod, dum in littera probatur quod beati sunt confirmati, reducitur effectus confirmationis in propriam causam, scilicet beatitudinem: ita quod intentio expressa litterae non est probare illam propositionem absolute, sed inquantum est reductiva effectus praedicati in proprium causam in subiecto positam. Constat autem quod, si effectus ponitur, quod ponitur eius propria causa, et e converso. Et ideo subtiliter est ostensum et quod beati

sunt confirmati, et quod confirmati sunt beati. Et, ut novitii intelligent, quamvis ex isto, *beati sunt confirmati*, absolute et formaliter non sequatur sua universalis convertens; ex ipsa tamen causaliter intellecta causalitate propria, optime sequitur *non priori* sua convertens.

Et si quis obiiciat quod in littera probatur quidem quod beatitudo est causa confirmationis, sed non propria, facile respondetur. Tum quia sermo formalis de propria causa accipitur: cum scientia procedat ex propriis. Tum quia, apud theologos, hoc est per se notum de lege communi: quoniam in hoc differt comprehensor a viatore, scilicet in posse, et non posse peccare. Tum quia, apud philosophos, convincit quod sola bonitatis essentia sufficit ad replendum, ac retinendum voluntatem in vero bono: quoniam cuilibet alteri, utpote particulari bono, malum aliquod annecti potest. Et propterea undique consilium quod impeccabilius voluntatis beatitudinis proprius effectus est.

* h.

b. 3*3.

QUAESTIO CENTESIMAPRIMA

DE CONDITIONE PROLIS GENERANDAE QUANTUM AD SCIENTIAM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de conditione prolis generandae quantum ad scientiam *. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum pueri nascerentur in scientia perfecti. Secundo: utrum statim post nativitatem habuissent perfectum usum rationis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN STATU INNOCENTIAE PUERI NATI FUISSENT IN SCIENTIA PERFECTI

II Sent., dU]. xxui. qu. II, ari. 3; Dc Verit., qu. xviii, uru 7.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod in statu innocentiae pueri nati fuissent in scientia perfecti. Qualis enim fuit Adam, tales filios generasset. Sed Adam quodammodo fuit in scientia perfectus, ut patet per hoc quod dicitur: «Ergo filii nascerentur ab eo in scientia perfecta».

2. Praeterea, ignorantia ex peccato causatur. Beda dicit: «Sed ignorantia est privatio scientiae. Ergo ante peccatum pueri mox nati omnem scientiam habuissent».

3. Praeterea, pueri mox nati iustitiam habuissent. Sed ad iustitiam requiritur scientia, quae dirigit in agendis. Ergo etiam scientiam habuissent.

Sed contra est quod anima nostra per naturam est sicut tabula rasa in qua nihil est scriptum. Unde dicitur in III de Anima: «Sed eadem animae natura est modo, quae tunc fuisset. Ergo animae puerorum in principio scientia caruissent».

Respondetur dicendum quod, sicut supra dictum est, de his quae sunt supra naturam, soli auctoritati creditur: unde ubi auctoritas deficit, sequi debemus naturae conditionem. Est autem naturale homini ut scientiam per sensus acquirat, sicut supra dictum est: et ideo: anima unitur corpori, quia indiget eo ad suam propriam operationem: quod non esset, si statim a principio

scientiam haberet non acquisitam per sensitivas virtutes. Et ideo dicendum est quod pueri in statu innocentiae non nascerentur perfecti in scientia; sed eam in processu temporis absque difficultate acquirerent, inveniendo vel addiscendo perfecti.

Ad PRIMUM ERGO DICENDUM quod scientiam perfectam in scientia fuit individuate accidens primi parentis, in quantum scilicet ipse instituebatur ut pater et instructor totius humani generis. Et ideo quantum ad hoc, non generabat filios similes sibi; sed solum quantum ad accidentia naturalia vel gratuita totius naturae.

Ad secundum dicendum quod ignorantia est privatio scientiae quae debet haberi pro tempore illo. Quod in pueris mox natis non fuisset: habuissent enim scientiam quae eis competeat secundum tempus illud. Unde ignorantia in eis non fuisset, sed nescientia respectu aliquorum. Quam etiam Dionysius ponit in angelis sanctis, in v. Cael. Hier.

Ad tertium dicendum quod pueri habuissent sufficientem scientiam ad dirigendum cos in operibus iustitiae in quibus homines diriguntur per universalia principia iuris; quam multo plenius tunc habuissent quam nunc naturaliter habemus: et similiter aliorum universalium principiorum.

α) in scientia. – scientia P.
β) etiam. – Om. PGofr.
γ) rasa. – nuda BD, om. AKFCa.
δ) eadem animae natura est. – eadem est natura AG, est natura Celeri Ct 4.
ε) supra. – praeter coJicci.

ζ) ideo. – ideo etiam codices.
η) in. – Om. codices ct 4 é.
θ) instructor. – institutor AC.
ι) per universalia. – ita plures editiones; m unircsaHa E, ct mnP versalia ceteri et P.ib. – Pro multo, fuae multo UDI; pin habemus, habeamus Sb'Gab.

Commentaria Cardinalis Caictani

miLUus clarus. – In corpore una conclusio: Pueri non nascerentur perfecti in scientia, sed absque difficultate eam acquisivissent. – Probat. Naturale est homini habere scientiam congenitam, sed acquirere eam ex sensibus: ergo in statu innocentiae non nati fuissent scientes, etc.

Antecedens probatur: quia anima unitur corpori propter indigentiam illius ad hoc opus. – Consequentia vero probatur: quia ubi auctoritas Scripturae non opponitur, naturalia asserenda sunt.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PUERI MOX NATI HABUISSENT PERFECTUM USUM RATIONIS

II *Sent.*, <IIM. XX, qu. n, nrt. 3; De *Verit.*, qu. >VM. art. 8.

SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod pueri in statu innocentiae mox nati habuissent perfectum usum rationis. Nunc

pueri pertectum usum rationis non habent propter hoc, quod anima per corpus aggratur. Hoc autem tunc non erat: quia, ut diciturSdp. ix* *corpus quod corrumpitur, aggravat animam*. Ergo ante peccatum et corruptionem a peccato subsecutam, pueri mox nati perfectum usum rationis habuissent.

2. Praeterea, quaedam alia animalia mox nata habent naturalis industriae usum, sicut agnus statim fugit lupum. Multo ergo magis homines in statu innocentiae mox nati habuissent usum perfectum rationis.

Sed contra est quod natura procedit ab imperfecto ad perfectum m omnibus generatis. Ergo pueri non statim a principio habuissent perfectum usum rationis.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra * dictis patet, usus rationis dependet quodammodo ex usu vinum sensitivarum: unde ligato sensu, et impeditis interioribus « viribus sensitivis, homo perfectum usum rationis non habet, ut patet in dormientibus et phreneticis. Vires autem sensitivae sunt virtutes quaedam corporalium organo-

rum: et ideo, impeditis earum organis, nccesse est quod carum actus impedianur, et per consequens rationis usus. In pueris autem est impedimentum harum virium, propter nimiam humiditatem cerebri. Et ideo in cis non est perfectus usus rationis, sicut nec aliorum membrorum. Et ideo pueri in statu innocentiae non habuissent perlectum usum rationis, sicut habituri erant in perfecta aetate. Habuissent tamen perfectiorem quam nunc, quantum ad ea quae ad eos pertinebant quantum ad statum illum; sicut et de usu membrorum superius* est dictum.

An primum ergo dicendum quod aggravatio additur * ex corruptione corporis in hoc, quod usus rationis impeditur quantum ad ea etiam quae pertinent ad hominem secundum quamcumque aetatem.

Ad secundum dicendum quod etiam alia animalia non habent ita perfectum usum industriae naturalis statim a principio, sicut postea. Quod ex hoc patet, quod aves docent volare pullos suos: ei similia in aliis generibus animalium inveniuntur. Et tamen in homine est speciale impedimentum propter abundantiam humiditatis cerebri, ut supra ♦ dictum est.

a) *intrioribur.* – *inferioribui* Pafr.

ß) *additur.* – *accidit* P.

Cominentaria Cardinalis Caictani

Thlôx clarus. – In corpore una conclusio bimembris: Pueri non habuissent perfectum usum rationis, sed ad opera puerilia idoneum. – Probatur prima pars. Organa virium sensitivarum ex nimia humiditate fuissent impedita: ergo ipsae vires sensitivae: ergo usus rationis. – Antecedens patet. – Prima consequentia probatur: quia actus earum pendent ex organis, quia sunt actus eorum. – Secunda con-

sequenda probatur: quia usus rationis pendet <s vinbus sensitivis, ut patet in phreneticis et dormientibus.

Secunda pars quia par ratio est de usu rabonis et membrorum. de quibus superius dictum est quod fuissent idonea ad actus pueritiae, et non simpliciter. Ex eadem siquidem radice, scilicet humidiutcnimia cerebri, utrumque nascitur.

nae. – Sed secundum hoc, locus ille non esset conveniens habitationi humanae: tum quia ibi est maxima intemperies; tum quia non est con- temperatus ° complexioni humanae, sicut aer in- ferior magis terrae vicinus.

An secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit VUI *super Gen. ad lilt*, *, *credendum est, quoniam locus Paradisi a cognitione hominum est remotissimus, flumina. quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi isse sub terras, et post tractus prolixarum regionum. locis aliis erupisse. Nam hoc solere nonnullas aquas Jacere, quis igno- rat?*

An tertium dicendum quod locus ille seclusus est a nostra habitatione aliquibus impedimentis vel montium, ve! marium, vel alicuius aestuosae regionis, quae pertransiri non potest. Et ideo scriptores * locorum de hoc loco mentionem non fecerunt.

Ad quartum dicendum quod lignum vitae est quaedam materialis arbor, sic dicta quia eius fru- ctus habebat virtutem conservandi vitam, ut su-

pra * dictum est. Et tamen aliquid significabat · q «.urn. in spiritualiter: sicut et petra in deserto fuit aliquod 4 materiale, et tamen significavit Christum ♦ - cticor. «.

Similiter etiam lignum scientiae boni ct mali materialis arbor fuit, sic nominata propter even- tum futurum: quia post eius esum homo, per experimentum poenae, didicit quid interesset inter obedientiae bonum ct inobedientiae malum. Et tamen spiritualiter potuit significare liberum ar- bitrium, ut quidam dicunt.

Ad quintum dicendum quod, secundum Augu- stinum ♦ tertio die productae sunt plantae non in actu, sed secundum quasdam rationes semi- Mfcww»· nales; sed post opera sex dierum productae sunt plantae tam Paradisi quam aliae in actu. – Secun- dum alios vero Sanctos, oportet dicere quod omnes plantae productae sunt in actu tertio die*, · a «era, et etiam ligna Paradisi: sed quod dicitur de plan- tatione lignorum Paradisi post opera sex dierum, intelligitur per recapitulationem esse dictum. Unde littera nostra habet *: *Plantaverat Dominus Deus · v*» «- *Paradisum voluptatis a principio.*

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio habens duas partes : Paradisus est locus in Orientis parte constitutu s. – Prima purs, scilicet quod sit locus, probatur: quia ea quae de Paradiso truduntur, per modum historiae narrantur. – Et confirmatur auctoritate Augustini, ponentis differentiam inter intellectum historicum et spirituaalem quoad hoc ct similia.

Secunda vero pars probatur auctoritate laidori. – Et con- firmatur ratione. Quia nobilior locus in nobiliori caeli plaga est: ergo in dextera est: ergo in Oriente. Patent omnia.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PARADISUS FUERIT LOCUS CONVENIENS HABITATIONI HUMANAE

II *Sent.. dut. xm*, art. 5;

cip. cixxxvii.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidēIUf quod Paradisus non fuerit 3 locus conveniens habitationi humanae. Homo enim et 'angelus similiter ad beatitudinem ordi- nantur. Sed angelus statim a principio habitator loci beatorum, scilicet caeli empyrei. Ergo etiam ibi debuit institui habitatio hominis.

2. Praeterea, si locus aliquis debetur homini, aut debetur ei ratione animae, aut ratione cor- poris. Si ratione animae, debetur ei pro loco caelum, qui ? videtur esse locus naturalis animae, cum omnibus insitus sit appetitus caeli. Ratione autem corporis, non debetur ei alius locus quam

aliis animalibus. Ergo Paradisus nullo modo fuit locus conveniens habitationi humanae.

3. Praeterea, frustra est locus in quo nullum locatum continetur. Sed post peccatum Paradisus factus est locus habitationis humanae L Ergo, si est locus habitationi humanae congruus, in vanum * videtur a Deo institutus fuisse.

4. Praeterea, homini, cum sit temperatae com- plexionis, congruus est locus temperatus. Sed locus Paradisi non est locus * temperatus; dicitur enim esse sub aequinoctiali circulo, qui locus vi- detur esse calidissimus, cum bis in anno sol por- transcat : super summitatem capitum eorum qui

a) fuerit. – iit ABCDE.

f) qui. – quod tD.

y habitationis humanae. – habitationi humanae congruus B.

Scxmak Tukol. D. TueMAK T. II.

ft) jsxMNM. – vacuum codke. ct a.

1) locus. – Om. Codke».

● /erfruun'Jh – tranieat Po>.

ibi habitant. Ergo Paradisus non est locus congruus habitationi humanae.

Sed contra est quod Damascenus dicit * de Paradiso, quod est *divina regio, et digna eius qui secundum imaginem Dei erat, conversatio* T*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. homo sic erat incorruptibilis ct immortalis, non quia corpus eius dispositionem incorruptibilitatis haberet, sed quia inerat animae vis quaedam ad praeservandum corpus a corruptione. Corrupti autem potest corpus humanum ct ab interiori ct ab exteriori. Ab interiori quidem corrumpitur per consumptionem humidi. et per se- nectutem, ut supra * dictum est : cui corruptioni occurrere poterat primus homo per esum ciborum. Inter ea vero quae exterius corrumpunt, praecipuum videtur esse distemperatus aer: unde huic corruptioni maxime occurritur per temperiem aeris. In Paradiso autem utrumque invenitur: quia, ut Damascenus dicit * est locus ° *temperato et tenuissimo et purissimo aere circumfulgens, plantis semperfloridis comatus*. Unde manifestum est quod Paradisus est locus conveniens habitationi humanae, secundum primae immortalitatis statum.

Ad primum ergo dicendum quod caelum empyreum est supremum corporalium locorum, ct est extra omnem mutabilitatem. Et quantum ad primum horum, est locus congruus naturae angelicae: qUja, sicut Augustinus dicit in III *dc Trin.* ♦ *Deus regit creaturam corporalem per spiritualem*; unde conveniens est quod spiritualis natura sit supra omnem corporalem constituta, sicut ei praesidens. Quantum autem ad secundum, convenit statui beatitudinis, qui est firmatus in summa stabilitate. – Sic igitur locus beatitudinis congruit angelo secundum naturam suam: unde ibi creatus est. Non autem congruit homini secundum suam naturam, cum l non praesideat toti corporali creaturae per modum gubernationis: sed competit ei solum ratione beatitudinis. Unde non est positus a principio in caelo empyreo;

sed illuc transferendus erat in statu finalis beatitudinis.

Ad secundum dicendum quod ridiculum est dicere quod animae, aut alicui spirituali substantiae, sit aliquis locus naturalis: sed per congruentiam quondam aliquis specialis locus creaturae incorporali * attribuitur. Paradisus ergo terrestris erat locus congruens homini et quantum ad animam ct quantum ad corpus, inquantum scilicet in anima erat vis praeservandi corpus humanum a corruptione. Quod non compete- batur ' aliis animalibus. Et ideo, ut Damascenus dicit *, *in Paradiso nui- lum irrationalium habitabat*: licet ex quadam dispensatione animalia fuerint illuc divinitus adducta ad Adam, et serpens illuc accesserit per operationem diaboli.

Ad tertium dicendum quod non propter hoc locus est frustra, quia non est ibi hominum habitatio post peccatum : sicut etiam non frustra fuit homini attributa immortalitas quaedam. quam conservaturus non erat. Per huiusmodi enim ostenditur benignitas Dei ad hominem, et quid homo peccando amiserit. – Quamvis, ut dicitur *, nunc Enoch et Elias in illo Paradiso habitent.

Ad quartum dicendum quod illi qui dicunt Paradisum esse sub circulo aequinoctiali, opinantur sub circulo illo * esse locum temperatissimum, propter aequalitatem dierum et noctium omni tempore; cl quia sol nunquam multum ab eis elongatur, ut sit apud eos superabundantia frigoris; nec iterum est apud eos, ut dicunt, superabundantia caloris, quia etsi sol pertrnnseat super eorum capita, non tamen diu moratur ibi * in hac dispositione. – Aristoteles tamen, in libro *Me- teor.* *, expresse dicit quod regio illa est inhabi- labilis propter aestum. Quod videtur probabilius: quia terrae per quas s nunquam sol pertransit in directum capitis, sunt intemperatae in calore propter solam vicinitatem solis. – Quidquid autem de hoc sit. credendum est Paradisum in loco temperatissimo constitutum esse, vel sub aequinoctiali vel alibi.

ctinicriatio. – conservatio PE.
locus. – Om. codices e: a.
t) cum. – cum humo codice» et a.
xi incorporali. – corporali kodd. et Pab, spirituali editiones ali-
quae. – Pro rrgo, cnim Vab. – Pro congruens homini, cougruia ho-
mini tAÜ, congruus hominis ceteri.

λ) compete- batur. – competit P.
illo. – aequinoctiali codices.
») ibi. – hic ACEsF, hinc G, om. DpF.
per aita- f. – quas quibus ceteri et ab.

Commentaria Cardinaly Caietani

Il- lus clarus. – In corpore una conclusio: Paradisus est locus conveniens habitationi humanae secundum primae immortalitatis statum. – Probatur. Homo habebat corpus corruptibile quidem ex sc, sed praeservandum a vir- tute animae a corruptione: ergo habebat corpus corrupti- bile ab intrinseco ct exrrinseco: ergo egebat remedio ali- mentorum, ct acris temperati : ergo convenientissime habi- tabat in Paradiso.

Antecedens supponitur. – Prima consequentia ct est per se nota, ct probatur: quia poterat corrumpi per consum- ptionem humidi ct debilitationem virtutis, ct ab acre rcli- quisque extra. – Secunda vero patet : quia ista sunt propria remedia contra illos defectus. – Ultima autem probatur; quia in Paradisn concurrebat utrumque remedium, ut patet ex auctoritate Damasceni.

• or/MrOrf*,
tib.H.cap.it.

n
• qu iortMn.l.

• ibu. m. 4.

• ««.

• Cap.tr.

Venu r;

α

?

• Ver». 1\$.

p

,

‘

,4Λ *

’

Commentaria Cardinalis Caietani

T^{itulus} clarus. – In corpore una conclusio: Homo est factus extra Paradisum, et deinde positus est in eo, transferendus post vitam animalem in caelum. – ¹ iac conclusio probatur quoad primas partes simul: ultima autem relinquitur pro constanti. Probatur autem sic. Paradisus est locus conveniens homini ratione immortalitatis illius: ergo est conveniens gratuitis: ergo attributus divinae gratiae: ergo non in eo factus est homo, sed deinde in eo positus.

Antecedens supponitur ex secundo articulo. – Prima consequentia probatur: quia immortalitas illa non ex natura, sed dono gratiae erat. – Secunda vero est per se nota: quia unumquodque propriae causae attribuendum est. – Ultima autem probatur ex opposito. Quin si factus in eo fuisset

homo, videretur locus eius ex natura: cum unumquodque naturaliter in naturali suo loco fiat, deductis impedimentis, quae in prima rerum factione non habent locum. Non ergo in eo factus, sed per gratiae donum deinde est in eo positus, utpote in convenientissimo loco naturae gratilicita-

Merito nutem ultima pars relinquitur pro constanti, quia habitatio habitanti respondere debet. Paradisus autem et caelum iri hoc manifeste dilfcrunt, quod ille ad vitam animalem deservit. istud vitae omnino spirituali, utpote immutabili, congruit. Et propterea dum homo vita degebat animali, habitator erat Paradisi: cum in vitam transferebatur spiritualem, caelum inhabitare convenientissimum erat, ut status post resurrectionem ostendit.

• CL. q«. u
lntrod.

• Qo. civ.

iodque
nentis,
n *ergo*
:o po-
icarae,
stanti,
nutem
Mtiim
itpotc
:gebat
creba-
crat.

QUAESTIO CENTESIMATERTIA
U e GUBERNATIONE RERUM IN COMMUNI

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Postquam praemissum est de creatione rerum et distinctione earum, restat nunc tertio considerandum de rerum gubernatione *. Et primo, in communi; secundo, in speciali de effectibus gubernationis *.

Circa primum quaeruntur octo.

Primo: utrum mundus ab aliquo gubernetur.

Secundo: quis sit finis gubernationis ipsius.

Tertio: utrum gubernetur ab uno.

Quarto: de effectibus gubernationis.

Quinto: utrum omnia divinae gubernationi subsint.

Sexto: utrum omnia immediate gubernentur a Deo.

Septimo: utrum divina gubernatio cassetur in aliquo.

Octavo: utrum aliquid divinae providentiae contranitur “.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MUNDUS GUBERNETUR AB ALIQUO

bupni. qtte n, vI 3; III *Ont. Cknt* αψ. I xiy; De *Ierit.*, qu. v, *n. 3.

SIC PROCEDITUR. Videtur quod mundus non gubernetur ab aliquo. Illorum enim est gubernari, quae moventur vel operantur propter finem. Sed res naturales, quae sunt magna pars mundi, non moventur aut operantur propter finem: quia non cognoscunt finem. Ergo mundus non gubernatur.

2. Praeterea, eorum est proprie gubernari, quae ad aliquid moventur. Sed mundus non videtur ad aliquid moveri, sed in se stabilitatem habet. Ergo non gubernatur.

3. Praeterea, id quod in se habet necessitatem qua determinatur ad unum, non indiget exteriori gubernante. Sed principales mundi partes quadam necessitate determinantur ad unum in suis actibus et motibus. Ergo mundus gubernatione non indiget.

Sed contra est quod dicitur *Sap. xiv**: *Tu autem, Pater, gubernas omnia providentia*. Et Boetius dicit, in libro *de Consol.* *: *O qui perpetua mundum ratione gubernas*.

Respondeo dicendum quod quidam antiqui philosophi gubernationem mundo subtraxerunt, dicentes omnia fortuito agi. Sed haec positio ostenditur esse impossibilis ex duobus. Primo quidem, ex eo quod apparet in ipsis rebus. Videmus enim in rebus naturalibus provenire quod melius est, aut semper aut in pluribus: quod non contingeret, nisi per aliquam providentiam res naturales dirigerentur ad finem boni, quod est gubernare. Unde ipse ordo certus rerum manifeste demonstrat gubernationem mundi: sicut si quis intraret domum bene ordinatam, ex ipsa domus ordinatione ordinatoris rationem perpenderet; ut, ab

Aristotele" dictum, Tullius introducit in libro *de Natura Deorum* *.

Secundo autem apparet idem ex consideratione divinae bonitatis, per quam res in esse productae sunt, ut ex supra dictis patet. Cum enim *optimi sit optima producere* *. non convenit summae Dei bonitati quod res productas ad perfectum non perducatur. Ultima autem perfectio uniuscuiusque est in consecutione finis. Unde ad divinam bonitatem pertinet ut, sicut produxit res in esse, nam etiam eas ad finem perducatur ♦ Quod est gubernare.

Ad primum ergo dicendum quod aliquid movetur vel operatur propter finem dupliciter. Uno modo, sicut agens seipsum in finem, ut homo et aliae creaturae rationales: et talium est cognoscere rationem finis, et eorum quae sunt ad finem. – Aliquid autem dicitur moveri vel operari propter finem, quasi ab alio actum vel directum in finem: sicut sagitta movetur ad signum directum a sagittante, qui cognoscit finem, non autem sagitta. Unde sicut motus sagittae ad determinatum finem demonstrat aperte quod sagitta dirigitur ab aliquo cognoscente; ita certus cursus naturalium rerum cognitione carentium, manifeste declarat mundum ratione aliqua gubernari.

Ad secundum dicendum quod in omnibus rebus creatis est aliquid stabile, ad minus prima materia; et aliquid ad motum pertinens, ut sub motu etiam operationem comprehendamus. Et quantum ad utrumque, res indiget gubernatione; quia hoc ipsum quod in rebus est stabile, in nihilum decideret (quia ex nihilo est), nisi manu gubernatoris servaretur, ut infra * patebit.

a) providentiae contranitur. – providentiae contrarietur GtB, providentiae contractatur pB.
uniutuiutque ett. – ett uttiucuiurque Vab.
y) Aliquid... moveri vel operari. – Aliquid autem uiovetr vel operatur D, Secundum quid autem «tiquM dicitur morcri o/v-

ran E, Aliquid autem dicitur operari rei moveri Pj E – Pro alto, aliquo PBIMfr.
3) ad tignum directa. – directa ad tignum Pa>.
») comprehtndamut. – apprehendamur ABCEpD.
ζ) quia ex nihilo est, – Om. coJice» et a.

*q. «», «», «», «».

Ad tertium dicendum quod necessitas naturalis inhaerens rebus quae determinantur ad unum, est impressio quaedam Dei dirigentis ad finem: sicut necessitas qua sagitta agitur η ut ad certum signum tendat, est impressio sagittantis, et non sagittae \. Sed in hoc differt. quia id quod creaturae a Deo re-

ciunt, est carum natura; quod autem ab homine
rebus naturalibus imprimitur praeter carum natu-
ram, ad violentiam pertinet. Unde sicut necessitas
violentiae in motu sagittae demonstrat sagittantis
directionem: ita necessitas naturalis creaturarum
demonstrat divinae providentiae gubernationem.

qua tagilfa agitur.-qua (quam FGpA) fagitta j-alitur codd. et a. | 0) et ito» lagittac. - Om. codke» et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tirivius clarus. – in corpore duo: primo, refertur opinio falsa; secundo, improbatur, et simul respondetur quaesito.

Quoad *primum*, duo referuntur: opinio, et eius ratio. Opinio est tenens partem negativam, scilicet quod mundus non gubernatur ab aliquo. – Ratio est, qui omnia sunt fortuita.

Π. Quoad *secundum*, dupliciter ostenditur opinio impossibilis. Primo, ex modo operandi naturalium, sic. In rebus naturalibus semper aut in pluribus provenit melius: ergo ab aliqua providentia diriguntur ad bonum: ergo gubernantur ab aliquo. – Antecedens putet. – Consequentia vero prima probatur: quia ordo manifestat ordinantem; ut patet in domo, et auctoritate Aristotelis * apud Tullium. – Secunda consequentia patet ex *quid nominis* gubernationis.

Secundo, ex parte causae activae, sic. Divinae bonitatis est producere res: ergo ad perfectum ducere: ergo ad con-

secutionem finis : ergo gubernare. – Antecedens supponitur. – Primo consequentia probatur: quia *optimi est optima producere*. – Secunda vero: quia ultima perfectio cuiusque consistit in consecutione finis. – Tertia autem patet *α quid nominis*.

iii. Notu hic duo. Primo quod, cum sint tres opinio-
nes, altera dicens omnia casualia, altera omnia necessaria,
et alia media quaedam necessaria et quaedam casualia, et
h.icc %ola sit vera, non allata est opinio dicem omnia ne-
cessaria, sed tantum dicens casualia. Quia ista negat gu-
bernationem illa vero, ponendo omnia determinata, gu-
bernationem affirmat, ut patet ex responsione ad 2.

Notu secundo, quod prima ratio litterae non solum con-
 tridictorium opinionis recitatae probat, sed rationem illius
 confutat, dum naturalia evenire semper aut frequenter ait.
 Constat enim casuala extra semper et frequenter versari.
 ex II *Physic.* -jf

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FINIS GUBERNATIONIS MUNDI SIT ALIQUID EXTRA MUNDUM

111 *Cant.*, (*lent.*, cap. xvn; XII *Metaphys.*, tccu xu.

HD SECUNDEM SIC PROCEDITUR. Videtur quod

I finis gubernationis mundi non sit ali-
J^Xèquid extra mundum existens. Illud enim

est finis gubernationis rei, ad quod res gubernata perducitur. Sed illud ad quod res aliqua perducitur, est aliquod bonum in ipsa re: sicut infirmus perducitur ad sanitatem, quae est aliquod bonum in ipso. Ergo finis gubernationis rerum non est aliquod bonum extrinsecum, sed aliquod bonum in ipsis rebus existens.

2. Praeterea, Philosophus dicit. I *Ethic.**, quod *finium quidam i sunt operationes, quidam opera.* idest operata. Sed nihil extrinsecum a toto universo potest esse operatum: operatio autem est in ipsis operantibus. Ergo nihil extrinsecum potest esse finis gubernationis rerum.

3. *Praeterea*, bonum multitudinis videtur esse ordo et pax, quae est *tranquillitas ordinis*, ut Augustinus dicit XIX *de Civ. Dei**. Sed mundus in quadam rerum multitudine consistit. Ergo finis gubernationis mundi est pacificus ordo, qui est in ipsis rebus. Non ergo finis gubernationis rerum est quoddam bonum extrinsecum.

Sed contra est quod dicitur *Prop.* xvi *: *Universa propter se operatus est Dominus*. Ipse autem est extra totum ordinem universi. Ergo finis rerum est quoddam bonum extrinsecum \

Respondeo dicendum quod, cum finis respondeat principio, non potest fieri ut, principio cognito, quid sit rerum finis ignoretur. Cum igitur principium rerum sit aliquid extrinsecum a toto universo, scilicet Deus, ut ex supra* dictis patet; necesse est quod etiam finis rerum sit quoddam bonum extrinsecum.

Et hoc ratione apparet. Manifestum est enim quod bonum habet rationum finis. Unde finis particularis alicuius rei est quoddam bonum particulare: finis autem universalis rerum omnium est quoddam bonum universale. Bonum autem universale est quod est per se et per suam essentiam bonum, quod est ipsa essentia bonitatis: bonum autem particulare est quod est participative bonum. Manifestum est autem quod in tota universitate creaturarum nullum est bonum quod non sit participative bonum. Unde illud bonum quod est finis totius universi, oportet quod sit extrinsecum a toto universo.

Ad primum ergo dicendum quod bonum aliquod consequimur multipliciter: uno modo, sicut formam in nobis existentem, ut sanitatem aut scientiam; alio modo, ut aliquid per nos operatum, sicut aedificator consequitur finem faciendo domum; alio modo, sicut aliquod bonum habitum vel possessum, ut ille qui emit, consequitur finem

3) *aliqua*. - *gubernata* Ik
p) *aliquod bonum*. - Om. codices.
7) *quidam*. - *fiuurd* om codices et a b; *tons quaedam Jiunt* codices,
quaedam cdd. a b.

6) *Sed contra cit... quoddam bonum extrinſicū* Conn. - Om. uuat co-
dices et editio a.
c) *bonum*. - Om. codices.

omine i natu- essitas ittantis rarum onem.	
ipponi- <i>optfrna</i> liusquc itet cx	
opinio- zssaria, uia, ct nia ne- nt gu- tī, gu- M ii con- i illius fer ait. crsori, io, - 5-Tī- kxt mī. n.	

spon-
ti co-
igitur
toto
>atCt; *Qa.iuf,in.i.
Jdam

enim
finis
par-
nium
lutem
n es-
anita-
, par-
d in
inuro
illud •t*.’».
quod

iquod
t for-
scien-
atum,
o do-
bitum
finem

ttum ùo-

QUAESTIO CIII, ARTICULUS III

4»

possidendo agrum. Unde nihil prohibet illud ad l quod perducitur universum, esse quoddam bonum extrinsecum.

Ad secundum dicendum quod Philosophus loquitur dc finibus artium, quarum quaedam habent pro finibus operationes ipsas, sicut citharistae finis est citharizare; quaedam vero habent pro fine quoddam operatum, sicut aedificatoris finis non est aedificare, sed domus. Contingit autem aliquid extrinsecum esse finem non solum sicut operatum, sed etiam sicut possessum seu habitum, vel etiam sicut ζ repraesentatum: sicut si dicamus

•

Ⓣ) *tcu halitum*, »<| etiam *tient*.-*tru* habitum teu B. *habitum* vcl *ettam i:u* PÀCEFG, vel *habitum* vd etiam ⓉJJ. *ab*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tmi.rs clarus. – In corpore una conclusio: Finis gubernationis mundi est bonum extrinsecum a toto universo. – Probatur dupliciter. Primo, principium rerum extrinsecum ab universo: ergo finis. – Antecedens patet cx dictis. – Consequentia probatur: quia finis respondet principio ct secundum cxsc, ct secundum cognosci.

Secundo, finis unisersalis omnium rerum est bonum universale: ergo est bonum per essentiam: ergo non est ali-

quod infra universum; ergo est bonum extrinsecum α toto universo. – Antecedens probatur dupliciter: primo, quia etis habet rationem boni, secundo, quia finis particularis alicuius est bonum particulare. – Prima consequentia probatur cx differentia inter bonum universale, ct particulare: quia illud est ipsa bonitatis essentia, hoc participative bonum. – Secunda consequentis probatur: quia nihil est in unis eno nisi participative bonum. – Ultima est per sc nota.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM .MUNDUS GUBERNETUR AB UNO

Sapri, qu. xr, <t. 3; III *Gout. Gent.*, cap. **un**; *De Verity* qu. v, in. 3; Орвк, XV, *de Angdis. cap. rn*; XII *Mctaffyf.*, lect. xn.

S D TERTUM SĪC PROCEDITUR. VidutUF qtiod mundus non gubernetur ab uno. Dc causa enim per effectus iudicamus. Sed in gubernatione rerum apparet quod res non uniformiter moventur’ et operantur. Quod si dam enim contingenter, quaedam vero ex necessitate, et secundum alias diversitates. Ergo mundus non gubernatur ab uno.

2. Praeterea, ea quae gubernantur ab uno, a se invicem non dissentiunt, nisi propter imperitiam P aut impotentiam gubernantis, quae a Deo sunt procul. Sed res creatae a se invicem dissentiunt, et contra sc invicem pugnant; ut in contrariis apparet. Non ergo mundus gubernatur ab uno.

3. Praeterea, in natura semper invenitur quod melius est. Sed *melius esi simul esse duos quam tinum*, ut dicitur *Eccles*, iv ∙ . Ergo mundus non gubernatur ab uno, sed a pluribus.

Sed contra est quod unum Deum et unum Dominum confitemur; secundum illud Apostoli I *ad Cor.* vm *: *Nobis est unus Deus, Pater, ct Dominus unus.* Quorum utrumque ad gubernationem pertinet: nam ad Dominum pertinet gubernatio subditorum ; et Dei nomen ex providentia sumitur, ut supra * dictum est. Ergo mundus gubernatur ab uno.

Respondeo dicendum quod necesse est dicere quod mundus ab uno gubernetur. Cum enim finis gubernationis mundi sit quod est essentialiter bonum, quod est optimum, necesse est quod mundi gubernatio sit optima. Optima autem gubernatio est quae fit per unum. Cuius ratio est, quia gubernatio nihil aliud est quam directio gubernatorum ad finem, qui est aliquod bonum. Unitas autem pertinet ad rationem bonitatis; ut Boetius probat, in III *de Consol.* * per hoc quod, sicut ∙ l’ffoM W omnia desiderant bonum, ita desiderant unitatem, sine qua esse non possunt. Nam unumquodque intantnm est, inquantum unum est; unde videmus quod res repugnant suae divisioni quantum possunt, et quod dissolutio uniuscuiusque 7 rei T provenit ex defectu illius rei. Et ideo id ad quod tendit intentio multitudinem gubernantis, est unitas sive pax. – I nitatis autem causa per se est unum. Manifestum est enim ∙ quod plures multa unire et concordare non possunt, nisi ipsi aliquo modo uniantur. Illud autem quod est per se unum, potest convenientius ct melius l esse causa unitatis, quam multi uniti. Unde multitudo melius gubernatur per unum quam per plures, – Relinquitur ergo quod gubernatio mundi, quae est optima, sit ab uno gubernante. Et hoc est quod

a) *morentur*. – gubernantur **P**, gubernentur *cdJ*. .l b. – **Pro cnin** contingenter, enim icilicct contingenter **AEdb**, tcitfcrt contingenter **CFG**. enim eunt contingentia **P**.
p) *imperthim*. – aut uiigtenliam **aJJunt Pb**.

y) *uniunruiu^ue*. – *alieuhn F*, *illuti G*, **om. ccich**.
Z) *enim*. – autem **DG**.

l) *conrcnientiu*f et *mdiui*. – *conrwdtntiuj post cjkju umtatù* Vab.

Philosophus dicit in XII *Metaphys.**: *Entia no-*
litfif c disponi male: nec bonum pluralitas princi-
patuum: unus ergo princeps.

Ad primum ergo dicendum quod motus est *actus*
mobilis a movente *. Difformitas ergo motuum est
ex diversitate mobilium, quam requirit perfectio
universi, ut supra* dictum est; non ex diversitate
gubernantium.

Ad secundum dicendum quod contraria, etsi dis-
sentiant quantum ad fines proximos, conveniunt
tamen quantum ad finem ultimum, prout con-
cluduntur sub uno ordine universi.

Ad tertium dicendum quod in particularibus
bonis duo sunt meliora quam unum: sed ei quod
est essentialiter bonum, non potest fieri aliqua
additio bonitatis.

ζ) nolunt. – non volunt codice» et a. – Pro ncc bonum pluralitas
principatuum, nc pluralitat tollat principatuum A, ne bonum tollat plu-
ralifas participativum G, uc bonum pluralitatis principatuum edXaft;
ne ctiau» CDEpBF.

Commentaria Cardinalis Caietani

ritius clarus. – In corpore una conclusio: Mundus gu-
bernatur nb uno. – Probatur dupliciter. Primo, ratione.
Finis gubernationis mundi est bonum per essentiam, ac per
hoc optimum: ergo gubernatio mundi est optima: ergo
est ab uno.
Antecedens potet, cum prima consequentia. – Secunda
vero fundatur super duas propositiones. Altera est, quod
omnis gubernatio intendit unitatem. Secunda est, quod uni-
tas melius causatur per unum quam per multos. Ex his
manifeste consequentia tenet: quoniam gubernatio optima,
quia gubernatio, est ad unum, cx prima propositione; quia
optima, est ab uno, ex secunda propositione.
Prima propositio probatur in littera sic. Gubernatio est
directio ordinatorum in finem: ergo bonum ergo unum. –

Probatur hacc ultima sequela, primo, auctoritate Boetii.
Secundo, ratione cius cx naturali appetitu, qui aeque est
ad bonum ct unum. Quod declaratur tum a priori, quia
est ad case: tum a posteriori, quia resistit dividenti: tum
etiam a posteriori, quia dissolutio, quae opponitur unitin',
proxenit cx defectu in esse.
Secunda vero propositio probatur: quia unitatis per sc
causa est per sc unum. Quod manifestatur cx eo, quia multi
non causant unum, nisi inquantum aliquo modo uniuntur.
Convenientius autem unumquodque fit per propriam cau-
sam. quam per causam per accidens. Ergo.
Secundo, confirmatur auctoritate Aristotelis, hanc ratio-
nem paucis xerbis tangentis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM EFFECTUS GUBERNATIONIS SIT UNUS TANTUM. ET NON PLURES

Quantum sic proceditur. Videtur quod
gubernationis mundi · sit unus
tantum, et non plures. Effectus enim
gubemationis esse videtur id quod per
gubernationem in rebus gubernatis causatur. Hoc
autem est unum, scilicet bonum ordinis; ul in
exercitu patet. Ergo gubernationis mundi est unus
effectus.
2. Praeterea, ab uno natum est unum tan-
tum ? procedere. Sed mundus gubernatur ab uno,
ut ostensum est*. Ergo et gubernationis effectus
est unus tantum.
3. Praeterea, si effectus gubernationis non est
unus tantum γ propter unitatem gubernantis, opor-
tet quod multiplicetur secundum multitudinem
gubernatorum. Haec autem sunt nobis innume-
rabilia. Ergo gubernationis effectus non possum
comprehendi ' sub aliquo certo numero.
Sed contra est quod Dionysius dicit*, quod
Deitas providentia et bonitate perfecta omnia con-
linet, ct seipsa · implet. Gubernatio autem ad pro-
videntiam pertinet. Ergo gubernationis divinae
sunt aliqui determinati effectus.
Respondeo dicendum quod effectus cuiuslibet
actionis ex fine cius pensari potest: nam per ope-
rationem efficitur ut pertingatur ad finem. Finis

autem gubernationis mundi est bonum essenziale,
ad cuius participationem ct assimilationcm omnia
tendunt. Effectus igitur gubernationis potest ac-
cipi tripliciter. Uno modo, ex parte ipsius finis:
et sic est unus effectus gubernationis, scilicet as-
similari summo bono. – Alto modo potest consi-
derari effectus gubernationis secundum ca quibus
ad Dei assimilationcm creatura perducitur. Et
sic in generali sunt duo effectus gubernationis.
Creatura enim assimilatur Deo quantum ad duo:
scilicet quantum ad id quod Deus bonus est, in-
quantum creatura est bona; el quantum ad hoc
quod Deus est aliis causa bonitatis, inquantum una
creatura movet aliam ad bonitatem. Unde duo
sunt effectus gubernationis: scilicet conservatio re-
rum in bono \ et molio earum ad bonum, – Tertio
modo potest considerari effectus gubernationis in
particulari: ct sic sunt nobis innumerabiles.
Ad primum ergo dicendum quod ordo universi
includit in sc el conservationem rerum diversa-
rum a Deo institutarum, ct motionem carum:
quia secundum haec duo invenitur ordo in rebus,
secundum scilicet quod una est melior alia, ct
secundum quod una ab alia movetur.
Ad alia duo patet responsio per ea quae dicta
sunt ♦

et) *mundi.* – Om. codices ct a b.
p) *tantum.* – Om. codice* ct a b.
y) *tantum.* – Om. codice* el A b.
ò) *comprehendi.* – apprehendi ABCE,
<) *seipsa.* – per teiptam A, scipsam PBCDEb.
ζ) *in bono.* – Om. codice* ct a.

Commentiria Cardinali.-» Caietani

Tertius clnrus. – In corpore est una conclusio trimem-
bri*: Effectus gubernationis principalis est unus; ge-
nerales sunt duo; in particulari, sunt nobis innumerabiles.
Haec conclusio probatur, ct declaratur. Probatur autem
etiam quantum ad ipsam trimembrem distinctionem, sic.
Effectus operationis est perrinctio ad finem: ergo effectus
actionis cx fine pensari potest: ergo effectus* gubernationis
mundi cx bono per essentiam accipi potest. Ergo tripli-
citer sumi potest: scilicet ct ex parte ipsius tinis; ct cx
parte fundamenti in generali; et particulariter. Ergo prin-
cipalis est unus; generales sunt duo; ct particulariter, in-
numerabile*.
Antecedent putet, cum prima consequentia cl secunda :
quia assimilatio ad summum bonum est id ad quod omnia
gubernata tendunt. – Tertia vero consequentia, cum sit de
possibili, manifesta fit cx sufficientia ordinis ad finem. Aut
cnim ip*a est consecutio finis; et sic est effectus cx pane
ipsius hntis se tenens; quoniam ipse effectus est idem fini*

cum fine extrinseco, sicut idem est tini* apud avarum, puta
pecunia ct possessio eius. Aut cx parte fundantium istam
consecutionem : et sic numerantur iuxta numerum eorum
per quae tinum assequuntur. Et hoc quidem in generali, fi-
nitum ext: in particulari vero, sine numero. – Ultima autem
consequentia probatur, explanando quod primum est aisi-
milatio ad summum bonum; in secundo loco sunt conser-
vatio in bono, et motio ad bonum; in tertio, conservatio
huius in hoc bono, haec motio huius ad hoc bonum.
II. Xdverte hic quod, quia gubernatio non facit res gu-
bernandus, sed supponit eas; ideo non creatio, sed conser-
vatio ponitur primu* gubernationis effectus. Et quia natu-
raliter ica peius in se conversatur, quum promoveatur ad
bonum ; ideo secundu* effectus ponitur motio ad bonum,
sub qua comprehenditur actio post conservationem. – Et
nota quod semper utitur boni nomine in hac materia, ut
formalité? loquatur, ut consuevit: gubernatio enim non
eat, quae ad bonum ut sic non intendit.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM OMNIA DIVINAE GUBERNATIONI SUBDANTUR

Supra, qu. **mi**, «n. s, III G>a/. Grat., cap. I **n. axuij Gnappa/**. 71<eo/w <»?<3*uu

quintum sic proceditur. Videtur quod
non omnia divinae gubernationi sub-
anlur. I^vitur enim *Eccles. tx* *: *Vidi*
**Z*^*^sub sole ncc velocium esse cursum, ncc*
fortium bellum, nec sapientium panem, nec do-
ctorum divitias, ncc artificum gratiam, sed tempus
castimqite in omnibus. Quae autem gubernationi
alicuius subsunt, non sum casualia. Ergo ea quae
sunt sub sole, non subduntur divinae gubernati-
oni.
2. Praeterea, Apostolus. I *ad Cor. ix* *, dicit
quod *non est Deo cura de bobus*. Sed unicuique
est cura eorum quae gubernantur ab ipso. Non
ergo omnia subduntur divinae gubernationi.
3. Praeterea , illud quod seipsum gubernare
potest, non videtur alterius gubernatione indi-
gere. Sed creatura rationalis seipsam gubernare
potest: cum habeat dominium sui actus, cl per
se agat; et non solum agatur ab alio, quod vi-
detur esse eorum quae gubernantur. Ergo non
omnia subsunt divinae gubernationi '.

Sed contra est quod Augustinus dicit. V *de*
Civ. Dei *, quod *Deus non solum caelum ct ter-*
ram. nec solum hominem ct angelum, sed nec
exigui et contemptibilis animantis viscera, nec avis
pennulam, nec herbae jlosculum, nec arborisfo-
lium, sine suarum partium convenientia dereli-
quit. Omnia ergo eius gubernationi subduntur.

Respondeo dicendum quod secundum eandem
rationem competit Deo esse gubernatorem re-
rum, et causam carum ? : quia eiusdem est rem
producere, ct ei perfectionem dare, quod nd gu-
bernantem t pertinet. Deus autem est causa non
quidem particularis unius genens rerum, sed uni-

versalis totius entis, ut supra * ostensum est. I nde
sicut nihil potest esse quod non sit a Deo crea-
tum, ita nihil potest esse quod eius gubernationi
non subdatur.

Patet etiam hoc idem cx ratione finis. Intantum
enim alicuius gubernatio se extendit, inquantum
se extendere potest finis gubernationis. Finis au-
tem divinae gubernationis est ipsa sua bonitas,
ut supra * ostensum est. Unde cum nihil esse
possit quod non ordinetur in divinam bonitatem
sicut in finem, ut ex supra * dictis patet; impos-
sibile est quod aliquod entium subtrahatur guber-
nationi divinae.

Stulta igitur fuit opinio dicentium quod haec
inferiora corruptibilia, vel etiam singularia
etiam res humanae * non gubernantur a Deo. Ex
quorum persona dicitur Ezech. tx -: *Dereliquit*
Dominus terram.

Ad primum ergo dicendum quod sub sole dicun-
tur esse ea quae secundum motum ' solis gene-
rantur ct corrumpuntur. In quibus omnibus casus
invenitur; non ita quod omnia quae in eis fiunt
sint casualia; sed quia in quolibet eorum aliquid
casuale inveniri potest. Et hoc ipsum quod ali-
quid casuale invenitur m huiusmodi rebus, de-
monstrat ea alicuius : gubernationi esse subiccta.
Nisi enim huiusmodi corruptibilia ab aliquo su-
periori gubernarentur, nihil intenderent, maxime
quae non cognoscunt: et sic non eveniret in
eis aliquid praeter intentionem, quod facit ratio-
nem casus. Unde ad ostendendum quod casualia
secundum ordinem alicuius superioris causae pro-
veniunt, non dicit simpliciter quod vidit casum
esse in omnibus, sed dicit *tempus et casum*; quia

a) subiunt divinor gubtrualioni. – tunl divinor imbrnratloni tub-
dita Vab.
tarum. – rerum PA, rorum cd. a,
y) gubernantem. – gubernationem BG.
SVMMAK THKOl. D. THOMAK T. II.

ô) iKufnm. – urfuin PaE – Pro 5',tf, tolum CE» om. II
i) riant. – nraf codfecs, «nn. cd. a. – MF om. g.U).
t) alicuiui. – alitui codices, alitai cd. .I.
rj Weuc. – Onj. ACE.
M

scilicet secundum aliquem ordinem temporis, ca-
suales defectus inveniuntur in his rebus.

Ad secundum dicendum quod gubernatio est
quaedam mutatio gubernatorum a gubernante,
Omnis autem motus est *actus mobilis a movente*.
m dicitur in III *Physic.* * Omnis autem actus pro-
porlionatur ei cuius est actus. Et sic oportet quod
diversa mobilia diversimode moveantur, etiam
secundum motionem unius motoris. Sic igitur
secundum unam artem Dei gubernantis, res di-
versimode gubernantur, secundum earum diversi-
tatem. Quaedam enim secundum suam naturam
sunt per se agentia, tanquam habentia dominium
sui actus: et ista h gubernantur a Deo non solum
per hoc quod moventur ab ipso Deo in cis in-
terius operante, sed etiam per hoc quod ab eo

inducuntur ad bonum et retrahuntur a malo per
praecepta et prohibitiones, praemia et poenas.
Hoc autem modo non gubernantur a Deo crea-
turae irrationales, quae tantum aguntur, et non
agunt, (him ergo Apostolus dicit quod Deo non
est cura de bobus, non totaliter subtrahit boves a
cura gubernationis divinae; sed solum quantum
ad modum qui proprie competit rationali crea-
turae.

Ad tertum dicendum quod creatura rationalis
gubernat seipsam per intellectum et voluntatem,
quorum utrumque indiget regi et perfici ab in-
tellectu et voluntate Dei. Et ideo supra guberna-
tionem qua creatura rationalis gubernat seipsam
tanquam domina sui actus, indiget gubernari a

β) *Uta.* - *ifa* ABpD et ê, om. cd, a.

t) regi. - *ffirutjrl codice**.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trrrv« clarus. – In corpore duo primo, ponitur con-
clusio responsiva quaesito; secundo, retunditur error.
Quoad *primum*, conclusio est Omnia divinae guberna-
tioni subduntur. – Probatur dupliciter. Primo, cx parte cau-
sae efficientis. Eiusdem est rem producere, et ei perfectio-
nem dare: ergo secundum eandem rationem convenit Deo
esse causam rerum, et gubernatorem carum: ergo convenit
ei esse gubernatorem universalem totius entis. Ergo nihil
esse potest quod cius gubernationem mbterfugiat. – Ante-
cedens patet, cum prima consequentia. – Secunda vero pro-
batur cx eo, quod Deus est causa univcrMalis tutius entis. –
Tertia quoque cx eo, quod nihil ewe potest quod non xit
causatum a Deo.

Secundo, cx parte finis. Gubernatio se extendit secun-
dum extensionem proprii finis ergo divina gubernatio se

extendit iuxta extensionem suae bonitatis: ergo ad omnia.–
Antecedens per se notum: alioquin non esset proprius
linis. – Prima consequentia probatur, quia divina bonitas est
hms proprius gubernationis mundi, ut patet cx dictis. – Ul-
tima uro probatur: quia nihil esse potest quod non ordinetur
m divinam bonitatem ut finem; oportet enim ipsam per
csseminin bonitatem fmalizare respectu bonorum omnium.

II. Quoad *secundum*, infertur per modum corollarii,
tuitam esse opinionem triplicem, scilicet inferiora, vd «n-
guli vel humana subtrahentem gubernationi. Et affertur
Eiechiel.

Circa hos errores, estent multa dicenda de Avcrroc et *Ut.tfun*
Avicenna * sed quoniam superius, cum de divina provi-
dentia tractaretur, dicta sunt multa, et inferius in hac ca-
Jcm quaestione* aliquid dicetur, hic non oportet immorari. *An.*q.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM OMNIA IMMEDIATE GUBERNENTUR A DEO

Supra, qu. xxti. an. 3; mfr qo. ian. art. a: III Coat. *Gent.*, cap. loom, Lxxvn, lxxiih, xelv;
Compnd. Tncol. cop. crcx; Opu c. XV, A cap. xiv.

sextum sic proceditur. Videtur quod
omnia immediate gubernentur a Deo.
Gregorius enim Nyssenus * reprehendit
opinionem Platonis, qui divisit pro-
videntiam in tria: primam quidem primi dei,
qui providet rebus caelestibus, et universalibus
omnibus; secundam vero providentiam esse di-
xit secundorum deorum, qui caelum circumeunt,
scilicet respectu eorum quae sunt in generatione
et corruptione; tertiam vero providentiam dixit
quorundam daemonum, qui sunt custodes circa
terram humanarum actionum. Ergo videtur quod
omnia immediate a Deo gubernentur.

2. Praeterea, mehus est aliquid fieri per unum
quam per multa, si sit possibile, ut dicitur in
VIII *Physic.* * Sed Deus potest per seipsum abs-
que mediis causis omnia gubernare. Ergo videtur
quod omnia immediate gubernet.

3. Praeterea, nihil in Deo est deficiens et im-
perfectum. Sed ad defectum gubernatoris perti-
nere videtur quod mediantibus aliquibus guber-
net: sicut rex terrenus, quia non sufficit ad omnia
agenda, nec ubique est praesens in suo regno,
propter hoc oportet quod habeat suae guberna-
tionis ministros. Ergo Deus immediate omnia gu-
bernat.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in III
de 7'rin. : *Quemadmodum corpora crassiora γ et ω, *
inferiora per subtiliora et potentiora quodam or-
dine repuntur; ita omnia corpora per spiritum vi-
tae rationalem, et spiritus vitae rationalis desertor
atque peccator per spiritum vitae rationalem piuml
et iustum, et ille per ipsum Deum.*

Respondeo dicendum quod in gubernatione duo
sunt considerata: scilicet ratio gubernationis,
quae est ipsa * providentia; et exeeutio. Quantum

s) *quidem.* ~ *dixit ette addit B.*
dixit. - *rue dixit ACE:* ante *daemonum* «iddit B.
j) *cr.uiora.* - *groiitor.j* PIUAD et cd. b, *tr.in»itoria* pD. - *Pm*
inferiora, infirmiora B.

l) *pium.* - *rr pium ARCE.*
) *ipta.* - *in ipia ACEpD.*

• Nom «iui, de
Nat. Hg ³⁶, cap.
mut. al. Ub. VIIl
de *Procidentiis*,
cap. m.

S. Tñ. Icccl' au.

Per
las,
ea.
ion
on
> a
m
a-

is
l,
l-
i-
l
l

igitur aci rationem gubernationis pertinet. Deus immediate omnia gubernat: quantum autem pertinet ad exeeutionem gubernationis, Deus gubernat quaedam mediantibus aliis.

Cuius ratio est quia, cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, unumquodque attribuendum est Deo secundum sui optimum. Optimum autem in omni genere vel ratione vel ζ cognitione practice, qualis est ratio gubernationis, in hoc consistit, quod particularia cognoscantur, in quibus est actus: sicut optimus medicus est, non qui r considerat sola universalia, sed qui potest etiam considerare minima particularium; ct idem patet in ceteris. Unde oportet dicere quod Deus “ omnium etiam minimorum particularium rationem gubernationis habeat.

Sed cum per gubernationem res quae gubernantur sint ad perfectionem perducendae; tanto erit melior gubernatio, quanto maior perfectio a gubernante rebus gubernatis communicatur. Maior autem perfectio est quod aliquid m se sit bonum.

et etiam sit aliis l causa bonitatis, quum si esset solummodo in se bonum. Et ideo sic Deus gubernat res, ut quasdam aliarum in gubernando causas instituat: sicut si aliquis magister discipulos suos non solum scientes faceret, sed etiam aliorum doctores.

An phimum ergo dicendum quod opinio Platonis reprehenditur, quia etiam quantum ad rationem gubernationis, posuit Deum non immediate omnia gubernare. Quod patet per hoc, quod divisit in tria providentiam, quae est ratio gubernationis.

An secundum dicendum quod, si solus Deus gubernaret. subtraheretur perfectio causalis a rebus. Unde non totum ■ fieret per unum, quod fit per nulla.

Ad tertium dicendum quod non solum pertinet ad imperfectionem regis terreni quod exccutoresl habeat suae gubernationis, sed etiam ad regis dignitatem: quia ex ordine * ministrorum potestas regia praeclarior redditur.

*) ftnere vel ratione tel. – genere et ABCD, I . ratione et l Gx
r.) jui. – qui non non mn. pB. anu ponit »D.
te) Drwt. – Π Deui \UL.Kt, etiam B. – dum om. D; par- tkulsrium otn. ARCE.

i) ahii. – Om. pD, alii P.
x) (DiirR. – tneliai «JJu t PE – !Tn Jjtt. ltd fit ci- lio E.
à) CAfcuterfi. – exccutorcm Pj>.
p) r.v ordine. – ordine PE. – Pro regia, regii PC

Commentaria Cardinalis Caietani

Ue eos» h
<£
.11, C^h
Qa
Art

I/TILLS clarus. – In corpore duo primo, proponitur concludo responsive; secundo, probatur quoad utranique partem.

Quoad *primum*, duo sunt; distinctio concurrentium nd gubernationem; et ipsa conclusio. Distinctio est, quod nd gubernationem exiguntur duo: ratio, ct exeeutio. – Conclusio est habens duas panes: Deus gubernat omnia quantum ad rationem, immediate; quantum nd exeeutionem vero, qunedom mediantibus aliis.

II. Quoad *secundum*, conclusio probatur, primo, quoad primam partem. Ratio gubernationis attribuenda est Deo secundum sui optimum: ergo secundum cognitionem usque ad minima particularia. Ergo Deus immediate gubernat, quoad rationem. – Antecedens probetur: quia unumquodque quod attribuitur Deo, ponendum est secundum optimum gradum ct modum, etc. – Consequentia vero probatur cx illa universali; Optimum in omni genere cognitionis prncticac. consistit in cognitione usque ad particularia. Quae probatur ratione, ct inductione. Ratione, quia paniculana sunt in quibus, ut terminis ct ut subjectis, est actus, seu operatio rationis prncticac. Inductione vero, cx differentia inter medicum cognoscentem in universali, ct cognoscentem universaliter ct particulariter: constat enim quod hic est optimus. Et similis differentia est in omni genere artis.

Deinde probatur secunda pars. Gubernatio tanto est melior, quanto maiorem perfectionem gubernatis communicat: ergo divina gubernatio sic gubernat res, ut quasdam illarum in gubernando causas instituat. – Antecedens probatur: quia gubernatio est pcrductiva gubernatorum ad perfectionem. – Consequentia vero probatur, primo: quia maior perfectio est quod aliquid ct sit in se bonum, ct sit aliis causa bonitatis, quun in sc tantum sit bonum. Secundo, manifestatur exemplo magistri ct discipulorum quos faceret aliorum doctores.

III. Circa differentium assignatam inter panes conclusio- nis penes mediationem ct immediauonem, dubium occurrit, an sit sermo dc mediatione ct immeditatione virtutis, an suppositi, vel utriusque. Si enim est dc immeditatione suppositi, falsum est Deum, quantum ad rationem, omnia im- mediate gubernare: cum mediet ratio humana respectu hu-

manurum actuum, etc. – Si vero est sermo dc immeditatione virtutis, falsum est quod Deus, quantum ad exeeutionem, mediate gubernet: quoniam quidquid cxcquitur quodeum- que ens, cxcquitur media virtute divina, et non c converso, ut in III *Contra Gent.*, cap. ιχvη, diffuse ostenditur. – Si forte dicatur quod in uno membro est sermo de una media- tione, ct in alio de alia; sequitur quod differentia assignata non est penes idem, nisi secundum vocabulum. Quod ab arte ct tanta doctrina alienum esse oportet.

IV. Ad hoc dicitur quod, formalitcr loquendo, de neutra mediatione est sermo, sed de mediatione propria unicuique, scilicet rationi et execution!; quamvis prima pan verifice- lur dc immedintione virtutis, secunda de mediatione sup- positi. Ad quorum evidentiam, scito quod inter rationem rectricem seu gubernatricem, ct res rectas. esse rationem mediam contingit dupliciter. Uno modo, ut suppletem notitiam ct regulationem rationis principalis; ut puta quia principalis dedit regulas universales, ordinavit principalia. dedit modum etc, ct inferioribus curam aliorum reliquit se- cundum particularia occurrentm; ut in hominibus frequen- ter contingit Alio modo, ui ministram tantum rationis prin- cipalis; ut puta qui.i principalis hacc agenda quoad omnia discussa, inferiori tradit cxcquenda; ut in ministris artium contingit, praeostensis omnibus a magistris. Inter hos nutem duos modos interest, quod primo modo mediat ratio ut ratio, quia ut coniungcns notitiam ct regulationem univer- salem particularibus in secundo vero mediat ratio ut mi- nister, rationalis tamen. In primo, ratio principalis non se extendit ad ultima immediate: quia non absque media ra- tione ca novit, aut regulam eorum habet. In secundo vero, immediate ad ultima, quae particularia sunt, sc extendit. Et quoniam in omnibus secundum propria procedendum est. ideo, dc ratione loquendo, dc tali mediatione intellexit. Quia nutem talis mediatio coiucidit cum mediatione virtu- tis, idcirco gratia materiae, primum membrum intelligitur dc immeditatione virtutis.

Quemadmodum autem de media ratione distinctum est, ira de medio exeeutore distingui potest. Consui enim quod inter exccutorcm ut sic, ct effectum, dupliciter contingit me- dium exccutorem poni: uno modo, ud supplendam poten- tiam exccutivain prioris; alio modo, nd ministrandum xan-

tum priori. Et primum quidem per accidens sc habet ad exécutons rationem : quoniam non convenit ei nisi ratione *,nP°tctntiac -, quae accidit exeeutori; non cnim est necesse cxccutorcm esse impotentem. Secundum vero convenit cxc- cutori inquantum executor est: cxcqui enim dc ratione sua imponat ministerium quoddam, ut de se patet. Unde cum dc mediatione vel immediatione exeeutionis est sermo, pro- prie loquendo, de medio non supplente, sed ministrante, est sermo. Et quia medium ut ministrans est medium ut suppositum, non ut virtus; ideo secundum membrum Jc mediatione suppositi, gratia materiae, vcrificatur.

Stat ergo responsio, quod hic est sermo dc mediatione ct immediatione propria singulis; ct quod differentia inter rationem ct excccutionem est, quod illa immediate per negationem proprii medii, ista mediate per positionem proprii medii est. Nec est dilfrcrntia secundum vocem tan- tum, aut in aequivoco. Et quoniam proprium medium illius esset medium virtutis, istius esset medium suppositi; ideo materialiter, non formaliter, ibi vcrificatur dc una, ct hic dc alia. Et respicere ad hoc materiale, dat causam dubi- tandi.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ALIQUID PRAETER ORDINEM DIVINAE GUBERNATIONIS CONTINGERE POSSIT

Supr*. qu. ux, *rt. 6; qu. xui. eri. î, ed -.

• l'roM xn.

*><rdggpD septimum sic pROCEDrnt. Videtur quod aliquid praeter ordinem divinae gubcr- rftÇT. Açfo nationis contingere possit. Dicit enim ^c^c^**Boetius**, in III *de Consol.* ♦ quod *Deus per bonum cuncta disponit*. Si ergo nihil in rebus contingit praeter ordinem divinae gubernationis, sequeretur quod nihil esset malum m rebus 3.

2. Praeterea, nihil est casuale quod evenit secundum praeordinationem alicuius gubernantis. Si igitur nihil accidit in rebus praeter ordinem gubernationis divinae, sequitur quod nihil in re- bus sit fortuitum et casuale.

3. Praeterea, ordo divinae gubernationis est certus et immutabilis: quia est secundum ratio- nem aeternam. Si igitur nihil possit contingere in rebus praeter ordinem divinae gubernationis, sequitur quod omnia ex necessitate eveniant, et nihil sit in rebus contingens: quod est inconve- niens. Potest igitur in rebus aliquid contingere praeter ordinem gubernationis divinae.

Sed contra est quod dicitur *Esther* xni *: *Domi- ne Deus, rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit resistere tuae voluntati*.

Respondeo dicendum quod praeter ordinem ali- cuius particularis causae, aliquis effectus evenire potest; non autem praeter ordinem causae uni- versalis. Cuius ratio est, quia praeter ordinem particularis causae nihil provenit nisi cx aliqua alia causa impediante, quam quidem causam ne- cesse est rducere in primam causam universa- lem: sicut indigestio contingit praeter ordinem virtutis nutritivae, cx aliquo impedimento, puta

vx grossitie cibi, quam necesse est reducere in aliquam p aliam causam, et sic usque ad causam primam universalem. Cum igitur Deus sit prima causa universalis non unius generis tantum, sed universaliter l totius entis; impossibile est quod aliquid contingat praeter ordinem divinae guber- nationis; sed ex hoc ipso quod aliquid ex una parte videtur exire ab ordine divinae providen- tiaae qui consideratur secundum aliquam particu- larem causam, necesse est quod in eundem or- dinem relabatur secundum aliam causam.

Ad primum lrgo dicendum quod nihil invenitur in mundo quod sit totaliter malum ♦ quia malum ' ft. semper fundatur in bono *, ut supra ** ostensum est. Et ideo res aliqua dicitur mala, per hoc quod exit ab ordine alicuius particularis boni. Si autem totaliter exiret ab ordine gubernationis divinae, totaliter nihil esset.

Ad secundum dicendum quod aliqua dicuntur esse casualia in rebus, per ordinem ad causas particulares, extra quarum ordinem fiunt. Sed quantum ad divinam providentiam pertinet, *nihil Jit casu in mundo*, ut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaesi.* *

Ad tertium dicendum quod dicuntur aliqui effe- ctus contingentes, per comparisonem ad proxi- mas causas*, quae in suis effectibus deficere pos- sunt: non propter hoc quod aliquid fieri possit extra totum ordinem gubernationis divinae. Quia hoc ipsum quod aliquid contingit praeter ordi- num causae proximae, est ex aliqua causa subie- eta gubernationi divinae.

«) in rrbui. - rebiti PC.
£) aliquam. - Oro. P.:5.

7) unire- taliter. - Otn. Pa6.

Commentaria Caixlinalls Oaiotani

T rniLvs clarus. – In corpore una conclusio rcaponsiva: Impossibile est quod aliquid contingat praeter ordinem divinae gubernationis. – Probatur. Nullus effectus potes evenire praeter ordinem causae universalis: divina guber- natio est universalis causa non in imo genere, sed totius entis: ergo nihil potest praeter ipsius ordinem evenire.

Probutur maior cx dilfrcrntia inter causam particularem

et universalem in hoc. quod praeter particularem potest effectus contingere, praeter universalem non. Et probatur dilfrcrntia: quia praeter particularem est nlia causa sibi non subdita, cx qua potest effectus impediri; praeter universa- lem vero nulla est, quia omnes causae reducuntur in illam, et sic sub illius ordine cadit quidquid per quamcumque causam fit. Declaratur hoc exemplo indigestionis.

ne
ter
•er
ni
fi-
ns
eo
ic
»i-

n
n §
a
d
d t
r-
a
i-
i-
r-

ir
D * a. 8p.
11 ' 1). 3ijt.
U , “Qo-w.nu.irt.
5-

ir
is
d
n
o
• Qa. xxir.

>
J-
5- · D. U4.
iit
ia
i-
e-

α
=
§
s
m

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ALIQUID POSSIT RENITI CONTRA ordinem gubernationis divinae

octavum sic PROCENITUR. Videtur quod
Possit ren'li' contra ordinem gu-
J/ÇÇcçuj hernationis divinae. Dicitur enim Isaiac
-^•^^111 *: *Lingua eorum et adinventiones eo-
rum contra Dominum,*

2. Praeterea, nullus rex iuste punit cos qui
eius ordinationi non repugnant. Si igitur nihil
contraniteretur divinae ordinationi, nullus iuste
puniretur a Deo.

3. Praeterea, quaelibet res est subiectn x ordi-
nini divinae gubernationis. Sed una res ab alia
impugnatur. Ergo aliqua sunt quae contruntuntur
divinae gubernationi.

Sed contra est quod dicit Boetius, in III *de
Consol.* *: *Non est aliquid quod summo huic bono
vel velit vel possit obsistere. Est igitur summum
bonum quod regit cunctafortiter, suaviterque dis-
ponit;* ut dicitur *Sap.* vm φ. de divina Sapientia.

Respondeo dicendlm quod ordo divinae provi-
dentiae 3 dupliciter potest considerari : uno modo
in generali, secundum scilicet quod progreditur
a causa gubernativa totius; alio modo in speciali,
secundum scilicet ¶ quod progreditur ex aliqua
causa particulari, quae est executive divinae gu-
barnationis. Primo igitur modo, nihil contranitnur
ordini divinae gubernationis. Quod ex duobus
patet. Primo quidem, ex hoc quod ordo divinae

gubernationis totaliter in bonum tendit, et una-
quaeque res in sua operatione et conatu non
tendit nisi ad bonum: *nullus enim respiciens ad
malum operatur,* ut Dionysius dicit ·. – Alio modo *
apparet idem cx hoc quod, sicut supra· dictum I·Λ·ML
est, omnis inclinatio alicuius rei* vel naturalis vel m*5'
voluntaria, nihil est aliud quam quaedam impressio
a primo movente : sicut inclinatio sagittae ad si-
gnum determinatum, nihil aliud est quam quaedam
impressio a sagittante. Unde omnia quae agunt *
¶cl naturaliter vel voluntarie, quasi propria sponte
perveniant in id ad quod divinitus ordinantur.
Et ideo dicitur Deus *omnia disponere suaviter.*

Au primi m ergo dicendum quod dicuntur aliqui
vel cogitare vel loqui vel agere contra Deum, non
quia totaliter renitantur ordini divinae guberna-
tionis, quia etiam peccantes intendunt aliquod
bonum: sed quia contramtuntur cuidam deter-
minato bono, quod est eis conveniens secundum
suam naturam aut statum. Et ideo puniuntur
iuste a Deo.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod ' una
res alteri contrapugnat, ostenditur quod aliquid
reniti potest ordini qui est cx aliqua causa par-
ticulari : non autem ordini qui dependet a causa
universali totius.

a) rrt tubiccfā. – tubiidtur Pufr.
S) prcnUdcntior. – fapicetiāc P.ii>
¶') tciliert. – OmJW. – Pro ex aliqua eauta, ex canm ed. λ, a
caaa PE

alicuius rei. – Om. G; poti rofantaria cndiics «uEftiM mal-
cumque rRL
t) obtint. – afuntur p.
C) rx hoc quod. – «« hoc quod codices, fluoxJo cdd. d fr.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tmxi**. Circa titulum dubium occurrit: quia hic arti-
culus videtur supcrtluus, aut coincidcrc cum praece-
dente, nut saltem male ordinatu». Si enim conclusum
quod praeter ordinem divinae gubernationis nihil potest
contingere, superfluum est sollicitari an contra illum possit
aliquid fieri : *praeter* enim claudit in sc ct *praeter* ct *contra*.
Superfluit ergo; aut pars est praccdcncps; aut prius de-
bebat quaeri *utrum contra*, et deinde *utrum praeter*, quia
itat quod non contra, cl tamen praeter', sed non c con-
vene, ut patet.

Ad hoc diciiur quod iste articulus est omnino distin-
ctus, ct optimo loco necessario quaesitus. Differt enim α
praecedente: quia ille de eventu, iste dc renitentia quaerit.
Unde differunt quasi sicut actus, et promptitudo ad actum.
In illo enim quaeritur un possit aliquid contingere praeter
divinam gubernationem : hic non quaeritur utrum aliquid
possit facere contra divinam gubernationem, sed utrum
aliquid sit renitens, idest aut non obediens, vel difficile obe-
diens divinae gubernationi; hoc enim renitentia importat.
Unde post decisionem quod nihil praeter divinam guber-
nationem evenit aut evenire potest, mento reliquum fuit
discutere utrum res promptae sint ad hoc ipsum quod
fieri diximus, idest ordinem divinae gubernationis implen-
dum; an aliquae contra renitantur, idest restitant, quamvis
oppositum facere non possint.

¶. In corpore duo: primo, proponitur conclusio; se-
cundo, probatur. – Quoad *primum*, ponitur una distinctio
ct conclusio. Distinctio est. Ordo divinae sapientiae dupli-

citer: in generali, ct in speciali. Primo modo, est in guber-
natore universali; secundo, in gubernatoribus specialibus. –
e¶conclusio est bimembris : Nihil contranitur ordini divinae
gubernationis in generali, sed in speciali.

Quoad *secundum*, probatur quoad primam partem, du-
pliciter. Primo, unaquaeque rei sua operatione ct conatu
tendit ad bonum. ergo non contranitur divinae guberna-
tioni in generali. – Antecedens probatur: quia *nihil opera-
tur aspiciens ad malum*, ut Dionysius dicit. – Consequentia
probat: quia ipsa divina gubernatio totaliter tendit in
bonum.

Secundo, omnis inclinatio. sive naturalis sive voluntaria,
est impressio quaedam a primo movente : ergo omnia
agentia tam naturaliter quarti \oluntiric, tendunt quasi
sponte ad id ad quod divinitus ordinantur. – Antecedens
supponitur cx supra dictis: et manifestatur exemplo im-
pressionis in sagitta. – Consequentia putet cx eisdem. Et
confirmatur: quia hinc dicitur Deu» *disponere omnia sua-
viter.*

Secunda pars ut nota relinquitur.

III. Circa distinctionem, ct explanationem membrorum
cius, adverte quod non materialiter, sed formalitr intelli-
gcnJu sunt: ita quod gubernatio in generali est prout
egreditur « gubernatore univcxali ut sic; in speciali \cro»
ut egreditur n causa particulari executive ut ric. Dico au-
tem utrobique *ut sic*, quoniam Deus non nisi ut guber-
nator totius, clauditur sub primo membro; ct ipsemvt Deus,
ut dans praecepta moralia, ut ordinans Ecclesiam, ct wcun-

dum similes rationes speciales, clauditur tub secundo membro; quoniam est ut causa particularis exeeutiva per scipsam quandoque. Non enim ut faciens aliquod horum, ordinat omnia entia, sed quncdnm tantum, vel secundum quasdam tantum dispositiones. Et hoc si notaveris, solves inultas argumentationes dc peccato mortali, quomodo est contra Deum, ct contra amicitiam ct praeceptu eius immedate, sive in homine sive in angelo, etc.

IV. In responsione ad primum, advene quod peccantes mortaliter duo inspiciunt: alterum intentum, et hoc constat esse nliquod bonum, et sic implent aliquem ordinem divinae gubernationis; alterum praeter intentionem, et hoc est deformitas actus consistens in privatione debiti ordinis, etc., cl in hoc declinant n quodam determinato ordine boni, et contra illum nituntur. Et sic nulla cx parte contra divinam gubernationem in generali agunt; sed in speciali.

r,tc*
•ht
•hi.
est
tc;
et

QUAESTIO CENTESIMAQUARTA

DE EFFECTIBUS DIVINAE GUBERNATIONIS IN SPECIALI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de effectibus divinae gubernationis in speciali ♦
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum creaturae indigeant ut conserventur in esse a Deo.

Secundo: utrum conserventur a Deo immediate.
Tertio: utrum Deus possit aliquid redigere in nihilum.
Quarto: utrum aliquid in nihilum redigatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CREATI REAE. INDIGEANT IN DEO CONSERVENTUR

(11 Cot/A .ip. iJtv; Dc* Pot., qu. v, *rt. i; ht oφ. r. loct. it; lIibr., c*p, i, Itet u.

¶ R. L. M. L. M. SIC PROCI DIU R. Videtur quod creaturae non indigeant ut a Deo conserventur in esse. Quod enim non potest non esse. non indiget ut conservetur in esse: sicut quod non potest abscedere, non indiget ut conservetur ne abscedat. Sed quaedam creaturae sunt quae secundum sui naturam non possunt non esse. Ergo non omnes creaturae indigent ut a Deo conserventur in esse. - Probatio mediae. Quod per se inest alicui, necesse est ei inesse, et oppositum eius impossibile est ei inesse: sicut necessarium est binarium esse parem, et impossibile est cum esse imparem. Esse autem per se consequitur ad formam: quia unumquodque secundum hoc est ens actu, quod habet formam. Quaedam autem creaturae sunt, quae sunt formae quaedam subsistentes, sicut de angelis dictum est*; et sic per se inest eis esse. Et eadem ratio est de illis quorum materia non est in potentia nisi ad unam formam, sicut supra* dictum est de corporibus caelestibus. Huiusmodi ergo creaturae secundum suam naturam ex necessitate sunt, et non possunt non esse: potentia enim ad non esse non potest fundari neque in forma, quam per se sequitur esse: neque in materia existente sub forma quam non potest amittere, cum non sit in potentia ad aliam formam.

2. Praeterea, Deus est potentior quolibet creato agente. Sed aliquod creatum agens potest communicare suo effectui ut conservetur in esse, etiam eius operatione cessante: sicut cessante actione aedificatoris, remanet domus; et cessante actione ignis, remanet aqua calefacta per aliquod tempus. Ergo multo magis Deus potest suae creaturae conferre quod conservetur in esse» sua operatione cessante.

3. Praeterea, nullum violentum potest contingere absque aliqua causa agente. Sed tendere ad non esse est innaturale et violentum cuilibet creaturae: quia quaelibet creatura naturaliter appetit

esse. Ergo nulla creatum potest tendere in non esse, nisi aliquo agente ad corruptionem. Sed quaedam sunt ad quorum corruptionem nihil agere potest; sicut spirituales substantiae, et corpora caelestia. Ergo huiusmodi creaturae non possunt tendere in non esse, etiam Dei operatione cessante.

4. Praeterea, si Deus conservat res in esse, hoc erit per aliquam actionem. Per quamlibet autem actionem agentis, si sit efficax, aliquid fit in effectu. Oportet igitur quod per actionem Dei conservantis aliquid fiat in creaturo. - Sed hoc non videtur. Non enim per huiusmodi actionem fit ipsum esse creaturae: quia quod iam est, non fit. Neque iterum aliquid aliud superadditum: quia vel non continue Deus conservaret creaturam in esse, vel continue aliquid adderetur creaturae, quod est inconveniens. Non igitur creaturae conservantur in esse a Deo.

Sed contra est quod dicitur *Hebr.* 1*: *Portans omnia verbo virtutis suae.*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere, et secundum lidem et secundum rationem, quod creaturae conservantur in esse a Deo. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod aliquid conservatur ab altero dupliciter. Uno modo, indirecte et per accidens, sicut ille dicitur rem conservare, qui removet corrumpens; puta si aliquis puerum custodiat ne cadat in ignem, dicitur eum conservare. Et sic etiam Deus dicitur aliqua conservare, sed non omnia: quia quaedam sunt quae non habent corrumpentia, quae necesse sit remove ad rei conservationem. - Alio modo dicitur aliquid rem aliquam conservare per se et directe, inquantum scilicet illud quod conservatur, dependet a conservante, ut sine eo esse non possit. Et hoc modo omnes creaturae indigent divina conservatione. Dependet enim esse cuiuslibet creaturae a Deo, ita quod nec ad momentum subsistere possent, sed in nihilum redigerentur, nisi

Cip. SMXtU. 41.

operatione divinae virtutis conservaremur in esse, sicut Gregorius dicit .

Et hoc sic perspic̃i potest. Omnis enim ellectus dependet a sua causa, secundum quod est causa eius. Sed considerandum est quod aliquod agens est causa sui effectus secundum fieri tantum, et non directe secundum esse eius. Quod quidem contingit et in artificialibus, et in rebus naturalibus. Aedificator enim est causa domus quantum ad eius fieri, non autem directe quantum ad esse eius. Manifestum est enim quod esse domus consequitur formam eius: forma autem domus est compositio et ordo, quae quidem forma consequitur naturalem virtutem quarundam rerum. Sicut enim coquus coquit cibum adhibendo aliquam virtutem naturalem activam, scilicet ignis: ita aedificator facit domum adhibendo caementum, lapides et ligna, quae sunt susceptiva et conservativa talis compositionis et ordinis. Unde esse domus dependet ex naturis harum rerum. sicut fieri domus dependet ex actione aedificatoris. – Et simili ratione est considerandum in rebus naturalibus. Quia si aliquod γ agens non est causa formae inquantum huiusmodi, non erit per se causa esse quod consequitur ad talem formam, sed erit causa effectus secundum fieri tantum.

Manifestum est autem quod, si aliqua duo sunt eiusdem speciei, unum non potest esse per se causa formae alterius, inquantum est talis forma quia sic esset causa formae propriae, cum sit eadem ratio utriusque. Sed potest esse causa huiusmodi formae secundum quod est in materia, idest quod haec materia acquirat hanc formam. Et hoc est esse causa secundum fieri; sicut cum homo generat hominem, et ignis ignem. Et ideo quodcumque naturalis effectus est natus impressio; nem agentis recipere secundum eandem rationem secundum quam est in agente, tunc fieri effectus dependet ab agente, non autem esse ipsius – Sed aliquando effectus non est natus recipere impressionem agentis secundum eandem rationem secundum quam est in agente: sicut patet in omnibus agentibus quae non agunt simile secundum speciem; sicut caelestia corpora sunt causa generationis inferiorum corporum dissimilium secundum speciem. Et tale agens potest esse causa formae secundum rationem talis formae, et non solum secundum quod acquiritur in hac materia: et ideo est causa non solum flendi, sed essendi.

Sicut igitur fieri rei non potest remanere, cessante actione agentis quod est causa effectus secundum fieri; ita nec esse rei potest remanere, cessante actione agentis quod est causa effectus non solum secundum fieri, sed etiam secundum esse. Et haec est ratio quare aqua calefacta retinet calorem, cessante actione ignis; non autem

remanet aer illuminatus, nec ad momentum, cessante actione solis. Quia scilicet materia aquae susceptiva est caloris ignis secundum eandem rationem qua: est in igne: unde si perfecte perducatur ad formam ignis, retinebit calorem semper; si autem imperfecte participet aliquid de forma ignis secundum quandam inchoationem, calor non semper remanebit, sed ad tempus, propter debilem participationem principii caloris. Aer autem nullo modo natus est recipere lumen secundum eandem rationem secundum quam est in sole, ut scilicet recipiat formam solis, quae est principium luminis: et ideo, quin non habet radicem in aere, statim cessat lumen, cessante actione solis.

Sic autem se habet omnis creatura “ ad Deum, sicut ner ad solem illuminantem. Sicut enim sol est lucens per suam naturam, aer autem fit luminosus participando lumen a sole, non tamen participando naturam solis; ita solus Deus est ens per essentiam suam, quia eius essentia est suum esse; omnis autem creatura est ens participative. non quod sua essentia sit eius esse. Et ideo, ut Augustinus dicit IV *super Gen. ad virtus Dei ab eis quae creata sunt regendis si cessaret aliquando, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret.* Et in VIII * eiusdem libri dicit quod, *sicut aer praesente lumine fit lucidus, sic homo. Deo sibi praesente, illuminatur, absente autem, continuo tenebratur.*

An primum ergo dicendum quod esse per se consequitur formam creaturae, supposito tamen influxu Dei: sicut lumen sequitur diaphanum acris, supposito influxu solis. Unde potentia ad non esse in spiritualibus creaturis et corporibus caelestibus, magis est in Deo, qui potest subtrahere suum influxum, quam in forma vel in materia talium creaturarum.

An SECUNDI M DICENDUM quod DeUS non potest communicare alicui creaturae ut conservetur in esse, sua operatione cessante; sicut non potest ei communicare quod non sit causa esse illius. Intantum enim indiget creatura conservari a Deo, inquantum esse effectus dependet a causa essendi. Inde non est simile de agente quod non est causa essendi, sed fieri tantum.

An tertium dicendum quod ratio illa procedit de conservatione quae est per remotionem corrumpentis; qua non indigent omnes creaturae, ut dictum est ♦ M

An Quartum dicendum quod conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem; sed per continuationem actionis qua dat esse, quae quidem actio est sine motu et tempore. Sicut etiam conservatio luminis in aere est per continuatum influxum a sole.

γ) Quia si aliquod. – quod si aliquod ABCDE, ubi quibus quod (cum wF) egmjr E. et in aliquod G.
ft) est talis forma. – talis formae D.
t) effectua. ~ Om. Paft; tunc fieri... in agents o<n. E.
O qua. – secundum yuctm »dkc% et a b.

rj secundum – qua AUCEFCpD »t a b.
9) creatura. – secundum trnt creatum nJjh II.
t» ideo, ut. – ideo P.K
m) tua operatione. – imj aditote P«x». – I udem ar.u. illius ©mit-tunt esse.

* C. bum. n
• Cf. nma. w

• Cl. iim. t
JK.

Commentaria Cardinalis Caletani

Titulus clarus. – In corpore duo principaliter: primo, propositu conclusionem responsive, distinguit de conser-
vatione, et iuxta duo distinctionis membra, dua» conclusio
ponit; secundo, prosequitur secundam conclusionem.

Quoad *primum*, conclusio simpliciter responsiva quae-
sito est affirmativa universalis, scilicet: Omnia conservantur
in esse a Deo. Et hoc tam fide, quam ratione.

Distinctio est. Conservare dupliciter: directe, et indire-
cte. Indirecte quidem, per remotionem corrumpentium :
directe vero, per manutentionem dependentis a se. – Con-
clusio prima est: Non omnia consenantur indirecte. Pro-
batur: quia non omnia egent remotione corrumpentium;
quoniam quaedam sunt quae nulla habere possunt corrup-
pentia, ut angeli et corpora caelestia, etc. – Conclusio se-
cunda est: Omnia conservari egent a Deo directe. Probatur
auctoritate Gregorii.

II. Quoad *secundum*, tractatur secunda conclusio ra-
tione. Et intenditur ratio talis. Effectus alicuius causae non
solum in heri sed in esse, eget conservari directe ab illa:
sed omnis creatura est effectus dependens a Deo in fieri et
esse: ergo omnis creatura eget conservari a Deo directe. –
Maior probatur ex illa maxima Omnis effectus dependet
a sua causa secundum quod est causa eius; scilicet si in
fieri, in tunc; et si in esse, in esse. – Minor vero ex illa,
quod solus Deus est ens per essentiam, reliqua enim par-
ticipatione ipsius sunt entia.

Unde ad evidentiam huius rationis, in littera primo di-
citur quis sit effectus quoad esse, respectu alicuius causae;
secundo, quae sit causa quoad esse effectus, ibi: *Manife-*
stum *; tertio, applicantur haec ad creaturas et ad Deum,
et sic inferitur intentio conclusio, ibi: *Sic autem se habet*

III. Quoad primum, sunt tria: distinctio; descriptio dis-
tinctorum; et manifestatio per exempla. Distinctio est. Ef-
fectuum aliquis ab agente causatur secundum fieri, et non
secundum esse directe; aliquis vero et secundum fieri, et
secundum esse directe. Et bene notato ly *directe*: quoniam
stultum est dicere fieri alicuius causari ab aliquo, et esse
illius non; cum fieri rei nihil aliud sit quam acquirere
essentiam. Non ergo distinguitur inter effectum in heri tantum,
et in esse et fieri simul, absolute; sed subintelligit illo
modo dependendi, scilicet directe. Ita quod, licet omnis ef-
fectus a suo sufficiente causa habeat et fieri et esse, ali-
quis tamen est cuius esse non directe causatur ab agente,
sed fieri tantum, esse vero concomitantur, ut domus respec-
tu aedificatoris; aliquis vero, cuius et fieri et esse directe
ab agente pendet, ut lumen a sole.

Descriptiones sunt. Effectus alicuius in esse, est cuius
forma per se respicitur a tali agente: effectus in fieri tantum,
est cuius forma non per se respicitur a tali agente.

Explanationes sunt in exemplo de domo, in quo aper-
itur quomodo forma non fit directe a domificatore, sed
fieri tantum. Et intendit inductionem in ceteris artificialibus.

IV. Quoad secundum, sunt tria: distinctio causarum;
diversa distinctorum proportio ad effectus; et manifestatio
dictorum a posteriori. Distinctio est diversa. Agentium quae-
dam sunt eiusdem rationis cum effectibus; et quaedam
diversarum.

Diversa proportio est secundum duo ordinate se conse-
quentia: primo, secundum respectum ad formam; secundo,
secundum influentiam ad esse vel fieri. Differunt igitur primo
hac causae, quia causae univocae non possunt esse causae
perse formarum effectus sui; causae vero aequivocae pos-
sunt esse causae per se formae effectus. Secundo differunt,
quia causae univocae sunt causae tantum fieri effectus;
causae vero aequivocae possunt esse causae esse effectus. –
Prima differentia probatur ex illa maxima: Causa per se
alicuius, est causa illius in quocumque invenitur secundum
eandem rationem. Ergo si causa univoca, puta Socrates,
causai formam humanitatis per se, dum generat Platonem,
sequitur quod causaret etiam humanitatem suam, cum sit in
eo eiusdem rationis. Secunda vero differentia sequitur ex
prima. Quia ex quo causa univoca non causal per se for-

Suxmai Tur. au D. Tüovak T. II.

mum, et aliquid causat; ergo causat applicationem seu
coniunctionem formae in materia. Hoc autem est esse cau-
sam fieri effectus. Et quoniam in causaequivoca non salva-
tur forma effectus secundum eandem rationem, non repu-
gnat ei esse per se causam formae effectus, et consequenter
esse causam et fieri et esse effectus.

Manifestatio autem praedictae diversae proportionis fit
a testimonio sensibilibus in differentia inter calorem equae
et lumen neris, quorum neutrum inest ab intrinseco, in
hoc quod ille remanet absque conservante, istud non: quia
calor est eiusdem rationis in calefaciente et calefacto; lumen
autem non in illuminato et lucente.

V. Quoad tertium, tria: vis applicationis praedictorum; * CL ibi»4.
explanatio eius ex proportionem ad solem et lumen, et au-
ctoritates Augustini. Vis est, quia Deus est causa essendi
omnibus, directe causant esse omnium, quia est ens per
essentiam. cetera sunt entia per participationem : et sic
creaturae sunt effectus Dei in esse, et Deus est causa earum
in essentia. Explanatio est proportio Dei ad solem, et
creaturae ad nerem illuminatum. Quae Augustini auctori-
tate firmatur duplici. Et clare patet littera.

VI. Circa distinctionem effectuum, dubium occurrit de
illa modificatione, scilicet *directe*. Omne enim agens, non
dico disponens, sed perficiens, quod scilicet inducit formam,
agit directe sibi simile secundum formam qua agit: ergo
directe agit ut formam effectus. Probatur consequentia:
quia sola forma effectus est ratio assimilationis effectus ad
causam, unde forma praesente, cessat mutus, ut dicitur in
I *de Generat** Non ergo distinguitur per hoc effectus in heri
ab effectu in esse, quod illius esse non directe est a propria
causa, istius vero directe: immo huc fictitium videtur.

VII. Circa descriptiones quoque eorundem, dubium oc-
currit, quid intelligatur per formam per se causari aut re-
spici a causa. Cum enim sermones doctrinales sint forma-
les, oportet accipi *per se* ut est modus causandi active vel
passive. Sic autem invenitur manifeste falsum quod di-
citur. Quoniam forma tunc per se respicitur ab agente,
quando non per accidens respicitur, ut patet et in I *Poster*,
cap. de *per se* ♦, et V *Metaphys*, 44: ut statua per se respi-
citur a intellectu, per accidens autem a Polycleto, et simi-
liter domus ab aedificatore, et sanitas a medico, etc. Con-
stat autem quod multorum formae per se, et non per ac-
cidens, fiunt ab agentibus a quibus non dependent in esse;
ut patet in exemplis datis. Igitur ista ratio seu descriptio
effectus in esse, nulla est.

VIII. Circa rationem assignatam in diversa proportionem
inter causas univocas et equivocas, dubium occurrit, unde,
aut quantum valet haec conclusio: Si Socrates esset causa
per se formae in Platone, esset causa sui ipsius, quia est
eiusdem rationis in utroque. Haec enim fundatur super illa
propositionem : Causa per se alicuius formae, causat illam
in quocumque invenitur. Sed hanc esse falsissimam, et ra-
tione et inductione manifestatur. Inductione quidem, quia
sic corpora caelestia non causarent per se corpora infe-
riora, nec substantiae superiores substantias inferiores, nec
Deus entia: illa enim sunt corpora, haec sunt substantiae,
et hic est ens; et sic causarent seipsa. si in quocumque
illud invenitur, oportet causare. – Ratione autem, quia ista
propositio destruit illam maximum: Omne agens agit per
se sibi simile secundum formam quae est ratio agendi. Si
enim per se agit sibi simile, ergo esse per se activum sup-
ponit in agente fundamentum ascriptionis. Et si, ex alia
parte, esse per se activum exigit activitatem in omne, in
quocumque invenitur tale fundamentum; igitur non sup-
ponit. Et sic inter duo principia contradicunt. Quare, etc.

IX. Ad primum dubium dicitur quod in equivoco la-
borat ratio. Quoniam cum dicitur quod omne agens agit
sibi simile, intelligitur indistincte, sive in fieri, sive in heri
et esse simul. Cum vero dicitur quod alicuius effectus esse
non directo fit, iam non indistincte est sermo, sed de esse
ut distinguitur contra fieri. Unde non repugnant ad invi-
cem. Non enim hic negatur effectum directe fieri et intendi

* Et ratio. n.

* (X ms. v.

• tnd. ap. rr,
■sa». 6.- a. Th.
lacs. t.
**S. Th. Ucxm.
- bd. IV,
«P. B, b. 9.

* CL esa. n.

* CL m@. ».
be

• Id cor^f.

* Et. Bon. n.

similem agent!; sed quoad e«e non semper directe intendi ct fieri.

X. Ad secundum dubium * dicitur quod *per se*, etiam ut modus causandi, cum sumatur dupliciter, scilicet ut distinguitur contra *per accidens*, ct contra *per aliud*; in proposito sumitur ut distinguitur contra *per aliud*. Ita quod sermo est de Connu aliqua non materialiter, sed formaliter; et dc dependentia a causa activa, quae convenit ei per sc primo. Quod cnim naturae alicuius formae conveniat per sc primo dependentia ab agente, patet de proprio respectu proprii subiccti: homini siquidem convenit per te primo quod nb eo fluat risibiiitas; ct c converso risibilius exigit cx intrinseco quod sit ab homine. Intentio igitur litterae est quod forma quae per sc primo exigit dependentiam a tali agente, est ab eo secundum esse ct fieri ; quae nutem non hoc exigit, eat ab eo secundum fieri tantum. Et manifestatur hoc sic. Dependentia ad causam activam per sc primo conveniens formae, non convenit ei ratione sui fieri precise (quin fieri, ut distinguitur contra esse, ncc est intrinsecum rationi formae, nec necessario comitatur ipsam; alioquin. cessante fieri, non maneret forma): dependentia aurem illa convenit formae per >e primo: igitur convenit ei secundum esse. Omnis ergo forma per se primo dependens ab aliquo, est effectus illius in esse, ct c converso, ur in littera dicitur. Cum cnim idem sit iudicium de forma ct esse, intelligi nequit quod aliquis ctlcctu» secundum esse ab aliquo dependeat active ct directe, et tamen non secundum formam per se primo. Si enim formae eius non per sc primo convenit dependentia ad talem causam, sed per aliud dependet n tali agente; per «cpanitioncm illius alius, poterit non dependere ab ipso. Et sic simul effectus erit dependens secundum esse, ct non dependens secundum formam, ab eodem agente: quod implicat duo contradictoria.

Ad obicctioncs vero in oppositum iam patere potest responsio: quin huiusmodi propositiones loquuntur indistincte de causa per sc ct effectu per se, non distinguendo secundum esse directe, vel secundum fieri tantum. – Potest quoque, iuxta nunc dicte, dari tcunda responsio: quod licet in instnniis adductis, cl similibus, sit causa er effectus per sc ut distinguitur contra *per accidens*, non limen ut distinguitur contra *per aliud* ; quia sunt effectus per fieri, quod est aliud ab cis.

XI. Ad tertium dubium * dicitur quod verum est consequentium illam fundari super illo principio, scilicet: Causa per sc alicuius, causât illud in quocumque invenitur. Sed, ut iam * dictum est, intelligitur dc causa per se primo alicuius, ita quod perscita» scu primitoi se teneat cx parte utriusque. scilicet tam causae quum effectus, proportionaliter tamen, sic quod B conveniat per se primo dependere ab A, ct A conveniat per sc primo esse activum B. Principium autem hoc non eget probatione, sed est per sc notum. Quoniam si B convenit per se primo dependentia ab A, in quocumque invenitur, est cum tali dependentia: impossibile est cnim separare aliquid ab eo quod convenit sibi per sc. Et similiter si A convenit per sc primo quod sit activum B, in quocumque repetitur, est activum ipsius B. Et sic si A et B sunt eiusdem rationis, idem est per sc primo activum sui ipsius: quod est impossibile in littera deductum.

XII. Instantiae autem ad oppositum adductae, ex littera solvuntur, in qua expresse dicitur quod hacc dicuntur dc effectu eiusdem rationis. Ita quod sensus illius principii. *Causa per sc alicuius, causal illud in quocumque reperitur*, est: *Causa per se alicuius, causai illud in quocumque reperitur secundum eandem rationem* ; nec oportet quod causct illud in quocumque aequisocc seu analogice invenitur. Et in promptu huius sanae glossae causa est: quia quando aliquid convenit alicui per sc, non oportet propterea quod conveniat suo acquivoco aut analogo; sed satis est, ct exigitur, quod conveniat sibi in quocumque secundum suam rationem invenitur. Unde si corpora caelestia causant corporitatem inferiorum per sc, ct substantiae immateriales substantialitatem, etc., patet responsio: quia non est eiusdem rationis substantia aut corporcitus in causalis, cl in huiusmodi causis. De Deo autem constat quod est causa per sc primo entis inquantum entis; et non sequitur. Ergo

causât ens in scipso; sed. Ergo causar ens in quocumque invenitur secundum eandem rationem qua invenitur in causatis. .Modo, falsum est quod in Deo inveniatur secundum eandem rationem, cuin ipse sit ens per essentiam, cetera non: sed reliqua sunt quodammodo eiusdem rationis. inquantum entia, quia sunt entia per participationem. Et hoc bene nota: quoniam Metaphysics hacc multos latuit illustres viros.

Et cx his patet responsio ad rationem in oppositum. Quoniam esse per sc activum supponit fundamentum a*-simulationi». non tamen semper secundum eandem rationem quam effectus habebit ; sed quandoque secundum oliorem, quum effectus imitabitur. Et similiter, cx alia parte, esse per sc activum exigit activitatem in qucukumque in quo fundamentum similitudinis invenitur, non qualitercumque , sed secundum eandem rationem qua invenitur in effectu. Et idcirco per sc primo activum non repugnat omni causae; sed univocae ut sic, ul in littera dicitur. Uode illa duo principia, sane intellectu, ut decet, non contradicunt. sed consonant.

XIII Circa explanationem praedictae differentiae inter causam univocam ct nequivocom . dubium cil dc illa red- ditione causae quare aqua retinet calorem, ct aer non consenui lumen. Videtur cnim quod causa assignata falsa mi Quoniam cum aqua calefit a sole, conservet etiam calorem remota u sole: et tamen non est sUKcptivn formae caloris secundum eandem rationem qua est in sole, ut pntet. Unde si ratio esset bona, aqua calefacta α sole non conservaret calorem; sicut aer non sénat lumen, – Potest quoque argui cx parte luminis. Quoniam cum illuminatur ner a lucerna, est susceptivus formae illuminantis secundum eandem rationem. quia communicant in materia, et tamen non retinetur, sed dependet in fieri et conservari α lucerna. Ergo, etc.

XIV. Ad utrumque obicctioncm eadem responsione dicitur quod, cum iudicium de rebus non nisi cx propriis fieri debent, id rebus simpliciter cl optime attribuitur, quod convenit cis cx propriis causis: quod autem in ordine ad causas communes competere cis invenitur, aut resecatur ab arte, aut propriorum iudicium non impedit. Unde cum calor ct lumen in hoc differant manifeste, quod calor secundum esse quod habet in propria causa, quam constat case ignem, sit secundum eandem rationem participabitis ab his inferioribus per calefactionem; ct lumen secundum esse quod habet in propria causa, quam constat esse quintam essentiam, sive in sole tantum sive in omni pane astrata, non sit participubile per illuminationem: ad propria respiciens, divus Thomas optimam rationem reddidit quare calor remanet, et lumen non; quia scilicet ille secundum esse quod in propria habet causa, per calefactionem est participabitis .secundum eandem rationem, lumen vero non.

Unde ad obicctioncs dicitur quod ideo calor λ sole laetus remanet, quia calor est talis forma quae nata est a materia acris suscipi secundum esse quod hnbct in propria causa; non in causa communi, quae est sol. Et similiter lumen α lucerna non remanet, quia lumen est talis forma quae non est nata haberi secundum eandem rationem qua est in propria causa, non in lucerna. Quamvis etiam aer, nec eius materia possit per illuminationem pervenire ad habendum lumen secundum eundem rationem qua est in lucerna; sed per aliquam aliam actionem. Et quod hacc vera sint, ex eo patet quod tnm ab igne quam a sole uterque provenit effectus, scilicet calor et lumen. Sed quoniam respectu caloris sol est causa communis, respectu luminis propria; ignis quoque respectu caloris est causa propria, respectu luminis causa est non ut ignis, sed ut cum caelesti natura communicat, ut dicitur in 11 *de Anima* *; ideo propria causa caloris ut sic, ct ut calefaciens, purtipabilis est secundum eandem rationem in aliis ; et ideo calor in aliis conservatur, utpotc non dependens in esse, quia cuius propria causa est univoca alii». Propria vero causa luminis ut sic, ut illuminam, non est participabilis ab alii.» secundum eandem rationem : ct ideo lumen non retinetur, utpote dependens in esse ct fieri, non repugnante huic propria causa, quoniam non est univoca aliis. El sic patet intentio ct subtilitas litterae.

• et nui» «h

CL num. un.

Nom. prasevd.

. Art- F1
U **

»

?

1

* G. r»,

•Qu-w-

• Art. P

* Cip, «ja»a * .
s. IV I. A

»cumque
nitur in
r secun-
ntiam,
in ratio-
lionem.
is hituir

ositum.
urn as-
ratio-
lum al-
i parte,
que in
circum-
tur in
pugnet
. Unde
ntradi-

inter
a red-
i con-
ia sit.
lorcm
ruloris
Unde
rvarct
argui
cerna,
ni ru-
rcti-
J. etc.
dici-
■ fieri
con-
c ad
ur ab
cum
»r \$e-
>nstat
abilis
idtini
}uin-
pane
apria
parc
dum
1 est
non.
c fa-
:st a
>priu
iliter
>rma
qua
acr,
e ad
K in
sera
rque
n re-
niais
pria.
cac-

»r in
cius
oints
cuti-
, ut
pro-
paid

ARTICULUS SECUNDUS

I IRUM DEUS IMMEDIATE OMNEM CREATURAM CONSERVEJ'

„M> SECUNDUM SIC PROCEditUR. VidetUf quod
Deus immediate omnem creaturam con-
servet. Eadem enim actione Deus est
-^conservator rerum, qua et creator, ut
dictum est ♦ Sed Deus immediate est creator
omnium. Ergo immediate est etiam consonator.
2. Praeterea, unaquaeque res magis est pro-
xima sibi, quam rei niteri. Sed non potest com-
municari alicui creaturae quod conservet scipsam.
Ergo multo minus potest ei communicari 3 quod
conservet alium. Ergo Deus omnia conservat abs-
que aliqua media causa ? conson ante.
3. Praeterea, effectus conson atur in esse ab τ
eo quod est causa eius non solum secundum fieri,
sed etiam secundum esse. Sed omnes causae
creatae, ut videtur, non sunt causae suorum effe-
ctuum nisi secundum fieri: non sunt enim causae
nisi movendo, ut supra * habitum est. Ergo non
sunt causae consentantes suos effectus in esse.
Sed contra est quod per idem conservatur
res, per quod habet esse. Sed Deus dat esse rebus
mediantibus aliquibus causis mediis. Ergo etiam
res in esse conservat mediantibus aliquibus causis.
Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ,
dupliciter aliquid rem aliquam in esse conservat:
uno modo, indirecte et per accidens, per hoc quod
removet vel impedit actionem corrumpentis ; alio
modo, directe et per se, quia ab eo dependet esse
alterius, sicut a causa dependet esse * effectus.
Utroque autem modo aliqua res creata invenitur
esse alterius conservativa. Manifestum est enim
quod etiam in rebus corporalibus multa sunt quae
impediunt actiones corrumpentium, et per hoc di-
cuntur rerum conservativa ; sicut sal impedit car-
nes a putrefactione, cl simile est in multis aliis. –
Invenitur etiam quod ab aliqua creatura depen-
det € aliquis etfectus secundum suum esse. Cum
enim sunt multae causae ordinatae, necesse est
quod effectus dependeat primo quidem ct prin-
cipaliter a causa prima; secundario vero ab omni-

bus causis mediis. Et ideo principaliter quidem
prima causa cst etfectus conservativa; secundario
vero omnes mediae causae ζ, ct tanto magis
quanto causa fuerit altior et primae causae pro-
ximior. Unde superioribus causis, etiam in corpo-
ralibus rebus, attribuitur conservatio et permanen-
tia rerum: sicut Philosophus dicit, in XII *Mela-
phys.* *, quod primus motus, scilicet diurnus, est
causa continuitatis generationis; secundus autem
motus, qui est per zodiacum, cst causa diversitatis
'A. '''
quae est secundum generationem ct corruptio- mK.
nem. Et similiter astrologi attribuunt Saturno, qui
esi supremus planctarum, res fixas et permanen-
tes. – Sic igitur dicendum est quod Deus conser-
vat res quasdam in esse, mediantibus aliquibus
causis.

Ai» primum ergo dicendum quod Deus imme-
diate omnia creavit: sed in ipsa rerum creatione7
ordinem in rebus instituit, ut quaedam ab aliis
denderent, per quas secundario conservarentur
in esse; praesupposita tamen principali conserva-
tione, quae est ab ipso.

Ad secundum dicendum quod, cum propria causa
sil conservativa effectus ab ea dependentis; sicut
nulli effectui praestari potest quod sit causa sui
ipsius, potest tamen l ei praestari quod sit causa
alterius; ita etiam nulli effectui praestari potest
quod sit sui ipsius conservativus, potest tamen ei
praestari quod sit conservativus alterius.

Ad tertium dicendum quod nulla creatura potest
esse causa alterius, quantum ad hoc quod acqui-
rat novam formam vel dispositionem, nisi per
modum alicuius mutationis: quia semper agit
praesupposito aliquo subiecto. Sed postquam for-
mam vel dispositionem induxit in effectum, absque
alia immutatione effectus, huiusmodi formam vel
dispositionem ' conservat. Sicut in aere, prout il-
luminatur de novo, intelligitur quaedam mutatio;
sed conservatio luminis cst absque aeris immuta-
tione, ex sola praesentia illuminantis.

») ci cqmmunicari. – ci communicare RD, communicare C, com-
municari FGaJ.
β) absque aliqua media causa. – absque aliqua alia media canta B,
absque aliqua alia cauta media D, absque alia media cauta FGd,
absque aliqua dlia causa Pf».
γ; ab. – sub ACE. – Pro causa, esse P.
i) esse, – Om. PpD.

i) invenitur... dependet. – iw failwi invenitur etiam ab aliqua
creatura dependere F.
Θ mediae cautae. – aliae causae mediae BD.
r.) creatione. – reparatione P.
6; tamen. – .iaton» AHDhFGaJ, et lu moi ACDEFa*; c-xua alte-
rius ... ei praestari quod sit um. G.
i) vel dispositionem. – Om. P.

Commentaria Cardinalia Caietani

TOT.es clarus. – lu corpore, una conclusio responsive :
Deus conservat res quosdam in esse, mediantibus ali-
quibus causis. – Hacc conclusio primo declaratur quantum
ad ly *conservat*; deinde probatur. Declaratur quidem, repe-
tendo distinctionem dc conservatione dupliciter, indirecte ct
directe; ct dicendo quod hic utroque modo veriificatur.
Probatur autem quoad conservationem indirecte, ex ma-
nifesto testimonio rerum corporalium, quarum multas vide-
mus prohibere corruptionem aliquorum . ut sal respectu
carnium, etc.

Quoad conservationem vero directe, probatur. Ab aliqua

creatura dependet aliquis effectus secundum suum esse.
Ergo multae sunt causae essentialiter ordinatae respectu
alicuius etfectus secundum esse. Ergo idem etfectus de-
pendet in esse, primo quidem a Deo, secundario ab aliis,
ct tanto magis quanto rausa cst proximior primae. – An-
tecedens cst per se notum. – Prima quoque consequenda
est manifesta cx vi praecedentis articuli, in quo decisum
cst quod omnis creatura depende! α Deo secundum suum
esse. – Secunda similiter cst cx sc evidens, etiam quoad
ordinem dependentiae adicctum. Qui tamen ordo specia-
liter confirmatur ct auctoritate Aristotelis, attribuendi primo

motui conscrnailioncni perseverantiae motus, motui vero secundo alternationis; ct auctoritate astrologorum, dantium Saturno, qui est supremus, res fixas. Ex hoc enim liquet quod causa, quanto superior, tanto mugis causât ac conservat ctfectum.

li. In responsione ad primum, adverte quod, cum conclusio sit particularis, scilicet quoti quaedam res conservantur a Deo mediate; et argumentum in oppositum non concludit universaliter, sed de rebus creatis ut aie, non autem dc aliis alio modo productis: facile potuisset responderi quod omnes creaturas, quoad conditiones creatos, immediate conservât Deus, quoad conditiones vero aliter productas, mediate. Sed quoniam in prima rerum institutione omnia fuerunt creata, etiam illa quorum conservatio pendet ex causis secundis, ut patet de primis indisiduis lconum ct boum, etc.; idcirco argumentum applicatum ad prima instituta, difficilius est, ut patet; ct ad intentum respicit responsio.

Ad cuius evidentiam , scito quod res sunt in duplici ordine: quaedam sunt, quibus creari convenit per sc; quaedam vero, quibus convenit per accidens. Per se nutem convenire dico, non quod exigant quod creentur; sed quia

exigunt quod, si hunt, eorum factio sit creatio. Per accidens vero, quae possunt fieri per creationem, ct per aliam viam. Ea quae per sc creantur, α solo Deo conservantur: ct in his est necessario verum quod eadem actio est conservationis ct creationis. Talia sunt autem substantiae imateriales, ct universaliter ingenerabilia ct incorruptibilia. Ea vero quae per accidens creantur, non oportet a solo Deo conservari: et in his conservatio non est creatio. Imaginandum est enim quod Deus, creando bovem, supplet vicem omnium mediarum causarum, quoad hoc quod est dare illi esse sed statim quod dedit esse, desinit supplere vicem aliarum causarum respectu bovis illius, ct faciet unamquamque causam in suo ordine habere influxum super illum, ac si fuisset ab cis productus. Et sic Deus in suo ordine cum aliis causis mediis conservat hunc bovem, quem tamen solus creavit. Et hoc est quod in hac responsione breviter dicitur, quod Deus immediate omnia creavit, sed ordinem instituit ut quaedam ab his dependerent, a quibus conservarentur. Hoc enim est verum quoad creata per accidens. quae immediate post creationem subiccit ordini causjrum secundarum; ct consequenter conservandas instituit α causis secundi», ct a sc principaliter.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS POSSIT ALIQUID IN NIHILUM REDIGERE

Supra, qu. tr, an. 3; De qu. v, .rt. J, nd 6; De qu r, in. 5; QuodK IV, qu. m, «n. 1.

Ti;RriLM s,c pceditor. Videtur quod Deus non possit aliquid m nihilum redigere. Dicit enim Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaest.* *. quod *Deus non est causa tendendi in non esse.* Hoc autem contingeret, si aliquam creaturam redigeret in nihilum. Ergo Deus non potest aliquid in nihilum redigere.

2. Praeterea: Deus est causa rerum ut sint. per suam bonitatem: quia, ut Augustinus dicit in *Oct' Christ.**, *inquantum Deus bonus est. sumus.* Sed Deus non potest non esse bonus. Ergo non potest facere ut res non sint. Quod faceret, si eas in nihilum redigeret.

3. Praeterea, si Deus in nihilum aliqua redigeret. oporteret quod hoc fieret per aliquam actionem. Sed hoc non potest esse: quia omnis actio terminatur ad aliquod ens; unde etiam a actio corruptentis terminatur ad aliquid generatum, quia generatio unius est corruptio alterius. Ergo Deus non potest aliquid in nihilum redigere.

Sed contra est quod dicitur lercm. x *: *Corripe me, Domine, veruntamen in iudicio, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.*

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt quod Deus res in esse produxit agendo dc necessitate naturae. Quod si esset verum, Deus non posset rem aliquam in nihilum redigere; sicut non potest a sua natura mutari. Sed, sicut supra* est habitum, haec positio est falsa, et a fide ca-

tholica penitus aliena, quae confitetur Deum res libera voluntate produxisse in esse, secundum illud Psalmi : *Omnia quaecumque voluit Dominus, fecit.* Hoc igitur quod Deus creaturae esse communicat, ex Dei voluntate dependet. Nec aliter res i in esse conservat, nisi inquantum eis continue influit esse, ut dictum est *. Sicut ergo antequam res essent, potuit cis non communicare esse, et sic eas non facere a; ita postquam iam factae sunt, potest eis non influere esse, et sic esse desisterent. Quod est eas in nihilum redigere *.

Ad primum ergo dicendum quod non esse non habet causam per se *: quia nihil potest esse causa nisi inquantum est ens: ens autem, per se loquendo, est causa essendi. Sic igitur Deus non potest esse causa tendendi in non esse; sed hoc habet creatura cx seipsa, inquantum est dc nihilo. Sed per occidens Deus potest esse causa quod res in nihilum redigantur, subtrahendo scilicet suam actionem a rebus.

Ad secundum dicendum quod bonitas Dei est causa rerum, non quasi ex necessitate naturae, quia divina bonitas non dependet cx rebus creatis; sed per liberam voluntatem. Unde sicut potuit sine praeiudicio bonitatis suae, res non producere in esse; ita absque detrimento suae bonitatis, potest res in esse non conservare.

Ad tertium dicendum quod, si Deus rem aliquam redigeret in nihilum, hoc non esset per aliquam actionem ; sed per hoc quod ab agendo cessaret.

a/ r/iam. – Om. P.
?) pcnilui. – Om. codke» et a.

7) – Om. PuE
d) /acere. – facere1 ABCDEFaE

cci-
ium
ur :
on-
im-
lia.
olo
in-
let
est
:rc
m-
il-
10
Π1
1C
id
is

l-
h

Commentaria Cardinalis Caietani

Tmn.es clarus. – In corpore duo : primo, error opposi-
tus; secundo, conclusio responsiva.
Quoad *primum*, duo. Primo, error est quod Deus non
potest aliquid in nihilum redigere. Probatur. Deus produxit
res de necessitate naturae: ergo non potest non dure esse.
Antecedens supponitur. Et consequentia probatur: quia
Deus non est naturae mutabilis. – Secundo, reprobatio er-
roris auctoritate Scripturae.

II. Quoad *secundum*, conclusio responsive! Deus potest
omnia in nihilum redigere. – Probatur. Communicare essc
cx libera provenit voluntate Dei ergo ct conservare: ergo
Deus potest non conservare, quod est annihilare. – Antece-
dens supponitur. – Prima consequentia probatur: quia nihil
aliud est conservare, quam influxum essendi continuare. –
Secunda vero probatur: quia sicut potest non dare esse
antequam det, ita non continuare postquam dedit

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUID IN NIHILUM REDIGATUR

Supra, qu. ur, an. t, ad 1; De l)t^ qu. r, art. 4; wt n, ad 1.

BID QUARTUM SIC PROCEDITUR. VldctUF quod
aliquid in nihilum redigatur. Finis enim
respondet principio. Sed a principio ni-
hil erat nisi Deus. Ergo ad hunc finem
res perducentur, ut nihil sit nisi Deus. Et
turae in nihilum redigentur.

2. Praeterea, omnis creatura habet potentiam
finitam. Sed nulla potentia finita se extendit ad
infinitum: unde in VIII *Physic.* * probatur quod
potentia finita non potest movere tempore infi-
nito. Ergo nulla creatura potest durare in infini-
tum. Et ita quandoque in nihilum redigetur.

3. Praeterea, forma et accidentia non habent
materiam partem sui. Sed quandoque desinunt
esse. Ergo in nihilum rediguntur.

Sed contra est quod dicitur *Eccles.* m *: *Didici
quod omnia opera quae fecit Deus} perseverant
in aeternum.*

Respondeo dicendum quod eorum quae a Deo
fiunt circa creaturam, quaedam proveniunt secun-
dum naturalem cursum rerum; quaedam vero
miraculose operatur praeter ordinem naturalem
creaturis inditum, ut infra * dicitur. Quae autem
facturus est Deus secundum ordinem naturalem
rebus inditum, considerari possunt cx ipsis rerum
naturis: quae vero miraculose fiunt, ordinantur
ad gratiae manifestationem, secundum illud Apo-
stoli I *ad Cor.* xii *: *Unicuique datur manifestatio
Spiritus ad utilitatem*; ct postmodum, inter cetera,
subdit de miraculorum operatione.

Creaturarum autem naturae hoc demonstrant,
ut nulla earum in nihilum redigatur: quia vel sunt
imateriales, et sic in cis non est potentia ad non
essc; vel sunt materiales, et sic saltem remanent
semper secundum materiam, quae incorruptibilis

est. utpote subiectum existons generationis et cor-
ruptionis. Redigere etiam aliquid in nihilum, non
pertinet ad gratiae manifestationem: cum magis
per hoc divina potentia ct bonitas ostendatur,
quod res 3in essc conservat. Unde simpliciter
dicendum est quod nihil omnino m nihilum re-
digetur.

Ad primum ergo dicendum quod hoc quod res
in esse productae sunt, postquam non fuerunt
declarat potentiam producentis. Sed quod in ni-
hilum redigerentur, huiusmodi manifestationem
impediret: cum Dei potentia in hoc maxime
ostendatur, quod res in esse conservat, secundum
illud Apostoli *Ilebr.* i ♦ *Portans omnia verbo pir-
tutis suae.*

An secundum dicendum quod potentia creaturae
ad essendum est receptiva tantum; sed potentia
activa est ipsius Dei, a quo est influxus essendi.
Unde quod res in infinitum durent, sequitur in-
finitatem divinae virtutis. Determinatur tamen
quibusdam rebus virtus ad manendum tempore
determinato, inquantum impediri possunt ne per-
cipiant T influxum essendi qui est ab eo, ex ali-
quo contrario agente, cui finita virtus non potest
resistere tempore infinito, sed solum tempore de-
terminato. Et ideo ea quae non habent contra-
rium. quamvis habeant finitam virtutem, perseve-
rant in aeternum.

Ad tertium dicendum quod formae ct accidentia
non sunt entia completa, cum non subsistant, sed
quodlibet eorum est aliquid entis: sic enim ens
dicitur, quia eo aliquid est. Et tamen eo modo
quo sunt, non omnino in nihilum rediguntur; non
quia aliqua pars eorum remaneat \ sed remanent
in potentia materiae vel subiecti.

a) res. – a u ABCDE.
fuerunt. – fuerant codices.

T) percipiant. – participant II, recipiant C, participant FG.
6) remaneat. – remanet P. – Mox γγμ,ιχλιM G, rriRJHCf P,

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus, – In corpore una conclusio responsive:
Nihil omnino in nihilum redigitur. – Probatur. Naturae
creaturarum respectu naturalium, et gratiae manifestatio-
nis respectu mirabilium, ostendit quod res non rediguntur in
nihilum : ergo nihil omnino in nihilum redigitur.

Antecedens, quoad primam partem, probatur, discunenJo
per naturas: quia aut materiales, et remanet materia; aut
imateriales, ct manet tota. – Quoad secundam vero, quia
non pertinet ud gratine manifestationem annihilutio. Proba-
tur: quia magis divina bonitas et potentia ostenditur con-

servando. – Consequentia vero probatur, distinguendo res quae fiunt in duos ordines, scilicet naturalium, et miraculo-
sorurn ; et aperiendo quod res naturales ex naturis, mira-
culosac ex gratiae manifestatione pensantur, quod probatur
auctoritate Apostoli I .r.2 Cor. xn.

II. In responsione ad secundum, esto cautus, nec intcl-
ligas propter habere aut non habere contrarium, res esse

naturae aeternae aut temporalis· sed haec est manifestatio
a posteriori. Quia enim caelum et Intelligentiac sunt talis
naturae, ideo aeterno conservantur a Deo, et exemptae a
contrariis; et non e converso, ut patet in I *Caeli* * Et si-
militer quia haec inferiora sunt talia, ideo non sunt ex se
conservabilia aeterna, et sunt impcdibilia n contrariis ne sint
et divinum influxum percipiant, etc.

ificstatio
nt relie
iptac α
Et si
: cx ic
ne sint

QUAESTIO CENTESIMAQUINTA
DE MUTATIONE CREATURARUM A DEO

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

De his de considerandum est de secundo effectu
gubernationis divinae, qui est mutatio crea-
turarum *. Et primo, de mutatione creaturarum
a Dep; secundo, de mutatione unius creaturae
ab alia ♦
Circum primum quaeruntur octo.
Primo >: utrum Deus immediate possit movere
materiam ad formam.
Secundo: utrum immediate possit movere ali-
quod corpus.

Tertio: utrum possit movere intellectum.
Quarto: utrum possit movere voluntatem.
Quinto: utrum Deus operetur in omni ope-
rante.
Sexto: utrum possit aliquid facere praeter or-
dinem rebus γ inditum.
Septimo: utrum omnia quae sic 4 Deus facit,
sint miracula.
Octavo: de diversitate miraculorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS POSSIT IMMEDIATE MOVERE MATERIAM AD FORMAM

FRLMUM SĪC proceditur. Videtur quod
non Possit immediate movere ma-
teriam ad formam. Sicut enim probat
philosophus in VII *Mctaphys.* *, formam
hac materia nihil facere potest nisi forma quae
est in materia: quia simile facit sibi simile *. Sed
Deus non est forma in materia. Ergo non potest
causare formam in materia.

2. Praeterea, si aliquod agens sc habeat ad
multa, nullum eorum producet, nisi determinetur
ad ipsum: per aliquid aliud: ut enim in III *dc*
Anima * dicitur, universalis opinio non movet
nisi mediante aliqua particulari apprehensione.
Sed virtus divina est universalis causa omnium.
Ergo non potest producere aliquam particularem
formam, nisi mediante aliquo particulari agente.

3. Praeterea, sicut esse commune dependet a
prima causa universali, ita esse determinatum de-
pendet a determinatis causis particularibus, ut
supra * habitum est. Sed determinatum esse ali-
cuius rei est per propriam eius formam. Ergo
propriae rerum formae non producuntur a Deo,
nisi mediantibus causis particularibus.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* n ♦ *For-*
mavit Deus hominem de limo terrae.

Respondeo dicendum quod Deus immediate po-
test movere materiam ad formam. Quia ens in
potentia passiva reduci potest in actum, a potentia
activa quae eam sub sua potestate continet. Cum
igitur materia contineatur sub potestate divina,
utpote a Deo producta, potest reduci in actum
per divinam potentiam. Et hoc est moveri ma-
teriam ad formam; quia forma nihil aliud est
quam actus materiae.

Ad primum ergo dicendum quod effectua aliquis

invenitur assimilari causae agenti dupliciter. Uno
modo, secundum eandem speciem; ut homo ge-
neratur ab homine, et ignis ab igne. Alio modo,
secundum virtualementiam, prout scilicet
forma effectus virtualiter continetur in causa: et
sic animalia ex putrefactione generata, et plantae
et corpora mineralia assimilantur soli et stellis,
quorum virtute generantur. Sic igitur effectus cau-
sae agenti similatur secundum totum illud ad
quod se extendit virtus agentis. Virtus autem Dei
se extendit ad formam et materiam, ut supra*
habitum est. Unde compositum quod generatur,
similatur Deo secundum virtualementiam,
sicut similatur composito generanti per similitu-
dinem speciei. Unde sicut compositum generans
potest movere materiam ad formam generando
compositum sibi simile, ita et Deus. Non autem
aliqua alia forma non in materia existens: quia
materia non continetur in virtute alterius sub-
stantiae separatae. Et ideo daemones et angeli
operantur circa haec visibilia, non quidem impri-
mendo formas, sed adhibendo corporalia semina.

Ad secundum dicendum quod ratio illa proce-
deret, si Deus ageret ex necessitate naturae. Sed
quia agit per voluntatem et intellectum, qui co-
gnoscit rationes proprias omnium formarum, et
non solum universales; inde est quod potest de-
terminare hanc vel illam formam materiae im-
primere.

Ai» tertium dicendum quod hoc ipsum quod
causae secundae ordinantur η ad determinatos
effectus, est illis a Deo. Unde Detis, quia alias
causas ordinat ad determinatos effectus, potest
etiam determinatos effectus producere per se-
ipsum.

3) *creaturarum.* – a /ka addunt Pab, et omittunt port tcq. crea-
turarum.

i) *Primo.* – quaeritur adJunt Pef.

γ) *rebus.* – in rebus BD.

i) *sic.* – Om. BD.

o *sibi simile,* – In materia rtJJit P.

o *ipsum.* – P. – per om. CE.

H) *urJiaanfur.* – determinantur Paā.

*Qxxrr» aH, t1f
qx xi/v, W X.

Commentaria OardinrUis Caiotoni

Titulus dani». – In corpore una conclusio responsiva: Deus potest immediate movere materiam ad fornurn. – Probatur. Ens in potentia passiva potest immediate reduci in actum, a potentia activa quae eam in potestate sua continet. Ergo materia potest reduci in actum per divinam potentiam immediate. Ergo potest moveri ad formam a Deo immediate. * Antecedens pntet. – Prima consequentia probatur: materia continetur sub divina potentia. Quod probatur: quia est producta a Deo. – Secunda consequentia probatur: quin actus materiae est ipsa forma.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS POSSIT IMMEDIATE MOVERE ALIQUOD CORPUS

Опу»с. XI, Rcip. Jr ААА'17 .irt^ »n. xiii

Secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit immediate movere aliquod corpus. Cum enim movens et motum oporteat esse simul, ut probatur in VII Physic. ♦ oportet esse contactum moventis et moti. Sed non potest esse contactus Dei, et corporis alicuius: dicit enim Dionysius, in I cap. de Div. Nom. ♦ quod Dei non est aliquis tactus. Ergo Deus non potest immediate movere aliquod corpus.

2. Praeterea, Deus est movens non motum. Tale autem est appetibile apprehensum. Movet igitur Deus sicut desideratum et apprehensum. Sed non apprehenditur nisi ab intellectu» qui non est corpus, nec virtus corporis. Ergo Deus non potest movere aliquod corpus immediate.

3. Praeterea, Philosophus probat in VIII Physic. quod potentia infinita movet in instanti. Sed impossibile est aliquod corpus in instanti moveri: quia, cum omnis motus sit inter opposita, sequeretur quod duo opposita simul incssent eidem; quod est impossibile. Ergo corpus non potest immediate moveri a potentia infinita. Potentia autem Dei est infinita, ut supra * habitum est. Ergo Deus non potest immediate movere aliquod corpus.

Sed contra, opera sex dierum Deus fecit immediate; in quibus continetur motus corporum, ut patet per hoc quod dicitur Gen. I *: Congregentur aquae in locum unum. Ergo Deus immediate potest movere corpus.

Respondeo dicendum quod erroneum est dicere Deum non posse facere per seipsum omnes determinatos effectus qui fiunt per quamcumque causam creatam. Unde cum corpora moveantur immediate a causis creatis, nulli debet venire in dubium quin Deus possit movere immediate quodeumque corpus.

Et hoc quidem consequens est ad ea quae supra * dicta sunt. Nam omnis motus corporis cuiuscumque vel consequitur ad aliquam formam sicut motus iQcalis gravium et levium consequitur formam quae datur a generante, ratione cuius generans dicitur movens: vel est via ad formam aliquam, sicut calefactio est via ad formam ignis.

Eiusdem autem esi imprimere formam, et dispo- nere ad formam, et dare motum consequentem formam: ignis enim non solum generat alium ignem, sed etiam calefacit, et sursum movet. Cum igitur Deus possit immediate formam materiae imprimere, consequens est ut possit, secundum quemcumque motum, corpus quodeumque movere.

Ad primum ergo dicendum quod duplex est tactus: scilicet corporalis, sicut duo corpora se tangunt: ei virtualis, sicut dicitur quod contristans tangit contristatum. Secundum igitur primum contactum, Deus, cum sit incorporeus, nec tangit nec tangitur. Secundum autem virtualem contactum, tangit quidem movendo creaturas, sed non tangitur: quia nullius creaturae virtus naturalis potest ad ipsum pertingere. Et sic intellexit Dionysius quod non est tactus Dei. ut scilicet tangatur.

Ad secundum dicendum quod movet Deus sicut desideratum et intellectum. Sed non oportet quod semper moveat sicut desideratum et intellectum ab eo quod movetur; sed sicut desideratum et notum a seipso; quia omnia operatur propter suam bonitatem.

Ad tertium dicendum quod Philosophus in VIII Physic. * intendit probare quod virtus primi motoris non sit virtus in magnitudine, tali ratione: Virtus primi motoris est infinita (quod probat * per hoc quod potest movere tempore infinito); virtus autem infinita, si esset in aliqua magnitudine. moveret in non tempore, quod est impossibile; ergo oportet quod infinita virtus primi motoris sit non in magnitudine. Ex quo patet quod corpus moveri in non tempore, non consequitur nisi virtutem infinitam in magnitudine. Cuius ratio est, quia omnis virtus quae est in magnitudine, movet secundum se totam: cum moveat per necessitatem naturae. Potentia autem infinita impropotionabiliter excedit quamlibet potentiam linitam. Quanto autem maior est potentia moventis, tanto est maior velocitas motus. Cum igitur potentia finita moveat tempore determinato, sequitur quod potentia infinita non moveat in aliquo tempore: quia cuiuscumque temporis

a; l'ùHttqucns, – convenient Pt.
r) ad altquam formam. – ad aliquant D, ad formam ed. b, for-
iwdMi P.
y) nee. – non P.

i) Hù/um. – mio/um PACDKFGofr.
1) infinita. – virtut ιη.έυΓι ABCD1 . – Pra qu<>d probat, quidd pro-
babat ed. u, quod quidem probabat «J. b.
X) ut ιη»i iit. – non potett in pB, noa til ih *B, iit in MOM Celeri,

† Deo
pro-
pro-
entia

po-
em
uni
um
iae
m
no-

ta-
to-
ins
>n-
gii
ta-
on
ilis
io-
m-

:ut
d
in
et
er *

II
0-
3 :
♦
• lb>d. osa. ç. -
S.Tb.Icetχαη.

.1-

31
et C
l-
h.
n
n
n
i-
o
n
I-
it
is

QUAESTIO CV, ARTICULUS III

473

ad nliud tempus est aliqua proportio. – Sed virtus
quae non est in magnitudine, est virtus alicuius
intelligentis, qui operatur in effectibus secundum

quod eis convenit. Et ideo, cum corpori non
possit esse conveniens moveri in non tempore,
non sequitur quod moveat in non tempore.

Commentaria Cardinalia Caietani

hilis danis. – In corpore una conclusio responsive:
Deus potest immediate movere quodeumque corpus. –
Probatur dupliciter: primo, necessario; secundo, rationa-
biliter. Primo ergo, sic. Erroneum est Deum non posse per
seipsum facere omnes determinatos cifcctus qui fiunt per
quamcumque causam creatam: ergo Deus potest immediate
movere, etc. – Antecedens supponitur discussum in qu.xxv.
– Consequentia probatur: quia unus effectuum creatarum
causarum est movere corpora, ut patet.

Secundo, probatur sic. Omnis motus \cl est via ad for-
mam, ve! consequitur ipsam : ergo est ab eodem a quo est
forma: ergo potest esse n Deo. – Antecedens declaratur in-
ductione. – Prima consequentia probatur: quia eiusdem est
dare lonnam, ct disponere od eam, et dore consequentia.
Quod declaratur in igne. – Secunda sero consequentia pro-
batur : quia Dei est dure formam, ut patet cx praecedentibus .

· CX «η. μ«{.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS MOVEAT IMMEDIATE INTELLECTUM CREATUM

i* It' , qu. »ix, 4Π. r, Cumpend. ThroL, up. eno.

d tertium sic proceditur. Videtur quod
Deus non moveat immediate intellectum
creatum. Actio enim intellectus est ab
eo m quo est: non enim transit in ex-
terioriorem materiam, ut dicitur in IX *Metaphys*.*
Actio autem eius quod movetur ab alio, non esi
ab eo in quo est, sed a movente. Non ergo in-
tellectus movetur ab alio. El ita videtur quod
Deus non possit movere intellectum.

2. Praeterea. id quod habet in se principium
sufficiens sui motus, non movetur ab alio. Sed
motus intellectus est ipsum intelligerc cius, sicut
dicitur quod intelligerc vel sentire est motus qui-
secundum Philosophum, in III *de Anima* ♦
Sufficiens autem principium intelligendi est lumen
intelligibile inditum intellectui. Ergo non movetur
ab alio.

3. Praeterea, sicut sensus movetur a sensibili,
ita intellectus ab intelligibili. Sed Deus non est
intelligibilis nobis sed nostrum intellectum ex-
cedit. Ergo Deus non potest movere nostrum
intellectum.

Sed contra , docens movet intellectum addi-
scientis. Sed Deus *docet hominem scientiam*, sicut
dicJtur jn Psalmo45. Ergo Deus movet intellectum
hominis.

Respondeo dicendum quod, sicut in motibus cor-
poralibus movens dicitur quod dat formam quae
est principium motus ; ita dicitur movere intelle-
ctum, quod causât formam quae est principium
intellectualis operationis, quae dicitur motus in-
tellectus. Operationis autem intellectus est duplex
principium in intelligente: unum scilicet quod est
ipsa vinus intellectualis, quod quidem principium
est etiam in intelligente in potentia; aliud autem
est principium intelligendi in actu, scilicet simili-
tudo rei intellectae in intelligente Dicitur ergo

aliquid movere intellectum, sive det intelligent!
virtutem ad intelligendum, sive imprimat ei simi-
litudinem rei intellectae.

Utroque autem modo Deus movet intellectum
creatum. Ipse cnim est primum ens immateriale.
Et quia intellectualitas consequitur immaterialita-
tem, sequitur quod ipse sit primum intelligens.
I nde cum primum in quolibet ordine sit causa
eorum quae consequuntur, sequitur quod ab ipso
sit omnis virtus intelligendi. – Similiter cum ipse
sii primum ens, el omnia entia praeexistant in
ipso sicut in prima causa, oportet quod sint in eo
intelligibiliter secundum modum eius. Sicut cnim
omnes rationes rerum intelligibiles primo existant
in Deo, el ab eo derivantur in alios intellectus, ut
actu intelliganl; sic etiam derivantur in creaturas,
ut subsistant. Sic igitur Deus movet intellectum
creatum T, inquantum dat ei virtutem ad intel-
ligendum. vel naturalem vel superadditam; ct
inquantum imprimit ei species inelligibilcs; ct
utrumque tenet et conservat in esse.

Ad primum ergo dicendum quod operatio intelle-
ctualis est quidem ab intellectu in quo est, sicut a
causa secunda: sed a Deo sicut a causa prima. Ab
ipso enim daturv intelligent! quod intelligerc possit.

Ad secundum dicendum quod lumen intellectuale,
simul cum similitudine rei intellectae, est sufficiens
principium intelligendi; secundarium tamen/et a
primo principio · dependens.

Ad tertium dicendum quod intelligibile movet
intellectum nostrum, inquantum quodammodo im-
primit ei suam similitudinem, per quam intlligi
potest. Sed similitudines quas Deus imprimit in-
tellectui creato, non sufficiunt ad ipsum Deum
intelligendum per essentiam, ut supra * habitum
est. Unde movet intellectum creatum, cum tamen
non sit ei intelligibilis, ut dictum est·.

a) nobii. – a nobii P.

B) datur, – eri tpsi RD, at ceteri el J K
D) et a prima principio. – 4 primo ctprimo <4. 5 ct ob ip<o prtmo
principio P.

Comm»'iiUiria Caxvluialirf Caietuni

Trrtt.rs clarus; cc clarior erit in corpore. – In corpore tria: primo, declarat quid ct quotuplex sit movere intellectum; secundo, respondet quaesito; tertio, epilogat. Quoad *primum*, duo. Primo, quid. Et dicit quod movere intellectum est dare formam quae est principium intellectualis operationis. Declaratur u simili in corporibus, cx quibus nomen translatum est ad intellectus: quia movere dicitur dans formam. – Secundo, quotuplex. Et dicit quod est duplex, iuxta duplicem formam» scilicet virtutem intellectivam, ct speciem intclligibilem.

II. Quoad *secundum*, conclusio responsiva bimembris est: Deus movet intellectum creatum utroque modo, scilicet dando virtutem, ct dando speciem intclligibilem. – Probatur prima pars, primo. Deus est primum ens immateriale, ergo primum intclligcns: ergo est causa omnis virtutis intclligcndi. – .Antecedens patet. – Prima consequentia probatur: quia intellectualitas sequitur immatcrialitatem. – Secunda vero : quia primum in quolibet ordine est causa ceterorum.

Deinde probatur secunda pars. Deus est primum ergo in ipso omnia praeexistunt intclligibilitcr*. ergo rationes intclligibilcs omnium primo sunt in eo: ergo ab eo derivantur in omnes intellectus. – .Antecedens patet. – Prima consequentia probatur, ct quoad praeexistentium, quia est prima causa: ct quoad modum, quia sunt in eo per modum eius; ipsum enim supponitur intellectualem esse. – Secunda est cx sc evidens. – Vertin similiter ex illa propositione: *Primum in quolibet ordine*. Veruntamen in littera manifestatur cx hoc. qu«>d ab ipso derivantur omnia in esse naturae, ut sint.

111. Quoad *tertium*, cpilogus patet. – Et nota quod lumen infusum non numeratur inter species, sed inter virtutes intellectivas: quia non sc habet ut ratio intelligendi, sed ut cfhcaciam praestans intellectui, confortando ct elevando ipsum; ut superius . dc lumine gloriae dictum est

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DEUS POSSIT MOVERE VOLUNTATEM CREATAM

Infra. qu. cvf, un. a; qu. ' xi, an. j ; l* 11', qu. ix. «π. v; III *Cant. Gtat^ cap. i*.Tumh, mm, xct; /k *Verit.*, qu. un. en. β; /A' Ifu/o. qu. m, art. 3; *Campend. Theot.*, cap. CXXXX.

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod J?w@1DCUS non possit movere voluntatem creatam. Omne enim quod movetur ah -^^^extrinseco, cogitur. Sed voluntas non potest cogi. Ergo non movetur ab aliquo extrinseco. Et ita non potest moveri a Deo.

2. Praeterea, Deus non potest facere quod contradictoria sint simul vera. Hoc autem sequeretur, si voluntatem moveret; nam voluntarie a moveri est cx se moveri, et non ab alio. Ergo Deus non potest voluniatem movere.

3. Praeterea, motus magis attribuitur moventi quam mobili: unde homicidium non attribuitur lapidi, sed prolicienti. Si igitur Deus moveat voluntatem. sequitur quod opera voluntaria non imputentur homini ad meritum vel demeritum. Hoc autem est falsum. Non igitur Deus movet voluntatem.

• Ven. n. Sed contra est quod dicitur *ad Philip*, n *: *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere*.

• Art. prsc. Respondeo dicendum quod, sicut intellectus, ut dictum est ♦ movetur ab obiccto, et ab eo qui dedit virtutem intelligendi; ita voluntas movetur ab obiccto, quod est bonum, et ab eo qui creat virtutem volendi. Potest autem voluntas moveri sicut ab obiccto, a quocumque bono; non tamen ? sufficienter et efficaciter nisi a Deo. Non enim sufficienter aliquid potest movere aliquod mobile, nisi virtus activa moventis excedat, vel saltem adaequet virtutem passivam mobilis. Virtus autem passiva voluntatis se extendit ad bonum in universali: est enim eius obiectum bonum universale, sicut ct intellectus obiectum est ens univer-

sale *. Quodlibet autem bonum creatum est quodam particulare bonum: solus autem Deus est bonum γ universale. Unde ipse solus implet voluntalem. et sufficienter eam movet ut obiectum.

Similiter autem et virtus volendi a solo Deo causatur. Velle enim ε nihil aliud est quam indignatio quaedam in obiectum voluntatis, quod est bonum universale. Inclinare autem in bonum universale ; est primi moventis, cui proportionate ultimus tinis: sicut in rebus humanis dirigere ad bonum commune est eius qui pracesl multitudini. Unde utroque modo proprium est Dei movere voluntatem: sed maxime secundo modo, interius eam inclinando.

Ad primum ergo dicendum quod illud quod movetur ab altero dicitur cogi, si moveatur contra inclinationem propriam: sed si moveatur ab alio quod sibi dat propriam inclinationem, non dicitur cogi; sicut grave, cum movetur r deorsum a generante, non cogitur. Sic igitur Deus, movendo voluntatem, non cogit ipsam: quia dat ei eius propriam inclinationem.

Ad secundum dicendum quod moveri voluntarie est moveri ex sc, idest a principio intrinseco: sed illud principium intrinsecum potest esse ab alio principio extrinseco. Et sic moveri ex se non repugnat ci quod movetur ab alio.

Ad tertium dicendum quod, si voluntas ita moveretur ab alio quod ex se nullatenus moveretur, opera voluntatis non imputarentur ad meritum vel demeritum. Sed quia per hoc quod movetur ab alio, non excluditur quin moveatur ex se, ut dictum est ♦ ideo per consequens non tollitur . 1«r*?. - ratio meriti vel demeriti.

a) *voluntarie*. – *voluntatem* PACDEFGd!-.
β) *tamen*. – *autem* P.ifr.
γ) *Ionum*. – *bonus* B. – *Pro universale, universaliter* codice* ct editione* ab.
Z) *et*. – *Om. codice»* oi α E
i) *enim*, – *anfem* PC.
ζ) *universale*. – *universaliter* àCDEFO»
rj *moretur*. – *moveatur* AHCDI FuE

TITVLVS clarus. – In corpore duo: primo, dicitur quod duplex est movere voluntatem; secundo, respondet quaesito. Quoad *primum*, dicitur quod voluntatem movere dupliciter: uno modo, sicut obiectum; alio modo, sicut dans ipsam virtutem volendi. – Declaratur non simili in intellectu, ex praecedenti articulo. Et nota quod non assimilatur motionem voluntatis motioni intellectus, quoad habere similitudinem ab obiecto, quae sit principium netus: quin in voluntate non est talis progressus qualis in intellectu. Sed assimilatur quoad motionem absolute: quia scilicet uterque movetur ab obiecto, quamvis dissimiliter.

II. Quoad *secundum*, conclusio responsiva est. Proprium est Dei movere voluntatem utroque modo, et maxime secundo, scilicet interius inclinando. — Haec conclusio declaratur et probatur. Primo, quoad primum modum, scilicet motionem obiectivam, declaratur quod intelligitur de motione sufficienti et efficaci; id est quod ex natura obiecti sufficiat non ad alliciendum, sed ad efficaciter ducendum voluntatem in actum secundum respectu sui. Et hoc ad differentiam aliorum non enim differt Deus ab aliis per hoc quod ipse solus possit voluntatem obiective movere, quoniam hoc potest quodlibet bonum, sed per hoc quod ipse solus potest sufficienti efficacia obiective voluntatem movere. — Probatur autem sic. Sola virtus activa excedens aut adaequans virtutem passivam, potest sufficienti efficacia ipsam movere: ergo solum bonum universale potest sufficienter efficaciterque voluntatem movere: ergo solus Deus implet voluntatem, et sufficienter eam movet. — Antecedens patet. — Et prima consequentia probatur: quia virtus passiva voluntatis se extendit ad bonum universale. Quod pro-

tatur: quia est eius obiectum. Quod manifestatur: quia intellectus obiectum est ens universale. – Secunda consequentia probatur: quia quaelibet creatura est bonum particulare. Deus autem universale.

Deinde probatur quoad secundum modum movendi, scilicet dando virtutem voluntariam, sic. Inclinare in bonum universale est primi moventis: ergo inclinare in obiectum voluntativum: ergo dare velle: ergo dare virtutem voluntariam. Antecedens probatur: quia finis ultimus proponitur primo moventi. Quod manifestatur exemplo in civilibus. – Prima consequentia probatur: quia bonum universale est obiectum voluntatis. – Secunda: quia velle nihil aliud est quam inclinatio in tale obiectum. – Tertia est per te nota: eiusdem enim est dare actum nobis intrinseco, et potentiam. Immo per hoc dicitur dare actum nobis intrinseco, quia dat principium eius. – Et nota vim huius rationis, quod non loquitur de velle inibi vel tali, idest specificato ad tale obiectum. sed de velle absolute, cuius proprium obiectum est bonum, non tale aut tale, et principium est. non voluntas sic aut sic affecto, sed voluntas ut sic. Et propterea, si Deus est dare hunc actum qui est velle, oportet ut eius sit dare voluntatem.

Ultima nitem pars, scilicet quod maxime proprium Dei sit movere secundo modo, propterea dicta est, quin movere obiective voluntatem communicatur aliis, quamvis non sufficienti efficacia; movere autem ab intus nulli communicatur. Solus enim Deus illabi potest libero arbitrio, qui solus fecit et conservat illud.

Ea quae de motione voluntatis essent hic disserenda, iam determinata sunt superiux %

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DEUS OPERETUR IN OMNI OPERANTE

II *Shmu* disL t, pari. t. qu. 1, ân. 4; III *Cnnt. Gent** cap. lxvii; *De* qu. III, en. 7; *Compend. ThotL*, c^op. cxxxv.

QrIMLM SIC PROCEDITUR. VldetUF qUod
Deus non operetur in omni operante.

Nulla enim insufficientia est Deo attri-
 » **ibucnda** ». Si igitur Deus operatur in omni
 operante, sufficienter in quolibet operatur. Super-
 fluum igitur esset quod agens creatum aliquid
 operaretur.

2. Præterea, una operatio non est simul a duobus operantibus: sicut nec unus numero motus potest esse duorum mobilium. Si igitur operatio creaturae est a Deo in creatura operante, non potest esse simul a creatura. Et ita nulla creatura aliquid operatur.

3. Præterea, faciens dicitur esse causa operationis facti, inquantum dat ei formam qua operatur. Si igitur Deus est causa operationis rerum factarum ab ipso, hoc erit inquantum dat eis virtutem operandi. Sed hoc est a principio, quando rem facit. Ergo videtur quod ulterius non operetur in creatura operante.

¶ n. n. sed contra est quod dicitur Isaiæ xxvi*: *Om-*
 • spatii. - ei. *opera nostra operatus es in nobis, Domine.*

Respondeo dicendum quod Deum operari in
quolibet operante aliqui * sic intellexerunt, quod

nulla virtus creata aliquid operaretur in rebus, sed solus Deus immediate omnia operaretur; puta quod ignis non calefaceret, sed Deus in igne, et similiter de omnibus aliis. – Hoc nutem est impossibile. Primo quidem, quia sic subtraheretur ordo causae et causati a rebus creatis. Quod pertinet ad impotentiam creantis: ex virtute enim agentis est, quod suo effectui detul virtutem agendi. – Secundo, quia virtutes operativae quae in rebus inveniuntur, frustra essent rebus attributae, si per eas nihil operarentur. Quinimmo omnes res creatae viderentur quodammodo esse frustra, si propria operatione destituerentur: cum omnis res sit propter suam operationem. Semper enim imperfectum est propter perfectius: sicut igitur materia est propter formam, ita forma, quae est actus primus, est propter suam operationem, quae est actus secundus; et sic operatio est finis rei creatae. Sic igitur intelligendum est Deum operari in rebus, quod tamen ipsae res propriam habeant operationem.

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum sint causarum quatuor genera, materia quidem : non est principium actionis, sed sc habet

3) *dit.* - *dat* **ABCDE**,

t) oihnü nt iit. - omne» (omnii »F) iri oxj Mc ist F, ur oci nrt
lini PA et .1 b.
D juidem. - Om. Pj >

D *juidem.* - Om. Pj >

ut subicctum recipiens actionis effectum. Finis vero et agens et forma se habent ut actionis principium, sed ordine quodam. Nam primo quidem, principium actionis est finis, qui movet agentem; secundo vero, agens; tertio autem, forma eius quod ab agente applicatur ad agendum (quamvis et ipsum agens per formam suam agat); ut patet in artificialibus. Artifex enim movetur ad agendum a fine, qui est ipsum operatum, puta arca vel lectus; et applicat ad actionem securim, quae incidit per suum acumen.

Sic igitur secundum haec tria Deus in quolibet operante operatur. Primo quidem, secundum rationem finis. Cum enim omnis operatio sit propter aliquod bonum verum vel apparens; nihil autem est vel apparet bonum, nisi secundum quod participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus; sequitur quod ipse Deus sit cuiuslibet operationis causa ut finis. – Similiter etiam considerandum est quod, si sint nulla agentia ordinata, semper secundum agens agit in virtute primi nam pnmum agens movet secundum ad agendum. Et secundum hoc, omnia agunt in virtute ipsius Dei: et ita ipse est causa actionum omnium * agentium. – Tertio, considerandum est quod Deus movet non solum res ad operandum, quasi applicando formas et virtutes rerum ad operationem, sicut etiam artifex l applicat securim ad scindendum, qui tamen interdum formam securi non tribuit; sed etiam dat formam creaturis agen-

libus, cl eas tenet in esse. Unde non solum est causa actionum inquantum dat formam quae est principium actionis, sicut generans dicitur esse causa motus gravium et levium ; sed etiam sicut conservans formas ct virtutes rerum; prout sol dicitur esse μ causa manifestationis colorum, inquantum dat et conservat lumen, quo manifestatur colores. Et quia forma rei est intra rem, et tanto magis quanto consideratur ut prior cl universalior; ct ipse Deus est proprie causa ipsius esse universalis in rebus omnibus, quod inter omnia est magis intimum rebus; sequitur quod Deus in omnibus intime operetur. Et propter hoc in sacra Scriptura operationes naturae Deo attribuantur quasi operanti in natura; secundum illud lob x 7W/e cl carnibus vestisti mc, ossibus et ·v<η«. nervis compegisti me.

Ah PRIMI M ERGO DICENDUM quod DeUS Sufficenter operatur in rebus v ad modum primi agentis: nec propter hoc superfluit operatio secundorum agentium.

Ad st.cuNJM m dicendum quod una actio non procedit a duobus agentibus unius ordinis: sed nihil prohibet quin una et eadem actio procedat a primo et secundo agente.

Ad γε1π ι1'μ dicendum quod Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat eas in esse, et applicat eas ad agendum, ct est finis omnium actionum, ut dictum est *.

r.) primo. – primum Pà\$.
o) Similiter etiam. – Similiter Vab. – Pro si sint, licet sint A, cum nn! G.
») primi. – apentis addunt codku.
*) omnium. – Ante actionum j>onunt Vab.

λ· linit etiam artifex, – sicut artifex etiam AEGpF. sicut artifex BD4'. artifex autem C. – Pro secunm, virtutem securis F; pro Ki*-dendum, incindendum F, incidendum crieri.
p) mc. – Om. P. – Pro colorum, carporum ACE.
») rebus. – nobis PaE.

Commentaria Cardinalis Caiotani

mi.us clarus. – (n corpore duo principaliter primo, excludit quendam errorem; secundo, respondet quaesito. Quoad primum, tria: unum suppositum ; aliud c t ipse error; tertio, reprehensio. Supponitur hic quasi pro constanti, Deum operari in omnibus; sed de modo videtur tota quaestio.

Error ergo est circa modum operandi. Quidam enim, quos refert Averroës IX Mctaphys., comm. vn, dicunt Deum operari in omnibus sic quod nulla alia virtus operatur aliquid.

Reprehenduntur autem hi dupliciter, ducendo ad impossibilia. Primo, quia periret ordo causarum; ct consequenter esset impotentia in Deo. Tenet sequela: quia impotentis est non posse tacere alia cooperativa sibi. – Secundo, quia frustra essent virtutes operntivae rerum ; immo res omnes. Probatur prima consequentia, quoad primum panem: quia non operarentur. Quoad secundam: quia imperfectum est propter perfectius in eodem ; ergo actus primi propter secundos; ergo res omnes propter operationes suas; ergo operationes sunt fines rerum ; ergo sine cis frustra. Antecedens patet. Et consequentia nota est: ct confirmatur, sicut materia propter formam. Cetera sunt clam.

II. Quoad secundum, tria facit*. Primo, proponit conclusionem responsivam m universali: Deus operatur in omni operante sic quod ipsae res habent proprias operationes.

Secundo, distinguit genera causarum. Ubi dicit tria : numerum, quod sunt quatuor; differentiam respectu agere, quia unum, scilicet materia, non principium, sed subicctum, cetera sunt principia actionis; ct ordinem, quia primo finis, secundo agens, tertio forma.

III. Nota hic duo. Primo quod, quia hic non egemus generibus causarum in ordine ad esse, sed ad operari, ut patet cx titulo; ideo littera non accepit formam in ogenfe aut in clfctctu, sed in instrumento, quoniam forma instrumenti non est nisi propter operationem.

Secundo, quod littera distinguit genus causae formali* ub efficiente ct aliis, in ordine ad operationem. Factum est autem hoc. iudicio meo, non quod supponatur decisa hacc quaestio, an forma sic causa operationis in genere causae formalis; sed propter duo, alterum manifestum, alterum occultum. Manifestum est, quod causare operationem ut forma, ct ut agens, distinguuntur sicut causare ut quo. et ut quod. – Occultum vero est, an omnis operatio sequens fonnani» sequatur com effective, tinaliter vel materialiter, cl nulla sequatur eam formalitcr. Consuetus enim sermo obtinuit, ut dicamus etiam causas formales in operando, in his m quibus operatio resultat cx ea quasi esse quodd.iin, ut in exemplo dc lumine in littera adducto pntet. ct in his quae pertinent nd intellectum contingit. Ratio autem ad oppositum videtur. – Quovis autem modo sit. ut sermo praesens omnibus opinionibus supersit, distinctum est Deum esse non causam formalem, sed causam ratione formae principiantis, omnis operationis, ut etiam operationes attributas magis formis quam agentibus, intime comprehenderet.

IV.Tertio*, proponit conclusionem responsivam in speciali, iuxta haec tria membra; Deus in quolibet operante operatur secundum haec tria, scilicet finem, ct agentem, ct lormnm. – Et probat quoad singula» partes ringUlatim. Et primo, in ratione finis. Finis omnis operationis est bonum

l est
e est
esse
Meut
; soi
' in-
•tan-
b et
unU
siûs
nier
uod
hoc
ttri-
llud

QUAESTIO CV, ARTICULUS VI

477

verum nul apparens: ergo participans similitudinem summi boni: ergo ipsum summum bonum.
Deinde similiter in ratione agentis. Primum agens movet secundum ad agendum: ergo agit in virtute ipsius: ergo ipse est causa omnium actionum agentium.
Demum secundum formam. Ubi duo: primo, dicit modum, quomodo hoc convenit Deo; secundo, deducit duo corollaria ordinate. Deus est causa operationum secundarum non solum ut applicans, nec solum ut dans principia actionum, scd ut dans, applicans ct conservans formas, quae sunt principia actionum. Ergo est causa omnium operationum secundum lormain. – Antecedens declaratur, ct

excludendo membra exemplo artificis, ct generanti* grave; ct declarando intentum exemplo solis ct luminis respectu manifestationis.

Primum corollarium est Deus operatur in omnibus intime. Probatur, Forma est intra rem : ergo quanto ut prior ct universalior considerata, est interior: ergo secundum cssc est intima: ergo ut est n Deo: ergo Deus intime operatur in omnibus. Totus proccs*us est clarus cx sc. Penultima vero consequentia probatur ex co, quod Deus e»t proprie causa ipsius cssc universalis in rebus, ut patet cx superioribus ♦. – Secundum corollarium: Operatione* na- *Qo.ua, «n.i turac propterca attribuuntur Deo in Scriptura, ut in lob x. v•Λ’-M,5-

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM DEUS POSSIT FACERE ALIQUID PRAETER ORDINEM REBUS INDITUM

Infra, qu. γλ), art. 3; III CJwf. *Gent*- cap. xeviu, tfltx; /λ• /•«E. qu. τ1, <ru t; *Compnd. Theal*^h cip. c xii»l

in sextum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit facere aliquid praeter ordinum rebus inditum. Dicit enim Augustinus, XXVI *Contra Faustum**: *Deus, conditor ct creator omnium naturarum, nra naturam facit*. Sed hoc videtur cssc contra naturam, quod est praeter ordinem naturaliter rebus inditum. Ergo Deus non potest facere aliquid praeter ordinem a rebus inditum.

2. Praeterea, sicut ordo iustitiae est a Deo, ita et ordo naturae. Scd Deus non potest facere aliquid praeter ordinem iustitiae: faceret enim tunc ? aliquid iniustum. Ergo non potest facere aliquid praeter ordinem naturae.

3. Praeterea, ordinem naturae T Deus instituit. Si igitur praeter ordinem naturae Deus aliquid faciat, videtur quod ipse sit mutabilis. Quod est inconveniens.

Sed contra est quod Augustinus dicit. XXVI *Contra Faustum* *, quod *Deus aliquando aliquidl facit contra solitum cursum naturae*.

Respondeo dicendum quod a qualibet causa derivatur aliquis ordo in suos effectus: cum quaelibet causa habeat rationem principii. Et ideo secundum multiplicationem causarum, multiplicantur et ordines: quorum unus continetur sub altero, sicut et causa continetur sub causa. Unde causa superior non continetur sub ordine causae inferioris, scd c converso. Cuius exemplum apparet in rebus humanis : nam cx patrefamilias l dependet ordo domus, qui continetur sub ordine civitatis, qui procedit a civitatis rectore, cum et hic contineatur sub ordine regis, a quo totum regnum ordinatur.

Si ergo ordo rerum consideretur prout dependet a prima causa, sic contra rerum ordinum Deus facere non potest: sic enim si faceret c, faceret contra suam praescientiam aut voluntatum

aut bonitatem. – Si vero consideretur rerum ordo prout dependet a qualibet secundarum causarum, sic Deus potest facere praeter ordinem rerum. Quia ordini secundarum causarum ipse non est subiectus, scd talis ordo ci subiicitur, quasi ab eo procedens non per necessitatem naturae, scd per arbitrium voluntatis: potuisset enim et alium ordinem rerum instituere. Unde ct potest praeter hunc ordinem institutum agere, cum voluerit; pula agendo effectus secundarum causanim sine ipsis, vel r’ producendo aliquos effectus ad quos causae secundae non se extendunt. Unde ct Augustinus dicit, XXVI *Contra Faustum* ♦ quod *Deus contra solitum cursum naturae facit; sed contra summam legem tam l nullo modo facit, quam contra seipsum non facit*.

An primum ergo dicendum quod, cum aliquid contingit in rebus naturalibus praeter naturam inditam , hoc potest dupliciter contingere. Uno modo, per actionem agentis qui inclinationem naturalem non dedit, sicut cum homo movet corpus grave sursum, quod non habet ab eo ut moveatur deorsum : et hoc est contra naturam. Alio modo, per actionem illius agentis a quo dependet actio naturalis. Et hoc non est contra naturam: ut patet in fluxu el refluxu maris, qui non est contra naturam, quamvis sit praeter motum naturalem aquae, quae movetur deorsum; est enim ex impressione caelestis corporis•, a quo dependet naturalis inclinatio inferiorum corporum. – (aim igitur naturae ordo sit a Deo rebus inditus, si quid praeter hunc ordinem faciat, non est contra naturam. Unde Augustinus dicit. XXVI *Contra Faustum* ♦ quod *id est cuique rei naturale, quod ’ *..»*, ille fecerit a quo est omnis modus numerus et ordo naturae.

Ad secundum dicendum quod ordo iustitiae est secundum relationem ad causam primani, quae

a) ordinem. – huiutmodi ordinem ACEGdE, huiuimodi ordinem naturaliter BD. Mrffo DeUi... inditum repetit pB legendn ut P; praeter ordinem ... facere aliquid (vide teq. arguta.) om. F.
is) tunc. – Om. CEFgpA ct a b.
y) naturae. – naturalem codktt.
5) aliquid. – Om. ACE.
<) c.v paterfamilias. – patrefamilias F, a palrcfamilion ceteri, et u patrefamilias cJd. d b.

ζ) tificeret, – contra rerum ordinem faceret si ABCEG, contra rerum ordinem DF. – Pbft j raescientiam pD omittit aut voluxtatcn, pa> omittunt aut voluntatem aut bonitatem; cl. IU Gmt. (lent- cjp. icnu. r.) vcl. – vel etiam ARCI IO.
0) tam. – naturae II, tamen D, ca C*A, omittunt PFd>; quam, qua C. quoniam fcF, quia PD»B ct editio b; quam contra teipsum ova facit omittit editio d.
t) modus. – matus D*B.

et
Et

est regula * omnis iustitiae. Et ideo praeter hunc ordinem. Deus nihil facere potest.
Ah tertium DICENDUM quod Deus sic rebus cer-

tum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret quidl ipse aliquando aliter ex causa esset factururus. Unde cum praeter hunc ordinem agit, non mutatur.

s) reputa. ■ c o u m respectu B.

λ) -fluid. – qu<jd Pafr.

Conimentnria Cardinalis Caietani

T nixi s: *possit facere* non est quaestio dc potentia, sed dc uctu exercito ipsius; an scilicet de facto possit exire in actum faciendi aliquid praeter ordinem inditum. – corpore duo: primo, distinguit ly *ordinem*; secundo, respondet quaesito .

• ct. num. n.

Quoad *primum*, quatuor sunt: distinctio ordinum; ordinatio eorum -; habitudo causarum ad cos; ct explanatio exemplaris. Distinctio est. Ordines multiplicantur secundum multiplicationem causanim. – Probatur. Quaelibet causa habet rationem principii: ergo a qualibet causa derivatur aliquis ordo in suos effectus: ergo ordines multiplicantur secundum multiplicationem causarum.

• Cf. outn. m.

II. Circa primam consequentium huius probationis, dubitatur unde valeat. Ex hoc enim quod habet rationem principii, bene sequitur. *Ergo est caput ordinis inter sc ct effectum*: sed non sequitur. *Ergo ab ea est aliquis ordo in effectibus*; cum non oporteat omnem causam habere plures effectus, in quibus ponat ordinem, ut putet dc causis univocis.

Ad hoc dicitur quod, cum hic sit sermo dc cauta principali in aliquo ordine, et non de instrumentait (quae non *causa*, sed *causae instrumentum* dici debet, ut XII *Meta·phys.*, comm. xxiv ♦, dicit Alexander); et in consequente duo includuntur, scilicet pluralitas effectuum, ct ordo in cis a causa: si recte perspiciamus, ordo directe infertur ex antecedente; pluralitas autem effectuum supponitur aut universaliter, aut accommode. Unde consequentia potest habere duos sensus. Primus est, supponendo quod omnis causa habeat plures effectus. Et tunc consequentia est optimu: quia, cum pluralitas non sit sine ordine, alioquin esset confusio; ct causa habet rationem principii, o quo scilicet illi derivantur; ergo ab ea est ordo illorum.

Secundus est, accommodando consequens ad causas habentes plures effectus. Et tunc etiam consequentia est optima: Causa est principium; ergo in causis habentibus plures effectus, a causa est ordo illorum, ratione iam dicta. Et ista via est planior, ct sufficit proposito: causa enim eo quod habet rationem principii, ct negative in illo ordine ct positive sequitur. Ergo ab ea est ordo in effectu sive ad ipsum causam, sive in scipso multiplicato. Et sic ubi sunt plures effectus, aperte sequitur ordinem in cis esse, ct esse α causa. Plures autem effectus dicuntur vel plures differentiae, ut partes organicae viventium respectu generantis; vel plures passionες, ut liqucfunctio cerae ct induratio luti; vel plures cooperationes secundum pluralitatem inferiorum, ut generatio bovis et Iconis ut sunt n sole; vel plures effectus ordinate se consequentes, ut levitas sequitur formam ignis geniti, etc. – Et sic potuit supponi pluralitas effectuum universaliter, ct consequenter sustineri potest primus sensus: quoniam nulla est causa per sc ct principalis, quae non sit causa saltem duorum, veluti subiccti ct passionis.

Cf. num. i.

m. Ordinatio vero horum ordinum * est, quod unus continetur sub altero. Probatur: quia causa continetur sub causa. – Habitudo autem causarum ad ordines hos est, quod causa superior non continetur sub ordine causae inferioris, sed c converso. – Manifestatio demum est nb exemplo in politicis, in patre ct ordine domus, rectore ct ordine civitatis, rege et ordine regni. Et clara est littera.

α·lb,lf.

IV. Quoad *secundum* *, respondetur quaesito duabus conclusionibus, iuxta duos ordines illutos cx praemissis. Distinctio cx praemissis illata est, quod in rebus est duplex ordo: unus, ut sunt a prima causa; alter (et hic est multiplex), ut sunt a causis secundis.

Prima conclusio responsivα est: Deus non potest facere contra ordinem rerum, ut dependet a prima causa. – Pro-

batur ducendo ad impossibile: quia si faceret contra talem ordinem, faceret contra praescientiam suam; quod est impossibile. – Adverte hic. ex III *Contra Gent.*, cap. xevni, quomodo potest dupliciter intelligi ista conclusio: scilicet aut quoad res ordinatas, aut quoad rationem ordinis. Et quod secundo modo intelligitur hie, non primo, vide ibi circa principium capituli.

V. Secunda conclusio responsive est: Deus potest facere praeter ordinem rcruin, prout pendet cx qualibet secundarum causarum. – Probatur, declaratur, et confirmatur. Probatur quidem. Talis ordo ci subiicitur, ut procedens ab eo per arbitrium voluntatis: ergo potest praeter talem ordinem agere. – Antecedens habet tres partes. Primn patet cx praemissis -: quia scilicet causa superior non subiicitur Inferiori ordini, sed c converso. Secunda pro constanti supponitur, cx quo omnia sunt a Deo. Tertia vero probatur: quia potuivscct .ilium ordinem instituere. – Consequentia autem hic, brevitatis causa, relinquitur quasi evidens. Sed in III *Contra Gent* , cup. xctx, in principio, probatur cx differentia inter agens natunde ct liberum in hoc, quod naturale oportet agere secundum ultimum virtutis suae, et consequenter effectum simillimum, et consequenter non potest immediate agere effectum proprium causarum secundarum: causam vero libere agentem non oportet sic agere, sed pntest ogere immediate imperfectissimum effectum, utendo virtute sua ut vult; ut patet in artifice perfectissimo, potente tamen, si **vult**, facere opus imperfectum , quale novitius in arte faceret.

Declaratur vero, ponendo duos modos quibus Deus praeter hunc ordinem facit. Et palet in littera. – Confirmatur autem auctoritate Augustini non solum hacc, sed prima conclusio simul, ut patet in littera.

VI. Circa utramque conclusionem simul dubium occurrit. Quia aut hic est sermo de posse Dei absolute: et sic constat quoti potest Deus contra utrumque ordinem, ncc sequitur aliquis defectus praescientiae divinae. Aut est sermo dc posse Dei quoad exercitium actus de facto: et sic etiam nulla est differentia inter utrumque ordinem. Quoniam sicut Deus praescivit primum ordinem, ita ct alios: ct quemadmodum si praeter primum ordinem faceret, faceret contra praescientiam . ita si praeter alios ordines faceret, faceret contra praescientiam suam. Et sic tota littera mere videtur.

VII. Ad hoc breviter dicitur quod, ut in titulo patet *, ¹ Ct bw . u hic est sermo dc potentia Dei secundo modo. Et quod, quamvis uterque ordo sit praescitus ct institutus a Deo ab aeterno, agere tamen praeter primum laederet praescientiam, praeter alios autem non. Ad cuius evidentiam, scito quod omnis exccutio causae secundae infert exeeutionem in causa prima, quia ab actione illius pendet omnis actio: non autem c converso, quia potest causa prima per seipsam solam excqui ct perficere aliquid. Et inde est quod fieri aliquid praeter exeeutionem primae causae est impossibile: fieri autem aliquid praeter exeeutionem cuiuscumque ct omnium simul causarum secundarum, non inconvenit. Cum autem ordo rerum ud primum causam attendatur penes exccutio-nem primae causae, ordo autem carum ad alias causas attendatur penes cxccutioncs illarum; ratio primi ordinis in divina praescientia oportet quod contineat quidquid per ipsam primam causam qualitercumque cxcquendum est; ratio autem cuiuscumque alterius ordinis in divina praescientia non continet nisi quidquid est per talem causam cxcquendum. Et ideo non inconvenit aliquid fieri praeter istos ordines et rationes, ac praescientias partiales, ut ita dixerim , eorum. Sed inconveniens manifeste esset, quod praeter ordinis primi rationem aliquid fieret: sic enim dc-

* Cf. «α»· W-

· cf. A'
st, *»P.₃

· Id T, '

· Ad. n, '

- C»p. ui
3

fidens aut mutabilis divina praescientia convinceretur. Quoniam, ut dictum est, debetur tali rationi comprehensio omnium execution! mandatorum qualitercumque per pri-

mam causam, extra quae nihil fieri de facto potest, quemvis de potentia absoluta multa possibilia restent, quae nunquam erunt.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM OMNIA QUAE DEUS FACIT PRAETER ORDINEM NATURALEM RERUM. SINT MIRACULA

II Sent., dist. v.xu. qu. i. en. 3; III CM. fient., cep. ci; Dr qu. n., art. a; II 7WiuM «p. n. 1«L n.

septimi m sic proceditur. Videtur quod omnia quae Deus facit praeter ordinem naturalem rerum, sint miracula. JwæxVİdinem naturalem rerum, sint miracula. 'z-'^*_-^*Creatio enim mundi, et etiam animarum, et iustificatio impii fiunt a Deo praeter ordinem naturalem: non enim fiunt per actionem alicuius causae naturalis. Et tamen haec miracula non dicuntur. Ergo non omnia quae facit Deus praeter ordinem naturalem rerum, sunt miracula.

2. Praeterea, miraculum dicitur * *aliquid ardui et insolitum supra a facultatem naturae et spem admirantis proveniens*. Sed quaedam fiunt praeter naturae ordinem, quae tamen non sunt ardua: sunt enim in minimis rebus, sicut in restoratione gemmarum, vel sanatione aegrorum - Nec etiam sunt insolita: cum frequenter eveniant, sicut cum infirmi in plateis ponebantur ut ad umbram Petri sanarentur '. - Nec etiam sunt supra facultatem naturae: ut cum aliqui sanantur a febribus. - Nec etiam supra spem: sicut resurrectionem mortuorum omnes speramus, quae tamen fiet T praeter ordinem naturae. Ergo non omnia quae fiunt praeter naturae ordinem, sunt miracula.

3. Praeterea, miraculi nomen ab admiratione sumitur. Sed admiratio est de rebus sensui manifestis. Sed quandoque aliqua accidunt praeter ordinem naturalem in rebus sensui non manifestis: sicut cum Apostoli facti sunt scientes, neque inveni- nientes neque discentes ♦ Ergo non omnia quae fiunt praeter ordinem naturae, sunt miracula.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XXVI *Contra Faustum* . quod *cum Deus aliquid facit contra cognitum nobis cursum solitumque ' naturae, magnalia vel mirabilia nominantur*.

Respondeo dicendum quod nomen miraculi ab admiratione sumitur. Admiratio autem consurgit, cum effectus sunt manifesti et causa occulta; sicut aliquis admiratur cum videt eclipsim solis et ignorat causam, ut dicitur in principio *Metaphys.** Potest autem causa effectus alicuius apparentis alicui esse nota, quae tamen est aliis incognita. Inde aliquid est mirum uni, quod non est mirum aliis; sicut edipsim solis miratur rusticus, non autem astrologus. Miraculum autem dicitur quasi admiratione plenum, quod scilicet * habet causam simpliciter et omnibus occultam. Hacc autem est Deus. Unde illa quae a Deo fiunt praeter causas nobis notas, miracula dicuntur.

Ad primi m ergo dicendum quod creatio, et iustificatio impii, etsi a solo Deo fiant non tamen, proprie loquendo, miracula dicuntur. Quia non sunt nata fieri per alias causas, et ita non contingunt praeter ordinem naturae: cum hacc ad ordinem ζ naturae non pertineant.

Ad secundum dicendum quod arduum dicitur miraculum. non propter dignitatem rei in qua fit; sed quia excedit facultatem naturae. - Similiter etiam insolitum dicitur, non quia frequenter non eveniat; sed quia est praeter naturalem consuetudinem. - Supra facultatem autem naturae dicitur aliquid, non solum propter substantiam facti; sed etiam propter modum et ordinem faciendi. - Supra spem etiam naturae miraculum esse dicitur; non supra spem gratiae, quae est ex fide, per quam credimus resurrectionem futuram.

Ad tertium dicendum quod scientia Apostolorum. quamvis secundum se non fuerit manifesta, manifestabatur tamen m effectibus, ex quibus mirabilis ' apparebat.

«) supra. - praeter Pfr. aeprorum. - aegrotorum *B. equorum ceteri et a. Mdc quoaJ hacv* exemple, miracula EUmci In libro IV Jlcgum. 7) fiet. - fient ACDEmF, fiunt B.

o/ solitwm^ue. - solitum ACEEGoh i) Kilicet, - Om. codfccc et a. ζ» ordinent. - facultatem rK rj mirabilis. - miraculum BG.t. miracula cd. b.

Commentaria Cardinalis Caiotam

Titulus clarus ex articulo praecedenti. - In corpore una conclusio responsiva affirmativa: Omnia quae fiunt a Deo praeter causas nobis notas, miracula dicuntur. - Probatum. Miraculum dicitur ab admirationis plenitudine; ergo quae fiunt a Deo praeter causas nobis notas, dicuntur miracula.

Antecedens supponitur. Et manifestetur quid imponet, ostendendo quid habeat ex admiratione, scilicet causam ignotam effectus patentis; et quid ex plenitudine, scilicet

occultationem causae non respectu huius vel illius, sed simpliciter. Et hic insinuat quaedam probatio antecedentis ex differentia inter *mirum* et *miraculum*: quia illud dicitur ex parte, scilicet respectu huius; hoc non nisi ex toto, scilicet respectu omnium.

Consequentia probatur: quia Deus est causa simpliciter occulta. Unde per causas *nobis nous* idem intendit in conclusione, quod per causas *secundas*, seu *naturales*, in titulo.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM UNUM MIRACULUM SIT MAIUS ALIO

Γ ti* qu. « Alit. ltrt. to; III Coiit. (îcnt., cap. <j.

pD octavi m sic proceditur. Videtur quod unum miraculum non sit maius alio. [J Dicit cnim Augustinus, in Epistola ad Volusianum ♦ *In rebus mirabiliter factis tota ratio Jacti est potentia facientis.* Sed eadem potentia, scilicet Dei, fiunt omnia miracula. Ergo unum non est maius alto.

2. Praeterea, potentia Dei est infinita. Sed infinitum impropotionabiliter excedit omne finitum. Ergo non magis est mirandum quod faciat hunc effectum, quam illum. Ergo unum miraculum non est maius altero.

Sed contra est quod Dominus dicit, Ioan.xiv., de operibus miraculosis loquens: *Opera quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet.*

Respondeo dicendum quod nihil potest dici miraculum ex comparatione potentiae divinae: quia quodeumque factum, divinae potentiae comparatum, est minimum; secundum illud Isniae x1 4: *Ecce gentes quasi stilla situlae, et quasi momentum staterae reputatae sunt.* Sed dicitur aliquid miraculum per comparationem ad facultatem naturae, quam excedit. Et ideo secundum quod magis excedit facultatem naturae, secundum hoc maius miraculum dicitur.

Lfc%CL*XHn'

V«T».

• Ver». »>

a) Uno. – quidem addunt ACDF.FG.
Secundo. – modo addunt cdd. a à.
y) merdo. – Om. codice» et a.

Excedit autem aliquid facultatem naturae tripliciter. Uno ' modo, quantum ud substantiam facti: sicut quod duo corpora sint simul, vel quod sol retrocedat, aut quod corpus humanum glorificetur; quod nullo modo natura facere potest. Et ista tenent summum gradum in miraculis. – Secundo aliquid excedit facultatem naturae, non quantum ad id quod fit, sed quantum ad id in quo fit: sicut resuscitatio mortuorum, et illuminatio caecorum, ct similia. Potest cnim natura causare vitam, sed non in mortuo: et potest praestare visum, sed non caeco. Et haec tenent secundum locum in miraculis. – Tertio modo v excedit aliquid facultatem naturae, quantum ad modum ct ordinem laciendi: sicut cum aliquis subito per virtutem divinam a febre curatur absque curatione ' et consueto processu naturae in talibus, et cum statim aer divina virtute in pluvias densatur absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Samuelis * el Eliae **. Et huiusmodi tenent infimum locum in miraculis. – Quaelibet tamen horum habent diversos gradus, secundum quod diversimode excedunt facultatem naturae.

Et per hoc patet solutio ad obiecta, quae procedunt ex parte divinae potentiae.

«

• <X qu. O, lfr–
coa

?

• Qu. cxt.

• Qa. cxvn.

τ

• Q». ci.

• Q». cw.

.

»

İ) atraffoue. – cursitatione ABCD, curiositate E, certiftcati w F, luxtipcatione G, creatione cd. a.
i) aer. – manr codice» ct a b. – Pro Jentatur, condrmatur anu virtute codices.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmative: Unum miraculum est maius alio. – Probatur. Miraculum dicitur non per comparationem ad divinam potentiam, sed facultatem naturae excessae: ergo unum est maius alio.

Antecedens, quoad primam panem, patet : quia respectu divinae potentiae, quodlibct est minimum. Quod probatur auctoritate Isaiac, omissa ratione de infinitate potentiae divinae. – Quoad secundam vero partem, relinquitur per se nota, quasi per locum a divisione.

Consequentia vero 'probatur. Quia natura secundum triplicem gradum excedi potest: primo, secundum substantiam facti; secundo, secundum materiam in qua; ct tertio, secundum modum faciendi, etc. Omnia clara sunt.

II. Circa primum gradum miraculorum dubium occurrit. Quoniam hic dicitur quod excedentia facultatem naturae secundum substantiam facti, tenent summum locum in miraculis. In responsione autem ad primum praecedentis articuli, dictum est quod creatio ct iustificatio impii non sunt proprie miracula, quia non sunt nata fieri per causas secundas. Igitur si ratio haec ibi assignata est bona, excessus naturae secundum substantiam facti, minuit rationem miraculi. Ergo non constituit summum gradum eorum, ut hic dicitur.

Ad hoc dicitur quod excedentia secundum substantiam

facti, sunt in duplici differentia: quaedam pertinent nd communem influentiam; quaedam vero ad specialem influxum. Pertinentia ad communem influentiam sunt ct quae Deus ut primum agens, quasi suprema natura, facit, ut creatio, conservatio, ordinatio universi, et partium eius non aliter possibilitium quam per creationem, etc.; et quae Deus ut tale agens, puta glorificator, manifestato nobis ordine, facit, ut iustificatio impii, collatio gratiae, etc. Et haec merito minuunt rationem minicuit, quia a Deo sunt non ut ignota causa. Et de his dictum est in praecedenti articulo quod non sunt proprie miracula. Et ratio ibi assignata, quia scilicet non sunt nata fieri per causas secundas, optima est. si ponderetur ly *nata Jieri*, ct applicetur negatio ad medii» causas tantum; quasi diceretur: Hacc sunt dégénééré eorum quae sunt nata fieri, idest habent quasi naturalem cursum in universo, ct non per medias causas secundas. Oportet cnim ad miraculi rationem, ct quod sit praeter causas secundas; ct non sit a Deo quasi secundum naturam, quia sic est causa nnta; ut tamen sunt ista quae pertinent ad communem influentiam. – Ad specialem nutem influxum Dei pertinent quae solns, praeter causai secundus, secundum ordinem sibi soli notum, facit, etc. Et talia excedentia secundum substantiam facti naturam, sunt in primo gradu miraculorum, ut transubstanttntio panis in corpus Christi, ct incarnatio Verbi, etc.

* O. U7,

' Va». II.

T

QUAESTIO CENTESIMASEXTA

QUOMODO UNA CREATURA MOVEAT ALIAM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est quomodo una creatura moveat aliam *. Erit autem haec consideratio tripartita: ut primo consideremus quomodo angeli moveant, qui sunt creaturae pure spiri-

rituales; secundo, quomodo corpora moveant*; tertio, quomodo homines, qui sunt ex spirituali et corporali natura compositi *.

Circa primum tria considerata occurrunt: primo, quomodo angelus agat in angelum; secundo, quomodo in creaturam corporalem *; tertio, quomodo in homines *.

Circa primum, considerare oportet de illumina-

tionem, et locutionem angelorum *, et ordinationem eorum ad invicem, tam bonorum *, quam malorum *.

Circa illuminationem quaeruntur quatuor.

Primo: utrum unus angelus moveat intellectum alterius illuminando.

Secundo: utrum unus moveat voluntatem alterius.

Tertio: utram inferior angelus possit illuminare superiorem.

Quarto: utrum superior angelus illuminet inferiorem de omnibus quae cognoscit.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM I N T S ANGELUS ILLUMINET ALIUM

Infra, qu. Cii, »n. i; I! JfimL, di«. u. «rt. 2; J»«t. JU, part. n. qu. I, wn. 3; Dr Viril qu. »x. art. 1, CiHnpenJ. Tktol., cap. etxvr.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod unus angelus non illuminet alium. Angelus enim eandem beatitudinem possident nunc, quam nos in futuro expectamus. Sed tunc unus homo non illuminabit alium; secundum illud Ierem. xxxi ♦ *Non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum.* Ergo etiam neque nunc 3 unus angelus illuminat alium.

2. Praeterea, triplex est lumen in angelis: naturae, gratiae ? et gloriae. Sed angelus illuminatur lumine naturae, a creante; lumine gratiae, a iustificante; lumine gloriae, a beatificante; quod totum Dei est. Ergo unus angelus non illuminat alium.

3. Praeterea, lumen est forma quaedam mentis. Sed mens rationalis *a solo Deoformatur, nulla interposita creatura*, ut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaest.* * Ergo unus angelus non illuminat mentem alterius.

Sed contra est quod dicit Dionysius, vii cap. *Cael. Hier.*, quod *angeli secundae hierarchiae purgantur et illuminantur et perficiuntur per angelos primae hierarchiae.*

Respondeo dicendum quod unus angelus illuminat alium *. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod lumen, secundum quod ad intellectum pertinet, nihil est aliud quam quaedam manifestatio veritatis; secundum illud *ad Ephes*, v*: *Omne quod manifestatur, lumen est.* Unde illuminare nihil aliud est quam manifestationem cognitae veritatis alteri tradere; secundum quem modum Apostolus dicit, *ad Ephes*, in*: *Mihi, omnium san-*

ctorum minimo, data est gratia hacc illuminare omnes quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo. Sic igitur unus angelus dicilur illuminare alium, inquantum ei manifestat veritatem quam ipse cognoscit. Unde Dionysius dicit, vii cap. *Cael. Hier.*, quod *theologi plane monstrant caelestium substantiarum ornatus a supremis mentibus doceri deificas scientias,*

Cum autem ad intelligendum duo concurrant, ut supra * diximus, scilicet vinus intellectiva, et similitudo rei intellectae; secundum haec duo unus angelus alteri veritatem notam notificare potest. Primo quidem, fortificando virtutem intellectivam eius. Sicut enim virtus imperfectioris corporis confortatur ex situali propinquitate perfectioris corporis, ut minus calidum crescit in calore ex praesentia magis calidi; ita virtus intellectiva inferioris angeli confortatur ex conversione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conversionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. - Secundo autem unus angelus alteri manifestat veritatem, ex parte similitudinis intellectae. Superior enim angelus notitiam veritatis accipit in universali quadam conceptione, ad quam capiendam inferioris angeli intellectus non esset sufficiens, sed est ei connaturale ut magis particulariter veritatem accipiat. Superior ergo 3 angelus veritatem quam universaliter concipit, quodammodo distinguit, ut ab inferiori capi possit: et sic eam cognoscendam illi proponit. Sicut etiam apud nos, doctores, quod in summa capiunt, multipliciter distinguunt, providentes capa-

a) nc-juc nunc. - nunc Pab, addito non ante illuminat, gratiae. - et gratiae Pafr.
vj cognitae. - agnitae PFGua. - Pro alteri, alii P.it.
Svymaf. Tjikou D. Thomak T. II.

B) hacc. - Om. f*4>.
t) montrant. - Jemomtrant IIII.
3) ergo. - rrrro PeL - Pro untrenaliter, wlociUr P.

QUAESTIO CVI, ARTICULUS I

citati aliorum. Et hoc est quod Dionysius dicit, xv cap. *Cael. Hier.*: *Unaquaeque substantia intellectualis datam sibi a diviniore uniformem intelligentiam. provida virtute dividit et multiplicat, ad inferioris sursum ductricern et analogiam.*

Ad primum ergo dicendum quod omnes angeli, tam superiores quam inferiores, immediate vident Dei essentiam; et quantum ad hoc, unus non docet alium. De hac enim doctrina Propheta loquitur: unde dicit: *Non docebit vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum.* Sed rationes divinorum operum, quae in Deo cognoscuntur sicut in causa, omnes quidem Deus in seipso cognoscit, quia ipse ipsum comprehendit: aliorum vero Deum videntium tanto unusquisque in Deo plures rationes cognoscit quanto cum perfectius videt. Unde superior angelus plura in

Deo de rationibus divinorum operum cognoscit quam inferior; et de his eum illuminat. Et hoc est quod dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* ♦ quod angeli *existentium illuminantur rationibus.*

Ad secundum dicendum quod unus angelus non illuminat alium tradendo ei lumen naturae vel gratiae vel gloriae; sed confortando lumen naturale ipsius, et manifestando ei veritatem de his quae pertinent ad statum naturae, gratiae * et gloriae, ut dictum est*.

Ad tertium dicendum quod rationalis mens formatur immediate a Deo. vel sicut imago ab exemplari, quia non est tacta ad alterius imaginem quam Dei: vel sicut subiectum ab ultima forma completiva, quia semper mens creata reputatur informis, nisi ipsi primae veritati inhaereat. Aliae vero illuminationes, quae sunt ab homine vel angelo, sunt quasi dispositiones ad ultimam formam.

Jtfrtnc/w. – .focfrfcm CDEpA.
0) quia. – qui codiez.

i) grallae, – et gratiae P.

Commentaria Cardinulis Caietani

In titulo, adverte quod, quamvis locutio angelorum sit naturaliter prior illuminatione, quoniam nihil aliud est: quum locutio quaedam. scilicet illuminative; illuminatio tamen est prior locutione, ut est mutatio, atque gubernationis divinae effectus: quoniam illuminatio per se importat actionem perfectivam alterius, locutio autem non. Et ideo hoc in loco prius de illuminatione quam de locutione determinatur. – Potest quoque et ulin ratio huius ordinis reddi: scilicet quod illuminatio est naturaliter prior locutione, sicut naturale animali, et hoc secundum nominis rationem. quamvis, secundum suppositionem in tali materia, secundum veritatem locutio sit prior illuminatione. Quaestiones enim ordinantur secundum rationes quaesitorum in communi, et non secundum ordinem conclusionum decidendarum.

II. In corpore tria. *Primo*, proponitur conclusio responsive affirmative, scilicet: Unus angelus illuminat alium.

Secundo, determinat quid sit illuminare in angelis. Et dicit quod est manifestare alii veritatem cognitam. – Et probatur dupliciter. Primo, ex ratione illuminationis; quae habetur ex auctoritate *ad Ephes*, tu. et trahitur ex ratione luminis assignatu *ad Ephe*S. v. Secundo, ex auctoritate Dionysii. vn cap. *Cael. Hier.*

Advene hic quod manifestare aliquod ignotum contingit dupliciter. Uno modo, per simplicem praesentationem obiecti; sicut habens pomum occultatum, proferens illud in medium, manifestat videntibus. Alio modo, per adhibitionem luminis adiuvantis ut pateat alicui quod occultum erat; sicut addens candelam dicitur manifestare quod priori lumine discerni non poterat. Manifestare primo modo non est illuminare, ut de se patet: sed manifestare secundo modo, est illuminare. Unde in littera, ad significandum quod illuminare non est quodeumque manifestare, dicitur quod illuminare *est manifestationem agnitae veritatis tradere.* Ubi expresse utrumque posuit de ratione illuminationis: scilicet offerre veritatem cognitam; et manifestationem illius, quod est per lumen adhibitum. Unde et in hoc differt, ut patet, locutio angelica ab illuminatione: quia illa obiectum simpliciter offert, ista vero obiectum simul cum lumine.

111. *Tertio*, -ponit duos modos quibus unus angelus illuminat alium angelum; et sic ponitur conclusio responsiva in speciali, bimembris: Unus angelus illuminat alium angelum et ex parte virtutis intellectivae, et ex parte similitudinis rei intellectae. – Probatur primo prima pars»; et secundo, secunda. Prima pars probatur, et declaratur, sic. Vinus imperfectioris corporis confortatur ex situuli propinquitate perfectioris corporis; ergo virtus intellectualis infe-

rioris angeli confortatur ex conversione superioris angeli ad ipsum: ergo unus angelus illuminat alium, fortificando virtutem intellectivam. – Antecedens declaratur exemplariter in minus et magis calido. – Consequentia vero probatur: quia hoc facit ordo conversionis in spiritualibus, quod ordo propinquitatis in corporalibus.

Secunda vero pars probatur sic. Superior angelus veritatem sic universaliter noxit, ut improporcionata sit inferiori: ergo distinguit, ut in interiori copiat: ergo illuminat illum ex parte similitudinis rei cognitae. – Antecedens patet ex supra dictis a. – Prima consequentia probatur: quia con-naturale est inferiori particularius recipere. Et dedantur exemplo, apud nos. magistri et discipuli. Et confirmatur auctoritate Dionysii, xx cap. Secunda consequentia est per se nota.

IV. Circa primam partem conclusionis, et eius probationem *, occurrit dubium tactum a Durando * et Aureolo***, consistens in hoc. Confortatio ista aut fit per actionem unius in alium; aut per concursum amborum ad unum communem effectum. Si per actionem, dupliciter potest intelligi: aut causando intensius lumen intellectus: aut adhibendo aliquod novum lumen. Sed nullo horum modorum potest verificari. Ergo. – Quod enim ibi non sit intensio luminis, patet ex eo quod lumen virtutis intellectivae. de quo est sermo, non suscipit magis et minus: cum sit naturalis potentia in natura invuriabili. – Quod etiam non causatur ibi novum lumen secundum esse intentionale, ut quidam dicunt, ex eo patet quod unus angelus, apud s.Thomam ♦, non potest causare in alio speciem obiecti. quam * α * constat habere esse intentionale, et esse quoddam intentionale lumen.

Quod autem ista confortatio non fiat per concursum utriusque intellectus ad intelligendum idem, patet dupliciter. Primo, ex eo quod impossibile est duas intellectivas virtutes creatas eundem actum intelligendi causare: cum intellectio sit actio immanens; nec unum accidens possibile sit esse in duobus. – Secundo, ex eo quod etiam in corporalibus, unum agens non confortatur ex concursu alterius nisi idem, nisi ipsum aliquid recipiat ab illo concurrente. Unde et in littera dicitur quod minus calidum fortificatur ex praesentia magis calidi, quia crescit in calore. Ubi ergo solus fit concursus ad tertium, non est fortificatio.

Simili modo potest dubitari de illo ordine conversionis in spiritualibus posito in littera, quid sit ista conversio. Aut scilicet est activa in inferiorem; aut solum concursiva ad eundem effectum; et cetera ut supra.

•Qu.uq., m.j.

• axMt.rrw.
– li §«*», αβ.*
»». «u. r»
u. qt. i.

•An.p

>Scit
hoc
L *, · s. Th. lea, *i*.
'IS.
ion
vcl
na-
il is
lo- «
 * la *earporo*.
>r-
n-
Π)
ia
Jr
ic
i-
i.

QUAESTIO CVI, ARTICULUS II

483

V. Ad hoc dicitur quod convenio et confortatio Uta fit per actionem unius in alium, et per concursum utriusque ad idem, non per modum naturae, sed anil coope-rands naturae; non per influxum pertinentem ad agens naturale, sed per influxum pertinentem ad docentem ut sic.

Ad cuius evidentiam, scito quod, quantum ad propositum spectat, differentia inter ea quae fiunt α natum, et quoc fiunt nb nrte non quacumque, sed coopérante naturae, est quod illa fiunt ab agente extrinseco, ut patet in generatione rerum naturalium; ista vero fiunt partim ab extra et partim ab intra, ut patet de sanitate adepti per curam medicorum. Ncc est dubium quin hoc modo in nobis scientia per doctrinam fiat, ut inferius· Intius patebit: nunc vero supponatur.

Scito secundo, quod actio docentis ut sic, non est prae-bere prius aliquod lumen, et deinde offerre veritatem cognitam; sed offerre veritatem cognitam ut illuminatam. Sic enim illuminatur intellectus ad videndum xcriutem illam; et consequenter fortificatur ex participatione luminis superioris, participati per receptionem illius veritatis illuminatae. Veritas autem illustratu est. cum lumine intellectu-ali daret; daret nutem, cum intellectuali intuitu penetratur. Et sic, de primo ad ultimum, cum aliquod occultum non per solam absentiam, sed propter difficultatem vel excellentiam etc., ut cognitum proponitur, ut illustratum profertur. Et quamvis contingat illud non videri ab eo cui offertur, propter debilitatem intellectualis visus; tamen quantum in se est, ut illustratum proponitur. Et haec est prima radix illuminationis intellectualis in angelis: profert enim quisque superior inferiori obiectum ut cognitum et illustratum. Et quoniam ex hoc solo non sequitur, Ergo profertur obiectum ut illustratum huic inferiori; eo quod cognitum a superiore claret ut obiectum ipsius, non ut obiectum cuiuscumque, sicut cognitum a magistro daret ut obiectum illius, et non addiscentis plerumque: ideo cum

hac prima radice concurrit secunda, scilicet particulatio conceptuum habiliū ui percipiantur a tali inferiori; ut etiam apud nos contingit. Et sic, dum angelus illuminat alium, regulariter uterque modus illuminationis coniungitur: quoniam et obiectum proponitur illuminatum; et proportion.itum inferiori ut participanti hoc novum lumen. ScJ prius natura est lumen quam divisio. Et illud se tenet ex parte vis intellectivae: est enim intellectus ex illo non solum potens od hoc percipiendum, sed alia, ad quae prius non se extendebat. Haec autem se tenet ex parte speciei, idest conceptus.

VI. Et per haec iam patere potest responsio ad obie-eu *. Superior enim angelus convertit se ad inferiorem eo · et sus. n. modo quo doctor ad discipulum, sublata umen discursus imperfectione. I lace autexn conversio non consistit in actione mit concursu per modum noturae, ut obiccionci procedunt: ved in actione in alium per modum artis cooperativae naturae. Et est in superiore activa ordinatio concqttus proprii illustrantis et commcnsuranti* rem conceptam inferiori. In inferiore vero est applicatio intellectus sui ad forman-dum in se conceptum corrspondentcm ostenso conceptui de eadem re: aie enim participat superioris lumen per modum disciplinae. Sic quodammodo fit in inferiore novum lumen, propter participationem praedictam, qua redditur de potentia illuminatus, netu illuminatus. Sic quodammodo lumen inferioris intenditur, quia cflicaaor fit sd intelligcn-dum; non quod sit proprie intensio. Sic quoilummodo at duorum concursus ad tertium, pro quanto doctor nihil prius dat discenti, sed ad formandum in ipm discente conceptum verum, proprium et clarum, et de re illa, suum conceptum convertit et ordinat hoc enim modo spiritua-lia continuantur, et confortantur continuatione, et crescunt; et non per praeivium aliquid adipisci, ut in corporalibus contingit. Hncc si non credis, lege quaest. u *de Ventate art i*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM UNUS ANGELUS POSSIT MOVERE VOLUNTATEM ALTERIUS

Infra. qu. exi, an. V 1? qu. n, nrt, ú; lil *Cont. Gent** c*p. ιxxxπiú; *Dt Verity* qu. xxn. an. 9: JX* *Malo*, qu. iu. «rt. λ

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod unus angelus possit movere voluntatem alterius. Quia secundum Dionysium, si- unus angelus illuminat alium, ita

purgat et perficit; ut patet ex auctoritate supra * inducta @. Sed purgatio et perfectio videntur pertinere ad voluntatem: nam purgatio videtur esse a sordibus culpaе, quae pertinet ad voluntatem; perfectio autem videtur esse per ? consecutionem finis, qui est obiectum voluntatis. Ergo unus angelus potest movere voluntatem alterius.

2. Praeterea, sicut Dionysius dicit vn cap. *Cael. Hier.* t, *nomina angelorum designant eorum proprietates*. Seraphim autem ' *incendentes* dicuntur, aut *calefacientes*: quod est per amorem, qui ad voluntatem pertinet. Unus ergo angelus movet voluntatem alterius.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in III *de Ani-ttia* * appetitus superior movet appetitum inferiorem. Sed sicut intellectus angeli superioris superior est, ita etiam appetitus. Ergo videtur quod superior angelus possit immutare volunta-tem alterius.

Sed contra, eius est immutare voluntatem, cuius est iustificare: cum iustitia sil rectitudo vo-luntatis. Sed solus Deus est qui iustificat. Ergo unus angelus non potest mutare voluntatem al-terius.

Respondeo dicendum quod, sicut supra ♦dictum Qo.o. mi.4. est. voluntas immutatur dupliciter: uno modo, ex parte obiccti; alio modo, ex parte ipsius poten-tiae. Ex parte quidem obiccti, movet voluntatem et ipsum bonum quod est voluntatis obiectum, sicut appetibile movet appetitum; et ille qui de-monstrat obiectum, puta qui demonstrat aliquid esse bonum. Sed sicut supra ♦dictum est, alia · im quidem bona aliquiditer inclinant voluntatem; sed nihil sufficienter movet voluntatem, nisi bonum universale, quod est Deus. Et hoc bonum solus ipse ostendit, ut per essentiam videatur a beatis, qui dicenti Moysi, *Ostende mihi gloriam tuam*, respondit, *Ego ostendam tibi omne bonum*, ut habetur *Exod*, xxxm *. Angelus ergo non suili-cicnter movet voluntatem, neque ut obiectum, neque ut ostendens obiectum. Sed inclinat eam, ut amabile quoddam, et ut manifestans aliqua

* CCoun prate.
.* II *Sent.*, 41U.
ii, ga. tu.
... ii y«r., *jm*.
n, qa. l. arej.

• a. *Je ierit*
qu. u. art. f. ad
IO.

a) *inducta*. – *dicta* Vab.
cue yer. – *pertinere ad B*.

y) *Cael. Hier.* – *Oe Diy. Aum. cotttec*» «1 j K
İ) *jx/tw*. – *Out D*, CNim p.

bona creata ordinata in Dei bonitatem. Et per hoc inclinare potest ad amorem creaturae vel Dei, pcr modum suadentis.

Ex parte vero ipsius potentiae, voluntas nullo mado potest moveri nisi a Deo. Operatio enim voluntatis est inclinatio quaedam volentis in volitum. Hanc autem inclinationem solus ille immutare potest, qui virtutem volendi creaturae contulit: sicut et naturalem inclinationem solum illud agens potest mutare, quod potest dare virtutem quam consequitur inclinatio naturalis. Solus autem Deus est qui potentiam volendi tribuit creaturae: quia ipse solus est auctor intellectualis naturae. Unde unus ꝑ angelus voluntatem alterius movere non potest.

Ad primum ERGO dicendum quod secundum modum illuminationis, est accipienda et purgatio et perfectio. Et quia Deus illuminat immutando intellectum r et voluntatem, purgat a defectibus intellectus ct voluntatis, ct perficit in finem intellectus et voluntatis. Angeli autem illuminatio refertur ad

intellectum, ut dictum est *. Et ideo etiam purgatio angeli intelligitur a defectu intellectus, qui est nescientia ♦, perfectio autem est consummatio in finem intellectus, qui est veritas cognita. Et hoc est quod dicit Dionysius, vi cap. *Eccl. Hierar.*, quod *m caelesti hierarchia purgatio est in subiectis ' essentiis tanquam ignotorum illuminatio in perfectiorem cas scientiam ducens*. Sicut si dicamus visum corporalem purgari, inquantum removen- tur tenebrae ; illuminari vero, inquantum perfunditur lumine; perfici vero, secundum quod perducitur ad cognitionem colorati.

Ai» secundum dicendum quod unus angelus potest inducere alium ad amorem Dei per modum persuadentis, ut supra * dictum est.

Ad tertium dicendum quod Philosophus loquitur dc appetitu inferiori sensitivo, qui potest moveri a superiori intellectivo, quia pertinet ad eandem naturam animae, et quia inferior appetitus est virtus in organo corporali. Quod in angelis locum non habet.

r) *tolu* *. – *Drvi* «Jdunt PA.

ꝑ) *uuuf*. – Ora. P.

rj) *intctctctwn*. – *ct intellectum* ABEI G.

û) *Et idco*. – *Idea p*.

ç) *lubtcctia*. – *subitantiis ct P*. – *Pro eai scicnUam duetnj, idâl- fiant ducent G, telentiam induccm Pjâ*.

• Ver», :

• V<r>, j

Commentaria Cardinalia Caiotani

T in, f. ts clarus. *Possit* intelligitur de potentia sufficiente: alioquin non dicitur posse nisi secundum quid. – In corpore una conclusio responsiva quaesito negative: Unus angelus non potest movere voluntatem alterius. – Probatur haec conclusio tali ordine: primo, distinguitur ly *movere voluntatem* in duo membra ; secundo, probatur conclusio quoad primum membrum; ct tertio» quoad secundum.

Distinctio est. Voluntas potest moveri dupliciter: cx pane obiecti, ct cx parte potentiae. Et rursus cx parte obiecti est duplex movens: scilicet ipsum obiectum, ct ostendens obiectum. Omnia sunt clara ex supradictis.

Probatio conclusionis quoad primum membrum, continet duo. Primo, quid non possit: scilicet quod unus angelus non potest movere voluntatem alterius ex parte obiecti. Et arguit sic. Bonum universale tantum movet sufficienter voluntatem obiective, et hoc a solo Deo ostenditur: ergo unus angelus non potest voluntatem objective movere. Consequentia nota est. Et antecedens, quoad primam partem, probatum fuit superius. Quoad secundam vero, insinuat probatio ratione, ct auctoritate. Patio est, quia solus Deus sufficit praesens facere obiectum bcatitudinis, scilicet Deum ut pcr essentiam videndum. Auctoritas: *Ego ostendam tibi omne bonum*. – Secundo, continet quid possit angelus cx hac parte: scilicet quod potest inclinare voluntatem utroque modo, idest ut amabile, ct ut ostendens amabile. Quia est quoddam bonum, quoad primum: ct quia potest suadere, quoad secundum.

Probatio vero conclusionis quoad secundam partem, scilicet: Voluntas non potest ex parte potentiae ab angelo, sed a solo Deo moveri, est. Solus Deus est auctor naturae intellectualis: ergo solus ipse tribuit potentiam volendi: ergo solus potest immutare inclinationem illius in volitum: ergo solus potest immutare operationem voluntatis: ergo solus potest movere eam cx parte potentiae. – Antecedens supponitur cx dictis *. – Prima consequentia relinquitur pcr sc nota. – Secunda vero probatur. Solus auctor naturae quam sequitur inclinatio naturalis, potest illam inclinationem mutare, ergo solus auctor intellectualis naturae, quam sequitur inclinatio voluntativu, potest illam mutare. – Tcnia vero consequentia probatur: quia operatio voluntatis nihil aliud est quam inclinatio voluntatis m volitum. – Ultima vero consequentia relinquitur pcr sc nota.

II. Circa hanc rationem dubium occurrit. Quia quaestio est de motione voluntatis ad actum proprium: probatio autem procedit de motione voluntatis ad actum extraneum; procedit cnim dc mutatione inclinationis actualis ipsius voluntatis. Unde dicet quispiam quod, licet solus Deus possit variare inclinationem voluntatis, angelus tamen movere ipsam voluntatem ad aliquas suarum inclinationum actualium potest.

III. Ad hoc dupliciter dici potest. Primo, negando quod probatio litterae loquatur dc immutatione, idest variatione voluntatis a proprio opere ad extraneum. Dicam cnim quod probatio fundatur super hoc tantum. quod operatio per modum inclinationis a nullo extrinseco inessc potest, nisi a datore virtutis. Haec cnim est ditferuntia inter opratiouem absolute, ct operationem pcr modum inclinationis convenientem, quod illa ab extra esse potest, ista non. Exemplum: grave potest descendere ct ascendere; sed ascendere non inest sibi ut inclinatio, sed descendere sic; ct ideo grave a nullo extrinseco potest pcr sc moveri deorsum, nisi a generante. Sub hac propositione posita in littera in illis verbis: *inclinationem solus potest mutare qui dat virtutem* etc., posita est minor, immo praeposita, scilicet quod omnis operatio voluntatis convenit ei ut inclinatio, quia velle nihil aliud est quam inclinatio actualis volentis in volitum. Igitur voluntas non potest educi dc potentia ad actum volendi, ex parte potentiae, ab aliquo extrinseco, nisi a datore voluntatis. Et haec ratio convincit intellectum, ct est per sc nota. Constat cnim quod moveri ad actualem inclinationem ut sic, non nisi a sc, aut α sui factore, a quo habitualement habet inclinationem, esse potest: inclinationis cnim rationem habere non potest respectu alicuius quod ab extra venit.

IV. Si quis autem contendat cx superficie litterae, ct non cx ratione inclinationis, sed variatione inclinationis, processum hunc interpretandum omnino vult: potest duri secunda responsio, dicendo quod, quia eiusdem rationis est moveri appetitum aliquem cx parte potentiae ad suum actum naturalem, ct moveri ad oppositum; ideo cx negatione potentiae motivac ud oppositum, optime infertur negatio potentiae motivac nd actualem inclinationem. Quod autem eiusdem rationis sit movere cx parte potentiae ud propriam inclinationem, cl variare inclinationem» cx eo patet

.rnpur- ·Aa
us, qui
nmaño
ira. Et
ierar.,
subie-
Uio in
dica-
rcmo-
l per-
quod

S po-
dum

>qui-
mo-
ean-
litus
jclis

;ien-

tio
uo
m.
us
is-
re
a-

J · ci ess- Ml-
le
d
lf
a
i

quod variari inclinatio non potest nisi variatu virtute quam sequitur inclinatio. Non enim potest imaginari quod varie- tur inclinatio lapidis respectu motus locali», nisi facta mu- tatione circa gravitatem: stante enim illa, semper motus deorsum sequitur ut inclinatio: alii autem motus possunt quidem ei inesse, sed non ut inclinatio actualis. Et ratio est in promptu: quia inclinatio actualis supponit habitua* lem, et est ab ea; idcoqꝫ non potest actualis variari, nisi variata habituali. Constat autem quod variare habitualem inclinationem est datoris naturae cuius est illa virtus. Unde non variatur inclinatio terrae, nisi transmutato terra dc gravi in leve; quod sine substantiali transmutatione fieri nequit. Mutare igitur inclinationem etiam actuaalem non potest nisi

dator virtutis, propter necessariam connexionem inter actua- lem inclinationem ct habituaalem, qua prohibetur agens cx- trinsccum attingere inclinationem actuaalem nisi media ha- bituali. Haec autem est ratio quare cxtrimccum agens non potest educere appetitum aliquem dc potentia ad actum secundum suum: quia scilicet actus ille inest ut inclinatio, inclinatio autem ut sic non potest cx parte potentiae at- tingi, nisi media inclinatione habituali. Ac per hoc, si ali- quod cxtrimccum potest educere per sc habituaalem incli- nationem in actuaalem, oportet quod possit dare talem ha- bituaalem inclinationem. Er sic patet quomodo praedictus processus valet. – Prima tamen expositio brevior ct for- malior est.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELUS INTERIOR SUPERIOREM ILLUMINARE POSSIT

liMn. qu. ent, *rt. s; />r Vertt., qu. it. art. a.

SD TERTIUM SIC PROCEditUR. Videtur quod angelos inferior superiorem illuminare possit. Ecclesiastica enim hierarchia de- rivata est a caelesti, et eam repraesen- tat. unde et superna Jerusalem dicitur *mundus* *corporalis*, aliquid Deus miraculose opereiur, *ad ordinandum* homines in eius cognitionem. Sed praeter ordinem inferioris causae, ad ordinandum in superiorem causam: sicut in rebus humanis praetermittitur mandatum praesidis, ut obediatur principi. Et ita contingit ut praeter ordinem na- turae corporalis, aliquid Deus miraculose opereiur, *ad ordinandum* homines in eius cognitionem. Sed praetermissio ordinis qui debetur spiritualibus sub- stantiis. in nullo pertinet l ad ordinationem ho- minum in Deum: cum operationes angelorum non sint nobis manifestae, sicut operationes visi- bilium ‘ corporum. Et ideo ordo qui convenit spiritualibus substantiis, nunquam a Deo praeter- mittitur, quin semper inferiora moveantur per superiora, et non c converso.

2. Praeterea, sicut ordo corporalium substan- tiarum dependet ex Dei voluntate, ita cl ordo substantiarum spiritualium. Sed sicut dictum est*, Deus quandoque praeter ordinem substantiarum corporalium operatur. Ergo quandoque · etiam operatur praeter ordinem spiritualium substantia- rum, illuminando inferiores non per medios su- periores. Sic ergo inferiores illuminati a Deo, pos- sunt superiores illuminare.

3. Praeterea, unus angelus alium illuminat, ad quem se convertit, ut supra* dictum est. Sed cum ista conversio sil voluntaria, potest supre- mus angelus ad infimum se convertere, mediis praetermissis. Ergo potest cum immediate illumi- nare: ct ita potest illuminare superiores.

SED CONTRA ¶ST quod Dionysius dicit ♦ *hanc legem esse divinitatis t immobiliter firmatam, ut inferiora reducantur in Deum per superiora.*

Respondeo dicendum quod inferiores angeli nun- quam illuminant superiores, sed semper ab eis illuminamur. Cuius ratio est quia, sicut supra * dictum est, ordo continetur sub ordine, sicut causa contineiur sub causa. Unde sicut ordinatur causa ad causam, ita ordo T ad ordinem. Et ideo non est inconveniens, si aliquando aliquid liat

praeter ordinem inferioris causae, ad ordinandum in superiorem causam: sicut in rebus humanis praetermittitur mandatum praesidis, ut obediatur principi. Et ita contingit ut praeter ordinem na- turae corporalis, aliquid Deus miraculose opereiur, *ad ordinandum* homines in eius cognitionem. Sed praetermissio ordinis qui debetur spiritualibus sub- stantiis. in nullo pertinet l ad ordinationem ho- minum in Deum: cum operationes angelorum non sint nobis manifestae, sicut operationes visi- bilium ‘ corporum. Et ideo ordo qui convenit spiritualibus substantiis, nunquam a Deo praeter- mittitur, quin semper inferiora moveantur per superiora, et non c converso.

An primum ergo dicendum quod ecclesiastica hierarchia imitatur caelestem aliqualiter, sed non perfecte consequitur eius similitudinem. In cae- lesti enim hierarchia tota ratio ordinis est ex pro- pinquitate ad Deum. Et ideo illi qui sunt Deo propinquiore, sunt et gradu sublimiores, et scien- tia clariores: et propter hoc superiores nunquam ab inferioribus illuminantur. Sed in ecclesiastica hierarchia. interdum qui sunt Deo per sanctita- tem propinquiore, sunt gradu infimi, et scientia non eminentes: et quidam in uno etiam secun- dum scientiam eminent, et in alio deficiunt. Et propter hoc superiores ab inferioribus doceri pos- sunt.

Ad secundum dicendum quod non est similis rado de hoc quod Deus agat praeter ordinem naturae corporalis, et naturae ζ spiritualis, ut di- ctum est *. Unde ratio non sequitur.

Ad tertium dicendi,m quod angelus voluntate convertitur ad alium angelum illuminandum; sed voluntas angeli semper regulatur lege divina, quae ordinem in angelis instituit.

·) quandoque. – Om. i*ab
?) divinitatis. – divinitus B.
y) ordo. – ordinatur addunt codice».

i) pertinet. – pertineret ACE(O4<
e) viiibillium. – wnubilium Cttdfan.
⓪ naturae. – Om. Po>.

Commentaria Cardinali* Caiotani

Tit w s clarus. *Possit*, potentia naturali ct ordinaria non dc patentia Dei absoluta est quaestio.

In corpore una conclusio responsiva quaerito negative

Angeli inferiores nunquam illuminant superiores, sed c con- tra. – Haec concludo continet duo: scilicet regularem ordi- nem inter illuminatum ct illuminantem, qui* scilicet supe-

riores sunt illuminantes, inferiores vero illuminati ; et invariabilitatem talis ordinis, in ly *nunquam* et ly *semper*. Et quoad utrumque ordinate probatur in littera.

Primo, quoad primum. Quia sicut causa ad causam, ita ordo ad ordinem : ergo sicut causa continetur sub causa, ita ordo sub ordine continetur.

Deinde quoad secundum, sic. Praetermissio ordinis secundarum causarum est propter ordinandum hominem in cognitionem Dei : sed praetermissio ordinis in angelis non pertinet ad ordinandum hominem in cognitionem Dei ergo praetermissio in angelis nunquam. – Antecedens includit duo: scilicet quod praetermissio ordinis secundarum causarum sit propter ordinem ad primam causam; et quod sit propter talem ordinem, scilicet manifestationes Dei ad

homines. Et quoad utrumque probatur. Quoad primum, dupliciter: scilicet ratione, quia ordo inferioris a superiori mutari potest ; exemplo, in humanis praeceptis. Quoad secundum vero, quia in corporalibus causis hanc solam rationem videmus. – Minor vero probatur: quia operationes angelorum non sunt nobis manifestae.

Adverte quod tota haec ratio fundatu est super hoc, quod operationis miraculosne linis est utilitas cognitionis et affectionis humanae ad Deum; iuxta illud Apostoli -: *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*; et subditur " ibi <ic miraculis, ut superius * dictum est. Constat enim ex *Qwo.r , dictis in quaestione praecedente -, quod operatio Dei praeter ordinem naturalem, ad miracula spectat. – Vide in III *Coactra Gent.*, in calce xctx capituli, quantum valeat haec ratio.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELUS SUPERIOR ILLUMINET INFERIOREM DE OMNIBUS SIBI NOTIS

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angelus superior non illuminet inferiores de omnibus quae ipse novit. Dicit enim Dionysius, xii cap. *Cael. Hier.*. quod angeli superiores habent scientiam magis universalem, inferiores vero magis particularem et subiectam. Sed plura continentur sub scientia universali quam sub particulari. Ergo non omnia quae sciunt superiores angeli, cognoscunt inferiores per superiorum illuminationem.

2. Praeterea, Magister dicit, in xi distinctione * II *Sent.*, quod superiores angeli cognoverunt a sacculis mysterium Incarnationis, inferioribus vero ignotum fuit usquequo completum est. Quod videtur per hoc quod, quibusdam angelis quaerentibus, *Quis es/ iste rex gloriae?* quasi ignorantibus, alii respondent, quasi scientes, *Dominiis virtutum ipse est rex gloriae* *, ut Dionysius exponit vit cap. *Cael. Hier.* Hoc autem non esset, si superiores angeli illuminarent inferiores de omnibus quae ipsi cognoscunt. Non ergo eos - illuminant de omnibus sibi notis.

3. Praeterea, si omnia superiores angeli inferioribus annuntiant quae cognoscunt, nihil inferioribus ignotum remanet, quod superiores cognoscant. Non ergo de cetero superiores poterunt illuminare inferiores. Quod videtur inconveniens. Non ergo superiores de omnibus inferiores illuminant, SED contra est quod Gregorius * dicit, quod *in illa caelesti patria, licet quaedam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter*. Et Dionysius dicit, xv cap. *Cael. Hier.*, quod *unaquaeque caelestis essentia intelligentiam sibi a superiori datam, inferiori communicat*; ut patet ex auctoritate supra * inducta.

Respondeo dicendum quod omnes creaturae ex

divina bonitate participant ut bonum quod habent. in alia diffundant: nam de ratione boni est quod se aliis communicet. Et inde est etiam quod agentia corporalia similitudinem suam aliis tradunt, quantum possibile est. Quanto igitur aliqua agentia magis in participatione divinae bonitatis constituuntur, tanto magis perfectiones suas nituntur in alios transfundere, quantum possibile est. Unde beatus Petrus monet eos qui divinam bonitatem per gratiam participant, dicens, I Pet. iv *; « u λ » *l' nusquisque. sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei*. Multo igitur magis sancti angeli, qui sunt in plenissima participatione divinae bonitatis, quidquid a Deo percipiunt, subiectis impartiuntur. – Non tamen recipitur ab inferioribus ita excellenter sicut est in superioribus. Et ideo superiores semper remanent in altiori ordine, et perfectiorem scientiam habentes. Sicut unam et eandem rem plenius intelligit magister, quam discipulus qui ab eo addiscit.

Ad primum ergo dicendum quod superiorum angelorum scientia dicitur esse universalior, quantum ad eminentiorem modum intelligendi.

Ad secundum dicendum quod verbum Magistri non sic est intelligendum, quod inferiores angeli penitus ignoraverint mysterium Incarnationis; sed quia non ita plene cognoverunt sicut superiores, et in eius cognitione postmodum profecerunt, dum illud mysterium implebatur.

An tertium dicendum quod, usque ad diem iudicii. semper nova aliqua supremis angelis revelantur divinitus. Je his quae pertinent ad dispositionem mundi, et praecipue ad salutem electorum. Unde semper remanet unde superiores angeli inferiores illuminent 0.

3) roī. – Om. A, tuperiorex 1F; Aon oyo cot om. E. | β) illuminent. – Et jr cr hoc patet respwtuo ad ohiecta ««MI A.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, conclusio responsive quaesito affirmative; secundo, ostendit differendam remanentem inter illuminantem et illuminatum.

Quoad *primum*, conclusio responsiva est: Angeli superiores

illuminant inferiores de omnibus quae noverunt. – Probat. Omnes creaturae ex divina bonitate participant bonum quod habent, in alia diffundant: ergo pro quanto aliqua agentia magis participant divinam bonitatem, tanto magis nituntur transfundere in alios perfectiones suis: ergo

nunir
riori

1 ru-
ioncs

[U»<i
affe-
cui-
Vnur
fiter
on-
lio.

•I Cor iu., *tn
7:
• Q»-.ov,m
• Art. 7.

• Vers-1.,

QUAESTIO CVI, ARTICULUS IV

4@7

sancti angeli quidquid u Deo percipiunt, sublectis imper-
tiuntur. – Antecedens probatur dupliciter. Primo, quia dc
ratione boni est quod sc aliis communicet. Secundo, ab
effectu: quia agentia corporalia, quantum possunt, assim-
lant sibi alia. – Prima sero consequentia putet ex se; iuxta
illud, *Sicut simpliciter ad simpliciter**. Et nihilominus con-
firmatur auctoritate Petri Apostoli. – Secunda autem pro-
is-*

batur: quia sancti angeli sunt in plenissima participatione
divinae bonitatis.

Quoad *secundum*, differentia restans consistit in modo
sciendi. Et in una conclusione ponitur, scilicet: Superiores
semper remanent in altiori ordine, ct perfectiorem scientiam
habente*. – Probatur: quia inferiores non recipiunt ita ex-
cellenter. Et declaratur in magistro ct discipulo.

QUAESTIO CENTESIMASEPTIMA
DE LOCUTIONIBUS ANGELORUM

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de locutionibus angelorum *. Et circa hoc quaeruntur quinque. Primo: utrum unus angelus loquatur alii. Secundo: utrum inferior superiori.

Tertio: utrum angelus Deo. Quarto: utrum in locutione angeli aliquid distantia localis operetur. Quinto: utrum locutionem unius angeli ad alterum omnes cognoscant.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM UNUS ANGELUS ALTERI LOQUATUR

¶ In hoc articulo consideratur, an unus angelus alteri loquatur. Et ad hoc quodammodo videtur quod non. Et sic videtur per hoc quod dicitur in I Cor. xii. 3. Non potest unusquisque sibi loqui. Et sic videtur per hoc quod dicitur in I Cor. xii. 3. Non potest unusquisque sibi loqui.

¶ Ad primum sic proceditur. Videtur quod unus angelus alteri non loquatur. Dicit enim Gregorius, XVIII Moral. *, quod in statu resurrectionis uniuscuiusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondit. Multo igitur minus mens unius angeli absconditur ab altero. Sed locutio est ad manifestandum alteri quod latet in mente. Non igitur oportet quod unus angelus alteri loquatur.

2. Praeterea, duplex est locutio: interior, per quam aliquis sibi ipsi loquitur; et exterior, per quam aliquis loquitur alteri. Exterior autem locutio fit per aliquod sensibile signum, puta vocem vel nutu vel aliquo corporis membro, puta lingua vel digito: quae angelis competere non possunt. Ergo unus angelus alteri non loquitur.

3. Praeterea, loquens excitat audientem ut attendat suae locutioni. Sed non videtur per quid unus angelus excitet alium ad attendendum: hoc enim iit apud nos aliquo sensibili signo. Ergo unus angelus non loquitur alteri.

Sed contra est quod dicitur I Cor. xm *: Si linguis hominum loquar et angelorum.

Respondeo dicendum quod in angelis est aliqua locutio: sed, sicut dicit Gregorius II Moral. *, *dignum est ut mens nostra, qualitatem corporeae locutionis excedens, ad sublimes atque incognitos modos locutionis intimae suspendatur*. Ad intelligendum igitur qualiter unus angelus alii loquatur, considerandum est quod, sicut supra * diximus cum de actibus et potentiis animae ageretur, voluntas movet intellectum ad suam operationem. Intelligibile autem est in intellectu tripliciter; primo quidem, habilualiter, vel secundum memoriam, ut Augustinus dicit *; secundo autem, ut in actu consideratum vel conceptum; tertio, ut ad aliud relatum. Manifestum est autem quod de primo gradu in secundum transfertur intelligibile

per imperium voluntatis: unde in definitione habitus 4 dicitur, *quo quis utitur cum voluerit*. Similiter autem de secundo gradu transfertur in lenium per voluntatem: nam per voluntatem conceptus mentis ordinatur ad alterum, puta vel ad agendum aliquid, vel ad manifestandum alteri. - Quando autem mens convertit se ad actu considerandum quod habet in habitu, loquitur aliquis sibi ipsi: nam ipse conceptus mentis *interius verbum* vocatur. Ex hoc vero quod conceptus mentis angelicae ordinatur ad manifestandum alteri, per voluntatem ipsius angeli, conceptus mentis unius angeli innotescit alteri: ei sic loquitur unus angelus alteri. Nihil est enim aliud loqui ad alterum, quam conceptum mentis alteri manifestare.

Ad primum ergo dicendum quod in nobis interior mentis conceptus quasi duplici obstaculo clauditur. Primo quidem, ipsa voluntate, quae conceptum intellectus potest relinere interius, vel ad extra ordinare. Et quantum ad hoc, mentem unius nullus alius potest videre nisi solus Deus; secundum illud I Cor. u ♦ *Quae sunt hominis, nemo novit nisi spiritus hominis, qui in ipso est*. - Secundo autem clauditur mens hominis ab alio homine per grossitiem corporis. Unde cum etiam voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur nisi alio, sed oportet aliquod signum sensibile adhibere. Et hoc est quod Gregorius dicit. II Moral. *: *Alienis oculis intra secretum mentis, quasi post parietem corporis stamus: sed eum manifestare nosmetipsos cupimus, quasi per linguae ianuam egredimur, ut quales sumus intrinsecus, ostendamus*. Hoc autem obstaculum non habet angelus. Et ideo quam cito vult manifestare suum conceptum, statim alius cognoscit.

Ad secundum dicendum quod locutio exterior quae fit per vocem, est nobis necessaria propter

a, per quid. - quad PBiD et a b.
β) angelus. - angelorum Puà.
γ) et. - Om. Plkifr.

i) per, - Om. ABCEpD; interius verbum angeli cl>ttccplui ment'j
om. O.
t) conceptum. - conceptus codices.

obstaculum corporis. Unde non convenit angelo, sed sola locutio interior; ad quam pertinet non solum quod loquatur ζ sibi interius concipiendo, sed etiam quod ordinet per voluntatem ad alterius manifestationem. Et sic ¹ lingua angelorum metaphorice dicitur ipsa virtus angeli, qua * conceptum suum manifestat.

AN TERTIUM dicendum quod, quantum ad angelos bonos, qui semper se invicem vident in Verbo, non esset necessarium ponere aliquid excitativum:

quia sicut unus semper videt alium, ita semper videt quicquid in eo est ad se ordinatum. Sed quia etiam in statu naturae conditae sibi invicem loqui poterant, et mali angeli etiam B nunc sibi invicem loquuntur; dicendum est quod, sicut sensus movetur a sensibili, ita intellectus movetur ab intelligibili. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus, ita per aliquam virtutem intelligibilem potest excitari mens angeli ad attendendum.

loquatur. - loquitur cod»cc. cf ceditmoca ab; item pro ordinat,
ordinat.
η) tic. - in Je C, tamen celeri et a b.

0) **-fer** *quam* BD. - *Ants inani/eitat* «xIJ. aJd.frdiclo modo.
0 *quidquid* ttt ro. - *in eo quidquid* P.
angeli etiam. - *etiam angeli* P¹αE

Commonarin Cardinalis Caictanl

Ternxus cloras. – In corpore unñ conclusio responsive
quaesito affirmative : In angelis est aliqua locutio.
Hanc conclusionem postquam proposuit, ostendit quā
difficilis penetratu, cx auctoritate Gregorii, ac deinde probat
et declarat simul, sic. Manifestare proprium conceptum
mentis altcn, est loqui alteri : sed ordinare proprium con-
ceptum ad manifestandum alteri, cat manifestare proprium
conceptum mentis alteri: ergo ordinare conceptum ad ma-
nifestandum alteri, est loqui. Sed angeli ordinant quando-
que sic suos conceptus. Ergo loquuntur.

.Maior est per se nota praedicatur enim ibi definitum
de definitione.

Minor vero declaratur, et probatur. Declaratur quidem, ostendendo quid importat ordinare conceptum ad alterum ut videatur, iuxta singulas partes. *Ordinare est* actus voluntatis. Probatur: quia voluntas movet intellectum ad actum. *Conceptum ad alterum*: quia tripliciter potest intellectum conveniri in intelligente, habitumliter, nctunliter, et relatum ad extra ut percipiatur (quia dupliciter potest referri ad extra: scilicet ad faciendum, ut patet in practidis; vel ad manifestandum, ut patet in loquente). – Probatur vero dupliciter. Primo, quia translatio conceptus de habitu in actum est loqui sibi ipsi, ut patet ex verbi ratione tunc tantum formati: ergo. Secundo, quia ex ipsa ordinatione ad manifestandum, innotescit alteri: ergo.

Cetera non egent declaratione: cum constet angelos esse intellectuales naturae; et in eis esse potentiam et actum et veritatem conceptionum et voluntatis, etc.

II. Circa minorem et eius probationem, adverte quod
 cotus* et sequentes, naturam intellectualem puram modis
 aliarum rerum iudicantes, negant hanc; et volunt loqui
 consistere in causatione intellectionis in audiente: destruunt
 que ordinem naturae, ponentes inferiorem agere in superi
 orem; et fingunt auditionem differre a visione, quia an
 gelus audiens concurrat pure passive ad intellectionem quae
 est auditio, etc. Tota namque vis rationum suarum suppo

nit intellectum unius angeli etse passivum proportioneretur
respectu alterius. Quod est falsissimum*, cum intellectus an-
gelicus respectu nullius creaturae habeat rationem passivi
naturalis, ut ex supra dictis in tractatu *dc Angclif** patet
quamvis intellectus inferiorum habeat rationem passivi arti-
liciatu», idest disciplinabilis, respectu superiorum, ut in prae-
cedente * patet. Unde quod nos, vana sunt dieu Scoti, in
Secundo. dist. tx. qu. n! nec opus est alia solutione.

III. In responsione ad tertium, adverte quod dupliciter potest interpretari hacc responsio. Primo, ut intendat potestatem aliquam specialem intentionem habentem vim excitativam & audiendum. Et hoc licet demulceat aures, medietatem intellectui non consonat: eo quod quae dispersa sunt in inferiori, unite poni debent in superiori, ut in litteris dicitur.

Secundo, ut intendat ponere in intellectuali locutionem excitativam. Et hoc consonat ordini rerum. Ita quod convenientia inter locutionem corporalem et intellectualem posita in littera, consistit in hoc, quod utrobique loquens habet vim excitativam, ille per signum aliquod sensibile, iste per aliquam vim intelligibilem. Sed differentia est, quia ibi signum sensibile est obiectum sensibile; hic vero expositio intelligibilis est de ipsius obiecti ratione. Ordinatio enim ipsa conceptus ad alterum ut videatur, habet in se virtutem excitativam, ea ratione quia facit hunc conceptum esse de pertinentibus vel illum cui loquitur. Oportet enim putare quod, quia omnes sensus nihil aliud sunt quam diminutae participationes intellectus, cum sint vires cognoscitivae quorundam specialium generum, ipse vero totius est; intellectus ipse ubi purus invenitur, qualis est angelicus, prae habet eminentius quidquid omnibus sensibus communis venit; ac per hoc, intellectualis locutio prae habet quidquid locutio nostra habet, eminentiori modo, et consequenter unite; et similiter auditio intellectualis. Unde non oportet hic multiplicare entia, sed elevare in unitatem eminentem aequalentem omnibus. Et sic omnia solvuntur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INFERIOR ANGELUS SUPERIORI LOQUATUR

De Verif.. qu. u, art. \$; I Cor., cap. xm, Ico. i.

— ^{AD} SECUNDUM SIC PROCEditur. Videtur quod
inferior angelus superiori non loquatur.
Quia super illud | *Cor. xin* ♦ *5/ lingu*
v^{hominum} loquar et angelorum, dicitur
Glossa * quod locutiones angelorum sunt illumi-
nationes, quibus superiores illuminant inferiores.
Sed inferiores nunquam illuminant superiores, ut

supra * dictum est. Ergo nec inferiores .superioribus loquuntur.

2. *Præterea*, supra * dictum est quod illuminare nihil est aliud quam illud quod est alicui manifestum, alteri manifestare. Sed hoc idem est loqui. Ergo 1 idem est loqui, et illuminare: et si idem quod prius.

*) *Sed hoc idem cit loqui. Ergo.* – *Sed hoc idem m quod loqui, ergo* **GiB**; *Et hoc idem cit loqui, trgo* **P**; *Et secundum h.v* **eli. a** **E**
 • Summak Thcol. **D. Thomas T. II.** 61

3. *Praeterea*. Gregorius dicit, 11 *Moral.* quod *Deus ad angelos loquitur, eo ipso quod eorum cordibus occulta sua invisibilia ostendit.* Sed hoc ipsum est illuminare. Ergo omnis Dei locutio est illuminatio. Pari ergo ratione, omnis angeli locutio est illuminatio. Nullo ergo modo angelus interior superiori loqui potest.

Sed contra est quod, sicut Dionysius exponit *vu Cael. Hier.*, inferiores angeli superioribus di-

nn. io.

«xm,

xcrunt: *Quis est iste rex viariae?* ¹

Respondeo dicendum quod angeli inferiores superioribus loqui possunt. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod omnis illuminatio est locutio in angelis, sed non omnis locutio est illuminatio. Quia sicut dictum est *, angelum loqui angelo nihil aliud est quam conceptum suum ordinare ad hoc ut ei innotescat, per propriam voluntatem. Ea vero quae mente concipiuntur, ad duplex principium referri possunt : scilicet ad ipsum Deum, qui est prima veritas; et ad voluntatem intelligentis, per quam aliquid actu consideramus. Quia vero veritas est lumen intellectus, et regula omnis veritatis est ipse Deus; manifestatio eius quod mente concipitur, secundum quod dependet a prima veritate, et locutio est ul illuminatio; puta si unus homo dicat alii. *Caelum est a Deo creatum*, vel, *Homo est animal.* Sed manifestatio eorum quae dependent ex voluntate intelligentis, non potest dici illuminatio, sed locutio tantum;

¹ Art. pmd,

puta si aliquis alteri dicat, *Volo hoc addiscere, Volo hoc rei illud facere.* Cuius ratio est, quia voluntas creata non est lux, nec regula veritatis, sed participans lucum: unde communicare ea quae sunt a voluntate creata, inquantum huiusmodi, non est illuminare. Non enim pertinet ad perfectionem intellectus mei, quid tu velis, vel quid tu intelligas, cognoscere: sed solum quid rei veritas habeat.

Manifestum est autem quod angeli dicuntur superiores vel inferiores per comparisonem ad hoc principium quod est Deus. Et ideo illuminatio, quae dependet a principio quod est Deus, solum per superiores angelos ad inferiores deducitur. Sed in ordine ad principium quod est voluntas, ipse volens est primus et supremus. Et ideo manifestatio eorum quae ad voluntatem perlinent, per ipsum volentem deducitur ad alios quoscumque. Et quantum ad hoc, et superiores inferioribus, et inferiores superioribus loquuntur.

Et per hoc patet solutio ad primum, et ad secundum.

Ad tertium dicendum quod omnis Dei locutio ad angulos est illuminatio: quia cum voluntas Dei sit regula veritatis, etiam scire quid Deus velit, pertinet ad perfectionem et illuminationem mentis creatae. Sed non est eadem ratio de voluntate angeli, in dictum est *.

• h OTjxHj.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ternxvs clarus. – In corpore una est conclusio responsiva quaesito affirmative: Inferiores angeli superioribus loqui possunt. – Hacc conclusio postquam posita est. ordine declaratur et probatur, ex differentia inter illuminationem et locutionem, tria faciendo : primo, ponitur habitudo inter illas; secundo, assignantur propria constitutivo singularum, ibi: *Ea vero quae mente* ; tertio, infertur differentia inter illas quoad ordinem suppositorum, in qua clauditur proposita conclusio, ibi: *Manifestum est autem* ",

• Cl. oum. ni.

Quoad *primum*, habitudo locutionis ad illuminationem est communioris ad minus commune : omni* enim illuminatio est locutio, sed non e converso. – Probatur ex rationibus earum supra ¶ assignatis.

• An. prtec.; et qu. ctj, ut. i.

II. Quoad *secundum*, proprium constitutivum illuminationis est dependentia ad primam veritatem: proprium vero constitutis uni locutionis est dependentia n voluntate loquentis. – Declarantur haec, et probantur. Declarantur, resolvendo mente concepta in duo principia: scilicet primam veritatem, et voluntatem concipientis. Nec haec resolutio aut distinctio principiorum eget probatione : quoniam cognitum ut sic, cum verum quoddam sit, a prima veritate dependere oportet ut a mensura essentiali extrinseen ; et cum liberum quoddam sit, saltem quoad usum seu exercitium actus, ut patet ex praecedenti articulo, oportet ut a voluntate dependent.

Probatur vero quoad illuminationem, sic. Veritas est lumen intellectus: ergo manifestatio alicuius, ut pendet a prima veritate, est illuminatio. Probatur consequentia : quia prima veritas est regula omnis veritatis. – Quoad locutionem vero, per eandem radicem negative: quia scilicet voluntas creata non est lux, nec regula veritatis. – Et confirmatur ratio pro utraque parte simul. quia non pertinet ad perfectionem intellectus, quid tu velis, sed quid rei veritas habet.

III. Circa rationem hanc, dubium occurrit non facile: quoniam ratio videtur concludere oppositum intenti. Illa enim propositio assumpta, *Veritas est lumen intellectus*, aut est formalis et universalis, ut particularis. Si univer-

salis, omne verum est lumen intellectus: igitur manifestare quodeumque verum est illuminare. Igitur loqui verum est illuminare. Et sic si angelus unus, absque dolo, dicat alteri se intelligere nunc actu quidditatem bovis; quin dicit verum. illuminaret illum. Cuius oppositum in littera concluditur. – Si autem est particularis, oportet dicere in qua materia est vera, et in qua non. Nec facile erit hoc fingere. Quoniam neque differentia inter universale et singulare adjuvat: quoniam illuminationes sunt de singularibus. Neque differentia inter necessarium et contingens: quoniam illuminationes sunt de contingentibus. Neque differentia inter naturale et liberum: quoniam illuminationes sunt de liberis, ut patet cum revelantur angelis orationes nostrae. Unde differentia hic assignata, licet sit bona, male tamen probata videtur.

IV. Circa confirmationem quoque occurrit dubium simile. Quia si ad perfectionem intellectus spectat scire quid rei veritas habet, aut hoc intelligitur universaliter: et tunc sequitur oppositum intenti. Nam sequitur, Ergo ad perfectionem intellectus pertinet scire quid rei veritas habet de meo velle et cogitare: hoc autem est scire quod ego volo: ergo. – Si nutem particulariter, oportet assignare materiam in qua verificatur: et procedatur ut supra .

V. Ad primum horum - dicitur quod propositio illa est a. universalis, sed formaliter intellecta, id est de veritate inquantum veritas est. Et cum infertur ex illa, Ergo manifestare quodeumque verum, est illuminare: respondetur» distinguendo, quod manifestare verum contingit dupliciter. Uno modo, formaliter. id est inquantum verum: et sic transeat. Alio modo, inquantum volitum voluntate quae non est veritatis regula: et sic negatur. Huiusmodi enim manifestatio non est illuminatio, sed simplex propositio seu oblatio veri. Et propterea negatur ultima consequentia, scilicet, Ergo loqui verum eat illuminare: quoniam loqueus verum non manifestat verum ut verum, sed ut liberum; locutio enim non aliter manifestat, nisi quia libere praesentat conceptum.

“An. u

a

,

' t. l

30 *addiscere,*
 31 lio cst, quia
 32 ula veritatis,
 33 care ea quae
 34 huiusmodi,
 35 et ad purfe-
 36 s, vel quid
 37 iuid rei ve-

li dicuntur
itionem ad
leo illumi-
est Deus,
Tiores de-
quod est
supremus,
okintatem
ir ad alios
superio-
ribus lo-

ot ad se-

¶i locutio
intas Dei
us velit,
n mentis
Oluntate

* ta corpok.

nneMarc
ferum cst
icat alteri
dicit vc-
i condu-
qua ma-
: fingere,
ure adiu-
. Neque
im illu-
tili inter
? liberis,
« Unde
probata

iuni si-
re quid
ct tunc
l perfe-
abet dc
> volo:
iteriam

illa est
ite in-
mani-
idetur,
ligiter.
et sic
quae
enim

Et si inititur quod in locutione vera sunt duo, quia est veritus proposita, et libertus proponens; et quod, licet ratione libertatis non sit ibi illuminatio, ratione tamen veritatis est ibi illuminatio, si veritus est lumen intellectus, ut littera dicit: iam patet quid dicendum, scilicet quod plus requiritur ad illuminationem quam veritas; requiritur enim quod iit proposita ut veritas. Cuius signum est, quod eundem conceptum Michaelis, puta quod ipse vult suscipere ijinimam Martini, si Deus proponit Seraphim, fit illuminatio: si autem ipse Michael manifestet illi», est sola locutio. Deus enim proponit ut verum, quia voluntas lumen est regula veritatis: Michael autem proponit quidem verum, sed non ut verum, sed ut volilum n se, quem constat non esse veritatis regulam. Unde in littera cx hoc quod verita* est lumen, infertur non quod manifestatio eius sit illuminatio; sed quod manifestatio eius, ut dependet a prima veritate, est illuminatio.

VI. Ad secundum· autem dicitur quod velle aut intelligere sumitur dupliciter. Uno modo, ut distinguitur contra rem volitam aut intellectam. Et sic, cum res volita aut intellecta in nullo genere causae pendent a volitione aut intelligence ut sic, ut patet cum volumus nui intelligimu» Deum esse, etc.; impertinens enim ad perfectionem intellectus debentis intelligere res ab alii» cognitus aut volitas, scire quid alii circa illas velint aut noverint. – Alio modo, ut ipsum velle aut intelligere est res quaedam. Et tunc pertinet ad perfectionem intellectus, eo modo quo cogitationes cordium pertinent ad perfectionem illius; de quibus supra tractatum est. Cogitatio enim cordis cognita, sicut et quodlibet singulare cognitum, perficit intellectum, ut perficere distinguitur contra inficere : solum enim falsum intellectum inficit. Non autem perficit, ut perficere distinguitur contra facere, et denotat quondam excessum: quia non confortat intellectum; non enim ex hoc intellectus potentior redditur ad aliorum notitiam. – In praesenti littera, velle et intelligere sumuntur primo modo: ut patet ex eo quod distinguuntur tuum velle et tuum intelligere contra veritatem rei. Et propterea optime dicitur quod non pertinet ad perfectionem mei intellectus, cognoscere quid tu velis aut cognoscas, sed quid rei veritas habet.

Obiectio autem in oppositum foeta procedit de tuo vellet
ut intelligere, inquantum est quaedam res in se. Propter
non militat contra propositum, quamvis etiam isto modo.

/ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELUS DEO LOQUATUR

In *lob.*, cap. I, I cet. Iu

>> d t e r t i u m s i c P R O C E D I T U R. V i d e t u r q u o d
angelus Deo non loquatur. Locutio enim
est ad manifestandum aliquid alteri. Sed
angelus nihil potest manifestare Deo,
qui omnia novit. Ergo angelus non loquitur Deo.

2. Praeterea, loqui est ordinare conceptum intellectus ad alterum, ut dictum est ♦ Sed angelus semper conceptum suae mentis ordinat in Deum. Si ergo aliquando Deo loquitur, semper Deo loquitur: quod potest videri alicui 3 inconueniens, cum aliquando angelus 'angelo loquatur. Videtur ergo quod angelus nunquam loquatur Deo.

Sed contra est quod dicitur Zachar. i ♦ Ite-
spondit angelus Domini et dixit: Domine exer-
cituum, usquequo non misereberis Ierusalem? Lo-
quitur ergo angelus Deo.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *,

α) *alicui*. – *aliquibus* *Pab.* – **Poll** *aliquando* **ABCDEGpF** *cl a ocn.*
angelus.
 {i) *Domini*. – *Deo* **Pub.**

ut ex supra dictis patet, verificetur. – Nec obstat praesens littera, dicens quod ad perfectionem intellectus mei spectat quid rei veritas habet. 'I um quia loquitur de re ut distinguitur contra cognitionem et volitionem. Tum quia non dicit, omnis rei. 'I um quia sermones sunt intelligendi secundum subiectam materiam : et sic est subintelligendi hic distributio accommodata; ita quod aenius est, quod ad perfectionem intellectus mei pertinet scire quid rei veritas habet in cognoscibilibus ab intellectu meo Quae autem sum cognoscibilia o me. aut angelo, etc., non est praeventis negotii discutere, sed discussa i«m - aunt.

VII. Quoad *tertium* -, infertur conclusio intenta in diffinitione inter has, ad propositum, consistente in hoc: Illuminatio solummodo per superiores ad inferiores deducitur, sive locutio vero per loquentem ad quicumque deducitur, sive per superiores sive inferiores. – Probatur ex distinationis praeassignmentis -, sic. Illuminatio est de conceptu ut a Deo*, ergo secundum ordinem angelorum, ut a Deo ergo per superiores ad inferiores. – Antecedens patet ex dictis. – Prima consequentia non nisi implicite habetur in littera, sed propter claritatem apposta est. – Secunda vero probatur: quia angeli dicuntur superiores et inferiore per ordinem a Deum.

Quoad aliam vero partem, sic. Locutio est de conceptis
ut α voluntate: ergo secundum ordinem ad voluntatem
loquentis: ergo ad quoscumque. – Antecedens patet. – Prima
consequentia probatur quia in his primus loquens habet
rationem supremi principii. – Secunda vero est per se nota.
– Et sic patet conclusio probata ex hoc. quia loqui, ul si
nullam dicit excellentiam supra audientem, sed libertatem
tantum ponit in loquente.

\ 111. In responsione ud lenium, dubium esse posse
quia Deus pluries in Scriptura invenitur locutus ad angelos
absque illuminatione, ut patet lob n, ct III Reg. xxii .

Ad hoc potest tripliciter dici. Primo, quod littera loquitur de locutione enuntiativa. quae scilicet enuntiat verum vel falsum; ut patet ex ratione reddita. – Secundo, melius, quod littera loquitur de locutione proprie dictae intellectuali tamen: Scriptura autem oppositum sonans, metaphorice locutione uti videtur, ut patet ex auctoritate Gregorii, II *Moral.* – Tertio, quod etiam in his illuminationibus quaedam occurrit, pro quanto fit manifestatio divinae promissionis, quod adsit ad hoc vel illud.

locutio angeli est per hoc. quod conceptus T me
tis ordinatur ad alterum \ Sed aliquid ordinatur
ad alterum dupliciter. Uno modo, ad hoc quod
communicet alteri; sicut in rebus naturalibus
agens ordinatur ad patiens, et in locutione hu
mana doctor ordinatur ad discipulum. Et quia
tunc ad hoc, nullo modo angelus loquitur Deo
neque de his quae ad rerum veritatem pertiner
neque de his quae dependent a voluntate creaturae
quia Deus est omnis veritatis et omnis voluntatis
principium et conditor. - Alio modo ordinatur
aliquid ad alterum, ut ab eo aliquid accipiat
sicut in rebus naturalibus passivum ad agens,
in locutione humana discipulus ad magistrum. Et
hoc modo angelus loquitur Deo, vel consultando
divinam voluntatem de agendis; vel eius excellen
tiam, quam nunquam comprehendit, admirando
sicut Gregorius dicit, li *Moral.* - quod *angeli lo*

γ) *conqunus*. - *eonccftia* Pal.
 Î) *alterum*. - *aliquid* ACDE, *aliud* B.
 i) *aliquid*. - Om. codice» ct α 6.

 m

quantur Deo, cum per hoc quod super senietipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt.

Ad primum ergo dicendum quod locutio non semper est ad manifestandum alteri; sed quandoque ad hoc ordinatur finaliter, ut loquenti aliquid manifestetur; sicut cum discipulus quaerit aliquid a magistro.

Ad secundum dicendum quod locutione qua angeli loquuntur Deo laudantes ipsum et admirantes, semper angeli Deo loquuntur. Sed locutione qua eius sapientiam consulunt super agendis, tunc ei loquuntur, quando aliquod novum per cos agendum occurrit, super quo desiderant illuminari.

Commentaria Cardinalis Caictani

Titulus clunis. – In corpore est una distinctio bimembris, cum duabus conclusionibus iuxta distinctionis membra. Distinctio est. Aliquid ordinatur ad alterum dupliciter scilicet active, vel passive. – Rado distinctionis huius, quare scilicet adducatur, assignatur in littera: quia locutio angelica in ordinatione conceptus ad alterum consistit. – Membra distinctionis declarantur in naturalibus, et humana locutione.

Conclusio prima, iuxta primum membrum, est negativa Angelus non loquitur Deo, ordinando conceptum respectu Dei active. – Probatur. Deus est principium omnis veritatis et voluntatis: ergo sibi communicative ordinari non potest conceptus aliquis de veritate aut voluntario.

Secunda conclusio, iuxta secundum membrum, est affirmativa: Angelus loquitur Deo, ordinando conceptum suum respectu Dei passive. – Declaratur ex consultatione, et admiratione. – Et confirmatur auctoritate Gregorii.

11. Circa hanc decisionem occurrit dubium: quin distinctio posita, quamvis sit bona, non tamen est sufficiens ad propositum. Datur enim tertius modus ordinis quo conceptus ordinatur ad alterum, quando scilicet ordinatur ad alterum solum ut innotescat, ut dictum est * fieri in sim-

Art. i, s.

plici locutione unius angeli ad alterum: loquens enim, ut sic, nihil cumat in audiente, secundum s. Thomae doctrinam. Igitur, etc.

Ad hoc breviter dicitur quod, licet ordinans conceptum suum ad alterum ad hoc solum ut innotescat illi, non scilicet habeat ut agens respectu audientis, quia nec agit in illum, nec praesentat illi activum; habet tamen secundum illi communicative, quin facit praesens visibile, quod, si non faceret, esset illi absens. Et propterea dicitur communicare illi notitiam eius quod ipse concipit. Deo autem repugnat non solum potius nobis angelo, sed etiam communicari sibi aliquid nobis illo, eadem ratione: quin scilicet sibi repugnat ratio potentiae et imperfectionis cuiusque. Unde hic modus comprehenditur sub primo modo in littera posito. Et ad hoc insinuandum, non dicitur in littera in primo membro, quod ordinatur ut agat, sed quod ordinatur nisi communicet. Declarant autem hoc ex ratione ordinis activi et passivi, tum ut a notioribus traderet disciplinam: tum quin communicatio manifestativa quasiingere quoddam est reductive: tum quia in proposito, ut dictum est, acquivalct ipsi agere. Et sic sufficienter responsum est quaerito,

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM LOCALIS DISTANTIA OPERETUR ALIQUID IN LOCUTIONE ANGELICA

II Sent., diit. xi, part. n, art. 3, ad 3; De Vrril., qu. ix. art. 6.

Ad quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod localis distantia operetur aliquid in locutione angelica. Sicut enim dicit Damascenus *, *Angelus ubi est, ibi operatur*. Locutio autem est quaedam operatio angeli. Cum ergo angelus sit in determinato loco, videtur quod usque ad determinatam loci distantiam angelus loqui possit.

2. Praeterea, clamor loquentis fit propter distantiam audientis. Sed Isaiae vi * dicitur de Seraphim, quod *clamabat * alter ad alterum*. Ergo videtur quod in locutione angelorum aliquid operetur localis distantia.

Sed contra est quod, sicut dicitur Luc. xvi ♦ dives in inferno positus loquebatur Abrahae, non impediens locali distantia. Multo igitur minus localis distantia potest impedire locutionem unius angeli ad alterum.

Respondeo dicendum quod locutio angeli in intellectuali operatione consistit, ut ex dictis * patet. Intellectualis autem operatio angeli omnino abstracta est a loco et tempore: nam etiam nostra

intellectualis operatio est per abstractionem ab hic > et nunc ♦ nisi per accidens ex parte phantasmatum, quae in angelis nulla sunt. In eo autem quod est omnino abstractum a loco et tempore, nihil operatur neque temporis diversitas, neque loci distantia. Unde in locutione angeli nullum impedimentum tacit distantia loci.

Ad primum ergo dicendum quod locutio angeli, sicut dictum est*, est locutio interior, quae tamen ab alio percipitur: et ideo est in angelo loquente, et per consequens ubi est angelus loquens. Sed sicut distantia localis non impedit quin unus angelus alium videre possit; ita etiam non impedit quin percipiat quod in eo ad se ordinatur, quod est eius locutionem percipere.

Ad secundum dicendum quod clamor ille non est vocis corporeae, qui: fu propter distantiam loci; sed significat magnitudinem rei quae dicebatur, vel magnitudinem affectus secundum quod dicit Gregorius, II Moral. *: *Tanto quisque minus clamat, quanto minus desiderat*.

• De h'ide Orth., lib. 1. cap. xiB. at. xvn.- Cf. IIb. U, cip. IU.

• Ver». J* a

• Ver*. 14«

• Articoh. pneccdentibu».

a) clamabat. – domat PGb.
β) hic. – hoc P (DaPj. hinc C.
γ) quod. -'quid codice et a. – Pro ad se ordinatur, est ad se ordinatum codices.

δ) qui. – quae l'BGjb.
<) affectus. – effectus PACEpD et a*.

Commontarh Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsive loci aut temporis ergo, etc. – Antecedens patet. – Et prima quaesito negative: In locutione angeli nullum impedimentum praestat distantia loci. – Probatur. Locutio angelis abstrahit, nisi ex parte phantasmatum; quae ibi non sunt. – consistit in intellectuali operatione: ergo abstrahit omnino a loco et tempore: ergo nihil operatur in ea diversitas

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM LOCUTIONEM UNIUS ANGELI AD ALTERUM OMNES COGNOSCANT

De Veritate qu. ib, art. 7.

In quantum sic proceditur. Videtur quod locutionem unius angeli ad alterum omnes cognoscant. Quod enim unius hominum locutionem non omnes audiant, facit inaequalis loci distantia. Sed in locutione angeli nihil operatur localis distantia, ut dictum est *. Ergo uno angelo loquente ad alterum, omnes percipiunt.

2. Praeterea, omnes angeli communicant in virtute intelligendi. Si ergo conceptus mentis unius ordinatus ad alterum cognoscitur ab uno, pari ratione cognoscitur * ab aliis.

3. Praeterea, illuminatio est quaedam species locutionis. Sed illuminatio unius angeli ab altero, pervenit ad omnes angelos: quia, ut Dionysius dicit xv cap. *Cael. Hier., unaquaeque caelestis essentia intelligentiam sibi traditam aliis communicat*. Ergo et locutio unius angeli ad alterum, ad omnes perducitur.

Sed contra est quod unus homo potest alteri soli loqui. Multo igitur magis hoc in angelis esse potest.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. conceptus mentis unius angeli percipi potest ab altero, per hoc quod ille cuius est conceptus, sua voluntate ordinat ipsum ad alterum. Potest autem ex aliqua causa ordinari? aliquid ad unum, et non ad alterum. Et ideo potest conceptus unius ab aliquo uno cognosci, et non ab aliis. Et sic locutionem unius angeli ad alterum potest percipere unus absque aliis, non quidem impediente distantia locali, sed hoc faciente voluntaria ordinatione, ut dictum est.

Unde patet responsio ad primum et secundum.

Ad tertium dicendum quod illuminatio est de his quae emanant a prima regula veritatis, quae est principium commune omnium angelorum: et ideo illuminationes sunt omnibus communes. Sed locutio potest esse de his quae ordinantur ad principium voluntatis creatae, quod est proprium unicuique angelo: et ideo non oportet quod huiusmodi locutiones sint omnibus communes.

3) *cognoscitur. — cognoscetur* ACDE, om. (i.

pi ordinari. — ordinare codices et al.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva alterum, et non omnes: ergo percipi potest ab uno, et non quaesito negative: Locutionem unius angeli ad alium ab aliis. – Antecedens probatur: quia ordinatio est voluntas non omnes percipiunt. – Probatur. Proprium conceptumia. – Consequentia probatur: quia per ordinationem permentis unus angelus potest ordinare ex aliqua causa ad cipitur, idest, fit praesens ut percipiatur.

ut
Ti-
• (X de Verti
qci. », art.3, »3
irn
se
ra,
π-
α-
yo
at
bi
at
J5
>c
ld

n
l-
n

)
• D.

l

• Art. 1. >

ð

t

• Cap. rtf, !* »*,
ld vet. rt.

QUAESTIO CENTESIMAOCTAVA

DE ORDINATIONE ANGELORUM SECUNDUM HIERARCHIAS ET ORDINES

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

- Deinde considerandum est de ordinatione angelorum secundum hierarchias et ordines *:
•ibid. dictum est enim quod superiores inferiores illuminant, et non e converso.
Et circa hoc quaeruntur octo.

 - Primo: utrum omnes angeli sint unius hierarchiae.
 - Secundo: utrum in una hierarchia sit unus tantum ordo.
 - Tertio: utrum in uno ordine sint plures angeli.
 - Quarto: utrum distinctio hierarchiarum et ordinum sit a natura.
 - Quinto: de nominibus et proprietatibus singulorum ordinum.
 - Sexto: de comparatione ordinum ad invicem.
 - Septimo: utrum ordines durent post diem iudicii.
 - Octavo; utrum homines assumantur ad ordines angelorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OMNES ANGELI SINT UNIUS HIERARCHIAE

Part. III, qu. nu, ûrt. 1; II Sent.. dist. π, an. 3; IV, JUt. χπν, qu. it, an. i. qu*. 3, ad 4; Ephes., cap r, l<<t m.

• o. ftu». n

- Sed primum sic proceditur. Videtur quod omnes angeli sint unius hierarchiae. Cum enim angeli sint supremi inter creaturas, oportet dicere quod sint optime dispositi. Sed optima dispositio est multitudinis secundum quod continetur sub uno principatu; ut patet per Philosophum. XII *Mctaphys.**, et in III *Politic.* * Cum ergo hierarchia nihil sit aliud quam sacer principatus, videtur quod omnes angeli sint unius hierarchiae.

2. Praeterea, Dionysius dicit, in m cap. *Cael. Hier.*, quod *hierarchia est ordo, scientia et actio*. Sed omnes angeli conveniunt in uno ordine ad Deum, quem cognoscunt, et a quo in suis actionibus regulantur. Ergo omnes angeli sunt unius hierarchiae.

3. Praeterea, sacer principatus, qui dicitur hierarchia, invenitur in hominibus et angelis. Sed omnes homines sunt unius hierarchiae. Ergo etiam omnes angeli sunt unius hierarchiae p.

Sed contra est quod Dionysius, vi cap. *Cael. Hier.*, distinguit tres hierarchias angelorum.

Respondeo dicendum quod hierarchia est *sacer principatus*, ut dictum est *. In nomine autem principatus duo intelliguntur: scilicet ipse princeps, et multitudo ordinata sub principe. Quia igitur unus est Deus princeps non solum omnium angelorum, sed etiam hominum, et totius creaturae; ideo non solum omnium angelorum, sed etiam totius rationalis creaturae, quae sacrorum particeps esse potest, una est hierarchia; secundum quod Augustinus dicit, in XII *de Civ. Dei**, *duas esse civitates, hoc est societates, unam in bonis angelis T et hominibus, alteram in malis.* – Sed si consideretur principatus ex parte multitudinis ordinatae sub principe, sic unus principatus dicitur secundum quod multitudo uno et eodem modo potest gubernationem principis recipere. Quae vero non possunt secundum eundem modum gubernari a principe, ad diversos principatus pertinent: sicut sub uno rege sunt diversae civitates, quae diversis reguntur legibus et ministris.

Manifestum est autem quod homines alio modo divinas illuminationes percipiunt quam angeli: nam angeli percipiunt eas in intelligibili puritate, homines vero percipiunt eas sub sensibilibus similitudinibus, ut Dionysius dicit i cap. *Cael. Hier.* Et ideo oportuit ' distingui humanam hierarchiam ab angelica.

Et per eundem modum in angelis tres hierarchiae distinguuntur. Dictum est enim supra *, •qc .m .ia j. dum de cognitione angelorum ageretur, quod superiores angeli habent universalio rem cognitionem veritatis quam inferiores*. Huiusmodi autem universalis acceptio cognitionis secundum tres gradus ♦ in angelis distingui potest. Possunt enim rationes rerum de quibus angeli illuminantur, considerari tripliciter. Primo quidem, secundum quod procedunt a primo principio universali, quod est Deus: et iste modus convenit primae hierarchiae, quae immediate ad Deum extenditur.
- s.τ η .icet.m.

•Cf.hb.IV,o f. iect" /'''

•Arg.i

?

5

I J|

o .ij>

†

a) angeli. – Om. Pab.
p) sunt unius hierarchiae. – Om. codices.
T) bonis angelis. – angelis bonis Pdb.
8) oportuit. – oportet l'ab.
c) Huiusmodi... gradus. – Huiusmodi autem {autem om. pA) uni-

iversalis acceptio (adeptio C, om. D) cognitionis triplex gradus AB CEGa. Huiusmodi autem universalis acceptio triplex (secundum tres *D) gradus D, Secundum huiusmodi autem universalis acceptionem cognitionis triplex gradus F.

ct *quasi in vestibulis Dei collocatur*, ut Dionysius dicit vn cap. *Cael. Hier.* Secundo vero, prout huiusmodi rationes dependent ab universalibus causis creatis, quae iam aliquo modo multiplicantur: et hic modus convenit secundae hierarchiae. Tertio autem modo, secundum quod huiusmodi rationes applicantur singulis rebus, etꝫ prout dependent a propriis causis: et hic modus convenit infimae hierarchiae. Quod plenius patebit, cum de singulis ordinibus agetur ♦ Sic igitur distinguuntur hierarchiae T ex parte multitudinis subicctae.

Unde manifestum est cos errare, ct contra intentionem Dionysii loqui, qui ponunt in divinis Personis hicrarchiam quam vocant *supercadestem*. In divinis enim Personis est quidam 9 ordo naturae, sed non hierarchiae. Nam. ut Dionysius

dicit m cap. *Cael. Hier.*, *ordo hierarchiae est alios quidem purgari el illuminari e! perfici, alios autem purgare el illuminare et perficere*. Quod absit ut in divinis Personis ponamus.

Ad phimum ergo dicendum quod ratio illa procedit de principatu ex parle principis: quia optimum est quod multitudo regatur ab uno principe. ut Philosophus in praedictis ¹ locis intendit.

Ad secundum dicendum quod, quantum ad cognitionem ipsius Dei. quem omnes uno modo, scilicet per essentiam, vident, non distinguuntur in angelis hierarchiae: sed quantum ad rationes rerum creatarum, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod omnes homines sunt unius speciei, ct unus modus intclligendi est eis connaturalis: non sic autem est in angelis. Unde non est similis ratio.

†) ct. – Omittit P. Pro hic mi>dui commit, hic rit madui \CI-FG, hic utndui tit editione> ah. 7cvt/o autem modu... iujtmae hic-rarchlac omittit h.

>j Jittiitffuuntur Λ?>rardi·»». – ditlinguilur httrcrchia BCDpA; Qwd pleuhtt... hirrarchLic om. E. fuhltm. – quidem AD. <j> praedicti*. – pluribui P.

Commentaria Cardinalis Căietani

Titvlis clarus. – in corpore tria. primo, distinguit; secundo, respondet quaesito, iuxta duo distinctioni* membra; tertio, reprehendit errorem quendam *.

Quoad *primum*, distinctio est. Hiérarchie potest dupliciter considerari: uno modo, ex parte principis: ulio modo, ex parte multitudinis ordinatae sub principe. – Dcdnratur distinctio ex *quid nominis* hierarchiae: dicit cnim *sacrum principatum* ; principatus autem haec duo praedicta claudit in sc.

11. Quoad *secundum* , sunt conclusiones duae. Prima conclusio, responsive iuxta primum modum, est affirmativa: Omnes angeli, immo omnes creaturae rationales, sunt unius hierarchiae ex pane principis. – Probat: quin princeps omnium qui poisunt sacrorum esse participes, quales sunt rationales creaturae, est unus Deus gloriosus. – Et confirmatur auctoritate .Augustini, ponentis unam civitatem angelorum ct hominum bonorum, alteram mulorum.

Ncc turberis, novitic, ex ista confirmatione ponente duos societates, et tamen adducta ud probandum unitatem societatis. In hac cnim auctoritate duo dicuntur. Primum, quod angelorum ct hominum pnrticipum sacrorum, una est societas: ct hoc c4 ad propositum. Secundum est, quod daemonum ct hominum deficientium a sacris, alia est societas: et hoc est ad complementum auctoritatis allatura, ct servit aliququaliter proposito, pro quanto etiam h.icc mala societas est etiam una.

III. Secunda vero conclusio, iuxta secundum modum, est negativa : Angeli ncc cum hominibus, nec inter sc sunt unius hierarchiae, sed tres inter sc constituunt hicrarchias, ex parte multitudinis ordinatae. – Ista conclusio habet tres partes: prima esc de pluralitate hierarchiae inter angelos

ct homines; secunda, inter angelos; tertia est de certo numero hierarchiae angelicae. Et probatur quoad primam partem. Unitas principatus ex pnne multitudinis, est ex unitate modi passivae gubernationis α principe, ct pluralitas ex pluralitate: ergo angeli ct homines non sunt unius hierarchiae. – Antecedens probatur inductive in politicis. – Consequentia probatur: quia homines et angeli diversis modis gubernantur. Probat: quia illi illuminationibus puris, homines vero sub sensibiliu similitudinibus, ut palet ex Dionysio.

Secunda vero pars ex eadem auctoritate probatur, inferendo eodem modo: Ergo angeli inter sc non sunt unius hierarchiae. – Probat: sequela : quia non eodem modo illuminantur; quia superiores universalius lumen quam inferiores recipiunt.

Tertia autem pars probatur sic. Rationes de quibus angeli illuminantur, possunt in triplici gradu considerari, ergo acceptio cognitionis: ergo sunt tres hierarchiae. – Consequentiae sunt notae ex dictis. – Antecedens declaratur: quin possunt sumi ut sunt α Deo; secundo, ut ab universalibus secundis; tertio, ut o propriis, atque applicatae nJ singula. Primus modus convenit primae hierarchiae. ut confirmat Dionysius; secundus secundae; ct tertius infimae.

IV. Quoad *tertium* * errant, ct contra intentionem Dionysii loquuntur, ponentes hicrarchiam in divinis Personis. – Probat: prima pars: quin hoc sequitur corollaric ex dictis. – Secunda vero: quia hicrarchia, upuJ Dionysium, in capitulo -. exigit inter supposita habitudinem purgationis, illuminationntionis ct perfectionis. Sed haec procul sunt a divinis Personis. Ergo, etc. – Causa erroris ridetur, quia in divinis Personis est ordo quidam -. Sed ille, etc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN UNA HIERARCHIA SINT PLURES ORDINES

II *Sent.*, diet, rx, ux 3; IV. dist. xxtv, qu. u. srt. i, qu*. 7, ed j.

secundum sic proceditur. Videtur quod in una hicrarchia non sint plures ordines. Multiplicata cnim definitione, mul-et definitum. Sed hicrarchia.

ut Dionysius dicit ♦ est ordo. Si ergo sunt multi ordines, non erit una hicrarchia, sed multae.

2. Praeterea, diversi ordines sunt diversi gradus. Sed gradus in spiritualibus constituuntur a

3) *Sed.* – ct *Pb.*

¹Cari. Uter, c>p. Itl

• ulva,, ird M hierjr. huc •4J. l*.

· o.. tber.

- α>> Λ†

secundum diversa dona spiritualia. Sed in angelis omnia dona spiritualia sunt communia: quia *nihil singulariterpossidetur**. Ergo non sunt diversi ordines angelorum.

3. Praeterea, in ecclesiastica hierarchia distinguuntur ordines secundum purgare, illuminare et perficere: nam ordo Diaconorum est *purgativus* Sacerdotum *illuminativus*, Episcoporum *perfectivus*, ut Dionysius dicit v cap. *Eccles. Hier.* Sed quilibet angelus purgat, illuminat et perficit. Non ergo est distinctio ordinum in angelis.

Sed contra est quod Apostolus dicit *adEphes.i**, quod Deus constituit Christum hominem *supra omnem Principatum et Potestatem et Virtutem et Dominationem*; qui sunt diversi ordines angelorum, et quidam eorum ad unam hierarchiam pertinent, ut infra * patebit.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, una hierarchia est unus principatus, idest una multitudo ordinata uno modo sub principis gubernatione. Non autem esset multitudo ordinata, sed confusa, si in multitudine diversi ordines non essent. Ipsa ergo ratio hierarchiae requirit ordinum diversitatem. Quae quidem diversitas ordinum secundum diversa officia et actus consideratur. Sicut patet quod in una civitate sunt diversi ordines secundum diversos actus: nam alius est ordo iudicantium, alius ? pugnantium, alius laborantium in agris, et sic de aliis.

Sed quamvis y nulli sint unius civitatis ordines, omnes tamen ad tres possunt reduci, secundum quod quaelibet multitudo perfecta habet principium, medium et finem. Unde et in civitatibus triplex ordo hominum invenitur: quidam enim sunt supremi, ut optimates; quidam autem sunt infimi, ut vilis populus; quidam autem sunt

medii, ut populus honorabilis. – Sic igitur et in qualibet hierarchia angelica ordines distinguuntur secundum diversos actus et officia; et omnis ista diversitas ad tria reducitur, scilicet ad summum, medium et infimum. Et propter hoc in qualibet hierarchia Dionysius * ponit tres ordines.

Ad primum ergo dicendum quod ordo dupliciter dicitur. Uno modo, ipsa ordinatio comprehendens sub se diversos gradus: et hoc modo hierarchia dicitur ordo. Alio modo dicitur ordo gradus unus?: et sic dicuntur plures ordines unius hierarchiae.

Ad secundum dicendum quod in societate angelorum omnia possidentur communiter; sed tamen quaedam excellentius habentur a quibusdam quam ab aliis. Unumquodque autem perfectius habetur ab eo qui potest illud communicare, quam ab eo qui non potest: sicut perfectius est calidum quod potest calefacere, quam quod non potest; et perfectius scit qui potest docere, quam qui non potest. Et quanto perfectius donum aliquis communicare potest, tanto in perfectiori gradu est: sicut in perfectiori gradu magisterii est qui potest docere aliiorem scientium. Et secundum hanc similitudinem consideranda est diversitas graduum vel ordinum in angelis, secundum diversa officia et actus.

Ad tertium dicendum quod inferior angelus est superior supremo homine nostrae hierarchiae; secundum illud Matth. xi *: *Qui minor est in regno caelorum, maior est*l illo, scilicet Ioanne Baptista, quo *nullus maior inter natos mulierum surrexit*. Unde minor angelus caelestis hierarchiae potest non solum purgare, sed : illuminare et perficere, et altiori modo quam ordines nostrae hierarchiae. Et sic secundum distinctionem harum actionum non distinguuntur caelestes ordines; sed secundum alias differentias actionum.

ℓ) *alius*. – *tl* *alius* hic et icquenti loco.

γ) *quamvis*. – *tamen cum codices et a b*.

δ) *unus*. – *units hierarchiae B, unius cdd. a b.* – *unius om. BFG*.

ff) *est*. – *Om. P; est illo ora. D*.

ζ) *sed*, – *sed etiam G*.

Commentaria Cardinalia Caietani

Tnutes clarus. – In corpore articuli tria: primo, ostenditur diversitas ordinum in qualibet hierarchia, et sic directe respondetur quaesito; secundo, penes quid attenditur ista diversitas; tertio, ostenditur numerus.

Quoad *primum*, ponitur conclusio responsiva: In qualibet hierarchia sunt diversi ordines. – Probatur ex ratione hierarchiae, sic. Una hierarchia est una multitudo ordinata uno modo sub principe: ergo in ea sunt diversi ordines. Probatur consequentia: quia aliter non esset multitudo ordinata, sed confusa.

Adverte, novitic, quod ad ordinem inter aliqua sequitur diversitas ordinum, pro quanto sequitur diversus ordinatum gradus: oportet enim in ordine unum esse prius, et aliud posterius. Et sic consurgit duplex ordo: ordo priorum, et ordo posteriorum. Ncc refert ud propositum, an

unum vel plura sint in ordine priorum aut posteriorum. S.it est quod ex hoc quoti multitudo est ordinata, sequitur: Ergo sunt ibi diversi ordines iuxta diversos ordinatum gradus, alioquin esset confusio.

Quoad *secundum*, diversitas ordinum penes diversa officia et actus. – Probatur ex dispositione ordinum in politicis.

Quoad *tertium*: In qualibet hierarchia sunt tres ordines, summus, medius et infimus. – Probatur* dupliciter. Primo, ratione: quia omnis diversitas ordinum penes officia etc., reducitur ad trinarium. Quod probatur: tum quia multitudo perfecta reducitur ad trinarium, principium, medium et finem, ex l *Caeli* .; tum quin in politicis hoc experimur, ubi optimates, nobiles et populus sunt summi, medii et infimi. – Tum auctoritate Dionysii.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IN UNO ORDINE SINT PLURES ANGELI

II *Scut.*, dial. tx, an. 3, 5.

>> d tertium sic proceditur. Vidciur quod in uno ordine non sini plures angeli. Dictum est enim supra * omnes angelos inaequales esse ad invicem. Sed unius ordinis esse dicuntur quae sum aequalia. Ergo plures angeli non sunt unius ordinis.

2. Praeterea, quod potest sufficienter fieri per unum, superfluum est quod fiat per multa. Sed illud quod pertinet ad unum officium angelicum, sufficienter potest fieri per unum angelum; multo magis quam per unum solem sufficienter iit quod pertinet ad officium solis, quanto perfectior est angelus caelesti corpore. Si ergo ordines distinguuntur secundum officia, ut dictum est *, superfluum est quod sint plures angeli unius ordinis,

3. Praeterea, supra * dictum est quod omnes angeli sunt inaequales. Si ergo plures angeli sint unius ordinis, puta lres vel quatuor, infimus superioris ordinis magis conveniet cum supremo inferioris, quam cum supremo sui ordinis. Et sic non 3 videtur quod magis sit unius ordinis cum hoc, quam cum illo. Non igitur sunt plures angeli unius ordinis.

Sed contra est quod Isaiae vi * dicitur, quod Seraphim *clamabant alter ad alterum*. Sunt ergo plures angeli in uno ordine Seraphim.

Respondeo dicendum quod ille qui perfecte cognoscit res aliquas, potest usque ad minima et actus cl virtutes et naturas earum distinguere. Qui autem cognoscit eas È imperfecte, non potest distinguere nisi in universali, quae quidem distinctio fit τ per pauciora. Sicut qui imperfecte cognosci! res naturales, distinguit earum ordines in universali, ponens in uno ordine caelestia corpora, in alio ' corpora inferiora inanimata, in alio plantas, in alio animalia: qui autem perfectius co-

gnosceret res naturales, posset distinguere et in ipsis corporibus caelestibus diversos ordines, et in singulis aliorum.

Nos autem imperfecte angelos cognoscimus, et eorum officia, ut Dionysius dicit vi cap. *Cael. Hier.* Unde non possumus distinguere officia et ordines angelorum, nisi in communi; secundum quem modum, nulli angeli sub uno ordine continentur. Si autem perfecte cognosceremus officia ungulorum, et eorum distinctiones, perfecte sciremus quod quilibet angelus habet suum proprium officium, et suum proprium ordinem in rebus, mullo magis quam quaelibet stella, etsi nos lateat.

Ad primum ergo dicendum quod omnes angeli unius ordinis sunt aliquo modo aequales, quantum ad communem similitudinem secundum quam constituuntur in uno ' ordine: sed simpliciter non sunt aequales. Unde Dionysius dicit, x cap. *Cael. Hier.*, quod in uno et eodem ordine angelorum, est accipere primos, medios et ultimos.

Ad secundum dicendum quod illa specialis distinctio ordinum et officiorum, secundum quam † quilibet angelus habet proprium officium et ordinem, est nobis ignota.

Ad tertium dicendum quod, sicut in superficie quae partim est alba et partim nigra, duae partes quae sunt in confinio albi et nigri, magis conveniunt secundum silum quam aliquae* duae partes albae, minus tamen secundum qualitatem; ita duo angeli qui sunt m terminis duorum ordinum, magis secum conveniunt secundum propinquitatem naturae, quam unus eorum cum aliquibus aliis sui ordinis; minus autem secundum idoneitatem ad similia officia, quae quidem idoneitas usque ad aliquem certum terminum protenditur.

a) won. – Om. Paà.
ft cjs. – rrs ABCDE.
γ) fit. – est ABCDEF.
3) d/fa. – ordine addunt ABCDE'.

r) multo. – ft multo Pah.
ζ) mho. – Om. Pj L
rj .juam. – quod ABCDEFG.
o) aliquae. – aliae PGj E.

Commentaria Caixlinalis Caietazü

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, csl una distinctio bimembris; secundo, sunt duae conclusiones, iuxta membra distinctionis.

Quoad *primum*, distinguitur ly *ordo*. Dupliciter sumitur: communis, ci specialis. Et ponitur differentia inter cos, quia communis sequitur incompletam notitiam ordinatum; specialis vero perfectam. Quod declaratur et ratione: quin notitia imperfecta non distinguit nisi in universali et per pauciora; perfecta vero in singula dividit, omnia perlustrans. Et inductione, in corporibus caelestibus et inferioribus gradibus rerum.

Adverte hic quod differentia inter istos, sicut et inter alias res, potest dupliciter assignari: scilicet secundum sc, seu in esse; et quoad nos, seu in cognosci a nobis. In lincra utraque differentia tangitur: secundum sc quidem,

quia alter communis, alter specialis ; quoad nos >cro, quia iste non cognoscitur nisi perfecte cognitis rebus naturalibus. ille vero imperfecte notis.

II. Quoad *secundum*, ponuntur duae conclusiones responsivac, iuxta hos duos modos accipiendi ordinem applicatos ad angelos. Prima est «Nulli angeli sunt in uno ordine nobi» noto. – Probatur. Nos non cognoscimus angelos nisi imperfecte, ut Dionysius dicit, ergo nobis non est notus nisi ordo communi» comprehendens multos. – Patet sequela cx dictis in distinctione.

Secunda: Quilibet angelus habet proprium ordinem nobis incognitum. – Probatur prima par» a fortiori quia quaelibet stella habet proprium ordinem cl officium. – Secunda vero: quia propria officia ignoramus, cx quorum notitia perfecta resultat cognitio proprii ordinis.

			QUAESTIO CVIII, ARTICULUS V	499
			<i>minus ipse est Deus.</i> Ergo inconvenienter unus ordo caelestium spirituum <i>Dominationes</i> vocaturP.	
			3. Praeterea, nomen <i>Dominationis</i> ad gubernationem pertinere videtur. Similiter autem el nomen <i>Principatuum.</i> et <i>Potestatum.</i> Inconvenienter ergo tribus ordinibus haec tria nomina imponuntur.	
			4. Praeterea, <i>Archangeli</i> dicuntur quasi <i>Principes Angeli.</i> Non ergo hoc nomen debet imponi alii ordini quam ordini <i>Principatuum.</i>	
			5. Praeterea, nomen <i>Seraphim</i> imponitur ab ardore, qui ad caritatem pertinet: nomen autem <i>Cherubim</i> imponitur a scientia. Caritas autem et scientia sunt dona communia omnibus angelis. Non ergo debent esse nomina specialium ordinum.	
			6. Praeterea, throni dicuntur sedes. Sed ex hoc ipso Deus in creatura rationali sedere dicitur, quod ipsum cognoscit el amat. Non ergo debet esse alius ordo <i>Thronorum</i> ab ordine <i>Cherubim</i> et <i>Seraphim.</i> - Sic igitur videtur quod inconvenienter ordines angelorum nominentur.	
			Sed contra est auctoritas sacrae Scripturae, quae sic cos nominat. Nomen enim <i>Seraphim</i> ponitur Isninc vi ♦ nomen <i>Cherubim,</i> Ezech. 1**:	
			nomen <i>Thronorum,</i> <i>Coloss.</i> 1 *; <i>Dominationes</i> autem el <i>Virtutes</i> et <i>Potestates</i> el <i>Principatus</i> ponuntur <i>Ephes.</i> 1 ♦ nomen autem <i>Archangeli</i> ponitur in Canonica Iudac *; nomina autem <i>Angelorum</i> in pluribus Scripturae locis.	
			Respondeo dicendum quod in nominatione angelicorum ordinum, considerare oportet quod <i>propria nomina singulorum ordinum proprietates eorum designant,</i> ui Dionysius dicit vn cap. <i>Cael. Hier.</i> Ad videndum autem quae sit proprietas cuiuslibet ordinis, considerare oportet quod in rebus ordinatis tripliciter aliquid esse contingit: scilicet per proprietatem, per excessum, et per participationem. Per proprietatem autem dicitur esse aliquid in re aliqua, quod adaequatur et porlionatur naturae ipsius. Per excessum autem, quando illud quod attribuitur alicui, est minus quam res cui attribuitur, sed tamen convenit illi re* Per quondam a excessum; sicut dictum est* de omnibus nominibus quae attribuuntur Deo. Per participationem autem, quando illud quod attribuitur alicui, non plenarie invenitur m eo, sed deficienter; sicut sancti homines participative dicuntur <i>dii.</i> - Si ergo aliquid nominari ¶ debeat nomine designante proprietatem ipsius, non debet nominari ab eo quod imperfecte participat, neque ab eo quod excedenter habet; sed ab eo quod est sibi quasi coaequatum. Sicut si quis velit proprie nominare hominem, dicet eum <i>substantiam rationalem:</i> non autem <i>substantiam intellectualem.</i> quod est proprium nomen angeli, quia simplex intelligentia convenit angelo per proprietatem, homini vero per participationem ; neque <i>substan-</i>	
			<i>tiam sensibilem,</i> quod est nomen bruti proprium, quia sensus est minus quam id quod csl proprium homini, et convenit homini excedcnier prae aliis animalibus.	
			Sic igitur considerandum est in ordinibus angelorum, quod omnes spirituales perfectiones sunl omnibus angelis communes, et quod l omnes abundantius existunt in superioribus quam in inferioribus. Sed cum in ipsis etiam perfectionibus sit quidam gradus, superior perfectio attribuitur superiori ordini per proprietatem, inferiori vero per participationem: c converso autem interior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori autem per excessum. Et ila superior ordo a superiori purlectione nominatur.	
			Sic igitur Dionysius * exponit ordinum nomina · c~i. <i>Hier.</i> , secundum convenientiam ad spirituales perfectiones eorum. - Gregorius vero, in expositione horum nominum, magis attendere videtur exteriora ministeria. Dicit enim * quod <i>Angeli dicuntur qui minima nuntiant; Archangeli, qui summa; Virtutes, per quas miracula Jiunt; Potestates, quibus adversae potestates⁷³ repelluntur; Principatus, qui ipsis bonis spiritibus praesunt.</i>	
			An primum ergo dicendum quod angelus <i>nuntius</i> diciiur. Omnes ergo caelestes spiritus, in quonlum sunt maniestatores divinorum, angeli vocantur. Sed superiores angeli habent quandam excellentiam in hac manifestatione, a qua superiores ordine» nominantur. Infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam supra communem manifestationem addit: et ideo a simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet intimo ordini quasi proprium, ut dicit Dionysius v cap. <i>Cael. Hier.</i> - Vel potest dici quod infimus ordo specialiter dicitur ' ordo Angelorum, quia immediate nobis annuntiant.	
			<i>Virtus</i> autem dupliciter accipi potest. Uno modo, communiter, secundum quod est media inter essentiam et operationem: et sic omnes caelestes spiritus nominanturl caelestes virtutes, sicut et <i>caelestes essentiae</i> *. - Alio modo, secundum quod importat quendam excessum fortitudinis: et sic est proprium nomen ordinis. Unde Dionysius dial, vm cap. <i>Cael. Hier.</i> , quod <i>nomen Virtutum significat quendam virilem et inconcussam fortitudinem,</i> primo quidem ad omnes operationes divinas eis convenientes; secundo, ad suscipiendum divina. Et ila significat quod sine aliquo timore aggrediuntur divina quae ad eos pertinent: quod videtur ad fortitudinem animi pertinere.	
			Ah secundum dicendum quod, sicut dicit Dionysius xii cap. <i>de Div. Xom.</i> *, <i>Dominatio laudatur in Deo singulariter per quendam excessum: sed per participationem, divina eloquia vocant Dominos principaliores ornatus, per quos inferiores ex donis eius * accipiunt.</i> Unde et Dionysius dicit in vm cap. <i>Cael. Hier.</i> , quod nomen <i>Dominationum</i>	
			?) vocatur. - vocantur Vab.	
			y) angelicorum. - angdarum ABFuS.	
			B) quendam. — Om. ACE.	
			<) nominari. - denominari ACE.	
			ç) quod. — Om. P.	
			rj potatam. - arcentur vd edJunt Pj K — Pto repelluntur, revelantur CGpAE, debellantur xF, rebellantur Ea. rrfra/nantur GrepcHo·, ð) dicitur. - dici potest l*ab.	
			o nominantur. - vocantur ABCDE.	
			x) dus. - Dei BDFGuE	

primo quidem significat *quandam libertatem, quae est a servili conditione et pedestri subiectione*, sicut plebs subiicitur, *et a tyrannica oppressione*, quam interdum etiam maiores patiuntur. Secundo significat *quandam rigidam et inflexibilem gubernationem. quae ad nullum servilem actum inclinatur, neque ad aliquem actum subiectorum vel oppressorum a tyrannis*. Tertio significat *appetitum et participationem veri dominii, quod est in Deo*. – Et similiter nomen cuiuslibet ordinis significat participationem eius quod est in Deo; sicut nomen *Virtutum* ^λ significat participationem divinae virtutis; et sic de aliis.

An tertium dicendum quod nomen *Dominationis*, et *Potestatis*, et *Principatus*, diversimode ad gubernationem pertinet. Nam domini est solummodo praecipere de agendis. Et ideo Gregorius dicit * quod *quaedam angelorum agmina, pro eo quod eis cetera ad obediendum subiecta sunt. Dominationes vocantur*. – Nomen vero potestatis ordinationem quandam designat; secundum illud Apostoli *ad Rom.* xii *: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Et ideo Dionysius dicit * quod nomen *Potestatis* μ significat quandam ordinationem et circa susceptionem divinorum, et circa actiones divinas quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo Potestatum pertinet ordinare quae * a subditis sint agenda. – Principari vero, ut Gregorius dicit*, est *inter reliquos priorem existere*, quasi primi sint in executione eorum quae imperantur. Et ideo Dionysius dicit, ix cap. *Cael. Hier.*, quod nomen *Principatum* significat *ditclivum cum ordine sacro*. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes proprie vocantur; secundum illud Psalmi i.xvii *: *Praevenerunt principes coniuncti psallentibus*.

Ad quartum dicendum quod *Archangeli*. secundum Dionysium *, mediis sunt inter Principatus et Angelos. Medium autem comparatum uni extremo, videtur alterum, in quantum participat naturam uliusque: sicut tepidum respectu calidi est frigidum. respectu vero frigidi est calidum. Sic et Archangeli dicuntur quasi *Principes Angeli*: quia respectu Angelorum sunt principes, respectu vero Principatum sunt angeli. – Secundum Gregorium autem *, dicuntur Archangeli ex eo quod principantur soli ordini Angelorum, quasi magna nuntiantes. Principatus autem dicuntur ex eo quod principantur omnibus caelestibus virtutibus ξ divinas iussiones explentibus.

Ad quintum dicendum quod nomen *Seraphim* non imponitur tantum ° a caritate, sed a cantatis excessu, quem importat nomen *ardoris* vel *incendii*. Unde Dionysius, vii cap. *Cael. Hier.*, exponit nomen Seraphim secundum proprietates

ignis, in quo est excessus caliditatis. In igne autem tria possumus considerare. Primo quidem, motum, qui est sursum, et qui est continuus. Per quod significatur quod indeclinabiliter * moventur in Deum. – Secundo vero, virtutem activam? eius, quae est calidum. Quod quidem non simpliciter invenitur in igne, sed cum quadam acuitate. quia maxime est penetrativus in agendo, et pertingit usque ad minima; et iterum cum quodam superexcedenti fervore. Et per hoc significatur actio huiusmodi angelorum, quam in subditos potenter exercent, eos in similem ° fervorem excitantes, et totaliter eos per incendium purgantes. – Tertio consideratur in igne claritas eius. Et hoc significat quod huiusmodi angeli in seipsis habent inextinguibilem lucem, et quod alios perfecte illuminant.

Similiter etiam nomen *Cherubim* imponitur a quodam excessu scientiae: unde interpretatur *plenitudo scientiae*. Quod Dionysius exponit * quantum ad quatuor: primo quidem, quantum ad perfectam Dei visionem; secundo, quantum ad plenam susceptionem divini luminis; tertio, quantum ad hoc. quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem ordinis rerum a Deo derivatam; quarto, quantum ad hoc. quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione, eam copiose in alios effundunt.

Ad sextum dicendum quod ordo *Thronorum* habet excellentiam prae inferioribus ordinibus in hoc. quod immediate in Deo rationes divinorum operum cognoscere possunt. Sed Cherubim habent excellentiam scientiae; Seraphim vero excellentiam ardoris. Et licet in his duabus excellentiis includatur tertia, non tamen in illa quae est Thronorum, includuntur aliae duae. Et ideo ordo Thronorum distinguitur ab ordine Cherubim et Seraphim. Hoc enim est commune in omnibus, quod excellentia inferioris continetur in excellentia superioris, et non e converso.

Exponit autem Dionysius* nomen Thronorum, per convenientiam ad materiales sedes. In quibus est quatuor considerare. Primo quidem, situm: quia sedes supra terram τ elevantur. Et sic ipsi angeli qui Throni dicuntur, elevantur usque ad hoc. quod in Deo immediate rationes rerum cognoscant. – Secundo in materialibus sedibus consideratur firmitas: quia in ipsis aliquis firmiter sedet. Hic autem est e converso: nam ipsi angeli * firmanentur per Deum. – Tertio, quia sedes suscipit sedentem, et in ea deferri potest. Sic et isti ' angeli suscipiunt Deum in seipsis, et eum quodammodo ad inferiores ferunt. – Quarto, ex figura: quia sedes ex una parte est aperta ad suscipiendum sedentem, haec et isti angeli sunt per promptitudinem aperti * ad suscipiendum Deum, et famulandum ipsi.

λ) *Virtutum*. – *Virtutii* ABCOE^pG; *ciu** *quod...* *yarticipationem* «cx. F. Potcitatu. – Potestatu ABC^eFG. v) *quae*. – *quomodo* *codices*, *quomodo* *quar* eJ. a. ξ) *virtutibus*. – *principibus* *codice** et a b. o) *tautum*. – Om. ACLFG^ar. r) *indeclinabiliter*. – *interminabiliter* D. – Pio moveatur, movetur *codico* et a b.

p) *virtutem activam*. – *virtu* activa «xlicc* et j. o) *limitem*. – *lublimm* P^a. t) *tedet supra terram*. – *super terram* *tedet* Pab^c w) *angeti*. – *alii* P. φ) *isti*. – *ipsi* P.jà. – *eum* om. AUCE- λ) *aperli*. – *apti* AOCDE.

• Hem. i. X' n Er^aug.

• Cael. i. 63? IL • lb14.. a.

• I e.: CU i – Cud- i cip. m h

Commentai'ki Cardinalis Caietani

Trnu* clarus: *Angeli* ct *Archangeii*, cl cetera nomina novem ordinum angelorum. In corpore trin: primo, ostendit viam veritatis quaesitae inveniendae; secundo, viam ipsam prosequitur; tertio, concludit responsionem ad quaesitum, secundum duas expositiones.

Quoad *primum*, via est cognitio proprietatum ipsorum ordinum. – Probatur: quia nomina ordinum significant proprietates ipsorum. Quod auctoritate Dionysii probatur.

Quoad *secundum*, fiunt quatuor: distinguitur; describuntur membrn; comparantur ad nominationem; et applicantur omnia ad angelos. Distinctio est modi radis: aliquid convenit aliquibus ordinalis tripliciter, per proprietatem, per excessum, per participationem. – Descriptiones horum patent. – Proportio eorum ad nominari patet: quin a conveniente modo proprietatis nominandum est, ut potet in homine. – Applicatio ad angelos satis clnrc quoque ponitur. Quia ponitur ct convenientia in perfectionibus, ct differentia in modo habendi» et gradus in ipsis perfectionibus habitis. Unde provenit quod una conveniat magis ut pro-

prietas Seraphim quam Thronis, et e converso. Et similiter ut participatum, aut elevatum.

Quoad *tertium*, ponuntur duae viae: altera Dionysii, quod ordines nominantur secundum convenientiam ad spirituales perfectiones; altera Gregorii, quod ordines nominantur secundum convenientiam ud spiritualia ministeria. Patet littera.

II. Sed adverte hic primo, quod iam habetur secundum utrnmqe viam responsio ad quaesita. quia utroque modo conveniens nominatio ostenditur, cx quo secundum propria, nomina imposita sunt; sive illa propria sint perfectiones in sc, «ve exteriora ministeria. – Secundo, quod via praemissa, cui primo Dionysii expositioni deservire videatur, servit tamen secundum venialem utrique ; quoniam etiam ministerium, scu officium angelicum, alicui convenit ut proprium, alicui ut participanti, et alicui per excessum,– Tertio, quod istac opiniones non sunt contrariae, sed potius disparatae, ad diverts respicientes. Unde etiam sunt simul. – Quid tamen intersit dc ordine Virtutum ct Principatuum, in sequenti articulo dicitur.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CONVENIENTER GRADUS ORDINI M ASSIGNENTUR

tl Sent., dhr. ix, rt. »; IU Cnnt Cent. e»p. lxxx; Cnmptnd. Thad., cap. nxxn; A/fcn., c-p. t, lcci, vn; .«p. i. Ie;t. rr.

bpD sextum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter gradus ordinum assignentur. Ordo cnim praelatorum videtur esse supremus. Sed Dominationes, Principatus ct Potestates ex ipsis nominibus praelationem quandam habent. Ergo isti ordines debent @ esse inter omnes supremi.

2. Praeterea, quanto aliquis ordo est Deo propinquior, tanto est superior. Sed ordo Thronorum videtur esse Duo propinquissimus: nihil enim coniungitur propinquius sedenti, quam sua sedes. Ergo ordo Thronorum est altissimus.

3. Praeterea, scientia est prior quam amor; ct intellectus videtur esse altior quam voluntas. Ergo ct ordo Cherubim videtur esse altior quam ordo Seraphim.

4. Praeterea. Gregorius * ponit Principatus supra Potestates. Non ergo collocantur immediate supra Archangelos, ut Dionysius dicit .

Sed contra est quod Dionysius ponit *, in prima quidem hierarchia, Seraphim ut primos, Cherubim ut medios, Thronos ut ultimos; in media vero, Dominationes ul primos, Virtutes ut medios, Potestates ut ultimos; in ultima, Principatus ut primos, Archangelos ut medios, Angelos ut ultimos.

Respondeo dicendum quod gradus angelicorum ordinum assignant et Gregorius* et Dionysius**, quantum ad alia quidem convenienter, sed quantum ad Principatus et Virtutes differenter. Nam Dionysius collocat Virtutes sub Dominationibus et ? supra Potestates, Principatus autem sub Potestatibus ct supra Archangelos: Gregorius autem ponit Principatus in medio Dominationum ct Po-

testatum, Virtutes vero in medio Potestatum cl Archangelorum Et utraque assignatio fulcimentum habere potest ex auctoritate Apostoli. Qui, medios ordines ascendendo enumerans, dicit, *Ephes.* l *, quod Deus constituit’ illum, scilicet «v«».tw*. Christum, *ad dexteram suam in caelestibus, supra l omnem Principatum et Potestatem ct Virtutem ct Dominationem:* ubi Virtutem ponit inter Potestatem et Dominationem, secundum assignationem Dionysii. Sed *ad Coloss.**, enumerans eosdem ·vβ».1^ ordines descendendo, dicit: *Sire Throni, sire Dominationes, sire Principatus, sire Intestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt:* ubi Principatus ponit medios inter Dominationes ct Potestates. secundum assignationem Gregorii.

Primo igitur viduamus rationem assignationis Dionysii. In qua considerandum est quod, sicut supra * dictum est, prima hierarchia accipit rationes rerum in ipso Deo; secunda vero in causis universalibus; tertia vero secundum determinationem ad speciales effectus. Et quia Deus est finis non solum angelicorum ministeriorum, sed etiam totius creaturae, ad primam hicrarchiam pertinet consideratio finis; ad inediam vero dispositio universalis de agendis; ad ultimam autem applicatio dispositionis ad effectum, quae est operis executio; haec cnim tria manifestum est in qualibet operatione inveniri. Et ideo Dionysius, ex nominibus ordinum proprietates illorum considerans, illos ordines in prima hierarchia posuit, quorum nomina imponuntur per respectum ad Deum: scilicet Seraphim ct Cherubim et Thronos. Illos vero ordines posuit in media hierarchia, quorum nomina designant communem quandim governa-

a) *debent.* – *deberent* ADI G.

p) *et.* – Om. ACDEpF cl a; eecundo loca om, AGDEGpF et 4.

γ) *eanUituit.* – *intltluit*

3) *finit.* – *ut finii codifie»* et 4 b.

• *Cari, Hire.,*
cap. ni.

Ibid.

•Hea<XXXIV
uEW/

• CuL Hier.,
m- »-
• fcd., op. «i
•H.

«Lee. citierr».
– Cui. Hrr
*Γ· 1M H4-

tioncm sive dispositionem : scilicet ‘ Dominatio-
nes, Virtutes et Potestates. Illos vero ordines
posuit in tertia hicrurchia, quorum nomina desi-
gnant operis exeeutionem : scilicet Principatus,
Angelos et Archangelos.

In respectu autem ad finem, tria considerari
possunt: nam primo, aliquis considerat finem; se-
cundo vero, perfectam linis cognitionem accipit;
tertio vero, intentionem suam in ipso defigit ;
quorum secundum ex additione se habet ad pri-
mum, et tertium ad utrumque. Et quia Deus est
finis creaturarum sicut dux est finis exercitus, ut

*%ĩ?’İİ?*χΓ
«r. ». n. r.

dicitur in XII *Mctaphys.* *, potest aliquid simile
huius ordinis considerari in rebus humanis: nam
quidam sunt qui hoc habent dignitatis, ut per
seipsos familiariter accedere possunt ad regem
vel ducem; quidam vero super hoc habent, ut
etiam secreta eius cognoscant; alii vero insuper
circa ipsum semper inhaerent, quasi ei coniuncti.
Et secundum hanc similitudinem accipere possu-
mus dispositionem ordinum : primae hierarchiae.
Nam Throni elewantur ad hoc. quod Deum fami-
liariter in scipsis recipiant, secundum quod ratio-
nes rerum in ipso immediate cognoscere possunt:
quod est proprium totius primae hierarchiae.
Cherubim vero supereminentor divina secreta co-
gnoscunt. Seraphim vero excellunt in hoc quod
est omnium supremum, scilicet Deo ipsi uniri.
Ut sic ab eo quod est commune toti hierarchiae,
denominetur ordo Thronorum ; sicut ab eo quod
est commune omnibus caelestibus spiritibus, de-
nominatur ordo Angelorum.

Ad gubernationis autem raftonem tria pertinent.
Quorum primum est definitio r eorum quae agen-
da sunt: quod est proprium Dominationum. Se-
cundum autem est praebere facultatem ad imple-
ndum: quod pertinet ad Virtutes. Tertium autem
est ordinare qualiter ea quae praecepta vel defi-
nita sunt, impleri possint ·, ut aliqui exequantur:
et hoc pertinet ad Potestates.

Executio autem angelicorum ministeriorum con-
sistit in annuntiando divina. In exeeutione autem
cuiuslibet actus, sunt quidam quasi incipientes
actionem et alios ducentes, sicut in cantu prae-
centores, et m bello illi qui alios ducunt et di-
rigunt: et hoc pertinet ad Principatus. Alii vero
sunt qui simpliciter exequuntur: et hoc pertinet ad
Angelos. Alii vero medio modo se habent: quod
ad Archangelos pertinet, ut supra * dictum est.

Invenitur autem congrua haec ordinum assi-
gnatio. Nam semper summum inferioris ordinis
affinitatem habet cum ultimo superioris; sicut in-
fima animalia parum distant a plantis. Primus
autem ordo est divinarum Personarum, qui ter-
minatur ad Spiritum Sanctum, qui est amor pro-
cedens: cum quo affinitatem habet supremus ordo

primae hierarchiae, ab incendio amoris denomi-
natus. Iniimus autem ordo primae hierarchiae est
Thronorum, qui ex suo nomine † habent quondam »
affinitatem cum Dominationibus: nam Throni di-
cuntur, secundum Gregorium *, *per quos Deus* · t ^ μ .
sua indicia exercet; accipiunt enim divinas illu-
minationes per convenientiam ad immediate illu-
minandum secundam hierarchiam, ad quam per-
tinet dispositio divinorum ministeriorum. Ordo
vero Potestatum affinitatem habet cum ordine
Principatuum: nam cum Potestatum sit ordina-
tionem l subiectis imponere, haec ordinatio sta-
tim in nomine Principatuum designatur, qui sunt
primi in exeeutione divinorum ministeriorum, ut-
pote praesidentes gubernationi gentium et regno-
rum. quod est primum et praecipuum › in divinis *
ministeriis; nam *bonum gentis est divinius quam
bonum unius hominis* *. Unde dicitur *Dan.* x * ♦
Princeps regni Persarum restitit mihi.

lib. f. cep- rt, a.

Dispositio etiam μ ordinum quam Gregorius p
ponit, congruitatem habet. Nam cum Domina-
tiones sint definientes et praecipientes ea quae ad
divina ministeria perlinent, ordines eis subiccti
disponuntur secundum dispositionem eorum in
quos divina ministeria exercentur. Ul autem · *
Augustinus dicit in III *de Trin.* *, *corpora quodam* · ap n.
*ordine reguntur, inferiora per superiora, et omnia
per spiritualem creaturam; et spiritus malus per
spiritum bonum.* Primus ergo ordo post Domina-
tiones dicitur Principatuum, qui etiam bonis spi-
ritibus principantur. Deinde Potestates, per quas
arcemur mali spiritus: sicut per potestates terre-
nas arcentur malefactores, ut habetur *Rom.* xm ♦
Post quas sum Virtutes, quae ' habent potestatem 5
super corporalem naturam in operatione mira-
culorum. Post quas sunt Archangeli et Angeli ·, *
qui nuntiant hominibus vel magna, quae sunt
supra rationem; vel parva, ad quae ratio sc ex-
tendere potest.

An primum ergo dicendum quod in angelis po-
lius est quod subiiciuntur Deo, quam quod infe-
rioribus praesident: cl hoc derivatur ex illo. Et
ideo ordines nominati a praelatione non sunt
supremi, sed magis ordines nominati a conver-
sione ad Deum.

Ad secundum dicendum quod illa propinquitas
ad Deum quae designatur nomine Thronorum,
convenit etiam Cherubim et Seraphim, et excel-
lentius, ut dictum est *.

*,a wrpw

Ad tertium dicendum quod, sicut supra* dictum
est. cognitio est secundum quod cognita sunt in
cognoscente; amor autem, secundum quod amans
unitur rei amatae. Superiora autem nobiliori modo
sunt in scipsis quam in inferioribus: inferiora vero
nobiliori modo in superioribus quam in seipsis.
Et ideo inferiorum quidem cognitio praeeminet

<) scilicet, – idest **edd.** a b, in **P.**
ζ) dispositionem ordinum. – dispositionem dc ordinibus **editio** b,
dispositionem in ordinibus **P.**
r.) dcjlnitio. – distinctio **Pab.**
δ) impleri possint. – et impleri possint **D**, et impleri possunt **Fi**».
impleri possunt **cJ**, b. – **Pro** ut aliqui exequantur, aliqui exequantur
DEGzxi. aliqui exequuntur **A**, exequantur **D**, aliqui executions™ **C**.
t) nomine. – ordine **PA**.

x) ordinationem. – ordinem **P**.
λ) et praecipuum. – r/ principium **FGpA** et **a**, praecipuum cd. b,
principium **PC**.
I*) etiam. – autem **DCE**, **mim** **G**.
v) autem. – etiam **BDFGaft**.
ξ) quae. – quia **cxlk'ca**.
ο) Archangeli ei Angeli. – Archaugeli **BCEpA**, Angeli et Archan*
geli **Pai**. – **Pro** qui, quia **codkc**.

• Ver».

•Vox

üMA
r. · cx

dilectioni: superiorum autem dilectio, cl praeci-
pue Dei, praeminet cognitioni.

An quantum dicendum quod. si quis diligenter consideret dispositiones ordinum secundum Dionysium ei Gregorium, parum vel nihil differunt, si ad rem referantur. Exponit enim Gregorius* Principatuum nomen ex hoc. quod *bonis spiritibus praesunt*: et hoc convenit Virtutibus, secundum

quod in nomine Virtutum intelligitur quaedam fortitudo dans efficaciam inferioribus spiritibus ad exequenda divina ministeria. Rursus Virtutes, secundum Gregorium, videntur esse idem quod Principatus secundum Dionysium. Nam hoc est primum in divinis ministeriis, miracula facere: per hoc enim paratur via annuntiationi Archangelorum et Angelorum.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarui est: de graduations ipsorum ordinum,
quis prior, et quis posterior.

- In corpore tria : primo, ponitur differentia inter Dionysium et Gregorium; secundo, tractatur opinio Dionysii tertio, Gregorii

Quoad *primum*, tria: scilicet convenientia; differentia
et fundamentum utriusque partis ex Scriptura.

Quoad *secundum*, tria. Primo, qui ordines in quo hicarchin, ex rationibus hicarchiarum, sic. Hicarchiac sic differunt: prima rationes in Deo; secunda in causis univ ersalis; tertia in applicatione ad effectus. Ergo prima de fine universalis; secunda de universalis dispositione; tertia de executione est. Ergo ordines respicientes Deum in prima; universale regimen, in secunda; et executionem, in tertia.

ponuntur. Prima sequela confirmatur: quia illa tria in omni operatione inveniuntur. - Secundo, ipsi ordines in singulis hierarchiis positi, inter se graduantur ex triplici respectu ad Deum; et totidem ad regimen universale; et totidem ad executionem. - Tertio, confirmatur assignata graduatio*, quoniam *supremum infimi attingit infimum supremi* *. Et declaratur in ordinibus, summo respectu Spiritus Sancti, et secundum ordinem et gradum, et tertio. Omnia dani sunt in littera.

Quoad *tertium*, ponitur dare ratio ordinum infra determinationes, cx ordine eorum circa quae agunt: sdlicet nngclii bunii, mali-, natura corporali, magnis nuntiis, c parvis. Et confirmatur ordo auctoritate Augustini. Omnia clara sunt.

ARTICULUS SEPTIMUS

ILIRUM ORDINES REMANEBUNT POST DIEM IUDICII

Il 5^{frt}L. di»L xi. pm. irt. 6j IV, dut. xivu. qu. i, xrt. a, qua 4; 1 Cnr. cap. xv, IuL m.

SEPTIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod
u ordines non remanebunt post diem iu-
rè dicii. Dicit enim Apostolus. *1 nJ Cor. xv**.

^quod Christus *evacuabit omnem Principatum et Potestatem, cum tradiderit regnum Deo et Patri*: quod urit in ultima consummatione. Pari ergo ratione, in illo statu omnes alii ordines evacuabuntur.

2. Praeterea, ad officium angelicorum ordinum · pertinet purgare, illuminare et perficere. Sed post diem iudicii unus angelus non purgabit aut illuminabit aut perficiet alium: quia non proficient amplius in scientia. Ergo frustra ordines angelici remanerent.

3. *Praeterea*. Apostolus dicit, *ad Hvbr.* i ♦ de angelis, quod *omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui haereditatem capiunt salutis*: ex quo patet quod officia angelorum ordinantur ad hoc, quod homines ad salutem adducantur. Sed omnes electi usque ad diem iudicii salutem consequuntur. Non ergo post diem iudicii remanebunt officia et ordines angelorum.

Sed contra Est quod dicitur *ludie*. v ♦ *Stellae manentes in ordine et cursu suo*: quod exponitur de angelis *. Ergo angeli semper in suis ordinibus remanebunt.

Respondet dicendum quod in ordinibus angelicis duo possunt considerari: scilicet distinctio graduum, et exeeutio offiiciorum. Distinctio autem graduum est in angelis secundum differentiam

gratiae et naturae, ut supra * dictum est. Et utraque differentia semper in angelis remanebit. Non enim posset naturarum differentia ab eis auferri nisi eis corruptis: differentia etiam gloriae erit in eis semper, secundum differentiam meriti praecedentis.

Executio autem officiorum angelicorum aliquo modo remanebit post diem iudicii, et aliquo modo cessabit. Cessabit quidem, secundum quod eorum officia ordinantur ad perducendum aliquos ad finem : remanebit autem, secundum quod conuenit in ultima finis consecutione. Sicut etiam alia sunt officia militarium ordinum in pugna, et in triumpho.

Ad primum ergo dicendum quod Principatus c
Potestates evacuabuntur in illa finali consumma
tione quantum ad hoc, quod alios ad finem per
ducant: quia consecuto iam fine, non est neces
sarium tendere in finem. Et hacc ratio intelligitur
ex verbis Apostoli, dicentis. *Cum tradiderit re
gnum Deo ct Patri*, idest, cum perduxerit fideles
ad fatendum ipso Deo.

Ad secundum dicendum quod actiones angelorum super alios angelos considerandae sunt secundum similitudinem actionum intelligibilium quae sunt in nobis. Inveniuntur nutem in nobis multae intelligibiles actiones quae sunt ordinatae secundum ordinem causae et causalitatis; sicut cum per multa media gradationem in unam conclusionem devenimus. Manifestum est autem quod cognitio conclusionis dependet ex omnibus mediis prae-

a) *angelicorum ordinum.* – angelorum **PaA**

β) **pixjrf...** *auferri*. - **nafararum** *difemtie* ab eis *auferri* *pca-*
sent fposset cd, α) **Pa>**.

dentibus, non solum quantum ad novam acquisitionem scientiae, sed etiam quantum ad scientiae conservationem. Cuius signum esi quod, si quis oblivisceretur aliquod praecedentium mediorum, opinionem quidem vel fidem de conclusione posset habere, sed non scientiam, ordine causarum ignorato. – Sic igitur, cum inferiores angeli rationes t divinatorum operum cognoscant per lumen superiorum angelorum, dependet eorum cognitio ex lumine superiorum *, non solum quantum ad

novam acquisitionem scientiae, sed etiam quantum ad cognitionis ‘ conservationem. Licet ergo post indicium non proluciant inferiores angeli in cognitione aliquarum rerum, non tamen propter hoc excluditur quin a superioribus illuminentur.

An tertium dicendum quod, etsi ζ post diem indicii homines non sint ulterius ad salutem adducendi per ministerium angelorum; tamen illi qui iam salutem erunt consecuti, aliquam illustrationem habebunt per angelorum officia.

γ) rattuna. – rationem
δ) superiorum. – superiori ABCDE.

ι) COfuitiouis. – Om. codke* et J.
ζ) cid. – tl ABCDEdà.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, distinguit; secundo, respondet.
Quoad *primum*, distinctio. Ordo angelicus habet duo distinctionem graduum, et executionem officiorum.
Quoad *secundum*. responsio consistit in duabus conclusionibus. Prima est simpliciter affirmativa: Ordine remanebunt quoad distinctionem graduum. – Probatur. Distinctio graduum inest α differenti gratia et natura: ergo semper erit. Tenet sequela: quia differentia naturae et gratiae semper erit. Probatur: quin illa tolli non potest nisi naturis corruptis.' haec est secundum praecedens meritum.

Secunda est: Ordines, quoad executionem officiorum, partim remanebunt, et partim non. – Probatur et declaratur utroque par. Probatur. Remanebunt ut in fine, cessabunt ut ad finem ergo. – Declaratur exemplo officiorum militum: remanent ut in triumpho; cessant ut in acie.
II. Responsionem ad secundum notato diligenter: quoniam mirabile quid dicit de dependentia luminis angelici Quod, quia non de natural, sed gratuito dicitur, de quo *sola fides sufficit*, cum veneratione suscipiendum est. Praestat namque in his ab excellentioribus persuaderi, quam temere secundum vires indicare ingenii proprii.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM HOMINES ASSUMANTUR AD ORDINES ANGELORUM

Il Sent., dnt. n. nrt. 6

ad OCTAVUM SIC PROCEditur. Videtur quod homines non assumantur ad ordines angelorum. Hierarchia enim humana confitinetur sub infima hierarchiarum caelestium. sicut infima sub media, et media sub prima. Sed angeli infimae hierarchiae nunquam transferentur in mediam aut in primam. Ergo neque homines transferentur ad ordines angelorum.

2. Praeterea, ordinibus angelorum aliqua officia competunt, utpote custodire, miracula facere, daemones arcere, et huiusmodi, quae non videntur convenire animabus sanctorum. Ergo non transferentur ad ordines angelorum.

3. Praeterea, sicut boni angeli inducunt ad bonum, ita daemones inducunt ad malum. Sed erroneum est dicere quod animae hominum malorum convertantur in daemones: hoc enim Chrysostomus reprobatur, *super Matth.* * Ergo non videtur quod animae sanctorum transferantur ad ordines angelorum.

Sed contra est quod Dominus dicit, Matth. xxu *, de sanctis, quod *erunt sicut angeli Dei in caelo*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ordines angelorum distinguuntur et secundum conditionem naturae, et secundum dona gratiae. Si ergo considerentur angelorum ordines solum

quantum ad gradum naturae, sic homines nullo modo assumi possum ad ordines angelorum: quia semper remanebit naturarum distinctio. Quamquam * considerantes, posuerunt quod nullo modo homines transferri possunt ad aequalitatem angelorum. Quod est erroneum: repugnat enim promissioni Christi, dicentis, Lucae xx*. quod filii resurrectionis erunt aequales angelis in caelis. Illud enim quod est ex parte naturae, scilicet tu materiale in ratione ordinis: completivum vero est quod est ex dono gratiae, quae dependet ex liberalitate Dei, non ex ordine naturae. Et ideo per donum gratiae homines mereri possunt tantam gloriam, ut angelis aequentur secundum singulos angelorum gradus. Quod est homines ad ordines angelorum assumi.

Quidam tamen dicunt quod ad ordines angelorum non assumuntur omnes qui salvantur, sed soli virgines vel perfecti; alii vero suum ordinem constituent, quasi conditum toti societati angelorum. – Sed hoc est contra Augustinum, qui dicit XII de Civ. Dei*, quod *non erunt duae societates hominum et angelorum, sed una: quia omnium beatitudo est adhaerere uni Deo*.

An primum ergo dicendum quod gratia angelis datur secundum proportionem naturalium; non autem sic est de hominibus, ut supra * dictum

α) lj-go. – homina addit B.
β) ridetur. – dicendum add. codd. – (idem pro transferantur, transferentur.

γ) liberaJitatc. – libertate PEj*.

n-

in

LT

r.

ζ

i-

li

i-

QUAESTIO CVIII, ARTICULUS VIH

5o5

est. Et ideo sicut interiores angeli non possunt transferri ad naturalem gradum superiorum, ita nec ad gratuitum. Homines vero possunt ad gratuitum conscendere, sed non ad naturalem.

An secundum dicendum quod angeli, secundum naturae ordinem, medii sunt inter nos et Deum, Et ideo, secundum legem communem, per eos administrantur non solum res humanae, sed etiam omnia corporalia. Homines autem sancti, etiam post hanc vitam, sunt eiusdem naturae nobiscum. Unde secundum legem communem, non administrant humana, *ncc rebus vivorum intersunt*, ut

Augustinus dicit in libro *de Cura pro Mortuis agenda* ♦ Ex quadam tamen speciali dispensatione interdum aliquibus sanctis conceditur, vel vivis vel mortuis \ huiusmodi officia exercere, l vel miracula faciendo, vel daemones arcendo, vel aliquid huiusmodi; sicut Augustinus in eodem libro dicit*. *cap.m.

Ad tertium dicendum quod homines ad poenam daemonum transferri, non est erroneum: sed quidam erronee posuerunt daemones nihil aliud esse quam animas defunctorum. Et hoc Chrysostomus reprobat.

o) **viril ud mortui/.** – *pro vivit rcl pru murtui/ H.*

<) *aliquid.* – *aliquid aliud ADEG, aliud C.*

Commentaria Cardinalis Caiotani

rniuts clarus. – In corpore tria: primo, distinguitur; secundo, respondetur iuxta unum distinctionis membrum; tertio, respondetur iuxta secundum membrum.

II. Quoad *primum*, distinctio est. In ordinibus angelorum concurrunt duo: scilicet conditio naturae, et dona gratiae; ut patet ex dictis.

Quoad *secundum*, conclusio prima responsiva quaesito est negativa. Homines non possunt assumi ut ordines angelorum. quoad gradum naturae. – Probat. Semper remanebit naturarum angeli et hominis diversitas*, ergo nunquam haec ascendet ad gradum illius.

Quoad *tertium*, tria principaliter fiunt: destruuntur scilicet duae opiniones; et ponitur conclusio responsiva quaesito. Prima opinio est. quod homine» non assumuntur ad ordines angelorum, etiam secundum gradum gloriae. Et motivum eius est distantia naturarum. – Haec refellitur in se quidem, ex auctoritate Evongclii. In sua autem radice, ex ratione: quia distantia naturae non concurrat nisi materialiter. donum vero gratiae complete; nec hoc oportet respondere naturae, sed libertati divinae.

Secunda vero opinio est, quod aliqui assumuntur ad ordines angelorum, ut virgine» vel perfecti; alii non. – Et hoc retunditur auctoritate Augustini.

Conclusio autem responsiva, quae secundum litterae or-

dinem in medio harum opinionum locatur, est: Homines indilferentur ad ordine* angelorum assumuntur. – Probat. Tantam gloriam mereri ex dono gratiae possunt, ut angelis aequentur secundum gradus singulos angelorum: ergo.

111. Noti hic quod homines assumi ad ordines angelorum. duo includit. Unum est, quod constituent cum angelis unam societatem. Et hoc modo omnes homines sancti assumuntur ad ordines angelorum, sive sint maioris gloriae quam aliquis angelus, sive aequalis, sive minori* quam omnes angeli; ita quod ex angelis et hominibus, etiam inferioribus omnibus angelis, quorum magnam rationabile est fore multitudinem, uno integrabitur societas. Et in hoc erravit secunda opinio, quae solos perfectos quasi mixto* inter angelos posuit; minus vero perfectos quam angelos, quasi separatos segregavit in aliam societatem. Nunc advertit quod latitudo ordinis gratiae maior est latitudine ordinis naturae, et quod non idem ponitur limes utrobique.

Alterum est. quod perveniant ad gradus gloriae quibus potiuntur angeli. Et hoc modo non omnes homines assumuntur ad ipso* angelorum ordines: sed quidam supra ipsos, ut beata Virgo; quidam ut ipsos, ut Apostoli et perfecti, etc.; et quidam infra ipsos, ut rationabiliter sunt omnes pueri post baptismum statim evolantes, et alii multi.

• **Eminlia».**: CX
a. Th. II *SnL*,
dirt. u, art.

• **Ven.** yd.

QUAESTIO CENTESIMANONA
DE ORDINATIONE MALORUM ANGELORUM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de ordinatione malorum angelorum *. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum ordines sint in daemonibus.

Secundo: utrum in eis sit praelatio.
Tertio: utrum unus illuminet alium.
Quarto: utrum subiiciantur praelationi bonorum angelorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ORDINES SINT IN DAEMONIBUS

II Sent., dist. vi, qu. t. an. 4; IV, dist. xiv, qu. f, ari. 2, qu*. 4; Ephes., cap. vi, I cet. III.

De primo sic proceditur. Videtur quod ordines non sint in daemonibus. Ordo enim perlinet ad rationem boni, sicut modus et species, ut Augustinus dicit in libro *de Natura Boni* ; et e contrario inordinatio pertinet ad rationem mali. Sed in bonis angelis nihil est inordinatum. Ergo in malis angelis non sunt aliqui ordines.

2. Praeterea, ordines angelici sub aliqua hierarchia continentur. Sed daemones non sunt sub aliqua hierarchia, quae est sacra principatus: cum ab omni sanctitate sint vacui. Ergo in daemonibus non sunt ordines.

3. Praeterea, daemones de singulis ordinibus angelorum ceciderunt, ut communiter dicitur. Si ergo aliqui daemones dicuntur esse alicuius ordinis, quia de illo ordine ceciderunt; videtur quod deberent eis attribui nomina singulorum ordinum. Nunquam autem invenitur quod dicantur Seraphim, vel Throni, vel Dominationes. Ergo, pari ratione, non sunt in aliquibus ordinibus.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Ephes.* ult. *, quod *est nobis colluctatio adversus Principes et Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.*

Respondeo dicendum quod, sicut iam dictum est, ordo angelicus consideratur et secundum gradum naturae, et secundum gradum gloriae. Gratia vero habet duplicem statum: scilicet imperfectum,

qui est status merendi; et perfectum, qui est status gloriae consummatae. Si ergo considerentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriae, sic daemones neque sunt in ordinibus angelicis, neque unquam fuerunt. Si autem considerentur quantum ad id quod est gratiae imperfectae, sic daemones fuerunt quidem aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt; secundum illud quod supra posuimus, omnes angelos in gratia creatos fuisse. Si autem considerentur quantum ad id quod est naturae, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia non amiserunt, ut Dionysius dicit *.

Ad primum ergo dicendum quod bonum potest inveniri sine malo; sed malum non potest inveniri sine bono, ut supra habitum est. Et ideo daemones, inquantum habent naturam bonam, ordinali sunt.

Ad secundum dicendum quod ordinatio daemonum. si consideretur ex parte Dei ordinantis, est sacra: utitur enim daemonibus propter seipsum. Sed ex parte voluntatis daemonum, non est sacra: quia abutuntur sua natura ad malum.

Ad tertium dicendum quod nomen Seraphim imponitur ab ardore caritatis, nomen autem Thronorum ab inhabitatione divina, nomen autem Dominationum importat libertatem quondam: quae omnia opponuntur peccato. Et ideo peccantibus angelis huiusmodi nomina non attribuuntur.

3) praefationi. – praelectionibus Vab.
p) nomina. – vocabula B.
T) – consummatae addit B.

imperfectae. – Om. CEEGah, in cis sD; Si autem... dactm h
ne/ fuerunt om. pD.
e) sine. – nisi in FGab.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore duo: primo, distinguitur; secundo, respondetur quaesito iuxta singula distinctionis membra.

Quand primunt, distinctio est. Ordines dupliciter: quoad naturam, et quoad gratiam. Et sic dupliciter: vel consummatam, vel meritoriam. Sunt igitur tria membra: ordo secundum naturam, secundum gratiam meritoriam, et secundum gloriam. Putent ex dictis.

Quoad secundum, sunt tres conclusiones responsive. Prima: Daemones neque sunt, neque fuerunt in ordinibus, secundum statum gloriae. Et haec patet. – Secunda; Daemones non sunt, sed fuerunt in ordinibus, secundum statum gratiae meritoriae. Haec patet expositione superius facta de angelis creatis in gratia. – Tertia: Daemones perseverant in ordinibus secundum naturae conditionem. Probatur: quia naturalia non sunt ablata per peccatum, ut Dionysius dicit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN DAEMONIBUS SIT PRAELATIO

Suprrt, qu. uni, an. 8; II Sent., dūt. vi, qu. I, art. 4; IV, dūt. xj.rn. ttrt. 3j qu*.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
‘n daemonibus non sit praelatio. Omnis
enim praelatio est secundum aliquem
-^^^'ordinem iustitiae. Sed daemones totali-
ter a iustitia ceciderunt. Ergo in eis non est prae-
latio.

2. Praeterea, ubi non est obedientia et subie-
ctio. non est praelatio. Haec autem sine concor-
dia esse non possunt; quae in daemonibus nulla
est. secundum illud TVor. xm *: *inter superbos
semper sunt iurgia*. Ergo in daemonibus non est
praelatio.

3. Praeterea, si in eis est aliqua praelatio, aut
hoc pertinet ad eorum naturam, aut ad eorum
culpam vel poenam. Sed non ad eorum naturam :
quia subicctio et sen itus non est ex natura, sed
est ex peccato subsecuta. Nec pertinet ad culpam
vel poenam: quia sic superiores daemones, qui
magis peccaverunt, interioribus subderentur. Non
ergo est praelatio in daemonibus.

Seo contra est quod dicit Glossa *, I *ad Cor.*
xv: *Quandiu durat mundus, angeli angelis, homi-
nes hominibus, et daemones daemonibus praesunt.*

Respondeo dicendum quod, cum actio sequatur
naturam rei, quorumcumque naturae sunt ordi-
natae, oportet quod etiam actiones sub invicem
ordinentur. Sicut patet in rebus corporalibus: quia
enim inferiora corpora naturali ordine sunt mira-
corpora caelestia, actiones et motus eorum sub-
duntur actionibus et motibus caelestium corpo-

rum. Manifestum est autem cx praemissis ♦quod · An Pn«u.
daemonum quidum naturali ordine sub aliis con-
stituuntur. Unde et actiones eorum sub actionibus
superiorum sunt. Et hoc est quod rationem prae-
lationis facit, ut scilicet actio subditi subdatur
actioni praelati. Sic igitur ipsa naturalis dispositio
daemonum requirit quod sit in cis praelatio. –
Convenit etiam · hoc divinae sapientiae, quae 3
nihil in universo inordinatum relinquit, quae *at-
tingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit
omnia suaviter*, ut dicitur *Sap.* vm *.

Ab primum EROO dicendum quod praelatio dae-
monum non fundatur super eorum iustitia, sed
super iustitia Dei cuncta ordinantis.

Ad secundum dicendum quod concordia daemo-
num, qua quidam aliis obediunt, non est ex ami-
citia quam inter se habeant; sed ex communi ne-
quitia. qua homines odiunt, et Dei iustitiae repu-
gnant. Est enim proprium hominum impiorum,
ut eis se adiungant et subiiciunt, ad propriam
nequitiam excquendam, quos potiores ? viribus 5
vident.

Ad tertium dicendum quod daemones non sunt
aequales secundum naturam: unde in eis est na-
turalis praelatio. Quod in hominibus non contin-
git, qui natura sunt pares. Quod autem superio-
ribus interiores subdantur, non est ad bonum
superiorum, sed magus ad malum eorum: quia
cum mala facere maxime ad miseriam pertineat,
praeesse in malis est esse magis miserum.

3) *etiam.* – *enim* P.

;.) *potiwfi*, – fA*ôrei cJ. J, *ptccnlorrij* «d. L fOUniîàrti P.

Commentaria Cardinali# Caietani

Tit uivs clarus. – In corpore una conclusio affirmative re-
sponsita quaesito: In daemonibus est praelatio. – Pro-
batur dupliciter. Primo, naturae daemonum sunt subordi-
nate: ergo actiones eorum sunt sub invicem ordinatae: ergo
in cis est praelatio. – Antecedens patet. – Consequentia
probat dupliciter. Primo, quia actio sequitur naturam:
ac per hoc, naturam subditam sequitur actio subdita. Se-

cundo, quia hoc testantur corpora superiora et inferiora. –
Secunda vero consequentia probatur cx ratione praelationis:
quia scilicet consistit in hoc, quod actio sit subdita aedoni.

Secundo probatur conctoria sic. Divina wpienua *attin-
git a fine* etc.: ergo nihil relinquit inordinatum; ergo con-
gruit sibi etiam in daemonibu» ordinem praelationis se-
cundum naturam instituere.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IN DAEMONIBUS SIT ILLUMINATIO

d tertium SIC proceditur. Videtur quod
in daemonibus sit illuminatio. Illumina-
tio enim consistit in manifestatione ve-
ritatis. Sed unus daemon potest alteri
veritatem manifestare: quia superiores magis acu-
mine naturalis scientiae vigent. Ergo superiores
daemones possunt inferiores illuminare.

2. Praeterea, corpus quod superabundat in 3
lumine, potest illuminare corpus quod in lumine

deficit; sicut sol lunam. Sed superiores daemones
magis abundant in participatione luminis natura-
lis. Ergo videtur quod superiores daemones pos-
sunt inferiores illuminare.

Si d contra, illuminatio cum purgatione est et
perfectione, ut supra ♦dictum est. Sed purgare
non convenit daemonibus; secundum illud *Eccli.* ™
xxxiv *: *Ab immundo quid mundabitur?* Ergo ·v<π.<
etiam neque illuminare.

3) *illi*, – Om. P.

Respondeo dicendum quod in daemonibus non potest esse illuminatio proprie ¶. Dictum est enim supra * quod illuminatio proprie esi manifestatio veritatis, secundum quod habet ordinem ad Deum, qui illuminat omnem intellectum. Alia τ autem manifestatio veritatis potest esse locutio ; sicut cum unus angelus alteri suum conceptum manifestat. Perversitas autem daemonum hoc habet, quod unus alium non intendit ordinare ad Deum sed magis ab ordine divino abducere. Et ideo unus daemon alium non illuminat; sed unus alii suum conceptum per modum locutionis intimare potest.

Ad primum ergo dicendum quod non quaelibet veritatis manifestatio habet rationem illuminationis, sed solum quae dicta est*.

Ad secundum dicendum quod secundum ea quae ad naturalem cognitionem perlinent, non esi necessaria manifestatio ventatis neque in angelis neque in daemonibus: quia, sicut supra* dictum est, statim a principio suae conditionis omnia v-u*» cognoverunt quae ad naturalem cognitionem pertinent. Et ideo maior plenitudo naturalis luminis quae est in superioribus daemonibus, non potest esse ratio illuminationis.

p) *fropric.* – Om. codice* et «i.
y) *Alia.* – *Altai* ABCDGpF et *ab.*

Z) *ad Deum.* – *in Deum* ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

TrruLvs clarus. – In corpore cat una condmio responsive quaesito negative, cum una annexa secundario. Responsiva est: In daemonibus non est illuminatio. Probatur. Perversitas daemonum habet ut unus non ordinet ad Deum alium, sed abducat: ergo non illuminat. -Probatur sequela: quia illuminatio est manifestatio in

ordine ad Deum ; ut putet cx differentia assignata inter duplicem manifestationem, scilicet illuminationem et locutionem. Annexa vero conclusio est, quod in daemonibus est quaedam manifestatio veritatis ad invicem. – Probatur: quia est in cis locutio.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM BONI ANGELI HABEANT PRAELATIONEM SUPER MALOS

QUARTUM sic proceditur. Videtur quod boni an8e* non habeant praelationem super malos. Praelatio enim angelorum -Zs«^j^praecjpUC attenditur secundum illuminationes. Sed mali angeli, cum sint tenebrae, non illuminantur a bonis. Ergo boni angeli non habent praelationem 3 super malos.

2. Praeterea, ad negligentiam praesidentis pertinere videntur ea quae per subditos male fiunt. Sed daemones multa mala faciunt. Si igitur subsunt praelationi t bonorum angelorum, vidciur in angelis bonis esse aliqua negligentia. Quod esi inconueniens.

3. Praeterea, praelatio angelorum sequitur naturae ordinem , ut supra dictum est. Sed si daemones dc singulis ordinibus ceciderunt, ut communiter dicitur, multi daemones multis bonis angelis sunt superiores ordine naturae. Non ergo boni angeli praelationem habent super omnes malos.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III de Trin. *. quod *spiritus vitae desertor atque peccator regitur per spiritum vitae rationalem, pium et iustum*. “ bit Gregorius dicit * quod *Potestates dicuniur γ angeli quorum ditioni virtutes adversae subiectae sunt.*

Respondeo dicendum quod lotus ordo praelationis primo ct originaliter est in Deo, et participatur a creaturis secundum quod Deo magis

appropinquant: illae enim creaturae super alias influentiam habent, quae sunt perfectiores cl Deo δ propinquiores. Maxima autem perfectio, et per quam maxime Deo appropinquatur, est creaturarum fruentium Deo, sicut sunt sancti angeli: qua perfectione daemones privantur. Et ideo boni angeli super malos praelationem habent, etl per eos reguntur.

Ad primum ergo dicendum quod per sanctos angelos multa de divinis misteriis daemonibus revelantur, cum divina iustitia exigit ut per daemones aliqua fiant vel ad punitionem malorum, vel ad exercitationem bonorum: sicut in rebus humanis assessores iudicis revelant tortoribus eius sententiam. Huiusmodi autem revelationes, si ad angelos revelantes comparentur, illuminationes sunt: quia ordinant eas ad Deum. Ex parte vero daemonum, non sunt illuminationes: quia eas in Deum non ordinant, sed ad expletionem propriae iniquitatis.

Ad secundum dicendum quod sancti angeli sunt ministri divinae sapientiae. Unde sicut divina sapientia permittit aliqua mala fieri per malos angelos vel homines, propter bona quae ex cis elicit; ita et boni angeli non totaliter cohibent malos a nocendo.

Ad tertium dicendum quod angelus qui est inferior ordine naturae, praecest daemonibus, quamvis superioribus ordine naturae ; quia virtus divi-

a) *habent pradatianem.* – *sunt praelati* Paà.
p) *praelationi.* – *praelationibus* Paê.
y) *dicuntur.* – *\$unt Pafr.* – *Pro ditioni, iurisdictiuni* ABD.

g) *Deo.* – *idea* BCDEpA, *ideo Deo* »A. – et pott perfectio omittunt BG.
<) *ct.* – et mali B.

nae iustitiae, cui inhaerent boni angeli, potior est *Cor.* n *. Et Philosophus dicit, in libro *Ethic.* ♦, β —
quam virtus naturalis angelorum. Unde et apud quod *virtuosus est regula et mensura omnium* Sa V-A'L'
homines, *spiritualis indicat omnia*, ut dicitur | *ad humanorum actuum.* ĩ'rkiS'Tnii

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus durus. – In corpore una conclusio responsiva Antecedens est pcr sc notum. – Consequentia prima
quaesito affirmative: Boni angeli praelati sunt malis, et probatur: quia sunt Deo propinquiore. – Secunda vero,
cos regunt. – Probatur. Praelatio primo convenit Deo, paquia maxima perfectio, et maxime appropinquans Deo,
ticipative autem creaturis: ergo creaturae perfectiores habent est status fruitionis, in quo sunt angeli, quo privantur dae-
influentiam super alias: ergo sancti angeli super daemones. mones.

‘ ilttif*-. tTM}.
a. U?, rr, v.

• R4-. «f. 9.

•Qtum.

B.11.α[^].ιτ.’

Metapkyt. hb.
i/ cur. »1j
.1.XTM. bb.
Ul, liet. ii.

a

QUAESTIO CX, ARTICULUS II

circa diversa *. – Aristoteles autem posuit ** quod substantiae immateriales non sunt species corporum sensibilium, sed aliquid altius et universalius: et ideo non attribuit cis immediatam praesidentium supra singula corpora, sed solum supra universalia agentia, quae sunt corpora caelestia. – Avicenna vero mediam viam secutus est. Posuit enim * cum Platone, aliquam substantiam spiritua-lem praesidentem immediate sphaerae activorum et passivorum; eo quod, sicut Plato ponebat quod formae horum sensibilium derivantur a substantiis immaterialibus, ita etiam Avicenna hoc posuit. Sed in hoc a Platone differt, quod posuit unam tantum substantiam immaterialem praesidentem omnibus corporibus inferioribus, quam vocavit

Intelligentiam agentem

Doctores autem sancti posuerunt, sicut et Pia-Ionici, diversis rebus * corporeis diversas substan-tias spirituales esse praepositas. Dicit enim Augu-stinus, m libro *Octoginta trium Quaesi. *: Unaqueque res risibilis in hoc mundo habet angelicam Potestatem praepositam.* – Et Damascenus di-B.11.α[^].ιτ.’ cit*: *Diabolus erat ex iis angelicis virtutibus quae*

511

praeerant terrestri ordini. – Et Origencs dicit *, ’«jea-xivi·super illud Num. xxu ♦ *Cum vidisset asina an-·v«η.»}*.
gelum, quod *opus est mundo angelis, qui praesunt super bestias, et praesunt animalium nativitati, et virgultorum et plantationum et ceterarum rerum incrementis.* Sed hoc non est ponendum propter hoc, quod secundum suam naturam unus angelus magis se habeat · ad praesidendum animalibus * quam plantis: quia quilibet angelus, etiam mini-mus, habet altiore[m] virtutem et universalio[re]m quam aliquod genus corporalium. Sed est ex or-dine divinae sapientiae, quae diversis rebus diver-sos rectores praeposuit.

Nec tamen propter hoc sequitur quod sint plures ordines angelorum quam novem: quia, sicut su-pra * dictum est, ordines distinguuntur secundum «im.*!·»* generalia officia. Unde sicut, secundum Grego-rium *, ad ordinem Potestatum pertinent omnes angeli qui habent proprie praesidentiam super daemones: ita ad ordinem Virtutum pertinere vi-dentur omnes angeli qui habent praesidentiam super res pure corporeas; horum enim ministerio interdum etiam : miracula fiunt.

“) divertis rebus. – dutrtoi rebus I’, Ante lubitanthu pfr otnhtunc l dheriai.

x) tc habeat. – habeat enJkci et a, halitat ed, >. ζ) etia<”. – Om. codke*.

Commentaria Cardinalw Caietani

Tinus clarus. – in corpore una conclusio respon-ua quaesito affirmative ; Omnia corporalia reguntur per an-gelo». – Probatur dupliciter. Primo, ratione. Omnis potestas particularis regitur per universalem: potestas corporea est particularis, angelica universalis: ergo corporea regitur per angelicam. – Maior probatur inductive, in humanis, et in an-gelicis,- Minor probatur: quia corporea vis est hic, ad ma-teriam, etc.; angelica autem absoluta et intellectualis.

Secundo, auctoritate Sanctorum et philosophorum.

II. In responsione ad secundum et tertium, adverte quod angelos habere immediatam praesidentiam super corpora inferiora, contingere potest uno modo, ut angeli sint di-tributi secundum numerum spccicrum, ad explenda natu-ralia opera. Et hoc fuit Platonicum* et reprobatur. – Se-cundo modo, ut angeli sint distributi iuxta spccicrum qui-dem numerum, sed non ad opera naturalia, sed propter divina mysteria supcrnaturalia explenda. Et hoc cum ma-gna reverentia et dexteritate interpretatur ponendum divus Thomas in littera, si sanctos Doctores nominatos ibi sequi

volumus. – Tertio modo, ut non iuxta numerum ipccie-rutn praesint, sed unus praesit omnibus inferioribus, ad naturalia opera. Et hoc fuit Axiccnnac* et reprobatur hic, et in articulo sequenti, et alibi ·. – Quarto modo, ut aliqui angeli sint deputati praesidendae coq^oralium, non iuxta «rt η numerum spccicrum, sed potius secundum numerum mo-dorum quibus res corporeae divinae subsunt regulae in ordine ad praedestinationis finem. Et hac via, iudiao meo, est secundum propriam mentem s. Thomae; ut colligere possum et hinc, et ex alii» locis ·. Unde in responsione nd secundum, assertive ponit pluraliter angelos oportere prae-sidere his corporibus propter mysteria divina explenda. Numerum autem eorum iuxta numerum spccicrum. recita-tive tantum, et ad bonum motivum reducendo, et wsten-tabilcm ostendendo, attert. et nunquam asserit; ut patet ex modo loquendi: /foc, inquit, non est ponendum propter hoc etc.; ubi sc directorem magis quam assertorem illius opinionis, evidenter ostendit.

-”jj

££·.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MATERIA CORPORALIS OBEDIAT ANGELIS AD NUTUM

Supra, qu, l xv, art. », qu. ic i, art. 3; III Cunt. Gent., <ap. an: Ik l'M., qu. vj, art. 3; Ik Malo, qu. m. art. 9; Quodl. IX, qu. iv, art. 5; Galat., cap. in, lect. t.

d secundum sic proceditur. Videtur quod materia corporalis obediat angelis ad nutum. Maior est enim virtus angeli ^-^quam virtus animae. Sed conceptioni animae a obedit materia corporalis: immutatur enim corpus hominis ex conceptione animae, ad calorem et frigus, et quandoque usque ad sani-tatem et aegritudinem. Ergo multo magis sccun-

dum conceptionem angeli, materia corporalis transmutatur.

2. Praeterea, quidquid potest virtus inferior, potest virtus superior. Sed virtus angeli est su-perior quam virtus ? corporalis. Corpus autem sua virtute potest transmutare materiam corjfo-nilem ad formam aliquam ; sicut 7 cum ignis generat ignem. Ergo multo fortius virtute sua

3) animae. – maxime addunt P6. virtus. – materia Pab,

γ) sicut. – patet addunt P&.

angeli possunt materiam corporalem transmutare ad aliquam formam.

3. *Praeterea*, tota natura corporalis administratur per angelos, ut dictum est ♦ et sic videtur quod corpora se habent ad angelos sicut instrumenta; nam ratio instrumenti est quod sit movens motum. Sed in effectibus aliquid invenitur ex virtute principalium agentium, quod non potest esse per virtutem instrumenti; et hoc est id quod est principalius in effectu. Sicut digestio nutrimenti est per virtutem caloris naturalis, qui est instrumentum animae nutritivae; sed quod generetur curo viva, est ex virtute animae. Similiter quod sccetur lignum, pertinet ad serram; sed quod perveniatur ad formam lecti, est ex ratione artis *. Ergo forma substantialis, quae est principalius * in effectibus corporalibus, est ex virtute angelorum. Materia ergo obedit, ad sui informationem, angelis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III *de Irin.* *: *Non est putandum istis transgressoribus angelis ad nutum servire hanc risibilia rerum materiam, sed soli Deo.*

Respondetur dicendum quod Platonici posuerunt formas quae sunt in materia, causari ex immaterialibus formis *: quia formas materiales ponebant cssc participationes quasdam immaterialium formarum. Et hos, quantum ad aliquid, secutus est Avicenna, qui posuit* omnes formas quae sunt in materia, procedere a conceptione Intelligentiac, et quod agentia corporalia sunt solum disponentia ad formas. – Qui in hoc videntur fuisse decepti, quia existimaverunt formam quasi aliquid per se factum, ut sic ab aliquo formali principio procederet. Sed sicut Philosophus probat in VII *Metaphys.* * > hoc quod proprie fit, est compositum: hoc enim proprie est quasi subsistens. Forma autem non dicitur ens quasi ipsa sit, sed sicut quo aliquid est: et sic per consequens nec forma proprie fit; eius enim est fieri, cuius est esse, cum fieri nihil aliud sil quam via in cssc.

prie fit; eius enim est fieri, cuius est esse, cum fieri nihil aliud sil quam via in cssc.

Manifestum est autem quod lactum est simile facienti: quia omne agens agit sibi simile. Et ideo id quod facit res naturales, habet similitudinem cum composito: vel quia est compositum, sicut ignis generat ignem; vel quia totum compositum, et quantum ad materiam et quantum ad formam, est in virtute ipsius; quod est proprium Dei. Sic igitur omnis informatio materiae vel est a Deo immediate, vel ab aliquo agente corporali; non autem immediate ab angelo.

Ad primum ergo dicendum quod anima nostra unitur corpori ut forma: et sic non est mirum, si formaliter transmutatur ex conceptione ipsius; praesertim cum motus sensitivi appetitus, qui fit cum quadam transmutatione corporali, subdatur imperio rationis. Angelus autem non sic sc habet ad corpora naturalia. Unde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod id quod potest virtus inferior, potest superior non eodem, sed excellentiori modo: sicut intellectus cognoscit sensibilia excellentiori modo quam sensus. Et sic angelus excellentiori modo transmutat materiam corporalem quam agentia corporalia, scilicet movendo ipsa agentia corporalia, tanquam causa superior.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet ex virtute angelorum aliquos effectus sequi in rebus naturalibus, ad quae agentia corporalia non sufficerent. Sed hoc non est obedire materiam angelis : ad nutum; sicut nec coquis obedit materia ad nutum, quia aliquem modum decoctionis operantur per ignem secundum aliquam artis moderationem, quam ignis per se non faceret: cum reducere materiam in actum formae substantialis, non excedat virtutem corporalis agentis, quia simile natum est sibi simile facere.

δ) e.v ratione artis. – e.v ratione artificis editio a. ex virtute artificis Vb.

i) principalius. – principali» ABCDE.
ζ) angeli». – Ante obeJirc ed. b; ubi cūun P, *ed angelo.

Commentaria Cardinalis Caietani

TrrrLvs clarus. – In corpore duo: primo, opiniones ud panem affirmativam; secundo, simul destruitur pars affirmativa, et construitur negativo, et sic respondetur quod sito negative.

Quoad *primum*, referuntur opiniones Platonis et Avicennae, quod materia corporalis obedit substantiis immaterialibus ad mutationem formalem.

Quoad *secundum*, ponitur conclusio negativa, quod materia corporalis non obedit angelis immediate ad transmutationem formalem. – Et probatur ex duabus propositionibus, scilicet, *Compositum ex materia et forma tantum Jit*; et, *Omne quod fit. Jit a sibi simili*. Ex his enim sequitur quod transmutatio formalis est a solo composito; aut ex eminentius continente in se ipsum compositum, scilicet materiam et formam, quod est solus Deus; ut superius ♦ deducta sunt omnia.

teria corporalis non obedit angelis immediate ad transmutationem formalem. – Et probatur ex duabus propositionibus, scilicet, *Compositum ex materia et forma tantum Jit*; et, *Omne quod fit. Jit a sibi simili*. Ex his enim sequitur quod transmutatio formalis est a solo composito; aut ex eminentius continente in se ipsum compositum, scilicet materiam et formam, quod est solus Deus; ut superius ♦ deducta sunt omnia.

· Qu. *rt<

•ubxxiAwm/
R(mterup,
po»i!..A«g.

3
•Lib.Xklicn/.,
ioŒ. at.

•p>.cxxxr,ver.,
t

QUAESTIO CX, ARTICULUS IV

hoc quod *exaudiuntur a daemonibus*, ut ipse alibi in eodem libro * dicit. Ergo daemones miracula possunt facere. Ergo nullo magis angeli boni.

3. Praeterea, Augustinus in eodem libro 0 * dicit quod *omnia quae visibīliter jiunt, etiam per inferiores potestates acris huius non absurde fieri posse creduntur*. Sed quando effectus aliquis naturalium causarum producitⁱur absque ordine naturalis causae, hoc dicimus esse miraculum; puta cum aliquis sanatur a febre, non per operationem naturae. Ergo angeli et daemones possunt facere miracula.

4. Praeterea, virtus superior non subditur ordini inferioris causae. Sed natura corporalis est inferior angelo. Ergo angelus potest operari praeter ordinem corporalium agentium. Quod est miracula facere.

Sed contra est quod de Deo dicitur in Psalmo *: *Qui facit T mirabilia magna solus*.

Respondeo dicendum quod miraculum proprie dicitur, cum aliquid fit praeter ordinem naturae. Sed non sufficit ad rationem miraculi, si aliquid fiat praeter ordinem naturae alicuius particularis: quia sic, cum aliquis proicit lapidem sursum, miraculum faceret, cum hoc sit praeter ordinem naturae lapidis. Ex hoc ergo aliquid dicitur esse miraculum, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae. Hoc autem non potest facere nisi Deus: quia quidquid facit angelus, vel quaecumque aha creatura, propria virtute, hoc fit secundum ordinem naturae creatae; et sic non est miraculum. Unde relinquitur quod solus Deus miracula facere possit.

Ad primum ergo dicendum quod angeli aliqui dicuntur miracula facere, vel quia ad eorum de-

siderium Deus miracula facit: sicut et sancti homines dicuntur miracula facere. Vel quia aliquod ministerium exhibent in miraculis quae fiunt; sicut colligendo pulveres in resurrectione communi, vel huiusmodi aliquid δ agendo.

Ad secundum dicendum quod miracula, simpliciter loquendo, dicuntur, ut dictum est ♦ cum aliqua fiunt praeter ordinem lotius naturae creatae. Sed quia non omnis virtus naturae creatae est nota nobis, ideo cum aliquid fit praeter ordinem naturae creatae nobis notae, per virtutem creatam* nobis ignotam, est miraculum quoad nos. Sic igitur cum daemones aliquid faciunt sua virtute naturali, miracula dicuntur non simpliciter, sed quoad nos. Et hoc modo magi per daemones miracula faciunt. Et dicuntur fieri *per privatos contractus*: quia quaelibet virtus creaturae in universo se habet ut virtus alicuius privatae personae in civitate: unde cum magus aliquid facit per pactum initum cum daemone, hoc fit quasi per quondam privatum contractum. Sed iustitia divina est in toto universo sicut lex publica in civitate. Et ideo boni Christiani, inquantum per iustiliam divinam miracula faciunt, dicuntur facere miracula *per publicam iustitiam* Mali autem Christiani *persigna publicae iustitiae*, sicut invocando nomen Christi, vel exhibendo aliqua sacramenta.

Ad tertium dicendum quod spirituales potestates possunt facere ea quae visibiliter fiunt in hoc mundo, adhibendo corporalia semina per motum localem.

Ad quartum dicendum quod, licet angeli possint aliquid facere praeter ordinem naturae corporalis, non tamen possunt aliquid facere praeter ordinem totius creaturae: quod exigitur ad rationem miraculi, ut dictum est *.

3) in eodem libro. – Om. cdd. a b, qu. i.xxix addit P.
y) facit. – facis ABDEG.

δ) huiusmodi aliquid. – aliquid huiusmodi B. aliquid aliud huiusmodi celeri.
c) creatam. – creaturae ABCDEpG et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito negative: Angeli non possunt virtute propria miracula facere.

Probat^{ur}. Miraculum est praeter ordinem naturae creatae, non alicuius, sed omnis: quidquid fit a quacumque creatura virtute propria, non fit praeter ordinem totius

naturae creatae: ergo nullum factum a creatura est miraculum.

Maiores probatur, quoad secundam panem: quia altas protectio lapidis sursum esset miraculum. – Minor vero . quia quod fit virtute creata propria, fit secundum ordinem illius virtutis.

• Ci. 40- ^',
α

, n»., CW'
..730. CXIII

• Qp. «a'

• Vcn- 0.

• Veru i-
• Ordin.Λ

?
1

•Qa. c
C»U, «

•Qa.<

Fo-
od
•Ut
re|

:i. *

*■ ' 10
C.
st
m
i
4
r-
l-
d
a
r-
l-
r-
n
n
p
)
l

QUAESTIO CENTESIMAUNDECIMA
DE ACTIONE ANGELORUM IN' HOMINES

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• r*î 2	In-	Deinde considerandum est de actione angelo- rum m homines *. Et primo, quantum ' pos- sint cos immutare sua virtute naturali; secundo, quomodo mittantur a Deo ad ministerium homi- num *; tertio, quomodo custodiant homines **. Circa primum quaeruntur quatuor.	Primo: utrum angelus possit illuminare intel- lectum hominis. Secundo: utrum possit immutare affectum eius. Tertio: utrum possit immutare imaginationem eius. Quarto: utrum possit immutare sensum eius.
---------------	-----	---	---

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS POSSIT ILLUMINARE HOMINEM

III Cunt, tient., cap. Lxxti; />/ l'erilL, qu. xj, art. î; De Malo, qu. xvi, art. (J; Quodl. LX. qu. rr, irt. 5.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod angelus non possit illuminare hominem. Homo enim illuminatur per fidem; unde BSI,

tionem attribuit baptismo, qui est fidei sacramentum. Sed fides immediate est a Deo; secundum illud *ad Ephes*, n ♦ *Gratia estis salvati per fidem, et non ex vobis; Dei enim donum est*. Ergo homo non illuminatur ab angelo, sed immediate a Deo.

2. Praeterea, super illud *Rom.* i *, *Deus illis manifestavit*, dicit Glossa * quod *non solum ratio naturalis ad hoc profuit ut divina hominibus manifestarentur, sed etiam ? Deus illis revelavit per opus suum*, scilicet per creaturam. Sed utrumque est a Deo immediate, scilicet ratio T naturalis, et creatura. Ergo Deus immediate illuminat hominem.

3. Praeterea, quicumque illuminatur, cognoscit suam illuminationem. Sed homines non percipiunt se ab angelis illuminari. Ergo non illuminantur ab eis.

Sed contra est quod Dionysius probat, in tv cap. *Cael. Hier.*, quod revelationes divinarum perveniunt ad homines mediantibus angelis '. Huiusmodi autem revelationes sunt illuminationes, ut supra * dictum est. Ergo homines illuminantur per angelos.

Respondeo dicendum quod, cum divinae providentiae ordo habeat ut actionibus superiorum inferiora subdantur, ut supra * dictum est; sicut inferiores angeli illuminantur per superiores, ita homines, qui sunt angelis inferiores, per cos illuminantur.

Sed modus utriusque illuminationis quodammodo est similis, et quodammodo diversus. Dictum est enim supra * quod illuminatio, quae est manifestatio divinae veritatis, secundum duo attenditur: scilicet secundum quod intellectus inferior confortatur per actionem intellectus superioris; et secundum quod proponuntur intellectui

inferiori species intelligibiles quae sunt in superiori, ut capi possint ab inferiori. Et hoc quidem in angelis fit, secundum quod superior angelus illuminat hominem. Hier. ¶ *et illuminat* universalem conceptam dividit secundum capacitatum inferioris angeli, ut supra dictum est. Sed intellectus humanus non potest ipsam intelligibilem veritatem nudam capere: quia connaturale est ci ul intelligat per conversionem ad phantasmata, ut supra * dictum est. Et ideo intelligibilem veritatem proponunt angeli hominibus sub similitudinibus sensibilium; secundum illud quod dicit Dionysius, i cap. *Cael. Hier.*, quod *impossibile est aliter nubis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvolatum*. – Ex alia vero parte, intellectus humanus, tanquam inferior, fortificatur per actionem intellectus angelici. Et secundum haec duo attenditur illuminatio qua homo illuminatur ab angelo.

Ai) PRIMUM ERGO DICENDUM quod ad fidem duo concurrunt. Primo quidem, habitus inte!lectus, quo disponitur ad obediendum voluntati tendenti in divinam veritatem: intellectus enim assentit veritati fidei, non quasi convictus ratione, sed quasi imperatus a voluntate; *nullus enim credit nisi volens*, ul Augustinus dicit *. El quantum ad hoc, fides est a solo Deo. – Secundo requiritur ad fidem, quod credibilia proponantur credenti. Et hoc quidem fit per hominem, secundum quod *fides esi ex auditu*, ul dicitur *Rom.* x *; sed pcr angelos principaliter, per quos hominibus revelantur divina. Unde angeli operantur aliquid ad illuminationem fidei. – Et tamen homines illuminantur ab angelis non solum dc credendis, sed etiam de agendis.

Ad secundum dicendum quod ratio naturalis, quae est immediate a Deo, potest pcr angelum confortari, ut dictum est . – Et similiter ex speciebus a creaturis acceptis, tanto altior elicitur intelligibilis veritas, quanto intellectus humanus

a) quantum. – utrum r), quaeritur utrum Pai.
■) etiam. – Om.

γ) ratio. – rt ratio ABGFEG.
i) angdit. ~ ur Itjra Jietum af Addunt PaA

fuerit fortior. Et sic per angelum adiuvatur homo, ut ex creaturis perfectius in divinam cognitionem deveniat.

An tertium dicendum quod operatio intellectua-
lis, et illuminatio, dupliciter possunt considerari.
Uno modo, ex parte rei intellectae: et sic qui-
cumque intclligit vel illuminatur, cognoscit se in-

telligere vel illuminari; quia cognoscit rem sibi
esse manifestam. Alio modo, ex parte principii:
et sic non quicumque intclligit aliquam veritatem,
cognoscit quid sit intellectus, qui est principium
intellectualis operationis. Et similiter non qui-
cumque illuminatur ab angelo, cognoscit se ab
angelo illuminari.

Commentaria Cardinalis Caictani

Trutt/s clarus. – In corpore duo : primo, respondet di-
recte quaesito affirmative ; secundo, tractat modum il-
luminatiois.

Quoad *primum*, conclusio est : Homines illuminantur
per angelos. – Probatur, et manifestatur. Probatur. Divinae
providentiae ordo habet ut actionibus superiorum subdan-
tur inferiora: ergo homines angelis. Tenet sequela: quia
inferiores sunt. – Manifestatur vero a simili : sicut angeli
inferiores illuminantur per superiores, ita homines per an-
gelos.

II. Quoad *secundum*, conclusio est: Modus utriusque
illuminationis est quodammodo similis, et quodammodo
diversus. – Probatur et declaratur simul utroque purs. Similis
quidem est quoad numerum capitem , et quoad alterum

caput. Quo.ul numerum quidem capitem: quia sicut an-
geli illuminantur ex duobus capitibus, scilicet ex parte in-
tellectus, et ex parte specicrum; ita etiam homines ex duo-
bus capitibus illustrantur ab angelis. Quoad altcrum vero
caput ; quia eodem modo illuminatur angelus et homo ex
parte intellectus, scilicet per viam confortationis descen-
dentis ab obiccto ut illustrato a superiori, ut superius decla-
ratum est . – Dissimili* autem est quoad reliquum caput,
scilicet ex parte specicrum: quoniam angelus illuminatur pro-
positione particularum conceptuum intelligibilium; homo
vero applicatione similitudinum sensibilium. Probatur ra-
tione , et auctoritate. Ratio est : quia naturale est homini
cognoscere per phantasmata. Auctoritas Dionysii. – Omnia
in littera clara sunt, quamvis non hoc ordine.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANGELI POSSINT IMMUTARE VOLUNTATEM HOMINIS

Supra, qu. **cn**, art. 3; I **IP***, qu. **ixxx** .rt. : ; II *Sent.*, dist. **vtn**, an. 5; III *Cont.* (*k'nt.*, cap. **txnrnt**, xcu:
/>. I'm;., qu. **XXII**, an. 9; De A./t/o, qu. m, art. 3. 1: /n /o.ur.. cap. **χπi**, lacti 1.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod
angeli possint immutare voluntatem ho-
minis. Quia super illud *Hcbr.* i * *Qui
facit angelos suos spiritus, et ministros
suos flammam ignis*, dicit Glossa * quod *angeli
sunt, dum spiritu fervent, et vitia nostra urunt*.
Sed hoc non esset, nisi voluntatem immutarent.
Ergo angeli possunt immutare voluntatem.

2. Praeterea, Beda dicit * quod *diabolus non
est immissor A malarum cogitationum, sed incen-
sor*. Damascenus autem ulterius dicit quod etiam
est immissor: dicit enim in II libro ♦ quod *omnis
malitia et immundae passionis ex daemonibus ex-
cogitatae sunt, et immittere homini sunt concessi*.
Et pari ratione, angeli boni immittunt et incen-
dunt bonas cogitationes. Sed hoc non possent fa-
cere, nisi immutarent voluntatem. Ergo immutant
voluntatem.

3. Praeterea, angelus, sicut est dictum *. illu-
minat intellectum hominis mediantibus phanta-
smatibus. Sed sicut phantasia, quae deservit in-
tellectui, potest immutari ab angelo: ita et appe-
titus sensitivus, qui deservit voluntati: quia et
ipse etiam est vis utens organo corporali. Ergo
sicut illuminat intellectum, ita potest immutare
voluntatem.

Sed contra est quod immutare voluntatem est
proprium Dei; secundum illud *Prov.* xxi *: *Cor*

*regis in manu Domini; quocumque voluerit, vertet
illud*.

Respondeo dicendum quod voluntas potest im-
mutari dupliciter. Uno modo, ab interiori. Et sic
dum innotus voluntatis non sit aliud quam incli-
natio voluntatis P in rem volitam, solius Dei est
sic immutare voluntatem, qui dat naturae intel-
lectuali virtutem talis inclinationis. Sicut enim in-
clinatio naturalis non est nisi a Deo, qui dat na-
turam: ita inclinatio voluntaria non est nisi a
Deo, qui causal voluntatem.

Alio modo movetur voluntas ab exteriori. Et
hoc in angelo est quidem uno modo tantum, sci-
licet a bono apprehenso per intellectum. Unde se-
cundum quod aliquis est causa quod aliquid appre-
hendatur ut bonum ad appetendum γ, secundum
hoc movet voluntatem. Et sic etiam ' solus Deus
efficaciter potest movere voluntatem; angelus au-
tem et homo per modum suadentis \ ut supra *-q ^c Ũ,«λ).
dictum est. – Sed praeter hunc modum, etiam
aliter movetur in hominibus voluntas ab exteriori,
scilicet ex passione existent© circa appetitum sen-
sitivum ; sicut ex concupiscentia vel ira inclinatur
voluntas ad aliquid volendum. Et sic etiam angeli,
inquantum possunt concitare huiusmodi passionis,
possunt voluntatem movere. Non tamen ex ne-
cessitate : quia voluntas semper remanet libera
ad consentiendum vel resistendum passioni.

») immitter. – wtum addunt codice* et Paà; ante incensor PARC
DEÔ add. etiam. Cf, Bedam et Iheron, loc. ciU
p) voluntarii. – vnlentU ACEG(BDq et a b.
y) dJ appetendum. – appetendum BI).

c) sk etiam. – etiam ACT'G, ita aD, hoc etiam F, aie PB. A7
tic... roiuntafem arn. pl).
c) tuadentii. – persuadenti» BFGafr.

. Ver. 7

Otdio.

• Super Mjth.,
cap xv. «er*, it.
- C/. Hieron.m
CQnd. loc.

Cap. IV.

* Art. prxceed.

• Ver». ».

ξ

η

• I A. U
ra. a. 16.
la i. η.

• Qv.uj

3

* Op. 1

i

Ai> primum ergo dicendum quod ministri Dei, vel homines vel angeli, dicuntur urere vitia, et inflammare ad virtutes, per modum persuasionis. Ad secundum dicendum quod daemones non possunt immittere cogitationes, interius eas causando: aim usus cogitativae virtutis subiaceat voluntati. Dicitur tamen diabolus ζ incensor cogitationum, inquantum incitat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata, per modum persuadentis, vel passionem concitantis. Et hoc ipsum incendere r

Damascenus vocat *immittere*, quia talis operatio interius fit. – Sed bonae cogitationes attribuuntur altiori principio, scilicet Deo; licet angelorum ministerio procurentur. An tertium dicendum quod intellectus humanus, secundum praesentem statum, non potest intelligere nisi convertendo se ad phantasmata: sed voluntas humana potest aliquid velle ex iudicio rationis, non sequendo passionem appetitus sensitivi. Unde non est simile.

ζ) ehaMu». – Om. codfco» et a.

τ.) inetnderc. – quod est btccndsrc F.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore una distinctio trimembris, cum singulis conclusionibus. Distinctio est. Voluntas potest immutari dupliciter: scilicet nb intrinseco, cl ab trinscco. Et hoc dupliciter in homine: quia vel ab ipso bono intellectu, scu praesentante ipsum; vel n passione partis sensitivae. Et sic sunt tria membra respectu voluntatis humanae. Prima conclusio est: Voluntas n soin Deo potest immutari nb intus. – Probatur ut supra: quin cius tantum est immutare inclinationem, cuius est dare, etc., ut superius deductum est qu. evi, art. 2. Secunda est: Solus Deus movet voluntatem obicctive efficaci sufficientia, nngclus vero persuasione. – Probatur ut in loco praedicto. Tertia est: Angeli possunt immutare voluntatem cx parte passionum, non tamen ncccssitarc. – Probatur prima

pars: quia possunt concitare huiusmodi passiones. Secunda vero, quin voluntas semper remanet libera. Et sic patet responsio ad quaesitum, quod angelus non nisi aut suadendo aut concitando, immutare voluntatem potest; ct hoc ubique neccwitatione. Il Adverte hic quod subdivisio facta non est proprie subdivisio. quoniam non multiplicatur motivum voluntatis in subdivisionis membris; utrobique cnim motivum est bonum, vel apparens bonum, intellectum. Sed est distinctio modorum offerendi ipsum obiectum. Potest cnim offerri obicctum intclligibili modo: ct sic offertur vel a solo proprio intellectu, vel etiam ab intellectu suadendi. Potest edam offerri sensibili modo: et lie praesentatur ab intrinseca passione voluntati, non cuicumque, sed humanae, propter modum essendi animae coniunctac. Et ideo in hoc differt voluntas humana ab angelica, ut in littera dicitur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANGELUS POSSIT IMMUTARE IMAGINATIONEM HOMINIS

II Sinf., duL vm, an. 5; D/ J/a/o, qu. m, art. 4; qa. m. Art. tt.

50D tertium sic proceditur. Videtur quod non POSSIt immutare imaginationem hominis. Phantasia cnim, ut dicitur in libro *de Anima* ♦ est motusfactus a sensu secundum actum. Sed si fieret per immutationem angeli, non fieret a sensu secundum actum. Ergo est contra rationem phantasiae, quae est actus imaginativae virtutis, ut sit per immutationem angeli. 2. Praeter ea, formae quae sunt in imaginatione, cum sint spirituales, sunt nobiliores formis quae sunt in materia sensibili. Sed angelus non potest imprimere formas in materia sensibili, ut dictum est *. Ergo non potest imprimere formas in imaginatione. Et ita non potest eam immutare. 3. Praeter ea, secundum Augustinum *, XII super Gen. ad lilt. ♦ commixtione alterius spiritus Jieri potest ut ea quae ipse scit, per huiusmodi imagines ei cui miscetur ostendat, sire intelligent!, sire ut * ab alio intellecta pandantur. Sed non videtur quod angelus possit misceri imaginationi humanae; neque quod imaginatio possit capere intelligibilia, quae angelus cognoscit. Ergo videtur quod angelus non possit mutare imaginationem. 4. Praeter ea, in visione imaginaria homo ad-

haeret similitudinibus rerum quasi ipsis rebus. Sed in hoc est quaedam deceptio. Cum ergo angelus bonus non possit esse causa deceptionis, videtur quod non possit causare imaginarium visionem, imaginationem immutando. Sed contra est quod ea quae apparent m somnis, videntur imaginaria visione. Sed angeli revelant aliqua in somnis; ut patet .Malth.i* et n .♦ de angelo qui Joseph in somnis apparuit. Ergo angelus potest imaginationem movere. Respondeo dicendum quod angelus, tam bonus quam malus, virtute naturae suae potest movere imaginationem hominis T. Quod quidem sic considerari potest. Dictum est cnim supra * quod . o. .α.>/M. natura corporalis obedit angelo ad motum localem. Illa ergo quae cx motu locali aliquorum corporum possunt causari, subsunt virtuti naturali angelorum. Manifestum est autem quod apparitiones imaginariae causanmr interdum in nobis ex locali mutatione corporalium spirituum et humorum. Unde Aristoteles, in Jib.rfeSomn. et Vig*, assignans causam apparitionis somniorum, dicit quod, cum animal dormit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitivum, simul descendant motus\ idest impressiones relictac ex sensi-

9) secundum Augustinum. – Augustinus dicit PFGaE ?) ut. – Om. P6.

γ) hominis. – Om. ADCDE. δ) motus. – itnprRM addunt BD; (X Iφ. OL, al « vr» . *

bilium motionibus, quae in spiritibus sensualibus conservantur, *et movent principium sensitivum*, ita quod fit quaedam apparitio, ac si tunc ¶ principium sensitivum a rebus ipsis exterioribus mutaretur. Et tanta potest esse commotio spirituum et humorum, quod huiusmodi apparitiones etiam vigilantibus fiant; sicut patet in phreneticis, et in aliis huiusmodi. Sicut igitur hoc fit per naturalem commotionem humorum; et quandoque etiam per voluntatem hominis, qui voluntarie imaginatur quod prius senserat: ita etiam hoc potest fieri virtute angeli boni vel mali, quandoque quidem cum alienatione a corporeis sensibus, quandoque autem absque tali alienatione.

Ad PRIMUM ergo dicendum quod primum ' principium phantasiae est a sensu secundum actum: non enim possumus imaginari quae nullo modo sensimus ¶*, vel secundum totum vel secundum partem; sicut caecus natus non potest imaginari colorem. Sed aliquando · imaginatio informatur, ut actus phantastici motus consurgat, ab impressionibus interius conservatis, ut dictum est ◆

in corpore,

x) ac *ii tunc*. – ac *xicut \C*, *ticut* E.
r) *primum*. – Om. *Pab*.
η) *itniimus*. – *tentimui Pab*.

Ad secundum dicendum quod angelus transmutat imaginationem, non quidem imprimendo aliquam formam imaginariam nullo modo persensum prius acceptam (non enim posset facere quod caecus imaginaretur colores): sed hoc facit per motum localem spirituum et humorum, ut dictum est *. ·ibu.

Ad tertium dicendum quod commixtio illa spiritus angelici ad imaginationem humanam, non est per essentiam, sed per cficetum quem praedicto modo in imaginatione facit; cui demonstrat quae ipse novit, non tamen eo modo quo ipse novit.

Ad quartum dicendum quod angelus causans aliquam imaginariam visionem, quandoque quidem simul intellectum illuminat, ut cognoscat quid per huiusmodi similitudines significetur: et tunc nulla est deceptio. Quandoque vero per operationem anguli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione: nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed ex defectu intellectus eius cui talia apparent. Sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc quod multa turbis in parabolis proposuit, quae * non exposuit eis.

9 QU. U-

. ia

0) aliquando. – quandoque *G*, ab angelo **F**, om. ARCE. – Pro phantaitici motui, phantaiticut E. phantaiticui motui ceteri et α b.
») quae. – quod **Pab**. – cit om. ABCDE·

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus: nomine *imaginationis* intelliguntur omnes sensus interiores.

In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmativa: Angelus, tam bonus quam malus, potest naturali sua virtute immutare imaginationem. – Probatur. Natura corporalis obedit angelo ad motum localem: ergo ad quaecumque possunt ex motu locali causari: ergo ad apparitiones imaginarias. – Antecedens, cum prima consequentia, patet. – Secunda probatur: quia huiusmodi apparitiones interdum causantur ex motu locali spirituum et humorum. Quod probatur et in dormientibus, auctoritate Aristotelis; et in vigilantibus, ex phreneticis.

II. Adverte circa litteram, quod infertur conclusio ex

praedicta ratione non nuda, sed amplius illustrata praecedentibus et concomitantibus. Apparitio siquidem imaginaria ex tribus potest provenire causis: scilicet ex voluntate imaginantis; ex commotione naturae, sanae vel aegrae; et ex commotione ab extrinseca causa, scilicet angelis. Et ideo infertur conclusio quod, quemadmodum interdum ex primo, interdum ex secunda, ita interdum ex tertia provenit. Et sic ratio allata infert manifestius intentum. – Rursus, quia commotio et apparitio ista dupliciter scilicet habet ad sensus exteriores, quia scilicet quandoque retrahit ubi eis, et quandoque non: ideo, ad plenioram doctrinam, appositum eam fieri quandoque comitantibus sensibus, et quandoque ubi-ctis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELUS POSSIT IMMUTARE SENSUM HUMANUM

¶ *Sent.*, dist. m. i, art. 5; *Ik Malo*, qu. in. art. 4; qu. xn, art. 11.

Secundum quartum sic proceditur. Videtur quod angelus non possit immutare sensum humanum. Operatio enim sensitiva est operatio vitae. Huiusmodi autem operatio non est a principio extrinseco. Non ergo operatio sensitiva potest causari ab angelo.

2. Praeterea, virtus sensitiva est nobilior quam nutritiva. Sed angelus, ut videtur, non potest mutare virtutem nutritivam; sicut nec alias formas naturales. Ergo neque virtutem sensitivam immutare potest.

3. Praeterea, sensus naturaliter movetur a sensibili. Sed angelus non potest immutare naturae ordinem, ut supra * dictum est. Ergo angelus non

potest immutare sensum, sed semper sensus ¶ a sensibili immutatur.

Sed contra est quod angeli qui subverterunt Sodomam, *percusserunt Sodomitas caecitate* (vel *caecitate* ?), *ut ostium domus invenire non possent*, ut dicitur *Gen.* xix *. Et simile legitur IV *Reg.* vi **, de Syris quos Eliseus duxit in Samariam.

Respondeo dicendum quod sensus immutatur dupliciter. Uno modo, ab exteriori; sicut cum mutatur a sensibili. Alio modo, ab interiori: videmus enim quod, perturbatis spiritibus et humoribus, immutatur sensus; lingua enim infirmi, quia plena est cholericum humore, omnia sentit ut amara; et simile contingit in aliis sensibus. Utro-

SJ

* qu. cx, *n. 4.

3) – Om. P.

aur. uia. – amentia G. Cf. ver*. Septuag., HAt iq̄r̄ cv

at
m
13
13
p
• · lbij.
i*
st
o
e
t.
13
i-
d
c
|*
l«
r
s
a

que autem modo angelus potest immutare sen-
sum hominis τ sua naturali virtute. Potest enim
angelus opponere exterius sensui sensibile aliquod,
vel a natura formatum, vel aliquod de novo for-
mando; sicut facit dum corpus assumit, ut supra*
dictum est. Similiter etiam potest interius com-
movere spiritus et humores, ut supra * dictum
est, ex quibus sensus diversimode immutentur.
An priml m ergo DICENDUM quod principium sen-
sitivae operationis non potest esse absque prin-
cipio interiori, quod est potentia sensitiva: sed
illud interius principium potest multipliciter ab
exteriori principio commoveri, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod etiam * per com-
motionem interiorem spirituum et humorum, po-
test angelus aliquid operari ad immutandum actum
potentiae nutritivac. Et similiter potentiae appeti-
tivac, et sensitivae, cl cuiuscumque potentiae cor-
porali organo utentis.
Ad tertium dicendum quod praeter ordinem
totius creaturae angelus facere non potest: sed
praeter ordinem alicuius particularis naturae fa-
cere potest, cum tali ordini non subdatur. Et sic
quodam singulari modo potest sensum immutare,
praeter modum communem.

γ) hontinit. – hominum Γ.

3) ricam. – Omittunt Pah

Commentaria Cardinalia Caietani

Trui.Ls clarus. – In corpore una distinctio bimembris;
ct una conclusio bimembris, responsiva quaesito affir-
mative, secundum ucnimque membrum.
Distinctio. Sensus potest dupliciter immutari: cx pane
obiecli. ci cx parte organi. – Conclusio est: Sensus ab an-
gelo polest ulrinque immuuri. Probatur; quia potest of-
ferre obicctum ; ct commovere spiritus atque humores.
– Omnia clari sunt.

x

t
a
l
i-
α

QUAESTIO CENTESIMADUODECIMA

DE MISSIONE ANGELORUM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Cf. qn. ai, In-
trod.

Deinde considerandum est de missione angelorum *. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum aliqui angeli mittantur in ministerium.

Secundo: utrum omnes mittantur. Tertio: utrum illi qui mittuntur, assistant. Quarto: de quibus ordinibus mittantur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELI IN MINISTERIUM MITTANTUR

• vcn.sc

• ver». 37.

• ven. 80.

• Qu.xxju.art.i.

• Qo. vin, «t. ».

Sed primum sic PROCEDITUR. Videtur quod angeli in ministerium non mittantur. Omnis enim missio est ad aliquem determinatum locum. Sed actiones intellectuales non determinant aliquem intellectus abstrahit ab hic et nunc. Cum igitur actiones angelicae sint intellectuales, videtur quod angeli ad suas actiones agendas non mittantur.

2. Praeterea, caelum empyreum est locus pertinens ad dignitatem angelorum. Si igitur ad nos mittantur in ministerium, videtur quod eorum dignitati aliquid depereat. Quod est inconueniens.

3. Praeterea, exterior occupatio impedit sapientiae contemplationem: unde dicitur *Eccli. xxxviii ♦ Qux minoratur actu, percipiet sapientiam*. Si igitur angeli aliqui mittuntur ad exteriora ministeria, videtur quod retardentur a contemplatione Dei consistit. Si ergo mitterentur, eorum beatitudo minueretur. Quod est inconueniens.

4. Praeterea, ministrare est inferioris; unde dicitur Lucae xxii ♦ *Quis maior est, qui recumbit, an ille qui ministrat? Nonne qui recumbit?* Sed angeli sunt maiores nobis ordine naturae. Ergo non mittuntur in ministerium nostrum.

Sed contra est quod dicitur *Exod. xxxjii *: Ecce ego mittam angelum meum, qui praecedat te*.

Respondeo dicendum quod ex supra dictis manifestum esse potest quod aliqui angeli in ministerium mittuntur a Deo. Ut enim supra * dictum est, cum de missione divinarum Personarum ageretur, ille mitti dicitur, qui aliquo modo ab alio procedit, ut incipiat esse ubi prius non erat, vel ubi prius erat, per alium modum. Filius enim aut Spiritus Sanctus mitti dicitur, ut a Patre procedens per originem; et incipit esse novo modo, idest per gratiam vel per naturam assumptam, ubi prius erat per Deitatis praesentiam. Dei enim proprium est ubique esse: quia cum sit universale agens, eius virtus attingit omnia entia; unde est in omnibus rebus, ut supra * dictum est.

• Qe.a.n.t.

• Ver».

• Qu.cv

• Vcn.

• Qu.u

Virtus autem angeli, cum sit particulare agens, non attingit totum universum; sed sic attingit unum, quod non attingit aliud. Et ideo ita est hic, quod non alibi. Manifestum est autem per locum: quia, quod creatura corporalis per angelos administratur. Cum igitur aliquid est flendum per aliquem angelum circa aliquam creaturam corpoream, de novo applicatur angelus illi corpori sua virtute; et sic angelus de novo incipit ibi esse. Et hoc totum procedit ex imperio divino. Unde sequitur, secundum praemissa, quod angelus a Deo mittatur.

Sed actio quam angelus missus exercet, procedit a Duo sicut a primo principio, cuius nutu et auctoritate angeli operantur; et in Deum reducitur sicut in ultimum finem. Et hoc facit rationem ministri: nam minister est sicut instrumentum intelligens; instrumentum autem ab alio movetur, et eius actio ad aliud ordinatur. Unde actiones angelorum ministeria vocantur; et propter hoc dicuntur in ministerium mitti.

Ad primum ergo dicendum quod aliqua operatio dupliciter dicitur intellectualis. Uno modo, quasi in ipso intellectu consistens, ut contemplatio. Et talis operatio non determinat sibi locum: immo, ut Augustinus dicit IV de Trin. *, etiam nos, secundum quod aliquid aeternum mente sapimus *, non in hoc mundo sumus. - Alio modo dicitur aliqua actio intellectualis, quia est ab aliquo intellectu regulata et imperata. Et sic manifestum est quod operationes intellectuales interdum determinant sibi loca.

Ad secundum dicendum quod caelum empyreum pertinet ad dignitatem angeli secundum congruentiam quandam: quia congruum est ut supremum corporum naturae quae est supra omnia corpora, attribuatur. Non tamen angelus aliquid dignitatis accipit a caelo empyreo. Et ideo quando actu non est in caelo empyreo, nihil eius dignitati subtrahitur: sicut nec regi, quando non actu sedet in reguli solio, quod congruit eius dignitati.

3) aliquem. - Om. coJlect.
unde. - Mf ABCEG.
y) alio. - aliquo PD.ifr.
i); a.-Om. PaK- Pro Deitatis, divinitatis ACEFG, dignitatis c.l.d.

c) ratione-» ministri. - ratione ministri CDEGah, ratiomm ministerii p), ratione ministerii P.
ç) sapimut. - capimus AugUktimiM et pA.

An tertium dicendum quod in nobis exterior occupatio puritatem contemplationis impedit, quia T actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivae virtutis. Sed angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores. Unde actiones ° exteriores in nullo impediunt eius contemplationem : quia duarum actionum quarum una est regula ct ratio alterius, una non impedit, sed iuvat aliam. Unde Gregorius di-

cit, in II *Moral.* *, quod *angeli non sic foris exeunt, -&? tu.ti.it ut internae contemplationis gaudiis priventur.*

Ad quartum dicendum quod angeli in suis actionibus exterioribus ministrant principaliter Deo, ct secundo nobis. Non quia nos sumus superiores eis, simpliciter loquendo: sed * quilibet homo vel angelus, inquantum adhaerendo Deo fit unus spiritus cum Deo, cst superior omni creatura. Unde Apostolus, *ad Philip*, n ♦ dicit: *superiores * sibi invicem arbitantes.*

r.) - qu.tn.ht **BD.** - **Pro** fecundum sensitivas viret, ircundum sensitivas virtutes Ni&.

·.) actiones. - per aclitmet **CEpA.**
t) sed. - sed quia F.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trutus clarus, quoad *quid nominis.* - In corpore una conclusio responsiva quaerito affirmative Aliqui angeli mittuntur a Deo in ministerium. - Conclusio habet tres

sollicitus Auctor dc primo, sed dc secundo: tum quia primum constat ; tum quia in secunda parte conclusionis statim probanda, includitur.

Secundo igitur, probatur quod α Deo, sic. Hoc totum procedit cx imperio divino; ergo angelus mittitur a Deo. - Antecedens patet; ct demonstrat ly *hoc* applicationem virtutis dc novo in corpus subditum, ct esse ibi. - Consequentia vero putet ex dictis in tractatu *dc Missione* superius*: *Q».wn,et.x quia scilicet mittens est qui cst causa incocptionb essendi alicubi simpliciter, vel novo modo.

I enio, probatur quod in ministerium, cx ratione ministri, sic. Actio quam angelus missus exercet, cst α Deo ut α primo imperante, et propter Deum ut ultimum finem: ergo angelus habet se ut instrumentum: ergo ut minister; ergo actiones angelorum ministeria sunt: ergo ipsi in ministerium mittuntur. - Antecedens patet. - Prima consequentia probatur cx ratione instrumenti: scilicet ab alio, ct propter aliud. - Secunda probatur quia minister nihil aliud cst quam instrumentum intcUigcns.-Cetera relinquuntur per sc notae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM OMNES ANGELI IN MINISTERIUM MITTANTUR

II *Sent.*, diet. x, art. j; *Hebr.*. exp. i, loci. n.

H) SECT.NDm SIC PROCEDITUR. Videtur quod omnes angeli in ministerium mittantur. Dicit enim Apostolus, *ad Hebr.* i *: *Omnes sunt administratorii spiritus, tn ministerium missi.*

2. **Praeterea**, inter ordines supremus cst ordo Seraphim, ut ex supra * dictis patet. Sed Seraphim est missus ad purgandum labia prophetae, ut habetur Isaiae vi ♦ Ergo multo magis inferiores angeli mittuntur.

3. **Praeterea**, divinae Personae in infinitum excedunt omnes ordines angulorum. Sed divinae Personae mittuntur, ut supra * dictum est '. Ergo multo magis quicumque supremi angeli.

4. **Praeterea**, si superiores angeli non mittuntur ad exterius ministerium, hoc non cst nisi quia superiores angeli exequuntur divina ministeria per inferiores. Sed cum omnes angeli sint inaequales, t ul supra * dictum est. quilibet angelus habet inferiorem angelum, praeter ultimum. Ergo unus

angulus solus ministraret in ministerium missus Quod cst contra id quod dicitur Daniel vu *: · Vcn. >a *Millia millium ministrabant ci.*

Sed contra est quod Gregorius dicit ♦ refertur uxiv runs sententiam Dionysii *: *Superiora agmina usum exterioris ministerii nequaquam habent.*

Respondeo dicendum quod, sicut cx supra * ·\$.«!. «tj; dictis patet, hoc habet ordo divinae providentiae, non solum in angelis, sed etiam in toto universo, quod inferiora per superiora administrantur: sed ab hoc ordine in rebus corporalibus aliquando ex divina dispensatione receditur, propter altiorcm ordinem, secundum scilicet quod expedit ad gratiae manifestationem. Quod enim caecus natus luit illuminatus * quod T Lazarus fuit suscitatus *ku».e,nn l immediate a Deo factum est, absque aliqua actione caelestium corporum. Sed el angeli boni ct mali possunt aliquid in istis corporibus operari prae- ter actionem caelestium corporum, condensando nubes in pluvias, ct aliqua huiusmodi laciendo.

3) ut supra dictum cst, - **Om.** **Pdê.**
β) missus. — intellectus **BCDEFG**, interius **cJ.** a.
Summae Tim>u D. Thomae T. II.

I γ) quod. - ct qwd **B.**

QUAESTIO CXII, ARTICULUS II

Neque alicui debet esse dubium quin Deus immediate hominibus aliqua revelare posset, non mediantibus angelis; et superiores angeli, non mediantibus inferioribus. Et secundum hanc considerationem, quidam dixerunt quod, secundum communem legem, superiores non mittuntur, sed inferiores tantum; sed ex aliqua dispensatione divina, interdum etiam superiores mittuntur.

Scd hoc non videtur rationabile. Quia ordo angelicus attenditur secundum dona gratiarum. Ordo autem gratiae non habet alium superiorem ordinem, propter quem praetermitti debeat, sicut praetermittitur ordo naturae propter ordinem gratiae. – Considerandum est etiam quod ordo naturae in operationibus 4 miraculorum praetermittitur, propter fidei confirmationem. Ad quam nihil valeret, si praetermitteretur ordo angelicus: quia hoc a nobis percipi non posset. – Nihil etiam est ita magnum in ministeriis divinis, quod per inferiores ordines exerceri non possit. Unde Gregorius dicit * quod *qui summa [annuntiant, Archangeli vocantur. Hinc est quod ad virginem Mariam Gabriel Archangelus mittitur.* Quod tamen fuit summum inter omnia divina ministeria, ut ibidem subditur. – Et ideo simpliciter dicendum esi, cum Dionysio *, quod superiores angeli nunquam ad exterius ministerium mittuntur.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut in missionibus divinarum Personarum aliqua est visibilis, quae attenditur secundum creaturam corpoream; aliqua invisibilis, quae fit secundum spiritualem effectum: ita in missionibus angelorum aliqua dicitur exterior, quae scilicet est ad aliquod mini-

sterium circa corporalia exhibendum, et secundum hanc missionem non omnes mittuntur; alia est interior, secundum intellectuales effectus, prout scilicet unus angelus illuminat alium, et sic omnes angeli mittuntur.

Vel aliter dicendum quod Apostolus inducit illud ad probandum quod Christus sit maior angelis per quos data est lex; ut sic ostendat excellentiam novae legis ad veterem \ Unde non oportet quod intelligatur nisi de angelis ministerii, per quos data est lex.

Ad secundum dicendum, secundum Dionysium*, quod ille angelus qui missus est ad purgandum labia prophetae, fuit de inferioribus angelis; sed dictus est Seraphim, idest *incendens*, aequivoce, propter hoc quod venerat ad incendendum labia prophetae.

Vel dicendum quod superiores angeli communicant propria dona, a quibus denominantur, mediantibus inferioribus angelis. Sic igitur unus de Seraphim dictus est purgasse incendio labia prophetae, non quia hoc ipse immediate fecerit, sed quia inferior angelus virtute eius hoc fecit. Sicut Papa dicitur absolvere aliquem, etiam si per altum officium absolutionis impendat.

Ad tertium dicendum quod divinae Personae non mittuntur in ministerium, sed aequivoce mitti dicuntur; ut ex praedictis * palet.

Ad quartum dicendum quod in divinis ministeriis est multiplex gradus. Unde nihil prohibet etiam inaequales angelos immediate ad ministeria mitti; ita tamen quod superiores mittantur ad alliora ministeria, inferiores vero ad inferiora.

c) operationibus. – operatione PaS.
c) etiam. – enim ABDE, autem GsE et a b, om. CpF.

ζ) veterem. – legem veterem ARD, legem CE.

Commentaria Cabdinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore tria: primo, tractatur summarie ordo superioris et inferioris respectu executionis seu ministerii; secundo, recitatur opinio pro parte affirmativa; tertio, impugnatur, et simul respondetur quaesito negative.

Quoad *primum*, quatuor dicuntur, duo de facto, et duo de possibili. Primum, pertinens ad factum, est ordo communis divinae providentiae, consistens in hoc, quod superiora principantur, et inferiora tantum ministrant; ut patet et in angelis, et in toto universo. – Secundum, pertinens quoque ad factum, est ordo divinae dispensationis, consistens in hoc, quod praedictus divinae providentiae ordo quandoque in corporalibus non servatur, sed superiores exequentur per seipsos tantum, propter altiorcm ordinem, puta gratiae divinae manifestationem. Declaratur hoc tam in Deo quam in angelis, in praetermissione caelestium corporum. – Tertium, pertinens ad possibile, est quod Deus potest per seipsum, absque angelis mediis, revelare alicui homini aliquid. – Quartum, pertinens etiam ad possibile, est quod angeli superiores, absque inferioribus mediis, possunt idem.

II. Quoad *secundum*, conclusio opinionis affirmativae est haec: Angeli inferiores tantum mittuntur de lege communi, superiores vero ex divina dispensatione. Hucc conclusio non aliter probatur, nisi quod ex praedictis deductum videtur, tanquam, *possibili posito in esse, nullum debeat sequi inconveniens*.

III. Quoad *tertium*, duo fiunt: quia primo, tripliciter impugnatur praecedens opinio, quoad secundam partem; et sic, secundo, infertur conclusio negativa responsiva quaesito: Non omnes angeli mittuntur. – Prima ratio est. Prae-

missio ordinis ex divina dispensatione, fit propter altiorcm ordinem: ordo missionis angelicae non habet altiorcm ordinem: ergo non suscipit praetermissionem. – Maior patet ex dictis superioribus ♦: et declaratur in ordine naturae et gratiae. – Minor probatur. Quia ordo divinae gratiae caret superiore: talis autem ordo est secundum dona divinae gratiae: ergo.

Secunda ratio est. Ordo communis praetermittitur propter fidei confirmationem: in proposito, nihil prodesset ad fidei confirmationem: ergo. – Maior patet in miraculis. – Minor: quia illa praetermissio est ignota nobis.

Tertia ratio est. Nihil est ita magnum, quod per inferiores exerceri non possit: ergo non est opus quod superiores mittuntur. – Antecedens probatur de annuntiatione Incarnationis, quod est maximum: et firmatur auctoritate Gregorii.

Ex his sequitur conclusio responsiva. quod non omnes mittuntur: quia superiores nunquam mittuntur.

IV. Adverte hic duo. Primo, quod prima ratio scilicet tenet ex parte causae efficientis: ordo enim superior ut agens superius scilicet habet respectu inferioris. Secunda vero ex parte causae finalis: manifestatio namque fidei finis est miraculorum. etc. Tertia nutem ex parte causae formalis: excellentia namque sive dignitas ministri ad magnitudinem rei gerendae requisita, formaliter scilicet habet ut ipsum.

Secundo, quod ex dictis patet solutio motivi partis adversae ♦. Quoniam praetermissio ordinis hinc apparet quod non est possibilis potentia ordinata, sed potentia absolute. Tali autem potentia possibili posito, multa accidunt inconvenientia circa ordinem institutum; ut in proposito, praetermissio vana debiti ordinis.

i

ζ

-><«»

• v*

• v.

4

•Cj
tat
ter

* Q«.cn,Mt.j.

* o. a«n. n.

§

QUAESTIO CXII, ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANGELI SECUNDAE HIERARCHIÆ OMNES MITTANTUR

II Scnf., Jiet. x. art. 3; Hcbr., cap. t. lect. n.

quartum sic proceditur. Videtur quod angeli secundae hierarchiae omnes mittantur. Angeli enim omnes vel assistunt vel ministrant; secundum quod habetur

• v«r», i0. Dan. vu *. Sed angeli secundae hierarchiae non assistunt: illuminantur enim per angelos primae hierarchiae, sicut dicit Dionysius vm cap. *Cael. Hier.* Omnes ergo angeli secundae hierarchiae in ministerium mittuntur.

• op. «ni. a Lt» la vet. cap. nt. 2. Praeterea, Gregorius dicit, XVII *Moral.* *, quod *plures sunt qui ministrant, quam qui assistunt*. Sed hoc non esset, si angeli secundae hierarchise in ministerium non mitterentur. Ergo omnes angeli secundae hierarchiae in ministerium mittuntur.

• An i. Sed contra est quod Dionysius dicit *, quod *Dominationes sunt maiores omni subiectione*. Sed mitti in ministerium, ad sublectionem pertinet. Ergo Dominationes in ministerium non mittuntur.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, mitti ad exterius ministerium proprie convenit angelo, secundum quod ex divino imperio operatur circa aliquam creaturam corporalem; quod quidem pertinet ad exeeutionem divini ministerii. Proprietates autem angelorum ex eorum nominibus manifestantur, ut Dionysius dicit vu cap. *Cael. Hier.* Et ideo angeli illorum ordinum ad exterius ministerium mittuntur, cx quorum nominibus aliqua exeeutio datur intelligi. In nomine autem Dominationum non importatur aliqua exeeutio y sed sola dispositio ct imperium de exequendis. Sed in nominibus inferiorum ordinum intelligitur aliqua exeeutio: nam Angeli ct Archangeli denominantur a denuntiando; Virtutes et Potestates dicuntur pcr respectum ad aliquem nctum i Principis etiam est, ut Gregorius dicit*, *inter alios operantes priorem existera*. Inde ad hos quinque ordines pertinet in exterius ministerium mitti, non autem ad quatuor superiores.

Ad primum ergo dicendum quod Dominationes computantur quidem inter angelos ministrantes, non sicut excquentes ministerium, sed sicut disponentes et mandantes quid pcr alios fieri de-

beat. Sicut architectores in artificiiis nihil manu operantur, sed solum disponunt et praecipiunt quid alii debeant operari.

Ad secundum dicendum quod de numero assistantium et ministrantium duplex ratio haberi potest. Gregorius cnim dicit plures esse ministrantes quam assistentes. Intelligit enim quod dicitur*, *Millia millium ministrabant ei*, non esse dictum multiplicative, sed partitive; ac si diceretur, *millia de numero millium*. Et sic ministrantium numerus ponitur indefinitus, ad significandum excessum; assistantium vero finitus 3, cum subditur, *Et decies millies centena millia assistebant ei*. El hoc procedit secundum rationem Platoniorum, qui dicebant quod quanto aliqua sunt uni primo principio propinquiora, tanto sunt minoris multitudinis: sicut quanto numerus est propinquior unitati, tanto est multitudine minor. El haec opinio salvatur quantum ad numerum ordinum, dum ? sex ministrant, et tres assistunt.

Sed Dionysius ponit, xiv cap. *Cael. Hier.*, quod multitudo angelorum transcendit omnem materialem multitudinem; ut scilicet, sicut corpora superiora transcendunt corpora inferiora magnitudine quasi in immensum, ila superiores naturae incorporeae transcendunt multitudine ’ omnes naturas corporeas; quia quod est melius, est magis a Deo intentum et multiplicatum. Et secundum hoc, cum assistentes sint superiores ministrantibus, plures erunt assistentes quam ministrantes. Inde secundum hoc, *millia millium* legitur multiplicative, ac si diceretur, *millies millia*. Et quia decies centum sunt mille, si diceretur, *decies centena millia*, daretur intelligi quod tot essent assistentes, quot ministrantes: sed quia dicitur, *decies millies centena millia*, mullo plures dicuntur esse 3 assistentes quam ministrantes. – Ncc tamen hoc pro tanto dicitur, quia l tantus solum sit angelorum numerus: sed multo maior, quia omnem materialem multitudinem excedit. Quod significatur per multiplicationem maximorum numerorum supra seipsos, scilicet denarii, centenarii et millenarii; ut Dionysius ibidem dicit.

3) jñitus. – uumcrug jñitui PaE – millies omittunt codice* et edd. 2 b.
» dum. – quia dum CDEGpA, quia icilicct dum F; quia dum, omiAso et, BnA.

γ) multitudine. – Om. PFGoh.
δ) ew, – Omittunt Paê.
<) quia. – quod CD, quasi F.
ζ) et. – Om. PEaê.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio respo-naiva quaesito negative: Non omnes angeli secundae hierarchifile mittuntur. – Probatur. Excqucntcs tantum mittuntur non omnes secundae hierarchiae exequuntur: ergo. Maior probatur: quia mitti est cx divino imperio circa

creaturam corporalem exercere. – Minor vero: quia supremus ordo hierarchiae non exequatur, sed quinque inferiores. Probatur utrumque ex nominibus suorum ordinum: domini est imperare, ceterorum exequi, etc. – Omnia clara sunt*.

QUAESTIO CENTESIMADECIMATERTIA
DE CUSTODIA BONORUM ANGELORUM

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de custodia bonorum angelorum, et de impugnatione maiorum. Et circa primum quaeruntur octo.

Primo: utrum homines ab angelis custodiantur.

Secundo: utrum singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputentur.

Tertio: utrum custodia pertineat solum ad ultimum ordinem angelorum.

Quarto: utrum omni homini conveniat habere angelum custodem.

Quinto: quando incipiat custodia angeli circa hominem.

Sexto: utrum angelus semper custodiat hominem.

Septimo: utrum dolcat de perditione custoditi.

Octavo: utrum inter angelos sit pugna ratione custodiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMINES CUSTODIANTUR AB ANGELIS

II Sent., dist. xj, part. t, an. I.

Primum sic proceditur. Videtur quod homines non custodiantur ab angelis. Custodes enim deputantur aliquibus vel quia nesciunt, vel quia non possunt custodire scipsos; sicut pueris et infirmis. Sed homo potest custodire seipsum per liberum arbitrium; et scit, per naturalem cognitionem legis naturalis. Ergo homo non custoditur ab angelo.

2. Praeterea, ubi adest fortior custodia, infirmior superfluere videtur. Sed homines custodiuntur a Deo; secundum illud Psalmi cxx: *Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel*. Ergo non est necessarium quod homo custodiatur ab angelo.

3. Praeterea, perditio custoditi redundat in negligentiam custodis: unde dicitur cuidam. III Reg. xx: *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius*. Sed multi homines quotidie pereunt, in peccatum cadentes, quibus angeli subvenire possent vel visibiliter apparendo, vel miracula faciendo, vel aliquo simili modo. Essent ergo negligentes angeli, si eorum custodiae homines essent commissi: quod patet esse falsum. Non igitur angeli sunt hominum custodes.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo: *Angelis suis mandavit de te. ut custodiant te in omnibus viis tuis*.

Respondeo dicendum quod, secundum rationem divinae providentiae, hoc in rebus omnibus invenitur, quod mobilia et variabilia per immobilia et invariabilia moventur et regulantur; sicut omnia corporalia per substantias spirituales immobiles, et corpora inferiora per corpora superiora, quae

sunt invariabilia secundum substantiam. Sed et nos ipsi regulamur circa conclusiones, in quibus possumus diversimode opinari, per principia quae invariabiliter lunemus. - Manifestum est autem quod in rebus agendis cognitio et affectus hominis multipliciter variari et deficere possunt a bono. Et ideo necessarium fuit quod hominibus angeli ad custodiam deputarentur, per quos regularentur et moverentur ad bonum.

Ad primum ergo dicendum quod per liberum arbitrium potest homo aliququaliter malum vitare, sed non sufficienter: quia infirmatur circa affectum boni, propter multiplices animae passiones. Similiter etiam universalis cognitio naturalis legis, quae homini naturaliter adest, aliququaliter dirigit hominem ad bonum, sed non sufficienter: quia in applicando universalia principia iuris ad particularia opera, contingit hominem multipliciter deficere. Unde dicitur Sap. ix: *Cogitationes mortales timidae, et incertae providentiae nostrae*. Et ideo necessaria fuit homini custodia angelorum.

Ad secundum dicendum quod ad bene operandum duo requiruntur. Primo quidem, quod affectus inclinetur ad bonum: quod quidem fit in nobis per habitum virtutis moralis. Secundo autem, quod ratio inveniat congruas vias ad perficiendum bonum virtutis: quod quidem Philosophus attribuit prudentiae. Quantum ergo ad primum, Deus immediate custodit hominem, infundendo ei gratiam et virtutes. Quantum autem ad secundum, Deus custodii hominem sicut universalis instructor, cuius instructio ad hominem provenit mediantibus angelis, ut supra habitum est.

Ad tertium dicendum quod, sicut homines a

a) angeli. - Otn. Puh.
p) pueri et infirmi». - pueri et infirmi Pl5.
v) ponent. - ponunt Pr12».

d) immobile». - et immobile» PaK - EaeJeni ante iuperiora omitunt corpora.
e) angelorum. - angeli Puè.
ζ) beae. - bonum Pal», om. G.

naturali instinctu boni discedunt propter passionem peccati; ita etiam discedunt ab instigatione bonorum angelorum, quae fit invisibiliter per hoc quod homines illuminant ad bene agendum. Unde quod homines pereunt, non est imputandum ne-

gligentiac angelorum, sed malitiae hominum. - Quod autem aliquando, praeter legem communem, hominibus visibiliter apparent, ex speciali Dei gratia est: sicut etiam quod ' praeter ordinem naturae miracula fiunt.

η) quod. - Om. PACDE.

Commentaria. Cardinalis Caietani

ITiTes cInrus. - In corpore unu conclusio responsive quaesito affirmative: Nccesso est homines ab angelis custodiri. - Probatur. Omnia mobilia ct variabilia per mobilia et invariabilia moventur cl regulantur, secundum ordinem divinae providentiae: homines, tum secundum cognitionem quam allectionem, sunt multipliciter variables a

bono: ergo oportet eos regulari per invariabiles. Hi sunt sancti angeli. Ergo.

im- Maior probatur inductive, in caelo cl Intelligenliis, corporalibus inferioribus cl superioribus, notitia conclusionum ct principiorum. In his enim continentur et pure spiritua- lia, ct pure corporalia, ct mixta ex utrisque.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SINGULI HOMINES A SINGULIS ANGELIS CUSTODIANTUR

E D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non singuli homines a singulis angelis custodiantur. Angelus enim est virtuosior quam homo. Sed unus homo sufficit ad custodiam multorum hominum. Ergo multo magis unus angelus mullos homines potest custodire.

2. Praeter ea, inferiora reducuntur in Deum a superioribus per media, ut Dionysius dicit³.*

4. cum omnes angeli sint inaequales, ut supra * dictum est, solus unus angelus est inter quem et homines non est aliquis medius. Ergo unus angelus solus est qui immediate custodit homines.

3. Praeter ea, maiores angeli maioribus officiis deputantur. Sed non est maius officium custodire unum hominem quam alium: cum omnes homines natura sint pares. Cum ergo omnium angeiorum sit unus maior alio, secundum Dionysium*, videtur quod diversi homines non custodiantur a diversis angelis.

Sed contra est quod Hieronymus, exponens illud Matth. xvm *, *Angeli eorum in caelis*, dicit: *Magna est dignitas animarum, ut unaquaeque habeat, ab ortu nativitatis, in custodiam sui angelum delegatum.*

Respondeo dicendum quod singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputantur *. Cuius ratio est, quia angelorum custodia est quaedam exeeutio divinae providentiae circa homines. Providentia autem Dei aliter se habet ad homines, et ad alias corruptibiles P creaturas: quia aliter sc habent ad incorruptibilitatem. Homines enim non solum sunt incorruptibiles quantum ad communem speciem γ, sed etiam quantum ad proprias formas singulorum, quae sunt animae rationales: quod de aliis rebus corruptibilibus dici non potest. Manifestum est autem quod providentia Dei principaliter est circa illa quae perpetuo manent: circa ea vero 8 quae transeunt, providentia Dei

est inquantum ordinat ipsa ad res perpetuas. Sic igitur providentia Dei comparatur ad singulos homines, sicut comparatur ad singula genera vel species corruptibilium rerum. Sed secundum Gregorium^{multo}*, diversi ordines deputantur diversis rerum generibus: puta Potestates ad arcendos daemones, Virtutes ad miracula l facienda in rebus corporeis. Et probabile est quod diversis speciebus rerum diversi angeli eiusdem ordinis praeficiantur. Unde etiam rationabile est ut diversis hominibus diversi angeli ad custodiam deputentur.

Ad primum ergo dicendum quod alicui homini adhibetur custos dupliciter. Uno modo, inquantum est homo singularis: et sic uni homini debetur unus custos, et interdum plures deputantur ad custodiam unius. Alio modo, inquantum est pars alicuius collegii: et sic loti collegio unus homo ad custodiam praeponitur, ad quem pertinet providere ea quae pertinent ad unum hominem in ordine ad lotum collegium; sicut sunt ea quae exterius aguntur, de quibus alii aedificantur vel scandalizantur. Angelorum autem custodia deputatur hominibus etiam quantum ad invisibilia cl occulta, quae perlinent ad singulorum salutem secundum seipsos. Unde singulis hominibus singuli angeli deputantur ad custodiam.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est*. angeli primae hierarchiae omnes quantum ad aliqua illuminantur immediate a Deo: sed quaedam sunt de quibus illuminantur superiores tantum immediate a Deo, quae inferioribus revelant. Et idem etiam in inferioribus ordinibus considerandum est: nam aliquis infimus angelus illuminatur quantum ad quaedam ab aliquo supremo, ct quantum ad aliqua ab eo qui immediate sibi praefertur. Et sic etiam possibile est quod aliquis angelus immediate illuminet hominem, qui tamen habet aliquos angelos sub sc, quos illuminat.

Ad tertium dicendum quod, quamvis homines

a) dicit. - tradit l:Gab.

5) corruptibiles. - corporales l)D.

7) speciem. - formam F.

o) ea wto. - vera ea PIUà.

.) ad miracula. - ad mirabilia CDEFa^, om. G.

natura sint pares, tamen inaequalitas in eis invenitur, secundum quod ex divina providentia quidam ordinantur ad maius ζ, et quidam ad minus; secundum illud quod dicitur *Eccli.* xxxiu ♦ *In*

*multitudine disciplinae Domini separavit eos, ex
ipsis benedixit et exaltavit, ex ipsis maledixit et
humiliavit. Et sic maius officium est custodire
unum hominem quam alium.*

Ç) *maius.* – *mugii codice»* et *a b.*

CotnmonLaria Cardinalis Caietani

Tirixes durus. – In corpore una conclusio responsiva
quaesito affirmative: Singulis hominibus singuli angeli
ad custodiam deputantur. – Probatur. Providentia Dei
principaliter est circa perpetua, ita quod circa transeuntia est
ut ordinantur ad perpetua: ergo aliter sc habet ad homines,
et aliter ad alias corruptibiles creaturas: ergo ita sc habet
ad singulos homines, sicut ad singula genera vel species
corruptibilium: ergo custodia angelica similiter ad haec sc
habet: ergo rationabile est quod diversis hominibus diversi
angeli ad custodiam deputentur.

Antecedens supponitur cx superioribus . - Prima consequentia probatur: quia aliter sc habet homo, ct aliter cetera ad perpetuitatem; quia homo est perpetuus et specie, ct individuo secundum formam; illa vero specie tantum. - Secunda consequentia probatur cx eadem radice; quia qui-

libet homo acquivalet uni speciei vel generi, quoad perpetuitatem; immo praestat. - Tertia vero consequentia probatur: quia custodia angelica est executio divinae providentiae. - Ultima autem probatur: quia generibus diversis secundum Gregorium, diversi ordines deputantur; et secundum Augustinum, Damascenum et Originem, singulis speciebus diversi angeli; quod probabile hic dicitur, in his enim ut est rationi consona dicere.

II. In responsione ad tertium, adverte quod non est intentio litterae construere hanc universaliter, quod maius sit custodire unum hominem quam olium; cum contingat plures homines ad aequale aequaliter ex divina providentia ordinari: sed destruere hanc negativam universalem. Non est maius custodire unum hominem quam alium. Et hoc optime lit.

ARTICULUS TERTIUS

I TRIM CUSTODIRE HOMINES PERTINEAT SOLUM AD INTIMUM ORDINEM ANGELORUM.

Il *Sent.*, dist. xi, part. i. art. a; lit *Cont. Gent.*, cup. lxxx.

h tertium sic proceditur. Videtur quod custodire homines non pertineat solum ad infimum ordinem angelorum. Dicit Chrysostomus : quod hoc quod dicitur Matth. xviii ♦ *Angeli eorum in caelo* etc., intelligitur non de quibuscumque angelis, sed de supereminetibus. Ergo supereminentes angeli custodiunt homines.

2. Praeterea, Apostolus, *ad Illeb.* 1 * dicit quod angeli sunt *in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis*: et sic videtur quod missio angelorum ad custodiam hominum ordinetur. Sed quinque ordines in exterius ministerium mittuntur, ut supra * dictum est. Ergo omnes angeli quinque ordinum custodiae hominum deputantur.

3. Praeterea, ad custodiam hominum maxime videtur esse necessarium arcere daemones, quod pertinet ad Potestates, secundum Gregorium *; et miracula facere, quod pertinet ad Virtutes. Ergo illi etiam ordines deputantur ad custodiam, et non solum iniimus.

Sed contra est quod in Psalmo ' custodia hominum attribuitur Angelis; quorum ordo est infimus, secundum Dionysium ♦

Respondedo dicendum quod, sicut supra* dictum est, homini custodia dupliciter adhibetur. Uno modo, custodia particularis, secundum quod singulis hominibus singuli angeli ad custodiam deputantur. Et talis custodia pertinet ad infimum

ordinem angelorum, quorum, secundum Gregorium *, est *minima nuntiare*; hoc autem videtur

esse minimum in officiis angelorum, procurant
ea quae ad unius hominis tantum ? salutem pe-

linent. - Alia vero est custodia universalis. Et haec multiplicatur secundum diversos ordines: nam quanto agens fuerit universalis, tanto est superius. Sic igitur custodia humanae multitudinis pertinet ad ordinem Principatuum: vel forte ad Archangclos, qui dicuntur *Principes Angeli*^ unus et Michael, quem Archangelum dicimus, *unus principibus* dicitur Dan. x ♦ Uterius autem super omnes naturas corporeas habent custodiam Virtutes. Et ulterius etiam super daemones habent custodiam Potestates. Et ulterius etiam * super bonos spiritus habent custodiam Principatus, secundum Gregorium ♦

Ad primum ergo dicendum quod verbum Chrysostomi potest intelligi, ut loquatur de supremis in ordine infimo angelorum: quia, ut Dionysius dicit *, in quolibet ordine sunt *primi, medii et ultimi*. Est autem ' probabile quod maiores angeli deputentur ad custodiam eorum qui sunt a maiorem gradum gloriae a Deo electi.

Ad secundum dicendum quod non omnes angelus qui mittuntur, habent particularem custodiam super singulos homines; sed quidam ordines habent universalem custodiam, magis vel minus, ut dictum est *.

An tertium dicendum quod etiam inferiores an

a) *maxime add. Puh – Pro inImut in tin. arg., Virtutes Pa>*
ct codd.

p) *uniui hominis tantum.* - *unius tantum hominis* C, imtMX Ao-minii PEFGdà.

j) etiam. – Omittunt **Pi K** – Port *Prtneipahy* **P** dd.t m' Dom

nationes; ct. <ju. CUI, trt. 4,
<1) autem. - rñim codices.

geli excreent officia ζ superiorum, inquantum ali-
quid de dono eorum participant, et se habent
ad superiores sicut e.xccutores virtutis eorum. Et

per hunc modum etiam angeli η infimi ordinis
possunt et arcere daemones, et miracula fa-
cere.

ζ) ojjkia. – officium ACDEFGal. – Pro dono, bono II.

.) tnfgtli. – omnes angeli I*ξ.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore unn distinctio bimembris,
cum duabus iuxta membra conclusionibus responsivis
quaesito.

Distinctio est. Custodia hominum est duplex, particu-
laris. et universalis; ut patet cx responsione ad primum in
praecedenti articulo.

Prima conclusio est affirmative: Custodia particularis
hominum pertinet ad intimum ordinem angelorum tantum
– Probatur. Minima, secundum Gregorium, pertinent ad in-
fimum ordinem: sed procuratio eorum quae sunt ad salu-
tem unius tantum, est minimum inter officia angelica.

Secunda conclusio est responsiva negative virtualiter:
Custodia universalis multiplicatur secundum diversos ordi-
nes. – Primo, probatur: quia quanto agens est universalius,
tanto est superius. – Secundo, explanatur ipsa multiplicatio,
ascendendo n multitudine humana ad omnia corpora, ad
daemones, ad Angelos, ad Archangclos vel Principes, Vir-
tutes, Potestates, et Principatus vel Dominationes *, apud
Gregorium. – Recolito hic quod littera bis meminit ordinis
qui dicitur Principatus: primo, coniungendo cum Archan-
gclis, propter opinionem Dionysii; secundo, supra Pote-
states. propter Gregorium

• α. «Ol. e.

• Cf. iapn. qs.
ctqj, irt. 6.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNIBUS HOMINIBUS ANGELI AD CUSTODIAM DEPUTENTUR

II Sent., dint. xi, port. I, art. 3.

1) QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
non omnibus hominibus angeli ad cu-
stodiam deputentur. Dicitur enim de
—
Christo, Philip, u*
dilectum hominum factus, et habitu inventus ut homo.
Si igitur omnibus hominibus angeli ad custodiam
deputantur, etiam Christus angelum custodem ha-
buisset. Sed hoc videtur inconueniens: cum Chri-
stus sil maior omnibus angelis. Non ergo omni-
bus hominibus angeli ad custodiam deputantur.

2. Praeterea, omnium hominum primus fuit
Adam. Sed sibi non competebat habere angelum
custodem, ad minus in statu innocentiae: quia tunc
nullis periculis angustiabatur. Ergo angeli non
praeficiuntur ad custodiam omnibus hominibus.

3. Praeterea, hominibus angeli ad custodiam
deputantur, ut per eos manuducantur ad vitam
aeternam, et incitentur ad bene operandum, et
muniantur contra insultus daemonum. Sed ho-
mines praesciti ad damnationem, nunquam per-
veniunt ad vitam aeternam. Infideles etiam, etsi
interdum bona opera faciant, non tamen bene la-
ciunt, quia non recta intentione faciunt: fides enim
intentionem dirigit, ut Augustinus dicit*. Antichristi
etiam adventus erit secundum operationem Sata-
nae, ut dicitur II ad Thessal, n *. Non ergo omni-
bus hominibus angeli ad custodiam deputantur.

CONTRA est auctoritas Hieronymi supra*
inducta, qui dicit quod unaquaeque anima ad sui
custodiam habet angelum deputatum.

Respondeo dicendum quod homo in statu vitae
istius constitutus, est quasi in quadam via, qua
debet tendere ad patriam. In qua quidem via multa
pericula homini imminet, tum ab interiori, tum
ab exteriori; secundum illud Psalmi cxli *: In
via hac qua ambulabam, absconderunt * laqueum

mihi. Et ideo sicut hominibus per viam non tutam
ambulantibus dantur custodes, ita et cuilibet ho-
mini, quandiu viator est, custos angelus deputa-
tur. Quando autem iam ad terminum viae perve-
nerit, iam non habebit angelum custodem; sed
habebit in regno angelum conregnantem, in in-
ferno daemonem punientem.

Ad primum ergo dicendum quod Christus, secun-
dum quod homo, immediate regulabatur a Verbo
Dei: unde non indigebat custodia angelorum. Et
iterum secundum animam erat comprehensor;
sed ratione passibililatis corporis, erat viator. Et
secundum hoc, non debebatur ei angelus custos,
tanquam superior; sed angelus * minister *, tan-
quam inferior. Unde dicitur Matth. iv *, quod ac-
cesserunt angeli et ministrabant ei.

Ad secundum dicendum quod homo in statu in-
nocentiae non patiebatur aliquod periculum ab
interiori: quia interius τ erant omnia ordinata,
ut supra * dictum est. Sed imminebat ei peri-
culum ab exteriori, propter insidias daemonum;
ut rei probavit eventus. Et ideo indigebat custo-
dia angelorum.

Ad tertium dicendum quod, sicut praesciti et
infideles, et etiam Anlichrislus, non privantur in-
teriori auxilio naturalis rationis; ita etiam non
privantur exteriori auxilio toti naturae humanae
divinitus concesso, scilicet custodia angelorum. Per
quam etsi non iuventur quantum ad hoc quod
vitam aeternam bonis operibus mereantur, iuvan-
tur tamen quantum ad hoc, quod ab aliquibus
malis retrahuntur a, quibus et sibi ipsis et aliis
nocere possunt. Nam et ipsi daemones arcentur
per bonos angelos, ne noceant quantum volunt.
Et similiter Anlichrislus non tantum nocebit, quan-
tum vellet ‘.

3) absconderunt. – superbi addunt codice; vide P*. ctxxtx, ver». 6.
β) angelus. – magis P. – Pro dicitur, dicit Pa.
γ) interior. – interiora ei B.

o) retrahuntur. – retrahantur ACE.
t) Et similiter vellet. – Omittunt codke. et editio a; ci. II Sent.,
loc. cit. in capite articuli.

•Lzc. c
tr; 3
ens.

• Trxet.

• VUc n

rdinis
la fa-

iliter :
ordi-
alius,
ratio,
l, ad
Vir-
ipud
dinis
han-
'ote-

* a. *upr«, q-
cvni. vt. 6.

)

. · Qu. ict, an.
, »., 3'
i

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore est una distinctio bimembris, cum duabus conclusionibus iuxta membra.
Distinctio est. Homo habet duplicem statum: scilicet viae, et termini.
Prima conclusio, responsive quaesito affirmative, est: Omnes homines in statu viae habent angelos custodes. – Probatur. Constitutis in via in qua multa imminet peri-

cula, dantur custodes: omnes homines in statu viae sunt huiusmodi. – Probatur minor dupliciter. Primo, ratione: tum quia ab interioribus, tum quia ab exterioribus sunt inimici. Secundo, auctoritate Psalmi.
Secunda conclusio est: Homines in termino non habebunt custodes, sed conregnabunt cum sociis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANGELUS DEPUTETUR HOMINI AD CUSTODIAM A SUA NATIVITATE

¶ *Sent.* dist. xi, p. 1, c. 3, corp., et ad 3.

¶ QUINTUM scilicet ostenditur. Videtur quod angelus non deputetur homini ad custodiam a sua nativitate. Angeli enim mittuntur in ministerium, propter eos qui haereditatem capiunt salutis, ut apostolus, ad Hebr. 1, dicit. Sed homines incipiunt haereditatem capere salutis, quando baptizantur. Ergo angelus deputatur homini ad custodiam a tempore baptismi, et non a tempore nativitatis.

2. Praeterea, homines ab angelis custodiuntur. inquantum ab eis illuminantur per modum doctrinae. Sed pueri mox nati non sunt capaces doctrinae: quia non habent usum rationis. Ergo pueris mox natis non deputantur angeli custodes.

3. Praeterea, pueri in materno utero existentes habent animam rationalem aliquo tempore, sicut et post nativitatem ex utero. Sed cum sunt in materno utero, non deputantur eis angeli ad custodiam, ut videtur: quia neque etiam ministri Ecclesiae eos sacramentis imbuunt. Non ergo statim a nativitate hominibus angeli ad custodiam deputantur.

¶ *Lee et iert.*
1. cp. CM.
W.

Sed contra est quod Hieronymus dicit 1, quod unaquaeque anima, ab ortu nativitatis, habet in custodiam suum angelum deputatum.

¶ Tnn. V.

Respondetur dicendum quod, sicut Origenes dicit super Matthaew 23, super hoc est duplex opinio. Quidam enim dixerunt quod angelus ad custodiam homini deputatur a tempore baptismi: alii vero quod a tempore nativitatis. Et hanc opinionem Hieronymus 2 approbat; et rationabiliter. Beneficia enim quae dantur homini divinitus ex eo quod est Christianus, incipiunt a tempore baptismi; sicut perceptio Eucharistiae, et alia huius-

modi. Sed ea quae providentur homini a Deo, inquantum habet naturam rationalem, ex tunc ei exhibentur, ex quo nascendo talem naturam accipit. Et tale beneficium est custodia angelorum, ut ex praemissis 3 patet. Unde statim a nativitate habet homo angelum ad suum custodiam deputatum 4.

¶ *1. 1, 4.*

¶ *2. 1, 4.*

Ad primum ergo dicendum quod angeli mittuntur in ministerium, efficaciter quidem propter eos solos qui haereditatem capiunt salutis, si consideretur ultimus effectus custodiae, qui est perceptio haereditatis. Nihilominus tamen et aliis ministerium angelorum non subtrahitur, quamvis in eis hanc efficaciam non habeat, quod perducantur ad salutem. Efficax tamen est circa eos angelorum ministerium, inquantum a multis malis retrahuntur.

Ad secundum dicendum quod officium custodiae ordinatur quidem ad illuminationem doctrinae, sicut ad ultimum et principalem effectum. Nihilominus tamen multos alios effectus habet, qui pueris competunt: scilicet arcere daemones, et alia nocumenta tam corporalia quam spiritualia prohibere.

Ad tertium dicendum quod puer quandiu est in materno utero, non totaliter est a matre separatus, sed per quandam colligationem est quodammodo adhuc aliquid eius; sicut et fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabiliter dici potest quod angelus qui est in custodia 5 matris, custodiat prolem in matris utero existentem 6. Sed in nativitate, quando separatur a matre, angelus ei ad custodiam deputatur, ut Hieronymus dicit 7.

¶ *1. 1, 4.*

¶ *2. 1, 4.*

¶ *3. 1, 4.*

¶ *4. 1, 4.*

1) *sui.* – Om. ABCDE.

2) *custodia.* – custodia ACEFpG et ab, custos BD.

3) *separatur.* – separatus est ABCDE,

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus durus. – In corpore duo. Primo, recitantur duae opiniones circa quaesitum: scilicet ab ortu, vel a baptismo. – Secundo, ostenditur quod a baptismo, et probatur simul quod ab ortu, distinguendo duplex genus beneficiorum, scilicet communium omnibus hominibus, et propriorum Christianis; et arguendo quod haec cum christianitate, illa cum creatura rationali incipiunt. Sui custodia angelica est beneficium commune.

Dubium autem quod hic remanet, quia scilicet ex ista ratione videtur quod angelica custodia incipiat ab ortu in utero secundum animam rationalem, et non a nativitate extra uterum, solvitur in responsione ad tertium, ex hoc quod in ortu ex utero incipit natura rationalis probetur ut propria illi; cum prius esset sic eius, quod tamen alterius aliquid, scilicet matris. Et ideo extra uterum inchoat custos proprius, sicut et natura, prius existente custode communi.

n-
n
i-
l-
n
:l
Ü
t

ditio hominis custoditi est contra voluntatem an-
geli custodis. Ergo tristantur angeli de perditione
hominum.

3. *Praeterea*, sicut gaudio contrariatur tristitia,
ita poenitentiae contrariatur peccatum. Sed angeli
gaudent de peccatore poenitentiam agente, ut ha-
betur Lucae xv *. Ergo instantur de iusto in pec-
catum cadente.

4. *Praeterea*, super illud Num. xviii*; *Quidquid
offerunt primitiarum* etc., dicit Glossa Origenis:
*Trahuntur angeli in iudicium, utrum ex ipsorum
negligentia, an hominum ignavia ? lapsi sint*. Sed
quilibet rationabiliter dolet de malis propter quae
in iudicium tractus est. Ergo angeli dolent de
peccatis hominum.

Sed *contra*, ubi est tristitia et dolor, non est
perfecta felicitas: unde dicitur *Apoc.* xxi ♦ *Mors
ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque T
ullus dolor*. Sed angeli sunt perfecte beati. Ergo
de nullo dolent.

Respondeo dicendum quod angeli non dolent
neque de peccatis, neque de poenis hominum.
Tristitia enim et dolor, secundum Augustinum *,
non est nisi de his quae contrahantur voluntati.
Nihil autem accidit in mundo quod sit contrarium
voluntati angelorum et aliorum beatorum: quia
voluntas eorum totaliter inhaeret ordini divinae
iustitiae; nihil autem iit in mundo, nisi quod per
divinam iustitiam fit aut permittitur. Et ideo, sim-
pliciter loquendo, nihil fit in mundo contra volun-
tatem beatorum. Ut enim Philosophus dicit in III
Elhic. *, illud dicitur simpliciter voluntarium, quod
aliquis vult in particulari, secundum quod agitur,

consideratis scilicet omnibus quae circumstant,
quamvis in universali consideratum non esset vo-
luntarium: sicut nauta non vult projectionem mer-
cium in mare, absolute et universaliter conside-
rando, sed imminente periculo salutis hoc vult.
Unde magis est hoc voluntarium quam involunta-
rium, ut ibidem dicitur. Sic igitur angeli peccata
et poenas hominum, universaliter et absolute lo-
quendo, non volunt: volunt tamen quod circa hoc
ordo divinae iustitiae servetur, secundum quem
quidam poenis subduntur, et peccare permittuntur.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud
Isaiac potest intelligi de angelis, idest nuntiis, Eze-
chiac, qui fleverunt propter verba Rabsacis; de
quibus habetur Isaiae xxxvii *. Et hoc secundum
litteralem sensum. – Secundum vero allegoricum,
angeli pacis sunt apostoli et alii praedicatores, qui
flent pro peccatis hominum. – Si vero secundum
sensem anagogicum exponatur de angelis beatis,
tunc metaphorica erit locutio, ad designandum
quod angeli volunt in universali hominum salu-
tem. Sic enim Deo et angelis huiusmodi passio-
nes attribuuntur.

Ad secundum patet solutio per ea quae dicta
sunt *.

Ad tertium dicendum quod tam in poenitentia
hominum, quam in peccato, manet una ratio
gaudii angelis, scilicet impletio ordinis divinae
providentiae.

Ad quartum dicendum quod angeli ducuntur in
iudicium pro peccatis hominum, non quasi rei,
sed quasi testes, ad convincendum homines de
eorum ignavia.

J) – ipiorjiif/rt ABCDE.
7) neque. – ted neque codice».
I) quem. – quam P.

1) alii. – On«. Pa>.
2) beatii. – fatb PjE

Commentaria Cardinalis Caietani

notes clarus. – In corpore est una conclusio respon-
siva quaesito negative; quam probat primo; deinde
explanat. Est ergo conclusio: Angeli non dolent de malis
custoditorum. – Probatur. Dolor est de involuntario simpli-
citer: nihil fit in mundo involuntarium simpliciter angelis
sanctis; ergo angeli sancti de nullo dolent.
Maior probatur auctoritate Augustini. – Minor proba-

tur. Ordo divinae iustitiae est totaliter voluntarius angelis:
ergo nihil fit in mundo contra eorum voluntatem. Tenet
sequela: quia nihil fit, nisi secundum ordinem divinae
iustitiae.
Explanatur deinde haec ratio, distinguendo, ex III *Ethic.*,
voluntarium et involuntarium simpliciter, et in universali,
et applicando ad propositum. – Potent omnia.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM INTER ANGELOS POSSIT ESSE PUGNA SEI DISCORDIA

II *Sent.*, dist. xi, part. II, art 5; IV. dist xiv, qu. m, irt. 3, <d 3.

OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod
inter angelos non possit esse pugna seu
discordia. Dicitur enim *Job* xxv *: *Qui
concordiam in sublimibus*. Sed pu-
gna opponitur concordiae. Ergo in sublimibus an-
gelis non est pugna.

2. *Praeterea*, ubi est perfecta caritas et iusta

praelatio, non potest esse pugna. Sed hoc totum
est in angelis 3. Ergo in angelis non est pugna.
3. *Praeterea*, si angeli dicuntur pugnare pro
eis quos custodiunt, necesse est quod unus an-
gelus foveat unam partem, et alius aliam. Sed si
una pars habet iustitiam, contra alia 3 pars ha-
bet injustitiam. Ergo sequitur quod angelus bo-

3) angelif. – banii addit B, beati* addit D.

a) e contra alia. – contrariam ergn alia F, contraria G, conttal
quod alia Vab. – I*m habet, habeat PoE

nus sit fautor iniustitiae: quod est inconueniens. Ergo inter bonos angelos non est pugna.

• ven. ij.

Sed contra est quod dicitur Dan. x *, ex persona Gabrielis: *Princeps regni Persarum restitit mihi viginti ct uno diebus*. Hic autem princeps Persarum erat angelus regno Persarum in custodiam deputatus. Ergo unus bonus angelus resistit alii: ct sic inter eos est pugna.

L7?

Respondeo dicendum quod ista quaestio movetur occasione horum verborum Danielis. Quae quidem Hieronymus exponit*, dicens principem regni Persarum esse angelum qui se opposuit liberationi populi Israelitici, pro quo Daniel orabat, Gabriele preces eius Deo praesentante. Haec autem resistentia potuit fieri, quia princeps aliquis daemonum ludaeos in Persidem ductos ad peccatum induxerat, per quod impedimentum praestabatur orationi Danielis, pro eodem populo dcprccantis.

'Cap.xn.al.vni
In t6L cap. w.

Sed secundum Gregorium, XVII *Moral.*' . prin-

ceps regni Persarum bonus angelus luit, custodiae regni illius deputatus. Ad videndum igitur qualiter unus angelus alteri resistere dicitur, considerandum est quod divina iudicia circa diversa regna et diversos homines, per angelos exercentur. In suis autem actionibus angeli secundum l divinam sententiam regulantur. Contingit autem quandoque quod in diversis regnis, vel in diversis hominibus, contraria merita vel demerita inveniuntur. ut unus alteri subdatur aut praesit. Quid autem super hoc ordo divinae sapientiae * habeat, cognoscere non possunt nisi Deo revelante; unde neccssc habent super his sapientiam Dei consulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis ct sibi repugnantibus, divinam consulunt voluntatem, resistere sibi invicem dicuntur: non quia sint eorum contrariae voluntates, cum in hoc omnes concordent, quod Dei sententia impicatur sed quia ea dc quibus consulunt, sunt repugnantia.

Et per hoc patet solutio ad obiecta.

* O
leff

y) /ccuitdum. - /xr Vat>.

s) tapientiae, - proydtnlfa BD.

:.) baptatur. - comfleatur IU).

Commentaria Cardinalis Caietani

TrrtLVs clarus. - In corpore quatuor. Primo, occasio quaestionis; ct est auctoritas Danielis.

Secundo, expositio Hieronymi. Et est remotio quaestio* nis: quia ponit quod intclligitur de pugna inter bonum ct malum angelum; hic autem est quaestio de pugna inter bonos.

Tertio, expositio Grcgorii. Et est confirmatio quaestionis: quia de sanctis angelis inter sc, exponit.

Quarto, respondet quaesito una conclusione affirmative.

Inter angelos potest esse pugna, non discordia voluntatum, scd contrunctate meritorum eorum pro quibus pugnare dicuntur. - Prima pars patet auctoritate Scripturae. - Secunda probatur: quia volunt omnes expleri ordinem divinae sapientiae. - Tertia probatur; quia merita divcfсорum n diversis custoditorum, contingit cssc contraria respectu praelationis ad invicem; ct nescire quid Deus velit fieri. Ipsum enim consulere dc pugnantibus, est pugnare. Haec non repugnant bcatitudini.

Custo.
'8'tur
' con.
'Versa
:rcCn.
•urn t

"crsis
n'un.
d au.
heat)
unde
'nsu.
iis et
Jnta-
l sint
nnes
sed
ntia.

itum,
'C di-
unda
b sa-
α di-
prae-
>sum
non

QUAESTIO CENTESIMADECIMAQUARTA
DE DAEMONUM IMPUGNATIONE

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

•C eir, einde considerandum est de impugnatione daemonum *.
Et circa hoc quaeruntur quinque.
Primo: utrum homines a daemonibus impugnentur.
Secundo: utrum tentare sit propnum diaboli.
Tertio: utrum omnia peccata hominum ex itn-
pugnatione sive tentatione daemonum proveniant.
Quarto: utrum possint vera miracula facere ad seducendum.
Quinto: utrum daemones qui ab hominibus superantur, ab impugnatione hominum arceantur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMINES IMPUGNENTUR A DAEMONIBUS

Supra, qu. lxxi, arL 4.

Scilicet in primum sic proceditur. Videtur quod homines non impugnentur a daemonibus. Angeli enim deputantur ad hominum custodiam, missi a Deo. Sed daemones non mittuntur a Deo: cum daemones intentio sit perdere animas, Dei autem salvare. Ergo daemones non deputantur ad hominum impugnationem.

2. Praeterea, non est aequa conditio pugnae, ut infirmus contra fortem, ignarus contra astutum exponatur ad bellum. Sed homines sunt infirmi et ignari; daemones autem potentes et astuti. Non est ergo permittendum a Deo, qui est omnis iustitiae auctor *, ut homines a daemonibus impugnentur.

3. Praeterea, ad exercitium hominum sufficit impugnatio carnis et mundi. Sed Deus permittit electos suos impugnari propter eorum exercitium. Ergo non videtur necessarium quod a daemonibus impugnentur.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Ephes. vi ♦*, quod *non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus Principes et Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus*.

Respondetur dicendum quod circa impugnationem daemonum duo est considerare: scilicet ipsam impugnationem, et impugnationis ordinem. Impugnatio quidem ipsa ex daemonum malitia procedit, qui propter invidiam profectum hominum impedire nituntur; et propter superbiam divinae potestatis similitudinem usurpant, deputando* sibi ministros determinatos ad hominum impugnationem.

nem. sicut et angeli Deo ministrant in determinatis officiis ad hominum salutem. Sed ordo impugnationis ipsius est a Deo, qui ordinate novit molis uti. ad bona et ordinando. - Sed ex parte angelorum, tam ipsa custodia quam ordo custodiae reducitur ad Deum, sicut ad primum auctorem.

Ad primum ergo dicendum quod mali * angeli impugnant homines dupliciter. Uno modo, instigando et ad peccatum. Et sic non mittuntur a Deo ad impugnandum, sed aliquando permittuntur, secundum Dei iusta iudicia. Aliquando autem impugnant homines puniendo. Et sic mittuntur a Deo; sicut missus est spiritus mendax ad puniendum Achab regem Israel, ut dicitur III *Peg.* till.* Poena enim refertur in Deum, sicut in primum auctorem. Et tamen daemones ad puniendum missi, alia intentione puniunt, quam mittantur nam ipsi puniunt ex odio vel invidia; mittuntur autem a Deo propter eius iustitiam.

Ad secundum dicendum quod ad hoc quod non sit inaequalis pugnae conditio, fit ex parte hominis recompensatio, principaliter quidem per auxilium divinae gratiae; secundario autem per custodiam angelorum. Unde IV *Reg.* vi Elisaus dixit ad ministrum suum: *Noli timere; plures enim nobiscum sunt, quam cum illis*.

An tertium dicendum quod infirmitati humanae sufficeret ad exercitium impugnatio quae est a carne et mundo: sed malitiae daemonum non sufficit, quae utroque utitur ad hominum impugnationem. Sed tamen ex divina ordinatione hoc provenit in gloriam electorum.

») *auctor*. – *amator* ACE, *auctor et amator* B, *amator seu auctor* D.
u) *mali*, – Om. codd. et a b; ad *an^di*, *margo* A notat *vd dacwontt*.

γ) *indicando*. – *intyugnando* Fah, *imydlendo* D, oeru G.
δ) *mittantur*. – *mittuntur* PGal.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulos clarus. – In corpore una distinctio, cum una bimembri conclusione responsive quaesito. Distinctio est. In impugnatione sunt duo: ipse impugnatio, et ordo eius.

Concludo est: Impugnatio daemonum est ex malitia eorum; ordo vero a Deo. – Probatur, et declaratur. Probatur quidem, quoad primam partem: ex invidia profectu*, et

superbia impugnant; ergo. – Quoad secundam vero: quin Deus utitur malis, bene ordinando; ergo, – Declaratur nutem cx opposito, custodia scilicet angelica: haec enim secundum utrumque est α Deo, illa secundum ordinem tentum. – Omnia clara sunt.

II. Circa hunc responsionem dubitotiuncula est. Quin titulus dubii est dc quaestione *an est*, utrum scilicet daemones impugnent nos: responsio autem est non ad hoc, sed causas impugnationis.

Ad hoc breviter dicitur quod, ut patet in II *Posterior.* ., 'Qp.iL-S.Th. ita. I
omnis quaestio est quaestio medii; ct nihil aliud est quae-
rere si quadratura circuli est, quam si est aliquod medium
ad ipsum. Unde nihil aliud est quaerere si daemones im-
pugnent. quam si est aliquod medium, seu causa quare
nos impugnent. Et propterca responsio est ad propositum
directe, secundum artem sciendi, dum assignat causas cx
quibus provenit impugnatio daemonum contra nos. Sic enim
optime a priori ostensum est impugnationem eorum esse.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM TENTARE SIT PROPRIUM DIABOLI

II *Sent.*, <011. xxi, qu. i, art. i; Opuic. VII, *Exposit. Orat.* petit, vi, *In Matth.* C4p. jv;
I *Ti-cssal.*. cep. I, lcll unie.; *Hebr.*, cap. xt, Icet. iv.

n secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod
lentare non sit proprium diaboli. Dici-
tur enim Deus tentare; secundum illud
'*Gen.* xxii *: *Tentavit Deus Abraham.*
Tentât etiam caro, ct mundus. Et etiam · homo
dicitur lentare Deum, et hominem. Ergo non est
proprium daemonis lentare.

2. Praeterea, tentare esi ignorantis Sed dae-
mones sciunt quid circa homines agatur. Ergo
daemones non lentant.

3. Praeterea, tentatio est via in peccatum. Pec-
catum autem in voluntate consistit. Cum ergo
daemones non possint voluntatem hominis im-
mutare, ut per supra * dicta patet; videtur quod
ad cos non pertineat lentare.

Sed contra est quod dicitur I *ad Thessal.* III
Ac forte lentaverit vos is qui tentât; Glossa:*
idest diabolus, cuius officium est tentare.

Respondeo dicendum quod tentare est proprie
experimentum sumere dc aliquo. Experimentum
autem sumitur de aliquo, ut sciatur aliquid circa
ipsum: ut ideo proximus finis cuiuslibet lentan-
tis est scientia. Sed quandoque ulterius ex scien-
tia quaeritur aliquis alius finis, vel bonus vel
malus: bonus quidem, sicut cum aliquis vult scire
qualis aliquis sit, vel quantum ad scientiam vel
quantum ad virtutem, ut eum promoveat: malus
autem, quando hoc scire vult, ut cum decipiat
vel subvertat.

Et per hunc modum potest accipi quomodo
tentare diversis diversimode attribuitur. Homo
enim lentare dicitur, quandoque quidem ut sciat

tantum: et propter hoc, tentare Deum dicitur
esse peccatum; quia homo, quasi incertus, expe-
riri praesumit Dei virtutem. Quandoque vero ten-
tai ut iuvet: quandoque vero, ut noceat. – Diabo-
lus autem semper tentât ut noceat, in peccatum
praecipitando. Et secundum hoc, dicitur proprium
officium eius tentare: nam etsi homo aliquando
sic lentet, hoc agit inquantum est minister dia-
boli. – Deus autem tentare dicitur ut sciat, eo modo
loquendi quo γ dicitur scire quod facit alios scire.
Unde dicitur *Dent*, xtn*: *Tentai vos Dominus Deus* † vm. j.
rester, ut palam Jiat utrum diligatis eum. – Caro
autem ' et mundus dicuntur tentare instrumen-
taliter, seu materialiter: inquantum scilicet potest
cognosci qualis sil homo, ex hoc quod sequitur
vel repugnat concupiscentiis carnis, et ex hoc
quod contemnit prospera mundi ct adversa; qui-
bus etiam diabolus utitur ad lentandum.

Et sic patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum quod daemones sciunt
ea quae exterius aguntur circa homines: sed in-
teriorem hominis conditionem solus Deus novit,
qui est *spirituum ponderator* *, ex qua aliqui sunt nru
magis proni ad unum vilium quam ad aliud. Et
ideo diabolus tentai, explorando interiorem con-
ditionem hominis, ut de illo vitio lentet, ad quod
homo magis pronus est.

Ad tertium dicendum quod daemon, etsi non
possit immutare voluntatem, potest tamen, ut su-
pra * dictum est, aliquid immutare inferiores · Q· m «,
hominis · vires; cx quibus etsi non cogitur vo-
luntas, tamen inclinatur.

a) *Ei citant.* – Sed etiam codkcs. – Udan pro ct hominem, ct
etiam hominem.
p) *ignorantis.* – proprium ignorantis B»D.

γ) *quo.* – quod CDEF. – teire <»m. FGaà; pro quod, quia cudkxo.
δ) *autem.* – etiam P.
ε) *hominis.* – Om. codice» et a b.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus in corpore manifestatur. – In corpore duo: pri-
mo, in communi declaratur quid ct quotuplex est
tentare; secundo, respondetur quaesito.

Quoad *primum*, duo dicuntur. Quid est tentare: scilicet
experimentum sumere, ut sciatur aliquid circa lentatum. –
Et quotuplex est. Et dicitur quod multiplicatur cx parte
finis nam quandoque fit cum solo tine proximo, qui cadit
in eius definitione, scilicet scire; quandoque cum aliquo
ulteriore fine, qui potest esse bonus, ct malus, etc.

Quoad *secundum*, conclusio responsive est: Tentare ut
noceat perpetratione peccari, est proprium diaboli. – Proba-
tur ex differentia inter tenure attributum diabolo, ct aliis,
scilicet homini, Deo, ct carni ac mundo. Homini quidem
convenit ad utrumlibet, scilicet bonum ct malum; et ud
malum culpae, non nixi ut ministro diaboli. Deo vero, ad
bonum tantum. Mundo vero ct cami, quamvis nd malum
culpae, tamen aut non active, sed materialiter; aut instru-
mentaliter, diabolo principaliter tentante.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OMNIA PECCATA PROCEDANT EX TENTATIONE DIABOLI

I* B**, qu. cxn, art. 4; Dc Malo, qu. III, art. 5.

¶ TERTIUM SIC proceditur. Videtur quod omnia peccata procedant ex tentatione J diaboli. Dicit enim Dionysius, iv cap. de Div. Nom. ¶ quod multitudo daemonum est causa omnium malorum et sibi et 3 aliis. Et Damascenus dicit ' quod omnis malitia et omnis immunditia a diabolo excogitatae sunt.

2. Praeterea, de quolibet peccatore dici posset quod Dominus de Iudaeis dicit, Ioan, vin *: Vos ex patre diabolo estis. Hoc autem est inquantum ipsi ex diaboli suggestionem peccabant. Omne ergo peccatum est ex suggestionem diaboli.

3. Praeterea, sicut angeli deputantur ad custodiam hominum, ita daemones ad impugnationem. Sed omnia bona quae facimus, ex suggestionem bonorum angelorum procedunt: quia divina ad nos mediantibus angelis perferuntur. Ergo et omnia mala quae facimus, proveniunt ex suggestionem diaboli.

Sed contra est quod dicitur in libro de Eccles. Dogmat. *: Non omnes cogitationes nostrae i malae a diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt.

Respondeo dicendum quod causa alicuius potest dici aliquid dupliciter: uno modo, directe; alio modo, indirecte. Indirecte quidem, sicut cum aliquod agens causans ? aliquam dispositionem ad aliquem effectum, dicitur esse ' occasionaliter et indirecte causa illius effectus; sicut si dicatur quod ille qui siccatur ligna, est causa combustionis eorum. Et hoc modo dicendum est quod diabolus est causa omnium peccatorum nostrorum: quia ipse r' instigavit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato consecuta est in toto genere hu-

mano quaedam pronitas ad omnia peccata. Et per hunc modum inteliigenda sunt verba Damasceni et Dionysii ¶

Directe autem dicitur esse aliquid l causa alicuius, quod operatur directe ad illud. Et hoc modo diabolus non est causa omnis peccati: non enim omnia peccata committuntur diabolo instigante, sed quaedam ex libertate arbitrii et carnis corruptione. Quia, ut Origines dicit, etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum ' et venereorum et huiusmodi; circa quae multa inordinatio contingit, nisi per rationem talis appetitus refracnetur; et maxime, supposita corruptione naturae. Refraenare autem et ordinare huiusmodi «ppetitum, subiacet libero arbitrio. Sic ergo non est necessarium omnia peccata ex instinctu diaboli provenire. Si qua tamen ex instinctu eius proveniunt, ad ea complenda eo blandimento decipiuntur homines nunc, quo primi parentes, ut Isidores dicit .

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod, si qua peccata absque instinctu diaboli perpetrantur, per ea tamen fiunt homines filii diaboli, inquantum ipsum primo peccantem imitantur.

Ad tertium dicendum quod homo potest per seipsum ruere in peccatum: sed ad meritum proficere non potest nisi auxilio divino, quod homini exhibetur mediante ministerio angelorum. Et ideo ad omnia bona nostra cooperantur angeli: non tamen omnia nostra peccata procedunt ex daemonum suggestionem. Quamvis nullum genus peccati sit, quod non interdum ex daemonum suggestionem proveniat.

a) et tibi et. - sibi et etiam B, tibi et PdK
?) ΑΤΥ/ΥΥηηΙμΥ. - proveniunt AB.
7) nutrae. - Otn. ACE.
3) causam. - causai codices et α b.
<) esse. - enim cdJ. a b.

V) siccatur. - daictat B, treat P.F cl a b. - Pro cauta combustionis earum, occasio combustionis ipsorum codlce*.
»,.) ipse. - Ora. PI.
(I) cue aliquid. - aliquis ABCDF, esse aliquis EGab.
t) ciborum. - cibi codices cl cd a, cibA cd. b.

Commentaria Cardinalis Caietani

mi.es danis, - In corpore est una distinctio bimembris, cum duabus iuxta membra conclusionibus responsivis quaesito.

Distinctio est. Causa alicuius dupliciter: directe, quae scilicet directe operatur ad illud, ut domificator ad aedificandum; et indirecte, quae scilicet operatur aliud, ad quod illud sequitur, ut scindens ligna respectu combustionis.

Prima conclusio est affirmativa Omnia peccata hominum causantur u daemone indirecte. - Probatur, primo quia fuit causa primi peccati, ex quo secuta est pronitas ad malum. - Exponuntur deinde ductores Dionysius et Damascenus. iuxta hunc sensum.

Secunda conclusio est negativa: Non omnia peccata hominum causantur a daemone directe. - Probatur, primo. Secundo daemone, in homine sunt appetitus sensitivus et liberum arbitrium: ergo potest esse peccatum. - Antecedens patet. Etiam auctoritate Origenis. - Consequentia probatur: quia regulatio appetitus ex libero pendet arbitrio.

Deinde declaratur conclusio, quoniam particularis est, quoad particularem sibi subcontrnriam: quomodo scilicet fiant quedam peccata nostra n daemone directe. Et dicitur quod eo modo quo peccatum primorum parentum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DAEMONES POSSINT HOMINES SEDUCERE PER ALIQUA MIRACULA VERA

Supra, qu. g», art. 4, ad 3; II* II*, qu. cjlxxvii. irt. 1, ad 2; nrt. 3; II *Sent.*, diet, m, qu. tu, art. 1; />r Aif.. qu. vi, art. 5; *In Sfatth.*, cap. χιiv; II *Thenai.*, cap. n, Icet. n.

quartum sic proceditvr. v;Jutur quod daemones non possint homines seducere per aliqua miracula vera. Operatio daemonum maxime vigebit in operibus Antichristi. Sed sicut Apostolus dicit II *ad Thessal.u**, eius *adventus est secundum operationem Satanae, in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus*. Ergo multo magis alio tempore pcr daemones non fiunt nisi signa mendacia.

2. Praeterea, vera miracula per aliquam corporum immutationem fiunt. Sed daemones non possunt immutare corpus in aliam naturam : dicit enim Augustinus, XVIII *de Civ. Dei*⁴ *Nec corpus quidem humanum ulla ratione crediderim daemonum arte vel potestate in membra bestialia posse converti*. Ergo daemones vera miracula facere non possunt.

3. Praeterea, argumentum efficaciam non habet. quod se habet ad opposita. Si ergo miracula vera possunt fieri a daemonibus ad falsitatem persuadendam, non erunt efficacia ad veritatem fidei confirmandam. Quod est inconueniens: cum dicatur Marci ult.*: *Domino coopérante, el sermonem confirmante sequentibus signis*.

Sed contra est quod Augustinus dicit, libro •Lib.xxi5»r- *Octoginta trium Quaest.* \ quod *magicis artibus λῖξ. ‘u?pv“L fiunt miracula plerumque similia illis miraculis quae Jiunt pcr servos Dei*.

•Qi.cx,an. 4. Respondeo dicendum quod, sicut ex supra * dictis patet, si miraculum proprie accipitur, daemones miracula facere non possunt, nec aliqua creatura, sed solus Deus: quia miraculum proprie dicitur quod fit praeter ordinem totius naturae creatae, sub quo ordine continetur omnis virtus creaturae a. Dicitur tamen quandoque miraculum large, quod excedit humanam facultatem et considerationem. Et sic daemones possunt facere miracula, quae scilicet homines mirantur, inquantum eorum facultatem et cognitionem excedunt. Nam et unus homo, inquantum facit aliquid quod est supra facultatem et cognitionem alterius, ducit alium in admirationem sui operis, ut quodammodo miraculum videatur operari.

? Sciendum est tamen 0 quod, quamvis huiusmodi opera daemonum, quae nobis miracula videntur, ad veram rationem miraculi non pertinent; sunt tamen quandoque verae res. Sicut magi Pharaonis per virtutem daemonum veros serpentes et ranas ¶ fecerunt *. Et *quando ignis Je caelo cecidit et familiam lob cum gregibus pecorum uno impetu consumpsit, et turbo domum*

• ver. . 9-

• α?.«η».

• ven. 30.

•Lib.xxi5»r-

λῖξ. ‘u?pv“L

•Qi.cx,an. 4.

ven

» ; vm, «η. 7.

deiiciens filios eius occidit, quae fuerunt opera Satanae. phantasmata non fuerunt; ut Augustinus dicit, XX *de Civ. Dei**.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit ibidem, Antichristi opera possunt dici esse signa mendacii, *vel quia mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod l non facit, videatur facere: vel quia, si sint vera prodigia, ad mendacium tamen pertrahent credituros*.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra* dictum est. materia corporalis non obedit angelis bonis seu malis ad nutum, ut daemones sua virtute possint transmutare materiam de forma in formam: sed possunt adhibere quaedam semina quae in clementis mundi inveniuntur, ad huiusmodi effectus complendos, ut Augustinus dicit III *de Trin.* * Et ideo dicendum est quod oirines transmutationes corporalium rerum quae possunt fieri pcr aliquas virtutes naturales, ad quas pertinent praedicta semina, possunt fieri pcr operationem daemonum, huiusmodi seminibus adhibitis: sicut cum aliquae res transmutantur in serpentes vel ranas, quae per putrefactionem generari possunt. Illae vero transmutationes corporalium rerum quae non possunt virtute naturae fieri, nullo modo operatione daemonum, secundum rei veritatem, perfici possunt; sicut quod corpus humanum mutetur in corpus bestiale, aut quod corpus hominis mortuum reviviscat. Et si aliquando aliquid tale operatione daemonum fieri videatur, hoc non est secundum rei veritatem, sed secundum apparentiam tantum.

Quod quidum potest dupliciter contingere. Uno modo, ab interiori ; secundum quod daemon potest mutare phantasiam hominis, et etiam sensus corporeos, ut aliquid videatur aliter quam sit, sicut supra * dictum est. Et hoc etiam interdum fieri dicitur virtute aliquarum rerum corporalium.- Alio modo, ab exteriori. Cum enim ipse possit formare corpus ex aere cuiuscumque formae et figurae, ut illud assumens in eo visibiliter appareat ; potest eadem ratione circumponere cuicumque rei corporeae quamcumque formam corpoream, ut in eius specie videatur. Et hoc est quod Augustinus dicit XVII *de Civ, Dei**, quod *phantasticum hominis, quod etiam cogitando l sive somniando per rerum innumerabilium genera variatur, vehit corporatum m alicuius animalis effigie, sensibus apparet alienis*. Quod non est sic intolligendum, quod ipsa vis phantastica hominis, aut species eius, eadem numero incorporata alterius

• ap.m.

• qm. c*•ta-

• ατ iv-

«

«

3) creaturae. – creata P.
r) Sciendum est tamen. – Signum est enim pA, Signum rst tamen celeri et a b.
y) ranai. – veras ranas G.

6) quod. – quae Vab.
i) etiam cogitando. – est cogitando IUX5p., in cogitando cJ. a, citam in cogitando Pb. – Pro corporatum, incorporatum Pi pro sensibus apparet, tnsibituque appareat «D, tculibu» 4/-/uy.k ttftri

era Sa-
 Justinus
 • Qp. m.
 Ugusti-
 nt dici
sus per
t facit,
 >*digia,*
S.
 I * di-
 angelis
 :s sua
 forma
 m se-
 lf, ad
 stinus
 quod
 quae
 s, ad
 ri per
 nibus
 Itûr
 *n
 n ge-
 orpo-
 turae
 peun-
 quod
 i, aut
 Et si
 fieri
 teni,

1.

1.

Uno
 l po-
 nsus
 L si-
dum
 im.-
 ossit
 e et
 ppa-
 um-
 rpo-
 uod
ian-
 'so-
ria-
 'gie,
 clli-
 aut
 rius

1.

J. a,
cuti-
 l ab.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

sensibus ostendatur: sed quia daemon qui in phantasia unius hominis format aliquam speciem, ipse etiam potest similem speciem alterius sensibus offerre.

1.

1.

An tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaest*, *, *eunt talia*

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

QUAESTIO CXIV, ARTICULUS V

1.

1.

Titul is clarus. – In corpore duo: primo, distinguendo respondet quaesito; secundo, ad perfectionem doctri-nae , addit quoddam notabile.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

sunt aliquid quod ct facultatem ct cognitionem nostram excedit.

1.

1.

Quoad *secundum*, notatur quod aliud est dicere, *Hoc est vere miraculum*; ct aliud. *Hoc est vere res quae apparet*. Et quod, quamvis opera mira daemonum nunquam sint vere miracula, ut in prima conclusione dicitur; sunt tamen quandoque vere fes mirabiliter factae, ut ranae mogorum, et ignis ct turbo lob. Quandoque autem sunt rerum phan-t?>mritn seu Mmilitudinei tantum; ut in responsione ad secundum declaratur.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

faciunt magi qualia sancti, diverso fine et diverso nire jiunt. Illi enim faciunt, quaerentes gloriam suam: isti, quaerentes gloriam Dei. Et illifaciunt per quaedam privata commercia; isti autem publica administrafione, et iussit Dei, cui cuncta crea-tura subiccla estġ.

1.

1.

sunt aliquid quod ct facultatem ct cognitionem nostram excedit.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

53-7

1.

1.

Commentarin Cardinali-* Caintanl

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

ARTICULUS QUINTUS

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

UTRUM DAEMON QUI SUPERATUR AB ALIQUO, PROPTER HOC AB IMPUGNATIONE ARCEATUR

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

QUAESTIO CENTESIMADECIMAQUINTA
DE ACTIONE CORPORALIS CREATURAE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

• Cf. qu. cv». In-
trod.
• Qu. cim.

Consequenter considerandum est de actione
corporalis creaturae *; et fato, quod aliquibus
corporibus attribuitur ◆

Circa actiones corporales quaeruntur sex.

Primo: utrum aliquod corpus sit activum.

Secundo: utrum in corporibus sint aliquae se-
minales rationes.

Tertio: utrum corpora caelestia sint causa eo-
rum quae hic per inferiora corpora fiunt.

Quarto: utrum sint causa humanorum actuum.

Quinto: utrum eorum actionibus daemones
subdantur.

Sexto: utrum caelestia corpora imponant neces-
sitate[m] his quae eorum actionibus subduntur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUOD CORPUS SIT ACTIVUM

III Corrf. *lieni.*, cap. I ux; /A· *Vcrit.*, qu. v, ert. u, ad 4; *Dc D>t.*, qu. m, <r». 7.

»D primum sic proceditur. Videtur quod
nullum corpus sil activum. Dicit enim
Augustinus * quod *in rebus invenitur ali-*
'quid actum et non agens, sicut sunt cor-
pora; aliquid agens et non actum, sicut *Dens.*
quid agens et actum, sicut substantiae spirituales,

2. Praeterea, omne agens, excepto primo
agente, in suo opere indiget subiccto quod sit
susceptibile suae actionis. Sed infra substantiam
corporalem non est substantia quae sil susceptibi-
lis · suae actionis: quia hacc substantia tenet infi-
mum gradum ? in entibus. Ergo substantia cor-
poralis non est activa.

3. Praeterea, omnis substantia corporalis con-
cluditur quantitate. Sed quantitas impediti substan-
tiam a motu et actione, quia comprehendit eam,
et mergitur in ea: sicut impeditur aer nubilosus
a perceptione luminis. Et huius signum est, quod
quanto magis accreverit quantitas corporis, tanto
est ponderosius et gravius ad hoc quod movea-
tur. Ergo nulla substantia corporalis est activa.

4. Praeterea, omne agens habet virtutem
agendi ex propinquitate ad primum activum. Sed
a primo activo, quod est simplicissimum, remo-
tissima sunt corpora, quae sunt maxime compo-
sita. Ergo nullum corpus est agens.

5. Praeterea, si aliquod corpus est agens, aut
agit ad formam substantialem; aut ad formam
accidentalem. Sed non ad formam substantialem:
quia non invenitur in corporibus principium actio-
nis nisi aliqua qualitas activa T. quae est accidens;
accidens autem non potest esse causa formae
substantialis, cum causa sit polior quam effectus.
Similiter etiam neque ad formam accidentalem:
quia *accidens non se extendit ultra suum subie-*
ctum, ut Augustinus dicit IX *de Trin.* * Ergo
nullum corpus est activum.

Sed contra est quod Dionysius, xv cap. *Cael.*
Hier., inter ceteras proprietates corporei ignis,
dicit quod *ad susceptas materias manifestat sui*
ipsius magnitudinem activus 8 et potens.

Respondendo dicendum quod sensibiliter apparet
aliqua corpora esse activa. Sed circa corporum
actiones tripliciter aliqui erraverunt. Fuerunt enim
aliqui qui totaliter corporibus actiones subtraxe-
runt. Et haec est opinio Aviccbbron in libro *Fontis*
Vitae, ubi per rationes quae tactae sunt, probare
nititur quod nullum corpus agit, sed omnes actio-
nes quae videntur esse corporum, sunt actiones
cuiusdam virtutis spiritualis, quae penetrat per
omnia corpora: ita quod ignis, secundum eum.
non calefacit, sed virtus spiritualis penetrans per
ipsum. Et videtur hacc opinio derivata esse ab
opinionem Platonis. Nam Plato posuit omnes for-
mas quae sunt in materia corporali, esse parti-
cipatas et determinatas et contractas ad hanc ma-
teriam; formas vero separatas esse absolutas et
quasi universales; et ideo illas formas separatas
dicebat esse causas formarum quae sunt in ma-
teria ◆ Secundum hoc ergo quod forma quae est
in materia corporali, determinata est ad hanc ma-
teriam individuatam per quantitatem, ponebat
Aviccbbron quod a quantitate, prout est individua-
tinnis principium, retinetur et arcetur forma cor-
poralis, ne possit se extendere per actionem in
aliam materiam; sed solum forma spiritualis et
immaterialis, quae non est coarctata per quanti-
tatem, potest chluere per actionem in aliud.

Sed ista ratio non concludit quod forma cor-
poralis non sit agens, sed quod non sit agens uni-
versale. Secundum enim quod participatur aliquid,
secundum hoc est necessarium quod participetur
id quod est proprium ei: sicut quantum participa-
tur de lumine, tantum participatur de ratione vi-

a) *suueptibilif.* - *tuuepiibilt* F, *receptibilia* PGua.
p) *ittfmum gradum.* - *infinitem gradum* B, *locum infimum* D, *ul-*
timum gradum Pafr.

y) *activa.* - Om. ACE.
o) *activus.* - *et aetivu»* PaA.

• O. qa. LK™.
XA. L

•Cap. l».

sibilis. Agere autem, quod nihil est aliud quam facere aliquid actu, est per se proprium actus, inquantum est actus: unde et omne agens agit sibi simile. Sic ergo ex hoc quod aliquid est» forma non determinata per materiam quantitati subiectam, habet quod sit agens indeterminatum et universale: ex hoc vero quod est determinata ad hanc materiam, habet quod sit agens contractum et particulare. Unde si esset forma ignis separata. ut Platonici posuerunt ♦ esset aliquo modo causa omnis ignitionis. Sed haec forma ignis quae est in hac materia corporali, est causa huius ignitionis quae est ab hoc corpore in hoc corpus. Unde et fit talis actio per contactum duorum corporum.

Sed tamen haec opinio Avicbron superexedit opinionem Platonis. Nam Plato ponebat solum formas substantiales separatas; accidentia vero reducebat ad principia materialia quae sunt *magnum* et *parnunt*, quae ponebat esse prima contraria, sicut et alii rarum et densum ♦ Et ideo tam Plato quam Avicenna, in aliquo ipsum sequens, ponebant quod ‘ agentia corporalia agunt secundum formas accidentales, disponendo materiam ad formam substantialem; sed ultima perfectio, quae est per introductionem ζ formae substantialis, est a principio, immateriali *. Et haec est secunda opinio de actione corporum: de qua supra * dictum est, cum de Creatione ageretur.

Tertia vero opinio fuit Democriti, qui ponebat actionem esse per effluxionem atomorum a corpore agente, et passionem esse per receptionem eorundem in poris corporis patientis. Quam opinionem improbat Aristoteles in I *dc Generat.* * Sequeretur enim quod corpus non pateretur per totum, et quod quantitas corporis agentis diminueretur ex hoc quod agit: quae sunt manifeste falsa.

Dicendum est ergo quod corpus agit secundum quod est actu, in aliud corpus secundum quod est in potentia.

Ad primum ergo dicendum quod dictum Augustini est intelligendum de tota natura corporali simul accepta, quae non habet aliquam inferiorem naturam infra se, in quam agat, sicut natura spiritualis in corporalem, et natura increcata in

creatam. Sed tamen unum corpus est infra ↑ alterum, inquantum est in potentia ud id quod habet aliud in actu.

Et per hoc patet solutio ad secundum. – Sciendum est tamen * quod, cum Avicbron sic argumentatur, « Est aliquid quod est movens non motum, scilicet primus Factor rerum: ergo, ex opposito, est aliquid quod est motum et patiens tantum », quod concedendum est. Sed hoc est materia prima, quae est potentia pura, sicut Deus est actus purus. Corpus autem ‘ componitur ex potentia et actu: et ideo est agens et patiens.

An TERTIUM dicendum quod quantitas non impedit formam corporalem omnino ab actione, sicut dictum est*: sed impedit eam ne sit agens universale, inquantum forma individuatur prout est in materia quantitati subiecta. – Signum tamen quod inducitur de ponderositate corporum, non est ad propositum. Primo quidem, quia additio quantitatis non est causa gravitatis; ut probatur in IV *de Caelo et Mundo* *. Secundo, quia falsum est quod ponderosus facit tardiores motum: immo quanto aliquid est gravius, tanto magis movetur motu proprio. Tertio, quia actio non fit per motum localem, ut Democritus posuit; sed per hoc quod aliquid reducitur de potentia in actum.

Ad quartum dicendum quod corpus non est id quod maxime distat a Deo: participat enim aliquid de similitudine divini esse, secundum formam quam habet. Sed id quod maxime distat a Deo, est materia prima; quae nullo modo est agens, cum sit in potentia tantum.

Ad quintum dicendum quod corpus agit et ad formam accidentalem, et ad formam substantialem. Qualitas enim activa, ut calor, etsi sit accidens, agit tamen in virtute formae substantialis, sicut eius instrumentum: et ideo potest agere ad formam substantialem; sicut et calor naturalis, inquantum est instrumentum animae -, agit ad generationem carnis. Ad accidens vero agit propria virtute. – Nec est contra rationem accidentis, quod excedat suum subiectum in agendo, sed quod excedat in essendo: nisi forsitan quis I imaginetur idem accidens numero defluere ab agente in patiens, sicut Democritus ponebat fieri actionem per defluxum atomorum.

t) ponebant quod. – ponebant quidem quod ACEFG, ponebant quidem ad pD.
>) perfectio quae est per introductionem. – perfectio quae est per inductionem P.
,) infra. – iuxta I G.

0) ad secundum. Sciendum est tamen. – Ad secundum sciendum est cJ. b. – curw ocn. codkca et cd. a.
i) autem. – etiam p.
r) animae. – Om. CDEFGaè.
λ) forsitan quit, – forsitan aliquis cortes.

Commentaire Cardinalis Caiotani

Titulus clarus. – In corpore quinque: primo, in quo est difficultas; secundo, tractatur opinio Avicbron; tenio, Platonis et Avicennae; quarto, Democriti; quinto, respondetur quaesito.

II. Quoad *primum*, duo: quid manifestum; et quid occultum. Manifestum ad sensum est corpora agere, ut ignem calefacere experimur. Difficile autem, aut disputabile est, quomodo agant: quoniam fuit circa modum agendi triplicis error.

Adverte hic quod corpora aliquo modo concurrere ad agendum, nullus negat; et hoc experimur ad sensum. Sed

quomodo concurrant, an scilicet ut media per quae transeat vis activa; an ut disponentia; an ut emittentia. De scilicet atomis, an ut eductis de aliorum potentiis, etc.: hoc est quod in dubium vertitur.

III. Quoad *secundum*, tria: primo, opinionem; secundo, radicem Platonice, tertio, differentiam eius a Platonice opinione. Et omnia tam clara sunt in littera, ut non expositione egeant.

Ad bonitatem tamen doctrinae, circa opinionem adverte, quod haec opinio adeo circa modum agendi deliravit, ut talem posuerit modum, ex quo sequatur negatio ipsius

5.p

actionis; er ideo in littera dicitur quod totaliter subtraxe-
runt actiones corporibus. Dicendo enim quod corpora in
agendo concurrunt tantum secundum apparentiam, ct Ut
media per quae transit vis activa, et non ut aliquid coo-
peranda; manifeste incidunt in conditionem diminuentem,
sicut dicendo hominem pictum.

Circa radicem vero Platoniam, notato quod, quamvis
prima facie haec ratio videatur continere in se duns ratio-
nes positas in 111 *Contra Gent.*, cap. lxx, pro Aricebron;
si quis tamen diligenter consideret, non est ita, ut patet
ex tertio argumento hic facto ex pane quantitatis, ut etiam
fit ibi. immo haec ratio non fuit ibi explicata, sed hic, ni-
tiorque ingenio firmata, est confutata. Consistit enim haec
ratio super esse rei activae, quin scilicet debet esse abso-
lutum: eue autem corporeum non est absolutum, sed con-
tractum: ergo. Solvitur autem, et subtilius, quod c. sc fundat
activitatem, sed non modum agendi: immo, sicut actualitas
rei est causa actionis, ita modus essendi in actu causat
modum agendi. Et propterea, cum *absolutum* et *contra-*
ctum dicant modos essendi, et non actum ipsum; ex affir-
matione absoluti, sequitur modus agendi universaliter; et
ex affirmatione contracti, modus agendi particulariter. Et
sic ex negatione absoluti, non sequitur negatio activitatis,
sed modi agendi, scilicet *universaliter*. Cuius signum in lit-
tera notato, quod actio contracti est per contactum duo-
rum corporum: hoc enim est limitati modi actus signum.

IV. Quoad *tertium*, Platonis et Avicunnc (non Avice-
bron, ut multi corrupti codices habent) opinio ponitur,
consistens in hoc, quod corpora agunt per suas formas oc-
cidentales ut disponentia materiam (et in hoc bene dicit,
et evitat stultitiam Avicebron); et quod corpora non agunt
ut educentia formas substantiales, sed dantur a formis se-
paratis vel Intelligenti agente: et in hoc erret, ut patuit
superius *.

V. Quoad *quartum*, opinio Democriti, valde rudis, ponit

QUAESTIO CXV. ARTICULUS II

actionem fieri per defluxum atomorum ex corpore egente
in patiens. – Improbatur, ex parte patientis: quia non lotum
pateretur. Ex parte agentis: quia minueretur agendo.

VI. Quoad *quintum*, conclusio responsiva quaesito eaf:
Corpus agit secundum quod est actu, in aliud secundum
quod est in potentia. – Haec conclusio satis probata relin-
quitur ex dictis contra Avicebron -: Unumquodque quantum
participat de aliquo, tantum etiam participat de illius pro-
prio; sed actus proprium est agere; ergo corpus, secun-
dum quod est actu, activum est. Et sic habetur quod vere
agit; et modus agendi; et quid agit, scilicet tam occidens
quoniam substantiam, cum ipse netus et secundum formam
substantialem et accidentalem.

VII. Adverte hic quod corpus esse activum secundum
eum substantiam, potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut
sit clicitivum alicuius suae propriae actionis, puta generatio-
nis: verbi gratia, quando ignis generat ignem, sicut calor
elicit operationem praeivum, scilicet calefactionem, ita sub-
stantia ignis eliciat generationem substantialem. Et haec est
opinio Scoti, posita ab eo in multis locis, scilicet in Primo,
diu, xxxvii, et in Secundo, dist. ix, qu. 11, et dist. xvi, qu. 1,
et in Quarto, dist. xii *, etc. – Alio modo, ut corpus non
sit per seipsum clicitivum alicuius actionis, sed sit radix et
principium quod qualitas sua active eliciat actionem ossi-
mihitivam sibi substantialiter: verbi gratia, substantia ignis
non elicit generationem huius ignis geniti, sed est praebens
efficaciam calori suo ut elidat generationem qua effectus
fiat similis substantialiter igni, idest fiat ignis, quia est
agens univocum. Et ista via est peripatetica, ut patet in *de*
Sensu et Sensato ♦; quam sequitur s. Thomas, expresse te-
nens - quod creata substantia nullius actionis est proximum
clicitivum principium.

VIII. In responsione ad quintum, est quaestio quomodo
substantia agat substantiam, et accidet» in virtute substan-
tiae: sed supra * tractata est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN MATERIA CORPORALI SINT ALIQUAE RATIONES SEMINALES

In *Sent.*, dist. xviii, qu. 1, art. 3; Terrib., qu. v, m. 9, ad fin.

15^PCn SECLNDUM s,c PROCemTÜR· Videtur quod
«ÇjAavTf,in materia corporali non sint aliquae

rationes seminales. *Patio* enim impor-
aliquid secundum esse spirituale.

Sed in materia corporali non est aliquid spiritua-
liter, sed materialiter tantum s. secundum scilicet
modum eius in quo est. Ergo in materia corporali
non sunt seminales rationes.

2. Praeterea, Augustinus dicit. III *de Trin.* *,
quod daemones quaedam opera faciunt adhibendo
occultis motibus quaedam semina, quae in elemen-
tis cognoscunt. Sed ea quae per motum localem
adhibentur, sunt corpora, non rationes. Ergo in-
convenienter dicitur quod sunt in corporali mate-
ria seminales rationes.

3. Praeterea, semen est principium activum.
Sed in materia corporali non est aliquod princi-
pium activum: cum materiae non competat agere,
ut dictum est · Ergo in materia corporali non
sunt seminales rationes.

4. Praeterea, in materia corporali dicuntur esse
quaedam *causales rationes* ♦ quae videntur suffi-
cere ad rerum productionem. Sed seminales ratio-

nes sunt aliae a causalibus: quia praeter seminales
rationes fiunt miracula, non autem praeter cau-
sales. Ergo inconvenienter dicitur quod seminales
rationes sunt in materia corporali.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III *de*
Trin. ♦ *Omnium rerum quae corporaliter risibi-*
literque nascuntur, occulta t quaedam semina in
istis corporeis mundi huius elementis latent.

Respondeo dicendum quod denominationes con-
sueverunt fieri a perfectiori, ut dicitur in II *de*
Anima *. In tota autem natura corporea pertec-
tiora sunt corpora viva: unde et ipsum nomen
naturae translatum est a rebus viventibus ad
omnes res naturales. Nam ipsum nomen naturae,
ut Philosophus dicit in V *Melaphys.* *, primo im-
positum fuit ad significandum generationem τ vi-
ventium, quae *nativitas* dicitur: et quia viventia
generantur ex principio coniuncto, sicut fructus ex
arbore, et foetus ex matre, cui colligatur, conse-
quenter tractum est nomen naturae ad omne prin-
cipium motus quod est in eo quod movetur. –
Manifestum est autem quod principium activum
et passivum generationis rerum viventium sunt

e) materialiter tantum. – corporaliter Paê.
p) occulta. – On». RG.

γ) generationem. • generationes AUCDEpE.- Pro nativitas dicitur,
nativitates dicuntur D.

•|*I at. II

* C/. eua. ir»

• Q». UL

• (X c)p. rr. -
S. Th. ko. x.
* Cf. »opta, <.
Lit. Afr. JJ 43.
i uni. art. i; tV
Snt., di* L xu.
qu. 1, art. 3, qX-
x.
* Qm. mt. art.
OanoL asa.
x«u; qe. Ltxnx.
Bl. i, CoeæmL
aae. xir.

• Qu. u.», an.
8. qo I it, art. 4.

•cap. vii,».

•a *. praec=d.,

er. ad or. x-
Gld. as
v. «p. l».

•Dr F»Je
»- U, eq

mus quod omnia quae fiunt hic inferius, fiunt per hoc quod calefiunt et frigidantur, et humedantur et desiccantur, et aliis huiusmodi qualitatibus alterantur, quae non inveniuntur in corporibus caelestibus. Ergo corpora caelestia non sunt causa eorum quae hic fiunt.

4. Praeterea, sicut Augustinus dicit V *de Civ.* *, *h7l7 est magis corporeum quam corporis sexus*. Sed corporis sexus non causatur ex corporibus caelestibus: cuius signum esse videtur, quod duorum geminorum sub una constellatione natorum, unus est masculus et alter est femina. Ergo corpora caelestia non sunt causa rerum corporalium quae hic fiunt.

Sed contra est quod Augustinus dicit, III *de Triti.* *, *quod corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur*. - Et Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* *, *quod lumen solis ad generationem sensibilibus corporum confert, et ad vitam ipsa movet, et nutrit et auget et perficit*.

Respondeo dicendum quod, cum omnis multitudo ab unitate procedat; quod autem immobile est, uno modo se habet, quod vero movetur, multiformiter: considerandum est, in tota natura, quod omnis motus ab immobili procedit. Et ideo quanto aliqua sunt immobiliora tanto sunt magis causa eorum quae sunt magis mobilia. Corpora autem caelestia sunt inter alia corpora magis immobilia: non enim moventur nisi motu locali. Et ideo motus horum inferiorum corporum, qui sunt varii et multiformes, reducuntur in motum corporis caelestis, sicut in causam *.

Ad primum ergo dicendum quod dictum Damasceni intelligendum est, quod corpora caelestia non sunt prima causa generationis et corruptionis eorum quae hic fiunt; sicut dicebant illi qui ponebant corpora caelestia esse deos.

Ad secundum dicendum quod principia activa in istis inferioribus corporibus non inveniuntur nisi qualitates activae elementorum, quae sunt calidum et frigidum et huiusmodi. Et si sic esset quod formae substantiales inferiorum corporum non diversificarentur nisi secundum huiusmodi

accidentia, quorum principia *rarum et densum* antiqui Naturales posuerunt ♦, non deberet super haec inferiora corpora aliquod principium activum ponere, sed ipsa sufficerent ad agendum. Sed recte considerantibus apparet quod huiusmodi accidentia scilicet habent sicut materiales dispositiones ad formas substantiales naturalium corporum. Materia autem non sufficit ad agendum. Et ideo oportet super has materiales dispositiones ponere aliquod principium activum.

Unde Platonici posuerunt species separatas, secundum quarum participationem inferiora corpora substantiales formas consequuntur Sed hoc non videtur suilicere. Quia species separatae semper eodem modo se haberent, cum ponantur immobiles: et sic sequeretur quod non esset aliqua variatio circa generationem et corruptionem inferiorum corporum; quod patet esse falsum.

Unde secundum Philosophum in II *de Gen.* *, *apud 8, 18*, necesse est ponere aliquod principium activum mobile, quod per sui praesentiam et absentiam causet varietatem circa generationem et corruptionem interiorum corporum. Et huiusmodi sunt corpora caelestia. Et ideo quidquid in istis inferioribus generat, movet ad speciem ζ sicut instrumentum caelestis corporis; secundum quod dicitur in II *Physic* *, *quod homo generat hominem, et sol*.

Ad tertium dicendum quod corpora caelestia inferioribus corporibus non sunt similia similitudine speciei; sed inquantum sua universali virtute continent in se quidquid in inferioribus corporibus generatur; secundum quem modum dicimus etiam omnia esse Deo similia.

Ad quartum dicendum quod actiones corporum caelestium diversimode recipiuntur in inferioribus corporibus secundum diversam materiae dispositionem. Contingit autem quandoque quod materia conceptus humani non est disposita totaliter ad masculinum sexum: unde partim formatur in masculum. partim in feminam. Unde ad hoc inroducit ab Augustino *, ad repellendum scilicet divinationem quae fit per astra: quia effectus astrorum variantur etiam in rebus corporeis, secundum diversam materiae dispositionem.

*) sunt immobiliora. - magis sunt immobilia Pab, f) prima. - primo Pab. Z) Philosophum. - Aristotelem codices.) sui. - suam Pab.

ζ) JMOrel ad speciem. - et moret ad speciem est P. *) corporibus. - Om. I'FGa&. 0) ad. - et P».

Commentaria Caixlmalin Caiotani

Invi. vs clarus. - In corpore una conclusio responsiva quaesito affirmative: Motus inferiorum corporum causantur a corporibus caelestibus. - Probatur. Omnis multitudo ab unitate procedit: ergo omnis motus ab immobili: ergo quanto aliquid est magis immobile, tanto est magis causa magis mobilis: ergo corpora caelestia sunt causae inferiorum mobilium.

Antecedens patet. - Prima consequentia probatur: quia immobile uno modo scilicet habet, mobile multiformiter. - Secunda vero est ex se evidens, ex eadem radice. - Tertia vero probatur: quia corpora caelestia sunt magis immobilia. Probatur: quia solo motu locali, quo etiam non iit multiformitas in aliquo intrinseco; cetera multis motibus, aliter ratione, generatione, motu locali.

II. In responsione uod secundum, occurrunt tres dubitationes. Prima est circa progressum responsionis: videtur enim divenire uo proposito. Nam primo proponitur conditionnalis de proportionem qualitatibus activarum uod formas substantiales; et deinde transitor ad gradum causandi carundem, uoc unquam reditur ad destructionem illius conditionalis; cuius tamen destructio in hac responsione sustinetur.

Secunda est circa rationem assignatam in littera quare necesse est, praeter corpora inferiora, ponere corpus caeleste esse activum effectuum inferiorum. Ratio enim est ista. Actiones, sicut et qualitates elementares, scilicet habent sicut materiales dispositiones ad formas substantiales: ergo oportet ponere aliud activum. Et probatur consequentia: quia

ni cl *densinn* an-
oportere*l* super •amu
irincipium acti-
it ad agendum,
et quod huius-
lateriales dispo-
naturalium cor-
:it ad agendum,
es dispositiones
Πī.
cies separatas,
l inferiora cor-
Liuntur ♦ – Sed
iccies separatae
, cum ponantur
d non esset ali-
:t corruptionem
: esse falsum.
in II *de Gen.* *,
:ipium activum
m et absentiam **,
inem el corru-
huiusmodi sunt
iid in istis infe-
i ζ sicut instru-
im quod dicitur
loniinem, et sol.
rpora caelestia
similia similitu-
universa*i* vir-
iferioribus cor-
quem modum
imilia.
ones corporum
r in inferioribus
laleriae disposi-
ic quod materia
ita totaliter ad
ormalur in ma-
ad ⅈ hoc intro-
lendum scilicet «
: quia effectus
: corporeis, se-
sitionem.

1 <<f p.

irrunt tres dubita-
pensionis: videtur
proponitur condi-
varum ad formas
dus causandi ca-
tionem illius con-
: responsione sus-

m in littera quare
cre corpus caeleste
tio enim est ista.
G se habent sicut
ntialcs ergo opor-
onsequentia: quia

materia non sufficit ad agendum. Et deinde ostenditur quod tale agens oportet esse mobile; ac per hoc, concluditur esse caelum. – Haec autem ratio non concludit intentum. Quoniam cum in antecedente dicitur quod haec accidentia sc habent ut materiales dispositiones, potest dupliciter intcl-
ligi: primo, de istis accidentibus virtute propria; secundo, dc eis ut agunt in virtute substantiarum naturalium infe-
riorum, quarum sunt. Si enim intelligitur secundo modo, falsum est antecedens : quoniam calor, ut vis ignis, intro-
ducit active formam ignis, apud s. Thomam - ; quamvis, ut
color, disponat tantum pro illa. – Si autem intelligitur primo
modo, verum est antecedens : quia accidens virtute propria
non potest agere substantiam, sed disponere tantum. Sed
tunc, concesso toto processu, negabitur ultima consequentis,
scilicet. Ergo illud aliud agens mobile est corpus caeleste.
Dicam enim quod illud est substantia illius corporis cuius
qualitas agit disponendo; verbi gratia, substantia ignis, cum
generatur ignis ab igne; et substantia hominis, cum gene-
ratur homo nb homine; et sic dc aliis. In hoc enim con-
sistit difficultas secundi argumenti, quod cx sufficientia in-
feriorum agentium tam ad accidentia quam ad substantias,
procedit contra necessitatem recurrendi nd corpus caeleste

Tertia dubitatio est circa corollarium in calce respon-
sionis positum, scilicet quod omne generans inferius movet
ad speciem ut instrumentum caelestis corporis. Aut enim
hic sumitur species, ut distinguitur contra individuum : et
tunc restat ostendere unde hoc efficaciter inferatur; cx dic-
tis enim nihil apparet ad propositum tale.-Aut distingui-
tur contra dispositionem. Et tunc est 'falsum: quia cum
ignis generat ignem, non concurrit substantia ignis gene-
rantis ut instrumentum, sed ut agens principale. Cuius si-
gnum evidens est, quia assimilât sibi ipsi clfcclum: haec
enim est differentia instrumenti n principali agente, quod
illud ut sic facit simile alteri, hoc sibi.

III. Ad has dubitationes alio ordine respondendum est:
primo namque ud secundam, cx cuius sensu reliquae pen-
dent; deinde ad primam et tertiam * dicitur. Sciendum est
ergo quod duplex est principiorum activorum ordo: quae-
dam enim sunt principia activa formaliter; quaedam vero
virtualiter. Activa formaliter voco, quae sunt principia cli-
citivn actionum; qualia sunt calidum et frigidum, etc. Activa
autem virtualiter dico illa quae non eliciunt actiones, sed
sunt quorum virtute actiones eliciuntur; qualia sunt omnia
corpora secundum substantias: dictum est enim superius*
quod substantia creata nullius actionis est clicitivum princi-
pium, et quod tamen est id cuius virtute qualitates et poten-
tiae activae agunt. Hoc autem duplex genus activi principii
in corporibus sic sc habet, quod formale sequitur virtualc:
et sic virtualc est prius formali secundum rem. Sed secun-
dum nomen, est totum oppositum: quoniam activum for-
male ndeo sibi nomen activitatis vindicavit, ut communiter
dicatur, ut in hac etiam littera dicitur, quod nullum inve-
nitur in istis inferioribus activum principium nisi qualitas
dementaris, etc.

IV. Hoc igitur supposito, ad secundum dubium * dico
duo. Primum. Stando infra ordinem activorum Formaliter,
optime videtur sequi: Omnia activa formaliter in istis in-
ferioribus sc habent ut materiam disponentia, ergo necssc
est ponere aliquod in superioribus activum formale, quod
»c habeat ut perficiens. Et cum tale oporteat esse mobile,
sequitur. Ergo est corpus caeleste. Ncc potest contra hoc
instari quod tale est substantia corporis huius: quia illa
non est m ordine activorum formaliter. – Secundum est
quod, universaliter loquendo dc utroque ordine activorum,
processus litterae etiam valet. Quod tali ordine manifesta-
tur. Omnia haec activa formaliter sunt ut materiam dis-
ponentia : ergo praeter haec, oportet esse aliud activum for-
male sc habens ut informans. Tunc ultra : sicut superius
principium activum formale sc habet nd inferius principium
activum formale, ita superius virtualc ad inferius virtualc;
substantiae namque rerum cx carum accidentibus innote-

scunt, ut in I *de .1nima* * dicitur. Sed praeter inferius for-
male, oportet ponere superius formale. Ergo praeter in-
ferius virtualc, oportet ponere superius virtualc. Et sequitur
amplius quod, quemadmodum inferius formale est ut ma-
teriale respectu superioris formalis, ita inferius virtualc re-
spectu superioris virtual». – Et sic patet quod, sive litte-
ram interpretemur dc activis formaliter, quod consequentia
est bona, iuxta primum dictum: sive universaliter et in-
distincte interpretemur dc activis, consequentia quoque est
bona, cx eadem radice, quia scilicet formaliter activa sunt
tantum disponentia.

I ink ad obiectionem in oppositum dicitur, quod ante-
cedent intelligitur dc accidentibus istis, ut sunt active vir-
tute propria. Et cum dicitur quod tunc fiet recursus ad
substantiam corporis cuius est illud accidens: iam patet
responsio, quod variatur ordo activorum. Oportet enim
habere recursum ad altius activum formale, ut omnis ordo
activorum sit completus: et sic fit reductio ad corpus caele-
ste, quod manifeste actionem elicit non pcr qualitatem ma-
terialiter sc habentem od naturo corporum inferiorum, sed
per olliore proprietates, qualis est lux, et influxus, etc.

V. Ad primam vero dubitationem ♦ dicitur dupliciter. • a ■«. a-
Primo, quod nullum inconveniens fuit digressionem talem
facere, aut relinquere destructionem illius conditional». Quo-
niam per se notum est multum case varietatem formarum
inferiorum excedentem efficaciam qualitatum elementarium,
ut putet cx operibus: quod enim magnes trahat ferrum,
cx nullo clementi virtute provenit, et consequenter ncc eius
forma, quae illius operis est principium, etc.

Secundo, quod illa conditional» fuit destructa in littera,
non formaliter, brevitatis causa, >cd implicite et virtualiter.
Affirmando enim activa inferiora sc habere ut materialia
respectu substantiarum, satis ostendit infirmitatem horum
activorum respectu varietatis omnium formarum substan-
tialium horum. Si enim in potentia sunt ad forma* ipsas,
oportet quod sint in potentia ad diversitatem carum: cum
diversitas formali* naturas formarum consequatur, et ab
eodem hubcat res esse. unitatem, et diversitatem eb alio.
Consonat autem series litterae huic expositioni, quoniam
cum adversativa coniunctione transivit ad ostendendam
impotentiam horum, cx genere causandi accidentium eo-
rundem.

VI. Ad tertiam dubitationem - dicitur quod utroque modo • a. tbX
vriticari potest corollarium illud. Et primo quidem modo,
sequitur cx dictis, cointellecta alia propositione tritissima,
et ideo non explicata, scilicet quod caelum sit egens uni-
versale. Ex his namque bene sequitur Ergo quotcumque
inferiora agunt ad speciem, agunt ut instrumenta caelorum.
Quin, ut superius 1 dictum probaturnque est, illa sola agunt
directe et pcr se naturam, quae causant eam in quotum • m.
que invenitur secundum eandem rationem: haec autem
impossibile c>t esse univoca, ut sunt ista: et ideo haec, in-
quantum agunt ad speciem, generando individuum, agunt
in virtute illorum quorum per se est agere ad speciem.

Secundo autem modo intellectum, verum est. accipiendo
instrumentum non stricte, ut arguendo acceptum est; sed
large, ut omne movens motum, ut sic, dicitur instrumen-
tum. Hoc etenim modo, corpora inferiora sunt instrumenta
superiorum, quia non agunt nisi muta ab illis. – Et simili-
ter accipiendo instrumentum, ut activum conditionis mate-
rialis est instrumentum activi conditionis formalis. Cum
enim omne agens agat sibi simile quantum potest; et quanto
agens est superius, tanto sit formalius: consequens est quod
conditio causata in clfcctu n superiori agente, est ut for-
malis respectu conditionis causatae ab inferiori. Merito au-
tem lme ratione inferius vocatur instrumentum superiori*:
quia instrumenti est materiam parare, principalis vero agen-
tis informare. – Et utroque modo \$0/ r/ *horno generant ho-
minem. Ncc* sequitur quod non ussimilctur homini gene-
ranti quia non ita stricte sumitur. Unde in littera non di-
citur absolute instrumentum, aed *sicut instrumentum*.

je. a.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CORPORA CAELESTIA SINT CAUSA HUMANORUM ACTUUM

II° II°, qu. xr.v, art. 2; II *Sent.*, dial, i*, qu. i, art. 3; (fau. xxv, art. 3, UI *Cout. Gcmt* . lxxxiv, l xhv, Lxxwn; *Dc Verlt.*, qu. v. .-n. »». (*id. Thctd.*, cjp. «xtvti, cxxvm; I *Perihcn*. III *de Anima*, Icci, iv; VI *Mctaphys.*, Iect. in; *In Matth.*, cap. it.

n quantum sic proceditur. Videtur quod corpora caelestia sint causa humanorum actuum. Corpora enim caelestia, cum 3 a spiritualibus substantiis,

• qu. »», <rt.3. Sicut supra* dictum est, agunt in virtute earum quasi instrumenta. Sed illae substantiae spirituales sunt superiores animabus nostris. Ergo videtur quod possint imprimere in animas nostras, et sic causare actus humanos.

2. Praeterea, omne multiforme reducitur in aliquod uniforme principium. Sed actus humani sunt varii et multiformes. Ergo videtur quod reducantur in uniformes motus caelestium corporum, sicut in sua principia.

3. Praeterea, astrologi frequenter vera annuntiant de eventibus bellorum, et aliis humanis actibus, quorum principia sunt intellectus et voluntas. Quod facere non possent secundum caelestia corpora, nisi 2 essent humanorum actuum causa. Sunt ergo corpora caelestia humanorum actuum causa.

• *be Tide Orth.*, Hb. II. cap. ni. Sed contra est quod Damascenus dicit ♦, quod *corpora caelestia humanorum actuum nequaquam sunt causa.*

• Art. pmeded. Respondeo dicendum quod corpora caelestia in corpora quidem imprimunt directe et per se, sicut iam * dictum est. In vires autem animae quae sunt actus organorum corporeorum, directe quidem, sed γ per accidens: quia necesse est huiusmodi actus harum potentiarum impediri secundum impedimenta organorum, sicut oculus turbatus non bene videt. Unde si intellectus et voluntas essent vires corporeis organis alligatae, sicut posuerunt aliqui, dicentes quod intellectus non differt a sensu *; ex necessitate sequeretur quod corpora caelestia essent causa electionum et actuum humanorum. Et ex hoc sequeretur quod homo naturali instinctu ageretur ad suas actiones, sicut cetera animalia. m quibus non sunt nisi vires animae corporeis organis alligatae: nam illud quod fit in istis inferioribus ex impressione corporum caelestium, naturaliter agitur. Et ita sequeretur quod homo non esset liberi arbitrii, sed haberet actiones determinatas, sicut et ceterae res naturales. Quae manifeste sunt falsa, et conversationi 3 humanae coniraria.

Sciendum est tamen quod indirecte et per accidens impressiones corporum caelestium ad intellectum et voluntatem pertinere 1 possunt; in-

quantum scilicet tam intellectus quam voluntas aliquo modo ab inferioribus viribus accipiunt, quae organis corporeis alligantur. Sed circa hoc diversimode se habent intellectus et voluntas. Nam intellectus ex necessitate accipit ab inferioribus viribus apprehensivis: unde turbata vi imaginativa vel cogiiativa vel memorativa, ex necessitate turbatur actio intellectus. Sed voluntas non ex necessitate sequitur inclinationem appetitus inferioris: licet enim passionibus quae sunt in irascibili et concupiscibili, habeant quandam vim ad inclinandam voluntatem; tamen in potestate voluntatis remanet sequi passionibus, vel eas refutare. Et ideo impressin caelestium corporum, secundum quam immutari possunt inferiores vires, minus perungit ad voluntatem, quae est proxima causa humanorum actuum, quam ad intellectum.

Ponere igitur caelestia corpora esse causam humanorum actuum, est proprium illorum qui dicunt intellectum non differre a sensu. Unde quidam eorum dicebant quod *falis est voluntas in hominibus, qualem in diem inducit pater virorum deorumque* ♦. Quia ergo constat intellectum et voluntatem non esse actus organorum corporeorum. impossibile est quod corpora caelestia sint causa humanorum actuum.

Ab primum ergo dicendum quod spirituales substantiae quae caelestia corpora movent, in corporalia quidem agunt mediantibus caelestibus corporibus: sed in intellectum humanum agunt immediate, illuminando. Voluntatem autem immutare3† non possunt, ut supra * habitum est.

An secundum dicendum quod, sicut multiformitas corporalium motuum reducitur sicut in causam in uniformitatem motuum caelestium; ita multiformitas actuum qui sunt ab intellectu et voluntate, reducitur in principium uniforme quod est intellectus et voluntas divina.

An tertium dicendum quod plures hominum sequuntur passionibus, quae sunt motus et sensitivi appetitus, ad quas cooperari possunt corpora caelestia: pauci autem sunt sapientes, qui huiusmodi passionibus resistent*. Et ideo astrologi ut in pluribus vera possunt praedicere, et maxime in communi. Non autem in speciali: quia nihil prohibet aliquem hominem per liberum arbitrium passionibus resistere. Unde et ipsi astrologi dicunt quod *sapiens homo dominatur astris* *, inquantum scilicet dominatur suis passionibus.

a) mowanlur. — moventur l'ab.
p) secundum cadcstia corpora, nisi — nisi caelestia corpora l'ph.
γ) directe quidcm, led. — indirecte quidem B, Indirecte quidem ct D, non directe ted G, non directe quidem sed Paf.; cf. II° IP^o, 1« vit. in cap. Art.

o) conversationi. — conditioni 11.
t) pertinhere. — pertinere Pué et codd.; if. Comment. Calci. h. in.
ç) inducit. — ducit codice* et »i.
r.) immutare. — comunire ABCEI-Gd.
ft) quae sunt motus. — quae sunt passionibus GEFGa3, om. ABD.

Respondeo dicendum quod circa daemones fuit triplex opinio. Prima Peripateticorum, qui posuerunt daemones non esse; sed ea quae attribuantur daemonibus, secundum artem necromantici, fiunt virtute caelestium corporum. Et hoc est quod Augustinus, X *de Cir. Dei* *, introducit dictum a Porphyrio, quod *fabricantur in terra ab hominibus potestates idoneae siderum variis effectibus exequendis*. – Sed haec positio est manifeste falsa. Experimento enim scitur multa per daemones fieri, ad quae nullo modo virtus caelestium corporum sufficeret; puta quod arrepticii loquuntur lingua ignota, quod recitant versus et auctoritates quas nunquam sciverunt 3. quod necromantic! faciunt statuas loqui et moveri, et similia.

Ex quibus Platonici moti fuerunt ut ponerent daemones esse *animalia corpore aerea, animo ? passiva*; ut ab Apuleio dictum Augustinus introducit VIII *de Cir. Dei* *. Et haec est secunda opinio: secundum quam dici posset quod daemones hoc modo subduntur corporibus caelestibus, sicut et de hominibus dictum est *. – Sed haec opinio cx superioribus* patet esse falsa: dicimus enim daemones esse substantias intellectuales corporibus non unitas. Unde patet quod non subduntur actioni caelestium corporum, nec per se nec per accidens, nec directe nec indirecte.

Ad primum ergo dicendum quod hoc quod daemones secundum certa augmenta lunae homines

vexant, contingit propter duo. Primo quidem, ad hoc quod *infament creaturam Dei*, scilicet lunam; ul Hieronymus*et Chrysostomus**dicunt.– Secundo quia, cum non possint operari nisi mediantibus naturalibus virtutibus, ut supra * dictum est; in suis operibus considerant corporum aptitudines ad effectus intentos. Manifestum est autem quod *cerebrum /tumidissimum est omnium partium corporis*, ut Aristoteles dicit *: et ideo maxime subjicitur operationi lunae, quae ex sua proprietate habet movere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales: et ideo daemones secundum certa augmenta lunae perturbant hominis phantasiam, quando considerant cerebrum ad hoc esse dispositum.

Ad secundum dicendum quod daemones advocati in certis constellationibus, propter duo veniunt. Primo quidem, ut homines in hunc errorem inducant, quod credant aliquod numen esse in stellis. – Secundo, quia considerant secundum aliquas cenas constellationes materiam corporalem magis esse dispositam ad effectus pro quibus advocantur.

Ad n RTiUM dicendum quod, sicut Augustinus dicit XXI *de Civ. Dei* *, *daemones alliciuntur per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium. carminum, rituum, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis*; inquantum scilicet haec eis exhibentur in signum divini honoris, cuius ipsi sunt cupidi.

. op. *«.

A

• Op. »VI.

• Art. prui^.

• Qu. u, art. u

‘ h
”ηΕΛτ
SU™. -
•2J. etn.tr.*.

• Dt Axrt .<«. ηαΛ, lΦ.
nI, OfSnt, ri
SrtUl . ztf «
.. Th. ML » .
cap. » it. TL
lcccl n.

a) iciverunt. — audiverunt F, /cccrunt G.
p) animo. - omnino F.

γ) tua. - fui P.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tnn.vs clarus. – In corpore sunt tria, iuxta tres opiniones relatas de daemonibus; ita quod in et cx tertia respondetur quaesito.

Quoad *primum*, est opinio peripatetica, destruens quaesitum radicaliter. Et tria dicuntur. Primo, ipsa opinio, quod daemones non sunt. – Secundo, salvatio apparentium: quod procedunt cx astris, auctoritate Augustini et Porphyrii. Et tangitur in Problemate illo .Magno, *Propter quid omnes viri excellentes melancholici ?* *. – Tertio, impugnatio: quia aliqui cffectus apparent ad quos non sufficiunt astra; ergo. Probatur antecedens in quatuor effectibus: loqui lingua ignota, recitare quae nunquam didicerunt, statuas loqui, cas moveri.

Quoad *secundum*, opinio pkitonica. Et hic tria. Primo, opinio ipsa: scilicet quod daemones animalia corporea, de acre tamen, aeterna, rationalia , passiva quoad affectio-

nes, etc., ut patet ex Augustino et Apuleio. – Secundo, quid respondendum esset quaesito secundum hanc opinionem. Et dicitur quod eodem modo sicut de homine: quoti scilicet caelum non potest imprimere, sed occasionaliter proponere. – Tertio, impugnatur: quia cx superius dictis patet quod est falsa.

Quoad *tertium*, duo. Primo, ponitur tertia opinio, immo determinata sententia, .scilicet: Daemones substantiae sunt intellectuales non unitae corporibus.

Secundo, ponitur conclusio responsiva quaesito negative: Daemones nec per se nec per accidens, nec directe nec indirecte, subduntur actionibus caelestium corporum. – Haec conclusio eo ipso probatur, quo infertur cx tertia opinione per ly *I'nde patet*, faciendo de ipsa opinione antecedens, quod supponitur cx supra dictis probatum.

• ProHeet. *ect.
km. η l (inter
opera Arhtot.,
Did. toi. IV).

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CORPORA CAELESTIA IMPONANT NECESSITATEM HIS
QUAE EORUM ACTIONI SUBDUNTUR

U Sent.. dñl. xv, qu. i, art. 5, ad 3; nrí. 3, ad t í III Co*t. Gent., cap. ixxwi; Zk Verit., qu. v, art. 9, ad i* ;
Ik Stato, qu. n, ttd ai; qu. xn, art. 7, ad i.f, ió; t Pcnhtnn., Icet, xn ; VI Stetafhyi.. IcU. tu.

sextum sic proceditur. Videtur quod corpora caelestia imponant necessitatem iis quae eorum actioni subduntur. Causa sufficienti posita, necesse est cfectum poni. Sed corpora caelestia sunt sufficiens

causa suorum cilectuum. Cum igitur corpora caelestia, cum suis motibus et dispositionibus, ponantur sicut ex necessitate entia; videtur quod cfectus eorum ex necessitate consequantur.

2. Praeterea, effectus agentis ex necessitate

n, ad
t hi-
uni.-
mc-
lum
apii-
jtem
par-
ma-
illa y
ebro
dae-
rtur-
rant

dvo-
ve-
rro-
cssc
lum
ora-
qui-

inus
per
ani
ibi s,
cis
ipsi

ndo-
inio-
Juod
ilitcf
fictis

nmo
sunt

live*
C in*

lionc
jcons.

• a) *totaliter*. – *totam* P.
ij *quamlibet causam corpoream quot impedire poliet*. – *quaelibet corpora quae impedire potient* Vab.
y) *Sic ergo...* *eveniunt*. – Om. GpF.
actionem, – *electionem* codiccu.
i) *ponitur*. – *tequitur* BCDEFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

rruf.i s clarus. – In corpore quatuor: primo, ponitur
quaestio ista partim soluta, partim solvenda; secundo,
ostenditur purs soluta; tertio, pars solvenda; quarto, infer
tur conclusio responsive quaesito, in calce.

Quoad *secundum* (quia *primum* patet), dicitur quod

sequitur in materia, quando virtus agentis tanta

fuerit quod possit sibi subieerc totaliter “ mate-

riam. Sed lota materia inferiorum Corporum subii-

citur virtuti caelestium corporum, tanquam ex-

cellentiori. Ergo ex necessitate effectus caelestium

corporum recipitur in materia corporali.

3. Praeterea, si effectus caelestis corporis non

cx necessitate proveniat, hoc est propter aliquam

causam impediendent. Sed quamlibet causam cor-

poream quae impedire posset ? effectum caelestis

corporis, necesse est reduci in aliquod caeleste

principium: cum caelestia corpora sint causa om-

nium quae hic fiunt. Ergo, cum et illud caeleste

principium sit necessarium, sequitur quod necesse

sit impediri effectum alterius corporis caelestis.

Et sic omnia quae hic contingunt, cx necessitate

eveniunt.

Sed contRV est quod Philosophus dicit, in libro

de Soinn. et Vigil. *, quod *neque eorum quae iit*

corporibus sunt signorum caelestium, relut aqua-

rum ct rentorum, inconveniens est multa non eve-

nire. Sic ergo non omnes effectus caelestium cor-

porum ex necessitate eveniunt t.

Respondeo dicendum quod ista quaestio partim

quidem absoluta est, secundum praemissa; partim

autem difficultatem habet. Ostensum enim est

quod, quamvis cx impressione corporum caele-

stium fiant aliquae inclinationes in natura corpo-

rali, voluntas tamen non cx necessitate sequitur

has inclinationes. Et ideo nihil prohibet per vo-

luntariam actionem 4 impediri effectum caelestium

corporum, non solum in ipso homine, sed etiam

in aliis rebus ad quas hominum operatio se ex-

tendit.

Sed nullum tale principium invenitur in rebus

naturalibus, quod habeat libertatem sequendi vel

non sequendi impressiones caelestes. Unde vide-

tur quod in talibus, ad minus, omnia cx neces-

sitate proveniant: secundum antiquam quorun-

dam rationem, qui, supponentes omne quod est

causam habere, et quod, posita causa, ex neces-

sitate ponitur * effectus, concludebant quod omnia

cx necessitate contingant. Quam quidem opinio-

nem repellit Aristoteles in VI *Metaphys.* \ secun-

dum duo quae ipsi supponunt.

Primo : enim, non est verum quod, posita qua-

cumque causa, necesse sit effectum poni. Sunt

enim quaedam causae quae ordinantur ad suos

effectus non ex necessitate, sed ut in pluribus,

quae quandoque deficiunt in minori parte. – Sed

quia huiusmodi causae non deficiunt in minori

parte, nisi propter aliquam causam impediendent,

videtur adhuc praedictum inconveniens non vitari:

quia et ipsum impedimentum talis caudae cx ne-

cessitate contingit.

Et ideo, secundo, oportet dicere quod omne

quod est per sc, habet causam quod autem

est per accidens, non habet causam, quia non
est vere ens, cum non sil vere unum. *Album*
enim causam habet, similiter et *musicum*; sed
album musicum non habet causam, quia non
est vere ens, neque vere unum. Manifestum est
autem quod causa impediens actionem alicuius
causae ordinatae ad suum effectum ut in pluri-
bus, concurrit ei interdum per accidens: unde
talis concursus non habet causam, inquantum est
per accidens. Et propter hoc, id quod ex tali
concurso sequitur, non reducitur in aliquam cau-
sam praeexistentem, cx qua cx necessitate sequa-
tur. Sicut quod aliquod corpus terrestre ignitum
in superiori parte aeris generetur et deorsum
cadat, habet causam aliquam virtutem caelestem:
et similiter etiam quod m superficie terrae sit
aliqua materia combustibilis, potest reduci in ali-
quod caeleste principium. Sed quod ignis cadens
huic materiae occurrat et comburat eum, non
habet causam aliquod ‘ caeleste corpus, sed est
per accidens. – Et sic palet quod non omnes
effectus caelestium corporum sunt cx necessitate.

An primum ergo dicendum quod corpora cac-

lestia sunt causa inferiorum effectuum median-

tibus causis particularibus inferioribus, quae de-

ficere possunt in minori pane.

An secundlm dicendum quod virtus corporis

caelestis non est infinita. Unde requirit determi-

natam dispositionem in materia ad inducendum

suum effectum, et quantum ad distantiam loci, et

quantum ad alias conditiones. Et ideo sicut dis-

tantia loci impedit effectum caelestis corporis (non

enim sol eundem caloris effectum habet in Dacia,

quem habet in Aethiopia); ita et grossilics mate-

riae. vel frigiditas aut caliditas. aut alia huius-

modi dispositio, impedire potest effectum corporis

caelestis.

Ad tertium dicendum quod, licet causa impe-

diens effectum alterius causae, reducatur in ali-

quod caeleste corpus sicut in causam; tamen

concursum duarum causarum, cum sil per acci-

dens, non reducitur in causam caelestem, ut dict-

um est *

• (n corpore-

• a) *totaliter*. – *totam* P.

ij *quamlibet causam corpoream quot impedire poliet*. – *quaelibet corpora quae impedire potient* Vab.

y) *Sic ergo...* *eveniunt*. – Om. GpF.

actionem, – *electionem* codiccu.

i) *ponitur*. – *tequitur* BCDEFG.

• Primo. – Primum P.

η) *ex neccuitatc contingit*. – Λ*»M *comm** r.v *necci*Sitale «*mtin-*

pentem G, *habet cautam ex necciittau habet quam cottingil* R,

*) *habet camam*. – quia *at ι.τ«* ris cum »it ve-e nnum II.

i) *aliquod*. – Om. Paé.

actio per voluntatem. Probatur: quin non est sibi subdita, quia non sequitur necessario inclinationes passionum.

II. Quoad *tertium*, quatuor. Primo, dicitur in quibus est quaestio difficilis: scilicet quod in ceteris naturalibus. Probatur: quia inter ea nullum apparet principium non subditum caelo, scu liberum. – Secundo, ponitur ratio ad partem affirmativam, cx duabus propositionibus. Prima est *Omne quod est (scilicet dc noro), habet causam*. Secunda est: *Pisita causa, ex necessitate sequitur effectus*. – 'Percio, examinatur cx Aristotele secunda propositio *. – Et quarto,

• Cf. num. tcq.

• Cf. num. x. **prima** .

III. Examen secundae propositionis primo concludit esse falsum universaliter: quia scilicet non tenet in causis potentibus deficere, quales sunt causae naturales. – Probatur: quia attingunt ut in pluribus finem intentum, et non sem-

K ^rt kcTviii’ Pcr· Ut Pa<ct II *Physic.* *

Deinde ostendit quod ista exceptio, etsi obviet illi propositioni in sc ct absolute. non tamen ut applicatur ad intentum, tali ratione. Causa naturalisiciens in paucioribus, ut sic, est cx aliqua alia causa impediēte ipsum a proprio effectu: ergo necessario deficit: igitur uterque effectus, scilicet ct intentus ct praeter intentum, necessario fit. – Antecedens patet. – Et consequentia probalur: quia impedimentum ipsum cx necessitate contingit.

IV. Circa hoc secundae propositionis examen, scilicet, *Posita causa, necesse est sequi effectum*, dubium occurrit, quod exceptio nulla sit, propter rationem Aviccnnac·. Causa de qua est sermo, non est causa insufficientis (quoniam de ca fatuum est dicere hoc), ted sufficiens. Sufficienti autem causa posita; et libertate causandi adempta, ut in naturalibus, dc quibus est sermo, invenitur; intelligi non potest quod effectus non sequatur. Er si aliud requiritur, ergo posita causa non erat sufficiens: quod enim sufficit, non exigit aliud.

• Cf. *Jhfticifnt.*, Ub. I, cap. xui.

V. Ad hoc dicitur quod sermo praesens esi dc causa per sc ct sufficienti. Et cum dicitur: Si, ipsa posita, non sequitur effectus, ergo aliud requiritur – negatur consequentia. Committitur enim sophisma Consequentis: potest enim provenire non-conscuuio effectus aliunde, puta ex concursu alterius impediētis. Unde non cx insufficientia combustivi oportet procedere quod non sequatur combustio, sed cx concursu alterius impediētis combustionem.

Et si instetur contra hoc, quin talis concursus redundat in insufficientiam causae, eo quia causa impedita non est sufficiens: – patet responsio, quod *ccundum veritatem non redundat in insufficientiam causae absolute, sed causalitalis actualis, cui impedimentum praestatur. – Et forte in hoc deceptus est Avicenna, quia non distinxit inter sufficientiam causae quae attenditur penes netum primum, seu formam quae est principium agendi; ct sufficientiam circumstantiarum actualis causalitatis respectu huius, nunc, hic, quae attenduntur penes diversa occurrentia. Certum est cnim quod causam sufficientem hoc secundo modo, sequitur necessario cifactus: non autem primo. Et tamen de primo est sermo, cum de causis loquimur. Et ideo exceptio Aristotelis vera est: ita quod quaedam sunt causae per sc ct sufficientes, quae necessario inferunt suos effectus non simpliciter, sed cum limitatione, scilicet ul in pluribus; ac per hoc, non necessario inferunt absolute suos effectus. Et haec est una radix contingendae, ut in I *Periherm.* * dicitur.

* *Cad.* ii, n. 10.- S. Th. Ict. xiv.

VI. Circa oblationem factam in littera contra exceptionem Aristotelis, quod licet sit vera, non tamen evacuet difficultatem propositam ♦, duplex dubitatio occurrit. Prima est, quia falsum videtur quod causaiciens in minori parte, deficiat semper propter aliquam causam impediētem: immo hic videtur error stoicus. Quod sic probatur. Sicut potentia ad potentiam, ita actus ad actum. Sed potentia deficiendi in minori parte, non est a potentia susceptible impediēti, sed c converso: non cnim ideo potes! causa naturalis deficere, quia potest impediri; sed e converso, quia potest deficere, ideo potest impediri; intrinsicum cnim est ratio extrinseci, et non c converso. Ergo actu deficere non est ab actuali impeditione. Et consequenter potest causa deficere absque causa impediēte.

Secunda dubitatio est ad hominem, scilicet ad s. Thomam. Si negatio secundae propositionis nd propositum nihil confert, quia, posita causa potente deficere, ct causa impediēte, effectus necessario sequitur: ut quid toties replicantur in hoc proposito istac duae propositiones sic examinatae? Ponuntur cnim hic, ct in III *Contra Gent.*, cap. r.xxxvi, et in VI *Metaphys.* ., ct in I *Periherm.* **, etc.

VII. Ad primam dubitationem dicitur quod assumptum litterae verum est, scilicet quod causa nunquam deficiat nisi propter aliquam causam impediētem. Ad cuius evidentiam, «cito quod, quemadmodum entia generabilia habent nb intrinseco potentiam ad non esse, quae tamen nunquam exit in actum nisi adsit aliquod corruptivum; ita potentia deficiendi m agere est ab intrinseco, ct tamen non exit in actum deliciendi, nisi adsit aliquid cauxuns illum defectum. Ei ratio utrubique est eadem: quia scilicet potentia passiva non exit in actum, nisi nb aliqua activa moveatur, posse nutem non esse ct deficere in actione, ad potentiam passivam pertinet; ct ideo non fit absque aliqua causa. – Ncc te decipiat quod potentia nd agere est activo. Quoniam ngere sequitur actum : ct ideo potentia ad agere est activa. Deficere autem in actione sequitur imperfectiōnem : ct ideo potentia defectiva quocumque defectu, ad potentium passivam reducitur, ut patet ex I *Caeli* *. – El hacc intelligcndn sunt dc defectu actionis cx parte causae qui est ub intrinseco, dc quo est obiectio. De defectu autem cius cx parte cxtrinsccorum, manifestum est cx aliquo impediēte provenire: sed quomodo, inferius dicitur.

n.<y

VIII. Ad obicctionem autem in oppositum., dicitur quod maior est faba. Et ratio est, quia ordo compositionis est contrarius ordini resolutionis quae cnim sunt priora via generationis, sunt ultima via corruptionis. Unde in proponito, cum entia generabilia habeant potentiam ad non esse et ad corrumpi nb alio, ct ideo possint corrumpi quia possunt non esse, et non econ\crso; tamen prius naturaliter est actus corruptionis quam (non esse, cum non esse sit terminus corruptionis. Et sic praeposterus est ordo inter potentias, ct actus carum. Et similiter cum agentia possint deficere, et ideo impediri; tamen prius natura impediuntur quum deficiant. Et sic optime dictum est in littera, quoad actualem defectionem, quod semper est ab aliqua causa impediēte. – Ncc hic est error stoicus; sed quod potentia defectiva esset cx potentia impediibili; ut putet per Boetium in I *Periherm.* .

• CL M2.R.

IX. Ad secundam vero dubitationem * quamvis facile dici possit, ct bene, quod, quia utraque propositio inducitur ab adversariis, ut integre ratio referatur, ut quales sint proportioncs allatae et in sc et ad propositum, expedit ubicumque hoc tractatur, utramque discutere: profundius tamen considerantibus, altius caput huius discussionis apparebit cx sequentibus.

X. Examen autem primae propositionis ♦consisdt primo, in illius destructione in communi, distinguendo de eo quod est et fit, scilicet *per se*, ct *per accidens*; ct quod ens per sc habet causam, ens vero per accidens non. Et probatur; quia non vere ens non habet vere causam; ens per accidens est huiusmodi. Probatur, quia non est \cre unum, ut patet. – Secundo, in applicatione ad propositum, distinguendo in productione effectus qui dicitur per accidens, ipsas causas quarum una impeditur ab altera, a concursu carum; et dicendo quod, licet ipsae causae necessario causent, concursus tamen carum est per accidens. Et consequenter effectus ex illo concursu, caret causa cx qua necessario sequatur. Et declaratur utrumque exemplo noto naturali.

XI. Sed sunt hic inulta dubia, quae utinam Deus illuminet. Circa hoc examen primae propositionis, scilicet, *Omne quod est, habet causam*, dubitatio occurrit dupliciter: scilicet simpliciter, ct ad hominem. Simpliciter quidem, quia sicut effectus quasi simplex, puta album aut calidum, habet in corpore caelesti aliquam per sc causam, in quam reducitur cius proxima causa; ita concursus causarum proximarum causatur a concursu illarum causarum coelestium. Ut, in exemplo litterae, combustibilc esse in superficie terrae est tandem nb A, causa caelesti. ct similiter combustivum

<div> <div>?ho-</div> <div>turn</div> <div>IUM</div> <div>re-</div> <div>ste</div> <div><i>nt.</i>,</div> <div>etc.</div> <div>rum</div> <div>ciat</div> <div>EVJ-</div> <div>ha-</div> <div>un-</div> <div>ita</div> <div>ton</div> <div>urn</div> <div>po-</div> <div>ŋo-</div> <div>ad</div> <div>Jua</div> <div>va.</div> <div>ere</div> <div>io-</div> <div>ad</div> <div>Et</div> <div>sac</div> <div>111-</div> <div>uo</div> </div>	
<div> <div>od</div> <div>·</div> <div>CL</div> <div>wa.</div> <div>tt</div> </div>	
<div> <div>via</div> <div>>o-</div> <div>sse</div> <div>as-</div> <div>ter</div> <div>sit</div> <div>ter</div> <div>int</div> <div>tur</div> <div>>ad</div> <div>ua</div> <div>:n-</div> <div>3C-</div> <div>iter</div> <div>:ib</div> <div>•o-</div> <div>m-</div> <div>icn</div> <div>bit</div> </div>	
<div> <div>10,</div> <div>·</div> <div>CX</div> <div>uo</div> <div>@.</div> <div>a.</div> </div>	
<div> <div>od</div> <div>per</div> <div>jr:</div> <div>rd-</div> <div>ut</div> <div>in-</div> <div>ns,</div> <div>rsu</div> <div>au-</div> <div>isc-</div> <div>ne-</div> <div>oto</div> </div>	
<div> <div>Du-</div> <div>rer</div> <div>»</div> <div>ici-</div> <div>em,</div> <div>Jill,</div> <div>lam</div> <div>>ro-</div> <div>am,</div> <div>me</div> <div>urn</div> </div>	

superius genitum, deoraumque cadens, est α B, caelesti causa: ergo concursus combustibilis cum combustivo est cx concursu A et B. Tunc ultra. Sed concursus A et B est perse, et non per accidens. Probatur: quia in caelo nullus est concursus per accidens, omnia enim sunt ibi per sc. Ergo concursus istorum inferiorum habet per sc causam, secundum esse ; quamvis quoad nos sit per accidens, quia latet suae connexionis perscitas. – Et haec ratio multo tempore me vinctum tenuisse vidciur.

Secunda vero dubitatio ad hominem est: quia in VI A/c-*taphys.*9 s. Thomas, examinans haec, vidciur velle totum oppositum eius quod dicit hic. 1 lie namque omnia resolvit in hoc, quod concursus non habet causam: ibi vero salvat quod concursus potest habere causam superioris ordinis; puta, concursus horum inferiorum potest habere causam caelestem. Et dat exemplum dc concursu herbarum in florendo. – Rursus, hic dicit quod impedimentum causnc reducitur in aliquam causam: ibi vero omnia resolvit in hoc, quod impedimenta non habent causam caelestem. Et sic omnia videntur reddi ambigua.

XII. Ad evidentium harum difficultatum, tria notanda, cum Dei adiutorio, sunt: primum est proportio moventis ad mobile; secundum est reductio elicctus in causas superiores; tertium, proportio caelestis corporis ad haec inferiora corpora. De primo, constat quod, cum movens ut sic, praesupponat, non faciat mobile; quod actio dus quamvis, ut egreditur ab agente, sit sufficiens et optime circumstnntiuta, nec impedita; ut tamen recipitur m patiente, oportet quod modificetur iuxta naturam ct modum ct dispositiones mobilis, ut palet inductive. Et propterea accidit quod effectus intentus a causa, non provenit, cx impedimento non causae agentis, sed materialis.

Dc secundo, constat quoque quod effectus duarum subordinatarum causarum in eodem genere causae, reducitur in causam superiorem per causam mediam; ut patet in syllogismis. Conclusio enim contingens quamvis reducatur in praemissam contingentem cl alteram necessariam, contingentia tamen eius non reducitur in pracniñMim necessariam mediante alia contingente, quasi contingentia conclusionis sit a contingentia praemissae, ct contingentia praemissae sit ub altera praemissa necessaria: sed sat est quod conclusio ipsa ct eius contingentia reducantur in praemissam necessariam, ut modificatam in praemissa contingente. Et quia ipsa modificata in contingente est contingens, licet in se sit necessaria, ideo conclusio sequitur contingens, et non necessaria. Et si ipsa praemissa contingens reducenda est in necessariam, non secundum sc totum in eam reducitur; sed resolvenda est in id quod est sibi proprium, cx quo habet contingendam; ct in id quod participat in superiori, cx quo participai esse seu causare.

De tertio autem, constant duae proportiones, scilicet motivi ad mobile; ct agentis principalis ad instrumentale, seu superioris ad inferius. Patet enim caelum agere in haec corpora; ct caelum cum istis corporibus causare effective ʹliquid, *sui* enim <7 *homo generant hominem* ʹ-. Sed adverlendum diligenter est quod, quamvis istac duae proportio- nes sint diversorum generum, quia altera spectat ad genus efficientis, altera ad genus materiae; ct rursus altera sit inter caelum ct haec corpora absolute, altera vero inter caelum et hoc corpus in ordine ad tertium, patiens scilicet ct effectum producendum a caelo et hoc proximo agente: nihilominus sunt tuli vinculo connexae ct ordinatae, ut prior posteriorem modifice!. Connexio quidem est, quia nunquam agentia inferiora coagunt cudo, nisi simul patiantur a caelo: quoniam non movent nisi mota. Ordo vero est, quia prius naturaliter est inferiora corpora pati ct moveri a caelo, quam congere illi; ut patet ex eadem radice. Modificatio nutem est, quia omne esse ct agere cuiuscumque modificatur secundum dispositiones recipientis esse, aut elicientis actionem : omnis enim actus est illius cuius est actus, per modum illius; propter quod oportet fieri *in patiente ct disposito*, ut dicitur in II *de Anima* *. Sed agere corporum inferiorum coopcrnntium caelo, consequitur passionem eorundem a caelo. Esse igitur activum, seu actio, iuxta passionem modificatur. Et propterea si passio non

totaliter subijcitur corpori caelesti, nec actio etiam totaliter reducitur in illud.

XIII. Iiii itaque praelibatis, dico tria ʹ-. Primum «t * Ct *m.* mi. quod, licet omnis effectus naturae inferioris, cum omni eius conditione natural!, dependeat n caelo ratione primi motus, tanquam a causa communissima, sine qua nihil fieret; non omnis tamen conditio effectus naturalis ea rcduabilis in aliquam causam caelestem pure, sive mediate sive immediate. Probatur. Quia conditio effectus proveniens cx impedimento materine, non reducitur in motorem, seu activum in illum, ut patet: sed multae sunt conditiones in effectibus inferioribus provenientes ex dispositione materiae, iJest coiporum inferiorum, quae sunt materia ct patiens respectu caeli. ergo. – El si dicatur cum Avicenna ʹ-, quod illae dispositiones materiae causantur ab aliquo corpore caelesti, ct sic redii idem : ad excludendum hoc, formetur ratio non dc aliqua parte Caeli, sed loto simul, ul prius subsumendo: Sed respectu totius cadi, corpora inferiora sunt materia ct patiens; ergo habent proprias conditiones praesuppositas a toto caelo in eo, ut activum est in haec inferiora- Eicon- icqucntcr conditione» effectuum consequentes conditiones horum corporum ut materia sunt, non resolvuntur in actiones caelestium corporum, sed in conditiones corporum inferiorum.

Et si adiungu huic fundamento quod horum inferiorum corporum propriae conditiones sunt pense deficere, ct ab esse tam substantiali quam accidentali, ct consequenter a pali ct agere, varium ct mutabile semper habere esse, contrarium habere, etc.; consequens est ct quod influxus caelestes in hi» corporibus modificentur iuxta conditiones eorum. Ac per hoc, effectui non oportet imitari causai caelestes tantum; sed oportet em tales, quales ex influxu caeli recepto ct modificato in hdi materia, consequuntur. – Er ŋ his adjunxeris quod coagerc burum inferiorum modificatur secundum proprios conditiones horum, ct passionem eorundem a caelo; consequens erit quod actio istorum, quamvis subordinetur actioni caelesti, nmi tamen reducitur secundum omnem eius conditionem in causam aliquam caelestem puram, sed modificatam corpori ur patienti, etc.

XIV. Et quoniam manifeste patet quod posse deficere in minori parte, quod est radix casus ct fortunae cl omnis contingendae in naturalibus, consequitur pone non esse; ct, ut uno verbo dicatur, consequitur imperfectionem propriam corporibus inferioribus; consequens est ut confin- gentia ur sic, non reducantur in aliquam causam caelestem purum, nec immediate, cum aliquid tale fit α eido corporibus inferioribus pure passive concurrentibus, nec mediate, cum aliquid contingens fit a caelo ct inferiori agente; sed utrunque contingentia resolvitur in conditionem corporum inferiorum. Differenter tomen: quiu cum cadum tantum concurrat active, contingentia effectus reducitur in conditionem corporum horum, tanquam in conditionem materiae; cum vero agentia haec cooperantur, contingenda effectus reducitur in conditionem horum corporum, ut in conditionem agentis, quod tamen comparatur ad caelum ut patiens, ut praedictum est ♦.

Et ideo divinum Aristotelis ingenium, ct in I *Pariherm.* ʹ-, ct in VI *Metaphys.**, ct in II *Physic.* ʹ-. semper resolvit con- tingcntiam naturalium in conditionem corporum inferio- rum, quin scilicet possunt deficere. Sed dc genere reductio- nis, in VI *Metaphys.* ♦ relinquit sub dubio an sicut ad ma- teriam, an sicut ad agens; in II amem *Jlysic.* reducit nd agens casum ct fortunam; in I autem *Penherm.* reducit ad materiam, seu potentiam passivam. Et omnia sunt vera, si dicta considerentur. Quae inspicere poteris radicaliter in 111 *Contra Gent.*, cap. lxxxvi.

XV. Et quoniam haec ratio destruens fundamentum Aviccnnac ʹ-, in hoc fundatur, quod corpora inferiora sint materia ct patiens praesupporitum toti actioni caelesti; praeter probationem allutam * (quia scilicet amne ogen» |H'r ʹ- 01X motum aut mutationem, prnesupponil materiam in quam agit: sed totum cadum etc.), affero contra protervos ratio- nem quam nee ipse Avicenna poterit infitiari, cx 11 *Caeh*, text, xvii et sequentibus* Unde arguitur sic. Elementa spe- ctant ad substantialem integritatem universi: igitur prae-

^[1]
^[2] (X34A knf, lit T 40, MT; WdJf/SIrut-X. e. 7, t

^[3] Cfp. iTj.ii S. Pa. ka «ut.

^[4] COIBCECBt M*-lor. hb III. »- ttrcap.it, ʹ-*. ʹ- CL one. «.

^[5] Cie.xx ʹ-. 10-.. S. TV ha. iT. ʹ- S. r> ʹ- fhl |Φ. V, ʹ-««-ta.

^[6] Cm.11,». 9-.. s. rt ka. t.

^[7] Cf. loc. rit, IU. e. 4.

^[8] Cap. iu.-\$. T^ lect. n.

supponuntur actioni caelesti. Antecedens patet ibidem; ubi probatur quod terra naturaliter praecedit etiam primum motum cadī; ct, cum terre sit infimum, omnia ergo elementa naturaliter praecedunt. – Ncc obstat quod in l *A/e-tear.* * declaratur quod difformitas elementorum est sccondum appropinquationem ct elongationem a motu cneñ. quoniam ibi non declaratur difformitas, quoniam stabilita erat in 11 *Caeli**, sed talis difformitas, scilicet quod supremum est calidissimum, etc. Et rursus talis difformitas consequitur conditionem materiae, et non solam clongntioncijn aut flpproxjma(joliernt ut putet.

•Op. iu. n. n. 14. -S. Th. icet. rr.

-1oc.at , h.j. "Æon., bb. n. pknVJcommuou <-Th., het. t*.

•er.num. wi.

XVI. Secundum ' vero est quod, ut iam cx dictis patere potest, impedimentum est duplex: alterum uctivum, alterum materiale. Activum cnim est quod impedit actionem ex parte agentis, seu ut exit ab agente: materiale autem, quod impedit actionem ut recipitur in passo. – Et rursus, materiale contingit dupliciter. Uno modo, ex actione alterius agentis, sicut aquositas ligni impedit combustionem: ea cnim, quamvis materiale impedimentum sit, est tamen effective a causa pluviae, quae madefecit lignum. Alio modo, cx ipsa conditione materiae; sicut frigiditas aquae Impedit calefactionem, cuius tamen frigiditatis non est alia causa nisi ipsa natura aquae, quae occurrit ut materia cnletactibilis. Et cx hoc clarius patet primum quod diximus -, et quod conditio effectuum inferiorum consequens impedimentum materiale tenens sc ex conditione ipsius materiae, non cx actione agentis, non causatur n caelo. Et hoc intendebat s. Thomas in VI *Metaphys.* *, ubi contingentium reduxit ad impedimentum materiale.

• CL Ibid.

• CL num. ii.

Ncc oppositum dicitur hic, dicendo quod *causae non deficiunt in minori parte nisi propter aliquam causam impediētem*. Tum quin hic loquitur dc defectu causae activae cx parte actionis, ut est ab agente, ct consequenter dc impedimento activo; ut series litterae prae sc fert. – Tum quin, dato quod loquatur dc omni modo impedimenti, non dicit quod causa impediens sit causa activa: sed absolute dicit quod est *aliqua causa impediens*. Unde non solum activa, sed potest esse materiali*; ut expresse dicitur in littera in responsione ad secundum, – Et si instetur contra hanc glossam, quod male littera intulit cx appositione causae impediētis cum causa deficiente in minori pane, *Ergo non evitatur necessitas effectus, quia ipsum impedimentum est necessarium*: – respondetur, ct sufficienter, ct ad mentem s. Thomae, quod illatio illa non est facta secundum veritatem, sed apparentiam tantum. Quod cx duobus patet. Primo, quin dicit: *Videtur adhuc praedictum inconveniens non vitari*. Secundo, quin in hoc eodem articulo confutat praedictam illationem in illis verbis. *Manifestum est autem quod causa impediens actionem alicuius causae*: ubi expresse ostendit quod cx illo antecedente, *Agens in minori deficit propter aliquam causam impediētem*, non sequitur, *Ergo ea quae eveniunt m minori parte, eveniunt necessario*, quia concursus nd impediendum est per necidens, dato quod ipsa causa impediens sit per sc causa illius rei quae impedit.

XVII. Sed adhuc non quiescit intellectus. Quoniam secundum hanc responsionem, consequentia illa non est inducta ut vera, sed ut apparens ct confutanda. Si sic est, cum inducatur ad examen illius propositionis, *Posita causa, ponitur effectus*; et poterat confutari cx propriis, scilicet cx natura impedimenti materialis tenentis se cx conditione materiae: quare dimissa est, ct confutata cx extraneis, scilicet ex examine alterius propositionis, scilicet. *Omne quod est, habet causam, quin concursus non habet causam?*

Respondetur quod confutatio illa cx parte materiae, aut est omnino eadem cum confutatione cx parte concursus; aut includit illam, ct distinguitur ub illa sicut inferius n superiori, cum maxima difficultate. Impedimentum cnim duo dicit: scilicet rem quae impedit; et relationem ad aliud, ex qua denominatur impedimentum. Et dc impedimento quidem activo, dato quod inquantum res est, habeat causam perse; sed inquantum impedit, non oportet, quia impedire pertinet nd concursum, qui potest esse per accidens. De impedimento autem materiali si eodem modo est, quod scilicet inquantum res est, habet aliquam causam no-

ccssarinm, sive illa sit aliud agens, sive sit conditio materine; oportet dicere quod inquantum impedimentum est, est per accidens. Et hoc est venire nd concursum quia nihil nliud est dicere qunm quod concursus talis agentis cum tuli materia hic non habet causam. Et sic impedimentum cx parte materine, ct hic concursus est omnino idem. Si nutem impedimentum materiae, ctinm inquantum res est, in particulari sumptum non habet causam aliquam qunm necessario sequatur; (une cx impedimento materiali dupliciter fit per accidens, et cx parte concursus, et cx parte rei concurrentis. Et sic impedimentum materiale includit impedimentum concursus, ct addit: et sic distinguitur ut minus commune a magis communi. – Unde cum hoc sil valde difficile ct ambiguum, et proluxa egens discussione; et praesens opus, ut in Prooemio dixit, propter novitios in theologia instruendos, brevius ac clanus conficiendum erat: ideo propter claritatem doctrinae ne brevitatem, transivit ad confutandam illum illationem cx secunda propositione.

XVIII. Nec talis confutatio est cx extraneis! immo cx propriis impedimenti inquantum impedimentum est; quoniam, ut pileit cx dictis -, concursus convenit impedimento »X*.|ruat ut sic. Immo, in communi loquendo, ut littera loquitur, descendere ud impedimentum inquantum materiale, et sic contutar^ illam consequentiam, erae potius a propriis divertere. Et hoc potest assignari pro alia ratione huius transitus, ut scilicet staret in propriis impedimenti ut sic.

Potest et aliter ciium ad mentem litterae dici, quod s. l hornas non absolute dixit transeundum esse ad alteram propositionem, sed cum limitatione, scilicet *secundum haec duo*, quasi diceret: Si nolumus egredi haec duo ob antiquis posita. ct nb Xristotle reprehensa in communi, oportet transire ad alteram. Et ratio est, quia instantia contra propositionem primo examinatam, scilicet, *Posita causa, ponitur effectus*, non excludit formalitcr illum: quoniam instantia non accipit totalem causam effectus in paucioribus. Accipit cnim causam naturalem deficientem in minori parte: ct tamen causa effectus in minari parte non est illa sola, sed illa cum causa impediēte, quia nunquam deficit nisi impeditu. Unde oportet dare instantiam, quod, utroque simul posita, non sequatur effectus. Et ideo transire oportet ad concursum, quod carcat causa. – Virtualiter tamen, ut patebit inferius *, instantia data sufficienter falsifica! illam: ‘aeaiu quia cx natura possibilis inventa in causa deficiente, concursus illius alterius est per accidens.

XIX. Tertium * dicendum est, quod concursus, meut et -α*ηl. impedimentum, est multiplex: scilicet activorum, vel activi et passivi, cum conditionibus eorum, etc. Ncc refert in proposito, de quo concursu sit sermo. Unde in littera in corpore articuli, datur exemplum dc concursu agentis et materiae: in responsione vero ad tertium, est sermo de concursu etiam activorum. Universaliter siquidem oportet esse verum quod, si aliqua duo concurrunt, et quodlibct illorum seorsum habeat totam seriem suarum causarum necessariam, cl supremae causae utriusque ordinis per sc concurrant; quod oportet concursum omnium mediorum ct ultimorum effectuum necessario causari a concursu supremarum causarum: non cnim possum intelligcrc oppositum. Sed si hac duae conditiones positae in antecedente non salvantur, scilicet quia supremae cauxuc non per se concurrunt, uut tota series alicuius ordinis non est necessaria; non oportet concursum proximarum causarum aut effectuum habere causam cx qua dc necessitate sequatur. Ex praedictis mitem patet iam quod, cum aliquid quod vocamus per accidens, fit, quod tunc concurrunt duo simul, puta, in exemplo litterae, combustio ct huius materiae, puta frumenti, consumptio: ct quod, quamvis alterum horum reducatur in aliquod corpus caeleste. alterum quandoque reducitur in conditionem corporum inferiorum tanquam in supremam causam. Et sic, cum concursus caeli ct huius corporis inferioris. quae sunt supremae causae effectuum concurrentium, non sit per sc, *cd possit esse per accidens; sequitur quod concursus horum effectuum non semper habet causam per se. Et similiter, quamvis quandoque uterque effectus reducatur in causas caelestes ut supremas; quia tamen tota series causarum singulorum seorsum non est neces-

-&'

seria, quia fit resolutio huius ctfctus ml supremum causam caelestem media causa non necessaria, scd potente deficere, seu possibili; non sequitur: Ergo concursus effectuum habet causam per sc aut necessariam, concursum supremarum causarum caelestium. Et merito : quin concursus ille side- rum, quamvis in sc sit per sc ct necessarius, ut applicatus tamen ud hos ctfctus, est contingens; quia applicatur me- diantibus corporibus potentibus deficere. Sicut ct singula agentia caelestia, licet in sc sint necessarie, relata tamen ad haec inferiora, sunt agentia ut in pluribus, ct deficientia quandoque, quin modificantur in his corporibus potentibus deficere.

XX. Et cx his patet responsio ad obiecta . Ad dubita- tionem enim simpliciter, iam nunc dictum est quod non semper concursus est ex concursu ut cx causa necessaria; ct quare, etc.

Ad dubitationem vero secundam , ad hominem, primo respondetur singillatim ad obiecta, dicendo quod nulla pe- nitus est contradictio. Quoniam ibi particulariter affirmat concursum habere causam : hic vero destruit universalem, Omnis concursus habet causam per sc. – Similiter ibi parti- cularitcr concedit negativam, scilicet, Impedimentum ma- teriale non habet causam caelestem: ubi duae particulari- zationes sunt, prima impedimenti, secunda causae. Ibc vero assumit omne impedimentum habere causam; sed non cae- lestem aut effectivam, nec necessariam, sed absolute habere causam; quod patet non repugnare illi.

Sato tamen hic quod ratio contingcntfac naturalium po- test dupliciter assignari: uno modo, ex parte complementi; alio modo, cx parte radice. Radix quidem huiusmodi con- tingendae est natura potentiae inventa in naturalibus, qua ct possunt deficere in minori parte, ct sunt in potentia con- indictionis, ut dicitur l *Perihenn*.^{*} Complementum vero contingendae est concursus accidentalis causarum, sive acti- vae ct passivae, sive activarum inter se, etc. Et propteren non opposita dixit, sed utrumque assignavit in diversis locis divus Thomas : in VI siquidem *Metaphys.*, radicem ; hic vero, ct in l *Periherm.t* ct in libro *Contra Geni.*, comple- mentum tetigit.

XXI. In responsione ad tertium, dubium occurrit^{*} An omnis naturalis res, accipiendo rem ut distinguitur contra concursum, habent causam cx qua necessario fiat. Videtur enim littera huius articuli bis hoc concedere: scilicet in hac responsione, ubi vult quod effectus causae impediensis cau- sam naturalem α suo effectu, reducatur in aliquam causam coelestem. Et si talis res habet causam necessariam, nulln res restat sine necessaria causa: quoniam talis res fit extra semper et frequenter. – In corpore quoque articuli, dixit quod, quia causa non deficit in minori parte nisi per ali- quam causam impediensem, ideo impedimentum ipsum vi- detur necessarium. Et non est negatum antecedens, sed pro- pter concursum confutata consequentia.

Ad oppositum autem est ratio superius ^{*} adducta; scilicet quod quando tota series causarum alicuius effectus non est necessaria, effectus non sequitur necessario. Sed effectus ut in paucioribus non habet seriem causarum suarum totam necessariam: quia causae caelestes attingunt ipsum modi- ficatae in natura possibili ut sic, quia ut deficit in minori parte. Ergo, etc.

XXU. Ad hoc breviter dicitur quod, cum sint tria genera rerum quae fiunt – quaedam enim fiunt semper, et de hi^{*} non est quaestio. Quaedam ut in pluribus: dc his etiam patet quod fiunt necessario, non simpliciter, sed necessitate physica. Quaedam vero fiunt exim semper et frequenter: et hucc non fiunt ab una snla causa, sed α pluribus, ut in littera dicitur; scilicet causa deficiente in minori parte, ct ub alia causa fidente illam deficere in hec parte; ita quod nunquam fit talis effectus, nisi existente plurium causarum concursu, non curando modo dc generibus causarum. Unde si ambae causae considerentur secundum se, non habebi- tur aliquod ens per accidenx. Et si ambae concurrant cx en parte qua habent naturam necessitatis, nunquam etiam fiet aliquid per accident. Sed si concurrant ambae, aut al- tera. ex ca parte qua habent vel habet naturam possibili- t.iti«, iam concursus est contingent et sic quidquid cx cautis illi^{*} ut sic concurrentibus fiet, contingenter fiet. Et quoniam, ut iam patet, causae naturales habent aliquid naturae ne- cessariae, ct aliquid naturae possibilitatis, ut patet cx ope- ribus eorum; opera enim sua sunt ut in pluribus ct ut frequenter, el hoc est cx natura necessaria, ut patet; ct sunt extra semper el frequenter, ct hoc est cx natura possibili- tatis (unde cautae penitus necessariae non habent utroque opera, sed semper eadem agunl): – causia igitur ct rebus naturalibus habentibus naturam possibilis ex ca parte qua deficiunt in minori parte, si concursus cum alia cauū cx ista parte erit, erit concursus contingens; ct causa illa alis, quumvi. in sc esset necessaria, ut coniuncta tamen possibilī ut sic, ad contingendam declinat, et contingenter attingit effectum illum qui cx utriuvquc concursu fit.

XXIII Ex his putet, primo, rc-iponsio ad quaesitum-. . ct . «».

Quia non omnis *te* habet causam necessariam; quia non illo quae fiunt extra semper et frequenter.

Patet Secundo, quomodo concursus sil complementum contingendae, ct possibilitas radix -. ^{*} O. ^Λ

Patet, tertio, ratio verborum ». Thomae ei hic ct ubique: quod scilicet intendit, non quod omnis res. nec quod res quae fil in minori parte; sed quod ctfctus illarum duarum causarum concurrentium, non ut concurrentes sunt, sed ut seorsum sumptarum, reducantur in aliquas causas ne- cessarias; quia nulla mixtio fit necessarii od possibile ut possibile est, quoniam omnis talis mixtio concursu fit plu- rium causarum. Sed res quae est effectus causae impediensis el impeditae, ut sic, non habet causam. Et boc intendit hic, ct in corpore articuli, el ubique, ut patet.

Quamvis posset dici quod littera non universaliter affir- mat etiam effectus causarum seorsum reduci in causas ne- cessarias: sed hic respondet, dato quod ita esset, ut putet cx ly *licet*. Et rursus non loquitur nisi dc effectu causarum quae subduntur caelestibus corporibu»; et non dc condi- tionibus materiae pracsupporitsc toti actioni cidcsti. – In corpore quoque articuli, ut iam patet, nihil aliud habciur affirmative, nisi quod nulln causa actualiter deficit in mi- nori parte, nisi propter causam aliquam impediensem. Sed utrum ctfctus illius causae impediensis etiam seorsum sum- ptae, fiai necessario vcl non, in littera non dicitur. Nec valet arguere negative: Non confutavit hoc. Ergo. Iam . enim ^{*} CL cm. am dicta est causa quare non examinavit hoc cx natura possi- bilis ct necessariī.

•a 31M. i»

*Mkkau«.

•U t s. u v

Cl. DCS. VII.

Cl. BUS. ntt.

QUAESTIO CENTESIMADECIMASEXTA
DE FATO

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• C.J. qu. cx*. In' trod.

Deinde considerandum est de fato
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: an fatum sit.

Secundo: in quo sit.
Tertio: utrum sit immobile.
Quarto: utrum omnia subsint fato.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FATUM SIT ALIQUID

III Colit. Genl.. cap. xcm; Qimpend. Thtol., cep. caxwii; Quodl. XII, qu. n», art. 3; OpaK» XXVIII, dc Fato, cap. 1:
hi Maltha cup. t»; I Periherm., Iut πτ; VI Metaphy»,. Icet. nt.

• cep. ».

• prow n.

• c*p. «. -cl

En primum sic proceditur. Videtur quod fatum nihil sit. Dicit enim Gregorius, in Homilia Epiphaniae ♦ *Absit a fidelium ut fatum esse aliquid dicant.* Praeterea, ea quae fato aguntur, non sunt improvisa: quia, ut Augustinus dicit V *de Civ. Dei* ', *fatum a fando dictum intelligimus. idest a loquendo*; ut ea fato fieri dicantur, quae ab aliquo determinante sunt ante praelocuta. Quae autem sunt provisa, non sunt fortuita neque casualia. Si igitur res fato aguntur, excludetur casus et fortuna u rebus.

Sed contra, quod non est, non definitur. Sed Boetius, in IV *de Consol.* *, definit fatum, dicens quod *fatum est inhaerens rebus mobilibus dispositio, per quam providentia suis quaeque nectit ordinibus.* Ergo fatum aliquid est.

Respondeo dicendum quod in rebus inferioribus videntur quaedam a fortuna vel casu provenire. Contingit autem quandoque quod aliquid, ad inferiores causas relatum, est fortuitum vel casuale, quod tamen, relatum ad causam aliquam superiorem, invenitur esse per se intentum. Sicut si duo servi alicuius domini mittantur ab eo ad eundem locum, uno de altero ignorante; concursus duorum servorum, si ad ipsos servos referatur, casualis est, quia accidit praeter utriusque intentionem; si autem referatur ad dominum, qui hoc praeordinavit, non est casuale, sed per se intentum.

Fuerunt igitur aliqui qui huiusmodi casualia et fortuita, quae in his inferioribus accidunt, in nullam superiorem causam reducere voluerunt. Et hi fatum et providentiam negaverunt; ut de Tullio Augustinus recitat in V *de Civ. Dei* - Quod Mi/tt l. csl conlra ea Quac superius ♦ de providentia dicta sunt.

Quidam vero omnia fortuita et casualia quae in istis inferioribus accidunt, sive in rebus naturalibus sive in rebus humanis, reducere voluerunt in superiorem causam, idest in caelestia corpora.

Et secundum hos «, fatum nihil aliud est quam *dispositio siderum in qua quisque conceptus est vel natus* 3 *. - Sed hoc stare non potest, propter duo. Primo quidem, quantum ad res humanas. Quia iam ♦ ostensum est quod humani actus non subduntur actioni caelestium corporum, nisi per accidens et indirecte. Causa autem fatalis, cum habeat ordinationem super ea quae fato aguntur, necesse est quod sit directe et per se causa eius quod agitur. - Secundo, quantum ad omnia quae per accidens aguntur. Dictum est enim supra ♦ *quod id quod est per accidens, non est proprie ens neque unum.* Omnis autem naturae actio terminatur ad aliquid unum. Unde impossibile est quod id quod est per accidens, sit effectus per se alicuius naturalis principii agentis. Nulla ergo natura per se hoc facere potest, quod intendens fodere sepulcrum, inveniat thesaurum. Manifestum est autem quod corpus caeleste agit per modum naturalis principii: unde et effectus eius in hoc mundo sunt naturales. Impossibile est ergo quod aliqua virtus activa caelestis corporis sit causa eorum quae hic aguntur per accidens, sive a casu sive a fortuna.

Et ideo dicendum est quod ea quae hic per accidens aguntur, sive in rebus naturalibus sive in rebus humanis \ reducuntur in aliquam causam praeordinantem, quae est providentia divina. Quia nihil prohibet id quod est per accidens, accipi ut unum ab aliquo intellectu: alioquin intellectus formare non posset hanc propositionem, *Fodiens sepulcrum invenit thesaurum.* Et sicut hoc potest intellectus apprehendere, ita potest efficere: sicut si aliquis sciens in quo loco sit thesaurus absconditus, instiget aliquem rusticum hoc ignorantem, ut ibi fodiat sepulcrum. Et sic nihil prohibet ea quae hic per accidens aguntur, ut fortuita vel casualia, reduci in aliquam causam ordinantem, quae per intellectum agat; et praecipue intellectum divinum. Nam solus Deus potest vo-

«) hos. - hoc IMb.
«rt vel natui. - vd natut dicitur codices. - Pro hoc, hacc positio codice* et a b.

y) per 3A - Om. codlet* et j b.
I) in rebui humanii. - httmanu Paá*

.ocr.m.<|, luntatcm immutare, ut supra * habitum est. Et
£S'.<t.T' per consequens ordinatio humanorum actuum,
quorum principium est voluntas, soli Deo attri-
bui debet.

Sic igitur inquantum omnia quae hic aguntur, divinae providentiae subduntur, tanquam per eam praeordinata ‘ et quasi *praelocuta*, fatum ponere possumus: licet hoc nomine sancti Doctores uti recusaverint, propter cos qui ad vim positionis siderum hoc nomen retorquebant. Unde Augustinus dicit, in V *de Civ. Dei* *: *Si propterea quisquam*

res humana. fato : tribuit, quia ipsam Dei volutalem vcl potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, linguam corrigat. Et sic etiam η Gregorius fatum esse negat*.

Unde patet solutio ad primum.

Ao SECUNDUM dicendum quod nihil prohibet aliqua esse fortuita vel casualia per comparisonem ad causas proximas, non tamen per comparisonem ad divinam providentiam: sic enim *nihil temere fit in mundo*, ut Augustinus dicit in libro *Octoginta trium. Quaesi.* *

i) *praeordinata*. – *ordinata* Vab.

*) *fato. - fato Dei Pdê. - Ante linguam Pã addunt et.*

r,) *etiam.* - Om. Pai.

Commentaria Cardinalis Caietani

TITULUS clarus ex *quid nominis* in communi usu; *fat*cnim nomine causam quondam occultam, a qua nihil declinare potest, intelligere videmur.

In corpore quinque: primo, ostendit radicem difficultatis quaestionis; secundo, refert opinionem Tullii; tertio, Avicennae; quarto, Aristotelis; quinto, respondet quaesito ♦.

II. Quoad *primum*, duas propositiones ponit, ex quibus praesens oritur quaestio. Prima est: In rebus inferioribus apparent quaedam a casu et fortuna. Secunda est: Aliquod relatum ad causas inferiores, est casuale vel fortuitum, quod tamen, relatum ad aliquam superiorem causam, est per se intentum. – Prima suppositio putet uel sensum. Secunda vero declaratur exemplo Boetii, de concursu seniorum et domino destinatorum seorsum.

Ex his enim nascitur quaestio, an fatum sit. Cum enim circa contingentia tantum fatum ponatur, si ponitur; si non, non. Quia si ponitur, ponitur etiam fatum, quod omnia quae contingentia sunt relata ud inferiores causas habent aliquam superiorem causam per se intendentem illa, fatum est; et si non, non. Et propterea ponuntur sequentes opiniones de reductione casualium in causas superiores.

III. Quoad *secundum*, tria. Primo, opinio negativa: quod
huiusmodi contingentia nullam superiorem causam habent. -
Secundo, corollarium: quod haec opinio et fatum et provi-
dentiam divinam negat. - Tertio, reprobatio: quia repugnat
his quae de divina providentia superius determinata sunt.

IV. Quoad *tertium*, quatuor. Primo, opinio affirmativa. Omnia contingentia causantur a caelestibus. – Secundo, contra rollarium ad propositum; fatum, apud hos, est dispositio siderum, in qua res lit aut inchoata est, etc.

Tertio, reprobat quoad res humanas. Causa caelestis non directe et per se attingit actus humanos: ergo non est causa per se ordinans eos: ergo non est causa fatalis. – Antecedens patet ex dictis. – Prima consequentia probatur ex eo, quod causa ordinans aliqua, directe id quod agitur respicit. – Secunda vero consequentia probatur ex eo, quod causa fatalis est ordinans contingentia; ut de se patet, quia per se intendit ea.

Quarto, reprobatur quoad naturalia. Causa caelestis agit ut naturale principium: determinate ad unum: ergo non per se ad ens per accidens. – Antecedens probatur: quia effectus eius in hoc mundo sunt naturales. – Prima consequentia probatur: quia naturae actio est determinata ad unum. – Secunda vero probatur: quia ens per accidens non est proprie unum nec ens. Et declaratur exemplo fossionis sepulcri et inventionis thesauri.

V. Quoad *quartum*, tria. Primo, sententia: Omnia quae hic per accidens fiunt, sive naturalia sive humana, reducuntur in regulam divinae providentiae.

Secundo, probatur quod reducatur in aliquod intellectuale agens. Intellectus potest ad quantumcumque per accidens terminari, ut unum apprehendendo: ergo, si efficax est, potest efficere ens per accidens, ut unum: ergo ea quae

per accidens hic aguntur, in causam intellectualem reducuntur.- Antecedens probatur: quia format hanc propositionem, *Fodient sepulcrum est inveniens thesaurum*. - Consequentia prima probatur quia par est ratio de intellectione et ordinatione, si supponitur efficacia ad agendum et ordinandum practice. - Secunda vero consequentia relinquatur pro constanti, ex illa regula: *Si negatio est cauta negationis* . Si enim non posse comparari ut unum, est causa ut non possit comparari ut unum ad intellectum, est causa ut inveniatur causam in ordine intellectuum. Quamvis possit dici quod consequentia ultima tenet de possibili: et hoc habet sufficit, quin de facto superius ostensa est conclusio, cui tractaretur de providentia.

Tertio, probatur quod illud agens intellectuale est divinum et providentia. Voluntas a solo Deo potest immutari - ergo ordinatio humanorum actuum soli Deo attribui debet. - Antecedens patet ex dictis. - Consequentia probatur: quia voluntas est principium humanorum operum.

\ I. Circa hoc statim occurrit dubium. Quia propositum fuit et quod naturalia, et quod humana ad divinam referantur providentiam: et tamen non est probatum nisi quod humana. De naturalibus enim probatum tantum est quod ad aliquam intellectualem causam referenda sunt.

VII. Ad hoc dupliciter dici potest. Primo, quod illa verba *et praecipue intellectum divinum*, non sunt iungenda tantum cum consequentibus, in quibus ponitur probatio humanis; sed etiam cum antecedentibus, in quibus fit probatio communi*. Et hoc insinuat ly *praecipue*, quia diceret: Contingentia reducuntur in aliquam causam agentem per intellectum, et praecipue divinum, quia ipse primus est causa, ex quo habet quod respiciat directe ens in quantum ens, et eius consequenter differentias. scilicet *per se* et *per accidens*. Non luit autem sollicitus ad probandum *praecipue* etc., quia ex superius * dictis iam constat quod ille intellectus efficax respectu omnium naturalium, non est nisi divinus: alii vero intellectus, scilicet ungelici, participant hanc efficaciam respectu huius vel illius effectus, pro ministerium eorum exigit.

Secundo dicitur quod, probando intellectum dirigentem actus humanos esse intellectum divinum, α fortiori probatur simpliciter et virtualiter intellectum dirigentem contingentes naturalia. Quoniam humani actus et sunt magis contingentes, et sunt superioris ordinis*: et consequenter, si actus humani a Deo solo, alia ubi ipso uult solo aut principaliter regulantur; quia quidquid potest virtus inferior, potest et superior.

VIII. Quoad *quintam* -, duo. Primo, conclusio responsiva secundum rem. Fatum poni potest pro praevidentia divina praeparante omnia et praecoquente. - Secundo, quoad non ven: Sancti recusaverunt hoc vocabulo uti, propter errorem vitand. - Probatur utrumque ex auctoritate Augustini et ex secundo exponitur Gregorius.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FATUM SIT IN REBUS CREATIS

I *Sent.*, dUt. *nxix*, qu. II, irt. i. «d 5; III *Cent. Gent.*, cep. *xcin*; De *Verit.*, qu. v, nrt. t, «d i; *QuoJl.* XII, qu. m. @rt. s; *Compend. Tltcd.*, cap. *exxxmi*; *Opusc. XXVIII*, dc *Fato*, cop. u.

«D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod fatum non sit in rebus creatis. Dicit enim Augustinus, V *de Civ. Dei**, quod *^ipsa Dei voluntas vel potestas fati nomine appellatur*. Sed voluntas et potestas non est in creaturis, sed in Deo. Ergo fatum non est in rebus creatis, sed in Deo.

2. Praeter ea, fatum comparatur ad ea quae ex fato aguntur, ut causa; ut ipse modus loquendi ostendit. Sed causa universalis per se eorum quae hic per accidens aguntur, est solus Deus, ut supra* dictum est. Ergo fatum est in Deo, et non in rebus creatis.

3. Praeter ea, si fatum est in creaturis, aut est substantia, aut accidens: et quodeumque horum detur, oportet quod multiplicetur secundum creaturarum multitudinem. Cum ergo fatum videatur esse unum tantum, videtur quod fatum non sit in creaturis, sed in Deo.

Sed contra est quod Boetius dicit, in IV *de Consol.* *, quod *fatum est dispositio rebus mobilibus inhaerens*.

Respondeo dicendum quod, sicut ex praedictis* patet, divina providentia per causas medias suos effectus excquitur. Potest ergo ipsa ordinatio effectuum dupliciter considerari. Uno modo, secundum quod est in ipso Deo: et sic ipsa ordinatio effectuum vocatur providentia. – Secundum vero quod praedicta ordinatio consideratur in mediis causis a Deo ordinatis ad aliquos effectus produ-

cendos, sic habet rationem fati. Et hoc est quod Boetius dicit. IV *de Consol.* *: *Sive famulantibus quibusdam providentiae divinae spiritibus fatum exercetur; seu anima, seu tota inserviente natura, seu celestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu daemonum varia solertia, seu aliquibus eorum, seu omnibus, fatalis series textitur*: de quibus omnibus per singula in praecedentibus* dictum est. Sic ergo est manifestum quod fatum est in ipsis causis creatis, inquantum sunt ordinatae a Deo ad effectus producendos.

Ad primum ergo dicendum quod ipsa ordinatio causarum secundarum, quam Augustinus * *seriem causarum* nominat, non habet rationem fati, nisi secundum quod dependet a Deo. Et ideo causaliter Dei potestas vel voluntas dici potest fatum. Essentialiter vero fatum est ipsa dispositio seu series, idest ordo, causarum secundarum.

Ad secundum dicendum quod intantum fatum habet rationem causae, inquantum et ipsae causae secundae quarum ordinatio fatum vocatur.

Ad tertium dicendum quod fatum dicitur dispositio. non quae est in genere qualitatis; sed secundum quod dispositio designat ordinem, qui non est substantia, sed relatio. Qui quidem ordo, si consideretur per comparisonem ad suum principium, est unus: et sic dicitur unum fatum. Si autem consideretur per comparisonem ad effectus, vel ad ipsas causas medias, sic multiplicatur: per quem modum Poeta dixit: *7e tua fata trahunt*.

«I ex *fato*. – *fato* **Pab.**
,1) *dici*. – *nominari* *codkcu*

7) *per*[^]. *comidrcctur*. – **Om. ed. 4**, ad *per* *comparisonem*
om. 1. – **Pro** *comparisonem ad effectui, relationem ad effectui* **Pab.**

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsivn quaesito affirmative, cum limitatione tamen: Fatum est in causis creatis, inquantum sunt ordinatae a Deo ad effectus producendos. – Probatur sic. Divina providentia per causas medias suos effectus excquitur ergo ordinatio effectuum dupliciter potest considerari, in Deo, vel in causis mediis. Sed ut in Deo. est providentia. Ergo ur in causis mediis, est fatum. – Et confirmatur auctoritate Boetii.

II. Advene quod vis rationis consistit in hoc. Fatum, ut ex praecedente patet articulo, nihil aliud est quam causa

contingentium secundum ordinem divinae providentiae. Cum autem ordo duplex esse habeat, in ipso Deo, et in causis mediis; oportet quod fatum aut sit vis ista ordinans ut est in Deo, aut in causis mediis. Sed non est, prout est in Deo. Probatur, quia sic proprie vocatur providentia; et quin Boetius ponit fatum in rebus creatis. Ergo. – Et sic ex primo articulo habemus quod fatum est divina providentia causaliter. Ex isto autem, quod est dispositio in causis mediis, ut subsunt divinae providentiae: et hoc est formaliter.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM FATUM SIT IMMOBILE

Opusc. XXVIII. dc *Fato*, cap. n, ni.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod fatum non sit immobile. Dicit enim Boetius, in IV *de Consol.* *: *Uti est ad intellectum ratiocinatio, ad id quod est id quod gignitur, ad aeternitatem tempus, ad pun-*

ctum medium circulus; ita est fati series mobilis ad providentiae stabilem simplicitatem.

2. Praeter ea, sicut Philosophus dicit in II *Topic.* *: *motis nobis, moventur ea quae in nobis sunt*. Sed fatum est *dispositio inhaerens rebus*

mobilibus, ut Boetius dicit . Ergo fatum est mobile.

3. *Praeterea*, si fatum est immobile, ea quae subduntur fato, immobiliter et ex necessitate eveniunt. Sed talia maxime videntur esse contingentia, quae fato attribuuntur. Ergo nihil erit contingens in rebus, sed omnia ex necessitate evenient.

Sed contra est quod Boetius dicit *, quod factum est immobilis dispositio.

Respondendo dicendum quod dispositio secundarum causarum, quam fatum dicimus, potest dupliciter considerari: uno modo, secundum ipsas causas secundas, quae sic disponuntur seu ordinantur; alio modo, per relationem ad primum principium a quo ordinantur, scilicet Deum. Quidam ergo posuerunt ipsam seriem seu dispositionem causarum esse secundum se necessariam, ita quod omnia ex necessitate contingerent; propter hoc, quod quilibet effectus habet causam, et

causa posita neccesse est effectum poni. – Sed hoc
patet esse falsum, per ea quae supra * dicta sunt. •Qa.at.in.ô.

Alii vero e contrario posuerunt fatum esse mobile ·, etiam secundum quod a divina providentia dependet. Unde Aegyptii dicebant quibusdam sacrificiis fatum posse mutari, ut Gregorius Nysse-
nus * dicit. – Sed hoc supra** exclusum est, quia
immobilitati divinae providentiae ? repugnat.

Et ideo dicendum est quod fatum, secundum considerationem secundarum causarum, mobile est: sed secundum quod subest divinae providentiae, immobilitatem sortitur, non quidem absolutae necessitatis, sed condilionatae; secundum quod dicimus hanc conditionalem esse veram vel necessariam, *Si Deus praescivit hoc futurum, erit.* Unde cum Boetius dixisset * fati *seriem* esse *mobilem*, post pauca subdit: *quae cum ab immobilis providentiae proficiscatur exordiis, ipsam quoque immutabilem esse neccsse est.*

El per hoc patet responsio ad obiecta.

Commentaria Cardinali.* Caietani

* **T**rrvLvs clarus. – In corpore quatuor: primo, distinguit;
secundo, refert opinionem Avicennae; tertio, Acgy-
piorum; quarto, respondet quaesito.

Quoad *primum*, fatum dupliciter: secundum causas medias absolute; vel secundum eas in ordine ad divinam providentiam. – Probatur distinctio: quia fatum utrumque claudit in sua ratione, cum sit dispositio in causis mediis sub divina providentia.

Quoad *secundum*, tria. Positio: fatum, quoad primum, est immobile. – Ratio: quia omne quod fit habet causam, et positu causa ponitur effectus. – Et reprobatio, ex praecedenti quaestione.

Quoad *tertium*, tria. Positio: fatum, quoad secundum, est mobile. – Corollarium fatum potest sacrificiis mutari, apud co\$, Iclslc Gregorio Nvssco *. – Reprobatio, ex superioribus, cum de immobilitate providentiae divinae ageretur.

Quoad *quartum*, irio. Conclusio responsive: Fatum, ut in causis secundariis absolute, eat mobile; ut a divina providentia, eft immobile, non necessitate absoluta, sed conditionuli. - Declaratio ultimae particulae, *licut didmui hanc emditionalcm c^o.uf necessariam*. - Confirmatio conclusionis, auctoritate Boetii.

II. Adverte hic duo. Primo quod, cum conclusio habeat tres partes, cl primae probatio sit reprobatio primae opinionis, secundae vero sit reprobatio secundae opinionis, tertiae autem probatio cl explanatio od tractatum dc scientia et voluntate divina spectet: ideo in littera, relictis primis particulis, tertiam explanandam aperuit iuxta dicta dc praescientia Dei ♦, ubi distinctum est quod est duplex necessitas: scilicet ♦ *absoluta*, et ♦ *immutabilitatis*. Prima non convenit de necessitate ad extra; sed secunda tantum, quae hic vocatur *necessitas conditionalis*, et alibi ♦ *necessitas ex suppositione*. ♦ q. 81. Kl. «η.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNIA FATO SUBDANTUR

Supra, art t.

D QUARTUM SIC PROCEditur. Videtur quod omnia fato subdantur. Dicit enim Boetius, in IV *de Consol.* *: *Seriesfati caelum et sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alternaformat transmutatione; eadem nascentia occidntiaque omnia per similes coetuum seminumque renovat progressus; haec tactusfortunasque hominum indissolubili causarum connexionem constringit.* Nihil ergo excipi videtur, quod sub fati serie non contineatur.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in V *de Civ. Dei* ♦, quod fatum aliquid est. secundum quod ad voluntatem et potestatem Dei refertur. Sed voluntas Dei est causa omnium quae fiunt, ut Augustinus dicit in III *de Trin.* \ Ergo omnia subduntur fato.

3. *Praeterea*, fatum, secundum Boetium *, est *dispositio rebus mobilibus inhaerens*. Sed omnes creaturae sunt mutabiles, et solus Deus vere immutabilis, ut supra * habitum est. Ergo in omni-
bus creaturis est fatum.

Sed contra est quod Boetius dicit, in IV de Consol. *, quod *quaedam quae sub providentia locata sunt, fati seriem superant.*

Respondendo dicendum quod, sicut supra dictum est, ut
 scilicet. fatum est ordinatio secundarum causarum
 ad effectus divinitus provisos. Quaecumque igitur
 causis secundis subduntur, ea subduntur etiam fatum.
 Illa quae vero sunt quae immediate a Deo fiunt,
 non subdantur secundis causis, non subdun-
 tur fatum; sicut creatio rerum, glorificatio spiritua-
 rum substantiarum, et alia huiusmodi. Et hoc

- Lac. cU. ?
 - Cf. ibiJ.
 - la corpore.
- est quod Boetius dicit *. quod *ea quae sunt primae divinitati propinqua, stabiliterfixa t,fatalis ordinem mobilitatis excedunt*. Ex quo etiam patet quod *quanto aliquid longius a prima mente discedit, nexibusfati maioribus implicatur* *; quia magis subiicitur necessitati secundarum causarum.
- Ad primum ergo dicendum quod omnia illa quae ibi tanguntur, fiunt a Deo mediantibus causis secundis; et ideo sub fati serie continentur. Sed non est eadem ratio de omnibus aliis, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod fatum refertur ad voluntatem et potestatem Dei, sicut ad primum principium. Unde non oportet quod quidquid subiicitur voluntati divinae vel potestati, subiiciatur fato, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod, quamvis omnes creaturae sint aliquo modo mutabiles, tamen aliquae earum non procedunt a causis creatis mutabilibus. Et ideo non subiiciuntur fato, ut dictum est ♦

3) *Habiliter fixa*, – Om. codice?» et *a*, – Pro *ordinem mobilitati/*, *ordinii mobilitatem* ACDEF, *ordinix mobilitate* B, *ordini/ mobilitati/* G, *ordini/ immobilitatem* cd. *a*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito negative: Non omnia subduntur fato. – Probat- tur dupliciter. Primo, ratione. Fatum est ordinatio causarum secundarum ad effectus divinitus provisos: ergo omnia sub- dita fato, subduntur causis secundis: ergo ea quae a Deo immediate fiunt, non subduntur fato: ergo non omnia sub- duntur fato. – Antecedens est ratio fati. – Consequentiae

omnes sunt per se notae. Tamen secunda probatur: quia talia non subduntur causis secundis. Tertia quoque decla- ratur in creatione, et glorificatione spirituum, etc.

Secundo, auctoritate Boetii, quae patet. – Ex hac autem probatione ponitur corollarium, quod quanto aliquid lon- gius lit a Deo, tanto magis fato subest. Probatur quia magis subiicitur causis secundis.

QUAESTIO CENTESIMADECIMASEPTIMA
DE HIS QUAE PERTINENT AD ACTIONEM HOMINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Primum considerandum est de his quae pertinent ad actionem hominis, qui est compositus ex spirituali et corporali creatura. Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum unus homo possit docere alium, cauendo in ipso scientiam.
Secundo: utrum « homo possit docere angelum. Et primo
Tertio: utrum homo per virtutem suae animae possit immutare materiam corporalem.
Quarto: utrum anima hominis separata possit movere corpora motu locali.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM UNUS HOMO POSSIT ALIUM DOCERE

¶ *Il Sent.*, dicit. ix, an. 3, nd 4; dicit, **mw**, ert. 5, »d 3; ¶ *Il Cont. Gent.*, cap. **iw**; ¶ *Ik Vent.*, qu. **il**, **ffl i**; ¶ *Opuic. XVI*, de *I nit. fnlell*, cap. r.

Primum sic proceditur. Videtur quod homo non possit alium docere. Dicit enim Dominus, Matth. **xxiii** *: *Nolite vocari Rabbi*; ubi dicit Glossa * Hieronymi: -Ve *divinum honorem hominibus tribuatis*. Esse ergo magistrum pertinet proprie ad divinum honorem. Sed docere est proprium magistri. Homo ergo non potest docere, sed hoc est proprium Dei.

2. Praeterea, si homo alium docet, hoc non est nisi inquantum agit per scientiam suam ad causandum scientiam in alio. Sed qualitas per quam aliquis agit ad faciendum sibi simile, est qualitas activa. Ergo sequitur quod scientia sit qualitas activa, sicut et calor.

3. Praeterea, ad scientiam requiritur lumen intelligibile, et species rei intellectae. Sed neutrum istorum potest causare unus homo in alio. Ergo unus homo non potest docendo causare scientiam in alio.

4. Praeterea, doctor nihil agit ad discipulum nisi quod proponit ei quaedam signa, vel vocibus aliquid significando, vel nutibus. Sed proponendo signa non potest aliquis alium docere, causando in eo scientiam. Quia aut proponit signa rerum notarum; aut rerum ignotarum. Si rerum notarum, ille ergo cui signa proponuntur, iam habet scientiam, et eam non acquirit a magistro. Si autem rerum ignotarum, per huiusmodi signa nihil addiscit: sicut si aliquis proponerci alicui Latino verba gracca, quorum significationem ignoraret. per hoc eum docere non posset. Nullo ergo modo unus homo potest, alium docendo, scientiam in eo causare.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *ad Tim.* n *: *In quo positus sum ego praedicator et Apostolus, Doctor gentium in fide et veritate.*

Respondeo dicendum quod circa hoc diversae fuerunt opiniones. Averroës enim, in *Comment. Ill de Anima* posuit unum intellectum possibilem esse omnium hominum, ut supra * dictum est. Et ex hoc sequebatur quod caedem species intelligibiles sim omnium hominum. Et secundum hoc, ponit quod unus homo per doctrinam non causal aliam scientiam in altero ab ea > quam ipse habet; sed communicat ei eandem scientiam quam ipse habet, per hoc quod movet eum ad ordinandum phantasmata in anima sua, ad hoc quod sim disposita convenienter ad intelligibilem apprehensionem. - Quae quidem opinio quantum ad hoc vera esi, quod est eadem scientia in discipulo et magistro, si consideretur identitas secundum unitatem rei scitae*: eadem enim rei veritas est quam cognoscit et discipulus et magister. Sed quantum ad hoc quod ponit esse unum intellectum possibilem omnium hominum, et easdem species intelligibiles, differentes solum secundum diversa phantasmata; falsa est eius opinio, ut supra * habitum est.

Alia est opinio Platonicorum, qui posuerunt quod scientia inest a principio animabus nostris per participationem formarum separatarum, sicut supra habitum est; sed anima ex unione corporis impeditur ne possit considerare libere ea quorum scientiam habet. Et secundum hoc, discipulus a magistro non acquirit scientiam de novo, sed ab eo excitatur et ad considerandum ea quorum scientiam habet; ut sic addiscere nihil aliud sit quam reminisci. Sicut et etiam ponebant quod agentia naturalia solummodo disponunt ad susceptionem formarum, quas acquirit materia corporalis per participationem specierum separatarum *. - Sed contra hoc supra * ostensum est quod intellectus possibilis animae humanae est in poten-

a) homo. - unus homo Vab.
ß) ab ea. - aliam ab ea U.
γ) j ih **L**- sit **ACDEFG**.-**Pro** apprehensionem, comprehensionem **PAê**.

3) excitatur. - exercetur codice et a.
<) Sicut. - 50* P.

lia pura ad intelligibilia, secundum quod Aristoteles · dicit in III *de Anima* *.

Et ideo aliter dicendum est, quod docens causai scientiam in addiscente, reducendo ipsum de potentia in actum, sicut dicitur in VIII *Physic.* * Ad cuius evidentiam, considerandum est quod effectuum qui sunt ab exteriori principio, aliquis est ab exteriori principio tantum *; sicut forma domus causatur in materia solum ab arte T. Aliquis autem effectus est quandoque quidem ab exteriori principio, quandoque autem ab interiori: sicut sanitas causatur in infirmo quandoque * ab exteriori principio, scilicet ab arte medicinae: quandoque autem ab interiori principio, ut cum aliquis sanatur per virtutem naturae. Et in talibus effectibus sunt duo attendenda. Primo quidem, quod ars imitatur naturam m sua operatione: sicut enim natura sanat infirmum alterando, digerendo ‘, ct expellendo materiam quae causal morbum, ita ct ars. Secundo attendendum esi, quod principium exterius, scilicet ars, non operatur sicut principale agens, sed sicut coadiuvans agens principale, quod est principium interius, confortando ipsum, ct ministrando ei instrumenta el auxilia, quibus * utatur ad effectum producendum: sicut medicus confortat naturam, et adhibet ci cibos et medicinas, quibus natura utatur ad finem intentum.

Scientia autem acquiritur in homme et ab interiori principio, ut patet in eo qui per inventionem propriam scientiam acquirit; et a principio exteriori, ut patet in co qui addiscit. Inest enim unicuique homini quoddam principium scientiae, scilicet lumen intellectus agentis, per quod cognoscuntur statim a principio naturaliter quaedam universalia principia omnium scientiarum *. Cum autem aliquis huiusmodi universalia principia applicat ad aliqua particularia, quorum memoriam et experimentum per sensum accipit; per inventionem propriam acquirit scientiam eorum quae nesciebat, ex notis ad ignota procedens. Unde et quilibet docens, ex his quae discipulus novit, ducit eum in cognitionem eorum quae ignorabat; secundum quod dicitur in I *Poster.* * quod *omnis doctrina et omnis disciplina ex praeexistenti fit cognitione.*

Ducit autem magister discipulum ex praecognitis in cognitionem ignotorum, dupliciter. Primo quidem, proponendo ei aliqua auxilia vel instrumenta, quibus intellectus eius utatur ad scientiam

acquirendam: puta cum proponit ei aliquas propositiones minus universales, quas tamen ex praecognitis discipulus diiudicare potest; vel cum proponit ei aliqua sensibilia exempla, vel similia, vel opposita, vel aliqua huiusmodi, ex quibus intellectus addiscentis manuducitur in cognitionem veritatis ignotae. – Alio modo, cum confortat intellectum addiscentis: non quidem aliqua virtute activa quasi superioris naturae, sicut supra ♦ dictum est de angelis illuminantibus, quia omnes humani intellectus sunt unius gradus in ordine naturae; sed inquantum proponit discipulo ordinem principiorum ad conclusiones, qui forte per seipsum non haberet tantam virtutem collativam, ut ex principiis posset conclusiones deducere. El ideo dicitur in I *Poster.* *, quod *demonstratio est syllogismus jaciens scire.* Et per hunc modum s. Th. tea. it. ille qui demonstrat, auditorem scientem facit.

Ah PRIMUM ERGO DICENDUM quod, SICUt iam * dictum est, homo docens solummodo exterius ministerium adhibet, sicut medicus sanans: sed sicut natura interior est principalis causa sanationis, ita ct interius lumen intellectus est principalis causa scientiae. Utrumque autem horum est a Deo. Et ideo, sicut de Deo dicitur ♦, *Qui sanat omnes infirmitates tuas*; ita de eo dicitur *Qui docet hominem scientiam, inquantum lumen vultus eius super nos signatur* ♦, per quod nobis omnia ostenduntur \ · Iβ o ³yp<*, · rucn,»truj. · p*. i». λ

Ah secundum dicendum quod doctor non causar scientiam in discipulo per modum agentis naturalis, ut Averroes obiicit *. Unde non oportet quod scientia sit qualitas activa: sed est principium quo aliquis dirigitur in docendo, sicut ars est principium quo aliquis dirigitur μ in operando. *

Ah tertium dicendum quod magister non causal lumen intelligibile in discipulo, nec directe species intelligibiles: sed movet discipulum per suam doctrinam ad hoc, quod ipse per virtutem sui intellectus formet intelligibiles conceptiones, quarum signa sibi proponit exterius.

Ah quartum dicendum quod signa quae magister discipulo proponit, sunt rerum notarum in universali, el sub quadam confusione; sed ignotarum in particulari, et sub quadam distinctione v. Et ideo cum quisque per seipsum scientiam acquirit, non potest dici docere seipsum, vel esse sui ipsius magister: quia non praeexistit in eo scientia completa, qualis requiritur in magistro.

ζ) Aristotda. – etiam Aristoteles BCEFG.
η) arte. – artifice B.
θ) quandoque. – quidem nddunt ABCEFGpD. – Pro arte, artifice B.
ι) digerendo. – dirigendo PGE.

x) quibus. – natura addit P.
a) omnia oitcnduatur. – ostenditur ABI), attenduntur CEFGa, phantasmata ostenduntur cd. b.
ji) in docendo... dirigitur. – Om. P.
v) distinctione. – confusione ACE.

Commontaria Cardinalis Caietani

Titulus danis. – In corpore, proposito numero opinionum, tria fiunt, iuxta numerum opinionum, iia quod in tenia respondetur quaesito.
II. Quoad *primum*, duo. Opinio Averrais: Magister docet discipulum communicando ci eandem scientium, per hoc quod movet eum ud ordinandum phantasmata convenien-

ter, etc. Probatur : quiu unus est ntriusque intellectus, ct caedem sunt ntriusque species intelligibiles.
Secundo, examen et reprehensio. Examen quoad ly *eandem scientiam*: dupliciter. Ex parte rei scitae: et sic est verum. Aut cx parte subiccti scientis; ct tunc venit reprehensio fundamenti, quia scilicet est falsum ; quia non est unus

utriusque scientis intellectus, ncc eadem species, ut superius patuit.

III. Quoad *secundum*, duo quoque. Primo, opinio Plutonis: Docere nihil aliud est quam excitare hominem ad considerandum ea quorum scientiam habet. Probatur. Scientia inest ab initio animnbus nostris cx participatione idearum, sed impeditur ub usu propter unionem ad corpus: ergo scientia non causatur dc novo per quodeumque studium: ergo discere non est nisi reminisci: ergo docere non est nisi excitare ad usum habitae scientiae. Omnia patent.

Secundo, reprehensio radicis: quia intellectus animae nostrae est pure potentials, sicut tabula rasa, ut probavit Aristoteles superius, etc.

IV. Quoad *tertium*, primo ponitur conclusio responsive quaesito: Docens causât scientiam in addiscente, reducendo ipsum dc potentia ad netum primum. – Probatur primo, cx VIII *Physic.*- Deinde probatur, limitatur, rumificatur, ct explanatur. Probatur quidem tali ratione. Effectus qui potest fieri n natura ct ab arte, fit nb arte eodem modo quo fieret a natura: sed scientia est huiusmodi: ergo fit ab orte doctor's eo modo quo a natura. Sed a natura fit reducendo seipsum dc potentia ad actum scientiae. Ergo et a doctorc fit reducendo alium dc potentia nd actum scientiae. – Maior probatur: quia ars imitatur naturam. Et ad evidentiam cius, primo distinguitur duplex genus effectuum: quidam ab cxtrinscco tantum, ut domus, quidam ub exirinseco et

intrinseco, ut sanitas (ct posset tertium poni genus: quidam ub intrinseco tantum, ut proprietates rerum naturalium). Notatur deinde identitas modi agendi respectu utriusque agentis, declarando in unitate. – Minor probatur: quia scire noitrum fit inventione cx vi luminis intellectus agentis, ct tunc a natura; et disciplina, ct tunc ub arte. – Propositio sero ulterius lubsumpta probatur: quia acquisitio scientiae per inventionem, fit procedendo dc principiis notis ad conclusiones ignotas, etc. ; hoc enim est procedere dc potentia ad actum. Et procedit hacc, supposito intellectu in potentia essentiali, ut patet.

Limitatur vero: quoniam doctor ponitur non ut causa principalis, sed ut minister naturae et coadiuvans; et sic, scilicet miniitrialiter, reducit de potentia nd aerum. Et ad evidentiam huius limitationis, notatur in communi ordo inter artem ct naturam respectu illius effectui qui potest esse ab utraque ct dicitur quod est ordo coadiusentis principale, ct quod semper agens principale est idem, scilicet natura.

Rumificatur autem, dum distinguitur duplex modus quo doctor docet: scilicet auxilia praebendo propositionum minus universalium, similium, dissimilium, exemplorum, etc.; et confortinJo vi syllogisticae ordinationi» propositionum propriarum, iuxta illud, *Dtmonstratio ut syllogismus faciens scire*.

Explanatur quoque inter hacc diffusa declaratione assumptarum propositionum, etc.; ut patet in littera.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HOMINES POSSIM' DOCERE ANGELOS

Il 5rnM d'«t. xi, part. II, art. 4; Opu«. I, Contra Err, Grate., rap. xxvi; ad Ephæ., cap. Iu, Ic.t. ia.

•D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur qUOd homines possint docere angelos. Dicit enim Apostolus, *ad Ephes*, m *: *Ut innotescant infimiae Potestates et Principibus et Potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei*.

Sed ecclesia est congregatio hominum fidelium. Ergo angelis per homines aliqua innotescunt.

2. Pr aet er ea, angeli superiores, qui immediate de divinis a Deo illuminantur, inferiores angelos instruere possunt, ut supra dictum est. Sed aliqui homines immediate de divinis per Dei Verbum sunt instructi ; sicut maxime patet dc Apostolis, secundum illud *ad Hebr.* i ♦ *Novissime, diebus istis, locutus est nobis in Filio*. Ergo aliqui homines aliquos angelos docere potuerunt.

3. Pr aet er ea, inferiores angeli a superioribus instruuntur. Sed quidam homines superiores sunt aliquibus angelis: cum ad supremos ordines angelorum aliqui homines assumantur, ut Gregorius dicit in quadam homilia *. Ergo aliqui inferiores angeli per aliquos homines de divinis instrui possunt.

Sed contra est quod Dionysius dicit, iv cap. *de divinis nominibus*, d û *Nom.* *, quod omnes divinae illuminationes perferuntur ad homines mediantibus angelis. Non ergo angeli instruuntur per homines de divinis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * habitum est, inferiores angeli loqui quidem possunt superioribus angelis a, manifestando cis suas cogitationes; sed de rebus divinis superiores ab in-

ferioribus nunquam illuminantur. Manifestum est autem quod eo modo quo inferiores angeli superioribus subduntur, supremi homines subduntur etiam infimis angelorum. Quod patet per id quod Dominus dicit, Matth. xi ♦ *Inter natos mulierum non surrexit maior ioanne Baptista; sed qui minor est in regno caelorum, maior est illo*. Sic igitur de rebus divinis ab hominibus angeli nunquam illuminantur. Cogitationes tamen suorum cordium homines angelis per modum locutionis manifestare possunt: quia secreta cordium scire solius Dei est.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus, V *super Gen. ad lilt.* *, sic exponit illam Apostoli auctoritatem. Praemiserat enim Apostolus*: *Mihi, omnium sanctorum minimo, data est gratia haec, illuminare omnes quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo*. < Ita dico *absconditi*, ut tamen innotesceret Principibus ct Potestatibus in caelestibus, per ecclesiam scilicet, multiformis sapientia Dei. » Quasi dicat: Ita hoc sacramentum erat absconditum hominibus, ut tamen ecclesiae caelesti, quae continetur in Principibus ct Potestatibus, hoc sacramentum notum esset *a saeculis, non ante saecula: quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrectionem et ista ecclesia hominum congreganda est*.

Potest tamen et aliter dici, quod *illud quod absconditum est, non tantum in Deo innotescit angelis, verum etiam hic* eis apparet, cum efficitur

a) *angeli*». – Om. codice et a.
[i] *infimii angelorum. – inferiuribut angelis B.*

7) *hic. – hoc PBF*ah

3 *atque propalatur* \ ut Augustinus ibidem subdit. Et sic dum pcr Apostolos impleta sunt Christi et ecclesiae mysteria, angelis aliqua apparuerunt de huiusmodi mysteriis, quae ante erant cis occulta. - Et per hunc modum potest intelligi quod Hieronymus dicit*, quod, Apostolis praedicantibus, angeli aliqua mysteria cognoverunt: quia scilicet per praedicationem Apostolorum huiusmodi mysteria explebantur in rebus ipsis, sicut praedicante Paulo * convertebantur gentes; de quo Apostolus ibi loquitur.

Ad secundum dicendum quod Apostoli instrue-

bantur immediate a Verbo Dei, non secundum eius divinitatem, sed inquantum eius : humanitas loquebatur. Unde ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod aliqui homines, etiam in statu viae, sunt maiores aliquibus angelis, non quidem actu, sed virtute; inquantum scilicet habent caritatem tantae virtutis, ut possint mereri maiorem beatitudinis gradum quam quidam angeli habeant *. Sicut si dicamus semina alicuius magnae arboris esse maius virtute quam aliquam parvam arborem, cum tamen multo minus sit in actu.

&) *propalatur.* - *et fit* aJJ. F.
c) *Paulo.* - *Apostolo addunt* Pafr.

ζ) *eius.* - *cis codicca* et *a.*

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus. *Homines* in statu vine, ut patet ex tertio argumento et eius responsione: de hominibus enim in statu patriae, nihil hic dicitur.

In corpore una conclusio responsiva quaesito negative; Homines non possunt docere angelos, sed tantummodo cis loqui. - Probatur. Supremi homines scilicet habent in intimis angelos, sicut angeli inferiores ad superiores: sed inferiores

res nunquam illuminant superiores, loquuntur tamen cis; ergo, etc. - Maior patet ex naturae ordine; et probatur auctoritate Matth. xi, quoad statum gratiae. - Minor ex dictis. - Et quoniam homines non secundum statum gloriae, sed secundum statum naturae et gratiae huius vitae, sunt interiores omnibus angelis; ideo praesens ratio in viatoribus tantum hominibus habet locum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMO PER VIRTUTEM ANIMAE POSSIT CORPORALEM MATERIAM IMMUTARE

Ad Galat., cap. tn, lcci. i.

tertium sic proceditur. Videtur quod homo per virtutem animae possit corporalem materiam immutare. Dicit enim Gregorius. II *Dialog.**, quod *sancti miracula aliquando ex prece faciunt, aliquando ex potestate: sicut Petrus, qui Tabitham mortuam orando suscitavit, Ananiam et Saphiram mentientes morti increpando tradidit.* Sed in operatione miraculorum fit aliqua immutatio materiae corporalis. Ergo homines virtute suae animae possunt materiam corporalem immutare.

2. Praeterea, super illud *ad Gal.* m * *Quis vos fascinavit veritati non obedire?* dicit Glossa* quod *quidam habent oculos urentes, qui solo aspectu inficiunt alios, et maxime pueros.* Sed hoc non esset, nisi virtus animae posset materiam corporalem immutare. Ergo homo per virtutem suae animae potest materiam corporalem immutare.

3. Praeterea, corpus humanum est nobilius quam alia inferiora corpora. Sed per apprehensionem animae humanae immutatur corpus humanum ad calorem et frigus, ut patet in irascensibus et timentibus; et quandoque etiam hac immutatio pervenit usque ad aegritudinem et mortem. Ergo multo magis anima hominis potest sua virtute materiam corporalem immutare.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in III *de Trin.* *, quod *materia corporalis soli Deo obedit ad nutum.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, materia corporalis non immutatur ad for-

mam, nisi vel ab agente aliquo composito ex materia et forma; vel ab ipso Deo, in quo virtualiter et materia et forma praeexistit, sicut in primordiali causa utriusque. Unde et de angelis supra * dictum est quod materiam corporalem immutare non possunt naturali virtute, nisi applicando corporalia agentia ad effectus aliquos producendos. Multo igitur minus anima sua virtute naturali potest immutare materiam corporalem, nisi mediantibus aliquibus corporibus.

Ad primum ergo dicendum quod sancti dicuntur miracula facere ex potestate gratiae, non naturae. Quod patet per illud quod Gregorius ibidem dicit: *Qui filii Dei ex potestate sunt. ut dicit Ioannes. quid mirum si signa facere ex potestate valeant?*

Ad secundum dicendum quod fascinationis causam assignavit Avicenna ' ex hoc. quod materia corporalis nata est obedire spirituali substantiae, magis quam contrariis agentibus in natura. Et ideo quando anima fuerit fortis in sua imaginatione, corporalis materia immutatur secundum eam. Et hanc dicit esse causam oculi fascinantis?. - Sed supra * ostensum est quod materia corporalis non obedit substantiae spirituali ad nutum, nisi soli Creatori. Et ideo melius dicendum est, quod ex forti imaginatione animae immutantur spiritus corporis coniuncti. Quae quidem immutatio spirituum maxime fit in oculis, ad quos subtiliores spiritus perveniunt. Oculi autem inficiunt aerem continuum usque ad determinatum spa-

s) *cf mortem.* - Om. B.

» *oculi fuduauh.* - *fiiKinathnit* <u'ull G.

tium : per quem modum specula, si luerint nova
ct pura, contrahunt quandam impuritatem cx aspe-
ctu mulieris menstruatae, ut Aristoteles dicit in
libro dc *Sonm. et Vig.*

Sic igitur cum aliqua anima tuent̃ vehementer
commota ad malitiam, sicut maxime in velulabus
contingit, efficitur secundum modum praedictum
aspectus eius venenosus et noxius: ct maxime
pueris, qui habent corpus tenerum, et de facili re-
ceptivum impressionis. – Possibile est etiam quod
cx * Dei permissione, vel etiam cx aliquo facto
occulto, cooperatur ad hoc malignitas daemonum.

cum quibus vetulae sortilegae aliquod e foedus
habent.

Ao tertium dicendum quod anima corpori hu-
mano unitur ut forma: ct appetitus sensitivus, qui
obedit alicqualiter rationi, ut supra* dictum est,
est actus alicuius organi corporalis. Et ideo opor-
tet quod ad apprehensionem animae humanae,
commoveatur appetitus sensitivus cum aliqua ope-
ratione corporali. Ad exteriora vero corpora im-
mutanda apprehensio animae humanae non suf-
ficit, nisi mediante immutatione proprii corporis,
ut dictum est *.

T) «A*. – O»n. ABCDI G – Pro facto occulto, ncculto facto ADFG, l i) aliquod. – ad hoc F.
occulto fato BCE; pacto occulto c<M. aliquic. Mir^o P notnt allai fata.

Commentaria Cardinalis Caietaxd

Titulus. *Homo ex virtute animae*, inquantum anima
hominis esi. *Immutare*, immutatione formali. *Corpora-*
lem materiam directe supponit pro extrinsecis corporibus;
quamvis, ut putebit -, etiam de intrinseco aliquo modo
vcrihccetur conclusio.

II. In corpore una conclusio responsiva quaesito nega-
tive: Anima sua virtute non potest materiam corporalem
immutare, nisi mediante aliquo corpore. – Probatur. Materia
corporalis a solo Deo, uut composito cx mnterin ct forma,
potest immediate immutari : ergo.

Antecedens putet cx dictis. – Consequentia est per se
nota. Et confirmatur. Angeli non possunt hoc, nisi me-

dinnte corpore: ergo mulio minus anima. Antecedens palet
cx primo antecedente. Consequentia nota.

111. hi responsione ad tertium, adverte quod, ut a illa
patet, anima nec corpus proprium directe immutare potest
formali immutatione. Quoniam anima non est directe prin-
cipium alicuius muutionis, ut patet discurendo per muta-
tione*. nltrationcm, augmentationem ct generationem : nihil
enim horum anima facit per operationem animalem, idest
apprehensionem aut volitionem, directe, quia non est tantae
elFicaciae. Sed, ut in littera dicitur, ad jpprehensionem ani-
mae sequitur actus appetitus sensitivi, puta, timor, quem
concomitatur commotio alicuius humori», etc. Et sic indi-
recte anima humana immutat corpus proprium.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ANIMA HOMINIS SEPARATA POSSIT CORPORA SALTEM LOCALITER MOVERE.

Dc Mato, qu. xn, «rt. to, 5.

ri) QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod
anima hominis separata possit corpora
saltem localiter movere. Substantiae
>enim spirituali naturaliter obedit corpus
•Qu cx.vt.3., ad motum localem, ut supra *

anima separata est substantia spiritualis. Ergo
suo imperio potest exteriora corpora moverc.
2. Praeterea, in *Itinerario* Clementis * dicitur,
narrante Niccla ad Petrum, quod Simon Magus
per magicas artes pueri a se interfecti animam
retinebat, per quam magicas operationes efficiebat.
Sed hoc esse non potuisset sine aliqua corporum
transmutatione, ad minus locali. Ergo anima se-
parata habet virtutem localiter movendi corpora.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in libro
n' *Anima**, quod anima non potest moverc quod-
cumque corpus, sed solummodo proprium.

Respondeo dicendum quod anima separata sua
naturali virtute non potest movere aliquod cor-
pus. Manifestum est enim quod, cum anima
est corpori unita, non movet corpus nisi vivifi-
catum : unde si aliquod membrum corporis mor-
tificetur, non obedit animae ad motum localem
Manifestum est autem quod ab anima separata
nullum corpus vivificatur. Unde nullum corpus

obedit ei ad motum localem, quantum est ex
virtute τ suae naturae: supra quam potest aliquid
ei conferri virtute divina.

Ad primum ergo dicendum quod substantiae quae-
duntur spirituales sunt, quarum virtutes non de-
terminantur ad aliqua corpora, sicut sunt angeli,
qui sunt naturaliter a corporibus absoluti: ct ideo
diversa corpora eis possunt obedire ad motum.
Si tamen alicuius substantiae l separatae virtus
motiva determinetur naturaliter ad movendum
aliquod corpus, non potent illa substantia movere
aliquod l corpus maius, sed minus: sicut, secun-
dum philosophos *, motor inferioris caeli non pos-
set moverc caelum superius. Unde cum anima
secundum suam naturam determinetur ud mo- JJ:!*:; ITl-
vendum corpus cuius est forma, nullum aliud
corpus sua naturali virtute movere potest.

An secundum dicendum quod, sicut dicit Augu-
stinus X *de Cdr. Dei* ', ct Chrysostomus *super* ·
3.*faith*. φ, frequenter daemones simulant se esse
animas mortuorum, ad confirmandum Gentilium
errorem, qui hoc credebant. Et ideo credibile est
quod Simon Magus illudebatur ab aliquo dae-
mone. qui simulabat se esse animam pueri quem
ipse occiderat.

a) *anima*. – Om. codice* et a b.
localem. – Orn. codke<-
y) *ex virtute*. – de virtute Pab.

SuuKAi Thkol. D. Tnouac T. If.

i) *tubaantiae*. – tpiritualii addunt codka.
) *aliquod*. – Om. codice*.

Commontaria Cardinalis Caiotani

Trrvtus clarus. – In corpore una conclusio responsive
quaesito : Anima separata sua naturali virtute non po-
test movere aliquod corpus. – Probatur Anima coniuncta
non movet corpus nisi vivificatum n sc: ergo separata
nullum corpus potest movere.

Antecedens probatur: quia membrum mortificarum non
obedit ei ad motum localem. – Consequentia probatur: quia
nullum corpus vivificatur nb anima separata.

• II. Circa hanc consequentiam dubium occurrit. Quo-
niam consequentia ista supponit idem iudicium esse de
anima separata, ct coniuncta. Quod non probatur; ct ap-
paret falsum in simili consequentia: .Anima coniuncta non
intelligit aliquid nisi phantasiatum ; ergo separata nihil in-
telligit. Probatur: quia animae separatae nihil offertur phnn-
tasiatum. – Ista consequentia dicitur non tenere, quia non
est idem iudicium de anima separata et coniuncta. Ergo
ncc illa quae factu est nunc, nisi probetur identitas iudicii.

111. Ad hoc prima facie dici potest quod, quia anima
separatu non est maioris virtutis motivac qunm coniuncta,
idcirco consequentia tenet. – Sed contra hanc responsionem
sunt: primo, quod non est maioris virtutis movere lapillum,
quam corpus coniunctum. Secundo, quod licet anima se-
parata non sit maioris virtutis, est tamen alterius modi
utendi illa virtute, sicut est alterius modi essendi ct intcl-
ligcndi : ct propterca coniuncta movet vivificando, separata
autem non vivificando.

Unde dicendum est quod consequentia fundatur super
una propositione priore antecedente , ct implicite declarata
in illo, ct explicata in responsione ud primum. Et est ista:
Anima humana est cx propria natura determinata ad mo-
vendum corpus a sc vivificatum tantum. Ex hac cnim
optime sulet consequentia: quoniam quod convenit ei ex
natura, non variatur cx vario modo essendi. – Haec autem
clauditur et declaratur in antecedente assumpto. Clauditur
quidem, quoniam, cum vis motiva ut sic, respiciat corpus,

quia respicit mobile, quod oportet esse corpus, iuxta do-
ctrinam VI *Physic.*, text, xxxu ct anima secundum statum

coniunctionis respiciat etiam corpus; consequens est quod
tota vis motiva sintu coniunctionis concludatur. Declaratur
autem, quia patefacto quod anima in statu coniunctionis
determinata est nd corpus vivum, palam fit quod anima
absolute est virtutis limitatae ad movendum tale corpus.

IV. Et ad instantiam quae fit dc diversitate modi mo-
vendi, dicendum est tx differentia inter virtutem motivam,
ac intellectivam et volitivnm ut sic. Intellectus cnim, se-
cundum totum genus suum, habet pro obiccto ens inquan-
tum ens, ncc est contractus ad aliquod particulare ens, sive
in genere sive in specie. Virtus autem motiva cx propria
ratione habet pro obiccto certum ens, scilicet corpus mo-
bile Et propterca intellectum coniunctum, qui non potest
attingere ens nisi phantnsiatum, oportet separatum habere
alium modum intelligcndi, quo proprium obicctum possit
attingere, cx quo obicctum adaequatum suum non erat ens
phantasiatum. \irtus autem motiva, cum cx genere suo ad
certum ens, scilicet corpus, determinetur, consequens est
quod secundum specie.* suos ad certas species corporis de-
terminetur. Et sic, cum suprema vis motiva, ad corpus de-
terminato. non tamen ad multitudinem nec magnitudinem
cius limitetur, quia est infinita ; consequens est quod, pau-
latim descendendo, infima vis motiva nd corpus minimum
multitudine et magnitudine determinata sit. Constat au-
tem quod anima humana est ultimus motor inter spiritui.
Igitur ciu» vi* ad corpus humanum, quod est parvissimum
respectu mobilium ab angelis; ct unicum corpus humanum,
scilicet vivificatum a sc, determinatur: aliter non esset in
infimo gradu limitationis.

Et propterca non potest rationabiliter distingui modus
movendi iuxta modum essendi ct intelligcndi. Non cnim
remanet in anima separato habitudo ud obicctum potentiae
motivac: quin non est universale, sicut intellectus. Et ideo
optime littera cx efficacia animae coniunctac, subintelligcns
efficaciam illius simpliciter quoad vim motivam, intulit
quod non potest separata movere quod non potest con-
iuncta.

• a. nu©. i.

• c-». |Tt n , w
s. Tk t

• C

• C

QUAESTIO CENTESIMADECIMA OCTAVA

de traductione hominis ex homine quantum ad animam

IN TUES ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de traductione hominis ex homine *. Et primo, quantum ad animam; secundo, quantum ad corpus*.

Circa primum quaeruntur tria.

Primo: utrum anima sensitiva traducatur cum semine.

Secundo: utrum anima intellectiva.

Tertio: utrum omnes animae fuerint simul creatae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA SENSITIVA TRADUCATUR CUM SEMINE

It *Sent.*, di»t. xvm, qu. n. art. 3; II *Com/. Gent.*, cap. ι.τχτη; *Ik Pol.* qu. in, an. it; *Qho JI.* LX, qu. r, <rt. 1.

i) PRIMUM sic proceditur. Videtur quod anima sensitiva non traducatur cum semine, sed sit per creationem a Deo. Omnis enim substantia perfecta quae non est composita ex materia et forma, incipiat, hoc non est per generationem, sed per creationem: quia nihil generatur nisi ex materia. Sed anima sensitiva est substantia perfecta, alioquin non posset movere corpus: et cum sit forma corporis, non est ex materia et forma composita. Ergo non incipit esse per generationem, sed per creationem.

2. Praeterea, principium generationis in rebus viventibus est per potentiam generativam; quae, cum numeretur inter vires animae vegetabilis, est infra animam sensitivam. Nihil autem agit ultra suam speciem. Ergo anima sensitiva non potest causari per vim generativam animalis.

3. Praeterea, generans generat sibi simile: et sic oportet quod forma generati sit actu in causa generationis. Sed anima sensitiva non est actu in semine, nec ipsa nec aliqua pars eius: quia nulla pars animae sensitivae est nisi in aliqua parte corporis; in semine autem non est aliqua corporis particula, quia nulla particula corporis est quae non liat ex semine, et per virtutem seminis. Ergo anima sensitiva non causatur ex semine.

4. Praeterea, si in semine est aliquod principium activum animae sensitivae, aut illud principium manet, generato iam animali; aut non manet. Sed manere non potest. Quia vel esset idem cum anima sensitiva animalis generati: et hoc est impossibile, quia sic esset idem generans et generatum, faciens 3 et factum. Vel esset aliquid aliud: et hoc etiam est impossibile, quia supra* ostensum est quod in uno animali non est nisi unum principium formale, quod est una anima. - Si autem non manet, hoc etiam videtur impossibile: quia sic aliquod agens ageret ad corruptio-

nem sui ipsius, quod est impossibile. Non ergo anima sensitiva potest generari ex semine.

Sed contra, ita sc habet virtus quae est in semine, ad animalia quae ex semine generantur, sicut sc habet virtus quae est in clementis mundi, ad animalia quae ex clementis mundi producuntur. sicut quae ex putrefactione generantur. Sed in huiusmodi animalibus animae producuntur ex virtute quae est in clementis; secundum illud *Gen. i* : *Producant agnae reptile animae virentis*. Ergo et animalium quae generantur ex semine, animae producuntur ex virtute quae est in semine.

Respondeo dicendum quod quidam * posuerunt animas sensitivas animalium a Deo creari. Quae quidem positio conveniens esset, si anima sensitiva esset res subsistens, habens per se esse et operationem. Sic enim, sicut per se haberet esse et operationem ita per se deberetur ei fieri. Et cum res simplex et subsistens non possit fieri nisi per creationem, sequeretur quod anima sensitiva procederet in esse per creationem.

Sed ista radix est falsu, scilicet quod anima sensitiva per se habeat esse et operationem 5. ut ex superioribus * patet: non enim corrumperetur. corrupto corpore. Et ideo, cum non sii forma subsistens, habet se in essendo ad modum aliarum formarum corporalium, quibus per se non debetur esse, sed esse dicuntur inquantum composita subsistentia per eas sunt. Unde et ipsis compositis debetur fieri. Et quia generans est simile generato, necesse est quod naturaliter tum anima sensitiva, quam aliae huiusmodi formae, producantur in esse ab aliquibus corporalibus agentibus transmutantibus materiam de potentia in actum, per aliquam virtutem corpoream quae est in eis.

Quanto autem aliquod agens est potentius, tanto potest suam actionem diffundere ad magis

a) factem. - ct faciens Pcà.
ct operationem. - Omittunt ABCDFGafr; haberet eae ... per se omittit E.

γ) simplex et tnbsutcm. - simplex s»bfinc»u ACDEGal, ait sub
tistetu D, simplex F. - Pro possit feri, pautt B, poetet feri GaX
3) et operationem. - quta pcr se habet operationem h.
i) ad magis. - nugis ad ABCDEFah

dists: sicut quanto aliquod corpus est magis calidum, tanto ad remotius calefactionem producit. Corpora igitur non viventia, quae sunt inferiora naturae ordine, generant quidem sibi simile. non per aliquod medium, sed per seipsa; sicut ignis per scipsum generat ignem. Sed corpora vivenlia, tanquam potentiora, agunt ad generandum sibi simile et sine medio, et per medium. Sine medio quidem, in opere nutritionis, in quo caro generat carnem: cum medio vero, in actu generationis, quia cx anima generantis derivatur quaedam virtus activa ad ipsum semen animalis vel plantae, sicut et a principali agente derivatur quaedam vis motiva ad instrumentum. Et sicut non refert dicere quod aliquid moveatur ab instramento, vel a principali: agente; ita non refert dicere quod anima generali causeiur ab anima generantis, vel a virtute r derivata ab ipsa, quae est in semine.

Ad primum ergo dicendum quod anima sensitiva non est substantia perfecta per se subsistens. Et de hoc supra * dictum est, nec oportet hic iterare.

Ad secundum dicendum quod virtus generativa non generat solum in virtute propria, sed in virtute totius animae, cuius est potenlia. Et ideo vinus generativa plantae generat plantam; virtus vero generativa animalis generat animal. Quanto enim anima fuerit perfectior, tanto virtus eius generativa ordinatur ad perfectiorem effectum.

Ad tertium dicendum quod illa vis * activa quae est in semine, ex anima generantis derivata, est quasi quaedam motio ipsius animae generantis: nec est anima, aut pars animae, nisi in virtute; sicut in serra vel securi non est forma lecti, sed motio quaedam ad talem formam. Et ideo non oportet quod ista vis activa habeat aliquod organum in actu; sed tundatur in ipso spiritu in-

cluso in semine, quod est spumosum, ut attestatur eius albedo. In quo etiam spiritu est quidam calor ex virtute caelestium corporum, quorum etiam virtute agentia inferiora agunt ad speciem, ut supra * dictum est. Et quia in huiusmodi spiritu concurrit virtus animae cum virtute caelesti, dicitur quod *homo generat hominem. et sol* *. Calidum autem dementare se habet instrumentaliter ad virtutem animae, sicut etiam ad virtutem nutritivam, ut dicitur in II *de Anima* *.

An quartum dicendum quod m animalibus perfectis, quae generantur ex coitu, virtus activa est in semine maris, secundum Philosophum in libro *de Generat. Animal.* ♦, materia autem foetus est illud quod ministratur a femina. In qua quidem materia statim a principio est anima vegetabilis, non quidem secundum actum secundum, sed secundum actum primum, sicut anima sensitiva est in dormientibus. Cum autem incipit attrahere alimentum, tunc iam actu operatur. Huiusmodi igitur materia transmutatur a virtute quae est in semine maris, quousque perducatur in actum animae sensitivae: non illa quod ipsamet vis quae erat in semine, liat anima sensitiva; quia sic idem esset generans et generatum; et hoc magis esset simile nutritioni et augmento, quam generationi, ut Philosophus dicit *. Postquam autem per virtutem principii activi quod erat in semine, producta est anima sensitiva in generato quantum ad aliquam partem eius μ principalem, tunc iam illa anima sensitiva prolis incipit operari ad complementum proprii corporis, per modum nutritionis et augmenti. – Virtus autem activa quae erat in semine, esse desinit, dissoluto semine, et evanescente spiritu qui inerat. Nec hoc est inconveniens: quia vis ista non est principale agens, sed instrumentale; motio autem instrumenti cessat, effectu iam producto in esse.

v) a principali. – principali Pdd.
η) a virtute. – a vi Λ, ad id BCEG, quod iit F.
6) illa vis. – virtu illa Vab.
t) etiam. – Om. codice*.

x) </. – inest coJk'c> et a.
λ) ot. – Om. Pab.
μ) eius. – Om. Pb.

Commontrivia Cardinalis Caletnni

Titulus. Cum semine: idest. comunicetur a generante per hoc quod ab eo decidunt semen, ita quod in semine vehatur anima sensitiva formaliter vel virtualiter.

In corpore duo principaliter: primo, tractatur opinio; secundo, respondetur quaesito.

II. Quoad primum, duo. Primo, opinio ipsa: tenet enim partem negativam, dicens animam sensitivam a solo Deo fieri.

Secundo, reprehensio illius, cx causis eius quod est fieri oportere per creationem, scilicet simplicitate et subsistentia simul. Cui enim haec duo insunt, oportet creari et cui non. non (nisi forte propter excellentiam ordinis rei factae, ut de gratia dicitur). Ex his enim arguit. Si haberet anima sensitiva hoc, crearetur: sed quia non habet (quod probatur: quia non est incorruptibilis), ergo.

III. Quoad secundum, conclusio responsiva est affirmativa: Anima sensitiva causatur ab anima generantis principaliter, et a semine instrumentaliter. – Haec conclusio includit duo: primum, commune animae sensitivae et ceteris formis corporalibus, scilicet quod sit ab agente corporeo; secundum, quod sit tali modo, scilicet per semen. Et quoad utrumque probatur.

Primo, quod ab agente corporeo, quale est generans, probatur cx principio pluries repetito. Forma quae sic solum est quia inest composito, fit ad tactionem compositi: ergo ab «gente corporeo. Sed nnima sensitiva est huiusmodi. Ergo. – Antecedens probatur: quia fieri convenit alicui eo modo quo esse. – Consequentia probatur: quia oportet unumquodque fieri d simili. – Minor iam patet cx dictis. Ergo.

Secundum vero probatur cx differentia inter agentia superioris ordinis et inferioris, sic. Inter corporalia agentia, quanto virtuosius, tanto in distantilis potest: ergo viventia possunt et sine medio, et cum medio agere sibi similia: ergo per semen. – Antecedens probatur inductione in calido, etc. – Prima consequentia probatur: quia viventis sunt suprema corpora, et consequenter virtuosusima. – Secunda vero probatur: quia semen est illud medium quo generans attingit distans. – Decidatur quoque in littera consequens primae consequentiae. – Et ultimo docetur quod nihil refert dicere animam causari ex semine, aut generante: quia se exigunt sicut agens et instrumentum.

Adverte hic quod, probato quod nnima sensuria fit ab agente corporeo, quia compositum oportet a simili fieri;

·Q«cvt,»n.«

• Arutot fkj-
tic. Hb. II. «p
II. ir - S. Th
itVL IV,

·&>«»··»
i«-S.TrkK
««.«

·bb. Π, r».
ir.

x

λ

• a. Ar Gn. tf
hb. l. of.
N. n. io. - S. Tr-
ied. xrv.

F

· ct q«, ut.
I'» \$ qî V?
3

atur
alor
irn »
su-
ritu · Qts.cif »n. ..
di-
nw
-a-
ter
1U-
er-
3SC
ro
kt 'Lfe.UciMn.
m
is,
e-
P
i-
!-
n
l-
c
F
»
- · Cf *d*» CfilL r
Cor., lis. L *ar*.
L T.n i©,-iTL
leCT. xn.
I

• Ci qt u».
-rt. 4 q«. io.
ΑΠ. 3; cꝛ xc
ATT. 3.

•x_n.krt.Tin.
a?

QUAESTIO CXVIII, ARTICULUS I

565

satis probatum est quod fu ob animali, quia oportet ani-
mal a sibi simili fieri. Non cnim ub .ilio corporeo agente
fieri intelligitur, quam u sibi simili, – Et probato quod
agentia quae vivunt, possunt per semen sibi similia pro-
ducere; satis probatum est quod ita est dc facto. In causis
cnim necessariis etiam necessitate physica, ut sic, idem est
possibile et necessarium , quoad rerum ordinem : secus
quoad miracula.

IV, Circa hanc conclusionem occurrit dubium cx Scoto,
in xvm distinctione Secundi libri, ubi, tenens quod semen
ncc est activum generationis substantialis, ncc orgimizatio*
nis, sed cuiusdam praeviae nltcrutionis tantum, dupliciter
probat quod semen non est activum animae sensitivae.
Primo, sic. Semen aut causât animam in instanti genera-
tionis, nut ante. Non unici quiit habet rationem passivi.
Probatur: quia est convertibile dc proximo in substantiam
geniti. – Nec in instanti generationis: quia tunc non est, sed
convertitur ct conversum est simul in substantiam geniti.

Secundo, sic. Imperfectius non est causa activa sufficiens
perfectioris: sed semen, cum omnibus suis spiritibus, est
imperfectius animali genito: ergo.

Et si dicatur quod semen agit in virtute seminantis:
contra. Nihil agit in virtute non enti* ut «ic: sed animal
a quo decidum est semen, respectu generationis huius est
non ens, tum quia non est praesens, tum quia non esse
pro tunc potest : ergo. – Praeterea, seminans et semen sunt
causae accidentaliter ordinatae : ergo ad actionem seminis
non concurrit virtus seminantis. Antecedens patet, quia
unum potest esse ct causare sine alio. Consequentia pro-
batur ex diffrcntia inter causas essentialiter ei accidentalitcr
ordinatas: quia illas oportet simul concurrere, ut solem
ct hominem: istas non, ut patrem ct avum.

Deinde arguit quod semen non est activum orgamza-
tionis. Quia est uniforme : nb uniformi autem non procedit
tanta difformitas, quanta apparet in membris partibusque
animalis.

V. Ad omnia autem hacc facillime patet responsio. Prae-
notandum tamen est quod Scotus supponit, ct dicit ex-
presse debere poni, quod semen est unigcncum. sed non
probat: ct tamen cum hoc, ponit ipsum converti in geni-
tum. Mihi autem, cx philosophorum dictis, omnino videtur
hoc impossibile. Quoniam duplex apud philosophos est dc
paterno semine opinio. Alii cnim putant nihil eius ingredi
substantiam geniti, ut Aristoteles * et s. Thomas *.* et hi,
quoad hoc. possunt sustinere semen esse homogencum. Alii
vcro pUanl SCmcn distingui in partes grossiores ct subti-
liores, ct quod paternum semen secundum aliquam partem
convertitur in genitum, cl secundum aliquam concurrir ut
causa activa: et hacc est opinio Alberti. Et secundum hoc,
manifeste ponitur heterogencum. Et revera, propter diver-
sitate[m] quae est inter spiritus ct reliquas partes seminis,
videtur heterogencum ponendum: componitur cnim cx hi*
semen ticut cx partibus intcgralibus, cum sint corpora netu
existentiu in eo.

VI. Ad primam ergo ubiectioncm Scoti · dicitur: Semen
agit io instanti generationis, ct ante. Nec est verum quod
ante habeat rationem passivi, secundum sc totum saltem:
quoniam non est totum convertibile in substantiam geniti,
sed aut secundum partem, aut nihil. Unde aut lotum, aut
pars remanet in instanti generationis: et sic non prohibetur
cx hoc agere.

Ad secundam vero optime responsum est cx Aristotele,
XII *Metaphys.*, text. xi. et s.Thoma hic in corpore, ct ad 3.
– Et ad pnmam instantiam in oppositum, dicitur quod
semen ogere in virtute seminantis, potest dupliciter intclligi.
Uno modo, quod sit constructio transitiva: et sic non dici-
mus. Alio modo, intransitive: idest, quod est ipsa virtus
seminantis, non coniuncta, sed separata. In hoc cnim, ut
in corpore articuli dicitur, excedunt viventia non viventia,
quod hacc habent tantum virtutes suas coniunctas; illa
nutem habent ct coniunctas ct separatas, per decisionem
tamen a coniunctis. Ex hoc cnim sensu pater responsio
nd instantiam primam : quia maior, licet sit vera dc agente
in virtute alterius transitive; non tumen intransitive, sicut
est in proposito.

Ad secundam vero, negatur antecedens. Non enim se-
men et seminans concurrunt ad genitum ul paler ct avus,
sed, quemadmodum in littera dicitur, ut agens ct instru-
mentum agentis. Sed quoniam duplex est instrumenti ge-
nus, quoddam participans virtutem ab agente derivatam in
esse permanenti, quoddam vero in esse successivo; creditur,
ct male, quod instrumentum participans virtutem activam
in esse permanenti, non sit instrumentum, sed causa ipsa
agens. Cum tamen hoc nihil referat: non minus cnim serra
faceret scamnum instrumentalitcr, si artis vim, etiam arti-
fice submoto, retineret; ut patet in horologii* et in molen-
dinis ct aliis huiusmodi, quibus non oportet adesse sem-
per artifices, qunndiu scilicet vim artis in impresso ordine
participant. – Ad probationem nutem cx conditione causa-
rum eccidcntnliter ordinatarum, dicitur quod non sufficit ad
hoc quod aliqua duo se habeant ut causae nccidentaliler
ordinatae, quod non simul sint aut causent: sed exigitur
quod ambae sint verae causae, ct eiusdem ordinis. Quorum
neutrum hic salvatur. Quia, ut in XII A/rfqpJif*, comm.xxtv,
Alexander dicit, instrumentum non causa agens, sed *causae
agentis organum* dici debet, et est: ct quia causa agens
facit sibi simile, instrumentum autem non sibi, sed agenti
assimilai. Diversitas autem ordinis inter semen et semi-
nantem, patet ex XII *Metaphys.* ·, ct nd sensum, quia se-
men est imperfecti ordinis rerum ct causarum; vivens au-
tem ipsum a quo deciditur, perfecti est rerum ct causarum
ordinis. Unde manifeste patet quomodo discerni potest
quando duae causae non simul causantes <e lubent ut ac-
cidentalitcr ordinatae, et quando non, attendendo ad con-
ditione* liai. Et quare pater et avus sunt causar occiden-
idliur ordinatae : quia uterque est eiusdem ordinis in e*
sendo et in causando, et uterque est vere causa, cum
uterque generet ibi simile; et ideo neuter agit in virtute
alterius. Sed semen generat non sibi, sed animali a quo
decisum est. simile; ct ens cl causa est inferioris ordinis,
quia ens imperfectum, et eau» instrumental)* est.

Ad tertium autem principale, contra organiiationcm,
patet responsio cx littera, in responsione ad secundum et
tertium. Dato enim quod semen sit uniforme formaliter,
est tnmcn difforme virtualiter, secundum difformitateni eius
a quo decidum est, ct cuius virtus est. Ideo et agit tantam
difformitatem, ei inducit animam sensitivam.

VII. In responsione ad tertium, adverte quod calor cae-
lestis, animalis ct dementaris, non est multiplex calor; sed
unus et idem, multiplici* agentis vim habens, prout subiacet
principio activo dementari, animali aut caelesti. Et dc ani-
mali quidem ct elcmcnrari, habetur ex II *de Anima* ♦. contra
Empedoclem, ubi Aristoteles suit calorem animale[m] esse
principium augmenti, et non dementarem; idest, ut ibi di-
citur, calorem non secundum vim elementi, sed secundum
vint animae. I)c caelesti autem, cl universaliter, habetur cx
XII *Metaphys.*, comrn. xvm, ubi Averroës vult calores hos
distingui sicut calorem igni* a calore artis: constat autan
quod calor dementari* ct artificiali» non sunt duo calores,
sed distinguuntur tantum quia iste regulatur ane, ille ab-
solute agit. Ergo,

VIII. In responsione ad quartum, posset dubitari jJ ho-
minem. Quia in qu. m *dc latentia*, art. 9, ad ió, dicitur:
*J'irtus ijuae est in semine, remanet etiam adveniente anima
rationali, et similiter sptntus; et <juae erat corporis forma-
tira, efficitur regitiva.* Hic vero dicitur quod non remanet.

Ad hoc breviter elicitur quod, quia remanet formaliter,
et desinit materialiter. idest, remanet secundum speciem, ct
corrumpitur secundum numerum; ideo diversimode locutus
invenitur. Hic tenet quod corrumpitur illa vis numero.
Ibi vero quo-! manet secundum speciem; quia vis regitiva
ct factiva coqwrís existens in parte primo producta, puta
in corde, est quasi eiusdem rationis cum virtute seminis;
cl propterea vis seminis, excellentius salvata in illa parte
quam in ipso semine, dicitur manere, quia scilicet non per
sc, »cd per accidens corrumpitur; sicut dispositiones inductae
pro forma generanda dicuntur manere, et non corrumpi
nisi per accidens, quia in meliori esse adveniunt. Hanc
nutem esse mentem s. Thomae, patet ibi, ubi idem dc hae
virtute, spiritibus ct dispositionibus iudidum esse dicit.

•Lofrck.wps.

«yjkI

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ANIMA INTELLECTIVA CAUSETUR EX SEMINE

Supra, qu. xc, art. a; II *Sent.*, dlitt. xvui, qu. n. art. 1; II *Cont. Gent.* cap. l xixw, ιαχχvιv, ιλχχιχ; /Xr qu. ut. art. 9; *Quadi.* XI, qu. v, ad 1. 4; XII, qu. vn, art. 3; *Campcnd. Thcol.*, <ip. xctii; *ad Kom.t* e ip. v. Icet. n».

&ÆgpD SECUNDUM SIC PROCEditur. Videtur quod anima intellectiva causetur ex semine. Sē2xXJ Dicitur enim *Gen.* xlvī *: *Cunctae animalium quae egressae sunt dcfemore iacob, sexaginta sex.* Sed nihil egreditur de femore hominis, nisi inquantum causatur ex semine. Ergo anima intellectiva causatur ex semine.

• qu. LxxTi .n. 2. Praeterea, sicut supra * ostensum est, in homine est una el eadem anima secundum substantiam, intellectiva, sensitiva el nutritiva. Sed anima sensitiva in homine generatur ex semine, sicut in aliis animalibus: unde et Philosophus dicit in libro *de Generat. Animal.* *, quod non simul fit animal et homo, sed prius fit animal habens animam sensitivam. Ergo et anima intellectiva causatur ex semine.

3. Praeterea, unum et idem agens est cuius actio terminatur ad formam, et materiam: alioquin ex forma et materia non fieret unum simpliciter. Sed anima intellectiva esi forma corporis humani, quod formatur per virtutem seminis. Ergo et anima intellectiva per virtutem seminis causatur.

4. Praeterea, homo generat sibi simile secundum speciem. Sed species humana constituitur per animam rationalem. Ergo anima rationalis est a generante.

5. Praeterea, inconueniens est dicere quod Deus cooperetur peccantibus. Sed si animae rationales crearentur a Deo, Deus interdum cooperaretur adulteris, de quorum illicito coitu proles interdum generatur. Non ergo animae rationales creantur a Deo.

• c>p xn. Sed contra est quod dicitur in libro *de Eccles. Dogmat.* *, quod *animae rationales non seminantur per coitum.*

Respondeo dicendum quod impossibile est virtutem activam quae est in materia, extendere suam actionem ad producendum immaterialem effectum. Manifestum est autem quod principium intellectivum in homine est principium transcendens materiam: habet enim operationem in qua non communicat corpus. El ideo impossibile est quod virtus quae est in semine, sit productiva intellectivi principii.

Similiter etiam quia virtus quae est in semine, agit in virtute animae generantis, secundum quod anima generantis est actus corporis, utens ipso corpore in sua operatione. In operatione autem intellectus non communicat corpus. Unde virtus

intellectivi principii, prout intellectivum est, non potest ad semen pervenire. Et ideo Philosophus, in libro *de Generat. Animal.* *. dicit: *Eelinquitur intellectus solus de foris advenire.*

Similiter etiam anima intellectiva, cum habeat operationem * sine corpore, est subsistens, ut supra ♦ habitum est: et ita sibi debetur esse et fieri. Et cum sit immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem a Deo *. Ponerc ergo animam intcllc- · α «q̄l. clivam a generante causari, nihil est aliud quam ponere eam non subsistentem; et per consequens corrumpi eam cum corpore. El ideo haereticum est dicere quod anima intellectiva traducatur cum semine.

An primum i.rgo dicendum quod in auctoritate illa ponitur per synecdochen pars pro toto, idest *anima* pro toto homine.

Ad secundum dicendum quod aliqui dixerunt quod operationes vitae * quae apparent in embryonc, non sunt ab anima eius, sed ab anima matris; vel a virtute formativa quae est in semine.-Quorum utrumque falsum est: opera enim vitae non possunt esse a principio extrinseco, sicut sentire, nutriri et augeri. Et ideo dicendum est quod anima praeexistit in embryone a principio quidem nutritiva, postmodum autem sensitiva, et tandem intellectiva.

Dicunt ergo quidam quod supra animam vegetabilem quae primo inerat, supervenit alia anima, quae est sensitiva; et 2 supra illam iterum 8 alia, quae est intellectiva. Et sic sunt in homine tres animae, quarum una est in potentia ad aliam. -Quod supra* improbatum est.

Et ideo alii dicunt quod illa eadem anima l 1 quae primo fuit vegctaiiva tantum, postmodum, per actionem virtutis quae est in semine, perducitur ad hoc quod fiat etiam sensitiva; el tandem perducitur ad hoc: ut ipsa eadem fiat intellectiva, * non quidem per virtutem activam seminis, sed per virtutem superioris agentis, scilicet Dei deforis illustrantis. Et propter hoc dicit Philosophus * · uc ec- quod intellectus venit ab extrinseco. - Sed hoc τ n stare non potest. Primo quidem, quia nulla forma substantialis recipit magis et minus; sed superad- dilio maioris perfectionis facit aliam speciem, sicut additio unitatis lacii aliam speciem in numeris. Non est autem possibile ut una et eadem forma numero sii diversarum specierum. - Secundo, quia sequeretur quod generatio animalis

a) productiva. – vitae addunt BGpF et a b.
β) operationem. – vitae addunt PBG.
γ) vitae. – Om. ACEpD.
o) et. – Om. P.
t) illa cadent anima. – illa et eadem anima ACEF. una et eadem anima BG.

ς) quod jiat... ad hoc. – quad jiat {etiam addit A} s/aiihrj tandem perducitur {producitur pA} ad hoc AC; ut ipsa dat unativa. sensitiva tandem producitur ad hac B; ut ipsa eadem jfat sensitiva, post etiam perducitur ad Aw G; ut ipsa eadem flat i/Mjittiw et tandem ipsa eadem perducitur ad hoc Vabl om. DEE.
η) hoc. – istud ACEF, illud BDGoK

non
hus,
itUr · Lee. rir.

beat
su- >
2 el ·9«-vixv,iηα.
po-
per
.Ile- · 0«
iam
iens
:um
:um

tale
lest

uni

ima
sc-
iim
co,
um
rin-
nsi-

ve-
ini-
urn
inc
im.
· **Qu** LIVI, «n.
a *
im,
id-
em
va.
sed
iris
§ * · L<s·. o:.
c ϖ · I
ma
ad-
m,
ne-
em
Sc-
alis

taft-
titJ.
tb *.
ton·

QUAESTIO CXVIII, ARTICULUS II

esset motus continuus, paulatim procedens de imperfecto ad perfectum ; sicut accidit in alteratione. – Tertio, quia sequeretur quod generatio hominis aut animalis non sit generatio simpliciter: quia subiectutn eius esset ens actu. Si enim a principio in materia prolis est anima vegetabilis, et poslmodum usque ad perfectum paulatim perducitur erit semper additio perfectionis sequentis sine corruptione perfectionis praecedentis. Quod est contra rationem generationis simpliciter. – Quarto, quia aut ‘ id quod causatur ex actione Dei, est aliquid subsistens: et ita oportet quod sit aliud per essentiam a forma praeexistente, quae non erat subsistens; et sic redibit opinio ponentium plures animas in corpore. Aut non est aliquid subsistens, sed quaedam perfectio animae praeexistentis : et sic ex necessitate sequitur quod anima intellectiva corrumpatur, corrupto corpore; quod est impossibile.

Est autem et alius modus dicendi, secundum eos qui ponunt unum intellectum in omnibus*. Quod .supra * improbatum est.

Et ideo dicendum est quod r cum generatio unius semper M sit corruptio alterius, necesse est dicere quod tam in homine quam in animalibus aliis, quando perfectior forma advenit, fir corruptio prioris: ita tamen quod sequens forma habet quidquid habebat prima, et adhuc * amplius. Et sic per multas generationes et corruptiones perveni-

tur ad ultimam formam substantialem, tam in homine quam in aliis animalibus. Et hoc ad sensum apparet in animalibus ex putrefactione generatis. Sic igitur dicendum est quod anima intellectiva creatur a Deo in fine generationis humanae, quae simul est et sensitiva et nutritiva, corruptis formis praeexistentibus.

Ad tertium dicendum quod ratio illa locum habet in diversis agentibus non ordinatis ad invicem. Sed si sint multa agentia ordinata, nihil prohibet virtutem μ superioris agentis pertingere ad ultimam formam; virtutes autem inferiorum agentium pertingere solum ad aliquam materiae dispositionem; sicut virtus seminis ’ disponit materiam. virtus autem animae dat formam, in generatione animalis. Manifestum est autem ex praemissis ‘ quod tota natura corporalis agit ut instrumentum spiritualis virtutis; et praecipue Dei. Et ideo nihil prohibet quin formatio corporis sit ab aliqua virtute corporali, anima autem intellectiva sil a solo Deo.

Ai> Qi artum dicendum quod homo generat ! ζ sibi simile, inquantum per virtutem seminis eius disponitur materia ad susceptionem talis formae.

At> quintum dicendum quod in actione adulteorum, illud quod est naturae, bonum est: et huic cooperatur Deus. Quod vero est inordinatae voluptatis, malum est: et huic Deus non cooperatur.

·) *ferducitur.* – *ut iit icmibilli tt iutelgigibilli* addit B.
i) *aut.* – *ti* ACDLG, *omittunt* BF; *pro (tt, cunt iit F; tt ita omittant* COateff.
s) *itmpttr.* – Om. BG.

λ) *adhuc.* – Om. ACE.
p) *virtutem.* – *virtute*· *rorftecs.*
· *tcutinit.* – *ignit codices* et u.
ξ) *gentrat.* – *hamiutm tt tic* D.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titl mv clarui. – In corpore um conclusio responsiva quacMto negative: Haereticum est animam intellectivam traduci cum semine. – Hacc conclusio claudit in duo: scilicet et quod anima intellectiva non traducitur cum semine; et quod oppositum est haereticum. Unde probatur in littera, primo, primum dupliciter; secundo, utrumque simul *. Et quoniam semen est instrumentum participatis virtutem agentis in esse permanenti, oportet vim seminis aliquid habere ex conditione ipsius seminis; et aliquid ex ratione formae agentis cuius est instrumentum. Propterca in littera duplex ratio utfcnur: prima tenens se ex conditione seminis; secunda ex ratione formae hominis, qui agit ud generationem per semen. Ut sic ex parte causae efficientis, sufficienter ostendatur quod non potest anima intellectiva per semen fieri; et demum ex parte termini, idest ipsius animae intellectivae, in tertia ratione, non solum idem probetur. sed ad haeresim deducatur oppositum.

Est ergo prima ratio. Virtus materialia non potest terminare actionem suam ad effectum immaterialem: virtus seminis est materialis, anima intellectiva est immaterialis: ergo.-Maior patet.-Et minor, pro prima parte.-Pro secundavero probatur: quia habet operationem in qua non communicat corpus; ergo.

II. Secunda vero ratio est. Virtus seminis agit in vi animae generantis, prout anima utitur organo corporeo: ergo non agit in si animae, prout est intellectiva.* ergo non potest producere animam intellectivum. – Antecedens patet. – Prima consequentia probatur, quia ut intellectiva, non uritur organo. – Secunda est per se notu. Et confirmatur auctoritate Aristotelis: immo ex hac ratione redditur ratio dicti Aristotelis

Adverte hic quod, quia posset aliquis dicere quod, etsi

semen, quoniam materiale est, non possit virtute propria producere animam intellectivam, tamen virtute pncipalis agentis immaterialis potest; sicut dicitur de phantasmate quod, etsi non possit producere speciem intelligibilem. tamen virtute intellectus agentis, qui est immaterialis, potat in effectum immaterialem: idcirco divus Thomas, ex hac ratione excludens talem viam, probat quod semen non agit in virtute agentis immaterialis ut sic, quamvis agat in virtute formae quae est immateriali*. Anima enim intellectiva licet in se sit simplex et immaterialia fonnoliter; quia tamen prae-habet eminenter quidquid aliae formae materiales habent, sicut tetragonum trigonum; ideo distinguitur in scipsam inquantum est actus corporis, et seipsam inquantum excedit corpus. Et primo modo, habet organa corporea: secundo vero, nullo utitur corporeo organo. Primo modo, est principium omnium actionum pertinentium ad partem sensitivam et vegetntivam: secundo vero modo, est principium pertinentium nd intellectionem. Unde cum seminatio et generatio exerceatur per corporeum organum, consequens est quod conveniat animae inquantum est actus corporis et sic est ab anima immateriali, sed non inquantum immaterialis est. Actio autem intellectus agentis, qua egit nd species intelligibiles, non excreetur per organum: sed est aeno formae immaterialis inquantum immaterialis est, quia non inquantum utitur organo corporeo.

III. Tertia autem ratio, probans inlcgrnlitr propositam conclusionem ♦, est: Anima intellectiva est substantia subsi- ‘ α·eca u stens et immaterialis: ergo sibi debetur et esso et fieri proprium, et per creationem solum: ergo ipsam generari per semen, est ipsam non subsistere ergo esse corruptibilem : ergo hacresis,- Antecedens supponitur. – Consequentia probatur, deducendo singulas partes consequentis ex

singulis antecedentis: scilicet sibi deberi et esse ac fieri, ex subsistentia; et per creationem tantum, ex immaterialitate coniuncta. Si enim aliquid subsistit, est ipsum quod est: sed tamen si est materiale, potest per generationem fieri, ut patet de hoc homine et illo bove. Sed si cum subsistentia habeat immaterialitatem, seu, quod ei acquivallet in proposito, simplicitatem, non potest nisi per creationem fieri: eo quod omnis generatio congregat inter subiectum praesuppositum et formam, et consequenter praeiungit geniti materiam, et componit. – Secunda vero consequentia patet ex destructione consequentis ad destructionem antecedentis primae consequentiae. Ponere enim animam generari, destruit ipsam solum per creationem fieri; quod erat consequens ad subsistentiam immaterialem in antecedente assumptam.

IV. Circa hanc partem occurrit dubium simpliciter et ad hominem simul. Semen humanum disponit materiam pro anima intellectiva, dispositione necessitante: ergo agit in virtute animae intellectivae vel sic. Antecedens patet. Et consequentia patet: quia vis animae sensitivae non necessitate potest intellectivam, cum altioris sit ordinis. – Et expresse hoc dicitur a s. Thoma in qu. m de Pot., art. 9, ad 5.

Ad hoc dicitur quod animam Socratis intellectivam, ut intellectivam, esse actum corporis, potest dupliciter intelligi. Uno modo, quod reduplicetur ratio formalis: et sic est falsum; sic enim nullo corporeo organo utitur. Alio modo, ut reduplicetur conditio ipsius animae generantis: et sic est verum, quoniam entitas illa immaterialis animae intellectivae est actus corporis. Et iuxta hoc, potest et concedi et negari animam rationalem generantis habere aliquod organum. Quoniam secundum conditionem, habet organum: et sic semen disponit ut instrumentum animae intellectivae ut sic, quantum ad conditionem quam de facto habet. Secundum vero rationem suam, non debetur sibi organum. Et propterea semen, in virtute etiam animae intellectivae, non potest in animam intellectivum: sed in dispositiones materiae, quae respiciunt animam inducendum non secundum suam formalitatem, qua nullo utitur corporeo organo aut dispositione; sed secundum suam conditionem, qua est perfectio et actus corpori.». Ut sic terminus proprius actionis respondeat principio: quia enim principium actionis non est anima intellectiva absolute, sed secundum conditionem qua est actus corporis; ideo terminus actionis sui instrumenti non est anima intellectiva absolute, sed secundum conditionem qua est actus corporis, id est secundum dispositiones et unionem, ut inferius patebit clarius. Non repugnant haec dictis in littera, quae de anima intellectiva absolute et formaliter loquuntur.

V. In responsione ad tertium, advertit quod, quia positio ista distinguit corporeum generans compositum dispositum disponendo materiam, ab introducente formam; quod ab Aristotele reprobatur*, destruendo ideas quas ad hoc ponebat Plato: idcirco ne videamur incidere in id quod reprehendimus, ab ipso Aristotele facta * est exceptio de forma hominis in quantum homo. Et assignata est ratio ex parte termini. Quia intellectus habet operationem in qua non communicat corpus: ergo non educitur de potentia alicuius materiae: ergo venit de foris. Et sic nullum inveniri potest corporeum agens respectu ipsius. Et cum manifeste semen humanum agat, consequens est quod disponat, et aliunde mens veniat. – Nec potest similiter heri exceptio de aliis formis: quia respectu earum inveniri potest sufficiens agens corporeum per transmutationem materiae. Nulla enim aliarum habet operationem absque organo corporalis materiae: et idcirco merito potest de materiae potentia educi; ac per hoc, non est opus idea.

S. Thomas vero hic videtur aliam tangere rationem huius exceptionis, ex parte agentis. Quia scilicet Deus et naturalia agentia se habent sicut agens principale et instrumentale: ideae autem et agenda naturalia se haberent potius ut agentia disparata, eo quod naturalia non agunt motu

ab ideis, sed utraque propriis virtutibus non subordinate inter se, quamvis quoad effectus, agerent. Sed omnia agunt motu a Deo ad actiones etc., ut supra * dictum est. Et ideo non inconvenit Dei actionem terminari ad formam, et naturae ad materiam: quoniam non ut duo agentia, sed vel agens et agentis instrumentum concurrunt, quae non duo, sed unum completum agens constituunt.

VI. In responsione ad quartum, advertit primo, quod ad hoc quod aliquid dicatur effectivo producere aliquod compositum, non exigitur quod faciat omnes eius partes; nec requiritur quod faciat aliquam eius partem, sed sufficit quod effective causet coniunctionem partium, ex qua resultet illud compositum. – Declarantur singula. Primo, quod non requiritur quod faciat omnes partes: alioquin nullum agens naturale faceret aliquod compositum, quin non facit materiam. – Secundo, quod non aliquam eius partem: alioquin dealbens artificialiter parietem non diceretur facere parietem album, quia nec parietem nec albedinem facit, sed addit unum alteri. – Et universaliter, si formae praeexisterent per seipsas ante generationem, et generans esset tantae vis ut generando coniungeret formam cum materia; nihilominus esset causa illius compositi, puta bovis, si forma bovis praeexisteret. Et ex hoc conditionaliter patet tertium, in quo clauduntur duo prima.

VII. Adverberet secundo, quod in generatione hominis sunt duae actiones, et duo termini intrinseci earum. Actio quidem una est simplex emanatio, seu creatio, a prima causa Deo glorioso. Altera autem est seminis, ut instrumentum est animae intellectivae modo exposito, seu, quod est idem, homini » generantis in quantum homo. Terminorum nutem distinctio ex eo patet, quod anima intellectiva in instanti quo lit, sortitur duo: scilicet esse, quia est; ei modum essendi, quia inest corpori, seu materiae corporali, ut actus in eo cuius est netus substantialis. Talis autem modus essendi, seu inesse, potest sumi dupliciter: uno modo, pro relatione actualis unionis inter animam et materiam; alio modo, pro fundamento illius, quod nihil aliud est quam materiam esse actu formaliter per animam, quod pertinet ad genus substantiae, non relationis. Sed rursus istud inesse, seu unio fundamentaliter, potest utrinque accipi: scilicet ex parte formae, quia est animam esse, qua formaliter materia est actu in specie substantiae humanae; et ex parte materiae, quia est materiam esse actu per animam, etc.

Unde, applicando singula singulis, dicendum est primo, quod anima rationalis, ratione sui esse, est terminus intrinsecus creationis in instanti primo quo Socrates incipit esse: quoad suum vero modum essendi, seu inesse, non terminat ere itionem nisi concomitantem. et in quantum illud inesse se tenet ex parte animae. – Dicendum est secundo, quod eadem anima rationalis, quoad inesse seu unionem etc., ut se tenet ex parte materiae, est proprius terminus actionis seminis humani, ita quod ab eo effective causatur per se et directe: quoniam propria actio humani seminis terminatur ad hoc, quod materia subsit animae intellectivae de foris advenienti: hoc enim operatur, et non frustra tanto tempore natura laborat. Unde si proprie loqui volumus, anima ipsa est terminus creationis: unio vero animae et corporis est terminus generationis. Et quia non ex anima rationali, nec ex materia, sed ex unione earum resultat tertia entitas, scilicet humanitas, apud ponentes duri tertiam entitatem; vel saltem ex vel in tali unione consistit compositum, quod est homo: ideo, iungendo haec cum ante dictis », sequitur quod. quia homo mediante suo semine causat active coniunctionem animae intellectivae cum materia corporali, ex vel in qua unione consistit compositum, scilicet homo; quod homo vere generat hominem, quamvis neutram partem faciat.

Ex his tu, solcris disputator, distinguendo animam quoad esse vel inesse, distinguas quod generationem oportet habere terminum formalem quoad inesse, non quoad esse. Et similiter quoad similia. Vide s. Thomam in qu. ni de Potentia, art. 9 *, et invenies haec consona vero.

* Qb. et, m j.

* Ad3rt*.

*Cf.nura.vi,<n

* er. aupn. qa.

Gr- cap. m'.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ANIMAE HUMANAE FUERINT CREATAE SIMUL A PRINCIPIO MUNDI

Supra, qu. xc, art. 4; I *S^{nt}*, dht. vm, qu. v, <rt. 1, ad C; II, n». qu. i. <rt. 4, ad t; diti. xvn. qu. u, art. 3; II *Coit. Gent*, cap. uxxni, t.twv; *Dc Dit.* qu. xu, irt. ir»t *De Malo*. qu. v. art. 4-, ad *Hebr[^]* **up. I**, Iecl ir.

S I) TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod animae humanae fuerint creatae simul a principio mundi. Dicitur enim *Gen.* n ♦ *Requievit Deus ab omni opere quod pararat*. Hoc autem non esset, si quotidianum ex animas crearet. Ergo omnes animae sunt creatae.

2. Praeterea, ad perfectionem universi maxime pertinent substantiae spirituales. Si igitur animae simul crearentur cum corporibus, quotidie innumerabiles spirituales substantiae perfectioni universi adderentur: et sic universum a principio fuisset imperfectum. Quod est contra illud quod dicitur *Gen.* n *, *Deum omne opus suum 3 complesse*.

3. Praeterea, linis rei respondet eius principio. Sed anima intellectiva remanet, destructo corpore. Ergo incoepit esse ante corpus.

Sed contra est quod dicitur in libro *de Eccles. Dogmat.* *, quod *simul anima p creatur cum corpore*.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt quod animae intellectivae accidat uniri corpori, ponentes eam esse * eiusdem conditionis cum substantiis spiritualibus quae corpori non uniuntur. Et ideo posuerunt animas hominum simul a principio cum angelis creatas*.

Sed haec opinio falsa est. Primo quidem, quantum ad radicem. Si enim accidentaliter conveniret animae corpori uniri, sequeretur quod homo, qui ex ista unione 5 constituitur, esset ens per accidens; vel quod anima esset homo, quod falsum est, ut supra * ostensum est. – Quod etiam anima humana non sil eiusdem naturae cum angelis, ipse diversus modus intelligendi ostendit, ut supra* ostensum est: homo enim intelligit a sensibus accipiendo, et convertendo sc ad phanhnsmata, ut supra * ostensum est. Et ideo indiget unjrj corpOrj? qU0 indiget ad operationem sensitivae panis. Quod dc angelo dici non potest.

Secundo apparet falsitas in ipsa positione. Si enim animae naturale est corpori uniri, esse sine corpore est sibi contra naturam, et sine corpore existons non habet suae naturae perfectionem. Non fuit autem conveniens ut Deus ab imperfectis suum opus inchoaret, et ab his quae sunt praeter naturam; non enim fecit hominem sine manu aut sine pede, quae sunt partes naturales hominis. Multo igitur minus fecit animam sine corpore.

Si vero aliquis dicat quod non est naturale animae corpori uniri, oportet inquirere causam quare sint corporibus unitae. Oportet autem dicere quod aut hoc sit facium * ex eius voluntate; aut ex casualia causa. Si ex eius voluntate, videtur hoc esse inconveniens. Primo quidem, quia haec voluntas irrationabilis esset, si non indigeret corpore, et vellet ei uniri: si enim eo indigeret, naturale esset ei quod corpori uniretur, quia *natura non deficit in necessariis* ♦ Secundo, quia nulla ratio esset quare animae a principio mundi creatae, post tot tempora voluntas accesserit ut nunc corpori uniatur. Est enim substantia spiritualis supra tempus, utpote revolutiones cacli excedens. Tertio, quia videretur a casu esse quod haec anima huic corpori uniretur: cum ad hoc requiratur concursus duarum voluntatum, scilicet animae advenientis ζ, el hominis generantis. – Si autem praeter voluntatem ipsius corpori unitur, el praeter eius naturam; oportet quod hoc sit ex causa violentiam inferente, et sic ent ei poenale et triste. Quod est secundum errorem Origenis, qui posuit animas incorporari propter poenam peccati ♦

I nde cum haec omnia sint inconvenientia, simpliciter confitendum est quod animae non sunt creatae ante corpora, sed simul creantur cum corporibus infunduntur.

Ad primum ergo dicendum quod Deus dicitur cessasse dic septimo, non quidem ab omni opere, cum dicatur Ioan, v *, *Pater meus usque modo operatur*; sed a novis rerum generibus et speciebus condendis, quae in operibus primis non aliquo modo praeextiterint. Sic enim animae quae nunc creantur, praeextiterunt secundum similitudinem speciei in primis operibus, in quibus anima Adae creata fuit.

Ad secundum dicendum quod perfectioni universi. quantum ad numerum individuorum, quotidie potest addi T aliquid: non autem quantum ad numerum specierum.

Ad tertium dicendum quod hoc quod anima remanet sine corpore, contingit per corporis corruptionem, quae consecuta * est ex peccato. Unde non fuit conveniens quod ab hoc inciperent Dei opera: quia, sicut scriptum est *Sap.* i *: *Deus mortem non fecit, sed impii manibus et verbis accersierunt eam*.

o rideretur... advenientis. – videtur a casu ca* qui.i ha*c oxiaM humjxa uniretur cum ad hoc acquirat concursut duorum voluntatum supra auimar audientu B; pro concunui, concunus rd commi D. rj addi. – adici ABCDEGpE et x – Pro fNOMfiw ad, wvmiUmt ' Pi. ū) amtccuta. – ja'mM AÇDE.

a) tuum. – Om. PaE
y) anima. – Om. codices et a.
y) etse. – irt corpore addit B.
ô) union*. – anima CE.
y) Oportet... factum. – Si autem dicatur quod hoc/actum eifB.

QUAESTIO CXV111, ARTICULUS III

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. – In corpore tria: primo, refert opinionem affirmativam; secundo, reprobatur eam; tertio, infert responsionem ad quaesitum.

Quoad *primum*, duo: opinio, et radix illius. Opinio est, quod animae nō initio mundi fuerunt simul creatae. – Radix illius est in duabus propositionibus consequenter scilicet habentibus. Prima est, quod animae sunt eiusdem conditionis cum angelis. Secunda, quae nascitur ex prima, est quod animae intellectivae accidunt uniri corpori.

H. Quoad *secundum*, tria, iuxta praedicta tria. Quae reprehenduntur ordine quo in littera recitata sunt; et non a priori secundum naturam ad ultimum, nec nō ultimo ad primum. Secundum enim naturae ordinem, primum est animae illa conditio qua communicat angelo; secundo, unitivitas per accidens; et tertio, quod de facto fuerit nō initio mundi.

Reprehenditur ergo primo in littera unio per accidens, ducendo ad impossibile. Anima unitur per accidens: ergo aut homo est ens per accidens, scilicet si hominis nomine intelligimus compositum etc.; aut homo est ipsa anima utens corpore. Utrumque est falsum, ut patet ex dictis. Ergo. – Consequentia autem, quoad sufficientiam membrorum consequentis, evidens est: quia oportet alterum horum dicere, scilicet quod vel homo significat compositum, vel formam utentem materia. – Quoad vim autem illationis primi membri, probatur in littera: quia compositum ex aut in tali unione consistit. Constat enim quod consistentia in entitate per accidens, non sunt entia per se.

Secundo, arguitur alteri radicalis propositio, tunc identitate naturae animae et angeli. Homo intelligit naturaliter accipiendo α sensibus: angelus non: ergo.

Tertio, arguitur positio. Uniri corpori aut est animae naturale; aut non naturale. Si naturale, esse sine corpore est praeter naturam: ergo anima sine corpore non habet suum perfectionem naturalem: ergo non fuit conveniens produci a Deo sine corpore. Ultima consequentia probatur: Deus non inchoat opus suum ab imperfectis; quoniam non deficit in necessariis, sicut nec naturae. Et declaratur in homine respectu organorum suorum. Ergo anima cum naturali organo suo, corpore scilicet, fieri debet. – Si non est naturale, aut ergo est a voluntate propria; aut ab alia causa. Non a voluntate propria. Immo quia esset voluntas irrationabilis. Probatur: quia respectu superflui. Probatur: quia si non superflui, sed opportuni, ergo naturalis. Probatur: quia *natura non deficit in necessariis*. Tum quia non esset maior ratio quod nunc quam olim haec anima vellet uniri. Probatur: quia est supra tempus. Probatur: quia est supra revolutiones caeli. Et nota quod in consequente huius rationis ponitur duplex novitas, volitionis et unionis: et quamvis novitas unionis possit reduci in nositatem materiae dispositae nunc et non prius; novitas autem volitionis. cum sit supra omnes corporales dispositiones, ut in littera dicitur, in quid reducetur? Tum quia unio esset casualis. Probatur, quia ex concursu duarum voluntatum non subordinatarum, nec conditarum. · Nec ab alia causa: quia unio esset violenta, rediretque error Origenis. Probatur sequela: quia quod est praeter naturam et voluntatem ubi extrinseco, est violentum et triste.

111. Quoad *tertium*, conclusio responsiva quaesito est negativa: Animae non sunt creatae ante corpora, sed simul creantur cum corporibus infunduntur. – Probatur: quia aliter accidunt praedicta, quae inconvenientia sunt.

QUAESTIO CENTESIMADECIMANONA
de propagatione hominis quantum ad corpus

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

INDE considerandum est de propagatione hominis quantum ad corpus*. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum aliquid de alimento convertatur in veritatem humanae naturae. Secundo: utrum semen, quod est humanae generationis principium, sit de superfluo alimenti.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUID DE ALIMENTO CONVERTATUR IN VERITATEM HUMANAЕ NATURAE

II Sent. di. t. ixx qu. n. an. i; IV, diat iur. qu. i. <n. 3, qu*. 4; Qaod/. VU!, qu. in, <η. i.

g m primum sic proceditur. Videtur quod nihil de alimento transeat in veritatem humanae naturae. Dicitur enim Malth. Lxv -: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et per secessum emittitur*. Sed alimentum, non transit in veritatem humanae naturae. Ergo nihil de alimento in veritatem humanae naturae transit.

2* ^fbx,7IEREA' Philosophus, in I de Generat.*, distinguit carnem secundum *speciem*, et secundum *materiam*; et dicit quod caro secundum materiam *advenit et recedit*. Quod autem ex alimento generatur, advenit et recedit. Ergo id in quod alimentum convertitur, est caro secundum materiam, non autem 3 caro secundum speciem. Sed hoc pertinet ad veritatem humanae naturae, quod pertinet ad speciem eius. Ergo alimentum non transit in veritatem humanae naturae.

3. Praeterea, ad veritatem humanae naturae pertinere videtur *humidum radicale*; quod si deperdatur, restitui non potest, ut medici dicunt. Posset autem ? restitui, si alimentum converteretur in ipsum humidum. Ergo nutrimentum non convertitur in veritatem humanae naturae.

4. Praeterea, si alimentum transiret in veritatem humanae naturae, quidquid in homine deperditur, restaurari posset. Sed mors hominis non accidit nisi per deperditionem alicuius. Posset igitur homo per sumptionem alimenti in perpetuum se contra mortem tueri.

5. Praeterea, si alimentum in veritatem humanae naturae transiret, nihil esset in homine quod non posset recedere et reparari: quia id quod in homine generatur ex alimento, et recedere et reparari potest. Si ergo homo diu viveret, sequeretur quod nihil quod in eo fuit materialiter in principio suae generationis, finaliter

remaneret in ipso. Et sic non esset idem homo numero per totam vitam suam; cum ad hoc quod aliquid 4 sit idem numero, requiratur identitas materiae. Hoc autem est inconveniens. Non ergo alimentum transit in veritatem humanae naturae.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro de Vera Iellig.*: *Alimenta carnis corrupta, idest amittentia formam suam, in membrorum fabricam migrant*. Sed fabrica membrorum pertinet ad veritatem humanae naturae. Ergo alimenta transeunt in veritatem humanae naturae.

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum. II Meiapivs. * hoc modo se habet unumquodque ad veritatem, sicut se habet ad esse. Illud ergo pertinet ad veritatem naturae alicuius, quod est de constitutione naturae ipsius. Sed natura dupliciter considerari potest: uno modo, in communi, secundum rationum 1 speciei; alio modo, secundum quod est in hoc individuo. Ad veritatem igitur naturae alicuius in communi consideratae, pertinet forma et materia eius in communi accepta: ad veritatem autem naturae in hoc particulari consideratae, pertinet materia individualis signata, et forma per huiusmodi materiam individuata. Sicut de veritate humanae naturae in communi, est anima humana et corpus: sed de veritate humanae naturae in Petro et Martino, est haec anima et hoc corpus.

Sunt autem quaedam, quorum formae non possunt salvari nisi in una materia signata: sicut forma solis non potest salvari nisi in materia quae actu sub ea continetur. Et secundum hunc modum, aliqui posuerunt quod forma humana non potest salvari nisi in materia quadam signata, quae scilicet a principio fuit tali forma formata in primo homine. Ita quod quidquid aliud praeter illud quod ex primo parente in posteros deriva-

1) non autem. - et non Pub, β) autem. - tamen P. 7) in veritatem. - in alimentum G. in veritate P, om. E. - Pro recedere, et recedere BG.

0) aliquid. - Om. PBFGaJ. <) rationem. - naturjm Pui.

lur, additum fuerit, non pertinet ad veritatem humanae naturae, quasi non vere accipiat formam humanae naturae. Sed illa materia quae in primo homine formae humanae fuit subiecta, in scipsa multiplicatur: et hoc modo multitudo humanorum corporum a corpore primi hominis derivatur. Et secundum hos, alimentum non convertitur in veritatem humanae naturae: sed dicunt quod alimentum accipitur ut quoddam fomentum naturae, idest: ut resistat actioni caloris naturalis, ne consumat humidum radicale r; sicut plumbum vel stannum adiungitur argento, ne consumatur per ignem.

Sed haec positio est multipliciter irrationabilis. Primo quidem . quia eiusdem rationis est quod aliqua forma possit fieri in alia materia, et quod possit propriam materiam deserere: et ideo omnia generabilia sunt corruptibilia, et e converso. Manifestum est autem quod forma humana potest deficere ab hac materia quae ei subiicitur: alioquin corpus humanum corruptibile non esset. Unde relinquitur quod et alii materiae * advenire possit, aliquo alio in veritatem humanae naturae transeunto. – Secundo, quia in omnibus quorum materia invenitur tota sub uno individuo, non est nisi unum individuum in una specie l: sicut patet in sole et luna, et huiusmodi. Sic igitur non esset nisi unum individuum humanae speciei. – Tertio, quia non est possibile quod multiplicatio materiae attendatur nisi vel secundum quantitatem tantum, sicut accidit in rarefactis, quorum mnteria suscipit maiores dimensiones; vel etiam secundum substantiam materiae. Sola autem eadem substantia materiae manente, non potest dici quod sil multiplicata: quia idem ad seipsum non constituit multitudinem, cum necesse sit omnem multitudinem cx aliqua divisione causari. Unde oportet quod aliqua alia substantia materiae adveniat, vel per creationem, vel per conversionem alterius in ipsam. Unde relinquitur quod non potest aliqua materia multiplicari, nisi vel per rarefactionem, sicut cum ex aqua fit aer; vel per conversionem * alterius rei, sicut multiplicatur ignis per additionem lignorum; vel per creationem materiae. Sed manifestum est multiplicationem materiae in humanis corporibus non accidere per rarefactionem: quia sic corpora hominum perfectae aetatis essent imperfectiora λ quam corpora puerorum. Nec iterum per creationem novae materiae: quia secundum Gregorium *, *omnia sinit simul creata secundum substantiam materiae, licet non secundum speciem formae*. Inde relinquitur quod multiplicatio corporis humani non fit nisi per hoc, quod alimentum convertitur in veritatem humani corporis. – Quarto, quia cum homo non differat ab animalibus et plantis secundum animam vegetabilem, sequeretur quod

etiam corpora animalium et plantarum non multiplicarentur per conversionem alimenti in corpus nutritum, sed per quandam multiplicationem. Quae non potest esse naturalis: cum materia secundum naturam non extendatur nisi usque ad certam quantitatem; nec iterum inveniatur aliquid naturaliter crescere, nisi per rarefactionem, vel conversionem alterius in ipsum. Et sic totum opus generativae et nutritivae, quae dicuntur *vires naturales*, esset miraculosum. Quod est omnino inconueniens.

Unde alii * dixerunt quod forma humana potest quidem fieri de novo in aliqua alia materia, si consideretur natura humana in communi: non autem si accipiat prout est in hoc individuo, in quo forma humana fixa manet in quadam materia determinata, cui primo imprimitur in generatione huius individui, ita quod illam materiam nunquam deserit usque ad ultimam individui corruptionum. Et hanc materiam dicunt principaliter pertinere ad veritatem humanae naturae. Sed quia huiusmodi materia non sufficit aJ quantitatem debitam, requiritur ut adveniat alia materia per conversionem alimenti in substantiam nutriti, quantum sufficiat ad debitum augmentum. Et hanc materiam dicunt secundo pertinere ad veritatem humanae naturae: quia non requiritur ad primum esse individui, sed ad quantitatem eius, lain vero si quid aliud advenit ex alimento, non pertinet ad veritatem humanae naturae, proprie loquendo.

Sed hoc etiam est inconueniens. Primo quidem, quia haec opinio iudicat de materia corporum viventium, ad modum corporum inanimatorum; in quibus etsi sit virtus ad generandum simile in specie, non tamen est virtus in eis ad generandum aliquid sibi simile secundum individuum; quae quidem virtus in corporibus viventibus est virtus nutritiva. Nihil ergo per virtutem nutrili-vam adderetur corporibus viventibus, si alimentum in veritatem naturae ipsorum non converteretur. – Secundo, quia virtus activa quae est in semine, est quaedam impressio derivata ab anima generantis, sicut supra * dictum est. Unde non potest esse maioris virtutis in agendo, quam ipsa anima a qua derivatur. Si ergo ex virtute seminis vere assumit aliqua materia formam naturae humanae, multo magis anima in nutrimentum coniunctum poterit veram formam naturae humanae imprimere per potentiam nutrili-vam. – Tertio, quia nutrimento indiget non solum ad augmentum, alioquin terminato augmento necessarium non esset: sed etiam ad restaurandum illud quod deperditur per actionem caloris naturalis. Non autem esset restauratio, nisi id quod ex alimento generatur, succederet in locum deperditi. Unde sicut id quod primo inerat, est de veritate hu-

* AlexinJer.-Cf. Avrrr., l de G«. et Corr., coffl-tncnl. mvnt.

• uoroj/Mwjjb. XXXII.op. XII, d. «: ia td. cap. x.

ζ) idest. – scilicet codices et a b,

ri) radicate. – naturale cūdicex et a b.

0) materiae. – in materia P.

<) mou «f ... specie. – hoc communiter invenitur quod in uno individuo non est nisi una species ACLG, non est nisi una species (unum

in tpccic iF)DFaà, non est (nisi addit sD) unum individuum sicut (nisi addit .O) una species h.

x) conimfonem. – additionem Pb.

imperfectiora. – perfectiora ACEpDD, raviora sD.

i non mul-
ti in cor-
icationem.
nateria se-
usque ad
(ur aliquid
mem, vel
ptum opus
vires na-
mnino in-

ana potest
Ultima, Si
tum: non
individuo,
quadam
itur in ge-
am mate-
lam indi-
m dicunt
nanae na-
in sufficit
adveniat
i in sub-
debitum
-cundario
quia non
ad quan-
ivenit ex
lanae na-

› quidem,
rorporum
latorum ;
m simile
ad gene-
viduum;
itibus est
i nutriti-
. alimen-
conver-
ae est in
ab anima
nde non
unm ipsa
te semi-
n naturae
rimentum
ac huma-
. - Tertio,
augmen-
cessarium
llud quod
alis. Non
alimento
diti. Unde
ritate hu-

ivtduum sicut

F manae naturae, ita et μ id quod ex alimento ge-
neratur.
vff. 1*0 Et ideo, secundum alios *, dicendum est quod
alimentum vere convertitur in veritatem huma-
nae naturae, inquantum vere accipit speciem car-
nis el ossis et huiusmodi partium Et hoc est
Philosophus in II *de Anima* *, quod
nutrit inquantum est potentia caro.
* phimum ergo dicendum quod Dominus non
dicit quod *lotum* quod in os intrat, per secessum
emittatur, sed *omne*, quia * de quolibet cibo
aliquid impurum per secessum emittitur. - Vel
potest dici quod quidquid ex alimento generatur,
potest etiam per calorem naturalem resolvi, et
per poros quosdam occultos emitti, ut Hierony-
mus exponit *.
■ m m, *1
Werieirg. I Ad secundum dicendum quod aliqui per camem
secundum speciem intellexerunt id quod primo l
accipit speciem humanum, quod sumitur a gene-
rante: et hoc dicunt semper manere, quousque
individuum durat. Carnem vero secundum ma-
icriam dicunt esse quae generatur ex alimento:
et hanc dicunt non semper permanere, sed quod
sicut advenit, ita abscedit. - Sed hoc est contra in-
tentionem Aristotelis. Dicit enim ibi quod, *sicut
in unoquoque habentium speciem in materia*, puta
in ligno et lapide, *ita et in carne hoc est secun-
dum speciem, et illud secundum materiam*. Ma-
nifestum est autem quod praedicta distinctio lo-
cum non habet in rebus inanimatis, quae non
generantur ex semine, nec nutriuntur. Et iterum,
cum id quod ex alimento generatur, adiungatur
corpori nutrito per modum mixtionis, sicut aqua
HW^tur vino, ut ponit exemplum ibidem ♦ Phi-
losophus; non potest aha esse natura eius quod
advenit, et eius cui advenit, cum iam sit factum
unum per veram mixtionem. Unde nulla ratio
est quod unum consumatur per calorem natura-
lem, et alterum maneat.
Et ideo aliter dicendum est, quod haec distinctio
Philosophi non est secundum diversas comes, sed
est eiusdem carnis secundum diversam conside-
rationem. Si enim consideretur caro secundum
speciem, idest secundum id quod est formale in
ipsa, sic semper manet: quia semper manet na-

u) et. - Om. P.

v) omne, quia. - omne quod Eb, omne dicit quia -λ, oportet quod P;
quic etUm mox pro emittitur, emittatur.

) primo. - λ principio B. - Ante sumitur \ addit Kiiictl.

o) Jispaiitio. - dapwtlouis BCDEGaE - con» om.

s) in via. - via ABCE.

p) lutte dicitur... in ipnem,- Omittunt COE; pro tute. prttxbtr-
trm A.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus in corpore declaratur. - In corpore quatuor,
primo, declaratur titulus; secundo, tractatur una opi-
nio; tertio, tractatur alia -; quarto alie, respondendo qua-
sito ♦.

Quoad *primum*, duo: definitur enim, et distinguitur *per-
tinere ad veritatem humanae naturae*. Delinitur enim quod
est esse de constitutione ipsius naturae humanae. - Et pro-
batur: quia *unumquodque ita se habet ad veritatem, sicut
ad esse*, ex II *Metaphys*»

Distinguitur autem, quia natura dupliciter sumitur: sci-
licet in communi, idest secundum speciem; et in particu-
lari individuo. Et consequenter pertinere ad naturae veri-
tatem et esse, dupliciter contingit: scilicet naturae specificae

tura carnis, et dispositio * naturalis ipsius. Sed si
consideretur caro secundum materiam, sic non
manet, sed paulatim consumitur et restauratur:
sicut patet in igne fornacis, cuius forma manet,
sed materia paulatim consumitur, et alia in locum
eius substituitur.

Ad *tertium* dicendum quod ad humidum radi-
cale intelligitur pertinere totum id in quo funda-
tur virtus speciei. Quod si subtrahatur, restitui
non potest: sicut si amputetur manus aut pes,
vel aliquid huiusmodi. Sed humidum nutrimen-
tale est quod nondum pervenit ad suscipiendum
perfecte naturam speciei, sed est in via B ad hoc;
sicut est sanguis, et aha huiusmodi. Unde si talia
subtrahantur, remanet adhuc virtus speciei in ra-
dice, quae non tollitur.

Ad *quarum* dicendum quod omnis virtus in
corpore passibili per continuam actionem debili-
tatur, quia huiusmodi agentia etiam patiuntur. Et
ideo virtus conversiva in principio quidem tam
fortis est, ut possit convertere non solum quod
sufficit ad restaurationem deperditi, sed etiam ad
augmentum. Postea vero non potest convertere
nisi quantum sufficit ad restaurationem deperditi:
et tunc cessat augmentum. Demum nec hoc po-
lest: et tunc iit diminutio. Deinde, deficiente hu-
iusmodi virtute totaliter, animal moritur. Sicut
virtus vini convertentis aquam admixtam, paula-
tim per admixtionem aquae debilitatur, ut tandem
lotum fiat aquosum, ut Philosophus exemplificent
in I *de Generat.* *

sirtüwt

Ad *quintum* dicendum quod, sicut Philosophus
dicit in I *de Generat.* ♦, quando aliqua materia per
se convenitur in ignem, tunc dicitur ignis de novo
generari: quando vero aliqua materia convertitur
in ignem ? praeexistentem, dicitur ignis nutriri.
I nde si tota materia simul amittat speciem ignis,
et alia materia convertatur in ignem, erit alius
igni* numero. Si vero, paulatim combusto uno
ligno, aliud substituatur, et sic deinceps quousque
omnia prima consumantur, semper remanet idem
ignis numero: quia semper quod additur, transit in
praeexistens. Et similiter est intelligendum in cor-
poribus viventibus, in quibus ex nutrimento restau-
ratur id quod per calorem naturalem consumitur.

p

- O. n.

- a«s. m.

Secundo, reprobat^{ur} hacc opinio quod quadrupliciter. Prima quidem propositio duabus rationibus primis, quae satis claresunt in littera. Secunda vero et tertia simul, duabus reliquis rationibus. Quarum altera est. Multiplicatio materiae aut est per rarefactionem, aut per conversionem, ut creationem novae materiae. Sed multiplicatio huius materiae in corporibus non est per rarefactionem: quin essent imperfectiora. Nec per creationem: quia omnium materia est simul creata, secundum Gregorium. Ergo per conversionem alimenti. – Maior probatur. Multiplicatio materiae non attenditur penes quantitatem tantum, et sic est rarefactio, ut patet ex eius ratione: non penes ipsam substantiam materiae, sed tunc non penes omnino eandem substantiam materiae, non penes aliam. Non penes omnino eandem: quia multiplicatio sine divisione intelligi nequit; eiusdem autem omnino non seipsum non est divisio. Ergo penes aliam, Ergo aut per conversionem, aut creationem: non enim invenitur alius modus.

Ultima autem ratio est ducens ad impossibile: quia scilicet ex his sequitur quod opus generativae et nutritivae in omnibus esset non naturale, sed miraculosum. – Probatur sequela; primo, quod hoc sequatur; secundo, quod in omnibus. Quod sequatur quidem, dupliciter. Primo, sic. Materia, secundum naturam, non extenditur nisi ad certam quantitatem: sed extensio materiae primo formatae non esset ut cenam quantitatem: ergo. Secundo, sic. Naturaliter nihil crescit nisi per rarefactionem aut conversionem: sed hic cresceret materia neutro modo: ergo. – Quod autem in omnibus sequatur, probatur: quia secundum partem vegetativam homo non differt ab animalibus et plantis; ac propterea eadem est de omnibus ratio.

III. Circa hanc partem occurrit unum dubium, in prima probatione consequentiae: non enim sequi videtur ad opinionem contrariam, quod materia esset in potentia ut quamcumque quantitatem. Quoniam opinio ista est theologorum supponentium dari prima et ultima individua omnium viventium. Et propterea materia in primo individuo alicuius speciei per generationem propagandae formam, non extenditur nisi ad certam quantitatem secundum se, quamvis incertam nobis; tantam scilicet, quantam tot individua exigunt. Cum enim hae individua sint finita, oportet etiam eorum materiam esse finitam.

Ad hoc dicitur quod rationes et opiniones semper censendae sunt secundum id quod convenit eis per se, et non secundum id quod se habet per accidens: alioquin tota philosophia, immo omnis scientia ac certitudo ruit. Constat autem ex 11 de Anima ♦, quod finis per se et primarius vis generativae tribuitur a natura viventibus, est perpetuum esse speciei per infinitam successionem individuum. Et propterea ex ipsa ratione vis generativae naturalis, optime et per se sequitur habitudo ad infinitatem successivam individuum: quidquid namque de facto sit, quantum tamen est ex parte vis generativae, multiplicabilitas in infinitum promovetur. Unde, iungendo huic veritati positionem contrariam, scilicet esse quandam certam materiam in qua sola omnia generabilia illius speciei salvari possunt, sequitur necessario quod illa certa materia sit extensibilis ultra omnem certam quantitatem: quoniam individua generabilia sunt ultra omnem certum numerum. Quotcumque namque genitis, possunt alii ex illis generari, et iterum alii ex illis, et sic in infinitum, quamvis de facto non ita futurum sit. Non evitatur ergo inconveniens ex hac fuga: quia semper sequitur, Ergo materia illa est in potentia ad quantitatem ultra omnem certitudinem, quantum est ex se.

IV. Quoad tertium ♦, duo similiter sunt. Primo, opinio, consistens in quinque propositionibus. Prima: Anima humana, universaliter sumpta in communi, non habet unam numero certam materiam. Et in hoc differt hae opinio a praecedente, quae ponebat unam cenam materiam, quae fuit in primo homine, oportere informari ab omni humana anima. – Secunda est: Anima humana hanc materiam illam cui primo imprimitur in generatione huius individui, nequit usque ad mortem deserere. Et in hoc convenit haec opinio cum praecedente: apud utramque enim ponitur id quod

ac stabile usque ad dissolutionem individui. – Tertia est: Sola illa materia cui primo imprimitur anima, pertinet ad veritatem humanae naturae principaliter. Probatur: quia sola pertinet ad esse individui. – Quarta: Alimentum conversum in substantiam aliti, pertinet ad veritatem humanae naturae secundario. Probatur: quia talis substantia est necessario propter alimentum, et quantitatem debitam individui; esse autem quantum, est esse secundarium; igitur. – Quinta est: Quidquid aliud ex alimento provenit, non pertinet ad veritatem humanae naturae.

Secundo, ponitur reprobatio huius opinionis. Et directe quidem contra tertiam et quartam propositiones, omnes rationes allatae tendunt: consequenter autem etiam secundani propositionem destruunt, ut patet deducenti. Prima ergo ratio est ducens ad inconveniens. Si alimentum non converteretur in substantiam nutriti, ergo viventia non possent generare aliquid sibi simile in individuo: ergo nihil adderetur viventibus supra inanimata, ex virtute nutritiva. Hoc est inconveniens. Ergo. – Prima consequentia patet: quia non aliter fit ista generatio, nisi conversione alimenti in substantiam nutriti, puta panis in carnem et ossa, etc. – Secunda vero probatur quia cum viventia communicent cum inanimatis in generando sibi simile cum diversitate individuum, et opus nutritivae sit ad generare simile in individuo; si hoc admittitur, nihil additur.

Secunda ratio est. Anima nutritiva non minoris virtutis est vi seminis: ergo potest materiam supponere vero esse ipsius animae. – Antecedens patet: quia causa non est minus effectu. – Consequentia probatur: quia semen hoc potest, et facit.

Tertia ratio est. Nutrimentum est non solum ut augendum, sed restaurandum ergo succedit loco deperditi: ergo est de veritate humanae naturae. – Antecedens probatur: alioquin, cessante augmento, non esset opus alimento. – Prima consequentia probatur: quia aliter non restauraret. – Secunda vero probatur: quia deperditum erit de veritate huius naturae.

V. Circa has rationes, ut melius elucescant, occurrunt dubia. Primae namque rationis negari potest consequentia. Quoniam secundum illam positionem, virtus nutritiva generat in eodem individuo, dum facit substantiam secundariam. scilicet pertinentem ad perfectam quantitatem animalis.

Ad secundum nutem dici potest, quod hoc non est ex infirmitate virtutis, sed ex conditione eius: quia scilicet est conitenta vis animae iam positae in sua vera materia.

Ad tertiam quoque diceretur, quod supponitur, vel assumitur falsum, scilicet quod deperditum fuerit de veritate humanae naturae. Illa enim materia in principio informatu, non est deperdibilis durante individuo: sed deperditur et restauratur materia pertinens ad esse secundarium.

VI. Ad evidentiam horum, scito quod id quod facit apparentiam harum evasionum, est quia consideratur vis nutritiva non absolute, sed in statu protectus, in quo coeptum augmentum perficit et restaurat, etc., ut in pueris apparet. Sed si absolute consideretur, videbimus rationes litterae efficaces. Absolute autem tunc optime innotescit ex opere, cum opus eius immediate post genitum individuum contemplamur. Cum enim prima via animae sit nutritiva, in tempore immediate post instans generationis, opus eius oportet esse. Cum autem tres animae vegetativae virtutes, scilicet nutritiva, augmentativa et generative, ita a natura sint ordinatae, ut semper prior et habeat opus proprium prius, et praeparatur illius superfluum ad opus posterioris (ut patet de generative, cui quod superest perfecto animali, institutum est semen, ut in articulo sequenti dicitur: et in IV Meteor. ♦ dicitur quod, cum potest aliquid generare. perfectum est); oportet quod superfluum nutritivae sit materia augmentativi; ac per hoc, nutritivum ut sic, prius respiciat ipsam consistentium animalis, quam materiam augmenti. Unde immediate post instans generationis, cum Socrates in illo primario esse genitus alatur; et alimenti opus sibi primo restaurare deperditum, deinde parare materiam augmento; et tunc non possit aliud deperdi nisi materia primaria: igitur vis nutritiva convertit alimentum

[^]Cap. tv,n.j. -

• a. num. 1.

idui. – Tenu anime, ptrtintt «d r. Probatur: quia Alimentum am-veritatem hum». tali» lubitantû at item debitam indi-odarium; igitur,-xovenit, non per-

nioni». Et directe >o»itione». omne» km etiam »ecun deducenti. Primi i alimentum non viventia non pω* iduo: ergo nihil virtute nutrithr. sequentia patet renione alimenti itu et osu, etc. – ia communicent m diversitate fo-rare timilc in in-

minoris virtuti» onere vero eue usa non est mi* semen hoc po-

lium ad augen* deperditi: ergo den» probatur jus alimento, – m rcitaurarct.-:rat de veritate

eant, occurrunt t consequentia, is nutritiva ge* itiam secunda-antitatem ani-

oc non eat ei uia scilicet est ra materia, unitur, vel as-erit dc veritate pio informata, deperditur ct brium.

quod facit ap- tentur vis ou- i quo coeptum mens apparet, iriones litterae iscil cx opere, dividuum om- it nutritive, in nis, opus cius itivae virtutes, , ita a natun ipus proprium pus posterioris flecto aninute dicetur: et in juid jtnerare. -**ΞΞ**; . ririvae sit ma- c. >**Π**- «tu.»*-- Ut MC, pnus jqo.

iam materiam irrationis, cum ir; ct alimenti de parare ma- J deperdi nisi iit alimentum

in veram primam substantium nutriri. Materia enim illa primaria, cum sit mixta cx contrariis, humidn scilicet et calido, deperdibilis partialiter est, calido consumente humi- dum: ct consequenter restaurabitis.

VU. Et cx hoc putet defectus omnium evasionum ad- ductarum *. Prima enim non evadit inconveniens. Quia cx hypothesi adversarii, substantia primaria manet seorsum a secundaria: ac per hoc, nutritiva, generando substantiam se- cundariam, non generat in eodem individuo, nisi per iuxta- positionem; quo etiam modo ignis etiam nutrit ct auget se, igniando iuxta posita ligna. Et sic nihil excellentiae ad- deretur animatis in nutritiva.

Secunda quoque non potest stare cum hypothesi adver- sarii, qui ideo ponit illam primariam materiam indeperdi- bilcm, quia non potest unquam alia materia vere informari ab eadem nnima, ita quod in esse in illa consistat cius esse. Et cum non sit cx defectu materiae, cum inveniatur ma- teria alia, in qua potuisset semen animam imprimere; ergo hoc est cx defectu virtutis nutritivae. Cuius oppositum ratio probat

Tertia autem evasio, iam patet quod nihil valet. Quia ratio non supponit, sed probat materiam primarium esse perdibilem, partialiter saltem. Quia nutrimentum absolute, cuius opus apparet in principio, est ad restaurationem de- perditi: ergo cius quod erat dc veritate naturae.

VIII. Quoad *quartum* ♦, ponitur tondusio responsive quaesito simpliciter, ct secundum alios: Alimentum vere convenitur in veritatem humanae naturae. – Probatur. Vere accipit speciem carnis cl ossi* etc.: ergo. – Antecedens probatur cx 11 *dc Anima. Nutrit inquantum est puten- tia caro*, etc.

IX. In responsione ad tertium, advertet primo quoti, cum apud nostram viam humidum radicate distinguatur α nutri- mentnli cx terminis: quia illud scilicet habet nmmam secun- dum perfectissimum modum habendi, ct propterea anima diciiur in eo *radicata*; hoc vero habet animam ul irnpr-

fcctc, quia ut in via ad perfectiorem modum habendi: – per humidum radicale intclligitur non aliqua fixa pars ma- terialis, sed totum illud materiae in quo anima secundum esse perfectum manet, ut sic.

Adverte secundo, quod materia in qua anima habet esse perfectum, dupliciter potest deperdi. Uno modo, per variationem partium: ct sic continue deperditur cl restau- ratur; nec propterea dicitur humidum radicate deperdi. Alio modo, inquantum perfecte participat animam: cl hoc contingit dupliciter, vel secundum totum animal, vel se- cundum partem (ct c>t sermo dc partibus quae pervene- runt ad ultimum esse, quae scilicet non sunt via ad alias, quale* partes sunt membra, ut manus, pedes, caput). Et si materia illa sic perdatur, tunc vere perditur humidum ra- dicale, ct aut totum animal moritur, aut membrum illud, quia c>t irrcstourabile. 7

Adverte lenio, quod sanguis cl cholera etc., habent duas proportioncs ad corpus animalis: altera est parti* integra- lis, imperfectae tamen, ad totum; altem crt viae ad termi- num Unbent enim dispositiones-vua* tales, ct quod sunt capaces formae totius, imperfecto tamen modo; ct quod sunt ul materia transiens, respectu partium perfectius par- ticipantium naturam totius. Quemadmodum dementa in mundo ct sunt, per suas naturas imperfectas, parte» uni- versi imperfectae, ct sunt, per easdem naturas, materia mixtorum. Et propterea in littera non dicitur quod sanguis non participat naturam speciei; sed quod non perfecte par- ticipat.

Et si haec adverteris, quae cx II *Sent.*, dist. xxx, qu. n ., . Art. t. et ex IV, dist. xi.iv, qu. 1, art. 3 ., sumpta sunt, solves ambi- . Qb- j. u 5l guitûts insurgentes: quomodo stat simul quod sanguis sit humor nutrimentalis, ct tamen sit dc veritate naturae; ct quomodo stat ipsum esse animatum anima intellectiva (se- cundum tomen vim vegetativam), ct tamen non perfecte habere animam – quia datur latitudo, etc. Et ea quae hic dicuntur, erunt clara applicando.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SEMEN SIT DE SUPERFLUO ALIMENTI

I' Srnf., duc. xxi. qu. n, art. 2.

d secundum sic proceditur. Videtur quod semen non sit de superlino alimenti, sed dc substantia generantis. Dicit enim JI v Damascenus * quod *naturae ex substantia generantis producens quod generatur*. Sed id quod generatur, generatur ex semine. Ergo semen est de substantia generantis.

2. Praeterea, secundum hoc filius assimilatur patri, quod ab eo aliquid accipit. Sed si semen cx quo aliquid generatur, sit de superfluo ali- menti; nihil acciperet aliquis ab avo et praece- dentibus, in quibus hoc alimentum nullo modo fuit. Ergo non assimilarctur aliquis avo ei prae- cedentibus, magis quam aliis hominibus.

3. Praeterea, alimentum hominis generantis quandoque est ex carnibus bovis, vel porci, ct aliorum huiusmodi. Si igitur semen esset de su- perfluo alimenti, homo generatus ex semine ma- iorem affinitatem haberet cum bove et porco, quam cum patre et aliis consanguineis.

4. Praeterea, Augustinus dicit, X *super Gen. ad litt.* *, quod nos fuimus in Adam *non solum secundum seminalem rationem, sed etiam secun-*

dum corpulentam substantiam. Hoc autem non esset, si semen esset ex superfluo alimenti. Ergo semen non est ex superfluo alimenti.

Secutio est opus quod Philosophus probat mul- tipliciter, in libro *de Generat. Animal.* *, quod *semen est superfluum alimenti*.

Respondeo dicendum quod ista quaestio aliqua- liter dependet ex praemissis *. Si enim in nutura humana est virtus ad communicandum suam for- mam materiae alienae non solum in alio, sed etiam in ipso; manifestum est quod alimentum, quod est in principio dissimile, in fine fit simile per formam communicatam. Est autem naturalis ordo ut aliquid gradatim de potentia reducatur in actum: ct ideo in his quae generantur, inve- nimus quod primo * unumquodque est imper- fectum, et postea perficitur. Manifestum est autem quod commune se habet ad proprium ct deter- minatum. ut imperfectum ad perfectum: et ideo videmus quod in generatione animalis prius ge- neratur animal, quam homo vel equus. Sic igitur et ipsum alimentum primo quidem accipit quan- dam virtutem communem respectu omnium par-

e) *primo*. – *primum* P.

tium corporis, et in fine determinatur ad hanc partem vel ad illam.

Non autem est possibile quod accipiat pro semine id quod iam conversum est in substantiam membrorum, per quondam resolutionem. Quiu illud resolutum, si non retineret naturam eius a quo resolvitur, tunc iam esset recedens a natura generantis, quasi in via corruptionis existons et sic non haberet virtutem convertendi aliud in similem naturam. – Si vero retineret naturam eius a quo resolvitur, tunc, cum esset contractum ad determinatam partem, non T haberet virtutem movendi ad naturam totius, sed solum ad naturam partis. – Nisi forte quis dicat quod esset resolutum ab omnibus partibus corporis, et quod retineat naturam omnium partium. Et sic semen esset quasi quoddam parvum animal in actu; et generatio a animalis ex animali non esset nisi per divisionem, sicut lutum generatur ex luto, et sicut accidit in animalibus quae decisa vivunt. Hoc autem est inconveniens.

Relinquitur ergo quod semen non sit decism ab eo quod erat actu totum; sed magis sit in potentia totum, habens virtutem ad productionem totius corporis, derivatam ab anima generantis, ut supra * dictum est. Hoc autem quod est in c potentia ad totum, est illud quod generatur ex alimento, antequam convertatur in substantiam membrorum. Et ideo ex hoc semen accipitur. – Et secundum hoc, virtus nutritiva dicitur deservire generativae *: quia id quod est conversum per virtutem nutritivam, accipitur a virtute generativa ut semen. El huius signum ponit Philosophus ♦ quod animalia magni corporis, quae indigent multo nutrimento, sunt pauci seminis secundum quantitatem sui corporis, et paucae generationis; el

similiter homines pingues sunt pauci seminis, propter eandem causam.

Ad primum ergo dicendum quod generatio est de substantia generantis in animalibus et plantis, inquantum semen habet virtutem ex forma generantis, et inquantum est in potentia ad substantiam ipsius.

Ad secundum dicendum quod assimilatio generantis ad genitum non fit propter materiam, sed propter formam agentis, quod r generat sibi simile. Unde non oportet ad hoc quod aliquis assimiltur avo: quod materia corporalis seminis fuerit in avo; sed quod sit in semine aliqua virtus derivata ab anima avi, mediante patre.

Et similiter dicendum est ad tertium. Nam affinitas non attenditur secundum materiam, sed magis secundum derivationem formae.

Ad quartum dicendum quod verbum Augustini non est sic intelligendum, quasi * in Adam actu luerit aut seminalis ratio huius hominis propinqua. aut corpulenta eius substantia: sed utrumque luit in Adam secundum originem. Nam el materia corporalis, quae ministrata est a matre, quam vocat ' corpulentam substantiam, derivatur originaliter ab Adam: et similiter virtus activa existons in semine patris, quae est huius hominis propinqua ratio seminalis.

Sed Christus dicitur fuisse in Adam secundum corpulentam substantiam, sed non secundum seminalem rationem. Quia materia corporis eius, quae ministrata est a matre Virgine, derivata est ab Adam: sed virtus activa non est derivata ab Adam, quia corpus eius non est formatum per virtutem virilis seminis, sed operatione Spiritus Sancti. *Talis enim partus decebat eum*, qui est SUPER OMNIA BENEDICTUS DEUS IN SAECULA. AMEN.

e) *quasi... existent.* – Omittit, edit. a. – Pro *sic, si G. omittunt ACDE.*

γ) /wxc, cum esset «. non. – tunc esset.. ut non D, tunc esset... et non P.

o) *generatio.* – quod generatio codices et a b.

<) *sit.* – Om. PuA.

ζ) *in.* – ut in AEFG. – ad om. wD.

κ.) *quod.* – quae codicet et a b.

θ) *quasi.* – quod PdL

ι) *vocat.* – corpulentam et addit D.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trivies: *superfluum alimenti.* .Alimentum sumitur dupliciter. Uno modo, ut inni conversum est in substantiam nutriti : et sic non est alimentum amplius, sed substantia aliti. Alio modo, ut est in potentia proxima uc convertatur in cam: et sic vere dicitur alimentum. –Supertluum autem, cum distinguatur contra necessarium, cx necessario innotescit. Necessarium autem in alimento, secundum naturam, dicitur quod opportunum est ad restaurationem perdititi, et ad augmentum in his qui sunt in statu augmenti. Et sic supertluum in alimento esse dicitur, non superfluitas cx alimento, ut faeces etc.; sed illud alimenti quod vere naturam alimenti habet, quia scilicet est in potentia proxima ut nutriat seu convertatur in substantiam aliti, necessarium tamen non est ad restaurationem, nec ad augmentum. Sic cnim est excessus quantitatis alimenti : et ideo vocatur merito *superfluum alimenti*, idest pars alimenti non necessaria ad alendum.

II. In corporej tria: primo, distinguitur duplex status alimenti; secundo, refutatur unus eius status α semine; tertio, infertur alter, respondendo quaesito.

Quoad *primum*, distinctio est. Alimentum dupliciter : uno modo, ut est in communi potentia proxima ad omnia membra; secundo, ut est determinatum ad membra ipsa. –

Probatur veritas distinctionis ex hypothec praecedentis articuli. Anima est communicativa sui in materia individuo proprio: ergo alimentum, in principio dissimile, in fine est simile: ergo in medio est in potentia proxima ad finem, scilicet formam determinatam membrorum, etc. – Prima consequentia probatur: quin aliter non communicata esset forma. – Secunda vero: quia naturae ordo habet ut gradatim procedatur Jc potentia ad netum. Quod declaratur in his quae generantur. – Et sic habetur toia distinctio: ex prima cnim consequentia habetur secundus status alimenti; cx secunda vero primus.

III. Quoad *secundum*, conclusio est: Semen non resolvitur cx alimento determinato iam ad membra. – Probatur. Quia aut cx determinato ad aliquam partem; aut ad omnia membra. Non ad aliquam partem. Quia aut retinendo naturam illius partis; aut recedendo ab illa. Non recedendo: quia non esset semen gncraiivum alicuius similis illi parti. Probatur: quia esset in via corruptionis, et non generationis, respectu illius. Nec relinenda: quia sic non esset assimihuivum materiae nisi ad partem. Probatur: quia limitatur ud illam. – Ncc ad omnia membra, propter duotum quiu semen esset parvum animal in actu ; tum quia generatio non esset nisi segregatio.

INDEX

EORUM QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

PRIMA PARS

SUMMAE THEOLOGIAE

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CUM COMMENTARIIS

CARDINALIS CAIETANI

QUAESTIO QUINQUAGESIMA		articulus in Utrum superiore» angeli intelligant per species magis uni»entiles quam inferiores <i>pig.</i> 58	
Dc substantia angelorum absolute.		QUAESTIO QUINQUAGES1.MASEXTA	
articulus i	Utrum angelus sit omnino incorporeus. /Jg.	De cognitione angelorum cx parte rerum immaterialium.	
» u	Utrum angelus sit compositus cx materia ct forma. , . » 5		
» in	Utrum angeli sint in aliquo magno numero..... » 8	articulus i Utrum angelus cognaient iripnun. . . » 62	
» rv	Utrum angeli differant specie..... > io	> 11 Utrum unus angelus dium cognoscat > 64	
» v	Utrum angeb sint incorruptibiles. . . . » rf	» tu Utrum angeli per sua naturalia Deum cognoscere possint..... » 66	
QUAESTIO QUINQUAGESI.MAPIU.MA		QUAESTIO QUINQUAGESIMASEPTIMA	
De comparatione angelorum ad corpora.		Dc angelorum cognitione respectu rerum materialium.	
articulus i	Utrum angeli habeant corpora naturaliter sibi unitu..... » 14	articulus i Utrum angeli cognoscant res materiales. » 69	
n	Utrum angeli assumant corpora. . . . » 16	» u Utrum angelus cognoscat singulario. . » 70	
» ut	Utrum angeli in corporibus assumptis opera sitae exerceant.... » 17	m Utrum angeli cognoscant futura. . . . >> 74	
QUAESTIO QI INQUAGESIMASECUNDA		> iv Utrum angeli cognoscant cogitationes cordium..... '..... ' 76	
De comparatione angelorum ad loca.		» v Utrum angeli cognoscant mperia gratiae..... » 78	
articulus i	Utrum angelus sit in loco..... » 20	QUAESTIO QUINQUAGESIMAOCTAVA	
» u	Utrum angelus possit esse in pluribus locis simul..... » 35	De modo cognitionis angelicae.	
» m	Utrum plures angeli possintsimul esse in eodem loco » 38	articulus i Utrum intellectus angeli quandoque sit in potentia, quandoque in actu. . . > \$0	
QUAESTIO QUINQUAGES1MATERTIA		» 11 Utrum angelus simul possit multa tn- tclligerc..... » 8t	
De motu locali angelorum.		» ni Utrum angelus cognoscat discurrendo. » 83	
articulus i	Utrum angelus possit moveri localiter. > 3o	» iv Utrum angeli intelligant componendo ct dividendo..... » 85	
» n	Utrum angelus transeat per medium. » 32	» v Utrum m intellectu angeli posait esse fcUitas..... > 87	
* in	Utrum motus angeli sit in instanti. . > 34	» vi Utrum in angelis sit cognitio matutina ct vespertina..... » 89	
QUAESTIO QUINQUAGES1MAQUARTA		» vn Utrum una sit cognitio matutina ct vespertina..... > 90	
De cognitione angelorum.		QUAESTIO QUINQUAGESIMANÔNA	
articulus t	Utrum intelligere angeli sit cius substantia. * 3\$	Dc voluntate angelorum.	
» n	Utrum intelligere angeli sit cius esse. » 4\$	articulus i Utrum in angelis lit voluntas..... » 92	
» tn	Utrum potentia intellectivo angeli sit cius essentia..... » 47	> 11 Utrum in angelis voluntas differat ab intellectu ct natura. > q3	
» rv	Utrum in angelo sit intellectus agens ct possibilis..... » 3o	» tu Utrum in angelis ait liberum arbitrium. . q\$	
» v	Utrum in angelis sit sola intellectiva cognitio. > \$3	» rv Utrum in angelis sit tattdbills ct concupiscibilis. » 96	
QUAESTIO QUINQUAGES1MAQUINTA		QUAESTIO SEXAGESIMA	
De medio cognitionis angelicae.		Dc amore seu dilectione angelorum.	
articulus 1	Utrum angeli cognoscant omnia per suam substantiam..... > \$4	articulus i Utrum in angelo sit amor vcu dilectio naturalis..... » 98	
> n	Utrum angeli intelligant per species α rebus acceptas..... » 55		

articulus π	Utrum in angelis sit dilectio electiva . yag.	100
in	Utrum angelus diligat scipsum dilectione naturali ct electiva..... »	103
iv	Utrum unus angelus naturali dilectione diligat alium sicut scipsum..... »	io3
» v	Utrum angelus naturali dilectione diligat Deum plus quam scipsum. . . . »	104
QUAESTIO SEXAGESIMAPRIMA		
De productione angelorum in esse naturae.		
articulus i	Utrum angeli habeant causam sui esse.	106
> n	Utrum angelus sit productus α Deo ab aeterno..... »	107
> m	Utrum angeli sint creati ante mundum corporeum..... >	ib.
• iv	Utrum angeli sint creati in caelo cm-pyreos..... >	108
QUAESTIO SEXAGESIMASECUNDA		
De perfectione angelorum in esse gratiae ct gloriae.		
articulus i	Utrum angeli fuerint in sua creatione beati..... »	110
» n	Utrum angelus indiguerit gratia ad hoc quod converteretur in Deum *	111
> m	Utrum angeli sint creati in gratia. . . .	112
» iv	Utrum angelus beatus suam beatitudinem meruerit..... »	n3
> v	Utrum angelus statim post unum actum meriti beatitudinem habuerit..... »	116
» vi	Utrum angeli sint consecuti gratiam ct gloriam secundum quantitatem suorum naturalium..... »	116
» vn	Utrum in angeli* beatis remaneat cognitio ct dilectio naturalis. >	117
» vin	Utrum itngelus beatus peccare possit. ib.	118
» ix	Utrum angeli beati in bcatitudinc possint proficere..... . . . >	118
QUAESTIO SEXAGESIMATERTIA		
Dc angelorum malitia quoad culpam.		
articulus t	Utrum malum culpae possit esse in angelis..... >	121
> it	Utrum in angelis possit esse tantum peccatum superbiae ct invidiae. . . . »	123
» m	Utrum diabolus appetierit esse ut Deus. 120	120
» iv	Utrum aliqui daemones sint naturaliter mali..... »	129
v	Utrum diabolus fuerit malus in primo initalanti suae creationis per culpam propriae voluntatis » >>..... »	i3o
> vt	Utrum aliqua mora fuerit inter creationem ct lapsum angeli..... »	133
» vn	Utrum angelus supremus inter peccantes, fuerit supremus inter omnes. . . >	135
> vm	Utrum peccatum primi angeli fuerit aliis causa peccandi..... »	»37
» ix	Utrum tot peccaverunt, quot permanserunt »	138
QUAESTIO SEXAGESIMAQpARTA		
De poena daemonum.		
articulus i	Utrum intellectus daemonis sit obtenebratus per privationem cognitionis omnis veritatis..... »	i3o
» n	Utrum voluntas daemonum sit obstinata in malo..... >	141
> m	Utrum dolor sit in daemonibus. . . . »	145
» iv	Utrum aer iste sit locus poenalis daemonum »	146
QUAESTIO SEXAGESIMAAQUINTA		
Dc opere creationis creaturae corporalis.		
Articulus t	Utrum creatura corporalis sii a Deo. >	148
» π	Utrum creatura corporalis sit facta propter Dei bonitatem. >	«49
» m	Utrum creatura corporalis sit producta a Deo mediantibus angelis. »	t5o
» iv'	Utrum formae corporum sint ab angelis*»»	152

QUAESTIO SEXAGESIMASEXTA		
De ordine creationis ad distinctionem.		
articulus i	Utrum informius materiae tempore praecesserit formationem ipsius. . . pag.	i\$4
» it	Utrum una sit materia informi» omnium cprporalium..... »	156
» m	Utrum caelum cmpyrum sit concreatum materiae informi..... »	160
> iv	Utrum tempus sit concreatum materiae informi..... »	161
QUAESTIO SEXAGESIMASEPTIMA		
De opere distinctionis secundum sc.		
articulus i	Utrum lux proprie in spiritualibus dicatur..... »	163
» n	Utrum lux sit corpus..... >	ib.
» HI	Utrum lux sit qualitas..... »	164
» n	Utrum convenienter lucis productio in prima dic ponatur..... »	166
QUAESTIO SEXAGESIMAACTAVA		
De opere secundae dici.		
articulus i	Utrum firmamentum sil facium secunda dic..... »	168
11	Utrum aquae sint supra firmamentum. »	170
m	Utrum firmamentum dividat aquas ab aquis. »	171
iv	Utrum sit unum caelum tantum. . . . >	172
QUAESTIO SEXAGESIMANONA		
De opere tertiae dici.		
articulus i	Utrum aquarum congregatio convenienter dicatur facta tertia dic>	174
» n	Utrum plantarum productio convenienter tertia dic facta legatur..... »	176
QUAESTIO SEPTUAGESIMA		
De opere ornatus, quantum ad quartam diem.		
articulus i	Utrum luminaria debuerint produci quarta dic..... »	177
» it	Utrum convenienter causa productionis luminarium describatur..... »	178
m	Utrum luminaria caeli sint animata. . »	179
QUAESTIO SEPTUAGESIMAPRIMA		
Dc opere quintae diei.		
ARTICULUS UNICUS..... »		182
QUAESTIO SEPTUAGESIMASECUNDA		
De opere sextae diei.		
ARTICULUS UNICUS..... »		184
QUAESTIO SEPTUAGESIMATERTIA		
De iis quae pertinent ad septimum diem.		
articulus i	Utrum complebo divinum operum debeat septimo dici ndseribi..... »	180
n	Utrum Deus septima dic requievit ab omni opere suo. »	187
» ni	Utrum benedictio ct sanctificatio debeat dici septimae..... »	188
QUAESTIO SEPTUAGESIMAAQUARTA		
Dc omnibus septem diebus in communi.		
articulus t	Utrum sufficienter isti dies enumerentur. >	189
« u	Utrum omnes isti dies sint unus dies. »	190
a 111	Utrum Scnpiura utatur convenientibus verbis ad exprimendum opem sex dierum..... »	19*
QUAESTIO SEPTUAGESIMAAQUINTA		
De homine, qui ex spiritali et corporali substantia componitur. Et primo, quantum ad essentiam animae.		
articulus i	Utrum anima sit corpus..... »	194
> 11	Utrum anima humana sit aliquid subsistens..... »	196
» ni	Utrum animae bnitbrum animalium tini subsistentem »	«99
■ tv	Utrum anima ah homo, . . . »	200
» v	Utrum anima sitcompotita cx materia ct forma..... »	

ARTICULUS vi	Utrum anima humana sit corruptibilis, pag.	2o3
» vn	Utrum anima ct angelus sint unius speciei..... »	206
QUAESTIO SEPTUAGESIMASEXTA		
Dc unione animae nd corpus.		
ARTICULUS i	Utrum intellectivum principium uniatur corpori ut forma. . . . »	208
» π	Utrum intellectivum principium multiplicetur secundum multiplicationem corporum..... »	216
» ni	Utrum praeter animam intellectivam sint in homine aliae animae per essentiam diHerente*..... >	220
» iv	Utrum in homine sit alia forma praeter animam intellectivam. »	213
» v	Utrum anima intellectiva convenienter tali corpori uniatur..... >	227
» vi	Utrum anima intellectiva uniatur corpori mediantibus dispositionibus accidentalibus >	229
> vn	Utrum anima uniatur corpori animalis mediante aliquo corpore..... >	231
» vni	Utrum anima sit toia in qualibet parte corporis. »	232
QUAESTIO SEPTUAGESIMASEPT1MA		
Dc his quae pertinent ad potentias animae in generali.		
ARTICULUS I	Utrum ipsa-essentia animae sit cius potentia..... »	236
» ti	Utrum vini plures potentiae animae. . »	240
> m	Utrum potentiae distinguantur per actus et obiccto..... .	341
» iv	Utrum in potentiis animae sit ordo. . >	243
» v	Utrum omnes potentiae animae sint in anima sicut in subiecto..... »	244
» vi	Utrum potentiae animae fluant ab cius essentia..... »	245
» vn	Utrum una potentia animae oriatur ab alta..... - - - - - »	247
» vni	Utrum omnes potentiae animae remaneant in anima a corpore separata. »	248
QUAESTIO SEPTUAGESIMAOCTAVA		
Dc potentiis animae in speciali.		
art ic ul u s t	Utrum quinque genera potentiarum animae sint distinguenda. »	25o
» u	Utrum convenienter parte* vegetativac assignentur, scilicet nutntivum, augmentatifum, ct gencrativum..... »	152
» m	Utrum convenienter distinguantur quinque sensus exteriores.... >	2>3
> iv	Utrum interiores sensus convenienter distinguantur..... >	255
QUAESTIO SEPTUAGESIMANONA		
De potentiis intellectivi».		
art ic ul u s f	Utrum intellectus sit aliqua potentia animae..... >	258
> ff	Utrum intellectus sit potentia passiva. »	269
» m	Utrum sit ponere intellectum ogentem. »	264
» iv	Utrum intellectus agens sit aliquid animae »	267
» v	Utrum intellectus agens sit unus m omnibus..... »	269
» vi	Utrum memoria sit in parte intellectiva animae..... »	27c
> vu	Utrum alia potentia sil memoria intellectiva, ct alia intellectus..... »	272
» vm	Utrum ratio sit alia potentia ab intellectu. »	27^
» ix	Utrum ratio superior ct inferior sint diversae potentiae..... »	37.
» x	Utrum intelligcntia sit alia potentia ab intellectu..... »	27'
* xi	Utrum intellectus speculativus ct practicus sint diversae potentiae..... »	27'
> xii	Utrum synderesis sit quaedam specialis potentia ab aliis distincta. > 27'	
» xni	Utrum conscientia sil quaedam potentia »	28

QUAESTIO OCTOGESIMA		
Dc potentiis appctillvi» in communi.		
art ic ul u s f	Utrum oppetitu* ait aliqua «pedali* animae potentia. . . . pag.	282
I ff	Utrum appetitu* sensitivus et intellectivus sint diversae putendae. - - - - - »	283
QUAESTIO OCTOGESIMAPRI.MA		
De sensualitate.		
art ic ul u s f	Utrum sensualitas solum sil appetitiva »	288
> n	Utrum appetitus sensitivus distinguatur m irascibilem et concupiscibilem, sicut in potentias disenas..... >	289
> tn	Utrum irascibilis ct concupiscibilis obedi xnt rationi..... »	290
QUAESTIO OCTOGES1MASECUNDA		
De voluntate.		
art ic ul u s i	Utrum voluntas aliquid cx necessitate appetat..... »	293
> ff	Utrum volunL-ii ex necessitate omnia velit quoccumque vult..... >	396
» in	Utrum voluntas sit altior potentia quam intellectus..... >	298
iv	Utrum voluntas moveat intellectum. . >	3o)
» v	Utrum iraxcibib» ct concupiscibili* distinguui debeant m appetitu superiori. «	3o5
QUAESTIO OCTOGESIMATERT1A		
Dc libero arbitrio.		
art ic ul u s t	Utrum homo sit liberi arbitni.....»	3oτ
> ii	Utrum liberum arbitrium ut potentia. »	309
» in	Utrum liberum arbitrium sit potentia appetitiva »	3to
> iv	Utrum liberum arbitrium sit aha potentia a voluntate. »	3n
QUAESTIO OCTOGESIMAQUARTA		
Quomodo anima coniuncta intclligat corporalia, quae sunt infra ipsam.		
art ic ul u s f	Utrum anima cognoscat corpora per intellectum. *	3t3
> n	Utrum anima per essentiam suam corporalia intelligaL..... >	3i5
> ni	Utrum anima intclligat omnia per species sibi nattiralitcr inditas.....>	317
» iv	Utrum species intelligibiles efltaant in animam ab aliquibus formis separatis. »	319
» v	Utrum anima intellectiva cognoscat res materiales in rationibus aeternis. . . »	32!
» vi	Utrum intellectiva cognitio accipiat a rebus sensibilibus. .* >	32)
» vn	Utrum intellectus possit actu intelligere per species intclligibile* quas penes ve habet, non convertendo se ad phantasmata. »	3a5
» vni	Utrum indicium intellectus impediatur per ligamentum sensus. »	318
QUAESTIO OCTOGESIMAQUINTA		
De modo et ordine intclligcndi.		
art ic ul u s i	Utrum intellectus nosier intclligat res corporeas ct materiales per obatrationem α phantasmatibus..... »	33o
» n	Utrum species intelligibiles a phantasmatibus abstractae, se habeant ad intellectum nostrum sicut id quod intclligitur..... »	333
» m	Utrum magis universalial sint pnora in nostra cognitione intellectuali..... »	336
» iv	Utrum possimus multa simul intelligere. »	3)9
» v	Utrum intellectus noster intclligat componendo ct dividendo. - - - - - >	3qi
» vi	Utrum intellectus posait esse falsus. . . »	342
* vn	Utrum unam et eandem rem unua alio melius intelligere possit.....	344
» Vtn	Utrum intellectus per prius intclligat indivisibile quam divisibile. - - - - - *	34\$

QUAESTIO OCTOGESIMASEXTA		
Quid intellectus noster in rebus materialibus cognoscat.		
ARTICULUS I	Utrum intellectus noster cognoscat singularia.....	pag. 347
II	Utrum intellectus noster possit cognoscere infinita.....	> 349
III	Utrum intellectus >it cognoscitivus contingentium.....	» 351
IV	Utrum intellectus noster cognoscat futura	» 353
QUAESTIO OCTOGESIMASEPTIMA		
Quomodo anima intellectiva seipsam, et ea quae sunt in ipsa, cognoscat.		
ARTICULUS I	Utrum anima intellectiva seipsam cognoscat per suam essentiam.....	355
II	Utrum intellectus noster cognoscat habitus animae per essentiam eorum.	359
III	Utrum intellectus cognoscat proprium actum.....	361
IV	Utrum intellectus intelligat actum voluntatis.....	362
QUAESTIO OCTOGESIMAOCTAVA		
Quomodo anima humana cognoscat ea quae supra se sunt.		
ARTICULUS I	Utrum anima humana, secundum statum vitae praesentis, possit intelligere substantias immateriales per seipsas.	364
II	Utrum intellectus noster per cognitionem rerum materialium possit pervenire ad intelligendum substantias immateriales. . . .	307
III	Utrum Deus sit primum quod a mente humana cognoscitur.....	368
QUAESTIO OCTOGESIMANONA		
De cognitione animae separatae.		
ARTICULUS I	Utrum anima separata aliquid intelligere possit.....	370
II	Utrum anima separata intelligat substantias separatas.....	374
III	Utrum anima separata omnia naturalia cognoscat.....	377
IV	Utrum anima separata cognoscat singularia.....	378
V	Utrum habitus scientiae hic acquisitae remaneat in anima separata.....	379
VI	Utrum actus scientiae hic acquisitae maneant in omina separata.....	381
VII	Utrum distantia localis impediat cognitionem animae separatae.....	382
VIII	Utrum animae separatae cognoscant ea quae hic aguntur.....	383
QUAESTIO NONAGESIMA		
De prima hominis productione quantum ad animam.		
ARTICULUS I	Utrum anima sit facta, vel sit de substantia Dei. . . .	385
II	Utrum anima sit producta in esse per creationem.....	386
III	Utrum anima rationalis sit producta a Deo immediate.....	» 387
IV	Utrum anima humana fuerit producta ante corpus.....	388
QUAESTIO NONAGESIMAPRIMA		
De productione corporis primi hominis.		
ARTICULUS I	Utrum corpus primi hominis sit lactum de limo terrae.....	390
II	Utrum corpus humanum sit immediate a Deo productum.....	391
III	Utrum corpus hominis habuerit convenientem dispositionem.....	393
IV	Utrum convenienter corporis humani productio in Scriptura describatur. .	394

QUAESTIO NONAGESIMASECUNDA		
De productione mulieris.		
ARTICULUS I	Utrum mulier debuerit produci in prima rerum productione.....	396
II	Utrum mulier debuerit fieri ex viro. .	397
III	Utrum mulier debuerit formari de costa viri.....	398
IV	Utrum mulier fuerit immediate formata a Deo.....	399
QUAESTIO NONAGESIMATERTIA		
De fine sive termino productionis hominis.		
ARTICULUS I	Utrum imago Dei sit in homine. . . .	401
II	Utrum imago Dei inveniatur in irrationalibus creaturis. . . .	403
III	Utrum angelus sit magis ad imaginem Dei quam homo.....	403
IV	Utrum imago Dei inveniatur in quolibet homine.....	404
V	Utrum in homine sit imago Dei quantum ad trinitatem Personarum. . . .	
VI	Utrum imago Dei sit in homine solum secundum mentem.....	406
VII	Utrum imago Dei inveniatur in anima secundum actus.	
VIII	Utrum imago divinae Trinitatis sit in anima solum per comparisonem ad obiectum quod est Deus.....	410
IX	Utrum <i>similitudo</i> ab <i>imagine</i> convenienter distinguatur.....	* 411
QUAESTIO NONAGESIMAQUARTA		
De statu et conditione primi hominis quantum ad intellectum.		
ARTICULUS I	Utrum primus homo per essentiam Deum viderit.....	
II	Utrum Adam in statu innocentiae angelos per essentiam viderit.....	
III	Utrum primus homo habuerit scientiam omnium.....	416
IV	Utrum homo in primo statu decipi potuisset.....	418
QUAESTIO NONAGESIMAQUINTA		
De his quae attinent ad voluntatem primi hominis, gratia scilicet et iustitia.		
ARTICULUS I	Utrum primus homo fuerit creatus in gratia.....	420
II	Utrum in primo homine fuerint animae passionibus.....	> 422
III	Utrum Adam habuerit omnes virtutes.	
IV	Utrum opera primi hominis fuerint minus conflicta ad merendum quam opera nostra.....	424
QUAESTIO NONAGESIMASEXTA		
De dominio quod homini in statu innocentiae competebat.		
ARTICULUS I	Utrum Adam in statu innocentiae animalibus dominaretur.....	420
II	Utrum homo habuisset dominium super omnes alias creaturas.....	437
III	Utrum homines in statu innocentiae fuissent aequales.....	428
IV	Utrum homo in statu innocentiae homini dominabatur	» 429
QUAESTIO NONAGESIMASEPTIMA		
De his quae pertinent ad statum primi hominis quantum ad individui conservationem.		
ARTICULUS I	Utrum homo in statu innocentiae esset immortalis.....	
II	Utrum homo in statu innocentiae fuisset passibilis.....	432
III	Utrum homo in statu innocentiae indigebat cibis.....	433
IV	Utrum homo in statu innocentiae per lignum vitae immortalitatem consecutus fuisset.	

INDEX

QUAESTIO CENTESIMA DECI. MATERTIA

De custodia bonorum angelorum.

ar t i c u l u s	i	I'trum homines custodianur ab angelis,	pag.	525
>	n	Utrum singuli homine* α singulis an- gelis custodianur.....»		526
>	m	Utrum custodire homines pertineat so- lum ad infimum ordinem angelorum.	>	527
»	iv	Utrum omnibus hominibus angeli ad custodiam deputentur....»		528
>	v	Utrum angelus deputetur homini ad custodiam a tua nativitate.....»		52()
»	n	Utrum angelus custos quandoque dese- rat hominem.....»		530
»	51!	Utrum angeli dulcant dc malis eorum quos custodiunt.....>		ib.
»	siti	Utrum inter angelos possit csc pugna seu discordia.....»		531

QUAESTIO CENTESIMADECIMAQUARTA

De daemonum impugnacione.

articulus i	Utrum homines impugnentur a daem-		
	nibus.	>	533
» n	Utrum tenure sit proprium diaboli. .	»	534
» m	Utrum omnia peccata procedant ex tentatione diaboli. . . t.....	»	535
> n*	Utrum daemones possint homines se- ducere per aliqua miracula vera. . .	>	536
> v	Utrum daemon qui superatur ab ali- quo, propter hoc ab impugnatione arceatur.....	»	537

QUAESTIO CENTESLMADECIMAQUINTA

De actione corporali» creaturae.

articulus i	Utrum aliquod corpus sit activum. . . »	538
» n	Utrum in materia corporali sint ali- quae rationes seminales. >	540
» in	Utrum corpora caelestia sint causa eorum quae hic in inferioribus cor- poribus fiunt..... >	541

articulus iv	Utrum corpora caelestia sint causa humanorum actuum.....	pag.	544
» v	Utrum corpora caelestia possint imprimere in ipsos daemones.....	»	54\$
» vi	Utrum corpora caelestia imponant necessitatem his quae eorum actioni subduntur.....	>	5q<>

QUAESTIO CENTESIMADECIMASEXTA

De fato.

ARTICULUS I	Utrum	fatum	sit	aliquid.....	»	552
»	n	Utrum	fatum	sit in rebus creatis. . .	»	554
>	m	Utrum	fatum	iit immobile. - - - - -	>	ib.
»	rv	Utrum	omnia	fato subdantur.....	>	555

QUAESTIO CENTESJMADECI.MASEPTIMA

De his quae pertinent ad actionem hominis.

a	r	Utrum unus homo possit alium docere.	»	55/
»	n	Utrum homines possint docere angelos.	»	559
»	in	Utrum homo per virtutem animae possit corporalem materiam immutare.	»	56o
>	iv	Utrum anima hominis separata possit corpora saltem localiter movere.	>	56i

QIJAESTIO CENTES1MADECLMA0CTAVA

De traductione hominis ex homine quantum
ad animam.

articulatio	i	Utrum anima sensitiva traducatur cum semine.....	»	563	
	>	n	Utrum anima intellectiva causetur ex semine.....	>	566
	»	m	Utrum animae humanae fuerint creatae simul a principio mundi.	>	569

QUAESTIO CENTESIMADECIMANONA

De propagatione hominis quantum ad corpus.

articulus i	Utrum aliquid dc alimento convertatur in veritatem humanae naturae. »	57'
> n	Utrum semen sit dc superfluo ali- menti..... »	5/5

IMPRIMATUR

Fr. Raphael! Pierotti Ord. Prncd. S. Pal. Ap. Magister.

IMPRIMATUR

Julius Lenti Pair. Constuntinop. Vicssgrens.